CLICHY. — Impr. Mîurico Loigxoh cl Cic, rue <lu Bae-d'Asnicro . H.

COMMENTARIA

IX

SCRIPTURAM SACRAM

R. P. CORNELII A LAPIDE.

E SOCIETATE JF.SV .

SANCT.E SCRIPTUM OLIM LOVANII, POSTEA ll O M.£ PROFESSORIS,

ACCURATE RECOGNOVIT AC NOTIS ILLUSTRAVIT

AUGUSTINUS CRAMPON,

DKKCESIS AMBIAX. PRESBYTER.

EDITIO NOVA

ACCURATE EXPURGATA RENDIS QUI. IN PRIOREM IRREPSERANT

TOMUS DECIMUS NONUS

DIVI PAULI EPISTOLARUM

.——l ibr ar y-----
oí the Missionaries of the S. Heart,
NATICK, R. I-

PARISHS

LUDOVICOS VIVES, BIBLIOPOLA EDITOR

VIA DE LAM lilt E, 9

Ml>ci Cl.XVIII

DE VARIIS

S. SCRIPTURARUM SENSIBUS IA INVERSIH

ET SPECIATIM

DE SENSU LITTERALI(,)

1. *De vulgari sensuum partitione.* Fertur vulgo ea sensuum, quos in bibhis distinguere plurimi solent, enumeratio versiculis hisce :

> Littera gesta docet, quid credas allegoria,
> Moralis quid agas, quo tendas anagogia.

Quæ partitio traditur a multis excogitata primo fuisse a D. Augustino, qui ita scripsit ; « In libris autem omnibus sanctis intueri oportet, quæ ibi *(eterna* intimentur, quæ facta *narrentur,* quæ *futura* praenuntientur, quæ *agenda* præoipiantur vel moneantur, » *De Gen. ad liti.* lib. I, cap. i. Verum quisque videt Augustinum non enumerare diversos Scripturarum sensus, sed earum materiem dispertire. Itaque, si pro nomine *littera* aliud aptius substituas, non est cur partitio illa respuatur, ubi totam Scripturarum materiem dividere velis, sicut fecit Augustinus ; at, si sensus Scripturarum sic dividas, ea peccat quam plurima. Ac *primo* illud universe, quod unum sensuum genus, id est sensum litteralem, cum alterius generis, sensus impiam spiritalis, speciebus ea complectatur. Nam in Jiis versiculis nomina *allegoria, moralis,* seu *tropologia, anagogia,* non significant nisi tres species unius ejusdemque sensus spiritalis. *Secundo,* nomina ipsa minus proprie rebus facta esse deprehenduntur. Neque enim *littera* ea tantum est quæ *gesta docet,* veluti si historiæ solummodo, non autem et legibus quoque, et morum pneceptis, atque ipsis a Deo prophetiis, litteralis sensus subesset. *Allegoria,* prout est nominis hujus usus in hac disciplina, quem usura alibi exponemus, nec sola est, quæ docet *quid credas,* et plura habet quæ ad *spem* excitandam quoque pertinent et ad *mores* informandos. Sed neque nomina *moralis* et *anagogia* duobus illis sensus speciebus a sensu litterali distinguendis satis opportune adhibentur, quum etiam sensus litteralis ea nobis exhibeat quam sæpissime, quæ ad mores et ad aeternitatem beatam spectant. Quin et nominis significatio in scriptis Patrum, etiam quum una sensus spiritalis species ita vocatur, latius omnino patet.

Errores hujusmodi tricasque circa usum nominum illorum exortas ex eo prasertim repetere oportet, quod in Patrum scriptis non semper eadem notio nominibus illis subesse deprehendatur, imo et alia subinde nomina pro illis adhibeantur. Exempla si cupias, vide egregium P. Patritii opus, cui titulus : *De Interpretatione Scripturarum sacrarum,* tom. I, pag. 4.

(1) Conf. D. Augustinum, Z)c *Dori. Christ.* Hb. ÎH ; Salmeronem, *Proleg.* vn-xx; Serarium, *Prolegomen. hibliaa'r.* cap. xxt; Bonlïerium, /'rœAxyuin ir» *totam Scripturam,* cap. xx; Vasquez, *in Thom.* I part-,Quæst. 1. art. 10; Huetium, *Demonstr. evangel.* prop. VII, §§ 1-S; I>c Veuco, *Préface générale sur 1rs livres de TAne. Test.* tom. I, p. its seqq.; Janssons, *Herméneutique sacrée,* tom. III, p. M7 et seqq., Glaire, *Introduction historique et critique* «u *livre de TAne. et du Non. Test.* toni. 1, t>. <<>0; Palritium, *De Interpretatione Scripturarum sarurum,* tom. 1, asp. MV. Ex hoc postremo opero pleraquo, uou modo cogitala, *ed dicta etiam, nui hausisse monemus Lectorem.

2. *Sensum distinctio a Patritio allata.* Aptior igitur et clarior est variorum Scripturæ sensuum partitio ab eodem Patritio ibidem allata, scilicet in sensum *litteralem* et sensum *spiritalem*, quorum prior ita declaratur : Sensum litteralem vocamus id quod exprimere Spiritus Sanctus directe intendit et proxime, et verba directe præferunt, atque etiam proxime si propria ea sint, remote autem si sunt translata, idque in quantum translata sunt. Posterior autem : sensum spiritalem id nominamus, quod sub sensu litterali delitescens exprimere quidem Spiritus Sanctus directe intendit etsi remote, verba tamen oblique præferunt, si, inquam, conferantur cum aliis quibusdam Scripturarum partibus, nec nisi remote, rebus, quas ipsa significant, interpositis. Præter litteralem et spiritalem sensum et alius enumeratur, qui *accommodatitius* seu *accommodatus* dici solet, habeturque cum verba Scripturarum aliis rebus edicendis, quam iis, quæ iisdem verbis, sive secundum litteralem, sive secundum spiritalem eorum sensum significantur, accommodamus. Per fusiorem notam de sensu accomodatitio Tomum præcedentem auspicati sumus ; quædam hic addamus de litterali sensu, de spiritali dicturi alias.

3. *Sensus litteralis definitio evolvitur.*

Ac primo ratio definitionis, qua, quid sensus litteralis sit, declara' :mus, exponenda. Caveas vero in hac quæstione, ne sensum litteralem, seu)wtì Jwriv, uti is a Græcis perquam apte dicitur, nominationem eamdem censeas ac, proprium, seu wriHÇw. Id vel ipsa definitione sensus litteralis refellitur. Diximus itaque sensum litteralem esse id, quod Spiritus Sanctus exprimere vult. Qu® definitionis pars non uno ex capite necessaria est. Etenim primo ea docemur differentiam qu® intercedit inter sensum litteralem Scripturarum ac librorum cæterorum. Insuper, si qu® forte verba non satis percepta id proférant, quod Spiritus Sanctus nequiverit velle exprimere, illud haudquaquam pro sensu litterali Scripturarum habendum esse. Denique hac definitionis parte, dum Spiritus Sancti, non vero Scriptorum *iMmii*, meminimus, cavimus simul, ne definitio obnoxia esset disputationibus, quibus quæritur, an hi semper intellexerint ea quæ scribebant, an semper eadem ac Spiritus Sanctus dicere voluerint, an aliquando contrarium. *Directe* ac *proxime* illud intendere dicitur Spiritus Sanctus. *Directe*, inquam, quæcumque enim quis loquitur aut scribit, ea directe intendit; in definitione autem adnotare id oportuit, quia contingit subinde, ut, dum unum dicimus, ad aliud prater id indicandum mens nostra modo quodam indirecto tendat, quod tamen ut sensus litteralis haberi nec debet, nec potest, quum illud verbis minime exprimamus, solumque audientibus tacita consecutione colligendum permittamus. *Proxime* insuper, id est, quin alia, quæ Spiritus Sanctus etiam velit edicere, intercedant, ut fit in sensu spiritali. Verba quoque illud *directe* praferre dicuntur : mens quippe legentium in illud recta fertur, quin opus sit, aliunde discat idem verbis subesse, ut necessario fit quum ex verbis Scripturarum sensum spiritalem eruere volumus. Verba *propria* illud *proxime* præferunt, nihil intercedit inter verba et inter eorum sensum litteralem, quum is est illud ipsum quod verbi in proprium sensum accepta sonant. Inter verba vero *translata* et inter eorum sensum litteralem interradit propria eorum significatio, ideoque litteralem sensum non *præferunt* nisi *remote*. Affirmavimus verba translata illud praferre *in quantum sunt translata*, quo moneremus ea accipienda esse secundum sensum *translatum*, non autem secundum sensum *proprium*. Sit in exemplum locus ille *Luc.* xin, 32, ubi Christus Herodem vulpem appellat : per *vulpem* Christus Herodem *directe* intendit, nec sane vulpes ulla tum ejus menti obversabatur; item vo? *vulpes* in quantum translata Herodem *remote* designat.

Ut verbo dicam, sensus litteralis Scripturarum, si simpliciter et per se ipsum consideremus ; nihil natura differt a sensu litterali quorumcumque librorum.

4>. *Varice species sensus litteralis.*

Sensus litteralis, si habeas rationem iprorum verborum, esse potest vel *proprius*, seu x*r®

vel *translatus*, seu «tri rp»k, in quantum etiam verba talia sunt. Habes sensum litteralem 1 *proprium* in illis verbis : « Creavit Deus coelum et terram ; » halies litteralem et *translatum* in illis : « Deus..... requievit die septimo. » Si rationem autem habeas rerum significatarum, nihil prohibet quominus sensum litteralem tum *proprium*, tum *translatum*, præter alias species quas complectitur, in eas etiam dividamus, in quas sensus spiritalis vulgo dividi solet; et, si quidem nominibus ipsis uti placet, atque *allegoriam* nomen coarctare ad ea sola significanda, quæ credenda sunt, quod tamen inconcinnum quam maxime esse jam diximus, distribuemus sensum litteralem in *historicum*, *propheticum*, *allegoricum*, *anagogicum* et *tropologicum*, ex ea parte, quatenus verba sive propria sive translata in sensum litteralem accepta aliquid significant quod vel ad *res gestas*, vel ad *futuras* pertinet, vel ad ea quæ *credere*, quæ *sperare*, quæ agen, debemus. En exempla :

Litteralis proprius historicus : a Creavit Deus cœlum et terram , » *Gen.* r, 1.

Litt. translatus historicus : a Lapidem quem reprobaverunt ædificantes, hic factus est in caput anguli, » *Psalm.* cxvii,22.

Litt. propr. propheticus : a Ecco virgo concipiet et pariet filium, » *Isaice.* vn, 14.

Lilt, transi, propheticus : a Habitabit lupus cum agno,» *Isaice* xi, 6.

Litt. propr. allegoricus : a Dominus unus est, » *Deut.* vi, 4; a Ego et Pater unum sumus, d *Joan.* X, 30.

Litt. transi, alleg. : aOculi Domini super justos, et aures ejus in preces eorum,» *Psal.* xxxnr, 16.

Litt. propr. anagogicus : a Ibunt hi in supplicium æternum, justi autem in vitam æternam, » *Matth.* XXV, 46.

Litt. transi, anagogicus : a Vidi sanctam civitatem Jerusalem novam,» etc. *Apoc.* xxr, 2.

Litt. propr. tropologicus: a Diliges Dominum Deum tuum, » *Deuteron*, vi, 5. •

Litt. transi, tropologicus : a Non potest arbor bona malos fructus facere, » etc. *Matth.* vu, 18.

5. *An litteralis sensus singulis Scripturarum enuntiationibus subsit?*

Quum Scripturarum sensus alter litteralis sit, alter spiritalis, dubitatum est a nonnullis an e® enuntiationes, quæ spiritalem sensum habent, etiam litteralem servent. Quare nostra hæcquæstio non spectat nisi ad illa Scripturarum capita, quibus spiritalis sensus inest. Neque enim pertinere ad alia potest, a quibus quum sensus spiritalis absit, si etiam litteralis abesset, jam omni prorsus sensu ea carerent.

Ipsæ utriusque sensus definitiones aperte satis docent, quid hac de re sentiendum sit,vixqne dubitandi locum admittunt. Quid enim magis absurdum, quam verba non id significare, quod reapse significant? Æque hoc absurdum glutiendum sibi est, si neges verba intelligenda esse secundum sensum litteralem, illum videlicet, quem habent ex tanta saltem hominum con ventione.

Pugnant adversarii auctoritatibus et rationibus, quibus sit brevis responsio. *Primo*, quod attinet ad auctoritates, Origenis scilicet et aliorum', quæ pro adversa sententia afferri possent, animadverte, quum Patres ac vetustiores Scripturarum interpretes alicujus propositionis sensum litteralem respuendum affirmant, non inde sequi, eos putasse propositionem illam carere eo litterali Sensu, qualem definivimus, quando quidem Patres plerumque solum sensum *proprium*, non antem *translatum*, vocant *litteralem* ; idque eo confirmatur ita esse,quia illi ipsi Patres, qu subinde litteralem sensum respuere putantur, diserte defendunt ubique tenendam esse historia) veritatem. Ita Hilarius, Hieronymus, Augustinus passim. *Secundo*, rationes quibus adversa sententia innititur, hæc sunt : *Prima* est, litteralem sensum aliquando absurdum quid, vel minus congruum, aut etiam turpe præ se ferre. Tale esse dicunt illud Oseæ : *a* Vade, sume tibi uxorem fornicationum. » *Altera* est, quod, quum quaedam capita veteris Testamenti dicta esse do Christo ejusque Ecclesia nos doceant Testamenti novi scriptores, nequeant sane capita ista ullo

alio modo intelligi; at neque tanquam de Christe dicta intelligi possnnt secundum se litteralem; ergo sensu litterali y.rere ea dicenda sunt. Tale esse volunt illud : a Ego ero ei in atrem, et ipse erit mihi in Filium, » quod tanquam de Christo dictum exponit Paulus Apostolus, *Jcbr.* i, 5. Respondeo, *priorem* rationem eo claudicare, quod, qui eam urgent, non attenderint, quomodo sensus litteralis alius *proprius* sit, alius *translatus.* Quid enim, v. g. si in verbis Oseæ Aspuamus utique, si ita placet, sensum proprium, accipiamus vero sensum translatum ? Etenim, ui illa exponit Hieronymus, nomine *uxoris fornicationum* præsignificatur, non quidem per sensum spiritalem, sed per litteralem et translatum, Ecclesia ex gentibus idolorum cultricibus Cogenda; cui Hieronymi interpretationi illustranda) facit nominatio illa, qua in Scripturis idolorum cultus *fornicatio* vocatur, uti cum dicitur de Judæis : a Fornicati sunt cum Baalim, » *Jud.* vin, 33; adeoque ab ipso Osea continuo : « Quia fornicans fornicabitur terra a Domino. » Quanquam nos aliter quoque Oseæ dicta exponi posse opinamur. *Altera* vero ratio id peccat, quod tanquam certum atque exploratum ponat illud ipsum, quod in hac nostra quæstione versatur, alterutrum scilicet solummodo sensum uno eodemque loco esse posse, vel litteralem, vel spiritalem. Circa testimonia autem veteris Testamenti quæ Testamenti novi Scriptores ad Christum ejusque Ecclesiam pertinere nos docent, id considerandum est, quod, licet ea testimonia secundum sensum litteralem de Christo nequeant intelligi, male quis inde concluderet litteralem horum dictorum sensum esse respuendum, sive, quod pejus foret, sensum hunc ab bis omnino abesse; Nam secundum spiritalem quidem sensum *de reper* raw *prefigurata,* de Christo videlicet, seu de Ecclesia, secundum sensum litteralem vero de ipso rts» prolata fuisse in vetere Testamento dicenda sunt. Præterea, si staret adversariorum alterutrum sensuum tantummodo, non autem utrumque simul, uno eodemque Scripturarum capite contineri, quum incompertum atque absonum sil verba et locutiones litterali sensu destitui, secundum GzcOww hanc concludere potius deberemus, hisce veterum Scripturarum locis de Christo sermonem esse, haudquaquam secundum significationem spiritualem, sed secundum litteralem; quumque propria illorum significatio Christo non congruat, significationem litteralem et translatam illis inesse. Verum neque hoc affirmari potest saltem de loco II *Peg.* vn, 14, « Ego ero ei in Patrem » etc., qui sensu litterali ad Salomonem pertinet, ac proinde Christum secundum sensum spiritalem duntaxat indicat.

6. *An in Scripturis enuntiationes sint, quibus multiplex sit sensus litteralis.*

Quibusdam enuntiationibus Scriptorum sacrorum, non unicum, sed multiplicem esse sensum litteralem, non pauci fuerunt ac sunt, qui certum habent, quos inter Cornelius a Lapide, Can. 36 *in Pentateuch.,* hujus tomi pag. 367, et alibi. Nostra aliter est sententia, nihil libros sacros, quoad sensus litteralis naturam ac veluli indolem, differre a cæteris libris, sed sensum hunc eodem modo se in illis atque in his habere. Quod ut breviter evincamus, primo expendemus momenta rationum, quibus ducitur contraria pars ; deinde causam rationemque exponemus sententia) nostrae.

a) Quatuor in suam sententiam argumenta affert Cornelius a Lapide. *Primum* est, quod in bibilis quædam loca reperiunlur, quibus sensus litteralis sit multiplex, ex g. loco huic ex Psalmis desumpto: «Filius meus es tu, ego hodie genui te, d *Psalm.* ii, 7, plurimus sensus inesse dicitur, quod Paulus passim eo usus sit ad tria confirmanda, Christum esse Filium Dei, ælernum ipsi concessum sacerdotium, eumque post mortem revixisse. Nos tamen putamus verba psaltæ nullum alium sensum continere præter primum ex his tribus. Etenim Paulus loqueos, *Hebr.* v, 5, de Christi sacerdotio, nequaquam ea verba adhibet ad rem confirmandam, sed in ea voluti incidit, divinamque Christi wsrar* memorat, ut sit tum aliarum omnium ejus excellentiarum, tum et sempiterni sacerdotii quo fungitur, quoddam veluli fundamentum. Eadem femie ratione diluimus quod ex Act. xni, 33, depromptum nobis opponunt. Etsi enim Paulus psaltæ testimonio illic utatur, ut probet Christum revixisse, non ex hoc consequitur verba psaltæ de Christo in vitam

resurrecturo dicta esse; nnm enim, quia ex universi creatione ad demonstrandam Dei potentiam, aut ad demonstrandam misericordiam ex Jcsu Christo crucifixo argumenta petimus, ideo concludas, nomini *creationi* notionem esse *potentiam*, aut *crucifixionim isericordiam?* Hæc igitur psaltæ verba a Paulo usurpantur, quia continent causam rationemque cur Christus nullo pacto potuerit non reviviscere; itaque, stante nostra interpretatione, majus omnino pondus Paulinas argumentationi accedit, nam sic probatur non modo Christum resurrexisse, sed insuper non potuisse non resurgere. Iterum adversarii verba Caiphæ objectant: « Expedit vobis, ut unus moriatur homo pro populo, et non tota gens pereat. » His enim ille, ut narrat Joannes, « prophetavit, quod Jesus moriturus erat pro gente. » Hinc negari nequit litteralem sensum verborum horum duplicem esse. Verum in primis respondeo bæc extra causam esse: verba enim Caiphæ relata quidem sunt in Scripturas sacras, non tamen sunt verba ipsarum Scripturarum. Tuno ideo duplex ille sensus subest his verbis, quia non unus Caiphas, sed et Spiritus Sanctus per os Caiphæ ea loculus est, atque ita ut, dum ambo simul ea proferrent, pianediversa exprimer! singuli vellent. Neque ratio hæc, qua Spiritus Sanctus tunc usus est, quidquam commune habet cum illa, quæ agebat Scriptores bibliorum, quum hi non alia iis, quæ Spiritus Sanctus intenderet, litteris consignarent. Conf. Patritium, ibid. cap. ni, 33-35.

Secundum est, quod, juxta Cornelium, sententia illa de sensu Scripturarum multiplici simulque litterali fuerit Patribus qui quarto concilium in ædibus Lateranis habuerunt. Ab his quippe, ait ille, ex solis hisce verbis *in principio* duo confecta sunt, « quod mundus incceperit, quasi -rê *in principio* significet principium temporis; et quod nihil ante mundum sit productum, quasi « *in principio* idem sit, quod *ante omnia*, d Non equidem negaverim Patribus illis, quum hæc credenda decernerent, ante oculos testimonium illud Mosis obversatum fuisse; videas tamen istud ne memorari quidem, nedum produci, a Concilio. Quod si productum fuisset, arbitror nos in eo Concilii decreto non solum voces *in principio* lecturos fuisse, sed *in principio creavit*, ita ut ex vocibus *in principio* concluderetur niliil ante mundum fuisse creatum; mundus vero ipse esse empisse, non ex his vocibus, sed ex verbo *creavit* argueretur. Tum Vasquez negat utramque illam quæstionem a Concilio fuisse definitam, *in Thom.* I part., QuæsL I, disp. 18, cap. ni; idque alio loco plane demonstrat, ibid, disput. 224, cap. iv.

Tertium est, quod ita senserit D. Augustinus, *Confess.* lib. XII, cap. xxxi; *Doctr. Christ.* lib. Ill, cap. xxvn. Respondeo, Augustiuianam hanc opionionem angustissimos intra terminos ab ipso Augustino coarctari. Vix enim ultra locutiones translatas eam protendit; imo neque de omnibus locutionibus translatis illud sensit, sed de ambiguis solummodo et obscuris, quod patebit legenti *Doctr. Christ,* lib. Ill, cap. iv; *De Civit. Dei* lib. XI, cap. xix. Tum jejunis sane argumentis suam sententiam probat Augustinus, ut demonstrat Patritius ibid. 41-45. Quæ quum ita sint, liceat nobis, omni reverentia qua Augustini auctoritatem prosequimur, ab eo hac in re dissentire; quod temere factum nemo unquam arguere poterit, quandoquidem neque unum inter omnes veteres Patres reperire sit, quem constet cum illo sensisse, idque ipse Augustinus prodit, dum in libris *Confessionum*, ubi primo suam hanc opinionem proposuit, ita loquitur, ut quid *novum, recens, indictum ore alio*, sed sibi proprium atque a se excogitatum, eum dicere appareat manifesto, neque ut qui testis est doctrinarum a majoribus traditarum, sed ut qui privam sibique peculiarem sententiam aperit.

Quartum est, quod et D. Thomas nobis adversetur, quia hoc scripsit: « Non est inconveniens ut dicit Augustinus Xll *Confessionum*, si etiam secundum litteralem sensum in una lilten Scripturæ plurcs sintsensus, » I part., Quœst. I, art. 10. Ego vero adversari nobis Thoniam minimo credo, imo nobis suffragari teneo firmissime. Etenim eo articulo non quæritur, utrum unus aut multiplex sit sensus litteralis bibliorum, quod nemo non videt, qui legat tum ea quæ principio opponuntur, tum testimonium Gregorii ad fidem faciendam prolatum, tum reliquum *articuli*

i

corpus, tum denique responsa, imo vel ipsum titulum articuli, qui non est : An in una eademque enuntiatione plures sint sensus litterales ; sed : Utrum sacra Scriptura sub una littera habeat plures sensus; qu® duo valde discrepant inter se. Deinde facile deprehendimus Thomam ea protulisse, non tam de sua, quam de Atigustini sententia, atque ejus auctoritate voluti compulsum; protulit enim extremo sermone, nec nisi obiter, et quin, sive prius, sive post, sive inter ea qu® initio opponit, quæve in fine reponit, vel unum verbum diceret de illa opinione. Vides etiam qnam aliter ac fecerit Augustinus, eam enuntiet; non enim ait sensum litteralem Scripturarum esse multiplicem, sed non esse inconveniens si sit talis. Ut autem opinio ista probabilis fiat, nomen litteralem in alium sensum accipit Thomas, quam in toto illo capite, aliamque ejue sensus definitionem facit, ac fecerit antea. Quum enim prius dixisset litteralem significationem eam esse qua voces significant res, postea, ut opinionis illius ratio aliqua appareret, sic eamdem hanc significationem definivit : Sensus litteralis est, quem auctor intendit. Jam vero secundum priorem definitionem, re non aliam illa quam fecimus, sensus litteralis is est, qualem ipsi descripsimus, distinctum a spiritali, quem etiam Thomas continuo definit, reipsa sicut nos definivimus. At secundum definitionem posteriorem spiritalis sensus a litterali non distingueretur, sed et ille habendus et vocandus esset litteralis ex ea parte, quatenus etiam sensum spiritalem auctor (Spiritus Sanctus) intendit. Praeterea, quod insuper evincit Thomam a nobis stare, palam est eum hoc loco negare multiplicem esse in Scripturis eum sensum, qui secundum priorem definitionem Litteralis habendus est. Thorn® enim propositio hæc est : Significatio, qua voces significant res, est sensus litteralis; assumptio : Sensus non multiplicantur propter hoc, quod una vox multa significet. Quænam vero horum complexio sit, nisi hæc : Ergo sensus litteralis multiplex non est) Ne vero regeras Thomam negare, quod una vox multa significet quod attinet duntaxat ad sensum spiritalem, veluti diceret, sensum spiritalem non eo esse multiplicem, quod una vox multa significet. Nequaquam sic est Thomæ argumentatio. Sed demonstrare vult, quod multiplicitas horum sensuum (spiritalium) non facit æquivocationem. Cur vero non faciat? Quia ... sensus istinon multiplicantur propter hoc, quod una vox multa significet. Si ergo una vox multa significaret, id est, si plures essent unius enuntiationis sensus litterales, æquivocationem, ut Thomas loquitor, ii facerent. At eam fieri ipse negat ; negat ergo plures esse sensus litterales in Scripturis. Denique, si Thomas sensisset cum adversariis nostris, cur in suis Commentariis do Scriptura Sacra neque unum hnjus verbum ita interpretatus est, ut cujus duplex sensus isquo Litteralis esset, sed alter litteralis, alter spiritalis, aut w f U w » ?

b) Nunc rationes causasque referam, quibus adducor ut negem sensum litteralem, qui multiplex sit, Scripturis subesse.

Atque ut a Patribus exordiar, auctores habemus sententi® nostræ, quotquot ii fuerunt, uno dempto Augustino. Nam neque unum horum reperias, qui, non dicam, affirmaverit, sed vel suspicatus fuerit, uni saltem alicui sacrorum Scriptorum propositioni duplicem sensum ùtteralem, nedum multiplicem, subesse, neque tunc quum quæstio erat de aliquo illorum locorum, quorum divers® feruntur interpretationes ; sed vel istas omnes referunt Patres ita, ut sinant quemque eam sequi quam libuerit, vel unam pr® aliis probabilem demonstrant, aut etiam, cæleris refutatis rejectisque, solam veram esse contendunt ; si qua vero difficultate in sua interpretatione defendenda impediuntur, nunquam indesese extricant, quod tamen factu facillimum foret simul et commodissimum, quæsito sibi effugio in verborum sensu litterali et multiplici. Ubi autem duplicem multiplicemve sensum Scripturis tribuunt, compertum est loqui eos do litterali simul et spiritali sensu, prout ipsi subinde expressis verbis mentem suam nobis aperiunt, saepissime etiam de iis qu® nequaquam sententi® sunt Scripturarum, sed harum sententiarum , sive litterales e® sint, sive spiritales, consectaria et consequentia. Oraculis etiam illis, qu® in vetere Testamento legimus edita de alio quam de Christo, in novo autem Testamento tanquam

de Christo dicta referuntur, nemo Patrum litteralem duplicem sensum tribuit, sed alterum litteralem , alterum spiritalem. Denique præcepta legesque .Scripturarum enarrandarum, quas illi adeoque ipse Augustinus scripserunt, eo spectant, non modo ut veram germanamque sententiam JX Scripturis colligamus, sed etiam quamam e pluribus, quas verba interdum proferre videntur, fera sit, quo certius fieri potest, definiamus.

Ex scriptoribus qui post Patrum ætatem vixerunt,si eos numeres qui aiunt sensum litteralem in bibliis esse multiplicem, causam nostram damnatam credes; at si testium auctoritatem perpendas , longe aliter de ea judicabis. Imo si attente consideres rationem ac modum, quo contraria sententia exponitur ab iis qui huic favere putantur, fieri non potent, quin pro comperto habeas horum perplurimos, verbo quidem adversariis favere , re tamen a nobis stare. Nostrarum itaque partium esse dicendi sunt theologi atque interpretes omnes Scripturarum sacranim, quotquot ante Thomæ aetatem fuere, idque illas ipsas ob causas, ob quas Patrum suffragia nobis vindicamus. Item illi qui ipost Thomæ ætatem de sensu Scripturanim scribentes, quaestionem hanc prætcrierunt : præteriisse enim merito creduntur, quod timuerint, ne Thomæ, qui secus sensisse ferebatur, viderentur adversari. Nec minus ii qui docent sensum litteralem unum e pluribus esse primarium, ut Liebermann, multoque magis, qui nos jubent unum tantum habere tanquam certum atque indubitatum, ut Thomas Pius et Neesen. His adde eos, qui in Scripturis enarrandis quinque aut sex, non amplius, illarum sententias, imo eos qui neque unam in litteralem duplicem sensum accipiunt, quique omnes significationes, una dempta, semper atque expresse refutant, quantumvis horum bene multi universe pronuntient talem sensum Scripturis subesse earumque proprium esse : quod enim verbo asserunt, facto refellunt ; nemo porro est e Scripturarum interpretibus, qui nequeat hoc in numero recenseri. Insuper plane nobis assentire dicendi sunt, qui vetant in eum sensum accipere verba Scripturarum, nisi aut Patres consentiant, aut Ecclesia decernat, ut Perrin : hujusmodi enim consensus aut decretum nusquam comparet. Quod si ipsa theologorum atque interpretum testimonia legere velis, adi Patritium, op. cit. p. 35 seqq.

Auctoritatibus prædictis aliquot rationum momenta addere juvat, quæ sententiam nostram magis magisque confirment. *Primum* est, quod vocum et locutionum natura in bibliis alia non est, quam in cæteris libris : quare ergo aut quomodo alia sit in bibliis natura sensus litteralis, qui ex ipsis duntaxat vocibus et locutionibus extat? *Secundum* est, quod regulæ, quas ad libros explicandos suggerit ars hermenéutica, adeoque illæ ipsæ ab Augustino tradite, atque ab eo, cæterisquo Patribus et omnibus Scripturarum interpretibus adhibite, eo pertinent, ut verum germanumque verborum atque enuntiationum seusum colligamus. Jam vero si ope harum regularum unus aliquis sensus esse dubio procul cognoscatur, a regulis ipsis aberraret, qui alium præter hunc quæreret ; sin autem duæ pluresve existèrent seutentiæ, quid , quæso, ars hermenéutica præcipit, quid interpretes omnes agere solent, ad quid ipse communis natura sensus nos compellit, nisi ut ulterius disquiratur, quænam e pluribus illis sententiis cæteris verior, aut saltem probabilior, atque illis proferenda sit ? Quum vero neque hoc alterum assequi datur, nonne, si sapimus, hoc unum nec rio concludimus, sententiam dubiam esse atque incertam?

7. *Bibitorum partes, quibus multiplex sensus litteralis a/fingi posset, nu certa capita revocantur.*

Quo materiam hanc omni ex parte confectam prostemus, ad certa capita revocabimus illa omnia quæ possent, tametsi errore veri, cuiquam videri multiplicem sensum, eumque litteralem exhibere , causamque indicabimus cur id fiat, simulque cur unum duntaxat exhibeant re ipsa : illud interea promonentes, si ea demas quibus duplex sensus subest, alter litteralis, spiritalis alter, ei tamen uterque litteralis putatur, reliqua omnia quæ huc pertinere possent, non magis in bibliis, quam in cæteris quibusque libris, haberi

a) Atque illud in primis sedulo attende, quod aliud sit plures reipsa sensus litterales alicubi

haberi, aliud antem verba ac sententias posse nonnunqnam diversa ratione inlelligi atquo exponi, eo quod illorum sensus minus clare pcrspiciatur : quorum posterius non sane negamus. Hinc habes rationem qua dignoscas, quænam Patrum mens fuerit, cum plurcs unius cjusdemque sententi® litterales significationes commemorant. Loquuntur quippe de multiplici expositione quam sententia illa habere potest. Et sane plurcs hi sensus, qui ex una locutione extorquentur, nihil sunt nisi diversa obscurioris sententi® interpretamenta : cujus rei exemplo esse possunt, qu® disserit Augustinus de primis vocibus Geneseos, *Confess.* lib. XIÍ, cap. xxvni.

6) Sunt etiam quædam Scripturarum capita, qu® litteralem multiplicem sensum habere videantur, quia plurcs res simul significant, etsi duo hæc valde discrepent inter se, quam discrepantiam Thomas explicat III*part.*, Quæst. LX, art. 3, ad 1. Exempli causa, nomen *spiritus* ambiguum est et multiplicem habet sensum, in quantum alterutrum eo significatur, vel natura quædam, vel aer motus; at in quantum spiritales omnes naturas simul complectitur, puta Deum, angelos, animas hominum, basque eo nomine simul omnes designo, plura quidem simul significat, at non ideo multiplex est ejus notio litteralis. Huc pertinet oraculum Isaiæ: « *Generationem* ejus quis enarrabit? » quod, siquidem utramque Verbi divini generationem significat, unam atque alteram comprehendit veluli partes duas totius rei significata}, usurpato, quod sæpissime iit, singulari numero pro plurali. Eodem pacto explicanda sunt, quæ de duplici lucis spiritalis et corporeæ a Deo creai® significatione scripsit Augustinus, *de Gen. ad Utt.* lib. I, cap. xix ; nam etiam illa : ‹ In principio creavit Deus coelum et terram, » naturas omnes tum spiritales, tum corporeas comprehendunt, quin ideo sensus litteralis multiplex illis subsit.

c) Duplex sensus esse dicitur, alter altero sublimior atque reconditior, in quibusdam aliis Scripturarum capitibus, qualia ea sunt, qu® Christus de sua carne manducanda locutus est, *Joan.* vi, 52 seqq., quæque in alium sensum, ac Christus ea dixerit, intellexerunt Caphamait®. Verum Christus num id dicere intenderat, quod Capharnait® intellexerunt?

d) Habent quoque libri sacri, sicut cæteri, verba, locutiones, sermones, narrationesque, imo et vaticinia, dictione translata, in quibus et proprius et translatus sensus, uterque litteralis, comparet. At in his alter tantum est accipiendos, quod nemo ignorat, idque etiamsi ea, quorum vocabula ad aliud significandum transferuntur, facta reipsa sint, aut fieri soleant, id est, etiamsi ipse sensus *proprius* locutionis *translatée*, si eum per se ipsum spectemus ac sejunctum a reliquo sermone et notione rei quam rpm».: significat, verus sit, uti cum cives Hierosolymilas vocat Isaias *principes Sodomorum*, *populum Gomorrhæ*, cap. i, 10; sive cum Christus Joannem Baptistam dixit *Eliam*, cumque ipse Christus *David* a Jeremia et Ezechiele vocatur.

e) Eodem loco habere oportet apologos et parabolas, quibus tum *historicus*, tum *parabólicas* sensus subest, prior quidem proprius, posterior translatus, neque tamen litteralis. Hujusmodi 1st, quod Joatham narravit de lignis sibi regem qua'.rentibus, *Judie*, ix ; quod Ezechiel de leæna et leunculis, cap. xix ; quodque Nathan de divite pauperi oviculam surripiente, II*Rcg.* xn, nec non plurima qu® in Evangeliis legimus. Sed ista quoque se habent in Scripturis, sicut in omnibus libris, videlicet uti dictiones translat®, ac proinde de his sicut de superioribus sentiendum est. Si enim in his duplicem sensum litteralem esse dicas, idem dicere debebis do Æsopi fabellis. Nisi dicere magis placeat, quod verius est, ipsum parabolarum et apologorum sensum eum esse, quem verba præferunt in sensum litteralem accepta; id vero quod per parabolas et apologos docemur, non sensum aliquem esse, qui illis subsit, sed finem ad quem illa narrantur.

f) Ex sermonibus symbolicis duplex utique sensus colligitur, sed ita, ut alter litteralis sit atque ipsorum verborum sensus, alter vero rei, sive actionis qu® ad symbolum adhibetur, et verbis significatur : non secus ac sensus duplex colligitur ex illis Scripturarum capitibus , quibus prater litteralem sensus quoque spiritalis subest ; nam in his quoque, quod attinet ad spiritalem

significationem, dictio *symbolica* est. Talia autem sunt, quæ, ut legimus in Levitico, contra hircum pronuntiabantur die festo Expiationum, quieque Christus in sterilem ficum dixit, et ea, saltem ex parte, quibus Deus serpentem ob deceptos humani generis parentes castigavit. Hujusmodi etiam alia sunt, quæ apud Prophetas prasertim leguntur, puta quæ Deus dixisse narratur Oscæ de uxore fornicaria, i, 2; quæ Jeremiæde hujus lumbari, xm, 1 ; quæque Ezechieli, iv, 4, si tamen hæc omnia gesta reipsa fuerunt; si enim gesta nequaquam fuerunt, quod dicendum esse videtur de illis narrationibus Jeremiæ et Ezechielis, consequens verba illa Dei non esse, sed («Taçcpxà, deque iis ita sentire oportere, ut de dictione translata sentiendum esse io dictum est. Cæterum in his nihil est quod uni sacro codici proprium sit ac privum. Nam, v. g. quum Tarquinius , ut narrat Livius, Arunti filio interroganti, quid sibi Gabiis agendum foret, non aliud dedit responsum, quam bacillo summa papavera decutiens, quæ res utique symbolum fuit; si quid verborum addidisset, puta : Summa hæc papavera decutito, clareret profecto duplex horum verbo rum significatio.

g) Quæ ex ipsis Scripturarum sententiis consequentia sunt et veluti consectaria, ea plane alter ipsorum verborum sensus litteralis esse putantur, idque quantumvis auctor Scripturarum ea quoque intenderit significare : non enim verbis ipsa hæc expressit, sed ratiocinationi nostra; elicienda permisit. Hoc ipsum omnes, dum loquimur, facere solemus, sicuri quum pater unum filiorum objurgat de aliqua re ideo ut filios cæteros, qui audiunt, de alia re simul admoneat : num vero duplex erit objurgationis hujus sensus litteralis? Igitur illa Hieronymi verba : « Non sunt, ut quidam putant, in Scripturis verba simplicia; plurimum in his absconditum est; ne alibi : «Singuli sermones, syllabæ, apices, puncta, in Scripturis plena sunt sensibus : » hæc inquam verba, aliaque similia, quam inepte et ah re quidam urgeant ad asserendum Scripturi^ sensum litteralem simul et multiplicem, nemo non inteltigit.

/i) Scriptoribus sacris, seu verius Spiritui Sancto solemne fuit, prout Patres atque Interpretes uno ore docuerunt, *typos* seu figuras, et antitypa seu res figuris hujusmodi designatas, eodem sermone complecti, idque non uno modo. Quandoque enim unam eamdemque sententiam seu enuntiationem de utroque eorum simul protulere. Quandoque uno eodemque sermone de utroque, sed alternis, locuti sunt. Quandoque demum ea quæ ad antitypa pertinent, prodixerunt, immutatis vxrbis translatisque typorum nominibus, ad antitypa significanda. At in nullo horum duplex est sensus litteralis, secus ac quidam arbitrantur.

Etenim horum *prius* factum fuisse comperimus, quum scriptor ex aliquo Scripturarum libro refert, ut quæ de certa quadam sive re sive persona dicta sint, ea verba quæ de alia pϛrsona aut re in libro illo dicta esse constat. Hoc pacto a scriptoribus novi Testamenti ut dicta de Christo ea referuntur, quæ de agno immolando, *Erod.* xm, 46, *Joan,* xix, 36; de Salomone orituro, II *Reg.* vu, 14, *Jlebr.* i, 5; de Israelitis ab Ægypto reductis, *Psal.* xi, 1, *Matth.* n, 15, dicta fuerant in veteri Testamento. Hæc tamen horumque similia duplicem utique sensum habent, sed alterum litteralem, quo agnum, Salomonem Israelitasque significant; spiritalem alterum, quo significant Christum. Atque hic locus est quo animadvertas, hæc a quibusdam dici solere *ad litteram* impleta fuisse *etiam* tunc, quum illud factum est, quod eorum significatio spiritalis portendebat. Quam loquendi rationem ferre aliquo modo possumus, quoniam *ad litteram impleri* non idem est ac *significari sensu verborum litterali.* Verba enim sententiarum et oraculorum, quæ spiritalem quoque sensum continent, talia sint oportet, ut seorsum sumpta, atque a toto sermone divulsa, ac per se ipsa spectata, ita rei, ad quam sensus spiritalis pertinet, congruant, ut illam significare possint etiam secundum litteralem suam significationem, sive propria hæc sit, sive translata. Atque ideo, quum id factum est quod de Christo per loca supra allegata prauuntiatum fuerat, dici hæc eadem potuerunt ad litteram impleta esse.

Specimen *alterius rationis*, qua bibliorum auctores de typo simul deque antitypo locuti snnt; suggerunt psalmus *it*, in quo tarn Dandis adversos ot faustos casus, tam Christi divinitatem **et** dominatum, verba in litteralem sensum accepta significant; psalmi xliv **et** Lxxt, quibus **et** Salomonem et Christum vates canebat; capita xxx ot xxxi libri Jeremiæ, quibus et Israelitas soluta captivitate in integrum restituendos eorumque urbem instaurandam, et novum fœdus **a** Deo pangendum Ecclesiamque condendam, illo est vaticinatus. Sed in his quoque horumquo similibus, nequibis nisi unum sensum litteralem, non autem places, reperire; ea enim constant ex pluribus ac diversis enuntiationibus, quarum pars de typo habit® sunt, pars de re per typum significata. Quare recte dicentur bæc bibliorum capita piucos promiscue sensus litterales, diversis inquam enuntiationibus, exhibera, non tamen simul, id est, in una eademque sententia conjunctos connexosque. I

Postrema denique ratione typum simul et antitypum sermone conjunxisse auctores bibliorum intelliges, si qua sententia talis sit, ut ad typum pertinere secundum aliquorum nominum aut verborum proprietatem videatur; at quæ præterea in ea leguntur, nequeant in typum quadrare : certior quippe sic fies verba ad typum pertinentia ipsaque typorum nomina non esse accipienda in sensum proprium, sed translatum, in quantum non typum ipsum, sed res typo hoc designatas TjoKutôt exprimant, quo non supererit nisi unus sensus litteralis, Isque translatus. Luculentissimum hujus rei specimen habes in hoc Exechielis vaticinio : « Et suscitabo super eas pastorem unum, qui pascat eas, servum meum David ; ipse pascet eas, et ipse erit eis in pastorem. Ego autem Dominus ero eis in Deum, et servus mçus David princeps in medio eorum. » Davidis enim nomine non alium hic vocari posse nneter Christum , res in propatulo **est. Cf.** *Jerem.* **xxx, 9;** *holm.* m, 5.

JOMMENTABIUS

IN FP1STOLAM

AD TILIPPENSES.

ARGUMENTUM.

Paulus in Macedoniam a Deo vocatus mirabili rila visione nocturna, quæ describitur *Actor.* XVI, 9, ubi dicitur: «Vir Macedo quidam erat stans, et dcprecans eum et dicens : Transiens in Macedoniam, adjuva nos; » mox eo concessit;, primamque ejus urbem. Philippos scilicet (quæ primo *Pathos* dicta, deinde a Philippo, patre Alexandri Magni instaurata, vocata est *Philippi,* ac paulo post facta est colonia Romanorum) adiit, pluresquc Philippensium convertit, ibique Pythonissam sanavit, ideoque virgis caesus est et incarceratus.

Philippenses ergo a Paulo uù Christum conversi, idecque Pauli studiosissimi, mox ut audierunt Paulum Romae vinctum detineri, ad ejus consolationem miserunt Romam cum muneribus Epaphroditum, suum apostolum (ut ait cap. ii, vers. 25), suumque episcopum, inquit Theodoretus, Baronius et alii. Ilie Epaphroditus Romæ in morbum incidit et ad mortem legrotavit; cumque tandem convaluisset, remisit eum Paulus ad suos Philippenses cum hisce litteris, quibus hortatur cos, ut in fide Christi perstent et pergant, nec vinculis suis turbentur, aut animis cadant: et maxime no cedant et credant judaizantibus docentibus legalia Mosis servanda esse cum Evangelio; nec Cerintho, Simoni Mago, corumque asseclis negantibus Christum vere esse crucifixum. Deinde mixtim horiatur eos ad virtutes Christiano dignas, et maxime ut Christi humilitatem, charitalem, pacem et concordiam mutuam foveant et æmulentur.

«copns Eputri»

Scripta est Romae anno Christi 60 (1), qui fuit secundus vinculorum Pauli, quo anno scripsit pariter ad Colossenses, ad Ephesios, ad Philemonem, quibus omnibus præfigit nomen tam suum, quam Timothei, qui litteris Pauli anno praeterito accersitus (II *Timoth.* iv, 21) ante hiemem Romam venerat. Omnes ergo hæ epistola: script® sunt e primis vinculis, quæ contigerunt anno Neronis 4, non e secundis, quæ contigerunt anno Neronis 12; nam hic, cap. i, 25, dicit se mansurum in carne ad commune Christianorum gaudium et profectum : ubi salis insinuat se liberandum vinculis. Prima ergo vincula intelligit, non secunda : nam e secundis non fuit liberatus, sed martyr occubuit.

erió- | ”l’P|*

(1) Vel potius, ann. 57. Vide Chronicoo Jc/u *¿potiti.* præftxum.

-------LIBRARY--------
of the .Missionaria of ilio S. Heart,

CAPUT PRIMUSI.

SYxNOPqS CAPITIS ?I
Sx NUI bib GAI 1TIS.
l ibr ar y
l*iSSim ri® ‹lLltle S'Kelrt'
NATICKi R« 1*

Orai primo, pro Philippensium in fide et vita Christiana constantia, ad earnque eos animat el incstat turn verbis, tum exemplo suo, narrans scilicet, vers. 12, *vinculorum suorum frudum, et Evangeli! per ca propagationem.*

Dande, vers. 15, *gaudet quod Christus annuntietur, sive per invidiam, sive per charitatem, sive per vitam, sive per mortem suam :* Mihi enim, *inquit,* vivere Christus est, et mori lucrum.

Denirpic licet ‹upiat dissolvi et esse cum Christo, vas. 23, se *tamen in carne mansurum ad eorum consolationem significat : indique, vers. 21, eos roborat ad persecutiones, utpote quee sunt causa salutis it martyrii, idcoque magna dona Dei.*

1. Paulus et Timotheus, servi Jesu Christi, omnibus sanctis in Christo Jesu, qui sunt Philippis, cum Episcopis et diaconibus. 2. Gratia vobis et pax a Deo nostro, et Domino Jesu Christo. 3. Gratias ago Deo meo in omni memoria vestri, 4. semper in cunctis orationibus meis pro omnibus vobis, cum gaudio deprecationem faciens, 5. super communicatione vestra in Evangelio Christi a prima die usque nunc. 6. Confidens hoc ipsum , quia qui empii in vobis opus bonum, perficiet usque in diem Christi Jesu. 7. Sicut est mihi justum hoc sentire pro omnibus vobis : eo quod habeam vos in corde et in vinculis meis, et in defensione et confirmatione Evangeli!, socios gaudi' mei omnes vos esse. 8. Testis enim mihi est Deus, quomodo cupiam omnes vos in visceribus Jesu Christi. 9. Et hoc oro ut chantas vestra rnagis ac magis abundet in scientia, et in omni sensu : 10. ut probetis potiora, ut silis sinceri et sine offensa in diem Christi ,11. repleti fructu justitiae per Jesum Christum, in gloriam et laudem Dei. 12. Scire autem vos volo, fratres, quia quæ circa me sunt, magis ad profectum venerunt Evangeli! : 13. ita ut vincula mea manifesta fierent in Christo in omni praetorio, et in cæteris omnibus; 14. et plures e fratribus in Domino confitentes vinculis meis, abundantius auderent sine timore verbum Dei loqui. 15. Quidam quidem et propter invidiam et contentionem : quidam autem et propter bonam voluntatem Christum prædicant: 16. quidam excharitate: scientes quoniam in defensionem Evangeli! positus sum. 17. Quidam autem ex contentione Christum annuntiant non sincere, existimantes pressuram se suscitare vinculis meis. 18. Quid enim? dum omni modo sive per occasionem, sive per veritatem Christus annuntietur : et in hoc gaudeo, sed et gaudebo. 19. Scio enim quia hoc mihi proveniet ad salutem , per vestram orationem et subministrationem Spiritus Jesu Christi, 20. secundum exspectationem et spem meam , quia in nullo confundar' : sed in omni fiducia sicut semper, et nunc magnificabitur Christus in corpore meo,sive per vitam, sive per mortem. 21. Mihi enim vivere Christus est, et mori lucrum. 22. Quod si vivere in carne, hic mihi fructus operis est, et quid eligam ignoro. 23. Coarctor autem e duobus : desiderium habens dissolvi et esse cum Christo, mullo magis melius: 24. permanere autem in carne, necessarium propter vos. 25. Et hoc confidens scio quia manebo et permanebo omnibus vobis ad profectum vestrum et gaudium fidei : 26. ut gratulatio vestra abundet in Christo Jesu in me per meum adventum iterum ad vos. 27. Tantum digne Evangelio Christi conversamini : ut sive cum venero et videro vos, sive absens audiam de vobis, quia statis in uno spiritu unanimes, collaborantes fidei Evangelii; 28. et in nullo terreamini ab adversariis : quæ illis est causa perditionis, vobis autem salutis, et

hoc a Deo. 29. Quia vobis donatum est pro Christo, non solum ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini : 30. idem certamen habentes, quale et vidistis in me, et nunc audistis de me.

v«r».i. rT Timotheus, servi Jesu Christi, OMNIBUS sanctis (omnibus fidelibus in baptismo sanctificatis) m Ciiiusto Jesu, qui suxr Philippis. — Nota ; Nomen servi hic est titulus honoris : sicut enim in aliis epistolis Paulus vocat se Apostolum, ita hic so vocat *servum;* « servus *ergo* Christi » idem est quod Apostolus Christi.

Trw «er-vomm mutui, 1 *ii adverte : Olim 1res erant servorum gradus, Primi ct vilissimi erant mancipia in nervis ct compedibus habita. Secundi mediastini, ut sunt famuli civium jam ct nobilium. Tertii honorarii et actores, dispensatores, «economi, vicarii, qui hebr. C3'JTTUD *mcscaretirn,* id est ministri dicuntur, cum primi C3»T3JlaW«m, id est servi, communiter vocitentur. S. Paulus ct Apostoli tertii ordinis fuerunt servi. Unde 1 *Cor.* iv, 1, vocat cos *dispensatores,* ct Psalles vocat cos *principes :* « Constitues, inquit, eos principes super omnem terram ; » sicut enim principes regi serviunt, ut regnum ejus regant et propagent, ita Apostoli Christo inserviunt; nimirum ita Christo servire regnare est. Sic Christus honoris causa vocatur « servus » Dei, dum eum Pater ita compellat, *Isaice* xLix, 3 : « Servus, inquit, meus es tu Israel, quia in tc gloriabor. » Nam ad Christum htee verba dirigi, patet ex antecedentibus ct sequentibus. « Israel » ergo hic est Christus, qui vocatur « Israel, » quia natus est, inquit Hieronymus <lc semine Israelis et Judieorum; *secundo,* quia dominatus est Deo (hocenim significat hebraico *Israel),* ct divinam vindictam in homines latam rescidit. Unde ejus typus fuit Jacob cum angelo Dei vicario luctans et praevalens, qui inde dictus est u Israel, » *Genes,* xxxn, 28.

Nola *secundo :* « Sancti in Christo » sunt Christiani , vocati ad veram mentis ct corporis sanctimoniam. Hi dicuntur sancti « in Christo, » id est per Christum ct Christi marita. Ita Vatablus. Vel potius proprie « in Christo , » quia Christo Christique corpori, quod est Ecclesia, per baptismum, fidem, gratiam ct sanctitatem inserti sunt, sicut rami inseruntur arbori.

Notat Chrysostomus id dici contra Judreos, qui se sanctos jactabant in lego ct Moyse : sibi enim dictum esse a Domino, *Exod.* xix, 6 : « Vos critis mihi in regnum <u'»>rdotalo ct gens sancta. » Contra hos Apostolus ^;cit, nos esso sanctos non in Mose, sed in Christo, qui est Sanctus sanctorum, ipsaque sanctitas, et radix ac fons omnis sanctitatis, ut, nisi quis Christo inseratur quasi ramus arbori, ab eoque sanctitatem sugat ct hauriat, sanctus esse non possit. Vice versa, qui Christo plene inserti sunt, hi sancti sunt, ct quo magis Christo inseruntur illique uniuntur, eo magis sanctificantur.

Com Episcopis et diaconibus. — Dices : In una civitate Philippensi tanlmn unus erat episcopus, quomodo ergo scribit Paulus Episcopis in plurali ? Respondeo, per *Episcopos* hic Apostolus intelligit presbyteros. Ita Chrysostomus, Theophylactus, Œcuinenius ct alii. Unde Syrus vertit, *cum presbyteris et eorum ministris.* Vult enim Apostolus hisce duobus nominibus salubre totum clerum Philippensium. Inde Presbyteros nominat *Episcopos,* diaconos vero, subdiaconos et reliquos inferiores, digniori *diaconorum* nomine complectitur. Episcopum autein non salutat, quia hic erat Epaphroditus, harum lator litterarum, ait Thcodoretus.

Ubi nola : Uree nomina *Episcopus* et *Presbyter* olim communia erant omnibus sacerdotibus tam H majoribus, quos jam proprie Episcopos, quam minoribus, quos Presbyteros nominamus. Sic *Actor.* xx,28, Paulus ad majores natu Ecclesiae Ephesinæ : « Attendite, ait, vobis ct universo gregi, in quo vos Spiritus Sanctus posuit Episcopos (id est presbyteros et pastores) regere Ecclesiam Dei : » nec enim Ephesi plures, quam unus, erant Episcopi proprie dicti. Unde tam hic, quam I *Timoth.* m, ab Episcopis transitad diaconos, ncc nominat Presbyteros, quia scilicet cos Episcoporum nomine intelligit. Hinc occasionem errandi sumpserunt Aerius et Wiclef dicentes jure divino presbyterum in ordine et potestate, parem esse episcopo : sed respondeo parem esse in sacerdotio (in potestate consecrandi, sacrificandi, solvendi a peccatis), qui septimus ct summus est Ordo ; non autem in potestate ordinandi et consecrandi, nec in potestate jurisdictionis; hisce enim Episcopus pnecellit Presbyterum. Vide Bellarminum, lib. 1 *De Cleric.,* cap. V.

Dices : Cur ergo olim Presbyteri vocabantur Hipw *Episcopi?* Respondeo, duas ob causas. *Pruna* est, du>« o> quam dixi, quia in Ordine summo, qui est sacerdotii, Presbyter par est Episcopo. *Secunda,* quia olim ante schisma (ut ait Hieronymus, in 1 *ad Titum)* non tam auctoritate et jurisdictione distincta et divisa, quam communi Presbyterorum consilio, labore et spiritu regebantur Ecclesiæ. Undo Presbyteri dicebantur et erant Episcopi, id est inspectores et correctores morum populi eum Episcopo proprie dicto, imo et iu Conciliis considebant cum Episcopis, sententiamque rogali dicebant, ut patet *Actor,* xv, 6 : « Convenerunt, ait, Apostoli et seniores (presbyteri) videre de verbo hoc. » H.e ergo sunt causre cur ulriquo dicti sint Presbyteri et Episcopi ; postea vero cum cresceret Ecclesia ct numerus fidelium, atque ad eum ulc gubernandum opus esset debito ordino

et subordinaiione ministrorum sub uno rectore Episcopo, cumque (si credimus Hieronymo in I *ad Titum,* de quo ibi dicendum est) Presbyteri prima illa prredicta Episcoporum communicatione abuterentur, iisque insolenter aequari et pra-esse vellent, ac facerent schismata : tunc Episcopi suam auctoritatem et preeminentiam Te- e tu< ii ceperunt, omnibusque prelati sunt. Id au- F*"l', lem factum est tempore Apostolorum sub ipsa ii'l'_* Ecclesia! initia, cum hic diceret: « Ego sum rmt Cephas; n hic, « Ego Pauli ; » ille, a Ego Apollo.» Ipu.ipa. j j, j2. id patet I *Timoth.* v : Adversus presbyterum, inquit, accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus. » Tempore Pauli ergo Timotheus tanquam Episcopus presbyterorum erat judex et jurisdictione superior. Sic Tito jubet Apostolus, ut constituat per civitates presbyteros. Sic Ignatius ad Trallianos et ad Smyrnenscs : «Presbyteri, inquit, subjecti estote Episcopo. »

Quaeres *secundo,* cur Paulus hic prius salutet laicos cl populum, quam Episcopos et diaconos? Respondet Chrysostomus, hanc epistolam tantum ad Episcopos et diaconos, id est ad clerum Philippensem, esse scriptam : ipse enim legit tw/txiaxanci;, *cocpiscopis,* uno verbo, non duobus, scilicet *cum Episcopis,* quasi Paulus non scribat omnibus sanctis, id est Christianis, absolute, sed tantum sanctis cocpiscopis (id est qui secum eran' Episcopi ct doctores populi) et diaconibus, id est clericis. Verum legendum est divisum hoc modo, ob» id est cum Episcopis : sic enim legunt Latina, Syra et Greca correctiora. Unde *se-undo,* melius respondet D. Thomas, Apostolum servasse ordinem nature, quo grex solet precedere suum pastorem, ut pastor sequens videre Vti fin eum et regere ac dirigere possit : hinc in pro- P cessionibus populus precedi!, clerus et Prelati sequuntur; locus ergo ultimus ibi honoratior nuopte-est, cum inter sœculares in mensis et conciliis CrdlL primus honoratior sit. Itaque hic Paulus oves præmittil pastori, id est populum prius salutat, quam clerum.

Ttn. 3. 3. Gratias ago Deo meo in omni memoria vestri, — id est, quoties vestri recordor, ait Vatablus, quoties vos memorile meæ occurritis, gratias ago Deo. Aliter (i) .Maldonatus in *Nolis manusc.:* w enim vestri accipit active, non passive. Unde sic explicat: Gratias ago Deo, quod vos mei vincti memores sitis.

Nota : De more Apostolus orationes et epistolas actionisque suas inchoat a gratiarum actione, idque nos facere docet.

V u A **4 et 5.** SeMI'ER IN CUNCTIS ORATIONIBUS MEIS PRO *1 OMNIBUS VOBIS, CUM GAUDIO DEPRECATIONEM FACIENS, SUPER COMMUNICATIONE VESTRA IN EVANGELIO CIIHISTI a prima die usque NUNC. — Nota : To super comniu- 'f/i.'íi n «n a referri potest ad id quod proxime precedi!, *cum gaudio deprecationem faciens, q. d.* Communicatio vestra in Evangelio causa est gaudii mei, quodque cum gaudio deprccer Deum. *Secundo* et melius, referri potest ad *gratias ago,* inde enim pendet vers. 4 et 5, imo Biblia Regia et Lovanicnsia versum 4 parenthesi ¡reludunt, quasi vers. 5, « super communicatione vestra, » etc., referendus sit ad vers. 3, « gratias ago, » etc., *q. d.* Gratias ago Deo cum gaudio, eum deprecaos, *ce-* quod vobis dederit communicationem .n Evangelio Christi. 3

Nota *secundo :* « Communicatio » hæc *primo,* Dnphi est participatio Evangelii, id est fidei et doctrina? i'®»». Evangelici», <l. *d.* Gratias ago Deo, quia ab eo participes facti estis Evangelii, quando illi credi- iio. distis, in coque perseveratis. *Secundo* cl melius, «communicatio» hæc in Evangelio, id est in prædicationc et propagatione Evangelii, est cooperatio ct participatio laborum et passionum, quas Paulus et Apostoli pro hac Evangelii propagatione vel sustinebant, vel suscipiebant, in quibus communicabant ct participabant Philippenses, q. *d.* Gratias ago Deo exultans in spiritu, quod communicetis meis laboribus, afflictionibus, vinculis pro Evangelio susceptis, quod mihi collaboretis, mihi compatiamini, me omni ope ct opera adjuvetis, dum mittitis Epaphroditum vestrum Episcopum ad mc, dum per eum mihi alimoniam ct munera defertis, me in carcere vinctum solamini et animalis, itaque me meumque Evangelium omni studio promovetis, idque non uno alterove die, sed assidue et continuo, « a prima dic » qua credidistis, « usque nunc. » Ita Chrysostomus et Theophylactus. Et hoc significat Græcum wwmví». Unde vers. 7, vocat eos <rj-fx«7uicb;, id est socios, collegas, et quasi ex æquo participes sui gaudii, quod percipiebat ex vinculis suis, et defensione ac confirmatione Evangelii (2). I

Nota hic *tertio,* fervorem primorum Christianorum Philippensium, quibus non satis erat credere , sed de aliorum salute et Evangelii propagatione solliciti, Paulum ct Apostolos omni ope et opibus in prædicationc adjuvabant. Hac do causa, primi Christiani facultates suas vendebant, ct pretia deferebant ad pedes Apostolorum, *Actor,* tv, 33. Id etiamnum faciunt ferventes Ca- q)anu tholici in Anglia, Hollandia, India. Hinc *secundo.* '<• *'ner** Der hoc participes fiebant et fiunt omnis labori u (ac consequenter omnis meriti) quem suscipit mim Apostolus et prædicator, ac proinde est hic actus '.'II lici* virtutis nobilissimus: idem enim objectum spec- V,M* tant cooperantes, idemque agunt, quod agit ipse Apostolus, adeoque ipsimet per Apostolum peregrinantur, evangelizan!, convertunt animarum millia. Hinc *tertio,* similem cum Apostolis iner-

[1} L.d minui rido.

te) Itaque per *communicationem* hic, Greco *xwotitc,* iiitelligcnda est Philippensium *liberalitas* erga Apostolo^ i.. Christianos, ad utilitatem rorum Christianarum

ccdom recipient, quasi ipsimet fuissent Apostoli èt apostolato perfundi. Id docet Christus, *Maith.* X, 40 : 0 Qui, inquit, recipit vos, me recipit; et qui me recipit, recipit eum qui me misit. Qui recipit prophetam (Evangelii doctorein et prædicatorcm) in nomine Prophétie (quia propheta et prædicator est), mercedem prophet®,» id est prædicatoris, « accipiet ; » quia scilicet sicut cooperatur prophetic, cumque juvat qua Propheta et prædicator est, ita laboris ejus ct meriti particeps est, ac consequenter dignum ct justum est, ut particeps sil et præmii, quod propheta ct prædicator conscquentur : particeps, inquam, non æquali gradu cum ipso propheta, sed secundum participationem et mensuram suæ cooperationis et charitatis, qua cum adjuvit: sic enim jure communi participes ct receptatores furum, simili cum furibus pœna plectuntur. Eleganter id explicat S. Gregorius, homil. 20 in *Evang. : a* Qui recipit, ait, prophetam in nomine propheta:, mercedem propheta: accipiet. In quibus verbis notandum est, quia non ait: Mercedem de propheta, sed, Mercedem prophetæ, » id est propheta: prætnia accipiet. Et inferius : « Nam cum pauci sint qui spiritualia dona percipiunt, et mulli qui rebus temporalibus abundant, per hoc se divites virtutibus pauperum inserunt, quod eisdem sanctis pauperibus de suis divitiis solaliantur. » Additquc tales per ulmum pro-

Sicut uiuìn rie hictù H- betrib P wÎern iusten- ut.

m*ssos et significatos esse ab Isaia, cum ait : « Ponam *n deserto, » in deserta hactenus Gentilium Ecclesia, « abietem, ulmum ct buxum simul. Et Pcr ul,nuin› inquit, nisi sæcularium mentes express® sunt? quæ dum terrenis adhuc curis inserviunt, nullum virtutum spiritualium fructum ferunt ; sed et si proprium fructum ulmus non habet, portare tamen fructum cum vile solet: quia et saculares viri intra sanctam Ecclesiam quamvis spiritualium virtutum dona non habeant, dum tamen sanctos viros donis spiritualibus plenos sua largitate sustentant, quid aliud quam vitem cum botris portant? Etsi ergo fructum ulmus non habet, vitem tamen cum fructibus portans, hæc ipsa sua cilicii, quæ bene sustentat aliena. »

Vei». 6. G. Confidens noe ipsum, quia (quod) qui coepit IN VOBIS OPUS BONUM (Scilicet DCUS), PERFICIET usque in diem Christi Jesu. — Nota : Pro *confidens,* græcc est «*smбí›í, quod Novantes vertunt, *credens,* certissime scilicet vos perseveraturos in bono opere, quasi velit Paulus omnes fideles securos ct certos reddere do sua perseverantia. Sed perperam hoc dicitur; nam constat donum perseverantia: actualis non omnes fideles habere : mulli enim a pia vita, imo et a fide deficiunt, fiuntque impii, hæretici, imo athei. Melius ergo vertit Vatablus et Bcza «twtlw;, id est *persuasum habens :* sed optime Chrysostomus, Thcophylaclus, Ambrosius, Syrus ct alii vertunt, *confidens.* Vide dicta *Rom.* voi, 38, *q. d.* Confido quod, sicut ccepistis bonum opus adjuvandi ct promovendi prædicationem Evangelii, ita in eodem per Dei gratiam perseverabitis in finem, usque ad mortem et diem judicii ; ac proinde confido quod Deus, qui hoc opus bonum in vobis coepit, ipse etiam perficiet.

Unde nota *secundo,* cum Chrysostomo et Theophylacto : Plane potuisset dicere Apostolus : Confido quod emptum bonum opus perficietis ; sic enim dixit, vers. !› : « Super communicatione vestra in Evangelio Christi ; » et vere. 7. eos in vinculis suis, ct in defensione et confirmatione Evangelii socios suos vocat; ct vere. 9 : « Hoc oro, ut charilas vestra magis ac magis abundet, ut probetis potiora, ut sitis sinceri et sine offensa,» etc. Sic ergo et eorum arbitrium ac virtutem exstimulans hic dicere potuisset : Confido quod bonum quod coepistis, prosequemini et perficietis; sed ut eos doceat modestiam ct humilitatem, maluit dicere : « Confido » quod Deus illud perficiet : quia cum ad perseverantiam utrumque requiratur, scilicet ct gratia Dei ct cooperatio ac constantia liberi arbitrii, primas in ea tenet gratia Dei. Inde uti alibi. ita et hic gratiæ Dei eam tribuit Paulus. Hinc sicut vere, præced. gratias egit Deo, quod opus hoc bonum empisse! per gratiam suam in Philippensibus, ita hoc versu confidit Deum suum hoc opus in eis perfecturum ; intellige, nisi ipsi Philippenses grafie Dei desint, nolintque eam sequi et ipsi cooperari. Est ergo inctalepsis, a confido quia Deus perficiet, » id est confido quod vos per Dei gratiam perficietis opus bonum quod coepistis : ex Deo enim Dciquc gratia, gratiæ operationem ct effectum intelligendum relinquit.

Nota *tertio :* Cum duplex sit perseveranti® donum, unum quasi potentiale, quo in accepta à-,m gratia et justitia perseverare quis possit ; alterum ' -‹ actuale, quo actu perseveret : prius omnibus justis datur, ut docet Concilium Tridcntinum,.t .uisess. VI. Deus enim omnibus justis ea dat auxilia gratiæ, eas mentis ct voluntatis excitationes, impulsus et corroborationes, quæ necessari® sunt ad vitanda peccata omnia mortalia, et ad perseverandum in gratia et bona vita, ut si iis recte utantur justi, siculi debent, perseveraturi sint et salvandi. Posterius donum perseveranti®, quod magnum, imo maximum est, non datur omnibus justis, sed iis solum, qui actu perseverant, compleclilurque omnem illam gratiarum seriem, qua fit ut homo actu in gratia perseveret, itaque moriatur et salvetur. De quo tria hic docet Apostolus, et ex eo Concilium Tridenlinum, sess. VI, nullB cap. xi!! : pruno, esse donum bei . non autem esse cx nobis; *secundo,* neminem esse certum se illud habere aut habiturum ; *tertio,* quemque debere illud a Deo sperare, ita tamen ut timeat ne cx parte sua Deo et Dei gratiæ desit, itaque hoc donum amittat. ‹ Similiter, inquit Concilium, de perseveranti® munere, de quo scriptum est: Qui

perseveraverit nsqup in finem, hic salvus erit; quod quidem *aliando* haberi non potest, nisi ab co qui potens est eum qui stat, statuere, ut perseveranter *stet, et* eum qui cadit, restituere: nemo sibi aliquid certi absoluta certitudine polliceatur, tametsi in Dei auxilio firmissimam spem collocaro et reponere omnes debent ; Deus enim. nisi ipsi illius gratiæ defuerint, sicut empii opus bonum, ita perficiet operans velle et perficere. Verumtamen qui se existimant stare, videant ne cadant, et cum timore ac (remore salutem suam operentur in laboribus et vigiliis, in eleemosynis et orationibus. »

Donum perjere-nntií (Lilinotoni est * <ntb jn>hH-ulU.

Hinc *quarto,* S. Augustinus, lib. *De Bono perseterantice,* docet hoc donum et gratiam perseverantia; distinctam esse agrafia justificante, et per solam gratiam justificantem non posse hominem in justitia accepta perseverare, ut tcnlalioncs omnesque difficultates vincat et superet : sed insuper egero crebris gratiro impulsibus et excitationibus, quibus assidue a Deo in sua infirmitate et torpore excitetur, reboretur, protegatur, ut in via virtutis cœpta constanter et fortiler pergat : qua? variæ et multiplices gratiæ sunt et dicuntur donum perseverante ; ncc enim hoc donum unus est actus vel habitus, sed mulli. *Secundo,* has gratias plures et majores dari humilibus, orantibus, sollicitis, ut bene vivant et perseverent, docet Tridentinum supra. Et hoc videtur hic velle Chrysostomus, cum ait nos nostro desiderio et conatu attrahere et allicere ad nos gratiam Dei; loquitur enim non do prima gratia : hæc enim non datur ncc allicitur aliquo desiderio aut conatu nostro, cum omnem natura conatum prieveniat, silque prima cl mera gratia; sed loquitur de eadem gratia de qua Apostolus, scilicet de grafia perseveranti® : hanc enim qui justus est, suo conatu et collaboratione allicit et attrahit, majorem scilicet in dies ct majorem. Sic Apostoli et alii illustres Sancti, qui dicuntur a nonnullis confirmati in gratia, non acceperunt aliquem habitum gratiæ, qui cos confirmaret in gratia; sed quotidie strenuo laborantes et orantes accipiebant tam vehementes illuminationes ct excitationes , ut difficile esset eis non perseverare et peccare, saltem mortaliter.

Ditnr hnniili-tuA^lsob tuli».

MMhia «lOLUD p^ere-îia Uc.

Denique sapiens cl pium consilium ad hoc donum assequendum est, ut assiduo pro co oremus, nimirum ut Deus non tantum det gratiam copiosam, qua perseverare possimus, sed qua pravidut nos actu perseveraturos, utque tanquam pastor bonus nos quasi oves suas iis viis, mediis, auxiliis regat, dirigat, ducat, quibus præscit nos recta progressuros in gratia, ut nullum peccati gravioris lapsum incurramus, sed rectis itineribus pergamus ad coelestem gloriam el bealitudinem.

Opus bonum — non tam aliquod speciale, quam in genere « opus bonum.» id est vitam Evangebcaiu. sive Christianam, ut assiduo opere et bludio illam prosequamur et propagemus : hoc enim opus est communicatio in Evangelio Christi, supple, (am in nobis quam in aliis promovendo et propagando, ut dixi vers, præced.

Usque in diem Christi, — id est usque ad diem judicii (uni particularis, (uni potius universalis : tunc enim proprie erit publica, solenmis et gloriosa dies Christi judicis. Ubi adverte : Solet Paulus hic, I *Thessai.* iv, 15, et alibi, ila loqui de die judicii extremi, ao si instaret et vicinus esset; non posteris Philippensium postea nescituris, ut vult Chrysostomus, sed ipsi6met ad quos scribit hic Paulus, ut nimirum singuli, tam ipsi, quam nos illum assidue ante oculos habeamus, et ad illum vitam hanc nostram brevem et momentaneam dirigamus : ille enim dies erit initium œternitatis, cum qua omnis liæc vita nostra comparata, videtur tantum esse punctum vel instans temporis* u Mille anni, inquit Psaltes, ante oculos tuos tanquam dies hesterna quæ pratcriil. » Momentum ergo hic agimus et vivimus (utinam bene et sapienter!) unde pendet œtornilas nostra: post hoc momentum inibimus aeternitatem; quidni ergo vicina instet et immineat, quæ post boo momentum instat et imminet?

Dios ChrisU semper Utueudi.

V*r<. 7.

7. Sicut est mihi justum sentire (id est confidere, uti præcessit) pro (id est *de)* omnibus vobis, EO QUOD HABEAM VOS IN CORDE, ET IN VINCULIS BIEIS , ET !N DEFENSIONE ET CONFIRMATIONE Evangelii. — Nota : Habere aliquem in cordò, est habere eum in mente, in amore et affectu, et consequenter in memoria, id est amare eum et ejus sæpe recordari : quæ enim amamus, ea semper recurrunt animo et memori® obversantur. Hinc per metalcprin, ut notat Chrysostomus cum suis, hoc loco a habere in corde, » significat habere in memoria et esse memorem, 7. *d.* Ego Paulus vestri, o Philippenses, assiduam habeo memoriam, ac sæpe recordor vos esse gaudii mei socios tam in vinculis meis, quam in defensione et confirmatione Evangeli! ; nam illa verba: « Et in vinculis meis, et in defensione et confirmatione Evangeli! , » non tam pertinent ad id quod præcessit, « eo quod habeam vos in corde, » quam ad id quod sequitur, «socios gaudii mei omnes vos esse,» ut magis patebit ex sequentibus.

Nota *secundo:* Pro *defensione,* græce est «notoria, *apologia,* qua scilicet reus se in judicio contra accusatores defendit, et a crimine objecto purgat : significat ergo Paulus suas apologias, quibus reus et publice coram Nerone et privalim in carcere coram Romanis et Judœis, vel sponte eum invisentibus, vel ad se vocatis, *Ador,* xxviii, 17, causam suam egit, seque et Christi Evangelium defendit, stabilivit et confirmavit.

Oavmm c«nflrmv

Nota *tertio :* « Confirmationem Evangelii » intclligit illam, qua in carcere vel viva voce, vel per litteras Christianos in fide Evangelii confirmabat: zelus enim Apostoli non patiebatur eum in carcere esse otiosum, sed vel docere, vel scribere..

rei oraro, vel modos et praxes Evangelii propagandi excogitare cogebat : ac sicut ignis arctatus magis exardescit, ita Paulus hic ligatus ct constrictus magis ad evangelizanduin exarsit. *Secundo* ct melius, per *confirmationem Evangelii* intelligit illam , qua per suas jam dictas apologias Paulus Evangelium defendebat ct confirmabat : hæc enim confirmatio facta est per defensionem, illiquo jungi debet, uti jungunt Syrus, Ambrosius et Græca, quæ non duos habent articulos, sed unum eumdemque articulum ulrique tribuunt, dicendo : xzt *b* rj âneXs-pœ xal ptCitústt. Adde, t'o *Evangelii* tam ad *defensione* (hæc enim non habet alium genitivum, vel pronomen), quam ad *confirmatione* pertinere : camdem ergo defensionem et confirmationem Evangelii intelligit.

Socios gaudii mei omnes vos esse. — Noster Interpres legit xaF*», »d est *gaudii,* et ita legit Ambrosius ; jam Græca habent x®?tTe«> >d est *gratiæ,* et ita legit Syrus et Chrysostomus cum suis : sed eodem redit sensus ; quia *gratiam* hic vocat beneficium illud, quo ei datum erat pati et vinciri pro Christo, sive ipsa vincula eadem vocat *gaudium* suum. Vide dicta *Ephes,* in, 1. Aliter Vatablus, *q. d.* Vos estis socii gratiæ me®, quia mecum a Deo electi estis ad vitam ælcrnam, in eaque mihi futuri estis socii : hæc enim est maxima gratia, ct causa gaudii; sed prior sensus huic loco est convenientior, ut palet ex præccdentibus et sequentibus.

Nota *secundo* : Pro socios, græce est <rj-pwv»<jnù;. id est *consortes,* et ex cequo participes, de quo dixi vers. 5.

Nota *tertio:* Pro *esse,* græce est participium óvra;, id est *existentes,* quod aliqui putant per hebraismum redundare ; unde eo ablato planus est sensus : Confido quod Deus in vobis opus coeptum perficiet, aco quod habeam, etc.,socios gaudii mei omnes vos. » *Secundo,* Ambrosius ti cvt x; accipit ut causale, quasi det causatu suæ confidenti®, scilicet quoniam (ut legit Ambrosius) omnes gaudii mei participes estis. *Tertio* planissime, ut fatetur lleza, noster Interpres vertit *(mtesse,* ut per ycecismum participium ponatur pro infinitivo, *q. d.* Confido quod Deus in vobis opus coeptum perficiet, eo quod habeam in corde, id est memoria, vos fuisse cl esse socios cl participes gratiæ ct gaudii mei, quod sentio in vinculis lucis, et in defensione ct confirmatione Evangelii : quia nimirum memor sum quod in iis quasi socii mihi compassi estis, me omni ope cl sumptu adjuvistis, adcoque in vinculis et tribulationibus meis pro fido susceptis mecum gavisi, imo me solati estis et recreastis : confido enim quod Deus hunc fervorem vestrum et actus tam heroicos fidei et charitalis vestras remunerabitur ampliori grafia, ut scilicet in iis perseveretis, imo crescatis, et perficiamini (l).

(l) Alii connua 7,cx Grace sic vertunt : Par est enim,

8. Testis enim mihi est Decs. — Denm in testem invocat, juratque Apostolus ; non ergo juramentum Judæis quasi imperfectis permissum, Christianis vero illicitum est, ut volunt Anabaptist®.

Quomodo cupiam omnes vos (supple, esse, ait T» <«•<* Anselmos) in visceribus (id est in intimo corde et amore) Jisti Christi, — ut intime vos jungam Christo, et quasi in viscera ejus trajiciam, utque piicitsr Christus vos quasi viscera sua diligat. *Secundo,* Vatablus, *g. d.* Testis est mihi Deus, quantum cupiam Christum suam misericordiam (hujus enim symbola sunt viscera) effundere in vos. *Tertio* et melius, Syrus et Chrysostomus, «Quomodo cupiam , » id est *amem* « vos in visceribus, » id est propter amorem visceralem et intimum Christi, quem tofis visceribus amo : vel « in visceribus, • id est ex amore intimo et viscerali, quem Chrislus quasi ex suis visceribus mihi afflavit. Ita Theophylactus. *Quarto* et optime, « Quomodo, » id est quam propense, quam valde el ardenter, « cupiam, » græce (quod respondet llebr. H23 *cama,* id est, amem vos, quanto vos amore complectar : ita Syrus; « in visceribus Christi, » id est ea dilectione cl affectu, quo Christus in visceribus, id est intime et tenerrima vos omnesque Christianos amat; «n ergo, id est instar (6t/A procapA, similitudinis) viscerum, hoc est. amoris UBOt' visceralis Christi : vel in, id est ex visceribus Christi, quasi videlicet ego in Christi misericordi® et dilectionis visceribus constitutus et in ea quasi transformatus, vos ex iisdem diligerem, nimirum tam tenero, cordiali, ardenti et viscerali amore, quali Christus suos omnes diligit. Solent enim Hcbnei OOffi *rachamim,* hoc est «scera, vocare intimos, tenerrimos, ac quasi maternos affectus amoris. Et sic induimus, ao quasi transformamur in viscera Christi, cum ejus misericordiam, compassionem et amurem induimus , in cumque transformamur.

9. Et hoc oro tr charetas vestra magis ac magis abundet , — *q. d.* Laudo charitatcm vestram, quam hactenus ostendistis, tam in promovendo Evangelio, quam in vinculis meis, oroque Deum, ut illam foveat, imo adaugeat.

Abundet in (id est cum, omni) scientia — rerum scilicet fidei ct salutis, ac praesertim justificationis, ut sciatis veram justitiam non a Philosophis, non a Simone Mago, sed a Christo, Christique fide et doctrina, petendam esse, *q. d.* Oro ut abundetis tam in charitate quam in scientia, id est fide et doctrina Christiana (Î).

10. Ut prodetis potiora ,— ut scilicet discerna- Vcr»-,0,

ni ita sentiam do vobis omnibus ; propterea, quod animis vestris me teneatis in vinculis meis, quum cauxim dico, quum religionem continuo, el omnes ad vos pertinere putetis, quæ munus meum (vel gratiam uieam) spectant.

(i) Alii : Abundet *per* cognitionem et sensum, seu experimentum rerum divinarum, el ptasertim Leuoficiorum Christi.

tis an potior, molior ct verior fides sit Simonis Magi aliorumque judaizantium et hæreticorum, an mea; an præstot cuín ejusque scotani juvare et promovere, an me meumque Evangelium : nimirum, ut hac discretione meum verum Evangelium a falsitate et imposturis judaizantium ct hæreticorum secernatis, complectamini, foveatis et promoveatis vestra charitate.

Ut sitis sinceri (ne misceatis adulteretisque veram fidem hœresi et judaismo , 7. d. Videte , ne charitas vestra sit indiscreta, ut Simonianos aliosque falsos doctores specie pietatis se insinuantes foveatis; quia hæc vera non esset, sed adulterina charitas : sed ut tam in fide quam in charitate, ct charitatis officiis sinceri silis) et sine offensa (tum activa, ut scilicet nullum offendatis et scandalizetis; tum passiva, ut videlicet nusquam conscienti® pedem impingatis, offendatis, ac in aliquod peccatum incidatis : sed inoffensi, ut legit Ambrosius, id est inoffenso pede, pergatis in via et vita Christiana) in diem Christi, — hoc est, usque ad diem judicii. Ita Chrysostomus. Utrumque significat Gracum nimirum tam inoffensos, quam inoffendentes.

vui. 11. 11. Repleti fructu (grace xap&v, id est *fructibus)* justitiæ per Jesum Christum in gloriam et laudem Del — « Fructus justitiæ » vocat opera justitiæ, vel generalis, qu® complectitur omnem virtutem, 7. *d.* Oro ut repleamini bonis operibus cujusvis virtutis, vel justitiæ particularis, id est elecmosynæct misericordi® : hæc enim sæpe dicitur *justitia* in Scripturis, ut dixi II Cor. ix,9; alludit siquidem ad eleemosynas sibi a Philippensibus missas, 7. d. Oro ut similibus misericordi® actibus cumulemini. Ita Chrysostomus et Theophylactus. *Secundo,* Anselmas per *fructum justitiæ* intelligit mercedem quam in cœlo pro justis operibus erant recepturi. Sed planior est prior sensus , ut per fructum, non mercedem, sed opera justitiæ accipiamus.

Nota to per *Jesum Christum,* pro quo grace est twM (scilicet /.ipzwv, *fructuum)* 'Ir.aw Xpcççû, 7. *d.* Quos fructus facimus et habemus per Christum, ejusque merita et gratiam, idque « in laudem ct gloriam Dei, » ut scilicet inde non nos Apostoli, qui hos fructus externa tantum voce suademus et proponimus, sed Deus, internus ct vitalis fructuum dator et auctor, laudetur et glorificetur.

Moraliter, notat Theophylactus fideles, qui veros virtutum fructus faciunt ad Dei gloriam, eos facere per Christum ; alios vero qui se et sua quærunt, umbraticos tantum virtutum fructus facere, non per Christum, sed per vanam gloriam.

Ver*, u. 12. Scire volo vos, fratres, qua quæ circa sie SENT, MAGIS AD PROFECTUM VENERUNT EVANGELI!. — Timebat Paulus, inquit Chrysostomus, ne Philippenses et alii Christiani, audientes Paulum Roma* vinctum, turbarentur, putarentque magnam infami® nolam illi et Evangelio inurendam esse, n mque Christianam et Evangelii cursum per hoc remoram passura et impedienda esse. Hinc Apos* tolus contrarium hic accidisse narrat, scilicet per sua vincula non impeditum, sed potius promotum esse Evangelium.

13. Ita (inquit) ut vincula mea manifesta fie- Ve» 11
rent in Christo, — id est, per Christum et Christi providentiam, ait Theophylactus. *Secundo* et potius idem cum Anselmo, 7. d. Ut manifestum fieret quod propter Christum vinctus sim, non propter debita, aut scelera, sicque per vincula mea Christi nomen ubique clarescit.

In omni pretorio. — Grace *b* 0X9, id est *in foto pradorio,* puta in tota aula Neronis, 7. d. Tola aula per mea vincula inaudivit aliquid de tide et Evangelio Christi. Nota: Nomen universale sumitur subinde pro collectivo, seu toto quanto, puta omne pro *tofo:* utrumque enim significat llcbræum Sd *col.* Ila Chrysostomus.

Et in cæteris omnibus, — non praetoriis (unum enim hic tantum nominat pratorium, ut patet ex Graco), sed locis, plateis ct vicis urbis Rom®. Chrysostomus, Theophylactus et alii *-i caderis* ad personas referunt. Unde in Graco non est pnepositio *in, q.* d. Non tantum prælorianis, sed et cæteris civibus Romanis manifesta facta sunt vincula mea, quod scilicet iis vinctus sim propter Christi fidem.

14. Et plures e fratribus in Domino confiden- Vers, il
TES VINCULIS MEIS, ABUNDANTIUS AUDERENT SINE timore verbum Dei loqui , — 7. d. Plures fratres, id est Christiani, Romæ videntes meam constantiam, libertatem, fructum ct gloriam vinculorum meorum, accensi sunt ad æmulationem, ut pari modo intrepide evangelizaren! verbum Dei.

Nota *primo, in Domino* a Chrysoslomo et Theophylaclo referri ad sequens *confuientes, q. d.* Animos et audaciam sumentes ex spe ct confidentia in Domino ; quia enim magnum aliquid videtur de se dicere, Ego ipsos animavi, confidentesque reddidi : propterea praoccupat dicens: « In Domino; » 7. d. Non ego, sed Dominus tam me in vinculis, quam ipsos per vincula mea animavit et impavidos verbi præcones effecit. Verum planius ròta *Domino* referas ad *fratribus :* fratribus enim secundum cognationem carnalem opponit « fratres in Domino, w puta Christo, id est fratres in fide et religione Christi, in christianismo. Vide *Can.* 37.

Nola *secundo : a* Confidentes, » grace ttczci0oti;, id est fiduciam, audaciam, animos sumentes. Vatablus vertit, *freti vinculis meis.*

Nota *tertio:* Pro *sine timore,* grace est id est impavide, intrepide verbum Dei loqui, etc.

13. Quidam quidem et propter invidiam, 1t **Vers. ts.**
CONTENTIONEM : QUIDAM AUTEM ET PROPTER BONAM **Siculcvn,**
VOLUNTATEM CHRISTUM PREDICANT. — Nola : Vir- **tb.nles**
tuti comes est invidia; et sicut cantharides (ver- n*i*.dc
miculi) rosis, ita invidia virtuti innascitur, adeoque signum est heroic® virtutis ct heroicorum innaxigestorum, cum quis sentit contra se æmulos

concitari. Ita I'.uih . . lutainGra ci.im , I Am;uii suo I'.v.'.ng lio imbuisset, idcoquc vinctus esset, celebre sibi nomon, famam et gloriam pepcrit : undo plures sibi concitavit œmulos, qui gloriae ipsius invidentes, seque ac suam predicationcm a Paulo obscurari dolentes, illum deprimere, seso extollere, celebresque, famosos et gloriosos Evangelii prieconessc facere laborabant. Ili ergo non Dei, sed suam gloriam quærentes, evangelizaban! per invidiam et contentionem, id est impellente eos studio contentionis, qua cum Paulo de fama el gloria contendere, cumque superare ct supplantare satagebant. Alii vero, sinceri præconcs,prædicabant Christum a propter bonam voluntatem, » græce íiWcxíav, id est *propter benevolentiam,* rectam et sinceram voluntatem, ut scilicet non suam, sed Christi gloriam propagarent, illique mullas animas lucrifacerent et salvarent. Unde hanc bonam voluntatem generalem in particulari per speciem, puta charitatem, explicans subdit :

Vert te. io. Quidam ex charitate, scientes quoniam in DEFENSIONEM EVANGEI.II POSITUS SUM. — Ili SUDt qui Christum praedicant bona et recta voluntate, nimirum qui prædicant ex charitate, tum in Deum et Christum, tum in mo, quia scilicet me amant qui sum Christi præco, hos non invidia, non hypocrisis, sed charilas impellit ad evangelizundum; charilas, inquam, non tantum Christi, sed ct mei ; de hac enim subdit : « Scientes

Dtfcnsio ih'1'dupici.Fri micaram quoniam in defensionem Evangelii positus sum.» Chrysostomus cum suis accipit defensionem faciendam a Paulo in die judicii, qua Christo judici evangclicæ prædicationis et conversionis Gentium sibi crcdilæ et commissæ rationem reddere debebit, ‹/. *d.* Sciunt hi sinceri præcones mihi rationem Christo judici esse reddendam hujus prædicationis mihi demandate; ut ego tunc facile me possim defendere et ostendere me explesse sive per me, sive per alios prædicationem Evangelii, hac de causa ipsi me juvant in predicando ct propagando Evangelio. Verum simplicius cum Anseimo cl aliis accipiemus *defensionem,* vel ut Græce est quam Paulus coram Nerone, Romanis et Judiéis jamjam facturus erat, ut se suamque causam defenderet. Unde ait : a In defensionem Evangelii positus sum ; » nam in die judicii non faciei defensionem Evangelii, sed sui ipsius, *q. d.* Alii predicant ex charitate, qua amant mo tanquam designatum ct constitutum a Deo defensorem et propugnatorem Evangelii ; juvant ergo me in predicando, ut Evangeli! causam juvent et promoveant. Unde quia mihi in vinculis palam predicare non licet, hinc ipsi publico pro me ardentius evangelizanl, itaque causam meam pro qua vinctus sum, et defensionem quam facturus sum coram Nerouo, adjuvant, omnibusque conantur persuaderò cansum meam, scilicet Evangelium, justam esse et sanctam.

Secnnda cor?.in ftcroue.

17. Quidam autem ex contentior» Chris;. Vr' ‹*• ANNUNTIANT NON SINCERE, EXISTIMANTES PRESSURAM se suscitare viNctus MEis. — Greca hæc taansponunt, sed eodem sensu. Pro non *sincere,* græce est c›/,' á-p¿;, id est nou pure, et, ut S. Augustinus, lib. II *Contra Pctilianum,* non caste; Ambrosius vertit, *non simpliciter:* unde videtur legisse *tbi' q, d.* Non pura et sincera intentione prædicant Christum, sed ficte, fraudulenter, contentiose et perniciose; nimirum, ut sua pr.edicatione ct Evangelii ac christianismi propagatione migis concitent Neronem contra me, quasi omnis hujus prædicationis auctorem, ut Nero in vinculis magis me premat, affligat, imo interimat; ut nimirum, me interempto, ipsi soli evangelizent, omnes post se discipulos abducant, itaque ipsi quasi summi doctores et Apostoli gloriantur ac triumphent. Ita Chrysostomus, Theophylactus, Anselmos et alii. « Pressuram » ergo intelligit a Nerone inferendam; et *secundo,* maerorem animi, quem inurere Pauli animo volebant invidiosa sua et contentiosa prædicatione. Unde hunc a se moerorem amolitur vers. seq. Exclamat hic Chrysostomus : « 0 crudelitatem! o diabolicam energiam ! Vinctum videbant, et tamen adhuc invidebant, auctas volebant ejus calamitates, majorique regis iræ obnoxium facere. » Vere dixisset Paulus quod Socrates : Non Nero, non Romani, sed sola, quæ tot viros præslanlissimos, me quoque occidit invidia.

s LiP-.i- j du.

18. Quid enim (n id est, enim vero quid? '■•*•**• quid igitur? *q. d.* Ipsi putant me premere, affligere et pungere, ergono vere me premunt, affligunt et pungunt? Respondeo : Minime ; nam) dvm omni (quovis) MODO, SIVE PER OCCASIONEM, SITE PER veritatem, Curistes annuntietur, et in hoc gaudeo, SED ET GAUDEBO. — Grecum -y.çiïn, HOU tantum occasionem, sedet pretextum significat; opponitur enim veritati, id est sinceritati. Unde Tertullianus, lib. V *Contra Marcionem,* vertit, *causationem, q. d.* Hi contentiosi ct invidi prædicant Christum, sed in speciem tantum; quia non quærunt Christi gloriam, sed suam ; nec animarum, sed pecuniarum lucra : huic tamen suæ ambitioni, invidiæ et avariti® prætexunt prædicalioncm Christi, causantes se propter Christum laborare, hoc autem re ipsa est per occasionem Christum predicare, ut vertit Noster.

Nota : Apostolus facium eorum et predicationem, nipote fraudulentam et hypocriticam, non laudat, nec de ea gaudet in se (sic enim do peccato et hypocrisi gauderet), sed de ejus effectu, scilicet quod per cam qualem qualem Christus annuntietur et glorificetur: sic fornicator dum pœnilel, dolet de fornicatione sua, sed gaudet de effectu, ¡iuta prole insigni inde prognata. *Secundo,* contemnit Apostolus eorum odium et invidiam in se, quia unius Christi gloriam qua> rit, de qua gaudet, quocumque tandem modo illa eveniat : quod cilicax est remedium ad alio- Bmw

4iom in-rnm superanda odia el invidiam. « Magnum, in(Inil Chrysostomus, ac philosophicum animum finriim nihil earum rerum, qnæ in hac vita tristes acci- qntirrt. diint. molestare potest, non inimici accusationes, non detractiones, non pericula, non insidias; nequit enim, quasi in quoddam excelsum montis receptus cacumen a quoquam eorum , quibus ab imo subjecte telluris impetitur, prehendi. Talis erat mens Pauli. Quovis montium cacumine sublimiorem spiritualis philosophi® locum tenebat, ejus utique quæ vera demum philosophia est. Quæ extrinsecus accidunt, verba dunlaxat sunt et puerorum ludus. Habebat tum beatus ille et regem hostiliter sibi adversantem, et propterea alios quoque inimicos, a quibus praecipue et amaris calumniis affligebatur. Et quid dicit? Non solum, ait, nullo hinc dolore affleior, neque ab officio decedo, sed et gaudeo et gaudebo. Non ad tempus, inquit, sed semper horum gratia gaudebo : novi enim quod hoc mihi cedet ad salutem, futuram scilicet: adde, quod ista inimicitia cl quæ adversum me est aemulatio, praedicationem Evangeli! juvet etiam cl promoveat. »

Cultum Quieres, quales fuerint hi praedicatores hypo- l.l › "'ii et tundi crit®» Calholicine an hærclici? Il creticos fuisse ,alit censent Chrysostomus et Theophylaetus supra, ut fnixv puta Simonianos, quos describit iisdem pene notis et verbis S. Ignatius, epist. *ad Trallianos :* a Fugite, ait, Simonis hærcsim habentes, Menan- ni, ' t*riini • bftsilidcm cl eorum sectatores Nicolaitas, Theodolum, Cleobolum : sunt enim vaniloqui, seductores, non Christiani, sed Christcmpori, Chrislilucriones, quique ex Christi nomine quæslum faciunt, fraude circumvenientes illius nomen et adulterantes verbum Evangeli!. » Et epistola ad eosdem Philippenses pene tota agit contra eosdem , eo quod docerent Christum non vere et ro ipsa, sed lanium opinione et specie fenus natum et crucifixum : quos etiam redarguit Paulus inferius, cap. in. Verum de tali specie et simulatione Christi non loquitur hic Apostolus, sed de ipsorui me! praedicatorum simulatione et praetextu : l une cuiui vocal ut dixi. *Secundo,* quod Apostolus non intelligat Simonianos aliosque hierelicos, ex co convincitur, quod dicat se gaudere, quod per cos annuntietur Christus : non gaudebat autem de praedicatione Simonis. Simon enim h.ercses docebat et praedicabat de Christo, adeoque Christum verum mediatorem cl Dei Filium c medio tollebat. Unde de ejus praedicatione maxime dolebal Paulus. Sic nunquam licet gaudere de praedicatione et propagatione hteresis etiam inter Paganos : licet enim Christum annuntient, simul tamen de eo, vel de ejus Ecclesia et Sacramentis inultas hærescs aununtiant, quæ perniciosiores snul ipso paganismo : ita ut longe praestet nihil veritatis et doctrime ab eis accipere, quam eam tantis erro- V- i bus et bœresibus inquinatam haurire. Dico ergo ; l cimi Anselmo, probabilius est hos contentiosos praedicatores fuisse Christianos, oriundos ox Judæis, ut videtur, sed ambitiosos, mercenarios et improbos, utpote qui Pauli tumuli ex Evangelio , non aliud quam suam gloriam et lucrum quierebant. Tales fuerunt et illi, contra quos agit Paulus, II *Cor.* xi. En quid etiam inter Christianos faciat cieca ambitio et invidia : prorumpit ad pressuras Pauli etiam vincti, eiquo insidias et mortem machinatur per suum ipsius Evangelium, ipsoque facto dicit : Pereat Paulus, pereat praedicatio, pereat fides, pereat respublica, pereat Ecclesi^ ac simul cum ea pereamus et uos ipsi, dummodo ad breve tempus, ad momentum simus in honore et gloria. Vere S. Chrysostomus, invidi* hom. Il *in Matlh.:* « Invidia, inquit, pestiferum ho®lM'n malum, hominem in diaboli conditionem, atque in dæmonem immanissimum convertit : invidia prima hominis (Abel) credes apparuit; invidia fraterna charitas contempta est ; invidia sanguine hominis terra primo maculata; invidia denique factum est, ut hiatu suo, terra Dathan, Core et Abiron universumque illorum populum vivos absorpserit. »

Nota hic invidile conditionem. Nam invidia **invidia** similis est ophthalmice, quæ rebus valde splendidis cl lucentibus offenditur et lædilur : sic enim invidia aliorum bonis, virtute et gloria acerbatur et tabescit. Unde Aristoteles rogatus quid esset invidia? respondit: Est anlagonista fortunatorum. Ex adverso Actius, vir nobilis et sapiens, cum coram Frederico rege dissererent Physici, quid praecipue conferret oculorum perspicuitati? aliique feniculi esura, alii vitri usum, alii aliud afferrent : At ego, inquit, invidiam aio : hæo enim est quæ facit, ut quis alienis in rebus cernat acutum : ita refert Pontanus. Plura do invidia dixi *Genes,* xxxvn, 4.

19. Scio exim quia hoc (eorum odium et invi- Ver*, ia dia, qua mihi moerorem et Neronis iram conciliare student) mihi rnovBNiBT ad salutem, — vel praesentem, ait Chrysostomus, ut a morte et Neronis Ira liberer; vel potius spiritalem et internam : hanc enim Apostolum spectare, non autem praesentem et corporalem, patet cx seqq. cum ait: a.Magnificabitur Christus incorpore meo, sive per vitam, sive per mortem. » Vitam ergo hanc, uti et mortem contemnebat Apostolus, tantumque spectabat spiritalem et futurum, ut in ea Christus magnificaretur, </. *d.* Ipsi satagunt me allligere et maerore conficere : sed ego gaudeo ; scio enim, et in Dei bonitate ae providentia confisus certo mihi persuadeo omnes eorum machinationes mihi cessuras in bonum, scilicet in majus patienti® meritum, decus et aliorum exemplum, ac consequenter in salutem tum ineam, tum aliorum mullorum : ad hanc enim omnia hæc convertet Deus, quia diligentibus et sperantibus in se omma cooperantur in bonum, idque liet.

20. Peu v13_aam uiut wxem bt siinn.Msm no- Ver», tfc

nem myrtis, *donationem)* Spintris Jrsu Christi fci videlicet vos oretis, quod tacile peto, pro me, et vestra oratione mihi impetretis Spiritum Christi, ut scilicet is mihi a Deo copiosus donetur et subministretur), SF.Cl NIU M EXSPECTATIONEM ET SPEM MI AM, — *(j.* d. Quem Spiritum subministrari mihi magna spe ct desiderio, quasi exerto in coelum capite ct ore, anhelus a Deo exspecto : hoc enim est Gr.c-cum áz'.wtíiíezía, ut dixi *Rom.* vm, 19.

Qua in ni elo confundar. — Aliqui referunt hoc ad immediato praecedentia, 7. d. Spero quod in nullo confundar; sed melius referas ad superiora, « Scio quia hoc mihi proveniet ad salutem, 7. d. Scio hrec odia mihi cessura ad salutem et gloriam, quia quidquid ex iis de me eveniat, non confundar, non pudefiam : quia nullius vene culpæ aut peccati mihi conscius sum.

Sed in omni fiducia, sicut semper, (ita) et nunc magnificabitur Christus in corpore meo, sive peu VITAM, SIVE PER MORTEM. — PfO *fiducia,* græCC CSt íraii-iía, id est liberiate, constantia, 7. d. Quidquid de me liat, sive occidar, sive vivam, solita mea utar libertate et constantia, ut per illam magnificetur Christus in corpore meo, sive per vitam, sive per mortem : si enim occidar et constanter moriar pro Christo, magnificabo Christum men martyrio; sin vivam, constanter Christum prædicabo, itaque eumdein magnificabo. Nota : Pro *magnificabo* dicit Apostolus passive *magnificabitur,* ob modestiam, ne sibi suisque viribus hanc magnificationem ascribere videatur.

Vers. ÎI. 21. Mim VIVERE CHRISTUS 1ST, IT MORI LU-

Christns vìa iri-piix.

CRUM. — « Vivero, » id est vita mea est Christus, vita, inquam, id est vit® mea- causa Christus ed, caque triplex. *Primo,* est causa efficiens vite me® spiritalis, camque conservans. *Secundo,* est ejusdem vit® causa objectiva cl exemplaris. Ita Anselmos. *Tertio,* et magis apposito ad mentem Apostoli hic, Christus estvitæ ine® causa finalis; quia Christi amor el honor me movet ad omnia opera, labores et passiones fortiter suscipiendas; illud enim in homine radicaliter est vita, quod est principium motus ct actionum vitalium in eo. « Christus, inquit Theophylaclus,mihi spiritus et lumen cl vita est, tum naturalis, tum sepernaturalis, tum beala.» Egregie vero Chrysostomus. « Mihi vivere Christus est, ct mori lucrum, 7. d. Eliam moriendo non moriar, eo quod vitam habeo in ineipso. Tum vero demum me occiderint, si per metum ct terrorem animo meo fidem potuerint excutere; donec vero Christus in me fuerit, etiamsi mors ingruerit, vivam. Et in hac quoque vita non meum est istud vivere, sed Christi. Si vero neque in hac vita, quid in futura? Quod vero nunc in carne, inquit, vivo, in fido vivo. Illud ct alibi dicit: Vivo autem, jam non ego, vivit vero in me Christus. Talem oportet esse Christianum. » Et inferius: « Nihil molesti® inferent, qui me occident, co quod ad vitam meam me dimittent et promovebunt, et ab ista non admodum commoda liberabunt. Quid igitur, Paule? nurn hic existens Christi non cs? et hic plane illius sum : quod si vero contingat in carne vivere, id mihi fructus est operis, et quid eligam ignoro ; ne quis dicat : Quod si mors tibi vita est, qua te ratione Christus hic reliquit? Fructus est operis, inquit. »

Er mori lucri M. — *Primo* simpliciter, 7. *a.* Mors est lucium beatitudini; mortem ergo non “ limeo, quia si occidar et moriar, lucrabor vitam pñ '. x-internam, et in coelum evolabo, praesensque sistar i--u». ac fritar Christo. Ita Chrysostomus, Anteimus, Ambrosios, D. Thomas. Thcophylactus, OEeumenius; sic fere et Vatablus : Causa, inquit, optandi vitam longiorem est, ut pluribus Christum annuntiem : vita autem æterna, quam lucrum existimo, incitat me ad mortem optandam. Et Erasinus : Si vivo, Christi causa vivo; si moriar, meo commodo et lucro morior : quasi sibi, si suum commodum spectet, utilius sit mori ; sin Christi commodum spectet, utilius sit vivere. Unde ct S. Ambrosius, lib. *fíe Bono mortis,* cap. 11 : a Apostolus, ait, prius ad vitæ necessitatem refert, posterius ad mortis utilitatem : vivere servo Dei Christus est, mori lucrum; quasi servus enim non refugit vitæ obsequium, ct quasi sapiens lucrum mortis amplectitur, 7. *d.* Apostolus : Ego, ut servus Christi, non refugio laboriosa vit® obsequia; et, ut sapiens, lucrum mortis amplector.

Verum hoc sensu vox *enim* dat causam non proxime praecedentium, sed illius quod dixit vers. 19 : « Scio quia hoc mihi proveniet ad salutem; » quia scilicet, si Lee invidorum odia mihi mortem per Neronem concilient, mortem hanc æslimabo lucrum salutis et beatitatis œtrrnæ. Jam autem videtur potius vox *en>tn* dare causam proxime præcedcntium, cur scilicet magnificandus sit Christus in so, sive per vitam, sive per mortem : «Mihi enim, inquit, vivere Christus est, et mori lucrum : » ubi vicere respicit quam dixerat vitam, et mori mortem. Unde melius sic exponemus : morí, id est mortis me v lucrum est, scilicet Christus, idem qui est et vita mea; Christus, inquam, id est conjunctio et fruitio Christi. Unde verba hæc, ijxoi-pa ri îr» ta à— s- -urf» vûv xiaJc:, id est, *mihi vivere Christus est, et m* ⅠⅠⅠ» *lu rum,* videntur ab Apostolo eleganti® causait ¿,?P. transposila, caque supplendo præposilionem xxvà sic ordinari debere : X:«çô; ijui »*ri ts IS», *xt XXTXtô ¿rctarô içt xisoc;, id C>t, *ChriStUS tnihi est in (hn*ù-vita ct in morte lucrum,* ut Christus sit subjectum, Que írui* lucrum sit pnrdìcatum, vita et inorssint circiun- * slantiæ et conditio temporis, quæ allicit et denominat praedicatum, vel potius conjunctionem praedicati cum subjecto, *q. d.* a In omni fiducia (id est constantia, libertate) magnificabitur (id est magnificabo) Christum m corpore meo, sive per vitam, sive per mortem, » ut nimirum constanter pro Christo vivam et prœdiocm, vel martyrium subeam et moriar; cujus constauthe causam sub-

dit, dicens : Mihi enim Christus cl in vita et in morte lucrum est, ideo enim vivere non recuso, nec mori timeo, quod tam in morte quam in vita Christo serviam, Christo uniar, Christum lucrer, itaque Christus tam in morio, quam in vita mea magnificetur et glorificetur. Christus enim est nmor meus et omnia : preler eum nihil amo, nihil timeo. Unde si Christum inveniam et lucrer, perinde mihi est, sive vivam, sive moriar. Sic *Iloin.* XIV, 8, dixit : a Sive vivimus, Domino vivimus; sive morimur, Domino morimur; sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus. »

Ad mnr- eram Vib.t 6- l

Ad hoc mortis et Christi lucium anhelabat s- Ignatius : «Rogo vos, inquit, epist. *ad Romanos,* no erga me intempestive benevoli sitis : sinite me i-b« ‘tiarum escam esse, per quas Deum assequi licet; triticum Dei sum ego, et bestiarum dentibus molar, ut purus Dei panis reperiar : potius allicite bestias, ut mihi sepulcrum fiant, nihilque relinquant de corpore meo, ne, dum obdormiero , cuiquam onerosus inveniar. Tunc vero verus Christi Jcsu discipulus ero, quando nec meum corpus quidem mundus videbit, n Et paulo inferius : « Nunc disco in eo vinctus nihil mundanum concupiscere, aut vanum. A Syria Romam usque cum bestiis depugno, per terram, per mare, nocte dieque colligatus decem leopardis, hoc est, decem militibus qui me custodiunt, qui etiam beneficiis affecti, deteriores evadunt. Utinam fruar bestiis illis, quæ mihi preparate sunt ! quas velim mihi veloces reperiti, quas etiam alliciam, ut compendio me devorent, non ut quosdam territe non attigerunt, eæque nisi voluerint, ultro ego vim inferam. Ignis, crux, bestiarum coitiones, dissectiones, distractiones, ossium dissipationes , concisiones membrorum, totius corporis constrictio et tormentum diaboli in me veniant, tantum ut Jesum adipiscar. »

M-nic, li-U l'-2 **lujados,** Chryse*- uT IL sto iajcUa.

Moraliter, S. Chrysostomus in morali Aoni. 3, docet Christianos non debere lugere fideles mortuos, eo quod mortui sint, quia mors eis lucrum est vilæ melioris ; sed lugendos esse ct adjuvandos, si in aliquibus peccatis mortui sint. « Defleamus> istos, juvemus eos pro viribus, procuremus eis aliquid auxilii. Quomodo, quave ra(ione? precantes adhortemur et alios ut pro illis orent, pauperibusque indesinenter pro illis eleemosynas demus. » Et infra : a Non frustra ab Apostoli i sancitum est, ut in celebratione venerandorum mysteriorum memoria fiat eorum qui hinc discesserunt. Noverant illis mullum hinc emolumentum fieri, mullum utilitatis ; stante siquidem universo populo manus in cœlos extendente, coetu item sacerdotali, venerandoque posito sacrificio, quomodo Deum non placaremus pro iis orantes? » Notent hœc Novantes, discantque Chrysostomi tempore, quando pura et illibata, vel ipsis (alentibus, erat Ecclesia, solitas fien preces, suffragia et sacrificia pro defunctis, utique in Purgatorio existenlibus : num pro damnatis in inferno, ubi redemptio nulla est, oraro non licet ; ergo credebat tunc Ecclesia Purg.durium esse, animasque in eo detentas a viventibus adjuvari posse. Rursum utebatur tunc sacrificio : quo, dic quœsO; alio, quam Eucharistico Miss®? Denique in eo pro defundis orabat, idquo ex traditione et sanctione Apostolorum, ut ait Chrysoslomus. Est ergo Misse sacrificium propitiatorium, non tantum pro vivis, sed etiam pro defundis.

22. Quod si vivere in carne, hic (græce tcûto, id est Aoe: sed utrumque patitur syntaxis tam Lalina quam Græca, et idem est sensus) Mini eructus operis est. — Syrus vertit, st tn *hac vita fructus mihi est in operibus meis ;* Vatablus, *si vivendo fructum aliquem facere possum, q.* d. Si me adhuc vivere operæ pretium est, fructuosum et utile multis. ItaAnselmus. Ven. n.

Et quid eligam ignoro. — Conjunctio *et* hic parit difficultatem et obscuritatem, non enim apparet quid liic copulet, quidve faciat. *Primo,* Bezapro *quod si,* Græcum <i Si vertens, sí *vero,* vel, *utrum vero,* sic conneclit : Utrum vero vivere in carne, hoc mihi sit operæ pretium, et quid eligam ignoro, </. d. Ignoro an operæ pretium sit mc adhuc vivere, et consequenter ignoro quid eligere debeam, mortemne an vitam. Verum non poterat ignorare Apostolus, an operæ pretium esset, ut adhuc viveret, nipote qui videbat tot gentes a se converti, omnesque Asi® Ecclesias a se uno pendere, seque unum spedare : imo ipse paulo post idem asserit dicens : « Permanere autem in came necessarium propter vos. » Addo : Græci ci **Ji** accipiunt non ut dubium, sed ut assertivum. Ita Chrysostomus,Theophyladus,OEcumenius (1); imo OEcumenius accipit ut causale, *q.* d. Quoniam operæ pretium est me vivere, hinc ignoro quid eligam, an vitam an mortem. *Secundo,* Erasmus subintelligit verbum *contingat,* facitquc duas propositiones, quas conneditcopula *et,* hoc modo: Quod si vivere in carne me contingat, hoc erit operæ pretium, et proinde quid eligam, an vivere, an mori, ignoro : sed hic ex se et sine fundamento supplet verbum *contingat. Tertio,* obscurius idem Erasmus et ex eo alii docent copulam *et* hic habere occultam vim excludendi id, quod diversum est, sed eam non salis explicat. Refeiu Et En* nu

Dico ergo per ellipsim supplendum esse ex vers, præced. *mori lucrum, q. d.* Si vivere in carne est operæ pretium, ct alia ex parte mori milii lucrum est, quid ex hisce duobus eligam ignoro; hoc enim innuit vox *eligam* : electio enim est inter duo : cum ergo hic unum tantum, scilicet vivere, ponat Apostolus, altorum ex vers, præced. supplendum relinquit; sic enim solent loqui homines dubii, involuti ct perplexi, ut unum voce exprimant, alterum quod mente relinent in-

(1) Itaque d h. i. idem valet ac *taiu.*

tolligendnm relinquant : ita enim loquuntur, quasi menti ct phantasiis suis, quibus pleni sunt, loquantur. Sic Rubén, Gen. xxxvii, 30, loquitur : « Puer (Joseph) non comparet, ct ego quo ibo? y. ‹l. Puer non comparet, ct illum a me, nipote fratrum seniore, pater requiret, quo ergo ibo? Si cnim ad patrem iero, non habeo quod respondeam ; etsi intclligat, ut timendum est,crimen in Joseph admissum, illud mihi imputabit : sin alio iero, magis me suspectum patri de hoc crimine reddam. Affectus enim vehemens verba incidit, multa sublicet, imo os claudit, et siepe verba non verbis, sed conceptioni, dolori ct affectibus quos ¡n mente gerit, conneclit.

Ar um \fh'* H ind- m. in nuli «rail vï- taeimor»

qud eligam.— « Magnum, inquit Chrysostomus» mysterium aperuit, nempe potestatem habere se abeundi (per mortem) : quando cnim optio datur et electio, potestatem habemus eligendorum. Quid eligam, inquit, ignoro : in tua ergo potestate est : utique si voluero Deum orare gratiam. Ignoro. Quid dicis, Paule? Cum hinc abiens in coelum migraturus sis et cum Christo futurus, ignoras quid eligere debeas? Acerbam hic vitam ducis in fame, siti, frigore, nudilate, curis, persecutionibus, angustiis, et acerbam hanc adhuc vitam desideras? Quis mercator navem habens mullis rerum copiis plenam, cum liceat jam ad portum appellere, tutoque quiescere, adhuc tamen in mari navigare mallet? Quis athleta cupiet amplius certamen, cum jam liceat coronari ? Quis miles cum jam liceat cum celebritate et trophæis a bello liberari, ac cum rege in ipsis quiescere ct refocillari regiis, sustineat adhuc in bello sudare et in aciem collocari? Quomodo ergo cupis adirne in hac vita consistere, quam adeo amaram vivis? » Et inferius : « Futura metuis, innumeris malis obnoxius es, et apud Christum tamen esso non vis? Non , inquit, atque id propter ipsum Christum, ut quos ilii lucrifeci servos, expeditiores constituam ct solidiores, et ut agricolationem illam, quam plantavi, frugiferam reddam. Non audisti mo, non quod mihi est utile, sed quæ sunt proximorum qurorenlem? Non audisti quomodo anathema a Christo fieri concupierim, quo ad ipsum multi concederent?» Ac denique hoc epiphonemate concludit : « Quis loquetur potentias tuas, Domino, quod Paulum orbi exhibuisti ? Laudarunt te simul omnes angeli, cum astra creares ct solem : verumtamen non ita, quemadmodum cum Paulum nobis orbe toto conspicuum faceres. Proptcrea ccelo splendidior facta est terra : nam clarior isto solari lumine illustriorem emisit splendorem, clariores extendit radios. » En quanti fecerit Paulus animarum lucrum ct salutem proximorum, ut eam suro beatitudini prrotuleril et propter eam suam cum Christo conversationem differri optant : licet cnim hoc suum votum ct electionem diserte non exprimat Apostolus, satis tamen insinuat cum ait vers. 23 • • Et hoc confidens scio quia manebo, » etc.

23 et 21. COARCIOR ACTEM E DUOBCS : DF5rnw M HAI».ss DISSOLVI, ET ESSE CUM CHRISTO, MULTO MAGIS ' M‘ MP.LICS : PERMANERE ALTEM IX CAUSE , NECESSARIO!

propter vos. — S. Augustinus, lib. III De *Doctrina Christiana,* cap. ii, duobus modis hunc locum distingui et legi posse docet. Priore sic: « Coarctor e duobus, desiderium habens ; » *q. d.* Coarctor duarum rerum, scilicet vitæ et mortis, desiderio. Unde grroce pro *coarctor* est id est contineor, vel undique teneor, scilicet ex una parte vitro, ex altera mortis desiderio. Secundo modo et genuine, cum Romanis et Lovanicnsibus ita distinguendum ct legendum est, ut post *coarctor e duobus* ponatur interpunctio, sive duo puncta; deinde sequatur : « desiderium habens dissolvi,» etc. Sensus est: «Coarctor c duobus,» id est a duabus rebus premor et arctor, duro res utrinque me quasi medium premunt et arctant. Ita Syrus. Vel, ut i* 3ûo, id est e *duobus,* sumatur pro à|AÇ.T«jM4w, id est *utnnque, q. d.* Utrinque premor et arctor, hinc desiderio dissolutionis, ut sim cum Christo, inde necessitate permanendi in carne propter vos : hoc enim plane verba significant.

Dissolvi, — id est mori, mors enim est dissolutio ammæ et corporis.

NotaNon dicit : Cupio resolvi, scilicet in elementa quibus consto ; resolvi enim tantum significat interire et interitum : hoc autem non est optabile, nec Apostolus optat interire, sed mori; ita tamen ut permaneat et transeat ad meliorem vitam et statum ; unde non ait : Cupio resolvi, p,nia, sed, « Cupio dissolvi, » scilicet vinculo, quo anima in hac vita corpori colligatur, quasi lulero suro cupit di» domui aut vesti. Undo S. Gregorius Nazianrenus orare solebat : « Domine, solve hanc tunicam ita mihi gravem ct ponderosam (corpus hoc mortale et aerumnosum), et da mihi leviorem. » Imo anima colligatur corpori quasi carceri et compedibus, aut potius quasi cadaveri, ut aiebat Hortensius (ut dixi Homi, v, 12). Sicut ergo illi qui vivi a Mezentio cadaveribus erant colligati, ita ut os ori, oculos oculo, manus manui cadaveris astringeretur, ut ejus ioetore cruciarentur et exanimarentur, optabant hoc vinculo solvi, et cadavere liberari : ita Paulus optabat suo corpore liberari et solvi, ut Christo jungeretur : corpus enim quod corrumpitur, aggravat animam, ut non possit coelestia cogitare, sed deprimatur ad corporis necessitates et concupiscentias, morbos pariter ct aerumnas : anima enim omnes corporis fœtores, phlegmata, excrementa, sordes, roque ac bestiales cupiditates sentire ac pali debet, perinde ac si cadaveri foret colligata; tolle cnim animam, quid est coipus aliud quam cadaver? imo pnesente anima corpus foetet, sordet, tabescit, putrescit, ac si cadaver esset. Quis non optet hoc cadavere, hisce vinculis solvi ac liberari? Vere S. Gregorius, lib. IV *Morat.,* cap. v i : « Dissolvi, inquit, Paulus non quroierel, nisi se vinctum videret. Hroc vero

Capitii» wlri « ' jX.ircere et

vincula <piia certissime rumpenda in resuno - tionc conspexerat, jam quasi rupta Propheta gaudebat, cum dicerei : Dirupisti vincula mea, libi sacrificabo hostiam laudis, n Et S. Augustinus : n Qui desiderat, inquit, dissolvi cl esso cum Christo, non patienter moritur, sed patienter vivit cl delectabiliter moritur. »

Nota : Pro *dissolvi,* græco est falsa», quod est e» vocis mediæ ; undo tam active quam passive sumi Polcsl» ul significet non solum *dissolvi,* ut vertit qsimdu- Noster, Vatablus et alii ; sed etiam *dissolvere,* vel »h*ie. *¡oli eve,* estque verbum nautarum e porlu solventium et proficiscentium ; sicut enim uratóuv est aurigarum, cum dissolvunt funes equorum et cunnum, ut se componant in diversorium ad quod divertunt : ita dicuntur, qui movent sarcinas, mulanlque diversorium , puta, nautœ cum solvunt rudentes, et peregrini ac milites cum solvunt tabernaculorum funes, ut castra moveant. Undo Chrysostomus vertit |«Mçacixi, id est *migrare;* S.Hieronymus *Contra hufíinum* vertit, *reverti ;* Tertullianus, lib. *De Patientia,* cap. IX, vertit *recipi* (sed videtur Tertullianus pro at»«>5cau legisse , *q. d.* Paulus : Exui hic sum, et ex hoc exilio cupio migraro, navigare, proficisci, reverti ad portum patrio) cœlestis. Verum melius cum nostro vertas *dissolvi ,* quam *dissohere;* sequitur enim, «Elesse cum Christo;» -/. *d.* Jam alligatus sum corpori; si hoc vinculo olvar, ero cum divisto illlquc astringar. Quod -i voluisset Apostolus active dicere : Cupio solvere, potius subjunxisset : Et proficisci ad Christum, quam, « Esse cum Christo. »

Essa cuu Christo molto hagis bielios, — id est esso cum Christo, optimum est. Ilebnei enim superlativum, reique vehementiam et excessum signific ant per geminationem vel conduplicationem. Sic Jeremías, cap. xxiv, vers. 3, vidit ficus bonas bonas, valde; et malas, malas valde, id est ficus optimas et pessimas.

Nota ex hoc loco contra Græcos et Calvinum, animas omnino puras slatim ubi corpore excesserint, non dormire, sed esse cum Christo in cado ac (eterna vita; ideo enim oupil Apostolus dissolvi et mori, ut sit cum Christo. Quod si post mortem debuisset exspectare diem judicii, ut tum demum Christo frueretur, frustra desiderasse! dissolvi potius quam vivere, quia tam post dissolutionem et mortem fuisset absens a Christo, quam -i in vita remansisset. Ita Chrysostomus, Thcophylaclus, OEcumenius.

M<-ni« Moraliler, pleriqtio Sancti dissolutionem hanc d desiderarunt, illudquo desiderium nobis com- IV-if m' udarunt. Laudare solebatS. Augustinus, teste , i bi- Possidonio, cap. xxvn in *Vita* S. *Augustini,* illam sententiam S. Ambrosii morituri, qua -uis flentibus oc rogantibus ut a Deo longiorem posceret vitam, respondit : « Non sic vixi ut pudeat me inter vos vivere : sed nec mori limeo, quia bonum Dominum habemus. Cujusduw quoque, inquit Possidonius, coepiscopi et familiarissimi sul umici, in extremis vitæ do talibus frequentissimum referebat (Augustinus) dictum : ad quem cum visitandum jam morti appropinquantem ventitasset, ct illo manus gestu se de saeculo exiturum significaret, atque a se illi esset responsum, adhuc eum Ecclesiae necessarium vivere posse, illum, ne putaretur hujus vita ˃teneri cupiditate, respondisse ei : Si nunquam, bene ; si aliquando, quare non modo? Illud etiam cujusdam tegrolantis dictum afferebat (Augustinus) Episcopi, de quo sanctus in epistola sua, quam De *Mortalitale* scripsit, martyr Cyprianus ita retulit, dicens: Cum quidam de collegis ct consacerdotibus nostris infirmitate defessus et de appropinquante morte sollicitus, commeatum sibi precaretur, astitit deprecanti et jam pene morienti juvenis honore et majestate venerabilis, statura celsus ct clarus aspectu : quem astantem sibi vix posset humanus aspectus oculis carnalibus intueri, nisi quod talem videre jam poterat de sáculo recessurus. Atque illo non sine quadam animi et vocis indignatione infremuit et dixit : Pali timetis, exire non vultis, quid faciam vobis ? »

Climacus, *gradu* (› : « Probatus, ait, ille est, qui mortem singulis diebus exspectat ; sed ille sanctus, qui eam horis singulis desiderat. »

Ita S. Paulus, ait S. Hieronymus in ejus Vita, primus Eremita S. Antonio se invisenti: « En, ait, quem tanto labore quaesivisti, putridis senectute membris operit inculta canities. En vides hominem mox pulverem futurum. Sed quia dormitionis meæ tempus instat, ct, quod semper cupiebam dissolvi ct esse cum Christo , peracto cursu superest mihi corona justitiae; tu missus es a Domino qui humo corpusculum meum tegas, imo terram terræ reddas. »

Porro tres sunt causre quæ sanctum Paulum ct alios Sanctos incitarunt ad desiderium hoc, ut cupcrenl dissolvi, quas persequitur S. Ambrosius lib. *De Dono mortis,* et Cyprianus, lib. *de Moral.* Tria enim sunt vincula quæ nos hic ligant et pro- Trii » munt. *Primum,* est æruinnarum corporis ; *secundum,* concupisccntiæ et peccatorum; *tertium ,* terræ rerumque terrenarum. Ilæc omnia mors di-solvit, facilque nos impassibles, impeccabiles, ccelc-iles ct divinos. « Triplex, inquit S. Bornar- mit l dus in transitu S. Malachite, in morte congratulatio est: homines ab omni labore, peccato et periculo liberari. » Prima ergo causa, quæ facit nos optare hanc dissolutionem, sunt morbi et ærumnœ hujus corporis et vitæ : cæ enim lantæ sunt, ut merito disputet S. Augustinus, lib. XIII Civil., cap. X, an hæcvilapolius mors dicenda sit, quam vita. Idem in illud *Psal.* lxxmii , *Intret in* Primi, *consperht tuo gemitus compeditorum,* ail: « Compedes sunt infirmitates et corporis corruptibilitas, corporii qute animam aggravant. Ab his coinpedibn- r' ltna concupiscebat dissolvi Apostolus, ct esse eum Christo ; donvo ergo corruptibile hoc induat in-

corruptionem, ri mortale hoc induat immortalitatem , vclut compedibus caro infirma impedit promptum spiritum, n Et S. Gregorius, hom. 37 *in Evang.* : «Temporalis, ait, vita ætcrnre vitæ comparata, mors est potius dicenda quam vita ; ipse enim quotidianus defectus corruptionis, quid est aliud, quam qnædam prolixitas mortis, *n* Sane vita hæc non aliud esse videtur quam vitalis quiedam, longa et lenta mors. E contrario vero quid est aliud justorum mors, quam finis laborum, principium quietis; fuga triditiæ, ct advenios lætitiic; sedatio tempestatis, et initium tranquillitatis; consummatio exilii, et reditus in patriam, in quam tot aerumnis superatis, tot laboribus exantlatis, tot afflictionibus emensis, remeare anhelamus?

brtnnd.l Mnaip'2 ttcti/ct wticnh eemdi. Secunda hujus desiderii causa est, tum concupicentia, cum qua perennem et multiplicem ac difficilem luctam gerunt omnes Sancti, tum pcula peccandi mortaliter, ac necessitas peccandi vcn¡amer> i|ac cx causa gemit Apostolus se venumdatum sub peccato, flow, vn, ideoque: « Infelix, ait, ego homo, quis me liberabit dc corpore mortis hujus? n Qui penetrat ponderatque peccati gravitatem, quantum malum, quanlorumque malorum causa sil, Dcmn offendere, hic suspirat ad mortem, quasi ad peccati cl malorum omnium terminum, ut fiat impeccabilis.

Dices : Charitas inclinat ad majus semper et majus sui incrementum, ct ad accumulandum majora semper merita et præinia: hæc autem non per brevem, sed per longam vitam acquiruntur. Respondeo : lia est ; sed tamen si in una lance ponas spem hujus augmenti meritorum ct charitalis, in altera vero ponas periculum peccandi, hæc illi longe praeponderabit. Periculum enim peccandi, praesertim mortaliter, cui in hac vita semper obnoxii sunt sancti, ac consequenter periculum damnationis ælcrnæ, tantum est malum, ut nulla augmenti charilatis vel gloriæ æterntе spe compensali ex æquo possit. Idem suo modo et proportione censent Sancti de peccatis venialibus.

Arden'. Jknrid MaipoH Audi, ut alios taceam, cujusdam nuper sancti Martyris nostri Anglicani hac de re ardens etignitum votum. « Si vere amas Deum, ait, certe nihil fibi adeo grave esse potest, atque summam illius majestatem otiam in minimis offendere, nec quidquam tantopere expetes, atque remedium aliquod, quo securus esse possis, te nunquam amplius Deum offensurum ; quod cum in hac vita haberi non possit, continue clamabis cum Psalmista: Heu mihi, quia incolatus meus prolongatus cstl ct: Cupio dissolvi; et: Quis mihi det pennas? Magnum quidem est pro amore Dei laborare, dolores et toimenta tolerare; magnum, animas lucrari; magnum, in Religione cum continua sui victoria vivero : si tamen luce fieri non possint, quin Deum meum offeudam, mallem his omnibus omissis cito mon, quam cum quotidiana Dei in quanto s exiguis offensione, hæc omnia prestare. .Melius siquidem, testeS. Augustino, foret totum mundum ruere, quam vel veniale contra Deum peccatum admittere. Si lam^n Deus hujus miseria- conscius velit vitam procrastinare et me in hujus calamitatis valle exercere : veniant labor, carceres , tormcnf.a, crux, craticula, Icones, veniant tandem quæciimque venire possunt : imo ex animo precor te, bone Jesu, ut veniant, et per vulnera tua et Sanctorum tuorum suppliciter peto, ut ab hac hora, in qua hoc scribo, incipiant, ac ad vita meæ terminum perdurent. Permitte me pro te torqueri, dissecari, flagellari, cædi ae dilaniari ; nihil recuso, omnia amplector, omnia sustinebo : non quod ego pulvis id valeam, sed quod omnia possim in te et sine te nihil. Fove in me hoc desiderium, et propitius largire desiderii effectum, n Hæc ille cycnæa voce martyrii jam candidatus.

T(rtl* riaaoiS '* Cini' Tertia hujus desiderii, caque potissima causa est, ut ad beatam illam ælcrnamipie vitam transcamus simusque cum Christo, et angelis, ct Sanctis. Undo solam hanc sui desiderii caudam exprimit hic Apostolus. Pulchre S. Gregorius, hom. 15 *in Ezech.,* explicans jila verba, *Et mensus est thalamum una calamo in longum,* etc., sic ait : « Thalami in sancta Ecclesia sunt illorum corda, in quibus animoe per amorem sponso invisibili conjunguntur, ut ejus desiderio mens ardeat, nulla jam quæ in mundo sunt concupiscat, præsentis vita longitudinem pcenam deputet, exire festinet, et amoris amplexu in coelestis sponsi visione requiescere. Mens itaque, quæ jam talis est, nullam praesentis sæculi consolation- m recipit, sed ad illam, quam diligit, medullitus suspirat, fervet, anhelat, anxiatur. Vilis ei fit ipsa salus sui corporis, quia transfixa est vulnero amoris. » Deinde hujus desiderii ct vulneris medicinam camdem quam Apostolus hic, subjicit, ita dicens : « Menti autem sponsum suum fortiter amanti una solet esse consolatio, si per hoc, quod ipsa a Dei visione differtur, aliorum aniline ad ccelcslcm sponsum amoris facibus inardescant. De qua dicitur in Canticis : Fulcite me floribus, stipate me malis, quia amore langueo. Flores sunt anima*, bonum jam inchoantes et coeleste desiderium redolentes. Mala autem do floribus sunt perfecta jam mentes, quæad fructum perveniunt boni operis. Qua ergo amore languet, fulciri quæril floribus, stipari malis, ut requiescat in bono opere proximi, quæ adhuo videre non valet vultum Dei. »

Ita S. Joannes senex, oplansque Christo frui, in fine Apoca/ ., ail : « Veni, Domine Jesu. »

Hoc argumento scripsit S. Cyprianus (quem s. Cj» secutus est S. \mbrosius, lib. *De Bono mortis)* tractatum *De Mortalilate,* ad consolationem Chris- àj r,üitianorum in communi lue et peste, quæ sua d?n«u œtate tota Africa per quindecim annos grassabatur : in quo multis raliouibus docet, Christianis mcaiu»

non esse timendam, sed appetendam mortem. Atque in fine, tertiam liane de qua jam agimus, rausam ita perurget : « Considerandum, ait, est, fratres dilectissimi, et identidem cogitandum, renuntiasse nos mundo, et tanquam hospites et p regrinos hic interim degere. Amplectamur diem, qui assignat singulos domicilio suo, qui nos hinc ereptos et laqueis saecularibus exsolutos, paradiso restituit et regno coelesti. Magnus illic nos charorum numerus exspectat, parentum, fratrum, filiorum frequens nos et copiosa turba desiderat, jam de sua immortalitate secura et adhuc de nostra salute sollicita. Ad horum conspectum et complexum venire quanta et illis et nobis in communi lælitia est ! »

Deinde beate illius vite et coelestium civium gaudia ita prosequitur : « Qualis illic coelestium regnorum voluptas sine timore moriendi et cum sternitate vivendi! quam summa et perpetua felicitas! Illic Apostolorum gloriosus chorus; illic Prophetarum exultantium numerus; illic Martyrum innumerabilis populus ob certaminis et passionis victoriam coronatus; illic triumphantes virgines, quæ concupiscendam carnis et corporis, conlinenlte robore subegerunt; remunerati misericordes, qui alimentis et largitionibus pauperum juslitte opera fecerunt, et ad coelestes thalamos terrena patrimonia transtulerunt. Ad hos, fratres dilectissimi, avida cupidilate properemus, ut cum his cito esse, ut cito ad Christum venire contingat, optemus, liane cogitationem nostram Deus videat, hoc propositum mentis et fidei Dominus Christus ospiciat, daturus eis glori e snœ ampliora præmia, quorum erga se majora fuerint desideria. » Hucusque Cyprianus. Iter paulo fusius produxi, quia hic est finis ad quem tota nostra vita tendimus, ideoque assidue cupimus et nos cum Paulo dissolvi, et esse cum Christo.

Refi it Rufilnus in *Vitis Patr.,* lib. il, cap. ix, Abbatem Mulium mine sanctitatis solem stitisse, ut ad discipulum moriturum longe absentem posset pervenire, « Cumque invenisset eum jam defunctum, oratione facta osculatus est eum, et ait : Quid magis desiderii habes, frater, abire et esse cum Christo, an permanere in carne? Tunc ille, recuperato spiritu, paululum resedit et ailad eum : Quid me revocas, Pater ? Melius est milii redire et esse cum Christo; permanere autem in carne mihi necessarium non est. Cui dixit : Dormi ergo in pace, fili, et ora pro me. At ille continuo reclinans se in lectulo, obdormivit. » Similiter S. Gregorius, lib. l *Dialog.,* cap. u, refert Marcellum a morte suscitatum a S. Fortunato, Episcopo Tud< rlino, ingemuisse, ac dixisse : u 0 quid **fecisti?** o quid fecisti? n Sic et S. Salvium Episcopum rcsuscitalum ingemuisse fuse narrat Gregorius Turonensis, lib. VII *Hist. Francor.*

Legimu* i ' v?a ı/. Nicolai Tolcntihatis, quod ip.- aule ub.lmu meusibuo, paulo antu nocturnas preces, singulis noctibus suavissimum angelorum concentum audiverit, qui illi quasi prægustationem fuluræ vite praeberet. Quocirca hoc Apostoli dictum crebro iterabat : « Cupio dissolvi et esse cum Christo ; » cumque resolutionis tempus instaret, in extremo spiritu fundere coepit voces lætiliæ et animi gestientis ; cujus inusitati gaudii Fratres qui aderant causam perquirentes, audiverunt ab eo: « Dominus meus Jesus Christus sanctissima* matri suæ et Augustino Patri nostro innixus, dicit mihi : Euge, serve bone et fidelis, intra in gaudium Domini tui : n in quibus verbis expiravit. Quis non talem mortem, imo transitum in paradisum, cupiat et votis omnibus optet? Si talem mortem optas, vitam similem imitare et ambi.

24. Permanere autem in carne necessarium Vert-14, (Græce «xqxawrefw, id est magis necessarium) propter vos.

25. Et iioc (scilicet necessarium esse vobis, ut v,r*¶4' maneam in carne) confidens (Græce nimtOw,-, id est *persuasus),* scio quia (id est *quod)* manebo ,— *q. d.* Persuadens mihi vitam meam vobis esse necessariam, scio quod Deus me vobis adhuc concedet facietquc in vita permanere. Hinc patet epistolam hanc scriptam c primis vinculis, non e secundis : nam e primis fuit liberatus, in secundis a Nerone occisus est Paulus.

Manebo et permanebo omnibus vobis. — Græce piró «al <rjtx«xpaiuvû, *manebo ct compermanebo* omnibus vobis, *q. d.* Nolite timere et lugere orbitatem vestram, quasi me, patre vestro, silis orbandi ; ego manebo cl cum vobis permanebo ; quasi pater vobis, filiis meis, superstes adero; praesens vos visam, absens per litteras et nuntios vos solabor cl confirmabo, ut in fide ct gratia proficiatis, deque fidei incremento tam vestro quam alieno gaudeatis.

Hisce verbis dubium suum, an optabilius sit vivere, an mori, resolvit Apostolus, satisque indicat præstare vivere, ad institutionem et sa-lus, opinioni proximorum, quam mori ct esse cum Christo. Unde S. Augustinus in illud *Psal.* 1iv :314«. * « Quis dabit mihi pennas sicut columbæ ? » citans hunc Pauli locum, Paulumque columbæ gementi et in cœlum suspiranti comparans : « Columba, ait, delicata, religata affectu, non cupiditate, volare non poterat propter faciendum officium.»

Imo salutem proximi prafferendam esse martyrio, docet S. Chrysostomus, hom. 79 *in Matth.* Hinc et S. Augustinus, epist. 81 *ad Eudoxium Abbatem,* scribit, ut Ecclcste ct proximorum saluti operam suam, si ea necessaria sit, non neget, nec se ab ca per professionem monasticam excuset , affertque rationem hanc : « Quia, ait, si parturienti Ecclesia: subministrare noluerint qui possunt, quomodo lilii nascentur? » .Multo magis Episcopum apud subditos suos sæviente persecutione manere, omniaquo adversa, quin ct mortem ipsam, si opus sit, hac de causa pati

debere, docet idem Augustinus, epist. 180 *ad Honoratum*.

Ven. Î8. 26. Ut gratulatio (Grace xaúy.tj«, id est *gloriatio)* vestra (qua gloriamini et gratulamini vobis, quod per me sitis ad Christum conversi) abundet in Christo Jf.su (id est in Christi doctrina, lege, gratia, Ecclesia, *q. d.* In christianismo) in 51E (de me vinculis liberato, vobisquo reddito) **PER MEUM ADVENTUM ITERUM AI) VOS (1).**

<en.27. 27. Tantum digne Evangelio Christi conversamini. — « Conversamini n est impi rativus, *q. d.* Tantum exigo a vobis, ut ita convci ‹ mini, sicut decet ac dignum est Christianos, qui Evangelium et Christi legem sectantur, conversari.

Ut audiam de vobis, quia (quod) statis in uno SPIRITU (id est perseveratis in pari religionis et mutum charitatis studio ac fervore) unanimes, (Grace |*.S v'jzí, *in una anima,* quasi vobis omnibus una tantum esset anima charitatis) collaborantes, — Grace ouvkÜXcûvtk, id est *concertantes,* hoc est, ut Ambrosius, pariter ct concorditer decertantes.

Fidei Evangeli!, — *q. d.* Fides Evangelii in lucta est, vos, quasi athletis (idem luctantem et laborantem , communi religionis et charitatis spiritu ac zelo adjuvate , ut cum ca et pro ea generose decertetis contra Paganos et quosvis fidei hostes.

Ven. îs. 28. Er IN NU'Lv TERREAMINI (Grace p) ffTvpouAVM, id est, ut Erasinus, *non turbati,* non tumultuantes; Ambrosius, *non pavescentes)* ab adversariis (Gentilibus, qui Christianos persequuntur) : quæ **ILLIS EST CAUSA PERDITIONIS, VOBIS AUTEM SALUTIS,** et noe a Deo, — *q. d.* Persecutio hæc Gentium ipsosmet perdet et ducet in gehennam, vos autem ducet ad salutem et gloriam, ad eam hac via dirigente vos ac ducente Deo.

Omit G- ; pro COU$(I/ grace est id est indicium, argumentum, ostensio, et, ut Ambrosius legit, *ostentatio.* Unde Beza hic carptus nostram versionem : « Vetus, ait, interpres GSm&ç maluit *causam* interpretari, temere quæsita aliena significatione, cum nusquam afflictio fidelium salutis *Oitendf-* illorum dicatur causa, sed testimonium. » Veium " ne- respondeant ipsi Erasmus et Valablus ivJ*îÇ«i, id Læîc.Cil '"'l *ostendere,* siepe sumi pro *facere.* Sic ait Paulus, II *Timoth.* n, 14 : a Alexander œrarius multa mala mihi ostendit, » id est fecit, exhibuit. Sic Psalles orat : « Ostende, » id est prosta, exhibe « nobis, Domine, misericordiam luam. » Sic *Ereles.* n, 24 : «Nonne melius est comedere, et bibere, et ostendere (dare et tribuere) nnimæ suæ bona de laboribus suis Y » Pari hic modo GitiÇw non tam indicium, quam causam significaro patet : quia persecutio Gentilium illis ipsis perditionis fuit causa, non indicium : nec illi hoc indicio credebant se perdendos et damnandos, imo putabant se bene facere ct gratiam mercedemque a Jove diisque aliis accepturos. Quod vero afflictio Afflicti» non tantum testimonium, sed et cau‹a salutis**l 'nl'' fidelium sit ct dicatur in Scripturis, palet ¡I Cor. w tv, 17 : *a* Quod in presenti est momentaneum et leve tribulationis nostra, supra modum in sublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis.» Si gloriæ pondus operatur, illius ergo causa est. *Rom.* V, 3 : « Tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero spem, spes autein non confundit : » quia scilicet certo sperantes ad salutem et gloriam perducit. Ende inferius ait : « Spe salvi facti sumus. » Mediate ergo (mediante scilicet spe) tribulatio et patientia causa sunt salutis. Apoc. n, 10 : « Habebitis tribu- l -tionem diebus decem : esto fidelis (in tribulatione constans) usque ad mortem, et dabo libi coronam vitas. » Constantia ergo in tribulatione parit et meretur coronam vitæ æternæ, sicut victoria in stadio ct agone parit et meretur bravimi! ; est ergo constantia hæc et victoria causa meritoria coronæ et bravii.

29. Quia vobis donatum est pro Christo, non t««. si **SOLUM UT IN EUM CREDATIS, SED UT ETIAM PRO ILLO** patiamini. — Difficultatem movet rò pro *Christo;* non enim cohæret sequenti, *ut* in *eum credatis;* nec enim credimus in Christum pro Christo. S. Anselmos sic explicat : *pro Chnsto,* id est propter Christum, et Christi merita datimi est vobis ut credatis in eum. *Secundo,* Pholius apud OEcumcnium : ú-í? Xitçcü, inquit, capitur pro i» Xf.çu), id est a Christo donatum est vobis ut in eum credatis : sed t>-i? nusquam ponitur pro is». *Tertio,* deterius vertit Beza, *in Chnsto,* id est in Christi negotio, religione; nec enim usi? significat *in.*

Dico ergo esse hyperbaton ; cum enim vellet Apostolus tantum dicere : Vobis donatum est pro Christo pali, subiit mentem ejus, quod etiam donatum esset cis in Christum credere, illudque inseruit, ac mox ad id quod primo intenderat redit, subdens : « Sed etiam ut pro illo patiamini : » tales enim raptus et hyperbata vidimus *Ephes.* m, 1, et alias sæpe. Unde Syrus omittens to *pro Christo,* clare sic vertit, ei *hoc a Deo ipso datum est, ut non solum in credendo credatis ileschicho* (Christo), *sed etiam ut pro dio patiamini.*

Hinc *primo,* S. Augustinus et Concilium Arausicanum, *can.* 5 contra Faustum et Massilienses, probat et definit fidem et initium fidei, sive ipsum velle credere, esse donum Dei, indequo incipero initium salutis in adulto. Adde, hoc ipsum velle credere non tantum esso donum Dei, sed etiam nobis obtingere ex meritis Christi. Quod non bene hic negat quidam Interpres, docens fidem et reliquas dispositiones, per quas Christi meritum applicatur nobis, non dari ex mentis Christi, sed ex misericordia et gratia Dei, quæ Christi meritum provenit. Verum hoc Apostolo repugnat, qui omnia dona et gratias quibus

ll) Vel, ui lætilia vestra do successu doctrina: augeatur per rue, etc.

ad salutem dirigimur, tribuit meritis Christi : ipse enim tanquam mediator Dei, hominum redemptor et salvator, omnia reconciliationis, redemptionis ct salutis nostræ media et auxilia nobis promeruit, procuravit et impetravit, ut ostendi *Ephes,* i, 3.

Notant hit, ¿«rundo, Chrysostomus ct Theophylactus,pati pro *Christo* vocari ab Apostolo donum Dei, duabus de causis : *primo,* ut non pudeat eos passionis, sed in ea sint constantes, acceptentque quasi magnum Dei donum; *secundo,* ne in eo extollantur, cum illud non habeant a se, sed a Deo. Sicut ergo fidissimis servis in bello probatis, dantur a regibus honorifices cruces pro mercede laborum, ita dantur et magnis Sanctis a Deo.

F»ti jrx› j!J \ «puti, lu'-Uîe w›rtuos-

dotant *tertw* iidem, hoc donum patiendi pro Christo majus esse, quam suscitare mortuos et signa miranda patrare. « Hic enim, inquiunt, fiebitor sum (Deo, qui gratiam suscitandi dedit), ¡Hic autem debitorem habeo Christum. 0 rem admirandam! Et donat mihi, et super hoc ipse debet mihi, » *q. d.* hi hac ergo vestra passione gaudere et exultare debetis, o Philippenses. Vide dicta ex eodem Chrysostomo, *Ephes.* cap. in, 1.

Nota *quarto,* pati pro Christo esso singular» Dei donum, non tantum catenas, quatenus Deus objicit homini occasionem, siculi fidei, ita et martyrii similiumque afflictionum pro fide ct Christo tolerandarum (uti explicat hie. common-tarins Hieronymo ascriptus, qui potius est Pelagii, vel Potagioni alicujus, ut ex hoc loco ct p similibus patet), sed etiam hoc ipsum pati pro Christo est donum Dei, quia Deus patienti alicetum , desiderium et fortitudinem patiendi pro Christo aspirat, ut contra Pelagium passim docet Augustinus.

I Pjiì «t „i'¿ piutdc- l '

30. Idem ceetamex (Græco àqàva, cumdem *agonem)* **HADEXTES, QUALE ET VIDISTIS IX ME, ET NU.XC** audistis de me. — Gnece ¿xc¿m, id est *auditis, q. d.* In hoc fidei agone mecuin quasi athlctæ decertatis, o Philippenses, idem vobis est agon qui et mihi, eadem palæstra, idem certamen pro Evangelio : quia pro eo persecutiones, exilia, carceres, bonorum rapinas aliaque mulla patimini,qualia nunc audistis me Roniœ pali, et olim vidistis me Philippis patientem, cum apud vos virgis ciesus sum et incarceratus, *Ador,* xvi, 22. Ver*. 3#. :

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Vídcrdur *Philippenses,* uti et *Corinthii, laborasse ambitione et schismate.*

llinc primo, ardenter cos incitat ad humilitatem et charitatcm fraternam, tum exemplo Christi Domini, qui se amore nostri humiliavit usque ad mortem crucis, ideorpue exaltatus est, ut in nomine Jesu omne genu flectatur; tum ex metu et reverentia Dei, qui operatur in nobis velle et perficere, ipsamque salutem, vers. 12.

Secundo, *hortatur, ut inter Gentiles quasi luminaria virtutibus præluccant, vers,* 15, *ad idque, vers.* 17, *optans martyrium dat se exemplum.*

Tertio, vers. 19 et *seqq., ait se ad cos missurum Timotheum ct Epaphroditum ad eorum consolationem et profectum.*

1. Si qua ergo consolatio in Christo, si quod solatium charilatis, si qua societas spiritus, si qua viscera miserationis : 2. implete gaudium meum, ut idem sapiatis, eamdem charitatem habentes, unanimes, idipsum sentientes, 3. nihil per contentionem, neque per inanem gloiiam : sed in humilitate superiores sibi invicem arbitrantes, 4. non quæ sua sunt singuli considerantes, sed ea quæ aliorum. 5. Hoc enim sentite in vobis, quod et in Christo Jesu : 6. qui cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo: 7. sed semelipsum exinanivit formam servi accipiens, in similitudinem hominum factus et habitu inventus ut homo. 8. Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. 0. Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen, quod est super omne nomen : 10. ut in nomine Jesu omne genu flectatur cœlestium, terrestrium et internorum : 11. ct omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris. 12. Itaque, diarissimi mei (sicut semper obedistis , non ut in præsentia mei tantum , sed mullo magis nunc in absentia mea, cum metu el tremore vestram salutem operamini. 13. Deus est enim, qui operatur in vobis et velle, ct perficere,

pro bona voluntate. 14. Omnia autem facite sine murmurationibus et habitationibus 1o. ut silis sino querela et simplices lilii Dei, sine reprehensione, in medio nationis pravæ et perversa;, inter quos lucetis sicut laminaria in mundo, 10. verbum vite continentes ad gloriam meam in die Christi, quia non in vacuum cucurri, neque in vacuum laboravi. 17. Sed et si immolor supra sacrificium et obsequium fidei vestra;, gaudeo, et congratulor omnibus vobis. 18. Idipsum autem et vos gaudete, et congratulamini mihi. 19. Spero autem in Domino Jesu , Timotheum me cito mittere ad vos : utet ego bono animo sim, cognitis quæ circa vos sunt. 20. Neminem enim habeo tam unanimem, qui sincera affeo tione pro vobis sollicitus sit. 21. Omnes enim quæ sua sunt, quæmnl, non quæ sunt J Christi. 22. Experimentum autem ejus cognoscite , quia sicut patri filius, mecum servivit in Evangelio. 23. Hunc igitur spero me mittere ad vos, mox ut videro quæ circa me sunt. 24. Confido autem in Domino, quoniam et ipse veniam ad vos cito. 25. Necessarium autem existimavi Epaphroditum, fratrem ct cooperatorem, et commilitonem meum, vestrum autem apostolum et ministrum necessitatis meæ, mittere ad vos : 26. quoniam quidem omnes vos desiderabat, et mœstus erat propterea quod audieratis illum infirmatum. 27. Nam et infirmatus est usque ad mortem : sed Deus miserius est ejus; non solum autem ejus, verum etiam et mei, ne tristitiam super tristitiam haberem. 28. Festinantius ergo misi illum, ut viso eo iterum gaudeatis, et ego sine tristitia sim. 29. Excipite itaque illum cum omni gaudio in Domino, et ejusmodi cum honore habetote. 30. Quoniam propter opus Christi usque ad mortem accessit, tradens animam suam, ut impleret id, quod ex vobis deerat erga meum obsequium.

Ven. I

1. Si qua ergo consolatio in Christo. — « In Christo, » id est Christiana, sive quæ sperari et exspectari potest ab iis qui sunt in Christo, puta a Christianis, qui unum sunt in fide et cbaritate Christi, *(j. d.* Si Christiano more, si ex Christi lege, imitatione, compassione, spiritu, me Apostolum •vestrum vinctum consolari cupitis, o Philippenses. Ita Theophylactus.

Si quod solatium ciiaritatis, — si charitatcm consolando me vultis ostendere, si charilas vestra aliquod mihi solatium cupit afferre.

Si qua societas spiritus, —si quis sit Spiritus Sanctus hominibus Christianis communis, si declarare vultis vos eumdem inccum habere spiritum, si qua vobis in Ecclesia mecum est societas ct communio Spiritus Christi.

Si qua visci.ua miserationis. — Græcc it vwa <Tz).áy/va ¡cal cixTtfu.cí, sí *qua viscera ct miserationes.* Ubi nota primo : tí rtv», id est sí *qua,* legit Noster, Vatablus, lleza et alii; Chrysostomus lamen cum suis legit it ti;, id est sí *quis* : ct tunc est antiptosis, si quis, id est si qua : ad rem enim, non ad verba attendit Apostolus. Vide can. 38. Nisi dicas cum Erasino abstractum poni pro concreto : si quis est viscera et miserationes, id est si quis est visceralis et misericors, ut <nrìufcjjp«, hoc est viscera, vocet ipsum hominem viscerali misericordia pricdilum.

q»t vis- Krttifr.' pui

llinc nota *secundo : Viscera* vocat viscerales a^uctus» I'ula lumen imam, intimam ct cx imis quasi visceribus miserationem et compassionem : huc enim est Hebrieum Q'OM *radmmim, q. d.* Si qua erga miseros et afflictos, ac præsertim erga me Apostolum vestruin vinctum, tenera ac viscerali commiseratione tangimini.

2. Implete gaudium meum (gaudium, quo meV*n.s. credendo et collaborando Evangelio cœpistis afficere, cap. i, vers. 7, complete et cumulato, satagendo scilicet), ut idem sapiatis, eamdem cu MUTATIS habentes. — En quale pathos Apostoli, quot verbis, quanta energia, quanto affectu Christianos Philippenses ad concordiam et charitatem fraternam incilat !

Ut idem sapiatis. — Syrus, *ut sit vobis una* voluntas; sed sapere, tam intellectus est, quam voluntatis ; vult ergo cos tam intellectu, quam voluntate, tam in fide et dogmatibus, quam in amore et affectu esse concordes, ut idem credant, idem ument.

Eamdìm charitatem habentes. — «Eamdem, ▮ id est mutuam, ut singuli seso invicem una cademque, id est mutua, cbaritate complectantur, quasi una eademquo charilatis anima viverent. *Secundo,* theophylactus et UEciunenius, « Mindem, » id est aequalem ct parem, ut lautum quisque alium amet, quantum aiualur ab alio, ut quisque alluri iu amore respondeat : magnes enim amoris est amor, iynx et illex efficacissimus amoris c>l amor. Hoc ost, inquit Seneca, pbd- Irum sino vendicai carmine eugens ebaiu busies ad redamandum : si vis amari, ama. Nimirum ;

Ma.t k» * onl

Ut præstcm I'yUJen, aliquis mihi præslel Orestem.
Hoc non hl verbis, ilarw ; ul ameris, ima.

Unanimes (concordes, itaque conjuncti, .«■ si in omnibus una eadeinque asset anima, quæ tot diversa corpora regeret, faecretque tot homines) IDIPSLM sentientes,—vel sapientes, ut paulo ante vertit noster Interpres : nimirum, ut idem omnes sapiant, sentiant, credant, ament, idem velint, idem nolint. Syrus totum hunc versum ita vertit, *implete gaudium meum, ut sil vobis una volutitus, et una charitas, et una anima, ct una sententia.*

Gnom» Vide quam impense Apostolus Christianis commendet concordiam. Est enim ea omni muro firmius ct inexpugnabilius munimentum, itine cum Lacedreinonii periclitarentur, Isœus sophista illud Homeri carmen recitavit :

Scutum basii scuto, galea galea, atque viro vir.

Et adjecit : « Sic state, Lacedæmonii, cl muris cincti sumus. » Unde ct Agesilaus Laccdæmoniorvm rex rogatus, quam ob causam Sparta moenibus non cingeretur? ostendit cives armatos et unanimes : « Ili, inquiens, sunt Spartanae civitatis niœnia. » Lycurgus rogatus ab iisdem ; quo pacto hostium impetum repellere possent? «Si pauperes, ait, manseritis, ct contentiones mutuas deponatis. » Duo enim sunt quæ rempublicam evertunt, scilicet iminodicæ diviliæ ct concordias neglectus. Scilurus habens octoginta filios, cum esset moriturus, fasciculum jaculorum singulis porrexit, jussilquo rumpere. Id cum singuli recusassem, co quod videretur impossibile , ipse singulajaculaexcmit.atqucilafaeileconrregitomnia, filios admonens his verbis : Si concordes critis, validi invictique manebitis; contra si dissidiis ct seditione distrahemini, imbecilles eritis ct expugnatu faciles. Testis Plutarchus in *Apopht. regum.* Scipio, expugnata Numantia, rogavit Tyresium principem, qua de causa ea prius invicta, jam capta et eversa esset? respondit Tyresius : « Concordia victoriam, discordia exitium præbuit. » Micipsa apud Sallustium jamjam moriturus, filios suos paterno monuit affectu, ut concordes essent, eis aureum hoc memoriale relinquens : « Concordia res parvie crescunt, discordia autem maxims dilabuntur. »

Tri.3. 3. Nihil (supple, facientes) peu contentionem (Ambrosius legit, *irritationem,* qua scilicet alios ad contentiones et lites provocetis), neqle peu **INANEM GLORIAM (GræCC XWtïs&w), SED IN HUMILITATE SUPERIORES SIBI INVICEM ARBITRANTES, — id CSt, lit** Vatablus, sed per humilitatem quisque alium se superiorem et præstantiorem arbitretur et existimet. Notat S. Gregorius, lib. XXXIV *Moral.,* xvn, vel utalii codices distinguunt, cap. xvi,v> *invicem :* «Ne dum, inquit, se alter alteri humiliat, humiliatio iret alteri in elationem, bene utramque partem admonuit dicens : Superiores sibi invicem arbitrantes, ut in cogitationibus cordis et ego nubi illum prueferam, et vicissim ille me sibi; ut, cum utraque parte cor inferius premitur, nullus ex impenso honore sublevetur. »

Dices : Quomodo vere et sine mendacio nc faisitato (Estimare potest quis alium se superiorem, quem longe videt in donis et gratiis se esse infe- sit iUf«. riorem. *

Despondet primo S. Thomas, IIII, *Quæst.* CLXI, art. 3, humilem non debere, nec posse judicare icmi suam virtutem aut donum majus, quod a Deo accepit (v. g. apostolatum) esso minus eo, quod revera minus alter accepit (v. g. dono linguarum), nec in eo debere se (estimare inferiorem esse alio : sed in eo quod considerans ea qual habet a seipso. Primo» in proximo vero considerans ea quæ habet a Deo, merito hac ratione illum sibi praefert; quia dona, ntfo in> quæ proximus habet a Deo, majora sunt iis quæ ujilifc quisque habet a scipso. Hoc enim est ingenium humilitatis, intueri seipsum et ea quæ habet a sc, suos nimirum defectusct vitia; in aliis vero consideraro coruin bona ct dona, quæ habent a Deo : sicut c contrario superbis proprium est intueri sua bona et aliorum mala. Hanc humilitatis indolem clare quinque regulis explicat noster Salmeron, torn. IV, pag. 3, tract, vu, pag. ííO.

Secundo, experientia constat, Deum ita sua Dmucuidona distribuisse, ut neminem prælerierit, sed cuique etiam plebcio dotem aliquam contulerit, fm ilL in qua alios præcclleret. Sic videmus in naturali- 'i'11"l ,ia bus, hos ingenio, illos judicio, alios praxi excelIere; hos in eloquentia, illos in philosophia, alios ut. in jurisprudentia; hos in fabrili, illos in pictoria, alios in pistoria; imo in una et eadem arte, v. g. sculploria, hunc in isto sculpturas genere, alium in alio prestare : adeoque si quis solerter singula dispiciet, neminem tam vilem inveniet, qui non a natura habeat indolem, habilitatem et dexteritatem aliquam, qua in hac illave arte eminere possit, si illi sese addicat, in eaque se exerceat. Idem est in virtutibus rebusque supcrnaturalibus. Sic videmus alios Sanctos in charilate, alios in humilitate, alios in patientia, etc., cxcclluisse ct excellere; imo in eadem patientia ct charilate hunc in hoc genere patientias et charitatis alios antecellere, illum in illo, alium in alio, ac ita deinceps : millenæ enim et inillcnæ sunt species ac varietates cujusque artis ct virtutis. i

Solerter hoc notavit Aloysius Lipomanus in *Exodi* cap. XXXVI, lect. l : « Ilarus est, inquit, qui non insigni aliqua gratia praeter alios donatus inveniatur, qua maxime ct Ecclesiam juvare possit ct ministrare Christo. Hujus rei figura et exemplo mulieres quoque a Mose vocatæ sunt ad fabricam tabernaculi, ut nerent pilos caprarum, ex quibus fierent saga sive cortinæ ad operiendum tabernaculum.»

Idem diserte docet S. Gregorius, hom. 10 *in* Ei s. *Ezech.,* probatque primo, exemplo Petri et Pauli: i:«g»rio Petrus enim innocentia, Paulus sapientia præcclebat. Miratur, ait, Paulus in Petro et Apostolis omnibus innocentiam, cum ait : « Ego enim sum minimus Apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus, quia persecutus sum Ecclesiam

Pei. » Vicissim Petrus miratur in Paulo sapientiam, cum ait : « Sicut ct diarissimi!*; frater noster Paulus secundum datam sibi sapientiam scripsit vobis. »

Scrunilo, idem docet exemplo regionum , quarum quicquo aliam alicujus rei fertilitate excellit. «Hoc itaque, inquit, omnipotens Deus agit in cordibus hominum, quod facit in regionibus terrarum. Poterat namque uni cuilibet regioni fructus omnes tribuere : sed si una quælibet regio alterius regionis fructu non indigeret, communionem cum altera non habuisset. Unde fit ut huic vini, alteri vero olei abundantiam tribuat; hanc multitudine pecudum, illam vero ubertate fructuum abundare; ut, cum illa defert quod ista non habet, et ista reddit quod illa non detulit, per communionem gratile sibi invicem etiam divisa* terræ conjunct® sint. Sicut ergo regiones terrarum, ita sunt mentes Sanctorum, qua; dum vicissim sibi conferunt quod acceperunt, quasi fructus suos regiones regionibus impendunt, ut in una omnes charilate jungantur. »

Tertio, docet electos ea considerare in quibus ab aliis superantur, ut se humilient ; reprobos vero considerare ea in quibus ipsi alios superant, ut se per superbiam elevent et pereant. « Sed inter hæc, ait, sciendum est, quia sicut electi quique hoc semper in aliis attendunt, quod a Deo melius acceperunt quam ipsi, ut eos sibi in cogitatione praeferant, seque illis in humilitate substernant : ita reproborum mens nunquam considerat quid aller boni amplius quam ipse, sed quid boni ipse amplius quam alter habeat : noque enim pensat quæ bona spiritus alter acceperit, ct ipsi desint ; sed quæ bona ipsi et quæ mala alteri adsint. Quod ergo divina bonitas in augmentum disponit humilitatis, hoc mentes reproba* vel lunt in augmentum elationis ; ct ex diversitate munerum a bono deficiunt, unde crescere in humilitatis bono debuerunt. » Si ergo illud in quoque consideremus, in quo excellit et crninel, vere ct merito illum nobis superiorem arbitrabimur. Hinc S. Antonius, testo S. Athanasio, in quoque fratrum ct sociorum illam, in qua eminebat , virtutem contemplabatur, in caque superari se videns, eamdein æmulari satagebat.

TirUj erii'Wc- '| ll' e .nuiu *]'1 i*- '. ' Kcutum, i' ' '° «>!*«<• *Tertio,* ut recto D. Thomas supra ad 2 : « Vere, ait, judicamus et œstimamus posse esso aliquid occultum in alio, quo nobis superior sit, etiamsi bonum nostrum, quo illo videmur superiores, non sil occultum. » Idem pulchre docet S. Augustinus *Dc Sancta virgin.,* cap. xxxiv, toni. M : « Virgo, ait, ne se conjugat® preieral, cogitet occulta dona Dei, quæ nonnisi interrogatione tentationis ctiain semetipsum cuique declarant : unde enim prætcr alia scit virgo, ne forte ob mentis infirmitatem nondum sit matura martyrio , conjugata vero sit? Undo, inquam, scit, ne forte ipsa nondum sil Thccla, jam sit illa Crispina? » Et copiosius, cap. xl vh : « Aliud est enim, ait, pro veritate ac proponito sancto non consentire suadenti atque blandicnti, aliud non cedere etiam torquenti et ferienti. Latent ista in facultatibus et viribus animorum, tentatione panduntur, experientia propalantur. Ut ergo quisque non infletur ex eo, quod videt se posse, cogitet forte alios posse aliquid, quod ipse non potest : ita servabitur, non fallaci, sed veraci humilitate : honore mutuo prevenientes et alterutrum existimantes superiores sibi. » Et rursum cap. u : « Si Deus est custos virginitatis, et Dens est charitas, chantas ergo custos est : locus autem hujus custodis est humilitas. Facilius sequuntur Agnum, licet non quocumque ierit, certe quocumque potuerint conjugati humiles, quam superbientes virgines. »

Denique adverte, tam ad charitatem et concor- Nam « diam, quæ proprie hic spectat Apostolus, quam ad omnem virtutem insigne esse hoc medium et fundamentum , si nulli te preponas, sed potius CDfQtiUa omnibus in animo tuo te postponas. Et *secundo* si TÜtUIÚL exterius ita te geras, ut idipsum opere demonstres, ct in praxim redigas. ItaS. P. N. Ignatius, fundator Societatis nostre, nobis inter prima, pauca et selecta documenta, hæc co --Iti endavit :

> Nulli rei minino quavis ratione repugnes;
> Cedere te potius, quam superare juvet.

4. Nov QUÆ 6ÜA SUNT SINGULI CONSIDERANTES, SED Ver».*. quæ aliorum. — Possent hæc verba referri ad proximo præcedentia de humilitate, ut quisque ahum se superiorem arbitretur, quasi hic modum ct medium eam acquirendi prescriba!, nimirum ut quisque consideret non sua, sed aliorum bona et dona; ita enim facile arbitrabitur alium excellere et esse se superion.m. Secundo et magis genuine, accipias hæc, ut si novum hic preccptuin vel documentum de modo charitatem et unionem fraternam acquirendi et fovendi, g. d. Ut charitatem mutuam, ad quam vos hortor, foveatis, satagite ut quisque non sua, sed aliorum commoda spectet (hoc enim est «mH), quærat, consedetur : sagittarius enim, qui scopum considerat et spectat, non illud spectat, ut oculos pascat, sed ut eum sagitta contingat, consequatur et configat. Hoc ergo significat hic *considerare,* sive spectare per melalepsin, scilicet ut spectando commoda nou nostra, sed proximorum, ea quærereet procurare satagamus. Nota ex *can.* 3G, negationem hic significare comparationem ; non enim negat, quin quisque suum etiam commodum quærcre possit : hoc enim exigit charitas ordinata, ut quisque magis se suaquo commoda maxime spiritualia diligat, quam aliena; sed significat, non ita avare quærenda esse commoda nostra, ut negligamus aliena. Unde Greca et Syrus habent, *ne sua quisque spectetis,* x«t, sed etiam quæ aliorum ; imo significat consilii ct charitatis esse, in rebus temporalibus, aliorum potius, quam suum commodum spectare; amicitia

enim et chnritas, licet non praecipiat, permittit tamen et sæpo suadet, ut in bonis fortun® et subindo vita-, proximum nobis anteferamus.

Vm.8. B. Hoc SENTITE IX VODIS, Ql'OD ET IN CnniSTO Jesu. — Probat ab exemplo Christi tanquam a Christe» causa (hanc enim significat conjunctio causalis '7*'*enim)* exemplari, Christianis studendum esse hur ii militati et charilati, ut quisque non quærat sua, chru'..- sed aliorum commoda; quia nimirum Christus harum virtutum illustro nobis dedit exemplum seque earumdem exemplar proposuit, quod Chrisnani omnes imitarentur, quando ipscmcl Deus existons se humiliavit usque ad mortem, mortem autem crucis, ut noslr® saluti consuleret. Sicut enim Moses, *Exod.* cap. xxv, vers, ulL, jussus est a Deo tabernaculum fabricare, juxta ideam sibi a Deo In Sina monte ostensam : «Inspice, inquit, et fac secundum exemplar, quod libi in monte monstratum est; » similiter allegorico Christiani ideam Christi in monte Calvari® crucifixi perpetuo sibi proponere debent, ut secundum eam tabernaculum anim® su® virtutibus construant, et Deo in templum consecrent et adornent.

Dicit ergo : « Hoc enim sentite in vobis, quod et in Christo Jesu, » supple, sentitis, id est fuisse intelligitis, ait Anselmus. Sed « sentirò» hic non significat intclligere : ad affectum enim pertinet, Onii^n- non ad intellectum; melius ergo sic : « Hoc sen- u Tthri in v°b's› et in Christo Jesu, » supple, sensum fuit. Unde Græcum çycwwOu tum active, ut significet, Hoc sentite; tum potius et aptius passive vertas, ut significet, Hoc sentiatur in vobis, quod et in Christo Jesu sensum fuit, 7. *d.* illo sensus, ille affectus humilitatis, misericordi®, pacis, charilalis sit et sentiatur in vobis, quem in Christo fuisse comperimus. Unde Syrus clare vertit, Aoe *sentite in vobis quod Jesus Christus,* supple, in se sensit. Notant Chrysostomus et Theophylactus nos maximo excitari a Paulo ad humilitatem ex hoc capite, quod per eam fiamus similes Christo, similes Ileo. Deus se humiliat, et tu, qui homuncio es, te exaltas? Fugis humilitatem quasi indecoBœnîii- ram et vilem? Erras. Honorata est a Deo humilit is; insigne Dei est humilitas; illa ergo te honot, rabit et decorabit, quia faciet te conformem Deo r ' "i- tuo. Contra, superbia vilem te et abjectum, utpote diflbrmcm Deo, conformem vero Lucifero, efficiet. Rursum, humilitas exaltavit Christum Deum tuum,deditque ilii nomen, quod est super omne nomen; mullo ergo magis humilitas potens est et promptate homuncionem decorare et exaltare.

Audi S. Leonem, serm. 11 *De* Resurrect. : alloc, ait, sentite in vobis, quod et in Christo Jesu, cujus humilitas nulli aspernanda divilum, nulli est erubescenda nobilium. Non enim in tantum provehi potest quælibet felicitas humana fastigium, ut irstimct sibi pudendum, quod manens in forma Dei, Deus non est arbitratus indignum. » Et mox : « Ve»kam in illo redamate naturam : quoniam sicut ille paupertate divitias non amisit, gloriam humilitate non minuit, æternitatem morio non perdidit : ita et vos eisdem gradibus, eisdem vestigiis, ut coelestia apprehendatis, terrena despicite. »

Prreclare S. Gregorius, lib. XXXIV *¡[oral.,* cap. xxi et scq., in illud JoA cap. xri, *Ipse (Leviathan,* id est *diabolus) est rex super universos filios supr rbia :* « Audiant, ait, omnes : Deus superbis resistit, humilibus nutem dat gratiam. Audiant omnes: Immundus est apud Deum qui exaltat cor suum. Audiunt omnes : Quid superbis, terra et cinis? Audiantomnes Dominum dicentem: Discite a me quia mitis sum, et humilis corde. Ad hoc namque unigenitus Cbrbtti Dei filius formam infirmitatis nostr® suscepit:ad „c hoc invisibilis, non solum visibilis, sdd etiam despectus apparuit : nd hoc contumeliarum ludi- cw '•»- bria, irrisionum cpprobria, passlonumquo formenta toleravit, ut superbum non esse hominem doceret humilis Deus. Quanta ergo humilitatis virtus est, propter quam solam veraciter edocendam, is, qui sine œstimationc magnus est, usque ad passionem factus est parvus! Quia enim perditioni nosti'® originem superbia pr.ebuit diaboli, instrumentum redemptionis nostr® inventa est humilitas Dei. » Deinde per insignes antitheses describit et opponit humilitatem Christi superbi® Luciferi, ita dicens : « Hostis quippe noster mag- Antir *- nus inter omnia conditus, videri super omnia ' voluit elatus; Redemptor autem noster magnus c¡fc,j. manens super omnia, fieri inter omnia dignatus est parvus. Auctor mortis dicit : In cœlum conscendam; auctor vit® ait : Repleta est malis anima mea, et vita mea inferno appropinquavit. Ille dicit : Super astra coeli exaltabo solium meum; iste humano generi a paradisi sedibus expulso, dicit : Ecce venio cito et habitabo in medio tui. Ille dicit : Sedebo in monte testamenti, in lateribus Aquilonis ; iste dicit : Ego sum vermis et non homo, opprobrium hominum et abjectio plebis. Ille dicit : Ascendam super altitudinem nubium, et ero similis Altissimo; iste cum in forma Dei esset, non rapinam arbitratus est esse se œqualem Deo, sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens. » Et infra hæc ipsa prosequens con- siganm eludit tandem signum prædcstinationis esse hu- P™ '!i' militatela, signum vero reprobationis esse super- Mlhu, biain : « Ille, ait, nihil aliud mentes sibi subditas litu, w docet, quam celsitudinis culinen appetere, cuncta P™^ * æqualis mentis tumore transcendere, societatem omnium hominum alta elatione transire, ac seso contra potentiam Conditoris erigere; iste ad sputa, ad palmas, ad colaphos, ad spineam coronam , ad cruccm, atque ad mortem veniens, membra sua admonet dicens : Si quis mihi ministrat, me sequatur. Quia igitur Redemptor noster corda regit humilium , et Leviathan iste rex dicitur superborum, aperte cognoscimus, quod evidcnlissimuin reproborum signum est uperbia; et contra, humilitas electorum. Cum ergo

quam quisque habeat, cognoscitur, sub quo rege militat invenitur. Unusquisque enim quasi quemdam titulum portat operis, quo facile ostendat, sub cujus serviat potestate rectoris. » Hucusque S. Gregorius prteclare sensum tam Christi quam Luciferi describens.

ver», e. 6. Qui cum in ronva Dei isset. — Commentarius Ambrosio adscriptüs Graecum non *famam* vertit, sed externam speciem, figuram, specimen : « Forma, ait, Dei quid est nisi exemplum quod Deus apparet, dum mortuos excitat, surdis reddit auditum, leprosos mundat? » *q. d.* Licet Christus homo subinde specimen dederit cl quasi scintillas vibrarli divinitatis, dum scilicet miracula fecit ; tamen in terris non se gessit ut a qualem Deo Patri, sed se humiliavit, etc. Ratio Ambrosii est : Quia, inquit, Apostolus loquitur de Christo Jesu, id est dc Christo homine, scilicet post incarnationem, non ante. Hoc avide arripit Erasmus, additque hinc contra Arianos pro Filii divinitate non posse validum confici argumentum ; nam et alii Sancti fecerunt miracula, itaque ediderunt specimen aliquod divinitatis, nec tamen fuerunt dii. Ita Erasmus hic et alibi ova posuit Arianismi, quæ novi nuper Ariani exclu-serunt.

Form» Verum dico, hic ct alibi passim non signi-111 ,il ficare specimen, exemplum, argumentum, sed Do'l."ion *formam,* quæ dat esse rei; forma ergo Dei est tii.inm natura Dei, divinitas ct Deus ipse. Ita Chrysoslo-,nus » Theophylactus , OEcumonius , Hilarius , ‘ Augustinus et passim Patres contra Arianos, ut fatetur Erasmus. Imo ita explicant Calvinus, Beza Praluinr ct Vatablus. Et patet *primo,* quia, ut Chrysosto-id qua- 1UUS> formam Dei opponit Apostolus form® servi; ¿ n- atqui forma servi est natura hominis ; ergo forma **monti»** Dei est natura Dei. *Secundo,* quia subdit Paulus : ah*l’’ “^ou raP*na,u arbitratus est esso sc œqualem ‘ Deo, » quia scilicet revera erat æqualis Deo, ac consequenter erat ipse Deus ; *tertio,* quia hoc est argumentum Apostoli : Christus cum esset Deus, ac proindo in æquali gloria cum l’aire, ita tamen se dimisit, ut naturam servi, iti est hominis, assumeret, fleretquo servus Deo Patri obediens usque ad ignominiosissimam mortem crucis : quis ergo tam arrogans erit homo, ut alteri homini, qui natura sibi par est, se anteponat? Adde, ut recte argumentatur Ambrosius eodem hoc loco contra Erasmum, si forma est specimen, illud specimen aut veram est, aut tantum apparens ct falsum; si apparens tantum, ergo Christus fuit impostor (quod absit) cum hoc specimen dedit, ct miracula fecit propria virluto ad probandum so esse verum Deum Deiquo Filium : si verum, ergo ex co vero probari ct constare poterat divinitas Christi, Christumquo vere esse Deum ; secus est dc Sanctis, qui ncc propria virtute fecerunt miracula, ncc ea fecerunt hoc fine, ut se probarent esse deos. Verum, ut dixi, |iop<j.T. hic non speciem ct formam accidentalem, uti vult Commentarius Ambrosii, sed essentialem significat.

Ad argumentum Ambrosii respondeo, in Christo Jeru duas esso naturas : unam divinam et œternam, quæ fuit ante incarnationem, de qua hio Apostolus ; alteram humanam et teinporaram, quam accepit in incarnatione, de qua agit vers. seq. Itaque pronomen <pn refert personam Christi, id est personam Verbi, quæ fuit ante incarnationem in forma, id est in natura Dei : nam non loqui Apostolum de Christo homine patet, quia subdit : a Sed semetipsum exinanivit formam servi accipiens, » *q. d.* Christus cum ante incarnationem esset Deus, Dcoque æqualis, scipsum tamen postea exinanivit, quando per incarnationem formam servi accepit.

Ubi nota, -rè cum esse causale, *q. d.* Quia in forma Dei erat Christus, Ideo consequenter Patri æqualis fuit ; forma enim, id est natura Dei, non Coi tm-esi sicut forma, id est natura hominis : quæ licet c '4 una sit specie, numero tamen est multiplex, ct Dr!!"^, in aliis aliisque hominibus aha est et alia; nam dirèutu. natura Dei, sive divinitas, una prorsus est ct individua ac simplicissima, ut nullos gradus, nullam divisionem, nullam multiplicationem admittat : sed ubicumque et in quibuscumque personis est, una et eadem prorsus est, tam specie, quam numero, ita ut personae, quibus illa communicatur omnino sint tum natura, tum adornllate, tum dignitate, tum perfectione æquales. Hinc Chrysostomus, Theophylactus et alti inC.Hi-doccnt hoc loco doceri totum mysterium im\j> l nationis Verbi: unam scilicet Verbi personam41.. constare duabus naturis, divina et humana, u quatn assumpsit, et consequenter ex hoc loco , ’ refelli omnes hæreticos, qui alterutram Christo ademerunt. Hic, ait Chrysostomus et Theophylactus, cadit Arius, qui Filium minorem Patre asseruit; cadit Pholinus, qui Filium non formam, sed energiam Patris esse docuit; cadit Sabellius, qui lilium non œqualem Patri,sedeamdem cum Patre personam esse censui! ; cadit Nestorius, qui duas personttts in Christo posuit, ut alius esset Christus homo, alius Christus Deus; cadit denique Apollinaris, qui mentem et animam rationalem, ac consequenter humanitatem Christo ademit.

Dices : Cur claro non dixit Apostolus : Qui cum esset Deus ? Respondeo : Id dixit et amplius dixit; per formam enim significat gloriam et majestatem Dei, camque opponit form®, id est infirmitati cl vilitati humanæ. Unde abbi in terminis Filium vocat Deum, ut palet *Horn.* ix,5; l *Timoth.* in, 16; *Coloss.* n, 9, ct alibi.

Non rapinam arbitratus est esse se æqualem Deo. — *Pruno,* « rapinam non est arbilralus, n id /^pr-est, *non fecit* (ut, juxta *can.* 36, verbum mentale ponatur pro reali, dicere scilicet, vel arbitrari, pro faceto), quia non usuipavit alienum, sed mpUu-

Ur quod suum orat, cum sentiret, diceret et gereret
jMm"r 50 Rnas* æffualem Patri. *Secundo,* potest per hy-
Rv„r,>n. pallagen sic accipi : « rapinam non est arbitratus , » id est arbitrando non rapuit aequalitatem Dei, quia arbitrando sibi tribuit id, quod revera
Trrtio erat. *Tertio* ct simplicissime sic, *q. d.* « Non ra-
'pinam arbitratus est (subaudi, se facere, cum
nas. sentiret ct diceret) esse se œqualcm Deo, » ut cum dixit : « Ego ct Pater unum sumus, n *Joan,* x, 30, quia quod sentiebat et dicebat sibique attribuebat, idipsum ro ipsa erat : unde quod erat natura, non putavit esse rapirne; ac consequenter sicut putavit se non rapere, ita revera non rapuit æqualilatem Dei. Ita Augustinus, tract. 17 *in Joan.*

r>;;!n* Nota : *Dapina* hrec est arrogantia, vel arrogan-
e®ec^us» rapere enim alterius gloriam est eam sibi arrogaro. Ita Augustinus supra.

Secundo, ut Chrysostomus ct Vatablus, per mctalcpsin *rapere* significat rem aliquam, perinde ac si rapta esset, studiose et contentiose retinere, *q. d.* Christus non rapuit, non ambivii, ut Lucifer, *Isaia:* XIV, 13, æqualitatem Dei, nec ut raptores solent, raptum (dum male sibi conscii metuunt ne illud amittant) studiose servavit ct ambitiose defendit : sed potius sponte, quasi legitimus dominus, deposuit, id est celavit seque exinanivit, etc. Hoc enim exigit particula adversativa *sed,* quæ sequitur, cum ait : « Sed semetipsum exinanivit ; n alioqui non tam adversativa erit quam explicativa, capicturque improprie *sed* pro *verumtamen.*

Pulchre S. Bernardus, hom. *super Missus est,* docet Luciferum cogitasse rapinam deitatis, non Christum : « Altissimus enim Deus Pater, ait, quamvis omnipotens sit, non potuit tamen vel æqualcm sibi condere creaturam, vel inæqualem gignere filium. Fccil.itaque angelum magnum, sed non quantus ipse, ct ideo nec ollissimum, solum autem Unigenitum, quem non fecit, sed genuit, omnipotens omnipotentem, altissimus altissimum, æternus eoæternum, ipsum sibi per omnia comparari, nec rapinam œstimat, nec injuriam. Recte ergo hic erit magnus, quia Filius Altissimi vocabitur. »

Esse se æqcalem Deo, — tò Toa *esse aqualia,* id est æqualitcr, *Deo :* nomen enim capitur pro adverbio, inquit Erasmus : quod Noster clare vertit, « esse se æqualem Deo. »

Nota : *Deo,* supple Patri ; est enim hic nomon person® ; ülæ enim æquales sunt. Aliter ergo paulo ante accipitur, ubi dixit : « Cum in forma Dei esset; ibi enim Deus absolute essentiam tribus personis communem significat.

T' ;• 7. Sed semet ipsuh exinanivit , — evacua-
ri vit, ct, ut Tertullianus legit, *exhausit,* vel inanivit,
uuut- id est inanem et vacuum effecit, ut qui orat plenus majestate, gloria, robore, adeoque plenitudo totius entis, ea sc evacuavit, et ex omni quasi ad nihilum se redegerit, factusquc sit ex Domino servus, ex Deo homo, ex creatore creatura. Sicut enim nomen creatoris est, *Ego sum qui sum,* sive w *ens,* et oceanus ipsius esso ; ita creatura nomen est, *Non sum :* ex so ipsa enim creatura nihil est ; nam omne esse quod habet, a Deo habet, illudquo assidue a Deo accipit, adeoque si Deus in illam desinat influere suum esso et subtrahat manum suam, statim creatura in nihilum, undo venit, recidet ct evanescet : perinde ut solo abeunto, vel radios retrahente, lux oiunis in hoc aere evanescit.

NotatThoophylactus Christum in hac sui humiliatione non deposuisse, sed servasse suam altitudinem ct majestatem, formam scilicet ct naturam Dei ; ita tamen, ut eam, humanitate assumpta, velaverit et occultaverit. *Secundo,* exinanivit sc, non imperio, aut alia vi cogente, sed sponte sua. Ita Theophylactus.

Hanc Verbi exinanitionem graphice describit S. Cyrillus, lib. De *Fide ad Reginas :* « Verbum, ait, humani generis amore incitatum, cum suapto natura exinanitionis non esset capax, servili forma suscepta, semetipsum exinanivit dejecitque ; qui carnis commercium ignorabat, tui causa carne induitur (Verbum enim caro factum est) ; qui ob naturam corporis expertem sub tactum non veniebat, palpabilis efficitur; qui principium nesciebat, secundum corpus initium sortitur ; qui absolute perfectus erat, incrementa sumit ; qui converti non potest, ad meliora progressus facit; qui dives, in diversorio gignitur; qui coelum nubibus tegit", fasciis involvitur; qui rex erat, in prasepi deponitur, quem hesterno die pro nostra salute, immaculato puerperio, Maria virgo mater effudit; Maria, inquam, genitrix vita;, mater pulchritudinis, magnificenti® lucisquc parens. » Exinanitum est ergo Verbum per assumptionem inanitatis, id est humanitatis, in qua tamen retinet plenitudinem divinitatis, ut ait Cyrillus ct Gregorius Nysscnus citatus in Concilio Ephcsino, tom. II, cap. vii : « Rex regum, ait, Dominus dominantium, servili forma induitur, omnium judex mundi hujus dynastis vectigalis efficitur ; qui complexu suo ambit omnia, locum in diversorio nullum invenit, sed in brutorum animantium prasepi reclinatur; demum mortem perpetitur. Vita degustat mortem; judex in prætorium abducitur ; omniuin viventium Dominus, judicis sententi® subjicitur; omnium coelestium virtutum rex, carnificum manus experiri non gravatur. Hoc humilitatis exemplum/ hunc abjectionis modum nos expendere Apostolus monet. » El S. Cyprianus, tractatu *De Eleemos. :* «Hominis filius essevohiit, ut nos filios Dei faceret; humiliavit se, ut populum qui juins jacebat, erigeret; vulneratus est, ut vulnera nostra sanaret; servivit, ut ad libertatem servientes extraheret ; mori sustinuit, ut immortalitatem mortalibus exhiberet. »

Hujus humiliationis Christi typus fuit Eliseus,

typ'w Cbriifi cpil sc corpori pncii mortui coaptans, cum suscitavit, IV *Hey*. IV. De quo audi S. Augustinum, serin. 11 De *Verbis Apostoli:* « Venit ipse grandis ad parvulum, salvator ad salvandum, vivus ad mortuum. Et quid fecit ? Juvenilia membra contraxit, tanquain semetipsum exinaniens, ut formam servi susciperet : parvum se parvo coaptavit, ut eillccret corpus humilitatis nostri» conforme corpori gloriæ su®. Sicut ergo ab Eliseo suscitatus est mortuus, sic n Christo justificatus est impius. » Audi S. Bcrnardum, serra. 11 *super Missus est :* « In Christo, ait, agnoscitur longitudo brevis, latitudo angusta, altitudo subdita, profunditas plana, lux non lucens, Verbum infans, aqua sitiens, panis esuriens. Videas, si attendas, potentiam regi, sapientiam instrui, virtutem sustentari, Deum denique lactentem, sed angelos reficientem; vagientem, sed miseros consolantem. Videas, si attendas, tristari lætitiam, pavere fiduciam, salutem pati, vitam mori, fortitudinem infirmari : sed est hæa tristitia lælificans, pavor confortans, mors vivificans. » Hinc infert idem Bernardus, scrm. l De*Nativit. :* « Quid magis indignum, quid detestandum amplius, quid gravius puniendum, quam ut videns Deum cœli parvulum factum, ultra opponat homo magnificare sc super terram?Intolerabilis impudentia est, ut, ibi sc exinanivit majestas, vermiculus infletur ct intumescat. Hoc ergo est propter quod exinanivit sc formam servi accipiens, qui in forma Dei, Patri aequalis erat : sed exinanivit majestate et potentia, non bonitate et misericordia. Quid enim ait Apostolus? Apparuit benignitas ct humanitas Salvatoris nostri Dei. »

Formam servi AcciriEXS, — id est naturam servorum, puta humanam, accipiens factus csthomo, factus est servus.

Servitus cmtura wDiisuu Nota *primo,* Christum ratione person© suro divinae esse Filium Dei, sed ratione human© natur,T Quam assumpsit, esse servum Dei.

Nola *secundo :* llæc servitus omnibus creaturis communis, adeoque creature, qua talis est propria, in duobus consistit : *Primo,* quod creatura tota sit subjecta dominio Dei, nipote quro totum suum esso a Deo, perinde ut radius a sole, accepit ct continuo accipit. *Sccundo,* quando creatura rationalis est, obligatur in omnibus Deo quasi Domino parere, eum revereri et colere : qu© duo Christo, ut homo est, competunt, ut cnm aliis docet Franciscos Suarez, ill *part.,* disp.xuv, sect. 1. Sic ergo in Christo natura serva, id est humana, evecta est ad liyposlasin filii, el per eam instar filii jus habet a<l hærcditalem paternani. Haque Christus homo ct servus est, et Christns **temo** m filius : servus secundum humanam naturam in so *iAib nu<ln fiPcctótam ; Filius, quatenus cadmi natura humana in hypostasi filii subsistit ; vero cnim hic homo est Filius Dei.

Nota *tertio :* Christus non est servus servitolo legali, vel pœnali, quai scilicet extrínseca et superaddita est nature. qua quis sit servos, vel ob culpam, ut bello justo capti, vel oh emptionem , vel quia nascitur ex mancipio, puta matre serva: partus cnim, vel fœtus, sequitur ventrem. Et hoc sensu Adrianas Papa in Concilio Francofordicnsi, ct alii Patres, imo S. Joannes in *Evangel.* cap. vili, vera. 33, negant Christum esse servum; non autem negant Christum, ratione naturae creati? quam assumpsit, esse servum.

Dices: *Ad Hebraeos*m, 5et6, Apostolus Mosem quasi servum opponit Christo quasi filio.

Bespondco : Merito, quia Moses merus est servus, Christus vero ita est servus, ut tamen sil ct filius Dei naturalis, ut dixi.

Hinc patet *quarto,* falsam esse interpretationem Marcionis, qui docebat Christum accepi«o formam servi, quando linteo praecinctus lavit pedes discipulorum, hoc enim est olli ium servorum; ct commentarii Ambrosio ascripti, quem sequitur Erasmus: « Christus, ait, accepit formam servi, id est speciem hominis nocentis, cujus personam pro nobis gessit, dum flagellatus, damnatus, crucifixus est ; servi cnim ex peccato fiunt, sicut Cham, filius Noe, qui primus merito servi nomen accepit. i› Sed hoc recte refutat S. Chrysostomus. Aliud enim, inquit, est opus servi facere, aliud formam servi accipere ; forma enim, ut dixi, naturam significat, non similitudinem , non officium. Inde se explicans Apostolus subdit : « Et habitu inventus, » non ut peccator, non ut latro damnatus ad cruccm, sed rx.' *homo.*

Ix sniii.iTi nixEM noMixiM fact is, — id est similis hominibus factus. Similitudinem accipo, non accidentalem. non apparentem et pliantasticam, uti voluerunt Manichei; sed substantialem, qua omnes homines dicuntur esso similes specie, seu natura humana. Ha D. Thomas, HI *part.,Quest.* V,. art. 1, ad î. Sic dicitur. *Gen.* v, 3, Adam ad imaginem et similitudinem suam genuisse filium, quia, scilicet, genuit Seth sibi in natura humana consimilem. Sic Co/oss. i, 15, filius dicitur imago patris. El I *Cor.* xv, 49, dicimur gestare imaginem hominis terreni, quia quoad naturam sumus Ad® terreno similes, cum coque idem specio corpus gestamus.

Er 11ADITU INVENTES IT «OVO. — PrO a habitu," greco est id est *schemate,* figura et specie schemi, externa, *q. d.* Sicut Christus assumpsit internam formam ct naturam hominis, ita quoquo exter- Cu -ii? nam hominis speciem et figuram habuit; talique Frimai schemate fuit et corporis forma, quali nos sumus. Ha Chrysostomus, Theophylactus. ,›▮ iuii-

Sccundo, Ambrosius per s*chema* accipit externam ,n* <4 conversationem.

Tcrho, S. Augustinus, lib. LXXXUI *Qtursf.,* Sectu*» *Quæst.* LW'II. lom. , *schema* intelligit habitum prœdicamentalcm, quo quis dicitur hoc illovo u- habilu indutus et vestitus : Verbum cnim natu- pulir* ram humanam quasi habitum ct vestem ussump- i*f

bra ad-sit et induit. ‹ Iloc ergo nomine *habitus,* ait ’ ’ .'f * Augustinus, satis significavit Apostolus, queinad- « , ea- modum dixerit : In similitudinem hominum r ' factus, quia non transfiguratione in hominem, 'trU' sed habitu factus est, cum indutus est hominem, quem sibi uniens quodammodo atquo conformans, immortalitati œternitatiquo sociaret. » Et infra : « Quo nomine (habitus) oportet intelligi non mutatum esse Verbum susceptione hominis, sicut nec membra veste mutantur, quanquam illa susceptio inefFabililer susceptum suscipienti copulaverit; sed quantum verba humana rebus ineffabilibus coaptari possunt, ne mutatus intelligatur Deus humano) fragilitatis assumptor, electum est, ut grace «xfga, et latine diceretur *habitus* illa susceptio. » Ita S. Augustinus, quibus pulchre docet, qpod incarnatione Verbum non ita factum sit caro, ut fuerit transformatum in carnem, id est hominem, uti volebant Eutychiani : siculi dum aer fit aqua, mutatur et convertitur in aquam; sed quod ita factum sit caro, sicut homo fit vestitus, et sicut ferrum fit ignitum, ct sicut aurum fit statua vel imago aurea; quia manens Verbum quod erat, ad se humanitatem assumpsit, eamque quasi vestem lucir™ substantialem induit. Dico *substantialem,* nam ^ iull in hoc est dissimilitudo incarnationis et vestitio- r i '¿ni*> quod «nio incarnationis sit substantialis, **t.uvi** cilionis vero sit accidentalis. Hic sensus aptus est, ct apposite respondet Graco ; primus tamen magis generalis et genuinus est ; vult enim dicere Apostolus, Verbum œlernum et invisibile ita assumpsisse formam et naturam hominis, ut illam hominibus spectandam objecerit, ct per speciem ac figuram corporis humani a so assumpti hominum oculis visibilis apparere videriquo voluerit, itaque ab hominibus visus et inventus sit ut homo.

Et homo, — id est sicut quivis alius ct communis homo, cum tamen Christus esset singularis homo, adeoque Deus homo, ait Chrysostomus. *Secundo,* simplicius, a ut homo,» id est venis *homo.* Notandum enim adverbia similitudinis, ut, *sicut, quasi, sæpe* non similitudinem sed veritatem Hebraeis significare. Sic *Joan,* i, 11, dicitur : s Vidimus gloriam ejus, gloriam quasi unigeniti a l’aire, » id est vidimus Christi gloriam tanlam, quantam dcccbal eum habere, qui vere Patris erat unigenitus. Ita Thcophylactus. Et hoc sensu ruit argumentum Marcionis : Christus, inquit, tantum habilu inventus est ut homo, ergo vere non fuit homo : contrarium enim inferendum erat, videlicet: ergo vere fuit homo, ut patet cx dictis.

% 8. Hvmiuavtt semeîipsvm factis obeditis vsque ad vomes, mortih altem cnicis, — *q. ‹l.* Humiliavit se ptr obedientiam, sive dum obedivit Patri usque ad mortem crucis.

Nuta pruno: Christus humiliavit se, ct obedivit non qua Deus est et Verbum, ut volebant Ariani ; sic enim Patri non est subditus, cum sit illi par, sed quatenus formam servi accepit, seu quatenus est homo.

Nota *secundo :* Christus, qua homo et servus est chriita Dei, vere ct proprie Deo fuit obediens; eum f»i‘ dl* autem vera et propria obedientia non sit, nisi ubi intervenit praceptum Superioris, quod est mon ut' quasi formale objectum obedientiæ, ut I). Tho-iacruct- mas et Scholastici docent, H II, *Quasi.* C1V, sequitur Christum a Patro tum alia praeopta (hoc enim innuit vox *usque),* tum præscrtiin moriendi in cruce praceptum uccepisse, cui humiliter se subdidit Christus, illudque acceptavit, ‹t factus obediens usque ad moi lem, mortem autem crucis. » Nimirum tam gravo et durum praceptum accipere voluit Christus, ut perfectum nobis daret tam nobilis virtutis, obedientiæ scilicet, exemplum ; no quis queri possit sibi a suis Superioribus dura nimis praecipi, sed sciat et soletur so quisque cogitans Christum longo durius a Patre suheundæ crucis mandatum accepisso.

Moraliterdc fuga superbite et amore humilitatis vide hic Chrysoslomum, in morali *homilía* 7.

.Nota *tertio :* Christus quatuor habuit quasi omtnv formaset stemmata, quie Ezechiel, cap. i, re- ani-n'.a præsentat per quadriformes Cherubim. Cherubim biinl' . enfin quatuor habebant facies, scilicet hominis, pr.r.^ aquilne, vituli ct leonis, facies hominis reprœ-C]J? * Bcntat humanam Christi naturam, facies aqtiilæ qtuj¡. repræsentat divinam Christi naturam, facies vituli form-.u. repræsentat Christi sacerdotium ct sacrificium, facies Iconis repræsentat Christi potestatem regiam, quam adeptus est resurgendo cx mortuis ct ascendendo in coelum, llasco quatuor formas et quasi stemmata Christi clara hypotyposi hic signat Apostolus : *primo,* formam divinam, cum ait : « Qui cum in forma Dei esset; » *secundo,* I humanam, cum subdit : « Habitu inventus ut homo; » *tertio,* pontificiam, cum addit : « Humiliavit so usque ad mortem; n *quarto,* regiam, cum concludit dicens : *u* Propter quod ct Deus exaltavit illum. » Easdem notat Apostolus, *llebr.* i, 3, ut ibi dicam. 1

Hinc pie ct christianc S. Augustinus, *epist.* SO: muniit- « Si qiiæras, ait, quæ via sit ad obtinendam veritalcin, quidque primum sit in religione et disciplina Christi ? respondebo : *Primum* est Homi-et «utilitas. Quid *secundum?* Humilitas. Quid *tertium'? m'"™* Humilitas, ct quoties interrogabis, toties hoo cinuti. dicam. Sicut enim Demosthenes in eloquentia primas, secundas, tertias, etc., dedit pronuntiationi : ita easdem ego dabo humilitati in schola Christi. » i

Et S. Leo, epist. *ad* Diastrum : « Tota, ait, Christianos sapientia: disciplina, non in abundantia verbi, non in astutia di-putandi, nequo I in appetitu laudis et gloriæ, sed in vera et voluntaria humilitate consistit, quarn Dominus Jesus ab utero matris usque ad supplicium crucis, J omni fortitudine elegit ct docuit, »

Viri. 9. 9. **PnOPTER QUOD ET DEUS I NALI AVIE ILLUM , ET DONAMT II.I.I KOMEN, QUOD EST SUPER OMNB NOMEN.** — Nota *primo, -npropter quod* non consequentiam, vel eventum, ut vult Calvinus, sed meritum et mercedem significare : hoc enim significat proprie *propter;* ut cum dico, propter laborem diurnum Petrus accepit decem asses, significo Petrum laboro diurno meruisse et accepisse mercedem decem assium. Illud etiam significat vocula *et,* quæ hic non habet vim copulandi, ut patet (nihil enim copulandum pracessit), sed dwniMoObw, id est redditionem ct retributionem mercedis significat, ut sit idem quod *vicissim, q. d.* Quia Christus ita se humiliavit, hinc vicissim Deus quasi compensans, et reddens illi justum et congruum tanta humilitatis pramium, exaltavit illum.

Chrirtm t™ U, s#d ti sibi *wntn civi- Buw.

Hinc *secundo* patet, Christum non tantum nobis 6ra^am ct gloriam, sed ct sibi quædam meruisse, quod licet neget Calvinus, claro tameu hic asserit Apostolus, dicens : « Propterquod et Deus exaltavit ct donavit illi nomen, quod est super omne nomen,» *q. d.* Christus, propter tantam sui humiliationem usque ad mortem crucis, meruit exaltari, ut nomen, non nostrum, sed Christi ipsius exaltaretur et celebraretur in cœlo, in terra, in inferno. Idem patet *Apocalyp.* v, 12, a Dignus est Agnus, qui occisus est, accipere (ab omnibus hominibus, ut scilicet omnes homines agnoscant et laudent ejus) virtutem, ct divinitatem, et sapientiam , et fortitudinem, et honorem* ct gloriam, ct benedictionem, n

Christus ”'o' rbmeor- T n». ci i-j minii.

Nota *tertio :* Christus duo sim meruit : *Primum* est gloria, non animæ, quia illam habuit a primo suæ conceptionis instanti, sed corporis. Ita Chrysostomus, Ambrosius, Anselmus, Beda, Basilius, W *Conira Eunoinium;* Augustinus, lib. Ii *Contra Maxim.,* cap.v, et alii. Id significat Apostolus per vocem « exaltavit, » græce id est, ut Ambrosius, *superexaltavit,* ad vitam scilicet ct gloriam immortalem super omnes angelos ct cœlos, statuens Christum ad dexteram Dei. Hinc exaltatio hæc sex excellentias complectitur, Saexeel- ! ll ' bi / '"i '.. ruioi.

quas sibi meruit Christus. *Prima,* ut recte S. Athanasius, semi. 2 *Contra Arianos,* est resurrectio ; quia enim Christus obediens fuit ad mortem, hinc meruit ut primus a morte resurgCr(?t (utqU0 mortis victor cam in se ct in nobis aboleret. *Secundo,* meruit sibi doles corporis gloriosi, ut, quia corpus suum ita in passione dilaniandum dedit, hinc pro mercede acciperet in resurrectione corpus gloriosissimum, plano scilicet immortale, impassibile, fulgidissimum, agilliinuin ct subtilissimum. *Tertio,* meruit evelli super oinnes Sanctos ct Angelos. *Quarto,* meruit sessionem ad dexteram Dei Patris. *Quinto,* meruit potestatem judiciariam, ut fieret judex vivorum et mortuorum. *Sexto,* meruit regnum cali et terra, ut quasi rex ct Dominus mundi imperet angelis, hominibus omnibusquo creaturis. tbi nota : Licet hæc exaltatio et sex jam dictæ excellentis;, quas exaltatio illa complectitur, Christo debita essent ratione unionis hjqiostaticæ, tamen alio quoque titulo, videlicet ob merita suæ humilitatis et obedientiæ, Christo data fuerunt.

Secundum, quod sibi meruit Christus, est nomen super omne nomen : de quo jam dicam.

Et donavit ilei nomen , quod i:st super omne nomen. — *Primo,* nomen Dei ct Filii Dei dedit Pa ler Christo : hoc enim nomen solum proprie e-t CNr» ‹ » nomen super omne nomen creaturarum quarumlibet, ad quod, ut sequitur, omnes genu flectunt, ut illud adorent. L'bi nola : *Nomen* metonymies capitur pro re nomine significata : nomen ergo Dei, est ipse Deus et divinitas, cujus majestas, potentia et gioì ia ab omnibus et super omnia nominatur et celebratur. Hinc Apoc. v, 12, dicitur *Agnus,* qui _ccisus est, *accipere divinitatem,* non quasi eam acceperit primum post mortem et resurrectionem : constat enim eam habuisse a primo instanti incarnationis suæ; sed quod eam acceperit in notitia et fama apud homines in toto mundo, ut nimirum omnibus innotesceret, omnesque crederent Christum esse verum Deum Deique Filium, cumque ut talem colerent et celebrarent : sic enim sæpe in Scriptura res dicitur fieri cum innotescit, ut verbum reale pro mentali vel verbali sumatur, juxta can. 4Ô. Ita S. Ambrosius, Thcodorctus, Anselmus, D. Thomas, q. d. inquit Theodorelus : Humiliando se adeo Christus so suumque quod habebat nomen (Deus) non perdidit , ut etiam illud idem nomen acceperit qua homo, acquisiveritque humanitati suæ. Idem ergo vobis, o Christiani, eveniet, nec vos humiliando honorem vestrum perdetis aut minuetis, sed augebitis ct accumulabitis. r” nuiDri.

Vero pulchrequo S. Bernardus, serin.3 i ¿.‹ C.i na *tica: a.* Humilitas, ait, in honore, honor est ipsi h honoris et dignitas dignitatis : omnis dignità ipso dignitatis nomine indigna est, si humilia dedignatur. Si egregius es, esto tamen de grege; si omnibus praes, non dedigneris snbosse. » Et serin. 2 *in rapite Jejunii:* a Quid tu inflaris, ait, o homo, quid extolleris sine causa? quid allum sapfs et oculi tui omno subbino vident? Sublimis quidem Dominus, sed non ita proponitur libi. Laudabilis magnitudo illius, non etiam imitabilis: humiliare, ct apprehendisti.» Et rursum, serin. 3 *De Ascensione:* « Sola est humilitas, qu e exaltat, sola quæ ducit ad vitam. Hæc vi i, non est alia prater ipsam. Qui aliter vadit, cadit potius, quam ascendit. O perversitas! o abusio liliorum Adam! quia cum ascendere difficillimum sit, descendero autem facillimum, ipsi et leviter ascendunt et descendunt difficilius, parati nd honores, ad celsitudines graduum Ecclesiasticorum, ipsis etiam angelicis humeris formidandas. Ad sequendum autem te, Domine Jesu.vix inveniuntur, qui vel trahi patiantur, qui duci velint pervius mundatorum

. S< *rundo,* « nomen, » id est famam et nominis
B L briLafein, ut Christus tanquam Messia? toto
' num." "rbe notissimus, nominatissimus et famosissimus.

T-rt'A. Terho, et proxime, «nomen » hoc est illud «FJod explieat, cum subdit mox : « Ut in nomino Jc>u omne gemi flectatur. » Nomen ergo Jcsu, id est titulum salvatoris et redemptoris, per humilitatem ct obedientiam usque ad mortem meruit et nesepit Christus, quia per mortem crucis, factus est salvator et redemptor mundi; licet enim nomen Jcsu in circumcisione sit illi impositum, non tamen tunc actu proprio et perfecto fuit salvator, sed tantum destinatione et inchoatione : tunc enim destinatum ct declaratum fuit illum fore mundi salvatorem, quando nimirum pretium sanguinis sui pro salute nostra in cruce persolveret ; ideoque nomen Jcsu non a presenti, sed a futura salute Christo in circumcisione inditum est : sic enim nomina multis sunt imposita, quæ
Chriihu portenderent rem futuram. In cruce ergo con-
i'l c'vc< summavit Christus salutem et redemptionem nos-
* .. '¿tram, ac consequenter in crncc factus est actu
eq-mo- perfecto salvator ct redemptor, indeque nomen
Je- ct (¡iulum Jcsu accepit, ut omnes cum nominent, celebrent, invocent tanquam Jesum, id est salvatorem ct redemptorem suum, ac consequenter tanquam verum Deum Dcique Filium, ac Messiam patribus promissum. Hæc enim omnia includit nomen salvatoris ct redemptoris, hoc est nomen Jcsu. Igitur Jcsu nomen non tantum nomen, sed et rem nomine significatam, vel connotatane hoc loco significat.

▾ en. 10. tiri fun iy- (J j.'n. **10.** Ut **IN NOMINE Jcsu OMNE GENU FLECTATUR, COELESTIUM, TERRESTRIUM ET INFERNORUM. — Nota** pnm0J Alludit Paulus ad fsata xl v, 1, ubi cum Isaias ccepisset vaticinari de Cyro ct Judæorum e Babylone liberatione, quasi deantilypo Christi, qui futurus erat liberator omnium gentium e potestate diaboli et inferni : « Hæc dicit, ait, Dominus Christo meo Cyro, » etc.; mox vers. 8, more prophetico ad antilypum Christum, quem intendebat, avolat : « Borate, ait, cceli desuper, ct nubes pluant justum : aperiatur (erra, et germinet salvatorem, ct justitia oriatur simul, n 7. d. Ego Isaias, oro te, o Domino, ut 0 coelis mittas Spiritum Sanctum, qui veniens in uterum Virginis eam fœcundct, utque c terra hac nostra in B. Virgine accipiat materiam, ex qua formet Christi corpus, ut sic generetur Christus, justus, inquam, ille per antonomasiam, qui omnes **justificat.**

1^„ l ›ut J ' Et rursum hunc salvatorem describens, vere. 11 : « Tantum, inquit, in te est Deus (in tua, o Christe, humanitate sola quasi in templo habitat hypostatice divinitas, inquit Chrysostomus, Thcodorelus, Procopius), et non est absque te Deus. Vere tu es Deus absconditus, Deus Israel salvator.» Appellatur salvator, id est Jesus, propter assumpti corporis absconditum ct arcanum sacramentum, ait Hieronymus. Unde Septuaginta ver-
. tant, *tu enim es Deus, et nesciebamus;* sed per mortem ct crucem resurgens, qui absconditus erat, innotuit, totoquo orbe nominatur, celebratur ct adoratur. Unde subdit Isaias, vers. 28 : « In memetipso juravi, egredietur de ore meo justitiæ verbum, et non revertetur, quia mihi curvabitur omne genu (quod hic ait: Omne genu flectetur) et jurabit omnis lingua. Ergo in Domino dicet : Meæ sunt justitia' ct imperium : ad eum (Christum) venient et confundentur omnes qui repugnant ei. In Domino (per fidem Christi) justificabitur ct laudabitur omne semen Israel,» *q. d.* Illud quod ego Deus semel protuli verbum justum , non erit irritum, sed re ipsa complebitur, ut scilicet omnes Gentes me Christum Deum, Dominum et salvatorem agnoscant, mihi genu curvent, me adorent, per me jurent, non per idola, et Domino confidentes, dicant : Meæ sunt justitiæ Evangelii, et meum est imperium Christi : non ad solos Judæos, sed ad nos Gentes quoque perlinet regnum, id est Ecclesia et salus Christi. Ita Bieronvmus ibi.

In nomine Jesu. — Nota *primo,* nomen Jcsu non Ncnwn esse Syrum a radice KDX *asa,* id est sanare, nec J Graecum, áni-rw iitw, id est u curando ct sanando Cn n." l dictum, quasi Tr.«5j, sive Jesus, idem sit. quod 11- ìxrpòj, id est medicus, ut velle videtur Epiphanius, *hærcsi* 26 : « Jesus, inquit, Hebrea lingua I curator appellatur, aut medicus ct salvator. » Sic q et ab i™nomen Jcsu deducit Basilius, in *Asediéis,* 4 ct Cyrillus, *catechesi* 10, sub finem. Verum hæc non est propria etymi ratio, sed tantum accommoda adaptatio. Sicut Nazianzcnus, orat. 2 *De pascha,* et Tertullianus, lib. *Contra Judíeos,* cap. x, lio» breum pascha a Græco *t.ìt/w,* ¡desta patiendo, deducit, alludendo scilicet et accommodando verbum Grecum nomini Hebreo. Multo minus fionen nomen Jesus est nomen tetragrainmaton nw in- l,p:n serta littera©, ut voluit Osiander, nam tetragrammaton per n in fine, Jesus per p in lino scribi- nuto, tur, nec ITOTI' *Jehescu* (illud enim hebraico nullam habet radicem), sed pi©> *Jcschua,* Jesus dicitur. ‹|

Vera ergo etymologia nominis Jesn est a rad. P©' *iascha,* id est salvavit, inde enim dicitur pi©' *icschua* hebraice, græce 'iw5;, latine *Jesus,* *umt* id est salvator ct ipsa salus : alludit enim nomen Jesus suis punctis et sua terminatione ad abstractum, npi©' tcsc/iua, id est salus, quasi dicas : Ipsa saltis et salvator per essentiam. Hanc esse etymologiam patet *Mattii.* 1, 21 : « Vocabis (inquit angelus ad Joseph) nomen ejus Jesum; ipse enim salvum faciet populum suum a peccatis eorum.» De nomino Jesu vide plura apud Angelum Canium in Nomin. novi *Testam.,* ct apud Galalinum, lib. HI, cap. XX.

Nota *secundo,* nomen Jesu esse nomen super Noam omne nomen : « Non enim est aliud nomen sub Jesu fil ccelo datum hominibus, in quo oporteat nos sal- nU41Clua'

promu 0OIU.-L. w

vos fieri. » Et ratio est, quia nomen Jesu est nomen proprium Verbi incarnati; sicut enim nomen meum est Cornelius, alterius Petrus, tertii Paulus : ita Verbi incarnati, sive hujus hominis qui est Filius Dei, nomen proprium est Jcsus, ut docet S. Augustinus, tract. 3 in *epist.* 1 *Joan.*, tom. Vii. Significat ergo nomen Jcsu totam incarnationis et redemptionis Christi oeconomiam, in qua pr® cæteris operibus a Deo creatis aut factis relucent et concurrunt Dei sapientia, potentia, bonitas, majestas omniaque Dei attributa.

Non bene, *inyuiebat ille,* conveniunt, nec in una sede morantur
Majestas et amor ;

hæc tamen in incarnatione et in Jesu sororiantur, optimequo quasi sorores conveniunt ; quid enim est Jesus, nisi summa majestas et summus amor, a quo salus, gratia, gloria, bona omnia et in anima et in corpore, tum in hac vita, tum in futura illa ct beata per omnem ælernilalcm nobis obveniunt.

Nomen *Xib'-*liui «t blu- ii, quii in

(¡¡ne sequitur *tertio,* nomen Jcsu esse majus, sanclius, venerabilius, quam sit nomen Dei telragrauunaton Judæisâffw Tw ct ineffabile, quod vulgo ¿icitur *Jehova,* et absolute, quam sil nomen Dei, ul erudite probat Abulensis, *Quast.* VII, in xx cap. *E.i cnh.* Et ratio fundamentalis est, quia Deus siguificai Deum, qua dominus ct creator est, Jcsus vero

lnt \ cr0 hetunul- ' ':'tm Ci

significat Deum, qua salvator ct redemptor est; sicut ergo majus fuit beneficium ct opus redemptionis, quam creationis; ita majus est nomen jesu, sive Redemptoris, quam sit nomen Dei, sive Creatoris. Unde canit Ecclesia in benedictione cerei paschalis ex S. Gregorio in *Pastorali :* « Nihil nasci profuit, nisi redimi profuisset, » *q. d.* Omnia, <pire propter nos fecit Deus, sive creatio, sivo nativitas, sive quidvis aliud, frustra fuissent, nec nobis profuissent, nisi fuisset subsecuta redemptio.

j. n» in- Antiibf- «t' J.bcH t».

Adde, nomen vel redemptoris includerò nomen Dc* creatoris, non contra: redemptio enim prresupponil creationem, non contra. Quod ut clarius videas, accipe has antitheses. Jehova significat eum, Q'l*est,' reque idem est cum eo nomine, quo se nominat Deus, *Exodi* m, dicens : « Ego sum, qui sum. « Jcsus significat eum , qui creator est et perditos salvat, vivificat, justificat ac beatos facit. Jehova fons est ct principium entis ; Jcsus fons est ct principium grati®, gloriæ ot salutis. Jehova fuit conlritor ct debellator Dharaonis ct Ægypti : Jcsus conlritor est diaboli et inferni. Jehova Judæorum ct veteris Testamenti; Jcsus Christianorum et novi Testamenti est legislator. Jehova llcbrreos per mare Rubrum duxit in Chanaan ; Jesus per sanguinem suum, quo baptizamur ct abluimur, deducit nos in coelum. Hinc nomen Jesu in nomine Jehova repriesentabatur, et Jehova erat «piasi renigma Jesu, ac vicissim nomen Jesu est declaratio nominis Jehova; imo si litteras spectes, nomen Jchoscua, id est Josué (quod idem est cum nomine Jesu), includit litteras omnes nominis Jehova, aliasque proprias superaddit, ut ostendi *Num.* xin, 17. 1'nde infert Abulensis paulo ante Qurest. VII citatam : « Majus, ait, peccatum est accipere nomen Jesus in vanum, quam istud nomen Deus. » Additque novam rationem : a Quia Ecclesiae communis et laudabilis consuetudo magis honorat istud nomen *Jcsus,* (piam nomen Deui. Unde audito nomine Jesus, devoti fideles aut caput inclinant, aut genua flectunt; quod non faciunt audito nomine Deus : qui ergo contra hoc offendit, dehonorando nomen Jesu, magis peccat, quam si dehonorel nomen Deus, d Ita Abulensis.

Mijni P J'>u T'

linde S. Augustinus , lib. Ill *Confess.,* cap. iv , sun etiam h erético hoc nomen semper m vene- a ratione et deliciis fuisse testatur, cum ait : a Hoc nomen salvatoris mei Filii tui in ipso adhuc lacto matris, tencrum cor meum pie biberat et alte retinebat ; et quidquid sine hoc nomine fuisset, quamvis litteratum et expolitum et veridicum, non me totum rapiebat. »

A"- p deruta» al<"

Hinc sequilur *quarto,* nomen Jcsu cum sit proprium ct adæquatum Verbi incarnati, omnia alia Christi nomina (qu® plurima et prestantissima ei tribuit sacra Scriptura) complecti et transccndere, ut sit nomen super omne nomen. Quod pulchre docct S. Bernardus, serm. 1.*» *in Cantica* : fic› a Omnia, inquit, nomina Dei ant pietatis gratiam, aut potentiam majestatis sonant. Nomen potenti® est Emmanuel, nomen pietatis est Jcsus. Rursum Propheta inquit: Vocabitur nomen ejus Admirabilis, Consiliarius, Deus foriis, Paler futuri saeculi, Princeps pacis. Primum, tertium, quartum majestatem sonant, reliqua pietatem. Quod horum ergo effunditur? Profecto majestatis ac potentire nomen in id. quod est pietatis et grati®, quodammodo transfunditur, ipsumque effunditur abunde per Jesum Christum salvatorem nostrum. Nomen (verbi causa) quod Deus est, nonne in id , «piod est Nobiscum Deus, hoc est, in Emmanuel, liquescit et deficit? sic Admirabilis in id, quod est Consiliarius; sic Dens ct Fortis in ea, (pire sunt Pater futuri sreculi et Princeps pacis. › Et infra : « O nomen benedictum! o oleum usquequaque effusum? Quousque? Do crelo in Judream et inde in omnem terram excurrit, et de toto orbe clamat Ecclesia : Oleum effusum nomen tuum. Effusum plane, quod non solum cadum terrasque perfudit, sed aspersit ct inferos, adeo ut in nomine Jesu omne genu flectatur cades- Imm, terrestrium et infernorum, ct omnis lingua confiteatur ct dicat : Oleum effusum nomen tuum. »

Noin« ¡ 'In' .t lim- nu fic› TM diu ,

Moraliter ibidem S. Bernardus docto et pie ostendit nomen Jesu præslantissimuin vocari et esse oleum, quod aqme, vino aliisque liquoribus supernatat, ob triplicem analogiam : u Oleum, mquii, lucet, pascit, ungit: fovet ignem, nutriic

0'cuuvi- ituum,

ritirarti carnem,lenit dolorem ; lux, cibus, medicina. Vide '"4 idem nunc ct do sponsi nomine. Lucet prædica- luinuc- tum, pascit cogitatum, invocatum lenit <t uigit. «k» El percurramus singula. Unde putas in toto orbe tanta et tam subita fidei lux, nisi de predicato Jesu? Nonne in hujus nominis luce Deus nos vocavit in qdmirabile lumen suum , quibus illuminatis et in lumine isto videntibus lumen, dicat merito Paulus : Fuistis aliquando tenebra, nunc autem lux in Domino ?

£* “ » Ncc tantum lux est nomen Jesu, sed est ct cibus. An non toties confortaris, quoties recordaris? Quid aique mentem cogitantis impinguat? quid ita exercitatos reparat sensus, virtutes roborat, vegetat mores bonos atque honestos, casias fovet affectiones? Aridqs est omnis animæ cibus, si non oleo isto perfunditur. Insipidus est, si non hoc sale conditur. Si scribas, non sapit mihi, nisi ibi legero Jesum. Si disputes, aut conferas, non sapit mihi, nisi sonuerit ibi Jesus. Jesus mei in ore, in auro melos, in corde jubilus.

'■ » Sed est et medicina. Tristatur aliquis nostrum? lhcua' veniat in cor Jesusct inde saliat in os; el cecead exortum nominis lumen, nubilum omne diffugit, redit serenum. Labihir quis in crimen, currit insuper ad laqueum mortis desperando? nonno si invocet nomen ville, confesión respirabit ad vitam? Cui aliquando stetit aule faciem salutaris nominis, duritia (ut assolti)cordis, ignaviæ torpor, rancor animi, languor accdiæ?» El paulo inferius subdit : « Nihil ita iræ impetum cohibet, superbia; tumorem sedat, sanat livoris vulnus, restringit luxuriie fluxum, exstinguit libidinis flammam , sitim temperat avaritiæ, ac lotius indecoris fugat pruriginem. Siquidem cum nomino Jesuin, hominem mihi propono mitem ct humilem corde, benignum, sobrium, castum, misericordem et omni denique honestate ac sanctitate conspicuum, eumdemque ipsum Deum omnipotentem, qui suo me el exemplo sanet et roboret adjutorio. Dœc omnia simul mihi sonant, cum insonuerit Jesus. Semper Ubi in sinu sit, semper in maim quo lui omnes in Jesum e.t sensus dirigantur ct actus. Denique et invitaris : Pone, inquit, me signaculum in corde tuo, signaculum in brachio tuo. »

Ut « xoviXB Jesu omxb genu flectatur. — Id esi. ut omnes genua curvando, Jesu nomen, id est Jesum, adorent. Hinc patet eadem adoratione, *Í' / ' "t qua adoratur Verbum sive Filius Dei, adorandum Quu- t etiam esse hunc hominem, <pti dicitur Jesus Christus : Jesus enim significat hunc hominem, qui simul est et Deus el homo : nam cum adoramus Verbum incarnatum, coadoramus pariter humanitatem et omnia qum Verbo inexistunt. Il i Theodorelus, Ambrosius et alii.

Porro dupliciter coli potest nomen Jesu, æque ac imago qua libet. Est enim ipsum quasi imago, (ut docet Aristoteles, lib. *l'criherm.,* cap. i), el reprasentalio rei nominatae, sive persona: quæ nomine hoc significatur. Prior modus est, si mens feratur non in nomen , sed in Christum nomine reprascntatnni, et tunc proprio et primario colitur Christus, æque ac honor imaginis, ut imaginis, fertur in prototypum. Posterior, si ipsum nomen veneremur in se, ob respectum tamen quem habet ad rém nominatam. Sic. enim aliquis ei honos debetur. Potest enim res quæ ad religiosum alicujus cultum refertur, aliquo etiam modo ipsamet coli, propter id ad quod refertur, vel quod repræscntal. Sic enim osculamur ipsas imagines Christi et Sanctorum, eo quod sint ipsorum imagines. Ita S. Thomas, *Opuse.* LX, cap.fi; Serarius in cap. ii Josué, Quœst. XVI ; Franciscos Suarez, lll part., *Quast.* XXV, art. 3, sect. 6, ubi hanc adorationem vocat rcspeclivam cl veneratoriam, hoc est venerationem, quam huic nomini, æque ac imagini exhibemus per capitis inclinationem, osculum, aliudvc externum venerationis signum ; licet Gabriel Vasquez, lib. Il *De Adoratione,* disp. Yin, cap. m, censeat imagines et nomen Jesu non nisi cum exemplari, vel re nominata adorari, hoc est, tantum coadorari, non autem sepalim adorari, id est coli. Datio ejus est : quia imagines in se sunt res inanimes : ergo adorationis incapaces. Hoc verum est de adoratione proprie dicta, non de cultu venerationis paulo ante descripto et a Pontificibus ac Conciliis sancito. Nam, ut ait Catharinus in cap. iv *epist. ad Horn. :* « Extat justissimum Pontificis decretum, quo mandatur, ut ad hoc nomen Jesus omnes inclinarent caput. » El Concilium Moguntiuum, § 2 : «Codices, ait, oculis perlustrans, cum ad venerabile et tremendum nomen Jesu deveniret, caput aperit, inclinatur, et suspirans in coelum oculos attollit. » Navarnis, lib. *De Orat.,* cap. iv, num. li: «Concilium, ait, Lugdunense, cap. *Decet, de Immunit.* Ecc/es., lib. VI, antea statuii, ut cum sublime illud nomen Jésus pronuntiatur, omnes illud veneremur, saltem capila inclinando. » Vide ct pia Gregorii verba hac ile re apud Serarium, in cap. ii *Josué,* Quœst. XV, quibus statuii ut ad nomen Jesu omnes « flectant genua cordis sui, quod vel capitis inclinatione lestenlur. »

Nola : Antequam Jesus nasceretur, nomen Jesu Noma prodixerunt ct exultantes vaticinali sunt Patriar- J' •"!' * chæ, Prophetœ et Sibylíio. Jacob, Gen. xux, 18 : 'Vo'.j.t?– «Salutare(Salvatorem) tuuin expeclabo, Domina.» i>- ' i st- *Habitúe* ni. 18 : « Ego autem in Domino gaudebo, 1,JlUfc el exullabo in Deo Jesu meo. » *Isaia* xi.v, 8 : «Dorate cœli desuper, aperiatur terra et germinet salvatorem.» Et passim Septuaginta llebrœum nomen JJ'ü'iO *moscia,* quo sæpe vocatur Messias, sive Christus , vertunt 5urr.¡>, id est *salvator.* Idem prophetarunt Sibyllin, ut docet acrostichis illa versuum Sibyllte Erythram, quorum primæ litte- ra* luec verba reddunt : Xpç-.ç, virerà, «urr.p, çx'jji;, *Jesus Christus, Filius Dei, salvator, crux,* qui versus exstant in fine Sibyllinorum oraculorum, toni. Il *Ihbliolh. SS. Patrum,* et illos citat Cicero.

lib. II Dr *Divinat.,* indoque. probat poema Sibylla: non esso furentis, sed attenti aniini, arlisquo et cogitationis; item Constantius Imperator, apud Eusebium in line *Vita;* ejus, el fuse Augustinus, lib. XVIII *De Civit.,* cap. XXlii.

Coel est ium, — id est coiumqui in ccelis sunt, puta angelorum ct hominum beatorum.

Ter r est r ium. — Græce iwjtíu», id est, ut Syrus, eorum qui in terra sunt, puta hominum qui in terris agunt.

Qniinfic ni ptdu Juat Er int er norum. — Græce xaTax®«»'u*j id est suò- *ierranCorum,* qui, ut Syrus vertit, sub terra dc- gunt, puta ‹'orum qui expiantur in Purgatone ct eorum qui damnati sunt in inferno, sive homines sint, sive dæmones, ait Anselmos : lii cniin licet

Nomino j mi «o- rCvercntur nomen Jesu, id est Jcstun Deum, sal- Chiiitb- valorem ct redemptorem honorum, impiorum Diaboli- vero et suum dominum, judicem ac vindicem. ••'"'sH- itine S. Justinus , *Apolog.* 1 pro Christianis, auto ¿«ea. finem narrat Christianos suo tempore solere ener- gumenos curare, cosque a dæmombus liberaro invocatione nominis Jesu.

Et omnis lingua (coelestium, terrestrium ct infernorum, ut praecessit) confiteatur qua (quod) Domines Jesus Christus in gloria est Di i Patris. — Scilicet, quod Jesus qua Deus, in eadem gloria, essentia, majestate ct potentia divinitatis sit cum Deo Patre; qua homo vero, quod evectus sil ad dexteram Dei Patris super omnes homines cl angelos, proximequo et maxime participet Dei Patris gloriam, ut vero in eadem cum Deo Patre gloria esso dici possit, longo verius quam alii Sancti, qui suo quoque modo in beatitudine et gloria sunt Dei Patris.

Nota : Græca habent u; *S'Âm* etc? narpdc, *in floriam Dei Patris, quoti* Chrysostomus cum suis sic explicat, *q. d.* LT omnis lingua confiteatur, quod Christus Jesus est Dominus, idque in gloriam Dei Patris; sed planius noster Interpres u; pro iv accepit , *in gloriam,* id est *in gloria :* sic enim sæpo loquitur sanctus Paulus, ut sæpius jam vidimus.

Vr -. tu. 12. It aque, ciiar issimi mei , won ut in pr esent ía **HEI TANTUM , SEI) MULTO MAGIS NUNC IN ABSENTIA MEA, CUM METU LT TREMORE VESTRAM SALUTEM OPE-** RAMINI. — Vocula ut emphasim habet, el exponenda est per *tanquam, q. d.* Non tantum bono operamini dum præsens sum, ut, id est tanquam ni presentía mea, id est tanquam me presentera Cl presentían mcain revereamini, uti solent discipuli pnescnlc magistro diligenter studere. Alioqui Greca, Syrus ct Latina nonnulla voculam *ut* omittunt, ct tunc planior est sensus, *q. d.* Hortor vos ut bene operemini (*operamini* enim hio non est indicativi, sed imperativi modi), non tantum cum præsens, sed etiam cum absens sum.

Nota *secundo :* Vox *itaque* connectil hæc cum praecedentibus, *q. d.* Hortatus sum vos, vers. 2 ct 3, ad fugam discordiæ el contentionis, ad humili- ! lem, obedientiam. concordiam, atque ad hæc vos, vers. S ct seqq., excitavi exemplo Christi, qui humiliavit se ct obedivit usque ad mortem crucis, et per hoc exaltatus est super omniamunc infero et concludo, hortorque ut exemplo Christi vos humilietis, ut pariter cum eo exaltemini, ac consequenter, ut Dei mcisque praeceptis de concordia ct humilitate obediatis; ncc in superbia ct contentione, sed in humilitate, id est cura meta ct tremore, vestram salutem operemini, quantumvis vobis sapientes, sancti aut perfecti videamini. « Deus, inquit S. Augustinus, serm. 2 De nnailfc *Verbis Apostoti,* est qui operatur in vobis, ideo * cum timore et tremore vallem facite, imbrem qrun suscipite : depressa implentur, alta siccantur; -in gratia pluvia est. Quid ergo miraris, si Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam? ideo cum timore et tremore, id est cum humilitate : noli altum sapere, sed lime. Time ut implearis, noli altum sapere, ne sicceris.

CIM METU ET TREMORE VESTRAM SALUTEM OPERA- MINI. — Alludit ad *Psal.* n, vers. 11 : « Servite Domino in timore, ct cxullate ci cum tremore.» Hinc patet primo , in homine esse liberum arbitrium etiam in rebus gratiæ et salutis; «eundo, neminem esse certum do sua gratia et perseverantia.

Negant hoc Lutheran! et Calviniste, docentque m-nh cum, qui veram habet fidem, credere debere se esse in gratia, seque esse electum et predestinatum a Deo, ccrtoque salvandum; sed hoc Apos- l!'m?il°- toli loco convincuntur : ubi enim est certitudo, caque fidei, ibi non est opus melu ct tremore : bzrux* sicut non metuimus ne Christus non sil natus aut passus, quia do his habemus certitudinem fidei ; atqui Apostolus requirit metum et tremorem in procuranda salute nostra : ergo do ea non halicmus certitudinem.

Respondent aliqui, inter quos est Vatablus (sed r " ' ab h.vrcticis hoc loco ct aliis corruptus),per me- *. X talepsin *netum* et *tremorem* hio accipi pro ddigen- l tia : qui enim timent, solent esse diligentes. Coatra : hoc valde remotum ct improprium est; **J,** a proprie enim metus timorem significat. Lique so t improprie metum accipere, cumque non qualem qualem, sed magnum et vehementem requirere, declaret Apostolus, addit et auget dicens : *Et (remore.* Tremor enim , inquit Chrysostomus, est augmentum timoris. Ita Patres passim, præsertini S. Augustinus *Contra Pclag.,* et Concilium Tridentinum, ses». VI.

Secundo, diligentiam non significat verbo *metus* et *tremoris,* sed *operamini,* ut mox dicam.

Tertio, etsi daremus *metum* hic significare diligentiam, hæc diligentia evertit Novantium certitudinem gratiæ; ut quid eni u tara studiose fideles omnes excitat Paulus ad diligentiam bonorum operum, ad prosequendam viam salutis, nisi quia de saluto certi non sunt, sed ab ca aberraro et excidere possunt? Frustra enim ct ridiculo diceretur iis qui do sua salute certi sunt, v, g. m

Purgatorio existent ibus : Satagite, diligentes estote, ut per bona opera salutem assequamini.

s-ijr.ti Nota : Just© timoris hujus causæ multæ nobis sunt.

t ' ii Prw» est, incertitud© gratias. Nescimus enim •" an -mus in gratia Dei, an peccala preterita no- jj-s condonata sint, an veraci seria contritione ct h; ti pœmtenba ca expiaverimus. Indo recte monet Sapiens : « De propitiato peccato noli esse sine

.Irc r.) i, *Secunda,* quia non videmus fundum cordis nos- KHil tri, et nescimus an in eo vitium aliquod secre- tum lateat, quo displiceamus Deo . an opera nos- tra bona, occulta quadam intentione perversa non vitientur et depraventur.

Trri.i. *Tertia,* quia alia sunt judicia Dei, alia hominum, X' t/ " et judicia Dei abyssus mulla, ut propter occul- c> i i, tam hominis superbiam, negligentiam, aliudve ^'"'peccatum, licet veniale tantum, gratiam suam * sensim Deus subtrahat sinalque hominem sibi, quo fit ut periculis et tentatiouibus expositus ruat in peccata.

Rursum tot diebus, mensibus, annis, quibus homo etiam probus vivit, tam multa, homine etiam non advertente ct quasi nolente, opera illius intercurrunt, quibus vel per cupiditatem occultam, vel per infirmitatem, vel per imprudentiam animam inquinat : ut merito dixerit S. Augustinus de S. Monica matre sua, lib. IX *Confess.,* cap.xxxi: «Vie etiam laudabili vit© hominum, si remota misericordia discutias eam.» Quod Augustini dictum citans S.Gregorius, lib XXIX *Moral.,* IX : « Aie miseris nobis, inquit, qui de electione nostra nullam adhuc Dei vocem cognovimus et jam in otio torpemus. V© etiam laudabili vit© hominum, si remota pietate judicemur : quia districte discussa, inde ante oculos judicis, unde se maxime placere suspicatur, obruitur. » Hinc illud *Psal.* exui : « Non intres in judicium cum servo tuo. » Et *Job* ix : « Etiamsi habuero quippiam justum, non respondebo ei, sed judicem meum deprecabor. » Et D. Hieronymus in *Jeremía:* cap. XXX : « Omnis, inquit, mundus indiget misericordia Dei. Nullus securus ad judicem pergat. »

s. inii- Ita timuit S. Hilarión, leste S. Hieronymo, moriens ii<cu i> cnjin ingeminabat : « Egredere, quid times? wite. egredere, anima mea, quid dubitas? Septuaginta prope annis servisti Christo, et mortem limes? In hœc verba exhalavit spiritum. » Similia de aliis habet Climaeus in *gradu* timoris.

Cnuu, *Quarta,* quia in homine est peccandi necessitas *7 >^ ut non possit evadere, quin aliquando peccet, u .. ,¡..r saltem veniahlcr; ct fragilitas ac inconstantia «n >- tanta, quantam singuli experimur, ut levi tenlalionis statu dejiciamur, ut una dies vel nox interposta omnia hominis proposita ac desideria mutet, ut singulis saipe horis nova capiamus consilia, nova quieramus oblectamenta.

QaiiU, Quinta, quia habemus hostes validissimos, qui ***** in nostram perniciem conjurant, daemones scilicet, carnem et mundum. « Artifex tegularius, ait tinnii. Chrysostomus, etsi valde peritus sil, cum timore tamen et tremore stat (in tecto), metuens ne ab ©ditieio decidat: et tu credidisti, inulta bona parasti, in sublime ascendisti, caute teipsuin continebisct cum timore stabis, oeulumqne vigilantem habebis, ne indo decidas : sunt enim multæ ncquiliæspirituales, quæ te dejicere conantur. »

Sexta, quam hic potissimo spectat Apostolus, est ineertitudo nostra perseverantia), ac consequenter praedestinationis et electionis ad salutem v<'rfnti» ctgloriam. Etsi enim quis justus sit et fervens, etnia, facile tamen obrepit ei torpor aliquis et negligentia, ut sibi carniquo blandiens ct indulgens sensim tepescat, deliciat et cadat. Timebat id Paulus : « Castigo, inquit, corpus meum ct in servitutem redigo, ne forte, cum aliis praedicaverim, ipse reprobus efficiar. » Quis ergo quantumvis sanctus non metuat ? Cecidit sapientissimus et sanctissimus Lucifer, cecidit Adam, cecidit Saul, cecidit David, cecidit Salomon, cecidit Petrus, Apostolorum princeps, cecidit Orígenes, cecidit Tertullianus, ceciderunt tot h eresiarci!©, ceciderunt tot anachoretie sanctissimi : quis ergo lapsum non timeat? quis certum et securum se putet? unde, precor, sibi certitudinem perseveranti© et salutis polliceri audeat ?

Hinc S. Leo, serm. 8 Da *Epiphania:* « Hæc, inquit , Sanctis causa est tremendi ac metuendi, ne ipsis operibus pietatis elati, deserantur ope grati©, remaneant in infirmitate natur©.» Ne ergo id in te liat, diligentissime divinis utere auxiliis. Si in casu Deus porrigit inanimi, protinus tuam porrige; si in naufragio tabulam suggerit, slatini arripe; si ostium puisai, illico aperi ; si vocat, cum Paulo sine mora responde : «Domine, quid me vis facere ? » si te respicit, mox cum Petro egredere ct fleto amare: si ad statum perfectiorem ct ad apostolatum te impellit, dicito cum Isaia : « Ecce ego, mille me. »

Nota *secundo :* ilic limor aptissimum est me- Timore# dium ad perseverantiam ct salutem, nosque non anxios et scrupulosos facit, sed potius confirmat a ^nu- et certiores reddit de nostra salute. Cujus ratio lui 11 est, quia sicut spes, ila ct limor medium est a Deo ordinatum ct via recta ad salutem. Id docet S. Bernardus, semi. 15 in psal. *Qui habitat :* « Timor, ail, maxima spei est materia : quia timor est donum Dei dirigens nos ad salutem, ct ex perceptione præcedentimn donorum tirina exspectatio futurorum, et quia beneplacitum est Domino superlinientes cum, et utique vita in voluntate ejus, et in beneplacito ejus salus ©terna. » Idem palet e contrario : nam quotquot fere lapsi sunt, lapsi sunt ex nimia praefidentia ct securitate, atque ex occulta quadam superbia, qua su© virtuti et sanctitati nimis innixi ct confisi sunt. « Vidimus , » inquit auctor *Soliloquien um,* cap. xxix, tom. IX operum S. Augustini, « vidimus, in-

quam, multos, Domine, cx Patribus nostris (talcs .uerunt Orígenes, Tertullianus et Lucifer Calaritanus), quod utique sine magno tremore non recolo, sine multo timore non confiteor, ascendisse primitus quodammodo usque ad cœlos ct inter sidera nidum suum collocasse, poslmodum autem cecidisse usque ad abyssos ct animas eorum in malis obstupuisse. Vidimus stellas de cœlo cecidisse ab impetu ferientis caudæ draconis, et cos, qui jacebant in pulvere terræ, a facie sublevantis manus tuæ, Domine, mirabiliter ascendisse. Vidimus vivos morientes et mortuos a morte surgentes, et eos, qui inter filios Dei ambulabant in medio lapidum ignitorum, quasi lutum ad nihilum defluxisse. Vidimus lucem obtenebrasse et de tenebris lucem processisse : quia publicani et meretrices præcedunt incolas in regno cœlorum, filii autem regni ejiciuntur in tenebras exteriores. »

Denique aptam rationem et medium ad consequendum hunc timorem prescribit hic Chrysostomus : a Quomodo, inquit, comparabitur iste timor ? si cogitaverimus Deum ubique præsentem esso, audire omnia, omnia videre, etiam quæ in cordo sunt et in profundo animi. Dic mihi : si tibi semper proxime principem standum esset, non cum timore adstares? Quando comedis, cogita præsentem esse Deum ; adest enim. Quando dormiturus es, quando irasceris, quando rapis, quando deliciaris et quidquid tandem feceris, cogita adesse Deum ; et nunquam in risum incides, nunquam ad iram accenderis. Si cogitationem istam semper habueris, semper in timore eris ac tremore, tanquam si prope regem adstes. »

O« n- tion" r^Ju, iucUaior.

Operamini. — Græce non est simplex verbum ¡¡qáítaO», sed compositum significatius xcmppCutk, *q. d.* aiunt Chrysostomus et Theophylactus : Cum multa diligentia et sollicitudine pergile vestram salutem operari ; *operamini* enim hic, non actum inchoatum (jam cnim coeperant bene operari Philippenses, ut dixi cap. i, vers. G), sed continuatum significat, juxta *Canon.* 32.

Ven. o.

13. Devs est qui operator in vobis et velle, et PERFICERE PRO BONA 50LUNTATE. — *Primo,* LuthCrus et Calvinus, negantes liberum arbitrium, sic exponunt, *q. d.* Deus immittit vel indit servo arbitrio ipsum velle, id est actum volendi id quod bonum est, siculi igni indit calorem. Sed ut laccam ' sensus repugnat præcedentibus : si cnim Deus voluntati indit velle, sicut igni indit calorem, ergo frustra Philippenses hortatus est Paulus, ut cum metu ct tremore salutem suam operarentur. Si cnim totum est Dei (ut recte infert Chrysostomus), ergo frustra me hortaris, frustra metum ct timorem injicis, frustra præcipis dicens: *obedite,* quia Deus totum facit : Deus ergo rogandus est, ut obedicntiam omneque bonum mihi inserat; non autem ego excitandus, ut ad bonum connitar, illudquc sponte capessam : quia id facere non pussum, sed a Deo id milii indi debet. Sicut enim frustra diceres igni, aut bruto : Esto diligens, satage ut calorem, ut cibum tibi compares; ita frustra dices homini : Satage, ut bene vivas , si homo non est ad ca liber, sed ad ca agi debet quasi brutum.

Quomodo ictnrvri ktPrimi KntenUi lur.

Secundo, aliqui Catholici sic exponunt : « Deus s-enn-h, operatur velle, n ¡d est physice prédéterminât C*U*»I«- voluntatem ad actum volendi, ita tamen ut ' predeterminando faciat hominem libere velle: ro- sicai enim prédéterminât actum, ita et ejus modum, ut scilicet libere fiat, ut libere velit. Putant hanc predeterminationem significari voce operatur, ct, ut significantius habet Grecus, i qui inoperatur per internam suam vim, energiam et efficaciam.

Verum difficile est, has predeterminationes Dei Grati» conciliare cum libertate arbitrii nostri. Si enim liberum arbitrium est predeterminatum, quo-Xt™ modo manet liberum? quod enim liberum est, tn® lies! indeterminatum et indifferens ad utrumlibet, Uruia- ut se determinare et flectere possit in alterutram partem, quam libere amplecti et eligere voluerit. Nam hoc est, quod ait Sapiens, *Ecclis.* xv, 11 : a Deus, inquit, ab initio constituit hominem, ct reliquit illum in manu consilii sui,» et vers. 17 : « Apposui tibi aquam et ignem : ad quod volueris, porrige manum tuam. Ante hominem vita et mors, bonum et malum ; quod placuerit ei, dabitur illi. » Et Moyses, *Deut.* xxx, 15 : « Considera quod proposuerim in conspectu tuo vitam et bonum ; et c contrario mortem et malum. » Et vers. 19 : a Elige ergo vitam, » etc. Pluribus idipsum demonstrant Cellarminus, Suarez, Molina, Valentia et alii, tractatu De *Gratia.* Unde et modo nonnulli Doctores sapientiores, qui praedeterminationes hasce posuerunt, eas emolliunt, casque non physicas, sed morales interpretantur, ut in re non sint aliud, quam efficacia gratiæ, quæ certo futura est efficax, quia habitura est suum effectum, seu quia ita mulcebit et alliciet hominis voluntatem, ut illa Ubere gratiæ consentiat, eiquo coopcretur. Apostolus ergo per rò *operatur,* non intelligit hanc predeterminationem 1 bysicam ; quia ipso paulo ante jussit Philippenses suam salutem operari cum metu et tremore, ipsos ergo vult esse sollicitos, pavidos, diligentes in bonis operibus : non ergo Deus illos predeterminaba! ad sollicitudinem, pavorem, diligentiam. Si enim prevenit Deus meam sollicitudinem, eamque predeterminai, ut quid ego laborem, ut quid sim sollicitus? Deo id cure est, Deus id certissimo et efficacissime præstabit, mea solhcitudo nihil hic juvat ; nec cnim possum esse sollicitus, nisi Deus mo ad hanc sollicitudinem predetermine!, ct si predetermine!, non est quod sim sollicitus, quia hæc predetermiuatio certissimo me faciet sollicitum : cur ergo, o Paule, nos hortaris ad sollicitudinem, cum hæc non in nostra, sed in Dei solius sit potestate et manu?

Terito, S. Chrysostomus, Thcoohylactus et TatuS.

Chrysos- Theodoretus sio exponunt : « Deus operatur in
Ucu- nobis velle, n quia voluntatis promptitndincm ad bene operandum, quam invenit in nobis, juvat, auget et promovet : facit enim ut bene operando promptiores simus ct fortiores ad eadem bona opera iteranda et augenda; nam sicut otium invitat et trahit ad otium, ita opus invitat et trahit ad opus, et vicissim, uti ex opere, ait Chrysostomus, nascitur opus, ita ex otio trahitur otium. Dedisti eleemosynas? magis excitaris ad dandum : non dedisti? pigresces magis. Modestiam tenuisti uno die ? habes invitamentum ad alterum. Segniter egisti? auxisti segnitiem, ita S. Dominicus Loricatus sensim exercendo et agendo suas austeritates et pœnilcntias, tandem pene incredibiles fecit, ut lorica ferrea ad carnem praecinctus incederet, disciplinas faceret quotidie ad inultas horas, abstinentias, orationes, psalmodias brachiis extentis ad stuporem. Cumque alii mirarentur, qui id fieri posset, respondit : 6onmuf « Somnum somnus adescai, et vigilias vigili® XvT Pariunt 5 nam COH,US humanum in quo paulatim m,r prius enutritur, in hoc per incrementa postmo- rtem, dum roboratur. » Ea enim est vis ct illecebra ^^consuetudinis, educationis et exercitationis, ut 'sicut qui dormit, qui bibit, plus semper dormire ct bibere cupit ; ita qui se dat abstinenti® ct poenitentiae, plus deinde abstinere seque affligere cupiat ct gaudeat. Experiatur quisque, et ita esse sentiet. Ita se exercuerunt olim S. Eremitae cl Cœnobitic, qui inde Ascct®, id est *Exercitantes* sunt dicti. Idem fit in aliis virtutibus.

Hic sensus sane intellectus, non est alienus a scopo Apostoli : loquitur enim fidelibus jam justificatis , quos vult cum metu ct tremore pergere in operibus justiti®, co quod Deus operetur in illis velle ct perficere : velle ergo intelligit illud, non quo velint primum credere, sed quo velint pergere in cœpta fide ct justitia, *q. d.* Satagite vestram salutem, o fideles, operari; quia sic Deum advocabitis, ut is, sicut cœpit, ita pergat in vobis operari velle, faciatquu voluntatem vostram in dies paratiorem ct promptiorem ad volendum et perficiendum bona opera, quibus salutem assequamini.

Obruet Quarto et optime S Augustinus, Deus gencra-
5U.14M. mel. *0pcratui* in nobis quodvis bonum *velle,* quo ad salutem dirigimur, sive justi simus, sive peccatores ad justitiam tendentes ct aspirantes : quia voluntatem tam poenitendi, quam atnandi ct quodvis bonum operandi sua gratia praevenit ct præparat, movet ct incitat, ut libere velit pcenltere, amare ct quodvis bonum operari, *q. d.* Deus non tantum operatur perficere, Graece w btf'pñ, id est operari ct agere, sed etiam ipsum velle; quia non tantum operatur ipsum opus et actum externum, sed etiam internam voluntatis electionem et consensum, quo voluntas eligit ct vult facere actum externum et opus bonnm.

Mula jTitìW t fox o.uii dat causam præcedeû- tium, cur scilicet debeamus cum metu et tremorc meimu salutem nostram operari : causa luco est, quia j^,'^ Deus operatur in nobis velle et perficere , *q.* </. r«.-turv.!- Licet, o Christiani Philippenses, liberum habeatis arbitrium , et in vestra potestate sit bene J” operari ct salvari, horior tamen vos, ut cum hu- bis, militate ct tremore diligenter serviatis Deo ct bona opera, caque qure salutis sunt operemini. Quia si quid boni habetis, aut facilis, id non a vobis habetis, sed a Deo, qui superbis, praefidentibus et prae praefidentia negligent ibus ac torpentibus resistit et gratiam suam subtrahit : humilibus autem, orantibus, pavidis et sollicitis dat, auget et continuat gratiam ; et, si providi et diligentes silis in operibus salutis, Deus, sicut cœpit, ita perget in vobis operari vello et perficere bonum : sin prresumptuosi silis, securi et segnes, Deu3.se subtrahet, nec perget in vobis operari velle et perficere bonum, itaque a saluto vestra corruetis. Deus ergo in vobis operatur tam primum, quam secundum, tertium et quodvis aliud sequens bonum vello (id est bonam volitionem) et perficere; sed ita, ut velit vos suæ operationi humiliter, strenue et sollicite cooperari. Si enim cooperari negligatis, aut ea in ro sitis præsumptuosi, Deus quoque vos negliget ct gratiam suam subducet, nec ulterius in vobis operabitur secundum, tertium aut quartum bonum vello et perficere : quo fiet, ut a bona voluntate et opere excidatis, non perseveretisj nec salutem assequamini. ItaS. Augustinus, tum alibi sæpc, tum serm. 2 *De Verbis Apostoli: a* Imple, inquit, vallem, suscipe imbrem, gratia pluvia est : non in montes, sed in valles, id est humiles descendit. » idem Augustinus, De *Gratia et libero arbitrio,* cap. ix : « Quando, inquit, jubetur ut operentur, liberum eorum convenitur arbitrium : sed ideo cum timore et tremore, no sibi tribuendo quod bene operantur, de bonis tanquam suis extollantur. Tanquam ergo Apostolus interrogaretur, et diceretur ei : Quare dixisti, Cum timore ct tremore? horum verborum rationem reddidit, dicens: Deus est enim qui operatur in vobis; si enim timetis et tremitis, non extollimini tanquam de vestris operibus bonis, quia Deus est, qui operatur in vobis. »

Nola *secundo :* Deus operatur velle per gratiam Doiuope-
praevenientem ct excitantem, qua intellectum illuminat, immittendo illi bonas cogitationes ct m» lumina, quibus apprehendat, ponderet et œstimot mimad» tum enormitatem poenasquo peccatorum, tum in^\(^B‘ honestatem ac praemia virtutum, tum Dei judicium, tum œlcmitatcm aliaque qu® salutis sunt.

Secundo , excitat voluntatem ct affectum , pios Socnndo, motus, affectiones ct impulsus timoris, spei, P115 pœnitcntiæ, dilectionis, aliosquc similes, illi ii imito* indendo, quibus suadet et persuadet, suaden- do* doque et persuadendo operatur et facit, ut vo- !unias libere velit timere, sperare, poenitere, diligere, non se sola, nec per pu/x, nature

vires, sed per camdem Dei graham, qui- sicut voluntatem prævenit el excitavit, ut vellet, ita dum vult illam adjuvat, iliique cooperatur ut velit ; et hoc significat Græcum ivippw, g. *d.* Inoperatur, scilicet intima vi sua penetrans, illuminans et movens intima intellectus et voluntatis nostra), illisque coopérons. Et hoc est quod ait S. Augustinus, *De Gratia et libero arbitrio,* cap. xiv : « Deus, inquit, est qui operatur in nohi velle et operari : certum est nos facere cum facimus, sed ille facit ul faciamus, proibendo vires ‹ fllcacissimas voluntati, qui dixit : Faciam ut in justificationibus meis ambuletis, *n*

®cuj diratrr 'iu ¿'idui,l alaci in huio.

Ibi adverte : Aliter Deus operatur velle, aliter °Perulus es^ cadum, terram , germina aliaque omnia, quæ creavit, uul fecit. Ilursum aliter operatur Deus in anima et voluntate opus liberum} aiiter jQ rtì inanimata aut bruta operatur opus inanime, naturale aut animale: hoc enim operatur hac ratione, nimirum causas secundas inanimas aut brutas determinando, et determinatione sua necessitatem illis imponendo ad suas

Non.

actiones : opus vero liberum opnatur in voluntate, illi suadendo , illam mulceudo, alliciendo, blandiendo, molliendo, terrendo, roborando interius : siculi exterius principes et magistratus operantur in suis subditis velle obedieuüæ, ut velint parere suis legibus. Operantur, inquam, non physice determinando eos ad hoc velle, sed moraliter per minas el blanditias, per poenas et premia eos inducendo, suadendo et provocando,

Detijop ntur in liomine non poUce.

— libere velint legibus obedire : hoc enim est imperium politicum, quo principes liberalilcr jJUperant suis, quasi civibus; nou despoticum, quo serviliter et coacte suis, quasi mancipiis dominentur. Tale proporlionaliter est imperium et operatio Dei, qua in liberis creaturis, angelo et homine operatur, casque regit non despotice, sed politice, libere et regaliter; aliter enim libertati vim inferret, si in ea, non moraliter suadendo, sed physice determinando, operaretur velle. Unde Syrus, Valabluset Erasmus clare vertunt : « Deus est, qui agit in vobis et ut velitis, et ul elliciatis; » vel, ut Syrus : « ut perficiatis id quod vultis. »

Nola *tertio :* llinc cum S. Augurino docet Ecrlesia, omne bonæ voluntatis, fidei et salutis initium esse u gratia prieveniente. Negavit hoc Gentilis ille, cujus hæc, non Christiana, sed llhoa est vox de Deo : *Det vires, det opes, animum æquum mihi ipse parabo.* Negavit idipsum ct Pe-

fcrw frbgii. F y ı p.j et jfiuru * Iol'“

lagius : nam distinguens hæc tria in homine, scilicet posse, velle, agere, docebat posse, id est potentiam volendi, sive voluntatem et liber talem, esse a Deo; sed velle et agere esse ex nobis, nec ad hæc opus esso gratia Dei. Unde Pelagius hunc Pauli locum per melouymiam, qua ctlectus ponitur pro causa, sic exponebat : Deus opnatur vello, id est, posse, inquit, quia dat mihi potentiam ul possim velle ; sed hoc plane est extra scopum ct mentem Apostoli : vult enim nos cum timore operai i bona, ex eo, quod Deus operatur velle : non ergo loquitur de potential!, sed de actuali velle; nam volendi potentiam omnes homines a Deo acceperant, nec solliciti esso debent, aut cum in tu operari, timentes no si segniter operentur cam amittant, aut ea priventur; hic enim ridiculus el frivolus est timor; sed velie actuali privari possunt, mullique segnes eo privantur, quia Deus cis cratiun sul>trahit, quæ requiritur ad hoc vello : ergo de velle actuali, non potential! loquitur Apostolus. Audi S. Augustinum, De *Gratia Christi,* cap. m : u Pelagius, inquit , tria constituit atque l s- a-faut tinguit, quibus divina mandata dicit impleri, possibilitatem, voluntatem el actionem : possibi- aai. litatem scilicet, qua potest homo esso justus; voluntatem, qua vult esse justus; actionem, qua justus est. Horum trium primum, id est possibilitatem datam confitetur ab auctoro natura?, nec esse in nostra potestate, sed eam nos babero etiamsi nolimus : duo vero reliqua, id est voluntatem et actionem, nostra esse asserit, atque ita nobis tribuit, ut nonnisi a nobis esse contendat ; tanquam hæc duo tam sint valentia ad declinandum a malo et faciendum bonum, ul divino adjutorio non indigeant : illud vero, quod nobis ex Deo est, hoc sit invalidum, id est possibilitas, ut semper gratia adjuvetur auxilio.» Deinde cap. v, hoc refellens : a Contra, inquit, Apostolus : Cum timore, ait, et tn-more vestram ipsorum operamini salutem. El ul scirent quia non tantum in eo quod operari possint (hoc enim et in natura, el in doctrina jam acceperant), sed etiam in eo quod operantur, divinitus adjuventur, non ait : Deus est enim qui operatur in vobis posse, tanquam ipsi jam velle et operari per scipsos habeant, nec in his duobus adjutorio indigeant ; sed ait : Deus euim est qui operatur in vobis et velle et perficere ; vel sicut in aliis ct maximo Græcis codicibus legitur, et velle ct operari.» Hursum cap. x, subjungens responsionem Pelagii dicentis :« Deus, inquit, operatur in Emrr»- nobis velle quod bonum est, velle quod sauctum bni, est, dum nos terrenis cupiditatibus deditos mutorum more animalium tantummodo praesentia diligentes, futuras glorias magnitudine et premiorum pollicitatione succendit, dum revelatione rt {^ . sapientia) in desiderium Dei stupentem suscitat ou»Ja. voluntatem, dum nobis, quod tu alibi negare non metuis, suadet omue quod bonum est. Quid manifestius, nihil aliud cum dicere gratiam, qua Deus in nobis operatur velle quod bonum est, quam legem atque doctrinam? In lege namque et doctrina sanctar um Scripturarum futura) gloria? atque præmiorum promittiur magnitudo. Ad doctrinam perlinet etiam quod sapientia revelatur, ad doctrinam perimet, cum suadetur omne quod bonum est. » Mox lr.ee refutans : « Sed nos, inquit, eam gratiam nolumus. Istam aliqmmdo fateatur,qua future glorile magnitudo non solum

promittitur, verum etiam creditur ct speratur; nec sohim revelatur sapientia, verum efitim ct amatur ; nec suadetur solum omne quod bonum est, verum ct persuadetur. »

r. i-.-iiu t ;' 'J' - n futam, (3nJ doctu-

Ubi nota, Pelagium præter naturam et naturalis voluntatis vires, tantum admisisse doctrinam ct legem, camquc solam verbis illis in speciem amplis ct speciosis (ita enim interpretatur Augustinus, loco citato) intellexisse vocarcque gratiam, quia docet operari bonum; itaque diccbat Pelagius Deum operari velle, quia dat legem et sacras Scripturas, quæ erudiunt et hortantur nos ut bonum velimus ct faciamus; internam autem gratiam, quæ non tantum intellectum illuminaret, sed ct voluntatem impelleret, afficeret, roboraret, negavit Pelagius. Hanc si concessisset, nullam ei litem se moturum fuisse fatetur Augustinus. Non ergo prædetenninalioncm gratiæ ursit Augustinus, aut de ea cum Pelagio contendit. Qua de re alibi plura.

Porro responsio hæc Pelagii, Deum operari velle per legem, non per gratiam, refutatur eadem ratione, qua refutavi priorem ejus responsionem, Deum operari velle, quia dat potentiam volendi, sive voluntatem ipsam.

Quomodo ' re i art?

Et velle, et PERFICERE. — Græce, ut dixi, pro *perficere* est iwpTftfr, quod Noster paulo ante vertit operori, *q. d.* Deus facit, ut velitis, et ut opero perficiatis id quod vultis, ita Syrus. Nota : Deus operatur in nobis perficere continuando eamdem . gratiam, qua operatus est velle, et sæpc dando quoque occasiones externas perficiendi : qua in re mirabilis est Dei providentia erga suos qui se ejus directioni totos credunt ct committunt, ut plurimas et aptissimas opportunitates bene agendi , ct rei bene gerendæ cis suggerat ct quasi in manum det.

Jjmsojc- D qwuicdutfinc, ¿0CLl}

Tertio, cum actus externus est difficilis; ut martyrium, operatur tunc perficere, nova gratia hominem roborando et animando. Pulchro S. Bernardus, lib. Dc *Gratia ct libero arbitrio,s\ib* quomodo Deus hæc tria, scilicet « cogitare, velle, perficere, » operetur in nobis: **Trimum,* inquit, scilicet cogitare, sine nobis; *secundum,* scilicet velle, nobiscum; *tertium,* scilicet perficere, per nos facit. Siquidem immittendo bonam cogitationem, nos prævenit ; immutando etiam malam voluntatem, sibi per consensum jungit; ministrando et consensui facultatem, foris per apertum opus nostrum internus opifex innotescit. » Deinde cum docuisset in solo velle proprie silum esse meritum, cum perficere ct cogitare sæpe non sit in nostra potestate , subdit : « Cavendum ergo ne cum hæc invisibiliter intra nos ac nobiscum actitari sentimus, aut nostræ voluntati attribuamus, quæ infirma est, aut Dei necessitati, quæ nulla est : sed soli gratiæ, qua plenus est. Ipsa liberum excitat arbitrium, cura seminat cogitatum; sanat, cuiu inunuUd atfcclum ; roborat, ut pçrducat ad actum ; servat, ne sentiat defectum. Sic autem ista cum libero arbitrio operatur, ut tantum ilhid in primo proveniat. in crateris comitetur : ad hoc utique proveniens, ut jam sibi deinceps cooperclur. Ita tamen quod a sola gratia coeptum est, ab utroque perficitur, ut mixtum, non sigillatili!; simul, non vicissim per singulos profectus operentur. Non partira gratia, partira liberum arbitrium, sed totum singula opero individuo peragunt. »

Tam '”uratu** ^rbiopti» p». ragiu

Pro bona voluntate, — non hominis, ut Chrysestomus, sed Dei : est enim Grocc «úícr.í«, id est beneplacitum, et, ut Budraus vertit, ultronea propensaque affectio, *q. d.* Deus non propter merita vestra, sed pro sua gratuita immensaque in nos benevolentia et beneplacita operatur in nobis velle et perficere, ut scilicet hanc Dei gratiam ct benevolentiam agnoscamus, illam imploremus, iliique gratias, ut par est, agamus. Aliter Chrysostomus et Thcophylactus, « pro bona voluntate sua,» scilicet implenda, *q. d.* Deus operatur in nobis velle ct operari hoc fine, ut ejus bona voluntas in nobis ct per nos expleatur, scilicet ut faciat nos implere bonam ct sanctam suam voluntatem, ut sancte vivamus sicut ipso nos vult vivere ; hoc enim Deo gratum et in votis est. Sed prior sensus magis respondet Groco «ùJcxioc, ct scopo ac menti Apostoli (1).

QnH navoia» tu?

14. OilMA AUTEM FACITE SINE MURMURATIONIBUS Vert. BT hasitationibus. — Græci codices jam variant. Aliqui, ut Regii, legunt id est *sine ira ;* alii cum nostro et Syro legunt z“?k id est *sine murmurationibus.* Ilracquc vera est lectio, quam etiam sequuntur Vatablus, Erasinus, Beza; redit enim ad vers. 3, ubi jussit ut nihil agant per contentionem, nec per inanem gloriam : ex his enim oriuntur murmurationes ct hæsitationcs, Græce íiaXs-pajwi, hoc est *disceptationes;* Syrus, *dissidia :* qui enim haesitat curioso inquirens, cur hoc ita fiat, cur talis sic faciat, et non sic; hic argutatur, disceptat, murmurat, reprehendit et serit dissidia.

13. Ut sit is sine querela (ajupwra, de quibus jure nemo queri possit) et simplices filii Dei, **SINE REPREHENSIONE, IN MEDIO NATIONIS PRAVA. —** « Simplices, » id est sinceri, candidi; hoc enim est Græcmn òxipatet, de quo dixi Rom. xvi, 9. Opponit simplicitatem, sive candorem murmurationibus et hæsitalionibus; qui enim simplices ct candidi sunt, non sunt curiosi in pervestigando quid hic vel ille faciat; non disceptant, non murmurant ; sed omnia in meliorem partem interpretantur, et quemque suo officio ct judicio relinquunt, seque suis tantum rebus imtniscent,

Ver». is. Qui «tnt

(1) Nam luce verba ad modestiam in Christianis efficiendam dicta sunt. Aliter Ailioli : Hoc comma, ait, causam dat cur *in metu et tremore* salutem nostram operari debeamus, quia nempe sine Dei gratia nihil p*•' umiis atqui, *superbis Deus resistit, humilibus autem* ■*Jat ¡jratiam,*

itaquo sccutn et omnibus quietem et pacem habent.

Fun Din. — Non spectat *ad simplices,* qui Græce masculine dicuntur áxípxw», filii vero neutre vocantur tlxw. Novus ergo est ct maxime, honórificus hic titulus, quo Philippenses omnesque boni Christiani vocantur « filii Dei ; » quod nos ad omnem virtutem ct sanctitatem exstimulare debet, ne simus degeneres, sed Patris nostri coelestis puritatem, candorem, charitalcm et perfectionem in omnibus imitari, et moribus exprimere satagamus.

IN MEDIO NATIONIS PRAYÆ ET PERVERSAI. — GræCO QXOXti; xal S<irrp«|MxivT„, id CSt tOTtUOSæ et distorte. Ita S. Augustinus *in Psal.* cxlyi, Vatablus, Erasmus et Syrus. *Pravum* ergo hic, proprie non improbum, sed distortum significat, quod proprie opponitur recto ct rectitudini. Notat ergo Gentilium vitam ct mores, a rectitudine virtutis, recloque rationis, legis et prudentiæ dictamine declinantes, et per tortuosa ac contraria sæpc vitia implexos et (distortos; omne enim vitium obli-

Omno Toiijm ijmmicst ti tortuo- 'iua'

(Iuumcsl ct tortuosum, mentemque diversis ct contrariis sæpe cupiditatibus implicat et distorquot. Maxime autem opponit hic Paulus pravos simplicibus, de quibus jam dixit; ut *pravus* respondeat Hebreo Wpp tcAes, id est perversus, fallax , versutus, tortuosus, qui simulat et dissimulat, quique specie recti et veritatis fallit et decipit.

Inter quos lucetis sicut luminaria in mundo.— Græce çaivioSt tam est imperativus, quam indicativus. Unde verti potest cum Cypriano, epist. *ad Rogationum,* cum Ambrosio, Syro et Vatablo, lucete et conspicui estote : <jxLioO« enim non significat quovis modo lucere, sed in conspicuo esse, ut ab omnibus spectari possit quasi fax in edito posita.

Secundo, luminaria hæc sunt sol, luna, stellæ, ait Chrysostomus, Ambrosius, Ansclmus. « Commonet, inquit Ambrosius, ut memores suæ professioni respondeant, ut inter diffidentes (incredulos, infideles) tam clari appareant vita, conversatione , moribus, quemadmodum sol et luna inter stellas splendore sublimos sunt. » Et Chry-

Chriitunidrknt i';' yt2'

sostomus : «Monet, inquit, ut in nocte hujus sœculi quasi steli® resplendeant et refulgeant. »

fuigcu- ***•

Et Ansclmus : « Vult, inquit, ut Christiani sint quasi stellæ, quæ in coelo fix® non curant terrena, sed totro intendunt, ut suos curstis ct motus peragant luccmquc spargant mundo. » Sic do Julio Cajsaro canit Horatius :

Micat inter omnes
Julium sidus, vetui inter ignes
Luna minores.

Tritum est quoque illud Platonis ct Aristotelis : Neque Hesperus, nec Lucifer ita admirabilis est, ut justus. Sio mulier illa Ecclesiam significans, Apocal. xi!, dicitur amicta sole,et luna sub pedibus ejus, et in capite ejus corona stellarum duodecim. Sic et *Daniel,* cap. xii, 3, dicitur : « Qui ari justitiam erudiunt multos (fulgebunt) quasi stellæ in perpetuas æternitates. »

Secundo, simplicius per « luminaria n hæc accipiemus faces, quales, v. g., in portu ex alta turri, vel pharo suspenduntur, ut navigantibus noctu ad portum contendentibus præluceant, iterque ac portum eminus demonstrent : ad hoc enim erecta fuit turris illa Pharos in .Egyplo, de qua Statius :

Lumina noctivaga tollit Ph?nn xtnnla Ioni;

q.d. Apostolus: Vos, o Christiani, estis quasi terres tres quædam lunæ et stellæ, puta faces in excelso positæ, ut Gentibus in hoc mundi mari navigantibus et naufragantibus portum salutis, ilerque in cœlum vestro exemplo et sancta conversatione præluceatis et demonstretis.

1G. Verbum vitje (doctrinam Evangeli! vitalem ac salutarem) continentes ad gloriam meam in die Coristi, quia non in vacuum cucurri, neque IN vacuum laboravi. — Pro *continentes,* græce est *ir.iyer^z.* Quod Thcodoretus vertit, *attendentes;* melius Vatablus, *sustinentes,* id est in vertice tenentes, et, ut alii, prætcndentcs aliis , scilicet ut in portum salutis, hoc Evangclicæ Christianæque vite vostre lumine prefulgente, invehantur. Unde et Syrus vertit, *ut sitis illis loco salutis.* Noster simplicius ct generalius vertit, *continentes,* id est habentes, conservantes et studiose retinentes, ne a quoquam vobis eripiatur, ut omnibus illud ostendere, praferre et prælucere possitis.

Ad GLORIAM MEAM , — d; xzvxr.ux txd , id est *ad gloriationem mihi.* ut scilicet de vobis in Evangelica vita tam constantibus, tam prafulgenlibus, gloriari possim, quod tales mea predicatione evaseritis, « in dic Christi, » id est in dic judicii, quæ erit dies Christi judicis, declarans summam ejus potestatem, dominium et imperium; quia, id est quod, « non in vacuum cucurri, neque in vacuum laboravi, » nipote quod vos cum aliis multis ad Christum et sanctitatem Christianam adduxerim.

17. Sed et si immolor (ita enim legendum : undo male Vatablus ct aliqui alii legunt, *¡emular)* sopra SACRIFICIUM ET OBSEQUIUM FIDEI VESTILE, GAUDEO ET congratulor omnibus vobis. — Pro *immolor,* greco est okó&jmu, id est *libor.* Notum est ex *Letifico* et sacrificiis Gentilium, sacrificia duas habuisse partes, scilicet victimam, puta bovem, vitulum, arietem; ct libamen, puta vinum aut oleum : sacrificium cniin erat quasi convivium Dei, in quo victima erat instar cibi, libamen instar potus Dei. Non ergo hic duas victimas ponit, unam se, suamvc mortem, alteram Philippensium fidem, ut vult Erasmus; sed unam victimam, scilicet Philippensium fidem suo sanguine quasi libamine condiendam, *g. d.* Si contingat me mori et occidi a Nerone, eo quod vosaliosque ad Christi fidem

v.t *. ii

DppeMM, converterim, non tristabor; sed sponte mooffc-
wqÍqíb ram c* 8au^ebo de martyrio meo, quasi de sa-
P*ril. orificio Reo oblato, in quo vos sitis victima», sanguis mens sit libamen, nt integrum sacrificium Deo offeram et sanciam. Ita Chrysostomus, Thcophylactus, Anselmus.

Ubi nota : Per *sacrificium* intelligit victimam : victimam autem vocat fidem Philippensium, sive ipsos Gentiles Philippenses ad fidem Christi jam a se conversos.

Secundo, pro *obsequium t præce* est id est *liturgia,* sive sacrum Missæ sacrificium. Jam sicut ipsos Philippenses vocat hostiam, sive victimam : ita suam prædicationem, per quam ad fidem conversi sunt, vocat hic et Rom. cap. xv,
pnedíea-vers. 16, *liturgiam,* sive sacrum ministerium;
^u,a Per hanc praedicationem, quasi per sacrum
litigii, ministerium, conversi, Deoque e.t Christo oblati et consecrati sunt, *q. dt* Ego fidem vestram, vosque ipsos, quos ad fidem adduxi (piasi victimam per meam prædicationem, quasi liturgiam et sacrificium Deo obtuli et offero, illudque libens confirmabo ct sanciam meo sanguine, morte, martyrio; adeoque non renuam, non fugiam, non dolebo, ut, si Deus id permittat ct disponat, ingenti mo beneficio ab eo affectum putaturus sim. exultaturus ct dicturus cum S. Ignatio discipulo nostro : « Frumentum Christi sum, dentibus bestiarum molar, ut panis Christi mundus inveniar. »

Terito, pro *gaudeo ct congratulor,* græce est y.xíst» xxt , id est *gaudeo ct congaudeo* omnibus vobis, *q. d.* Magni gaudii materia vobis erit, valdeque vobis gaudendum erit, si me immolatum pro fide Christi cl vestra, martyrioque affectum audiveritis; talis enim mors mea, læta, honorifica et utilis vobis accidet, et in hoc gaudio ego vobis congaudeo, libensque ct avide tantam gaudii materiam jam amplector ct amplectar, nihil enim aliud quam martyrium desidero, quia scio illudet mihi et vobis inagnæ consolationi, honori et lætiliæ foro. Ita Chrysostomus, Thcodoretus, Thcophylactus.

Veri. <9. **18. IDIPSUM AUTEM ET VOS GAI DETE, ET CONGRA-**TULAMINI BUOI.— Gtæca y.x:p€Tt *ul trzpçaqiTi possunt vertí per indicativum, *ob idipsum autem gaudetis et congaudetis mihi.* Ita Valablus ct Erasmus; sed melius vertit Noster per imperativum. Praemunit enim Paulus Philippenses, quos sciebat *ua morte et ncco contristandos, cosque solatur ct exhilarat exhortando cos ad gaudium, ut, si >anlum occidi contingat, non contristentur, sed potius gaudeant de tam nobili Apostoli et doctoris sui martyrio.

Vrw-19. 19. Svero IN DOMINO JRSU, TIMOTHEUM ME CITO smm (missurum) ad \os, ut et f.go bono animo SLM. — « Dono, n id est jucundo, líelo, hilari, alacri; græce tvjvxw , id est, ut in alacritate
Qnid annui confirmer et animer. Græci enim lù/jxtxv vocant animi tum læliliaiu, tum inde conscquentem generositatem, praestantiam^ magnanimitatem : ct contra vocant animi dejectionem, pusillanimitatem, quæ comes est (risiiti®, timoris et anxietatis.

Cognitis quæ circa vos sunt, — rà tyÆv, id est, ubi cognovero de robus vestris, do statu vostro, scilicet omnia bene se habero, vosquo in fide cl pietate Christiana proficere, alacri tum, generoso et erecto ero animo : quamdiu enim hoc ignoro, tenet me motus et anxietas; no fides et Ecclesia vestra aliquid mali aut damni passa sit.

20. Neminem enfm habeo tam unanimem, qui sin- Ver®.^
CERA AFFECTIONE PRO VOBIS SOLLICITUS SIT. — P1'O a unanimem, » græce est '0^7.«, id est œqualis animi, pari animo prædilum. Quod *primo,* nonnulli accipiunt, ut comparatio fiat, non Timothei I
cum Paulo, sed aliorum cum Timotheo, 7. *d.* Ne- i
minem habeo, qui Timotheo animo ct affectiono in vos œquari aut comparari possit. 3

Secundo et melius, Noster, Syrus, Erasmus ct Vatablus putant Timotheum hic comparari Paulo, quod pari animo, animique sinceritale ct zelo in evangelizando cum Paulo sit prædilus, paremque cum eo Philippensium curam ct sollicitudinem gerat; hoc enim est sive paritas animi, in qua, si perfecta sit per omnia et in rebus omnibus, Pythagorici amicitia? perfectionem collocabant; nam talibus solemus credere et committere negotia nostra, quos scimus ejusdem nobiscum esse animi (qualis hic Paulo erat Timotheus); hi enim ad mentem nostram rem conficient, perindoque facient, ac si nosipsi faceremus. Prudentis ergo est eos, quos in munero aliquo socios et adjutores cupit, tales deligere vel facere, qui sint ejusdem sccum sententi® ct mentis.

Sincera affectione, — germane, vero, cordate et realiter. *

2Í. Omnes qujî sua sunt qusrunt, non que sunt Vera.su
Jesu Christi. — « Omnes, » non absolute cl simpliciter : nec enim Paulus ct Apostoli quærcbant Omnes
quæ sua sunt, sed quæ Jesu Christi. «Omnes» <I„5^nJua
ergo, id cstplerique omnes, passim omnes, plu- quarunt,
rimi. Nola : Est hoc tritum ct commune proverbium, roque ipsa et experientia constat esse verissimum , quod omnes, id est plurimi, quærant quæ sua sunt, non quæ Jesu Christi; Apostolus tamen illud suis adaptai, intclligitquo omnes illos, qui tunc sccum erant, quosque lune habebat socios; de his enim lanium loqui Apostolum palet ex vers, præced., *q. d.* Omnes quos jam habeo ad manum, præterTimotheum, quæruntsua, supple lucra, commoda, suamque quietem, ut sini in tulo, ait Thcophylactus, quia, ut Œcumenius, nemo sustinet tam longa via mitti ad vos, nemo quærit laborem cl pericula; sed omnes otium, quietem, securitatem, comniodamque vitam amant ct sectantur. Qui tales sunt, non quærunt ca quæ Christi sunt, id est Christi gloriam, fidei propagationem, animarum salutem; hos

enim instructos esse decet ad quemvis laborem et calamitatem perferendam, ait Chrysostomus.

Van-U. 22. Experimentum ejus cognoscitis (ita legit Syrus et nonnulli Latini : Graicum enim 'pváwrri, tam est indicativi modi, quam imperativi ; sed Honiana legunt aptius in imperativo, cognoscito, *q. d.* Accipite documentum sinceritatis et virtutis Timothei (1), ex eo quod), quia sicut patui **FILIUS MECUM SERVIVIT IN EVANGELIO. —SyFUS Ct** Erasmus vertunt, *tanquam filius cum patre suo, sic servit ct operatur rneaim in Evangelio.* Verum Græca ad verbum habent, ut habent Latina nostra jam recitata. Duo enim hic in Timothei commendationem dicit Apostolus: *primum,* quod sibi quasi patri servierit; *secundum,* quod sccum strenuo servierit Evangelio, in coque sibi subservient (modesliæ enim causa dicit Paulus « mecuin» pro *mihi),* satagens ubique illud propagare.

Vers. 21. 23. **HUNC IGITUR SPERO ME MITTERE (missurum) AD VOS, MOX UT VIDERO QUJJ CIRCA ME SUNT ,— qUO** scilicet vergent mea vincula, an iis eripiendus, an iis mansurus, ac occidendus sim. Mystice S. Bernardus : «Quidquid, ait, ad corpus spectat, sive bonum, sive malum, foris est, nec potest pertingere ad cum qui intus est. Unde Apostolus in squalore corporis jacens et vinculis, et quantum ad corpus tribulatione coronatus : Mittam, inquit, Timotheum ad vos, ut sciatis quæ circa mc sunt. Quæ circa me sunt, inquit, id est in exteriori homine, in exteriori tunica carnis: quæ ad mc, qui intus sum, non pertingunt. » Ita ipso, tract. *J)c Natura amoris,* cap. xiii.

vrr».2s. 25. Necessarium existimavi Epaphroditum fratrem **ET COOPERATOREM , ET COMMILITONEM MEEM, VESTRUM ALTEM APOSTOLUM ET MINISTRUM NECESSITATIS ME/E,** mittere ad vos. — Nota : Epaphroditum miserant Philippenses ad Paulum in vinculis, ut Qvinqne ci solatio ossei ct obsequio. Hunc *primo,* vocat « fratrem, » id est Christianum. Sc- *undo,* « cooperiti.^ ratorem, n scilicet in Evangelio et Evangeli! praedicatione ac propagatione. *Tertio,* « commilitonem, » in expeditione scilicet et bello Christi, quo Apostoli certamen inivero difficillimum et periculosissimum cum philosophis, regibus omnibusque Gentibus ad Christi regnum propagandum, iliique orbem universum subjugandum. *Quarto,* Philippensium « apostolum, » id est legatum et nuntium ad Paulum, aitThcophylactus; *secundo,* « apostolum, *v* inquit Chrysostomus, id est doctoren!, quia cos in lido post Pauli discessum instruxerat; *tertio,* «apostolum, » id est Episcopum,inquii Thcodoretus et Baronins. Quinto,vocat cum « ministrum necessitatis suæ, » quia Paulo vinclo necessaria vita? alimenta a Philippensibus submissa deferebat el obsequia prestaba!.

Vert m. 2<». Quoniam quidem omnes vos desiderarat (supple, videro ct revisero), et moestus erat .— Gneco desueró», anxius erat et anxie sollicitus. Ambrosius vertit, *impatienter sollicitus erat* ; àiruz-wó enim QnW significat gravissime angi, ut cum quis conquiescere non potest, sed dolore et angore pene exanimatur.

PROPTERBA Qton AUDIERATIS ILLUM INFIRMATUM, — *q. d.* Epaphroditus, sciens vos, intellecta sua infirmitate, anxios esse et moestos, dolebat vicissim et angebatur, vos de se anxios et sollicitos esse, utque vos hac anxietate liberaret, desiderabat jam sanatus vos statina revisere, seque valentem vobis exhibere et recreare in Domino. Preclare S. Augustinus, iu *Sententiis,* num. 174 : « Beatus, ait, qui diligit Deum, et amicum in Deo, ct inimicum propter Deum. Solas enim nullum charum amittit, cui omnes in illochari sunt, qui nunquam ante dimittit tc, nisi dimittatur. »

27. Sed Deus misertus est ejus. — Hoc est, sua ▾ «».**• misericordia eum liberavit a morte, ac ei sanitatem restituit.

28. Festinantius ergo misi illum (græce vm. >> JsuiTÍfoí, id est *studiosius,* ut vertit Syrus, Vatablus, Erasmus. *Secundo* melius ct planius Noster ct Chrysostomus cum suis vertunt, *festinant us.* lloc enim hic erat studium Pauli, nimirum ut cito ct festinanter Epaphroditum remitteret ad suos mœrore levandos), ut viso (inquit) eo, iterum gaudeatis, et ego siNF tristitia SIM, — *q. d.* Tristitiam ex vestra sollicitudine et tristitia concepi. Vestram tristitiam absterget pratentia Epaphroditi, ac consequenter et meam «absterget.

Nola : Pro sine tristitia sto»,grrece est i, id est, ut Vatablus, ut *magis dolare vacem,* ut minus doleam ct tristor ; Syrus vertit, ut *mihi levior sit animi (tgrifudo.* Hinc colligit Chrysostomus Apostoli animum nunquam omnino dolore vacasse, hocque ob ingentem ejus charitateni et zelum ; ubi enim amor, ibi est ct dolor : • Quis, m, ait II *Cor.* si, 29, infirmatur, ct ego non infirmor? '■'w.tM quis scandalizatur, et ego non uror? ,l 'Wor'

29. Excipite itaque illum cum omni gaudio in v.rsiJ. Domino. — Id est, ut Græca et Syrus transponunt, excipite illum in Domino eum omni gaudio, hoc est excipite illuni ut fratrem, imo patrem vestrum in Christo, Chrisliquc fide ct religione, cum tanto gaudio, quanto frater fratrem, imo filius patrem ab exilio , iinino a morte reducem excipit.

Ejusmodi cum honore habetote, — bvipsoc íjyr», in pretio habete, pretiosos ducite.

30. Propter opus Christi usque ad mortem ac- Vws.30. cessit. — « Opus Christi, » vocat visitationem Pauli incarcerati propter Christum. Ubi nota : Opera misericordi» vocantur o]»cra *Christi,* quia propter Christum miseris exhibentur, et Christus ca sibi facta reputat, *Matth.* xxv, 36 ct 40 : « In carcere, ait, eram, et venistis ad me; amen dico vobis, quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis. »

Secundo, « accessit ad mortem, » id est Neronis ire ct mortis periculis se exposuit, dum juvit ct

(t) Alii : Hic autem quam sit probatus, nostis; substantivo posito pro adjectivo, per Hebraisinum.

visitavit in carcere me, cui Nero tam infensus est; ita Chrysostomus. Vel simplicius : ut mihi serviret, se suamquo salutem neglexit et sui oblitus, labore tanti itineris et jugi fatigatione, ut morosque meas curaret, vigiliis et abstinentia fere se confecit, et in morbum pene lethalem incidit, ut patet vers. 26 et 27.

Tradens animam suam

id est perperam, aut male consulens animæ (vitæ) suæ. Vatablu3 vertit, *non habita ratione vita ;* Syrus, *nihil fecit scipsum, q. d.* Neglexit se, non habuit curam valetudinis suæ, sed illam tradidit et exposuit pro me), it impleret id quod ex voris DEERAT ERGA MEUM OBSEQUIUM.—GræCO, iNx òrairAn- tò £>u¿>< ùçtpr.us t í; wpc; fx« XiiTCJp-fía;, ¡d est, *ul plene adimpleret vestrum defectum ministerii circa,* vel potius *erga me, q. d.* Ego spiritualia vobis communicavi, vestram erat temporalia mihi rependere, præsertim in vinculis constituto; et quidem misistis nonnulla ad mo ; sed quod hisco deerat, ac præsertim ministerium ad me resquo meas curandas, cum vos absentes silis, praisens Epaphroditus pro vobis mihi supplevit et adimplevit.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, hoc cap. aggreditur potissimum epistola argumentum, scilicet ut refutet judaizantes, ct Simonianos hareticos, doceatque contra eos veram justitiam et salutem non a lege Mosis, sed a Christo incarnato ct crucifixo petendam et exspectandam esse. Idem docuit epistola ad Romanos et ad Galatas.

Inde secundo, vers. 7, *ait se legalia, et reliqua omnia, propter Christum arbitrari ut damna, imo ut stercora.*

Tertio, vers. 12, *docet se esse non perfectum, sed tendere ad perfectionem christianismi.*

Quarto, vers. 18, *insectatur inimicos crucis Christi, quorum Deus venter est :* Nostra autem, *ait,* conversatio in cœlis est, *etc.*

1. De cætero, fratres mei, gaudete in Domino. Eadem vobis scribere, mihi quidem non pigrum, vobis autem necessarium. 2. Videte canes, videte malos operarios, videte concisionem. 3. Nos enim sumus circumcisio, qui spiritu servimus Deo et gloriamur in Christo Jesu, et non in carne fiduciam habentes : 4. quanquam ego habeam confidentiam et in carne. Si quis alius videtur confidere in carae, ego magis. 5. Circumcisus octavo die , ex genere Israel, de tribu Benjamin, Hebræus ex Ilebræis, secundum legem Pharisæus, 6. secundum æmulationem persequens Ecclesiam Dei, secundum justitiam quæ in lege est, conversatus sine querela. 7. Sed qua*, mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta. 8.Verumtamen existimo omnia detrimentum esse propter eminentem scientiam Jesu Christi Domini mei : propter quem omnia detrimentum feci, et arbitror ut stercora, ut Christum lucrifaciam , 9. et inveniar in illo, non habens meam justitiam, quæ ex lege est, sed illam, quæ ex fide est Christi Jesu : quæ ex Deo est justitia in fide, 10. ad cognoscendum illum et virtutem resurrectionis ejus, et societatem passionum illius : configuratus morti ejus. 11. Si quo modo occurram ad resurrectionem , quæ est ex mortuis. 12. Non quod jam acceperim , aut jam perfectus sim : sequor autem , si quomodo comprehendam in quo ct comprehensus sum a Christo Jesu. 13. Fratres, ego me non arbitror comprehendisse. Unum autem, quæ quidem retro sunt obliviscens, ad ea vero quæ sunt priora, extendens meipsum ; 14. ad destinatum persequor, ab bravinm supernæ vocationis Dei in Christo Jesu. 15. Qnifeumque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus : et si quid aliter sapitis, et hoc vobis Deus revelabit. 10. Verumtamen ad quod pervenimus, ut idem sapiamus; et in eadem permaneamus regula. 17. Imitatores mei estote, fratres, et observate eos qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram. 18. Multi enim ambulant, quos saepe dicebam vobis (nunc autem ct flens dico) inimicos crucis Christi : 19. quorum finis interitus : quorum Deus venter est : et gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt

20. Nostra autem conversatio in cœlis est, mule etiam Salvatorem exspectamus Dominum nostrum Jesum Christum, 21. qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ , secundum operationem qua etiam possit subjicere sibi omnia.

Ver», i. 1. De c«tkro (rò Xttiw, id est quod supcrcst ; Syrus vertit, *proinde),* fratris mei , gaudete is Domino , — *q. d.* Solliciti et mœsti eratis de vinculis meis, ac dc morbo Epaphroditi doctoris vestri, nunc et hunc sanum recipitis, et mea vincula mihi gaudio, Evangelio honori et multis saluti fuisse, vos cap. i certiores feci; proinde superest, ut abstersa omni tristitia gaudeatis, sed a in Domino » Christo, qui vobis hanc omnem consolationem et gratiam impertit, quique fidem, religionem et Ecclesiam suam Christianam, tum Romæ, tum apud vos ita propagat et exaltat.

Eadem vor is scribere Mini non pigrum, — id est, ut Vatablus, non *piget,* ct Syrus, non *est mihi taediosum,* aut *molestum* toties eadem vobis scribere ct inculcare : charitas enim qua vos complector, omne hoc tædium absorbet, omnem segnitiem excutit, facitque ut diligens ct assiduus sim in vobis docendis et commonefaciendis.

Vor is aut em necessar ium.—Græce ûuï» **Jï** ¿îçxîï-, id est, *vobis autem tutum, q. d.* Quod toties eadem scribo, facio ut vos corroborem faciamque tutiores, cautiores ct vigilanliores, ne in errorem aliquem aut peccatum prolabamini. Noster cum Ambrosio, pro rò^xXi; videtur legisse cwxy.i« positum pro t-xvx-pàî, hoc est *necessarium.*

Ver», s. 2. Videte canes , — *q. d.* Observate, ct ut Syrus, *caveto,* impudentes et improbos Judaizantes ct hæreticos, qui nos allatrant et mordent, quasi canes. Nota catachresin : *videre* idem hic est, quod cavere. Sic *ad Coloss.* n, 8 : « Videte, » id est *videndo cavete,* a no quis vos decipiat per philosophiam. » Nota *secundo,* hic genium hæreticorum cynicfim, sive caninum, quem hoc sæculo expertus B. Thomas Morus, Angliæ Cancellarius: « Ilreretici, inquit, primam suam hypocrisin jam sustulerunt, sed impudentiam substituerunt ; ut qui ante religionem simulabant, nunc in impietate glocientur. » Hinc manavit illa phrasis qua vulgo hæreticos comparamus canibus dicentes : £))» io eco genfl ato cenen tyonbt.

Videte malos operarios, — caveto ct fugito pseudoapostolos, qui christianismum miscent ct corrumpunt judaismo, inquit Chrysostomus.

Condio ciutn'd. *i,cnr* Videte (cavete) concisionim. — Nota *primo:* K Concisionem » vocat circumcisionem, ut patebit vers, seq., idquo ut eam elevet, ct Christianis parvipendendam doceat, *q. d.* Circumcisio olim tam pretiosa, nunc post Christum tantum est concisio : « Nihil enim aliud, inquit Chrysostomus, jam faciunt (Judæi se circumcidentes) quam quod carnem concidunt; cum enim legitimum non sit quod faciunt, nihil aliud est, quam carnis sectio ct concisio. » Addit Chrysostomus concidi dici illa, quæ temere ct inaniter, ac prieter artem inciduntur; circumcidi vero ea quæ, resectis superfluis, expoliuntur. Rursum, per *concisionem ,* seu circumcisionem, intciligit circumcisos ct circumcidentes, scilicet Judaeos pseudoapostolos. Ita Chrysostomus, Syrus, Theodoretus; abstractum enim ponilur pro concreto, juxta *Can.* 21.

Secundo, « concisionem » vocat ipsam hæresim Simonis, Basilidis. Cerinthi, « qui, ut ait S. Ignatins, epist. *ad eosdem Philippenses,* partum Virginis circumcidunt et mutilant, dividentes scilicet Jesum a Christo » (hominem a Deo), et dicentes B. Virginem esse matrem Jesu, non Christi, Christumque non esse passum vere, sed per imaginem, vel opinione et apparenter tantum, aut non esse passum Christum, sed solum Jesum, de quo vers. 18. »a coaaJit.

Tertio, ut Chrysostomus, « concisionem » vocat schisma et scissuram religionis et Ecclesiæ, quam faciebant hi pseudodoctores ; alludit enim ad canes, quos jam nominavit hoc vers. 2, *q. d.* Hi falsi doctores quasi canes rabidi Ecclesiam conscindunt et lacerant, ab eaque et a Christo excisi sunt, ait Anselmus, aliosque exscindunt. Terti?; , rmuuai.

Quarto, alludit ad corumdcm *concisionem, » id est perditionem et mortem reternam, quam sibi concisione et circumcisione jam dicta accersunt. Graecum enim «Tx^-ñ et concisionem et knaoccisionem significat. O«^- ow «-

3. Nos sumus circumcisio , qui spiritu servimus Deo, et gloriamur in Christo Jesu, et non in CARNE FIDUCIAM HABENTES, — *q. d.* Recte di.Xi Cavendam circumcisionem carnalem, ct Judaizantes circumcisos, qui pariter vos volunt circumcidere : quiahæc carnalis circumcisio non est vera circumcisio , sed carnis tantum concisio, uti eam vocavi vers, præced.; vera enim circumcisio est apud nos Christianos, qui sumus « circumcisio, » id est circumcisi (juxta *Can.* 21) spiritu, qui carnalia desideria pariter et Judaicas cæremonias circumcidentes ct resecantes, spiritu servimus Deo, quæ sola vera est et Deo placens circumcisio, Ita Theodoretus et alii. Sic *Roman.* ii, 28, dixit : «Non enim qui in manifesto, Judæus est; neque quæ in manifesto, in carne, est circumcisio; sed qui in abscondito, Judæus est: et circumcisio cordis in spiritu, non littera, cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est. » T,axx Cl ’ wn, cin:a(ÜCi »ioa.-a>.

Spir it u ser vimus Deo. — Triplex est hic lectio, ut indicat S. Augustinus, lib. I *De Trinit.,* cap. vi.

Prima, « Qui spiritu Dei servimus. »

Secunda, « Qui spiritui Dei servimus. » Hanc mordicus tenet Ambrosius, lib. 11 *De Spiritu Sancto,* cap. vi, ut probet Spiritum Sanctum esso Deum et latria colendum.

Tertia e! vera ae germana, « Qui spiritu servimus Deo : n opponit enim *-n spiritu servire Deo,* illi quod sequitur, « in carne confidere et servire Deo. » Tè ergo *spiritu* non personam quæ colitur, cuique servitur, sed modum quo colitur, significat. Unde Chrysostomus, t ú id est *spiritu,* interpretatur wwiwnxúí, hoc est *spiritualiter;* et Thcophylactus, irnoixarui; xxì Jià hoc est *spiritualiter et mente,* linde et Syrus vertit, *qui colimus Deum spiritu.* Ita etiam Vatablus, Erasinus et alii passim, 7. *d.* Nos Christiani vere sumus circumcisi, qui spirituali fido, spe et charilate Deo religiose servimus (Greece enim est Jjct jw w i;, *q. d.* Latria Deum colentes), « et gloriamur in Christo Jesu, » quasi Messia, salvatore et redemptore nostro, non in Mose jam oblitterato et abolito, « et non incarne fiduciam habentes,» id est habemus, juxta *Can.* 29.

Nota : « Carnem n vocat res externas ct carneas, puta carnis circumcisionem, nobilitatem, legis scientiam, pharisaismum : ita enim se explicat vers. S. Ita Chrysostomus, Thcophylactus, Anselmos.

Vert. 4. **4. QUANQI'AM EGO HABEAM** (liahCTC possim, iuvTr t uói, in modo potentiali) confidentiam in carne. Si **QUIS ALIL'S VIDETUR CONFIDERE IN CARNE, EGO** magis. — « Confidentiam » vocat præfîdcntiam et (Gideon, ex ea consequentem gloriationem, et « confidere » *fidrrtin* vocat præfidere et gloriari; est enim catachresis vel mctalepsis. Unde vers, prrec. opposuit « in Christo gloriari, » illi quod est, « in carne fiduciam habere, » id est gloriari.

Secundo, quid intelligat per carnem, explicat vers, seq., *q. d.* Si vellem , ego perinde ac Judæi, gloriari possem in carnali circumcisione, nobilitate, scientia; etc.; non est ergo quod putent Judæi me ex zelo et invidia hisce detrahere, quasi iis inferior siin ; sed sciant me id facere studio veritatis, fidei ct salutis, ut a carne omnes traducam ad spiritum, doceamquc tam Judæos quam Gentiles adorare Deum in spiritu ct veritate.

Vm 5. 5. Circumcisis octavo die. — Græce, ««j-tcut, *ixrwuft',* id est *circumcisio octavi diei.* «Circumcisio, » hoc est circumcisus, ut alibi *praeputium* vocat præputiatos, scilicet Gentiles (juxta *Can.* 21). Nota : Non tantum dicit se circumcisum, sed addit id factum octavo die, ut significet se esso Judæum, non advenam et proselytum (hi enim ;1';“ adulti convertebantur ad judai«mum, et circum-

Finn. cidebantnr),scd naturalem; mox enim ut natus est ex parentibus Judiéis, secundum legem octavo dic circumcisus est, itaque factus est Judæus et ipse. Rursum, inquit, ne dicas me natum ex Judicis, sed proselytis, addo me natum « ex genere Israel, » hoc est ex prosapia Jacobi palriarchæ, qui alio nomine dictus est Israel, 7. *d.* Stirpe ct prosapia sum Israelita. *Tertio,* no excipias me natum ex decem tribubus quæ schisma fecerunt a Judicis. addo mo uatum « ex tribu Benjamin, » quæ fortissima fuit, primumque rogem Saniem dedit toti Israeli, quæque in schismate fidelis ct constans adhæsit tribui Judro Deiquo templo et regno. Ita S. Augustinus,serin. 15 De *Verb. Apost.* Denique ut hujus gentis et stirpis mero nobilitalem et antiquitatem verbo explicem , addo quod sim « Hebraeus ex Ilcbræis » oriundus , videlicet ex primis illis laudatissimis et antiquissimis Ilcbræis Abraham, Isaac, Jacob. Vide dicta II *Cor.* xi, 22. I I

Secundum legem (id est *legis sectam),* fui Piiarisjtus. (Aut, ut Maldonatus, in *Notis manuscr., q. d.* Quod autem ad legem attinet, subaudi, ejus adeo fui observans, ut Pharisæus etiam essem : erant enim Pharisæi inter omnes Judæos legis obsorvautissimi.) fi. Secundum æmulationbm , per se–Vert>#' QUENs Ecclesiam Dei, secundum justitiam, qub in LEGE EST, CONVERSATUS SINE QUERELA. — Nota: ' Versu præccd. laudavit se apud Judaizantes ex genere ct gente, quod esset Judæus; hic vero laudat se a proprio studio et factis in judaismo. *Primo* ergo laudat se hic, quod secta fuerit Pharisæus, quorum secta habebatur nobilissima. *Secundo,* ne frigidum et tepidum in ea fuisse putes, ait se ejus fuisse zelotem, et ex ejus œmulatione et zelo persecutum esse Ecclesiam Christi. «Non eram, inquit, piger Judæus : quidquid erat quod legi mere adversarium videbatur, impatienter ferebam, acriter insequebar. Hæc apud Judæos nobilitas, sed apud Christum queerilur humilitas. Ideo ibi iste Saulus, hic Paulus, » ait S. Augustinus, serm. 15 *De Verbis Apost. Tertio,* ne vitam sectæ et zelo dissentaneam culpes, addit : « Secundum justitiam, quæ in lege est, » id est secundum justitiam legis, se conversatum osse sine querela, hoc est, omne jus et praeceptum, quod lex præscribebat, servasse, ita ut in nullo quasi praecepti alicujus transgressor culpari aut reprehendi posset, nemoquo do eo queri, sed omnes eum prædicarcnt in legis observatione virum justum et religiosum esso. I

Phaiuseus. —Nota: Tres præcipuæ erant sectæ Sítela- Judæorum, tempore Christi et Pauli : Pharisœo- d*%."*® rum scilicet, Essenorum et Sadducreorum ; nam Mp aliai minus celebres plurcs fuerunt, scilicet Dositheorum (quamquam hi non tam Judæi erant, quam Samaritani schismatici), Hemerobaplistarum, Herodianorum, Nazaræornm ct aliorum.

Primo, Esseni vitam sanctiorem profitebantur, Eswni. sed a cœteris schismate erant divisi. Unde nec sacrificabant in templo, quod dicerent so sanctioribus uti cærcmoniis. q

Sc>undo, Sadducæi dicebant non esse resnrrec- S:iti- tionem mortuorum, neque angelum, neque spi- fæl- ritum, quæ omnia confitebantur et docebant Pharisæi, *Actor,* xxm , 8. 3

Tertio, Dosithci ab animatis abstinebant, adeo- Doriihtb qnc superstitiose sabbatum colebant, ut, quo quisque ipsorum habitu, loco, situ, dio sabbati inventus esset, eodem permaneret usque ad ves-

peram. Cujus rei do navarcho suo lepidum narrat exemplum Synesius oculatus testis ad Evoptimn.

Hemcro. luptuia. *Quarto,* Hemorohaptisf® ita dicti sunt, quod gyoHdjp baptizarentur, rati nimirum hominem non posso pure vivere, nisi singulis diebus in aqua mergeretur, itaque mergendo ablueretur et sanctificaretur.

Niarai. *Quinto^* Nazarrei rejiciebant Pentateuchum ct sacrificia Judaeorum, abstinebantque ab animatis, vehit immundis.

nero- dhnI' *Sexto,* llcrodiani dicebant Herodem Ascalosilam osse Christum, eo quod sub ipso ct per ipsum alienigenam, puta Idumreum, designatum ct declaratum regem Jndæorum, defecisset sceptrum de Juda et dux de femore ejus, quod erat signum et indicium adventus Messia), juxta prophetiam Jacobi, *Genes,* xlix.

rhârisTi. *Septimo,* Pharisæi scientia legis, ct vita ac moribus omnes antecellebant. Undo *Act.* xxvi, S, inquit Paulus : « Secundum certissimam (Greece àxpt&çtnxv, id est *exactissimam ;* Syrus vertit, *praecipuam disciplinam)* sedimi nostræ religionis vixi Pharisæus. » Hinc Scribæ et Pharisæi tempore Christi erant summi logis doctores, qui Christo se opposuerunt. Fuit ergo hæc secta, docens animai immortalitatem et proemia bonorum , pmnasque malorum post hanc vitam, aliis doctior, purior, verior, non ita tamen quin ct suos habuerit errores : nam, ut Josephus, qui et ipse fuit Pharisæus, docet lib. XVIII *Antiq.,* rimi- Mornm tnorM* cap. ii, et lib. H, cap. mi, Pharisæi omnia tribûchant fato, ct |M7t^T/u<sw, id est transmigrationem animarum, si bon® fuissent, in alia et alia corpora, ex Pythagoree doctrina asserebant. Unde orta est illa opinio illorum, qua hi putabant Christum esse Eliam, alii Jcremiain , alii Joannem Baptistam, aut alium quempiam cx Prophetis, *Matth.* xvi, 14, quia scilicet putabant Eline, Jcrcmim, Joannis Baptist®, aut alterius Prophet® animam transmigrasse in Christum.

Unite ihtiimi5111111 Ab hac logis scientia et interpretatione dicti ''harisæi, a radice ü13 *paras,* id est explanaro, explicaro, docere; vel potius, ut Epiphanius, lib. I *Panar.,* cap. xvi, ct alii, ab eadem radico *paras,* quatenus significat dividere ct separaro, quia Pharisæi doctrina , religione ct moribus ab aliis Judæis erant separati omnibusquo eminebant. Sicut ergo doctissimi Gentium dicti sunt Philosophi, ita doctissimi Jndæorum dicti sunt Pharisæi, *q. d.* Expositi ct separati ob eminentem scientiam ct sanctitatem. Vita enim fhJrj. Pharisæorum maxime in tirocinio rigida erat, et u«nim in speciem sancta, multosquo annos colebant í i 'tií" continentiam d virginitatem, deliciis abstinentes, tu. frugaliter viventes, vigiliis et orationibus incumbentes , jejunantes sabbato, secunda ct quinta foria; ita ut inter Judæos essent Pharisæi, quod inter Christianos sunt Religiosi ; vestem etiam habebant propriam professionis su®, habentem fimbrias hyacinthinas (qu® cos perpetuo admonebant legis observandre, vitæque cælestis, juxta praeceptum Domini, Deu/. xxn, 12) pra» aliis Judæis longiores, atque in oris carum spinas ligabant, ait Hieronymus *in Maith,* xxrii, ut earum punctionibus pedes cruciatos ostentarent in signum austeritatis vit® arctreque memori® ct custodi® legis.

Adhreo legem in membranis scriptam ligabant in fronte, aut capiti circumponebant in modum coron® : ita nimirum declarabant professionem pharisaismi, ut nemo cos, quasi sanctificatos contingeret, ait Epiphanins, lib. I, cap. xv.

Rursum dediti erant multis ct quotidianis purificationibus. Ex Iris omnibus tanta eorum erat auctoritas apud populum, ait Josephus, lib. Nili, cap. xml, ut etiamsi regi obloquere' tur aut pontifici, vulgus tamen cis fidem haberet, ct, ut idem ail lib. XIII, cap. viti, juxta eorum res- Phirfponsa fierent qu® ad cultum divinum ct precitiones solemnes pertinebant. De hac ergo secta, ritu, reque ut alii, gloriari poterat Apostolus. Imo *Act.* xwii, G , gloriatur Christianus et Apostolus jam factus, sc etiamnum esse Pharisreum , scilicet , quoad professionem immortalitatis animæ aliorumque dogmatum et morum cum Christiana vita congruentium.

7. Sed qu« mihi fuerunt lucra, nue arbitra– Ver». 7.
tus sum propter Christum detrimenta, — *q. d.* Has carnis excellentias, quas jam recensui, quasque olim cum Judæus essem, tanto in pretio habui, collegi, seposui, velut mercator sua lucra, tarasque merces solet in pretio habere, congregare, seponere, videlicet quod sim circumcisus, quod sim ex genere Israel, quod de tribu Benjamin, quod Pharisæus, quod legis zelotes, quod justitiam indies ex legis observatione aucupans: has, inquam, omnes carnis, id est carnalis judaismi, praerogativos, postquam Christi Evangeli! veritatem et dignitatem agnovi, jam prre Christo et propter Christum habeo ut nullius pretii, imo ut damna, puta impedimenta veritatis ct salutis a Christo percipiendae. Ita Ansclmus et alii.

8. VerUMTAMEN EXISTIMO OMNIA DETRIMENTUM ESSE Ver* '' PROPTER EMINENTEM SCIENTIAM JESU CHRISTI DOMINI MEI, ET AliniTROIt UT STERCORA, UT CHRISTUM LUCRIFACIAM.— Nota, ti *omnia* respicere praecedentia, omnes scilicet carnis, id est judaismi, excellentias, quas vers. 7 recensui. *Secundo,* et dignius ac convenientius animo Paulino, non tantum « omnia » bona judaismi, sed « omnia » omnino, id est res omnes, puta eloquentiam, opes, delicias, gloriam, favores et quidvis aliud, quod mundus hic amat et miratur, pro Christo et propter Christum existimo esse detrimenta et damna, imo stercora ; eo enim assurgit animus cxcelsuq Pauli, ct hoc significat Graecum «wA , id est *quintino* (pro quo Noster *verumtamen),* quod corrigentis est, vel potius amplificantis, *q. d.* Parum dixi, cum dixi omnia judaismi lucra et Ju-

dæonim legalia, me arbitrari propter Christum detrimenta. Amplius dico : omnia bona mundi, terrena omnia propter Christum contemno, pro damno duco, imo aspernor et abominor quasi stercora mc inquinantia. Ita Chrysostomus et lïeophylactus,

PROCTER EMINENTEM SCIENTIAM JESU CniUSTI, — Jià to vmp*x« TT,ç yrtáciuí, id est per *eminentiam cognitionis,* vel scienti® Jesu Christi, *q. d.* Quia video, sentio et experior tam præclaram, eminentem et sublimem esse fidem et doctrinam Evangeli! (hanc enim vocat « scientiam »), hinc omnem scientiam, quam a Gamaliele, lege, Pharisæis hausi, imo alia omnia cl res quasvis nihili duco.

Cor Pm. tiufô» rro ctristo tT?" "'i nt sterco- ^^riw caun.

Duplicem hic tangit causam, cur omnia, etiam justitiam legis, adeoque ipsam circumcisionem et legem veterem (inquit S. Chrysostomus, Thcophylactns et OEcumenius), licet alias in scbonam, Paulus arbitretur sibi esse damna, imo axúSa).a, quod Noster vertit, *stercora.* Prior est excellentia ^vanBc^' ct Christianismi, qu® tanta est, ut relica omnia, etiam lex vetus, illi comparata nihil videatur esse, nisi migro et sordes, adeo ut, si alterutrum eligere debeas, puta judaismum vel christianismum, damnum ingens facias, si judaismum eligas prro christianismo : sicut si rustico invenienti adamantem ingentem, gemmarius tantumdem offerret plumbi, stultus esset rusticus et ingentem jacturam faceret, si pro adamante eligeret et acciperet plumbum , inquit Chrysostomus. Posterior causa est, quia reliqua, præsertim circumcisio et legalia, olim licet bona, jam tamen post Christum impedimenta sunt chrislianimi, et consequenter grati® et salutis : Judæus enim si velit Christianus fieri, necesse est, ut legalibus valedicat ; illa enim abolita sunt, imo jam opposita sunt christianismo :si ergo Judæus legalibus suis adhæreat, ingens sibi damnum facit, quia privat se maximo bono, puta christianismo; imo hoc ipso, quo Judæus est et manet, hostis est Christi et Christianismi. Utramque hanc causam afferunt Chrysostomus, Thcophylactus et OEcumenius.

Deliri» »moru p-ehui Cbrutam.

Domini mei. — Nota delicias amoris Pauli in Christum : Christus, inquit, Dominus est omnium nostrum, sed meus proprie, qui me contumacem cl rebellem, ad se immensa charitate vocavit, imo compulit, qui me non tantum servum, sed ct Apostolum suum fecit, qui me Gentium doctorcm tanta gratia, tot miraculis, tanto fructu et efficacia constituit; meus est, qui se pro me spcciatim tradidit, qui sua omnia mihi communicavit, ut merito dicam : *Dominus incus et Deus meus, amor meus et omnia* ; pr® te enim scientiam, pharisaismum, famam, gloriam, nobilitatem, opes, delicias nihili duco, damna ct stercora rostimo ; quia tu mihi es vera gloria, vera nobilitas, scientia, delici®, honor, vita, salus et omnia.

Propter quem omnia detrimentum feci, — id est, ut Vatablus, Syrus ct alii, propter quem omnia pro damnis duxi, pro quo omnia mihi damnosa visa sunt. *Secundo* et potius, propter quem omnium jacturam feci : hoc enim est Grrocum tí «avràíír,|xuiOr,v, quia nimirum omnibus me spoliavi, omnia reliqui ct contempsi, omnia œstimans ut damna, imo ut stercora.

Et **ARDITROR UT STERCORA. — GræCO axúCala.** (Ml Quod *primo,* excrementa et stercora duriora significat, *q. d.* Legalia jam quasi stercora observalores sui contaminant et conspurcant, ail Anselmus, sic et delici® omnesque res mundi. *Secundo,* axúCaia Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus vertunt, *rejectamenta frumenti,* sive paleas, *q. d.* Talis est lex postquam Christum quasi frumentum excussa nobis exhibuit, scilicet inanis, supervacua, rejicienda. Talia sunt pariter omnia bona terrena. *Tertio,* proprie cxjS&a dicuntur illa, qu® ex intestinis boum, ovium, aut pecorum canibus projiciuntur, a-i tw t«; »j\jî (kUiaOit, quod canibus per contemptum objiciantur et abjiciantur. Alludit ad judaizantes, quos vers. 2 *canes* vocavit, *q. d.* Canes sunt, vorent sua <wj6a).x, sua canina rejectamenta, fruantur scilicet suis cæremoniis legalibus et Judaicis. Siinul tamen omnia alia terrrobona, ut dixi, vocat <nc66aXa, qu® brutis et voracibus canibus in deliciis esse debeant, non hominibus, non Christianis, qui Christi et Christianismi deliciis fruuntur. Iis ergo omnis pulchritudo, honor, diviti® et delici® stercora sunt. Quare S. Hieronymus instituens Paulinum monachum , ait : « Sit vilis et vespertinus cibus, olera et legumina : qui Christum desiderat et illo pane vescitur, non quæril magnopere de quam pretiosis cibis stercus conficiat. »

T«rthd E' qUASlc> u » re- "'“Vy*

Ut Christum (Christi gratiam, justitiam, amicitiam, virtutes, ac dona, ac tandem gloriam) lucrifaciam.— Vide quomodo omnia terrena damna sint, Christus solus sit lucrum, docentem Chrysostomum in morali *hom.* 10 et 11, ubi inter crotora dicit : « Propterca pecuniro xfÁu-aTa dietro sunt, non ut spectand® proponantur tanquam apud aurifices, sed ut bonum quid in illis operemur : n enim dicitur tí x?*00*l » utendo, quod pecuniro invent® sint ut iis utamur ad mutua commercia ct opem mutuam. Et inferius, quomodo omnia in Christi et virtutis obsequium convertenda sint, sicque non damna, sed lucra fiant, ita docet: « Oculum tibi fecit; oculum illi utendum exhibe, non diabolo. Quomodo voro illi exhibebis? Si creaturis ejus visis, ipsum glorificaveris, visumque a mulierum conspectu abduxeris. Fecit tibi manus; illas ipsi possideto, non diabolo : non ad rapinam et avaritiam, sed ad ipsius mandata ct beneficia, et ad continuas preces, ct ad succurrendum deficientibus eas porrigens cl extendens. Fecit tibi aures; illas ipsi exhibelo, non lascivis concentibus, obscœnis fabulis ; sed omnis meditatio tua sit in lego Excelsi. Os tibi fecit ; istud nihil agat eorum, qu® illi non probantur, sed psalmodias, hymnos et spirituales 'nito. Fecit libi pedes, non ut ad mali-

ÜDdí|U' Í Monli- membri» Jlir¡jír^ ik¡ crH. 'ori* «iti

tiain curras, sed ad ca quæ bona sunt. Fecit libi ventrem, non ut cum cibis rumpas, sed ut philosopheris. Dedit indumenta, ut tegamur, non ad ostentationem; non ut illa quidem multum ha* beant auri, Christus vero nudus pereat. Casam, pecunias ct fruges dedit, non ut solus habeas, sed ut aliis, præsertim egenis, impertias. »

n-9' **9. ET INVENIAR IN ILLO NON HABENS MEAM JUSTITIAM, QUÆ EX LEGE EST, SED ILLAM, QUÆ EX FIDE EST** Cuiusti Jesu.— «Inveniar,» id est exislam, et sim in Christo, hoc est fide, gratia et Ecclesia Christi. Sic dicitur de malis angelis Apoc. xn, 8 : « Neque locus inventus est eorum amplius in cado, » id est dejecti sunt de coelo, ut amplius in cœlo non essent, nec ibi inveniri possent. Est catachresis.

Non iiabens meam just it iam.—« .Meam,» hoc est, meis naturai viribus, meis laboribus partam, inquit D. Chrysostomus.

Quæ ex lege est. — Id est legalem, quæ ex legis observatione acquiritur absque spiritu fidei ct gratiæ Christi.

Sed quæ ex fide est Cubisti. — Hoc est, sed sim habens justitiam, quæ per fidem Christi gratis acquiritur.

Quæ ex Deo est justitia.— Hoc est, quæ divina est justitia a Deo manans, ut Deus non faciat ct habeat justos, coramque eo vere justi simus; non autem humana, quæ ex lege est : hæc enim coram hominibus tantum politico nos facit justos, ut justos nos prædiccnt homines, cum vident nos legis observationi studere. Vide Augustinum, serm. fi *De Verbis Apostoli,* tom. X, ubi huuc locum tractat.

Va», io. 10. Ad cognoscendum illum, et virtutem resurrectionis **EJUS,** et societatem passionum illius.— Tria optat Paulus cognoscere, non tam speculative, quam practice. *Primo,* «illum,» scilicet Christum Christique gratiam, justitiam, redemptionem, sive Christum esse Messiam redemptorem, qui nos justificat ct salvat.

Secundo, «virtutem resurrectionis ejus,» græce Súvajiw, id est potentiam, non qua Christus resurrexit, sed qua per resurrectionem suam quasi mortis jam domitor et triumphator nos resurgere faciet. Hauc optat cognoscere, tum per fidem, tum potius per experientiam, ut nimirum Christi potentia a mortuis excitetur et cum Christo in gloria inter Sanctos resurgat.

Tertio, « societatem passionum,» græce-aOr.uíwi, id est passionum, afflictionum «ejus,» ut scilicet agnoscat et gustet quam suave, sanctum, meritorium, excellens sit pati ct affligi cum Christo ct propter Christum, euinquo socium habere tam in poma, quam iu causa, ut, sicut Christus pro veritate, fido, justitia , Ecclesia et animarum saluto tauta passus est, ita et nos pro iisdem patiamur.

Configurati:.* morti ejus , — <n>[»p.c^cúu.tvsí est participium pressons, *q. d.* Dum conformis fio Christo morienU, per mortificationem tum propriam, tum illatam ab iis qui me persequuntur. Ita Anselmus, *q. d.* Non do me deliciis, non ago vitam inertem et delicatam, sed labores ct passiones Christi in me suscipio et exprimo, illis me assimilo et configuro, in iis gaudeo ct exulto, optoque cognoscere et sentire quantæ consolationis, dignitatis, gratiæ et meriti sit, habere societatem cum Christo in passione, ut per passionem merear cum ipso resurgere ad gloriam.

11. Si quomodo occurram (Christo ac Sanctis Ver». iu resurgentibus) ad resurrectionem (ut resurgam in communi omnium resurrectione), quæ est ex mortis. — Resurrectionem bonorum græce vocat t^avÚTMn, quasi exsuscitationem a morte ad gloriam; aliorum vero *iniçis* », id est suscitationem et resurrectionem simpliciter. Nota hic *primo,* contra fidem specialem Novantium, inccrlitudinem gratiæ et perseveranti® ; hanc enim significat conjunctio si, quæ dubitantis est : si enim Paulus de ea dubitat, quis non dubitet? Nam dubitare do beata resurrectione non poterat, nisi quia dubitabat an in gratia esset moriturus, nec ne. Inde idem Paulus I *Corinth,* x, 12, inquit Chrysostomus, dicit : « Qui se existimat stare, videat ne cadat. » *Secundo,* hinc patet resurrectionem ct beatiludinem non obtingere ex sola fide, sed ex bonis operibus, laboribus, passionibus. Ha Chrysostomus. *Tertio,* hinc verosimilius videtur, Paulo non fuisse revelatam suam electionem ct salu- vivj>-
tem; et sane illa ex nullo Pauli loco evinci potest. Rationes vero quas aliqui afferunt ad cam astruendam, debiles sunt, et tantum morales quaedam congruenti® ; imo ipse Apostolus I Cor. IX, 27 : « Castigo, ait, corpus meum, ne, etc., reprobus efficiar. »

12. Non quod jam acceperim, aut jam perfeo VrfJ-tJ-tus sim. — Pro « acceperim, » græce est id est, ut Syrus et Vatablus, *apprehenderim,* aut potius prehenderim, cujus compositum mox Apostolus subdit :*i xxì xirsJ.iCw, s» *comprehendam, q. d.* Hæc quæ dixi dc rerum omnium contemptu, quo propter Christum omnia arbitror ut stercora, de justitia, quæ ex Deo est in fide Christi, de cognitione virtutis, resurrectionis ct societatis passionis Christi, cl maxime quod dixi : Configuratus morti ejus, non ea mente dixi, quasi putem me jam apprehendisse hunc contemptum, hunc Christian® justitiæ apicem, hanc perfectam resurrectionis ac passionis Christi cognitionem; neque assertive dixi, me configuratum esse morti Christi, sed conditionaliter et inchoative, me scilicet optare et sperare jam dictam resurrectionis et passionis Christi cognitionem per configurationem mortis ejus, sive quando conformis ero ct configuratus Christo morienti, quam configurationem licet jam inchoarim, inultum tamen adhuc ab ejus perfectione absum, multum mihi adhuc laborandum est, ut imaginem Christi crucifixi in me perficiam et perfecte exprimam ac depingam. Ha ÔLkumenius et alii.

Nota, Apostolum hæc dicere studio humilitatis. Addunt Ambrosius ct Chrysostomus eum non tam propter sc hæc dicere, quam propter Philippenses, qui nimium sibi tribuebant, quasi jam perfectionem Christianismi adepti essent, q. *d.* 0 Philippenses, discipuli mei, nolite altum sapere, nolite putare vos apprehendisse culmen tum cognitionis ct doctrinas, tum justitias et vit® Christiana; : ecce ego, qui vester sum et magister et Apostolus, qui tot jam annos perfectioni huic tam impense studui, confiteor et assero me necdum hanc perfectionem apprehendisse, me adhuc illam currendo persequi, et dubitare an eam omni meo cursu et conatu tandem comprehensurus sim. Videte ergo, quam vos jam recenter conversi et vix discipuli ab illa absitis.

,\ofa ; Est hæc incipientium tenlatio et persuasio ul› cu,n cœpcrunt Deo servire, mox se perfeclos esse putent, parlim quia vident se alios mundo ct peccatis servientes longo post se intervallo reliquisse, parlim quia vilia sua necdum perspecta habent, uti nec apicem virtutum.

SeQLOR SI QLOMODO C0JIPREHEXHAM, IX QLO ET S«iw, comprehensus sum a Ciiiusio Jesu. — Pio *sequor,* £lu'cc esl cst jwseqiiW, cujus vim explicant Chrysostomus et Theophylactus : « Adhuc, ait, mihi vita certaminum plena est, adhuc procul amela sum, adhuc absum a braviis, adhuc curro ac persequor : imo non dixit curro, sed *persequor ;* qui persequitur, scitis quanta contentione persequatur; neminem aspicit, quosvis impedientes magno impetu abjicit; mentem, et oculum, et robur, ct animum, et corpus in unum contrahit, ad aliud nihil, nisi ad solum bravium intendens. »

Sequor ergo hic idem est quod persequor, ut cum fugientia sequimur, quæ capere maxime cupimus, lia Virgihus ait, *Ecloga* II :

> Torva leaena lupum sequitur, lupus ipse capellam,
> Florentem cytisum sequitur lasciva capella,
> Te Corydon, o Aleii : trahit sua quemque voluptas.

Ubi enim Theocritus, quem in Eclogis sequi solet Virgilius, dixerat Juixu, id est *persequitur,* Virgilios dixit sequitur.

Ita Abbas ille, in Vilis *Pair.,* lib.V, cap. vu *De Patientia,* num. 35, rogatus quomodo Religiosus non debeat scandalizari, cum videt aliquos retro ad sæculuin reverti, sed progredi ad perfectionem Religionis, respondit ; « Intueri debet canes, qui venantur lepores; et sicut unus ex eis videns leporem insequitur, cæteri autem tantummodo canem videntes currentem, ahquandiu cum ipso currunt, postea vero lassantes post se revertuntur : solus autem ille, qui vidit leporem, sequitur donec comprehendat, neque exemplo revertentium, nec præeipiliis, nec silvis, nec vepribus ïetuidatur, sed spinis pungitur et non quiescit doute compuli a h. ita et monachus, vel qui Domrnum K . q....iit, 'ruci indesinenter intendit, quæ occurrunt scandala omnia prætcriens, donec ad crucifixum perveniat. »

Compreiiendam, — apprehendam perfectionem cognitionis ct vite Christi jam dictam. Loquitur ergo de comprehensione hujus vite, non futur® in cœlis, ne quis hinc inferat beatos in cadis comprehendere sua visione divinam essentiam , quæ licet visibilis sit, est tamen incomprehensibilis.

In QLO ET COMPREBEXSUS SUM. — *Plil/lO,* D. Thomas sic explicat, q. *d.* Sicut a Christi prœscienlia ct cognitione perfecte comprehensus sum, ila salago, ut vicissim ipsum Christum comprehendam, nimirum til Christum cognoscam perfecte, sicut ipse Christus me perfecte cognoscit et sua cognitione comprehendit.

Secundo OEcumenius, « in quo, » id est ad quod a Deo apprehensus, id est, vocatus et electus sum, ut scilicet ad perfectionem Christianismi curram, eamque comprehendam. Unde Vatablus et Erasmus sic explicant : si quomodo assequar id, ad quod me Christus delegit, et in hoc stadio certare jussit. Ilie sensus aptus est, sed non explicat satis vim vocis « comprehensus vel apprehensus » (1).

Unde *tertio,* simplicius et planius Chrysostomus, Ambrosius et Vatablus q. *d.* Inæstu persecutionis cum pergerem Damascum, ut Christianos caperem et vincirem, a Christo in via apprehensus sum, cum Christus mihi manum injecit, me prostravit, cæcitale percussit, corpus animumque meum sibi subegit, compulilquc me dicere : Domine, quid me vis facere? et luce omnia hoc fine fecit Christus, ut vicissim satagerem comprehendere tam ipsum, quam perfectionem Christianismi. Unde notat *secundo* Chrysostomus vocem « comprehensus » significare aversionem et fugam Pauli, quod scilicet Deus eum a se aversum et fugientem apprehenderit et ad se retraxerit.

Nota *tertio,* enallagcm præpositionis *in quo,* id est ad quod a Christo comprehensus sum, ad hoc scilicet, ut vicissim studeam eum comprehendere. Aliter tamen Chrysostomus Grœcum quod Noster vertit, *in quo,* accipit causaliter pro *quandoquidem :* Christus scilicet me ita sua dilectione prævenit, ut me aversum, fugientem, imo hostem apprehenderet et ad se traheret ; hinc ut dilectioni ejus sim gratus et respondeam, omni meo conatu et studio curro ct persequor, ut ipsum ipsiusque vitam, virtutes et perfectionem comprehendam.

Notent hoc, Pauli exemplum pœnitenleset conversi, cl cogitent et ponderent hoc Dei beneficium, quo cos peccatis ct sordibus deditos, a se aversos, seque fugientes insecutus est, apprehendit et ad se retraxit, et in viam gratia; ac salutis reduxit, atque cum Paulo ct Magdalena et sponsa in Canticis errante, sponsum ita sc diligentem

(1) Nisi dicas vim conjugationis *flottai*ine» hic voci *cuHi tit' in* , Meut, ai» hebraica consuetudine ad græcain tradueía, activa verba vim conjugationis // aliquando indUntar.

agnoscant, eum per vicos et plateas requirant, insectentur, dicantque . « Quietivi quem diligit anima mea, tenui eum, nec dimittam, n etc., ut tantum eum jam diligant, quantum antea oderunt; tantum persequantur, quantum fugerunt; tantum illi serviant, quantum offenderunt; tantum ejus honorem ct gloriam propagent, quantum suis peccatis et scandalis eam obscurarunt, Deumque dehonorarunt : itaque fieri videmus in magnis peccatoribus, cum tacti a Deo serio con-

Ciinuci vertuntur, a Curramus, inquiebant illi apud Cli-
'jmUc'"ts_ macum, *gradu* *», curramus, fratres, curramus:
vir- cursu enim opus est ct vehementi cursu, quoniam
tuti», cretu nostro decoro atque optimo excidimus; curramus, neque huic carni nostræ sordid® atque nequam parcamus, sed occidamus illam, sicut prior occidit nos. » Hocque signum est verre conversionis ct prenilcnlire. Unde S. Gregorius: « Plerumque, inqnit, gratior est Deo amore ardens post culpam vita, quam securitate torpens innocentia. »

Ver». 13. **13.** Ego me non arbitror comprehendisse. — Hinc Chrysostomus, hom. 3 *De Incomprehensibili Vei natura,* arguit Eunomium temerarii erroris, quod diceret sc Deum in hac vita comprehendisse. Nam, ut recte ait S. Augustinus in *Sententiis,* num. t02 : « In hac vita, quto tota tentatio est, etiam in sublimissimis Sanctis non apprehenditur illa perfectio, cui non supersit ascensio. » Et num. 103 : « Dum praesentis vitre cursus agitur, etiamsi valde proficiat cujus exterior homo corrumpitur, interior renovatur; necesse est tamen ut, dum conditioni subjacet mortis, labores toleret vetustatis. »

Nota : Est hic continua metaphora sumpta a stadiodromis, qui cursu certant in stadio, ut recte Syrus. Cursor est Paulus et quivis Christianus, stadium est vita Christiana, mela est ejus perfectio, bravium est coelestis corona, quam dabit agonotheta Christus. Simili metaphora usus est Apostolus I *Corinth,* ix : « Omnis, ait, qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet, ct illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam, n etc.

Unum altem, —supple, est necessarium, inquit Anselmus. Secundó et genuine, « unum » hoc, supple, studeo ct ago, uni huic totus intendo. Ita Chrysostomus, Theophylactus et alii. Unum hoc est quod explicat dum subdit :

QUi QUIDEM RETRO SUNT OBL1VISCENS, AD EA VERO QUÁ SUNT PRIORA EXTENDENS '1E1PSUM.— «Ea qilæ retro sunt » vocat temporalia bona et lucra, inquit D. Thomas, quæ Paulus reliquerat in mundo (erat enim dives et nobilis), quorum hic se ait oblivisci. *Secundo,* Augustinus *in Psal.* lxxxix , « qure retro sunt, » id est prretcrila mea peccata; aut, ut Vatablus, judaismum ct vitam quam egi in'judaismo, obliviscor. *Tertio* et optime, « qure retro sunt, » id esi prretcrila inni bona opera, labores, passiones pro Christo obliviscor, quia eorum memoria tum pigros, tum superbos facit. Ita Chrysostomus, Ambrosius, Theodoretus, Theophylactus, Anselmus, *q. d.* Sicut stadiodromi dum cunnnt in stadio, non respectant quantum spatii ¿¿tam transmiserint, sed quantum supersit ad metam, coque toto conatu et impetu ac cursu recto feruntur : ita et ego praeteriti cursus mei obliviscor, totus in metam feror, ct non respecto quid egerim, sed quid supersit agendum.

Hoc Apostoli prreccptum inculcat S. Hicronymus *Celantia* ad perfectionem aspiranti : « Beati, »l --l-
ail, qui non sibi de prretcrila justitia blandicntes fc£U>"
secundum Apostolum per dies singulos in virtute renovantur : justitia enim non proderit ci, a quo die justus esse desierit. Totum spatium vit® ture sit, ut peragere possis justitiam, ne de preterita justitia confidens remissior ctDciaris : sed, sicut ait Apostolus: Posteriora obliviscons, ad ea autem qure sunt anteriora me extendens, ad destinatum persequor bravium superna: vocationis. Idcirco age, ut ordines reliquum tempus vito ture, sic ut possis canere cum Propheta : Perambulabam in innocentia cordis mei ; quia inchoasse non sufficit, sed perfecisse justitia est. n

Idem *ad Eustochium :* « Audi, filia, inquit, et vide et inclina aurem tuam, ct obliviscere populum tuum et domum patris tui, ct concupiscet rex speciem tuam. Deus ad animam loquitur humanam, ut secundum exemplum Abrahre exiens de terra sua et de cognatione sua, relinquat Chaldreos, dremones, et habitet in regione viventium. Verum non sufficit tibi exire de terra tua, nisi obliviscaris populi tui ct domus patris tui, ut carne contempta sponsi jungaris amplexibus. Ne respexeris, inquit, retro, ne steteris in omni circa regione ; sed in monte salvum te fac, ne forte comprehendaris. Non expedit apprehenso aratro respicere post tergum, nec de aratro reverti domum, nec post Christi tunicam ad tollendum aliud vestimentum tecto descendere. Haec tibi dixi, ut intelligeres exeunti de Sodoma timendum esse Lot uxoris exemplum. »

Denique S. Augustinus, lib. *De Cantico novo,* J7,1UT¿"
cap. n, tom. IX : « Via, ait, ista nostra ambulali- tau» «dit
les qurerit : tria sunt genera hominum qure odit, Pri
remanentem, retro redeuntem et aberrantem. Qui
non proficit, remansit in via; qui forte a meliore cuòio,
proposito declinat ad id, quod deterius relique-
ral, reversus est retro ; qui fidem deserit, a via *'jertio,*
erravit. Quis est, qui non proficit ? qui se pula- «her.-aa
verilesse sapientem, qui dixerit: Sufficit mihi
quod sum; qui non attenderit eum qui dicit:Qure
retro sunt oblitus, in ea quia ante sunt extendo
meipsum, sequor ad palmam superare vocationis.
Currentem se dixit, sequentem se dixit ; non remansit, non retrospexit. Qui sunt retro redeuntes? qui ex continentia revertuntur in immunditiam , qui ex sancto ct singulari bono propositó in nudum corrumpuntur. Hos increpat Apostolus dicens : Melius iliis erat non coguoscere viam

tustitiæ, quam cognocentes retrorsum converti. malum retrospicere! Uxor enim Lot, quæ liberata est a Sodomis, contra præceptum retrospexit, et in statuam salis conversa est. »

Ad ea quæ sunt priora. — a Priora, » græco fusfccfln, id est, ut Syrus et Vatablus, « *fronte* : hæc enim opponit iis quæ retro a tergo sunt.

Extenders.—Græceiiwxntvojuwç, quod magnam habet emphasim ; significat enim manus totumque corpus protendere ad scopum, ut cum apprehendas antequam pedibus cum attigeris. Quod faciunt stadiodromi, qui cum extremo nisu conantur, maxime dum metæ et victoriæ vicini sunt, ut antagonistam æquis pene passibus currentem prævertant, caput totumque corpus et vires exerunt, ac praecipites ad scopum ruunt, ad cumque summis manibus eum prehensuri sc extendunt. Ita Chrysostomus et Theophylactus.

Cnnrr unlit U Vrimo'' Kr'dÂi- drrinm Irv^'c°- Hæc extensio in cursore Christiano, ut docet Augustinus, tract. 4 in epist. I S. *Joan.*, tom. IX, fit per desiderium : hoc enim animum cjus dilatat et conatum impetumque adauget : « Tota v*la, ail, boni Christiani sanctum est desiderium proficiendi : hic sinus noster est, hic saccus, et quia angustus est, extendendo facis capaciorem. Sic Deus differendo extendit desiderium, desiderando extendit animum, extendendo facit capaciorem ; desideremus ergo, fratres, quia implendi sumus. »

Sctnndo, lum' ul *^as studeas acquirere quæ tibi desunt. wiua. . *Secundo,* hæc extensio Ct per conatum virtu- Ita S. Basilius, bom. 11 *Ikxamcron* in illa verba Genes, i, *Crescite et multiplicamini:* « Anima, ait, crescit, dum quotidiana propagatione se ad perfectionem promovet. Nobis dictum est, Crescite, ratione mira interioris hominis, quo se promovente, recta ad Deum contendimus. Istiusmodi erat Paulus, qui dum adniteretur, proque virili sc extenderet in anteriora, eorum quæ erant a tergo obliviscebatur. Ipsa hrec extensio in hoc sita est, ut ad ampliora jam quæsitis quotidiana propagatione nos extendamus, nimirum, ut eo quidem, quod assecutus jam es, e memoria sublato, id demum persequare pro virili quod ex perfectas pietatis cumulo tibi agnoscis deesse. Talis et Isaac erat, de quo celebre illud elogium proditum memori® est, quia promovens gradum in sublime attollebatur, donec magnus effectus est. » Vide quæ sequuntur.

Tertio.il 'e- rim **D'; – XuT' Cbera- N®- *Tertio,* si mentem semper ad anteriora, quæ a fr°nlc sunt » intendamus. Sic Ezccliiel de quatuor Cherubinis ait cap. i : « Non revertebantur cum incederent, sed unumquodque ante faciem suam gradiebatur. » Quæ verba explicans S. Gregorius, homil. 3 *in Ezech.* : « Sancti, ait, cum incedunt, minime revertuntur, quia sic a terrenis actibus ad spiritualia pertranseunt, ut ad ea quæ reliquerunt, ulterius nullatenus reflectantur. Quasi enim per quamdam viam cis incedere et, mente ire semper ad meliora. Quod contra de reprobis dicitur, quia reversi sunt corde in / Egyptum; ante nos enim æterna sunt, post nos temporalia : quia et illa pergentes invenimus, et ista recedentes quasi post dorsum relinquimus, n

Deinde impedimenta hujus ambulationis a fronte, ut scilicet anteriora semper prospicias, tradit idem, dicens : « Sunt quidam, qui magna deliberant et multa ex his quæ possident, egenis distribuere pertractant, jainquc hæc operari inchoant; ct mox paupertatis timor eorum animum concutit, atque timentes ne egeant, erga egentes tenaces fiunt, seque ab ea, quam coeperant , bona operatione suspendunt. Ili nimirum incedentes reversi sunt, quia ante faciem suam ambulare noluerunt ; contra quos recte per Salomonem dicitur : Propter frigus piger arare noluit, mendicabit ergo æstate, et non dabitur ei; qui enim nunc propter pavorem mentis atque torporem, bene operari negligit, cum sol justitiæ in judicio velut in æstate claruerit, mendicabit vitam, sed non accipiet, quia propter illam bona operari contempsit. Alius despectis carnis desideriis cuncta relinquere et scipsum restringere castitatis fræno deliberat : sed cum cecidisse alios etiam post castitatem conspicit, hoc ipsum facere, quod deliberat, pertimescit, fitque ut retro per cogitationem redeat, qui ad anteriora respiciens jam mentis gressibus ad alta ibat. »

14. Ad **DESTINATUM PERSEQUOR, — *ari** Vcn'** Siwz.q **, id est,** *versus scopum totus feror.*

Nota : Scopus signum est præfixum sagittariis, ut ad illud sagittis suis collimcnt, illudquo configant; Apostolus vero non de sagittariis, sed de cursoribus sive stadiodromis agit, qui non ad scopum, sed ad metam currendo certant; per scopum ergo hic metam intelligit. Unde Syrus vertit, *decurro ad metam.* Meta hæc est perfectio Christiana toties jam dicta. Aliter hæc vejtunt Patres: Augustinus, *in Psalm.* xxxvm, vertit, *secundum intentionem feror ; ut* enim significat considerare et intendere : unde Episcopus dicitur, qui subditis intendit ct invigilat. *Secundo,* Cyprianus, vel quisquis auctor libri *De Vita clericorum,* vertit, *ad regulam feror. Tertio,* Tertullianus, lib. *De Resurrect. carnis,* vertit, *secundum scopum persequor ad palmam* (ad bravium).

Nota hic media incilantia ad cursum in vita Christiana, ut in ea metam, id est perfectionem, assequaris, quæ hic suggerit Apostolus. MMUinam»nnt.

Primum est, ut scias et persuadeas tibi te non esse perfectum, dicasquo cum S. Paulo hic : « Fratres, ego me non arbitror comprehendisse ; » qui enim se putat perfectum, quasi de meta securus, consistit, nec progredi aut perficere se laborat; qui vero longius se a meta abesse videt, incitatur ut ad eam contendat. Hinc quantumcumque profeceris, cogita te necdum esse perfectum, sed magis indies debere proficere, a Justorum, inquit Sapiens, *Prov.* iv, 18, semita quasi lux splendens, procedit ct crescit usquo ad per- »-none*, «x» tcoda-

fretum diem. » Et *Cant,* vi, 9, de Ecclesia (ac consequenter de fidelibus, qui in Ecclesia quasi membra in corpore vivunt ct proficiunt) dicitur : « Quæ est ista quæ progreditur quasi aurora consurgens (in incipientibus), pulchra ut luna (in proficientibus), electa ut sol (in perfectis) ? n Nunquam vero cursor Christianus animo cadat, aut fiat pusillanimus si labatur, aut non tantum proficiat, quantum optaret : imo hoc signum accipiat , quod tendat ad perfectionem, si hoc ipsum in sc notet ct advertat, idcoquc sibi displiceat ; nam, ut ait S. Augustinus, serm. 50 De *Tempore :* « Ipsa est perfectio hominis invenisse se non esse perfectum. » Et serm. 15 De *Verbis Apostol. :* « Ergo, ait, proficite, fratres, discutite vos semper sine dolo, sine adulatione, sine palpitatione; semper tibi displiceat quod es, si vis pervenire ad id quod non es ; nam ubi tibi placuisti, ibi remansisti. Si autem dixeris: Sufficit, ct peristi. »

Secundum medium ad perfectionem est stre- ¡rt nua generositas et studium ad progrediendum in od- virtutibus; si videlicet te exerceas strenuo et adi- Jhe- gas ad heroica virtutum opera : plus enim pro- net pro^ fides un° heroico actu, quam vigiliti communi- fectuu. bus et ordinariis. Porro heroica hæc opera sunt: *Primo,* heroica sui victoria, atque heroica suarum passionum ct appetituum refrænatio. *Secundo,* difficultates et obices qui virtuti se objicere solent, heroico superare et transcendere. *Tertio,* ad ardua et excelsa conari molirique res magnas, quibus Dei gloria tum in nobis, tum in aliis quam maxime promovetur. ItaS. Bernardus, epist.254 *ad Guarinum : a* Indefessum, ait, proficiendi studium, et jugis conatus ad perfectionem perfectio reputatur. Quod si studere perfectioni est esse perfectum, profecto nolle proficere deficere est. Ubi ergo sunt, qui dicere solent : Sufficit nobis, nolumus esso meliores, quam patres nostri? O monache, non vis proficere? non. Vis ergo deficere? nequaquam. Quid ergo? Sic mihi, inquis, vivere volo et manere quo perveni, ncc pejor fieri patior, ncc melior cupio, p Et mox hoc flue inei- refellit dicens : *Primo,* « hoc ergo vis quod esse hutqnin. non potest; quid enim stat in hoc sæculo? Et ii&Bir- ccrle homine specialiter scriptum est : Fugit velut umbra et nunquam in eodem statu permanet. *Secundo,* exultavit Dominus noster ut gigas ad currendam viam. Porro currentem non apprehendit, qui et ipse pariter non currit. Undo Paulus aiebat : Sic currite, ut comprehendatis. *Tertio,* quod si Domino currente tu gradum sistis, non Christo appropias, sed te magis elongas, timendumquo tibi est quod ait David : Ecco qui elongant sc, Domine, a te, peribunt. Itaque si proficere , currere est, ubi proficere, ibi ct currere desinis; uhi vero non currere, ibi et deficere incipis. Hinc plane colligitur, quia nolle proficere nonnisi deficere est. »

Deinde idipsum *quarto,* confirmat exemplo angelorum in scala Jacob, dicens : u Vidit scalam Jacob ct in scala angelos, ubi nullus residens, nullus subsistens apparuit; sed vel ascendere, vel descendere videbantur universi : quatenus palain daretur intclligi, inter perfectum et defectum in hoc mortalis vita statu nihil medium inveniri. *Quinto,* sed quomodo ipsum corpus nostrum continue aut crescere constat, aut decrescere , sic neccssc sit spiritum aut proficere semper, aut deficere. »

Maxime vero ad perfectionem incitat fervor et insatiabile desiderium proficiendi et tendendi ad perfectionem : ad quod insignes stimulos nobis f adhibet vetustus quidam auctor, ita scribens : , ' 'j *Primo, a.* considerare pudet quantus sit fervor in c| sæculo, qua cura singula quaque studia hominum quotidie ad perfectionem nitantur. Divitiarum amor insatiabilis est, expleri nescit honorum cupido, celerem habituræ res finem sine fine quœruntur. Nos cœlestes divitias pigra quadam dissimulatione negligimus, spiritales divitias aut ne attingimus quidem, aut si leviter degustaverimus, continuo nos putamus esse satiatos. *Secundo,* aliter nos divina sapientia ad suas invitat epulas, dicens : Qui edunt me, adhuc esurient ; et qui bibunt me, adhuc sitient. Nullus unquam talibus expletur epulis, nec aliquando patitur de satietate fastidium. Tanto unusquisque capacior, tanto avidior erit, quanto inde plus hauserit. Vult esurire nos hic semper ct sitire justitiam , ut in futuro justitia retributione satiemur. Consideranda vis ipsa verborum est, et ita nobis desideranda est justitia, ut in fame vel siti cibus desideratur ac potus. » Et sub finem epistola : *Tertio,* « nihil in hoc proposito, otio deterius est, quod non solummodo non acquirit nova, sed etiam parata consumit. *Quarto,* sancta vita ratio processu gaudet et crescit, cessatione torpescit et deficit. Quotidianis ac recentibus virtutum incrementis, mens instauranda est, et vivendi nobis hoc iter non de transacto, sed de reliquo metiendum. *Quinto,* si beatus Paulus, vas electionis, qui ita Christum indutus erat, ut diceret : Vivo autem jam non ego, vivit vero in me Christus ; adhuc tamen se extendit, adhuc crescit ct proficit : quid nos facere debemus, quibus optandum est, ut in fine nostro, Pauli principio comparemur? Ergo tu obliviscere omne prateritum, ct quotidie inchoare te puta, ne pro praesenti dic, quo debes servire Deo, pratcrilum imputes. *Sexto,* optime quæsita custodies, si semper inquiras. Damnum parata sentient, si parare cessaveris. »

Unde nota hic vocem &<ixu, id est *persequor.* Perinde enim ut cursor suum cursum intentissime prosequitur, ipsumque terminum persequitur, ita et nos perfectionem persequi oportet. Senior ille, in Vitis *Patrum,* rogatus, quid perfectionis studioso agendum esset, respondit eum imitari debere canes venaticos. Sicut enim illi leporem steal vs- velocissime lotoque conatu persequuntur, non

port», iu °f n, y in. Je- Er i- f’ l s- frenai ,

respectant quæ in via sunt ant oIYeruntur, nee attendunt, sed omnibus oculis, sensibus et viribus etiam per saxa, sentes et vepres in leporem feruntur, nec quiescunt donec cum ceperint ; ita e| yj-j-juiis studiosum circa virtutem facere debere. Atque ita fecit S. Marcianus anachoreta, ut narrat Theodoretus in *Philotheo.* Cum enim m venatorem incidisset, rogatusque esset quid rerum in eremo solus et otiosus ageret, vico versa quœsivit : Quid vero tu agis? Cui ille : Ego cervos et lepores venor, ut vides. Tum Marcianus : « Et ego, ait, Deum meum hic venor, nec ab hac pulchra venatione cessabo, donec eum apprehendero. »

Tignum aT'c^r- inui ext, iaknda» kjuuT

Tertium medium ad perfectionem est semper °b ocu^os habere bravium supernæ vocationis Dei, id est palmam, et, ut Syrus vertit, victoriosum præmium, superne in coelis dandum, ad quod nos vocat Deus : Deus enim, qui agonotheta in superno coelorum throno residens, nos cursores strenuos post mortem in coelum ad se vocabit, ut ibi superna et coelesti palma coram omnibus Sanctis ct Angelis nos donet, et corona gloriæ, quasi victores et triumphatores, coronet; sed quemque pro ineritis, ut qui magis alacer ct strenuus in hoc cursu fuerit, majorem ; qui minus, minorem coronam accipiat. E coelo ergo Deus et Angeli has nobis coronas ostentant ac pollicentur, ut iis nos ad cursum incitent. Plura media caque practica et efficacia suggerit P. Alphonsus Rodriguez, part. 1 De *Perfect.,* tract. 1 et 2.

Fruit «n- : ii nem.

Porro praxis hujus cursus ad perfeclioncm commoda et efficax est, si quisque *primo,* coram Deo sincere et penitissime se ipsum examinet, seruleturque fundum auimæ suæ, ut intime se suasque inclinationes omnes, tam malas, quam bonas pervideat, ac clare cognoscat quid cum maxime a progressu in virtutibus impediat ct remorelur, quæ sit origo et radix omnium suorum viliorum et imperfectionum. Est enim in homine quodlibet unum alterumve vilium capitale et radicale, a quo cadera ejus vilia, quasi rami suppullulant et oriunlur, quo eradicato, cadera omnia pariter eradicantur.

Secundo, ut cognito ct perspecto hoc vitio suo radicali, serio cl efficaciter proponat illud extirpare, totoque dic mlentoscl defixos habeat oculos in illud, perinde ac in hostem capitalem, cum quo quotidie duellum ineundum est. Deinde arma ad illud debellandum undique conquirat : nce desistat, donec per assiduam in illud rcQexionem, sui custodiam, mortificationem, orationem, Dei amorem, illud superet et evincat.

Tertio, huc multum juvabit examen sui particulare : si manu resolute proponas , illud ipsum toto dic heroice supprimere : per diem assidue in illud idem inleudas, illudque jugiter cohibeas : 8i quando labi te contingat, mox indoleas, et alacrior forliorque resurgas : vespere memoreris quoties, quomodo et qua occasione per diem >n illud cecideris, omnesque lapsus per pœnitentiam, porque novuin et fortius propositum c.vvendi vel superandi occasiones illius, ac per alia remedia cuique propria, emendare satagas. Idem examen peragas qualibet hebdomade, ut die Dominico lustres et videas, quid elapsa septimana profeceris, vel defeceris, illudquo sequenti compensare, vel adaugere, ac tribus quotidie gradibus in contraria virtute vel humilitatis, vel temperanti."®, vel continentias, aliavo simili proficere, altiusque conscendere serio constituas. Simile examen initio cujusque mensis obeas, simileque initio cujusque anni. Nihil est quod hac constantia, jugique ct pervigili laboro evinci et eradicari non possit. Quocirca S. Chrysostomus et Cassianus docent hominem uno anno fieri posse perfectum. Si enim milites resoluti et certi aut vincere, aut mori, quasvis acies et arces perfringunt; quid non perfringet in se, suaquo voluntate generosus et resolutus miles Christi ?

Quarto, si te in continuo Dei amore exerceas, oinniaque opera, etiam indifferentia, uti sunt studere, edere, ludere, dormire, ambulare, laborare, ex amore Dei, initio cujusque operis excitato et concepto, inchoare ct perficere studeas. Rursum, si adversa omnia crucesque Deo per amorem offeras, oinniaque generose et hilariter Dei amore sustineas. Denique, si vitia, ac praesertim radicale tuum, quoties eruperit, Dei amore mortifices et reseces. Nam, ut ait Petrus Ravennas: «Tenerae militiæ est, solo amore do omnibus vitiis reportare victoriam. »

Age ergo, o athleta Christi, in hoc stadio contentis viribus decurre, certa bonum certamen, apprehendo vitam æternam. Quam durum tibi jam est currere et fatigari, tam jucundum tibi erit in mela dicere cum S. Paulo : « Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi, in reliquo reposita est mihi corona justitiæ. » Vita brevis est, stadium breve, corona œlerna est. Forsan hodie cursum tuum incidet, vitam luam abrumpet Deus : tunc currere amplius non poteris : tunc quod in cursu tuo hoc temporis momento neglexeris, sero reparare voles; quia hanc negligentiam per omnem Aeternitatem sarcire et restaurare non valebis; quod nunc negligis, in æternum negligi*; quod nunc perdis, in æternum perdis. Et quid est tam longum quam longa est æternilas? Et quid perdis? singulis mentis perdis coronas amplissimas, non aureas, non gemmeas, sed coelestes, sed angelicas, ut qui poteras tuo cursu pervenire ad Chcrubinos et Seraphinos, ob teporem tuum, torporem et tarditatem hæreas, et in æternum hæreas inter infimos, in imo angelorum ordine.

Ila abbas Pambo moriturus dixit t « Non poenitel me sermonis alicujus, quem locutus sum usque in hanc horam : El sic vado ad Dominum, quasi qui uec initium fecerim serviendi Deo : » ut hobo-

tur in *Vitis Pair.,* lih. V, tom. I, num. IG. Et abbas Silvanus rogatus ab abbate Mose : « Potest homo per omnem diem initium facere conversationis? » Despondit : a Si est homo operarius, potest per diem et per horam inchoare initium conversationis suæ. » Ibidem, tit. XI, num. 29. Alius rogatus quid quotidie cogitaret et meditaretur in cella, dixit : u Dico mihi, hodie renatus es, hodie coepisti servire Deo, hodie hic inhabitare capisti : sic esto quotidie peregrinus et crastino liberandus; hoc mihi quotidie consulo. » Ibidem, lib. VII, cap. a l iv, num. 2. Alius rogatus quis esset ei stimulus ad virtutem? quid quotidie meditaretur? respondit : « Ego per singulos dies statui verba mea audiri a Domino, putans mihi dici : Laborate propter me, et ego quiescere faciam vos. ¿Adhuc modicum decertate, et videbitis salutare meum ct gloriam meam. Si diligitis me, si filii mei estis, ad Patrem rogantes revertimini. Si fratres mei estis, erubescite pro me, sicut propter vos mulla perpessus sum. Si oves meæ estis, Dominicam passionem sequimini. »

Ac'r ut- ninhisad nuuTz/o. *diecirpi, nùam*

Mane ergo cum surgis, cogita cum S. Antonio : u0(ye cœpj currero} hodie capi Deo servire, hodie forsan ct finiam. Sic vivam quasi hodie moriturus; sic curram, quasi hodie cursum consummaturus. Itaque curram velociter, quia currendi tempus breve est, et grandis mihi restat via in calum.

In Christo Jesu , — per Christum Jesum , per Christi merita. Ha Chrysostomus. Hoc referri potest *primo,* ad *bravium superna vocationis, q. d.* Deus hoc bravium nobis proposuit, et ad illud nos vocat per merita Christi, Christus hoc apud Patrem promeruit, ut illud nobis bravium offerret ac proponeret quasi cursus nostri præmium. *Secundo,* hoc referri potest ad *persequor, q. d.* Ego curro, ego persequor hoc bravium, non meis, sed gratia) viribus, quam mihi Christus promeruit.

Ven. 15. Pinins trfit *tc* *i<itum* **triplici**

15. Quicumque ergo perfecti sumus , noe sentiamus. — Dices, vers. 12 ct 13, negavit se esso perfectum, quomodo ergo hic se inter perfectos numerat ? Despondent aliqui cum S. Augustino, Apostolum, vers. 12, negasse se esse perfectum perfectione patri®, hic vero asserere so esse perfectum perfectione viæ, seu talis qualis in hac vita haberi potest. Sed ex dictis patet Apostolum etiam vere. 12 loqui de perfectione non patria, Wed viæ.

Secundo, Ambrosius respondet Apostolum dicere sc perfectum respectu imperfectiorum : sicut viros Religiosos vocamus perfectos respectu vulgi, quia plura pietatis ac virtutum officia præstant quam vulgus.

Tertio ct genuino : « perfecti, » id est perfectionis studiosi, sive, ut Ansclmus, perfecti viatores : vox enim « perfecti » sumitur in actu non completo, sed inchoato, juxta *can.* 32, *q. d.* Cum ego Paulus, qui vobis videor perfectus, sentiam me necdum comprehendisse, sed obliviscens ea quæ retro sunt, ad priora me extendam, ac metam et bravium persequar; ergo a pari, imo multo magis , quicumque inter vos ad perfectionem vit® Christian® rnccum adspirant et connituntur, hoc merum sentiant, so scilicet nondum perfectionem attigisse, sed ad eam directo et continuo cursu debere currere, ut jam dixi ; pronomen enim *hoc* demonstrat id quod dictum est præced. vers. 13 ct 14. Ita Ansclmus.

Ibi nola, perfectionem hujus vit® consistere, non tam in eo quod quis plane sit perfectus, nihil habens vitii aut concupiscenti®, hoc enim uti«coo. impossibile est : sed in continua tendentia ct uowux cursu ad perfectionem. Hæc enim perfectio viatorum est, ut continuo et celeriter in via sua progrediantur ad terminum : nos autem in hac vita viatores sumus et vita nostra via est, turnad perfectionem, tum ad calum. Quo ergo magis per virtutes progredimur ad perfecfionem et ad colum, eo magis perfecti sumus viatores. Ita S. Augustinus, lib. *De Perfect, justitia,* cap. u : « Perfec- ffieatìm tus, inquit, (viator) est, qui ad perfectionem irreprehensibiliter currit carens criminibus dam- TU¿)r. nobilibus, atque ipsa etiam peccata venialia non negligens mundare eleemosynis. »

Er si quid aliter sapítis, et hoc vobis Deis revelabit. — Ita Romana, Græca et Syrus, non *recetavi?*, uti multi cum Ambrosio et Augustino, *epist.* 48, legunt. Vatablus sic exponit, «quicumque Quadra- :> perfecti sumus, hoc sentiamus,» scilicet justitiam d- esse non ex lege, sed ex fide Christi, « et si quid aliter sopitis,» *q. d.* Si contrarium sentiatis, puta justitiam obtingere homini ex observatione legis Mosis, «hoc quoque vobis Deus revelabit,» *q.d.,* inquit Erasmus : Si quis adhuc aliquid legi Mosis tribuit, ut ex ea putet se justificari, non ob id scindatur concordia Christiana, sed feratur excuseturque, quod in fide novellus sit, et recens a Judaismo conversus : ubi vero doctior fuerit, Deus ei hanc mentem aspirabit ut contemnat ea, quæ necdum contemnere potest *Secundo,* Theodorclus sic explicat, *q. d.* Si quid perfectius sapitis quam jam dixi, hoc habetis a Deo. *Tertio,* Hilarius, lib. XI *De Trinit.,* et favet Chrysostomus hic, sic exponit, *q. d.* lis, qui necdum plenam mysteriorum fidei et veritatis cognitionem asseculi sunt, exspectanda est revelatio Dei, qui plenam veri cognitionem largiatur, et si quid prius erratum fuerit, corrigat.

Quarto et genuine, *q. d.* Si do perfectione « **abler** sapilis, *a* quam ego, quia nimirum sentitis et putatis vos metam, scilicet perfectionem, apprehendisse, aut illi osso proximos, «et hoc » quoque sicut celera, a vobis » ignorantibus et errantibus « Deus » suo tempore « revelabit, » scilicet errorem esse, vosque erraro in isto sensu vestro. Ha Tbeodoretus ct Ansclmus.

Nota : Deus hoc revelat, dum homini soipsum et sua vitia sensim patefacit, dum ardua virtutum opera, in quibus hominis perfecti imbecillitas la-

t

borni cl succumbit, objicit; dum aliorum perfectorum exempla, qui longo nos superant, ob oculos ponit, dum per doctores ct concionatorcs Christiana* perfectionis eminentiam et sublimitatem describit.

Ver», i». 16. Verumtamen (supple, rogo vel hortor) AD QUOD PERVENIMUS, UT IDEM SAPIAMUS, ET IN EADEM permaneamus regula. — *q.d.* Verum enim vero ut redeam ad ea quæ tum initio capitis de cavendis Judaizantibus, tum paulo ante de cursu ad perfectionem dixi, rogo omnes ut regulam doctrina!, pariter et vito Christi, ad quam in baptismo pervenerunt, retineant, in caque permaneant : nimirum ut idem sapiant sintque concordes in Christianismo, in Christi fide æque ac moribus, ncc admittant Judaizantes, qui discordiam seminant ct schisma faciunt, volentes Judaismum miscere Christianismo (1).

Ubi nota *primo:* Vox «Verumtamen» significat Apostolum redire et resumere principale argumentum hujus capitis, imo lotius epistolæ, quod est sancire regulam fidei et Christianismi, ne scilicet Judaismum admittant. Id patet ex versibus scq., ubi agit contra Judaizantes negantes crucem Christi.

Fries ciiruti r rnuT* LuuMù. *Secundo,* « regulam, » sive amussim, et, ut græce est, canonem, vocat legem et fidem Christi, quæ rcc^a es^ *nsliU' amussis, cui nihil addere, nec demere, quam ncc inflectere, ncc ad Judaismum, aliovc torquere licet. Ita Theophylactus. Fides enim est quasi linea ct regula rectissima, quam si vel modicum inflectas, aberras a vero, et falsitalem incurris ; veritas enim consistit in puncto, Vcriti» b/uÌbvì- •itili, in indivisibili : talis est nonna credendi et vivendi, quam nobis praescribit fides ct lex Christi. Nam Apostolum non de credendi tantum, sed et vivendi norma loqui, patet ex versu seq., ubi ait : a Imitatores mei estote, et observate eos qui ita ambulant, sicut habetis formam nostram. » Ita Œcumcnius ct Ambrosius.

Hinc tertio, pro « permaneamus,» græce est çstx»n, id est incedamus quasi milites iu acie, ordine ct gradu nostro. De quo dixi *ad tialat.* iv, 25, et *ad eosdem,* cap. VI, vers. IG.

Quarto, Græca sic habent, irti» «í « tú avrà *ç'.v/û'tMüñ-H,* tò *aM* çfwiw, id est verumtamcn in co, ad quod pervenimus, eadem iucedere (id est incedamus) regula, idem sapero (id est sapiamus); infinitivi enim ponuntur pro imperativo more Hebneo. Deinde intcUigitur in secundo membro, **d**, *q. d.* Et idem sapiamus ; hoc enim exigit oratio bimembris, ct in ea copulam sæpe suhlicent liebrai.

Va». 17. 17. Imitatores mei estote, fratres, et observate EOS QUI ITA AMBULANT, SICUT UABETIS FORMAM nostram. — **Græce, <rj|Z[»i[iT,Toù, id est coiuiita-**

(1) Id est, exprimamus interim eas doctrinas, quas jam irete perce;.imus , vini at moribus, dum ud majora *d*p.ra\ rnuu» : ila Aiuoli.

tores mei estote, *q. d.* Cum aliis, qui me imitantur, pariter et vos, o Philippenses, me imitamini. Sapienter Nazianzcnus, epist. *ad Nicobulum :* « Prudentis, inquit, el cordati viri est magna mensura vitam suam metiri, atque excellentium virorum sese imitationem componere. Præstat enim se- Glorio eundas inter homines magnos et locupletes ferre, quam primas inter pauperes ct abjectos : siculi ;1|in"nfrI majoris utique gloriæ est paululum infra aqui- «quflw. lam, quam supra humiles alaudas volitare. »

Secundo, pro « formam nostram,» græce est t vkw <tu vol* id est typum cl exemplar nos, quod clare Vatablus vertit, *quemadmodum nos habetis pro exemplari.* O quam efficax est Pastoris, Episcopi et Principis verbum et jussio, cum ipse id quod jubet, primus aggreditur, seque aliis agendi et vivendi formam exhibet! Quam pulchrum est et rrahu decorum, cum Prælalus et Princeps non imperiose mandat dicens : Popule aut serve, ito, la- noñ*'/rt borato, facito quod jubeo; sed excitando potius *facite,* et exhortando dicit : Eamus, faciamus , labore- ,f'l· mus, me meæque vito formam ac normam sequimini. Ita Julius Cæsar in castris, militibus suis in labore, vigiliis ac difficultatibus quibusque præibat, ut nemo detrectare auderet quod præcuntem facere vidisset. Ita Alphonsus, Aragonum rex, cum exercitus ejus summa laboraret cibi inopia eique offerretur raphanus cum pane, recusavit dicens : a Non decet imperatorem jejuno exercitu mandere.» Testis est Panormitanus, lib. *De Gestis Alphonsi.*

In *Vitis Pair., in Sententiis Patrum,* sent. 100, frater requisivit senem, dicens : Fratres alii mecum cohabitant et volunt ipsi ut ego illis præcipiam, quomodo jubes ut faciam? respondit : « Fac tu quod præcipis, ut non tantum illis præcepta, sed et formulam præbeas. »

Hinc S. Dionysius Areopagita dixit sacerdotes Sicerfo» esse debere instar crystalli pellucidi ct radiantis, in quod incidentes solis radii, in cælcra quæ vi- cry»ulli. ciña sunt, refunduntur.

Scribit Sulpitius, S. Martmum commoratum fuissecum S. Hilario, Episcopo Pictaviensi, ejusquo eruditione cl piclate mullum profecisse, atque ordinatum ab eo exorcistam, ad sacerdotium se disponere empisse. S. Hilarius ergo fuit forma vito S. Martino, ejusque sanctitatis dux el auctor.

S. Hilarión videndi S. Antonii studio in solitudinem contendit : apud quem duobus mensibus commoratus, omnem ejus vito rationem didicit ; unde domum reversus facultates suas pauperibus elargitus, in eremum rediit, iniramque illam vitam quam describit S. Hieronymus, egit, faciens se speculum cl portentum orbis.

Narrat Maffcius in *VitaS. P. Ignatii,* lib. II, cap. ini, adolescentem quemdam Luthcranum, qui disputando converti non poterat, traditum Ignatio, atque ab eo in domum acceptum fuisse conversum. Qui rogatus quomodo ita mentem ante inexpugnabilem mulasset, respondit se Ignatii et

Sociorum, non tam argumentis (licet et iis valerent plurimum), quamspcctatæsanctitati virluliquo cessisse; quod ita apud se prope necessario statuisset, a tam incorruptis moribus, a tanta pace ct concordia, a tam bonis operibus rectam in Deum iidem abesse nullo modo posse.

itn. 18. 18. Multi enim ambulant. — Subaudi, aliter quam ego : quia ego predico ct sequor Christi crucem ct austeram vitam, illi et verbo cl facto Christi cruccm negant, vivunt in otio, deliciis, fastu ac Judaicis cairemoniis, tanquam inimici crucis Christi.

Quos SÆPB dicebam vobis (subaudi, esse) (nunc AUTEM ET FLENS DICO) INIMICOS CRUCIS CUBISTI. — Notat Simonem Magum ejusque asseclas, qui ne-

Inimici (hrisii iilZ-u fluinthi. qui Christi ejuique givit.

Christum vere esse crucifixum ; Christum enim se in cruce subtraxisse, et solam ejus imaginem passam dicebant. Sic Cerinthus Jesum a Christo dividens, Jesum passum esse ac resurrexisse dicebat, Christum autem nequaquam, scj impassibilem perseverasse, ipsumque tempore passionis a Jesu recessisse. Testis est Ircnæus, lib. I, cap. XXV, et Epiphanius, *hæresi* 28. Addebat Basilides Jesum se transformasse in Simonem Cyrcnæum, cumque pro Jesu se subducente esse crucifixum. Testis est Epiphanius, *hæresi* 24. Hos hæreticos Paulus hic, et post quadraginta annos S. Ignatius suggillat scribens ad eosdem Philippenses, monensque ut hos ipsos caveant, qui negarent crucem Christi : « Princeps enim, ait, hujus mundi gaudet cum quis crucem negarit; cognoscit crucis confessionem suum ipsius esse exilium : id enim Irophæum est contra ejus potestatem, quod videns expavescit, ct audiens timet. » Et infra : « Idcirco ct in quibusdam, ut cruccm negent, facit, ut passionem erubescant; mortem, opinionem vocent ; nativitatem et ortum ex Virgine circumcidant, » dividentes nimirum Jesum a Christo ct B. Virginem vocantes matrem Jesu, non autem Christi. Et hoc est quod dixit Paulus, vers. 2 : «Videte concisionem,» id est cos cavete, qui sic Jesum a Christo concidunt ac dividunt.

Hæc hæresis non tantum per Judæam, sed per Græciam ct Asiam proserpsit. Unde ad Corinthios ct ad Philippenses aliosque scribens Paulus, toties extollit crucem Christi, nec se aliud scire,

Ectksii liare- ri"iM •loitKi. tiâiüvii Chrbü.

quam Jesum Christum crucifixum profitetur. Hinc ut hanc hieresin aboleret cl cruccm exaltaret Ecclesia, a sui initio ligneam cruccm in titulum erexit, quasi in trophœum, ut ait S. Ignatius, erectum contra diaboli potentiam, quod ubi viderit, horret. Imo hic erat titulus Ecclesi», et hoc ipso domus aliqua erigebatur in ecclesiam, si in ea erigeretur titulus crucis, ut docet Baronins ct Jacobus Gretscrus, lib. II De *Cruce,* cap. vu.

** Hinc rursum signum crucis fidelibus formare solemne fuit, ad benedicendum, ad fugandos da mones. imo ad quœvis opera inchoanda ct Deo offerenda. Unde Tertullianus, quasi de re antiqua loquens, lib. *De Corona militis,* cap. in ct iv : « Ad omnem, ait, progressum atque promotum, ad omnem aditum atque exitum, ad vestitum el calceatum, ad lavacra, ad mensas, ad lumina, ad cubilia, ad sedilia, quæcumquo nos conversatio exercet, frontem crucis signaculo terimus. (Nota : non ait, *signamus,* sed, *terimus ;* adeo se crebro signabant, ut frontem terere viderentur.) Harum et aliarum disciplinarum si legem expostules, scripturarum nullam invenies. Traditio (nolent hoc Novantes, qui nihil admittunt , nisi quod sacra Scriptura expressum est) tibi praetendetur auctrix, consuetudo confirmatrix ct fides observatrix. » Sic et Cyrillus Hiero- ExCyrfl- solymitanus, *Catech.* 13 : « Non pudeat, ait, vos crucifixum confiteri, sed in fronte confidenter crucis signaculum digitis imprimatur, et in aliis omnibus crux fiat, in panibus comedendis et in poculis bibendis, et in ingressu, et in egressu, ante somnum , reefimbendo et surgendo, eundo et quiescendo. Magna est hæc custodia, quæ propter pauperes gratis datur, sine labore propter infirmos , cum a Deo sit hæc gratia et timor dæmonum : triumphant enim de illo hoc signo. Ostenta illi audacter : quando enim viderit crucem , recordatur crucifixi ; metuit enim eum qui contrivit caput draconis. » Sic et Hieronymus, *ad* Et *Eustochium,* epist. 22 : « Ad omnem, ait, actum, ron:"uX ad omnem incessum, manus pingat crucem.» Imo in singulis domibus, adeoque cubiculis Christianorum pingendas esse cruces, docet S. Nilus scribens ad Olympiodorum Proconsulem.

Nota *secundo :* Hi hæretici uti crucis Christi, ita et continenti®, severitatis, austeritatis vitæ, quam Christianos docet crux Christi, hostes erant, agebantque et prædicabant vitam in otio et deliciis, mollem, lascivam ct Epicuream : quemadmodum et nunc nostræ hæreses libertatem omnem carni indulgent. Et hac quoque ratione Apostolus cos vocat inimicos crucis Christi, quia nimirum, ut sequitur, eorum Deus venter est, et nonnisi terrena sapiunt. Unde ct quosvis alios, etiam Catholicos, veniri et veneri deditos hisce verbis perstringit Aposloluw

frrinthjini host'l crucii Chrisii rnnl Epicurei.

19. QUORUM FINÍS INTERITUS. — Gl^rcc x-oiXux, Vers*

id est *perditio, q. d.* Qui in fine perdentur ct interibunt; finis eorum lascivis et gulæ erit mors adorna; voluptates eorum desinent et finientur gehennali incendio el interitu»

Quorum Deus venter est , —qui ventri per omnia indulgent, qui ventri omnino addicti sunt, qui soli ventri loti student : illud enim cuique Deus quod maxime colit, cuique lotus servit, ct seso suaque omnia impendii. Et proprie tales sunt, qui omnia sua studia, cogitationes ct opes ad gulam et ventrem, quasi ad summum el ultimum bonum referunt : rursum ii, qui ventrem Deo præponunl, parati pro gula Dei legem ct reutorT

amicitiam violare : tunc enim gula est peccatum mortale; alias fere gula tantum est veniale peccatum, ut dixi *Galat.* v, 21. Pulchre S. Chrysostomus : « Tanta mala, ait, non facit mare fines suos transgressum, quanta venter, si corpus nostrum cum anima superaverit; omnem orbem CrU<rsa- ¡Unit mare, et venter totum corpus. Pone illi ter- X u* m'nurn natura? sufficientiam, quemadmodum Dens mari posuit arenam, et si æstuaverit et fcrocierit, increpa illum virtute, quam in te habes: vide quomodo Deus increpaverit, ut ipsum imiteris. »

v'^e,'r alludere Paulus ad Dagon, deum Phi- Ur"' bstinorum, I *Peg.* v. Dagon enim est deus venter, quia veniris causa colebatur : videtur enim Dagon deus fuisse piscium . feeturm et frumenti, a quo nimirum petebant copiam piscium, prolium 0'» P'- (instar multiplicationis piscium) et frumenti. Nam Oagon hebraico dicitur a n *dag,* vel H4T *daga,* in»' id est a pisce. Unde tradunt Hebræi, Dagon fuisso idolum hominis mixti cum pisco, ita nimirum ut ah umbilico et infra, piscis, supra vero hominis figuram habuerit, quales Sirenes finguntur. Philistini enim piscationi dabant operam, indeque vivebant ; erant enim accolæ maris Mediterranei. Lilius Gyraldus, lib. *De Diis Gentium,* syntagm. 2, pag. 10.3, putat Dagon fuisso Jovem Aratrium, quem colebant Phoenice», tanquam frumenti et aratri inventorem, quasi Dagon vocetur a pn *dagan,* id est frumentum. Rursum Dagon deus venter est : quia, cum arca foederis capta a Philistæis collocata esset juxta Dagon, Dagon concidit coram ea, capite et manibus avulsis a corpore, ut tantum truncus seu venter extaret reliquus, quem postea coluerunt; et huc alludit Paulus dum ait: «Et gloria in confusione ipsorum qui terrena sapiunt. n Unde et cultores Dagon percussi sunt pudendis mariscis, morbis ani, ita ut ipse computresceret, indeque intestina defluerent et prominerent, ut recte annotavit Abulensis : siculi hoc saeculo, miro sed justo Dei judicio, cultores ventris et veneris feriuntur nova et veteribus incognita, caque pudenda et infami luo, sive morbo Gallico. Huc etiam apposite alludit nomen Dagon, quod hebraico tam piscem iniquitatis, quam piscem doloris et trisliti®, uti vertit S. Hieronymus, in *Nominibus Hebraicis,* significat.

Nola : Deus venter est vorago omnium bono- Cnkrrm ruin Hjnc Diogenes Cynicus gulonum ventrem cU- vocabat vitæ charybdim, co quod omnia devo- nt4ii. rarct, nec satiaretur unquam; imo Charybdis tantum sorbet ca quæ mari vehuntur, et revomit tandem quod absorbuit; at lurconum ventribus nec aer, nec terra , noe flumina, nec maria sufficiunt : quin et domos et agros totos absorbent, nec revomunt. Refert Laertius, lib. V!.

Et gloria is confusione ipsorum , — id est gloriantur hi Judaizantes de circumcisione, do qua confundi deberent; fit enim in membro verecundo , cujus nos maxime pudet. Ita S. Augustinus; serna. 14 *De Verbis Apostoli. Secundo* et melius, S. Chrysostomus, Thcophylaclus, (Ecumenius, *q. d.* De peccatis turpibus, de quibus confundi deberent, et quorum eos pudero oporteret , etiam gloriantur, eaque jaciant. Apposite Pythagoras cum quemdam audiret dicentem, malle se infer mulieres quam inter Philosophos versari , subjecit : « Sues, ait, malunt in cenno, quam in limpidis aquis versari. »

Qui terrena sapiunt , — quorum cor terræ affixum nonnisi terrestres habet affectus, nonnisi terrestria bona amat, desiderat, curat, cogitat, prosequitur.

20. Nostra autem conversatio in coelis est . — Ver'- In Græco legitur bcMtvjuux, id est *vitæ ratio,* ins- noXCrm. titulum, inquit Budæus, *q. d.* Christian® vitæ PJ institutum est, in cœlis agere; Christianismus est '«u professio vit® coelestis.

Nota *secundo,* wAittopa significat quoque *conversationem.* Nota : *Conversationem in cœlis* opponit conversationi in terra, rebusque terrestribus, sive iis qui terrena sapiunt, *q. d.* Terreni et mundani sapiunt, amant, curant terrena : nos Christiani sapimus, amamus, curamus cœlestia; terreni (piasi talpæ in terra versantur, terram fodicant, terræ inhiant, terræ opibus delectantur : nos Christiani coelestibus pascimur, ad coelum tendimus, coelestibus inhiamus, in coelis est cor nostrum et bona omnia; in cœlis ergo sumus, non in terra, quia anima magis est ubi amat, quam ubi animat. « Sicut domus, ait S. Gregorius, lib. VIII *Moral.,* cap. xxxi. exterioris conversationis est (editicium, quod inhabitat corpus : ita domus nostræ cogitationis, est res quaelibet, quam per dilectionem inhabitat animus. Unde Paulus qui in supernis cor fixerat, in terra quidem positus, sed tamen n terra extraneus dicebat : Nostra conversatio in cœlis est. »

Itaque « nostra conversatio in cœlis est, » Conwm. *primo,* quia mentem et cogitationem habemus in '[°"",],'* cœlis, sursum habemus corda, sæpe de Sanctis, Angelis, Deo, vita beata rebusque coelestibus mo, por cogitamus et loquimur, imo cum Sanctis loquimur. Qua in re cxcelluit apud nos oliin B. Maria |C1UJ. Oigniacensis, quæ ita Sanctis et Angelis familiaris fuit, ut de ea ita scribat gravis auctor, Jacobus de Vitriaco Cardinalis, cap. vin *Vitee ejus* : « Cum, ait, Sancti alicujus festus immineret dios, Sanctus illo ferias ei suas nuntiabat et in ipsis feriis visitabat eam, mullos sccuin beatos cives adducens, sicquc spiritus ejus cum Sancto totum illum jucundum ducebat diem. Ex familiari autem et crebro Sanctorum colloquio id obtinuit, ut, quemadmodum homines vicinos suos alios ab aliis internoscunt, ita ipsa angelos et sanctos homines alios ab aliis posset distinguere. »

Secundo, « nostra conversatio in cœlis est; » Secundo, per vitam cœlostem, quia in terris vitam agimus puram et sanciam, qualem Angeli agunt in cœlis.

Hinc Ecclesi®, quæ Sanctorum ct fidelium est congregatio; a Deo datus est calceus ianthinus, sivo crelcstis, *Ezech.* xvi, 10 : « Calceavi, ait, te *ftntoino, » scilicet calceo hyacinthini, ut vertunt fcy cin- Septuaginta, id est violacei et cœleslis coloris, (t,l!"•'' ut hoc symbolo significaret Deus, Sanctorum, "' u.15 (IU* ›n Ecclesia sunt, conversationem esse in cœlis. Rursus, per hyacinthum, qui vestis est regum, ut patet *Ecrit.* xt, A, significabat Deus animum regium et excelsum Sanctorum Ecclesi®, qui nimii iim in cœlis fixus, hæc omnia terrena pessumdat ct proterit. Unde et luna sub pedibus Ecclesia! ponitur, *Apocal.* xir, 1.

Tfrth, ^cab J' buia, *Tertio,* « nostra conversatio in cœlis est, » per sPcm › H'"a tendimus ad coelum et speramus brevi ad Christum, qui nobis viam præmunivit in cadum, pervenire ; eo ergo praemittimus spem nostram, affectum et opera, quo speramus post hanc vitam re ipsa tam anima, quam corpore nos ascensuros. Empedocles rogatus cur viveret? respondit : *Vt cœlum aspiciam ; tolle cœlum, et nullus ero.* Longe venus Christianus rogatus, cur vivis? respondebit : Ut cœlum non tantum aspiciam , sed ct consequar. Quare merito S. Bernardus ad eos qui terrenis inhiant : « Non pudet, ait, te corpore cœlum suspicere, ct mente in terra repere : caput sursum, et cor habere deorsum ? »

Conter- W£aiisin ip„. i n- ws ; hoc Nota *tertio :* wolíttuu* significat insuper, inquit ®u<^®us › regimen politicum reipublica* vel civitatis, *q. d.* Nostrum regimen ; nostra respublica, nostra civitas in cœlis est: nos gerimus ut municipes cœlorum ; regnum coelorum est civitas nostra, cujus municipali jure Sancti omnes reguntur. Quod regimen est spirituale et coeleste, non carnale et terrestre : quia non in carnalibus, externis et terrestribus, sed in spiritualibus, internis et codcstibus legibus et institutis positum est. Undo Tertullianus, lib. *De Corona militis,* legit : *Noster municipatus in cœlis est, q. d.* Peregrini sumus mundi, sed municipes et cives coeli. Sic « conversatio » hic (ut vertit Noster) accipi potest civica, seu qualis est civium; hoc enim est T:c).ÍTwua. Unde sic verti potest hic locus : conversamur ut cives coelorum, qui scilicet legibus, consuetudine, politia, jure ac bonis civitatis et regni coelestis reguntur et vivunt. Ita *Ephes.* cap. n, 19, dixit : « Jam non estis hospites et adven®, sed estis cives sanctorum et domestici Dei. » Et *llcbr.* svili, 22 : « Accessistis, ait, ad Sion montem , cl civitatem Dei viventis, Jerusalem coelestem, ct multorum millium angelorum frequentiam , ct Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cœlis, » etc. Do voce iroX£?w|x*, voi *cAmí« (hæc enim duo sæpc pro codem sumuntur, teste IJu(laeo) plura dixi *Ephes.* n, 12.

Hinc moralitcrS. Gregorius explicans illud *Job,* XXXIX : « Numquid ad præceptum tuum elevabitur Simii in aquila,ct in arduisponclnidum suum? »S. Paulum cl Sanctos comparat aquila.*, lib. XXXI *Moral.,* xix: <puii « Videamus, ait, aquilam nidum sibi in arduis construentem,qui ait : Nostfa conversatio in codi. yrnita, est; et rursum: Qui conresuscitavit et consedere 'lì??* fecit nos in cœlestibus. In arduis habet nidum, quia profecto in supernis figit consilium. Non vult mentem in ima dejicere, non vult per abjectionem conversationis humante in infimis habitare. Tunc Paulus fortasse in carcere tenebatur, cum se consedere Christo in cœlestibus testaretur; sed ibi erat, ubi ardentem jam mentem fixerat, non illic, ubi illum necessario pigra adhuc caro retinebat. » Deinde hanc mentis in cœlo posit® Owraltitudinem signum esse divin® prædestinationis, ita docet : « Hoc namque esse speciale specimen ,/ n,-m electorum solet, quod sic sciunt praesentis vit® pr»i-raiter carpere, ut per spei certitudinem noverint IuUoaifc jam se ad alta pervenisse, quatenus cuncta qu® præterfluunt, sub se esse videant, atque omne quod in hoc mundo eminet, amore æternitatis calcent. Hoc enim est quod sequenti se anim® Dominus per Prophetam dicit : Sustollam te super altitudines terr®; nam quasi quœdam inferiora terr® sunt, damna, contumelia, egestas, abjectio, quæ ipsi quoque amatores sœculi, dum per lat® vi® planitiem ambulant, vitando calcare non cessant. Altitudines autem terr® sunt, lucra rerum , blandimenta subditorum , divitiarum abundantia, honor et sublimitas dignitatum, quæ quisquis per ima adhuc desideria incedit, eo ipso alta æstimat, quo magna putat. At si semel cor in cœlestibus figitur, mox quam abjecta sint cernitur, quæ alta videbantur ; nam sicut qui in montem conscendit, eo paulisper cætera subjacentia despicit, quo ad affiora gressum amplius tendit : ita qui in summis intentionem figere nititur, dum annisu ipso nullam præsontis vitæ gloriam esse deprehendit, super terr® altitudines elevatur; ct quod prius in imis desideriis positus, super se credidit, post ascendendo proficiens, sibi subesse cognoscit. »

Undb (¿5 eS, ex quo , scilicet cœlo) etiam Salvatore* exspectamus Dominum rostrum Jesem Christum, — ut veniens ad judicium nos fideles , nos amicos ad cœlestia anhelantes, cœlo adjudicet, et in cados secum triumphantes ducat; tuneque nobis plenam salutem ab omni corporis et mentis rerumna afferet, donabitque nos gloria, tum corporis, tum animai, eritque plenus et perfectu» salvator.

Nota : «Salvare» proprie est rem amissam aut perditam recuperare. Unde Graecum «Kit* deducitur «5 <ni, <»w, ut dicere cwsw «i idem sit, quod te tibi reddo atque restituo. Sio Ghnslus dicitur aurr.?, id est *Salvator,* quia nos nobis, puta primæva* nostr® integritati, spei, saluti et felicitati, restituit. Apud Græcos ôjuÇîxmm vocabantur, qui mala, morbos et monstra propulsabant ab hominibus, uli Hercules et Æsculapius. Apud Romanos dicebantur Patres patria*, qui rempublicam ab imminento hoste, vel periculo liberar bant. Talis est Christus.

Preclare et pie *Manuale* S. Augustini, cap. xxiv : « 0 anima mea, ait, insignita Dei imagine, redempta Christi sanguine, desponsata fide, dotata spiritu, ornata virtutibus, deputata cum angelis, dilige illum a quo tantum dilecta es. Intende illi qui intendit tibi, quærc quaerentem te, ama amatorem tuum. Esto sollicita cum sollicito, cum vacante vacans, cum mundo munda, cum sancto sancta. » Et paulo inferius : « Elige illum in amicum prie omnibus amicis tuis, quia cum omnia tibi subtracta fuerint, solus ille libi fidem servabit : in die sepulturæ tuæ,et cum omnes amici tui recedent a te, ille te non derelinquet ; sed tuebitur a leonibus infernalibus rugientibus preparali* ad escam, et conducet per ignotam regionem, atque perducet ad plateas supernæ Sion, et ibi collocabit te cum angelis suis ante faciem majestatis suæ: ubi audies illud melos angelicum, Sanctus, sanctus, sanctus, etc. Ibi est canticum lætitiæ, vox exultalionis et salutis, gratiarum actio, vox laudis atque alleluia perpetuum. Ibi est cumulus felicitatis, supereminens gloria, superabundans laetitia ct omnia bona. » Ac tandem concludit : « 0 anima mea, suspira ardenter, ct desidera vehementer, ut possis pervenire ad illam supernam civitatem, de qua tam gloriosa dicta sunt : in qua sicut lætanlium omnium habitatio est. Amore potes ascendere : amanti nihil est difficile, nihil impossibile. Anima quæ amat, ascendit frequenter et currit familiariter per plateas coeliistis Jerusalem, visitando illos Patriarchas et Prophetas, salutando Apostolos, admirando exercitus Martyrum et Confessorum, choros Virginum speculando, et omnium Sanctorum. » Ecce sic S. Augustini conversatio erat in ccelis. exspectans inde Salvatorem.

Vm. II. **21. Qu REFORMABIT CORPUS HUMILITATIS NOSTRÆ, CONFIGURATI M CORPORI CLARITATIS SUÆ. — Pro rC-***fonnabit,* grace est *pnqqutmu,* transfigurabit, transformabit,hoc est, inaliam figuram et formam, non essentialem,sed accidentalem co utabit, ut scilicet ex corruptibili faciat coquis incorruptibile, ex passibili impassibile, ex terrestri caeleste.

%'<!n>n *Sentado,* « corpus humilitatis » hebraísmo vocat corPus humile, id est vile, abjectum ct miserum. Aliter S. Bernardus, semi. 47 *in Cantica :* « Vocat, inquit, corpus humilitatis, quia soli humiles hac gloria reformabuntur; » sed hoc non est litterale, nec genuinum. *Tertio,* «corpus claritatis» vocat corpus Christi clarum et gloriosum. *Quarto,* pro *configuratum corpori,* grace est ttç tò aùrò tü aúpan, etc., id est, ut fiat conforme corpori claritatis Christi. Syrus vertit, *ut fiat in similitud'* lX *-orporis gloriæ suæ.* Hinc patet falsltas et stoliditas illius sententi® hæreticorum, qui docebant in resurrectione corpus nostrum transformandum in globum, ut sit instar corporis solaris, eo quod scriptum sit: « Fulgebunt justi sicut sol; nec cnim talis, scilicet rotunda, est figura corporis humani, nec talis est corporis Christi gloriosi. Unde hanc hœrcsin Origani ascribit, eamque damnat Justinianus Imperator, in sua *Constit.* quam recitat Baronius, tom. VII, anno Christi 538, pag. 289, 293.

Nola : Apostolus configurationem vel conformationem hanc ponit in claritate, id est in gloria, *q. d.* Corpus hoc nostrum, quod œque ac corpus Christi hic atteritur, famet, friget, œstuat, infirmalur, verberatur, flagellatur, laniatur, fiet per has passiones in resurrectione gloriosum et simile corpori glorioso Christi. Unde exclamat Chrysostomus : Papæ, ait, illine qui ad dexteram Patris sedet, conforme flet hoc corpus ? illi, qui adoratur ab angelis; illi, cui adstant incorporales illae virtutes? illi, qui est super omnem principatum, potestatem et virtutes, illi conforme fiet? Si ergo totus orbis lacrymis sumptis eos defleret, qui ab ista spe deciderunt, num digne collacrymaretur; quod, cum promissio nobis sit facta, corpus nostrum futurum ita glorioso Christi corpori conforme, illi cum dæinonibus abeant? » Et S. Bemarduç, serm. 2 fle *Verbis Isaiæ,* citans hunc Apostoli locum : « Quid adhuc, ait, murmuras, caro misera, quid adhuc recalcitras, ct adversus spiritum concupiscis? Si te humiliat, si te castigat, si redigat in servitutem, id profecto in tuo genere non minus tua interest quam ipsius. Quid eis invides, qui de operibus vermium et murium pellibi»® :-./ «oriam plane gloriam mendicare non crubocunt, cultu indigno vivis, interdicto et mulieribus , semetipsos dehonestantes potius quam ornantes? Beforment ipsi, aut magis certo deforment corpora sua : te, si fueris corpus humilitatis, reformabit idem artifex qui formavit. Illam (si non desipis) præstolare manum, ut quod fecit, ipse reficiat. »

Conigvju ciiri. ut«. '1

Secundum operationem, qua etiam possit subjicere sibi omnia. — Causam dat hujus transformationis, potentiam scilicet, ac potentem Christi operationem, qua potens est subjicere sibi omnia; si omnia, ergo ct corruptionem et mortem, *q. d.* Christus dominatur morti et vitæ, omnibusquo quæ in cœlo ct in terra sunt; ergo facile ipsi est, ut suo jussu faciat corpora nostra corrupta resurgere ad immortalitatem et gloriam. Ita Chrysostoinus.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

floriatur ad concordiam, gaudium, orationem, modestiam, pacem, honestatem, omnemque sanctimoniam.
Secundo, vers. 10, *laudat eorum erga se curam ct sollicitudinem, ac munera sibi missa, docetquc scire se abundare, et penuriam pali.*
Ac *denique, vers.* 19, vícíssím *cis bene precatur, cosque salutat.*

1. Itaque, fratres mei diarissimi et desideratissimi, gaudium meum et corona mea : sic slate in Domino, diarissimi. 2. Evodiam rogo et Syntichen deprecor, idipsum sapere in Domino. 3. Etiam rogo et te, germane compar, adjuva illas, quæ mecuni laboraverunt in Evangelio cum Clemente cl cæteris adjutoribus meis, quorum nomina sunt in libro vite. 4. Gaudete in Domino semper : iterum dico, gaudete. 5. Modestia vestra nota sit omnibus hominibus : Dominus prope est. 6. Nihil solliciti sitis : sed in omni oratione et obsecratione, cum gratiarum actione petitiones vestræ innotescant apud Deum. 7. Et pax Dei, quæ exsuperat omnem sensum, custodiat corda vestra et intelligenlias vestras in Christo Jesu. 8. De cætero, fratres, quæcumque sunt vera, quæcumque pudica, quæcumque justa, quæcumque sancta , quæcunique amabilia,quæcumque bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus disciplinae, hæc cogitate. 9. Quæ et didicistis, et accepistis, et audistis, et vidistis in me, hæcagite : et Deus pacis erit vobiscuin. 10. Gavisus sum autem in Domino vehementer, quoniam tandem aliquando refloruistis pro me sentire, sicut et sentiebatis : occupati autem cratis. 11. Non quasi propter penuriam dico : ego enim didici, in quibus sum, sufficiens esse. 12. Scio et humiliari, scio et abundare (ubique et in omnibus institutus sum) ; et saliari, et esurire ; et abundare, et penuriam pali. 13. Omnia possum in eo, qui me confortat. 14. Verumtamen bene fecistis, communicantes tribulationi meæ. 15. Scitis autem et vos, Philippenses, quod in principio Evangeli!, quando profectus sum a Macedonia, nulla mihi Ecclesia communicavit in ratione dati et accepti, nisi vos soli : 16. quia et Thessalonicam semel et bis in usum mihi misistis. 17. Non quia quæro datum, sed requiro fructum abundantem in ratione vestra. 18. Habeo autem omnia et abundo: repletus sum, acceptis ad Epaphroditoquæ misistis, odorem suavitatis, hostiam acceptam, placentem Deo. 19. Deus autem meus impleat omne desiderium vestrum secundum divitias suas in gloria in Christo Jesu. 20. Deo autem et Patri nostro gloria in sæcula sæculorum : Amen. 21. Salutate omnem sanctum in Christo Jesu. 22. Salutant vos, qui mecum sunt, fratres. Salutant vos omnes sancti, maxime autem qui de Cæsaris domo sunt. 23. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro. Arnen.

Vw«.i. **1. ITAQVE, FRATRES MEI DIARISSIMI ET DESIDERATISSIMI,** — «•jowrr.TM mi* *inariOrrnt,* ili est, ut Vatablus, *dilecti ct desiderati;* vel, ut Erasinus, *amabiles et desiderabiles.*

Gaudium meum, et corosa mea. — Vocat Philippenses « gaudium n suum et « coronam » metonymicc, quia scilicet erant causa ct objectum sui gaudii et coron® : gaudebat cnim Paulus videns cos a se conversos in fido et virtute persistere ac crescere, ct ex labore, quem in illis convertendis ct perficiendis impenderat, ac ctiamnum impendebat, sperabat a Deo accipere coronam glori®.

Popal» Episcopi.

Ita sancti Episcopi populum suum vocabant coronam suam , eo quod populus instar coronie vallaret Episcopum, ab coque penderet : uti S. Cornelius Pontifex et Martyr, ut habetur in *Actis* martyrii ejusdem, a Præfecto Volusiano interrogatus, cur contra præcepta Imperatoris ct contra rcmpublicam litteras acciperet a S. Cypriano , respondit : « Ego do corona Domini litteras accepi, non contra rcmpublicam : » coronam Domini vocans fidelem Christi plebem, sa

Emb- et Episcopos circumdantem. Ita S. Amandus mo-
Plua s riens et ad ccehim conscendens apparuit B. Alde-
Ax‘‘Ddi pondi absenti ct oranti, augusta specie, cinctus corona albatorum ; cumque illa percunctavetur, quis ille esset reverendus, in quem albati omnes respicerent, ab angelo audivit : Ilie est amabilis Deo Amandus, qui a sæculo migrat ad cœlum, stipatus sanctis animabus, quas verbo et exemplo ad omnem virtutem instituit, ac proinde ab eis quasi pater colitur et cum eis ad gaudia Domini jam gloriosus ascendit Testis est auctor Vitae S. Gislcni, cap. xii, et auctor Vite S. Aldcgondis, cap. xvn. Si enim in hac vita parens corona filiorum cingitur, et, ut ait Sapiens, Proserò. xvn, 6 : « Corona senum (sunt) filii filiorum; » si, inquam, paterfamilias, si princeps suorum corona stipatur, et, ut S. Job do so ait, cap. XXIX, 25 : « Sedet quasi rex circumstante exercitu : e quidni parentes spirituales, qui filios in relemum victuros cœlo genuerunt, eorum corona vallentur et ornentur? Hinc Apostolus Thessalonicenscs, cpist.I, cap.n, vers.19, vocat suam *coronam gloria :* qua de re ibi dicam.

Sic state in Domino, ciurissimi, — stato, ct constantes persistite in Domini Jcsu Christi fido, spe, gratia, justitia, eo modo quo in iis standum esso docui, cap. prasced., ct eo modo quo vos coepisse stare gratulatus sum, cap. i, 6; ut scilicet hæreticos fugiatis, nec admittatis circumcisionem ct judaismum, sed a solo Christo Chrislique lege pendeatis, cum coque vestra conversatio sit in coelis, cumdem salvatorem reducem c cœlis exspectantes, ut vos sibi in resurrectione configuret. « Stato » ergo, id est perseverate ; nam, ut ait S. Bernardus, epist.129 *ad Genuenses :* « Sino perseverantia nec obsequium mcrcedein habet, nec beneficium gratiam, nec laudem for-
jarfwrji tiludo.)› Yir justus est quasi cubus, qui ad om-
cu-nPm fortume motum rectus firmusque consistit, ait Simonides. Stat ergo in Domino, qui vero eum Psalte dicere potest : a Mihi autem adhaerere (Græce id *esi agglutinari)* Deo bonum est, » *Psal.* 1xxii, 28. At quo vinculo, quo glutino agglutinabimur Deo ? Respondet S. Bernardus, *Oc Tripi, coherent. :* « Tria sunt vincula quibus ei astringimur, ct primum accipite funes, secundum clavos ligneos vel ferreos, tertium gluten. Primum astringit fortiter ct dure, secundum fortius ct durius, tertium suaviter ct secure. Tunc quodammodo alligatus est Redemptori, si quis forte dum vehementiori tentationc turbatur, proponit sibi honestatis intuitum, memoriam promissionis, et hoc interim so fuño retinet, ne propositum penitus abrumpatur:nurum profecto vinculum et molestum, sed et periculosum nimis ct quod diu tenere non possit, siquidem putrescunt funes, et pudoris vinculum aut oblivis-cimur, aut abrumpimus cito. Est autem qui clavis configitur Domino majestatis, quem timor Dei ligat, qui non expavescit °<i vultus hominum , sed ad memoriam gehennalium tormentorum : et hic quidem peccare non metuit, sed ardere. Durius tamen et fortius primo imprimitur; quia cum illo vacillet in proposito, isto propositum non amittit. Tertius vero glutine ei conglutinatur, id est charitate, qui tam suaviter quam secure ligatus, adliærcns Deo imus spiritus est cum eo. »

2. Evodiam rogo , et Syntychen deprecor (pro Vere.3.' *deprecor,* græce idem est verbum quod paulo ante, scilicet irxpaxiXû, id est *rogo)* idipsum sapere in Domino. — Dum hæ feminæ, inquiunt Theodoretus, Theophylactus, Ansclmus, primarte erant inter Christianos Philippis, quærem Christianam promovere satagebant. Undo do illis subdit : « Adjuva illas, quæ mecum laboraverunt in Evangelio. » Hortatur ergo eas Apostolus, ut ad rem Christianam promovendam idem sapiant in Domino, id est, ut concordes sint ea concordia, cujus vinculum sit Dominus. Ita Theodoretus, Theophylactus, Anselmos. Nihil enim ita turbat et impedit cursum Evangelii et pietatis, atque diversitas sententiarum ct animorum in illis qui præsunt aut rem dirigunt.

3. Et iam rogo et tk, germane compar. — Gra?co Vere. 3. quod Stapulensis, Zuinglius et Erasmus vertunt, *germana conjux :* quasi Paulus hic uxorem suam compellet; illa enim græce dicitur «v&qc;, id est ejusdem jugi (puta conjugii), give Erasm*. conjux. Sed hanc sententiam refellunt Chrysos- luMii-
tomus, Theodoretus, Theophylactus, OEcumc-lur*
nius, imo Calvinus et Beza. Primo, quia, si uxorem suam intellexisset hic Paulus, potius dixisset feminine yoísia id est *germana conjux :* jam autem masculine dicit oûÇuq» ; licet enim hoc Attici usurpent subinde feminine, communiter tamen sumitur masculine ; nec Apostolus tam elegans est; ut utatur allicismis. Ita Theophylactus.

Secundo, quia uxor Pauli potius habitassct Tarsi vel llierosolymæ, quam Philippis, ait Theophylactus.

Tertio, quia I *Cor.* vn, 7, Paulus se annumerat innuptis. Ad argumentum respondeo, o-Xvqs-* significare quemvis socium, qui idem nobiscum agit, *q. d.* conjugalem, qui idem jugum trahit, tinnii. Sic Christus apud Nonnum vocat se «reÇû-jw Patris, diri-tu» Sic II *Cor.* vi, 14, cum Apostolus fidelibus præcipit, dicens : « Nolite jugum ducere cum uu. infidelibus,» vetat, non tantum conjugia cum infidelibus, sed etiam ne fideles quamvis aliam arctiorem cum infidelibus societatem aut familiaritatem ineant : avÇuqci ergo hic vocat sociuin et collegam suum, insignem scilicet aliquem doctorem , qui secum idem traxerat jugum Evangelica; prædicationis, sicut cap. n, 25, Epaphroditum vocavit suum id est *commilitonem,* ct Clementem aliosque hoc vers, vocat owifqiùç, id est *cooperatores* suos. ItaTheodoretus, Haymo, Anselmos. Unde Vatablus putat Paulum hoo

nomino designaro Epaphroditum : verum quia Epaphroditus non Philippis orat, sed Romre apud Paulum, hasque Pauli litteras detulit ad Philippenses, verius est Paulum aliquem alium designare, quem hoc titulo et nomine c-Xrjw satis agnoscebant Philippenses. Chrysoslomus tamen putat ovìtefw hic inlclligi maritum, vel certe fratrem Evodire aut Syntyches. OEcumcnius, Lyranus ct auctor Commentarii in hanc epistolam, qui extat apud Hieronymum , et hos secutus Dionysius Carlhusianus, putant t» *germane,* esse nomen proprium viri, quo hic sit appellatus. Nihil ergo hic est, quod suadeat Paulum fuisse conjugatum. Mirum est Catharinum hic asserere, in *llcvelationiljus* S. Brigiltre haberi, quod Paulus fuerit maritus, additque juxta aliquos Pauli conjugem Phoeben fuisse appellatam, de qua *Jlom.* svi, 1. Nam prorsus contrarium habetur, lib. II *Hevelat. ejus,* cap. vii, et lib. Vili, cap. i.

Adjuva illas (Evodiam et Syntychen) Quæ MECUM LABORAVERUNT IN EVANGELIO. — GræCC «TjvT.ozr.axv uct, id est quæ mccum athletice decertarunt pro Evangelio.

Cum Clemente. — Hic est Clemens Romanus, discipulus SS. Petri ct Pauli; qui Petro post Linum ct CIctum in pontificatu successit.

libfr vi- Quorum nomina sunt (scripta) in libro vitæ. —
uiò-i» Nola : lu'^ra'cc vocatur catalogus « vitre, «
rraJi'rti. id est viventium, sive eorum qui conscripti sunt
Bitoniin ad vitam reternam : hic autem catalogus extat
itmm 'n ,ucn*c› præscientia et prredestinatione Dei; hrec ergo a¿p«w:aOí>{ dicitur liber, sive catalogus Dei, in quo Deus omnium justorum, qui in justitia perseverant et in gratia moriuntur, nomina quasi descripsit, ut eos vita et corona relerna donet, ait Theophylactus. Sic enim apud homines; qui ad aliquod munus aut dignitatem eliguntur, conscribuntur in libro, uti milites et senatores, qui inde dicti sunt Patres conscripti, ut ait D. Thomas. Unde hebraico O''n 12D s pAcr *chaiim,* tam librum viventium, quam librum vitre, significat. Pari modo eadem mens, praescientia cl reprobatio Dei, dici potest liber mortis, in quo Deus omnes qui in peccato moriuntur, describit, ut reterna cos morte puniat. Ita Thcophylaetus, licet 1). Thomas non admittat librum mortis, sed tantum vita?, eo quod hujus nominis, non illius, meminerit Scriptura, et quia Deus, cujus natura est bonitas, per sc ordinat ct conscribit suos ad vitam ; ad mortem vero non per se, sed quasi coactus malitia et peccatis, impios destinat ct trauscribit.

Nota : Primus qui meminit libri vitre, est Moses, *Erodi* xxxn, 32; a Aut, ait, dimitte eis hanc noxam (adorationis vituli), aut si non facis, dele me de libro luo, quem scripsisti. » Deinde David, *Psalm.* 1xvih, 39 : « Deleantur de libro viventium. » In novo vero Testamento, illius meminit Christus *Luca:* x, 20, Paulus hie, cl S. Joannes *Apocal.* XX, 1Î».

Nota *secundo,* duplici modo homine^ describí « in libro vit/p. j» *Prima,* absolute ct complete: £ribSu ita scribuntur omnes et soli ¡Ili, qui in gratia fa tifo moriuntur, idcoque electi sunt ad vitam «ternam. Secundo, inchoate tantum: ita scribuntur chAl^/ in libro vite justi omnes, qui adhuc in vita lue- «nato tantur cum mundo, carne et dæmone, ut, si in justitia perseverent, complete scribantur in libro vite, cliganturque et perveniant ad vitam æternam ; si non perseverent, deleantur de libro viventium, ut ait David *Piai.* 1xvih, 29. Hoc secundo modo dicit Paulus Clementem et alios suos adjutores adhuc viventes scriptos esse in libro vite : nec enim vult eos omnino certos reddere de sua perseverantia, salute et electione ad gloriam, eamque Philippensibus omnibus revelare ; nec rursum vult dicere, se accepisse a Deo revelationem de hac ipsorum saluto et gloria; sed tantum ipsos quoad præsentem gratiæ statum inchoate ipsos esse in libro vitæ. Vide dicta EpAes. i, S, ct cap. XIII.

Aho sensu Ecc/í. xxiv. 32, «í liber vite » voca- Ló r
tur ipsa Scriptura sacra, sive liber legis et Pro- Ur '
phetarum ; sic enim ibi dicitur : « Uree omnia <p- s.
liber vitre, ct testamentum Altissimi, et agnitio iScn?ttt'
veritatis. Legem mandavit Moyses in præceplis justitiarum, ct hæredilatein domui Jacob, ct Israël promissiones. » Cujus loci hic est sensus : H.ec omnia quæ jam dixi de sapientire dignitate, utilitate et fructu, subaudi, continet et prrestat libe» vitre, id est liber legis et Prophetarum, quem si serves, pertinges ad vitam reternam; qui liber est etiam testamentum Dei continens extremam et summam ejus voluntatem, ct pactum cum hominibus, adeoque est ipsa agnitio veritatis ; liber, inquam, legis, quam mandavit Moses, dando prrecepta justitiae, qure essent quasi hrereditas . perpetua Israeli, cique promitterent hrereditatem fertilem Judrere in hac vita, ct regni coelestis in futura. Dicitur ergo Scriptura sacra o liber vitre, » quia continet tam promissiones vitre presentís ct œtcrnæ, quam prrecepta ad vitam hanc consequendam opportuna ct necessaria.

4. Gaudete in Domino semper : iterum pico, Ver».*. gaudete. — « In Domino, » in afflictionibus propter fidem et Dominum toleratis, aitChrysostomus et Theophylactus; sed hoc arctius est. *Secundo,* ergo genuine et adequate : « Gaudete Qni<t sit in Domino, » id est in Domini tide, gratia, reli- ¿ '¡¿-X gione, spe, prremio. quod vobis promisit, *q. d.* Gaudete, non quia divites estis, nobiles; sapientes, sed quia estis Christiani, quia Dominum habetis Christum, qui vos a morte redemit, sua gratia cumulavit, ad cœlestem gloriam vocavit; gaudete, inquam, semper, tam tempore adversitatis, quam prosperitatis; tam persecutionis, quam pacis : « iterum dico » et repeto, « gaudete in Domino, » id est, in obsequio, protectione et promissis tanti Domini, qui Ilex est regum, ct Dotu' «Gau Qaidg*»

dir* in Bnb’ dete, ait Anselmus, non in sæculo, sod in Domino; sicut enim nemo potest duobus dominis servire; sic nemo potest et in Domino et in sæculo gaudere; contraria enim sunt hæc duo gaudia : nam sœculi gaudium est impunita nequitia.Luxurientur homines, fornicentur in spectaculis, nugentur in ebriositate, ingurgitentur turpitudine, et ista mala non impediat fames, non aliquis morbus, non aliqua adversitas ; sed sint omnia redundantia in pace carnis, in securitate mentis, ct videte sœculi gaudium. Et ideo non in saeculo gaudete, sed in Domino, id est non iniquitate; sed in veritate, non in floro vanitatis, sed in spo aeternitatis. »

Et S. Bernardus, serm. 4 *in Vigil. Nalivit. :* * Gaudete, ait, in Domino semper, iterum dico, gaudete. Gaudete de exhibitione, iterum gaudete de promissione, quoniam et res plena gaudio, et spes plena gaudio est. Gaudete, quia jam percepistis dona sinistra. Gaudete, quia jam exspectatis proemia dextra. Lœva, inquit, ejus sub capite meo, et dextera ipsius amplexabitur me. Lœva quidem levat, dextera suscipit. Lœva medetur et justificat, dextera amplectitur et beatificat. In lœva ejus merita, in dextera vero præmia continentur. In dextera; inquam, deliciae, in lœva sunt medicinæ. »

Quærit S. Basilius, interrog. 193 in *Regul. brev. :* « Cujusmodi est gaudium, quod est in Domino? et quid est, quod facientes gaudere debeamus? » ac respondet : « In his quæ secundum mandatum Domini fiunt gaudere, est in Domino gaudere. Quocirca quandocumque mandata Dei exequimur, aut propter nomen Domini aliquid patimur, gaudere et gratulari inter nos debemus. »

Monte, *“*“ ”* Chmiiv mhiuu- tdií.l f> Ei ico- km* s. Hoc gaudium homini Christiano utile, imo neccssarium est, ut jucunde vivat et alacriter in virtutibus pergat, ul opera heroica faciat, ut tristitias et diffidentias, quas vel natura, vel dæmon suggerit, et tentationes omnes superet. « Una, ait S. Antonius apud Athanasium, una, inquam, est ratio vincendi inimicum, lælilia spiritualis, et animæ Dominum semper cogitantis jugis recordatio , quæ dæmonum ludos quasi fumos expellens, persequetur adversarios potius quam timebit. »

Et sane Christianus non unam, sed multas habet gaudii materias et causas, nimirum tot, quot tuin communia, tum particularia a Deo accepit beneficia, vel se accepturum sperat et exspectat; ac praesertim si cogitet vitam œternam sibi in coelo a Deo praeparatam, quomodo non omnem tristitiam excutiat? a Delectaberis, ait Isaias lviii , 14, super Domino, et sustollam te super altitudines terre, et cibabo te hœrcditate Jacob patris tui.» Ita magnus ille Apollo, apud Palladium, in *Lausiaca,* cap.ui, suos illos in eremo fratres, licet solitarie et austere admodum viventes, excitabat »d perennem lœtitiam spiritus; ut de eis dicat Palladius : « Licebat eos videre exultantes in solitudine, adeo ut nullam ejusmodi cxultationcm in terra videre liceat, nec lœtitiam corpoream : neque enim erat inter cos aliquis mœstus aut tristis. » Addit deinde modum ct rationem, qua J;l cis Apollo hanc lœtitiam ingerebat : « Si quis, ait, p videbatur præ se ferre tristitiam, statim pater Apollo ex eo rogabat causam, et quæ erant in occulto uniuscujusque cordis renuntiabat. Dicebat autem : Non oportet nos esse tristes propter salutem, cum futuri simus hærcdes regni coelorum : tristes erunt Gentiles, flebunt Judæi, lugebunt peccatores ; justi autem lætabuntur, et qui terrena quidem animo agitant, betantur in rebus terrenis; nos autem qui tanta spo digni sumus habili, quemadmodum non lœtamur perpetuo? cum nobis Apostolus suadeat, ul semper lætcmur, ct oremus sino intermissione. » Hactenus Apollo.

Et hoc est, quod ait Apostolus: « Gaudete in Domino. » Quærit S. Basilius *hoin.* 4, ex 29 va- nusiut r riis, quæ est de gratiarum actiono, quomodo mi 4> Christianus inter tot miserias, infortunia ct ad- rumnis versitates hujus vitee semper possit gaudere ; ac t: semper respondet : *a* Anima, ait, quæ semel so modis pniri omnibus desiderio astrinxit sui conditoris, jamque insuevit oblectare se tantee illius pulchrilu- silius, dinis contemplatione, prorsus non sinet vehemens illud gaudium animique sui jucundissimam diffusionem intercipi aut immutari per multiplicem et succedaneam carnalium affectionum mutationem : quin ea potius, quæ aliis moerorem afferunt, in cumulum sibi vertet ct accessionem lætiliæ. Cujusmodi erat Apostolus, dum sibi probo admodum complaceret in infirmitatibus, in tribulationibus, in persecutionibus, in necessitatibus, egestatem suam in gloriam et cxultationcm permutans. »

F.t 9. Cliry*o> tomai. Et Chrysostomus, hom. 18. *ad Pop.,* eidem quæstioni ita respondet, ut doceat nautas, mercatores ct quoslibet homines ex omni suo labore gaudium quærcre, ncc tamen invenire; Paulum vero gaudii fontem ct thesaurum nobis aperire : « Non enim, inquit, simpliciter dixit : Gaudeto semper, sed addit continure voluptatis causam subdens : Gaudete in Domino semper. In Domino gaudens ex accidente nullo hac voluptate excidere potest; alia nempe cuncta, in quibus gaudemus, mutabilia sunt, ncc tantam nobis afferunt voluptatem, ut ex aliis nascentem tristitiam expellant ct obumbrent : Dei vero timor hæc habet utraque ; stabilis enim est ct immotus, atque tantam emittit lœtitiam, ut nullus nos aliorum malorum sensus capiat. Deum enim sicut oportet timens, et in ipso confidens, voluptatis radicem lucratus est, el omnem habet lætiliæ fontem. Et sicut in immensum mare decidens scintilla brevi facile cxtinguitur, sic quantacumque Deum Umenti illidantur, voluti in vaslumlætiliæ pelagus incidentia exlinguunlur atque perduntur. Et revera hoc est

maxime mirabile, quod, cum adsint qua; contristaro solent, permanet ipse gaudens. » Et infra, quod sancti semper gaudeant in quantavis afflictione , ita per singula discurrens, demonstrat dicens : a Sit enim aliquis nihil in se damnandum habens, sed bona fretus conscientia, et ad futura anhelans, et exspectans illam beatam spem, quid hunc, quæso, poterit in tristitiam inducere? nam Cnomodo *primo,* omnibus rebus intolerabilior mors esse v*^ctur * scd huius exspectatio non lanium ipsum j'nynlii non contristat, sed ct delectat; novit enim quod advenb mortis præsenlia, malorum est liberatio, ct cur- dìumKcì- sus coronas. Secundo, sed filiorum acerba dun mors. Verum et hoc generose fert dicctquc Job verba : Dominus dedit, Dominus abstulit, sit nomen Domini benedictum. Terito, quod si filiorum mors non potest contristare, mullo minus el pecuniarum jacturae, et accusationes, et calumnia;. tam magnum et generosum animum tangere possunt, neque corporis dolores. Quoniam Apostoli flagellabantur et gaudebant a conspectu concilii, quoniam digni habili sunt pro nomine Jesu contumeliam pati. A Christo in contumeliis gaudere instituti sunt: Gaudete, ait, et exullate, cum dixerint omne malum mentientes adversum vos, quoniam merces vestra multa est in coelis. Quarto, sed in morbum incidit. Verum audivit alium admonentem ct dicentem, quoniam sicut in igne probatur aurum, sic homines acccptabiles in fornace humiliationis. Cum igitur neque mors, neque pecuniarum jactura, neque corporis nigritudo, neque ignominia, neque convilium, neque quippiam ejusmodi ipsum contristare possit, verum etiam magis delectet, quam unquam tristitias materiam habebit? »

Tus. 5. **S.** Modest ia vest ua not a sit omnibus hominibus. — g.d., ait Anselmus : In Domino, ut dixi, sit gaudium veslræ mentis : sed homines videant modestiam veslræ conversationis, ut vestro exemplo discant modeste agere. Paulo aliter hæc connectil S. Bernardus, serra, in illud Apostoli, lion *est regnum Dei esca ct polus.* Ait enim : « Duplex est gaudium quod habes in Spiritu Sancto, scilicet *primo,* de memoria futurorum bonorum ; *secundo,* de malorum præsentium tolerantia. Nil quippe in his carnale sapit, nil sæculare, nil vanum, sed spiritus veritatis et cœleslis sapicnliæ est, cujus in utraque suavitas prælibatur. Gaudeto in Domino semper, ait Apostolus, iterum dico, gaudete. Et duplicis hujus gaudii materiam secutus adjunxit : Modestia vestra nota sit omnibus hominibus : Dominus enim prope est. Quid modestia, nisi mansuetudo et patientia est? Gaudeamus ergo de his quæ cxpcctamus : quoniam Dominus prope est. Gaudeamus iterum de his quæ sustinemus, ut modestia nostra omnibus nota sit. Nimirum tribulatio patientiam operatur, patientia probationem, probatio vero spem, spes autem non confundit, »

Preclaro Cicero, et ex eo S. Augustinus, lib. *De Beatu vita* : a Modestia, inquit, utique dicta est a modo, et a temperie temperantia. Ubi autem modus esi atque temperies, nec plus est quidquam , ncc minus, n Et inferius : « Modus ergo animi sapientia est. » Et mox : « Si autem quieritis quid sit sapientia? nihil est aliud quam modus animi, hoc est quo sese animus librat, ut neque excurrat in nimium, neque infra quam plenum est, coarctelur. » Et paulo superius : a Tullius in populari oratione ait : Ut volet quisque accipiat ; ego tamen frugalitatem, id est modestiam et temperantiam, virtutem esse maximam judico. Prorsus doctissime ac decentissime. » Eleganter vir sapiens rogatus : « Quid est rosa? ait : est purpura veris. Quid est modestia? ait : est purpura virtutum. » Nulla enim purpura cardinalem aut regem ita decorat, uti modestia exornat virtute præditum. Modestia ergo virtutes cætcras quasi virgines regias regio habitu illustrat. Unde Euripides, in *Medea,* modestiam vocat «donum pulcherrimum deorum. > Nam, ut ait Hugo Victor, « habitus mentis in corporis statu cognoscitur. Itaque vox quædam animi est corporis motus. » Hinc S. Augustinus in *Regula* ita sancit : a In omnibus motibus nostris nil fiat, quod cujuspiam offendat aspectum, sed quod nostram deceat sanctitatem. »

Nota : Pro *modestia,* græce est *-n* É^uuu; quod *primo,* significat œquilatem; *secundo,* huinanitatem; *tertio,* moderationem animi, qua ŕ*_ etiam adversa, persecutiones, injurias et hos- mo, ». les ipsos moderale ferimus ct toleramus. Sic ac- .('n,u*ST– cipiunt Chrysoslomus, Thcodoretus, Theophy- , laetus, quasi velit Paulus, ut Philippenses conlra ;nai- Genliles aliosque sc persequenles et affligentes non excandescant, non indignentur; sed per animi moderationem omina quantumvis dura ” patienter ferant, ct erga hostes suos mansueti sint, benigni ct placidi. Hic sensus valde appositus est huic loco, personis et tempori.

Quarto, -ñ í-uuú;, significat *modestiam,* ut verlit Noster, quæ virtus est ponens modum actionibus externis, nimirum quæ moderatur verba, incessum, habitum, omnemque gestum et motum tum in mensa, tum in plateis, tum in templo, tum in scholis, tum quolibet alio loco. Vide dicta *Galat.* V, 23. ”(^

Vult ergo Apostolus ut Christiani modestiam omnibus exhibeant, qua internam animi moderationem testentur, quaque alios alliciant ad christianismum el suam modestiam imitandam.

Ita nimirum S. Beruardus sua specie et morum JfaWi* compositione, omnes ad Dei amorem et vitæ pu- *l Filatera invitabat. Nam, ut ait auctor Filœ *ejus,* lib. 111, cap. i : « Apparebat in carne ejus gratia quædam spiritalis; in vultu claritas præfulgebat non terrena, sed cadestis ; in oculis angelica quædam punias et columbina simplicitas radiabat; tanta erat interioris ejus hominis pulchritudo, ul evidentibus quibusdam indiciis foras erumperet,

ct dc cumulo Interna', puritatis et gratiæ copiose perfusus homo quoque exterior videretur. »

Hac modestia excellait quoque S. Malachiay, Episcopus Hibcrniæ, qui nullum membrum she ratione movebat, ail S. Bernardus in ejus Vita. Ei S. Lucianus, presbyter et martyr, qui solo suo aspectu modesto, hilari et pio, multos ad Christum convertit. Tanta enim erat in eo vultus serenitas, suavitas, lux, ut radios vibrare videretur; tanta morum sanctitas et decor, ut angelus videretur, non homo; nemoquo eum intueri posset, quin fidei et Christi amore incenderetur; adeo ut Galerius .Maximianus imperator, acerrimus Christianorum hostis, non auderet cum coram intueri. Audi auctorem Vita, cl cx eo Baronius, anno Domini 311 : « Cum de Luciano a multis audiret Maximianus, tantam in ejus facie insidere reverentiam, ut, si eum solum vidisset, veniret in periculum ne fieret Christianus; postquam jussit ut ille adduceretur, timens ne sibi tale quid accideret, velo interjecto separat sermonis congressionem , ct verba procul ad cum emittebat, intermedio utens sermonis ministro, n Quocirca merito Auctor Comm., lib. 11 *in Jol>* apud Origenem (Orígenes enim esse nequit, utpote qui Lucianum mullis annis antecesserit), agens de gloriosa Luciani vita et martyrio : « lia, ait, consummatus est beatus atque gloriosus Lucianus, lucidus vita, lucidus et fide (lucidus et modestia, æque ac vultu), lucidus etiam toleranti® consummatione. Ob hoc enim Lucianus cognominatus est tanquam lucidus, aut proprio lumine sibi fulgens, aut aliis pralucens. » Porro causam et fontem tanta modesti® in Luciano indicat auctor Vitœ, dum initio ejus primam ætalem ita describit : a Plurimum vita suæ tempus impendebat precibus et lacryinis. A scurrilitate ct risu tantum aberat, quantum judicabat ea esse vere ridicula. Contra autem eos qui lugebant, studebat imitari, ct existimabat esse dignos beatitudinibus. Silentium autem amplexus, et assiduæ deditus meditationi, vidcbalursempcrcogitabundus et tristitia plenus iis qui ad eum accedebant, etiamsi spiritu in se perpetuo exultare! et lælarelur. Si quando autem verbum ei ex ore visum esset emittere, divin® Scriptura,* erant id quod loquebatur. Tantus enim earum divinus amor ipsum ceperat, ut vix somnum vellet capere propter continuam carum meditationem : » unde et Bibliorum editionem Graxam cx Hebraico textu confecit, quæ Lucianiea est dicta. Itac prima ejus pietatis rudimenta animum a terrenis avulserunt, cl rebus divinis imbuerunt, ut Deo plenus divinum quasi vultum moresque divinos indueret.

a '.o Pulchre quoque S. Eplirem hujus modestiae et temperanti®, ut ipse vocat, actu* particulares J'.A, quaquaversum describit, hb. *De Virtutibus et Vi-*
s. e- i ip. d. *Ten permíta et Coniiiu ntia,* dum ait: « Temperans modesti® frano linguam temperat a co£vidist et exccratiouibus abstinet, non delectatur vaniloquio, unum in altorum calumniando ct obtrectando non commovet : secreta celat, et silentio aliena contegit. Temperans in auditu dicitur, qui aures rebus inanibus et maledicis non accommodat. In oculis, qui non passim quæ oblectare possunt, aut quæ nefas est videre, respicit. Animo temperans est, qui sic cum regit, ut non efferatur iracundia, ncc cito exacerbetur. In gloria modestia cernitur, quando quis ita mentem moderatur, ut ncc honoribus, nec dignitatibus, ncc laudibus aucupandis vincatur. In cogitationibus, cum quis timore Dei blandas arridenlcsque cogitationes reprimit. In cibis, quando nec delicatioribus quis delectatur, ncc extra prafinilum edendi tempus cibum appetit, horamque anticipat, nec dapum varietatem cl pulchritudinem avide requirit. In potu, quando non immodice non solum vino, sed ncc aquœ quidem potu fruitur. » Itac ille. Brevius S. Bernardus, epist. 113 : « Disciplina, ait, mentem ct corpus componit, cervicem submittit, ponit supercilia, componit vultum, ligat oculos, cachinnos cohibet, moderatur linguam, gulam franai, iram sedat, format incessum. » Et alius Doctor : « Sales, inquit, sint sine dente, joci sine vilitate, vox sine clamore, incessus sine tumultu : pauca loquere, plus cogita, pudore te arma, vultu terram aspice, coelum animo. »

Dominos prope est. — Aliqui vocem *enim* addunt; sed nec Syrus, ncc Graea, ncc Latina correcta illud habent, et sine co sensus est planior : vult enim Apostolus dare stimulum generalem lam ad modestiam ct gaudium quod praccssit, quam ad quietem animi, orationem aliasque virtutes , quas subjungit.

Stimulus hic est, si cogitemus quod Dominus prope sit : jam sensus est, « Dominus prope est, » id est, Christus judex appropinquat, ut conspiciat, succurrat et adjuvet nostram patientiam ct modestiam. Ita Anselmus. *Secundo* ct genuine, a Dominus prope est, » id est, Christus judex appropinquat, ut veniat ad judicium, ut coronet nostram patientiam et modestiam , ut gaudium nostrum compleat, utque hostium nos persequentium injurias vindicet et puniat.

C. Nidil ergo sollicit i sit is, — *q. d.* Non ergo vos angat sollicitudo bonorum temporalium aut malorum, sive bonis spoliemini, sive exilio mulctemini, sive morbis aliisvc infortuniis atlligamini; quia pro his omnibus Dominus propediem adveniens, œterna vobis bona confond. Ha Chrysoslomus, Theodoretus ct Theophylaetus.

Nota : Potest hic locus intelligi de judicio particulari, *q. d.* Prope est finis vita nostra, utpote brevissim®, brevi enim moriemur, et consequenter prope est judicium particulare, et prope est Dominus, qui in illo prases et judex nos judicabit.

Secundo et melius, accipias de judicio universali : de illo enim ita solet Apostolus luqui quasi

■bdiicM instaret ct vicinum esset, ut illud semper pr® ocu^s habeant Christiani, ad illudque so comparent. Unde diem judicii universalis solet Apostolus vocare diem Domini; prope est ergo Dominus , quia prope est finis mundi et dies judicii universalis, quod Dominus exercebit coram toto mundo ; prope, inquam, est respectu longissimae præscicntiæ et æternitatis Dei, in qua mille anni sunt tamquam dies hesterna quæ pertransiit, *q. d.* Ergo modestiam, patientiam aliasquu virtutes colite, ut in die judicii lodi silis ct securi, utque a Christo judice publicam laudem cl glori® coronam accipiatis. Ita Chrysostomus ct Thcopbylactus.

dkiouui-nnaii.

ditmTi dícíi a',-ca s. Cbrjivi-

9un ac re Pu^c^rc idem Chrysostomus, hom. 33 in Joan. : «Instat, ait, jam tempus icddendie racionis. Ideo Paulus ait : Dominus prope est, nihil sonic¡ti sitis, Dominus prope est, non longe a line absumus, sed jam mundus properat ; hoc bella, hoc afflictiones, hoc terræ motus, hoc extincta diaritas significat. Quemadmodum enim corpus jam adventanto morte innumeris malis afficitur, cl domus prope casum in ruinas fatiscit : ita orbis terrarum ad finem properans tantis undique malis conteritur ; nam si Pauli temporibus Dominus prope erat, nunc profecto propior est. Si ante trecentos annos finem temporum Paulus esse dixit, quid nunc dicendum est?» Addit deinde diem judicii uti vicinum, ita ct subitum ac improvisum adforc, dicens : « Cohibeamus igitur affectus nostros, exerceamur in Dei timore ; etenim nobis licentia perditis, nihil tale exspectantibus ex improviso Dei adventus aderit. Quod his verbis Christus significat : Sicut factum est in diebus Noe, sic erit, etc., ut Paulus : Cum dixerint: Pax, securitas, tunc repentinus cis superveniet interitus : sicut dolor in utero habentis. Sæpe gravidae mulieres inter eundum et ludendum, dum balneis, dum spectaculis oblectantur, repentinis torquentur doloribus : hac ct nos in bao vita conditione versamur. Simus ergo semper parati. »

l.N OMNI OUATIONS ET OBSECRATIONE, CVM GRATIARUM ACTIONS, PETITIONES VESTRAS INNOTESCANT avid Deum. — Nota, rò *omni* non posse referri ad *orationem:* nam in Graeco est discordantia generis; wawl enim, id est *omni,* est masculini generis: rpcCTu/r. vero, id est *oratione,* est feminini. Undo (Ècumenius et Græciiv vxrri, subaudiunt wpqpwm, id est *in omni,* subaudi, re et negotio, de quo solliciti estis. Syrus N xa»n, subaudit x?®*‘› id est in oinui tempore, hoc est semper. « Oratione, n id est, per orationem ct instantem ac ferventem obsecrationem junctam cum gratiarum actione (hæc enim oratio et obsecratio Deo grata est, Deiquo gratiam et opem provocat, quæ ab animo grato proficiscitur ct gratiarum actione conditur), petitiones vestras notas facile ct exponite Deo, ut ejus opem flagitetis cl impetretis.

7. Er PAX Dtl QUA AAbLrtKAT OMNEM SENslM. — *Primo,* « Pax Dei, » inquit Chrysostomus et Thcophylactos, est reconciliatio quam tccit Deus cum hominibus, quando olim eis iratus jam per Christum factas est placatus. Unde Christus dicitur « pax nostra, n id est causa pacis, *Ephe.1.* n, 1 i. Hanc pacem Prophet® cl Angeli Christo nato odinuerunl canentes: « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax hominibus bonne voluntatis. »

‹l^x-

Secundo: a Pax, » inquit Anselmus, qua in scipso pacatus et quietissimus est Deus, cujus natura est pax , ait .Ambrosius, custodiat conia vestra, cisque pacem suam communicet; Deus enim increata est pax, cujus participatione pacificantur angeli et homines.

Tertio, alii intelligunt pacem cum hominibus et injuriarum oblivionem, dc qua vide Chrysostomum in morali *hom.* 14.

Quarto ct optime, Ambrosius : a Pax, » inquit, quam habet anima sancta cum Deo, est tranquillitas conscienti® ; « quæ exsuperat omnem sensum, » græce wú», id est *intellectum, q. d.* Inlelligi non potest, qualis et quanta hæc sit pax.

Ccstodiat , — Græce çjcopwu, id est custodiet, quasi Paulus promittat eis hanc custodiam, ejusque fiducia eos animet. Verum aptius Noster vertit, « custodiat : » Debrai enim sæpe futurum sumunt pro optativo, quo carent, illudque exigit cojuda *et,* nimirum ut nectat eadem tempora et modos. Cum ergo modus optandi processerit, videlicet, « nota sit, sitis, innotescant, » sequitur ct hic eodem modo per optativum esse vertendum : omnia enim cl procedentia ct sequentia sunt optantis. Jam a custodiat, » id est, instar custodite mditaris contra omnes hostes tueatur; c:sapr,wi enim significat custodiam quæ obsessis civitatibus adhiberi solet.

Corda vestra (id est voluntates vestras, ne a fide, justitia, virtute, ulla teutatione, ulla jrersecutione, divelli vos sinatis) et intelligentias vestras (id est intellectus vestros, ne in errorem aliquem contra fidem, aut in judicium aliquod practicum erroneum ct bonis moribus adversum abducamini) in Christo Jesu, — id est, per Christum, ait OEcumenius. Secundo et melius, «in Christo, » ut scilicet a in Christo, » id est in Christi fide et gratia maneatis ct crescatis, itaque arctius Christo conjungamini.

Nota : Paulus hic suggerit Christianis, ut omnibus hostibus suis pacem opponant quasi scutum iinpcnetrabile, quia revera hæc pax elidit omnes suggestiones dæmonis, carnis et mundi: imo omnes tyrannorum minas et tormenta superat. Undo S. Tiburtius martyr, cum Torquati tyranni et carnificis tormenta omnia contempsisset, causam hujus contemptus et magnanimitatis subjunxit, dicens : « Omnis nobis vilis est poena, ubi pura comes est conscientia ; » nimirum :

p‘‘t IJU0 i-iu-

“M,

nht i»m comes ast eoas ciouui.

wc murus aneneus esto,
Nil coreare sibi, nulla pallescere eJjça.

Vide ea quæ dixi I *Timoth.* i, S. Hinc est quod omni studio diabolus hanc nobis pacem eripere conatur, sollicitando nos ad peccata; vel certe eam turbare, immittendo scrupulos, diffidentias, mcerores, tentationes.

Efrctiu r'àafc

Nota *secundo :* Hæc pax primo, serenitatem menti inducit; *secundo,* lætiliam : secura enim mens est quasi juge convivium; *tertio,* confidentiam, et ex ea magnanimitatem ; qui enim scit se pacem habere cum Deo, se esso in Dei gratia , imo Dei amicum et filium, se Deum habere patrem ; patrem, inquam, amantissimum, qui summam filiorum suorum ct curam et providentiam gerat, omniaque eis faciat cooperari in bonum, ad majus gratiœ et gloriæ meritum : qui, inquam, hæc serio cogitat et perpendit, hic Deo totus confidit, illi se suaque omnia committit, nec dubitat quin Deus se et suas actiones diriget et prosperabit, seque contra hostes ct tyrannos quantumvis ferocissimos tutabitur. Hic ergo certus de Dei patris sui tutela et directione paterna in ea conquiescit et securus indormit, dicilquc :

Etiamsi fractos illabator orbis,
Impavidum ferient ruin® ;

nemo me lædet, nisi prius Deum læserit viceritque.

Pichfoh utodo.

Nola *tertio :* Pax hæc et confidentia facit nos dæmonibus omnibusque hostibus, non solum inexpugnabiles, sed et terribiles ac formidabiles. ▮ Quis enim, ait Ambrosius, non metuat eum, quem scit Dei esse amicum, qui Deum habet protectorem , imo vindicem, pro quo Deus pugnat, ut eum triumphare faciat? II *Corinth,* n, 14.

V»». 8.

8. De **CETERO, FRATRES, QUECLMQUE SUNT VERA,** — id est sincera et aliena ab hypocrisi : vel generalius, ut hocprimo epitheto cœtera omnia sequentia complectatur, quæ deinde specialim explicet, ▮ quæcumque sunt vera, » veritate vite, id est conformia Christian® legi, professioni et perfectioni. Undo Thcophylactus : « Vera, » inquit, id est virtutibus prædita : omne enim vitium est mendacium, inquit Chrysostomus.

Quecumque pudica, — atu'và, id est gravia, severa, honesta, verecunda, ita Syrus, Theophylactus, Erasmus, *q. d.* Quæ talia sunt ut sancta quadam gravitate vos exornent : hæc enim et pudica sunt. Impudica namque levitatem et leves gestus amant, sanctimoniamque fugiunt. S. Ambrosius Vertit, *magnifica.*

Quecvmqub sancta. — Legit noster Interpres jam legunt ípá, id est casta, nisi dicas sanctitatem hic, uti et alibi, significare castitatem, uti I Cor. vu, vers. 34, devirgino dicitur: Ut sit sancta, id est pura et casta, corporo et spiritu. Opponit, inquit Chrysostomus, castitatem Paulus iis, quorum Deus venter esi, de quibus cap. præced.

Ql ecumql e amabil ia. — id est quæcumque ad amicitiam, concordiam ct benevolentiam **alrndam,** aut promovendam sunt accommoda : vult enim ut Christiani omnibus etiam Ethnicis so faciant amabiles, ut cos sibi concilient, itaque ad Christum et virtutem pclliciant: hac enim amabilitate quasi esca capiuntur homines. Sic Christus ct Apostoli satagebant cfficcro, ut ab omnibus amarentur, exhibendo se omnibus benevolos, comes, affabiles : hinc Paulus omnibus omnia factus est.

Quecumque bon.e fam.e, — quro vobis ct Christo ac Christianismo nomen ct famam concilient. Ambrosius vertit, *quacumque laudabilia;* perperam Erasmus vertit, *quacumque ominata,* vel *boni sunt ominis :* licet enim hoc quoque significet Græcum wçr.ua, illa tamen significatio huic loco non convenit. Quæ enim connexio vel affinitas est inter ea quæ sunt pudica, justa, sancta, ct ea quæ sunt boni ominis ? iú<?r.ua ergo hic significat ca quæ honro sunt famæ, ut fatetur Bcza; çxpn cnlm famam significat.

Si qua laus disciplina , hac cogitate. — In Grroco non est « disciplinae, » sed tantum « tk fcswwi, id est si *qua laus,* videlicet bonro vite et disciplino;, *q. d.* Quidquid est laudabilis disciplinas, quidquid est quod vos in sancta disciplina rontincat et exerceat, quodque disciplinam Christianam Ethnicis commendet, « hæc, » id est jam dicta, « cogitate, » ut ca facialis ct exequamini.

Nota : Non laudem, sed laudabilia sectari jubet Apostolus. « Laudabilia fac, inquit Chrysostomus, sed non laudis respectu.»

9. Qua et didicistis, et accepistis, et audis — **Ver». ».**
TIS, ET VIDISTIS IN ME, IIÆC AGITE : ET DEUS PACIS erit voBiscuM. — Hinc patet, Paulum mulla iu particulari de habitu, vestitu, mensa, colloquio, gestibus, moribus omnique modestia in templo, in plateis, in conviviis, prrosertim cum Ethnicis, observanda Philippensibus præscripsisse, eaquo verbo et exemplo (quomodo nimirum omnibus in rebusse gerere deberent) docuisse, quro litteris non sunt consignata, ca tamen vult ab eis servari ; ergo non sola Scriptura est norma credendorum ct agendorum, uti volunt Novantes.

Nota: « Deum pacis» vocat auctorem ct amatorem pacis, *q. d.* Deus, qui pacem amat, vobis aderit, ct pacem vobiscum fovebit facictque vos mutua pace frui : imo vobis pacem et gratiam Gentilium conciliabit.

10. Tandem aliquando (post longiorem moram ct torporem) refloruistis pro me sentire. — Grrocc ávtOá'MTi –ò tel? ¿¡Mû çjwûv, id est, *reviruistis pro me sentire.* Ubi nota : Est metaphora a plantis, quæ hieme exarescunt, vere revirescunt, *q. d.* Sic vos, o Philippenses, in algore quodam charilatis fuistis erga me ct quasi aridi : nunc novo vere ct spiritu quasi afflante reviruistis, revixistis ac reviguistis. Ita Chrysostomus et Thcophylactus. Ver». <0.

Secundo, id est sentire, capitur pro owtíuv , id est curare , curam ct sollicitudinem gerere. Sic capitur *Coloss.* m, 2, et alibi, *q. d.* Intepueralis et obtorpueratis nonnihil erga mu mei- p* ▮??«*

que curam, o Philippenses ; sed jam pristinum affectum , curam, sollicitudinem pro me alendo ct fovendo resumpsistis. Ita Chrysostomus et Thcophylactus.

Sicut et sentiebatis, — i?'m, in quo sentiebatis, *q. d.* Qua in re solebatis sentire, id est solliciti esse pro me, videlicet in alimonia et necessariis vitæ mihi procurandis.

Occupati autem eratis. — Quia tacite exprobravit eis torporem corumqne negligentiam culpavit, hic increpationem mitigat ct excusat, dicens : « Occupati cratis, » græco featpùota, id est non habuistis opportunitatem, mihi scilicet subveniendi, non habebatis ad manum quæ mitteretis. Nam, ut Chrysostomus ait, erat vobis res angusta domi, non habebatis quo mihi succurreretis, impotentia ct penuria vos occupabat, vobisque manus claudebat ct ligabat. Adde, sicut Græcum iùxai?ik> non tantum significat opportunitatem habeo, sed et locuples ac dives sum, uti ex Suida et Athenaeo docet Henricus Stcphanus: ita ejus contrarium, áxxt¡¡ú>, significat non tantum destituor opportunitate, sed etiam opibus,pauper sum. Ita quoque explicat S. Chrysostomus et Thcophylactus. Unde Noster apte vertit (quidquid occlamct Beza) « occupati cratis, » vestra scilicet paupertate, vobis ipsis alendis vestrisque curandis, *q. d.* Non tam negligentiæ vestræ tribuo, quod hactenus nihil ad me miseritis, quam vestræ inopiæ. Alii interpretantur : Non habebatis opportunitatem, id est fidum nuntium, per quem mitteretis.

Quid ¿XO.I-fiw ?

Tus. n. h. Non quasi propter penuriam dico, — id est, ut clarius vertit Syrus, non quod penuriam passus sim aut patiar, id dico, scilicet quod gaudeam in vestra pro me sollicitudine et eleemosyna.

Ego enim didici (exercitio, usu et assuetudine) in quibus sum (iis quæ habeo, quæ mihi ad manum sunt) sufficiens esse. — Grace aùroifxr.; iLxi, id est mihi sufficiens et contentus esse.

Nota, Dei proprium esse sibi sufficere, indeque hebraico vocatur *Saddai, q.* d. »TC *sccdai,* id est cui est omnis sufficientia,vel qui omnem habet sufficientiam. Hinc nonnulli ab hoc llebræo nomine »1 *dai,* id est sufficientia, nomen Deus, et ac deducendum putant, ut hæc omnia idem sint quod Hcbraum *saddai,* et Gracum atirâpxr.ç. Deus enim est, qui in seipso perfectus, sufficiens, beatus, nullo indiget, et quo codera omnia indigent ; et hoc est quod ait Psalles, *Psal.* XV, 2 : a Dixi Domino : Deus meus es tu, quoniam bonorum meorum non eges. » Ubi adverte talem in Deo sufficientiam esse, quæ sit abundantia, qua non solum sibi, sed ct omnibus creaturis sufficiat, et abunde suggerat quod cuique convenit ; et hoc significat Hcbraum *saddai,* hoc est qui omnem sufficientiam et abundantiam ita habet , ut eam aliis tribuat et communicet quasi cornucopia;, *q. d.* Sufficientissimus, ubimdantissimus, copiosissimus, do cujus plenitudine, nt ait Joannes, cap. i, omnes accepimus. HincOr*—« S. Paulus vim vocis *saddai* explicans, f *Timoih.* cap. vi, 17 : « Divitibus, inquit, pracipe, etc., non sperare in incerto divitiarum, sed in Deo a*ua*t vivo, qui prastat nobis omnia ad fruendum, » id est qui est *saddai.* Sic et R. Saadias : « Ideo, ait, Deus dictus est Saddai, quod ipse abundet, omnesque omnium creaturarum defectus expleat. n Hac de causa Graci Hcbraum *Saddai,* nunc AjTífxr.;, nunc Latini vero passim *Omnipotens,* vertunt. «Aquila, inquit Hieronymus *ad Marcellam,* vertit ùuujm», quod nos robustum et sufficientiam ad omnia perpetranda accipere possumus. » Eamdcm vim vocis *Saddai* explicat Paulus, Act. xvn, 24 : « Deus, ait, qui fecit mundum et omnia, etc., nec manibus humanis colitur indigens aliquo, cum ipse det omnibus vitam, et inspirationem, et omnia, etc.; in ipso enim vivimus, et movemur, et sumus. »

Dicitur ergo Deus *Saddai* non tantum hoc nomine, quod sit omnipotens et omnia possit, sed etiam quod sit efficax, et efficaciter omnia in omnibus operetur et faciat, ipsiusque cura, prudentia, sapientia, bonitate cuncta existant, vivant, moveantur; quodque omnes homines, adeoque univers® creatura de ejus inexhausta plenitudine, existentiam, vitam, operationes, bonaque omnia, tanquam ab æterno thesauro et fonte perenni, accipiant. Unde Plato distinguens ia hæc tria fcJtwo, a&nípx*izv el úníyxw», id est inopiam, sufficientiam et redundantiam, sive effu- ' I sionem, solam Wfxyow, hoc est bonitatis abun- c dantiamet effusionem, Deo tribuit. «Sicut, inquit, crater aliquis vino plenissimus superfluit, sic et tu. Dei bonitas in se plenissima redundat et superfluit in homines aliasque creaturas. » Platonem hactenus tantum reprehendit Nazianzenus, orat. *De Filio,* quod effusionem quamdam naturalem, non voluntariam et liberam, hoc exemplo innuere videatur : nam alias effusionem hanc in Deo admittit Nazianzenus, orat. 2 *De Paschate.*

Hinc eximium et divinum bonum, adeoque D.rinni divinæ virtutis, perfectionis et felicitatis primaria ' ' participatio est, si quis sit aùripxxc, id est sibi sufficiens, sua sorte et re contentus, adeo uti: «ofinihil appetens nullo indigeat, sed potius pro sua sorte se suaque aliis communicet et liberaliter effundat. Talem se hic Paulus omnibus imitandum proponit; haneque virtutem eum docuit, tum continua peregrinatio , tum career. Id se re ipsa et pari experientia didicisse solebat asserere Reverendus Vendevillius, nuper Episcopus Tornacensis, vir Apostolici zeli; qui cum consiliarium adhuc ageret, captus ab hærelicis et versus Hollandiam ductus, cum in carcere tenui et aspero victu victitare cogeretur, durequo tractaretur, sanus tamen, vegetus ac valens vixit ; ac tandem carcere liberatus, cum ad nos rediret, rogat* qui se m carcere habuisset* respondit se

•di “ı ‘“tfl put,.

rientia didicisse, quod nunquam credidisset nisi expertus, naturam lam paucis esso contentam, imo valere et vigere : Didici, inquit, in carcere milii esse sufficiens, ct paucis vilibusque esse contentus, qui tenerior ac molliori vitæ assuctus. putabam mihi impossibile ita vivere; itaque career insignis mihi fuit schola ct beneficium, pro quo ingentes Deo gratias ago. De hac sufficientia plura dixi I *Timoth.* vi, 6, et II *Cor.* ix, 8.

Ven. Ii. **12. Scio ET HUMILIARI, SCIO ET ADUNDARE ; ET SATIARI, ET ESCRIBE; ET ABUNDARE, ET PENURIAM** pat i. — Vatablus el Erasmus vertunt, *novi humilis esse, novi et excellere,* id est, scio quo debeam esse animo cum me Deus deprimit, ac rursum, cum me crateris excellere facit; excellentia enim proprie opponitur humilitati, non abundantia. Et Græcum non tantum abundare, sed ct pr<ecellere significat. Verum melius vertit Noster, *scio et humiliari, scio et abundare* : non enim loquitur Apostolus de humilitate mentis, sed paupertatis. Debrai enim pldac tam tenuem et inopem, quam humilem, vilem et abjectum vocant; et *ani* tam pauperem et inopem, quam humilem, initem ct mansuetum vocant : qui enim inops est, quasi vilis contemnitur, idemque superbis divitibus humiliter et mansuete loquitur. « Humiliari » ergo hic significat esse inopem et indigum ; unde ei opponitur, non superbire; sed « abundare ; » agit enim Apostolus de rerum penuria et copia. Rursum a humiliari, » id est jejunare : nam Debrai ID3P *anot nephes,* id est humiliare ; vel affligere animam, vQcant jejunare. Unde mox explicans subdit, ct *satiari, ct csunrc; et abundare, et penuriam pati, q. d.* Scio ferre penuriam, scio ferre ct abundantiam, scio quomodo me in penuria geram, scio quomodo et in abundantia : in illa scilicet pon tristari, non dejici, paucis esse contentus scio; in hac non dissolvi, non deliciar;, sed quæ supersunt in pauperes conferre. Ifa Chrysostomus et Theophylaetus.

Ubique et in omnibus instituas sum. — Grace iu>x.turn; id est mysteriis initiatus spin, sacris imbutus sum. Significat ergo *primo,* in Christianis omnem tam copiam quan; inopiam, tolamque vitam esse vclut perenne sacrificium Deo consecratum , cujus plus et modum Christus nos docuit, docetquc suos mystas sanctos, arcane scilicet ct interius, illius mysterium, quod alios omnes latet

«nu- r-nejt. . / ¿ <- ' qnuaV L'virtus,

Sc undo, mysterium hoc est scire, quomodo, tam paupertatem quam opulentiam ferre, quomodo tam in epufis et conviviis, quam in penuria, fame et tùli te gerere debeas, nimirum ut utrobique modum teneas, animique quietem ac patientiam conserves; nec enim minor, imo major est virtus, si ad splendidam et opiparam mensam assidens tot illecebris et deliciis nou capiaris, metas temperanti® non excedas, sed in solita conlmeuUa ct frugalitate te contineas, quam si a rustico invitatus od prandium atro pano et larido sis contentus, nec plura requiras. « Magna ct rara virtus est, ait Bernardus, inter epulas esurire, inter vestes algere, inter honores humiliari. Scivit Annibai esurire et penuriam pati, nescivit satiari ct abundare : nam delici® Capuan® Annibalem invictum enervarunt, ct Romanis jam imbellem vincendum objecerunt. » El8‹

Tertio, sicut mysteria prius a mystis discebantur tum studendo, tum experiendo, deinde ab iisdem satis jam doctis ct instructis exercebantur : ita Paulus significat se quasi mystam hoc Christian® continenti® mysterium tara in rerura copia, quam penuria, prius edoctum esse a Christo, jam vero illud ipsum exercere ct in praxim redigere.

Adundare et penuriam pati, — ^eptsaiúttv «al id est abundare et deficere, habere quod supersit ct pati quod desit, *q. d.* Scio quomodo mc geram cum abundo bonis et cum iis destituor, scio quomodo utar eo quod superest et co quod deest. Pulchre hunc locuiq explicans S. Gregorius, hom. 10 *in Ezcch. :* « Numquidnam, inquit, fratres, ars est aliqua, humiliari et abundare, satiari et esurire, abundare et penuriam pati ; ut pro magno se ista scire tantus praedicator insinuet? Ars omnino et mira disciplin® scieptja, qu® toto nobis çordi^ est adnisu discenda. Quem enim penuria sua non frangit, a gratiarum actione non retrahit, in rerum temporalium desiderium nop accçndit, scit humiliari : hoc enim loco Apostolus humiliari dicit, penuriam pçrpeli; nam stalim ft contrario subjungit : Scio et abundare. Qui enim acceptis rebus non extollitur, qui eas ad usum van® glori® non intorquet, qui solus non possidet quod accepit, sed hoc cum indigentibus misericorditer dividit, scit abundare. Qui acceptis alimentis non ad ingurgitationem yentris utitur, sed ad reparationem virtutis, pec plus carni tribuit, quam necessitas petit, scit satiari. Qui alimentorum inopiam sine murmuratione tolerat, nec pro necessitate virtutis agit aliquid, unde anima peccati laqueum incurrat, scit esurire. Quem ergo nec abundantia in superbiam elevat, nec in necessitate cupiditas irritat, novit abundare, novit penuriam pa(j. Qui cum statim subdidit : Omnia possum; ne elationis esse verba crederemus, adjunxit : In eo qui mc confortat, et qu® sequuntur. »

Moraliter S. Chrysostomus, hom. 79 *in Joan.,* Angelis tom. Ill, docet hoc precipue angelos a nobis differre, quod non tam mullis indigeant iit nos, acSpH(?, proplerea quanto paucioribus indiguerimus, tanto magis illis appropinquabimus, ipsique Deo : quanto vero pluribus abundamos, tanto magis ad hanc vitam caducam deflectimu^, ct tanto magis dissimiles angelis sumus. Vera namque libertas est, nulla re prorsus indigere; quam libertatem solus Deus obtinet. Proxima huic libertas est; sunt eoa UoU*

minimis indigere; quam habent angeli. Hanc vero nos ct possumus ct debemus imitari, ne patiamur qui Christiani sumus, vinci nos ab Ethnicis, qui paucis contenti, læti et hilares vixerunt, uti Crates, Socrates, Diogenes et alii. Socrates enim sœpe cum eorum quæ publice vendebantur multitudinem aspiceret, aiebat : « Quam inultis ipse non egeo ! » In facilitate victus gloriabatur dicens : « Qui suavissime comederet, cum minimo obsonio egere; cumque diis maxime propinquum esse, qui minimis egeat. » Testis est Laertius in *Sacrato.*

Eiem. ita Cicero, V *Tuscul.,* refert Anacharsim, Scyàn'cìur-^hant philosophum, ad suos scripsisse: « Mihi m. ' amictus, tegmen Scythicum ; calceamentum, solearum callum; cubile, terra; pulmentum, fames,» etc. Audi ct Senecam lib. XIX, Epist. **111** : « Non est, inquit, quod te nimis laudes, si contempseris aureos lectos; quæ est enim virtus supervacanea contemnere, præserlim hominem philosophum? Tunc te admirare, cum contempseris necessaria; tunc te admirabor, cum contempseris etiam sordidum panem.» Nimirum, «magnum vectigal (non tantum census, sed ct virtutis) est parcimonia. » Sicut enim expeditissima ratio augendi census est, detrahere sumptibus, uti Æschinem docuit Socrates ; ita expeditissima ratio augendæ continentiæ ct virtutis est, detrahere deliciis et voluptatibus. Audi quid fecerit Cato senior : «Neque, inquit, mihi œdificatio, neque vestimentum ullum in manu pretiosum, neque pretiosus servus, neque ancilla. Si quid est quo utar, utar; si non est, ego sum, quo cuique per me uti atque frui licet. » Audi Poetam :

Quis dives? qui oil cupit : et quis pauper? avarus.

Vcr«. i3. 13. Omnia possuii in eo qui me confortat .— Pro «possum,» græce est l«xú‘‘, id est potens, fortis, validus sum. *Secundo,* pro «confortat,» græce est ivSuwqwww, id est qui me intus corroborat, validum ac robustum facit, suggerendo scilicet animai, menti, voluntati vires gratiæ suæ.

Deus fatit omni- «Quanti, inquit S. Bernardus, serin. 83 **in** *Cant.,* fiduciæ vox, Omnia possum in co qui mc confortat ! Nihil omnipotentiam Verbi clariorem untinil-reddit, quam (quod omnipotentes facit omnes, **0,* qui in se sperant. Denique omnia possibilia sunt credenti. An non omnipotens, cui omnia possibilia sunt? Ita animus, si non præsumat de se, sed si confortetur a Verbo, poterit utique dominari sui, ut non dominctur ci omnis iniquitas : ita, inquam, Verbo innixum et indutum virtute ex alto nulla vis, nulla fraus, nulla jam illecebra poterit vel stantem dejicere, vel subjicere dominantem.»

Ven. H. **14.** VeRUMTAMEN ULNE FECISTIS COMMUNICANTES tribulationi mes, —id est, quod mihi res vestras et facultates communicastis in tribulatione mea, cum vinctus essem, bene fecistis : sic enim vincula mea ct tribulationem sublevastis et partem quasi tribulationis meæ ab humeris meis iu vestros humeros derivastis et recepistis ; ac consequenter sicut participes vos facere ct communicare voluistis meœ tribulationi et vinculis, sic et pr/emii, quod ex tribulatione hac apud Deum cxpcclo, partici eritis, in eoque mecum cornmunicabitis.

ili. Nulla nini Ecclesia communicavit in ra— Vert. is. tíosb dati et ACCLPTi, nisi vos soli. — « In ratione, n id est in computo ct compensatione dati ct accepti, compensando scilicet spiritalia a me accepta datis suis temporalibus donis, vel potius stipendiis. Ita Chrysostomus et Thcophylactus.

Alludit ad tabulas computuum/ libros et rationarios mercatorum, qui una libri parte vel tabula conscribunt sua data et exposita, altera accepta, qua: pro expositis receperunt; ut significet esse quamdam commutationem quasi mercium inter prædicatorcs ct auditores, nimirum prædicatores tradere Evangelium, veritatem et bona spiritualia, auditores vero eis rependere alimenta et bona Qoisp* temporalia. Rursum significat quemque hominem talem librum rationum habere respectu Dei, ut £ patebit vers. 17, *q. d. Á* vobis solis, o Philippeo- tua eoa ses, recepi quod referam in codicem datorum ct n-'. acceptorum, quod Rabbini dicunt (DO *mat- q , Ufi. tan umassa,* sive, ut clarius Adamus. o. d. Habeo duas tabulas rationarias, quarum una continet ea u .. ,a , quæ dedi (prædicationem scilicet, labores, impensas et bona Evangeli!) : quas dum inspicio, video mc multa dedisse et impendisse Ecclesiis Macedoni®, nihil vero ab cis accepisse, nisi a vobis solis, qui estis Philippis, lloc dicit Apostolus, ut amoliatur a se avaritiæ divitiarumque suspicionem, nc putent eum passim ab omnibus corrogare hæc stipendia, itaque se ditare ac opibus inhiare.

16. Quia et Thessalonicam (græce in Thessalo- v«s. 16. nicam, scilicet existenti mihi) semel et dis (semel ct iterum) in usum (rr» xpâæ», ad egestatem, scilicet, levandam ; vel, ut Syrus, *id quo indigebam)* Mini misist is.

17. Non quia qujero datum (Syrus, *non quia Ven.* it. munus requiro), sed requiro fructum abundantem in ratione vestra. — Ita Romana, licet Græca habeant, *in rationem vestram.* Nota: «Ratio » hic, uti et vers. 13, computimi significat. Persistit enim in metaphora librorum computuuiu, quos conficiunt mercatores ut ratio receptorum et expensorum constet.

Dicit ergo quemque Christianum sibi talem Qmip» rationum cum Deo ineundarum librum conficere ®i*f»»Us non ex charta, sed re ipsa, ipsisquo factis (quæ n tum in nostra, tum potius in Dei memoria conservantur), in quo quasi una parte scribat ea quæ w n» a Deo accepit, altera quæ in Dei honorem et ob- CuaùaU sequium expendit, puta actus virtutum, præsextiin eleemosyna), *q. d.* Dum tacite vos incito ad subveniendum egestati mere, o Philippenses, non mea, sed vestra lucra requiro, ut vos vobisipsis magna eleemosynarum opera ac merita accumuletis, quæ in codice rationum vestrarum cum Deo

ineundarum *scribere* possitis, tanquam propter Deum expensa, quæque Deo ipsi in ratione vestra quasi *credita vostra* computetis, ut ipse vobis hæc rependat et solvat æterna mercede.

Cmm cMpM« *Ha* Cosmas Mediceus, qui fuit magnorum DufUm „clruriæ primus, multa expendebat in pauperes, cumque quidam ex familiaribus cum nimis liberalem appellaret, respondit, a se in libro initarum cum Deo rationum dati et accepti nunquam potuisse eo pervenire, ut quæ deberet Deo, solveret : nam quo plura dabat, eo plura recipiebat, semperqueinveniebat se debitorem, Deum vero creditorem. » Didicerat hoc ex S. Nazianzeno qui, orat. *De Amore pauperum,* ait : «Nunquam Dei libcralitatcm et beneficentiam vinces, quamvis omnium tuarum facultatum jacturam feceris, quamvis te etiam facultatibus adjeceris. Nam hoc quoque ipsum accipere, est Deum aliquid nobis donare. » Additque Nazianzenus duas insignes similitudines : unam umbræ, quæ nunquam potest corpus progredi, cum simul ea ad progressum corporis progrediatur; alteram capitis, ultra quod calera membra nunquam possunt excrescere, cum quantumvis illa augeantur, semper caput item attollatur atque superstet.

▾m.te. 18. Habeo altem omnia. — Græce, á-t'xu, id est recepi ca quæ ad me misistis quasi ccnsum et stipendium debitum prædicatioui mcæ apud vos. Ita Theophylactus (1).

Et abundo. — Vestra eleemosyna piane levavit inopiam meam, ut jam necessariis vitæ abundem. Ita enim se explicat dum subdit :

Deplet is sim,—expletus sum. S. Cyprianus explicans orationem Dominicam legit, *saturus sum, q.* d. Omnis mea penuria, omnis fames, omnis egestas, omne desiderium meum expletum est.

Acceptis (postquam accepi) ab Epaphrodito quæ misistis, odorem suavitatis, hostiam accept —tam, placentem Deo. — Nota : Eleemosynam vo’ ’’71 cat «hostiam» ct sacrificium, non proprium, sed c,mctaphoricum, ut patet. *Secundo,* hanc «hostiam» -‹i ritu-» per appositionem vocat «odorem suavitatis; » al- i ludit enim ad vetera sacrificia, quæ ad Deum per ’ ignem ct fumum ascendebant, idcoque Deus ca quasi sibi oblata dicebatur odorari, tanquam illa odorem suavem spargerent et aillaient naribus Dei. Undo ct thus iis imponebatur, tum ad suffitum et suavem odorem excitandum, tum ut per thus (quo omnium gentium ritu Deus colitur) significaretur illa Deo oiferri et dicari, *q. d.* Eleemosyna vestra quasi thus, vel thymiama suavissimi odoris, sive potius quasi hostia et victima, quæ cum thure per ignem ct fumum ad Deum suavissimo odore ascendit, mihi pergrata et jucunda fuit, nec solum mihi, sed et ipsi Deo. *SicIIebr.* xnr, 16, dicitur : « Deneficcntiæ ct communionis nolite oblivisci : talibus cnim hostiis promeretur Deus. »

19. Deus impleat omne desiderium. — Græca luo variant : alia legunt id est, *gaudium, et* sic videri potest legisse Noster, ut metonymico per gaudium intellexerit « desiderium ; » non enim aliter impletur gaudium nostrum, quam dum impletur desiderium nostrum ; alia legunt x«Pw» id est *gratiam ;* alia et plura xp*›**j id est *necessitatem.* Unde Syrus, Vatablus et alii vertunt, *Deus autem meus impleat omnem indigentiam vestram secundum opulentiam suam, q. d. Vos* vobis subtraxistis ea quæ mihi misistis, et ex tenuitate ac paupertate vestra meam penuriam explestis; ego vicissim Deum rogo, ut suppleat vestram inopiam, imo omne desiderium vestrum. Hoc enim meretur eleemosyna, ct congruum est, ut, si propter Deum in pauperes liberales simus, Deus vicissim in nos multo liberalior sit, ut dixi *Corinth,* ix, 6.

Secundum divitias suas, — *q. d.* Facile est Deo vobis rependere, vos ditare, vestra bona explere; est cnim ditissimus. Ita Chrysostomus.

In gloria, — id est cum gloria. Ita Vatablus. Vel simplici hebraísmo, « in gloria, » id est *gloriose, q. d.* Deus faciat vos gloriosos tum celebritate et gloria æterna apud Deum, tum præsenti apud homines, ut illi vestram videntes paupertatem ac munificentiam, et ex altera parte Dei in vos providentiam ct libcralitatcm, ita ut nihil vobis desit; glorificent ac celebrent tam vestram virtulem, quam Dei Christianorum bonitatem ac magnificentiam.

In Christo Jesu. — Id est per Christum Jesum. *Secundo,* et sublimius, ex mente Pauli, *q. d.* Secundum divitias gloriæ, quas ostendit in Christo ct Christi Ecclesia, quiequo decent Christum Dei unigenitum, ejusque discipulos et filios, puta Christianos.

21. Salutate omnem sanctum in Christo, — id v«n.si. est Christianum, qui baptismo sanclificatus est per Christum, et professione ac vocatione Christiana sanctus est, uti dixi jam superius.

Deo et Patri nostro sit gloria in sæcula sœculorum. 0 utinam tam beata sors in nos cadat, ut hoc in perpetuum dicamus : Quid sunt, quam immensa sunt, quam æterna sunt « sæcula sæculoruml» Quid sunt, quam jucunda sunt, quam gloriosa sunt in cœlis « sancta sanctorum '. ▮

(1) Atü : a Habeo autem omnia, » id est, sufficit mihi qp -d accepi, nihil amplius desidero. Uuuc sensum requirere videatur proxima.

COMMENTARIUS

IN EPISTOLAM

ARGUMENTUM

frîoss/ 'n-rs non snnt KLudii.

Nota *primo :* Putarunt aliqui cum Suida, Zonara, Glyca, Eustathio, Colossenses esse Rhodios, ita dictos a colosso solis, qui erat Rhodi. Sed hos falli certum est; Colosso cnim civitas est Phrygio, vicina llicrapoli et Laodiceae, uti docet Plinius, lib. V, cap. XXXII ; Herodotus, lib. VII; Strabo, lib. XII, quæ sub Nerone cum Laodicea et llicrapoli tcrræmotu concidit, ut narrat Orosius. Unde ct Apostolus hic, cap. iv, vers. 10, jubet ut Colossenses legant epistolam Laodicensium, quasi vicinorum, ct contra. Colossæ, inquit Thcophylactus› c*v*tas cst Phrygiœ, quæ nunc vocatur *Chonæ,* ubi celebris fuit apparitio ct memoria S. .Michaelis, uti dicam cap. n, vers. 18 (1).

Colo*» wntcbo- «ri* in pbrys'*-

Nota *secundo : Nec* Colossis, nec Laodice® praedicaverat Paulus; id enim satis insinuat cap. n, vers. 1. Sicut ergo scribit ad Romanos cum eos necdum vidisset, ita scribit et ad Colossenses necdum a se visos, ait Chrysostomus et Theophylactus. Colossensium itaque doctor fuit Epaphras, hic cnim cos fidem Christi docuit, ut patet cap. i, vers. 7 ; cui Romæ cum Paulo in vinculis posito, ut ait cap. iv, vers. 13, successit Archippus, dc quo cap. iv, vers. 17, dicit : « Dicite Archippo : Vide ministerium quod accepisti in Domino, ut illud impleas (2). »

Uzrttici

Nota *tertio,* pro materia ct argumento : Hac epistola Paulus insectatur Simonem Magum ejusque asseclas hærcticos, qui ut! Ephesi, ita Colossis et alibi sua virulenta dogmata spargebant, ac nominatim docebant, non Christum, sed angelos nostra salutis esse mediatores et reconciliatores apud Deum, inquit Chrysostomus et Ambrosius, absurdum putantes credere, quod Filius Dei in extremis temporibus apparuerit in carne, cum in veteri Testamento Deus per angelos apparere, omniaque sua per eosdem facere et exequi apud homines soleret. Huic dogmati addebant multas observationes Judaicas et gentilitias, dies eorum observantes et tempora et cibos; quæ omnia cum indigerent correctione, ait Theophylactus, moverunt Apostolum ut hanc scriberet epistolam, qua *primo,* hunc errorem de angelis, illasque observationes redarguit. Deinde cuilibet hominum generi dat vita) ac morum documenta ; ac demum salutationibus claudit epistolam (3).

do«»-nJ5t.]2'' | «sei», "IT .luum.

Nota *quarto :* Hæc epistola valde affinis est quoad materiam, epistola) ad Ephesios: imo easdem peno ad verbum cum illa subindo habet sententias ; non quod eodem tempore et impetu sit scripta : nam ad Ephesios anno priore, cum necdum Romam venisset Timotheus, scripta est; hæc vero posterius, utjam dicam; sed quod eadem materia easdem pene sententias posceret; ac forte quod relegens epistolam suam ad Ephesios datam. Apostolus eam in monte haberet et ex ea

(1) Cap. i, 2, legitur in Gncco Kclacsxi;, per a; disputant igitur an hæc lectio sit germana. Negat D. Glaire, *Introduction aux livrer de l'Anc. ct du Now. Testam.,* loin. VI, p. 120; lloscnmullerus affirmat, plurimorum codd. auctoritate innixus.

(2) Occasionem conscribendi hanc epistolam dedit Paulo, quod periculum esset, ne Colossenses cum vicinis Laodicenis et Hierapolitanis per falsos doctores abduceremur a veritate Evangeli!, quod eo magis erat verendum, quia doctrina Christi iis non ab Apostolo quodam, sed per Epaphram tradita erat. Quales ii fuerint doctores et doctrin®, vide Sepp, op. cil tom. II, p. 367 ; D. Glaire, ibid., p. 131 ; Haneberg, *GeteMchte der biblischen Offenbarung,* p. 625, qui gnósticos fuisse eos putant. Proximam occasionem scribendi dedisse videtur Epistola Laodicensium ad Apostolum scripta, cap. iv, 16. Videntur enim Laodicenses perscripsisse ad Paulum do erroribus falsorum illorum doctorum, cumque consuluisse. Is igitur nunc respondet, mittens quidem epistolam ad Colossenses, sed rogans ut eamdciu Laodicensibus mitterent, ct peterent ab ipsis exemplum epistole ad Paulum script®, ut melius iutelligerent Pauli responsionem.

(3) a Praecipuus Apostoli scopus est, ut evidenter ostendat, in solo Christo ejusque doctrina universam divino) voluntatis cognitionem atque otnnia salutis presidia sufficienter nobis exposita esse, ac proinde nihil nmplius extra Christum ejusque doctrinam in hoc quidem genere expetendum aut affectandum esse. Partes epistola), prætcr prooemium et epilogum, du® sunt primari® : a) disserit Apostolus de beneficiis Dei jam olim nobis in Christo pr.eparalis, ita quidem ut modo thesin, modo antithesin exponat, et passim gratiarum actiones ct precationes, item exhortationes ac dehortationes inspergat, cap. i ct n. b) Agit Apostolus do pncceptis Christian® vil®, tum communibus, qu® ad omnes Christianos ex ivqua perlinent, tum propriis quarumdam vocationum, prxserum in vita domestica. » Hæc Roseomullerus.

hanc ad Colossenses diclarit : æque ergo hæc ut illa, sublimis est et grandiloqua.

ttoâ» et epirtot" Nota *quinto :* Scripta est Romie e vinculis, ut patet cap. iv, Vers. 18, anno 2 vinculorum, qui fuit a Christo nato 60 (1). Nam Timotheus (quem anno priore aa so Romam vocaverat, ut dixi proæmio Epistolæ ad Philippenses) jam Romam advenerat. Undo et Paulus Timotheum initio epistola quasi secum Colossenses salutantem sibi adjungit. Missa est per Tychicum et Onesimum, ut habenVGræca, Syra et Latina Compïutensia in fine Epist., et colligitur cap. iv, vers. 7 et 9.

(1) Vel í?, ait Sepp, ibid- Vide Cliroaicon *Actit Apos-'tinrum* praiixwn.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

jprimo, *gratulatur Colossensibus de corum fi.de, charitate el vita Christiana, oratque ut in ea crescant ti roborentur, utquc in patientia, lœtitia ct gratiarum actione serviant Deo, qui eos transtulit in regnum (puta Ecclesiam) Filii sui.*

Hinc secundo, vers. 14, *docet non angelos, sed Christum Dei Filium, esse tam opificem et creatorem rerum omnium, etiam angelorum, quam redemptorem hominum, caputque Ecclesiae, utpote qui omnia qua in calis sunt, pacificarit.*

Deinde, vers. 21, *docet hanc Christi redemptionem ad Gentes quoque pertinere, seque hujus mysterii et Evangelii legatum et ministrum esse, atque pro Christo Christique Ecclesia multa se pati gloriatur.*

1. Paulus Apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, et Timotheus frater, 2. eis, qui sunt Colossis, sanctis et fidelibus fratribus in Christo Jesu. 3. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. Gratias agimus Deo, et Patri bomini nostri Jesu Christi, semper pro vobis orantes : 4. audientes fidem vestram in Christo Jesu, et dilectionem, quam habetis in sanctos omnes, 5. propter spem, quæ reposita est vobis in cœlis : quam audistis in verbo veritatis Evangelii : 6. quod pervenit ad vos, sicut et in universo mundo est, ct fructificat, et crescit, sicut in vobis, ex ea die, qua audistis et cognovistis gratiam Dei in veritate. 7. Sicut didicistis ab Epaphra, chetissimo conservo nostro, qui est fidelis pro vobis minister Christi Jesu, 8. qui etiam manifestavit nobis dilectionem vestram in spiritu. 9. Ideo et nos ex qua dié áudivimus, non cessamus pro vobis orantes et postulantes ut impleamini agnitione voluntatis ejus, in omni sapientia et intellectu spiritali : 10. ut ambuletis digno Deo per omnia placentes : in omni opere bono fructificantes, ct crescentes in scientia Dei : 11. in omni virtute confortati secundum potentiam claritatis ejus, in omni patientia et longanimitate cum gaudio, 12. gratias agentes Deo Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine : 13. qui eripuit nos de potestate tenebrarum et transtulit in regnum Filii dilectionis suæ : 14. in quo habemus redemptionem per sanghinehi bjiis, refifitóitíiiem peccatorum. 15. Qui est imago Dei invisibilis, primogenitus omnis creatura : 16. quoniam in ipso condita sunt universa in coelis, et in terra, visibilia et invisibilia, sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates : omnia per ipsum et in ipso creata sunt : 17. et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant. 18. Et ipse est caput Cbrporis Ecclesiæ, qui est principium, primogenitus ex mortuis: ut sit in omnibus ipse primatum tenens. 19. Quia in ipso complacuit, omnem plenitudinem inhabitare : 20. et per eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis ejus, sive quæ in toriis, sive quæ in coelis sunt. 21. Et vos cum essetis aliquando alienati, et inimici sensu in operibus malis : 22. nunc autem reconciliavit in corpore carnis ejus per mortem, exhibere vos sanctos, et immaculatos, et irreprehensibiles coram ipso : 23. si tamen permanetis in fide fundati, et stabiles, et immobiles a spe Evangelii, quod audistis, quod predicatimi est in universa creatura, quæ sub coelo est, cujus factus sum ego Paulus minister. 24. Qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis, et adimpleo ea, quæ desunt passionum Christi, in carne mea pro coqwre ejus, quod est Ecclesia : 25. cujus factus sum ego minister secundum dispensationem Dei, quæ data est mihi in vos, ut impleam verbum Dei ; 26. mysterium, quod absconditum fuit a sæculis

et generationibus, nunc autem manifestatum est sanctis ejus, 27. quibus voluit Deus notas facere divitias gloriae sacramenti hujus in Gentibus, quod est Christus, in vobis spes gloriæ, 28. quem nos annuntiamus, corripientes omnem hominem, et docentes omnem hominem, in omni sapientia, ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Jesu. 29. In quo et laboro, certando secundum operationem ejus, quam operatur ,n me in virtute.

v<n. L 1 ı Paulus Apostolvs Jesu Christi, — non angelorum, inquit ex Chrysostomo Theophylactus. Ipso exordio hæresim Simonis elidit, dicens Apostolos non ab angelis, sed a Christo esse missos, ut per Christum, non per angelos homines Deo reconcilient, idquenonex se, sed per voluntatem Dei.

Ubi nota : Passim Apostolus se a Deo et Christo missum significat, ut Simonem Magum aliosque falsos doctores, qui non mittuntur a Deo, sed sua sponte docendi munus assumunt ; perstringat et excludat.

Ven.t. 2. Sanctis et fidelibus fratribus in Ciristo.— Nota hic tria epitheta et quasi insignia Christianorum. Nam *primo,* vocantur *sancti.* Nec enim sanctitatem tam doctrinae quam vitæ alicubi in utrbtij- mundo est reperire, quam apud Christianos. Et numos rursum christianismus non est aliud quam pro- E^u/ il fessio sanctitatis. Ad hoc enim venit Christus ct Tum christianismum instituit, ut sine timore de manu inimicorum nostrorum liberati, serviamus illi in W t ?? sanctitate et justitia omnibus diebus vite nostra, ut canit Zacharias. Hoc nomen *sancti* monet Christianos ut assidue studeant sanctitati et perfectioni.

Secundo, vocantur *fideles,* quasi filii Abrahæ, qui pater est fidelium et credentium, ac proinde benedictionis Abrahæ promissæ, id estamicitiæ Dei. justitiæ ct salutis hærcdes.

Tertio, vocantur *fratres,* non in Adamo, aut aliquo terreno parente, sed in Christo, qui nos genuit per suam mortem et baptismum ; ut significet Christianos omnes, sepositis omnibus odiis, dissidiis et varietate tam nationum quam complexionum ct officiorum, invicem amare debere quasi fratres.

Gratia vobis et pax a Deo. — Supple, donetur et multiplicetur.

Tei.a, 3. Gratias agimus Deo, et Patri Domini nostri Jesu Curiste — «Et» significat, *id est, q. d.* Gratias agimus Deo, qui est Pater Domini nostri Jcsu Christi : ut significet Deum non aliter nobis esse causam salutis, quam hoc ipso, quo est Pater Christi, per quem redempti et adoptati sumus; et hoc nomino maxime a nobis amandum, venerandum ct invocandum esse Deum, quod nobis dederit Christum redemptorem.

Semper pro vobis orantes. — T'0 *pro vobis* potest referri ad « gratias agimus. » Unde Erasmus vertit, *gratias agimus* pro *vobis cum oramus. Secundo* et melius, Groeci referunt ad « orantes. » Unde ct Syrus vertit, *gratias agimus Deo, ct oramus pro vobis.* Duplici ergo titulo amorem suum in Colossenses ostendit hic Paulus : *priore,* quod pro eis gratias agat Deo ; *secundo,* quod pro eis semper oret; quodque cos quos non viderat, semper in mente ct memoria habeat, ait Chrysostomus. Nota « semper, » id est frequenter et assidue orantes. Vide dicta *Ephes,* vi, 18.

4. Audientes («cfoxvrK, id est postquam audi- Vc,‘· vimus narrante Epaphra, inquit Chrysostomus) fidem vestram, quæ est (non in angelis, sed) in Christo Jesu (*q. d.* Fidem vestram qua creditis Christo), et dilectionem quam uabetis in sanctos (Christianos) omnes, — tam incolas quam peregrinos ct advenas aliarum gentium. Significat Christianos debere alios omnes diligere pari affectu, sive suæ sint gentis, sive alterius, hoc nomine quod Christiani sunt. In Christo enim Jcsu non est Barbarus et Scytha, Judæus et Græcus, Hispanus et Gallus; sed omnes unum sunt, *Galat. ni,* 28.

3. Propter spem (id est bona sperata, est me- Ven. b. tonymia, juxta Can. 30) quæ reposita est vobis in coelis : quam audistis in verbo (per verbum) veritatis Evangelii (1), — *q. d.* Quam audistis per prædicationem Evangelii : quæ prædicatio est verbum et sermo veritatis, id est verissimus, ut in eo ne vel unum punctum erroris aut falsitatis sit reperire. Unde posset esse appositio in « verbo veritatis Evangelii, » *q. d.* In verbo veritatis quæ est ipsum Evangelium, ut ipsam veritatem vocet Evangelium.

Notat Simonianos, Judæos, Philosophos, omnesque Gentilium sectas et scholas : quæ omnes multas docent hærcses et errores, ut nusquam puram invenire sit veritatem, nisi in Christi schola et Evangelio.

G. Sicut et in universo mundo est. — Id est in Vers- ’· præcipuis totius mundi partibus et provinciis est hoc verbum, sive prædicatio Evangelii.

Cognovistis gratiam Dei in veritate. — Valablus, per *veritatem. Secundo* et melius *in veritate,* id est, vere vel verissime cognovistis gratiam redemptionis, justitiæ et salutis, quam nobis Deus exhibuit per Christum. Sic enim Ilcbræi adverbia explicant per præpositionem *in* cum nomine ablativi casus, ut, «sentite de Domino in bonitate,»

(I) Hæc commodius connectenlur <eqq. verbis, *Gratias ago Deo,* vers. 3. Multi lamen cum immediato procedentibus jungunt.

Sap. T, 1, id est bene, recte ct vere sentite de Dco ejusque providentia, justitia, clementia, cæterisque attributis; non male ct impie cum Epicureis cl Atheis. Sic Hebræi dicunt nota *beerncl,* id est in verilate, id est vere.

fer». 7. **7. SICUT DIDICISTIS AD EPAPHRAJ CONSERVO ROSTRO** (vocat Epaphram *conservum* suum, quia secum serviebat Christo in praticando ct propagando Evangelio. Unde explicans subdit), qui est fidelis **PRO VOBIS MINISTER CHRISTI. — Sic Clfim** Apostolus, initio Epistolœ ad Philippenses et ad Titum, se et Timotheum vocat *servos Jesu Christi. Secundo,* Epaphras missus videtur a Colossensibus ad Paulum, ut ei in vinculis serviret. Hinc vocat cum servum Ecclesiæ Colossensium : suum vero non servum,sed «conservum, » modestiae ct humilitatis studio, quia uterque serviebat Christo et Ecclesiæ.

Qui EST FIDELIS PRO VOBIS MINISTER CHRISTI JESU, — *q. d.* Epaphras minister est Christi pro vobis, scilicet docendis, ut nimirum vos in Christi fide, doctrina ac moribus promoveat. *Secundo,* pro vobis Colossensibus, inquit Theophylactus, Epaphras in rebus ad Christum pertinentibus ministravjt, cum videlicet ad Paulum abiit eumque consolatus est in vinculis, cumque indicavit ei res Colossensium cique in carcere servivit.

Ver». 7. **8. Qui** etiam manifestavit nodis dilectionem vestram (quam habetis erga me et omnes Christianos, ut dixit vers. 4) in spiritu, — id est spiritalem, quæ sola vera, firma ac solida est dilectio, ut fuse ostendit hic Chrysostomus.

Dilectio impiritn tífluL8* *Secundo,* «dilectionem in spiritu,» id est a Spiritu Sancto, qui in vobis est, non autem a carne manantem. Ita Ansclmus. Ut sit enallage Hcbræa, qua *bel,* id est *in,* sæpe ponitur pro JO *min,* id est *a, ex, de.* Unde Vatablns sic explicat, *dilectionem in spiritu,* id est ad quam nos non caro, sed spiritus Dei incitat.

Tertio, « in spiritu, » id est ex intimis animi penetralibus, ipsoquo intimo mentis spiritu profectam.

fer». 9. 9. Ideo et nos ex qua die audivimus (vestram fidem et dilectionem, ut dixit vers, præccd. el vers. 4), non cessamus pro vobis orantes et postulantes (id est orare ct postulare, est græcismus) **UT IMPLEAMINI AGNITIONE VOLUNTA!IS EJUS, — qua** Deus voluit et decrevit nos sibi reconciliare,justificare ct salvaro per Christum, non per angelos. « Neque omnino imperfectos (ait ex Chrysostomo Theophylactus), neque omnino perfectos per hæc significat. Non enim dixit : Ut accipiatis, verum, Ut impleamini. Habetis enim, sed nondum totum. Et quod reconciliati sitis, agnovistis quidem : quod vero per Filium Dei, hoc deest vobis, ncc salis nostis; quare oro hoc impleri in vobis. Voluntas enim ct Dei beneplacitum est, quod Filium suum pro nobis dederit, non angelos. Agnitionem igitur, cognitionis additionem intcllige.

¡N OMNI SAPIENTIA ET INTELLECTU SPIRITALI. — Deceperunt, inquit Chrysostomus, vos philosophi ct Simoniani sua sapientia humana et carnali; ego huic oppono et opto vobis sapientiam et prudentiam spiritalem.

10. Ut ambuletis digne Deo per omnia placentes. — Græce »ì< «m» «pí««ww, *q. d.* In omnem placentiam, et, ut Ambrosius, ad omne placitum. Unde patet tò Deo, vel, ut græce est, *Domino,* tam pertinere ad ri *ambuletis digne,* quam ad tí *per omma placentes.* In Græco enim est una sententia (non duæ), in qua verba posteriora determinant priora : *y.r.trr.zzi*ú-u-x; TW topico ii; sswx» xpíc- Ver*-<x

id est, ut ambuletis digne Deo in omnem placentiam. Significat enim Paulus, digne Deo fr?*» ambulare, non esse aliud quam Deo per omnia placere : ita ut illi ambulent digne Deo, qui quasi «t D» fideles ct morigeri servi Dei, quasi summi sui Prr 03> Domini placitum et voluntatem in omnibus ex- llll plent. Quomodo vero Dei placitum et voluntatem expleamus, ac consequenter, quomodo digne Dco ambulemus, explicat Apostolus dum subdit: a In omni opere bono fructificantes, » et cadera quæ subjicit, quæque sibi placita a nobis exigit Deus.

11. In omni virtute confortati. — Pro «vir-v‘‘**'* tute,» græce est Íjvími, id est potentia, robore, fortitudine. Unde Vatablus vertit, *omni robore corroborati.*

Secundum potentiam claritatis (grajee id est *gloria)* ejus, — id est secunlum potentiam claram et gloriosam Dei, qua vos, o Colossenses, communiri est opus, cum insurgunt hæreses et persecutiones.

Nota : Pro « potentiam, » græce est quod non lautura potentiam roboris, sed et imperii, sive potens, validum et prædominans imperium significat. *Secundo,* potentia gloriæ significat potentiam maximam et robustissimam, quæ apud omnes celebris est et gloriosa, *q. d.* Ubique Dei gloria dominatur, ubique Dei potentia imperat. Nihil ergo formidate, roboravit vos ac potentes faciei Dominus ille polenlissimus omnibus imperans, cui servitis. Ita Theophylactus.

In omni patientia et longanimitati, cum gaudio, gratias agentes Deo Patri. — Hic declarat vii Intera ct robur, qua eos jam optavit per Dei potentiam corroborari, silam esse in patientia et longanimitate : ut in omnibus adversis patientes sint, gaudeant gratiasque agant Deo. Id clarius significant Græca, <ì; wtcpwns» xxì uaxpcOvaix-r. Unde claro hunc locum ita vertit Vatablus, *omni robore corroborati juxta potentiam gloria illius ad omnem tolerantiam ac patientiam, cum gaudio gratias agentes Patri.* Hinc patet veram fortitudinem et robur Christianorum præcipue silum esse in A.', patientia, in caque maxime se ostendere Dei divi- mpn a- meque gratile potentiam. Longe enim difficilius lu- est dura et fortia pati, quam fortia agere. Unde *Prov.* XVI, 32, dicitur : « Melior est patiens viro forti, et qui dominatur animo suo, expugnatore

urbium. » bique palet in Martyribus, in quorum patientia omnium confessione summa fuit fortiludo. Hinc S. Ambrosius, lib. I O^ic., cap. xl i, ct Chrysostomus, hom. 8i» *in Matth.,* multis ostendunt fortitudinem magis in tolerando quam in vincendo consistere. ‹ Fortia agere Romanum est, » aiebat Scævola; sed « fortia pati Christianum est. »

Notat ex Clirysostomo Theophylactus, patientiam respicere tyrannos et hostes Ecclesiæ, longanimitatem fratres sive Christianos. « Est cnim; inquit, aliquis longanimis erga cos quos ulcisci possit : patitur autem et sustinet cos, quos non potest ulcisci, proptcreact de Domino non dicitur iis-.acvr. seu patientia, sed longanimitas, ut qui possit quidem quos velit exscindere, tolerat tamen. n

Ven. a 12. Cum gaudio gratias agestes Deo Patri. — Hæc est perfectio, hic apex patientiæ et longanimitatis, si non tantum patienter, sedet cum gaudio feras quævis dura et adversa; imo gratias agas Deo. Materiam vero et causam qua se quisque Christianus ad gaudium et gratiarum actionem excitet, subjicit dicens :

Qn DIGNOS NOS FECIT IN PARTEM SORTIS SANCTORUM in lumine. — « Qui, » scilicet Deus, nos sino nostro merito, imo indignos et male do se meritos, sola sua gratia, præ mullis quos neglexit, quasi fortitudo retulit « in partem, » id est participationem, «sortis,» id est hærcditatis, «sanctorum , » quæ sila est « in lumine » Evangeli!, quod Christus nobis o coelo attulit.

Nota : Sors significat statum ct conditionem, quæ cuique sorte vel fortuito obtingit; sic vulgo Ser* duo dicitur : Hæc est sors mea, hæc conditio, hæc fortuna mea. Sic ait Psaltes, *Psal.* xxx, 1G: « In manino' c. bus tuis sortes mcæ, » *q. d.* Casus, eventus, vircm;Se- cissiludo et status rerum mearum, ut divitiæ ct txr'dí- paupertas, servitus et principatus, pax ct bellum, t ua. ait Thcodorelus, quæ mihi vicissim et fortuito accidunt, non a fortuna, sed certa tua providentia ct gubernatione, o Domine, reguntur, mihiquo Ooon ' b obveniunt. Unde hebraico est, in manibus tuis 'nny **lto t'totat,* id est *tempora mea,* id est vicissitudo tem-,_i . porum, puta tempora et dies jam prosperitatis, t- « mox adversitatis, jam vitæ, jam mortis, in Dei sunt potestate ct providentia. Sic *Sapient,* n, 9, dicunt impii : « Hæc est sors nostra, » *ct* contra dc piis, cap. V, G, dicitur : « Inter sanctos sors iliorum est. » Ita hic accipi potest sors, *q. d.* « Qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum, » id est, qui nos dignatus est sorte, conditione ct statu sanctorum, ut in album sanctorum nos referret.

Secundo et significantius, *sors* idem est quod hærcditas. Olim cnim, uti et jam sæpe, hærcdilates inter bteredes sorte dividebantur. Inde sors dicitur portio hæreditaria, quæ cuique sorte obtingit. Sic dicitur *Psal.* 1xxvh, **B4** : « Sorte divisit cis terram In funiculo distributionis, » id est per funiculum quo terram dimetiebatur et cuique tribui suam partem distribuebat. Sic *Michcrætt,* 5, dicitur : « .Mittens funiculum sortis. » .Multo Cnr h»- magis hærcditas sanctorum vocatur *sors,* quia '®n‹;(0, nulli hominum ad eatn jus habebant, cum tamen rum to- inter homines qui hæredes sunt, jus habeant ad hærcditalem, cujus sunt hæredes. Undo *Ephes.* *Kn* cap. I, vers. 11, dixit Apostolus nos sorte vocatos ad fidein et gratiam Christi. Hærcditas ergo hæc Sanctorum dicitur *sors,* quia hominibus sino merito, gratis et quasi sortito obtingit. « Non video (ait S. Augustinus in illtid *Psdl.* xxx *: In manibus tuis sorted them)* ullum meritum, quo de universa impietate generis humani me potissimum elegisti ad salutem : ad tunicam Domini sorte perveni. » Sicut ergo gratis Deus Pater per Christum nos sibi adoptavit in filios, ita et in hæredes suos, cohæredes autem Christi.

Nola *secundo :* Hæc sors et hærcditas Sanctorum sita est, ut sequitur, « in lumine. » Licet enim aliqui per rò *in lumine* putent significari modum et rationem qua ad hanc hæreditatein venimus, scilicet per lumen fidei ; tamen planius ct magis genuine vi *in lumine* significat situm et conditionem hujus hærcditatis, scilicet eam positam esso in lumine Evangeli!, quod Christus nobis e coelo attulit. Hanc enim sortem luminis Evangelici So’’’»*• opponit sorti ct potestati tenebrarum, e qua nos in “£ eripuit Christus, ut ait vers. scq. Et hoc lumen mlne.-ci- Evangclii maximum est Dei donum et bonum. licct Unde paulo superius, vers. 9, dixit : « Non cessamus pro vobis orantes et postulantes, ut impleamini agnitione voluntatis ejus, in omni sapientia et intellectu spiritali. » Et vers. 10 : « Et ambuletis dighe Deo, etc., crescentes in scientia Dei. » Hincct S. Joannes, cap. i, hanc lucem inculcat, caque quasi maxime insigni emblemate Christum exornat : « In ipso, ait, vita ferat, ct vita erat lux hominum, et lux in tenebris lucet. » Et : « Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum, n Quod ergo hic Paulus dicit : Qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine, idem est cum eo quod ait Petrus, i *epist.* n, 9 : « Qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum. »

Per « lumen » ergo accipit cognitionem Dei, Christi, justitiæ, gratiæ, virtutum ct salutis, quam accepimus per Christi Evangelium et fidem : quæ cognitio quasi radix ct mater gratiam, justitiam omniaque cætera dona et bona spiritalia, quæ Christus attulit, quæque in Christi Ecclesia participamus , complectitur.

Nota *tertio* : Hoc lumen ct hanc cognitionem Lunwn inchoate accipimus in hac vita, sed perfectionem ejus accipiemus in beatitudine cadesti, cujus pri num conscripti sumus hæredes, illamque hærcditalem cœlcstcm in hac vita per spem ct gratiam quasi per quemdam præguslum delibamus ct inchoamus. Sensus ergo hujus loci completus hio est : Deus fecit nos dignos, per baptismum et Christianismum, ut jam hic viventes iu Ecclesia habea-

mus partem ct participationem sortis et hærcditatis Sanctorum, quæ radicaliter sita est in lumine fidei ct cognitionis Dei, utquc per (Idem et gratiam hio inchoemus et participemus sortem et hærcditatein Sanctorum, id est Rcatorum, quæ sita est in lumino, id est visiono Dei ct gloria cadesti, quam rcipsa participabimus post hanc vitam, cum rcipsa in sortem ct album Sanctorum ac Dcatorum referemur. Ita Chrysostomus, Theophylactus , Anselmos. Denique S. Dionysius per «lumen » accipit baptismum, ‹7. d. In lumine, id est in baptismo : hic cnim Græcc vocatur ç«î et 9‹ùtwuò«, id est lux ct illuminatio : quia eo baplizati per fidem illuminantur. Ita ipse *De Eccles. Flierarch.,* cap. *De Baptismo.*

*Ver**. 13. **43. Qui ERIPUIT KOS DE POTESTATE TENEBRARUM , ET TRANSTULIT IN REGNUM F1LII DILECTIONIS SUJE.** — Nota : « Tenebras » vocat tum ignorantiam, infidelitatem aliaque peccata; tum infernum, qui inde consequitur ; tum diabolum, qui Insomnibus præsidet. Ita Chrysostomus ct Theophylactus. Opponit enim regnum Christi quasi regnum lucis, regno ct potestati tenebrarum, id est diaboli. Sic enim diabolus vocatur « princeps tenebrarum, » *Ephcs.* vi, 42; *Luc.* xxii, 53, *q. d.* In gentilismo dominabantur vobis tenebrae, scilicet ignorantia, idololatria omniaque scelera, ipseque princeps tenebrarum diabolus. Sed Deus ab hoc dominio ct tyrannide tenebrarum vos eripuit, et transtulit in regnum Christi lucidissimum, ut jam non regnet in vobis dæmon, peccatum, aut tenebrie ; sed Christus unicus Dei Filius, qui est vera lux mundi, quique per Evangelium suum laetissimum lucis regnum mundo invexit, facitque nos regni sui socios, imo reges.

Propter rrpium· crs mortes toicrwh da sont,

Undo moraliter S. Chrysostomus : « Quid dicis, ¡üqUit} homo ? Ad regnum vocatus, ad regnum Filii Dei, et oscitabundus cs totus, ac desidum ct more scalpis ac torpes? Si namque singulis diebus vel in milio mortes insiliendum fuisset, an non omnia ferro oportebat? Atqui principatus gratia nihil non faceres; cum vero consors futurus sis regni Unigeniti Dei, non objicies te vel mille gladiis? non insilies in ignem ? At tu luges etiam quod abiturus hinc cs, ct praesentibus libenter immoraris plus æquo corporis curam agens. Quidnam hoc est? ct mortem etiam horrendum quid esso putas. Horum vero causa sunt deliciæ et vitas remissio. Alioqui qui vitam vivit acerbam, avolaro quoquo vellet et ab hac vita liberari. » Dcindo apposita similitudine pullorum idipsum declarat dicens : « Nuno vero idem patimur quod evenit ct avium pullis pigrescentibus, semperquo in nido mañero cupientibus. Illi quanto diutius haeserint, tanto redduntur imbecilliores. Nidus enim quidam est praesens hæc vita ex festucis et luto compactus. Et si magnificas mihi ostenderis ædes, etiam ipsas regias auro multo ct lapidibus pretiosis splendidas; nihil tamen illas ab hirundinum nidis differre putabo. Ingruente uamque hiemo cadent omnia sponla sua. »

Fil ii dil ect ionis sus. — Non quasi Filius per voluntatem , amorem ct dilectionem æque atque per intellectam et intellectionem procedat a Patre, sitquo idem cum Spiritu Sancto, ut voluit Sabellius : sed hebraísmo ‹t Filii dilectionis, » id est *Filii sui diledi:* ita Syrus, Chrysostomus, Theophylactus; id est veri, proprii ct unici Filii sui, uniccque dilecti, ait Theodoretus. Sic Proverò. V, 19, loquens Sapiens de uxore, quam quis in adolescentia duxit : « Sit tibi chara, inquit, quasi» ¡n nbiri a»3nxnb'K *ahatim veiaalat dien,* id est cerva amorum et hinnulus gratiæ. Quod Noster clare vertit, « cerva diarissima, et gratissimus, vel gratiosissimus hinnulus. » Nota : Hæc iisdem pene verbis dicit *ad Ephes.* **i,6,** ubi ait : « In qua gratificavit (pro quo hic habet *transtulit in regnum,* ut scilicet Christus regnet in nobis per gratiam) nos in dilecto Filio suo, in quo habemus redemptionem per sanguinem ejus, remissionem peccatorum. I

FUw piun.dj.

14. Redempt ionem et remissionem peccat oris, **vers,** il — « Et » significat *id est ;* redemptio enim nostra a servitute peccati rc ipsa non est aliud quam remissio peccatorum, ut dixi *ad Ephcs.* **i,** 7.

15. Qui (Filius) EST IMAGO Dei **(Patris) INVISIBILIS. Veri-15.** — Nam Filius est Verbum Patris, Patri omnino simile et æquale, odeoque ejusdem plane cum Patre essentiae. Vide dicta de imagine, II Cor. **IV, 4.**

Primogenitus omnis creature. — Ergo, inquiunt Ariani, Christus est creatura, omnisque creatura Christi soror est. Primogenitus enim inter fratres ct sorores dicitur, qui ante omnes fratres ct sorores genitus est; sive qui primus est frater. Sed respondent Theodoretus et / Ambrosius, non dici hic Christum «perânçw, id est primo creatum, sed –iwt-.tcx.-.* , id est primogenitum : generatio ergo Filio convenit, creatio vero creaturis : quantum ergo generatio divina excellit creationem, tantum Filius excellit creaturas. *Secundo,* Christus vers. seq. dicitur opifex omnis creaturae ; ergo non est creaturarum frater. *Primo* ergo S. Anselmus, Commentarius Hieronymo ascriptus, et Concilium Sardicense accipiunt hæc verba de Christo ut homo est : nimirum quod Christus ut homo est, omnis creatura sil primogenitus, non tempore, sed honore; quia Christus ut homo, finis est quem Deus primo intendit ct propter quem omnia creavit. Hæc explicalió probatur primo, quia Christus ut Deus, non est primogenitus, sed unigenitus : ergo priinogcnitus esso nequit, nisi qua homo est. *Secundo,* quia Christus ut homo, caput est Ecclesiæ atqui Paulus agit hic de Christo, prout caput est Ecclesiæ, ut patet vere. 18 ; ergo Christum vocat *primogenitum* non qua Deus, sed qua homo est.

or-aio Ariaao- «t Pn- cXara, Primo, ‹l°ic^ia0 °

Verum hæc melius et magis genuino accipies do Christo ut Deus est. Hoc enim versu Christi ct potim,

dignitatem ex ejus divinitate describit. Unde ait: « Ipse est ante nos, et in ipso, p id est per ipsum, * omnia (ergo etiam angeli) constant, p id est consistunt et conservantur, sicut ab eodem creata sunt. Primogenitus ergo hic, sicut ct *Matth.* i,2.ʼ, idem est quod unigenitus. Dicitur vero Christus primogenitus, quia primo, puta ante omnem creaturam, est genitus. Vult ergo dicere Paulus, Christi generationem priorem esse omni creaturarumerentione, nec Christum angelis esse juniorem, ut docebant Simoniani; *q. d.* Christus uti tempore, ita ct dignitate, causalitate rerumquo omnium productione excellit omnes cnnæas, potestates, Enn»« æones, angelos Simonianorum, Valentini ct Vii* i ij al,orum Novatorum; ac consequenter non angeli, prrrtrin- sed Christus unus est redemptor ac mediator nos- gPDinr (er. Ita Theophylactus, Ambrosius, Thcodoretus. bcjPin- Et pa|C[ex sequentibus; subdit enim : « Quoniam in ipso condita sunt universa in cœlis et in terra.» Vide Epiphanium, in hœresi Basilidis, Simonis ct Menandri.

Vrn. 1«. **16. |x |pS0 CONDITA SUNT UNIVERSA. — « In ipSO, »** id est *per ipsum*. Unde per repetitionem idipsum explicans ct confirmans subdit : « Omnia per ipsum, et in ipso creata sunt. »

An;di Visibilia et invisibilia. — Docebant Platonici, ct cx c*s Simon Magus, Menander, Saturninus ct man- alii Simonis asseclœ, Deum creasse homines et di.a.Kii mundum. Contra hos docet Apostolus tam invi- ʻʻ1 sibilia quam visibilia, id est tam angelos quam homines, a Filio esse creatos.

Angui Dominationes. — Id est *dominantes.*

' Principatus. — Id est principes, vel principatum Uchm. id gerentes.

otdooi- Potestates. —Id est potentes et potestate pr®- pc.tr.ul diti. Abstracta ponuntur pro concretis. Sunt enim t.i idui h®c nomina angelorum. Vide dicta *Ephcs.* i, 21.

l '• -ʻʻ*• Omnia per ipsum, et in ipso creata sunt. — Pro imtcm» « in ipso, » græce est cî; avrcv, id est *in ipsum,* um puta ad ipsius gloriam, creata sunt omnia. Ita *uiphX* Vatablus. Verum sæpe »ì« capitur pro 6, id est *in ur. ipsum,* pro in ipso, et ita accipiunt hic Greci. Unde *secundo,* Ansclmus, « per ipsum, n inquit, quasi causam efficientem cum Patre creata sunt omnia. Filio enim, quia a Patre procedit, tribuitur operatio quasi medians, quam significat propositio *per.* « In ipso, » scilicet quasi in Verbo, idea ct sapientia, creata sunt omnia. Sed boc sensu melius diceretur, per ipsum, scilicet tanquam Verbum ct Sapientiam, creata esse omnia. Unde *tertio* et optime, -6 in ipso significat immensitatem Filii, scilicet Filium esse ubique per essentiam, præsentiam ct potentiam, adeo ut extra se nihil creare vel agere possit, sed omnia quæ creat et agit, in seipso creet et agat. Hæc enim est perfectio immensitatis divina:, ut cum sit ubique, omnia occupet ct repleat, nihil foris vel enunus, sed omnia intra se ct intra ambitum essenti® su® agat ct faciat. Deus ergo intime rebus omnibus a se creatis est presens ; resque omnes creat® ab hac intima Dei presentía ita pendent, conservantur et gubernantur, sicut corpus et vita corporis pendet a presentía animæ. Unde Plato dixit Deum esse animam mundi. Et Sapiens, *Sap.* i, 7 : «Spiritus, inquit, Domini dU replevit orbem terrarum, et hoc (hic scilicet Spi- ʻʻJ*,"® ritus, ut legit Augustinus; nam « *hoc* respicit mu Græcum quod est neutrum) quod continet omnia, scientiam habet vocis, » *q. d.* Cavete a murmure ct detractione, quia Spiritus Sanctus, qui omnia continet, id est per suam essentiam, præsentiam, potentiam ambit, tenet ct conservat omnes craturas, omnia audit. Omnes enim voces tum oris, tum mentis fiunt intra ambitum complcxumquc Spiritus Sancti, non foris. Quare illum nihil latere potest, ne vel tenuissimum murmur, sed omnium vocum et sermonum scientiam ct cognitionem habet. Hinc omnia dicuntur esse ct consistere in Spiritu Sancto, sicut omnia dicuntur esse ct consistere in Patro ct Filio. Et hoc est quod cecinit Poeta :

> Spiritus intus alit, totamque infusa per artus
> Mens agitat molem, et magno se corpore miscet.

Sicut enim anima est in corpore, ita vicissim corpus est in anima, et longe magis. Non enim anima a corpore, sed corpus ab anima intime pendet, consistit, conservatur et vivificatur. Pari modo et Deus est in mundo, ct vicissim multo magis mundus ipse est in Deo, quia a Deo Deiquc Q|inmoJ® presentía intime pendet, et in suo esse conser- ʻʻʻʻʻin* vatur ac consistit. Sic ergo in Filio, id est intra Dᵀᴹ, n i. ambitum et complexum Filii, intra sphæram i'l® essenti® et presenti® Filii, creata sunt omnia, ideoque, ut sequitur, in co omnia constant, id est conservantur ct consistunt : adeo ut, si Filius et Deus suam essentiam et præsentiam ab universo subduceret, totum universum evanesceret, sicut radii evanescunt, cum sol se subducit; ct vita corporis evanescit, cum a corporo anima se subducit. Ita Chrysostomus ct Theophylactus.

Id ipsum declarat S. Augustinus, lib. VII *Confess.,* cap. V, pulchra similitudine, qua Deum comparat mari; utpotc qui totum mundum in se æque ut mare spongiam contineat : « Intueor, inquit, te, Domine, omni ex parte mundi hanc massam ambientem ct penetrantem , sed usquequaque infinitum : tanquam si mare esset ubi- Slcot que ct undique per immensa spatia infinitum solum mare, ct haberet intra se spongiam quam- sic mnn- libet magnam, sed finitam tamen, plena esset undique spongia illa ex omni sua parte ex immenso mari : sic creaturam tuam finitam te a>lnn»i infinito plenam putabam. » Pari modo ab aliis ,u'in'u* Deus dictus est adamas quidam maximus et pulcherrimus, toAmn mundum in se continens ct complectens.

Nota : Ne, cum dixit « per ipsum, » quispiam cum Ario intelligcrct per Christum quasi ininis-

frum omnia esse creatu, addidit Apostolus, a in ipso; » ut significet Filium consortem imperii, immensitatis, potentire et assentite paternæ.

Ven.n. 17. Et ipse est ante omnes — Thronos, Dominationes, Potestates, etc. Posset *secundo,* graecum *r.ÿ>* Tráv-Qv verti, ipse *est ante omnia.* Respicit enim scirra, id est *omnia,* quæ vers, præced. dixit in Christo esse creata et condita : sed maxime intendit Apostolus opponere ct anteponere Christum angelis, quos Christo præponebant Simoniani.

Ven. 18. 18. Et ipse est caput conponis Ecclesiæ. — Hactenus egit de Christo ut Deo, ejusque divinitatem ostendit : jam agit de Christo ut homo est, cl Christi hominis dignitatem ostendit. Christus enim qua homo est; non qua Deus, est proprie caput Ecclesiæ. Vide dicta *Ephes,* i, 22.

Qui est principium. — *Primo,* Christus, qua Deus, omnium rerum est principium, ait Ansclmus. Sed hoc versu non agit Aposkdus de Christo qua Deus, sed qua homo est caput Ecclesiæ, ut dixi.

Secundo ergo, melius Chrysostomus, Theodorctus, Thcophylactus, Ambrosius ct Vatablus : Christus est « principium, » id est fons, dux ct auctor resurrectionis et resurgentium ex mortuis ; ut rò *principium* æque ac *-Aprimogenitus* pertineat ad ri *ex mortuis.* Imo Vatablus ct Erasmus sic vertunt, *qui est principium primogenitorum cx mortuis, q. d.* Primum principium, fons et auctor resurrectionis cx mortuis est Christus.

Christas nt pria- tipium ïalcsia rumo, *cMMto** digniu- t«; Ter- Xcu‘‘ Queliti te.

Tertio ct optime, Christus, qua homo est eapulque Ecclesiæ, est « principium : » *primo,* situ ; quia super omnes cœlos elevatus quasi primus et summus consistit; *secundo,* dignitate. Unde Cyrillus : a Principium, » inquit, id est princeps ct præcipuus. Græcum enim «xp/ii tam principatum quam principium significat, et sic « principium » pro principatu capitur *Psalm.* cix, 3 : a Tccum (o Christe) principium (hebraico ninna *nedabot,* id est principatus) in die virtutis tuæ. » *Tertio,* Christus est « principium » tempore ct causalitatc. Ipse enim sibi corpus, id est Ecclesiam, fecit et formavit, in caque el in nobis, qui Ecclesiæ membra sumus, omnium virtutum cl bonorum operum principium est et causa. Ita Ansclmus.

Onomodo christui *pnno- pium rrimiri„?^ræc*s amo.

Quæres an eodem sensu Christus se vocet «principium, » *Joan,* vin, 25, cum, interrogan- li¿us cum Judæis : a Tu quis es? » respondit : « Principium qui (vel, ut legunt nonnulli cum cl IOfIu°r vobis. » Respondet S. Augustinus, in citatum locum Joannis, Beda, Ruperitis et Ambrosius, lib. Hl *De Fide,* cap. iv, Christum se vocare principium, *q. d.* Ego sum primus ct novissimus ; vel sum principium omnium rerum, per quod facta sunt omnia. Verum sic a principium » esset nominativi casus, et Græce legendum esset cfoi. Jam autem constat « principium » apud Joannem esse accu alivi casus : ita enim habent constanter Graeca et Greci, scilicet, Tr.« iyy.T./, quomodo Septuaginta vertere solent llebneum ryVNTO *bcrescit,* id est, in principio ; intelligitur enim propositio «ri, quasi dicat : secundum principium, a principio. Sc- Sr.nrf» *eundo* ergo, verius ct planius, principium apud S. Joannem idem est quod a principio, et subauditur verbum, *sum, q. d.* Ego sum a principio, sum ab æterno ante Abraham, ut ait ibidem vers. 58, sum æternus, Deus verus de Deo vero, «qui el loquor vobis, » *q. d.* Qui etiam hoc ipsum vobis annuntio. Noster Interpres legit ím?, id est qui : jam Graea legunt id est quod, *q. d.* Sum a principio, quod ipsum loquor et assero vobis. *Tertio,* Nonnus et Maldonatus hæc verba traji- Terta. ciendo sic interpretantur. Ego sum is, vel id, qui vel quod a principio vobis loquor, et jampridem prædico, me scilicet esse Messiam, quem si velletis audire, jampridem ex verbis ct factis meis me illum ipsum esse cognoscere possetis. Sed hæc est trajectio insolita. Adde hunc sensum et hanc responsionem nihd habere eximii, sed esse humilem et repere. Quare secundus sensus sublimior, Christoque dignior ac verior est Alio ergo sensu Christus seipsum, alio Paulus Christum vocat hic « principium. »

Primogenitus ex mortuis, — id est primo resurgens cx mortuis ad vitam iııı ortalem. Ubi nota *primo :* Resurrectio est et dicitur tam hic quam alibi regeneratio, quia perinde hominem mortuum vilæ restituit, ac si rursum eum generaret. Ita Chrysostomus et Theodorctus. *Secundo,* licet aliqui ab Elia et Eliseo resuscitati resurrexerint ante Christum, tamen Christus dicitur primus resurgentium, quia resurrexit ad vitam immortalem nunquam amplius moriturus : illi vero resurrexerunt ad vitam mortalem rursum morituri, uti de facto rursum mortui sunt. Vide dicta I *Corinth.* xv, 20.

Ut SIT IX OMNIBUS IPSE PRIMATUM TENENS, — *q. d.* Ut tam in rerum geuesi, quam in nriuffmm» ct regeneratione, id est, tam in prima rerum creatione quam in resurrectione Christus primas teneat (hoc enim significat Graeum -furckn), quia siculi Christus, qua Deus, est ante omnes et omnia, omniaque in Christo creata sunt et constant, ut dixit vers. 16; ita Christus, qua homo, est primogenitus ex mortuis, dux et princeps resurrectionis.

Secundo, hæc aliter interpretatur Ansclmus : Christus, inquit, primus est resurgentium, ut in omnibus Sanctis tam prioribus quam sequentibus teneat primatum dignitatis, potcnliæ ct sanctitatis. Sed prior sensus uti magis est genuinus, ita magis est illustris et amplus.

19. Quia in ipso (Christo) complacuit (Patri) Ver». «»• OMNEM PLENITUDINEM INHABITARE. —Ita legunt passim Latina, Græca, Syra omnesque interpretes. Tollenda ergo est vox « divinitatis, » quam quidam Luc addunt. Sensus est, *q. d-* Voluntas et

Onidru- beneplacitum Dei Patris fuit, ut in Christo 1 ilio inhabitaret omnis plenitudo, id est omnis per-
tobitiui fcetio tnm sapienti», tum gratiae, tum potestatis,
ia Cbru- tum denique ipsius divinitatis : inhabitaret, in-
u quam, non tantum per vim ct operationem , sed etiam per seipsam suamque essentiam. Ita Tlieophylaclus et Anselmus.

Secundo, aliter Theodoretus: « Plenitudo, » inquit, est Ecclesia, quæ Dei donis impletur, quæque Christi quasi capitis sui corpus implet et perficit, uti dixit *Ephes,* i, 23. Hæc in Christo inhabitat, id est Christo conjuncta est, sub Christi tegmine et protectione quasi tabernaculo tegitur, Christique ductum ac leges sequitur, siculi mota domo vel navi, omnes qui in ea habitant vel sunt, illius motuin sequuntur.

Verum quia Apostolus non dicit plenitudinem simpliciter, quomodo vocavit Ecclesiam, *Ephcs.* i, 23, sed « omnem plenitudinem, » nec explicat plenitudinem hanc esse Ecclesiam, uti explicuit *ad Ephcs.* i, hinc simplicius et planius accipiemus plenitudinem priore sensu jam dato. Hæc enim est causa, cur Christus in omnibus primatum teneat, uti præccssit.

V ... so. 20. Et per eum reconciliare omnia in ipsum. — « Omnia, » id est omnes homines omnium temporum, nationum et locorum, qui in hac vita quasi viatores degunt. Perperam ergo hinc colligebat Orígenes, fore aliquando, ut damnati homines et dæmoncs Deo reconcilientur ct salventur.

fnipeum Nola : Pro « in ipsum,» græce est ii; aCw», quod
d ai «i- Vatablus vertit, *erga se :* planius alii, «i; id est, inquiunt, Ijwtû, id est sibi, ut sit hebraismus : Hebræi enim pronomen absolutum sumunt pro reciproco. Ita Theophylactus.

Pacificans per sanguinem crucis ejus, sive qu.« in terris, sive QUJB in coelis sunt. — Latina syntaxi melius diceretur *pacificando :* nam *pacificans* latine non cohærct congrue cum *complacuit,* cum quo tamen cobærere debel ct in Græco cohærct, *q.* d. Complacuit Deo Patri sibi omnes reconciliare pacificando per sanguinem, quem in cruce fudit Christus, tam ea quæ in terris, quam ea qure in coelis sunt, id est, tam homines quam angelos,quod alia phrasi dixit *Ephcs.* i, 10, ita scribens: «Proposuit instaurare omnium Christo quæ in coelis et quæ in terra sunt (1). »

Vf.-j.ii. 21. Et vos cum essetis aliquando alienati, it
INIMICI SENSU IN OPERIBUS MALIS. — ITO « SCDSU, »
Quid græce est itwoia, id est mente ct voluntate, id est per mentem cl voluntatem : licet Ambrosius et Hieronymus, in epist. *ad Joan. Episcopum Hierosohjmitanum,* ¿tavola, in dativo vertunt, monti sivo cogitationi, consiliis ct sensui : hæcquo referant non ad hominem peccanten, sed ad Doutn, in quem peccatur ; sic enim habet Ambrosius : « Et vos quondam alienatos cl inimicos consiliorum ejus in operibus iniquis, n etc. Hieronymus vero sic: « Cum essetis alienati et inimici sensus ejus. » Verum melius ct planius Noster, Syrus et Græci vertunt in ablativo, mente, vel cogitatione ac *sensu, q. d.* Cum abalienati essetis a Deo, non fato, ait Theophylactus, non necessitate, non sola originali labe ; sed etiam propria voluntate ct malitia aversi a Deo et adversus Deum hostili essetis animo, quod testificabamini operibus malis exterius blasphemando, inebriando, fornicando, ctc. Aliter Syrus ?» f/ tcïç fj-pt;, id est tn *operibus,* vertit, *propter opera :* sic cniin habet, «inimicis cratis mentibus vestris,» J15'33J> S33 *metui abadachun,* id est « propter opera vestra mala. » Sed prior sensus planior ct ordinatior est.

22. Nunc actes reconciliavit in conronK carnis Ver».
EJUS PER MORTEM. — « EjUS, » id CSl SUæ. Est hebraismus, de quo dixi vers. 20. Nola: TÒ *in corpore carnis* ejus habet epitasim, *q. d.* Ne quis cum Corpu Simone dicat, Christum in corpore phantastico Clrni5f ! esse passum ; aut cum llasilidc dicat, pro Christo 'A, passum esse Simonem Cyrenensem, dico ct as- nontpinsero Christum « in corpore carnis suæ, » id est in corpore suo carneo, id est vero et proprio, esse llciun. passum ct mortuum pro nobis.

Exuibere (ut exhiberet) vos sanctos et immaculatos, — ¿¡mJjjxu;, id est in quibus nec Momus ipse inveniat, quod carpat ct reprehendat, ut dixi *Ephes,* i, 4. Tertullianus sæpius vertit, *invituperabiles.*

Et irreprehensibiles (¿vrpi&a>;, id est, ut Erasmus vertit, *incriminabilcs,* sive inculpatos) coram ipso, — scilicet Deo Patre. Vatablus ct Syrus vertunt, *in c'nspcctu suo, coram se.* Hebraei enim idem habent pronomen reciprocum quod absolutum.

23. SI TAMEN PERMANETIS IN FIDE FUNDATI, ET Ver*. u.
STABILES ET IMMOBILES A SPE EVANGEI.II. — Exigit constantiam tam in fide quam in spe Christiana. *Secundo,* vocat « spem Evangeli! » spem quam adfert et docet Christus per suum Evangelium : scilicet ut speremus per Christum bona non terrena, sed spiritualia et coelestia nos consecuturos. Posset etiam « spes » hic metonymice accipi pro bonis speratis, quæ pollicetur Evangelium.

Quod prxdicatum est in universa creatura qujb
sud coelo est, — id est in omnibus gentibus quæ Opomod»
sub coelo sunt : est synecdoche; nam genus, id est creatura, appropriable nobilissimae speciei, prtdici. puta homini. Magnificentius autem ct ardentius tumdte*. est dicere, «in omni creatura, » quam inter omnes homines.

Subtilius ex S. Gregorio Anselmos : Omnis OomU

(i) Verbum *reconciliatio* non proprie, seu potius totaliter cadit in angelos, qui nunquam peccati rei facti sani; sed pro rei natura iutelbgendum est sic, ut, quod in diu veri» primarium est, Uvlio scit Dei *propitii et jrahon,* tem-dur tu utramquo pariem, panlcrque ad angiloshonûnesque; altera autem, eaque adjuncta notio *reilitutir* gntli: benevolentiæque Dei, ad hommes, non Hem ad angelos, reteratur.

cTTitnn esthomo. Voïiufe

creatura, inquit, dicitur homo , quia homo cum Omni creatura in aliquo participat; nam cum lapi<Jibus participat esse vel existera, cum arboribus participat vitam et vegetationem, cum animalibus sensum et motum, cum angelis rationem et intellectum. Sed prior sensus magis plenus ct genuinus est. Sic enim Christus, Mare* ivi, 15, jubet prædicari Evangelium omni creatura) , id est omni genti, quæ sub cado creata est.

Nota : Est hic hyperbole ; necdum enim tempore Pauli omnibus omnino gentibus, puta Danis, Norwcgis, Japonibus, Sinis, Moscovite, Tartaris prædicatum fuit Evangelium.

Omnibus ergo, hoc est plerisque, permultis, pene omnibus, vel omnibus non in specie, sed in genere ; quia scilicet prædicatum est gentibus tam Orientalibus, quam Occidentalibus ; tam Septentrionalibus, quam Meridionalibus: omnes enim gentes vel Orientales, vel Occidentales, vel Septentrionales, vel Meridionales sunt, quasi dicat Paulus : Evangelium non sola Judæa se conclusit, sed instar fulguris ab Oriente ad Occi-

Evjngc- pnasit orkm.

dentem, a Meridie ad Septentrionem plurimas gentes pervasit. Videte ergo, o Colossenses, ne lidcm mutetis, quæ a toto orbe jam recepta est, ac consequenter non auscultetis Simoni ct Novatoribus, qui aliam fidem, imo perfidiam inducunt.

Ven.î*. **24. Qui NUNC GAUDEO 15 PASSIONIBUS PRO VOBIS,** — *q. d.* Adeo certa est spes Evangelii, quam jam dixi, nt gaudeam pro eo, proque Evangelio inter vos divulgando (ut hujus spei participes vos faciam) quidvis pati.

Et adimpleo ea qu& eesunt passionum Cubisti, **IN CARNE MEA , PRO CORPORE EJUS , QUOD EST ECCLE**SIA. — a Et » hic causale est : tale enim est Hebræum tau, valetque idem quod guia, *q. d.* Gaudeo in passionibus meis, quia iis adimpleo ea quæ desunt passionibus Christi. Rursum Vatablus, passiones *Christi* interpretatur passiones; quas propter Christum Paulus subibat, *q. d.* Multa jam passus sum propter Christum, mulla adhuc mihi desunt ct supersunt ferenda. Paratus sum autem reliquas eas afflictiones propter Christum pali in camo mea pro Ecclesia. Dicit autem a adimpleo, » ut notat Commentarius Hieronymo adseriptus, ut significet se paratum osse usque ad sanguinem ct mortem hæc pali, sicut Christus ad mortem passus est, pro Evangelio.

Verum hæ « passiones » non sunt passiones Christi, sed Pauli propter Christum; ct si hoc voluisset Paulus, clare dixisset : Adimpleo ea quæ desunt passionibus meis, quas patior propter Christum.

Proprio ergo « passiones Christi » vocat ea quæ passus est Christus. Ha Ambrosius, Chrysostomus, Theophylactus, OEcumenius, Anselmos et alii passim, uc consequenter *in carne mea* non referendum est ad « ea quæ desunt, » sed ad *a* adimpleo, > *q. d.* Patiendo in came mea, adimpleo ea quæ desunt passionibus, quas passus est Christus in carne sua.

Dices : Si deest aliquid passioni Christi, ergo 0’ passio et redemptio Christi non fuit plena, sed imminuta et insufficiens. *wirai

Despondeo negando consequent. : Passio enim Cbri»ut Christi in se fuit plena et sufficiens, iliique quoad valorem ct pretii sufficientiam nihil defuit. Christus enim sua passione comparavit pretium U’ »ii- sufficicns toti mundo redimendo, imo mille mundis redimendis; eidem tamen passioni aliquid defuit ct deest in nobis, nimirum communicatio ct participatio passionis ac meritorum Christi; ut scilicet Christus non tantum in se, sed etiam in suis membris, id est Apostolis aliisque fidelibus, similia patiatur, hacque passione propagetur et perficiatur corpus ejus, quod esi Ecclesia. / Eterno enim suo decreto statuit Deus, ut Christus non tantum in se, sed etiam in suo corpore et membris, puta in Ecclesia ct fidelibus, pateretur ct passione eorumdem consummaretur ac perficeretur , dum nimirum fideles quique patiendo participes fiunt ct similes Christi patiente et cruci-

Unde nota primo, cum Ambrosio, Chrysostomo, Theophylacto et aliis : Sicut mystice unum est cor- c’, pus, una anima ct vita, ita et una est passio umj- Christi et Ecclesia:, sive Christi et Apostolorum, Martyrum omniumque fidelium, sicut eadem est passio capitis et corporis, sive capite et membrorum. Christus enim est caput, membra sunt Apostoli aliique fideles. Ende Christus Paulo Ecclesiam persequenti non ait : Quid Ecclesiam, sed : Quid me persequeris ? vide dicta 1 *Corinth.* cap. Xu, vers. 27. Christus enim uti gratiam suam cl patientiam, ita ct passiones suas Apostolis aliisque fidelibus communicat; ac rursum sicut, uno membro patiente, pitiuntur et compatiuntur cadera membra, et maxime caput ; ita dum fideles patiuntur, Christus in iis patitur et compatitur.

Huic *secundo,* pro a ea quæ desunt, j› græce est uaTiftaxTi. Quod mala fide ct perperam Beza cum Commentario inscripto (sed falso) S. Ambrosio vertit, *reliquias* : proprie enim Paulo et Gnecis idem est quod defectus, inopia, penuria; pnesortim eum jungitur cum verbo àmwtósfà,id est Out m» adimpleo, suppleo : nec emm quis supplet id quod reliquum est et abundat, sed tantum id quod cSrùut deest, ut patet 11 *Coiïuih.* viu, 11 : « Vestra, inquit, abundantia illorum inopiam (græce vçi?x,a%) suppleat. » Et P/ulip. n, 30 : « Vt impleret, inquit, id quod cx vobis deerat (græce rt erga meum obsequium.’» El I *Thessal.* ni, 10 : « Compleamus, ail, ca quæ desunt (græce Gççt ^xt x) fidei vestræ.» Unde Chrysostomus vçtpiuLirx vertit, ü Ai¦¦xji.xt *, id est ca quæ desunt; ct Syrus vertit, RnTYDR *char siruta,* id est defectum; ita et olii passim. Hoc etiam significat verbum «adimpleo, » et clarius «««vx- Græcum dbrctwAafi», quod, inquit Erasmus, com-

positum est ex Iribus, scilicet ex «vri, quod significat *vicem,* cum quis alterius loco aliquid facit, *q. d.* Paulus : Lt vicem Christo pro me passo reddam, id quod pro Christi Ecclesia patiendum restat, ego adimplebo et patiar in carne mea. *Secundo,* componitur ex twà, quod apud Latinos valet re; el irkr.sú, id est impleo, *q. d.* Reimplco, sive rursum et frequenter impleo vice Christi, quod in illius passionibus est diminutum et deficiens. Unde pro a adimpleo » Syriis, Valablus, Erasmus vertunt, *suppleo, q. d.* Paulus : Christus quidem in se satis abunde passus est, ut nos redimeret nobisque compararet commune lytram, quo a peccato redimamur, si illud nobis applicetur : verum ut hoc lytrum et hæc Christi passio hominibus præsertim infidelibus applicetur, multa adhuc desunt : nimirum oportet nos Apostolos peregrinari per totum mundum, docere omnes Gentes, monere, hortari, arguere, ut eas convertamus ; ideoque multa nobis dura et acerba patienda sunt, uti jam ego vincula hæc patior in carne, ut ea quæ desunt ¡passionibus Christi in Gentium conversione procuranda, ego adimpleam, multaque patiar pro corpore Christi, quod est Ecclesia, ut nimirum inter Gentes Ecclesia propagetur, crescat ct perficiatur, passionisque ac redemptionis Christi plane fiat particeps. Quemadmodum, inquit Theophylactus, si duce exercitus abeunto, subimperator (id est ducis vicarius) pro phalange dimicans in illius locum constitutus vulnera ipsius recipiat ; ita Christo in coelos abeunto, Apostoli in acie depugnantes pro eo vulnera recipiunt. Ita Chrysoslomus quoque, Ambrosius, Theodoretus, OEcumenius, Anselmas, D. Thomas et Augustinus *in Psal.* lxi, et salis patet ex scq.; subdit enim Apostolus : a Cujus factus sum ego minister, etc., ut impleam verbum Dei. » Et vers. 27 : s Quibus, inquit, voluit Deus nolas facere divitias gloriæ sacramenti hujus in Gentibus, o Gentibus ergo per mullos labores et passiones prædicando verbum Dei, adimplebat ea quæ deerant passioni Christi pro Ecclesia.

Eleganter hunc Pauli locum pertractat S. Augustinus *in Psal.* Lxxxvi : a Ut adimpleam, inquit, quæ desunt pressurarum Christi in carne mea. Quid adimpleam *l* Quæ desunt. Cui desunt? Pressurarum Christi. Et ubi desunt? In carne mea. Numquid aliquid pressurarum deerat in illo homine, quod factum est Verbum Dei, natum ex Maria Virgine? Passus enim est quidquid pati deberet : et videtur quod omnia; in cruce enim positus accepit acetum in ultimo, et ait : Perfectum est; ct inclinato capite emisit spiritum. Quid est, Perfectum est? Jam de mensura passionum nihil deest, quia omnia quæ de me scripta sunt completa sunt. Ergo impletæ erant omnes passiones, sed in capite : restabant adhuc Christi passioues in corpore : vos autem estis corpus Christi et membra. In us ergo membris cum esset Apostolus, dixit : Adimpleo quæ desunt pressurarum Christi in carne mea. » Nam, ut idem ait *in Psal.* lxi, sub initium, omnes passiones Christi ct Christianorum ad unam communem Christi ct Ecclesiæ pertinent rempublicam.

Ubi nota : Sicut multa desunt passionibus Christi, ut Gentes ad Christi fidem convertantur ct passionis Christi fiant participes : quæ adimplent Apostoli, dum multa patiuntur in prædicatione Evangelii pro Ecclesia Giuristi propaganda, quod *primo* et proprie hic intendit Apostolus; ita multa desunt passionibus Christi, fidelibus jam conversis plenius in dies et plenius passiones ct satisfactiones illæ Christi appliccntur. Sicut ergo quisque fidelis per opera satisfactoria quæ subit, applicat sibi satisfactionem Christi, ut satisfaciat pro poena temporali peccatis suis debita : ita potest passionem el satisfactionem hanc suam Christi satisfactione nixam ct mixtam, cum ea amplius non indiget, utpote omni culpa et pœna sibi jam condonata, aliis applicare; hoc enim requirit communio Sanctorum ct bonorum operum, quæ est in Ecclesia. Et hoc sensu Paulus quoque adimplebat ea quæ deerant passionum Christi pro Ecclesia; quia passiones ct satisfactiones sibi redundantes Paulus applicabat Ecclesiæ, ut per eas fidelibus, qui craut in Ecclesia, applicaretur satisfactio Christi, itaque satisfacerent pro peccatis suis, id est pro poena temporali, quæ culpa condonata eis luenda restabat. Hunc *secundum* sensum innuit quoque hisce verbis Paulus, vel certe illud ipsum ex priore sensu genuino jam dato argumentatione a pari facile est deducere et concludere : nam tam passiones hæ secundæ quam primæ desunt passionibus Christi, et tam hæ secundæ quam primæ adimplentur per passiones et satisfactiones Apostolorum aliorumque Sanctorum, et tam per has secundas quam per primas applicantur nobis passiones Christi. Denique tam hæ secundæ quam primæ suscipiuntur pro Ecclesia Christi, imo magis secundæ quam primæ, nam secundæ pro fidelibus, primæ pro infidelibus convertendis suscipiuntur.

Ilinc sequitur *tertio,* non male Bellarminum, Salmeronem, Franciscum Suarez el alios Doctores Catholicos, cum tractant de Indulgentiis (quidquid occlamet hic Beza), hæc generalia Apostoli verba extendere ad thesaurum Ecclesiæ, ex quo ipsa dare solet Indulgentias : hunc enim thesaurum voluit Deus constare meritis ct satisfactionibus non tantum Christi, sed ct Apostolorum omniumque Christi Sanctorum, uti definivit Clemens VI, Extravagante *Unigenitus.* Idquc fecit Deus duabus de causis : Prima, ut hac ratione Christum et Sanctos Christi honoraret, dum cos adsciscit in consortium satisfactionis Christi, qua Christus pro aliis satisfecit : sicut rex honorat suos duces, dum cos provinciis præficit et in regni gubernandi consortium admittit; el Deus

quoque qui est prima omnium causa, honorat suas creaturas, et causas secundas, dum eas in agendo socias sibi adjungit.

Secunda, ut esset perfecta communicatio bonorum inter membra Ecclesiæ, id est inter nos et Sanctos, sicut est inter cives ejusdem reipublicæ ct inter fratres ejusdem familiæ. Sic enim Sancti proprie adimplent pro Ecclesia ca qua; desunt, scilicet huic thesauro jam dicto, ct consequenter adimplent ea quæ desunt passionibus Christi ; quia sine his passiones Christi non complerent hunc thesaurum, prout a Deo institutus est, nimirum ut non tantum o Christi, sed et aliorum Sanctorum nwssnibus ct satisfactionibus confletur.

Et favet Græcum <xrwwas)x?&, quod significat vietssim, vel contra ex altera parte impleo, *q. d.* Thesaurus hic una sui parte, scilicet Christi meritu, completus est; sed vicissim altera sui parte, scilicet meritis Sanctorum, incompletus quotidie impletur per passiones meas, puta Pauli aliorumque Sanctorum.

Ver». »s. 25. Cujus (scilicet Ecclesiæ, græce enim est *r.;* femininum) factus sum ego minister secundum dispensationem Dei, quæ data est mihi in vos. — Pro « dispensationem, » græce est elxwcjií*», *q. d.* In domo Dei, quæ est Ecclesia, sum ceconomus, ut dispensem toti familiæ, id est singulis fidelibus, bona et dona Dei Domini mei.

Ut impleam verbum Dei. — Vatablus, ut *impletum esse declarem sermonem, id est promissionem Dei de vocatione Gentium.* Sic enim Hcbrrei sœpe verbum activum reale sumunt pro mentali aut verbali, juxta *Can.* 36.

impiem *Secundo,* planius, « ut impleam, » id est plene
l''i' '«i prædicem verbum Dei ct compleam prædicatio-
picne H- nem Evangelii, qu;un coepit Christus. Sic *Homan.*
lud pn- cap. XV, vers. 19, dicit Paulus sc ab Jerusalem usque ad Illyricum replevisse (id est plene praedicasse) Evangelium Christi.

Predici- Nota jjæ dignitatem prœconum cl doctorum
comant Evangelii, utpote quos Christus vocat in partem
!in» sui officii et ministerii, ut prædicationem Evan-
quam ipse cœpit, illi compleant, opusque
“ redemptionis humanæ, ad quod Christus a Patre in mundum missus est, absolvant et perficiunt.

26. Mt str rium. — Est appositio, ut patet t-z v««.2*. Græco : verbum enim Dei vocat « mystenura quod absconditum fuit a saeculis, nunc autem manifestatum est sanctis, » scilicet Apostolis et Christianis.

27. Quibus voluit Deus notas facere divitias GLORi.E (id est divitem, locupletem et bonis spiritualibus abundantem gloriam) sacramenti (mysterii, ut paulo ante dixit) hujcs in Gentibus (hujus enim mysterii verbi Dei et Evangelii magis participes factœ sunt Gentes, quam Judaei), quod (scilicet sacramentum vel mysterium) est Christus (objective scilicet, *q. d.* Quod circa Christum versatur , cujus objectum est Christus ; totum enim mysterium Evangelii est de Christo et redemptione Christi, qui) IN VOBIS EST SPES GLORIE.— Rursus Christus hic dicitur « spes gloriæ » objec- Chn»
tive,g. *d.* Christus est id vel is per quem futuram u'
gloriam vitæ æternæ speratis et exspectatis. Ita ij.»
Ambrosius, Ansclmus, Theodorelus. ÜTJ«

Alii sic exponunt : Christus est spes gloriæ, id est spes gloriosa, quia videlicet per Christum magnifica et gloriosa bona speratis vos adepturos.

28. Quem nos annuntiamus corripientes omnem Ven-M.
hominem. —Græcum wu9«Tœmç, tam admonentes quam increpantes, vel corripientes et castigantes significat. Ita Theophylactus.

29. In quo (ad quod) et laboro certando. — T«r»-1*.
Græce id est decertans quasi in agone, multa vigilantia, fortitudine, contentione, difficultate et periculo, tanquam athleta Christi. Ita Theophylactus.

Secundum operationem (Græc, ta'^uzv id est vim et efficaciam) ejus, quam operatur in me (Christus) in virtute, — id est potenter, valide ct efficaciter ; hoc enim est Hebræum rfO3 *baccoach, q. d.* Decerto in hoc agone Evangelii strenuo et viriliter, non humanis viribus confisus, sed vi et efficacia spiritus Christi, qui in me potentissime operatur, patrando scilicet miracula tot et tanta; dando tantam efficaciam verbis meis, ut omnium corda penetrent et convertant ; suggerendo animos , vires ac zelum, ut ignea cbaritate et ignea lingua prædicem, omnibusque ignem huuc divini amoris affiem et aspirem.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Opfat et hortatur Colossenses, ut radicentur et firmentur in fide et charitate Christi.

Secuiido, vtrs. 8, *Judaitantium et pseudophilosophonun somniis opponit Christum, in quo omnis plenitudo aivinitatis inhabitat. Per Christum enim nos circumcisos esso docet, non carne, sed spiritu, cum ei ronsepulti in baptismo mortui sumus delictis.*

Hinc tertio, vers, 14, *docet Christum delevisse chirographum peccati, illudque affuisse cruci, fbique triumphasse de peccatis et damonibus; ac consequenter Judaicas abstinentias et carcinomas quasi umbras inutiles abrogasse.*

Denique, vers. 18, *non fletam angelorum in superstitiosa humilitate et abstinentia, sed veram Christi unius mediatoris religionem sectandam esse decernit.*

1. Volo enim vos scire qualem sollicitudinem habeam pro vobis et pro iis qui sunt Laodiciæ, etqnicumquc non viderunt faciem meam in carne : 2. ut consolentur corda ipsorum, instructi in charitate et in omnes divitias plenitudinis intellectus, in agnitionem mysterii Dei Patris et Christi Jesu : 3. in quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scienliæ Ascondili. 4. Hoc autem dico, ut nemo vos decipiat in sublimitate sermonum, 5. Nam etsi corpore absens sum, sed spiritu vobiscum sum : gaudens et videns ordinem vestrum, et firmamentum ejus, quæ in Christo est, fidei vestræ. 6. Sicut ergo accepistis Jesura Christum Dominum, in ipso ambulate, 7. radicati et superædifîcati in ipso, et confirmati fide, sicut et didicistis, abundantes in illo in gratiarum actione. 8. Videte ne quis vos decipiat per philosophiam et inanem fallaciam, secundum traditionem hominum, secundum elementa mundi et non secundum Christum : 9. quia in ipso inhabitat omnis plenitudo iivinitatis corporaliter : 10. et estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus et potestatis : 11. in quo et circumcisi estis circumcisione non manu facta in expoliatione corporis carnis, sed in circumcisione Christi : 12. consepulti ei in baptismo, in quo ct resurrexistis per fidem operationis Dei, qui suscitavit illum a mortuis. 13. Et vos cum mortui essetis in deliciis et præputio carnis vestræ, convivificavit cum illo, donans vobis omnia delicta : 14. delens quod adversus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis, et ipsum tulit de medio, affigens illud cruci : 15. et expolians principatus d potestates, traduxit confidenter, palam triumphans illos insemetipso. 10. Nemo ergo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut sabbatorum : 17. quæ sunt umbra futurorum : corpus autem Christi. 18. Nemo vos seducat, volens in humilitate et religione angelorum, quæ non vidit ambulans, frustra inflatus sensu carnis sua*, 19. et non tenens caput, ex quo totum corpus per nexus et conjunctiones subministratum et constructum crescit in augmentum Dei. 20. Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis hujus mundi : quid adhuc tanquam viventes in mundo decernitis? 21. Ne tetigeritis, neque gustaveritis, ueque contrectaveritis : 22. quæ sunt omnia in interitum ipso usu, secundum praecepta et doctrinas homiuum : 23. quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ in superstitione ct humilitate, et non ad parcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem camis.

v»n i 1. Volo eum vos scire quálem sollicitüdixem lUBiJüi pro vows. — Vox « enim » dat causam, cur cap. præced. vers, ult., dixerit se pro fidelibus laborare àpi ifi est in agone certando: unde hic rursum pro «sollicitudinem, »Græce est ò-pnz, *q. d.* Ideo memini et inculco meum agonem, laborem, ac difficile certamen, quod pro vobis aliisque fidelibus suscepi, « ut conso-

lontur » ct firmentur corda vestra in fide et gratia Christi.

Vno vobis et pro iis qui sunt Laodiciæ , et quicumqub (quotquot alii) non viderunt faciem Paniu MEÀM IX CAnsB. — Hinc salis apparet Paulum non fuisse, ncc prœdicasso Colossis aut Laodiciæ. Ita Coicuu.) Chrysostomus ct Theophylactus. Negat id Thcodoretus, el ex co Baronius, sicque hæc verba explicant, *q. d.* Paulus : Non solum vestrum, o Colossenses, sed ct eorum, qui me non viderunt, maximam curam gero. Verum aliud videtur velle Apostolus. Quorsum enim hic meminisset eorum, qui non viderant faciem suam in carne, nisi quia cam non viderant Colossenses ct Laodicenses ?ct hoc significat Græcum quod Syrus vertit *ccetcri,* sive quicumquc alii, qui æque ut vos non viderunt faciem meam. Sicut enim si dicam : Petrus, Paulus et cœteri Apostoli fuerunt cælibes, tacite dico non tantum Petrum et Paulum fuisse cælibes, sed etiam fuisse Apostolos; hoc enim involvit vox *cateri* : ita pari modo cum hic dicit Paulus se sollicitum esse pro Colossensibus et Laodicensibus, et cætcris qui non viderunt faciem suam, tacite significat Colossenses et Laodicenses non vidisse faciem suam. Adde, in Actis Apostolorum nullam Colossensium, æque ut Corinthiorum, Ephesiorum, Atheniensium ct aliorum, quibus Paulus prædicavit, fieri mentionem. Ncc enim locus ille *Actor,* xix, 40, quem citat Baronius, urget. Sic enim habet : « Segregavit (Paulus Ephesi commorans) discipulos quotidie disputans in schola tyranni cujusdam, hoc autcin factum est per biennium; ita ut omnes qui habitabant in Asia, audirent verbum Domini, Judæi atque Gentiles. » Nec enim hinc inferas, si omnes in Asia a Paulo audiverunt verbum Dei, ergo illud audiverunt ct Colossenses ct Laodicenses, qui in Asia habitant ; nam non dixit Lucas Paulum ivisse Colossas aut Laodiciam , imo contrarium dicit, Paulum mansisse Ephesi, ibiquo disputasse per biennium in schola tyranni, ita ut Asiani omnes, qui vel habitabant, vel veniebant Ephesum lanquam ad Asi® metropolim, possent Paulum ibi disputantem audire : adeo ut Pauli Ephesi disputantis et praedicantis rumor totam Asiam pervaserit.

Ver».r. 2. Ut consolentur, — id est consolationem accipiant : Græcum enim frxpxxktOwxiv est passivum.

Corba ipsorum, instructi in charitate, — id est cum fuerint instructi, vel, ut alii cx Grieco vertunt, compacti in charitate. Græce enim est magis congrua syntaxis : *irriti* (rjfdá&wOírTuv, id est ipsorum instructorum vel compactorum in charitate. Ita Theophylactus.

EI IN OMNES DIVITIAS PLENITUDINIS INTELLECTUS, IN AGNITIONEM MVSTERII DEI PATRIS ET CIIRISTI JtSU. — Nota *primo* : Per « divitias » Paulus significat uon opes auri et argenti, sed quamlibet copiam et abundantiam vel gratiæ, vel sapient*® ct intellectus, de qua ine loquitur.

Secundo, pro « plenitudinis intellectus, » Græce est xXr .r .(de qua voce dixi *Roman.* xiv, 5) rf.; o\n/oM»ç, id est plena: persuasionis intelligenti»!, id est píen® ct certo persuas® intelligenti®, quæ oinnc dubium excludat, ait Theophylactus, *g.* d. Ideo laboro, certo et sollicitus sum pro vobis, ut vos instruamini tum charitate, tum divitiis, id est abundantia plcn® persuasionis, hoc est plene persuas® intelligent!® mysteriorum fidei : ut scilicet in omnibus mysteriis fidei, qu® perlinent ad agnitionem Dei Patris ct Christi Jesu, instructi et plene persuasi, plancquc intelligentes sitis, nihilque de iis ambigatis ; ut certo vobis persuasum sit, nos non per angelos, ut vobis persuadent Simoniani vel alii Novantes, sed per Christum redemptos et reconciliatos esso Deo Patri.

3. In quo (scilicet Christo) sont omnes thesauri **SAPIENTIÆ ET SCUNTIÆ ABSCONDITI.** — Notat Chr\V- gj fjt sostomus hoc dici contra Gnósticos a scientia se Ktfnte*, nominantes et venditantes. Gnostici enim græce labial idem est quod sciente», *q. d.* In Christo est omnis vera sapientia, ct ab illo petenda, non a Simone, non a Gnosticis, non etiam ab angelis, quos ipsi jactant. Cum dicit Apostolus ttiesoun, ait ex Chrysostomo Theophylactus, copiam sapienti® in Christo ostendit ; cum dicit *omnes,* ostendit eum nihil latere; cum dicit *absconditi,* indicat quod solus ipse cos noverit, ab eoque scientia ct sapientia omnis petenda sit : nam Christus est ipsa sapientia et per sesc cognitio.

Nota : Pro *absconditi,* Græce est teétpuya, quod non est participium, sed nomen, idemque est quod occulti ct arcani : a absconditi » ergo hic 'dem significat et capitur nominaliter.

•4. Hoc DICO, UT NEMO VOS DECIPIAT IN SUBLIMI- Vcn taie sermonum. — Pro *deripiat,* Græce est ~x:x-XcqtCüTxi, id est, ut Vatablus, falsis rationibus et rotiocinatiombus imponat vobis. Syllogismo enim vero ct bono opponitur apud Aristotelem paralogismos, qui cx apparentibus, sed falsis, falsum concludit; aut ex veris falsum, per vitiosam consequentiam elicit et deducit.

Secundo, pro *sublimitate sermonum,* est Græce Q'1U miOxv«)jvpa, id est in persuasone sermone, in x specioso fuco rationis human®, in artificiosa et * sophistica oratione, qu® in speciem probabilis ad persuadendum et fallendum sit comparatu et composita. Ita Theophylactus. Noster vertit, in *sublimitate sermonis,* quia Simoniani, quos hio suggillat Apostolus, sublimia jactabant dc coelo, de matre angelorum, de angelis rebusque et æonibus coelestibus, quibus simplices in admirationem rapiebant ct seducebant.

Talis est pithanologia ct fucata oratio nostrorum Novantium, ut per dulces sermones seduRti<* eant corda innocentium ; si enim ipsorum rationes a viro cordato ad rationem ac formam syllogisticam redigantur, statini apparent non esse aliud quam paralogismi; v. g. cum sic orgumen-

Cantar : Solos Deus est adorandus, ergo non sunt adorandæ, id est colend®, imagines ct Sancti; paralogizan!. Peccant enim amphibolia vocis, a adorandus ; » in antecedente enim intelligitur adoratio proprie dicta, quæ est latriæ; in consequente vero adoratio impropria et amplissime sumpta, scilicet quivis pius cultus et honor. Sic : Inus, inquiunt, est mediator Christus, ergo Sancti non sunt mediatores, nec invocandi. Sed paralogizan! : in antecedente enim intelligitur mediator per se, sive redemptor ; in consequente vero mediator idem est quod intercessor, sive advocatus. Ita in reliquis omnibus.

Aggreditur hic Apostolus potissimum epistola) argumentum, scilicet elidere dogmata falsa haereticorum et Judaizantium, ct contra ca corroborare Colossenses in vera fido Cliisti.

îer*.u **5. Ersi CORPORE ARSENS SIM, SEI) SPIRITU VODISCUM SUM : GAUDENS ET VIDENS ORDINEM VESTRUM , ET FIRMAMENTUM FIDEI VESTRJB,** — *q. d.* Licet absens sim corpore, spirituali tamen oculo et cura vobiscum sum, quia spiritu et mente vos sæpo contemplor, vestrumque ordinem (do quo mulla inaudivi) cum gaudio intueor.

Secundo, Ambrosius ct Anselmus magis proprie hæc accipiunt de spiritu prophetico, quasi per cum Paulus cognoverit absentia quæ fiebant ApMkii Colossis, eaque viderit, eodem modo quo Eliseus liMMi corporo absens, sed spiritu præsens, vidit Giezi d^nxQt accipientem munera a Naaman : si enim Eliseo A* aUa. id datum est, cur non Paulo? Major enim gratia fuit in Apostolis et Prophetis novi Testamenti, quam in veteribus Prophetis, ct similem spiritum constat fuisse in S. Petro, cum absens cognovit fraudem Ananiœ et Sapphiro, *Actor,* v, 3, *q. d.* Nihil vestrum me latet, o Colossenses, quia vobis adsum spiritu, eminus quasi cominus intueor omnia vestra, et quidquid facitis inspicio, ut revereamini in oculis meis meoque intuitu male agere, aut male sentire vel loqui de Evangelio, ncc novantibus Siinonianis auscultetis, aut inconstantiam ct dubitationem ullam in fide ostendatis. Hic sensus et sententia non est improbabilis, si spiritum accipias non permanentem (hunc enim fuisse in Apostolo non est verisimile), sed transeuntem, quo subinde, cum opus esset, Paulus raptus fuerit, ut suarum Ecclesiarum statum ct ordinem absens intueretur. Sed prior sensus uti simplicior, ita certior est.

Gaudens et videns ordinem vestrum. — Per • ordinem » Ambrosius accipit dispositionem conversationis. Melius Chrysostomus, Thcophylactus, Œcumenius, -wíw, id est ordinem, interpretantur id est bonum ordinem, quo bene ct ordinato omnia fiunt juxta ordinem a Paulo aut Epi copo proscriptum. « Sicut enim, inquit Thcophylactus, in acie militari bona ordinis collocatio phalangem finn un cilicii : sic et in Ecclesia, «piando bonns urdo duritatis fuerit omnia cou'UluenlLs. b

Quantum sit hujus ordinis bonum et commo- Mòrah. dum,patet in omni republica; nulla enim respublica sine ordine consistere potest ; sed ut con- fa onb sistat, necesse est cives magistratui subordinari,n oiaai et obedire, ct quemque civem suum servare gradum et ordinem : quod si hic ordo turbetur, turbatur respublica.

Secundo, idem patet in hierarcbia coelestium spirituum et angelorum, in qua summus est ordo, qui rempublicam angelorum consociat, stabilit, conservat et mira pulchritudine exornat.

Tertio, patet in ordinato motu et situ ccelorum, stellarum, elementorum omniuinque creatura- Ordoud- rum ac totius universi : si enim hic ordo turbetur, turbatur totum universum; nam ordo uni-lum «a versi totius est vinculum et salus. « Ordinis per- sal0«. turbatio, ait Nazianzcnus, orat. *De Moderat, in disp. servanda,* in acre fulmina, in terra succensiones, in mari exundationes, in urbibus ct familiis bella, in corporibus morbos, in animis peccata quasi novas res moliendo introduxit, » etc. Omnia, inquit Sapiens, *Sap.* xi, 21, in mensura, ct numero, et pondere disposuisti, n (o Domine creator omnium ! Dc qua sententia Sapientis, vide S. Augustinum, lib. IV *De Genesi ad Utt.,* cap. in, Qnid iv, v, tom. IV, ct S. Thomas, I *part., Quæst.* V, nii art. 5, ubi ex S. Augustino docet omnem rem, etpoaiw sive omne bonum habere *primo,* mensuram, quæ in oiixai omni rei certum modum ex determinatione prin- re? cipiorum suorum efficientium ct materialium praestet; *secundo,* habere numerum, qui cuique rei speciem præbcat; *tertio,* habere pondus, id est ordinem ct inclinationem ad actus ct finem suum ; quod pondus rem ipsam ad suam quietem ct stabilitatem trahit. Hoc significare volens Mundos Plato in *Timæo* dicit mundum factum esse per ficins est cubum ternarii, id est per 27 ; tria enim in se per co- ducta, id est ter tria, faciunt novem, rursum 1er imm uc- 9 faciunt 27, qui est ct vocatur cubus ternarii. nani* Per hunc ergo cubum, puta per viginti septem, mundum esse factum ccnsuit Plato, quia in hoc cubo, puta 27, omnis harmonia ct consonantia (numerorum) consistit.

Quia ergo tanta boni ordinis sunt commoda, hinc toties Apostolus ordinem inculcat, eumquo in omnibus servari vult. Hinc et S. Ignatius, proximus Apostolis, eorumque spiritu et zelo imbutus, in suis epistolis toties et tam impense hunc ordinem commendat et præcipit, ut epist. *ad Trallianos :* « Qui, ait, intra altare est, mundus est, ideo et obedit Episcopo ct Presbyteris : qui vero extra est, id est qui sine Episcopo et Presbyteris ct Diaconis aliquid agit, talis polluta est conscientia, ct est infideli deterior. » Et *ad Smyrnenses :* « Omnia, ait, in vobis decenti ordine perficiantur in Christo. Laici Diaconis subditi sint, Diaconi Presbyteris, Presbyteri Episcopo, Episcopus Christo, sicut ipse Patri, n Eadem singulis pene epistolis repetit et inculcai S. Ignatius.

6. Sicut ergo accepistis Jesum Christum Domirum (g. *d.* Sicut ab Epaphra ct Archippo accepistis fidem ct doctrinam Jesu Christi, præsertim illam, qua edocti estis Jesum Christum esse Dominum ac redemptorem nostrum, non autem angelos, ila) in ipso ambulate. — Christus enim est via qu® ducit ad Patrem, non angeli, inquit Chrysostomus. « In ipso n ergo, id est in ipsius fide et institutione, « ambulate. » Christus enim sumitur pro adjunctis, puta pro fide, doctrina ct vita Christi, juxta *Can.* 37. Vult Paulus antiquam , et a Christo ct ab Apostolis traditam fidem nos sequi, nec audire Novantes.

7. Hauicati et superædificati in ipso. — Pendent hæc a præcedentibus, « in ipso ambulate, » *q. d* Sic ambulate in fide ct institutione Christi, ut in ea firmas ct fixas habeatis radices, illique superædificemini. Græcum enim ìkmxc£cuc4|mki, non est præteriti, sed præsentis temporis : unde non tam « superredificati, » significat, quam « ut superædificemini, » vel ut collapsi nonnihil restituamini. Ita Thcophylaclus.

Nota hic triplicem metaphoram ct comparationem. *Primo* enim Christum, ct Christi fidem comparat viæ in qua sit ambulandum ; *secundo,* radici cui inseri et inhærere nos oporteat; *tertio,* fundamento cui superaedificari debeamus. Simili modo, *Ephes.* cap. ni, 20, dixit: «Superædificali super fundamentum Apostolorum ct Prophetarum, ipso summo angulari lapide Jesu Christo.» Et cap. ni, 17 : «Christum, ait, habitare per fidem in cordibus vestris, in diaritate radicati ct fundati. »

Abundantes in illo (in Christo scilicet, id est Christi fide, gratia, cbaritatc aliisque virtutibus) in (id est cum) gratiarum actione, — pro tantis Dei beneficiis, quæ per Christum vobis praestitit. Ita Anselmus.

8. Videte ne quis vos decipiat ter philosophiam. — Redit ad vers. 4, ubi principale argumentum et causam cpistolœ tractare ccepit, scilicet ut dchorletur Colossenses primo ab hæresi Philosophorum, deinde inferius a secta Judaizantium. « Apostolus, inquit Tertullianus, lib. *De Prascr.,* cap. vu, et lib. Dc *Anima,* cap. in, fuerat Athenis, ibiquo expertus linguatam civitatem; cum omnes illic sapienti® atque facundi® caupones degustasse!, inde concepit præmonitorium istud edictum. »

Nota : Pro *decipiat,* Græce est wXa-jwj&v, id est *depraedetur.* Ita Syrus, Thcophylactus, Ambrosius. Unde Hilarius, lib. XII *De Trinit.,* legit, *spoliet.* Simonianos ergOjCt ab eis prognatos Gnósticos aliosque hærelicos, vocat praxloncs Paulus, uti ot Christus, *Joan,* x, 8. Et merito. Si enim prœdo est, qui bona fortunæ aufert et prædalur ; multo magis praedo est, qui fidem veram, gratiam, virtutes omnes, imo Christum et Deum ipsum nobis aufert et praedatur ; quique non corpus, sed animum ipsam interimit, iilamquc prædoni diabolo et æternæ morti devorandam tradit. Est ergo hæc depraedatio immane sacrilegium : sicut enim sacrilegi, qui templa depraedantur, Græcis Ic^xmXm dicuntur, ila et a Paulo hic eodem nomine vocantur illi, qui animas ad imaginem Dei factas Deoque consecratas per hæresim depraedantur, casque diabolo vendunt et mancipant.

Per PHILOSOPHIAM, ET INANEM FALLACIAM.— «Et» significat *id est.* Sic *et* pro id *est* capitur *Galat.* vi, 16, et alibi, ut ibi dixi, *q. d.* Non omnem philosophiam damno (uti perperam intellexit Lulherus), sed eam quæ sit inanis fallacia et superstitio gentilitatis. Undo hanc philosophiam, I *Timoth.* cap. ult., vers. 20, vocat « falsi nominis scientiam; » uti erant ill® angelorum seu deorum quorumdam mediorum et mediatorum speculationes, quibus referti sunt Platonicorum libri. Ita Chrysostomus et Augustinus, lib. Vili De *Civit. Dei,* cap. ix et xvi. Quanquam Clemens, lib. I *Strom.,* hic tantum damnari putet philosophiam Epicuri, quæ tollit providentiam ct in deorum numerum refert voluptatem. Ap>«u>-UsT

Secundo, Paulus hic perstringit Apollonium Thyaneum et alios Philosophos, qui hoc tempore æque ut Apostoli orbem circuibant, ut populum a Christo ad se et sua dogmata traducerent, ut dixi I *Corinth,* i, 20.

Tertio, taxat Simonem Magum cum suis, qvl primus fuit hæresiarcha et omnium Novatorum parens.

Hinc patet Simonem aliosque tunc Novantes sua dogmata cx figmentis Platonis et aliorum Philosophoium quasi centonem consarcinasse. Undo Tertullianus, lib. De Anima, cap. in, Philosophos appellat patriarchas hœreticorum. Idem, lib. De *Præscnpt.,* cap. vu : « Hæreses, oit, a philosophia subornantur. Inde Æones et fonnæ nescio quæ, ct Trinitas hominis apud Valentinum; Piatonicus fuerat. Inde Marcionis Deus melior dc H tranquillitate, a Stoicis venerat. Et uti anima interire dicatur, ab Epicureis observatur. Et ut carnis restitutio negetur, de una omnium Philosophorum schola sumitur. Et ubi materia cum Deo æquatur, Zenonis disciplina est. Et ubi aliquid de igneo Deo allegatur, Heraclitus intervenit : cædem materiæ apud hærelicos volutantur, iidem retractatus implicantur. » Phiim#- p'"¶ fllA* uüKhs hxMieo-

Magis parliculatim et fuse Irenreus, lib. II *Contra hærcscs,* cap. xix, recenset qu® dogmata a quo Philosopho mutuati sint Valentiniani et Gnostici : « Thales quidem Milesius, ait, universorum generationem et initium aquam dixit (idem autem est dicere aquam et bylhuin, id est profundum, quod inter suos Æoncs statuunt Valentiniani). Homerus autem poeta Oceanum deorum genesim ct matrem Thetin dogmatizavit, qu® quidem hi in bythuin cl Sigcn transtulerunt, Anaximander autem hoc quod immensum esi, omnium initium subjecit, seminaliler habens in semetipso omnium genesim, ex quo immensos mundos couslare

ait ; hoc mitem in bythum ct /Eonas transfiguraverunt. Anaxacoras autem, qui ct Athcus cognominatus est, dogmatizavit facta animalia, decidentibus e cœlo in terram seminibus, indeque /Eonem quem Sensum vocavere, acceperunt. Sic •X Democriti et Epicuri vacuo, et atomis ejusdem, suum sumpserunt Pleroma, n Et inferius : « Hoc nutem quod ex subjecta materia dicunt fabricatori m fecisse mundum, cl Anaxagoras, et Empedocles, et Plato primi ante hos dixerunt. » Deindo quod Deum necessitatis servum facerent, id eos cx fato Stoicorum accepisse docet. Et post pauca subdit : « Quod autem Salvatorem ex omnibus factum Æonibus esse dicant, omnibus in eum deponentibus velut florem suum, cx Hesiodi Pandora acceperunt. Ipsam autem eduliorum et reliquarum operationum indifferentem sententiam, et quod putent a nemine in totum se posse coinquinari propter generositatem, licet quodquo manducent vel operentur, a Cynicis possederunt, cum sint cum ois ejusdem testamenti. Minutiloquium autem ct subtilitatem circa quæslioncs, cum sit Arislotelicum, infeiTC fidei conantur. Quod autem velint in numeros transferro universum, a Pythagoricis acceperunt. »

SECUNDUM TRADITIONI.M HOMINI M, SECUNDUM ELEMI XTA MUNDI, LT NON SECUNDUM CHRISTUM , —(*J.d.* Philosophia hæc sive inanis fallacia, quam hic damno, non est a Deo (qui est veracissimus, ipsaque veritas) revelata aut inspirata, sed ab hominibus vanis et errantibus conficta et tradita; ideoquo vana, errans, mendax ct fallax est.

Talia sunt axiomata et principia veterum Phi- V ‘il? losophorum, quæ fidei nostras repugnant, v. g. n J-i Ex nihilo nihil fit : A privatione ad habitum non fit regressus : Accidentis esse est inesse : Mundus est œternus : Quæ sunt eadem uni tertio, sunt eadem inter se : Omnis substantia maxime rationalis, per so subsistit. Hæc enim, uno excepto, in naturalibus vera sunt, non autem in supernaturalibus; alioqui enim cx primo tolleretur (uti nonnulli sustulerunt) rerum creatio; ex *secundo* tollerentur miracula Christi, quibus cœcos, surdos, claudos visui, auditui et gressui restituit; X *tertio* tolleretur veritas corporis Christi in Eucharistia; *quartum* negat mundi originem; ex *quinto* elideretur mysterium SS. Trinitatis; ex *suto* enervaretur mysterium incarnationis et nmonis hypostaticae. Quanquam proprie Apostolus non de his, sed de aliis Simonianomm principiis ct traditionibus loquatur, uti mox dicam.

O*»’”!' *&cundo,* hæc philosophia, quam damno, est T1X• secundum elementa mundi, » id est secundum ■«su rudimenta vante philosophius, circa mundi pro- : ' ductionem et gubernationem, verbi gratia, Platonis rt Platonicorum, qui docuerunt angelos mundum condidisse et esse hominum mediatores apud Deum, rursum cœlos et astra esse animata, abaque similia : quos secutus Simon Magus finxit ■e Deum quemdam esse, ac primo genuisse Selenem uxorem suam, cainque quasi primam mentis sua conceptionem vocavit Ennæam, asserens hanc esse matrem omnium , fecisscquo angelos, angelos deinde fecisse ct produxisse cœlos et inundum, aliaque his similia figmenta; de quibus vers. 18 et 20. Ita Irenæus, lib. I, cap. xx el xxm, Chrysostomus, Thcophylactus et alii hic.

Hinc patet Apostolum, *Galat.* cap. iv, vers. 3 cl 9, aliter quam hic et alio sensu vocare « elementa mundi : » ibi enim « elementa mundi» vocat dies, menses et annos, qui sunt quasi principia, quibus creatus est, consistit et gubernatur mundus, quos proinde festos habebant et colebant Judæi, ut ibi dixi : hic vero « elementa mundi n vocat principia mundana» sapientiæ et philosophis.

Tertio, hæc philosophia et inanis fallacia, quam damno, « non est secundum Christum, » id est non est n Christo docta et tradita, nec etiam Christum docet, Christique redemptionem, gratiam et fidem ; sed a Christo vos abducit ad angelos, cœlos, stellas, de quibus, ut dixi, somnia ct commenta sua tradit. Hinc patet, non veram, sed falsam philosophiam ab Apostolo damnari; nec enim verum vero contrariati potest; adeoque vera philosophia Christian® pietati subservit et ancillatur.

0. Quia in ipso (Christo) inhabitat omnis pleni- **Vers.».** Ti no divinitatis corporaliter. — Nota : «Quia» dat causam præcedenlium, cur scilicet dixerit cavendam esso philosophiam et Philosophos, qui homines abducunt a Christo ; sequendam vero esse philosophiam et sapientiam, quam attulit e cœlo et in terris docuit Christus, *q. d.* Nolo vos sequi philosophos homines errantes et mendaces, quia volo vos sequi Christum, qui est prima veritas; nam in Christo inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter.

Nota *secundo :* Pro *inhabitat,* Graece est xanixci, quod non temporalem, utmxpcuciT, sed perpetuam inhabitationem significat. Karoxii enim ct rrafctxd distinguuntur græco , æquo ac latine *habitare* et *commorari.* Sio Petrus, *epist.* I, cap. I, vers. 17, vitam praesentem vocat «apoxlav, id est *incolatum.* Nam, ut ait Cicero, « commorandi diversorium, non habitandi natura nobis hic dedit. » E contrario *Psal.* Lxxxvi, 7, cum dicitur: a Sicut Lutantium omnium habitatio est in to, pro *habitan tio,* grace est xxwxi», id est perpetua mansio.

Nota *tertio :* a Plenitudo divinitatis » idem est rientta- quod plena et tota divinitas, quæ in Christo lio- mino inhabitavit. Ita Ambrosius, Theodorotus, D. Thomas, Chrysostomus cum suis. Inde conso- uudiriquenter colligendum relinquit Apostolus, in n*Ufc Christo inhabitasse omnem plenitudinem sapientiæ ac veritatis : hanc enim adfert ct includit in se divinitas, ac consequenter Christum doctorum sapientissimum sequendum esse, non autem Philosophos. UndeS. Augustinus, epist. 57 *ad Dardanum,* et cx eo Glossa hic «plenitudinem divinitatis» interpretantur plenam Dei cognitionem, quæ

est In Christo Christiquo Evangelio, non autem in Mose et in umbris legis Mosaic®. Quam expositionem ita genuinam ccnsct Erasmus, ut priorem jam datam excludat ct refutet ; sed perperam : constat enim « plenitudinem divinitatis » proprie significare plenam divinitatem , non autem cognitionem Dei, licet, ut dixi, illam sccum adferat divinitas.

Diviniiju èbr't-to corr«-Me urà *Uiei.*

Nota *quarto :* In Christo inhabitat « plenitudo divinitatis corporaliter, » id est non umbratice, sicut habitavit in propitiatorio, tabernaculo ct Sacramentis legis veteris ; non etiam phantastice, u,i voluerunt Manichici ; non denique per accidens tantum, scilicet per motum ct operationem, uti docuit Nestorius; sed « corporaliter, » id est revera, realiter et substantialiter. Hic sensus petitur ex vers. 17, ibi enim corpus opponit umbrae. Ha Prosper, *sent.* 393, ct Augustinus, epist. 57 *ad Dardanum.* Simili sensu, vers. 17, veritatem et soliditatem rerum Christianarum, per umbras legis repraesentatam, vocat «corpus Christi. »

Secundo, corporaliter. id est, in corpore Christi.

Secundo, «corporaliter,» quia in Christo divina natura non tantum unita est animæ, sed et corpori Christi; ita ut cx Verbo divino ct humana natura corporea, nna ineffabilis substantia corporea quasi composita sit, quæ est et dicitur Christus, sive Deus homo. Sic anima potest dici in homine vel in corpore humano inhabitare corporaliter. Ha S. Augustinus supra, Theodoretus, Theophylactus, D. Thomas, HI *part., Quasi.* H, art. 9, ad 2. Hinc ergo ruit argumentum Nestori! dicentis : si Deus inhabitat in Christo, ergo in Christo sunt duai hypostases, scilicet una Dei inhabitantis , altera corporis quod inhabitatur : hoc enim non sequitur. Nam in Christo se res habet uti in homine, in quo licet anima inhabitet corpus, non duas tamen, sed unam camdomquc cum illo habet hypostasin : tantum enim t» « inhabitat » significat deitatem non misceri nec confundi cum corpore quod inhabitat, sed integram at immixtam permanere. »

Paralogismos bertoni.

Tento, «"T011-, e.-tprrrs-wntum, **ír**'nnii/ nem by-pa-uti-‚Mn'

Tertio, D. Thomas loco jam citato : « corporaliter, » inquit, hoc est, tribus modis socundum trinas corporis dimensiones. Sicut enim corpus tres habet dimensiones, scilicet longitudincm' 'a,*ludincm ct crassitiam : ita tribus modis quasi dimensionibus tota divinitas est in Christo, scilicet *primo* modo per essentiam, per præsentiam ct potentiam, siculi est in aliis hominibus el creaturis. S<(*undo* modo per gratiam gratum facientem, sicut est in aliis Sanctis omnibus. Sic Deus ct divinitas, inquit Rcmigius, inhabitavit in Salomone per sapientiam, in Daniele per castitatem, in Mose per mansuetudinem , in Christo per omnem virtutem et innocentiam. *Tertio* modo ct propriissime inhabitavit divinitas in Christo per unionem hypostaticam, sive personalem ; idque soli Christo proprium est. Verum dum priores expositiones litterales sunt ct genuinæ, hæc tertia potius videturesse metaphorica quædam accommodatio.

10. Et est is in il io (Christo) r e p u t i, qui est v'r'- **CAPUT OMNIS PRINCIPATI» ET POTESTATIS, —id est,** Christus vos sua plenitudine divinitatis inhabitat, eo modo quo jam paulo ante dixi cx Remigio, scilicet nl vos repleat fide, spe, charilate omnibusqun suis virtutibus et gratiis. Ita Ambrosius ct Theodoretu*. « Christus, » inquam,qui est caput omnis principatus et potestatis, alionunque quorumvis angelorum, *q. d.* Non ergo angelis, quos inducit Simon, sed Christo, uti coepistis, inhærcte. Christus est caput tam vestrum angclorum, diritto ergo capiti quasi memora Indivulse vos conjungite, nec a Christo ulla ratione sinatis vos divelli, ut constanter et assidue dicatis : Christus caput meum, spes mea, amor meus et omnia. Quomodo Christus sit caput angelorum, jam dixi *Ephes,* cap. i, vere. 10 et 22.

11. IN QUO ET CIRCUMCISI ESTIS CIRCUMCISIONE V*rt.H NON MANU FACTA IN EXPOLIATIONE CORPORIS CARNIS, *I I **SEU IN CIRCUMCISIONE CUBISTI, 12. CONSEPULTI EI IN** bapt ismo, — Ita legunt Romana Biblia et Theodoretus. Græca tamen, Syrus, Thcophylactus et alii expungunt voculam *sed.* Juxta Romana ct Tlieodoretum, est antithesis inter circumcisionem carnis datam per Mosem ct circumcisionem animai institutam a Christo; banccnim antithesinsignificat conjunctio adversativa *sed,* el sensus est : Vos, o Christiani Colossenses, circumcisi estis circumcisione non Judaica, quæ fit inanibus, quæque consistit in expoliationo corporis carnei, quia nimirum du corporo carneo praescinditur præputiuin; sed circumcisi estis in circumcisione, id est circumcisione (est enim llebræum *bet* contactus) Christi, quæ non corpus, sed animam a peccatis circumcidit. Si quæratis ubi ct quando ita a Christo circumcisi sitis? Respondeo : in baptismo, nimirum hoc ipso quo Christo in baptismo estis conscpulti : in baptismo enim non tantum circumciduntur, sed sepeliuntur et aquis piacularibus obruuntur et absorbentur peccata omnia. Eaindem sepultura» metaphoram tribuit baptismo Apostolus, Itoni. vi, 4, ut ibi dixi.

Nota: «Corpus carnis» vocat corpus carneum : sunt enim, ut aitS. Augustinus, lib. XIV De *Trinity* multa corpora carnis expertia : uti cœli, elementa, saxa, etc. Nisi dicas esso hypallagen el metathesim. qua « corpus carnis » dicatur pro caro corporis; ut sic legas hæc ct ordines, « in expoliatione carnis corporis,» ct sensus sil, in expoliatione et praecisione carneae partis, scilicet praeputii, de corporo. Sic Hebræi vocant « desertum popu- Eipoiillorum, » non desertum inter populos, sed potius desertum a populis ; et resurrectionem mortuorum, id est ei mortuis, l'onit ergo Apostolus an- »r› protithesim inter circumcisionem Mosis ct Christi, Paliiquod illa carnem tantum praescinderet, quæ peccati est instrumentum, scilicet vilem pelliculam praeputii : Christi vero circumcisio rescindat ipsa peccata ab anima.

Secundo, si cum Graecis jam et Syro legas sino

sed, nulla erit antithesis, et hæc omnia spectabunt ad circumcisionem Christi. Unde Græca addunt vocem *peccatorum :* sic enim habent, *b* rp á^txJúau Tw c iture; áuafnúi» t í{ oipcí?, id est, «in exutione Oafiflaj» corporis peccatorum carnis. » Ubi nota: «Corpus ‹’’T,‘‘ peccatorum carnis » vocatur corpus peccatis car- reó ar- nalibus obnoxium. Jam secundum Græca et Sy- nis n» nim hic sensus erit : Circumcisi estis per Christum circumcisione non manu facta, in expoliatione corporis peccatorum carnis ; quia videlicet corpus vestrum per baptismum Christi circumcisum est a peccatis carnalibus, iisque expoliatum, ut non sit amplius corpus peccati : nam per baptismum exuistis corpus peccati, et induistis corpus gratiæ ct justitiæ ; et sic in re idem est circumcidere quod exuere vel expohare corpus peccati. Ita Theophylactus et Græci. Verum prior lectio per antilhesim planior est ct verior.

Aggreditur enim hic Apostolus Judaizantes perstringere et Colossenses avocare a circumcisione ct Judaismo, sicut vers. 8 cos avocavit a philosophis eorumque dogmatibus ad Christum,

▾ m. n. **12.** In quo (scilicet Christo) et resurrexistis (in novam vitam, novos mores, novum spiritum, quem accepistis in baptismo) per fidem operationis (græce *bippíac,* id est efficaci®, vel efficacis operationis) Dei, qui suscitavit illum (Christum) ue- m a mortuis,— *q. d.* Resurrexistis in baptismo in ‘7 novam per fidem, qua credidistis Dei po- ltri? Pn- tentiam et divinæ gratiæ efficaciam, qua per Christum in credentibus hanc spiritualem resurrccliom operatur, sicut eadem potentia in Christo *Euwun* ncm operatur, sicut eadem potentia in Christo ’ corporalem resurrectionem est operatus, dum cum a morte suscitavit.

Hunc esse sensum patet ex *Ephes,* **i, 19,** quo hic alludit Apostolus (est enim hæc epistola simillima et quasi compendium epistolæ ad Ephesios), ubi sic dicit : « Ut sciatis quæ sit spes vocationis ejus (id est ad quanta bona vocati sitis, quantam gratiam hic ct gloriam in resurrectione sperare debeatis) et quæ divitiæ gloriæ hærcditatis ejus in sanctis, et quæsit supereminens magnitudo virtutis ejus in nos, qui credimus (quod ait hic, per fidem) secundum operationem (græce est Gtfpíx;, eadem scilicet vox, quæ hic) potentiæ virtutis ejus, quam operatus est in Christo, suscitans illum a mortuis, » *q. d.* Eadem energia et potentia Deus suscitat nos credentes a morte peccati ad vitam gratiæ, qua Christum a morte suscitavit ad vitam immcrtalem et gloriosam ; quod hic per compendium dicit, « per fidem operationis Dei, qui suscitavit illum a mortuis ; » relinquens illa supplenda quæ supplevit ad Ephesios scribens, scilicet illa quæ jam citavi. Ita Ambrosius ct D. Thomas. «

se «U Scnxndo, Adamus valde probabiliter a fidem operationis» interpretatur fidem non otiosam, neque desidera, sed agenkm ct operatoriam bonorum operum, quæ hominem facit actuosum ct sedulum in boms operibus.

Ter/ío,alii «fidem operationis Dei» interpretan- Terth. tur fidem quam Deus operatur in nobis. Sed primus sensus stylo Pauli et cpistolæ ad Ephesios maximo congruit.

13. Et vos, cum mortui essetis (privati vita gra- Ver», u. tiæ) in delictis et PRÆPUTI0 (per delicta et præ- **putium) CARNIS VESTRÆ, CONVIVIFICAVIT CUM ILLO** (ut, sicut Christus virtute Dei resurrexit a mortuis ad vitam gloriosam, ita vos eadem virtute et potentia a morte peccati a Deo suscitati sitis ad vitam gratiæ ct spiritus) donans (condonans et gratis remittens, hoc enim est Græcum vobis omnia delicta. — Nota: « Præputium carnis» vocat libidines et peccata carnalia, quæ committun- ram? tur per præputium, ut sit inetonymia ct syncc- rn,niev dochc, qua ex specio peccatorum notissima, re- l›°4l * liqua intelliguntur : ita aliqui. Sed hic sensus arctior est, restringit enim præputium ad libidinem, cum Apostolus per præputium quodvis peccatum significet.

Unde *secundo,* alii per *præputium carnis* intelli- Secnnd». gunt gentilismumetgentilismi mores, ac conversationem in carnis concupiscentiis explendis. Sic enim alibi passim more Judæorum gentilismum et Gentes vocat *praeputium,* eo quod illud moro Judæorum non circumciderent. Hic sensus aptus est, sed Apostoli mentem et fundum non exhaurit.

Hinc dico *tertio,* Apostolus per *præputium car-* Terti* a *nis* intclligit incircumcisioncm carnis, qua scilicet R“nuiM* quis desideria et concupiscentias carnis non resecat, non circumcidit, sed eas pronus sequitur, eisquo obedit ct indulgct.

Ubi nota : Judæi per circumcisionem censcban se fieri mundos, sanctos ac populum Dei. Hin. gentes incircumcisas habebant pro immundis, pollutis ct sceleratis. Inde proverbialiter *præputium* vel *incircumcisum* vocabant id, quod quavis in re immundum est. Sic sæpc Prophctæ carpunt Judæos, quod incircumcisum habeant cor, incircumcisas aures, linguam, oculos, etc., id est quod cor, aures, Unguam, oculos immundis vitiis et concupiscentiis habeant obstructos ct obduratos. I

Illustre etiam hujus rei et significationis extat Q«vpr»- exemplum *Levit.* xix, 23, ubi sic dicitur : « Quando *''i'ÓÓm* ingressi fueritis terram et plantaveritis in ea ligna vetiuo pomifera, auferetis præputia eorum : poma quæ u germinant, immunda (hebraice ìZD’hny *arelim,* id est præputiata ct incircumcisa) erunt vobis, nec edetis ex eis; quarto autem anno omnis fructus eorum sanctificabitur laudabiUs Domino (id est offeretur Domino, ut cedat in laudem Domini : unde hebraice est, Sanctitas laudum erit Domino); quinto autem anno comedetis fructus, congregantes poma quæ proferunt. »

Ubi nota, fructus qui tribus primis annis ex arbore nascuntur, vocari « præputia, » quia hac lege Mosi censebantur immundi, et Judæis vetiti, bicut enim puer immundus erat donec per cir-

cnmcisîoncm auferretur ci præputium ct abjiceretur : ita ct arbores consebantur immundæ, ut fructu earum vesci Judæis non liceret, donec fructus trium primorum annorum circumcisi, id est avulsi ct abjecti, essent; ita ut fructus quarti anni Deo offerentur, ac deinde fructibus quinti anni demum vesci liceret. Voluit Deus hac cœremon›a et circumcisione arborum a Judæis coli, perinde ac circumcisione puerorum : congrue tamen et apposite ad naturam rerum ; nam fructus primi arborum magis aquosi, magis insalubres et indigestibiles sunt posterioribus, ut ibidem recle annotavit Abulensis. Sicut ergo ibi Scriptura immunditiem pomorum, vocat præputium pomorum, ita hic immunditiem carnis et peccatorum carnalium, vocat « præputium carnis. »

Circamasione arborumrque ac puero- "rduíi'l Deu».

Ubi rursum adverte : Per « carnem » intelligit concupiscentiam quamlibet, etiam in voluntate, ratione ct mente residentem, qualis est concupiscentia honorum, vanæ scienti®, curiositatis, hæresis, invidia, ambitio, etc., ut dixi *Galat.* cap. v, vers. 19.

Ver», u. **14.** Delens quod adversus nos erat chirographum **DECRETI , QUOD ERA1 CONTRARIUM NOBIS.** — Quæres, quodnam sit hoc « chirographum decreti ? »

Chirograpinim decreti septempliciter exponitur.

Primo, Theodoretus respondet esse corpus nostrum, in quo infixa et quasi inscripta erant debita, id est peccata carnis, quæ Christus in cruce delevit.

Secundo, alii apud Theodoretum respondent esse decalogum nos accusantem in decretis (sic enim habent Græca, non *decreti)* quæ continet et præcipit. Unde Vatablus : « chirographum, » inquit , vocat legem sive decalogum, quod digito Dei scriptus esset, vel quod testificatur contra nos, ct nos condemnet, sicut chirographum condemnat debitorem coram judice. Hinc et Sixtus Senensis, lib. ll,pag. 89, putat «chirographum deereti » esse verba illa Israclitarum *Exodi* xxiv : « Omnia quæ locutus est Dominus, faciemus. » llæc enim communis eorum acclamatio veluli ex syngrapha cos reddidit debitores totius legis servandae. Et Maldonatus in *Notis manuscr. :* « decreta , n inquit, vel ut græce est, « dogmata, » vocat legem Evangelicam, quæ voluti scheda est solutæ per Christum pro peccatis poena* ; « chirographum » autem vocat legem veterem, quæ testabatur omnes gentes mortis reos esso : concluserat enim omnia sub peccato. Alludit ad duas syngraphas, quibus debitores ct creditores uti solent, alteram debilæ pccuniæ, alteram solutæ : ac docet, sicut syngrapha debiti per syngrapham solutionis aboletur ac laceratur, ita per legem Evangelicam legem Mosaicam abolitam fuisse : vide *Èphes.* n, 15.

Tertio, Ansclmus censet cChirographi!m » hoc esse memoriam nostram et dæmouum accusantium nos dc peccatis.

Quarto, melius Chrysostomus et Theopbylactus ccnseut esse pactum Doi cum Adamo ct legem hanc Adamo a Deo datam : « In quocumque die comederis cx eo (fructu arboris scientiæ boni ct mali) morte morieris : » hoc enim quasi chirographo debito mortis obnoxii tenebamur.

Quinto, D. Thomas putat esse memoriam Dei reservantis peccata, in qua peccatum Judæ, ait Jeremías xvn, 1, scriptum est stylo ferreo in ungue adamantino. « Et dicitur Decreti, inquit D. Thomas, eo quod peccatum non tantum manet in memoria, sed etiam m decreto Dei, quo decrevit illud punire; cum vero Deus illud remittit, non remittit sic, ut faciat quod non peccaveris ; sed sic ut peccatum admissum deleat, quasi de sua memoria et decreto, in quo illud reservabat ad vindicandum et puniendum, simulquc facit ut peccatum non maneat in dæmonis memoria ad accusandum, nec in peccantis conscientia ad eum contristandum : » hucusque D. Thomas.

Sexto, Ambrosius hoc «chirographum» vult esse peccatum et debitum Adæ ad nos propagine transcriptum.

Septimo et optime, «chirographum decreti » est obligatio ad pœnam æternam juxta decretum Dei et sententiam damnationis in Adamum et posteros ejus peccantes latam. Græce enim est i» íry-

id est in decretis Dei : huic enim obligationi et pœnam æternam sponte peccando quasi manu nostra subscripsimus, nosque diabolo quasi vindici hac obligatione obligavimus. Alludit ad syngraphas creditorum et debitorum per quas metonymicc accipit ipsum debitum, quod solent syngraphæ continere. Chirographum ergo hoc non ctirogr» est aliud quam obligatio, reatus et debitum pœnæ æternæ, ita certum ct liquidum, ac si chirographo el cl manu nostra consignatum extarel. « Quisque, **debitum** ait Orígenes, hom. 13 *in Genes.,* dum peccat, pec- p£;£s'e' cati sui litteras scribit. » Ita Augustinus *in Psal.* qnod' lxvih , D. Thomas, Gagneius et alii. Unde Syrus q»i>du,n vertit, *delevit in mandatis sibi* (id est ase, vel suis) *chirographum obligationum nostrarum, quod eral* «rihu. *contrarium nobis.*

Ubi nota, Syrum, Ambrosium, Aamum et alios nonnullos cum Græcis legere, non *decreti,* sed *decretis,* sive mandatis, sicque exponere, *q- d.* Paulus : Christum per decreta et prrecepta Evangelica delevisse chirographum, id est legem Mosi, quæ nos coram Deo reos elliciebat, ut idem sit cum eo quod dixit Paulus, *Ephcs.* n, 15 : «Legem mandatorum (Mosi) decretis (præceptis Evangelieia) evacuans, » *q. d.* Christus per fidem ct legem fidei abrogavit legem Mosi.

Verum Romana Biblia et alia Latina passim legunt *decreti,* nou *decretis,* illudquc melius cohæret; si enim legas *decretis,et* intelligas decreta sive præccpta Evangeli!, quæ sustulerunt chirographum, id est legem Mosi, oratio Apostoli hiulca erit et incisa : « enim *decretis* interjicitur et divellit chirographum u suo sequenti epitheto, «quod

erat contrariam nobis. » Sensus ergo septimo loco datus optimus est. optimeque tam Graeam, quam Latinam lectionem explicat. Cui adde, Gr.rcum dativum Js-uxin, id est, *decretis,* commode per genitivum *decretorum* exponi posse. Sio enim Hebra! siepe dativo pro genitivo utuntur, ut 1llb iioto *mitsmor ledauid,* id est psalmus ipsi Davidi, hoc est psalmus Davidis. Sic II *Cor.* cap. Xu, vers. 7, ait Paulus, *iSítn* uzl <rz.:).:y rf, axpxl, id est, datus *est mihi stimulus carni,* hoc est carnis. Sic Cato in libris *fíe>fíe rustica* dicit, Ornamenta bobus, pro ornamenta boum, ct Instrumenta rusticis, pro instrumenta rusticorum : ita hic « chirographum decretis»est chirographum decretorum, puta obligatio ad mortem ct poenam adornara, sive sententia damnationis in peccatores lata a Deo per sua decreta et praeopta.

Et ipsum (chirographum sive obligationem jam dictam) tui.it de medio (id est sustulit) affigens illud cruci, — *q. d.* Confixit hoc chirographum, et crucifixit, id est cassavit illud et abolevit sua cruce ac morte Christus inoriens in cruce. Ita Thcodoretus. Alludit ad syngraphas, quæ soluto debito, cum ad nihil amplius valent, lacerantur, aut pertunduntur ct stylo uncove affiguntur. Ita narrat Spartianus in *Adriano.* Adrianum ad colligendam populi gratiam, infinitam (erant viginli septem milliones aureorum) pecuniam quæ fisco debebatur, remisisse privatis debitoribus, coranique syngraphas in foro Trajani combussisse. Longe plura remissa sunt et abolita Der Christum (1).

vtn. is. 1!». Et expolians principatus et potestates (id est spolians dromones sua potestate, dominio et tyrannide in homines sibi hoc peccati chirographo obligatos et subditos), traduxit confidenter palam TRIUMPHANS ILLOS IX SEMETIPSO. — Nota VCTbum « traduxit, » quod sic explicat Anselmus : Christus, inquit, animas Sanctorum ex inferis £»,¡4 traduxit ad cralum ; sed græce est ¿Jiiqgdrenv, id itorpia est traduxit et circumduxit in triumpho, uti so- | 1'lll ,r 'nmP*iat°rcs hostes et pradam in triumpho ‹ circumducere, ostentare et omnibus spectanda exhibere. Sic Christus quasi triumphator suos hostes, scilicet dæmoncs, sua potestate, quam habuerant in homines jam dejectos, ct a se victos in triumphum duxit, Dcoquc ct angelis ostentavit, ut vertit Ambrosius. Pie S. Bernardus, epist. 190 ad *Innocent. Ponti/.,* citans hunc locum Apostoli : « Utinam, inquit, ego inveniar in his spoliis quibus spolialæ sunt contrarino potestates, traductus et ipso in possessionem Dominii Si me insecutus Laban arguerit quod recesserim clam ab eo, audiet me clam accessisse ad cum et oh hoc clam me recessisse. » Per Laban accipit diabolum, unde subdit : « Subjecit me illi causa secretior peccati, suhduxit mo illi ratio occultioris juslitiæ. » Addit Thcodoretus : Ostendit, inquit, Christus stia victoria et triumpho hominibus, quam imbecilles sint dromones, quamque facile sua ope cos vincere possint. Unde Augustinus, *epist.* 59 , Graeam vocem iJoyuaTiaiv, vertit, *exemplavit,* id est publicum exemplum omnibus spectandum et cavendum statuit, ut omnes hoc exemplo discant non resistere Christo, Christo se subdere ct obedire : Syrus vero vertit, J13N DÌ13Xl *vahehet cnun,* id est *et confudit eos.* Sic *Numcr.* xxv, 4, Dominus dicit ad Mosem : « Tolle cunctos principes, ct suspendo cos contra solem in patibulis. » Ubi pro *suspende* Septuaginta vertunt
id est in exemplum propono principes ; nimirum ut iis, qui fornicationis et idololatriæ Beclphegor participes vel duces fuerunt, suspensis, crateri omnes timeant et caveant.

Secundo, pro *confidenter palam,* grace tantum est, iv wxfpnoia, id est libere, confidenter, audacter ct palam. Undo Ambrosius vortit, « in auctoritate. » Maldonalus conset « *palam* additum ab aliquo sciolo versionem corrigere volente, quia non est in Graco ; verum omnes codices habent ri*palavi.* Dico ergo tò *palam* includi in tò *triumphans :* triumphus enim fit palam ct publice. Imo Deza va ¡viratala vcrlit, *traduxit palam :* nam iv wxfjr.cia significat libere, intrepide, palam, publice, neminem veritus.

Tertio, a triumphans illos, » id est triumphum agens de illis; vel illos, scilicet dæmoncs, in triumphum ducens.

Lx semet ipso, — id est, per semetipsum, per suam virtutem et victoriam, non ab angelis, sed a sect suis viribus partam.

Nota : Pro *in semetipso,* Graco est ív «6t K>. Quod cum spiritu aspero idem est quod iv íau-ü, id est in *semetipso,* ut vertit Noster, Syrus et alii : cum spiritu vero leni significat *in ipso,* ct tunc referri potestad uTxuft», id est «cruci,» quod praecessit; In ot« <nau?K enim, id est crux, graco est masculini generis, *q. d.* In ipsa cruco triumphavit Christus do ciiristm suis hostibus, adeo ut crux fuerit triumphalis <!»▮'·' <« currus Christi. Ita Theophylactus. Undo Orígenes, hom. 8 *in Josué,* docet in cruco Christi diabolum phali. esse crucifixum, ita nimirum ut in cruco Christi duo fuerint affixi, puta Christus visibiliter, sponto sua, ct ad tempus; diabolus autem invisibiliter, invitus, et in æternum ejus opprobrium. Idquo probat ex hoc loco Apostoli, ubi Paulus utitur metaphora triumphi, indicaro volons crucem esso currum triumphalem, in cujus summa parta sedet Christus triumphans, et in parte ima trahitur diabolus alligatus, ct ostentatur quasi in

(1) Alii commata 14 ol 15 ao vertunt : Dum delevit legem illain (Mosis) scriptam, decretis variis constantem , oobis contrariam (quippe quæ Judæos salvare non poterat, et eos reddebat gentibus invisos, et causa erat disdilli inter primos Christianos), etc., 15. Spoliavit po**tencie** omnes principes ac potentes (defensores scii, legis M' sic.T, Judæonimque principes ac sacerdotes, quibus uaiigauúbu in crucem actus lucrat) ; traduxit cos palam (ex mortuis resusuUlus, ostendit vanos luisse eorum conatus, toto inundo inspectante), atque de iis egit triumphum.

pompa. Id cnim significat (¡nerum íín-juín™ ct OptatxécJoi;. Orígenes enim explicans illud *Josué* cap. vin, 29, ubi Josué dicitur suspendisse regem Hai in ligno (pro quo Orígenes legit in gemino ligno), allegorico ita de Christi cruce philosophatur : " Uomini nostri Jesu Christi crux gemina fuit, hoc est, gemina ratione ct duplici constat, QUja visibiliter quidem Filius Dei in carne crucifixus est, invisibiliter vero in ea cruce diabolus cum principatibus suis ct potestatibus affixus est cruci. Non tibi hoc videbitur verum, si tibi horum testem produxero Apostolum Paulum? Quod erat contrarium nobis, tulit illud de medio affigens cruci sure, exuens principatus et potestates traduxit libere, triumphans eas in ligno crucis. Ergo duplex Dominica', crucis est ratio, una illa, qua dicit Petrus quod Christus crucifixus nobis reliquit exemplum; et hæc secunda, qua crux illa tropbæum diaboli fuit, in quo et crucifixus est et triumphatus. » Deinde id ipsum probat ct declarat per aliam Pauli sententiam ita dicens : « Idcoque ct Paulus dicebat:Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini mei Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. Vides quia et hic Paulus duplicem crucis prodidit rationem. Duo enim sibi contraria dicit esso crucifixa, se sanctum ct peccatorem mundum ad illam formam sine dubio quam diximus Christi ct diaboli. Nos cnim mundo crucifigimur tunc, cum veniens princeps hujus mundi in nobis non invenit quidquam ; ct nobis mundus crucifigitur, cum peccati concupiscentias non recipimus. » Objicit deinde sibi Orígenes, si diabolus crucifixus est, quomodo videmus eum tot fidelibus prevalere? ac respondet : « tntclligcndum, inquit, est quod diabolus victus quidem et crucifixus, sed iis qui cum Christo crucifixi sunt; omnibus autem credentibus ct universis pariter populis tunc erit crucifixus, cum complebitur illud, quod dicit Apostolus: Quod sicut in Adam omnes moriuntur, sic et in Christo omnes vivificabuntur. »

in cmc« *.'ïchr7Z ti» t ííí- iniikr, invuiwî liter

Ver*. 16. 1G. Nemo ergo vos jgdicbt , — id est reprehendat, vel damnet; sic cnim per mctalcpsinxptvqMu ponitur pro xxT«xpívqixt, id est judicare, pro judicando condemnare (1).

Ix emo, aut in potu, — id est in delectu ct abstinentia ciborum ct potuum Judiéis prescripts *Levit,* xi.

Ver». 17. **17. AUT** in farte diei festi, aut neomenia, aut **SABBATORUM I QU« SINT UMBRA FUTURORUM, CORPUS** autem Christi. —Nota cum S. Augustino, *epist.* 59, conjunctionem illativam *ergo,* significare hæc inferri ex procedentibus. Dixit enim vers. G et seqq., in uno Christo debere esse fidem et conversationem nostram, in quo, ut ail vers. 11, « circumcisi sumus circumcisione non manufacta, in baptismo. » Inde jam infert non esse audiendos Judaizantes, qui ciborum delectam ct dies festos a lege vetere proscriptos, ac consequenter cæteras veteris legis caeremonias (has enim omnes per synecdochen ex una altcrave ciborum et festorum specie intelligit) Christianis observandas esse docebant.

De Judaicis cnim jejuniis et festis, non de Christianis (quo Novantes hæc torquent) agi, patet *primo, ex* verbo *neomenia;* et *sagatorum;* hæc enim sunt festa Judaica, non Christiana. *Sccundo,* ex eo quod subdit : a Quæ sunt umbra futurorum, corpus autem Christi, » *q. d.* Loquor p,u de veteribus festis, quæ fuerunt umbra festorum j juh. Christi. *Tertio,* id patet ex «copo totius epistola», qui est agere contra Simonianos et Judaizantes, ktw- *Quarto,* ita explicant Patres passim, Chrysosto- te- rnus , Theophylactus, CEcumenius, Thcodoretus, Ambrosius, Anselmus ct Augustinus, epist. 59 *ad Paulinum*.

Apnt»* I<‘ ‘hU®

Nota: Non dicit Apostolus, indic festo, sed a in parte dici festi, » vel quod Judaizantes non y tantum diem festum, sed ct singulas ejus paries pnmat*. observari vellent ; vel potius a in parte, » id est, P»^0- ut Syrus vertit, *in partitionibus festorum,* quia, ut explicat Chrysostomus, Judaizantes docebant Searad*- quædam festa Judaica esse servanda, alia negligebant, sive ex libito et phantasia sua, *q. d.* Apostolus extenuans festa Judaizantium : Frustra et sine ratione festa Judæorum abolita partiuntur, ut alia colant, alia non colant; sive, ut Theodoretus ct Chrysostomus, eo quod qui Colossis ct alibi erant, longe Hierosolymis et templo abessent, ac consequenter pa«cha et nonnulla alia festa celebrare non possent. Ilac cnim de causa Judaei ctiamnum non celebrant pascha, nec pentecosten, per sacrificium agni, aliaque quæ lex illis diebus immolari præcipit, eo quod lex eadem jubeat illa non alibi, quam Hierosolymis in templo, quo jam carent, immolari.

Posset *tertio* simplicius accipi in *parte diei* T’l^ *festi, q. d.* Nemo vos judicet in hac parte, in hoc puncto, in hac materia, sive in eo quod attinet et spectat ad diem festum : sic cnim vulgo loquimur, Hac parte, id est, in hoc facto aut puncto nemo potest me culpare. Et sic loquitur sæp Paulus, ut II Cor. ni, 10: a Quod claruit in hac parte. » Et cap. ix, 3: a Ne quod gloriamur de vobis, evacuetur in hac parta. » El cap. xi, 21: « Quasi nos infirmi fuerimus in hac parte, » id est in hoc puncto, in hac materia.

Tropologicam explicationem dat Orígenes, h°’ mil. 23 *in Numeros,* scilicet Paulum dicere « iQ RrJ parte diei festi, » quia in hac vita tantum ParS b.incrio festi, in coelo vero, ubi plenum est gaudu,ni totum festum agitur, a Iu hac vita, ait, interpellamur etiamsi nolimus, ab onere carnis, pulsamur concupiscentiiscjuscurisque et sollicitudinibus tenebrarum : veniet quod perfectum est, et perfeche festivitati cedet festivitas quæ ex partee t- •

(1) Nunc proprio dicit Apostolus quid a Christo fuerit sublatum, crucique alUxuin, niinqie discrimen citorum, etc., juxla quosJaiu. Vid. nolam præced.

Nola *secundo:* « Dies festos » vocat Apostolus ipsas solemnitates annuas, puta Paschæ, Pentecostes, Tabernaculorum, et sic distinguuntur a neomenia et sabbato, qua* erant festa communia, quolibet mense et septimana recurrentia ct ordinaria.

SUITE UMRRA FUTURORUM , CORPUS AUTEM CnRfSTi, — *q. d.* Umbra est similitudo corporis, ita veteres illæ observanti® ciborum et festorum, similitudo erant et typus futurorum per Christum. Opponit enim umbram corpori, legem Evangelio, Mosem Christo. Rursum, in voce *corpus* est catachresis : « corpus » enim hic idem est quod veritas et soliditas illius umbre veteris, qure est Christi, et per Christum allata in mundum, *q. d.* Rem ipsam veram et solidam per vetera festa adumbratam tenemus in Christo ; cessent ergo ipsœ Judaic® umbræ festorum, jam presente veritate. Simili sensu dixit vers. 9, quod in Christo inhabitet plenitudo divinitatis « corporaliter (1). »

Notat Œcumenius aliquos hæc aliter interpungere, nimirum ut illa verba, « corpus autem Christi, » referant ad sequentia, « nemo vos seducat. » Ita legit et intclligit Augustinus, *epist.* 59, *q. d.* Nemo vos, o fideles, qui estis corpus Christi, seducat. Sed prior lectio verior et communior est.

Ter», i», **is.** Nemo vos seducat . — Est hic nova periodus, ait Chrysostomus, sicut enim initio capitis generalim, vers. 8, insectatus est Philosophos ; vers, vero 11, Judaizantes : ita hic speciatim, vers. 16, insectatus est Judaizantium festa ct abstinentias ; hoc vero vers. 18, insectatur philosophantium errorem et superstitionem in colendis angelis.

QtnJ »it Nota : Pro *seducat,* Græce est xxTaSpxCtui™; (Iuot* primo, Syrus vertit, *nemo vos reos efficiat,* aut *condemnandos curet;* et PhotiilS xxt x??x6iu«t m înm#. exponit xxraxpvfn», id est *condemnet.* Sic enim Demosthenes xaîïCfACiôttv dicit actorem, qui reum peragit, eumque ad condemnationem postulat sanalo. ct perurget. Secundo, Valla et Stapulensis vertunt, nemo *proposito premio vos ad certamen evocet.* Tertio, nemo bravium vos ostentet. *Tertio,* Œcumenius : xanC:aCiv<iv, inquit, dicitur quoties penes alium est victoria, penes alium premium. Unde S. Hieronymus *ad Algatiam,* Quæst. X, vertit, « Nemo adversus vos bravium accipiat. » Cum enim quis in certamine positus iniquitate agonothetæ, vel insidiis magistrorum , bravium ct debitam sibi palmani amittit, xarxfyxCcúiatat dicitur. *Quarto,* Am- V<“ . brosius vertit, « nemo vos devincat. » *Quinto,* Augustinus, *epist.* 59, «nemo vos convincat. »

bito, Verum nota : Sicut *fy&wa* significat bravium do, premium certaminis et Victorino tribuo, inde enim t/raleuta dictus est is, qui in agone con-

ti) Alii: Qu® futuris (beneficiis novi Test.) comparata, ombra sunt ; quum soliditas, scu veritas rei, a Christo «Ao sit petenda.

certantium erat judex, ut victori bravitim decerneret : ita xiTaCpaCrwtv significat bravio debito aliquem privare et fraudare, in capiendo bravio aliquem circumvenire, et, ut Noster vertit, seducere (propositio enim xarà contrarium et oppositum verbi Pjx&úo importat), nec solum agonothetæ, sed ct antagonists convenit, uti apud Virgilium Nisus in stadio currens Salio premium intercipit, quod Euryalus obtineat: quomodo Pharisæi dicuntur nec coelum ingredi, nec alios ingredi sinere, *q. d.* Paulus : Nemo bravio vestro sese opponat, nemo bravium ac premium vestrum intercipiat, vel avertat, nemo corona vobis preparala indignos vos reddat, inquit Vatablus, ct, ut Chrysostomus cum suis, nemo premio vestro vos defraudet, *q. d.* Vocati estis ad bravium coelestis gloriæ, eo procurrendum est, cl eo procurrere coepistis per fidem et religionem Christi ; videte ne ab hoc cursu et bravio Novantes vos avertant per fidem et superstitionem angelorum, quam inducunt.

Denique mihi diu de hoc loco cogitanti novus occurrit sensus, ct hactenus quidem inauditus, sed qui forte lectori magis naturalis et genuinus esse videbitur, ut idem sit quod contra vos dominelur, vobis insultet, vos imperiose regat; ppa&Aw enim, teste Budæo, proprie significat regere, dominari, imperare : xxri vero idem est quod contra, ut xxraGpa&ÚMv idem sit quod Galli dicunt *braver* (quod a Greco PpxCwuv Karxdeductum videtur) *contre quelqu'un :* quomodo Cpx&áltv juvenes petulantes dicuntur *braver la garde,* ou *contre la garde,* cum urbis custodibus et vigilibus armati insultant, imperant, dominantur. Tales ri.in.ui- enim hos Novantes inducentes religionem ange- U[fllorum fuisse sat indicat Apostolus, cum subdit eos volentes id facere, jactare visiones suas, ct esse ínflalos sensu carnis suæ ; hoc enim proprie est *braver et faire le brave :* superbia enim mater est hæresis, et hæretici inflati Catholicis PfxStúnv, id est insultare ct dominari volunt. Adde, sicut de Judaizantibus dixit vers. 16 : « Nemo vos judicet, » id est quasi judex vobis presideat, vos judicet ct damnet ; ita de hærelicis Angelicis hic dicit : Nemo vosjwTxSpa&víTw, id est nemo quasi brabeuta vos regat, vos judicet, vobis imperiose dominelur; ut pene idem sil judicare, et quasi judicem præsidere, quod xxragpx&úttv : tam enim **Barello»** hæretici, quam Judaizantes de re Christiana, ep®' Chrislo et articulis fidei censere, judicare, et superbo quasi judices præsidere volebant. Hic enim est et genius h i reticorum criticus, ut omnium velint esse censores, judices ct quasi domini. Hocvidctur velle S. Hieronymus loco citato, ubi docet xxrxGfx&úti', vocem esse Cilicibus propriam : erat enim Paulus Cilix; itaque hic eam vertit, «Nemo vos superet, » *q. d.* Hi Novantes sunt superbi, tumidi, et, ut dicunt Galli, *font le brave,* voluntque sua sapientia omnes docere, omnibusquo prevalere et dominari ¡ deuiquo volunt esso bra-

Septimo,

bent®, et quasi brabcut® agoni Christianorum præsidere, eisque novas leges et religiones præscribere. Agite ergo, o Colossenses, fastum eorum explodite, nolite pati, ut contra vos insolescant, ne eos vobis, imo Christo ipsi et Ecclcsiæ ppaCótw, dominari et imperaro sinatis. Sic accipitur ppaCcútw, cap. scq., vers. 15, ut ibi dicam. Nec obstat quod xar«, cum significat contra, poscat genitivum, hic vero habeat accusativum ûuâi : ait enim pAU xataCpaCwÍTQ, nam ille accusativus non respondet præpositioni **t í, sed verbo quod tam accusativum quam dativum regit. Sic enim Plutarchus dicit P^xStúttv áu.0Xav, id est regere certamen, et fpxStwv tai», id est moderari judicium, judicio præsidere.

Ab hoc sensu non dissentit noster Interpres, qui vertit, « nemo vos seducat : » ubi *seducere* non tam decipere, quam *seorsum ducere* significat, *q. d.* Nemo vos a Christo et Ecclesia scorsim post se abducat, nemo vos sibi subdat, ut novus quasi doctor et hierarcha ad suam sectam ct cultum angelorum vos pertrahat, itaque vobis discipulis et catechumenis suis dominetur, quasi brabeuta. Sic enim omnes hæresiarchæ seduxerunt cos, quos sua blandiloquentia, hypocrisi ct ostentatione ab Ecclesia post se pellexerunt et discipulos abduxerunt.

To *Vo-* Volens. —eftuv, id est studio, data opera, sive
tauqua-de industria, inquit Erasinus; ut intelligerent
te"'i Colossenses hos Novantes malitiose insidiari sibi,
njtur. *Secundo,* S. Augustinus, *epist.* 59, -rô *volens* refert ad to *in humilitato, q. d.* Volens videri humilis, affectator humilitatis : sic enim Epiphanius, in *hccrcsi Uosithcorum,* 164X00090» vocat affectatorem inanis sapienti® ; sic Græci vocant iaaci'.ùXcuç, famulos, qui obsequia dominorum affectant. Imo Africani, inquit Augustinus, Graecam vocem Latin® miscentes ôixodivitem vocant cum, qui divitias affectat ; OtXosapientom eum, qui sapientiam affectat. Huc accedens Ambrosius : significat, inquit, Paulus hos (Novantes) studio per humilitatem dejicere voluisse animos hominum, ne sese erigerent ad coelestia.

Tertio, alii OP.wv volunt idem esso quod <0Scxw», id est sibi placens in religione angelorum (I).

Quarto et optime, « volens, » id est voluntarius, volens dominari per so, ct sua sponte id agens ct imperans. Ubi Nota : « Volens » *primo,* refertur ad xa-aCpCiúíTw, *q. d.* Ili Novantes sunt imperiosi,
sua voluntate volunt flpa&útv», ct dominari vobis;
Volem nolite id pati; *secundo, -rò volens* referri potest ad
est eli- a ambulans, » *q. d.* Volens ambulare, vel volen-
ter ambulans in hac falsa religione angelorum :
brrr|i- ut sit græcismus ct hebraísmos ; ct sic « volens»
“• idem est quod haTcticus, id est eligens, qui sponte, volenter cl electione sua, nova aut cudit, aut sectatur dogmata fidei ver® et recepì®

(1) Equidem recle piani OíXu sequenta ù *in,* respondet rÿ EDH sequente .

adversa. Unde quod hic disjunctis vocibus dicit id est « volens in humilitate et religione angelorum, » etc., idem vers, ultim., iisdem vocibus, sed in unam conflatis, dicit et vocat id est voluntariam et sponte excogitatam religionem.

In humilitate. — Græcum Tixtrr.çjîcùni significat demissionem et humilitatem animi, ut vertit Ambrosius; consequenter tamen significat externam verborum, morum ct gestuum modestiam ct humilitatem. Unde putat Augustinus, *epist.* 59, notari hic simulatam modestiam pseudoapostolorum : sed verius videtur ts *humilitate* eodem pertinere, quo w *religione,* scilicet referendum esse ad genitivum *angelorum,* qui utrique subservit.

Videntur enim hi Novantes actus humilitatis, n.iuiifc æque ac religionis, tum intern® , tum extern®, suis præscripsisse, quibus colendi essent angeli secundum hanc novam ipsorum sectam et religionem angelorum.

Et religione angelorum.— Pro *religione,* Grece est Ojrixiix, qu® est vox deducta a Thracibus, apud quos Orpheus religionem et cultum deorum invenit et pnescripsit, quo postea usi sunt plerique Græcorum : còli ait Nazianzenus, rxJrx, ó» xïiTiOfT.TAt'jæ»,ó; krpj, id est, «neque Thracum h®c sunt sacra, a quibus ct verbum 9?r.«*xitv», id est *religiose colere,* desumptum est, ut fertur. »

Quæritur hic *primo,* quænam sit hæc humilitas R'Iir» ct religio angelorum? hic

Respondet Melanchthon esse vitam Eremeticam, dumu vel cælibatum, qui præ se fert imitationem angelorum.

Putat ergo Melanchthon Eremitas ct c®libcs hic <¿^*1 notari ct damnari superstitionis. *Secundo,* Calvi- ‘p2unt nus et Reza proprie putant hic damnari invoca- hicvitm lionera Sanctorum et angelorum, favetque Theodoretus : «Qui legem, ait, defendebant, eos etiam 10Tia. ad angelos colendos inducebant, dicentes fuisse t» «via legem per cos datam. Mansit autem hoc vitium in Phrygia et Pisidia. Quocirca Synodus quoque *au-*. qu® convenit Laodice®, qu® est Phrygi® metropolis, lege prohibuit, ne precarentur angelos. Et in hodiernum usque diem licet videre apud illos ct eorum finitimos oratoria S. Michaelis. Illi ergo hoc consulebant, utique humilitate utentes, dicentes universorum Deum nec cerni, nec comprehendi, neo ad eum posse perveniri, et oportere_ per angelos divinam sibi benevolentiam conciliare. Hoc autem dixit, In humilitato et cultu angelorum. »

Verum dico, tantum hic damnari fidam humilitatcm, ac superstitionem idololatricumque angelorum cultum. Ita omnes Patres et passim culti, interpretes Catholici, Baronius, Bcllarminus, Tur- Jll'l junarais, Vasquez, inferius citandi, ipse etiam ¿22. Theodorctus, nam ipse se refert ad Concilium Laodicenum, quod Can. 35, a

nat idololatriam angelorum : « Non oportet, ait, Christianos derelidaEcclesiaabire, ct ad angelos (Bartholomrous tamen Carranza in sua *Summa Conciliorum,* non ‹i angelos » legit, sed « angulos, » cujus lectionis Surius quoque in sua editione Conciliorum meminit, notans eam ad marginem ; videtur enim Concilium occultam idololatriam velare, quæ fiebat in angulis, ubi erant idola reposita, Dei Ecclesia derelicta; nec enim angeli proprie sunt idola. Theodoretus tamen et abi plures non «angulos,» sed «angelos» in hoc Concilii canone legunt, itaque habet ipse Conciliorum textus : possunt enim generatila angeli dici idola, eo modo quo cultus Solis, Lume et cujusvis rei quæ non est Deus, vocatur idololatria, sive idolorum cultus); non oportet, inquam, relicta Ecclesia, ad angelos abominandal idololatria*, congregationes facere. Quicumquc autem inventus fuerit occultæ huic) idololatriro vacans, anathema sit; quoniam relinquens Dominum nostrum Jesum Christum Filium Dei, accessit ad idola. » Vides ergo non quemvis cultum, sed tantum adorationem et idololatriam angelorum a Concilio Laodiceno, ac consequenter a Theodorcto (eque ac Paulo, hic damnari. Idem deducitur ex præcedenti *can.* 34, ct *can.* 51 ejusdem Concilii Laodiceni, ubi recipit et decernit cultum verorum Martyrum, damnatque cultum talsorum Martyrum hærelicorum; si enim licet colere homines martyres, idque decernit hoc Concilium, multo magis licebit colere angelos, qui naturai nobilitate et conditione longe homines superant. Cum ergo can. 35, damnat cultum angelorum, non cultum didite, sed latrine damnat. Unde Paulus hic vers. ull. religionem hanc angelorum vocat « superstitionem. » Idem patet ex loto cap. et pnesertim ex vera, seq., ubi ait : « Non tenens caput, » scilicet Christum. Damnat ergo Paulus talem tantum angelorum cultum, qui Christum Christiquo cultum excludat, quique homines a Christo ad homines abducat, et pro Christo angelos substituat, uti expresse docet Concilium Laodicenum, Chrysostomus, Thcophylaclus et Œcumenius passim toto capite. Denique Theodoretus ab hoc Novantium errore ct societate plane se liberat in cap. tv *Danielis,* et Dttiji. *daret.,* lib. V De *Angelis,* ubi constanter nflirmat angelos esse venerandos quasi roterà® salutis administros, qui apud Deum pro nobis Intercedant no<tramquo causam agant.

Qry .t Sed qui» ille fuit angelorum cultus, quem cuMiui» Paulu? hic insectatur? Tatii varia hic afferunt.

J Ahi putant damnari hic a Paulo idololatriam

tu* (r.ntilium, qui genios suos colebant, unde et eorum grain natahtios dies celebrabant; patet ex Ccn'oúno, lib. De Die *natali,* ct Macrobio, in So-

pr — hrn.afi»t». \ul certe damnari hic idololatriam

■.' magorum, qui m magici» hon tantum dromones, "d ' •ngtiO' «e invocare profitebantur, teste

Uu çj. Tertulliano, AfofoflcL xxm. Ito Ansclmus et Turrianus; uti modo sagro suis etiam confessariis inexpertis subinde imponunt, dum eis suas angelorum (hoc est, dromonum) visiones et melodias flclitio enarrant. Favet huic interpretationi, quod Apostolus srope agat contra Simonis hrorоses tunc exorientes : Simon autem hic fuit magus ; coluit ergo angelos, id est dromones. p>nì«« *n へ |* J° '

Potest *secundo,* cum Hieronymo *ad Algasiam,* Qurost. X, Clemente, lib. VI *Stromat.,* ct Ambrosio accipi de idololatria Judæorum, qui solem, lu-drosqni nam omnemque coeli militiam, hoc est astra et angelos, adorabant, forte putantes (quod Pythagorici censuerunt, quodque Pharisroos sensisse tradit Epiphanius, lib. I, cap. .xvi) astra esse animata; undo ct Ambrosius hic per religionem angelorum, cultum stellarum accipit. Sed quia incertum est an tempore Christi Judroi fuerint idololatrro saltem publici, imo tunc Judroos non fuisse idololatras docet IL Samuel Marochianus, lib. *De Adventu Mestice,* ct alii permulti ; rursum, quia passim hisce epistolis et hoc prroscrlim cap. Paulus inseciatur heréticos : s-cwK astra ct JD-Cî01 adorabant.

Hinc *tertio,* alii per religionem angelorum intclligunt Judaismum ct religionem Judaicam, quro humilis fuit ct abjecta in carnalibus victimis, croremoniis ct lustrationibus corporalibus. Ut sit hendiadys: « Nemo vos seducat in humilitate ct religione angelorum, » id est in religione humili angelorum, puta in Judaismo, qui datus est Mosi per angelos in Sina, *Galat.* in, 19, quasi Apostolus velit Colossenses a Judaicis croremoniis avertere ct deducere ad Christum. De Judaismo enim praecessit : «Nemo, ait, vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomenia:, aut sabbatorum.» Et sequitur, vers. 21 : «Ne, ait, tetigeritis, neque gustaveritis. » Verum cum srope hic et alibi Judaismum insectetur Apostolus, nusquam tamen eum vocat religionem angelorum. Et quorsum tara obscure Judaismum significaret, cum verbis prroccdentibus jam citatis, clare enm cavendum monuerit et expresserit? Idem multis aliis qute paulo post alleram, refutari potest. Aliam ergo hic sectam a Judaismo, de quo vers, prroced., insectatur Apostolus. Tertii, religionem insolorum caso lo* gem Ju. diicim, qn» P-r in Sin*,

Quapropter *quarto,* verisimilius videtur cum arguere haereticos semijudroos, inquit Theodoretus, ct scmiplalonicos, idque collìgi videtur ex vers. 8, 16 et 20. Sicut enim Plato, teste Augustino, lib. Vili De *Civit.,* cap. xn et seq., deos quosdam ponebat medios : ita Simon, Menander, Saturninus, Cerinthus, Basilidcs, Selhiani, Caiani, angelos ponebant quasi minores deos, qui homines mundumque fabricassent et per Prophetas locuti essent. Imo Cerinthus angelos aiebat Christo, utpote puro homine, esse nobiliores, tum quod sunt puri spiritus, tum quod censebat eos esse mundi opifices, adeoque Deum llebrrooruin, qui cis legem dederat in Sina, angelum fuisse asserebat. Unde contra hos Apostolus toties hic et *Ephes.* cap. i, et *Ucbr.* i, super angelos extollit Christum, hicSimo* l)'.m °l qniiinj*. | ' °01* res

facitque Christum opificem omnium. Hac cie causa quoque Apoc. xxn , 9, noluit angelus adorari a Joanne. Testes horum sunt Clemens, lib. VI *Const.,* cap. x; Epiphanius, in hæresi Simonis, Menandri, Cerinthi et aliurum jam dictorum ; Ireiiieus, lib. I, cap. xx ct seq.

Objectio •oivitur.

Dices : lidcrn hæretici Sirnoniani docebant angeios niajc sua potestate esse usos, maleque orbem rexisse, idcoque a Deo redactos esse in ordinem; neque adorationis eorum meminerunt. Respondeo, quod male mundum rexerint, et redacti sint in ordinem, aliqui ex Simonianis dixerunt, non omnes; verum qualescumquc ipsi angelos finxerint (errantes enim et mendaces facile sibi contradicunt), finxerunt pariter cos esse quasi minores deos, opifices ct gubernatores hominum et mundi ; imo aliquos ex cis, puta Principatus et Potestates, esse animarum purgatores, salvatores ct mediatores ad Patrem, loco Christi, coque excluso.

Ita Epiphanius, in hæresi Simonis, docet Simonem Magum docuisse animas purgari per nomina certa Principatuum ct Potestatum in singulis ccelis habitantium, perque sacrificia et jejunia iis, et per eos, Deo oblata. Sic enim loquitur Epiphanius: « Idem (Simon), ait, nomina quædam supponit Principatuum et spirituum, coelosque diversos tradit, et in unoquoque firmamento ae in coelo virtutes quasdam exponit et nomina barbarica his indit ; non posse vero aliter servari aliquem, nisi hunc mysticum ductum didicerit, ct alia sacrificia patri universorum per eos Principatus ct Potestates obtulerit, n Hcecque illi est animarum purgatio, quam Apostolus uni Christo attribuit.

Idem Epiphanius, in nærcsi Caianorum, expresse invocationis angelorum meminit, qua Caiani utebantur in rebus turpibus. Htec sententia probabilis est; verum paulo generalior est. Est enim communis omnibus gentibus quus Simonis et Cerinthi hæresis pervasit, non propria Colossensibus, dc quibus tamen spedalini proprii aliquid hic videtur dicere Apostolus. Addo, Cerinthum, qui præ reliquis angelos Christo prieponebat, odeo angelum Judæorum, quorum legem ipse colcbrtt, non adorasse, ut potius, teste Epiphanio, cum malum HictTel et detestarentur.

Anrterij diimurt i' c pio- Án'ch- M. qui r'o tn- ioi p; bini aeiito-

ndare mihi sifpe accuratius hunc locum expendenti hæc veriora sunt visa, quæ ex ipso Apostolo colligi possunt. *Primo,* liane hærcsim ct religionem angelorum ortam ossea Philosophis; *d en›in Paulus initio pnemuniens ct sternens viam ad hanc hærcsim confutandam vers. 4 significat, dicens : «Nemo vos decipiat in sublimitate sermonum ; n et vers. 8 : « Videte ne quis vos decipiatper philosophiam.«Philosophi hi Platonici fuissQ videntur, qui deos medios animarum purgatores confinxerunt, uti jam dixi ex Augustino.

Secundo, certum est hunc errorem in eo situm fuisse, quod dicerent angelos digniores esso Christo et præ Christo excellentiori eculiari ritu colendos esse, tanquam ipsi servait*es essent ct mediatores hominum, non autem Christus; hoc enirn est quod hic ait : «Non tenens caput,» Christum scilicet. Et hac de causa dignitatem et præcminenliam Christi super angelos tam ¿ludióse cap. i ct alibi inculcat Apostolus, eaque est communis sententia Clirysostomi, Theodoreti, Theophylacti, OEcumenii et aliorum.

Orini ”

Tertio, origo ct occasio hujus erroris videtur fuisse hæresis Cerinthi, qui in Christo Deum dividébat ab homine, dicebatque Jesum fuisse purum hominem, sed in eum descendisse Christum Dei Filium, ac in passione rursum ab eo in coelum recessisse. Inde enim inferebat Jesum inidoncum et indignum esse mediatoris Dei et hominum ofiicio; cumque ipse Deus et Dei Filius mediator esse non possit, necessario consequi, angelis, qui inter Deum ct homines natura sunt medii, hoc mediatoris officiam uti debitum, ita ct tributum esse a Deo

Quarto, ex hoc dogmate Cerinthi et Platonicorum, nonnulli similes novorum dogmatum studiosi Colossis et Laodiceae, quæ Colossis adjacet, videntur commenti novam sectam et religionem angelorum, ut docet hicTheodoretus:nimirum ut excluso Christo ducerent angelos habendos et colendos quasi mediatores hominum , modosque cos invocandi, ac per jejunia et abstinentias superstitiosas sibi conciliandi piajscribcrent.

Id probatur *primo,* quia nusquam alibi Apostolus, aut quis alius facit mentionem hujus teligionis angelorum, nisi in epistola hac ad Colossenses : ergo verisimile est peculiarem hanc ibi fuisse seciam. Imo in epist. *ad Ephesios,* quam sub idem tempus scripsit, et in epist. *ad Hebraeos,* ubi studiose super angelos Christum extollit, hujus religionis et superstitionis angelorum non meminit; cum tamen ibi et alibi sæpe Cerinthum insectetur, uti jam dixi. Fuit ergo hæc propria hæresis a Corinthi hæresi diversa, licet ex ejus principiis deducta.

ta!U t,. lioaibu*.

Secundo, quia Laodiceæ, quæ Colossis vicina est, hæc hæresis viguit, uti docet Concilium Laodicenum cam 35 jam citato, si lectionem Theodoreti et plurium aliorum sequamur, vocalurquo idololatria, quæ non palam, sed occulte fleret. Fuit ergo peculiaris hic cultus et superstitio angelorum, quam Theodoretus quoque in Phrygia ct Pisidia, id est juxta Colossas et Laodiceam, viguisse testatur.

Probatur *tertio,* quia hanc religionem describens hic Apostolus dicit eam sitam in humilitate, id est, in humili gestu se prosternendi et adorandi angelos ; subdit deinde eam jactari falsas angelorum visiones. Rursum, non tenere caput, id est Cluislum excludere, ut árcelos suum statuant caput. *Tertio,* vocat id est confictam religionem ct superstitionem. *Quarto,* ejus praxepta explicat, dicens : « Ne tetigeritis,

neque gustaveritis, neque contrectaveritis. » Reliqua eorum dogmata ac ritus, cum neque Paulus, neque quisquam alius recensent, nos divinare non possumus. *Quinto,* videntur hi fuisse haeretici iidem cum i*, qui ali Epiphanio, Augustino et aliis passim vocantur Angelici : hos enim omnes qui de iis scribunt, ponunt distinctos a Simonianis, Cerinthianis aliisque hærelicis : et horum antiquissima hærcsis non videtur fuisse alia, quam hæc superstitiosa religio ct cultus angelorum ; indeque nomen sumpsisse videntur, Qmnam ul vocarentur Angelici. Ila S. Augustinus, ftar-An:riici ren 39: « Angelici, ait, in angelorum cultum hif'!lc'T inclinati, quos Epiphanius jam omnino defecisse testatur. « Et Gabriel Prateolus, in *Catalogo haresum:* Angelici, inquit, dicti sunt ex eo quod angelos adorarent. Ponit ipse cos sub annum Christi 199, forte quod excisi aut retusi hic a Paulo, sub annum illum postea reviguerint et rursum majori augmento succreverint. Idem testatur Alfonsus a Castro, lib. *De Hares., verbo Idololatria;* quanquam Epiphanius dicat ignorari, an Angelici sint-dicti ah angelorum cultu, an ab Angelina urbe, an quod angelicam puritatem præsumerent.

CoitKñ» Denique adverte hic, Colossis superstitionem hanc postea in sincerissimum angelorum cultum esse versam. Patet ex celebri illo Michaelis temqu «ór. pio, quod erat Chonis (ita postea diet® sunt Coloss®, ut patet ex Theophylacto ct OEcumcnio hic, atque cx Niceta Choniata, lib. VI *Annalium,* initio), ttmium cujus festum ex celebri miraculo ejusdem Arrèn cd evangeliconsignant Græca *Menologia,* 6 septembris : üm. vide notationes Baronii ad *lìomanum Martyrologium,* die 8 maii. Oratoria vero S. Michaelis, quæ tempore Theodorcti (ut ipse narrat) Colossis visebantur, incertum est qualia fuerint et quorum : an hæreticorum, quos suggillat hic Paulus; an Catholicorum, superstitionem hæreticorum reformantium.

Qli NOM VIDIT AMBULANS, — id CSt, Ut clatiUS vertit Hieronymus *ad Algas.,* Quæst. X, ct Vata-QnH blus, in iis *quæ non vidit, fastuosas incedens.* Hoc -enim est quod dicitur a tragicis cothurnis, qui dicuntur; quod in his sublimes O^'* et fasluosi incedant, qui regem aut Deum agunt tfoî» in tragoedia, ait Erasmus.

Secundo, S. Augustinus, *epist.* 59, vertit, *ca qua non vidit, inculcans. Tertio,* Ambrosius legit, eo *quæ vidit, extollens,* ablata negatione non. Quarto, verti posset ex Budæo et Hesychio, *in iis qua non* tndit, pedem ponens, caque occupans et possidens : i|iCaúiúcai enim per ® aliquando, inquit Hcsychius, idem est quod occupare, puta locum, domum, hæreditatcm; sed hic non per o, sed per v scribitur. Primus ergo sensus maxime Greco convenit. Hisce verbis insinuat Paulus bosco Novantes fictas angelorum visiones et revelationes jactasse. Ita Tertullianus, lib. V *Contra* Marcwn., cap. xix. Sic fecisse Cerinthum testatur Theodoretus, lib. II *liaret, fabiti., cap. iv.* Sic de riiionu Juda Galilæo tradit S. Anastasius Antiochenus, lib. *De Variis quastionibus Scriptura,* quem oJwyw inscripsit, ejus dogma fuisse profiteri phantasias, sive visiones angelorum, prætextu religionis. Sic Ninna Pompilius jactabat se a dea Egeria edoceri, et Mahomctcs suis persuasit so suam legem ct Alcoranum a Spiritu Sancto accepisse per columbam, quam cicuravcrat ct assuefecerat ad aurem suam advolare, ut videretur ei in aurem loqui, ct mysteria suæ scctæ suggerere.

Frustra inflatus sensu carnis suæ, — id est frustra superbiens sensu et mente (Græce cnim est vei;) sua carnali, quasi cognitionem, imo visiones habeat rerum sublimium, puta angelorum rerumquo coelestium. Vocat scientiam horum erronum carnalem, quia humano carnalium hominum spiritu adinventa et tradita erat.

19. Et non tenens caput (scilicet Christum, sed v<l* **• pro Christo angelos substituens. Ita Theodoretus, Ansclmus et alii), ex quo (capite Christo) totum corpus (Ecclesiæ) per nexus et conjunctiones subministratum (id est subministrationem accipiens spiritus, motus et sensus vitalis a capite) et constructum, crescit in augmentum Dei, — *q. d.* Sicut spiritus vitalis, qui ad vitam, sensum ct motum est necessarius, a capite in totum corpus per nervos, juncturas et articulos diffunditur, itaque singulis membris facultatem sentiendi ct movendi impertit : sic spiritus grati® a Christo quasi capite in membra illi connexa, puta in fideles Christianos, per juncturas mutu® unionis ct charitatis derivatur, iliisque spiritualem vitam et motum suppeditat; itaque totum Ecclesi® corpus crescit in augmentum Dei, id est, ut Syrus, crescit augmento Dei, puta incremento fidei ct spiritus Dei. Ita ex Chrysostomo Theophylactus. Similis, imo idem, est hic locus cum illo *Ephes.* IV, 16, de quo plura ibidem dixi.

20. Si ergo mortui estis cum Christo ab ele-Vcm.io. MENTIS HUJUS MUNDI : QUID ADHUC TANQUAM VIVENTES in mundo decernitis? — Nota *primo,* « mortui estis ab clementis, n id est mortui estis elementis.

Secundo, « elementa mundi n vocat vel legem Mosis (qu® quasi rudimenta docebat fidei ct vil® sanet®, cujus perfectionem docet Christus, ut dixi *Galat.* iv; 3 et 9) ; vel potius principia et dogmata Philosophorum carnalium et mundanorum de coelis, angelis, corumque cultu, et ritibus ac observantiis carnalibus et mundanis, ut qu® Plato et Simon atque Angelici docuerunt de purgationibus animarum per angelos, qu® nihil habent consentaneum cum Scriptura, fide, Christo : h®c enim « elementa mundi, n vers. 8, vocat « philosophiam et inanem fallaciam, n ut ibi dixi ; rursum vocat ea vers. 22, « præcepfa ct doctrinas hominum. » Ergo de dogmatibus hisce Philosophorum loquitur, non de præceplis legis Mosi : hæc enim non hominum, sed Dei fuerunt præcepta.

Tertio, «viventes in inundo, » id est in clementis (hoc cnim brevitatis studio ex proxime dictis repetendum relinquit) mundi, vocat Philosophos, corumquc asseclas, qui secundum elementa jam dicta vivunt, angclosque colunt.

*T.dtcrr** *Quarto* pro *decernitis,* Græce est Sc^uxTÍCurf», "'„Jdquod vel activo verti potest *dogmatizatis*, docetis, exponi- decernitis ; vel passive cum Chrysostomo, *dog-*tur. *malizamini,* docemini, decretis tenemini horum elementorum mundi, *q. d.* Cum per Christum w ortui sitis ct renuntiaveritis omni sectu: et philo sophiæ mundanæ Christo contrario:, quæ non se eundum Deum,sed secundum dementa mundi, id est secundum principia naturalia ct mundana, vi pero docet ; cur iterum ea repetitis, quasi tursi *¡ai* secundum hæc mundi elementa vivere velitis? Perperam ergo Beza vertit, *ritibus e aeramini :* aliud cnim est dogma, aliud ritus.

Ven. it. 21. Decer mi is (dicentes scilicet id quod sequitur)? Nb t et iger it is, neque gust aver it is, neque cont r ect aver it is. — Supple, hoc cadaver, hanc menstruatam , ne polluamini, juxta legem Mosi ; « neque gustaveritis, » scilicet carnem suillam aliosque cibos lege veteri vetitos et immundos, *q. d.* Lex illa vetus jam abolita est ; quid ergo ejus cæremonias observandas esse creditis et decernitis? Ita Chrysostomus, Theophylactus et Ambrosius.

Secundo et germanius, *q. d.* Quid ex hæresi et religione angelorum decernitis, his illisve cibis aut creaturis esse abstinendum ? dicentes, v. g. No tetigeritis uxorem et gustaveritis vinum aut carnem, quia hæc a malis angelis creata sunt et bonis angebs displicent, de quo plura 1 *Timoth.* IV, 2. Hæc enim , ut dixi vers, præced., non tam ad Judaizantes, quam ad Philosophos et religionem angelorum de qua proxime præccssit, pertinent , ut docet S. Augustinus et Hieronymus supra, et Tertullianus, lib. V *Contra Maraon.,* cap. xix : a Taxat, inquit, eos qui ex visionibus angelicis, quasi do angelica superstitione docebant certis cibis abstinendum esse, n Et Clemens, lib. 111 *Stromat. :* «Colentibus, inquit, angelos et dæmoncs, curæ est vino, esu carnis et venero abstinere, n

Ntn.tt. **22.** Quæ sunt omnia in interitum ipso usu, secundum **PRÆCEPTA ET DOCTRINAS IIOMINUM,** — *q. d.* Qu>» ob- Quæ observanliæ superstitiosi cultus angelorum TM n't jam diche interitum adierunt et damnationem »l .iiD.il- æternam iis qui ca observant, in iisque et in suis ii» ine angelis, quos ita colunt, sperant, non autem in Ají sVci c^risl°- lla Ambrosius et Augustinus.

ju»T *Secundo,* S. Hieronymus ct Chrysostomus cum suis, referunt hæc ad Judaicas observantias, de quibus dixit vers. 16 : « Nemo vos judicet in cibo, aut in potu, n *q.d.* Frustra anxiamini circa Judæorum ac judaismi cibum ac potum, quæ intereunt, corrumpuntur et in secessum emittuntur. Sed prior sensus genuinus est, ut patet ex dictis. Hinc patet quæ hic vocet et damnet prtocopta ct doctrinas hominum, nimirum vana. futilia, erronea, haeretica fanaticorum aut errantium hominum commenta et somnia, ut dixi vers. 8.

23. Quæ sunt rationem quidem habentia sa- Tcrfcîl **PIENTI® IN SUPERSTITIONE, ET HUMILITATE.** — Pro *superstitione,* Græce est iSo.^naix, quod Turrianus, lib. V *Pro epistol. Pontif.,* cap. vn, contrarie vertit, scilicet religionem et verum Dei 'u'a' cultum, *q. d.* Paulus : Abstinentia a cibis jam dicta, licet impietas sit et insipientia, si ob somnia hominum et fabulas angelorum superstitiose fiat, est tamen sapientia, si ad i«iXoí¡;r.axúxv, id est veram religionem et Dei cultum, referatur, videlicet ad humiliandam animam in jejunio et ad corpus castigandum, spirituique subdendum. Verum iaacúfr.xxtíx non veram religionem, sed falsam et superstitiosam significat. Componitor cnim ex MXu, id est volo, et íjt .w íx, id est religio , *q. d.* Voluntaria et ex cerebro conficto religio. Unde Hieronymus, *ad Hcdibiam,* falsam religionem interpretatur ; Ambrosius, superstitionem : sic et Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus.

Nota secundo : Pro *rationem,* Græce est quod Vatablus vertit, *speciem;* Chrysostomus, *sermonem ;* Noster, *rationem, q. d.* Paulus : Falsa hæc religio, sive superstitio angelorum, qua abstinentiis et observantiis a se confictis, uti jam dixi, colunt angelos quasi mediatores, excluso Christo, videtur afferre rationes et sermones sapientes, et quasi a Deo, vel angelis profectos, quas in speciem pietatis obtendunt suæ superstitioni : dicunt enim se id facere ad humilitatem, modestiam, corporis afflictionem et subjectionem. Et hoc est quod ait : a In humilitate, » scilicet ficta et superstitiosa : « cnim rtoa hic repetendum est, ut, sicut dixit ttûce?n«ui», sic pariter iSûcTwnwoçpoawrv, id est tam humilitatem quam religionem voluntariam, et ex proprio cerebro et voluntate confictam intelligat.

Et NON AD PARCENDUM CORPORI (Græce, xxi àçuïix QuM otiaxTi;, id est *imparcentia corporis, q. d.* Ili Novantes speciem sapientiæ et pietatis prætexunt Ouix1' sua simulata humilitate ct abstinentia, ac vitas austeritate, qua corpori non parcunt, sed illud immoderate et superstitiose affligunt), non in HONORE AD SATURITATEM CARNIS, — id est negato corpori honore, vel subsidio necessario ad famem exsaturandam. Honor enim llebræis non tantum verbalis, aut cæremonialis, sed et reolis est; qui non est aliud, quam necessariarum rerum vel opum subministratio. Dicit hæc Paulus reprehendendo Novantium superstitionem et stultitiam ex commiseratione, quod nimirum ob fabulas ct somnia sua, quasi angelos culturi, superstitiosa et sine fructu, imo cum damno corporis et uniant* so jejuniis et pcenilentiis conficerent.

Hæc ergo est angelorum, quæ hic Apostolo «¿amnatur, id est voluntaria religio,

ex sola propria, vel Simonis, vel Cerinthi, vel Angelicorum voluntate et phantasia adinventa, prater, imo contra Christum ct legem Dei ; idcoque, testa Paulo, erat doctrina hominum, ac consequenter falsa et mera superstitio.

On» «a Omnis enim vera religio, omnisque verus Dei cultas voluntate Dei sive praecipientis, sive consulentis, sive approbantis, vel per se, vel per suam Ecclesiam suosque in terris vicarios, institui debet. Hæc ergo angelorum religio, humilitas et abstinentia erat superstitiosa, *primo,* quia a Cerintho ct Angelicis conficta erat contra legem Dei ; *secundo,* quia angelos adorabant quasi minores deos, opifices et gubernatores mundi ; *tertio,* quia eos colebant quasi mediatores et purgatores animarum, loco Christi Christoquc excluso; *quarto,* quia fingebant se angelos vidisse, qui praciperent hunc cultum, humilitatem ct abstinentiam immodicam. Sic Dæmon hodie multis in specie angeli illudit, ut corpus nimiis poenitentiis et jejuniis conficiant; imo aliquibus, ut se occidant. Hunc esse sensum et mentem Apostoli patet ex dictis, et ex scopo illius : tota enim epistola non Monachos Christianos, sed hæreticos Judaizantes et pseudophilosophos insectatur. Ita Hieronymus supra, Augustinus, *epist.* t>9, Thcodoretus, Chrysostomus et alii passim, et novissime Gabriel Vasquez, lib. III *De Adoratione,* cap. vi.

Hinc clare patet praecepta et consilia Evangelica, cenilacaque quæ cx cis deducuntur, puta constitutiones monasticas ct Pontificias, voluntarias abstinofilias et pœnitentias, non esse *iOiXtyMxtlM,* et su- Pontiiperslitionem, ut vult Kemnitius, Marloratus et^®u‘“ Beza, sed esso OrAjr.w.dsw verumque Dei cultum; quia tenent caput, puta Christum, et consentanea «»(*. sunt divin® voluntati, qua Deus per Christum in Scriptura prœcipil, vel consulit, sui abnegatíonem, mortificationem, contemptum, paupertatem, caque probat Ecclesia (quæ Scriptura) et voluntatis Dei est interpres) quasi instituta secundum Evangelium, valdequc apta ad fovendam ct augendam animi humilitatem, religionem, charitatem cl pietatem.

Denique pcrpcram Calvinus cultum reliquiarum Cultui Sanctorum vult esse , tum quia de eo «fit®!*- non loquitur hic Apostolus, tum quia rationi, Scripturæ ct voluntati Dei consentaneum est, ut raru m honoremus Sanctos, corumquc corpora, quasi templa Spiritus Sancti : vult enim Deus ita Sanetos quasi amicos et filios suos a nobis honorari ; non ergo hic cultus potest vocari voluntaria et contra legem Dei conficta religio; sed potius pura ct grata Deo religio : qui enim Sanctos corumquc reliquias honorat, honorat Deum qui omnis sanctitatis eorum est auctor ; sicut qui filios ct principes regis honorat, regem ipsum honorat.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hortatur ad studium ct desiderium rerum calestium : inde ad mortificationem vitiorum, vers. 5.

Et vers. 10, *ad renovationem mentís per misericordiam, humilitatem, patientiam.*

Tertio, vers. U, *præ omnibus commendat charilatem, pacem, cantica spiritualia, utque omnia faciant ad gloriam Christi.*

Denique, vers. 18, *inculcat eis sinceram obedientiam, quam uxores maritis, filii parentibus, servi dominis non ad oculum, sed ex animo praestare debent.*

1. Igitur, si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, ubi Christus est in dextera Dei sedens : 2. quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. 3. Mortui enim estis, et vita vestra est abscondita cum Christo in Deo. 4. Cum Christus apparuerit, vita vestra, tunc et vos apparebitis cum ipso in gloria. 5. Mortificate ergo membra vestra, quæ sunt super terram, fornicationem, immunditiam, libidinem, concupiscentiam malam et avaritiam, quæ est simulacrorum servitus : 6. propter quæ venit ira Dei super filios incredulitatis : *1. in quibus et vos ambulastis aliquando, cum viveretis in illis. 8. Nunc autem deponite et vos omnia : iram, indignationem, malitiam , blasphemiam, turpem sermonem de ore vestro. 9. Nolite mentiri invicem, expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, 10. et induentes novum, eum qui renovatur in agnitionem secundum imaginem ejus, qui creavit illum. 11. Ubi non est Gentilis et Judæus, circumcisio et præputium, Barbarus et Scytha, servus et liber : sed omnia, et in omnibus Christus. 12. Induite vos ergo sicut electi Dei, sancti, et dilecti, viscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem,

modestiam, patientiam : 13. suppôt tantea invicem, et donantes vobismetipsis, si quis adversus aliquem habet querelam : sicut et Dominus donavit vobis, ita et vos. 14. Super omnia autem hæc, chaiitatem habete, quod est vinculum perfectioni». 15. Et pax Christi exultct in cordibus vestris, in qua et vue iti estis in uno corpore : et grati estote. 16. Verbum Christi habitet in vobis abundanter in omni sapientia, docentes, et commonentes vosmetipsos, psalmis, hymnis et canticis spiritualibus, in gratia cantantes in cordibus vostris Deo. 17. Omne quodeumque facilis in verbo aut in opere, omnia in nomine Domini Jesu Christi, gratias agentes Deo et Patri per ipsum. 18. Mulieres, subditæ estote viris, sicut oportet, in Domino. 19. Viri, diligite uxores vestras, et nolite amari esse ad illas. 20. Filii, obedite parentibus per omnia:hoc enim placitum est in Domino. 21. Patres, nolite ad indignationem provocare filios vestros, ut non pusillo animo fiant. 22. Servi, obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis, timentes Deum. 23. Quodeumque facitis, ex animo operamini, sicut Domino, et non hominibus : 24. scientes quod a Domino accipietis retributionem hæreditatis. Domino Christo servite. 25. Qui enim injuriam facit, recipiet id quod inique gessit : et noa est personarum acceptio apud Deum.

I.IGITUn,SI CONSURREXISTIS CUM CHRISTO, QÜÆ SCUSI'?! SUNT QUÆRITE, I'D! CHRISTIS EST IX DEXTERA Dei sedens. — Est Irk* altera epislolæ pars cthica, qua a dogmalibit transit ad mores, incitatque Christianos ad viinni Christo dignam, a vitiis puram, sanctam ct cœlestem transigendam.

Nota : Tt› *igitur* est illativum ex dictis cap. praccd.; ibi enim docuit nos in baptismo cum Christo resurrexisse ; inde hic infert : ergo nobis agenda est vita coelestis.

Secundo vox si non est dubitantis, sed potius asserent: ' ' -¡.que idem quod *quandoquidem*.

Tertio, cjpusmus est typus mortis, sepultura et resurrectionis Christi, ut ex Apostolo docui Jlom. vi, 3; ipsa enim demersio hominis in aquam significat Christi demersionem in mortem et sepulcrum : ipsa vero emersio hominis jam baplizati ex aqua, significat Christi emersionem ex morte cl sepulcro, id est resurrectionem, *q. d.* Quandoquidem, o Christiani Colossenses, cum Christo capite vestro resurgente a mortuis, vos in baptismo, qui typus est mortis, sepulcri et resurrectionis Christi, ex infidelitate, superstitione, peccatis et vitiis emersistis ad vitam novam, Christianam cl beatam inchoandam ; « quærite » mente ct studio, omnique cura, sollicitudine et conatu, non bona terrena, quæ deorsum, sed ea «quæ sursum sunt, » id est æterna bona, scilicet gloriam cœlestem (in qua Christus est, vobisque locum parat) quasi finem; et inores, virtutes ac vitam cœlestem, quasi medium congruum, et a Deo ordinatum ad illum finem assequendum; caque «sapite » per sapientiam, scientiam, affectum, gustum, desiderium, cogitationem ct meditationem rerum spiritualium, cœlestium et divinarum: hoc enim est Græcum çpevûn. Christiano ergo sapiant coelestia, desipiant terrena; perinde ut homini desipiunt pdulæ, et phormaca amara; unde ut ea non sentiat nec sapiat, illico et integra si potest transglutit : ita plane fideli insipidæ sint omnes terra dcliciæ ct pomp u, quia sapor coelestium tantus est, ut reliqua omnia videantur insulsa ct amara : cibis tamen cætcrisquc utendum, sed qua«i pharmacis, juxt i illud S. Augustini, lib. X *Confess.,* xxxi : « Hoc me docuisti, ut quemadmodum medicamenta, sic alimenta sumpturus accedam. »

UndeS. Bernardus, serm. 6 *De Ascensione :* <Si consurrexistis, ait, cum Christo, quæ sursum sunt quærite, etc. Ac si manifestius dicat : Si consurrexistis, et conscendite ; si convivitis, et conregnate. Sequamur, fratres, sequamur Agnum quocumque ierit : sequamur multo libentius ascendentem. Crucifigatur vetus homo noster simul cum illo, ut destruatur corpus peccati,» etc. Idem, semi. I *in Paschale:* a Quicumque, ait, post lamenta pœnitentiæ non ad carnale» redit consolationes, sed in fiduciam divinx» miserationis excedit, ingreditur novam quamdam devotionem, et gaudium in Spiritu Sancto, nec tam compungitur praeteritorum recordatione peccatorum, quam delectatur memoria, el inflammatur æternorum desiderio pramiorum: is plane est qui cum Christo resurgit, qui pascha celebrat, qui festinat in Galilæam. Vos ergo, diarissimi, si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, etc., ut a sæculari lætitia, et consolatione mundi per compunctionem, et tristitiam quæ secundum Deum est, ad devotionem saucciam, ct spiritualem vos transire gaudeatis exaltationem : ipso præstaute qui transivit ex hoc mundo ad Patrem, el no» quoque trahere post se, et in Galilæam vocare dignatur, ut semetipsum nobis ostendat, qui est super omnia Deus benedicius in sæcula. Amen. »

Ita quoque Plato in *Cralylo :* Uomo, inquit, Gar

BO din- ¿xitur quasi ¿vaSpúv ó fertmi, id est, quod eorum tinnulis cantibus, in mulierum venustis
,lir sursum aspiciens contemplari et attente conside- aspectibus, atque extrinsecus pretiosis adhibitis
®r***ì. rare ¿çfjpjjt ea qUæ v¡¿¡t. ve| qUas¡ vestibus, auro et gemmis distinctis monilibus,
etc. Amor cœlestis patri® respondet : Si te ista
delectant quæ sub cœlo sunt, cur non magis
id est sursum vergens, quod ad superna tendere ea quæ super coelos sunt ? Si career ita pulcher
debeat. Ita Lactantius, lib. II Dívfn. *instit.*, cap. i. est, patria, civitas et domus qualis est? Si talia
sinrom Adverte hic : Signum et effectus resurrectionis sunt quæ hic incolunt peregrini, qualia sunt
rr" ı ' spiritualis (scilicet nos a peccatis resurrexisse quæ ibi possident filii ?» Et paulo post : a Ubi
gpiXbs ' "m Christo resurgente a mortuis) clarus et evi- nulla necessitas turbat, nulla adversitas an-
t •.-[■te dens est, quem hic dat Apostolus; scilicet si gustat, nulla molestia inquietat, sed perennis
caiui.j. CCp|estia quieramus et sapiamus. Sicut enim infi- lætitia regnat. Si quæris quid ibi sit, ubi tanta et
deles, athei et peccatores quasi talpæ terne et talis beatitudo persistit? Aliter dici non potest,
terrenis inhiant, et ad coelestia sunt cæci : ita c nisi quod quidquid boni est, ibi est; et quidquid
contrario fideles, et sancti, qui fidem et spem mali est, ibi nusquam est. »
habent beatae sternitatis oculos, animum et
mentem ad coelum attollunt, in cœlo defigunt, Moraliter pluribus hanc sententiam egregie M>rateda
terram et terrena quasi parva, vilia et caduca pertractat S. Bernardus, toto serm. fi *De Aseen-* *
calcant et contemnunt, dicuntque cum S. Hiero- *sione :* ubi ex hoc loco S. Pauli docet duplicem ¡n Ca-
nymo illud Socraticum, «ifrCaTó, «1 mptfpeñ» tè» esse ascensionem, qua anima cum Christo sur- lu21-
in coelum conscendo, solum hoc solemque sum ascendere debeat : *primo,* ut intellectu quæ-
despicio. rat; *secundo,* ut voluntate et affectu sapiat coeles-
Aerini- Atque hoc est, quod Paulus quasi tuba Evan- tia : hanc enim esse pacem mentis, si voluntas
mnii ut gelii identidem nobis inclamat, quodque concio- intellectui consentiat : nam si dissentiat, distor-
cà'kitu ' na,orcs› quos quasi aeternitatis satores, inquit quet et cruciat animam, sicut cruciatur corpus si
' S. Hilarius, posuit in mundo Deus, suis frequen- membra a sese divellantur. Deinde in particulari
ter inclamare debent: O Christiani, sursum corda, quænam sint coelestia, quæ qnærere et sapere
quæ sursum sunt quærite, vestra conversatio sit oportet, sic enarrat : « Quæcumque vera sunt,
in coelis; sursum desiderium, sursum intentio, quæcumque pudica, quæcumque justa, quæcum-
sursum clamor, sursum exspectatio vestra; ad que amabilia. Nimirum advertere potes in omni-
coelum, ad coelum, ad vitam ætemam vocamini. bus fere religiosis congregationibus viros repletos
Quid hic humi repitis? quid terræ quasi talpæ consolatione, jucundos semper et hilares, fer-
inhiatis? quid quieritis domos, proles, familias ventes spiritu, crebro suspicientes in coelum, sol-
stabilire ? omnia hæc aufert, et brevi auferet licitos observatores conscientiæ, » etc.
mors et temporum rerumque vicissitudo. Non
habetis hic civitatem permanentem, sed futuram Ac mox idem docet ex contraria. ostendens
inquiritis. Estis hic hospites et peregrini : estis quid sit sapere ea, quæ deorsum sunt, ita in-
tantum viatores. Nolite hospitio inhærere : per- quiera : « Contra sane invenire est homines pu-
gite ad metam, ad patriam coelestem : hæc re- sillanimes et remissos, quorum brevis et rara
quies et meta laborum. Conscripti estis a Deo ab compunctio, animalis cogitatio, tepida conver-
omni æternitate cives coeli, domestici et hæredes satio, quorum obedientia sine devotione, etc.
Dei. Quin eo pergitis? quin eo toto nisu et co- Non tibi horum vita inferno appropinquare vi-
natu procurritis? Exspectant vos Sancti de sua detur? » Ac tandem unde ista hominum ct ani-
felicitate securi, de vestra solliciti ; exspectat vos marum diversitas oriatur, explicat subdens :
Christus, locum et thronum vobis parat. Quid *a* Præoccupatum nempe sæcularibus desideriis
tardatis ? Punctum hoc deserite, quod inter mor- animum delectatio sancta declinat, ncc misceri
tales stolidos, inter formicas, ferro et igni divi- poterunt vera vanis, æterna caducis, spiritualia
ditur ; pergite ad palatia illa Sanctorum vastis- corporalibus, summa imis, ut pariter sapias quæ
sima, opulentissima et augustissima. O Israel, sursum sunt et quæ super terram. Felices illi qui
quam magna est domus Dei, et ingens locus soli jam Deo vivunt, soli vacant intelligcndo, di-
possessionis ejus ! ligendo, fruendo. »

Audi S. Augustinum, lib. *De Conflictu vitiorum :* Ubi Curistus est w dextera Dei sedens. — Qanmcd»
« Amor praesentis sœculi dicit, etc. : O quam de- Qurores, quomodo hic et alibi in Scriptura ct ChrUta»
lectabilis lena in nemorum tloribus, in fructuum symbolo dicitur Christus sedere ad dexteram Dei ?
suavitatibus, in pratorum rivulorumque amoeni- Suppono *sedere* hic non sumi proprie : nam hæc desterai»
tatibus, in segetum culmis luxuriantibus, in vi- esset exilis Christi dignitas; imo potius in cœlo
nearum foliis, et botryonibus plenis palmitibus ; videtur stare Christus, quam sedere; stare enim ¡ ,,'.X
in equorum et canum cursibus, et cervorum et visus est a Stéphane, Act. vn, vers. 55, et hic silus p tini
caprearum saltibus, in accipitrum volatibus, in magis naturalis est homini, docetque valentem Jl'
pavonum, columbarum. turturumque pennis et ct beatum; sessio vero competit homini ob fati-
colli lucentibus, m domorum pictis muris et gationem. Ita Maldonalus, Suarez ct alii. '1er*.
laquearibus, in organorum ommumque musi- Omissa ergo Anthropomorphitaruui hæresi.

qui Deum corporeum esso dicebant, et Christum
Primati- corporaliter ad ejus dextram sedere; *primo, res-*
P0*1110- pondet S. Augustinus, *De Fide ct Symbolo,* cap. vii, ct Chrysoslomus, hom. 1 «n *Symbolum,* sedere ad dextram Dei idem esse quod habitare in gloria coelesti, quomodo omnes Beati sedent a dextris Dei; sed hoc non sufficit : hic enim præ aliis Sanctis proprium aliquid Christo tribuitur.

«ccnnda. *Secundo* ergo, Athanasius et alii passim contra Arianos, putant *sedere* hic significari æqualem majestatem Filii cum Patre, scilicet divinam, quam quiete et pacifico cum Patre possideat, ct simul cum eo regnet quasi summus rex et dominus omnium : simili modo Dei majestas alibi describitur, cum dipitur sedere super Cherubim, rfoc verum est, sed non adæquatum, nec maxime intentum in Scriptura. Patet enim tam Scripturam, quam Symbolum Apostolicum hanc sessionem tribuero Christo homini, postquam resurrexit ct ascendit in coelum.

Tertii ct 8<nuiiu. *Tertio* ergo, Christus ut homo sedet ad dextram Dei metaphorice, *primo,* per communicationem idiomatum, qua propter unionem hypostaticam omnia attributa, omnis honoret prædicatio,quæ tribuitur Verbo, tribuitur et Christo homini : sedet ergo Christus homo a dextris Dei, id est præest omnibus quasi summus Rex ac Judex, qui tanta dignitate præcellit, ut in eodem solio cum Deo sit, et eadem cum eo adoratione colatur. Ita Patres passim. Itaque ad dextram Dei sedit homo Christus in primo instanti incarnationis suæ : sed post ascensionem peculiariter, quia tunc hæc dignitas et divinitas Christi celebrari et inclarescere cœpit. *Secundo* et propriissime, ipsa humanitas Christi sedet a dextris Dei per sc : hæc enim hic ct alibi dicitur assumpta et constituta a dextris Dei, quia scilicet humanitas Christi post mortem, victoriam ct ascensionem in coelum victrix triumphat, ct pacifice dominatur in summa Patris gloria. Significat ergo hæc sessio humanæ naturæ Christi, *primo,* illius excellentiam super omnem excellentiam creatam; *secundo,* summam ac singularem ejus beatitudinem ct gloriam, tum intensive, tum extensive, tum in modo illam obtinendi, tanquam connaturalcm Christo et ex vi unionis hypostaticæ, ac consequenter ex vi propriæ dignitatis ct majestatis illi debitam. Unde, *tertio,* sequitur simile ac summum dominium ct potestas, tam ad operandum, quam ad imperandum omnibus creaturis, ac judicandum de omnibus hominibus.

Dcitcri linTest tentir, ccMt' ù tii. tertío fldri. Ubi nota : *Doctora* Hcbræis symbolum est, Pnnw' v*rlul*s cl potentine; *secundo,* firmitatis et constanti®, linde dextera accipimus et apprehendimus res nobis propositas ct oblatas. *Tertio,* ver*,at*scl fidei : huic enim dextera quasi consecrata est. Unde et veteres per dexteram putant hebraico dici *iamin,* a rad. (ON *aman,* id est firmare, stabilire, fidelem esse. Unde *Isaicc* xxx, 21, *iamin,* loco *wd,* recipit *alcph* tanquam suam primitivam. Pari ergo modo sedere Christum ad dexteram Patris, est Christum esse socium et participem, *primo,* virtutis et omnipotenti® patemæ, *secundo,* firmitatis, stabilitatis et ætenntatis ejusdem; *tertio,* veritatis, aequitatis ct fidei ejusdem.

Dices : Hæc habuit Christus ante ascensionem, scilicet in incarnatione.

Respondeo : Non habuit gloriam corporis, reliqua vero habuit in actu primo, non tamen in actu secundo, nisi post ascensionem, quando per ingressum in ccelutn, quasi in proprium locum suæ regiæ curiæ a Deo destinatum, ad triumphum, ad gloriam, ad regendum et imperandum victor ascendit.

Dices *secundo :* Si Christus est ad dexteram Pa- Objeetfo, tris, ergo Pater est Filio ad sinistram, ergo Filili- honoratior est Patre. jaxvnm

Respondet AntoniusNebrissensisin Quinquagena, . cap. xxxia, Baronius ct Goropius Becanus, quosequitur Ribera *ad llebr.* i, olim honoratiorem Pitre, locum fuisse sinistrum, non dextrum, eo quod dexler sinistrum quasi defensor et armiger tutaretur, indeque sinistrum ab Ovidio et aliis interiorem, quasi honoratiorem dici, cum ait : n Ibat et interior, » id est ad sinistram. Verum hoc dubium est, imo antiquitatis periti negant, et refellit Adrianus Turnebus, lib. IV *Adccrs.,* cap. xxtv, ct in Scriptura clarum est passim dexteram honoratiorem esse.

Secundo, acutius alii, ut Maldonatus, concedunt 3icaadi Filium majorem præ se ferre dignitatem, quam Pater, licet revera ei sit æqualis, quia scilicet non Pater, sed Filius visibiliter judicium exercebit.

Tertio, planius alii respondent, medium locum Tertifc honoratissimum esse Patris, et dextram Filii non opponi loco medio Patris, sed sinistro : ad sinistram enim est Spiritus Sanctus, qui a Filio procedit, quod inteUigo de ordine non dignitatis, sed processionis, qui solus est in divinis : aut potius ad sinistram sunt Sancti alii minores.

Quarto, optime et simplicissime, hæc sessio Filii ita concipitur, ut nulla sit hic talis oppositio, ' sed Pater in summo et nobilissimo suo throno considere dicatur, ob primam ct summam ejus majestatem; Filius vero a dextris ejus esse, ut qua Deus illi majestate esse par significetur, qua homo proximam post Deum gloriam ct excellentiam adeptus; el esss a dextris Dei, id est iu potissimis bonis honoris, gratiæ et gloriæ (horum enim symbolum est dextera) quæ Deus illi communicavit, super omnem principatum, et potestatem, ct virtutem, et dominationem, et omne nomen, quod nominatur non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro, ut ait hic Apostolus, quasi illa omnia transcendat altissime sedens a dextris Dei. Nec enim alia phrasi melius id significari potuit quam hac; nec aliter imaginantur homines, si hanc Christi excellentiam, aut æquaUtatem Patris et Filii imaginentur. Solet enim Scriptura loqui humano more et ad nostros descendero

PrcMtnr onccptus. ita Franciscas Suarez, III *part.,* disp. 3. Sic *lll lieg. a,* 19, dicitur mater Salomonis venisse ad cum sedentem in throno regio et sedisse ari dextram ejus, id est proxime apud regem filium, ut rex quasi locum ct honorem regni cum ea communicaret : ncc enim dextra opponitur hic sinistr®, quia solus sedebat rex cum matre ; unde neminem habebat ad sinistram sedentem. Sic *Psal.* xuv, 10, dicitur de Ecclesia, quæ est regina ct sponsa Christi ; «Adsiitit regina, a dextris tuis, » scilicet ut regis Christi thalami et regni sit consors, non tabler qualiter, sed a dextris, id est proxime ct honoratissime. Ex quibus locis patet thronum regium, id est locum honoratissimum, esso regis, sed matri aut spons® regis sedem a dextris regis collocari, lanquam is locus sit honoratissimus, non absolute, sed post locum et thronum regis. Sic rursum dicitur *Eccli.* vili, 12 : « Non statuas illum (inimicum) penes te, ncc sedeat ad dexteram luam, ne forte conversus in locum tuum, inquirat cathedram tuam,» ut scilicet do tua cathedra, loco et gradu deturbet, et a dextra tua insiliat in cathedram tuam, cathedra ergo honoratior erat dextera. Ha et hic se ros habet.

Vm s. 3. Mortui enim estis, — *q. d.* Per baptismum, morum conversionem et vit® mutationem, mortui estis mundo, carni, peccatis vit® et conversationi mundan® ct carnali; imo mortui estis vobis ipsis, quia non eslis id, quod eratis anto. Hoc enim mors quædam est, v. g. mortuus est Petrus ebrius, quia resurrexit sobrius ; mortua enim est in Petro ebrietas et resurrexit sobrietas, Chmtu- inquit Anselmus. Rursum Christianus debet esso tra»dd<t quasi homo mortuus, qui (ut ait quidam Sancto- •f' lll:l rum) nulli detrahit, nemini violentus exislit, noiaorb,.a, minem calumniatur, neminem opprimit, non inqwnuo videt bonis,non insultat malis, non hixuri® carnis servit, non odiorum fiamma inardescit, non potentibus aut divitibus hujus sæculi, ut multi nostris temporibus faciunt, adulatur, non inquieta curiositate raptatur, non turb® maxim® sibi adstantis plausum qnærit, non auro argenloque, aut veste pretiosa circumdatus distenditur, non salutationibus potentum delectatur, non so injuriis fatigat ; non eum superbia infiat, non ambitio hujus sæculi necat, non vana gloria turpiter jaciat, non hujus vit® fais® diviti® extollunt, non rabies insani furoris exagitat, non pulcherrima species feminarum avidum reddit, non contentiones hujus mundi perturbant : talis prorsus debet esse Christianus, si velit esso perfectus ct cum Christo mundo morluus.

« Tabum, inquii S. Augustinus, lib. Da *Continentia,* cap. xm, tom. IV, talium, inquam, mortuorum vox est : Vivo autem, jam non ego, vivit vero in me Christus. Quorum ergo vita abscondita est in Deo, admonentur et exhortantur, ut membra sua mortificent, qu® sunt super terram, per continentiam, scificct concupiscenti® molibus non consentiendo; ut licet ipsa nostra cogitatio eorum quadam suggestione ct quasi susurratione tangatur, tamen ab eis, ne oblectetur, avertatur.» Chrfrth" Et S. Gregorius, lib. VIII *Moral.,* cap. xix : a Sunt, '“"Xr* inquit, nonnulli justorum qui ad comprehendon- morinnm dum culmen perfectionis accincti, dum alliora interius appetunt, exterius cuncta derelinquunt ; qui rebus se habitis uudant, gloria honoris ex- rim* poliant, qui internorum desiderio per assiduitatem so amici moeroris afficiunt, babero do exterioribus consolationem nolunt; qui internis gaudiis dum mente appropiant, vitam in se funditus corpore® delectationis necant. Talibus namque per Paulum dicitur : Mortui enim estis, ct vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Horum vocem Psalmista expresserat, cum dicebat : Concupiscit et deficit anima mea in atria Domini. Concupiscunt enim, sed non deficiunt, qui jam quidem coelestia appetunt, sed adhuc tamen a terrenorum delectationibus minimo lassantur. Concupiscit ct in atria Dei deficit, qui cum (eterna desiderat, in amore temporalium non perdurat. »

Vita vestra abscondita est cuji Christo in Deo, — *q. d.* Mundus non videt vestram divinam vitam grati®, quam habetis; ct glori®, quam exspectatis ; sicut non videt vitam gloriosam, ad quam resurrexit, quaque vivit jam Christus in Deo, id est apud Deum.

Dicitur ergo «vita» Sanctorum «abscondita, » Qnomodo *primo,* quia mundus novum hoc pio, sancto ac uram»u interne vivendi genus ignorat, aversatur ct mor- abscondi, lem œslimot. p/imae?

Secundo, quia tegitur sua humilitato (Sancti póXV' enim latere cupiunt et latebras amant, uti amavit Secunda. S. Alexius), mortificatione et corporis rerumnis. Recto monuit Epicurus, xáúiSiújw, id est latenter vive. Et Ovidius :

> Crede mihi, bene qui latuit, bene vixit : ct intra
> Fortunam debet quisque manere suam.

Tertio, quia gratia ct virtutes, qu® sunt quasi Tortu, anim® hujus novæ vit® spiritualis, intus in mento sunt abscondit®.

Quarto, quia Sancti a mundi cupiditatibus et Quam, mundana conversatione so abstrahunt ct abscondunt. Ita Anselmus. Præclaro S. Augustinus in *Sententiis,* num. SOI : « Boni, ait, latent, quia bonum ipsorum in occulto est, noe visibile est, nec corporale quod diligunt; et tam merita eorum sunt in abscondito constituta, quam praemia. »

Quinto, quia in Dei amore ct contemplatione qu[Qu. internase abscondunt. Nam, nt ait S. Gregorius, lib. V *Moral.,* cap. in : «Qui mortificare so appetit, valde ad inventam requiem contemplationis hilarescit, ut cxlinctus mundo lateat, et a cunctis exteriorum rerum perturbationibus intra sinum se intimi amoris abscondat. »

Sexto et maxime, quia vita glori®, quam Sancti s„u. exspectant, jam est abscondita, *q. d.* Vita vostra ettari», est quasi hiems, in qua sol, id est Christus, occul- re; tubi».

nw, ita tallir ; vos estis quasi arbores exterius aridre, sinu hTvit» ^l0n^°> cst sine decore, specie ct pulchrilu- btmt et <iine ; sed interius habetis radicem vivam, scilicet «quaienu cbaritatcm in Deo , quasi in terra vitali defixam et viventem. Veniet rostas, scilicet Christi revelatio ct gloria, cum revirescetis resurgendo, ac vitales dabitis frondes et fructus, scilicet dotes heatitudinis, tam in anima, quam in corpore. Ita Anscl-mus. Eleganter S. Augustimus, serm. 112 *De Tem-pore:* «Hiemis tempore, inquit,etiam viridis arbor aridae similis est. Venit æstas, et viva radix folia producit ct impletur fructibus. Sic hiems nostra Christi occultatio est ; æstas nostra Christi revelatio. Mortui enim estis, inquit Apostolus, et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Certe mortui, sed mortui specie, vivi radice. Attende autem venturum tempus œstatis quomodo sequatur ct dicat : Cum autem Christus apparuerit vita vestra, tunc ct vos apparebitis cum ipso in gloria. Eia ergo, dulcissime Deus, hoc mihi tecum pactum erit : plane moriar mihi ipsi, ut tu solus in me vivas ; totus intra me silebo, ut tu loquaris in me; totus quiescam, ut tu solius opereris in me. »

Ita S. Elzcarius, comes Arriani, cum in monte Pessalano hæreret, ejus uxor Delphina, sed virgo (vivebant enim cælibes), misit ad eum litteras per famulum, cupiens scire cur illic moram faceret. Cui illo sio respondit : « Sanus sum corpore et sospes. Quod si mo videre cupis, quadre me in vulnero lateris Christi. Illic enim habito, et ibi poteris me invenire, frustra alibi quæsitura. » Ita habet ejus *Vita,* cap. xxx. Itaquo sicut terra cooperit venas auri, maro uniones, terra radices suo cumque arborum ; ita humilium et sanctorum virtus tum ab ipsismet, tum a Deo in hoc mundo tegitur et absconditur.

Ita abscondita fuit vita S. Pauli primi eremita), S. Hilarionis, S. Antonii, S. Macarii et tot centenorum millium Anachoretarum ot Monachorum, quos Theodorotus, Palladius, Sophronius, Rudinus et alii commemorant, qui mundi illecebras fugientes, ut Christo frucrcntur, dicebant : «Elongavi fugiens et mansi in solitudine, n

Ha abscondita fuit vita S. Magdalenos in Bauma per 30 annos, S. Mariro Ægyptiaeæ, quæ por 4b annos in cromo nullum mortalium vidit, ncc ab ullo visa est, S. Pelagiæ pernitentis; SS. Cæciliro, Agnetis, Lucias et tot millenarum virginum, quæ vel domi in cubiculis, vel in monasteriis et claustris mundo incógnita), uni sponso Christo vivero et placero studuerunt ct etiamnum student.

Ita abscondita fuit vita S. Hieronymi latentis in Bethlehem ad Christi prmsope, S. Joannis Calybita;, S. Simeonis Stylitis, S.Francisci, S. Bernardi ct hodie tot Religiosorum sanctorum roque ac doctorum, qui lucem hominum fugientes abdunt sese, ut in die aeternitatis cum Christo appareant in gloria.

Ita abscondita fuit vita SS. Petri, Pauli ct Apostolorum omnium, qui videbantur esse orbis peripsemata et catharmata.

Ita abscondita fuit hic Romro vita primorum Christianorum ct Martyrum, qui per trecentos annos latuerunt in cryptis et speluncis, de quibus plura *líder.* xi, 38.

4. Cum Christis apparlerit vita vestra , rrxe **Veix «. ET VOS APPAREBITIS CUM IPSO IX GLORIA. — Nota : ChrirtM** Christus dicitur « vita vestra » metonymice, quia ** viu est causa vitro nostræ, tam gratine, quam gloria» : i- causa, inquam , tum efficiens, tum exemplaris, <"• tum objectiva.

Secundo, notat Theophylactus presentera vitam naturalem, magis esse mortem quam vitam, quia 3;a* consistit in corruptione, fluxu et refluxu. raqmni

Tertio, notat vitam gratiæ et spiritus in hoc sas- Tit^- culo latere, sed in fine mundi, cum Christus toti mundo gloriosus judex apparebit, tunc pariter ma hio vitam hanc nostram toti mundo manifestandum esse : « Delitescit, inquit ex Chrysostomo Theo-S»"3 ¡a phylactus, margarita tantisper, dum in conchylio fuerit, simul ac vero illud perfractum fuerit, tum in gloria relucet : sic ct nos in hoc corpore quasi latentes vivere debemus ab omni gloriro cupiditate alieni; cum autem hoc corruptibile corpus dissolutum fuerit, tum gloria nostra resplendebit. »

5. Mortificate ergo membra yestra, qvm svxt Wrus. super terram. — Dices : vers. 3 dixit : « Mortui estis ; » quomodo ergo hic dicit ; « Mortificate ? » Respondet Vatablus : « Mortui estis, n id est, mori coepistis peccatis; hic vero dicit : «Mortificale, » id est pergite ea mortificare; ut ibi actus inchoatus, hic continuatus significetur, juxta *Can.* 32.

Secundo ct melius, Chrysostomus et Theophylactus respondent duplicem esse mortem et mortificationem : priorem, qua preterita peccata delentur et mortificantur. Hroc facta est in baptismo : de hac dixit Apostolus : « Mortui estis. » Posteriorem, qua motus quotidie post baptismum renascentes, assiduo justificato sunt mortificandi. Unde dicit Apostolus : « Mortificate,» *q.d.* Mortui estis peccatis, iis renuntiastis, iis vos mori professi estis in baptismo, restat ergo, ut concupiscentia motus indies repullulantes mortificetis, ne illi in pristina peccata per consensum vos pertrahant.

Moraliter S. Gregorius explicans illud I *Iteg.* n, yorai. *Dominus mortificat ct vivificat,* sic ait : a In his de m na verbis etiam ordo notandus est; prius quippe mortificare dicitur, deinde vivificaro, quia nisi hJlUTi. sæculo moriamur, Deo per amorem vivere non t». valemus. Undo is qui se modificatum et vivificatum meminerat, loquebatur dicens : Mihi mundus crucifixus est et ego inundo. Vivebat, sed non mundi vita, qui dicebat : Vivo ego, jam non ego, vivit vero in me Christus. Modificatum ergo et vivificatum csse,ost prrosentia nulla concupiscere, ct rotorna desiderare. »

Modum ct stimulum insignem mortificationis hujus Religiosis suggerit abbas Moyses in *Vitis*

Patr., lfb.VTT, cap. xxvi. Rogatus enim a fratre quodam : « Quomodo potest se homo mortificare? n respondit : « Nisi quis arbitratus fuerit, se habere jam triennium in sepulcro, ad hunc sermonem pervenire non potest. »

Abbas Pimenius : « Ille, ait, monachus potest tanquam mortuus huic saeculo esse, qui duas res horruerit, id est carnis sure requiem et vanam gloriam.» Ibidem.

S. Antonius monet discipulum snum, dicens : « Horre ventrem tuum, et necessitatem hujus sœculi, et concupiscentiam malam, ct honorem, tanquam absens de hoc sæculoj et requiem possidebis. » Ibidem.

MwiiSci- Porro vitia hæc non uno ictu, sed sensim re-
“æ “ccanda sunt longa constantia. Id pulchro apologo
contu e docet abbas ille in Vitis *Pair.,* lib. V,cap. vn, Dc
'witndj. *patientia,* num. 40 : «Homo quidam, ait, habuit possessionem, et de negligentia ejus in sentes redacta est, et repleta est tribulis et spinis. Visum est autem ei postea, ut excoleret eam ; et dixit filio suo : Vade et purga agrum possessionis illius. Et venit filius ejus ut purgaret : qui cum respexisset, vidit multitudinem tribulorum et spinarum increvisse ei; et deficiens animo, dixit ad seipsum : Quando ego habeo hæc omnia eradicare et purgare ? Et projiciens se in terram coepit dormire, hoc autem fecit multis diebus. Post hæc venit pater ejus videre quid fecerat, et invenit eum nihil operatum, et dixit ei : Quare usque modo nihil fecisti ? et dixit juvenis ille patri suo : Mox ut veniebam operari, pater, cum vidissem multitudinem hanc tribulorum et spinarum, revocabar ab assumptione laboris, et præ tribulatione projiciebam me in terram et dormiebam. Tunc dixit ei pater suus : Fili, ad mensuram latitudinis , quam jacens in terra occupas, per singulos dies operare, et ita paulatina proficiet opus tuum, et tu pusillanimus non efficieris. Quod cum audissct juvenis, fecit sic, et in parvo tempore purgata est et exculta possessio. Et tu ita, frater, paulatim operare, et non deficies, et Deus per gratiam suam restituet te iterum priori ordini tuo. Hoc audito, frater ille abiit, et cum omni patientia sedens faciebat sicut edoctus fuerat a sene : et sic invenit requiem, et promovebatur per Dominum Christum. »

Memora vestra, quæ sunt super terram, fornicationem , — *q. d.* Mortificate membra vestra, mortificando, scilicet, fornicationem, libidinem, concupiscentiam, quæ recidet in membris vestris.

Mtnbn *Secundo,* et magis genuine ad phrasim Apostoli, a membra» terrestria hic vocat affectus pravos, **td** motus concupiscenti® ; hi enim sunt quasi **t.** membra veteris hominis, terrestris Ad® et lotius corporis concupiscente : omnia enim peccata, quasi unum sunt corpus et unum regnum concupiscenti®, de quo dixi *Rom.* vii , 22. Ita Chrysostomus, Ambrosius, Ansclmus. Unde membra hujus veteris hominis explicans subdit : a Fornicationem, libidinem, » scilicetpræpostcram, ait Vatablus, græce enim est id est libido succuba : unde *pathici* dicuntur scorta mascula : quanquam Theophylactus per iwí8cc, id est *passionem,* omne turpium mixtionum genus intclligat. Quomodo avaritiam vocat Apostolus « idolorum servitutem, » dixi *Ephcs.,* vers. 5.

G. Propter quæ venit (venire solet) ira Dei super filios incredulitatis, — **àzuOiiaç, id est** inobedientiæ, *q. d.* Super filios inobedientes, incredulos, rebelles Deo et Evangelio.

7. In quibus (id est *inter quos,* inquit Syrus et Vatablus; vel potius «in quibus,» scilicet libidinibus ct peccatis jam enumeratis) et vos ambulastis. Vere. 7.

8. Nunc autem deponere et vos omnia , — subaudi, sicut et nos deposuimus. Aut, sicut illi increduli non deposuerunt. Aut planius, sicut et vos in omnibus illis ambulastis. v<?rt-8-

9 et 10. Expoliantes vos veterem hominem cum actibus suis, et induentes novum. — PI'O *expoliantes,* græce est præleritum, , id. est postquam exuistis veterem hominem; sic pro *induentes,* græce est tôuotpmv, id est postquam induistis novum. Sed verius videtur Apostolum hic præteritum, more Hebræo, capere pro prresenti ; rursum, prresens capere pro imperativo. Unde Syrus vertit, *exuite veterem hominem et induite novum ;* hoc enim intendit et urget Apostolus, uti et *Ephes.* IV, 23, cui hic locus plano respondet. Vere. » Cl «'

Nota : « Vetus homo» est homo vitiatus, quatenus scilicet est infectus concupiscentia Adæ; hujus motus sunt actus concupiscenti®, puta motus iræ, gulæ, superbi®, etc. « Novus homo » est idem homo, quatenus spiritu et gratia Christi renovatus est.

Pulchre veterem hominem describit Bernardus, *serm.* 30 inter parvos, ubi sic ait : « Duo hornines sunt, vetus ct novus, Adam vetus, et Christus novus, ille terrenus, iste coelestis; illius imago vetustas, istius imago novitas. Est autem triplex vetustas, et e contrario triplex novitas : est enim vetustas in corde, in ore, in corpore. In quibus tribus modis peccamus, cogitatione, locutione et opere. In corde sunt carnalia desideria et sæcularia, id est amor carnis et amor sreculi. Similiter in ore est genuina vetustas, arrogantia ct derogatio. Item gemina in corpore flagitia ct facinora. Hæc omnia sunt imago veteris hominis, et hæc omnia renovanda sunt in nobis. Renovetur ergo cor a carnalibus desideriis et sæcularibus, ut exclusis illis introducatur amor Dei et amor patri® coelestis. Recedant ab ore arrogantia et derogatio, ct succedant pro iis vera peccatorum confessio et bona de proximis æstimatio ; pro flagitiis et facinoribus, qu® vetustas est corporis, assumatur continentia et innocentia, ut scilicet contrariis virtutiba contraria vitia depellantur. » Vide etiam dicta Horn, xn, 2, ct *Ephcs.* v, 4. D' -rip. ct vc(l.rj, «s.Bernirj0,

Ven IO- Qui (novus homo jam dictus) renovatur (dc dic in diem magis ct magis semper renovandus est) in agnitionem ,—Addunt aliqui, *Dei;* sed male : nec enim vocem *Dei* habent Graeca, Syrus, aut Latina correctiora. Refertur ergo tò *in agnitionem* ad genitivum qui sequitur, « ejus qui creavit illum, n id est Dei. Renovatio ergo hæc in eo consistit, ut deponentes vitia et studentes virtutibus, in dies clarius Deum Deique voluntatem cognoscamus, non speculativo, sed practice ; quæ practica cognitio sita est in studio adimplendi sanctam Dei voluntatem. L'nde explicans snbdit : « Secundum imaginem ejus qui creavit illum. » «In hoc, inquit S. Joannes, *epist.* I, cap. n, vers. 3 et 4, scimus quoniam cognovimus eum, si mandata ejus observamus; qui dicitsc nosse cum, et mandata ejus non custodit, mendax est, ctinhoc veritas non est. »

Secundum imaginem ejus qui creavit illum. — Nota, hic et Genes, ii, ubi dicitur: « Faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram, n quo hic alludit Apostolus, « imaginem » sumi pro exemplari, *q. d.* Renovemur mento ct spiritu , ut fiamus similes exemplari, id est Deo creatori nostro, et, ut Theophylactus, Christo redemptori ct recreatori nostro. Sicut enim Deus in Genesi creavit hominem ad imaginem suam, ita Christus hominem lapsum et perditum sua morto in baptismo reformavit ct quasi denuo creavit ad imaginem Dei et suam.

Potest tamen imago proprio sumi, ut sit hebraismus, *q. d.* « Secundum imaginem, » id est ut simus imagines exemplaris nostri Dei.

Nota *secundo :* « Imago » hæc in homine tum naturalis est, sita in intellectu, voluntate et memoria; hanc renovari vult Apostolus, ut hisco potentiis nihil velimus, nihil memoremur, nihil cogitemus, nisi quod est ad honorem et obsequium Dei : tum supernaturalis est, quæ sita est in gratia, üdo, spo et charitate, sapientia et puritate divina, quam in dies magis innovari et augeri vult Apostolus. Vide dicta *Ephcs.* cap. iv, vers. 22 ct seq.

— „ 11. Ubi non est Gentilis et Judbcs, circumcisio et praputium (id est circumcisus cl prœputiatus, juxta *Can.* 21), Uarrarus et Scytha, servus et libl'r, *(q. d.* In hac renovatione Christiana non refert an Judæus sis, an Gentilis, an Barbarus, an servus, etc., quia) in omnibus (ita renova-
chrlitm t'8* fIui novum hominem , Christum scilicet, in-
in jmtii duerunt, ipse) Christus (est) omnia, — id est omnis
wtoinnii sanctitas, justitia, religio et omne bonum, quia
¿rlU' Christus eis communicat suam sanctitatem, justitiam, religionem et omne bonum; ct in eis nihil sit nisi Christiana sanctitas, virtus ct perfectio ; ac proinde omnes, sive Scythae, sive Judæi, sive Barbari sint, in Christo ctnovo hoc homine Christiano unum sunt.

Secundo, « Christus nobisn est «omnia:» quia nobis est salvator, domiuus, ductor, motor, Deus, caput, pontifex, victima, pater, sponsus, auriga, operator et omnia.

Unde ferito, «Christus» est «omnia,» id est operatur omnia in omnibus, ut sit metonymia.

Nota : Barbaro opponit Scytham, sicut Judæo Gentilem, non quod Scythæ non sint Barbari, sed quod maxime sint Barbari, ita ut alii Barbari illis comparati non videantur esse Barbari , sed illis esse oppositi ; sicut Judæis opposite sunt Gentes, *q. d.* Omnes nationes etiamsi naturaliter a se invicem aversæ, in Christo unum sunt : ergo in christianismo naturale hoc gentis adversæ odium deponere debent, neque aversari eos qui sunt alterius gentis aut conditionis, sed omnes quasi fratres in Christo amplecti. Unde sequitur:

12. Isolite vos ergo sicut electi Dei , sancti , Ven
et dilecti (sicut decet Sanctos, dilectos et electos a Deo ad gratiam ct gloriam), viscera misericordia. — Græce est clxn^tw», id est miserationum, puta visceralem misericordiam et commiserationem.

Benignitatem , — comitatem, ut sitis comes, blandi, non rustici et austeri.

Modestiam. — Græce upatfnrr*, id est mansuetudinem, lenitatem.

Patientiam. —Græce id est longanimitatem.

Recte Cassianus, *collât.* XII, cap. vr: «Quantum, Owntam inquit, quis in lenitate ac patientia cordis; tan- J^uuia tum in cordis puritate proficiet. Beati mites, quo- unua' niam ipsi possidebunt terram. Non enim æstus)n «"tb corporis declinabit; nisi qui animi motus ante compresserit. »

Rursum, ut quidam alius Sanctorum ait : « Iracundi animus semper molestia angitur, ct corpus morbo vexatur. Benigni ct corpus ct anima, et Bo^ai mens perpetua fruuntur sanitate : gaudetnn contumelia, Deum laudat in calamitate, iratos miti- «a gat, sub humilitatis jugo triumphat.

14. GUARITATELI HABETE, QUOD EST VINCULUM PER- Ver». 14.
FECTiONis, — id est vinculum perfectum, inquit Vatablus, quod scilicet perfecte tam virtutes, quam hommes unitetconnectit. Sicenim Hcbræiloquuntur : « viri misericordi®, » id est misericordes ; « calix benedictionis,» id est benedictus; « filii obedientiæ, » id est obedientes.

Secundo et melius, « vinculum perfectionis, » vel integritatis (utrumque enim significat Græcum duriti» Tùiwrnrot), id est vinculum connectons, integrans, perficiens benignitatem, misericordiam, humilitatem, patientiam jam dictas, aliasquo omnes virtutes; vel simplicissime charitas est vinculum «perfectionis , » id est virtutum jam dictarum aliarumque omnium, in quibus perfectio et integritas Christiana consistit, *q. d.* Omnes jam dictæ aliæ- chiriu» que veræ et Christianæ virtutes, ac mundata in «*» ««• charitate, quasi centro, colligantur et uniuntur, ct nisi ca adsit, staimi dissolvuntur. Sicut ergo Tirtuanima unit omnia membra totumque corpus tu"- integrat et perficit, ut, si anima tollatur a cor-

poro, membra omnia dissolvantur, (olumquc corpus dilabatur, corruat ac pereat ; ct sicut domus connectitur et consistit per suas colligationes ct vincula, iisque sublatis dissolvitur ct corruit : ita charitas, inquit Thcophylactus, unit omnes virtutes, completquc totum corpus perfectionis Christiana, quod in aggregatione virtutum Chrislianarum consistit; ut, si charitatem tollas, virtutes diffluant, et tota perfectio corpusque virtutum pereat. Ita Chrysostomus, Thcophylactus, OEcumenius, Anselmus.

Nota : Loquitur Apostolus maxime do charitato in proximum ; hæc enim est vinculum patientiæ, misericordia), benignitatis. Charitas tamen in proximum nititur charitato in Deum, quasi causa et objecto formali : propter Deum enim diligimus proximum.

Unde *secundo,* ratio ct causa cur charitas sit vinculum ct unio tum virtutum, tum animorum, est illa quam dat S. Augustinus, tract. 105 *in Joan.* : « Charitas, inquit, est tunica inconsutilis quæ ad unum, scilicet Deum, pervenit et in unum omnes colligit. » Vide S. Thomam, li II, *Quoest,* CLXXXI V, art. 1 in corpore.

Carita íql. t. i, CànrtL

limo tertio, patet nullam virtutem sine charitato esse perfectam, imo sine charitato quamlibet virtutem perire sensim ct emori; nulla enim virtus sola per se consistere potest, sed aliarum opus habet auxilio ; v. g. modestia opus habet patientia, ut in injuriis ferendis ct contumeliis modest® ^ “"aso Rcrat; patientia opus habet humilitate, nisi enim sit humilis, non feret superbo sibi insultantcs’ cl ila const'iIuenler- cum ergo omnium virtutum vinculum sit charitas, sequitur nec eas simul, nec quamlibet scorsim possc diu consistere sine charitato.

Knll* eciuiite- fft Uurum.

vtn. is. is. Pax Christi exil t et in cordibus vestris, in QUA ET VOCATI ESTIS IN ÜNO CORPORE, — *q. d.* inquil Anselmus : « Gaudeto et tripudiate » ob parem animi. Verum nota : Pro *e-mltct,* græce est Pptidru, quod Erasmus ct Vatablus vertunt, bravium et palmam ferat pax, ut qurecumque opinionum, rerum, factorum diversitas vel adversitas accidat, pax conservetur; primum studium sit pacis, primæ ubique paci deferantur, ut potius tua sententia decedas, imo potius bona tua perdas, quam pacem ; ideoque pax victrix instar triumphantis exultet in cordibus vestris, et is putet se vicisse in quavis lito, aut disputatione, qui caderarum rerum dispendio pacem conservant. Hoc est quod illustrissimus Cardinalis Bellarminus sapienter dixit, sapientius præstitil : « Uncia chantalls ac pacis melior est libra victoria:.» Digna Cardinali vox, dignior actio. Imo S. Augustinus, serm. 12 Dt *Verbis Apostoli* : « Nolo, ait, habere cum quo litigem. Multo est mihi optabilius inimicum non habere, quam vincere. »

Qnii -ii r¡-jex-

Seearh *Secundo* melius, «pax Christi» PjaCwiru, id est quasi brabeuta imperet ct regat animi vestri motus, et, ut Syrus vertit, pax *Mcscicho gubernet corda vestra :* Græcum enim significat præsidere, regere, moderari et tanquam præsidem in certamine victori dare palmam ct bravium. Allu- hntenu dit enim ad agones ct certamina, in quibus bra-rl bcuta quasi judex, arbiter ct moderator praeside- Mlor* bat ct viclori palmam ac bravium dabat ; qualis brabeuta Daretis ct Entelli caestibus certantium, erat Æncas apud Virgiliani, *Æncidos V :*

"ra-

Tum pater Æncas procedere longius iras,
Et surire animis Entellum band passus acerbis;
Sed tinem imposuit pugna).

Ita pax quasi brabeuta omni pugnai et liti finem imponit, v. g. ait Thcophylactus, cum injuria sumus affecti, gemino) in nobis cogitationes certant, altera ad vindictam, ad patientiam altera nos incilans : accedat tunc pax quasi brabeuta, ct patientia) quasi victrici pacisque auctrici palmam tribuat. Hinc olim brabeutæ virgam, vel sceptrum quasi præsides et judices gerebant, ut colligitur cx Plutarcbo, in *Antonio ;* imo Grammatici Græcum PjaCtuTT,„ Vel PyaCiù;, a fxSSi;, id CSt Virga, quam gestabant, per metathesin deducunt. Unde ppa&trò» ct *fiZSvZyco* pro eodem poni a Platone in *Protagora,* testis est Budæus, quasi dicat Paulus : In animis vestris brabeutas ct agonotheta omnia regens ct moderans sedeat non ira, non superbia, non cupido, non alia passio, sed pax, quæ quasi regina omnes affectus animæ in officio contineat et passionum bella reprimat, ut et nobiscum et cum proximis perpetua pace ct concordia fruamur, ac unanimes Christo serviamus. Ita Chrysostomus , Theodoretus, Thcophylactus, OEcumenius.

unde dlcrtiirbrarax<r»!| inlmmi.

Hinc sequitur hanc pacem bello parari, imo continuum cum cupiditatibus ct passionibus belIum includere. Meneclides olim invidens Epaminondæ gloriæ, suasit populo, ut pacem haberent bello poliorcm. Cui Epaminondas : Fallis, inquit, cives tuos, qui otii nomine eos ad servitutem vocas. Pax enim bello paratur; ncc eam tueri licet, nisi cives sint ad bellum instructi. Idem dicat sibi quisque Christianus, audiatque vocem S. Augustini, serm. 57 De *Verbis Domini :* « Pax, ait, est serenitas mentis, tranquillitas animi, simplicitas cordis, amoris vinculum, consortium charitatis. Hæc est quæ simultates tollit, bella compescit, comprimit iras, superbos calcat, humiles amat, discordes sedat, inimicos concordat, cunctis est placida : non quærit alienum, nihil deputat suum , docet amare quæ odisse non novit, nescit extolli, nescit inflari. Hanc ergo qui accepit, teneat ; qui perdidit, repetat; qui amisit, exquirat : quoniam qui in eadem non fuerit inventus , abdicatur a Patre , cxhæredatur a Filio, nihilominus a Spirila Sancto alienus efficitur. »

Pax bello paranda. ruiselosl*-

Nota : «Pax» hæc dicitur esse «Christi,» quia Christus pacem hanc e cerio in terram detulit ; undo angeli Christo nato cecinerunt : « Gloria in excelsis Deo, et in terra pax, » ctc., camque sanxit

r«om « c®lo al- l CUruiui.

et præcepit dicens : « Pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis; » voluitqueut Evangelium et Christianismus esset lex, schola ct professio pacis ac chi litatis. Unde sequitur: «In qua (i¿ ad quam) vacati estis in uno corpore,» id est in unurrj corpus, puta in unamEcclesam. Præclaro S. Augustinus, seni. 369: « Pax Christi, ait, tiñera temporis non habet, et ipsa est omnis intentionis actionisque perfectio. Propter hanc Sacramentis ejus imbuimur; propter hanc mirabilibus ejus operibus et scrcionibns erudimur ; propter hanc Spiritus Sanci' pignus accepimus ; propter hanc in cum credimus ct speramus, et amore ipsius quantum donat accendimur; propter hanc denique omnem tribulationem fortiter toleramus, ut in ea feliciter sino tribulationi) regnemus. Vera enim pax unitatem facit; quoniam qui adhærct Deo, unus spiritus est. *v*

Gentiles hanc pacem iadamarunt ct exquisierunt. Dicebat illo :

Nulla salus bello, pacem te poscimus omnes.

Pomponius Atticus in funere matris, quam extulit nonagenariam, ipse natus annos sexaginta septem, gloriatus est, quod nunquam cum matre in gratiam rediissel, eo quod nunquam eam offenderat, quod nunquam cum sorore, sibi peno coæva, fuisset in simultate. Hanc vocem so ab ipso audisse scripsit Cornelius Nepos. Verum qui eum omnibus, etiam externis ot inimicis, pacem perennem conservet, non naturæ, sed gratin, non Gentilium, sed Christi pacem ct spiritum habeat oportet.

Efyefot-çtt' est en-Uo$i' Et guati estote. — Græco tùya'yiç-ct, id est gratiosi, amabiles estoto, ut ex Hieronymo vertit Vatablus ct Erasmus ; qui enim tales sont, soient proximis esso benigni, misericordes,compalicntes, pacem sccum ei cum aliis non tantum colere, sed ct conciliare : omnia enim hæc spectant ad concordiam cl cbaritatem cum proximis fovendam ; ivxâpiçct ergo hic idem est quod dhwl*-

Secundo, Thcophylactus Græcum «ùx«pçci vertil, *grati cstotc,* ct, ut Syrus vertit, *gratias agite* Christo, pro beneficiis ab co acceptis ; agnoscito gratiam vobis per Christum factam, cl ut illi gratias referatis, tales vos Christi amore proximis exhibete, qualem se Christus vobis exhibuit : hoc Charitumcnim gratiludo, ipaæquo Charites exigunt. Hinc «guu. trium Charilum, quas finxerunt Græci, duæ aspiciebant invicem, tertia averso erat vultu, ut docerentur qui beneficia accipiunt, so ea æterna memoria intueri debere; qui vero largiuntur, nunquam ea amplius in memoriam revocare. Verum prior sensus magis aptus ct genuinus est.

Ve». »6. 16. Verbum Christi habitet in vobis abundanter (græco iAwoímí, id csl opulenter, copiose) in **OMNI SAPIENTIA, DOCENTES ET COIDIONENTES VOSMETirsos,**— *q. d.* Doctrina et Evangelium Christi plene et copioso imbuat et impleat mentem vestram, in caque quasi resideat ct habitet, ut Christiana sapientia pleni eam eructetis ex caque invicem doceatis, moneatis, exhortamini. Sic S. Cæi- s, c«u lia Evangelium Christi semper gerebat in pectore, et non diebus, ncque noctibus vacabat a coUoquii» divinis et oratione ; indeque Evangelium *in* r*> hoc ita eructavit, ut sponsum Valerianum et Ti» burlium ejus fratrem converterit Utinam Christiani tam studiosi essent Evangelii et doctrin® Christian®, quantum exigit eorum professio et dignitas Evangelii ac Christianismi.

In **GRATIA CANTANTES IN CORBIBUS VESTRIS DEO.** — « In gratia, » id csl cum gratiarum actione. Idem enim est cum eo quod dixit *Ephes.* v, 19: « Cantantes ct psallentes in cordibus vestris Domino, gratias agentes semper pro omnibus. » VultenimChristianos tantorum beneficiorum, qu® per Christum in christianismo acceperunt, memores , semper lados et exultantes vivere, Deoque laudes et hymnos in gratiarum actionem canere. Ita Anselmus. Verum quia vers, seq. hanc gratiarum actionem inculcat Paulus,

Hinc *secundo,* melius Thcophylactus : « In gratia, » inquit, id est cum gratia cl venustate, ut videlicet tam pie, suaviter, reverenter canalis, ut voluptatem non carnalem , sed spiritualem, tam vobis et proximis, quam Deo ipsi afferatis. Unde vult hunc cantum fieri in cordibus ct mentibus, ut inde in suavissimam ac piissimam vocem erumpat, qua alios doceamus et exhortemur.

Tatio, non male Chrysostomus : « In gratia, » inquit, id est, ex grafia et afflatu Spiritus Sancti^1).

Nota : Paulus hic ct *Ephcs.* v, 19, Christianis impenso commendat psalmodiam et hymnodiam. « Est euim psalmus, inquit S. Basilius, prooemio *in Psalm.,* animarum tranquillitas, pacis arbiter, optimarum disciplinarum et documentorum promptuarium ; psalmus turbas et fluctus cogi- r^i-notalionum compescit, iracundiam mollit, dremones ¿£ín,0‘ fugat, angelos advocat : psalmus in terroribus nocturnis securitas, in diurnis laboribus requies est : psalmus elementum est incipientibus, incrementum proficientibus,confirmatio perfectis; psalmus est vox Ecclesiæ, angelorum opus, coelestis reipubliciu spirituale odoramentum. » Et S. Augustinus, *Psal.* initio : « Psalterium, ait, est communis quidam divin® doctrina) thesaurus; et universis anima? passionibus, quæ humanos animas vario angunt, subvenit : psalmus signifer est pacis, spirituale Ihyiuiama, exercitium co> Icslium : luxum reprimit, sobrietatem suggerit; lacrymas movet. »

17. Omne quodgumqvb facitis in verbo, aut in Vtw.iT, **OPF.RB, OMNIA IN NOMINE DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI** (supple, facito), gratias agentes Deo, et Patri per ipsum, — q. d. Non propter Simonem, non Omni» propter Mosem, non propter angelos **Novantium,**14 sed propler Christum qjusque gloriam facite chrittí,

(1) Allioll i «lu gratia,» id esi, cum *piotimi tione.*

P*’’ia **’ J’*' ÎK? omnia quæcnmqne facitis : cl sic est hoc præceptum, sed negativum. Ita Theodoretus et Theophytodus.

tCEd- han' *Secundo,* potest hoc esse præccptum quoque affirmativum , si cum Ambrosio et D. Thoma sic exponas, *q. d.* Omnia opera vestra talia sint, qu® cedere possint in gloriam Christi, Christusque vestræ vit® et actionum sit ultimus finis. Et hoc proprie videtur hic velle Apostolus, scilicet nt non angelos, sed Christum statuamus nobis finem actionum omnium in genere, ut Christus in iis omnibus laudetur. Quocirca Maldonatus apposite : « in gratia, » Grrece í» xá?tn, hoc est, inquit, *ïn lætitia.* Sic enim pro x«?*> id est lætitia, capitur II *Thessal.* n, 15; *ad Philem.* vers. 7, et II *Corinth.* i, 15.

Tertio, est consilium, si singula opera actu aut virtute ad Christi gloriam referri velis. Hoc enim est consilium, non præccptum : nam actus moraliter bonos facere possumus sine actuali, imo virtuali relatione ad Christum.

ru rn- in iu 'o of-rra-u Cta ‘t0- Et sano consulenda est hæc praxis, ut assuescamus crebro iteratis actionibus opera nostra, præserlim in eorum exordio, referre ad gloriam Christi ; ita fiet ut ex consuetudine habitum in(luamus, quo vel actu vel virtute omnia illa referamus ad gloriam Christi : hinc consequctur, ut omnia opera nostra, etiam indifferentia, virtutis ct meriti rationem induant. Qua in re multi simplices opifices, agrícolas aliique permulti deficiunt, faciuntquc ingentes labores, sed sine merito , quia laborant tantum ex motivo et fine naturali, ut scilicet sibi suisque de necessariis vitæ provideant : qui si docerentur eadem insuper referre ad Dei laudem et obsequium, nullo lucro terreno fraudarentur; sed prætcr illud, ingens meritorum et benedictionis divin® lucrum apud Deum acquirerent. Ut ad hoc se et suos excitaret, Dcique et pi® intentionis in Deum memoriam renovaret S. P. N. Ignatius, hoc elogium perpetuo habebat in ore: *a* Ad majorem Dei gloriam. » Simili modo Apostolus, I *Corinth,* x, 31, dixit : « Omnia in gloriam Dei facite, » ut ibi dixi.

v-irt. il 18. Mol ier es, subdit is est ot e vir is, sicut opor- t et , in Domino, — id est sicut oportet, secundum Christi Domini legem, voluntatem, Evangelium. *q.d* Mulieres subdit® sint viris, sicut decet subdi eas, qu® Christo conjunct® profitentur sc sequi Christi modestiam, humilitatem, obedientiam, quam didicerunt in christianismo. Ita Ansclmus. Vide dicta *Ephes.* vi, 1.

Ecquid mirum si Christianis matronis hoc principiai Paulus, cum idipsum Aristoteles Gentilibus M'trt w r _t Ui **crt pr i scribat, lib. I CFzonom./ cap. i et n : « Existimare, inquit, debet mulier bene composita, mores viri esse legem vit® su®, impositam sibi a Deo per conjunctionem matrimonii. Qui hæc ergo negligit, Deos ipsos videtur negligere, quibus præsenUbu» sacra fecit, ct matrimonium iniit. » Et Cato apud Livinm, lib. XXXIV : « Majores, inquit, nostri nullam ne privatali quidem rem agere feminas, sine auctore voluerunt; sed in manu esse virornm. p Quare idem Cito graviter accusans insolentiam et fastum mulierum Romanarum, apud Livium, dec. iv, lib. IV, hoc quasi monstrum proponit : « Omnes, inquit,xhomines uxoribus dominantur, nos omnibus hominibus, nobis autem uxores. » Longe melius et sanctius vir ille prudens consilium dedit matron® : « Si vis, inquit, imperale viro, pareas : bona enim mulier parendo viro, imperat, p Ita Livia, Augusti Cæsaris uxor, interrogata, « quibus rationibus Augustum sibi subjecisset t p respondit : a .Multa modestia ; p quod ca qu® placerent Augusto, faceret libenter; quodque se scire dissimularet, quibus illo amoribus domi frucielur. Testis est Dion in *Tiberio.* Uxnr nt v‘l^u>

20. Hoc ENIM PLACITUM EST IN DOMINO. — Ambrosius legit, *Domino;* sed Romana et Græca legunt, *in Domino,* id est apud Dominum, et, ut Syrus, coram *Domino.* Ver». 10.

21. Patres, nolite ad indignationem provocare FILIOS VESTROS, UT NON PUSILLO ANIMO FIANT. — Græce, íva uñ áOj¡xú<nv, ¡d est ne despondeant animum, scilicet si videant parentes in se assiduo tam duros, asperos, litigiosos : inde enim solent filii perdere animum, segnescere in suis operibus, cum vident ea parentibus non placere, segniter parentibus obedire, imo in pietate, Dei timore et cultu languescere, ac tandem desperaro, fugere, omneque jugum tam Dei, quam parentum excutere. **Ver«.n.**

22. Servi, obedite per omnia dominis carnalibus (temporalibus, etiam Ethnicis), non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed in SIMPLICITATE CORDIS, TIMENTES DEUM , — *q.d.* SOTVi, obedite dominis, non ficte ad oculum, ut eorum gratiam captetis, sed simplici ct candido animo, ac studio placendi Deo, qui præcipit hanc obedientiam servis, quique voluit vos esse servos ct servire, non autem dominos et imperare. Timeant ergo servi Deum , et non dominorum, sed Dei timore dominis suis obediant. Vide dicta *Ephes,* vi, 5. **Vers.tL**

23. QUODCUMQUE FACITIS, EX ANIMO OPÉRAMINI, sicut Domino, et non hominibus , — *q. d.* Nolite, o servi, dominis vestris obedire ad oculum, sed ex animo, tanquam si ipsi Domino Deo servire- tis , sicut revera servitis ; quia Dei, qui vos servos fecit, voluntas est ut heris vestris ex animo obediatis. Si ergo heris ita obediatis, ipsimet Deo obedietis, qui « retributionem n æternæ « hrereditatis » in coelo servis ita obedientibus uti promisit , ita revera præslabit pro hoc eorum obsequio. Agite ergo servi, estote philodespoti, id est amantes herorum, nec herum ut hominem ; sed in hero herique jussu Deum, et Dei jussum intuemini et accipite. Ver», «•

24. Retribut ionem.— Græce est qu® Ver», u.

vox significai mercedem, quæ pro merito operum datur. Cum ergo Paulus Deo eam tribuat, certum est servos eam apud Deum mereri sua obedientia. Kota hoc pro meritis bonorum operum , contra Novantes (1).

Domino Christo servite. — Grœcum JwXtmti, tam est indicativi, quam imperativi modi. Undo verti potest cum Vatablo, *nam Christo Domino servitis, q. d.* Ac proinde illo Dominus utpote fidelissimus ct liberalissimus, vestrum servitium compensabit abundantissime in futura hcereditate coelesti.

Ve».is. 23. Qui enim injurum facit, recipiet m quod INÌQUE GESSIT î ET NON EST PERSONARUM ACCEPTIO apud Deum. — Probat quod servi justi et obsequentem suis heris accipient retributionem hœreditatis jam dicte, argumento a contrario : nam qui injusti sunt, sive domini sint, sive servi, accipient a Deo retributionem damnationis. Taxat tacite, et reprimit fastum ac dominatum dominorum, qui injuste ac tyrannice tractant suos servos, *q. d.* Sciant hi se a Deo judicandos, et pro injuria servis suis irrogala puniendos; vicissirn solentur se servi injuste ab heris vexati, quod eorum injurias ulciscetur Deus, eorumque patientiam ct obedientiam remunerabitur (2).

(1) *ìlarediiatis.* Servi apud antiquos ab omni excipiebantur hærcdilate. At servi Christiani, si lieris suis tanquam Chnsto obediunl, hæredilalein recipient, aeternam scii, in coelo.

(2) Ailloli : *Sed qui male agit* (iiuixenim, *injustitia,* sæpe est omnis generis *malitia* et improbitas), sive sit servus, sive herus, *poenas improbitatis feret,* etc.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit hortari primo, dominos ad cequitatem et benignitatem in servos.

Secundo, omnes Christianos ad orationis frequentiam, sapientiam Christianam, et gratiam ac prudentiam in loquendo.

Deinde, vers. 10, *fuse et particulatim suos salutat.*

1. Domini, quod justum est et æquum, servis prestate : scientes quod et vos Dominum habetis in coelo. 2. Orationi instate, vigilantes in ea in gratiarum actione : 3. orantes simul et pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi (propter quod etiam vinctus sum), 4. ut manifestem illud ita ut oportet me loqui. 5. In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt : tempus redimentes. 6. Sermo vester semper in gratia sale sit conditus, ut sciatis quomodo oporteat vos unicuique respondere. 7. Quæ circa me sunt, omnia vobis nota faciet Tychicus charissimus frater, et fidelis minister, et conservus in Domino : 8. quem misi ad vos ad hoc ipsum, ut cognoscat quæ circa vos sunt, et consoletur corda vestra, 9. cum Onesimo diarissimo, et fideli fratre, qui ex vobis est. Omnia quæ hic aguntur, nota facient vobis. 10. Salutat vos Aristarchus concaptivus meus, et Marcus consobrinus Barnabæ, de quo accepistis mandata : si venerit ad vos, excipite illum : 1i. et Jesus, qui dicitur Justus : qui sunt ex circumcisione : hi soli sunt adjutores mei in regno Dei, qui mihi fuerunt solatio. 12. Salutat vos Epaphras, qui ex vobis est, servus Christi Jesu, semper sollicitus pro vobis in orationibus, ut stelis perfecti, et pleni in omni voluntate Dei. 13. Testimonium enim illi perhibeo quod habet multum laborem pro vobis, et pro iis qui sunt Laodiciæ, et qui Ilierapoli. 14. Salutat vos Lucas medicus charissimus, et Demas. 15. Salutate fratres, qui sunt Laodiciæ, et Nympham, et quæ in domo ejus est, ecclesiam. 16. Et cum lecta fuerit apud vos epistola hæc, facile ut et in Laodicensium ecclesia legatur : et eam quæ Laodicensium est, vos legatis. 17. Et dicite Archippo : Vide ministerium, quod accepisti in Domino, ut illud impleas. 18. Salutatio, mea manu Pauli. Memores estote vinculorum meorum. Gratia vobiscum. Arnen.

1. Domini, quoi» justum est et æqulm, servis piuîstate , — pro *cequum,* Græce est *win-ru,* id est œqualitatcm, ut sciite'*» æqualiter servos Iraoteat ; non unum durot

non unum ament et colant, alterum aversentur et contemnant ; sed pares pari affectu et benevolentia prosequantur. Idem inter filios servare debent parentes, idem in monasteriis, collegiis, In fimi- república prestare debent Superiores, ne unum bv<-u* subditum, civem præ alio ament, colant, attollant : hæc enim est inaequalitas et acceptio bu*. personarum, quae pacem turbat, invidiam aliorum concitat, el Superiores in odium illorum qui negliguntur, vel postponuntur, adducit. Sic enim Joseph a patre Jacob plus cætcris adamatus, et polymita vestitus, invidiam fratrum, omniaque mala et tantum non mortem incurrit (1).

Ven. i. 2. Oration instate. — Græce tí -?cciu/ínfcœcxp-Ttjtín, id est, ut Syrus, tn *orattonc perseverate.* Toties Apostolus in suis epistolis orationis studium el Ontinest frequentiam Christianis etiam laicis inculcat, quia t.tnb oratio est fistula cœlestis, per quam omnis ros, id est gratia cœlestis, in nos descendit, ut quidam Sanctorum tam vere, quam apposite dixit.

Vigilantes in ea in gratiarum aciione. — Insignem piamque formulam gratias agendi viri cujusdam sancti (forte ipsiusmet S. Chrysostomi) recenset hic, /iom.10, Chrysostomus. Ea talis est: « Gratias agimus tibi pro omnibus beneficiis luis, a primo dio usque in hunc præsentem indignis nobis impensis, sive nola nobis sint, sive incognita; tam pro occultis, quam pro manifestis, quæ vel opere nobis vel sermone facta sunt, et qua- voluntariis, et quæ invitis sunt præstita pro omnibus quæ critis nobis exhibita sunt pro afflictionibus, pro quiete, pro gehenna, pro supplicio, pro regno coelorum. Obsecramus ut animas nostras custodias sanctas, mundam habentes conscientiam, finem benignitate tua dignum. Qui nos ita dilexisti, ut Unigenitum tuum pro nobis dederis, dignare nos hac dilectione dignos reddere. Da sapientiam in verbo tuo, et in timore luo, unigenite Christe, inspira nobis fortitudinem tuam. Qui Unigenitum pro nobis dedisti, ct Spiritum Sanctum tuum emisisti in remissionem peccatorum, sive sponte quid, sive inviti deliquerimus, condona, nec reputes. Recordare omnium qui nomen tuum invocant in veritate. Recordare omnium qui nobis vel bene, vel male volunt : o es enim homines sumus, n Subdit Chrysostomus : « His dictis addebat orationem fidelium, atque ita cessabat, tanquam coronide quadam et colligatione, post orationem pro omnibus factam, imposita. Multis enim nos Deus etiam invitos beneficiis allicit, mullis etiam et pluribus ignaros. Quando enim contraria precamur, ipse vero diversa facit, manifestum est quod et insciis benefaciat. »

Tu». >. XOrantes simul et i-ro nobis, ut Deus aperiat nobis osnuM slr moms, — id est, ut det mihi aditum et opportunitatem evangelizandi, amoveatque ejus impedimenta.

Aliter S. An.-elmus, Thcophylactus cl Salmeron : ut Deus, inquiunt, aperiat ostium sermonis, id est os nostrum, per quod quasi ostium sermo ex homine egreditur, *q. d.* Ut Deus det nobis os apertum ct liberum, id est det nobis libertatem, fiduciam ct audaciam prædicandi. Unde quasi explicans subdit : « Ut manifestem illud ita ut oportet me loqui.» Alioqui juxta priorem sensum dicendum est, esse hic novam petitionem, ct supplendam essu conjunctionem *et, q. d.* Orate, ut Deus aperiat ostium Evangelio, cl ut manifestem illud, sicut oportet, ctiain in vinculis constitutus et eoarclalus. Meminit Paulus identidem vinculorum suorum, et in iis gloriatur, ut idem nos facere doceat. Præclare S. Cyprianus, epist. 72 *ad Nemesium,* de vinculis Martyrum : «O pedes, inquit, feliciter vineti, qui itinere salutari ad paradisum diriguntur ! O pedes ad vinenh præsens in sæculo ligati, ut sint semper in cœlis apud Deum liberi ! » Mire vero S. Chrysostomus, giorio«». hic *hom.* 10, hæc vincula extollit, atque inter cælera ait, Paulum, utpote in cœlis animo ct mente versantem, non potuisse vinculis constringi , sed in iis quasi liberum et solutum praedicasse et cucurrisse ad coelum. « Injice, ait, radiis solis aut soli ipsi vincula, siste cursum ejus, si potes : si non potes, nec Paulum, qui quasi sol in coelo conversatur, lucisque et doctrinæ suæ radios in terra dispergit, vincire , aut cursum ejus inhibere poteris. »

fi. In sapieniia ambulate au eos qui foris sint, **Ver». 5.** — id est sapienter ct prudenter agile cum Ethnicis, ut illos ad fidem Christi pelliciatis. Ita Ambrosius.

Tempus redimentes. — Græce xaifîv, id est occasionem bene agendi cum aliis, et rei Christian® bene gerendæ ac promovenda), prudenter ac studiose captate : tò enim *redimentes tempus* pendet cx eo quod praecedit, « In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt. » Ita Ambrosius et Thcophylactus. Vide dicta *Ephes,* v, 16.

Aliter Ansclmus : « Tempus, inquit, redimimus, quando anteactam vitam, quam lasciviendo perdidimus, flendo reparamus. » Sed prior sensus est cx sententia et mente Apostoli.

Alii sic explicant, *q. d.* Cum infidelibus sapienter, id est caute, conversamini, ita ut redimendæ vexationis et evitandæ persecutionis causa, quo tempus habeatis liberum ad serviendum Deo, patiamini, si opus sit, etiam dispendium aliquod rerum temporalium. Aut aliter, *q. d.* Sapienter agile cum infidelibus, ne cx veteri amicitia eum cis tempus teratis olio, fabulis, ludis, conviviis, etc., uti ante solebatis ; sed dextere ab iis vos subducite, ut tempus pretiosum redimatis, illudque in oratione,studio, charilate, propagatione fidei, operibus misericordi® aliisque virtutibus impendatis. Hi duo sensus salis appositi

ti) Um comma ww UebuLal avelli a cap. praxe-

sunt. Est enim generalis hæc sententia Apostoli, similis illi *Ephes.* v, 16; epistola enim ad Colossenses similis est illi ad Ephesios, ejusquc quasi compendium.

6. Sermo vester semper ir oratu (id est cum gratia, hoc est approbatione et ædificatione proximorum) sale (id est prudentia (1) sit conditus. — *Secundo,* Ansclmus, a in gratia, » id est in dulcedine charitatis. *Tertio* et adequale, « in gratia, » id est curn gratia, ut scilicet sit gralio-

Oob «r-molniu wDdiu»? sus sermo vester, ct gratiam ac favorem audientium conciliet : ita tamen, ut sit sale conditus,

Cui non cit insuiprisib* siu. <]. *d.* Sicut cibus dulcis gratus est, si tamen sit saie conditus; nam alioqui sicut præ alsus, sic et insulsus cibus displicet : ita sermo vester suavis sil, jucundus ct gratus, non prtesalsus ct austerus : hic enim alios, maxime Gentiles, a vobis averteret. At neque sit insulsus el dissolutus ; sed sale modestia?, gravitatis ct discretionis condiatur; ut sal opponatur «xitpú, id est putri ct scurIVÓjjin rili, ut dixi *Ephes,* iv, 29, *q. d.,* ait Chrysostomus :

s. Cbry-tosknu. Sermo vester jucundus sit, sed simul stringat, 0¡jturelí pUngat et acuat.

Talis debet esse sermo praeconum Evangclii, et eorum qui animas student Christo lucrifacere.

Huic grati® mire studuerunt Gentiles. Ita Xenophon in sermone fuit suavissimus, indeque vocatus est « Musa Attica. » Ita Plato mirami habuit sermonis gratiam. Quare cum adhuc infans in cunis dormirct, apes mellis copiam labellis ejus instillare visae sunt; quod præsagi portendere dixerunt, ex ore Platonis meile dulciorem fluxuram esse orationem. Sciunt omnes quanta in Cicerone dicendi scribendiquo fuerit gratia. Xenocrates tristior ct tetricus jussus est a Platone « Gratiis sacra facere, » ut comitatis elegantiam sibi conciliaret, a Nam tetricus vultus ct sermo non urbibus, sed sylvis convenit, » inquit Plato. Protogenes pictor toto septennio in pingenda Jalysis imagino consumpto, tandem summam manum imposuit. Eam cum Apelles cerneret, primum substitit mutus et stupefactus, deinde inspiciens, ait : a Opus quidem magnum, artifexque excellens, verum operi gratia deest ; qu® si adesset, assecutus esset auctor immortalem gloriam, *n* Adjecit, « sibi cum Protogene omnia paria esse, aut illi meliora, sed uno se prestare, quod manum ille de tabula nesciret tollere. » Nimis enim morosi dum nimis omnia gratiosa exhibere cupiunt, gratiam perdunt. Ita Ælianus, lib. XII, enp. XLi, et Plinius, lib. XXXV, cap. x.

Ets.An-«imi. Moraliter, fusius id explicat Ansclmus : «Sicut, inquit, cibus cui sal immiscetur, tit sapidus, et caro bene salita non putrescit, nec fœtet; ita sit ct sermo vester, ut quasi cibus sapidus recipiatur ab oro cordis audientium; non sit insipidus per insipientiam, ncc putidus per admonitionem carnalis delectationis, ncc corruptus per admixtionem falsitalis; sed semper salo spiritualis sapienti® conditus, ct integritate veritatis incorruptus, atque odorem ca-lestis el incorruptibilis delectationis spirans. Et ita condimentum divini salis habeat sermo vester. »

9. Cum Oxesimo , etc. 11. Qui ex vobis est . — Id est, qui est cx vestra gente et urbe, scilicet este:u' Colossensis, quales et vos estis. Id patebit ex Epistola ad Philemonem.—Hi soli (scilicet ex domesticis meis, qui me comitari et adjuvare solent) **SUNT ADJUTORES MEI IN REGNO DEI, — id est in** predicatione Evangeli!, quod est via ad regnum Dei coeleste : qui enim predicai Evangelium, predicai regnum cadeste, cl viam ad hoc regnum. Hinc S. Joannes ct Christus et Apostoli hoc thema su® predicalionis proposuerunt : « Poenitentiam agite, appropinquavit enim regnum calorum. »

Hinc ergo ruit argumentum Bez® : Si, inquit, hi (scilicet Aristarchus, Marcus et Jesus) soli erant Rom® cum Paulo, ergo Petrus Romæ non erat, nec Rom® sedit Pontifex viginti quinque annos. Respondeo : Hi soli erant Rom® cum Paulo quasi socii ct domestici ejus ; Petrus vero Romæ erat, sed seorsim cvangehzabal. Adde Petrum ita sedisse, id est papatum constituisse Romæ, ut tamen quasi Pastor Ecclesiae per vices s®pc discurreret per alias regiones, ibique fundaret Ecclesias , uti faciebant alii Apostoli.

12. Semper sollicites pro vobis. — Græce «p»- Vc«- **• id est certans et agonizaos pro vobis est Epaphras vester nuper Episcopus.

Ut stetis perffcti, et plexi in omxi voluntate Dei , — id est in omni co, in quo vult Deus nos esse perfectos et plenos, scilicet in sapientia el vita Christiana. Voluntas enim ponitur pro volito, id est objectum pro potentia, juxta *Can.* 30(2).

io. Salutate fratres, etc., et Nympham, (Nym-Vcrt-,spha vir fuit, non mulier. Palet cx eo quod sequitur), ET QUS IN DOMO EJUS (Græce cù~3, id CSt ejus masculine, viri scilicet, non feminæ) est , ecclesiam , — id est domesticam ejus ecclesiam et familiam fidelem. Ita Thcophylactus, licet Theodoretus putet Nympham hunc consecrasse domum suam in ecclesiam.

16. Eam qujb Laodicensium est , vos legatis. — Vet». <«. Putat Philastrius, lib. *De ihrresthvs, cap.* xc, Paulum scripsisse ad Laodicenses, velleque hic ut ea Epistola Colossis legatur. Sixtus Senensis, lib. II, in Paulo, hanc epistolam ad Laodicenses recenset, eamquo probat Eaber Slapulensis. Ea sic habet : « Paulus Apostolus non ab hominibus, neque per hominem, sed per Jesum Chris- Epistola

(1) Nair. pertinet hoc ad sapientiam conversandi cum extraneis, ut semper loci, temporum, personarum el rerum habeatur respectus.

(?) Alit : *Piem,* hoc est. Omnibus donis divinis instructi ; *in ornat voluntate Dei,* id esi, ad omnem Dei voluuUkim, sal. pandendam.

ip> turn, fratribus, qui estis Laodiceæ, gratia vobis
"TP*11' et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. Gratias ago Christo per omnem orationem meam, quod permanentes estis et perseverantes in operibus bonis, promissionem exspectantes in die judicii. Neque disturbent vos quorumdam vaniloquia insimulantium veritatem, ut vos avertant a veritate Evangelii, quod a inc prædicatur. Et nunc faciet Deus, ut qui sunt ex me, ad perfectum veritatis Evangelii, sint deservientes ct benignitatem operum facientes, quæ sunt salutis vitæ æternæ. Et nunc palam sunt vincula mea, quæ patior in Christo; in quibus lætor et gaudeo. Et hoc est mihi ad salutem perpetuam, quod factum est in orationibus vestris administrante Spiritu Sancto, sive per vitam, sive per mortem. Et mihi vivere vita in Christo, et mori gaudium; et ipse in vobis faciet misericordiam suam, ut eamdem dilectionem habeatis, ct silis unanimes. Ergo, dilectissimi, ut audistis præsenliam Domini , ita sentite et facite in timore ; et erit vobis vita in æternum (est enim Deus qui operatur in vobis) ; et facite sine peccato, quæcumque facitis, et quod optimum est : dilectissimi, gaudete in Domino Jesu Christo, et cavete omnes sordes in omni lucro. Omnes petitiones vestræ sint palam apud Deum. Estote firmi in sensu Christi, et quæ integra, vera, et pudica, et casta, et justa, et amabilia sunt facite, et quæ audistis et accepistis, in corde retinete, ct erit vobis pax. Salutant vos omnes sancti. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro. Arnen. Hanc facito legi Colossensibus , ct cam, quæ est Colossensium, vobis. » Sed suppositiliam esse hanc epistolam patet, tum ex stylo, tum ex brevitate, tum quod frigidior sil; tum quod eadem contineat,quæ Epistola ad Colossenses, ex caque aliisque Pauli Epistolis consarcinata sit, cum tamen eam quasi novi aliquid continentem Colossis legi jubeat hic Apostolus; tum denique quod veteribus incognita fuerit. Imo S. Hieronymus, in *Catalogo Scriptorum Eccles.,* in Paulo : « Legunt, ait, quidam Epistolam ad Laodicenses, sed ab omnibus exploditur.» Rursum Marcion putabat Epistolam ad Laodicenses esse Epistolam ad Ephesios : Theophylactus vero esse Epistolam primam ad Timotheum, quæ scripta est Laodiceæ.

QBsmm uua? Sed respondeo et dico Apostolum hic vocare Epistolam Laodicensium, non suam, quam ad Laodicenses scripserit, sed eam quam Laodicenses ad Paulum, vel certe ad ipsos Colossenses, ut vult Theodoretus, scripserint; in qua quædam inerant, quæ ad rem Colossensium pertinerent, ac proinde ab eis eam legi voluit Apostolus. Patet ex Græco textu, qui sic habet, »*l to ìx , id est *et eam, quæ Laodicœa*, scilicet ad me scripta est, vos legite. Ita Chrysostomus, Syrus et Theodoretus, qui sic ait : a Non dixit Apostolo:, Eam quæ ad Laodicenses ; sed, Eam quæ ex Laodiceæ est, legite : ifii enim de aliquibus rebus ad cum scripserant. Verisimile est autem cos vel ca accusasse, quæ fiebant Colossis, vel eodem inorbo cum cis laborasse; ct ideo dixit hanc quoque epistolam esso legendam. « Maldonatus tamen in *Notis manuscr.* sic explicat: Ti» i* AacJixitai, id est, inquit, quin a Laodicci - bus ad vos mittetur, a me ad cos scripta : in qua credibile est Paulum Laodicenses monuisse , ut eam ad Colossenses mitterent, sicut hic Colonsenses monet, ut hauc ad Laodicenses miti tant (1).

17. Dicite Archippo : Vide ministerium , accepisti in Domino (id est in Domini Ecclesia; a Domino, per Dominum , juxta *Can.* 25), ut illud impleas. — Ministerium hoc fuit pastoratus, vel episcopatus Colossensium, in quo Archippus hic videtur successisse Epaphræ, qui jam captivus Romæ tenebatur in vinculis, ut palet ex Epistola *ad Philemonem,* vers. 23. Vult ergo Archippum hoc suum ministerium implere, id est pleno ct perfecto fungi suo episcopatu aut pastoratu, tanquam qui a Domino ministerium acceperit, *q. d.* Vide, Archippe, sis diligens in hac tua cura; Domini officium agis, Dominus tibi credidit has oves, eas a to repetet. Ita Thcophylactus.

18. Salutatio mea manu Pauli. — Salutationem Ver», is. vobis propria mea manu ego Paulus subscribo. Hinc patet Paulum hucusque dictasse hanc epistolam et scripsisse aliena manu ; hæc vero et quæ sequuntur deinceps ad finem usque, sua scripsisse manu. Ita Ansclmus.

Memores estote vinculorum meorum, — tum ut pro mo vincto oretis, tum ut meis vinculis in fido et constantia roboremini. Hæc enim memoria et exemplum quod vinctus sim et condemnatus, ait Thcophylactus, magnam vobis afferet consolationem in omnibus tribulationibus. Imitatur Paulum S. Ignatius, qui epistolam suam *ad Philippenses* ita conclusit : « Mementote vinculorum meorum, ut consummer in Domino. »

Moraliter S. Chrysostomus : a Deliciarum, inquit, concupiscentia prehenderis? recordare carceris Pauli : discipulus es illius et commilito. Quam rationem habet, commilitonem quidem tuum in vinculis esse, te vero in deliciis? In afilie- tionibus es? putas te derelictum esse? Audi sermones Pauli, et vide quomodo in afflictione esse, non sit derelictionis indicium. Velles sericis indui ? memor esto vinculorum Pauli, et videbuntur tibi serica indumenta quibusvis foetulentis panniculis abjectiora esse. Velles aureis indumentis amiciri? recordare vinculorum Pauli, ct ostendent tibi nihil illa coeno protrito melius habere. Vis ornari capillis , formosaque videri? considera squalorem Pauli in carcere, ct accenderis circa filam pulchri-

Oon» G'iriítiani adera* MMeinfc unta dabi'nk eo. V pilando I vincala 1'iUlh

(1) Nonnulli intelligent epistolam Pauli, quæ *ad Ephesios* inscribitur; quum enim earn fuisse encyclicam existimant, idcoque taodicea Colossensibus missam, merito ob hanc rem epistola *ad Laodiccnxes* videri et appellari potuit, bed dcesl nobis lux lusloruB.

tudinem, hancque extremam deformitatem esse putabis, atque amare ingemisces desiderio illorum vinculorum correpta. Vis odoramenta et fucum et quidquid ejusmodi est,tibi ipsi accommodare Y cogita illius lacrymas. Triennium noctes et dies a lacrymis non cessabat. Hoc ornatu genas tuas adorna. Lacrymæ. istæ eas splendidiores facient. Non dico ut pro abis illacrymes ; vellem quidem et Istud , et sublimius est; sed pro peo catis tuis hoc facere adhortor. »

COMMENTARIUS

IN PRIMAM. EPISTOLAM

AD THESSALONICENSES.

ARGUMENTUM.

Itau- lodici dotur.

Ommìo ‹-'Xi Knkn- de.

Arpa- mtotum Epntolx.

Thessalonica, metropolis Macedoni®, urbs fuit nobilissima, quæ prius Balia dicta, deinde a PhiliPP°> Amynt® filio, vocata est Thessalonica, vel quia in ea Thessalos vicerat, ut nomen sonat; vel, ut Strabo ait, a Thessalonica uxore : nunc Salónica dicitur, cstque Judœorum statio et emporium. In hac ergo urbe Paulus prædicaverat Evan8e,lum, brevique tempore multos Gentilium, nc præsertim nobilium matronarum converterat, ut patet *Ad.* xvn, 1 et seq. Hinc statina Judæi Paulo et Evangelio invidentes, contra eum concitarunt seditionem; fugit ergo Paulus Athenas, indeque Timotheum misit Thessalonicam, ut opus a se cœptum perficeret et fideles in fide confirmaret, ut palet hic, cap. ut, vers. 2. Rediit deinde Timotheus ad Paulum, eique a se gesta et Thcssalonicensium in fide constantiam enarravit. Unde Paulus hanc ad eos scribit epistolam, qua constanti® eorum congratulatur, cosque in fido confirmat, ut pro ea tuenda secum fortiter Judæorum et Gentilium persecutiones ferant.

Deinde, cap. iv, hortatur eos, ut fugiant fornicationem, otium, desidiam; ac de resurrectione et Christi ad judicium adventu eos instruit. Denique, cap. V, monet, ut ad diem judicii sancte vivendo so comparent, vaccntque charitatis operi* bus, orationi ac pietati (1).

Ubi u

Scriptam esse Athenis habent Græca ct Syra in fine epistolæ. Idem docent Thcodoretus, (Ecu* menius hic ct Athanasius in *Synopsi;* sed verius est scriptam esse Corinthi anno Christi 52, ut docet Baronius(2); nam Timotheus jam Thessalonica ad Paulum redierat, ut ipse ait cap. in, vers. G. Timotheus autem ad Paulum rediit, non Athenis, ubi vix hæsisse videtur, sed Corinthi agentem, ut palet *Actor,* xvin, 5. Unde sequitur hanc primam Cise omnium epistolarum quas scripsit Paulus, uti constanter asserunt Chrysostomus et Thcodoretus.

(1) Hujus epistolæ partes, præter exordium et cpilogum, dus constitui possunt. *Prima* parlim laudationes, parlim historicas narrationes complectitur ; in quibus tamen obliqua hortationes ad constantiam in fide Christiana excitantes, passim delitescunt, cap. i-in. *Altera* pars tota est 'tcoôrnxf., id est, praecepta ct admonitiones ad piam sanctamque vitam continet, cap. ¡v-v. Huic parti secundæ per quamdam inserte sunt doctrina fidei, quæ contra dubitationes nonnullorum accurate exponuntur ct vindicantur. Cf. Hanoberg, op. cit. <ul h. 1.

(2) Vel potius ann. Christi 50, aitSepp, op. cit. tom. U, p. S31. Vide Chronicon libro *Actonun* præfixuau

CAPOT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

tiradas agendo Deo, refricat Thessalonicensibus fervidam ipsorum conversionem ad Christum per effcaàam suæ pradicationis.

Deinde, vers. G, *laudat et corroborat eorum in fide constantiam.*

1. Paulus, et Silvanus, et Timotheus Ecclesia; Thessalonicensium in Deo Patre, et Domino Jesu Christo. 2. Gratia vobis, et pax. Gralias agimus Deo semper pro omnibus vobis, memoriam vestri facientes in orationibus nostris sine intermissione, 3. memores operis fidei vestræ, et laboris, et charitatis, et sustinentiae spei Domini nostri Jesu Christi ante Deum et Patrem nostrum : 4. scientes, fratres, dilecti a Deo, electionem vestram : 5. quia Evangelium nostrum non fuit ad vos in sermone tantum, sed et in virtute, et in Spiritu Sancto, et in plenitudine mulla, sicut scitis quales fuerimus in vobis propter vos. G. Et vos imitatores nostri facti estis, et Domini, excipientes verbum in tribulatione inulta, cum gaudio Spiritus Sancti : 7. itu ut facti silis forma omnibus credentibus in Macedonia et in Achaia. 8. A vobis enim diffamatus est sermo Domini, non solum in Macedonia et in Achaia, sed et in omni loco fides vestra, quæ est ad Deum, profecta est, ita ut non sit nobis necesse quidquam loqui. 9. Ipsi enim de nobis annuntiant qualem introitum habuerimus ad vos; et quomodo conversi estis ari Damn a simulacris, servire Deo vivo et vero, 10. et exspectare Filium ejus de cœlis (quem suscitavit ex mortuis) Jesum, qui eripuit nos ab ira ventura.

Vin.i. Paulus, et Silvanos, et Timotheus Ecclesia Tbbssalonicensiuii in Deo Patre, et Domino Jeso Christo, — id est in fido et religione Dei Patris et Jesu Christi, supple *congregata,* scribunt et salutem dicunt. Ubi recte advertit Theophylactus propositionem *in* hic Filio tribui .equo ac Patri, ut significetur aequalitas Filii cum Patro. Eodem modo, quo hic propositionem *in,* etiam propositionem a, tam Filio, quam Patri tribuit *epist.* II, cap. i, vers. 2 : a Gratia vobis et pax a Deo Patro et Domino Jesu Christo. »

Siiv»nw estSih». Nota *secundo :* Silvanus est Silas ; ex Hebreo enim nomine *Silas* Greci ot Latini formarunt nomen sibi notius *Silvanus;* hoc enim Latinum ct Romanum est nomon. Perperam ergo Dorolhcus, in *Synopsi,* Silvanum a Sila distinguit, quasi Silas Corinthiorum, Silvanus Thessalonicensium fuerit Episcopus.

Audi Manicbæum resuscitantem hunc Silvanum, audi fanaticum. Constantinus quidam Manicbieorum hærcsim suscitari volens in Armenia, sub Constante Imperatore, nepote lleraclii, anno Christi 0JÍ3, jactavit se esse Silvanum, qui tanquam fidus discipulus a Paulo missus est in Macedoniam, ostendensque discipulis suis Apostoli codicem, quem a Diacono acceperat : « Macedones, aiebat, estis : ego Silvanus, ad vos a Paulo missus. Quare justo Dei judicio a Justo quodam, quem manichæismo imbuerat, mercedein congiuam recepit. Palatini enim jussis obsequens Justus, sumpto in manus saxo, Silvanum quasi alterum Goliath vi magna percussit et occidit, uti ex Theophane fuse narrat Baronius anno Christi 653. Ibi et addit asseclam Constantini Simeoncm pari modo se appellasse Titum (cum cetus animas devorans potius vocandus esset), qui proinde a Justiniano juniore imperatore cum abis Manichæis fla HuT is exustus est anno Christi 685.

Nota *tertio,* Pauli modestiam, qui Timotheum ct Silam discipulos suos sibi æquat et adnumerat in scribenda hac epistola.

Nota *quarto* : Non se vocat hic Apostolum, quia pauco tempore Thessalonica) evangelizaverat, ita ut aposlolatus ejus ibi per experientiam vix esset cognitus : necdum enim ullas ibi fundaverat Ecclesias , quod proprium erat Apostolorum munus.

3. Memores operis fidei vestra, et laboris, et v««a. charitatis, et sustinentia spei Domlni nostri Jesu Christi ante Deum et Patrem nostrum. — Nota *primo :* Tà *operis,* vel, ut Syrus, *operum fùlci,* significat fidem non nudam et otiosam, sed opera-

tricem. *ipsaque* opera fidei ab Apostolo commendari. ita Chrysostomus, Anselmos et alii.

q » fo- Nota *secundo* : Pro *laboris ct charitatis,* Græca et
rír ü? ^FTUS *laboris charitatis* : sicut enim tìdei
n w tribuit opus, ita cbarilati tribuit laborem et spei sustinentiam. Ubi adverte, Apostolum per hæc tria, unum et idem significare, nimirum Thessalonicenses propter fidem, spem et charitatem in Christum multaaJudœis el Gentibus passos esse, adeo ut a Judæis Jason pro Paulo elabente protractus fuerit ad tribunal, *Act.* xvn, 6. Persecutiones ergo pro fide pati constanter, est opus fidei. Idem est « labor charitatis, » id est labor et molestia, quam sustinuerunt propter amorem Christi dilecti sui. Idem est a sustinentia» ct patientia «spei,» ut mox dicam. Possunt tamen hæc ita commode secerni, ut « opus fidei» sit labor pro fide susceptus; mullum enim eis laborandum erat, ut infirmi in fide Christiani tempore persecutionis in fide corroborarentur. « Labor charitatis » esse potest labor, quem suscipiebant, ut cos, qui ob fidem erant spoliati bonis, aut in exilium missi, solarentur et sustentarent. «Sustinentia spei » esse potest omnium ærumnarum in persecutione tolerantia ob spem glori® coelestis. Ita Chrysostomus.

Nota *tertio:* « Sustinentiam spei » vocat constantiam spei, quam constanter in adversis sustinuerunt, id est sustentarunt et retinuerunt, zmoa Erasmus vertit, *quod permansistis in spe ;* Ambrosius legit, *exspectationis spei,* id est spei expectants, de qua mox dicam.

Siati- *Secundo* ct aptius, « sustinenti® spei, » id est
mtia patienti®, et, ut Syrus, *tolerantia,* quam in per-
pt'etu' mulionibus habetis ex spe, vel propter spem
n rpe prendi coelestis. ita Chrysostomus, Theophylac-
riiu. (Us> Ansclmus. Undo posset cum Vatablo per hypallagen « sustinentia spei » accipi pro *spe sustinentia,* id est spe sustinente, tolerante, patiente ; sicque clare hic locus verti potest. Memores operatricis et efficacis fidei vestræ et laboríos® charitatis
r V. at- el tolerantis spei. Ubi adverte tria apta epitheta
v t Quasi proprietates trium virtutum Theologica-
r
kfc rum, fidei, spei, charitatis : fides enim debet esse
n. operatrix, chantas laboriosa, spes patiens. Unde recte notavit Chrysostomus et alii, ab Apostolo nec fidem sine operibus, ncc charitatem sine labore, ncc spem sine patientia hic commendari.

Nota *quarto:* Addit Apostolus, «Domini nostri Jesu Christi, » qui genitivi a genitivis *fidei, spei* et *charitatis,* qui præcesserunt, reguntur. Vocat ergo fidem , spem, charitatem Jesu Christi, sive quia hæ virtutes dantur a Christo et per Christi merita ; sive potius, quia feruntur in Christum qua Deus est et homo, quasi in objectum suum, et labor carum suscipitur propter Christum et Christi amore, spe ac desiderio. Unde vers, ultimo id explicans ait: «Exspe ?Ure Filium ejus de calie, » 7. *d.* Ilac spe sustinetis persecutiones, rçninim ut hLoius pro fide, quia creditis et amatis Christum, cumque exspectatis judicem, ut vos præmiet et glorificet. Hac enim spe vir justus ad omnem forlun® motum immotus firmusque quasi cubus, imo quasi rupes consistit in sua fide et probitate. Ita Ansclmus. Unde et Ambrosius, ut dixi, legit hic, *memores,* etc., *exspectationis spei Domini nostri Jesu Christi,* id est spei exspectantis Dominum nostrum Jesum Christum.

Nota *quinto :* Quod subdit Apostolus, « auto Deum et Patrem nostrum, » vel refertur ad *memores,* vel potius ad *fidei, spei* et *charitatis, q. d.* Memor sum vestræ patienti® ct laboris, quem sustinetis pro fide, spe et (maritate Christi, non ficte et simulate, sed « ante Deum , » id est sino fuco, vere, sincere, coram Deo. Est hic ingens stimulus ad fortiter agendum ct patiendum, si cogitemus nos ante Deum, in Dei oculis ct pro Deo morii
ipso laborare, pati, certare. « Magna, inquit Boc- dræ^üti
tins, nobis injecta est necessitas bene agendi, quod in conspectu Judicis cuncta cernentis omnia agimus. » Hinc Deus, *Gen.* xvn, 1, hoc medium et excilamentum ad omnem perfectionem Abrahamo suggessit, dicens : «Ambula coram me, et esto perfectus, » *q. d.* Cogita præsentiam meam, me facta tua omnia coram intueri : ita studebis et anniteris, ut opera tua quam optime et perfectissime facias.

4. SCIENTES, FRATRES DILECTI A DEO, ELECTIO-Veri. 4.
rex txst xxm,—q. d. Scio, non fide, [non certa demonstratione, aut physica evidentia, sed cx signis et conjecturis : quia scilicet vestr® fidei, constanti®, patienti®, charitatis opera video, inde scio, id est probabiliter colligo, «vestram electionem, » id est vos esse electos ad gratiam et amicitiam Dei, et, si in ea perseveretis, ad gloriam el fruitionem ejusdem. Ha Theophylactus. Vide *Can.* 13. Nam Apostolum proprie et immediate loqui de electione ad graliam, non autem ad gloriam, palet ex sequentibus ; sequitur enim :

5. Quia Evangelium nostrum non fuit ad vos Ven. i.
IN SERMONE TANTUM, SED ET IN VIRTUTE,— id CSt, pO-tentia et efficacia miraculorum confirmatum fuit.

Et Spiritu Sancto. — Syrus vertit, *in spiritu sanctitatis :* sanctitas enim doctrin® et vite pr®dicanlium, valde eorumdem doctrinam credibilem facit ct persuadet. *Secundo,* « in Spirila Sancto, » id est in largitione Spiritus Sancti ct donorum ejus, qu® Apostoli in primitiva Ecclesia, in baptismo etiam visibiliter largiebantur, faciendo, ut credentes linguis peregrinis loquerentur, prophetarent, dœmoncs et morbos depellerent, etc., ut patet *Actor,* x, 44, et alibi. Ita Theodorelus, Ansclmus ct alii.

Et in plenitudine multa. — D. Thomas bifariam accipit : *Primo,* «in plenitudine, » supple, donorum Spiritus Sancti, ne se minus donorum accepisse putarent Gentiles, quam acceperant Judæi. *Secundo,* a in plenitudine, » supple, illustrationis, *q. d.* Nihil vobis defuit plan® instructionis carum rerum, qu® ad fidem pertinent. Verum lune non QoK

conveniunt cum Græco rXr.^cpía, quæ vox signifient plenam certitudinem et certam persuasio-
kiudo'r 1R'm' ul dixi nom' x,v» Undc Ambrosius legit, *non in phantasia, sed in veritate plenitudinis,* id est plena , plencquc probata et certa veritate, 7. *d.* Nihil defuit Evangelio meo apud vos ad plenam illi fidem faciendam. Quod Thcophylactus refert ad toleratas pro Evangelio afflictiones , eo quod non sit probabile quemquam pro vana doctrina tantum velle pati malorum , quantum Paulus ct Apostoli patiebantur pro Evangelio. Sed hoc arctius est : Apostolus enim « plenitudinem multam » vocat omnia argumenta, quibus plenam Evangelio suo fidem faciebat, puta miracula, linguas, prophetias, sanctitatem, patientiam aliaquc qutelibet : nemo enim prudenter potest credere, nisi hæc, vel his similia signa fieri, vel facta esse pro Evangelio sciat, quæ plane persuadeant viro prudenti rem, ad quam confirmandam adhibentur, esse credendam.

Ver». C. G. Et VOS IMITATORES NOSTRI FACTI ESTIS ET DOMINI. — Pathetice S. Bernardus, serm. 1 *in Quadrag. :* « Quidni, ait, caput suum membra sequantur? Si bona suscepimus ab hoc capite, mala autem quare non sustineamus? An respuere tristia volumus, ct communicare jucundis ? Si ita est, indignos nos capitis hujus participatione probamus : omne enim quod ille patitur, pro nobis est. Felix membrum quod huic adhæserit per omuia capiti, ct sequetur illud quocumque ierit.» Et mox : « Mihi omnino adhærcrc tibi bonum est, o Caput gloriosum et benedictum in sœcula, in quod et angeli prospicere concupiscunt. Sequar te quocumque ieris : si transieris per ignem, non avellar a te. Tu dolores meos portas, et pro me doles. Tu prius transis per angustum passionis foramen, ut latum præbcas sequentibus membris ingressum (metaphora a corpore ct a capito sumpta; quo enim caput perruperit, facile est subingredi corpus). »

Admira- EXCIPIENTES VERBUM IN TRIBULATIONE MULTA, CUM
Hir est *111? nr"* gaudio Spiritus Sancti. — Nihil magis admira- › ffu'a magis naturæ contrarium est,
gaudere, quam in tribulatione gauderc. Solent enim afflicti plorare, murmurare, queri, desperare : sed Spiritus Sanctus, qui natura superior est ct per tribulationes bona cœlestia et divina repromittit, effleit, ut homo hæc bona sibi proponens in tribulatione, quo magis affligitur, eo magis gaudeat, a Hoc vero eorum est, ait S. Chrysostomus, qui jam humanam naturam transcenderunt, corpusque habent quasi nullis passionibus obnoxium. Sic et Christus, quamvis multas afflictiones pertulerit, gavisus tamen est. Ad hoc enim sponte sua venit et nostri gratia scipsum exinanivit, conspuendus, alapis percutiendus ct crucifigendus; atque ita gavisus est ista patiens, ut Patri dixerit : Clarifica me, *Joan,* xvn, 1. Afflictio in corporalibus, gaudium in spiritualibus. » Causam subdit : « Non enim natura afflictionum hoc habet, ut gaudium pariant ; sed istud cx ea afflictione est, quæ propter Christum toleratur et ex spiritu irrorante, ct per caminum tentationum in requiem ac recreationem constituente. Cum gaudio, inquit, non simpliciter, sed multo ; hoc enim est Spiritus Sanctus. »

7. Ita ut facti sitis forma (græce id est, v«r«. 7.
exemplaria, typi, et, ut Syrus atque Ambrosius, *in exemplum)* omnibus credentibus in Macedonia et in Achaia.

8. A vobis enim (a vestra fide, patientia, constantia, zelo, ait Theodoretus) diffamatus (divulgatus) est sermo Domini. — Græce *fayr-nt,* id est resonuit quasi echo et exsonuit quasi tuba, ait Theophylactus. Vatablus vertit, *a vobis ebweinatus est sermo Domini;* Syrus, *a vobis manavit fama sermonis Domini,* id est praedicationis Evangelicæ : ut scilicet omnes hanc novam fidem Christianam admirentur et ament propter vestram Christianam, piam et sanctam vitam, quam sciunt vos ex fide hausisse et imbibisse. i-

In omni loco — fidelium scilicet, vel ubi fidei et fidelium est notitia : commode enim *omni* ad præsentem materiam limitandum et accipiendum est.

Fides vestra (rumor et fama fidei et sanctitatis vestræ) quæ est ad Deum (in Deum, erga Deum) profecta est , — hoc est, dimanavit : loquitur enim, inquit Thcophylactus, de fide eorum, quasi de re animata, quæ egressa ct profecta, omnia loca perambularit. Sic enim vulzus et poetæ famam pingunt quasi juvenem alatum, qui omnia celerrime pervolat. Hinc Virgilius :

> Fama malum, quo non aliad velocius ullam,
> Mobilitate viget, viresque acquirit eundo.

Ita ut non sit nobis necesse quidquam loqui, — 7. *d.* inquit Theophylactus : Adeo vehemens et efficax est fidei vestræ fama, ut neque exspectent nos homines quidquam de vobis dicere ; sed narrare incipientes, præveniant ipsi nos, vestra nobis bona annuntiantes et deprædicantes.

9. Ipsi enim de nobis annuntiant, qualem in- Vch.»
troitum habuerimus ad vos, — id est, quam mirabilis efficaxque fuerit meus ad vos introitus; nimirum, ut medios licet inter hostes et persecutiones constitutus, intrepide tamea evangelizaran, plurimosque ex vobis a simulacris ad Deum verum converterim, ut sequitur. Hunc introitum suum fusius describit Paulus, cap. seq. vers. 1 et seq.

Rursum Theophylactus : « Ipsi, ait, homines annuntiant, quod noster ad vos adventus refertus fuerit innumeris mortibus, vos tamen non estis offensi in nobis. Quin etiam vos in pericula propter nos incidentes, non aversi estis a nobis, sed sic nobis adhærebalis, ceu innumeris bonis a uobis aucti essetis. Secundus autem ille accessus ejus erat. Etenim profectus in Berrhæam, persecutionem passus est ; ac inde veniens* sic est re-

ceplus, nt et animas suas, adeoquo vitam pro co impenderent. Hactenus Theophylactus.

Quomodo conversi estis ad Deum a simulacris, servire (ut serviretis) Deo vivo et veho. — Monet eos ut recordentur a quibus ad quem transierint, ut dignam sua conversatione, christianismo et Deo vivo et vero, vitam agant. « Simulacris, » id est diis falsis et inanimis, puta aureis ct saxeis, opponit Deum vivum et verum, *q. d.* Vivit viget-que Deus, sentitque honorem et servitium sibi a vobis impensum, ac consequenter uti suos hostes ulciscetur, ita vos servos nos copioso prioniinbit ct remunerabitur.

10. Et exspectaiik (ut exspectetis) Filium ejus Ver*- °- de coelis (qui in judicio vos hisco persecutionibus liberabit, ct glori® corona donabit. Ipse enim per suam gratiam) eripuit nos (a peccati miseria quam incurreramus, ac consequenter) ab iba ventura, — id est a damnatione œterna nobis ob peccata infligenda ab irato Deo.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Apostolus, ut Thessalonicense» incitet ad constantiam in Christi fide et persecutionibus, ostendit eis sinceritatem, sanctitatem et zelum praedicationis sua octo argumentis, scilicet primo, ex illius fructu, vers. 1.

Secundo, ex persecutionum, qux Actor, **xv» et xvm** *narrantur, tolerantia, vers.* 2.

Tertio, ex doctrina sana et pura, quam docuit, vers. 3.

Quarto, ex sancta intentione, qua non quatens favores et opes, nec gloriam hominum, sed Dei tantum, pradtcadt, vers. 4 *et seq.*

Quinto, ex eo quod eos tam tenere cducarit in fide, quam tenere mater amat et educat suos filios, quodque pro eis vitam suam tradere voluerit, vers. 7 et 8.

Sexto, quod ne eos gravaret, sibi victum pararit nocte et die laborando, vers. 9.

Septimo, quod sancte et irrcprehensibiliter inter eos vixerit, vers. 10.

Octavo, ex testimonio Thessalonicensium, qui Evangelium Pauli acceperunt, ut verbum non hominum, sed **Dei**, *idcoque dira ab impiis et invidis Judceis passi sunt, vers.* 13 et *seq.*

Denique, ut eos ad se et fodem Christi magis allidat, declarat subinde maternum in eos affectum, idcoque eos vocat suam spem, gaudium, coronam et gloriam, vers. 19. *Itaque Apostolus hoc capite in seipso vivam veri pradicaloris et pastoris Ecclesiæ effigiem et ideam exhibet, quam sibi jugiter nostri Pastores ob oculos ponant, imitando octo ejus dotes et virtutes jam recensitas.*

1. Nam ipsi scitis, fratres, introitum nostrum ad vos, quia non inanis fuit : 2. sed ante passi, et contumeliis affecti (sicut scitis) in Philippis, fiduciam habuimus in Deo nostro, loqui ad vos Evangelium Dei in multa sollicitudine. 3. Exhortatio enim nostra non do errore, neque de immunditia, neque in dolo ; 4. sed sicut probati sumus a Deo, ut crederetur nobis Evangelium : ita loquimur non quasi hominibus placentes, sed Deo, qui probat corda nostra. 5. Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis : neque in occasione avaritiæ, Deus testis est : G. nec quaerentes ab hominibus gloriam, neque a vobis, neque ah aliis. 7. Cum possemus vobis oneri esse ut Christi Apostoli : sed facti sumus parvuli in medio vestrum, tanquam si nutrix foveat filios suos. 8. Ita desiderantes vos, cupide volebamus tradere vobis non solum Evangelium Dei, sed etiam animas nostras: quoniam diarissimi nobis facti estis. 9. Memores enim estis, fratres, laboris nostri et fatigationis : nocte ac die operantes, ne quem vestrum gravaremus, praedicavimus in vobis Evangelium Dei. 10. Vos testes estis, et Deus, quam sancte, et juste, et sine querela, vobis, qui credidistis, fuimus: 11. sicut scitis, qualiter unumquemque vestrum (sicut paler filios suos), 12. deprecantes vos, et consolantes, testificati sumus, ut ambularetis digne Deo, qui vocavit vos in suum regnum et gloriam. 13. Ideo et nos gratias agimus Deo sine intermissione : quoniam cum accepissetis a nobis verbum auditus Dei, accepistis illud,

non ut verbum hominum, sed (sicut est vere) verbum Dei, qui operatur in vobis, qui credidistis. 14. Vos enim imitatores facti estis, fratres, Ecclesiarum Dei, quæ sunt in Judæa in Christo Jesu : quia eadem passi estis et vos a contribulibus vestris, sicut et ipsi a Judæis : 15. qui et Dominum occiderunt Jesum, et Prophetas, et nos persecuti sunt, et Deo non placent, et omnibus hominibus adversantur : 16. prohibentes nos Gentibus loqui ut salvæ fiant, ut impleant peccata sua semper : pervenit enim ira Dei super illos usque in finem. 17. Nos autem, fratres, desolati a vobis ad tempus horæ, aspectu, non corde, abundantius festinavimus faciem vestram videre cum multo desiderio : 18. quoniam voluimus venire ad vos : ego quidem Paulus, et semel, et iterum, sed impedivit nos Satanas. 19. Quæ est enim nostra spes, aut gaudium, aut corona gloriae? Nonne vos ante Dominum nostrum Jesum Christum estis in adventu ejus? 20. vos enim estis gloria nostra et gaudium.

ver», i. 1• Scit is , frat bes , introitum rostrum ad vos, quia non inanis fuit . — Pro *inanis,* græce est id est *vacua, q. d.* Adventus et prædicatio mea apud vos non fuit otiosa et evanida, non caruit sua molestia aut persecutione, aut digna materia, aut sinceritate, aut sanctitate, aut fructu ; idque toto reliquo capite demonstrat, ut dixi in argumento. Quod enim eam non solum fructu non vacuam fuisse, sed etiam persecutionibus aliisque jam dictis eamdem non caruisse docere velit, patet ex particula adversativa « sed, » quro sequitur, cum ait :

Ven.î. 2- S£D ANTE PASSI (Græce rpoffixôwTK, id est *malis afflicti}* et contumeliis affecti in Philippis, fiduciam (tamen) habuimus (Græce id est libértalo, audacia usi sumus, audaces cl intrepidi fuimus) loqui ad vos (ad loquendum ct prædicandum vobis) Evangelium Dei in multa sollicitudine. — Græce i-» i-jwví, id est in multo agone, lucta, certamine, et consequenter « in multa sollicitudine, » ut vertit Noster, qualis esso solet comm qui in agone decertant. Korte etiam Noster pro cqim, legit i-javia. Agonia enim est extrema sollicitudo, qualis est eorum qui cum morte conflictantur : sed prius est verius ; nam *Coloss.* n, 1, Græcuni cqùvx, æque ut hic, noster Interpres vertit, *sollicitudinem.*

Agon Pauli, Hic ergo est agon prædicationis Evangelii, in quo cum dæmonc, Judæis, Gentibus, Philosophis, tyrannis, magistratibus, ærumnis, persecutionibus, omnique adversitate, Paulo ct Apostolis certandum fuit. Undo hujus agonis sæpius meminit, ut sciant prrocones Pauli asseclæ in agone gravi et difficili sibi esso certandum. Sic I Cor. IX, 2G : « Ego, inquit, sic curro, non quasi in incertum ; sic pugno, non quasi acrem verberans : sed castigo corpus meum, et in servitutem redigo, ne forte, cum aliis prædicaverim, ipso reprobus efficiar, n Hujus agonis certamina et duella enumerat ll Cor. xi, 23 : « In laboribus, ait, plurimis, in carceribus abundantius, in plagis supra modum, » et quod scquilur. Et II Cor. tv, 8 : « In omnibus, inquit, tribulationem patimur, sed non angustiamur, etc. Semper mortificationem Jesu in corpore nostro circumferentes, ut et vita Jesu manifestetur in corporibus nostris. » Coronam vero agonis hujus describit II *Timoth.* tv, 7 : « Bonum, inquit, certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi : in reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex. »

3. Exhortatio enim nostra non de errore flit (1). Ver», s. — Græce i* kXóvt .;, id est errore, non tam decepti, quam decipientis, hoc est, ex impostura, *q. d.* Non fui impostor, non ex studio vobis imponendi predicavi. Id patet ex meis periculis capitis, qu® apud vos predicaos subivi : impostores enim non solent se in pericula conjicere, sed sua lucra et delicias aucupari. Verum Noster melius vertit, « de errore, » *q. d.* Non predicavi falsa dogmata, uti faciunt Philosophi et Gentium doctores , ac sacerdotes : sumit enim i* pro «t?l, id est ex pro *de :* nam Hebræum *min* utrumque significat. Id patet ex sequenti.

Neque de immunditia. — Ubi rursum Greco IÇ òxaSxpatii, id est ex immunditia; quod licet proprio capi possit, *q. d.* Non predicavi ex animo 1 ïHïï undiliarum et libidinum avido, ut ad eas auditores pellicerem ; longo tamen melius vertas, a de immunditia, » *q.* d. Non docui immunda, sive carmina magica, ut magi vestri, inquit Theophylactus ; sive potius opera, licere videlicet fornicari, delician, inebriari, qualia docent Pagani et btcrelici Simoniani : sed omuis predicatío mea fuit de veritate, de castitate, continentia, virginitate. Hoc magnum est argumentum rell- si.-nnm gionem Christianam esse veram, sanctam, a Deo yrioJ^' profectam, nimirum quod tantam doceat puritalem, quod suadeat cælibalum, quod tot millia puntuct virginum educaverit. Videant Novantes hic an virgin** eorum religio vera sit, quæ sic virginitatem aversatur, docctquc tam impura ct sacrilega monachorum , sacerdotum ct virginum Deo dicatarum connubia, licita et sancta esso : cum vel ipsi Gentiles Romani Vestalium suarum virginum nuptias morte panierini, casque vivas in lerram defoderint.

(t) T» *enim* rationem indicat cur Paulus magno animo el successu apud Thessaloniccnses prædicarit.

Neque **n** dolo. — Td est cum dolo, g. *d.* Prædicatio mea non fuit dolosa, non conjuncta cum hypocrisi, quasi captarem me et mea lucra, et interim me® avariti® prætexuerim Christum, ejusque Evangelium : dolum enim hunc occultam avaritiam interpretatur vers. 3. Aliter Chryso$tomus:« Non in dolo,» inquit, id est non in novitate, vel seditione, qualem instituit Theodas ille rebellium princeps, *Ador.* v, 36.

Tm.4. 4. Sicut probati sumus a Deo. — « Probati, » id est electi : Deus enim Paulum probavit, id est elegit, et eligendo dignum et probatum fecit Apostolum et Evangeli! præconem, *Ador,* ix, 15 : « Vas electionis est mihi iste, ut portet nomen meum coram Gentibus, et regibus, et filiis Israel.«AliterMaldonatus in *Notis manuscr. :* « Probati, » inquit, hoc est non approbati, sed, examinati, explorati, « sumus a Deo, qui probat, › id est examinat, a corda nostra. »

Nox quasi hominibus placentes (hoc est, placere cupientes et satagentes ; s placentes » enim conatum ct actum inchoatum significat, juxta *Can.* 32), sed Deo, qui probat (id est expendit et explorat) corda nostra , — id est Intentionem, desideria ct fundum cordis nostri.

Ver*, s. 5. Neque aliquando fuimus in sermone adulationis. — Syrus, *nunquam usi sumus sermone adulatorio,* id est nemini sumus adulati : sic enim Græcum pwoAu, id est esse, ut respondeat Hebraeo rt’ri *haia,* more Hebræorum ample et varie sumit Apostolus, cap. **i,** vers. 6, et hic vers. 7, 10 et alibi.

o-. mr Adulationem non tulerunt Gentiles in suis, quis Christianus eam ferat in Christiano, maximo **Adulat** Apostolo ? Pythagoras asserebat potius gaudente. dum esse redarguentibus, quam assentantibus, quos etiam hostibus deteriores judicabat. Diogenes dictitabat melius esse incidere in quam *itexac,* id est in corvos quam in parasitos : hi enim viventis animum corrumpunt, illi solum mortui corpus. Antisthenes adulatores comparabat meretricibus : sicut enim hro bona omnia, prœter mentem et prudentiam, suis amatoribus imprecantur ; ita hi eadem optant iis quibuscum agunt. Crates aiebat eos qui inter adulatores viverent, desertos esse, non aliter quam vituli inter lupos. Bion interrogatus, a quod esset animal omnium maxime noxium? Si de feris, inquit, percunctcris, tyrannus ; si de mitibus, adulator; » testis Laertius, lib. 1, cap. vi. Diogenes rursum blandam orationem ad gratiam compositam, vocabat melleum laqueum, quod blande amplectens hominem jugulet. Idem Aristippum philosophum vocabat regium canem, quod Dionysio Sicili® tyranno adularetur ; est cnim canis animal ad assentationem promptissimum.Themistius philosophus cum videret Joviani Imperatoris aulam assentatoribus refertam, ex moribus deprehendi ait, purpuram eos magis quam Deum colere : kahs Nicephoros, lib. X, cap. xlu. Plato cum Diogenem offendisset olera lavantem, dixit illi ad aurem : *a* Si Dionysio morem gessisses, profecto non lavares olera ; » Diogenes vicissim Platoni in aurem ait : « Si tu lavares olera, Dionysio non inservisses. » Phocion Antipatro amico petenti quid iniquum : « Non potes, inquit, o Antipater, Phocione simul amico et adulatore uti. » Amicus cnim non ad quidvis obsequitur, adulator autem in omnibus obsecundat. Constantinus Imperator tantus erat spadonum et adulatorum hostis, ut eos tineas ct sorices palatii appellaret : testis Niccphorus, lib. Vili, cap. nv. Sigismundos Imperator adulatori alapam dedit, dicenlique:Cur me cædis, Imperator? respondit : « Cur me mordes, adulator? » testis Æneas Sylvius, lib. II *De Gestis Alfonsi.* Denique Alfonsus, Aragoniim rex, adulatores sum curim aiebat esso similes avibus circumvolantibus triremen, attentisque si quis bolus ex triremi excideret, ut illum excipiant, et mox avolent. Refert Panormius, lib. I *De Gestis Alfonsi.*

Neque in occasione avariti.» , — id est occasionem avaritim, sive avare congregandi opes et ditandi me, non captavi, non sum aucupatus ex Evangelio. Ita Syrus, Vatablus, Anselmus.

Potest *secundo,* Græcum «peçaon verti, *praetextu , q. d.* Avaritim me® non prætexui Evangelium, quasi illud propter se non quaererem, sed occulte illud dirigerem ad avaritiam meam, ut ex Evangelio illam explerem, meque locupletarem. Ita Vatablus.

Decs testis est . — En jurat Apostolus, et Deum in testem vocat. Discant hic Anabaptista juramentum in se esse bonum, esseque actum virtutis, qum dicitur religio, qua Deum honoramus, uti sacrificia ei offerendo, sic et per eum jurando, ac dicta nostra confirmando; hoc cnim ipso testamur et profitemur Deum esse primam ; summam et infallibilem veritatem, qui magnus et honor et laus Dei est ; ac proinde non tantum in veteri, sed in novo quoque Testamento licitum est jurare, uti hic jurat Apostolus. 1UI“

Secundo nota, quam gravi attestatione amoliatur a se suspicionem adulationis et avariti® : nihil enim veritatis praeconi ita necessarium est atque sinceritas, ct recta intentionis opinio ac fama, ut auditores sibi persuadeant non sua, sed se suamque salutem ab eo quaeri.

7. Cum possemus vobis oneri esse ut Christi Ver*, *i.* Apostoli : sed facti sumus parvuli. — Pro *sed,* latinius ct clarius diceretur *tamen* ; vel certe omissa vocula *cum,* retineri posset vocula *sed, q. d.* Poteram vobis oneri esse, sed malui esse parvulus.

Nota : Pro oneri *esse,* Græce est iv pá?« tvwu, quod *primo,* verti potest, *in pondere et auctoritate esse,* et hoc melius respondet ei, quod præcessit: « Non quærentes ab hominibus gloriam. » Unde Ambrosius legit, non oneri, sed *honori esse ;* huic cnim statina opponit, subdens : « Sed facti sumus

parvuli. » *Secundo,* verti potest, graves esse tn *accipiendo sumptu ct alimonia* a Tbessalonlcensibus : de onere cnim nlimoniæ loqui Apostolum patet ex vers. 9, et ex eo, quod tam avaritiam, de qua prreccssit, quam fastum hoc versu a so amoliri nitatur Apostolus. Utrumque significat nostrum *oneri esse,* scilicet graviter et ex auctoritate exigere tam honorem, ait Chrysostomus ct Syrus, quam sumptum , ait Theophylactus ; utrumque cnim jure naturæ et divino præstare iiebent catechumeni et discipuli suis magistris, Apostolis et praeconibus, a quibus docentur ct instruuntur. Hebraeum cnim 133 *cabad,* tam onerare, quam honorare significat. Unde illud Decalogi,

Ab ilebrìi» ho tnromu: cori

XX : « Honora patrem et matrem » (ubi pro *honora* in llebræo est N35 *cabbed),* verti potest, Onera patrem et matrem, debito scilicet honore et alimonia, ac muneribus : est enim honor onus quoddam, quod honorantes honoratis praestare debent.

Sed facti sumus parvuli. — In Græco duplex est lectio, ct utramque tangit Theophylactus. Quædam exemplaria legunt v&na, id est *parvuli ;* quædam wnoi, hoc est blandi, comes : sed eodem redit utraque lectio ; *q. d.* Non fui severus manntas s. gjster et exactor tam honoris, quam sumptus

Mira eo. qu? ommi «ibi chvimit.

Pro raca prædicationo a vobis debiti, sed factus sum vobiscum quasi parvulus, comis, blandus, imo quasi nutrix aut mater, quæ cum infante suo balbutit ct colludit, eumque alit ac fovet : sic enim et ego quasi nutrix blandissima et amantissima balbutiens de deitate ct humanitate Christi, ct blanda cœli præmia quasi lac vobis ingerens et promittens, vobiscum quodammodo collusi, ac vftbis me meaque omnia impendi, adea ut cupcrem cum Evangelio animam meam vobis tradere, ut sequitur. Ita Chrysostomus, Ansclmus, Theophylactus.

Comito ornai doctorem.

Nota *primo :* Apostolum, Episcopum, Doctorem maxime decet ct ornat comitas, affabilitas ct suavitas morum. Apostoli cnim est neminem suo fastu et supercilio gravare, sed lenitate omnes definire sibiquo devincire : sic enim quoscuinquc volet, flectet cos, vitamque cum suis aget tum utilissimam, tum suavissimam. Vide do suavitate amicitiæ disserentem hic Chrysostomum, / iom.2, ante finem. Quin ct Gentiles idipsum docuerunt. Antalcidas, inquit Plutarchus, in *Lacon, apophthegmat.,* rogatus, quo pacto quis maxime placere possit hominibus? Si, inquit, loquatur illis jucundissime, præstet autem utilissima. Reprehendendi sunt, qui cum rc sint fideles, tamen officium orationis asperitate corrumpunt : his pejores sunt, qui sermone benigni, re lædunt : pessimi vero, qui cum verbis molesti sunt, tum factis noxii.

Ven. 8.

8. Ita desidfuantes vos. — Græce Ifuipíiuw, id est cum affectu desiderantes; vel, ut Vatablus, affectu propensi in vos. Theophylactus legit ¿jutujjubv, id est obligati vobis vobisquo agglutinati : compositum enim est ¿aiípcpoi abíueü, hoc est simul, et «?», id est complico, connecto.

Cupide volebamus tradere vobis non solum Evangelium Dei, srd etiam animas nostras, — ut nimirum animam, id est vitam, pro vobis per martyrium profunderem. Verum quia dicit « tradere vobis, » non autem, pro *vobis,* et quia amorem nutricis hic se æmulari dicit, planius et efficacius sic accipiemus, *q. d.* Ita vos quasi fœtus meos, ego quasi mater et nutrix amo et depereo, ut non solum lac ct ubera meat sed et animam meam, si possem, vobis tradere cuperem : amor enim suHIMus totum se in amatum transfert, et hæc est summa amicitia, qua se totum amicus amico communicat. Hinc Christus, ut summum nobis amorem ostenderet, animam suam ac seipsum totum nobis in Eucharistia communicavit, ac in dies communicat : sed hoc nec Paulus, nec alius homo facere potest re ipsa, sed volo tantum ct desiderio. Sic S. Job domesticis suis se tam amabilem et charam fuisse dicit, ut cuperent sua carne vesci ac fruí. « Si non dixerunt, ait cap. XXXI, 31, viri tabernaculi mei: Quis det de carnibus ejus, ut saturemur? » quæ phrasis ct hyperbole tantum ingentem in cis Jobi amorem et desiderium significat; nec cnim rc ipsa et efficaciter ejus vesci carnibus voluissent

Min» 3. amor iQ >00g.

9. Nocte ac die operantes. — Græca addunt -pip, « nocte enim et die operantes, » et sic sensus est clarior : est cnim hic nova sententia.

10. Quam sancte. — Græce ¿gUk, id est, quam sancte, pie , timorate, quanta religione, reverentia ac cultu Dei; g, d. Memor semper me Dei negotium in ejus oculis agere.

Vîri-

Juste, —ut nemini injuriam fecerim, sed cuique, quod suum est, tribuerim.

Et sine querela, — id est inculpate, ita ut nemo de me queri potuerit.

Vor is, qui credidist is, fuimus — id est vobiscum versati sumus, vobiscum nos gessimus: amplo enim ct varie sumit Græcum ad instar H'H *haia* Hcbræorum, ut dixi vers. 5.

11. Unumquemque vestrum (refer ad « dopre- Ven.il. cantes ct consolantes ») testificati sumus, — id est obtestati sumus et rogavimus, sicut a pater solet filios » charissimos rogare et obtestari, ut digne suis majoribus vivant. Notat S. Chrysostomus to *unumquemque vestrum,* atque stupens exclamat : «Papæ! in tanta multitudine neminem omittit: non parvum, non magnum; non divitem, non pauperem. » Imitentur Paulum Parochi ct rectores animarum, ut singulas, cimi opus est, visitent, doceant, hortentur, consolentur. Sic enim pastor oves singulas inspicit, pascit, dirigit.

12. Testificati sumus (id est obtestati sumus : Ven iî* ita Theophylactus) ut ambularetis digne Deo, qui vocavit vos in suum regnum et gloriam. — Magnum eis stimulum addit ad patientiam persecutionum ct omnem virtutem, dicens : « Digno

Deo, qui vocavit vos in suum regnum. » Si enim ari regnum nos vocat Deus, et regnum cœlcste, illudquo divinum et ælernum, quis pro hoc regno non ferat bonorum jacturam, exilia, verbera, mortem denique ipsam? ita Chrysostoinus el Theophylactus. Qui bene ponderat et æstimat quid sit Deus, quid sit homo, quæ hominis erga Deum obligatio, quam purus ac sanctus sit Deus, quamque pure ct sancte a nobis Christianis coli velit: hic sciet, quid sit digne ambulare Deo.

Secundo, alium stimulum addit subdens :

Ven. 13. *Cis** **ACCEPISSETIS A NOBIS VERBUM AUDITUS DEI.** Qnrdrr-.— " Auditus, » scilicet vestri, quo vos a me í.n B». verba Dei audistis; vel potius, «verbum auditus Dei » est verbum auditum a Deo, scu, quod ego et Apostoli a Deo audivimus et accepimus. Sic Isaías, cap. un, vers. 1, ait : « Domine, quis credidit auditui nostro ? » hoc est sermoni nostro, quem a te, Domine, audivimus (I).

ACCEPISTIS ILLUD, NON UT VERBUM HOMINUM, SED (sicut est vere) vehbum Dei. — llinc patet, quod inm for- objectum formale fidei, sit revelatio non homi- BuitSJri n|s vel angeli, sed Dei; sive, esso dictum, au- bu.kL ct revelatum a Deo, ul si quæras a fideli : Cur credis Deum esse trinum in personis, et unum in substantia? ipse, si præciso et forraaliter respondeat, dicet : Id credo, non quia hoc Ecclesia docet, non quia Apostoli, non quia Patres hoc docuerunt; sed quia hoc dixit et revelavit de so Deus. Sicut enim verbum legali fidem habet apud eos, ad quos legatus mittitur, non quia legati verbum est, sed quia verbum est regis, qui legatum misit ad hoc verbum proloquendum, ut non tam legatus, quam rex per legatum loquatur : sic et verbum Pauli ct Apostolorum fidem habet, non quia Pauli, sed quia ind. «d- cst› Q'" Paulum misit ac per Paulum turaru- loquitur. Atque hinc oritur certitudo fidei, quæ tub a- nos je articulis, quos fide credimus, ita certos dtl' reddit, ut id omne negare malimus, quod sensus nobis dictat, quod scientia nobis demonstrat, quod omnes homines et angeli dicunt, quam id negare quod dictat tides : nititur enim tides Deo revelante, quæ prima ct infallibilis est veritas, cui omnis alia veritas cedere debet.

Qn (Deus) operatur in vobis, qui credidistis. — Griece wanúcuam, *qui creditis.* «Operatur, » supple /idem, ut credatis, ct credere pergatis verbis meis, caque excqui satagatis. Ha Anselmus.

v-n.ia. Ecclesiarum Dei, quje sunt in Judæa in Cimbro Jesu , — id est quæ in fide et religione Quisti Jesu sunt perseverantes, juxta *Can.* 37.

Quia eadem fassi estis et vos a contribulibus **VESTRIS, SICUT ET IPSI A JUDAUS.— Græcum «rjpYJ-lirir» magis significat cos, qui ejusdem sunt** gentis, quam tribus : Intclligit enim Judrnos, ut patet ex vers, scq., Thessalonica? indigenas, qui uti persecutionem iti Paulum concitarunt, *Actor.* xvn, 5, ita deinde eamdern derivarunt in Christianos a Paulo conversos, ut illi bonis mulct.lrentur ct proscriberentur : hoc enim in Judæa Christiani passi sunt a Judaeis, ut palet *Ihbr.* X, 21 : « Rapinam, ait, bonorum Vestrorum cum gaudio suscepistis. »

15. Qui (scilicet Judaei) et Dominum occiderunt yCTI, 1S, Jesum, et Deo non placent (id est maxime displicent, per miosin), et omnibus hominibus (id est omnium hominum saluti) adversantur (quia scilicet Christo Salvatori, illius Evangelio, noblsquo ejus praeconibus pertinacissime resistunt, et ardentissime persequuntur), prohibentes nos Gen- VerJ. te. Tinus loqui ut salv.e fiant , — ut sequitur. Ita Chrysoslomus, Theodorelus, Ansclinus.

Ut impleant peccata sua semper. — Nota, vt *ut* non finem, sed consecutionem significare hic, uti et alibi sæpe, *q. d.* ili Judaei continuo peccata peccatis tam parentum, quam suis, inaxime illis, quibus Christum occiderunt, accumulant quasi hereditaria improbitate, quoad impleant mensuram, quam designavit Deus, ut ea impleta, omnia eorum peccata simul ct pleno puniat eversione totius geniis per Titum et Romanos.

Nota *secundo :* Hac phrasi, « implere peccata noia »it sua, n semper significatur hærcditarla impietas, imploro quasi natura tota sit corrupta ct depravata. pcwaU

Tertio, hinc patet, Deum urbibus, regnis, el Monsur* a pari proportione impiis privatis, certum sta- pernotuisse peccatorum cumulum, ad quem pœnam bs“”0^* vel vindictam differt, donec impleatur, ul illo at<u ¡n¿ impleto, omnia simul et perfecte vindicet et cas–r' tiget. Idem patet *Genes,* xv, 16, ubi Deus terram Chanaan Abrahæ promissam, ei dare distulit per p«uuu quadringentos annos : « Necdum enim, inquit, complet® sunt iniquitates Amorrhæorum usque ad præsens tempus, » *q. d.* Post quadringentos annos complebuntur Amorrhæorum iniquitates, tumque eos exscindam, ct te, id est posteros tuos llcbræos, in terram eorum inducam. Sic *Mattis,* XXIII, 32 et 35 : « Et vos impleto mensuram patrum vestrorum,» ul, sicut illi Prophetas occiderunt, ita vos meet Apostolos occidatis, «ut veniat super vos omnis sanguis justus, qui effusus est super terram, a sanguine Abel justi usquo ad sanguinem Zachariæ, filii Barachiæ, quem occidistis inter templum ct altare. » Ubi adverte, patres cum filiis unum censeri civili æstimatione. Unde parentum merita vel demerita in filios redundant, ita tamen ut filii parentum peccata imitantes non gravius puniantur, quam propria peccata demereantur : dicuntur nihilominus filii parentum peccata luere, quia parentes improbos iipitanlur, itaque cumulum peccatorum a Deo vindici® designatum adaugent ct implent, ut illius ira in eos tum desæviat, quæ non desævisset, niai parentum peccata ad hunc cumulum ct

(I) Ffluvi auditu», Grec.)jrpç àxcr,;, id est *doctrina* au/ *tn,* n tipUciter tot pro vel áwñ, alterutro reJiiulmU.

nd hanc mensuram conficiendam præccssissent.

Pnpki Wclfctil'' Pervenit. — Duplex liic est lectio : alii legunt, prævent? ; alii et melius, *pervenit.* Ita Romana, Syrus, Valablus et alii.

Ira (id est ultio : grajee *i* Jftí, 7. *d.,* ait Tlicophyl.ictus : Ira illa ct ultio insignis et inevitabilis, quam eis praedixit ct comminatus est Christus) in finem, — id est ad extremum (hoc enim est Hebræum FIS*?7 *lanetsarh,* quo alludit Paulus), 7. *d.* Extrema, perpetua et implacabilis ira Dei pervenit in JudæOs, quia scilicet a Deo destinati sunt ct jam vicini exitio præsenti per Titum (vigesimo enim anno ab hac scripta epistola Judaeam evertit Titus), et «eterno gehenn® per Christum. Ita Anselmus, D. Thomas ct alii. Ubi adverte : Hæc ira ct ultio Dei in Judæos duplex est : prior culpæ, eorum scilicet in peccatis excfficatio, obduratio, reprobatio ; posterior pcenæ, excidium videlicet præsens, et æternum, ut dixi, gehennæ incendium.

Potest *secundo,* Græcum içtewi verti *occupavit, praevenit,* ut legit Ambrosius, et sic vertit Noster et alii, cap. iv, vers. 15, 7. *d.* Decretum Dei de ulciscendo peccata Judæorum, jam occupavit cos, ejusque exccutio brevi prievenict cos inopinatos, nihil sc*liccl ,a^e exspectantes, ut, cum ex toto orbe tempore Paschalis llierosolymam Judæi confluent, tunc subito a Tito in ea concludantur, obsideantur, ac penitus deleantur; uti contigisse narrat Josephus. Græcum enim significat aliquid subitum ct inexspectatum, quod melum et spem cogitalionemque hominis prœvenit ac prævcrtit.

jndæi per Tiab ira Dd-

Ven. (7. !"• Nos autem, fratres, desolati a vobis.— Græce àsopçanoOivrt; àç' ùgûv, id est disjuncti a vobis, et quasi patres vel matres filiis suis orbati et orphani facli. Ita Thcodorctus.

An tempos iiorae,— id est breve, horarium. Sic Horatius :

> Horæ momento cita mors venit, aut victoria Ixta.

Queritur hic Paulus, quod per Judæorum persecutionem tam cito a Thessaloniccnsibus avulsus fuerit, ct quasi fœlibus necdum satis provectis et adultis orbatus, *Actor.* xvn, 10.

Vers. ta. Otiomodo Ino<1° <¡.n fcoctoIU1"'

18« Sed impedivit nos Satanas.— QuæritS.Basilius in *llegìtl. brevior.,* intcrrog. 275, Quæ et quocl Sanctorum bona opera impedire pÓSsit Satanas? ac respondet : « Recto, ait, facta, quæ ¡n soia aniini voluntate posita sunt, hæo nullo modo impedire Satanas potest. Quæ vero ejusmodi, ad quæ consequenda necessaria est etiam opera corporis, in his plerumque etiam Deus nasci impedimenta permittit, vel probandi, vel detegendi causa illius qui impeditur : ut vel, si a recto proposito destiterit, convictus, qualis sit detegatur : ut hi qui supra petram fuerunt seminati , qui ad modicum tempus susceperunt quidem verbum cum gaudio, exorta autem tribulatione, slatini recesserunt; vel, si in redo perseveraverit, clarius appareat studium ipsius in recte factis, ut ipsius Apostoli, qui cum sæpe Romam petere decrevisset ef prohibitus esset, ut ipse fassus est, tamen catenas in ea voluntate permanere non destitit, quoad etiam effecit quod statuerat. »

19. Qi;.P. EST ENIM NOSTRA SPES, ACT GACDILM, ACT CORONA GLORIS? NONNE VOS ANTE DOMINCM (id est in conspectu Domini, coram Domino) nostrum Je- **SLM CliniSTLM ESTIS IN ADVENTU EJUS? — 7-** *d.* **Vos** estis spes mea, gaudium meum ct corona mea, non formalis, sed objectiva sive materialis, quia estis materia et objectum spei, gaudii et coronas mcæ : spero enim et gaudeo me in adventu Christi ad judicium ab eo recepturum coronam glori® pro labore vobis ad Christum convertendis impenso. **»«**

Nota *primo :* Cum ait Paulus : « Corona gloriæ,» respicit ad Hebræum r'‘HN£D *tipheret,* id est decus, ornatus, splendor, gloria, magnificentia. Noster interpres subinde dignitatem, subinde jactantiam , subinde pulchritudinem , sed crebrius gloriam vertit, ut *Psal.* lxxxvih, 18 : « Gloria (hebraico *tipheret)* virtutis eorum tu es; » ho? est, robur et decus eorum tu es, Domine. Et Isaias, LXii, 3 : «Eris corona (hebraico *tipheret)* glori® in manu Domini. » Sic Paulus Thessalonicenses hic vocat suum *tipheret,* id est suum decus, coronam ct gloriam. Fidet*» cinrü

Nota *secundo* contra Novantes : Si Paulus hic Thessalonicenses sine ulla Dei aut Christi injuria vocat suam spem, suum gaudium, imo suam coronam glori®, cur non possimus vocare et invocan* beatam Virginem, quæ mater Dei est et cceli regina, spem nostram, matrem misericordial, vitam ct dulcedinem nostram? Quid hic injurium est Christo ? imo quid non honorificum Christo ? Nonne gloria matris est Filii gloria? nonne mater intercedendo pro nobis apud Filium, per Filium consolationem, misericordiam, vitam et salutem nobis largitur? Advocatum in curia vocare possum spem causæ, aut veniæ obtinendæ : cur non possim ita vocare matrem Dei, quæ mihi advocata est in curia coelesti, et veniam ac gratiam mihi impetrare potest? Pie el vero S. Bernardus, serin. De *Nativ. B. Maria :* « Exaudietur, inquit, mater pro sua reverentia; exaudiet utique matrem Filius, et exaudiet Filium Pater. Filioli, hæc peccatorum scala, hæc mea maxima fiducia est, hæc tota ratio spei meæ. » B. virgo » m «pe», t*l°

Exclamat hic ex Chrysostomo Theophylactus : Nonne hæc sunt matrum verba, omnino misericordi® et charitatis visceribus inflammatarum, parvulos pueros suos alloquendum ? Non salis crai coronam dicere, ut dilectionis su® fervorem indicaret; sed apposuit gloriæ, sive gloriationis: hoc enim est Græcum

Ubi nota, coronam hic dupliciter accipi possa: *pritno,* pro ipso præmio bealitudinis, de quo gloriabatur Apostolus; secundo, pro ipsis Thcssalonicensibus a Palilo conversis, qui Paulum in die

judicii stipaturi sunt instar coronæ, de qua gloriabitur coram Deo, angelis et hominibus. De hac corona pulchre S. Gregorius, hom. *17 tn Evang. :* « Pensemus, ail, quod lucrum Deo fecimus nos, qui accepto talento, ab co ad negotium missi sumus. Etenim dicit: Negotiamini dum venio. Quale ei animarum lucrum de nostra negotiatione monstrabimus? quot ejus conspectui animarum manipulos de prædicationis nostra» segete illaturi sumus? Ponamus ante oculos nostros illum tante districtionis diem, quo Judex veniet et rationem cum servis suis, quibus talenta credidit, frnvum ponet.» Deinde coronam fidelium singulos Apossi. imra tolos cingentem describens subdit : « Ecce in jÎm' L majestate terribili, inter Angelorum atque Ar-Apr<toU changolorum choros videbitur. Ibi Petrus cum Judæa conversa, quam post se traxit, apparebit. *'•'■ Ibi Paulus conversum, ut ita dixerim, mundum ducens. Ibi Andreas post se Achaiam, ibi Joannes Asiam, Thomas Indiam in conspectum sui judicis regis conversam ducet. Ibi omnes Dominici gregis arietes cumanimanim lucris apparebunt, qui sanctis suis praedicationibus Deo post se subditum gregem trahunt. Cum igitur tot pastores cum gregibus suis ante teterni Pastoris oculos venerint, nos miseri quid dicturi sumus, qui ad Dominum nostrum post negotium vacui redimus, qui pastorum nomen habuimus, et oves, quas ex nutrimento nostro debeamus ostendero, non habemus? » Do hac corona plura dixi *Philip.* cap. IV.

20. Vos **EXIM ESTIS GLORIA NOSTRA ET GAUDIUM. Ver* î0,** — Similem Christi sententiam ex Evangelio secundum Hebræos citat S. Hieronymus in cap. v *ad Ephes.,* nimirum hanc : « Nunquam læti sitis, nisi cum fratrem videritis in charitate. » Vero S. Chrysostomus : « Nunquam, inquit, vel mater, vel pater, etiamsi in unum conspiraverint, amoremque suum atrinque commiscuerint, talem poterunt ostendero amorem, qui Paulo ex œquo respondeat : Gaudium, inquit, et corona. Magis, inquit, in vobis gaudeo, quam iu corono. »

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Docet se *ad Thessalonicense» misisse Timotheum, ut eos in fide confirmaret.*

Deinde, vers. 6, *redeunto ad se Timotheo, ex* **coque** *cognita illorum constantia, mire gavisum esse.*

Mox, vers. **9, pro** *eadem Deo gratias agit, oratque Deum ut eos revisere, et in fide perficere sibi concedat.*

Denique, vers **12,** *ad hoc Dei in eos benedictionem invocat, ut adaugeat eorum charitatem et sanctitatem.*

i. Propter quod non sustinentes amplius, placuit nobis remanere Athenis, solis : 2. et misimus Timotheum fratrem nostrum, et ministrum Dei in Evangelio Christi, ad confirmandos vos et exhortandos pro fide vestra, 3. ut nemo moveatur in tribulationibus istis : ipsi enim scitis quod in hoc positi sumus. 4. Nam et cum apud vos essemus, prædiccbamus vobis passuros nos tribulationes- < t et factum est, et scitis. 6. Propterea et ego amplius non sustinens, misi ad cogr - - ndam fidem vestram : ne forte tentaverit vos is qui tentât, et inanis fiat labor noster. 5. Nunc autem veniente Timotheo ad nos a vobis, et annuntiante nobis fidem et charitatem vestram, et quia memoriam nostri habetis bonam semper, desiderantes nos videre, sicut et nos quoque vos : 7. ideo consolati sumus, fratres, in vobis in omni necessitate et tribulatione nostra per fidem vestram, 8. quoniam nunc vivimus, si vos statis in Domino. 9. Quam enim gratiarum actionem possumus Deo retribuere pro vobis in omni gaudio, quo gaudemus propter vos ante Deum nostrum, 10. nocte ac die abundantius orantes, ut videamus faciem vestram, et compleamus ea quæ desunt fidei vestræ? 11. Ipse autem Deus et Pater noster, et Dominus noster Jesus Christus, dirigat viam nostram ad vos. 12. Vos autem Dominus multiplicet, et abundare faciat charitatem vestram in invicem, et in omnes, quemadmodum et nos in vobis : 13. ad confirmanda corda vestra sine querela in sanctitate, ante Deum et Patrem nostrum, in adventu Domini nostri Jesu Christi cum omnibus sanctis ejus. Arnen.

vui.1. 1. Propter quod nom sustinentes. — Græce h-t,-xín çqwwî, id est non amplius ferentes, supple, desiderium cognoscendi res vestras et vobiscum agendi, misimus hac de causa Timotheum, quasi internuntium ad vos.

Placuit nodis remanere Athenis, solis. — Dices : *Actor,* xvn, 15, dicitur Paulus ex Berœa et Thessalonica evocasse Silam et Timotheum ad se Athenas; ergo non remansit solus Athenis. Respondeo : Evocavit eos, sed statim remisit Thessalonicam ; quod, licet *Actor,* xvn non dicatur, hinc tamen colligitur, et ex eo quod *Actor,* xvni, 5, Silas et Timotheus dicantur rediisse ad Paulum non jam Athenis, sed Corinthi agentem : si redierunt, ergo jam post congressum mutuum, de quo *Actor.* xvn, 15, rursum discesserant ab eo.

Ven. s. 2. Ministrum Del — Græca et Syra addunt, x»l c-jvijqsfT.uwv, *et cooperatorem nostrum.*

Ad confirmandos vos, et exhortandos pro fide vestra, — id est pro stabililate et incremento fidei vestræ procurando. Ita Theophylactus.

Secundo simplicius, Græci et Syrus mp» capiunt pro Ciri?, hoc est super, quod respondet Hebraeo bp *al, q. d.* Ut confirmem et exhorter vos super fido vestra, vel circa fidem vestram, vel in fide vestra : hæc enim omnia significat Hebræum *al.*

Ver». J. 3. Ut nemo moveatur in tribulationibus istis (persecutionibus Judæorum et Gentium); ipsi enim scitis, quod in hoc positi sumus. — Syrus vertit, *ad hoc destinati sumus,* ad sustinendas videlicet persecutiones et tribulationes. S. Chrysostomus : «Nondixit simpliciter, inquit, Tentamur; sed, In hoc positi sumus; pro eo quod est, ad hoc facti sumus, hoc est opus nostrum, hæc nostra vita, et tu requiem quæris? » Dicat ergo cum S. Sebastiano quilibet Christianus illud, quod Jcrcmias de se in typo Christi et cujusquo Christiani dicit et canit *Thren.* in, 12 : « Posuit me (Deus) quasi signum ad sagittam, misit in renibus meis filias pharetræ suæ, » id est sagittas suas, puta tribulationes.

Dicat quivis patiens cum S. Job, cap. xvi, vers. 13 : « Posuit (Deus) me sibi quasi in signum, » id est in scopum, iu quem sua omnia tela conjiciant inimici. Audiant hoc omnes Christiani, ait Theophylactus, se nimirum ad hoc positos et vocatos esse, puta ad crucem cum Christo et pro Christo fortiter sustinendam. Sic fimus, inquit Chrysoslomus, milites Christi, si paticutiæ ariuis induamur.

Omnes ciirisüï- tnr «d cruœà. Sic fimus martyres Christi, si diabolum vincaciirisüï- hjUS . 8| enim pateris et sustines, fugiet diabolus, Prœdixitid Apostolus generali sententia II *Timoth.* ni, 12 : « Omnes, qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur.» Imo Christus ipse, Joan, xvi, 33 : « In mundo, inquit, pressuram habebitis; sed confidite, ego vici mundum. »

Dm me nujore» « liane rationem, ait Seneca, lib. *Dc Constantia S(,P,c,it,s'* sequitur Deus in bonis viris, quam in discipulis suis præceplores, qui plus laboris ab his exigunt in quibus certior est spes; et quam in militibus duces, qui optimos milites ad durissima mittunt. Sic ignem experitur in Mucio, paupertatem in Fabricio, exilium in Rutilio, tormentum in Regulo, venenum in Socrate, mortem in Catone. Ut severi parentes filios durius educant, ita Deus suos, idque ut inde, imo doloribus et damnis, colligant robur. Dicant hi ergo : Digni visi sumus Deo, in quibus experiretur quantum humana natura pati possit (imo quantum et gratia et amor Dei possit). Ecce par Deo dignum vir fortis cum mala fortuna compositus; ecce spectaculum Deo dignum. » Hæc et plura sparsim Seneca loco citato. crna»i 001

5. Propterea et ego amplius non sustinens (desiderium scilicet agnoscendi fidem et res vestias : de quo vers. 1) misi (Timotheum) ad cognoscendam FIDEM VESTRAM.

Ne forte TENTAVERiT vos (et tentando vicerit, ac de fide aut constantia dejecerit) is qui tentât. — Græcum *i* est participium, quod more Hebræo ponitur pro nomine wmjxsttí, id est ille tentator, qui Christum et Sanctos omnes tentavit et tentât, cujusque ars tentare est, puta Satanas, de quo *Matth.* iv, 3.

8. Quoniam nunc vivimus, si vos statis in Do- Ver». «. mino, — *q. d.* Licet ad mortem usque affligamur, dum tamen audivimus vestram constantiam et fidem, quam habetis in Domino, quasi revivisci-mus et a mortuis excitamur.

Exclamat hic Anselmus : « 0 quam mollia viscera gestabat Apostolus, quando circa filios suos tanto æslu amoris inhiabat, ut diceret: Nunc vivimus, si vos statis in Domino ! Metuebat nimis, ne sui discipuli in prædicatore suo tot persecutionum probra cernentes, fidem in Deo despicerent, contra quam imminentes passionum contumcliæ praevalerent. Et idcirco minus dolebat in tormentis, sed magis filiis de tormentorum suorum tentatione metuebat : parvi pendebat in se plagas corporis, dum formidaret in filiis plagas cordis. » Et paulo inferius : « Securus erat de mercede sua, etsi discipuli caderent, et tamen velut si in casu illorum mercedem sui laboris perderet, in statu ipsorum dixit se vivere : nolebat enim vivere illis cadentibus, sed illis stantibus in Domino, ut fructus ejus esset illis integer, et merces ejus apud Deum plena gaudiorum. »

9. Quam gratiarum actionem possumus Deo re- v«*.». TRIBUERE PRO VOBIS (de VObis) IN OMNI GAUDIO (super omni gaudio), quo gaudemus propter vos (in fide inter adversa constantes) ante Deum nostrum, — coram Deo nostro : hoc enim est Græcum

10. Nocte ac die abundantius (i«i? ix K»pt<ro«i, Ver», «a *q. d.* Super ex abundanti, id est, ut Ambrosius, abundantissime, eximio, mirifice, supra modum : ita Vatablus) orantes, — id est, oramus. Hub; ci enim participium usurpant pro indicativo.

UT HDEaMLS FAGUM VESTRAM, ET COMPLEAMUS B>

qüjb desunt *mei vbstrjb.* — *Græce est,* xol xx-rxprtaxc rx *fafwtta rf,; ziçtu;* 6jiûv, *q. d.* Ut pcrficiamartos, membra et compagines, quæ adhuc desunt / Idei vestra*, ut ita corpus fidei vestræ integretur et omnibus suis partibus quasi membris perficiatur : Græcum enim xarxpríoxt, dicitur do corPore quod suis artubus ct membris integratur, completur ct perficitur. Eodem sensu *dixit* car. Paulus se implere r« ôçî^xxtx , id est ca quæ desunt passionibus Christi, *Coloss.* i, 24, *q. d. Opto* vos videre, ut *imperfectam* evangelizalionem meam et instructionem vestram, quam ob Judæorum persecutionem abnnnpero coactus sum, absolvam ct perficiam.

Vrmit. 12. Vos autem Domines multiplicet, — ut numerus fidelium, quem relinquere coactus sum, multiplicetur et numero augeatur.

Er ABUNDARE FACIAT CHARITATEM VESTRAM IN INVICEM, et in omnes. — Ita Romana, sed Grajea habent, xii **rj**áq*iwn* ii; xUxXcv;, xxl ei; xxv-tx;, id èst et abundantes, sivo exuberantes faciat mutua inter vos charitate, ct in omnes : sed mutato licet casu, eodem tamen redit sensus.

Quemadmodum et nos in vodis, — supplo, charitate jam dicta abundavimus. Ita Anselmus.

13. Ad confirmanda corda vestra (potest ad VcrMi» Paulum referri, *q. d.* Charitate abundavi in vos, ut confirmarem corda vestra in sanctitate. *Secundo ct* melius, referas ad Deum, *q. d.* Deus abundare faciat charitatem in vobis ad hoc, ut confirmet corda vestra), sine querela (græce ¿pipimi»;, id est irreprehensibilia) in sanctitate (ut scilicet ita in sanctitate confirmata sint, ut nemo do eis, corumquo impuritate aut vitio queri possit, idquo) ante Deum (id est coram Deo, ita ut Deus nihil in cordibus vestris culpare possit, sed lota esse sancta judicet), in adventu Domini nostri Jesu Christi, — supple, ut sint et inveniantur corda vestra sancta et sine querela in adventu Christi, quo cum omnibus Sanctis veniet ad judicium. Apostolus enim spiritu plenus conglomerat lue multa, quæ allectus suggerebat, nec de verbis est sollicitus, sed verba nonnulla subticet et subaudit , juxta *Can.* 38.

Vere S. Chrysostomus hio, *homil.* 4 : ‹‹ Paulus, inquit, cum videret dilectorum quorumdam lacrymas, ita perfringebatur ct conterebatur adamas ille, ut diceret : Quid facitis flentes et conterentes cor meum? Nam omnibus resisto, unaAcf.xxi» dempta dilectione : illa me vincit et superat.»

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit hortari ad vitam Christianam, puram et sanctam, atque ad fugam fornicationis.
Secundo, vers. 9, *refricat cis studium charitatis fraterna!, et vers.* 11, *fugam otii et laborem manuum.*
Tertio, vers. 12, *agit de fide et spe resurrectionis : scilicet ne contristentur in sua vel suorum morte, asseverat, quod fideles pie mortui brevi resurgent, ita ut non tam mortui quam dormire videantur; quodque Christo cum tuba Archangels venienti ad judicium omnes simul occurrent in aera, ut semper cum eo sint et regnent in cocto.*

1. De cætero ergo, fratres, rogamus vos et obsecramus in Domino Jesu, ut, quemadmodum accepistis a nobis, quomodo oporteat vos ambulare ct placere Deo, sic et ambuletis, ut abundetis magis. 2. Scitis enim quæ præcepta dederim vobis per Dominum Jesum, 3. llæc est enim voluntas Dei, sanctificatio vestra : ut abstineatis vos a fornicatione, 4. ut sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione et honore, b. non in passione desiderii, sicut et Gentes, quæ ignorimi Deum : 6. et ne quis supergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem suum : quoniam vindex est Dominus de his omnibus, sicut prædiximus vobis, et testificati sumus. 7. Non enim vocavit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem. 8. Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum : qui etiam dedit Spiritum suum Sanctum in nobis. 9. De charitate autem fraternitatis non nccesse habemus scribero vobis : ipsi enim vos a Deo didicistis ut diligatis invicem. 10. Etenim illud facitis in omnes fratres in universa Macedonia. Rogamus autem vos, fratres, ut abundetis magis, 11. et operam detis ut quieti sitis, et ut vestrum negotium agatis, et operemini manibus vestris, sicut præcepimus vobis; et ut honeste ambuletis ad eos qui fons sunt, et nullius aliquid desideretis. 12. Nolumus autem vos ignorare, fratres,

de dormientibus, ut non contristemini, sicut et cæteri qui spem non habent. 13. Si enim credimus quod Jesus mortuus est, et resurrexit : ita et Deus eos, qui dormierunt per Jesum, adducet cum eo. 14. Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quia nos, qui vivimus, (pii residui sumus in adventum Domini, non præveniemus eos qui dormierunt. 15. Quoniam ipse Dominus in jussu, et in voce Archangeli, et in tuba Dei descendet de coelo : et mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi. 16. Deinde nos, qui vivimus, rpii relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera, et sic semper cum Domino erimus. 17. Itaque consolamini invicem in verbis istis.

Vers. i. ' 1. Ambulare et placere Deo. — Hade Henoch dicitur, *Genes. v,* vers. 22: «Ambulavit Henoch cum Deo, » *q. d.* Henoch ita sancte et pie vixit, quasi Deum semper præsentem præ oculis haheret, et revereretur; ideoqnein omni opere cautissimus, modestissimus, religiosissimus semper incedebat, eratquo Deo, Deiquc voluntati per omnia consentiens, perinde ac homo cum homine amico, vel domino suo ubique et indivulse inambulans, illi per omnia consentit, illi in omnibus se conformat. Unde tulit et rapuit cum ad se Dominus, tanquam alliorem terra, Deo angelisque dignum, imo familiarem. Hinc Abrahæ mandat Deus, Genes, xvii, 1, dicens : « Ego Deus omnipotens, ambula coram me, et esto perfectus. » Magna ars et sapientia est nosse ambulare cum Deo.

Sic ET AMBULETIS, UT ABUNDETIS MAGIS, — *q. d.* Rogo vos ut sic conversemini, ut in dies profi-ciatis in via incepta, scilicet ut concminl quotidie vosipsos superare, progredi et excellere in vita ct virtutibus Christianis. Ita Anselmus. Græca non habent vi sic *et ambuletis,* sed tantum w* «t-pwcifaT» (xôAXcx, id est, ut abundetis magis, supple, in hac ambulatione et placentia (ut ita loquar) Dei. Chrysostomus et Theophylactus sic explicant : Ut abundetis magis, id est, inquiunt, ut aliquid supra mandatum cupiatis facere, ut imperata superetis; quemadmodum enim terra non ea solum semina, quæ accepit, reddit ct profert : sic animus non debet in acceptis consistere, sed ea etiam transcendere. »

Cbriiti»-ttir D^«i ambukro inTuvir-

Nota : Christiani est non stare, sed ambularo cl Pro^ccrc semper in virtute et vita Christiana, ut sibi quotidie dicat illud *Psal.* lxxvi, 11 : « Dixi : Nunc cœpi; » et illud *Psal.* lxxxiii, 8 : « Ibunt dc virtute in virtutem; » hebraico S'il Sn S'HO *mechad el chad,* id est, ut Hieronymus vertit, *ibunt de fortitudine in fortitudinem,* quia scilicet, flent indies gratin Dei fortiores, ut ascendant in Sion, id est in coelum, ubi palam videant Deum deorum. Pulchro S. Bernardus *ad Drogonein,* epist. 34 : « Nemo, inquit, perfectus est qui perfectior esse non appetit; et in eo quoque perfectiorem sc probat, quod ad majorem tendit perfectionem. »

▾ «». i. 2. Scit is enim quai præcepta dederim vodis per Dominum Jesum, — id est per auctoritatem et mandatum Domini Jesu, ego Paulus quasi legatus Jesu praecepta vobis dedi; *q. d.* Præcepta, quæ præcepi, non mea sunt, sed Christi ; Christus est legislator, ego Christi sum præco : multa enim fidei, virtutum et Sacramentorum mandata in particulari vobis et Christianis aliis proponenda ct promulganda tradidit mihi Christus, reliqua mihi sancienda demandavit, jussitque ut eas leges Christianis præscriberem, quas eis, pro rerum exigentia, convenire putarem. Sic vulgo dicit aula vel parlame.ntum se ferre legem vel edictum *par le Roí,* id est per regem, quia regis vice, nomine et auctoritate legem vel edictum fert ct sancit.

3. Hxc EST ENIM VOLUNTAS DEI, SANCTIFICATIO Ver». a> VESTRA, UT ABSTINEATIS VOS A FORNICATIONS. — Nota *primo :* Dei voluntas hic intelligitur non illa, quæ dicitur beneplaciti, qua Deus creat et facit quidquid illi lubet et placet, sed illa quæ dicitur signi, qua scilicet significat Deus quid velit et jubeat nos facere, scilicet ut studeamus sanctitati.

Secundo, integra « sanctitas, n inquit S. Dio- Quid nysius, tam in Deo, quam in nobis et angelis, « est «mcuu»* ab omni inquinatione libera, incontaminatissima et perfectissima puritas. » Et sic sanctitas opponitur cuivis peccato, estque virtutum omnium completio. Hic vero, et I Cor. vn, 34, sola castitas dicitur sanctitas ; opponitur enim hic et vers. 7, fornicationi et immunditiæ. Unde et subdit : « Ut sciat unusquisque vas suum possidere in sanctificatione, » id est in puritate ct castitate, ut mox dicam. Ratio hujus nomenclaturas est hæc, quod, sicut libido est bestialis, pudenda et maxima impuritas : sic e contrario castitas, summa est ct maxima puritas, quæ hominem angelicum facit; imo eum efficit templuin Spiritus Sancti, ut insmufi* Apostolus, vers. 8. Hinc et Poeta, Ænetd. XI :

Tuque ô sanctissima conjux,
Felix morte toa.

« Sanctissima, v id est *castissima ;* et *Æneid.* XU :

Saneh ad v(* anima, atque istius inscia culpa
Descendam;

« Sancta, » id est *pura et casta.*

Preclare S. Cyprianus; tract. *De Orat. Dominica,* explicans illud, *Fiat voluntas tua:* «Voluntas, ait, Dei est quam Christus et fecit et docuit: humilitas in conversatione, stabilitas in fide,

verecundia in verbis, in factis justitia, iu operibus misericordia, in moribus disciplina, ipjuriam facere non nosse, ct factam posse tolerare ; cum fatribus pacem tenere, Deum toto corde diligere, amare in illo quod pater est, timere quod Deus est ; Christo nihil omnino præponere, quia nec nobis quidquam ille præposuit; charitati ejus inseparabiliter adhaerere, cruci ejus fortiter ac fidenter assistere : quando de ejus nomine et honore certamen est, exhibere in sermone constantiam, qua confitemur ; in questione fiduciam, qua congredimur; in morte patientiam, qua coronamur. Hoc est cohæredem Christi esse velle, hoc est præccptum Dei facere, hoc est voluntatem Patris adimplere. »

4. Ut **SCIAT UNUSQUISQUE VESTRUM VAS SUUM POSSIDERE IX SANCTIFICATIONE ET IIONORE. — QuæritUF,** quodnam hoc vas? S. Augustinus, lib. I De Nuptius et *Concupite.,* cap. vin, et lib. IV *Contra Julian.,* cap. X, et lib. V, cap. ix, per *vas* uxorem accipit, *q.d.* Quisque honeste et caste uxore sua utatur. Sic Proverò, v, 15, dicitur: a Bibe aquam de cisterna tua. » Ubi Septuaginta vertunt, / Hi, *bibe aquam de vasis tuis,* cujus loci sensus hic est: voluptatem conjugii castam, puram et fcecundam hauri de uxore tua, quæ tibi sit instar cisternæ, ct vasis puri carentis luto fornicationis, zelotypia?, morositatis, etc. Ila Beda, Jansenius et alii in dictum locum. Sic S. Petrus, *epist.* I, cap. m, vers. 7, monet maritos ut uxoribus quasi infirmiori vasculo condoleant ct condescendant. Pari modo videtur hic jubere Apostolus viris, non tantum ut alieua uxore abstineant, sed etiam ut sua, quasi vase sancto, caste et moderate utantur : « Præcipitur, ait Hieronymus, aut potius Rabanus in cap. i *Viren.,* viris, ut certa concubitus norint tempora. Nam, ut ait Ecclesiastes, tempus amplexandi, ct tempus longe fieri ab amplexibus. Caveat ergo uxor, ne victa libidine alliciat virum; et maritus, vim ne faciat uxori, putans omni tempori subjectam sibi esse debere conjugis voluptatem. Unde et Paulus ait : Ut noverit unusquisque vesirum vas suum possidere in sanctitate. » Nam, ul puktoc ait Xistus philosophus : a Adulter est uxoris amator ardentior.

Verum quia apud Thessalonicenscs multi, praesertim juniores, erant adhuc cælibes et sine uxore, Apostolus autem cuique hoc vas tribuit; generalius et melius cum Chrysostomo, Theodoreto, Theophylacto, Ambrosio, OEcumenio, Anselmo, ut per vas accipiemus corpus, quod generatim phrasi Hebrœa dicitur vas, id est instrumentum hominis : sicut enim faber sua regula vel trulla quasi instrumento utitur ad omnem fabricam, ita anima utitur corpore quasi instrumento et organo ad omnes suas actiones, adeo ut nec iutelligere quidem possit sine sensibus et phun,-tasinatibus corporeis. Sic Plato dixit corpus esse vas anima», $•«; uiûtur Paulus vas electionis, id est instrumentum a Deo electum ad conversionem Gentium. Sic *Genes,* xlix, Simeon ct Levi dicuntur *vasa,* id est instrumenta, *iniquitatis,* hoc est iniquas cœdis et vastationis Sichimorum. *Vel secundo,* corpus dicitur vas animæ spedalini ct proprie, quia sicut vas recipit ct continet vinum, ita corpus recipit et continet animam. Et sicut vas sordidum ct putidum vinum ipsum afficit ct corrumpit, ita corporissordes, pollutiones et libidines inquinantanimam. Hinc est illud Apostoli, i *Cor.* vi, 18: «Omne peccatum quodeumque fecerit homo, extra corpus est; qui autem fornicatur, in corpus suum peccat : » quia illud polluit, sordidat, contaminat. Sic David, I *Reg.* xxi, petens a pontifice sibi ct suis dari in necessitate famis panes propositionis, cum ille peteret : « Si mundi sunt pueri, maximo a mulieribus? » respondit : a Continuimus nos ab heri et nudiustertius; et fuerunt vasapuerorum sancta, » id est corpora impolluta. « Porro via hæc polluta est, » *q. d.* Usus hic laicus ct pollutus est, ut scilicet ego ct mei socii, qui sumus laici, vescamur panibus propositionis, quibus solis sacerdotibus vesci licet ; a sed sanctificabitur in vasis, » id est non polluetur panis hic, sed sancto recipietur in sanctis ct puris corporibus nostris, in hac necessitate famis, qua etiam laicis licet vesci panibus sanctis. Ita Abulcnsis ibi.

Vult ego Apostolus hic, ul « quisque vas, » id est corpus, « suum possideat » quasi dominus (non autem quasi servus serviat cupiditatibus corporis) « in sanctificatione et honore, » id est sancte, hoc est caste et honeste, « non passiono desiderii, n id est non in affectu libidinis, ut scilicet mens non serviat desideriis carnis, sed caro serviat rectis voluntatibus mentis, ait Anselmus. Ita Philosophus ille dixit adolescenti cuidam voluptuario : Non pudet te, cum sis ingenuus, facere mancipium corporis tui? Anadiareis quoque statuis inscribebatur : Liugure, ventri, pudendis temperandum ; quod maximorum malorum causa sit lingua cffrænis, ct luxu nihil turpius, et libido pecudem ex homine reddat: testis Laertius, lib. I, cap. ix. Aliter Chrysostoinus et Theophylactus per passiones desiderii, accipiunt delicias; opes, otium, socordiam, et quidquid concupiscentiam inflammat : his enim amputatis, tuta est castitas tam mentis, quam corporis.

6. ET NE QUIS SUPERGREDIATUR, NEQUE CIRCUMVENIAT IN NEGOTIO FRATREM SUUM. — Nota : Non agit Apostolus do fraude, avaritia et injustitia opum, sed de injustitia ct fraude tori, id est de adulterio ; agit enim de libidine et immunditia. Adulterium ergo vocat supergressionem ct circumventionem. Supergressionem, id est prævaricationem et oppressionem, qua quis proximi torum invadit superscandendo (hoc enim est Græcum trnif&úww) et adulterando ; idem circumventionem vocat, qua quis fraudulenter usurpat uxorem alterius, quæ Græce hic dicitur kXict iÇî», id est nimia cupido habendi non opes, sed pellices : qui enim sua uxore contentus non est, sed

alias appetit et invadit, is wWtxrtî. Ha Chrysostomus, Theodoretus et Hieronymus, in cap. iv *Ephes.,* vers. 19; ibi enim sive, ut Noster vertit, « avaritiam, » pro illicita et immodica Venereorum cupiditate usurpat Apostolus, ut ibi dixi. Cum ergo ait hic : « in negotio, n intellige fornicationis. Sic Græcis vocatur fornicatio, æquo ac Latinis, ut cum dicunt rem habere cum meretrice : sic ea k in ab Italis vocatur *negotium* , honesta aposiop Jd. Sic S. Clemens, lib. III *Constit. Apost.,* cap. n: « Adolcscentiores, ait, viduta in gradum vionalem ne cooptentur, ne excusando non posse continere fervorem adolescenti, aliquando ik nim nubentes, in negotio (id est libidine et cop ila, uti ibidem explicat Turrianus) sint. » Unde explicans subdit : « Subveniendum est illis, ne 'scusando se derelinqui, iterum nubentes negotio turpi implicentur (i), n

Ver». 7. 7. Non enim vocavit nos Deus in (ad) immunditiam, **SED IN (ad) SANCTIFICATIONEM, — id CSt** castimoniam. Christianismus enim est professio castitatis et detestatio libidinis, ita ut Gentes libidinibus addictæ cis renuntiare debeant, et castitatem amplecti, cum baptismum et Christianismum suscipiunt; ideoque in baptismo dat cis Deus Spiritum Sanctum, uti subdit Apostolus.

Ven.«. 9. De ciiaritate autem fraternitatis, — id est fraterna. Est hebraismus : Hcbræi enim omnes suæ gentis vocant *fratres.* Hinc pari modo Christiani quilibet alios Christianos compellare et complecti debent ut fratres, tum aliis nominibus, tum hoc praesertim, quod cumdem habent patrem , scilicet Christum, et eamdem matrem, scilicet Ecclesiam. Hæc fuit ohm et esse debet çiXa-Jûçt* Christianorum. Zeno, rogatus quis esset amicus? respondit : *Alter ego.* Alexander ad niairem Darii, quæ ex errore Hephæstioncm honoraverat pro Alexandro, dixit : *Nihil est, o mater, quod turberis : nam et hic Alexander est.* Quid dicat Christianus ?

Amirii» nt alter tg0,

Ipsi enim vos a Deo didicistis. — Græce pulchrius id dicitur una voce, OioJtòoxrei içt, *q. d.* Adcodocti estis, sicut dicimus Adeodatus est: Deus enim per legem Christi, et per internam Christi gratiam et instinctum vos docuit, ut diligatis invicem.

Vera.io. 10. Et enim illud (diligere, et signa dilectionis exhibere) facitis in (erga) omnes fratres.

Ten. n. 11. Et operam detis, ut quieti sitis. — Pro *operam detis,* Græce est çtXcTtutîoflsi, id est studiose et ambitiose *conemini,* inquit Erasmus; ct, ut Ambrosius; *enitamini;* ct, ut Syrus, *sedulam operam navetis;* Theophylactus vero vertit, *ut munifici sitis :* disjungit enim hoc a sequentibus; sed alii passim illud iis conjungunt; et patet esse conjungendum.

Ut vestrum negotium agatis, — t ì 3ix, ut agatis res proprias.

Notat otium et curiositatem aliquorum Thessaloniccnsium : hæc enim duo connexa sunt : indeque oritur inquietudo, vana ct varia desideria, appetentia rei et felicitatis alien®, aliaque mala, qu® domos et respublicas perturbant. Euclides olim rogatus a quodam, quales essent dii, quaque re potissimum gauderent? « Cætcra cuidem ignoro, inquit, at curiosos illis odio esse, certo scio. » Cum quidam exquireret an mundus esset animatus ? et rursus, an globosus ? « Vos, inquit Demonax, de mundo solliciti estis, et vestram ipsorum immunditiem non curatis. » Ægyptius bajulus gestans quid velis opertum, cuidam sciscitanti quid portaret? « Ideo, ait, obvelatum est, ne scires : tu vero cur curiose vestigas quod occultatum est? » Socrates curiose de astris scrutanti : « Quæ supra nos, inquit, nihil ad nos. » Rursum curiosis illud Homericum objectare solebat:

Ædibtts in nostris, quæ prava aut recta geramur.

Xenocrates nihil referre dicebat, utrum pedes an oculos inferas in ædes alienas.

Crates Thebanus vulgo dictus est topacvetaK; id est ostiorum apertor : quod in omnes domos irrumperet, et si quid displiceret, reprehenderet cynica libertate.

Thaletem in cœlum ad astra suspicientem et lapsum in barathrum, ancilla conspicata merito id illi accidisse dicebat : qui eum quæ ante pedes essent ignoraret, cœlum contemplaretur ut cognosceret.

Zeno adolescentem curiosius quid rogantem, adduxit ad speculum, utque se contemplaretur admonuit; moxquo rogavit, an videretur tali vultui convenire quaestiones ejusmodi proponere?

Denique curiosi sibi talpæ, aliis sunt lynces,

El procedenti spectatur mantica tergo.

Putet ergo curiosus sibi dici a Christo, id quod ipsi dixit Petro curiosius de Joanne perquirenti : «Quid ad te? tu me sequere. »

Et ut honeste (iúux^ uí, id est *decore)* ambuletis ad eos qui foris sunt. — Hoc est, decore vos geratis cum Gentibus, ne scilicet otiosi et inertes indecore apud Gentiles mendicetis ad Ecclesias opprobrium, cum viderint vos sanos et valentes otiari et mendicare; sed potius ut decore victum vobis comparetis honesto labore et opificio. Ita Theophylactus ; omnia enim hæc spectant ad fugam otii et desidiae, ad studium laboris et operationis. Unde sequitur :

Et nuluus aliquid desideretis, — *q. d.* Ne inopia qu® ex otio sequi solet, cogamini aliena desiderare. < Piger omm, inquit sapiens, semper est

(i) Multi tamen, inter quos Allioli, his verbis vitium, quod fraude ot quiestu turpi in mercimoniis contineatur, castigari censent ; nec repugnat contextus, quanquam *commercium* potius diccudum esset, quam «prtyt*.

in desiderio. » Græce est, xal *prêtât* xptfav ί^n, id *est ut nullius* indigeatis : otium enim parit indigentiam ct penuriam; penuria fures facit aut mendicos.

v«*. ‹t. ‹2. Nolümds vos ignorare, fratres, *dp.* dormientibus, — illud scilicet mysterium resurrectionis, quod mox explicabo, vers. 18 (1).

ifprtoi jwittur *(qU9* ¿7X7 Nota cum S. Augustino, serm. 32 *De VerbisApostolum* tom. X : Scriptura eos qui mortui sunt, vocat ob spem resurrectionis, qua celerrime evigilabunt ex somno mortis et ex lecto, id est sepulcro suo. Ita Daniel, cap. xn, vers. 2, O'JSP *iesccnim, id est qui dormiunt,* vocat mortuos. Hinc pia fuit, et etiamnum est, Christianorum consuetudo, ut, cum aliquis mortuus esset, non dicerent: Iste mortuus est, sed, Obdormivit in Domino; idque ad amicorum consolationem, ot ut mutuo sese excitarent ad contemptum vitæ presentís et spem resurrectionis. Ha Christus de Lazaro mortuo loquitur, dicens : a Lazarus amicus noster dormit; sed vado, ut a somno excitem cum,» *Joan.* xi, 11. *Secundo,* quia magna est affinitas somni et mortis : somnus enim est mors quæ-

Somniu ti mon iL/ csi ^aDl brevior, mors vero somnus longior. Hinc juDuui Iodjms Pocla :

Stulte, quid est somnus, gelida nisi morti? imago *1*

Hinc etiam vocatur «consanguineus lethi sopor.»

Ut nox contristemini, sicIt et cxteri, qui spem non habent. — Notat S. Augustinus, serm. 32 *De Verbis Apostoli,* non prohibere Apostolum omnem tristitiam in morte defunctorum amicorum ; hæc enim naturalis est : sed eam tantum quam habent Gentiles et impii, u (pii, ut ipse ait, spem non habent. Contristamur ergo nos, inquit Augustinus, in nostrorum mortibus necessitate amittendi, sed cum spe recipiendi; inde tristamur, hinc consolamur; inde infirmitas afficit, hinc fides reficit; inde dolet humana conditio, hinc sanat divina promissio. »

s. Aw- t.ifl an ' dumesj Horsum, ex hac spe resurrectionis et gloriæ cœlestis, infert S. Augustinus piam esso traditionem 1-cclesiæ, ut pro defunctis sacrificemus, oremus et eleemosynas demus. «Hoc enim, inquit, a Pabibus traditum universa observat Ecclesia ; ut pro eis qui in corporis et sanguinis Christi communione defuncti sunt, cum ad ipsum sacrificium loco suo commemorantur, oretur, ac pro illis quoque id offerri commemoretur. Cum vero eorum commendandorum causa opera misericordi© celebrantur, quis eis dubitet suffragari pro quibus orationes Deo non inaniter allegantur?» Notent liæc Novantes, discantquo ex Augustino Missam esse sacrificium, in coquo pro defunctis orari solere, ut scilicet pcenis Purgatori liberentur, idque ex traditione totius Ecclesias.

13. Si enim credimus quod Jesus mortuus est et resurrexit, ita (supple, pariter credere debemus, quod) Deus eos qui dormierunt per Jesum, adducet cum eo, — aut certe per hypallagen sic verba ordinanda sunt : « Si (id est sicut) Jesus mortuus est et resurrexit, uti credimus, ita ct Deus eos qui dormierunt per Jesum, adducet cum eo. » Notat Thcophylactus re *per Jesum* bifariam posse accipi : *primo,* ut referatur ad *adducet cum eo, q. d.* Per gratiam Jesu Christi resurgemus; *secundo* et melius, ut referatur ad *cos qui dormierunt,* sitquo periphrasis fidelium defunctorum : fideles enim, qui Christum in seipsis halbentes moriuntur, dormiunt per Jesum, id est in Jesu, puta in Jesu fide, charitatcac spe resurrectionis. Sic Jti accipiunt pro tv, vers. 16, et *Dom.* XIV, 11 ; *Apocal.* xiv, 13. « Adducet » hos Deus, scilicet e sepulcris evocatos ad vitam novam ct gloriosam, atque ad beatam immortalitatem, ut dicitur I Cor. xv, 53. Probat hic Paulus nos resurrecturos exemplo Christi, idque duplici titulo ct argumento, *q. d.* Christus resurrexit, ergo ct nos resurgemus : tum quia Christus fuit liomo nobis similis, mortuusque est uti et nos moriemur; tum quia Christus ut caput nostrum virtutem resurgendi in nos quasi membra subinfluit, ut sicut in illo ejusque fide et spe viximus ct mortui sumus, ita et in eodem resurgamus. Ven. ix

14. Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini,—id est per verbum, revelationem et doctrinam Domini, *q. d.* Non quod a meipso, sed quod a Christo didici, loquor ct doceo, mysterium scilicet resurrectionis, quod sequitur. Vert-^

Quia (quod) nos qui vivimus, qui residui sumus IN ADVENTU DOMINI. — GræCC TRV id CSt tn *adventum,* ct ita legunt Romana Biblia, *q. d.* Nos qui relinquimur superstites usque in adventum Domini, ut in illo adventu viventes reperiamur. Ubi nota : Paulus ita de se loquitur, atque si victurus esset usque ad adventum Domini, hoc est, usque ad diem judicii ; non quod ita futurum putaret, sed ut illius diei terribilis et incerto memoriam nobis et timorem perpetuum incuteret, ut semper suspensi illum diem exspectemus et ad eum nos comparemus. Est ergo hic enallage person© : « Nos qui vivimus, » id est quicumquo vivent, sive ex nobis, Rive ex posteris nostris, quorum ego personam hic induo et subeo, ut de iis in mea persona loquar. Ita S. Augustinus, lib» XX De *Civit.,* cap. xx.

Non prævenumus finresuiTcetinne, de

(1) Videntur fuisse inter Tliessalonicenses oui talsas opiniones haberent circa secundum Christi adventum. 1. Nempe quidam opinabantur Christum mox rediturum in hunc terrarum orbem, et regnum splendidissimum con.Illutorum, ita ut *operari* (vere. 11) ipsis inutile esse crederent. Î. Quidam eorum sortem conquerebantur, qui jam defuncti erant, qnoninm putaljanl horum vel nullam, vel dilatam, vel non pracipuam partem fore in ilk' Christi regno. Contra istas Christianorum opiniones deputare videtur Paulus, ut doceat, 1. tempus hujus adVeûtes omnino ignotum esse (cap. v, î seq.); 2. Christum , cum venerit, in coelum esse ducturum demortuos Christianos pios una cum superetitibus in hcc terrarum orbe, nec horum conditionem meliorem fore, quam iliovera. 14).

vers, prœccd.) eos qui dormierunt. — Græce »i-(lxWvtxî, id est, somno (scilicet mortis) sopitos; Augustinus; lib. XX De *Civit., xx,* legit, *qui ante dormierunt*. Unde in Grreco videtur legisse non xciur.OivTZf, sed wpwwipT.Oivrac, *q. d.* Nos qui adhuc vivimus, ct quicumque vivent in die judicii, non prius resurgemus, aut gloria donabimur, quam ii resurgant ad gloriam, qui ante nos jampridem mortui computruerunt, *q. d.* Videte ergo, quam facile etsubilo Deus dormientes, quos dixi, putidos licet et in cinerem versos, suscitabit : ne ergo fratres et amicos mortuos mullum lugeatis, ac de iis contristemini, ut dixi vers. 12. Unde notat Thcophylactus tacite hic dicere Apostolum Idem quod dixit in epist. I *ad Corinth,* xv, scilicet quod in momento et in ictu oculi resurgemus. « Quia enim, inquit Thcophylactus , difficile videbatur, cos qui computruerunt, resurgere, hinc ait Paulus quod viventes haudquaquam antevertent illos (quia scilicet in momento resurgent omnes), ac quemadmodum Deo facile est, viventes et integros adducere ad Christum, sic ct illos corruptos.» Prius ergo mortui non longius distant a resurrectione quam posterius defuncti, aut ii qui vivunt: utrique enim simul resurgent.

Aliter hæc accipit S. Methodius apud Theophylactum : Nos inquit, qui residui sumus, id est animæ immortales non prævcnient corpora in resurrectione; sed corpus simul cum anima resurget ad vitam Immortalem. Sed hoc non est ad mentem Apostoli ; sic enim dicere debuisset : «Non praeveniemus *ea,* » scilicet corpora ; jam autem dicit *cos,* scilicet homines dormientes.

Ve«. is. 15. Quoniam ipse Dominus (Christus judex) in **JUSSU ET IN VOCE ARCHANGELI, ET IN TUBA** Dei **DESCENDET** de coelo. — Thcophylactus distinguit jussum a voce : Jussio, inquit, Dei faciet reddere terram corpora, caque suscitabit clin immortalitatem transformabit; vox vero Archangeli, aliis angelis administrantibus, efficiet, ul suscitali omnes per diversa loca dispersi, in unum colligantur. Sed hoc non satis solide dicitur : vox enim Archangeli non tantum colliget, sed et suscitabit mortuos, ut dixi I *Corinth,* xv, 52, ethic insinuat Apostolus, cum subdit : «Et mortui, qui in Christo sunt, resurgent primi. »

Secundo, melius idem Thcophylactus cum Chrysostomo accipit hæc per epexegesin, vel hendyadin : « In jussu et in voce, » id est in jussu qui sit vox, vel in jussu vocis Archangeli. Rursum , « injussu, » id est cum jussu; in voce, id est cum voce : srepe enim Hcbrrei *bet,* id est *in,* usurpant pro DJ) *im,* id est *cum*.

Onia a-imma? Nota : Pro *injussu,* græce esi *b* id est in (cum) celeusmate; celeusma autem est conclamatio nautarum invicem se adhortantium, ut uno vclut concentu et conatu simul omnes remos attollant et remigare incipiant. Videtur ergo talo fore commune celeusma aliorum angelorum, qui, tubam suam inflante Archangelo,. simul et ipsi suis vocibus vel (ubis in singulis orbis partibus pariter conclamabunt, ut ubique simul omnes resurgant. Ita Chrj -ostomus, Theodoretus, Theophylaclus, An«elmus.

In vock AncnaNfiELi et in t cu Det.—Est epexegesis, vel hendyadis, ut dixi, <7. *d.* In voce Ardían-geli, quæ sit tuba Dei, vel in voce tub®, aut tubali Dei : vox ergo Archangeli cadem crii cum tuba Dei. Dicitur *Dei* hebraísmo, id est maxima et maxime sonora, ut per totum mundum audiatur. Sic dicuntur monteset cedri Dei, id est maximi et altissimi : omnia enim qu.e Dei sunt, maxima sunt.Secundo, dicitur Dei, quia Deum judice' i prreibit, uti tuba solet regem vel Imperatorem prreire. Tertio, dicitur *vox Evi,* quia magnifica erit et horribilis instar tonitrui, talisqne qualis decet majestatem divinam, ut ei quasi proportionetur. Unde hujus tubae typus fuit tuba illa angeli proclamantis Judæis decalogum in Sina, *Exodi* cap. XX, vers. 18. Ita ex Chrysostomo Thcophylactus.

Vox Ar* ~~chixrcli~~ cum tubi Deu

Triplici *W* ara 'ab» T^ ar

Hinc nola primo, quod tuba lute non erit spirituale imperium Christi, ut voluerunt nonnulli ex S Gregorio; sed erit sensibilis clangor et vox tubalis formata ab angelo in acre vel cx solius aeris collisione, vel potius per realem tubam, ut vult Ansehnus in *Elucidario,* et alii ; nam Chiistus, Paulus ct Patres semper vocant tubam , tubaque aptissimum est instrumentum etiam angelo, ut maximo sonoram, ex aeris ad latera tube» impulsu et collisione, vocem edat. Ex qua materia sit hoec tuba futura, an ex argento, an ex aire, ut opinatur Franciscos Suarer, an ex nube ct meteoris, an ex alia materia magis sonora, quam homines ignorant, sed norunt angeli, incertum est.

en' uh*î

Nota *secundo :* Ad hune finem canet hæc tuba : *primo,* ut omnes homines excitet a mortuis, eosque citet ad judicium, ut sails patet *Joan.* v, 28; *secundo,* ut electos vocet ad solemnitatem cl laetitiam beata) aeternitatis instar tub®, quæ llebræos vocabat ad festa, *Num.* x, 8 et 10 : ita Ansehnus; *tertio,* ut terreat reprobos et vocet electos ad bellum, ut reprobos deturbent in gehennam. Ha Anselmus : erit enim quasi classicum militaro.

qnjj uoetr

Nota *tertio :* I *Corinth,* xv, 52, vocatur hæc tuba *novissima ,* quia post tubas septem angelorum, quibus ante diem judicii plagas maximas loti orbi inducent, de quibus Apoc. cap. tui et ix, hæc sequetur ultima, clamabitquo ac intonabit: *Surgite, mortui, venite ad judicium,* ut indicant Chrysostomus ct Thcophylactus, docetque D.Soto in IV, dist. duii, Qurest. 1, art. 4.

Erit o> VL"¿a*-

Nota *quarto :* Uree tuba Archangeli, *Joan.* v, 28, vocatur «vox Filii Dei.» quia licet ministerio angelorum, jussu tamen Fihi Dei formabitur, ab coque vim suscitandi mortuos accipiet: «Venit, inquit, hora, in qua omnes qui in monumentis sunt, audient vocem ejus (Filii Dei), et procedent qui borni fecerunt, in resurrectionem vil®, qui vero mala egerunt, in resurrectionem judicii (damnationis retenue).

Cormes, ¿"^¿2

Qrawfc ^<Et tir.- to- 'Fn- °0,

Petes : Quomodo mortui possunt hanc vocem auc^'re^ Respondeo : *audient,* id est sentient vim hujus vocis; vel *audient,* id est obedient resurgendo, perinde ac si audirent vocem Filii Dei, qui vocat ea quæ non sunt quasi ea quæ sunt : ut sit catachresis. Erit enim hæc tuba, ut multi Patres et Doctores docent, instrumentum saltem morale resurrectionis, per quod Christus operabitur resurrectionem : sicut verba consecrationis sunt instrumentum transsubstantiationis. Unde S. Joannes addit : « Et qui audierint (hanc vocem), vivent. » Dico *morale,* non enim Decesse videtur, aut congruum satis, huic tub® tribuere vim physicam suscitandi mortuos. *

Scinto.

Adde *secundo,* audient mortui hanc vocem postquam resurrexerint : resurrectio enim fiet in instanti, cum tuba canet : « Surgite. » Ha ut hac voce protracta et sonante resurgentes, illam adhuc audire possint, vel certe illud, quod tuba subjunget : a Venite ad judicium. » Ita Franciscas Suarez, III *part., Quæst.* LV, art. 1. Erit enim hæc tuba quasi præco citans omnes ad judicium. Unde canit Ecclesia : « Tuba mirum spargens sonum per sepulcra regionum, coget omnes ante thronum. »

Monte, «ruatur- *cn* ' 'hic d – r

Moraliter S. Chrysostomus hic, Act zi. 8, pag. 1370: < Quando igitur illa facta fuerint, tunc et vox audie(ur Archangcli angelis reliquis imperantis et clamantis ; audientur tunc tubæ, imo tubarum sonitus. Qualis igitur tremor, qualis timor eos, qui in terra tunc erunt, qui judicem exspectabunt, obtinebit! Una namque rapietur, et una relinquetur; et unus accipietur, et unus relinquetur. Quis erit tum animus illis, qui istos quidem sublatos videbunt, sc vero relictos? An non quavis gehenna tcaribilius eos ita dejectos ac consternatos reddere poterunt? Fingamus itaque sermone jam illud adesse : si enim mors repentina, aut civitatum motus, et reliquæ min® animos nostros ita concutiunt; quando viderimus terram diruptam, et his omnibus refertam, quando audierimus tubam ; quando vocem illam Archangel! quavis tuba clariorem perceperimus, quando cadum hoc undique suasum evectum et contractum, quando ipsum adventantem Deum regem omnium viderimus, quis tum nobis animus erit? » Et inferius : « Ego multos, qui post deductionem ad mortem revocati fuerant ad regiam benevolentiam ct clementiam, dicentes audivi, se neque homines velut homines vidisse, quod animo fuissent summopere cum abducerentur perturbato, perculso ct stupefacto. Si ergo corporalis mors usque adeo nos perterrefacit, quando (Eterna illa advenerit, quid patiemur? »

Hinc et S. Hieronymus fertur hoc documentum observasse, et aliis tradidisse : « Sive bibas, sive co:nedas, sive vigiles, sive dormias, hæc tibi tuba insonct : Surgite, mortui, venite ad judicium. » Quanquam in operibus Hieronymi hæc sentenUa jam non reperiatur, ejus tamen quid simile invenitur in *Regula monachorum,* tom. IV operum S. Hieronymi, qu® collecta est ex S. Hieronymo; ac conscripta a Superiore Ordinis Hieronymiani, quam probavit Murtinus V Pontifex, ut habetur initio *Regula.*

Idem Hieronymus *ad Heliodorum :* « Veniet, inquit, illadies, qua corruptivum hoc et mortale incorruplioncm induet et immortalitatem. Tuno ad tub® vocem pavebit terra cum populis; et tu gaudebis. Judicaturo Domino lugubre mundus immugiet : tribus ad tribus ferient pectora. Potentissimi quondam reges nudo pectore palpitabunt. Exhibebitur tunc cum prole sua Venus; tunc ignitus Jupiter adducetur ; ct cum suis stultis Plato discipulis : Aristoteli argumenta non proderunt. Tunc rusticanus et pauper cxultabis ct ridebis, dicesque : Ecce crucifixus Deus meus, ccce judex, qui involutus pannis in præscpio vagiit; hic est ille operarii et quæstuariæ filius; hic, qui in matris gestatus sinu, hominem Deus fugit in Ægyptum; hic est vestitus coccino, hic qui sentibus coronatus. Cerne manus, Judæo, quas fixeras; cerne latus, Romane, quod foderas; videte corpus, an idem sit quod dicebatis clam nocte tulisse discipulos. »

Ar cuameli. — Non Christi, ut Ambrosius, sed, QoiiAj. ut D. Thomas, Michaelis, qui jussu ct vice Christi / ¿"¿5 præscs est Ecclesi®, uti olim fuit Synagog®, *üaniel. xu,* 1 ; vel certe Gabrielis, qui præcst, ut multi volunt, secundo ordini, qui est Archangelorum : ut, sicut Gabriel primum Christi adventum pronuntiavit Beatissima! Virgini, ita ct secundum pronuntiet mundo. Archangelo ergo hac sua tuba insonante quasi superioris sui imperio exciti angeli aderunt; tuba cnim hæc eis *primo,* inclamabit, inquit Chrysostomus : a Paratos facite omnes, adest judex. » Et hoc est quod ait Christus, *SIaith.* xxiv : «Mittet (Filius hominis non solum Archangclum, sed) angelos suos cum tuba ct voco magna. » Unde *secundo,* videtur, quod Archangelo tuba sua clangente, alii angeli voce magna, lenta ct producta conclamabunt : « Surgite, mortui; » simulque ad congregandos hominum cineres quisque suis locis discurrent celerrime. *Tertio,* hos cineres deinde componet, organizabit, animabit Deus, ut momento resurgant eo modo, quo dixi I *Cor.* xv, 52. Resurget autem quisque, ubi suum erit corpus vel cineres. Inde angeli cos rapient in vallem Josaphat juxta Hierosolyraam, ubi fiet judicium, ut dicitur *Joci.* n, 3 : « Congregabo, ait, omnes gentes, et deducam eas in vallem Josaphat, et disceptabo cum eis ibi.» Et hoc significavit Christus, *3fatth.* xxi, 31, cum ait : « Et congregabunt (angeli) electos ejus a quatuor ventis, a summis coelorum, usque ad terminos eorum. »

15 ct 10. Et mortui qui in Christo (In Chridi fide et grafia, sive Christi fideles et amici) sc ;, msurgunt primi : deinde nos, qui vivimus, qui

Vendi 1°' I

RELINQUIMUR, SIMUL RAPIEMUR CUM ILUS IN NUBI-

An emi. >iuul g/ntt' r»ims «ntcatia.

dûs **OBVIAM CniusTO** in afra. — Quæritur hic an n]¡qU¡ prius, aliqui posterius sint resurrecturi? hoc cnim hic videtur dicere Apostolus. Respondet *primo,* Sedulius , significari hic ordinem non temporis, sed dignitatis : qui enim in Christi fide et gratia mortui sunt, resurgent primi, non tempore, sed dignitate.

Secunda.

Secundo, Chrysostomus et Theophylactus: Resurgent, inquiunt, ante impios justi, ut sint primi in resurrectione non tantum dignitate, sed et tempore, utpole qui rivendi sint in aera, ut Christo judici venienti occurrant honoris causa. Posterius vero resurgent impii, ut qui neque rapiendi sint in aera, neque Christo occursuri. Sed hoc videtur esse praeter mentem Apostoli : Apostolus cnim non ponit hic ordinem inter justos et impios, sed inter mortuos in Christo, et viventes adhuc *secuta*.

Tertia.

Unde *tertio,* Thcodoretus magis ad litteram sic explicat, *q. d.* (tacito resurgent illi qui jam pridem et olim multa ante sæcula mortui sunt, ut præveniant eos qui tum superstites ct vivi invenientur; hi enim prius mori debebunt antequam resurgant : his ergo morientibus, priores, jam olim scilicet mortui, resurgent, ac consequentcrhosce prævcnient in resurrectione.

Quarta.

Quarto, alii putant hic non significari ordinem ct consequentiam , sed tantum comitantiam, ut « deinde »

Cuinh et gcMiui.

¡Jem sit quod præterca. Verum *quinto,* sic locus jijc gcnu¡nc exponendus est : « Mortui qui in Christo sunt, resurgent primi, » Grace «púre», id est primum, nimirum antequam rapiantur obviam Christo in aera; a deinde nos qui vivimus, simul cum illis (qui ex mortuis resurrexerunt) rapiemur obviam Christo. » Ponitur enim hic ordo non resurgentium, ncc resurrectionis ad resurrectionem, sed ordo resurrectionis ad raptum et occursum Christi, videlicet quod primi illi qui mortui erant resurgent, deinde quod iidem cum aliis tum viventibus simul rapientur in occursum Christi. Ita Anselmus, D. Thomas ct alii.

Nota : Non meminit hic Apostolus resurrectionis impiorum et reproborum, sed tantum mortuorum in Christo, id est in fido ct gratia Christi : fideles enim pios et bonos tantum consolari vult hao spe resurrectionis.

Nos qui vivimus. — Id est qui tum vivemus, puta qui cx nobis, vel o posteris nostris justi tunc vivent, et forte ego ipse, quia incertum est quando erit judicii dies, et quisque ad cum paratus esse debet omni hora; veniet cnim sicut fur in nocte, ut dicet cap. seq. Unde prudenter timere ct persuadere sibi quisque potest forte instare hunc diem, ait Anselmus. Ita passim Apostolus eorum qui tura vivent, personam assumit, et in se transformat, ut notavi vers. 14.

Rapiemur ,— tum ab angelis, tum a virtute Christi per dotem agilitatis, quam cuique Sancto jam beato indidit : non enim resurgent Sancti prius ad vitam, deinde posterius ad gloriam; sed simul cum resurrectione accipient gloriam corporis ; resurgent cnim in corpore non mortali et passibili, sed immortali, impassibili et glorioso.

Qtvcres, an ii, qui vivi invenientur in die judicii, non morientur, seu vivi rapientur obviam Christo, ita ut sine morte fiant immortales et gloriosi? Asserit hoc Justinus, *Quast.* CIX, et Augustinus, lib. Il De *Peccat. merit.,* cap. xxxi, Cajetanus et alii : hi enim putant eos qui in fine mundi vivi reperientur, excipiendos esse a commimi lege mortis, et hos esse vivos illos , de quibus dicitur in Symbolo, quod Christus judicaturus est vivos ct mortuos. Sed debili fundamento nititur hæc exceptio a lege mortis plane universali. Unde postea re melius discussa retractans suam sententiam S. Augustinus, lib. XX De *Civit.,* cap. xx, docet omnes omnino homines morituros et resurrecturos. Idem docet Ambrosius , I). Thomas et alii jam passim. Qui ergo in die judicii vivi reperientur, illi morientur in acre ct raptu,aitS. Augustinus et Anselmus ; vel potius, ut I). Thomas et OEcumcnius, in terra, qui locus est morientium, antequam rapiantur : resurgent cnim oinncs canento tuba, ut ait Paulus i Cor. XV, 52.

An norientur ii,quj vi->» li- 611 !

Dices : Qui sum ergo vivi illi quos Christus in Symbolo dicitur judicaturus ? Respondeo : Sunt 0ni »‘‘t ii, qui vivi et superstites in die judien reperientur; hi enim brevissimo et paucissimo tempore chnstm morientur (ut commune debitum natura cl pec- ^‘‘tur cati originalis, cui omnes obstringimur, persol-l vani) ; nam statini a morte resurgent. Unde censentur non tam mortui quam vivi : quemadmodum Christus Lazarum, quia mox resuscitandus erat, non mortuum esse, sed vivere et dormire dixit, *Joan,* xi, 11. Atque hæc est causa cur Apostolus nec eorum mortis, nec resurrectionis meminerit, sed vivos nominarli, ct inter vivos retulerit, quasi sempervivi maneant qui ita moriuntur, ut vix mori videantur : ita ut eorum mors non videatur esse mors, sed transitus ad vitam meliorem et æternam.

Dicitur ergo Christus judex vivorum et mortuorum, id est omnium hominum tam corum qui vixerunt ct mortui sunt, quam eorum qui vivent Christo adventante ad judicium : alioqui cnim in ipso judicio nulli erunt mortui, sed omnes vivi, solosquo vivos proprie judicabit Christus. Id ita esse palet ex eo quod Paulus, I *Corinth,* xv, 51, diserte asserit : « Omnes resurgemus, » vel, ut alii legunt; « dormiemus, sed non omnes immutabimur; » et vers. 22 : « Sicut in Adam omnes moriuntur, ita et in Christo omnes vivificabuntur; » et vers. 36: «Tu quod seminas non vivificatur, nisi prius moriatur. » Idem patet ex eo quod hic vers. 14 dixit : « Nos qui vivimus, non proveniemus, resurgendo, eos qui dormierunt ; » quia scilicet simul cum illis resurgemus, et deinde simul cum illis rapiemur ob-

viam Christo : si resurgemus cum illis, ergo prius moriemur; tacite ergo significat cos morituros; *dicit tamen :* « Nos qui vivimus, » ne, si *dormientes, id* est mortuos, vocet, ipsos contristet, vulnusque eorum refricel, quod tetigit vers. 12, dicens : « Nolumus autem vos ignoraro, fratres, de dormientibus, ut non contristemini, sicut et cÆteri qui spem non habent. »

OBVIAM CuniSTO << AERA. — Græce, d; «ffavTWF.» «a Kuffa» «t; ii';», id est in occursum Christi in aera. L'ude videtur, quod, siculi cives regi venienti,honoris causa foras prodeuntes occurrunt : ita el Sancti Christo venienti ad judicium in aera prodeuntes occurrent. Ila Chrysostomus, Tbeodorefus, Thcophylactus. Erit ergo hic occursus Sanctorum anle judicium universale, cum scilicet Christus judex ad illud e coelo descendet. Et hoc est quod dicitur *Maith.* cap. xxv : « Ecco sponsus venit, exite obviam ei. » Hoc enim exigit Christi dignitas, hoc Sanctorum reverentia et in Christum amor, hoc denique gloria, tam Christi quam Sanctorum expostulat : nam Sancti, uti jam dixi, ante judicium erunt beati, et resurgent in corpore glorioso; itaque cum ingenti gloria tam sua, quam Christi, Christo glorioso occurrent; postea tamen in judicio sententiam (eamdem quam privalim in morte et judicio particulari acceperunt) publicam æternæ felicitatis accipient, ut ita coram omnibus eorum sanctitas ct gloria laudetur et honoretur. Hinc,

Nota *secundo :* Rapientur Sancti in occursura Christi in aera, ut ibi in nubo splendidissima quasi throno considenti ad judicium peragendum, Sancti omnes in nubibus splendidis, quasi SinrtJ thronis assistant, ac quasi assideant, ut docet Franciscos Suarez, III *part.,* disp, i.vii, sect, n, «M-w tom. II, in fine; ita lamen ut quisque suo ordine ln^ bl' el gradu pro meritis considcat. Unde in splendi- SJl|, Olidioribus et Christo vicinioribus thronis consi- du. debiint Apostoli ct Apostolici viri, qpi proprio cum Christo judicabunt, ut dicitur *Maith,* xix, 28.

Hinc patet *tertio,* quomodo vallis Josaphat in O®"to qua fiet judicium, cum campis et locis vicinis (quæ longissime protendi, et adeo, si opus sit, plet oacomplanari possunt), capere poterit omnes homines, qui unquam fuerunt, sunt, aut erunt : nam reprobi in valle hac consistent in terra constipati a sinistris judicis circumcirca; sancti vero a dextris consistent non in terra, sed altius et judici vicinius in aere; ita tamen ut, sicut in amphitheatris varii erant spectantium ordines per contignationem et tabulata alii aliis albores : ita et Sanctorum varii sint ordines, aliique pro meritis supra alios quasi in tabulato aereo altius considcant; sic tamen ut infimi longe reprobis ct terra (quam in vita calcarunt ct contempserunt) emineant, ct Christo appropinquent « Et sic semper, » videlicet tam in judicio, quam in cado, ad quod mox ascendent, acum Domino (Christo) erunt, » ut hic dicitur. j

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Docet çtiod *dies nomini veniet ex improviso, sicut fur in nocte. Hinc horiatur ut semper sobrii ct vigiles ad cum se comparent per vitee integritatem, et bona opera, charitalis praesertim erga suos propositos„ misericordiae, patientiae.*

Deinde, vers. 16, *hortatur eos ut semper gaudeant, orent, et gratias Deo agant, utgue spiritum non extinguant, ct prophetias probent.*

Denique, vers. 23, omnimodam *sanctitatem eis apprecatur, omnesquo salutat.*

1. De temporibus autem et momentis, fratres, non indigetis ut scribamus vobis. 2. Ipsi enim diligenter scitis, quia dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet. 3. Cum enim dixerint : Pax et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus, sicut dolor in utero habenti, et non effugient. 4. Vos nutem, fratres, non estis in tenebris, ut vos dies illa tanquam fur comprehendat. 5. Omnes enim vos filii lucis estis, et filii diei : non sumus noctis, neque tenebrarum. 6. Igitur non dormiamus sicut et cæleri, sed vigilemus et sobrii simus. 7. Qui enim dormiunt, node dormiunt ; et qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt. 8. Nos autem, qui diei sumus, sobrii simus, induti loricam fidei et charitalis, et galeam spem salutis. 9. Quoniam non posuit nos Deus in iram, sed in acquisitionem salutis per Dominum nostrum Jtsum Christum, 10. qui mortuus est pro nobis • ut, sive vigilemus, sive dormiamus , simul cum illo vivamus. 11. Propter quod consolamini invicem ; et aedificate

alterutrum, sicut et facitis. 12. Rogamus autem vos, fratres, ut noveritis eos, qui laborant inter vos, et præsunt vobis in Domino, et monent vos, 13. ut habeatis illos abundantias in charitate propter opus illorum : pacem habete cum eis. 14. Rogamus autem vos, fratres, corripite inquietos, consolamini pusillamines, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes. 15. Videte nequis malum pro malo alieni reddat : sed semper quod bonum est sectamini in invicem, et in omnes. 10. Semper gaudete. 17. Sine intermissione orate. 18. In omnibus gratias agite : hæc est enim voluntas Dei in Christo Jesu in omnibus vobis. 19. Spiritum nolite estinguere. 20. Prophetias nolite spernere. 21. Omnia autem probate: quod bonum est tenete. 22. Ab omni specie mala abstinete vos. 23. Ipse autem Deus pacis sanctificet vos per omnia : ut integer spiritus vester, et anima, et corpus sine querela in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur. 24. Fidelis est, qui vocavit vos ; qui etiam faciet. 25. Fratres, orate pro nobis. 26. Salutate fratres omnes in osculo sancto. 27. Adjuro vos per Dominum, ut legatur epistola hæc omnibus sanctis fratribus. 28. Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Arnen.

Veri. I. **TEMPORIBUS ET MOMENTIS, FRATRES, NON** indigetis ut scribamus vows, — quo scilicet tempore et momento Christus venturus sit ad judicium.

vers.i. 2. Ipsi enim diligenter (¿xp&c, id est exacte, plane, certo) scitis, quia dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet, — *q. d.* Dies judicii subitaneus ct improvisus, nullo sciente aut sperante, clanculum surrepet et obruet homines incautos ct securos; sicut fur nocte cum dormiunt omnes, domum invadit ct expilat.

An ««iri potorit diojndi- cllT p.^tmor- temAnti- cbthii erunt die?, imo di,m iu- dicii>

u*ces : *Panicle,* XII> 12, colligitur post mortem Antichristi superiore 45 dies ad judicium, qui dabuntur iis qui lapsi sunt sub Antichristo, ut poenitentiam agant; ergo sciri poterit dies judicii. Despondeo : Certum est ex Daniele suteperfore (quod tamen pauci tunc scient, vel adver(CnH i10s 45 ¿¡es; sed incertum est an non plurcs supererunt : imo verisimilius est plurcs dies, imo menses et annos superfuturos usque ad judicii : id enim satis significat *JBxech.* xxxix, 9, ubi docet quod, caeso Antichristo ejusque excrcitu, Go(/ scilicet ct *Mayorj,* tanta erunt spolia, hast® et arma, ut Judæi ex omnibus urbibus confluant ad ea diripiendum, ct septem annis sal habeant ad ea comburenda, nec alia lignatione aliisque silvis egeant. « Succendent, ait Ezechiel, ca igni septem annis, cl non portabunt ligna do regionibus, neque succident de saltibus, quoniam arma succendent igni, » etc. Septem ergo anni post mortem Antichristi dabuntur lapsis ad poenitentiam, in quibus post summam Antichristi persecutionem videtur futura summa pax Ecclcsiæ. Ita Hector Piatus in Exedi, xxxix, el Franciscas Hibera in Apec, xx, idque insinuat Daniel loco citato ; cum enim dixisset : a Et a tempore cum ablatum fuerit juge sacrificium (Missa; scilicet per Antichrislum),et posita fuerit abominatio (id cstidolum Antichristi, qui volet coli ut Deus) in desolationem (id est ut omnia bona perdat et desolet),dies milio ducenti nonaginta,» id est 1res anni cum dimidio, ut dixit cap. vn, vers. 23, *q.* d. Ab initio persecutionis Antichristi, usque ad ejus finem ct mortem, erunt 1res anni cum dimidio. Deinde subdit : « Beatus, qui expectat et pervenit usque ad dies miUe trecentos triginta quinque,» id est beatus qui pervenit ad dies 4‘i post mortem Antichristi : tunc enim plena erit quies, pax, libertas Ecclesiœ, non dubium quin aliquanto tempore duratura.

Qoot in- QIC QXtUH diu»

Putavit Elias Levita et Judæi in sexto millena- ’ii U‘ no annorum mundum esse finiendum, tumque fore diem judicii : unde hoc circumferunt clo- giura : « Sex millia mundus, » supple, habebit annorum ; ut, sicut sex diebus mundus est condi- Tre* << tus, ita sex annorum millibus consummetur. Ad- VoU>* dunl id significare sex *alcph,* quæ in Hebneo Prima, textu *Genes,* i, 1, ubi dicitur: «In principio creavit Deus coelum et terram,» reperiuntur; quasi sex afejiA sex millia annorum, quibus coelum ct terra consistent, significent : *alcph* enim Hebneis significat mille, sed hæc cabalistica sunt ct Judaica.

Alii putarunt tot annos fore post Christum ad Secioia. diem judicii, quot Christum præcesserunt ab origine mundi, hocquc significat Habacuo, cap. iu, vers. 2, cum ait : « Domino, opus tuum (incarnationis et redemptionis elitisti) in medio annorum vivifica illud. » Sed alius est sensus Habacuc, ut ibi dixi.

Tertio, Cardinalis Cusanus opinatus est corpus Terti*. Christi mysticum, id est Ecclesiam Christianam tot jubileos annorum habituram, quot Christus ipso annos complevit, scilicet annos 1700; Christus enim vixit 31 annos, quos si multiplices per 50, qui est numerus jubilæi, invenies 1700 jam dictos. Sed hæc frivola videntur, el Ules congruentias plurimas quisque comminisci posset, qute nullum in re habent fundamentum, nisi congruentiam vel convenientiam aliquam arithmeticam.

Hæc omnia elidit Christus dicens *Marci* xm, 32: « De dio autem illa (judicii), vel hora, nemo scit,

ncque angeli in calo. » Et Paulus lue docet noni esse scribendum dc temporibus et momentis judicii, quia dies Domini veniet sicut fur in nocte.

SiccT run in socie, ni veniet, — scilicet inopinato cl inexpcclatus, ut jam dixi. Addunt aliqui, sicut fur nocte venit, ita Christum nocte venturum ad judicium; idque significari *Matth. xxv,* cum dicitur : « Media nocte clamor factus est : Ecce sponsus venit, exite obviam ei. » Ita Chrysostomus cl Eulhymius. Imo S. Hieronymus ibi dicit, hanc esse Aposlolicam traditionem, ut ea de causa in paschale populum ante mediam noctem (erant hæ veterum Christianorum vigilia:, quarum nomen adhuc retinemus in jejuniis et profestis) dimittere non liceat : eo quod Christus, sicut olim tempore mediæ noctis in Ægyplum ad eodem primogenitorum et liberationem Hebræorom venit, ita et eodem tempore ad judicium venturus crederetur.

Verum hæc non ita certa sunt, aliique probabilius putant, non noctu, sed mane Christum, qui lux est, quique veniet ut in lucem omuia proferat, venturum ad judicium. Unde quod dicitur *ìiatth.* «v: «Media nocte clamor factus est,»elc. parabolice dici : est enim parabola, ut patet, inique aliud significare videtur quam sponsum, id est Christum, media nocte, hoc est inexspectate, venturum, ut explicant Hilarius, Gregorius ct alii.

Causas plures cur Deus voluerit diem judicii, niax‘me particularis, esse incertum nobis, adfert hic Chrysostomus et ex eo Thcophylactus : « Prima, ait, est, quia si novisset homo diem suum ultimum, nihil non scelerum conaretur patrare aliis diebus, deinde fine vitæ appropinquante baptizaretur. Deinde pleviquc, si novissent in crastinum v. *g. seso* morituros, innumeris malis hostes affligere meditarentur, tanquam jam de seipsis desperantes, hostiumque se explero sanguine cupientes : quod nunc non fit, mortis eos terrore n-morante, vitæque cupiditate. Prælerea vitæ suæ amantiorcs, præ nimia desperatione ac tristitia perirent, si mortis su® tempus ac momentum compertum haberent. Ad hæc justi non tantum mercedis haberent periculis objecti, quia compertum haberent se nunc haud morituros, sed post tot v. g. annos. Nunc vero, cum incertum sit evadant-ne pericula, an secus, ncc vel sic tamen mortem evadere laborant, perspicua eorum virtus est. Quemadmodum enim lres pueri ea dc causa majorem admirationem merentur, quod , cum non satis novissent, an ex igne essent evasuri, nec ne, ncque sic tamen statuam adoraverunt : propterea obitus noster erit tanquam fur in nocte. » Ita et S. Augustinus, lib. *Dc Disciplina* Christiana: «Latet, inquit, ultimus dies, ut observentur omnes dies. Sero parantur remedia, cum mortis imminet periculum, n Idem, lib. ll Dc Doctrin. Christ.: «Timor, inquit, de futura morte mentem necessario concutit et quasi clavus carnis motus omnes superbia:, ligno crucis affigit. Non potest male mori, qui bene vixerit; et vix bene moritur, qui malo vixit. » Ita et S. Hieronymus *ad Heliodorum :* « Nihil, inquit, mque tibi proficiet ad temperantiam omnium rerum, quam cogitatio brevis ævi et hujus incerti : quidquid facies, respice mortem. »

3. Cuji exim dixerint : Pax et secuhitas.— Id est tuta sunt omnia, nihil est periculi, nullus metus ; hoc enim significat Græcuin iaçxUwc.

Tunc repentinus eis superveniet interitus. (Græce, Içîçarai óXiO^cj, id est instat vel imminet exitium :liptçawu enim, id est instat, non futuri sed præsentis est temporis, quod efficacius subitum casum et mali incursum significat), sicut dolor in utero habenti, — id est parturienti ; hanc enim repente nesciam dolor partus corripit : ita dolor et angor judicis et judicii, ipseque interitus, hoc est mors et præsens et æterna, tam corporis quam animæ, subito corripiet et percellet homines, ut effugere non possint : hoc enim significat Græcum pí í^úqaaw, quod Noster vertit, *non effugient.*

Moraliter S. Anselmus : « Mulier, inquit, prægnans quod in útero diu portavit cum pondere, tandem ejicit cum dolore : quia et reprobi malum, quod diu latuit intra conscientiam ipsorum et gravavit eam, in conspectu judicis cum gravi tormento cunctis manifestabunt. Mulier cum voluptate pondus illud concipit, sed, ut dictum est, cum dolore ejicit : quia et reprobi culpam cum voluptate libenter commiserant, sed ante districtum judicem hanc inviti multa cum amaritudine manifestabunt. Mulier dum non sperat, subitis doloribus incipit urgeri ut pariat : quia et reprobi dum non prævidcnt, incipiunt repentinis cruciatibus compelli, ut latentia mala quæ intus habent, ante tribunal ælerni judicis ad publicum proferant. Ita ergo subitis doloribus incipient torqueri intrinsecus instar prægnantis, et non effugient. Mulier namque evadit, sed illi non effuw gient. »

Dices: Luca: xxi, 2G, dicitur, sub diem judicii fore « pressura gentium, arescentibus hominibuf prro timore et exspectatione quæ supervenientuniverso orbi : » quomodo ergo hic ait Apostolus, quod tum dicent homines : « Pax et securitas ? » Respondeo, arescent homines præ timore, cum videbunt solem ; lunam, aquas omniaque elementa conturbari, aliaque signa horribilia fieri; quæ proxime precedent judicium; antequam vero hæc fiant, dicent : « Pax ct securitas, » tuncque hæc signa, ipseque judicii dies hæc signa proxime sequens eos securos ex improviso obruet. Unde Lucas subdit, vers. 34 : « Attendite vobis, ne forte graventur corda vestra in crapula, ct ebrietate, et curis hujus vitæ; et superveniat in vos repentina dies illa : tanquam laqueus enim superveniet in omnes, qui sedent super faciem omnis terre. » Idem, scilicet ante hæc signa dicturos homines, « Pax et securitas, » clarius docet

Inwit ^(a c»a»». 'iódkìi* wb. t Dei,u Doi« ft""™* ¡n die judidi,

Matthrcns xxiv, 37 « Sicut, ait, in diebus Noe, ita erit ct adventus Filii hominis: sicut enim erant in diebus ante diluvium comedentes ct bibentes, nubentes ct nuptui tradentes, usque ad cum diem quo intravit Noe in arcam, ct non cognoverunt donec venit diluvium, ct tulit omnes : ita erit et adventus Filii hominis; » quia, ut dixi, sub adventu suo ct die judicii Christus signa prævia, qu® omnes percellent, intelligit et comprehendit, ante qu® comedent, bibent, nubent homines, dicenlque : « Pax et securitas. »

Vir». 4. **4. Vos ALTEM, FRATRES, NOX ESTIS IN TENEBRIS** (id est in peccatis ignoranti®, infidelitatis, cupiditatum , ebrietatum, fornicationum et aliorum qu® fiunt in tenebris), ut vos dies illa tanquam fur comprehendat , — *q. d.* Sicut fur hominem dormientem inopinato aggreditur : ita dies Domini dormientes in tenebris ct somno peccatorum inopinato aggredietur ; bonos vero et justos non aggredietur ut fur, sed ut hospes amicus diu pr®visus et cxpectatus iis vigilantibus adveniet.

Ven. 5. 5. Omnes vos filii lucis estis, et filii diei : **NON SUMUS NOCTIS, NEQUE TENEBRARUM. — « Filii lucis, »** id est Christi, ait Anselmus, qui *Joan,* vm, 12, ait : « Ego sum lux mundi. » E contrario filii noctis sunt filii diaboli, de quo Job, ni, 6 (in sensu mystico) : « Noctem illam tenebrosus turbo possideat. »

Secundo ct planius, *q. d.* Post noctem gentilismi, in quo nati et enutriti quasi filii tenebrarum in infidelitate vixistis, illuxit jam lux Evangelii vobis et dies Christianismi, in quo baptismo renati, quasi filii lucis Evangelic® facti estis lucidi fide, charitato, vita sancta et Christiana, exspectantes ct parantes vos ad diem Domini. Unde vobis ille improvisus quasi fur non superveniet; sed iis qui sunt filii noctis, id est qui in tenebris infidelitatis, ignoranti® Dei ct peccatorum versantur. Ita Chrysostomus ct Anselmus. De hac luce vide *dicta *ad Ephesios,* v, 8.

Christisü °*aï" THitnin ChriHi. Hinc constat, eos qui vere Christiani sunt, non h°rrcrc› sed optare adventum, ®que ac regnum Christi : « Perversum omnino est, inquit S. Augustinus, *Psal.* cxlvii, quem diligis timere no veniat, ct orare quotidie, Adveniat regnum tuum : quod quidem nihil aliud esso videtur, quam orare ut adveniat regnum ejus, ct tamen timere ne exaudiaris. Unde autem isto timor? quia judex venturus est: numquid invidus? malevolus? nihil horum prorsus. Quis enim est venturus judicare, nisi qui venit judicari pro te?

Ven 6. G. Igitur non dormiamus, — somno peccatorum, desidi®, ignoranti® Dei ct salutis : quia jam nox infidelitatis nostr® pertransiit, et sumus in die fidei ct grati® Christi. De hoc somno vide dicta *ad Rom.* XIII, 11.

Sed vigilemus, — perinde, ut qui furem et pr®donem exspectat : veniet enim dies Domini quasi fur ; excubi® ergo nobis agend® sunt, ut vigiles ^t paratos nos inveniat.

Et sobrii simus , — abstinentes a nimio cibo, voluptatibus et cupiditatibus, in iisque temperantes ct moderati : hæc enim temperantia et moderatio, vigiliarum augmentum est et robur, inquit Thcophylactus, facitque hominem in vigilia sua attentum, 7. *d.* Sobrie viventes agamus qu® bona sunt vigilanter et attente.

Vita ergo mortalium vigilia est. Hinc Christus Viuorr. sedulo nos monet, *Matth.* xxiv, *ii* :« Vigilate, quia nescitis qua hora Dominus venturus sit. » In T 5 qu® verba S. Hilarius : « Ut ignorantiam, ait, illius Omm ridici omnibus taciti non sine utilis silentii ratione , esso sciremus, vigilare nos Dominus propter ad- ChrUibventum furis admonuit, et orationum assiduitate detentos, omnibus præceptorum suorum operi- ti ci.7bus inhærere. Furem euun-essa ostendit Zabulum «.t- w (id est diabolum : æolice enim *za* hiem est quod dJUlu'" Sii), ad detrahenda ex nobis spolia pervigilem, et corporum nostrorum domibus insidiantem, ut ea incuriosis nobis et somno deditis, consfiwum suorum atque illecebrarum jaculis perfodiat. Paratos igitur esse nos convenit, quia diei ignoratio intentam sollicitudinem suspens® exspectationis exagitat. »

Pulchre etiam S. Chrysostomus, hom. 22 *ad Populum* : « Opus, ait, est vigilantia, dilecti ; nam ct miles dormit, non in lecto, sed humi: piscator non dormiens piscatur, sed stans aliquando peragit noctem ; agricola vigilat, ne domini vinea lædatur; et pastor sub dio stans noctem consummat , gregem custodiens, sicut Jacob dicebat : Æslu urebar et gelu, ct somnus fugiebat ab oculis meis. Et qure ipsius vigili® ratio? ne ulla ovis a fera voraretur. Si vero tanta de irrationali pecude cura, quales esse decet de rationali anima sollicitudinem gerentes? Propter hanc Jacob operarius lapidem ad caput sibi posuit dormiens, ut facilius evigilaret, unde scalam vidit ad coelos usque pertingentem. Nos esse vult Dominus paratos, proptereaquo posuit incertum exitum nostrum, ut continue vigilemus et pugnemus. »

Idem Chrysostomus hic, tom. IX, post medium, ostendit Christiano vigilandum esse exemplo excubitorum : « Obsecro, inquit, omnia faciamus, ne unquam obdormiamus. Non videtis custodes, quomodo scipsos s®pe vel parum somno permittentes, omnem magn® custodi® fructum amittant? per modicum enim illuin somnum, totum perdunt, dum furari volenti copiam et potestatem faciunt. Quemadmodum enim nos fures non ita videmus, ut ipsi nos vident : ita et diabolus omnibus imminet, invidet ct dentibus frendet. » Deinde ad camdcm vigiliam nos excitat exemplo funambulonum. «Componamus nosipsos undique, ct quemadmodum super funem extensum giiun. ambulantibus non licet vel parum negligentes esso, nam parum illud magnum illis malum generaret; mox enim subversi deciderent ac perirent : ita neque nobis pigrescere licet. Viam enim incedimus angustam ct utrimque præcipitiis obnoxiam,

pedumque simul duorum non capacem. Villes qua nobis opus sit diligentia? » Denique eodem nos exstimulat exemplo eorum qui ambulant per cacumina et præcipitia : a Non vides illos, qui tam periculosa illa itinera conficiunt, quomodo non solum pedes, sed et oculos communiunt ? Quando enim putaverunt utrimque attendendum, et si pes firmus steterit, oculi tamen ex subjecta profunditate vertiginem passi fuerint, toti dilabunlur; sed oportet, ut ct sibi iprsct incessui simul attendant. Quapropter dicit : Nequii ad dexteram, neque ad sinistram. Mulla est malitim profunditas, magna sunt *pnecipitia,* densas subjecte tenebre : angustiam observemus, cum timore ct tremore ambulemus. » Remoras vero hujus caute ambulationis R,,, ,a explicat et submovet, dicens : ◊ Nemo talem viam ingrediens risu diffunditur, aut ebrietate gravatur, sed sobrius ct jejunus hujusmodi viam ambulat. Nemo talem viam ingrediens superfluum quidquam secum defert; mavult enim expeditus esse, quo commode illam percurrere queat. Nemo pedes suos obligat, sed liberos esse sinit. Nos vero innumeris curis nosipsos quasi quibusdam vinculis constringentes ct mille temporalium rerum onera deferentes, more stultorum hiantes et dissoluti, quomodo angustam hanc viam ambulaturos nos speramus? Non simpliciter illam angustam esse dixit, sed cum admiratione : Quam, inquit, angusta est via', etc., hoc est, vehementer augusta est. »

Vm. 7. QDI E5,M dormient, nocte dormiunt. — « Dormientes, » ait ex Chrysostomo Theophylactus, vocat cos, qui in malitia domiunt, quique ad virtutem nullis prediti sunt viribus, sed indulgent et indormiunt voluptatibus carnalibus et terrenis, quæ non sunt aliud quam somnia vigilantium, ait Chrysostomus.

Et qli ebrii sunt, nocte ebrii sunt. — Quos dormientes vocavit, jam vocat « ebrios, » scilicet non eos solum qui vino et gulæ, sed quoscumque, qui cupiditatibus animi et perturbationibus indulgent, qua.* æque ac vinum mentem homini eripiunt cumque inebriant. Ita Theophylactus. « Ebrietas animi, inquit Chrysostomus, sunt divitiæ et pecuniarum concupiscentia, et corporum amor; et quidquid talo dixeris, ebrietas animi est, » *q. d.* Paulus : 111 infideles et impii in peccatis suis dormientes rcl ebrii in nocte paganismi et peccatorum versantur ; vos autem Christiani versamini in die gratile et christianismi ; ergo non dormire et inebriari pristinis voluptatibus et vitiis, sed vigilare, sobrii, prudentes scilicet, attenti ac modesti in omuibns actionibus, recreationibus ct operibus vestris esse debetis. Et hoc est quod subdit (1) :

v . . **8. Nos QUI DIEI SUMUS, SOBRII SIMUS, INDUTI L0R1-CAM FIDEI ET CHARITATIS, ET GALBAM SPEM SALUTIS.** — Non satis est vigilare, inquit Theophylactus, ac sobrium esse, veruni opus cliam armari : ut enim quis vigilans sit ct sobrius, non habeat autem arma, facile eum latrones ct prædones conficient. Lorica ergo, qua pectus et totum corpus obarmemus, sit fides et charilas, id est tides et bona vita, inquit Theophylactus, sive fides et bona opera charitatis: galea vero nostra sit spes salutis. Vide de his armis et panoplia hominis Christiani, dicta *Ephes,* vi, 17 et præcedentibus.

9. Quoniam non posuit nos Deus in iram (id est non creavit, non destinavit nos Deus ad damnationem, ut iram suam ct vindictam in nos ostenderet), **SED IN ACQUISITIONEM SALUTIS, PER DOMINUM NOSTRUM** Jesum Christum, *q. d.* Sed creavit nos Deus, destinavit, redemit, segregavit ab infidelibus et nos vocavit ad Christum, ut per eum acquiramus salutem bene operando, ac vivendo secundum legem Christi. Vin. 9.

10. Qui mortuus est pro noris, ut sive vigilemus (id est vivamus), sive dormiamus (id est moriamur), simul cum illo vivamus, — nimirum hic in gratia, post mortem vero in gloria. Aliter ergo accipit liic dormire et vigilare, quam vers. G et 7 ; ludit enim in hisce vocibus Apostolus. Ita Theophylactus et Anseltnus (2). Vin. io.

11. / Edificate alterutrum. — Græce ifç w fv», Ver*, n. id est unus unum, alius alium. Est metaphora : °",'i 'il sicut enim qui murum aedificat, cumque sensim erigit ct attollit, is domum aedificat : ita qui sua sobrietate et humilitato proximum erigit et excitat, is eum ad similia ædificare dicitur, ut fiat nimirum domus ct templum sanctum et perfectum Domino. Ne dicas, inquit Theophylactus, non sum doctor,non sum preceptor, alios docere et ædificare non teneor. Falleris : doctores non sufficiunt ad singulorum et omnium admonitionem ; sed vult Deus quemque alium instruere et ædificare, saltem exemplo suo et bona vita.

12 et 13. Rogamus autem vos, fratres, ut noveritis (id est notetis et rationem eorum habeatis : est metalcpsis) eos qui laborant (in predicando Evangelio ct re Christiana procuranda ct promovenda) **INTER VOS, ET PRÆSUNT VOBIS IN DOMINO** (id est in Domini Christi familia, hoc est Ecclesia), **UT HABEATIS ILLOS ABUNDANTIUS IN CHARI-** tate, — ut eos abundantius ametis ct foveatis, quasi filii parentes vestros spirituales. Ita Theophylactus. Grece est rqûaîxi a'/Tîù; 6–ip ix-ifiaaw *it* ctywrç, id est, ut Vatablus, ut habeatis illos in summo pretio per charitatem, ministrando scilicet eis necessaria ad vitam; Ambrosius vertit, *ut illis habeatis suminum honorem in charitate.* vcm. iî. Veri. IJ.

Pacem habete cum eis. — Notent hoc qui suis2

(1) Vers. 7, «omnia, tea negligencia in liene agendo, id est peccata, et elnefaj *nml filiis noeti) propria,* ignorantiam nne religivuu «nuuri soient.

(2) *Sive vigilemus, sive dormiamus,* iti est, sive stK perstites, sive inortui deprehendamur die illo judicii extremo, pariter cum Domino conjuncti erimus ct consociati ad beat® vil® communitatem. Vid. nutata ad vers. 12.

Pastoribus cl Prælatis lites movent, aut odia contra eos fovent (1).

Vem. n. 14. Collimarli INQUIETOS. — Græce pro *corripite,* est vwOrrtîw, id est officii admoneto et quasi mentem quum amiserunt, eis reddite ct reponito.

Qui<l sint arx/? TW' *Secundo,* pro fnguietoi, græce est «tóxtws, inordinatos, quo nomino Livius vocat milites qui suam stationem non servant. Sio Paulus hoc nomino notat hic eos. qui Ecclesiasticam non servant disciplinam et ordinem, quem cuique statuit et definivit Deus, ait Theophylactus; talos enim intractabiles sunt, ct parere nolunt, turbantque omnem pacem.

Suscipite infirmos, — ávríxtrf» ~¡>i àcOnù», id est suscipite et fulcite infirmos. Syrus vertit, *excipite onus eorum qui infirmi sunt ;* Ambrosius, *opitUrlamini'infirmis:* ávTÍ/.iaOn enim est proprio, nitentem ct conantcm . sed non sufficientem, neo sat virium habentem adjuvare.

Patientes estote ad omnes, — |xaxfota|UKt«, id est, ut Syrus, longanimes estote erga unumquemque.

Ve«. is. 15. Videte, ne quis malum pro malo alicui REDDAT : SED SEMPER QUOD DONUM EST SECTAMINI IN invicem, et in omnes. — Id est benefacite invicem et omnibus : opponit enim reddere malum illi, quod est, «sectamini bonum.» «Non salis est, inquit Theophylactus, non reddere mala pro malis, verum est etiam operæ pretium bonis compensare malefactorem ; hoc enim indicat cum ait : Sectamini quod bonum est, hoc est impense studete benefacere, ct in invicem, hoc est, erga fideles ; ctin omnes, hoc est, etiam erga infideles.»

Ver». 16. 10. Semper «audete, — « etiamsi, inquit Theophylactus, in tentationes incideritis. Observa autem quod posteaquam dixisset non esse malum malo pensandum, tuncpræceperil lælandum esse : nam qui institutus est, ut de nemine se ulciscatur, sed beneficiis potius prosequatur cum qui contristaverit se, undenam, amabo, mœroris stimulum accipit? »

Ver». i7 et <«• 17 ct 18. Sine intermissione orate : in omnibus gratias agite. — a Iter monstrat, ait Theophylactus, quo fiat ut somper gaudeamus, orationem nimirum qu® non cesset, atque gratiarum actionem : qui enim assuevit cum Deo versari, eique gratias agere in omnibus rebus, tanquam utiliter contingentibus, planum est quod perpetuum sit gaudium habiturus.

Nota: Christianus assiduo oraro debet. Nam, incita- ut ait S. Ephrem, traci, *fìc Oratione :* « Oratio oraUonk Chl temperanti® custodia, iracuûdiæ frænum, animi elati repressio, odii medicina, recta legum jurisquo constitutio, regni potentia, trophæum atque vexillum belli, tutela pacis, virginitatis sigillum, fides nuptiarum, viatorum præsidium, dormientium custos, agricolarum fertilitas, navigantium salus, reorum patrona, mcerentium consolatio, lætantium jucunditas, lugentium solamen, morientium sepultura. » Deinde hæc ipsa exemplis confirmans subdit : « Oratio Ion® prophète balenam pro domo concessit, et Ezechiam ex portis mortis ad vitam reduxit, ipsisque tribus pueris in Babylone flammam ignis in flatum roris convertit. » Indeque concludit: a Nulla est alia in tota vita humana pretiosior oratione possessio. » Quomodo semper orare oporteat, dixi *Ephcs.* vi, 18.

Audi et abbatem Lucium, in *Vitit Patrum:cxim* enim quidam fratres ad eum advenissent,requi- “ ** sivit eos senex, dicens : Quid soletis manibus vestris operari? At illi dixerunt : Nos nihil manibus nostris operamur, sed secundum quod dicit Apostolus, sine cessatione oramus. Quibus senex dixit: Non manducatis? At illi professi sunt: Etiam', dixilque eis : Quando ergo comeditis, quis pro vobis orat? at illi conticuerunt, et iterum requisivlt eos, dicens : Numquid dormitis ? cumque illi se dormire dixissent, dixit eis : Quando ergo dormitis, quis orat pro vobis? et non invenerunt quid responderent ei. Tunc dixit eis : pesât! « Indulgete ergo mihi, quoniam non facitis sicut dicitis. Ego autem dicam vobis, quemadmodum inanibus meis operans sine cessatione oro. Sedeo enim de mane usque ad horam constitutam, et pauca palmarum folia infundo, et facio exinde funiculos, et interim oro, dicens : Miserere mei, Deus, secundum magnam misericordiam tuam, et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam. Cumque percomplevcro opera manuum mearum, et fecero aliqua vasa, aut paucos funiculos, et emero ex eis nummos decem, ex ipsis nummis duos do pauperibus, et reliquos comedo. Quando ergo comedo aut dormio, tunc illi pro peccatis meis sine cessatione implent orationem meam. » fla in F»7»« *Patrum,* lib. III, pag. 531, num. Î12.

Ver», ts. 18. In omnibus gratus agite. — Nota : Iu omnibus grati® agendæ sunt Deo, puta tam in morbo, quam in sanitate ; tam in inopia, quaiu omniiu», in copia ; limi in desolatione, quam in consolatione; tam in tentalionc, quam in paco; tam in hiunilialiono, quam in exaltatione; tam in adversitate, quam in prosperitate : quia non minus, imo s®po majus, donum et beneficium Dei est morbus, inopia, desolatio, tantalio, humilitas, adversitas, quam sanitas, copia, consolatio, pax, exaltatio, prosperitas. Atque hæc est, uti jucundissima, ita et sanctissima via, qua per æruinnas hujus vit®, li ti et quasi ludibundi imus in cadum ; si nimirum in quavis re eum Psallo canamus : « Benedicam Dominum in omni tempore. » Et cum Paulo : « In omnibus gratias agamus Deo.» HincS. Augustinus, in *Psul.* cxxxn vcuhm- laudat morem veterum Religiosorum, qui fre- lutnfo. quenterhabebant inoro hoc verbum, *Deo <jratias¡* coquo cum invicem fierent obvii, se mutuo salutabant, uti etiamnum mulli faciunt. Carpebant

(1) lu Graco t Pacem et concordiam *invicem colite.*

hoc Circumcelliones, sed defendit Augustinus : « Qui dicit, ait, Deo gratias, gratias agit Deo. Vide si non debet frater Deo gratias agere, quando videt fratrem suum. Num enim non est locus gratulationis, quando se invicem vident qui habitant in Christo? » Idem S. Augustinus, *epist.* 77 : « Quid melius, inquit, et animo geramus, et ore promamus, et calamo exprimamus, quam Deo gratias? Hoc ncc dici brevius, nec audiri lælius, nec intelligi grandius, nec agi fructuosius potest. Deo gratias, qui te tam fideli pectore ditavit. » Vide insignem homiliam S. Basilii, quam de gratiarum actione scripsit, ubi inter caetera sic ait : « Accumbens mensae, ora : esitans panem, largitori gratiam rependito. Tunicam indueris ? gratias agito benigno datori. Amiciris pallio ? fac in te augescat interior erga Deum charilas, qui indumenta gratuito largitus est hiemi æstatique accommoda, quibus ct vita conservetur, et obveletur turpitudo. Tibine dies expletus abiit? illi referto gratiam› qui solem nobis nil tale commeritis induisit in diurnæ operationis ministerium : ignem vero contulit illustrandœ nocti, utque subserviat caderis vitœ commoditatibus. Si in coelum suspexeris, cum in eximiam siderum pulchritudinem oculorum aciem defixeris pressius , procide Deo, et cole eum qui cuncta hæc in sapientia condidit. Quin et noctem dispertitor in somnum et orationem, imo somni ipsi pietatis exercendæ meditationes quœdam sint. » Et infelix : « Nullo tuo merito plecteris? gaudium tibi inferat futurorum spes. Justo es supplicio addictus? gratias agas quod hic potius luas poenas quam in futuro. » Et S. Bernardus, serm. 13 *in Cant.*, ubi inter cœtera ait : « Ad locum unde exeunt, revertantur flumina gratiarum, et iterum fluant. Remittatur ad suum principium coeleste profluvium, quo uberius terra refundatur. Qualiter, inquis? Qualiter dicit Apostolus : In omnibus gratias agentes. Quidquid sapientiœ ,quidquid te virtutis habere confidis, Dei virtuti et Dei sapienti® deputa Christo. »

Hæc est enim voluntas Dei in Christo Jesu (per Christum Jesum) w omnibus vobis. — Grace ite ûjjià;, *erga vos, g. d.* Hoc est quod vult Deus, per Christum, id est per Christi legem, doctrinam et gratiam, nos præstare, scilicet ut semper gaudeamus, sine intermissione oremus, in omnibus gratias agamus, etc. Undo Theophylactus to in *Christo Jesu,* hoc est, inquit, per Jesu Christi cooperationem; « etenim Christus nobis ad gratiarum actionem adjutor est, qui et illud nos facere docuit in Evangelio. » Nota : « Voluntas » «igni hic intelligilur. Unde recte SAxpa ((quod no'ler vertit, *voluntas) volilum* vertas, vel res volita a Deo, Dcoque placita et accepta. Hinc Vatablus sic explicat, *q. d.* Hæc faciendo placebitis Deo per Christum, sine quo nihil placere potest.

Tertio, ahi sic explicant, quasi Apostolus hic tacitae occurrat objectioni. Dicet enim quis : Quomodo semper gaudebo ct gratias agam, qui tot premor ærumnis ? Respondet Apostolus hanc esso Dei voluntatem, id est benevolentiam, ut cum Christo, per Christum, id est per Christi gratiam hæc omnia patiamur : Deus enim non cx odio, sed ex amore ct benevolentia, sicut Christo Filio suo crucem imposuit, ita Christiano cuique crucem immittit et imponit. Sed hic sensus remotior est, et multa Apostolo addit ct supplet.

19. Spiritum nolite estinguere. — Aliqui per Ven. i», «spiritum» intelligunt rationem, sive portionem superiorem in anima ; hæc enim dicitur *spiritus* vers. 23. Sed aliter ibi, aliter hic vocem *spiritus* sumit Apostolus. Dico ergo : « Spiritum, » id est Qnid sit dona, gratias, lumina, afflatus, impulsus, et, ut »pW“® sequitur, prophetias Spiritus Sancti, qui est quasi ?”uguft' lampas prafulgens in nocte hujus sæculi, « nolite» desidia, terrenis curis, desideriis carnalibus, aut etiam incredulitate, quasi injecta aqua vel pulvere, « extinguere; » qui enim hæc extinguit, quantum in se est, Spiritum Sanctum in cordo suo extinguit : sed potius concludite januas, id est sensus, ne ingrediatur spiritus malitiæ, qui extinguat hanc lampadcm. Ita Chrysostomus, Theodoretus, Thcophylactus, Anselmus.

Nota : Apostolus vetat non tantum ne in nobis, sed etiam ne in aliis hæc dona Spiritus extinguamus, maxime prophetias, unde quasi explicans subdit :

20. Prophetias nolite spernere. — Erant enim Ven. io. tunc inter Christianos mulli Prophclæ, qui in fidelium coetu et synaxi prophetabant, sive proprie, sive improprie, scilicet sacram Scripturam interpretando, docendo, exhortando, ut dixi 1 *Cor.* XIV, 29 : horum spiritum retundi ct comprimi vetat hic Apostolus; imo jubet eorum prophetias excipi, audiri et probari. Idem patet I *Cor.* XIV, 29. Hinc non abs re, ncc prater men- Quliptritem Apostoli : « Spiritum, inquit Ambrosius, cxtinguit, qui incipientem loqui spiritualia contradictione sua sopit. » Sic parentes spiritum in filiis aut filiabus extinguunt, cum desideria castitatis, religionis aut vitæ perfectioris suffocant per vitam licentiorem, qua cogunt eos studere ornatui corporis, tripudiis, conviviis aliisque mundi vanitatibus. Quod quam Deo displiceat, docet exemplum Prætextatæ apud Hieronymum, epist. *ad Latam : «* Pratcxtata; ait, nobilissima quon- Ewmdam femina, jubento viro Hymetio, qui patruus pj^ . Eustochii virginis fuit, habitum ejus cultumque ul»,* mutavit, ct neglectum crinem mundano moro pexuit, vincere cupiens ct virginis propositum et matris desiderium; et occo tibi eadem nocte cernit in somnis venisse ad se angelum terribili voco minitantem pœnas, et hæc verba frangentem : Tune ausa es viri imperium praeferre Christo ! Tu caput virginis Dei tuis sacrilegis attrectaro manibus, quæ jam nuuc arescent, ut sentias excruciata quid feceris : ct finito menso quinto ad in-

ferna duceris; sin autem perseveraveris in scelero, et marito simul orbaberis et filiis. Omnia per ordinem expleta sunt, ct seram misero poenitentiam velox signavit interitus. Sic ulciscitur Christus violatores templi sui, sic gemmas et pretiosissima ornamenta defendit. » Idem quotidianis discimus exemplis, tales scilicet parentes mullis infortuniis, præsertim circa illas ipsas proles in quibus spiritum extinxerunt, graviter a Deo puniri.

Narrat S. Ambrosius, in fine lib. I De Virgin., nobilem virginem cum a parentibus urgeretur ad nuptias, confugisse ad altare, cisque dixisse : ▮ Quid agitis? sponsum offertis? meliorem reperì ; quaslibet exaggerate divitias, jactate nobilitatem, potentiam praedicate: habeo cum cui nemo se comparet, divitem mundo, potentem imperio, nobilem cœlo. Si talem habetis, non refuto optionem; si non repentis, non providetis mihi, sed invidetis, n Cumque staret ad aram Dei pudoris hostia, victima castitatis, unus abruptius: « Quid si, inquit, pator tuus viveret, innuptam te manere pateretur ? Tum illa majori religione, moderatiore pietate respondit : Et ideo fortasse defecit, ne quis impedimentum posset afferre. Quod ille responsum de patre, de se oraculum, maturo sui probavit exitio. » Paulo enim post mortuus est. « Ita castori eadem quisque metuentes; favere coeperunt, qui impedire quærebant. Parentes, cavete offensionis exemplum: » hucusque Ambrosius.

Vere S. Hieronymus *ad Paulam* de obitu Blæsillæ : « Grandis, inquit, in suos pietas, impietas in Deum est; » et *ad Furiam :* « Pater, inquit, impleat nomen suum; lætetur filiam genuisse Christo, non sæculo; » ct Nozianzenus, in *Praeceptis ad virgines :*

> Qnin tua si potius transfixit pectora Christus,
> Atque ea divino Paler immortalis amore
> Implevit, Christo ao sit grave sistere nympham
> Aut puerum.

OnomMo «ptritu» uir «T CbrytM- tamot

Moi¡aliter S. Chrysostomus docet hic spiritum extinguí quovis peccato ; sicut enim fax extinguitur vento exsucante, vel defectu cerœ ct fomitis : ita spiritus quasi lampas extinguitur vel vento tentalionis, vol pulvere curarum terrenarum, vel deficiente oleo misericordia) ct bonorum operum. « Spiritus, ait, æque ac lucerna extinguitur, si aut olei parum habueris, aut foramen non obturaveris, vel ostium non occluseris. Quod vero est hoc foramen ? Quemadmodum in lychno habet, ita et in nobis : foramina sunt oculi ct aures. No sinas istis occurrero validum malitia) flatum, alioqui lychnum extinguet, sed obtura foramina timore Dei. Janua os est. Claudo, ita scilicet occlude, ut ct lucem exhibeat, ct externum impulsum repellat. » Mox exemplo familiari ct quotidiano idipsum declarat, dicens : « Conviciatus est quisquam? vituperavit? tu claudo os tuum ; si enim illud aperueris, concitabis magis ventum hunc. Non vides in ædibus, quando c regione ac directe dum januae opposit® sunt, ct flatus vehemens irruerit, si alteram clauseris, nihil valeat efficere flatus, sed pluri* mum de illius roboro praecidatur? Ita et hic dt&. sunt janu®, os tuum et os illius qui te vituperat et probro afficit. Si tuum occluseris, et spirationem non dederis, omnem istum flatum extingues ; si vero aperueris, effrænis reddetur. Ne extinguamus igitur spiritum. Fit autem sæpenumero, ut etiam nullo externo impulsa incumbente extinguatur fax, quando videlicet oleum deficit; quando misericordiam non facimus, extinguitur spiritus ; etenim ex misericordia Dei venit ad te spiritus. »

Deinde pergit Chrysostomus docere quod, sicut latrones in tenebris grassantes prius extinguunt lucernam, deinde latrocinantur et prodantur impune : ita diemones prius hunc spiritum quasi lampadem extinguunt, ut anima viam in cœhim nec videre, nec inire possit; ac deinde eam deprodentur et grassantur impune. Chrysos tomo consentit Hieronymus; epist. 150 *ad Hcdib.,* Quaìst. XII, additque hoc loco esse miosin, *q. d. a* Spiritum nolite extinguere, » id est spiritum fovete, et, ut ait Apostolus, *Rom.* xii, 11 ,« spiritu ferventes » estote. « In quo enim, inquit S. Hieronymus, fervor spiritus multiplicata iniquitate, ct charitatis frigore non tepescit, in hoc spiritus nequaquam extinguitur. »

21. OMNIA AUTEM PROBATE, QUOD BONUM EST TE- Ven.tu nete. — S. Augustinus, lib. I De *Natura ct Grat.,* cap. IX, et alibi sic legit, *omnia legite, quae bona sunt tenete* : sed paraphrastice, nam ad verbum Græca, Latina et Syrus habent, *omnia probate t* subaudi, qu® dubia et incerta sunt, ideoque probatione indigent et examine, quales erant prophetiæ, de quibus vers, præced. dixit : « Prophetias nolite spernere ; » has enim singuli privati Spiritu Sancto afflati in coetu Ecclesiæ olim publice loquebantur. Unde eas dijudicari vult Apostolus tara hic quam I *Corinth.* xiv, 24, an vero sint, an conformes sacra Scriptura et doctrinæ Ecclesiæ, an prophetiæ sint, ac instinctus spiritus humani : maxime quia, ut notant Chrysostomus, Thcodoretus, Theophylactus, iis .aliqui pseudoprophelæ clam se immiscebant, ut patet epist. seq., cap. n, ubi redarguit cos qui prophetabant instare diem judicii.

Nihil ergo hic habet Kcmnitius ct Novantes pro suo examine Concilii Tridentini et aliorum Ecclesiæ vel Pontificis decretorum. Male etiam hinc AnApo»- inferunt, hæreticorum libros cuilibet esse legendos ct examinandos; hi enim ab Ecclesia jam kc„ improbati et damnati sunt de certa hærcsi et ruolini! pernicie : nam, ut recte Chrysostomus et Theophylactus, pseudoprophetas, quos constat tales esse, ne audiri quidem vult Dominus, *Dealer,* xui, 3 ct alibi.

vm. n. 22. Ab omni specie mala abstinetb vos. — Alii legunt, *ab omni specie mali*. Utroque enim modo verti possunt Grroca : quanquam prior lectio est germanior, eamque cum D. Hieronymo sequuntur interpretes. Sed idem utriusque lectionis est sensus.

Vw.u. 23. Ipsk Deus (auctor) pacis sanctificet vos fer omnia. — Græce cXiTclxiç, id est *totos*, ut toti sitis sancti et perfecti in omnibus, nimirum in spiritu, anima et corpore, ut sequitur.

Ut integer spiritus vester et anima, et corpus sine querela in adventu (in adventum) Domini Qnitintr-nostri Jesu Christi servetur. — « Integer» non est idem hic, quod incorruptus; græce cnim est Aáúof», *q. d.* Totum perfectum, omnibus suis partibus et dotibus integrum ct absolutum, cui tota sua sors (hoc enim est xXz%ç), sife totum quod sorte accepit, inest et adest, *q.* d. Totam gratiam et integritatem, quam sorte accepistis in baptismo, conservate usque ad diem Judicii, ut talem ct tam integrum spiritum, animam ct corpus Christo judici reddatis et exhibeatis, qualem ab eo in baptismo accepistis.

(hioaodo ¿u'nú puturTrum Nota cum S. Augustino, tract, *de Symbolo:* Totus homo trcs habet partes, spiritum, animam ct corpus; itaque homo est imago trium personaSS. Trinitatis. *Primo* ergo Nyssenus apud Theophylactum per *spiritum* accipit partem hominis rationalem; per *animum*,partem sensitivam; per corpus, vegetativam.

Secundo ct melius, spiritus est pars rationalis, sive ratio et potentia animro superior, quæ mens dicitur, maxime si fide et spiritu Dei sit imbuta; anima est porlio inferior nobis cum bestiis communis, ex qua homo animalis dicitur ct animales operationes exercet, uti sunt videre, audiro, edero, generare ; corpus vero est domicilium utriusque, scilicet tam spiritus quam animie, *q. d.*, ait Ansel-Senmi mus : Sit spiritus vester integer, id est nulla hro-Apwtoii. resi, errore, diffidentia, malitia, invidia, nulloque peccati consensu vulneretur, ita ut aliquo fidei, spei, charitatis, altcriusvc virtutis articulo et quos ineuibro mutiletur; sed nbma articulorum omnium et dogmatum fido, integra spo ct chántate, crotcrarumquc virtutum partibus ct numeris omnibus integer sit et perfectus. Sit et anima integra , id est delectationibus carnis et sensuum non saucietur, ita ut mutiletur integritas ct perfectio , quæ debet esse in auditu, visu aliisque sensibus animae externis ct internis : sed ii per omnia sint integri, quantum patitur humanos conditionis infirmitas ; nec enim ad integritatem Adami et Christi, in hac vita accedere possumus. Denique corpus vestrum sit integrum, id est nullius peccati exeeutione et perpetratione lædatur; sed inviolatum, illæsum, integrum roque ut spiritus et anima consistat : sic ut corpus animro, anima spiritui, spiritus Deo plane subsit ct obediat, Deusque suam sanctitatem spiritui, et per spiritum animro et corpori communicet, ut in die judicii Christo exhibeatis corpus et animam ct spiritum integre et perfecte sancta, qualia accepistis in baptismo, de iisque dicere possitis : « Despondi vos uni viro virginem castam exhibere Christo. »

Unde nota *secundo :* Integritas hroc opponitur Qni **sint** manco ct mutilo : sunt enim manci et mutili in TMfici io fide, qui credunt Symbolum Apostolorum, sed negant alias traditiones, negant invocationem Sane- qu¡ ¡uto-torum ct Christi prrosentiam in Eucharistia, etc. **gril** Sic in charilatc manci sunt, qui amicos diligunt, non inimicos. Sic in anima manci sunt, qui tactum a turpibus custodiunt, sed non aures, non oculos; ct ita dc aliis. Hisce opponit Apostolus integritatem, quam Christianus tam in fide, ut omnia credenda credat, quam spe, ut omnia speranda speret, et charitate, ut omnia amanda amet, aliisque virtitutibus habere debet. Ita Hieronymus, *ad lledib.*, Quiest. XII.

24. Fidelis est Deus, qui vocavit vos : Quivcn.24. etiam faciet , — id est efficiet et perficiet, ut integritatem jam dictam, ad quam vos vocavit, conservetis et ad rolernara salutem perveniatis, si videlicet ejus gratiæ non desilis, ijlique cooperemini. Ita Theophylactus et Anselmas.

26. In OSCULO SANCTO. — De hoc osculo dixi V<ft.A ll *Corinth.* xm, 12.

COMMENTARIUS

IN SECUNDAM EPISTOLAM

AD THESSALONICENSES.

ARGUMENTUM.

oTMra- *Primo,* hortatur Thcspalonicenses nd constan-
di hn- fiara in fido Christi, utque pro ea fortiter ferant
persecutiones Gentilium ct Judaeorum f spe prae-
gTimcn- mii coelestis.
tu ‘¶ *Secundo,* docet necdum instare diem judicii : quidam enim falsi et fraudulenti doctores persuaserant eis instare diem hunc, et ad hoc verba quædam fingebant tanquam a Paulo dicta, et epistolas quasdam tanquam ab illo scriptas, quibus hoc asserebat. Hos ergo impostores hic redarguit, nietuinquo instantis judicii eis adimit, docetquo quod prius oporteat venire Antichristum : cujus qualitates, vitam et mores hic describit.

Tertio, monettraditionessive verbo, sive scripto acceptas, asse servandas.

Quarto, docet ut fugiant et coerceant homines otiosos, curiosos ct inquietos. Denique signum cis dat, quo dignoscant genuinas suas epistolas a commentitiis, quas proferebant Impostores jam dicti (1).

(1) Hujus Epirtotæ argumentum tripartitum est, pro numero trium ipsius capitum. Et *prima* quidem pars consolatoria ost, quæ cap. 1 tractatur, ubi Apostolus auditores suos adversus vexationes ob roiigiouein ita erigit, ut simul eosdem ad constantiam oblique hortetur. *Secunda* pars partim prophetica, partirci didascalica est, qu» cap. n tractatur, ubi doctrinam de ultimo Christi adventu, atque de insigni quadam defectione a religione plenius ipse declarat. *Tertia* et postema pars tota hortatoria est, quæ cap. ni continetur, ubi Apotolus Tbe^vloniccnses ad studium Christianarum virtutum, et nominati® ad diligentiam in uninsenju^que vocatioue adhibendam, serio exhortatur, addita sub finem optatione et salutatione pathetica.

Grajea et Latina Regia in fino habent hanc epistolam scriptam esse Athenis; Syrus vero, Laodlce®; OEcumenius autem et Athanasius in Synopsi, Rom®. Verisimilius videtur hanc secundam scriptam esse paulo post primam, cum adhuc Apostolus Corinthi degeret, anno Christi M (Î). Unde Timo* theus ct Silvanus tam huic secund®, quam illi primae inscribuntur : quasi qui cum Pauio salutent eos, mitlantque eis hanc epistolam (3).

(î) Anno 51, ait Sepp, op. clt. tom. H, pag. 33S.

(3) De authentia hujus Epistola) nostra œtate in dobinm vocata a De Wctt, digna est praesertim qw legatur Reieliii Dissertatio : *Authentia» posterioris* on *Th<mL epistola vindicia.* Gotting., 1829. Cf. D. Giure, *Infra* duction aux livres de i Ancien cl du Kouikom Testaient* tom. V , p. 142 et seqq.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Gratias agenda, et laudando Thcssalonicensium in persecutionibus pro fide toleratis constantiam, hortatur ut in eadem pergant.

Unde, ter». 6, *proponit cis tam pamas horrendas persecutorum, quam præmium admirandum glories. quod ipsi omnesque Sancti accepturi sunt in die judicii.*

Denique, vers. 11, *orat Deum, ut opus hoc fidei in eis compleat.*

1. Paulus, et Silvanus, et Timotheus, Ecclesiæ Thessaloniccnsium in Deo Patr» nostro et Domino Jesu Christo. 2. Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo. 3. Gratias agere debemus semper Deo pro vobis, fratres, ita ut dignum est, quoniam supercrescit fides vestra, et abundat chantos uniuscujusque vestrum in invicem : 4. ita ut et nos ipsi in vobis gloriemur in Ecclesiis Dei, pro patientia vestra et fide, in omnibus persecutionibus vestris et tribulationibus, quas sustinetis, 5. in exemplum justi judicii Dei, ut digni habeamini in regno Dei, pro quo et patimini. 6. Si tamen justum est apud Deum retribuere tribulationem iis qui vos tribulant; 7. et vobis, qui tribulamini, requiem nobiscum in revelatione Domini Jesu de ccelo cum angelis virtutis ejus, 8. in flamma ignis dantis vindictam iis qui non noverunt Deum, et qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi. 9. Qui pœnas dabunt in interitu aeternas a facie Domini, et a gloria virtutis ejus : 10. cum venerit glorificari in sanctis, et admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt : quia creditum est testimonium nostrum super vos in die illo. 11. In quo etiam oramus semper pro vobis, ut dignetur vos vocatione sua Deus noster, et impleat omnem voluntatem bonitatis et opus fidei in virtute, 12. ut clarificetur nomen Domini nostri Jesu Christi in vobis, et vos in illo, secundum gratiam Dei nostri et Domini Jesu Christi.

ttn- u 1. Ecr.LESi.fi Thessaloxicensium ia Deo Patre nostro. — Supple, congregata et adunata;. Vide *Epist.* I, cap. i; vers. 1.

Ven ». 3. Supercrescit ,—tinifwÇivti, id est valde ct supra modum augescit fides vestra.

v<-..4 n 4 et 5. Quas sustinetis, in exemplum justi judi-
*• cn Dei.— Pro *exemplum,* græce est Mtrpia, id est documentum, et, ut Syrus, demonstrationem et declarationem, *q. d.* Sustinetis persecutiones ct tribulationes hac spe ct consolatione, hoc fine ct fructu, ut aliquando (puta in die judicii) ostendatur et demonstretur justitia et justum judicium Dei, quo vos ob patientiam dignos habebit, id est dignos judicabit regno Dei ct corona gloriœ coronabit; vestros vero persecutores, qui bic in vestra afflictione gaudent, condemnabit. Ita Theophylactus , ct patet cx scq. Unde Tertullianus in Scorpiaco, cap. mi, ita legit : a In pressuris, quibus sustinetis ostentamen justi judicii Dei. »

Nota: Græce non est *in exemplum,* sed tantum f&qpa, id est documentum, exemplum, iulelligiturergo præpositio *in,* vel *ad,* quanquam sine propositione *in,* nominativo casu posset referri ad ipsos patientes, *q. d.* Vos qui tanta patimini, estis documentum ct osteuditis rectum esse judicium Dei, cum ob tantas tribulationes retribuit vobis regnum aeternum : hoc enim justo Dei judicio tantum patientibus debetur (1). j

6. Si tamen justum est apud Deum retribuere. Ver».«. — St est asseverantis, non dubitantis. Unde Ambrosius ct quidam alii legunt, *siquidem :* sic etiam vertit Syrus et Vatablus : sic et Græci ds»? exponunt id est, quandoquidem.

Justum est . — Nota hic, Deum cx justitia tam D»n» impiis ob scelera, æternas poenas ; quam bonis ct patientibus, ob suam patientiam, œternam re- ponin, quiemet gloriam retribuero. Hoc enim asserit hic P*ll s'|*- Paulus. Ergo patientia hæc meretur hanc gloriam ,riun

(1) Quod boni affliguntur, indicio est, aliam vitam •'•se post mortem, ubi premia sua accipient, siculi mali suai lereni pœnas.

•¡cut scelera pœnam ; ergo est meritum bonorum operum.

Veo. 7. **7. IN REVELATIONS DOMINI JESU DE COELO,—CUI»** Christus apparebit judex in dio judicii.

Ouimm “fi*ll r<kíT Chnitum id judi-aum?

Cum angelis virtutis ejus.—Græce Ju-ráixtóK, id est potentino, ili enim angeli Christum judicem venientem præibunt, ejusque potentiam et majestatem suo numero ihaximo, suis tubis, fulguribus, tonitribus et terræ motibus ostendent. Syrus vertit, *cum virtute,* id est exercitu, *angelorum :* hinc enim hebraico dicitur Deus Sabaoth, græce Juvàixtwv, latino *exercituum :* quo nomine prima omnium compellasse Deum legitur Anna, mater Samuclis, I *Hcg.* i, 11, *q. d.* Agite, o Christiani, animose ferte persecutiones; veniet dios, in qua Christus, pro quo patimini, judex aderit, qui potentissimas sccum ducet acies angelorum ad judicium ct vindictam impiorum : ut nimirum vos et vestras injurias ulciscantur, cosque, qui vos persequuntur, igni tradant et in tartara deturbent.

Vin.3. **8. IN FLAMMA IGNIS DANTIS VINDICTAM IIS QUI NON** noverunt Deum. —Græce id est in igne, sive incendio flammæ, id est flammante et flammas ejaculante.

Secundo, rò *dantis* non potest referri ad *ignis,* sed ad *Domini Jesu.* Græcum euim StJovrs; masculinum est; undo non potest referri ad , femininum, sed ad Kvpiw, quod est masculinum, *q. d.* Dominus Jesus per flammam ignis dabit vindictam impiis.

Qniium to- con-di interi-ion?

Nota: Intelligit ignem conflagrationis mundi; licet enim nonnulli cum Francisco Suarez putent hoc igne non morituros Sanctos, qui tum vivi reperientur, eo quod illa nimis dura et indigna Sanctis videtur esse mors; impios tamen hoc igne morituros, satis hic et abbi significat Scriptura. Hic ergo ignis reprobos morte puniet, eosquo convolvet et rapiet in gehennam ct ignem œternum.

Memori* i.-nii g®- Í ı i7uî o tn em.. l

Moraliler S. Chrysostomus : « Si videris, ait, in præsenti vita jucundum quid ac magnificum, cogita 8^ regnum Dei, ct nihil esse putabis : si terribile quid videris, cogita gehennam, ct illud etiam deridebis : si quando te ceperit concupiscentia corporalis, cogita gehennæ ignem; si enim legum sæcularium metus nos a malis cohibet, multo magis recordatio futurorum, supplicium immortale, pœna sempiterna.

Ver» t. **QUI POENAS DABUNT IN INTERITU ÆTERNAS. —** Cnece iXtOjw aitific-f, id est interitum ct mortem ætcrnain luent, quasi pœnam suis sceleribus meritam et debitam, ad quam pœnam damnabuntur cl relegabuntur.

Grariui jxrmnnn *niwnL

Audidc hac poenaS. Cyprianum, tract. *Dc Asccns. Domini :* «Quanta illud edictum (sententiam judicis Christi) sequentur lamenta, illius ultirnæ tubæ clangor quam horribilis erit! continuus erit ct superfluus illarum lacrymarum decursus, stridorem illum dentium flammæ inextinguibiles agitabunt : immortales miseri vi. .¡t, i:\ndiaet inconsumptibiles flammæ nudum corpa allambent. Ardebit purpuratus dives, nec erit qui /estuanti linguæ stillam aqu® infundat. In proprio adipe frixæ libidines bullient, ct inter sartagines flammeas miserabilia corpora cremabuntur, ct omni tormento atrocius desperatio condemnatos affligct. Non miserebitur ultra Deus : nullum ibi refrigerium, nullum remedium. »

A facie Domini, — id est a præsentia, vel ab ore et sententia, Christi judicis.

Notat vox *facies* facilitatem vindicte. < Nulla enim, inquit Theophylactus, erit difficultas; verum satis erit tantummodo visum esse, adeoque apparuisse Deum, ct omnes inobedientes atque increduli in pœna erunt: tantummodo enim facies ipsius et adventus, vel præsentia aliis quidem lumen erit, aliis vero supplicium : non enim simpliciter, sed cum gloria virtutis et roboris aderit; neque gloria ejus robore carebit, neque robur erit inglorium, hoc est, tanquam rex potens conspicietur.

m ujndku i -u iniûtis

Secundo, -rè a *facie* significat impios terribili Christi facie et gloria ita reverberatum iri, ut eam intueri non sustineant ; sed ab ea quasi fulmine prostrati et aversi corruant in gehennam.

Tertio, vox /'acies significat os, ac sententiam oro ac facie Christi prolatam, quasi fulmen ab ore Christi egrediens, ac impios puniens et afflans ; ct hoc est quod ait Daniel, cap. vu, vers. 10: « Fluvius igneus rapidusque egrediebatur a facie ejus. » Ubi « fluvius igneus » significat, ait Hieronymus, sententiam judicis efficacissimam et celerrimam , quæ instar igniti ct rapidissimi fluminis improbos in tartarum abripiet et immerget

Smunti* J0^03-

Et a gloria virtutis (græce i«xúc;, id est a roboris et potentiæ) ejus,— id esta majestate (hanc enim vocat *gloriam)* gloriosa, terribili et potentissima Christi judicis (1).

10. Cum venerit glorificari in sanctis suis, et admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt. — Pro *admirabilis fieri,* græce est Owaaairm, quod Ambrosius vertit, *mirifican;* Syrus, *miracula sua ostendere* infidelibus : sed proprio significat fieri admirandum, sive dignum quem alii admirenlur.

Vax* io.

Nota : Admiratio, ut cx Aristotele docci D. Thomas, est stupor procedens ex re quapiam, quæ phantasiam et opinionem hominum superat, v. g. Cum homines vident aliquod prodigium, miraculum aut aliquid inopinatum, illud admirantur. Hinc rudes cl insipientes, quibus parum est vel sapienti®, vel animi, inulta admirantur, quæ sapientes et magnanimi non admirantur. Hcgum enim esse aiebat Cyrus, nihil admirari ; suosquo principes ita instruebat, ut discerent nihil admirari, hoc enim signum et effectum esso animi excelsi, heroici et sapientis dictitabat, qui debet esse in principo.

QcV «t

Christus ergo in dio judicii reddetur omnibv .

(1) **Alii : Procul a Doiaino opine glonosa majesta:: remoti.**

jodrx cb d alrnin-

admirandus in Sanctis suis : Primo, quia tunc omnibus patefaciet miram gratiam et robur, quod hic contulit suis fidelibus et justis, ut pro fide persecutiones, expilationes, exilia et martyria fortiler tolerarent. Tunc enim omnibus patescet et celebrabitur mira fortitudo, quam contulit S. Laurentio, ut in craticula assatus, irridens Decium gratias ageret Deo ; dicerctque : Igne me examinasti , ct non est inventa in me iniquitas. Tunc omnibus apparebit admirandus spiritus S. Stephani, quo Judæls obstinatis insultavit, ac lapides pro gemmis excepit. Tunc conspicient et admirabuntur omnes invidum amorem virginitatis a Christo datum tenellis virgunculis, Agneti, Cæciliæ, Catharinæ, quo omnem carnis et sæculi amorem, tormenta omnia, tyrannos omnes fortissime superarunt, ut in morte et martyriis canerent: Regnum mundi et omnem ornatum sæculi contempsi, propter amorem Domini mei Jesu Christi, quem amavi, in quem credidi, quem dilexi. Tunc mirus Apostolorum zelus, Eremitarum rigor, mira Magdalenæ et aliorum poenitentia, mirus Doctorum labor, adeoque in quolibet Sancto mira quœdam ct propria virtus elucebit, qua Christus in qnolibet Sancto apparebit admirabilis.

fflorf® ^'''"“ tkiHoœ- rni-iti-

Secundo, ct magis genuine ad mentem Apostoli, Christus in dic judicii suis Sanctis, maxime iis qui pro fide sua passi sunt, tantam conferet gloriam, qu® omnium hominum et angelorum opinionem, ingenium et captum superabit, omnibusque naturaliter erit admirabilis : « Oculus enim non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ pneparavit Deus iis qui diligunt illum, n I Cor. n, 9. Et sicut in singulis Sanctis propria quædam ct admirabilis gratia ac virtus eluxit in hac vita, ut dixi : ita in singulis nova quædam ct admirabilis gloria elucebit; adeo ut justi ipsi tum suam, tum aliorum omnium gloriam sint admiraturi. Ipsi quoque reprobi Sanctos, quos hic despexerunt, tanta gloria et bonis cumulatos obstupescent; unde *Sapient.* v, 2 : « Videntes, inquit, turbabuntur timore horribili, et mirabuntur in subitatione insperata: salutis, dicentes intra se , poenitentiam agentes : Hi sunt, quos habuimus aliquando in derisum et in similitudinem improperii. Nos insensati vitam illorum æstimabamus insaniam, et finem illorum side honore : ecce quomodo computati sunt inter filios Dei ct inter sanctos sors illorum est. » ita Chrysostomus, Theophylactus, Anselmus.

imph- l”i“ poy \\

ïewBü- mu.

Alludit hic Paulus ad *Psal.* lxvii, 36 : «Mirabilis Deus In Sanctis suis ; n et *Psal. ir, 4 :* ▮ Mirilicavit Dominus sanctum suum, » Davidem scilicet ase in regem consecratum et sanctificatum. Addunt Hebræa ih *Io,* id est sibi, ⟨/. ⟨/. In suum decus, laudem , gloriam ; et *Psal. xv , 3 :* « Sanctis qui in terra sunt ejus, miriflcavit omnes voluntati - meas in eis; » quia, ut explicat Theodorctus, miram eis virtutem et fortitudinem indidit et magna per eos edidit miracula, v. g. ut Apostoli pauci ct rudes totum orbem converterent, ut Martyres omnia tormenta superarent, virgines in mediis flammis constantes starent et illæsæ. Et *Psal.* lxxxviii, 8 : « Deus qui glorificabitur in consilio Sanctorum, magnus ct terribilis super omnes qui in circuitu ejus sunt; » cl vers. G : « Confitebuntur cœli mirabilia tua, Domine, etenim veritatem tuam in Ecclesia sanctorum. » In quem locum pulchre et pie S. Augustinus per coelos mystice intelligens homines coelestes : «In omni, ait, misericordia perditorum, in justificatione impiorum quid laudas, nisi mirabilia Dei? laudas quia resurrexerunt mortui ; plus lauda quia redempti sunt perditi. Quæ gratia! Quæ misericordia Dei ! Vides hominem heri voraginem ebriositatis, hodie ornamentum sobrietatis; vides hominem heri ccenum luxurire, hodie decus temperantiae ; vides hominem heri blasphemalorcm, hodie laudatorem Dei ; vides hominem heri servum creaturae, hodie servum Creatoris. Homines non respiciant ad merita sua, fiant coeli : confiteantur cœli mirabilia tua, Domine. » Hæc omnia clarissime ct maxime patebunt in omnibus Sanctis simul, in die judicii, cum non tantum eorum gratia et virtutes, sed et gloria, dotesque beatitudinis tam admirabiles et multiplices toti mundo clarescent. Hinc nomen Christi est *pele,* id est admirabilis, *Isaiæ* IX, 6.

Nomen Christi admirabile.

IM OMNIBUS QUI CREDIDERUNT, — fide Scilicet claritate formata, sive fide quæ per dilectionem operatur, id est, qui crediderunt, et juxta id quod crediderunt bene vixerunt, bonaque opera peregerunt. Id patet : nam toto hoc cap. non nudam fidem 'fhcssalonicensium, sed patientiam in tot persecutionibus commendat, et ut in ea constanter perseverent cohortatur. Vide *Can.* 2|cí3.

Quia creditum est testimonium nostrum (id est prædicatio Evangelica, per quam testimonium perhibitum esta me, credita est) super vos (a vobis) in die illo, — de die illo, *q. d.* Quia credidistis prædicationi meæ, qua testimonium perhibui de die illo, scilicet tunc Deum fidelibus suis sanctis tantam et tara ineffabilem et admirandam daturum gloriam, idcoque in fide bao constantes tantas pro ea tribulationes passi estis ; hanc ob causam Deus dabit vobis requiem gloriosam in coelo, ut dixit vers. 7, eo enim redit : vel potius Apostolus hic subaudiendum relinquit ex præcedentibus, *win vobis.* Hoc enim omittit, quia tacito» continetur in in *omnibus.* Sic ergo facile et plane est explenda hæc sententia : « Cum venerit glorificari in sanctis suis ct admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt, ac consequenter in vobis, quia creditum est testimonium nostrum, » etc., id est quia credidistis meæ prædicationi ct testimonio de die illo, judicii scilicet.

II. In quo etiam oramus.—Græce «ù í,id estad Ver».U* *quod,* sive in quam rem oramus ; ut scilicet fidem testimonio et prædicationi nostræ habere pergatis , pro eaque fortiter adversa feratis, ut in die

iidlcii per Christum fiatis gloriosi et admirabiles. Unde explicans subdit :

Ut **DIGNETUR VOS VOCATIONE SUA DEUS NOSTER.** — Oui.i hic j.cr voci- iiiiXgii Arorto- ›us* «Vocatione,» id est beatitudine, ad quam vocati estis, quaeque est finis vocationis vestræ, ait Anselmus. Secundo simplicius, « vocatione, » id est conservatione ct augmento vocationis : vocatio cnim jam hic sumitur in actu, non inchoato, hunc enim jampridem habuerant Thessalonicenses ante baptismum; sed continuato et perfecto. Vide *Canon.* 32, *q. d.* Oro ut Deus suam vocationem et gratiam vocantem, qua vos ad Christi fidem, salutem et christianismum vocavit, conservet, adaugeat, perficiat, et per patientiam ac bona opera magis magisque confirmet; utque ad perfectiorem virtutem vel statum vos vocet et evehat, ipsumque apicem Christian» perfectionis vobis largiatur et tribuat. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus et D. Thomas, et patet ex scq. Sequitur enim : « Impleat omnem voluntatem bonitatis, et opus fidei in virtute. » Perfectio enim Christiana consistit in voluntate Dei plene adimplenda.

Qjji aʃj fivinm nm a'"rvere nntiaX" tati pro •o w*re. Nota : Qui ad perfectiorem virtutem vel statum aspirant, aut se aliosque aspirare et promovere ^^crant, hi multum pro hac re orare debent. Hiec enim perfectio, v. g. status virginitalis, aut Religionis, non tam meritis (quia omn¡a mer¡(a superat et transcendit), quam humili et ferventi oratione impetratur. Et hoc significat Apostolus, dum ait : a Semper oramus pro vobis, ut dignetur vos vocatione sua Deus noster. »

Impleat omnem voluntatem bonitatis, — id est oro ut Deus faciat vos plane velle omne bonum. Ita Anselmus et Vatablus. *Secundo* genuine, «voluntatem bonitatis, » id est benignam ?t bonam voluntatem suam in vobis impleat De. Græce cnim est cúícxía, quæ passim in Scriptura 'i el hic, Deo tribuitur, non homini, significatqu ei in homines benevolentiam, propensam vohudatem et beneplacitum. Suffecisset dicere Apostolo iùSoxiow, id est propensam et bonam voluntatem : sed quia bonitatem Dei per Christum exhibitam capere et deprædicare nunquam satis potest Apostolus, hinc addit ápxOwoúvr„ *q. d.* Bonitatis vel benevolenti® suæ bonam voluntatem in vobis impicat Deus : hæc est autem benevolentissima Dei voluntas, ut faciamus omne bonum, inquit Theophylactus, ut boni, puri, sancti simus, sicut Deus bonus, purus, sanctus est ; utque in his quotidie crescamus, magisque Dei bonitatem, puritatem, sanctitatem participemus ct imitemur.

Et (supple, impleat Deus in vobis) opus fidei tau r mui.li ' r in virtute. — a Opus, » id est opera bona (per cna^a8cn numeri) quæ fides Christi facienda suadet et dictat, ac præserlim constantem in adversis fidei professionem, ut nimirum opera nostra sint fidei noslr® conformia, ct tam Christiana sit vita nostra, quam est fides nostra. Unde Theophylactus cx Chrysostomo, per « opus fidei,» accipit patientiam in persecutionibus pro fide toleratis : qui cnim non habet patientiam , non habet opus fidei. Secundo, simplicius et clarius (quod tamen in re eodem redit, idemque est cum priori sensu), • opus fidei ▮ vocat eo sensu, quo opus structure vocamus ipsam fabricam structurae, opus agricolte vocamus agriculturam , opus satoris vocamus calceum, opus ingenii vocamus librum ingeniose compositum, opus textoris vocamus telam ab eo contextam. Sicut ergo qualibet in re dicimus: Hoc opus mihi absolvendum est; ita Paulus hic optat, ut Deus impleat in Thessalonicensibus opus et quasi fabricam fidei, ut illa omnibus suis partibus et numeris compleatur et perficiatur : hanc enim fabricam vel telam orsi sunt in baptismo, illam texere perrexerunt per bona opera et patientiam. Optat Paulus, ut pergant, et Deo auctore hoc opus absolvant, atque hanc telam melius et plenius operando ac patiendo pertexant.

Obi nota, fidem tantum esse inchoationem hu- F' jus opens Christi, et Dei ; ac requin bona opera, lüehMli0 ut opus hoc promoveant ct perficiant : perinde uima ut in domo non sufficit jecisse fundamenta. nisi parietes et tectum super.edifices : fides enim in perfectione Christiana se habet ut fundamentum, *n.* cæter® virtutes et bona opera, ut parietes et tectum.

Notent hoc Novantes, ut, cum alibi legunt apud Paulum fidem justificare et salvaro, sciant cx hoc loco Paulum sub fido opera fidei complecti, ut dixi Can. **i** ct 3.

I.\ virtute, — Jtivdau, id est potentia, id est fortiter ac potenter (hoc enim est llebræum niD3 òaccoacA),ut nimirum Deo potenter ac fortiter in vobis operante ac implente opus et fabricam fidei vestræ, illam ipsam potentibus ac heroicis patienti» aliarumque virtutum operibus compleatis et absolvatis. Ti enim in *virtute* tam ad Deum, qui in virtute et robore, id est roborans ct confortans, inquit Theophylactus, implet hoc opus fidei vestræ, quam ad opus fidei, referendum est.

Nota *secundo,* Deum implere opus fidei nostra, D<ui« non quasi ipse solus plane actum fidei in nobis ,,0„„ (l. operetur, cumque nobis indat, sicut vinum indi- bwoirLr tur vasi, ita ut nos iu hoc opere nihil libere agamus aut cooperemur, ut vult Beza; sed siculi ¿o/t)a præceptor dicitur complere studium et scientiam discipuli, cum eum docet et instruit, ita ut dis- ui>M' cipulus præceptori auscultare, dicta ejus perpendere , penetrare sibique imprimere debeat : sio et Deus quasi magister complet opus fidei nostra, dum suaviter prævcnit, suadet et allicit, tum intellectum nostrum illuminando, tumaffeotum demulcendo ; sed ila, ut illi per gratiam suam illuminanti et mulcent! libere auscultaro; consentire et cooperari debeamus, uti docet ConciliumTridentiuum, sess. VI, ex S. Augustino.

Tin. IJ. 12. ÜT GLORIFICETLII NOMEN DOMINI NOSTRI JeSU Christi in vobis, et vos in illo. — « Si enim videant vos nullam non tentationem tolerantes, inquit Theophylactus, ex dilectione, quam erga Deum geritis, qui, quæso, istuc non est gloria ejus?quoniam adeo bonus est, ut pro ipso moriantur etiam servi ; et quia adeo potens, ut vos ad patientiam corroboret. Quin etiam et vos in ipso, quia usque adeo fideles inventi estis, ut omnia patiamini : gloria enim servi est, quod fidelis domino inveniatur. Maxime vero afflictio propter Christum gloria est ; nam reddit splendidiores nunquam non morti quidem traditos, potiores tamen ac superiores morte demonstratos. » fi

Secundum gratiam Dei nostri, et Domini Jesu Christi. — *q. d.* Hoc ipsum quod opera fidei editis, quibus clarificatur Deus in vobis, et vos in Deo, totum bocest opus et effectus gratiæ Christi, totum fit per gratiam Christi, non vestris viribus

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Duet non instare diem judicii, quodque ante eum fiet generalis apostasia, et veniet Antichristus; cujus secundo, vers. 3, fastum, impietatem, miracula, seductionem et exitium describit usque ad vers. **12.**
Tertio, vers. **12,** *congratulatur Thessalonicensibus, quod sint primitiae fidelium ct salvandorum.*
Quarto, vers. **14,** *eos in fide confirmat, jubetque ut teneant traditiones, non tantum scripto, sed et verbo acceptas ; ac tandem Dei gratiam eis apprecatur.*

1. Rogamus autem vos, fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi, et nostræ congregationis in ipsum : 2. ut non cito moveamini a vestro sensu, neque terreamini neque per spiritum, neque per sermonem, neque per epistolam tanquam per nos missam, quasi instet dies Domini. 3. Nequis vos seducat ullo modo: quoniam nisi venerit discessio primum et revelatus fuerit homo peccati, filius perditionis, 4. qui adversatur, et extollitur supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur, ita ut in templo Dei sedeat ostendens se tanquam sit Deus. 5. Non retinetis, quod, cum adhuc essem apud vos, hæc dicebam vobis? 6. Et nunc quid detineat scitis, ut reveletur in suo tempore. 7. Nam mysterium jam operatur iniquitatis : tantum ut qui tenet nunc, teneat, done* de medio fiat. 8. Et tunc revelabitur ille iniquus, quem Dominus Jesus interficiet spiritu uris sui, et destruet illustratione adventus sui eum : 9. cujus est adventus secundum operationem Satanæinomni virtute, et signis, ‹ l prodigiis mendacibus, 10. et in omni seductione iniquitatis iis qui pereunt : eo quodehari- l dem veritatis non receperunt ut salvi fierent. Ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio , **11.** ut judicentur omnes, qui non crediderunt veritati, sed consense- l uni iniquitati. 12. Nos autem debemus gratias agere Deo semper pro vobis, fratres dilecti a Deo, quod elegerit vos Deus primitias in salutem in sanctificatione spiritus, et in fide veritatis : 13. in qua et vocavit vos per Evangelium nostrum in acquisitionem gloriæ Domini nostri JesuChristi. 14. Itaque, fratres, state; et tenete traditiones, quas didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram. 15. Ipse autem Dominus noster Jesus Christus, et Deus et Pater noster, qui dilexit nos, et dedit consolationem æternam, et spem bonam in gratia, 16. exhorlelur corda vestra, et confirmet in omni opere et sermone bono.

t 1. Rogamus tos, fratres, ter adventum Domini nostri Jesu Christi, et (repete per adventum) nosti* congregationis in IPSUM, — cum scilicet Christo veniente ad nos, ut judicet mundum, no« vicissim veniemus, et congregabimur ad eum, illique occurremus, ita Chrysostomus ct Theophylactus. Unde clarius cum Valablo verti posset ex Græco, *et per nostri aggregationem in ipsum,* Christum scilicet. Est obsecratio et obtestatio per adventum Christi judicis, id est per Christum venturum ad judicium (est enim hypallage), porque ipsorum Thessalonicensium salutem i*t aerreentionem ad Christum, ul,
verentur Chustum,

salutem, tantum aversantur pseudodoclores, iisque docentibus instare diem judicii non credant (1).

Veri ♦. 2. Út non cito moveamini a vestro sensu, — id est sententia, quam hactenus habuistis, quamque a me edocti estis de die judicii, de Antichristo, aliisque signis qure illam diem præcurrent. Patet hic sensus ex seq., vers. 4 et 5.

Docet Neque terreamini neque per spiritum, — id est ®c*am revelationem, quasi Spiritus Sanctus Pro-
judidi/ * phetœ alicui revclarit instare diem judicii : has enim revelationes et prophetias jactabant hipseudododores. Unde tales prophetias probari et examinari jussit, *epist.* I, cap. v, vers. 20 et 21.

Neque per sermonem, —supple, nostrum, vel a nobis dictum : hoc enim intelligendum esse arguunt sequentia in Græco.

Neque per epistolam tanquam per nos missam, — ¿>ç Je t.uwv, id est tanquam a nobis profectum, tam sermonem, quam epistolam.

Quasi instet dies Domini. — Nimirum hi pseudopropheta? fingebant verba quœdam quasi ab Apostolo dicta, et epistolas quasdam quasi ab eo scriptas, quibus suum dogma, vel somnium potius, scilicet quod instaret dies judicii, populo persuaderent. Quin et S. Gregorius, S. Leo aliique Patres putarunt suo ævo instare diem judicii, eo quod ex annis Gcneseos juxta Septuaginta censerent sextum ct ultimum mundi millenarium suo sæculo explendum, de quo plura dicam *Apoc.* XX. Sic et S. Vincentius Fcreriusprædicabat se missum a Deo ut annuntiaret hominibus instare diem judicii. Mirum est quod scribit Procopius et Lconardus Aretinus, lib. I *De Bello Gothorum,* sub Justiniano Imperatore sparsum fuisse Sibyllinum oraculum, mundum acum sua prole periturum : n cum ecce dux quidam, Mundus nomine, Italiam a Gothis liberaturus, cum iis infeliciter pugnans et cum prole cœsus, oraculum declaravit, et mundum impendentis judicii metu liberavit.

Ven. 3. 3. Quoniam nisi venerit discessio primum, — supple, non veniet dies Domini. Pro *discessio,* Græce est t. àzcçaaix, Syriace KDTIO *mnrduta :* quod respondet llebræo Tromered, id est defectio et rebellio qua quis deficit a suo principe, illique rebellat, scilicet illa insignis, plena et
Anu generalis (hoc enim innuit articulus m et generale
diem ju- nomen apostasia?, quod nulla hic gentis aut loci
d*‘ nominatione restringitur aut determinatur), qua
¿ scilicet pleræque et passim omnes gentes disce-
d K <nt dent et deficient tum a Romano imperio, ut explicant Ambrosius, Primasius ct Sedulius, do
Ccf ciim. quo plura vers. G; tum consequenter a Romano
uiio. Pontifice ct Ecclesia, ut Anselmos; tum denique a fide et Christo. Unde Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Œcumenius et Augustinus, lib. XX De *Civitate,* xix, discessionem hanc interpretantur Antichristum, per metonymiam : quia ipse causa erit universalis apostaste, ut plerique omnes discedant a Christo. Sed proprie magis ipsam discessionem accipiemus universalem gentium defectionem a Romano Imperio. Ponit hic Duo duo signa prævia judicio Apostolus : primum, hanc universalem defectionem; secundum,
sum Antichristum, qui hanc defectionem statim subsequetur, ut magis patebit ex seqq. Adde, non recte, et valde improprie, ipsam apostasiam et defectionem vocari Antichristum. Unde S. Augustinus pro *apostasia* videtur legisse *apostata :* vertit enim, *nisi venerit refuga primum,* id est Antichristus, qui erit refuga et apostata a Domino Deo. Sed græca, ct latina, et Syrus constanter habent *apostasia,* non *apostata;* unde, ut dixi, non Antichristus, sed generalis apostasia significatur.

Et revelatus fuerit homo peccati, filius per- Anti.
ditionis, — id est Antichristus, qui erit homo sceleratissimus, ut totus non videatur esse aliud, uo.
quam peccati organum, mancipium et complementum; adeo ut tota peccati universitas in eo habitatura sil, inquit B. Irenœus.

Secundo, Antichristus dicitur *filius perditionis, id* Eftflim»
est perditissimus, et perdiae perire dignissimus, ut ex ipsa quasi perditione natus videatur ad hoc, ut se et alios perdat, et in perditionem praecipitet. Dupliciter ergo hic a perditio n accipi potest : *primo,* pro scelere et sceleratissimo, et tunc t, r¡, vox *filius* idem est quod addictus, pronus, m.in- ¢-:-,»
cipalus. Sicut enim dicitur filius inobedientiæ, superbire, luxuriae, qui se totum addixitet mancipavit inobedientiæ, superbiae, luxuriæ : itadieitur a filius perditionis, « qui ita scelerate et perdite vivit, ut sceleri se devovisse videatur. *Secundo,* « perditio » hic accipi potest pro damnatione et gehenna, in qua morte æterna perduntur et pereunt damnati, et tunc vox *filtus* exponenda est per *dignus.* Sicut enim dicitur « filius mortis et gehennae, » qui morte et gehenna est dignus : ita dicitur a filius perditionis. » qui perditione est dignus, ut in aeternum damnetur et pereat. Vide dicta *Ephes.* n, 3. Sic sumitur « perditio, » *Proverb,* xv, it : « Infernus, et perditio coram Domino : quanto * magis corda filiorum hominum?» *q. d.* Deus non tantum novit mortem ct statum mortuorum (hunc enim norunt ctiain angeli et dæinones); sed novit quoque ipsa ima inferni, et qui, quandunque sint damnandi, aut damnati ; quot loca inferni sint repleta, quot adhuc restent replenda et a quibus, quantum, qualiquo modo : quanto magis novit secretas hominum cogitationes et intentiones ? Sic et cap. xxvii, vers. 20 : « Infernus, et perditio nunquam implentur : similiter et oculi hominum insatiabiles. »

Nota : S. Augustinus, lib. XX *De Civit.,* xix, hnne hominem peccati, id est Antichristum, intelligit non certam personam, sed totam multitudinem

(t) Multi Græcum vertunt : Rogamus antem vos, fratres, *quoti attinet* ad adventum D. N. J.-C. et nostram ad eum congregationem, etc.

impiorum *Christo contrariam. Quod avide arripit* Reza el Novantes omnes : Antichristus, inquiunt, est totum Ecclesiasticae tyrannidis corpus, quod est ct *erit usque* ad finem mundi, cujus caput est Papa, qui adoratur et circumgestatur ut Deus.

Erfd/ Sed dico et assero, licet Antichristus ex etymo Christo contrarium, et sic teste S. Joanne,

foro qwL b cap- *<> vers. 18 el 22, omnes hæretici
nmr..fo»sint Antichristi : tamen certum est et de fide Anlichristum fore unum hominem, et certam personam, cujus nomen adhuc est ignotum, quique Antichristus antonomastice dicetur, quia Christo erit inimicissimus. Palet hoc, quia ille idem hic vocatur homo peccati, filius perditionis, ostendens se tanquam sit Deus, ille iniquus, quem Dominus Jesus interficiet, etc. Ubi in Gravo semper additur articulus qui designat certam personam, ¿ cMpcmwç tt ; áuaprwrç, ¿ uû; rr; *i àvrvxiiuxr-;, i* aveue; : qui clarius certum hominem demonstrare et describere potuisset Apostolus? id clarius patebit, vers. 11. Estque sensus et consensus totius Ecclesiæ ct Patrum omnium, quos citat Sanderus, lib. *De Antichristo,* Bellarminus, lib. Ili *De Pontifice,* ct alii.

M*»- Ad S. Augustinum respondeo *primo,* cum nihil
ir-k rití habere commune cum hærcticis ; non enim ipse
km d. Pontificem Romanum vocat Antichristum, nec populum aut Ecclesiam illi adhærentcm ; sed totam impiorum, puta Turearum, Saracenorum, Paganorum, haereticorum ct malorum Christianorum, multitudinem. Hujus autem non est caput Romanus Pontifex : quid enim juris habet ipse in Turcas, Saracenos, Paganos? Inio hujus multitudinis nullum in terris est caput, nullus homo, nullus rex, pontifex aut monarcha, qui illi prosit, ut patet.

Non ergo S. Augustinus per Anticnnstum Romanum Pontificem, aut alium hominem, qui impiorum multitudini præsit ; sed solum ipsam impiorum multitudinem et congeriem intellexit. Adde, S. Augustinum non loqui asseveranter, sed dubitando, ct ex aliorum sententia, ut patet intuenti : et tantum explicare quomodo Antichristus dicatur sessurus in templo Dei, de quo mox dicam; alioquin eodem cap. inferius bis
Anmrti- dicit Augustinus Antichristum fore particularem hominem, et non nisi in fine mundi venturum,
dm t-n H.vcquc, ut dixi, communis est aliorum Patrum
iar- sententia, cui nemo proponet unum Augustinum (clsi concederemus divcrsæeum fuisse sententia?,
t-L/a. quod tamen non concedimus), cum ncc Augustinus illi se proponere, vel opponere voluisset. Sic alibi rope, uti patet in explicatione Psalmorum, S. Augustinus, omisso (non tamen negato, sed potius præsupposito) sensu litterali S. Scripture, transit ad mysticum vel symbolicum, tanquam magis subtilem, reconditum et pium. Hic enim est genius S. Augustini, ut novis, ingeniosis et piis sensibus se pascat.

T<n 4 **4. Qu EDIEkSAIIR ET EXTOLLIICA 8UP11A OÌ1KE** quod dicitur Deus, aut quod colitur. — Explicat Noma nomen Antichristi, quod scilicet Christo et Deo, Anti, omnique numini sit scroppositurus. Ridicule ergo Wolfgangus Musculus: Antichristus (inquit) idem rmitiu». est quod Vicarius Christi, qualem se jactat Papa Romanus, ipse ergo est Antichristus (1). 00

Primo enim, hoc repugnat Greco ávrl, quod in Anti* compositione non vicarium, sed oppositum, aut contrapositum et æqualem significat. Sic àvriOoç apud Homerum et alios dicitur, non qui Dei vi- Vfantui carium se dicit, sed qui Deo adversatur, vel qui Chfi5x Deo est æqualis ct quasi contrapositus. Sic ávri- significat antagonistam et æmulum in lucta. Sic àvnçpnrp; non significat vicarium ducis, sed ducis oppositum, aut eum qui est loco ducis, non ut duci subjectus, sed ut illi æqualis et contrapositus.

Adde, si Antichristus idem est quod Vicarius Christi, ergo Petrus ct Paulus omnesque Apostoli fuerunt Antichristi : ipsi enim fuerunt Vicarii Christi. « Pro Christo, inquiunt, II *Cor.* v, 20, legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos. » Legatus enim vice regis legatione fungitur, estque regis vicarius. Et cap. n, 10, dicit Paulus se incestuosurn absolvere ab excommunicatione « in persona Christi ; » non tantum ergo vicem, sed et personam Christi gerebat Paulus.

Secundo, Antichristum significare, non vicarium, ut vult Musculus, sed contrarium Christo, patet *Joan,* n, 22 : « Quis est mendax, nisi is qui negat quoniam Jesus est Christus ? hic est Antichristus, qui negat Patrem et Filium. » Rursuin idem hic clare docet Apostolus : « Qui adversatur ct extollitur supra omne quod dicitur Deus.» Vel, ut Grecajam habent, Gz<p zxvra oicv, id est supra omnem qui dicitur Deus. Noster videtur legisse, ûôtp kôw tò 0<o;, idque melius respondet sequenti f Unde patet, Anlichris- Anu- lum non solum Christo, sed omni Deo fore contrarium. Vel ex hoc solo videant viri cordati No- «.n- vanlium calumniam ct imposturam, dum Ponti- tnriux ficem Romanum contendunt facere Anlichristum ; ut enim alia taceam, hæc demonstratio calumniam hanc evertit. Antichristus negabit Christum, eritque Christo et Deo contrarius, imo volet ipso haberi et coli quasi Deus el Christus; atqui Pontifex Romanus non vult coli ut Christus, nec Christum negat, imo credit in Christum, Christum colit ct adorat : ergo non est Antichristus.

Hinc patet *secundo,* Antichristi superbiam foro Anii- tantam, non tantum ut adversetur Christo ct Deo, sed etiam ut se extollat ac proponat Christo omnique Deo, dicatque sc majorem esso , magisque colendum ct adorandum esso Christo, ac quovis Deo. Unde pro eo quod Noster vertit, *(piod colitur,* Græce est quod Magdebur-

(1) De Antichristo ville copiosam discertationem in opere cui Ululas : *liible de Vence,* loin. XVI, p. 39 c. seqq. Confer Allieti, ad h. l.; Uancberg, *Einleituna,* clc., pa/t. VIH, cap. m, § 5.

glci vertunt, *cultum ;* Syrus, *religionem* ; melius ct clarius Erasmus, Vatablus, imo et Boza vertunt, *numen,* quod majestate sua venerandum est, colilurquect adoratur. Volet enim Antichristus non tantum coli super omnem cultum et religionem, sed etiam super omne numen, imo ipse solus volet haberi pro numine et Deo. Hoc enim subjicit Paulus : « Ita ut in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus; » vel, ut frrp- clare habent Græca,in *içi* id *est ostendens* *wnteT ^JOli '^ss sit Dcus'* Unde patet nomen Dei hic Pjpm proprie accipi. Perperam ergo Novantes sic explicant : es*. Papa, inquiunt, extollitur super omnes Deos, id n»'X reges et principes, qui *Psalm,* i.xxxi, 6, vo- tu,. cantur Dii, cum dicitur : « Ego dixi, dii estis. » Perperam, inquam : nam quales Deos ibi intelligat Psaltes, mox explicat, dum subdit : a Et filii Excelsi omnes. » Ilie vero de Antichristo dicitur, quod adversabitur et extollet se super omnes Deos el numina, ita ut in templo Dei sedeat, velitque coli ut numen, ostentans se quasi ipse solus sit Deus. Dii ergo el Deus non reges hic, sed ipsum numen significant, uti docent omnes Patres, et fatentur Erasmus, Vatablus et Bcza. Idem de Antichristo docet Daniel, cap. x¡, vers. 36 et 37 : « Elevabitur, ait, et magnificabitur adversus omnem Deum, ct adversus Deum deorum loquetur magnifica, et Deum patrum suorum non reputabit, nec quemquam Deorum curabit, quia adversum universa consurget. '

llinc sequitur, quod Antichristus omni divino cultu ct omnis religionis actibus quasi numen coli volet, ac consequenter volet sibi fieri sacrificia, templa, vota; volet per suum nomen jurari ; volet adorari, non tantum dulia, sed etiam latria ; volet invocari ut dator et auctor omnium frugum, opum ct bonorum, imo ut auctor omnis grati® et glori®. Quis Pontificum hactenus ita se extulit, ut ita coli vellet? qui reges ct principes tam stolidi fuerunt, ut hos illi honores detulerint?

Cultus Dices : Pontifex Romanus sella aurea circum- turll!n r gestatur triplici tiara insignis in supplicationibus, "I,**quasi** numen quoddam , cui reges ct principes **Tontiflci,** pedes exosculantur. Respondeo : Hic omnis honor quili»? non CSf nura¡n¡s> ncc latri®, sed longo illo inferior, quem mulli etiam reges ct principes apud varias gentes usurparunt. Sic enim Abraham adoravit filios Heth curvans se in terram, Gcnc$.xxui,7. Sic Saraceni, Asiani, Japones, Sin® , dum quem honorare volunt, in terram se prosternunt, ct fronte humum feriunt. Denique hunc honorem et reverentiam Ecclesi® in suo capito Pontifice a regibus esso deferendum prædixit Isaías, cap. **XLIX** , 23 : « Et erunt, inquit, reges nutritii tui, ct regin® nutrices tu® : vultu in terram demisso adorabunt te, el pulverem pedum tuorum lingent. » An non amplius est lingere pulverem pedum, quam pedes exosculari? Hic honor Pontifici debetur tanquam Hierarch®, cl summo sacrorum Antitisti ac Christi Vicario; ac consequenter hoc honore non tam Pontificem, quam Christum in Pontifice veneramur. Propter Christum enim, et respectu Christi, cujus vicem gerit Pontifex, hunc honorem Pontifici deferimus. Unde patet hunc honorem non esse contrarium honori Christi, nihilque de Christi honore demere ; imo potius Christi honorem augere et amplificare. Sicut enim qui legatum honorat, regem qui cum misit honorat ; rexque putat se honorari, si legatus suus honoretur; et vice versa se despici, si legatus despicietur : ita et Christus se honorari arit contemni putat, cum ejus vicarii Apostoli et Pontifices honorantur aut contemnuntur. u Qui vos audit, inquit, me audit; qui vos spernit, me spernit. »

Hinc sequitur *secundo,* Antichristum atheum Anafore, et cum pleno potietur imperio, non tantum ch^ " Christum, idola ct deos Gentium, sed et Deum tibio*, verum, ejusque cultum, quantum in se est, e mundo ablaturum. Ipse enim solus volet coli ut Deus ; id enim clare significant hic verba Pauli.

Dices : Quomodo ergo Daniel, cap. xi.vers. 38, dicit de Antichristo, per typum Antiochi Epiphanis, quod colet deum *Maosirn ?* Respondeo : Quia (Venite Antichristus, licet publice solus coli volet ut Deus, privatim Lamen colet suum dæmonem, quem ju»®. nuncupabit deum *Maozim,* id est fortitudinum et munitionum; quia ejus ope, fortitudine et potentia omnia sibi subjiciet Antichristus.

Moraliter S. Bernardus citans h®c Apostoli verba, serna. 4 tn *Vigilia Nativit.* : « Omnis, inquit, superbus extollitur supra Deum. Vult enim Deus fieri voluntatem suam, et superbus vult fieri suam. Deus quidem in his tantum qu® ratio approbat, suam vult fieri voluntatem, superbus vero ct cum ratione et contra rationem.

Ita. üt in templo Dei sedeat. — Græce «k *rh Nxír»* tkcô, id est in *templum Dei sedeat,* id est in Eccksiam, ait S. Augustinus, *q. d.* Paulus : Antichristus, id est impiorum multitudo ostentabit se, ac si ipsa cum suis esset populus et Ecclesia Dei. Unde quidam codices pro vx«, id est templum, habent Uc», id est populum : sed repugnant sequentia et præcedentia; sequitur enim: «Ostendens se tanquam sit Deus. » Sedebit ergo Antichristus in templo, non ut ostendat se esse Dei Ecclesiam, sed ut adoretur tanquam Deus. Hoc etiam significat vox *sedere :* nec enim recte dicitur impiorum multitudinem sedere iu Ecclesiam, id est Ecclesi® nomen, titulum et jus occupare et sibi arrogare; sed recto dicitur de idolo, aut rego superbissimo, qualis erit Antichristus, quod in templo Dei sedeat, ul adoretur tanquam Deus. Hoc etiam significant præcedentia. nimirum quod adversabitur el efferet se super omne numen, ut ipse solus habeatur ct colatur pro numino. Dico ergo Graecum ile sæpo capi pro i», in templum, id est in templo ; et ita vertit hic Syrus, Chrysostomus el alii passim. Antichristus ergo sedebit in **Anti-** templo, id est in templis Christianorum; vel sim-

ci M-. plìcins, in templo Hierosolymitano, quod solum P|"0?™,£,rnPore S. Pauli erat et dicebatur tem- f rrpii»" Plum Dei. Hoc templum ergo tempore Antichristi Chruti*. taliter qualiter reædiflcabitur Antichristo, ut sit fl ejus quasi thronus. Antichristus enim Judæus Julicitu», drrorum ent rex, regiamque suam habebit non Romæ (hæc enim ante Antichristum a decem regibus evertetur, ut inferius ostendam), sed Hie- Eiu Mrosolymis, ibique Elias et Enoch contra Anti- 1!erru* christum decertantes et concionantes ab eo occi- Muta», dentur, ut patet *Apoc.* xi, 8, ubi dicitur : « Et u. Anu- occidet eos (duos testes Dei, Eliam scilicet et ucnocij^ et corpora eorum jacebunt in plateis civitatis magnæ, quæ vocatur spiritualiter Sodoma et .Egyptus, ubi et Dominus eorum crucifixus est, » Christus scilicet ; atqui Christus Hierosolymis crucifixus est : ergo hæc magna civitas, in qua occidentur ab Antichristo Elias ct Henoch, erit Hierosolyma, non Roma, aut alia aliqua civitas. Antichristus cnim persuadebit Judæis se esso Messiam in lege promissum, ut patet *Joan,* v, 43; ideoque, ait Cyrillus, *Catechesi* 15, templum eis aedificabit, ut Davidis filius, id est Messias habeatur, ct quasi alter Salomon, qui primus templum ædifleavit.

Anti- ' oí JbJj » 1^*" In hoc ergo suo templo sedebit Antichristus, non quasi Papa, vel Episcopus, ut volunt Novantes, sed quasi Messias, et quasi Messias a Judæis adorabitur, ut Deus. Hoc enim ait hic Paulus: "Ostendens, inquit.se tanquam sit Deus," ct, ut clarius habent Græca, 4n1<Seri;, id est quod sit Deus. « Non cnim (inquit Chrysostomus) ad ido- Int <r.- lolatriam abducet ille ; sed dwriOio; quispiam erit, quosvis deos pessumdans, jubebitque seipsum pro Deo coli ac venerari, et in templo Dei collocari, non Hierosolymitano tantum, sed et in Ecclesiis, Ostendens, inquit, se ipsum esse Deum : non dixit seipsum esse Deum,sed ostentare lentans. Magnifica siquidem faciet opera, et signa patrabit admiranda. » Idem docet Ambrosius, Theophylactus, CEcumenius, Anselmus el passim omnes alii Patres, quos citat Bellarminus, lib. Ili *De Pontifice,* cap. xiii, ct Franciscus Suarez, III *part., Quest.* LIX, art. G.

frri- s. 5. Non retinetis, — memoria. Græce est, tù pvr.- ucvtún, id est non meministis? Ita Ambrosius et alii.

Vin- »• G. Et nunc quid detineat (scilicet adventum Antichristi et diei judicii) scitis, — scilicet mysterium iniquitatis, ut sequitur, quod jam operatur, donec de medio fiat : puta quod Nero et similes adhuc dominentur, quodque necdum venerit discessio ct defectio generalis a Romano Imperio ; quia necdum impleta sunt Romanorum peccata. ^■'▮' Ita Chrysostomus, Ambrosius, Theophylactus, i.« mmenius et Augustinus supra, Hieronymus, « ¡ • Qu i XI od *Algasiam;* Cyrillus, *Catech.* 15; Lac- *uu' tantius, lib. Nil, cap. xv (1). Qui omnes non tantum inclinationem Romani Imperii, aut dominii pr»iHt sedisve commutationem, ut hærctici volunt; sed , plenam ejus desolationem et contra illud omnium tichruu.l gentium rebellionem, dicunt certo præituram adventum et regnum Antichristi; et hoc est quod vers. seq. ait Paulus, «donec de medio fiat,» id est omnino auferatur Romanum Imperium.

Adde ipsam civitatem Romanam tunc omnino desolandam esse et concremandam, ut patet Apoc. XVII, 1G, do quo plura vers. seq.

Ex hoc loco et ex *Daniel,* cap. vu, vers. 22,25 et 26, et *Danielis* xn, 1! et 12, omnes orthodoxi docent Antichristum tantum venturum in fino mundi.

Ut reveletur, — ille (unde Græca addunt «ùrt») homo peccati, Antichristus scilicet.

7. Nam mysterium jam operatur iniquitatis. — Ver». *Primo,* Cajctanus : «mysterium,» inquit, id est Q|lid P» occulta mensura iniquitatum Romanorum jam operatur, sensimque perficitur ct impletur ; qua *guttatis* impleta, tolletur Romanum Imperium. imdUg». turT

Secundo, alii nonnulli sic explicant : « mysteriunì, » id est occultum, secretum ct symbolum iniquitatis jam operatur, puta ipse Nero jam regnans; in quo latet magnum arcanum, scilicet quod ipse erit Antichristus. Putant cnim Neronem necdum esse mortuum, vel certe in fine mundi resuscitandum, ut ipse sit Antichristus. Ita Victorious, in cap. XVII Apoc., et multi veterum, testo Hieronymo in cap. xi *Danielis.* Unde S. Augustinus, lib. XX *De Civit.,* xix : «Nonnulli, ait, illum (Neronem) resurrecturum et futurum Antichristum suspicantur. Alii vero nec eum occisum putant, sed subtractum potius cum putaretur occisus, ct N*ı' vivum occultari in vigore ejus ætatis, in qua fuit, cum crederetur extinclus, donec suo tempore «ortuum reveletur et restituatur in regnum. Sed multum mihi mira est hæc opinantium praesumptio. »

Juvit hanc opinantium suspicionem, quod etiam inter Gentiles fama sparsa fuit Neronem non esso occisum, sed a morte subductum. Ha Suetonius in *Nerone,* cap. lvu : « Non defuerunt, ait, qui per longum tempus, vernis æstivisque floribus tumulum ejus ornarent, ac modo imagines praetextas in rostris proferrent, modo edicta quasi viventis et brevi magno inimicorum malo reversuri. Quin

(l)æc D. Augustinus : a Quidam putant hoc dc imperio dictum fuisse Romano; ct propterea Paulam Apostolum non id aperte scribere voluisse, ne calumniam videlicet incurreret, quod Romano imperio malo optaverit, quum speraretur sternum. » Deindo addit : « Illud quod ait Apostolus, *tantum qui modo tenet, teneat, donec de medio fiat,* non absurde de ipso Romano imperio creditur dictum. » Omnia tamen rò *ruKt/rn,* quid sit, definiendi tentamina S. Augustinus recte *suspiciones* appellat, et hæc observat : « *Et nunc quid detineat scitis.* id est, quid sit in mora, quæ cansa sil dilationis ejus, ut reveletur in suo tempore, scitis : quoniam scire illos dixit, aperte hoc dicere noluit. Et ideo nos, qui nescimus, quod illi sciebant, pervenire cum labore ad id, quod sensit Apostolus, cupimus, nec valemus, praesertim quia et illa, quæ addidit, hunc faciunt sensum obscuriorem. Ego prorsus quid dixerit, me fateor ignorare. »

etiam Vologeses, Parthorum rex, missis ad senatum legatis de instauranda societate, hoc magnopere oravit; ut Neronis memoria coleretur. Denique cum post viginti annos, adolescente me, extitisset conditionis inccrtæ, qui se Neronem esse jactaret, tam favorabile nomen ejus apud Parthos fuit, ut vehementer adjutus ct vix redditus sit. » Hæc Suetonius. Sed eadem dilucidius Tacitus his verbis : « Sub idem tempus, Achaia atque Asia falso exterrita, vehit Nero adventaret, vario super exitu ejus rumore, cumque pluribus vivere fingentibus, credcnlibusque.

Aliipnu rant Ne- pm An- ia 'ckd dente.

Hinc partira ex hac Gentilium fama, partira ex Joco Pauli nonnulli opinati sunt Neronem reditqrum, ut s>t Antichristus, vel certe socius ct collega Antichristi. Ita inter alios Severus Sulpitius, lib. " : "Unde, inquit, creditur, etsi sc gladio *PS0 (Nero) transfixerit, curato vulnere ejus esse servatus, secundum illud quod de eo scriptum est (dic, quæso; ubi?). Ut plaga ejus curata est, subductus est, sub sæculi finem mittendus, ut mysterium iniquitatis exerceat. » Et quod mireris, hanc sententiam Severus imponit S. Martino : « Cum, inquit, ab eo de fine sæculi quæreremus, ait nobis, Neronem et Antichristum prius esse venturos; Neronem in Occidentali plaga, regibus subactis decem, imperaturum; persecutionem hactenus exercendam, ut idola Gentium coli cogat. Ab Antichristo vero Orientale imperium esse capiendum : qui quidem sedem et caput regni Hierosolymam esset habiturus : ab illo urbem ct templum esse reparandum. Illius eam persecutionem futuram esse, ut Christum Dominum cogat negari, se potius Christum esse confirmans, omnesquo secundum legem circumcidi jubeat; ct ipsum denique Neronem ab Antichristo esso perimendum, atque sub illius potestate universum orbem cunctasque gentes esse redigendas. »

Onrmodo s.Marti- B *>ri,r ,"in 'artun"u?

Quod si verum est hæc S. Marlinum dixisse, non quasi propheta hæc dixit, sed quasi reccnsens ct cnarrans ca» tIum nonnulli opinati essent partira ex rumore Gentilium, partira ex hoc loco S. Pauli, ut dixi. Cœterum hi dialogi titulo Postumiani ct Galli (sic cnim inscribuntur, eo quod hi sint interlocutores) in Concilio Romano sub Gelasio, decreto de libris apocryphis, relati sunt inter apocrypha. Verum hæc opinio temeraria est, caretquc fundamento : certum enim est ex Suetonio, Tacito et aliis, Neronem esse occisum et mortuum ; resurrecturum vero cum nec Paulus, nec alius quispiam Propheta predixit. Adde, per *mysterium iniquitatis,* non intclligi Anlichristum, sed precursores Antichristi ; patet ex vers, seq., ubi subdit Paulus : « Et tunc (scilicet post hoc mysterium adimpletum) revelabitur ille iniquus (Antichristus scilicet), quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui. » Denique cum hæc scriberet Paulus, necdum regnabat Nero: hæc enim epistola, ut dixi initio, scripta est anno Christi S3, quo adhuc regnabat Claudius ; Nero enim Claudio successit anno Christi 57. Pote-st tamen accipi hic locus de Nerone, non ut actu regnante, sed ut proxime regnaturo, uti jam dicam.

Dico ergo, « mysterium» hic idem est quod Mpufigura et typus Antichristi, cjusque summæ ini- rin® quitatis : tota enim iniquitas et omnium pecca* 4mh ,h torum colluvies videbitur esse collecta in Anti- * iypm christo ct regno Antichristi.

Unde Syrus vertit, *mysterium iniqui illius* (scilicet Antichristi) *jam sedulo agere incipit.* Sic Apoc. XVII, 7, sacramentum, sive uti greco est, mysterium , mulieris vocatur arcana significatio et ropræsentatio mulieris, seu id quod typice significat illa mulier quam vidit S. Joannes, quæ significabat Romam et Romanum Imperium. Sic Apo<*. i, 20, sacramentum septem stellarum vocatur ipsa significatio arcana septem stellarum. Sic *Daniel.*n, 18 et 36, sacramentum somnii Nabuchodonosoris vocatur ipsa somnii significatio.

Per mysterium autem hoc, intelligit Paulus Si- Mpt*- monem Magum, ejusque asseclas precursores r'' Antichristi ; ut idem hic dicat Paulus, quod Joan- fuá Sines, *epist.* I, cap. n, vers. 18 : a Nunc Antichristi M*. multi sunt. » Vel potius intelligit ipsum Neronem , i' cum suis et sua sceleratorum colluvie, aliosque o». , i Imperatores Romanos, qui Neronem vel precesserunt, vel secuti sunt; qui magno fastu et tyrannice imperarunt, atque Christum Christianosque persecuti sunt ; qualis fuit Caius Caligula, Adrianos, Decius, Heliogabalus, Diocletianus et alii per trecentos annos. Do hisce enim subdit : «Tantum .Wi<> ut qui tenet nunc, teneat, donec de medio fiat. » Fuit enim Nero æque ac Antiochus Epiphanes in- ty. signis typus et figura Antichristi, quia fuit mo- r*aaii,:>' narchasuperbissimus, luxuriosissimus, potentis- £ simus, sceleratissimus, fovit Simonem aliosque cUrUii. magos, fuit hostis Christi et Christianorum, qui primam in eos persecutionem solemnem excitavit, voluitque coli ut Deus, et maximus fuit tyrannus, qualis erit Antichristus, *q. d.* Nero et similes tyranni jam eodem spiritu aguntur et operantur, quo agetur Antichristus ipse, totius iniquitatis caput et princeps ; ac proinde ejus « mysterium,» id est figura et typus, et precursores sunt. Ita Chrysostomus, Ambrosius, Augustinus, Hieronymus supra. Vult ergo dicere Paulus : Hoc mysterium est, quod detinet ct remoratur adventum Antichristi, quia scilicet necesse est ut Nero et similes , quasi typi et figure precurrant ipsum Antichristum, ipsumque quasi parturiant, ait Anselmus.

Anti- ohristuj precur- sores bi-

Sicut enim Moses, Joannes Baptista et Prophetas preccsserunt Christum, illique viam prepararmi! : ita par est ut Nero et tyranni precedan! Antichristum, illique sensim viam parent suis '>d sceleribus, ut veniens Antichristus omnem suam Chruliu' iniquitatem parturire et effundere possit.

Hinc *secundo,* cum Theodoreto et Augustino su- Myrf». pra, atque Anselmo sic accipi potest hic locus :>r,ttul ,ni'

apHtHis f', piimido. aicu rt fdiuu.

« mysterium iniquitatis, » id est iniquitas arcana cl mystica, id est pietatis aut legitimi dominii et imperii titulo et nomine palliata, occulte jam in impiishypocritisel hrercticis, ac præserlim in impiissimo Nerone operatur ; quæ sensim proserpit cl crescit, donec per Antichrislnm in publicam iniquitatem prosiliat. Hqc enim esi Graecum *ia¡*-Ttini, id est vim suam exserit. Sicut ergo carbo ignis inter ligna occulte vim suam exserit et vicina adurit, sensimque proserpit, donec in flammam ct incendium manifestum erumpat : sic iniquitas a dæmone accensa, occulto in impiis vim suam exserit serpitque, donec in publicam omnium scelerum flammam sub Antichristo erumpat.

Tantimut qui texet nunc, teneat, donec de medio hat. —Id est, ut Augustinus ait supra, qui tenet fidem Christi, teneat eam donec iniquitas mystica, id est occulta, in magnum populum crescat: itaque cum Antichristo demedio flat, id est exeat de medio Ecclcsiæ, eique palam bellum indicat. Verum hic sensus divellit verba, quæ Paulus conjungit. Tò enim *de medio fiat,* conjungit Paulus cum co quod præccdit proxime, *Qui tenet, teneat.* Utrumque ergo eodem referendum est. S. Augustinus autem tò *qui tenet, teneat,* refert ad pios fideles cl ad fidem Christi; tò vero *de medio fiat,* refert ad Anlichristum ct coetum impiorum.

Notandum ergo, hæc verba pendere a vers, pr.eced.; et explicare quid sit quod delineat adventum Antichristi, scilicet ut Nero et Romani Imperatores teneant Imperium, donec illud evertatur et e medio tollatur. Ita Chrysostomus, Thcophylactus el passim Patres, ut dixi: imo Erasmus ct Bcza. Unde Syrus hic vertit, *solum* (scilicet hoc est quod delinet adventum Antichristi) *ut qui nunc detinet* (orbis imperium), *tollatur l ef (Uflc revelabitur ille iniquus Antidaistus;* Græca sic habent, iww» i opri íu; « |míw T'vr*eu› est tantum qui delinei mine, donec de medio fiat. Ubi necessario vel deest, vel subauditur (ut fatelur Erasmus et Beza) «zTtItTt», id est detineat, ut vertit Noster (i).

p0--. nm ir- IQ-YCfiXw* v Anti- cSn<tn e ic.Jit Onu» I- ì -- ‹.'' ^ d ‹i› vun7

Undp nota *secundo,* cum Chrysostomo et Theophylaclo : Loquitur Paulus hic valde tecte et obscure de Nerone et Romano imperio, non ex metu, sed prudenter, ne sine causa eum contra se et Christianos concitet. Si enim clare dixisset Neronem esse mysterium iniquitatis et figuram Antichristi, ac Romanum imperium fore dissolvendum, tam Nero, quam Romani in eum quasi impostorem insurrexissent, ac vivum cum defodissent, oliosque fideles cum eo, tanquam qui super tanti imperii demolitione prophetarent ct Letarentur, inquit Thcophylactus.

Nota tertio : Alludit Paulus ad Danielis (quasi omnium temporum chronologi certissimi, notissimi ct celeberrimi) caput septimum : ubi Daniel præcipua mundi imperia et monarchias sibi succedentes ordine recenset. *Prima* fuit Assyriorum Qiutuor ct Babyloniorum, quæ Danieli repraesentata fuit per leonem; *secunda* Persarum, significata perii* ursum; *tertia* Graecorum, significata per pardum; *quarta* et ultima Romanorum, significata^'ll'^ per bestiam decem cornuum. Post qu®, ut ait tatto. Daniel, undecimum parvulum cornu (id est Antichristus) consurget, et crescet, facietque bellum adversus Sanctos, ct praevalebit; donec veniat antiquus dierum, ut judicium et regnum tradat sanctis suis.

« Et sermones (inquit Daniel) contra Excelsum Cipnt loquetur (Antichristus), et Sanctos Altissimi conteret; ct putabit quod possit mulare leges, otnhiiiMtradentur in mauu ejus usque ad tempus, et tem- pltotmu. pora, et dimidium temporis; cl judicium sedebit, ut auferatur potentia, ct conteratur, ct dispercat usque in finem : regnum autem, ct potestas, ct magnitudo regni, quæ est subter omne cœlum, detur populo sanctorum Altissimi : cujus regnum, regnum sempiternum est, ct omnes reges servient ei et obedient. »

Daniel ergo docet primo regnasse Babylonios; hos fleindo subactos esse a Persis, ct Persas a Græcis, et Græcos a Romanis, Romanis succès- Omni* surum Antichristi regnum ad breve tempus, quod a Christi judicis et Sanctorum glorioso et aeterno regno subvertetur. Eo itaque alludit hic Paulus, cMçre *q. d.* Omnes alii monarch® ct tyranni, puta Babylonii, Persæ, Græci jam transierunt : supersunt 6 Nero ct Romani, qui tenent nunc imperium, donec illud auferatur, et tunc veniet Antichristus ; ct mox Christus judex, qui Antichristum interficiet spiritu oris sui, suumque cum Sanctis regnum ffilernum inducet ct stabiliet. Ita Chrysostomus , Thcophylactus ct alii.

Simili modo arcano et prophetico hæc eadem Loew describit S. Joannes, Apec, xvii, 9 : « Reges, inquit, septem sunt. Quinque ceciderunt, unus est, et alius nondum venit : et cum venerit, tu. oportet illum breve tempus manere. » Deindo subdit, decem reges se illi subdituros. « Ili, inquit, cum Agno (Christo) pugnabunt, et Agnus vincet illos : quoniam Dominus dominorum est, et Rex regum, ct qui cum illo sunt, vocati, electi, ct fideles. »

Ubi, ut docet Ambrosius, Bcda, Richardus, s.'ptrm Ribera ct alii, per septem reges significat conju- ' (" rationem tyrannorum, qui septem mundi relati- 'nmiiT bus Ecclesiam persecuti sunt, persequuntur et «i«»l N peraequentur. Unde ait quinque transisse, sextum tn^'" adhuc esse, septimum regnaturum ad modicum ¿mm tempUS. Ecdn-

Primus rex fuit Cain cum gigantibus aliisque tyrannis, qui prima mundi œtate, id est ab Adam usque ad diluvium, pios et Ecclesiam persecuti sunt.

Secundus rex fuit Nemrod, et Meropes illi ar-

ti) Cf. Uioeberg, op. cit. et Aliteli ad h. L

chiteoli turris Babel, qui a Noe usque ad Abraham (hæc cnim est secunda mundi œtas) fideles vexarunt.

Tertius ***m,*** qui tertia mnndi ætatc, quæ ab Abraham ad Mosem excurrit, pios oppressit, fuit Pharao et similes in / Egypto et Sodomis.

Quartus fuit Jeroboam, aliique impii reges Israel et Juda, qui quarta mundi ætate, a Mose scilicet usque ad captivitatem Babylonicam, vitulos aureos et idola invexerunt.

Quinius fuit Nabuchodonosor cum Antiocho Epiphane aliisque ad Christum : hæc enim est quinta mundi ætas.

Sextus fuit Nero aliique Imperatores Romani, qui sunt, fuerunt vel erunt a Christo usque ad Antichristum.

Septimus erit Antichristus, qui modicum, scilicet tres annos cum dimidio, regnabit, et a Christo judice profligabitur.

Hominum imtìt'ò'ìuu, id finrm mundi duraturum.

Ex dictis deducitur *primo,* certum esse Romanum imperium esse ultimum, ct duraturum usT10 a<l finem mundi ; tunc vero in aliud imperium (Antichristi scilicet), sed breve, commutabitur. Patet hoc ex loco citato *Daniel.* cap. vu, vers. 21, 22, 88, 26, 27, ct *Apoc.* xvn, vers. 9 et 10, ctex Paulo hic, estque communis Patrum, teste Hieronymo in cap. vu *Daniel.,* traditio, et, ut videtur, Apostolica.

idfmdes-

Secundo, iidem certo docent Romanum Imperium destruendum, vel ab ipso Antichristo, vel paulo ante eum.

A ctrismUHiid ftimicismnm.

Tertio, Roma sub finem mnndi ad pristinam ImPcrfi dignitatem, reqno ac scelera, et a christianismo ad cthnicismum redibit, Pontificemque suum expellet, et fideles ei adhaerentes persequetur, uti fecit tempore Neronis, Decii el aliorum Imperatorum Gentilium. Unde in Apoc. cap. xvi!, win et seq., Roma sub finem inundi futura, vocatur « Babylon meretrix magna, sedens super septem montes, ebria sanguine Sanctorum ct Martyrum Jesu, quæ vino iræ fornicationis suæ potavit omnes gentes, » id est supplicia suæ idololatriae (hæc enim a Prophetis vocatur fornicatio) aliorumquc scelerum consequentium, derivavit in omnes gentes, hoc ipso quo eas ad suam idololatriam, aliaque scelera imitanda compulit.

Bwm imh Ro- n X, n m:- ' eum Imdinitrit.

Quarto, consentiunt Patres et interpretes, doccntque ex Apoc. xvn, 12 et 10, collato cum *Da*nicf- ' '» 8 cl an,e Antichristum, stante Roma et Romano Imperio, decem fore reges totius orbis ¿ominos, qui Romam capient, evertent, comburent, *Apoc.* xvn, 16, cl loto cap. xvm. Ihquo Romanum Imperium divident, inquit S. llicronymus ct alii. Porro Antichristiis ex hisce decem

Bwinv jl' Antidiristo dtnjituLtur.

regibus successive Ires invadet et profligabit, ut ait Daniel, scilicet regem / Ethiopia), regem Libya) ct regem Ægypti, ut tradit Hieronymus, Thcodorctus, Cyrillus ct Ircntnus. Qua ciado cwteri septem teges territi, ipsi se subdent, unusque omnium rex et monarcha erit Antichristus. An autem hi decem reges eversuri sint Romam ante Antichristum, an vero sub Antichristo, dubium est, quod pertractavi Apoc. xvn,10.

Objicit *secundo* Reza : Romanum Imperium jam desiit; ergo venit Antichristus. Probatur antecedens, quia Romæ jam non imperat Romanus imperator, sed Pontifex Romam occupavit : ipse ergo videtur Romanum imperium destruxisse, ac consequenter esse Antichristus.

Respondeo, aliud esse Romam, aliud Roma- iron4-d-
num Imperium: Romanum enim Imperium et ltBa
Romanus Imperator sine Roma consistere pos- p,rinm,
sunt. Quamdiu enim unus Romanus Imperator *t •iP'*
alteri in eadem potestate et dignitate succedit,
uti hactenus factum vidimus, sive Romæ impe- Í»l
ret, sive non, sive plures obtineat provincias,
sive pauciores, est et dicitur Romanus Imperator,
ct obtinere Romanum Imperium. Id palet primo,
quia Roma capta ab Hunnis ct Gothis, puta ab
Attila, et postea a Genserico, non desiit Romanum Imperium, nec Romanus Imperator; uti ncc
desiit Romanus Pontifex esse S. Leo. Mansit enim
tunc Honorius Romanus Imperator, licet Ravenna
degeret. Rursum Valens, Arcadius, Theodosius
et cæteri usque ad Justinianum fuerunt Romani
Imperatores, et tamen Roma caruerunt.

Secundo, id patet a communi omnium sensu : omnes enim Rudolphum Imperatorem modernum vocaut Romanum Imperatorem. Ipsi quoque Lutherani suos Electores vocant Electores imperatoris , vel Regis Romanorum. Romæ denique coronam accipit ct inauguratur Imperator.

Allenti “ coarin- ' '*• tifkein oca es54 Anti* chrutain.

Tertio, Romanum Imperium destruetur et divi- detur sub finem mundi a decem regibus, qui erunt hostes Imperii et imperatoris Romani ; et postea veniet Antichristus, ut jam ostendi : atqui Pontifex non est hostis, sed amicus et conservator Romani Imperii ct Imperatoris, Romamque et alia loca occupat, non invasione , sed donatione et consensu Imperatorum el Principum; idque tot seculis ante finem mundi. Rursum Pontifex non est rex, multo minus idem cum decem regibus. Denique Pontifex Romanum Imperium non destruxit, nec divisit in decem reges : ergo destructio Romani Imperii, quæ præiro debet adventum Antichristi, de qua loquitur Apocalypsis, Daniel et Paulus, non est facta per Pontificem; ac multo minus Pontifex est Antichristus.

Denique adverte hio : Hoc signum discessionis et eversionis Romani Imperii sensim impletur, cum sensim inclinatur ct deficit Romanum Imperium, simulque Evangelium apud Japones, Indos, Sinas, lotoque orbe sensim propagatur; quod secundum est signum adventus Antichristi et judicii , datum a Christo discipulis hac de ro interrogantibus, *Matth.* xxnr, 3 : « Prædicabitur, inquit vers. 11, hoc Evangelium regni in universo orbo, in testimonium omnibus genlibus; el tunc veniet consummatio. »

Vffl.t. 8. ET TUNC REVELABITUR ILLE INIQUUS (Antíchrístus; qui antonomastice dicitur í ávc¡«<, id est illo iniquus ct impius), quem Dominus Jesus interficiet SPIRITU ORIS SUI, ET DESTRUET ILLUSTRATIONE ADTENTUS sui. — Nota : *Spiritus oris* non significat prædicationem verbi Dei, quia hæc non interficiet Antichristum, imo in fine mundi Antichristus illam tollet, cum Eliam et Henoch occidet: unde explicans subdit Apostolus : « Et destruet illustratione adventus sui. » Tunc ergo Christus spiritu oris sui interficiet Antichristum, cum destruet illum illustratione adventus sui ad judicium; Christus antem tura non veniet ad predicandum, sed ad judicandum : ergo spiritus oris Christi non est praedicatio, sed potius sententia et judicium condemnationis.

Cbhìto* j') l ; ‘‘ eh» »oò jb >> Dico ergo : Christus interficiet Antichristum spiritu oris sui, id est jussu suo, verbo suo, sua sententia, quasi afflatu mortifero afflabit et interimet eum. Alludit Paulus vel potius citat *Isaiæ* XI » *: " Percutiet (Christus) terram (peccatores terne) virga oris sui, et spiritu labiorum interficiet impium. » Ubi pro *virga,* hebraice est

" tom. sectet, id est sceptrum. *Sceptrum oris* vocat pra> dominans, potentissimum et efficacissimum imperium, jussum ac sententiam, qua Christus interficiet Antichristum et omnes impios. « Perinde enim (sicut inquit ex Chrysostomo Theophylactus) ut ignis, etiam ante adventum suum, cum adhuc procul fuerit, bestiolas tamen exiguas torpere ac stupere facit absumitque : hunc ad modum Christus, vel solo imperio, sive afflatu Spiritus Sancti, plene delebit et obscurabit ipsum Antichristum , soloque adventu suo abolebit, hoc est omnino vacuum et inefficacem reddet : ubi enim visus tantum fuerit, sistet deceptionem. »

Nota secundo : Pro *destruet,* græco est xarop-pi-ni, id est inefficacem, imbellem, enervem, evanidum reddet, omnem vigorem et vires illi adimet, ut spiritu et vita deficiente et evanescente moriatur et intereat.

BpVndor oi'i.ü tni|U Nota *tertio* : Pro *illustratione,* græco est fcnça- id est, ut Syrus, *revelatione,* vel *apparitione;* v“1» ut Augustinus, lib. XX *De Civit,,* cap. xix, *illuminatione prasentia suce;* vel, ut Vatablus, *claritate, adventus sui.* Significat ergo per lucem, charitatem et splendorem, qui quasi prænuntius proibiiChristum venientem ad indicium,signumque erit Christi adventantis, Antichristum destruendum esse ct dissipandum, perinde ut solo adventante dissipantur et evanescunt nubes et tenebre; ita ut solo timore, inquit Anselmus, Christi adventantis, moriatur pestifer ille.

Anu au *■ ' u ,Wa <Li' ' n, taxL«T Adverte hic : Ante diem judicii occidetur Antichrmus. Nam post ejus mortem minimum dabuntur hominibus quadraginta quinque diespœnitentiæ, ut patet *Daniel,* xii, 12; tantum ergo h’c s’8ni^cal Paulus, cum previa signa preibunl judicium et Christum judicem, quodam inusitato fulgore do coelo quasi fulmine, a Christo sldorandum et afflandum esse Antichristum.

»«<>»» « d!** P* »1'4011«.

Dices : *Apoc.* xix, 20, dicitur bestia, id est Antichristus, cum suo precursore et pseudopropheta vivus mittendus in infernum ; quomodo ergo hic dicitur interficiendus ?

Respondeo : Pro *interficiet,* greco estàvaXróu, id est absumet, consumet, perdet; ita ut in terra inter homines viventes esse desinat, et precipitetur in mortem retomara inferni. Christus ergo vel per se, ut docet Lactantius, lib. VII, cap. xix ; vel potius, ut alii, per Michaelem Archangclum administrum, suæ sententiae exccutorem et prrecursorem suum ad judicium, deturbabit Antichristum, cumque dehiscens terra absorbebit, vivumque rapient daemones in tartara, sive vivus eo perveniat, sive non, sed in itinere occidatur: utrumque enim probabile est; uti do Core, Dathan et Abiron (de quibus dicitur *Num.* xvi, 33 : » Descenderunt vivi in infernum operti humo») nonnulli censent eos vivos permansisse et pervenisso in infernum; alii censent eos vivos empisse descendero, sed in ipso descensu esso mortuos, antequain ad infernum pertingerent, ut -rò *descenderunt vivi* actum inchoatum descensus, non consummatum significet. Utrique probabiliter, sed posteriores probabilius. Plane enim in omnes homines generalis lata est sententia mortis : a Statutum est, inquit Apostolus *Hebraor.* x, 27, hominibus semel mori, post hoc autem judicium. » Idque significat hic Paulus, cum ait, « interficiet» cum, vel, ut greco est, ávoXúati, id csl absumet eum. In ipso ergo descensu ad inferos occidetur Anti- Christus; dicitur tamen vivus mittendus in infernum, quia vivus eo demitti ct descendere incipiet ; sed in via,antequam pertingat ad infernum, suffocabitur et occidetur, ut jam do Core dixi. Addunt S. Hieronymus et Theodoretus in cap. xi *Danielis,* et D. Thomas hic, id fore in inonte Oliveti : eo enim Christus veniet ad judicium, judlcabitque in valle Josaphal, ut dicitur *Joelis* m, 2, quie est vicina monti Oliveti ; ut siculi ex monto Oliveti Christus in coelum ascendit, ita ex eodem Antichristus deturbetur et descendat in tartara.

cw.Didu» u vivi ‹i. 'Da’ Anti- chl^’ vjT0, mitu».

9. Cujus est adventus secundum operationem v«m.». SATANAS IN OMNI VIRTUTE (Juvoitxu, id CSt potentia), ET SIGNIS, ET PRODIGIIS MENDACIBUS , — *q. d.* In CIljUS adventu, vel per quem advenientem, Satanas operabitur et cxcret omnem suam potentiam, omnia sua signa et prodigia mendacia.

Orín», ahü- elitisti»*- UDiel,

Nota : Gnecum et adventum et presentiara significat ; potestque tam de prasentia ct adventu in inundum, quam in regnum accipi, ut scilicet significet lam ortum, nativitatem et educationem Antichristi, quam ejus vitam et regimen fore secundum operationem Satanre : magis tamen hoc secundum significat hic Apostolus, scilicet quod Antichristus habebit assistenliam Satana, et Salanam in se et perso operantem, inquit Thcophylactus. Unde subdit : a In signis cl prodi-

glls, » scilicet quæ faciet Antichristus ut hoiQincs seducat.

Aliqni ¡wt.i.t tbruium c» di»- tum, rei in on» qU¡ Thcodoretus. Verum quia fieri non potest ut diabolus aut alia creatura carnem aliamve creaturam hypostatice assumat, sicut Deus assumpsit carnem humanam, ut docent Theologi; hinc *secundo,* Hippolytus Martyr, *De Consummat, sæculi,* censet Antichristum fore dæmonem, non incarnatum, sed in carne apparentem, et de falsa virgine falsam et phantasticam carnem assumentem.

Hinc nota *secundo :* Aliqui putarunt Antichris- |um forc (]¡a|)0]uni incarnatum, ut opponatur Christo Deo incarnato; ut, sicut Verbum per humanitatem assumptam operatum est et vim Slliun exeruit, ita Satanas per carnem assumptam operetur et vim suam exorat. Ita videtur loAnuchriitn» amnTid <mni» rul»di». trnu'rntom.

Alii puunt An- tum « Tirgin. 'ciónìs1* concipieadum.

Tertio, alii apud Rabanum, tractatu De *Anticjiri$f0* putant Antichristum non fore dæmonem, sed nominem; qui tamen ex virgine opera dæmonis concipietur, uti Christus conceptus est ex Vir8*no de Spiritu Sancto. Verum non potest dæmon virginem fœcundare, nisi ut succubus aliunde semen humanum exceperit, quod deinde virginis utero infundat, ac proinde non manebit virgo, quæ ab eo impregnata fuerit : sed more cæterarum puerperarum claustris virginitatis resignatis concipiet et pariet.

Quarto, probabilius Franciscas Suarez et multi alii volunt verbis hisce Paulum significare, quod Antichristus omnem operationem diaboli in se suscipiet a puero , quodque diabolus *primo,* in ulcro malr's Antichristi humores sic alleinperabit, ut Antichristi temperamentum et complexio fiat propensissima ad omnia vitia. Et hoc videtur vc^° Hieronymus, cum in cap. xvi *Isaiæ* dæmonem vocat patrem Antichristi.

Secundo, ab infantia Antichristum replebit dæmon malitia sua, non quasi Antichristus a dæmono possidendus sil corporaliter, tanquam arreptitius : sic enim non esset liber, nec peccaret ; sed quia semper et in omnibus eum a puero reget cl gubernabit dæmon, inquit Damascenus, lib. IV *Do Fide,* cap. xxvn.

Tertio, in virili ætatc dæmon per Antichristum operabitur non tantum omne scelus ct nequitiam, sed etiam omnia signa ct portenta mendacia, omnem blandiloquentiam, sapientiam, minas, terrores cl tormenta, omnemque vim suam exeret, ad decipiendos ct alliciendos a Christo ad se homines omnes; ct hoc maxime vult Paulus, cum ait : « Cujus est adventus secundum operationem Satanæ. »

Menu pr»trr v^n-Li-lum iwoi». In signis kt rnoDiGiis mendacibus. — Nota : Ncc Antichristus, nec dæmon, ncc angeli possunt faverum miraculum; sed solus Deus. Miraculum enim est quod fit super omnem nature vim, quodque omnium naturalium causarum et creaturarum vires excedit ct transcendit: Antichristus ergo faciet miracula non vera, sed fe.l a ct m ndacia.

Nola *secundo :* Miracula Antichristi dicuntur Minent» mendacia quadniplicitcr, scilicet, ratione et respectu omnium causarum. *Primo,* respectu causæ ob T¡»- flnalis: quia eo fine faciet ea Antichristus, ut ho- toare*», mines in mendacium ct errorem inducat, nimi-l^ ,^ rum ut per hæc miracula probet se esse Messiam d». ct Deum, siculi fecit Christus. Ita Ambrosius et Chrysostomus.

Secundo, ratione causæ efficientis, quia eorum architectus erit pater mendacii, puta diabolus.

Tertio, ratione causæ materialis, ut Theodorctus docet : multa enim ex his miraculis erunt præstigiæ, quibus fascinabit oculos, ut videatur facere id quod revera non faciet. Erit enim Antichristus, inquit Cyrillus, *Catech.* 15, magia instructissimus.

Quarto, respectu causæ formalis, quia quæ ex hisce non erunt præstigiæ, naturaliter fient per applicationem occultam causarum naturalium. Unde mira quidem erunt, non tamen miracula, quæ omnes natura vires superent.

Nota *tertio : Apec,* xiii, tria miracula Antichristi W» midescribuntur. *Primum,* vers. 3 ct 11, quod unum e regibus sibi subjectis, vel potius seipsum plaga diruti, mortifera (in bello, vel abunde accepta) saucium sanabit. Ubi adverte plagam hanc revera non Pnmna, fore mortiferam, sed vel talis hominibus videbi- nirU>- tur tantum, non autem ent re ipsa ; vel si revera UiuUo. erit incurabilis, id tantum erit respectu artis et opis humante : dæmoni enim totum corpus nostrum pernoscenti et pervadenti, naturaliter curabilis erit, ac proinde nec vim creati agentis transcendet curatio, nec miraculum erit.

Secundo, ibidem vers. 13, quod faciet ignem de cado descendere : sed ct hoc naturaliter facere dnia* 4* potest dæmon, uti scimus eum ciere fulmina, nisrcilo ¿.«-a. tonitrua ct tempestates, concitando vapores ct »«. nubes.

Tertio, ibidem vers. 15, quod propheta et prie- Tertin», cursor Antichristi faciet statuam ejus loqui : sed sic dæmon per idola loculus est, et per pythones Aatictiamnum loquitur naturaliter. chruti.

Addit Sibylla, lib. Ill *Oraculorum,* alia miracula, scilicct, quod Antichristus sistet mare, montes, solem, lunam , et mortuos ad vitam suscitabit. 4cu «o*. Verum , inquit, non erunt vera signa, sed deci- ciuu>« piet : pleraque enim ejus mira præstigiæ erunt, quibus illudet oculis hominum, uti jam per suos circulatores et præstigialores hominum oculis illudit dæmon.

Similia de Autichristo tradit Methodius Episcopus et Martyr in suis *Revelationibus,* quæ referuntur tomo ll *lìibliot.* SS. *Patrum* : a Faciet, ait, multa signa et prodigia sophistica, cæci respicient, claudi ambulabunt, surdi audient, dæmoniaci curabantur, convertet solem in tenebras et lunam in sanguinem apparenter. » Volet enim ipse haberi Christus, ac proinde faciet ea qnæ dc Christo prædixerunl Prophétie, quæque Christum fecisse narrant Evangehske. Et llyppolytus Martyr, orat. *Dl*

Consumm. mundi: «Leprosos, inquit, inundabit, paralyticos excitabit, expellet dæmones, longinqua non aliter quam præsentia denuntiabit, mortuos suscitabit, transferet montes ante oculos spectantium, siccis pedibus ambulabit super mare, deducet ignem e ccelo, convertet diem in tenebras, et noctem in diem, solem circumaget quo libuerit. Et, ut semel dicam, omnia teme marisque elementa, vi oblato: apparitionis, coram spectantibus obtemperare sibi demonstrabit. » Et S. Ephrem tractatu *De Consummat, mundi ct Antichristo :* • Transferet, inquit, montes et insulas fallaciter, et currere quidem videbitur mons coram cunctis spectantibus, licet omnino a suis fundamentis non sil motus : super abyssum incedet, et in ea, ut super terram ambulare se simulabit. Magna tribulatio erit in diebus illis, quando seipsum ut Deum ostentabit formidabilibus portentis, per aera volitans, cunclique dæmones in forma angelorum cum timore coram tyranno in aere sublimes volitare conspicientur, d

er». <0. **10.** Et **IX OMNI SEDUCTIONE INIQUITATIS IIS QUI PE**REUNT, — ut omni arte et modo seducat homines ad iniquitatem, ut pereant et damnentur.

Suto- i>i ni- tidirirti. Nota : Hisce artificiis utetur Anticbristus ad ilficiendum homines. *Primo,* magna comitate et Pral*a se insinuandi captandique hominum gratiam. *Secundo,* sanctimonia simulata. *Tertio,* sapientia sua et eloquentia incredibili ; callebit enim omnes artes et Scripturas, ait Anselmus. *Quarto,* promittendo ct largiendo suis ingentes opes. *Quinto,* reluctantibus inferendo terrores ct tormenta exquisita. Scato, faciendo signa et prodigia rudibus admiranda. Denique a donnone suo omnem fallendi artem discet.

Nota : Ts iis, vel, ut græce est, *in iis qui pereunt,* significat has aries efficaces fore in hominibus levibus, impiis, idcoque reprobis, qui morie æterna peribunt, adeoque illos per illas artes seductum iri, et consequenter perituros et damnandos. Notat maxime Judíeos, ut mox dicam. Ahi enim cordati et constantes has artes et impostu-ras facile pervidebunt, nec iis sinent se seduci, sed usque ad mortem Antichristo resistent, ideoque martyrii lauream obtinebunt.

Eo QUOD CUAIUTATbM VERITATIS NON RECEPERUNT/

Tnl tnt r- — ut salvi fierent. — «Charitas veritatis,» *primo,* juxta Anselmum, est charitas vera, sive charitas et spiritus Christi verax vereque amabilis. Sewriuu. cun^°/ ut Chrysostomus, Thcophylactus, (JEcumenius, «charitas veritatis» est Christus, qui utrumque est, scilicet tam charitas, quam veritas, et propter utramque venit in mundum; scilicet, ut verissima eharitate se nobis traderet, utque suam cbaritatem et veritatem nos amplecti et æmulari doceret. UndeS. Cyprianus, epist. 55 *ad Cornelium,* legit, * eo quod dilectum veritatis non habuerunt. » *Tertio,* « charitas veritatis » est amor, vel, ut Ambrosius, « dilectio veritatis, » *q. d.* Quia non habuerunt amorem veritatis, quia noluerunt amare veritatem ; ideo initiet illis Deus operationem erroris per Antichristum. Ha Vatablus. Hio sensus facilior est et planior, magisque connexus versui sequenti ; opponit enim amorem veritatis errori, sive amori ct amplexui erroris.

Tacito nomine nolat Judæos. Hinc enim docent Paires Antichristum venturum maxime hac do causa, ut Judæos decipiat, idque in poenam incredulitatis suffi, qua noluerunt recipere Christum, qui tot vera miracula, tam veram fidem ct doctrinam, tam puros mores et vitam Judicis exhibuit. Idem significat Christus, *Joannis* cap. v, vers. 43 : « Ego veni, inquit, in nomine Patris mei, et non accipitis me : si alius (Antichrislus) venerit in nomine suo, illum accipietis. » Undo sequitur :

Anti- ranime «.,Itnnu *«<!»• os deci» put

Ideo (quia scilicet noluerunt recipere veritatem ct amorem veritatis) mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio. — Pro « operationem erroris, » græce est fricui» id est, ut Syrus, efficaciam seductionis vel imposturas, scilicet illa miracula aliaque artificia fallendi, quibus, ut dixi, Judæos a Christo aversos potenter et efficaciter ad se pelliciet Antichristus.

Nota : Dicitur Deus mittere hæc opera et imposturas Antichristi, quia ex proposito ea Judæis aliisque hominibus immitti permittet, inquit S. Augustinus, lib. XX *De Civitate Dei,* cap. xix, laxando scilicet habenas tum diabolo , tum ipsi Antichristo : non enim opus est, ut positive eos mittat Deus ad decipiendum homines, cum ipsi per se ad hoc promptissimi sint futuri, nec aliud sint desideraturi, quam ut Deus hanc deceptionem perficere eis permittat. Simili modo dicitur II *Deg.* XXIV, Deus commovisse (id est a diabolo et suis adulatoribus commoveri permisisse) Davidein (ad numerandum populum), quod fuit peccatum superbite in Davide. Eodem modo et sensu dicitur Deus miscere spiritum vertiginis, dare spiritum mendacii, compunctionis, soporis, etc., ut dixi *Can.* 17 et 23.

iKuq» “ IHTmijao^únposturanim el præsIIgiaram Anti* clirüUt

Hinc patet Deum, cum mittit spiritum erroris, cum excæcat, cum indurat, adeoque cum peccata præcedentia punit peccatis sequentibus , non tantum se habere negative ; sic enim non irrogaret pœnam : nec enim judex censetur punire reum, si negative permittat eum furari ct malo agere ; sed habere etiam se positive ac positivo actu, ct speciali providentia et decreto decernere permittere peccatum posterius hoc fine, ut puniat prius, ut dixi *Can.* 1G.

Moraliter S. Augustinus, lib. V *Contra Julianum,* cap. m, docet homines ob præcedentia peccata, precipue ob veritatis oblata: repudium, hac pœna gravissima a Deo puniri (eo modo et sensu quo jam explicui), ut credant mendaciis et erroribus in suam perniciem. « An non est peccatum, ait, et pœna peccati, ubi legitur: Dominus miscuit illis spiritum erroris, et seduxerunt -Egyptum in omnibus viis suis, sicut seducitur ebrius? Non

Vciih- podían-, te» pont error»» tur. tur•

est peccatum ct pœna peccali, ubi Deo dicit Propheta: Quid errare fecisti nos, Domine, a via tua, obtudisti corda nostra, ut non timeremus te? Non est peccatum et piena peccati, ubi rursus Deo dicitur : Ecce tu iratus es, et nos peccavimus, proplerca erravimus, ct facti sumus immundi omnes? Non est peccatum et pœna peccati, ubi legitur de gentibus, quas dcbcllarit Josué, quia per Dominum factum est confortari cor eorum, ut obviam irent ad bellum contra Israel, ct exterminarentur ? Non est peccatum et pœna peccati, quod non audivit Roboam rex plebem bene monentem, quoniam sicut Scriptura loquitur : Erat conversio a Domino, ut statueret verbum suum, quod de illo locutus est in manu Prophetae ? Non est peccatum cl poena peccati in eo quod scriptum est, Amasiam, regem Juda, noluisse audire Joas, regem Israel, bene monentem ne procederet ad bellandum? » Et inferius citans hunc Pauli locum sic ait : a Unde est illud, quod ad Thessalonicenscs scribit Apostolus : Pro .eo quod dilectionem veritatis non receperunt, ut salvi fierent, ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio. Ut seduceretur Achabet in prælio periret, vidit Michæas Dominum sedentem in throno, et exercitus coeli coram co. Et dixit Dominus : Quis seducet Achab, ct ascendet, et cadet in Ramolh Galaad? Et dixit spiritus quidam: Ego seducam eum. Et dixit Dominus ad eum : In quo ? Et dixit : Egrediar, ct ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum ejus. Et dixit : Seduces, et praevalebis; exi, ct fac sic. »

Cim fituii.pcrm h ciiùìi.

Vox ut referri potest ad *mittet„* ct tunc non causam finalem, sed tantum consequentiam significat, *q. d.* Permittet Deus Antichristum operari ct seducere homines, unde consequctur ut jjjj qUj Christum sequi noluerunt, credant mendaci Antichristo. Nec enim Deus boo fine mittet Antichristum, ut intendat per cum seducere homines , et impellere in mendacium : sed potius hoc fine, ut cognoscant homines per opera Antichrist! , quanta sit efficacia dæmonis, quantaque sit infirmitas hominis; ut contra cum se muniant, humiliterque Dei gratiam invocent : ut ita c contrario pateat quanta sit efficacia gratiæ Christi in iis qui Antichristo resistent, quæ omnem naturæ infirmitatem et dæmonis efficaciam generose et constanter superabit. Ex hac tamen missione, vel potius permissione Antichristi, id consequitur, ut multi in malum et errores propensi ab eo seducantur, credanlque ejus mendaciis et fallaciis.

Secundo et melius, vox *ut* referri potest ad id, quod proximo prœcedit, scilicet ad *operationem erroris;* ct tunc proprie sumitur, significatque causam finalem, ‹/. *d.* Hæc operatio erroris, ct seductio Antichristi ab eo fiet hoc fine, ut homines credant ejus mendacio; sive hæc opera Antichristi impellent homines, facicntquo eos credere mendacio.

11. Ut **JUDICENTUR OMNES, QUI NOX CREDIDERUNT VERITATI, SED CONSENSERUNT INIQUITATI.** — *'J.d.* Ut justo Dei judicio arguantur ct condemnentur Juda i ct similes, qui Christo et veritati Evangelic® per Christum allatae credere noluerunt; sed mendacem Antichristum receperunt, ejusque hærcsim et sceleratos mores secuti et emulati sunt.

Nota : *Ut* significat hic causam finalem missionis Antichristi ; refertur enim ad id, quod dixit vers, præced. : s ideo mittet illis Deus operationem erroris. »

Pro quo nota *secundo :* Duplex est causa, cur Deus permittet tanta et tam potenter operari Antichristum. Prior cl primaria ea est, quam jam Drn dixi, ut pateat in Sanctis, qui illi resistent, gratiæ Christi efficacia. Altera et secundaria, et quasi consequens causa est, quam solam hic adfert Aau- Apostolus, scilicet ut hac ratione Deus puniat incredulitatem Judæorum, qui Christum sequi noluerunt : puniat, inquam, primo, permissione tantae tentationis Antichristi, ac lapsus ac consensus Judæorum, ut credant mendacio.

Secundo, ut posito jam eorum lapsu, quodque jam crediderunt mendacio, puniat eos in die judicii, coarguendo eorum malignitatem, quod Christi vera miracula, veram doctrinam , veram et sanctam vitam amplecti noluerint; sed vice versa Antichristi falsa miracula, doctrinam ct vitam impiam amplexi sint; ac consequenter puniat eos, œternæ damnationi illos adjudicando.

Nota *tertio* : Tam hic quam vers. 10, veritatem Christi opponit Apostolus non mendacio, sed iniquitati Antichristi ; quia ex veritate justitiam et sanctitatem Christi, quasi ex fonte rivulos promanantes subintelligit. Rursum, sub iniquitate mendacia ct errores Antichristi, quasi sub loto partem complectitur : erit enim Antichristus omnis iniquitatis architectus; ideoque omnes iniqui, impii, scelerati eum recipient, illi consentient, illo rege gaudebunt.

Ilie locus est partim controversus, partim di- Cóntro- dacticus de Antichristo : de quo multi fuse et præclare scripserunt, quæ quia non vacat mullis tfchriit» perlegere, ego ea hic paucis complectar, et quæ- hteriter cumque ex S. Scriptura vel Patribus do Anti-1*^0' christo certa sunt, aut valde probabilia, in medium afferam.

Quæritur ergo *primo :* An Antichristus veneriti an vero sit adhuc venimus? Hæretici docent eum venisse. Papam enim Romanum, qui antea erat t^hi. Pastor et Episcopus Romanus, facium esse Antichristum, cum cœpit contra legem Christi inducere Missas, imagines, Purgatorium, Indulgentias, cultum Sanctorum; cumque cœpit dominari aliis episcopis, sibique arrogavit jus ct titulum Pastoris ac Principis lotius Ecdesiæ. Id factum aiunt sub annum Domini 600. Unde David Chytrieus Gregorium Magnum (quem omnes tam chnstum Græci quum Latmi ut sanctum coluerunt) vocat

primum Antichristum. Illyricus vero, Lulherus id Ji- ct Plures Novantium, Gregorium vocant ultimum erotti- Roman. Pontificem. Gregorio enim successit Sa- auiu. binianus : sed hic statim eodem anno defunctus est. Sabiniano successit Bonifacius III, qui anno Domini G06 a Phoca Imperatore ^Ecumenici nomen accepit, ut scilicet vocaretur Universalis totius orbis Episcopus et Pontifex. Hunc ergo vo» lunt esse primum Antichristum.

Pontifex Verum falluntur ct fallunt. Nam, ut alia ta* ceam, Concilium (Ecumcnicum Chalcedone hai;T tau bilum, actione prima, secunda ct tertia, passim los ron- S. Leonem, qui longe ante S. Gregorium fuit Ro* tifia» Ro manns Pontifex, vocat Pontificem universalis Ec- jmni D- clcsiæ. Quid est hoc aliud, quam esse OEcumcni- tiqniai- cum? Idcoque Pontifices Romani semper vel per mui* se, vel per legatos suos Conciliis OEcumenicis praefuerunt, tanquam capita ct principes lotius Ecclesiæ, quam repræsentat Concilium OEcumenicum.

Rursum, si a Bonifacio III Pontifices Romani omnes fuerunt Antichristi, ergo jam per mille annos Ecclesiam suam deseruit Christus; ergo per mille annos Ecclesia Christi periit, quæ tamen in Scriptura prodicatur esse regnum Christi esternimi ; ergo per mille annos omnes Catholici et Christianissimi Reges, Principes, Dynaste, Episcopi, Doctores, totusque orbis Christianus adoravit Antichristum; ergo per mille annos tota Ecclesia (quæ tamen ab Apostolo dicitur esse columna et firmamentum veritatis) in gravissimis fuit erroribus, imo in idololatria, fuilque synagoga Salame; ergo in Ecclesia non Christi, sed Antichristi el diaboli naius, baptízalas, educatus est Lutherus, Calvinus aliique Novantes, si verum est, quod ipsi aiunt, sub annum sexcentesimum coepisse Missas, imagines, invocationem Sanctorum, orationes pro defunctis. Sed absit. Hæc enim Min.», fuisse in Ecclesia ante annum sexcentesimum, h*s imo a temporibus Apostolorum, docent S. Igna- ¿ ^us* Dionysius, Tertullianus, Cyprianus, Augusti- mm nus, Hieronymus, Chrysostomus et alii omnes, quos m singulis materiis per singulas annorum a Christo nato centurias proferunt et citant Catholici omnes, qui de controversiis scripserunt.

Ani;. Respondeo ergo et dico, Antichristum necdum christns venisse, sed esse venturum, ac consequenter nec Papam Romanum, ncc quem alium qui vivat aut vixerit, esse Antichristum. Id breviter novem rationibus demonstro. est.

Entnt i fnm°/ Qui* unus erit singularis homo, qui di- uoku!»- cetur Anticbristus, ut ostendi ex vers. 3; atqui rub (papa non est nomen hominis singularis, sed nomen officii communis, in quo unus alteri succedit : nomen enim Pap® tam commune est multis, quam nomen regis, imperatoris, episcopi : ergo Papa non est Anticbristus.

Eca r- Secundo, Anticbristus non veniet, nisi posl- ttet quam omnino eversum fuerit Romanum Impe- (1 rium a decer; r) :s, ut patet hic vers. 3, et *Danni.* cap. vu, vers24, juncto cui.. Apocalyp. xvn, Il et 16 ; atqui necdum omnino eversum est Ro- mmnlo manum Imperium, nec hactenus visi sunt decem reges illud evertentes : ergo necdum venit Antiebristus.

Tertio, Anticbristus erit cx diametro contrarius Erit™ Jesu Christo, ojusque nomen, fidem et cultum tollet, volelque ipsemet haberi Christus et Mes- 7 '.i' sias, ut palet hic vers. 14, et I *Joan,* ii , 22, ct *Joan,* ciuuta, V, 43 ; atqui ncc Papa, ncc quis alius similis hactenus Christi fidem ct cultum sustulit, voluitquo haberi Christus : ergo nec Papa, nec aliquis illi similis hactenus fuit, qui esse possit Anticbristus.

Quarto, Anticbristus abrogabit in Ecclesia juge Abrep. sacrificium (quod non potest esse aliud quam Miss®) omnemque Dei cultum et cœremonias, imo ciua. omnem religionem, ut patet *Daniel. xu, 11,* ct hic vers. 4; atqui hactenus perdurat Miss® sacrificium, Dei cultus et cærcmoni® in Ecclesia Romana : ergo hactenus in Ecclesia Romana non est visus Anticbristus.

Quinto, Anticbristus Deo vero omnique numini adversabitur, voletquo ipso solus haberi et coli in templo ut Deus et numen ; atqui nec Papa, nec quis abus hactenus omne numen sustulit, voluitque ipse in templo coli ut numen : ergo ncc Pana. ncc a»'« alius hactenus fuit Antichristus.

Sexto, Anticbristus, ut docet Daniel ibidem, B»znibit tantum regnabit dies mille ducentos nonaginta ; j'è' ja'.^ atqui Papa per plures dies, imo annos regnavit : em,M. ergo Papa non est Anticbristus. Respondent No- B'ntu vantes, Daniclem diem pro anno accipere : sed contra hoc facit, quod S. Joannes, *Apoc.* cap. xi, vers. 2 et 3, dies redigat ad menses, numeretque menses persecutionis Antichristi quadraginta duos, quibus calcabit Ecclesiam et civitatem sanctam. Rursum Daniel, vir, 25, docet Antichristum reg- LxniDi naturum « per tempus, n id est annum (sic enim n'(lu '* Daniel, iv, 29, dicit Nabuchodonosorem cum bestiis vixisse per septem tempora, id est septem an- ami- nos, uti omnes exponunt), « et tempora, » id est duos annos, a et dimidium temporis, » id est anni. mJtn-

Ubi nota, pro *tempora,* in Cbaldieo (qua lingua hæc scripsit Daniel) esse *iddanin,* uti Rabbini puncta subjecerunt, quod est pluralis numeri et significat tempora ; sed videtur legendum aliis punctis in duali pip *iddanain,* id est, duo tempora : quanquam Chaldæi rarius duali, ct plerumque plurali etiam pro duali utantur, ut notat Guido Fabricius in Grammatica Syrochaldaica. Sive ergo legas *iddanin,* sive *iddanain,* utrumlibet hic duale est, et, ut omnes vertunt, significat duo tempora, id est duos annos. Voluit enim Da- Momi* niel numerare et consignare certa ct definita tem- A* pora, id est annos monarchi® et persecutionis tr^ Antichristi, dicitque eos fore tres cum dimidio, com d* qui efficiunt menses 42, quos numeral S. Joannes in *Apocal.,* et dies 1290, quos numerat Daniel cap. xu. Ita docent passim Patres. Atqui Pontifex non tres annos cum dimidio, sed plusquam mille au-

nis in Ecclesia regnavit et presedit : ergo Pontifex non est Anticbristus.

Septimo, Antichristi imperium erit ultimum mundi, critque sub finem mundi, paulo ante judicium, ut patet *Daniel,* vii, 21,22, 25, 20 ; atqui Papa jam diu ante finem mundi diemque judicii, scilicet mille annis regnavit : ergo Papa non est Anticbristus.

Anti- ehriflus «cidet flum ct Utaxh. *Octavo,* Anticbristus occidet Eliam et Enoch, ut patet Apoc. xi, 7, estquo communis sententia Patrum ; atqui Papa non occidit Eliam el Henoch, nec Elias et Enoch hisce mille annis visi sunt : ergo Papa non est Antichristus.

Rfgmbit jii.f. <o. *Nono,* Antichristus non regnabit Romæ (illa cnjjn ante Antichristum evertetur et concremabitur a decem regibus, ut ostendi vers. 7) ; sed Hierosolymis, ut patet Apoc. xi, 8; Papa autem non regnat Hierosolymis, sed Romæ : ergo Papa non est Antichristus.

Milieu- nntium drhrium pijam ” chnjtum Hinc patet, ridiculum esse dicere venisse Anti-Christum. Sed nimirum livor mentem excæcat, et durum est telum necessitas. Novantes vident suas et alias aliorum quavis ætate hæreses a Pontifice Romano damnari et damnatas esse. Quid agant ut judicem hunc declinent? necesse est ut faciant Antichristum : si enim eum Christi esse, cum Christo, pro Christo, Cbristique vicarium faterentur, diceremus eis : Cur ergo ejus sententi®, imo Christi sententi© non acquiescitis? Tolerabilius foret, et in speciem probabilius quippiom dicerent, si Papam non Antichristum, sed Antichristi prodromum et præcursorem clamitarent; tunc enim Scripture, quam se sequi clamitant, de Antichristo loquenti vim tantam non inferrent, licet Pontifici atrocem calumniam et injuriam irrogarent. Verum odium et indignatio eos ultra metam abripit, perinde ut rixosas mulieres, quæ ubi rixari coeperint, ex animi impotentia quidquid cholera suggerit, adcoque plaustra convitiorum evomunt. Viri cordati, qui rem non passione, sed rationis trutina metiuntur, satis perspiciunt has calumnias ex odio in Pontificem profectas, quæ in ipsosmet qui eas jaciunt, louge verius quadrent.

Harítici ihriili. Hærelicos enim esse Anlichristos, id est Antichristi symmystas et socios, eodemque cum Antichristo spiritu agi, docct S. Joannes, *epístola* I, cap. h, vers. 22 : « Quis est, inquit, mendax, nisi is qui negat quoniam Jesus est Christus? (uti negavit Cerinthus hæreticus) hic est Anticbristus, qui negat Patrem ct Filium ; » et vers. 18 : « Nunc, inquit, Antichristi multi facti sunt. Ex nobis prodierunt : sed non erant cx nobis, nam si fuissent cx nobis, permansissent utique nobiscum. »

An non Luthcrus, Calvinus, Menno exiverunt cx nobis? cx nostra Ecclesia Catholica Ilomana? atque ut se excusent, clamitant illam factam esse meretricem Babylonis, scortum Antichristi et diaboli. Verum hoc ipso faciunt se Antichristi et meretricis hujus filios, spurios, diabolicos. Ipsi enim, ut dixi, in hac Ecclesia nati et baptizad et educati sunt.

Quæritur *secundo :* Quis et qualis erit Antichristus? Respondeo: Omnes docent fore Judæum, multique addunt fore ex tribu Dan; idque probant cx Genes, xltx , 17, ubi dicitur : « Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita. • Quod licet ad litteram de Samsone instar colubri astute et fortiter Philistinos impugnante intelligatur, mystice tamen de Antichrislo accipi potest ; ideoque, inquiunt, Apoc. ni, inter duodecim tribus, in quarum qualibet duodecim millia signati numerantur, omittitur tribus Dan , eo quod ex tribu Dan orietur Anticbristus. Unde omnes Danitæ Antichristum ut contribulem sequentur, nemoque ex eis salvabitur.

(M*. ' u-hn*. « triba Diru

Hamill odor. *Secundo,* Anticbristus humili loco, et ex vilibus Judæis nascetur. Inde enim a *Daniel,* cap. vn, vocatur cornu parvulum, quod sensim crescet, quodque non hæreditate, sed fraude regnum obtinebit, *Daniel,* xi, 20 et 21. Addit S. Hieronymus nasciturum Antichristum in Babylone; alii in urbe Dan, quæ postea dicta est Casarca Philippi. Insuper Damascenus tradit eum ex fornicatione procreandum. Auctor tractatus de *Antichristo,* qui extat tomo IX operum S. Augustini (videtur esse Rabanus), docet Antichristum educandum in Corozain ct Bethsaida, ac proinde Christum hisce urbibus væ intentasse. Sed hæc omnia vel frivola, vel incerta sunt.

Uamcn Anti- christ! *Tertio,* nomen Antichristi adhuc ignotum est : illud tamen constat, quod litteræ nominis ejus arithmetice conficient numerum 666, ut patet Apoc. ini, 18. Hinc aliqui putarunt Mahometem esse Antichristum ; quia hic impostor cœpit sub hunc annorum Domini numerum. Sed errant : non enim ccepit Mahomet regnaro anno Domini 666, sed 623. Neque Joannes de numero annorum, sed nominis Antichristi loquitur.

JaiLeoa Auli- chrisliu «ita po- :ama ooocilu- biL *Quarto,* Anticbristus primo Judæos sibi conciliabit, judaizando et promittendo eis bona temporalia, quæ ipsi a suo Messia avide exspectant ; dando eis thesauros, quos dæmon ei subministrabit ; erit enim opulentissimus : ejus enim thesauros extollit Daniel, cap. xi, 43. Anselmus, in *Elucidario,* per thesauros hos intelligit omnem pecuniam, quæ in mari, vel in terre visceribus occulta delitescit : hanc enim per dæmonem Antichristo prodendam esse. Hinc ergo Anticbristus a Judæis recipietur et habebitur quasi Messias promissus et tot sæculis ab iis avidissime exspectatus, *Joan.* V, 43.

HiboHl prxau*» *Quinto,* habebit suum præcursorem, uti Christus habuit Joannem Baptistam. Is erit insignis impostor, ut videatur miracula facere, cogetque imaginem Antichristi ab omnibus adorari, Apoc. XIII, 15.

Sexto, per Judæos sensim crescet Anticbristus, fietque rex; addit Franciscos Suarez, Ribera aliiquo mulli, quod incipiet regnare in Babylone. Id enim videtur significare Zacharias, cap. v, vers. ult., ubi dicit Zacharias mulierem amphore insì-

it rua>.

m Biby- dentem, habentem os clausum talento, vel massa plumbi, a duabus mulieribus deferri in terram Sennaar, id est in Babylonem, a Ut œdifleetur, inquit, ei domus in terra Sennaar, et stabiliatur, et ponatur ibi super basem suam. »

tschiri* Quam visionem miram ut intelligns ' nota *prt-* n,0: ^niphora hæc, sive, ut hebraico est, nax *cpha,* pi id est mensura, significat mensuram peccatorum Judæorum, quæ sensim crevit, et tandem omnino impleta est tempore Christi, quando plano a Deo et Christo rpjecli fuerunt Judæi.

Secundo, oculus, inquit Zacharias, id est aspectus, omnium Judæorum est ad hanc amphoram undique, ut scilicet eam peccatis suis impleant.

Tertio, mulier quæ primo umbilico tenus sedebat in amphora, est impietas (ait Zacharias) Judæorum necdum completa ante Christum ; sed postea mulier hæc omnino projecta est et demersa ad caput usque in amphoram, quando per necem Christi et Apostolorum omnino consummata est Judæorum impietas et mensura.

Quarto, talentum sive massa plumbi missa in os ejus, sive amphoræ, ut vult Hibera ; sive potius mulieris, ut vult Hieronymus et Vatablus, qua omnino clausa et oppilata fuit, significat gravitatem supplicii et diuturnitatem, quod scilicet durabit usque ad finem mundi.

Quinto, duæ mulieres significant Judæorum obcœcationem et obstinationem, quæ spiritu diabolico agitatæ suis alis quasi milvi rapacissimis et fortissimis, per aerem hanc amphoram portant in terram Sennaar, id est in Babylonem; quia Judæorum cæcitas, poena et desolatio durabit, donec in Babylone quasi stabili et firmo loco ac regno suo Autichrislum regnantem adorent.

Anti-christtu regnum suum

Surio, Antichristus regnum suum propagabit tum armis, tum dolis et fraudibus, omuique arte, ac prosperabitur facietque quæcumquo volet, inquit Daniel; ita ut e decem regibus, inter quos ^•r M'‘tunc divisum erit llomæ mundique imperium, htu? Ir®» profliget, mox cæteri septem territi sponte ei sc subdituri sint, Apec, xin , 7 ; sieque Antichristus fiet monarchu non tantum Romani imperii, utloquilur Chrysostomus, aut provinciarum Asi®, Africa; et Europa*, in quibus fides et Ecclesia diutius viguit, sed, ut videtur, etiam ludiarum et totius orbis, inquit Hieronymus, in cap. xi *Danielis,* et Augustinus, lib. XX *De Civit.,* cap. xi. Partira enim per so, pattini per suos duces ct ministros orbum lustrabit et subiget.

Septimo, sedem monarchia; sua: figet Antichris- r.-i-vtns Hierosolymis, ibique in templo a se instau- vn.i' rato sedebit et adorabitur ut Deus; idque per an- llrr'nos lres cum dimidio, ibique Eliam et Enoch contra Antiehristum docentes et predicantes, dioque Christianos occidet, *Apoc. xi,* 8. Corpora lii.e cl Enoch Hierosolymæ m plateis Jacebunt p-quilla per tres dies cum dimidio; post quos •eviviscent et resurgent Elias et Enoch : mox uidietur vox de cudo dicens : Ascendila *huc* ; et statila Elias et Enoch, tota urbe spectanto, ascendent in cœlum, ut patet Apoc. xi, 12. Post 30 «lies Antichristus cum suo præcursore vivus detrudetur et rapietur in tartara, ut dicitur Apoc. xix.20. Quod enim Antichristus non amplius quam triginta dies regnabit post mortem EU® et Enoch, colligitur ex Apoco/. xi, 3, ubi dicuntur Elias et Enoch praedicaturi per dies mille ducentos sexaginta : Antichristus autem regnabit per dies mille Mon Eli», Eaxh, ct í[Híai

[illegible] nonaginta, ut dicitur *Daniel,* cap. xii- vers. 11; ergo triginta tantum diebus superabit vitam et prædicalioncm Eliæ et Enoch. Quum brevis erit gloria Antichristi et impiorum prro æternilale pœnarum I Quam brevis afflictio Eli® et Enoch, et Sanctorum, pr® æternitate pive- miorum I . Aili' prsòia. '•««b et «¡.ìi A“l;

Quteritur *tertio ;* Qui ct quales erunt mores Antichristi ? ni, pli

Respondeo *primo,* erit hypocrita, et initio símillabit se valde humanum, benignum, pium, legis Mosis zelatorem, ut Judæos alliciat et decipiat : alioqui enim cum judæi non admitterent. Totus erit poblicus, omnesque politicorum artes, dolos et praxes callebit. Iloc est enim quod dixit Apostolus, vers. 9, Antichristi adventum fore secundum operationem Satana;, in omni seductione iniquitatis, iis. qui pereunt. Anu-

Secundo, erit glori® cupidissimus, oinniaque sua referet ad suam gloriam, honorem, impe- rium, eritquo superbus quasi alter Lucifer, et adepto imperio volet coli ut Deus, uti audivimus vers. 4. Ambitio, sat'

Tertio, impudens erit, ait Daniel, atheus insuper et blasphemus in Deum et Sanctos, ut palet Apoc. xiu, 6. Inipu* d'0**

Quarto, erit tyrannus crudelissimus, maxime in Christianos, ut palet Apoc. xm, 10 : « Hic, inquit, est patientia et fides Sanctorum. » Crudeli*,

Quinto, totus erit in libidinibus et concupisccntiis feminarum, uti ait Daniel, cap.xi, vers. 37. Unde Judæi inter alia terrena bona etiam uxorum multitudinem ab hoc suo Messia exspectant. tururú», *"*•

Sexto, erit magus et magicis artibus a puero imbuetur, habebitquo dæmoncm Maozim no mine, ut inquit Daniel, cap. xi, vers. 38, ita familiarem , ut vix alicui bon® inspirationi, custodi® angelical, aut divin® grati® daturus sit locum; imo vix ullum opus moraliter bonum sit effecturus. Hoc enim significat hic vers. 3 Apostolus, cum eum vocat hominem peccati, filium perditionis, et vers. 0, cum ejus adventum dicit fore secundum operationem Satan®. Adeo ergo scelestus erit Antichristus , ut in eo, inquit Irenæus, lib. V, cap. xxix, futura sit recapitulatio univers® iniquitatis et omnis doli, in cumque confluat et concludatur omnis virtus apostatica. Migu*.

Quærilur *quarto :* Qualis erit doctrina Antichristi? IV. da doctrim Anü-chrútL

«espondeo *primo,* docebit Jesum non fuisse Messiam, nec Filium Dei, nec hominum salvato-

Neghili rem ; et consequenter totam ejus religionem et Sacramenta esse vanam superstitionem : ideo enim
ChriiU. dicetur Antichristus, I *Joan,* II, 22.

Docrbit *Secundo,* se esse Messiam Judæis persuadebit ;
V und° docebit circumcisionem et legem Mosis servandam esse, ut ita Judæos ad se trahat, Joan. V, 43.

Lrgtm *Tertio,* factus monarch» legem Mosis, quin et naturæ icnelH abjiciet et Deum verum, a quo data
dimani est, negabit. « Putabit (oit *Daniel,* VII, ¿5) quod
abrogabit possit mutare leges et tempora ; » seque solum esse Deum prædicabit, ut patet hic vers, *i,* oc consequenter nullam pœnam aut præmium in alia vi|a a Deo vero sperandum esse docebit ; negabit ergo infernum, cœlum et animai immortalitatem ; hæc enim negant athei.

lliuc *quarto* flet, ut gula;, libidini et sceleribus
thm da- omnibus, quæ suæ gloriæ et imperio non obsta-
libidiui? bunt, amplissimam det licentiam.

Se curaiit coii *Quinto,* sibi dicari tempia, ac fieri sacrificia imperabit; volet enim coli ut Deus.

men.nU *Scarto,* characterem suum, quasi suæ secta» sig-
Chañicto num, volet ab omnibus suis in fronte aut manu
icn› gestari, *Apoc.* XIII, 16.

ító' ünpriuwt. Quæros : Quis erit hic character Antichristi ?

0"ii fit Respondent Hippolytus, lib. *De Consummat. sæ-*
fiitnru» *culi;* Pererius et mulli alii fore hoc: «Nego enim,
chmeter Nego baptismum, Nego Jesum ; » sed Ansbertus,
Anti- quem sequitur Ribera in cap. XIII Apoc., a .-o
dixúli? revelatum sibi dicit fore Græcam litteram *X chi,* cui insertum est P *ra,* hoc modo.

Quæ sunt litteræ initiales nominis Christi, quod fuit insigne Constantini Magni in labaro : volet enim Antichristus haberi Christus. Denique minis, blanditus, fictis miraculis hæc omnia persuadebit, ut dixi vers. 9 et 10, ubi etiam docui quia et qualia miracula faciet Antichristus.

Quæritur *quinto :* Quanta tunc erit Ecclesiæ
de Anti- persecutio.
christ! piîte cu- Respondeo *primo* : Extrema et qualis non fuit
Uvuc. ab origine mundi, *Matthæi* XXIV, 21 ; unde Joannes, *Apoc.* XX, ait tunc solvendum Satanam, qui incipiet furere, quia sciet sibi tempus esse breve.

Gog et *Secundo,* Gog et Magog, qui erunt exercitus An-
Migcg (iehrisli innumerabilis quasi arena maris, venient
Antiduuti. III prælium contra Sanctos, Apoc. cap. XX, vois. 7, et *Ezech.* cap. XXXVIII, de quibus dicam quæstione sequente.

Puwcn- Tertio, hite persecutio tum temporalis erit in
Uooon»- corpora, tum potius spiritalis in animas. Satagei
«piriuii cnm 0,nnibus viribus suis Antichristus, ut aver-
' tat omnes a Dei cultu et fide : nempe coget omnes negare Jesum esse Christum et Dei Filium, deserere Missas et omnes ritus Christianos *(Daniel.* cap. XII, 11), negare Deum et colere Anlichristum, vel in se præsentem, vel absentem in sua imagine, quæ in templis adoranda proponetur, Apoc. cap. XIII, vers. 13.

Quarto, in protestationem non tantum imperii sui, sed et hujus sui cultus, religionis et fidei, coget omnes deferre suum characterem, quem dixi ; ita ut nemo quidquam emere aut vendere possit, nisi qui eum gestat. Unde Apoc. cap. XIV, vers. 16, 19 et 20, omnes eum gestantes quasi idololatra; damnantur.

Quinto, major pars fidelium cadet et cedet An- Upso-'S*
lichristo, Apoc. XVII, 8 : « Ita ut in errorem indu-
canlur, si fieri potest, etiam electi, » *Matth.* XXIV, chrina.
21 : eritque quasi generalis apostasia et defectio,
u| dixit hic Paulus, vers. 3.

Sexto, non tamen Ecclesia, fides et religio deficiet sub Aptichristo, ut vult Sotus, in IV, dist. "X XLVi, *Quant.* I, art. 1 : hoc enim dici non potest; sed manebit in paucis, qui in locis abditis sacrificia sacra celebrabunt, et propter hos, ait Christus, «breviabuntur dies » persecutionis Antichristi.

Unde *septimo,* tunc erunt illustrissimi Martyre», ^r,nl 'J*
Apoc. XIII, 10, quia non contra homines, sed contra dæmoncm omnes suas vires exerenlem pug- tjru.
nabunt, ait Hippolytus martyr.

Denique post tres annos cum medio Antichristus vivus absorbebitur in infernum, tuncque simul ignis descendet de cœlo , et comburet Gog el Magog, omnesque Antichristi ministros et milites , cessabilque persecutio, et dabuntur lapsis, ut preniteant, ad nunimum quadraginta quinque dies. Deinde Christus veniet ad judiaum, omnesque resurgent, *Daniel.* XII, 12.

Quæritur *sexto :* Qui erunt ministri, milites VI,de mi-
exercitus Antichristi? n'jtrb <1

Respondeo : Erunt Gog et Magog, ut patet *Apo-* tibia Aq-
C<U. XX, 7» UchristL

Sed quæres, qui sint Gog et Macog? Judæi fa- Qnimuibulantur esse gentes Scythicas innumerabiles,qua? U-aaur
latent intra montes Caspios, et venient cum An- J£r
lichristo contra Messiam, sed ab eo cædentur in gorfrtfrPalæstîna. ruatur

Secundo, Lactantius, lib. VII, cap. XXIV, putat wûUnprælium Gog et Magog futurum mille annis post ÛJB.
resurrectionem et mortem Antichristi. Idem censuit Tertullianus, Papias, Justinus et alii Chiliasta?.

Tertio, Eusebius, lib. VII *Demonstr.* III, docet Gog esse Romanum Imperatorem, Magog Romanum Imperium.

Quarto, alii volunt Gog et Magog esse prælia angelorum et diaboli.

Quinto, Theodoretus asserit Gog et Magog esse Alexanduni Magnum, et reges Syri® uc .Egypli, Alexandri successores qui Judæos alllixerunt, et tandem a Jud eis superati sunt. Sed hoc falsum est : licet enim coulra eos illustres victorias habuerint Judæi, tamen nunquam eos plane superarunt, quin semper ab eis vexati sint.

Sexto, Theodorus Bibliandcr, quem sequitur Chylr.eus in cap. XX Ajkjc., Gog el Magog volunt esso Gregoriani VII, Godefridum Ihillonium et Christianos principes, qui terram sanctam rccu-

perarunt. Sed hoc est impium : Gog enim pugnabit contra castra Sanctorum et sanctam civitatem, id est veram Dei Ecclesiam. Cum ergo Bullonius ejusqtie socii in bello sacro pugnaverint contra Tureas et Saracenos, sequitur, ex sententia Bibliandri, Tureas ct Saracenos esse castra Sanctorum et sanctam civitatem.

Septimo, Magdeburgenses opinantur Gog et Magog esse Tureas et Saracenos : sed errant. Gog enim et Magog tantum erunt in fine mundi cum Antichristo, ut patet *Apoc.* xx, 7 et 11.

Octavo, S. Ambrosius, lib. II *De Fide,* cap. ult., putat Gog esse Gothos, qui Romanorum provincias vastarunt. Alii putant Gog esse Getas, Magog Massagetas.

Nono, S. Hieronymus sentit Gog esso hæresiarchas, Magog esse illos qui cis credunt.

Decimo, S. Augustinus, lib. XX De *Civit. Dei,xxi :* Gog, inquit, hebraico idem est quod tectum, sive domus ; Magog idem est quod de lecto, sivo illo qui de domo procedit. Gog ergo sunt gentes, in quibus velut in domo vel abysso diabolus est inclusus. Magog est diabolus, qui de illis gentibus quodammodo so effert et procedit. Vel Gog sunt gentes, in quibus nunc includitur et tegitur diabolus ; et eœdem gentes erunt Magog, id est do tecto, quando in apertum odium do operto erupluræ sunt. Ita Augustinus. Verum Gog non fore diabolum patet ex *Apoc.* xx, ubi S. Joannes dicit quod diabolus suscitabit Gog, non ergo Gog est diabolus.

•ioi; ei Pro responsione, nota cx Augustino, Arcta, Primasio, Ruperto, Anselmo et aliis passim, Gog et Magog futuros tempore Antichristi ; unde Ezc-

Ar ti. ddel ait eos fore tempore novissimo. Et patet

thnili' *Apoc.* xx, *1* et 11.

Pop»- Dico ergo praelium Gog esse prælium Antichristi

vi E«P- CODlra Ecclesiam, esseque novissimam persecu-

te, tionem. Ita S. Augustinus et alii.

Secundo, Gog videtur esse ipse Antichristus, vel

«i certe primarius ejus rex et belli dux : Magog erit

d trvL exerc**us ejus, quia Ezechiel semper Gog vocat

jtjog ' principem, Magog vero vocat terram vel gentem,

^oieicr- *Tertio,* Gog dicitur a Magog, quia princeps erit gentis Magog.

Quarto, exercitus Antichristi dicitur Magog, quia constabit Scythis, Tureis, Tartaris ; vel quia barbarus erit ct crudelis instar Scytharum; nam Magog esse Scythas, colligitur ex *Genes,* x, ubi filius Japhct vocatur Magog, a quo inhabitatam et nominatam Scythiam docet Josephus, Lib. I *Antiq.,* xi, ct Hieronymus in *Qucest. Hebraicis in Genesi.* Unde et socii Gog, quos hic nominat Ezechiel, scilicet Gomer, Togorma, Mosoch, Tubal, filii sunt vel nepotes Japhet, a quibus aliæ gentes nomen sunt sortitæ; ut Tubal sunt Hispani, Togorma Phryges, Mosoch Cappadoces.

Ex <px Hinc rursum Ezechiel, cap. xxxvnr, vers. 15,

* dicit Gog ct Magog venturum ex aquilone : in aquilone autem habitant Scytlue et Tartari, et hi fuerunt milites Tamberlanis, qui, quasi alter Antichristus, innumerabili suo exercitu omnia' rastavit. 'nriGíj et M*-

Dices : *Apoc.* xx, 7, dicitur quod Satanas s ! ducet gentes, quæ sunt super quatuor angulos tei ræ, Gogct Magog; ergo Gog et Magog sunt gente* ex quavis mundi plaga. Ita S. Augustinus.

Respondeo : Sensus S. Joannis est, Satanas seducet omnes gentes, quin etiam Gog et Magog. Videntur enim Gog ct Magog fore reges et ginles maxime feræ et forlissimæ, ex septem illis regibus, qui, ut dixi, sponte se subdent Antichristo.

Quinto, exercitus Antichristi erit moximur, instar arenæ maris, *Apoc.* xx. Putant aliqui huc per- Mirai,» tiñere illud Apoc. ix, 16, ubi dicitur : « Et numerus equestris exercitus vicies millies dena millia;» tirhd‹». græce Jik fxupiáíi; [xuptaJcji, id est duæ myriades myriadum : myrias continet decem millia j du® ergo myriades myriadum sunt ducenta millena millia, sive ducenti milliones : ducentos ergo milliones equitum haberet Antichristus, quantus ergo foret peditatus illius Î Verum hic locus non spectat ad Antichristum, sed ad tempora prævia Antichristo. Pro quo nota: Vidit S. Joannes, Apo- Dm› porca?. v, 5, librum signatum septem sigillis, et tota '^y^ ¡ Apocalypsi non aliud facit, quam hunc librum cl mìm cum suis sigillis, explicare. Unde du® sunt partes object*. Apocalypsis : priore usque ad cap. xii, explicantur et reserantur septem sigilla hujus libri ; posteriore autem, a cap. xii ad finem Apocalypsis, reserantur et explicantur e*- auæ scripta erant in libro.

Nota *secundo :* Septem sigilla continent septem Sept*» persecutiones Ecclesiæ, quas illa patietur ante ct su'ñfi^. usque ad Antichristum. Unde liber legi non pote- tem Ecrat, nisi reseratis septem sigillis ; quia tempora Antichristi videri nequeunt, nisi præeant ali® persecutiones septem sigillis obsignat®. Liber vero ipse continet ipsam persecutionem Antichrisli, ct ea qu® fient tempore Antichristi ; jam hi ducenti milliones equitum, Apoc. cap. ix, vers. 16, non pertinent ad librum, ac consequenter nec ad Antichristum, sed ad prævia tempora : pertinent enim ad septimum sigillum, in quo septem angeli septem tubis septem plagas in orbem evocarunt, et sextus angelus sua tuba evocavit hos ducentos milliones equitum, qui tertiam hominum partem occiderunt. Id recte demonstrat Franciscus Ribera sub finem x cap. Apoc.

Sexto, exercitus Gog et Magog venient ad Anti- Ej(l* Christum in Jerusalem, ut in ea totaque Judæa fideles ct Christianos deleant : confluent enim un- mutat dequaque Christiani et Gentiles Hierosolymam, ut audiant Eliam et Enoch in ea concionantes; ¡„'7««- et hoc significat S. Joannes, *Apoc.* xx, 8; cum ait : «aiem. « Et ascenderunt (Gog ct Magog) super latitudinem terræ ; et circuierunt castra sanctorum et civitatem dilectam (Hierosolymam scilicet).» Castra *sanctorum* vocat receptacula et latibula sanctorum Chrislianoi um : non enim verisimile est

appressos Christianos habituros militaria castra sub Antichristo potentissimo, quibus collatis signis cum Antichristo totoquo ejus exercitu confligant. Undo subdit S. Joannes, quod juxta Hierosolymam de cado pugnabit contra Antichristianos hos Christus, omnesque disperdet in loco, qui inde hebraico dicetur Armageddon, *Appeal.* XVI, 46, quasi dicas, anathema excidii, id est plenum excidium. Sic enim ait Apoc. xx, 9 : « Et descendit ignis a Deo de cado, et devoravit eos (Gog et Magog). » Idem docet Ezechiel, xxxvm, 22, cum ait: a Et judicabo (puniam) eum (Gog) peste et sanguine; et imbre vehementi, et lapidibus immensis ; ignem et sulphur pluam super cum, et super exercitum ejus, et super populos multos, qui sunt cum co.» Addit Ezechiel tanta fore «esorum spolia, ut foco sufficere possint toti Israel ad septem annos : tunc simul cum eis Antichristus rapietur ad tartara, *Apoc.* xx, 11. Denique Daniel xir, cum numerasse! dies regni ejus 1290, addit : « Beatus, qui pervenit ad dies mille trecentos triginta quinque, id est ad 45 diem a cœde Antichristi, Gog et Magog, non quod tunc sit futurus dies judicii, sed quod tunc plane Ecclesia et orbis liberabitur ab omnibus Antichristi asseclis, ut poenitere possint qui sub Antichristo lapsi sunt, tuneque Ecclesia restaurabitur et reflorescet. Dabitur ergo plusculum temporis et spatii, ac censequenter non statim post hos 45 dies sequetur dies judicii, imo Ezechiel videtur dicere fore adhuc septem annos ante finem mundi, cap. xxxix, vers, 14,15. Unde Sibylla, lib. *Oraculorum,* docet post mortem Antichristi feminam viduam regnaturam, quoe aurum, argentum, oes ct ferrum in mare projiciet , tumquo secuturum finem mundi et diem judicii.

Kon «n-
ur.. An-
Uchrirti
UjlXUr
cium.

Vin-IÎ. **12. Nos AUTEM DEBEMUS GRATIAS AGERE DEO SEMPER PRO VOBIS, FRATRES DILECTI A DEO, QUOD ELEGERIT vos** Deus primitias in salutem , in sanctificatione **SPIRITUS ET IN FIDE VERITATIS. — Qllia** horribilia, inquiunt Chrysostomus et Theophylactus do Antichristo iisque qui illi credent, dixerat, nunc mitigat suosque consolatur, *q. d.* Hæc aliis quidem terribilia sunt; scilicet iis qui pereunt; nos autem non terrore concuti, sed lætitia exultare, gratiasque Deo agere debemus; nos,inquam, ct inulto magis vos, eo « quod vos elegerit Deus primitias in salutem, » id est ad salutem, *q. d.* Elegit vos Deus, ut sitis primiliro salvandorum. Hos cnim opponit iis qui pereunt.

Nota : Noster Interpres in Græco videtur legisse àwapxàç, id est primitias : jam legitur, **i–**' «?xrc, id est a principio, quod Theophylactus refert ad prædestinalionem, *q. d.* A principio, ab (eterno elegit nos Deus ad salutem. Rode autem Thessaloniccnses vocantur *primitifs,* quia Paulus eis inter primos prædicavit Evangelium, cosque convertit ad fidem ct salutem.

Tacilo-
n/'di-
anuí,

Secundo, loquitur Paulus do electione non efficaci, completa et immediata ad salutem, id est gloriam cceleslem', sed de mediata et inchoata, qua eliguntur, id est destinantur ad salutem omnes Christiani per fidem et baptismum ; ut si gratiam, quam in baptismo acceperunt, conservent, et in vita Christiana pergant, uti cœpcrunt, certo ct efficaciter salutem et gloriam sint adepturi. Unde Paulus explicat quomodo eos Deus elegerit in salutem, dum subdit : «In sanctificatione spiritus et in fide veritatis, n id est, ut Syrus, Chrysostomus , Theophylactus, Vatablus et alii, per sanctificationem spiritus et fidem veritatis, *q. d.* Deus elegit et direxit nos ad salutem, posuitque nos in via salutis, hoc ipso quo in baptismo infudit nobis veram fidem Christi et gratiam sanctificantem, qua spiritum et mentem nostram sanctificavit.

13. In qua (ad quam, scilicet fidem et sanctifl- Vera. x
cationem, græce cU 2, id est, *ad quod;* Syrus *ad quer,* ut referat se ad omnia, quæ dixit Paulus vers, præced.) et vocavit vos ver Evangelium **NOSTRUM IN ACQUISITIONEM GLORIE DOMINI NOSTRI** Jesu Christi. — Ut scilicet acquiratis gloriam coelestem, (piam habet Dominus noster Jesus Christus ; vel potius, ut per fidem, gratiam et salutem major gloria Christo illorum auctori acquiratur. Ita Chrysostomus, Theophylactus, Anselmus. Unde Syrus vertit. *ut decori sitis Domino nostro Jesu Christo :* græce enim est tie wt?«wtiww. Quo alludit ad *Exod.* xix, v, ubi Dominus ad Hebreos dicit : «Eritis mihi in peculium, » id est in peculiarem hæredilatem, *q. d.* Licet meus sit universus orbis et omnes gentes, vos tamen, o Hebraei, a me dilecti et electi, eritis pars mea et porlio præ omnibus electa ct dilecta (hoc enim significat Hebraeum nbiO *segulla),* esto sitis pusillus grex, critis tamen totum pecus meum, id est omnis substantia mea, Fidii»
totæ opes meæ. Olim enim omnis substantia ve- i* lllb*
tcruin erat in pecore. Unde hoc peculium expli- pUi£tPa
cans, *Douter.* xxxii, 9 : « Pars, inquit, Domini po- i».xnimu
pulusejus, Jacob (Hebræi posteri Jacob, sive Ja- Dt,'
cobæi) funiculus hæreditatis ejus, » id est erunt ipsi Deo portio bæredilaria, quasi ad funiculum divisa et admensa. Septuaginta, *Exodi* xix, pro *eritis mihi* in *peculium,* vertunt, pù
<no«, eritis mihi populus peculiaris, et, ut Theodoretus vertit, iÇ«p*T»î, id est electus, quem scilicet Deus sibi ut proprium et peculiarem acquisivi! et emit, dum eum per tot labores ex .Egypto in Sina et Chanaan eduxit. Septuaginta sequens S. Petrus, *epist.* I, cap. it, vers. 9 : « Vos, inquit, (o Christiani) genus electum, regale sacerdotium, gens sancta,populus acquisitionis ; » græce Xxkuc wiptrcoiww, id est populus in acquisitionem, quem scilicet Christus suo sanguine acquisivi! ei emi! : sic hic Paulus ait Christianos esse acquisitionem, id est populum acquisitum Christo et gloriæ Christi. De quo rursum dicam II *Timoth.* ir, 19.

14. Itaque, fratres, state (infide et vita Chris- v.r»,
tiana, quam accepistis, firmi) et tenete traditiones, **QUAS DIDICISTIS, SIVE PER SERMONEM, SIVE PE**l*

Ion ‘no epist o l am **NOSTRAM.** — Nota hic locum pro tradi-
n>b / fionibus Apostolicis, scilicet tam ea esse servanda
Af< .un- quæ vcr^° d viva voce tradiderunt Apostoli,
«u. quam quæ scripta in sacris Litteris reliquerunt. Ut enim concedamus Bezæ (quod tamen gratis ab eo dicitur) Apostolum loqui de traditionibus dogmatum, non rituum; hinc certe sequitur non omnia, qua* credenda sunt, esse scripta, sed quædam viva voce esse tradita.

Secundo, si dogmatibus traditis, ergo a pari et ritibus traditis est insistendum, ut expresse docet Paulus I *Corinth,* cap. xi, vers. 23, de ritibus Eucharistiæ.

OtCTHi- Nec satisfacit effugium Ilunnii dicentis, cum hæc
tfaifc* scr*^erc* Paulus, necdum conscriptas fuisse alias epistolas, ac consequenter verbum Dei plene non-
htnuci, dum fuisse conscriptum, sed voce quaedam fuisse tradita, caque tunc fuisse servanda ; jam vero cum omnes epistoiæ sint scriptæ, habeamusque plenum verbum Dei scriptum, quod nos plane de omnibus cruditet informat, traditionibus non esse opus.

in primis enim quæram ego al) Hunnio, ubi scriptum est nos babero plenum verbum Dei, quod ita plene do omnibus credendis ct agendis erudiat, ut traditionibus non sit opus? Certe hoc nusquam scriptum est; ergo traditum Hunnio; ergo hanc saltem suam traditionem admittet Hunnius, ac consequenter fatebitur non omnia esse scripta.

AdfrruD- *Secundo,* Apostolus, imo Spiritus Sanctus, non
•«rvaih solis Tliessaloniccnsibus, sed omnibus gentibus
up'.T cl ^æeulis luee loquitur et scribit, ut scilicet abso-
di. tn- lute singuli fideles «teneant traditiones, qüas didi-
d ' cerunt sive per sermonem, sive per epistolam. » « Nihil, inquit Tertullianus, lib. V *contra Marcion.,* de titulis (epistolarum) interest, cum ad omnes Paulus scripserit, dum ad quosdam, n Sicut enim jus civile et patrium non tantum constat scriptis legibus, sed etiam consuetudinibus traditis : ita ct jus divinum, sive lex divina et Christiana, constat verbo Dei, tam traditione quam scriptura accepto. Nam si regis jussui parendum est, sive is constet scripto, sive praeconis edicto, aliovc nun-
«• lio, cur non et Christi Dei nc Domini nostri? Rursum , numquid non , postquam scripta: fuerunt omnes epistoiæ, Thes-alonicenscs adhuc parere tenebantur huic sentenliæ Apostoli : « Teneto traditiones, quas didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram? » Numquid non servare tenebantur, quidquid Paulus et Apostoli tam verbo quam scripto tradiderunt ? Si patris et matris, cur non ct Pauli Apostolornmque verbo credendum et obsecundandum est?

tita* *Tertio,* quod verbum Dei non plene dc omnibus particularibus credendis et agendis nos ln-T)*tw> formet, patet ex definitionibus primorum quatuor | y| Conciliorum et Pontificum primis 400 annis, quas admittunt ipsi Novantes ;hæ enim multa definiunt, n>« forquæ in sacra Scriptura non sunt definita : ad nova enim dubia suborientia definienda per doctrinam a Patribus traditam, coacta sunt hæc Concilia, Qufir/ o, iladocentomnesPatrcs.«Traditio(inquit Chrysostomus et ex eo Theophylactus) est, nihil quieras amplius;» cæteros vide apud Bellarminum.

Ita Lacedæmones, Athenienses, Romani, Persa:, Chaldæi, omnesque gentes ad rectam reipublicæ administrationein usi sunt jure partim scripto, partira non scripto, id est, legibuspartim scriptis, partim traditione acceptis, quas Plato, lib. VI *De Legibus,* vocat à-jpxçx wpipx, quçe parem, imo camdem cum scriptis habent dignitatem el auctoritatem. imo Ecclesia Dei ipsos bis mille annos, puta ab Adamo ad Mosem, stetit dircctaque fuit verbo Dei non scripto, sed a patribus per manus posteris tradito, ut merito dicat Tertullianus, lib. *Dc Testimonio animæ :* u Certe prior est anima quam littera, et prior sermo quam liber, et prior sensus quam stylus. »

13. Deus et Pater noster (0¿; xxl «arr.p í¡*«w, ¡d Ve», is. est, is qui est Deus cl pater noster : unam enim eamdemque personam Dei Patris, non duas sig- **nificat), QUI DII.EXIT NOS, ET DEDIT CONSOLATIONEM** æternaji (in spe ct prægustu œtcrnœ gloriae et la>- tiliœ) et spem bonam in GRATIA, — id est per suam gratiam, qua gratis et liberalitcr fidelibus piis ct justis promisit hanc consolationem ct vitam ©ternam. Ita Chrysostomus, Theophylactus, Anselmos. Aliter S. Thomas : *in gratia,* inquit, id est per gratiam, per quam habemus spem vitæ ©terno* : per gratiam enim quasi per semen speramus nos messuros fructum vitæ œternæ. a

10. ExHORTETI R CORDA VESTRA (GræClim ffxpxxx- Ver». H. Uaxi tam verti potest, *consoletur* **quam** *exhortetur)* **ET CONFIRMET IN OMNI OPERE ET SERMONE BONO.** — Grœca præponunt sermonem operi : per sermonem enim intelligitdr doctrina et disciplina per praedicationem et sermonem accepta. Jam in dis- Prini cendo disciplina prior est opere : prius enim dis- *▮ cendum est quid faceti* oporteat, «piani illud complere possimus; licet in docendo e contrario opus debeat prreire sermonem. Hinc «coepit Jesus (primo) facere cl (deinde) docerc. » j1

Præclare S. Augustinus, in *Sentent.,* num. 233 : « Ad vitanuam, ait, tenlalionem van© gloria: molior est discentis quam docentis status. Tutius enim auditur veritas quam prædicatur. Quoniam cum doctrina recipitur, humilitas custoditur : cum autem disputatio placet, vix est ut disserent non pulset quantulacumque jactantia.»

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Preces Thessalonicensium contra Evangeli! hostes implorat, ipseque vicissim, vers. 3, eisa Deo constantiam in fide, patientia ct charitate promittit ct efflagitat.
Deinde, vers. 6, *evitari cl coerceri vult otiosos et inquietos, cogitque eos ad laborandum.*
Denique, vers. 16, *pacem, salutem et gratiam eis apprecatur.*

1. De cætcro, fratres, orato pro nobis, ut sermo Dei currat, et clarificetur, sicut et apud vos; 2. et ut liberemur ab importunis et malis hominibus : non enim omnium est fides. 3. Fidelis autem Deus est, qui confirmabit vos, et custodiet a malo. 4. Confidimus autem de vobis, in Domino, quoniam quæ præcipimus, et facilis , et facietis. 5. Dominus antem dirigat corda vestra in charitate Dei et patientia Christi. 6. Denuntiamus autem vobis, fratres, in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinateet non secundum traditionem, quam acceperunt a nobis. 7. Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos : quoniam non inquieti fuimus inter vos : 8. neque gratis panem manducavimus ab aliquo, sed in labore et in fatigatione, nocte et die operantes , ne quem vestrum gravaremus. 9. Non quasi non habuerimus potestatem, sed ut nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos. 10. Nam et cum essemus apud vos, hoc. denuntiabamus vobis : quoniam si quis non vult operari, nec manducet. 11. Audivimus enim inter vos quosdam ambulare inquiete, nihil operantes, sed curiose agentes. 12. Iis autem, qui ejusmodi sunt, denuntiamus, et obsecramus in Domino Jesu Christo, ut cum silentio operantes, suum panem manducent. 13. Vos autem, fratres, nolite deficere benefacientes. 14. Quod si quis non obedit verbo nostro per epistolam, hunc notate, et ne commisceamini cum illo, ut confundatur : 15. et nolite quasi inimicum existimare, sed corripite ut fratrem. 10. Ipse autem Dominus pacis det vobis pacem sempiternam in omni loco. Dominus sit cum omnibus vobis. 17. Salutatio, mea manu Pauli : quod est signum in omni epistola. Itu scribo. 18. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Arnen.

I- Orate pro nobis. — Notat S. Chrysostomus Pauli arma fuisse suas ct suorum preces, quibus omnes hostes devicit, lloec nobis imitanda sunt. « Hisce armis, inquit, Ezcchias vincebat Assyrium, Moyses Ainalccitas, Samuel Ascalonitas, Israel triginta duos reges.»

venîî< 2. Ut liberemur ar importunis et malis Dominibus : non enim omnium est fh»e.<. — Pro *importunis,* græce est quod Vatablusvertit, *absurdis;* Syrus, *insolentibus;* Erasinus, *prodigiosis;* *l-,.,. Ambrosius, *iniquis* : at verbum *inm;* proprie • ¡¿F' significat eum qui nulli loco convenit, importunum, qui neminem sinit esso in pace, quique omnia turbat; quales tunc erant Judaizantes cl similes, qui ubique concitabant plebem contra Paulum et Apostolos, et quales modo sunt hærctici.

Non enim omnium est pipes. — Novantes sic explicant : Apostolus, inquiunt, hic dat causam cur infideles isti a se vocentur, et re ipsa sint importuni ct mail. Causa hæc est, quod a Deo non sint electi et efficaciter vocati ad fidem, ac consequenter ad modestiam ct bonitatem Christianam : non enim òmnium est fides, sed eorum tantum quos Deus elegit ct vocavit ad fidem. Hinc inferunt, ergo tides non est homini libera, ac consequenter *secundo,* hæretici non sunt cogendi ad fidem, quia fides non est in eorum, sed in grati® Dei manu et potestate. Rursum *tertio,* ergo non possunt crederò illi, qui carent gratia efficaci, scilicet quæ efficaciter in eis operetur credere, imo determinet cos ad credendum. Error . uin. B?3

Verum nihil horum hic intendit Apostolus; tantum enim dat causam cur aliqui sint importuni et mali : quia scilicet non omnium est fides, non omnes habent fidem, non omnes credunt; sed mulli, audita etiam prædicatione fidei, nolunt credere, voluntque persistere in sua infidelitate,

ac consequenter in pristina sua malitia, ac vitæ improbitate, quam mutare et corrigere non possunt, nisi fldem et gratiam Christi amplectantur.

Arenlo rü'i'ídL est ama cullar,

Quod ergo nolunt fldem Christi amplecti, causa c?t cur Permaneant mali et importuni : sic vulgo dicimus, non omnium est modestia, temperantia, castitas, quia multi nolunt suie concupiscentiis resistere sibique vim inferre, sed volunt eas sequi, ac lascivire, inebriare so et fornicari.

Sic recte jam apud Indos dicitur : Non omnium, imo paucorum est fides, quia multi Indorum idolis, polygamiæ aliisque voluptatibus et vitiis addicti nolunt fidem ct legem Christi amplecti, ne idola, uxorum turbam aliasque voluptates relinquere cogantur. Fides enim et lex Christiana res excelsa, ardua et heroica est, ad quam nemo pertingit, nisi suas concupiscentias generose superet ct heroice seipsum vincat, ut mores Christianos assumat. Et hoc significat hæc sententia : « Non omnium est fides, o scilicet quod fides non est hominum animalium ct carnalium; sed eorum tantum, qui quasi heroes ad rem tam arduam conniluntur et gratiæ Dei cooperantur, vitamque spiritualem, imo angelicam sectari contendunt.

Adde Apostolum non loqui hic de hæreticis, qui semel fidem Christi susceperunt ct postea ab ea apostataren!, sed de infidelibus, judaizantibus et Paganis, qui nunquam Christi fidem susceperant, sed illam impedire et evertere omnibus modis nitebantur; qualis fuit Alexander cerarius, ut fatetur ipse Paulus II *Timoth.* iv, 14. Ita Chrysostomus, Theophylactus et alii.

Dices : Fides est donum Dei; ergo non est in nostra, sed in Dei potestate.

Fides quomodo fit donnmiM, iù wXî ut

Respondeo negando consequentiam : fides enim non est donum Dei, sicut prophetia, donum linguarura, miraculorum, etc., sunt dona Dei : hæc en*m n s°1° I)e0 horaini donantur; sed fides est donum Dei eodem modo quo prudentia, forliludo, temperantia cæteræque virtutes; imo omnia bona opera dicuntur esso dona Dei, quia scilicet Deus sua gratia ad actum fidei aliarumque virtutum nos excitat et vocat ; ita tamen ut nobis liberum relinquat huic gratiæ assentiri, vel dissentire ; illam amplecti, aut respuere ; cum illa operari et credere, aut illam negligere et nolle credere. Ita Theodoretus et alii. Vide dicta I *Corinth.* vii, 7, ubi explicui quomodo quisque proprium donum castitatis habeat a Deo.

▾ «*•»• **3. FtDELIS AUTEM DEUS EST QUI CONFIRMABIT VOS,** et custodiet a malo. — Hæc conocctcnda sunt cum vers. 12 capitis precedente et ultimo ejusdem : ibi enim dixit, quod Deus elegerit eos primitias in salutem, id est primitias fidelium et salvandorum, oravitque ut Deus eos in omni bono confirmet : hic vero dicit Deum ita facturum, ut, quia fidelis est et verax, opus fidei et salutis, quod in cis orsus est, confirmet, perficiat et absolvat. ItaChrysostomus et Theophylactus. Quanquam non est necesse in hisce epistolis, utpote more epistolico (quo scilicet varia familiariter sineconnexione ad amicospcrscribuntur) scriptis, ubique connexionem quærero.

Custodiet a malo, — a Satana, ut ipso vobis non prevalent, inquit Chrysostomus ct Theophylactus. Hic enim græce dicitur 4 «voipx, id est malus antonomastico, quanquam «ü rwnpw in neutro genere hic accipi potest, ut significet quodlibot malura.

4. Confidimus de vobis in Domino, quoniam quæ prjeciihmus, et facitis, et facietis. — Quia dixerat fidelem esso Deum, ut perficiat in eis opus fidei, quod cœperat, ne jam existimantes, inquit Theophylactus, totum esse Dei, ipsi torpeant ct segnes fiant, ecce hic cooperationem ab eis postulat, *q. d.* Deus quidem fidelis est, et omnia faciet quæ sua sunt, si vos vicissim gratiæ Dei non desitis, sed cum ea operemini ; ne vero hanc cooperationem suam sibi superbe arrogent; addit : « In Domino, » id est in Domini gratia, ul indicet omnia a Domino Dciquc gratia pendere.

Coop»»-nom M reJF,ri'

Denique non contentus dicere *facitis,* addit, *ct facietis;* ut significet continuo et ad extremum usque spiritum id faciendum esso. Ita Chrysostomus et Theophylactus.

!>. Dominus dirigat corda vestra in cuaritate ver».s. Dei, et patientia Christi. — Greece «tc *i-part»* «5 ©tw, xal d{ *riy* ÚTJCjAtvñ* tcü Xy.çcü, id est in charitatc, sive dilectione Dei, et patientia Christi vos Deus dirigat.

Nota, «dirigat,» id est recto charitatis etpatien- ibxu »l tiæ tramite incedere vos faciat, ut ab earumdein porfect^ semita non aberretis, neque declinetis ad dex- 'l tram, vel sinistram ; hæc enim est recta ad per- rt». fectionem, ad salutem et ad coelum via, si recta charitatis et patientiæ semita gradiamur. Optat ergo Paulus eos dirigi in charitatem ct patientiam, quasi in rectam semitam ad salutem : multa enim sunt, quæ ab hac recta semita nos conantur abducere, inquit Chrysostomus et ex eo Theophylactus, scilicet opes, gloria vana, afflictiones, tentationes, pericula ; sed Deus his impedimentis, vel amotis, vel superatis, facit nos rectam insistere viam, camque assidue prosequi.

Nola : Quivis Christianus, qui salutis suæ curam habet, assidue Deum orare debet, ut se in omnibus ita protegat, excitet, dirigat, sicut novit saluti suæ expedire : ut per eas vias se deducat, quæ peccati non habent scandalum, quibus prævidet Deus hominem non lapsurum in peccatum, sed inoffenso pede per actus charitatis et patientiæ recta iturum ad coelum. Hoc debet esse perpetuum nostrum votum et assidua deprecatio, cum in eo salutis nostre cardo verselur, ut scilicet Deus nobis eam viam, eumstatum, eam auxiliorum mensuram conferat, cum qua novit nos certissime salvandos; rursum, cum qua novit nos opus quod molimur, feliciter ad exitum perducturos. Felices, qui ita a Deo diriguntur, ut possint dicere : « Dominus regit me, et nihil mihi deerit; ipse deducit velut ovem Joseph (me) '. » De tali di-

Onth opina* T'?l

citar *Psal.* i : « El omnia quæcumque faciet, prosperabuntur. »

Et patientia Christi. — *Primo,* ut Christi patientiam imitemini, inquit Ansclmus. *Secundo* ct melius, «in patientia,» id est ad perseverantiam ct patientem exspectationem Christi, ejusque gloriæ et coronæ : Graecum enim úrc¡«vT) significat perseverantiam ct tolerantiam rei alicujus molesta.* sub spe ct exspectatione liberationis aut præmii. Unde

Premite e"J" mi.cUd- <b* Syrus vertit, *Dominus noster dirigat corda vestra in dilectione Dei, et* i ⟶ ⟶ *lamsabberranute,* id est *exspectatione Mesckicho* sive Christi : ut scilicet secundum ejus adventum ad judicium, et ad coronandam vestram spem, charitatcm et patientiam, longanimiter exspectetis; nec, si eum differat, desperetis, sed firmiter credatis, quod ea quæ promisit, certo completurus sit. Ita Chrysostomus ctThcophylaclus, qui addunt : Charitati, inquiunt, Dei adjunxit Apostolus patientiam, quia hæc est charitas Dei, et hoc est diligere Deum, si propter ipsum patienti sis animo in adversis et persecutionibus, non cieas turbas, non conturberis, sed patienter exspectes liberationem et coronam gloriæ a Christo judice.

vm. «. G. Denuntiamus **(-x*x-pii»4ux'., id est præcipimus,** inquit Syrus, Chrysostomus, Theophylactus, Vatablus) **AUTEM VOBIS, FRATRES, IN NOMINE DOMINI NOSTRI** Jesu Coristi, — id est per nomen Domini Jesu Christi, id est per ipsum Jesum Christum : « nomen » enim ponitur metonymice pro re nomine significata. Sic sæpe in Scripturis dicitur sperandum esso vel invocandum nomen Domini, id est sperandum in Domino ; invocandum esse Dominum. Præcipit ergo per Christum, id est Christi nomine, vice, potestate et auctoritate, qua fungebatur quasi legatus, vicarius et Apostolus Christi.

Ut subtrahatis vos ab omni fratre (Christiano) **AMBULANTE (conversante) INORDINATE. — GtæCe** ôt cîxt u;, id est incomposite, inordinate, turbulente, quod fit dum quis v. g., contemptis legibus publicis et ordine communi; vivere vult suo arbitratu et phantasia incomposita ct inordinata;

otinmvimulum, àrxÇîxv hic vocat ordinis et disciplinæ turbationem consequentem ex otio, ac consequenter otium ipsum. Sicut enim in castris milites ii, qui solvunt disciplinam militarem, vocantur irww : ita a Paulo hic Christiani illi, qui solvunt disciplinam Ecclesiasticam ct Christianam, u se quasi duco cl Apostolo præscriptam, vocantur árcate». Et sicut in castris hanc disciplinæ turbationem inducit otium : milites enim otiosi incipiunt segnescere, luxu diffluere, murmurare, inclamare pecuniam, ordinemquo omnem turbare, ac tandem rebellore; ita in Ecclesia Thessaloniccnsiuin, ct alia quavis, otium multorum pariebat eorumdem curiositatem, curiositas inquietudinem, inquietudo

OUoii siti, alus solvebat disciplinam : qui enim otiosi sunt sibi, crga a|jos sunt cur¡osi omnibusque se immiscere volunt, et sic turbant ordinem ct omnia.

Et non secundum traditionem, quam accepe- wut o runt a nobis. — Nota rursum traditionis nomen : Græce est quod Syrus vertit, *praupta;* Vatablus, *institutionem;* traditio ergo est institutio tradita voce, vel, ut inquit Chrysostomus et Theophylactus, opere ; unde sequitur:

7. Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imi- Vm.7. tari nos, — *q. d.* Ego vobis typus et norma vivendi fui, fonnam vitæ mea vita vobis præscripsi et tradidi; sequimini ergo institutionem hanc meam, quam non tam per verba, quam per opera vobis tradidi. Ita Chrysostomus et Theophylactus.

Quoniam non inquieti fuimus inter vos. — Græce est idem verbum quod Nostervers.præced. vertit, *inordinate,* scilicet , id est inordinati, incompositi, turbulenti fuimus ; Ambrosius vertit , non *intemperanter* (id est turbulente) *viximus apud vos*; Noster non verbum verbo, sed sensum reddit, dum vertit, *inquieti fuimus;* nam per hanc ataxiam ct inordinationem Apostolus intelligit otium, et ex eo consequentem inquietudinem, omnisque disciplinæ et ordinis turbationem, *q.d.* Non fuimus apud vos otiosi; ac consequenter nec inquieti, nec turbulenti. « Inordinationem oti-vmi (inquit Chrysostomus et Theophylactus) vocat Paulus otium : Deus enim posuit hominem ad ‘‘∞ laborem, artusque ejus ad hoc effinxit ; quocirca crtmooe. qui otiosus est, ob ordine suo deficit et creatione. »

8. Nocte et die operantes, ne quem vestrum ver».9. gravaremus. — Mechanicam ergo artem exercuit rmioi Paulus, puta scenofactoriam, una cum prædica-(ione Evangeli!, ut patet *Actor,* xvin, 3. Unde Orígenes, hom. 17 tn *Numeros* : Paulus, ait, acmifaciendis tabernaculis terrenis ad cœlcstia construenda translatus est. Nimirum consuebat tabernacula ex pellibus, quibus milites uterentur in castris.

Quæres, qua ratione Paulus, cum esset nobilis ct sacris Litteris eruditus, mechanicam didicit?

Respondeo, id fecisse ex instituto veterum Rab- luMunt binorum : sic enim R. Scemahaia et R. Gamaliel J,¡\' ›.4 iis, qui sacras Litteras discerent, præscripsc- t'.:» narunt, ut opificium quoque aliquod manuale addiscerent, tum ut eo victum sibi pararent, tum a„„' corporis exercendi et animi a studiis relaxandi causa; addebantque eos, qui illud négligeront, procliviores ad peccata futuros. Sic R. Johanna sutoriam, R. Juda pistoriam didicit. Sic Carolus Magnus, teste Eginhardo et aliis, in ejus Vita, filios suos mechanicam aliquam et filias suas lanificium vel linificium discere voluit. Idem hodie nonnulli nobiles factitant, idque tum otii et peccatorum vitandorum causa, tum ut, si opus et necessita? ingruat, labore hoc manuum ct arte sua victum sibi conquirant. Idem ergo fecit Paulus et alii Apostoli, aliosquc ad idem hortati sunt : hæc enim eorum sunt verba apud Clementem, lib. I *Consta.*, cap. lxvn : « Qui in Ecclesia OPilw* juvenes estis, curate m omnibus rebus necessariis

a ehm s'ort' na.

sedalo ministraro, cum omni sanctitate operi vesIro vacate, ut omni tempore ct vobis et egentibus suppeditaro possitis, ne Ecclesiam Dei oneretis. Etenim nos cpioque vacantes verbo Evangelii, succesivas horas non negligimus : alii enim cx nobis piscatores sunt, alii sccnarum artifices, alii agricola*, ne unquam otiosi simus.» Et de fratribus Domini refert Eusebius, lib. V *Hist.,* xv, cx Hcgesippo, coram Domitiano fuisse vocatos, tanquam ex Davidico et regio sanguino prognatos, quos extinguere omnino constituerat. Qui cum manus ostenderent partira obtritas callis, partira laceras mechanico laboro, ab omni suspicione rerum novarum sine ulla molestia dimissi sunt.

Idem Christianos sacerdotes et monachos factitasse non obligationis, sed humilitatis et devotionis spontanea causa, tradit Epiphanius, *liares.* 80: «Laborant, inquit, propriis manibus ad impertiendum etiam indigentibus; quemadmodum ct in singulis monasteriis tum in .-Egyptiorum regione, tum in aliis omnibus, sic laborant ad justitiam (ut scilicet justo lucro, labore suo parto alant se ct alios) relut apes, in manibus quidem habentes ceram opificii, in ore vero guttas mellis, cum propria hymnifera voco universorum Dominum juxta proprium sensum laudant. »

Appositum æque ac jucundum exemplum habetur in *Vitis Patrum,* lib. V, tit. x, num. 27, et apud Rufflnum, lib. Ill, num.tiGde Joanne Brevi, sive *Nano :* « Hic, inquit, dixit aliquando fratri suo : Vellem esso securus sicut angeli nihil operantes, sed sine intermissione servientes Deo : et spolians sc quo vestitus erat, abiit in eremum. Et facta ibi hebdomade una, reversus est ad fratrem suum, pulsans ostium. Et frater : Quis, ait, es tu? Et ille ¡ Ego sum Joannes. Tum frater : Joannes angelus factus est, et ultra inter homines non est. Ille autem pulsabat, dicens : Ego sum. Et non aperuit ei, sed permisit eum affligi. Postea vero aperiens dixit ei : SI homo es, opus habes operari, ut vivas; si autem angelus es, quid quieris intrare in cellam? Et ille poenitentiam agens, dixit : Ignosce mihi, frater, quia peccavi.» Hinc et Theodosius anachoreta apud Theodoretum, in *PhtlotheO)* cap. x : Absurdum, inquit, est ut saculares sa affligant laboribus pro se, pro principibus, pro pauperibus ; « mos autem sedeamus compressis quidem manibus, alienis autem (ruamur laboribus, n

Scripsit huc de re S. Augustinus, lib. *De Opere tnonarhorum,* quo acriter perstringit otiosos ac desides monachus, qui manibus laborare nolcb. nt. Insulse hæc Novantes torquent in Ordines Mendicantes, quasi ki otiosi panem manducent, cum constet eos psalmodia*, orationibus, confessionlbus, concionibus aliisque piis exercitiis inMstete et proximo se impendere, ut recte docet S. Thomæ-, 1111, Quest. CLXXXVH, art. 4,5; S. Bonaventura, lib. *De Paupulate Christi,* antemedium, pag.l,

OrttsM b- M su-i r 'a ***•

9. Non quasi non habuerimus (græce id est habeamus) potestatem (gravandi vos scilicet sumptu, et a vobis quasi catechumenis meis alimenta petendi), sed ut nosmkt ipsos fobmam daremus (græce id est demus) vobis ad imitanduji nos. — Tacite excusat alios Apostolos, qui suo jure utentes in evangelizando a suis accipiebant alimenta, ct simul suam abstinentiam ac charitatem exaggerat, quod hoc suo jure cesserit cum tanto suo incommodo ad eorum solatium ct exemplum. »

10. HOC DENUNTIABAMUS (-ifr.-j-ftTAijxiv, id est pi'æ- Vt'r*- cipiebaraus) vobis, quoniam si quis non vult operari, nec manducet. —Quia scriptum est *Genes.* cap. ni, vers. 19 : « In sudore vultus tui vesceris pane tuo. » Qui ergo non laborat pro pane, par est ut non vescatur pane, ac consequenter dignus est qui fame moriatur; qui enim est otiosus, inutile habet esse, ac proinde meretur non esso. Otium enim, ut ait Seneca, est vivi hominis sepultura. Qui ergo vivens sponte seipsum, ac vigorem et vires suas per otium sepelit, dignus est qui re ipsa moriatur et sepeliatur. Quocirca sapienter S. Ephrcm in illud, *Attende tibi,* cap. v : «No molestus, ait, sit tibi labor. Disce operans, ut non discas mendicans. » Idem, tract. *De Consummat, saxuli ;* «Ne fugias laborem, ut non perdas coronam. »

Loen» lnorili' oUo> «l> (piaf'"

Nota hic locum moralem, quani malum, quamquo Christiano et cuivis homini vitandum sit otium, idque multis de causis, quas hic insinuat Apostolus. Prima petitur cx ipsa hominis conditione ; homo enim natus est ad laborem, avis ad volatum, inquit Sapiens.

Secunda cx aliarum creaturarum exemplis : vide solem et coelos, quomodo nunquam quiescunt, sed perpetua gyratione circumvolvuntur ct maxima spatia percurrunt. Vide ignem ct elementa quomodo nunquam otiosa, sed semper agunt. Vide equos, boves, asinos quomodo currunt, onera bajulant. Vado ad formicam, o piger, et vide quam sit sedula pt laboriosa.

Tertia ex rei convenientia, atque ex lego et voluntate Dei. Deus enim non frustra nobis manus et vires dedit, sed voluit iis nos uti et operari. « Deus, inquit S. Basilius in *Regulis fusior.,* reg. 27, qui nobis vires idoneas ad laborandum suppeditavit, is in die judicii parem quoque U nobis in laborando industriam reposcet. » Hinc Themistocles dicere solebat, « otium et desidlatn esso vivi hominis sepulturam ; » cumque ipse morere-

L»w>« oll,u"'

tur, annum agens centesimum septimum, Indoluit, dictitans se tunc mori cum inciperet sapere ct sapienter operari. Hinc et laudatur mulier illa fortis et strenua, Proverò. xxxi, quod panem otiosa non comederit : « Quæsivit, inquit, lanam et linum, et operata est consilio (id est opera ct industria) inanuum suarum : facta est quasi navis institoris, de longe portans panem suum, et de nocte surrexit, dedilque prædam (Hebræum fpj *tereph*

significat quemlibet cibum, metaphora sumpta a Iconibus, quorum omnis cibus predando acquiritur) domesticis suis et cibaria ancillis suis : accinxit fortitudine lumbos süos, et roboravit brachium suum : manum sham misit ad fortia, et digiti ejus apprehenderunt fusum.» Hinc pia mium laboris sui quoque retulit, nam « dc fructu (id est labore, lucro) manuum suarum plantavit vincam. Non timebit domui suæ a frigoribus nivis : omnes enim domestici ejus vestiti sunt duplicibus. Stragulatam vestem fecit sibi, byssus et purpura indumentum ejus ; nobilis in portis vir ejus ; sindonem fecit et vendidit, ct cingulum tradidit (vendidit) Chananæo (mercatori) : fortitudo et decor indumentum ejus, et ridebit in dic novissimo. »

Quarta ex merito cl præmio : præsens cnim tempus laboris est, futurum tempus erit præmii. «Dies iste, inquit auctor *Imperfecti,* hoin. 39, dies est operationis; dies autem illo qui sequitur (ictcrnitatis berttæ), feriarum est. »

Quinta ex effectibus otii. « Multam malitiam docuit otiositas, » inquit *Ecclesiasticus,* xxxnt, 29; Sibil et *Ezech.* XVI, -19 : « Hæc, inquit, fuit iniquitas So- iX'd?» ^ora®} suPci'bia, saturitas panis, et otium ipsius, ' d»»gèiè.' el filiarum ejus, et manum egeno ct pauperi non porrigebant. » Nam, ut ait Ovidius :

Otia si tollas, periere Cupidinis arcus.

Et rursum :

Quæritur, /Egfttus quare sit factus adulteri
Iu promptu causa est, desidiosus erat.

Et alius : « Otium corpus, mentem necat socordia, exercitatio vero utrumque pulcherrimum facit. » «Olio, ail S. Augustinus, lib. I De *Civit.*, perit Horna, deleta Carthagine. » Hinc et Cleomenes rogatus cur Lacedaemonii Argivos hostes suos non delerent, respondit : « Cos, inquit, sunt juventutis nostrae, »

Rationem dat Chrysostomus, hom. 7 in II ad *Corinthios :* « Sicut, inquit, terra non occupata semente aut consitione quamlibet herbam producet : sic et anima, quoties non habet quod agat rerum necessariarum, cum omnino cupiat aliquid agen.*, pravis actionibus semet tradit. Et quemadmodum oculus non desinit cernere, atque ob hoc cernit mala, si quando bona non siul objecta : sic ct cogitatio quoties sc abducit c necessariis, circa inutilia jam versatur : nam undequaque perspicuum est, quod occupatio ac sollicitudo valet primum incursum repellere.» Hinc S. Antonios a Deo audivit : « Auloni, quærls Deo placere? ora, ct dum orare non poteris, manibus labora ct semper aliquid facito. Qnamdlu David exercuit sc in militia, non insultavit illi luxuria; sed postquam otiosus in domo remansit, laboravit adulterio, et homicidium commisit. Samson dum cum Philistinis pugnavit, non potuit capi ab hostibus; sed postquam dormivit in sinu feminæ ct otiose cum ea remansit, mox capitur et caecatur ab hostibus. Salomon dum occupatus esset in ædlflcationo templi, non sensit luxuriam; sed mox recedens ab opere persensit insultum luxuria!, et adoravit vitulum aureum. »

Denique Chrysostomus, hom. 33 úi *Acta* Apos- OUarfHn- *tolorum : a* Quis, Inquit, utilior est, is qui in deliciis, vel qui exercetur ? Quæ navis, ea quænavigat, vel ea qme in littore manet ? Quæ aqua, cane *»- quæ fluit, vel quæ stat? Quod ferrum, an quod movetur, vel quo nemo utitur? nonne illud quidem splendet, ac argento simile est, hoc autem rubigine consumitur, et ubique inutile est? Tale quiddam fit etiam in otiosa anima. Rubigo cnim quædain apprehendit illam ct consumit splendorem ac alia omnia. » Deinde pergit Chrysostomus graphice otiosi hominis inertiam et turpitudinem depingere.

11. AtDiYuns (òxcCvw, id est *audimus}* enim Ven. << INTER VOS QUOSDAM AMBI LARE INQUIETE CTæCæ ir«- TMi, id est *inordinate, incomposite,* de quo dixi vers. 6), Ninit operantes, sed curiose agentes. — Cum cnim , Inquit cx Chrysostomo Theophylactus, mens nostra mobilis sit (ct quasi molendinum quod semper volvitur, fet molit vel farinam, vel seipsum), neccsse est, si frugiferum opus non aggrediatur, ut infrugiferum ct inutile attentet, adeoqne aliorum vitas otiose scrutetur, hineque ad obtrectationem aliasque nugas deferatur.

Hinc vere dixit Cato : « Nihil agendo male agere discimus; atque e contrario, semper agendo bene agere discimus. » Ita narrant pocla*, Diauam virginitatem perpetuam servasse, eo quod nunquam otiosa fuerit, quodque in montibus versata ct occupata semper fuerit.

In Græco pulchra esi paronomasia : ¡*i *littam** utvc'j;, **ivi** iTif.tp-ptesfMc-j;, id est non agentes, sed taptat satagentes. Sic Tullius refert Domitium Afrum dixisse de Sura Manlio, eum non agere, sed satagere, eo quod agendo tumultuaretur: agit enim qui suo fungitur otllcio ; satagit qui vehementer, sed frustra molitur, inquit Erasmus. Est etiam antithesis : cnim qui operatur frugifera; **siponi,** qui infrugífera, supervacua, inutilia, otinw- parerga et nihil ad rem pertinentia, agit et operatur. Qualos sunt otiosi ct curiosi, qui vacant et avent singulorum facta audire, narrare, judicare, eu-t u carpere : qui cum nihil agant, satagunt tamen, movent et incitant quosque ut faciant, turbent et mutent ea, quæ sita* phantasiæ inquieta cl turhulentæ facienda ct mutanda videntur. Observat S. Hieronymus in cap. in *GalatA,* Apostolum sæpe suis litteris propria gentis ad quam scribit, tam vilia quam virtutes denotarti, additque ad sua usque tempora iisdem gentes illas obnoxias fuisse. « Sic, ait Hieronymus, notat Apostolus Romana? plebis fidem, facilitatem, superbiam; Corinthi mulieres intecto capite, viros comam nutrientes, indifferenter vescentes in templis, inflatos scientia saeculari; Macedones iu charitate laudat, in hos-

pitalitate ac susceptione fratrum; sed reprehendit ut otiosos, alienum cibum exspectantes. » Et hæc non magis *docentis* officio, quam gentis virtute aut vitio admonebat.

Rursum nota : Docet hic Apostolus homines otiosos esse curiosos, garrulos, dicaces; non agere, sed satagere : negotiosos vero, ut subdit, in silentio panem suum manducare, cosque multa agere, sed pauca, caque cordata loqui. Illos hirundinibus, hos cycnis comparat Nazianzenus, epist. *ad Celcusium*. Cum enim a Celeusio argueretur Nazianzenus nimii silentii, quasi natura tacitumior, hoc apologo festive respondit : « Cycnos, Apoio- ait, olim cavillabantur hirundines, quod ncc cum F” hominibus versari, nec publice, sed circa prata fcri. et flumina tantum sibiipsis canere vellent : con- tortu et ct guruiu. tr3j Mostre, inquiebant, sunt urbes, garrituquo nostro mortales delinimus. At cycni earum garrulitate offensi, vix quidem eas dignas duxerunt quas alloquerentur. Ct autem eo adducti sunt : At, o preclare, inquiunt, in solitudinem non nemo concesserit, ut musicam nostram audiat : cum zephyro pennas nostras inflandas permisimus, etsi non multum, jucundum tamen quiddam et concinnum modulamur. Vos vero et in ædes admissas fastidiunt homines j et canentes aversantur, quippe quæ avium sitis loquacissima;, et ne excisa quidem lingua silere valeatis. Proinde si meam, ait Nazianzenus, quoque taciturnitatem facundia tua præslantiorem compereris, silentio nostro obtrectare desines. »

Ve». 12. Iis qui hujusmodi sunt, DENUNTIAMUS •fOOcjiw, id est precipimus) et obsecramus in Domino Jesu Christo, — id est per Dominum Jesum Christum. Nota : Pro *obsecramus, græce* cstzxfjxaAcSpty, quod *primo,* significat hortamur; *secundo,* obsecramus vel obtestamur. Idque huic loco aptius convenit : precepto enim miscet Apostolus preces, ut mitigent precepti severitatem; neve vel precipientis auctoritas, vel obsecrantis bonitas contemnatur, addit : *a* In Domino Jesu Christo. »

Ut cum silentio (pri limf'm, id est cum quiete : ita Syrus et Vatablus) operantes suum panem (tw lauTín ápw, id est suum ipsorum panem, non alienum) manducent. — Non enim, inquit Theophylactus, oportet eos defigere oculos in alienas manus, sed suum panem, id est sua manu et labore partum, comedere.

Fuse hunc locum tractat Cassianus, lib. X, qui est *de Acedia,* cap. vu et seq., ubi cap. xxiii, ait: «Operantem monachum dæmone uno pulsari, otiosum vero ab innumeris spiritibus devastari.» Et cap. XXV, ex abbate Mose ait ; « Experimento probatum est acediæ impugnationem non declinando fugiendam (sic enim acrius nos invadet), sed resistendo superandam esse. » Secus est in tcnlatione luxuriæ : hæc enim fuga occasionum et illecebrarum superanda est.

Ttn.13 13. Vos AUTEM NOLITE DEFICERE BENEFACIENTES. — Otiosos et inquietos hactenus allocutus est ct instruxit Apostolus; jam ad ipsum corpus Ecclosi® Thessalonicensis sermonem convertit, 7. *d.* Do vobis, 0 Thessalonicenses Christiani, meliora confido et scio, scilicet vos, paucis exceptis, nativam indolem ct pronitatem ad otium per Christi fidem ct gratiam commutasse, jamque non esse otiosos ctinquietos, sed operari et benefacere. Hortor ergo Qo*nun ut ita pergatis, nec deficiatis (jati faaxúniTt, id est non segnescatis, non delassemini) benefaciendo, Blt omnibusque charitatcm exhibendo, etiam pigris illis et otiosis : a quibus licet vers. seq. et vers. 6, Ch^lU' jubeam ut vos subtrahatis, ad eorum confusionem ct emendationem; tamen nolo ut eos fame interire, aut gravi inopia premi sinatis. Ita Theopbylactus.

14. SI QUIS NON OBEDIT VERBO NOSTRO PER EPISTO- Ver». U. lam (monitis scilicet et praeceptis meis, qu® hac epistola prescribo. S. Chrysostumus pro iuû», id est *nostro,* legit úp>v, id est *vestro, q. d.* Si quis non obedit vobis dicentibus et monentibus ea quæ prescribo), uunc notate (orpuuaCt, id est signate, uti signantur boves cornupet®, inquit Erasmus) et ne commisceamini. — Id est, ut Syrus, nolito conversari ct commercium habere cum illo, ut confundatur; ut scilicet videns se ab omnibus vitari et negligi, pudefiat, pœnilcat ct corrigatur.

15. Corripite ut fratrem. — Greco wj8ltût », Ver*. 15. id est admonete, et quasi mentem quam amisit, reddite ac reponite; Ambrosius legit, *monete consiliis.*

16. Ipse autem Dominus pacis (Deus fons, auctor Ver». !«• ct amator pacis) det vobis pacem sempiternam (Jii mvtòì, id est semper, perpetuo) in omni loco. — In Greco duplex est lectio, prior b id est in omni modo, hoc est, omnimodam, in omni negotio, putain omnibus sententiis, dictis et factis pacem : uti explicat Theophylactus. Posterior, foiwri róru, id CSt, in Omni loco, Ct SÌC legit Noster, Ambrosius, Chrysoslomus et alii, estque aptior ; optat enim ut cis Deus det pacem semper et ubique, id est in omni tempore et loco.

17. Salutatio, mea manu Pauli, — q. *d.* Saluta- Ver». n. tionem hanc, qua vos saluto ego Paulus, mea manu subscribo. Salutatio autem est oratio qu® sequitur, scilicet : « Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen. » Docet Apostolus salutationes nostras debere esse non nuda amicili® symbola, sed orationes cum lucro spirituali conjunctas. Ita Chrysoslomus et Theophylactus.

Quod est signum (meum) in ommi epistola, ita scribo. — Uti nos epistolis Vale subscribimus, ita Apostolus subscribit :

18. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum om- Vm. ig- nibus vobis. Amen. — Hoc enim hactenus omni- Signum bus ejus epistolis subscriptum invenitur, llac ergo sententia quasi signo dignosci vult suas epistolas pà'uii. ab epistolis suppositiliis pscudoapostolorum. Ita

iheodoretus. Nam relativum r/izod respicit vocem *tahitano* ; hæc enim est signum, quod hic ponit •Salutatio autem hæc, ut dixi, est quæ sequitur i Gratia Domini nostri Jesu, etc. » *Secundo,* salutatio hæc videtur e -c tota manus Pauli, id esi t lotum quod sua manu subscripsit hic Paulus, *q. d* No aliquis suos litteras mihi supponat, uti aliquos fecisse dixi eap. n, vers. 2, en ego mea manu subscribo, ut tum ex sententia mea jam dicta,

•ïTh ex scrudun .neam esse cpistulant "OR

terinam agnoscatis. Forte fuit hic etiam aliquis character subscriptos a Paulo, ut hoc vocet signum suum -. sicut jam multi signum manus, ut vocant, per certos gyros, quos non facile sit imitari, sub litteris suis delineant, ut lis ad quos scribunt, constet epistolam esse genuinam, non suppo«ititiam.

Da nobis, Domine, non deficere benefaciendo, da pacem sempiternam, da teipsum : quia tu es armoras pacis, gaudiorum et bonorum omnium.

A rn r-n.

COMMENTARIUS

IN PRIMAM EPISTOLAM

AD TIMOTHEUM

ARGUMENTUM

Timo-tlxm Ar-chiqaxo-p„ Eftmii.

Paulus Epheso, a fabris Dianæ pulsus, ivit in Macedoniam ct Graeciam, *Act.* xx,l, relicto tamen Ephesi Timotheo, ut patet hic cap. i, vers. 3, ut scilicet semina prædicationis Evangelic® a se jacta foveret ct extolleret. Unde Timotheus, ob egregias animi dotes, adhuc adolescens a Paulo creatus fuit primus Ephesi (inquit Eusebius, lib. Ill *Hist.,* n) Episcopus, imo Archiepiscopus ; jubet enim illi Apostolus, ut per alias urbes Episcopos constituat et ordinet, quod est Archiepiscopi. Erat enim Timotheus, licet patre Graeco et Gentili natus, a matre tamen Judæa et Christiana (cui Eunice nomen erat) in Christi fide educatus, ideoque probæ indolis et a puero in sacris Litteris eruditus, zclosus pro fide, pro qua et martyr Ephesi occubuit. Fuit ct virgo per omnem vitam : unde S. Ignatius, epist. *ad Philadelpltenses,* Timotheum inter virgines virosque sanctissimos annumerat : « Utinam, inquit, fruar vestra sanctitate, sicut Eliæ, sicut Jesu Nave, sicut Melchisedech, Elisei, Jeremiæ, Joannis Baptist®, dilecti illius discipuli, sicut Timothei, Titi, Evodii, Clementis, qui in castitate de vita exierunt ! » Hac ergo de causa creavit cum Paulus primum Ephesi Episcopum ; cumque Ephesus fuerit metropolis omnium Asi® Minoris Ecclesiarum, sequitur earumdem Primatem fuisse Timotheum.

Fmtnur-«n «i T‘‘p◊’ nit Ar,-

Atque hac de causa, Apoc. n, Christus præ aliis Pr’mum Eloquitur angelum (id est Episcopum) Ephesi, quem hunc eumdem fuisse Timotheum, licet aliqui cum Hibera ibidem negent, verisimihus tamen asserunt Lyranus (qui ait hanc esse communem sententiam), Aureolus, Percrius, Vietas ibidem, Magallianus hic, Baronius ct alii. Id-¡ue patet ex eo quod Timotheus hoc tempore primus fuerit creatus Ephesi Episcopus, sederitque ac vixerit post scriptum Apocalypsin, uti passim docent veteres, ac satis convincit S. Dionysius, qui post S. Joannem scripsit, ct plerosquc suos libros huic Timotheo inscripsit, lino Baronins putat Timotheum sedisse Ephesi et vixisse post S. Joannem ad annum Christi 109, tuneque martyrio perlunctum, successorem habuisse Onesimum, cujus, quasi jam inchoantis Episcopatum Ephcsinum, meminit S. Ignatius scribens hoc eodem anno Christi 109, ad Ephesios, ubi et meminit hujus Timothei, cumque vocat fidelissimum. Sic ergo angelum, id est Episcopum, Ephesi, Timotheum scilicet hunc, laudat Christus, *Apocal.* n, 2 : « Scio opera tua, et laborem, ct patientiam tuam, et quia non potes sustinere malos ; et tentasti cos, qui se dicunt Apostolos ct non sunt, et invenisti eos mendaces; et patientiam habes, et sustinuisti propter nomen meum, et non defecisti; sed habeo adversum te, quod charitatem tuam primam reliquisti. » Nimirum etiam Sancti sensim tum in sc, tum in Ecclesia suanævos contrahunt, quibus primte conversionis fervor intepescit, præsertim tot annis, in tantis laboribus et difficultatibus: jam enim cum hæc scriberet Joannes, facile Timotheus 40 annos Epheso præfucrat Episcopus. Hæc enim epistola Pauli ad Timotheum, Ephesi Episcopum, scripta est anno Christi 57. Joannes vero Apocalypsin, ac consequenter illa cap. n ad angelum Ephesi, id est ad Timotheum, scribit anno Christi 98, sub finem imperii Domitiani : illo enim tempore scriptam esse Apocalypsin docet Ircnæus, lib. V, ct ex eo Baronius. Sed hunc teporem, monitus verbis Apocalypscos, correxit Timotheus. Unde fervoris sui et fervidæ prædicationis ac reprehensionis cultorum Dianæ, praemium tulit martyrium, ut habent Menologia 21 januarii.

„Tlmt. theo >u> ce^lt Orcinius.

Hunc ergo juvenem Episcopum, imo Archicpiscopum, a sc creatum hac epistola Paulus instruit et monet :

Argu-inenU Mngulft-rumapl-Utn jus epistola.

Primoj muneris Episcopalis, ut rejectis genealogiis ct fabulis Judaicis, doceat ca quæ fidem ct charitatem excitent.

Secundo, cap. n, jubet orari pro principibus licet Ethnicis, ut sub eis vitam tranquillam ct quietam agant. Deinde eodem capite docci quid viros deceat, quid mulieres, præsertim in Ecclesia.

Tertio, cap. in, recenset virtutes requisitas ia Episcopo, docetque quales, quam eximios ct exploratos debeat eligere et ordinare Ecclesiae

ministros, puta Episcopos, Pastores, Diaconos.

Quarto, cap. iv, superstitiosum Encratitanim et Marcionitarum ciborum delectum, ct conjugii vituperimi), aliasque fabulas vitari jubet. Deindo monet, ut juventuti suæ, sanctitate morum , studio et doctrina, auctoritatem conciliet aliisque sit exemplo.

Quinto, cap. V, præscribit quomodo monendi sint senes, juvenes, anus, juvenculo:, agitque do viduis senioribus Ecclesie et presbyteris qui Ecclesia? pnesunt, alcqdi^, ac juniores viduas caute tractandas esse admonet.

Sexto, cap. vi, docet quid servi dominis debeant. Deinde quod ver® divitius sit® sint, non in auro et argento, sed in pietate et virtutibus; quodque divites in divitiarum vanitate confidere minime debeant. Denique repetit ct inculcat, ut nova dogmata vitet, scpvctque fedoni et doctrinam sibi quasi depositum traditam et commissam.

Sæpius hac epistola pungit et perstringit suborientes tunc bæreses Simonis. Unde hæc epistola ex parte scripta est contra Simoriianos, itti et epistola ad Ephesios, quorum Episcopus erat Timotheus (1).

Scriptam vult hanc epistolam Baronius, cum vh et Athanasio in *Synopsi,* et Theodoreto, *Præfat. in Epistolas S. Pauli,* e Macedonia post primam ad Corinthios, anno Christi 57, qui fuit Neronis primus, idque ex eo, quod cap. i, 3, dicit Paulus: « llpgavi te ut remaneres Ephesi, cum irem in Macedoniam. » Sed hæc verba non urgent, nec significant hanc epistolam esse in Macedonia scriptam. Unde Græca et Syra in fine Epistole habent eam scriptam esse Laodice®, qu® est metropolis Phrygi® Pacatian®, cstque hæc communior sententia, etiam Thcodoreti in fine hujus epistolæ, ubi sententiam suam priorem jam dictam mutat. Scripsit in hanc epistolam, et duas sequentes recenter Ludovicus Soto Major, et Magallianus noster fuso et floride, æque ac nuper Joannes Bessels, Lovaniensis doctor tí).

(1) Ulraque ad Timotheum epistola, nec nou unica ad Titum, jam ab antiquo *epistola pastorales* nuncupate sunt, ob res in iis tractatas.

(2) De tempore quo hæc epistola scripta sit, ct unce sit inissa, certo vix constat. Vid. D. Glaire, op. cit. lofU. V¡, p. 161; Haneberg, op. cit. vin *part.* cap. in, § 18–19. Nobis verosimilior est eorum sententia, qu} hanc e Macedonia, ann. Christi 51, Junio ineunte, scriptam esse putant. Cf. Chronicon *Actis Aetolorum* prnfurum.

Epistole autom *authmtiam* contra Schlciermachar gravissimis argumenti} obtinnaut W. Paley, iu I/. *Paul¡nu¡* Planckius, in *licm-rrk. uber d. erslc Paulin, hricfe an d. Timoth.;* D. Glaire, op. cit. tom. VI, p. 1¿$-

'u

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, *monet Paulus Timotheum, ut afferentes nova dogmata, genealogias et fabulas arguai, utpote gius lites generent, non autem ædificationem in fide et charitate, quæ finis est legis.*

Secundo, vers. 8, *docet legem Mosis bonam esse, sed datam esse injustis, non justis, puta Judæis, non Christianis.*

Tertio, vers. 12, *gratias agit non legi, sed Deo, quod per Christum, qui venit peccatores* (quorum, *inquit,* primus ego sum) *salvos facere, ex persecutore factus sit Christianus et Apostolus.*

Quarto, vers. 18, *commendat Timotheo militiam in fide et bona conscientia. Malam enim conscientiam asserit esse causam naufragii in fide ct hcereseos.*

1. Paulus Apostolus Jesu Christi secundum imperium Dei Salvatoris nostri, et Christi Jesu spei nostræ, 2. Timotheo dilecto filio in fide. Gratia, misericordia et pax a Deo Patre, et Christo Jesu Domino nostro. 3. Sicut rogavi te ut remaneres Ephesi, cum irem in Macedoniam, ut denuntiares quibusdam ne aliter docerent, 4. neque intenderent fabulis, et genealogiis interminatis : quæ quæstiones præstant magis quam ædificationem Dei, quæ est in fide. 5. Finis autem præcepti est charitas de corde puro, et conscientia bona, et fide non ficta. 6. A quibus quidam aberrantes, conversi sunt in vaniloquium, 7. volentes esse legis doctores, non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. 8. Scimus autem quia bona est lex, si quis ea legitime utatur : 9. sciens hoc, quia lex justo non est posita, sed injustis, et non subditis, impiis et peccatoribus, sceleratis et contaminatis, parricidis et matricidis, homicidis, 10. fornicariis, masculorum concubitoribus, plagiariis, mendacibus et perjuris, et si quid aliud sanæ doctrinæ adversatur, 11. quæ est secundum Evangelium gloriæ beati Dei, quod creditum est mihi. 12. Gratias ago ei, qui me confortavit, Christo Jesu Domino nostro, qui fidelem me existimavit, ponens in ministerio : 13. qui prius blasphemus fui, et persecutor, et contumeliosus : sed misericordiam Dei consecuius sum, quia ignorans feci in incredulitate. 14. Superabundavit autem gratia Domini nostri, cum fide, et dilectione, quæ est in Christo Jesu. 15. Fidelis sermo, et omni acceptione dignus : quod Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, quorum primus ego sum. 16. Sed ideo misericordiam consecuius sum, ut in me primo ostenderet Christus Jesus omnem patientiam, ad informationem eorum, qui crediturі sunt illi, in vitam æternam. 17. Regi autem sæculorum immortali, invisibili, soli Deo honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen. 18. IIoc præceptum commendo tibi, fili Timothee, secundum precedentes in te prophetias, ut milites in illis bonam militiam, 19. habens fidem, et bonam conscientiam, quam quidem repellentes, circa fidem naufragaverunt : 20. ex quibus est Ilymenæus, et Alexander : quos tradidi Satanæ, ut discant non blasphemare.

. 1. Paulus Apostolus Jesu Christi secundum imperium Dei Salvatoris nostri, et Christi Jesu spki nostræ. — Nola : Pro *secundum imperium,* Græce est mt* izvwp, id est, ut Vatablus et Erasmus, secundum delegationem, injunctionem, demandationem (alludit ad Uebræum ITONIO *malachut,* do quo *Aggæi* i, 13); limaran enim signifkat injungere et demandare quippiam, *q. d.* Apostolalum mihi ipsi non arrogavi, non arripui, sed Christus illum mihi demandavit, mandato Dei Apostolalum accepi. Plus, inquit Chr^aoslomus, est esse Apostolum ex delegatione

ac mandato, quam ex vocatione, quomodo ad Romanos et alibi dicit se vocatum Apostolum : sicut plus est esse Legatum a *latere,* quam Nuntium Pontificis.

Quæres : Ubi Deus Pater demandavit apostolatum Paulo? Respondet Thcophylactus, cum opera Sanche Trinitatis sint indivisa, quod Filius jussit aut Spiritus Sanctus, hocjussissc ct Patrem ; atqui Spiritus Sanctus, *Actor,* xm, 2 : «Segregate, inquit, mihi Saulum et Rarnabam in opus (apostolalus inter Gentes) ad quod assumpsi cos. » Rursum Christus ad Paulum, *Actor,* xxn, sic ait: «In nationes longe mittam te;»ct *Actor,* xxm : « Te oportet ct Roinro testificari. » Ergo ibi Deus Pater, cum l'ilio ct Spiritu Sancto, Paulo apostolatum demandavit.

Secundo, Deus Pater vocatur hic « Salvator, » quia nos per Christum vocat ad salutem, eamque procurat ct promovet.

Tertio, Christus vocatur « spes nostra, » id est causa spei nostræ, tum objectiva ct materialis : speramus enim Christi visione ct fruitione boari; tum effectiva et meritoria : speramus enim non per Mosen legisque caeremonias, sed per Christum «jusque gratiam, tentationum victoriam, periculorum et malorum omnium aut tolerantiam, aut liberationem, ac denique æternam salutem ct beatitatem ; ct hoc proprie intendit hic Apostolus : ita Chrysostomus. Thcophylactus, Anselmus; tum finalis, quia finis spei nostræ et patientiæ ac omnis virtutis est Christus.

Adverte, Christum per se et immediate esso spem nostram, quia ab eo bona jam dicta speramus; Sancti vero et B. Virgo dicuntur spes nostra mediato, scilicet per Christum : quia speramus per eorum preces apud Christum impetrare bona quæ petimus ; si enim Apostolus Thcssaloniccnscs, *epist.* I, cap. n, vers. 19, sine Christi injuria, ut ibi dixi, vocat non tantum suam spem, sed et coronam gloriæ, cur non possimus ita vocare Sanctos et matrem Dei ?

Vtn.•. 2. Timotueo dilecto filio in fide. — Pro « dilecto , » græce est yvr.síw, id est *germano,* ut vertit Ambrosius et Græci, hoc est, ut Syrus, *ingenuo, vero*, non adulterino, non degeneri, qui patrem suum spiritualem, Paulum scilicet, in fido et moribus per omnia refert : quod est verorum filiorum. Noster tamen ex germano dilectum intolligit per mctalcpsin ; germani enim ct ingenui filii præ aliis omnibus diliguntur : sic ad *Titum* i, 4, ubi Apostolus vocat Titum dilectum filium, Chrysostomus, germanum filium interpretatur.

Nota *secundo :* Tò *in fide* tam potest referri ad -pnr.alu, id est germano, cum OEcumcnio, quam ad *filio,* cum Ambrosio ct Chrysostomo, *q. d.* Timotheus mihi est filius, quem per praedicationem meam converti, ct secundum fidem genui, in qua fide ipse mihi sincerus, vorus ct germanus est filius, æmulusquo paternæ doehinæ et virtutis.

Gratia, misericordia , f.t pax a Deo Patre. — « Nusquam, inquit cx Chrysostomo Theophyho tus, in aliis epistolis posuit Apostolus (in salutatione) misericordiam (sed tantum pacem ct gratiam) nisi in hac tantum ; idque facit ex magno patcrnoqno affectu majora filio exoptans, tanquam metuens ei, atque ejus nomine tremr' , ct de stomachi ratione praecipiebat, simul quod majore misericordia praeceptores indigeant. »

Secundam causam addit Rupertos in Apor. t, Paulum scilicet misericordiam optare Timotheo, Ni-afiw co quod in objurgando ct crima castigando, cssetæquo severior: solent enim juvenes Prælati ,'m ja. inexperti ct acres fervore naturae abripi, ut etaliro in momento omnia velint severe reformare et ad disciplinam rigidam revocare; ct hac re multos offendunt, praesertim seniores, qui in junioribus tam rigidam et severam auctoritatem non ferunt. « Quia, inquit Rupertos in i *Apoc.,* Paulus in Timotheo Episcopos omnes informabat, cujus officii summum et necessarium decus est misericordia, et ille (Timotheus), ut fertur, zeli erat ferventioris, idcirco recte et opportune viscera misericoraliæ illi, ut haberet, praeoptat. Hinc quoque subdit ; Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem. Hinc rursum commendat ci misericordi® opem, ct hospitalitatem, quod ut Episcopi observent, qui constituti sunt animarum praesides, multo maxime tam illis, quam subditis necessarium est. »

Atque hanc volunt esse angeli Ephesi, hoc est Timothei, culpam venialem, quam carpit Christus *Apocaltjp.* n, quod scilicet primum charitatis xn;eu fervorem reliquerit : cum enim, ut notat Hugo Cardinalis, acrior esset, videretque se ob im-4***' proborum corruptos mores parum concionando proficere, et Judaizantes sibi valde obsistere, decrevit a concionando (quod potissimum est Episcopi muuus) cessare : ita nimirum juvenilis acrimonia et fervor retusus, abit in teporem; atque hoc praevidens Paulus, eum hic adhortatur, dicens: «Praedica verbum, insta opportune, importune,» etc. « Sicut enim, inquit Chrysostomus, hom. *De* laxaro *et Divite,* aquarum venæ, etsi nullus veniat aquatum , manant tamen ; et foutes, quamvis hauriat nemo, scatebras emittunt: ita Episcopus et concionator verbum Dei prandicare debet, etiamsi pauci illud audiant ct convertantur. » Sic Jeremías, cum obstrepentibus sibi Judæis vellet a concionando cessare, jubetur a Deo pergere.

3. Ne aliter doceiunt . — Græce, p.» *trtfoMao-* Vers. u xxXti», quod tam significat aliter docere, ut vertit Noster et Syrus, quam aliis uti docloribus (nam ex fnpoc, id est alius, et JiJxtoiXoç, id est magis- Aiïvî ter, doctor componit *q. d.* Alio doctore uti) ; ac consequenter tam ad doctores, quam ad discipulos perlinet, ut scilicet ilh non adeant, nec audiant novos doctores docentes aba a tradita et recepta fido. Undo Vatablus

utrumque sensum complexus vertit, *ne diversam terjuantur dortrinam ;* magis tamen videtur / Apostolos ad doctores respexisse : insectatur enim hærcticos et Novantes, ut patet ex sequentibus, *jubetque eos* novas qurostiones et dogmata curiosa et fabulosa afferentes, graviter reprimi et retundi ali Episcopo Timotheo. Et ita seipsum explicat Paulus, cap. vi, 3, dum ait : « Si quis aliter docet (Grace tnpcWaozaXiì) ct non acquiescit sanis sermonibus, » etc. Videtur ergo hic Apostolus ex Waoxiis; formasse verbum <Maaxahiv, hoc est a nomine doctoris formasse verbum docendi. Vido *Can.* 39. Et hoc est quod aliis verbis dixit, *Galat.* i, 8 ; « Si quis evangelici vobis praterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit (1). » .

Vm. 4. 4. NeQLE IXTMNMBKXT FABULIS ET GENEALOGIIS intermixatis (Grace izipwTwç, quæ üncm non habent) : quæ qujestiones præstaxt magis, quam ædificationdi Dei, quæ est in fide. — Quæritur hic, quas et quorum fabulas ac genealogias, Judæorumne an Gentilium hic perstringat Apostolus? Chrysostomus, Thcophylactus et OEeumenius referunt hæc ad fabulas et theogonias Hesiodi et Gentilium, quarum studiosus fuit Tiberim Tiberius Cesar, de quo Suetonius, cap. vn, in ejus b*i ram ^ita ' “ ^ax^mc» liquit, curavit notitiam his- Muih” forile fabularis, usque ad ineptias et derisum : «»- nam el grammaticos hujusmodi fere qurostionihus experiebatur : Quæ mater Hecubre? Quod Achilli nomen inter virgines fuisset? Quid Sirenes cantare sint solitæ, » etc. De his audi et Senecam, *epist.* 89: « Quatuor millia librorum Didymus Grammaticus scripsit; miser erat si tam mulla supervacua legisset. In his libris de patria Homeri quæritur; in his de /Enero matre vera; in his libidinosior Anacreon, an ebriosior vixerit; in his an Sappho publica fuerit ; et alia quæ erant dediscenda, si scires. Metire adatom tuam, tam multa non capit, n

Verum melius iidem Chrysostomus, Thcophylactus, OEcumenius, Thcodorctus, Ambrosius et alii censent Paulum loqui de fabulis et geneolagiis Judaicis, quales nunc extant in Talmud et apud Cabalistas : adeoque Judæorum Rabbini post Christum totam sacram Scripturam fabulis a se confictis contaminarunt, quas ipsi id est, traditiones patrum nuncupant; de Judæis enim agi patet ex vers. 7, ubi vocat eos « legis doctores, » et vers. 8, ubi legem (utique Mosis) opponit hisce fabulis. Unde S. Ignatius, epist. *ad Magncsianos :* a Ne intendatis, inquit, fabulis aut genealogiis interminatis, et Judaicis inflationibus : ▮ quia scilicet in his inflantur ct superbiunt Judæi. Talis fabula est, inquit cx S. Augustino Bedahic, quod docent Deum Adamo dnas creasse mulieres, ex quibus texunt genealogias interminatas. Tale est quod fabulantur de bove et ceto initio mundi creatis, qui alantur pro Judæis in tempus Messim, ut cum eo epulentur; el bovem hunc tantum esse, ut mille quotidiq montes depascatur. Quod tempore Messim Judiva proferet Judæis panes coctos, cl vestes sericas cuique Judæo accommodatas. Quod Deus quotidie lacryinam emittat, eo quod gentem suam, puta Judæos, vastari et exscindi permiserit; taliaquo infinita, partim anilia, partim blasphema, quorum nonnulla collegit Sixtus Senensis.

Pari modo «genealogias interminatas, » id est longissimas, ct quasi infinitas, vocat series generationum, avorum, proavorum, quas pertexero solent Judæi, imo ad Abraham usque contentiose deducere, ut suum genus et nobilitatem ostentent.

Nota, ante Christum studiose in Genesi, in libris Car Paralipomenon, Esdra, Josué et aliis gencalogias Judæorum pertexi ; idque utiliter, ut nimi- rutu Un rum quisque sciret suam tribum, ac terra por- cIlCti' tionem suro trillili assignatam, utque constaret CÜUMVÍp. quinam essent ex tribu Levi, ac consequenter futuri Levita) et sacerdotes, Deoque ministraturi. *Tertio* et maxime, ut constaret Christum Messiam esse ex tribu Juda , juxta Jacobi vaticinium , *Genes,* x1 , 10, natum, ut patet *Mallii,* i, *Luc.* m. Hisce de causis tanta fuit Judiéis cura genealogiarum, ut Josephus, lib. I *Conira Apion.,* testetur sacerdotes suas genealogias per duo annorum millia pertexere. Et Eusebius, lib. I *Hist.,* xyii, docet Herodem libros genealogiarum Judaicarum combussisse, sed studiose a multis fuisse restitutos. Post Christum vero, Judæis et Judaismo eversis, inutilis et futilis est hæc genealogiarum scrutatio ct cognitio ; unde eam hic carpit Apostolus.

Potest *secundo,* a pari hic locus aptari fabulis Palmis Simonis ct Siinonianornm, ct genealogiis Valen- et *war*** lini, de quibus hunc locum Pauli explicat Ter-num v*. lullianus; lib. *Contra Valentinianos,* cap. ut : «Si IonüBb quis, inquit, ex alia conscientia fidei venerit, si statiin invenerit tot nomina, tot conjugia, tot genimina, tot situs, tot eventus, tot felicitates et infelicitates disperse atque concisa) divinationis; dubitabitne has esse fabulas et genealogias, quas Paulus Apostolus damnare pravenit ? »

Idem, lib. De *Prescript.,* cap. xxxiu, sic ait: « Sed ct cum genealogias interminatas nominat (Paulus), Valentinus agnoscitur, apud quem icon ille nescio qui novi et non unius nominis generat e sua charilate sensum el veritatem , et hi roque procreant duos, sermonem et vitam : dehinc ct isti generant hominem el Ecclesiam, de qua prima ogdoade iconum, exinde decem alii, el duodecim reliqui roones miris nominibus oriuntur in meram fabulam triginta iconum (2). »

(1) In hoc versu oratio est elliptica. Quid autem in scando membro supplendum sit, dubitant interpretes. Nonnulli, cum AliioLi, supplent, *ita et nunc rogo te, ut t* clc, Alii ante verba *ut denuntiaret,* subaudiri volunt : *ita faato,* vel vufc, vel cura.

(S) Nec eorum sententia est omittemju, qui eos hic

QtJS QUÆSTIWFS PRÆSTANT MAGIS, QUAM ÆDIFICAT10NEM I)EI, QU® EST IN EIDE. — 1(1 CSt, qUffl SCÌlicet fabulæ ct penealogite magis altercationes et rixas patiunt, quam profectum in cognitione et cultu Dei, qui consistit in fide et pietate.

Nota : Pro « œdificationem,» in Græco Noster, Syrus, Vatablus et alii legunt cUolophw : Chrysostomus tamen, Thcophylactus ct alii legunt id est dispensationem et ordinationem Dei, quæ est do Ade, ut scilicet per fidem Christi omnes instruantur ad gratiam, pietatem et salutem. Sed prior lectio est planior et aptior, idcoquc verior.

Tales fabulæ sunt, quales nonnulli confinxerunt de gestis ct vitis Sanctorum, quales contind liber *De Infantia Salvatoris.* Hasce fingere ingem est temeritas et crimen; quia, ut Tertullianus ait sub finem *Apologetici,* « Invidia diaboli fit, ut fabulai salutari doctrinæ admisceantur, ut sic fidei veritas et religio obscuretur ct enervetur. » Tales vero fabulae non sunt quæsticnes subtiles quas movent Scholastici, quia fabulo non sunt, sed fidem et veritatem illustrant ac confirmant ; caveant tamen nonnulli, no nimis quæstiones hasco multiplicent, ct mullas novas nimis subtiles ac curiosas, parumque utiles adinveniaut, moveant cl tractent ; sapere enim oporlet ad sobrietatem et ad œdificationem.

Ven. b. b. Finis autem prjëcepti est cdaiutas de corde **PURO, ET CONSCIENTIA BONA , ET EIDE NON FICTA. —** Probat Apostolus írtfoSiJaoxxAíac, id est alios Novantium doctrinas, fabulas et genealogias, non esse consentaneas legi et Evangelio. Probat autem sic : Finis legis est parere et nutrirò fidem, spem ct charitatem; atqui h® fabulæ non patiunt œdificationem in fido, ac consequenter nec charitatem, sed quæstiones ct lites : ergo h® fabulæ non sunt secundum leoem et Evangelium.

niwq- ■vàia, ‘d ¡'heitu "w. Multi per *præccptum* cum Ambrosio intclligunt legem Mosis, g. ‹l. « Finis, » id est perfectio et consummatio omnium præccptorum, qu® conlinet lex Mosis, est charitas. Vel, utS. Augustinus in *Enchirid.,* cap. penult., « fluis, » id est scopus, præccptorum Mosis est, ut homines inducant ad charitatem : sicut tinis medicin® est, ut hominem sanet.

Secundo, Chrysostomus et Thcophylactus intolligunt preceptuin Pauli datum hic Timotheo, vers, K, ut scilicet denuntiaret nonnullis, ne aliter docerent quam Paulus docuerat : pro precepto enim Græco est eadem scilicet, qua usus est vers. 3, cum ait : « Ut denuntiares, » Græce wairaf»Yi,îxT‹. ?■ inquit Thcophylactus : «Si denunties et præcipias cis, ut non doceant aliter, hac denuntiatione et precepto tuo perficies charitatem; quod si charitatem inserueris, universum dogina pravum abibit ; antea enim cum non esset dilectio, invidia erat : ex hac sequebatur dominatus cupiditas, ex hac porro docendi ambitio nascebitur, indequehæreses suboriebantur; nunc nutem non sic. » Verum hi vocem generalem præcepli nimis arctant et restringunt ad unum hoc Pauli precephnn.

Unde *tertio,* cum Valablo et aliis, per qiAíov intelligit Apostolus Evangelicam Legem; tan ma ejusque denuntiationem et predicationcm : hoc enim est irx?ayjt)«x; eamdem intelligit vers. 3, cum chrtæait : « Ut denuntiares, græco v»x rxpYpiir.;, qui- T“ busdam, ne aliter docerent. ▮ Sub hoc enim intelligit a contrario, ut denuntiat et predice! tam ipse, «piam alii omnes doctores eadem secum, seu ea, qu® ipse Paulus docuerat ; hoc enim est potissimum Episcopi munus, predicare scilicet Evangelium, ut docet Concilium Tridcntinum, sess. V, cap. ii, *q. d.* Finis Evangelii el legis Evangelic®, ac consequenter finis praedicationis Evangelii, adeoque finis legis Mosis (h ec enim ordinatur ct dirigit homines ad Christi legem et Evangelium) est, ducere homines ad charitatem, ut scilicet legem Evangelicam exercendo et prae- ‚F;rlc ticando, acqujramus, vel,s' acquisita sit, augea- cLnul mus in nobis charitatem sinceram, qu® manat ex corde puro (Syrus, *sincero)* et conscientia bona, et fide non fleta, Grece ¿wrapírw, id est non simulata, vel quæ est sine hypocrisi, *q.* d. Finis legis est fides et bona conscientia (sive spes, quam parit bona conscientia) ct charitas, non autem fabulæ et genealogi® intermiuat®, quæ non fldom et cl>"aai",«• sed lites et rixas pariunt.

Nota hio *primo,* tria epitheta et tres causas W* «p»trium virtutum Theologicarum : charitas enim dicitur manaro « de cordo puro, » id est esse tutam pura, el vicissini quod puritas gignat charita- Tbeolutem : spes debet esso sibi bene conscia, et vicis- =u-xnL'u sini bona conscientia spem parit : fides debet esse sincera, ct vicissini sincerus amor veritatis parit fidem. Rursum ex his omnibus consurgit charitas, quasi finis legis Evangelic®, culmen et apex perfectionis : fides enim sincera parit bonam conscientiam et spem, hæc pariunt cor purum, atipie hæc omnia pariunt denique charitatem. Unde hic 1res sunt circumstanti® et conditiones, Tu ac quasi radices charitalis : *primo,* ut sit exJl‹ « cordo puro; » *secundo,* ut sit « ex bona conscientia; » *tertio,* ut sit ex «fide non ficta, » sed sincera.

Nota *secundo :* Charitatem hic opponit amori u mundano ctcarnali; quo etiam predo predonem| socium amat, inquit Thcophylactus, sed non ex , corde puro : quia tantum eo fine diligit eum, ut se in predando adjuvet ; charitas vero est do corde puro. « Cor purum, inquii S. Augustinus, lib. 1 De *Doctrina Christiana,* cap. v et seq., est vacuum cupiditate et amore sui, ut nihil aliud

reprehendi existimant, qui fortassis stadio genealogico abusi sint ad conlicien‹l;‹s falam tabulas genealógicas, e quibus, quod Jius a Davide genus derivaro nequeat, demonstrare conabantur.

diligiur, qnam quod diligendum est, » scilicet Deus in se, et proximus omniaquc cætcra propter Deum.

Nota *tertio :* « Bonn conscientia » laem est cum corde puro. Unde S. Ambrosius « bonam conscientiam n interpretatur bonam vitam : hæc enim materialiter est bona conscientia; vel, si omnino præcise el formaliter loqui velimus, bona conscientia resultat ex corde puro ; sicut enim scientia oritur ex re scita quasi ex objecto suo , ita bona conscienba oritur ex corde puro quasi ex objecto suo ; conscientia enim non est aliud quam scientia et testimonium animæ, quo anima bene sibi conscia est, sibique attestatur sc pure et sancte juxta Dei legem vivere.

£. Anpl" ' ¡Z cirntüm

S. Augustinus tamen *in Psal.* xxxi, per « bonam conscientiam, » intelligit spem, quam efficit bona conscientia, quemadmodum desperationem generat mala conscientia. Unde S. Hilarión apud S. Hieronymum : « Moriturus sibi ipsi dicebat : Egredere, anima mea, quid times? septuaginta prope annis Christo servivisti, et mori times? » Sic et Paulus, H *Timoth.* cap. iv, 7, ait : « Bonum certamen certavi, etc., in reliquo reposita est mihi corona justitiae, p etc., *q. d.* hic Paulus : Finis Evangclii est fides, spes, charitas, sive charitas quæ ex fido et spe consurgit, a Homo, inquitS. Augustinus, lib. I *De Doctrina Christiana,* cap. XXXIX, fide, spe et charitato subnixus, caque inconcusso retinens, non indiget Scripturis, nisi ad alios instruendos; atque multi per hæc tria etiam in solitudine sine codicibus vivunt. v Idem, serm. *De Laudibus charitatis :* « Hic tenet ct quod latet, et quod patet in divinis sermonibus, qui charitatem tenet in moribus. »

Fatiti). do Re? 'hinc ti.

Nota *quarto :* Fortitudo charitatis consurgit ex bona conscientia : hæc enim nihil metuit, per Martyres coram tyrannis libere fidem professi sunt, et tormenta quævis fortiter sustinuerunt. Bias interrogatus quidnam in vita metu vacaret, respondit : Bona conscientia. Tiburtius ad tyrannum : « Omnis, inquit, nobis vilis est pu na, ubi secura comes est conscientia. » Tertullianus, lib. ad Scapulam, Carthaginis Præsidem in Christianos sœvientem, cap. i : *a* Cum omni, inquii, sævitia vestra concertamus, etiam ultro erumpentes, magisque damnati, quam absoluti gaudemus. » Idem, *Apolog.* cap. L : « Licet, inquit , nunc nos sarmenlilios et semaxios appellelis, quia ad stipitem dimidii axis devincti sarmentorum ambitu exurimur; hic est habitus victoria* noslræ, hæc palmata vestis, tali curru triumphamus. » EI Justinus, *Apolog.* i: «Quanto magis in nos sœvilur, tanto plures pietatem profitemur, haud secus quam si quis vitem putatione provocet ad ubertatem. »

Monk t tn u lût uuíub.

Moralitcr hæc tria charitatis epitheta apte Præaccommodat S. Bernardus, serm. *De Tribus Z'.* ☞dmitui Ecclesia, ad Patres in Capitulo : « Neetssaria, inquit, est) ct omnino necessaria navis ista Prælatis, tribus compacta lateribus, ut sit charitas do corde puro, ct conscientia bona, ct fido non ficta. Puritatem quidcin cordis in eo Prælatus habeat, ut prodesse desideret, non præesse, ut proprium commodum, et honorem sæculi, et aliud quippiam suum in prælationo non quærat, præter solum beneplacitum Dei ct animarum salutem. Sed cum intentione pura, irreprehensibilis quoque necessaria est conversatio, ut forma factus gregis incipiat facere et docere, ne docens audiat a fratre : .Medice, cura leipsum. Talis enim occasio plurima damnatio Prælati, plurima subditorum perditio est : oportet enim irreprehensibilem esse cum qui præest, quoniam ea quæ arguit in discipulis, oportet summopere vitare magistrum. Et fide non ficta: quia qualis est in conversatione, talis sit necesso est etiam in occulta cogitatione, ne videatur foris humilis, ct intus sit elatus. » Ubi S. Bernardus bonam conscientiam interpretatur conversationem irreprehensibilem : hæc enim cx illa manat, illique necessario conjuncta est, ut dixi.

6. A QUIBUS QUIDAM ABERRANTES CONVERSI SUNT IX Ver», k vaniloquium. — Pro «aberrantes,» græce est áorcxwxvrtí, quæ vox sumpta est a jaculatoribus, diciturque de iis, qui carentes arte jaculandi et colliniandi in scopum, ab eo aberrant et in aerem aliove sua tela conjiciunt. Sic hic Evangelic® legis ct veritatis scopus est sincera fides, spes ct charitas jam dicta : a qua qui aberrarunt doctores , a scopo aberrarunt et in vaniloquium conversi sunt (græce id est converterunt se et sponte defluxerunt), et pro vera Christi theologia, matæologiam sedati sunt et induxerunt. Ita Chrysostomus, Thcophylactus, OEcumemus.

Virtue» tniin ja circulo,

Pulchre Aristoteles, 11 *'Ethicor.,* cap. vi, docet virtutem (acconsequenter et veritatem) in medio consistere, esseque quasi centrum in circulo. Hinc « peccare, ait, multis modis contingit, recte vero agere unico. » Et cap. ix : « Difficile est, ait, in unoquoque medium capere, quemadmodum etiam difficile est in circulo medium invenire, vel centrum ; » sic difficile est operanti medium, in quo virtus consistit, attingere et ab eo non excidere, vel deflectere in extrema ; siculi difficile est sagittario sagitta sua scopum configere, cum multis modis ab eo deflectere, unico vero tantum cum tangere possit. I

v«n. T.

7. Volentes esse legis doctores , non intelligentes ni que qua! loquuntur , nf.qur de quibus affirmant. — Hinc patcl dc quibus loquatur Apostolus, et quæ fuerit causa erroris eorum : videlicet quod de Judæis ad Christum conversis loquatur, qui ambitiosi erant, cupicbantque haberi legis Mosis periti et doctores : hinc suas deuteroses et fabulas, falsaque dogmata asserebant, ac præsertim hoc, quod lex Mosis servanda esset cum Evangelio, quodque cx operibus legis justificaremur. Unde subdit : « Non intelligentes neque quæ loquuntur, neque de quibus ailinuaut,»

ç. d. Neque principia, neque conclusiones doctrinal suæ intellignnt ; neque legem et Scripturam Mosis, neque ejus explicationem capiunt; quia non intelligunt finem et scopum legis esse Christum ejusque fidem, spem et charilatcni.

Hinc vere S. Augustinus, lib. VIH De *Genes, ad liitcram,* cap. xxv : « Mater, inquit, omnium haereticorum est superbia, cl cupiditas gloriae, et studium scientiæ. Unde de Scribis et Pharisœis, *Matthæi* XXIII, dictum est a Christo Domino : Dilatant phylacteria sua, et magnificant fimbrias, n

Ver».«. **8.** Scimus autem quia bona est lex, si quis ea legitime utatur. — Est occupatio, quia enim vers, prœccd. carpsit vanos legis doctores, videri poterat Judæis legem carpsisse : hoc enim passim Judaei objectabant Paulo, quod esset legis Mosis hostis et demolitor. Hanc invidiosam calumniam amolitur hic a se Apostolus, *q. d.* Duin legis doctores, sed vanos carpsi, non carpo legem : scio enim ct profiteor legem esse bonam; si tamen lege « legitime, » vdjx*» vcjmjxm;, id est si lege scicuni^um *Psam legem ct legis mentem utaris : legis autem mens ct finis est, homines ad Christum ducere. Qui ergo lege utitur legitime, id est, quemadmodum lex ipsa jubet, hic Christum praefert legi, inquit Chrysostomus et Thcophylactus, et non a lege, sed a Christo justitiam exspectat : imo, ut sequitur, scit legem non esse positam Christianis qui justi et sancti sunt, sed injustis ct sceleratis.

Duplicié.- f» ? Um Iu' tur.

Secundo, qui docet et simul facit ca quro lex jubet, hic legitime lege utitur; qui vero docet ct non facit, utitur lege illegitime, inquil Theophylactus. Præsertim vero lego utitur legitime, qui ita legi studet, camque facit ct explet, ut semper finem legis habeat præ oculis, ut scilicet per legem inflammet in so ct in aliis charitatem cx corde puro, ut dixi vers. 8.

Vus. 9. **9.** Sciens **noe,** quia lex justo non est posita.— Hoc est unum, quod inter cætera requirit Apostolus ad hoc, ut quis legitime lege utatur, ut videlicet sciat eam justis non esse positam, sed injustis, cosque abuti lege, qui per eam terrent justum cl ad justum legis minas et severitatem pertinere volunt. Qua sententia Apostolus torquet Judæorum objectionem inipsosmet Judæos: Vos, inquit, mihi objicitis me legem abolere ct carpere ; ego id inficior, sed dico legem bonam esse, modo tamen ca quis bene utatur : ad quod inter alia requiritur, ut sciat legem non positam esso justis, sed injustis. Vos autem, o Judæi, vultis legem Mosis positam esse justis, scilicet Christianis fidelibus sanctificatis ct justificatis per Christum in baptismo, cosque terretis minis legis, allegantes illud *Dcut*. cap. xxvn, vers. 2G: « Maledicius, qui non permanet in sermonibus legis hujus, nec cos opere perficit : » ergo vos, o Judæi, lege non utimini legitimo ; nec lex vobis bona est, quia propter eam facitis vos exleges Christi et justiliæ. Hiuc toties Apostolus in Epistola ad Romanos et ad Galatas, dicit se ct Christianos solutos esse a lege, et Christum nos redemisse de maledicto legis, et, si spiritu duramur, nos non esse sub lege. Judæi enim nonnisi legem praedicabant, et per legem excludebant Evangelium. Hisce recte opponit Apostolus, dicens legem non positam esse justis, sed injustis, *q. d.* Lex non est posita Christianis, justis et sanctis; sed Judæis, qui quasi servi duri et rebelles, metu poenarum legis, ad legem servandam cogendi erant : Christianis vero pro lege datum est Evangelium, Spiritusque gratiæ et amoris, ut sua sponte faciant id quod lex Dei jubet.

Nota *primo :* Loquitur maxime Apostolus de Decalogo legis ; hic enim positus est homicidis, fornicariis, perjuris, de quibus sequitur.

Nota *secundo :* « Lex justo non est posita, » id est, lata non est ad justos coercendos ; justi enim sponte sua se conformant legi, amore justitiæ et obedientiæ, non timore pœnæ, quam lex trangressoribus minatur; sed lata est, ut minis suis et poenis coerceat impios. Patet hic sensus ex sequentibus, *q. d.* Sicuti pædagogonon est opus juveni qui jam satis instructus est, nec minis et flagellis opus est servo qui sponte facit imperata : ita lege minaci et pamas intentante non opus est justo, qui sponte sua facit bonum et honestum quod lex imperat.

Q«o <-o- ' 1, i \ a pos»- tt?

Hinc *tertio,* male inferunt Libertini, justos non obligari lege etiam Decalogi : in lege enim sunt tria, obligare videlicet, dirigere et coercere, sive punire. Duo priora lex exercet in omnes etiam justos, tertium solum in injustos.

Jonm

Unde pulchre moraliter S. Chrysostomus : «Justus, ait, non est sub lege, sed supra legem. » Et Augustinus *in Psal.* i : « Justus, ait, non est sub lege, quia in lege Domini est voluntas ejus; qui enim in loge est, secundum legem agit; qui sub lege est; secundum legem agitur : ille ergo liber est, iste servus. » Vide eumdem *De Spirituel Littera ,* cap. X.

Ldsap.-i

Lex justo non est posita, sei» injustis et non **SUBDITIS, IMPIIS ET PECCATORIBUS, SCELERATIS ET CONTAMINATIS, PARRICIDIS ET MATRICIDIS, HOMICIDIS,** 10. Fornicariis, masculorum concubitoribus, pla- Vfr*-*°- **GIARIIS, MENDACIBUS ET PERJURIS, ET SI QUID ALIUD SANS DOCTRINA! ADVERSATUR. 11. Qu« EST SECUN-** v«* ** dum Evangelium gloris beati Dei. quod creditum est mihi.— Nota *primo:* Pro «injustis,» græco est ebopciç, id est *exlegibus,* Pro «non subditis,» græce est àvjjrcTxxTciî, id est *inobsequentibus,* ut vertit S. Ambrosius, qui scilicet subdi et obsequi nolunt, sed inobedientes, refractarii ct rebelles sunt, ut vertit Syrus, de quibus dicitur *Jeremía* n, 20 : « A sæculo confregisti jugum meum, rupisti vincula mea (præccpta quibus lege mea to alligavi), et dixisti : Non serviam. »

Nota secundo : Pro «sceleratis, » græco est devoróte quod Vatablus et Erasinus vertunt, *irreverentibus,* qui scilicet ncc Deum, nec homines reverentur.

ícwccnim deducitur ab íícua», id est veneror, colo, revereor.

Rursum pro «contaminatis,» græce est id est profanis ct arcendis a sacris. Arcendi autem sunt contaminati aliquo piaculo, praesertim tali, quo sacra violarunt et profanarunt. Sic Esau, *Itebr.* xn, 16, vocatur *profanus, co* quod propter escam vendidit primogenita; jus enim primogenitura), ob annexam illo tempore sacerdotii dignitatem, sacrum erat.

Nota *tertio* : « plagiarii » hic vocantur, non, ut Lyranus cl Hugo, qui plagas ct verbera aliis infligunt; sed qui aliena mancipia rapiunt ct sibi vinrht-frm dicant, aut qui homines liberos in servitutem «tfiiuri abripiunt, cosque pro mancipiis vendunt aut ' emunt; hoc enim significat Græcum ii;; Wprdw enim est mancipium, inde ¿vípnntai; dicitur, id est plagiarius; quemadmodum enim, inquit Erastyus, qui sacra furantur, sacrilegi; qui de publico, aut de principis fisco, peculatores; qui autem jumenta aliena abripiunt, abigei ; ita qui liberos aut servos alionos abducunt et furantur, plagiarii a Jureconsultis vocantur; et furtum ipsum, plagium nuncupatur, quod poena mortis plecti jubet Dominus, *Deuter. xxiv,* 7.

Nota *quarto :* Apostolus « sanam doctrinam » dicit esse eam, quæ est secundum Evangelium, quia scilicet Evangelium non est aliud quam sana? norma doctrina) ; adeoque doctrina Evangelica est ipsa sana doctrina, ut, quidquid contrarium aut conforme est sanie doctrinæ, contrarium aut conforme sit Evangelio ; et omne peccatum quod adversatur sanæ doctrinæ, adversetur quoque Evangelio. Rursum hisce verbis, ait Theodoretus, ostendit Apostolus, quod ea quie observatu sunt necessaria ex lege Mosis, conveniant cum Evangelio, coque praescribantur, uti praecepta Decalogi : cantera vero legis Mosis cœremonialia et judicialia praecepta supervacanea jam esse. Atque hoc ipso tacite elidit dogma Judaizantium, volentium legalia miscere cum Evangelio. Contra quos hic docet Apostolus Evangelium sufficere, utpote quod contineat omnem sanam de fido et moribus doctrinam, adeoque sit ipsa sana doctrina.

Eriorrüonigio. ' ,*| ri' qui t>.. Nota *quinto :* Vocat « Evangelium glorino, » id est gloriosum. Sic cnim 1 Cor. ni, opponit Evangelium legi Mosis, quod illud prae hac fuerit gloriosum, quia lex fuit quasi umbra, Evangelium e<;t quasi lux, splendor ct claritas. Secundo, « Evangelium gloriæ,» id est quo glorificatur Deus beatus ct beatificator, ait Vatablus ; sic ll Cor. iv, 4, vocat « Evangelium gloriæ Christi, » quia in Evangelio glorificatur Christus, Christi redemptio, gratia, resurrectio ct divinitas. *Tertio,* vocat « Evangelum gloriæ, » quod promittit et ducit nos ad ætcraam gloriam. Ita Chrysostomus et Theopbylaetus. *Quarto,* vocat « Evangelium gloriæ, » eo quodpropter Evangelium pali pro Christo non sit ignominiosum aut stultum, sed gloriosum. Et idcirco addit pa*a?icu, quod in his malis sit vora beatitudo. Ita Chrysostomus ct Theophylactus. *Quinto,* « Evangelium gloriæ, » id est gratiæ, *q. d.* Evangelium annuntiat cl ndfert nobis gratiam Dei gloriosam. Sic dicitur *Hom.* nr,23: «Omnes peccaverunt,ct egent gloria Dei,» id est gratia Dei gloriosa. Per metonymiam hic sensus cohæret cum primo, cstque simplicissimus ct planissimus; dicitur enim «Evangelium gloria* Dei,» quia in eo Deus suam gloriam et magnificentiam, tum in multiformi gratia hujus vitæ, tum in eralesti gloria in ccnlis ostendite! manifestat.

Nota *sexto :* Apte hic Deum vocat *beatum,* ut notet fontem gloriæ Evangelii jam dicti ; ex immensa cnim Dei bonitate et felicitate provenit, quod dignatus sit hominem perditum reparare, et per hoc gloriæ Evangelium, se suamquo gloriam ac beatitudinern homini communicare. Sicut enim in inope et invido indigentia et miseria causa est Mis>rf* invidile, ita felicitas in beato causa est miscricordiæ ; bonum enim in scipso redundans in alios se effundit. Hinc Deus hebraico dicitur HtfsaiMm, «» id est sufficiens, abundans ct bonorum omnium cornucopiæ, ut dixi *Philip,* iv, 11.

12. Gratias ago ei (Deo) qui me confortavit, Ve».«. CiimsTo Jesu Domino nostro.—Ita Romana, Grieca et Graeci, ac Syrus. Delenda ergo praepositio *in,* cum qua quidam sic legunt, *in Christo Jesu.* Sensus est : Gratias ago Deo ineo, qui mc confortat ad Christi gloriam, qui scilicet vires et animos mihi suppeditat, ut Christum potenter et intrepido annuntiem. Dixerat Apostolus, vers. 11, sibi a Deo creditum esso Evangelium, hinc Deo jam gratias agit (1).

Potest *secundo,* -ri *Christo* exponi, per Christum, et Christi gratiam confortat mc Deus. « Quia, ait Theophylactus, dixerat : Quod mihi creditum est, ne videatur ideo gloriari, ad Deum istud refert: Illi, inquiens, gratia debetur, qui vires mihi dedit, ut valeam recipere talo onus; adversus enim quotidianas mortes consistere non erat humano» potentia*. Hæc revera est humilitas ct animus minime alta spirans, vel superbiens. Nostra vero humilitas non est id est humilium rerum affectus, sed est rcuruvc^qxcaivn, id est, in verbis tantum consistens et lingua» humilitas.»

Quia fidelem mb existimavit, ponens me in ministerio — apostolati» et praedicationis Evangelii. liefer hæc verba ad *gratias ago, q. d.* Gratius ago Deo hoc nomine, quod fidelem me existimaverit, id est fidelem ino existimando, crediderit Evangelium, ut dixi vers, præced, et posuerit me in ejus ministerio; est ergo melalepsis talis, quali

(t) Digressio hæc a vers. liad 17 non celierai cum officiis qtre Paulus Timotheo in superioribus describit; sed quia praslanlim rallglonis Christi.uuB mentionem fecerat, obiter commemorat vocationem snatn, ct felicem o predicai, quod dignus ®=s»t habitus,'eui Christus lanium munus ductoris evangelici concrederet, quod non amplius essol Judæus, sed Christi Apostolus.

vulgo dicimus : Dominus meus fidelem, vel sufficientem me existimavit ct judicavit ad œconomiam suæ domus, id est credidit mihi oeconomiam suæ domus.

Hinc patet, «fidelem» hic non significare credentem , aut Christianum , ut vult Ambrosius et alii, sed qui fidus est et qui bona fide credita sibi negotia administrat.

Secundo, Hesselius ct alii exponunt : « fidelem me existimavit, » id est fecit. Sic *Philip.* ii dicitur Christus rapinam non esse arbitratus, id est non fecisse rapinam, juxta quosdam; verba enim llcbrieorum mentalia subindo pro realibus sumuntur, et contra, ul dixi *Can.* 3fi. Verum hic sensus videtur esse durior ac præter mentem Apostoli : esto a parte rei verum sit Deum prius fecisse Paulum fidelem, quam eum esse fidelem existimaret. Sed hoc non intendit hic Apostolus, tantum enim pro apostolato et credito sibi Evangelio gratias agit Deo.

An r»ntu* 'ad iatoliquii fide* lis?

Tertio, Theophylactus proprie accipiendo vertbum *existimavit,* sic explicat, dicens, quod Pallus præ Juda rejecto electus sil ad apostolatum ct prædicationem Evangeli!, ex eo evenisse, quod Deus meliorem et fideliorem Pauli indolem praeviderat ct praecognoverat, talemquc fore judicaverat; et quod Paulus pro hoc Dei judicio Deo gratias agat, sicut oeconomi gratias agunt dominis, quod sc fideles et industrios judicent, aptosque ad oeconomiam hoc ipso, quo illam illis credunt et committunt. Post hanc prævisioncm,judicium ct electionem Dei,inquit Theophylactus, Deus Paulo robur addidit, ut opus sibi creditum fideliter expleret et perficeret, ut scilicet intrepide ct efficaciter evangelizare!. Sed hic sensus aliquid pelagianismi sapit; nam, ut docet Augustinus *De Prccdist. Sanet.,* n, iu, xx, Deus Paulum et quemcumque alium non elegit ad gratiam, ac consequenter nec ad apostolatum (videtur enim Deus cum Panium vocavit ad fidem et gratiam, hoc ipso simul destinasse eum ct vocasse ad nposlolatum , ut colligitur Act. ix, 15), quia dignus ct fidéliserai; sed potius vocando et eligendo eum dignum et fidelem fecit. Fateor tamen potuisse Deum secundario ad naturales Pauli doles respicere, atque ob eas potius illum, quam alios cis carentes ad apostolatum eligere, v. g. ob id quod Paulus in lege peritus erat, quod acris ingenii, ferventis natur»,quod genorosæesset indolis: id enim indicare videtur Augustinus, lib. XXII *Contra Faust.,* Lxx. Ad similes agendi regeudique dotes respexisse Christum in S. Petro, dum eum toti præfocil Ecclesiæ, docet S. Thomas, Il II, *Quast.* CLXXXV, art. 3, ad 1 ; cl in corp, ad ex« in quolibet Episcopo deligendo respiciendum esso asseverat. Similia habet *Quast.* LXUI, art. 1 et 2, ubi et causam assignat. Verum prima et potissima causa, cur Paulum præ aliis elegerit, non tantum ad gratiam, sed etiam ad apostolatum , fuit liberalis Dei voluntas et specialis misericordia iu Paulum, non in alios. Unde illi apostolatum suum acceptum refert, et gratias agit hic Paulus.

13. Qui riucs blasphemes fui ; et persecutor, et v«*. M. contumeliosus .— Pro «contumeliosus» græce est ti€ywr¿í, quod, ut vertit Vatablus, *violentum* significat, qui vim infert aliumque opprimit ; S. Augustinus, *hom.* 25 inter 50, vertit, injuriorum; nimirum hoc est, quod ait Lucas *Actorum,* cap. IX: « Saulus adhuc spirans minarum et ccedis.» Paulus enim hic per gradationem peccatum suum exaggerat. Gradus *primus* est, quod Christum blasphemavcril et verbis maledixerit. *Secundus,* quod factis et rc ipsa persecutus sit. *Tertius,* quod vim attulerit et percusserit Christi fideles, conatusque sit Christianum nomen abolere.

St'D MISERICORDIAM DEI CONSECUTUS SOM, QUIAIGNORANS FECI IX INCREDULITATE. — GHEUe suis ni, id est, sed cl misericordiam , etc., *q. d.* Non solum veniam consecutus sum, sed etiam misericordiam, ut fierem Apostolus, quia per ignorantiam ex incredulitate oriam peccavi : nesciebam enim me Messiam persequi : zelo legis agebar, ac pro lege Mosis, quasi pro Dei lege pugnabam.

Dices : Apostolus se dicit misericordiam consecutum, quia ex ignorantia peccavit; ergo hoc ipsum quod peccaverit ex ignorantia, causa (hanc enim significat conjunctio causalis *quia)* fuit, cur Deus misertus sil Pauli eumque vocarit ad fidem ct gratiam : ergo primæ vocationis et primæ gratiæ, ac consequenter ipsius prædestinationis, potest ex parte hominis dari initium, imo et causa : quod tamen damnat Concilium Arausicanum, *Canon.* 5,6 et 7.

Pro responsione nota cum Ludovico Molina, l *part., Quast.* XXIII, art. 4, disp, i, membr. 12, licet prædestinationis ct consequenter primæ vocationis et gratiæ, nulla detur ratio, dispositio, meritum ex parte hominis cum homini obveniat ex mera Dei voluntate et misericordia; tamen subinde Deus in æterna sua prædestinatione ad circumstantias et usum liberi arbitrii pr evisum attendit; verbi gratia, hic in Paulo, ad qualitatem ignoranti®, quæ malum usum liberi arbitrii excusabat, respexit tanquam ad conditionem, non propter quam etiam tanquam causam congruentem Paulum vel prædestinaret, vel tam magnifice, et ad tam magna vocaret et eveheret (sic enim initium grati® et salutis esset ex bono usu liberi arbitrii , quod damnat Concilium Arausicanum et Ecclesia); sed attendit ct respexit Deus ad hanc Pauli ignorantiam tanquam ad conditionem sine qua non statuisset illum ita prædeslinare et tam magnifico vocare, puta si Paulus peccasset ex malitia.

lj- tur en- “ '(!U PlulOu

Ad argumentum ergo respondeo negando primam consequentiam, ac consequenter caderasquæ inde deducuntur. Ad consequenti» probationem respondeo, conjunctionem « quia » causam significare non directam et propriam, sed indirectam, ac tantum amoventem impedimenta : iguo-

ranfia enim purgavit ct amovit certam ct destinatam malitiam, quae est impedimentum divinae *vocationis* et gratiæ : Paulus enim peccans cx ignorantia, non quidem dignior, minus tamen indignus fuit venia, minusque impedivit Dei vocationem , quam si pcccassct cx malitia, uti fecerunt Scribæ aliique Judæi, inquit Thcophylactus.

Anfwrit ch >ii. in>»i /n nec.vii i^., i£u iJL- 1117

Addunt aliqui cum Gabriele Vasquez,hanc impedimenti amotionem proficisci ex gratia Christi, sive gratiam Christi præservasse Paulum ne peccaret cx malitia, itaque impediret Dei vocationem : Putant enim omne qualecumquc, etiamsi ncgativum tantum, vocationis initium, manarc cx gratia Christi ; sed nihil est, quod cogat cousquo ' extendere gratiam Christi: Concilia enim ct Patres, cum negant initium fidei et salutis esse cx nobis, loquuntur de initio proprie dicto, quod positive et proprie orditur et inchoat viam ad justitiam et salutem, ad eamque hominem disponit ct ducit; alioqui enim pari modo fateri cogemur, omnia opera moraliter bona, quæ faciunt infideles antequam fidem Christi suscipiant, esse cx gratia Christi, ac consequenter esse opera gratiæ, non natura:; cum Lamen Apostolus ad *Domai. n, et* cx eo Doctores omnes doceant, Gentes naturaliter, id est solis naturre viribus, mulla facere bona, quæ lex præscribit, uti sunt honorare parentes, justitiam colere, vitare homicidium, furtum, etc.

Pianori ‘ I' * 'nuau jccau

Moraliter hinc deduces, sanum consilium dandum peccatoribus etiam obstinatis, scilicet, ut si omnino peccata vitare nolint, aut ægre possint, saltem majora vitent ct minus pccceut : co enim sœpius et facilius a Deo illuminabuntur, quo minorem ponunt obicem. Id exemplis pluribus cx *Vilis Patrum* petitis, est facile confirmare.

Ven. u.

11. Super abundavit gratia Domisi rostri, cum FIDE ET DILECTIONE, QUÆ EST IN CHRISTO JESU. — Pro « supcrabuudavit, » græce est ún«?-).ráaat, id est 3upcrmulliplicata est, supercrevit, exuberavit, superabundavit. Ubi adverte primo, -rò id est *super,* significato comparationem ct præccllcntiam gratiæ præ incredulitate, blasphcmiis ct persen’’M «-utili, *q. d.* Magnus ego fui Christi et Ecclesiæ persecutor ct hostis, magnus peccator et blasphcmus; sed longe major fuit Dei gratia, quæ me ex lupo ovem, ex Saulo Paulum, cx persecutore prædicatorcm, ex blasphemo Apostolum effecit.

Addunt alii : *superabundant,* id est pluribus aliis beneficiis post commissum mihi Evangelium me prosecutus est Dominus, dum scilicctmihi dedit donum linguarum,prophetiæ, curationum, aliasque gratias. Verum non tam has gratias, quam gratiam justificationis ct reconciliationis cum Deo spectasse hic Paulum, patet ex versu sequenti ct præcedcnti. Totus enim abripitur in Dei clementiam, qua se tantum peccatorem in gratiam recepit. Prior ergo sensus est genuinus.

Nota *secundo :* Significat Paulus effectus gratiæ, cum addit, «cum fide et dilectione,» ubi fidem priori suæ incredulitati, dilectionem persecutioni ct crudelitati suæ opponit. Unde Vatablus vertit, *donavit mihi affatim Deus gratiam suam, ct fidem in Christum, et dilectionem erga sanctos,* Christianos scilicet, quos ante pertinaci et intcrnecino odio prosequebar et persequebar. Hinc ct Syrus vertit, *mulplicata est in me gratia Domini nostri, et fules, ct dilectio, quæ est Jeschua Meschicho.*

Aliter to fina, id est « cum fido ct dilectione, » exponit Chrysostomus, quasi vocula *cum* significet rationem medii, sive instrumenti, ut sit sensus : Hanc gratiam et hæc dona consecutus sum per fidem ct dilectionem. Prior sensus planior est ct simplicior.

Nota *tertio :* Verbum *superabundavit,* non tantum ad gratiam, sed etiam ad fidem et dilectionem referendum est, *q. d.* Cum gratia abunde in me effusa, superabundarunt pariter in ine effecta gratiæ, videlicet fides et dilectio : fuit cniin Paulo aspirata robustissima fides et ardentissima dilectio; qua quasi ignis totum orbem pervagatus omnes inflammavit et acçcndit.

Nota *quarto :* Vocat «fidem et dilectionem, quæ JMwét est in Christo,» *q. d.* Quam habeo per Christi gratiamet merita. Ita Chrysostomus, Theophylactus, OEcumenius, Primasius. *Secundo,* Vatablus, «in ur. Christo, » id est erga Christum ct Christianos. *Tertio,* ct magis genuine ad mentem ct phrasim Apostoli, fides ct dilectio in Christo, est fides ct dilectio Christiana, sive quæ propria est Christianorum, Christi filiorum, quæ divina, supernatural, coelestis ct spiritualis est dilectio : hauc enim opponit dilectioni naturali infidelium, quain vel natura, vel sanguinis, vel beneficiorum, vel studiorum et officiorum communio parit ac producit.

?«•»•

15. Fidelis sebmo , et omni acceptione dignus : quod Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos FACERE, QUORUM PRIMUS EGO SUM.— Dixerat Apostolus in sc superabandasse gratiam Dei, jam apto ordine subjungit eamdem gratiam patere et paratam esse omnibus peccatoribus, ut ita consoletur fideles, quibus similis gratia obtigit, et infideles excitet ad eamdem gratiam capessendam. Unde generalem proponit sententiam, quasi axioma et basim suæ pradicationis et Evangelii, quam Judaicis fabulis, de justitia legis operibus acquirenda opponit, dicens : « Fidelis sermo et omni acceptione dignus, quod Christus Jésus venit in hunc mundum peccatores salvos facere, » *q. d.* Christus solus est justificator et salvator, non Moses, non lex, non opera legis aut natura, *q. d.* Judæi jactant suam áiwíeyiw, id est traditionem et Cabalam, sed nugosam ct fabulosam : ego veram et certam «k Jcx.™, id est traditionem et Cabalam a Christo ipso acceptam vobis trado, scilicet quod Christus solus sit qui peccatores ct expiet et salvet. Si quis ergo cupit Cabalam, hanc

ut indubitatam acceptet. Cabala enim vetus fuit patrum traditio, qua olim a patribus sacra mysteria, maximo quæ do regno Christi erant, ore ad os per successionem tradebantur ; qure alius ab alio accipiebat. Undo Cabala hebraico idem est quod acceptio, id est accepta doctrina ct traditio, a radice *kibbel,* id est accepit. Cabala ergo vetus certa et indubitata fuit, quam Esdras rediens c Babylone, ct alii patres tradiderunt ; sed Cabala Judæorum reccntiorum fictilia est et Pharisaica.

Nota *primo :* Pro « fidelis » græce est tocoîˆ. Nonnulli, teste Hieronymo *ad Marcellam,* legerunt x?r<-çlt, id est, *humanus.* Ita legit Ambrosius et interpretatur sic : « humanus, » id est jucundus, gratus; et hoc consentit cum co quod sequitur, « ct omni acceptione dignus. » S. Augustinus legit quoque «humanus, » sed aliter explicat : ait enim hunc sermonem sic esse humanum ct divinum , sicut Christus est Deus et homo; maluisse vero Apostolum vocaro humanum, quam divinum, quia agebat de adventu Christi in carnem. « Si, inquit, ille homo dicitur humanus, qui in domo suscipit hominem, quam humanus est Deus, qui in scipso suscipit hominem? » Secutus est Augustinus significationem Lalinæ vocis *humanus :* nam Græcum nihil tale significat. Verum communiter Syrus, Græca, Latini et Græci legunt -«rò, id est fidelis, hoc est, fidus, certus, indubitatus, verax, fido dignus, non fabulosus, non inatæologus, ut ille Judæorum, vers. 4 ct 7. Sic Apoc. cap. xxi, vers. B, dicit S. Joannes : « Et dixit qui sedebat in throno, etc. Hæc verba fidelissima sunt, » id est certissima et verissima. E contrario *Jerem.* xv, 18, «aquæ infideles» vocantur, id est instabiles ct fallaces, quæ c fonte suo videntur perenniter fluxuræ, et tamen in œstate deficiunt, cum maxime iis indigent homines. Sic *Act.* xiii, 34, dicitur : «Dabo sancta David (id est sanctas ct munificas promissiones Dei Davidi factas : unde nostcr Interpres *Isaiæ* LV, 3, vertit, « misericordias David, » hoc est Davidi promissas) fidelia, » id est firma ct stabilia; respondet enim rô mçàç Hebræo ¡QX3 *nccman,* vel potius OX3 *ncum.* Sic enim Prophet®, ubi certum oraculum depromunt, ut a se dicendis fidem et attentionem concilient, premitterc aut subdere solent : *Ncum Adonai,* hoc est, dicit Dominus, vel potius, dictum Domini. *Ncum* enim non cst verbum preteritimi : sic enim dicendum esset *naam;* sed participium est, aut potius nomen. Rursum, *ncum* non significat simplex aut quodlibet dictum, sed certum et indubitatum, cerlaquo fide credendum, ut idem sit, quod oraculum. Hinc Apostolus apte Hebraeum neum vertit, kiçôç 4 >¿p;, hoc est, fidus et certus sermo. Unde sicut Prophet®, sic ct Paulus hæc verba, cum dicturus est rem certam et indubitatam, solet premittero vel subjicere, uti *ad Titum* m, 7 el 8, velut asseveratione confirmans id quod dixit aut dicturus est. Unde apte Forerius et alii illud *Isaac* i, 24, «Propter hoc, ait Dominus Deus exercituum» (ubi pro *ait,* hebraice est *neum)* vertunt, *idcirco fidelis sermo Jchota Sabaoth.*

FidtUt lennoro- “tnr,“r duLititui.

Quid nebrxum ■oon?

Numen estoracatnm.

Nota *secundo :* «Omni acceptione dignus, » id est omni studio ct gratiarum actione acceptandus; dignus qucin omnibus modis acceptemus et amplectamur. Grecum enim, *ink*® significat non tantum acceptionem, sive acceptationem, sed etiam approbationem. Unde verti hic potest, «fidelis sermo, ct omni approbatione dignus.» Adverte hic, hoc epithetum apte respondet priori ; ex co enim quod sermo sit certus, verax, adcoque sit oraculum, sequilurcum omni modo esse acceptandum ct amplectendum. Alludit Apostolus ad verba Hebrea OX3 *neum,* et poXH *heemin,* quæ Comi»-uti litteras habent easdem, sed transpositas (ex *naam* enim fit *aman,* si litteram n transponas: *aman* autem est radix verbi *heemin),* ita significa- Mmimm tione sibi invicem respondent : nam sicut verbum t"l3 “ ncum significat certe ct indubitate loqui, veritatem ipsam dicere certo et infallibiliter, id quod et «tJe- est solius Dei loquentis, item Prophetarum et Apostolorum certo verbum Dei proloquentium, quique a Deo immediate vocali testimonium habent, quod errare non possint ; adeoque siculi ncum proprie significat ipsum Dei verbum, et primæ veritatis oraculum, ita rursum verbum *heemin* significat fidem certo adhibere illi verbo Dei quasi oraculo, iliique credere et acquiescere firmitate quadam et certitudine divina ac supernaturali , quæ omnem opinionis, scienti®, auctoritatis et sensationis human® cerliludincmlonge superat. Hæc ergo duo verba Hebrea *neum* ct *heemin* correlativa sunt et sibi mutuo respondent; et siculi neum est verum certo et infallibiliter dicentis, ita *heemin* est certo credentis et fide indubitata (quæ inde dicitur H332X emuna) apprehendentis et amplecIcntis tò *neum,* id est oraculum. Eodem modo respondent hic sibi invicem hæc duo : « Fidelis sermo et omni acceptione dignus, » *q. d.* Est neum, cui oportet *heemin,* id est credere ; vel est neum, dignum *coi emuna,* hoc est oraculum fidum, dignum omni fide et fidei amplexu. Ex eo enim quod sermo sit fidus cl infallibilis, sequitur cum omni acceptione esse amplectendum, tum ulnis fidei, tum consequenter ulnis spei, invocationis, dilectionis et gratiarum actionis , ut scilicet ejus participes fiamus, et participes facti, gratias pro tanto dono quas par est, Deo agamus.

Nota *tertio :* « Fidelis sermo et omni acceptione dignus, » est is, qui sequitur, scilicet, « quod Jésus Christus venit in hunc mundum peccatores salvos facere. » Ubi *primo,* contra Judæos significat legem, et legis cæremonias inefficaces esso ad salutem ; illam enim attulit Christus : imo propter eam ailerendam, ad nos descendit e cœlo. *Secundo,* significat finem incarnationis et totius œconomiæ Christi in carne fuisse, ut peccatum aboleret, ct peccatores salvaret. « Non veni, inquit, JiallA.cap. u , vocaro

justos, sed peccatores ad pœniteutiam ; et non est opus valentibus medico, sed male habentibus.» Tolle morbos, tolle vulnera, nec opus erit medico : tolle similiter peccala, non erit opus Christo. Hinc *tertio,* discimus enormitatem peccati («magnus, inquit Augustinus, serra. 9 *De Verbis Apostoli,* de coelo venit medicus, quia magnus per totum orbem terne jacebat ægrotos»); ac consequenter omni ope enitendum esse, ut e peccato, quod tantum est malum, emergamus, ne Christus nobis frustra venisse videatur. « Cum audis, inquit Augustinus supra, Christum venisse in hunc mundum ut peccatores salvos faceret, noli dormire in dulci strato peccati, sed audi Paulum dicentem : Surge, qui dormis, ct illuminabit te Christus, » *Quarto,* discimus iramensam Christi clementiam ct charitatem, qua peccatores etiam so persequentes (qualis erat paulus) insequitur, convertit et salvat. Audi s- Augustinum loco citato : « Homines desperate ægrotabant, et ipsa aegritudine qua mentes perdiderant, etiam medicum cædcbant, quin et occidebant. Ille autem etiam cum occideretur, medicus erat, vapulabat ct curabat ; patiebatur phreneticum, nec deserebat ægrotum; tenebatur, alligabatur, percutiebatur, irridebatur, suspendebatur, et medicus erat. Agnoscis phreneticos, agnosce et medicum : Pater, ignosce illis, quia nesciunt quid faciunt. Illi perdita mento servierant, et medici sanguinem sarviendo fundebant; ille autem etiam dc ipso sanguine suo axrotis medicamenta faciebat. »

Min Çtrùll ti qaM ir-ini- ,'irlllPr'u' Mi -pie p-í'tó-

Ani-nm A;I p«k>n iomoii- r h.T-

Qiorcm PBiMis ego sum. — Fabulati sunt quidam hæretici, teste Sancto Thoma hic, animam Ad® Pr'u'i hominis et peccatoris, in Paulum fuisse transfusam, ideoque Paulum fuisse peccа- (orcm : sed hoc est Pythagoricum delirium. Primuni ergo se dicit, non tempore, sed culparum magnitudine, quia princeps fuerat persecutorum Christi, ait Anselmas; ergo « primus,» id est maximus et pessimus. Iti Augustinus, serra. 9 *De Verbis Apostoli* : « Nemo enim, inquit, acrior Paulo inter persecutores, nemo ergo prior inter peccatores. » Idem tn *Psalm.* lxx : « Quid ergo, inquit , est primus? antecedens omnes non tempore, sed magnitudine. » Vide quam se humiliet Paulus. Primus, inquit, sum, id est, ut Theophylactus cl UEcumenius explicant, in immensum peccavi, et ad omne malitia* genus perveni, hinc indigui muni Dei misericordia et universa ejus clementia, non parte aliqua, quemadmodum ii qui ex parte tantum peccarunt. « Humilitas ista, ait Ambrosius, non ad diminutionem ejus proficit, wd ad gloriam; et hæc accusabo ejus est, laus vero Salvatoris. »

Quomodo vere potuit sentire et dicere Apostolus se peccatorum esse primum, id <-t maximum, cum scirei Judam, Caipham, Herodem aliosque plurimos gravius longe peccasse?

Respondet I).Thomas et insinuat Ambrosius, non vello dicere Apostolum so osso omnium omnino peccatorum primum ; sed respectu tantum Judæorum illorum, qui a Pilato Christum crucifigi postularunt, ac postea a Petro et Apostolis conversi, et pernitentes gratiam et salutem adepti sunt. Sed hi restringunt nimis verba Apostoli, cum Apostolus ea non restringat, sed generaliter loquatur de omnibus peccatoribus, quos, ut premisit, Christus venit salvos facere; atqui Christus non solos illos Judaeos, scii ct oinnes omnino homines et peccatores venit salvos facere : ergo omnium omnino peccatorum se primum esse dicit Apostolus.

Respondeo ergo, Apostolum bene illustratum Spiritu Sancto agnovisse gravitatem suorum peccatorum, ct in eam ex vera humilitate omnes mentis oculos intendisse; aliorum vero peccata non ita considerasse et inspexisse, quin dc quolibet presumerei meliora, vel quod plures haberet causas ipsum excusantes ct peccati gravitatem minuentes : sicut qui gravi dentium, capitis, vel oculorum dolore laborat, dicit nullum dolorem hoc esse majorem, sed suum omnium esse maximum, quia scilicet suum sentit per experientiam, aliorum vero dolores tantum considerat per speculationem, itaque suus sibi dolor videtur, et revera in suo sensu maximus est : ita Pauli peccatum ipsi in suo sensu videbatur esse maximum.

Sic ct S. Franciscus solebat dicere se peccatorum esse maximum ; et rogatus quomodo id vere dicere posset, respondit : Si Deus maximo latroni illam gratiam fecisset, quam mihi, is multo melius ea usus fuisset, sancliorque quam ego evasisset, *q. d.* Si, seclusa gratia, me considero, video in me tantam infirmitatem et proclivitatem ad malum, quantam in nullo alio video, ac proinde puto me maximum futurum fuisse, ac fore peccatorem, ni Deus infirmitatem meam sua gratia roborasset, ac indies roboraret.

Dices : Ignorantia Paulum excusabat.

Respondeo : Non excusabat, sed minuebat tantum peccatum; erat enim vincibilis, ac consequenter culpabilis : poterat enim et debebat Apostolus ex Scripturis, quarum peritus erat, cx tot Christi miraculis, ex tanta sanctitate vita, et doctrinae tot Christianorum, et sacerdotum Christo credentium, agnoscere Christum esse Messiam mundi redemptorem. Peccatum autem Pauli in se maximum erat, persequi scilicet Christum Deum ct hominem ; considerabat ergo suam obstinationem Paulus, qua pro judaismo pugnans, Christum Deum cl hominem, ejusquo Ecclesiam impugnaverat adeo pertinaciter, ut, si potuisset, voluisset eam funditus evertere ct interimere, et ad hanc rem cœteris se ducem praebuerat ; atque hoc peccatum suum ita ei grave videbatur, ut aliorum peccata, in quæ leviter tantum ct generatim intendebat, viderentur ei

essp leviora. Considerabat enim peccatum suum in se, ignorantiam vero suam (diasque circumstantias minuentes peccatum non considerabat.

Qtio wo- Vide dicta *Philipp,* ii, 3. SiqSalomon, Prov. xxx, 2 :
w SJo-« Stultissimus, inquit, sum virorum, » id est mihi esse videor : dum scilicet rae, ac mea quæ
iiulii-ji- ex meipso babeo, seclusa Dei illuminatione
'specto, dum sapienti® meæ parvitatem intime perpendo ac penetro, eamque tum cum mea ignorantia, tum cum divina sapientia comparo ; videor mihi esso ignorantissimus, adcoque esso abyssus ignorantia; et slultitim, quodque cæten, quorum ita mihi perspecta non est ignorantia, longe sint me sapientiores, præsertim in sapientia practica, atque in cognitione sui et Dei. Unde putant Ilebræi Salomonem suæ idololatriæ ct peccatorum conscium pœnitentera hæc dixisse, licet os refellat Lyranus, qui cura Abulensi sentit Salomonem impoenitentem mansisse, ac esso damnatum ; de quo alias. Summa, hisce verbis docere nos vult Salomon, sapientiam veram maximo sitam esse in cognitione sui, suæque miseriæ et insipientiis, atque humili de seipso

Sflcratrs sensu et œstimatione. Sic Socrates rogatus quid
dkelatso sc¡ret, respondit : « Hoc unum scio, quod nihil
tinnmfci. sc*°- ” *,no ^*us *dpin rogatus, idem respondit,
re.qnod additque se ne hoc quidem (quod scilicet nihil
dihil sci- sciret) scire.
ret.

Quieres *secundo*, quomodo Paulus dicat : ‹t Quorum primus ego sum; » sciebat enim sibi jam condonatum esse hoc peccatum.

Respondeo, a sura, » id est fui. *Secundo* et

Paulas simplicius, Paulus hic se considerat quasi in pu-
lunitur ris naturalibus constitutum, seclusa gratia : sic
<P « eu*in Pccca*or eral› fuissctque in peccato per-
qmsi qmui mansurus, et nullo modo mutandus , imo longe
eonuitu- ribadirne gravius peccaturus : humilis enim est,
h.< nitn- considerare cl despicere se ob ea quæ habet a
nlflms, se : nam ea quæ babel n Deo non sua sunt, sed
irclnra Dei, Deoquc eorum laus ct gloria debetur. Sic
gratia. S. Augustinus, lib. Il *Couf.* vu : « Domine, inquit, grati® tu® deputo, quæcuinque non feci mala.» Et infra : « Omnia mihi dimissa esse fateor, ct quæ mea sponte feci mala, cl qua; te duco non feci. » Diserte vero in prologo devita Christiana : «Ut ego, inquit, peccator primus et ultimus, insipicnliorquo oæteris, et imperitior universis, te ut sanctitatis et justitiœ viam pergas, crebrioribus audeam litteris admonere , non meæ propri® juslili® fiducia, non sapienti® peritia, non scienti® gloria, sed sola quam secundum Deum animo ac mente concepi, charitalis tu® causa compellit. » Sic Socrates a quodam Physiologo notatus cx naturali complexione, quod esset hiconlinons ct fur; cum astantes, qui Socratis probitatem noverant, Physiologi judicium riderent, respondit Socrates : Non est mentitus; sum enim natura talis, sed me contineo.

Moralitor, quisque consideret se et sua peccata,
Hu&uu nón aliena, dicatque ; Prunus peccatorum ego sum ; agnoscat et deprædicet Dei in se cleorcn- «t c-mU
tiam ; humiliet se, ita tamen , ut anxie so non discruciet. Unde S. Bernardus, serra. 3 in *festo* prlkrt-
SS. *Apostolorum Petri et Pauli :* « In Paulo, in- f
quit, dicente , Fidelis sermo et omni acceptione cns^ “
dignus, quoniam Dominus Jesu venit peccatores salvos facere, quorum primus ego sum; hoc consolationis et fiducira accipite, fratres, ut ad Dominum jam conversos non nimis cruciet prrateritorum conscientia peccatorum, sed tantum humiliet vos, sicut et ipsum. Ego sum, inquit, mininius Apostolorum, qui non sum dignus vocari Apostolus, quia persecutus sura Ecclesiam Dei. Misericordiam etiam consecutus est Petras, qui non ignorans, sed apertos habens oculos peccavit. » Et infra: ‹ Quid enim? peccasti in sraculo? numquidamplius Paulo? Quod si in ipsa Religione, numquid plus Petro? Attamen illi in toto corde poenitentiam agentes, non modo salutem, sed et sanctitatem consecuti sunt. Et tu ergo fac similiter, quoniam propter te Scriptura eos vocat viros misericordi®, utique propter multam misericordiam, quam consequi meruerunt. »

16. Ut in me phimo ostenderet Christes Jesus Ver», ia. **OMNEM PATIENTIAM AD INFORMATIONEM EORUM. QCI CREDITURI SI NT ILLI, IN VITAM ÍTERNAM.** — Nota : Tò *primo* nomen est, non adverbium; Græce enim est id est primo et præcipuo, scilicet peccatore. Pulchro Theodoretus : « Quemadmodum, inquit, medicus cum in una domo multi simul ægrotant, et omnes de salute desperant, si unum pessime affectum acceperit, ct datis ei medicamentis ad perfectissimam sanitatem deduxerit, facit, ut alii omnes bono sint animo, ac fiduciam concipiant : ita Dominus Christus, auiinarum medicus , cum factus esset homo pro salute peccatorum, me qui eram iniquissimus et omnium sceleratissimus, non solum a prioribus liberavit maculis, sed maximis etiam donis obruit, omnibus hominibus per me ostendens suam patientiam et clementiam, ut nemo eorum, qui maxima scelera perpetraverint, ad me respiciens, de salute desperet (1). »

Nola *secundo* : Pro «omnem patientiam,» præco est naw id est omnem longanimitatem; « omnem, » id est totam et perfectam : ponitur enim nomen collectivum universale, pro toto quanto; perfecta enim et illustris fuit Dei longanimitas, qua furentem contra se Paulum Uo.nnitain diu sustinuit, quem unico ictu oculi per- «n|UjDJ
dece poterat et fulmine afilare. Ambrosius pro Jr
hoc uno verbo, duo posuit, « magnanimitatem et patientiam. » Magnamini enim est esse longanimem, patientem et mansuetum : sicut et contrario pusilli est animi, injuriis commoveri, turbari, velleque se vindicare.

Hinc pulchreS. Gregorius, XXXI Moral., cap. x,

(1) Ailloli : « Iume primo, » id est, in ma prius quam iu ahis, scilicet a ine convertendis.

explicans ilia verba Jobi : « Numquid volet rhinoceros servire tibi ? » caque mystico applicans S. Paulo : « Rhinoceros, inquit, qui et monoceros, tinte est fortitudinis ct feritatis, ut nulla venantium arte capiatur. Sed, ut Physici (inter quos est Isidorus, lib. XII *Etymol.,* cap. n, et Pierius in hieroglyphico Rhinocerotis, qui eum Halicornem vocat) asserunt, virgo ei puella proponitur, quæ venienti sinum aperit, in quo ille, omni ferocitate deposita, caput deponit, sicque soporatus vehit inermis, capitur. Pari enim modo, caro illa virginea Christi Paulum spirantem minarum et cædis domare, placare, capere, totumque sibi devincire potuit, dum ei totum sinum misericordi® su® expandit. »

Byp0'l-nbÌT Nota *tertio :* Pro « ad informationem,» Ambrosius *exemPlum* › Græce enim est fwcrviruate,

Da kit p»uhu. q«æ significat vivum exemplar el imaginem, qua res picnc expressa subjicitur oculis, *q. d.* Misertus esi mei Deus, ut in me quasi in primo et maximo peccatore, daret vivum exemplar ct hypotyposin divin® su® clementi® et longanimitatis; ut in me manifestissime cernerent homines, Deum omnes peccatores velle salvos fieri, eosque ad se vocare, ct tantum non cogere, ac facillime eis offensas, quamvis gravissimas, condonare. Itaque meo exemplo informavit et excitavit omnes, qui futuris sæculis Christo crediturі sunt, ad obtinendam vitam æternam; ut per peenitentiam audeat quisque eorum speraro veniam a Christo, ad cumque pro ea supplex confugiat. Mire enim homines excitant exempla Sanctorum. « Sagittaveras, inquit Augustinus, lib. IX *Confess.,* cap. n, tu, Domine, cor meum cbaritate tua, ct gestabam verba tua transfixa visceribus, et exempla servorum tuorum, quos de nigris lucidos, et de mortuis vivos feceras, congesta in sinum cogitationis bostr® urebant ct consumebant teporem. »

Peccato. Moraliter Chrysoslomus, hom. 2 *in Psalm,* v : Tr>di*S' imP'us 65» toquit, cogita publicanum; si , immundus es, attendo meretricem ; si homicida i» te-es, perspice latronem; si iniquus es, cogita blasphcmum, considera Paulum prius persecutorem , postea annuntiatorem. Nolo mihi dicas : Blasphemus sum. Nolo dicas: Persecutor sum, immundus sum. Habes omnium ostensiones, in quem volueris portum confugito : vis in novum? vis in veterem? In veteri David, in novo Paulus. » Et infra : « Quid est peccatum ad Domini misericordiam? Tela arane®, qu® vento flante nusquam comparet. »

Et ex S. Augustino, serm. 9 De *Verbis Apostoli,* Ansclmus hic : a Si Saulus sanatus est, ego quare despero ? Si a tanto medico tam desperatus æger sanatus est, ego vulneribus meis illas manus non aptabo? ad illas manus non festinabo? Ut hoc dicerent homines, ideo factus est Saulus ex persecutore Apostolus : quia cum venit medicus volens sibi famam comparare, infirmum quærit aliquem desperatum, el ipsum sanat ; et, sl pauperrimum inveniat, non ibi quærit mercedem, sed commendat artem : ita et Christus potentiam specialis medicin® spiritualis su® ostendit in Saulo, ut omnes deinceps nossent eum sanaro posse cunctas infirmitates omnium confugientium ad se. »

17. Regi sæculorum immortali, invisibili, soli Deo, honor et gloria insæcula sæculorum. Amen. — Apostolus hie more suo post commemoratum remissionis peccatorum, ct redemptionis Christi beneficium, assurgit a Christo homine, et erumpit in laudem et doxologiam Dei Patris, ut vult Ambrosius ; vel potius, ut Theodoretus et Anselmus, totius Sanclissimre Trinitatis, qu® per Christum hoc donum remissionis hominibus contulit, ac omnibus sæculis confert ct conferet. Ven. 17,

Nota : « Rex sœculorum » est proprium Dei attributum, significans quod Deus est primum et æternumens, ac consequenter rex, auctor, ordinator, distributor, moderator et dominus omnium sæculorum, hoc est, et ætcrnrtatis suæ, et ævi, sive æviternæ vitæ angelorum ct temporum nostrorum : hæc enim omnia manant a Dei ælernitate. Unde pulchre et divine S. Dionysius, *De Divin, nominib.,* cap. v, vu ct x, hunc locum explicans, « Ex eo, inquit, quia est (Deus æternus Rex sæculorum), sæculum est, essentia, et ens, ct tempus, et generatio, ct quod generatur, et quod quomodocumque subsistit. » Omne enim esse temporaneum manat al) esse æterno ct perpetuo, quod est in Deo Rege sæculorum. ‹¢ Et idcirco, ait Dionysius, Deus dicitur Rex sæculorum , nipote in quo ct circa quem totum esse ct cns subsislcnsquc verselur. » Unde pro *sæculorum,* græce est dòw : aiòv autem significat *primo,* ælernitatcm Dei ; *secundo,* ævum angelorum; *tertio,* ævum et duralioncm hominum. Æternitas cnim, quæ duralio est ncclincm, ncc principium habens, soli Deo competit : ævilernitas vero, quæ principium habet, ct catcnus convenit cum tempore nostro, sed caret fine, ct catcnus participat aliquid æternitatis divin®, angelis tribuitur et animæ rationali, llinc, ut ait Aristoteles, Lib. I *De Cœlo,* cap. ix, dicitur a&v affò tcû «i cRai, id est, ex co quod semper sit. Forte voluit Apostolus perstringere fictos æones Valentini, ct his opponere Deum verum Dominum æonum omnium. D*»» qil0 fr Q-taT

Nota *secundo* : Pro « immortali, » græce est àcpôàpTw, hoc est, *incorruptibili,* ut habet Syrus , ct Augustinus, lib. Il *De Actis cum Felice Manicherò,* cap. vii. Porro « immortali, » vel incorruptibili, idem est quod immutabili, *q. d.* In Dcum non cadit corruptio, ncc mors, nec interitus, ac consequenter ncc mutatio ulla : nam omnis mutatio, ait Ansclmus, mors quædam est rei, quæ mutatur et desinit esse quod fuit. Sed potius Deus est immortalis, incorruptibilis, immutabilis, ac consequenter æternus : incorruptio cnim ct iin- immote liUs 041X51

teraiu. mortalitas est ratio, ct quasi causa æternitatls.

Nota *tertio :* Addit «invisibili,» quia naturaliter nec corporis, ncc mentis oculis, ncc ullis nature viribus Deus videri potest : sed ut quis videat Deum , supernatural! lumine gloriæ opus habet, uti patet in Beatis.

Onid -ré hZJ^o? Nota *quarto :* Dicit « soli Deo, » id est qui solus cst j)eus : Deus enim unus est, ac consequenter hic solus est Deus. S. Ambrosius qui hoc ad Patrem refert, docet Patrem vocari solum Deum, non quod Filius et Spiritus Sanctus non sint Deus, sed quia Pater est fons ct principium deitatis, puta Filii et Spiritus Sancti. Adde, ut docet D. Thomas et Theologi, voces exclusivas additas nominibus essentialibus Dei ct attributorum ejus, cum attribuuntur uni personæ, non excludere alias personas divinas, sed tantum alias res, quæ divinam essentiam non habent, sed aliam ab ea diversam ct creatam. Verum, ut dixi, cum Thcodorelo melius hæc non soli Patri, sed toti Sanctissimo Trinitati tribuas. Græca addunt ui™ acoû Oiû, id est soli sapienti Deo : et ita legunt Chrysoslomus, Theophylactus, Œcumenius ct aliiGræci præterTheodoretum. Dicitur Deus solus sapiens per so et per suam essentiam, quippe sapientiam suam in omnes et angelos et homines, quasi fons derivat ; omnem enim suam sapientiam homines ct angeli non habent ex se, sed a Deo. Sic solus Deus dicitur bonus * supple per essentiam, *Luca:* xvui, 19.

Qu® glo- «i* soli ^tur? Nota *quinto :* « Soli Deo sit honor et gloria, n scilicet divina et latriæ, quæ Deo vero debetur, ^ou Mgcl*5 › nou ¡dolis, non diis gentium, sed soli Deo vero tribuatur honor el gloria divinitatis , ut omnes angeli ct homines, el maxime ego Paulus, ob tantam Dei in peccatores, et in me primum et maximum peccatorem clementiam , qua me hoc Cliristi et gratiæ sæculo nosci fecit, rebellem ad se traxit,ct pene coegit, peccata dimisit, justificavit, imo Apostolum fecit, semper cum celebrent, adorent, glorificent tum mente ct voce, tum etiam sancta conversatione et vita. Qua do re vide hic Chrysoslomum in morali *hom.* 4.

Pio S. Bernardus, serm. 83 *in Cant.,* docet hunc Dei honorem debere meile amoris condiri, ab coque oriri ut Deo perplaceat. « Exigit, ait, Deus timeri ut dominus, honorari ut pater, ut sponsus amari. Quid in his præstat, quid eminet? nempe amor. Absque hoc ct timor pœnain habet, el honor non habet gratiam. Servilis enim timor, quamdiu ab amore non manumittitur. Et qui do amoro non venit honor, non honor, sed adulatio est. Et quidem soli Deo honor ct gloria. Sed horum neutrum acceptabit Deus, si meile amoris condita non fuerint. Is per se sufficit, per se placet, el propter se. Ipse meritum, ipse premium sibi est nmor, prætcr se non requirit causam , non fructum. Fructus ejus, usus ejus. Amo quia amo, amo ul uiucm. Magua res amor, si tamcn ad suum recurrat principium, si sure origini redditus , si refusus suo fonti semper ex eo sumat jugiter unde fluat. Solus est amor ex omnibus anima: motibus, sensibus atque effectibus, in quo potest creatura, etsi non ex æquo, respondere auctori, vel dc simili mutuum rependere vicem. »

18. tlOC PRÆCEPTUM COMMENDO TIBI, FILI TIJIO- V-n. 14. HIEB , SECUNDUM IR.ECEDEXTLS IX TE PROPHETIAS , CT militeS ix illis boxasi siiLiTiAM. — Chrysoslomus, Qnrir*» Ambrosius , Theophylactus a hoc præceptum » referunt ad sequentia, *q. d.* Præcipio tibi, o Timothee, ul scilicet secundum precedentes de te prophetias milites bonam militiam. Verum, pro *ut,* Grece non est in, sed i»*, quod magis causam finalem, quam objectum significat; quanquam Apostolus has ct similes particulas sæpe confundit , ct pro iisdem sumit.

Secundo, alii referunt ad proxime præcedentia, *q. d.* Præcipio tibi ut predices Christum venisse, ut peccatores salvos faceret.

Tertio, alii referunt ad omnia præcedentia, *q. d. n* Hoc præceptum,» id est hanc doctrinam, quam ab initio capitis hucusque tibi tradidi, tibi commendo.

Quarto et optime, Theodoretus censet Apostolum , post digressionem, qua de vocatione sua et gratia Dei gratias egit, redire ad ea quæ initio capitis Timotheo commendavit, ut scilicet denuntiaret quibusdam ne aliter docerent. Ubi pro *denuntiares,* grace est idem verbum «prffOûnn, a quo hoc loco præceptum vocat iwqarppiMw. Hoc enim est primum Episcopi munus, resistere videlicet pseudoapostolis, et sanam fidem tueri ac praedicare. Unde hæc verba pene eadem sunt cum illis, quæ inilio capitis post denuntiationem jam dictam subjungit ; ibi enim ait : « Finis autem præcepti est charitas de corde puro, el conscientia bona, et fide non ficta. » Pro quo hic iisdem pene verbis dicit : « Præceptum tibi commendo , ut milites bonam militiam, habens fidem et bonam conscientiam. »

SECUNDUM PRÆCEDEXTES IX TE (id CSt,Ut SyrUS, Qailra. super te, de te : Græce enim est *m* ‹n, quod respondet Hebreo “¡'b/ *alecha)* prophetias. — Vatablus per *prophetias* inteUigit doctrinam, sive munus docendi Timotheo creditum, *q. d.* Vide, o Timothee, ut in hoc innuere quod a Deo accepisti , te fortiter et strenue geras instar militis. t.Tdk t ¡- r.nth«o or'^ a*

Secundo, alii per *prophetias* accipiunt varia charismata Spiritus Sancti, quæ in Timotheo erant, inter quæ erat etiam proprii nominis prophetia, *q. d.* Paulus : Præcipio tibi ut ita milites, sicut dona Spiritus Sancti libi concessa requirunt.

Tertio et melius, Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus, Œcumenius ct alii proprie per *prophetias* accipiunt revelationes, *q. d.* Hoc præceptum jam explicatum libi, o Timothee, commendo, ut, sicut Dei revelatione et spiritu prophetiæ admonitus te Episcopum Epkesi ordinavi,

itajuxtacamdem prophetiam nunc milites, illiquo respondeas, ostendasque veram fuisse de te prophetiam.

Epitropi tilde notant Chrysostomus et Theophylactus, *n primitiva Ecclesia Episcopos et Apostolos seligi prr *Aut-* et ordinari solitos per prophetiam, revelationem ct designationem Dei. Sic *Act.* xiii, 2, dixit Spiritus Sanctus : « Segregate mihi Saulum et Barnabam. n Sic Eusebius, lib. VI *Hiator.,* cap. xxv, refert in electione Fabiani Pontificis columbam e cado in cum delapsam. Sic S. Gregorius collimare ignore sibi incubantis indicio deprehensus et designatus est Pontifex. Sic magnus ille Athanasius divinitus declaratus fuit B. Alexandro, Episcopo Alexandrino morienti, quod sibi in episcopatu esset successurus. Unde cum A'hanasius timens, et fugiens episcopatum, Alexandria secessisset, Alexander in morte identidem inclamans Athanasium, tandem in has voces erupit: « Allumasi, inquit, putas rc posse effugere, non tamen effugies. » Testis est Apollinarius apud Sozomenum, lib. It, cap. XVI. Sic S. Nicolaus, Ambrosius, Alexander Carbonarius divino indicio vocali et ordinali sunt Episcopi. Idem de Timotheo hic asserit Paulus.

Addit *quarto,* Magallianus per *prophetias* posse accipi prædictiones, conjecturas et bona omina quibus Christiani omnes optima qureque dc Timotheo, cum ordinaretur Episcopus, ex vitæ ejus antcactre sanctitate ominabantur, prodicentes, non dubitare se, quin fideliter, constanter ct egregie munere episcopali perfungeretur. Sic S. Ambrosius pueri, deinde populi totius, voce acclamatus Episcopus, per prophetiam Episcopus factus est ; vox enim populi, vox Dei.

Ut milites in illis bonam militiam. — « In illis,» id est per illas prophetias, hoc est, per Spiritum donatorem propbetiœ. *Secundo* et melius, (JEcuinenius et alii, « in illis, » id est secundum illas, ut scilicet illis prophetiis de te factis respondeas.

Nota, Christianum esse militem Christi quasi ducis et capitanti sui, quia tota vita sub vexillo crucis pugnare debet cum vitiis ct concupiscentiis ac dæmouibus, *Roman.* vn, 23; *Galat.* vm, 17; *Job* vu, 1 ; ctChristus, *Alalth.* xi, 12 : «Regnum, inquit, coelorum vim patitur, et violenti rapiunt illud. »

Pulchre bellum hoc describit S. Augustinus, XXII De Croît., uni. Hujus mililiæ armaci panopliam describit Apostolus, *Ephes,* vi, 13, ejusque stipendium est vita reterna, Rom. vi, 23.

Seneca, epist. 37 ad *Lucilium,* eum horiatur ad virtutem, sumptis a re militari verbis ; « Promisisti, inquit, virum bonum id est virum fortem et bellicosum), sacramento ligatus es. » Hoc euim duci promittebant milites, dum auctorabantur. Quod si sponsionis obliti ignave se gererent, non viri, sed feminre per probrum appellabantur , uti Bnnduica, Britannorum regina apud Dionem, Lib. LXH, Neronem effeminatum vocat Neronidem. Idem sibi dicat Christianus : In baptismo auctoratus es milcsChrisli, virum te fore spopondisti, virum ergo te probo, quasi miles viriliter contra carnem et mundum decerla. I

Verum Episcopi, Pastores ct Doctores, ut docet 0«* ▮» hic Apostolus, peculiariter sunt et dicuntur milites Christi. Pro quo nola: Militia per catachresin Hebraeis omnem famulatum significat. Hine ungeli, cceli, sidera, omnesquo creatura) vocantur IAU“ Dei milites, indeque dicitur Deus Sabaoth, id est exercituum ; estque Sabaoth unum ex decem nòminibus Dei, teste Hieronymo *ad Marceli.* Magis proprie (amen Levita) et sacerdotes dicebantur milites Dei. Unde *Numer.* tv, 30, Levitai dicuntur exire in militiam tabernaculi, quia in tabernaculo .reque ac milites in castris suo ordine et sta- ,¡ millia tionibus excubabant, Deoque quasi duci suo deserviebant. Hinc mulieres in tabernaculo eommorantes, ejusque ministerio addictae, vocantur templi milites, *Exodi* xxxvm, 8, ubi dicitur : « Fecit ct labrum rencum cum basi sua dc speculis mulierum, quæ excubabant in ostio tabernaculi :» ubi pro *qua excubabant,* hebraico est nstfnxZJï *tsobcot ascer tsabcu,* id est « mulierum militantium, » quæ militabant in ostio tabernaculi. Eodem modo vocantur I *Rcq.* n, 22. Ad hos ergo Levitas ct sacerdotes templi milites alludens Paulus, Timotheum aliosque Episcopos et Pastores vocat milites Ecclesia* : hi enim non tantum ut veteres Lcvitæ in templo excubant et Deo deserviunt, sed etiam quasi duces ad bellum cum haereticis, vitiis ct diemonibus ineundum, alios fideles incitant, antecedunt et defendunt, ideoquo maximum hostium impetum sustinent. Atque in Miittta primitiva Ecclesia id inaxime verum ct clarum erat, quando Judrei, Gentiles, Imperatores et lue- «otn retici in Ecclesiam omnibus viribus el armis in- ho»te* nsurgebant, ut eam opprimerent; quam ut defenderent Apostoli, aliique praecones, ad mortem et martyrium usque contra eos decertarunt. Sic postea immortalis Athanasius pene solus contra orbem fere universum Arianum per 16 annos heroice depugnavit et triumphavit.

Unde moraliter Chrysostomus : « Milita, inquit, Mnralibonam militiam ; est enim et militia mala, de |,'ı¿|t'\“li' qua alio loco ait : Sicut enim exhibuistis membra chrtaiivestra arma peccato. Illi sub tyranno militant, ';•» “ nos reterno Regi militamus. Cur autem eam rem militiam vocat? Indicat profecto bellum esso excitatum vehemens ct atrox, cum creteris, tum maxime ei, qui doctoris fungitur munere. In quo nobis armis opus est validis, sobrietate scilicet, temperantia, precibus perpeluisque vigiliis, ut in eis milites habens Udem ct bonam conscientiam : magistrum quippe prius oportet docere scipsum; quemadmodum enim dux, nisi antea miles optimus fuerit, ne dux quidem esso aliquando poterit, ita et doctor.

Egregie vero S. Basilius, profat. *tn ascetica,* m- Eis. Deformans spiritalem mihtem Christi, sic ait : « Ubi ‘ħ®*

ergo Christtu Pcx ? in cœlo. Huc itius tibí, o Christi miles, dirigendus est cursus. Obliviscere quidquid hic in terris est. Miles non domos redifleat, non rompami agros, mercibus ct lucro non studet. Alimenta miles habet a rege, in plateis tabernaculum sibi ponit. Cibum sola necessitas metitur, potio aqua, somni quantum natura requirit, itinera frequentia, itemque vigili®, acris ad frigora calorcsque tolerandos patientia, periculosorum cum adversariis certaminum crebra susceptio, et in his siepe mors, gloriosa tamen ct qure regiis honoribus et muneribus decoretur. » (Jure omnia applicans Christi militi, ita concludit : « Age igitur, Christi miles, subeat animum tuum sempiternorum bonorum cogitatio. Propositum tibi vitre genus sit domo, urbe ac possessione rerum omnium carere. Solutus esto, atque al) omnibus vitre hujus curis liber. Non te illiget conjugis cupiditas, non filiorum sollicitudo : imitare sponsum cœleslem ; insurgentes adversum te crebro invisibiles hostes in fugam dato, atque eos ex animo primum expellas luo, neque omnino illis quidquam apud te sil loci, dele consilia adversus Christi fidem defectionem molientia, » etc.

r«n. t». 19. Habens fidem et bonam conscientiam. —Ureo sunt arma militi® Christian®, imo Ecclesia;, *q. d.* Militabis, o Timotheo, bonam militiam, si fidem rectam circa vera et orthodoxa dogmata ct bonam conscientiam, id est sanctam vitam et mores sequaris et conserves, ut fidem rectam alios docere ct bona; vitó exemplo subditis preelucere possis; hæc enim duo praecipua sunt Episcopi et Pastoris munia. Nec enim in fide vacillantis est alios confirmaro, nec ignorantis docere, nec incompositi componere, nec inordinati ordinare.

Quam (bonam conscientiam) quidam Repellente (grreco «KuoóiAMt, id est postquam repulerunt (1)1 unde Vatablus vertit, *qwt repulsa)* circa fidem naufragaverunt, — id est fidei naufragium et jacturam fecerunt, factiquosunt apostato;, schismatici, breretici.

PHm rei Sonui txuiconic tiitb. ífj.l *' Nota ex Chrysostomo : Pulchra metaphora fidem nav*C0,nPai'al› *n quaanchora, qure navim hanc roborat, ut in tribulatione perseveret, est bona conscientia et ex ca manans spes vitre retenue : s*cul cn'm nav|S ›n procelloso mari spem portus prrebet hominibus, et ducit ad portum, ita fides ducit ad vitam reternam ; et sicut homo extra navim in mari, sine spe salutis est, ita et homo sino fide : quamdiu vero manet in navi, id est fide, licet peccet, restitui potest, spem habet salutis. Hinc Ecclesia, qure est fidei magistra ct fidelium congregatio, comparatur arere Noe , extra quam nemo salvus est a diluvio; et naviculis Evangelicis, in quibus Christus prredicabat regnum Dei, tempestates sedabat et pisces capi faciebat.

V«r».io. 20. Ex quibus (de quorum numero) est IRmenæus et Alexander. — Hic est illo, de qno II *Timoth,* iv, 14: «Alexander rerarius multa mala mihi ostendit; reddet illi Dominus secundum opera ejus : quem et tu devita : valde enim restiiit verbis nostris. » Suspicatur Baronins ct alii hunc eiimdem esse Alexandrum, qui primo fidelis, caos un pro Paulo egit, sed deficiens factus est apostata ct hostis Pauli oinninmque Christianorum.

Quos TRADIDI 5ATAN.E. — Id est, quos cxcomnnmicavi. HaChrysostomus,Theophylactus,(Ecumeni!)?. Atque hinc videtur finxisse illa phrasis, qua cxcomrnunicatl dicuntur possideri a diabolo, ut habetur cap. *Audi,* et cap. *Omids,* 11. *Quast.* 111. Rursum «tradidi satana;# significat, eos satanre quasi carnifici cruciandos esse traditos. Ita docet Chrysostomus, (Ecumenius et alii, ac imprimis Theodoretus : « Eos autem, inquit, tradit diabolo, non ut bonorum magistro, sed ut servo carnifici; et ideo non dixit, ut eos doceret, sed, ut doceantur non blasphemare. Ab Ecclesiastico enim corpore separati ct divina gratia nudati, ab adversario crudeliter flagellabantur, incidentes in morbos et difficiles affectiones et alias calamitates : hrec enim consuevit inferre hominibus, quoniam est et inimicus et ultor, ut dicit Propheta *Psal.* viu. Consentaneum autem erat illos castigatos mutare sententiam, » etc. Et Chrysostomus de excommunicato loquens : « Dejiciebatur, inquit, a communi fidelium cretu, abscindebatur a grege, fiebat nudus, atque ita destitutus luporum patebat ct prodebatur occursibus : sicut enim dudum nubes Hebraeorum castra tegebat, ita et Ecclesiam protegebat Spiritus Sancti gratia.

Ut discant non blasphemare. — Ambrosius, « ut emendentur et resipiscant asuabla«phemiaethreresi : » excommunicatio enim non ad perditionem, sed ad emendationem peccatoris ferri debet, ut notat Chrysostomus, nimirum sunt u.s'nj- hx<&. uxTx, et vexatio dat intellectum. Hinc patet om- uxra nem hreresim esse blasphcmiam in Deum, qui est›ilQl prima veritas; omnis enim hreresis et hrereticus, ut sua dogmata fidei contraria statuat, dicit et doect fidem veram , ac consequenter Deum verreblu" fidei auctorem, esse falsum et mendacem. Qualis J, fuerit horum blasphemia et hreresis, non explicat Paulus.

Moraliter hic nota, fontem hreresreos o*sc ma- Orí» lam conscientiam et vitam. Nunquam emm heresis est primum peccatum, sed oritur vel ex cookrh» ambitione, vel ex avaritia, vel ex libidine; ac lUconsequenter, ut viri sapientes censuerunt, contra hrerelicos non tam argumentis agendum est, quam puritate vitre : ut nimirum inducantur ad vita; puritatem, morum honestatem, castitatem, humilitatem et opuin contemptum. Sublata enim radice lúcreseos, tolletur ct ipsa hreresis. Rursum hinc sequitur vitam malam tendere ct desinere in hreresim. Mores ergo vita; corrupt® sunt scopuli, ad quos fides, quasi navis alliditur subinde et frangitur. Cujus ratio est pr.vio^ naturalis antipa- Mihvtu

(1) Nempe morum perversitas srepo est causa erroruiu, qoi vitiositati patrocinantur.

dwisitia tuer «a- •»* thia ct contrariólas quæ est inter fidem ct malam vitam :hanccnim fides semper carpit et redarguit, *Secundo,* naturalis lapsus ct ruina. Qui cnim ex uno vitio in aliud et aliud, tandem profundissimo in hærcsim ruit ct prolabitur. Sunt enim hæ fossæ vitiorum sibi invicem subordinata, ut gradatim ex una in aliam et aliam, ac tandem in barathrum, id est in hærcsim, descendas ct corruas. *Teriio,* est punitio divina : Deus cnim perditam vitam castigat per subtractionem sui luminis, veritatis ct fidei, perditosque homines tradit in reprobum sensum, ut docet Apostolus *Rom.* **i,** 21 ct 24. *Quarto,* quia, ut docet Chrysostomus mox citandus, hi corrupti homines, ut libere suis vitiis ct voluptatibus indulgeant, negant futura bona et mala, aliaquc dogmata fidei, quæ Dei metum ct peccati horrorem eis injicere possent.

Ambitio îonUcÎ<cm •*›». Ac *primum,* ambitionem et superbiam esso fonhæresis› Patcl cx co quod hæretici omnia rationibus humanis metiri ct concludere volunt, id est videre rem volunt, non credere. Sic ambitio primum hæresiarcham Simonem Magum haereticum fecit; voluit enim Spiritum Sanctum emere pecunia, ut eum posset quibus vellet elargiri, sicque coli tanquam donator Spiritus Sancti.

Tertullianum quid .Montanistam effecit, nisi quod, ut notat Baronius, Pamelius ct alii, mortuo 7Agrippino Episcopo, ambiens episcopatum Carthaginensem, co exciderit?

Sic Aerius, inquit Augustinus, lib. *Dc Iloeresibus,* quod episcopatu frustratus esset, coepit asserere sacerdotes esse pares Episcopis;

Sic hoc sacculo Lutherus, Ochinus, Dtidechu ct alii, primas cathedras, vel purpuram, uut pallium ambientes ct repulsam passi, apostatarmi, et inter Novantes primatum quresicrunt.

Secundo, quod libido ct carnis vitium fons sit hærcscos, docet hic Chrysostomus : « Male viventes, inquit, ne futurorum metu et exspectatione crucientur, persuadere sibi omni studio curant, falsa esse omnia, quæ nostra religio continet, nempe de peccatis, resurrectione, judicio futuro, ct similibus.

Sic Nicolaus Diaconus, cum ad exemplum Apostolorum a propria uxore continuisset, post a proposito delapsus, ac reprehendi veritus, negabat quemquam salvari posse, nisi venerem singulis diebus exerceret.

Marcion, cum ob corruptam virginem acriter objurgaretur, tria excogitavit baptismata in remissionem peccatorum.

Cujusmodi item vita fuerint Montanus cum suis prophetissis, ac Novatus, videre est apud Eusebium, lib. V, cap. xviii et lib. VI, cap. xxxiii. Sed quid veteres repetimus historias, cum hodie, exempli gratia, doceant hæretici vota esse impia, ne cogantur de sua libidine erubescere? Quid enim sunt Lutherus, Calvinus, Menno, Beza, Bucerus, Martyr, nisi apostata ct votifragi monachi aut sacerdotes, qui in Catholica Ecclesia votum continenti® Deo nuncuparunt, illudque deinde violarunt? Experientia quotidiana claro constat apud cos hærcsim invalescere, ubi studium bonæ vita neglectui habetur.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Episcopo *Timotheo ante omnia commendat orationem, qua oretur pro omnibus, etiam regibus; Deum enim vello* omnes *homines salvos fieri.*

Secundo, vers. 8, vult viros *quoslibet orare in omni loco.*

Tertio, vers. 9, jubet pariter orare mulieres, sed in habitu ct ornatu modesto, in humilitate ct silentio : docere enim mulieri non permittit, sed vult cam viro subjici ct ab co cdoccri, atque filiorum generationi et educationi intendere, itaque salvam fore asserit, vers, ullim.

1. Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones pro omnibus hominibus : 2. pro regibus, et omnibus qui in sublimitate sunt, ut quietam et tranquillam vitam agamus in omni pietate et castitate. 3. Iloc enim bonum est, et acceptum coram Salvatore nostro Deo , 4. qui omnes homines vult salvos fieri, et ad agnitionem veritatis venire. 5. Unus enim Deus, et mediator Dei et hominum horna Christus Jesus : G. qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus, testimonium temporibus suis : 7. in quo positus sum ego prædicalor et Apostolus (veritatem dico, non mentior), doctor Gentium in fide et veritate. 8. Volo ergo viros orare in omni loco, levantes puras manus sine ira et disceptatione. 9. Similiter et mulieres in habitu ornato, cuna verecundia et sobrietate ornantes se, et non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis,

vcl vesto pretiosa : 10. sed quod decet mulieres, promittentes pietatem per opera bona. 11. Mulier in silentio discat cum omni subjectione. 12. Docere autem mulieri non permitto, neque dominari in virum, sed esse in silentio. 13. Adam enim primus formatus est, deinde Eva : 14. et Adam non est seductus, mulier autem seducta in praevaricatione fuit. 15. Salvabitur autem per Gliorum generationem, si permanserit in fide, et diiectione, et sanctificatione cum sobrietate.

ktr». i. 1. Obsecro primum omnium fieri obsecrationes. — Nota : Pro *obsecro,* Græce est quod verti potest cum Vatablo et aliis, *admoneo, adhortor;* S. Ambrosius legit, *exhortare,* forte, quia in Graco legit irapwwUw in imperativo.

Nota *secundo* : Vox *igitur* significat hæc inferri cx dictis cap. præccd. Dixit enim Christum venisse, ut omnes peccatores salvos faceret, et in hac re Episcopum Timotheum debere Christo cooperari, et militare bonam militiam ; hinc jam
Primnm infert : « Obsecro igitur primum omnium fieri obEpiscopi secrationes, » *q. d.* O Timothee, ut tuo episcopatu po'l» a rite perfungaris ad peccatorum salutem, scias »uú on- primum Episcopi munus esse, orationi cum suis "• ct pro suis vacare, et te plus oratione, quam prædicationc (quæ inter externa officia aelivæ vitæ primum est in Episcopo) effecturum ; oratio enim infidelibus et peccatoribus lucem ctgratiam, qua convertantur, a Deo impetrabit. Ita Chrysostomus. Et patet cx seqq. ; cur enim velit fieri orationes, causam subdit, dum ait : a Hoc enim bonum est, ct acceptum coram Salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult salvos fier.»

Nota *tertio :* Vox omnium vcl referri potest ad sequentia, nimirum ad *obsecrationes (q. d. Volo* fieri obsecrationes omnium, sive ab omnibus Christianis), vel ad antecedentia, videlicet ad *primum, q. d. Primo* omuium, id est ante omnia, volo fieri obsecrationes ; idque aptius est, et ita explicat S. Ambrosius ct Chrysostomus, qui sic interpretantur, quasi Apostolus mane ante omnia velit nos incumbere orationi. « Atque id, ait Chrysostomus, norunt fideles, quomodo diebus singulis mane et vesperi orationes fiant ad Dominum, quomodo pro omni mundo, ct regibus, et omnibus qui in sublimitato sunt, obsecrationes ab Ecclesia fiant. »

Prilii Nota hunc locum pro matutina et vespertina ■ Mcrau- oratione cx veteri usu Ecclesiæ. Ita fecit David, *Psalm,* 1 u i : a Deus, inquit, Deus meus, ad te do luce vigilo. » Ita fecit Job, cap. i, 5 : « Sanctificabat, inquit Scriptura, illos (filios), consurgcnsque diluculo offerebat holocausta pro singulis.» Hinc S. Dionysius, cap. m *De Divinis Nominibus :*
tonnine- a Omnis, inquit, actio ab oraliono inchoanda nobis est, præsertim in theologia, » id est quando
d. audi incidit sermo aut disputatio do rebus divinis.
tti.aitD. Ha faciebat Nazianzcnus, ut habetur in oratione
^uut' elus» iIuam dicebat iter facturus : « Tibi, inquit, Christo, vivo, tibi loquor, tibi, Christe, sedeo, libi incedo, quandoquidem mo manu regis. »

Obsecratioxes, oratioxes, postulationes, gba- Tnpkx turum actiones. — Primo, Theophylactus, Gagncius et, ut videtur, Chrysostomus, tria prima, tJ0. scilicet «obsecrationes,orationes, postulationes,» volunt esse idem, sed ad auxesim aliis nominibus iterari : sic enim *Philip,* iv, G, *ct Ephes. vi,* 18, hæc pro eodem sumit.

Secundo ct melius, alii hæc distinguunt. Imprimis 1). Tilomas vult hæc reperiri distinctim in una eademque oratione sive collecta : oratio, inquit, est ipse mentis in Deum ascensus, ut cum in collecta dicitur, « Omnipotens sempiterne Deus ; » gratiarum actio est, cum subditur, « Qui infirma mundi eligis ; » hanc sequitur postulatio, cum dicitur, « Presta, quæsumus ; » quæ omnia concludit obsecratio per res sacras, cum dicitur, « Per Dominum nostrum Jesum Christum. »

Tertio et aptius ad Graea, Theodoretus, GEcumenius et Cassianus, *Collât.* XI, cap. xii ct xiu: « Obsecrationes, » inquiunt, Grace Jrwu;, vocantur, id est supplicationes pro remotione malorum et tristium, ut iis liberemur. Unde Ambrosius ct Augustinus legunt, *deprecationes.* «Orationes, » Grace irpc<njx«, vocantur petitiones bonorum, ut ea nobis obveniant. « Postulationes,» Grace ivT<ú-a«, vocantur interpellationes, cum accusamus eos, qui nos injuria alliciunt, inquit Theodoretus ; vel, ut Priniasius, cum interpellamus pro aliorum salute. Denique « gratiarum actio » Deo offertur pro bonis, quæ nobis prius contigerunt.

Nota cum Ambrosio, Augustino, Chrysostomo s. Anet aliis, Apostolum loqui maxime de oratione publica et communi, qualis est Missa, Litania ct p.J, similes. Unde S. Augustinus, epist. 59 *ad Pauli-cna re-*num, Quæst. V, apte hæc refert ad Missas liturgiam, ut « obsecrationes » sint *confiteor,* et aliæ m>\» orationes Missæ, quæ fiunt ante consecrationem, in quibus est frequens deprecatio et obsecratio lurt0*' per Christum, et alias res sacras; a orationes » vero sint eæ, quæ fiunt sub consecrationem. Græcum enim trpowujpl significat orationem quæ fit cum oblatione (qualis est in consecratione) vel voto. Deinde ut u postulationes » fiant post consecrationem, cum populus benedicitur; tunc enim, inquit Augustinus, «Antistites velut advocati susceptos suos per manus impositionem misericordissimæ offerunt potestati ; » scilicet cum sacerdos post consecrationem pro seipso' pro vivis et defunctis postulat beneficia, cumque populum benedicit, tunc cum quasi misericord vc

Dei sistit, *cl* sua postulatione beneficio afficiendum offerì. Quibus peractis, « participato tanto Sacramento gratiarum actio cuncta (liturgias et Miss» mysteria) concludit.» Hactenus Augustinus. *Ex quo* S. Augustini loco patet hunc Miss® ritum saltem in communi et quoad liasce partes, fuisse tempore S. Augustini usu communi Ecclesia) receptum, quasi traditum a majoribus ex Apostolorum institutione. Idem patet ex liturgiis S. Jacobi, Basilii, Chrysostomi, quas ipsorum genuinas esse docent tum alii, tum Vi Synodus, *can.* 32, diserte asserit de illa quæ S. Jacobo ascribitur.

Premi»- iD w:d". b. w'-<. in/ / ',7 Futn/ Non minus apte Franciscus Suarez, HI port, *Quasi.* LXXXHI, disp, Lxxxni, sect. 1, putat hæc omnia promiscue quavis Miss® parte fieri : in quavis enim sacerdos nunc petit, nunc obsecrat, nunc iterum iterumque gratias agit. Et idem imitandum est cuivis fideli in privata oratione : hunc enim orandi ct psallendi modum docet David in psalmis, ubi omnes hos affectus alternat, ut nunc obsecret, statim postulet, mox gralias agat, rursum oret, statim gratias agat, mox obsecret, etc.; optima enim est oratio, qu® ex mentis affectibus prodit; et siculi qui affectibus indulget, eos miscet et alternat, idem faciat qui Deum affectuose orat. Aliter hrec distinguit S. Bernardus, in *Sententiis :* « Obsecrationes, ait, verecundo, orationes puro, postulationes amplo, gratiarum actiones fiunt affectu devoto. » Explicat singula per exempla : Obsecrationis, inquit, typum tenuit ha morrhoissa, *Matth.* cap. ix, 21, qu® cupiens sanari dixit intra se : « Si teligero fimbriam vestimenti ejus, salva ero. » Orationis exemplum dedit Magdalena, quæ pure confíteos peccata, lacrymis rigando pedes Christi orabat veniam. Postulatio est, quando is qui pro se oraverat, jam orat pro aliis. Sic orarunt Apostoli pro Cananæa : a Dimitte illam, quia clamat post nos. » Gratiarum actio fuit illa Christi suscitaturi Lazarum : « Pater, gratias ago libi, quia audisti me. »

Vtn.t 2. Pro regibus, bt omnibus qui in sublimitate sunt. — Græce »I» tunpoxf, id est in dignitate, vel eminentia, a Pro fide ergo, conversione et salute regum et principum, qui fastu suo ab humilitate Christiana abhorrent, ne despera, sed ora, ut orationibus humilium Deus præslet salutem sublimium, » ait Augustinus, *Enchirid.* cui. Hinc dicimus pnrno, cuivis fideli maxime orandum pro Prælatis tam ecclesiasticis, quam civilibus : hi enim plurimum possunt, ct ab his pendet tota respublica et Ecclesia ; quales enim hi sunt, tales fere sunt ct subditi : nam

Regis ad exemptam totas componitur orbis.

Sic Constantinus conversus orbem convertit, idola sustulit, ecclesias erexit.

Trtfixi dt Secundo, non tantum pro regibus et magistratibus uui i,us uniitiams, sed etiam pro infidelibus et Ethnicis, puta Nerone et similibus, qui tempore on&h-j Pauli regnabant, orari vult Apostolus, idque, ut notat Chrysostomus, triplici de causa : *Primo,* t>»i, ut Christiani odium omne deponerent, cum pro omnibus orare jubeantur ; nemo enim eum odisso u potest, pro quo orat. *Secundo,* ut ipsi reges ct principes mitiores essent in Christianos, quos scirent pro se orare, etiam dum illos persequerentur ct cruciarent. Ita in castris M. Aurelii Antonini Imperatoris siti afflictis, Christiana legio Romanis pluviam impetravit, quæ cum tonitru £lUpnv fulmina in Romanorum hostes vibravit. Undo trçpanhæc l gio dicta est xipansCoix;, id est *Pulminatrix.* Ad quam alludens Tertullianus, cap. XL *Apolog., vm.* ita cum Gentilibus expostulat : « Cum ab imbribus æstiva hiberna suspendunt, et annus in cura est, vos quidem quotidie pasti, statimque pransuri, balneis et cauponis et lupanaribus operati, aqnalicia (id est sacrificia ad aquam eliciendam) Jovi immolatis, nudipedalia populo annuntiatis, cœlum apud Capitolium quieritis, nubila de laquearibus exspectatis, aversi ab ipso et Deo, et cœlo. Nos vero jejuniis aridi, et omni continentia expressi, ab omni vit® fruge dilati, in sacco et cinere volutantes, invidia coelum tundimus, Deum tangimus ; et cum misericordiam extorserimus, Jupiter honoratur. » Í

Sic Christianos olim in sanctis mysteriis pro rego sive Imperatore, etiam infideli (qualis tunc erat Nero, Decius, Diocletianus), orare solitos esso, testes sunt Justinus, *Apolog.,* n ; Orígenes, lib. VIH *Contra Celsum;* Arnobius, lib. Ill *Contra Gentes;* Eusebius, lib. IV *llistor.,* cap. xxvi. Ha S. Cyprianus, ut habet ejus Vita, cum ci a prefecto objectum esset, quod ipse tanqnam Christianus in Cffisarem conjurasse!, libere respondit : « Longissime absumus nos Christiani ab ista culpa, qui Caesari, etiamsi alia sacra, alios deos colenti, tamen quia princeps noster est, bene cupimus et precamur, et rogamus Deum nostrum, ut ad cogitationem verorum bonorum adducat. *n* , j

Hinc moraliter Chrysostomus hic, *hom.* 0, ex eo quod Apostolus hortetur nos, ut pro omnibus oremus, ac consequenter pro inimicis ct persecutoribus, invehitur in cos qui orant pro vindicta inimicorum, dicentes Deo : Retribuo illi quod mihi fecit; percute illum, uti me percussit. «Discamus, inquit, orare ut convenit Christianis ; Gentilium illic preces sunt, Judieorum ejusmodi orationes censentur. Christianis jussum est, eis qui peccaverunt; indulgentiam facilem dare, atque ut eis a Deo ignoscatur, tota intentiono deposcere. »

Et infra : « Videris quidem, inquit, inimico, dum contra eum oras, intentare vulnus, re autem vera contra teipsum gladium impellis; non permittis judicem in tuis tecum rebus mitius agere, dum illum adversus alium provocas, n

Tertia pry Gentilibus principibus orandi causa

fuit, ut scilicet a Deo gratiam bene et pacifice regendi illis impetrarent, utque Deus co modo flecteret et dirigeret eorum animum et regimen, quo proficuum erat Ecclesiæ ejusque paci et tranquillitati.

Nam, ut eleganter ait Plutnrchus, « Imperium Romanum vinculum pacis erat, velut anchora fluctuanti mundo. » Hinc Tertullianus, *Apolog.* xxx, ad calumniam Ethnicorum respondens : « In coflum, ait, suspicientes Christiani manibus expansis, quia innocuis; capite nudo, quia non erubescimus; denique sine monitore, quia pectore oramus; procantes semper pro omnibus Imperatoribus, vitam illis prolixam, imperium securum, domum tutam, exercitus fortes, senatum fidelem, populum probum, orbem quietum, et quæcumque hominis et Czesaris vota sunt. »

Sic Jeremías, cap. xxix, ex Hierosolyma scripsit Judæis in Babylone degentibus, ut orarent pro vita Nabuchodonosoris ct filiorum ejus : « Quia in pace, inquit, illius erit pax vestra. »

Addit *quartam* Thcodoretus, non tantum orandum esse pro regibus, ut per eos pace frnamur ct quietam vitam agamus, sed etiam ut ipsi ab impietate traducantur ad fidem et pietatem, uti subdit Apostolus : « Hoc enim bonum est et acceptum coram Deo, qui omnes homines vult salvos fieri. »

Dices : S. Augustinus, lib. I *De Anima et ejus Origine,* cap. ix, ait : « Quis offerat corpus Christi, nisi pro cis qui sunt membra Christi? » atqui infideles non sunt membra Christi, ergo pro cis non est offerendum, nec orandum. Respondeo, « pro eis, » scilicet defunctis; loquitur enim Augustinus do parvulis sine fide et baptismo mortuis, dicilque pro eis non esse orandum, quia hi ncc sunt, ncc fieri possunt membra Christi. Infideles autem quamdiu vivunt, fieri possunt membra Christi, idcoque pro eis orandum est.

Nola *tertio :* Episcopo et sacerdoti incumbit pro omnibus orare; nam, ut inquit Chrysostomus, quasi communis quidam totius orbis pater est sacerdos; dignum ergo est, ut omnium curam ¿gai, omnibusque provideat, sicut et Deus, cujus ministerio servit, et fungitur vice. Est cnim mundus hic quasi templum quoddam sanctum ct Deo dignum, ut aiebat Diogenes apud Plutarchum in fine libri *De TranquíII. animi,* et Philo, bb. II De *Monarchia,* initio, et Lactantius, lib. *De Ira Dei,* cap. xiv, imo ipso propheta Baruch, cap. ni, 24 : « O Israel, inquit, quam magna est domus Dei ! » scilicet mundus hic totus. Hujus quasi divini templi antistes constitutus est sacerdos, ut sacerdotio fungatur, et doprecetur pro universis creaturis.

Mundus oi quasi iviph in quo', ct pto quo apuLll

Hac de causa pontifex legis veteris in sua veste (otum repræsentabat orbem; nam, ut dicitur *Sapientiæ* xvin, 24 : «In veste poderis totus erat orbis terrarum. » Ubi nota : Poderem vocat tunicaln hyacinthinam, eo quod d; iroïoç, id est ad pedes usque, extenderetur. Sub hac autem tunica hyacinthina per synecdochen omnes alias pontificis vestes intelligit. Femoralia ergo pontificis linea figurabant terrain, ex qua linum nascitur ; zona, qua cingebatur pontifex. significabat oceanum terram cingentem; tunica hyar cinthina, nipote violacei, hoc est aerei coloris, repræsentabat aerem. Ex hac tunica inferne dependebant mala punica, et tintinnabula; illa fulguris, hæc tonitrui specimen referebant. Super hæc omnia, vestiebatur ephod pretioso et vario, quod typus erat cœli siderei variis stellis distincti : ephod a tergo habebat duos onychinos lapides, qui significabant duo hemisphæria, vel snlem et lunam ; a fronte vero ephod in pectore habebat Rationale, in quo erant duodecim gemme, quæ repraesentabant duodecim signa Zodiaci. Rursum hæ gemmæ duodecim inscripta habebant nomina duodecim tribuum Israel, ut scilicet meminisset pontifex se pro iis sacerdotio fungi, ct semper orare debere. In capite pontifex gestabat tiaram, cui afronte affixa erat lamina aurea, hac inscriptione nominis tetragrammati OTp *codes ladonai,* id est sanctitas Domino : tiara h.rc significabat ccelum empyreum, lamina vero Deum omnibus præsidentem. Sic ergo creaturas omnes orbemquo universum sua veste pontifex repraesentabat, ut meminisset se creatoris mundi esse ministrum, et indicaret omnem creaturam Dei misericordia indigere, seque pro ea tam voce, quam habitu assidue precari debere. Ra ex Josepho ct Philone Hieronymus, epist. *ad Fabiolam,* ubi hasce vestes explicat. De quo plura dixi *Exodi* xxvm.

Hta in tir ¿at orbu uruniiD,

Ut quietam et tranquillam (Grece xxl iaù/tcv, hoc est, placidam et quietam : ita Syrus, Vatabluset alii) vitam agamus, — quod continget, si ipsi reges ct principes prudenter rempublicam administrent, et si hane eis prudentiam orando impetremus.

In omni pietate et castitate.— Pro *castitate,* greco est «tuvoTTTi. Quæ vox non solam castitatem, sed et omnem honestatem et morum gravitatem significat, cerniturque in omni virtute, ait Theophylactus. Unde Syrus vertit, m *omni reterentia Dei et puritate.*

Nota *primo* : Vult nos Apostolus vitam agere quietam non in otio et deliciis, sed in pietate et sanctitate. Ita Theophylactus.

Nota *secundo,* pacem et quietem perutilem esse ad pietatem et vit® honestatem ; bellum enim et perturbatio, inquit Ambrosius, nec pietatem servat, ncc castitatem. Videmus enim bello flagranto , urbes, templa, sacra omnia profanari et diripi, virgines violari, sacerdotes capi aut fugari, omnia rapinis et cædibus misceri, silere leges omneiuque Dei cultum. « Tria sunt, ait Theophylactus, bellorum genera : unum, quod a Balbaris; alterum, quod privatiin adversum nos geritur, ab his qui nobis infensi sunt ; lux'-

tium, quod intra nos ex pravis motibus excitatur. Bellum igitur quod a Barbaris ingruit, regum industria virtusque sedat, quibus et nos orationibus succurrere opus est. Reliqua autem duo nosipsi sedare debemus, hac sane ratione, ut illud quod ab osoribus nostris nobis infertur, mansuetudine vincamus, atque orationibus nostris afflictiones compensemus; istud vero, quod in nobis consurgit, per omnia justitiæ arma exsuperemus. »

vcn.jet ** 3. Hoc enim (ut scilicet oretur pro omnibus hominibus) bonum est et acceptum coram Salvatore nostro Deo, qui omnes homines vult salvos **FIERI, ET AD AGNITIONEM VERITATIS VENIRE. — Hinc** sequitur, orationes piorum plurimum valere ad conversionem et salutem infidelium aliorumque hominum, adeoque multos suam cis salutem debere qui pro se orant. Sic S. Paulus suam conversionem et salutem debet precibus S. Stephani; si enim Stephanus pro Paulo non orasset, Ecclesia Paulum nou haberet, inquit S. Augustinus, serm. 4 *De S. Stephana.* Hinc perutile est se aliorum, præsertim qui ob innocentiam et sanctitatem in magna apud Deum sunt gratia, precibus commendare.

Nota : Non Christum, sed Deum vocat « salvatorem, » quia Deus vult omnes salvos fieri, idcoque Christum salvatorem omnibus dedit. Sic Deum a salvatorem » vocavit cap. **i,** vers. 1.

Ven.4. Qaomodo ikuivuit ulrnie- rir 4. Qui (Deus) omnes homines vult salvos fièri. — Quæritur, quomodo hoc sit verum : si enim ncus ¡j velit, cum omnia quæcumque vult faciat, sequitur facturum esse Deum, ut omnes salventur. Rursum, Deus multos vult damnare, non ergo eos, ac per consequens non ergo omnes Fumiei- vw;Uo. salvare vult. Respondet *primo,* S. Augustinus, *Enchirid.* cui, vocem « omnes » hic capi et distribui non pro singulis generum, sed pro generibus singulorum, id est non significare singulos homines, sed ex omni hominum genere aliquos, puta aliquos reges, aliquos plebeios; viros aliquos, aliquas feminas: Judœos aliquos, aliquos Hispanos, aliquos Belgas, etc., Deum velle salvare. Hanc expositionem avide arripit Beza.

Stc-ti*. *Secundo,* idem Augustinus ibidem respondet, Deum velle salvos fieri omnes, scilicet eos, qui salvi fiunt : sicut dicitur magister, qui solus docet in aliqua civitate, docere omnes pueros illius civitatis, quia quicumque pueri docentur, ab eo docentur, *q. d.* Nullus sine Dei voluntate fit salvus, sed omnes et soli prœdestinati a Deo, Deique electione ct voluntate salvantur : Deus ergo pro omnium illorum salute orandus est. Verum hæ restrictiones videntur esse præter mentem Apostoli : Apostolus enim vult nos, non pro aliquibus , aut solis salvandis, sed pro omnibus omnino hominibus orare; et rationem hanc subdit, quod hoc acceptum sit Deo, quia Deus vult omnes homiues salvos fieri. Rursum hoc ipsum, scilicet- qaod Deus velit omnes homines salvos fieri, alia ratione probat Apostolus, dum subdit l a Unus enim Deus, unus et mediator Dei et hominum homo Christus Jésus, qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus; » atqui Christus pro omnibus omnino hominibus mortuus est, omnibusque redemptionem, id est lytram redemptionis, sua morte comparavit : ergo ct Deus ipse, qui Christum hoc fine nasci, pati et mori voluit, adeoque misit, vult omnes omnino homines salvos fieri.

Tertio, S. Augustinus, lib. *De Corrcpt. et Gratia,* Tertia* cap. XV : Deus, inquit, vult, id est facit nos velle, ut omnes salventur. Sicut *Gal. iv,* 6, dicitur : « Misit Deus Spiritum Filii sui clamantem (id est clamare nos facientem), Abba Pater. » Sed nec hoc satisfacit scopo et inenti Apostoli, qui hisco verbis vult ostendere acceptum hoc esse Deo, ut omnes salventur : quia scilicet idipsum vult non in nobis, sed in seipso; quomodo enim hoc acceptum potest esse Deo, nisi Deus in seipso idipsum velit, in eoque sibi complaceat ?

Quarto, D. Thomas, Cajctanus et alii : Deus, inquiunt, vult omnes salvos fieri, voluntate, non beneplaciti, sed signi, quia scilicet Deus omnibus hominibus proponit doctrinam, fidem et præcepta salutis : sed hæc voluntas non sufficit, nam si tantum omnibus dat hæc signa, nimirum præcepta salutis, revera autem non vult Deus omnium salutem, nec vult omnes salvare ; ergo ficte hæc eis signa exhibet. Hisce signis enim significat, se serio cupere omnium salutem : cur enim hæc signa omnibus exhibet, nisi ut significet se sincero velle ut omnes salventur? Quod si nolit omnes salvare, et tamen hisce signis significet se velle omnes salvare, simulate ergo ac dolose agit Deus : hoc autem impium est dicere deprima illa veritate, sinceritate et bonitate Dei.

Dico ergo *quinto,* Deus vult, id est sincere cu- Quinta, pit, et ex animo desiderat, omnes homines salvos '1 ^coai' fieri, idcoque omnibus dedit Christum redemptorem , et per eum gratiam, Sacramenta et alia omnia media ad salutem necessaria suppeditavit, quantum est ex parte sua, ut, si qui pereant, non Dei voluntate et prædestinatione, sed sua culpa et malitia pereant. Hæc ergo Dei voluntas salvandi omnes non tantum est signi, quam scilicet Deus significavit per tot exhortationes, præcepta, poenas et præmia hominibus proposita; sed etiam est beneplaciti ; non tamen completa, consequens ct totaliter efficax, sed incompleta , antecedens et efficax tantum ex parte Dei. Ubi nota ex Damasceno, lib. II *De Fide,* Voinstu cap. XXIX : Voluntas Dei, quæ dicitur beneplaciti, est duplex, una antecedens, quæ scilicet ante-,u» cedit omnem prævisionem bonorum, vel malo- cong- rum operum hominis, quæque tantum manat ex Deo, et Dei in homines benevolentia : altera est consequens, qua prævisis bonis, vel malis operibus hominis, vult eum complete et efficaciter vel salvare, vel damnare.

T>tii ex ^no e»’ v»0om- nino u- s J qw cui- quriutii. Ztwe- dii.

Dico ergo, Dûiim velle omnes salvare voluu- kt® non consequente (hac enim impios, provisa eorum impietate, damnare vult, non salvare), sed antecedente ; ante scilicet provisionem finalis impœnitentiæ, sive mortis alicujus in peccato, quantum est ex parte sua, serio et ex animo cupit et optat Deus omnium salutem, omnesque co vocat› et ad eam sufficientia dat media. Verum ut hæc voluntas fiat completa et efficax, id est ut efficaciter sortiatur effectum, salutem scilicet a Deo volitam, debet accedere conditio a Deo requisita ex parte hominis, ejusdem scilicet cooperatio, ut scilicet homo mediis a Deo ad salutem proscriptis utatur, eamque per bona opera mereatur. Ita Damascenus, lib. Il *De Fide,* cap. xxix; Œcumenius, Chrysostomus, Ambrosius, Hieronymus. Imo S. Augustinus, *De Spiritu et Lift.,* **xxxiii**, et Prosper ad primam objectionem Vinccntianam ; ct patet ex præced. et seq. hic in Apostolo, ut dixi circa expositionem primam et secundam. Et hoc confirmat S. Petrus, epist. II, cap. in, 9 : « Deus, inquit, patienter agit propter vos, nolens aliquos perire, sed omnes ad poenitentiam reverti. » Et *Ezech.* cap. xvm, 23 : a Numquid voluntatis mcæ est mors impii, dicit Dominus Deus, et non magis ut convertatur a viis suis, et vivat?» Et Christus, *Matth.* xi, 28: « Venite ad me omnes, qui laboratis, et onerati estis, et ego reficiam vos.» Ac rursum : «Non veni vocare justos, sed peccatores. » Hic cnim est finis incarnationis ct totius oeconomiae Christi, ut scilicet omnes homines invitaret ct vocaret ad salutem, non superficialiter, non vocaliter, non simulate, sed serio, sed ex intimo animi sui desiderio : hac, inquam, decausa, tantos labores, fatigationes, dolores ct ipsam crucis mortem subiit, ut si qui pereant, magno Christi dolore, ac contra ipsius voluntatem suaque negligentia pereant. Ita sane suadet pictas, et amor Christi, ut hæc et plura dc ejus redemptione tam copiosa sentiamus.

Idipmtn do.t s. Aiio\'

Undo pulchre S. Ambrosius : « Si Deus, inquit, qU¡ omnipotens dicitur, omnes homines salvos VU^ tieri, cur non impletur ejus voluntas? Sed in locutione sensus est, conditio latet. » Ac paulo infra : « Vult enim Deus omnes salvos fieri, sed si accedant ad cum : non enim sic vult, ut nolentes salventur ; sed vult ¡Hos salvari, si et ipsi velint, » etc.

Et8.ni»- lODymu».

Et Hieronymus in illa verba *Ephcs.* i, *Secundum propositum ejus, qui universa operatur, secundum consilium voluntatis suæ,* etc., sic ait : « Vult autem, scilicet Deus, ea, quæcumque sunt plena rationis atque consilii; vult salvari omnes, et in agnitionem veritatis venire : sed quia nullus absque propria voluntate salvatur (liberi cnim arbitrii sumus), vult nos bonum velle, ut, cum voluerimus, velit in nobis ct ipso suum implero consilium. »

Et D».

Et Damascenus loco citato : « Neque latendum est, ait, Deum præcedenter vello omnes salvari et regnum ejus consequi : non enim ad puniendum nos plasmavit, sed ut efficiat nos bonitatis suæ participes, ut bonus ; peccantes autem puniri vult, ut justus. Dicitur igitur prima procedensque voluntas, ct acceptatio cx ipso existens ; secunda vero voluntas sequens, et permissio ex nostra causa existens. »

Denique ut alios taceam, id diserte docet S. Cie- mens Romanus, lib. ll *Constit.* Apost., cap. lix, quasi ab Apostolis acceptum, et sententiam verissimam, Deum scilicet a mundi exordio voluisse omnes homines salvare, omnesque ad poenitentiam ct salutem vocasse per suos Prophetas aliosque viros justos. Deinde subjicit : « Nos ergo, qui digni facti sumus, ut essemus testes adventus ipsius, cum Jacobo, fratre Domini, et aliis septuaginta duobus et septem diaconis ejus, ex ore Domini nostri Jesu Christi audivimus, et perfecte scientes dicimus, quæ sit voluntas Dei bona, placens et perfecta, per Jesum Christum nobis demonstrata, ut nullus intereat, sed universi homines unanimi sententia credentes ei, et unanimem laudem ferentes in eum, vivant in æternum. » Hæc ille. E»s.o>

Dices quomodo ergo .ValtA. xx, 28 ct alibi dicitur, quod Filius hominis venit dare animam suam non pro omnibus, sed pro multis? Respondent aliqui, « pro multis, » scilicet electis, Christus animam dedit efficaciter, sed sufficienter pro omnibus. Verum genuine et simpliciter respondeo, « pro multis, » id est pro omnibus : omnes cnim sunt multi. Vult enim dicere non ad paucos extendere se hoc Christi beneficium, sed ad multos, puta ad omnium hominum , qui sunt, fuerunt, vel erunt, multitudinem. Ita sæpc alibi per multos intelliguntur omnes.

Ver*- *•

5. Unus exim Deus, uxuset mediator Dei et nominum, uomo Christus Jesus. — Unus Deus est SS. Trinitas, a qua distinguitur Christus ut mediator, id est ut homo : perperam ergo ex hoc loco Ariani probant, Christum non esse Deum.

Nota : Apostolus hic probat id quod dixit, Deum scilicet velle omnes homines salvos fieri, hoc argumento : Unus est omnium hominum tam fidelium, quam infidelium Deus, id est creator, provisor et pater, qui summo bonus, omne- homines quasi filios suos amat, ac salvos esse cupit; idcoque dedit Christum mediatorem, ut scilicet unus ct idem Christus omnium omnino hominum esset redemptor, utque per Christum omnes sibi homines jungeret ac salvaiet : patet ergo quod Deus serio et sincere velit omnes homines salvos fieri. Ita Thcodoretus, Anselmus et alii.

Nota, nomen « mediatoris » *primo* significaro substantiale medium, seu vinculum, quo du»¿tat” partes, vel res extreme distantes uniuntur et consociantur; sic Christus est substantialis mediator, quia in Christo humana natura et divina, quæ maximo a sc invicem distant, substantialiter conjuncto ct unito sunt. Ita Ambrosius, Chrysosto-

mns, Theodoretus. Addit S. Augustinus, lib. IX *De Civit.,* cap. xv, Christum etiam fuisse mediatorem , id est medium, inter Deum ct homines ratione status : quia simili beatus fuit, uti est Deus, et simul viator fuit, uti sunt homines.

Secundo, «mediator» significat eum,qui paries dissidentes et inimicas, sive rogando, sive consulendo, sive satisfaciendo parti Lesa?, ipsamque reconciliationem et amicitiam perficiendo ct redintegrando, componit. Unde pro *mediator,* Valablus el Erasmus vertunt, *conciliator;* Tertullianus, lib. De *Resurrect. carnis,* vertit *sequester.* Et hoc sensu proprio Christus hic dicitur « mediator, » licet hic sensus priorem supponat : necesse enim fuit in Christo hypostatice naturam divinam ct humanam copulari, ut odia inter Deum et homines componeret. Ita Augustinus supra, Chrysostomus, Ambrosius et pulchre Theodoretus : «Unus, inquit (Christus), est conciliator pacis, qui ea, quæ erant inter se disjuncta et distantia, conjunxit ; Christum autem hominem nominavit (scilicet Apostolus), quoniam vocavit intercessorem : homo enim factus fuit intercessor, et quemadmodum qui duos quospiam manibus inter se conserentes et confligentes vult reconciliare, se medium interponens, et hunc quidem dextra, illum vero sinistra tenens, ad amicitiam deducit cl conjungit : ita ipso cum divinam naturam humante unisset, inviolabilem et quæ non potest dissolvi, pacem conciliavit. » Et Anselmus : « Erant, inquit, homines mortales ct peccatores; Deus vero, cui erant conciliandi, ut possent salvari, immortalis erat ct sine peccato. Mediator autem inter Deum et homines oportebat ut haberet aliquid simile Deo, ct aliquid simile hominibus, ne in utroque hominibus similis longe esset a Deo, aut in utroque Deo similis longe esset ab hominibus, et ita mediator non esset. Et ideo inter mortales peccatores, et immortalem justum, apparuit mortalis cum hominibus, justus cum Deo. »

Adverte hic, Paulum, cum Christum vocat «unum mediatorem,» perstringere Simonem Magum ejusque asseclas, qui ex Platone docebant, non Christum, sed angelos, vel dæmones, esse mediatores hominum ad Deum. Unde toties epistola ad Ephesios (quorum Episcopus erat Timotheus , ad quem hæc scribit Paulus) dicit nos nonnisi per Christum habere accessum ad Patrem. Vide *Coloss.* n, 18.

Hinc sequitur, quod Christus sit et dicatur unus mediator, id est redemptor, et hoc sensu solus Christus ct mediator.

A» «in» ?rt'^_ d.¿ m 9i Petes, an alio aliquo sensu Sancti, qui pro nobis apud Deum intercedunt, possint dici mediatoris, an vero hoc nomen et hic titulus uni debeatur Christo.

Despondeo : Est næc quæstio de nomine ; nara inter Catholicos convenit Sanctos orare pro nobis, ac consequenter esse nostros apud Deum advocatos, intercessores et patronos ; cum hæreticis vero de nomine non mnllum contendamus. Concedant ipsi, Sanctos quasi advocatos apud Deum pro nobis intercederò, esto nomen eis mediatoris negent, unique Christo tribuant, dabimus illis societatis dextras. Ut tamen umbras, quas aliqui in hoc nomine faciunt, dispellam, dico Sanctos hoc sensu, quod scilicet orando mediant et intercedunt pro nobis apud Deum, dici posse mediatores. Græce enim hoc est mediator, dicitur, quicumque quavis ratione inter duos dissidentes medium se interponit. Sic Moses Mójate vocatur medius et mediator inter Deum ct populum, *Deutcr.* v, 4, ct *Galal.* m, 19, ut ibi dixi. Sic *Hcbr.* v, 1 : « Omnis pontifex, inquit, ex hominibus assumptus pro hominibus constituitur in iis quæ sunt ad Deum, ut offerat dona et sacrificia pro peccatis. »

Quid hoc est aliud, quam pontificem pro hominibus hominumque peccatis esse mediatorem ad Deum constitutum? imo Apostolus hic cap. iv, vers, ullim., Timotheum vocat salvatorem, quod longe majus est quam esse mediatorem : « Hoc, inquit, faciens, teipsum salvum facies, et cos qui tc audiunt.» Quid est aliud «salvum facies,» quam eris salvator?ct hoc sensu Sanctos pro nobis orantes mediatores vocat Nazianzcnus in orat, *ad Gregorium Nyssenum;* Hieronymus, in cap. n Jfa*lachiæ;* Chrysostomus, hom. G *De Saccrd.;* Cyrilius, lib. XII *Thesauri,* cap. x; Gregorius, lib. I, *epist.* 24, ct alii.

Ubi tamen adverte : In hoc ipso magna est inter Christum ct Sanctos differentia : licet enim Sancti orando pro nobis sint mediatores, ministeriales scilicet, mediati et secundarii, ut ait Cyrillus, lib. XII *Thesauri,* cap. x, Christus tamen solus mediator est principalis immediatus ct primarius : nam solus Christus immediate per scipsum accedit ad Patrem, ct orat pro omnibus, nobisque gratiam deposcit quasi ex jure meritorum suorum; Sancti vero orant pro nobis, non ex jure, aut meritis suis, quasi nobis gratiam aliquam meruerint, cainqtic nobis quasi ex debito postulent; sed orant per Christum Christiquc meritis innixi. UndcS. Bernardus, serin. Dc S. Jfana, in illud Apoc. sii : «Signum magnum apparuit in coelo, » insinuat Sanctos non esse dicendos mediatores Dei ct hominum, sed mediatores ad mediatorem ; quia ad Christum ct per Christum accedunt ad Deum, orantque pro nobis. « Opus, inquit, est mediatore ad mediatorem (Christum, qui unus est mediator Dei et hominum), nec alter nobis utilior, quam Maria. » Et hoc sensu S. Augustinus, lib. II *Contra epistolas Parmen.,* vili, plures concedit advocatos, sed unum mediatorem : « Pro quo, inquit, nullus interpellat, sed Qnn ipse pro omnibus, hic unus verusque mediator d' .i ' est. » Agit enim hic S. Augustinus contra Donatistas, qui putabant a sacerdote pendere gratiam Clln - Sacramenti, ita ut sacerdos bonus sanctificaret baptizando, malus vero baptizando pollueret, et

cMiito- na?

proinde faciebant sacerdotem mediatorem quodammodo redemptionis. Ideo S. Augustinus docet plebem esse securam, sive a bono, sive a malo baptizetur, quia unus est mediator Dei et hominum Christus.

Atque hac de causa Catholici nonnulli satis scrupulose cavent ne mediatoris nomen alteri tribuant, quam Christo : sed cum Moses vocetur mediator, ut dixi, cumque de re nomine hoc significata constet, posse eam certo modo ct sensu convenire Sanctis, non video quis hic faciendus sit scrupulus, si qnis sccundum sensum jam datum Sanctos vocet mediatores ; nec in hac re scrupulum fecit S. Augustinus : quod enim ipse non neget sacerdotem posse dici mediatorem orando, patet, quia ibidem dicit, Christianos recte facere cum se alterius orationibus commendant.

Cbrirtns q/iiku" ns <p> temo.

Denique nota : In Christo solus Deus non est mediator, nec solus homo, sed Deus-homo : hic enim exercuit opera mediatoris, seu redemptionis nostræ in humanitate a se assumpta; ita ut principium quod (ut loquuntur Scholastici) talium operum sit Deus, seu hic homo qui Deus est; principium quo sil humanitas, utpote in qua ct per quam perfecta sunt hæc omnia opera, puta omnes actiones et passiones mediatoris, et hoc est quod Paulus hic diserte ait : « Unus mediator, etc., homo Christus Jésus. » Ita S. Augustinus, lib. II *Dc Peccato origin.,* cap. xxviii. Vide D. Thomam et Scholasticos, III part., *Quæst.* XXVI, g. d. Apostolus : Christus est omnium mediator, ergo, ut dixi, Deus vnlt omnium salutem ; ad hanc enim procurandam, omnibus a Deo datus est Christus mediator, ac consequenter pro omnibus orare oportet, ut redemptionis hujus Christi fiant participes. Ita S. Augustinus, epist. 50 j Quæst. VI *ad Paulinum*.

Ver». «,

6. Qu dedit redemptionem semetipsum pro ojinidvs, testimonium temporibus suis. — « Redemptionem , » id est (pretium redemptionis, quod Gricci vocant Xúrpj», quo captivi ab hostibus redimuntur. Verum Apostolus, ut efficacius significaret hanc redemptionem non esso factam pecunia, sed corpore et vita Christi, non simpliciter eam vocat XÛTff», sed àvrilurpw, quod significat prolium vicarium, quo res cum re simili, puta, vita unius cum vita alterius, caput unius cum capite alterius commutatur : sic enim Christus pro nostra vita, suam tradidit quasi ànUuTfw nostrum. Ita Theophylactus.

Nola : Nonnulli hic addunt, et legunt : «Cujus testimonium confirmatum est, » quod Ambrosius sic explicat, *q. d.* Redemptionis hujus a Christo facLe apertum documentum datum est in Christi resurrectione, Apostolorum prædicatione et miraculis, quibus hanc redemptionem comprobarunt. Verum rà *cujus,* ct *confirmatum est,* delendum est cum Romanis, Græcis ct Syro, tantumque legendum est, *testimonium temporibus suis,* et sensus est, *q. d.* Christus scipsum dedit pro omnibus in pretium redemptionis eo fine, ut scilicet hæc ipsa Christi redemptio suis temporibus esset testimonium, tum divinæ charitatis, fidelitatis (qua hanc redemptionem hominibus per Prophetas promisit, ct re ipsa praestitit [1]) ct philanthrope in hac vita : Christi enim sanguis effusus le^talur et fidem facit quantum Deus nos diligat, ct quantopere cupiat omnes salvos fieri ; tum æquitatis et justiliæ divinæ in futuro judicio : tunc enim Christi passio , crux ct redemptio testabitur ex parte Dei nihil defuisse, quo minus omnes, quantumvis impii, salvarentur, sed ex parte eorum stetisse, eo quod noluerunt Christo obsequi ejusque redemptionem amplecti, ac consequenter justissime eos damnari, ita Anselmos.

Moralitcr S. Chrysostomus, *hom.* 7 in morali, docet magnæ ingratitudinis esse, si Christi redemptioni ct amori non respondeamus in amoro et misericordia erga proximos. « Litavit, inquit, Christus semetipsum pro inimicis, pro his qui se oderant, pro aversis a se. Id quod neque pro amicis, neque pro filiis, neque pro fratribus faceret quispiam, hoc fecit pro servis Dominus, pro mortalibus immortalis, pro temporalibus sempiternus, pro inimicis denique Dei Filius. » Et infra: « Ipse enim, ait, pro nobis semetipsum offerre dignatus est : nos illum necessario indigentem cibo miseri aspernamur, infirmumque ac nudum nec visitare dignamur : quanta hæc ira plectenda sunt ? quibus cruciatibus, quibus incendiis obnoxia sunt?»

7. In quo (tk 8, *ad quod,* scilicet testimonium, et Christi redemptionem promulgandam) positus SUM EGO PRXDICATOR, ET APOSTOLES (VERITATEM DICO, NON MENTIOR) DOCTOR GeNTILM IN FIDE ET VERITATE. — Nota *primo :* Pro *prendi' ator,* græce est xr.f4, hoc est preco, crucis scilicet, mortis et redemptionis Christi, non hoc illove loco, sed toto orbe et apud omnes gentes, inquit Thcophylaotus. Sic S. Franciscas cum in prædones incidisset, rogatus quisnam esset, respondit se esso praeconem magni Dei.

Nota si' *undo :* Ad *veritatem dico,* Græca addunt *h* Xfiçû, *in Christo,* quasi Paulus juret per Christum se veritatem dicere; sed tò ih *Christo* non habet Ambrosius, nec Chrysostomus, nec Romana, nec Syrus.

Nota *tertio : In fida,* id est fidelitate, *q. d.* Ego doctoris munere fungor summa fide et veritate, non doceo lucri causa, non ficte, non ad plausum. «Non sumus, inquit II *Corinth,* n, 17, sicut plurimi adulterantes verbum Dei, sed ex sinceritate, sed sicut ex Deo, coram Deo; in Christo loquimur. » Sec *undo,* Syrus vertit, XTKH Xm JD'HJ *bchainuuiula desrara, infide veritatis,* idcsl in fido vera ct germana

(1) Iu Ailloli qui sic vertit, *sic reddens testimonium veritati tempore antea prophetiis destinato.*

Unde simplicissime cum aliis accipi hic potest fides Evangelica et Catholica, *q. d.* Non doceo humana inventa, sed ea, quro pertinent ad fidem Evangeli! ; et ne in hac fide et doctrina mea putes aliquid esse mendacii et falsitatis, addo « et veritate. »

Rursum, apte fidem praeponit veritati, quia per fidem obtingit nobis quasi praemium cognitio veritatis ; nam, ut ait Propheta : « Nisi credideritis, simi per non intclligctis. » Hinc pulchre ex Platone in *Ti-*
*rtMnr mt0** Augustinus, l*b- *Consensu Evang.,* cap.
*,i ,ur- xsxv : « Quantum, inquit, ad id quod ortum est
l ' æfernifas valet, tantum ad fidem veritas. Duo illa
ie !*r>i sursum sunt, aeternitas et veritas : duo ista deor-
venii- sum, quod ortum est et fides. Ut ergo ab imis ad summa revocemur, atque id quod ortum est recipiat aeternitatem, per fidem veniendum veritatem. Et quia omnia quro in contrarium . 1?- gunt, per aliquod medium reducuntur, ab acerna justitia temporalis iniquitas nos alienabat. Opus ergo erat media justitia temporali, quæ medietas temporalis esset de imis mixta ct summis, atque ita se ncc abrumpens a summis et contemperans imis, ima redderet summis. Ideo Christus mediator Dei et hominum dictus est inter Deum immortalem ct hominem mortalem, Deus et homo reconcilians hominem Deo, manens id quod erat, factus quod non erat. Ipse est nobis fides in rebus ortis, qui est veritas in æternis. »

Sutr&H o Hoc ergo est sacerdotis et Apostoli munus, doccrc scilicet fidem et veritatem. « Labia, inquit ‹l ‹n >i Malachias n, 7, sacerdotis custodient scientiam, ct v. nu- legem requirent cx ore ejus. » Et Hieronymus, in vii *Ezech.j* in fine : «Singula, inquit, requiruntur a singulis ; vaticinium enim futurorum proprie requiritur a Propheta : legis vero interpretatio sacerdotis officium est. » Hinc summus sacerdos Quia Rationali suo inscriptum habebat O'Oni DniR urim *vetummim,* id est doctrina ct veritas, cujus >ir.i.i / inscriptionis moralis ratio erat, ut sacerdotem *"•» rt admoneret sui officii, sanæ videlicet doctrinæ et tTiìiuò. veritatis, sive integritatis (hoc enim vox *tummim*
n n i<.n- hebraico significat) vitæ. Historica vero causa erat, ut sacerdotii dignitas commendaretur populo , quando cum Rationali indutum edoceri a Deo dc futuris eventis, et vice Dei oracula fundere cernebat : non quod per has voces *urim et tummim* Rationali inscriptas Deus responderet; sed quod per sacerdotem Rationali vestitum et pontificalibus indutum, tanquam fungentem jam munere pontificio, Deus illa revelaret, de quibus consulebatur. Idquc hæc scriptura *urim* ct *tummim* significabat, sacerdotem videlicet Rationali indutum esse in *urim* ct *tummim,* hoc est, accipere a Deo doctrinam et veritatem dubiorum, dc quibus eum consulebat : *urim* ergo non oraculum, sed index erat oraculi. Et cum Scriptura dicit Deum per urim consultum esse, aut respondisse, meto-Dymice accipiendum est, Deum scilicet respondisse per sacerdotem Rationali, in quo erat *urim.* indutum; idque ut sacerdos typum gereret Christ!,' summi Prophctœ, per quem veritas facta est ct allata c sinu Patris, *Joan,* i, 17 ct 18. Erat igitur in sacerdote sic ornato oraculorum doctrina et veritas, ac esse debebat judiciorum ct legis doctrina, et veritas vitæ. De quibus plura dixi *Exod.* XXVIII (1).

8. Volo ergo vinos orare in omni loco, levan- •»
TES PURAS MANUS SINE IRA ET DISCEPTATIONE. — Quro de suo doctoratu et apostolati! præmisit Apostolus, quasi per parcnlhesim interjecit propter pseudoapostolos; nunc redit ad orationem quam initio capitis commendavit, *q. d.* Quod dixi orandum esse pro omnibus, non ad solos sacerdotes, sed ad omnes viros ct mulieres pertinere volo.

Nota : Vult viros orare in omni loco, quod Ambrosius, Anselmus, S. Thomas ct alii Latini intclligunt de oratione privata ubivis locorum facienda, *q. d.* Non tantum in ecclesia, sed et in agris, silvis, officina, itinere, navi, mensa, lecto ct quovis loco, licitum est orare cuivis viro, cique suadeo ut oret. Ad hoc usi sunt veteres orationibus brevibus, sed crebris et ardentibus, quas jaculatorias vocant, cæquo vel vocales erant, vel mentales tantum. Dc quibus S. Augustinus, epist. 10 oinBi 121 *ad Probam,* cap. ix : « Dicuntur, inquit, fra- 1res in Ægypto crebras quidem habere orationes, mu» per sed eas tamen brevissimas et raptim tp.'ndammodo ejaculatas, ne illa vigilanter erecta, quæ J ‹riw. oranti plurimum necessaria est, per productiores horas evanescat atque hebetetur intentio. Atque per hoc etiam ipsi satis ostendunt hanc intentionem, sicut non est obtundenda, si perduraro non potest, ita si perduraverit, non cito esse rumpendam : absit enim ab oratione multa locutio, sed non desit multa precatio, si fervens perseverat intentio. » Et infra : « Plerumque hoc negotium plus gemitibus quam sermonibus agitur, plus fletu quam afllatu. n

Ratio, cur Apostolus velit nos orare omni loco, Çur est prima, quam dedit S. Augustinus, serm. 130 Xonr» *in Parasceve* do crucc et latrone, quia per Christum omnis locus factus est Christianis oratorium : in omni « Judæis, iuquit, Deus præccpit relinquere uni- Lum. versam terram, et in uno loco offerre sacrificia, et vota reddere, quoniam immunda erat tunc universa terra fumo ararum, et nidore bustorum, cætcrorumquc coinquinatorum, eorum, quro dc profanis Gentilium sacrilegiis inferebantur super eam. Nobis vero jam, quoniam Christus advc- chrnti** niens expiavit universam terram, omnis locus oratorium factus est. Et idcirco Apostolus hortatur et præcipit sino intermissione orare ubique, dicens : Volo orare viros in omni loco, levantes sanctas (sic enim habet S. Augustinus pro puras) manus. » Altera ratio est, quia oratio tam nih

(1) Addit hoc versu Apostolus, re ad Gentium apostolatum assumptum esse, quo clarius pateat *omnes* salvos fieri Deum velle.

Ondo mjmh T oí *dI- U»'roí- porf.

necessaria est animro, quam cibus corpori. Id Pulc^ro docet S. Antiochus, qui vixit a 900 annis, cujus homilite extant in appendice Bibliothecæ SS. Patrum, Aom.lOG : «Oratio, ait, cum luctu conjuncta, ct ad Deum effusa in spiritu, alimonia mentis est, haud secus ac panis corpori.» Quamque hoc utile, felix ct divinum sit, declarat, dum subdit : « Beata sane mens, cui tempore orationis datum est, nullis se interpellantibus remoris, Deum posse alloqui. Talis perinde se habet, ut aquila; pullus, dum seso in sublime attollit ; tota enim, felici nempe ac divina permutatione a sc alienata, radioso splendore intermicat. » Ac rursum quam humiles ac miles efficiat oratio, declarat, dum subdit : « Jugis oratio et continens per congressum cum Deo familiarem, mentem avocat ab omni prudentia fastuque mundi, camquc Deo prrosentem offert, quoque propius jungit Deo, hoc majore adimplet timore simul ct militate, » id est mansuetudine. Denique ad omnia vitia ct concupiscentias edomandas, necessariam esse jugem orationem docet, dum ait : « Qui cariosam peccatorum putrilagincm a se excutere cupiunt, iis semper orationi incumbendum est, interna scilicet mentis locutione, etiamsi extra oratorias œdes diverscnlur. »

Aponotur ’0,l dé ontione pelici,

Secundo tamen, Græci hunc locum explicant dc orat*onc publica, maxime sacrificii ct synaxis, idque aptius cohærct præcedentibus et sequentibus; nam de oratione publica egit vers. 1, et in publica lavandae et levando; sunt pura; manus, non autem in privata. Bursum, quia mulieres vult oraro in habitu ornato ; ergo dc publica oratione loquitur. Quid enim refert quo habitu mulier utatur, dum privatim orat in cubiculo? Loquitur ergo de publica oratione, quæ quovis loco, id est oratorio publicæ orationi dicato, facienda est. g. d. Judæi orant tantum in templo Hierosolymitano, ego vero Christianos volo orare in quavis ecclesia ct in omni loco qui dicatus est orationi (1).

Oniio in ferian et, qzìti mo, ‘u,?

Est enim oratio quæ in ecclesia fit, cfflcacior ea qU{P jomi funditur, ut docet S. Chrysostomus, hom. 3 *De incomprehensibili Dei natura,* cum objectionem quorumdam (¡qualis est Novantium nostrorum) elidens sic ait : «Orare vel domi possumus , dicunt; sed homiliam doctrinamque audire non nisi in ecclesia possumus. Te homo decipis. Nam etsi domi quoque Deum orandi est facultas, tamen fleri non potest, ut domi tam bene ores quam in ecclesia, ubi tot Patres, ubi clamor felici societate excitus, ad Deum immortalem refertur. Non pariter exoras cum solus Dominum obsecras, atque tuis cum fratribus. Est enim in hujusmodi plus aliquid, verbi gratia concordia, conspiratio, copula amoris ct charitatis, sacerdotum clamores. Præsunt enim ob eam rem sacerdotes, ut populi orationes , quro infirmiores poise sunt, validiores illas complexui, simul iu cceIum evehantur. » Adde, locus ipsesrope devotionem orandi excitat, et propter Sanctos qui ibidem vixerunt vel requiescunt, miraculis aliisque donis et beneficiis a Deo celebratur. Hac de causa tantopere ad Bethlecm S. Hieronymus anhelabat, coque Marcellum, Paulinam et alias invitabat, ut ipse in epistolis ad eas datis profitetur. Eadem da causaS. Chrysostomus optabat adire limina Apostolorum , ut Petri ct Pauli catenas exoscularetur^ ut ipse scribit, hom. 8 in cap. iv *ad Ephes.* Vid» Bellarminum, lib. Ill *De Cultu Sanctorum.*

Levantes pluas maxüs. — Græce W»;, hoc est *sanctas,* tum corporaliter eas abluendo, quomodo Judæi, *Exodi* cap. xix , jubentur sanctificare se abluendo vestes; tum spiritualiter, manus scilicet servando vacuas ira, ut sequitur, et disceptatione, pugnis, rapina, avaritia, turpitudine, ac per eleemosynas eas sanctificando. Ita Chrysostomus, Thcophylactus, OEcumenius. Hinc Tertullianus in *Apolog.,* cap. xxx, pro «puras» legit *innocuas.* Unde ct Augustinus, serm. 93 *De Tempore :* «In manibus, ait, opera debemus accipere; si ergo talia sunt opera, ut ea possis in altum in conspectu Domini levare, potes etiam et tu in teipso adversarios tuos excludere. Hos ergo si volumus vincere, manus nostræ, id est actus nostri, ct conversatio nostra non sit in terris, sed in coelo. » Sic Horatius, lib. I, *Satyra* 4, «puris manibus vivere » dixit, pro eo, quod est studiose et cx virtute vivere.

chrúthni ohm unhmt cimuuni olia non or», *l anal Uroçue A^n »l p«nfc*nebitur ‘‘‘iforel

Nota, olim Christianos solere ante orationem manus abluere : idque *primo,* honoris et reverentiro causa; maxime quia, ut patet ex VI Synodo, *can.* 101, communicantes sacram hostiam excipiebant, non ore, utijam fit, sed explicatis in formam crucis manibus, viri nudis ,feminropuro finteo, quod Dominicale vocabant, tectis, ut palet ex Concilio Altisiodorensi, *can.* 36; inde manibus hostiam ori admoventes ; sumebant. Secundo, ut admonerentur puritatis animæ. Diserte id habet Clcmens, lib. Vili *Constit.,* xxxviu ; ct Tertullianus, *De Orat.,* xi : « Quro, inquit, ratio est, manibus quidem ablutis, sed spiritu sordidato orare. »

Imo hac dc causa, non tantum manibus lotis, sed etiam candidis induti vestibus ingrediebantur ecclesiam, ut docet S. Chrysostomus, hom. 25 *in Matth.* Atque hac de causa præter aquam benedictam, sive lustralem, posita erat pro foribus ccclesiro aqua ad purificationem, ut patet ex Eusebio, lib. X *Hist.,* iv. Hujus lavacri loco successit ct remansit vasculum aquro benedictro, positum in ingressu ccclesiro ad expiationem levium peccatorum, ac soli jam sacerdotes in Missa lavant manus.

Nota *secundo :* Hic lotionis ritus, uti et multi alii, a Judæis fluxisse ct manasse videtur ad Christianos; nam Judroos nonnisi lotis manibus adorasse Deum, docet Aristæas, lib. *De terpretihus.* Causam addit, illud scilicet testimonium esso no quid perperam agant, sed pie sane-

Judsi «t Gentile» nibw oriKlílt-

(1) Ita Ailloli cl Roseaniullerua.

toque cunela perficiant, quia omnia manibus exercentur. Idem Gentiles fecisse patet ex Tibullo, lib. *f, £leg.* ii ;

Casti placent Bnjw.ria, pura cum veste venite,
Et manibus puris sumite fontis aquam.

Plura vide apud Baronium anno Christi 57, pag. Mi et 5J9.

lersr r, isju »-i nnm- tts- QnnmMn tHaiï' L : ;' i- nimjiTo rtinccn- Sill ll'. *t.* r.m cn‘‘?

Nota *tertio :* Levaro inanus habitus est orantis. HrnCveterum et Judæorum, et Christianorum mos fuit oraro elevatis manibus. Id patet *Exodi xvn,* 1 ! : « Cumque, inquit, levaret Moyses manus, vincebat Israel; sin autem paululum remisisset, superabat Amalee. » *Psal.* cxxsni, 2 : « Extollite manus vestras in sancta, » id est versus sanctuarium. *Psal.* exb, 2 : « Dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo; elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum, » *q. d.* Sicut thymiama, 'Tl10^ mane cl vesperi Deo incenditur et ndolelr*‘, ad Deum ascendit, Deoque gratissimum ac suatutsimum est; ita et oratio mea, qu;e quasi incensum ex corde meo sanctis desideriis íestuante evaporat, ad te, Domine, ascendat, tibique suavis sit et grata. Rursum, oratio quam fundo elevatis ad te, o Domine, manibus, tibi placeat quasi sacrificium vespertinum, juge scilicet agni, quod tam vespere, quam mane immolabatur.

Ubi nota : Potius vespertinum dicit, quam matutinum, quia vespertinum erat honoratius : *Primo,* quia erat quasi finis ct consummatio totius dici. Secundo, quia typus erat Eucharistiie vespere in ultima coma a Christo instituendæ. *Tertio,* quia offerebatur pro peccatis loto die admissis, cum animi contritione ct moerore, cujus symbolum est vesper et tenebrai. Ita Theodoretus ibi.

Idem mos fuit Gentilium duce natura. Undo Apuleius, lib. *De Mundo :* « Habitus, ait, orantium hic est, ut manibus extensis ad coelum procemur.» El Eusebius, lib. IV *De Vita Constant.,* xxvm, recitet legem Constantini, qua jussit etiam Gentiles feriari dio Dominico, et vota sua Deo nuncupare manibus æquo ac animis in coelum elevatis, Hoc etiam habitu apud Romanos fingebatur simulacrum Pietatis; eodemque habitu suam imaginem fingi voluisse Constantinum, testis est Eusebius, lib. Ill *Vitæ ejus,* cap. ih.

simuli, Bnnipi- tl' ’› s»t

Quæres quæ hujus habitus el ritus sit causa? Respondeo : *Prima* causa est, quod hic habitus

TMf'a's tuos¿

supplicia, petentis et sperantis auxilium ex alto : sicut submergendi manus extendunt lanquam auxilium petentes. Secundam causam dat Clemens Alexandrinus, lib. VII *Stromal.,* quod elevatio manuum significet ct excitet mentis elevationem in Deum, quæ orationis est quasi anima. « Caput et inanus, inquit Clemens, in cœlum extendimus, et pedes excitamus in ultima acclamatione orationis, prompliludine el alacritate spiritus ossequente» essentiam, quæ apprehenditur intelligentja, et una cum verbo corpus a terra educere conantes, erectam ct elevatam animam desiderio meliorum, cogimus in sancta progredi, magno animo corporis vinculum despicientes. » *Tertiam* dat Tertullianus, *Apolog.* xxx, quod extensione manuum nos Deo offeramus et quasi in manus ejus dedamus. « Paratus est, inquit Tertullianus, ad omne supplicium ipse habitus orantis Christiani, » *q. d.* orans : « Priesto sum, necte et plecte si vis, aut certo miserere. » *Quarta* est, quod hoc ritu vehementiam affectus designemus, quasi vim Deo inferre, atque præ magna fiducia manu quod petimus prehendere velimus. Ha enim fecisse Bebianum consulem moriturum, cum ei se videndum Deus exhiberet, habet carmen de ipso conscriptum, quod extat tom. VIH *Eiblioth. SS. Patrum. Quintam* dat S. Cyprianus, *Exhort, ad Mart.,* cap. vin ; Thcodorctus, Quæst. XXXIV *in Exodum;* Nysscnus, in *Vita Mosis;* Minutius, in *Octav.;* Hieronymus, incap. xi *Marci,* et alii veteres, ut scilicet hoc gestu protestomur merita Christi crucifixi, caque Patri quasi efiicacissimum ad impetrandum medium offeramus. Qua de causa sacerdos in Missa sæpc orat manibus expansis in modum crucis. Hinc et Prudentius, *htjmno* 6 wt?l , sanctos quosdam martyres ad supplici.! raptos, asserit ita orantes corpus conformasse, ut formam crucis exhiberent, quo scilicet protestarentur se cultores esse Christi crucifixi, pro coque patiet mori. *Sexta* causa est moralis, scilicet, quod hoc habitu testetur is qui orat, sc nolle torpentem rem petilam impetrare ; sed velle manus simul ad opus admovere. Hinc Psaltes, *Psal.* cxviu : a Levavi, inquit, manus meas ad mandata quæ dilexi; » *ctThren.* m, 41, hortatur Jeremías ut levemus corda nostra cum manibus ad Dominum. *Septima* est symbolica, quam dat S. Ephrem, tract. *De Orat.,* ut scilicet hac extensione oratio nostra quasi arcu armetur, « quoniam in ca manus extendimus, ac voluti sagittam in inimicum dirigimus. » Quare jure queritur Christus apud B. Hippolytum , lib. *De Consummat, sæculi :* « Ego, inquit, manus vestras feci, ut ad preces ct orationes extenderetis cas; at vos ad rapinas et cœdcs, et mutuas occisiones extendistis. » Porro primorum Christianorum in orando gestus ita pingit Tertullianus, *Apolog.* xxx : « In cœlum, ait, suspicientes Christiani inanibus expansis, quia innocui; capite nudo, quia non erubescimus; sino monitore ; quia de pectore oramus. Procantes sumus omnes semper pro omnibus Imperatoribus, vitam illis prolixam, imperium securum, domum tutem, exercitus fortes, senatum fidelem, populum probum, orbem quietum et quæcumquc hominis et Cæsaris vota sunt. »

Eipinu ‘ chrtei

Sine iua et disceptatione. — « Sine ira, » id est sine injuriarum memoria, ait Chrysostomus, sino vindictæ cupidate, imo cum reconciliatione ct condonatione injuriarum : hanc enim positivam conditionem per negationem iroe intelligil ; est miosis. Idem docet Christus, *Matth.* v, 23 : « Si offers, inquit, munus tuum ad altare, ct ibi recor-

datus fueris, quia frater tuus hubet aliquid adversum te, relinque Ibi munus tuum ante altare, et vade prius reconciliari fratri tuo, el tunc vc-
Ontinni nicns offeres munus tuum. » Nihil enim ita animum turbat, nihil eum ita a Deo ct oratione avertit, atque divinæ inspirationis et gratia- incapacem reddit, sicut ira. Hinc Chrysostomus, *hoin.* 8: «Nemo, inquit, adeo audax sit, ut inimicitias exercens ad Dcuin porgat orandum. »

Ii ‹ü›- Nota : Pro *disceptatione,* græce est
quod GEcuinenius vertit, *basitatione;* Chrysosto-
¿pa. nius› *disceptatione,* qua quis, inquit, intra se disceptat, cogitans : Putasno audiet me Deus? putasne impetrabo quod peto? Huic hmsitationi opponitur fiducia, quæ necessaria est oranti. « Credite, inquit Christus, *Marci* xi, 24, quia accipietis , et evenient vobis. » *Jacobi* i, G: « Postulet in fide nihil hæsitans. »

Secundo et melius, intciligilur hic disceptatio, quæ ex ira, de qua præcessil, sequi solet : qui enim iratus est, secum disceptat de causis et modis vindicte, plenusque est tumultu cogitationum quasi inter se conflictantium, quæ mentis quietem interturbant ct plane ineptam ad orandum efficiunt. UndoS. Ambrosius, lib. V *De Sacramentis,* cap. v, per disceptationem intclligit mentis evagationem, quæ in oratione excludi debet per attentionem animi, quæ quasi orationis anima est.

Ven.o. 9. Similiter et mulieres. — Supple et repete, a orent in omni loco, levantes puras manus,» teque ut viri.

Qui, ha- In habitu obnato (græco xoqAM, id est honesto,
Min» o». docenti, et, ut Vatablus, *modesto;* ct, ut Syrus ,
nùìwe? *castoi* hic en*m ornat mulieres : nam nimius, inhonestus et indecens eas non ornat, sed deturpat et fœdat, maxime in templo, ubi sunt oraturæ. Undo explicans subdit :) cum verecundia et sobrietate (id est verecunde, sobrio, inodorate ct modeste) ornantes se. — Recto Demades dixit, pudorem in muliere esse arcem pulchritudinis : quæ enim eo carent ct inverecunde se ornant, sc suamque pulchritudinem prostituunt. S. Cyprianus, lib. De *Habitu virginum,* legit, a cum verecundia et pudicitia, » et ita vertit Syrus ct Erasmus; hoc enim quoquo significat magis tamen significat sobrietatem, ut vertit Noster.

Nota : Prima mulieris virtus, præsertim in loco publico ct templo, est modestia, præsertim in cultu corporis, ad quem hic sexus, quia aliis ingenii ct judicii dotibus, quibus prediti sunt viri, caret, propensior est. Undo femineum genus <?Aó-
est, ait Hieronymus, epist. 12 *ad Gaudentium*. Hinc et Comicus : « Dum moliuntur (aut poliuntur), dum comuntur, annus est. » Et vulgaro est adagium illud Plauti : « Navis ct mulier nunquam satis ornantur; » ct : « Qui opus ct negotium quærit, uxorem aut navem sibi comparci.» Vult ergo Apostolus eas esse habitu non sordido, neo lascivo, sed gravi, moderato ct honesto, qui matronam Christianam deceat, quique animum pudicum, gravem et bene compositum significet. Hinc *secundo,* vult mulieres non inconditas et incompositas procedere, sed honeste ornatas, quamque pro suo tatù. Sic Rutti, in, 3, lota et uncta cultioribus vestibus sc induit, cum adhuc nubilis esset. Sic Judith ornavit sc, cap. x, vere. 3. Sic Esther cultu regio ad Assuemm processit. Adeoque peccaret mulier, si invito marito, viliori vestitu aut cultu uteretur. Undo S. Augustinus, epist. 199 *ad Ecdiciam,* eam graviter reprehendit, quod continenti® studiosa, vestem, invito marito, mutasse!.

S. Basilius in *lieg. brevior.,* interrog. 2!0, habitum ornatum ita definit : n Qui, inquit, ari propositum cujusque finem accommodatus est cum decore et dignitate, habita ratione temporis, loci, person® utilitatisque : alia enim vestis convenit tempore hiemis, alia æstatis; alia laboranti, alia quiescenti; alia ministranti, alia hero; alia militi, alia civi; alia viro, alia feminæ. »

Non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, VEL VESTE PRETIOSA (græCô iujrncuw cdU»-
TtXiï, id *est vestitu sumptuoso);* sed quod decet mu-
lieres, PROMITTENTES (teaypM.cué,x,-, id ‹ St *pretfe-* Ver». I€
rentes, et, ut Syrus atque Ambrosius, *profifentes)* PIETATEM PER OPERA BONA.— Nota I PrO *fortis criitibus,* græce est sOquxw», id est, *plicaturis et crispaturis,* quibus mulieres calamistro, hoc est acu calefacta, crines vario flexu per gradus et nodos intorquent, ut cincinnate ct calamistrate incedant.

Secundo, pro *pietatem,* græce est óiímSo », hoc est, Dei reverentiam et cultum ; Syrus vertit, Det *timorem*. Pietas ergo hic in Deum, non iu parentes aut liberos intelligitur, *q. d.* Ita honeste ac modesto se vestiant, sicut vestiri decet mulieres Christianas, quæ a per bona opera,» id est per bonam vitam ct mores Christianos, profitentur, non levitatem, non luxum, non lasciviam, sed pietatem ac cultum Dei. Porro S. Bernardus, epist. 42 *ad Henricum,* Scnonensem Archiepiscopum. hæc extendit ad Episcopos et Ecclesiasticos : «Non in veste pretiosa , inquit ; clamatur autem specialiter ad feminas, ut erubescat in se deprehendi Episcopus, quod in fragiliori quoque sexu audierat reprehendi. Discite, Pontifices, in fræno quid facit aurum! »

Est hic locus moralis do ornatu decenti mulic- onntu»
rum. Sic S. Petrus, *epist.* I, cap. in, vers. 3, de- ,
scribit in quo situs sit verus ornatus Christian® s. iviro.
feminæ : « Quarum, inquit, non sit extrinsecus capillatura (crispatura) aut circumdatio auri, aut indumenti vestimentorum cultus ; sed qui absconditus est cordis homo, in incorruptibilitate quieti ct modesti spiritus , qui est in conspectu Dei locuples.» Ubi nota, verum mulieris ornatum esso internum, integritatem scilicet et incorruptionem spiritus quieti et modesti, vel, ut Hieronymus legit, silentis.

Spiritus quietas, ail Cajctanus, opponitur inconstanti®, qu® mulieribus est familiaris ; modestus et silens, iracundi® ct garrulitati. Sic de sponsa regis dicitur *Psal.* xuv, 14 : «Omnis gloria fili® regis ab intus.» Alioqui mulier externo cultui dedita et internum negligens, interne Hecubam, externe Helenam refert, inquit Nazianzenus in Carmine contra fucatas mulieres. Imo S. Augustinus, serm. 18 *De Verbis Apostoli:* « Corporis, inquit, hujus, id est exterioris hominis ornamenta, quanto magis appetuntur, tanto sunt interioris majora detrimenta : quanto autem minus appetuntur ornamenta exterioris hominis, tanto magis pulchris moribus homo interior adornatur.» Imo qu® nimium sese ornat exterius, esto sit castissima, non caret tamen impudiciti® suspicione. Testis est Claudia Fcstalis, qu®, ut canit Ovidius, IV *Fast.,*

Casta quidem, sed non est credita ; rumor iniquus
Lisent, et falsi criminis acta rea est.
Coitus, ct ornatos varie fudisse capillos
Obfuit, ad rigidos linguaque prompta sonos.

E contrario laudat Plutarchus in *Vita Phocionis* illius uxorem, qu®, cum ei altera quœdam mulier valde nobilis suos torques ct mundum muliebrem ostentasset, uti solent femin®, respondit : « Meum vero ornamentum et mundus muliebris est Phocion. » Hinc recte Clemens Alexandrinus, lib. II *Padagog.,* x : « Laudo, inquit, ct admiror bulicò. Laccdæmoniorum civitatem, qu® soUs mcretricibus floridas vestes ct aureum mundum gestare permisit', ita scilicet a probis mulieribus ornatus studium auferens, quod sons meretricibus se ornare concederet. »

«jwrüni «U*.®*- ad Uut oraitun WUUUL

Tertni- tinuidi- uLbw' dturrtt a inio TOUnw'

Scripsit contra hunc luxum vestium et ornatus Tertullianus insignem librum *De Cultu feminarum,* ’n iIu0 Pr,m0› cap- *, docet, quod pudicitia non tantum in carnis integritate, sed et in cultu simpijci munditie consistat. *Secundo,* cap. n, quod hic luxus signum sit non integr® conscienti®, ct spectatoribus tentalionem ingerat ct periculum. *Tertio,* cap. v, quod ist®, qu® sc adeo ornant coloribus et fucis, naturam, facturam et imaginem Dei deforment, transfigurent, adulterent, Deumque artificem quasi emendent et reprehendant. *Quarto,* cap. x, quod vestium colores, auri opera et gemm®, inventa sint a dæmone, idque probat ex libro Henoch, quem citat S. Judas. *Quinto,* cap. xi, quod hic cultus sit Gentilium et ancillarum diaboli. *Sexto,* cap. xn, quod h®c sint lenocinia ct indicia meretricum. *Septimo,* cap. xni, Christianos non ad delicias, sed ad asperitatem, cruces ct martyria vocari. Idem libro De *Habitu mulierum,* cap. i, docet primo, quod femin® habitu lugere et expiare debeant ignominiam ct peccatum Ev® matris. *Secundo,* cap. iv, quod luxus signum rii vel ambitionis, vel prostitutionis. *Tertio,* cap. t i, quod gemm® sint maris conch®, aut dc frontibus draconum eruantur, ut sic de serpente ornetur mulier. Denique quod a Deo gravissime puniantur. Nam Isaías, m, 17, inquit : «Decalvabit Dominus vorticem filiarum Sion, et Dominus crinem earum nudabit ; et erit pro suavi odoro foelor, ct pro zona funiculus, ct pro crispanti crino calvitium, et pro fascia pectorali cilicium. »

Itaque feminas sic exhortatur Tertullianus : « Prodite vos, jam medicamentis et ornamentis extract® Apostolorum, sumentes do simplicitate candorem, dc pudicitia ruborem, depict® oculos verecundia, ct spiritus taciturnitate inserentes in aures sermonem Dei, annectentes cervicibus jugum Christi. Caput maritis subjicite, et satis ornat® critis. Manus lanis occupate, pedes domi figite, et plusquam in auro placebunt. Vestite vos serico probitatis, byssino sanctitatis, purpura pudiciti®. Taliter pigmentât® Deum habebitis amatorem. »

Tertullianum sequitur Cyprianus, lib. De Disciplina *et habitu virginum;* ait enim : « Illarum Cits, cr pretiosior est cultus, quarum pudor est vilis. Si p ‘‘¶ tu te speciosius comas, et per publicum notabiliter incedas, oculos in te juventutis illicias, ut etsi ipsa non percas, alios tamen perdas, ct velut gladium te atque venenum videntibus præferas, excusari non potes quasi mente casta sis et pudica : redarguit te cultus improbus, et habitus impudicus. » Deinde asserit auctores et inventores hujus fuci et luxus esse dæmones : *a* Apostat®, inquit, angeli docuerunt oculos circumducto nigrore fucare, genas mendacio ruboris inficere, mutare adulterinis coloribus crinem, et expugnare omnem oris et capitis veritatem corruptel® su® impugnatione. » *Tertio* ostendit, quod qu® se nimis ornant, Dei opus corrigere velint, ac consequenter in Deum sint contumelies®. «Dixit, ait, Dominus : Faciamus hominem ad imaginem nostram ; et audet quisquam mutare ac convertere quod Deus fecit? Manus Deo inferunt, quoniam id, quod Deus formavit, reformare ct transfigurare contendunt, nescientes quod opus Dei est omne quod nascitur ; diaboli, quodeumque mutatur. Si pictor pinxisset imaginem, et alius manus inferret, an non gravis fieret pictori injuria? tunc igitur impune feres, quod Dei imagini manus inferas? » *Quarto,* hisce qu® seso comunt et fucant, Dei judicium et pcenas intentat : «Non metuis, ait, no in resurrectione artifex opus suum non agnoscat, dicatquc :Opus hoc meum non est, imago hæc nostra non est, cutem falso medicamine polluisti, crinem adultero colore mutasti, expugnata est mendacio facies, figura corrupta, vultus alienus est. Deum videre non poteris, quoniam oculi tibi non sunt, quos fecit Deus, sed quos diabolus infecit. Illum tu sectata es, rutilos ct depictos serpentis oculos imitata, de inimico tuo corrupta, cum illo pariter et arsura. »

Quam vero luxus hic et ornatus tum alibi, tum præsertim in templo dedeceat, docet hic Chrysoslomus et cx eo Thcophylactus : « An saltatura, u

ei s. Chryw ‘‘‘‘

nquit, ad ecclesiam pergis ? numquid hic nuptias et lasciviæ oblectamenta conquiris? num ut tui spectaculum prebeas, advenisti? num tibi nunc instruendus est thalamus? Non iste supplicis est habitus ; accessisti ut Deum pro peccatis tuis dcpreceris, ut cum gemitu et lacrymis veniam petas: quid teipsam ornare improbo et intempestivo studio contendis ? »

item- Denique exemplo Pretextatæ, quod ex Hicro-
PrsrtTi nyrao descripsi I *ad Thcssalon.* v, 19, ostendit
üu›. Deus quam hic sibi luxus displiceat. Quare merito B. Thomas Morus nobili cuidam puellæ, quæ multo cum labore et dolore crines complicabat, ut frons latior esset, pectusque et tunicam constringebat, ut gracili esse corpore videretur, dixit : « Nisi Deus pro hoc tuo tanto labore tibi infernum reddat, magnam profecto tibi faciet injuriam. » Idem affirinabe*. serio, persuasissimum sibi esse, quam plusL?'". in hac vita eo labore infernum mercari, cnici vel dimidio coelum lucrati fuissent. Unde et S. Paula, teste S. Hieronymo in ejus Epitaphio, tanta poenitentia lotque lacrymis luxum hunc licet levem, in se expiavit; cumque, inquit Hieronymus, a nobis moneretur, ut parceret oculis, respondit: «Turpanda est facies, quam contra Dei præccptum purpurisso ct cerussa et stibio saepe depinxi; affligendum enim est corpus, quod multis vacavit deliciis; longus risus perpeti compensandus est fletu ; mollia linteamina, ct serica, ct pretiosa, asperitate cilicii commutanda : quæ viro et sæculo placui, nunc Christo placere contendo. ›

Tui.!». 12. Docere autem mulieri non permitto, — in ecclesia et coetu publico, ubi agitur communis oratio, dc qua hactenus egit. Undel *Corinth.* XIV, 34 : « Mulieres, inquit, in ecclesiis taceant; non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse, sicut el lex dicit; si quid autem volunt discere, domi viros suos interrogent. Turpe est enim mulieri loqui in ecclesia. » Ut enim notat Theophylactus , mulieres aliquæ tempore Pauli acceperant donum prophetiæ ; ne ergo putarent sibi fas esse in ecclesia loqui et prophetare, hic eis id inhibet Apostolus, idque tum honestatis, puuoris, infirmitatis ac loquacitatis muliebris causa, inquit Chrysostomus; tum studio revcrenliæ et subjectionis erga virum, quæ requirit, ut eo presente et loquento sileat mulier, presertim in ecclesia et rebus sacris ; nam privatim domi Priscilla fidem Christi docuit virum eloquentem Apollo, Act. XVIII, 26. Et *ad Titum* u, 4, vult Apostolus, ut matres filias et ancillas suas privatim doceant prudentiam et modestiam ; cl fidelis
Ewnpi* muijcr infidelem virum convertero ct instruere
nabo jubetur, 1 *Corinth,* vii, 16. Sic S. Cæcilia fidem
nmt nu- Christi docuit Valerianum sponsum suum, S. Na-
ril0'- talia Adrianum, S. Monica Patricium, S. Martha Marin : ; Thoodelinda Agilulphum, Longobardorum regem; Clolildis Clodoveuin, Flavia Domilia Flavium Clementem. Nam ; ut inquit Chrysostomus, hom. 60 tn *Joannem :* « Nihil potentius est muliere bona ad instruendum ct informandum virum quæcumque voluerit, neque tam leviter amicos, neque magistros, neque principes patielur, ut conjugem admonentem atque consulentem; habet enim voluptatem quamdam admonitio uxoria, cum plurimum amet (vel, ut alii legunt, *ametur),* quod consulit. »

Adde, non tantum Apostolum hic vetare, ne publice doceat mulier, puta in ecclesia, verum etiam nec permittere illi ut privatim doceat, si id facere velit quasi cx officio vel auctoritate. Unde sequitur :

Neque dominari (Græce aùirmw, hoc est, auctoritatem usurpare) in virum (supple permitto mulieri), **SED ESSE IN SILENTIO. — GræCC WO.Ú1, id CSt** *quiete.* Hoc silentium, hæc verecundia, hæc modestia longe magis mulierem ornat, quam pretiosa vestis, inquit Chrysostomus. Et, ut ait Euripides in *Heraclid. :* « Feminæ pulcherrimum donum est silentium et modestia, et intus tranquillam manere. » Hinc Gorgoniam sororem ita s. Gerro, laudat Nazianzenus : « Quid silentio prudentius? quænam res divinas tum cx divinis oraculis, tum ex propria intelligentia et sagacitate magis cognovit ? quænam rursus minus locuta est quam illa, in muliebribus pietatis finibus se continens? n

Ex hoc Apostoli loco Epiphanius, *horres.* 49, quæ est Quinlilianorum, confutat cos, quod mulieres ad episcopatum aut presbyterium assumerent , in gratiam et honorem Evæ.

Si enim Apostolus docere, imo loqui non permittit mulieri in ecclesia, quid, si vidisset quod hoc sæculo vidimus, mulierem scilicet Ecclesiæ alicujus caput, rectricem ct doctricem? an non cxclamasset : Monstrum horrendum! nimirum justo Dei judicio tale sibi deligunt monstrosuE caput, qui caput a Christo constitutum, S. Petrum dico, sanclique Petri successores nolunt agnosccre.

13. Adam enim primus formatus est, deinde i3
Eva : et Adam non est seductus, mulier autem '1U'
SEDUCTA IN PRÆVARICAT10.NE FUIT. — *q. d.* Mulier debet silere et discero (non docere), atque subjecta esse viro, quia vir illi preslat, tum dignitate primæ creationis : primo enim Adam fuit creatus, deinde ex Adamo Eva; tum vigore rationis; Eva enim leviter ct temere permisit se seduci, non autem Adam. Ita Chrysostomus, qui notat, exemplo primæ mulieris Evæ tacite hic a Paulo reliquas feminas omnes temeritatis ct levitatis argui.

Hinc pulchre ait Primasius : « Docet Apostolus feminas oportere esse viris subjectas, quia et posteriores sunt in ordine, et priores in culpa. »

14. Adam non est seductus, mulier autem se–vch,«.
ducta in prévarications fuit. — «Seducta,» Grece ásamaiax, id est deagita, *q. d.* Mulier, ubi

decepta fuit, prevaricala est, ct transgredi ccepit præccptum Domini.

Qno *n- 't t,,76e^uctu9' cum »tjn' u. noa C VapL d¡c* u"3- <r !'•' -"J ' Quæritur : Quomodo Adam dicitur non esse ^va s*l deceptus, ct pomum vetitum acceperit,ac comederit ? Respondet primo Magister Sentent., in 11, dist. xmi, solam Evani seductam, quia sola Eva credidit tria, quæ «yi«a-serpens promiserat, si de pomo vetito coinederct, scilicet *pruno, sa* non morituros; *secundo,* similes Deo futuros; *tertio,* boni malique notitiam habituros. Sed repugnant plerique Patres, qui Adam etiam hæc credidisse volunt, et colligitur *Gen. m, Ü,* ubi Deus irridens Adro credulitatem et appetitum omniscientiæ ct cujusdam divinitatis : « Ecco Adam, ait, quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum et malum. »

Secundo, aptius Ambrosius legens, « mulier seducta, facta est in prævaricationcm, n id est fuit viro auctrix praevaricationis, non contra.

Tertio, alii repetunt ex vers, præced. *ñ primus, g. d.* Adam prior non fuit seductus, sed Eva. Ita Theodoretus, CEcumenius, llaymo.

Quarto, alii sic explicant, q. *d.* Adamo non fuit persuasum, sed Evte, Deum non pnecepisse ne comederent de ligno scientiæ boni ct mali; Adam ergo non fuit seductus, sed sciens ac prudens violavit præccptum Dei.

Quinto ct planius, « Eva fuit seducta, n quia a serpente volente eam decipere, fuit decepta. Undo et ab hoc deceptore se deceptam profitetur, dicens: «Serpens decepit me.» Adam vero non fuit « seductus, » id est a serpente deceptus : serpens enim non ausus fuit virum aggredi, sed mulierem, quam facilius se decepturum sciebat.

Hinc etiam Adam non se excusavit ut a serpente aliove aliquo deceptum, sed tantum ut allectum ab uxore (nec enim Eva voluit decipere Adomum, sed tantum allicere ad esum sui pomi), tantumque comedisse, ut illi quasi sociæ morem gereret : « Mulier, inquit, quam dedisti mihi sociam , dedit mihi dc ligno, et comedi, *n*

Ubi tamen nota : Mox ut Adam consensit mulieri factusque inobediens, voluit comedere de ligno vitra, elatus in superbiam, lapsus est in cæcilalcm, ct credidit serpentis promissis voluitquo Deo similis fieri, ac speravit ex pomi esu oumlscientiam, nt jam dixi. Iloc enim est quod Deus eum irridens dixit : « Ecce Adaro quasi unus ex nobis factus est, sciens bonum et malum. » Ita Theophylactus, Ambrosius, Chrysostomus, Anselmas, Augustinus, lib. XIV De Cittì., cap. xvii; Hieronymus, lib. I *Contra Jovin. q. d.* Paulus : Ergo mulier, nipote a serpente seducta, viro inferior est ratione ct prudentia ; ergo illi subsit oportet. Secundo, ergo justo Deus in pcenam peccati, qua virum allexit ad peccatum, illam viro subjecit. Et, ut ait Chrysostomus et (JEcumenius, semel mulier male docuit, et virum cunctaque pervertit: ultra ergo non doceat, sed sileat, et a viro bene loqui et agere discat. Audi Tertullianum, lib. Dc *Habitu mulierum,* mulierem alloquentem: «Tu, ait, es diaboli janua, tu es arboris illius resignatrix, tu es.divinte legis prima desertrix; tu es, qua; cum invasisti, quem diabolus aggredi non valuit; tu imaginem Dei hominem tam facile elisisti ; propter tuum meritum, id est mortem, etiam Filius Dei mori habuit. »

15. Salvabitur autem per filiorum generatio- NEM, SI PERMANSERIT IN FIDE, ET DILECTIONE/ ET SANCTIFICATIONE CUM SOBRIETATE. — S. ThOIURS voculam per vult significare non meritum, sed conditionem, q. *d.* Salvabitur mulier, etiamsi non sit virgo, sed nubat, et incedat per statum matrimonii ac filiorum generationem. Undo Va- larari tablus vertit, *salvabitur mulier subjecta generationi liora'» filiorum :* ut sit græcismus, iti wwjwtaç, id est, ToweqcwJsa, « per filiorum generationem, » id est Q.nt r filios generans, vel in filiorum generatione salvabitur. Sic Giteci dicunt, Ji' àjjwçUçy hoc est, áfjóauM. Siepe enim ítá, id est *per,* accipitur pro *h,* id est tn, ut *Roman,* iv, 11, Abraham dicitur pater credentium, « per praeputium, » id est in statu prieputii; ct II Cor. vi : « Per gloriam et ignobilitatem, per infamiam et bonum famam,» id est in prosperis et adversis. Hic sensus confirmatur ex verbis quæ Apostolus addit : « Salvabitur, inquit, per filiorum generationem, si permanserit in fido, et dilectione, et sanctificatione cum sobrietate. » Itaque fidei, dilectioni et sobrietati causam salutis attribuit, non liberorum procreationi : liberorum enim procreatio res est naturalis et adiaphora, nec meritoria, nisi altius ad bonum aliquod spirituale, puta ad pietatem, piamque liberorum educationem, referatur.

Secundo, aliqui apud Theophylactum, per liliorum generationem, intelligunt partum B. Virginis Marine, qui salvas fecit mulieres; ipsa enim genuit Christum, et in ipso multos filios ct filias Christianas. Sed hoc nimis remotum et alienum est.

Tertio, S. Augustinus, lib. XII *De Trinit.,* xvn, per generationem filiorum intelligit productionem bonorum operum : sed hoc mysticum est.

Dico ergo *quarto,* plane et proprio : præposilio *per* significat hic causam et meritum, scilicet laborum, quos patitur mulier in partu, et educatione liberorum in fide et moribus Christianis, per quod salvabitur. Nota : Sub generatione cdu- Gcnrn- cationem complectitur Apostolus ; educatio enim 110 ;°* eslquasi completa generatio et formatio filiorum. Ita Chrysostomus, quasi dicat Paulus : Esto non netn. doceat inulier, non deerit illi pia occupatio, adeoque salvabitur non per librorum, sed per liberorum tractationem. Audiant hoc nostrae Novantes sciolte, qure pro sua hæresi et Scriptura contentiase cum viris disputant in mensis, navibus, curribus, ecclesiis. Audiant quod S. Basilius Demostheni, coco Valentis Imperatoris, pro Arianis garrienti, respondit : « Tuum est, ait, pulmenta coquere, non Evangelium exponere. »

s. Moni- Ita S. Monica salvala est, ct multos salvos cíTc-
o mIt í- cit per sollicitam educationem deuram S. Angus-
Mneatio- Imi, de qua S. Augustinus, lib. Ill *Conf.,* cap. xi
i*"> S. et sequent. Talis fuit ct Piacili». Theodosii Jmpc-
Augmu- rajorjs uxor f cujus quam eximia pietas et ardens studium fuerit in educandis liberis, videre est apud Nlccphorum, lib. XII *Hist.,* cap. xxm et xxiv.

Si PBnMAittentT in nite, et dilectione. — Ita legunt Romana ; fed Græca jam et Syrus legunt, tìw paÌKù)<nv, si manserint, (ilii scilicet, g. *d.,* inquit Chrysostomus : Salvabitur mater, si curet ut lilii permaneant in Christi fide ct dilectione, ac sanctitate, adjuncta sobrietate ; græce quod cum Hieronymo, *Contra Jovinianum,* verti potest *pudicitia,* vel *castitate,* aut etiam *modestia;* magis tamen, ut ante dixi, sobrietatem significat et temperantiam.

Moraliter Theophylactus : « çuttf fgttur, inquit, si mater pravis et impudicis infecta moribus, recto liberos educaverit? haud verisimile est ut faciat; attamen si contingat, accipiet pro his mercedem. Quid vero si bona ct honesta sit, liberos vero suos malos toleret? quid si eos negliga! illisquo indulgeat? habebit exemplum pœoffi et vindicte, id quod licii contigit. Quod si omnia fecerit, et nihil quod ad curam allinet, prætermiserit, non poterit tamen ad rectum perducere tramitem liberos; quod raro evenit : attamen non fraudabitur sudorum suorum mercede ; quandoquidem et Filius Dei nihil non faciens et dicens, paucos tamen habuerit, qui sibi morem gesserint. »

Tbaau- Discant hic matres Ihesaurum suum esse libe-
ro» ni3-r0Sj quibus omnem curam impendero debent,
110,1 ,ani 111 eos ditoni, quam ut bene educent, lia
k». Cornelia, Gracchorum mater, inquit Valerius Maximus, lib. IV, cap. iv, cum Campana matrona apud illam hospita, ornamenta sua pulcherrima sæculi illius ei ostenderet, traxit eam sermono quousque redirent liberi : « Et hæc, inquit, ornaniumo menta mea sunt. » Unde S. Chrysostomus hic *hom.* 9 in morali : «Magnum, inquit, habemus pretiosumque depositum, scilicet filios, ingenti illos servemus cura, atque omnia faciamus, nc fur id nobis astutus auferat; nulla nobis possessio, nullus fundus reque nobis gratus ct churus esse debet : quippe hæc omnia filiis quæruntur. Si igitur major possessionum nobis est cura, quam eorum, quorum illæ gratia comparantur, id profecto absurdissimum et stolidissimum est. Exerceamus ergo ad virtutem atque pietatem molles filiorum animos, cætera omnia secundo loco quieramus : nam si quidem illi improbi fuerint, nihil cis pecunte proderunt; sin autem probi, rubli ex paupertate lædentur. Vis filium relinquere divitem? Donum illum ac benignum essa doce: ita emrn etiam rem familiarem auctiorem facere poterit.» Et inferius: «Filiis non rite institutis præs- kiím
tat pauperes esse, quam divites : paupertas enim »'»ıd*
vel invitos coercet, atque intra virtutis limites continet; opes vero nc volentes quidem pudice- -
temperanterque vivere sinunt, verum exhorbitaro faciuut, atque pervertunt. » Deinde matres ad filias rite educandas ita cohortatur et instruit : « Matres, item filiarum vobis curam assumite : est ea cura vobis perfacilis. Curate sollicite, ut domi jugiter sint. Ante omnia pias religiosasque esse docete, aspernari pecunias, exteriorisque ornatus contemptrices esse; atque ita demum nuptiis tradite. Eas si institueritis, non ipsas modo servabitis, verum et viros qui illas ducturi sunt; neque viros tantum, sed etiam filios atque nepotes. Quippe ex radice optima surculi prodeunt firmiores, ac semper in meliora proficiunt, horumquo omnium merces vobis reddenda est. « Ac denique hac insigni sententia rem concludit : « Ita nempe paterna domo decet progredi virginem, ac matrimonio jungi, quemadmodum ex palœstra luctatorem, ut omnem diligentissime rei familiaris peritiam habeat, sitque valuti fermentum, quod massam omnem in suam transfert pulchritudinem. » Peculiaria præcepta de educatione filiarum, matribus assignat S. Hieronymus, epis*L ad Latam,* et *ad Calantium,* et ad Gaudentium, tomo I.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Describit dotes ct Virtutes requisitas in Episcopo, et vers. 8, *in diacono, et vers.* 11, *in eorum uxoribus. Denique, vers,* ***ili,*** *monet Timotheum ut reverenter versetur in Ecclesia Dei, qua columna est ct firmamentum veritatis, prasertim illius, quee docet Christi incarnationem et redemptionem, quod est magnum pietatis sacramentum.*

1. Fidelis sermo : Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat. 2. Oportet ergo Episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris virtim, sobrium, prudentem, ornatum, pudicum, hospitalem, doctorem, 3. non vinolentum, non percussorem, sed modestum; non litigiosum, non cupidum, sed 4. suæ domui bene præposilum, filios habentem sub-

ditos cum omni castitate. 5. Si quis autem domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit? 6. Non neophytum : ne in superbiam elatus, in judicium incidat diaboli. 7. Oportet autem illum et testimonium habere bonum ab iis qui foris sunt, ut non in opprobrium incidat et in laqueum diaboli. 8. Diaconos similiter pudicos, non bilingues, non mullo vino deditos, non turpe lucrum sectantes : 9. habentes mysterium fidei in conscientia pura. 10. Et hi autem probentur primum : et sic ministrent, nullum crimen habentes. 11. Mulieres similiter pudicas, non detrahentes, sobrias, fideles in omnibus. 12. Diaconi sint unius uxoris viri, qui filiis suis bene præsint, et suis domibus. 13. Qui enim bene ministraverint, gradum bonum sibi acquirent, et multam fiduciam in fide, quæ est in Christo Jesu. 14. næc tibi scribo, sperans me ad te venire cito. 15. Si autem tardavero, ut scias quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi, columna et firmamentum veritatis. 16. Et manifeste magnum est pietatis sacramentum, quod manifestatum est in came, justificatum est in spiritu , apparuit angelis, prædicalum est Gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria.

Ven. h

1. Fidelis sermo. — Chrysostomus, Theophylactus, Œcumenius, hæc verba non ad sequentia de episcopatu, sed ad præccdentia referunt; quia enim dubitare poterant, an verum et certum esset id quod dixit in fine cap. præced., mulierem scilicet salvandam esse per filiorum generationem, ideo hic addit, inquiunt, « Fidelis sermo d *q. d.* Id, quod dixi de mulieribus, certuin est et indubitatum. Verum longe melius Theodoretus, Ambrosius, Primas et alii tò *fidelis sermo* referunt ad sequentia, *q. d.* Certum est et verissimum quod de episcopatu et ordine hierarchico jam toto cap. dicturus sum. Solet Apostolus cum aliquid magni dicturus est, tò *fidelis sermo* præmittcre, ut dixi cap. i, vers. IS. Ilie cnim aggreditur Timotheo munia Episcopi et aliorum Ecclesiæ ministrorum ad vivum depingere.

¿plsío-ptUIDO-Drn est operii. au digniUtis.

SI QUIS EPISCOPATUM DESIDERAT, B05UM OPUS DESIDERAT. — Vult, ait S. Augustinus, lib. XIX *De Civit.,xix,* docere Apostolus, quid sit episcopatus, nomen scilicet esse operis, non honoris : Episcopus enim est superintendens, qui curam aliorum gerit, subitque onus et laborem docendi ct regendi populum; episcopatus enim dicitur Tw taaxoiniv «árra?, id est eo quod omnes spcculetur omnibusque provideat, inquit Theophylactus. Quo sensu dixit Cicero in *Epistolis :* « Unum me Pompeius esse voluit, quem tota Campania habeat episcopum, ad quem delectus ct summa negotii referatur. » Eusebius quoque lib. I, cap. xxxvii, Dc *Vita Constantini,* eum vocat communem orbis episcopum a Deo constitutum. Sic et Hieronymus explicat, epist. 83 *ad Oceanum :* «Si quis, inquit, episcopatum desiderat, bonum opus desiderat : opus, non dignitatem ; laborem, non delicias; opus per quod humibtate decrescat, non intumescat fastigio. » Eadem ratione episcopatum esse grave onus, docet S. Clemens, lib. II Comhi. *Apost.,* cap. xxv : Quia, inquit, oportet Ep icopum omnium scopum esse, sicut Christus Episcopi scopus est. Ubi addit noster Turrianus, idcirco ab Apostolo hic vocari *Iffn,* id est opus arduum ct difficile.

Hinc infert Augustinus, *primo,* non esse Episcopum, qui præesse magis eligit, quam prodesse. Episcopi ^li5epr0' *Secundo,* episcopatum, licet in se sit opus bonum, non tamen bene, sed indecenter appeti, nisi sci- prauw. licet a Deo et Ecclesia ad hoc voceris, uti vocatus est Timotheus per prophetiam, cap. i, vers. 18. « Otium ergo, ait Augustinus, lib. XIX *De Civit.,* cap. xix, sanctum quærit charitas veritatis, negotium justum suscipit necessitas charitalis; quam sarcinam, si nullus imponit, percipiendœ atipie intuendæ vacandum est veritati : si autem imponitur, suscipienda est propter charitatis necessitatem ; sed ncc sic omnino veritatis delectatio deserenda, ne subtrahatur illa suavitas et opprimat illa necessitas. »

Secundo, planius et clarius : « Qui episcopatum Epi»w desiderat, bonum (græce xaXcü, id est præclarum l et arduum) opus desiderat : » hic cnim verissimum est illud adagium, íúoxsXa rà xaxà, difficilia, quæ pulchra, sivo præclara. Vult cnim Timotheum et omnes episcopos docere Apostolus, Episcopi munus excelsum esse et arduum, ut illud serio apprehendant, totique illi intendant, ut tanto oneri faciant satis. Unde explicans hoc opus bonum, sive præclarum, subdit : « Oportet ergo Episcopum irreprehensibilem esse, » etc. Id maxi- Epboo» me verum erat tempore Pauli, cum episcopatus non erat honor, sed labor ingens et proximus ad martyrium gradus. Imo Alvarus Pelagius, lib. *De* mmy- *Planctu Ecclesiæ,* art. 18, ex S. Hieronymo sic ex- riu'"* plicat: «Qui episcopatum desiderat,bonum opus, id est martyrium, desiderat. Illo, inquit, tempore ab Apostolo dictum est, Si quis episcopatum desiderat, bonum opus desiderat, quo quisquis plebibus præerat, primus ad martyrii tormenta trahebatur. Tunc ergo fuit laudabile episcopatum quœrere, quando per hoc non dubium erat ad supplicia graviora pervenire. » Idem docet S. Gregorius, I part. *Pastor.,* viu; Anselmas et alii. Sicut

ergo Deus tunc multos excitabat ad se offerendum martyrio, ita ct nonnullos excitabat ad episcopatus capessendos, qui se Martyribus duces
Jun prteberent fidei et martyrii. Jam vero qui episco-
Fpis». patum o)j amplos proventus, ob dignitatem, ob gradum et honorem quierunt, periculosa ambi-
iu^iUo. tiono ct avaritia peccant. Ratio est, quia Episcopus debet esse perfectus, nec tendere, sed esse in statu perfectionis Christianos : hoc autem de se præsumere, magnæ est superbia;.

Secundo, quia, ut docet Concilium Tridentinum, episcopatus est onus angelicis humeris formidabile; nam non tantum pro sua, sed ct pro omnium sibi subditorum animabus ab Episcopo rationem exiget Deus. Quis nisi temerarius hoc munus et onus ambiat? Socrates apud Platonem, dial. I *De Republic.,* miratur cos qui volentes imperium suscipiunt : Quia, inquit, nullus probus magistratus sibi, sed subditis, corumque com-
Brçtnm modis intendit et servit : unde censet probos vi-
btroicn- ros a(i magistratus capessendos invitos adigendos csse› proposita poena vel premio. Hinc et Antigonus, Macedonum rex, cum videret filium insolentius regere suos : « An ignoras, ait, o fili, regnum nostrum esse splendidam servitutem?» Si ita est in magistratu terreno et temporaneo, quid erit in spiritali, coelesti et perpetuo, qualis est episcopatus? Unde S. Gregorius loco citato : «Apostolus, ait, laudans desiderium boni operis (episcopatus) protinus in pavorem vertit quod laudavit, cum subdit : Oportet autem episcopum irreprehensibilem esse,» etc., *q. d.* Laudo quod quæritis, sed discilo quid quæratis. Et auctor operis imperfecti, hom. 33 tn *Mattii. :* « Opus, ait, desiderare in se bonum est : primatum autem honoris con-
Eiunph cupiscere , vanitas est ; primatus fugientem se
Sincto- desiderat, desiderantem se fugitet horret.» Hinc
f">rant S- Chrysostomus tantopere episcopatum fugit, ut
tpirnpi- docet ipse in sex libris *De Sacerdotio.* Sic cumdem
lu,< fugerunt S. Augustinus, Gregorius, Fulgentius et alii.

s. Au- Audi S. Augustinum, epist. 148 *ad Valerianum :*
^,utinu,' « Vis, ait, mihi facta est merito peccatorum meorum (nam quid aliud œstimem nescio), ut secundus locus gubernaculorum mihi traderetur, qui remum tenere non noveram. » Et serm. 52 *ad Fratres tn Eremo :* « Usque adeo timebam episcopatum, ut (quoniam coeperam jam alicujus esse momenti inter servos Dei, fama mea) in quo loco sciebam non esse Episcopum, ne illo accederem caverem ; ct hoc agebum quantum poteram, ut in loco humili salvarer, nc in alto periclitarer. Veni ad istam civitatem propter videndum amicum , quem putabam mc lucrari posse Deo, ut nobiscum esset in monasterio. Quasi securus perveni, quia locus habebat Episcopum. Apprehensus ct presbyter factus sum, ct per hunc modum ad episcopatum perveni.»

s. G«r. Legitur in *Vita S. Goaris,* ipsum, cum a Sigeberto, Francorum rege, postulatus esset ireviro-rum Episcopus, inducias postulasse; interim Deum orasse, ut, nisi esset ex salute sua, episcopatum a se averteret : mox ipse in morbum incidit, et infirmatus ad mortem, episcopatum evasit. Simile de Nilamonc monacho refert Nicephorus, lib. XIII, cap. XVII. Sic de Canonico illo S. Victoris Parisiis spoetato; probitatis et doctrinæ narrai Thomas Cantipratanus, lib. I *Exemplorum sui tempon's memorabilium,* cap. xx , quod , cum in vita postulatus ad episcopatum constanter eumdem respuisset; post mortem beatus apparuerit cuidam suo amico , qui idipsum a moriente cfllagitarat, rogatusque an bene cessisset illi pertinax illa episcopatus recusatio, responderit dicens : « Quod in vita semper timui nunc scio, scilicet quod si episcopatus cathedram ascendissem, in damnationis perpetuæ periculum incidissem, » id est, si de numero Episcoporum fuissem , verisimiliter de numero Beatorum non essem. Recte ergo sanxit Leo Imperator sub annum Domini 469, lib. XXXI, cap. *De Episcop. et Clericis,* « non pretio, sed precibus ordinetur Antistes. Tantum ab ambitu debet esse sepositus, ut quaeratur cogendus, rogatus recedat, invitatus effugiat, sola illi suffragetur necessitas excusandi. Profecto enim indignus est sacerdotio, nisi fuerit ordinatus invitus. » S. Gregorius, lib. VI in lib. I *lieg.,* cap. ultiin. : « Rectus, ait, est ordo, ut quaerantur homines ad episcopatum. » Et Bernardus, lib. 11 *De Consid.,* cap. v : « Qui pro se rogat, inquit, jam judicatus est. » Et inferius : « Cunctantes ct renuentes coge et compelle intrare. » Vide Anselmum et D. Thomam, lì II, *Quast.* CLXXXV, art. 1.

Nota : Non meminit hic parochorum et Sacerdotum Apostolus, sed eos sub Episcopis intelligit : est enim idem eorum onus ct munus, docendi, pascendi, regendi populum, sed circa pauciores subditos. Vide dicta *Philipp,* i, 1 (1).

2. Oportet ergo Efiscopcm irreprehensibil hi v-n.8. esse, unius uxoris VIRUM, — *q.* d. Itaque ut aggrediar præcipuum hujus epistola; argumentum, scilicet ut te, o Timothee, aliosque episcopos doceam, quales quibusque virtutibus prediti esso debeant, dico imprimis Episcopum debere esso irreprehensibilem, id est, qui non tantum vitio, quod reprehendi possit, careat, sed qui insuper omnibus virtutibus sit ornatus. « Omnes, inquit Hieronymus *ad Ocean.,* virtutes in uno sermone comprehendit, et pene rem contra naturam exigit ; quis enim ille est, qui absque peccato et reprehensione vivat? » Hinc Nazianzenus, in *Apol.* i : « VitiujQ, inquit, in Episcopo est, non quam optimum esse; » quia, ut recte ait Plutarchus, lib. *De Doctrinaprincipian,* « Sunt principes tam sacri, Tn quam profani instar lucentium gemmarum, atque *i* * adeo si quis in illis nævus apparet, detractioni ”

(1) Per *episcopatum* hic inlelligendum esi sacerdotium in gonrrc, varia officia ac innuero : ita Ailloli, quem legere iu ii. I. operæ pretium est.

in- palet et calumnio?. n Et Theophylactus hic : « Præsidem, inquit, ac principem vehit stellam et illuminationem decet esse, ut ad ipsum omnes defigentes oculos illustrentur, atque ducantur in viam rectam, n Et Chrysoslomus hic, / iem.10 : « Eum, inquit, qui regendos alios suscepit, tanta decet
r'" ! ! * gloria virtutis excellere, ut instar solis cinteros
Ur ¿dii. velut stellas suo fulgore obscuret. » Et inferius : « Oportet, inquit, Episcopum angelum esse, nulli human® perturbationi vitiove subjectum. » El in morali : « Idcirco, inquit, nos Dominus elegit, ut simus quasi luminaria, ut voluti fermentum evadamus, ut magistri cœterorum efficiamur, ut voluti angeli cum hominibus versemur in terris, tanquam viri cum infantibus pueris, quasi spirituales cum animalibus, ut ex nostro contubernio ingentia illi lucra conquirant. » Idem alio loco docet Episcopum in populo debere esse quasi angelum inter homines et quasi pastorem inter
Bpto- oves mutas et irrationales, tantumque ratione et
l,l virtute populum debere antecellere, quantum
gdtJ.l homo bruta antecellit, llinc patet Episcopum debere esse perfectum. Errant ergo imperfecti, qui sibi persuadent, quod seso perficient in episcopatu : ibi enim velle discere perfectionem, idem est quod velle discere figulinam in dolio, ait Nazianzenus, *Apologet.* **i,** id est velle discere artem tum eam debeas exercere, imo docere; idque eum gravi animarum tibi creditarum periculo et damno.

Audi Bernardum, in finelft). iV De *Consid. ad Sugenium* PonJi/kem : «Consideres, inquit, ante omnia sanciam Romanam Ecclesiam, cui Deo auctore prîtes, Ecclesiarum matrem esso, non dominam : te vero non dominum Episcoporum, sed unum ex ipsis, porro fratrem diligentium Deum.
Onda et De cætero considera oportere to esse formam jus-
n Mœ, sanctimoniæspeculum, pietatis exemplar, assertorem veritatis, fidei defensorem, doctoran
cqu ci G» ulium, Christianorum ducem, amicum sponsi, spons® paranymphum, cleri ordinatorem, pastorem plebium, magistrum insipientium, refugium oppressorum, pauperum advocatum, miserorum spem, tutorem pupillorum, judicem viduarum, oculum cœcorum , linguam mutorum , baculum senum, ultorem scelerum, malorum metum, bonorum gloriam, virgam potentium, malleum tyrannorum, regum patrem, legum moderatorem, canonum dispensatorem, sal terra?, orbis lumen, sacerdotem Altissimi, vicarium Christi, Christum Domini, postremo Deum Pharaonis. n
FcidfdiD Nota : Apostolus sexdecim conditiones exigit hic
E' ⬭ ab Episcopo, decem affirmativas, sex negativas,
ixu t Prima est affirmativa, ut sit irreprehensibilis; se-
Vnloi. eunda est negativa , ul sit unire uxoris vir, etc.
Ol*l Umus uxotis virum.— *Primo,* Kmbrosius, lib.
«M»! he Dq/rnïat. *sacerd.,* cap. iv, sic explicat, *q. d.*
n r ' Oportet Episcopum unius Ecclesiæ, non plurium Episcopum, ncc ai) una Ecclesia ad aliam tramine hoc emm velat hic Paulus, et Concilium Nicenum I, *can.* 16. Verum hoc mysticum est, non litterale, ut fatetur ipse Ambrosius. Ambftd myitio.

Secundo, Lulherus sic explicat : Episcopus nou sit scortator, sed unam habeat uxorem. Sic fero et Beza. Episcopus, inquit, non sit talis, qui temere repudiata uxore aliam ducat. Hic enim revera est scortator, imo adulter. Secundi Lulheri'

Tertio, Magdeburgenses, Calvinus et passim Novantes sic explicant, *q. d.* Episcopus simul non habeat mullas uxores, uti Judæi permissu Dei habuerunt: sed unam tantum, ita tamen ul illa mortua, aliam el aliam ducere possit, itaque successive habere multas. Tertu, Calnii

Huc referri potest aliquorum olirn explicatio, cujus meminit hic Chrysoslomus ct Theophylactus, quamque probat hic Theodoretus, debere scilicet eligi Episcopum, non qui jam sit (in quo plane a Calvino ct Novantibus dissident), sed qui ante episcopatum fuerit monogamus, id est unam tantum simul habuerit uxorem, licet plures habuerit successive. Nam in ipso episcopatu nou monogamus, sed agamus et cælebs sit oportet.

Verum omnes alii, præter Theodoretum, hasce expositiones refellunt validis rationibus, voluntque per «unius uxoris virum, » intelligi monogamum absolute, qui secundas non iniit nuptias, nec successivo plures habuit uxores , sed unam tantum. Palet id *primo,* quia non tantum lego Christi, sed etiam usu gentium et lege Romana polygamia tempore Christi, imo ante Christum fuit abrogata, non tantum apud Christianos, sed etiam apud Judíeos et gentes omnes, erantquo polygami infames, ut patet ex edicto Diocletiani et Maximiani, quod extat L. *Neminem,* C. *De incestis nuptiis,* et ex edicto Valeriani et Galloni, L. *Eum,* C. ad leg. Juliam *De adulteriis.* « Eum, inquiunt Imperatores, qui simul duas habuerit uxores, sine dubitatione comitatur infamia, » scilicet ex recepto jarn pridem gentium usu et consuetudine. Supervacue ergo et frustra monotur hic a Paulo Episcopus, ne sit polygamus, hoc est, ne plures simul habeat uxores, cum nec laico id liceret, nec polygamia esset in usu. Sicut ridicule jam v. g. Pontifex scriberet ad Episcopos : Episcopus non debet esse polygamus, cum polygamia nec apud laicos quidem sit in usu, aut permissa. Imo hoc ipso, quo Apostolus hanc ab Episcopo perfectionem exigit, ut sil unius uxoris vir, tacite permittit laico, ut sit duarum uxorum vir : hoc autem simul esse non potest (quia obstat lex Christi, imo et Romana, ut dixi), sed tantum successive; ergo cum ab Episcopo Paulus exigit, ut sit unius uxoris vir, non simul, sed successivo inlelligit, scilicet Episcopum ita unam habere, vel habuisse uxorem, ut post vel ante illam, nullam aliam successive habuerit. Rrfdlim.

Secundo, quia cap. v, vers. 9, simili phrasi dicit Apostolus : a Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit unius viri uxor, m **Atqui ibi intelligit unius viri uxorem illa**

post mortem mariti secundas non iniit nuptias, ncc secundum habuit maritum ; nunquam enim visum fuit unam uxorem duos simul habere maritos, ut ad hoc cavendum dixerit Apostolus, eligendam esse unius viri uxorem : ergo pariter hic unius uxoris virum intelligit cum, qui successive tantum habuit unam, ita ut mortua prima uxore, non duxerit secundam.

Tertio. *Tertio,* quia hinc usus antiquissimus Ecclesiæ habet, ut non ordinentur digami, qui duas uxores successive, sed monogami, qui unam tantum habuerunt. Estque hæc communis Patrum, præter Tbeodorelum, expositio. Vide eos apud Bellarminum, lib. I De *Cleric.,* cap. xxiil et xxiv.

Objectio pnuu- Dices : Apostolus vult Epi-copum esse irreprehensibilem, el explicans subdit : a Unius uxoris virum ; » ergo per hoc cavere vult ne simul duas habeat uxores ; hoc enim crimen est el reprehensibile : habere vero duas successive, nec crimen est, nec reprehensibile.

Rcspon- aio prima. Respondeo *primo,* posse hæc accipi ut disparata, ut scilicet *primo,* velit Episcopum esse irreprehensibilem ; *secundo,* ut eumdem velit esse unius uxoris virum ; varias enim hic dotes ab Episcopo requirit.

Secunda. *Secundo,* ut demus « *irreprehensibilem* ad sequentia referri, caque generatila complecti, respondeo, per *irreprehensibilem* intelligit non tantum carentem crimine, sed etiam nota quapiam, quæ ab hominibus notari ct reprehendi solet, quæque alicujus vitii, infirmitatis, aut imperfectionis hominibus suspicionem præbct : Lilis autem est digamia. Ikec enim pnebet hominibus suspicionem inconlinentiæ ct propensionis in libidinem; unde Dlgimto to Epi»- in Episcopo turpis est et reprehensibilis; decet enim Episcopos esse castos, ut suis castitate præ- “^ “ turpU et culpan- luceant, utquo liberius cos hortari possint ad continentiam, inquit Ambrosius, lib. I *Officior.,* cap. ult. llinc et Gentiles, digamos a sacerdotio repulerunt. « Inter Gentiles etiam, inquit Hieronymus *ad Agcruchiain,* epist. 11. flamen unius uxoris vir ad sacerdotium admittitur, flaminissa quoque unius viri uxor eligitur : ad tauri Ægyptii sacra semel maritus assumitur. » llinc Dido *Ænicid.* IV, ait :

Gentile! arcebant dijimos a Mcrr- ”¿üô.

Huic uni forsan potui iuccumbcre culpa.

Culpae, inquit Servius, propter antiquum ritum, quo repellebantur a sacerdotio bis nupte.

otjfdio wnuu14 Dices *secundo :* Scortatores et adulteri, si se emendent, non repelluntur a sacerdotio; ergo multo minus digami, qui successive duas habuerunt uxores, sunt ab eo repellendi.

Rrtpn- Respondeo : Nego consequentiam; nam non tantum ob incontinentia) speciem, de qua jam dixi, digami repelluntur, sed etiam ob mysticam significationem : Episcopus enim repræscntarc debet Christum, qui unam tantum habuit sponsam, eamquo virginem, scilicet Ecclesiam; non potest ergo esse digamus, sed monogamus, ut pulchre docet S. Augustinus, lib. De Bono *conj.,* cap. xvin, cujus verba mox recitabo. Sicut ergo lege Ecclesiastica judices, qui reos morte mulctant, sunt irregulares et inhabiles ad sacerdotium, non ob crimen (nnllum enim admiserunt, imo justitiam exercuerunt), sed ob indecentiam et ob significationem ; debet enim sacerdos referre mansuetudinem Christi, et remotissimus esse a sanguinis effusione : ita pariter juste potuit Ecclesia sancire legem, qua digamos, ob similem indecentiam et significationem, arceret a sacerdotio. Est enim duplicis generis irregularitas legibus Ec- CnMiraclesiæ sancita : prior ob enormia crimina, inter “ quæ non sunt fornicatio et adulterium ; secanda, ob mysticam significationem, qualis est in digamia et judiciis capitalibus.

Objicit *tertio,* Calvinus : Saltem Apostolus inter Objwtfe dotes Episcopi ponit, esse a unius uxoris virum : » ergo requirit ut Episcopus sit conjugatus saltem cum una. Idem olim Hieronymo objecit Vigilantius.

Respondeo cum Thcophylacto et Patribus, tí R'™* *unius uxoris virum* esse dotem Episcopi, non positivam, sed negativam, qu¿e tamen inanit aliam d« in positivam : unius enim uxoris vir is est, qui adeo Bp!**- continens est, ut non habeat vel habuerit plures J" 'i.,'* uxores, quam unam. Non ergo praecipit Aposto-l», rudius, aut laudat, ut Episcopus habeat unam uxorem, sed si habuerit, ut unam tantum habuerit; quod si nullam habeat, habueritve, non ineptum, sed aptiorem episcopatui censendum vult Apostolus : vult enim Episcopum eligi quam fieri possit castissimum. Nam alioqui ipse Paulus contra hanc legem peccassct, utpote qui Timotheum et Titum creaverit Episcopos, qui, teste S. Ignatio ad 1'hiladclphios, perpetuam coluerunt virginitatem : verum quia tempore Christi, rari inter Gentiles et Judæos inveniebantur cælibes, et plerique omnes erant conjugati, hinc eosdem jam conversos ad Christum, eo quod deessent cælibes apti, necesse erat promoveri ad episcopatus et sacerdotia : ita tamen, ut monogamos, quasi castiores eligi velit Apostolus.

übi nota : Ili, qui ex conjugio vocabantur ad onm«t> sacerdotium, post ordinationem usu conjugii abs- hf3 linebant communi Ecclesiæ lege, idque ob ex- hir cellenteni sacerdotii dignitatem, quæ puritatem Ep<-pi, angelicam requirit, et ut toti Christo et Ecclesiæ vacarent. Unde Apostolus *ad Titum,* cap. i, 8, ”^7" vult Episcopum esse continentem. Certe constat astiaosanctissimos omnes el doctissimos Episcopos, qui bâBt a mille ducentis annis vixerunt, fuisse cælibcs. Docet id Epiphanius *luxresi* 59, quæ est Catlia- Protutur rorum. « At dices, inquit, in quibusdam locis presbyteros et diaconos adhuc liberos gignere; sed hoc non est juxta canonem, sed juxta hominum mentem, quæ per tempus clangmi, n Et Hieronymus, lib. 1 *Contra Vigilantium :* a Quid facient, inquit, Orientis Ecclesiæ, quid Ægypti et Sedis AposloÛcæ, quæ aut virgines clericos acci*

piunt, aut continentes, aut; si uxores habuerint, desinunt esse mariti. » Idem docent et sanciunt sanctissimi Pontifices, Siricius, epist. *ad Himericum;* Leo I, epist. *ad Anastasium;* Innocentius I, epist. *ad Victricium;* imo Concilium Nicenum I, *can.* 3, el Eliberinum, *can.* 33. Quod ergo Greci sacerdotes utantur conjugibus, quas ante sacerdotium duxerunt, abusus est, inductus a Græcis incontinentibus sub annum Domini 700, in Synodo Trullana (quæ non legitima, sed clancularia et profana Synodus fuit), *can.* 13; nam ante hos Trullanos, Greci Patres in Concilio Niceno, aliique, ut patet ex Epiphanio loco citato, hunc abusum damnarunt : illum tamen, utpote nimis inolitum, pacis causa, Græcis jam permittit Ecclesia Romana, ut patet cap. *Cum olim,* de clericis conjugatis. Denique fuit ohm controversia inter S. Hieronymum et Augustinum an hæc digamia fiuæ impedimentum sacerdotii, sit accipicnda ante baptismum, an vero tantum post baptismum. S. Hieronymus, epist. *ad Oceanum,* vult tantum censendos hic digamos, qui post baptismum duas uxores successive duxerint, non vero eos, qui anto baptismum unam, ct ea defuncta post baptismum alteram duxerunt.

Negat id Augustinus, vultque tam hos, quam illos esse digamos et irregulares; ita enim habet, lib. *De Bono conjug.,* cap. xviii : a Quod acutius intellexerunt, qui nec cum, qui catechumenus vel paganus habuerit alteram, ordinandum esse censucrunt ; do Sacramento enim agitur, non de peccato : nam in baptismo peccata omnia dimittuntur. Propter Sacramenti autem sanctitatem, sicut femina etiamsi catechumena fuerit vitiata, non potest post baptismum inter Dei virgines consecrari : ita non absurde visum est eum, qui excessit uxorum numerum singularem, non peccatum aliquod commisisse, sed normam quamdam Sacramenti amisisse, non ad vitæ bon® meritum, sed ad ordinationis Ecclesiastic® signaculam necessariam. » Augustini sententiam secuta est Ecclesia cum suo capite Innocentio I, ut patet 28, q. HI.

Sobrium. — Græcum νηφάλιον, tam sobrium, quam vigilem (ut vertit Theodoretus ct Syrus); atque perspicacem, suisque rebus attentum (ut Œcumenius) significat : nam sobrietas mater est vigilantia;, ingenii et solerli®. Inde νηφάλια sacra dicebantur, in quibus pro vino libabatur aqua : nimirum non decet speculatorem omnium saluti invigilantem esse dormitabundum ; nec vigilare potest, qui ventri se addicit. Talem, vigilantem scilicet pastorem, se prebuil Jacob patriarcha, *Genes,* xxxi, vers. 39. Tales debent esse Episcopi ct Pastores : imo, ut ait Chrysostomus, imitari, adeoque superare debent duces castrorum , qui noctu diuque universum suum exercitum perlustrant.

Pudicum. — Græcum *awtfna.,* etiam tempemitem, et, ut Ambrosius ac Hieronymus vertant, puuicum; proprie tamen prudentem, qui sana mente, judicio ac consilio est, significat; præsertim hoc loco, ubi processit « sobrium. » In Episcopo magna requiritur prudentia; nam « ars artium, inquit Nazianzenus, *Apol.* r, scientia scientiarum mihi esso videtur, hominem rcgere, animal scilicet omnium maxime varium ct multiplex. »

Rursum, omnia Ecclcsiæ negotia dirigere debet Episcopus : quanta ergo ct quam varia opus est illi prudentia? *Tertio,* omnibus virtutibus poliero ct excellere oportet Episcopum, ergo rara ct admirabili prudentia præditus sit nccesso est; prudentia enim auriga est omnium virtutum, ut dicere solebat S. Antonius. Hinc Aristoteles, VI *Ethic.,* cap. xHi, docet omnes virtutes in prudentia esse connexas, idcoque Socratem asseruisse quod virtutes omnes sunt qurodam prudenti®, quia scilicet nulla sine prudentia esse aut consistere potest; prudentia enim omnes dirigere, omnibus quid agendum; quid cavendum sit, dictaro et proscribere debet.

Ornatum, — κόσμιον, id est, honesto habitu, qui virum gravem decet, ornatum : idem enim est verbum, quod cap. n, vers. 9, Noster vertit, *in habitu ornato.*

Secundo et melius, Hieronymus *ad Oceanum,* ex Cicerone ait : « Ornatus vocalur, qui decorem servat in motu, incessu, habitu ct sermono. » *Ornatum* ergo idem est, quod moribus compositum; ut etiam per corpus appareat animi moderatio et temperantia. « Amictus enim corporis, et risus dentium, ct ingressus hominis enuntiant de ilio, » *Ecclesiastici* xix, 27. Et ut ait Cicero : « Caput est artis docere quod facias. » Ita cum Hieronymo explicant Theodoretus, Syrus, Ansclmus et alii. Hinc S. Ambrosius, ut narrat hic D. Thomas, quosdam ordinaro noluit, hoc solo nomine, quod dissolute incederent. Dc hoc ornatu sacerdotis vide fuse S. Grcgorium, homil. 17 *in Evangel.* Hinc graviter et querula voceS. Ambrosius, lib. *Dc Dignitate sacerdotali,* cap. vi, et Gregorius, loco citato, docent, causam cur subinde sacerdotes, Episcopi ct clerici despiciuntur, esso ipsorummet levitatem, inscitiam, mores incompositos, impuram et improbam vitam. Hoc enim est quod talibus Deus intentat per Malachiam, cap. n, vers. 8, dicens : « Vos recessistis de via, et scandalizastis plurimos in lego, irritum fecistis pactum Levi : propter quod et ego dedi vos contemptibiles et humiles omnibus populis. »

Pudicum. — Non habent hanc vocem Græca, nec Syrus, sed Romana. Ut se pudicos servent Episcopi et Ecclesiastici, maxime vitare debent consorba mulierum. Ita S. Augustinum fecisse scribit Possidonius, cap. xxvi Vitæ ejus, quod tanti doctoris exemplum quia memorabile est nobisque imitandum, hic ascribam : « Feminarum, inquit Possidonius, intra domum ejus nulla unquam conversata est, nulla mansit, nec quidem germana soror, quæ vidua Deo serviens mullo lem-

Innrnm pore, usque in diem obitus sui, præposita ancillarum Dei vixit; sed neque patrui sui flliæ, et fratris sui fili®, quæ pariter Deo serviebant; quas personas sanctorum Episcoporum Concilia in exceptis posuerunt. Dicebat vero, quia etsi dc sorore et neptibus secuin commorantibus nulla nasci possit mala suspicio ; tamen, quoniam illæ person® sine aliis necessariis secumque manentibus feminis esse non possent, ct quod ad eas etiam aliæ a foris intrarent, de iis posse offendiculum aut scandalum infirmioribus nasci. Ob hoc ergo dicebat, nunquam debere feminas cum servis Dei etiam castissimis, in una manere domo. Et si forte ab aliquibus feminis, ut videretur et salutaretur, rogabatur, nunquam sine clericis testibus ad eas intrabat, vel solus cum solis unquam est locutus, nisi secretorum aliquod interesse!. »

Ikerc-tuiu Concilii Cirtbâ-jiMniis d« femi-ri» fu-

Ita S. Xaverius mulieres adiri aiebat minori fructu ct majori periculo vel tentationis, vel suspicionis sinistra. Imo Concilium Carthagincnse, *can.* 25, decernit ne Episcopi, Presbyteri vel cler¡c¡ fem¡nas accedant, nisi adsint alii clerici, vel graves aliqui Christiani.

Cjpni-DO.

Quam hæc res sit magni momenti æque ac periculi, preclare docet, et graviter admonet Auctor libri *De Singularitate* (sive solitaria et a feminis semota vita) *clericorum,* qui extat inter opera Cypriani : « Lubrica, inquit, spes est, quæ inter fomenta peccati salvari se sperat, incerta victoria est inter hostilia arma pugnare, impossibilis liberatio est flammis circumdari, nec ardere. » Et infra : a Ipsi nos fallimus quoties credimus inter masculos ct feminas castitatem immobilem custodiri. Difficile quis venenum bibet ct vivet; verendum est dormienti in ripa, ne cadat, cum dicat Apostolus I *ad Corinth,* x : Qui se putat stare, videat ne cadat; ct utilius est infirmum se homo cognoscat, ut fortis existât, quam si fortis videri velit, infirmus emergat. » Et infra : « De carbonibus scintillas dissiliunt, de ferro rubigo nutritur, morbos aspides sibilant, ct mulier fundit concupiscenti® pestilentiam, quam Salomon sic comparat dicens : De vestimentis procedit tinca, ct a muliere iniquitas viri. » Ad tinem ita exhortando concludit : « Sic igitur ambulate, sic agile ut semper in clericis Ecclesiæ senatus candidus constet : severitas in vobis circa feminas vigeat, auctoritas polleat, vigor teneatur, gravitas veneretur. »

iMien!» drxrip-ni«A-buuuo.

Denique audi quid sit mulier, et vide quam cavenda sil. Sic eam describit Anastasius Niceuus, lo‘‘- vl- *Eibliothccæ SS. Patrum, Quasi.* LXil,§ *Omms qui aspexerit :* « Quid est, inquit, mulier? in terra naufragium, fons sederis, Icthalis occursus, lapsus oculorum, animarum exitium, cordis lancea, sceptrum inferorum, præccps desiderium, juvenum pernicies. Quid mulier ? sanctorum calumnia, quies serpentis, diaboli solatium, ægritudo inconsolabilis, fornax succensa, eorum qui servantur scandalum, vilium immedicabile, diurnæ nugte, prodigorum hospitium, officina dæmontim. Quid est mulier? os effrænatum, triumphus mysteriorum, dux tenebrarum, magistra delictorum, vestita vipera, domus tempestas, viri naufragium, immitis fera, » etc.

L't ergo sacerdotes et clerici pudicos se servent, feminarum colloquia et consortia devitent. Idem faciant vicissim feminæ, praesertim virgines, caveantque nc unquam absque arbitris cum aliquo viro, etiam Religioso, etiam confessarlo, secreto colloquantur ; sed omnia agantur in propatulo, ubi a mullis videri possint : vel si intra domum in cubiculo aliquid tractandum sit, nunquam desit testis qui omnia videat. Meminerint Thamarin occulto, quod testis deesset, a fratre esse incestatani. Meminerint pene omnes quotquot cecideruntt, hujus moniti negligentia cecidisse. Si nulla essent in abdito et absque inspectore colloquia, nulla essent stupra. HincS. Ambrosius, lib. Il *in Luram :* a Trepidare, ait, virginum est, et ad omnes viri ingressus pavere, omnes viri affatus vereri. » Loquitur de virgine cum sola est : in occulto enim uterque alteri est ignis, uterque fomes et stupa; atque diabolus tum adest, omnesque vires suas exserit, ne tam commoda ipsi occasio sine lucro pretereat.

Scripsit S. Leander, Episcopus Hispalensis, insignem regulam, sive institutionem virginum ad Florentinam sororem, quam edidit noster Brouverus, in qua cap. n, ita ei praecipit : «Quisquis vir, si sanctus est, nullam tecum quærat familiaritatem. ne videndi jugitate aut infametur utriusque sanctitas, aut pereat. Decidet enim a charitate Dei, quæ perpetrandi mali operis occasionem priebuerit. Decidet a charitate proximi, quae, etsi male non agit, opinione tamen pessimam famam nutrit. Dispar enim sexus in unum locatus, co titillatur inflictu, quo nascitur, ct naturalis movetur flamma, si incomposita attigerit. Quis colli- fr»-’1 gabit ignem in sinu suo, et non comburetur? ignis ct stupa sibi utraque contraria iu unum redacta, flammas nutriunt. Viri sexus et feminæ diversus si conjungitur, quo lex naluræ provocat, commovetur. »

Nimirum, ut aiebat Plato, vir appetit feminam tanquam sui pariem (cupit enim costa redire ad latus viri, cx quo sumpta est), et femina virum, sievt pars appetit suum totum, cupilque ei juugi et illi inexistere. Vide S. Hieronymum, epist. 8,9, 10, 11 ct 23. Hic est ergo scopulus latens, sed noccnlissimus, ad quem incauti aut sibi prefidentes allisi viri magni ct sancti, castitatis naufragium fecerunt. 0 qualia ct quauta videbimus in dic judicii ! Qui sapis, fuge blandas Sirenes.

Hospitales, — id est peregrinorum Hopiit-amantem, et erga eos hospitalem. Hæc virtus |HU,dd› Episcopo est necessaria, ideoque tantas opes Episcopis attribuit Ecclesia, ¡line S. Gregorius seri- pi*e› bons *ad Joanncm Episcopum* : «Hospitalitatem, ait, nesciens non liat Episcopus, *v* Et Hieronymus *ad* \ <*xio.*

*Oceanum : *Ante* omnia, inquit, hospitalitas futuro Episcopo denuntiatur. Si cnim omnes illud Evangeli! audire desiderant : Hospes fui, et suscepistis mc,quanto magis Episcopus, cujus domus omnium debet essehospitium ! Laicos cnim unum, aut duos, aut paucos recipiens implebit hospitalitatis officium; Episcopus nisi omnes recipiat, inhumanus est. p Ita peregrinos conquirebat et colligebat S. Job; bine cap. xxxi, vers. 32, ait : « Foris non mansit peregrinus, et ostium meum viatori patuit. »

Ita S. Gregorius Pontifex semper pauperes et peregrinos hospitio ct mensa excipiebat : quod ita fuit gratum Deo, ut Christus speciem pauperis induens, mensa ab eo excipi voluerit. Testis est Joannes Diaconus in *VitaS. Gregarii,* lib. II, cap. nu et xxiii.

Ita IxCO IX Pontifex sub annum Domini 1048, effusus in pauperes ct peregrinos, leprosum ante ®dcs suas inventum in lecto suo collocari jussit, ac mane sequenti eumdem requirens disparuisse comperit. Creditum est Christum specie pauperis, Pontificis tam misericordis lecto decubuisse. Narrat hoc Sigebcrtus in *Chronico,* et Platina in *Vita Leonis* IX.

Doctoren, — Jtiaxrowv, id est aptum ad docendum. Doctrinam ab Episcopo Apostolus requirit, non lauream; sed hanc quasi doctrin® testem requirit Concilium Tridentinum, dum vult gradu Licenti® in Theologia, vel Jure Canonico insignitos eligi in Episcopos. Hæc est prima Episcopi, qua Episcopus est, dos. a Summa enim, inquit Hilarius, lib. Vili De Trimi., omnium virtutum Episcopalium est scientia et doctrina. » Et Hieronymus *ad Oceanum :* « Absque sermone, inquit, conversatio quantum exemplo prodest, tantum silentio nocet. » Hinc pontifex legis veteris in Rationali inscriptum habebat : « Doctrina et veritas.» «Est cnim doctrina, inquit Theophylactus, in cap. i *ad Titum,* virtus et oL'racter Episcopi. » Hinc quoquo *ad Titum*, cap. i, <iD Episcopo requirit Apostolus, « ut potens sit exhortari. » Et Concilium Tridentinum potissimum Episcopi munus esse prœdicationein verbi Dei, iUudquc Episcopum per se, si possit, obire debere, docet *sess.* cap. i.

rmi ^ue,'\7 Aeolia ct doctri. M

3. Non percussorem, — id est, qui lingua non non Jugetur, non convicietur, non maledicat. Ita Chrysostomus. Sunt cnim et « patri® verbera linguæ, » inquit Horatius, cum scilicet patres acerbe objurgant filios.

tur tri- ¡.ùukr.

Secundo ct simplicius, *q. d.* Qui manibus non percutiat, non sæviat, non sit a*per et crudelis in domesticos ct subditos. Ita Syrus, Theophylactus et Anselmus. « Percussorem, inquit Hieronymus, Episcopum ille condemnat (Christus) qui dorsum posuit ad flagella, ct maledictus non maledixit. »

Tertio, Theophylactus ct Anselmus : a Non percussorem,» id est qui non feriat fratrum conscientiam importuno verbo, vel exemplo : sed hoc est mysticum. Græca hic addunt *tuffi,* id est non turpis lucri cupidum ; sed hoc videtur redundare. Nam mox sequitur. id est non cupidum argenti.

Modestum, — tarai, id est *æquum.* / Equus, inquit Aristoteles, V *Ethic.,* cap. x, dicitur, qui non persequitur summum jus, in quo summa est injuria; sed in partem propendet benigniorem, quam dictat æquitas et moderatio. Undo virtus eo inclinans dicitur epieikeia.

Non litigiosum, — ¿uax»-*, id est alienum a pugna, non tam verberum, do qua præcessit, quam verborum. Undo Hieronymus, lib. I *Contra Pelagianos,* vertit, *absque jurgio.* Idem *ad Oceanum* docet, quam lites dedeceant Episcopum : «Nihil, inquit, impudentius est arrogantia rusticorum, qui garrulitatem auctoritatem putant, et parati semper ad lites in subjectum sibi gregem tumidis sermonibus tonant. »

Non cupidum, — id est alienum ab argenti cupidilato. « Gloria Episcopi, inquit Hieronymus *ad Nepotianum,* est pauperum opibus providero; ignominia sacerdotis est propriis studere. Natus in paupero domo et tugurio rusticano, qui vix milio et cibario pano rugientem ventrem saturare poteram, nunc similam et mella fastidio, » etc.

Terribile exemplum hujus avariti® narrat Munsterus, lib. IH *Cosmograph.,* do Battone Moguntino Archiepiscopo anno Domini 914, qui pauperes vocans mures, et quasi mures fame perire permittens, justa Dei vindicta a muribus, perinde ac Pharao a ranis et muscis, invasus, ac tandem ad turrim, quæ eliamnum in medio Rheni visitur, confugiens, ibi ab eisdem peremptus et devoratus est. Verum hanc Hatlonis a muribus comesti historiam multis refutat noster Serarius in *Moguntia,* lib. IV, cap. iv et v, dicitque fabulam ortam a Popielo, Polono principe, qui ob crudelitatem a muribus comestus est. Etenp Hlllodfc

4. Suæ DOMUI RENE PRÆPOSITUM ,—xxXw; irpoio-wi- Vers. L |uvov, id est qui domui bene præsit. Ex apliludine enim ct dexteritate regiminis œconomici sumitur judicium de apliludine ad regimen politicum et Ecclesiasticum; qui enim bene domum suam moderatur, signum est quod idem bene reget Ecclesiam; « et qui domui su® præesso nescit, inquit Paulus vers. S, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit? » Unde S. Hieronymus *ad Ocear num :* « Vult, ait, Apostolus Episcopum domum suam bene regere, non ut opes augeat, non ut regias paret epulas, non ut cælalas patinas struat, non ut phasidis aves lentis vaporibus coquat, qui ad ossa perveniant et superficiem carnis non dissolvant artifici temperamento; sed ut quod populo præcepturus est, prius a domesticis exigat. » Quid? quod *can.* 18 Concilii Carthagin. ita præscribilur : « Ut Episcopi, presbyteri et diaconi non ordinentur prius, quam omnes qui sunt in domo eorum, Christianos Catholicos fecerint. »

Finos (si qucs genuerit antequam crearetur Episcopus : undo et Ambrosius notat, non dicere Paulum, Facientem aut gignentem, sed) iiadintum
Qald **SUBDITOS CUM OMNI CASTITATE. — GriBCO** ,
id est honestato et gravitate morum; Vatablus,
TT.;? *cum omni reverentia;* Syrus, *cum omni puritate;* Erasmus, *cum ingenuo et liberali pudore.* Hunc enim exigit subjectio, quam filii debent parentibus, de qnn præcessit. Vult ergo Paulus ex moribus compositis liberorum, patris mores modumque educandi et regendi æstimari, cumque deligi Episcopum, qui liberos optime instituerit. Unde S. Bernardus, lib. IV *De Consid. ad Eugenium:* « Interest, inquit, glorite Sanctitatis tuœ, ut quos prre oculis habes, ita ordinati, ita sint informati, quatenus totius honestatis et ordinis ipsi speculum, ipsi sint forma. Inveniantur præ caderis oportet expediti ad ollicia, idonei ad Sacramenta, ad plebes erudiendas solliciti, circumspecti, sese custo-
A puu- dientes in omni castitate, n etc. Quid si aliquis
r. reipn- (juruses|, et regimini reluctatur? Respondet Bit-
n" non nardus : n Noli diffidere, curam exigeris, non
cuntió curationem. Audisti, Curam illius habe; non,
oTium. cura, v(q SQna ¡Hum, n

Non est in medico semper, relevetur ut ægec.

Vm. s. N. Si quis autem domui su.b pujeesse nescit, quomodo Ecclesia Dei diligentiam habebit ?—Greece tafubfonat, id est curam habebit, a Est cnim, inquit Chrysostomus, Ecclesia vehit domus quædnm : ac sicut in domo uxor est, et filii ac servi, omniumquo cura ac regimen incumbit viro; ita ferine et in Ecclesia videas. Est autem longe difficilius Ecclesiam, quam domum regere; qui ergo rem familiarem dispensare nescit, is quo pacto Ecclcsiæ rite præesse posse putandus est?» Quam ergo stolida est ambitio nonnullorum, qui cum se siiosque regere nesciant, rempublicam vel Ecclesiam regero gestiunt? Quibus jure competit illud S. Ephrcm, tract, *fíe Timore Uci,* initio tomi IH : « Antequam remigaro sciamus, gubernare teniamus.» Duces et capitanei esso volumus, qui rifili*
Themi- lare et arma tractare nbn didicimus. Themistocles,
flo di» Atheniensium dux, uxori ardentius pro filio aliquid
pu(ir.. pernii respondit : «Athenienses Græcis, cgo Atheniensibus, tu mihi, tibi filius imperat. Vide ergo ne insipiens omnibus Grrecis imperet. » Quid jam suis dicat Episcopus?

Quærit Chrysostomus cur Apostolus communes virtutes hic, non autem raras ct heroicas ab Episcopo requirat? cur Episcopos non vult plano esso mortifícalos, mundo mortuos, coelestes, diovinos? ac respondet : « Quia per paucos tales invenire erat : Episcopis autem plurimis tunc opus fuit, qui per singulas civitates magistri constituerentur ; ne ergo Ecclesia) negotia fructusquo perirent, idcirco moderatam virtutem proposuit inquirendam, non supremam illam atquo coelestem. Quippe sobrium ct pudicum ct honestum esse, mullorum commune erat. »

6. Nom neophytum : me in superbiam elatus, ix judicium incidat **DIABOLI.** — Niwtcv Græci vocant novitium, quasi nove natum aut plantatum, Christoque insitum in baptismo, id est recens a judaismo aut gentili mo conversum ct baptizatum, 7. d. Ne facile ordines Episcopum cum qui in fide novitius est, ne scilicet talis novo episcopatus honore superbiat ct novitate potestatis infletur, putans se aliis in fide veteranis meliorem, statimque perfectionem Christianam adeptum, ac quasi Ecclesia eo indigeat, illique non tam conferat, quam ab eo beneficium accipiat, et aliis præesse ct insolenter dominari velit, a Excluditur neophytus, aitc?r .'^> Haymo, ne dicere possit: indigebat Ecclesia mea sapientia, ideo me ad fidem adduxit et super se tfo «wt constituit; » itaque a in judicium, » id est con-Pittlu>f demnalionem, « incidat diaboli, » qui neophytus in cœlo nova creationis suae pulchritudine superbivit, ideoque damnatus est. Alii aliter : *primo,* aliqui sic, «c id est, inquiunt, in jus et potestatem diaboli; secundo, alii id est in criminationem diaboli; *tertio,* Maldonalus id est in peccatum, per quod homo diaboli jurisdictioni et judicio quasi subjicitur. Nam quod liic vocat vers. seq. vocat iwrpJx. Ita Chrysoslomus et Theophylactus (1).

Quam sit turpe neophjdum eligi, hisce verbis * describit Hieronymus *ad Oceanum :* « Heri, ait, ca- niertm/ techumenus, hodie Pontifex ; heri in amphilheatro, hodie in Ecclesia ; vespere in circo, mane in altario; dudum fautor histrionum, nunc virginum consecrator.» Et S. Gregorius, lib. IV *Reg<$tri,* epist. 50 : « Alia, ait, quoque res valde detestabilis nobis nuntiata, quod quidam ex laico habitu per appetitum gloriæ temporalis, defunctis Episcopis tonsurantur et fiunt subito sacerdotes. Qua in re jam notum est qualis ad sacerdotium venit, qui repente de laico habitu ad sacrum transit ducatum: et qui miles nunquam extitit, dux religiosorum fleri non pertimescit. Quam ista prædicationem habiturus est, qui fortasse nunquam audivit alienam? aut quando aliena mala corrigat, qui necdum sua flevit? » Deinde testimonio hoc Pauli et rerum naturalium exemplo idipsum confirmans, subdit : « Et cum ad sacros Ordines Paulus Apostolus neophytum venire prohibeat , sciendum nobis est, quia sicut neophytus tunc vocabatur, qui adhuc noviter erat eruditione plantatus in fide, ita nunc inter neophytos deputamus, qui adhuc novus est in sancta conversatione. Scimus autem quod ¿edificati parietes non prius tignorum pondus accipiunt, nisi novitatis sum humore siccentur. Et cum ad ædiflcium arbusta succidimus, ut prius viriditatis humor exsiccari debeat, exspectamus, no ex ipsa novitati curventur et confracta citius corruant. » Vido eumdem, lib. VII *Registri,* epist. 112.

Excipe ab hac lego, nisi neophyti vita adeo sit

(i) **Roseamullerws Græcum JuxCoAcç vertit *maledicunt***

probata, ut de ejus aptitudine ad Episcopatum nullum sit dubium, aut nisi Dei oraculo neophytus designetur Episcopus. Sic enim S. Ambrosius necdum baptizatus Mediolani a puero, et mox a toto populo conclamatus Episcopus, electus et consecratus est.

Ven 7. **7.** Oportet autem illum et testimonium bonum (bonæ vite) habere ad iis qui foris sunt (ab infidelibus), UT NON in OPPROBRIUM INCIDAT, ET IN laqueum diaboli.—a Et» hic significat *id est :* ipsum enim opprobrium vocat « laqueum diaboli,» *q. d.* Talis eligatur Episcopus, cui etiam Gentiles probitatis testimonium perhibeant, ne alioqui ipsi pristina vilia ei exprobrent, itaque ipse incidat in laqueum diaboli, id est infamiam. fiatquo commune probrum, quo quasi laqueo diabolus multos fideles et infideles capiat, cosque a tali Episcopo, et consequenter a fide et religione Christi avertat. Ita Ambrosius.

Secunde, ut Theophylactus, « ne in laqueum, » id est in pristina Gentilium peccata, recidat, itaque omnibus sit scandalo et ruinae.

Tertio, ut Ansclmus, a no in laqueum, » id est iram et odium Gentilium incidat, cum eisque inimicitias suscipiat, utpote qui ei sua vilia exprobrent , vel etiam ab eis occidatur. Unde nonnulli per « laqueum diaboli » intclligunt laqueum calumniatoris: hunc enim significat Græcum
Primus sensus magis connexus et genuinus est.

Narrat Lampridius in Vita *Alexandri Severi,* solere Christianos proponere publice nomina eoruin qui ordinandi erant sacerdotes, populumquo rogare, ut si quis quid criminis de quopiam nosset, ediceret. Sic ct ordinandorum nomina publice proponi, in eorumque vitam inquiri, jubet Concilium Tridentinum, sess. XXXIII, can. 5.

vf„. n «». **8.** Diaconos similiter pudicos , non bilingues, NON MULTO VINO DEDITOS, NON TURPE LUCRUM SECTANTES, HABENTES MYSTERIUM FIDEI IN CONSCIENTIA

Tritiii i”› »d inceni »• •„» b ”› * ‹l ai —Post descriptionem Episcopi, sub quoct presbyteros complectitur, transit Apostolus ad diaconos : hi enim sunt Episcoporum et presbylerorum ministri, non tantum in custodia thesauri Ecclesia:, et distributione eleemosynarum; sed etiam in sacrificio Missœ, in quo olim diaconi calicem sanguinis Domini populo ministrabant. UndeS. Laurentius apud Ambrosium, lib. I *Offic.,* cap. n , sibi quasi diacono creditam dicit Dominici sanguinis dispensationem. Adeoque diaconi, ait Clemens Romanus, *epist.* I et 2, sunt oculi Episcopi, quales jam sunt Archidiaconi, qui totum munus veterum diaconorum relinent et referunt, sicut Archipresbyleri et Pastores totum munus veterum presbyterorum, qui Ecclesiam Dei gubernabant, retinent et referunt. Erat enim diaconi assistere Episcopo ct sacrificanti et prædicanti, imo diaconus sacerdoti in sacrificio cooperabatur et quodammodo cum illo offerebat sacrificium. UndeS. Laurentius ad Sixtum: «Tu, Diwm» inquit, nunquam sine diacono sacrificium offerre ’* consueveras. » Majus hujus rei argumentum est, quod in Offertorio, cum offertur calix vini, diaco- criOcima. nus contingens brachium sacerdotis quasi ci coopérons et subserviens, una cum sacerdote dicere solet: « Offerimus tibi, Domine, calicem, » uti pnescribit Missale Romanum. Rursum *secundo,* diaconi erat particularia fidelium considerare, et ad Episcopum referre; ac *tertio,* externa pro arbitratu Episcopi tractaro, ut is ab orationis instantia ct assiduo verbi Dei ministerio non impediretur. i

Diaconos ergo Apostolus vult esse « pudicos, » Primi græce cipw?, id est honestos, compositos, ac d i ‘invita: puritate morumque gravitate conspicuos. WB|'

Secundo, vult eos esse « non bilingues, » græce s«candi. ÍUóycu;, id est duplices in sermone, et in dictis inconstantes, ut hic affirment, ibi negent, quod est hominis fallacis, adulatoris et mendacis, « Nihil autem, inquit Chrysostomus, ita nos degenerare a spirituali nobilitate facit, nihilque in Ecclesia nocet magis, quam versuta simulatio. »

Tertio, a non mullo vino deditos. » Non dixit, Tertu. inquit Theophylactus, non ebrios, non temulentos (hoc enim omnino indignum est), verum non multum potantes, hoc enim animæ mentisque vim ct vigorem, licet non eripiat, luxat tamen et debilitat, malique est exempli.

Quarto, « non turpe lucrum sectantes, » quod Quitti, fit, inquit Ambrosius, quando sub pia professione quæstui studetur. Rursum, cum clericus mercatura: vacat, sordidaque officia obit lucri gratia. Hinc negotiatio clericis prohibita est a Canonibus.

Quinto, « habentes mysterium fidei in pura Qainu. conscientia, » id est tenentes mysteria fidei cum pura conscientia, ut scilicet teneant puram fidem rfum fi- *et* simul conscientiam ac vitam fidei puræ con- dii‘ formem, sive ut cum sincera fide et doctrina vi- iccipi potam habeant irreprehensibilem. Ita Theodoretus, »« Theophylactus et alii.

Secundo, S. Thomas et Petrus Lombardus per « mysterium fidei » intclligunt dogmata fidei recondita, quæ aliis, maxime laicis, sunt occulta. Hæc enim scire debent diaconi, caque conservare tanquam myste, vel potius symmyste sacerdotum (1).

Terito,per «mysterium fidei» Catharinus, Hessclius, Magallianus,Soto Major, inteUigunt sacram Eucharistiam : hæc enim a Dionysio, Chrysostomo, CyriHo, Basilio, antonomasticc vocatur « mysterium , » vel tremenda mysteria. Unde in forma consecrationis sanguinis Domini, calix sanguinis vocatur « mysterium fidei; » et in Græco additur -ré, quasi designet certum mysterium, *g. d.*

adumnuitorem, ul sensus sit : Ne hominibus maledicis occisionem praticai de se male judicandi.

(1) Fidei mysterium idem est quod *Coi.* tv, 3, *nvijtfenum Chriiti.* Sic vocatur Christiana doctrina, quia Paganis occulta fuit iis temporibus.

Mpu- riom a- ‹Kochv' rirtu.

Diaconi habeant, id est servent et custodiant (hoc cn¡m quoque significat Græcurn fyw) Euharistiam, qu® est mysterium illud arcanum fidei Christian® ; in pura conscientia, ut scilicet pura mente et manibus calicem Eucharistiæ tractent, cumque populo administrent. Solent enim Patres veteres ®que ut Paulus hic, loqui tecte ct arcane, ne Gentiles rem tantam audientes et non intelligentes irriderent ct subsannarent : hinc passim eam vocant arcanum mysterium. Hic sensus valde appositus est : tangit enim proprium ct praecipuum diaconorum munus ct officium.

Addit noster Lorinus in *Actor,* vr, 3, videri hæc verba, « mysterium fidei, » in consecratione calicis sumpta esse ex hoc Apostoli loco. Unde et Innocentius ill, cap. *Cum Martha,* dc celebrat. Nissan, asserit verba illa consecrationi calicis addita esse ex Apostolica traditione. Causam dat Ivo, quod scilicet ingens hic mysterium lateat, nimirum sanguis Christi sub specio vini, ‹7. d. «Sacramenta qu® vides in altari, æstimanda sunt, non specie, sed fide. »

ia». 10. 10. Et hi autem probentur primum *{q. d.* Sicut Episcopus, ita et diaconi debent esse non neophyti, sed quorum virtus diu spectata et probata sit), et sic (ordinati ab Episcopo) ministrent, rullum **CRIMEN HABENTES. — GræCC (Xvi-pOnrCl GVTlí, id** est, dum inventi sunt (per probationem et examen factum ante eorum ordinationem) irreprehensibiles, quos accusaro, quos criminari nemo possit. Erasmus vero et Vatablus non ad prætcritum, sed ad futurum hæc referentes vertunt, « ministrent diaconi, sic ut nemo eos criminari possit, » *q.d.* Uti ante ordinationem diaconi probati sunt ct inventi irreprehensibiles, ita post eam se probent ministrando, ac diaconatu fungendo inculpate ct irreprehensibiliter. Sed prior sensus nostri Interpretis verius et aptius cobæret cum verbo «probentur.»

Ven.n. 11. Mulieres similiter pudicas, non detrahentes, **SOBRIAS, FIDELES IN OMNIBUS.** — Ambrosius putat Apostolum loqui de quibusvis mulieribus.

Secundo, Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, GEcumcnius putant eum loqui de diaconissis : nisi enim, inquit Theophylactus, do his loqueretur, quid erat opus, cum de diaconis verba faceret, ad mulieres sermonem traducere?

Pr mulírruiDull|ril iit' nìX m diu»- BWUni

Tertio et optime, 1). Thomas, Lombardi», Hesolius cl alii accipiunt dc uxoribus diaconorum, quas post ordinationem retinebant diaconi ®quo ut Episcopi : sed earum usu abstinebant. Undo pro *mulieres,* greco est yjvaìx«i, quod tam uxores, ut vertit Vatablus et Erasmus, quam mulieres significat. Sicut ergo paulo ante Apostolus Episcopum cum sua familia, ita et hic diaconum cum sua familia vult esse illibatum. Nec ab hac expositione dissidet expositio secunda Chrysostomi et Theodoreti ; poterant enim uxores Episcoporum et diaconorum esse diaconissa).

Ubi uvta ; Diaconiss®, utpolo iemin®, non ordinabantur; unde Concilium Nicenum, ccn. 19, eas inter laicas deputat. Perperam ergo ex hoc loco Cataphrygæ sicut viros diaconos, ita et mulieres ordinabant diaconissas, imo et presbyteros et episcopos, ut testatur Epiphanius in eorum hæresi.

Diaconiss® itaque erant mulieres templi ministeriis addict®, uti jam sunt Moniales aut Beguinæ : qurenam earum fuerint officia, dicam capite v, vers. 9.

Uxores ergo diaconorum, quas scilicet diaconi duxerant, non post, sed ante susceptum ordinem diaconatus, uti ostendi vers. 2, quæque marito facto diacono fiebant subinde diaconiss®, tales quales jam dixi, has, inquam, vult Apostolus *pri-* Primo. *mo,* esse «pudicas,» græce «»«.*««, id est honestate et gravitate morum conspicuas. *Secundo,* ▮ non Secando, detrahentes, pr,Jia&Xouc, id est non calomniatrices ; Ambrosius vertit, non *studentes discordia.* Hanc enim parit loquacitas mulierum calumniosa ct detractoria. *Tertio,* «sobrias,» græce w,çsù:.w;, Tertio, quod tam sobrias, quam vigilantes et prudentes significat. Hac ergo voce prohibet esse vinolentas, socordes, vecordes. *Quarto,* « fideles in omnibus,» Qairto. scilicet tam in fide conjugali, quam in dispensatione rei domestic®, nc scilicet sint adulter®, aut furaces. Ex vita enim et fama uxorum pendet fama maritorum, præsertim diaconorum.

12. Diaconi sint unius uxoris viri : qui **FiLiisVeri.it. SUIS BENE PRÆSINT, ET SUIS DOMIBUS. — De hOC** vide dicta vers. 2 et 4, ubi idem exegit ab Episcopo.

13. **Qui ENIM BENE MINISTRAVERINT (in SUO dia-** Vert- IL **conatu, unde grrece est Sixxcvr,«xrr»;),** gradum bonum **SIBI ACQUIRENT, ET MULTAM FIDUCIAM IN FIDE. QUR** est in Christo Jesu. — Id est bonum locum gratiæ et meritorum tum apud Deum, tum apud homines, ut mereantur altius promoveri in sacerdotes et Episcopos. Ita Ambrosius, Chrysostomus, Theophylactus, Anselinus. Unde Concilium Tridentium, sess. XXl 1I, cap. xi, jubet cos ad Ordines altiores promoveri, qui in inferioribus pio ct fideliter se gesserint. Ita S. Cyprianus, lib. IV, epist. 2 *ad Antonianum,* laudat S. Cornelium Pontificem, quod gradation ad pontificatum fuerit evectus. « Non iste (Cornelius), inquit, ad episcopatum subito pervenit, sed per omnia Ecclesiastica officia promotus, et in divinis administrationibus Dominum siepe promeritus, ad sacerdotii sublime fastigium cunelis religionis gradibus ascendit : tum dcindo episcopatum ipsum neo postulavit, nec voluit, sed ipse vim passus est, ut episcopatum coactus acciperet. »

Nota : Per *fiduciam* Ambrosius intelligit fiduciam petendi et impetrandi a Deo id, quod ab eo petimus. Hæc enim fiducia non tantum Dei misericordia, sed ct bona petentis vita ac sanctitate nititur, ut docet Augustinus, lib. *IDeDoctrina Christiana,* cap. xxxvii.

Verum pro *fiduciam,* græce est «xjfwíav, id est **Fducu**

«titter- libertatem, scilicet docendi cl arguendi, ‹/. *d.* Dia-
*‘¶ coni bene fungentes officio acquirent libertatem et auctoritatem , ut homines etiam potentes non curent, sed libere ea, quæ fides Christi exigit, profiteantur, doceant, arguant et perficiant Ita Theophylactus et OEcumenius.

Momlitcr S. Hcrnardiis, serm. 3 De *Assumptione,* explicans optimam partem Mariæ prœ Murtha : «Bonum, inquit, acquirit gradum, qui bene ministraverit : forte meliorem, qui bene vacaverit Deo : optimum autem, qui perfectus est in utroque. »

Vm U 1 J et 4S. FI.EC TIBI SCRIBO, UT SCIAS QUOMODO el „J- OPORTFAT TF. IX DOMO DEI CONVERSARI, QUÆ EST COLUMNA ET FIRMAMENTUM VERITATIS.—Stimulum hunc dat Timotheo, ut digne, exacte et vigilanter conversetur, obeatque munia episcopalia in Ecclesia Dei, scilicet ut cogitet, se id facere in domo **Dei.**

Nota : Non sola Ecclesia Ephcsina, sed absoluto Ecclesia universalis, liic vocatur « domus Dei et columna veritatis. » Universalis enim Ecclesia in fide errare non potest ; Ephcsina autem et qurelibet particularis Ecclesia in fido errare potest. « Cum totus, inquit Ambrosius, mundus Dei sit, Ecclesia tamen domus ejus dicitur; cujus hodie rector est Damasus. » Alludit Apostolus ad Bethel, de quaviso ibi Domino dixit Jacob, *Genes.*xxvni : « Vero non est hic aliud nisi domus Dei, et porta cœli; » ct ad tabernaculum tcmplmnquo Judeorum, quod Ecclesiæ typus erat, ita Chrysostomus. Simul tacite admonet omnes fideles, ut reverenter et sancte se gerant in ecclesia, cogitantes se vivere et versari non in aula regis, sed in domo Dei, adeoque in oculis ipsius Dei optimi maximi.

Ver». I . 15. Qc.E EST COLUMNA ET FIRMAMENTUM VERITATIS. — Addit hoc Apostolus, ut innuat Timotheo, magno cum studio ad hærescs ct errores devitandos et refcllandos, puræ veritati intelligendæ et pr.i dicandæ in Ecclesia, sibi incumbendum esse, adeoquo se non Judaizantium nliorumque Novantium, sed Ecclesiæ fidem sequi et prædicare debere, utpotoquæ sit basis veritatis; aepræserlim articulum illum fidei primarium, et tunc maximo necessarium, quem subjicit hic Apostolus, scilicet ut prædicet fidem Ecclesiæ de Christo unico redemptore, excluso Mose et operibus legis : hoc cnim est « magnum pietatis sacramentum, n quod subdit Apostolus.

Nota : Ecclesiam dici « columnam ct firmamentum veritatis, » id est columnam bene firmatam et firmantem veritatem. Est l nim hendiadys, qualis est cum dicitur : « Aurum frenosque momor-
lain it.) Rursum Ecclesia est «firmamentum verita-
* - lis» tam activum, quam passivum. Ecclesia enim
Trhùu^ “° cl veritate passive firmatur a Deo per m-
> I i fallibilim assistenliam Spiritus Sancti a Christo
f.nt. prome- -ani, ac per eam fideles omnes active confirmat. Ita Chrysostomus, Theophylactus, Beda

l abL

Unde Commentarius Hieronymo ascriptus: Ecclesia, inquit, est « columna et firmamentum volitatis, n quia in ea sola stat veritas firmata, quæ sola sustinet rediliciuin Ecclesiæ.

Nota *secundo :* Alludit Apostolus ad duas co- AM
lumnas, quas erexit Salomon in ingressu templi
a se extrudi, quarum dextram vocavit Jachin, si- ‹»iu.. j
nisiram Booz, III *Reg.* vu, 21 , ut iis significaret suum votum, scilicet optaro se firmitatem ct stabilitatem templi sui, illamque quasi hoc facto et monumento portenderet. Ita Abulcnsis et Vatablus ibi, et Franciscus Ribera, lib. II De *Templo,* cap. XIV. Fecit porro duas, et dextram vocavit hcbrake *Jachin,* id est, ut Septuaginta vertunt II *Pa-* quid |tl.
ralip. cap. in, vers, ult., x.xTt?0ua:;, id est directio, teniiur
a radice pò *cun,* id est dirigere ; sinistram vero vocavit Booz, id est, ut Septuaginta, !«■/›;, id est fortitudo : vel præcise Booz idem est quod « fortitudo in eo;» ut per *Jachin* significaret directivum imperium, tum Dei circa omnes creaturas et homines, sed maximo circa Judíeos, corumque templum ; tum regum Israel circa regimen populi secundum pietatem, piuinquc Dei in templo cultum. Unde utraque columna coronata erat. *Secundo,* ut per sinistram Booz significaret fortitudinem executivain directorum : ut quod *Jachin* prudenter dirigi a Deo et a rege, hoc Booz fortiter exequi tam Deum, quam regem repraesentaret : utrumque enim, scilicet tam prudens directio, quam fortis exeeulio, in Deo est, et ulriimquo regibus est necessarium; utrumque ergo tacite, et reipsa per hasce duas columnas Deo gratulatus est Salomon, et implicite optavit ct oravit, ut ulrumquo in templi et populi custodia ostenderet, eamdemque sibi ct suis in regno successoribus communicaret.

Hæ duæ columnæ allegorico significabant Ec- 0niJ
elesiam a Deo directam ct stabilitam instar co- ,c°orle#T
lumnæ. Unde Apostolus Ecclesiam vocat « columnam veritatis, » *q. d.* Columnæ illœ Salomonis umbræ tantum fuerunt, ipsa vero veritas est in Ecclesia Christi, quæ columna est non mendacii, non vanitatis, non umbræ evanescentis, qualis fuit illa templi Salomonici, quod a Chaldaeis in cineres ct favillas redactum est; sed stabilis, constantis et reternæ veritatis. Hinc quod ait hic Apostolus : « Ecclesia est columna ct firmamentum, » idem est, ac ai dixisset : Ecclesia est *Jachin* ct Booz. Columna enim, 'quæ græce dicitur idem est quod *Jachin,* id est, columna erecta et directa; firmamentum vero idem est quod Booz, id est fortitudo, ‹7. *d.* Apostolus : Ecclesia est rectitudo veritatis, quam adumbravit *Jachin ;* est etiam fortitudo et firmamentum ventatis, quod adumbravit Booz : ita ut ne vel minimum a recta veritatis linea deflectere, vel a constanti veritatis professione divelli uUa ratione, aut vi, unquam possit.

Unde S. Hieronymus, Angelomius, Beda et Eu- 0"»l ,r*
cherius in III Beg. vu, partira allegorice, partira üdwe

tropologice : Columnæ hæ duna, inquiunt, sunt Apostoli ct sancti Doctores Ecclesiæ, quia contemplatione ad superna credi fortes sunt tain fide, quam opere. Duca sunt, quia Judæos ct Gentes fulciunt ; sunt ante fores templi, ut utrosquo in templum, id est in Ecclesiam inducant. Rursum, una est a dextris, altera a sinistris, ut demonstrent per prospera ct adversa nobis tendendum esse in cœltim,quod est verum Dei templum, utque prosperis non elevemur, adversis non dejiciamur : sed templum ipsum, id est cœlum, quo per ea tendimus, ante mentis oculos perpetuo ponamus, coquo constanter pergamus.

Ii ir< to* aUmc>« visiti- to°»

Hinc patet primo. Ecclesiam esse visibilem ct visibiliter nos docere ac confirmare in veritate, Pcr suos scilicet pastores, Episcopos et maxime per suum caput, quod est Romanus Pontifex Petri successor, cui dictum ct promissum est a Christo, *Matth.* XVI, 18 : «Tu es Petrus, et super hanc petram œdificabo Ecclesiam meam, v

Dcepoce pousio fcivini.

Patet *secundo,* Ecclesiam errare non posse in fido ct veritate. Negat id Calvinus, ac respondet Ecclesiam dici columnam et firmamentum veritatis, quia conservat verbum Dei scriptum, quod errare non potest ; et, ut habet Commentarius hio

Refelli- gnmenti*.

Valablo ascriptus, quia, inquit, qui in Ecclesia 8un** verbum Dei, quod est ipsa veritas, tuentur defendunt. Sed contra, quia sic Ecclesia esset theca veritatis, non columna. *Secundo,* sic non tantum omnes Martyres, doctores ct fideles, sed etiam omnes bibliopolarum officina dicendæ essent columnæ veritatis, quod est absurdum ct ineptum. *Tertio,* sic Judæi, hostes Christi, dicendi essent columnæ veritatis, quia conservant vetus Testamentum. *Quarto,* columna non in alio, sed per se solida est et firma, aliaque firmat et roborat : ergo Ecclesia quasi columna veritatis per se in veritate firma est et solida, ut possit alios in ea confirmaro. Ita docent omnes Patres, qui ex hoc loco docent ab Ecclèsia in dubiis fidei petendam esso certam et stabilem resolutionem.

EHre- uo-

Audi inter alios Irenæum, lib. HI, cap. iv : « Tantæ, inquit, ostensiones (Ecclesiæ) cum sint, non oportet apud alios quieterò veritatem , quam facile est ab Ecclesia sumere, cum Apostoli quasi in deposilorium dives, plenissime in cam contulerint omnia, quæ sunt veritatis, uti omnis quicumque velit sumat ex ea potum vit® : hæc cnim est vitæ introitus. Omnes autem reliqui fures sunt et latrones, propter quod oportet devitare quidem illos ; quæ vero sunt Ecclesiæ cum magna diligentia diligere et apprehendero veritatis traditionem. » Deindo ab Ecclesia et Ecclesiæ traditione dubiorum et quaestionum in fido suborientium resolutionem petendam esso docet, cum ait : « Quid enim etsi do aliqua modica quæslione disceptatio esset, nonne oporteret in antiquissimas rcciirrcre Ecclesias, ct ab cis do presenti quæstiono sumero, quod certum et liquidum est? Quid autem si nequo Apostoli quidem Srcipturas reliquissent nobis, nonne oportebat sequi ordinem traditionis, quam tradiderunt iis, quibus committebant Ecclesias? Cui ordinationi assentiunt multa gentes barbarorum, eorum qui in Christo credunt, sine charactere, vel atramento, scriptam habentes per spiritum in cordibus suis salutem, veterem traditionem diligenter custodientes. » Similia habet cap. in, ubi inter omnes Ecclesias maxime sequendam ait Ecclesiam Romanam, a Petro et Paulo fundatam.

Audi Hieronymum *Contra Luciferianum:* <Poteram, inquit, omnes propositionum rivulos uno Ecclesiæ solo siccaro. » Et iterum : « Brevem libi apertamque animi mei sententiam proferam , in illa Ecclesia esse permanendum, quæ ab Apostolis fundata usque in hunc diem durat,» etc. Audi Ambrosium, *epist.* 82 : «Utrumque, ait, ad Mosen a Domino dictum est : Ubi stas, terra sancta est. Et : Tu hic sta mecum, hoc est, mecum slas, si stas in Ecclesia. Ipse enim locus est sanctus, ipsa terra fœcunda sanctitatis, et opima virtutum messibus. Sta ergo in Ecclesia, sta ubi tibi apparui : ibi ego tecum sum. Ubi est Ecclesia, ibi firmissima statio tuæ mentis est; ibi fundamentum animi tui, ubi Libi de rubo apparui. > Audi denique Augustinum, lib. I *Contra epist. fundament.,* cap. v : « Ego Evangelio non crederem, nisi me Catholic® Ecclesiæ commoveret auctoritas. Quibus ergo obtemperavi dicentibus : Credila Evangelio; cur non obtemperem dicentibus mihi : Noli credere Manichœo (t)? »

Ei s.

Et S.

Ex s.

16. Et manifeste magnum est pietatis sacramen- **vm. <•.**

TUM, QUOD MANIFESTATUM EST IN CARNE,— *q. d.* Sicut olim templum Judæorum, quod erat domus Dei, continebat arcana mysteria, scilicet arcam, Cherubim , propitialoriiim : ita Ecclesia Christi, qu® est domus Dei, continet, servat, docet et explical verissimo magnum pietatis Dei sacramentum, scilicet incarnationem Verbi ot dispensationem omnem carnis ab eo assumptos. In hac enim re precipue consistit religio Christiana et Ecclesi® doctrina, ac veritas. Nam, ut ait Fulgentius, lib. I *ad Trasimundum :* « Certum est pene omnes hæreticæ pravitatis errores insurrexisse,dum mag* num pietatis sacramentum , quod manifestatum est in carne, aut sicut est non credunt, aut omnino non credunt. » Et patet primis quadringintis annis, omnes Arii, Nestorii, Eutychetis, Apollinaris, Valentini, Maniohæorum et aliorum hæroses versatas fuisse vel circa divinitatem, vel circa humanitatem Verbi incarnati, *q. d.* Apostolus!

(1) Hodienú multi rationalist® punctum ponunt post *Dei vivi,* to autem *coltunna et firmamentum veritatis* jungunt cum sequentibus; sed perperam, tum quia codices antiqui ornnes, nec non versiones Palresque, Vulgati interpretis interpunctionem sequuntur ; tum quia, ea interpunctione admissa, luculentior Huit semus, voccsque *columna, fundamentum,* optimo cum præcfidentibus *domo Dei, ecclesia* conuccluntur. Et syuedrium magnum hoc titulo, columna scii, ct fundamento veritatis, pasaim hvucilari ait Lightfootus.

Vide, o Timothee, ut caute et reverenter in Ecclesia converseris, utque hoc veritatis et pietatis sacramentum vere piissimum rite doceas, coque *digne vivas. Tibi* enim credita est tanti custodia sacramenti, inquit Chrysostomus.

Nota *primo :* Pro *manifeste,* græce est ¿fxcXcTwuf- id *est confesse;* et, ut Ambrosius, *omnium confessione;* et,ut Erasmus vertit, *citra controversiam.*

Nota *secundo :* « Magnum *hoc* pietatis sacramcntum w 051 Verbi incarnatio, nativitas, passio, crux, resurrectio, ascensio, Gentium per ipsum convcr- tttDew- sj0› justificatio et salus; vel aptius est ipsum Verbum incarnatum, sive Deus-homo, nascens, patiens, crucifixus, resurgens, ascendens,justificator et salvator omnium hominum. Unde proco quod nos habemus, *a* quod manifestatum est in came, » Græca habent, où; fçavtpô&n *b* «opii, id est, Deus manifestatus est in carne, justificatus est in spiritu, angelis apparuit, prædicatus est Gentibus, creditus est rn mundo, assumptus est in gloria. Ita legunt Syrus, Chrysostomus, Thcophylactus et Cyrillus *ad lìeginas.* a Ipsa; inquit S. Dionysius, cap. n *De Divin. Nomin.,* Jesu in carne apparitio et ineffabilis est sermone omni, ct omni ignota intelligenti®, ipsi quoque angelorum primati non cognita, » scilicet piene et perfecte quoad omnia.

Quare minus apte nonnulli cum Erasmo hæc explicant de lege Christi ct prædicatione Evangelii; adeo ut etiam Beza miretur Erasmum tam studiose omnes Scripturæ de Christi divinitate locos enervare aut detorquere : quanquam lex Christi et prædicatio Evangelii uti consecuta sunt ex Verbi incarnatione, ita ex ea hic consequenter intelliguntur.

Adverte *tertio :* a Sacramentum, » vel, ut græce est, mysterium, non significat hic signum rei sacræ, sed ipsam rem sacram et arcanam, scilicet Verbum incarnatum. Addit Magallianus, in fine hujus capitis, per a magnum *hoc* pietatis sacramentum d accipi posse Eucharistiam. Sed hic sensus accommodatitius tantum est, non autem ex mente Apostoli. Idem enim est Verbum incarnatum in altari, quod olim natum in Bethlehem manifestatum fuit in carne; ac proinde ea quæ buie, eadem et illi accommodari possunt.

Pieui Pist at is. — Græce tw&toç, quod Syrus vertit, *justitia;* quia, ut sequitur, hoc arcanum, sive sacrementum,justificatum fuit in spiritu, ct per illud satisfactum fuit juslitiæ Dei, quæ peccatum Adæ punivit et vindicavit in Christo incarnato et crucifixo.

Secundo, Ambrosius : a Pietatis ,» inquit, id est veritatis, cujus columna est Ecclesia, quia Deus magnanimitatem, pietatem et clementiam suam, scilicet piissimam gratiam et dona Christi exhibet iis, qui illam vere agnoscunt. Unde et Vatablus vertit, *magnum est mysterium quod pii norunt.*

Tertio et genuine, tvw&Coc, id est pietatis, Dei cultus ac religionis, *q. d.* Mysterium incarnationis pium e¿t, et tale quo maxime colitur Deus, quoque maxime Deum coluit Christus, et quod incitat nos ad pietatem, Dei cultum ac venerationem ; quodque piissime recolendum et venerandum est : hoc enim proprie significat cvaf&ta, id est pietas.

Quarto, potest ex communi hominum sensu sic accipi : *a* pietatis, » id est misericordi® et dignationis; Hebræum enim non *chescd,* id est pietas, passim significat misericordiam, tum quia piorum proprium ct certum indicium est misericordia : sic pietas pro clementia et misericordia sumitur *Ecclù* XLiv, 10; *Esther wt,* 10; tum quia misericordia Deo gratissimus est cultus. « Misericordiam (Christus ait) volo, non sacrificium. » Et Jacobus, cap. i, vers. 27 : « Religio, ait, munda est visitare pupillos ct viduas. » Est ergo incarnatio Verbi summæ «pietatis,» id est dignationis, mysterium: nam etsi ille ait :

> Non bene conveniunt, nec in una sede morantur
> Majestas, ct amor:

hæc tamen in Christo conveniunt, scilicet summa IoChri* majestas divinitatis et summa vilitas humanitatis, niuntin› quæ duo vinxit et arctissime sociavit amor, sci-Jafet et licet ut idem Christus sit Deus-homo, Verbum infans, puer sapiens. S. Augustinus, lib. IX *Confess.,* capite vu, de se recenter baptizato loquens : a Non satiabar, inquit, illis diebus, dulcedine mirabili considerare altitudinem consilii tui (o Deus) super salutem generis humani. » Hinc recte infert admirabundus B. Prosper, *sententia* 30 : «Quid, inquit, futurus est homo, propter quem Deus factus est homo ? »

Quod manifestatum est in carne.—En magnum, quod dixi, pietatis sacramentum, scilicet quod Verbum æternum in se invisibile, in carne apparere viderique dignatum sit. Unde Græca habent 0mç *tyxapAr. b* axpxt, id est, Deus apparuit in carne ; olim legerunt ¿ vel i; Gtoç, id est, qui Deus. Nam hunc locum corrupit Macedonius legens pro te, sicque interpretatur : ut esset Deus, apparuit per carnem, *q. d.* Ut hic homo qui dicitur Jesus, esset ct dici posset Deus, hac dc causa Deus descendit et apparuit in carne et corpore Jesu, in eoque quasi in domo habitavit. Sentiebat enim cum Nestorio Christum duas habere tam personas quam naturas, unamque alteri non esse junctam hypostatice, sed tantum per assistentium vel inhabitationem, qua de causa ab Anastasio Imperatore episcopatu Constanlinopolitano pulsus est, ut refert Liberatus in Breviario, cap. xix, tom. III Conciliorum. Verum hanc calumniam falso in Macedonium Patriarcham Catholicum concinnatam esse ab Anastasio Imperatore Eutychiano, ut eum suæ hærcsi resistentem episcopatu abdicaret, eo pretextu quod Nestorianus esset, qui Eutycheti resisteret, demonstrat Barouius anno Christi 510, in fine.

Justificatum est in spiritu. — *Primo,* sic aliqui explicant, ne quis putet Christum cum carne carnis vitia assumpsisse, dico quod Christus par

Tô *ju*fb ficatum

N mtn- V/'-'ai n».

opera Sancti Spiritus, et per hoc quod Spiritus Sanclus *n cum cum baptizaretur, descendit in specie columbre, declaratus ct agnitus sit esse summe justus, adeoque ipsa justitia.

Secundo.

St(*undo,* Cyrillus, ad *Reginas,* et Anselmus explicant sic, *q. d.* Christus a Spiritu Sancto factus est justus, adeo ut nunquam peccaverit, sed alios a peccatis justificarit ; sic fere et Vatablus : Declaratus est, inquit, Christus per Spiritum Sanctum esse verus justificator.

trtio.

Tertio, Thcophylactus hoc modo interpretatur, *q. d.* Christus, abrogata carnali ct umbratica legis justitia, solidam et veram justitiam, qure in spiritu consistit, induxit.

Qmrto.

Quarto, alii ex Syro putant Apostolum hic dicere, quod per Verbum incarnatum satisfactum sit jusliti® et just® vindici® Dei.

Quinio.

Quinto, Brixianus hoc modo intelligit, *q. d.* Christus, qui in carne hominibus apparuerat, non hominum, sed Spiritus Sancti oculis judicatus est justus.

Scito et (¡«ulne,

Verum *sexto* et ultimo, mc genumus hujus loci est sensus, *q. d.* Apostolus : Gentes rident Verbum incarnatum, et in carne manifestatum, sive Deum hominem factum, quasi stultum; Judrei habent pro scandalo : sed Spiritus Sanctus per rationes convenienlissimas, per miracula, per tot charismata, per efficacem prædicationem ct sanctitatem, zelum, sapientiam aliasque dotes coelestes Apostolorum declaravit ct comprobavit hoc Dei do Verbi incarnatione consilium esse justum, sanctum, sapiens Dcoquc dignum. In hoc enim incarnationis opere relucet mira Dei justitia, sapientia, bonitas et potentia, ut pulchro declarat S. Thomas, III *part., Quast.* 1, art. 1 ct 2, ita ut Centurio cl alii videntes Christi etiam patientis in cruce miracula, patientiam, gratiam, etc., exclamarent : « Vere Filius Dei erat hic. » Ita Chrysostomus, Ambrosius ct Sedulius. Sic « eloquia Dei p dicuntur «justificata, » id est, declarata esse justa et sancta. Sic *Matth.* xi, 19, sapientia dicitur «justificata a filiis suis, n id est, justa declarata, et absoluta ab omni calumnia hominum muudanorum et sapientum hujus sœculi. Huc refertur et

luti ex-

illa Thcophylacti expositio : justificatum, inquit, est hoc mysterium in spiritu, quia Deus fecit omnia in hoc mysterio, qu® requirebantur ad hominum salutem. Itaque si qui pereunt, sua culpa pereunt, quia Christo credere et obedire nolunt : tibi ergo suam perditionem imputent, Deum autem justificent. Eodem sensu *Psal.* L, dicitur, « Ut justificeris in sermonibus tuis, et vincas cum judicaris. »

Apparuit angelis. — Grace *visum,* vel, ut Vatablus vertit, *vi*sus *est angelis* : visum est, supple sacramentum ; visus est, supple Christus, qui est hoc sacramentum, id est res hrec sacra ct arcana. Omnia enim hæc referri possunt ad Gracum 6tx, id est, ad Deum in carne manifestatum, *q. d.* Visus est ab angelis in prasepio Deus infans, cum cecinerunt : « Gloria in excelsis Deo ; » visus etiam est ab eisdem in deserto cum bestiis agens, jejunans, orans, pradicans, fatigans se, moriens, resurgens quoque, et ascendens supra omnes cados et angelos, cum admirantes angeli dixerunt, *Isaia* Lxni, 1 : a Quis est iste, qui venit de Edom, tinctis vestibus de Bosra? » Hinc et angeli resurrectionem Christi nuntiarunt, quia per Christum nobis reconciliati majorem salutis nostr® curam gerere coeperunt. Ha Augustinus, *Endur.,* cap. 1 xi et 1 xii.

Mystice, S. Gregorius, lib. XXXIV *Moral,* cap. ir, per *angelos* accipit praedicatores, per quos, ut sequitur, Christus prædicatus est Gentibus.

Pbædicatum est gentibus. — Mira fuit Dei bonitas, quod non solis Judæis, quibus promissus erat Mcssias, sed omnibus Gentibus quantumvis impuris, barbaris, idololatris et sceleratis, Christus Christiquc justitia predicata fuit.

Creditu» kt in mundo. — Non solum, inquit Theodoretus, prædicatus est Christus, sed et creditus, et ut Deus ab iis qui crediderunt, adoratur. Mirum fuit, totum mundum credere in Christum hominem crucifixum, ab eoque gratiam et salutem speraro ; magnum fuit hoc potestatis et veritatis ejus argumentum. Vide dicta I *Cor.* cap. i, vers. 18 et 24.

Assumptum est in glorla. — Cum scilicet Christus, sive Deus-homo gloriose cum angelis et Sanctis omnibus tam in corpore, quam in anima triumphans ascendit in coelum. Ita Chrysostomus, Theophylactus, Anselmus et Theodoretus, qui putat hoc addi quasi causam, cur creditum sit ei in mundo, quia scilicet in cœlis a dextris Dei sedet ; indeque quasi doctor efficax et omnipotens veritatem mundo persuadet, ut omnes credant in eum. Adde, cum Hesselio, posse sic explicari : Christus assumptus, id est receptus, est a mundo tanquam in gloria Patris existons, tanquam verus Deus, cui omnis debetur gloria : quem proinde totus mundus glorificat.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pradicit instare httrescs, qua damnabant nuptias, et certos cibos quasi in se malos, cum omnis createti Dei tn *se bona sit.*

Secundo, vers, fi, corporali exercitationi prafert exercitium pietatis.

Tertio, sers. 12, *monet Episccpum, ut sit exemplar sanctitatis, ut gratiam sibi in ordinatione datam exsuscitet, ut intendat sibi et doctrina.*

1. Spiritus aulcm manifeste dicit, quia in novissimis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris et doctrinis dæmoniorum, 2. in hypocrisi loquentium mendacium, et cauteriatam habentium snam conscientiam, 3. prohibentium nubere, abstinere a cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, et iis qui cognoverunt veritatem. 4. Quia omnis creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum quod cum gratiarum actione percipitur: 5. sanctificatur enim per verbum Dei, et orationem. 6. Hæc proponens fratribus, bonus eris minister Christi Jesu, enutritus verbis fidei, et bonæ doctrinae, quam assecuius es. 7. Ineptas autem, et aniles fabulas devita : exerce antem teipsum ad pietatem. 8. Nam corporalis exercitatio ad modicum utilis est; pietas autem ad omnia utilis est, promissionem habens vitæ, quæ nunc est, et futura. 9. Fidelis sermo et omni acceptione dignus. 10. In hoc enim laboramus, et maledicimur; quia speramus in Deum vivum, qui est Salvator omnium hominum, maxime fidelium. 11. Praecipe hæc, et doce. 12. Nemo adolescendam tuam contemnat; sed exemplum esto fidelium, in verbo, in conversatione, in charitato, in fide, in castitate. 13. Dum venio, attende lectioni, exhortationi et doclrinæ. 14. Noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterii. 15. Ilæc meditare, in his esto, ut profectus tuus manifestus sit omnibus. 16. Attende tibi, et doctrinæ : insta in illis. Hoc enim faciens, et teipsum salvum facies, et eos qui te audiunt.

Yer*. I. 1 ❙ SPIRITUS AUTBM MANIFESTE DICIT, QUIA IX NOVISSIMIS TEMPORIBUS DISCEDENT QUIDAM A FIDE. — Monuit Timotheum Episcopum in fine cap. præced., ut sincere et recte conversetur et prædicet in Ecclesia, quæ est basis veritatis. Causam hic subdit Apostolus, quia scilicet exurgent hiereliei veritatis ei Ecclesia hostes, et inultos seducent, *q. d.* Vide, o Episcope, ut contra eos vigiles et excubes (1).

Nota : « Spiritus, » scilicet Sanctus, per me et alios Prophetas hoc prædicit « manifeste, » græce far«c, id est præcise, certo, praescriptis et expressis verbis : hæc enim vocantur fat»; u quia (quod) in novissimis; » græce non est sed id csl posterioribus, vel sequentibus (hoc enim significat llebræum nnflK *acharit,* quo nomine . v ant Prophctæ tempus Messine, quod noster Interpres vertit novissimum); « temporibus disce- . d- at, » græce id est deficient, descis- teoM. cent, apostatabunt a fide.

Attendentes spiritibus erroris (legit Noster «Xávnc, jam legunt «).»>«;, id est fallentibus, seductoribus et in errorem ducentibus ; sed eodem redit sensus), et doctrinis dæjiomorum. — Undo omni» recte hic Chrysostomus, *hom.* 12, asserit omnem ,ITn ' bieresim et hæreticorum dogmata esse ex dia- ,'b> bolo : cujus rei auritus est testis Cassianus, *Collar* ait ciirp *Hone* 7, xxxii : < Audivimus, inquit, apertissime confiteutem se inspirasse hæresim Arii ct Euno- IUiiua mû.» '

Et Irenæus, lib. I,cap. ix, et lib. 11, cap. 1 vh, Et >* tradit Simonem Magum, et Marcum, aliosque MW' hæresiarchas habuisse dæmones paredros et familiares : sicut e contrario Ecclesia paredrum, quasi assessorem et consultorem, habet Spiritum Sanctum. I

Cum multi visitarent Fulbertum, Episcopum Carnotensem, ille inter alios conspicatus Berengarium, nisu quo valuit, expellendum indicabat, protestatus immanem dæmonem prope ipsum consistere, multosque ad eum sequendum hlan-

(1) < Dicit, » scit per ine, Paulum, atlosque I'ropheus.

diente manu, et illice anhelitu corrumpere, ut refert Wilhclmus Malmcsburicnsis, De *Gcslis Anglor.,* lib. Ill, cl Baronius, ann. Domini 1028. Maximilianos I Imperator in comitiis Auguste Vindelicorum, anno Domini 1518, publice prandens, videns Lutheran, dixit baroni cuidam pincernœ suo : « Video cacodæmonein forma corporea humeris istius monachi incubantem, et te quidem superstite, me vero defuncto, iste monachus turbas, calamitates et miserias gravissimas in imperio suscitabit. «

(Mn ci tuth'iu» 'l'x' Quin et hærcsiarch® ipsi idipsum confitentur, Lutherus, lib. *Dc Missa angulari,* dcscipso testatur (ejus enim hæc verba sunt) diabolum ct se inter sc mutuo familiariter nossc, ct plus uno salis modio simul comedisse ; illumquc dulci alloquio se frequenter convenisse, et nocte excitasse, atque stimulasse ut contra Missam scriberet, ct ad eam rem argumenta suppeditasse.

EtZuinü,ini Zuinglius, lib. *De Supplemento Eucharistia!,* narrat anxie cogitanti sibi, quomodo verba institutionis Sacramenti corporis Christi in alienum sensum detorqueret, intempesta 13 aprilis nocte spiritum monitorem adfuisse; ct albusne an ater fuerit ambigit.

Erasmus Albertus, Basilccnsis Ecclesiastes, cacodremonem Carolstadio concionanti, procerioris staturæ hominis specie apparuisse scribit, triduo antequam moreretur.

EtCiroitudiu*. Et Cjl-''us- Calvinus epistola ad Bucerum monentem, ut conviciis ct maledictis abstineret, respondit, non sui ingenii esse morbum, sed sui genii, puta diaboli paredri : nec enim bonus genius el angelus maledicenti® potest esso incentor et suggeslor. Plura exempla hæreticorum, qui magnam cum dæmone habuerunt communionem, recenset noster Petrus Thyræus, disp. *De Damoniacis,* part. Il, cap. xsl.

Apostolus tamen proprio alludit ad hæresim Manichau, qu® proprio fuit doctrina dæmoniorum, quia dæmonem fecit factorem visibilium, Deum vero invisibilium; imo S. Chrysostomus, *secundo,* per dæmonia accipit homines, qui duces sunt errorum et scelerum. Sic Judas a Christo, *Joan,* vr, 71, vocatur a diabolus » per emphasim, ob magnitudinem maliti® : « Ex vobis, inquit, unus diabolus est. » Nam hominibus magis proprie quum diabolis conveniunt ea qu® sequuntur, scilicet « loqueutium mendacium, et cauteriatam habentium conscientium, » etc.

Tertio, Vatablus Jatjicviuv accipit uon substantive, ut significet diabolos, sed adjectivo, ut significet divinos; hæretici enim fingunt sc esso divinos, et prophetas a Deo missos. Sed primus sensus simplicissimus est et maxime proprius.

Tu>.s. 2. In nvrociusi luquentium mendacium. — *q. d.* Hæc dæmonia fallacia per hosco homines apostatas, vel potius hi apostat® a dæmono afflati loquentur mendacia, et docebunt errores « in hypocrisi, » id est, m simulatione, et, ut Ambrosius, in fictione, quia simulabunt per verba blandiloqua, per citationem Scripturarum, per simulationem vit® pur® et sancte, se veritatem loqui ct docere, non mendacium. Sic Manichæi et Encratit®, quos proprie hic taxat Apostolus, ut mox dicam, cum domi et secreto viverent turpissime cl libidinosissime, foris tamen et exterius simulabant se caste et sancte vivere, adeoque damnabant nuptias, etiam legitimas, ut docet Epiphanius et Augustinus.

Calteoiatam habentium conscientiam. — Videntur hi omnes genitivi referri ad a dæmonionun, » quasi dæmonia cauteriatam habeant conscientiam, idque verum est. Sed melius referes hos genitivos non ad *damwniorwn,* sed ad nomen *quidam,* quasi illius distributivos, *q. d.* Discedent a fide quidam hominum, puta apostatarum, loquentium mendacium, cauteriatam habentium conscientiam, etc.; hoc enim proprie ad homines pertinet. Unde commodius el clarius dixisset in nominativo : « Quidam loquentes mendacium, ct cauteriatam habentes conscientiam ; » sed per hebraismum maluit dicere in genitivo, quia præcessit genitivus *daunoniorum,* etiamsi ad eum proprie non pertineat : sic enim Hebræi concordant nomen vel verbum subinde cum propinquiore nomine, non autem cum eo quod proprie respicit, et cum quo m Latina et Græca synfaxi concordare debet. Sic *Job* XV, 20,332X3 O'3w *1203 rnispar schanim nits-pe/iu,* id est, a numerus annorum reconditi sunt, > id est, reconditus est. *Eccles.* x, 1, mo »3131 *zeLube meret tabis,* id est, « musc® moilis perdit, » id est perdunt, « suavitatem unguenti. »

idem hic fit, præsertim quia hi homines hæretici sunt dæmoniaci, ct quasi afflati dæmone, ut videantur esse dæmonia, ut ait Chrysostomus. Hæretici ergo cauteriatam habent conscientiam, HantMl id est, ut Beza vertit, cauterio amputatam cons- blI"nt ciculiam. Verum Græcum significat cau- Umc, tcrium inuro, non autem per cauterium amputo. uima. Ilursum cauterium non amputat membrum cui inuritur, sed perforat. Conscientia ergo cauteriata est, ut Syrus vertit, notata et inusta indelebili cauterio infami®, scilicet ob libidines aliaque infamia scelera. Alludit ad stigmata, qu® maleficis Citrino* ferro candenti inuruntur, quale Calvino ob sodomiam Novioduni m Picardía inustum fuisse uon tantum ejus familiaris Hieronymus Bolséeos, doctor medicus, m Calvini Vito, sed et mulli alii viri gravissimi asseverant, *q. d.* Paulus : Hi hæretici non tam corpus, quam animum habent stigrnaticum ob vit® dedecora. Ita Chrysostomus, Theophylactus et alii.

Narrat Irenæus, lib. I, cap. xxiv, et Epipliauius, Gn«tw de Gnosticis et Carpocratiauis, quod aversarentur procreationem liberorum, suosque discipulos r\uret notaient cauterio in superiore dextr® auris parte. Forte ad cos hic respexit Paulus, *q. d.* Ili siculi habeut amem cauterio notatam, ila el conscientiam.

taferi* Notât Ambrosius per cauterium hoc non tantum
u œss- significari notam infami® jam dictam, sed etiam
lipûflQt *secundo,* morum corruptionem; et *tertio,* eorum-
PriE»t dem immutabilitatem. Unde S. Thomas : « Sicut
tsfuaes; cauterium, inquit, corruptio est in carne per ig-
ncm› s'vc ferrum ignitum, ex qua egreditur con-
k»; ui linuo putredo : ita ex igne pervers® voluntatis
io. üh quasi cauteriat®, ulceratur conscientia, el egre-
ditur falsa doctrina dæmoniorum. » Thcodorctus
vero ad tertium, scilicet ad morum immutabili-
tatem, alludens, per cauteriatam conscientiam
stuporem eorum extremum accipit. « Locus enim,
inquit, cauterio inustus priorem sensum amittit. »
Ita ct Franciscus Turrianus in *Can.* 44 *Apostolo-
rum :* « Cauteriatam, inquit, conscientiam vocat
Apostolus eam, qu® sensum peccati amisit, instar
partis cauterio inust®, n qu® jam pervenit ad de-
dolentiam, de qua dixi *Ephes,* iv, 19. Sic caute-
rium hoc idem pene est cum spiritu compunc-
tionis, dc quo dixi *Jiom.* xi, 8.

Cnirtft, Quarto, per ustionem cauterii posset ardor con-
mirnkm cupiscenti® ct libidinis intclligi, g. d. Hi hærctici
hbidiDf. sunj hypocrit® : nam exterius videntur frigidi et
casti, prohibentque nubere;sed interius in cons-
cientia uruntur et ardent cauterio concupiscenti®.
Quanquain Græcum *mwnfwpw* est præteri-
tum, ncc proprio cos qui cauterio inuruntur, sed
qui inusti sunt, significat. Primus ergo sensus
maxime est genuinus.

Vert. 3. 3- PROHIBENTIUM NUBERE; ABSTINERE A CIBIS. — Est ellipsis Attica : supplenda enim est vox *mIw t m,* id est jubentium, « abstinere a cibis. » Loquitur contra Simonianos, Saturninum (qui tem-
pli. Porc Apostolorum vixit), Ebionem, Manichæos,
bnit du- Marcionilas, Encratitas, qui dicebant nuptias, vi-
num, carnes, etc., non esse a Deo bono, sed malo,
dieuM puta diabolo, creata, ac proinde hæc natura sua
lib e-'* esse mala et cavenda, corumquc esu et usu ho-
a minem infici et maculari.

Probitar Id patet *primo,* ex ratione, qua eos impugnat
tritonn- Apostolus, cum subdit : « Quia omnis creatura
UanUui. Ocj bona cs^ ci nitrii rejiciendum, quod cum gra-
tiarum actione percipitur, » *q. d.* Errant hi, dum
aliquas creaturas natura sua esse malas et vitan-
das docent; nam omnis creatura Dei bona est, et
ad usum homini data a Deo.

Secundo, id docent diserte Patres communi con-
sensu, Chrysostomus, Theophylactus, OEcume-
nius, Ambrosius hic, ct Augustinus, lib. *Contra
Adimantum,* cap. xiv : « Hos, ait, proprie desi-
gnat , qui non propterea temperant a cibis tali-
bus, ut aut concupiscentiam suam rcirænent, aut
infirmitati alterius parcant, sed quia ipsas carnes
immundas putant, et earum creatorem Deum esse
negant. »

Tertio, quia hanc fuisse hæresim Encralitarum,
tt cib* quorum auctor fuit Tatianus, S. Justini discipu-
^UB› ^occt' Irenæus; lib. 1, cap. xxx, indeque esso
ImAud- dictos Encratitas, id est continentes, a A Satur-
Iuuo> inquit kenæus, et Marciano exorti, qui vo-
cantur Continentes, abstinentiam a nuptiis an- rnmtv
nuntiaverunt, frustrant ,-s antiquam plasmationem **
Dei, cl oblique accusantes eum, qui masculum ct
feminam ad generai'onera hominum fecit, ct eo-
rum qu® vocantr/ apud cos animalia, abstinen-
tiam induxerurx, ingrati existentes ei, qui omnia
fecit, Deo. »

De Marciono hæc habet Epiphanius, *hæresi* 42 : Et M»
« Docet hic (Marcion) animatis non vesci, pronun- doo<
lians reos esse judicii cos qui carnem edunt, vo-
lut qui animas edant, v

De Saturnino ejusque asseclis Ircnæus, lib. I, eiSjU.
cap. xxii, ita ait : « Nubere et generare a Satana "to0*
dicunt esse ; multi autem ex his, qui sunt a Satur-
nino, et al) animalibus abstinent, perfecta hujus-
modi continentia seducentes mullos. »

De Manichæis testis est Epiphanius, *hæresi* 6G, Et Mini*
cos de abstinentia ab animatis eadem docere cum chxi*
Marciono : « Edentem, inquit, carnes Manichæus
animam edere dicit, ct esse ipsum reum, ut et
ipse tale quid fiat: si aurum edat, ut taurus fiat;
si porcum edat, ut porcus fiat; et sic de reliquis.
Quapropter ab animatis abstinent isti. Et si quis,
inquit Manichæus, uxorem duxerit, etiam ipse
post discessum ex hac vita in aliud corpus transit,
et fit mulier, quo etiam ipse nubat : dicit quoque
Deum malum fecisse corpus, Deum vero bonum
animas, n

Ex hisco verbis patet Manichæos duplici de Madî-
causa camo animalium abstinuisse : *prima,* quod ch,i re-
putarent carnem esse malam a malo Deo ; *secunda,*
quod putarent comedentem carnem animalis, um ar-
ejusdem animam occidere et comedere, reum- nf,rn/ ni*
que esse animæcidn, vel etiam homicidii. Quidam
enim inter illos putabant omnia animata vivere bomki»
anima rationali. Hinc ncc segetes metere, ncc pin-
sere, ncc panes coquere volebant; sed tantum
coctos ab aliis comedebant, idque non nisi præ-
via protestatione et excusatione cum timore et
formidine. Unde hæc erat eorum benedictio men-
sæ et panis, teste Cyrillo Hierosolymitano, *cate-
chesi* 63 : « Ego te non seminavi : seminetur se- BcnMio*
minans te. Ego te non messui : metatur metens ll0^r*
te. Ego te igne non coxi : coquatur qui coxit te.
Hæc alius fecit, ct attulit mihi, ego sine culpa co- nm.
medo. » Hac oratione utebantur, partira ut amo-
lirentur a se culpam animædicii, vel homicidii;
partira quia putabant eum, qui panem aliter et
intrepide comederet, in panem pariter esse mu-
tandum, et ab aliis vicissim comedendum. Palent
hæc ex Epiphanio et Theodoreto, lib. *Hæreticar.
Fabular.* UndeS. Augustinus, lib. De *Uœresib.,* in
hæresi Manichæorum, dicit quosdam eorum, pra>
cipuos scilicet, nec carnibus vesci, nec ovis, neo
lacte, sed ncc vino, dicentes vinum esse fel prin-
cipis tenebrarum, additque : a Hi quoque, ait, do- Mini
cent auditores suos, ut, si utaniur conjugibus,
conceptum tamen generalioncmquo devitent, ne
divina substantia, quæ in eos per alimenta ingre- *td*
ditur, vinculis carneis alligetur in prole; unde

nuptias sine dubitatione condemnant, ct quantum in ipsis est prohibent, quando generari prohibent, propter quod conjugia copulata sunt. » Similia habet lib. XXX *Contra Faustum,* cap. v et vi, ubi docet Apostolum eos hoc loco perstringere et damnare, non autem Catholicos, qui studio virtutis nuptiis aut carnibus abstinent. « Ille, ait Augustinus, prohibet nubere, qui hoc malum esse dicit, non qui huic bono aliud melius anteponit. »

iikm docuiunt tu ‹t *tachonud.*

Dc Severianis idem docet Epiphanius, *hœresi* 43 : uj aj. docent vitem cx diabolo ortam, et mulierem opus esse Salante.» Idem docuisse Archonticos narrat *hœresi* 40 : a Idcoque, inquit, cos qui matrimonium contrahunt, opus Satanae explere dicunt Arcbontici, adduntque dimidiam hominis partem esse Dei, dimidiam diaboli : nam ab umbilico ct supra dicunt esse formationem Dei, ab umbilico vero et infra esse malæ partis formationem. Quapropter dicunt omnia secundum voluptatem, et cestri stimulum, ac concupiscentiam ab umbilico et infra fieri.

EtEbion.

De Ebionc, qui coævus fuit S. Joanni Apostolo, narrat idem Epiphanius, *hœresi* 30, cum ab animatis et a carnibus, omnique edulio ex carnibus facto abstinuisse; causamque rogatus hanc adferebat, quod caro ex corporum commixtione procreata, ac proinde polluta ac immunda esset. Unde sequitur eum nuptias, et usum nuptiarum damnasse. Hinc S. Ignatius epistola *ad Philadclphios* post factam Ebionis mentionem : a Si quis, inquit, corruptionem ct coinquinationem vocat legitimam commixtionem, et filiorum procreationem, aut aliquam escam exccrabilem putat : hujusmodi habet cohabitatorcm draconem apostatam. » En tibi quasi in tabula depictam doctrinam dæmoniorum, quam Paulus hic taxat.

m hsrctiddim- » bec ipso damni- nem CbriiU.

Kota : llæ omnes hærcscs indirecte mysterium incarnationis, de quo cap. proceed., vers, ultim., evertebant. Si enim caro non est bona, noe a bono Deo, ergo ncc caro Christi bona est, et a bono Deo. Ilursuxn, ergo pater Christi non est Deus creator omnium, sed malus genius. Et hoc signifleat hic tacite Apostolus, idcoque prremisit dogma fundamentale de incarnatione Christi; deinde illi subjicit has hærcscs, quasi illi oppositas, quoeque per hoc dogma fundamentale elidantur.

Aperi». his non ii'tìn'n- tiim Ecelenii- ui'ra»tioni.

Inepte ergo hæc Novantes torquent contra cælibatum sacerdotum et jejunia Ecclesiæ. Non enim Ecclesia nuptias aut carnes prohibet, quasi per se malas, uti faciebant hærctici jam dicti, quos hic carpit Apostolus; sed ad refrænandam concupiscentiam, et ad exercendam obedientiam et pernitenliam : sicut Deus Adamo prohibuit esum pomi scicntiæboni et mali, ct Jonadab, filius Rechab, suis filiis ct posteris prohibuit usum vini, aliaque multa : qui obedientes patri benedictionem a Deo meruerunt accipere, *Jerem.* xxxv.

Ita Joannes Baptista ab abstinentia laudatur *Hatth.* in, 4. Ita veterum sanctorum Eremitarum, Monachorum et Christianorum jejunia laudant passim Patres. Quidam enim eorum animata prorsus non attingebant, alii solos pisces, alii pisces tantum ct volatilia degustabant. Nonnulli ovis abstinebant, alii solis dactylis vel arborum fructibus vescebantur, idque semel in die; ahi biduo vel triduo semel tantum cibum sumebant, cumque modicum, v. g. quinque dactylos-. Quidam siccum panem comedebant, ut videre est in *Vitis* SS. *Patrum,* ct apud Prosperum, hb. U De *Vita contempt.,* cap. xvn et seq., et Cassianum, Collât. 21 *De remissione quinquagesima.*

s-^phi*. d.-i/.-i- lar-

Notandum hic sophisma Novantium: argumentanturenim adicto secundum quid ad dictum simpliciter, hoc modo : Pontifices clericis prohibent nuplias, ergo prohibent nuptias; quod carpit hic Apostolus. Perinde enim est ac si dicam : Magistratus vetat ne fabri murarii aut ferrarii exerceant lignariam; ergo magistratus vetat exerceri lignariam. Rursum, Status vetant ne ministri Evangelii exerceant sutoriam vel latrinariam; ergo vetant sutoriam vel latrinariam. Quod si ad ministrorum decus nolint Status eos vilibus hisce mechanicis artibus vacare, num ideo mechanicas istas prohibent, aut ab aliis exerceri vetant? Si Imperator nolit ad militiam admitti Clericos, Doctores, Medicos, Theologos, Jurisperitos; num ideo prohibet clericatum, medicinam, theologiam, jurisprudentiam? Apostolus, v, 42, damnat viduarum, quæ post votum continenti® nubent, conjugium ; a Quia, inquit, primam fidem irritam fecerunt;» num ideo damnat conjugium?

Rrfuu»

Unde merito refellunt hos Novantes Patres citati, ac imprimis diserte S. Augustinus, hb. XXX *Contra Faustum,* cap. vi : « Videtis ergo , inquit, multum interesse inter hortantes ad virginitatem, bono minori bonum amplius preponendo; ct prohibentes nubere, concubitum propagationis, qui solus proprie nuptialis est, vehementius accusando : multum interesse inter abstinentes a cibis propter sacratam significationem, vel propter corporis castigationem ; et abstinentes a cibis quos Deus creavit, dicendo quod eos Deus non creavit. Proinde illa doctrina est Prophetarum et Apostolorum ; hæc dæmoniorum mendaciloquorum. »

Quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum ACTIONE FIDELIBUS, ET US QUI COGNOVERUNT veritatem , — *q. d.* Deus qui omnes cibos creavit, viditque cuncta quæ fecerat, et erant valde bona, *Genes,* i, hic cibos creavit ad usum et esum hominum , non voracem, deliciosum, gulosum, sed sobrium ct moderatum, ut illis vescentes Deo, ciborum auctori ct largitori, gratias agant. Hoc ipso quo ait Apostolus : «Quos,» scilicet cibos, « Deus creavit, » jugulat, inquit Chrysostomus, hærcsim eorum, qui materiam ingenitam introducunt, cx qua cibi et corpora creata sint, quod faciunt Marcion, Manichæi el similes, qui duos ponunt deos, bonum et malum.

Qaomod»

Nota ; Dicit Apostolum cibos creatos ad usum

dM erm- fidelium, non quod neget eos ad usum infidelium et Ethnicorum quoque creatos esse ; sed ut fide-
tiHium? 1 «› *d Christianos, opponat Judæis; veritatem *legis norm,* umbra veteris legis, *q. d.* Nullus
® est cibus oh immunditiam sive naturalem , sive legalem, interdictus Christianis, uti olim Judæis multi erant interdicti: nam Christiani pro umbra veteri habent veritatem Evangelii, quæ docet omnes cibos esse mundos et datos homini ad esum et usum cum gratiarum actione. Ita Theopbylactus.

Secundo, potius opponit fideles hæreticis, quos hic taxat, *q. d.* Hæretici jam dicti abstinent et vetant cibos quosdam quasi natura sua malos et immundos : verum fideles, qui cognoverunt veritatem, sciunt eos falli, Deumque bonum omnia bona creasse, adeoque bonos cibos omnes sibi ad usum a Deo datos esso.

Tertii. Adde, omnia creata esse propter fideles et electos : hic enim potissimus fuit creatoris Dei finis in creatione, ut scilicet creata a se servirent suis fidelibus et amicis, utque excis agnoscerent et laudarent Deum creatorem suum.

Cinxi lenat* Vinum ergo, carnes, aves, pisces et alimenta
p' "1" omnia non creata sunt ut impleant ventres gulo-
I. num et improborum, sed ut fideles et sanctos
jjj'J pascant. Ili enim cibis et deliciis omnibus digni sunt, hique iis sobrie ct rite utuntur ad laudem ct gratiarum actionem Dei creatoris sui. Porro gratiarum actionem non tantum postponendam, >ed et præponendam esse cibo et refectioni, doictS. Basilios, Rcq. 56, cap. n,et Chrysostomus, hom. 50 in *Matth. :* « Quando, ait, Christus panes multiplicavit, tunc in cœlum respexit, partim ut ea quæ diximus firma haberentur, partim docens nos non esso ad mensam accedendum quousque gratias ei agamus qui cibum nobis præbuit. » Et S. Hilarius exponens illa verba S. Marci xiv, 23, « Manducantibus illis, accepit Jésus panem et benedicens (regit, etc.,ct accepto calice, gratias agens dedit eis, et biberunt : Sicut, ait, Apostoli gratias egerunt antequam biberent, ita etiam gratias agunt postquam biberunt.Unde dicitur : El hymno dicto exierunt in montem Oliveti ; ut scilicet addiscas et ante cibum et post cibum gratiarum actiones reddere Dco.» Et S. Ephrcm, *adhortatione* I, tom. II : «Canonem, inquit, seu regulam cum omni reverentia et limore Dei sequere : licetquo bis in die ad comedendum tradatur, semper ci-
áronla bum cum gratiarum actione sumito. » Formulam
6'^* vero gratiarum actionis, quam usurpabant post
, cœnam monachi in eremo, nobis imitandam tradit Chrysostomus, hem. 56 *in Matth.,* cstque hæc : « Benedictus Deus, qui me pascis a juventute mea, qui carni omni cibum præbes, reples lætitia et gaudio corda nostra, ut semper satis habentes ad omne opus bonum abundemus in Christo Jesu Domino nostro, cum quo tibi gloria, honor et imperium cum Sancto Spiritu in sæcula. Amen. Gloria Um, Domine, gloria Ubi, sancte, gloria tibi, rex, quoniam dedisti nobis escas; gaudio ct Imtltia reple nos in Spiritu Sancto, ut inveniamur in conspectu tuoacceplabiles, ne pudebamus quando unicuique reddes secundum opera sua. n

4. Quia ornis creatura Dei boxa est, et nihil Ver». 4. REJICIENDUM, QUOD CUM GRATIARU.il ACTIONE PERCIPITUR. — Hic clare radicem erroris erroremque ipsum detegit Apostolus, scilicet errones istos prohibuisse nuptias ct carnes quasi creaturas malas mali Dei, ac proinde natura sua immundas, quay que comedentem immunditia sua contaminarent. Contra hos enim contrarium fidei et veritatis fundamentum statuit Apostolus, dicens omnem creaturam bonam esse, utpotc a bono Deo creatam, ac consequenter nullam rejiciendam esse, quasi natura sua malam et immundam , sed qualibet quasi munda et bona uti licere cum gratiarum actione. Jam Ecclesia indicens jejunium ct abstinentiam a carnibus, non eas vetat quasi natura sua malas; ac proinde cum his erronibus, quos carpit hic Paulus, nihil habet affine: si enim me- Si mMI»
dicus vetans carnem porcinam, cervinam, bovinam, aut quamvis salsam, vel infumatam legroto, MlSl
quasi noxiam ejus valetudini, non contrait Apos- niuiii,
tolo, ncc cum erronibus his quidquam habet commune ; ergo nec Ecclesia vetans carnes certis Eed.-h
diebus ad sanitatem animal, atque ad refrænatio- cairn
nem luxuriæ et concupiscential, contrait Apostolo, sanetiLi*
aut erronibus hisce consentit. Audi S. Augustinum, lib. XXX *Contra Faustum,* cap. ili : a Crede, ait, Dei servos, qui a carnibus abstinent, non tanquam immunda, quæ a Deo facta sunt, respuere; sed a fortiori cibo et potu sola castigatione corporis abstinere. »

Porro cum ait : « Nihil rejiciendum quod cura gratiarum actione percipitur,)) alludit ad benedictiones crebro et ad nova fercula iteratas Hebraeorum, quibus Deo pro iis gratias agunt, caque quasi sanctificant. Cum enim melius vinum apponitur, dicunt : a Benedictus sis, tu Domine Deus noster, qui bonus es el benigne facis omnibus. » Et hanc benedictionem vocant a Benedictio benignici benefactoris. » Cum aromata apponuntur, dicunt : « Benedictus sis, Domine Deus noster, rex mundi, creator arborum aromalicaram. » Hanc benedictionem appellant *Bircat hammugmar,* id est benedictio consummati, scilicet convivii, quia ultimo apponi solebant aromata aliaque odoramenta, ut et apud nos etiam mos est. Cum suavo odoramentum aliquod apponitur, dicunt : « Benedictus sis, tu Domine Deus noster, qui creas species aromaticas, n Hanc benedictionem nuncupant Bircat *hamuscak,* id est benedictio deliciarum, vel rei appetitæ. Cum fructus arborum apponuntur, dicunt : «Benedictus sis, Domine Deus noster, qui creas fructus arborum, n Cum appo nuntur opsouia dicunt : «Benedicius sis, Domine Deus noster, qui creas genera ciborum. » Hanc benedictionem vocant Birca/ *hapharpheret,* id est benedictio opsomi. Ex his omnibus apparet, vo-

teres illos Judæos, nullos cibos absque benedictione ct gratiarum actione sumere fuisse solitos. Si Ilcbræi toties itérant benedictiones ad Dei laudem, quid decet facere Christianos? Sane eos ex usu llebræorum id olim factitasse, insinuat hic Apostolus; primi enim Christiani fuere Ilcbræi.

vr». s. & Sanctii'tCATunemm pfh verdum Dei et orationem. — Est concessio, *q. d.* Dixi jam cibum quemvis non esse immundum, ac proinde eo vesci licere; sed esto, sit aliqua ratione, puta quia lege veteri vetitus, aut quia diabolo immolatus, vel ab illo atllalus aut vitiatus est ; sit, inquam, hac aliavo ratione immundus, «sanctificatur» tamen, id est mundatur et purificatur, «per verbum Dei» et orationem, id est per benedictionem, quæ fit per verbum Dei et orationem. Ita ex Chrysostomo Thcophylactus : « Demus, inquit, quod quidpiam sit immundum ; sed habes medicinam : signa, gratias age, glorifica Deum ; ac defecit immunditia. Nam gratiarum actio cuncta purgat. Qui vero ingratus est, ipse est immundus et pollutus; proinde quod idolis est immolatum, sic inundare possumus, si ignoremus idolothyton esse. Enimvero si scientes sumpserimus,immundi sumus, non quia illud idolothyton sit,sed quia legem transgressi sumus præcipieutem non communicandum esse mensa? dæmoniorum. Voluntas itaque tua et mens coinquinata est, nec cibus fuit pollutus. Ubi adverte ; Sicut, docente S. Chrysostomo et Theophylacto, idolothytorum esus polluit hominem, non per immunditiam carnium, sed per inobedientiam ; ita esus carnium in Quadragesima polluithominem,nonper carnes,quasi illæ immundæ essent, sed per inobedientiam.

Nota *primo :* « sanctificatur » hic idem est quod purificatur; vel *secundo,* «sanctificatur,» id est Deo per gratiarum actionem et benedictionem quasi offertur et consecratur.

Alludit ad benedictionem mensæ llebræorum, quam ipsi *kiddusch,* id est sanctificationem, scilicet ciborum, vocabant et etiamnum vocant ; cujus formula hæc est : a Benedictus sit Dominus Deus noster, rex mundi, qui cibat totum mundum bonitate, gratia, beneficentia ct misericordia sua, qui dat alimentum omni carni : cujus bonitate nec hactenus defuit, nec deerit cibus unquam, propter magnum ejus nomen. Solus enim is est, qui vegetat et conservat omnia et benefacit omnibus, et cibum præparat singulis creaturis suis quas condidit. Benedictus sis, tu Domine, qui cibas omnia. » Deinceps paterfamilias poculum vino repletum dextra manu apprehendit, atque in hunc modum consecrat, dicens : *Barukatta Jchova Elohenu, meleti haolam, bore peri haggephen,* id est, Benedicius sis, tu Domine Deus noster, rex mundi, conditor fructus vitium, llao benedictionis formula dicta, primus omnium vinum ipse degustat, idemque mox omnibus mensæ accumbentibus degustandum porrigit. El hanc orationem hebraico *tuddusch,* id est sanctificationem, vocare solent. Post calicis benedictionem et sumptionem idem statim panem, quem integra **m-i** constare oportet, accipit, eumque utraque manu tenendo his verbi® concecrat: « Laudatus cl benedictus sis, tu Domine Deus noster. qni edacis de terra panem. » Ilocqnc dicto, paterfamilias paululum de pane edit, simulquesingnb- mensæ accumbentibus buccellam de co distribuit. Quo facto, tum demum reliquis epulis manus injiciunt. Hunc ritnm benedicendi calicem ct panem infestivis tantum diebus observant: alias enim panem duntaxat, ct non poculum pariter, consecrare solent.

Nota *secundo,* po«sc distingui hic « verbum Dei » (Mna ab oratione, ut oratio idem sit quod benedictio mensæ; Verbum Dei sit, vel Christus, Filius Dei, qui in mensæ benedictione solet invocari, ut vult S. Thomas; vel potius sit lectio sacræ Stüpturæ, quæ , ut mox dicam, ex veternm more mensis adhiberi solet.

Verum *secundo,* melius, per hendiadyn, vel epexegesim, hæc duo pro eodem accipiemus, *q. d.* Per «verbum Dei et orationem, » id est per verbum Dei, quod est oratio. Imo Œcumenius dicit tò *Det* prepostero ordine hic poni et debere sequi oratiouem, *q. d.* Per verbum et orationem Dei, id est qua* fit ad Deum.

Ubi nota *tertio,* benedictionem mensæ tribus Bwjrffo- hic nominibus vocari. *Primo,* vers, præced. vocatur « gratiarum actio,» quia veteres et ipse Christus a gratiarum actione solet bene fictionem men- mn, çn> sœ auspicari, ut patet in multiplicatione panum ct institutione mensæ Eucharistic®. Atque hinc est ‘‘*■ quod Natthæus et Marcus dicunt Christum benedixisse panem (Eucharisliœ), Lucasvero et Paulus dicunt Christum gratias egisse, cum tamen omnes idem dicant : scilicet significare volunt Christum, gratias agendo Patri, benedixisse panem, et solitam Patris potentiam ac benevolentiam invocasse, ut per consecrationem panem in Christi corpus converteret.

Secundo, benedictio mensæ vocatur « verbum secondo. Dei. »quia fit per invocationem Christi aut sane- *'r› tissimæ Trinitatis, quam nos invocare docet ver- bu' bum Dei.

Rursum co HIĨĨ1 uniter apud Ecclesiasticos fit per Verbum Dei, id est per versus aliquot ex sancta Scriptura, præsertim e psalmis petitos, puta hos: « Oculi omuium iu te sperant. Domine : aperis tu munum tuam, et imples omne auuual benedictiono, » etc., aut similes.

Tertio, eadem benedictio vocatur «oratio,» quia **Tertio,** proprio est oratio et invocatio. *oratio.*

Pro quo nota *quarto :* Rac benedictione ct in- Cw vocatione Dei, quam mensæ præmittimus, ostendumis et profitemur *primo,* nos u Deo cibos ferculaque omnia accepisse, accipere ct deinceps pr a. nos accepturos sperare, tacileque Deo pro iis gratias agimus. Quoties enim nos ad mensam accingimus, toties ad vivam beneficentia; Dei, tot es-

culenta ct poculenta largientis, concionem acccdimus; debemusque cogitare hoc esse quasi manna nosiruilb quod c Œ1° nobis æque ac Ilebræis in deserto, quotidie in mensam depluit. « Mensa, inquit Chrysostomus, hom. 79 *ad Populum,* ab oration sumens initium ct in oratione desinens, nunquam deficiet, sed fonte largius omnia nobis afferet bona. »

Secandi. *Secundo,* hac oratione ostendimus nos ad Dei honorem velle iis vesci, taciteque ca Deo offerimus. Unde ct Gentiles, ut testis est Plutarchus in *Symposiacis,* cibum sumpturi diis consecrabant ri; id est primitias; ac deinde non indecore, neque tumulluanter, sed religione quadam ad convivium accedebant; non aliter quam ad sacrum epulum; qui mos et hodie servatur apud bene moratos Christianos.

Trrtb. *Tertio,* oramus et petimus ut id fiat, ne instar pecorum aut infidelium in cibos irruamus sine ulla pia cogitatione, aut Dei memoria. Unde etiam Tureas antequam cibum sumant, precationem sopXin? ^los præmitlere, testes sunt legati Christianorum tur. Principimi apud Turcam. Et de Essenis, non Christianis, sed Judæis, ita scribit Josephus, lib. II *Belli,* cap. vu : « Voce, ait, sacerdos cibum antevertit, ncque fas est gustare quemquam, nisi prius Deo celebretur oratio. Post finem quoque prandii vota repetunt : nam et cum incipiunt et cum desinunt, quasi datorem victus Deum laudibus canunt. »

Starti. *Quarto,* hac benedictione petimus, ut usus cibi et corporis et anim® valetudini sit utilis et salutaris; ut, sicut dicitur *Psal.* cm, «vinum loetificet cor hominis, et panis cor hominis confirmet : nam aperiente te (Domine) manum tuam, omnia implebuntur bonitate. »

Qoìdu. *Quinto,* hac benedictione petimus, ut inter vescendum mens aliqua pia cogitatione vel lectione pascatur, hac pneserlim, ut cogitemus in ipso cibi corporalis usu, edendum esse non tantum ut saturemur, sed ut operemur etiam cibum qui non pereat, sed permaneat in vitam æternam, *Joan,* vi; et, ut dicitur *Lucæ* xiv, ut cogitemus etiam de edendo pane in regno cœlorum. Hinc pia lectio sanci® Scriptum mens® jam olini adhibita est tum ab aliis, tum ab Essenis, teste Philone, lib. *De Vita contemplativa ;* eamdemque adhibendam esse docet S. Augustinus, *epist.* 109, ct S. Basilius in Regulis *brevior,* cap. cxxx; imo talem lectionem hic ab Apostolo significari per *verbum Dei* putat Vatablus et alii.

tau. *Sexto,* eadem petimus, ne cibus diaboli aut magica potestate inficiatur, neve diabolus aut concupiscentia per cibum nos in comcssationes, ebrietates, libidines incilet : facile enim in comedendo ct bibendo surrepit intemperantia, et mulli cum illo Epulone, *Luc.* xvi, toti sunt in deliciis. Itaque recte monet 3. Augustinus, lib. X *Confess.,* xxxi : , « Hoc, inquit, docuisti mc, Domine, ut quemadmodum medicamenta, sic alimenta sumpturus accedam •» et infra «<Quis est, Domine, qui nonra-

piaturaliquantulumextrametasncccssitatis? vuisquis est, magnus est, magnificet nomen tuum : ego autem non sum , quia peccator homo sum.» «mpet "L. A"

Hinc Prudentius in hymno ante cibum, piam ct pulchram hanc precandi formulam quasi benedictionem praescribit :

Tc sine dulce nihil, Domine ; IknMM
Nec juvat ore quid appetere, Úo mea
Pocula ni prius atque cibos, bæ ex
Christe, tuus favor imbuerit, PrudsQ
Omnia sanctificante fide. rx

et infra :

Fercula nostra Deum sapiant,
Christus et influat in patinas,
Seria, ludicra, verba, jocos.
Denique quod sumus atque agimus,
Trina superna regat pietas.

et sub finem :

Da, locuples Deus, hoc famulis
Rite precantibus, ut tenui
Membra cibo recreata levent,
Neu piger immodicis dapibus
Viscera tanta gravet stomachus,
Sospitet ut jecur incolume.

Nam quantum potestatis usurpant sibidæmonin cibos ante Christum, ut per eos noceret hominibus, docet S. Augustinus, lib. XV11I Dc *Civit.* Det, xvi! et svili ; et S. Gregorius, lib. I, *Dialog.* 4, narrat dæmonem invasisse Monialem, quod lactucam sumpsisset non præmissa benedictione. Unde Chrysostomus contra hæc diaboli veneficia remedium prajscribens signum crucis et benedictionem : « Medicamentum, inquit, in promptu est, signum crucis illi (cibo, aut rei qua uti vis) imprime, gratias age, Deo gloriam refer, ct protinus unditia omnis abscessit. » PotwtM Chri*. *"", Jitnfrut. s|- cr0'

Hinc a sanctis Patribus et Eremitis olim, æque ut ab Ecclesia etiamnum fit, benedicebantur non tantum aquæ fontis baptismalis, sed etiam panes, mei, lac, vinum, aliaque statis diebus, ut diaboli vis ac potestas ex iis expelleretur, ct per has consecrationes fieret sanitas mentis et corporis iis qui illis uterentur. Et brnr- dicüow.

Sic in dio Paschatis multis in locis consecrant lac, mei, carnes, ova, panes, pernas, etc.; in die S. Joannis benedicunt vino; in dic S. Stephani, pascuis; in dic S. Marci, segetibus; in die Assumptionis B. Virginis, herbis, plantis, radicibus, fructibus arborum, ut eis deinceps adsit singularis vis divina. Nam, ut ait Apostolus hic, « sanctificatur (creatura Dei) per verbum Dei et orationem. » v.irl«n. riarnm mmcon-

6. Hæc (omnia jam dicta) proponens fratribus (Christianis), bonus eris minister Christi Jesu, ENUTRITUS VERBIS FIDEI, ET BONS DOCTRINÆ QUAM assecutus es. — Nota : Pro *enutritus,* græce est ivTfwcjMvct, id est innutritus, ct quasi in ipso sinu pietatis educatus cs. Ha ex Chrysostomo Theophylactus : « Perinde enim, inquit, ut corporis alimentum semper sumimus, sic fidei rationibus ct sermonibus semper nos oportet innutriri immo-

---

rariquo. » Posset *secundo,* verti, « enutriens alios : » est enim participium medium ; ct hoc apte cohærctei quod sequitur : «Quam assecutus es, » *q. d.* Trade aliis, quod a mc didicisti.

Nota *secundo :* Pro *quam cs assecutus,* grace est f , id est, quam es assectatus, in qua ab adolescentia cs versatus, *q, d.* ut Chrysostomus ct Theophylactus : Assidue in divinarum litterarum studio es versatus et exercitatus, o Timothee. Qui enim seriem omnem rei totius ordine sequuntur, ut nihil omittant, græce «apo*»-XcuMv dicuntur, inquit Erasmus.

Ven, 7. 7. Ineptas (0<Góta>;, id est profanas) autem et ANILES FABULAS DEVITA. — GræCC, wxpoiTCÛ, id CSt rejice. Chrysostomus intclligit fabulas Judaicas, alii poeticas et Platonicas (poet® enim ct philosophi celebres erant Ephesi). Verum licet in genere omnes has fabulas intelligat Apostolus, magis tamen respicit ad fabulas hæreticorum, præscrtim Simonianorum, qui contexebant longissimas fabulas de rerum creatione, de pugnis angelorum, de conjugiis deorum, de Deo "bono ct malo, de creaturis, ac cibis bonis ct malis (de his cnim paulo ante egit), ut videre est apud Epiphanium, Irenæum et Augustinum, lib. *De liceres.*

Gnomi Os qux^ tbuibns. Refert Laertius, quod, cum Plato de ideis suis specificis ct gencricis dissereret, atque in ore haberel menscitates ct cyalhitates, Diogenes irridens subtiles ejus nugas dixerit : a Mensam ac cyathum video, menseitatem ct cyathitatem non video; ego bibam cyathum, tu bibe cyathitatem;» quem eludens Plato : « Non mirum, ait, nam oculos habes quibus cernuntur mensæ et cyathi; mentem vero non habes qua cernuntur menseitales ct cyathitatcs. » Gorgias quoque sophista, cum duos audiret indoctos philosophos, unum ridicula proponentem, alterum aliena et insulsa respondentem : « Uter, inquit, stultior est, qui mulgcl hircum, an qui cribrum supponit? » Demonax item curiose qu.rrcntibus an mundus esset anima ct ratione præditus, ct an esset rotundus? « Vos, ait, plus u'quo de mundo solliciti, parum de vestra ipsorum munditie cogitatis. »

Exerce autem te ipsum ad pietatem, — id est circa pietatem, vel in pietate. Vide *Can.* 2'›. Pro « exerce, » grace est -yúpuvaX*, id est exerce tc athletice , tanquam athleta vel pugil Christi, in arena, aut stadio pietatis, ut ejus bravium assequaris.

Nota -ri› *exerce* : pietas cnim omnisque virtus ct ars magis exercitio assiduo, quam mulla speculatione addiscitur, acquiritur et perficitur. Hinc Apelles, inquit Plinius, lib. XXXV, cap. x, pro more habuit, ut nunquam tam occupatam diem ageret, quin lineam duceret et pingeret. Undo illud :

Nulla dits abeat, quin linea ducta supersit.

pi-m ‹ul'ifU' Quæritur, quid hic significet « pietas. » *Primo,* Chrysostomus intclligit vitam rectam et mores Christianos. « Pictas, inquit, reclissimæ vit® norma est, ct conversationis optima» disciplina.» piic'u»

Secundo, Ambrosius intclligit misericordiam et beneficentiam in proximum. Hæc enim græce cuoíSua, ct latine *pietas* subinde dicitur, eo quod Deus opera misericordi® pracipiat, testetnrque ea sibi pra sacrificiis placere, ac se iis apprime coli. Ita S. Augustinus, lib. X De *Civit.,* i. primo,

Tertio, Nilus, Maximus, Philolheus intelligunt apathiam el Dei contemplationem, ut mox dicam. T«."U%

Quarto, optimo et propriissime, « pietas » Deum respicit, estque Dei cultus et sincerus erga eum affectus, ac studium internœ devotionis, excitans ad spem, timorem ct amorem Dei. Unde Septuaginta timorem Domini solent vertere pietatem, ut *Job* cap. XXVIII, vers. 28, ubi Hebræa et Lalina habent : «Timor Domini ipsa est sapienti!;» Septuaginta vertunt taotôua, id est pietas est sapientia. Sic *Prov.* IX, 10, pro eo quod habemus : « Principium sapienti^ timor Domini ; » Septuaginta vertunt, initium sapienliæ estSic«íS«i, id est pietas in Deum. Sic sæpe in Scriptura timere Deumsignifieat Deum colere, el timor Dei significat Dei cultum sive pietatem. Sicproprie sumit «pietatem» Paulus, vi, 6 : « Est, ait, quæstus magnus pietas cum sufficientia ; » et vers. 11, pietatem a charitate et aliis virtutibus distinguit : « Sectare, inquit, justitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem. » Sic etiam hic accipi patet ex ratione quam subdit : « In hoc cnim, inquit, laboramus ct maledicimur, quia speramus in Deum vivum, » *q. d.* Quia per spem et orationem exercemus nos in pietate ct cultu Dei veri, ideo maledicimur. fU* PM»*rt timor ot collui Dei.

Ubi nota : Pietatem hanc opponit ineptis fabulis ; hanc autem oppositionem significat conjunctio adversativa « autem, » *q. d.* Homines vani et curiosi exercent se in fabulis legendis, audiendis, narrandis: tu vero, o Timothee, exerce te in pietate, id est in rebus divinis legendis, cogitandis, meditandis, ut carum amorem, affectum ct devotionem in tc excites, quam iu alios deinde effundere possis : non ergo in nugis hisce, quæ mentem distrahunt et vanis phantasmatibus implent , sed in pietate tc exerce. Hæc enim pietas est fundamentum omnis virtutis, ac prasertim zeli animarum. ridai opponitur fibu' Ib.

8. NAM CORPORALIS EXERCITATIO AD MODICUM UTIlis est, etc. — Quæres, quæ vocetur hic «corporalis exercitatio? » Respondeo, inulti intelligunt jejunium, g. d. Jejunium et castigatio corporis parvi est munienti, si cum pietate, id est Dei cultu et compassione erga proximum, eam compares, primo.». Ita Ambrosius, Anselmus, S. Thomas et Remardus in *Apologia* nd Guilielmuiu abbatem. Veri. ». Quid hia C0,P0,£ liq"l.,'ïï' nina.

Verum hoc refellit Chrysostomus, Theophyhctuset alii, tum quia de jejunio nihil hie praecessit, et, si de eo loqueretur Apostolus, clare diceret : Jejunium ad modicum utile est ; tum quia jcjuniuiiv inquit Chrysostomus non corporalis,

Fed «píntate est exercitatio, hahetque œqiw ut pietas promissionem non tantum hujus vite, sed jFjnnii ct futurs. Nam, ut recle ex S. Basilio Ambrosius, ['*^7 lib. *De JMa et Jejunio,* cap. ni : «Quid est jejunium, î a©- substantia et imago cœlestis? Jejunium refcc- fermio fio animæ, cibus mentis est. Jejunium vita est an£cI°runb jejunium culpæ mors, excidium delictorum, remedium salutis, radix gratte, fundamentum est castitatis. Hoc ad Deum citius gradu pervenitur, d Et, ut S. Ephrem agens *De Jejunio,* cap. IX, ait : a Jejunium est vehiculum ad cœlum. Jejunium Prophetas suscitat, legislatores sapientiam docet. Jejunium bona animæ custodia et securus corporis cohabitator. Jejunium strenuis militibus telum, athletisque exercitium. Jejunium tenlationes retundit, ad pietatem inungit. Jejunium ignis virtutem extinxit, ora leonum obturavit, orationes in cœlum dirigit. Jejunium mater est sanctitatis, juventutis disciplina, ornamentum senibus, d

Ferodo, Hinc *secundo,* melius posset hæc corporalis exer- **nrreferri** ad ineptas fabulas de quibus immeh pm diate processit, *q. d.* Non corpus aut linguam ü: oiu. exerce aut tere in narrandis fabulis: hoc emm mulierum est et fabulonum; sed mentem tuam exerce pidate et devotionis studio : hanc enim anlithesin videtur significare vox *autem,* quæ processit vers, precedenti, ut ibi dixi.

Trrtio et Tcrte et planissime, «corporalis exercitatio® dicfyu' f,lur *STæce* puncíx, id est, gymnastica lb o/r- lucta et exercitatio athletarum, qua suum corpus fibtio cursu, lucta, saltu, pugna aliisque modis exer-

•l tv c •tCD^: CD*m Apostolus in Greco verbo uiio i- ejusque vim et energiam urget, *q. d.* Dixi id est, gymnasticam exerce, sed in arena pietatis; nam gymnastica corporalis, lucta scilicet et corporalis exercitatio athletarum, ad modicum utilis est, scilicet ad sanitatem, vel ad bravium et premium temporale tantum. Pietas vero, id est lici cultus, perutilis est ad procurandam anione sanitatem, et ad promerendum bravium vitæ œlernæ, adque alios docendos, et ad fidem ac sidutem deducendos, ut sequitur; adcoque pietas hæc ad omnia utilis est, quia, ut dixi, est omnium virtutum fundamentum, fons et parens, limo S. Augustinus, *epist.* 52, pietatem definiens : « Pictas, inquit, est verax veri Dei cultus, undo omnia recte vivendi ducuntur officia; » ct Eusebius, lib. VIH *De Prapac. Evang.,* cup. n, omnes Tbcedo- bXi°Ê-virhlVs a®rmal esse ffl1*51 Paites pietatis. Unde Uu <™>^t Theodosius Imperator Christiani hominis felirFvhYit citakm in pietate ponebat, qui morions, ait Nicc- \ . phorus, lib. XIII, cap. i, nil tam impense comti crtln mendavil filiis suis Arcadio et Honorio, quam ut *»-*»• veram pietatem conservarent, per quam pax et omnia bona florerent.

Solet eniin Apostolus scribens ad Græcos repo alludere ad eorum palastros ct certamina, iisque comparare patesUas ct certamina Christiano* pietate. Sic I Cor. cap. ix, vers. 24 el 25 : « Nescitis, inquit, quod ii qui in stadio currant, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium ? Sic currile, ut comprehendatis. Omnis autem qui in agone contendit, ab omnibus so abstinet, et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. » Quid hoc est aliud, quam quod hic ait, licet aliis verbis? « corporalis exercitatio ad modicum utilis est : pietas autem ad omnia utilis est, promissionem habens vite quæ nunc est, et future. »

Nota obiter : Corporis exercitatio prescrliin ante cibum valde confert ad valetudinem, uti docent medici et experientia. Hinc Socrates ante coenain contentius ambulabat; rogatus cur? dixit, « se quo melius cœnaret ambulando obsonaro famem, n Ita Cyrus non cœnabat, nisi ante exercendo corpus sudasset, teste Xenophonte. Ita in epistolis Indicis legimus regulos ibi aliquos quotidie ante cibum corpus valide ct diu exercere solitos, ad longam et vegetam senectam pervenisse, ita ut, cum essent septuagenarii, vix viderentur esse quadragenarii. Ptolomæo regi / Egyptum peragranti, cum cibarius in casa panis datus esset, nihil visum est illo pane jucundius. « Optimum enim condimentum est fames; » hæc autem labore paratur. Ita Cicero, lib. V *Tustnii. a* Rusticus, ait S. Bernardus ad fratres, duros habet nervos, lacertos fortes : exercitatio hoc facit, sive cum corpore inolescit : voluntas facit usum, usus exercitium, exercitium vires subministrat. » E contrario Cassianus, lib. IX : « Sine exercitatione, ait, dum studia consueta non frequentantur, brachia in corporibus, ingenia pigrescunt in artibus. » Aristoteles, lib. V *Metaphys. :* « Exercitium, ait, est causa sanitatis, et e converso. » Gellius, lib. XI : «Vita humana, inquit, proprie uti ferrum est. Ferrum si exerceas, conteritur; si non exerceas, tamen rubigo interficit. Sic et homines exercendo conteruntur; si nihil exerceas, inertia et torpedo plus detrimenti affert quam exercitatio. » Pluto solebat admonere, « Ut neque corpus sine animo exerceamus, neque animum sine corpore, ut pariter utriusque curam habeamus. Nam alterum athletarum est, alterum inertium. » Itu Laertius, lib. 111. Apud Lacones in pretio erat jus, quod illi nigrum vocant; quare Dionysius, Sîciliæ tyrannus cocum emit Laconicum, tique jussit ut hoc sibi appararet. Fecit ille : quod ubi rex gustasset, quasi ingratum expuit. Tum cocus : « Hoc jus, ait, o rex, sumendum est, postquam te Laconum more exercueris. » Itu Plularchus, in *Laconic.* Si lauta præstat exercitatio corporalis corpori, quanta præstabit exercitatio spiritualis animæ et spiritui? Vide dicta *Levit,* cap. xxm, 28.

Quarto, S. Nilus, Maximus et Philotheus apuil Qairto, Turrianum, lib. V *Dro epistolis Pontificum,* cap.vi, sic explicant : corporalis exercitatio, id est re- le^VxcX frœnaüo passionum, parvi momenti est præ pie- rimiriate, id est, pr e apathia et contemplatione Dei, quant inducit apathia. Veium hic sensus nimis

ti'ticm Bn*m iOIn retie? sublimis est; nec litteralis, sed accoinmodatitius cst» nnt ,cus- Adde, nisi sane intelligatur, Stoicum quid aut Origonicum sapit. Plenam enim illam Stoicorum apathiam, quæ nullo metu, ira, cupiditate moveatur unquam, in hac vita adipisci impossibile est : qui enim sic esset *ir.M.-,* aut angelus esset, aut saxum, inquit Hieronymus *ad Ctesiphontcm*. Patres ergo cibiti, et veteres Ere-

inqnj*- wkrM pniuerint príccUo- DWnT qui *n apathia omnem perfectionem ponc- bant, intelligunt apathiam talem, non quæ om- n¡no passionem aliquam aut motus concupisccn- tiœ non habeat aut sentiat, sed quæ rarius ct frigidius sentiat, facilcquc eos supprimat et coerceat, cx longa et assidua eorum mortificatione ct victoria.

Promissione» habens vitjb quæ nunc est, et futurs. — « Vita? quæ nunc est, » ut scilicet hic vitam pacatam, longævam ct rebus omnibus necessariis instructam agamus. Promissio ergo hæc, est illa quam proponit Christus, *Matth.* vi, 33 : « Quærite primum regnum Dei, ct justitiam ejus, ct hæc omnia adjicientur vobis. l»

Dices : Pii sæpe pauperes sunt ct miseri, imo fame et ærumnis moriuntur ; ergo pietas non habet promissionem ville pressentis pacatæ et beata?. Respondeo ad antecedens, id subinde accidere;

Dm *ut*m* piu pro- rni>um sed tunc Deus hunc defectum vike præsenlis a so P!'001'55® compensat spiritualibus donis et æterD>8 deliciis : sic enim si tibi promiserim aureum, abunde promissum meum expleo, si pro aureo *'*'* Ciluuui donem. Vide dicta *Ephes,* vi, 2.

wuipcn- ‘‘u Nola hunc locum pro meritis operum bonorum ct piorum; Deus enim non gratis, sed operibus piis, id est, propter opera pia quasi merita promisil mercedem vitæ non tantum presentís, sed et futura;. Negat id Beza : quia, inquit, ultronea est ct gratuita hæc Dei promissio. Sed perperam : licet enim gratuita sit promissio ex parte Dei promittentis, non est tamen gratuita cx parte ejus cui promittitur; ab eo enim requirit opus ct laborem, undo non datur ci gratis res promissa, sed pro labore quasi merces. Sicut ergo herus colono ultronee promittit mercedem laboris, si cum subire velit; ct tamen colonus laborando in agro, vere camdem per laborem meretur : ita et pietati, id est operibus pietatis, promittit hic Apostolus ex Deo vitam æternam quasi mercedem; quidquid enim promittitur cum conditione operum, vel propter opera, habet rationem mercedis et meriti.

Ver», s. 9. Fidelis sermo, et omni acceptione dignus. — «Sermo,» scilicet qui processit, puta quod pictas promissionem habeat vitæ quæ nunc est, et futura; : ita Chrysostomus; et hoc arguit vox « enim, » quæ sequitur. Quia enim Paulus verbis jam citatis, piis promittit fuluræ vitæ bona quæ nemo vidit; hinc ne quis de iis dubitet, subdit hunc sermonem ct promissionem esso fidelem, id est certum et indubitatum. Vide dicta cap. 1, 15.

v«n. io. io. In noe lmm (scilicet ob pietatem, et ut vitam æternam piis, ct pro pietate decedentibus promissam assequamur) laboramus (labores magnos exantlamus) et maledicimur (¿.«Jdfim»*, id est, contumeliis et probris impetimur), quia spehamcs (r.Axi»xuu«, id est, speravimus vel spem fiximus) in Deum vivum, qui est salvator omnium hominum, maxime fidelium, — <7., d. inquit Hessellus: Magnum argumentum est pietati repositam esse vitam in futuro, quod tam constanter tot labores sustinemus, ct sustinent omnes Sancti, ut in pietato permaneant. Unde martyrium sive testimonium vocatur mors pro pietate obita. Sic I *Cor.* XV, probat Apostolus resurrectionem exquotidianis periculis, quæ subibat, et ex pugna quam Ephesi habuerat; quæ nihil ei profuisset, si more pecudum homo interiret. Sic dicit martyr Justinus, lib. IV *Ecclestast. Hmtor.,* cap. vni : « Nam et ego ipse seclis Platonicis institutus, audiens infamari Christianos, et videns cos impavidos ad suscipiendam mortem, atque omne supplicium tolerandum, considerabam, quod impossibile esset in malitia eos et in libidine conversari. »

Etym-» BB, r<rw ° o" yartT. no.

Nota, Deum dici « salvatorem omnium hominum, » id est, servatorem et conservatorem corporis et anime cujusque in vita præsenti; sed « maxime fidelium, » quia cos non tantum in pnesenti, sed etiam in futura vita servabit et salvabit. Ita Chrysostomus et Ambrosius.

Secundo et planius, Deus est « salvator omnium hominum, » quantum est ex parte sua, quia omnibus Christum salvatorem, et media quibus salvari possint, exhibuit : maxime tamen est salvator fidelium, quia hisce fidem, spem, gratiam, maxima et proxima salutis adjumenta actu contulit, hosquo præ aliis curat et amat. Constat enim Deum magis diligere, cur® ct cordi habere fideles, justos et amicos suos, quam infideles, impios et inimicos. Ita Theophylactus et Anselmus.

Demo» ’’“‘f00* sietuun.

12. Nemo adolescentia» tuam contemnat. — Pro *adolescentiam,* græce est vrónroc, id est juventutem: non eniin proprie adolescens erat Timotheus vigiliti trium annorum, ut vult Rugo Cardinalis, sed juvenis, qui necdum statam ætatem et perfectam Episcopo dignam attigerat. Forte ergo triginta annorum erat aut circiter : hucusque euim et ulterius se porrigit juventus.

Ven.t*-

Putant aliqui hoc præceplum non ad Timotheum, sed ad Ephesios ejus subditas dirigi, quasi eis jubeat Apostolus, ne Episcopum suum Timotheum, utpote juvenem, contemnant.

Tripla dwM*

Secundo et melius, abi hoc putant dirigi ad Timotheum, *q. d.* O Timothee, esto sis juvenis, tuere tamen auctoritatem tuam et imperio utere, ubi res et animarum salus id exigit. Ita Chrysostomus.

Tertio et optime, idem Chrysostomus et Ambrosius, *q. d.* Esto sis juvenis, ita tamen saucie et graviter te gere, ut non contemnaris, quasi imprudens ct levis juvenis, sed potius ut omnes te quasi patrem omantissimum ct senili prudentia

ac mattiniate praeditum revereantur. Nam, ut S. Augustinus, lib. IV *DeDoct. Christ., cap.* xxvn, ait : « Habct ut obedicnter audiatur quantacumquc gravitate dictionis majus pondus vita loqucntis;» ct contra, «cujus vita despicitur, restat ut ejus praedicatio contemnatur, » inquit S. Gregorius, homil. 12 *in E^ngelia.* Hunc sensum exigunt sequentia.

n i rai inni ifT- h ddbeit » » !i wnt

Objicit hic Chrysostomus : Ubi modestia et mansnc(Utj0 sacerdotis elucebit, si semper in honoro , nec unquam contemnatur? ac respondet : In his quidem, qua* ad se perlinent, si contemnatur c<1Cfrcjos s¡ve Episcopus, constantissime ferro debet : sic enim per patientiam virtus praedicationis ostenditur. Verum in his, qu® aliorum salutem tangunt, contemptui omnino non pateat. Id enim non mansuetudinis esset, sed stultiti® ; neque hic mansuetudine, sed auctoritate opus est, no Ecclesias utilitas pereat.

immiti lu |.j lo*

Sed exemplum (rówc, id est forma, norma ct exemplar vit®, quod omnes intueantur, ut illud imitentur, illiquo se conforment tanquam animat® legi, inquit Chrysostomus) esto fidelium CT verbo (id est, in sermone gravi, ct tali qualis decet Episcopum), ct conversatione (id est, in vita ct vivendi consuetudine), in charitate (Græca addunt, h «w¡iaw, id est, in spiritu, ut scilicet zelum et amorem Dei to habere ostendas), in fide (id est, in fidei rectitudine et constantia), in castitate, — id est, in vitæ totius puritate.

Moni», wn-cins *T"t.* 13ititi, in u.

Moraliter hic nota, ingenia hominum non ab antiquitate, sed a probitate esse censenda. Hinc *Sapient,* cap. iv, vers. 8, dicitur : « Senectus vcncrabilis est non diuturna, neque annorum numcro computata : cani autem sunt sensus homims, et œlas senectutis vita immaculata. » Sic Ambrosius, serra. 90 De S. *Agnete,* inquit : « Compulabatur in annis infantia, sed erat senectus mentis immensa. » Sic S. Ignatius, epist. *ad Magnesianos:*

jnnMi Sucidi J 1 JL °'

« Daniel, inquit, sapientissimus duodecim annorum effectus, Spiritu Sancto repletus est, et illos scn›ores canitiem vanam habentes, calumniatores et alien® pulchritudinis appetitores esse manifestavit. Samuel etiam cum esset pusiHus, nonagenarium Heli sacerdotem per increpationem redarguit, quod filios honorificaret supra Deum. Similiter et Jeremías audit a Domino : Noli dicere, quia puer ego sum. Salomon duodecimo ætatis anno regnare incipiens meretricum pro parvulis quæstionem dissolvit. Josias vero octo annorum aras et monumenta subvertere coepit, lucos excidere, templa dejicere, quæ dæmonibus fuerant consecrata. »

A-? -i- «*» r> eih| nu k

Nota *secundo,* Praelatos magis docere, et auctofilatera sibi conciliare debere exemplo sanet®

T11™erudite docendo et concionando. Plus enim, inquit Seneca, homines ocuhs, quam auribus credunt. Hinc S. Petrus, *epist.* I, cap. v, præscribit Pastoribus ut fiapt « forma gregis; » ct Christus : < Vos estis, inquit, sal terræ, et lux mundi : non potest civitas abscondi supra montem posita. » Qua de re præclare admonet Heliodorum Episcopum Hieronymus, in epitaphio Nepotiani : « In te, inquit, omnium oculi diriguntur, domus tua ct conversatio tua quasi in specula constituta, magistra est public® disciplin® : quidquid feceris, id sibi omnes faciendum putant. Cave ne committas, quod aut qui reprehendere volunt, digne lacerasse videantur; aut qui imitari, cogantur delinquere. »

Ver».u. s»ca i-ulu.* s. Ambrosi'u r.= m». *mortua'*

13. Dum venio, attende lectioni, exhortationi et doctrina. — « Sacra Scriptura, ait Ambrosius, lib. Ill Dc *Fide,* cap. vu, est liber sácenlotalis; » et, ut inquit S. Dionysius, *Ecclcs. Hierarch.,* cap. i, « est substantia sacerdotii nostri. » Hinc infert Chrysostomus, hom. 2 Dc *Provident.:* Omne vit® tempus est breve : quod si vel longissimum csscl, consumendum foret in scientia Sanctarum Scripturarum. Ita Paulus morti licet proximus, libros tamen (sacros utique) ad se afferri mandavit, II *Timoth.* iv, 13. In quem locum D. Thomas refert, S. Ambrosium (quod et in ejus Vita refertur) usque ad ultimam suam œgriludinem non cessasse unquam scribere, commentari et exponere sacras Litteras, adeoque commentationi *Ps.* XLVii : « Magnus Dominus ct laudabilis nimis, » immortuum esse. Simile do Ven. Beda narrat auctor Vit® ejus.

Ven.ii. Quom-da -rilU 'VJiuiiT per propheiiiaJ

14. Noli negligere gratiam, quæ in te est, quæ data est tibi per prophetiam, cuji impositione manuum presbyterii. — Nota : Pro *gratiam,* græce est id est donum, officium scilicet et ordinerai Episcopi : ita Ambrosius; ct, ut Chrysostomus, auctoritatem et munus docendi, de quo jam dixit: « Attendo doctrin®; » quod in sua ordinatione accipit Episcopus cum gratia huic officio et muneri necessaria. Despicit enim ad charitatem, fidem, castitatem, qu® in Timotheo requisivit, vers. 12. Nam Græcum *ifyvguL* non tantum gratiam gratis datam, sed etiam gratiam gratum facientem significat, ut patet Horn, vi, 23 : « Gratia (græce xàfi<j|i«) Dei vita «terna.» *Pom.* v, IB : « Non sicut delictum, ita ct donum (græce x«?»'¡«Q,» grati® scilicet Christi justificantis. I *Corinth,* vu, 7 : « Unusquisque proprium donuin (græce y.»?''!**, scilicet castitatis) habct a Deo.n

Nota *secundo* : Hæc gratia data est Timotheo «per prophetiam, » id est revelationem, qua Deus jussit Timotheum ordinari Episcopum, cap. », vers. 18, *g. d.* Effice et conare, ut veras ostendas prophetias de te ordinando factas.

S. Hieronymus vero *ad Evagrium,* prophetiam hic proprie accipit pro prædicatione futurorum, aut potius pro interpretatione Scripturarum. Hanc enim in sua ordinatione majorem et clariorem, quam antea, accepisse Timotheum, innuit hic Apostolus.

Verum gratia jam dicta, scilicet auctoritas docendi, aut munus Episcopi, non fuit datum Timotheo per talem prophetiam; sed potius hæc

prophetia data est propter gratiam et talentum episcopatus, ut eo rite perfungi posset. Rursum Vatablus sic explicat : Noli negligere gratiam, quæ tibi data est *per,* id est, *ad* prophetiam, id est doctrinam, scilicet ut prophetes, id est doceas populum : sed et hoc coactum videtur. Græcum enim Jtá non *ad,* sed *per* significat. Primus ergo sensus est genuinus.

Propb»-ti' tunicnlT üiJiuii. Aliqui viri docti per *prophetiam* intelligunt orationem sacram, sive verba mystica, puta ipsam formam Ordinationis, quasi Apostolus hic designet ipsam formam sacramenti Ordinis, ct mox ejusdem materiam , cum subdit : « Cura impositione manuum. » Hæc expositio nonnullis nova videtur et insolens, sed revera non est. Nam Apostolus, 1 *Corinth.* XIV, 5et alibi, prophetiam vocat quamlibet orationem ct sermonem sacrum, precipue arcanum et mysticum, quales olim erant formæ Sacramentorum (1).

OnrMm tmporitio ni t nimo- Nota *tertio:* «Cum impositione manuum presbyterii, » id est per impositionem manuum presbyte™ Puta per ordinationem presbyterii, id est coetus presbyterorum, majorum scilicet, id est Episcoporum. Episcopus enim ordinatur ab aliis tribus Episcopis, qui ordinando Episcopo manus imponunt. Ita Chrysostomus , Theophylactus , OEcumenius, Theodoretus. Sic et novellis sacerdotibus, cum ordinantur, Episcopus, et post Episcopum sacerdotes omnes vicissim manus imponunt, ut jubet Concilium Carthaginense IV, can. 30.

synodo. Aliter Anselmos : « per impositionem manuum presbyterii,» id est, inquit, per ordinationem, qua ordinatus et consecratus es presbyter, id est Episcopus. Et Maldonatus in *Notis manuscr.* per «presVíübii enor. bylerium » accipit ordinem sacerdotalem. Rursum Vatablus per « impositionem manuum presbyterii » intelligit electionem qua a presbyteris, id est senioribus Christianis, Timotheus erat electus in Episcopum : impositio enim manus signum est externum electionis, inquit, *g. d.* Per manus impositionem tanquam signum electus es in Episcopum a senatu Christiano, qui est Ephesi ; quæ verba sapiunt hærcsim : innuunt enim senatum laicum ct civilem constituere ct ordinare Episcopos aliosque Ecclesiæ ministros. Adde, nusquam legimus laicos Episcopis aut presbyteris manus imposuisse. Nimirum hæc ct multa alia Valablo, viro Catholico, ab haereticis ejus scripta excudentibus infarta ct supposita sunt.

£i hoc *bat! r** n£un Oniln m t»» s»- Hinc nota *quarto,* Ordinem esse Sacramentum : cum °^C*° Q1101! confert, confert ct gratiam >UÌ officio necessariam. Et materia Sacramenti hic est impositio manus, sub qua reliqua intclligit: forma vero sunt verba, quibus simul ac materia adhibetur, Episcopus tribuit ordinato potestatem sacram. Id magis patebit cx epistola II, cap. i, vers. 6. Unde S. Augustinus in *Quast, novi* cl *veteris Testamenti,* Qurest. XX, ex *Joan.* XX, ubi Christus insufflans in Apostolos dixit, *Accipite Spiritum Sanctum : u* Insufflatio, inquit, hæc gratia quædam est, quæ per traditionem infunditur ordmntis, per quam commendatiores habentur; unde Paulus dixit : Noli negligere gratiam,» etc.

Nota *quinto :* Hinc aliqui probabiliter cum Sylvestro, voce *Ordo,* II, § 4, et Bellarmino, lib. I *De Sacramento Ordinis,* cap. ix, contra D. Soto, Ruardum et Navarrum, docent manus impositionem esse de essentia Ordinis, præsertim Episcopalis. Quia Scriptura, Concilia et Patres Ordinem vocant passim manus impositionem. Significat enim hæc O»»! impositio ordinandos quasi victimas Deo conseerari et offerri ; sic enim olim sacerdotes manus imponebant victim®, cum eam Deo offerrent, *Exodi* cap. XXIX, vers. 10,15,19, hoc ritu significantes se victimam a sua manu et potestate in Dei jus transcribere. Simili cæremonia prisci Romani servis suis se abdicabant, cum eos suæ libertati restituerent; tenentes enim caput servi dicebant: Hunc hominem liberum esse volo ; et mittebant eum manu sua. Sic et filii Israel Levitis manus imponentes eos a se quasi abdicarunt, Deoque obtulerunt et consecrarunt, *Num.* vni, 10. Scianlcrgo sacerdotes, se hac cæremonia Deo sacratos esse, ut ei se totos dedicent, jam non sibi viventes, sed vitam totam divinis ministeriis, præsertim in aliorum salute procuranda, impendant et superimpendant. Idem factitarunt Gentiles : narrat enim Livius, lib. I, dec. 1, capiti Numæ Pompilii, cum summo sacerdotio initiaretur, manus esse impositas.

Mimi ,xJ'"'Uo' «mtu OnUiu. O»»!

Secundo, hac manuum impositione significatur, inquit Amalarius, lib. I *De Eccles. Offic.,* cap. xn, illapsus Spiritus Sancti, quem ordinans precatur dari ordinando, ejusque regimen, directio et protectio, ut scilicet Spiritus Sanctus ordinandum quasi manu sua regat et dirigat. Unde S. Dionysius *Dc Ecclcs. Hierarch.,* cap. v, pag. 3 : « Manuum impositione, inquit, indicatur protectio principis cl præfectoris Dei,qua interne illi ipsi, quibus manus imponitur, tanquam filii ab eo gubernantur : quæ virtutem ac robur ipsis largitur, ct adversarias potestates repellit. »

SccoaJc;

Tertio, hæc manus impositio non tantum regimen et protectionem, sed ct plenitudinem spiritus et gratiæ, quæ datur ordinatis, ac potestatem, quam in alios accipiunt, significat. Unde S. Dionysius supra : « Manus, inquit, impositio docet, eos qui sacris Ordinibus mancipantur, sacras omnes actiones quasi sub Deo efficere, utpote quem habeant operationum suarum in omnibus ducem atque rectorem. » Sic *Numer.* xxvn, 18, Josué repictus est spiritu sapientiæ, quia Moses posuit super cum manus suas, quasi consecrans cum ducem populi. Sic Christus, *Matth.* xix, parvulis manus imposuit, ct ascendens in cœlum, elevatis manibus, suis discipulis benedixit, hoc ipso significans se plurima eis dona do sua plenitudine

T«nio,

(i) Hunc sensum sequitur Allioli.

Qwi largiri. Hiño S. Hieronymus, in cap. lix *Isaia,* æl ord>nationem a Græcis vocari xpproú», id est manus impositionem, eo quod non solum vocis imprecatione scu verbis mysticis, sed etiam manus impositione impleatur} id est perlieialui et consummetur.

1\¡aÍ~

Denique nota, hic per presbyteros significari Episcopos; neque enim simplices presbyteri, sed Episcopi Timotheo Episcopo manus imposuerunt.

tr»r

EtxuiJ. vide Perperam ergo Erasmus et Rcmnitius volunt inter presbyterum, sacerdotem ct Episcopum nihil olim interfuisse.

Vtr».is. *Hxc* meditare. — Tiirajmhst, id est hæc cura, hæc satage, his jugo studium omnesquo corporis et animæ vires impende et intende.

Ver».!#. 16. Attende tibi (ut actiones ct mores tuos omnes sæpius lustres, examines, corrigas, componas), et doctiuxa:, — ut scilicet alios doceas. Hæc duo munia sunt Episcopi, imocujusvis pastoris, doctoris et concionatoris, ut scilicet primum se, deinde alios doceat. Qui enim scipsos negligimi et lotos se in proximorum curam effundunt, evanido spiritu laborant, nec sibi, nec aliis prosunt. Vive tibi, attende tibi, si vis aliis prodesse. Pulchre S. Bernardus, lib. II *De Consider. ad Eugenium :* « Quatuor, inquit, tibi consideranda reor, te, quæ sub te, quæ circa le, quæ suprate. A te tua consideratio inchoet, ne frustra extendaris in alia, te neglecto. Quid tibi prodest si universum mundum lucreris, te unum perdens? Et si sapiens sis, deest tibi ad sapientiam, si tibi non fueris. Quantum vero? ulquidem senserim ego , totum. Noveris licet omnia mysteria, noveris lata terræ, alta coeli, profunda maris, si te nescieris, eris similis nidificanti sine fundamento, ruinam, non structuram faciens. Quidquid extruseris extra te, erit instar congesti pulveris, ventis obnoxium, » etc.

pitar ar uro» aoerjt.

Hs. ikrninfo,

Hoc EMM FACIENS, ET TH IPSUM SALVUM FACIES, BT eos qui te audiunt. — Nota, eum qui sibi attendit, seipsum; et qui doctrinæ intendit, alios salvos facere. Ecco hic Paulus Timotheum et similes vocat sui ct aliorum salvatores. Sic Abdias, vers. 21, prædicit ascensuros salvatores in monlein Sion. Non ergo fit injuria Christo, si Sanctos vocemus salvatores et advocatos nostros, si beatam Virginem vocemus dominam, patronam et spem nostram.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Docet quomodo «e Episcopus *gerere debeat cum senibus, juvenibus, puellis.*

Deinde, vers. 3, docet Episcopi esse providero viduis, qua vere sunt vidua, ac prasertim iis qua fu nii- *scricordia operibus probata, ct castitatem vidualem vovendo professa, in Ecclesiasticarum viduarum catum alluda et selecta sunt : ideoque vult eas seniores esse, ne fidem Deo datam, id est votum cali~ batus, violent ¡juniores autem mavult nubere et familiam regere.*

Tertio, vers. 17, *jubet presbyteros, qui laborant in verbo et doctrina, honorari ct liberaliter ali.*

Quarto, vers. 20, docet, Episcopi esse *corrigere peccantes, nec cito alicui manus imponere.*

1. Seniorem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem; juvenes, ut fratres, 2. anus ut matres, juvenculas ut sorores in omni castitate. 3. Viduas honora, quæ vere viduæ sunt. 4. Si qua autem vidua filios aut nepotes habet, discat primum domum suam regere, et mutuam vicem reddere parentibus: hoc enim acceptum est coram Deo. 5. Quæ autein vere vidua est, et desolata, speret in Deum, et instet obsecrationibus et orationibus nocte ac die. 6. Nam quæ in deliciis est, vivens mortua est. 7. Et hoc præcipe, ut irreprehensibiles sint. 8. Si quisautein suorum, et maxime domesticorum, curam non habet, Gdem negavit, et est infideli deterior. 9. Vidua eligatur non minus sexaginta annorum , quæ fuerit unius viri uxor, 10. in operibus bonis testimonium habens, si filios educavit, si hospitio recepit, si sanctorum pedes lavil, si tribulationem patientibus subministravit, si omne opus bonum subsecuta est. 11. Adolescentiores autem viduas devita. Cum enim luxuriat® fuerint in Christo, nubere volunt : 12. habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerint. 13. Simul autem et oliosæ discunt circuire domos : non solum olios®, sed et verbos® et curiosae, loquentes quai non oportet. 14. Volo ergo juniores nubere, filios procreare, matres familias esse, nullam occasionem dare adversario maledicti gratia.

15. Jam enim quædam conversae sunt retro Satanam. 10. Si quis fidelis habet viduas, subministret illis, et non gravetur Ecclesia : ut ils, quæ vere vidnæ sunt, sufficiat. 17. Qni bene præsunt presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo et doctrina. 18. Dicit enim Scriptura : Non alligabis os bovi h¡turanti. Et : Dignus est operarius mercede sua. 19. Adversus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus. 20. Peccantes coram omnibus argue, ut et cæteri timorem habeant. 21. Testor coram Deo et Christo Jesu, et electis angelis, ut hæc custodias sine prejudicio, nihil faciens in alteram partem declinando. 22. Manus cito nemini imposueris, neque communicaveris peccatis alienis. Teipsum castum custodi. 23. Noli adhuc aquam bibere, sed modico vino utere propter stomachum tuum , et frequentes tuas infirmitates. 24. Quorumdam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad judicium, quosdam autem et subsequuntur. 25. Similiter et facta bona manifesta sunt, et quæ aliter se habent, abscondi non possunt.

Docuit Apostolus hactenus Timotheum Episcopum in genero, quomodo se gerere, docere et exhortari debeat. Hic ad particularia descendit, docetque quomodo cum senioribus, juvenibus, viduis, juvenculis, se habere, singulosquc alloqui et monere debeat ; dicit ergo :

Ver», i. **1. SENIOREM NB IXCBEPAVEIUS, — rrpioGvripW (rii** frtnXñ&pc, id est seniori ne plagam infligas. Plaga hic intelligitur non verberum, sed verborum, Vrrben *q. d.* Senem ne acriori objurgatione verberes. Hæo TcrUdu cn'm verborum verbera, praesertim si a juvenin ^Wibus, qualis erat Timotheus, infligantur, magis **iffligunt.** senes, utpote retate graves et melancholicos, contristant ct affligunt, quam juvenes afficiant et affligant verbera virgarum aut baculorum.

Intcllige hæc cum S. Gregorio, lib. VII *Epist. indict.2, Epist.* 1, quando culpa senioris exemplo suo, quasi laqueo, non trahit ad interitum corda juvenum : nam si ea trahat, districta increpatione feriendus est, uti Daniel acriter increpavit senes insidiantes Susanna), cap. xiii, et Christus senes sacerdotes et scribas, populum a so et Deo abducentes, *Matth.* xxm.

Sed obsecra. — Græcum rapxxóx»» tria significat : primo, exhortare, ut vertit Vatablus ; *secundo* consolare; *tertio,* «obsecra,» ut vertit Noster; idquo aptius huic convenit. Vult enim Paulus senes haberi quasi patres, ut si peccent, moneantur quidem ab Episcopo, sed ea reverentia et lenitate, ut potius eos obsecrare quam admonere videatur.

Juvenes, ut fratres. — Repete «apaxsln, id est obsecra, vel etiam exhortare ; hoc enim magis convenit fratribus, quam patribus, quos, ut dixi, decet obsecrare.

Vx» t, **2. JIVENCI LAS UT SORORES, IN OMNI CASTITATE. —** Onjm Præcipit, caute et raro, ac nonnisi aliis præsentifnibX *)US' culn juvenculis agendum, tum ul peccati, üd'i wn. tum ut suspicionis sinistra; periculum evadat Episcopus ct quivis presbyter. Collocutiones enim , inquit Chrysoslomus, difficile effugiunt suspiciones. ilino monet Ecclesiasticus, cap. il ii, vers. 12; « In medio mulierum noli commorari : de vestimentis enim procedit tinea, et a muliere iniquitas viri. » Et S. Hieronymus *ad Nepotian.* ; « Hospitiolum, inquit, tuum aut nunquam, aut raro mulierum pedes terant. » Et infra : « Solus cum sola secreto et absque arbitro vel teste non sedeas. » Vide eumdem, epist. *ad Rusticum*. Unde S. Augustinus, teste Possidonio, feminarum, ct in eis sororis ac fratris filiœ, contubernium ct consuetudinem declinavit. Vide dicta cap. m, vers. 2, ad vocem *Pudicutn.*

3. Viduas honora, qub ybu vidui sunt. —Quæ Ven.3. scilicet ab omnibus etiam filiis desolatæ, atque omnibus curis exutæ, unique Deo intenta; et dicatæ sunt. Ita Chrysoslomus, Anselmas, Theophylactus.

Alludit ad etymon quod est id est Vi** destituo, desolor, orbo; sic et latine vidua a vi- 'tr hc*' duando dicitur. Unde vers. S, ait Paulus : « Quæ autem voro vidua est et desolata, » etc. Has ergo viduas, inquit, honora, tum proprie eis honorem congruum deferendo, inquit Chrysoslomus; tum oblationibus fidelium eas sustentando : hoc enim est Hebræum 133 *cahad.* Undo Hieronymus in cap. sui *Matthfvi :* «Honor, inquit, in Scriptura non tam in salutationibus deferendis, quam in eleemosynis ac munerum oblatione sentitur, n

Notat Chrysoslomus ct Ambrosius ri *vert viduet.* Per hoc enim significat fieri posse, ut aliqua sit quæ virum non habeat, nec tamen vidua sit. Sicut enim virginem non facit abstinentia a conjugio, sed amor integritatis, qua sine querela ct divinis rebus intentu sanctam sc Domino exhibeat, eique quasi assidue inhæreat et assideat, ut dixit Apostolus I *Corinth,* vu, 35; ita pariter res se habet in vidua, ut vere sit vidua ad mentem Apostoli.

Quæres, an do omnibus viduis loquatur hic d« q^i. Apostolus? Respondeo, loqui de omnibus, polis- hiU »<- simum tamen de viduis sacris ct Ecclesiasticis : A'. J ad has enim sensim descendit, ut patebit vers. V. itu? Ita Chrysoslomus.

Pro quo nota ex historia Ecclesiastica : Olim etiam tempore Apostolorum, siculi erant virgines qua? se totas Deo dicabant, ita similes erant et vidure. Rursum, sicut quædam ex virginibus hisce *scorsim in* domibus suis degebant, ut patet ex Concilio Carthaginensi 111, *can.* 33, quædam vero simul vivebant, uti jam fit in monasteriis : ita pariter viduæ hæ, aliæ domui seorsim ¿ alire simul quasi in collegio vivebant. Unde de his posteriobus loquens S. Ignatius tum alibi, tum in epist. *ad Philippenses:* «Saluto, ait, collegium virginum et coetum viduarum. »

nu* Petes, quales essent hæ viduæ Ecclesiasticæ, et curab Apostolo vere viduæ vocentur?

qn* rt quiie»T Respondeo *primo:* llæ viduæ a mundo separatæ, ct quasi mundo morture simul vivebant, unique Deo et pietati vacabant, ut patet vers. 5.

Semaio. *Secundo,* profitebantur, imo vovebanteastitatem : unde vers. 12, ait Apostolus, aliquas ex eis « primam fidem (id est votum) irritam» fecisse.

Terti» *Tertio,* ex eis deligebantur diaconissæ et similes, quæ imperitas mulieres docerent et præpararent ad baptismum, de quibus Epiphanius, *haresi* 79, quæ est Collyridianorum ; imo tempore S. Pauli omnes hæ viduæ erant quasi diaconissæ, ut dicam vers. 9.

Qwto. *Quarto,* erant pauperes et omnibus subsidiis destituire (quasvers. 5 vocat «vere viduas»), ideoque alebantur ab Ecclesia, ut patet vers. 3, et *Actor,* vi, 1. Hinc et Cornelius Papa apud Eusebium, lib. VI *ilistor.* xxxm, ubi omnium ordinum clericos, qui tum Ro erant, recenset ; numerat viduas cum indigentibus mille quingentas, quas omnes, inquit, alit Deus in Ecclesia sua. Nam viduæ quæ non erant pauperes, vel habebant parentes, filios aut nepotes divites, non habebantur vere viduæ, omnino desolatæ et omni subsidio destituire : quia ab eis ali poterant et debebant, uti hic jubet Apostolus vers. 6.

Qiùto. *Quinto,* erant retale ctsanctitatis professione honorabiles. Unde tanta et tam mulla requirit Apostolus ab eis. Hinc etiam in tertia collecta in die Parasceves, quo sacerdos orat ordine pro quolibet Ecclesia? gradu ct statu, post clericos ct virgines orat pro viduis, ac deinde pro toto populo.

Sexto, Sexto, erant sub cura Episcopi ; unde eas tantopere Episcopo Timotheo hic co endat Apostolus. Hinc Chrysostomus, lib. HI De Sacerdotio, inter alias causas, cur fugerit episcopatum, quasi onus suos humeros superans, hanc adfert, quod oporteat Episcopum curare viduas et eis providere.

frv aa. &-p*timo,* tempore sancti Augustini et Innocentii habebant habitum distinctum, mutabantque laicum in religiosum ct nigrum, ac pulla veste incedebant, ut patet ex concilio Arausicano, can. 15, et Carthaginensi IV, *can.* 104 ; ct ex S. Augustino, epist. 199 *ad Ecdiciam,* ubi eam reprehendit, quod inscio marito vestem laicam deposuisset.

Octivo. Octavo, erant quasi matres et prrefectre aliarum feminarum, ut dicam vers. 9. Do hisco ergo viduis maxime loqui Apostolum docet S. Chrysostomus, Hcsseliusot alii, ct favent verba Apostoli, quibus operose ct exacte eas instruit. Undo vers, scq. eas probari vult, antequam in ccetum huno sacrum admittantur: «Discat, inquit, primum domum suam regere, » ctc.

Qurerit Chrysostomus cur de virginibus æquo ac de viduis nihil hic statuat Apostolus? ac respondet, quod Ephesi tunc, utpote in Ecclesiæ primordiis, raræ vel nuliæ essent virgines, puta simul quasi in collegio vel monasterio viventes, quæ cura Episcopi indigerent.

4. Si QUA VIDUA FILIOS AUT NEPOTES HABET, DISCAT PHIMUM DOMUM SUAM REGERE, ET MUTUAM VICEM REDDERE PARENTIBUS. — Veri. 4.

Pro *discat,* græCO Cst |XX*0x-vtru, pro quo Syrus, Thcophylactus et alii legunt,' («vOxvíTtMav, id est discant, scilicet filii et nepotes, « domum suam, » id est viduas domus suro, puta matrem et aviam, regere, lùoictï., id est pio tractare, ct, ut Hieronymus *ad Geruntiam* legit, *colere.* Tempore enim Pauli, filii et nepotes viduarum multarum, cum viderent alias viduas pauperiores ab Ecclesia ali, sollicitabant Episcopum, ut eorum mater vel avia cum aliis viduis ab Ecclesia alerentur, etsi ipsi possent eas alere, ut scilicet earum alimonia et cura liberarentur, et in Ecclesiam earum onus rejicerent. Unde Paulus mandat hic Episcopo Timotheo, uteisrespondeat : Sustentate prius matrem vestram ct aviam ; ubi vero eas amplius alere non poteritis, tunc demum ad Ecclesiam confugite. Ita ex Theophylacto Hesselius. Verum Romana, Ambrosius et alii legunt, *discat,* non *discant ;* itaque legendum esso patet ex eo quod viduas ipsas hic instituat Apostolus, non autem earum filios et nepotes. De his enim agit vers. 16, ubi jubet ut matrem suam alant; non ergo idipsum hic eis jubet.

Hinc *secundo,* Ambrosius rò *discat domum suam regere,* refert ad viduam ; tò vero *et vicem reddere parentibus,* refert ad filios. Verum tunc in priori legendum esset, discat ; in posteriori, *discant ;* jam autem Apostolus dicit *discat,* idque semel tantum.

Dico ergo Apostolum utrobique loqui do solis viduis, *q. d.* Si qua vidua habet filios aut nepotes, illa antequam in ccetum viduarum, de quibus jam dixi, ab Ecclesia admittatur, discat primo domum suam, id est filios ct nepotes, regere; græce lùatCûv, id est, ut Syrus, Vatablus ct Ambrosius, pie tractare (licet enim Græcum tûm&îv sit neutrum , tamen Apostolus facit activum per hebraismum, sumens cal pro *hiphil),* ut scilicet pie filios regat cosque pietate imbuat.

Discat *secundo,* hæc vidua «mutuam vicem red- VMurt-
dere parentibus, » ut scilicet, si parentes adhuc "ju*
vivant, cis inserviat, opituletur, ministret, cos- nenUbu».
que alat, sicut ab cis a puero alita et educata est :
uti faciunt ciconiro parentibus senibus, a quibus °
hæc reciproca filiorum pictas in parentes òvriruap-
T»* dicitur. Sin parentes sint mortui, reddat cis

viccm in filiis ct nepotibus, cisque impendat illam curam, alimoniam ct obsequium, quod parentibus impendisset.

Etetn- ïMk*S un * Talis vidua fuit S. Monica, de qua S. Augustinus' ttb- *Confess.,* cap. n : « Fuerat, inquit, unius viri uxor ; mutuam vicem parentibus reddiderat, domum suam pie tractaverat, in operibus bonis testimonium habebat, nutrierat filios, toties eos parturiens quoties abs te deviare cernebat. Postremo nobis, Domine, omnibus qui ex munere tuo ante dormitionem ejus, in te jam consociati, vivebamus, percepta gratia baptismi tui, ita curam impendit, quasi omnes genuisset; ita servivit, quasi omnibus genita fuisset. »

Ver*. 5. **5. QUÆ VEHE VIDUA EST ET DESOLATA , SPERET 15** Deum, et instet obsecrationibus et orationibus nocte ac die. — Conjunctio *et* bic significat id *est, q. d.* Vidua quæ non solum marito, sed et liberis omniumque hominum solatio viduata est et sola derelicta, hæc a speret in Deum, » quod eum experietur provisorem, imo patrem et maritum, adeoque vico omnium habeat Deum, inquit Chrysostomus. Pro *speret,* græce est tAsixw , id est speravit aut sperat, ut legit Ambrosius : subinde enim in talibus preteritum pro præsenti ponitur, quasi Apostolus non præcipiat, sed describat quæ vere viduæ sint, scilicet quæ omni hominum spe destitute totam spem ct mentem in Deum defixerunt. Ita Chrysostomus.

ver». «. 6. Nam quæ in delicus est , vivens (licet corpore, spiritu tamen) mortua est , — *q. d.* Vivens non vivit, sed vitam corporis obruit animæ morte. Vide Chrysostomum. « Immodicæ delicte, inquit Theodoretus, rationem obruunt, ct efficiunt ut in corpore tanquam in aliquo sepulcro jaceat. » Unde et Sophocles gulosum hominem taxans : a Non arbitror, inquit, hunc vivere : sed cadaver judico. » Rationem dat S. Augustinus, tract. 47

Viu anim.TMt D'UJ' •» *Joan. : a* Vita, inquit, carnis luæ anima est, vita animæ luæ Deus est. Quomodo moritur caro amissa anima, quæ vita est ejus ; sic moritur anima amisso Deo, qui vita est ejus, n

Vita in delicii» ut amor. Vere ergo S. Bernardus, serm. 48 in Confíe.: ((Vita, inquit, in deliciis agens et mors est et umbra mortfg. qUantuin cnjin umbra prope est corpori, cujus est umbra, tantum pro certo vita illa inferno appropinquat. »

Vere item S. Ambrosius, lib. *De Viduis,* loquens do Judith : « Advertitis, inquit, quantum nocere possit mulieribus ebrietas, quando viros vina sic solvunt, ut vincantur a feminis. Esto igitur vidua temperans, casta primum a vino, ut casta possit esse ab adultero; nequaquam te ille lentabit, si vina non tentent. Nam si Judith bibisset, dormisset cum adultero; sed quia non bibit, haud difficile ebrios exercitus unius sobrietas ct vincere potuit et eludere, v EtS. Fulgentius, epist. 2, cap. XIV : a Egreditur, inquit, castitas oppugnatura ! i iv.im, et ad interitum superbia: humilitas saucU procedit : ille pugnabat armis, ista jejuniis; ille ebrietate, ista oratione. Igitur quod omnis Israclitarum populus) facere non potuit, sancta vidua castitatis virtute perfecit. Obtruncavit una mulier tanti agminis ducem, ct insperatam Dei populo reddidit libertatem. Tantum potuit humilis castitas, » cujus mater fuit sobrietas.

Nola hic septem virtutes et dotes viduarum : s-pum prima est, filios et domum pie regere; *secunda,* parentes colere; *tertia,* mortuo marito, sperare in Deum; *quarta,* instare orationi ; gumia, fugere delicias ; *sexta,* esse irreprehensibiles ; *septima,* piis operibus se dedere, maxime hospitalitatis ct miscricordiæjUtait vers. 10. Talis fuit Anna prophetissa , *Lucae* 11 : a Cujus diversorium, inquit ni^* S. Ambrosius, lib. *De* Viduis, erat in templo, coiloquium in prece, vita in jejunio. » Talis fuit ct -«opi*. Judith ; vide Ambrosium ibidem, et Augustinum, lib. *De Bono viduitatis.* Talis etiam vidua fuit S. Paula Romana, Blesilla, Melania, ut patet ex earum Vita apudS. Hieronymum. Talis vidua fuit Euphrasia Romana, quæ juvencula nobilis et potens, mortuo marito, cum ab imperatore urgeretur ad secundas nuptias, omnibus abdicatis, secessit in Thebaidem, ibique in sancta viduitate inter Sanctos vixit et mortua est. Talis fuit et Constantia, filia Constantini Imperatoris, quæ Gallicano marito, duci totius exercitus, persuasit, non tantum fidem Christi, sed el continentiam, cujus cl votum uterque nuncupavit ; unde ipse se totum pauperum ministeriis addixit, et sub Juliano Apostata gloriosum martyrium consummavit. Talis fuit S. Elisabeth, filia regis Hungariæ, quæ juvencula, marito mortuo, totam se addixit cure pauperum et ægrolorum. Talis fuit S. Brigida, vidua nobilissima, quæ totam se peregrinationi ad loca sancta addixit, Romam et Hierosolymam adiit, mulla monasteria fundavit, multaque aha heroica opera perfecit. Talis fuit Olympias, quæ Nebridio marito, prefecto urbis Constantinopolitanæ, secundo conjugii anno mortuo, juvencula secundum maritum respuit. Cumque Theodosius Imperator eam plane conjungere vellet Elpidio cuidam, sibi congeneri, illa restitit, dixitque : a Imperator meus si voluisset me vitam transigere cum viro quopiam, utique non ademisset mihi primum conjugem : nunc eum adimens, matrimonii molestiis mo extricavit ; et suave continentia: jugum mihi imposuit, mentique mcæ infudit. » Quare se totam addixit ministeriis templi, eleemosynis piisque operibus. Unde mire eam laudat S. Chrysostomus, de qua plura in fine vers. 10. Audi et alias illustres.

Marcella, Romana nobilissima, viro post nuptias septimo menso privata est. Cum eam Cerealis, Consul Romanus, propter ætalem el antiquitatem familiæ et insignem decorem corporis, ac morum temperantiam ambitiosius peteret, suasque jam grandis natu polliceretur divitias, et non quasi in uxorem, sed quasi in filiam vellet donationem transfundere, Albinaque mater tam clarum præsidium viduate domus ultro appeteret; illa res-

pondit : « Si vellem nubere, ct non æternæ me cup< rem pudicitiædedicare, utique maritum quærerem,non hæreditatem.d Illoque mandante posse et senes diu vivere et juvenes cito mori, eleganter lusit : « Juvenis quidem potest cito mori, sed senex diu vivere non potest. n Quare vidua permanens pietati et Deo vacavit. Ila D. Hieronymus, in *Epitaph. Marcella.*

Galla, Symmachi Consulis Romani filia tradita marito, primo anno eo orbata est; cumque omnes eam urgerent ad secundas nuptias, etiam medici, dicentes, nisi nuberet, eam ob igneam complexionem contra naturam barbam habituram, quod et factum est, illa constans in viduitate permansit, neque hanc exterius deformitatem timuit, quæ interius cœlestissponsi speciem amavit. Mox ergo ut ejus maritus defunctus est, abjecto saeculari habitu, ad omnipotens Dei servitium sesc apud B. Petri ecclesiam monasterio tradidit, ibique multis annis simplicitati cordis et orationi dedita, larga indigentibus eleemosynarum opera impendit. Cumque omnipotens Dens perennem jam mercedem reddere ejus laboribus decrevisset, cancri ulcere in mamilla percussa est. Nocturno autem tempore ante lectum ejus duo candelabra lucere consueverant ; quia videlicet amica lucis, non solum spiritales, sed etiam corporales tenebras odio habebat. Quæ dum nocte quadam ex hac eadem jaceret infirmitate fatigata, vidit B. Petrum Apostolum inter utraque candelabra ante suum lectum constitisse : nec perterrita timuit, sed ex amore sumens audaciam exultavit, ciquo dixit : a Quid est, Domine mi ? dimissa sunt mihi peccata mea?» Cui ille benignissimo vultu, inclinato capite, annuit, dicens : «Dimissa. Veni.» Sed quia quamdam sanctimonialem feminam in eodem monasterio pre cœteris diligebat, illico Galla subjunxit : a Rogo ut soror benedicta mecum veniat;» cui ille respondit : «Non, sed illa talis veniat tecum : hæc vero quam petis, die te erit trigesimo secutura.» His itaque expletis, visio Apostoli assistentis ct colloquentis ei ablata est. At illa protinus cunctæ congregationis accivit matrem , eique quid viderit, quidve audierit, indicavit. Tertio autem die, cum ea quæ jussa fuerat sorore, defuncta est : illa vero quam ipsa poposcerat, die est trigesimo subsecuta. Ita S. Gregorius, lib. IV *Dialog.,* cap. xiu, anno 504 ; Fulgentius, epist. *ad Gallam.*

Anno Domini 514, ex hac vita micravit Clodoveus, Francorum rex, qui sepultus est Parisiis in basilica S. Petri Apostoli, quam ipse rex, hortante S.Gcnovefavirgine, a fundamentis cœpit erigere, ejusque uxor Clotildis perficiendam curavit. Ipsa autem regina post mortem viri sui Turones venit, ibique ad basilicam S. Martini deserviens cum -unima pudicitia atque benignitate morata est omnibus diebus vite suæ, raro Parisios visitans. Ila GregoriusTuronensiSjÚb. 11 *Historia Erancor.,* cap. ulL

Quirina, Laurentii Patriarch® Veneti mater, clarissima genere mulier, anno ætatis 24 amisso viro, et quinque susceptis liberis, reliquam .elatem cælibem duxit, domum suam regens, ut Apostoli verbis utar, et filios in timore Dei et mandatis instituens, instans orationibus die ac noctu ; et ne in deliciis mortua esset, catenam æream, quoad vixit, circa lumbos gestavit, jejuniis et yigiliis llórente® a'tatem castigans : precipuo vero in pauperes misericors ct benefica, ut qu® ad eleemosynas filios semper et verbo instrueret et exemplo. Ita Bernardus Justinianus in VitaS. Laurentii Justiniani.

De vidua a juvene rapta et miro modo ab eo liberata audi S. Augustinum *ad Dulciliuin:* «Dicam, inquit, quod factum est in Mauritania Sitifensi : neque enim Deus sanctorum non ipse est etiam ct nunc Deus. Viduam in proposito continenti® constitutam Cellichius quidam catechumenus juvenis rapuit, ut haberet uxorem. Antequam concumberet pressus somno, et territus somnio, Sitifensi Episcopo eamdem vehementissime requirenti remisit intactam. Vivunt adhuc de quibus loquor. Ille baptizatus et ipso in se facto miraculo conversus ad Dominum, ad episcopatum mirabili probitate pervenit. Illa in sancta viduitate persistit.

Anno Domini 1024, Hernico H Imperatore defuncto et Bamberg® sepulto, prosecuta est animam ejus pia Imperatrix Cunegundispiis officiis postrema pie persolvens. Quamvis enim ejus obitu omnia oppleri turbis et misceri rumoribus contigisset, ipsa tamen animo constans, illud unum totis viribus conabatur, ut eleemosynarum largitate et orationum instantia beati conjugis anima Deo commendaretur. Ipsa vero Augusta anniversario die obitus Imperatoris, in monasterio a se erecto, in dedicatione ejus basilic®, depositis ornamentis Imperatoriis, monasticum suscepit habitum, famulatura ejusdem loci monialibus : ubi ad obitum usque quindecim annis perseveravit. Qu® cum proxime jam moritura angostaba ornamenta ad pompam cadaveris parari videret, hæc dixisse fertur : « Amictus iste non est meus : auferte hinc, ornatus hic alienus est : istis terreno sponso et his coelesti sponso sum copulata. Nuda de utero matris me® egressa sum, nuda revertar illuc. His misere carnis vilem materiam involvite, ct corpus meum juxta tumulum fratris mei ac domini Henrici Imperatoris, quem me vocantem video, in proprio locello reponite. » Quibus jam dictis, in manus Domini spiritum commendans, migravit in cœlum. Ita ex Adalberone Episcopo VI Trajectensi Boronius, tom. XI, anno 1024, IO ct 1040.

Vis Gentiles? Viduæ Goensessive Brachman® in more positum habent, dum ethnice vivunt, priori marito mortuo, quantumvis juvencul® sint, alteri non nubere. Imo priusquam edicto regio vetitum esset, una cum maritorum cadaveribus seso cremandas tradebant. Modo vero post susceptum

christianismum ncc colore candido vestiuntur, et caput perpetuo radunt. Ita *epist. Indic,* anno 1 Silfi.

Matrimonium laudant Sinenses in quo vir legitime unam sibi uxorem jungit, et in lionero cam habent, qure viduitatem colens, maritum secundum non ducit; cique Mandarini premia largiuntur et multas libertates ac privilegia concedunt, ut olim Vestalibus virginibus Domani. Ita P. Alexander Valignanus, Indire provincia) Praepositus, in litteris anni 1588.

Ven. «• 8. Si quis ai tem , — «t $• ti«, id est si qua, vidua scilicet, do viduis enim egit et agit : potest tamen cum Chrysostomo ad quemvis hominem extendi.

SUORUM , ET MAXIME DOMESTICORUM , CURAM NOX haref (ut tam corporis, quam animo saluti provideat), fidem negavit , — non verbo, sed factis ct opere ; Deus enim ipsaque fides dicit et dictat illud *Isaías,* Lvm, 7 : a Carnem tuam ne despexeris. » Qui ergo suos nogligit, videtur fidem et christianismi famam negligere, esseque causa cur infideles blasphement Christum ct Christianos. « Quam late, ait Chrysostomus, patet detractionis locus dicentibus Gentibus, Christianos sine affectione esse, qui despiciant suos ! Quam enim turpe est te extraneos docere, et tuos in errore relinquere ! (1) »

Et est infideli deterior. — Infideles enim naturali instinctu et pietate suorum curam gerunt : hic enim est ordo charitatis, etiam naturalis, ut domesticis pr® externis prospiciamus (2).

/en. 9. An do (pah1> I TldLU lie Apestó- la*T Mr- Ellùt S. Chry Mis- ionan et Hiero- fijmu». 9. Vidua eligatur non sums sexaginta anxorum. — Quæritur, an de communi qualibet vidua loquatur Apostolus, an vero de ea qu® eligenda sit in prrefectam cætcrarnm*f*

Respondet primo, S. Chrysostomus, Theophylactus, Œcumonius, Ambrosius et Hieronymus, epist. *ad SaMnam,* Apostolum loqui non de praefecta, sed de communi vidua, *q. d.* Quælibet vidua, ut eligi et referri possit in coetum et catalogum (hoc enim significat Graecum nxra.irjÍTÍw) viduarum Ecclesiasticarum, qu® quasi moniales erant, vovebantque castitatem, erantquo sub cura ct obedientia Episcopi, atque ab Ecclesia alebantur, ut dixi vers. 3, quælibet, inquam, harum sit sexaginta annorum. Tantam retatem in his exigit Apostolus primo, quia, ut Hieronymus supra, juniores suis manibus laborando sibi victum comparare possunt. Vult ergo eas id facere, ut ali® seniores, qure labore suo vivere non possunt, ali possint ab Ecclesia, qu® omnes alere non potest, tum praesertim cum exigua erat et pauper. Rursum, ul Chrysostomus, quia juniores inconsfantiores sunt, expertusquo erat Paulus nonnnllas excis post votum castitatis infisse secundas nuplias cum scandalo et dedecore EczI'-sìt , ac per* nicie animée suæ. Vnlt ergo seniores eligi, (piar rum probata castitas, virtus et constantia Ecclesias sit honori : ne, si secus fiat, Ethnici blasphement Christum ct Ecclesiam.

St'undo alii, nt Epiphanias, *hosreri Coliyridianorum,* et Tertullianus, lib. I *ad Cxorem,* cap. vi, Baronins anno Christi 31, imo et Beza, intclligunt hæc de vidua non quavis, sed primaria, scilicet qn® aliis consilio et anxilio praesit, ant quæ sit diaconissa. Hoc enim *pruno,* significat vox elija*tur,* scilicet una e multis, qu® *extera* dignior iisque præponenda, ut Graecum natraírjíj#» sumatur pro í¿wrí<A» , id est eligatur, ut vertit Noster. *Secundo ,* id probatur ex eo quod velit eam esse sexaginta annorum : nec enim credibile est Apostolum voluisse viduas omnes qn® necdum sexagesimum annum attigerant, coetu viduarum aut alimonia Ecclesiae excludere, multo minus voluisse omnes illas nubere : agit ergo de diaconissa. Unde et jure civili, lib. XXVII De Epsnipt» in Cod. Theodosii, præscribitur, ut diaconissa sit sexagenaria : quanquam postea, crescente numero fidelium, hoc mitigatum sit ; nam Concilium Chalcedonense, *canon. 14, et* Wormatiense, *canon.* 73, tantum requirunt in diaconissa, ut sit quadragenaria. *Terho,* quia ad hanc, quam vult eligi, tam multa requirit, quæ merito a praefecta, non autem a communi quavis vidua quis requirat.

Epfph*. r** agna

Verum pnto utramque sententiam posse conciliari et utramque hic locum habere.

Pro quo nota, non loqui Apostolum de viduis privatis et quibuslibet, sed de collegio et quasi monasterio viduarum, quod institutum erat ad Ecclesiam adjuvandam, praesertim in cura, institutione et disciplina aliarum sive virginum, sivo mulierum. Quælibet ergo ex hisce viduis erat quasi diaconissa, ita ut, partitis inter securis ct operis, h;e vidu® omnium feminarum curam habere , singulisque intendere possent. Quamlibet ergo ex hisce Apostolus vult esse sexaginta annorum, necquampiam ad hunc earum coetum, quem dixi, admitti (hoc enim significat Gneemnwra->.«qtcûu) nisi sexagenaria sit. De talibus enim selecti* primariis viduis, qu® sua cura et chántate alias feminas dirigerent, loqui Apostolum, colligitur ex eo. quod tantam bonorum operum, praesertim charitatis et misericordi®, probationem et exercitationem ab eis requirat : « Si, inquit, hospitio recepit, si pedes sanctorum lavit, si tribulatiouera patientibus subministravit, si omne opus bonum subsecuta est. » Ureo enim a communibus viduis, etiam religiosis, nemo requiret, sed tantum ab eis qu® aliis præficl, vel aliorum, praesertim pauperum vel aegrotorum, curam suscipere debent : quales has viduas fuisse est verisimile, et verbis jam dictis satis innuit Apostolus. Idem colligi potest *Ad.* vi, ubi, ob murmur Græcoruui, in locum viduarum, qu® praeerant mensis et eleemo» syms, electi sunt diaconi, qui id muneris obirent;

»>-

(1) Graviter accusat Paulus liberos ot nepotes divitna, qni sinebant Ecclesia) oneri es>e. eos, quo* ipsi alero debebant.

(i) Galt -us apud Tacitum : « Liberos cuique ac propinques tritura carissimos esso voluit. »

ita tamen ut vidua! ab hac cura præsertim circa mulieres non omnino excluderentur, sed diaconos haberent præsides, quibus ipsœ subservirent. H® viduæ postea vocata sunt, vel certe in harum locum successerunt, diaconissæ.

Piitaai»-«rom Diaconissarum autem tria maxime erant munia, ut colligitur cx Epiphanio, *haeresi* 79, ct Clemente, lib. Ill *Constit.,* cap. xv.

frinum. *Primum,* laica» erant, nec ordinatione ulla consecrabantur, sed prreeranl foribus templi, iis scilicet quibus feminæ in templum ingrediebantur; sicut cnim feminæ in templo locum habebant a viris distinctum, ita habebant et fores distinctas. UndeS. Ignatius, epist. *ad Antiochenos,* diaconissas vocat vestibulorum custodes.

Srain-dum. *Secundum,* tempore persecutionum, cum ob pericula, vel ob suspiciones infidelium, ad mulieres milii non posset diaconus, mittebatur diaconissa, ut consilia, exhortationes, mandata Episcopi vel Parochi perferret, utque fideles in fide roboraret, et in persecutione, paupertate, morbo aliisque aerumnis solaretur et adjuvaret.

Tertium. *Tertium,* præerat baptismo mulierum, casque nudabat; idem faciebat in carumdcm unctione. Rursum, cum Episcopus ungeret in Confirmatione frontes mulierum oleo sancto, diaconissa eas abstergebat. Ita Epiphanius supra, Clemens, lib. Ill *Consta.,* cap. xv, et alii. Denique corpora mulierum cum moriebantur, lavabat et componebat ad sepulturam, ut cx Epiphanio et aliis colligitur.

Il® diaconissæ fuerunt diu in Ecclesia Græca, non autem Latina ; nam Latini statim eas aboleverunt, ut patet ex Concilio Aurelianensi II, can. 17, ct aliis; unde et earum apud Latinos vix est

AaApos-v ia» uatum mcu^°- Perperam ergo Calvinus docet Apostolum hic tantum probare vola continenti® facta a sexagenariis. Imprimis cnim Apostolus non loquitur do virginibus, ut recte annotavit Chrysostomus, sed viduis, in quibus ob experientiam ct consuetudiucm conjugii difficilior ct periculosior est castitas. Rursum, non loquitur de quibusvis viduis, sed de Ecclesiasticis tantum, quæ quasi diaconissæ cæteris præcsse instar matrum debebant, uti fatetur Beza; ac consequenter non loquitur de admissione ad votum contincntiæ, sed de admissione ad collegium hoc viduarum, quod non nisi gravissimis, annosissimis, lectissimis matronis constabat. Sed de hoc plura vers. 14.

gen»-lúnimT

Qnjun wiMvi-mar'los» aul (Iua' 8UUm maritum non repudiant (vidua) fuerit unius vim uxor. — Boza sic expheat, *q. d.* Quæ simul non habuerit plures

X adhærens alteri, id est quro non sii adultera; quia,

jUiti| inquit, sccundæ nuptiœ sancta sunt; ergo propter cas nemo arcendus est ordine. Sed hæc explicatio ita inaudita est, ut non tantum, vel ipsomet Beza teste, sit contra omnes Patres ; sed etiam contra Calvinum, quem Beza agnoscit suum magistrum, ncc aliter compellare solet quam doctissimum interpretan. Nam omnes doctores tam veteres quam moderni, quam ebani Gahiuus hic, univiram absolute, id est quæ secundas post mortem mariti non inierat nuptias, ut bivira , aut digama dici non possit, ab Apostolo significari ct requiri intclligunt.

IUf îb-tar i Cilviao. Probat id Calvinus cx eo, quod Apostolus dicat, non, Quæ sit, sed, « Quæ fuerit unius viri uxor. » Quid cnim hoc est dicere aliud , quam quæ tota vita non habuerit nisi unum virum? Hoc cnim merito a tali vidua, quæ aliis præsit, quasi argumentum insignis continenti® et castitatis, exigit Apostolus. Nam ab aliis omnibus feminis conjugatis requirit jus naturæ et gentium, ut uni viro suo adhæreant, non alteri, id est ut non sint adultcræ. Ilie autem ab hac vidua selecta peculiares dotes cillagitat Apostolus. Non ergo per a unius viri uxorem » intelligit eam, quæ non sit aut fuerit adultera, sed quæ unas tantum cum uno inierit nuptias : hæc cnim est dos viduæ continentis, etiam judicio Gentilium, de qua laudatur Judith, cap. xv, vers. 11, quod scilicet fuerit univira, non bivira. Audi Didonem, lib. IV *Ænicidos,* se univiram viduam deprædicantcin :

> Ille meos, primus qui me sibi junxit, amores
> Abstulit, ille babeal secura servetque sepulcro :

Uoiriri a Gentilibus hoditi. a Si communi lege naturæ, inquit Hieronymus *ad Salvinam,* damnat Gentilis vidua omnes voluptates, quid expcctandum est a vidua Christiana, quæ pudicitiam suam non solum ei dat qui defunctus est, sed ct ei cum quo regnatura est ? »

Hinc patet eodem sensu exegisse Apostolum nine™; vers. 2, cap. in, ab Episcopo, ut sit « unius uxoris vir, » scilicet ut Episcopus talis sit, qui unam tantum tota vita habuerit uxorem. Negat id Calvinus, vultquo alio sensu hic viduam dici unius viri uxorem, alio vero sensu dici Episcopum unius uxoris virum, scilicet viduam proprie dici univiram, quæ non nisi semel uni viro nupsit; Episcopum vero dici unius uxoris virum, qui simul plures non habuerit uxores, etiamsi successive plures habuerit. Probat id, quia Apostolus de vidua dicit in præterito : « Quæ fuerit unius viri uxor,» de Episcopo vero dicit, in præsenti: «Oportet Episcopum unius uxoris esse virum.» Sed hoc est distorquere verba Apostoli. Quis enim non videt utrobique camdcm esse phrasim, ac consequenter camdem sententiam et sensum? Cum cnim in conjugio utriuslibct conjugis par sit jus ct vinculum, pari prorsus sensu est et dicitur, « unius uxoris vir, » atque « unius viri uxor, » sive addas est in præsenti, sive *fuit* in præterito. Hæc cnim verbarem et phrasim non mutant, sed tantum tempus rei denotant. Perinde cnim est ac si dicam, *est* monogamus, vel *fuit* monogamus, ubi idem intelligo per *monogamus,* sive dicam *est,* sive *fuit*. Rursum, quis non videt majorem castitatem requiri a viro, coque Episcopo, quam a femina, caque vidua?

<hi- concludi, tur. Apostolum exigere Epi'coptini mono^-mum.

Ad argumentum ejus respondeo, Apostolum de Episcopo loqui ia prodenti, noa quod velit ia

prementi Episcopum esse conjugatum cum una uxore. Quid, si cnim viduus esset aut cælelxi, an ideo ineptus esset ac non aptior ad episcopatum? Sed quod per præsens statum Episcopi præscntem significet, nimirum debere cum esso monogamum, ita ut non sit digamus, id est, ut cum secunda uxore secundas nuptias nunquam contraxerit ; id clare significant verba Apostoli ; sic cnim ait : « Oportet Episcopum irreprehensibilem esse, unius uxoris virum, sobrium, prudentem. » Ubi to unius *uxoris virum* est epilhelum perse subsistens, tequo ac hic « unius viri uxor;» significat enim utrumque debere esse monogamum. Dices : Cur ergo de vidua hic dicitur *fuit,* ibi vero de Episcopo dicitur est? Respondeo, quia vidua, cum sit viro viduata ct orbata, non est, sed fuit unius viri uxor. Episcopus vero in praesenti poterat esse unius uxoris vir : vivente cnim uxore poterat eligi, ct de facto tunc sæpe eligebatur ad episcopatum, ut de eo dici posset: Hic Episcopus in pnesenti est unius uxoris vir. Plura de hoc loco dixi cap. in, vers. 2.

Ven. «0. 10. Si filios educavit , — per se ct ad pietatem. Perstringit enim matres quæ filios quos gignunt, aliis tradunt educandos, aut certe rite et ad pietatem cos non educant. Sub filiis ct filias intellige : græce enim est id est, si proles educavit.

Si hospitio recepit , — «i fljiwJo'xww, id est, si fuit hospitalis, in peregrinis scilicet et pauperibus hospitio excipiendis.

Si sanctorum pedes lavit . — « Sanctorum, » id est Christianorum peregre venientium. Hinc patet priscum esse morem, ut advenis cx itinere fessis pri-etu pedes laventur. Idem fecit Abraham, Gen. xviii, BK«hw- 4,et Abigail, I *Bcg.* xxv,41,cl Magdalena Christo, pmi .L. £ucœ vir, et Christus discipulis suis in ultima cœna. « Cum cnim, ait Augustinus, tract. 58 in Joan., ad pedes fratrum inclinatur corpus, etiam corde ipso vel excitatur, vel, si jam inerat, confirmatur pius humilitatis affectus. » Sub hoc sordido et servili præ aliis officio reliqua charitatis et humilitatis obsequia intelligit Paulus, vultque ut illa ipsa præstet vidua perso, non per ancillas, inquit Chrysostomus, qui, hom. 14, accommodat hæc Religiosis : illos enim esse sanctos, qui se totos Deo dicarunt. Undo ad eos fovendos ct colendos hortatur divites, dicens : a Perge, quære, hospitio suscipe, accedo, tango sacros pedes ; longe honorabilius est illorum pedes quam aliorum caput attingere : nam si statuarum pedes plcrique tenent quod effigiom habeant regiam, tu illi, qui Christum ipsum in so habet, pedes non tenebis, ut salvus fias? Sancti sunt pedes, etiamsi viles sunt. At vero profanorum ne caput quidem honorabile. » Tales tempore S. Chrysostomi, ut habetur in ejus Vita, fuerunt nobilitate et sanctitate illustres feminæ et diaconissæ, Procula, Peutadia, Sylvania.

Sí OMNE OPUS BONUM SUBSECUTA EST. — S. 11ÍCTO-

m.

nymus, m cap. vin *Zaehnria,* legit, provena est, id est, ut Syrus et Vatablus, si in omni opere bono fuit assidua, si omne opus bonum est consectata. Notantor vero dicit , id est, *suhsrruta est,* non autem operata, quia sæpe decst facultas operis pii excquendi. Requirit ergo Apostolus, ut saltem non desit pia voluntas et conatas, quo bonum opus prosequatur, aut potius quo illud ipsum opus quasi antecedens et antecurrens subsequatur; utque alteri bene operanti, inquit Theophylactus, subserviat, in quovis bono opere comitem sc adjungat : uti videmus pias et zelo^as mulieres omnia venari et sectari pietatis opera, et omnibus se immiscere et manum admovere.

Accipite, o viduæ, accipite et virgines, rarum r ,,, ¿n- et illustre harum virtutum speculum quod quo- "'‘-«n » tidie intueamini, S. Olympiadem nobilissimam et opulentissimam matronam, quæ in conjugio virgo »■ u. permansit, mortuo marito vitam supra sexum admirabilem egit. Narrat eam paucis Palladius in *Lausiaca*, cap. cxliv. Imprimis opes quas habebat maximas, in pauperes omnis generis et ubivis locorum assidue erogabat. « Non rus, ait, non solitudo mansit expers largitionum hujus inclyta virginis : sed ct ecclesiis suppeditavit ad donaria deputata sacrificio, et monasteriis, et coenobiis, ct xenotrophiis, et custodiis, et relegatis; et, ut semel dicam, in omnem orbem terra dispersit eleemosynas. » Deinde ejus humilitatem, charitalem, continentiam narrat: «Hæc beata processit usque ad extremum terminum humilitatis, ultra quem nihil possit inveniri amplius. Vita sine ulla mani gloria, species nequaquam ficta, benigni mores, facies non fucata, corpus florens, mens non gloriosa, animus ab arrogantia alienus, cor minime turbulentum, somni expers vigilia, spiritus non curiosus, charitas immensa, quæ comprehendi non potest communicatio, vilis et contempta vestis, infinita continentia, recta cogitatio, m Deum spes sterna, cum eleemosyna quæ non potest narrari, ornamentum omnium humilium : cui multæ sunt accensæ tentationes ex operatione ejus qui est sua sponte malus et omnis boni expers, nempe daemonis; quæ pro veritate non parva adiit certamina; quæ ct diu affatim vixit m immensis lacrymis, omni humanæ naturæ subjecta propter Dominum : cum omni pietate sanctis subdita Episcopis, venerans presbyteratum, honorans clerum, reverens exercitationem, suscipiens virginitatem. » Adhæc ejus opera misericordiæ erga omnes ita recenset : « Erat opem ferens viduitati, curam gerens orbitatis, protegens senectutem, ægrotos invisens, peccatorum miserans, errantes in viam reducens, in omnes utens misericordia, profuso autem in pauperes, multisque infidelium in catechesi institutis uxoribus, etiam ad vicium eis ferens auxilium , semper memorabile nomen benignitatis reliquit per totam vitam. A servitute in libertatem innumerabilium servorum restituens examina, reddidit eos honore æquales suæ nobi-

le,

lilati, vel notius, *si vere* dicere oporteat, facti sunt hac sancta habitu nobiliores. » Post h®c ejus paupertatem, mansuetudinem et lacrymas refert : • *Neque enim* ejus indumentis inveniri potuit quidquam vilius; nam iis etiam qui sunt pannis valde obsiti, indigna erant hujus sancho tegumenta. Tanta autem erat ejus mansuetudo, ut etiam longe superaret simplicitatem ipsorum puerorum. Nulla vituperatio unquam inventa est apud hanc qu® Christum gestabat; sed omnis ejus vita non vitalis, erat in compunctione et frequenti profluvio lacrymarurn : et potius videre licebat fonti astato sua deficere fluenta, quam hujus non sublimibus et Christum semper videntibus oculis lacrymas deficere. Et quid in his immoror? quo enim magis meus versabitur animus in dur® instar saxi anima» narrandis certaminibus et virtutibus, eo magis invenientur verba a factis remotiora. Nec me existimet aliquis hæc splendide et magnifice colligere de bac vel maxime impatibili, et perquirere reliquias totius Olympiadis, qu® fuit pretiosum vas Sancti Spiritus : sed qui his oculis viderim hujus beat® vitam et angelicam institutionem.» Atque hæc omnia prostabat morbis alllicta. Denique Olympias calumnias, bonorum spoliationem et exilium, eo quod faveret S. Joanni Chrysostomo, ab æmulis ejus fortiter sustinuit, et cum Chrysostomo quasi martyrii lauream adepta est, uti videro est apud S. Chrysostomum, *epist.* 5, quæ est consolatoria ad cara scripta, ct apud Baroniuin anno Christi 404. Quænam vidua, quœnam virgo amore virtutis incensa, hæc legens non confundatur? non compungatur? non accendatur ad sanctam heroin® hujus æmulationem?

Vtr», II. 11. Al>OLESCE.XTIORES(vtuTÍf>l4, id est juniores) ACTUI viduas devita, — «apatrtf, id est rejice, ne in collegium viduarum Deo dicatarum, qu® ab Ecclesia aluntur, admittas : hoc enim tantum matronis gravibus et plene probatis constare volo, qu® Ecclesin sint honori, ct omnibus exemplo ac œdiücationi. Juniores autem leviores sunt et magis mutabiles, adeoque expertus sum nonnullas, postquam ad castitatis professionem et collegium hoc viduarum admiss® fuerunt, resiliisse et nuptias ambivisse; nolo ergo deinceps juniores admitti. Patet ex sequentibus, et ex vers. 9.

Ctm E5IM LUXLRIATJ8 FUERINT 15 CHRISTO, SEDERE volunt. — « Luxuriato?, » id est fornicat®, inquit Hieronymus *od Gérantiam, q.* d. Cum vidu® h® caperint sectari amasios, cum cisque occulte fornicari, tandem publice ct palam nubere volunt, idque in Christi injuriam, cui per votum castitalis jam ante se desponderant. Verum Græcum «- proprie non significat fornicari, sed

Q. i kit ï- vyr- i.* ¡,ene pasare, indeque hilarius quam decet exultare, lascivire, ac tandem ferocire, omnequo jugum excutere. Nam çpivw» est luxuriari, id est lascivire, delician, Apoc. xvm, 7 ; inde àzcçpwào» dicitur i–. w& çijiw txt *imoiñi* rà;tvia;, id est al) excutiendo frenos. Sumpta est metaphora a jumentis,quædum pabulo bene saginata sunt, ferociunt,avellunt habenasetsuoptoarbitrioferuntu». Sensus ergo est : Vidu® h® juniores cum in domo Dei ab Ecclesia bene alit® ct past® fuerint, quasi vituli saginati recalcitrant et Christi jugum ac professionem castitatis excutiunt, ac ruptis votis, quasi vinculis, nubere volunt : a idque in Christo, » id est in Christi injuriam. Vox ergo « luxuriat®» non libidinem, sed luxum deliciarum hic significat. Unde Cyprianus, lib. III, *Testim.* lxxiv, ad Quirinum, legit, « cum indelicial® fuerint in Christo. »

Rursum Tertullianus, lib. De *Monogamia,* hæc intelligit de spiritualibus deliciis Christi, puta oratione, consolationibus internis, Sacramentis, verbo Dei, etc., *q.* d. Apostolus : Cum tales vidu® se consecraverint Christo, illiusque deliciis spiritualibus us® fuerint, eo impudenti® deveniunt, ut carnales delicias experiri et nubere velint. Verum melius de corporalibus deliciis hæc accipiemus; ill® enim causa sunt cur nubere velint : venter cnim mero æstuans despumat in libidinem. Secundus ergo sensus jam datus genuinus est; alludit enim Apostolus ad *Deuler.* xxxu, IS, ubi dicitur de Hebræorum populo : «Incrassatus est dilectus, et recalcitravit : incrassatus, impinguatus, dilatatus, dereliquit Deum factorem suum et recessit a Deo salutari suo. »

Ubi nota : Nonnulli to *in Christo* explicant, ut q^h idem sit quod in Christi deliciis. í« *cm-*

Secundo, Haymo to *in Christo* refert ad « nu-,i0? bere, » *q. d.* Nubere volunt in Christo, id est, viro Christiano, qui est in Christo. Verum dico, in *Christo* idem est quod in Christi injuriam; hoc enim significat Græcum xxvà in verbo x.*ra» çfwàauaiv inclusum, idque clare significat phrasis Græca : xaraçp»>tàa<u<Ti toû Xçtçcü.

12. Habentes damnationem, quia frimam fidem VenL1, irritam fecerunt. — Pro *damnationem* græce est Bocrrn, quod Bucerus et ex eo Petrus Martyr ver- pro¿.l > tunt, *infamiam,* vel *accusationem coram hominiòus, q. d.* Hgb viduro si nubant, non peccant ut in/o. quidem, subeunt tamen notam levitatis et inconstanti®, quod a viduitate quam publice amplex® ct quasi profess® sunt, resiliant ad conjugium. '»«<«•.

Verum Græcum non significat infamiam, Metused judicium condemnationis, itaque vertit non tur. tantum noster Interpres ct Syrus, sed et omnes Patres Latini et Græci, quin et Calvinus, Beta, Erasmus, I.utherus; nam ita ubique pro judicio ct damnatione accipit Paulus, ut patet Rom. in, 8; Rom. tui, 2; I *Cor.* xi, 29; *Galat.* v, 10 cl alibi.

Secundo, has viduas non tantum coram homi- scialo, nibus fuisse infames, sed et coram Deo reas et damnabiles, palet vers. Iti, ubi ait : « Jam enim quædam conversa; sunt retro Satanam ; » quia videlicet relieto Christo, cui per votum continenti® so desponderant, Satanam et Asmodæuin, li-

bidinis et sacrilegarum nuptiarum inceniorem secutae sunk

Tertio. *Tertio,* non est levitas, nec infamia, si a viduitate, in qua te ®grc continero ct caste vivere possis, imo fornicationi indnlgeas, transeas ad conjugium ; imo apud hœreticos laudabile est, a monachiSmo et votis continentia* publice Deo nuncupatis transire ad nuptias. Et tamen viduas has hic taxat Apostolus quasi infames, co quod ad nuptias transeant, ut vult Bucerus : ergo vidu® h® continentiam erant profess® eique per votum astrict®, ideoque per nuptias fiebant infames; nec enim alia infamia: causa hic tingi potest. Si enim liber® erant, nec voto astrictae, sine infamia nubere poterant : jam vero quia voverant castitatem , et tamen nubebant, ab Apostolo totaque Ecclesia judicabantur infames; ac consequenter judicio Apostoli et Ecclesi®, pari ratione omnes monachi et monadi®, qui post professionem castitatis ad nuptias transeunt, judicantur infames. Vide quam judicium Apostoli judicio Novantium sit contrarium.

Onid sit primaa w uii r" cmv? Be»penuierií" ‹ r tjrni qu *Ti* infidelem. R- foliitur. Siano,

-M IKRITAM FECERUNT. — « FÍdem,» scilicet Deo datam, id est votum continen^c8at Lutherus, et per fidem accipit fidem Evangelicam, vel fidem in baptismo Deo datam; *q. d.* Hæ viduæ, quia luxuriatae, id <jst fornicata*, sunt' h'nc quas' meretrices infames apud Christianos factae fugerunt ali eis, et fidem Christo datam in baptismo violantes redierunt ad infidelitatem, et ad suos infideles, ideoque damnabuntur.

Verum hoc imperite dicitur, *primo,* quia meretrices aeque infames erant apud infideles atque apud fideles; sin ad conjugium transirent, œque laudabiles erant apud fideles atque apud infideles : si demas votum, uti demit Lutherus et Novantes, qui negant has viduas fecisse vota continenti®. Non ergo infamiam vitabant ill® redeundo ad paganismum, ac consequenter infami® decliuanda; studium non poterat eas impellere ad paganismum.

sauodo. *Secundo,* non infidelitatem earum, sed nuptias post votum continenti® hic taxat Apostolus : « Cum, inquit, luxuriat® fuerint in Christo, nubere volunt, habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. » Ergo hoc ipso quo nubunt, habent damnationem ct primam fidem irritam faciunt. Ti enim *habentes damnationem* coha*ret cum *nubere volunt,* «jusque est elïeclus ct sequela.

Beenndfl. Calvinus df' um, i'o. u *eeUi'4,

Despondet *secundo* Calvinus, « fidem » hanc fuisse promissionem continenti® factam nou Deo, Ecclesi® ; hanc enim a viduis tacite el indirecte exegisse Ecclesiam, viduasque camdem pr®stitisse, ut eo expeditius in ca ministrarent, quo magis a manto erant solui® cl liber® : siculi ancili® dum dominis suis se elocant, tacite promittunt se interim non nupturas; nec enim simul marito et hero servire possunt, a Non edebant, inquit Calvinus, in veteri instituto directum continenti® votum, quasi minus Deo placeret vita conjugalis; sed tantum quatenus exigebat functio ad quam eligebantur hæ viduae, conjugii vinculo se in totam vitam solvebant. »

Verum hinc sequitur primo, licere exigere ct promittere continentiam Ecclesi®, tacite saltem ct indirecte ; si id licet tacite ct indirecte, cur non etiam liceat directe et expresse? Hursum,«i Ecclesia licite exegit a viduis promissionem continenti®, cur non potiori jure exigat a sacerdotibus? Quid ergo cælibaturn sacerdotibus indictum tyrannidem esse Ecclesi® ocelamat Calvinus cum suis? Befrin. tapnmT

Secundo, si licet promittere continentiam Ecclesi® ad expeditius illi serviendum, ergo eadem dc causa camdem licebit promittere Deo, sive vovere ; et si vidu® qu® promissionem hanc Ecclesi® factam violant, damnabuntur : ergo multo magis qui fidem Deo datam, puta votum suum, violant, damnabuntur. sccwde

Dices : To *habentes damnationem* referendum est non ad « nubere volunt, » sed ad a cum luxuriatae,» id est fornicat® « fuerint, » *q. d.* Apostolus : II® vidu® damnabuntur non propter nuptias, sed propter fornicationem. Sed hoc dici non potest : *Primo,* quia, ut dixi, « luxuriat®» non significat viduas has fuisse fornicatas, sed deliciatis et lascivisse in deliciis : hoc autem non est peccatum mortale, nec damnabile, nisi eo usque prosiliat quis, nt contra votum nubere velit, idque fatetur hic Bullingenis. oijeaio. iwau-

Secundo, esto fuissent fornicat®, illa fornicatio jam prœtcrierat, et pœnitentia ac conjugio, vel voluntate ct proposito conjugii emendata erat : ideo enim nubere volebant, quia scortationis eas pudebat et pœnitebat ; ergo propter fornicationem non fuissent damnand® : Apostolus autem in præsenti ait : a Habentes damnationem;» ergo propter præsentes nuptias in præsenti erant damnabiles , non autem propter praeteritam scortationem, a qua jam resipuerant per initas nuptias. Nam sicut inepto diceretur de fornicaria, idololatra, usurario jam pœnitente : Hæc puella, qu® fornicata fuit et jam pœnilens fornicationis nubere vult, damnationem habet eo quod fornicata fuit : Hic idololatra conversus et Christo initiari volens, damnationem habet, quia coluit idola : llic usurarius jam resipiscens et volens restituere usuras et juste vivere, damnationem habet, quia usuras exercuit, cum potius dicendum sit: Hæc puella olim fornicata, sed jam se emendare et nubere volens, hoc ipso a damnatione sua recedit : Hic idololatra, usurarius convertens se ad Christum, vel justitiam, recedit a peccato, et consequenter a damnatione. Ita pariter inepte diceret hic Apostolus de viduis, quæ a fornicatione transire volebant ad nuptias honestas, quod, cum nubere volunt, damnationem habeant; imo debuisset dicero, eas u damnatione ad statum salutis se recipere. ixunda

Tertio. *Tertio, id* aperte repugnat verbis Apostoli; dicit enim : « Habentes damnationem, » non quia luxuriate fuerunt, sed quia a primam fidem irritam fecerunt ; » ergo non propter fornicationem, sed propter fidem, id est votum continentia* per nuptias violatum, damnationi sunt obnoxio:.

FHfin Respondeo itaque, el dico : Apostolus a fidem »
'"c Deo datam, sive promissionem Deo
"jura factam per votum continentia:. Itec enim tam ir-
iLfno.^- rilaluret infringitur nubendo, quam fornicando.
"• I Dicit ergo Apostolus viduas has damnationis esso reas, quia irritant votum continenliæ Deo facium, hoc ipso quo volunt nubere. Unde Chrysostomus, Thcophylactus, OEcumenius, « fidem n hanc interpretantur pactum; Ambrosius, professionem; Epiphanius, lib. II, *haresi* 48, promissionem; Augustinus, votum ; sic enim habet in *Psalm,* xlv : • Quid est, inquit, primam fidem irritam fecerunt? Voverunt et non reddiderunt. » Similia habet lib. *De Bono Viduitatis,* cap. vin ct ix, et *De Adult, conjug.,* cap. xv et xxiv, ubi diserte ait : « In iis qui voverunt castitatem, non tantum capessere nuptias, sed nubere velle damnabile est. » Sic et Chrysostomus, Thcophylactus, OEcumenius : «Primam fidem irritam fecerunt,» id est, inquiunt, pactum, quod cum Christo sponso fecerunt, violarunt. Eodem modo interpretantur hunc locum Theodorclus, Ambrosius, Fulgentius, *epistol.* 1 ; Clemens, I *Const,* in ; Epiphanias, *haresi* Gl, aliiquo Patres Græci et Latini : imo Concilium Carthaginense IV, can. 104, per primam fidem intelligit votum castitatis.

Nota, vocari hic ab Apostolo primam fidem non votum recens emissum, ut vult Ambrosius, *q. d.* Apostolus : Irritum fecerunt votum jam recens emissum, statim ab ipso voti primordio ; sed
Cnr Ki ' prima fides » vocatur votum quod primo Deo
«<) » ro- nuncuparunt. Dicitur « prima » respectu posterio-
C io/ l's' Quam cum marito homine inire volunt con-
Ira fidem primam Deo datam. Ita S. Augustinus, lib. *De Bono Viduit.,* cap. vin, ct Innocentius I, *epist.* 2, cap. xiii.

Nota *secundo* : Pro *irritam fecerunt,* græce est tMwfliv, quod secundo, cum Syro et Vatablo, verti lote-l, rqnibnraf, vel *rejecerunt.* Noster etiam recte rerlit, *irritam fecerunt.* Sicut enim qui promissionem suam adimplet, eam ratam facit; ita qui .on adimplet, camdem irritam facit. Sic *Num.* ax, 3, dicitur : «Si quis virorum votum Domino /overit, non faciet irritum verbum suum; sed omne quod promisit, implebit. » Sic *Genes,* xvn, 14, qui non circumciditur octavo dic, dicitur irritum facere, id est, violare, pactum Domini. Sic Psal. txxxviii, 35, dicitur : « Quæ procedunt de labns meis, non faciam irrita, » *q. d.* Quæ ore meo promisi, non negabo, aut revocabo ; sed re ipsa præslabo ct implebo.

T -:«r* Hinc patet, tempore Christi ct Apostolorum
Faah ia untala fmsic in Ecclesia vola coutineuliæ; eaque quasi sancta, admissa fuisse a Paulo ct Episco-«««« *nni pis : nam, ut docet S. Thomas, H II, *Question.* LXXXV1II, art. 6, opus cx voto factum melius est Op« ct Deo gratius illo quod sponte sine voto fit. Cu- 'i"0,1 a' jus ratio est, quia opus quod ex voto fit, non tan- ' lura elicitur a propria virtute, v. g. castitatis, cu- esi m jus proprium est opus, sed etiam refertur ad no-<innd a* biliorcin virtutem, puta religionem, a qua impe- l ratur : votum enim est pars quædam ct actus vir- Unio tutis religionis, quæ virtutum omnium moralium ‘“““‘ est nobilissima. Unde S. Augustinus, lib. *De Sancta Virgin.,* cap. vin : « Neque, inquit, ipsa virginitas, quia virginitas est, sed quia Deo dicata est, honoratur : quæ licet in carne servetur, spiritus tamen religione ac devotione servatur, ac per hoc etiam virginitas corporis spiritualis est, quam vovet et servat continentia pietatis. » Et infra : « Honoratius in animi bonis illa continentia numeranda est, qua integritas carnis vovetur, consecratur, servatur. » Aliam rationem idem dat Augustinus, epist. 45 *ad Armentarium :* « Non te, inquit, vo- Secuoh. visse pœnitcat, imo gaude jam tibi non licere quod cum tuo detrimento licuisset. Aggredere itaque intrepidus, ct dicta factis imple : ipse adjuvabit qui vota nostra expetit. Felix necessitas quæ ad meliora compellit ! »

Tertiam rationem dat S. Anselmus, lib. *De Similitudinibus,* quod amplius sit dare arborem cum fructibus, quam solos fructus. Qui non vovet, so- *Tertlfc* los dat fructus virtutum : qui vovet, dat etiam Deo rrm can arborem ipsam, scilicet voluntatem et libertatem suam, ut aliud quam vovit, nec velle, nec facere possit.

Horum votorum in monastica professione sa- O"'l Tncrum et quasi nuptialem ritum describit S. Dionysius Areopagita, *De Eccles. Ilierar.,* cap. vi. Vide tiim, dicta II *Cor.* xi,2. Unde S. Augustinus, lib. *De* ,Qnl *Bono Viduit.,* cap. xi; Cyprianus, epist. 62; Hieronymus, lib. 1 *Contra Jovinianum,* adulteras vocant et incusant eas, quæ post coniincnliæ votum in continentia non vivunt ; quia scilicet fidem da- 0Iiin tam Christo sponso, cui sc consecrarunt ct per votum quasi mystice nupserunt, violant. Quodnmirri- intellige non quasi matrimonium, quod post votum inibant, fuerit irritum, adeoque fuerit adul- uia®. terium, non matrimonium; sed quod illicite illud, sacrilege et cum gravi peccato mortali inirent. Nam S. Augustinus, lib. Dc *Bono Viduit.,* cap. ix, *et De Sancta Virgin.,* cap. xxxiv, expresso docet virgines, si post votum nubant, validum contrahere matrimonium. Posterioribus vero so> culis Ecclesia statuit, ut voto solemni castitatis, quale faciunt monachi ct Religiosi, dirimeretur matrimonium ; ita ut, si monachus jam inire velit matrimonium, frustra id attentet, ncc cum aliqua validum contrahere possit matrimonium. Quando hæc solemnitas voti coeperit esse impedimentum f* dirimens matrimonii, non adeo constat. Verisi- perii limile est diversis in locis diversis temporibus eoe- nlire pisse, sed generulim a tota Ecclesia receptum essu

sub annum Domini 1139, quando sub Innocente II, in Concilio Romano hoc impedimentum communi Episcoporum decreto sancitum et constitutum est.

Vers. ii. 13. Simul autem et otiosæ discunt circuire domos.—Dedit primam causam, cur adolescentiores viduas nolit admitti in cœlum viduarum quæ ab Ecclesia aluntur, scilicet quod, cum ab Ecclesia delicate habeantur, nubere velint : hic dat secun-

Prafao- 'hHuinl tw vagì- rentur

dam, scilicet quod cum labore sibi victum parare non debeant, otio vacent, et otiose per domos oberrent ; hoc autem turpe est in feminis, maxime v*duis. Unde Aristoteles, lib. V *Politic.,* asserit suo tempore in urbibus creatum fuisse præfectum, qui mulieribus intenderet, ne vagarentur, sed domi se continerent : et apud Sinas, inquit Magaijjanus, etiam hodie nervus pedis eliditur puellis, no domo exeant.

Arïstou- hi.

Noude Smu.

Non solum otiosæ, sed et verbosje (?>£*?«, id est nugaces, inepte loquaces, garrulæ) et curiosæ,

Femini

LOQUENTES QU2R UON OPORTET. — Nimirum CX otio

se(Iuunlur circumcursatio, garrulitas et curiosi-

minum. ihPhto.

tes, aliaque feminarum vitia, ut docet S. Augus- (inus, lib. *De Sancta Virgin.,* cap. xxxni. Nam, ut solerter dicit Plato, lib. VI *De Legibus,* femina aliud genus hominum est et differens, nobisque occultius et versutius natura propter imbecillitatem, atque ita minus ordinari potest : ut ergo ordinctur, congrue ct perpetuo occupari debet. Hinc S' Hieronymus, epist. 7 *ad Lætam, de Instit. filice,* ita præcipit : a Orationi lectio, lectioni succedat oratio ; breve videbitur tempus, quod tantis operum varietatibus occupatur. Discat et lanam facere, tenere colum, ponere in gremio calathum, rotare fusum, stamina pollice ducere, » etc. Atque illud est, quod in forti illa muliere laudat Salomon, *Proverb,* cap. xxxi, vers. 13 ct 19, dicens : « Quæsivit lanam et linum, ct operata est consilio manuum suarum : manum suam misit ad fortia, ct digiti ejus apprehenderunt fusum, stragulatam vestem fecit sibi, » ctc.

s*mper °Set.rÍ

Ven. 14. **14.** Volo ergo juniores rudere, filios procreare, **MATRESPAMILIAS ESSE, NULLAM OCCASIONEM DARE AD-**

ApMo- Ius non hd luv de tjnnio- romite- ‘

TERRARIO MALEDICTI GRATIA. — Apostolus 11ÍC « non legem figit junioribus viduis, sed remedium ostendit, » inquit Augustinus, cap. vm *De Bono Viduit.,* scilicet ut nubant cum est in eis periculum]uxurjæ et ¡ncontinentiæ, uti præcessit. Ita S. Ambrosius, lib. *Dc Viduis* : « Pro remedio, inquit, nuptias suasit Paulus, ut peritura sanaretur, non pro electione præscripsit. » Unde S. Chrysosto-

Pulchre MdcccDt PaUeiu

nius : *a* Volo, inquit, quia ipsæ volunt, ct nupturiunt. » Et S. Hieronymus, epist. 11 ad *Agerúchiam :* « Non viduas vetat esse Paulus, sed adulteras; quia melius est digamum esse, quam scortum. » Idem *ad Salvianum,* epist. 8 : « Cur, inquit, nuptias Paulus induisent, statini subjecit : Jam quædam declinaverunt post Satanam. Ex quo intelligimus non stantibus coronam, sed jacentibus manum porrigere. Vide qualia sint secunda matrimonia, quæ lupanaribus praeferuntur : quia declinaverunt quædam post Satanam. Ideo adulescentula vidua, quæ se non potest continere, vel non vult, maritum potius accipiat, quam diabolum. n Et Primasius : « Volo, inquit, id est concedo tales nubere, antequam promittant, quod non valent implere (1). »

Apoct*. r,t0 uufctb,

. Hinc patet primo, Apostolum loqui tantum de viduis, cisque liberis, nec voto astrictis, quibus non præcipit, sed mdulget, et pro remedio incontinentiæ offert nuptias : alioqui enim damnaret omnes viduas juniores, quæ sponte sua magna animi constantia in cælibalu et viduitate permanere constituerunt, quod nemo san» mentis dixerit, cum ipsa S. Scriptura laudet Annam prophetissam, quod postquam vixisset cum viro suo septem annis a virginitate sua, vidua permanserit usque ad annos 81, *Luc.* n, 36.

sm^i».

Adde, Apostolum multarum inconstantiam expertuin optasse, ut juniores passim nuberent : ¡‹l significat vox illativa *ergo,* cum ait : « Volo ergo juniores nubere, « quia scilicet » multæ cum luxu-l riatæ fuerint in Christo, nubere volunt. » Nam ll"®** illas, quæ castitatem et constantiam suam salis probassent, maluit Apostolus continere et manere cælibcs, ut patet I *Corinth,* vn, 8: «Dico, inquit, non nuptis et viduis : Bonum est illis, si sic permaneant sicut et ego. » Et addit : « Quod si non sc continent, nubant, d Ne ergo Apostolus sibi hic sil contrarius, idem hic supplendum est hoc modo, *volo juniores nubere,* subaudi, si se *non continent.*

Sic jam suademus puellis, præsertim levioribus et inexpertis, dicentes : Aut nube, aut te reclude, et vulgo dicimus : a Mulieri aut murus, aut maritus, v quia nimirum ob ætatis et sexus illius infirmitatem mullis periculosum est privatim profiteri virginitatem domi suæ, cum inter juvenes ab'asque libidinis illecebras assidue versentur : unde expedit eis, vel ut nubant marito, vel ut muro cl claustro monasterii, si virginitatem vovere velint, se includant.

maim '

His tamen non obstantibus videmus sancias et castissimas virgines, quæ occasiones omnes luxuriæ fugiunt, seque diu probarunt, ct mentem plane in castitate confirmarunt, domi suæ puram et angelicam vitam agere : idque viri prudentes cis consulunt et laudant; experientia enim docet, cas ita sine periculo pie admodum et sancte vivere ; ut, si virginitatem voveant, quod nonnull» faciunt, facile cum Dei gratia eam præstare possint.

Aporta

Hinc patet *secundo,* Apostolum non damnare adolcsccnlularum vota, ut vult Calvinus, quando scilicet recte se probant, maxime in monasteriis, ubi recluís», cl a mundo mundique illecebris ac tentalionibus separato, annum jam habent pro-

(1) Ita et Rosenmullerus, qui ait : « D&vXquu, *volo,* comparativo sumeudum est pro *inalo. 9*

j.- '-jtnr. bationis ac novitialus, quem tempore Pauli non PriCT' habebant: magistras insuper, orationes aliaquo adminicula contincntiæ. Ende et Concilium Tridentinum jubet eas ante professionem ab Episcopo, vel Episcopi vicario examinari, an satis probate et paratre sint; vetatque ne qua ad professionem admittatur, qure satis probata el parata reperta non fuerit. Pulchre S. Ambrosius, lib. III *De Velandis virginib.* : « Non mireris, inquit, in adolcscentulis professionem, cum legis in parvulis passionem; ct de his scriptum est : Adolescente® dilexerunt te nimis. »

Subdit Ambrosius, quod adolescentia et senectus, non in annis, sed in morum vel levitate, vel TJ-zri▮;› maturitate consistat. « Non ergo, inquit, retas re- » - «- jicitur florentior, ubi morum est senecta. Theclam ¿I “r non senectus, sed virtus probavit. Ex ore infanta pro- tium perfecisti laudem. »

T mo. A,W®› Apostolum loqui de adolcscentulis non virginibus, sed viduis, in quibus ob habitum conjugii difficilior et periculosior est continentia, ut Cnr mo- dixi ex Chrysostomo. Unde etiamnum in multis * monasteriis virginum non admittuntur, vel «egra * admodum vidure, quia vix assurgunt ad purita- Tidiu». tem virginum, quin in verbis et gestibus conjugem et conjugium redoleant, et, si corruptis sint moribus, plurimas corrumpant.

Qauto. Denique Novantibus lapsus aliquarum exaggerantibus respondeat S. Augustinus, epist. 137 *ad clerum et populum Hipponensem :* « Si aliqua, inquit, adulterata sit, nemo projicit uxorem suam, nemo matrem accusat; cum autem dc Deo sacratis aliquid criminis falsi sonuerit, vel veri patuerit, instant, satagunt, ambiunt ut de omnibus credatur. »

Chaf<<» Moralitcr, hoc consilium Apostoli sequantur r“ «t* confessarli, ut juvenculis, precipue qure domi i; . inter suos degunt, vota praesertim perpetua con- *att*jtroa tinentiæ non permittant, nisi diu et plane castiiatcin probarint : politus initio menstrua tantum, c 'vel annua vola eis concedant, ut dc mense in 11 to mensem, vel dc anno in annum votum renovent ta cl prolongent.

binos procreare. — Sub procreatione hic, uti et cap. n, vers. 15, etiam rectam educationem filiorum intelligil; hæc enim potissimus est finis et potissimum bonum matrimonii, « ut parentes filios suos cx membris primi hominis transferant in membra Christi, » inquit Augustinus, lib. I *De Nuptü» et concup.,* cap. iv.

MATRES?AM1L1AS esse. — **¿wJiœrrortv», id CSt, do-**mum sive familiam administrare ct gubernare. Notat nomen matris, vel patrisfamilias, anciEaa et <r"' •- servos, qui sunt in familia, ab heris tractari dcta > bere quasi filios, ut solertcr annotavit S. Augustinus, lib. XIX *De Civit.,* cap. xvi; imo et Gentilis Macrobius, lib. I *Satum.,* cap. xi. Unde S. Hieronymus, ad *Calantiam : a* Familiam tuam, inquit, ita rege et confove, ut te matrem magis tuorum, quam dominam videri velis; a quibus benignitate potius quam severitate exige reverentiam. »

Nullam occasionem dare adversario maledicti gratia.— « Adversarium » intelliglt hominem infidelem, vel potius diabolum : hic enim greco antonomastice cum articulo dicitur, 6 ivrtxifjMvo;, id est, illo adversarius, qui scilicet homines omnes suscitat ut adversentur Ecclesia? Christi. Idque « maledicti gratia, » id est, ad Ecclesiæ maledicendum : hoc enim significat Grrecum J.wî'tflaç 7,asiv. *Secundo,* W est gratia, quasi redundet, omisso, sic clare cum Syro vertas, *nec. adversaría dare occasionem maledicentice.* Ne scilicet diabolus incitet infideles, si videant juniores viduas otiosas, vagas, adcoque impure viventes, ut maledicant Ecclesiæ ; hinc « volo eas nubere, » et in domus cura occupari, ut carum juvenilis inconstantia matrimonii jugo astringatur, alligetur ct firmetur, inquit Theophylactus.

Jam enim quedam conversa sunt (Ambro- Vert- **›
sius legit, *deerraverunt)* retro Satanam.—feíao Tw Sit ivi, id est post Satanam, *q. d.* Quredam relicto Christo, cui se per votum contincntiæ desponderant, secuta; sunt Satanam incentorem libidinis omnisque peccati, dum contra votum nuptias hominum inierunt. Hic detegit Apostolus causam, cur velit juniores nubere, esse, non quod nupti® meliores sint et gratiores Deo, sed quod eis periculum foret ab incontinentia, in quam expertus erat multas juniores labi. Ita Theophylactus.

1G. Si quis fidelis habet viduas, subministret v<rfc,d* **ILLIS, ET NON GRAVETUR ECCLESIA : UT IIS QU.K VERE** vidua sunt, sufficiat. — Greci, Chrysostomus, Theodorelus, Theophylactus, OEcumenius legunt, *ii* ti; Ktçc; r, Tin!, id est, si quis fidelis, aut si qua fidelis. Noster sub masculino «si quis» comprehendit femininum a si qua, » *q. d.* Apostolus : Si quis Christianus paterfamilias, aut si qua Christiana materfamilias domi habet viduas, puta matrem, sororem, cognatam, jam grandaevas, qure suo labore victum sibi parare non possunt, alat eas sumptibus suis, et non gravel Ecclesiam, ut Ecclesia possit alere cas quæ vero vidure sunt, id est omni solatio ct ope destitutae sunt.

Nola : Pro *subministret* græce est i-afxii™, id est sufficiat illis, scilicet non ad lasciviam, sed ad vitre necessitatem e^ sufficientiam.

17. QUI BENE PRÆSUNT PRESBYTERI, DUPLICI HO- Ver*. IT. **NORE DIGNI HABEANTUR : MAXIME QUI LABORANT IN** verbo et doctrina. — Transit a viduis ad pastores qui docent el predicant verbum Dei, ct hos magis quam illas ab Ecclesia alendos esse docet.

Unde nota primo : Per *presbyteros* intelligit lam Parochos, quam Episcopos. *Secundo,* per *honorem* non lanium accipit reverentiam, sed et subsidium ac alimoniam. Sic enim se explicat subdens : «Non alligabis os bovi trituranti; ct : Dignus est operarius mercede sua. »

Qureres, quis sit duplex honor, quem Aposto- Qni* do. Ius presbyteris vult impendi? *'

rrícbl-

ju i'n-deo

s'nndo

Tertio ei optime : dupla, id est multi-plex.

Bllwus petit

ritundu' Iliam, 11 ti mnitì.

(luem,

Ver». 18.

Puter Ittiphi fasU-utA-; tvi/ m a r ! i . (tL ! ' «¡JjeVi

ito.

Respondent *primo,* Ambrosius ct Haymo, duplicein honorem esse reverentiam et alimoniam. Secundo, Chrysostomus duplicem accipit respectu viduarum, quasi vidure simplici honoro, id est ®^mon*a› presbyteri vero duplici, id est duplo majori, sustentandi sint. *Tertio,* optime idem Chrysostomus, Thcophylactus et Thcodoretus : « duplici, » inquiunt, id est multiplici, *q.* ‹/. Presbyteri multo, liberali et abundanti honore, id est subsidio sustentationis praemientur. Vult enim Apostolus Praelatos, doctores et priedicatores libcralilcr haberi, bene et copiose ali ac tractari : hi enim mullum laborant, et si bene habeantur, magis ac melius laborare, plusquc fructus facere possunt. Sic *Jeremía* xvn, 18, dicitur : « Duplici (id est multiplici) contritione contere eos.» Et *Prov.* XXXI, 21 : «Omnes domestici ejus vestiti sunt duplicibus,» id est multas ct copiosas habent vestes. Et *Isaia* XL, 2 : « Suscepit de manu Domini duplicia,» *q.* d. Jerusalem plurima bona, charismata ct consolationem ex misericordia Dei suscepit per Christum pro peccatis et pœnis peccatorum, quas merebatur. Denique IV *Peg.* n, 9, petit Elisieus Eliœ spiritum duplicem, id est magnum et vehementem, valde zelosum ct magnorum °Per,lin patratorem. Idem jubet S. Clemens ex doctrina Apostolorum, lib. II *Constituí. Apost.,* cap. xxvm, ubi ita sancit : « Presbyteris, si assiduc in studio docendi verbum Dei laboraverint, seponatur dupla etiam portio in gratiam Apostolorum Christi, quorum locum tenent, tanquam consiliarii Episcopi cl Ecclesiæ corona : sunt enim consilium et senatus Ecclesiæ. »

18. Dicit emm Scriptura *(Deutcr.* xxv, 4) : Non alligabis os bovi TBiTOÉAHTi. — Ad litteram jusscrat hoc Dominus *Douter. xxv,* ut bobus proprie dictis, quibus ad trituram utuntur Palæslini, non clauderent os, quin de sua tritura possent comedere : sed per hos boves allegorico, ut explicat hic Paulus, intelligit Pastores, qui ut boves laborant in arca Domini, valido scilicet et vehementi laboro, qualis est triturantium, præserliin boum; ac consequenter edicit æquuin esse, ut de hoc suo laboro ct tritura vivant et sustententur. Vide dicta i Cor. ix, 9.

Dignus est operariis mercedé sua. — Mercedem non proprio dictam, puta pretium aliquod temporale ; sed sustentationem duntaxat intelligit. Nam concionali, Sacramenta aliaque spiritualia administraro pro mercede, id est pretio temporali, non licet : esset enim simonia. Gratis ergo hæc ministrant Pastores et tantum sustentationem exigunt, propriam mercedem in culo a Domino exspectantes. Undo S. Augustinus, sorm. *De Pastoribus,* cap. n : « Accipiant, inquit, Pastores sustentalionem necessitatis subì a populo, mercedem vero dispensationis a Domino : non enim est idoneus populus reddere mercedem illis, qui sibi in cliaritate Evangelii serviunt. »

Nola : llæo sustentatio dicitur « merces, » non quasi detur ct re ipsa sit pretium operi spirituali æquivalens; hoc enim non tantum simoníacum est, sed et falsum. Spiritualia enim nullo pr-tio temporali testimari aut compensari possunt. Dicitur ergo hæc sustentatio « merces,» quia propter opus spirituale ex justitia debetur sacerdoti sustentatio, sicut hortulano propter laborem dcbetnr merces diurna : sed hoc discrimine, quod hortulanus recipiat eam ut pretium æquivalens, sacerdos vero eam recipit quasi aliquid longe minus et vilius suo opere, nec ut operis sui pretium (opus enim spiritale omne pretium temporale transcendit, nec ullo tali pretio aestimabile est), sed tantum ut sustentationem, ex justitia tamen operi suo debitam : nam sine sustentatione opus suum spirituale obire nequit.

Adde, multi theologi docent, pro labore non tantum previo vel extrínseco, ut pro cantu in Officio divino, pro itinere quod subit sacerdos ut in pago, aut alio loco celebret ct condonetur; sed etiam pro intrinseco labore, puta pro fatigaione et molestia quam subit in docendo, concionando, confessiones audiendo, etc., posse sacerdotem recipere mercedem, quasi pretium non operis spiritualis, sed laboris, occupationis et fatigationis suæ. Ita Adrianus quodlib. IX, art. 1 ; Bonaventura, in 4, dist. 25, *Quæst.* ult. de simonia ; Richardus eadem dist., art. 3, *Quast.* 11. Sed de hoc alibi.

19. Adversus presbyterum accusationem noli Ver», i». RECIPERE, MSI SUB DUOBUS ACT TRIBUS TESTIBUS. — Præscribit hic Timotheo Episcopo quomodo se gerere debeat in dijudicandis causis forensibus. Unde patet Episcopos tunc fuisse judices.

Nota : Per *presbyterum* Chrysostomus, Thcophylactus et OEcumenius accipiunt seniorem, ut presbyter hic sit nomen non ordinis, sed œtatis. Verum ordinis esse nomen patet ex vers, præced.; significat ergo «presbyter» hic tum Episcopum, ut explicat Ambrosius, Thcodoretus, Primasius, tum sacerdotem , ut explicat Epiphanius, *hæresi* 57, el alii. No quis ergo presbytero invidens suum gradum el ordinem, illi calumniam struat, cumque criminis alicujus accuset, audiri eum non vult, nisi id probet duobus aut tribus testibus. Et merito : si enim in laici crimine el accusatione id requiritur, multo magis id dandum est presbytero, cui ordo et gradus tam eminens frenum est cohibens eum a flagitio, ut do co facile aliquid suspicari nemo debeat. Hinc postea Sylvester 11, cap. *Prasul,* longo plures requirit testes; «Præsul, ait, non damnetur, nisi septuaginta duobus testibus ; presbyter autem Cardinalis non nisi quadraginta quatuor testibus; Diaconus non nisi vigiliti octo; subdiaconus, acolythus, exorcista, lector, ostiarius, nisi cum septem testibus non condemnetur. Quia, ait, tales in Ecclesia institui debent, quorum sanctitati plus credatur, quam mullis leslibus. »

21). Peccantes coram omnibus argue : ut et ob-

Ssso-t* & . CTr* « jiu- Ul dl'b* r op*' to- tna«œ, mase®, repint ’*te£** serata ll ' y* , v«r». so.

TERI TIMOREM HABEANT. — a PeCCantCS, P pilbliCC scilicet, quicumque illi sint, sive laici, sive, ut precessit, presbyteri in judicio per testes convicti, *hos* publice coram omnibus argue. Triplex enim est publicum, *primum,* quod in judicio forensi est traductum ; *secundum,* quod per facti evidentiam ; *tertium,* quod per communem famam factum est publicum. De publico peccato Apostolum loqui docet Chrysostomus, Thcophylactus et OEcumenius. Nam alioqui occultum peccatum non publice, sed privatim esse corrigendum docet Christus, *Matth,* xvn!, 15, hocque requirit justitia et charitas Christiana, ita S. Augustinus, serm. !G *De Vcrbts Domini secundum Matthœum,* conciliat hæc verba Pauli cum verbis Christi.

v®r».•(. 21, Testor id est obtestor te; ita Syrus ct alii) coram Deo et Christo Jesu, et electis ANGELIS, UT ILF.C CUSTODIAS SINE PREJUDICIO, NIHIL FACIENS IN ALTERAM PARTEM DECLINANDO. — « Electos angelos » vocat bonos cl sanctos, quos Deusad suam gloriam et beatiludincm ob eorum humilitatem, obedientiam, religionem et charitatem elegit; cosque opponit Lucifero et angelis reprobis, scilicet dæmonibus.

Nota : To *sine prejudicio* aliqui referunt ad *nihil faciens, q, d.* Nihil facias nisi rem bene prius indagaveris ct prudenter dijudicaveris. Ita Ambrosius. *Secundo* ct melius, alii referunt *rósine prajudicio* ad *hæc custodias,* scilicet, *q. d.* Testor ct obtestor, ut ca qu® dixi de presbyteri accusatione, deque peccantibus arguendis, faciaset custodias sine prejudicio, id est sine præoccupa-

j. Uin- tione ct precipitatione judicii, ita ul nemo tc rnvprx- praeoccupet, sibique conciliet, ut, antequam alteram partem audieris, aut rem totam œquo ct indifferenti animo examinaveris, mente prejudices, et ri qui te praeoccupavit, causam adjudices. Unde Syrus vertit, *nulla anticipatione præoccupctur mens* tu/i. Hinc alii vertunt, *sine prceferentia,* qua unum quasi amicum, divitem, nobilem, etc., alteri præferas, custodi hæc mandata mea : judicium enim debet ferri de causa, non de persona.

Hunc sensum probant sequentia: « Nihil faciens in alteram partem declinando, p Quibus verbis alludit ad libram vel bilancem, quæ ut justi sit ponderis ct legitime ponderet ea quæ ipsi imponuntur, debet esse in (equilibrio, ita ut in unam pariem non magis iuclinct quam in aliam, ncc una lanx magis attollatur aut deprimatur quam altera. Debet enim judex quasi in lance jura litigantium ponderare et expendere, ita ut in neutram partem propendeat, sed unicuique caos® suum pondus el momentum permittat, illique, qu® alteri preponderai, rem adjudicet : si secus faxit, nec causæ, sed voluntatis huic magis quam illi faventis, pondus el inclinationem sequatur, rectum justi judicis judicium pervertet, perversamque feret sententiam.

luuiii Hinc justitia pingitur quasi virgo cæca, perso-
r nam non respiciens, cum œqua bilance, qua cujusque jus appendit et ponderat. Sic n Virgilio Jupiter justus judex pingitur : virgo etcì ccn æqai bitana.

> Jupiter ipse duas æquato examino lances
> Sustinet.

Rursum nota : (n Græco triplex est lectio. NOSter legit per iota, xara Kp&xAiaiv, id est secundum declinationem, vel declinando. *Secundo,* alii legunt , nihil facias xxvx rrpaxAr.mv per n, id est secundum advocationem, quasi non judicem, sed alterius partis quam amas, advocatum agas: verum tum potius dicendum fuisset -apxxAr.aiv, quam *Tertio,* OEcumenius et Erasmus, xarà irpcxArimv, id est secundum provocationem, 7. *d.* Nihil facias secundum animi motum et imperium, qui judicem ad temero ferendam sententiam in odium vel favorem alterius partis provocet. Sed nostra lectio est optima et aptissime cohæret cum metaphora bilancis ; unde eam sequitur Ambrosius, Chrysostomus, Thcophylactus ct alii. Unde el Syrus vertit, nihil facias SDK1 3DD3 *hemassab deappe,* id est per acceptionem personarum. Triplex lectb ta Grlça

22. Manus cito nemini imposueris, neque commu- Veri. h. Micaveris peccatis alienis.—Aliqui hoc intclligunt de absolutione in Sacramento pœnilentiæ : confes- Conf*» sarii enim, qui peccatoribus, verbi gratia concubinariis, usurariis, simoniacis confitentibus, non abwlsatis contritis, aut non habentibus propositum v„nt(efficax emendandi se, aut nolentibus restituere per simoniam, usuram aliaquc injuste acquisita, w inoimanus imponunt, cosque absolvunt, omnibus cribuot. eorum peccatis communicant, caque in se transcribunt, omniumque rei fiunt, ac pro iis Deo poenas dabunt.

Ubi nota, in Sacramento pœnitentiæ pœnilenli- Cur sibus a sacerdote manus imponi, ut hoc symbolo LvIvp¿; a servitute peccati cos liberari et manumitti significctur. Sic olim Romani Pretores servorum, quos manumittebant, capita virgula quadam, dicta Vindicia, vel vindicia, tangebant. Unde Cicero in *Topicis* : « Si neque censu, neque vindicta, Viodids nec testamento liber faclus est, non est liber. » T,rgl* Et Persius, *Satyra* 3 : certaah solvet» nunuru ini[» nalp-rni tenti f

> Vindicta postquam meus a Pretore recessi,
> Cur inihi non liceat jussit quolcumque voluntas!

Hinc Pœnitcntiarii Romæ virgas gestant easque Ponit™ capili pœnitenlium imponunt, ul significent se tiarii Itoeos a servitute peccati in libertatem filiorum Dei mu virasserere : hac do causa putant nonnulli virgas gai gesApostolis esse datas, *Marci vi,* 8. Pari modo Assueras rex virgam aurcam extendit super collum Esther, cap. xv, in symbolum impetratas a se grati®. Ita Salmeron in *Prolegomenis,* disp. 29. tant» cur!

Verum quia Episcopo Timotheo loquitur Paulus, cui proprium et præcipuum munus est ordi- *¿^7 nare presbyteros aliosque Ecclesiæ ministros, ct Imjwtquia Apostolus alibi per manus impositionem in- mv telligit ordinationem, cujus rei ct ritus tres causas ordiiutiodedi cap. ¡v, 14, hinc melius Theodoretus, Chry- 1*.

«ostomus, Thcophylactus, OEcumenius, Primasius et alii passim censent Apostolum loqui de hac ordinatione, *q. d.* Vide, o Timotheo Episcope, no quem temere ordines, sed unumquemque prius proba et examina, an probate sit vite ct doctrinae, talique gradu dignus : alioqui particeps fies peccatorum et scandalorum, tum eorum quæ talis post ordinationem in suo gradu committet, tum eorum quæ ante ordinationem admisit, quia propter ea ordinatione est indignus ; si ergo eum ordinas, tali gradu dignum esse judicas, ac consequenter videris cum ejusque mores et peccata approbare ; itaque eorumdem particeps efficeris.

Hinc Concilium Tridcnlinum, *sess.* xxm, exactum examen tum doctrina?, tum vite, ordinationi cujusque præmittcndum sub gravi censura sancit. Vide Chrysostomum, lib. IV De *Sacerdotio,* quam malum sit indignos ct inidoneos ordinari.

Emophim s. proUri

Legitur in *Vita S. Leonis Papæ* I, quæ ejus operibus præfigilur (quod et ex Sophronio recenset Raronius, anno Christi 461), quod, cum S. Leo orationibus et jejuniis vacans ad sepulcrum S. Pe*r' ' r,e* m'ser,cortl*arn ac peccatorum veniam imploraret, hoc responsum a S. Petro acceperit: « Deprecatus sum pro te Dominum, remisitque ille tibi peccata, ut solum hoc a te expetendum et a te postulandum supersit, quibus adversus Apostolicam legem manum temere imposueris.» Quod si hæc fiunt in ligno viridi, in arido quid fiet? Leone enim quis sanctior ct prudentior?

Teipsum castum custodi. — Græcum ¿pò* proprie castum ct libidinis expertem ac osorem significat.

Secundo tamen, significat purum et immaculatum ab omni culpa; unde Syrus vertit, temetipsum serva xni'D"D *bedackeiuta,* id'est in puritate, innocentia; et S. Augustinus, lib. *De Gratia ct lib. arbitrio, cap.* iv, legit, « contine teipsum.» Continentia enim generalis est virtus quæ omnes animi Pass*oncs moderatur et continet, easque freno rationis inhibet et regit.

ContiMnni <mmi motui eoutintL

Unde Theodoretus, « castum » hic interpretatur incorruptum et mundum a peccato, præsertim illo, quo cito et temere cuipiam manus imponuntur, itaque peccatis ipsius communicatur, uti præcessit. Idipsum ita declarat S. Augustinus, lib. II *Contra epist. Parmen.,* cap. xxi : « Docuit, inquit, Apostolus ex sequenti, quemadmodum quod prius dixit intelligenduin sit; qui enim scipsum castum custodit, non communicat peccatis alienis : si enim communicat, consentit ; si consentit, corrumpitur; si corrumpitur, castum se non servat. »

rer».îj.

23* Noli 'adhuc aquam bibere, sed modico vino UTERE PR0PTT.II STOMACHUM TUUM, ET FRIQUEXTES

jnv nM ,i n. anni vi- 'Tinii'f tui

TLAS 1J,FinMiTATF.s. — Vox «adhuc, » ait Hicronymus, lib. II *Contra Jovinian.,* significat Timotheum illlc usque abstemium a vino fuisse cl tantum afilla,n bibisse, tum lemperantte, tum castitatis causa; nam, ut ait Hieronymus *ad Eustochium :* « Vinum et adolescentia duplex incendium voluptatis est. Quid oleum igitur flammæ adjicimus? quid ardenti corpusculo fomenta ignis administramus? » Et Chrysostomus : « Juventus, inquit, pyra quædam est, quæ òmnia succendit ; idcirco Timotheus eam undique obstruebat et flammas extinguebat. Infirmetur, inquit, corpus, et non infirmetur animus; refrenetur caro, et animæ ad coelum cursus non impediatur, n

Unde notat hic *primo.* Prosper, lib. I De Vita *contemp.,* cap. xxii, Timotheum longa abstinentia se fregisse et hos morbos sibi conciliasse. Ubi obiter etiam adverte, Apostolos et Apostólicos viros præter tot labores et ærumnas, morbis quoque fuisse afflictos; nam virtus in infirmitate perficitur. Unde Chrysostomus movens quæstionem cur Paulus, qui tot infirmos per miraculum sanabat, Timotheum quoque non sanant, respondet id hac de causa factum esse, ut, si viderimus, inquit, viros magnos et virtute preclaros infirmari, nihil moveamur, sciamusquo morbos materiam esse humilitatis, patientiæ ct fortitudinis illorum, nosque iis admoneri miseriæ præsentis, ut ad resurrectionem ct alteram vitam beatam aspiremus. Vide hanc Pauli sententiam egregie tractantem Chrysostomus, hom. 1 *ad Populum,* ubi octo dat causas, cur permittat Deus in hac vita sanctos viros morbis et ærumnis affligi.

Ap^ioii ^ bt“ Tino, thfnm PinVu, nrttuu.

Nota *secundo :* Pro *infirmitate* græce est ioSmiic, quod non tam morbos quam corporis debilitates significat, quæ et ipsæ morbus quidam sunt et sæpe cum morbo conjuncte. Nam et t» propter *stomachum,* significat stomachi cachexia, cruditato , ac consequenter morbo laborasse Timotheum.

Timo. n»i ia i aaim#

Nota tertio, cum mortificatione et morbis zelum Timothei, a Illud, inquit Chrysostomus, quisquis mirari posset, quod tantum debilitatus ct tanta cumægritudine luctans Dei negotia non negligebat, sed amplius quam valentes ct corpore vigentes, cum præceptore omnibus in certaminibus ct alternis periculis communicabat : nec enim sapientiam redarguit corporis imbecillitas. Tantum valet in Deum zelus, tam leves efficit alas! »

aj.u u «udii» nu hto «m »io

Nota *quarto,* TMquod ait *propter stomachum,* nam, ut ait Celsus, lib. I, cap. n, « infirmis stomacho, quo in numero magna pars urbanorum, omnesque pene cupidi litterarum sunt, observatio major est necessaria, ut quod vel corporis, vel loci, vel studii ratio detrahit, cura restituat. » Ita S. Hieronymus, Gregorius, Bernardus, aliique Sancti contemplationi et studio dediti, stomacho laborarunt, cujus physica ratio est clara. Unica enim tantum in homine est anima, quæ simul est vegetativa, sensitiva et rationalis, quæque consequenter se suasque vires simul exserere debet in nutritionem, sensationem el intellectionem. Hujus autem animæ vires sunt valde limitate, debiles et exiguæ, præsertim ita partite ct distracte. Anima ergo tota in cerebro vacans mentis attentioni, studio,

Cio» Pn®*.

contemplationi, vix in stomacho vacare potest concoctioni ct digestioni : unde stomachus tam spiritibus et calore, quam animæ influxu destitutus ct languens cibum concoquere et digerere non valet; sed cum semicoctum et indigestum relinquit : ex quo cruditates, phlegmata, catarrhi, alinque mala oriuntur.

Stcuaii. Aliam causam dat S. Gregorius, lib. Ill *¡Forat.,* cap. XXX, scilicet, quod caro, cum per spiritum ad tam alta contemplanda super se assurgit, attenuetur ct infirmetur, quodque vis divini amoris animam et corpus liquefaciat et enervet. « Qui vero, inquit, in auctoris sui amore roborantur, quo magis in concupita Dei fortitudine convalescunt, eo a propria virtute deficiunt ; ct quo robustius œterna appetunt, eo a temporalibus salubri affectione liquantur. Hinc David amoris sui robore fessus dicebat : *Defecit in salutare tuum anima mea* ; ct sponsa : Anima *mea liquefacta est, ut dilectus meus locutus est;* et : *Fulcite me floriLus, stipate me malis, quia amore langueo.* Sic et Daniel cum visionem Dei conspexisset, cap. vm, vers. 27 : Elangui, inquit, et œgrolavi per dies plurimos. » Subdit S. Gregorius ; « Caro enim ea, quæ sunt spiritus,capere non valet, ct idcirco nonnunquam cum mens humana ultra se ad videndum illa ducitur, necesse est, ut hoc carneum vasculum, quod ferre talenti pondus non valet, infirmetur. »

Nola *(pùnto :* Præcipit Paulus Timotheo ægro usum vini, quia, ut ait Ambrosius, «vult Deus prudenter sibi serviri, ne nimietate (laboris vel abstinenti») debiles efficiamur, et postea medicorum suffragia requiramus, n Debiles ergo, ac præsertim feminæ, multis orationibus ct pccnitentiissuum caput ct corpus non frangant.

Nota *scito :* Tanto viro Paulus vinum permittit, non ad voluptatem, sed ad necessitatem : ideoque dicit, «utero,» non fruere; coque modico, non multo; idque non ad luxum, sed propter stornachum. Pulchre S. Gregorius, lib. XX *Moral.,* xxxi, docet abstinentiam instar chordæ musica? moderandam esse. « Pensandum , inquit, est quod chorda in cithara si minus tenditur, non sonat ; si ampliir, raucum sonat : sic virtus abstinenti® aut omnino nulla est, si tantum quisque corpus non edomat, quantum valet ; aut valde inordinata corpus atterit plus quam valet. » Ita Anacharsis. teste Laertio, vini quatuor pocula sive haibtus distinguebat in symposiis : Primum, inquit, poculum est necessitatis ad sedandam sitim, secundum sobriæ hilaritatis, tertium voluptatis, quartum ebrietatis et insani®. Plato vero, Dialogo{ et 2 *De ɑ gibus,* ita præcipit : « Principio, ait, tege sancimus, ut pueri usque ad decimum odavum annum, vino prorsus abstineant;» et causam addit ; « Ne ignem igni addant et furiosum habitum juventuti sua: inducant. » Bacchica ergo bacchantis Lulhcri, quam sua inter pocula effudit, imo effutiit, est interpretatio et argutatio : Apostolus, ait, modicum vini, puta cyathos aliquot, præscripsit Timotheo, quia is infirmus erat ct stomachus ejus ipger plus vini non ferebat ; nobis vero, utpoto sanis ct stomacho valentibus, multo utendum est, puta non cyathis, sed amphoris. At, bono vir, Timotheus dum sanus erat, non vinum bibebat, sed aquam, utique Apostolo probante et suadente. Rursum, Apostolus ei jam infirmo vice aqu» vinum permittit, sed modicum. Ergo vinum uon ob sanitatem, sed moro ob infirmitatem ei indulget, idquo non multum, sed modicum. Nimirum talis glossa talem doctorom, imo potorem decet, interpretem, inquam, Epicurei Evangelii, nec Pauli, sed palati sui, do quo recte noster Frusius :

> Biblia quæ tua sunt, sunt pocula Bacchica, Luther :
> Est apotheca tua bibliotheca tua.

24. QUORUMDAM HOMINUM PECCATA MANIFESTA SUNT. Vers. M. — Græce wp&nXa, id est ante manifesta sunt, puta antequam cujusqnam judicio damnentur.

Pr .ECEDENTIA AD JUDICIUM, QUOSDAM AUTEM ET Vera. 25. SUBSEQUUNTUR. 25. SIMILITER ET FACTA BONA MANIFESTA SUNT : ET QUÆ ALITER SB HABENT , ABSCONDI non possunt. — *Primo, S.* Rasilius, lib. *De Sancta* Aliw *Virgin.,* «peccata quæ judicium præcedunt » intclligit peccata ea, quæ peccator per se committit ¿notid in hac vita, antequam per mortem vadat ad judi- Jnücium particulare; « peccata vero quæ subsequuntur» intclligit ea, quæ quis post mortem et ju-qunniun dicium particulare committit per suos discipulos T10 et alios quos peccare docuit. Siculi Lutherum et Calvinum sequitur hæresis omniaquo peccata Lu- eipiiatheranorum et Calvinianorum, quorum doctor et ti0- inventor fuit Luthcrus et Calvinus, ita ut pro his Citvint eliamnum poena Lutheri et Calvini augeatur et augenda sit, donec desinat lutheranismus et cal- £fuir. vinismus.

Secundo, S. Ambrosius : Peccatores, inquit, mag- Sccnmb. nos præcedunt peccata ad condemnationem, quia majora sunt eorum bonis operibus; contra justos præcedunt bona opera, quasi manifesta, quia manifeste preponderant eorum peccatis : peccatores vero bona opera sequuntur quasi quodam praejudicio peccatorum præeunliumpræ gravala. Unde et abscondi non possunt, id est non possunt obumbrari ct tegi charitate, quæ operit multitudinem peccatorum, *q. d.* Paulus : Cum dico tibi, o Timothee, Ne communicaveris peccatis alienis, nolo tc ab Ordinibus repellere justos, levibus peccatis obnoxios, vel qui insignibus operibus malefacta texerunt; sed cos tantum qui gravibus peccatis subjacent.

Tertio, Chrysostomus: Peccata manifesta, inquit, quæ præcedunt judicium scilicet extremum, sunt ea quæ in hac vita manifesta sunt et cognita, ca vero quæ sequuntur, sunt illa quæ hic latent, sed in judicio extremo manifestabuntur, *q. d.* Licci quædam peccata hic lateant, tamen non fallunt internum judicem; quia sequuntur ct adigunt ipsos peccatores ad publicum ipsum judicem

Deum, ibique eos coram toto muudo accusabunt.

Oniru. *Quarto,* S. Augustinus, lib. II De *Serm. Domini in monte,* et Magallianus sic explicant, g. *d.* Peccata quorumdam , nipote manifesta, præcedunt hominum judicium : hos nipote exploratos peccatores ct indignos, o Timothee, ordinare non debes; quorumdam vero peccata subsequuntur judicium humanum, quia post ordinationem tantum deprehenduntur. Quid ergo, faciesne tibi scrupulum, quod tales ordinaveris? nequaquam, quia in talium hominum ordinatione non communicas peccatis alienis, cum tales occulti peccatores sine luo vitio digni sacro Ordine sunt judicati, *q. d.* Occulta peccata Dei judicio ct tribunali sunt relinquenda ; qure vero facto examine ab hominibus deprehendi et manifestari possunt, ca judicio Episcopi subjaceant, qui cavere debet no hisce peccatis obnoxios ordinet; ut alludat Pau-

EipHea- Ius ad *Dcuter.* xxix, 29, ubi dicitur : a Abscondita

Dru .- Domino nostro, quæ manifesta sunt, nobis el filiis

n : uui. nostris, » quod Chaldæus et Rabbini sic exponunt : Secreta peccata reservantur punienda Domino Deo nostro; quo? vero manifesta sunt, humano judicio discutienda et plectenda sunt. Verum melius et aptius cum Cajetano et aliis hoc exponemus de flagellis, quæ Deus illo cap. xxix *Deuler.* Judæis legis suæ prævaricatoribus intentavit, *q. d.* Hæc flagella sunt inter occulta Dei judicia, quæ tamen nobis et nostris filiis manifestavit, ut eorum metu legem Dei studiose faciamus ct exacte impleamus.

Quinta Quinto et genuine ad mentem Apostoli : « Poe-

ti „.nui- caia manifesta præccdonlia ad judicium, » sunt peccata clara el publica, condemnata communi hominum voce priusquam in judicium adducantur; peccata vero quæ peccatores subsequuntur in judicio, quasi pedissequi vel umbra, sunt peccata occulta impiorum, quæ non patent in publico, sed in mente vel tenebris latent, cum impii faciem bonorum induunt, ut externa specio videantur probi; si tamen diligenter examinentur et dijudicentur, tandem prodet sc larvata eorum im-

Prts.-po- pictas. Est prosopopoeia : peccata enim hic finguntur esse persomu el prodromi sive anteambulones,

I ■'ia

I rauL ' qui peccatorem præcurrunt, moncnlquc Ecclesiam quis sil ille, qui mox sit venturus ut ordinetur, scilicet quod sit peccator, ac consequenter indignus Ordine; alios vero subsequuntur quasi stipatores, judices et vindices : nam

> No» caput sequitur,

inquit Poeta; et:

> Riro an!«Mentem teel --tata
> Deseruit pede penna claudo.

Si sequitur impium pœna, ergo et notitia peccatorum atque infamia, *q. d.* Præcepi tibi, oTimo- s*nm»
Ilice, « Manus cito nemini imposueris, neque -lL
communicaveris peccatis alienis» (eo enim quasi aliquid oblitus redit Apostolus). Tu mihi objicies, Quomodo aliena peccata deprehendam ? huic objectioni ergo respondeo, peccata quorumdam esso manifesta, aliorum vero occulta. Si manifesta sint, non laborabis, quia facile cognosces eos, qui illis obnoxii sunt, indignos esse ordinatione et dignos esso condemnatione ac preña; sin occulta sint, libi laborandum erit ut ea detegas: sed ne despera, expecta, scrutare, explora, tandem ea deprehendes, quia peccata peccatorem subsequuntur quasi a tergo; inspice ergo vultum et tergum eorum lynceis oculis omniaque quaquaversum circumlustra, ut eos internoscas, et tandem ea quæ latebant patefacies, et perspicies eos Ordine esse indignos. Quod si facto justo examine ea deprehendere nequeas, Dei judicio sunt relinquendi, nec ab Ordine repellendi.

25. Similiter et facta boxa (quorumdam) NiFESTA scat , — et de his non laborabis : sed cognosces eos Online esse dignos.

Et que aliter se iiADEXT (scilicet bona facta aliorum quæ occulta sunt), abscoxdi xox possunt , — quin, si ca diligenter perscruteris, sis cogniturus et facile animadversurus, an ordinandi sint necne. Ita S. Hieronymus *ad Furiam,* Anselmos, Gagncius et alii. « Nihil cnim opertum quod non reveletur, et occultum quod non sciatur. » Personata enim et fucata impietas diu latere non potest, quin tandem e fumo in flammam erumpat (I).

(1) Versuum 21 et 2S sonsnm ita constituit Allioli : Examen tutu doctrinæ, tum prr^rlim vilæ, ordinationi cujusquo prævium, id habet utilitatis, ut nempe ii quorum delicta delitescunt, indigui arguantur el revelentur; nam sicut facta bona abscondi nequeunt, ita et mala examino detegantur nece«so est Vox ergo *judietum* examen cujusquo ordinandi denotai.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Primo, jubet servos obedire dominis.

Secundo, vers. 3, *arguit novorum dogmatum et harcsum auctores, corumquc fructus ct vitia recenset;*

Tertio, vers. S, muttis insectatur eorum et aliorum avaritiam, tanquam omnium matorum radicem.

Quarto, vers, il, *jubet Timotheum non opes sectari, sed justitiam, pietatem, fidem, etc., ac servan mandata sua usque in adventum Domini.*

Quinto, vers. 17, *divitibus pracipit ut sint humiles,* pii, *liberales, utque bonis operibus divites sc faciant in calo.*

Sexto, vers. 20, *rursum haresum novitatem caveri, ac fidem quasi depositum servari jubet.*

1. Quicumque sunt subjugo servi, dominos suos omni honore dignos arbitrentur, ne nomen Domini et doctrina blasphemetur. 2. Qui autem fideles habent dominos, non contemnant, quia fratres sunt : sed magis semant, quia fideles sunt et dilecti, qui beneficii participes sunt. Ilæc doce et exhortare. 3. Si quis aliter docet et non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi, et ei quæ secundum pietatem est, doctrina : 4. superbus est, nihil sciens, sed languens circa quaestiones et pugnas verborum, ex quibus oriuntur invidi®, contentiones, blasphemiæ, suspiciones malæ, 5. conflictationes hominum mente corruptorum, et qui veritate privati sunt, existimantium quæstum esse pietatem. 6. Est autem quæstus magnus pietas cum sufficientia. 7. Nihil enim intulimus in hunc mundum : haud dubium quod nec auferre quid possumus. 8. Ilabentes autem alimenta, et quibus tegamur, his contenti sumus. 9. Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentalionem et in laqueum diaboli, et desideria multa inutilia, et nociva, quæ mergunt homines in interitum et perditionem. 10. Radix enim omnium malorum est cupiditas : quam quidam appetentes erraverunt a fide, et inseruerunt se doloribus multis. 11. Tu autem, o homo Dei, hæc fuge : sectare vero justitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem. 12. Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam æternam, in qua vocatus es, et confessus bonam confessionem coram multis testibus. 13. Præcipio tibi coram Deo, qui vivificat omnia, et Christo Jesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato, bonam confessionem, 14. ut serves mandatum sine macula, irreprehensibile usque in adventum Domini nostri Jesu Christi : 15. quem suis temporibus ostendet beatus et solus potens, Rex regum et Dominus dominantium : 16. qui solus habet immortalitatem, et lucem inhabitat inaccessibilem : quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest : cui honor, et imperium sempiternum. Arnen. 17. Divitibus hujus sæculi præcipe non sublime sapere, neque sperare in incerto divitiarum,sed in Deo vivo (qui præstat nobis omnia abunde ad fruendum) ; 18. bene agere, divites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare, 19. thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam. 20. O Timothee, depositum custodi, devitans profanas vocum novitates, et oppositiones falsi nominis scientiæ, 21. quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt. Gratia tecum. Amen.

Ten I. **t. QOCUMQUE SUNT SÜB JI'GO SERVI, DOMINOS SÜOS OMNI HONORE DIGNOS ARBITRENTUR, NE NOMEN DOMINI ET DOCTRINA BLASPHEMETUR. — I'OStqUaill docuit** Apostolus quomodo Episcopus cum cujusvis generis hominibus, qui liberi sunt, se habere debeat; tandem hic descendit ad servos, id est mancipia, quæ sunt sub jugo servitutis, docetque Episcopum eos non debere aspernari, sed docero

tnr. «a terXl crfniiro b'ri*, Aidìbùs?

bonos mores, ac imprimis obedientiam, ul scilicet ‹í°ln›n›8 suis infidelibus promple et reverenter obediant, no, si inobedientes eis sint, prætexentes sc per Christianismum cx servitute assert°8C88° libertatem, ipsi heri blasphement christianismum, quasi qui servos sibi antea morigeros fecerit rebelles et seditiosos. Agit enim de servis qui dominos habent infideles; nam de servis qui dominos habent fideles, agit vers. seq. Vide dicta *ad Ephesios* vi, 5.

Ven. 1. **2. QUI FIDELES HABENT DOMINOS, NON CONTEMNANT,** quia fratres (id est Christiani) sunt : sed magis **SERVIANT, QUIA FIDELES SUNT ET DILECTI. — 1IÌC agit** de servis qui dominos habebant fideles et Christianos. Monet hos, ne putent se per baptismum factos esse dominis suis pares : licet enim pares sint in baptismo et fratres in Christo, tamen in civili conditione ct statu impares sunt, unus enim est dominus, alter servus. Quin potius hortatur hos servos Apostolus, ut heris fidelibus melius serviant quam infidelibus; quia herus fidelis melior est et dignior, servique Christiani amantior, cum coque in fide conjunctior, ac consequenter magis dilectus, id est diligendus, quam herus infidelis. Cogitet ergo servus fidelis serviens domino fideli, se obsequium illi praestare, qui ex supercilio domini transiit in affectum parentis, ct pro formidato cœpit esso dilectus.

Nota : Pro *dilecti* græce est ¿fxfrr.rcl, quod tam dilectos, quam diligibiles significat. Noster vertit, *dilecti;* alii vertunt, *diligibiles, q. d.* Dilectione et honore digni sunt domini fideles, tanquam fratres scilicet, domestici fidei.

Dsplez wnsus. I

Qui beneficii participes sunt. — Chrysostomus docet hoc tam ad servos quam ad heros referri posso : ad servos sic, *q. d.* Servi dominis qui fideles sunt ct dilecti, serviant, quia ab cis beneficia inulta participant, quia scilicet a dominis suis aluntur, vestiuntur, in fide Christiana foventur ct promoventur. Ita Syrus. Verum tunc » *qui beneficii participes sunt,* remotius referendum est ad *serviant.* Aptius tamen videtur referri ad immediato procedentia, a quia fideles sunt dilecti, » scilicet heri sive domini. Quare melius de eisdem heris sive dominis accipiemus, quos beneficii, scilicet illius magni et excellentis, puta christianismi, participes fecit Deus. Unde Primasius legit, *qui beneficii Dei participes sunt, q. d. Servi* serviant dominis Christianis et amantius ct diligentius, eo quod domini sint fideles ct dilecti a Deo, Deique amici, scilicet, co quod domini sint una cum servis ejusdem illius Dei beneficii participes, puta vocationis ad fidem ct gratiam Christi :hæc enim est maximum Dei beneficium. Si enim infidelibus Dei hostibus ct reprobis dominis parendum est, multo magis obedientiam hanc requirit Deus a servis, quos subjecit dominis fidelibus suis amicis, dilectis ct electis.

fcomdu» «t genui-

Tropologice, Chrysostomus: «Si servis, inquit, ita imperat Apostolus obedire dominis, intuemini quo nos animo in Dominum nostrum esse conveniat , qui nos dc nihilo ut essemus effecit, qui nutrit, qui vestit, » etc.

H.te doce (nescientes) et exhortare —scientes, ut quod sciunt faciant ct opere impleant.

3. Sf **QC1S ALITER DOCET, ET NON ACQUIESCIT SANIS SERMONIBUS DOMINI NOSTRI JESU CHRISTI, ET EI QU.E SECUNDUM PIETATEM EST, DOCTRINJB , SUPERBLS EST,** nihil sciens. — Concludit Apostolus resumens primum quasi thema epistoiæ, quod proposuit cap. i, vers. 3, scilicet Timotheum Episcopum quibusdam Novantibus denuntiare debere, « no aliter docerent, neque intenderent fabulis interminatis, quæ questiones præstant magis quam ædificationem Dei, quæ est in fide. • Quidam enim Judæiet Gentiles ad Christum conversi suas sectas, deutcroses et dogmata philosophica miscebant christianismo, itaque christianismum corrumpebant : quos hic comprimi jubet Apostolus. Forte in particulari perstringit Apostolus Judaizantes, qui docebant servos juxta legem *Exodi,* cap. XXI, vers. 2, anno septimo manumitti debere et fieri liberos. De servis enim processit; sicque commoda erit transitio ct reditus ad primum thema de vitandis novis doctoribus. Ven.*,

Nota: Pro *aliter docet* græce est ÎTiptiiJuxiXiï, quod verbum usurpavit cap. i, vers. 3; et cx hoc loco patet significare non tam eum qui diversam doctrinam sequitur, ut vertit Vatablus, quam qui aliam doctrinam docet; sequitur enim : « Languens circa quæstiones et pugnas verborum , » quodque cx fucata hac doctrina pietatis quæstum aucupetur. Quæ sano non discipuli, sed ductoris sunt.

Secundo, pro non *aquiesal* grace est fi» «?*»-‹px«Tai, id est non accedit, hoc est, non consentit, non acquiescit. Loquitur enim do accessu non pedum, sed mentis ct voluntatis.

Tertio, « sanos sermones Jesu Christi » vocat legem et doctrinam Christi. Eamdem vocat « doctrinam quæ est secundum pietatem,» id est quæ veram pietatem et Dei veri genuinum cultum docet, scilicet cultum Dei consistere non in cærcmoniis ct apparatu externo, sed in interna fide, spe, charitate.

Quarto, pro *superbus* græce est «twitch, id est inflatus est, tumet typho superbi® ct van® scienti®. Nota : Hic typhus est character ct origo omnis hærcsis. Hujus autem typhi et superbi® clarissimum est argumentum, quod hæretici adeo sibi placent, ut uequo Ecclesi®, neque ctiain Evangelio credere velint, nisi in iis rebus quæ sibi placent. Unde S. Augustinus, lib. XVII *Contra Faustum,* ni : a Undique tergiversatio, inquit (o Manichæi), vestra contunditur. Aperto dicite vos non credere Christi Evangelio : num qui in Evangelio quod vultis, creditis; quod vultis, non creditis, vobis potius quam Evangelio creditis. » Qua dc causa hæretici raro disputando (nolunt enim viclivideri), sed magis orando, convertuntur. Docuit hoc Epi*« Typha»

Ex m-phun S, Annuiti. Bi.

copiisiIle,dequonarratS. Augustinus,lib. Ill Confer., xn, quod cum S. Monica rogaretur, ut Augustini tílíi sui errores disputando refelleret, negavit *ille, dictitans* Augustinum juvenili ardore et novi.'.ile hærcris inflatum adhuc indocilem esso: « Sine, inquit, illum ibi, ct tantum roga pro eo Dominum : ille legendo reperiet, quis ille sit error et quanta impietas. » Cumque illa nihilominus instaret cum laerymis : « Vade, ait, fleri non poterit, ut filius istarum lacrymarum pereat. » Quod factum Episcopi laudat ibidem S. Augustinus.

Hirrti- f l'olir t mulla sciat de Deo Irino et uno aliisque *'' v n ct- M ere- d-u fidei articulis, tamen sua hærcsi non tantum fidem divinam sibi abstulit, ut ne vel unum articulum fide divina credat; sed etiam per hæresim quasi fermentum totam suam scientiam fermentat, vitiat, corrumpit, ut vere possit diei nihil sciens, tum quia tota ejus scientia hæresi infecta ct corrupta est, tum quia scientia ejus nihil facit aut confert ad Dei gratiam, justitiam et salutem acquirendam. Hæc enim sola vera est scientia, quæ a Sapiente dicitur scientia sanctorum, qua caret hæreticus. Ita Theodoretus.

Quinto, hæreticus dicitur « nihil sciens,» quia

I.ANÜUENS CIHCA QUÆSTIONES ET PUGNAS VERBOSUM.— Pro *languens* græce est wav, id est ægrotftns non corpore, sed animo et mente, quia nimirum desipii ac delirat, ut quasi carens cerebro egeat elleboro. Opponit hunc languorem sanis sermonibus ct sanctitati doctrino, ut dixi vers, præced.

Apodo- l' ' a w»Scii» l 'L- Kjbire- Uonua. 0' •** Ne*- toh q1' AriÉ

Nota : Non taxat hic Theologos Scholasticos seu quicstionarios, ut ad marginem hic annotavit llofertus Stephanus, sed hæreticos ; de hcrcticis enim agit, quorum proprium est nihil scire, sed de omnibus dubitare, de omnibus quæstionem Inoverc} CUJUS rationem dat Thcophylactus : « Quia, inquit, fides est oculus : qui non habet oculos, nihil videt, nihil invenit, sed tantummodo quierit. » Sic quwrcbat Neslorius, quomodo Deus est natus ex muliere bimestris ct trimestris ? Sic Quær^hat Pelagius, quomodo Adam per generationem carnalem transfudit peccatum in filiorum animas, quæ a solo Deo creantur? Sic quærebat Arius, quomodo Pater Filio non est dignior ct prior tempore? Sic quærunl nostri Sacramenlarii, quomodo Christi corpus sex pedum potest esse in tam exigua hostia ? Pulchre Chrysostomus : ▮ Quando, ait, anima cogitationum vincitur febre, quando ambiguitatis jactatur fluctu, tunc quærit ; cum vero illa sana est, non quærit, sed fideliter credit; nam ex quœstione et contentione verborum inveniri nihil potest. » Nimirum sola Heles esi, quæ mentem in veritale stabilit, cl qu '•tiones omnes excludit : fides enim docet tTed re quæ non vides, quæ non capis, quæ non inltlligis; fides docci Deum esse omnipotentem, Deoque omnia, etiam quæ nos non intelligimus, esse possibilia.

Nola *secundo :* Verborum pugnas elegantius et. 0oil significantius græce vocat >.o-pu.aZíx;, quod tam significat pugnas, rixas ct litigia do verbis et vo- p/ iJ, cibus, verbi gratia, au mediatoris nomen sine injuria Christi non possit tribui Sanctis? quam pugnas et lites, quæ non tam rationibus, quam ' / verbis et verbosis clamoribus peraguntur. Tales experimur hærcticos : cum enim rebus et solidis rationibus destituantur, confugiunt ad verbosas orationum et declamationum pugnas. Secundo, Seciak S. Chrysostomus , Thcophylactus, Œcumenius, VatablusAcpjisxíi; vertit argumentationum, disputationum et rationum pugnas. A<qx enim non tantum verbum ct sermonem, sed et rationem significat; nam cum hæretici seponunt fidem, omniaque ratione sua metiri volunt, rationes naturales et physicas congerunt, quas contentioso opponant articulis fidei, qui naturam et natune vim transcendunt. « Omnium haereticorum, in- H-mw quit Augustinus,*epist.* tifi, quasi regularis estilla temeritas, scilicet ut conantur auctoritatem sta- rrf'llrt bilissimam fundatissima; Ecclesia;, quasi rationis •«;in- nomine et pollicitatione superare.» Atqui hic est alter fons omnis hæresis, scilicet proprium judi- naturili, cium, propria ratio. Dum enim mordicus rationi naturali, insistunt et Scripturas quisque intclligere vult secundum proprium judicium, nccesse est, ut quot sunt homines ct judicia diversa, tot oriantur scctæ et hæreses. Atque hinc experimur, hæ- Hi -i t relíeos ejusdem secta; inter se non consentire, sed unam sectam in multas alias dividi : imo vix repelías duos aut tres ex iis qui Scripturas scrutantur et sapientiores plebe videri volunt, qui non in multis dissentiant. Patent hæc ex synopsi ct catalogis modernis, qui propagines hæresum Lutheri et Calvini enumerant et ob oculos ponunt.

4 ct 5. Ex QUIBUS ORIUNTUR INVIDIA, CONTEXTIONES, DLASPIIEMIÆ, SUSPICIONES MALM, CONFLICTATIONES HOMINUM MENI E COIULUPTOKIM. — KeCCIISCt frllC- Veri- 4 Sa , .____ citi*

tus quiestionum et logomachia; hæreticorum. *Primus* est invidia : quisque enim eorum volens eminere et videri sapientior, invidet alteri, si " plus sapero, aut plus auctoritatis et gratina habere íbt Wíj. videatur.

Secundus fructus sunt « contentiones, » sive allereationes. Hæretici enim non disputant co fine, s'°'n' ut veritas eluceat, quam intueri cupiant; sed ut no. adversam partem superasse videantur, ac de victoria triumphent. E contra Nazianzenus in dispu- Tri» m talionibus tria Catholicis commendat, scilicet si- dtj^ lentium, ordinem et humilitatem. «Quid enim coturno tibi oberit, aut cur ægrc feras, inquit, si non in d-U NF omni disputatione domincris, sed alii te vel doc- niDXA' tiores, vel audaoiores inveniantur? » Cedere te DUA. potius quam superaro juvet; hoc prudentis, hoc sapientis est. 1

Tertius fructus sunt <blasphemiœ, b tum in Tertot antagonislam ct cos qui diversa sentiunt, puta convicia el maledicta ; tum proprie blasphcmim in Deum et Sanctos. Nam, ut recte Œcumenius,

nccesso est, ut qui omnia humanis metitur rationibus , incidat in blasphcmias, nimirum ut blasphemet Dei omnipotentiam, bonitatem, providentium. Tales blasphcmias audimus quotidie, dum cum hæreticis disputatur, v. g. Deum esse auctorem tam operum malorum quam bonorum, tam proditionis Judæ quam vocationis Petri; Deum non posse plura facere, quam naturar vires ferant, imo quam dc facto faciat ; Deum ante omnem provisionem operum, ludam et reprobos inferno, Petrum ct electoscœloaddixisse; D. Virginem Dei matrem non esse digniorem aliis virginibus, imo nec feminis conjugatis; imagines et reliquias Sanctorum esse abolendas et exurendas, ac talia sexcenta.

Ouirtnj, nupicto- DCS. B — *Quartus* fructus sunt «suspiciones malae.» Grecun) o—\«ai, non tantum malas suspiciones, sed et opiniones significat. Experimur ex hisco disputationibus quam monstruosœ opiniones in dies emergant.

Quinto», jffriM- ttá'torum dognutum ct morum. — *Quintus* sunt «conflictationes,» grace rptEal. AwcvpiSai Græcis vocantur doctorum etphilosophorum disputationes. Sed hic additur præpositio -«?i, quæ sæpe vocem cui additur, in malam partem inflectit, ergo sunt disputationes inutiles, imo noxiæ et pestilentes. Unde ex Chrysostomo et Theodoreto Thcophylactus vertit, «affricationes contagiosas.» Vox enim *diatriba:* græce non tantum disputationes -, sed et conversationes, consuetudines et communicationes mutuas, indeque affricationes vel morum, vel opinionum significat. « Nam sicut scabiosœ oves, inquit Chrysostomus, siconfricenturcæteris, etiam quæ sanœ sunt inficiuntur ct morbo lentantur; ita hi homines nequam, si simplicioribus quibusque interverscnlur, veneno eos suæ malignitatis inficiunt. Sermo enim eorum ut cancer serpit,» ut ait Apostolus, II *Timoth.* n; nimirum neccsso est, ut qui sibi invicem familiares sunt in colloquiis cl disputationibus,mutuo aliquid affricent et communicent, ut vel bonus malum convertat, vel, quod pronius est,malus bonum pervertat, a Sicut carbo, inquit Epictetus, lib. Ill, cap. xvi, si juxta carbonem candentem ponatur, aut cxtinctus ignitum extinguet, aut ignitus cxtinctuin igneum efficiet. »

Ver». 5. **S. Qui VUOTATE PRIVATI SUNT.— 'Awnprfuw» rii** ¿b.T.fiiía;, id est, ut Vatablus, quibus adempta est veritas, qui scilicet in pœnam hærcsis cxcæcati sunt, ut veritatem intueri non possint, quique, ut Syrus vertit, NDvlp ptbj *gclisin tnen kusccta,* id est reprobati sunt a veritate. Hic verum est illud Nimium Publii : « Nimium altercando veritas amittitur. »

Uk unit- Mituiu l'i.ùkm Hum — Exist imant ium qüæst ch esse piet at em. — Hinc patet, hoscc hærcticos Christiana religione ac piccla,e a^nsos Ms56 ad quaistum, ideoquo novas doctrinas et sectas commentos esse, ut discipulos p0St se abducerent, a quibus quasi prophetæ coletentur ct ditarentur. « Hæreticus, inquit S. Augustinas, lib. P® *ViiliiaLe Ljedendi* cap. i, est qui alicujus temporalis commodi et maxime gloriæ principatusqac sui gratia falsas ac novas opiniones vel gignit, vel sequitur, n Sic hodie novantes œslimantpietatem quantum esse, quod ecclesias vel monasteria dispoliant; quod casulas, calices, lampades, ciboria, statuas aureas et argenteas sacrilege diripiunt, fundos ac praedia Ecclesia contra omne jus et fas sibi vindicant.

Et Cabo Hei ter* rmif ¡ubufi- Uk — Inter Catholicos quoque multi sunt, ut ait S. Augustinus, epist. 70 *ad Hilar.,* tales, <qui etiam putant sibi ad augendas opes sun« et multiplicarda delectamenta, religionem suffragari deberá Christianam. » Nimirum tales sunt, qui ad sacerdotia vel monasteria aspirant, ut divitias et delicias terrenas assequantur, ut inertem, otiosam ct lautam vitam ducant.

Græca hic addunt, ¿pícaos ¿«fe *ñn* tcwfcw, id est discede a talibus : et ita legit Syros, Chrysostomus, Theodoretus, Thcophylactus, (Ecuraenius, Ambrosius. Sed Latina et Latini ita non legunt. Verisimile est ea ex margine vel commentario alicujus in textum Grrecum irrepisse.

6. Est autem qOjestus magnus, pietas cum sufficientia. — v«* «. —Est correctio. Dixit enim hæreticos existimare quœstum esse pietatem : hic quasi seipsiun corrigit, *q. d.* Imo vero ego ipse dico, quod vere quœstus magnus sit pietas, sed alio sensu quam hæretici idipsum dicunt. Illi enim pietate abuntur ad quœstum et opes corradendas; ego vero dico magnum quœstum esse pietatem in seipsa cum sufficientia, id est si conjuncta sit sufficientia», sive animo sibi sufficienti, id est sua sorte contento ; quem parit et gignit ipsa pictas. Hoc Soâckaenim est Græcum otaEpuu, et talis o&xpatc erat 1,1 Apostolus, cum dicit PMlip. iv, 11 : a Ego didici ¿ilutin quibus sum, sufficiens esse; scio humiliari, scio et abundare. » Vide ibi dicta. Rursum sufficientia proprie et amplo capi potest, 7. *d.* Vere magnum lucrum est pietas : affert enim secum quidquid homini satis est. Ita Maldonatus, in .Yohs *manuscript.*

Quœstus ergo magnus est pietas, quia opes su- PteUi pernaturales sccum adfert et amicitiam Dei, quæ CUBI ope< codastes pus preparai et promittit. Rursum IU sufficientia jam dicta magnus est quœstus cl the- s«u> -4 sauras, quia is, cui sua parva et pauca sufficiunt, nec plus cupit habere, hic dives, lue pacatus, hic Su «rt» felix est. Unde Ausonius : coatea- lui, di- Tti *4 et felix.

Quis dives? qui nihil cupiat. Quis pauper? avarus.

Hinc est et illud Stoicorum axioma : «Solus sapien'» dives est, eo quod nihil concupiscat; » qui enim adhucaliquid concupiscit, nonhabet satis, ac consequenter dives non est. Tale est et illud Ciceronis, *paradox. 2* : « Virtus ad beate vivendum seipsa est contenta, et qui virtutem habet, ei nihil decst ad beate vivendum,» </.</. Paulus : Falso isti falsi doctores arbitrantur qiuestum esse pietatem, id est Christianam religionem et prædicationem rem esse per se inutilem, supervacaneam et insuffi- Virtui ×ipsa e»t conicatx

cientem, nisi ad quæstum et turpe lucrum referatur, uti ipsi referunt : ego enim plane contrarium censeo, scilicet veram pietatem conjunctam cum sufficientia ct quiete animi, quæstum esso maximum. Non ergo pii cadant animis, non tristentur, etiamsi opibus destituantur, (quia pictas animusque sua sorte contentus eis est instar opum omnium. Ita Theophylactus. SicS. Paulinus.qui se ex opulento pauperem effecit, ut suos cives redimeret, vere dives effectus est. Nam ut de eo narrat S. Augustinus, lib. I *De Civit,* x, cum barbari Nolam vastarent, sic in corde Deum precabatur : « Domine, non ego excrucier propter auxum : ubi enim sint omnia mea tu scis. Ibi enim, inquit Augustinus, habebat omnia sua Paulinas, ubi eum condere et thesaurizare Christus monuerat. » Quid enim illi non sufficiat qui Deum habet, qui est Saddai, id est ipsa sufficientia? Sic religiosi , qui bonis se abdicant per votum paupertatis, vere divites efficiuntur, animumque curis omnibus liberum ac bonis omnibus cumulatum nanciscuntur. Sic S. Ephrem in suo testamento : « Nec crumena, inquit, nec baculus, nec pera ni,^¡ unquam fuit; nunquam aurum aut argentum, aut ullam rem aliam possedi : nam bonum regem ad suos dicentem discipulos audivi in Evangelio : Nihil in terra possidentis; quamobrem nulla me rerum ejusmodi cepit cupiditas. » *Undo* moriens S. Ephrem adjuravit suos, ne se veste pretiosa involverent ac sepelirent, sed si quid sibi dare vellent, id in pauperes conferrent. Cum vero quidam in ejus venerationem propensior secus fecisset, vestemque pretiosam illi adornasset, mox a dæmone correptus est, sed precibus S. Ephrem liberatus fuit, uti narrat Gregorius Nysscnus in Vita S. *Ephrem*.

tnfckn- p|*,?: '

SnStifn- tüpo- P«s.U tybrta.

s^nikh eipiici- p› u»' «iTrrt thni'Xrie tu», ChrUUa- tu leído- crt in»- «d »nf- tuíT Ide»do- ut Silo-

Potest *secundo* « sufficientia » accipi quasi tam inopiæ, quam copiae opposita, pro rebus ad vitam necessariis et sufficientibus, *q. d.* Magnæsunt opes ipsa pietas cum sufficientia, id est per sufficientiam quam afferre solet, quia scilicet ordinatrie DcusP‘‘s providet de sufficientia, id est de sufficienti victu et vestitu, aliisque rebus ad vitam necessariis et sufficientibus, etiamsi opes sæpe e*s non concedat; Christiana enim religio et pictas docent Christianum, opes hujus vitæ sitas esse non ¡n millibus auri ct argenti, sed in sufficientia : puta divitem esse cum qui habet non affluentia, sed necessaria, quæ vitæ tuendæ sufficiunt, quatenus. Christianis et piis viris communiter largitur Deus. Ha intelligit S. Augustinus, epist. 121 *ad Probam,* cap. vi, atque hoc est quod petiit Salomon, *Prov.* xxx : « Mendicitatem, ait, el divitias ne dederis mihi, tribue tantum victui meo necessaria. » Et hoc est quod Christus multis probat *Matth.* vi, ac tandem vers. 33 concludit dicens ; « Quirite ergo primum regnum Dei et justitiam ejus, et hic omnia adjicientur vobis. » Hanc sufficientiam significavit manna datum llebræis, quod omnibus æquuUkr sufficiebat; nec plus aut minus quam sufficientia exigebat, colligebatur, ut scilicet doceret nos, inquit Nysscnus libro *De Vita Mosis,* unam esso communem in omnibus edendi mensuram divinam, sufficientiam. Hinc Plato, lib. IV *De Dcpubl.,* ab urbe bene constituta arcendam esse docet tam affluentiam quam inopiam, servandam vero esse mediocritatem ct sufficientiam rerum necessariarum. Idem in Sparta sanxit Lycurgus, dictans eam in mediocritate fore invictam, in affluentia perituram : itaque re ipsa evenit. Aristoteles vero dicere solebat, paupertatem quidem multis rebus indigere, incxplebilitatem autem omnibus. Utroque modo hic accipi posse sufficientiam indicant sequentia, ac pra> serlim quod ait : « Habentes alimenta ct quibus tegamur, his contenti sumus; » ubi pro *contenti sumus, græce* est idem verbum apxíu, a quo deducitur aùTapxuï, id est sufficientia : videlicet utraque jam dicta, qua scilicet sobriis et necessariis alimentis ct tegumentis a Deo donati, iis contenti sumus. Prior tamen sensus sublimior est, et Pauli pectori congrucntior.

r*orf« IU> Í'QÚ- lüest augelli.

Moraliter S. Chrysoslomus, hom. 79 *in Joan.* : « Nonne, inquit, in hoc ab angelis differimus , quod ipsi non egent ut nos? Igitur quanto paucioribus indigemus, tanto magis angelis appropinquamus : quanto pluribus, tanto magis ad hanc caducam vitam deflectimus. » Et infra ostendit, quo magis cupiditas intenditur, eo etiam magis miseriam ct servitutem hominis intendi et augeri : «Nonne, inquit, propterea Adam beatum dicimus, quoniam nulla re indigeret, non victu, non vestitu; quanto plura amplecteris, tanto magis derogas tuæ libertati : vera namque libertas est nulla re indigere (qualis est in Deo); in secundo loco, minimis, quam angeli habent. »

Hanc frugalitatem sectati sunt philosophi quoque, quasi sapientiæ et quietis parentem. Vide Laertium in *Vita Diogenis, Socratis* et aliorum.

Vera, 7«

7. Nihil enim intulimus in hunc mundum ; haud DUDIUM QUOD NEC AUFERRE (COUCÍUmUS Vertisset, *efferre,* ut habet Græcus : hoc enim opponit t S *inferre,* cum ait « intulimus ») quid possumus. — Rationem dat cur sufficientia sit magnus quæstus, seu cur quisque sua sorte et paucis necessariis contentus vivere debeat, seque æslimarc divitem ct felicem, ncc'rcquircre opum copiam. Ratio est, quia hæ opes tantum datæ sunt ad usum præsentis vitæ, quæ brevis est, et in qua assidue nobis tendendum est ad alleram vitam, beatam et æternam, ut opes coelestes acquiramus: ergo in hac vita opibus terrenis non inhiandum est, sed modice et sobrie, ac tantum quantum ad vitam hanc necessarium est, iis utendum est ; ul qui magnas habet opes, non exultare, non luxuriari; qui paucas, non tristari, nec dejici debeat; sed quisque sua sorte tam modico tempore contentus vivat, quia non plus opum dives ex hac vita exiens socuin efferet, quam pauper ; non plus rex vel princeps, quam faber vel agricola.

O-nUtnp-*"m fttii X–imi »iu-d ' b"»-vitii «i-U. qua iis liti-luvr»

Moraliter hæc cogitatio, quam hic suggerit Apostolus, mire omnes Christianos excitare po- hanc sufficientiam, atque ad opum et ornnium rerum humanarum contemptum : si nimirum Pnm0 cogitent omnes nos ea lege nasci, ut parum in vita commorali protinus ab ea exeamus; si quisque sibi dicat quod David ad Etimi : a Heri venisti, et hodie compelleris nobiscum egredi, n Quid aliud, ait S. Augustinus, est vita quam cursus ct pernix cursus ad mortem, imo ad immortalitatem? Et, ut ait Nazianzenus,

Ipsum quod vivo, est velati rapidissimus amnis,
Qui sursum exoriens semper ad ima fluit.

Et, ut rursum idem Nazianzenus,

A tumulo tumulum peto :

id est, ab utero matris in sepulcrum tendo. Unde vere Seneca, *epist.* 59 : «Quotidie demitur, inquit, aliqua pars vit® nostr®, et tum quoque cum crescimus, vita decrescit. Huncquemagimus diem, cum morte dividimus; mox, ut in vitam ingredimur, statim alia porta exire incipimus (1). »

Secunde, epnm vi- *Secundo,* ad opum contemptum inducet cogita- (j0 vilitatis carum, quam hic innuit Apostolus. Quid enim sunt opes nisi mass® terre®, terra af-

Annim »•.ugeo-nin fixæ ct in terra semper mansura? Quid enim est aurum, inquit S. Bernardus, nisi terra rubra? qu'd argentum nisi terra alba? quid sunt marga-

v,rs m-t net ii- rit® nisi excrementa concharum ? quid est purpura nisi sanguis foedi ostrei? quid byssus nisi foedus humor bombycum ab iis e visceribus eductus, ct in lenta fila deductus? Pulchre ergo S. Chrysostomus hic : a Candore, inquit, lucentis margarit® attraheris? cogita maris esse aquam, clin ejus sinibus ante jacuisse dejectam. Rapit animam auri fulgor et nitor argenti ? cogita terram ac cinerem ea prius fuisse et modo esse. Placet pretiosa ct serica vestis? at vermium ille contextus est, opinio est ct humana prasumptio : nihil habet in se naturalis pulchritudinis,» ‹7. *d.* Hæc magni fiunt, non quod magna sint, sed quod homines h®c magni faciant ; auro enim et argento ac pecuni® pretium dat existimatio hominum.

Tertio, cinqui ta» ef- Prri Tertio, eodem inducet, si cogitemus nos in morte hinc nudos, uti venimus, remittendos cum uno linteamine, cui involvemur, ad sepulcrum ct terram quasi matrem nostram, ct tantum hinc elaturos nobiscum opera qu® fecimus, sive bona, sive mala.

Sibdini «ico-pwn* Saladinus, rex Ægypti, Sullanus potentissimus, qui Christianos Hierosolymis et terra sancla, quam duce Godefrido Bullonio recuperaran!, et per octoginta annos tenuerant, expulit, jam moriturus per omnia sua castra circumferri jussit interulam, in qua sepeliendus erat, de lancea suspensam, cum hac præconis voco : Saladinus, Asi® totius dominator, ex tanto imperio tantisque opibus moriens nihil aliud secum defert. Testis est Euigosius, lib. VII, cap. n; Bergomensis, lib. XII ; Platina in Cttlestino 111, et alii. Pulchris parabob's duorum amicorum (scilicet opum et consanguineorum) qui hominem accitum ad judicium deseruerunt, et tertii fidelis amici, puta virtutis, qui solus ei astitit, ejusque causam apud judicem peregit, idipsum demonstrat Bariaun Josaphato apud Damascenum, cap. xm et xiv *Uistoriat* eorumdem. PmM» BuUia'

Quare apte in hunc Apostoli locum S. Hieronymus, lib. II *Contra Jovinianum* : « Delici®, inquit, re-r31* et epularum varietates, fomenta avariti® sunt. Grandis exultatio anim® est, cum parvo contentus fueris, mundum habere sub pedibus, et omnem ejus potentiam, epulas, libidines, propter quæ diviti® comparantur, vilibus mutare cibis et crassiore tunica compensare. Tolle epularum et libidinis luxuriam, nemo quæret divitias, quarum usus aut in ventre, aut sub venire est; unde ct Poeta : 3. m*-

Serviet eternnm qui parvo nesciet uti.

Et Aristoteles in *Ethicis* omnem prodigum avarum esse dicit. »

8. **HABENTES AUTEM AUMENTA, ET QCTBUS TEGA-**Vera. 1. mur , ms contenti sises. — Pro *alimenta* græce est Jiirp-.sK, quod S. Cyprianus explicans orationem Dominicam vertit, *exhibitionem,* hoc est, quod vulgo dicimus *prabendam*. In hac enim vita cuique homini suam quasi prabendam alimoni® assignavit Deus, qua contentus vivat oportet

Secundo, pro *contenti simus grace* est [xtSx, id est contenti erimus, est hebraismus : Debrai enim futurum usurpant pro imperativo el subjunctivo; forte etiam Noster legit per omega ¿pxia^wifulx, quod significat, *contenti simus.*

H®c cogitabat S. Joannes Eleemosynarius, qui in vita adeo omnia sua erogavit in pauperes, ut moriens tantum medium nummum in cista reliquerit, quem testamento pauperibus quoque legavit. Et Hilarión, teste Hieronymo in ejus Vita, cum testamento omnes suas divitias relinqueret Hesychio, non nisi Evangelium, tunicam sacceam, cucullam ct palliolum ei reliquit. 3. "‹ ‹E* mrr-u u . x

9. Nam qui volunt divites fieri ; incidunt in ver». ». **TENTATI0NEM, ET IX LAQUEUM DIABOLI, ET DESIDERIA MULTA INUTILIA ET NOCIVA, QU® MERGUNT DOMINES** in interitum et perditionem. — Dat rationem cur alimentis et tegumentis debeamus esse contenti, quia scilicet si his non contentus appetas divitias, incides in tentaliones et laqueos diaboli.

Nota *primo :* Loquitur Apostolus omnibus Christianis, sed maxime Episcopis ct doctoribus. Falsorum enim doctorum avaritiam taxavit vers. t›, et eorum occasione digressus est hucusque suadendo fugam avariti® ; nam, ut notat Ambrosius, doctor ct pastor studens lucris, non tantum sibi, sed et abis nocet, quia dat eis exemplum avariti® in ea

(1) Idem, *epist.* iOi : a Excutit natura redeuntem sicut intrantem : non licet plus ferre, quam mulleras. •

Tutor mnu œqnit inn OT3- oena- lfcau*-

re ad qnam natura nostra maxime proclivis est. Adde. vix possibile esse, ut talis suo muneri et cura satisfaciat : qui enim vilis lucelli gratia Ecclesia^ curam suscipit, lanam potius et lac, quam ovium suarum salutem spectat; imo curas et cogitationes pene omnes in nummis accumulandis consumit : neccsse est ergo ut animas negligat, non curet, vix de iis cogitet. Ubi adverte : Non dixit Apostolus : Qui divites sunt, sed, Qui volunt divites fieri. Nam, ut ait S. Augustinus, *hom.* 13 inter 50, a Cupiditates accusavit, non facultates : avaritia enim est velle esse divitem, non autem esse divitem;» ut idem Augustinus ait, serm. 205 *De Tempore.* Nam divites multi boni ct sancti sunt, qui pecunias habent, sed eas aspernantur ac rite dispensant ct in pauperes distribuunt.

Psertix, inuul u çui eai comp- nut, guani corom bandes, eux!

Hinc *secundo*, notat Theodoretus hanc cupiditalem *nesse magis iis qui pecunias suo labore comparant, quam iis qui eorum sunt hærcdcs aut successores. Ratio est, quam dat Plato lib. I *De Rcpubl.,* quia scilicet illi qui sua industria opes comparant, magis amant illas tanquam fructus et fœtus suo sudore partos; qui voro eas possident sine labore, minus cas amant, quia cogitant easesse fœtus non propri®, sed alienæ industrio;. « Nam cl poemata, inquit, sua amant poeta magis quam aliena, ct proprios filios parentes magis amant quam alienos.

Copido optun nmnji mili au- sa, ipia est iuex-

Nola *tertio* : Cupido divitiarum inducit in tentationem, quia inexplebilis ct vehementissima est; imo

Crescit amor nummi, quantum ipsa pecunia crescit.

Hinc inducit hominem, ul negligat Sacrum ct res divinas, ut contractus usurarios ineat, ut violet jura divina et humana, atque per fas et nefas opes accumulet; ct, si poenitere volens moneatur restituenda esse injuste acquisita, restituere nolit, adeoque facilius animam sibi quam opes male partas avellipatialur. Hinc Apostolus avaritiam vocavit idolorum servitutem et avarum idololatram.

finis b- qucxu ¿ntu- rom? Trimi «p-xdío. fecuadi.

Nota *quarto* : Tò *diaboli* non est in Grteco, nec in Syro, nec apud Chrysostomum, Tbcodorctum, Thcophylactum,sed intelligilur et forte olira fuit. Num Primasius et Cyprianus, serm. G *in Orat. Donam tam,* legunt nomen diaboli, a Advertís, inquit Cyprianus, laqueum diaboli esse divitias, quem tetcudil etiam Salvatori. »

Secundo, Chrysostomus «laqueum» hunc intelligit infidelitatem, in quam labunlur qui loti inhiant divitiis: hoc enim est quod versu sequenti ait Apostolus : « Quam quidam appetentes erraverunt a fide, » i i

Terta. *Tertio,* Haymo o laqueum » hunc interpretatur damnationem.

Ow ju. Qu(irto,alii superbiam accipiunt. QnocircaS. Augustinus in *Sententiis)* num. 197 : « Dominus, ait, est rerum quas habet, qui nulla cupiditate illuditur. Nam qui amore,terrenorum obstringitur, non possidet, sed possidetur. »

Oninu o^i sant PI»- tonif comp*-

Quinio, alii captivitatem intelligunt, quro animi libertatem tollit; dives enim suis opibus quasi compedibus astrictus est, undo opes a Gentilibus Plutonis compedes nuncupantur.

Scila ei optisi»

Sexto ct optime, laqueus diaboli est is, quem explicans statini subdit Apostolus : « Et desideria multa inutilia ct nociva; » ubi conjunctio *et* significat, *id est.* Ita enim sumitur *Coloss.* n, 8 et alibi, ut ibi dixi.

Unde nota *quinto :* «Laqueus, » et, ut Cyprianus loco jam citato legit, *muscipula,* quam volentibus ditescere injicit diabolus, sunt desideria inutilia et nociva, quae necessario ingerunt se tum ad comparandas, tum ad augendas, tum ad impendendas opes. Adde divitias sequi ambitionem ct desiderium gloriae ac pompae in vestitu, in curribus, in famulatu, in palatiis, in mensa, in conviviis omnique apparatu externo : quæ mentem hominis distrahunt a Deo et rebus divinis, eamque in se trahunt et absorbent, totamque vanam, cupidam, deliciosam, superbam efficiunt, aliisque multis peccatis illaqueant. Merito ergo S. Bernardus, serm. 3 in Psal. *Qui habitat,* ex his Apostoli verbis iuferens : « Ergone laqueus diaboli divitiæ sunt hujus sseculi ? » gemit ct exclamat : « Heu quam paucos inveniemus, qui ab hoc liberati laqueo exultent! quam multos, qui dolent quod parum sibi videntur irretiti, et adhuc quantum possunt, ipsi se involvere ct intricare laborant I Vos qui reliquistis omnia et secuti estis non habentem ubi caput suum reclinaret, Filium hominis, exultate et dicite : Quoniam ipse liberavit me de laqueo venantium. Confitemini illi toto corde, tota anima, tota virtute, et ex ipsis medullis cordis ei gratias agite dicentes : Quoniam ipse liberavit me de laqueo venantium. »

stuititi*

Mergunt. — Græce fcÆïwsi, id est demergunt in profundum, « interitum n scilicet et damnationem : sunt enim « inutilia et nociva. » Ubi adverte : Pro *inutilia* græce est àwireuç, id est stulta et amentia. Ita Theophylactus, qui id ipsum explicans addit : « Quomodo, ait, non est stultum simias alere, bclluas ac pisces in vivariis ac septi- includere, equos exornare auro, intraque tectum aquam ducere, ac in solo, sive pavimento domus faciem veluti in speculo ob nitorem lapidum contemplari? hæc stulta sunt ac noxia, quæ animæ divitias lædunt, sensusque absumunt. Quid, quod plerique (divites opibus superbientes) tyrannidem allectantes mortem sibi ipsis attulerunt? »

r tlieotf divilH imperi-' tos vocìi

Praeclare Galenus in paraphrasi orationis telràc Ttxva; : Demosthenes, inquit, divites imperitos et litterarum expertes aureas pecudes appellabat, Diogenes vero eosdem ficubus comparabat, quæ nascuntur in locis præruptrsct inaccessis. Harum enim arborum fructu non homines, sed cervi ct graculi vescuntur : sic et horum bona et reditus non ab honestis hominibus, sed a quibusdam facetis et assentatoribus absumuntur. Plato, lib. V

Ve Legibus, asserere non dubitat eos, qui valde divites sunt, non esse viros bonos, eo quod homines fere opibus et rebus secundis insolescant. Plutarchus narrat ita quemdam Syll® ob tot opes glorianti respondisse: «Quomodo vir bonus esse potes, qui him magnas opes possideas, cum nihil a patre acceperis ? »

fer», io. Ocinun eopkllUi sit radix omnium Dlb> mm? Prim Roten»

8. Augustini

10. Radix omnium malorum est cupiditas. — S. Augustinus, lib. II Dc *Genesi ad litter.,* cap. xiv, et Ansclmus cupiditatem sive avaritiam accipiunt generalissime, illam scilicet, qua quisque appetit aliquid amplius, sive honoris, sive opum, sivo voluptatum, sive vindici®, quam ipsi conveniat; ita ut superbiam comprehendat cupiditas quasi speciem, idque probat, quia alibi, puta *Eccl.* x, 15, dicitur « initium omnis peccati esse superbia. » *Secundo,* quia constat non omne peccatum nasci cx cupiditate pecuni® : Diaboli enim peccatum fuit non amor pecuni®, sed honoris.

Secundi Useaui-(oli.

Verum h®c oppositio est præter mentem Apos-

Id patet ex Græco, ubi pro *cupiditas* est , id est amor ct cupiditas argenti, puta pecuniæ, sive avaritia proprio dicta. Ita explicant Ambrosius, Chrysostomus, Theophylactus et passim alii.

Hæc ergo avaritia est radix omnium malorum, non quasi omnia peccata, quæ in individuo unquam facta sunt ab ullo homine vel angelo , manaverint cx avaritia : hoc enim falsuin est; sed quod omnis generis mala ct peccata cx avaritia nasci soleant cl sæpe nata sint : vox enim *omnium* distributive capitur non pro singulis generum , sed pro generibus singulorum. Eodem sensu diei posset superbia esso radix omnium malorum, quia omnis generis mala prodire solent ex superbia. Sic enim vulgo dicimus humilitatem esse radicem omnium bonorum, charitatem, patientiam, orationem esso radicem omnium virtutum; quia qui hasce virtutes habet, per eas alias omnes sibi comparare potest, et sæpe actu sibi comparat.

Owsodo njwM* 'omiu' jttuti!

Hinc patet responsio ad primam objectionem S. Augustini : tam enim superbia, quam avaritia, rati‘x cst 0,nu*s peccati ; quia tam superbia, quam avaritia hominem impellit ad omnia peccata, sive ad omne genus peccatorum.

Eipruitio s Tiio-

Aliter, sed subtilius respondet D. Thomas, III, *Quast.* LXXXIV, art. 1 et 2, scilicet superbiam dici initium omnis peccati ordine intentionis, avaritiam vero dici radicem omnis peccati ordine execulionis; quia avaritia suppeditat modum ct instrumentum , scilicet pecuniam, cui omnia obediunt, ad implendum etcxcquendum omne peccatum , quod superbus animo suo concipit et patrare destinat. Hoc «epe verum est, non tamen semper : sæpe enim fit ut avaritia tam ordino intentionis, quam exeeutionis præccdat superbiam silque radix omnis peccali, adeoquo ipsius superbi®; uti sæpe videmus pauperes et humiles, cum ditescunt, propter opes incipere insolescere et superbirò. Prior ergo responsio planior, plenior et solidior videtur.

Maral* -rail

Flinc pulchre moraliter S. Ambrosius : « Avarilia, ait, quia omnia mala potest admittere, ideo radix omnium malorum est; quia ul desideria sua d» expleat (quod tamen impossibile est ut reipsa assequatur), et maleficia, et homicidia, et obsccenitatem, et quidquid sceleris est perpetrat. ▮ Idem Ambrosius, lib. De *Cain et Abel,* cap. v : « Avaritia, inquit, quo plura abstulerit, eo magis inopem se esse credit; omnibus invida, sibi vilis; in summis divitiis inops, affectu extenuat, quod sensu abundat; nullus rapiendi modus, ubi nulla mensura cupiendi ; elementa concutit, mare sulcat, terram effodit, cadum votis fatigat, nec sereno grata nec nubilo, condemnat proventus annuos, fœtusque terrarum arguit. » Sic Bias : « «wp^Lx, ait, içi ri; 1UUÌX- jir-ps-.M;,» id est studium pecuniae est metropolis omnis malitiae. Sic et Timon ; « Duo sunt, inquit, malorum elementa, IwÀxçut et Jc-i*,» id est inexplebilis opum cupiditas et gloria appetentia; ct Virgilios?

Anrfti» lrepnllM uuúua.

> Quid non morUlii pectora cogis,
> Aun acra fames!

sacra, id est sacrilega. Et Horatius :

> Perdidit arnn, locum virtutis deseruit, qui
> Semper in augenda festinat et obruitur re.

Sic et Ecclesiasticus, i, 9 : « Avaro, inquit, nihil est scelestius : hic enim et animam suam venalem habet. » « Extirpa ergo cupiditatem, ait Augustinus, serm. 12 *De Verbis Domini secundum Matlh.,* et planta charitatem: sicut enimradix omnium malorum est cupiditas, ita radix omnium bonorum est charilas. » Vide Chrysostomum in morali ‘›om. 17.

Denique scripsit in hanc Apostoli sententiam S. Augustinus homiliam, quæest octava inter 50, tom. X, ubi iuter «etera ait : « Quia radix omnium malorum est cupiditas, et radix omnium bonorum est charitas, et simul ambæ esse non possunt; nisi una radicitus evulsa fuerit, alia plantant non poterit : sine causa aliquis conatur ramos incidere, si radicem non contendit evellere. » Deindo cum Apostolo exhorlans quemlibet ad eleemosynam, ait : « Si enim habet, profert et dat; si non habet, sufficit ei coram Deo voluntas bona : hic est pauper in arca, sed dives in conscientia ; pauper in domo, sed dives in animo. »

Quam quidam appetentes erraverunt a fide, et INSERUERUNT SE DOLORIBUS MULTIS. — Relativum « quam » non refert « cupiditatem, » sed *a* pecuniam : » hæc enim appetitur, non autem ipsa cupiditas. « Pecunia » autem licet non sit in Lalino textu, est tamen in Græco : includitur enim in voce çûjfrjyjiix, hæc enim non est aliud quam çtXîx riit ijrpfix;, sive ifjúyw, id est amor pecunias.

Ecce quam omnium malorum radix sit cupiditas, cum ad apostasiam, hasresim, infidelitatem, quæ malorum omnium est caput et congeries,

deducat : avarus enim qui tantum præsentia bona quæritper fas et nefas, negligil Deum et divina, adeoque tandem non credit superessc bona alia futuri sæculi, itaque religionem omnem ac fidem contemnit.

Sic hodie multi vel metu amittendarum, vel epe acquirendarum opum a fide Christiana ad hærcsim desciscunt.

Ope» Inseruerunt (Ktftíirtipav, id est infixerunt, vel
Id> transfixerunt) se doloribus multis. — Amor enim
, T pecuniæ instar spina» mentem hominis transpun-
Uipboi. git ct vulnerat aculeatis curis, vigiliis, angoribus,
ruiui. timoribus, laboribus ct molestiis, *q. d.* O homo, quid appetis opes? spinas appetis, non rosas; aculeos quæris, non gemmas. Ita Chrysostomus cum suis. Verum quia hos dolores subjungit Apostolus apostasia; avarorum, quasi iis se inserant avari postquam erraverunt a fide, non ante : Rine

fronda. *Secundo,* melius ex hebraísmo *dolores multos* interpretabimur peccata et scelera mulla, quæ infidelitatem et avaritiam sequuntur. Ilebræi enim peccatum vocant *amal,* id est laborem et dolorem , quia causa est multorum dolorum. Sic *Psalm,* vu, 15 : a Concepit dolorem (id est peccatum ct iniquitatem, sequitur enim) ct peperit iniquitatem, » scilicet quam concepit. Ita per opes et avaritiam corruptos fuisse mores Romanorum docet Juvenalis, et ex eo S. Augustinus, epist. 5 *ad Marcellinum*. Audi eum :

> Servabat castas humilis fortuna Latinas
> Quondam, nec vitiis contingi parva sinebat
> Tecta labor, somnique breves, et vellere Tusco
> Vexatæ duræque manus, ac proximus urbi
> Hannibal, et stantes Collina in turre mariti.
> Nunc patimur longs pacis mala. Sævior armis
> Luxuria incubuit, viciumque ulciscitur orbem.
> Nullum crimen abest, faciuusque libidinis, ex quo
> Paupertas Romana perit.

Terti». *Tertio,* plenissime accipiemus hic quosvis dolores, sive puros, sive cum peccato conjunctos, qui avaros, præsertim in infidelitatem prolapsos, consequi solent; uti sunt infamia, angor conscientiis, damna rerum temporalium, perplexitas et pene necessitas non tantum usuras, fraudes, sed cl infidelium commercia, superstitiones et errores, omnesque infidelitatis actus admittendi, ne suorum gratiam perdant, scilicet ut videantur vere descivisse ad infideles et ex animo infidelitatem esse complexi ; ac tandem metus, periculum et reatus gehenn®, qui est dolor dolorum. « Quapropter, inquit Prosper, lib. 11 *De Vita contempi.,* cap. ini, ei qui militat Deo, fugiendæ sunt divitiae, quas qui habent, sine labore non quierunt , sine difficultate non inveniunt, sine cura non servant, sine noxia delectatione non possident, sine dolore non perdunt. » Noli ergo ea amare, que amata inquinant, possessa onerant, amissa cruciant.

PnttLrc Galenus, lib. *De Curandis animi morb.,* cap. is, ostendit cupiditatem esse inexplebilem, omnisque tristitia» causam : « Scito, inquit, omnis moeroris causam esso insatiabilitatem, ex eo quod cupiditates habeant homines, quæ neque satiari, neque expleri possunt. Semper enim concupiscunt, qui præsentium rerum inexplebiles sunt : proinde si duplum quidpiam habent, triplum illico student acquirere; si triplum, quadruplum, appetere incipiunt. Quaro tu nunquam omnibus ditior, sed propter immensas cupiditates, semper futurus es pauper. Recte igitur dictum, insatiabilitatem vitium animi esso pessimum : fundamentum enim quoddam esse omnium cupiditatum, pecuniœ, gloriæ, bonorum, principatus, contentionis. »

Et S. Chrysostomus, hom. cum Sartonius ct Au» rellius acti essent in exilium, tom. V : « Vesana, inquit, divitiarum cupiditas, est morbus insanabilis, fornax quæ nunquam extinguitur, tyrannis per orbem longe diffusa : divitiro ingratae sunt, fugitivæ,homicidœ, crudeles et implacabiles, bestia) incicurabiles, præcipitium undequaque praeruptum, scopulus assiduis plenus fluctibus, inaro innumeris ventis agitatum, inimicæ irreconciliabiles, quæque nunquam erga eos, a quibus possidentur, remittunt simultatem.»

Et Chysologus, *serin.* 29: a Cupiditas, inquit, saevus hostis, amando lædit, nudat ditando, etiam captivat aspectum, fidem frangit, violat affectum, vulnerat charitatem, turbat quietem, adimit innocentiam, docet furtum, suadet fraudes, imperat latrocinium. »

Quin ct Plutarchus in *Moralibus,* docci avaros infelicem agere vitam : « Ul Chius, inquit, illo vina optima vendebat aliis, ipse vappain potabat : sic qui omnia sua depravant, nec suis ipsorum bonis fruunlur. Hujus servus interrogatus, quid ageret dominus: Cum adsint, inquii, bona, quierit mala. »

11. Tu autem, o homo Dei, hæc fuge. — Notat vw.«u Theodoretus et Chrysostomus in Scriptura viros eximie sanctos, Dcoque familiares vocari *homines Dei,* non quod reliqui homines non sint Dei, sed quod hi imaginem Dei, ad quam creati sunt, puram a peccatis integramque conservent. Sic vulgo vocamus *homines divinos,* qui rara virtute sunt admirabiles. Sic Achilles ab Homero siepe vocatur Jio? 'AfciUib?, id est divinus Achilles. Verum nota esse hebraismum; Hebrœi enim Q'nhsn ü'H *iscli haelohim,* id est virum Dei, vocant cum, qui est Dei apud homines internuntius, interpres, vicarius, per quem Deus loquitur, operatur ct moderatur suum populum.

Hinc primo, et sæpissime hoc nomen tribuitur Prophetis, quos Spiritus Dei regebat. Sic Eliæ dicit *x
Pentacontarchus IV *Iteg.* i, 11 et 12: «Homo Dei, » cui Elias : « Si homo Dei sum, descendat ignis de colo, » etc. Sic 1 *Reg.* IX,6, do Samuele dicitur : « Vir Dei est in civitate hac; » sic *Judicum* xui, 6, Manue de angelo, quem videbat : « Vir Dei.

Inquit, venit nd me, habens vultum angelicum;» sic III Reg. xni, 1, dicitur ; « Vir Dei venit de Juda in sermone (id est jussu) Domini in Bethel. » Quis autem sit hic vir Dei, exponit vers. 18 , ubi eum vocat K'35 *nabi,* id est prophetam ; sic II *Timoth.* cap. ni, vers. 17, doctor sacro Scriptum vocatur a Paulo « homo Dei : » jam enim sunt doctores, quod olim erant prophetæ.

Sccud Jo, *Secundo,* Qbnbsn uPN tscfc *haelohim,* id est homo cs* noincn Q110^ tribuitur regibus, principi- tJ. quî bus et prolatis a Deo constitutis, ut suo nomino ngit d- populum regant : his enim Deus suam potestà- tem judicandi ct gubernandi (quam significat nomen *elokim)* communicat. Sic Moses a Deo conslitus, Deique ad populum internuntius, vocatur ahorno Dei,» *Deutor.* xxxin,l ; sic David, 11 Para- Zip. vin, 14, vocatur « homo Dei ; » sic *Act.* n, 22, Petrus Jesum vocat a virum approbatum a Deo (id est virum Dei) virtutibus ct signis, quæ Deus fecit per illum ; » et cap. xvn, vers. 31, Paulus Jesum vocat a virum in quo Deus judicaturus est orbem. » Vir ergo Dei idem est quod judex, legislator, princeps, qui Dei nomine ct viriutc judicat, Utroque regit, operatur. Hic Timotheus utroque sensu modoTi. vocatur ahorno Dei :»priore,quia erat propheta, yputnr id est doctor populi ; posteriore, quia erat tpis- homo copus ct princeps Ecclesiæ Ephesinæ camquc vico J*l, Dei regebat, 7. d. Paulus : Memento, o Timothee, cujus sis, cui servias : Dei es, Deo servis, Dei vicarium agis; vide ergo ne avariti®, de qua hactenus egi, servias : nemo enim potest Deo servire et mammona:.

Sectare vero justitiam , — JIum , id est persequere, uti venator persequitur feram, ita tu justitiam : persequere, inquam, id est persequi pergo majori studio et conatu, ut justitiam, pietatem, etc., quæ habes, in te et tuis subditis, foveas et augeas : significatur enim hic non actus inchoatus, sed continuatus, juxta *Can.* 32.

Nota : Pro *mansuetudinem,* Ambrosius legit *tranquillitatem animi :* hanc enim parit mansuetudo. Porro mansuetudo Episcopoct Doctori valde est necessaria, ut suaviter et efficaciter in animos influat iisque virtutes inserat et vitia eximat : neo enim homines vitiosi ferunt asperitatem correctionis.

n. 12. Certa bonum certamen fidei, apprehende vitam «TERNAM, IN QUA VOCATUS ES, ET CONFESSUS BONAM CONFESSIONEM CORAM MULTIS TESTIBUS. — Græce est xiXw á-pwx, *q. vl.* Agoniza pulchrum sive præclarum agonem fidei. Alludit enim ad palæslram ct agones, qui Ephesi ct in Griecia celebrabantur. Rursum alludit ad agones et certamina militaria, in quibus pulchrum est decertare fortiter usque ad mortem, ut generosus miles dicat sibi : Tu ne cede malis, sed contra audentior ito; moriar potius quam fugiam, pul- Qnili» chramque petam per vulnera mortem. Talis enim *'• >soa debet esse Christianus, ut quasi miles Christi pro 14 Christo et Christi fido ad morlvm et martyrium usque decertet. Unde ad hunc agonem generose cwmu- obeundum passim Christianos adhortatur Apos-n,i tolus, ut *Philipp,* i, 30 : « Idem, inquit, certamen (græce habentes, quale et vidistis in me ct nunc audistis deme. » *Hebr.* xn,l : «Per patientiam curramus ad propositum nobis certamen (áfü«a).« I Cor. IX, 25 : « Omnis qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet; et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam : sic currite ut comprehendatis. » Quod hic iisdem pene verbis dicit : ▮ Certa bonum agonem, apprehende vitam æternam. »

Secundo, certamen sive agon fidei, quem subit Qni. Episcopus, de quo hic proprie agit Apostólas, _V" - est, ut acerrimum se ostendat fidei Christian® defensorem, propagatorem et propugnatorem contra omnes insidias et persecutiones Judæorum, Gentilium et hæreticorum. Tabs fuit agon Pauli, l *Thessal.* n,2 : « Passi, inquit, et contumeliis affecti, etc., fiduciam h ibuimus in Deo nostro loqui ad vos Evangelium Dei in multa sollicitudine, a græce ; et li *Timoth.* iv, 7 : ▮ Bonum certamen certavi, » græce w xiJi-» á-pLvx Hune agonem describit 11 *Cor.* cap. xi. vers. 23 cl seq.

Tertio, dicitur agon fidci is. quo quisque Chris- Qnf> tianus et præsertim Episcopus, contra peccata et *"a M' vilia, omnesque mundi illecebras et concupiscen- 1 tias, æque ac terrores depugnat. Dicitur « fidei,» tum quia ob fidem Christi suscipitur; tum quia fides per spem et charitatem operans hoc bellum conficit. Persuadet enim Christiano, ul pro amore Dei sui ct spe bravii cœlestis obtinendi strenue in hoc bello decertet. « Hæc est victoria, quæ vincit mundum, fides nostra,» inquit S. Joannes, *epist.* J, cap. V, vers. 4. Unde Apostolus, *ad Uebraos* xi, docet, a sanctos per fidem vicisse regna, operatos esse justitiam, aliaque admiranda partim fecisse, partim pertulisse. »

Apprehende (viriliter certando tanquam palmam victori®) VITAM ÆTERNAM, IN QUA (gTæCC »ÍC r», id est ad quam) vocatus es —a Deo.

Ita certarunt omnes Sancti cujusvis sæculi,et Ort*. certando virtutis laudem et coronam adepti sunt. Audi S. Chrysostomum,serm. *De Martyr.,* tom. Ill : « Ab origine mundi, ait, innocens Abel occiditur, s. Cbry- Henoch Deo placens transfertur, justus Noe inve- • - * nitur, Abraham fidelis probatur, Moses mansuetus dignoscitur, Jesus castus, David lenis, Elias acceptus, Daniel sanctus, tres pueri victores redduntur, Apostoli discipuli Christi credentium magistri habentur ; a quibus eruditi Confessores fortissimi pugnant, Martyres perfecti triumphant, et Christiani semper exercitus diabolum Deo armati debellant. In istis semper pares virtutes, dissimiles pugnæ, glorios® victorias. » Deinde horum exemplo singulos ad certamen excitans, cisque classicum canens nit : « Unde tu, Christiano, delicatus es miles, si putas to posso sine pugna vincere, sino certamine triumpharo. Exsere vires, fortiter

dimica, atrociter In prælio isto concerta. Considera pactum, conditionem attende, militiam nosce : pactum, quod spopondisti ; conditionem, qua accessisti; militiam, cui nomen dedisti. »

Ita septem fratres Maehabæi intuitu vitre oetern® ct spe beat® resurrectionis singuli sc invicem excitabant ad certandum contra Antiochum ; unde secundus linguam et manus constanter carnifici praecidendas extendens : a E cado, ait, ista possideo ; sed propter Dei leges nunc hæc ipsa despicio, quoniam al) ipso me ea recepturum spero.» Mater vero eos exhortans aiebat : « Mundi Creator spiritum vobis iterum cum misericordia reddet et vitam, sicut nunc vosmetipsos despicitis propter leges ejus, n Et ad minimum conversa: « Peto, ait, nate, ut aspicias ad creltun, etc., ut non timeas carnificem istum ; sed dignus fratribus tuis effectus particeps, suscipe mortem, ut in illa miseratione cum fratribus tuis te recipiam. » Certantibus enim vitaœterna promissa est, et datur ut bravium.

Audi pulchram hac de re visionem, quam narrat Joannes Moschus in *Prato spirit.,* cxxx : «Narravit, ait, nobis et istud Abbas Athanasius de se : Venit, inquiens, mihi aliquando cogitatio, dicens : Quid putas erit certantibus ctnon certantibus? Eleum factus essem in exstasi, venit ad mc quidam dicens mihi : Sequere me ; adduxilque me in quemdam locum plenum luminis et gloriai, statuitque me juxta unam januam, cujus species enarrari non potest : audiebamus autem interius quasi multitudinem innumerabilem laudantium Deum. Cumque pulsaremus, audivit quispiam intus et dixit : Quid vultis? Ait ductor meus : Ingredi volumus. Despondit ille : Non huc ingredietur quispiam in negligent® degens; sed si intrare vultis, abite, certate, nihil aestimantes vanitates sæculi.»

TripVl tcnf. - n ™¶' Tnmï. Et confessus, — *q. d.* Ob hanc palmam, scilicet vitam æternam, consequendam confessus es bonam confessionem : *Primo,* in baptismo, inquit Chrysostomus, Theophylactus, Ambrosius. Olim cnim adulti, qualis erat Timotheus, qui ex gentilismo convertebantur ad christianismum, publicam faciebant professionem fidei ct christianismi; qualem fecisse Viclorinum Rhetorem docet Augustinus, lib. Vili *Confess.,* cap. n. Hinc ad hanc fidei confessionem retinendam voceque et vita profitendam, sæpe suos hortatur Apostolus, ut *Ikbr.* x, 23 : «Teneamus, inquit, spei nostrae confessionem indeclinabilem. » II *Corinth,* ix, 13; « Glorificantes Deum in obedientia confessionis vestræ in Evangelium Christi. » *Ikbr.* m, I : « Considerate Aposloium et pontificem confessionis nostrae Jesum. »

■ «cudi. *Secundo* ct potius, « confessus, » vel, ut Vertit Syrus, Vatablus et alii, *professus* es bonam professionem, (piando in persecutione Gentilium, ac praesertim fabrorum Dianie Ephesin® illustrem fidei prototationem,imo propugnationem, Ephesi in publico .Isi® lotius theatro cum vitæ ture periculo ostendisti et exhibuisti. Ita quoque explicat Chrysostomus ct Theophylactus : ad hanc cnim in persecutione protestationem potissimum respicere Apostolum patet, quia agit de protestatione, in qua, ut præcessit, profitons fidem Christi certat bonum certamen, ut apprehendat vitam n ternam. Unde et mox subdit talem confessionem fecisse Christum coram Pontio Pilato, in summit scilicetperseculioneJudæorumquærentium Christum ad necem, ut ad crucem a Pilato damnaretur, eo quod confiteretur se esso Messiam.

Tertio, non male S. Thomas, Cajetanus, Loin- Terti», bardus, intelligunl de ea protestatione et promissione, quam, praesente populo Christiano , fecit Timotheus, dum consecraretur Episcopus, scilicet se evangelizaturum fidem et fideliter curaturum Ecclesiam Ephesinam. Sic monachi et Religiosi faciunt bonam confessionem ct professionem, dum faciunt vota, quibus profitentur se renuntiare mundo, mundi voluptatibus et divisibili vit®, inquit S. Dionysius, cap. vi *Eccles. Hierarch.,* pag. 2.

13. Pfl.ECIPIO TIBI COBA» DEO , ET CIIRISTO JESU. Vers. IJ. QUI TESTIMONIUM BEDDIDIT SUB PONTIO PILATO BONAM confessionem. — Notat Ambrosius tam severo praecipere Apostolum, non tam propter Timotheum, cujus zelus hoc praecepto non egebat, quam propter ejus successores, omnesque deinceps futuros Episcopos.

Se-undo, duos hic Episcopo stimulos addit ad BuwsUacuendam ejus virtutem et animum in hoc agone, quem præcipit Paulus. Prior est, quod decertet aiuu « coram Deo, qui vivificat omnia, » id est qui Pania», omnibus viventibus vitam dat ct conservat; ac praesertim qui omnes homines a morte ad vitam resuscitabit, *q. d.* Age ergo, o Episcope ! viriliter depugna, sciens tibi paratam a Deo in resurrectione coronam vii® reterai®. Posterior est, quod decertet coram Christo, quem hic exemplar borre professionis proponit : non cnim in tribulatione aut persecutione deficiet, qui cogitaverit serio, quanta pro se, quamque constanter et patienter passus sit Christus.

Praeclare Cyprianus, lib. II, *epist.* G ad Martyres ct Confessores, cos exhortatur, dicens: « Si vos acies vocaverit, si certaminis vestri dies venerit, militate fortiter, dimicate constanter, scientes vos sub oculis praesentis Domini dimicaro, confessione nominis ejus ad ipsius gloriam pervenire; qui non sic est, ut servos suos tantum spectet, sed et ipse luctatur in nobis, ipse congreditur, ipso in certamine agonis nostri et coronat pariter et toronalur. »

Unde nota *tertio :* Christus « testimonium reddidit bonam confessionem, » id est testimonium quod fuit bona confessio: est enim appositio; nam græce est, ¡jwijpifwxirre; *vr.-i* x,x).r.< i|*s>.'.-pav, id est qui (scilicet Christus) testatus est, vel testatam fecit bonam vel praeclaram confessionem. Uree bona sive praeclara Christi confessio fuit, qua coram coni/ oT

Ponilo Pilato, toloque concilio ct populo Judæorum professus est se esse Messiam regem Judæorum, missum in mundum ut testimonium perhiberet veritati, scilicet ut doceret homines veram doctrinam bene et pie vivendi ct ad salutem ælcrnam perveniendi. Ita Chrysostomus, Theophylactus et alii.

Nota *quarto : Non* dixit Apostolus : Confessus est bonam confessionem, uti dixerat de Timotheo vers, præccd., sed : «Testatus est, vel testatam fecit, bonam confessionem ; » quia Christus suam confessionem ore tenus factam, passionis, crucis et mortis tolerantia tesfatam fecit, suoque sanguine confirmavit et obsignavit. Ita Chrysostomus cum suis. Iloe enim significat Græcum |*x?TvfT<3xvTSi. Christus enim est Martyr et Martyrum dux et caput : unde *Apoc.* i vocatur *testis* (grace

JbrtyiM *fidelis,* et inde Martyres sunt dicti, qui sanguine

m.t us- su0 morte ct martyrio protestantur fidem Christi

a esse veram; aln cnim qui in tribulationibus examinati profitebantur fidem Christi, a bona sua confessione vocabantur Confessores : quod si deinde eam ob causam morte afficerentur, vocabantur Martyres, hinc de Christo canit Ecclesia ; « Rex gloriose Martyrum, corona confitentium. »

Vers. U. **14. UT SERVES MAXDATUM SIXE MACULA , IRREPRE-**

MsnJi- heksibile. — Nonnulli intelligunt mandatum d> lectionis, quod primum, magnum et generale est

tunqns- Tvimrm mandatum.

Sew» *Secundo,* aln accipiunt de mandato quod baphzato traditum est in baptismo, ut scilicet vestem innoccntiæ quam accepit custodiat, seque immaculatum et irreprehensibilem exhibeat Christo venienti ad judicium.

Tertium. *Tertio* ct mclii|s, alii intelligunt mandatum quod immediate praecessit, scilicet : «Certa bonum certamen fidei. »

Onu- *Quarto* et plenissime, «mandatum, » id esi man-

,nm· data, *q. d.* Quidquid libi, o Episcope, hac epistola prascripsi et demandavi, hoc serva.

Quii «n Nola : Mandatum hoc jubet servari « sine macu]a , „ non qqas¡ mandatum quod sanctum ct

tn i .¡m purum est, in sc reprehendi possil, sed quod

nur'iii? mandatarios cui datùr mandatum, illuti servare

uíi'iro dc^cal integre el inviolate, ut jure de ejus ne-

** '° glectu aut violatione reprehendi nequeat. Est ergo hypallage : mandatum enim servatur « sine macula et irreprehensibile, » quando mandalarius mandato obediens seipsum servat sino macula ct ¡¿reprehensibilem : unde Graea sic habent,

<rii *a» rr,t kr&kry* áinOxv xxt Ubi rò arstXw xal àviTtiXr.nrw non ad , sed ad « referendo Verti potest cupi Yalablo, Erasmo et aliis, *ut* serves *mandatum immaculatus et irreprehensibili.* Itine cliam Chrysostomus et Theophylactus sic explicant, *q.* <l. Paulus : Serva mandala mea integro, ila ut ncque in dogmatibus, ncque in moribus maculam contrahas, ob quam merito reprehendaris.

íetuDd*. *Secundo* tamen, (licumenius, Hesselius et Primasius proprie ipsum mandatum dicunt ab obediente servan sine macula et irreprehensibile ¡ quia qui inobediens mandatum transgreditur, quodammodo mandato notam aliquam ct labem aspergit, illudquc maculat ct reprehendi facit; prasertim si sit Episcopus ; hic enim si male vivat, facit ut Gentes blasphement tam legem, quam nomen Christi ct Christianorum. Sic Ja<oói n, il dicitur : « Qui detrahit fratri, detrahit legi, » qu® scilicet vetat detractionem. Sicut enim qui legi huic aliisque obedit, legem honorat : ita qui legem violat, ac proximo detrahit, legi ipsi detrahit, legemque ipso facto vilipendi! et infamat.

i'SQUE IX ADVEXTUM DOMIXÎ SOSTILI JESU CHRISTI.

— Pro *adventu* græce est fervoró;, id est apparitionem, illustrationem ctillustrem splendidumque adventum : nam, ut dicitur *Matth.* xxrv, 30 : « Videbunt Filium hominis venientem in nubibus coeli cum majestate magna ct potestate. » Hac ergo mentione illustris et gloriosi adventus Christi ad judicium , excitat Apostolus Episcopum ct Christianos omnes, ut sine macula se servent in obedientia mandatorum Christi, utpotequi sciant se a Christo cum Christo gloria æterna donandos. VndeChristianis hic adventus Christi deberet esse Con terrori, sed in votis ct desiderio. « Si enim, inquit Augustinus, in *Psalm,* cxlvh , amaremus Christum, utique adventum ejus desideraremus.»

15. Quem (supple adventum Christi, ut palet ex ***••». græCO *tf)* SUIS TEMPORIBUS OSTEXDET (id CSt ¿Alfctórl) beatus et solus potexs. — Nota : Pro ócziíus græce est *i* [xixàftcç, *q.* d. Ille beatus, qui scilicet est ipsa bealitudo, bcatque omnes angelos et sanctos, laque , o Timothee, omnesque Christianos beabit, si servent ejus mandata sine macula, ut dixi.

Secundo : Pro *solus potens* græce est *^cS^tçr.;,* p .14st id est, solus dynasta ct princeps, quia scilicet Deus a se ipso habet omne dominium, potestatem, principatum, illudque ita absolutum, potens et eminens, ut ejus respectu creati principes et dynastæ videantur non esse principes et dynaste , sed tantum famuli Dei, quibus gratis ct quasi mendicato umbraticum, exilem et temporarium dominatum et principatum elargitur et communicat Deus. Sic dicitur : « Nemo bonus nisi solus Deus; » rursum : « Ego sum qui sum, » quia esso Dei et bonitas Dei tam perfecta, solida et immensa sunt, ut omnis essentia et bonitas creata respectu illius increate vix umbra sil, *q. d.* Paulus : No timeas mundi dynostas et reges in confessione ct propugnatione fidei, o Timothee : his cnim prasidel summus dynasta, qui solus proprie et absoluto dynasta est, cui tu servis, quique tui curam gerit et te contra omnes mundi dynastas tuebitur. Ha Chrysostomus.

Rn REGUM. — Græce finùiìi; ri» ^xaUwivroiv, id Tri* Dei est rex regnantium, scilicet non tantum regum, sed el tyrannorum. Erasmus hæc tria Dei epitheta *bu-* sic distinguit : Jimrvî, inquit, dicitur reipublicœ œun». gubernator el princeps ; invnçiwv cnim dicuntur.

qui potentia rcmpublicam obtinent ; quod Deo proprium est, utpotc qui nullis subjectus est legibus. Bambú; vero, id est rex, dicitur Deus a providentia, quasi ^îm inOticsuv, quod scilicet omnibus prospiciat; ct hoc unico convenit Deo. Denique dicitur Deus Kj?ic;, id est Dominus, quod auctoritatis est nomen : nullus enim potest rescindere quod Deo placuit. Ita Erasmus.

ÜDdA flaîx-Ag»¡?

Verum minutior et exilior est ista distinctio : potius videtur Apostolus hæc quasi synonyma congerere ad explicandam ct exaggerandam immensam, omniaquo transcendentem Dei potentiam et imperium, idque per nominaci dignitatum titulos, qui apud homines gradationem quamdam ab imo ad summum significant. Nam apud homines inter principes minimi sunt dynaste; his majores sunt reges; sed maximi sunt Domini sive Imperatores. Sic Augustus, Tiberius, Nero et alii Romani Imperatores vocabantur Domini, scilicet summi et absoluti, ut patet *Actor,* xxv, 26. Sic eliamnum Turearum Imperator ab eis nuncupatur Magnus Dominus. Hinc et Deus vocatur >31N *Adonai,* id est *Domini* in plurali, hoc est, multus et magnus Dominus.

A adoni » DkXb

Ven. <8. Qnomolo '<eu»°iH .-itaoru- lu! W- uií"»- foi ei te J 'tJU'

16. QUI SOLIS HABET IMMORTALITATEM. — Sicut dicitur Deus solus potens, ita et solus immorujis, scilicet a seipso plenissime et absolutissime, ita ul a DU"a ro mors aul *n*er**us I)c0 inferri possit; angeli enim et anim® licet immortalitatem Dei, sicut et esso spiritale Dei, aliquo modo participenl, imperfecte tamen ct tenuiter eam, œque ut cssc D®'» participant, adeoque absolute a Deo interimiet annihilari possunt. Hinc Plato in *Timœo* inducit Deum diis minoribus, id est angelis, ita loquentcm : « Generati estis immortales quidem, ct tamen indissolubiles omnino non estis : nec tamen nunquam dissolvemini, nec mortis fatum subibitis. Nam voluntas mea majus prœstantiusque vobis est vinculum ad vitam custodiendam, quam nexus illi quibus estis tunc, cum gignebamini, colligati. »

Secondi, r»tel iriori.- H. H e»I Im- KItabi-

Secundo, S. Augustinus, lib. I De Triait., cap. i, Gregorius, lib. Xll *Moral.,* cap. xvii, per a immortalitatem » hic accipiunt immutabilitatem : immutabilitas enim est ratio et quasi causa incorruptionis et immortalitatis, et rursum, omnis immutabilitas est quœdam immortalitas, sicut omnis mutabilitas est quœdam mors, ct contra. Quia quod mutatur, transit ab eo quod erat ad aliud quod non erat: quod est quœdam morsct interitus prioris esse, quod mutatione hac deperit. Jam hoc sensu constat solum Deum esse immortalem, id est immutabilem; nam angeli et homines mutabiles sunt. UndeS. Bernardus, serra. 8! tn *Cant.,* inferi animam hominis, licet sit immortalis, tamen modicam tanlum habere partem immortalitati», eo quod Apostolus de Deo dicat : « Qui solus habet immortalitatem. Quod ego, inquit, reor pro eo dictum, quod solus sit natura incommutabilis Deus, qui ait; Ego Dominus, ct non mutor. Vera namque ct integra immortalitas tam non recipit mutationem, quam neo finem; quod omnis mutatio quœdam mortis imitatio sit. Omne etenim quod mutatur, dum do uno ad aliud transit esse, quodammodo necessc est moriatur quod est, ut esse incipiat quod non est. Quod si tot mortes, quot mutationes, ubi immortalitas? Et huic varietati subjecta est ipsa creatura, » etc.

Nota, hæc dici contra Simonem Magum : ipso enim prœter Deum ponebat alias virtutes vel principes immortales et potentes per se el independentes quasi a Deo. Hos ut tollat Paulus, dicit solum Deum esse potentem ct immortalem ex se.

Dices : Solus Paler hic dicilur potens et immortalis ; ergo Filius et Spiritus Sanctus non sunt immortales et potentes per se. OLjau

Respondeo primo, negando antecedens : nam absolute loquitur hic Apostolus dc Deo, qui coinmunis est tribus personis. Unde S. Augustinus, lib. I *De Trinitate,* cap. vi, vult Apostolum hic loqui de tota SS. Trinitate. rrt"

Secundo, etiamsi de solo Patre, ut vult Chrysostomus, diceret Apostolus : Solus Pater est potens et immortalis; hoc ipso non debet intclligi seclusus Filius aut Spiritus Sanctus, sed tantum ea, qu® sunt alterius naturœ, seu qu® aliam habent essentiam, quam habeat Deus Pater. Est enim axioma Theologorum , particulas exclusivas, solus, tantum, duntaxat et similes, in divinis, cum adduntur actibus notionalibus, excludere alias personas; cum vero adduntur attributis essentialibus (qualis est potentia, immortalitas, etc.), tantum excludere alias essentias, seu res qu® aliam habent naturam. Tam ergo Filius et Spiritus Sanctus quam Pater, habent omnipotentiam et immortalitatem per se, sivo ex se, id est, ex sua essentia et divinitate. SecunJ».

Tertio, respondet Cyrillus, lib. IV *Thesauri,* cap. ult., solum Patrem ballerò potentiam et immortalitatem a se, quia a nullo alio ea habet : Filium autem et Spiritum Sanctum non habere ea a se, sed a Patre, quia est principium totius SS. Trinitatis, ut-rò *se* non naturam, sed personam denotet. T«th.

Lucem habitat inaccessibilem. — llœc *lux* est ipse splendor et gloria majestatis divin® increata, immensa et inenarrabilis, qu® est fons omnis luminis, claritatis, cognitionis', glori®; et ut verbo dicam, hæc lux est ipse Deus. Undo anlhropopathu; in ea habitare dicitur Deus : Deus enim prie domum non habet, in qua habitet, sed habitat, id est cxislit, in seipso. Lni-a nujeiUi.

Secundo, hæc lux nobis est inaccessa : undo nobis non lux, sed caligo est. Hinc in veteri Testamento Deus Mosi et Prophetis apparuit in nube et caligine, *Exodi* xx, 21 ; *Psalm,* xvii, 10 et 12 : u Posuit, inquit, tenebras latibulum suum; » *Psalm.* xc.vi, 2 : « Nubes et caligo in circuitu ejus.» Qua de re S. Dionysius, epist. 5 *ad Dorotheum:* « Caligo, inquit, divina est inaccessibilis, in qua im est e di- go, in qiu habitat Doni,

habitare dicitur Deus : hrec est invisibilis propter eximiam claritatem, et inaccessibilis propter immensam luminis copiam. » Lux ergo Dei infinita vocatur in Scriptura *caligo* ct *nubes :* quia praestringit oculos nostros, ita ut non magis immensam hanc Dei gloriam intueri possint, quam densissimas tenebras, aliamve caliginem, seu nubem atram.

Onotn«2o ntino. Quem **NULLUS HOMINUM VIDIT, SED NEC VIDÉRE POTEST**, — scilicet oculo corporeo. Ita llcssclius. *Setundo.* Commentarius Ambrosio ascriptus, hic intelligit hrec de solo Patre, quem in veteri Testa- Bcumi MjciSua. nicnt0 apparuisse negat, ita ut nullus Prophetarum aut hominum Deum Patrem viderit, sed tan- &cun<L>. tum Filium. Vult enim in omnibus apparitionibus solum Filium apparuisse. Sed hoc refellit S. Augustinus, lib. II *De Trinitate,* xvm , et verius Ambrosius in illud *Luca* i, 11 : « Apparuit illi angelus Domini, » docetque etiam Patrem ct Spiritum Sanctum apparuisse ; et patet *Genesis* cap. xvm, ubi Abraham vidit 1res Angelos reprasentantes tres personas SS. Trinitatis : unde tres vidit, sed tres quasi unum compellavit et adoravit.

Toth. *Tertio,* alii accipiunt hrec de hac vita mortali, *q. d.* Paulus : In hac vita mortali nec ego, nec Moses, nec quis alius vidit, aut videre potest divinam essentiam. Verum hoc absolute non videtur verum : etiamsi enim demus neminem actu vidisse Deum, potest tamen Deus facere, ut aliquis homo mortalis videat Dei essentiam.

Omru li genui- Hinc *quarto,* germane ct solide, nemo potest vi- []CUQlj scilicet per se ct suas natura vires, sive nemo potest videre Deum sua acie mentis, suo naturali acumine, suo ingenio, uti praesumebant Anomrei : sed necesse est ut homo visurus Deum supra hominem elevetur, ac per gratiam naturam transcendat ct super seipsum attollatur, atque quasi supernaturalem vimvisivam oculumque accipiat, puta lumen glorire, quo Deum videre possit. Quod ergo dicitur Genes, xxxit, 30 : Quomo- « Jacob vidisse Deum facie ad faciem, » et Moses, tt Momj *Num-* xn› K' dicitur ore *ad os,* quasi amicus cum viderint amico familiariter cum Deo collocutus, intelli- ixumb- gendum est non de Dei essentia, sed de corporo Cie ad fi' a Deo, vel potius ab angelo personam Dei reprasentante assumpto , in quo facio ad faciem cum dem? Mose ct Jacobo angelus vice Dei colloquebatur. Hinc recte colligunt Theologi, nec esso, ucc esso posso aliquam creatam subslantiam, cui connaturalo sit videre Deum, seu qure viribus natura sure possil videre Deum, ac consequenter cui naturalo sit lumen glorire : tali enim creatura Deus non habitaret lucem inaccessibilem, sed per so accessibilem ; talisquc per se posset videre Deum ac consequenter deberet esse talis ordinis divini, ct in eodem ordine cum Deo *i* ac quasi par Deo. Qure omnia repugnant Apostolo hic, cum dicit Deum ita transcendere omnia creata, omnemquo omnino intellectum, sive creatum do facto, sive possibilem, ut a nullo viribus suis surequo na*

b'nih potest ertili erriturl, fui 'st mutu- âT-·····vi- dere Deum.

turre adiri, accedi, videri possit. Sic cap. i, vera. 17, Deum vocavit «regem sreculorum invisibilem. »

Cui honor et imperium sempiternum. — Pro *imperium* grace est quod non tantum imperium, sed ct potestatem ac robur significat, *q. d.* Bcgcs hujus mundi habent suum robur et imperium, sed breve : « omnis cnim potentatus vita brevis; » Deus vero robur ct imperium habet reternum, quo impios in reternum puniet, Sanctos vero glorire ct regni sui participes faciet in die adventus Christi ad judicium. Qnf x^xrec Ddf

17. Divitibus hujus sæculi præcipe non sublime •*» SAPERE, neque sperare in incerto divitiarum. — Quia vers. 6 et seq. egit de vitiis cupientium ditescere, hinc transit ad ipsorum divitum vitia, eorumque remedia. Ephesus enim nobile erat Asire emporium; unde multi in ea mercatores erant prredivites.

Nota : Vocat « divites hujus sreculi, ▮ quia sunt alii divites sreculi futuri. Vocantur ergo divites et divitia; hujus sreculi, quia cum hoc sreculo instar steali. bullae et momenti transeunt. *Secundo,* quia tern;-llll *•“**▮ nre sunt, misera, viles ct exiles, quale est hoc sreculum et homines sreculares, omniaque srecularia. Sic dives Epulo in hoc sreculo dives erat, sed in futuro pauper : contra Lazarus mendicus in prresenti vita pauper erat, in futura dives. Vide S. Augustinum, serm. 212 *De Tempore.*

Secundo, vult Paulus ut Timotheus Episcopus prrecipiat divitibus *non sublime sapere,* grace pA , quod Ambrosius vertit, *non superbe sapere;* Vatablus, *non elato esse animo;* sed proprie significat sublimiter do se sentire, magni se facere, multum sibi arrogare. « Nam sicut vermis pomo, ita divitiis superbia innascitur, » inquit diritu* rum superbo. Anselmus; ct Augustinus, serm. 5 *De Verbis Domini secundum Matth.,* tom. X: a Omne, inquit, pomum, omne granum, omne frumentum, omne lignum habet suum vermem : alius est vermis mali, abus piri, alius fabre, alius tritici : vermis divitiarum, superbia. »

Tertio, vult divites « non sperare in incerto Incerti- (grace «SrAomt, id est incertitudine) divitiarum todo suarum, » quia opes hre instabiles sunt, caducai, diritu- ct minimo vento belli, naufragii, furti et cujuslirum. bet mutationis rerum humanarum difflantur, pereunt ct ab uno alteri afflantur, ut qui hodie est Crceso ditior, cras sit Iro pauperior. Addo, in morte, cujus dies et hora nobis incerta est, omnes opes nos deserent : ita ut non tam opum domini, quam usufructuarii simus, ait Chrysostomus. Quis ergo sapiens in eis spem suam defigat? « Stulte, inquit Christus diviti illi, *Luca* xn, 20, hac nocte animam tuam repetunt a te; qure autem parasti cujuserunt?» Hinc Diogenes Cynicus, OpM anni vomitus opes quia viles sunt ct fluxre, vocabat vomitum fortmu. fortume. Chrysostomus, hom. *in Eutropium,* vocat eas servum fugacem, imo homicidam ; exemplumque statuit ipsum Eutropium, qui a summo

opnm of honorum gradu irç imum lapsus, cum a militibus ad necem posceretur, ad Ecclesiam (cujus immunitatem violaverat) confugere coactus, ibique a Chrysostomo exceptus, ct homilía jam dicla defensus ac servatus est.

Vere it M ??• 17. Sto (sperare) in Dro vivo (qui præstat nodis **OMNIA ABUNDE AI) FRUENDUJ1), IS. BENE AGERE, DIVITES FIERI IN BONIS OPERIBUS, FACILE TRIBUERE, COJIV L.I» MINICARE, 19. THESAURIZARE SIBI FUNDAMENTUM BONI M IN FI TI BI 51, IT APPREHENDANT VITA» VERAM. —** Apte incertihidini divitiarum, quae non permaCorivr, nen^ sCf] cito pereunt, opponit Deum viriipi qui ^¿7 semper permanet, vivit et viget. Sic enim llebræi Deum a ternum et stabilem vocant 'H Sx *el chai,* id est Deum vivami ; ut cuín opponant diis Gentium et idolis, quæ sunt dii saxei ct lignei, ideoqnc falsi et mortui. Unde S. Augustinus, serm. 20.“ *Be Tempore,* ait : « Apostolus jubet non sperare in incerto divitiarum, sed in Deo vivo. Fur tibi tollit aurum; quis (ibi tollit Deum? quid habet dives, si Deum non habet?Noli ergo in divitiis sperare, sed in Deo vivo, qui præstat nobis abundanter omnia, cum quibus omnibus et scipsum. » Idem lib. XIII *Confess.,* vin : « Male, inquit, mihi est printer te, et omnis mihi copia, quæ Deus meus non est, egestas est. » *Secundo,* a Deus vivus p significat Deum diyitem, largum et liberalem, qui vitam, onmiaque sua bona nobis largiter aspirat ct communicat; hinc a Gra;cis deorum summus dicitur zú; vel Zr>, quia, ut ait Laertius in Zenone, «5 Çp airi'.; içi, vivendi cætcris causa est. Unde Paulus hic idipsuin explicans subdit, « Qui præstat omnia abunde (kímcúij, id est diviter, opulente,copiose : alludit enim ad verbum zlxurw, id est divitias, dc quibus pneccssit),» id est qui est et dicitur hebraico *saddai,* de quo dixi *Philipp.* iv, 11. Qn.-n ! Ihc ergo a præstat omnia ad (ruendum,» ut scip'“"ʔ licet aere, aqua, luce, sole, clementis, inquit csuiiMi t hrysostoinns, fruamur œque pauperes ac divifnxn- tes, utque frugibus elopibus terræ, omnibusque dcnT animæ el corporis alimentis ct fomentis abundemus (qua dc re pulchre disserit Seneca, lib. IV De *Beneficiis,* cap. iv) iisque frixi possimus, id est cum voluptate uti : a Deus euim cibo et laetitia implet corda nostra, » ut dicitur *Actor,* xiy, 10; nara alioqui proprie bonis præsentibus tantum utimur, efcrpis verofruimur. UndeS. Augustinus, serm. 5 Dc *Verbis Domini secundum Mallii. :* « Deus praestat, inquit, ct temporalia et æterna: ad utendum temporalia tanquam viatoribus, ad fruendum æterna tanquam habitatoribus : temporalia unde bona faciamus ; æterna, ut boni efficiamur. »

s*- .I 'vota : Apostolus hic septem præcepta dat divi- \ ' tibus. *Primum* est, ut in suis opibus spes suas ¿it F»'t- non defigant. *Secundum* ut sperent in Deo vivo. !»*• Tcrlw, vult Apostolus divitibus præcipi *bene tgrre,* grasce id est ut bona opera operentur, et fugiant luxum aliaque peccala et mala «pera, quæ opee consequi solent.

Quarto, vult ut « divites fiant in bonis operibus, » scilicet mulla bonorum operum merita sibi accumulando : veræ enim divitiæ sunt non aurum ct argentum, sed virtutes et virtutum opera.

Quinto, ut a facile tribqant, » græce iùuat iâot cjç 4wu, id est, ait Ambrosius, ut faciles sint ad impertiendum, ad largiendum, ad dandam eleemosynam.

Sexto, ut «communicent,» id est pares suos Cumalins mortales agnoscant ¡ inquit S. Augustinus, ¿'"ud. serpi. ʔ» pitato *De Verbis Domifii; ct,* ut H.aymo, u/ a- cominunicare, inquit, est mortales sc recogitare ¡»»tun et socios esse aliis hominibus in fragilitale. *Secundo,* Græcunj xciwwoúf, id est communicantes. Chrysostomus, Thcophylactus, OEcumenius interpretatur benevolos, amicos, societatis amantes, humanos, qui alios præsertim pauperes non despiciunt, sed sino fastu familiariter cum iis loquuntur et agunt. *Tertio,* et aptius ac} sequentia et praecedentia, per « communicare » intellige facile mutuare, commodare et rerum suarum usum communem facere, sicut enim per « facile tribuere » intellexit facilem donationem : ita per « communicare» intelligil facilem opum suarum communicationem per mutuum, commodatum, aliosque modos a donatione distinctos. Vult enim divites sua liberaliter non tantum donare, sed et utenda dare : opes enim eis ad usnm dalie sunt tum proprium, tum alienum; has tamen avari tenaciter retinent, et e viscatis manibus abire nop sinunt; liberales vero liberaliter eas communicant.

Septimo, vult Apostolus divites « thesaurizaro sibi fundamentum bonum. » Hoc fundamentum Commentarius Hieronymo et alter Primasio ascriptus (qui uterque, ut dixi in proœmio, revera est Pelagii, vel Pelagiani alicujus) interpretatur vendere omnia ct dare pauperibus; id quod vult esse præcepti. II.ec enim inter alias fuit quoque hæresis Pelagii, scilicet Christianis præceptum esse a Christo el ab Apostolo, vendere omnia sua Ghrinheaque dare pauperibus, ac consequenter omnibus P® Christianis vetitas esso opes et præceptum pau-D^ „J' pertalem, ideoque divites non posse salvari; id- pwp«que Christum docuisse IDiD/i. xix, 21, cum dixit: « Facilius csl camelum per foramen acus transire, quam divitem intrare in regnum emionim. »

Hoc refellit S. Augustinus, epist. 89 *ad Hilarium,* Quæst. IV, meminitque expositionis hujus locitur' jam dictæ, camque Pelagianam vocat, linde sequitur commentarios hos Hieronymo ascriptos esse Pelagiani cujuspiam : refellit autem hac ratione. quod S. Paulus velit a divitibus ali uxores, filios et servos : hi autem sine opibus ali non possunt. Rursum, quod nullum exlet paupertatis hujus præceptum , quod omnibus Christianis sit datum: non enim dicit Christus: Si vis Christianus, sed : Si vis perfectus esse, vado ct vende omnia; locus autem *Malthai,* cap. xix, alium habet sensum, ut ibi dicam.

Dico ergo : Vult Apostolus divites sibi thesau-

rizare ct recondere «in futurum,» scilicet sreculum. «fundamentumbonum,» id est firmas opes cl bono fundatas, scilicet spiritales, cœlestcs et œternas : puta virtutes et virtutum pictatisque opera. Has enim opes quasi fundamentum solidum opponit incerto divitiarum hujus sæculi. Ita Chrysostomus, Thcophylactus, Anselmus ct Theodorctus, qui hinc docet veras divitias hominis Christiani repositas esse in coelo, ubi Christus admonet ut collocemus thesauros nostros, quos ncc rerugo demolitur, ncc tinca corrumpit.

QnM frinito- id exitum benino dhiubiu nuiuùL n UUl*

Ubi nota : Bona opera vocat Apostolus « fundamentum » futuri ædificii, quod nobis præparatur in cerlo; quia tota præparatio futura gloriæ est per merita, quæ hic acquirimus per gratiam, inquit S. Thomas. Unde subdit Apostolus : « Ut apprehendant veram vitam, » scilicet beatam et æternam. Bona ergo opera sunt fundamentum vita ætcrnæ, quibus scilicet vita æterna acquiritur ct superstruitur. Unde clare sequitur «bonaopera» esse causam meritoriam vitæ ætcrnæ. Ita Chrysostomus, Thcophylactus et alii.

Draftop* fiii'h- E^tum (uiuH 4

Nota *secundo,* «veram vitam» dici illam, quæ Beatorum est in coelis. Unde Græca habent, Çci; atavíe?, id est vitam æternam : hæc enim præsens vita, non vita, sed vanitas est et mors potius dicenda quam vita. « Itac est ergo, inquit S. Augustinus, serm. 5 De *Verbis Domini secundum ñfofthccum,* falsa vita; apprehendenda est ergo vera vita ; migrandæ sunt facultates nostra ad locum veræ vitæ, ut hoc ibi inveniamus, quod hic damus. » Sicut ergo insipiens esset, qui in locum alium migrare deberet, ulp nihil inveniret, nisi quod præmisissel, nihil tamen illuc vellet præmittere : ita insipiens est qui hic suas opes per eleemosynam et bona opera non prremjttit in futuram vitamin cœlo, ut ibi ex iis in ælcrnum alatur ct vivat. Pulchra parabola idipsum Josaphato regi déclarai Barlaam apud Damascenum, cap. XIV *Historice* eorumdem.

TenTiu ^ljsin fctu hic.

Vers.w. 20.0 Timothee, depositum custodi. — Iterum atque iterum redit Apostolus et Episcopo Timotheo inculcat, ut noyas et falsas doctrinas caveat, ct antiquam veramque fidem tueatur. Quia hæc res augebat animum Apostoli prrevidentis hreCnM<f«-reses mox suborituras. ITo *depositum,* Ainbrosius legit, *commodatum;* OEcumenius, per depow' *sduin,* inlclligit praeopta Dei hic a Paulo proim posita Timotheo; alii cum Thcodorcto intelligunl gratiam, munus ct officium Episcopale ; Cajelanus accipit populum quasi gregem sub depositi ratione Episcopo Timotheo commissum ; alii charitatem, vel etiam castitatem intelligunt.

BepMid "tría, uù pr inaui trjjm.

Verum certum est per « depositum » Apostolum in,c^ Bcrc doctrinam sanam, quæ Timotheo qpasi Episcopo credita erat, cique quasi depositum Deo et Paulo commendata. Unde consequitui. doctrinam hanc solere per manus (radi, ejusque custodes esse Episcopos obstrictos ad hoc, ut ne minimam quidem ejus partem tolli aut vitiari patiantur. Lex enim depositi, inquit Chrysostomns, non patitur ut aliquid illius pereat sine culpa apud depositarium. Hinc S. Basilios prefecto Valentis Imperatoris Ariani urgenti ut ei in nonnullis cederet, ita respondit: «Qui divinis innutriti sunt eloquiis, corrumpi de divinis dogmatibus ncc unam syllabam patiuntur; sed pro iis, si ita oporteat, omnes mortis species amplectuntur. »

Hanc doctrinam vocari hic «depositum» patet *primo,* quia ita se explicat Paulus subdens: «Devitans profanas vocum novitates ct oppositiones falsi nominis selenita ;» ubi profanas novitates et falsi nominis scientiam quasi deposito oppositam ct contrariam vitari jubet ; si ergo falsi nominis scientia opponitur deposito, sequitur depositum esse veri nominis scientiam , puta sanam doctrinam, quæ vera est sapientia et scientia.

Secundo, idipsum patet ex *epist.* II, ubi hoc depositum iterum atque iterum commendat Timotheo, ct iisdem pene verbis, quibus hic, utitur, cum ail cap. r, 13 : « Formam habe sanorum verborum, quæ a me audisti in fide, el in dilectione in Christo Jesu : bonum depositum custodi.» El cap. n, 2 : « Quæ audisti a me permultos testes, hæc commenda fidelibus hominibus.» Et infra : « Sollicite cura teipsum, etc., jccte tractantem veibuin veritatis, profana autem et vaniloquia devita. » Ecce tibi idem quod hic ait : «Devitans profanas vocum novitates. »

Tertio, quia ita explicant Chrysostomus , Theopbylaclus, CEcumenius, Anselmus et pulcherrime Vincentius Lirinensis in aureo suo libello contra hæreses, post medium libri.

Ex quo nota, sanam doctrinam vocari « dopositum , » *primo,* quia a Christo apud Ecclesiam fuit deposita et instar depositi Apostolis et Episcopis asservanda tradita et commissa. Unde pulchrc Vincentius singula Apostoli verba explicans ct perurgens : a O Timothee, inquit, o Episcope, o sacerdos, o doctorl O, exclamationis esi et præscientiæ ct charitatis: prævidebat enim fuluros, cpios prædolebat errores ; custodi propter fures, propter inimicos depositum, id csl doctrinam sanam, quæ tibi quasi Episcopo credit^ est a me et a Christo, non quæa te inventa; quam traditione accepisti, non quam excogitasti ; cujus non auctor debes esse, sed custos.

c«r »• Jo#' postumi 1>riau vcwaue Un^a- **•

n Secundo, depositum custodi, id est talentum calholicæ fidei inviolatum illibatumque conserva: aurum accepisti, aurum redde; ne plumbum, no retómenla supponas : eadem quæ didicisti ita doce, adorna, illustra, ut cum dicas nove, non dicas nova.

S^nli

» *T< rtio,* depositum , idesl doctrinam catholicam, Terta, universalem, unam eamdemque per singulas retatimi successiones, incorrupta veritatis traditione manantem ct usque in saecula sino fine mansuram custodi. Devitans, quasi viperam, quasi scorpionem, quasi basiliscum, profanas, id est quæ nihil

habent sacri, nihil religiosi, a sacra fide, Ecclesia, religione alienas, vocum, id est dogmatum, rerum, sententiarum et consequenter sermonum novitates, quæ sunt vetustati, quæ antiquitati con-
frrfiiu trariæ. Si vitanda est novitas, retinenda est anti-
Mi Dori- q^^, 6j profana est novitas, sacrata est vetu-
ènù «.stas J s* novitates recipiantur, necesse est ut fides
tatui, beatorum Patrum aut tota, aut certe magna ex parte violetur, necesse est ut omnes omnium ætatum fideles, omnes sancti, casti, virgines, omnes clerici, Levitæ, sacerdotes, tot Confessorum millia, tanti Martyrum exercitus, tanta urbium, -tanta populorum celebritas et multitudo, tot insulæ,provinciæ, regiones, gentes, regna, nationes, totus postremo terrarum orbis per Catholicam fidem Christo capiti incorporatus, tanto saeculorum tractu ignorasse, errasse, blasphémasse, nescisse quid crederet, pronuntietur. » Audiant et perpendant hæc Novantes, quibus cura est quaerere sanam fidem et salutem ætemam.

Devitans phofanas vocum novitates. — Graea jam habent xi^o>vía<, id est vanitates sive inanitates vocum; et ita legit Syrus, Œcumenius et Theophylactus, qui eas vocat matæologias et vani-
ril Tri- loquentias, qualis fuit illa Triphyllii Episcopi alias
*L! ' eruditi, qui pro concione referens illa verba Christi : « Tifile grabatum tuum et ambula,» pro grabato quasi voce minus concinna, « lectum » dixit; quem audiens magnus ille Spiridion reprehendit dicens : « Numquid tu prastantior es eo qui grabatum dixit ?» testis Nicephorus,lib. VIII, Cap. XLH.

Ouinim Verum Chrysostomus, Ambrosius, Augustinus
•n «ri- et passim veteres legunt cum nostro Interpreto)uuvnfwvix{, id est novitates vocum. Alludit et perstringit novaet portentosa nomina triginta æonum Valentini, et 3G‘› principiorum quæ habebant Gnostici, aliaque his similia aliorum Novantium. De quibus Hieronymus in *Amos* in, ad illa verba, *Congregamini montes Samaria: :* & Unusquisque, inquit, fingit quod vult et adorat figmentum suum, ut Marcion bonum Deum ct otiosum; ut Valentinus æonas triginta, et extremum Christum, quem appellat tapeto, id est abortivum ; ut Basilidcs, qui omnipotentem Deum portentoso nomine appellat : eumdem secundum Gracas litteras et annui cursus numerum dicit in solis circulo contineri ; quem Ethnici sub titulo aliarum litterarum vocant » Talis novitas vocis excogitata fuit ab Arianis, cum Filium Patri esse *Ipúswi,* id est consubstantialem, negantes ; adinvcncrunt eum esse Patri i^awaiw, id est similem in substantia.

Hovitu Nota : Signum hærcsis est novitas doctrinae ct
icant» sermonum, indeque hæretici passim a Patribus
«it hfr q’›asi novantes notantur, deteguntur etdamnan-
ruii. tur.

Unde S. Augustinus, Contra *Crescon.,* lib. II, cap. 1 u i ,itaCresconiumstringit : «Ecclesiam, inquit, periissc dicitis « et vos unde nati fueritis» ostendite. Sola igitur Evangelica doctrina per excellentiam vera ct antiqua dicitur, ad invidiam falsæ, quæ nova appellatur. » Idem ad Optatum, de ratione animæ : « Semper, inquit, viris sanctis suspecta fuit novitas. »

Contra, sana doctrina cana est ct prisca, a Sjudoo Christi ct Apostolorum temporibus ad nos illibate trln*f* derivata. Hinc S. Joannes, *epist.* I, cap. n, vers. 7 : "X, a Non mandatum, inquit, novum scribo vobis. » Et vers. 24 : « Quod audistis ab initio. in vobis permaneat. »

Hoc antiquitatis telo impetit et jugulat Marcionem Tertullianus, lib. IV *Contra eumdem,* cap. iv, cum ait : « Ego meum Evangelium dico verum, Marcion suum : quis inter nos determinabit, nisi temporis ratio ei præscribens auctoritatem, quod antiquius reperietur ; ct ei prajudicans vitiationem, quod posterius revincetur? In quantum enim falsum est corruptio veri, in tantum pracedat est necesse veritas falsum.» Idem *Contra Hermogenem:* «Solemus, inquit, compendii gratia haereticis de posterilate prascribere. » Eodem telo percutit novatores omnes S. Hieronymus, scribens *ad Pammachium et Oceanum :* « Cur, inquit, post quadringentos annos docere nos niteris, quod ante nescivimus? usque ad hunc enim diem sine ista doctrina mundus Christianus fuit. » Et Nazianzcnus, *ad Clidonium :* « Si, inquit, ante hos triginta annos fides incepit, cum quadringenti fere sint anni, cx quo manifestatus est Christus, certe et Evangelium nostrum in tanto tempore fuit inane, inanis et fides nostra, » etc. Et Augustinus, lib. 11 *Contra Crescon.,* cap. x l v , hoc Donatistis objicit : « Ecclesia, inquit, periisse dicitur ; et vos unde nati fueritis, ostendite. » Qua de re rursum Tertullianus, lib. *De Prescript.,* cap. xxxii : « Edant, inquit, origines Ecclesiarum suarum, evolvant ordinem Episcoporum suorum, ita per successiones ab initio decurrentem, ut primus ille Episcopus aliquem ex Apostolis habuerit auctorem et antecessorem.»

Nota secundo : Non sunt profanæ vocum novitates nomina nove adinventa, quæ res fidei brevius et clarius explicant, quia res nomine significata non est nova, sed prisca et antiqua; talia sunt : « Trinitas, hypostasis, consubstantialis, Christianus, liberum arbitrium, Purgatorium, Indulgentiæ, transsubslanliatio. » De quibus audi S. Augustinum, tract. 97 *in Joannem* : « Non ait Apostolus, Vocum novitates; sed addit, Profanas: sunt enim et doctrinæ religionis congruentes verborum novitates; et xenodochia atque monasteria postea sunt appellata novis nominibus, res tamen ipsæ et ante nomina sua erant. Adversus quoque impietatem Arianorum novum nomen Patres *homousion* condiderunt; sed non rem novam tali nomine signaverunt. Hoc enim vocatur *homousion,* quod dicitur, Ego et Pater unum sumus. » Quocirca S. Athanasius disputans cum Ario, cum Arius objiceret esse novam Nicenorum Patrum vocem, suucUe Scriptura) mcog-

nltam, respondit cique regessit suum Tpwúaw» ; « Ostendo mihi, inquit, in sacra Scriptura tuum Tpuiiaicv, ct ego ostendam nostrum : imo vero tres in Deitate substantias, quas tu fingis, nunquam c Scriptura ostenderis ; ego autem unicam esse substantiam in tribus personis divinis (quod est *Ipfaiti)* tibi e Scriptura evincam. » Ita refert ipse S. Athanasius in disp. cum Ario habita jussu Constantini Imperatoris, lib. I ; ¿p¿vaúu enim nomen in Scriptura non reperitur, sed res nomine significata : rptwsíw vero nec nomen, nec res, nipote falsa et bæretica.

Oppositiones falsi nominis scientis. — Grace ¿vTiOíau; rix pwaix, id est antitheses falso nominate scienti® : intclligit objectiones sive oppositiones, quas hæretici, qui falso sibi arrogant et jactant suam scientiam, objiciunt Catholicis contra sanam fidem.

Uod» *in| Gnostici?

Notat Theodoretus ct Chrysostomus quod Apostolus hic perstringat hæreticos jam tum suborientes, qui se Gnósticos, id est scientes, nominabant, quasi ipsi soli pra aliis saperont, sed falso; non enim est vera scientia, ubi vera fides non est. Sic quivis alii hæretici, inquit Vincentius Lirinensis, falso sibi scientiam sacre Scripture et doctrinæ arrogant, quam opponunt vere fidei; et ignorantiam suam scienti®,caliginemet tenebras, luminis appellatione fucant et colorant. Ridicule Commentarius Hieronymo ascriptus (qui hinc rursus esse Pelagii dignoscitur) per a falsi nominis scientiam » accipit Dialecticam (uti et commentarius Vatablo ascriptus intclligit Philosophiam); hanc enim oderat Pelagius, uti et nostri Novanta, quia per eam videbat se ab Augustino aliis<ue orthodoxis errori* convinci ct confutari,

Non est ten «lentia, obi ten idra DOD est.

Hcretici oderunt Diateticiti.

21. Quam (scientiam) qvtdam promittentis (Græcum ÍKaT-fi)j.í¡uvM verti potest quoque, *profitent#]* circa fidem exciderunt ,— xçiiw», id est aberrarunt : est metaphora petita ab iis, qui aberrant a scopo, *q. d.* Hi Novantes omni suo studio ad veram fidem, quæ vere religionis est caput et fundamentum, quasi ad scopum se collimare fingunt; sed errant, quia dum in novitates vocum, falsamque scientiam et dogmata sua erronea colimant, prorsus aberrant a fide, et consequenter a vera religione.

Pulchre Vincentius Lfrfnensis : x Dicit, inquit, Apostolus : Quam scilicet scientiam promittentes; hi enim Novantes dicunt : Venite, insipientes et miseri, qui vulgo catholici vocitamini, et discite fidem veram, quam præter nos nullus intelligit, quæ multis ante saeculis latuit, nuper vero revelata et ostensa est : sed discite furtim atque secretim, delectabit enim vos. »

0 Rex regum et Domine dominantium, o habitator et princeps æternitatis, qui solus habes immortalitatem et lucem habitas inaccessibilem : tibi honor et imperium sempiternum. Da nobis non sublime sapere, non sperare iu incerto divitiarum et vanitatum mundi, sed bene agere, divites fieri in bonis operibus, thesaurizare bonum fundamentum in futurum, ut apprehendamus vitam œternam. 0 «eterna veritas ! o vera charitas ! Creasti nos ad œternam tuam gloriam : da nobis temporalia omnia, vana et caduca omnia contemnere; da sectari carestia, ambire œterna; da nobis rectis itineribus ad te tendere, ad te jugiter anhelare, ad te toto corde suspirare : quia tu es portio nostra in terra viventium, tu es qui restitues hœreditatem nostram, mtkxnitatkm neutram nobis.

COMMENTARIUS

IN SECUNDAM EPISTOLAM

AD TIMOTHEUM.

ARGUMENTUM.

OCda Putori* Idem generatimi eM argumentum hujus Epistolio qU0(j proris. Timotheum enim adhortatur docens nn;C sint Pastoril et Episcopi officia ; primumque esse intrepide ct instanter evangelizare, atque el S. Scriptura sanam doctrinam docere, exhortari, arguere peccatores et confutare hieretieos, quo- to »»' rum inores ad vivum depingit. Prædestinationis f'l'l dat fundamentum et duo sigilla, scilicet præs- î cientiam Dei et fugam peccati. Excitat ad fortitu- ni». dinem, patientiam, studium saerre Scriplur® et martyrium, illtidque sibi instare significat. Unde Epxioij S. Chrysostomus, Theophylactns, Theodoretus; Allicimus et alii putant, Paulum Christum suspi- pantera et animam jam pene expiranlem, hanc ul- tenpu « limam Epistolam quasi cycneam vocem edidisse, cum Romæ ageret in secundis vinculis ct proximus esset morti (ut colligitur cap. iv, vers. 6), quæ contigit anno Christi G9, qui fuit Neronis 13; licet Baronius ex cap. ¡v, 17 et 18, scriptam putet hanc Epistolam e primis vinculis, anno Christi 59, de quo plura cap. iv (1).

(1) Baronii sententia multo probabilior est ; eam sequitur Ro&ntnullerus et Sepp, qui ait a Paulo hanc Epistolam scriptam fuisse e primis Romte vinculis, sub finem pnoris anni, aun. auleui Christi

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ostendit primo, amorem erga Timotheum, cpiod fidem et pietatem a matra et acia cum lacte suxerit.
Secundo, vers. 6, *hortatur cum ut exsuscitet gratiam, præsertim fortitudinis, in ordinatione acceptam.*
Tertio, vers. 8, *animat cum ut non erubescat pradicationem Evangelii, sed pro eo secum vincala et quaxis adversa, si incurrant, fortiter spe auxilii divini et resurrectionis futura: patiatur.*
Quarto, vers. 14, monet *eum, ut depositum sanee doctrinæ arcte custodiat, etiamsi ideo cliqui, ut Phygellus ct Hermogenes, ab eo avertantur.*
Quinto, vers. 1G, *commendat Oncsiphori erga se vinctum, fidem et charitatem.*

1. Paulus Apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei, secundum promissionem vite, quæ est in Christo Jesu : 2. Timotheo diarissimo filio, gratia, misericordia, pax a Deo Patre et Christo Jesu Domino nostro. 3. Gratias ago Deo, cui servio a progenitoribus in conscientia pura, quod sine intermissione habeam tui memoriam in orationibus meis, nocte ac die; 4. desiderans te videre, memor lacrymarum tuarum, ut gaudio implear, 5. recordationem accipiens ejus fidei, quæ est in te non ficta, quæ et habitavit primum in avia tua Loide, et matre tua Eunice, certus sum autem quod et in te. 6. Propter quam causam admoneo te ut resuscites gratiam Dei, quæ est in te per impositionem manuum mearum. 7. Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris : sed virtutis, et dilectionis, et sobrietatis. 8. Noli itaque erubescere testimonium Domini nostri, neque me vinctum ejus: sed collabora Evangelio secundum virtutem Dei : 9. qui nos liberavit, et vocavit vocatione sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum, et gratiam, quæ data est nobis in Christo Jesu ante tempora sæcularia. 10. Manifestata est autem nunc per illuminationem Salvatoris nostri Jesu Christi, qui destruxit quidem mortem, illuminavit autem vitam el incorruptioncm per Evangelium : 1i. in quo positus sum ego prædicator, et Apostolus, et magister Gentium. 12. Ob quam Causam etiam hæc patior, sed non confundor. Scio enim cui credidi, et certus sum quia potens est depositum meum servare in illum diem. 13. Formam habe sanorum verborum, quæ a me audisti in fide, el in dilectione in Christo Jesu. 14. Bonum depositum custodi per Spiritum Sanctum qui habitat in nobis. 15. Scis hoc, quod adversi sunt a me omnes qui in Asia sunt, ex quibus est Phygellus et Hermogenes. 16. Det misericordiam Dominus Oncsiphori domui : quia sæpe me refrigeravit, et catenam meam non erubuit; 17. sed cum Bomam venisset, sollicite me quæsivit, et invenit. 18. Del illi Dominus invenire misericordiam a Domino in illa die. Et quanta Ephesi ministravit mihi, tu melius nosti.

Ver». I **1.** Pa ULDS **APOSTOLOS JESO CtIRISTi, PER VOLCNTATEM DEI, SECUNDUM PhOMISSIÒNI.M VIt.E, QUÆ ESTIÑ**
Ut
Christo Jeso (subaudi, scribit et bene precatui diceris) *t* 2. Timotheo guarissimo filio (sit) graTià, misericordia, pax a De0 Patre. — Nota : Pahlas hic diòit se « Apostolum secundum promissioricifi vite, quæ èst in Christo, *q. d.* Missus suih a Deo tariquam Apostolus et legatus ad preedicandum
obj»> vitam œternam promissam per Chrifetdm. Vel planius : Missus sum a Deo Apostolus ct legatus secundum, id est *ad,* promissionem vite, ut scilicet nomine Dei promittam Vitam œternam, quæ est in Christo, id est quid per Christum præslatur, puta Christianis, Christi discipulis *i* pro cujtls adeptione æquum est omnia incommodae! moftem ipsam hic pati, ait Primasfus. Ita el Ambrosius, Theophylactus, (Ecumenius. Sic cnim legatila diditur fittiti a'd pacem conficiendam, ad redimendos captivos, ad promittendum matrimonium, sive ad sponsalia conficienda; nam quilibet

¿itioab et apos-

legatusad cerium aliquod negotium conficiendum legatur et dirigitur. Eodem modo Apostolus dicit se legatum esse ad promissionem vitæ, ut scilicet promittat vitam reternam credentibus Christo, illique obedientibus. Propositio ergo *secundum* determinat et exprimit officium, ad quod Apostolus missus est, valetque idem quod praepositio *ad,* vel *quoad;* respondet enim Hebræo Sp *ul.*

Unde nota *secundo :* Hunc titulum dignitatis sure promittit Apostolus, ut insinuet se, et ostendat pr.Tslantiam muneris Apostolici pra Mose et Prophetis. Moses enim legis suæ observatoribus promisit vitam, sed temporariam, scilicet felicitatem vitre praesentis in abundantia vini, mellis, olei; Christus vero et Apostoli servantibus legem Christi promittunt vitam coelestem, beatam et œternam.

Ven. 3. 3. Gratus ago Deo, cui servio a progenitoribus **IN CONSCIENTIA PURA, QUOD SINE INTERMISSIONE HABEAM TUI MEMORIAM IN ORATIONIBUS MEIS, NOCTE** ac die.—Verbis procedentibus sui officii et apostolatosdignilateincommendavit,eteommendando

Amor methè- ▮m. 8(5 iusinuat ›n animum Timothei Apostolus : hic vero eximium erga cumdem amorem ostendit, ut a Paulo quasi sui amantissimo parente mandata quæ deinceps ci præscribet, peramanter accipiat: doctor enim apud discipulos tam benevolentia quam auctoritate indiget. Hunc vero amorem ostendit dicens : Non tantum tui, o Timothee, recordor, sed etiam gratias ago Deo, quod lui memoriam assidue animo meo injiciat et objiciat, *q. d.* Tanti te facio, tantum te amo, ut propter te et tui memoriam in gratiarum actionem ct Dei laudes erumpam, putemque me insigni a Deo beneficio affici, cum tui recordationem mihi suggerit, ideoque ei gratias ago.

Nota : Pro *servio græce* est larfiCo», *q. d.* Quem scilicet Deum colo latria, æque ut progenitores mei Abraham, Isaac, Jacob et cætcri deinceps, a quibus cum natura ct exislentia, veram religionem ct pietatem quasi per manus accepi. Ita S. Ambrosius, Ansclmus ct alii.

Q-'r-rtA› ▮» t nbni' ▮trrtaris nl «au*T Nota secundo : Dicit se Deo a progenitoribus scrvire, quia licet aliquando judaizarit Christumque Deum ad breve tempus oppugnant, tamen retinuit semper cultum et amorem unius veri Dei, ut *^* Poss<5t dicere : Te solum, Domine, latria colo ; idque « in pura conscientia, » quia conscientia mihi testis est, non me alium quam te pro Deo meo habere, amare et zelari; adeoque cum Christum oppugnavi, conscientia mihi testis est, me hoc non odio Christi aut Dei, sed potius Dei ct legis Dei zelo fecisse : nesciebam enim illum esso Messiam a Deo missum, et putabam in conscientia me pro patria lego a Deo Mosi data stare et pugnare debere; putabam hac Christi persecutione maxime me Deum colere, iliique me rem gratissimam prostare. Unde mox ut a Deo illuminatus errare me vidi, illico errorem correxi, totum nu Christo dedi, tantumque Christum Christique legem propugnavi, quantum antea impugnaveram. Ita Thcodorctus. Adde, non dicit Apostolus : Servivi semper; sed tantum : « Servio, » quia scilicet in præsenti servio, et ab infantia servivi, licet ad modicum tempus, per errorem, hæc servitus fuerit interrupta.

Secundo, Thcophylactus per « puram conscientiam » accipit puram a sceleribus vitam, *q. d.* Licet judaizarem, purus tamen eram a orapula, libidine aliisque vitiis quibus homines vulgo maculant suam conscientiam.

Tertio, Chrysostomus «conscientiam puram » opponit simulationi ct hypocrisi, camque vult dici puram, id est veracem et simplicem ; ut sensus sit hic : Ego Paulus semper, etiam dum judaizarem, a simulatione ct mendacio fui alienus, sed candida et simplici mento Deo servivi ; sicut interius in mente sentiebam, ita exterius loquebar, agebam et profitebar fidem et cultum unius Dei veri, *q.d.* Paulus : Ne suspiceris, o Timotheo, me aliud scribere, aliud cogitare; pura et simplex est mihi conscientia, uti semper fuit. Sed primus sensus genuinus videtur ct ex mente Apostoli. Do pura conscientia vero ait S. Ambrosius, lib. II *De Officiis,* cap. i : « Vitam beatam efficiunt tranquillitas conscientiæ et securitas innocentiæ ; » et Cicero, lib. H *Tuscul.* : « Nullum, inquit, theatrum virtute et conscientia majus est. » Vide S. Bernardum, lib. De *Interiori domo,* cap. xxii.

til! tum boaMh

4. Desiderans te videre, memor lacrvmarum Verfc *• tuarum, ut gaudio **IMPLEAR.** — Pergit ostendere ardorem amoris in Timotheum, *q. d.* Ego licet in vinculis constitutus sim, breviquo occidendus, ante mortem tamen cupio frui aspectu mei Timothei, idquo quia memor sum lacrymarum tuarum, quas scilicet fundebas in proximo a mc discessu, flebasque quasi infans avulsus ab uberibus ct lacte matris, inquit Chrysostomus, hicque fletus tuus mihi tristitiam attulit, qua relevabor ct gaudio implebor, si te videam toque fuar. «Amantibus enim, inquit Aristoteles, lib. IX *Ethic.,* xn, amabilissimum est ipse aspectus, eo quod hinc maxime existit ct oritur amor, d

5. Recordationem accipiens ejus fidei, qus est Vert- ' in te non picta. — Hic secundam dat causam cur tanto teneatur videndi Timothei desiderio, scilicet quod recordetur ejus fidei sincero, qua in sui amorem et desiderium Paulum rapiebat Timo» theus.

Qus (fides) et habitavit primum in avia tua Loide, et matre tua Eunice, certus sum autem quod et in te. — «Habitavit, » id est firmiter et permanenter inhresit ; hac enim significatione et prosopopoeia Hebræi dicunt virtutes ct vitia quasi personas quasdam habitare in anima nostra, cum in ea quasi in firma sede et loco suo resident.

Pa'»"*'* M ert

Nota : Mater Timothei Judæa fuit, verum quia in Gracia habitabat, Gracum ei nomen inditum fuit. Eunice enim, græce *Victoriam,* aut potius Vincentem, proprieque Vincentian» sonat; uti Lois (quæ fuit avia Timothei) significat *Meliorem :* ‘‘*

tou. H enim Græcls idem est quod melior. Hugo pro Eunice videtur legisse *Eutyche* ; interpretatur enim *Fortunatae,* nam Grœcis fortuna dicitur wxm, et fortunatus *limpie.*

Nota secundo : Pro *certus sum* græce est wiwtw-futt, id est mihi persuadeo; non enim Paulus fide divina, sed tantum humana, quæ petitur cx signis el conjecturis, credebat sibique probabiliter persuadebat, Timotheum habere fidem non ficlam. Vide dicta *Horn.* vili, 38.

Nota *tertio:* Laudat hic Timotheum Apostolus a parentibus fidelibus, per quos fides illi erat quasi hæredilaria; simul tacite hoc domestico parentum exemplo Timotheum stimulat, ut eorum fidem et virtutem imitetur : magnum enim est Dei beneficium, pios nancisci parentes, ac præsertim matrem, a qua pene tota filiorum educatio pendet. Ita Nazianzenus, *orat.* 24, init, tomi II, laudat Cœsarium fratrem defunctum a matre, quæ a parentibus pietati et Deo addicta, maritum (antea Gentilem) et proles omnes sua pietate imbuit, adeo ut tam maritum, quam filium ad episcopatum evehi conspexerit, omnesque proles, scilicet Gorgoniam, Cæsarium et Gregorium Nazianzcnum sanctos effecerit.

v«n. e. G. Propter quam causam admoneo te, ut resuscites **GRATIAM** Dei, **QUÆ EST IN TE PER IMPOSITIONEM** manuum mearum, — *q. d.* Quia fides tibi quasi est hæreditaria, ut do ea non dubitem, unum tibi faciendum superest, ne scilicet fidem hanc, quasi longo usu et consuetudine senescentem, aut metu persecutionis (ut colligitur ex vers. 8) flaccescentem dormitare aut torpescere sinas, sed eam æque ut gratiam tibi in ordinatione datam exsuscites.

Nota : Pro *resuscites* græce est àvaComip»», quod proprie significat ignem cineribus conditum ac sopitum flatu, folle aut flabello suscitare, ut reardescat. S. Ambrosius vertit, *recrea,* id est, inquit, confove, *q. d.* Zelus, charitas et gratia, quam in ordinatione mea accepisti, o Timothee, sensim tempore languescit, atque partim persecutionum, partim desidiæ, partim timoris, partim humanre infirmitatis et mutabilitatis cinere ac frigore quasi sopitur et restinguitur : vide ergo, ut eam suscites, ut charitalis flammam reaccendas ejusque ardorem continuo foveas et adaugeas; ad hanc rem folles et flabella tibi sint oratio, meditatio, P*a lccli0 » alacritas el vigilantia animi, studium ; exercitatio el conalus major ad virtutes, ac praesertim labor et zelus ad salutem populi libi commissi diligentius et ferventius procurandam. Ita S. Chrysostomus, Thcophylactus, OEcumenius, Thcodorctus. Hisco enim follibus excitabitur animus, animique contracta cl sopita libertas, qua cum suis amoribus, terroribus, erroribus vincetur hic mundus, ait S. Ansclmus, qui gratiam el charitatem opprimere ct suffocare nititur ; victaque cupiditate ct metu, rursus charitas flagrare incipiet, indiesquo magis flagrabit. Unde auctor *Quasi,* novi *el veteris Testam,* apud Augustinum, Quzzit. CXX, sacra lectione gratiam nane excitandam esse ita docet : « Excitatur, inquit, devotio nostra, quando ca quæ licet non ignorantur, rccnscutur tamen. Talc est ingenium naturæ nostra:, ut torpescat, si usus destiterit lectionis; quia sicut ferrum nisi usum fuerit, œruginem contrahit : ita et anima nisi frequentius divinis exerceatur lectionibus; quamobrem David ait illum beatum esse, qui dic ac nocte lege Domini meditatur : excitatur enim desiderium animae erga opera salutaria jejunio, oratione et misericordia (adde, usu et exercitiis). Unde Apostolus ad Timotheum inter cætera ait : Ut resuscites, inquit, gratiam Dei quæ est in te. »

Adverte hic obiter, gratiam non prædeterminare liberum arbitrium; imo potius liberum arbitrium gratia imbutum ipsam gratiam sopitam, adeoque seipsum suscitare et excitare ad opera bona, atque ad eorum fervorem et incrementum.

Nota *secundo :* Ex eo quod dicit Apostolus « graham quæ est in te per impositionem manuum mearum, » clare evincitur, impositionem manuum, id est Ordinem, vel potius ordinationem, esse Sacramentum : per hanc enim Deus quasi per instrumentum, confert gratiam, ut ait hic Apostolus. Sicut ergo co quod per baptismum, quasi per instrumentum, abluitur anima et gratia infunditur, recte colligunt omnes baptismum esse Sacramentum; ita pariter idem eadem ratione colligimus hic de ordinatione. Ordinatio enim sua habet signa et symbola, puta materiam, impositionem manuum, formam vero verba sacra, quibus Episcopus ordinando, potestatem Ordinis confert ; quorum effectus est gratia : atqui Sacramentum non est aliud quam signum sensibile constans sensibili materia et forma, quod gratiam confert : neccsse est ergo ut ordinatio sit Sacramentum æque ac baptismus et Eucharistia.

Dices : Pro *gratia* græce est x®?'^» quod significat gratias et dona gratis data, quale est donum ct munus docendi et regendi, puta episcopatus ipse, doctoratus ct similia : hæc enim vocantur charismata ; ergo non loquitur Paulus de gratia gratum faciente, quæ est effectus Sacramenti, Respondeo : Græcum x*?l0|1* significat quodlibet donum, sive gratia? gratis datæ, sive gratum facientis; hic vero significare charitatem et gratiam gratum facientem, patet ex ratione ct explicatione quam subjicit Apostolus : hanc enim gratiam explicans ipse subdit slatim : a Non enim, inquit, dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis, dilectionis cl sobrietatis; » ergo gratia data Timotheo in ordinatione, quam ab eo suscitari vult Apostolus, est spiritus timoris, virtutis, dilectionis cl sobrietatis. Ita Chrysostomus, Theophylactus, CEcumemus ct alii. Sio donum coutinentiæ cuique datum a Deo vocat Apostolus x*-fiojxa, 1 *Cor.* vu, 7; sic Christi gratiam oppositam

peccato Ad® vocat xs?tc¡xa,/ tom. v› 1’’» sic vitam ttternani vocat id est gratiam, quia effectus est grati® gratum facientis, *Horn.* vi, 23; sic *Horn,* i, tl : « LT aliquid impertiar vobis grati® spiritualis, » græco est xájwa». Ecce hisce locis gratiam non gratis datam, sed gratum facientem significat.

Ven. *1.* *7.* NOX EXIM DEDIT KODIS DEIS SPIRITUM TIMORIS : SED VIRTUTIS, F.T D1LECT10MS, ET SOBRIETATIS. — Dat causam cur Timotheus ct quivis similis gratiam, quam accepit, excitaro debeat, quæquc eum ad 0-undo hoc faciendum exstimulent, *g. d.* A Deo accepimus Mcituria spiritum non timiditatis, ut in persecutionibus et tenlationibus paveamus et animo contrahamur : sed e contrario accepimus spiritum magnanimitatis, ut potenter omnia adversa superemus, libcreque Christi fidem prædiceinus ct propugnemus ; ac proinde hunc spiritum magnanimitatis, cum aliquis limor aut torpor obrepit, excitaro debemus et animose ac fortiter dura et ardua quævis aggredi. Hæc enim est vocatio ct professio nostra, ad hoc a Deo destinati sumus, ad hoc animos et vires grati® copiosas accepimus : e® tantum excitanda ct acuend® nobis sunt.

Inde nota : Pro *spiritum timoris* græco est í«-xía«, id est timiditatis et ignavi®, qualis est eorum qui animo sunt imbecilli, pavido, contracto et abjecto. a Sed virtutis,» græce Suváim»;, ¡desi for- p rim titudinis ct roboris; ut fortiter fidem non tantum ii^^d ,cncamus› scd cl prædicemus iu persecutione in- qw qu» V» medios hostes : nec timeamus, sed ambiamus pm?», pro ea mori, adeoque cum simus Episcopi, quasi duces populo præeamus ad martyrium ; hæc enim virtus fortitudinis uti maxime requiritur in duco belli, ita conformiter datur Episcopo vi sacramenti Ordinis,quo consecratur dux belli fidelium. Sicut ergo in baptismo fimus servi Christi, dalurque nobis per baptismum gratia, qua Christiano et innocenter vivamus et serviamus Christo; et sicut in sacramento Confirmationis fimus et quasi auctoramur milites Christi, signoquo crucis consignamur cl militi® Christi ascribimur; ac conformiler vi Confirmaliouis datur nobi< grafia ad fortiter depugnandum pro fide Christi, ut malimus mori, quum eam perderò aul prodere : ita in sacramento Ordinationis constituimur duces militi® Christian®, ac consequenter vi hujus Sacramenti dantur nobis virtutes necessari® ad hunc ducatum; atque in primis invidum animi robur cl fortitudo, quo timores el terriculamenta omnia tam hominum quam dæinonum non tantum superemus, sed etiam u fidelibus aliis depellamus, adeoquo fideles ipsos ad cruces ct martyrium iuciLinus. Ita fecisse Cornelium Pontificem Romanum docet Cyprianus, epist. 87 *ad Cornelium :* «Exultantes, inquit, accepimus ducem te illic confessionis fratribus exfifisse, sed et confessionem ducis de fratrum confessione crevisse; ut, dum præcedis ad gloriam, multos feceris glori® comites, d confessorem populum suaseris fieri, dum primus paratus es pro omnibus confiteri : ut non inveniamus quid prius in vobis predicare debeamus, utrnmnc tuam promptam et stabilem fidem, an inseparabilem fratrum charitatem ; virtus illic Episcopi publico comprobata osi, adunatici sequentis fraternitatis ostensa est, dum apud vos unus unimus et una vox est, Ecclesia omnis Romana confessa est. »

Hæc est ergo prima dos Episcopi, caque maxi- rumi me necessaria, scilicet impavida libertas ct forti- EV^L ludo, qua excelluerunt prestantissimi ct celeber- hT|.;¿ rimi Episcopi. Ita magnus ille Ilosius, Cordubensis foí,i,“- Anlisles,ConstantinumImperaloremsicaffatuscsl: a Desine, qiueso, Imperator, nec te misceas rebus docili- Ecclesiaslicis, neque nobis in hoc genere praecipe, sed potius ea a nobis disce : tibi Deus Imperium commisit, nobisquæsunt Ecclesiæ concredidit.» Refert hoc S. Athanasius, epist. *ad solitariam* 17- *tam agentes.* Ita S. Ambrosius Theodosium coar- s. Anguit, Justin® Imperatrici restitit, Valentinianum sic allocutus est: a Noli te gravare, Imperator, ut putes te in ea qu® divina sunt imperiale jus habere; noli te extollere, si vis diutius imperare; ad Imperatorem palatia pertinent, ad sacerdotem Ecclesiæ. » Refert hoc ipse Ambrosius, epist. 33 *ad Marcellinam sororem.* Minabatur Arianus mortem Ambrosio; cui illo: « Deus permittat te facere quod minaris : ego patiar quod sacerdotis est, tu facias quod spadonis est. » Ila S. Hilarius, s. llii*- lib. *Contra Constantinum Imp. :* « Proclamo, inquit, ni< tibi, Constanti, quod Neroni locuturus fuissem, quod cx me Decius el Maximianus audirent : contra Deum pugnas, contra Ecclesiam sævis, sanctos persequeris, religionem tollis, tyrannus jam non humanorum , sed divinorum; Christianum te mentiris, Christi novus hostis es, Anticliris- luin prævenis.» Et infra : « Tu, Constanti, omnium crudelitatum crudelissimo et mortalium scelestissime magis in nos quam Pagani desævis. » Ha S. Athanasius, *epist.* jam citata : « Quis, ait, ausil S. Ath› Constantium Christianum appellare, ac non po- nuUtius Antichristi imaginem ? quid enim cx notis Antichristi huic dcest?aut quid est, cur non omnibus modis Constantius Antichristus, et vicissim Anlichristus Constantius habeatur? » Mox eum vocat apostatam, fidei desertorem, canem, carnificem, filium perditionis, pestem, belluam, malorum omnium voraginem, cumque cum Aehubo, Antiocho et Herode comparat.

Rosee omnes superavit Lucifer' Calaritauus, Lwifwi quem S. Athanasius Eliam sui ævi vocat, qui in lib. De *Moriendo pro Filio Dei,* ita Constantium Imperatorem compellat : « Mactasti plurimos, laniasti, dispersisti; sed hi omnes martyres sunt. Crede mihi, quod a le statuerimus interfici : quia cl melius esse videmus, in omnia icva Deum habere amatorem quam tecum, Juda Scarioth, Judæorum imitatore puniri. Rino est, Constanti, quod frendores colubri per te illatos non timentes, subire parali sumus omnes exilium. » Et ia-

fra : « Indigne fers; Arii vermis, quod defendamus Filium Dei : si tandem oculos serpentis morsibus confossos aperias, invenies quod hanc fidem habet Ecclesia; invenies, stolidissime imperator, ubique Christianos sicut nos credere, ac pro Dei Filio, ut nos, mori cupcre; ac tua novella praedicatio ct recens religio blasphemia est. » Titulos vero ct epitheta qua; Constantio tribuit, acerbiora sunt illis quæ ex Athanasio retulimus.

gitnndi VÌI Secunda virtus Episcopo necessaria, quæque ei copiose datur in ordinatione, est « dilectio, » ut ait hic Apostolus. Charitate enim in Deum ct proximum, ac præsertim in subditos suos, flagrare ac excellere debet, ut eorum salutem impense curet, pro caque se totum labores omnes, ac vilain ipsam impendat. Unde Christus volens constituere Petrum pastorem ct Episcopum totius Ecclesiæ, de hac dilectione tedio eum interrogat ct examinat, dicens : « Simon Joannis, diligis me plus his? » Cumque respondisset Petrus : a Etiam, Domine, tu scis quia amo te; n subjecit Christus : « Pasce agnos meos. »

Terth rlrtus ¿ièтai, 6|i‘’’ Tertia virtus Episcopo necessaria, quæque communiter ei datur in ordinatione, est *sobrietas,* græce oacpc<ta¡j.¿í. Quod *primo,* verti potest *sobrietas,* sive cibi ct potus temperantia, ut sit idem quod «w-çpeowni; *secando* verti potest, *pudicitia ; tertio* et optjmCj *cs(moderatio* et refrænatio, sive, ut Thcodoretus et Theophylactus, *castigatio;* et, ut Syrus, *admonitio,* qua scilicet timores æque ac cupiditates ct animi perturbationes, vitiaque omnia non tantum in nobis, sed et in aliis castigamus , refrenamus el moderamur. Insignis enim Episcopi virtus est æquaniinitas animique moderatio, ac libertas moderata et libera vitiorum castigatio. Et sic accipi potest hic « sobrietas, » uti vertit noster Interpres, ut sit debita non tantum in cibo, sed omnibus in rebus temperantia et moderatio, ut omnia tam adversa quam prospera constanter ct moderate feramus, utquo ornnia quæ tam in nobis quam in aliis nimia sunt et immodica, moderemur. Unde S. Augustinus, Dc *Gratia ct liber. Arbitr.,* cap. XTiii, pro *sobrietas,* legit *continentia,* quæ virtus est generalis, cohibens ct continens mentem in officio, ne timore, amore, odio, torpore, luxu, somno, aliove affectu immoderato et vitioso imbuatur, dissolvatur, aut enervetur; sed lota sana sit, integra et perfecta. Hinc cum nonnullis hic verti posset, *sanitas animi.* Sic enim hanc vocem accipit Paulus 11 *Corinth,* v, 13, cum ait : rfr* iÇipi|»w, «Ir» ouçp'.-KûjM'f, tyw, id est *sive mente excedimus, Deo; sive sobrii sumus, vobis;* sic ct Plato, lib. l *De fle-*

cenii-

Sobria *a’ iJtm uiXl «¡mi. *pubi.* .- t o, inquit, acoçpevtîv barrici, içi Ta» [à xÎvjsOxi, id est, sapere sive sanum esse animo, contrarium est illi quod desipcre, vcl insanire. Magna enim pars hominum, quæ suas cupiditates quasi furias sequitur, vcl desipit vel insanit. Episcopus autem sapero debet, aliisquo hanc insaniam eximero, cosque veram sapientiam docere, quæ consistit in vitiorum refrænationc ct passionum omnium moderatione.

8. Noli itaque erubescere testinosiuh Donni Ven. «-nostri, neque me vinctum ejus. — Jubet hicTimotheo explicare spiritum non timoris, sed fortitudinis, quem accepit in ordinatione, *q. d.* Ne timeas, o Timothee, non erubescas, seti intrepide ac fortiter predica Udem et doctrinam Christi, cui Christus tot verbis, rationibus et miraculis, imo sanguine ct morte sua testimonium perhibuit : non pudeat tc quoque meum, qui jam vinctus sum, per fidem Christi, profiteri discipulum. Gloria enim nostra est crux Christi, vincula Christi, Eptanpi mors Christi ; predicamus enim Christum cnicifixum : ct absit a Christiano, multo magis ab chrútí. Episcopo, gloriari nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi.

Nota : Pro *testimonium* græce e«t jtwtflawt, quod *IV'-rtf* partim testimonium, sive confessionem, quam n^__ (uti dixit) Christus fecit coram Pontio Pilato omnibusque Judæis, partim martyrium significat. Christus enim pro sua confessione et doclrina martyr occubuit, iliique per martyrium testimonium perhibuit, *q. d.* Noli erubescere doctrinam, quam docuit ct testatus est Christus; noli etiam erubescere crucem, martyrium ac vincula Christi, quibus suam doctrinam obsignavit et confirmavit.

Sed collabora Evangelio secundum virtltem Dei. — Pro *collabora* græce est , id est compatere et coaffiigere Evangelio, *q. d.,* ait Theophylactus : Evangelium et Evangelii praedicatio patitur persecutionem et affligitur, atque in me vincto quasi vincta ct vinculis constricta tonetur cl premitur ; tu cum Evangelio, imo pro Evangelio patere et fortiter sustine omnia Gentilium cl Judæorum tam tormenta quam terriculamenta, nt mecumvincto vinciri non renuas, sed ambias; idque non per te aut tuas nature vires, oailcnsed a secundum virtutem (ifoapw, id est potentiam) Dei : » nimirum Dens, qui in hoc certamen te vocat, ut pro sua fide et gloria decertes ct vincas, ipse tibi aderit, vires potenter suggeret, itaque corroborabit, ut generose, imo jucunde el læto omnia adversa quantumvis gravia pro Evangelio patiaris : tibi ergo tuisque viribus diffidens projice te in Deum, ora, invoca eum , ipse suscipiet te, et supra nature vires, omnibus hostibus, tribulationibus et tormentis te fortiorem efficiet.

9. Qui (Deus) nos liberavit, et vocavit ioca- Vcn. ». TIONE SUA SANCTA , NON SECUNDUM OPERA NOSTRA, SED SECUNDUM PROPOSITUM ET GRATIAM. — PtO *liberavit* græce est t«J *aáixrn;,* id est *qui* nos *salvavit,* aut servavit, ut legit Ambrosius, scilicet a peccato et morte æterna. *Secundo,* Deus «t vocavit nos vocatione sancta, » dum nos ab infidelitate ct peccatis vocavit ad suam fidem et sanctitatem, vitamque sanciam et divinam.

Tertio, hæc vocatio non est «secundum opera, » id est merita, ut legit Ambrosius, *q. d.* Non est ex merito operum nostrorum, ut voluit Pelagius;

sed cxproposito et gratia Dei ; unde patet « propositum, ® quod toties inculcat Apostolus, oponi merito operum, ct tantum significare liberale et gratuitum Dei decretum, sive beneplacitum, ut d.-xi *Rom.* vin, 28.

Deo hæc epitheta liberantis et vocantis addit Apostolus, ut spem acuat, probetque virtutem Dei aflore Timotheo, omnibusque qui cum Evangelio et pro Evangelio patiuntur, *q. d.* Cogita, o Timothee, quali virtute ac potentia Deus a dæmonis, peccati et inferni potestate te liberarit, dum te vocavit ad fidem ct sanctitatem; cogita qUûm potenter cor tuum immutarli, ut Spiritus divini vi mores ct affectus tuos omnes inverteret ; ita ut ex impuro purus, ex peccatore sanctus, ex carnali spiritualis, ex animali angelicus, ex terreno cœlestis fieres; cogita Deum id praestitisse, non ob merita, ncc amico, sed inimico , ob meram suam gratiam el benevolentiam erga te. Conclude ergo Deum, olim in te tam liberalem ct benevolum, multo magis tibi jarn justificato, jam amico, jam merenti et pro Evangelio operanti, certanti ac patienti aflore et cooperaturum, ut dura et tristia non tantum ferre, sed el vincere ac triumphare possis. Ita Chrysoslomus.

Quæ (gratia) data est nobis in Christo Jesu ante tempora sæcularia. — Nota : Hæc gratia nondum eramus in rerum natura, ul capaces gratiæ esse possemus : cum ergo dicilur hic gratia ab æterno data, inlellige in Dei decreto el praedestinatione, ul idem sit « data, » quod dari decreta cl predestinata, juxta *Can.* 36. Unde *Tit.* cap. i, vers. 2, non datam, sed promissam a Deo dicit Apostolus hanc gratiam et gloriam « ante tempora sœcularia; » hic vero non promissam, sed datam dicit, tum ut significet omnia ab æterno esse et fuisse Deo presentía, Deique leternilatem el providentiæ oculum ad omnia lempora se porrigere caQuc complecti, sicut circulus ambit et compicctitur omnia quæ circulo circumscribuntur; tum ul significet graliæ hujus donationem æternam esse, quantum est cx parte Dei. Deus enim ab eterno nos adamavit, et hanc gratiam firmiter ct irrevocabiliter nobis dare decrevit : ita ut hæc graliæ donatio, quantum ex parte Dei, ab æterno non tantum inchoata, sed et perfecta fuerit; donatio enim non est aliud quam donandi decretum, sive donandi efficax et absoluta voluntas, in Ueo autem ab æterno fuit absoluta ct irrevocabilishæc gratiam donandi voluntas, cui cx parte defuit, licet cx parte creature defuerit creature existentia, qua donationem hanc a Deo factam in se exciperet ct complecteretur. Cum enim creatura exislit ct hanc gratiam actu consequitur , tunc cx parte Dei nulla nova accedit douatio, sed illa quæ (eterna fuit, posito subjecto, se effundit, suumque effectum sortitur. Sic parentes sæpe testamento mulla legant ct donant oepobbo necdum natis, sed pubica nasciluris.

Ha Ambrosius, Chrysoslomus, Theophylactus, Anselmos, Primasius.

Nota : Hæc gratia data est nobis a in Christo Jesu, » id est, ut aliqui, a Christo, vel cum Christo, sive consentiente el Patri cooperante Christo. Unde Theodoretus putat hic significari œternitatem ct divinitatem Filii consubstantialem Patri. Verum planius ex morc ct phrasi Apostoli, « in Christo, » id est per Christum, puta per Christi merita previsa ab æterno, data est nobis a Patre hæc gratia.

Ante tempora sæcularia. — S. Augustinus, lib. XII *De Civit.,* cap. xv, legit *ante tempora æterna :* ct ita vertunt hic Erasmus ct Vatablus. Verum, quia nihil fuit ante tempora ælcrna, sive ante œtemitatem, hinc melius Noster, Syrus ct alii vertunt, *ante tempora sæcularia.* Græcum enim atwvíwv, non tantum *æterna,* sed ct *sæcularia* significai, ut notat S. Augustinus lib. XVI *De Civit.,* cap. xxvi, «w» enim Græcis significat non tantum æternilatem, sed etiam ævum, sæculum, ætatem.

Quæres, quæ vocentur « lempora sœcularia? » D. Thomas sæculum dicit esse tempus mille annorum, co quod mille anni quasi sint ætas hominis, quod tamdiu duret hominis memoria, quæ quasi vita est hominis. Verum hoc sæpe non est verum; non est etiam ad mentem Apostoli, qui « tempora sœcularia» vocat ea, quæ simul cum sæculo ct mundo fluere et volvi coeperunt. Idem ergo est a ante tempora sœcularia, quod ante mundi constitutionem, ante temporis et mundi originem, puta ab æterno. Ha Theophylactus, Ansclmus ct alii. Notat Chrysoslomus, hic significari immensitatem amoris Dei, nipote qui nos ante mundum, ante omnia tempora ab æterno in mente habuerit, de quoque nostrum m particulari studioso et sollicito cogitarit, unumquemque adamaverit, cuique per Christum suam graliæ mensuram decreverit el predestinan!.

10. Manifestata est autem (gratia illa a Deo ab æterno data, sed in Deo abscondita) nunc per illuminationem Salvatoris nostri Jesu Christi.— Pro *illuminationem* græce est quod tarn apparìlionem, ut vertit Erasmus, quam illustrationem vel illuminationem significat. Apparitio ergo vel adventus Christi in mundum vocatur hic *epiphania,* sive *illuminatio,* quia illustris fuit; et ad hoc Christus apparuit et advenit, ul omnes illustraret el illuminaret luce sapienliæ divinœ, qua Deum, salutem viamquo salutis homines agnoscerent ct capesserent. Inde festum Epiphaniæ vocatur ct celebratur in Ecclesia, quo Christus tribus Magis ciper eos Gentibus lotique mundo illustris innotuit et apparuit (1). llinc Christus, *Joan,* vili, 12 :

(1) Vox *epiphania* jam a Paganis usurpabatur ad designandum 6 januarii diem, in quo sol, solstitio hycmali mersus et quasi amicus, rursum apparebat. Christiani Orientales deinde epiphaniam nuncupavere diem Christi natalem, quo scii, in mundo Christus apparuit ; Occident îles vero hoc nomine designabant diem quo Ghristns Mugis el per eos Gentibus primum innotuiu Mux dem-

«Ego,ait,sum lux mundi;»et Joannescap.i,dicit Christum venisse ad hoc, ut illuminet omnem hominem venientem in hunc mundum, quantum scilicet ex parte sua : nam multi sunt qui lucem hanc fugiunt, iliique cordis fenestras claudunt, et in tenebris ac calcitate sua quasi talpæ et vespertiliones permanere volunt : quales sunt omnes infideles, carnales, reprobi.

Qui (Christus) destruxit quides mortem, illuminavit AUTEM VITAM ET INCORHUPTIONEM PER EVAKGELiUM. — Pro *qui destruxit* græce est xarafpMtwoç, id est qui evacuavit, invalidam reddidit, enervavit mortem , omnemque vim, vigorem et imperium, quod in homines habebat, illi ademit. Se*eundo,* ii» *illuminavit,* hebraísmo, in significatione *hiphil,* idem est quod in lucem produxit, fecit ut illucesceret, ut appareret, seque ostenderet et exhiberet ipsa vita. Hoc enim est Hebræum 1»Kn *heir;* opponit enim Apostolushæc duo, «destruxit Christus mortem, et illuminavit vitam, » *q. d.* Veniente Christo, mors vigebat et regnabat, sed Christus ejus vigorem et regnum sustulit et destruxit; e contrario vita latebat, quasi in ccelis apud Beatos, in Deo abscondita, aut potius vita ipsa apud homines sublata erat, sedebatque in tenebris et in regione umbræ mortis, id est, non jam vita erat, sed mors; sed Christus eam ad luccm el v*lam revocavit, iterum eam in terris produxitetin lucem protulit, ac hominibus communicavit; unde Syrus vertit N'fl 'IFI *chauui chaie,* id est vivificavit vitam, *q.d.* Christus vitam dedit ipsi vitæ, suscitavit a morte et vivere fecit ipsam vitam, vitam produxit et in lucem prodire fecit : per peccatum enim vita in nobis abolita et occisa fuit, mors vero inducta regnavit ; sed Christus mortem destruxit et occidit, vitam vero quasi a morte suscitavit, dum homines a morte ad vitam reduxit. Sicut ergo Hebræi sumunt *ostendere* pro exhibere, dare, facere, producere, ut cap. iv, vers. 14 : « Alexander serarius inulta mala mihi ostendit, » id est fecit ct intulit : ita pariter pro iisdem sumunt *hair,* id est *illuminare,* sive in lucem producere, præsertim ubi agitur de vita ct suscitatione ad vitam : vita enim nostra vulgo dicitur et re ipsa est lux; unde dicimus, *frui hac luce,* vel *lucis usura,* id est vivere. Sicut enim usus v°ll,P*as hujus vitæ maxime consistit in luce, quod scilicet lucem solis et coelorum videre, caque uti et fruì possimus : ita magis vita beata consistit in lumine gloriæ, quo Beati in mente perfunduntur, ut videant Deum; de quo scriptum est : « In lumine tuo videbimus lumen. » Quod lumen ex mente in corpus Beatorum diffunditur ct derivatur : *fulgebunt* enim *justi sicut sol.* Hinc de Christo ad limbum descendente, indeque ad vitam patres ibi degentes revocante dicitur *Eccli.*

<juc manifestatio SS. Trinitatis in baptismo Christi mullis in locis epiphania appellata est. Cf. Scpp, op. cit. tom. 1, p. 117.

cap. XXIV, 4j : a Inspiciam omne? dormientes, et illuminabo (id est ad lucem et vitam revocabo) omnes sperantes in Domino.»

Nota : Christus per Evangelium, quod attulit in mundum, quantum est ex parte sua, destruxit ipsa mortem, el vitam restituit, camque in lucem protulit : sed quantum est ex parte nostra, re ipsa in nobis id necdum factum est, sed ilei in resurrectione, cum in singulis beatis resurgentibus mors abolebitur et vita sterna efflorescet. Apostolus enim non tam de vita presenti et spirituali, quæ fit per gratiam, quamde futura et corporali, quæ fiet per resurrectionem, agit. Ait enim : « Vitam et incorruptionem, » id est vitam incorruptibilem : est enim hendiadys; unde Theophylactus et Græci docent Christum tantum in spe nobis in hac vita mortem destruxisse el vitam communicasse. a Non enim, inquit Theophylactus, re ipsa mors in nobis delela ac desimela est, sed venturam nostrì ex morte liberationem speramus, atque hanc spem Evangelium nobis firmavit. » Ingerit hic Apostolus hanc spem resurrectionis, ut cam quasi novum stimulum admoveat Timotheo, ad collaborandum el compatiendum Evangelio el suis vinculis, uti dixit vers. 8.

11. Ik quo positus sum ego pu.edtcator, et Apostoll's, et magister gentium. — tf In qUO, » id est cujus, scilicet Evangelii : est enim hebraismus, quo hebræum *bet,* id est in, ponitur pro regimine genitivi. Aliter Pnmasius: «in quo,» scilicet Christo illuminante, inquit, *q. d,* Christus illuminat interius mentes gentium, dum ego exterius predico eis Evangelium. Sed prior sensus planior est ct aptior.

Nota : IVo *prædicator* græce est id esi præco.Sic S. Francisais rogatus, quis esset? «Sum, inquit, præco magni Dei. » *Secundo,* pro *magister* greco est SiÌmmO*;, id est doctor. Tres titulos hic sibi vindicat Paulus : *Primus,* quod sil preco pro-trcl mulgans legem Dei et Evangelium Christi. *Secundus,* quod sit Apostolus, id est legatus a Christo ad oiunes gentes Christo subigendas et ad fidem salutemque adducendas. *Tertius,* quod sit doctor, docens, demonstrans et persuadens veram religionem, veramque ad Deum ct bcatiludinem viam. Rursum tria se hæc accepisse, et ad ea auctoratum esse a Deo, significat, cum ait, « positus sum, » scilicet, a Deo. Denique hæc confirmat argumento subdens : « Ob quam causam etiam hæc patior, » ç. d. Multi doctores sunt verbo, non vita; disputando, non tolerando : ego vero proco, apostolus ct doctor sum, tum docendo, tum pro doctrina mea vincula, carcures omnesquo æruinnas constanter patiendo. Hinc pulchre S. Hieronymus *ad Pammachium* de Paulo loquens : « Ubi. iuquit, vas electionis, tuba Evangelii, rugitus leonis nostri, tonitru Gentium, flumen eloquenti® Christianæ? »

12. Ob QUAM CAUSAM ETIAM IIÆC PATIOR , SED NON Vtn. confundor , — id est non erubesco, uoq pudore

suffundor : hoc enim est Grecum tauoxtapat, quia scilicet hæc passio tam Dei auxilium, quam gloriam dccusquo æternum mihi afferet, inquit OEcumenius.

Sotet £ * ri in e"n-rrni-rx

Notat hic *primo* Ambrosius, mox ut Paulus ct alii Apostoli predicare cœperunt, diabolum dolentem per eos sibi animas eripi, contra eos suscitasse Neronem et similes persecutores ; ut quis-

quAr/* T1C sciat idem sibi eventurum, nec miretur si >n conversione hominum difficultates magnas sibi objici sentiat, et pro laboribus suis ct beneficiis maledicta et maleficia, quin ct verba, carceres et mortem recipiat. ~

Secundo, hisce in rebus non debere nos confundi et pudefieri, sed potius gaudere ct gloriari, quia pro Deo et Evangelio pati gloriosum est.

Cintala- Em wluti- eoo- Ita Theophylactus. Neque mirum Christianum in-,CI v*nci^a non confundi, sed intrepide evangelizare> cum Gentilis quoque Socrates inter vincula philosophatus sil, et veritatem libere docuerit, ut docet Plularchus, lib. *Dc Tranquill. amm.;* nam, ut ait Nazianzenus, orat. 23 *in laudem Ileronis :* « Philosophi animus ex eo quod passus est, generosior redditur, atque ut candens ferrum frigida aspersione, ita ipse periculis obdurescit. »

Scio enim cui credidi, et certus sum quia potens **EST DEPOSITUM MEUM SERVARE IN ILLUM DIEM.** A'ox *enim* dat causam cur in carceribus aliisque passionibus, pro Evangelio inflictis non confundatur : quia scilicet passionum harum mcrccdem deposuit apud Deum, a quo utpote in promissis suis fidelissimo certissime illam sperat et exspectat.

Notant hic aliqui esso trajectionem : clarius enim sic verba transponendo ordinari sententiam : « Scio ct certus sum, quod is cui credidi, potens est depositum meum servare.» Verum hæc trajectio non est necessaria, imo sine ea plus emphasis et energiæ habet oratio per aposiopesim intercisa, *q.* d. Novi eum cui credidi, novi eum non esse hominem infirmum aut fallacem , novi cum esse Deum in omnibus fidelem ct potentem, qui non sinet me confundi in carceribus et afflictionibus Evangclii, sed pro iis æternam gloriam mihi rependet.

Ac Pw- * r Seu nm i-* dmU- Kin> ti «- AdT

eundo, ti scio Auctor *Quastionum novi et* vete- ^C5Íflmcn<* apud S. Augustinum, *Quast.* CXIII, 6'c explicat, quasi Paulus non tantum obscuram fidem, sed et claram scientiam habuerit articulorum fidei, v.g. quod Deussit fidelis, potens, justus judex et bonorum remunerator. Hoc de attributis Dei naturalibus verum est; hæc enim naturali discursu clare cognoscuntur : sed hoc fallit in supcrnaturalibus, de quibus hic loquitur Apostolus, puta quod Deus fidelibus pro fide, prædicatione ct afflictionibus pro Evangelio susceptis, promiserit ct praestiturus sil æternam mercedem : illud enim non per rationes naturales, sed sola fide scimus, u Scio ergo » idem est hic quod, cognosco, vel certumet exploratum habeo : huc enim est Grecum clòa.

Tertio, ri *cui credidi* significare potest tria. *Primo,* in quem credidi, cujus didis fidem adhibui. *Secundo,* ut Ambrosius, cui confisus sum; fides enim subinde pro spe, ct credere pro speraro ct confidere sumitur. *Tertio* ct optime, «cui credidi, » id est cujus fidei commisi, cui concredidi depositum meum : ad hoc enim respicit, ut patet ex scq. ; sic depositor dicitur credere depositario depositum suum, cum illud apud cum deponit, illiusque fidei credit ct committit.

Quarto, ri potens est non tantum significat Deum posse servare, sed etiam actu et re ipse servaturum hoc Pauli depositum : est enim miosis, de qua dixi II *Cor.* ix, 8. Mavult Apostolus dicere, « potens est servare, » quam, « actu servabit, » ut nomine potentis divins in rcinunerafione bonorum operum et passionum, excitet hominum infirmitatem ad constantem spem ct patientiam rerum arduarum et difficilium.

Deposit um meum.— R'posi- riD in- tr<nn*a«

Quaeres, quodnam hoc? Respondet *primo,* Ambrosius esse salutem Pauli, quam ipso Deo servandam commisit ; imo D. Thomas, I II, *Quast.* CIV, art. 9, intclligit donum perseverantiae actualis, quasi dc ea revelationem acceperit Paulus, sciveritqtie certo sc in gratia usque ad mortem perseveraturum ct consequenter salvandum : hoc enim videtur dicere, cum ait ; « Scio cui credidi et certus sum. »

Secundo, Theodoretus respondet, « depositum » S curi» hoc esse gratiam, quam Deus Paulo dedit, et quasi apud cum deposuit.

Tertio, Chrysostomus ct Theophylactus volunt « depositum » hoc esse fidem et pradicationem, quam Deus Paulo commisit. Tertii.

Quarto, idem Chrysostomus et Theophylactus consent « depositum » hoc esse fideles, quos Deus Paulo et vicissim Paulus Dei curie commisit. Verum hæc omnia non tam Pauli apud Deum, quam Dei apud Paulum deposita sunt, ut ipse illa custodiat ; de quibus dixi *epist.* I, cap. vi, vers. 20, et infra hoc cap. vers. 14, ubi mandat Timotheo, ut hoc Dei depositum illi a se traditum arete custodiat et conservet. Paulus autem hoc versu loquitur non de Dei, sed de suo deposito : ait eniin «depositum meum; » licet enim Chrysostomus et Theodoretus w *meum* passive capiant, *q. d.* Depositum quod apud me deposuit Deus, tamen magis proprie et apposite, active accipiendum videtur : *meum,* scilicet quod ego apud Deum deposui : undo illud non a se, sed a Deo servari et custodiri asseverat. Quiru.

Qninta, p„l''t «u predica U»Eva KeUi*

Quinto ergo ct optime, Theophylactus cl Anselmus respondent, «depositum» hoc Pauli esse ejusdem apostolatum et pnedicationcm Evangeli!, puta thesaurum laborum ct passionum pro Evangelio a se obitarum, quem a se collectum Paulus patiens et moriens apud Deum quasi deposuit ; ut in illo die magno, judicii scilicet, illum, id est illius mercedem et gloriam recipiat, ac coram toto mundo declaretur falso hic fuisse traductus, in-

carceratus; verberibus cl contumeliis affectus, tanquam impostor, deorum hostis ct pseudoapostolus , pnbliceque proclametur verus fuisse veri Dei et Evangeli! Apostolus ct doctor.

nepoti. tom in ur te- ■tfl/rnon, f!1J. fn,cui d'p '¡-'e. " tum.

Unde quod Apostolus hic *depositum,* Christus *Maith.* XIX; 21, *thesaurum* vocat, cum ait : «Si vis perfectus esse, vade, vende quæ habes, ct hibo bis thesaurum in coelo : » *thesaurum,* id est depositum abscondite reconditum ¡ hoc enim significat tam llebrreum *matmon,* quam Grrecum ct Latmum thesaurus. Idem depositum Apostolus, ll *Timoth.* cap. IV, vers. 8, vocat *repositam justitiae coronam :* « Bonum, inquit, certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi : in reliquo reposita est n1*^* corona justitia», quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex. »

V«* «.

13. FoilMAM HABE SANORUM VERBORUM , QÜÆ A ME AUDISTI IN FIDE ET IN DILECTIONE IN CIIIUSTO JESU.

Fermi, pKC *hypvty* peaù,* quitl signified?

— Pro *formam* græce est liw^nustv, id est vivum exemplar, vivam imaginem, vivam reprrescnlationem : vscrowwcxt enim significat rem ita delineare, depingere, efformarc, ut plene ct plane rcpra'sentetur. Inde apud Uhelorcs llypotyposis figura est, quæ Evidentia ct Illustratio dicitur, quando res ita dicendo exprimitur, ut videatur delineari ct depingi; vel, ut iuquit Quintilianus, lib. IX *Instit.* : a llypotyposis est proposita quredam rerum forma, ita expressa verbis, ut cerni potius videatur quam audiri (1). »

Secundo, a habe, » id est habere perge, sive retine; significat enim actum non inchoatum, sed continuatum, juxta Can. 32. Sic I *Corinth,* vu,2: « Unusquisque , inquit, uxorem suam habeat, n id est eam quam habet, retineat, iliaque utatur.

Tirito, «sana verba» vocat sanam doctrinam, « in fide et dilectione, » id est circa fidem et dilectionem, «qureest in Christo Jesu, » id est, qure esi Christi et eorum qui in Christo inhrerent, puta est Christiana. Vide *Can.* 25 et 37. E contrario ha*resis ct error est doctrina malesana, morbida, putida, corrupta et contagiosa, serpens ut cancer. Sic Plato, lib. IV De *lUpubl. :* « Virtus, inquit, est sanitas quredam, et pulchritudo, ct robustus animi vigor : pravitas contra morbus est, turpitudo atque imbecillitas,» *q. d.* O Timothee, tuum, utpoto Episcopi, munus est retinere vivum exemplar, vivam ideam et reprrescnlationeni doctrina*, quam libi tradidi, ut scilicet verba mea semper tibi ob oculos ponas, eamdemque vive et efficaciter aliis proponas. Unde Syrus vertit, *forma tibi sint sani termones, quos audisti a me.*

Notant Chrysostomus, Theodoretus, Thcophylaclus esse metaphoram a pictoribus. Sic enim explicat Theodoretus : « Imitare, o Timothee, pictores : quemadmodum enim illi attendentes exemplaria perfecto illorum imagines describunt, ita etiam tu habe voluti quodoam exemplar archotypum, eam quæ a me tibi tradita est doctrina de fide et Christo,» ut scilicet hoc exemplar in tatufaque moribus depingas, vitaque ipsa exprimas, ac vicissim tuis Ephesiis proponas, nt illi juxta idipsum in seipsfc fidem et charitatem, omnemque virtutem Christianam exprimant et depingant.

Hinc si-*undo,* notat Chrjso-tomus non -olum Tram-Scripturam sacram, sed et traditiones Apostolo- pnMiu. rum et Patrum servandas esse. Ait enim Aposto- Ius : « Formam habe sanorum verborum (non quæ scripta sunt), sed qure audisti a me, » quæ scilicet viva voce tibi tradidi. Nec evadit Hunnius dicendo, illo tempore servandas fuisse traditiones, quia necdum omnes epistolre erant conscript® : jam autem traditiones non requiri, cum omnia sint conscripta; nam tam prius quam posterius hoc falsum est. Ilæc enim ultima est epistola quam scripsit Paulus : creteras enim omnes ante hanc scripsit, et tamen post eam vult servari traditiones ; non ergo omnia per scripturam, sed multa verbo tenus tradidit, eademque servari prrecepit. Si Paulus, qui plurimas scripsit epistolas, ita fecit, ergo et alii Apostoli, qui vel paucas, Aaxfli. vel nullas scripserant epistolas, ita fecerunt. Sicut ergo jussa regis qure per prreconem viva voce proclamantur, reque servanda sunt, atque regis rescripta ; imo Lycurgus, celeberrimus legislator, suis nullas leges scriptas, sed tantum vocales, qure non tabulis, sed praxi sancirentur, dedit, ut testatur Plutarchus in *Lycurgo :* ita pariter et jussa Apostolorum viva voce tradita reque ao scripta eorumdem observanda sunt. Quis enim non videt simpliciter et absolute faciendum esse, O« n- id quod jubet hic Apostolus cum ait : « Formam habe sanorum verborum qure audisti a me, » sive eadem postea scribantur, sive non? Ita ritum cl Eœiaüa formas Sacramentorum, multaque alia ab Apostolis non scripto, sed viva voce esse tradita docet S. Dionysius, *Ecclcsiast. 'Ib erarch.,* cap. i et vu; S. Augustinus, epist. 36 ad *Casuianum;* Basilius, lib. De *Spiritu Sancto,* cap. xxvii, ct alii passim. Vido dicta II *Thessal.* U, 15.

14. Bonum depositum custodi, plu Spiritum Sang- v»«.t» tum, Qui habitat in nobis —Per *depositum,* Theo- B o-a dorclus et theophylactus intelligunt grab'am in baptismo, vel onlinatione acceptam. Melius lr)a* S. Chrysostomus, Ambrosius et alii dep sdion hoc Cbruiia- intcrprelanlur thesaurum doctrina* Christian®, ‘‘* quam vers, prreced. vocavit sazia *verba :* hunc enim thesaurum quasi depositum studiose commendat Timotheo Episcopo, ut eum contra Novantes et profanas vocum novitates, integrum inviolalumque conservet, ut patet *epist. l,* cap. vi, vers. 20; nam Episcopus hujus thesauri cl depositi debet esse custos, ul docet S. Dionysius toto lib. *De Ecclcsiast. Hierarch.*

Nota, quod ait, « depositum custodi per Spiritum Sanctum, » *q. d.* Hrec custodia non tuarum c-t virium, sed Spiritus Sancti est idipsum efficere, ul ejus gratia roboratus contra omnes da.»-

(1) Roseunnillerus ùrxrvnw<n< vertit *sununam,* gall. *rwnnble»*

Kwi tin- monnm tentationcs, hæreticorum furores, persecutomm minas *et* tormenta, depositum san® h «t* doctrina* tuearisct custodias. Hinc patet non tan- f rh- fl|m primam fidem et fidei professionem, ut quis ¿ nimirum credere et fidem profiteri incipiat, esso et› donum Dei: sed etiam fidei et professionis hujus t«u custodiam, ut nimirum quis credere ct fidem pro- * ‘ fiteri pergat, idipsum habere per Spiritum Sanctum, non quidem nove datum, sed permanentem et in animabus fidelium inhabitantem per habitum fidei et charitatis. Sicut enim Deus creat, itidcmque creata conservat non nova actione continue creando, sed actionem primam creationis continuando : ita etiam dat ct quasi creat gratiam, itidemque datam et creatam conservat, non nova actione eam dando, sed continuando primam grati® donationem et infusionem. « Fervent, inquit Chrysostomus, cuncta latronibus, densissima*. imminent tenebro*, insidiatur diabolus, nescimus qua hora, quo immineat tempore : quomodo ergo hoc depositum custodire sufficimus, nisi habeamus Spiritum Sanctum apud nos manentem ? »

Adverte tamen, si gravis ingruat tentado, persecutio ct martyrium, ad fidem et professionem fidei retinendam, non sufficere habitum fidei; sed insuper opus esse nova gratia proveniente, quæ mentem confirmet ct corroboret.

Ver», is. **is.** Scis uoc, quod aversi sunt (græce est ámid est aversati sunt me, me rejecerunt) **A ME OMNES QUI IN ÂSIA SUNT : EX QUIBUS EST Pni-**

An cm- gellus et Hermogenes. — Certum est non omnes *l ?\T Asianos aversos fuisse a Paulo et a fide : plurimi rillt enim fideles erant Ephesi et alibi, qui Paulum •vmi• studiose colebant, quorum fidem et amorem lau- 1401 * dat Paulus scribens ad Ephesios et alios Asianos. Quod ergo dicit « omnes qui in Asia » a se esse aversos, nonnulli, ut Baronius, limitant w *omnes* ad Judæos. Judæi enim Asiani infensi fuerunt Paulo cumque insecuti sunt Hierosolymam usque, adeo ut causa fuerint cur ibi caperetur Paulus, ut palet *Actor,* xxiv, 19; et verisimile est eosdem Horn® Paulum persequi ct accusare perrexisse. Verum, quia Judæorum hic nulla fit mentio, ct generatila de omnibus Asianis loquitur Apostolus, hinc melius Chrysostomus cum suis censet Paulum loqui de omnibus Asianis qui Romæ erant, ut tò *omnes qui in Asia,* idem sit quod omnes cx Asia (juxta Can. Í5), omnes Asiani, scilicet Romæ gentes; scribit enim Paulus ad Timotheum Roma, ea qu® gerebantur Rom®, non autem quæ in Asia; hæc enim præsens spectabat Timotheus. Idem colligi potest ex vers. 16 seq., ubi ab his Asianis excipit unum Onesiphorum, qui Paulum «cutus Romam , ibidem ei studiose adhæsit et Arimi servivit. Ergo de Asianis solis qui Romæ erant, e.ll loquitur Apostolus : hi enim cum antea Paulum mi, m fréquentassent et coluissent, postea partira ins- Fi&h. tinctu Judæorum de quibus jam dixi, partira metu Neronis sœvieuUs in Paulum, ut opinalur Theodoretus, Paulum aversati sunt. Ex hisce precipui fuerunt Phigellus et Hermogenes, «qui, ut inquit Ambrosius, fallacia pleni erant : simulabant enim amicitias cum Apostolo, ut adhierentes ei addiscerent unde illi calumniam facerent, aut per alios immitterent ; » qui posteaquam se viderunt delectos et manifestato^, recesscruni ab eo. Tertullianus,lib. *DeResurrec.carn.,* xxiv, hunc Hermogenem recenset inter hœreticos negantes carnis resurrectionem. Vide quid faciat et quo deducat hominem, fugere et aversari consortia bonorum ac sanctorum, qualis erat Paulus.

Afferthæc hoc loco Paulus, ut moneat Timotheum, caute depositum hoc doctrinæ custodire, inter tot fidei desertores et hostes, utque cos internoscat, et ad sanam mentem cum in Asiam redierint, reducat, si possit; aut certe alios moneat, ut ab eis sibi caveant; ac tandem, ut Timotheus, si quando fidei causa incarceretur et a suis deseratur, Pauli exemplo constanter id ferat, inquit Chrysostomus.

1G. Det misericordiam Dominus Onesipiiori **no- Ven. ta MUI : QUIA SÆPE ME REFRIGERAVIT, ET CATENAM MEAM cttL NON ERUBUIT. 17. SED CUM ROMAM VENISSET, SOLLICITE ME QUÆSIVIT, ET INVENIT.** — Excipit ab Asfanis a se aversis Onesiphorum, cujus charitatem erga se hic collaudat, cumque hoc nomine tacito commendat Timotheo, idcoque non tantum illi, sed ct toti ejus domui, id est familiæ, parem misericordiam a Deo exhiberi postulat.

Tria hic charitatis officia in Onesiphoro depro- Triado dicat. *Primum,* quod peregrinus Romam veniens se in vinculis ab omnibus desertum et inler ma- Ootti. leQcos constitutum, per medios custodes ctsatel- phoricrûtes penetrans sollicite quiesierit et visitaril. Se- *eundum,* quod non tantum contumeliis, sedet ir® Neronis ac periculis gravibus Pauli causa se objecerit. *Tertium,* quod tot laboribus et œrumnis fatigatum « refrigerant, d id est suis opibus ct rehusad vitam necessariis, vel opportunis recrcarit et refocillarit. Hoc enim Paulo isto tempore perjucundum accidit : perinde uti pugili aut militi in agone certanti, sudanti et laboribus exhausto suave ac gratum est, cibo potuque refici et recreari. Hoc enim innuit vox a refrigeravit, n inquit (Ecumenius.

18. Det illi Dominus invenire misericordiam a vertit» Domino in illa die.— « Del, » id est misericordias ejus et ineritis retribuat, ut in die judicii inveniat a a Domino misericordiam, » id est gratiam , favorem et benevolentiam, ut scilicet judicem habeat sibi propitium ct faventem. *Secundo,* « det invenire misericordiam,» id est misericordi® suæ effectum, fructum et dignam retributionem, ut cumTkliis Sanctis benignam hanc excipiat Judicis sententiam : « Venite, benedicti Patris mei, possidete regnum, etc.; esurivi enim, ct dedistis mihi manducare ; in carcere eram, et venistis ad me, » *Matth.* XXV, 34 ; alioqui in illo die, scilicet judicii, nullus misericordi® erit locus, sed tantum justitiæ.

Ha Theophylactus. Undo in vocibus ct tóptw, id est « invenit et invenire, » pulchra est paronomasia, *q. d.* Ouærens me miserum invenit et adjuvit in vinculis Onesiphorus, inveniat ergo et ipse in die judicii misericordiam a Domino. Ita Ambrosius.

Nota : Quod ait, « Det illi Dominus invenire a Mírelo- Domino, » non significat duos esse Dominos sive de* dó°r Dcos>uti voluit Marcion, teste Augustino *harcsiìi;* u, sod est hebraismus significans, Det illi Dominus invenire misericordiam apud se. Ilcbræi enim sæpe nomen vel pronomen absolutum sumunt pro reciproco, ut Genes, xix, 24 : « Pluit Dominus super Sodomam sulphur a Domino, » id est a seipso ; *Isaias* vm, 18 : « Ecce ego et pueri mei, quos dedit mihi Dominus in signum et portentum Israel a Domino, » id est a seipso.

Posset *secundo,* sic exponi : « Det illi Dominus, scilicet Deus Pater, invenire misericordiam apud Dominum, » scilicet Filium, puta Christum hominem ; Christus enim qua homo, judex erit in dic judicii. Ita Vatablus. Hac enim phrasi, a Dominus a Domino, » simul innuitur distinctio personarum in divinis, ut, a Pluit Dominus a Domino, » id est pluit Filius a Patre. Ha Concilium Sirmlenso, can. 15. a Det *ergo* illi Dominus a Domino, ▮ id est det illi Paler apud Filium invenire misericordiam (1).

Et quanta Ephesi ministravit mihi, tu melics nosti. — Ti *mihi* non habent Græca, nec Latina Regia et Plantiniana Biblia, nec Ambrosius, Chrysostomus, Theophylactus, Theodoretus. Unde Ambrosius docet Onesiphorum non soli Paulo, sed omnibus ob fidem afflictis liberaliter ministrasse : quasi hoc ipso Apostolus suggillet quosdam, qui non omnibus, sed certis personis, quia eminentes, cognât® aut alia de causa car® et grat® sunt, ministrare volunt. Biblia tamen Romana et Syrus legunt is *mihi,* planeque illud legendum vel subaudiendum videtur : ait enim *ministravit,* cui? utique mihi, ut præcessit; agit enim Apostolus de charitate et offleiis sibi ab Onesiphoro exhibitis tum Rom®, tum Ephesi.

(t) Onesiphorus mortuus videtur fuisse quum Paulus hæc scriberet; nam et infra tv, 19, ejus familiam salutat, non autme *Ontriphorum.* Itaque docet nos hic Apostolus, ut bene animadvertit Allioli, vota precesque offerre pro iis qui in Domino dormiunt.

CAPUT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit hortari Timotheum, ut, relictis negotiis sæcidaribus, predicaiioni et propagationi Euangelii totus incumbat, quasi miles, pugil ct agricola Christi.

Secundo, vers. 8, *spe resurrectionis et glorie calcstis cumdern excitat, ut pro Euangelio quavis adversa, etiam martyrium, subeat.*

Tertio, vers. 14, *hortatur ut recte tractet verbum veritatis, profanas vero novitates, et hareticos negantes resurrectionem vitet.* •

Quarto, vers. 19, *monet ne turbetur si aliqui a fide excidant, quia reliqui in fide fundati persistent, qui signati sunt per prascicntiam Dei, et per fugam peccati.*

Quinto, avers. 22 *usque ad finem, monet ut juveniles philautias et contentiones vitet, leniterque errantes corripiat et instruat.*

1. Tu ergo, fili mi, confortare in gratia, quæ est in Christo Jesu : 2. et quæ audisti a me per multos testes, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt et alios docere. 3. Labora sicut bonus miles Christi Jesu. 4. Nemo militans Deo implicat se negotiis saecularibus : ut ei placeat, cui se probavit. 5. Nam et qui certat in agone, non coronatur, nisi legitime certaverit. 0. Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere. 7. Intellige quæ dico : dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum. 8. Memor esto, Dominum Jesum Christum resurrexisse a mortuis ex semine David, secundum Evangelium meum, 9. in quo laboro usque ad vincula, quasi male operans : sed verbum Dei non est alligatum. 10. Ideo omnia sustineo propter electos, ut et ipsi salutem consequantur, qua*, est in Christo Jesu, cum gloria cœlesti. 11. Fidelis sermo : Nam si commortui sumus, et convivemus : 12. si sustinebimus, et conregnabimus : si negaverimus, et ille negabit nos. 13. Si non credimus, ille fidelis permanet, negale seipsuiu non potest. 14. Uæc com-

mone, *testifican^* coram Domitio. Noli contendero verbis : ad nihil enim utile est, nisi ad subversionem audientium. 15. Sollicite cura teipsum probabilem exhibere Deo, operarium inconfusibilem, recte tractantem verbum veritatis. 1G. Profana autem, et vaniloquia devita : multum enim proficiunt ad impietatem. 17. Et sermo eorum ut cancer serpit : ex quibus est Ilymenæus et Philelus, 18. qui a veritate exciderunt, dicentes resurrectionem esse jam factam, et subverterunt quorumdam fidem. 10. Sed firmum fundamentum Dei stat, habens signaculum hoc : Cognovit Dominus qui sunt ejus, et discedat ab iniquitate omnis, qui nominat nomen Domini. 20. In magna autem domo non solum sunt vasa aurea et argentea, sed et lignea et fictilia : et quaedam quidem in honorem, quædam autem in contumeliam. 21. Si quis ergo emundaverit se ab istis, erit vas in honorem sano* tificatnm, et utile Domino ad omne opus bonum paratum. 22. Juvenilia autem desideria fuge, sectare vero justitiam, fidem, charttalem et pacem cum iis, qui invocant Dominum de corde puro. 23. Stultas autem, et sine disciplina quæstiones devita : sciens quia generant lites. 24. Servum autem Domini non oportet litigare : sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem, 25. cum modestia corripientem cos, qui resistunt veritati; nequando Deus det illi» poenitentiam ad cognoscendam veritatem, 26. et resipiscant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipsius voluntatem.

Vfrt. i. 1‹ Tu EnG0>F,tI Mb CONFORTASI! (Ambrosius legit, *fortitudinem cape)* in gratia, qdjk est in Christo Jbsu , — id est, in gratia Christi annuntianda ct privdicanda, inquit Ambrosius ct Vatablus, ut scilicet annunties Deum non per Moscn,aut.Simonem Magum, sed per Christum nos sibi reconciliasse. Favent sequentia; sequitur enim : «Et quæ audisti a me, hæc commenda fidelibus.» Ubi Græca punctum distinguens ponunt ante Aæc *commenda,* ut tb *quai audisti* referatur ad prificedentia, *q. d.* Conforta te in iis quæ audisti, praedicandis ct docendis.

Scrunilo cl planius, Tbcodorelus ct Chrysoslomus h.ec nectunt dictis cap. præccd., *q. d.* Dixi cap. præccd. me in vinculis pro Evangelio susceptis non confundi, non dejici, non turbari, licet Asiani oliin amici mc deserant. Tu ergo , o fili Timotheo, me patrem tuum imitare, capo animos et robur « in gratia, » id est per gratiam Christi, quam babes tecum pugnantem, imo propugnantem, ut fortiter persistas in Evangelii, non tantum fide, sed et prædicatione ac propagatione. etiamsi ejus causa et vincula ct tormenta ct mortem Ipsam subire debeas.

V‹1«- t “ AUDISTI * «« „EK MULTOS TESTES, II.EC COMMENDA HDELIIU.S HOMINIBUS, QLT IDONEI ERUNT alios docere.— Ita hæc distinguunt et jun- ‹u qu: gunt Latini codices, Syrus ct Chrysostomus. ÌaLm!l * Multos testes » vocat, vel testimonia ex lego et Prophetis prolata, ad confirmandam suam doctrinam, de Christo et Evangelio, uti explicat Clemens lib. \ ll *Hypotyposeon ;* vel potius multos suæ prasdicationis auditores. Ita Chrysostomus, Theophylactus, CEcumenius.

Scundo, « quæ audisti per mullos testes ; *per,* Id t-t, *uder* mullo', cum multi>, eorum multis, oui de iis quæ dixi testali possunt, *q. d.* i\on furlim, sed palam ct publice docui. Falsitas cnim angulos, veritas lucem quærit ; hæc cnim haereticorum vox est, inquit Vinccntius Lirincnsls: « Venite, discite fidem veram nuper revelatam, sed discite furlim atque secretim ; delectabit enim 7aiw vos. Et cum didiceritis, latenter docete, ne mun- rma. duc audiat, neque Ecclesia sciat. Paucis namque concessum est tanti mysterii capere secreta, n Sic cnim Gricci sumunt Sui, id est per, pro jut »5ú, vel |M«t, id est inter, vel *cum,* ut I Cor. n, 4: « Scripsi vobis per multas kicrymas, » id est, cum mullis lacrymis, et II Cor. m, 11 : «Si enim quod evacuatur, per gloriam est, » id est cum gloria, in gloria est : sic cnim in consequentibus explicat Apostolus, cum subdit: .«Multo magis quod manet, in gloria est. »

Tertio, nota hic rursum locum pro traditioni- Tn.iiu> bus; ait cnim, non, Quro scripta sunt, sed, « Quin nnm»«* audisti, hæc commenda.» uHiu.

Quarto, vult h.ec commendari non quibusvis hominibus, sed qui idonei sunt ut alios doceant, quique fulcies sunt, non qui fido, sed qui fidelitate polleant : hisco cnim res magnæ, qualis est doctrina, de qua hic agit, creduntur ct committuntur, non autem timidis et inconstantibus, qui facile fidem Ethnicis, vel metu pomorum, vel spo præmiorum produnt. Unde patet Apostolum hic non loqui de plebo et laicis, sed jubere ut Timotheus Episcopus alios presbyteros el doctores instituat plene et solide, ut illi doctrinam banc sanam quasi depositum firmiter secum ct post se custodiant ac tueantur, aliosque doceant ct confirment. Ita Ambrosius, Theophylactus, OEcumenius.

Hisce etiam arcana et sublimiora fidei myste- Q.dhm ria, credi debere, docet S. Dionysius, cap. i lib. «rcjuiai- *De Divinis Nomili.,* quem huic eidem Timotheo dol eo'a'

renium dedicat : a Sancta, inquit, sanctis cominunican-
‹h? da sunt. » Et convertens se ad Timotheum ait :
« O Timotheo, te quidem isla servaro convenit
juxta sacratissimam sanctionem, neque inter im-
peritos efferre eloquia. »

Vm. 3. **3. I.ABOBA SICUT BOM'S (id CSt Cgl'Cgius) MILKS** Cubisti Jesu. — Pro *labora* græce est r.«x^x5r,w, id est mala perfer, dura tolera. Adhuc Timotheum incitat exemplo tum militum, tum Christi : militis enim est multa acerba pati, et Christus nos in militiam, ad suum crucis vexillum evocavit , suaquo cruce signavit et auctoravit milites suos; fortia ergo agere Romanum est, ut aiebat Piti Scœvolu; sed fortia pati Christianum est. Pulchro bumX *'^rlullianus, *Apologetici* cap. 1 *Contra Genici :* ‹i Licet nunc sarmenlilios, inquit, ct seinaxios appelletis, quia ad stipitem dimidii axis revincti sarmentorum ambitu exurimur; hio est habitus victoria; nostra;, bœo palmata vestis, tali curru niostrU triumphamus. Apud vos quoque, o Gentes , Mupaitu M tiusScævola dextram suam libens in ara reliqUn q sublimitas animi! Empedocles totum se Catanensium Æthnæis incendiis donavit. O virgor mentis! Regulus ne unus pro multis hostibus viveret, toto corpore cruces patilur. O fortem virum, et in captivitate victorem ! Anaxarchus cum in exilium plisan® pilo contunderetur : Tundo, tundo, ait, Anaxarchi follem, Anaxarchum cnim non tundis. Attica meretrix, carnifice jam fatigato, postremo linguam suam comestam in tyranni sævientis faciem expuit, ut expueret et vocem, ne conjuratos confiteri posset, si etiam victa voluisset. Zeno Eleates consultus u Dionysio quidnam philosophia prestarci, cum respondisset: Contemptum mortis; impassibilis, flagellis tyranni objectus, sententiam suam ad mortem u$quo signabat. » Si hæo fecero Gentiles, quid facient Christiani et milites Christi?

Ven. a. Nemo militans Deo implicat se negotiis smCULAIIIBUS : UT EI PLACEAT, CUI SE PROBAVIT. — Vox Deo non est in Græco, nec in Latinis quibusdam. Undo Chrysostomus accipit hanc sententiam tanquam generalem, ad quosvis milites pertinentem , cx qua tacito subsumât Apostolus, eamdem multo magis ad Christi milites pertinere : quod noster Interpres expressit dicens, « nemo militans Deo. »

Nota ; « Negotia saccularia, » græce tcûfliw wpsq-
mcuU- |xan(ai, id est vil® (pío; enim non victum, ut vertit Erasinus, sed vitam significat) occupationes ct negotiationes, quibus victum, vestitum ct reliqua ad vitam tuendam opportuna comparamus ctconquirimus; quales sunt mercatura, agricultura, artes mechanica?, *q. d.* Miles non curai mercaturam, non opificium, non negotia ad domus, urbis aut regni regimen spectantia, imo ncc multum de victu aut vestitu Jaboral, quia do his militi suo providet imperator: sed uni intendit bello cl victori® sui imperatoris. Unde et
Mihuhb militibus ohm velitum fuisse conjugium docet Cornelius Tacitus, lib. XIV, ct Dionysius, Hb. LX; quin ct Tertullianus, in BxAortafûme *nd cattilatem,* docci suo tempore milites fuisse cælibes. Multo ergo magis linee ct plura facere oportet militem Christi» Ita Chrysostomus, Theodorclus, Ambrosius. Vide S. Basilium in *AictiMi t* serm. 1. Audi eum in præfitione: «Si quis, ait, mihi ministraverit, me sequatur; ct ubi ego sum. ibi sit et minister mefls. Ubi ergo Christus est rex? in cado sine dubio. Huc tuus tibi, o miles Chri‹ti, dirigendus est cursus. Obliviscere quidquid hic in terris refectionis haberi potest. Miles non domos cedifleat, non comparat agros , non vacat mercatura». In plateis tabernaculum sibi ponit; cibum sola necessitate metitur; potio, aqua; somni tantum, quantum natura requirit. Itinera frequentia, ilemque vigili®; acris ad frigora caloresque tolerandos patientia ; periculosorum cum adversariis certaminum crebra susceptio, et in iis sæpe (si ita sors ferat) mors, gloriosa tamen, et quæ regiis honoribus ct muneribus decoretur.» Deinde ca applicat militi Christi: «Ago igitur, miles Christi, qui jam tenuia quædam cx rebus humanis exempla inspexeris, subeat animum tuum sempiternorum bonorum cogitatio : propositum tibi vita genus sit, domo, civitate ac possessione rerum omnium carens. Solutus esto, atque ab omnibus vitæ curis liber, ctc. Corporis tc natura non vincit, neque vim affert invilo. Non cnim tu id quæris, ut soboL m in terra relinquas, sed ut in corium sursum educas. Imitare sponsum cœlestem; insurgentes adversum tc crebro invisibiles hostes in fugam dato ; cos primum ex animo expelle tuo, neque omnino illis quidquam sit apud te loci, tum ex animo illorum etiam, qui ad te confugiunt, lamio ducem adeisount, quos tu doctrina tua incolumes serves. »

Secundo, id facit miles, « ut placeat ci, cui so probavit,» imperatori scilicet, delectum militum agenti (hoc enim significat Græcum tí» ç?*-TcXrpj^n), a quo in militiam ascriptus, approbatus et cooptatus est. Ita Chrysostomus, Ambrosius, Theophylactus; minus ergo recto Anselmus, a cui se probavit,» id est, inquii,cui se devovit.

Nola *lerho* : Apostolus non loquitur hio omni- Caimm
bus Christianis et sœcularibus : In cnim necessario , et ex officio tractaro debent negotia sæcularia; sed Timotheo Episcopo, ct consequenter «euh-
omnibus Episcopis, corumque asseclis, puta ,uT Pastoribus, sacerdotibus, clericis: hi cnim toti sacrificiis et orationibus, templiquc ministeriis, ao verbo Dei insistere debent, idcoque abstinero a negotiis sæcularibus. Ita Chrysostomus, An> brosius et alii. Iloium typus fuerunt Levit® veteris Testamenti, qui in divisione terræ sanctu) nullam ejus partem æque ut ali® Iribus aiceperunt, ne terrenis et saccularibus negotiis implicaroulurjsed ut loti vacaro possent Deo ct templo, ideo porlio eorum hereditaria crut Dominus, id

]*‹ terJtG- U131 cna-

est decimæ, primiliæ ct victima* Domino oblate: hæ cnim cedebant in usum Levitarum, ut inde viverent, nec aliunde victum sibi comparare et de eo solliciti esse cogerentur.

rei». »• Nui ET QUI certat is agoxb, nox coronati:», **NISI LEGITIME CERTAVERIT, — SCÍIíCCt DÍSÍ** tanquam verus athleta athletice certet (hoc enim significat Græcum iiXr.ar,), idque « legitime, » græcc «púla;, id est juxta legem scilicet stadii ct agonis, quæ jubet non tantum athletam oleo ungi, ct certamen inire; sed illi ita totum incumbere, itaque constanter, generose atque eximie certare, ut antagonistas omnes vincat, si corona præmioque potiri velit. De athletis vide dicta I *Corinth.* u, 24.

riempi» r. un- t. ›j u- Ei isfo_ paiqnui pro eo d-ccrtei. N013 : Uti vers, præccd. incitavit Timotheum ut totus incumbat Evangelio, rejectis negotiis sæcularibus, pro coque omnes labores ct dolores fortiter ferat, exemplo militis; ita ad idem eumdem hic secundo incitat exemplo pugilis ct athletæ in agone certantis: athleta enim totus intendit suo certamini, aliud non curat, imo nec respicit; idemque facit vers. seq. tertium adducens exemplum agricolæ laborantis. Vide S. Basilium bisce et aliis exemplis nos incitantem ad labores, homilía in illud *Deuter.* xv, juxta Septuaginta, « Attendo tibi, » quæ extat et ponitur post homiliam *de jejunio.* Porro Auctor serm. *ad Fratres in eremo,* apud S. Augustinum, *serm.* 8, to *legitime* sic explicat, *q. d.* Perseveranter usque ad finem: nam sola perseverantia coronatur. « Non est igitur magnum (ait idem Auctor) inchoare quod bonum est, sed consummare; hoc solum perfectum est. Et S. Hieronymus, lib. I *Contra Jovinianuin :* «Cœpisse multorum est, ad culmen pervenisse paucorum. » Idem, epist. *ad Furiam:* a Non quærunlur in Christianis initia, sed finis : Paulus male cœpit, sed bene finivit: Judæ laudantur exordia, sed finis proditione damnatur, n S. Paulus, *Galat.* in, 3: a Sic stulti estis, ut cum spiritu cœpcrilis, nunc carne consummemini?»

Vm. e. **6.** Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere. — Dupliciter hunc locum exponunt interpretes. Primo, recentiores ex Erasmo volunt esse hyperbaton, sive perturbatum ordinem, ct to *primum* referunt non ad «percipere, » sed ad « laborantem, » *q. d.* Oportet agricolam percipere fructus, sed hac conditione, si videlicet prius laborarit ; «pura enim, juxta ipsos, hic non est nomen, sed adverbium significans idem quod prius, primum. Sed hæc obscura et dura est trajectio, præsertim cum alius planior sensus occurrat. *Secundo,* Ambrosius, Thcodoretus ct alii proprie verba hæc, ut sonant, accipiunt : agricolœ enim ante dominos, sive possessores agrorum, sunt fructuum participes. Unde ct Augustinus lib. De *Opere monachorum,* et Primasius, sic hæc verba explicant ct applicant Timotheo, quasi tacitœ ejus objectioni hic occurrat Apostolus, Nam dicere poterat Timotheus : Si me totum, ut jubes, o Paule, occupavero Evangelio, unde vivam ? hoc antevertit Paulus, respondetquo par esse ut laborans in Evangelio, de eodem vivat, et a fidelibus, quos docet, sumptus ad vitam necessarios accipiat, perinde ut par est agricolam qui in agro laborat, cx fructibus agri vivere, adeoque primos agri fructus decerpere.

Senni Mihi *tertio* videtur, servato verborum ordine, utrumque sensum jam datum ab Apostolo intendi, ideoque phrasim hic commutat Apostolus; non enim, uti dixit : a Non coronatur nisi qui legitime certaverit, » ita hic dicit : Nisi laboret agricola , non percipiet fructus ; sed assertive quasi alliciens et mulcens, ait : « Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere, *q. d.* Uti legitime certantem militem ct athletam oportet coronari (nemo enim coronatur nisi legitimo certet), ita laborantem agricolam, si videlicet strenue in agro laboret, oportet primis agri fructibus frui ; sicut ergo corona militem et athletam ad certandum, spes fructuum agricolam ad laborandum excitat: ita te, o Timothee, excitet tum fructus præsenlis alimoniæ a catechumenis, quos doces, accipiendæ, tum potius plena merces fuluræ et æternœ gloriæ: excitet, inquam , ad certandum et laborandum, totumque te impendendum Evangelio. Innuit hunc sensum Chrysostomus. Invitat TriP^ enim Timotheum ad laborem, triplici analogia, scilicet militis, pugilis et agricolæ, uti dixi. Hic pagiHi. itaque agricolæ, qui totus est in sua agricultura, multaque in ea dura patitur, incitat Timotheum ut totus incumbat Evangelio, pro coque strenue Eringe* laboret, id est, afflictiones omnes fortiter ferat: licL hoc enim significat Græcum xoxoraOiw, ut dixi vers. 3; idem significat hic Græcum xernwra, id est laborantem, scilicet graviter et moleste. Indicatur ergo hic difficilis agricolæ labor esse causa cur mereatur fructus primos percipere; labor, inquam, tam activus, uti est arare, serere, occare; quam passivus, uti est sudare, fatigari, gelu, frigus, cestum aliaquc incommoda pati, qualia in agricultura neccsse est agricolas tolerare.

Unde Athanasius *ad Antiochum, Quast.* CLIÍ, sic exponit *laborantem agricolam,* etc. : « Hoc, inquit, de spiritalibus doctoribus dixit, quod sit conveniens, ut doctor, qui pro se et pro suis auditoribus laborat et decertat, primum a Deo mercedem recipiat, deinde discipuli sui. Nam agricola qui fructus suos collegii, ille primus de eis in domo sua recondit, postea de eis aliis, vel creditoribus, vel pauperibus elargitur. » Addit ibidem Athanasius aliam explicationem, nimirum, a laborantem agricolam primum,» etc., *q. d.* Quicumque vult alios docere, vel aliis prodesse, decet illum primum operari id quod docet, atque a Deo accipere dona gratiæ, ac proferre fructus Spiritus Sancti, quos deinde in alios effundat; nam si quis aliquem oleo suis manibus uncturus, oleum non habeat, quomodo impertiet aliis id

quod ipse non habet? Ad cumdcm modum do lis qui alios docent, est sentiendum, p Verum hic sensus symbolicus ct tropologicus videtur.

Ven. T. 7. InTELLIGE QUÆ DICO: DABIT EXIM TUI! DOMINUS in oMxiDus intellectum. — *q. d.* Proposui tibi tres parabolas, militis, athlctæ, agricolæ: non est necesso, ut eas tibi explicem et applicem , tu eis intende : quod si feceris, Deus dabit tibi intellectum , ut facile eas intclligcre et applicare possis.

»(<wo5 EfoKspL Vis scire quod sit munus, quæ vocatio Episcopi, cogita quod sit munus, quæ vocatio militis, pugilis, agricolæ, scilicet sicut miles, athleta, agricola, omnibus omissis, laborat, sudat, ct totus insistit bello, agoni ct agro suo : ita te, cum sis Episcopus, id est miles, pugil et colonus Christi, omnibus omissis, totum vacare oportet Evangelio, pro coque omnes labores, pericula, ærumnas ct tormenta subire.

Nota : Pro *dabit*. Noster in Græco videtur legisse *Sóau*; jam legunt *Sún,* id est *det,* quod est procantis : et ita legit Chrysostomus.

Ten. 8. 8- Memor esto Dominum Jesum Christum resurrexisse A MORTUIS, EX SEMINE David, secundum Evangelium meum. — Proponit hic et Timotheo commendat duos fidei nostræ articulos illo tempore maxime inculcandos, scilicet, *primo,* articu-

Rietsis Simoni» M»ri et ramjn- gnUtur. *um incarnationis Christi, cum ait, « cx semine David, » supple, incarnatum ct natum. *Secundo,* articulum resurrectionis Christi. Utrumque enim negabatSimon Magus cum suis Gnosticis: hienim dicebant Christum non revera carnem assumpsisse, sed tantum in ea se ostendisse, sicut angelus se ostendit in corpore, quod assumit ; ac consequenter mortem, passionem, resurrectionem Christi non revera, sed phantastice contigisse asserebant. Contra hos inculcat Apostolus veram et realera incarnationem ct resurrectionem Christi. Præponit autem resurrectionem incarnationi per hyperbaton, ct ut insinuet Christum resurrexisse secundum naturam non divinam, sed humanam, qua natus est ex semine David.

Sprs ro IWirectioni». *Secundo,* iisdem hisce verbis pergit hortari Timotheum ad labores ct martyrium pro Evangelio subeundum, *q. d.* Memento, sicut Christus pro Evangelio suo passus gloriose resurrexit, ita pariter te, si pro Evangelio patiaris, gloriose resurrecturum. Patere ergo ct labora cum Christo, ut cum Christo ad gloriam resurgas. Ita Theodorctus, Chrysostomus ct alii.

Nota; Evangelium suum vocal, non a se aut scriba suo S. Luca conscriptum, sed a se prædicatum. « Evangelium » ergo idem est quod praedicatio Evangelica : ita cnim sc explicat Paulus i *Cor.* XV, 10.

Wn 9. |N QUO LABORO USQUE AD VINCULA, QUASI MALE operans: sed verbum Dei non est alligatum. — Pro *laboro* gnecc est icaxciraió, id est aflligor, mala perfero, adeoque vincula sustineo ; « quasi malo operans, » græcc ¿»; jw.wfp;, id est quasi malefactor, quasi sceleratus. S. Ambrosius legit *quasi latro,* a Vide, inquit S. Chrysostomus, hom. W *in Acta Apostolorum,* non solum vincula, sed etiam quod malefactor habitus amplificavit gloriam vinc'.iorum; nam si quidem vinctus esset tanquam bene agens, consolationem quamdam habuisset: nunc autem ut in malis deprehensus vincitur : et amor Dei in causa erat ut nihil hæc curaret. »

Nota: Pro *alligatum* grocc est quod pulchra paronomasia respondet id est vinculis, *q. d.* Ego sum vinctus, sed verbum Dei non est vinctum: quia tam ego in carcere parlim verbo, partira scriptis epistolis, quam alii, intrepide verbum Dei prodicamus. «Vinciuntur manus, inquit Chrysostomus, sed manet liber animus, et lingua libera, quam nemo ligare potest nisi sola formido atque infidelitas; si quis agricolam vinciat, sementem impedit› manu cnim ille serit : doctorem vero si vinxeris, doctrinam vincire non vales ; lingua, non manu seritur verbum, quod nullis subjacet vinculis, p Rursum, si ego vinctus ita strenue prodico Evangelium, quanto magis idem te facere decet, o Timothee, cum sis liber?

Verbum Dei oca est tingitana i*l*-nwi'

Idem Chrysostomus hic in morali, dc gloria vinculorum Pauli agens, super coronam et purpuram Neronis eadem extollit : « Nero, inquit, purpuratus, tantoque septus agmine militum, inhibebat Paulo ne doctrinam virtutis praedicaret; obsistebat illi Paulus dicens : Non cedo, verbum Dei non est alligatum. Cilix pellium sutor, vinctus, pauper, fameque confectus Romans opulenti® regem imperantem omnibus respuebat. Quis ergo clarior, qui vincebat in vinculis, an qui superabatur in purpura? Vinctus catena diadematum prostravit regem, p Et inferius : « Si Paulus hic, ubi fuit pellium sutor, in vinculis tanto splendore collucet; quid erit cum solis quoque radios vi sui fulgoris obscurans in gloria venerit? cum in judicio astabit Nero tristis, mœrcns, demissus? p

v«m. ia. 10. Ideo omnia sustlneo propter electos, ut ET IPSI SALUTEM CONSEQUANTUR, QU« EST IN CURISTO Jesu, cum gloria coelesti. — Legit cum Ambrosio Interpres noster id est *calesti;* jam legunt aiwñw, id est *aterna.*

Nola : Vox *ideo* dat causam cur omnia sustineat Paulus, scilicet no verbum Dei alligetur, ut præcessit, sed propagetur et fructificet, plurimosque ad salutem perducat; salutem, inquam, a quæ est in Christo Jesu, » id est, quæ per Christum allata est, quam invenire est in Ecclesia et religione Christi ; quæ salus conjuncta, adeoque re ipsa eadem est cum beatitudine ct gloria cœlesti, licet ab ea connotato, et quasi formaliter distinguatur. « Gloria, enim dicitur *salus,* quatenus hominem morte ct inferno aliisquo miseriis corporis et animæ liberat et salvat ; eadem vero dicitur *gloria,* quatenus hominem beatum et gloriosum cflicit.

SaIdim slori' ¿XÁniT

Moraliter deprædicat hic charitatem Pauli Chrysostomus, quod cum sibi vivere, suæque saluti consulere posset, maluerit se tot laboribus, peri-

culis ct tribulationibus ingerere, ut alios salvaret.

Vu*. it n ct 12. lineus sermo : NAM si commortui sumus, ET CONVIVEMUS; SI SUSTINEBIMUS, ET CONRE-
****“ CNabimus. — a Fidelis, » id est certus, indubitatus sermo; tantum enim valet hæc phrasis, quantum illa Christi in rebus gravibus addi solita : a Arnen, amen, dico vobis, d Vide dicta *epist.* I, cap. i. vers. 17.

Chrysostomus cum suis « *fidelis* refert ad praecedentia, ut « fidelis sermo » sit hic, quod scilicet electi salventur per Christum; tunequo vocula *nam,* qure sequitur, proprie causaliter sumitur. Verum melius D. Thomas, Vatablus et alii hoc juxta morem Apostoli referunt ad sequentia; omnia enim hæc spectant eo, ut Timotheum nosque omnes excitet ad tolerantiam ct martyrium; sic ut vocula *nam* non sit causalis, sed respondeat llebræo *ki,* id est *quia, quod,* sitque asseverantis et designantis, *q. d. Ne* dicas, o Timothee, in tua vel potius in tuorum, qui infirmi sunt, persona : Ego pro Evangelio dura patior et morior; tu, Paule, promittis mihi resurrectionem ct vitam futuram; forte falleris, aut fallis nos: suades enim ut certum et præsens malum pro incerto et futuro præinio patiamur. No, inquam, hæc dicas; quia fidelis, verus et certus est sermo: quod si hic pro Christo et cum Christo patiamur et moriamur, simul etiam cum Christo resurgemus ct vivemus in regno cœlesti. Si enim rex suos duces ct milites in bello socios parta victoria ct regno , illius pariter consortes facit : procul dubio idem faciet Christus rex polentissimus ct liberalissimus, ut cos qui hic tanta ct lam dura pro eo passi sunt, suæ gloriæ et regni participes faciat. Ita Chrysostomus cum suis. Aliter Ambrosius : Si, inquit, moriamur vitiis, mortificemus concupiscentias , vivemus et regnabimus cum Christo. Sed prior sensus magis genuinus est, ut dixi.

Ortitn- L fr' “ 7' P ui».

Nota: Pro si *sustinebimus* græce est d , id est, si sustinemus : non enim satis est semel pati, aut mori, sed quotidie patiendum ct moriendum est. « Diebus singulis beatus ille (Paulus) moriebatur, » inquit Chrysostomus.

Si negaverimus (Christum el Christi fidem metu hostium, tyrannorum aut tormentorum), et ipse (Christus) negabit nos. — Hæc enim est justa quasi compensatio, tam pœnæ, quam præmii, quam statuit Christus *Matth.* x, 32, dicens: ll Omnis qui confitebitur me coram hominibus, confitebor ct ego eum coram Patre meo, qui in cadis est: qui autem negaverit me coram hominibus, negabo et ego eum coram Patre meo, qui in coelis est. »

bail 13. Si non credimus, ille fidelis permanet, NEGARE SEIPSLM NON POTEST. — Idcsl, 111 Primasius, sive credimus, sive non credimus , veritas non mutatur, Deus falli aut fallere non potest : incredulitas aut perfidia nostra Dei fidem convellere nequit. In Græco est paronomasia in à-tçw- et «çàç. *q. d.* Si diffidimus, illo tamen fidus permanet. Subtiliter ct pulchre ex S. Dionysio, CurDrw cap. vin. De *Divinis Nomin.,* Anselmos: « Deus, VT"'* mquit, ventas est, qua Dens est ri id est, quod inaila est, quod existit; et veritas est to 6: ergo a veri- Md tato cadere, est a Deo cadere. Itine itaque Deus se, id est veritatem negaro non potest, quia sic cadorct a seipso, et Deus non esset Deus. »

Unde et S. Athanasius, orat. 3 *Contra Arian.,* « Fidelis, » inquit, id est immutabilis. Hoc fundamentaliter verum est, non autem forinaliter : immutabilitas cnim Dei est fundamentum et ratio fidelitatis Dei, cur scificel fideliter præstcl id quoa promisit, ct cur scipsum, id est sua promissa, negare, revocare aut fallere non possit. Unde S. Augustinus, in illud psal. xxxn, *Omnia opera ejus in fide:* « Fidelis, inquit, homo est credens promissioni Dei : fidelis Deus est exhibens quod promisit homini. Teneamus ergo fidelissimum debitorem, quia tenemus misericordissimum promissorem. »

Secundo, idem Augustinus, lib.V *De Civit.,* cap. x, docet Deum esso omnipotentem, ct tamen non posse mori, fallere, mentiri : quia hæc non potcnliæ, sed infirmitatis sunt; quæ si posset Deus, non esset omnipotens, sed impotens, debilis, infirmus (I).

14. H.F.C COMMONE, TESTIFICANE CORAM DOMINO. — Ver». H. Id est, protestaos coram Domino, vel testem invocans Dominum , cumque judicem et vindicem minans, ac per cum adjurans, sacraque religione ac timore constringens tuorum subditorum conscientias commone et perurge, ut hæc quæ scripsi, exacte custodiant.

Noli contendere verdis. — Græce est pi x&yol*«7.:b, id est, non *verbigerari,* ut loquitur Apuleius, non contendere verbis: est cnim infinitivus; unde Chrysostomus cum suis, Syrus, Erasinus, Valablus et alii hoc referunt ad præccdentia, *q. d.* Contcstans eos coram Domino nc verbis contendant. Verum S. Augustinus, lib. I *Contra Crescónium,* Ambrosius, et passim Latini legunt separation per imperativum, « noli contendere verbis. » Sæpe enim, ut vidimus, Paulus æque ut llebræi, infinitivum ponit pro imperativo. « Verbis contendere,inquit S. Augustinus, lib. IV. *De Doctr. Christiana,* cap. xxvui, est non curare quomodo error veritate vincatur, sed quomodo tua dictio dictioni praeferatur alterius, » scilicet in disputando non veritatem quærcre, sed velle ostentare suam scientiam, velleque videri doctiorem, vincere et prevalere : quod juvenum est et superborum. Vide Nazianzenum in orat. *De modestia in disputatione servanda.* Sapienter et pio B. Ægidius paradoxum hoc Christianum sanxit : « Quando quis contendit tecum, si vis vincere , perde : si vincis teipsum, \r.ncis omnes inimicos tuos ; ma-

Qnidtì H»t

Cum<pV Inu et Ipil lüO- d» stia dispuu* daffIt

(1) litaro in contextu nostro Intellige *veracem,* non minus in pœnis infligendis (iis scii, quas minatur vers, præced. *ct ipse negabit nos),* quam in praemiis indigendis.

gna virtus est, si quis se permittat vinci ab omnibus hominibus : quia talis est dominus hujus mundi. » lia S. Ephrein in suo testamento gloriatur se nunquam cum ullo Christiano verbis contendisse. Quanquam Apostolus non tam contentionem cum Christianis, quam cum hæreticis hic vetet, hæc cnim est sive pugna, *epist.* I, cap. vi, vers. 4. Hinc cum hæreticis in hærcsi sua obiirinatis non esse disputandum docet Augustinus, *epist.* 137, et Tertullianus lib. Dc Prescript., quia cum obstinatis disputatio nihil valet, nisi ad eversionem stomachi aut cerebri, inquit Tertidlianus.

An NIHIL UTILE EST, NISI AD SUBVERSIONEM AUDIENTIUM, — ut videlicet audientes Novantium contentiosa blandiloquentia capiantur, utquo in paries ct schismata abeant, discantquc et ipsi inter se contendere. Idipsmn aliis verbis dixit epist. **I**, cap. vi, vers. 4: « Ex quibus, inquit, oriuntur invidile, contentiones, blaspbemiæ, suspiciones malæ, conflictationes. »

Vertis. 13. Sollicite autem CUBAt eipsum probabilem EXHIBERE DEO, OPERARIUM INCONFUSIBILEM. — GreCO, rewìirc» ciaVTCn Tijxçiwxt **ri** 0¡í>, id est, Satago et stude teipsum probum vel probatum Deo exhibere, ut scilicet Deus tc ct tua probet, ralaque ac grata habeat.

Onisop?-nnusio. 'uia? Nola : Pro *inconfusibilem* greco est ia-aloxuv™; ¡d est qui non pudefiat, non erubescat, u Operar*„ni er8° inconfusibilem » vocat cum qui non confundatur predicare Christum, quem non pudeat crucis Christi, sed qui libero et intrepido, obstrepentibus licet Judæis ct irridentibus Gentilibus, ovaugelizet Christum crucifixum, totamque Christi fidem ac religionem. Ha Chrysostomus cum suis.

Secundo, aliter Ansclmus (1), «inconfusibilem,» inquit, id est quem non confundat, non pudore afficiat sua ignorantia, mala doctrina aut vita, ut in nullo reprehendi aut pudelicri possil ; ac consequenter ,

Tertio, a inconfusibilem, » id est qui in dio judicii a Deo coram toto mundo examinatus, non confundatur, non pudefiat. Primus sensus maximo est ex mento ct pectoro Apostoli.

Quisopo nriui .KCil' robum wnutiif Recte tractantem verbum veritatis. — Grece , id est recte secantem verbum veritatis. *Secantem,* id est circumcidentem et resecantem aliena, inutilia et supervacanea quæque, inquit Vatablus, ut scilicet tantum propria et utilia doceat ct explicet. Unde Chrysostomus cum Theophylacto putat hic a coriariis, qui corium circumcidunt, duci metaphoram, 7. d. Paulus: Sicut coriarii in loris et corr'güs superflua quæque rescindunt ; ita tu, o Timotheo, ea quæ a verbo Dei extranea aut superflua sunt, gladio spiritus abscinde. Verum aliud est secare, aliud circumcidero. Dico ergo, a recte secantem,)» idest, rcctc tractandem et exponentem verbum veritatis. Theodoretus putat metaphoram esse ab agricolis : a Laudamus, inquit, agricolas qui rectos sulcos proscindunt: ita ct magister est laude dignus qui sequitur regulam divinorum eloquiorum.* Alii tropum hunc peti putant a nodis difficilibus, quos cum solvero non possumus , secamus. Sic Alexander Magnus nodum insolubilem in Mid® plaustro, ense dissecuit : pari enim modo, nodi quaestionum acumine intellectus et fidei secandi et solvendi sunt; adeoque in his opus est Tenedia bipenni.

Verum melius alii censent, metaphoram hanc Um>hia peti a nutricibus, cocis et ex iis qui instruunt convivía, sive a mensarum præfectis, qui olire mo- uno. et dimperatores vel syinposiarch® dicebantur : ho- c*- rum enim est recte secare carnes et cibos, ex Upbora cisque cuique distribuere illud quod cuique com- ÍDP5H 11- modum, sapidum et gratum esse novit. Hinc Plato lastn- insulsum Dialecticum vocat *matum cocum,* eo tus. quod non sciret recte dividero. Rursum sicut res, V. g. nux clausa, si recte secetur, plane aperitur, ut intima ejus pateant, nucleusquc capi ct comedi possit, indeque dicitur enucleari : ita Scriptum vel OSdtun doctrina obscura et quasi clausa dicitur recte se- et pen-4- cari, cum ita aperitur, exponitur, enucleatur, ut 11 eburno sensus in ca reconditus quasi nucleus pateat, capi mums, et intelligi possit. Episcopus ergo, doctor et concinnator, quasi cocus, aut potius quasi symposiarches et modimperator, debet doctrinam suam et verbum Dei non mutilare, non discerpere, non torquere ; sed recte secare, dividere, secernere et quasi nucem recte aperire, enucleare et exponere; ut videlicet verum sensum a falso ct contorto secernat , cumque apte cuique pro suo captu et gustu proponat ct communicet : ut docta dociis, communia rudibus et populo promat et proferat; de nuptiis non disputet apud virgines, nec apud conjugatos de virginitate; pusillanimis non objiciat judicium et infernum; audacibus et tumidis non offerat promissionem gloria* coaleslis, et ita de reliquis. Peccant conira hoc qui de Trinitate, do praedestinatione, de gratia efficaci coram mulieribus et plebe trachini ct disputant (3).

Posset secundo, hæc « recta secatio, » id est trac- O^ "¡i talio verbi Dei, opponi adulterationi ejusdem, liait* ri- qua scilicet quis non Dei gloriam et animarum re ver- salutem, sed sua lucra, aut gloriam ex pnedieabaia lione verbi Dei quierit et aucupatur : quod carpit Doit Apostolus II Cor. cap. u, vers, ult., *q. d.* Vide, o Timotheo, ut predication! tua; non misceas vana, curiosa, avaritiam, ambitionem, itaque cam quasi adulteres : sed sincere, simpliciter rectaquo intentione predica verbum Dei, ut scilicet non aliud ex eo quæras , quam animas ad creatorem suum reducere.

Unde *tertio,* Primasius: Recte, inquit, predicant

(1) Sod minus roclo.

(2) Ita Ailloli cl Roseumullcrus, qui ait: *a ¡lecte tractare doctrinam divinam* esi proponere auditoribus, quod illis aptum est, pueris lac, adultis solidiorem cibum, mueslis solatium, » etc.

verbum Dei, *qui id* quod predicant exemplo suo ct vitæ conversatione confirmant. Sed primus sensus maxime est genuinus. Noster ergo inter- Prcs› Pro *recte ^rantcm,* clare vertit, *recte tractantem,* id est recte exponentem ct proponentem verbum veritatis. Hinc Patres Latini suas expositiones Scripture sacre vocant *Tractatus,* quos Greci vocant Tomos, sive sectiones.

IBB». f6ctI7. PROFANA AUTEM ET VANILOQUIA DEVITA Î *Veti. t«* **MULTUM ENIM PROFICIUNT AD IMPIETATEM, ET SERMO** * eorum ut cancer serpit. — Græca carent copula *et :* sic enim habent, *-í;* Si fcGxXcu; Mvcfu-nx; id est profana vaniloquia, vel profanas vocum novitates devita. Ubi nota, pro *mymt;* per *t,* Ambrosium et Chrysostomum legere per », id est vocum novitates, quomodo et legit Noster *epist.* I, cap. vi, vers. 20; hæc enim secunda epistola ad Timotheum primai epistoiæ simillima est.

Vocum iraius nuMi'vcntas od rcs fidei clarius explicandas, sed novas voces hæreticorum, quibus novos errores induSimonü- eunt : hæ enim sunt profanæ et faire, imo sacricl› legæ; tales sunt voces peregrinæ Simonianorum, vueau.' Gnosticorum, Valcnlinianorum et Hymenæi ac Almi oo-Philcti, qui negant resurrectionem, ut sequitur, ntores. pa Primasius. Pulchre Augustinus, lib. Ill *Contra Julianum,* cap. in : « Mira, inquit, sunt quæ dicitis, o Pelagiani ; nova sunt quæ dicitis ; falsa sunt quæ dicitis : mira stupemus, nova cavemus, falsa convincimus. » Vide dicta *epistola* 1, cap. vi, vers. 20.

Ex quo loco rursum patet, hoc loco carpere Apostolum non voces novas a Catholicis adin-

Nota : Pro devita græce est , quod Vatablus vertit, *pratermitte;* CEcumenius, retice, aut insta vehementer ut coerceantur; Erasmus, *abscinde,* ut nostrum *devita* sit idem quod„tolle de vita, aufer o medio. Verum «ijaivauat significat quoque vitare, fugere, declinare, uti ex Luciano annotat Henricus Stcphanus ct Scapula in *Léxico;* Ei on- itaque hic vertendum esse devita, id est fuge ct «eiHe- declina, patet ex duobus similibus locis. Idem rVúoi cn'm dicii Qu°d l cap- VI› vers. 20 ; ibi lue ›iios- autem sic ait : a Devitans profanas vocum novitavitur. (es. » Rursum *ad Titum* m, 9 : « Pugnas, inquit, legismpuçwn , » id est devita ct fuge , non tam propter te, quam propter tuos subditos, ut quod illi te suum Episcopum fugere viderint, fugiant pariter ct ipsi. Unde per hebraismum in significatione *hiphil* sic exponi potest : « devita, » id est tuo exemplo ct jussu fac alios devitare. Sic enim loquuntur llcbræi : *ventus paleas avolat,* id est avolare facit; *ignem ardet,* id est ardere facit; *muscas fuge,* id est fugere fac, sive fuga. Ponitur enim *cal* pro *hiphil,* id est verbum neutrum vel activum simplex et absolutum, pro activo duplici quod alios agere facit.

Posset *secundo,* mpúram cum Budæo proprie verti, *circumsiste, circumda,* ut scilicet cohibeas et comprimas hæc profana vaniloquia, ne, ut sequitur, quasi cancer latius serpant et plures inficiant : ad hoc eniin vel maxime advigilare ct curare debent Episcopi et Pastores.

Sermo eorum ut cancer serpit, — eorum scili- BwML cet hæreticorum, qui docent profana vaniloquia. „„1^ Hebraísmo enim cx abstracto *vaniloquia,* intolli- qucaiix git ct repetit concretum in eo inclusum, a eorum n scilicet *vaniloquorum* et profanorum, puta hæreticorum.

Nota : « Cancer p hic non animal, sed morbum significat, qui gangrena (ut habent hic Græca) dicitur; cui nisi occurratur, ita semper proserpit, et, ut græce est, wh í?u, id est, pastionem habebit, sive depascetur, scilicet vicina membra, ut totum hominem sensim inficiat ct perimat. Talis est hæresis, quæ semper serpit, tum ab uno errore in alium, et ex malo in deterius semper proserpit et prolabitur ; a malum enim, inquit S. Dionysius, cap. iv *De Divinis Nominib.,* cum sit defectio Jitredi a bono, sua infirmilateet pondere semper ad aliud.* et aliud malum progreditur; » tum potius et ap- Ct 11 tius serpit hæresis quasi cancer ab uno homine in qni.'t alium, ab una urbe et provincia in aliam, uti ex- quire t perientia vicinarum regionum hoc sæculo vidimus et videmus. «Sic Arius, inquit S. Hieronymus, una scintilla fuit, sed quia non statim oppressa est, totum orbem ejus flamma populata est. » Nec mirum hæresim serpere, sicut non est mirum lepram aut gangrenam serpere, præsertim quia affert nova, curiosa, placentia dogmata, quæ carnem et carnales aures scalpunt, iisque gratissima sunt; uti est non esse jejunandum, non esse virginitatem colendam, non esse agendam poenitentiam ad satisfaciendum pro peccatis, quia Christus hæc omnia fecit pro nobis. Quare Luthero postulanti pro miraculo haberi, quod tam multi brevi tempore in ejus sectam concessissent, respondit B. Thomas Morus, scribens *ad Pomeranum :* « Ad propositam vitæ licentiam populum ruere, id habet tantam miraculi speciem, quantam saxa deorsum ruere. » Qua dc re plura dicam cap. seq. vers. **4.**

Quomodo serpat hæresis, pulchro exemplo Ma- Qnonwl» nichæi cujusdam declarat S. Augustinus, tract. I *in Joan.:* a Quispiam, inquit, tædium patiebatur «empto a muscis : invenit illum Manichæus tædio afleo- miro !' tum, et cum dicerei se non posse pali muscas cl Au«nti odisse vehementer illas; statim ille : Quis fecit has? no/ et quia tædio affectus erat et oderat illas, non est ausus dicere: Deus illas fecit. Erat enim Catholicus. Ille statim subjecit : Si Deus non fecit illas, quiscas fecit? Plane, ait ille, ego credo quod Errer diabolus fecit muscas. Et ille statim : Si muscam diabolus fecit, sicut te video confiteri, quia pru- ru^* denter inlelligis, apem quis fecit, quæ paulo major est musca? Non ausus est ille dicere, quia Deus fecit apem et muscam non fecit, qui rcs erat proxima. Ab ape duxit ad locustam, a locusta ad lacertam, a lacerta ad avem, ab ave duxit ad pecus, inde ad bovem, inde ad elephantem, postremo ad hominem, et persuasit homini,quia non **a**

Deo factus est homo. Ita ille miser cum tædium passus est a muscis, musca factus est quem diabolus possederat. » Hactenus Augustinus.

p› retici Hinc omnes SS. Patres docuerunt hæreticos quasi pestes fugiendos esse. Ita S. Joannes, °′ ‹s ” *epist.* II, vers. 10 : « Si quis, inquit, venit ad vos, et hanc doctrinam non affert, nolite recipere cum Qnoowab in domum, nec Ave ei dixeritis ; » utque exemsuxti pj0 suo hanc doctrinam sanciret Joannes, noluit Lir™ eodem balneo cum Cerintho lavari. Et S. Polycar- ‹«? pus occurrens Marcioni, rogatusque ab eo , Non agnoscis me? respondit : a Agnosco te primoge- niti nilum diaboli. » Ita ex Ircnœo narrat Eusebius, s. Poip lib. IV *Hist.,* cap. sin : « Tantum , inquit, Apostoli ct eorum discipuli habuerunt timorem, ut neque verbo tenus communicarent alicui eorum s. Anto- qui adulteraverunt veritatem. » S. Antonius, inquit Athanasius, ita execrabalur Arianos, ut suis edicerct : « Hæreticorumet schismaticorum venena vitate, meumque circa eos odium sectamini. Scitis ipsi quod nullus mihi pacificus sermo cum eis t Cypri-unquam fuerit. » S. Cyprianus, lib. 1, epist. 3 *ad* i.uj. *Cornelium* : « Declinent, inquit, fortiter ct evitent dilectissimi fratres nostri verba et colloquia eorum, quorum sermo ut cancer serpit, nulla cura talibus commercia, nulla convivia, nulla colloquia misceantur, sintque ab eis tam separati, quam Í.UO. sunt illi ab Ecclesia profugi. » S. Leo, serm. 5 *De Jejunio decimi mensis,* docet hæreticos cavendos tanquam serpentes : « Quia, inquit, sermo eorum serpit ut cancer : humiliter irrepunt, blando capiunt, molliter ligant, latenter occidunt, »etc.

Nola : Sicut sermo hæreticorum voce prolatus, ita cl scriptus vel impressus serpit. Merito ergo ad luem hanc cohibendam Ecclesia, ex consilio Apostoli, prohibet sub gravi censura legi libros (jui te- hæreticorum : idque jam olim prohibuit, ut pafunt ii- tet ex Concilio Nicæno, quod omnibus Arii cl Vi'"-" Atianorum librorum lectionem interdixit, eosque mm «o-comburi jussit. Testis est Nicephorus, lib. Vili, lunm cnp xvl Quod Concilii decretum Constantinus iticimin- Imperator ita cxccutioni mandavit, ut cos qui carnwt. Arii libros occultassent, capite plecti jusserit. Tesizc'ntci tis est Socrates, lib. I, cap. vi. Idem Socrates, libro. cnp. XX|V} narrat Marcellum Ancyranum dam- X’’ natum fuisse, eo quod libros suæ hiéreseos ilainflcii ci- mis tradere noluisset. Sic et Gregorius Nazianzcr4u- nus, orat. 2 De *Fide,* hæreticorum librosperdendos esse docet, tanquam aspidum ova, utpotc quæ nata sint aspidas ct basiliscos procreare. Nihil ergo novi sanxit Concilium Tridentinum velans lectionem librorum hæreticorum, sed antiquum Ecclesia) decretum renovavit. Quin Ethnici quoque duca natura idem factitarunt. Nam ITotagoræ athei libros publico in foro exustos esso docet Philostratus in *Sophist.* Pari modo Romæ exustos fuisse libros religioni adversantes, docet Livius, lib. X. Lacedæmonios quoque scripta Archilochi non impia, .-cd impudica, urbe exegisse, docet Valerius us, lib. VI, cap. tu. lliuc Plato, lib. VII De *Republ.,* libros omnes, antequam edantur, examinandos esse docet, ne forte quid contineant religioni aut bonis moribus contrarium.

17 ct 18. Ex qi ibcs (profanis et vaniloquis, puta v*rs· haereticis) est Hymevvcs et Philetus, qlt a veri- * TATE EXCIDERVXT, DICETTES RESI HRECTI05EM ESSE jam factam. — Pro *exciderunt* græce esi *q. d.* Colliniantes ad scopum veritatis ab eo aberrarunt. Vide dicta *epist.* I, cap. i, vers. 6. Scilicet hi superbi Novatores se acutissimos et exactissimos S. Scripluræ et veritatis indagatores esse jactabant, ct mentiebantur.

Quæritur, quomodo hi Novantes dixerint ‹ resurrectionem esse factam ? » Respondet *primo* ,t njm®. Theophylactus, cos per resurrectionem intellexisse »«• renovationem omnium rerum, quæ quotannis fit in vere circa pascha; omnium enim rerum aíonsu quæ sunt sub sole, est circulus, ut in hieme quasi moriantur, in restate quasi resurgant cum Christo.

Secundo, Epiplianius, *haresi* 40, quæ est Archon- ”.r' vjoruxn, Ambrosius et Theodoretus putant per ¿Jráu. « resurrectionem » eos accepisse generationem ct propagationem, qua pater filium generans, in eo quasi vivit ct resurgit. Cum enim res quælibet semper esse cupiat et æternitatem quamdam ambiat, nec eam per se in suo individuo consequi possit; hinc seipsam communicat per propagationem, ut in suo semine et sobole permaneat, ct semper, si fieri possit, perduret.

Tertio et vicinius, S. Thomas putat eos resurrec- p*ᵓ ᵓl.l tionem corporum negasse, non animarum. seJ noram» eam asseruisse, scilicet per a resurrectionem » intellexisse animæ glorificationem et beatiludinera, quæ jam facta est et indies fit cum quis fidelis et pius moritur. Unde Tertullianus, lib. *De Resui re t. canus,* vocat eos Partiarios, quia partem tautum hominis resurgere dicebant.

Quarto et verisimilius , idem D. Thomas putat eos docuisse resurrectionem esse factam, scilicet littcraliter in Christo a mortuis resurgente, in nobis vero non littcraliter, sed mystice eamdem fieri, cum baptizamur, et a peccatis resurgimus, vitamque sanctam et Christianam inimus : ut resurrectio sit idem quod justificatio, iu qua resurgimus a morte peccati ad vitam gratire, sitque vitæ et morum mutatio, ait Auselmus : ita ut resurrectio hæc sit ipso christianismus et Christiana uJ,Ul vita, in qua a peccatis et servitute legis veteris W»m› liberi, in deliciis ct suavitate vitæ Christian e vi- **"- "V** tam beatam degimus. Sic enim Cerinthus nipote uiuua. judaizans docuit delicias carnales hujus vita; esso resurrectionem et beatitudinem, nec aliam esse oxpeclandam. Idem etiamnum docent nonnulli Naturalistic in llollandia. Christianismus ergo et Christianæ vitæ libertas ac jucunditas, quam in* duxit et sanxit Christus, est resurrectio secundum Hymenœum et Philelum ; nam illa jam facta est a Christo : reliquat enim resurrectiones ab aliis allata?, non tam factui sunt, quam mdies adhuc UunL

Fnsrfm tiara re- wrrrtt 0-

Moraliter nofat Chrysostomus recto dixisse Apostolum : « Multum proficiunt ad impietatem ; » nullns enim error est noccntior magisque homines incilans ad carnis concupiscentias omnemque impietatem perficiendam, quam qui negat resurrectionem : sublata enim resurrectione et gloria cadesti, pariter tollitur infernus et pœna œterna, ac consequenter animæ immortalitas ct œlcrnitas : inde sequitur illud Epicuri, *Ede, bibe, lude, post mortem nulla voluptas.* Quis enim gratis sine spe praemii hic studeat abstinentia), continenti®, mortificationi vitiorum? quis corpus laniandum offerat morti et martyrio, si non est resurrecturum in gloria? quis hic gula, libidine omnique voluptate se non expleat, si infernum non timeat, nec cœlum speret? Vere et preclare Tertullianus : « Spes Christianorum est resurrectio mortuorum. »

Et SUBVERTERUNT QUORUMDAM FIDEM. — FTO *SUbwTtcTunt* græce est òwrpfwxxjw, id est subvertunt, quo significat Paulus eos in sua perversitate, aliosque pervertendi studio, persistere.

▼ «.ip.

19. Sed firmum fundamentum Dei stat, habens SIGNACULUM HOC : COGNOVIT DOMINUS QUI SONT EJUS; ET DISCEDAT AD INIQUITATE OMNIS QUI NOMINAT NOMEN Domini. — Opponit hoc « fundamentum » Apostolus fidei quorumdam subversa), uti precessil, occurritque timori et tacite quorumdam objectioni. Timidiores enim quidam dicere poterant : Si, incipiente Ecclesia et in paucis fidelibus consistente, subversa est aliquorum fides ab hærelicis, quorum sermo ut cancer serpit, fiet tandem serpente et gliscente bæresi, ut brevi tota fides ct Ecclesia subvertatur. Hisce respondet hic Apostolus, id non esse metuendum, quia « firmum fuudamentum Dei stat. »

Qnod hic mentum JDti?

Ubi nola : Vocem *slat* opponit voci *subverterunt*. Quærcs, quodnam sit hoc «firmum Dei fundamentum.» Respondet Ambrosius esse Dei promissa, quibus per Prophetas promisit redimere et salvare homines, *q. d.* Apostolus : Firma stant hæc Dei promissa quæ habent signaculum hoc, scilicet fidem, qua credendo Deo obsignamus et confirmamus verba ct promissa Dei.

Secundo, Theodoretus per «fundamentum» hoc accipit fidem : fides enim est basis ct fundamentum veritatis; fidei autem signaculum est spes resurrectionis, quam negat Philetas.

Tertio et optime, « firmum hoc fundamentum Dei» est Dei consilium, decretum et predestinatio, qua statuit vocaro fideles primo ad fidem, deinde ad gratiam ct perseverantiam, ac demum ad gloriam : hæc enim prædeslinatio in Deo fu ma, immobilis ct immutabilis consistit : ac vice versa consequenter et magis apposite, ut recte docet S. Chrysostomus, Thcophylactus, D. Thomas et S. Augustinus mox citandus, «firmum fundamentum Dei, » non tanquam subjecti, sed tanquam agentis et jacientis hoc fundamentum, sunt ipsi fideles a Deo predestinati ad fidem, gratiam et gloriam. Ili enim non erunt instabiles in fide, neo ab ea excident, ut exciderunt Hymcnæus, l'Jiilctiis ct alii ab eis quasi arundines agitati et subversi; sed in fido fundati stant stabuntquo immoti, quasi firma Dei fundamenta. Potius enim ipsos fideles predestinatos, quam praedestinationem ipsam Dei dici « fundamentum , » patet *primo,* quia hoc fundamentum opponit iis, qui subversi sunt ab Hymcnæo : ergo constantes in fide vocat «fundamentum; » hos enim opponit inconstantibus et subversis.

tulio,ea fi'Bi'› tua

Scrunilo, quia passim alibi in Scriptura ipsa Ecclesia, id est populus ct fideles qui sunt in Ecclesia, vocantur « fundamentum, » vel domus aut templum Dei bene fundatum, ut *Psalm,* lxxxvi : ‹i Fundamenta ejus (scilicet Sionis spiritualis, puta Ecclcsiæ) in montibus sanctis, » quo alludit hic Apostolus; *Isaito n,* 2 : «Erit preparata», » id est fundatus, firmatus (hoc enim significat Hcbreuni pD3 *nachon)* « mons domus Domini (id est Ecclcsiæ) in vertice montium. » Hinc Christus, *Matth.* cap. XVI, vers. 18, dicit, so super Petrum, quasi petram firmam, fundaturum et redifleaturum Ecclesiam suam, ct *Ephes,* n, 20, Paulus Apostolos et Prophetas vocavit fundamentum domus Dei, scilicet Ecclesiae. Sic *Maith.* vu, 24, virum in fide et virtute constantem comparat domui, dc qua dicit : « Quod venerunt ilumina, et flaverunt venti, et irruerunt in domum illam, et non cecidit : fundata enim erat super petram.» Eodemergo prorsus modo hic viros in fide constantes vocat « firmum fundamentum.» Sive ergo perhoc «fundamentum» ipsam Dei predestinationem, sive potiusipsosfidoles prædestinatos accipias, eodem redit sensus : firmitas enim hujus fundamenti partira in nobis, partim in Deo est. Ideo enim in Deo firma est prædestinatio, quia firmi erunt predestinati in fido ct gratia : hi enim.sunt firmæ prædestinationis objectum. Etvicissim firmi erunt priedestinati, quia firma est Dei prædeslinatio : nam, ut docet D. Thomas, firmitas hæc fidelium partim pendet a Dei prædestinatione et gratia, partim ab ipso fidelium libero arbitrio, quod libere ct constanter fidem ct gratiam retinebit. Quod ut melius intelligatur, notandum est efficaciam ct certitudinem prædestinationis et graliæ penderò et petendam esse ex prescienlia (quas* ex signaculo, ut mox dicam), sivo ex præviso futuro eventu, pula ex futura nostra cooperatione, qua fidem libero ampleclemur, ct constanter in ca perseverabimus.

7T*

«satin,

Firmila M®l pirtimia «N». a

Bflkn.-u **pretatU ailloub petenda M pr» scioûlü.**

Unde ex S. Augustino Theologi definiunt, « præ- destinationem esse præscientiametprreparationem gratiorum, quibus certissime salvantur quieranque salvantur. » Dicitur enim Deus predestinare, v. g. Petrum, cran ex infinitis gratiarum modis , speciebus, ordinibus, quos Petro dare poterat, hunc unum gratiarum ordinem et seriem illi dare decrevit, cum qua previdebat Petrum cooperaturum et in fide ac gratia perseveraturum, itaque

Pr»ta» n^ 'liu

salvandum : paratia ergo prædestinationis certo salvat hominem praedestinatum, quia certo præ-Fcit Deus quoti cum illa liberum hominis arbitrium libere bene operabiturin finem usque vitæ.

enti* (rule sequitur gratiam prædestinationis quoad 7'ti i'n c11' '1,1,11 Pen<l're ex noslra cooperatione futura, p udet a quasi ex proprie tmn suo, quain pnescicntiæ divinto objecto , nostramque cooperationem perfi-

*op» rottone. cere ct complere Dei praedestinationem et gratiam. Et hoc significat Apostolus, cum firmi hujus fundamenti duo hire illud firmantia et obsignantia signacula, quasi sibi invicem respondentia subjungit dicens : « Novit Dominus qui sunt ejus : »

Thn il- en Dei praescientia; « Et discedat ab iniquitate om-jrwcnh ~~nis~~ qui ~~n~~ominat nomen Domini: *n* en nostri liberi "m? arbitrii cooperatio, quæ est pnescientiæ objecti in- ri tmn. Ideo enim certa el firma est Dei praescientia, à.1 — flllîl Præsc'l> v- 8- Petrum fore suum, id est fi-Uo. dclcm, justum, discessurum ab iniquitate, quia re ipsa Petrus gratifie Dei sua libera voluntate cooperan» erit fidelis, justus, et discedet ab iniquitate.

Oiid hic Nota *sentndo,* Apostolum primario loqui de Aptio- fundamento fidei ct fidelium, sive de prædesti-mrioin- Datione et prædestinatis ad fidem fortem et const-tada* tantem : has enim fideles quasi firma Dei fundamenta opponit ilymenæo et Phileto, haereticis, aliisque ab cis in fide subversis. Unde Theodoretus, Chrysostomus, Thcophylactus, Ansehnus per a firmum fundamentum» intelliguntfidem : fides enim proprie est fundamentum domus spiritualis, qua: construitur ex aggregatione cælerarum virtutum, *q. d.* Apostolus : Esto arundines ct stipiti s aliqui in Ecclesia convellantur, esto aliqui ab llymenæo et Pnilcto seducti a fide in hærcsim delabantur; stat tamen stabitque semper firmum Ecclesiæ ct fidelium fundamentum , contra omnes hierelicos et hostes invictum, imo per eos quasi anliperistasi quadam fortius et purius evadet. Nam, ut docet Tertullianus, lib, Dc *Prce*-script., cap. m, per hierescs purgatur Ecclesia, a Cognoscit, inquit, Dominus qui sunt ejus , et plantam quam non plantavit pater , eradicat ; et dc primis novissimos ostendit, et palam in manu sua portat ad purgandam aream suam : avolent quantum volent palem levis fidei quocumque afflatu tcutationum, eo purior massa in horrea Domini reponetur. »

Brunii- Secondai io tamen hoc fundamentum extendit a Xu li APos1°1U8 atl gratiam et alias virtutes , adeoque li.t'u ad omnes prædestinationis effectus : hoc enim iuw. significat, cum hujus fundamenti signaculum secundum recenset dicens : « Discedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Domini. » Uic enim solus plene et perfecte fidelis est, qui scilicet juxta fidem pic et sancte vivit, in coque constanter perseverat usque ad mortem. Ita S. Augustinus, Anselmus, Bcda. Unde S. Augustinus, lib. X Dc *Civit.,* vu, et alibi, hæc referi ad Ecclesiam melorum, -ive ad electos ad gloriam : hos enim vocari hic censet ab Apostolo « firmum Dei fun* damentum. »

Hadpxs SIGlUCULUM nor. : cogxovit Domcics qix sexi FJt;s. — Ponit hic Apostolus fundamenti iam dicti bina signacula. Prius est prsscicntia Dei » posterius fuga peccati, </. *d.* Deus suum hoc præ destinationis et fidelium in fide constantium ct praedestinatorum fundamentum, duobus sigillis notavit, munivit, obsignavit. Prius est hoc : « Cog- '¿uawt novit Dominus qui sunt ejus, » *q. d.* Prius hoc 'fidelium in fide fundatorum signaculum est, quod sint praesciti et precogniti, tanquam qui sint ejus, scilicet Dei; quia scilicet prævidet Deus quod permansuri sint in fide ct gratia, ac consequenter perventuri ad gloriam, quasi Dei amici et electi. Ite Chrysostomus, Thcophylactus, Anselmus et S. Augustinus, tract. 12 *in Joann. :* « Novit, inquit, Dominus qui permaneant ad coronam, qui permaneant ad flammam ; novit in area sua triticum, novit paleam; novit segetem, novit zizania. »

Alludit Apostolus ad *Nttmer.* xvi, 5 et 26, ubi in schismate Core, Dathan ct Abiron, pro sacerdotio cum Aarone contendentibus, dixit .Moses : «Manenotmnfaci.IDominusquiadsepertineant,» Loco* hebraico 77 OX *cl* asrer lo, id est qui sunt sui, «et sanctos applicabit sibi : et quos elegerit, lnJi ¿ appropinquabunt ei ; » scilicet hiatu terrae absor- qu ® il-ludilo Cot.- Dathan et Abiron, ostendet Deus illos adu esse rebelles et factiosos; Aarouein vero esse legi- Apodo timum sacerdotem, a se electum, sanctificatum et consecratum. Unde liic w cognovit similiter accipi potest in *h/phil,* pro notum fecit, id est faciet, *q. d.* Deus ita fideles suos novit, ut eosdem aliis hominibus ct toti mundo cognitos. imo celebres sil effecturus, cum scilicet eorum fidem in hac vita per eornm constantiam, pietatem abaque fidei et gratiæ opera , tum in futuro judicio per publicam sententiam, laudem et gloriam declarabit. Hoc enim plane respondet illi, quod ait Moses, .Yumer. xvi: «Notum faciet Dominus.» Sic Christus, Joann, x, 27, ait se cognoscere oves suas, illasque vocem suam audire et sequi.

Note : Dei praescientia, quæ omnia tempora et Electi in ca quæ quolibet tempore suut aut fiunt, antevertit, praevidendo quasi signat omnes qui toto "'.¿'.t,. temporis futuri decursu ipsius Dei futuri sunt; puta futuri sunt in fide constantes piequo ac sancte victuri : hos enim quasi conscribit et consignat Deus m suo libro vitio, id est catalogo electorum , quos ad vitam æternam destinavit et elegit, quem m mente cl memoria sua quasi conscribit et consignat, indeque electi ex singulis 12 tribubus vocantur signati, *Apoc.* vn. Unde hic et *Joann,* xvn, vers. 6 et 20, Christus illos qui credituri erant postea, vocat suos, non quia re ipsa tales tunc erant, sed quia certissime tales erant futuri, talesque erant non in seipsis, sed in sua et Dei Patris praescientia. Hinc el S. Augustinus, in *Psalm.* XLV : «Secundum istam, inquit, Dei praescientiam et praedestinationem, quam multæ

oves foris sunt nunc, ct quam multi lupi intus; et quam muli® oves intus, ct quam multi lupi foris! »

Hinc nota *scaindo :* Praedestinatio, a communi gratia» prepararono, quam etiam reprobis ab •'•temo decrevit dare Deus, in hoc differt, quod gratia prædeslinationis signata sit per Dei præscientiam, id est, pravisa sit a Deo fore efficax, et habitura effectum : quod videlicet illi consentiet liberum arbitrium, cum libere operabitur, convertetur, sanctam vitam instituet, in caque perseverabit, idque Deus intendit. Unde non ait Apostolus : Prædcfinit, vel predetermina!, sed: « Cognovit Dominus qui sunt ejus. » Gratia vero reprobis vel potius reprobandis danda prævisa sit fore inefficax, quia scilicet reprobi nolent gratiæ consentire, illique cooperari; cum alioqui gratia quæ datur reprobis, gratiæ quæ datur prædestinatis, physice æqualis, imo illa raajor esse possit, et uon raro de facto major sit; ita ut reprobi tam facile, imo facilius quam predestinati possint se convertere et salvare : de facto tamen non se convertent, quia nolent converti, aut certe nolent in sua conversione et gratia perseverare. Hoc autem ab ælerno prescivit Deus, unde etiam cos reprobavit, ct inferno addixit; quia scilicet pmvidit eorum malitiam, qua nolent converti, sed volent in infidelitate, aut in peccatis suis perseverare; alios vero, quos prævidit fidem amplexuros , in caque gratia perseveraturos, elegit ct destinavit ad gloriam.

Unde sequitur gratiam predestinatorum signa(am esse, u(i dicebam, per Dei praescientiam, quia præscit Deus quod illa suum consequetur eflectum per liberum arbitrii consensum; reproborum vero non 6550 8*8natani» Atque hinc S. Augustinus sæpe gratiam et vocationem electorum ct predestinatorum vocat altam el secretam, quia scilicet signata est sicreto et arcano prescienti® Dei sigillo.

Ubi nota, hanc prescrcntiam et cognitionem Dei conjunctam esse cum ejusdem amore ctelectione: qu08 cn*m Ueus præscit fore fideles, constantes et sanctos, hos tales facere intendit, hos adamat, destinat et eligit ad suam amicitiam, hæreditatem et gloriam. Hinc *Psal.* i dicitur : a Novit, » id est, noscens adamat et approbat, « Dominus viam justorum. » Ita pariter hic dicitur : « Cognovit Dominus qui sunt ejus : » *cognovit,* id est, cognoscens eligit et diligit quasi suos, eosque, quia in fide perseveraturos videt, eligit et destinat ad suum regnum. Ita S. Augustinus. Hinc patet Christiano cuique assidue et summis votis pro hac gratia orandum esse, ut Deus scilicet det nobis gratiam congruam, cum qua previdet nos re ipsa perventuros ad salutem. In hac enim re salutis nostr® cardo vertitur.

AliterS. Anselmus : «Signaculum,» inquit, hoc c4 prasentia Dei, vel potius jugis cogitatio presemi® Di i, q. d. Apostolus : Hi lidelus lumi »kml in fido ct gratia, nil simulate agunt aut perverso; sed omnia agunt quasi in presentía Dei, cogitantes Deum omnia omnesque suos cognoscere ct videre : illum ergo se ct sua omnia videntem timent et reverentur, illi so ct sua probare satagunt, quia hoc sigillum presenti® Dei menti su® quasi incisum gerunt. Verum hic sensus non est litteralis, sed tropologicus.

Er DISCEDAT AB INIQUITATE OMNIS QUI NOMINAT nomen Domini. — Hoc est secundum firmi fundamenti signaculum, quod est in nobis, scilicet fuga iniquitatis; prius enim, scilicet Dei cogmckz tt prescienza, non est in nobis, sed in Deo. Pro *iniquitate* græce est áíixía, id *est injustitia.* Potest antonomastice hic injustitia sive iniquitas accipi pro hæresi et infidelitate : hæc enim maxima est iniquitas ct injuria Dei. Undo hoc sensu dixit Apostolus, *Rom.* i, vers. 18, de Philosophis, qui cum Deum agnoscerent, non tamen Deum, sed idola coluerunt: a Revelatur, inquit, ira Dei super omnium impietatem et injustitiam hominum eorum qui veritatem Dei in injustitia detinent.» Hæresim enim opponit hic Apostolus fundamento fidei, *q. d.* Si quis firmum fidei suæ fundamentum stabilire et obsignare velit, « discedat ab iniquitate, » id est, ab hæresi Hymcnæi, Phileti et aliorum Novantium. Alludit rursum ad Core, Dathan ct Abiron, *Num.* ivi, de quibus ait Moses, vers. 26 : « Recedite a tabernaculis hominum impiorum, et nolito tangere qu® ad eos pertinent, no involvamini in peccatis eorum. » Eodem enim modo jubet Apostolus hic fideles fugere consortia hæreticorum.

Secundo tamen planius et plenius, « iniquitas » hic proprie et generatim sumi potest. Fuga enim omnis iniquitatis est signaculum firmi fundamenti, id est, fidei : qui enim fugit iniquitatem nunquam incidet in hæresim : impossibile enim est virum justum ct sanctum, quamdiu sanctus manet, fieri hæreticum. Nam hæresis nunquam primum est peccatum, sed semper neccsso est precedat vel ambitio, vel libido, vel alia iniquitas, antequam homo ad tantam impietatem, quanta est hærcsis, corruat.

Rursum fuga iniquitatis est signaculum firmi fundamenti, scilicet prædeslinationis, gratiæ, constanti® ct perseveranti® fidelium ct electura , adeoquo complet et perficit predestinadonis Dei fundamentum, estque causa electionis ad gloriam (ad hanc enim assurgit ct extendit se Apostolus, ut dixi): qui enim fugiunt libidinem et iniquitatem, pure et sancte vivunt, in coque perseverant ; hi sunt firma Dei fundamenta eligenda ct collocanda a Deo in coelesti Jerusalem, ut fulgeant in omnem æternilatem. Notat hic Apostolus non sufficere ad salutem proUteri et invocare nomen Domini, ut docebant Simoniani, et docent nostri hæretici; sed insuper requiri, ut quis declinet a malo, et faciat bonum. Ita Chrysostomus, Thcophylactus et alii.

Qr.rmodo rkrtio til in DOSttA pollute!

Hinc sequitur primo, quod, licet Dei prædcslina** h°c sensu non sit in nostra potestate, quod scilicet in mea potestate non sit efficere ut Deus me prredestinet, id est dare decernat, prmparet ab ¿eterno , et in tempore re ipsa det mihi gratiam prædeslinationis, talem scilicet cum qua me re ipsa libere cooperaturum, perseveraturum et salvandum praevidet, non autem decernat dare, ncc det alium gratiam cum qua prtevidet me non cooperaturum, ideoque damnandum : salus tamen æterna et electio ad gloriam est in nostra potestate. Firmum enim prædestinalionis Dei fundamentum nihil omnino impedit quin in cujusque adulti potestate sit discedere ab iniquitate , et emundare se a peccatis : vel adhærere iniquitati, et inquinare se peccatis; ac consequenter, quin in cujusque potestate sit salvari vel damnari, eligi vel reprobari. Id magis patebit vers. 21. Ita Chrysostomus et Thcophylactus.

Mulatur ali- ?,! >nt"- audio e.ii'i : si ¡róiu. toi, non

Hac consideratione dispellenda est ista phantasia qUa nonnulli cruciant et in desperationem adigunt : Si prædcslinalus sum ad gloriam, non possum ab ea excidere; si non sum prædcs- Gnatus, quidquid agam, non possum prædestinari : frustra ergo laboro circa me ct meam æternitatem. Actum jam est, omnia definita sunt a Deo ; alterutrum quod de me a Deo definitum est, immutabile est, ncc a me inverti, aut in aliam partem inflecti potest, lltec enim est falsa argumentatio , cum utraque ejus propositio in antecedente sit falsa : statuit enim fatum quoddam inevitabile. Potius sic argumcnlentur : Si discessero ab iniquitate, ct bene vixero, eligar ct praedestinabor ad gloriam ; si male vixero, reprobabor et prœdestinabor ad gehennam : bene ergo vivam, ne reprober, sed prædestiner ad gloriam et salver. A bona enim vita pendet electio ad gloriam, sicut a mala vita pendet reprobatio et damnatio; adcoque bona vita electionis, sicut mala reprobationis est causa. Atqui bona ct mala vita est in arbitrio et potestate cujusque : quisque enim per gratiam Dei potest bene vivere, potest et male, si velit; ergo electio quoquo ad gloriam, ct reprobatio est iu arbitrio ct potestate cujusque. In cujus enim arbitrio ct potestate est causa, in ejusdem arbitrio ct potestate est ct effectus illius causæ.

Quinto itudio

Hinc *secundo,* moraliter discimus, quanto stujjo pCCC3|a fugere debeamus, nimirum tanto, Quanto æternam nostram salutem prosequimur. Nam certissimum non tantum signum, sed ct causa efficacissima nostra) prædeslinationis et electionis ad gloriam est, si peccata quam studiosissime evitemus, et superemus per virtutum contrariorum exercitia ct sancta opera. Undo S. Petrus, *epist.* 11, cap. i, 10 : « Satagite, inquit, ut per bona opera certam vestram vocationem ct electionem facialis: luce enim facientes, non peccabitis aliquando.» Et Paulus, 1 *Corinth,* ix, 27 : • Castigo, inquit, corpus meum, ct in servitutem redigo, ne forte, cum aliis prædicavero, ipse reprobus efficiar. »

20. Ix MAGXA ACTEM DOMO XOX SOLUM SUMT VASA v'-«•tx ACUEA ET ARGEXTZA, SEU ET LIGXEA ET FICTILIA. — Putat Adamus et alii, hic esse secundam responsionem ad tacitam objectionem vers, pr.eccdenlis, cur scilicet Deus in tanta fidelium paucitate permiserit quosdam ab Hyinenreo subversos a fide excidere, *q. d.* Id mirandum non est. Cnr f-. Sicut enim mirum non est, imo ordinarium est, Ecci“ in una ct eadem domo varia reperiti vasa, quæ- boaiT dam aurea ct argentea, alia lignea et testacea : ita mirurn non est, in una et eadem Ecclesia alios esse bonos, alios esse malos; alios salvandos, alios damnandos. Verum ex hac applicatione sequitur non tantum malos, sed et hærelicos esse in Ecclesia. Sic enim in eadem domo sunt vasa quædam aurea, quædam vero testacea, per quæ significantur hic hæretici ab Hymcnæo in hæresim pertracti, ut ipsi volunt. Adde, hanc occupationem nimis remotam, cl longius petitam videri; præsertim cum nil tale significent verba Apostoli, sed plana sint, planeque praecedentibus connexa.

Dico ergo, hæc verba cum proxime præcedentibus cohærere;dixerat enim Apostolus:a Discedat ab iniquitate omnis qui invocat nomen Domini ; » jam ne quis miretur et objiciat : Si ila est, cl esse debet, uti dicis, quomodo ergo inter Christianos qui invocant nomen Domini, nonnulli sunt improbi. qui non discedunt, sed sequuntur iniquitatem? Despondet Apostolus, id nemini mirum debere videri : si enim nemo miratur in magna domo reperiri tam vasa fictilia quam aurea, tam vilia quam honorifica, tam pollubra et matulas quam lances et cyathos : pari modo nec mirari quis debet, si in eadem Ecclesia quæ Deum colit, adorai et invocat, alii sint boni qui discedant ab iniquitate, alii sint mali qui sectentur iniquitatem. Quod ut melius intelligatur,

Quœritar, quid significet hæc a magna domus? n Migna Despondet *primo,* Chrysostomus cum suis, et Theodorelus, per «domum» intelligi mundum lotum, non autem Ecclesiam, quia in Ecclesia, aii, non sunt vasa lignea et fictilia, id est mali; sed tantum aurea et argentea, id est, soli boni et justi : in mundo autem sunt utrique. Idem fuit sensus Error ct expositio Novati olim hæresiarchœ, quem hic Nonti* rejicit Ambrosius. Ne quis vero Chrysostomuin ‘ hic cum Novato sentire putet, quod soli justi sint in Ecclesia, sciat cumdem Chrysostomuin contrarium docere in *Psal.* xxxix, assereregue conira Novatum et Calvinum, non solos bonosctelectos, sed et malos ac reprobos esse in Ecclesia. Quod ergo hic dicit, solos bonos ad Ecclesiam pertinere, intcllige per se quasi partes et membra viva. Mali enim sunt membra Ecclesia), sed semimortua, quia carent anima et vita primaria Ecclesia), quæ est charitas. Ecclesia enim est quasi una persona PnUhn politica, cujus corpus est exterior fidei pro- '

‹iMcri- fessio, et communio *cum aliis* fidelibus in Sacra-
PUo' mentis et sacrificiis sub uno capite Romano Pon-
Aninu tifica: anima vero Ecclesia* generalis et imperfecta,
rfl'^ ^ps; SPCC^8 vcro c* Pcrf-cla› est charitas.
h cbari- Sicut enim hominis forma est anima tum vegeta-
tu a*, *tira ct* sensitiva, tum rationalis; et rationali pro-
prie vivit homo, qua homo est, adeoque solum caput vivit proprie anima rationali : sic et charitate vivunt soli justi; casieri, mali licet, vivimi tamen fide et spe; sicut in homine cætera membra licet non ratiocinantur, ut caput, sentiunt tamen et vegetantur, videnturque solum vivere anima vegetativa *et* sensitiva. Vide dicta *Ephes,* cap. iv, vers. tfi. Huc referri potest expositio S. Basiti! homil. *Quod Deus non est auctor malorum :* « Vas aureum, inquit, est is, qui mente moribusque simplex ac sine dolo est. Argenteum, qui illo paulo est inferior, dignitatis ac pretii œstimatione. Testaceum est, qui terrestria sapit, et frangi conterique est aptus. Ligneum, qui per peccatum facile sordet, et igni reterno materiam praibet. »

Verum *secundo,* multo aptius per *domum* hanc non mundum, sed Ecclesiam intclligimus. Ureo enim est domus eorum qui invocant nomen Domini, uti pr.ecessit*; et sic srepe* alibi Apostolus «domum Dei» vocat Ecclesiam, ut 1 *Tim*. cap. ui, vers. 15 : « Ut scias, inquit, quomodo oporteat te mdomo Dei conversari, qure est Ecclesia. » Ad *II(hr. m,* *; : « Moses fidelis erat in domo ejus, » id est in Ecclesia et populo fideli Judæorum. Hinc fidele' quasi in eadem domo, scilicet Ecclesia, versantes vocat Apostolus « domesticos fidei, » Gatai.cap. vi, vers. 10. ItaS. Augustinus, lib. IV *Dcliaptism. contra Donat.,* cap. xn, ct alii passim.

Urrtlici an H tpvundo riot In Eah : Qureres *secundo,* qurenam in hac domo, scilicet Ecclesia, sint vasa aurea el argentea, et qurenam lignea et fictilia? Respondet *primo,* S. Augustinus loco citato, vasa aurea ct argentea esse fideles, lignea vero et fictilia esso brereticos.

Dices : Ergo S. Augustinus sentit hrereticos esse in domo, id est in Ecclesia. Respondeo : Sentit eos esse in Ecclesia non proprie, sed secundum aliquid, scilicet, quia retinent characterem baptismi, veraque Ecclesiæ Sacramenta administrant, et ab Ecclesia quasi aliquo modo subditi puniri possunt. Denique antequam per publicam separationem et obstinationem ab Ecclesia se segregent, cum fidelibus in Ecclesia vivunt, dignitatemque et jurisdictionem quam in Ecclesia habuerunt, servant. Agit enim S. Augustinus contra Donatistas, qui volebant baptismum ab hæreticis, tanquam ab Ecclesia extorribus collatum, esse invalidum et iterandum. Sic el S. Cyprianus, epist. *ad* Anfo-*nianum,* censet Hymenaeum ct Philelum necdum publice exiisso cx Ecclesia, ncc Ecclesiæ judicio hucusque damnatos et ejectos fuisse, sed in ea adhuc quasi vasa flctiliadelituisse.

‹?‹id b- Verum secundo ct aptius, hæc ita explico* :
» est Ecclesia ; a v&sa d sunt fideles ;
.«t un «aurea cl argentea» sunt lirini et illustres in fido el justitia; «lignea » vero et « fictilia,» vel, ut græce est, ¿ç^àx^a, id est testacea, sunt vulga-(i't'Iui res, fragiles, infirmi in fide et charilate : nam hreretici nec vasa aurea, ncc fictilia sunt, sod potius vasa fracta et ex domo projecta et ejecta.

Er QUÆDAM QUIDEM IN HONOREM, QUÆDAM AUTEM in contumeliam. — In Græco est paronomasia, ruxvxzii ánuíav, *q. d.* Quædam in decus, quædam in dedecus. Rursum nola hebraismuin : « vas in honorem, » id est vas honorificum ; « vas in contumeliam, » id est vas vile et inglorium, uti sunt olire et matulre. *Tertio,* alludit Paulus ad factum Jeremire, qui, cap. ivin, jussu Domini fecit vas testaceum fragile, quod lapsu confractum, fuit in contumeliam, sed a Jeremía reparatum factum fuit in honorem, ut significaret idem futurum Judéis, si a peccatis se expurgarent. Vide dicta *Rom.* IX, vere. 21. Jam *quarto,* quoad sensum putavit Nw oa- aliquando S. Augustinus secutus S. Cyprianum, nil omnia et sola vasa aurea et argentea esse in ho- „01 ia norem, ac vioissim omnia et sola lignea ct ficti- h»u*›r.n, lia esse in contumeliam : verum accuratius rem expendens id retractat secutus Tichonium, lib. II lh ia *Retract.,* cap. xvi, et merito. Grreca enim sic ha- coiUnn». bent, *al á *pii ii;* riur'v, ***i** **íi** «í; ánuíav , id est hæc quidem in honorem, hæc vero in contumeliam, *q. d.* Ex vasis tam aureis et argenteis, quam ligneis et fictilibus, alia sunt in honorem, videlicet fideles ii qui in fide et justitia persistunt, et re ipsa constantes sunt, sive illustres sint, sive vulgares et fragiles; cadera vero tam aurea quam fictilia, puta peccatores omnes qui sunt in peccatum mortale prolapsi, sive illustres, sive vulgares fuerint, sunt vasa in contumeliam. Idem clare patet o x Vimm- exemplo Jeremi e et Pauli *ad Rom. ix,* jam citato. rr*in Ui enim ex eodem luto vas testaceum faciunt unum in honorem, alterum in contumeliam. Et teta©* sic in magna domo etiam nobilium cl principum, iun£?!0' videmus matulas sæpc et pollubra fieri ex argento; ac vice versa quædam testacea servirò principum mensis, ut ex eis faciant lances et orbes. Unde olim vasa Samia, nunc porcellana ol Chinensia, quia tersa ct polita, licet lutea flint, habentur in pretio. Hinc Ausonius sic canit de Agatbo Agathocle :

> Fictilibus cornasse ferant Agathoclea regem,
> Atque abacum Samio sæpo onerasse Iulo ;

at recor- direlar io riso flhuai il

ut scilicet perpetuo meminisset, se esso **n v gali, io figuli b.-uUÑ»** filium. Idem hic ex iis quæ Paulus præmirit colligi potest : hisce enim verbis explicat illud versus precedenti* : « Discedat ab iniquitate omnis qui invocat nomen Domini, » ut constet qui sint firma Dei fundamenta, quos Deus (piasi suos signavit ; jam autem discedere ab iniquitate jubet tam cosqui sunt vasa testacea, quam qui sunt aurea. Hinc guizi/o, clarissimo convincitur infoEafr» magna domo, id est Ecclesia, non tantum esse •y bonos, sanctos, et, ul Calvinus vult, predestina- r.pròbi, tos ; sed etiam malos, peccatores et reprobos : contra

v¿bc«*

Cilri-nom. sicut in arca Noe animalia erant tam immunda, quam munda, sic in Christi domo cl familia vas aureum fuit Judas, sed factus est vas in contumeliam, cum fur esse cœpit, ct tandem fidem Christumque prodidit ; Thomas vero de Christi resurrectione dubitans, fuit vas fictile, sed a Christo confirmatus, factus fuit vas in honorem. Undo sequitur :

Ven îl 21. Si QUIS ERGO SE EMUNDAVERIT AB ISTIS, EIUT 5AS IN HONOREM, SANCTIFICATUM ET UTILE DOMINO, AD OMNE BONUM OPUS PARATUM. — « Ab istis, » SC¡licet hærcticis, Hymcnæo et Phileto, corumque asseclis. Ita aliqui. Verum vox/lœre/icis hic remotius et inconcinnius repetitur cl revocatur : ncc enim proprie quis dicitur se ab hæretico, sed ab liæresi emundare, a Ab istis» ergo, supple *vasis contumelia!,* quod immediate processit, ut scilicet discedat ab omni iniquitate: co enimhæc omnia perlinent, ut dixi.

Notarfc *emundaverit,* id est omnino expurgant se : non enim sufficit purgare aut tollero cx anitftCTCM est toUr-,e“ t'4 in «¿tota cìt uno™ lut allenii».ma unum allerumve peccatum, sod omnia omnino everrenda et expurganda sunt, ut anima sit munda et pura : periodo ut nonnulli, præsertim llollandi, suas domos ct suam suppellectilcm ila emundant ct expurgant, ut nihil sordium, sed omnis nitor ct decor in ca appareat, imo resplendeat. Ita sc emundavit S. Magdalena, cui dimissa sunt peccata mulla, quoniam dilexit mullum. De qua canit Ecclesia : « Post flux® carnis scandala, fit cx lebete phiala, in vas translata glori® de vaso contameli®. »

Nota *secundo,* to *emundaverit sc.* Hinc enim contra Novantes patet esse liberum arbitrium, hominemque per illud gratia Dei instructum et roboratum posse non tantum moraliter bene vivere, sed et a peccatis se emundare ct sanctificare.

tufutatur error Ncc satisfacit responsio Bez® dicentis, hominem sc emundare non per liberum arbitrium, sed Per efficacem impressionem Dei, qua Deus ipse solus efficaciter el potenter efficit in homine ut ipso se emundet : solum enim Deum in homine officcro bonam et efficacem voluntatem emundandi seipsum, haneque in solidum uni Deo dcheri. Nam si Deus totam hanc emundationem solus peragit, ita ut nihil agat liberum hominis arbitrium, frustra homines hic adhortatur Apostolus, ut discedant ab omni iniquitate, el ab ca se emundent. Siculi frustra diceretur mari : Emunda te a cadaveribus; el cerevisiro : Emunda te a fœcibus : utrumque enim necessario ct naturaliter peragitet mare et cerevisia. Ha S. Ambrosius ct Chrysostomus, qui ait : « Vides, inquit, ut non natur®, carnalisve necessitatis sit, aureum esse vel fictile, sed nostr® tantummodo voluntatis, v Sic Christus *Malth.* xn,33: « Aut facile, ait, arborem bonam, ct fructum ejus bonum; aut facite arborem malam, et fructum ejus malum. » Quod explicans S. Augustinus, lib. *De Actis cum Felice Manichilo,* cup. iv : a Nemo, inquit, nisi Dominus arborem facere potest : sed habet unusquisque in voluntate sua, aut eligere qu® bona sunt, ct esse orbor bona, aut qu® mala, et esse arbor mala. »

nini (liantium rvn CMf libtrnm arbi-lnUlJl‘

Nota *tertio,* justos qui se a peccatis emundant, tnc* vocari *vasa in honorem sanctificato, et utilia Domino :* quia scilicet apta et praeparata sunt ad ornne opus bonum, v. g. ad pie, caste, sobrie vivendum, ad patienti®, humilitatis, charitalis, aliarumque virtutum omnium actus exercendos. Hic enim est fructus justiti® domicili® Dei, quod scilicet Deus ipsos quasi amicos suos gratia sua instruat, roboret, excitet, proveniat ad quævis virtutum opera peragenda; et quo homo magis sc justificat et sanctificat, eo ad majora et magis heroica bona opera hominem excitat et corroborat Deus, adeoque subindo ad miracula facienda- E contrario injusti, qui sunt in peccato mortali, sunt vasain contumeliam,polluta, inutilia, prona ct comparata ad omne malum. Vide ergo quam peccatum fugere, et, si in peccatum inciderimus, quam sollicite et cito a peccatis nos expurgare debeamus, ne illa nos suo pondere in alia et alia, ac tandem in barathrum detrahant.

Nota *quarto :* Per vasa fictilia ct vasa in contumeliam, non intclligit Hymcnæum, Philetum aliosque hæreticos, sed quosvis malos ct pecca- qnn* i»-tores, uti dixi. Hinc tamen remote colligendum relinquit Apostolus non mirum videri debere, si lult inter tam varios, aliqui maxime fragiles et inconstantes, uti a juslilia et sanctitate, ita tandem a fide et Ecclesia deficiant, puta ilymenæus, Philetus corumque gregales ab eis subversi : sicut mirum non est, in magna domo, ubi multa sunt vasa aurca et fictilia, partim ad decora, partim ad vilia ct dedecorosa hominis obsequia comparata , ex eis nonnulla, præsertim testacea, frang et e domo abjici ; quæ non ab alio quam a Deo reparari et restaurari possint.

22. JI'VLMI.IA DESIDERIA FUGE: SECTARE VEHO JCS- ▾ «»•«!• TITIAM, FIDUM. C.UA111TATEM ET PACEM. — « Juvenilia desideria, » vel, ut græce est, id est cu-

Vitii «Jole* cyatum. piditates, vocat levitatem, gulam, libidinem, praecipitantiam animi, impetus et omnia adolescenti® vitia, ad quæ juvenes (qualis erat Timotheus cum Episcopus crearetur) propensi sunt : hisco enim opponit justitiam, fidem, charitatem. Ita Chrysostonius, Ambrosius ct alii. Verum magis proprio et directe respexit Apostolus ad curiositatem, ambitionem ct inanem gloriam, quam juveues ambiunt, præsertim docti, ut velint videri subtiles, sapientes cæterisque doctiores ; idcoque quœrunt et proponunt novas, curiosas, sed stultas et indisciplinatas quæstiones, ex quibus oriuntur lites et pugnœ, ut sequitur : quibus opponit Apostolus charitatem ct pacem, omnemque justitiam, id est vit® integritatem, *q. d.* Noli, utjuvenis, ambire sapientis et doctoris nomen, sed ambi vito integritatem, ac præsertim cliaritatcm ct pacem, ut in iis excellas. Itedit enim Apostolus ad vers. IS

et 16, ubi monuit Timotheum, ut se exhibeat operarium inconfusibilem, qui recte tractet verbum veritatis, et ut profanas ac inanes vocum novitates devitet, quales sectati sunt Ilymenæusct Philelus : ad quos ea occasione hucusque digressus, jam ad interruptum sermonem ct propositum suum redit; scilicet, ut doceat Timotheum Episcopum, quid et quomodo, qua scilicet æquifale, gravitate, modestia, charitale populum docere et errantes corrigere ac revocare debeat.

v*fi. w. 23. Stultas et sine disciplina questiones devita : SCIENS QUIA GENERANT LITES. — PrO *SinC disciplina* græce est árouJcÚTw;, id est, ut Ambrosius, ineruditas, insensatas, quæ scilicet nihil habent sensus, nihil ad veram disciplinam et sapientiam conferunt, quales sunt quæstiones futiles Judæorum, de suis genealogiis; et Gentilium, de suis deorum fabulis, uti dixit *epist.* I, cap. i, vers. 4.

Secundo, pro *devita* grace est xopourui, id est rejice et respue. *Tertio,* pro *lites* græce est id est pugnas : lites enim non sunt aliud quam pugnae non verberum, sed verborum.

Vrn. *u.* s. Bphrrm qtum cum il>- Cbrbtii- rcirzn- tecdit. 24. Servlm Domini non oportet litigare. — Græce id est pugnare ct digladiari, scilicet verbis. ¡j est litigare. Ita S. Ephrem moriens ¡n suo testamento gloriatur, quod nunquam cum ullo Christiano verbis contenderit aut litigarli. Ita ^e Christo prædixit Isaías, ut habet Mallhæus, cap. xu, vers. 19: a Non contendet, neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis vocem ejus. »

Vm. 14 ft 25‘ Qmttior ¿ i.> w»- lori. 24. Sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, PATIENTEM, 25. CUM MODESTIA CORRIPIENTEM EOS QUI Resistunt veritati. — Nota hic quatuor dotes necessarias bono pastori ct doclori. *Primo* enim decet eum esse «mansuetum, p *Secundo,* esse «docibilem, » id est qui non litiget, sed docilis sit et doceri se sinat, inquit Ansclmus ct Cyprianus, epist. *ad Stcphanum pontificem.* Verum hæc non tam doctoris quam discipuli est virtus; sed respondet Cyprianus : « Oportet, inquit, episcopum non tantum docere, sed etiam discere, quia ct ille melius docet, qui quotidie proficit el crescit discendo meliora, n Verum ut hoc ita sil, hic sensus non respondet Græco. Nam græcc est Moxt ixgv, id est aptum et paratum ad docendum. Ita Syrus et Theophylactus.

Tertio, « patientem, p intellige non morborum, aut adversitatum, sed morum ct infirmitatum proximi : ut scilicet toleret hujus sive auditoris, sive obtrectatoris proterviam, illius duritiem, alterius scommata, uti medicus tolerat ægrotantis phrenetici convicia ct ineptias ; nec desperet, sed patienter et longanimiler corum conversionem et assiduæ s.Uæ doctrina» exhortationisque fructum exspectet, uti piscatores toto die piscantur, et piscium capturam vel ipsa vespera exspectant ; et siali agricolae posi tot labores el menses patienter messem exspectant, inquit Chrysostomus, cl hoc *Quarto,* pro *modestia græce* est irpaomn, id est mansuetudine ct lenitate. Vido Chrysostomum, hom. *De Mansuetudine,* tom. V, et S. Dionysium, umiuepist. 8 *ad Demophilum,* ubi ait : « llebræoruin tradit historia, Moscn eximiæ mansuetudinis inorilo, divina amicitia et familiaritate dignatum; ac si quando ipsum divino aspectu excidisse commemorai, non id ei, priusquam a mansuetudine defecerit, contigisse describit. Erat enim, inquit, mansuetus valde, atque ideo Dei famulus dicitur, digniorque Prophetis omnibus, cui Deus visionis suæ gratiam largiretur. » Et infra : « Noverat enim oportere eum qui Deo bono familiariter jungitur, quam maxime conari ei pro viribus simillimum fieri. » Deinde tales quoque fuisse docet Job, Joseph, Abel cl David, de quo dixit Deus : « Inveni virum secundum cor meum. » Hinc canit ipsemel David: « Memento, Domine, David, ct omnis mansuetudinis ejus. » Talem denique fuisse docet Christum, qui circumdatus fuit infirmitate, fratribusque per omnia assimilar! voluit, ut disceret compati el condolere iis qui ignorant ct errant. «Atque hoc (inquit S. Dionysius) eximiæ in se dilectionis argumentum capit (Christus), si oves ejus modestissima gubernatione pascamus; cl nequam appellat eum, qui conservo non dimiserat debitum. » Denique sub finem Epístolas, miram hac de re visionem refert, quæ S. Carpo ostensa fuit.

Quinto, pro *qui resistunt verilati,* græce est tantum Tcb; ivTtJixnOtutVy;, id est, rcò; ¿vávrta opcwjvraç, id est, qui contraria, et, ut legit Ambrosius, diversa sentiunt, qui alterius sunt sententia*. Non agit hic de formalis ct obstinatis hæreticis (hos enim vitari jubet), sed de iis, qui vel ex mala instructione, vel ex malorum consortio, aut aliunde pravas imbiberunt opiniones : hos enim leni correptione , quasi medicina, sanandos esse docet. Hinc patet, tò *veritati* non esso in Græco, sed recte noster Interpres illud, nipote subinlellectum, expressit; uti el S. Augustinus, lib. De *Correptione ct Gratia,* cap. v. Syrus pro *veritati* habet nSmpb *lecubcle,* id est sibi, vel contra se, *q. d.* Episcopus et doctor leniter corripiat cos qui sibi docendi contradicunt. Pulchre ct pic S. Chrysostomus : « An non vides, ait, parentes quomodo filiis suis, licet de vila desperatis, assideant lacrymanles, lamentantes, exosculanlcs, omnia quæ possunt admonentes ad supremum usque halitum ; hæo tu quoque facito pro fratribus. Et tamen illi non possunt lacrymis ac lamentis morbum depellere, aut mortem imminentem abigere : tu vero frequenter poteris animam deploratam, assiduitate instantiaque per lamenta revocare ac suscitare. »

Qnom*to dnct')' l c'".u canti

Nequando Deus det illis poenitentiam, ad cognoscendam veritatem. — «Nequando, » id est si forte, si quando : Græcum enim , tam si *quando,* quam *nequando* significat. Mtl enim non semper negantis, sed etiam dubitantis est. Ha Theophylactus. Subaudi, *ut experiatur, q. d.* Epi-

scopus patienter toleret et Icniter'corripiat cos qui fidei contrariantur, *ut experiatur,* si forte, vel num forte, aliquando « det illis Deus pœnitentiam, » id est sua gratia commoveat, compungat ct convertat cos.

Qnomodo dr^tiir nil'll-

Nota : Deus non dat pœnitentiam, fidem et charitatem co m°d° quo puero datur pœnmn, aut militi equus; pœnitenlia enim non est instar pomi aut equi, sed est actus liber voluntatis, qui ab alI'° ProPr*c dari non potest, sed ab ipsa voluntate libero elici debet. Dicitur ergo Deus dare pœnitentiam et alias virtutes, quia sua gratia excitat et impellit liberum arbitrium , ut ipsum sponte sua ex seipso, cooperante gratia Dei, pœnitenti® aliarumque virtutum actus eliciat. Vide dicta I *Corinth,* vu, 7.

rirtutaT

Hinc nota *secundo,* neminem a peccatis posse resurgere et agere pœnitentiam, nisi Deus id illi dederit et sua gratia ad hoc eum excitarit. Unde S. Augustinus, *Enchirid.,* cap. lxxxii : « Non solum, inquit, cum agitur pœnitenlia, verum etiam ut agatur, Dei misericordia necessaria est ; alioqui non diceret Apostolus de quibusdam : Ne forte det illis Deus pœnitentiam. »

Koo'des-p rm-dura , Dre ces-uodum ia <mn-nicUot»"

Aliter hunc locum explicat Ansclmus, *q. d.* Apostolus : Non debemus despondere animum, nec cessare ab errantium correptione, etsi illi se corrigere nolint : ne forte aliquando nobis cessantibus, et curam eorum abjicientibus, Deus onram eorumdem suscipiat, detque illis pœnitentiam, itaque Deus sua charitate nostram lepidilatem confundat el pudefaciat. Hic sensus magis pius et moralis est, quam litteralis ct genuinus.

Ver». Î8.

ET RESIPISCANT A DIABOLI LAQUEIS, A QUO CAPTIVI TENENTUR AD IPSIUS VOLUNTATEM. — PrO rCSl-*piscant* græco est á*xw?u<nv, quod duo significat : *Primo,* redeant ad sobrietatem ; *secundo,* evigilent, vel cxpergiscantur : enim tam evigilare, quam sobrium esse significat. Hinc sequitur peccatores et maximo illos qui a fide aberrant, esso ebrios ct dormientes, esseque quasi cmolæ mentis, ut veritatem veramque ad beatitudinem viam videre et inlucri non possint.

L, diaboli qiuiuT

Nola : Pro *diaboli laqueis,* Theophylactus vertit, *a diaboli reti,* quia, inquit, diabolus multas habet artes et insidias quasi tendiculas, quales habet rete, quibus mentes hominum præsertim peccatorum irretit et illaqueat.

Tertio, pro *a quo captivi teneantur, græce est* i*<^pr.juvc*, quod proprio dicitur de ii«, qui vivi capiuntur; uti milites bello victi, aut siculi fera reti capire. Hinc patet peccatorem esso diaboli captivum, quia peccatum quasi funem, quo trahalur, sponte sua diabolo tradidit. Idque *primo,* quia a peccati et diaboli potestate nulla sua naturali vi aut virtute, sed sola gratia Dei eximi potest. *Secundo,* quia diabolus peccatorem quasi suum servum agitat et impellit quo vult, ad alia ct alia peccata ; sed ita ut peccator vivus, id est liber remaneat : quia tentari, vexari, impelli a diabolo, non autem in consensum et peccatum novum adigi aut compelli potest, nisi libere tentanti ct tentationi cedat ct consentiat, uti sæpe fit in tanta hominum maxime peccatorum infirmitate.

bou ‹›?▮

Quarto, ñad illius voluntatem Beza sic intelligit, ad *illius,* scilicet Dei, voluntatem praestandam. Verum hoc nimis remotum est, ut ex vers, præced. nomen *Deus* hic revocetur; praesertim cum proxime præcedat nomen diaboli, ad quod longe commodius referri potest pronomen *illius.* Nec obstat diversitas relativorum in Græco av«5 ct ¿unw, quasi illud ad diabolum, hoc ad Deum pertineat. Apostolus enim copiæ gratia noluit repetere ri aùroû, sed pro co substituit *ludr»,* etiamsi de eadem persona, puta diabolo, loqueretur ; eritque tunc sensus cfllcacior et penetrantior, qui peccatores a peccato deterreat, et ad pœnitentiam celerem incitet ; nimirum si cogitent se quandiu in statu peccati consistunt, ita a diabolo captivos teneri, ut ad ejus voluntatem et libitum huc illuc ad quievis vilia impellantur. Perinde enim ut navis, fracto gubernaculo, illuc ducitur quo tempestas voluerit : sic et homo, divinæ grati e auxilio perdito per peccatum, non quod vult ipse, sed quod diabolus vult, agit et operatur, inquit Chrysostomus. Idipsum pulchra similitudine pueri qui aviculam filo ligatam relinet, ct huc illuc avolare sinit, sed mox filo retrahit, declarat S. Ansclmus, lib. *De Similitud.,* cap. CLXXXIX : « Instar hujus pueri, inquit, jocatur diabolus cum peccatoribus, quos irretitos suis laqueis, pro sua volúntate indiversa viliorum impedimenta pertrahit. Sunt enim multi avari, ebriosi, luxuriosi, qui proponunt avaritiam, gulam, libidinem deserere, ct putant instar avis se libere avolaturos : sed quia pravo usu irretiti ab hoste tenentur, nolentes in eadem vilia dejiciuntur, filque hoc saepius, ncc omnimodis liberantur, nisi magno conatu ct gratia Dei fuuis rumpatur pravas consuetudinis. »

Pericn!> MU p'O ¿urix iUtQi.

VfceiUr in. ' i Illo «tu- i» u‘

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS. ,

Describit morts impíos hœreticorum, avers, i usque ad vers. 10, *inde hortatur Timotheum ad constantiam, patientiam et martyrium, usque ad vers.* 14.

A wri. 14 *ad finem usque, eumdem incitat ad studium sacrce Scriptura, tanquam qua utilis sit, ut perfectus sit homo Dei, et ad omne opus bonum instructus.*

1. ʜ ᴏ ᴄ autem scito, quod in novissimis diebus instabunt tempora periculosa : 2. et erunt homines seipsos amantes, cupidi, elati, superbi, blasphemi, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, 3. sine affectione, sine pace, criminatores, incontinentes, immites, sine benignitate, 4. proditores, protervi, tumidi, et voluptatum amatores magis quam Dei : 5. habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes. Et bos devita : G. ex his enim sunt, qui penetrant domos, et captivas ducunt mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur variis desideriis : 7. semper discentes, et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes. 8. Quemadmodum autem Jaunes et .Mambres restiterunt Mosi : ita et hi resistunt veritali, homines corrupti mente, reprobi circa fidem; 9. sed ultra non proficient : insipientia enim eorum manifesta erit omnibus, sicut et illorum fuit. 10. Tu autem assecutus es meam doctrinam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam, H. persecutiones, passiones, qualia mihi facta sunt Antiochiæ, Iconii et Lystris : quales persecutiones sustinui, et ex omnibus eripuit me Dominus. 12. Et omnes, qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur. 13. Mali autem homines, et seductores proficient in pejus, errantes, et in errorem mittentes. 14. Tu vero permane in iis quæ didicistis, et credita sunt tibi : sciens a quo didiceris. 15. Et quia ab infantia sacras litteras nosti, quæ te possunt instruere ad salutem, per fidem, quæ est in Christo Jesu. 16. Omnis Scriptura divinitus inspirata, utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia : 17. ut perfectus sit homo Dei, ad omne opus bonum instructus.

Ven. • **1.Hoc AVTEM SCITO , QVOD IN MOVISSIMIS DIEBVS INSTABLXT TEMVOBA VEIUCCLOSA. — Pergit ApOStOlus** pnrmonerc ct conflnnare Timotheum ne miretur cum viderit subnasci in Ecclesia bœrcticos, qui fidetn ct virtutem Christianam eliminent; quales fuerunt Simon, Menander, Carpocrates, Cerinthus et Gnostici : de quibus hunc locum Apostoli intelligit S. Epiphanius, *hæresi* 26. ili enim sceleratissimi fuerunt, planeque addicti carnis **s cl libidinibus ; btque speciem pietatis pre se ferebant, sed ejus virtutem abnegabant. Nam de hærelicis loqui Apostolum patebit vers. 6,8 et sequentibus. Nota: *Tempora notissima* nonnulli intelligunt tempora Anliclu isli ; tunc enim sceleratissimi erunt tam hæretici, quam homines, ac præsertim ipse Antichristus hæresiarcha. Veium non ea solum, sed etiam proxime Paulum qutnlia tempora vocari ine *novissima,* patet ex co quod Timotheo jubet, vera 5, dicens : « Et hO' devita ; » cl ex eo quod sequitur vans. G : < Ex his cairn sunt qui penetrant dumos, » et". quibus verbis presentía vel jam incipientia tempora denotat.

Quæres, quomodo ergo illa hic vocat *novissima*? Despondeo, per hebraismum : Hebreum enun *achare,* quod noster Interpres vertere solet *novissimum,* significat id quod sequens et posterius est, sive proxime sequatur, sive remote, *q.d.* Apostolus : « In novissimis, » id est in sequenlibus, atque adeo jam incipientibus temporibus, erunt periculosi dies. Novissima ergo tempora hic vocat ea, quæ a suo tempore decursura et secutura erant usque ad finem mundi. Addo, Prophetas Messi®, sive Christi tempus vocare novissimum, quia est ultima mundi ætas, ullimaque lex, religio et Ecclesia Christi, cui nulla alia succedet. Sic dicitur ex Joele, *Act.* n : a Et erit in novissimis diebus, effundam de Spiritu meo super omnem carnem. > Et i *Joan,* n, 18 : a Filioli, hora novissima est, » id est novissimum tempus, novissimus status Ecclesiæ ac mundi jam est.

Nola *secundo :* Pro *tempora periculosa,* græce est

KVf.\ y-ûjtml, Id est tempora difficilia ct molesta ; quia scilicet homines illis temporibus futuri, erunt difficiles ct molesti, imo pessimi, ut sequitur. Ita Chrysostomus.

W>- *• 2. Et erunt domines seipsos amantes. — Nota : Copula *ct* non tam copulativa, quam causalis hic est, idcmque significat quod guía : dat enim causam cur futura sint tempora periculosa? quia scilicet erunt homines sui amantes. Sio llcbræissæpo vau copulativum sumunt pro > *M,* id est guía. Romana Biblia non habent rò ei (1).

Nota *secundo :* Pro *seipsos amantes,* græco est çitamt, id est sui amantes, suæ glori®, lucris, commodis studentes. Philautia hæc sive amor sui omnium malorum est origo. «Phllautns enim qui se amat, inquit Plato, lib. V De *Legibus,* cum scipsum magis quam veritatem honorandam putet, quid justum, bonum, pulchrum sit, male ju-
rtihn- dicat, n Additque Plato : « Decet sane cum qui
>*<7 magnus vir futurus est, neque scipsum, neque
nuiunun sua diligere ; sed justa semper, sive ab ipso, sive
oi'oot ab alio gerantur.» Hinc S. Augustinus, initio lib. 1 De Civit., duas civitates constituit, unam Dei, alteram diaboli. «Civitas, inquit, Dei incipit ct construitur cx amore Dei, ct crescit ad odium sui ipsius : civitas vero diaboli incipit ab amore sui, et crescit usque ad odium Dei per contemptum proximorum. Qui enim proximum odit ct contemnit, mox etiam Deum odio habebit ct contemnet. » Nam hæc duo maxime sibi contrariantur, scilicet charilas et philautia, sivo amor sui. Charitas enim se dilatat ct diffundit in Deum ct proximum, amor vero sui omnia sua in arctum constringit et reflectit in se ipsum, ut notat Theophylactus. Unde S. Ansclmus cx S. Augustino singula quæ hic sequuntur vilia, pastoribus Ecclesiæ applicans ct explicans, omnia ostendit manaro ex philautia, sive ex amore sui. Vide eum. si lubet. Quare recte concludit S. Augustinus, tract. 123 in *Joannem,* amorein sui non esso amorem, sed
Ar: rri odium sui. «Nescio, ait, quo inexplicabili modo,
wn ot quisquis scipsum, non Deum amat, non se amat;
u' ct quisquis Deum, non scipsum amat, ipso so
odium amat. Qui enim non potest vivere do sc, moritur
**• utique amando sc : cum vero ille diligitur do quo vivitur, non se diligendo magis diligit, qui oroplerea se non diligit, ut eum diligat do quo vivit. »

Cupidi. — Græce id est amatores pecuniæ, avari.

Noti mo. Elati. — Græce àiaÇâm, id est fastuosi, arro-
Wrmu gaules, jactabundi, ut suam eruditionem, clo-
d qui"", quentiam et virtutes etiam supra veritatem cxtol-
'sit lant ct jactent.

Vai.lu.i 3. Sine affectione. — Græce Sçc^t, id est, ut
' Primasius, sine piotato , inhumani, impli in parentes, uxores, famulos, cognatos, benefactores, ut naturalem affectum ct compassionem, quæ Græcis çspTr, dicitur, exuisse, et in ensibiles ac barbari effecti, brutorum aut saxorum duritiem ct stuporem induisse videantur. Ita Theophylactus. Unde cx 9. Augustino Ansclmus vertit, *sine visceribus compassionis.*

Sine pace. — Græce Irroga, id est sine feedore, puta foedifragi, ut, sicut cum suis pietatem non servant, ita cum extemis amicitiæ et fœderum jura non ineant, vel inita non colant, sed violent. S. Augustinas, tract. 123 in *Joan.,* intelligit inquietos, qui alios quiescere non sinunt, sed ubique pacem turbant.

Incontinentes. — Græce àwxnî;, id est intemperantes, scilicet, gulosi ct luxuriosi. Chrysostomus tamen generalius intelligit cos qui quasvis immodicas voluptates et animi cupiditates moderari et frenare nesciunt; sed eas proni, quasi pecora sequuntur. Hisce enim cohibendis generalis virtus, continentia scilicet, ponitur ab Aristotele.

Sine benignitate. — Græce <gùr;«9«,id est non amantes bonos, puta *bonorum osores,* ut vertit Vatablus. Hæc enim vitia privativa, per miosin, positivum vitium virtuti, qua privant, oppositura significant, uti jam exposui in singulis.

•t. Protervi. — Græce wpcsmî;, id est, ut vertit Ven. 4. Vatablus, *pracipites* et *temerarii ;* Theophylactus vertit, *leves* et *instabiles.*

Tumidi, — wreçwami, id est qui typho superbire turgent, inflantur et tument.

Voluptatum amatores magis quam Dei.—Id venustius et significantius una voce exprimuntGrreca, ç<XtAcvci [ubàn r gO-ltect. Epiphanius , *hctrcSi* 30, putat hic Apostolum perstringere spurcissimas Simonis cl Gnoslicorum voluptates ac libidines. Eosdem taxat Judas in sua epistola, quod « Domini nostri gratiam transferant in luxuriam.» Ita Karetid passim hæresiarchre ct hæretici voluptuarii fuerunt, eaque dc causa plurimos habuerunt asse- u cías, sicut ct Epicurus plures discipulos habuit, ruiop- quam alii Philosophi. « Epicuri, inquit Lactan- tIuriL tins, lib. Hl Div. *Instil.,* cap. ivi, disciplina multo celebrior semper fuit, non quia veri aliquid afferat, sed quia multos ad populare nomen voluptatis invitat : nemo enim non in vitia pronus est, caque vincere difficillimum est. Nam, ut ait Cy- v.inpt»- prianus, lib. *Bc Bono pudicitice,* voluptatem vicisse voluptas est maxira i : nec ulla major est victo- Jotopti» ria, quam ea, quæ u cupiditatibus refertur. Qui muib* enim hostem vicit, fortior fuit, sed altero ; qui aU vero libidinem repressit, seipso fortior fuit. »

Notat Theophylactus eos qui amant corporis voluptates, non posse affici Deo ct rebus divinis; voluptates enim spirituales quæ animum erigunt ad coelestia, contrariai sunt carnalibus quæ animam deprimunt et effeminant. Hinc nobilis illo Gentilis, cum a suis ad carnis illecebras pelliceretur : « Absit, inquit, ut eo animum nobilem dejiciam, meque corporis mei mancipium efficiam.*

(1) *Homines,* professione quidem Christiani, sed in fide errátiles, cl, ul oit Ailloli, hæresliu docentes.

Et alter: «Magna; inquit, corporis cura, magna virtutis incuria est.»

V«r». s. 5. Habentes speciem quidem pietatis, virtutem autem ejus abnegantes. — Pro *speciem pietatis, S.* Cyprianus, lib. *De Unit. Eccles.,* legit, *deformationem religionis,* hoc est formam ct speciem religionis, ut videantur ejus velle inducere reformationem, seque vocent reformata religionis, cum revera ejusdem deformationem inducant, sintque deformatores. Nam, ut sequitur, «virtutem,» græce Jú»iuw, id est vim et rem, puta pietatem ipsam, quam simulant, non habent, nec operibus ostendunt, sed «abnegant,» *q. d.* Hypocrita sunt, qui latentem impietatem specie virtutis tegunt.

Santi- a Profitentur, inquit Ambrosius, se Christianos, “‘1,m cum sint ct nequissimi opere, et sensu perversi.» «i- Oc quibus Christus, *Matth.* cap. vu, vers. 15: noiiiio. a Attendite, inquit, a falsis prophetis, qui veniunt ad vos in vestimentis ovium, intrinsecus autem sunt lupi rapaces.» Nam, ut ait Cyprianus *ad Jubaianum :* «Itarelici imitantur Catholicos, sicut simiæ imitantur homines, ct sicut lupi imitantur canes, quibus similes sunt.» Hinc S. Augustinus, serra. 11 *super Matth.,* docet hæreticos formam quidem pietatis habere, sed sine virtute et fructu, nisi Ecclesiæ reconcilientur. «Sicut, ait, potest esse visibilis forma palmitis etiam extra vitem, sed tamen invisibilis radicis vitam habere non potest, nisi in vite.» Taxat ergo Apostolus hic proprie hæreticos, qui sua adulatione, blandiloquentia, hypocrisi, habitu et specie externa videntur pii ct religiosi, pieque ac sancte loqui, sed interim impia sua dogmata, sensim sine sensu instillant, ac simul ad sua vitia et concupiscentias explendas alios, ac præsertim mulieres oneratas peccatis, ut sequitur, pertrahunt. «Nam sanctimoniam, ait Ambrosius, defendunt, et lege sua favente turpiter vivunt; misericordiam laudant, cum inter se injusti deprehendantur; mundum spernendum asserunt, et semper accurate procedunt; jejuniis se insistere jactanter predicant, cum omnes saginati videantur, tantum quod arte quadam pallidi cernantur, ut fallant.»

Et nos devita,—isorgtau, id est aversare. Episcopo enim non satis est vitare hæreticos, sed eos aversari, imo iis adversari debet.

ren. e. 6. Ex his enim sunt qui penetrant (grace GSúvwn;, id est subeunt, et, ut Ambrosius, *irrepunt)* domos, et captivas ducunt (S. Cyprianus legit, *pradantur)* mulierculas oneratas peccatis; quæ ducuntur variis desideriis. — Pro *oneratas* grace est «wufwiuvx, id est accumulatas et cumulo peccatorum obrutas; quæ quasi bruta aguntur variis desideriis curiositatis, novitatis, gloriæ, deli- Mnixr «ciarum, ornatus, luxuriæ. «Mirum negotium, ait u «a i* Cyprianus, lib. De Bono *pudicitiae,* mulieres ad omnia delicata, ad vitiorum sarcinas fortiores itri*, sunt viris, n Has quasi dignum tali patella operculum j in buas hæreses post se captivas facile abducunt hæretici, tum quia mulier animal est molle, flexile et inconstans; tum quia carum desideriis indulgent, iisquo so accommodant; tum quia carnis licentiam docent, et pennarum ac gehennre metum avertunt. Hinc docet Theophylactus et Œcumenius quod vir qui ab hæretico seduci se sinit, non vir, sed mulier haberi debet.

Notat S. Hieronymus, epist. *ad Ctesiyhontcm,* tom. II, omnes hæreses per mulieres propagari coepisse: «SimonMagus, inquit, hæresin condidit propg*» adjutus auxilio Helenæ meretricis. Nicolaus Antiochenus, omnium immunditiarum conditor, choros duxit femineos. Marcion quoque Romam præmisit mulierem ad majorem lasciviam. Apelles Philomenem comitem habuit. Montanus Priscam et Maximillam primum auro corrupit, deinde hieresi polluit. Arius, ut orbem deciperet, sororem principis ante decepit. Donatus Lucilia opibus adjutus est. Elpidium cæcum Agape cæca duxit. Priscilliano juncta fuit Galla non gente, sed nomine.»

7. Semper discentes, kt nunquam ad scientiam Vcm* L veritatis pervenientes,—id est pervenire valentes: hoc enim est Græcum Ítmjiívcc, idque tum doctorum, tum suo vitio. Hærctiei enim præsertim qui Hiretid se Gnósticos quasi sapientes et scientes nuncupa- ræ ,n. bant, nihil veri veræquc pietatis docere possunt, tin lu- Rursum, mulierculœhæ oneratæ peccatis et plenæ Lcnt cupidinibus, veritatis et pietatis incapaces sunt, tum quia parum habent critici et inconstantes sunt, ut ab una quæstione, antequam ejus solutionem percipiant, ad aliam dilabantur; tum quia curiosa scire tantum et intclligerc volunt, non autem practice sapere ct agere; tura quia suis desideriis aguntur et excæcantur. «Quomodo enim poterunt oneratæ peccatis mentes per viam rectam incedere, nedum progredi, quæ excæcalæ ipsam viam videre et inire non valent?» ait ex Augustino Ansclmus.

8. Quemadmodum Jannes et Mambres restiterunt v‹r** " **Mosi, ITA ET ni RESISTUNT VERITATI, HOMINES CORRUPTI MENTE, REPROBI CIRCA FIDEM. — Ita, SCiliCCt** «Jannes et Mambres,» legunt Romana, Piantiq|V“ niana, Anselmusetalii. Verum Regia, Græca, Syra quales,it ct Numenius apud Eusebiura, lib. IX De *Præpar. Etang.,* legunt *Jannes et lambres.* wmp».

Nota: llæc sunt nomina duorum magorum rit Pharaonis, qui in Exodo narrantur Mosi restitisse l et cum eo in miraculis et portentis edendis certasse; et licet Moses eorum nomina non exprimat, Paulus tamen aliunde ea didicit, et hic expressit.

Quærcs, unde ca didicerit Paulus? Respondet Ambrosius et Orígenes, hora. 35 *in Matth.:* ex libro apocrypho hac do re edito, qui inscribitur *Jannes et Matnbrcs.* Hunc enim Gelasius, *dist.* 15, refert inter apocryphos. Sed hoc dici nequit; neo enim ex libro incertæ fidei certo hæc nomina asserere potuit Paulus. Dico ergo, hæc nomina Paulum didicisse traditione, vel certe inspiratione Spiritus Sancti, qui hæc ei dictabat. Ha Chrysos-

(omus, Theophylactus ct alii. Vero enim ita vocatos fuisse líos magos docet quoquo Numcnius Pythagoricus, apud Eusebium loco citato.

Corrupti mrnu pídinLiú

Nota: Vocat cos *corruptos monte,* quia mentis integritatem variis cupiditatibus ct vitiis corruperunt, indeque facti sunt reprobi circa fidem, ut nimirum fidem pariter abjicerent, roprobarent, corrumperent, fierentquo hærctici, imo hæresiarchæ. Ubi adverte : Sicut bona ct incorrupta mens facile fidem ct sanam doctrinam hau-

Sfumih viti urrseos.

r^> Ha inala ct corrupta facile hæresin, magiam aliosque errores hauriet; adeoque hæresis non alia est causa, quam mala vita et corrupti mores, qua de re vide Alfonsum a Castro in proœmio libri *Contra Hæreses.*

Vm. 9.

9. Sed ultra non proficient. — Ut scilicet præter mulierculas oneratas peccatis ct similes homines leves et inconstantes, quos seduxerunt et seducunt (de qualibus dicit, vers. 13 : ‹t Errantes et in errorem mittentes n), pergant seducere alios, qui sanæ et solidæ mentis sunt.

Secundo, ut Theophylactus, « non proficient, » in sua videlicet hypocrisi ct ficta pietatis specie ac larva, quin ea detegatur, deprehendatur et prodatur eorum fraus et falsilas. Unde sequitur,

Insipientia (awx, id est amentia) eorum manifesta **ERIT OMNIBUS, SICUT ET ILLORUM FUIT. — SÍ**cut Jannes et Mambres resistentes Mosi, in tertio cyniphum portento succubuerunt ct dicere coacti sunt : « Digitus Dei est hic, » *Exodi* vin, 19; ita omnis error non diu consistit, quin tandem ejus fallacia ct falsitas pateat, ct instar fumi evandri.ri dicum ycriiv biirs?"Idemque mendidchie dre pedes, lUndem evan‘£’ iut ^trnnt

ncscat* «inc llebræorum proverbium est, a Veritatem stabiles, mendacium debiles habere pedcs : » quia illa semper, hæc parvo tempore dusignificant lilteræ Hebraic® ipü *seeker,* id est mendacii, quæ acuminatos, idcoque debiles, cl DON *emet,* id est veritatis, quæ quadratos, ideoque solidos et constantes habent pedes. Apostolus, inquit Primasius, agit de Simone ct Gnoslicis, hæreticis scilicet sui temporis, quorum hæresis et impuritas vitæ patefacta mox evanuit. Sed pari modo videmus Photini, Nestori!, Sabellii, Manetis, Pelagii ct aliorum omnium hæreses alias aliis citius evanuisse. Idem nostro tempore sensim fieri videmus, el brevi magis videbimus, lutheranismum ct calvimsmuin consenescere et emori apud multos, apud altos in atheismum abire, corumquo asseclas fieri plano Poliheos el Libertinos. Atque ut altos omittam, clarum exemplum est Manes ipse, Maniohœorum parens, qui cum filium regis Persarum a morbo se curaturum promisisset, ac vice versa occidisset, deprehensus est ct morte mulctatus est. « Compre-

Mi-etti unns a ropph*

henditur, inquit Cyrillus Hierosolymitanus, ca*tech.* G, Manes, et abducitur ad regem : cui rex exprobravit mendacium et fugam, irrisit servitutem ejus, accusavit filii cædem, damnavit propter cum factam custodum necem. Itaque excoriari lege Persica Manctem mandavit, et corpus quidem reliquum bestiis devorandum tradidit, cutem vero qua tanta illius improbitas continebatur, tanquam utrem ante portas suspendi curavit. »

10. Tu **AUTEM ASSECUTUS ES MEAM DOCTRINAM, Vert. INSTITUTIONEM, PROPOSITUM, FIDEM, LONGANIMITATEM,** dilectionem. — Erasmus, Vatablus et alii vertunt, *tu autem assectatus es meam doctrinam,* id est, a principio usque ad finem mihi evangelizanti affuisti, individuus meus comes fuisti. Verum hoc non videtur verum, nec huic loco congruum : nam Timotheus non affuit Paulo ab initio prædicationis ; imo persecutiones illæ, quas Antiochæ, Iconii ct Lystris sustinuit Paulus, de quibus *Actor,* xm ct xiv, contigerunt antequam Timotheus adhæreret, imo antequam innotesceret Paulo. Innotuit enim illi primum Actor, xvi, vers. î. Rursum incongrue dicitur quis assectari alterius persecutiones, passiones, longanimitatem, devotionem, pro eo quod diceremus aliquem esse comitem alteri, et praesentem in ejus persecutione, passione, devotione. Dico ergo proprie, « tu autem assecutus es, » id est, cognovisti et intellexisti sive præsens intuendo, sive a fide dignis audiendo, meam doctrinam : hoc enim quoque significat Græcum , scilicet mente aliquid sequi ct assequi, id est intelligere, v. g. cum discipulus sententiam ct mentem magistri assequitur el intclligit, ut recte annotavit Budæus. Unde xok&Zr.rx vocantur, quæ difficulter cognosci ct intelligi possunt.

Nota : Pro *institutionem* græce est id est Trt-itet mores, et vitæ ductum, et, ut iuterpres Theophylaetus vertit, conversationem meam.

Secundo, a propositum, » id est. alacritatem et Ew prompliludinein animi, inquit Theophylactus: sed melius Theodoretus, a propositum, » inquit, id est, finem et scopum quem mihi meæquc evangelizationi proposui, scilicet ut Christi fidem et gloriam loto orbe per omues gentes propagarem, *q. d.* Sequere ergo, o fili, o discipule Timothee, hoc meum, qui tuus sum magister, propositum, ut strenue Evangelio Christi propagando mecum incumbas.

Tertio, « fidem, » id est, in fide constantiam, inquit Theophylactus. Rursum ‹i fidem, » id est, firmam confidentiam, qua Deo nixus et fisus tot labores, pericula et ærumnas fortiter adii et superavi.

Quarto, « longanimitatem, » scilicet in tolerandis tum fratrum infirmitatibus ct peccatis, inquit Theodoretus; tum fidei hostibus, puta Judæis, Gentilibus et hæreticis. Cum enim mihi resisterent, « non tumultuabar, neque ciebam turbas, sed omnes et quemvis cum mansuetudine excipiebam, » inquit Chrysoslomus.

Quinto, a dilectionem, » qua videlicet omnes turn inimicos, quam amicos; tam malos, quam bonos ; tam Gentiles, quam Judæos, quasi fratres et filios meos adamavi, omnesque juvare.

Christo adjungere, et ad salutem perducere conatus sum.

Vecun. *n*. *Qualia* miri facta sino* Antiociilb, Iconii, ET LVSTRIS : QUALES PERSECUTIONES SUSTINUI, ET ex omnibus eripuit me Dominus. — Erasmus per interrogationem legit, quasi admiraos exclamet Paulus : Bone Deus! qualia ct quanta sustinui? Verum Biblia Romana, Græca, Syro an Latina passim legunt sine interrogatione, a Qualia» ergo, id est, qualesporsecutioncs et passiones. Unde planius Vatablus pro *qualia,* vertit *quæ,* scilicet passiones, mihi acciderunt. Græcum enim clxpa, ponitur pro *i* gsu

Panto Nota : Antiochia hæc non est Syri», sed Pisivicina Iconi° cl Lystris, ubi Judæis concipibtoi (antibus seditionem lapidatus et pene occisus fuit et pece Paulus, *Actor,* xin et xiv.

occfalM* Addit Paulus : a Et ex omnibus eripuit me Dominus, » ut Timotheum ad similia animet, illi tacite innuendo, Deum illi in persecutionibus pariter aflore, sicut sibi afluit; et inde eum ereptu- rum , vel martyrio coronatum ad cœlum translaturum. Ha Chrysostomus.

Vf», is. 12. Omnes qui pik volunt vivere in Curisto Jesu , persecutionem patientur. — Quæres, quoQrom^rnodo hoc universaliter sit verum? Mulli enim yrnm pjj ¡n(cr Christianos pio vivunt et quiete sino permulione. Kespondet Chrysostomus, per « perKcutfo' secutionem» hic intelligi omnes difficultates, la■empii? bores, dolores et angores, quos patiuntur ii qui student pietati, dum concupiscentias frenare, continenti», humilitati, temperanti» studere, et piis laboribus insistere conantur, « Et ideo nunquam deest tribulatio persecutionis, si nunquam desit observantia pietatis. Sicut ergo totius est temporis pie vivere, ita totius est temporis emeem ferre, » inquit S. Leo, serm. 9 *de Quadragesima.*

Secundo, S. Augustinus, serm. 21 *de Verbis Apostoli,* in hæc eadem Apostoli verba dicit, pios persecutionem pati, dum de mala vita impiorum a quibus odio habentur, dolent ct cruciantur, ut cum Davide dicant *Psalm,* cxvhi : « Vidi prevaricantes, et tabescebam. » Quomodo S. Petrus, *epist.* II, cap. ii, vers. 8, dicit de Sodomitis, quod «justam animam (Lot) iniquis operibus cruciabant. » « Lot ergo, inquit Augustinus, persecutionem patiebatur non vapulando, sed malos videndo. » « Magnus enim bonorum labor est mores tolerare contrarios, » inquit S. Prosper in *Sententiis.*

Tertio, idem Augustinus in *Psalm.* 1v, per «persecutiones » accipit quasvis presentís vitæ tribulationes, de quibus ipse Augustinus dicit : « Si putas te non habere tribulationes, nondum empisti esse Christianus. »

Quarto, ct magis proprie, idem Augustinus, in *Psalm,* cxxvn, per « persecutiones» accipit lentationes diaboli. «Non enim, inquit, quia diabolus modo per reges non revil, ideo non Christiani persecutionem patiuntur. Si mortuus est diabolus, mortine sunt persecutiones. Si autem ille adversarius noster vivit, unde non tentaliones suggerit? unde non sævit? undo non minas et scandala procurat?» Nimirum sciat Christianus so non vocari ad otium, delicias, pacem ct gaudia, sed semper sibi ob oculos ponat illud Sapientis, *Secli.* vin, 1 : ct Fili, accedens ad servilutem Dei, sta in justitia et timore, et prepara animam luam ad tentalionem. »

Quinto, et maximo ad litteram, « omnes, » id Càri4U< eslplerique, « omnes qui pie volunt vivere, n proprio « persecutionem patientur » ab homini- c ninni bus , sivo Christianis cognatis ct amicis, sivo ab teauitoinfidelibus et hærelicis, sivo ab invidis, aliisque perversis ct improbis : a talibus enim talem proprio dictam persecutionem passus erat Paulus Antiochi» et Lystris. Et hoc proprio significat Græcum JiaxWowrai. Hæc sententia verissima et (<N clarissima erat tempore S. Pauli, cum illi qui a 8tanjr^ gentilismo convertebantur ad Christum, slatini rcllgiitam a suis, quam ab externis, maxime præsidibqs, / . bonis, patria, libertate et sæpo vita mulctaban- peneca- tur. hiem etiamnum hodie est videro, cum quis itone* a vila mundanact liccnliore ad Christianam, mo- ^7.°* destam et sanctam, ac praesertim perfectam ct religiosam se convertit. Talis enim et a suis, et a sociis, ct ab externis vexatur, ridetur, tentatur, injuriis ct contumeliis proscinditur, ac bonis non raro vel in solidum, vel magna in parte privatur : quibus cum Apostolo insigni patientia et constantia est opus, ut, cum undique cl assiduo impetuntur, dicant illud Tertulliani, lib. *de Patientia :* « Patientia tua improbitas fatigetur aliena. » ^**¡7 Et illud Chrysostoini hic : « Impossibile est, ut qui malis bellum indixerit, pressuris carcat; ncfas est pugilem Dei vacare deliciis, non licet epu- nt* lari luctantem : luctamen enim sunt praesentia omnia, certamen, bellum, pressura, angustia, stadium ; aliud est quietis tempus, hoc ærumnis deputatum est atquo sudoribus ; nullus ubi ad certamen sc exuit, unctusque est, requiem quierit: si enim quæris, cur le exuisti, cur libidinibus ct natura (mundo ac hominibus) bellum indixisti? » Hinc infert S. Gregorius, lib. VI, epist. 191 *ad Narsam :* « Qua in re ego , ait, fidenter dico, quia minus pie vivis, si minus persecutionem pertuleris. » Nam, ul ipse subdit, « studium bonæ operationis ipsa adversitas auget. Sic semina messium gelu cooperta, fertilius germinant. Sic ignis flatu premitur ut crescat.

Ubi nota, hano Apostoli sententiam esse quasi parœmiam,6ive proverbium significans non quod omnibus omnino piis et semper, sed quod plerisque, et sæpe accidit : quales sententi» muli» sunt in Proverbiis, ut cum dicitur : «Omnes qu» sua sunt, quærunt; n *omnes,* id est, plcrique: bl nim non enim Paulus et \postoli sua quærcbant. Sic *Provub.* x\m, 1G , dicitur: «Divinatio in labiis regis, in judicio non errabit os ejtu. » Sensus est,

q. d. Judicia et præcopla justi regis accipienda sunt ul oracula Dei, cujus loco purest, quique ei in Deum ct justitiam intento et defixo quasi vicario suo assistit, no in judicando vol mandando erret; cl tamen scimus reges etiam justos subindo in judiciis ct mandatis a vero et justo aberrasse ct aberrare. Sic cap. xvn, vers. 14, dicitur : « in facio prudentis lucet sapientia, oculi stultorum in finibus terrai, » d. *q.* Stultorum uti mens, ita ct oculi vagi sunt, hinc indo gyrantes, usque ad fines terrai circumspiciendum : oculi vero et vultus sapientis graves sunt, constantes, et ad sapicnliam compositi, scilicet ul plurimum. Nam subinde videmus ct stultos oculos ct vultum ad sapientiam cl gravitatem componere ; ct e contra sapientes oculos ct vultum ad jocos et hilaritatem solvere et relaxare. Similia multa sunt in Proverbiis, ut ibi dixi.

v<fs. ia. J. ,ii et i.tntici et qnonini ressi<du, ct in quo proficiant?

13. Mali homines et seductores proficient in **PEJUS, ERRANTES, ET IN ERROREM MITTENTES.**— Gl'æce «J-rj.avúuwit, id est, in errorem seduccntes et errore seducti, *q. a.* Pu persecutionem patiuntur, impii vero, inquit Chrysostomus, in otio sunt ct quiete, libereque indulgent suæ impietati , adeo ut quotidie in impietate crescant, nemine iis reluctante : hæc est enim mali ac præsertim erroris vis, ut nova semper comminiscatur, et ex uno principio falso alias ct alias conclusiones falsas deducat.

Dices : hic locus adversatur versui 9 hujus capitis ubi dixit : « Non ultra proficient. » Despondi eo loco, dicij a non proficient ultra, » ut nimirum viros cordatos seducaut : illis enim mox patebit eorum fraus et impietas ; hic vero dicitur, quod ipsi in so ct sua impietate proficient, atque in suos errores, homines leves, inconstantes et suis cupiditatibus addictos, pellicient.

Vtrs.14 «t,s*

14 et 15. Tu **PERMANE IN US QUÆ DIDICISTI, ET CREDITA SUNT TIBI : SCIENS A QUO DIDICERIS, ET QUIA AU INFANTIA SACRAS LITTERAS NOSTI. — « Credita, »** id est, commissa sunt tibi quasi episcopo conservanda et promulganda. Aliter Chrysostomus, «quæ credita sunt tibi, » sive a te, id est, quæ credidisti, quæ fide percepisti, *q. d.* Credidisti inter alia, quod pii persecutionem patientur; permane ergo in hac fide tua, et juxta eam pro pietate persecutionem patere. Sed prior sensus planior est et germanior : græce enim non est â i-içiûax;, id CSt, quæ credidisti, sed â imçniOr.ç, id est quæ creditus es, hoc est, ut clare vertit noster Interpres, qnæ credita et commissa sunt tibi tuæ- DuutU-quo fidei. Porro duos stimulos ad permanendum in doctrina, quam edoctus est, Timotheo admovet Paulus. Prior est, quod eam acceperit a maximo doctore, scilicet Paulo, qui a Deo constitutus erat magister Gentium et orbis doctor. Seipsumcnim hio intclligit Paulus, sed modestiæ causa nomen suum subticet; nimirum doelrinæ fid*501 Qualll maxime apud discipulos conciliat doctoris uuctoritus. Ita Pythagoras a suis colebatur, ut discipuli doelrinæ ejus rationem poscentibus, non aliud redderent, quam aù»; tox, ipse, scilicet Pythagoras ita dicit, ita censet. Posterior stimulus est,quod ab infantiasacras Litteras, pula vetus Tcslaruchlum, legem scilicet ct Prophetia, quæ de Christo Chrisllque vita cl mysteriis clare prophetarunt, didicerit Timotheus, 7. *d.* Permane in iis, quæ quasi cum lacio suxisti. Ita Chrysos- Marni tomus, Ambrosius, Theophylactus. Ila Pialo, lib. ,a VI *de Legibus :* «Assero, inquit, eos qui prestantes *p viri in aliquo evasuri sunt, ab ineunte slalim pueritia oportere ad ipsum tam ludendo, quam studendo in singulis ei negotio convenientibus meditari, n

Atque hinc est quod ait Jeremías, *Threw. ni,* ¿7 : « Bonum est viro cum portaverit jugum ab adolescentia sua : sedebit solitarius, et lacebit: quia levavit (se?) super se. » Ita maximi Sancti a -Mutai teneris inchoarunt sanctam, austeram, religiosam et perfectam vitam; uti S. Joannes Baptista, de penmu quo canimus :

> Antra deserti teneris sub annis
> Qvium turmas fugiens petisti :
> Ne levi saltem maculare vitam
> Famine posses.

Sic Samson ct Samuel a puero consecrati sunt Na- Ev-^U zaræi. Sic Joannes Evangelista juvenis, et a sæculi corruptione adhuc immunis, Christum secutus est, idcoque fuitadiscipuhisillequem diligebat Jesus,« cui et maxima mysteria revelavit. Sic et Paulus primus Eremita, et S. Antonius, et S. Hilarión, anno 15 aetatis, venditis omnibus et in pauperes distributis, in deserto se totos Domino manciparunt. S. Benedictus valde juvenis erat, quando omnia dereliquit, nempe 10 vel 12 annorum. S. Maurus erat annorum 12. S. Placidus et mulli alii S. Benedicto pueri traditi sunt. S. Joannes Calybita cum esset annorum circiter 14, relictis œdibus et opibus paternis, insciis parentibus in longinquum monasterium se abdidit, orationi et jejunio vacaturus. S. llomualdus ineœpit vitam monasticam anno 20, S. Thomas 14, S. Franciscas a Paula 13, S. Antonius 13 appulit animum, 14 receptus est, S. Vincenlius Ferrerius 18, S. Laurentius Justinianus 19, S. Bonaventura 22, Venerabilis Bedaab anno 7 in Religione educatus est. Plura Sanctorum qui a puero coeperunt exempla, vide in *Speculo juventutis,* quod nuper edidit Bernardus DorhoiT, totumque est de ea re.

muloi adm<>rct Panini Tinu- Ihfo ud permj- neodnm todociri-

Quæ (sacr.e Litteræ) te possunt instruere (obtexi, id est sapientem reddere) ad salutem , per fidem, quæ est in Chrisfo Jesu, — id est in Christum Jesum, *q. d.* Sacræ Litteræ instruunt te ad salutem hoc ipso, quo docent credendum esse in Christum, et per fidem Christi, ejusque Sacramenta et præccpta a Christo ad id instituta, nos justitiam ct salutem consequi debere. « Nec enim aliud nomen est sub cuelo, in quo oporteat nos salvos Lien, » Actor. iv, 27. Quaprupter tinis legis et

Soli Christi doetnna vduUfo-

Prophetarum est Christus, quem quia rejiciunt Judæi, hinc legem et Prophetas non intclligunt, nec fidem Christi, ac consequenter nec salutem assequuntur, *q. d.* Paulus : Ego jam morior, U ad martyrium tendo, non amplius me doctorem audies, oTimothee; dolebis me sublato, perindo ut doluit Elizæus,sublato in coelum Elia magistro : sed age, animos resume, vice mei sacras Scripturas tibi relinquo, quasi doctorem et consultorem, ut in eis Deum loquentem et docentem audias, utque ex iis, ncque in tristibus animum contrahere, neque in lietis inflari discas. Ita S. Chrysostomus. Nam, ut ait S. Augustinus, serm. 112 *De Temp.,* tom. X : a Cum oramus, cum Deo loquimur : quando vero legimus divinas Scripturas, Deus loquitur nobiscum. »

Ver». Ifl. **16. OMNIS SCRIPTURA DIVINITUS INSPIRATA, UTILIS EST AI) DOCENDUM, AD ARGUENDUM, AD CORRIPIENDUM,** Sun ad erudiendum in justitia. — Græca interserunt Srriptunxliï jj csj sj(sensus : Omnis Scriptura, scialpHu licet sacra, est divinitus inspirata, estet utilis ad Saücu». docendum : elegantius grace dicitur sacra Scriptura , id est a Deo inspirata, *q. d. Non* suo instinctu,judicio, ductu, uti profani historici ct philosophi sua conscripserunt, sed « Spiritu Sancio inspirati locuti sunt, » ct scripserunt «sancti Dei homines, » II *Petri* i, 21.

Nota : Hinc sacra Scriptura dicitur verbum Dei et Spiritus Sancti ; Prophète vero ct alii Scriptores hagiographi vocantur calami ct instrumenta Spiritus Sancti, quasi scribæ velociter scribentis, inspirantis ct dictantis sacras Litteras.

Spiritai s. Doo Nota *secundo,* Spiritum Sanctum non eodem modo dictasse omnes sacras Litteras: nam legem el ProPllclias verbum revelavit ct dictavit .Mosi dfeUiH ct Prophetis ; historias vero ct morales exhortacwixm tiones, quas antea vel visu?, vel auditu, vel lec¿triptu- hone, vel meditatione didicerant ipsi scriptores *run.* hagiographi, non fuit ncccsse inspirari, aut dictari a Spiritu Sancto, utpote cum eas jam scirent ct callerent ipsi scriptores. Sic S. Joannes, cap. xix, vers. 35, dicit sc scribere quæ vidit ; S. Lucas vero, cap. i, vers. 2, dicit se scriberc Evangelium, quod audivit ct traditione accepit ab Apostolis. Dicitur tamen Spiritus Sanctus eam quoque illis dictasse, primo, quia scribentibus astitit, ne vel in puncto a veritate aberrarent. *Secundo,* quia cos excitavit ct suggessit ut hæc potius scriberent nihu quam illa. Conceptum ergo et memoriam eorum «***> quæ sciebant, non eis ingessit Spiritus Sanctus, inspiravit ut hunc potius conceptum quam q- ordì- ülum scriberent. *Tertio,* quia omnes eorum conceptus ct sententias ordinavit, digessit et direxit Spiritus Sanctus, v. g. ut hanc sententiam primo, illam secundo, aliam tertio loco, ct ita cousequenter collocarent, et scripto consignarent. Hoc cnim proprie est librum aliquem concinnare et conscribere ; et hac ratione proprie sacrorum librorum auctor dicitur esse Spiritus Sanctus. Et hoc est quod S. Gregorius m *pnzfal. in Job,* cap. u, docet, ipsum Job sua gesta non sua, sed albore Spiritus Sancti manu, sensu et ductu scripsisse, idcoque de iis non quasi de suis, sed quasi do alienis gestis loqui: «Scriptores, inquit, sacri eloquii, quia repleti sunt Spiritu Sancto super so trahuntur, quasi extra semetipsos fiunt, et sic Dei sententias quasi de aliis proferunt. »

Nola *tertio :* Ex eo quod a Deo inspirate sunt sacra Lihera, colligit S. Chrysostomus eas profundos ct divinos habere sensus, ac proinde eas w pro. noncuivis esse obvias et claras; sed arcana multa fanU continere instar fiuvii, cujus extima aquarum "¡7^* superficies tantum patet, sub qua interior ac longe undL major aquarum copia recondita latet, « in qua ct agnus (humilis) natet, ct elephas (superbus) mergatur, » inquit S. Gregorius, epist. *ad Leandrum,* quæ præfigitur *præ}'at. in Job.* I

Nota *quarto :* Sacrx Scriptura « utilis » est: prí- AJ <pil *mo,* « ad docendum, n scilicet sanam doctrinam; "l' * *secundo,* « ad arguendum, a scilicet Simonianos Script* aliosque hæreticos; *tertio,* « ad corripiendum, d n? grace TrpòitKavcpOùxrn, id est ad correctionem; Ambrosius vertit, *ad redintegrationem,* qua scilicet, Catholicos a vita bona ct Christiana aberrantes corrigas, viteque integritati restituas; *quarto,* « ad erudiendum injustitia, n qua scilicet erudiamus alios ad omnem justitiam, id est ad omnem morum honestatem, sanctimoniam et perfectionem.

17. Ut **PERFECTUS SIT HOMO DEI, AD OMNE OPUS** bonum instructus. — « Hominem Dei» vocat doctorem et Episcopum, ut dixi *epist.* I, cap. vi, vers. 11.

Secundo, pro *instructus* grace est ¿5r.prj|avo;, id est adornatus, compositus, apparatus, instructus. Verum Syrus, Ambrosius et Theophylactus legunt ¿Çr.p-natuvGC, id CSI COUSU alus et perfectus; ct ita videtur legisse noster Interpres, *q. d.* Sacra Scriptura utiles sunt ad hoc, ut faciant te perfectum doctorem, o Episcope, ut ad omne opus bonum, præsertim docendi, arguendi, corripiendi et erudiendi jam dictum, quod proprium est Episcopo, atque ad martyrium pro co subeundum, sis instructus et comparatus. Pravidcbat cnim Paulus tam sibi, quain Timotheo martyrium pro Evangelio instare.

Nola : Non dicit Apostolus solam Scripturam reddere hominem perfectum : sic enim excluderet Sacramenta, gratiam, doctores et traditiones, quas tamen requirit H *Thcssal.* n, 14. Neque rursum ait Apostolus, sacra Scriptura sufficiens est, sed « uti- r^ıtítu lis est ut homo sit perfectus. » Sicut ergo si dicas: homlma Sol utilis est, ut omne vivens producatur ct periiciatur; non negas ad hoc opus esse pariter concursu causæ secundæ generantis : ita similiter cum dicit Apostolus , Scripturam utilem esse ad hoc, ut homo sit perfectus ; non negat ad perfectionem tum doctrinæ, tum vite Christianæ, requiri traditiones, Sacramenta, actus virtutum aliaque a Christo alibi proscripta. Adde, cum hæc *cri-

beret Apostolus, necdum scripta erat Apocalypsis et nounullæ Apostolorum epistolæ, quas proinde Timotheus legere non poterat, quæ tamen uti ad perfectam Scripturam, ila ad hoc, ul ex ca perfectus evadat homo, requiruntur.

Innuit tamen Apostolus, ut recte notavit Chrysostomus, nominem sine Scriptura posse esso perfectum in fido ct vita Christiana ac divina. Ad hanc enim utilitatem ct usum a Deo data est Scriptura.

s»cr» Scr«pn- Victim" ut ad delico- do».

Hinc S. Dasilius, epist. I *ad Grcgorium Nazian.,* s. Scripuram comparat oiDcinæ apothecarire,quæ omnibus pharmacis ad quoslibet morbos depelleudos instructa est. « Si quis, inquit, laborat concupiscentia; et castitatis est cupidus, historiam Joseph assidue legat, ex ca discet ct hauriet pudicitiæ amorem ct spiritum. Si quis impatiens, patientiam desiderat, legat gesta S. Job. Si quis fortitudinem cupit, legat acta Davidis. Si quis mansuetudinem appetit, Moscn volvat ct imitetur. » Ita S. Paula in omni re ct tentatione, sacra Scriptura se armabat, ct ad perfectionem instruebat, testo S. Hieronymo in ejus epitaphio, ut videretur esse arca testamenti et armentarium Scriptune- « In periculis, inquit Hieronymus › loquebatur Paula : Qui vult venire post me, abneget semetipsum, ct tollat crucem suam, ct sequatur me. Cum eversio totius patrimonii nuntiaretur, m 0'»- aiebat : Nudus exivi dc utero matris. In crebra *-ii infirmitate : Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus, donec mortale hoc induat immortalitatem. In moerore cantabat : Quare tristis es, anima mea? spera in Deo. Cum nimio fervore virtutum nonnullis videretur insana : Theatrum , ait, facti sumus mundo, angelis ct hominibus; nos stulti propter Christum, » etc. Apposite ergo Orígenes, hom. 7 in *Exod.,* S. Scripturam cum manna comparat : « Si tu, inquit, verbum Dei tota fide ct devotione susceperis, fiet libi ipsum verbum quæcumque desideras, v. g. si tribularis, consolatur te, dicens : Cor contritum et humiliatum, Deus, non spernes. Si læUris, pro spe futura cumulat tibi gaudium, dicens : Letamini in Domino et exultatc, justi. Si iracundus es, mitigat te, dicens : Desine ab ira et derelinque furorem. Si in doloribus es, sanat te, dicens : Dominus sanat omnes languores tuos. Si paupertate consumeris, consolatur te, dicens : Dominus aHevat de terra " inopem. Sic ergo manna verbi Dei reddit in oro tuo saporem quemcumque volueris. »

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

*Obtestatur Timotheum ut instanter praedicet, moneat, arguat suos, idque propter instanles haeretice*r* **w** cnim id amplius facere non posse.*

Unde, vers. **G,** *docet sibi instare mortem ct martyrium, ac prædicationis laborumque coronam.*

Secundo, vers. **9,** *jubet ut ad se ab omnibus pene derelictum, cum penula et libris veniat.*

Tertio, vers. **1G,** *recenset quomodo a Nerone et primis vinculis* **a** *Deo sit liberatus, speratque eadem Dei ope e secundis vinculis non liberari, sed per martyrium evolare ad regnum coeleste.*

Quarto, vers. **19,** *suos salutat, et gratiam apprecatur.*

1. Testificor coram Deo et Jesu Christo, qui judicaturus est vivos et mortuos, per adventum ipsius et regnum ejus : 2. prædica verbum, insta opportune, importune; argue, •bsecra, increpa in omni patientia et doctrina. 3. Erit enim tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coacervabunt sibi magistros, prurientes auribus : 4. et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur. 5. Tu vero vigila, in omnibus labora, opus fac Evangelista), ministerium tuum imple. Sobrius esto. 6. Ego enim jam delibor, et tempus resolutionis meæ instat. 7. Bonum certamen certavi, cursum consummavi, fidem servavi. 8. In reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus judex : non solum autem mihi, sed et iis qui diligunt adventum ejus. Festina ad me venire cito. 9. Demas enim me reliquit, diligens hoc sæculum, et abiit Thessalonicam : 10. Crescens in Galatiam, Titus in Dalmatiam. 11. Lucas est mecum solus. Marcum assume, et adduc tecum : est enim milii utilis in ministerium. 12. Tychicum autem misi Ephesum. 13. Peuulam, quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum, et libros, maxime autem membranas. 14. Alexander aerarius mul! i

mala mihi ostendit : reddet illi Dominus secundum opera ejus : 15. quem et tu devita : valde enim restitit verbis nostris. 16. In prima mea defensione nemo mihi affuit, sed omnes me dereliquerunt : non illis imputetur. 17. Dominus autem mihi astitit, et confortavit me, ut per me prædicatio impleatur, et audiant omnes Gentes : et liberatus sum de ore leonis. 18. Liberavit me Dominus ab omni opere malo : et salvum faciet in regnum suum cadeste, cui gloria in sæcula sæculorum. Amen. 19. Saluta Priscam, et Aquilam, et Onesiphori domum. 20. Erastus remansit Corinthi. Trophimum autem reliqui infirmum Mileti. 21. Festina ante hiemem venire. Salutant te Eubulus, et Pudens, et Linus, et Claudia, et fratres omnes. 22. Dominus Jesus Christus cum spiritu tuo. Gratia vobiscum. Arnen.

Ven. i ***•

1. Testificor **cowl** Deo et Jesü Ctiristo; qui **JUDICATDRCS EST VIVOS ET MORTUOS, FEB ADVENTUM IPSIVS ET REGNUM EJUS, ERADICA VERBUM. — PfO** *testi/iror* grace est Jtauifrffcjuct, id est obtestor, et, ut Theophylactus et Anselmus, adjuro te, o Timothee, coram Deo ct per Dcurn, perque Jesum Christum, quos invoco quasi testes (hoc enim significat Hcbræum *heid)* et vindices hujus meæ obtestationis, ut instanter Evangelium predices, opportune ct importune, cogitans te hujus prædicalionis factæ vel ncglectœ exactam in die judicii, Christo judici redditurum esse rationem.

Ultima tonniU (ht Apoitola* Tí-mCtteo.

Nota : Apostolus hie jam moriturus quasi ultimis verbis alloquitur Timotheum : ultima cnim ei dat monita ct quasi testamentum condit, in quo ante omnia co endat ei quasi Episcopo munus prædicandi. Est cnim hoc primum ct maximum Episcopi officium, ad quod Episcopus jure divino obligatur, ut docet Concilium Tridenlinnm, sess. XXIV, cap. iv. Terreantur ergo hic Episcopi ct pastores qui non predicant, inquit Theophylactus.

UpUcô-pus id pradi-Ufidum (jure divino taetar.

Nota, « coram Deo/ » scilicet Patre : sequitur enim, « ct Jesu Christo. » Deus ergo hic distinguitur a Jesu Christo, ac consequenter non essentiam, sed personam Patris denotat.

0 medo jnd>cin-Bx-rt'iu'l

Scando, dicitur « Christus judicaturus vivos et mortuos, » id est justos et peccatores, inquit Chrysostomus; sed hoc mysticum est. a Vivos » ergo intclligit ad litteram homines, scilicet qui in die judicii invenientur vivi ; « mortuos,» qui ante illum diem erunt defuncti. Vide dicta I *Thessal.* cap. iv, vers. IG.

Tertio, tí per *adventum ipsius,* non est adjurantis , vel obtestautis (sic cnim grace deberet esse **Jii**, non «T»),sed tantum designat tempus et modum quo Christus judicaturus est vivos et mortuos, scilicet per adventum suum, vel in adventu suo illustri (hoc enim est græcum fcnfña*), cum scilicet Christus non pauper ct humilis, ut olim, sed gloriosus veniet ad judicium, in quo regnum suum beatum et æternum cum omnibus Sanctis gloriose inibit, ct quasi coram toto mundo inaugurabitur. ita Chrysostomus.

Expergefiat et horreat sub tali testificatione Episcopus, Parochus, condonator, confessarius. a Quis hæc audiens, aitS. Augustinus, lib. I *Contra Crescon.,* cap. vi, si Deo fideliter servit, si dolosus operarius non est, ab hac diligentia ct instantia conquiescat ? quis sub tanta testificatione segnis esse audeat?» Jure queritur S. Gregorius, hom. 17 *in Evangel. :* « Ecce, inquit, mundus totus sacerdotibus plenus est, sed tamen in messe Dei rarus valde invenitur operator : quia officium quidem sacerdotale suscipimus, sed opus officii non implemus. »

2. Insta (prædicationi) opportune, importune, vm. 1 — Grece lùAaifwî óxaífMj, id est tempestive et intempestive. Est proverbium idem significans quod assidue et instanter, quamvis Primasius ex Augustino proprie hæc accipiat : « Verbum, inquit, opportunum est libenter audienti, importunum invilo.» EtS. CiesariusEpiscopusArelatensis,/æm. 2G : «Quid est, ait, opportune, importune, nisi opportune volentibus, importune nolentibus? Volentibus audire verbum Dei, offerendum est ; fastidientibus, ingerendum, ne forte contra nos ante tribunal Christi stantes dicant, so a nobis admonitos non fuisse, et animarum illorum sanguis de manibus nostris requiratur. » Quod enim invitus nunc audit, postea ruminans capiet, libens accipiet, convertetur et gratias aget. Utiægcr, cui ligato calculus aut ulcus secatur, dolet, clamat, quin et medicum subinde abigere vult : secius tamen et curatus gratias agit. Vide Augustinum, lib. *De Pastoribus, cap.* vii. Audi S. Gregoriani, part. Il *Pastor.,* cap. iv : « Dicturus, inquit, importune, præmisit opportune : quia scilicet apud auditoris mentem, ipsa sua vilitate sc destruit, si habere importunitas opportunitatem nescit. »

Argue ; obsecra , increpa in omni patientia et doctrina. — Pro *argue* græce est fo-yS», id est argumentis convince. « Nam si absque argumentis aliquem increpes, temerarius esse videberis, nullusque te perferet,» inquit Chrysostomus, ct ille quem increpas, fictimpudcns et durus, ac obstinatus. Onorai» vitl\ *Ç 80

Secundo, pro *obsecra, increpa,* in Greco alius est ordo , nam præccdit imvipiccv, id est increpa; sequitur vero id est obsecra vel adhortare. Interpres ergo Noster hæc verba transposuit, ut melius significaret alternationem affec-

tnnm, quam hic præcipit Paulus, scilicet Episcopum nunc debere errantes et peccantes arguere, nunc obsecrare, mox rursum increpare acrius. Nam, ut ait B. Innocentius, dist. lxxxiii, cap. *Error :* « Error cui non resistitur, approbatur; et ve-

Qúintnm peer.itnn› («fu"'' peccati,

Cum non defenditur, opprimitur: negligere T^PP0 » Cllni Poss*fi deturbare, perversos, nihil est aliud quam fovere ; nec caret scrupulo societatis occulte, qui manifesto facinori, cum potest, desinit obviare. » Dicit ergo Apostolus : « Argue, obsecra, increpa,» *q. d.* Increpabo est idem quod in chirurgia sectio : obsecratio vero est pharmacum leniens. Hoc ergo adhibe increpationi, ne, si sola sit increpatio, quasi sectio, hominem nimio dolore excruciet et ad pusillanimitatem, indignationem, aut etiam desperationem adigat. Ita Chrysostomus, Theophylactus ct alii. Sicut cnim medici nunc lenibus pharmacis, nunc acribus utuntur : sic Episcopus ct quivis spiritualis medicus nunc blanditiis, nunc asperioribus verbis cum suis agere debet, uti fecit Abraames monachus et Episcopus Carrharum, inquit Theodoretus in *Philotheo,* cap. xvn.

Ouinim ugnarti pjLb!l

Verum S. Prosper, lib. II De *Vila contemplat.,* cap. v, hæc ad diversos refert : « Argue, inquit, coæquales, obsecra seniores, increpa juniores ; sed propterea addit : In oinni patientia; quia leniter castigatus exhibet reverentiam castiganti; asperitate autem nimia et increpatione offensus, neque increpationem recipit, neque salutem. »

Dus tzs mc «. 1

Nota : Juì)Ct Apostolus increpationem facicndam *primo, in,* id est cum, *omni patientia ;* ct ut græce est [iaxpc.o-jfda, id est longanimitate. *Secundo, in,* id est cum, *doctrina,* qua scilicet solido alium errasse doceas, ciquc viam veritatis ostendas. Ratione enim convinci çt duci volunt homines. Duœ bæ dotes necessaria; sunt doctori, predicatori cl monitori, doctrina scilicet et patientia, ne tarditati et duritiei ejus quem docet ct monet, irascatur ; sed toleret, compatiatur, ct de lapsu ejus doleat magis, quam ille qui lapsus est. Ita Chrysostomus. Unde pulchrum documentum iis qui alios monere aut corripere volunt, dat S. Augustinus, in epist. *ad Galat.,* in illud cap. vr; vers. l : « Hujusmodi instruite in spiritu lenitatis,» ut scilicet qui alium sunt correpturi, ante correptionem examinent conscientiam, an amore ad cam moveantur; nec ad eam descendant, nisi examinata conscientia deprehendant se proximi amore ad eum corripiendum impelli. «Quidquid cnim, inquit, lacerato auimo dixeris, punientis est impetus, non charitas corrigentis : dilige, ct dic quod voles.» Hinc recto advertit Theophylactus non dici simpliciter : « Increpa in patientia, » sed : «In omni patientia, » id est, inquit, quæ omnibus modis demonstratur, operibus nimirum, verbis ct pecuniis; ut quaquaversum constans et perfecta sil doctoris et monitoris patientia; ut nunquam suam bilem et iram ostendat, quanlumcumque auditor aut peccator illi difficilis sil, inolestus ct rebellis, ita nimirum imitabitur Deum, qui peccatores monet, docet, exspectat in multa patientia. Unde Deus ab Hebraeis dicitur lentos habere pedes, longas aures, fortes manus, et latas nares ; ipseque Deus licet ob adorationem vituli populo suo maxime infensus, jussit voluitqhe a Mose hisce nominibus compellari et invocari, *Erodi* XXXIV, 6 : « Dominator Domine Deus, misericors et clemens, patiens, et multae miserationis.» Ubi pro *poliens* in Hebreo est "¡IX erecA *appaim,* id est, *longus naribus,* hoc est *iris, q. d.* longus ad iras, tardus ad irascendum ; quia enim ira maxime vultu et naribus se prodit, unde irati dicuntur corrugare et suspendere nasum, quodque iras naribus efflant, hinc Debrai per *appaim,* id est nares, significant iram. Rursum, *longus naribus,* id est *latus naribus,* per enallagen quantitatis, qua longitudo pro latitudine ponitur. Jam latis naribus idem est quod id est Ionganimis ct tardus ad iram : qui enim angustis sunt naribus, cito irascuntur, eo quod fumos et vapores biliosos ex stomacho ascendentes citius concipiunt, et tardius ob meatuum in naribus angustias efflant : unde hebraico cholericus qui cito irascitur, vocatur T**p *ketsar appaim,* id est arctus vel strictus naribus. Talis cuim, ut dixi, celer est in bilem. E contrario qui latis sunt naribus, tardo irascuntur : tales cnim ct bilem facilius efflant, ct insuper multum aeris frigidi admittunt, qui bilis cestus temperetur : unde placidiores sunt, et hac de causa lenius ad iram hebraico dicitur *erech appaim,* id est longus sive latus naribus, ¡Laque Deus, utpote patienlissimus ct clementissimus, anthropopathis vocatur.

apn4 Tbbr.tft didbir

lutae

loons itir**. forVs minni, *t htu ñires.

Utns nihbtts idêtD <jn-4i.w v»n*nu»;

i™u»-

thrnt» ¡Hihas y<rnr

Qinbr '

v'r'·

3. EniT TEMPUS, CUM SANAM DOCTRINAM NOX SUSTINEHUNT : SED AD SVA DESIDERIA COACERVABUNT SIBI MAGISTROS, PRURIENTES AURIBUS. — Dat CaUSaill CUT dixerit : « Prredica verbum, insta, argue, obsecra, » quia scilicet multi homines voluptuarii et libertini similes sibi magistros, puta heréticos, qurerent, qui hominum curiositati et cupiditatibus indulgentes, eos a sana fide et severitate vitæ Christian® ad suos errores et vite morumque licentiam abducent.

Nota vocem *coacervabunt,* id est temere, sine judicio et delectu, prout agit eos libido, et novitatis ac cupiditatum desideria, aggregabunt sibi doctores, non ab Episcopis ordinatos et approbatos, sed quos plebs ipsa sibi depoposcerit, perinde ut lapides tumultuarie a multis coacervantur, et in unum acervum et cumulum colliguntur. Unde S. Chrysostomus : « Vox *coacervabunt,* inquit , significat confusam doctorum turbam ac multitudinem. » Pulchre et vere Tertullianus, lib. *De Prescript.,* cap. XLi : « Ordinationes eorum (hærelicorum) temerari®, leves, inconstantes : nunc enun neophytos collocant, nunc sæculo obstridos, nunc apostatas nostros. » Adde, quod hoc sæculo vidimus et videmus nunc quoque › cerdo-

m›tii i

mMtttm jro ii» qui alios volani corripere.

nes, cauponarios, sartores et pollinctores, et hisce viliores.

Onid iit pmritM u i™ *pue* Nota *secundo,* « *prurientes auribus* non ad magistros, sed ad auditores qui sibi magistros coacenant, referendum esse. Græce enim est, xvr.«c-*fum rb* iccw, in nominativo. Adde, magistros non auribus, sed lingua, discipulos vero auribus prurire. Sensus ergo est, ii qui pruriunt auribus, coacervant sibi magistros ad suos pruritus et desideria accommodatos, *q. d.* Hi homines desideriis vanis ct carnalibus pleni, eo quod pruriant auribus, id est eo quod ament audire nova, curiosa, mollia, voluptuaria, hinc quærunt sibi magistros non qui verbo mordeant et abradant vitia, sed qui sibi ct vitiis suis ablandiantur, quique aures scalpant, el omni cubito pulvillum assuant, dum mellita et vulgo plausibilia prædicant. Unde S. Cyprianus, lib. III, *Teslimon.* 67 *ad Quirinum,* legit, a coacervabunt sibi magistros, prurientes in audiendo, scalpentes ames. » Sic pruriebant auribus Judæi, cum eloquentia Prophetarum, quasi cithara delectarentur, sed mandata eorum négligèrent, imo riderent; quia, ut ait Dominus ad *Ezech.* xxxin, 31 : « In canticum oris sui vertunt sermones tuos, et tu es eis quasi carmen musicum, quod suavi dulcique sono canitur : el audiunt verba tua, et non faciunt ea. ▮ Talis erat et prurigo illorum, qui dicebant Prophetis : « Nolite aspicere nobis ea quæ recta sunt, loquimini nobis placentia (hebraico mphn *chalakot,* id est lenia, mollia, blanda, suavia), videte nobis errores, » *Isaiæ* <ap. su, vers. 10.

Vcinp-Ionii nu nr,i pnirigi-nu- Nota : apposite voluptuarii dicuntur laborare morbo prurignis, qui brevi voluptate longum doiorcin affert. Nam, ut ait Plato in *Ehilebo* : a Sicut jucundum et volupo est scabiem scabere, at postea tetros ciet odores et dolores : ita vitiorum voluptas gustu grata est, postea vero multum habet fellis et aloes, n

Ven. 5. **Tu VERO VIGILA, IN' OMNIBUS LABORA, OPUS FAC** EvANGEUST®, **MINISTERIUM TUUM IMPLE. SOBRIUS** esto. — Quia ; ut dixit, instant pravi magistri et haeretici, qui a sana fide populum ad fabulas erroneas avertent, hinc Episcopo Timotheo acrem hic contra eos indicit vigilantiam, ut quasi Argus centum oculis eos observet, et quasi lupos a suo grege avertat.

Secundo, pro *labora* græce est wuwjrdihwc'„ id est mala sustine, perfer et obdura pro Evangelio.

Tertio, < opus evangelista » vocat non scriptionem, sed prædicalionem Evangclii : Evangelista enim est evangelizare verbum Dei, tum voce, tum vita sancta, inquit Anselmus.

lût* t Quarto, pro *ministerium tuum imple* græce est rii» îixxc-na.'f ocu , quod Era»tuus, Vatablus et alii vertunt, *facito plenam fidem tui minister',* id est, tuæ prœdicationis ; ut scilicet cam ad plenum probatam reddas. Sed simplicius, ut dixi *Rom.* xiv, 5, Noster hic et alibi Græcum nXn-PfopxKv vertit, *imple,* id est, plene perfice tuum ministerium, ut scilicet perfecte expleas ct perfungaris tuo docendi, prædicandi et regendi officio : hoc enim tibi tanquam Episcopo incumbit. OSdoa Id fiet si assidue predices, sique vita doctriuæ respondeat, ut tui videant te non venari tua commoda , sed pro Evangelio dura et dira quæque hura alacriter pati amore Christi : omnium cnim oculi opere ei in te sunt conjecti. Ita Episcopus, Pastor, doctor et quisque videat ut spartam, quam naclus verbo. est, hanc adornet. Sic S. Cyprianus quotidie populum suum docebat et exhortabatur, ut ipso inilio lib. *de Disciplina ct bono pudicitia:* fatetur, dum ait : « Semper enilor vel maxime quotidianis Evangcliorum tractatibus vobis fidei ct sciential per Dominum incrementa præstare. Quid enim aliud in Ecclesia Domini utilius geri, quid accommodatius officio Episcopi potest inveniri, quam ut doctrina divinorum per ipsum insinuata collataque verborum, possint credentes ad repromissum regnum pervenire coelorum? Hoc certe mei ct muneris et operis quotidianum votivum negotium, absens licet obtinere connitor. » Hæc ipse exui per litteras docens populum, quem præsens quotidie per concionem viva voce docebat. Unde de eo Pontius in ejus Vita : « Tanta illi, S Cy inquit, fuit sacri cupido sermonis, ut optaret sic primal sibi passionis vola contingere, ut, dum do Deo fiero- loquitur, in ipso opere necaretur. Et hi erant quo- plan tidiani actus destinati ad placentem Deo hos- bod liana.»

Quinto, a sobrius esto » *ma* est in Greco, nec T» in Syro, nec apud Ambrosium, Primasium, Haymonem et alios veteres. Unde videtur irrepsisse, inrpú- præsertim cum post illa quæ longo perfectiora sunt, scilicet post a in omnibus labora, opus fac Evangelista, ministerium imple, » satis frigido videatur subjungi, « Sobrius esto ; » suspicio ergo est, ut notat Franciscus Lucas in suis *Notis,* illud hic irrepsisse, ex atnbiguæ Græcanicæ vocis alia translatione. Græcum enim Si , quod Noster cum Syro vertit, tu *vero vigila,* verti potest, *tu vero sobrius esto :* et ita eo loco ubi nos habemus, *tu vero vigila.* Ambrosius legit, *sobrius esto,* neo postea agnoscit sivo *vigila,* sive *sobrius esto.* Idemque Ambrosius tò *sobrius esto* explicat per *vigila :* Admonet, inquit, et hortatur ut vigilet.

6. Ego jam delibor, et tempus resolutionis **Vei** * me® instat. — Nota : Conjunctio enim dat causam cur tam impenso Timotheum hortatus sit ad vigiliam et predicationem, utquo ministerium suum adimpleat, quia scilicet mors illi instabat, *g. d.* Hæc monita mea acria sunt, quia ultima : viva voco deinceps tc non alloquar. Vido ergo, o Timothee, ut lûtima hæc monita penitus tibi imprimas, atque in omnem vitam ob oculos ponas, quasi in iis me monentem tanquam presentera semper intuearis.

Nota : Pro *delibar* greco est <n:iv$qiai, id est pru

libamento offeror et immolor, sanguinem meum quasi libamen Deo profundo, consecro et sacri-
I i imrn fico per martyrium. Scitum est ex Lcvilico sacri-
' wi'|* fic*a' sive v*ct*mas› suum habuisse libamen vini
quid el olei : erant enim sacrificia quasi convivium Dei ›
fxrtt. in quo quasi cibus Dei erant victimæ, potus vero
íiindi?l eral libamon- Victimas ergo hic Paulus vocat
pittin». gentes a se conversas, Christoque oblatas ; libamen vero vocat suum sanguinem, quo hanc victimam sanxit Dcoque consecravit. Vide dicta *Rom.* xv, 1G, ct *Philip,* n, 17.

Advertit hic Chrysostomus et Theophylactus, Paulum hic non vocare se victimam, sed libamen. Hoc enim dignius est : nam victima srepe non tota, libamen vero totum semper Deo offerebatur. Adde, potius ct clarius sanguinis effusionem et martyrium significari per libamen, quam per
Pmiui victimam. Ex Dei ergo revelatione et instinctu
imciTit præscivit Paulus mortem, adeoque martyrium
Klin4 s*b* instare. Idem præscivit S. Petrus ¿ut patet *epist.* II, cap. i, 14 : a Certus sum, inquit, quia velox est depositio tabernaculi mei (i).

Mo» Hincnotasecundo : a Tempus resolutionis» vocat *cmPus mortis. Mors enim non est interitus, sed
tio» resolutio hominis, qua scilicet corpus terræ quasi matri, anima Deo quasi patri redditur, qui in resurrectione illa conjunget, et in aeternum colligabit ac glorificabit. Unde Tertullianus, in *Scorpiaco,* cap. xii!, legit, *tempus diversionis,* id est, reversionis ct regressionis meae, ad Deum scilicet, instat; et S. Cyprianus, epist. 9 *ad Martyres,* legit, *tempus assumptionis meæ instat.* Sunt hæc verba Pauli, inquit Augustinus in *Psal.* xxxi, « exultantis magis ad mortis præsentiam, et ad coronam anhelantis, quam timentis, et seipsum cruciantis. » Ita martyres audito mortis nuntio exultarunt et jubilarunt. Sic S. Cyprianus audita Valeriani Imperatoris contra se sententia, aThascium Cyprianum gladio animadverti placet, » respondit : « Deo gratias, qui me a vinculis hujus corporis dignatur absolvere. »

Nola *tertio,* verbum *instat,* quod Baronius ct alii explicant per *appropinquat,* quia scilicet sub hoc eodem Cresarc Nerone post novem annos ego Paulus capite pleclar. Putant cnim illum hæc scripsisse non c secundis, sed cprimis vinculis,
Pini»» <?. *d.* Paulus : Mea senectus, mei labores, mea
h»* prrodicatio, rerumnæ, persecutiones mihi præsagiunt, imo certo prænuntianl, me non diu vic-
inipite turum, sed brevi moriturum, puta post paucos
muijii annos, scilicet octo. Huic sententi® *primo* favet,
vinculi*. (jUoj ajl vcrs ut per mc prædicatio impleatur : » quo significat sibi adhuc aliquandiu esse prtvdicandum. *Secundo,* id quod ait vers. 11 : « Adduc Marcum : est cnim mihi utilis in ministerium, » scilicet meæ prœdicationis. *Tertio,* quod vers. 8 ex Græcia evocat ad se Timothenm ; nam hic evocatus ab eo primo anno primorum vinculorum venit ad cum anno secundo eorumdem, ut patet *Philip,* i, 1, ubi Paulus *e* vinculis cum Timotheo salutat Philippenses. *Quarto,* quod ait vers. 11 : « Lucas est mecum solus; » nam post prima vincula Lucas Paulum reliquit, pradicavitque in Africa et Ægyplo : nisi dicas eum inde sub mortem Pauli ad illum rediisse, ut martyrio ejus intéressât, uti re ipsa interfuisse testantur acta Lini, quæ extant apud Mombritium in martyrio S. Pauli, sed dubiæ fidei. Idem dici posset de Timotheo et Marco. Hisce et aliis pluribus conjecturis Baronius, et ex eo moderni nonnulli viri eruditi valde probabiliter censent hanc epistolam scriptam esse e primis vinculis. Verum auctoritas veterum in contrarium trahit. Nam e secundis vinculis scriptam esse, censent Eusebius lib. II *Hist.,* cap. xxti ; Hieronymus, lib. *de Script. Eccles.,* in Paulo, S. Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Anselmus et alii hic, ac Syrus, qui in fine epistola ait : a Scripta est a Roma, cum iterum Paulus sisteretur Neroni.» Favet, quod Demas in primis vinculis Paulo adhæserit, ut ait Paulus *ad Philem.,* vers. 24, hic autem vers. 9 ait quod Demas se reliquerit, scilicet in secundis vinculis, ut videtur. Rursum favet id quod dicam de Trophimo, vers. 20. Denique urget -rè *ego enim jam delibor, q. d.* Ego jam immolor, instat mihi mors : et ita veteres omnes jam citati intellexerunt. Hoc enim plane significant hæc verba : a Tempus resolutionis meæ instat, » et : « Cursum consummavi. »

Idem Christianis faciendum est, cum et Gentiles idem fecerint. Socrates enim, inquit Nazianzenus *ad Philagrium,* « ab Atheniensibus ad mortem damnatus, atque in carcere agens, de corporc quasi do abo ergastulo cum discipulis disserebat ; cumque fugere posset, recusavit ; postquam autem cicuta ei oblata est, perlibenter accepit, perinde ac si non lethale poculum acciperet, sed propinando amicos ad potandum invitaret. » Unde et Cicero, lib. I *De Orat.,* ait, viros bonos et sapientes, qualis erat Socrates, quasi cycnos cum laude et voluptate mori, quia scilicet provident et quodammodo divinant, quid in morte boni sit; atque ut ex Platone et Seneca *ad Marciam,* cap. XXIII : « Sapientis animus totus in mortem prominet, hoc vult, hoc meditatur, hac semper cupidine fertur in exteriora tendens. »

Probi'
IUJra.

7. Boxea CERTAMEN CERTAVI. — GriPCC, TW i-jùrX Ver». *1.*

•rò» rqunafixi, id est agonizavi agonem ilium pulchrum, scilicet strenuum et egregium, ideoque decorum et gloriosum, quo pro fide Christi divulganda plurimos labores, ærumnas, persecutiones et afflictiones generose superavi; ac instans martyrium facile me cum Dei gratia superaturum certissima spe confido, ut scilicet martyrium quasi coronidem agoni meo imponam. Ita ex Augustino vit» Beda. Alludit Paulus hio, uti alias sæpe, ad Olym-

(1) Tò *delibor* a rilu vini infusi victimis jam mactandis desumptum est ; sensus est : morti sum proximus, ut victima cui jam vinum infunditur.

rt Mrtn picos agones, in quibus luctando pugnandoque; i'': *ct 'd slil,h'um,,*n Ql10 currendo certabant : uhi u"» jwd victor bravio et corona donabatur a brabeuta, id cnroœ ? est a præside certaminis, cujus erat bravium dare *illi,* qui alios in agone aut cursu superaverat. Sic hic tam agon quam stadium Pauli est vita, status et munus evangelizandi ; lucta et cursus sunt labores ct passiones ; victoria agonis est ea, qua certans contra carnem, dæmoncm, mundum, hereticos, Ethnicos, Gentesque quaslibet, omnes devicit ct Christo subjecit; victoria stadii ejus est tum ilia jam dicta, tum hæc, quod scilicet in propagatione Evangeli! viros sanctos aliosquc Apostolos prævertit ct superavit ; corona est ingens gradus *ct* cumulus gloriæ coelestis, quem mox illi daturus erat brabeuta Deus.

Ad instar S. Pauli B. Agatha fortiter decurso agone suo, jam moriens : « Vidisti, inquit, Domine, et spectasti agonem meum, quomodo pugnavi in stadio; sed quia nolui obedire mandatis principum, jussa sum in mamilla torqueri. Domine, qui me custodisti ab infantia, qui abstulisti a me amorem sæculi, qui me carnificum tormentis superiorem fecisti,accipe animam meam.»

Cursum consummavi. — Putant aliqui cursum idem esse cum certamine et agone, qui præcessit; quasi Paulus quod generatim dixerat : « Bonum certamen certavi, » hic particulalim explicet di- A-t» et cens : «Cursum consummavi,» *q. d.* Certando c-unu cursu vici, et victor metam attigi. Verum melius alii agonem a cursu distinguunt : agon enim erat gujüiur? pugilum ct athletarum luctantium, certantium ct pugnantium ; cursus vero erat currentium ct stadiodromorum. Unde hæc distinguit Apostolus I *Cor.* cap. lx, vers. 20 ; « Ego, inquit, sic curro, non quasi incertum ; sic pugno, non quasi acrem verberans. » (line ct Theodoretus explicans illud : « Bonum certamen certavi, » id est, inquit, adversus universam diaboli catervam dimicans, fusis ac profligatis hostibus trophæum erexi. Suos ergo labores et cerlaminaad propagationem Evangeli! comparat Paulus partim agoni, partim cursui, quia hic cursus ejus erat agon. In hoc enim Evangelii cursu ct stadio certandum illi erat contra diemones, Judæos, magistratus aliosque Ethnicos et impios, qui in hoc cursu Paulum impedire, cumque sistere et Evangelii propagationem inhibere conabantur. Sunt hæc Pauli verba, non se jactantis, sed consolantis et exhorlanlis Timotheum, ad se in hoc cursu sequendum, *q. d.* Ego a carccribus ad metam decucurri, victor ex stadio abeo ad coronam, lætarc ergo et me præeuntcm assectare, o Timothee, tibi lampada trado. Sic Chrysostomus qui ait : « lia cucurrit Paulus quasi Pi> h volucris, imo volucri omni pernicius, quasi igneas ll (", .das haberet, quibus mundum, mortes, insidias, aiumnas, delicias, illecebras et omnia Evangelii impedimenta pervolaret. » Cursus ergo hic Pauli progressum ejusdem, tum in virtutibus, tum potius in. laboribus el prædicatiouc Evangelii,] tum denique cursum et peregrinationes Pauli per terras ct maria ad Evangelium toto orbe propagandum, significat.

Ubi nota : Ilie fuit ordo et cursus peregrinationis S. Pauli. *Primo,* Damasco in Arabiam profectus est, *ad Galat.* i, 17; cx Arabia post triennium Damascum reversus est, inde abiit llicrosolymam ut videret Petrum, *ad Galat.* i, 18; Hierosolymis, per Cæsaream, venit Tarsum ; inde cum Barnaba Antiochiam, unde ab Ecclesia llicrosolymam missus est, ut pauperibus Hierosolymitanis eleemosynam perferret; inde Antiochiam rediens missu Spiritus Sancti abiit Selcuciain, mox in Cyprum. Ab hac per Pamphyliam, Pisidiam, Lycaoniam, Hierosolymam rursum pervenit, interfuitque primo Concilio Hierosolymitano, *Actor.* xv; unde rursum ab Apostolis missus cum Sila et Barnaba peragravit Syriam et Ciliciam ; deinde Phrygiam, Galatiam et .Mysiam. Inde venit Troadem, ubi per visionem vocatus in .Macedoniam, Europam ingressus pertransiit Boeotiam, Achaiam, Epirum. Sicque ab Hierosolymis usque ad Illyricum omnes in circuitu regiones Evangelii prredicationc replevit, *Hom.* xv, 19. Ac tandem rediens llicrosolymam, inde Romam vinctus missus est; sed liber dimissus, Italiam, Hispaniam, aliaquc loca peragravit ; donec secundo Romam veniens, cum Petro, Simonem Magum superavit ac dejecit, tandemque jussu Neronis capite plexus martyrii lauream obtinuit. Quare merito Chrysostomus, hom. 73 *ad Pop.,* tom. V : « Quantum, inquit, sol terræ percurrit proprios emittens radios, tantam ct hic beatus (Paulus) sollicitudinem ct curam habuit Ecclesiarum omnium, quæ erant (aut potius quæ per ipsum fuluræ et erigenda; erant) per totum orbem terrarum. Vidisti latitudinem auimæ, vidisti mentis magnitudinem. » Vespasianus Imperator, teste Xiphilino, Icthali morbo laborans, cum nihilominus æque ac valens rcipublicæ negotia tractaret, monitus a medicis, ut iis sepositis requiesceret, respondit : « Imperatorem decet stantem mori. » At Paulus non tantum stans, sed et currens occubuit : non enim currere destitit in hoc suo agone, donec eum vita deseruit, itaque cursum suum in morte consummavit.

Ordoci canat pereafc mtiooli Kiiare» Ilm D. PiulL

Fidem servavi. — «Fidem,» scilicet Christianam, vel potius fidem, id est fidelitatem : hæc enim requiritur in pugile et stadiodromo. Nemo enim coronabitur in agone ct stadio, nisi qui fideliter et legitime in finem usque certarit. Unde Primasius per *fidem* intelligit perseverantiam t *q. d.* Fidelis fui athleta, perseveravi alacris in contenta hac pugna ctcursu ad finem usque vitæ. Nemo mihi constantiam, nemo animos, nemo fidelitatem infregit aut imminuit, non Judæi, non Gentiles, non reges, non Philosophi, non dæmones, non vincula, non plagæ, non delicite, non teutationes, non terrores : quin potiushæc omnia certanti et currenti vires animosque addiderunt.

O quam suave ct jucundum erit morituro, si cum Paulo in hora mortis, testcconscientia, possit sibi CoMtaa- dicere : « Bonuin certamen certavi, cursum con- 1,1 ct summavi, fidem servavi !» Certemus ergo gene- rose, curramus strenue, dum vivimus et vigemus; qoim ut in illo ultimo vitæ articulo ct puncto, in ho- rizonte, inquam, æternitatis, qui separabit et cuilibet determinabit nos in perpetuum a vita hac tem- inorita- poranea, ct in alteram, quæ totius est æternitatis, transcribet, de vita transacta gaudere, dc futura quam optime sperare possimus, ac dicere : « Cur- sum consummavi, fidem servavi. »

Ver». 8. **8.** In «ELIQUO REPOSITA EST MIHI CORONA JUSTITIA, QUAM REDDET MIDI DOMINUS IN ILLA DIE JUS- TUS judex.— Pro *in reliquo* græce est id est quod *superest,* ut vertit Ambrosius, quod vulgo dicimus, *de cætero.*

A» Pin- *Secundo,* ex eo quod Paulus constanter asserat, itu b> hanc coronam in coelis sibi repositam esse, putat hiatio- Anselmas Paulum accepisse revelationem suæ «a suæ prædcslinationis et electionis ad gloriam. §cd hoc i>rrd >ti- non evincit nec exigit hic locus. Tantum enim “ “s. pau|ug **JJ** assedi cx fiducia bonæ suæ conscientiæ, siculi cx eadem non autem cx revelatione divina dixit : « Donum certamen certavi, cursum con- summavi, fidem servavi. » Conscientia enim sibi bene conscia, uli dicere potest: « Bonum certa- men certavi, » etc., non quod habeat hujusce rei certitudinem fidei, aut revelationis divinæ, sed tantum moralem quamdam securitatem, cerlam- que opinionem ct confidentiam ex memoria vitæ præleritæ bene actæ, et ex testimonio suæ con- scientiæ manantem : ita consequenter pari confi- dentia dicere potest : « Reposita est mihi corona juslitiæ. » Simili spe et constantia tum alii, tum ConSdrn- S. Ambrosius moriens dixit : a Ncc mori timeo, tua ncc vivere recuso; bonum enim habemus Domi- ?taM* num' ” Addit S. Augustinus, lib. II De *Peccatorum* •oMden- *meritis,* cap. xvi : « Ideo, inquit, talibus verbis ur w certus sccurusquc gaudebat Paulus, quia de vic- morlc' loria (mortis ct martyrii) certum cum securum- que jam fecerat, qui camdera passionem jam illi revelaverat, non rc plenissima, sed spe firmissi- ma. » Nam non omnino cerium fuisse Paulum,, sed dubitasse dc sua gloria et saluto, patet I *Cor.* cap. IX, vers. 27 : «Castigo, inquit, corpus meum, ct in servitutem redigo, no forte, cum aliis prae- dicaverim, ipse reprobus efficiar. »

Nota *tertio,* « coronam juslitiæ » vocari eam quæ, justitiæ, id est cuivis virtuti, debita est. Ita Chrysostomus cum suis.

Secundo, ut Anselmus, a corona juslitiæ,» id est justa, quam juste merui, quæque justa judicis sententia mihi adjudicabitur.

BuUtu- H*n0 patet nos bonis operibus mereri beatitu- diorm dinem ct gloriam aeternam ex condigno. Hoc û'cniuj Cllím significat corona justilire, quam non dat, sxi.mur sed reddit pro merito, non donator, sed justus e» condi- judex Christus. Sua ergo cuique virtuti erit co- ls°0' roña, eaquo pro meritis varia. Nam, ut ait S. Au- gustinus, senn. 37 De *Sanctis :* «Floribus ejus v»ri» h (Ecclesiæ cœlcstis) nec rosæ, nec lilia desunt. Cer- c ‘ıl •;" tent nunc, diarissimi, singuli ad utrosquo hono- nm rcs, amplissimas accipere dignitatum coronas, vel de virginitate candidas, vel de passione purpu- coro<< reas, vel dé doctrina laureas; » illudque *Dan.* cap. XII, vers. 13, spectent et exspectent :« Qui docti fuerint, fulgebunt quasi splendor firmamenti; et qui ad justitiam erudiunt multos, quasi stellæ in perpetuas æternitates. » Idem S. Augustinus, lib. II *Quæst. Evangel., Qwest.* XXXTX : « Omnia, inquit, dici possunt de illa ineffabili fruitione veritatis, et tanto magis omnia dici possunt, quanto minus aliquid digne dici potest; nam et lux est illumi- natorum, requies exercitatorum, et patria redeun- tium, et esca indigentium, ct corona vincentium; et quæcumque bona temporalia transeuntia per creaturarum partes error appetit infidelium, ve- riora et in œternum manentia in creatore om- nium simul inventura est pietas filiorum. »

Adverte, hanc coronam dandam esse in « illa Error die, » scilicet celebri et publica, puta in die judi- Gri&“ cii generalis; non quod ante non detur, scilicet statim a morte in judicio particulari, uli censúe- rom, «a runt Græci et Armeni, quos damnat Concilium Florentinum, sed quod in judicio universali plena ct consui Hili ata, scilicet corporis et anime, et jLfitr **ill*** publica coram toto mundo dabitur corona. **judicii**

Quæritur hic, an Deus hanc coronam justis ex justitia debeat, ita ut debito juslitiæ obligetur eis ad dandam hanc coronam, adcoque quæ et qua- lis justitia sil in Deo? Videtur enim indignum in Deo ponere aliquod debitum, Deumque debito- rem facere homini. Ex altera tamen parte Scrip- tura hic dicit, Deum hanc coronam redditurum Sanctis, tanquam coronam justitiæ, id est ex jus- titia eis debitam. Sic et *Matth.* xx, jubet operariis dari stipendium, quod diurno eorum labori pro- misit et pepigit. Rursum Scriptura sæpc dicit **An ia** Deum redditurum cuique secundum opera, id **Deo Ht** est pro meritis operum, sive poenam, sive prae- **jastitu** mium , prout commeruit ; quodque impios juste **oxtiaiu-** vindicabit et puniet igne inferni. Ergo in Deo est **titin.** justitia tam vindicativa, quam distributiva et com- yiodià. imitativa, qua idipsum facit. Clarius vero idem tint significat Paulus *ad ¡libretos,* vi, 10 : « Non enim injustus, inquit, est Deus, ut obliviscatur operis vestri ct dilectionis, » *q.d.* Ne injustus videatur esse Deus, ipse omnino non obliviscetur vestri laboris, sed illi debitam mercedem rependet. Unde sequi- tur quod Deus mercedem hanc labori eorum debe- bat ex justitia. Ut hai et plures aliœ similes S. Pauli, et sacræ Scripturæ senteutiæ intelliganlur,

Dico *primo,* in Deo est justitia vindicativa, seu in Dro punitiva. Patet, quia hac Deus punit damnatos et peccatores. Est etiam in Deo justitia distributiva et commutativa. Patet id ex hoc loco in corona et «una» mercede quam Beatis Deus distribuit, pro cujus- quo meritis, eamquo cum eis quasi pretium pro * i*o vel opero prestito commutat.

Tn nullam lii absointnm bhittua.

Dico *secundo,* In Deo nullum est debitum justitias *vindicativa,* quo scilicet teneatur Deus punire peccatores, nec etiam in Deo est debitum justitiæ distributiva, et multo minus commutativæ. *tjYX* [ntejjjgo debitum formale, perfectum et absolutum, quale est inter homines et aquales : quo scilicet astringatur absolute ex justitia Deus trJitor acj dandam justis mercedcm, sicut homo astringitur dare operario, quem conduxit, pretium, quod stipulatus est. Patet id *primo,* quia, ut passim docet Scriptura, Deus absolutissimum omnium rerum et creaturarum suarum habet dominium , qlI0d a se abalienare, et ligare atque astringere non potest maxime tali vinculo, scilicet debito justitiæ tam arcto et rigido.

Fue n»- nuiium r0** m- dtbuum rruprctn crutan-

Secundo, quia creatura omnis est sub potestate Dei, «piasi serva sub domino, idque pienissima servitutis jure, quoad omnia et singula quæ possidet. Sicut ergo dominus potest servo rem, puta vestem promissam negare, imo donatam auferre, et promissionem rescindere atque irritare sine injustitia, quia quidquid servus possidet ut servus, id totum domini sui est : ita mullo magis potest idipsum cum hominibus et angelis suis Deus. Unde si herus servo, et per impossibile Deus justis negaret premium «piod promisit, esset quidem mutabilis et infidelis, non tamen esset proprie injustus.

Tertio, quia opera nostra non tantum sunt præcepla et debita Deo, sed et ipsa tota sunt Dei, et omne eorum meritum, omneque jus ad mercedem, in solidum est Dei, totumque a Deo pendet in esse et conservari, perinde ut reliquæ res et creature omnes; imo a Dei gratia opus meritorium omnem suum valorem et meritum accipit, ac proinde hæc omnia intime pendent a libera voluntate Dei, in cujus manu est absolute ut sint vel non sint in rerum natura : nullo ergo modo iis astringi aut obligari potest Deus, cum quolibet momento ea possit abrogare, imo annihilare. Adde, quod voluntas divina a nullo extrínseco ligari vel determinari potest, sed tantum a seipsa.

Quarto, quia obligatio et debitum sonant imperfectionem, scilicet exigentiam et reale debitum, adeoque significant jus, eminentiam et imperium creditoris in debitorem, quodque jure eum cogere possit ad solvendum. Quod Deo competere pm, nequit : Deus enim, ut ait S. Augustinus, lib. II *Confess.,* cap. iv, areddil debita nulli debens.» Ita Anselmus, in *Proslog.,* cap. x et xt ; D. Thomas, Ludovicus Molina et Gabriel Vasquez, I part., *Quast.* XXI, art. 1.

r*¿dit débita nulli -Utadb.

Cur roer-cr» bono-ram opertui) voc*tur m

Dico *tertio,* dicitur tamen hoc bonorum operum meritum esse debitum, eorumque merces vocatur corona justitiæ : *Primo,* quia opus ipsum, et actus ipse bonus, ex se tali premio, scilicet vita «eterna, dignus est, illique proporlionatus : tum quia gratia , et actus ex gratia procedens est semen gloria: ; tum quia hanc merendi facultatem nobis mena t Christus, maxime accedente Dei promeleno, qua tain Christo, quam nobis, promisit se bonis operibus nostris mercedcm daturum. Intercedit ergo hic justitia si non ex parte Dei, certo ex parte rei.

Debitas in Dm oritur ci ▾-radia-

Secando, etiam Deus justis est debitor ex fidelitate, seu veracitate, quæ pars est præstativa justiUti®. Fidelis enim est Deus, et fidem suam liberat, cum justis præmium quod promisit, dat et præslat.

Tertio, insuper debitor hic est Deus ex justitia quadam commutativa, supposita tamen et manente promissione sua, qua tali operi mercedcm promisit. Ex justitia, inquam, non regida, sed tali, qualis inter patrem et filium, servum et herum , creaturam ct creatorem esse potest : quia Deus mera liberalitatc sua promisit bonis operibus hanc mercedcm, ac consequenter, ait S. Augustinus, serm. 16 *De Verbis Apostoli:* «Debitorem se fecit non tantum sibi, sed ct Christo ct nobis, ut illi dicere possimus : Redde quod promisisti, quia fecimus quod jussisti. » Sic ct Chrysostomus, hom. 3 *in Matth.;* Cyprianus, tract. *De Orat, ct Eleemosyna;* Fulgentius, præf. *ad Monimum,* dicunt Deum debitorem nobis fieri dum bona operamur. Sicut ergo, licet filius sit aliquid patris, et ex pietate teneatur patri obedire, tamen est jus et justum quoddam paternum, quo pater tenetur ex justitia quadam filiis morigeris, laborantibus, certantibus, vincentibus dare præmium, quod promisit : ita et Deus nobis licet filiis ct servis suis, laborantibus tamen et certantibus, tenetur ex simili quadam justitia dare mercedcm quam promisit. Et ratio est, quia Deus præmium hoc promisit non gratis, sed sub conditione operum, tanquam merccdem pro eorum merito. Ergo prosatilo a nobis opere, coque impleto, hanc mercedcm debet nobis Deus tanquam mercedcm : ergo ex justitia. Qui enim promisit mercedcm pro opere prestilo, tenetur solvere eam ex justitia, non autem ex fidelitate tantum. Ex fidelitate enim quis debet solvere quod promisit, etiam sine ulla conditione aut merito operum, ut sit fidelis et verax. Et hoc significat hic corona justiliæ, quam Deus bonis reddit quasi justus judex, ex caque, *Matth.* xx, Deus solvit operariis denarium promissum, quasi pretium diurni laboris : unde patet consequenter operarios habere jus justitiæ ad hunc denarium. Idipsum significat Paulus, cum ait *Ilcbr.* vr, 10 : « Non enim injustus est Deus, » etc., *q. d.* Injustus esset Deus, si oblivisceretur vestri operis ct laboris.

Poimnl boni diare Deo: *quoi proihin 9Ü,quU ftcimm quod jussiiti.* Simile»

froml»-sio Dei nobis onerosa, non gratuita) ac proinde inDeoest debitum jiislitU.

Dices, quomodo ergo Deus retinet altum suum et absolutum jus ct dominium omnium, si omnino ex justitia obligatur nobis dare præmium?

Quomodo supremum dominiahi at jus ia 1) o ait cum dubito?

Respondeo : Jus hoc altum cl transcendens semper retinet Deus, quia citra injuriam posset et potest promissionem hanc suam ct obligationem rescindere et irritare. Si tamen velit eam manere ratam, uti vult, quia est immutabilis ct fidelis in promissis, tunc cor^equenter vult ut

mnneat lime obligatio et debitum justitiæ, quo sponte Deus ex infinita sua benignitate se nobis obligare dignatus est, vultque manere obligatus.

Dices *secundo :* Omnia opera nostra sunt Dei, ergo nihil possumus dare Deo, quod Deus recompense!.

opfr» Respondeo : Licet sint Dei, sunt tamen etiam nos^ra» 9u*a 1‘bere ea facimus, et Deus nos eorum wit Dei, dominos fecit. Si ergo ad Dei gloriam et cultum a ne*-' ea facimus ct referimus, quoddam bonum, scilicet *”2^ cultum, Deo damus, quem ipse acceptat. Pro quo taluuLt ipse vicissim nobis mercedcm promittit ct solvit, delitum Est ergo inter nos ct Deum commutatio quædam còmtuiH et Pactum › ac consequenter debitum quoddam uurat justitiæ commutativo;, licet non tantum, nec tam rigidum quam inter homines.

Quomodo Dices *tertio :* Indignum est Deo, quod debitor «U sit homini.

Respondeo : Indignum esset si ex necessitate Ro *cue* aut utilitate sua esset debitor; non autem indig- ^bto- num est hoc rerum statu, quo hoc debitum oritur ex infinita Dei benignitate, quæ tam familiariter agit cum sua creatura, quasi ipsa non esset naturaliter serva, sed libera, ct cum illa velut cum pari init foedus, seque illi obligat per suam justitiam. Unde S. Augustinus, serm. 3 *De Verbis Domini :* ‹t O magna, ait, bonitas Dei! cui cum pro conditione reddere debeamus obsequia, utpote servi Domino, mancipia Redemptori, amicitiarum nobis præmia repromittit, uta nobis obsequia debitæ servitutis obtineat. » Hac do re qui plura volet, legat Franciscum Suarez in opusculis, rclectione II *Dc Libertate divina,* et rcleclionc Dc *Justitia.*

Nox SOLUM AUTEM MIHI, SED ET IIS QUI DILIGUNT ADVENTUM EJUS. — Gh BCC **«ii VfMTOUOl, id CSt, qui** dilexerunt « adventum, » græce imfówsw, id est apparitionem ct illustrationem ejus, cum scilicet illustris apparebit veniens ad judicium, *q. d.* Odaim Christus judex dabit coronam justitiæ iis, qui sibi ddigwi Lene conscii desiderant, et in vita sœpc desidera- **ti'** runt ejus adventum, ad eamque bene vivendo se Indicii? compararunt ct indies comparant, uti tu facis, o Timothee, utque ardentius facias, tacito hic te adhortor. « Adventum enim judicis, inquit Anselmus, non diligunt, nisi qui in causa sua habere se justitiæ meritum sciunt; » et, ut ait S. Gregorius, « nisi qui se habere causam in judicio bonam norunt ; » « quique, ut ail S. Augustinus, *epistola* 80, euindem sinceritate fidei, firmitate spei et ardore charitatis exspectant.» Rursum Theodorctus : «Amat, inquit, Domini adventum, qui illius leges sequitur, ct ex illis vitam instituit. » Pulcherrimo vero hic Chrysostomus in morali *hom.* 9, quærit quomodo diligerò possimus secundum adventum Christi, ad cumque nos comparare ; ac respondet, id nos assecuturos, si primum Christi adventum diligamus, eumquo nobis procuremus, faciendo id quod ipse ait Joan. Qcomodocap. ijv,23: « Si quis diligit mc, sermonem meum servabit, ct ad cum veniemus; et mansionem apud cum faciemus;» ac consequenter, si omnia terrena œstimemus esse caenum ac lutum; si cum Christo injurias et adversa quaeque pa- tienter ct fortiter perferamus; si in omni tentatione constanter Deo adhæreamus, in cumque omnem spem et amorem defigamus; si denique hanc coronam justitiæ nobis semper ob oculos ponamus.

•*«»■ rw.nm r!'*P

Narrat S. Basilios; hom. 20 De xl *Martyribus,* cum illi in stagnum gelidum injecti essent, caelitus luce circumfusos fuisse, angclosque crelestes coronas 39 singulis suam adornasse ct ostentasse : quas videns custos eorum ita accensus fuit, ut ad Christum conversus, detractis vestibus, alacer in gelidum hoc stagnum insilient, aliisque triginta novem se adjunxerit, ut quadragesimi, qui deficiens ex stagno exilierat, palmam ct coronam obtineret.

Festina ad mb venibe cito, — ut in vinculis ab omnibus peno desertus et jam moriturus tibi uni publica Ecclesiarum negotia commendem, aliaque quæ scriptis mandare nec possum, nec audeo : utque fideles Romani nullam in morte mea turbationem patiantur, sed a te consolationem, robur animosque accipiant. Ita Chrysostomus.

9. Demas enim me reliquit, diligens noes-eculum, ven. ». —id est, malens otiari, molliter quiescere et deliciari in sæculo, quam cum Paulo periclitari pro Christo. Ita Chrysostomus cum suis, et Primasius : « Necesse, inquit, erat ut diligens sacculi voluptates derelinqueret cum (Paulum) qui cas non amabat. » Putant aliqui Demam pœnitentem postea ad Paulum rediisse. Nam ejus quasi adjutoris sui meminit in epistola *ad Philemonem,* vers. 24. Sed hoc incertum est, cum incertum sit, an epistola ad Philemonem post hanc sit scripta : multi enim hanc omnium ultimam esse volunt. Si Doronico in *Synopsi* credimus, Demas desciscens a Paulo factus est idolorum sacerdos. Vide quo ruunt apostate.

Deam '.. psnaeerii?

10. Crescens in Galatiam, — supple, abiit missus a me, ad prædicandum ibi Evangelium. Per Galatiam Theodoretus et alii accipiunt Galliam : hanc enim Galatiam esse dictam, æque ut Gallos a Græcis vocatos esse Galatas, docet Ammianus Marcellinus, lib. XV. Certe Crescentem hunc in Galliam amandatum, Viennensem rexisse Ecclesiam, constat tum ex Eusebio, lib. Ill *Hist.,* cap. iv; tum ex *Romano Martyrologio,* 27 junii ; nisi dicas ex Galatia illum in Galliam abiisse (1).

Ver». to. iaGíl¿jÍ iu t

11. Lucas est mecum solus. — Tradunt Romani, teste Baronio, anno Christi 69, Petrum cum Paulo Rornro per novem menses in eodem carcere Mamerlino conclusos fuisse, indequo eductos ad martyrium. Quod ergo dicit cecum solum esse

s9 vpAt '*• i’juio

(1) Fuit hic Crescens unus ex Casaris domo, *Phil,* iv, 22; forte et is ipso Neronis libertus, cujus meminit Tacitus, lib. 1 *Historiarum.*

Lucam, intelligit solum, scilicet, qui liber sit, qui libere sc adjuvare, suaque negotia paragcre possit. Adde, Petrum in eodem quidem carcere, sed in alia careens parte fuisse.

Qnf, et Ma RCUM ASSUME, ET ADDUC TECUM : EST EXIM MIHI ut il is ix minist er ium j — Evangelium scilicet, ut Mc°Mw. h'c prædicet. Marcus hic, non est idem •un» cum Marco Evangelista, sed proprio nomine dictus est Joannes, cognomento Marcus, consobrinus Barnabæ, ut patet *Coloss.* iv, 10. Hic Marcus timore periculorum ct laborum deseruerat Paulum pcregrinantein ; unde a Paulo rejectus fuit, ut patet *Actor,* xv, .37; postea vero pennitentem eum ct strenue laborantem in gratiam et contubernium recepit Paulus : unde ct studiose eumdem Colossensibus commendat.

Vers. n. Tychicum autem misi Ephesum , — ut scilicet vices Timothei Ephesini Episcopi, Romam a me evocati, Ephesi suppleat.

Soibcitu- doEoie- *in h So* wo' Nota Pauli in vinculis sollicitudinem Ecclesiarum, satagentem ut quas per se non poterat, per ^1SCJPU'OS instrueret et confirmaret. Hinc Crescentem in Galatiam, Titum in Dalmatiam, Tychicum Ephesum, Marcum et alios alio amandavit.

Vcn. 13 13* PINULAM QUASI DELIQUI Tr OADB APUD Ca RFUM, VENIENS AFFER TECUM, ET LIBROS, MAXIME AUt em membr anas.— Per*penulam* Ambrosius, Haymo Pani» cl Anselmus intelligunt vestem senatoriam Paulo a Pa^re rc^claniJ {luu c'vcs Domani el externi civitate donati, cum Romam veniebant, utebantur. intdí?. Senatores enim penulati incedebant, et Romani eu? pcnulati curiam intrabant. Paulus autem, utpote Tarsensis, civis erat Romanus, et quia nobilis, erat senatorii ordinis. Sed quid captivo et jamjam morituro veste senatoria erat opus?

Secundo, Syrus vertit 5OTD 0'3 *bet ketabe,* id est thecam librorum. Unde cl Baronius putat fuisse volumen legis. Sed hoc videtur intclligero non per *penulam,* sed per *libros* quos subjungit Apostolus.

r-nuii Troii an Tcrh°, alii, quibus favet Tertullianus, lib. *De Orat.,* cap. XII, putant a penulam » esse vestem wi Upii sacram Qu:un nos Casulam vel Planctam vocamus, quæ dicta sit penula, ««ò «5 çxiv.oûzi íx«, quia scilicet tota videtur, ct totum corpus oberrat. Unde et Plancta dicitur àirt «ü «Xowìm , id est ab oberrando.

Petroli idem *Quarto ,* melius communiter alii, ut Chrysostomus, Thcophylactus, Hieronymus, dialog. IH *Contra Pelagianos,* « penulam » capiunt pro pallio •i in'-'', aul vesle '"'Di extima ad frigus ct pluviam ar- et ph- cendam. Sic enim de penula scribit Juvenalis, *Sa-* ctakm. ''-tyratJ :

El mallo stillaret penula nimbo.

Et Lampridius in Severo : « Penula, inquit, intra urbem frigoris causa ut senes uterentur permisit, cum id vestimenti genus semper itineraiium aul pluviæ fuisset. » ita Lazarus Baysius, lib. *Dc Re vestiaria,* cap. xvi. Hoc ergo pallium petit sibi afferri Paulus, tum quia ei commodius erat, utpote quod illi jam assuevisset ; tum ne cui in carcero gravis sit, sed ut ipse se vestiat, et contra acris hyemisque injurias corpus suuin communiat. Hyems enim instabat, ut patet vers. 21.

Nota : Carpus cujus hic meminit Paulus, videtur 0"i« M» esse is, quem laudat, et cujus visionem miram Christi apparentis dicentisque sibi indignanti, et de infidelibus hostibus suis vindictam expetenti : « Carpe, percute adversum me, nam paratus suci pro hominibus salvandis iterum pati, » recenset S. Dionysius, epist. *8 ad Demophylum;* tantum interest, quod Carpus, de quo Paulus hic, Troade : Carpus vero, dc quo Dionysius, Crelæ habitant; unde Baronius duos putat fuisse Carpos. Alii tamen cum Anselmo, unum eumdemque faciunt Carpum, qui prius Laodiccæ, quæ est juxta Troadem, deinde Crelæ fuerit Episcopus.

Nota *secundo :* Petit Apostolus in carcere et morii vicinus afferri sibi libros et membranas, in quibus scilicet scripta erat sacra Scriptura, sive libri veteris Testamenti. «Libros» vocat vetustiores, ab aliis scriptos; «membranas» vero recentiorcs a sc conscriptos. Ubi adverte quam otium fugerit Paulus, quamque studio sacræ Scripluræ fuerit deditus, ut illi immori vellet : nimirum « tamdiu discendum nobis est, quamdiu vivitur» inquiebat Solon. Vide dicta *epist.* I, cap. iv, 13. discendiua' -i

14. Alexander ærabius multa mala mihi ostendit : reddet illi Dominus secundum opera ejus : Vcrs- 14 eUS'

15. QUEM ET TU DEVITA ; VALDE ENIM RESTITIT VERDIS nostris. — Alexander hic primo credidit Christo, sedavitque tumultum contra Paulum Ephesi excitatum, *Actor,* xix, .33. Ex quo loco patel eum Judæum fuisse, sed Ephesi habitasse. Vocatur hic « ærarius, » non quia ærarii fuerit custos aut receptor, ut vult Auschnus, sed quod faber esset æris ct vasorum aereorum. Hoc enim significat Grtccum xcOmú«. Hic postea a fide defecit, ut patet *epist.* I, cap. i, vers, ult., valdeque Paulo et Evangelio restitit, multaquo mala ei ostendit, id est exhibuit, fecit, intulit. Hoc enim significat Hcbræum mn« *hera,* id est ostendit, ut dixi I *Cor.* iv, 9. Apte vero dicitur, *ostendit,* potius quam *intulit,* quia improbi probos Icedunt, non tam re ipsa, quam impia sua voluntate, voto, desiderio : probi enim sua patientia communiti re ipsa nullis malis licdi aul affligi possunt, sed omnia superant, ac mente in cœlis positi transcendunt. p01111 et qmù Q""m '¡'""i'.„? tl, ?

Nota : Pro *reddet,* Noster in græco legit jam legunt ó-cíún, id est reddat, quasi optet Paulus non affectu vindiche, sed zelo juslilim impium Alexandrum puniri a Deo.

1G. In prima mea defensione nemo mihi AFFUIT, Ver». io. sed omnes me dereliquerunt. — Hinc Baronius putat hanc epistolam scriptam esse e primis vinculis, cum jam dimittendus , ct pene liber esset Paulus. Nam, ut sequitur, postea statim toto orbo perrexit Paulus evangelizare, g. *d.* Cum primo

piniui causam meam coram Neroue egi, ita eam egi, ut tempore, scilicet novem annorum , elapso, hæc
gn*I")' Dei ope ejus animum flexerim, meque censeret demum scribat ad Timotheum, qui jam pridem
pmi* dimittendum. Idquc factum est Dei consilio, nt illa intellexerat. Respondeo : Licet aliunde id in-
ptiJiu- per g annos adhuc superstes essem, pergeremque tellexerat Timotheus, non tamen ex litteris Pauli,
" l per Hispaniam aliasque provincias complere prae- qui in Hispaniam aliasque oras abiens, longissi-
dicationem meam. Verum verior et communior me aberat a Timotheo, nullasque interim ad Ti-
sententia non minoribus quam prior, imo majori- motheum litteras dederat. Rediens ergo Romam
bus conjecturis subnixa est, e secundis vinculis ad secunda vincula Paulus, apte refricat ea quæ
hanc epistolam esso scriptam, uti dixi vers. C, et in primis contigerunt, tum ut Timotheum eorum
iterum dicam vers. 20. memoria animet et excitet, tum potius quia fu-
turis sæculis hæc scribere et consignaro volebat.

Unde *secundo,* alii *primam* defensionem hic in- Moraliter, S. Ambrosius per defensionem hic Uct«
jinmi tellifjuni eam quam primo fecit Paulus, cum se- intelligit passionem et persecutionem Pauli:<Nam
hi«p*n-eundo carceri inclusus fuit, paulo ante marty- passio, inquit, Christianis vita est, et persecutio e,j
li drfei*. rimú › *q. a.* Cum primo in secundis vinculis me defensio : pressura enim illata pro justitia defen-
"0? stili Neroni, sociis me derelinquentibus, Deus det illos in die judicii, reos constituens perfidos.»
mihi astitit, ut coram eo plene auderem predi- **17. DOMINUS AVTL9 MIHI ASTITIT, ET COMPORTA-** Vert. 17.
care, omnesque gentes audirent hanc meam libe- vit me. — ‹i Necesse est enim adesse divinum, ubi
ram coram Nerone praedicationem, itaque in fide humanum cessat auxilium,» inquit Philo, lib. ll
confirmarentur ; maxime quia tum Uberatus sum Dc *Vita Mosis.* Et, ut ait Orígenes, hom.9 in.Tum.:
a morte, quam putabatur Nero statim mihi illa- < Tum maxime gratia Dei adest, cum hominum
turus ; sed Deus eum mitigavit, dum post novem sævitia concitatur;» a ibique, teste Ambrosio, lib.
menses rursus Nero sæviens et furens in Paulum, De *Joseph,* plus est auxilii, ubi plus est periculi.»
cumdem occidit. Unric Thcophylactus illud quod
sequitur : « Ut per me prædicatio impleretur, » id Expertus Idipsum est S. Gregorius Thaumatur- s. Ct»-
est, inquit, stabiliretur, «ctaudiant omnes gentes,» gus, qui in persecutione Decii fugiens, et latitans
scilicet gloriam meæ libera confessionis et prae- cum diacono suo in colle, cum proditus esset, ct
fluat» dicationis. Rursus, audiant curam quam de mc persecutores collem undique cinxissent et scruta- »
Knpcte gCVjt neus. Verum cum absolute dicat Apostolus rentur, a hortatus est comitem suum, ait Nyssc-
hic se liberatum de ore leonis, id est Neronis, ut nus in ejus Ftfu, ut firma erga Deum fiducia con-
hu de- posset complere pradicationem suam, videtur ab- sisteret, cique salutem committeret, similiter atquo
solute c vinculis dimissus fuisse, ct novem non ipse faceret, manus ad orationem extendens, ac
tata mensibus, sed annis pluribus supervixisse ad ne, si prope quidem persecutores accessissent,
«au»4 complendam prædicationcm suam. metu fidem excussam projiceret. Exemplum ejus
rei quam præcipiebal diacono, seipsum prebebat,
Unde *terho,* optime Eusebius, lib. II *Hist.,* cum ct immotis oculis, ct passis manibus, et ha-
bain • cap. XXII, Beda, Anselmus et alii, *primam defer* bitu arduo atque erecto ccelum intueretur. Ita
i<tiudi» *sionem* hic intelligunt cam quam fecit Paulus in facium est ut scrutatores preter duas arbores pau-
'r à 'it Ì Pr*,n's vinculis, cum scilicet secundo anno Nero- lulum inter se distantes (Gregorius scilicet orans
hpimi» nis Hierosolymis captus, ad eumdein Romam mis- cum socio eis videbantur esso dum arbores) ne-
nctx- sus est, ibiquo per biennium mansit. Tunc enim minem sc vidisse affirmarent : quibus digressis,
nU a suis, Neronis fastum ct furorem metuentibus, proditor videns non esse arbores, sed homines,
desertus, Deum habuit adjutorem, qui Neronem procumbit S. Gregorio ad pedes, creditque ser-
ei benevolum reddidit, ut e carcere liberatus sit, moni , et qui paulo ante persecutor fuerat, unus
cl per novem annos Hispaniam aliasque provin- cx profugis factus est. » Idem Gregorius eum pro
cias evangelizando obiverit, donec secundo cap- suo populo in eadem persecutione afflicto oraret,
tus secundam suam defensionem coram Nerone « repente angore repletus sonum visus est au-
tins-», peregit : sed dispari eventu. Nero enim jam tot dire, ad quem aures admovit; mox erectus ct im-
cb qnu crudelibus suis facinoribus efferatus, et in Pau- motus permansit, deinde quasi do victoria l.rtus
Ium ac Petrum furens, quod novum Deum Chris- pronuntiavit illud *Psalm,* cxxm: Benedictus Deus
»¡i P*u- toni inducerent, quodque Simonem Magum, quem qui uon dedit nos in prædam dentibus eorum.
in deliciis habebat, volantem precibus suis deje- Rogantibus quid vidisset, dixit magnam se in illa
cissent ; nominatili! vero in Paulum frendens, hora vidisse ruinam, diabolo ab adolescente quo-
quod pincernam suam ad Christum convertisset, dam in tormentis et martyrio devicto. Adjecit ejus
inquit Chrysostomus, quodque concubinas suas nomen,Troadium eum nominans. Submissi deinde
ase ad fidem et castitatem traduxisset, ut ex in urbem, ita revera contigisse renuntiarunt. »
Ambrosio ct Chrysoslomo docet Baronius : hisce, Hæc Nyssenus.
inquam, dc causis furens Nero Paulum gladio et **Ur PER MK PR.F.DICATIO IMPLEATUR, KT AUDIANT**
morti adjudicavit. Scribit ergo hic Paulus c se- omnes Gentes; et liberatis sum i»e ore leonis. —
cundis vinculis illud, quod sibi in primis conti- Putant aliqui Paulum e primis vinculis familiari- **A» Pio-**
gerat. tale et opera Señera philosophi, qui preceptor llUüpef*

Dices, hoc nurum videri, quod scilicet tanto

Sr=ec* iikrítui rviacu- luNrro- tLU1‘“

fuit Neronis, liberatum esse. Unde extant Senecœ Paulum, el Pauli ad Senecam epistola;, sed dubiæ, imo suspecta; fidei. Verum Paulus hic contrarium docet, scilicet se ab hominibus desertum, unius Dei ope hoc periculum evasisse.

Nota : Causa quæ Deum movit, ut Paulum vinculis eriperet, fuit, ut per illum prædicatio Evangelii impleretur, græce quod Vatablus ct alii vertuntj *ad plenum persuaderetur,* vel, ut plena fides fieret Evangelio. Verum Noster simplicius vertit, *impleretur,* id est, compleretur et absolveretur, ut dixi *Horn,* xrv, 5, idque hoc loco est aptius *; jam* enim plenam fidem Evangelio feccrat Paulus, ubicumque prædicaverat : undo ad hoc non erat necesse ei vitam prorogari. Servatus cr&° fa'l a Deo *n v*fa » °* fa Hispaniis ct alibi praedicaret, propagaret el compleret Evangelii prædicalionem, eamauo omnes Gentes audirent.

Pinint *rnlu.‘ riLuh? ut prx- ¡ifiiiii nn>ifcl'

Notat *secundo* Chrysostomus modestiam Pauli; non enim dicit: Ut ego implerem ; sed, «ut per me implereturprædicatio,» *q. d.* Hæc prædicatiomihi commissa me a vinculis eripuit et servavit, « perinde ac si quis purpuram et regium insigne ferens per ipsum servetur, » inquit Chrysostomus.

Nota *tertio :* « Liberatus sum de ore leonis, » id est diaboli, inquit Ambrosius ; aut Festi Præsidis Judææ, inquit Primasius. Verum optime Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, CEcumenius, S. Thomas et Eusebius, lib. II *Hist.,* cap. xxn, per *Iconem* intelligunt Neronem, qui crudelis erat ut leo : dc quo verissime dici poterat illud *Prov.* cap. xu, 12 : « Sicut fremitus leonis, ita et regis ira. » Nero ergo fuit leo, quia supra quam dici potest superbus et ferox, æque ac luxuriosus fuit, opera Simonis Magi familiariter uti solitus : unde primus (nam ante eum Tiberius ex iis quæ ferebantur Christum admiratus, periculum etiam comminatus est accusatoribus Christianorum) immanem in Christianos persecutionem movit. Audi Tacitum, lib. XV : « Pereuntibus, ait, addita ludibria , ut ferarum tergis contecti laniatu canum interirent. Multi crucibus suffixi, aut flamma usti ; plerique in id reservati, ut, cum defecisset dies, in usum nocturni luminis servarentur. Hortos suos Nero spectaculo huic obtulerat, et Circense ludicrum edebat, habitu aurigæ permixtus plebi, vel circulo insistens. » Annon leo, qui principes Apostolorum, Petrum cruce, Paulum gladio tandem peremit? Annon leo, qui matrem et præceptorem suum Senecam e medio sustulit? Annon leo, qui sua sævitia totius populi in se seditionem concitavit? quam dum conatur effugere, tertio ab Urbe lapide propria se manu interemit, dicens : « Dedecorose vixi, turpius peream. » Vide Severum Sulpitium, lib. H *Histor.*

Lm hic tit Nero,

v<n. **ii.** Liberavit me Domlnus ab omni operb malo , **ET SALTUM FACIET IN REGNUM SUUM COELESTE.— «Ab omni opere molo,» id est ab omni periculo ct in-** cursu hostili, qualia sunt quæ recenset II *Corinth.* **XI, 23.**

Secundo et potius, « ab omni opero malo, » id est ah omni peccato, *q. d.* Non tantum a leone corporali mortem minante, puta a Nerone, liberavit me Dominus, sed etiam a peccato, qui spiritalis et sævior est leo animam occidens, ut scilicet in quavis tentatione, tribulatione et terrore, roboratus a Deo, nec verbo, nec opere, aliove indicio etiam minimo Deum aut fidem negarim ; sed potius tam verbo, quam vita nomen et gloriam Dei ubique professus sim ct celebrarim. P>»n 7n' 'a t-nuu». nlbu* »i

Nota : Pro *liberavit,* Græca, Syrus, Chrysostomus, Ambrosius et veteres passim legunt id est liberabit. Idque aptius respondet tam procedentibus, quam sequentibus, *q. d.* Sicut liberavit me Dominus de ore leonis corporalis, scilicet Neronis : ita plane confido quod deinceps liberabit me a leone spirituali, id est ab omni opere malo, puta ab omni peccato, itaque me *a* salvum faciet, » græce *aúau*, id est servabit, « in regnum suum coeleste, n ut scilicet servatus a peccato, ab coque innocens etiltasus, pro hac innocentia tuenda martyrium obeam, itaque merear ingredi regnum coelorum. Propositio ergo *in,* cum ait, *in regnum,* non locum, ut idem sit, quod *in regno* coelorum ; sed causam finalem significat, *q. d.* Salvabit me hoc fine, ut scilicet regnum coelorum assequar. Ita Theophylactus, Anselmus, Beda ct alii.

Vfrt »• Qiundo mÌu?»?

20. Tropuimum autem reliqui infirmum Miletі. — Miletus urbs est Asta, non longe ab Epheso, optima lana et stragulis, quæ inde Milesia dicuntur, celebris. Hinc rursum patet hanc epistolam scriptam e secundis vinculis, non autem c primis. Nam in primis vinculis (quæ occasione Trophimi Paulo a Judæis Hierosolymis injecta sunt, eo quod putarent Paulum induxisse Trophimum ¿circumcisum et Gentilem in templum, *Act.* xxi, 29), cum Hierosolymis vinctus Paulus missus est Romam, Miletum non transiit, ut patet ex *Act.* xxvn. Sed cum *e* primis vinculis dimissus fuit, uti varia loca peragravit, ita Miletum revisit Paulus, ibique Trophimum œgrum reliquit, ac veniens Romam secundo captus est : nec enim verisimile est duos fuisse Trophimos, aut pro Mileti hic legendum esse *Melitce;* quasi non Mileti, sed Melita, id est Malta (quam, cum Hierosolymis Romam primo vinctus mitteretur Paulus, pertransiit, ut patet *Actor.* XXVIII, 1), Trophimum œgrum reliquerit, ut vult Baronius; tam enim Græca, quam Syra et Latina constanter legunt *Mileti,* non *Melita.*

mioi P0'* P*

Ex hoc loco patet, Paulum post prima vincula non tantum Hispanias aliasque provincias novas adiissc; sedet Asiam aliasque veteres provincias ct Ecclesias revisisse, ut eas in fide et moribus perficeret, confirmaret, et si quid pravi succrevisset, corrigeret atque succideret. Id ita esse patet ex eo, quod Paulus c vinculis prævidens sui liberationem mox futuram, idipsum Syris et Asia-

nis scripserit ct promiserit non semel, sed secundo ct tertio. Nam *ad Jlebr.,* ult. cap., in fine: «Cognoscite, inquit, fratrem nostrum Timotheum dimissum; cum quo, si celerius venerit, videbo vos. » Et *ad Philipp*. ii,24 : « Confido in Domino, quoniam ct ipse veniam ad vos cito. » Et ad *Phi-Icm*. vers. 22 : « Para mihi hospitium : nam spero per orationes vestras donari me vobis, b Ex quibus locis noster Salmeron, tom. XV, tract. 59, recte colligit, Paulum a vinculis liberum, non tantum invisisse Hispaniam, sed et revisisse Syriam, Asiam, Macedoniam et Graeciam. • *

ren. ii. Podrnj et Linai quiit»?

21. Salutant te Elbulus et Pudens et Lmos.— Pudens hic fuit Senator Romanus, vir nobilissimus ct clarissimus, paler scilicet Novati et Timo-

S. Práxedis et S. Pudcntianæ, sive Potentianæ, in cujus domo fiebant synaxes, qure postea conversa in ecclesiam, dicta est titulus, id est ecclesia Pastoris. Hic ergo Pudens, Senator Romanus, fuit hospes SS. Petri ct Pauli. Ostensus est mihi locus in ejus olim domo , nunc ecclesia, in quo S. Petrus celebrasse dicitur. In eadem vidi puteum, in quem S. Pudentius cum S. Praxede sorore sua, sanguinem quem c vulneribus Martyrum spongia exprimebant, aliasque eorum reliquias recondebant. Sic enim habet inscriptio, lapidi uncialibus litteris incisa in ipso ecclesiæ ingressu :

IN HAC SANCTA ANTIQUISSIMA ECCLESIA, TITULO S. PASTORIS A S. PIO PAPA DEDICATA, OLIM DOMO S. PUDENTIS SENATORIS, ET HOSPITIO SANCTORUM APOSTOLORUM : TRIA MILLIA BEATORUM MARTYRUM CORPORA REQUIESCUNT, QUÆ SANCTÆ CHRISTI VIRGINES PUDENTIANA ET PRAXEDIS SUIS MANIBUS SEPELIEBANT.

Linus vero hic primo fuit Pauli socius. Unde S. Ignatius, epist. *ad Tralliano»,* de eo sic ait: « S. Stephanus B. Jacobo, Timotheus ct Linus Paulo, Anaclelus et Clemens B. Petro ministrarunt. b Postea tamen Linus adhaesit B. Petro, coque absente ab Urbe, in ea vices illius obibat. Unde et proxime S. Petro in pontificatu successit Ita Baronius et alii.

22. Gratia vobiscum , amen. — Gratiam Dei intelligit, qua Deo grati sint, grataque illi virtutum opera potenter operentur. JVidc Chrysostomum hic in morali *humili** 10,etTheophylaclum, quam et quomodo gratiam non hominum, sed Dei aucupari debeamus.

Libera nos, o Christe, ab omni opere malo, et salvos fac in regnum tuum coeleste : da ut lux perpetua luceat nobis» et atwutas temporum. Arnen.

COMMENTARIUS

IN EPISTOLAM

AD TITUM.

ARGUMENTUM.

Titm Titus utroque parente Gentilis et Grecus, adeo-
n que, si credimus Chrysostomo hic, *homil.* 1, Co-
’ nntho oriundus fuit. Unde et identidem Titum no-
minat Apostolus scribens secundo ad Corinthios;
coque apud eos quasi populares suos administro
usus fuit, ad colligendas eleemosynas aliasque
Ejnjcnn. res Ecclesiasticas. Hic Titus, a Paulo conversus ad
««io, Christum ct baptizatus, eidem adhaesit; ac in prae-
dicatione fuit insignis adjutor et interpres. Unde
II *Cor.* ii, 13, Paulus Titum fratrem suum vocat.
Fuit enim Titus insigni morum innocentia ac
Sincti- sanctimonia praeditus, adeoque tota vita virgini-
SWOÚ. tatem coluit et servavit, ut docet S. Ignatius, epist.
ad Philadelph. Hinc a Paulo creatus est Archiepi-
scopus Cretae, aliarumque vicinarum insularum:
quin ct in Dalmatiam a Paulo missus, ibidem
Prt iiu- predicavit, ut patet II *Tim.* iv, 10; ac tandem
to- mullis Ecclesiis erectis et fundatis, in Cretam re-
Mor». versus, sancte mortuus est anno œtatis 9-1, ibidem-
que scpultus, ut docet ex S. Hieronymo et aliis
Baronius in *Martyrol.* Dies ejus natalis in Ecclesia
colitur 4 januarii. Apostolus ergo cum anno pr®-
ccdenlc in Creta predicasse!, inde in Greciana
discedens, Cretee reliquit Titum, eumque creavit
Archiepiscopum, ut cœptam prædicalionem et
Ecclesiæ Cretensis fundationem perficeret, ut
patet cap. i, vers.fi. Itaque sicut Timotheum dua-
bus Epistolis, ita Titum hac una instruit docct-
que qurc sint Episcopi et Pastoris munia: hæ enim
tres Epistolæ pontificales sunt ejusdem argumenti,
sibique persimiles, adeoque videtur hæc Epistola
esse compendium utriusque Epistolæ ad Timo-
Epirtot* theum. Undo S. Augustinus, lib. IV *De Doctrina*
uVui i' ^P- XVI» cuux meminisset Epistolæ ad Ti-
tum, cl utriusque ad Timotheum, ait: a Quas
tres Epistolas ante oculos habere debet, cui est in
Ecclesia doctoris persona imposita. »

Trien *Primo* ergo, cap. i, co endata Christi gratia et Evangelio monet Titum, ut presbyteros, id est «pit»
Episcopos ct Pastores, per civitates constituat et
ordinet; docetque quales et quanti illi esso de-
beant, utpotc qui hæreticis ct Judaizantibus ob- to».
sistere, ct sanam fidem tueri ac propagaro te-
neantur.

Secundo, cap. ii, docet quæ monita debeat darò
senibus, conjugatis, juvenibus, servis, ad hoc, ut
juxta Christi gratiam ac legem, sobrio, juste et pie
vivant omnes in hoc sæculo, exspectantes beatam
spem.

Tertio, cap. in, jubet ut doceat Christianos obo-
dire magistratibus, etiam Ethnicis, utque modesto
et honeste sc gerant, scientes sc pristinæ concu-
piscentire ct vitiis mortuos, ac per Christi gratiam
ct baptismum renatos esse ad novam vitam, sanc-
tam et Christianam. Mox Judaizantes et hærcti-
cos, corumque fabulas ct lites vitari jubet; ac
tandem Titum ac Zonam Nicopolim ad sc evo-
cat.

Scriptam esse Nicopoli in Epiro docent Greca, QMai«
Syra, et S. Hieronymus hic, Athanasius in *Synopsi,* *ft "kl*
et Thcodorctus, Chrysostomus, OEcumenius ct
alii. Nicopoli, inquam, id est in urbe, aut loco Epind»’
propinquo et subjecto Nicopoli, cum scilicet eo
pergeret Apostolus ct vicinus esset Nicopoli. Hoc
enim significat, cum ait cap. m: « Festina ad me
venire Nicopolim; ibi enim (non dicit, *hic,* sed
ibi, scilicet quo jam proximo tendo) statui hie-
mare. n Scriptam esse anno Christi 58, ac conse-
quenter ante prima vincula docet Baronius et alii
passim (1).

(1) Praplacel sententia Hug et Sepp, juxta quos Paulus ad T:tum scripsit ann. 51, postquam scii, menso martil Corintho profectus, naufragio autem vel tempestate pulsus in Cretam insulam, relicto ibi Tito, Ephesum tandem attigisset. Cf. Sepp, op. cit. tom. 11, p. 813; Glaire , op. cil. tom. VI, p. ltì9 seqq.

CAPUT PRIMUM

SYNOPSIS CAPITIS.

Asserit primo, se esse Apostolum Christi ad hoc, ut doceat veram fldem et fpem *vitas atema, quam ab atcrnn promisit Deus, nunc autem perPauli pradicationem manifestavit.*

Secundo, vers. 5, *docet Titum, quales oppidatim ordenare debeat presbyteros et episcopos.*

Tertio, vers. 10, *docet Judaizantes ct hareticos acriter reprimendos esse.*

Quarto, vers. M, monet cavendas esse eorum fabulas et observantias in ciborum delectu. Omnia *enim* munda *sunt* mundis : coinquinatis autem et infidelibus nihil est mundum.

1. Paulus servus Dei, Apostolus autem Jesu Christi secundum fidem electorum Dei, et agnitionem veritatis, quæ secundum pietatem est 2. in spem vite ælemæ, quam promisit qui non mentitur, Deus, ante tempora sæcularia : 3. manifestavit autem temporibus suis verbum suum in prædicatione, quæ credita est mihi secundum præceptum Salvatoris nostri Dei : 4. Tito dilecto filio secundum communem fidem, gratia, et pax a D?o Patre et Christo Jesu Salvatore nostro. 5. Hujus rei gratia reliqui te Creta, ul ea quæ desunt, corrigas, et constituas per civitates presbyteros, sicut et ego disposui tibi. 6. Si quis sine crimine est, unius uxoris vir, filios habens fideles, non in accusatione luxuriæ, aut non subditos. 7. Oportet enim Episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem : non superbum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum : 8. sed hospitalem, benignum, sohrium, justum, sanctum, continentem, 9. amplectentem eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem ; ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos, qui contradicunt, arguere. 10. Sunt enim multi etiam inobedientes, vaniloqui, et seductores, maxime qui de circumcisione sunt, 11. quos oportet redargui : qui universas domos subvertunt, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratia. 12. Dixit quidam cx illis, proprius ipsorum propheta : Cretenses semper mendaces, mata bestiae, ventres pigri. 13. Testimonium hoc verum est. Quam ob causam increpa illos dure, ut sani sint in fide, 14. non intendentes Judaicis fabulis, et mandatis hominum, aversandum *se* a veritate. 15. Omnia munda mundis : coinquinatis autem el infidelibus nihil est mundum , sed inquinata sunt eorum et mens, et conscientia. 16. Confitentur se nosse Deum, factis autem negant : cum sint abominati, et incredibiles, et ad omne opus bonum reprobi.

v,,.. i «»î. Apstoii ierT' 1. Paulus servus Dei, Apostolus autem Jesu Christi, secundum fidem electorum Dei, et agnitionem **VERITATIS, QUJR SECUNDUM PIETATEM EST IX** spem vit * **BTERNÆ.** — Nota : Novo honoris titulo Paulus sc hic indigitat «servum Dei,» non tantum per creationem, per quam omnis creatura est serva Dei ; ncc tantum per fidem, per quam omnes fideles sunt servi Dei : sed per legationem ct aposlolatuin, per quem sicut legati dicuntur servi regis, ita Apostoli vocantur servi Dei. Vide dicta *ad Philip,* i, 1. Sic B. Virgo sc vocat humili quidem, sed glorioso titulo « ancillam Domini, » cum fleret mater Dei, eo quod Deo in mysterio incarnationis quasi ancilla subservient : « Ecce, inquit, ancilla Domini, fiat mihi secundum verbum tuum. »

Nota *secundo :* Præpositio *secundum* hic signifleat materiam vel objectum circa quod servus hic Dei et Apostolus, scilicet Paulus ipse, occupabatur, Dcoque et Christo deserviebat. « Secundum » ergo idem est quod *circa, q. d.* Ego sum Dei servus cl Apostolus circa fidem electorum Dei, qui videlicet versor circa fidem, ut scilicet omnes fideles maxime sanctos ct electos doceam veram, sinceram et sanctam fidem, qua cognoscant veritatem non speculativam, aridam et philosophicam, sed illam, quæ « secundum, » id est circa pietatem versatur, quæ scilicet docet et per- Obj^ pinjL

suadet, «t sancto et pfo vivamus a in, » id est *ad,* «spera vitæ œternæ» in nobis excitandam, ut scilicet spem quam optimam concipiamus, quod assequemur per piam vitam in hoc mundo, vitam æternam in futuro, 7. d. Sum Dei servus et Apostolus, ut prædicem veram fidem quæ nutrit pietatem, in qua habemus spem vite œternæ, quæque hanc spem in nobis exacuit ct accendit.

OnM ntr fcuni'U îautoî? Nota *tertio :* « Fides n hic non significat commiss*oncm Paulo creditam, ut vult Chrysostomus; Quasi dicere velit Paulus : Sum servus et Apostolus circa electos, quos Deus meæ fidei, id est meæ curæ, credidit, quosque mihi commisit; sed significat fidem qua credimus Deo ct Christo, qua scilicet agnoscimus veritatem veramque pietatem, ut subdit hic Apostolus. Porro a agnitio et scientia pietatis, inquit Hieronymus, est nossc legem, intelligerc Prophetas, Evangelio credere, Apostolos non ignorare, ut scilicet inde Dei cultum addiscas, » ut nimirum per fidem assequaris spem vite œternæ, ipsamque tandem vitam æternam.

Obtuor «nilo tt» »en* •¡■oioti- P*ub ' Nota *quarto :* Hic Apostolus designat quatuor cau?as su® servitutis et apostolatus. *Primo,* materialem, cum ait illum versari « secundum,» id est circa, fidem et agnitionem veritatis. *Secundo,* ^na^cm » cum dicit : a In 'spem vite œternæ. » *Tertio,* efficientem, cum addit : a Dei, et Jcsu Christi, » *q.d.* A Deo ct Jesu Christo creatus sum Apostolus et servus. *Quarto,* formalem, cum subdit : «In prædicatione quæ credita est mihi.» Servitus enim Apostolorum, qua Deo ct Christo serviebant, non erat alia, quam prædicatio ct propagatio Evangelii.

Pâuia»ei Ajntfoli compel- Nola Jtrfnfo : Tacite hic Paulus se et Apostolos opponit Mosi ct Prophetis : Moses enim, *Deutcr.* cap XXXlV et aiHji vocatur servus et famulus Dei,

Mn c et Frepbe- 7- d. Moses fuit servus Dei, sed secundum, id est circa, legem et cæremonias ac umbras, quas docuit et tradidit populo Judæorum, ut eas observando vitam commodam ct bonis terrenis affluentem hic agerent : ego vero et Apostoli sumus servi Dei circa fidem et pietatem, ut homines adducamus ad vitam æternam. Ita Theophylactus. Hæc enim est veritas secundum pietatem ct scientiam Sanctorum; sunt enim multe veritates ct scicntiæ, quæ ad pietatem non faciunt, uti est Arithmetica, Grammatica, Rhetorica et alte plurima?.

Vin. t. 2. Quam (vitam æternam) promisit qui kon mentitur, Deus, ante tempora reculariía. — Pro *promisit* græce est íx^TpixiiTo, id est gratuita sua liberalitate, sua sponte, gratis et ultro promisit.

Coitui F i«e- ni Dr<u Quæres, cui Deus promiserit ab æterno hanc vitam? Respondet S. Hieronymus, promisisse Fino suo, vel, ut alii, suæ sapienti® et bonitati. T Verum melius Chrysostomus : « Promisit, inquit, id est dare decrevit, proposuit, prædestinavit apud se in sua mente divina, dare fidelibus suis vitam æternam. » Idem enim dicit hic, quod II *Timoth.* cap. i, vers. 9, ubi ait : « Quæ (scilicet gratia) data est nobis in Christo Jesu ante tempora saecularia. » *Data est,* id est dari decreta, sivo predestínate est : quod enim nobis dari decretum est, idipsum nobis quasi promissum est, promissione non personali, sed reali, sive quantum est cx parte rei quæ danda decernitur.

Qi» 'rift5la Quærcs *secundo,* quæ vocentur hic *tempora sacalaría?* Respondeo, græce est afa™»», quod S. Hieronymus hic et Augustinus loco mox citando, vertunt, *aterna tempora :* ncc Latini, inquit S. Augustinus, ausi fuerunt vertere *sanitaria,* quia sæcularc subinde significat id quod cito transit. Per *tempora* vero *aterna* S. Hieronymus intelligit sæcula et æternitates, quæ mundi creationem præcesserunt, in quibus angeli vixerunt Deumque laudarunt. « Sex millia, inquit, nondum nostri temporis implentur annorum, ct quantas prius æternitates, quantas sæculorum origines fuisse cogitandum est, in quibus angeli, Throni, Dominationes cœteræquc Virtutes servierunt Deo, ct absque temporum vicibus atque mensuris Deo jubente substiterunt? » Insinuat hic Hieronymus angelos fuisse creatos ante mundum, suamque ante mundum habuisse æternitatem, id est ævum. Verum hoc Hieronymus non tam ex sua quam cxOrigenis, ut solet, dicit sententia. Orígenes enim ita sensit, ct post eum multi Patres Græci et Latini. Verum contrarium, scilicet angelos, non ante, sed simul cum mundo corporeo creatos esse, ac consequenter nullum angelorum fuisse ævum vel sæculum ante hunc mundum, certum est. Ita enim definit Concilium Lateranense, sub Innocentio III, cap. i : « Creator, inquit, omnium invisibilium spiritualium ct corporalium, sua omnipotenti virtute simul ab initio temporis utramque dc nihilo condidit creaturam, spiritualem et corporalem, angelicam videlicet et mundanam. » Ubi nota : Licet mens Concilii fuerit hisco verbis damnare sententiam Origenis, qui primo creatos a Deo dicebat angelos ct animas, deinde ob peccata eorum creata esse corpora, quibus quasi carceribus includerentur : tamen simul viare docet angelos simul cum mundo corporeo esse creatos ; ncc enim clarioribus verbis id dici aut doceri posset. Nam hoc dogma plane evertit fundamentum sententte Origenis, ct ad cam evertendam statuitur ct proponitur a Concilio. Quare quod nonnulli ex S. Thoma, I *part., Quast.* LXI, art. 3, respondent, hujus Concilii non verba, sed mentem jam explicatam spectandam esse, quasi æque post Concilium atque ante, liceat sine erroris nota opinari, angelos creatos esse ante mundum, non video quomodo sane ct tuto dici possit.

Angele multi» mnoda crtJt" írwr ¿ Origeau. ABw Or!?'"' 'r

Hinc *secundo,* melius S. Augustinus, lib. XVI *De Civit.,* cap. xvn, Ansclmus ct alii *tempora aterna* intelligunt illa quæ præcesserunt mundi ct angelorum creationem, quæ tamen non fuerint Deo coætcrna.

Dices : Nulla talia sunt aut fuerunt tempora, Ttarpti

quia ante mundum nullum fuit tempus, adcoque
u°”nndi n*s* ^cus Dcique œternitas.
««tío- Respondeo, a parte rei, sive re ipsa nihil fuit
«K®- præter Deum; fuit tamen tempus imaginarium quod mente concipimus ct fingimus ante mundum Deo cocxtitisse, in quo Deus poterat et hunc mundum, et alios intlnitos longo citius creare, quam do facto crcarit. Instabis : Hoc tempus concipimus quasi Deo coætcrnum; id autem negat S. Augustinus et Apostolus hic, qui dicit Deum vitam æternam promisisse, ante hæc tempora æterna ; si ante, ergo son sunt costerna Deo. Respondeo :
Tempai Hæc tempora imaginaria, quæ concipimus ante
immni- mun(]um Deo cocxtitisse, confuse quidem concipimus quasi Deo coætcrna, non autem distincte
itet cnm et parliculatim, quia sic concipimus illa quasi Deo posteriora : distincte enim concipimus partes hujus temporis definitas, ita ut illarum una pars aliam habeat se priorem, et hæc rursum alteram et alteram so priorem, idque in infinitum ; ncc enim mente nostra ct conceptu possumus devenire per hasce partes temporis gradatim semper ascendendo ad initium, vel ad ipsa primordia œternitatis, cum illa uti in fine, ita et in sui principio sit infinita, adcoque uti fine, ita ct principio carcat : et hoc modo ante tempora hæc æterna partialia; quæ mento divismi ct distincto concipimus, antecedit semper ipsa Dei œternitas, *q.* d. Apostolus : Ante omne tempus, ante quamÛbet temporis partem, quam definite concipere possumus in æternitate Deo cocxtilisse, Deus « promisit, » id est decrevit suis fidelibus vitam æternam, puta ab omni æternitate. Hic sensus videtur esse ex mente et sensu Apostoli, ut mox dicam ; sed non est plenus ct adæquatus.

Terito, alii a tempora æterna » intelligunt antiqua, quomodo Actor, xv, 7, dicitur, « ab antiquis diebus, » et ita legisse hic aliquos a tempora antiqua, n pro *atenta,* vel *sacularia,* docet S. Thomas; scilicet hi legerunt in Græco <i?x<xîx pro «ì<i-««. Verum nostcr Interpres optimo vertit *onto tempora sacularia,* ut dixi II *Timoth.* i, 9. Per sæculum autem non intelligit spatium centum aut milio annorum (quomodo vocamus ludos saculares), sed proprie dictum sæculum, sive ævum et tempus, tam illud quod revera cum mundo capit et fluxit hucusque, quam illud quod, ut dixi, imaginamur ante mundum Deo cocxtitisso. Unde Syrus vertit, 'ni33i tZHp *hcdain zabnahi dealma,* id est ante tempus sæculi, *q. d.* Ante omnem sœculorum seriem, ante omnem mundi et temporis, sivo veri, sive imaginarii originem, Deus promisit sc nobis per Christum daturum esso vitam æternam.

Notat S. Hieronymus, a tempora dici saecularia, » quia omne tempus in fluxu est, et per suum
Goem* quodque sæculum decurrit in curriculo hoc et rota mundi. « Undo ct quidam Philosophorum, inquit
mm ‹j« Hieronymus, censent non esso tempus præsens,
tapen, sed aut præteritum, aut futurum ; quia scilicet omne quod loquimur, agimus, cogitamus, aut dum fit, proterit; aut, si nondum factum est, futurum exspectamus. » Alii e contrario dixerunt tempus non existere, sed tantum nunc, sive instans temporis, adcoque falso dici : Hoc tempore studeo, curro, comedo, quia ex tempore nihil existit, nihil est præsens, sive nunc, sive instans; quidquid reliquum est de tempore, non existit; sed aut præteritum est, aut futurum, id est extitit, aut existât. Ecce hoc est punctum quod hic vivimus.

3. Manifestavit autem temporibus sets verbum Vert- *
suum is prìdicatione (id est per prædicationem), quæ credita est Mini secundum prjeceptum Salvatoris nostri Dei.— Nota : a Verbum suum, » puta Dei, hic vocat Dei promissionem jam dictam de vita æterna. Unde clarius Græca, tt» *rimú* vertas, *verbum illud suum,* vel promissionem illam suam, olim scilicet in Deo occultam ct reconditam, jam per prædicationem meam manifestavit. Articulus enim vi» vim habet revocandi et repetendi id quod antecessit; idque exigit conjunctio adversativa *autem,* quæ hæc præcedenlibus connectit. Sic *Luca* i, *lì,* dicitur : a Memorali (ut memoraretur) testamenti (id est pacti) sui sancti, jusjurandum quod juravit ad Abraham, b *q.* d. Testamentum, sive pactum, hoc Dei est jusjurandum illud magnum quod juravit patri nostro Abrahæ : licet enim in Græco *jusjurandum* sit accusativi casus, tamen Graeci eum pro nominativo usurpant, cum scilicet relativo accusativi casus proponitur. Sic enim loquuntur Ipw» k, pro *It* ÚU.CO1.

Nota *secundo* : Hieronymus per «verbum» in- 0=h
tclligit Filium. Sic enim Filius dicitur «q;c, *Joan.* cap. i, vers. 1, id est Verbum, quo Deus omnia dixit, et dicendo fecit ac produxit; rursum quo jam incarnato, et in carne manifestato, gratiam ct gloriam, oinniaque bona nobis promisit Verum simplicius cum Chrysostomo per «verbum» intclligcmus Evangelium, vel clarius promissionem vitæ œternæ in Evangelio propositam, uti dixi.

Nota *terlio* : Deus hoc « verbum, » id est promissionem, manifestavit suis temporibus, græce ««pci; (Mett, id est opportunis, congruis ct propriis temporibus : quod *ad Galat.* iv, 4, abis verbis dicit : «Ubi venit plenitudo temporis,» cum scilicet processisset lex naturo et Mosis, quasi pr t paratio ctpædagogus ducens homines ad Christum, cumque tempora a Mose et Prophetis proscripta essent evoluta, post quatuor scilicet annorum millia, quibus languens et gemens mundus sub peccatis, vitiis, morte et inferno, suspirabat ad Christum redemptorem et salvatorem.

Nota *quarto :* «Secundum, » id est *per,* «præ- iradtaceptum, » et, ut Vatablus vertit, *delegationem.* Hinc recte colligit Chrysostomus Apostolorum «pu. prædicationem non fuisse consilii, sed præcepti, scilicet Paulum et Apostolos præccpto divino,

sub pœna peccati mortalis ct inferni, a Deo obligatoset *astric tos fuisse* ad praedicandum Evangelium. *Unde* Paulus, I *Cor.* ix , 16 : « Væ, inquit, mihi est, si non evangelizavero. »

Nota *quinto :* Tam longum exordium quasi salutationem præmittit hic Apostolus, tum quia naturaliter fœcundo, ubere et diserto erat ingenio, tum quia in gratia Christi et apostolato ejus depredicando solet se effundere; tum denique quia hic in exordio quasi thema et argumentum totius epistolœ proponit, scilicet suum ct Titi, adeoque omnium Episcoporum et Pastorum munus *esse* predicare, non legis caeremonias, sed Christi gratiam, ac docere non Judæorum , Gentilium aut haereticorum fabulas, sed mores Christianos et sanctos, in quibus sita est vera pietas Deique cultus.

Vert. 4. 4. Tito dilecto (ywíw, id est germano, genuino) FILIO SECUNDUM COMMUNEM FIDEM, GRATIA (Greca addunt id est misericordia) et pax (supple *sit) a* Deo Patre et Christo Jesu Salvatore nostro, — *q. d.* Saluto te, o Tite, qui non degener, sed germanus es filius meus; non secundum carnem, sed secundum communem fidem et spiritum , quo ego te in Christo genui. Filius ergo meus es a me genitus secundum fidem, id est in fide.

Cotnnm- uli cdei Nota : « Communem fidem » vocat fidem Catholicam, ut vult Chrysostomus; vel potius et significantius, ut Hieronymus, quæ Tito cum Paulo communis erat. Ubi adverte modestiam Pauli, qui ita se patrem Titi vocat, ut se ejusdem fratrem agnoscat, *q. d.* In fide tibi, o Tite, sum pater, quia te genui; et frater, quia eamdem mecum habes fidem : fides mea, fides tua est, tibique communis, eainqucnou adulteras, uti hærctici, sed genuinam tenes et tueris, œque ut ego, tanquam germanus mihi in fide filius, imo frater. Ita Theophylactus.

A Deo h Cbriuo doaùïù. Nota *secundo* : Hic apposite petit gratiam ct pacom a Deo Patre et Chrislo Jesu. Si enim Deus csl a ‹IU0 omno bonuin, quasi a fonte uberrimo manat, cujusque proprium est se ct sua bona communicare ct effundere : hanc is se orantibus ct petentibus gratiam et pacem, non negabit. Si pater est amantissimus, ecquid filiis suis utile aut commodum deesse patietur? Si Christus, id est, uncius est oleo grati® et misericordi®, sane eamdem in nos effundet, a Oleum enim effusum nomen tuum, » inquit sponsa *Cantic.* **i**, 2. Si Jesus est, id est salvator, utique gratiam elargietur qua salvi effici possimus.

Tm. Î5. Hujus rei gratia reliquitr Cretje (id est, in Creta, scilicet insula), ct ea quæ desint , CORRIGAS. — Grœcc ÎÆ TÍ At'.fxvrx cziSicfOócT., id est, ut quæ reliqua sunt, scilicet quæ adhuc corrigenda restant, nec a metam cito corrigi potuerunt, pergas corrigere.

Ucv, Notat Chrysostomus animum Pauli labori ct Evangelio plane intentum, ab ambitione alienimi, non suum honorem, sed publicum animarum commodum ubique spectare. Hinc labores sibi deposcit, ut duritiem Ethnicorum quasi glaciem primus ipse perfringat; deinde via facta aliis laborem cedit cum honore, adeoque quin magis honorifica sunt, ut constituere ubique Episcopos, commendat Tito : interim ipse alia quierit novalia , per se ingenii laboro Evangelio subigenda. Hoc vere Apostolicum est. Discant Prelati non tantum laboriosa, sed et honorifica munia cum subditis partiri; non honores, sed labores ambire ct usurpare, et Apostoli spiritum imitentur, suisque eumdem imprimant. **Roa,**

Et constituas per civitates (xarà ·k&w, id est oppidatim) presbyteros, — id est Episcopos ct proprie dictos presbyteros, sive sacerdotes et pastores. Presbyter enim nomen commune erat tam Episcopis, quam communibus sacerdotibus, ut dixiiad *Philip,* i, 1. Jubet ergo Paulus, ut in singulis oppidis Titus constituat presbyteros, pula in majoribus Episcopos, in minoribus sacerdotes, sive pastores : ita enim explicat et sancit Leo I, epist. 87 *ad Episcopos Africa,* cap. n, et Concilium Sardicense, *can.* G, ubi dicitur : « Licentia non sit Episcopi passim ordinandi, aut in vico aut in civitate modica, cui satis esse possit unus presbyter ; nec enim Decesse est ibi Episcopum fieri, ne Episcopi vilescat nomen ct honoris summi auctoritas. » uh uLi pr> bjrtrti cnnjtf- lueaM

Nota *primo :* Jubet Apostolus Tito, ut plures in Creta constituat Episcopos. Erat enim Creta, licet insula, populis et urbibus ad stuporem frequens; habebat enim centum urbes. Unde Poeta de Creta ita canit : Creta [orbitai et f«pn*

> Urbes centum habitat magnas, ditissima regna

Idcoquo ab Homero, *lliados* II, Creta dièta est *Ilecatompolis.*

Nota *secundo,* caute legendum esse hic S. Hieronymum; ait enim : « Olim idem erat presbyter qui Episcopus, ct propter schismata consuetudine potius, quam Dominica institutione factum est ut presbyteris præessent Episcopi. » Similia habent Sedulius et Ansclmus. Unde Acrius ct Wiclef docuerunt presbyteros pares esse Episcopis. Verum S. Hieronymus et cum secutus Ansclmus el Sedulius volunt dicere, olim communi consensu, spiritu et zelo magis, quam hicrarchico ordine ct imperio presbyteros rexisse Ecclesiam, conniventibus Episcopis; sed paulo post illo ipso tempore, scilicet Apostolorum, cum orirentur dissensiones, ut patet I *ad Corinth,* **i**, 12, et I *ad Timoth.* v, 19, mox ob superbiam ct schismata presbyterorum, Episcopos suum primatum resumpsisse. Certum enim est, non tantum consuetudine, sed ct jure divino Episcopos presbyteris esse majores, tum potestate ordinis, tum potestate jurisdictionis. Quod ipsum docet S. Hieronymus epist. *ad Heliodorum, clad Marcellum* : « Apud nos, inquit, Apostolorum locum Episcopi tehent. » Atqui Apostoli Epbo pns Enor cóntri* riui Ae- " riut WuK

majores orant ex Christi vocatione ct institutione 70 discipulis : ergo pariter el Episcopi presbyteris cx Christi institutione majores sunt. Quod ergo hic dicit Hieronymus: « Magis consuetudine quam divina institutione Episcopos presbyteris esse majores, » inlellige non do ipsa Episcoporum potestate et auctoritate, sed de usu ct exercitio potestatis. Christus enim non instituit de facto distinctionem bierarchici ordinis el jurisdictionis, ita ul illam in actum ct exercitium deduceret; sed permisit ut, quamdiu duraret primus ille zelus, communi omnium labore ct spiritu regerentur Ecclesiæ ; illo vero refrigescente, voluit ut Apostoli distinctionem hanc el jurisdictionem a se Episcopis datam, in praxini clusum redigerent. Confirmat hanc expositionem id quod subdit Hieronymus: a Imitantes, inquit, Mosen, qui cum posset solus præessc populo Israel, septuaginta elegii, cum quibus populum judicaret. » Atqui certum est Mosen majorem fuisse hisce 70 ; ergo certum est Episcopum majorem esse presbytero : qui tamen, si Mosen imitari velit, ambitiose eis non imperet, sed mansuete eos in communionem suæ potestatis et jurisdictionis admittat. Vide dicta *Philipp,* i, L

Caute hic dd n bjeo- dui îiic- ruymas *t|c T’ DOuc lU* uiiigtn- diu.

Sicut bt ego disposui t idi. — Græce id est ordinavi, constitui, disposui : inde Juxt im; vocantur canones, constitutiones et ordinationes Apostolorum el Pontificum, *q. d.* Tales tam probatos ct selectos, tali numero, modo, serie , subordinations constitue presbyleros, sicut ego viva voce tibi præscripsi et ordinavi.

Chrbtm rcgima oûD cm- nui- ureli- boj.

Unde patet Christum non omnia ordinasse, sed inulta circa Ecclesiæ regimen, pro ratione temporum futurorum ordinanda commisisse Apostolis eorumque successoribus. Hoc enim exigit cujusvis reipublicœ prudens institutio. Sic quod vers. seq. præcipit Apostolus, ut Episcopus sit unius uxoris vir, ut filios habeat fideles, u(sit hospitalis et benignus, nusquam legitur instituisse aut præccpisse Christus. Sed, ut ait Apostolus, hæc « ego disposui libi, » hæc mea sunt præcepta, meæ ordinationes. Sic deinceps per novos canones toto orbe receptos inulta sancita sunt a Patribus Concilii Nicæni, Ephesini, Chalcedonensis, Constantinopolitani ct aliorum conciliorum, de quibus nec Christus, nec Apostoli quidquam sanxerunt aut ordinaverunt. Hinc patet hosce canones omnibus fidelibus venerandos ct servandos esse : ita enim de suis hic præcipit Apostolus.

Ven. «. jjqí de- dM er»- miDc in- fAUU*

6. Si QUIS SINE CRIMINE BST, UNIUS UXORIS MR , FILIOS UADEKB FIDELES, NON IN ACCUSATIONE LUXURIÆ, aut non subdit os. — Hic qualem velit esse presbyterum el Episcopum, praescribit Apostolus. *Primo,* ul sit « sine crimine, » non quasi velit eum tantum eligi Episcopum, qui a baptismo non peccarɔt mortaliter , sed qui crimine infami aut accusatione digno non notetur, ut ait 1). Thomas. « Mulli, inquit Augustinus, lib. I *Contra duas epistolas Pelagianorum,* cap. xiv, sine crimine sunt, et sine querela vivunt, sed nemo sine peccato. » Idem enim hic requirit Apostolus, quod I *Tim.* cap. m, cum ait : ‹t Oportet Episcopum irreprehensibilem esse. » Hanc et sequentes Episcopi dotes explicui I *Timoth.* m.

Nota : Tertia dos Epi copi hic requisita ab Apostolo est, ut, si sit pater «habeatque filios, » ii sint a fideles. » Si enim suos filios non potuit facere fideles, quomodo Episcopus factus infideles alios et exteros ad fidem adducet?

T'ıt¿,

Secundo, ul filii « non sint in accusatione luxuriæ,» id est non accusentur de luxu in comessationibus et compotationibus, id est non sint comessatores el compotores. Hi enim a parente facto Episcopo extorquerent bona Ecclesiæ ct pauperum, caque æque ut suadilapidarenljcumsinthelluonesel gurgites opum. a Luxuria» ergo hic pro luxu sumitur : hunc enim significat Græcum ckeH®, de qua dixi *Ephes,* v, <8. Posset rursum cum Lyrano luxuria pro libidine accipi : hanc enim significat quoque Græcum ut dixi loco jam citato : luxus enim gulæ, et «venter mero æstuans despumai in libidinem, » ut ait hic ad vers. 7 S. Hieronymus. Vult ergo Paulus Episcopum ita caste suos educasse filios, ut de luxuria notari aut accusari non possint, sicut filii fieli pontificis notati sunt, ideoque tam ipsi, quam paler fieli ct pontificatu ct vita privati sunt, I *Rey.* n. Simili modo i *Tim.* nr, scribit Episcopum esse eligendum, qui «filios » habeat a subditos in omni castitate. » Cretenses enim iu venerem profusi fuerunt, adeoque, ul tradit Strabo, lib. X. Creta moris erat, ut in pueros insanirent, quos etiam quantumvis nobiles licebai ibi rapere, ct apud se duos menses retinere, et sic donatos muneribus domum remittere. Nimirum hoc docuit eos eorum rex lupitor, cum suum Ganimedeni rapuit : et tamen (o infanda cœcitas !) uterque inter deos relatus est ab eorum sapientibus. Atque hac de causa, ut ibidem docet Strabo, priscis Cretensium legibus decretum erat, ut Cretenses omnes statini a pubertate conjugium inirent ad infamem hanc pæderasliam. cujus eos tandem pudere cœpit, adulteria, aliasquo vagas libidines restinguendas.

ligmâ- caU

Cteuo- ¡ud tu- tu-

Tertio, requirit Apostolus, ut futurus Episcopus filios habeat subditos : si enim eos regere et discipline suæ subdere non potuit pater, quomodo factus Episcopus fideles omnes regere, sibique et Ecclesiæ obedientes efficere potent?

7. Oportet enim Episcopum sine crimine esse, si- CUT DEI DISPENSATOREM , NON SUPERBUM. — PfO *dû- pensatore*™ græce est , *q. d.* Oportet Episcopum esse sine crimino, id est sine graviori seeIere, quia est non dominus,sed œconomus otadministrator domus Dei, quæ est Ecclesia: ipse ergo loti Ecclesiæ vita integritate, quasi sol prælucere debet ; in ilium enim omnium intenti sunt oculi.

Ver», *i.* Virtute» ‘j Heu au»

Secundo, pro *superbum* græce est «¿óóír., id est sui sensus tenacem, et. ul Syrus, qui sua ducatur propria voluntate, id est pra ti actus, durus, asper,

inflexibilis, *qui* sibi ipsi ita placet, ut esteri displiceant. *Ita* Chrysostomus ct Theophylactus. S. Hieronymus vertit, *protervum;* alii, *contumacem.* Antigonus rex videns filium suum ferocius tractantem subditos : « An ignoras, inquit, fili, regnum nostrum esse splendidam servitutem ? » Idem sibi dicant Episcopi et Prelati.

Annin debet 1 tpiscopah et de. * NON TURPIS LUCRI CUPIDUM, — qui Scilicet SC et proles ditare non satagat ex mulctis, quas canonum transgressoribus imponit; quique avare frumentum ct decimas non recondat, exspectans annonæ caritatem, ut pluris divendat ; denique qui ex mercium aliarumque rerum indecentium ct sordidarum commutatione aut negotiatione lucrum non aucupetur. Ita Patres Concilii Antiocheni apud Eusebium, lib. VII *Histor.,* cap. xxiii et XXIV, graviter accusant Paulum Samosatenum, Antiochiæ Episcopum, quod, cum antea vilis esset ct pauper, a litigantibus per fraudes ct dolos pecunias extorserit, iisque se ditant. Quam turpe sil hoc lucrum in clericis, docent sacri Canones 3, *Qvuest.* II, cap. *Si quis,* et 17, *Qwest.* IV, cap. *Alias.*

Ven. s. 8. Benignum. — Grace ftXafyifcv, ¡d est ad verbum, bonos amantem, vel bonorum amatorem. Ita Hieronymus; potest tamen quoque verti, *benignum.*

¿obrieuj et eju› Ual' Sobrium. — Græcum rodeva verti etiam potest cum Hieronymo, *castum velpudioum,* et cum Ambrosio *prudentem :* nimirum anima sicca (id est sobria) est sapientissima et prudentissima, atque, ut aiunt Græci, id est robur animæ est sobrietas.

Sanctum, — , quod cum Vatablo et aliis verti potest, pium *erga Deum;* nam, ut ait S. Hieronymus, quem nos *sanctum* vocamus, Graci cqtw vocant ; quem autem ipsi&ncv, nos pium in Deum possumus appellare.

Continentem, — tum a gula ct luxuria, tum ab omnibus animi vitiis, a Sit Episcopus, inquit Hieronymus, abstinens non tantum, ut quidam putant, a libidine et ab uxoris amplexu, sed ab omnibus animi perturbationibus, ne ad iracundiam concitetur, ne illum tristitia dejiciat, ne terror exagitet, ne lælilia immoderata sustollat.

s. Mirtidì c‹ > ueui hOITjUS» pirUlf ¡uüeD-, Talis fuit S. Martinus, Turon. Episcopus, de quo audi Severum Sulpitium, *dial.* 1 : a Nemo unquam Martinum vidit iratum, nomo mœrcntem, nemo rīdentem : unus īdemque semper, cœlestem quodammodo lætiliam vultu praferens, extra naturam hominis videbatur. Tantam adversus omnes injurias patientiam assumpserat, ut cum esset summus sacerdos, impune etiam ab infimis clericis lædcretur, nec propter id eos aut loco unquam amoverit, aut a sua charitate repulerit. Nunquam in illius ore, nisi Christus; nunquam in illius corde, nisi pictas, nisi pax, nisi misericordia inerat Plerumque etiam pro eorum, qui obtrectatores illius videbantur, solebat flere peccatis, d Hinc non tantum vivens., sed ct morions invictum ob oratione spiritum non relaxabat. Cumque pro morte celeri oraret, discipuli ad cum : « Cur nos, inquiunt, pater deseris? cui nos desolatos relinquis? Tum ille : Domino, si adhuc populo tuo sum necessarius, non recuso laborem, fiat voluntas tua. Ardenti vero febre œstuans cum supinus oraret, rogarunt discipuli ut pronus conquiesceret. Quibus ille : Sinite mo coelum potius quam terram aspicere, ut suo itinere jam iturus ad Dominum spiritus dirigatur. Instanto jam morte, viso humani generis hosto : Quid, inquit, adstas cruenta bestia? nihil in me funesto reperies. Ea in voce animam Deo reddidit, quam angelorum chorus excepit, cosque divinas canentes laudes inulti, imprimisque Severinus Colonionsis Episcopus audivit, »

9. AmPLECTENTEM **EUM, QUI SECUNDUM DOCTRINAM** Vert. t. est, fidelem sermonem, — pro *amplectentem* graco est id est, ut Ambrosius, tenacem et mordicus retinentem, « fidelem, » id est veracem et vmdindubitaturn (utdixi 1 *Tiinoth.* i,15) a sermonem; qui secundum doctrinam est, » id est qui sanæ epjm- doctrinæ ct fidei consentaneus est, sive, quem decet sana doctrina. « Non statuit, inquit Theodoretus, ut Episcopus sit disertus, sed ut sit divinorum eloquiorum peritus. »

40. SUNT **ENIM MULTI ETIAM INOBEDIENTES, VA-** Vert. 10. **NILOQUI ET SEDUCTORES** (gFæce çptrzKaTXi, id est, mentium deceptores), maxime qui de circumcisione sunt. — Pro *etiam* greco est kxì, id est *ct;* pendet hæc copula a sequentibus, caque cum præcedentibus connectit, *q. d.* « Sunt multi ct inobedientes, et vaniloqui, et seductores. » Undo Vatablus et alii to *etiam* in sua versione omittunt, tumque sensus idem est, sed planior ct clarior. Pro *redargui* greco est , id est obturaro illis os, et quasi epistomio illud occludere, indicto scilicet cis silentio, ut vertit Hieronymus. Notat Judaizantes, qui docebant cum christianismo jungendam esse circumcisionem et legiscærcmonias, fabulasque Judaicas, indequo lucrum aucupabantur. I

12. Dixit quidam ex illis, proprius ipsorum propheta : Cretenses semper mendaces, mal * desti*, ventres pigri. — 43. Testimonium hoc rum est. — S. Hieronymus hæc verba partiin refert ad vers. S, ubi dixit : « Hujus rei gratia reliqui teCrctœ, ut ea quæ desunt corrigas, » nimirum ut corrigas mores Cretensium in mendacia, ventris ingluviem et pigritiam proclives ; partim ad proxime præcedcntia, scilicet ut notet hos Judaizantes pscudodoctores, ut eorum indolem perspiciat Titus, sciatque quomodo et de quibus cos arguere debeat. Ven.‹l vEVert.it

Nota : * Proprius ipsorum propheta » est Callimachus, vel potius Epimenides poeta Cretensium et Philosophus, ac templi Mitre, id est solis, ¿dei* sacerdos. Ita Hieronymus. Sed cur poeta hic vocalor ‹i propheta? n Respondeo : Prono, quia a suis habitus est propheta, teste Laertio et Cicerone, lib. 1 *De Divin.* cuiim- Cr*ua- u.

ïMi ^ puC

Secundo, quìa poetzn sunt dicti vates, id est prophetae, ob furorem poeticum, et Sibyllæ ac Apollo sua oracula reddebant carmine ; unde iidem, uti et alii mulli, simul erant poctæ et prophetae Atque hac de causa Plato, lib. II De flepu*blica,* poetas deorum filios vocat, iliorumque nonnullos prophetas fuisse asserit. Hinc poelœ ipsi spiritum sibi do cado communicatum jactabant, dicentes :

Est Deus in nobis, snnt et commercia cali,
Sedibus ætherels spiritus iste veniU

Tertio, quia Epimenides hic scripsit librum wtpl t û v id est *de Oraculis.*

Quarto, « propheta, » id est doctor ct ethicus, qui vitia gentis nativa describit, quod perinde est atque mores posterorum prædicere , quia vitia nativa parentum fere in posteros derivantur. Vide dicta 1 Cor. xiv, initio capitis.

ùnn^n dF*uu' Nola *secundo :* Epimenidis sententia ct carmen CIU0^ kio citat Apostolus, ita græce sonat :

Ap^UJa. Kpii''e ‘‘‘‘ *‘‘*‘‘ T*Vf?« ‘‘rT"-

Quod pari carmine Latino reddidit Faber Slapu-Icnsis :

Gnossius usque loquax, mala bestia, viscera pigra.

Verum, ut recte advertit Erasmus, a loquax » non est idem quod *mendax;* nec a viscera» idem sunt quod *ventresj* id est gulosi, uni ventri dediti. Melius ergo et brevius ita carmen carmine reddas :

Cres semper mendax, mala bestia, venter iners est.

Nota *tertio :* Tria hic Cretensium vitia suggillat. Primum, quod sint mendaces, unde in proverbium abierunt, ut vulgo dicatur, *ereticare cum Cretensi,* id est mentienti mentiri, fallentem fallere, decipientem decipere. Et, *Cretensis est,* eretiza!, id est mendax est, mentitur.

Crttm-nmtn-(beri.

Quire Ules dv<ti et biLitiT

Ubi adverte ex S. Hieronymo et Chrysostomo occasionem, qua; Epimenidem ct Callimachum movit, ad vocandum Cretenses mendaces, fuisse, quod Cretenses Jovem non in cœlo vivere, sed in Creta ubi rex fuerat, mortuum et scpultum crederent, ejusquo sepulcro inscripsissent : *Hic jacet Jupiter.* Hinc eos arguit Epimenides et Callimachus quod deos ct divina non sentiant : « Sepulcrum, inquiunt, tuum, o Jupiter, fabricati sunt Cretenses, sed mentiuntur : tu cnim minimo obisti, sed in coelo quasi Deus immortalis semper vivis. »

Dices, hi poelœ errant ct mentiuntur, quomodo ergo de eorum dicto ait Apostolus : « Testimonium hoc verum est?» Respondents. Hieronymus et Chrysostomus, Apostolum non probare illam opinionem do Jovis divinitelo, cujus occasiono hoc dixit Epimenides; sed tantum rem ipsam, scilicet quod Cretenses sint mendaces, scilicet ob ingenitam mentiendi et foUendi proclivitatem : hoc aulcm verum est. Unde Erasmus Initio *CMlia-dum* ita cuilibet genti sua vitia proverbio assignans ait ; « Pomo perfidior, Scytha asperior, Scythotauris inhospitalior, Parthis vanior, Thracibus bibacior, Sybarita fastuosior, Milesiis effeminatior, Arabe ditior, Arcade stolidior, Care vilior, Cretensi mendacior. »

Vtrtv tíam ritu.

Secundo, vocat Cretenses *malas bestias,* grace id est feras, quales sunt lupi, apri, tigrides; quia ferinis erant moribus, et ferarum ritu sanguinem sitiebant deceptorum, inquit Hieronymus et Anselmus; multoque magis quasi in animas grassabantur, dum eas ob lucrum Lisa docebant et persuadebant, itaque in ruinam et perditionem pertrahebant, ut patet vers. 11. Hinc illud Grecorum adagium xAmx xiuçx, id est, tria pessima cappa, scilicet tres gentes a cappa incipientes pessima;, puta Cilices, Cretenses, Cappadoces. Cappadoces enim, quod a Gabaonitis prognati sint, mendaces et perversos esse docet Isidorus Pelusiota, *epist.* 2K2.

AIU CrrV-3-lium ritu.

CilifiM. Cr*tAû- ¡liLi tn*

Tertio, Cretenses vocat *ventres pigros,* id est qui nonnisi ventri saburrando, «t pingui aqualiculo infarciendo student instar suum, et quasi porcorum pigra propago, de quibus Lucibus :

Vivite lurcones, comedones, vivite ventres.

Plato, Ub. IV *De Legibus,* solerter advertit et notat urbes et regiones maritimas (qualis est Creta insula) solere male esse moratas, causamque dat : a Nam cum mercibus, inquit, et pecuniis caupo-nando talis civitas repleatur, dolosos animos, instabiles et infidos mores parit : un«,ie parum ipsa ad seipsam, et minus ad abas gentes fidem et amicitiam stabilem cobt. » Unde illud vulgo jactatum : « Omnes insulani mali, S. autem pessimi. » Verum per Christum graba corrigente naturam, eamque acrem edomante, efformante et dirigente , ut sibi sit cos virtutis ad heroica virtutum opera, impletum videmus illud *Isaia,* cap. 1x, vers. 9, oraculum : a Mo insulte exspectant , et naves maris in principio , ut adducam filios tuos dc longe : argentum eorum et aurum eorum cum eis, nomini Domini Dei lui, ct sancio Israel, quia glorificavi! te.» Et cap. xxiv, 15 : « In doctrina glorificate Dominum : in insulis maris nomen Domini Dei Israel. » Et illud *Psal.* 1xxi, 10 : a Reges Tharsis et insulæ munera offerent. » Sane quot quantosque Ecclesiæ doctores, quot fidei athletas, quot Sanctos omni virtute illustres Christo dedit Creta, Cyprus aliæque insulæ ?

13. Quam od causam increpa illos dure. — Grece v.ra. iz. áTCTcyw;, id est precise, ad vivum, severe, rigide. Rursum «veroni, hoc est abscindendo et ejiciendo eos ex Ecclesia, si monili nolint vilia corrigere, ail Turrianus, in lib. II *Clementis Constit. Apost.,* cap. sui, in indice.

14. Ur sani sint in fide, non intendentes Judai- Vera. <♦.
CIS PABULIS, ET MANDATIS HOMINUM, AVERSANTIUM SI

A VERITATF. — CræCC dircçpiçcuivcw t t v ¿at Æîuxv, ¡(l est aversanfium veritatem.

Jndro-rrrafi- Nota : Apostolus hie taxat mandata hominum, noD omnium (sic enim mandata omnium regum et principimi elideret), sed eorum qui aversantur veritatem, ct pro veritate fabulas substituunt, maxime judaicas, puta de servandis legis cæremoniis, ac praesertim de servando ciborum delectu, ne quis carne suilla, leporina, aliavo, quam lex *Levit.* xi, quasi immundam vetat, vescatur. Hoo enim verbis sequentibus innuit Apostolus, cum subdit : « Omnia munda mundis. » Ita S. Hieronymus, Chrysostomus et alii.

Jo<teo- Ubi nota *secundo,* non mirum esse, quod in ^rcla v,Buenni h® Judaic® fabulæ ct observan-Lojcoto-h® ciborum, ac judaismos, quia magna per ina-ttu&io. ris viciniam communio crat Judæorum cum Cretensibus; adeoqiie Judæos nobiles in Creta habitare solitos testis est Josephus in sua *Vita,* ubi hac de causa se uxorem ex Creta accepisse narrat. Immo indo falsus est Cornelius Tacitus, lib. XXI, cum Judæos c Creta descendisse, dictosque Judæos quasi Idæos ab Ida monte, qui est in Creta, asseverat.

VerrlS. 15. 01INIA MUNDA MUNDIS. — Infert LutheFUS : Luihcri Erg0 fornicatio quoque munda est mundis, puta owdu- fidelibus. Sicut enim, inquit, nihil justificat nisi «o. fides, ita nihil coinquinat nisi infidelitas. Sed apage monstrum : tibi munda sit fornicatio, furtum, sacrilegium, homicidium omnisque iniquitas, perinde ul porco mundæ ac in deliciis sunt feces, sordes omnisque immunditia.

Error de DÍC0 CTgO Apostolum loqui dc delectu ciborum, quem Judaizantes inducebant. De iis enim eorumque fabulis hic agi patet ex vers. 10, li et 14; nam Judaizantium nonnulli dicebant cibos aliquos esse natura sua immundos, uti postea mm. cos secuti docuerunt Manichici et Marcionitæ : dio- alii vero censebant cibos quosdam esse immun-TOiu, dOg et Christianis vitandos, non in se, sed propter legem Mosis, Levit, xi, eos vetantem. Hos refu-Marcio tat hic Apostolus dicens : « Omnia munda mun-niLuum. (]¡s, » (*it* Christianis, qui sanguine Christi in Smsut baptismo mundati sunt, nullus cibus, nullum ApoitoU animal, nulla res, vel natura sua, vel propter le-o L' gL.m Mosis,habenda est immunda; sed omnia eis munda sunt munda, ut omnibus vesci ct uti sine scrupulo •nœdü. possint. Ilunc esse sensum patet *primo,* quia, ut dixi, agit contra Judaizantes; *secundo,* quia ita se explicat I T»modi, iv, 3, cujus hæc epistola ad Titum est quasi compendium; *terito,* quia interpretantur Chrysostomus, Hieronymus, Thcodorclus, Ambrosius, Vatablus, Erasmus ct alii passim. Unde S. Augustinus, lib. XXXI *Contra Pausi.,* cap. iv : «Omnia, inquit, munda mundis, quia servi Dei in eo quod famibus et vino abstinent, non tanquam res immundas refugiunt, sed mundioris vit® instituta sectantur, n

Je au. nte ergo locus Apostoli nihil facit contra jejunia ab Ecclesia indicta, quæ non ob ciborum immunditiam, sed ad temperantiam, camis castigationem et obedientlnm exercendam, ad Del iram placandam, ad melius vacandum orationi, u, et cl ad alios sanctos fines indicuntur. Sic enim Apostoli *Actor.* XV, præceporunt abstinentiam a *sanguine et* suffocato. Et Paulus I *Corinth,* x, 21, vetat esum idolothytorum. Sic Deus vetuit Adamo esum pomi, non aliam ob causam, quam ad probandam ct exercendam ejus obedientiam. Hanc Apostoli sententiam magnus ille Spiridion, Trimituntis in Cypro Episcopus, vir admodum hospitalis ct benignus, apposite adaptavit cuidam hospiti suo , ut narrat Sozomencs, lib. I *Jlistor.,* cap. xi : « Cum jam, inquit, instaret Quadragesima, ex itinere forte quidam venit ad eum (Spiridionem) illis ipsis diebus, in quibus una cum suis jejunia peragere consueverat, et ad statutum diem cibum degustare, cum diebus interpositis sine cibo omnino remansisset; cumque Spiridion videret hospitem valde de via fessum, nec haberet in domo sua panem, aut quidquam aliud, petita a Deo venia, carnes suillas quas solas domi' habebat, coqui jussit, hospitique apponi ac de carnibus ipse primo comedere ccepit, hortando hospitem ut se imitaretur; qui cum illud facere recusaret, diceretque se esse Christianum : Hanc ob causam, inquit Spiridion, minus recusare deberes. Nam omnia munda mundis , saerte litteræ pronuntiant. » Ubi adverte, hoc exemplum non facere contra jejunia Ecclesice, quasi hospite ad- jrjuaU ventante, ea solvere et violare liceat. Nam impri- object* mis non erat tum jejunium ab Ecclesia præcep- 7^7«. tum; non enim dicit : Cum esset, sed : Cum instaret Quadragesima; ergo non praeceptum, sed voluntarium erat hoc jejunium. Idem insinuat, cum ait fuisse dies in quibus ipse cum suis jejunare consueverat, et ad certum usque diem nihil omnino degustare. Erat ergo hoc jejunium non praecepti, sed sure consuetudinis : nec enim Ecclesiasticum jejunium praecipit talem abstinentiam, in qua nihil omnino gustare licet.

Dices : Cur ergo comesturus carnes a Deo veniam petiit, et cur hospes carnes detrectavit, dicens se Christianum esse? Despondeo: Quia tum consuetudo videtur fuisse apud Christianos, ut ante Quadragesimam, a Dominica Quinquagesimos carnibus abstinerent. Ita enim constituit Telesphorus Pontifex, ut scilicet a Dominica Quinquagesimæ jejunium inchoaretur; verum ejus Qàhqw constitutio pro lege recepta non fuit, sed tamen a mullis in consuetudinem deducta : perinde ut eliamnum multi Religiosi ab illa Dominica vel jejunium, vel abstinentiam a carnibus inchoant; hanc piam consuetudinem noluit hospes illo infringere , nec etiam Spiridion nisi petila a Deo venia. 1

Adde *secundo,* etiamsi hæc consuetudo vim aliquam obligandi habuisset, fuissctquo pro lege recepta, tamen hospes ille valde fessus erat, nec Spiridion aliud habebat quam carnes ; quas illi

Quilín- apponeret. Putavit ergo Spiridion totus in chari-
\ 4 Latcm ct hospites effusus, tali necessitate consue-
tudinem illam non obligare, satiusque esse, si
¡rrfcctto pro jejunio , charitati et hospitalitati satisfaceret,
camcsque hospiti apponeret, ntque cum alliceret,
tiici ipse eas prægustavil, putans cx charitatc id sibi
!l nP,u licofu tali casu, uti putavit cl Hosius Cardinalis in
tI II'4ii *Confessione Polonica,* cap. xci, pag. 188. Forte etiam
>.olfa- sensit id quod sensitCassianus, *collât.* 21, cap. xxix,
tto! scilicet viros perfectos, et cos qui toties sponte sua
jejunant, non teneri ita rigide ad jejunia ab Ec-
clesia indicta, quia alias abundo ca supplent. De-
nique exempla Sanctorum admiranda sunt, at
non semper imitanda. Nam certum est jejunia
præccpta præfcrcnda esse voluntariis, præque
illis observanda esse.

Hltunili omnia mnt ElU&lx Mystice et spiritualité? abbas Pircenius per *mundos* accipit humiles. Cum enim quidam cum rogaret : « Quid est, pater, quod Apostolus dicit, Omnia munda mundis? p Respondit : «Si quis ad hunc sermonem pervenire potuerit, ut cum intelligat, videbit se minorem esse totius creatura. Cui frater : Et quomodo me possum videre minorem ab eo qui homicida est? Respondit senex : Si potuerit homo ad sermonem hunc Apostoli pervenire, et viderit hominem qui forte alium occiderit, dicit in semetipso : Ille quidem hoc solum peccatum fecit, ego autem omni hora homicidium committo, meipsum interficiens.» Et cum frater requireret, quomodo hoc posset fieri, respondit senex : « Ilæc sola hominis justitia est, ut semper semetipsum reprehendat : et tunc justificabitur, cum sua peccata condemnat. » Ita habetur in *Vitis Pair.,* lib. VII, cap. XV.

Non cmnia Infidelium Ojm inni pecula. Coinquinatis autem et infidelibus nihil est MUNDUM, SED INQUINATA SUNT EORUM ET MENS ET conscientia. — Aliqui hinc inferunt omnia infidelium opera esso peccata; sed hic est error, nec hoc vello Apostolum mox patebit.

Secundo, S. Thomas et Cajctanus explicant hæc verba in sensu formali, hoc modo : infidelibus, qua talibus, seu quatenus comedunt, aut faciunt quippiam ex infidelitate, nihil est mundum. Sed hic sensus nisi ulterius explicetur cl applicetur, nihil facit ad rem et mentem Apostoli.

Gfnai- DUl •iUiUS Apostoli Dico ergo *tertio,* sensus genuinus est hic : sicut mundis, id est Christianis, omnia, id est omnes cibi lego vetiti sunt mundi : ita e contrario Judaizantibus ct infidelibus nihil, id est nullus cibus est mundus; quia hi superstitiose et Judaica vel hœrelica mento et conscientia, cibis omnibus vel abstinent, vel vescuntur. Putant enim superstitioso legem veterem adhuc obligaro etiam Christianos, ct secundum illam discernendos esse cibos, ul logo vetitis abstinere teneantur, lege vero permissis vesci possint. Ita Patres omnes citati, ct S. Augustinus, lib. XXXI *Contra Paustum,* cap. iv : « Infidelis, inquit, sive comedat, sive abstineat, non sancte vel justo comedit vel abstinet, quia prava opinione ulrumquc facit. »

Posset *(piatto,* esse hebrai^mus, nt verbum neutrum in *cal* capiatur pro activo in *hiphil, q. d.* Infidelibus nihil est mundum, id est, nullus cibus cos mundat n sua infidelitate et sceleribus; uti e contrario alios mundos, qui bon® sunt conscienti®, nihil, id est, nullus cibus aut natura sua, aut lege veteri immundus est, qui eos sordidet aut contaminet ; nullus est, qui eis immunditiam aliquam sive corporalem sive legalem aspergat, uti ohm cibi lege Mosis vetiti immunditiam quamdam legalem Judæis aspergebant. Huic expositioni favet antithesis, quam subdit Apostolus dicens : « Sed inquinate sunt eorum et mens ct conscientia, » 7. **J.** Ideo nullus cibus eis est mundus, id est cos emundare potest, quia inquinata est et manet eorum mens et conscientia, ad quam cibus corporalis penetrare, camque expiare non potest. Licet et juxta priorem sensum commode exponi possit hæc antithesis, quasi det causam cur infidelibus nullus cibus sit mundus, sed potius omnis cis sit immundus : quia scilicet omni cibo utuntur vel abstinent cx infideli et perversa conscientia, qua volunt legi Mosis, æque ac Christi se subdere, ct utramque amplecti : itaque faciunt contra legem Christi, cl contra libertatem Evangelicam, quæ docet legem Mosis esse abolitam, nulloque modo miscendam esse Christianismo; ac consequenter quamdiu in hac mente perseverant, ex caque cibos comedunt, vel non comedunt, semper et in omni actu peccant, seque contaminant infidelitate et judaismo.

S*srm llftii *1 IfebcTi Itturai «pre*-roi.

Car infl- d*bl^ mordus,

16. Confitentur (id est profitentur) se RoesBVms. DEUM, FACTIS AUTEM NEGANT : CUM SINT ABOMINATI j ET INCREDIBILES, ET AD OMNE OPUS BONUM REPROBI. — Pro *abominati* græce est f&kncrM, id est abominabiles, et, ut Hieronymus vertit, *execrabiles,* scilicet vita ct moribus.

Secundo, pro *incredibiles* græce est id est increduli; Hieronymus vertit, *inobedientes;* alii, *intractabiles;* Syrus, *impersuasibiles,* quibus scilicet nulla ratione veritas, puritas ct libertas christianismi persuaderi potest. Hoc enim proprie significat ¿nuòti;, ut dixi *Ephes,* n, 2.

Tertio, a reprobi, » id est ¡nprobi, aversi, inepti ad opus bonum, idquo ob suam malitiam, qua sua libera et improba voluntate, in sua infidelitate ct impia vita obstinati repudiant et reprobant omne opus bonum, id est pleraque bona opera. Est hyperbole, *q. d.* Hi Judaizantes projecti sunt in omnia scelera. Hæc enim sccum affert hærcsis, judaismus et infidelitas : bino tamen ratota non sequitur, quin hæretici ct infideles quædam saltem opera moralité? bona facere possint, ct nAfl* subinde faciant : nam confitentur Deum : hoc au- **nihil to-** tem est opus bonum; est enim opus fidei ejusquo nl professionis.

Nota : Alludit Apostolus ad *Job* XY, 16, ubi dicitur : u Quanto magis abominabilis ct inutilis homo, qui bibit quasi aquam iniquitatem?» Pro R^pn> *inutilis* hebraice est nbw *ncelach,* id est ropro-bM* **"

traire bus. Et ad *Psalm,* xni, *3,* qui sic habet : « Omnes «-«•'«a, declinaverunt, simul inutiles facti sunt : non est Uutúíj. Qlll faciat bonum, non est usque ad unum. » Ubi rursum, pro « inutiles facti sunt, » hebraico est inSw *neclachu,* id est, reprobi facti sunt, id est, infirmi et inutiles facti sunt ad omne bonum : hoc enim illud ipsum est, quod hic dicit Apostolus. Unde patet reprobum idem esse quod infirmum, ineptum, inutilem ad opus bonum.

Moraliter S. Hieronymus docet hic quovis peccato Deum negari, non verbo, sed facto : « Christus, inquit, est sapientia Justitia, veritas, sanctitas. Negatur per insipientiam sapientia, per iniquitatem justitia, per mendacium veritas, per turpitudinem sanctitas, per imbecillitatem animi fortitudo; et quoties vitiis vincimur, Deum negamus; e contrario quoties boni quid agimus, non ore, sed re ipsa Deum confitemur. g»ur.

CAPÜT SECUNDUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Instruit Titum, quid senes, anus, adolescencias, juvenes, servos, verbo et exemplo docere debeat.
Ilinc secundo, vers. 11, *omnibus proponit gratiam Christi, qui ad hoc natus est, ut nos erudiret, abnegatis sacularibus desideriis, sobrie, juste ct pie vivere, exspectoreque beatam spem immortalis vitæ ct gloria.*

1. Tu autem loquere quæ decent sanam doctrinam : 2. senes ut sobrii sint, pudici, prudentes, sani in fide, in dilectione, in patientia : 3. anus similiter in habitu sancto, non criminatrices, non multo vino servientes, bene docentes : 4. ut prudentiam doceant adolescentulas, ut viros suos ament, filios suos diligant, 5. prudentes, castas, sobrias, domus curam habentes, benignas, subditas viris suis, ut non blasphemetur verbum Dei. G. Juvenes similiter hortare ut sobrii sint. 7. In omnibus teipsum præbe exemplum bonorum operum in doctrina, in integritate, in gravitate, 8. verbum sanum, irreprehensibile : ut is, qui exadverso est, vereatur, nihil habens malum dicere de nobis. 9. Servos dominis suis subditos esse, in omnibus placentes, non contradicentes, 10. non fraudantes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes : ut doctrinam Salvatoris nostri Dei ornent in omnibus. 11. Apparuit enim gratia Dei Salvatoris nostri omnibus hominibus, 12. erudiens nos, ut abnegantes impietatem et saecularia desideria, sobrie, et juste, et pie vivamus in hoc sæculo, 13. exspectantes beatam spem et adventum gloriæ magni Dei, et Salvatoris nostri Jesu Christi : 14. qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilcm, sectatorem bonorum operum. 15. Ilæc loquere, et exhortare, et argue cum omni imperio. Nemo te contemnat.

Vera. I rtL **1. Tu AUTEM LOQUERE QUS DECENT SANAM DOCTRINAM : 2. SENES UT SODRII SINT, PUDICI, PRUDENTES, SANI INFIDE, IN DILECTIONE, IN PATIENTIA,** — *q. d.* Noli intendere fabulis Judaicis, uti faciunt Judaizantes, sed sanæ doctrina) Christi, nimirum docendo sa-rtw senes primo, ut « sobrii sint. » Græcum nçôAtei o rid- tam vigilantes quam sobrios significat : ex sobrietate enim vigilia et alacritas, perinde atque ex crapula somnus et torpor consequitur; nam senes somnkulosi, tardi et torpidi esse solent, ob caloris defectum et phlegmatis copiam. Intemperantia autem sicut calorem obruit et phlegma adauget, ita consequenter et somnum , desidiam torporemque majorem inducit. Apostolus ergo vult senes esse sobrios, ut vigiles sint ad domestica et publica negotia sibi commissa sedulo peragenda, ad quæ ebrietas ineptos reddit. Exempla sunt in Noe sene, qui ebrius nudatus, et a filio illusus est; et in Lot, qui senex inebriatus incestum commisit. E contrario laudatur illa vox Berzellai, qui ad familiam et mensam Davidis invitatus : « Octogenarius, inquit, sum, numquid me delectare potest cibus et potus? »

Secundo, vult ut senes sint « pudici. » Græcum ajjwd proprie maturos ct moribus graves, uti ver- l tit Noster vers. 7 , ac consequenter honestos et pudicos significat. Senes enim valde dedecet levitas, et multo magis libido, qure signum est magnæ inconlinentiæ. Nam, ut Poeta canit,

Turpe senex miles, turpe senilis amor.

« Optandum sane est, inquit Hieronymus, ut retatis gravitatem morum gravitas decoret, ne jam frigido ad libidinem sanguino, exemplo sintado-

lesccntibus ad ruinam. » Notum est in quantam infamiam inciderint duo illi senes impudici Susannæ insidiantes, *Daniel,* ini.

Produci. *Tertio,* ut sint *prudentes,* græce , quod, utdixi I *Tirnoth.* ni, 2, varia significat. Vatablus et Erasmus vertunt, *ut sint moderati,* vel *modesti.* Chrysostomus quoque intelligit de animi moderatione, quod senectus ob virium ct animi imbecillitatem immoderatius et impotentius soleat excandescere. Verum hanc moderationem animi aliis verbis significat Apostolus, cum subdit : « Ut sint sani in patientia. » Melius ergo Noster « prudentes» vertit : solent enim senes cum deficiunt, repuerascere, desipere ct delirare; alloqui senectus vegeta ob experientiam, frigus et passionum temperiem consiliis est aptissima, cstque aetas prudentiae, unde Poeta :

ávípÚM, mXifiMTt «ü», ficulaÍt i qt^rruv,

id est, opera sunt virorum, bella juvenum, consilia senum sunt.

Alia virtutes senectuti COD-RTUa. *Quarto,* « ut sint sani in fide, in dilectione , in patientia. «Sani,» id est integri, firmi et robusti. Sanitas hæc sive firmitas opponitur languori, ait Anselmus; hunc enim afferre solet tam menti quam corpori senectus, 7. *d.* Senes non sint languidi, sed firmi in fide, dilectione et patientia, ne scilicet levi occasione ad haereticorum susurros, in fide nutent, camque mutent; ne leviter offensi odium concipiant; ne levi verbulo, scommate, aliave injuria appetiti aut læsi, murmurent, stomachentur, maledicant, vindictam expetant. Solent cnim senes esse morosi, tetrici, pusillanimes, suspiciosi ct in bilem tam atram, quam tlavam proclives ; atque alia ex parte senectus ipsa magnam ærumnarum et patientiæ materiam affert. Vere enim dixit Aristoteles, lib. V *De Gener, anim.,* cap.iv : « Morbumesseadvcntitiam senectutem, senectutem vero esse morbum naturalem.» Præsertim vero senes molo habent, cum vident se uti viribus, prudentia, animo, ita et auctoritate

Abnodo ifnibnj deficere, ac honore graduquo suo pristino destitui, atque a juvenibus superari, negligi, contemni. Senes enim vivunt et gloriantur in memoria honorum, virtutum et rerum prætcritarum;

ónmcniD juvenibus? juvenes vero gloriantur in spe honorum|, facinorum et rorum futurarum.

Unde pulchre S. Hieronymus sanitatem sive integritatem charitatis docet esse illam, quam pncscribit Apostolus I *Corinth,* xiii, dicens : « Charitas patiens est, benigna est, non æmulatur, »etc. S. Thomas, per « sanitatem in dilectione, » intelligit benignitatem et suavitatem in conversatione: solent enim senes junioribus, ob œlalis morositatem, tristitiam ct tenacitatem sive avaritiam, esse ingrati, molesti ct onerosi. Jubet ergo Apostolus, ut hoc superent ct evincant per suavem et liberalem convictum. Rursum, sicut pomum sa-

|SeQum etlam virtus mulle-mmcon-'w hln-gnur. nuin contaclu h10^ 0'1 ac putrescit, ita sana charitas virorum quoque spiritualium, ct confessartorum etiam senum, cum nimis familiariter, blande ct crebro agunt cum mulieribus, mollescit, pallescit, infirmatur ct putrescit, ut charitas in sensualitatem, ac tandem in carnalitatem degeneret. Præcipit ergo Apostolus, ut charitas hæc sana in sua integritate et vigore conservetur, a Caveant, inquit Hieronymus, tam juvenes quam senes, tam adolescentes quam vetulæ, et omni diligentia custodiant cor suum, ne per sanitatem dilectionis morbus charitatis introeat, ct per amorem sanctum fiat non sancta dilectio, quæ illos pertrahat ad gehennam. »

3. Axus similiter, — scilicet æque ac senes sintv<rt* *• sobriæ, pudicæ, prudentes, ut paulo post sequitur. Theophylactus Græcum iqwCúrtíst; interpretatur presbyteras, id est uxores presbyterorum. Verum alii passim communius hæc accipiunt, ut per quilibet senes, per qualibet anus intelligantur ; jubet ergo eas esse

Ibbitm ▾ etubrara quilil else ¿¿belt. In uaditu sancto. — Græcum xxTâçxp,* non vestimenta tantum, sed etiam incessum, motum omnemque gestum significat, *q.d.* Anus sint in statu vel compositione corporis sancta.

Secundo, pro sancto græce est id est qui deceat sanctas matronas et Deo dicatas, utpote Christianas. Unde S. Ambrosius vertit, *in statu religione digno;* ct Syrus, nbmb NKH XD30R3 xnSx *besechima deiae ledechalat elaha,* id est in habitu qui deceat reverentiam Dei,« ut scilicet ipse earum motus, incessus, vultus, sermo,silentium quamdam decoris sacri dignitatem præfcrant,» ait S. Hieronymus. Lepide Protagoras cum vidisset anum bene comptam, conversus ad eam ridensque dixit : « Si ad vivos, falleris ; si vero ad sepulcrum, satis compta es,» ut narrat Antonius monachus, p. II*Melissa,* cap. xxxiv, tom. I*Biblioth. SS. Patrum.*

P1Z et CMÜÜ1 ▾ etilUruixi. Non criminatrices. — Græce p JuGùw;, quod S. Hieronymus vertit, *non tncentrices,* scilicet libidinis, uti aliqui exponunt. Sunt cnim pessima) anus proxenetæ et nefariæ copulæ conciliatrices, quæ a juvenibus amasiis pretio inductæ , juvenculas castas mille artibus et fraudibus sollicitant, ut pudicitiam suam iis vendant et prostituant. Verum hanc explicationem elidit, quod S. Hieronymus *inccntnces* has mox exponit et vocat accusatrices; et Græcum JuCcku; proprie significat criminatrices et calomniatrices, quæ lites serunt, omnesquo ad rixas et pugnas accendunt. Unde quoque suspicio mihi injicitur, corruptum esse hunc locum Hieronymi, ut pro *incentrices* legendum sit *criminatrices.*

Viaura ({OlteQOl fu^ieodaiaf Non multo vino servientes. — Nola vocem «servientes : » ebrii enim et temulenti servi fiunt vini et crapulæ. «Quod in adolescentibus, inquit Hieronymus, est libido, hoc in senibus est ebrietas, ut non sint sui, sed vini.» *Secundo,* nota « non *multo,* quia, ut inquit Chrysostomus, ætas senilis vino habet opus, cum maxime sit infirma, sed modico et temperato. « Vino, inquit Hhodiginus,

lib. XXVni, cap. xxix, senum frigus recalescit, spiritnum exhilaratur tristitia, bilis atr® vis redundan' reprimitur, somni conciliatur appetentia, praefracti meatus recluduntur, siccitas mitigatur, universa denique senecte lassitudo renidet.»

O íd, Dine docentes. —Græce , id est ■ Thonesta docentes, *q. d.* Anns doceant juvenculas non levia, anilia aut turpia, sed bona et honesta, scilicet prudentiam, charitatem, castitatem, etc., ut sequitur.

Ita Socrates (teste Maximo, *serrn.* 41) suos discipulos docebat, ut hæc tria sibi compararent ; *primo,* in animo prudentiam; *secundo,* in lingua silentium; *tertio,* in vultu verecundiam. El Demetrius Phalereus (teste Laertio) monebat adolescentes, ut domi parentes, in via obvios, in solitudine seipsos revererentur : pudor enim teneram ffilatem optime ct efficacissime deterret a peccato.

Pulchre S. Hieronymus, epist. *ad Latam,* viduam nobilissimam, camdem docet quid parvulam filiam suam docere debeat. Idem exemplo sanci® cujusdam femin/e Christianas docet S. Augustinus, lib, IX *Confess.,* cap. vi».

Anus ergo doccant non in ecclesia, aut incolti virorum : hoc enim Apostolus vetuit l *Timoth.* cap. n, vers. 12. Sed domi privatili! doceant adolescencias, puta filias, neptes, ancillas suas prudentiam, et ut, si conjugat® sint, viros suos ament pariter el filios, non carnali, sed Christiano amore : uti S. Mouica dilexit Augustinum, cum cum sua cura, precibus et lacrymis ab hœrcsi ad Christianam fidem ct vitam convertit, teste ipso Augustino, lib. Ill *Confess.,* cap. xi, et lib. IX, cap. V.

Yen. j, Doxus curam habentes. — Significantius id dicitur græce, scilicet ctxwpct, id est, ut Vatablus vertit, *domus custodes.* Vult ergo adulescentulas conjugatas per domos non vagari : hoc enim reprehendit l *Timoth.* v, 13; sed assidue domi manere, domum custodire, ejusque curam gercrc : viri enim est foras prodire, vicium sibi et suis quærcre, negotia tam privata quam publica tractare; uxoris vero est domum, proles, cæteraque qua: domum spectant curare. Intellexit hoc nobilis illa matrona, quæ Thcano percunclanti qua ratione celebris esset evasura, respondit : « Contexens telam, ct meum curans conjugium.» Sensil mulier illustris tum demum claram se fore si maritum ornaret, prolem educaret ct rem do-

Tatodo mesticam curarel. Et Lacæna illa captiva, qu® cum interrogaretur,quid sciret?respondit: Probe gerere domum, ut refert Plutarchus in Laeo/i. Hinc veteres insignis matrisfamilias imaginem ct sym-

Um. bolum dixerunt esse testudinem, ut docet Plutarchu'- : testudo cnim est domiporta, susque domus et cochle® perpetua silensque custos. Sio Phidias Eliensibus Venerem sculpsit, qua: pedibus testudinem calcaret, hieroglyphicum scilicet «tanfi*; hujus ct silentii. Pulchro quoque Plutarchus m Prœceplis connubialibus docet mulieres non debere imitari lunam, qu® quo a solo remotior, eo et clarior est; quo vicinior, eo obscurior ct minor : contrarium cnim facere debere sapientem mulierem, scilicet ut præsento viro tantum se conspici patiatur; eo vero absente, domi se contineat ct abscondat.

Denique jubet Apostolus conjugatas « subditas Fcmio» esse viris, ut non blasphemetur verbum Dei;» quia, ut ait S. Hieronymus, «cum caput malteris vir sit, caput autem viri Christus, quæcumque uxor non subjicitur viro suo, id est capiti suo, ejusdem criminis rea est, cujus et vir, si non subjiciatur Christo capiti suo. Verbum autem Domini blasphematur, dum contemnitur Dei prima sententia, et pro nihilo ducitur; vel Christi infamatur Evangelium, dum contra legem fidemque natur®, ea qu® Christiana est, et ex Dei lego subjecta viro, imperare desiderat; cum et Gentiles femin® viris suis serviant communi lego natur®. » Hic secundus sensus magis genuinus est. Sic cnim proprie blasphematur verbum Dei.

0. Juvenes similiter hortare, ut sobrii sint. — V«n. «. *a* Sobrietas enim, inquit Theodoretus, adolescenti® summo est ornamento, quia cupiditatis vilium dum jocum ea acrius bellum gerit. » Tum cnim maxime v.aibo*. calor corporis ex ®slu sanguinis fervescit, ideoque adolescentes in voluptatem proni sunt. Hinc Plato, lib. II Do *Legibus,* adolescentibus usque ad decimum octavum ætatis annum vino interdixit. Nam, ut ait Hieronymus *ad Eustochium :* « Vinum ct adolescentia duplex est voluptatis incendium. Quid oleum flamm® adjicimus? quid ardenti corpusculo ignium fomenta ministramus? » Quin ct Plutarchus juvenes hortabatur ad hæc tria, scilicet temperantiam in animo, in lingua silentium, in ore pudorem. "g

7. In omnibus teipsum prj-be exemplum bonorum Ven. *i* OPERUM, IN DOCTRINA, IN INTEGRITATE, IN GRAVI-ct,‘ TATE, VERBUM SANUM, IRREPREHENSIBILE : 8 UT IS, QUI EX ADVERSO EST, VEREATUR, NIHIL HABENS MALUM dicere db nobis. — Nota primo : Pro *exemplum* græce est rihw, id est typum, sivo exemplar, *q. d.* Tu, o Tite Archiepiscopo, esto exemplar virtutum Èpiwo- et bonorum operum, quod omnes lui imitentur. «Sit, inquit Chrysostomus,doctrina et exemplar cx7 0« virtutis tu® speculum vit®', quod omnibus pro- l»aonu> ponitur ad imitandum, voluti archetypus et primitiva quædam imago, omnia in se habens qu® bona et honesta sunt. » Nam, ut ait Seneca : « Longum est iter per pnneepta, efficax et breve per exempla. » Doctor ergo debet esso forma et speculum vit® suis discipulis instar Christi, qui ait, *Joannis* xn, 15 : « Exemplum dedi vobis; » et Pauli, qui l *Connth.* xi, 1 : « Imitatores, inquit, mei estote, sicut et ego Christi. » Idem graviter ct pie docet et monet S. Gregorius Agnellum, Fundensem Episcopum, epistola ad eum scripta : « In tuis actibus, inquit, plebi exempla beno vivendi existant. » Operibus exerce quod subjectos doces et prædicas ; actus tui m uliorum correp-

tionom proficiant, In adjutorium «ibi vit: imitationem assumant. Sicquo to in cunctis operibus exhibere festina, ut scripturam instructionemquo in to habeat, qtilcumquo aut negligi!, aut non poted lectione formari.

Hinc pulchre S. Bernardus, serro. 1S in *Cant.*, docet doctoren) esse debere instar conchæ, quæ ixxwr prius ipsa impletur, quam in alios redundet : a Si dt WD- Papj8j inquit, concham te exhibebis, et non canalem : hic quidem pene simul et recipit ct refundit; illa vero donec impleatur exspectat, et sic quod superabunda!, sine suo damno communicat. Verum canales multos hodie habemus in Ecclesia, conchas vero perpaucas. Dicit David *Psalm*. Lxii : Sicut adipe ct pinguedine repleatur anima mea, ct labiis cxultationis laudabit os meum; infundi nimirum prius volens, et sic effundere : nec solum infundi prius, sed ct impleri; quatenus do plenitudine eructaret, non oscitaret de inanitate , caste imitans illum de cujus plenitudine omnes accepimus. Disce et tu non nisi de pleno effundere, nec Deo largior esse velis : concha imitetur fontem. Non manat ille in rivum, nec in lacum extenditur, donec suis satietur aquis. Denique ipse fons vitre plenus in scipso, primum ebulliens, ct saliens iu proximo, secreta cœlorum omnia implevit bonitate, ct tunc demum erupit ad terras, ac de superfluo homines ct jumenta salvavit, visitavit terram, ct inebriavit eam. Ergo ct tu fac similiter : implere prius, ct sic curato effundere. »

Secundo, hæc bona opera sunt «doctrina,» qua alios docet et erudit ad ilnem et pietatem , integritas vit®, et gravitas morum. Persimili cnim modo Paulus scribit *Timotheo*, epist. 1, cap. iv, Qniiu vers. 12 : « Exemplum , inquit, esto fidelium in dibnt verb0 ¡n conversatione, in charilate, in fide, in in» castitate. Verum Græca clarius el aptius alio casu Episwpi' hæc efferunt et connectunt, ò rp Jil»-axaXia ôitsçîcfiav, oiuviTxra, X¿-j4v úyñ àutarâpMÇw, id est, præbein doctrina incorruptionern, sive integritatem, gravitatem, verbum sanum, irreprehensibile. Ilæc cnim omnia pendent el reguntur a verbo prato. Undo aptius hæc omnia referuntur ad doctrinam et munus docendi, quod primarium est ct proprium Episcopo, *q. d.* Ea qu® doces, o Tite, sint incorrupta ct integra, non vitiata, corrupta et falsa. Sint rursum gravia, non levia et futilia; itaque erunt sana ct ii reprehensibilia, ut a nemine carpi aut reprehendi possint. Hoc notent ct observent doctores ct concionatores. Ha Theophylactus et Græci. S. Chrysostomus pro legit «ftoñw, id est copiam.

Tertio, jiro *integritate* græce est aipwm», quod S. Hieronymus vertit, *castitatem,* qure maxime decet Episcopum : et sic Noster vertit *pudicos,* vers. 2. S. Hilarius, lib. IX De *Trinitate,* vertit, *venerationem,* quasi jubeat hic Apostolus Tito, ut doceat cum veneratione verbum sanum. Xoster optime vertit, *gravitatem,* qua scilicet audilores excite!, t ira ad raí, quam ad Evanvelii quod docet, venerationem ct reverentiam.

Quarto, « ut is, qui ex adverso est,»id est, ut adversarius, puta Gentilis, Judæus vel haereticus, vercatnr, græce tirpw», id est pndcflat, confundatur, et, ut Hieronymus, revereatur; «nihil habens malum dicere dc nobis, » græce. *pdfa fjut* id est, nihil potens dicere, vel nihil habens mali quod dicat de nobis ; fytt» enim cum infinitivo significat *posse,* ut hic vertit Erasmus.

9 ct 10. Servos (supple, hortare: hoc cnim repetendum est ex vers. G) doxinis suis st bditos *ESSE, IX OMNIBUS PLACENTES, NON CONTDADICENTES,* non fraudantes. —Notat S. Hieronymus tèfh *omnibus* posse *primo,* referri ad *subditos esse; secando* et melius, ad *placentes.*

Nota *secundo :* Pro *placentes* græce est quod S. Hieronymus interpretatur, qui placeant non dominis, sed sibi ipsi, qui scilicet sua sorte tu. ct servitute sint contenti, in caque sibi placeant : sic enim o contrario vocantur, qui sibi displicent, quibus nihil placet, nihil satisfacit. Verum melius Græci ad rt *dominis* hoc referunt; ad dominos cnirn cætera omnia hic referuntur: vult cnim Apostolus ut servi in omnibus studeant dominis suis obsequi, placere, et fideles esso. S. Ambrosius pro «¿.«jír-vc, legit î?içw?, id est optimos, sed mutile et corrupte.

Tertio, pro *non contradicente»,* Ambrosius legit, *non rcsponsalorcs,* qui scilicet moniti, reprehensi aut jussi aliquid facere, non obloquantur, non respondeant, non obmurmurent, nolint cedere et tacere, sed velint ultimum verbum occuparo : hoc cnim servorum et servarum vilium est. Sicut c contrario eorum virtus et laus esi, si reprehensi etiam immerito, taceant ct cedant, aut humili lonique responsione, præsertim culpam suam agnoscendo, veniamque precando mitigent animos cl iras herorum ct herarum.

Quarto, pro *non fraudante»* græce est ¡4 nvvt- S'"»l f-.atKj;, quod Vatablus ct Erasmus vertunt, *non sulfurantes;* alii, *non intervertentes.* Est cnim twçl-Mu, decerpere aliquid furlim, cum totum non Heiitu. ausis tollere, uti faciunt pueri ct servi. Porro hoc non tantum ad res ct bona heri, sed etiam ad ministerium doperas perlinet, *q. d.* Servus nihil cx rebus heri, nihil etiam ex tempore et labore ac ministerio, quod prtestare debet hero, sibisuffuretur; sed in omnibus fidem, id est, fidelitatem bonam ostendat, id est, exhibeat et præstet, ut ita sua obedientia civit® innocentia ornet Christianam fidem ct religionem. S. Hieronymus in commentario vertit, *non furante»,* atque explicans subdit : « Si autem hoc prohibetur iu servo, quanto magis in libero, no aut judex rapiat, aut miles non contentus stipendiis suis aliena devastet ! Pulchre quidam vir apprimo gravis, cum ei cujusdam judicis laudaretur integritas et diceret du eo ille qui laudabat : Non est fur; respondit i Optimum servum faceret, si ncc fugitivus esset :

in tan him farli ampielo ab omni libero debet esso aliona. » Ultimi» hisco verbis cau»am Innuit Apostolus our tam studioso servis invigilaro velit Episcopum. Solent enim servi illiberali, duro et difficili esso ingenio, quod corrigit gratia et fidos Christiana, servosquo efileit ingenuos, tractabiles, obsequentes. Itaque servi Christiani, si moribus honestis et commodis a Gentilibus so distare ostendant, apud Ethnicos valde commendabunt et ornabunt legem Christi : et hoc est quod hic intendit Apostolus. Ita Chrysostomus.

Secundo, hac. ratione servi amolientur n Christianismo calumniam tunc pervulgatam, scilicet Christianos jactaro per Christum se eflcctos esso liberos, adeoquo servos, si fiant Christiani, servitute ctdominio herorum suorum eximi; hoc refellent servi, si so magis jam, quam onto baptismum dominis suis obnoxios agnoscant, ct morigeros exhibeant.

Tertio, moraliter monet Chrysostomus Episcopum etiam pauperum et vilium personarum curam suscipere debere, quales sunt servi ct mancipia, quorum mores, educatio ct instructio fero ab heris negliguntur, quippe ab eia non raro porindo ut bruta tractantur.

v»n. ii. 11- Apparuit enim uratia Dei Salvatoris nostri Itet IJ. OMNIBUS HOMINIBUS, 12. ERUDIENS NOS, UT ABNEGANTES IMPIETATEM ET S.RCULAHIA DESIDERIA , SOBRIE , RT JUSTE, ET PIE VIVAMUS IN HOC. SACULO, 13. EXSPECTANTES BEATAM SPEM, ET ADVENTUM GLORI.» magni Dii, et Salvatoris nostri Jesu Christi. — Vox enim dat causam præcedcntiuin, cur scilicet praescripserit Tito quid sonos, quid anus, quid ndoleseentulas, quid juvenes, quid servos docere debeat. Causa est hroo, quod pro iis omnibus, adeoquo pro vilissimis servis natus sit Christus, ut quemlibet erudiret pro suo statu pio et sancte vivere. Ita S. Hieronymus, Chrysostomus ct alii.

Nota pròno : Pro appanni greco est ïitiftivn, id est, ut Hieronymus vertit, *illuxit,* scilicet subito, ex improviso ct insperato , quasi sol radians et ChrUn» «lulifer ; cum scilicet homines sedentes in tonoMno»» bri» et umbra mortis nullam talem gratiam et ^'"'>7* sperarent, imo do ca desperarent, repente illa illuxit, non solis Judiéis, sed « omnibus hominibus, » tam viris quam feminis, tam juvenibus quam senibus, tam Græcis quam Indis ct Barbaris, tam dominis quam servis, ut omnes omnino sciant se ad Christi gratiam ct regnum vocatos esse, uo consequenter sua sanctu et Christiana vita Christi legem ornaro debere, uti prrocc'. >it. Ita Theophylactus. Quomodo Deus sit lux et sol, quantum est ex se, omnes illuminans, nisi quis ostium et fenestras cordis sui claudat, docet S. Dionysius, De Divinò Nom., part. IV, cap. iv, ct Hilarius, in *Psal.* cxvm, lilt. Caph.

Gruta *Secundo,* pro Sa/vatons *Nostri,* noster Interpres in Grwco legisse videtur «<*ripK, jam legunt awrrí-QM t f**' Mesi, ii'4 salutans gratia, qum omnibus salutimi atlext, apparuit. Gratia buio est remissio peccatorum, inquit Theophylactus. *Secundo*, est gratia baptismi, inquit Anselmos, Sed hroo arctiora sunt. Gratia ergo hroo est misericordia ot benevolentia Dei omnibus hominibus exhibita in incarnationo Christi ; sive gratia hroo est ipsa incarnatio Verbi gratuita , aut ipse Deus Salvator gratuito incarnatus, alTerons nobis reconciliationem, remissionem peccatorum, omnemque gratiam, sapientiam , doctrinam et salutem. Ita Hieronymus.

Tertio, pro *erudiens* greco est ««iJócvax, id est, tanquam pueros rudes erudiens, corrigens, formans, omnique disciplina instituens et imbuens, perinde ut paedagogus puerum sibi commissum, tam in litteris quam in moribus cfTormnt et instituit : hoc enim est waiíiúiw, inquit Gellius, lib. XIII, cap. XIII.

Quarto, hroo gratia Christi, id est Christus ipso, Qania erudit nos abnegaro, *primo,* « impietatem , » id doc*âl est, incredulitatem , qua Deum neo credebamus, c^,tl nec colebamus , inquit S. Bernardus, *sermone* tt putui inter parvos. *Secundo,* docet nos abnegaro « srocularia desideria, » grince xoaptxx; imOupixc, id est, mundanas concupiscentias, hooest, cupiditates omnes carnis, opum, honoris et gloriai; sivo, ut ait Bernardus loco citato , concupiscentiam carnis , concupiscentiam oculorum et superbiam vite, que trahunt et inclinant ad amorem seculr, quas mundus hic offert, quasque mundani homines concupiscunt et avidissimo consectantur. Has abnegamus, cum eis consensum negamus, cmn Inqu delectationem quam suggerunt, el netum ad quoin sollicitant, abnuimus, imo ex mente et animo radicitus evellimus et extirpatnuR. «Toties, in- i»riun. quit Hieronymus, negamus nos, quoties priora vilia calcantes, desinimus osso .quod fuimus, ct incipimus osso quod ante non fuimus ; » ut qui prius superbus, ebriosus, obscenus, iracundus, furax fuit, ahnegat so, si incipiat esso humilis, sobrius, castus, mansuetus, suaquo sorto contentus. « Vivendum est ita , Inquit Ambrosius, lib. II De *Pamit.,* cap. xix, ut huic inortali moriamur usui, solpsum sibi homo abneget et totus mutetur : sicut quemdam adolescentem fabule ferunt, post amores meretricios peregre profectum, abolito ninoro regressum , veteri occurrisse dilecte; qua» se non interpellatam mirata , et se non cognitam rata, rursus occurrens dixerit : Ego sum ; responderit illo : Sed ego non sum ; » significans se non esso eumdem qui inorai, sed in alium osso mutatum. *

Quare S. Laurentius Justinianus, primus Patriarcha Venetorum, lib. Do *Interiori conflictu,* cap. vin : « Omnis, inquii, disciplina Ghristiaiwn professionis, non in miraculis faciendis, non in futura predicendo, non in eloquio composito, Scripturarum explanatione; sod in resecandis concupiscentiis commendatur, » ut scilicet abnegemus srooularia desideria.

Usum vero et fructum hujus abnegationis ogro-

groglo docuit B. Ægldlim hisco suis paradoxis : « Si vis, inquit, bono videro, eruo oculos tuos, et esto cocus; »l vis heno «udirò, osto surdus; si bone loqui, esto mutus ; si bono ambularo, abscindo tibi pedos; si bono operari, mutila tibi manu»; ai bono amare, habeas t◊ odio; si vis bono vivere, te mortifica; si bene lucrari , disco perdere; si vis esso dives, esto pauper; si vis esso in deliciis, ufflige te; si vis esso securus, esto semper in limore; si vis exaltari, humilia; te si vis honorari, despico lo, et honora lo despidentes ; si via habere bonum, sustine malum ; si vis esso in quieto, labora; si vis benedici, desidera maledici. O quam magna sapientia, sciro lune facere l et quia magna sunt, non omnibus data sunt. »

Advertit Chrysostomus multos esso qui so ct sua vitia negaro incipiunt ; sed paucos esso qui abnegent, id est, negaro pergant ct negando extirpent. Seneca, epist. 72, optando dicebat : « Quando continget omnibus oppressis affectibus, ct sub arbitrium adductis, hanc vocem emittere : Vici Y» O beatum, qui sub jugum ductis cupiditatibus, triumphans dieero poterit: « Vici ! »

Undo sequitur *quinto :* « Ut sobrio , ct juste ; et pio vivamus. » *Sobrio* scilicet erga nos, *justo* erga proximum, pie erga Deum, inquit S. Bernardus, loco citato. Undo Syrus vertit, *ut* vtvamu* *cum castitate, justitia ct reverentia Dei.* Græcum enim tum pudica ct *caste* cum S. Hieronymo ct Syro, quam *sobrie,* verti potest.

P,*. rnium 'u «*' tobri*. *Sexto,* finem, scopum cl præmium hujus nbnegationis, sobriæquo, piinaojusta) vitæ addit Apos- I°1U8 ^'cens : « Exspectantes beatam (Syrus b<n- *cha,* id est benedictam) spem ct adventum (Imçsivuav, id est illustrationem sive illustrem adventum ct apparitionem) gloriai (id est gloriosum, splendidum, augustum) magni Dei et Salvatoris nostriJesu Christi.» Ubi adverte, «beatam spem» per hypallagen significare speratam bcatitudincin : spes enim ponitur pro re sperata. «Beatu» voro dicitur, non passivo, sed activo, id est, qua» nos beat ot boato» facit, quæ est ipsa beatiludo nostra. Pulchro S. Hieronymus: «Sicut impietas, inquit, magni Dei reformidat adventum, ita socura do opero suo pietas illum præstolatur. »

F.uunni JS- uh- wiuu. tin *Septimo,* Erasmus pro Ariani» moro suo pugnans, per «magnum Deum » intelligit Patrem; Per "Salvatorem » vero Filium. Verum non Putreni, sed Filium utrobique hio inlolligi patet ex eo, quod non Pater, sod Filius cum magna luco ct majestate venturus sit ud judicium, ut lidolos suos præmict et remuneretur. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Chrysostomus, Theophylactus et alii. Sc< *undo,* idem patet ex eo, quod unus idemquo Gnecus articulus utrumquo nomen, scilicet, tam «magni Dei,» quum «Salvatoris» rospicial ot copulet per copúlame! .-dicit enim Apostolus sic, toó p-puv <ii;7 «ii Quod si alium intellexisset Salvatorem quam magnum Deum, addidisset sane alium articulum dicens; ««I re0 Hinc ergo patet conira Ariano» votaros ot novos, puta Transylvanos, Filium Dei Jesum Christum esso verum inagnuinquu Deum.

14. Qui nsvir bkmbt ipsum rao noms, ut nos **nxniMIRBT An OMNI INIQUITATE, RT MUNDARET «IDI COPULI M ACCEPTADILEM, SFCTATOIIEU DONORUM OPERUM.** — Explicat hisco verbis Apostolus quomodo ct quaro Christus sil Salvator noster, quia scilicet cum esset magnus Deus, dignatus est Beri parvus in humanitate, in caque scipsumdarn pro nobis.

Nota: Christus n Patre dicitur traditus, quia Pater Christum objecit Judœis; dicitur et a Juda traditus, id est, proditus Judœis, qui rursum cum Cbnitus tradiderunt damnandum Pilato, ac vidsslm Pila- v>ntn», tus tradidit eum occidendum ct crucifigendum militibus ct tortoribus. Hic vero dicitur Christus scipsum tradidisse, sive dedisse pro nobis, quia sponte sua obtulit se Judœis et morti, ct quia «o «namque vitain, crucem ct mortem Patri obtulit in pretium redemptionis nostri», ut scilicet nos o captivitate diaboli, mortis ct inferni, persoluto pro nobis lytro, dando scilicet sanguinem suum et vitam pro sanguino ct vita nostra, eriperet. Hoc enim significat Græcum Xur^iw*».

Nola *secundo:* « Populum acceptabilcm » vocat peculiariter electum et dilectum n Deo : alludit enim Paulus ad *Erodi* xix, li, ubi Dominus iniens fœdus cum Judœis, cosque sibi in populum, in Ecclesiam, imo in filio» adsciscens et adoptans ait : « Eritis mihi in peculium do cunctis populi». » Ubi pro peculium hebraico est nHlO *sequila,* niutn- quod significat peculium selectum, ct thesauros Ini bio Piulni pretiosiores, magisque charo» ac dilectos, inquit f I 1 MUÍ Hieronymus, quales sunt torque», gemma ct bulbe «uu o collo pendentes. Unde Chaldæus vertit, j'3'3n *chabibin,* id est diarissima: ct Symmachus vertit, ciúi.uí' iUipircv, id est selectum, egregium, eximium: s<»», Syrus vertit xmn *ikadla,* id est novum populum; alii vertunt, *populum proprietatis,* id est, proprium ct peculiarem ; Aquila, Quinta editio, ct Septuaginta quo» sequitur hic Paulus, vertunt mpcûmo», quasi dicant, id quod cx opibus cl substantia eminet ct reconditur instar rari, singularis et pretiosi thesauri : »npl enim subindo eminentiam et Amor excellentiam, «i«i» vero essentiam et substantiam Chri*u significat, ◊. *d.* Christus nos redemit, mundavitcr<< *** sibique adseivit in populum selectum, eximium, pretiosum, proprium, rarum et cliarum , ut scilicet simus hœroditas cl peculium, imo cimelio cl thesaurus pretiosissimus et charissimus Christo. Vido quanti apud Christum sit Ecclesia, omnesquo Christiani, quantuinquo vicissun Christum redamare et coiero debeamus.

Nota *tertio :* Pro *sectatorem* græce est Çr.x«rir», id est relatorem, ct, ut Hieronymus velit, *icmutatorem,* «bonorumoperum, » ut scilicet, inquit Cliry- sostomUB, non Ionium faciamus bona opera, sed ea colemur, ac fervido ot alacriter ad ea procurramus, perlado ut rivales, qui unam

sponsam ambiunt, ingenii amore cl zelo ad cam assidue feruntur cl procurrunt.

▾ ** IS. *15. ll£C.* tOQIERE, ET EXHORTARE, ET ARGIE CIM OMNI IMPERIO. — « HæC, » Scilicet, quæ dÍX¡ dû *Christi* adventu ct redemptione loquere. Rursum « ta?c, » quæ dixi de redemptionis Christi tine et scopo, ut scilicet sectemur bona opera sobrie, juste et pie vivendo, hæc, inquam, exhortare : et si qui hortationi suavi non parcant, uti sunt tui duri Cretenses, «argue» eos «cum omni imperio, » plena potestate et auctoritate, tanquam Archiepiscopus, cui demandata est auctoritas, jus ct munus regendi docendique populum tibi Ooomod# subditum. Sic Christus dicitur *Matth.* vu, 29, doíi? j .'.l! eu'sse tanquam potestatem, id est auctoritatem, t.,aái.habens. Non ergo vult Titum imperiose agere, ▾**»1! *¡¿d* imperio ct potestate sua uti in arguendo et compescendo eos, qui rebelles aut cervicosi sunt: tales enim non ignave, remisse ac timide, sed cum libertate, gravitate ac acrimonia increpandi sint ; atque, ut aiebat Melania apud Palladium in *Laudata,* cap. cxvn : « Oportet adversus stolidos tanquam cane et accipitre uti animi elatione, eamquo tempore superbite eorum in ipsos immittere. »

Notat S. Thomas hic, ct Gregorius, hom. 11 *in* c,ʌ *Ezechielem,* Paulum monere Titum, ut cum iraaoLit Pcr*° «rpuat, eo quod Titus natura sua esset miTitum, lior ; hae vero de re non monuisse Timotheum, Lt cum co qUOCj jpSe sa|]s acrjmon¡u; ct bilis haberet a •/gnu. natura. Verum melius, et verius forte, causam et n‹w› hujus rei conferemus in ipsos auditores et subdi1 ttL ?* los' dispari erant ingenio. Cretenses enim naturaliter erant duri, pervicaces et perversi ; unde de eis dicit Apostolus, cap. i, vers. 12 .- «Cretenses semper mendaces, malæ bestiie, ventres pigri. » Hisce præerat Titus, unde jubet illi Apostolus, ut eos arguat cum imperio. Timotheus vero præerat Ephesiis, qui docili et facili erant ingenio, ut colligitur ex *Actor.* xx, 37, et ex Ignalio. epist. *ad Ephesios,* in qua Ephesiorum Ecclesiam, * vocat castissimam, celebrem, laudabilem, seque valde optare dicit, ut in sorte Ephesiorum Christianorum inveniatur, qui cum apostolis Paulo, Joanne et Timotheo fidelissimo versati sunt : hisce ergo imperio non erat opus.

Nemo te contemnat. — Græce |at A<< «» >>>>, quod Chrysostomus cum suis ita exponit: Ha te gere, ita sancte vivo, oTito, ut nemo ta contemnere audeat. « Auctoritatem enim doctrinæ vita facit, » inquit Primasius. Verum magis apte et connexe S. Hieronymus vertit, *nemo te despida!,* quasi infra so positum, *q. d.* Tuere auctoritatem tuam, argue cum omni imperio, ostende potestatem tuam, ne quis te deprimerò cl quasi se inferiorem despicere audeat. Narrat Spartianus, quod, cum milites Bassianuin, Severi Imperatoris filium Augustum consahitassenl,Severus in duces omnes facti auctores animadverti jussorit ; qui cum prostrati veniam rogarent, Severus manu caput contingens : «Tandem, inquit, sentitis caput imperare, non pedes. » Pari modo contemni se non patiatur Prælalus; hoc enim significat -ipt in mpeppenirw. Sic enim subindo no- Epi«>pl biles, præsertim si præsint et regant, præ se despiciunl Episcopos, suasque leges eorum legibus piti fa. anteponunt. Nam ad Timotheum scribens *epist.* I, cap. n, vers. 12, cum ait : « Nemo adolescentium‖ tuam contemnat, » græce non est sed quod in genere contemnere significat. Vult enim Timotheum, nnob adolescenliam apud suos perdat auctoritatem, eaindem sibi morum gravitate et sanctitate conciliare, ut nemo eum licet juvenem, docentem et monentem contemnere audeat; hic vero Titum grandævum, satis gravem et maturum monet, ne sinat se u thrasonibus despici, cosque super se attolli : hoo enim significat Pulchre et sapienter S. Bernardus Eugenium Pontificem monet, in fine lib. IV *De Consider.,* dicens : « Ubi maliliæ juncta potentia est, aliquid tibi supra hominem præsumendum, vultus tuus super facientes mala. Timeat spiritum iræ luæ, qui hominem non veretur, * gladium non formidat; timeat orationem, qui admonitionem contempsit. Cui irasceris tu, Deum sibi iratum, non homiuem putet ; qui te non au-(dteriE «"".dilui uiu Deum contra se paveat» »

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Christianos magistratibus etiam Ethnicis debere esse obedientes, modestos item ct mansuetos.

Hinc secundo, vers. \, *inculcat gratiam Christi, qui per baptismum nos regeneravit, ut bonis operibus studeamus, imo praesimus.*

Tertio, vers. 10, *jubet vitari haereticos.*

Denique, vers. 12, *Titum, Zcnam ct Apollo ad se vocat, suosque salutat.*

1. Admone illos principibus et potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse, 2. neminem blasphemare, non litigiosos esse, sed modestos, omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines. 3. Eramus enim aliquando et nos insipientes, increduli, errantes; servientes desideriis et voluptatibus variis, in malitia et invidia agentes, odibiles, odientes invicem. 4. Cum autem benignitas et humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei, ii. non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum suam misericordiam salvos nos fecit, per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus Sancti, 6. quem effudit in nos abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum : 7. ut justificati gratia ipsius, hæredes simus secundum spem vitæ æternæ. 8. Fidelis senno est, et de bis volo te confirmare : ut curent bonis operibus præesse qui credunt Deo. Hæc sunt bona et utilia hominibus. 9. Stultas autem quæstiones, et genealogias, et contentiones, et pugnas legis devita. Sunt enim inutiles et vana». 10. Hæreticum hominem post unam et secundam correptionem devita : 11. sciens quia subversus est, qui ejusmodi est, et delinquit, cum sit proprio judicio condemnatus. 12. Cum misero ad te Artemam, aut Tychicum, festina ad me venire Nicopolim : ibi enim statui hiemare. 13. Zenam legisperitum, et Apollo sollicite præmitte, ut nihil illis desit. 14. Discant autem et nostri bonis operibus præesse ad usus necessarios, ut non sint infructuosi. 15. Salutant te qui mecurn sunt omnes : saluta eos, qui nos amant in lide. Gratia Dei cum omnibus vobis Arnen-

v«». i. **4. ADMONE ILLOS PRINCIPIBUS ET POTESTATIBUS.**— Græce ào/aîç xai invaiate, id est principalibus et potestatibus, hoc est, principibus ct magistratibus potestatem habentibus : ponuntur enim abstracta pro concretis, ut dixi *Colossi* i, 16.

Ctu r' àdao *inenioH* oWiin. ihm e.-- Subditos esse. — Postquam singulis hominum datibus Apostolus cap. præced. leges et monita dedit, hic communia omnibus dat; ac imprimis ut obediant principibus et magistratibus laicis, c(iam Ethnicis, tum ne eos contra Christianam religionem irritent, sed potius sua obedientia eos ad Christum pelliciunt ; tum ne pacem turbent. Causa cur sæpius Paulus, Petrus, imo ct Christus hanc obedientiam præcipiant, est ea quam dixi hom. sin, 1, scilicet ut ostendant se non esse scotte OjIüso- Galilæorum, quæ populum fidelem soli Deo, non autem Ethnicis subjici debere docebat : de hac enim suspecti fuerunt Apostoli, utpotc Galilæi. Et hæc secta apud Judæos ita invaluit, ut nec morte quidem proposita induci potuerint Judæi, ut Cæsarem Dominum appellaicut; imo multi illorum, duce Eleararo, a præsideSyriæ Gyrino se censeri et describi non paterentur, ne Casari se subjectos esse profiterentur, ut reft I Josephus, lib. VII *Belli,* xxviii et xxix: sed illi et Romanis tandem publicad co uni omnium conspiratione rebellantes, ad extremum usque Hierosolyma excidium pertinacissime in sua sententia et rebellione perstiterint; ideoque a Tito funditus deleti sunt.

Dicto obedire,—Græce id est prompte, libenter et ex animo obedire.

Ad omne opus bonum paratos esse. — Loquitur de opere non sponte suscepto, sed a principo aut magistratu, de quo processit, praescripto, ut quidquid boni ille faciendum jusserit, ad id se promptos exhibeant Christiani. Si enim quippiam mali operis juberet, Christianus illi parere non dum potest, sed dicere debet ; a Obedire oportet Deo PrindP magis quam hominibus. » Unde S. Augustinus in c.," *Tsalm.* cxxiv, loquens de Christianis militibus, no» pr*. qui servierunt Imperatori Juliano apostatæ ct ciPut idololatra ; « Ubi, inquit, veniebatur ad causam

Christi, non agnoscebant nisi illum qui in cœlo erat. Quando volebat ut idola colerent, ut thuriflcarcnl, proponebant illi Deum; quando autem dicebat : Producile aciem, ite contra illam gentem , statina obtemperabatur. Distinguebant Dominum sternum a domino temporali, et tamen subditi erant propter Dominum æternum etiam domino temporali. »

Vw».*. 2. Neminem blasphemare, — id est, nemini maledicere, aut mala imprecari, neminem conviciari. Hoc enim est pXaoçruw». Sic I *Corinth,* iv, 13, dicitur, *blasphemamur,* id est maledicimur, et *obsecramus.* Alioqui Latinis blasphemia proprie convicium est, quod in Deum ct Sanctos evomitur. N.w nu- Vetat Apostolus ut nemini etiam privato, sed maxime ne ulli principuin aut magistratuum maledi- pnòc"i- Mnl Christiani, ut multi faciunt cum ab eis vocio, r.cc tigalibus aliisque oneribus gravantur sive juste, priniM. sive injuste; jubetque ut tam imperata, quam imperantes patienter ferant. Ita Paulus fecit, ct hoc suum dogma suo exemplo sancivit *Actor.* xxm, 3, ubi jussus ab Anania pontifice iniquo cædi : « Percutiet te, inquit, Deus, paries dealbate. » Cumque astantes dicerent: « Summum sacerdotem Dei maledicis?» respondit : «Nesciebam, fratres, quia princeps est sacerdotum. Scriptum est enim : Principem populi tui non maledices. »

Non litigiosos ,—á,u.áxw;, id est non pugnaces non tam verberibus, quam verbis, ne scilicet verbigerentur, et in lites ac rixas proni sint adversus superiores et magistratus, et etiam quosvis alios. Sensim enim Apostolus se et sua sensa dilatat ad omnes. Unde subdit: «Omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines. »

Ven. i. 3. Eramus enim et nos aliquando insipientes, increduli, errantes. — Vox *enim* dat causam cur Christiani debeant esse mansueti ad omnes, etiam Ethnicos incredulos, perversos et scelestos, tam magistratus, quam privatos quosque. Estque CbrUth- hic tacita occupatio, *q. d.* Dicetis mihi, o Chrisnide Unt tiani, Ethnicos esse impios et sceleratos, vobisquo csse duros , molestos ct intolerabiles : quomodo n iu&d*- ergo cum iis lites vitare et mansueti esse poterimus? Ubo». mus? Respondet Apostolus, id pacem et mansuetudinem Christianorum non retardare, sed potius accendere debere : illos enim tam miseros omni compassione esse dignos; oportere Christianos cogitare illa esse vitia gentilismi et ignorantis Dei, se quoque tales fuisse cum inter eos gentiliter viverent : proinde agnoscant discrimen et disparilatein vitæ presentís Christianæ, ct prioris quam egerunt in paganismo; admirentur Dei gratiam sibi præstilam, pro eaque gratias agant, ac misereantur eorum qui adhuc in tenebris ct salebris gentilismi degunt ; ferant eorum passiones et vitia, Deumque orent, ut ct ipsi ad Christum Christianamque modestiam, mansuetudinem ct sanctitatem sccum aliquando convertantur (1).

(1) Plinius, amicum juniorem monens, n** <Uium suum nimis rigide tractaret : « Cogita illum, inquit, puerum esse, cI te luisse. >

Advertit S. Hieronymus vocem nos, *q. d.* Ego Paulus quoquo ante conversionem vixi incredulus in judaismo, secutus sum carnis concupiscentias, nec eas cohibere valui, utpolc gratia Christi destitutus; sed ea imbutus post conversionem factus sum vas electionis ct virtutum.

Nota : Pro *insipientes* græce est dWnrei, quod S. Hieronymus, *stulti; S.* Ambrosius, *inconsulti,* vertit.

Secundo, pro *increduli* græce est àwuOiîç, id est impersuasibiles. Potest *secundo* cum Hieronymo verti, *inobedientes,* ct cum Cypriano, *contumaces.*

Tertio, malitia idem est quod improbitas, perversitas, nequitia et nocendi cupido. Inde enim homines mali vocantur perversi, qui alios verbis cupido et factis lacessunt, omnibusque sunt molestici maligni. Ha Theophylactus. « Per peccatum, inquit Prosper, lib. Dc *Gratia Dei,* contra Collatorem , perdidit homo boni scientiam : justitiam enim iniquitas depulit, humilitatem superbia destruxit, continentiam concupiscentia elisit, infidelitas rapuit fidem, captivitas abstulit libertatem, nec potuit illic ulla portio residere virtutum, ubi tanta irrupit turma viliorum. »

4. CUM AUTEM BENIGNITAS ET HUMANITAS APPARUIT * Salvatoris nostri Dei, non ex operibus justitiae H5, quje fecimus nos. — Pro *benignitas* græce est ■nx, id est bonitas, benevolentia el beneficentia.

« Humanitas » non est idem quod humanæ nature assumptio, ut explicat D. Thomas. Nam græce est id est singularis ille Dei Patris erga homines umor, studium ct dilectio, et, ut S. Hieronymus vertit, clementia : qua scilicet Deus Pater, quasi salvator, volens nos ad salutem perducere, Filium suum salvatorem nobis dedit, fratrem hominemque nobis congenerem, qui assumpta humana natura, baptismum merito ct pretio sanguinis sui instituit, quo nos a pristinis vitiis et concupiscentiis ablueret et salvaret; itaque novos homines efficeret, ut ex insipientibus fieremus sapientes, ex incredulis credentes, servientes non carnis, sed spiritus desideriis.

Eleganter et pio S. Bernardus, serra. 1 *In festo Nativit. Domini :* « Apparuerat, ait, ante potentia in rerum creatione, apparebat sapientia in earum gubernatione; sed benignitas miscricordiæ nunc maxime apparuit in humanitate. » Et mox : « Appareat, Domine, bonitas, cui possit homo (qui ad imaginem tuam creatus est) conformari : nam majestatem, potestatem, sapientiam nec imitari possumus, nec expedit æmulari. Quousque angustata est misericordia tua in sola angelorum parte, reliquam occupat judicium cum toto humano genere? Dilatet misericordia terminos suos, extendat funes, expandat sinus, attingat a fine usque ad finem fortiter, disponens omnia suaviter. »

Molte admiraD-(Ji io Dei philan-thropii. Trbnuiu.

Nota : In hac phLantnropia, sive singulari ilio Dei amore in nos inulta sunt admiranda.

Pruno, quod ab «eterno nos amarit ilio qui est Dons, id est, qui est summa majestas ct felicitas, qui in so omne bonum habot, ita ut nobis, aliavo rc non indigeat.

Scena-dura-

Secundo, quod non necessario nos amet, uti necessario amat Filium et Spiritum Sanctum, sed plane libero etliberaliter.

Certium.

Terlio, quod nos amet sine sua utilitate aut commodo proprio. Nam, ut ait Cyrillus, lib. l *Thesauri,* cap. vi, superflua est Deo productio creaturarum, quantum ad Dei perfectionem attinet. Hoc enim erat Deus antequam nos creati essemus, quod nunc etiam est : nihil ci attulimus a nihilo ad esse producti, et si ad nihilum redigeremur, nihil ei detraheremus.

Quar-tum.

Quarto, quia Deus hominem amat in quo nulla præccssit ratio, nullum meritum, nulla dignitas, ob quam diligendus esset, sed potius demerita multa et magna, ob quæ omni odio erat dignus. « Commendat, inquit Paulus ad *Rom.* v, 8, Deus charitatem suam in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. »

Quin-tera.

Quinto, quia dilexit eos quos præscivit fore ingratos, imo hostes suos.

Sextum.

Sexto, quia amor hic Dei in homines non ex ignorantia, nec ex passione proficiscitur, uti homines stulte amant sæpe amicas suas cx insano amore, vel quia persuadent sibi eas esse gratiosissimas; sed omnis Dei amor cum summa œquilate ct sapientia conjunctus est.

Qnt iit Deo ratio unairli bouÜDCJ?

Dices : Quænam in Deo est sapientia diligere homines peccatores et miseros? hoc enim objectum in se non est diligibile.

Hespondeo : Ratio amandi in Deo non petitur ab objecto diligibili, uti fit apud homines, sed ab ipso Deo. Deus enim diligit nos propter se, quia summe bonus est, adeoque bonitate abundat, ut bonitatem et liberalitatem suam in nos omni dilectione indignos effundere velit. Infinita ergo Dei bonitas radix est ct ratio amandi homines, eisquese et sua bona communicandi. Hunc amorem mire inculcat S. Joannes cum ait, cap. m, vers. 16 : « Sic Deus dilexit mundum , ut Filium suum unigenitum daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam sternam. »

Amorii Dei m>-gnitndo «ugge-ntur.

Ubi nota singula verba habere emphasim, et emphatice exaggerare amorem Dei. *Primo* enim ait, «sic,» id est tanta amoris vehementia, conatu, excessu. *Secundo,* non rex, non Cæsar, non angelus, sed « Deus. » *Tertio, «* dilexit, » scilicet prior ct gratis, sino merito; imo sine desiderio nostro. *Quarto,* « mundum » sibi contrarium, hostem et reum damnationis. *Quinto,* « ut » non hominem, non angelum, non mundum alterum, sed « Filium, » non alienum, non adoptivum, sed « suum, » proprium ac naturalem, cumque non unum e multis, sed « unigenitum » ct unicum. *Sexto,* non venderet pretio, non mutuaret,sed gratis « daret, » non ad regnum et triumphos, sed ad mortem et crucem. *Septimo,* id fecit non sibi, non Christo fructum aliquem qnærens, sed ut ipse nos, id est creator creaturas suas, sua morte vivificaret, sua-humilitate exaltaret, sua exinanitione, æterna gloria, opibus et bonis immensis cumularet.

Salvatoris nostri Dei. — Nota : *Salvator* hic vocatur Deus Pater; hunc enim distinguit a Salvatore quem subdit vers. 6, dicens : «Per Jesum Christum Salvatorem nostrum. » Unde S. Hiero- N utor nyinus docet hic notari SS. Trinitatem : tertia' l enim persona Spiritus Sancti nominatur, cum di- ss. Tncit : « Per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus Sancti salvos nos fecit. » Loquitur de salute inchoata, quæ est ipsa justificatio, qua a peccatis et reatu mortis et inferni liberamur et salvamur, tendiinusque ad plenam et completam salutem, quam in enfio omnibus ærumnis, concupiscentiis et peccandi periculis liberati adipiscemur. Ita S. Augustinus, hb. Ill *Contra duas Epist. Pelagian.,* cap. m.

5. Non ex operibus justitiæ (id est non merito *«««•*• operum justorum, cum nulla talia præcesserint fidem et justitiam), sed secundum (id est propter, vide *Can.* 25) suam misericordiam,—id est gratis, ex mera Dei misericordia.

Per lavacrum regenerationis. — Asserit hic Apostolus nos salutem jam dictam consequi in baptismo : baptismus enim est lavacrum regenerationis, quo scilicet regeneramur et renascimur in Christo.

Et renovationis Spiritus Sancti ,—quo scilicet per gratiam Spiritus Sancti renovamur, et novi homines, puta sancti, justi, Dei amici et filii efficimur. Unde Tertullianus, lib. *De Rentrertt,-.e vu* bip- *carnis,* vim baptismi explicans : « Caro, inquit, ‘ ** abluitur ut anima emaculetur, caro ungitur ut mu*, anima consecretur, caro saginatur ut anima muniatur. caro manus impositione adumbratur ut el anima spiritu illuminetur, caro corpore et sanguine Christi vescitur ut anima de Deo saginetur. » In baptismo enim mei et lac, atque Eucharistia recens baptizatis gustanda dabantur, ut alibi dixi, et baptizato slalim impendebatur sacramentum Confirmationis per manus impositionem, ut innuit hic Tertullianus.

Nota hic emphasim : baptismus enim dicitur renovatio, græce id est iterata generatio, quia quasi de novo secundum carnem genitos, regenerat secundum spiritum et virtutes. Unde merito exclamat hic Theophylactus : « O rem arduam, inquit, et admirabilem! Adeo vitiis eramus immersi, ut nulla ratione purgari possemus, sed opus fuit regeneratione; nam regeneratio et renovatio secundam nativitatem novamque formationem significant. Ut enim domum ruinosam et plane veterem non suffulcimus, verum ad fundamenta usque diruimus ac demolimur, uo

vanique ædificamus : consimilem ad rationem Deus non «concinnavit quod corruptum erat sarciendo, sed denuo condidit. Quomodo? per Spiritum Sanctum; ne enim quœras modum, Spiritus, inquit, totum transegit. Unde hoc perspicuum ? quem effudit, inquit, abunde in nos : nos enim tantummodo per hunc «finxit nos, sed large ipsum etiam nobis impertiit, ut et illud per hoc monstretur. Ac merito : postquam enim mundavit nos, tum et Spiritu suo Sancto abunde nos implevit; hoc est quod ait : Effudit. In impuros mundus ille purusque Spiritus non ingrediebatur. »

Rursum D. Thomas hic : «Homo, inquit, in statu perditionis duobus indigebat, scilicet participatione divinitatis et depositione vetustatis. Christus utrumque præstitit nobis : prius, dum nos per suam gratiam effecit divinæ consortes nature; posterius, dum per baptismum nos in
n jnrti- novam creaturam regeneravit. » Et rursum : « In justificûfi011®» inquit D. Thomas, impii duo sunt
duo *i«r- termini : a quo, culpæ remissio, et hæc est renonum. vatio; ad quem, gratiæ infusio, et hæc est regeneratio. » Verum hoc non satis solidum videtur : nam sicut regeneratio, ita el renovatio suum habet terminum, tam *ad guem,* quam *a quo :* novitas enim gratiæ et vitæ est terminus *ad quem* renovationis. D. Thomas ergo accommodative tantum loquitur, et per renovationem precise intclligit vetustatis depositionem : vult enim distinguere m justificatione, terminum a quo, a termino ad quem; et sicut hunc assignat regenerationi, ita illum attribuit renovationi.

Denique nota, hanc renovationem a peccatis plene, sed a vitiis el concupiscentiis inchoate tantum fieri in baptismo, in qua quotidie proficiendum est, mortificando scilicet concupiscentias, ut ab eis plenam sanitatem et renovationem consequamur in cœlo. Ita S. Augusuuu», UV. /Bi *V De Trinit.,* cap. xvi.

Vf», e G. Quim (scilicet Spiritum Sanctum, id est Spiritus Sancti gratiam et dona) effudit in nos abunde PER JI SUM CURISTUM Sa LVATOHEM NOSTRUM, 7. UT JUSTIFICAT! GRATIA IPSIUS, UÆIIEDES SIMUS SECUNDUM
Hxmli- spem vit æ ÆIERNÆ. — Nota : Non dicit, *dedit,* sed
FS? 'M'' a effudit, » idque non parce, sed a abunde, » ! ',lu' grece Kktwjtu;, id est opulenter, ait Hieronymus, large, copiose; idque hoc fine, ut a justificati, » id est a peccatis expurgati et justitia donati; non nostro merito, sed « gratia ipsius, haeredes simus secundum spem vitæ œtcrnæ, » id est hærcdes nos fore speremus in cœlo vitæ œtcrnæ.

Nota : Sicut filius qui scriptus est bærcs a pâtre, patris est hieres, non re ipsa, sed tantum secundum spem suam ct secundum destinationem patris, qua fictul, mortuo patre , re ipsa futili us sit putris hires : ita in baptismo dum justificamur, destinamur et scribimur hærcdes vitæ œtemæ, sed tantum secundum spem nostram et destinationem Dei. Nam re ipsa hærcdes erimus post mortem.«i nimirum injustitia Accepta, quæ nobis ad vitam æternum dat Jus, perseveremus et moriamur.

8. Fidelis sermo est, et de dis volo tb con- Ven.L
FIRMARE : UT CURENT DONIS OPERIBUS PRJiESSE QUI
credunt Deo, — *q. d.* Ea quæ dixi de Dei in nos Certi*»-
benignitate et humanitate, de renovatione , de salute, de spe vitæ retenue, non sunt fabulosa, Chn.u.
non incerta, non dubia, uti Judæorum et Phi- M.
losophorum doctrinæ ct spes ; sed fidelia, id est certa et indubitata (ut dixi I *Timoth.* cap. r, vers. 15); ac proindo volo, ut de his tu confirmes non tam teipsum (nipote qui in his satis firmus es) quam alios, ut vertit Syrus, ut scilicet ipsi hac fide ct spe excitati et confirmati, curent bonis operibus præesse. Ita S. Chrysostomus et S. Hieronymus.

Unde nota primo : Pro *confirmare* græce est Ja- quod clarius et aptius vertas, affirmare, asseverare, asserere et predicare, ut rem certam ct indubitatam; vult enim Apostolus ut Titus hæc aliis affirmet ct proponat tanquam certissima ct verissima, ut iis incitentur ad bona opera.

Nota *secundo :* Pro *ut curent bonis operibus præesse,* græce est ívx çpovtiÇnict fcoXân npitçaaOxc, quod Ambrosius vertit, *ut solliciti sint ad affectum bonorum operum ;* Beza vero, *ut studeant bona opera* Bea ı» *tueri.* Nam non potest, inquit, verti *præesse;* sic enim in Greco dicendum esset in dativo jw ûxîj ffp;, jam autem in genitivo dicitur xaxaii fftuv. Sed *» cj'ti- respondeo cum Hieronymo et Budæo, imo Vaiolilo Eîlûr et Erasmo , w?ctçao9x! proprie significat præesse, regitque genitivum : hunc enim poscit præpositio «jó. Nam hinc irgcçà: et r^çà-rr,; rcô fyqw vocatur prefcclus operis. Vult ergo Apostolus Chri- Quid stianos ita studere et incumbere bonis operibus, ptæ præsertim eleemosynæ ct benefleentiæ, ut iis l«ali quasi duces et prefect! præsint, perinde ut in cperituî castris quis dicitur præesse annonæ, frumento tormentis. Sicut enim hujus est curare ne quid iis in rebus desit, ita Christianorum est curare ne quid alicui desit, ul pauperum petitionem non exspectent, sed requirant, et sua eleemosyna preveniant. Ha Thcophylactus. Quomodo Cato, leste Plularcho, dicere solebat, apreciaras actiones occupandas, » id est, ambiendas el acccrsendas esse, ul semper benefacta priora posterioribus cumulemus. Sicut enim homines vani et mundani ambiunt honores, magistratus ct prefecturas, de iisque certant, ut cos aliis preripianl : ita Christiani certare debent de bonis operibus, ut in eleemosynis, omnibus præcanl easque aliis praeripiant. Undo Clirysostomus explicans quid sit *bonis operibus præesse :* « Hoc est, inquit, oppressis injuria opem ferre, non pecuniis tantum, sed etiam exhortatione salubrique doctrina; viduis item ac pupillis auxilium ferre, omnibusque qui in alQiclione aut angustia sunt prospicere, miserationis affectu. »

Ad hoc divitibus stimulum suggerit idem Chry- ur^nuD sostomus hic in morali *homil.* G, nimiium ut co- ojwo.

gîtent sibiquo persuadeant, eos qui dant eleemosynam plus a pauperibus recipere, quam eis dent, puta plus bonarum precum et orationum, plus virtutis, plus meriti, plus grati®, plus mercedis tam presentís quam œtcrnæ : atque hac do causa Christus cum posset sibi aliis modis prospicere de victu, a Magdalena tamen aliisque piis mulieribus ali voluit, scilicet non ut acciperet, sed ut conferret eis beneficium. Additque Chrysostomus : « Beneficentia, inquit, Deo similes facit. Hæc est charitalis mater, proprium Christianos virtutis insigne, per quam discipuli Christi noscuntur : hæc nostrorum scelerum est medicina, hæc anlmæ nostre fiordes emundat, hæc scala, quæ in coelum usque porrigitur, hæc Christi connectit corpus, omniaquo Christi membra complectitur. »

Aliqui sic exponunt, *curent qut creaunt,* id est Christiani, *ut bonis operibus provint,* id est præslenl et præcellant infidelibus, iisque palmam, non in gloria aut opibus, sed in studio bonorum operum præripiant : Græcum enim r^içôvou idem est, quod stare ante, id est præstarc aliis, sive primum esse quem alii sequantur, non attieni qui alios sequatur. Verum sic græce dicendum potius fuisse tpqst*, quam addendumque dmçiv, id est infidelibus.

Veri.». **9- STULTAS AUTEM QUESTIONES, ET GENEALOGIAS, et contentiones, Er pugnas LEGts dltita. — «Ge**nealogias » intclligit Judæorum et Judaizantium, qui a puero ita hisce student, nt ab exordio Adam, usque ad Zorobabel omnium generationes ita memoriter velociterqne percurrant, ut cos suum ptdes nomen referre, inquit Hieronymus (1). Rursum, «pugnas legis» intclligit futiles quæstiones el rixas, quie circa legem moventur, ut quoto anno Sal°mon duxerit uxorem, an anno undecimo genuerit Roboam ; ct his similia, inquit Hieronymus.

De qui- Iujrw J',)r."b in- uiiicru- pjuiiis?

Ver». 10 w ». 10 et 11. **HXRETICUM HOMINEM POST UNAM ET SECONDAM CORREPTIONEM DEVITA, SCIENS QUIA SUBVERSUS EST QUI EJUSMODI EST, ET DELINQUIT, CUM SIT PROPRIO JUDICIO CONDEMNATUS. — PtO** *COH cptlOIlcm* græce estvwtaí», id est, ut Hieronymus vertit, *commonitionem,* quæ scilicet leniter fit, docendo monendo suaviter absque graviori increpatione. Loquitur enim Apostolus de bæretico non pertinaci et formato, sed eo, qui ex ignorantia aut mala instructione errat, et seciam errantium sequitur; vel de quo dubium est, situe pertinax, necne. Hic enim corripi et instrui debet, primo lenius, secundo durius et fortius; quod si sic monitus contemnit, oslcnditque se pertinacem, vitandus est, el non corripiendus: correptionis enim nullus erit fructus. Imo talis si corripiatur, magis resistit, litque obstinatus, inquit Ambrosius, quia «talis,» ut subdit Apostolus, «subversus est,» græce íUrpMrtai, id est, eversus est, scilicet fide, spo ct bonis omnibus, utpote plane in hæresi ct sua obstinatione perversus et immersus. Unde Tertullianus, lib. *De* Præsmpe., cap. xvi. docet, in hæreticis non habere locum preceptum Domini, *Matth.* xvm, de ordine in coreeptlone servando. Hinc etiam idem Tertullianus et Ambrosius ita hic legunt, *hcereticum hominem* post *primam correptionem devita* ; et sic, inquit Erasmus, hæreticos, si post primam correptionem relabantur, non devitamus, sed incendimus. Ve rnm passim Latina, Greca et Syra legunt, *barati cum hominem post unam et secundam correptionem decita.* Loquitur enim Apostolus de haeretico non pertinaci, sed errante, ut dixi.

Cno-.--lo j.rodum ntuuT

Nota *primo :* Pro *devita græce* est «fuwJ, id est, rejice, aversare, refuta.

Suggillat hic more suo mordaciter Erasmus Dnaai theologos, quod cx hoc Apostoli loco probent hæreticos esso puniendos ct plectendos, putantes scilicet *devita* idem esse quod *de vita tolle,* siculi *decapita* idem est quod caput illi demo. Nec hoc sarcasmo contentus, similem, sed acriorem non tam ignorantiam, quam injustitiam impingit Jureconsultis, dum subdit : «Sic Jureconsulti furem Shspendunt, quod lex latroir m plecti capite jubeat, et Galli furem vocant latronem (larron); sic medici inscitia vocabulorum subinde venenum dant pro remedio. » Erras, Erasme, non hæc Jurisconsultorum Gallorum fuit stoliditas, sed Principimi ct magistratuum justa lex et sanctio, quae ubique fures cruci, nt latrones rotis, adjudicat. Multo minus Theologorum inscitia, sed Regimi ct Imperatorum decreta, hæreticos ad rogum condemnant. Quis, oro, Interpretum vel Patrum Lalinorum tam vecors, tam insulsus fuit, ul «devita » dicerei idem essa quod « tollo de vita? » Fuerit aliquis matæologus, qui ita, ut ais, vel joco, vel serio explicarit : cui concilio, regi, vel principi idipsum ad poenam hanc hoc nomine hæreticis irrogandam persuasit? Sunt aliæ Scripture ccrlæ ct clare, quæ hæreticos puniendos doceant, quas vide, si lubet, apud Bcllarminum. Preclare Tertullianus, *Scorpiaci* cap. n : « Ad otlicium, inquit, hæreticos compelli, uon illici dignum est. Duritia vincenda est, non suadenda. »

Quire "Y^ 1C' l

Notacecunifo: « Delinquit, » grace «piprá*», id est errat, vel delinquit et peccat, supple sciens, prudens et obstinatus in sua hrcresi, malitia et delicto. Hæresis ergo antonomusticehic vocatur delictum, peccatum et scelus. íien.u ‹Du^!lun

Nota *tertio :* « Cum sil proprio judicio condemnatus, » græce £›» xjTtxiTxxfiTi;, id est, cum sil per se, et, ut legit Cyprianus, *a senet ipso condemnatus,* quia scilicet sponte et pertinaciter se ab omnibus fidelibus, et u tota Ecclesia separat, extra quam uon est salus, sed certa damuatio. Ita Hieronymus, Ansclmus et alii. Unde sanctus Maximus, *serm.* 50, apte comparat hæreticum Judie, qui non a Christo ejectus, sed sponto sua ab Apostolorum

Hxreii- 'lUl *

(1) *a* Genealogias, » id est, ait Ailloli, quæstiones circa varios ordines, hierarcluoiu el generationes angelorum.

collegio pc separavit, dum vellet prodere Christum : « Tali, inquit, hærcticus, quali et Judas pœna damnatur, ut idem sui et reus sit sceleris, et judex sit ultionis, quia Dominum quern Judas vendidit, hærcticus blasphemat. » Rursum, ut Vatablus mt, cum hærcticus judicet æterna damnatione esse dignos eos qui veritati et fidei resistunt, hoc ipso seipsum condemnat, utpote qui ct veritati et fidei totius Ecclesia; resistat.

Tertio, alii sic explicant, hærcticus nimis credit suo judicio : in hoc enim consistit hæresis peccatum : sui ergo judicii præfidentia peccat hærcticus, ac consequenter eodem se condemnat, id est, condemnationis reum, iUique obnoxium se facit* Sed hoc est præter mentem Apostoli (1).

v<r». n. 12. Cum misero ad te Aktemam, aut Tychicum, — ut scilicet tui absentiam Cretæ suppleant, ct pro te Cretenses instruant et pascant.

Festina ad me venire Nicopolim. — Chrysostomu< Nicopolim Thraciæ intelligit ; S. Hieronymus vero melius Nicopolim Epiri accipit. Dicta est *Nicopolis,* id est, urbs victoriæ, ab Augusto, qui ibi, scilicet juxta Actium Epiri promontorium, Antonium ct Cleopatram navali bello devicit.

Ver». i3 13. Zenam legisperitum et Apollo sollicite VR.ÏM1TTE, CT NIHIL ILLIS DESIT. — **Hos ad 86 mitti** jubet Apostolus, ut in prædicatione Evangelii eos Axr et habeat socios et adjutores. Apollo enim erat eloquens et potens in Scripturis, *Actor.* xvm,24. Zenas vero non fuit juris Cæsarei peritus, sed legis, puta Mosaic® doctor, ideoque magnæ auctoritatis et opinionis. Unde jam conversus ad Christum poterat ex lege et Prophetis revincere Judaeos docereque Jesum esse Messiam. Hos ergo Tito committit, ut cos ad se distinct, ac sollicite curet, ne quid in viatico aliisque in rebus ad iter opportunis illis desit.

M. Discant autem et nostri donis operibus Vert< PRÆESSE, AD USUS NECESSARIOS. — Repetit hanc sententiam Apostolus occasione viatici, quod jussit dari Zen® et Apollo: estque occupatio, *q.d.* Dices mihi, o Tite, te pauperem esse, ncc posse eis providere de omnibus necessariis ad iter. Respondeo, adi nostros fideles, doce illos charitatem hanc in Dei ministros et Apostolos exercere, ut discant ipsi non tantum per doctrinam, lan^n- sed etiam per experientiam ct praxim, bonis ríos operibus et eleemosynis tam necessariis, tam Enon- dignis et sanctis præesse, et in suos magistros ba* esse liberales et munifici. Ita Hieronymus, Theodoretus et alii. Idem S. Joannes, *epist.* 3, commendat Caio : a diarissime, inquit, fideliter facis quidquid operaris in fratres, et hoc in peregrinos, etc., quos benefaciens deduces digne Deo : pro nomine enim ejus profecti sunt. Nos ergo debemus suscipere hujusmodi, ut cooperatores simus veritatis. » Hinc inter primos Christianos Ho<piu- arctum et magnum fuit jus hospitalitatis : adeo ut Peregrinus impostor (teste Luciano in ejus Vita) oonua. hac de causa se Christianum et prædicatorcm esse finxerit, quia sciebat in Christianorum hospitalitate satis se habere viatici, ita ut non tantum ab illis alerctur, sed etiam in via deducere- tur, atque sic (ut ait Lucianus) quaquaversum stipatus incederet. De hospitalitate hac plura dicam *ad Bebraos,* xm, 2.

Concede, Domine, nos præesse bonis operibus, ut modicum hoc vit® spatium fructuose transigamus, ut hæredes fiamus secundum spem vita œtern®.

/Et erna cogitans temporalem omnem laborem et dolorem, æquefç voluptatem despicit.

^t) Iloscamnllerus vere. 11 e greco ac vertit : Intclliges enim , talem totum *se* immutasse, et peccare ita, ut se i¡*e condemnet.

COMMENTARIUS

IN EPISTOLAM

AD PHILEMONEM.

ARGUMENTUM.

Phil*. Philemon, non Judæus, sed Gentilis, civis erat qui-Colossensis, inter suos nobilis, vita ac moribus æque ac fido et professione Christiana conspicuus; cujus domum Colossis ad sua tempora integram permansisse tradit Theodoretus hic : utpote quæ tempore Pauli ccepit esse ecclesia, ut in ea Paulus ageret synaxes fidelium, ideoque in ea habitaret Archippus, Colossensium Episcopus, ut satis insinuat Paulus vers. 2. Hinc hæc domus jam Deo in ecclesiam dicata permansit in multa Ejupi»- sæcula. Rursum fideles in domum Philemonis m et convenire soliti ejusdem fovebantur auxilio : erat ^iiUL en*m *PS0 elccmosynis addictus, et Sanctorum l necessitatibus succurrebat. Hoc enim est quod ait Apostolus vers. 7 : a Viscera sanctorum per te OomI- requieverunt, frater. » Hic ergo Philemon habuit nu>. «r- servum nomine Onesimum, qui non tam S. Pauli ìiòwii»' slud*°> ul volunt aliqui, quam ob furtum, com- BWl ' pilatis scilicet quibusdam heri sui rebus, ut ex vers. 18 colligit S. Hieronymus, Theodoretus et Thcophylactus, Colossis Romam transfugerat, ubi bojn. in Paulum incidit, qui eum ad Christum conver- k'nktT 1'1' 'nsl'lu*l et baplizavil, et jam fidelem tam d,.0" Christo quam hero suo effectum cum hac epistola commendatitia ad herum, Philemonem scilicet, remittit, qua rogat illum, ut cum in gratiam recipiat. Scripsit hanc Epistolam Paulus Romæ o vinculis prioribus anno Christi 60 (1), cum jam speraret sc brevi iis liberandum, ut palet vers. 22; misit camdcm cum Epistola ad Colossenses, per ipsum Onesimum.

Onitoor Notant S. Chrysostomus et Thcophylactus, hanc <iocu- Epistolam in tanta brevitate et simplicitate, plura perutilia continere documenta, inter quæ *primum* Epi/toi*. csl, nulli homini, ac ne servo quidem fugitivo, aditum ad gratiam et vitam œternam esse præclusum, neque dc ullius, quantumvis duri, fraudulenti et perditi, salute esse desperandum : talis enim erat Onesimus, utpote servus, fur, Phryx. Phryges enim illiberali serviliquo erant indole. Unde apud eos ingens erat mancipiorum proventus, ut in proverbium abierit, teste Cicerone, orat, pro *Flacco,* Phrygem plagis meliorum fieri.

Secundum est, etiam vilium hominum, servorum et profugorum Christianis curam esse habendam.

Tertium, pietatis prætextu servos non esse avellendos a dominis. Unde hic Paulus servum Onesimum domino Philemoni remittit.

Quartum, servos præstantes virtute non esse contemnendos, sed amandos et promovendos. Hic enim Onesimus pœnitens facti, in gratiam cum hero suo Philemone rediit, factusque est vir et doctor egregius, atque post Timotheum creatus est secundus Episcopus Ephesi : quem valde laudat S. Ignatius, epist. *ad Ephesio».* Unde et hic idem Onesimus postea Romæ sub Trajano martyrio consummatus et laureatus est.

Discite hic Christiani, discite Pastores, pauperes, servos et ancillas non negligere, sed singularem curam eis impendere : sunt enim ipsi oves vestræ, atque animas tam nobiles habent quam divites, eodemque pretio sanguinis Christi redemptas. Unde a vobis easdem reposcet Deus in die judicii. Nam propter eas e coelo descendit Christus, cujus hoc est elogium ab Isaia predictum et celebratum : a Pauperes evangelizantur. » Tales Deus eligit : sunt enim ipsi magis humiles, dociles, ductiles, ideoque gratiæ et salutis capaciores quam divites. «Nonne Deus, inquitS. Jacobus, cap. n, 5, elegit pauperes in hoc mundo, divites in fido, et hærcdes regni, quod repromisit Deus diligentibus se (2) ? »

(i) Ana. 67, juxta Sepp, quem cf. op, du, tom. 11, pag. 307,

(i) De eloquio ct leporibus hujus Epistola) hæc apposite Erasmus : « Quid festivius dici poterat vel ab ipso Tullio in ejusmodi argumento? Nisi quod quidam nomine dunlaxal Christiani, animo infestissimi Christo, nihil eruditum putant, nihil elegans, nisi quod idem sit ethnicum, et universum florem simul periisso existimant, si quid de Christo fuerit admixtum, quod illius sapuit doctrinam, cum ea sit prima eloquentia.* pars, sermonem rebus accommodas». » *Cl. Ihblc de Vence,* tom. XVI, *p.* 172 s.)q.

1. Paulus vinctus Christi Jesu, ct Timotheus frater : Philemoni dilecto ct adjutori nostro, 2. et Appiæ sorori charissimæ, et Archippo commilitoni nostro, et Ecclesiæ, quæ in domo tua est. 3. Gratia vobis, et pax a Deo Patre nostro et Domino Jesu Christo. 4. Gratias ago Deo meo, semper memoriam tui faciens in orationibus meis, 5. audiens charifatem tuam, et fidem, quam habes in Domino Jesu, et in omnes sanctos : 0. ut communicatio fidei tuæ evidens fiat in agnitione omnis operis boni, quod est in vobis in Christo Jcsu. 7. Gaudium enim magnum habui, et consolationem in charitate tua : quia viscera sanctorum requieverunt per te, frater. 8. Propter quod multam fiduciam habens in Christo Jesu imperandi tibi quod ad rem perlinet : 9. propter charitatem magis obsecro, cum sis talis, ut Paulus senex, nunc autem et vinctus Jesu Christi : 10. obsecro te pro meo filio, quem genui in vinculis, Onesimo, 11. qui tibi aliquando inutilis fuit, nunc autem et mihi, et tibi utilis, 12. quem remisi tibi. Tu autem illum, ut mea viscera, suscipe : 13. quem ego volueram mecum detinere, ut pro te mihi ministraret in vinculis Evangelii; 14. sine consilio autem tuo nihil volui facere, uti ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium. 15. Forsitan enim ideo discessit ad horam a te, ut æternum illum reciperes, 16. jam non ut servum, sed pro servo charissimum fratrem, maxime mihi ; quanto autem magis tibi et in carne, et in Domino? 17. Si ergo habes me socium, suscipe illum sicut me. 18. Si autem aliquid nocuit libi, aut debet : hoc mihi imputa. 19. Ego Paulus scripsi mea manu : ego reddam, ut non dicam tibi, quod et teipsum mihi debes. 20. Ita frater, ego te fruar in Domino : refice viscera mea in Domino. 21. Confidens in obedientia tua scripsi tibi : sciens quoniam et super id, quod dico, facies. 22. Simul autem et para mihi hospitium : nam spero per orationes vestras donari me vobis. 23. Salutat te Epaphras concaptivus meus in Christo Jesu, 24. Marcus, Aristarchus, Demas et Lucas, adjutores mei. 25. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro. Arnen.

Ve». « **' t. PAU.CS VINCTUS CniUSTI JRSD , ET TIMOTHEUS FRATER ! PHILEMONI DILECTO, ET ADJUTORI NOSTRO, 2. et Appi.e sorori ciurissim.e, et Archippo COMMILITONI NOSTRO, ET ECCLESIÆ, QU.E IN DOMO tua est. — Vide quot titulis ct nominibus pulset hic Apostolus mentem Philemonis, ut Onesimum in gratiam recipiat.

Owtwn D^X's i lui t' 'I '^- ducit «d t *- hgiiivi.

Primo, ego « vinctus Christi, » inquit, hoc a te Posco; da ergo hoc solatium et gaudium mihi vincto, imo da hoc Christo, pro quo ego vinctus -sum, factusquc quasi servus similis servo tuo Onesimo.

S-•undo, idem poscit « Timotheus frater » tam tuus, quam meus, in Christo, id est Chrislianos.

Ta tio, tu cs mihi «dilectus et adjutor; n da hoc ergo dilectioni nostræ. Rursum, soles non tantum quosvis miseros et pauperes, sod etiam me tuis opibus et opera in Evangelio adjuvare ; juva ergo ct suscipe hunc misellum servum tuum per nw conversum.

Quarto, salutando Appiam et Archippum, tacite eosdem, inquit Theophylactus, deprecatores seenni pro Onesimo adsciscit, tanta erat charilas ct sollicitudo Apostoli, ut unum homuncionem fugitivum domino suo reconciliaret.

Nota fi.-undo : Hæc Appia uxor erat Philemonis, ut docet Chrysostomus, Theodoretus^ Theophylactus. Hanc « sororem » suam vocat, scilicet in Christo. Omnes enim Christiani in symbolum eximiœ charitatis mulum, omnes viros Christianos vocabant fratres, omnes feminas sorores, tanquam cx eodem patro, scilicet Christo; ct matre, scilicet Ecclesia, genitos et genitas.

Nola *tertio :* Hic Archippus Episcopus et præ- AxMpdicator erat Colossensium, inquit Ambrosius cl Hieronymus; unde cum hic Paulus vocat *commilitonem* suum, ct *ad Coloss.* iv, 17, de co scribit : «Dicite Archippo : Vide ministerium, quod accepisti a Domino, ut illud impleas. » Licet Primasius velit Archippum tantum fuisse diaconum, Epaphram vero fuisse Episcopum Colossensium, do quo vers. 23. Videtur autem hic Archippus habitasse Colossis, in domo Philemonis. Hac enim de causa cum cum "Philemone salutat ; hinc etiam addit salutem apprecans, « cl Ecclesiæ (id est cogregalioni fidelium) quæ in domo tua est, » scilicet, o Philemon (ad eum scribit, eumquo alloquitur, non autem Archippum), utpole in qua mulli sunt fideles, cum m ca habitet Archippus Episcopus, ideoque ad eam quasi communem Episcopi cl fidelium ecclesiam Christiani sacrorum causa conveniant.

4. Gratias ago Deo meo, semper memoriam tui V«n. 4 **FACIENS IN ORATIONIBUS MEIS, 0. AUDIENS CHARITATEM TUAM , ET FIDEM, QUAM HABES IN DOMINO JESU , ET**

n» ousts sanctos. — Græco non est *lt,* sed «k, id est in, vel *erga* Dominum Jesum ct omnes sanctos. Ita Chrysostomus ct Ambrosius.

fide» in jMnm et tjdfffll Nola : Fidem quam habemus in Dominum Jesum, eamdem habemus ct in omnes Sanctos : s'cut cn'nj credimus Jesum esse Messiam ct Salvatorem , caputque Ecclesiæ Dei, ita pariter credimus Sanctos Jcsu veros esso sanctos, veramque Dei Ecclesiam; et amando ac adhaerendo Sanctis, amamus ac adbæremus Christo, ac consequenter benefaciendo Sanctis, benefacimus Christo. Apostolus enim loquitur do fide non nuda et interna, sed de ea, quæ per opera seso exerit ct communicat, uti mox ipso subjungit.

PrSiM. ' 'niì'jr draitor Christo. * Hinc sequitur, cum qui honorat et invocat Sanctos, nihil detrahere Christo, imo hoc ipso honorarc ct invocare Christum. Undo *Exodi* xiv, 31, dicitur : «Crediderunt Domino,et Mosi servo ejus ,,, a Hoc autem, inquit Hieronymus, non solum in Mose, sed in omnibus Sanctis ejus est, ut quicumquo credit Deo, aliter ejus fidem recipere nequeat, nisi credat ct in Sanctos ejus : non enim est in Deum perfecta dilectio ct fides, quæ in ministros ejus odio ct infidelitate tenuatur. »

Verc.o. C:mmur cjtio quibic' (>. Ut COMMUNICATIO FIDEI TUÆ EVIDENS FIAT , IN AGNITIONE OMNIS OPERIS BONI , QUOD EST IN VODIS IN Christo Jesu. — *Communicationem fidei* vocat fidei communionem; sive quod tu, o Philemon, nobiscum in fido communices, habeasque communem ct eamdem nobiscum fidem, æque ac spem.

Secundo ct plenius, *communicationem fidei* vocat eleemosynas et officia charitatis in Sanctos, ex fide viva ct ardenti manantia.

Nota *primo* : Hæc verba referenda esso ad superiora, scilicet ad illa, «semper memoriam tui faciens in orationibus meis, » *q. d.* Orq instanter et assiduo pro te, ut communicationem hanc bonorum operum, ad quam fides to incitat, ostendero ct perficere pergas; ut liberalità^ tua nunquam cesset, sed potius, ut quæcninquo potes effundas in egentes, maximo Christianos, ita Theophylactus.

Nota *secundo :* Pro evidens, græco legit noster Interpres fapqic per a; jam cum Hieronymo, Chrysostomo, Thcophylacto per • legunt iwppi;, id est, efficax, operatrix, ct operibus florens, scilicet fiat

Aporto- "tìv'm * wo mìo- um. wd bcr./ ' ofen. fides ct communicatio fidei tuæ. Adverto, Apostolum poscere fidem non otiosam et nudam, sed efficacem, quæ flores et fructus pariat eleemosynas et bonorum operum. Verum melius Noster legit fcappic, id est, evidens : sequitur enim, « In agnitione omnis operis boni, » *q. d.* Ut omnibus evidens fiat fides tua, dum agnoscunt ct vident eleemosynas ct opera tua bona, qua* per fidem hano incitatus operaris, «idque in Christo Jcsu, » id est per legem, doctrinam et gratiam Christi Jesu, *q. d.* Cum sis tant® in omnes charitatis, eam in tuum Uncsimum quoquo ostendo, cumquo in gratiam rccipo. Ita Theophylactus.

Aliter Ansclmus, « in agnitione, » Inquit, id est, ut tu cognoscas practice, id est, ames et peragas orano bonum. Sed prior sensus planus ct genuinus. Denique vox *operis* non est apud Hieronymum, Chrysostomura, Ambrosium; est tamen in Syro ct Bibliis Regiis (1).

7. Gaudium enim magnum habui et consolatio- ▾»?»• NEM IN CHARITATE TUA, QUIA VISCERA SANCTORUM REQUIEVERUNT PER TB , FRATER. — Nota primo : Pro *gaudium* græce est , id est gratiam ; sed Apostolus *yi?** accipit pro id est gaudium, tam hic quam II *Corinth,* i, 15, ut docent Chrysostomus et Theophylactus, quin et Erasmus. Vatablus et Beza.

Nota *secundo :* «Requieverunt,» id est, recreata QsH tnct refocillata sunt. Sicut enim venter inanis, fame latrans et exæstuans, ita et tormina viscerum, iiiod. ipsaque viscera sedantur et quiescunt, dum im- *V'***™ plentur ct saturantur.

Nota tertio : Per *viscera* Vatablus intelligit ventres, quos satiavit Philemon ; sed plus significat « viscera, » scilicet tam intimas necessitates, quam consolationem ad intima corporis et animi penetralia pertingentem, ac quari cor ipsum reficientem et recreantem, *q. d.* Intima consolatione affecisti Sanctos, id est, Christianos, dum eis in summa necessitate, tanta charitate succurristi, o Philemon. Ita Theophylactus. Sic enim e con- Ilrbrti verso Hebræi 'SHI *rachamim,* id est viscera conliboi misericordia!, dant cis qui profusi sunt in opera dxnl vis– misericordim, quod videlicet intime aliorum mi- «ra miseria tangantur, ct ex intimis visceribus miserorum misereantur, adeoquo cx hac miseratione viscera ipsa, quæ sedes sunt compassionis et condolenti®, in iis commoveri et contorqueri videantur. Viscera ergo misericordi® significant visceralem, intimam , et ex imo cordo et affectu manantem misericordiam. Sic Zacharias canit, Deum nos ex alto visitasse ▮ per viscera misericordia!; » quia cum dedit nobis Christum Filium suum, quasi sua viscera in nos effudit.

Notat S. Hieronymus artificium et rhetoricam Christianam Pauli, qua ita impense in prooemio laudat Philemonem, ut ille id, quod postea petetur, negare non audeat, no suis laudibus videatur indignus.

8. Propter quod multam fiduciam id v«r».s. est libertatem) habens in Christo Jesu (per Christum Jesum) IMPERANDI TIBI QUOD AD REM PERTINET, — t4 ávñ*c», id est, quod decens, conveniens et officii tui est, ut scilicet solitam tuam charitatem in servum tuum poenitentem ostendas.

9. (Tamen) propter charitatem magis obsecro, Vm.i cum sis talis, ut Paulus senex, nunc autem et vinctus Jesu Christi ,—*q. d.* Cum mihi quasi patri spirituali tuo liberum sit propter Christum

(i) Rosennmllcnis gracum sic vertit : Optans, ut fidas, quam nobiscum babes communem, magis magisque se manifestet (per opera bona), tuque cognoscas magnitudinem beneficiorum quæ debemus Christo.

tibi imperare, ut Onesimum in gratiam recipias : malo tamen non auctoritate uti, sed precibus, et per charitatcm te obsecrare, ut idipsum facias cum sis senex æque ut ego. Senes enim non increpandi, sed rogandi sunt, inquit Anselmus, Hieronymus , Theophylactus.

Nota : Pro *cum sis senex* græce est rctcûr&ç ¿v, quod Hieronymus, Vatablus et alii vertunt, *cum sim talis,* scilicet *Paulus senex.* Nam vocula *ut* iptcrjecta sæpe non est nota similitudinis, sed veritatis , significans *scilicet :* atque hoc modo hæc verba Græca syntaxi recte cohærent cum id est, obsecro, *q. d.* Obsecro te cum sim talis, scilicet Paulus senex : senum enim, cum sint debiles ct infirmi, est orare et obsecrare. Verum per hebraismum Noster cum Ambrosio melius vertit, *cum sis senex,* scilicet tu, o Philemon. Hebræi enim O *ki,* id est, *quia, cum,* aliasque similes conjunctiones causales et rationales sæpe subaudiunt, et participium sumunt pro præsenti indicativo vel conjunctivo quo carent, scilicet ¿w pro ¿ vel i;, nam, ut dixi, senum potius est rogari , quam rogare et obsecrare.

Nola *secundo :* Tò *nunc autem et vinctus Jesu Christi* referendum est tantum ad *Paulus senex,* non autem ad *aim sis talis.* Nec enim Philemon similis erat Paulo in vinculis, sed tantum in senio : addit cnim Paulus senio sua vincula , ut cfficacior sit obsecratio, *q. d.* Da hoc senio meo; si non, da saltem hoc vinculis meis.

v«<. io, W, *1 ct 12. Obsecro (inquam) tb pro meo fi-
<1 et lì. LIO, QUEM GENUI IN VINCULIS OnESIMO, QUI TIDI ALIQUANDO INUTILIS FUIT , NUNC AUTEM ET MIHI ET TIBI ut il is, quem remisi Tini. — Post longas insinuationes quasi parata jam via, tandem hic proponit suam petitionem, nomenque servi Philemoni invisi, illudque illi amabile et suave efficit, dum vocat eum filium vinculorum suorum, sibique et illi utilem. Admiratur hic S. Hieronymus magnanimitatem Pauli, mente in Christum ferventis : « Tenetur, inquit, in carcere, vinculis stringitur ; squalore corporis, charorum separatione, poenalibus tenebris coarctatur : et non sentit injuriam, non dolore cruciatur, non novit aliud nisi de Christi Evangelio cogitare; sciebat servum , sciebat fugitivum, sciebat raptorem, » ct hunc tamen in carcere docet, catechizat, convertit , baptizat, et quasi filii loco habet.

*y** Nota *primo :* In Græco pulchra est anthesis, rò T ili il- -ctí *va* , mi *ki va* xal lûxjxçcv. OliID ,
¿s hic servus fuit tibi *achrestus,* id est inu-
s-a lilis incommodus, noxius: nunc tibi ct mihi erit
Cuco. rAnsfus ct *euchrcslus,* id est utilis, commodus, beneficus. Sic olim dicebantur *chrcsti* homines commodi et benefici, a Pauci, inquit Lucianas in *Philopatro,* diresti, id est frugi, sunt, quemadmodum ubique video, n

. Nota *secundo* : Alludit Paulus ad nomen Oncsimi, ¿vTTtjxc; enim idem est quod iGxpxçx, id est chrestus ct utilis, *q. d.* Olim erat anonesimus, id est inutilis, imo noxius et damnosus; jam est Meant onesimus, id est utilis ; olim Paganus, jam Chris- W tianus; olim fur, jam fidelis servus; olim pro-y' : fugus, jam redux, ut tibi sit assecla fidus ct pe- uuifc. renuis.

Nota *tertio,* cum S. Hieronymo, spiritum et efficaciam Pauli, qua ita cito Onesimum convertit, et ex tam inutili et perverso, tam utilem ct eximium effecit, ut eum optet sibi ministrum in vinculis : cum cnim dicit eum sibi esse utilem, tacite postulat, inquit Theophylactus, ut sibi remittatur; remittit tamen eum ad herum, tum ut ejus iracundiam placet, tum ut ostendat servos fugitivos jure justifies heris suis esso restituendos. Hinc cumdem Onesimum recens a se conversum vocat charissimum ct fidelem fratrem, *Coloss.* iv, 9.

12. Tu AUTEM ILLUM, UT MEA VISCERA, SUSCIPE. Ven.IL — Significantius idipsum habent Græca, aGrw, toqtîçi t í ¿uà id est, ipsum, hoc est mea viscera, suscipe; «viscera» sua vocat filium suum, quem genuit in Christo. Videntur enim filii esse quasi pars viscerum matris; quod in se transfert Paulus, ut maternum ct tenerrimum affectum suum in Onesimum exprimat : hunc cnim magis significat vox *viscera,* quam vox *filius* (1).

13 et 14. Quem ego volueram mecum detinere, Wn. n **UT PRO TE MIHI MINISTRARET; SINE CONSILIO AUTEM etl4, TUO NIHIL VOLUI FACERE, UTI NB VELUT EX NECESSITATE BONUM TUUM ESSET, SED VOLUNTARIUM. —** «Bonum,» id est beneficium, « tuum. » Hoc *num* enim significat Hebraeum *tob,* id est *bonum.* «HH* Pungit novo stimulo Philemonem, *q. d.* Tu mihi ¡ 'ct in vinculis servire debueras, idipsum pro tegite- praestitit servus tuus Onesimus, ergo illi a tc ad me profugo potius gratias agere debes, quam irasci.

15 ct 16. Forsitan enim ideo discessit ad horam ven. ii (id est, ad breve tempus) a te, ut æternum iL-et **LUM RECIPERES, JAM NON UT SERVUM , SED PRO SERVO CHARISSIMUM FRATREM, MAXIME MIHI : QUANTO AUTEM MAGIS TIBI, ET IN CARNE ET IN DOMINO?— « /Eter-** num » vocat eum qui jam conversus fideliter, spiritu Christiano, hero suo erat adhæsurus, tum in hac vita, tum in futura. Ita Anselmus.

Secundo, noster Interpres vertit, *pro servo,* quia in Græco legit, uti et Syrus, Gnip *kwkw.* Jam autem legunt, teip id est, supra servum, majorem et proìstantiorem servo, puta fratrem, utpotc fidelem ct Christianum jam effectum recipies.

Tertio, a in carne, » id est, in rebus carnalibus , hoc est temporalibus.

Quarto, « in Domino,» id est, in rebus divinis, spiritualibus et æternis. Vide *Can.* 25, *q. d.* Onesimus jam tibi charior esse debet, quam ante; quia jam tibi magis conjunctus ct devinctus est, magisque melius ct fidelius tibi serviet, quam ante : ante cnim metu servili quasi manci-

(I) Ita Esther ad Assucrum : « Dona mihi animam meam, » id est populares meos, quos ut animam diligo.

iiii

serviet, tibique adhærebitfidelissime, quasi frater, ex amore et spiritu Christiano , tam in rebus temporalibus quam divinis. Ila S. Hieronymus ct Theophylactus.

Denique notat Hieronymus rursus artificium Pauli : ut fugam enim servi elevet et excuset, dicit Dei providentia eam factam esse, ad majus Douibo- tam ipsius quam heri bonum. aNonnunquam,
u milisl Hieronymus, malum occasio fit bonorum; et hominum prava consilia Deus vertit ad rectum. Quod dico, manifestius exemplo fiet. Joseph , fratres zeli stimulis incitati, Ismaelitis viginti argenteis vendiderunt : hoc initium ct patri et fratribus et omni /Egypto bonorum omnium fuit. Denique ipse postea ad fratres : Vos, inquit, cogitastis de me mala, et Deus cogitavit de me bona. Simile quid et in Onesimo possumus intelligero, quod mala principia occasiones fuerint rei bonæ. Si enim dominum non fugisset, nunquam venisset Hornam, ubi erat Paulus vinctus in carcere. Si Paulum in vinculis non vidisset, non recepisset fidem in Christum. Si Christi non habuisset fidem, nunquam Pauli effectus filius in opus Evangelii mitteretur. Ex quo paulalim ct per gradus suos reciprocante sententia, ideo minister Evangelii est factus Onesimus, quia fugit a Domino. »

tom Est hic locus moralis de Christiana humilitate :
noniii apud Christianos enim servi sunt fratres suorum dominorum in Christo. Vide Chrysostomum in
minute, morali *hom.* 3 , ubi simul docet de ipsamet humilitate sua neminem gloriari aut sese extollere, sed magis unumquemque humiliari debere.

Si ergo habes me socium , — id est amicum, si inter amicos me numeras.

Ven n. 17. Suscipe illum sicut me. — Amicorum enim omnia sunt communia. Hæc est ratiocinatio Apostoli. Ego sum Onesimo xccvwwc, id est tanta est mihi cum illo communio, ut ille sil alter ego : recipe ergo illum*sicut meipsum. a Consideremus hic, ait Hieronymus, quantum laudetur Onesimus, quantumque tam parvo tempore profecerit sub Paulo, cum ita recipiendus sit, ut Apostolus; ct sic ejus, ut Pauli, dominus debeat desiderare consortium. »

Vers. 18. **18. SI AUTEM ALIQUID NOCUIT TIBI , AUT DEBET,** hoc mihi imputa , — g. *d.* Furtum et debitum ejus in me transcribe.

Ver*. 19. 19. Ego Paulus scripsi manu mea, ego reddam. — Græce ¿rúTíaw, id est, dependam, resolvam : est cnim hic fidejussio, qua se Paulus pro Oncsimi debito Philemoni obstringit, *q. d.* Quod Onesimus sublegit ct rapuit, ego Paulus spondeo me redditurum : cujus sponsionis hoc libi chirographum do, hanc scilicet epistolam mea manu perscriptam. Ha S. Hieronymus, Chrysostomus, Thcodorctus.

Ut non dicam tibi, quod et te ipsum mihi debes, — q. d. Ut omittam et taceam, quod tc, id est tuam conversionem ad Chrfctam et salutem, mihi debes ; itaque si tu et tua mea sunt, ergo et Onesimus , qui tuus est, meus est. Ita Hieronymus et Anselmus.

20. Ita , frater. — Pro *ita* græce est interjectio Ytw. io. asseverantis et confirmantis, 7. *d.* Certe, ne dubites , ego omnino rependam Onesimi debitum.

Secundo ct melius, S. Hieronymus »xi accipit quasi respondens Hcbræo H2S *ana,* quæ est interjectio blandientis, *q. d.* Quæso, obsecro te, frater, preces meas pro Onesimo exaudi : ita enim illi veniam eblanditur. Unde subdit :

Ego te fruar in Domino, — 7. *d.* Ego voluptatem miram capiam ex te, cum hanc rem tam piam ct justam in Domino, id est, in re dominica ct Christiana, mihi concesseris. Unde Syrus vertit rvanna *etteniach,* id est, ego rcfocillabor, vel suaviter requiescam in te. Græcum ***Mu#,*** id est fruar ; alludit rursum ad nomen Onesimi, 7. *d.* Ego ex te fructum consolationis capiam, si Onesimum, id est fructuosum et utilem, in gratiam recipias.

Notat S. Augustinus, Anselmus, Beda, et cxiis Fmi alo Magister in I, disf. 11, frui tantum licere Deo quasi i** tifine ultimo, uti vero nos creaturis, quasi mediis ad illum finem assequendum. *Fruì* enim idem esse ru. *equod finem, sive complementum lætitiæ, ac con- eundum sequenter beatitudinem et felicitatem in aliqua re ponere : quod non aliter fit, quam cum ultimo fini nostro suavissime et perenniter inhaeremus. Volunt ergo Patres citati, *fruì* hic ab Apostolo abusive sumi, ut sit idem, quod cum delectatione uti; vel certe *secundo,* ut idem Augustinus, lib I *DcDoct. Christiana,* cap. xxxm, et ex eo Ansclmus, *q. d.* Fruar te, non in tc, sed in Domino, id est Domino fruar, et in eo ac per eum te ct omnibus aliis, quos meæ fruitionis ac visionis divin® socios habebo in cado; aut *tertio,* ut Hieronymus, *q. d.* Imprecor tibi, o Philemon, clementiam , charitatem aliasque virtutes Dominicas , ut te illis repleto fruar, id est gaudeam, in Domino. Verum uti hi sensus, præter mentem et scopum Apostoli sunt, ita et hæc acceptio vocis *frui* recentior est. Cœpit cnim a S. Augustino, a quo cæteri Patres et Theologi eam mutuati sunt : nam Ciceroni ct priscis Latinis *frui* proprie est Fraimnr fructum, utilitatem ct voluptatem ex aliqua re capere. Sic cnim dicimur frui vita, bonis, amicis, quibus nihil est dulcius; ct hoc proprie significat upiwa*. Græcum ovxQir*. Unde Theophylactus sic exponit, *q. d.* Paulus : «Fac me, o Philemon, tuo hoc beneficio quod peto, perfui, non in rebus mundanis, sed in Domino,» id est *in divinis.* Et Vatablus sic, *q. d. Si hoc feceris, adjutus ero* (hoo cnim quoque significat *per te in Domino,* id est, in re, quæ grata est Domino ; vol, *utinam ego de te fructum et voluptatem capiam in hac re justa !*

Reeice viscera mea in Domino, — g. *d.* Me intime refice et recrea hoc beneficio, quo nullum mihi

accidet jucundius, Si hoc mihi praestiteris; cor meum mulcebis, et miro gaudio delinies. Vide dicta vers. 7 ct 12.

Ven. Sì. 22. Para Mini nosprriüM. — Audi S. Hieronymum : «Non puto tam divitem fuisse Apostolum, et tantis sarcinis occupatum, ut præparato egeret hospitio, et non una contentus cellula, breves corporis sui spatio ædes amplissimas existimaret : sed ut, dum eum exspectat Philemon ad se esse venturum, magis faciat quod rogatus est. » Et mox : « Apostolo magis quam Paulo hospitium praeparandum est. Venturus ad novam civitatem, praedicaturus crucifixum, ct inaudita dogmata delaturus, sciebat ad se plurimos concursuros. Et necesse erat primum, ut domus celebri esset urbis loco, ad quam facile conveniretur. Deinde ut ab omni importunitate vacua, ul ampla, quæ plurimos caperet audientium : ne proxima spectaculorum locis, ne turpi vicinia detestabilis. Postremo ut in plano potius esset sita, quam in ccenaculo. Quam ob causam existimo eum Romae in conducto mansisse biennium. Nec parva, ut reor, erat mansio, ad quam Judæorum turba quotidie confluebant, p *Ador*. xxvm, .30. Lustravi ego conductum hoc S. Pauli hospitium, adeoque juxta illud ballilo : conversum est in ecclesiam, vocaturque Diaconia S. Mariæ in Vi» lata. Sane peramplum fuit et in celeberrimo urbis loco. Nemo ergo miretur, si Religiosi qui proximorum saluti se addixerunt, similia quærant in urbibus loca : non enim sibi et suis commodis, sed civium consulunt.

Nam spero per orationes vestras donari me vobis, — ut scilicet liberatus o vinculis, vobis restituar. Duo hic discimus, ait Theophylactus : *Primo,* quod sit ingens orationum virtus, si quidem Paulus talis tantusque illarum ope indigeat; et si ille, quis non? *Secundo,* quod oporteat nos humili esso spiritu, quandoquidem Paulus discipulorum precibus indigebat; quodque utilissimum sit aliorum, præsertim Sanctorum, preces exposcere. ''Mm

22. Salutat te Epapiiras concaptivus meus **n<vcr*.n** Christo Jesu, — id est propter Christum Jesum. Sic enim sa?pe accipitur Hebraeum *bet,* id est in. Ita Theophylactus. Hic Epaphras Episcopus fuit Colossensium, simulque curam gerebat Ecclesia! Laodicensis ct Ilierapolitanæ, ut docet Paulus *Coloss,* iv, 12. Sed cum Romæ in vincula conjectus est, suffectus ei videtur Archippus, ut docet Ambrosius, et insinuat Paulus, ut dixi vers. 2.

24. Demas. — Hic est, ait Theophylactus, qui postea a Paulo defecit. De quo dixi II *Tim*. cap. iv, 9, VeA.14.

Fruere /et eiinitate, Fruere Deo.

e

COMMENTARIUS

IN EPISTOLAM

AD HEBRÆOS.

ARGUMENTUM.

Pauca hio præmittenda sunt. *Primo,* de auctoritate hujus Epistolæ. *Secundo,* de ejus auctore. *Tertio,* de idiomate ct stylo. Quarto, de argumento et scopo ejusdem.

OsUMitor. Epl- £^ct Stfiptn- M o- c

Quæritur ergo primo, an Epistola hæc sit Scriptura canonica? Negavit id olim Marcion ct Arius, nuper Lutherus, Brentius, Kemnitius, Magdeburgenscs et Anabaptiste; imo vero e Catholicis ijcfanus, scribens in hanc Epistolam, hac de re dubitat.

Sed respondeo, ct dico : De fide est, Epistolam ad Hebræos esse Scripturam canonicam. Ita definit Concilium Florentinum in *Instructione Annenorum,* et Tridentinum, sess. IV. Estque hic Patrum et prison Ecclesi® sensus ct consensus : ita cnim ccnsuit olim Innocentius I, epist. *ad* Eruperium, ct Concilium Cartilagineuse tertium, *can,* •47, ct Laodicense, can. 39, Canones quoque Apostolorum , *can.* ultim. Idem docet Athanasius in *Synopsi* ; Augustinus, lib. Il *De Doctrina Christiana,* cap. vin ; Hieronymus, epist. *ad Dardanum* ; Orígenes ct Clemens Alexandrinus apud Euscbium, lib. VI *Historia Ecclesiastica,* cap. xi ctxviii. Imo idem asseverat Calvinus, Beza ct eorum asseclæ.

Argumenta octo, qua' contra auctoritatem hujus Epistolæ ab Erasmo et aliis objiciuntur, suis quæque locis dissolvam. Interim vide ea simul congesta ct discussa apud Bellarminum, lib. I *De Verbo Dei,* cap. xvn, et Medinam, lib. VI *De llccta fide,* cap. xxv (t).

h.rsn- ini ano* ' i EÏ1-ct °l*ra •t'iT.l "

Quæritur *secundo,* quis hujus epistolæ sit mic- (or? Erasmus et Calvinus negant esso S. Paulum ; Tertullianus› lib. *Pudicitia,* censuit esse Barnabam. Sed respondeo et dico : Certum est hanc Epistolam esse S. Pauli. Ita Patres Græci et Latini passim» quos citat Bellarminus supra, ct Galenus hic. Imo idipsum docet S. Petrus, *epist.* II, cap. in, vers. 15 : « Sicut, inquit, charissimus frater noster Paulus scripsit vobis, › scilicet Hebræis Christianis, ex Judæa, ob Judaeorum persecutionem, profugis ct dispersis per Pontum, Galatiam, Cappadociam. Hisce enim tam secundam, quam primam suam epistolam scribit S. Petrus, ut patet *epist.* I, cap. i, vers. 1 ; nam hoscc Hebraeos profugos, et in Græcia alibive peregrinantes significat ibi Græcum ut recte advertit Ribera hic.

Dices : Cur ergo Paulus in aliis epistolis noraen suum præfigit suos salutando, hic autem illud tacet? Cnr nocrn D\ PiaU wuc Ertola

Respondent aliqui, Paulum nomen suum in hac Epistola quoque posuisse; sed interpretem illud omisisse, sive quod mancum nactus sit exemplar, ex quo hæc transtulit, sive oblivione, aliavo de causa. non pr®- truDÎ

Verum probabilius respondent S. Hieronymus in *Catalogo Scriptorum Ecclesiasticorum,* in *Paulo;* Clemens Alexandrinus apud Eusebium, loco citato, ct alii passim, Paulum nomen suum in hac Epistola tacuisse, eo quod Pauli nomen apud Judœos etiam Christianos male audiret. Habebatur cnim Paulus hostis legis Mosaic®, et Gentilium (qui Judæis invisi erant) patronus. Adde, si sa vocasset Paulum, cum illud Gentile et Romanum sit nomen, displicuisset Judæis, quasi ex Saulo Paulus, ex Judæo factus esset Gentilis et Romanus; sin Saultim se vocasset, Gentilibus visus fuisset a Gentibus ad Judaeos, et a christianismo ad judaismum vello redire. Prudenter ergo nomen suum subticuit, ne hos illosve nomine suo offenderet. y,)„ c»ui.

Addunt nonnulli, videri Paulum eadem do causa hanc Epistolam tradidisse Barnabæ, ut ipsa eam quasi nomine suo vulgaret, ideoque a Tertulliano Barnabæ eam adscribí. Verum Paulus seipsum et nomen suum Hebræis satis indicat f cap. ult. vers. 23.

Secundam causam cur Paulus nomen suum hio sileat, affert Thcodoretus et Clemens loco jam citato, videlicet modestiam Pauli, quia scilicet ipso in hac Epistola praedicat cl celebrat Christum, primum Hebraeorum Apostolum. Rursum, quia swjcAi uuu.

(1) De hujus Epistolæ canonicitato a nonnullis votorum, praesertim in Ecclesia Latina, dubitatum est imprimis ob loca qutcdain perperam intellecta, v. g. vi, 4-9, ubi legitur: « *Impossìbile est* cosqui semel sunt illuminati... ct prolapsi sunt, *rursus renovari ad panitentiam;* » quibus verbis abutebantur Novationi ad denegandam lapsis pœnitenliam, ut suo loco dicetur. Cf. I). Glaire, *Introduction,* etc., tom- VI, pag. 203; Haneberg, *EMeilung,* etc.. Vili part., cap. tu, § 30.

Hebræi cur® Petri ct Jacobi erant commissi : Paulus vero non Judæorum, sed Gentium erat doctor ct Apostolus. Hac de causa noluisse so nominare, quia simul se de more vocare debuisset eorum Apostolum; quod noluit, sed hunc titulum tum Christo, tum S. Petro et Jacobo concessit : unde Paulus Hebraeis hic scribit, non quasi doctor et Apostolus, sed quasi eorum socius ct amicus, ut patet cap. ult. vers. 3.

Addunt aliqui tertiam causam, scilicet hanc fuisse Hebraeorum consuetudinem, ut in epistolis nomina sua non præfigerent. Qu® consuetudo colligi videtur ex IV *Rcg.* x, 2. Sed hæc causa non satis certa aut solida videtur (1).

linruj Quaeritur *tertio,* qua lingua conscripta sit hæo Epistola? Aliqui, cum Origene et Clemente Alcxan-'irino loco citato, respondent græce esse scriptam, ita ut sententia ct res sit Pauli, phrasis vero ct stylus S. Luc® aut Clementis, ideoque sit eleganlior aliis Pauli epistolis. Verum sic non tam Paulus quam Lucas aut Clemens hujus Epistol® esset auctor ct scriptor bagiographus, utpote scribens et concinnans singulas hujus Epistol® sententias, non ex so, sed cx instinctu Dei ct dictante Spiritu Sancto.

Psulo

ntbrti- Dico ergo cum S. Hieronymo in *Catalogo Scriptorum Ecclesiast.,* in *Clemcnte,* cum Theodoreto et OEcumcmo nic, cum Clemcnte Alexandrino supra, Paulum scripsisse hanc Epistolam, hebraico, utpote Hebræum Hebræis : hebraico inquam, non pure, sed corruple, puta syriace, uti locuti sunt Judæi post reditum o Babylone et tempore Christi. Scripsit itaque Paulus hanc Epistolam llcbræo, id est suo vernaculo eloquio disertissimo, et pari eloquentia versa est in Græcum a Luca, uti consuit Clemens Alexandrinus apud Euscbium, lib VI *Hist.,* cap. xi ; vel potius, ut Eusebius, Hieronymus, Theodoretus et Œcumenius, a Clemcnte Romano, cujus epistola ad Corinthios cum hac ad Hebræos et stylo ct sensu valde consentit. Et hæc est causa cur inter hanc ad Hebræos et alias Pauli ad alios epistolas, magna sit styli dissimilitudo.

Dices : Si scripsit hebraico, cur ergo citans scripturam veteris Testamenti, non eam citat juxta textum Hebræum. sed juxta versionem Septuaginta.

Respondeo: Paulum in autographo Hebraeo citasse scripturam juxta textum Hebræum, sed Grajcum interpretem substituisse versionem Septuaginta, utpote Græcis notiorem. Ita textum Hebræum citavit Paulus in Syra, id est Antiochena, synagoga, Actor, xin, 35 et 41, ubi tamen Lucas Græcis græce scribens, versionem Septuagintasubstituit : idipsum fecit quoque interpres S. Matthæi, cap. xin, vers. 14, ct alibi, ut ibidem Jansenius et alii annotarunt. Nisi malis dicere cum Hibera, Galeno et Baronio, tom. I, pag. 677, illo tempore versionem Septuaginta fuisse vulgatam apud omnes, tam Judæos, quam Græcos, et c Græco in Syrum idioma fuisse conversam, illudque citasse Paulum : undo ct Josephus ct Philo, Hebræi licet, Septuaginta tamen sequuntur et citant potius quam Hebræa ipsa autographa.

Dices *secundo :* Si hebraice scripsit hæc Paulus, cur ergo Hebræum nomen unum per aliud interpretatur, dicens cap. vn, vers. 1 et 2 : « Melchisedec, qui interpretatur rex justitiæ ; » et : «Rex Salem, id est pacis. »

Respondent aliqui, non Paulum hæc Hebræa nomina interpretatum esse, sed interpretem Græcum hasce interpretationes Paulo addidisse. Verum id dici nequit : ipse enim contextus arguit eas esse Pauli ; nam in hisce interpretationibus magnam argumentationis suæ vim ponit ipsemet Paulus. Dico ergo, ipsummet Paulum Hcbræas hasce voces interpretatum esse per alias similes, vel per easdem, sed divulsas et separatas, ut eas magis inculcaret, et sensum in iis latentem explicaret et perurgeret, dicendo vers. 2 :«Mclchisedec» idem est quod *melech,* id est rex, *sedee,* id est justiti®; sicut latine quis recte interpretatur, dicens, frugifer idem est quod frugem ferens, corniger idem est quod cornu gerens. Adde, Apostolum Hcbræas voces non interpretari per llebræas, sed per Syras quibus tunc loquebantur Judæi : siculi jam Syrus interpres (quem nonnulli putant non esse interpretem, sed ipsum autographum Pauli, quod mox examinabo) interpretatur eadem nomina dicens, *Melchisedec,* id est, *malea dckinuta(i).*

Aa tU> tns Syriacas sit IpllU» Piali

Quæres hic, an textus Syriacus qui extat in Bibliis Regiis, sit ipsum Pauli autographum ; multis id suadere conatur Albertus Widmanstadius, Ferdinand! Imperatoris nuper Cancellarius, qui

(1) Contra *mdhentiam* mulli cum Origene urgent styli discrepantiam, quod nempe hujus Epistol® stylus sit multo cultior ct elaboratior co, quem in aliis Pauli epistolis deprehendimus. Sed respondet *primo* Mackniglh, *Pref. to the Epist. to the Hebrews,* vol. IV, pag. 7, banc Epistolam Epistolis ad Ephesios, ad Colossenses, ad Philemonem affectibus ct elocutione (m *respect ofsentiment and language*) vix antecellere. *Secundo,* juxta Ghiro, op. cil. pg. 218, hujus, si adsit, discrepantiis plures sunt cause : Prima est, quod Paulinum hoc opus *tractatus* potius, seu *dissertationis,* quam *familiaris epistola* formam induat ; secunda est, quia impensiori cura, diligentioriquo adhibito tenore, ad Palaestinenses Judæo-Chrirtianos sibi abalienatos, scribere debuit; tertia est ipsa rerum tractandarum sublimitas, cui illaborata atquo inconosa oratio repugnabat.

Hic quæn potest, an negantibus Epistolam *ad Hebraeos* a D. Paulo fuisse scriptam, mento inureretur hærcseos nota. Negant contra quosdam Melchior Canus ct Eslius, quia hujus Epistola» *canonicitatem* tantum, non vero *authentiam,* concilia definierunt ; ila et I). Glaire, ibid., pag. îîî : recte, ul videtur. Hinc Erasmum asserentem, *de Epidolai ad Hebraeos auctore semper fuisse dubitatum, segur adhuc dubitare,* ac damnat Parisiensis theologi® facultas: « Hæ duæ propositiones *arroganter* ct *schismatice* (non dicit *harttux)* efferuntur, conlra usum el deUrmuiaUuiieui Eccles m mullis concilii^ u etc.

(2) Cf. D. Glaire, op. cit., pag. 192, qui Paulum Græce scripsisse luuc Epistolam evincerò satagit.

cMtogn- primus novum Testamentum syriace in Europa
phurnî imprimi curavit, et Guido Fabricius, qui illud in Latinum convertit, atquo Maltbœus Galenus, Duacensîs Cancellarius, qui in hanc epistolam commentans Syrum præ Græco sequitur ct explicat.

Verum hoc valde incertum est et parum probabile. Viris enim doctis textus hic Syriacus recenlior et ex Græco traductus videtur, præsertim cum idem, suique per omnia similis exlet in omnes Pauli et aliorum Apostolorum epistolas, omniaquo Evangelia, quæ non dubium est primitus conscripta esse græce, non syriace, atque in Syriacum a Syro quodam interprete esse conversa. Quem licet Syri putent fuisse S. Marcum Evangelistam, tamen verius est non Marcum, sed alium Marco longe posteriorem fuisse : nam S. Cyrillus, Clemens, Athanasius, Theodoretus, Damascenus el alii, qui in Syria, vel Ægypto vixerunt et scripserunt, hujus versionis Syriacæ non meminerunt. Rursum hunc Syrum textum non esse Pauli, nec Marci, nec primi illius ævi Christiani, patet ex eo, quod hæc Syriaca versio phrasi et idiotismo discrepet a Syra lingua, qua loquebantur Judæi tempore Christi, Pauli et Marci. Nam *Matth.* XXVII, 8, pro *haceldema,* uti dicebant Judæi tempore Christi, Syra jam versio habet NDTUN NOTI *aguresa daddema,* ubi græcizat. Nam ex ôqpçç, id est ager, format *aguresa.* Sic *Matth.* xxvn, 46, pro *Eli Eli,* uti dixit Christus, Syrus jam habet TN b'X *II II.* Sic pro *Jerusalem,* Syrus vertit *Ourischlcm;* pro *Kcphas, Kipho;* pro *Pascha, Pezcho;* pro *Golgota, Golgoulto* ; pro *Joseph, Jauseph* ; pro *Jacob, Jaacoub;* pro *Messia, Meschicho;* pro *Mose, Mousche;* pro *Esau, Isou;* pro *Isaac, Ischok;* pro *Israel, Isroicl;* pro *abel, Hobel ;* pro *Caín, Koin,* Ex quibus aliisque patet, alio idiomate loculum esse Christum et Judæos, alio vero Syriacam hanc novi Testamenti versionem esse conscriptam.

Tcitu> Extat quoque hæc Epistola pure hebraico im-
ihbms pressa. Verum hoc non esse autographum S. Pauli, qnin potius illud a quopiam Hebreo ex Latino vel Græco in Hebræum esse traductum, facile quivis doctus deprehendet.

Tale est et Evangelium S. Matthæi Hebraicum ; quod Sebastianos Munsterus, et post eum Quinquarboreus edidit, asserens se illud a Judaris extorsisse. Quasi vero soli Judæi hostes Christi infensissimi, illud Christianis negligentibus per tot annorum centurias tam studiose custodierint. Adde hoc opus spurium et suppositional esse, satis colligi ex eo, quod in margino sæpe alias ct plano diversas ab iis quæ sunt in textu voces synonymes pro textu substituat, quodque verbotenus Latinum textum referat, et sæpe nimis pueriliter hebraísmos consedetur.

Talis est et Tobias Hebraicus, quem Paulus Fagius, vir æque ac Munslerus suspecte fidei, Constantinopoli, ut ipso ait, acceptum edidit, et pro autographo supposuit. Testatur enim S. Hieronymus m prologo qui Tobiæ præfigitur, Tobiam non Hebreo, sed chaldæo sermone, utpote in Assyriaca captivitate, esse conscriptum. Adde, phrasin Hebræam hujus Tobiæ videri mimi alicujus Rabbini aul Hebræi, nipote quæ ita pueriliter sæpe Græco textui respondet ad verbum, ut plane ex eo traducta el expressa videatur, resectis tamen quibusdam quæ traductori displicebant. Insuper lingit hic auctor Tobiam cum curari non posset, ivisse in Alcmanniam. Nimirum hos omnes libros Alemanni alicujus Lutherani aut Judæi, et forte ejusdem a quo primo editi sunt, fœtus supposititios esse, suspicari licet.

Quæritur *guarió,* quodnam sit hujus Epistol® argumentum? Respondeo : Scripta est hæc Epistola quasi circularis ad Hebræos omnes toto orbe dispersos, sed maxime ad Hebræos in Judæa de-®eat,"" gentes, ut per omnes eorum Ecclesias legeretur. Id patet cap. ult., vers. 23, ubi se cum Timotheo propediem ad eos, scilicet in Judæam, venturum significat. Cur dicti sint Hebræi, dixi II *Cor.* xi, 22.

Hebræis itaque scribit Paulus hoc fine et scopo, ul nimirum eis ostendat et demonstret dignitatem Christi el Evangelii, cui cedere debeat Moses et lex vetus, ut scilicet eos a judaismo omnino, integre et perfecte transferat ad christianismum, in coque confirmet. Ita Scholiasles Grecas, Primasius, Sedulius ct alii.

Hac de causa Paulus Hebræis hic proponit, et probat *primo,* divinitatem ct dignitatem Christi. *Secundo,* ejusdem sacerdotium, scilicet unicum Christi in cruce sacrificium, omnibus veteribus adumbratum, solum fuisse sufficiens ad nostram omnium redemptionem perficiendam. *Tertio,* démontrât Christi officium esse, ut per suum sanguinem sit peccatorum omnium expiator, redemptor, mediator, et pontifex noster ac cœli reserator. *Quarto,* affert differentiam et excellentiam Testamenti novi præ veteri. *Quinto,* consolatur eos qui a Magistratibus Judaicis, permittentibus Romanis præsidibus, propter Christi fidem, et a lege Mosis defectionem, quasi apostate bonis suis spoliabantur, variisque modis divexabantur. Imo, si credimus S. Chrysoslomum, consolatio hæc ct confirmatio eorumdem, scopus est totius Epistolæ. Demum morum instructione et precceptis ethicis hanc Epistolam Paulus more suo concludit.

Scripsit hanc Epistolam, ut ait cap. ult., vers. Bon
ult., ex Italia, scilicet Roma, non anno Neronis 14, cum Romam ex Hispania secundo rediit martyrio Epbtob»
coronandus, ut volunt aliqui; sed cum in primis vinculis causam suam feliciter apud Neronem perorasse!, ejusque liberandi spes optima affulgeret, ut colligitur cap. ult., vers. 23, anno scilicet Neronis quarto, qui fuit Christi sexagesimus (1). Ita cum Chrysoslomo, Galeno et aliis Barouius.

(1) Hanc Epistolam Sepp ait scriptam fuisse Rom», anuo Christi 58. Vide Chronicon *Actis Apostolorum pn&* fixum.

CAPUT PRIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Demonstrat Christum Mosi, Prophetis ct angelis, ac consequenter legem Christi legi Mosis per angelos datte prestare.

Hinc primo, vers. 2, docet Christum esse Deum, Dei Patris Filium, hæredem et imaginem, conditorem et gubernatorem sæculorum.

Secundo, vers. 3, docet Christum, qua homo est, esse redemptorem peccatorum, cumquo sedero a dextris Dei.

Tertio, vers, 4, ad finem, ex psalmis probat Christum hominem angetis propellere divitia origine et filiatione, honore ct cultu latrice, potentia, aeternitate, dominio ct imperio, scilicet Christum omnium esse dominum, angelos vero Dei et Christi esse ministros.

1. Multifariam, multisque modis olim Deus loqiiens patribus in Prophetis : novissime 2.diebus istis locutus est nobis in Filio, quem constituit hteredem universorum, per quem fecit et sæcula : 3. qui cum sit splendor glorile, et figura substantia ejus, portansque omnia verbo virtutis sus, purgationem peccatorum faciens, sedet ad dexteram majestatis in excelsis : 4. tanto melior angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen hæreditavit. 5. Cui enim dixit aliquando angelorum : Filius meus es tu, ego hodie genni te? Et rursum : Ego ero illi in patrem, et ipse erit mihi in Filium. 6. Et cum iterum introducit Primogenitum in orbem terrae, dicit : Et adorent eum omnes angeli Dei. 7. Et ad angelos quidem dicit : Qui facit angelos suos spiritus, et ministros suos flammam ignis. 8. Ad Filium autem : Thronus tuus, Deus, in saeculum saeculi : virga æquitatis, virga regni tui. 9. Dilexisti justitiam, et odisti iniquitatem : propterva unxit te Deus, Deus tuus, oleo exultationis præ participibus tuis. 10. Et : Tu in principio, Domine, terram fundasti : et opera manuum tuarum sunt coeli. 11. Ipsi peribunt, tu autem permanebis, et omnes ut vestimentum veterascent, 12. et velut amictum mutabis eos, et mutabuntur : tu autem idem ipse es, et anni lui non deficient. 13. Ad quem autem angelorum dixit aliquando : Sede a dextris meis, quoadusque ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum? 14. Nonne omnes sunt administratorii spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hærcditatem capient salutis.

Vert. I. I. MuLTIFABUM, MÜLTISQCE MODIS OLIM DEL'S LOQVESS (græce Xalwn, id est locutus) vatiubls in PbOTHEIIS, NOVISSIME DUBIS ISTIS LOCUTIS EST nobis is Imo, — id est per Filium. Vide *Can.* 23. Per tres antithèses Apostolus hic præfert Evangelium, id est doctrinam Cimali, doctriuæ Mosis et Prophetarum.

P') !_• r-- mÍ.4 *l'onui* antithesis est, quod hiee doctrina Prophftarum tradita sit, « multifariam multisquo modis,» id est,per varias mulliplicesque figuras, visiones ct oracula ; illa vero Christi data sit tota simulet semel per unum Christum, dum le- »4 J »I Evangelicam nobis tradidit. Unde pro *multifariam* grace est irctyufû;,id est, multipartite r per mullas paitad et vices, quia sàlice^ Deus non omnia uni Prophetae, verbi gratia Jeremiæ/ sed partem suæ veritatis, salutis et mysteriorum Christi, Jeremiæ, partem tsaiæ, partem aliam aliis Prophetis revelavit. Rursum, pro u inuUisqua modis » græce est id est, multiformiter, quasi vertens se in varias formas, modos, similitudines. Sic enim Homerus Ulyssem vocat^cXúrp*- zçt, quia, versatili erat ingenio, noveratquo se omni loco, tempori et personis accommodare. Sio Deus apud Prophetas vertit se in omnes formas et figuras, ut populum Judæorum durum cl rudem vi n- doceret, molliret et flecteret, quando Ezechielitq| l apparuit in curru Chembim, Jeremiæ in virga vigilanto et olla succensa, Isaiœ in throno excelso et m u Seraphim, Danieli in specie antiqui dierum, cui

it for» ea? ‹h- pljum eare. *a*wLl

ministrabant millia millium, et decies mlllies centena millia assistebant ei; Osca», Joeli, Zacharï® e* caderis, alus symbolis et formis sese ostendit. Et hoc est quod Dominus per Oscam dicit, caP' XH : u v*si°neni multiplicati, ct in manu Prophetarum assimilatus sum, » id est, per Prophetarum visa, dicta et facta, variiis tum personis, tum rebus me assimilavi. Ita S. Hieronymus ibi. Propheta) ergo per varias tum partes et vices, tum formas et similitudines cognoverunt et alios docuerunt id, quod Christus qui est in sinu Patris, totum simul in Verbo vidit, nosque edocuit : nam partem quasi sui Prophetis, Christo vero totum se clare spectandum et promulgandum exhibuit Deus.

Lex Credis, doctriwi t'm? ¡' rfccti› «n*.

Secunda antithesis est, quod Propilet® docuerint *olim,* locutique sint priscis Patribus, Judæis scilicet, iisque solis; Christus vero jam *novissime diebus istis* locutus sit nobis, omnibus, inquam, hominibus totius mundi, q. d. Prophet® prisco et rudi incultoque sæculo rudes ct incultos patres nostros docuerunt; Christus vero nos tot legis praeceptis, tot cæremoniarum ritibus, tot Prophetarum oraculis instructos ct expolitos docuit ipsum apicem veritatis, solutis, sapienti® et perfectionis.

Unde nota : Pro *novissime diebus istis, græce* est *ir/awv* (1) twm ¿utfóv tc/jt uy, id CSl novissimis Vel ultimis diebus; id est temporibus istis, *q. d.* Olim unus Propheta alteri, una lex alteri successit, jam vero omnibus prophetis ultimus Christus, ct omnibus legibus ultima lex Christi successit, cui nulla alia succedet. Unde sequitur nec plenas, ncc perfectas fuisse leges ct doctrinas Prophetarum : Christi vero legem ct doctrinam plenam fet perfectam esse, adeo ut nihil illi sit adjiciendum. *Secundo,* hisco verbis, ait Chrysostomus, excitat Paulus Hebræos ad spem ct constantiam in persecutionibus pro fido tolerandis, *q. d.* Agite, modicum adhuc tolerate, en hi sunt ultimi dies, post quos mox sequetur finis laborum et passionum, atque initium præiniorum cl gaudiorum ; en aspirat jam dies æternitatis, en imminet vita illa gloriosa et beata, regnum, inquam, Christi, cujus non erit finis.

in Te. ‹'4 m- tb becni- / Filio iki.

Tertia antithesis èst, quod Propheto docuerint quasi Prophet®, id est quasi homines, futura de Christo ct Ecclesia Christi obscure prævideules ct prænuntianlesjam vero in lege nova doceat nos Christus Filius Dei, qui clare videt et penetrat omncm Dei Patris sapientiam : sicut ergo umbra corpori, ita Prophet® Christo cedere coque presente tacere debent, *q. d.* Paulus : Videto ergo, o Hebrœi, ct agnoscite vestram felicitatem ; gratias immortales agite Deo optimo maximo, quod vds m hoc legis none sœcülum resci vanì , quo non Propheta^ imperfecte, membratim par partes, ct obscure docentes et prophetantes, sed ipsummet Dei Filium ornnium arcanorum Patris conscium videre, cumque clarissime et plenissime docentem, at‹pie abscondita a constitutione mundi eructantem audire licet. Ac consequenter advertite quam Christo præ Mose et Prophetis credere, in ejusque fide vos corroborare debeatis, ut scilicet bonorum rapinam, malaque omnia, adeoque mortem ct martyrium pro ca libenter et constanter subeatis : utrumque enim intendit Apostolus, ut dixi in prooemio.

Quem coxstitvit nxntbEM cxiterscrct, — non tantum hominum, sed omnium omnino rerum quæ creat® sunt; tott»-» enim, id est universorum, in neutro genere hic capitur, ut patet ex seqq. Nota vocem *constituit,* scilicet Deus Pater, Christum qua homo est. Christus enim qua Deus est, natus est hærcs, dominus ct opifex omnium; qua vero homo est, non natus, sed constitutus est a Deo hærcs, id est Dominus, et ex æquo cum Deo Patre consors ac possessor (hoc enim est x).t .:cvcjls;) omnium scilicet creaturarum, et hominum, ac totius orbis. Et hoc est quod Psu/. 11, 8 , dicitur : a Postula a ine, et dabo (ibi gentes hærcdilatem tuam, ct possessionem tuam terminos terne.» Et *Joan.* xin,3 : «Sciens Jesus quia omnia dedit ei Pater in manus, d quorom

Nota *secundo :* Vocat Apostolus Christum hæredem ex asse omnium bonorum Patris, ut significet *primo,* Christum, qua homo est, esse filium Dei naturalem, propter gratiam unionis qua Verbo Filioque Dei unitur. Christus ergo, qua homo est, jus habet ad hærcdltatfcm Dei Patris, ut scilicet sit particeps et consors divinæ beatiludinis et glori®, ac dominus omnium. *Secundo,* hisce verbis significat Christum primarium et necessarium esse hærcdem Dei Patris, adeoque neminem posse in consortium h.eredilalis, beatiludinis et glori® Cq io^ Dei admitti, nisi per Christum in filium adoptetur; ideoque quemque satagere debere ut huic hæreditati Christi in Ecclesia per fidem et baptismum adscribalur, in caque perseveret, 7. *d.* Sine Christo nemo salvus hæresquô Dei esse, nemo hæreditatem vit® ætern® cernere potest. Peisistito ergo, o Hebræi, in fido, gratia et Ecclesia Christi, nullaque persecutio ab co vos separet ' siquidem non potestis esse Dei Inercdes, si Christi nou sitis: Christus enim plenus et adæquatus Patris est hærcs. Quare quem Christus in hanc hæredilalem suam non admittit, is eam adire Patrisque hæres ac beatus esso nequii.

P£R QUEM FECIT ET SXCVLA. — Præpositio *per* causimi, non instruinentalem, nec miuislerialem, uti volunt Ariani, sed principalem significat, ut patet ex vers, lü et vers. 3, *q. d. Deus Paler per* Filium suum, qui est Vetbum suum æternum , quasi per ideam omnes rerum gradus et species continentem, et quasi per sapientiam architectonicam increatam, omnisciam et omnipotentem, in qua sunt et vivunt sempiterno) rerum omnium PaUr

(i) Griesbachius, Lachmannus cl Scholzius legunt *in** fcxcnw, tólicSt ïtïljüô legendum videtur.

rationes, a fecit,» id est creavit et produxit, «sæcula,» id est tempora et temporaria omnia , scilicet mundum et omnia quæ in mundo sunt. Ubi nota : Græcum «ii» respondet Hebræo ablpo/ am, Steninm et proprie significat sœculum, revum et tempus decurrens, sibique succedens, quod in Scripturis b0, a subinde vocatur *generatio,* ut cum dicit *Ecclcsiastes,* cap. i, vers. 4 : « Generatio præterit, generatio Scnpto- advenit, n Et *Gen.* xv, 16 : a Quarta generatione ''pr!ôr*" it qmd (id est quarto sæculo vel rovo) revertentur hue.»

Sic vocamus sœculum sive rovum Noe, Abrahæ, ? Mosis, id est tempus quo vixit Noe, Abraham, Moses. Verum metonymice aio», id est sœculum, significat res quæ illo sæculo et tempore existunt, ut sœcula sint idem quod sœcularia, roviterna, temporaria : puta mundus, et omnes res mundana: quæ aliquo sæculo aut tempore creatœ aut factro sunt et subsistunt. Itaque t» ¡'obli? *olamin,* id est aii-»x,-, id est sœcula, ponitur pro D'cpani O'N"l33n *hannibrahim vehannaasim,* id est pro rebus creatis et factis in sæculo. Sic cap. xi, Apostolus dicit, *aptata esse sœcula,* id est creata mundana omnia, *verbo Dei,* quod hic totidem pene verbis dicit : «Per quem fecit et sœcula,» *q. d.* Christus est super et ante sœcula, ab roterno est creator, non creatura : est opifex sœculorum et rerum omnium.

rroutor Ubi nota : Inculcat hic Apostolus Ilebrœis utram- ft meni- qye Christi naturam : humanam, cum dicit : a, «tHo " Ql,em constituit hroredem universorum ; » di- nitnn vinaiu, cum dicit : « Per quem fecit et sœcula. » diriin ct Atque ne putes fecisse ea per Filium quasi per cbnstL instrumentum; subdit illico :

Ven. J. **3. Qui CUM SIT SPLENDOR GLORIÆ, ET FIGURA SUBSTANTI.E** ejus, — *q. d.* Filius est splendor gloriæ, id est gloriosae majestatis ejus, scilicet Patris. Pro *splendor* græce est quod Syrus vertit, XflOX *tscmcha,* id est *germen.* Sed non satis vim Græcæ vocis expressit : áwaóyaqMi enim proprie idem est quod Hebraeum 1HT *zohar,* id est claritas, splendor, fulgor, refulgentia, seu id in quo resplendet paterna gloria, id est gloriosa majestas. Sicut enim radius a sole, ita Filius a Patre procedit ; et sicut sol suam lucem, decorem et gloriam ostendit in suis radiis ita splendentibus, QnonMo >n iisque quasi refulget et relucet: ita Pater suam Filini gloriam ostendit m generatione sui Filii tam ful- ct gloriosi. Alludit Apostolus, vel potius ci- FiiruT tat *Sap.* vu, 26, ubi dicitur de Sapientia roterna, id est de Filio : « Candor est lucis œternœ, et speculum sino macula. » Ibi enim pro candor, grace est eadem vox quro hic, scilicet id est splendor. S. Augustinus, lib. IV De *Trinil.,* cap. ii, interpretatur : a lux est lucis œternœ. » Sed vox *candor* clarius significat fulgorem lucis œternœ. « Candor» ergo idem est quod candidus, lucidissimus, purissimus splendor et fulgor. Addit Sapiens Filium esse Patris «speculumsine macula, » quia iu Filio quasi in speculo limpidissimo relucet Patris gloria et majeotas.

Nota hic, Deum Patrem optime comparari Soli et luci, idque ob magnas ct multas analogias, quas recenset S. Dionysius, lib. *De Divin. Nomin.,* tnr cap. iv ; ac consequenter generatio Filii optimetl comparatur emanationi radii a sole. Hac enim similitudine, ut notat S. Ambrosius, lib. I *De Fide ad Gratianum,* cap. iv, et Patres Græci, tria significantur, *primo* generationem Filii esse nalnralem, Filiumque a Patro non libero, sed naturali- U|Vi. ter, perinde ut radium a Sole procedere. Unde lll1 Cyrillus, lib. X *Thesauri,* cap. vin, hinc probat hben- Filium Dei non precedente voluntate et electione, sed secundum naturam a Patre generatum esso.

Secundo, hac radii et Solis similitudine signifi- [catur immutabilitas generationis Filii : sic enim sine mutatione ot immutabiliter radius a Sole profluit.

Tertio, significatur generationis hujus roterni-Æl'"u ' tas : radius enim sive splendor Soli corovus est. Ubi ergo, inquit Chrysostomus, sunt Ariani qui dicunt: « Erat quando non erat?» id est erat tempus quando non erat Filius.

Rursum *quarto,* significatur generationis ejusdem puritas, quia lux a Sole promanai sine ulla fæce aut commixtione quasi spiritualis et purissima qualitas.

Quinto, hinc colligit Damascenus, lib. I De *Fide,* * cap. IX, Filium a Patro esso inseparabilem : sic enim lux et radius a Solo inseparabilis est. Rur- lu «t sum nunquam posse Filium deficere, quia lux Solis durante Sole deficere nequit. Denique sicut a Sole et splendore calor, ita a Patre et Filio Spiritus Sanctus procedit.

Perperam ergo Beza hunc locum Apostoli explicat de humanitate Christi : passim enim Patres explicant de divinitate, illudquc satis evincit Bu .l» id quod sequitur : « Et figura substantiæ ejus. » Hoc enim humanitati competere nequit. Ac rur- chri.u sum illud *Sapient,* vn, 26 : « Candor est lucis tawii. œternœ, » quod de Sapientia increata dicitur. pU Quem locum hic citat Apostolus. Faleor tamen hæc posse secundario ad humanitatem Christi derivari et accommodari : humanitas enim est splendor gloriæ, id est gloriosa: divinitatis; quia in ipsa humanitate Christi, utpote tam pulchra, gloriosa et augusta , resplendet ipsa substantiæ ejusdem deitas. ' I

Et figura substantiæ fjus. — Pro *figura* græce 0 est , id est expressa et quasi exsculpta imago, signum et similitudo, ex qua archetypum, igunat sive exemplar, id est Deum Patrem, agnoscamus et intueamur, sicut ex imagine in cera expressa agnoscimus et intuemur sigillum quod illam expressit: Græcum enim idem est quod insculpo, notam aut formam imprimo; inde x"¡>xx-TT,? idem est quod insculpta et impressa imago. Character ergo hic significat Filium esse Patris imaginem, non inanem, umbraticam, fugacem ct evanidam ; sed constantem, expressam, insculptam, quro ad vivum, Patrem Patrisquc vultum

reprmsentcL « Ilunc enim Pater signavit (i*?^* or*, id est sigillavit, et quasi sigillo expressit) Deus, n inquit ipse Filius, *Joan,* vi, 27. Filius est figura substantiæ Patris, quia per se subsistit, et in se paternos ostendit characteres, ait Theodoretus; ut omnimodam similitudinem ct propriam exemplaris imaginem ostendat, » ail S. Chrysostomus.

Filini igura

Nota : Pro *substantiæ* grrece est tacçotaioc : GtrJçoQiç autem, inquit S. Hieronymus *ad Damasum,* ^cm cst <luod hl est, essentia et substantia. Et sic S. Hieronymus in Deo agnoscit unam hypostasim, sicut et unam essentiam, nec audet dicere in Deo esse tres hypostases, ne videatur dicere in Deo esse tres substantias. Ita quoque Epiphanius, *hæreci* 69, per *hypostasim* hic essentiam accipit, quasi Filius hic dicatur *figura hypostaseos,* id est, figura essentiæ Patris. Addilque Filium dici *figuram,* non quod veritate substantiæ Patris carcat, sed quia per suam substantiam Patrem repræsentat. Verum hoc dici nequit : nam essentia Patris non generat essentiam Filii. Nec Filius essenti® Patris habet imaginem, figuram et characterem, sed identitatem. Melius ergo S. Hasilius, epist. 43 *ad Grcg. Nyss.,* Chrysostomus, Theodorctus, Theophylactus ct alii hic «hypostasim » sumunt pro persona Patris, cujus imago est Filius, ut videlicet subsistat tanquam hypostasis similis hypostasi et substanti® Patris, eo modo quo dixi II *Corinth,* iv, 4; ûneçame cnim idem est quod subsistentia : subsistentia autem non est aliud quam persona. Unde liquet nomen a figura), » sive imaginis, competere soli Filio proprie el personaliter , non Patri, nec Spiritui Sancto, quia solus Filius procedit ut Verbum a Patre. Verbum autem est « figura » ct imago intelligentis ct rei intellect®, quod scilicet ejus conceptum el intellectionem plane et plene intelligenti repræsentat, sicut speculum repræsentat speciem rei sibi object®. Quare «figura» et imago sunt nomina relativa, ac significant relationem Filii ad Patrem : figura enim est figurati figura, et imago est exemplaris imago, sicut Filius est Patris filius. Atque hæc est causa, cur Filius distinguatur a Spiritu Sancio , quia scilicet Filius, vi processionis su®, procedila Patro ut Verbum, id est ut imago Patris, idcoquo ei in natura simillimus et consubstantialis, atque idcirco dicitur generari a Patro, et processio ejus est generatio; Spiritus Sanctus vero procedit, non ut Verbum, sed ut amor Patria el Filii. Amor autem non est imago, nec amantem amato assimilai, sed est impulsus, qui amantem ad amatum quasi extra so amandum impellit ct rapit; quia vero hic amor est in ipso Deo, hinc Spiritus Sanctus est Deus : quia quidquid est in Deo, hoc est immensum, infinitum, æternum, ideoquo Deus. Ita S. Augustinus, lib. VII *De Trinit.,* cap. i; S. Thomas, I *part., Quast* XXXV, art. 2. ct ibi Suarez et Vasquez.

eu- ntiA PllXU.

JIfUIx-

Notant *secundo,* Theodoretus el Theophylactus, « hypostasim » hic opponi hære^i Photlnl, qui docebat Filium per se non subsistere: cum enim dixisset Apostolus : < Qui cum sil splendor gioria:, » ne quis putaret Filium esse splendorem talem, qualis apud nos est, qui scilicet sit accidens, mox hoc excludens subjecit, dicens : « Et figura substantiæ ejus, » *q. d.* Filius est splendor, sed splendor subsistens, quasi hypostasis et persona similis hypostasi et person® Patris. Hinc rursum excluditur hæresis Sabellii, docentis eamdem esse hypostasim sive personam Patris et Filii : nec enim hypostasis expressa et producta potest eadem esse cum hypostasi exprimente et producente, sed ab ea distingui debet, perinde ut sigillum a figura sua, quam cene imprimit, distinguitur.

tTY h.rmif Piolín!

bu

PORTANSQUE OMNIA VERBO VIRTUTIS SUJS, — *q. d.* Filius suo verbo et jussu potenti omnia portat, id est sua subsistentia, nutu el potentia sustentat ct bajulat totum pondus creaturarum, inquit Theophylactus, quasi Atlas mundi. Hoc enim significat Græcum quod Syrus vertit TON *achid,* id est complectens, continens, coercens omnia quasi omnipotens. Est enim *achid* apud Syros epilhetum Dei, nolatque omnipotentiam. *Secundo,* çfpw cum Erasmo verti potest, agens, movens, moderans, gubernans omnia, uti eadera creavit : nam , inquit Erasmus, dicuntur, quæ impetu quodam aguntur; unde et çcpàv impetum vocant. Rursum, non dicit Paulus *gubernat,* sed *portat;* imo in Græco non dicit *portat,* sed id est *fert*. Nam, ut ait Chrysostomus, qui gubernat et portat, id facit cum negotio et labore; fert vero qui sine negotio facillime rem movet, quo libet. Et S. Anselmos : a Portat omnia, hoc est, inquit, sursum tenet, ne decidant, ct in nihilum revertantur, unde creata ab ip«o fuerunt ; et sustentat ea non labore ct difficultate, sed imperio su® potentias. »

Prmidentii. çroteata* Ilo H /uberna- tn* <» v'adnap- P*l T rerl'^ ^Scn^ turu *ú*

Utraque hæc expositio congrua est et connexa. Deus enim, Deique Filius, qui est splendor et virtus glori® Dei, quasi summus rex et moderator omnium, tam portat et sustentat, quam agit et movet totum hoc universum : hinc ejus gloriosa providentia, sustentatio et gubernatio significata fuit Ezechieli, cap. i, per currum Cherubim, qui, ut ait Ezechiel, symbolum erat gloria» Dei. Sicut enim Elisons Eli®, cum raperetur in cœlum, acclamabat : « Palermi, currus Israel et auriga ejus.» Quasi diceret : Tu, o Elia, eras quasi currus portans Israelem, et simul eras quasi auriga ejus- dem, regens et agitans eum ad omne bonum, Princeps enim, Propbela et Prælatus est quasi currus et auriga populi ct reipüblicæ: sustine/ enim quasi currus onera populi, ct quasi auriga populum regit, aurigatur et præsidet, et simul bajulat et portat instar matris quæ portât ct regit infantem. Mino de Christo principe dicitur: « Cujus principatus super humerum ejus, « *Istum* ix,G. Hac etiam de causa princeps hebraice dicitur

behnk* l,l pwLtor

nasi, quasi dicas portitor sive bajulus, qui scilicet populi onera levat et portat : a radice XwJ *nasa, id est* levavit, tulit, portavit. Unde *nasi dicitur* portitor, et *nose* portans : quo nomine hebraico scribens hic usus videtur Apostolus. Dine Moses, *Num*. xt, 12, Domino conquiritur : « Cur, inquit, imposuisti pondus universi populi hujus super mo; numquid ego concepi omnem hanc multitudinem, vel genui eam, ut dicas mihi : Porta eos in sinu tuo, sicut portare solet nutrix infantulum ? » Sicut ergo Elias fuit currus Israel et amiga ejus, ita Deus est quasi currus portans totum mundum, et sustentans omnes mundi creaturas, quæ alioqui in nihilum cx quo venerunt, rcciiicrent· Est et Deus simul quasi auriga currui insidens et præsidens, currumque hunc totius mundi agens, movens et gubernans. *Secundo,* hunc currum, teste Ezechiele, undique stipant angeli Cherubini, quasi Dei administri, unde et « spiritus vite erat in rotis n ejus, id est halitus vitalis et spiritus animalis a Deo in rotas permeabat et diffundebatur, juxta illud Virgili! :

Deni cornis est. portici totnm — % dnm, et mi£i.

> Spiritus ictus alit, tolatoque infusa per artas
> Meos agitat molem, et magno se corpore miscet.

q. d. flic currus, hoc Dei vehiculum per se currebat animalibus Cherubim præeuntibus, et rotis per se motis, ex vi et impulsu iis a Deo per angelos impresso. Hac enim phrasi symbolice non aliud significatur, quam quod cœli ct mundus Dei præsidentis currus, sponte sub eo currens, quodque Deus illi dominans per angelos tempora resque omnes fortissime et suavissime regat, moveat ac gubernet. Itaque videtur hic Paulus ad currum hunc Cherubim Ezechieh 0SÍCDSum alludere, ut ibidem annotavit Hieronymus Prado. Unde et sedens et præsidens in curru hoc similis erat Filio hominis, inquit Ezechiel : quod idem est cum eo quod hic dicit Paulus, Filium portare omnia verbo virtutis suæ.

Izvns Ezrchi*- muAtrv tn>, »d aTf rt lus. de Cbcíu-

Potest *tertio,* Græcum verti proferens, alens, fovens omnia quasi pia mater, ut sit idem quod Hebneum SdSdo *mccalkel ;* sed, ut dixi, Apostolus potius usus videtur verbo XÜ1D *nose :* hoc enim proprie significat eum qui aliquid fert aut portat, a Verbo virtutis suæ,» id est nutu potentiœ suæ (virtus enim idem est quod potentia, hanc enim significat Græcum Sú^t;), sive potenti suo jussu et imperio, quasi polentissimus princeps, cui satis sit os aperuisse, ut fiat quidquid voluerit, dixit enim et facta sunt, *q. d.* Sicut per Filium Deus fecit sœcula, id est mundum, et mundana omnia : ita per eumdem eadem quæ facta ct condita sunt, non sua sollicitudine, cura et industria, uti faciunt homines dum suos regunt, sed sua virtute, verbo ct nutu potenter regit et administrat.

Uou Jsai*

Hanc Dei potentiam significat Isaías, cap. XL, et vers. 12, ubi dicit, Deum tribus digitis appendere molem terræ : a Quis, inquit, mensus est pugillo aquas, *et coelos* palmo ponderavit ? quis appendi! tribus digitis molem terne, et libravit in pondere montes, et colles in statera? » Quis ? nisi solus Deus, Deique Filius? El Sapiens, *Sapient.* xi, 12 : « Virtuti, inquit, brachii lui quis resistet? quoniam tanquam momentum statene, sio est ante te orbis terrarum, ct tanquam gutta roris antelucani,qua? descendit in terram. » Ubi « momentum » idem est quod minima inclinatio aut motus. Græce enim est ¿Ç id est vergentia vel inclinatio ex lancibus libra), qiift scilicet quoniam semper agitantur, hinc semper una pars alia magis minusvo pendula inclinat, id est attollitur, vel deprimitur, *q. d.* Sicut hæc propensio lancis minima est, et minimi momenti, sic etiam mundus minimus est respectu Dei. *Secundo,* sicut hæc propensio minimo motu illius qui bilanccm manu fert, in aliam partem inclinari potest: sic et mundus totus est in manu Dei quasi libritenentis, ut cum ad libitum quo vult vertat et verset, adcoque coram Deo est « tanquam gutta roris antelucani. » Sicut enim hæc orta luco et sole statini ab eo siccatur et sorbetur, sic mundus a Deo quovis instanti inverti, imo absorberi poh- l.

tía «lot'k

flwwodi

Moraliter et pie S. Bernardus labores et austeritates suorum Religiosorum hisce Apostoli verbis solatur, prœfationc in Psalm. *Qui habitat :* « Mortificamini, inquit, tota die in jejuniis multis, in laboribus frequentes, in vigiliis supra modum, præter ea quæintrinsecus sunt, contritiocordium ctmultiludo tentationum. Mortificamini, sed propter eum qui mortuus est pro vobis. Quod si abundat tribulatio vestra pro eo, abundabit consolatio vestra per eum, ut in eo delectetur anima, quæ in his renuit consolari. Apud ipsum nanrque ipsa quoque tribulatio magna quædam consolatio poterit inveniri. Nonne enim certum est supra vires humanas, ultra naturam, contra consuetudinem esse quæ sustinetis? Alius ergo portat ista, ille sine dubio qui secundum Apostolum portat omnia verbo virtutis suæ. Quid enim timendum nobis, si adest qui portat omnia? Dominus protector vite meæ, a quo trepidabo. »

PCRGATIOXEM PECCATORUM FACIENS, SEDET AD DEXTERAM majestatis in excelsis. — **Græce est in aoristo , id est postquam fecit** ^hrrt ^ mm

purgationem peccatorum, sen postípiain peccata sua morte expiavit : solet enim sæpe Interpres noster aoristos Græcos perpræsens vertere. Prius ergo Christus purgavit peccata, deinde posterius hujus expiationis merito consedit ad dexteram Dei. Ita Chrysostomus, Thcodoretus, Theophylactus, OEcumenius. Nota: InGræcoadditur<ft'iaure0, id est per seipsum : quo mira insinuatur cliarilas Christi, quod scilicet non tantum expiarit, sed etiam quod perscipsum et suum sanguinem eadem expiarit. Ha Chrysostomus. Redit hic Paulus a divinitate ad humanitatem Christi.

peculi ÜOÍUV

Qdim

Notat hic Apostolus quatuor formas ct quasi

tata K/'icA.i, ci^nint chn'h tamai. Chrbtui b uoerdos •thonb, xu ct trium-

facies Christi, quas Ezechiel, cap. i, designavit per quatuor facies Cherubim. *Prima* enim facies Cheñibím est hominis. Hæc signat humanam Christi naturam. Hanc notat hic Apostolus cum a'l : ® Quôm constituit haeredem universorum. » *Secunda* fades est aquilæ. Hæc signat Christi dívinam naturam. Hanc notat hio Apostolus cum ûit : *Qll* cura flit splendor gloriæ. » *Tertia* facies est vituli. Hæc notat Christi sacerdotium ct sacriQcium. Hanc notat hic Apostolus cum ait : « Purgationem peccatorum faciens. » *Quarta* facies est Iconis. Hæc signat Christi regnum et triumphum, qUO victor a morte resurrexit et ascendit in cmlum. Hanc notat hic Apostolus cum subdit : «Sedet ad dexteram majestatis in excelsis. » Easdem quatuor Christi formas et facies descripsit Apostolus, *Philipp. it,* 0, ut ibi dixi. Quaternas enun facies quatuor Cherubim unus in se ostendit Christus: ipse enim est aquila, quia Verbum Dei; ipse verus est homo; ipse est leo, quia rex ; ipse denique est vitulus, quia sacrificium et sacerdos. Ipse ergo quadriformis est Cherub, in quo latet multiformis sapientia Dei.

Sedet ad dexteram majestatis in excelsis. — Tum quia hic locus eminontissiraus eminentissimo homini Christo mortis et peccati expiatori et victori debetur; tum ut Patri assidens illi perpetuo sua stigmata, vulnera, crucem et mortem exhibeat et offerat pro quotidianis hominum peccatis expiandis.

Nota : Pro *majestatis* græce est id est magnitudinis, magnificentias, majestatis, scilicet divina) et patero®. Unde ut hoc exprimant aliqui, pro *in excelsis,* subintelligentes in Græco articulum tzç, *q. d.* *vf;; h* 6Çr.ioî;, vertunt, *majestatis excelsissima:,* sive majestatis illius quæ excelsissimo loco et throno considet, quæ non est alia quam Dei Patris.

Xxplicatur a?-0 «datad Cnr diluir eT

Quæres, quomodo Christus sedeat ad dexteram Dei Patris? Despondeo : Sedere ad dexteram Dei symbolice significat summam Christi dignitatem, excellentiam cl gloriam : ncc enim pròprie Deus habet dexteram aut sinistram ; nec Christus qua Deus, ncc forte etiam qua homo, in cœlo sedet tantum, sed tam stat, quam sedet. Sicut enim sederò situs est hominis quiescentis, regnantis et judicantis : ¡tastare situs est hominis valentis, robusti, vegeti cl beati, qualis est Christus. Dicitur ergo Christus sedere ad dexteram Dei : *primo,* quia Christus qua Deus est, Deo Patri uti essentia, ita et dignitate et gloria æqualis est ; *secundo* et melius, quia Christus qua homo est, evectus est ad æqualHatem Dei, srve ad participationem et communicationem divin®, ufi hypòfctasis, ita òt gloriæ. Unde Gabriel Vasquez : Sedere, inquit, ad dexteram Dei qui est in eïèclsis, per metaphoram denotai maximum honorem quem habuit humanitas Christi, imo et consortium ejusdem dignitatis in eadem sede : ct sic ratione unionis hypostatica) cum Verbo, humanitas Christi ab initio conceptionis suæ sedit ad dexteram Patris. Verum quia hic et in Symbolo Christus post mortern, resurrectionem ct ascensionem in embira, dicitur sedere ad dexteram Dei. hinc *tertio,* el optime, humanitas Christi postquam ad coelos ascendit, dicitur sedere ad dexteram Dei, quia super omnes creaturas tam loco, quam beatitudine et gloria exaltata est, ut longe transcendat angelos, Cherubim et Seraphim; sitqua Deo proxima tanquam dominans omnibus angelis, hominibus et creaturis aliis, et tanquam judex constituta, ut judicet omnes electos et reprobos: hanc enim electionem meruit Christus per purgationem peccatorum, redemptionem et mortem suam. Plura de hac Christi sessione dixi *Coloss.* in, 1. Accumulat Apostolus hæc Christi epitheta tam magnifica, inquit Chrysostomus, ut ilebrai et nos discamus Christum pre Mose et angelis magni facere, magna ab eo sperare, magna pro ipso facere el pati.

4. Tanto melior angelis effectis, quanto differentics præ illis nomen ilereditawt. — vox a melior » hic non ad mores, sed ad prestantiam, dignitatem et potentiam pertinet « Melior» ergo, græce xpdrrtrv, idem est quod potior, prestanhor, dignior. Ita Syrus. Ven,<

Secundo, pro *differentius* græce est quod tam excellentius, sive prestantius, quam differentius, verti potest, ita Syrus.

Tertio, vox * effectus» non significat Christum antea fuisse minorem angelis, ut deinde postea iis major sit effectus, ut vult Erasmus; sed significat Christum hoc ipso quo homo factus est, incarnatus et natus, majorem factum esse angelis : nascendo enim factus est Dei Filius, cujus angeli tantum ministri sunt, itaque Christus semper major fuit, semper honore prælatus fuit angelis. Unde etiam minus recte alii sic exponunt, < major effectus, » id est, major declaratus est : nec enim de Christi declaratione, sed reali praestantia et pneeminentia loquitur Apostolus. locua'

Quarto, pro *hareditavit* græce est id est *sortitus est, sorte accepit. Sorte,* id est, hereditate : hæreditas enim per sortes, sive sortito inter hæredes dividebatur, indeque vocatur sors hæredilaria. itaque «sortitus est • idem est quod « hæreditavit. » Nimirum Christus qua homo hoc ipso quo natus est, unitusque Verbo Dei, uti hæres factus est omnium bonorum, ita et nominis Dei, ut scilicet Filius Dei diceretur, celebraretur, invocaretur. Sors feqa» et

Nòta : Ex professo Apostolus Christum comparat pnrfertque angelis, ut ostendat quantum christianismus a Christo institutus præstel judaismo ct lege veteri, utpote quæ tantum per angelos data est.

M. Cül ENIM DIXIT ALIQUANDO ANGELORUM J FILILS MEUS ES TU, EGO HODIE GENUI TE? — Nota, angelos dici filios Dei, sed metaphorice, *Job* xxxyiii , 7 : « Cum me laudarent astra matutina, et «ubilareni fe

omnes filii Dei. » Sic enim ab eodem Job Deus *dicitur esse* pluvio pater, maris, astrorum, adeoque omnium creaturarum pater, id est creator, productor,eflcctor. Hic vero Paulus nomen « filii » proprie accipit pro filio naturali et genuino ; subdit enim : c Ego hodie genui te ; » et sic non angeli, sed solus Christus est Filius Dei. Ita Chrysostomus.

*f** <pi Ego bodib genui tb. — Citat *Psalm,* n, 7, quem tot ? Theodoretus, Hilarius, Orígenes ct Cyrillus, in Mnnunx *Psalm.* n; Ambrosius, lib. HI *De Sacrament.,* cap. n, diri-et Athanasius apud GEcumcnium, intelligunt de ^l,mana Christi generatione, *q. d.* a Ego hodie,» intdu- id est, in præsenti tempore et vita, «te,» o Christe, geodM? «genui» hominem ex Beata Virgine, teque hominem univi personæ Verbi, ut sis mihi Filius naturalis, perinde ut Verbum est. Favent antecedentia in psalmo, cum ait : a Ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum ejus, pnedicans præceptum ejus, d Christus enim, non ut Deus, sed ut homo, constitutus est rex Sionis; et a hodie, » id est, hoc eodem die, quo constitutus est rex, scilicet in die incarnationis, genuit cum Pater, ut esset homo, et homo Deus ; idque ut prædicaret præceptum Dei de hominum redemptione ct rcconcilialione sibi credentibus Or diri- preparata et promissa. Verum melius et aptius w S. Augustinus,in *Psal.* n, et Chrysostomus. Theonüûx A phylaetus, Anselmus, D. Thomas, hic hunc locum accipiunt de æterna et divina generatione Filii Dei. Ende a hodie » significat præsentem durationem, quæ semper præsens est, indivisibilis ct immobilis, amplectiturque omne tempus, præteritum, præsens et futurum, qualis est ælcrnilas. Unde non dicit: Ego hodie gigno te, quasi jam incipiat gignere, sed a genui te, n quasi jam perfecta sit generatio, ct perfectus Filius, utpote jam ante ab omni œternitate genitus, *q. d.,* ail D. Thomas : Perfectus es, o Fili, et tamen generatio tua æterna est, ct semper a me generaris, sicut lumen in aero perfectum est, ct tamen semper a sole quasi gi- Bodxe gnilur et emanat, a Hodie» ergo , id est in, el ab •uroiu- œternitate, in qua unum est Hodie, unum instans, unum nunc, scilicet unum stabile et perenne præsens, ego gigno, et genui, et semper gignam te, quasi Verbum et Filium meum.

Geren- Hinc sequitur primo, generationem hanc non tío d transire, fluere et prætcrire, sed semper eamdem ¿•'"'^numero in Deo permanere, ut semper gignat •tmpikr- Filium. Eadem est ratio de spiratione Spiritus w Sancti : Pater enim et Filius semper spirant Spiritum Sanctum, perinde ac sol semper spargit ex sc et producit lumen; et perinde ac Deus semper creat quasi mundum, hoc ipso, quo suo continuo influxu eumaem a se creatum in suo esse conservat : conservatio enim hæc non est aliud quam continuatio creationis, et continua creatio. Quæ omnia in Deo proveniunt ex immensitate simplicitatis, immutabilitatis, fœcunditatis et perfectionis divmæ u^entiæ ; ex hac emm Pater habet vim et actum semper generandi Filium, et spirandi semper cum Filio Spiritum Sanctum.

Sequitur *secundo,* in divinis idem esso gignere ÏQ et genuisse, spirare et spirasse, ac vicissim generari et generatum esse, spirari et spiratum esse : tam, actiones enim divinæ in instanti perficiuntur, 6tPr*^M* œternitas in uno a hodie, » imo in uno instantic perficitur; unde in œternitate idem est præsens, præteritum et futurum.

Sequitur *tertio,* actiones immanentes, scilicet generationem ct spirationem, carumquc terminos, scilicet Filium ct Spiritum Sanctum, esso Deo Patri coæternos, quia cum Hodie æternitalis incipiunt.

Sequitur *quarto,* in Deo vero esso generationem, i» d» scilicet per intellectum. Intellectio enim, conceptio ct dictio in Patre, qua intelligit, concipit el dicit, id est, in se loquitur et producit conceptum sive verbum mentis suæ sibi adæqualum, id est infinitum et divinum, est generatio. Verbum enim hoc divinum Patri adæquatum, non potest esse aliud quam Filius. ert ven geoen-

Sequitur *quinto, Psalm,* n ad litteram non loqui Psilae de Davide in se, ut volunt Rabbini; nec etiam do Davide quatenus fuit typus Christi, ut vult loquitor nu». Jansenius ; sed proprie, per se, et primo de Christo nm da dictatum et scriptum esse : soli enim Christo con- Chruta venit to *Filius meus es tu, ego hodie genui te.* Et : « Postula a me, el dabo libi Gentes hæreditatem tuam, et possessionem tuam terminos terræ; » aliaque plura, quæ illo psalmo dicuntur.

Denique Ambrosius, Hilarius, Chrysostomus, Tertini Jansenius illud, a ego hodie genui te, » non tan- s*anii tum de generatione Christi humana ct divina, htijoJ sed etiam de resurrectione Christi interpretan- loci. tur, *q. d.* a Ego hodie, » id est, hoc die resurrectio- *Hodie* nis sive paschalis, a genui,» id est regeneravi etiti rwn> resuscitavi, ate.» Ita enim videtur interpretari recUoœ- S. Paulus, *Act.* ini, 33. Sed alia ibi est mens et argumentatio S. Pauli, ut eo loco ostendam.

Et rursum : Ego ero illi in p/trem, rt ipss erit mihi in filium. — Citat Apostolus ll *Reg.* vu, 14, quem Lactantius, lib. IV, cap. xui; Rupertos, lib. II *in lib. Regum,* cap. xxx ; Catharinus ct Adamus hic censent ad litteram loqui non dc Salomone, sed de Christo. Sed hoc refellit clarissime s*nru tum Salomon ipse HI *Reg.* v, 3, ubi verba quo iHurUte versum hunc immediate præccdunt, ll *Reg.* vi:> 7i pertinentia ad fabricam templi, de se interpretatur; tum David, l *Paralip.* sxii, 10, ubi moriens commendat Salomoni filio in regnum sibi suocessuro Dei cultum et fabricam templi, eo quod Deus ad hoc elegerit Salomonem, de coque dixerit : a Ego ero illi in patrem, el ipso erit mihi in filium. » Quid clarius dici potuit (1)?

Secundo, Lyranus Burgensis el Abulensis ia

(1) a In patrem, n id est vere pater. Nam partícula S h. 1. non similitudinem notai, sed rei veritatem ; quemadmodum, *fuit ei in uxorem, id* est, uxor revera.

TI *Reg.* cap. vn, volunt hunc locum ad litteram accipi tam de Christo, quam de Salomone. Sed et hoc incongrue dicitur, quia Salomon tantum fuit typus Christi : ergo si ad litteram hæc Salomoni conveniunt, Christo non ad litteram, sed typico tantum conveniunt.

Sfnra» Dico ergo, cum Eucherio et Angelomo in II *Reg.* je caP- vn' versum lllllll(3 atl BUeram loqui de Salomone, allegorico vero de Christo. Patet ex ipso- Chr'bto. met loco II *Reg.* vn, et I *Parai,* xxti. Ibi enim datur causa, cur David non permissus sit secundum suum desiderium (edificare templum, sed illud a Deo commissum sit Salomoni, quem ad hoc in regem suscitavit ct evexit, quia scilicet David in bellis multum sanguinem hostium fuderat : Salomon vero in regno pacificus erat futurus, Deoque perchants et electus. Unde do eodem mox subjicit David loquens : « Ego ero illi in patrem, et ipse erit mihi in filium. » Ipse scilicet Salomon, quem post te, o David, regem suscitabo, cui fabricam templi decerno et committo, de quo hactenus locutus sum. Quis non videt ad Salomonem hæc omnia litteraliter pertinere? Dices, paulo ante hæc verba dicit Deus Davidi : « Cum dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo. » Atqui Salomon non est natus post, sed ante mortem Davidis : ergo hæc non competunt Salomoni. Respondeo, *suscitabo,* non ad vitam, sed ad regnum. Neo enim ex mortuo suscitari potest semen ad vitam. Instabis, etiam ad regnum fuit evectus Salomon, non post, sed ante mortem Davidis : David enim jussit Salomonem coronari regem. Respondeo : Jussit eum coronari tantum ad hoc, ut post sc regnaret ; voluit enim illi assecurarc regnum. Nam David usque ad mortem mansit rex et regnavit : post eum vero regnavit Salomon. Adde, pro *suscitabo* bebr. est 'DlD'pîl *hakimoti,* id est erigam, extollam. Salomon autem non ante, sed post mortem Davidis ad illam regni sui magnificentiam et splendorem erectus et evectus est.

Quod vero saltem allegorico hæc competant Christo, nemo negat, aut negare potest : nam quædam sunt quæ magis competunt Christo, quam Salomoni ; ut quod hic dicitur : «Ego ero illi in patrem. » Et : « Misericordiam meam non auferam ab eo. » Et : «Fidelis erit domus tua, » id est, stabilis erit familia ct progenies tua regalis. Et : « Stabiliam thronum regni ejus usque in Regnum sempiternum. » Quæ verba licet quodammodo Sikmo. tenuiter, ct quasi per hyperbolem conveniant Sa- p-itum lomoni› co Quod Deus eum regno non dejecerit, id qui- sicut dejecit Saülcm, sed regnum ejus per poste- toor «• ros continuari! et perpetuarii ad quatuor anno- ct ÓÍl" rum centurias, scilicet usque ad captivitatem Ba- rlú. bylonicam, in qua status Israelis concidit, fuitquo populus Judæorum plane eversus, quæ œternitas Ækr- quædam est. Hebræi cnim tZ3*71p *olarn,* id est ■k"› æternum, vocant longum tempus, cujus finis nec- dum pervidetur, sed latet, tegitur et absconditur. Radix enim obp *alam,* significat abscondere. Rursum *ceternum* vocant non absolute , sed res- eoodi- pectivc, quod scilicet semper durat respectu hujus vel illius gentis aut nationis; id est, quod tamdiu jJ'-Xr durat, quandiu durat illa gens seu natio, cui res - ri»- ipsa promittitur. Sic dicitur lex vetus fore æterna, tari›' ct testamentum vetus fore æternum ; quia videlicet durabit semper, id est, toto illo tempore quo durabit populus Judaicus ct Ecclesia Judaica; eodem modo dicitur regnum Salomonis fore æternum, quia sceptrum regni mansit in stirpe Salomonis toto eo tempore, quo mansit ipsum Judææ regnum, ipseque Judæorum populus ; qui si deficiat, aut pereat, aut dispergatur, quid mirum si regnum et rex ejusdem pariter concidat et pereat?

Verum allegorico hæc plenius et integrius conveniunt Christo; de Christo enim propriissime dicitur : « Ego ero illi in patrem, et ipse erit mihi Chrbtt in filium.» Rursum, Christi regnum, id est Ecclesia, absolute ct simpliciter est æterna. Unde patet e s, hæc de Salomone quidem ad litteram dici, sed •*' ita ut allegorico magis conveniant Christo, adeo- ^.4^. que propter Christum hæc de Salomone esse dicta, ut nimirum Salomon in hisce typum gereret regni Christi. Dices : Si hic locus allegorice tantum competit Christo, ergo Apostolus infirmo utitur argumento, utpote quod petitur ex sensu mystico et allegorico.

Respondeo : Argumentum ex sensu allegorico petilum æque firmum est, atque petilum ex sensu litterali, si constet illum talis loci esse sensum allegoricum, siculi hic constat; nam allegoria æque, imo magis, intenta fuit a Spiritu Sancto, quam sensus litteralis Scriptura». Allegoria enim ,j ri' continet mysteria Christi et Ecclesiæ, qua* longe >IU„ excellentiora et augustiora sunt gestis Davidis, nu.-i» in- Salomonis aliorumque Judæorum. Qu® gesta ad us!(tr 'tax litteram significantur et enarrantur in historiis se- librarum Regum, et aliorum veteris Testamenti, v ,y* idque sciebant Judæi, maxime ii qui ad Christum erant conversi. Sciebant enim Salomonem m. fuisse typum Christi, et hæc de Salomone dicta esse non propter se, sed propter Christum, adeoque regnum Salomonis quietum, pacificum, dives ct opulentum, figuram tantum fuisse spiritualis opulenti®, et æternæ felicitatis Christianis dandæ in regno Christi.

Congrue autem Apostolus Hebræis ob fidem ivcnnm Christi divexatis et dispoliatis proponit hic typum et exemplum Salomonis, *q. d.* Persistite, o Re- opil|tQ. bræi, in fide Christi, sufferte exilia, bonorum ra- tnm pinam, plagas et verbera; mementote quomodo ' olim post cruentum Davidis regnum, successerit ,P ,a¡ quietum, dives, et bonis omuibus florens Salo- c.hmd. monis regnum; scitote post hasce tribulationes tale successurum Christi regnum, regno Salomonis adumbratum : quod cumulate non tantum bona vobis adempta restituet, sed immensis cce-

lestis gloria? *et* opnm thesauris vos locupletabit, et sternis gaudiis, bonorumque omnium copia donabit atque beabit.

viikh xxv' ex rnfn alit ori- torvuu" ncs› Eodem modo ex sensu allegorico illius loci : a Xon os ^0Vl trituranti, » probat Apostolus Apostolis et praedicatoribus non es.se negandam alimoniam, 1 *Cor.* ix, 9; et Joan- ^P- XIX' vers. 38* probat ossa Christi in cruce non debuisse confringi, quia do agno paschali, qui typus erat Christi, scriptum est *Exodi* in, 46 : «Os non comminuetis ex eo. » Et S. Matthæus, cap. n, vers. Ib, probat oportuisse Christum ire et rediro in /Egyptum, quia *Osee* xi, 2, de populo Hebraeorum, qui typus erat Christi, dicitur : « Ex Egyplo vocavi Filium meum. » Itaque non novum, neque mirum est, si Apostolus hic ex sensu allegorico argumentetur.

6. Et cum iterum introducit primogenitum in ORBEM TERRS, DICIT ⁑. Et ADORENT EUM OMNES ANGELI De1 —Syrus, Erasmus, Vatablus et Adamus putant esse metathesin et trajectionem in voce *iterum* ; sic enim vertunt, *et iterum, cum introdi^rit primogenitum,* quasi iterum tantum significet novam citationem et novum testimonium Scriptura?. Sed hoc est invertere ordinem verborum sine necessitate › estqua hæc trajectio satis dura et violenta*

Arcali in m creation rtnm ju.li ·dorán1 * Hinc *secundo,* alii sio exponunt, *q. d.* Christus futurus homo, et in carne nesciturus, primo an- Kc',s in eoriim creatione prepositus fuit, jussique sunt angeli a Deo Christum houinem futurum adorare per fidem. « Et iterum, » id est *secundo,* jussi sunt eumdem adorare, cum re ipsa fuit incarnatus et inductus in orbem. Verum in creatione angelorum Christus homo non fuit inductus in orbem terræ, quod hic dicit Apostolus; sed tantum Angelorum menti objectus, quomodo Antichristus menti nostra objicitur, dum cum futurum cogitamus, do quo tamen necdum dici potest , quod sit inductus in orbem.

Tertio, S. Chrysostomus, Ambrosius, Theophylactus, QEcumenius hic, et Cyrillus, lib. *De Fide ad reginas,* sic explicant, ut Christus qua Deus dicatur *primo* inductus in orbem per æternam generationem : cum enim genitus fuit a Patre, statini omnia implevit spatia hæc , in quibus postea orbis hic, id est, cœlum et terra creata sunt; « iterum» vero, sive *secundo,* dicatur hic Christus inductus in orbem , per incarnationem, cum eum peperit B. Virgo. Hæc expositio caderis jam dictis aptior, non tamen aptissima est : loquitur enim Apostolus toto hoc discursu de Christo , non Deo, sed homine, cumque ut hominem tam primo, quam secundo in orbem inductum significat

PHttu. Chnrtc» um in- d"cU› *Quarto* ergo et aptissimo, *primo* inductus est Christus homo in orbem per incarnationem pas- 'ibilis et mortalis; iterum vero, sive *scrundo,* per resurrectionem a morte gloriosus et impassibilis inductus fuit. Vel potius iterum inducit, id est inducet, Deus Pater Christum In dio judfcii (anquam judicem , ut judicet orbem : tuncque angdi omnes, qui *primo* eum adoraverunt in nativitate, iterum sivo *secundo* cumdem publice adorabunt in gloria. Tunc enim Pater quasi inaugurabit Filium, cumque mittet re ipsa in possessionem totius orbis terrarum : nam hic versiculus, ut mox dicam, sumplus est cx *Psalm,* xevi, qui agit de extremo judicio, et majestate Christi judicis.

fa o* per i» ,nrrh› Tlj p¿ Ia-

Dicit : Er adorent eum omnes angeli Del — Putant aliqui citaro Paulum hic *Dcut.* xxxii, 43, juxta versionem Septuaginta. Ita Theodoretus, Euthymius ct Procopius *in cantu um Moysis,* quod habetur *Deut.* xxxri. Verum nihil talo ibi habent Hebraea et Latina. Unde forte in Septuaginta hic versiculus ibidem aliunde irrepsit. Melius ergo alii passim censent hanc sententiam sumptam esso ex *Psalm,* xcvni, ubi in Hebreo est Sd ib Tinnüm *vchistachavu lo col ciohim,* quod S. Hieronymus vertit, *et adorate cum omnes dii;* clarius vertas, *ct adorent eum omnes angeli. Elohim* enim non tantum Deum , aut deos, sed et angelos significat, ut patebit cap. ii , vers. 7. Verum potius in Hebreo videtur excidisse vox ON7Q *malache,* id est angeli. Sic enim legendum videtur, E3»JT?X Oxbo bo linn^ll *vetustachauu lo col malache clohim,* id est, *et adorate cum omnes angeli Dei.* Sic enim vertunt Septuaginta, et ex iis Paulus hic : nam illo versu ludit Psaltes in voco *clilim,* id est dii, sive idola ct simulacra; et *clohim,* id est Deus verus : opponit enim gloriantes In *clilim,* id est, idolis et simulacris (quos in dic judicii a Christo judico confundi et pudeficri exoptat); hos, inquam, opponit angelis, qui adorant ct gloriantur in *clohim,* id est Deo vivo ct vero.

Kx ru r^r,j^ locura rirapiil Piulas! *filili»* habrúa idolit e/oAim 1› na iknifi- ciL

Nòta *Psalm,* xevi, quem hic citat Apostolus, describi, et quasi ad vivum depingi, tam judicium extremum, quam regnum ct majestatem Christi venientis ad judicium cum nubibus, igno, terremota ct fulminibus eum procedentibus ; unde sic orditur : «Dominus regnavit,» idcslMessias sive Christus, olim in terra humilis, pauper, abjectus mortique adjudicatus, jam veto post resurrectionem ct ascensionem in coelo delitescens , in die judicii toti mundo conspicuus ct gloriosus apparebit, atque quasi rex in throno judicii sedens regnabit : qua dc causa « exultet terra, lætcntur insula? multe, » omnes fideles et electi, totaque Ecclesia lætctur ct exultet. « Nubes ct caligo in circuitu ejus, » id est, Christus cum nube, et in nubo fulgida et gloriosa considens peraget judicium. « Justitia et judicium correctio sedis ejus. » Pro *correctio* hebraico est pDO *mechón* › id est, rectitudo et firmitas, sive, ut S. Hieronymus vertit, *firmamentum throni ejus* est *justitia et æquitas.* « Ignis (conflagrationis mundi) ante ipsum precedei, illuxerunt fulgura ejus (cum tonilruis, quasi tubis, judicis majes*

Jndldi citarmi de* r|p« tio « c

fatcm præcnntia) orbi tcrræ : montes sicut cera fluxerunt a f<irje Domini, a facie Domini omnis terra, » Rcilice|concuti et fluere videbituy in hac commotione terra', sive validissimo |mæ motu, quæ ad tantam judicis majestatem quasi contremiscens tota moveri et e centro suo convelli videbitur. «Confundantur (a Christo judice condemnentur) omnes qui adorant sculptilia, ct qui gloriantur in simulacris (hebraice in *elilim*) suis. Adorate, eum ompes angeli ejus, audivit et pelata est Sion, » id est, Ecclesia sanctorum et electorum.

Bx »d»-ntinno ,ôm› Cbrútn» hr' prî-«tineor ‘‘¿db. Ex adoratione ergo angelorum colligit Paulus Christum angelis esse præstantiorem, esseque Deum ac |)ci l'ilium. Hipe patet Christum, qua homo (speci(leajive pqp rcduplicatjve) et judex csh Ia,ria adorandum esse, æque atque Christus qua Deus est, ac consequenter in Eucharistia pari ratione Christum hominem præscnlem latria colendum et adorandum esse; uti ex perpetuo Ecclesiae usu definit Concilium Tridcntinum, sess. XIII, cap. v, ct *can.* 6. Hoc ergo loco , aliisque hoc cap. piane hádeseos convincuntur Ariani. David enim illo *Psalm,* xevi, loquitur de vero Deo Israel, aitque eum ab angelis adorari ; atqui hic est Filius, puta Christus, uti hic explicat Paulus : ergo Christus est verus Deus Israel ab angelis adorandus.

Ven.7. 7. Et ad ANGpros (id est angelis : hoc enim sæpe significat llebræmp Sx *cl,* id est *ad;* capitur enim bs *cl,* pro bp *al,* id est *super, de)* quinim dicit : Qui facit amillos suos spiiutus, et mimstros suos flammas; igms. — Pro *ministros* Tertullianus , lib. II *Contra Marcioncm,* cap. vin, legit, *apparitores,* Citat Apostolus *Psal.* ciii, 4, uhj Hebraii et Calvinus, imo Vatablus et Janscnius, per *spiritus* intclligunt ventosj per *(lainmam ignis,* fulgura; sicque explicant : qui « spiritus, » id est vcnlqs, et « flammam ignis, » id est fulgijrg, « faejt spos angelos, » id est, nuntios et ministros iras, id est, vjndictæ suæ. De ventis enim immediate antp locutus fuerat Psaltes, dicens : «Qui ambulas super pennas ventorum. » Sed hió sensus repugnat versioni Septuaginta et S. Paulq hic, ipsaqne verba invertit, quia prœdicalnm, scilicet « spiritus, » facit subjectum ; et subjectum, scilicet « angelos, n facit esse pnedicatunp Nam ri *angelos* esse subjectum palet, tum ex ordine verborum , tum ex versione Septuaginta, qui illi quasi subjecto præligunt articulum dum vertunt, 4 rxûw B'irc'5 ir»f4¡A4x», id est, *qui facit angelos suos* spin/us. Ubi articulus rd»ç designat àpjixw; esso subjectum, et quod caret articulo , esse pnedieatum. Sic vers. seq. ubi dicitur, «virga a-quitatis, virga regni tui, » ex articulo Cræco riiî fiaoûaioi patet, *vtrga pegni* csse subjectum , huneque esse sensum : virSa› sive sceptrum, regni tui, est virga sive sceptrum œqnitatis. Sic *Joan.* i, 1, ubi dicitur, «Deus erat Verbum,» *Verbum* est subjectum , qnfa habet articulum ; Deu» est prmdicatnm, quia caret articulo : sic enim græce est, fi i: *P» f* '-'-T-:, 7- *d.* Ipsum Verbum erat Deus. Sic passim alibi sublectum denotatur articulo , quo pr.rdicatnm caret. Cairn ergo angelis hic addatur articulus, patet angelos hic esse subjectum, non autem praedicatum. Repmnnt quoque hic sensus S. Paulo : nam ipse hunc versum psalmi int. lligit non de ventis, sed de angelis : si enim de ventis intelligendus esset, nullo modo, neque lilteraliter, neque allegorice posset intelligi de angelis. Venti enim ad litteram non sunt angeli; neque allegorice significant angelos, ut patet. Nec minim est Psaltem a ventis salire ad angelos , quia illo *Psalm.* cur, omnes creaturas ad Dei laudem et encomium, in medium adducit. Et venti similitudinem quamdam habent cum angelis, ac symbolice angelos repræsentant.

Anienhi iodij'dtnif qroprV-dicitun. Ortdi.'l

Per *tpi*-nftuMn pn^l* renti, ’”l l-

Melius ergo *secundo,* alii cum S. Gregorio, hnmil. 34 in *Erang.,* de angelis hunc versum explicant hoc modo : qui, scilicet Deus, eos qui natura sunt spiritus , facit angelos, id est, nuntios suos ; sed hi quoque invertunt ordinem verborum, ct ipsum subjectum faciunt praedicatum.

Dico ergo *tertio :* Sensus planus et genuinus Gmi-est hic : «Qui,» scilicet Deus, «facit angelosll ' suos » veloces et subtiles, quasi spiritus, id est, quasi ventos. Rursum eosdem angelos, qui sunt «M ministri sui, Deus facit esse quasi « flammam ignis, p id est, eflfcacissimzB et quasi igneœ naturæ. Unde Chaldreus vertit, oui *facit nuntios suos veloces sicut spiritus , ct ministros suos fortes sicut* ignis. Per hebraismum enim usitatum intellimtur nota similitudinis *sicut :* «spiritus» enim, id est siculi spiritus, et « Hammam ignis, » id est sicut flammam ignis. Denique Matdonatus in *Notis manuscr.,* sic explicat : « Qui facit anhelos suos spiritus, » etc., id est, qui utitur angelorum suorum ministerio ad excitandos ventos et emittenda fulmina.

Mbs niutr*. tuju

Nota *primo :* Per *spiritus* potest accipi spiritualis natura : sic enim Deus . anima et angeli dicuntur esse *spiritus,* id est spiritualis naturæ; aptius tamen Hebrœum mimi *ruchot,* id est spiritus, hic significat ventos. Sicut enim Psalles angelos comparat flainmæ, ita et ventis.

Nota *secundo :* Pro *(laminam ignis* hebraice est tjnS CN es *lohct,* id est, ignem flammantem et flagrantem, quomodo legit S. Augustinus, et, ut noster Interprgs verti! *Psalm.* cm, *urentem;* Septuaginta ex editione Caraffa vertunt, Kvp çképv, id est ignem ardentem ; vel, ut alia, puta Regiai exemplaria habent, «vp; 9X27«, id est, *(lammam ignis;* Aquila vertit, irJp Xsfycv, id est *ignem iin~petuosum,* vehementem, voracem; Symmachus, Ao^lo iwjtw tpXsrpc, id est *igneam /lammam;* Romanum 7 Luì' Psalterium, *ignem lucentem.* Qure omnia significant acuvius, angelos parem, imo longe majorem habere agi- wahlllj litatcm, ignitionern, fervorem, vim penetrami!, activitatem, et acumen circa divinum desido-

bum et ministerium ; rursum majorem, magisque sursum ferentem ab omni materiali substantia puritatem quam habeat ignis et flamma, inquit Damascenus, lib. II *Dc Fide,* cap. in. Sic ct Theodoretus et Euthymius. Vide S. Dionysium, *De Cadesti Iherarchia,* cap. xv.

Apicii pb c,n› ' «ritui, UltÜJ. Tropologice S. Augustinus et Arnobius *in Psalm.* ® est, legati ct nuntii Dei, sunt Apostoli et viri Apostolici : hos fecit Christus esse « spiritus, » cum dixit : « Accipite Spiritum Sanctum. Euntes in mundum universum predicate Evangelium omni creature. » Eosdem fecit esse ignem urentem, cum in Pentecoste misit in eos Spiritum Sanctum in specie linguarum ignearum, qui cor et linguam eorum igniret, a Nisi enim ardeat minister predicaos, non accendit cum cui predicai, » inquit S. Augustinus, tuneque simul, ut habet Psaltes, a fundavit terram,» id est, terrenas hominum mentes, a in stabilitate » suæ grati® et charilatis. Hinc, ut inquit S. Hieronymus ibidem, ideo Deus fecit angelos suos proprie dictos spiritus, ut scilicet inspirent tum Apostolis, tum aliis hominibus facere Dei voluntatem, in caque perficienda esse agiles et expeditos. Sic eosdem angelos fecit esse quasi ignem urentem, ut omnes homines amore divino succendant et inii imment.

8. Ad Filium (de Filio et simul ad ipsum Filium) autem (supple, dicit Deus, *Psalm,* xliv): Thronus tuus Deus in sæculum sæculi : virga æquitatis, virga regni tui. — Est antithesis, *q. d.* neus dc angelis loquitur quasi de ministris et nuntus suis, de Filio vero loquitur quasi de Deo et domino angelorum rerumque omnium : ergo Christus longe angelos transcendit.

In.™ Im Errimi doHuiio dru hanc ircum . *tfdfA* tuo Z)«a tn woiium Nota : Dubitat hic Erasmus, an to *Deus* sit nominativi casus, an vocativi, a Incertum est, inquit, an hic sit sensus, O Deus, sedes tua est in sæculum sæculi ; an hic : Ipse Deus est tibi thronus jn sæcuimn sæculi. » Verum certum est tò Deus esse vocativi casus : nam Aquila et Syromachus vertunt ¿ 0u. Rursum ineptus et insulsus esset sensus, si caperetur in nominativo ; quis enim erit sensus, si quis sic interpretetur : Sedes tua, o Christe, est ipse Deus? Deus enim non est sedes, sed sedens in sede sive throno, et Christus non sedet in Patre, sed ad dexteram Patris. Rursum deitas non est sedes humanitatis, sed potius e contrario, humanitas est sedes, imo scabellum deitatis. Certum ergo est hunc esse sensum : O Deus, id est o Fili, qui es verus Deus, thronus tuus regius et divinus æternus est, rex es œternus, regnum et solium habes æternum.

Tvixti * f7 t» ajf. wiM» ° ruri> Nota *secundo :* Aliqui Rabbini cum Vatablo putant *Psalm,* xliv, quem hic citat Paulus, esse epithalamium Salomonis ct fili® Pharaonis, adeoque de Salomone dici : « Thronus tuus Deus in sæcupeculi, » id est, ait Vatablus, tu, o Salomon, es Deus (hebraico *elohim),* id est, princeps et gubernator populi Israelitici., tuusque thronus, principatus, et regnum erit ætemtim, quia perirti. m posteros semper propagabitur. Sed hoc omnes alii, etiam doctiores Rabbini, refellunt : certum enim est ex ipsis psalmi verbis tam augustis, non esse epithalamium Salomonis, sed Christi et Ecclesi® : nam regnum Salomonis absolute non fuit retcrnum, quod tamen do regno Christi hic asseritur. Licet enim as®culum» non semper absolutam aeternitatem significet, eam tamen semper significat cum geminatur, id est, cum dicitur : a In sæculum saeculi ;» vel, «insæculasæculorum; » vel, ut hic in Hebraico dicitur amplificationis causa, tjn oblpb *leolam vaed,* id est in æternum, et ultra. Rursum licet Hebraicum *clohim* subinde principem ct judicem significat, tamen tume^ Græcum ¿ où; in singulari tantum dicitur de Deo ¿7" X uno et vero. Undo sequitur hæc non posse Salo- lolatw moni convenire, sed tantum Christo, eumque «Umili- Um U- vere esso Deum.

Vir ga **ÆQUITATIS, VIRGA REGNI TUE — a Virga, »** id est sceptrum; hebraico enim est *ttwsrebet:* sceptrum enim regis olim erat virga seu baculus Vira pastoralis. Sicut enim pastores sua virga regunt et dirigunt oves, ita rex suo sceptro et potestate a¿ êt regia subditos quasi oves dirigere debet. Unde putor Homerus regem Agamemnonem vocat TrotfuvxXowv, príndid est *pastorem populorum.*

Secundo, pro *æquitatis* hebraico est lü'D *miscor,* id est rectitudinis, justitiæ, æquitatis.

Tertio, virga regni tui hic est subjectum : habet enim in Greco duplicem articulum *i* nfc cw ; prædicatum vero est *virga æquitatis,* quod caret articulo, *q. d.* Virga, id est, sceptrum regni tui, o Christe, æquissimum est, id est, regnum tuum rectitudine, justitia, œquitate et sanctitate plenissimum est, rectissime et œquissime judicas, justos promovens et præmians, impios vero puniens et condemnans; quod maxime patefacies in die judicii. Ita Eusebius, Cyrillus, Rasilius in *Catena Græcorum,* ad *Psalm,* xliv.

9. DILBXISTI JUSTITIAM, ET ODISTI INIQUITATEM. — Ven.1. Explicat hic verbis clarioribus, quomodo a virga regni Christi sit virga æquitatis, » quia scilicet Christus in regimine suo diligit justitiam et justos, odit vero punitque iniquitatem ct iniquos.

Propterea unxit te Deus, Deus tuus, oleo exul- **TATIONIS PRÆ PARTICIPIBUS TUIS.** — Nota î Repetit Nom» tamen a Deus» ad auxesim, dicens: « Deus, Deus tuus, n scilicet Deus Pater. Videtur enim utrobique Deus esso nominativi casus, et ad Patrem «ud* pertinere. Potest tamen cum Eusebio, lib. IV *Demonstr.,* cap. xv , et D. Hieronymus, *ad Principium ,* « Deus » priore loco accipi in vocativo casu, posteriore in nominativo, *q. d.* Unxit te, o Deus, id est, o Fili, Deus Pater. Sed prior sensus cstplauior. Christus enim qua homo, non qua Deus, unctus est. I

Quærcs, quodnam sit hoc a oleum exultationis, » quo unctus est Christus? Respondeo *primo,* esse oleum grati®, quæ lætificat animam.

Oleom tinni* Xn'm* piti*, •ffectui.

Pro quo nota, ungi a Deo oleo est participem fieri virtutis Dei omnia valentis, omnia bona præstantis, omnia penetrantis instar olei. Oleum enim lumen auget, fessos sublevat, labores lenit, hilares facit, nitidos et splendidos; idemque præstat gratia et virtus divina, inquit Eusebius loco citato. Hinc reges, Prophète et sacerdotes oleo ungebantur, ut significaretur eos Dei virtute imbui, hoc fine, ut eamdem in populum diffunderent, sicut oleum se diffundit, omniaque penetrat cl imbuit, indeque Christi, id est uncti, sunt dicti, *Psalm,* civ, 15: «Nolite tangere Christos meos, et in Prophetis meis nolite malignari. » *Et* significat *id est :* de more enim Psalles posteriore hemistichio explicat priusja tangere» enim «Christos n Dei non est aliud quam a in Prophetis malignari. n Inde per excellentiam Redemptor noster dictus est hebraice n*vO *Maschiach,* sive Messias, græce Xmço; , latine Unctus : unde et punice messe (ab Hebræo KÜO *maschah*) significat ungere, ait S. Augustinus, tract. 15 *in Joan.* Prophète itaque sunt Christi Dei, id est, uncti et imbuti a Deo dono prophetiæ. Nomen ergo Jesu est proprium hujus hominis qui dicitur Jesus Christus, sicut meum nomen proprium est Cornelius : nomen vero Christi non est proprium, sed appellativum, estque nomen dignitatis et officii. Quare S. Petrus hoc oleum quo unctus est Christus, explicans *Act.* X, 38, ait : a Unxit eum Deus Spiritu Sancto et virtute. » *Oleum* ergo hoc *exultationis* est Spiritus Sanctus, et virtus divina quæ animam mire lætificat, per quam Christus homo unctus est in summum regem, prophetam, sacerdotem, et judiccm omnium hominum, idquo in primo incarnationis suæ instanti.

Christus UDCtU*, quando ft quo- et Ut2!oi7 os

Hujus olei, unctionis ct nominis Christi symbolum ct portentum, quod contigit sub Christi nativitatem, narrat Paulus Orosius, lib. VI, cap. xvn et XIX : « In diebus, inquit, illis (Augusti Cæsaris) fons olei largissimus de taberna meritoria per totum diem fluxit. Quo signo quid evidentius quam in diebus Cæsaris toto orbe regnantis futura Christi nativitas declarata est? Christus enim lingua gentis, in qua ct ex qua natus est, Unctus interpretatur. »

In hoc sensu jam allato vox *propterea* non rausam meritoriam, sed finalem significat ; undo hebraice est p by *al ken,* id est, ut Aquila vertit, luper *hoc, q. d.* Ad hunc finem unxit tc, o Christe, Deus Pater oleo hoc exultationis, ut scilicet diligeres justitiam, odires iniquitatem, itaque haberes virgam cl regnum æquitatis ac thronum perpetuum. Ita D. Thomas et alii.

Obom finiutio l gloria,

Respondeo *secundo,* aptius cl melius « oleum exultationis » hic vocari oleum, id est copiam ct præstantiam, non graliæ, sed gloriæ, quam per suam justitiam ct sanctitatem meritus ct adeptus est Christus, *q. d.* Gloriam corporis et famæ, nominisque lui celebritatem, ut ab omnibus agnoscaris et colaris, quasi salvator mundi, meruisti. o Christe, ex eo , quia scilicet dnexfsfT Jnstftiam; nique justitiæ divinæ satisfaceres, humiliasti te obediens factus usque ad mortem cnicis. Ita S. Hieronymus supra, et Jansenius in *Psal.* xliv. Hunc sensum esse aptiorem et simpliciorem, patet primo, quia agit tam Psaltes, quam Paulus de throno regni : hunc enim adeptus est Christas, non in incarnatione, quando unctus est oleo gratiæ, sed in resurrectione,quando unctus estoico gloriæ.

Secundo, quia oleum gloriæ proprie est « oleum exultationis, » quod accepit Christus propter meritum juslitiæ suæ. Hoc enim proprie ìgnificat vox *proptcrea.*

Socii, pirlid- p-s d imiil ChrùtL

Præ participiblstüis. — Hebraice -piano me-*chdbrecha,* id est præ sociis ; et, wt Aquila vertit, *amicta tuis.* Socios et amicos Christi vocat Apostolos, omnesque sanctos, qui uti filiationem ct gratiam, ita ct regnum ct gloriam Christi a Christo ipso participant, dum ab eo in filios, imo in fratres adoptantur, ac regni sui coelestis liærcdes efficiuntur. Alludit David ad suam unctionem; qua præ fratribus suis omnibus, licet natu majoribus, et secundum speciem et apparentiam magis idoneis, ipse licet omnium minimus, et in speciem abjectissimus, a Samuele electus et unctus fuit in regem, I *Regum.* xvi, 7 et seq. Pari enim modo Christus pauper, ignobilis, et in speciem abjectus, omnibus Prophetis, Patriarchis, Apostolus præla< tus fuit, et præ omnibus ita unctus oleo gratiæ et gloriæ, ut omnes ab eo oleum hoc accipere et participare debeant. Hinc a Christo vocamur Christiani , id est, ab uncto uncti. Hinc quoque gratia Christi nobis infusa vocatur unctio, I *Joan.* cap. n, vers. 27. Hac de causa dixit S. Joannes, cap. ni, vers. 34, quod Christus non accepit a spiritum ad mensuram, » ut scilicet omnibus hominibus tanquam sociis, consortibus et participibus suis, etiamsi illi infiniti forent, partem aliquam et mensuram immensi sui spiritus communicaret: fuit enim hic spiritus et gratia Christo quasi connaluralis, cl quodammodo infinita. Unde S. Basilius in *Catena Græcorum,* in *Psal. xuv,* hunc versum sic explicat : a Dilexisti justitiam præ participibus tuis. Cæteri, inquit, homines labore et exercitio bona faciunt, et a malose avertunt, tibi vero, o Christe, insita est a natura (ex vi unionis humanæ cum Verbo) ad bonum propensio, et a malo sejunctio atque aversio. »

Gntii iaftua vocitor UCCUOte

Hos omnes versus tam fuse ex *Psal.* xliv citat Apostolus, ut animet Hebræos ad constantiam in fide Christi ct ad tolerantiam persecutionum, *q. d.* Tolerato viriliter adversa quæque, o llebrei, quia Christus judex œquissimus brevi vos gloriæ suæ, regni cl læliliæ consortes efficiet; persecutores vero vestros æternisignibas addicet. Nam, utdixi, verius est Apostolum loqui de unctione gloriæ, non gratiæ, licet illa hanc præsupponat.

10. Et : Tu in principio, Domine, terram fundasti. — Citat *Psalm, a,* quo siculi ad litteram orat

Psalles, nf Sion et templum a Chaldreis exusta reædificcnltir : ita allegorico ct magis obsecrat, Ecclesiam veterem labantem peccatis et miseriis
Lttm- obrutam, a Christo liberatore instaurari, et in no-
'L*/ vam, Pn,a Christianam (Edifican et transformari, nt patet vers. 14,16,23. Dicit ergo, «tn, » scilicet o Messia, in « principio « hebr. CD'JûS *lephanim,* id est jam ante, jam pridem, scilicet, a mundi et temporis exordio, o terram fundasti,» græce › ïôtiuXÎQtjic, id est, terra» fundamenta posuisti, hoo est, a primis fundamentis terram fecisti, ct simul eam firmam ct stabilem fundasti.

Ver». U. ton rpinmodo peribnnT. cum «m •uraiî 11. Opera manuum tuarum (id est potentiæ turo, quam homo solet per manus ostendere, dum iis agit ct operatur) SUNT coeli : IPSI peribunt, —non quoad essentiam ct formam externam et acci- jcn(njcm^ qUja niminim quasi vestimentum immutabuntur, ut sequitur.

Tu auto! permanebis—idem, rotemus ct immutabilis. Noster legit ¿aunitc, per accentum circumflexum, id est permanebis: hebraico enim est futurum tlOJlJI *taamod,* jam legunt per accentum acutum iiafitvxîç, id est permanes.

Er omnes (cœli) ut vestimentum veterascent,— suo motu ct continua agitatione ac mutatione, quasi consenescent; ut videantur veterascere, sicut vestimentum novum quod deteritur et veterascit.

Ven. 12. Et VMLUT AMICTUM MUTABIS EOS, ET MUTABUNTUR. — Hebraico CDS'Shd *tachaiiphem,* id est, mutabis cos. Unde in Grroco legendum est án¿-Çtt;; Chrysostomus tamen et alii legunt ikiÇti;, id est, involves vel invertes eos. Sed eodem redit sensus; vult enim dicere, quod Christus salvator Sionis in die judicii, ut homines beatos, ita et cœlos a priori vanitate ct servitute allerationis et
Cffli mutationis, cui post originale hominis peccatum
çnomato subjecti fuerunt, liberabit (ut ait Apostolus, *Rom.*
tn- ir caP- vin'vcrs* 21 cosque invertet et immutabit
ct inno- in novam lucem , stabilitatem et gloriam, sicut
▾ibunuir solet vestis inverti ct immutari, dum exterior ejus
pM facies detrita invertitur iilque interior, et inte-
judicii rior facies fit exterior, ita ut vestis inversa nova
ditin? esse videatur. Ha Chrysostomus, Theophylactus ct alii, *q. d.* Apostolus : Ita pariter, o llebræi, Christus vos vestraque corpora, quro jam pro fide Christi fame, siti, exilio vexantur, consumuntur et veterascunt, invertet, facictque corpora splendida, gloriosa, immortalia in resurrectione.

Ven. 13. 13. Ad quem autem angulorum dixit aliquando : Sentis Sede a dextris meis. — Citat Paulus *Psalm.* CIX,
piabni qU0 psaltes canit non Abrahæ , nec Davidis, ncc
ax' Ezechia?, ut Judæi volunt, sed Christi ante luciferum geniti regnum , quod per resurrectionem et ascensionem m cœlo ct in terra obtinuit, quoque ex Sion, id est ex Ecclesia, quæ in Sione et in Jerusalem cœpil, regnare et regnum Ecclesia? suæ propagare in omnes gentes perrexit, cl pergit, donec suos hostes, scilicet omnes impios, conterat in die judicii. Dicit ergo David : a Dixit Dominus,» scilicet Deus Pnfcr, «Domino meo,» hebraico »ntn *ladani,* in singulari, Christo scilicet, non fam Deo (sic enim in plurali dicendum fuisset *ladonai]* quam homini, qui titulo tam Chrfrto» unionis hypostatica?, quam redemptionis et vationis, omnium hominum, ac consequenter Ulin,,l(t meus, id est Davidis, est Dominus : dixit inquam quibo* Christo, cum triumpho ascendenti in cœlum: « Sede a dextris meis, » id est, sede mihi proximus, consors esto honoris et regni mei, in summa mea gloria mecum regna. Vide de hac sessione dicta Co/oss. m, 1.

QUOADUSQUE PONAM INIMICOS TÜOS SCADELLUM PRDiM TUORUM. — Id est, usque ad finem sæculi et judicium generale : in quo omnes tam ilæmoncs quam tyrannos et homines impios, qui te, Christe, tuosque Christianos vexant hic ct lacessunt, plane tibi subjiciam. Addit hoc Apostolus, ut meminerint llebræi, si in fide Christi persistant, se in dic judicii cum Christo suos perseeutores judicaturos ct quasi scabellum calcaturos et condemnaturos.

Nota : Vox *donec,* nec significat Christum eous- Pirtfcdi que, scilicet ad diem judicii tantum, sessurum ad dexteram Dei, quasi postea non sit sessurus: Victnm* imo vero potius contrarium innuit, scilicet quod «¡t ¡alibine Christus, utpoto plano do hostibus suisMt- "a triumphans, plenissimo et pacatissime sedero ct regnaro incipiet. Sic *Matth.* i, 28, dicitur, quod Joseph non cognovit Mariam, donec peperit Christum, ubi *donec* significat, quid factum sit ante partum, non autem quid factum sit post partum : tantum enim voluit Matthaeus asserere rem miram et naturaliter incredibilem, scilicet¡ Christi conceptionem sine patre, co qnod mater ejus virum non cognoverit, *donec,* id est, usque ad parium. Ita S. Hieronymus et alii contra Helvidium.

14. Nonne omnes (angeli) sunt administrato– vcre.ii. mi SPIRITUS, IN MINISTERIUM MISSI PROPTER EOS QUI IIÆREDITATEM CAPIENT SALUTIS? — VOX *nOllilO* nOO tam interrogat, quam plane asserit : interrogatione cniu .. unlur llebræi, quando rem magis stabilire e u-—verare volunt, *q. d.* Angeli non sedent ad .'•zicram Christi, uti Christus, quia ipsorum est ministrare Deo, ct milii ad salutem hominum procurandam, itaque subservira Christo.

Nota : Angeli non dicuntur hic; nec dicendi Anr-0 ministri sunt ministri hominum, sed ministri ct nuntii Dei. Dei ad homines ct propter hominum salutem. Vocat ergo hic Paulus angelos Dei administratores , id est officiales, qui aulam Dei, id est mundum hunc, ct res humanas pro Deo administrant; ita tamen nt in quavis sua administration!) ct missione a Deo nunquam recedant, sed semper ejus visione fruanlur, sintque beati. « Angeli eorum , inquit Christus, *Malth.* xvm, 10, semper vident faciem Putris. »

Nola *seminio* : Pro *missi* græce est â-cçiXeyr»*,

Id est qui mittuntur, scilicet etiamnum et quotidie, non quasi omnes actu mittantur, cum sint innumerabiles, sed quod destinati ct presto sint ad Dei nutum, ut mittantur et eant, quandocumquo et quocumque Deo placuerit.

Afilli muuœ- «d Mprobo*. Nota *tertio,* angelos mitti « propter eos qui hære^tlùtem capient salutis, n id est, propter eos qtii salvandi sunt, non quasi reprobi angelorum auxilio destituti sint, aut angeli non mittantur ad omnes omnino homines, etiam eos qui ob peccata sua damnandi sunt : contrarium enim constat cx communi Ecclesiæ sensu, quo sentit et docet ad omnes omnino homines, adeoque ad quemlibet reprobum, dum nascitur, a Deo destinari angelum Custodem. Sed quod fructus ministerii angelorum maxime pateat et appareat in iis qui salvi fiunt, et quos angeli de facto ad salutem perducunt; quodque ministerium angelorum efficax non sit, ct suum effectum, id est salutem, non sortiatur, nisi in iis qui angelos audiendo, iisque obediendo salvi fiunt : in reprobis enim inefficax est oinne angelorum ministerium, omnisque eorum laboret cura perditur. Rursum hisce verbis significatur finis et terminus ministerii angelorum esse hic, ut scilicet homines perdueant ad salutem. Ultimum enim angelorum offi- AoftH dncunt cjum cst animas sanctas ducere in cœlum.

la cœ- ion. Ita anima Lazan ab angelis deportata est m cœlum, iuræxvi. Ita S. Antonius, teste S. Hieronymo, vidit animam S. Pauli, primi eremita, ab angelis ferri in cœlum. Sic animam S. Martini angeli tulerunt in cœlum , uti vidit S. Severinus, episcopus Coloniensis. Sic apud S. Gregorium, lib. IV *Dialog.,* xiv, S. Servulus in morto audivit melódiam angelorum se ad cœlum invitantium. Et S. Hornilla moriente, ante ostium ejus auditi sunt duo cœlestes psallentium chori. Sic et S. Benedictus vidit animam Germani,episcopi Capuani, in sphœra ignea ab angelis ferri in cœlum. Sic S. Magdalena quotidie septies ab angelis elevabatur in cœlum, andiebatquo eorum coelestem musicam : non dubium quin et in morte ab eisdem elevata eamdem audierit. Sic et S. Catherin® corpus ab angelis in Sina, anima in cœlum translata est. Sic angeli S. Agalli® non tantum animam, sed ct corpus curarunt : post martyrium enim hoc ei epitaphium posuerunt : « Mentem sanctam ct spontaneam, Deo honorem et patria) liberationem. n

OnJd d<- bfimui ¿Biodi- Ui? Quare merito S. Bernardus, serm. 11 in Psalm, *qui habitat :* « Angelo, inquit, nostro debemus reverentiam pro presentía, devotionem pro benevolcntia, fiduciam pro custodia. Caute ambula, ut scilicet, cui adsunt angeli (sicut cis mandatum esi) in omnibus viis tuis, in quovis diversorio, in quovis angulo, angelo tuo reverentiam habe: tune audeas illo presento, quod vidente me non auderes? » Idem serm. 2 in *Vigilia Nativ. Domin. :* « Quantum putatis desiderant cives coelestes instaurari civitatis suæ ruinas ? Quomodo discurrunt medii inter nos et Deum, fidelissime portantes ad cum gemitus nostro*, et ipsius nobis gratiam devotissime reportantes? Plane non dedignabuntur ut simus eorum socii, quorum facti sunt jam ministri. Nonne enim omnes administratorii sunt spiritus? etc. Festinemus, obsecro, dilectissimi, festinemus, tota nos multitudo curi® coelestis exspectat. Exultare angelos fecimus, quando converri sumus ad pœoitentiam : proficiamus et festinemus complere de nobis eorum lietitiam. V® tibi quicumqne es qui deliberas redire ad lutum, reverti ad vomitum* Putasnc placatos habebis in judicio, quos tanto et tam sperato privare vis gaudio ? » «

Aar*!-c \ · tü ‹ !». iiu. Quæritur hic, an omnes omnino angeli mittantur a Deo in ministerium ? Negat S. Dionyrius, *Colesti* Hierarch,* cap. vin et xiu, et cx eo Gregorius, hom. 14 in *Evanq.;* Ansclmus hic, D.Thomas, I *part., Quast.* CXII, art. 4. Hi enim docent angelos alios esse assistentes, qui scilicet semper Deo assistant et nunquam mittuntur, ct tales esse quatuor supremos ordines, scilicet Seraphim, Cherubim, Thronos ct Dominationes. Alios esse ministrantes, qui scilicet mittuntur ad omne ministerium , et tales esse reliquos quinque ordines inferiores. Probat hoc S. Dionysius,ex *Daniel,* vii, 10, ubi dicitur : ‹ Millia millium ministrabant ei, ct decies millies centena millia assistebant ei* » Eccc hic distinguit Daniel angelos assistentes a ministrantibus, dicitque illos his longe esse plures, scilicet ministrantes esse aliquot milliones, mille enim millia est inillio; assistentes vero esse decies millies centena milha, quæ efficiunt mille milliones : millio enim sunt decies centena millia.

Aüt *!Í QEC.S- tmt/s el Uúo- tnr.

Secundo, quia hoc exigit rectus ordo nature et grati®, ut angeli superiores illuminent inferiores, inferiores vero exequantur id quod per superiorum illuminationem Deum velle fieri didicerunt.

(hvi ingioi mitti venii Verum probabilior est contraria sententia, scilicet omnes omnino angelos a Deo mitti : id enim clare hic dicit Apostolus. Respondet D. Thomas dupliciter, primo, Apostolum non loqui de omnibus omnino angelis, sed de iis lautum qui Hebreis legem dederant; iis enim preferí Christum, ut probet legem Christi prestantiorem esse lege veteri. Sed hoc non satisfacit. Dubium enim est ex quo ordine fuerit angelus, qui dedit legem Hebreis : imo multi etiam Catholici censent eum non fuisse cx ordine Angelorum, sed fuisse ex ordine Seraphim, scilicet fuisse Michaelem : hic enim est Hcbreorum princeps, ut dicitur Dar‹iek cap. x, vers. ult. Si Michael, qui summus est ex assistentibus, mittitur, ergo omnes alii eo inferiores mittuntur.

Secundo, Apostolus probat hio Christum esse Deum, ex co quod omnibus omnino angelis sit superior, quodque ab omnibus angelis adorandus sit : ergo angelos omnes, etiam Cherubim et Seraphim, hoc loco intelligit.

Tertio, quia pari modo Apostolus, *Ephes,* i,

21, et *Coloss, t, 10,* Christum praefert omnibus omnino angelis, etiam Thronis ct Dominationibus.

oæn„ me»ii int.- oj. tar. s„„. phim *itairn.* *Gmn.* 7ui "eu Chfru- ⁽>*⁶⁹ Miduej mbsns Eiul^ irmu».

Respondet *secundo,* S. Thomas, omnes omnino angelos mitti, sed assistentes interius tantum, ut scilicet illuminent inferiores; ministrantes vero mitti exterius, ut jussa exequantur. Sed et hoc subtilius, quam solidius dicitur : nam mitti in ministerium, absolute est mitti exterius ad exequendam Dei voluntatem.

Secundo, quia *Isaia* vi, 6, dicitur unus dc Seraphim, qui supremus est ordo, missus ad Isaiam. Respondet S. Dionysius, illum ex inferiori angelorum ordine fuisse, dici tamen Seraphim, vel quia ab aliquo Seraphim erat missus, vel ratione offleii, quia scilicet mittebatur ut ignito calculo ureret labia Isaiæ ejusque peccata consumeret. Sed cum nihil cogat nos recedere a proprietate verborum, videtur hic verus Seraphim accipiendus æque ut alibi accipiuntur veri Angeli, veri Throni ct Dominationes, præsertim cum nusquam alibi in Scriptura reperiantur et nominentur Seraphim. Si enim nullus Seraph volavit ad Isaiam, sed alium inferiorem misit qui volaret : quomodo ipsemet Seraph manens in coelo, volasse ad Isaiam dici potuit? Quare proprio per Seraphim intelligunt angelum ordinis Seraphini S. Cyrillus, Rasilius, Hieronymus, Chrysostomus; Procopius ct alii in *Isaia* cap. vi.

Tertio, Gen. m, 24, missus est Cherubim, qui secundi est ordinis ad custodiendum paradisum.

Quarto, quia *Daniel, x,* 13 et 21, missus fuit Michael, quem multi docent esse primum angelorum et custodem Ecclesiæ, uti olim fuit Synagogæ: unde Ecclesia vocat eum primatem coelestis exercitus.

Quinto, quia *Matth.* xxv, 31, omnes angeli venturi dicuntur cum Filio hominis ad judicium, videlicet ministerii causa, sicut ct valde probabile est Christo in coelum ascendenti oinnes angelos honoris causa occurrisse. Denique si ipse Dei Filius non per angelos, sed per se a Patre missus est legatus ad homines : quidni per se mittantur et Seraphini ?

Ad S. Dionysium respondeo, cum non asserere suam sententiam, sed tantum, ut probabilem proponere (idem facit S. Gregorius, qui fatetur hac in re nihil certo dici posse), fundamentum na» »n- iifâta h vero illius non urget. Nam multi negant, *Daniel.* vu' distingui angelos assistentes a ministrantibus, dicentes eosdem esse ministrantes et assistentes; sed copiæ causa a Daniele eosdem nunc assistentes, mox ministrantes vocari. Nam, Apocal, vn, il, et III Re», cap. ult., vers. 19, omnes omnino angeli stare sive assistere dicuntur coram Deo : unde ct Ecclesia orat dicens : a Da, Domine, ut a quibus tibi ministrantibus in coelo semper assistitur, ab his in terra vita nostra muniatur.» Quod sumptum videtur ex *Matth.* xvm. ubi dicitur: a Angeli corum semper vident faciem Patris mei, qui in caelis est. n Sed esto, distinguat cos Daniel, Asnt» inde tamen non sequitur assistentes nunquam mitti : dicuntur enim assistentes quod rarius mittantur, ct fere semper Deo assistant. Id patet : nam codem cap. Daniel ait sc accessisse ad unum cx assistentibus, cl ab eo edoctum esse interpretationem sermonum. Raphael quoque, qui missus fuit ad Tobiam, dicit so esso « unum ex septem qui astant ante Deum, » *Tobia* xii, 15. Sic et Gabriel missus ad Zachariam : «Ego, inquit, sum Gabriel qui asto ante Deum, ct missus sum loqui ad te, » *Luc.* xix. ur. tuphui ‘^jl’ muu.

Ad secundam objectionem respondeo, illum esse communem divinæ providentiæ ordinem, ut sua decreta revelet superioribus angelis, qui ea significent inferioribus, ut ipsi illa exequantur. Cujus rei exempla sunt *lacharía* n, 3; Daniel. vin, 16; Apoc. vu, 2. b«» n. ,'tn,1Dp. iw p» ÍB^>

Verum hoc non obstat, quin Deus justas ob causas sibi notas, subinde hunc ordinem mutet, et aliquem c superioribus mitlat, qui per se jussa Dei exequatur, uti jam vidimus Seraphim missum esse ad Isaiam, Cherubim ad paradisum. Michaelem ad Danielem, et ad Judæos. Superiores ergo, sive assistentes angeli, rarius quidem, sed aliquando tamen mittuntur, a Omnes enim sunt administratorii spiritus in ministerium missi. * Ubi nola tò *omnes* non significare quod omnes omnino aliquando mittantur, sed quod de singulis ordinibus (esto de supremis raro) aliqui subinde mittantur. Est enim bic in voce *omnes* distributio, non pro singulis generum seu ordinum, sed pro generibus singulorum, *q. d.* Omnes angeli sunt administri Dei, ejusque Missi, id est Legati, quia assistunt Deo parati ad omne ministerium : reipsa vero *omnes* sunt in ministerium missi. *Omnes,* id est ex omnibus ordinibus aliqui. Ita Molina, I *part., Quast.* CXII.

Moraliter S. Chrysostomus hic ex hoc angelorum ministerio, docet zelum animarum et studium convertendi ct salvandi homines, esso opus non humanum, sed angelicum : « Hoc, inquit, est angelicæ functionis officium, ad salutem hominum ministerium Deo persolvere. Proinde hoc est opus angelicum omnia facere pro salute proximorum, magis autem hoc est opus Christi. » ra»

CAPUT SECUNDUM

SYNOPSIS CAPITIS.

Hortatur Hebraeos, **ut** *Christum Christique legem studiose observent.*
Primo, ex eo, ne, si tantam negligant salutem, graviter a Deo puniantur
Secundo, quod lex Christi confirmata sit multis miraculis et donis Spiritus Sancti.
Tertio, quod non angelis, sed Christo subjecerit orbem terra futurum.
Deinde, vers. **10.** *ad finem, multis docet, decuisse Christum pati et mori, itaque fratribus per omnia assimilati ct compati, idque hoc fine, ut ab Hebraeorum mentibus tollat scandalum eruas Christi.*

1. Propterea abundantius oportet observare nos ea, quæ audivimus, ne forte perefflua-mus. 2. Si enim qui per angelos dictus est sermo, factus est fìrmus, et omnis praevaricatio et inobedienlia accepit justam mercedis retributionem : 3. quomodo nos effugiemus, si tantam neglexerimus salutem ? Quæ cum initium accepisset enarrari per Dominum al) eis, qui audierunt, in nos confirmata est, 4. contestante Deo signis et portentis, et variis virtu-tibus, et Spiritus Sancti distributionibus secundum suam voluntatem. 5. Non enim angelis subjecit Deus orbem terræ futurum, de quo loquimur. 6. Testatus est autem in quodam loco quis, dicens : Quid est homo quod memor es ejus, aut filius hominis quoniam visitas eum? 7. Minuisti eum paulo minus ab angelis : gloria et honore coronasti eum ; et consti-tuisti eum super opera manuum tuarum. 8. Omnia subjecisti sub pedibus ejus. In eo enim quod omnia ei subjecit, nihil dimisit non subjectum ei. Nunc autem necdum videmus omnia subjecta ei. 9. Eum autem, qui modico quam angeli minoratus est, videmus Jesum propter passionem mortis, gloria et honore coronatum : ut gratia Dei, pro omnibus gus-taret mortem. <0. Decebat enim eum, propter quem omnia, et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, auctorem salutis eorum per passionem consummare. 11. Qui enim sanctificat, et qui sanctificantur, ex uno omnes. Propter quam causam non confun-ditur fratres eos vocare, dicens : Í2. Nuntiabo nomen tuum fratribus meis : in medio Ecclesiæ laudabo te. £3. ht iterum : Ego ero fidens in eum. Et iternm : Ecce ego, et pueri mei, quos dedit mihi Deus. 46. Quia ergo pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem : ut par mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium, id est diabolum : £5. et liberaret eos, U"i timore modis pc' totam vitam obnoxii erant servituti. 4-. Ilusquam enim angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit. 17. Unde debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret, et fidelis pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi. £8. Jn eo enim, in quo passus est ipse et tentatila^ potens est et eis, qui teaUntur, auxiliari.

Thm. 1. Propterea a^uhbabtwb (id est magis, diligentius et vehementius) oportet observare (græce id est attendero, et mentem applicare) KO* BA Ql)71 AUDIVIMUS, KB FORTE PERBF-Invntio pluamus. — Ostensa dignitate et præcellcntia Apostoli Christi, nunc hortatur ct urget Apostolus Ilc-^.^bræos, ut Christi doctrinam et legem attentius etn He- quam ante tota mente excipiant. Quasi dicat, "Hactenus, ô Hebræi, Christiani quidem fuistis, sed Mosi adhuc plus æquo addicti, Christum tua. non tanti uti pai* erat, fecislis, et mgre a tego Mosis vos abduci permisistis; idque quia non satis considerastis quis sit Moses, famulus scilicet; ct quis sit Christus, scilicet Deus et Dominus omnium hominum et angelorum : jam vero postquam divinitatem et præcmmentiam Christi capit-' i, vobis clare probavi et repraisentavi, agite, advertito, quis et quantus sit Christus, magisque ct studiosius quam ante iis quæ audi-vistis a Christo ct Apostolis Christi, intendite, ut Mosis et legis veteris memoriam et umorem plano i x animo vestro evellatis, tolosquo vos applicetis

legi Christi cognoscendæ et perficiendæ, ac pro ea bonorum spoliationem, omnemquo persecutionem *læto ct* constanti animo perferatis.

Ne forte pereffluamus. — Hoc est, ne instar perfluentis chart®, quæ non retinet characteres, auditam doctrinam non retineamus, sed eam diffluere sinamus. *Secundo* et melius, 7. *d.* Ne vehit vasa rimarum plena, sermonem Christi auditum quasi divini verbi suavissimum balsamum, memoria ct mente non contineamus, sed irrecuperabililer cum effluere sinamus. Est metaavijù ^phora a vasis, quæ cum rimosa sunt, aquam aut liquorem alium non retinent, sed effluere sinunt, ita ut amplius colligi non possit juxta illud *Eccli.* XX!, 17 : a Cor fatui quasi vas confractum, et omnem sapientiam non tenebit.» Sic Terentianus ille Parmeno : « Plenus, inquit, rimarum sum, hac illacquo perfluo. » Unde nonnulli putant hic legendum non *pereffluamus,* sed *perfluamus.* Verum *pereffluamus* habent omnia exemplaria, idque significantius est quam *perfluamus.* Duo enim significat : *primum,* aquam e vase, et sermonem 0 mente perfluere ct elabi; *secundo,* aquam c vase, sermonem e mente lapsum dilabi, diffluere et perire, ut amplius recipi non possit. Unde S. Chrysostomus, Tbeophylactus, QEcumenius ct Syrus sic explicant : *ne effluamus* vel *pereffluamus, id est,* inquiunt, ne excidamus a via salutis, et pereamus. Nótat Chrysostomus hanc phrasim sumptam esse ex *Proverb,* in, 21, ubi Septuaginta habent, uu, ui , id est, fili, ne effluas, pro quo llebræa et noster Interpres legunt : » Pili, ne effluant hæc (sapienti® monita) ab oculis tuis. »

MrUpho-

Tertio, Barradius, tom. IH, lib. I, cap xxm, sic explicat : « ne forte pereffluamus, » hoc est, ne forte negligentes, et minime attenti mente, in alia negotia, vel in cupiditates éftìuamus et distrahamur, ne forte attentionem in res alias, non in verba Dei, negligenter effundamus. Sicut enim vas pereffluit, cum aquam quam continet effundit: sic auditor pereffluit, cum attentionem ex mente effundit, auditque negligente!l. Verum secundus sensus uti simplicior,- ita germanior est.

Ven. J **2. Si ENIM QU! PLR ANGELOS DICTUS EST SERMO (id**

rt •• est, quæ pcr angelos dictata est lex *Exodi* xix et xx),

FACTOS EST FIRMUS, CtC. 3. QUOMODO ÑÓS EFFUGIEMUS,

Izx **61 TANTAM NEGLEXERIMUS SALUTEM? —** *(/. d.* **Si lex** ntui ab vetus per angelos data in Sina facta est firma; ¿u. et cs^> confirmata a Deo fuit fulguribus, terræ-

tjui motu, fumo, lomlruis, *Erodi* xix, 16, ct maxime

lc?icr«* terr*bili praevaricantium vindicta : si, inquam ,

pwuu. legis prævaricatores tantopere puniti sunt, v. g. cum adorarunt vitulum, *Exodi* xxxn,28; cum fornicati sunt cum filiabus Moab, *Num.* xxv, 4 et 9; cum sabbatum violarunt, *Num.* xv, 35, et alias sæpe cum contra Dominum, Mosem ct Aaronem murmurarunt ; quomodo ct quanto gravius nos Christiani puniemur, si negligamus salutem, id est Evanuelium, quod anmiæ salutem affert, quod non angeli, sed ipso Christus Del Filius enarravit ct sanxit, quodque Apostoli tot signis ct miraculis confirmarunt, ut sequitur. H

3. Quæ (scilicet salus, id est, salutis Evengo VcaA lium et annuntiatio) cum initium accepisset enarrari per Dominum (Christum), ar eis qui audierunt (id èst, ab Apostolis) in nos (id est, usque ad nostra hæc tempora) confirmata est, 4. conte– Voti stante Deo signis et portentis, et variis virtutibus (id est, potentibus miraculis), et Spiritus Sancti distributionibus (idest, donis linguarum, prophetiæ et aliis, quæ Spiritus Sanctus cuique distribuit) secundum suam voluntatem. — Hinc E™ Calvinus, Beza, imo ct Cajetanus probare conantur hanc epistolam non esse S. Pauli, quia, in-tyeuai. quiunt. Paulus *Galat.* 1, ait so a nullo homine didicisse fidem et Evangelium, sed a spio Deo; hic autem significat se ab Apostolis in fido edoctum aut êerte confirmatum esse.

Despondeo: Non dicit hic Apostolus, se ab Apostolis in fido confirmatum esso, sed ipsum Evangelium, id est, legem et dogmata Christi a Deo confirmata esse multis miraculis, idque s®pius ct continue ad stia usque feinpófa. Non èrgo aliud dicit hic Apostolus quam quo'd Marcus cap. ultim., 20, cum ait : « Illi (Apostoli) autem profecti prædicaverunt ubique Domino cooperante, ct sermonem confirmante sequentibus signis. » Hæc autem signa paulo ante éxpli¿ávi¿ ibidem Christus dicens : « Signa autem cos qui crediderint, hæc sequénlur : in nomine meo dæmonia ejicient, linguis loquentur novis, serpentes tollent , et si mortiferum quid biberint, non eis nocebit : super ægros tnanus impohent, et bene habebunt (1).d

Nola : *Signa, portenta* et *virtutes* re ipsa idem Mino- sunt, sed tantum connotato distinguuntur. Mira- h,r^ éula Cnim dicuntur *signa,* qiiia indicia sunt veri- virtuV/ tatis et doctrime, verique Prophète ct doctoris; ;.h eadem dicuntur *portentd,* id est, prodigia, quia^^ tam naturæ vim, usum et cursum, quam hominum scientiam ct opinionem superant : unde ea u spiciunt ct admirantur homines, quasi nova, .esolità, transcendentiact divina. Eadem denique d ntur *virtutes,* quia sunt opera virtutis et omnipotenti® Dei.

5. Non enim angelis subjecit Deus orbem terr e Vew.$. futurum. — *q. d.* Christo est auscultandum ct parendum, non angelis; quia non angeli, sed Christus orbis est dominus ct judex.

Qunercs, quis hic vocetur « orbis terne futurus?» Respondet *primo* S. Chrysostomus, esse mundum hunc, qui tunc erat futurus, cum Filius Dei erat in sua œlernitate, destinatusque et decretus erat a Patre mundi dominus. Tj

Secundo: Franciscus Ribera intelligit Ecclesiam OrHi

(1) Roscnmullerus: «Paulus, si est hujus Epistolæauctor, hic, ut solet, Communicative loquitur, cum dicit : *nos* accepimus doctrinam ab iis qui n Domino eam audi veruni. Intelligit llebræos, ad quos scribit. Sic omnL

terr® futuras cit XcdctU Chnau- Iaeram, I iit Bibrxt.

Chrfati, quæ erat futura cum Filius ageret apud Patrem, dccernereturqiie parens et caput Ecclesiro per suam incarnationem futura* et nascitune. Hanc enim dici putat orbem futurum, quia in ca futuri erant novi homines, nova respublica, nova lex, novus rex, nova Sacramenta, novum regnum Christi, non temporale, sed spirituale per fidem et gratiam, quibus inchoamus regnum cadeste, beatum et æterniim,q. d. Apostolus: Vos, o Hebræi, estis initium hujus orbis futuri, et hujus novi sæculi Christiani, quod non angelis, sed Christo subjecit Deus : quare non Mosi, non legi veteri, sed Christo ejusque novæ legi parere, eanique constanter retinere debetis, cum non Mosi, imo nec angelis, sed Christo Deus vos atque omnes homines subjecerit. Sed valde improprie et obscure Ecclesia vocatur *t/tbis terra: futurus,* neo usquam in Scriptura ita nominatur (1).

Orbii futuras post gtDerals judicium 0,1 la gloria coititi

Itaque *tertio,* planissime ct aptissime, Theodoretus, S. Thomas et Lyranus accipiunt orbem futurum post resurrectionem ct judicium generale , quem Deus Pater in suo dec **o et prædestinalione subjecit, et actu re ipsa subjiciet Christo *n finû mtmdi : tunc cnim Christus, victis plane omnibus suis hostibus, plenissimo triumpho, imperio et dominio, cum suis Sanctis in hoc orbe regnabit. Id patet ex vers. 8, ubi cum Paulus citassct illud psalmi : a Omnia subjecisti sub pedibus ejus, » subdit : « Nunc autem necdum videmus omnia subjecta ei, » *q. d.* Sed videbimus omnia Christo subjecta in orbe futuro, post resurrectionem : passim cnim Itebræos ad constantiam in fide et tolerantiam persecutionum excitat hic Paulus, per spem beatitudini* et glorile cœlcstis, futuræquo resurrectionis, et innovationis mundi rerumque omnium. Hmc *Isaia ik* * G, Christus vocatur poter *futuri sæculi,* id est, Dominus Beatorum et totius mundi in resurrectione renovandi. Hinc etiam I.w lxv, 17, in futuro hoc orbe et saeculo dicitur creandus esse novus mundus, novi cadi, nova terra.

Dices : Quomodo de hoc orbe addit Apostolus dicens : «Dequo loquimur?» Hactenus cnim non egit do resurrectione et futuro post eam orbe.

Respondeo, Apostolum de resurrectione ct novo orbe in ca futuro egisse, cap. i, vers. 12, cum ait : « Et vehit amictum mutabis eos, » scilicet cœlos in resurrectione; et vers. G, ubi ait : « Et cum iterum (puta in resurrectione) introducit primogenitum in orbem terne, dicit : Et adorent eum omnes angeli Dei. » Ecce ad hæc verba alludit Apostolus hic, et hic est orbis terne futurus.

Felix, qui hunc orbem futurum semper mente versat, ad eumqne se componit !

G. TeSTATCS EST AVTEM m QCODAM LOCO Qt'K, Ven.< dicens. — Ex testimonio Davidis, *Piai.* Vili, probat id, quod dixit, scilicet orbem terræ futurum, Christo esse subjectum.

Nota: De Davide dicit, «quis,® id est quidam, non per contemptum, sed quia loquitur Hebræis, ait Chrysostomus qui in Scripturis et in Psalmis erant versatissimi et peritissimi, *q.* d. Ille quem nostis, et quotidie legitis ac teritis, scilicet David, dicit :

Qim EST UOMO QCOD MEWOR tStWS. — Nofa, Mil *Psalm,* vm celebrat Dei creatoris magnitudinem et beneficentiam, ex tot et tam miro ejus creatoris, ao præsertim ex homine, quem omnium quasi regem et dominum constituit. Id ita essé docet Nazianzenus, Thcodoretus, Eusebius, Apollinarias in *Catena Gra^rum,* in *Psalm,* vin, et patet ex ipsis psalmi verbis : < Quoniam, inquit, videbo cœlos, opera digitorum tuorum, lunam et stellas, quæ tu fundasti ; quid est homo quod memor es ejus? Gloria et honore coronasti eum, et constituisti eum super opera manuam tuarum : omnia subjecisti sub pedibus ejus, oves et boves universas, insuper et pecora campi, volucres cœli, ct pisces maris. » Quis non vidd hic describi dominium hominis in pecora et alia animalia, datum homini a Deo in prima sui creatione? quis non videt hisce verbis alludere Psaltem, imo citare verba Dei Grnes. (, 26, quibus ait : « Faciamus hominem ad imaginem ct similitudinem nostram ; et præsit piscibus maris ct volatilibus cœli, ct bestiis, universæque terræ, omnique reptili quod movetur in terra (i)? »

Tc: BBM■ neaum. iic^ms 1 ’ ûiam m ttUm crutii-

Dices : Si hic psalmus canit excellenti im creaturarum, ac præsertim hominis cujushbct, ergo male Paulus illum appropriât Christo homini.

Respondeo, nego consequentiam. Pro quo nola, Scripturam admittere plurcs sensus litterales,

(1) Non sUtim apparel, quomodo hoc, el quod sequitur, cum procedentibus Cohaereat. Videtur auiem Paulus occurrere objectioni eorum, qui dicere potermi, angelos t.uncn longe superiores esse hominibus, Christum autem, qui homo, inferiorem fuisse angelis. His re*spondetur, hominem in so non multo inferiorem es» angelis; Chnstum vero omnes reliquos homines dignitate superaro longissime, nec .rrumnas quas passus est, ci esse dedecori, sed polius fionori. Homo lúe non describitur ut humilis, sed ul excellens, quoniam ei, iu persoti! Christi, hnpennin totius orbis concessum est H.ec autem Hertardinus a Piconio : « Hanc tacitam assumptionem do Cbnsti dominio probat ex *Psalm,* vm. Circa quam probationem duo notanda sunt..., *stewlo,* quoti cum Hebrew ex sensu mystico argumentatur, ulpote eis nuto et apud cos recepto ; haec enim Psalmistas verba ad litteram sunt de Adamo et semino ejus, in senso autem mystico sont dc Mcsriai Filio hominis, et cujus figura erat Adamo?. Jœlæis autem notum erat quod Adimi et seminis ejus duminium in hunc inferiorem mundum, erat figura domimi supremi quod Messias, ClirMus Dominus, luibet in cœlis, el post generalo judicium habiturus est in totum orbem. » Cf. Bible dc Vence, *Préf. sur CEpltrc aux Jlcbrcux,aiL ï,* A.

tollilur difficultas, quam alii in hoc foco vident, quo Paulum Epistolæ hujus auctorem negari arbitrantur. »

(1) Ailloli, cum Ribera/ per *orbrm terra» futurum* intclligit tempora Christiana, seu regnum Afasias, tum in hoc mundo, tum post judicium generale in cado. His, ait, temporibus, non jam angeli, sed Filius et Spiritus Sanctus, primo loco ut mediatores apparebunt.

n admit- præsertim cum uno? alteri subordinates est, cum-quo unus in altero quasi species in suo genero, aut individuimi in sua specie continetur et eminet. Tunc enim non tam duo, quam unus e duobus conflatus perfectusque est sensus. Psaltes ergo *Psalm,* vin, celebrat Dei magnificentiam, ex tot tantisque Dei creaturis, maximo hominibus; sed quia inter has creaturas et homines nobilissimus est et eminet Christus, hinc Christo præ cætcris non tantum allegorico, sed el litleraliter appropriatur hic psalmus, ut patet cx hoc loco Pauli, cl ex *Matth.* xxi, 16, et ex I *Cor.* cap. xv, vers. 26. Simile est *Deutor,* xviii, 15, ubi dicitur : Locuf « Prophetam de Gente tua suscitabit tibi Dominus : ipsum audies, ut petisti a Domino Deo tuo in riXpi^. Horeb. » *Primo* enim per Prophetam hunc intel-tai. ligit quoslibet veros Prophetas, puta isaiam, Jeciriitui remiam, Oseam et alios. *Secundo,* per «Prophc-Pro tamn proprie intelligit Christum, ut patet *Act.* iiD4'nh- ^P- in› vcrs- et cap. vu, vers. 37. Vide dicta ns. *Dcuter.* xviii, 15.

Cbrhtui Sic et hoc *Psalm.* vin, canit Psaltes magnificen-otnoiom tiam Dei in genere ex creatione omnium rerum 'dcrunT et hominum, sed maxime Christi, qui caput et compro- vertex est omnium creaturarum et hominum, omSam ^u,^uc omnium admirandorum ct creatorum ¿ominul nodus est, compendium et speculum; undo hebraico hic psalmus inscribitur **nïjob** *lamnatsehach,* id est, ut vertit Aquila, Theodotion et Quinta Editio, *victori,* scilicet mortis et diaboli Christo. r«im. Septuaginta vertunt, *in finem,* id est in Christum, hehnice cst Pccca^ mortis, regnumquo Satanæ finivit et abolevit. Rursum plenum dominium in tur pisces, volucres et feras, de quo agit Psalles Christo, vers. 8 et 9, soli Christo jam competit : homo enim Deo rebellis, ct in peccatum lapsus perdidit Christi hoc perfectum dominium in bestias. Celebrat domi- ergo Psalles hoc *Psal.* v:»i, exaltationem heminis moh" el humanitatis nostræ factam in Christo, et per ‣ uúnuiu. Christum, tanquam naturæ nostræ ducem, principem et reparatorem. Ita S. Chrysostomus, ^heodorctus, Hieronymus, Theophylactus et alii, vel hic, vel in *Psal.* viu. In Christo enim maxime resplendet Dei gloria ct magnificentia, tum quia Christus unus inter omnes homines innocentiam ct integritatem çrimævæ creationis humanae, ac consequenter dominium plenum in omnia animalia retinuit; tum quia in Christo et per Christum, inquit Cbrysostonns, « Mors victa est, dæmones vincti, cœli aperti sunt, Spiritus Sanctus missus est, servi liberi facti sunt, inimici filii, et homines argeli elfecti sunt, imo Deus homo factus est, et homo factus est Deus. »

Qim xct ro: o quod aasox ns xius? — Pendet hic rersus a præced. in *Psalm.* vm, qui sic habet : « Quoniam videbo coelos tuos, opera digitorum tuorum, lunam ct stellas quæ tu fundasti. » Deinde mox sequitur : « Quid est homo quod memor es ejus? » quasi dicat : Cum tuorum coelorum ac stellaruhi, o Domine, amplitudinem, motum, pulchritudinem, ac multitudinem et ordinem contemplor, hæcque omnia servire homini, esseque locum ejus beatitudini præparatum cogito et meditor, admirabundus exclamo : Quid est, M wi quantula res est homo, quod ita visitas cum?®'"^ quanta est tua, o Domine, dignatio, qua homuncionis ita es memor, ita eum curas et prævenis tua benevolentia totque beneficiis? præsertim quod in Christo, et per Christum ipsum ita eveхeris, ct evehas indies in coelum usque.

Nola : Pro *homo* hebraico **üW** *enos,* id est mi- n» ser, fragilis, infirmus, aerumnosus : sicut enim homo dicitur *adam,* ratione materi©, quia exrX\ :i *adama,* id est terra, formatus est Adam, quasi «4, homo ab humo; et siculi idem homo ratione ammædicitur **ü**'N *isch,* id est quasi UN, id est ignis; nam, ut ait Poeta, « igneus est illis (animabus) vigor et cœlestis origo : n ita homo post lapsum in peccatum et ærumnas, dicitur «cnos,» quasi SH3N *anus,* id est, desperata) salutis, et certa) morti destinatus. *Secundo, enos* hic alludit ad radicem TOJ *nasa,* id est oblivisci, ut littera M in *enos,* non sit radicalis, sed beemantica : sicque *cnos* idem est, quod obliviosus, vel oblivioni tradendus, *q. d.* Quis est ille « enos, » id est, obliviscens homo et stupidus, qui tam tui, o Domine, quam suæ salutis obliviscitur, ut ejus recorderis? Quis est «enos,» id est, ille œrumnosus, desperatus, memoria indignus, imo morti et oblivioni brevi tradendus, ut tu, Domine, ejus recordari digneris, itaque recordari, ut eum lapsum erigere, adeoque Christo Deo unire, ct per Christum salvare et glorificare cogites et destines? ita Oríganes et Hesychius in *Psal.* vm. -jj

Enos ergo dicitur homo infirmus et incurabilis, ac si solus homo sit inter omnes creaturas incurabilis : qui a nemine, nisi a solo Deo curari possit, quique salutem et bona sua omnia, ab uno Deo exspectare debeat, ac proinde qui, si sapit, in Deo bona se spe sustineat, in coquo totus secure sine sui suarumque rerum cura recumbat, oportet, inquit Philo, lib. *De Abradiamo.*

7. MIKUISTI ECM PAULO PINUS AB ANGELIS. — HC- Vtrt.7. bræum **1**'onn *hechesir,* ct Græcum ftarrwata, significat ila quempiam minui, ut ex majori gradu, honore, aut opulentia et statu ad minorem descendat. Sic enim Christus, cum esset Deus sum-D*oij« mus et ditissimus, propter nos factus est nucr parvulus ct pauperrimus; itaque a summo deitatis ad imum humanitatis nostræ descendit, et capite quasi minutus est.

Secundo, pro *paulo minus* græce est PpxxOn, quod respondet llcbræo tipo *meat,* id est parum, et denotat parvitatem tam temporis quam quantitatis. Unde aliqui cum Syro vertunt, *paulisper* vel *parvo tempore;* alii ct potius vcriunt, *parva quantitate,* distantia et intervallo, sive parva in re. Homo u Ulerque sensus huic loco congruit : homo cnim ‘iuib‹u parvo intervallo, scilicet corpore mortali et passibili, distat ab angelo; detrahe homini corpus,

homo erit angelus. Rursum *paulisper,* scilicet tempore hujus brevis ct mortalis vitæ, homo minor est angelis : nam in resurrectione Beati omnes in gloria pares ct similes erunt angelis Dei, *Luc.* XX, 36. Hæc veriora sunt in homine Christo. Nam natura humani in Christo in parva re, ct parvo tempore minor fuit angelis, quia in hac vita, ac præsertim in morte et cruce, ut notat Apostolus, vers. 9, habuit corpus mortale et passibile, cum angeli sint immortales ct gloChfhh.i riosi. Hinc in passione humiliatus fuit, afflictus ct tortus valde, adeo ut diceret : a Ego sum verdo minor mis et non homo ; » sed ita, ut in omni passione "fidis? (am animi constantiam, quam person® dignitatem retinuerit, camquc per terne motum , eclipsim solis, tenebras aliaque miracula ostenderit. Rursum Christus mortuus quidem et sepultus est, sed ita ut caro ejus quasi sancta ct inviolabilis non viderit corruptionem, in altera vero vita, scilicet statim post resurrectionem, Christus accepit corpus immortale et gloriosum, ac consequenter angelis par, imo loco et honore superior effectus est : collocatus enim est ad dexteram Patris.

Secundo, anima Christi quoad naturam minor est angelis, sed quoad sapientiam, gratiam ct gloriam, et quoad unionem cum verbo, longe major est ct semper fuit angelis.

Nota : Pro *ab angelis* hebraico est *meclohim,* quodS. Hieronymus, Theodolion et Quinta Editio vertunt, *a Deo,* idque suo modo verum est : homo cnim est Dei imago, ct terrestris quidam Deus, ac dominus omnium; unde præ reliquis creaturis homo ad Deum accedit quam maxime, Deoque paulo est minor, si cum aliis rebus creatis conferatur, quæ longius a Deo distant. Hoc autem mullo verius est in Christo homine. Natura enim humana in Christo, licet creata sil, subsislit tamen in eadem subsistentia ct persona, in qua Deus, Deique Filius subsistit : hinc quoque sedet ad dexteram Patris quasi loco et honore Patri proximo; ergo paulo minor est Deo. Verum melius Septuaginta, et cx iis S. Paulus, Chaldaeus quoque cl Syrus vertunt, *minuisti eum paulo minus ab angelis.* Hebraeum enim czrmb*. *elohim,* non tantum Deum, sed ct angelos, imo ct principes ac judices, qui Dei imperium, dominium el gubernationem participant, significat, ut *Psal.* lxxxi, vers. 1 : «Deus stelit in synagoga deorum (hebraico *elohim,* id est judicum); m medio autem deos (id est judices) dijudicat. » *Psal.* cxixni, 1 : « In conspectu angelorum (hebraico *elohim)* psallam tibi. » *Psalm,* xevi, 7 : a Adorate cum omnes angeli (hebraico *elohim)* ejus. » Omnes enim homines, etiam Christus, proprie loquendo ab angelis parum, a Deo vero multum, imo infinitum, minorali sunt distantes et disjuncti. Unde *Philip.* n, 5, dicitur, quod Christus, «cum in forma Dei esset semetipsum exinanivit, dum in similitudinem kommuui factus est, ol habitu inventus ut homo. »

Homo inaco Dei. et Deus Urn$-trix.

XIX.

Gloria et honore coronastibum (hominem, maxime ChrMum), ET CONSTITUISTI BUM SUPER OPERA manuimtuarum.—«Gloria,» scilicet triplici : *Primo,* quia hominem ad luam imaginem creasti et formasti, eique mentem rationis, libertatis, beatiti!- cnidinis et Dei capacem dedisti. *Secundo,* quia ho- ltia minem a constituisti super opera tua. » Hebraice inbrwOn *tamsrikhu,* id est *dominari fediti,* vel dominum eum constituisti operum tuorum, id est totius mundi, ac præsertim omnium animalium, non tantum cicurum, sed ct pecorum campi, id est ferarum : hisce cnim plene dominabatur Adam in paradiso ; jam vero post lapsum homo imperfecte et semiplene eis dominatur, inquit Chrysostomus, quia scilicet animalia quaevis homo capere, subjicere et cicurare potest : Christus autem æque ut Adam plene iis dominatur ; unde Christo soli hic versus convenit.

Tertio et maxime, gloria resurrectionis, ascensionis, celebritatis famæ et nominis, judiciarice potestatis et perfecti dominii in omnia, coronasti hominem et humanam naturam in Christo, cum Christum hominem omni hac gloria dotasti et coronasti, ut patet vers. 9.

Nota : «Coronasti» dupliciter accipi potest: *Primo,* «coronasti, » id est, copiose et quasi undique cinxisti ct circumvallasti eum gloria, instar coronæ. *Corona* enim Hebræis copiam et affluen- Cerosa ipoi tiam significat, ut *Ps.* lxiy, 12 : « Benedices coronæ anni benignitatis luæ. » Ubi « coronam anni» vocat Amodiacopiam florum, herbarum, segetum, fructuum, llXl1 el quibus quasi coronis coronatur annus benignitatis, id est, annus quem Deus sua benignitate fertilem facit. Unde Hebraei aliter jam distinguentes, et pro *ateret,* id est *corona,* punetantes ¿il rorjj *atarta,* id est *coronasti,* vertunt, coronasti Virffa annum bonitate vel beneficentia tua, id est, cuinalasti annum proventu abundanti quem largi- nDw hir bonitas tua. Hinc *coronam* hanc explicans Psaltes subdit : « Et campi tui replebuntur ubertate.» Sic ct *Psalm,* v, vers. 13 : « Domine, ut scuto bonie voluntatis tuæ coronanti nos;» id est, Domine, tua benevolentia, quasi scuto, undique nos communis , protegis et circumvallas. *Psalm,* cu, i : « Qui coronat tc in misericordia et miserationibus, » *q. d.* Deus erga te, o anima, adeo misericors est, ut suis miserationibus quasi corona circumcingat te.

Secundo, « Coronasti, » id est, coronam gloriai pro meritis dedisti, *q. d.* Christus luctatus cum morte et dæmono vicit, meruit, obtinuit coronam glori®, tum corporis sui, tum famæ el nominis sui , tum pleni dominii in omnia, qua tu, o Domine, eum quasi triumphatorem coronasti. Patet vers. 9.

8. Nunc autem necdum videris omnia subjecta Ver** el — *q. d.* No turbemini, o Hebræi, si dicam Christum regnaro, omniaque illi subjecti esse, eo quod videatis hostes Christi vobis dominari, vysquc moldare bonorum jactura, exilio aliis-

Omoii ctrnio

que pœnis : necdum enim imperator noster Christus cuncta obtinuit, adhuc hostes ei rebellant, necdum futurus orbis (de quo dixi) nd

b «a* BBuii.

quem suspiramus, apparuit ; sed modicum expedata , donec impii impleant mensuram peccatorum suorum, donec finiatur hæc generatio, hoc sæculum, nimirum in fine mundi cuncta Christus obtinebit, cruntque omnia ei subjecta, ac tunc vos cum illo triumphabitis, et dominabimini hostibus vestris, imo rebus omnibus. Ita S. Chrysoslomus (1).

Te» C. **9. EUM AUTEM , QUI MODICO QUAM ANGELI MINORATUS EST, VIDEMUS JESUM PROPTER PASSIONEM MORTIS, GLORIA ET HONORE CORONATUM , UT GRATIA** Dei pro omnibus gustaret mortem. — Est hic hyperbaton , sive perturbatus verborum ordo, qui sic clare ordinandus est : « Jesum autem eum videmus gloria et honore coronatum, qui modico, id est paulo minus, quam angeli minoratus est, propter (id est *ad,* scilicet subeundam) passionem mortis, ut gratia Dei pro omnibus gustaret

Hebni animiD-

mortem.» Sic enim omnia clare etapte cohærent. Est enim hic antithesis versus præcedentis, *q. d.* Licet hoc tempore necdum videamus omnia sub-

w Uboru.

etjecta Christo, videmus tamen ipsum Christum giorja ct honore jam coronatum, uti de eo pnecinuit Psaltes ; quia scilicet Christi nomen, fides, fama et gloria ubique propagatur : omnes enim gentes, relictis suis idolis, agnoscunt et colunt Christum crucifixum, tanquam suum salvatorem. Unde non dubitamus, sed certissimo speramus et credimus, quod sicut unum Psaltis versiculum in Christo impletum videmus, ita et brevi alterum explendum visuri simus, scilicet in resurrectione Christo plane omnia subjecta fore. Jam ergo Christus gloria ct honore coronatus vestra, o Hebræi, pro fide certamina ex alto spectat, ut fortiter certantes et vincentes post modicum laborem et tempus coronet corona gloriæ, imo connue suæ participes efficiat in omnem œternita-* tem. l'ræclare Tertullianus *ad Martyres,* cap. mi : « Vos, inquit, benedicti, bonum agonem subituri estis, in quo agonothetes Deus vivus est, xyslarches Spiritus Sanctus, corona æternitatis bravium, angelicæ substant'æ politia in caelis, gloria in sæcula sæculorum. itaque epistates vester Jesus Christus, qui vos Spiritu unxit, et ad hoc scamma produxit, voluit vos ante diem agonis ad duriorem tractationem a liberiore conditione seponere, ut vires corroborarentur in vobis. Nempe enim et athletœ segregantur ad strictiorem disciplinam, coguntur, cruciantur, fatigantur ; quanto plus in exercitationibus laboraverint, tanto plus de victoria sperant. Et illi ut coronam corruptibilem consequantur, nos æternam consecuturi : quia virtus duritia exstruitur, mollitia vero destruitur. »

Nota: T¿ *propter passionem* non significat Christum per passionem, vel in passione minoratum esse. Sic enim græce dicendum fuisset, *Sii* r.5 wxWjiarcî : jam autem dicitur **M** rò rraOr.ua, il est, propter passionem, ut scilicet pati et mori posset, ideo minoratus est Christus in sua incarnatione et nativitate humana. Aii ergo, id est propter, hic non materiam, vel subjectum, sed causam finalem significat ; hanc enim clare explicat , dum subdit :

u-cu Chn,li-

Ut gratia Dei pro omnibus gustaret mortem. — « Gratia Dei, » id est, gratuita Dei misericordia, *q. d.* Minoratus est Christus in nativitato, qua natus est homo passibilis, morti et cruci destinatus, non ex necessitate, nonex merito hominum, vel angelorum, inulto minus ex culpa sua : sed ex pura Dei misericordia ct gratia, qua voluit Deus Pater cum talem nasci, ut pro omnibus mori, omnesque sua morte redimere possit.

Nota : Pro id est, gratia Dei, Theodoretus, Theophylactus, Œcumenius, leguntywjk id est sine Deo, vel excepto Deo, adduntque ita corruptum esse hunc locum à Neslorianis; hinc enim illi probant in Christo duas fuisse personas, et Deum ab homine fuisse separatum. Vcrum ante Nestorium Ambrosius, lib. *de Fide,* cap. n-. legit quoque Tèsine *Deo,* sicquc explicat, Christus pro omnibus *sine Deo,* id est excepto Deo, mortem gustavit, *q. d.* Christus pro omnibus omnino, etiam angelis, non autem pro Deo ipso (Deum enim excipio) mortuus est, non quasi angelos redemerit Christus, sed quod angelos hominibus reconciliarit, eoruinque lætiliam et gloriam auxerit, dum sedes eorum cx quibus collapsi erant dæmones, per homines restauravit ct replevit. Ita S. Ambrosius, Theodoretus, Theophylactus, Œcumenius.

Err-t

chrfuns pro

mortuu

■WQ

Verum legendum est cum nostro Interpreto, Syro, Chrysostomo ct aliis, x«?'t », id est gratia, dono ct beneficio Dei; hoc enim verbo tollit ab Hebræis scandalum crucis. Dicebant enim Judæi : Si Christus est tantus ct tam gloriosus, cur crucifixus est et mortuus? Respondet Apostolus, id iinmensæ fuisse gratim ct dementire Dei, ut ejus morte nos redimeremur. Licet enim Deus alio modo nos redimere potuisset, tamen noluit, quia hic modus, ut scilicet per Christi mortem redimeremur, maxime decebat Dei infinitam bonitatem et misericordiam.

o¡rai n1'l' S-''--*

Secundo, quod Noster vertit, pro *omnibus,* græco est twi? twto;, id est,pro omni, pro quolibet : quod ponitur pro úrrij> rrávruf (et ita forte in Græco hic legendum est), it) est pro omnibus.

1

Tertio, pro *gustaret,* Ribera vult legendum, *gustarit;* ipso enim sine hyperbato hæc sic ex-

la Apa» 11010 **

(i) Vers. 8, *subjeeit, dimisit,* scilicet Psalmi auctor. De poetis sipo dicitur, eos fecisse, quod de aliis pnrdicanl : ita AUioli.Sic Horatius, *Satyr.* 1 : Poeta jugulat Memnonem, id est, canit eum jugUlatum esse.—Locus Psalmi, qui littenhler do buunue agit, hoc commato ad Jesum transfertur.

admit- irodom by¡*rU- too.

plicat : Propter passionem mortis, inquit, gloria et honore coronatus est Christus: ex quo sequitur , quod mortem gustarti Christus, non fuisse sure culpre, aut peccati alicujus, quod fecerit Christus, quoque mortem sil meritus; sed hoc fuisse purre Dei gratile et misericordi®. Nam vocula *ul,* inquit Hibera hic, ut el alibi, sæpe non finem, sed sequelam, sive id quod consecutum est, significat. Verum omnia exemplaria Latina et Grreca habent, id est *gustaret:* et lirec ejus expositio, licet ingeniosa, satis implexa ct jejuna videtur; ergo admittendum est hyperbaton, quod jam dixi, illudque admittit S. Augustinus, lib. Ill *contra Maximinum,* cap. xxv; S. Thomas, Adamus et alii : tunc enim omnia sunt plana, ct hyperbata Apostolus, utpote spiritu turgidus, habet familiaria, ut dixi *Can.* 38.

Uree ergo sententia pendet et cohreret cum *minoratus est, q. d.* Christus minoratus est, dum factus est homo passibilis, hac de causa, ut scilicet cx magna Dei misericordia, pro hominibus patiens et moriens, eosdem morte et inferno liberaret, uti dixi.

Quarto, dicit Apostolus Christum non comedisse, sed gustasse mortem, quia non mansit Christus, imo vix hresit in morte : nam slatim resurrexit, ita ut videatur mortem non hausisse, nec epotasse, sed degustasse tantum, quomodo infra cap. vi, vers. 4, dicuntur nonnulli donum

Cbrirtns gusuvit m cam na bor-

Dei gustare, quod mox evomunt. Ita S. Chrysostomus. Verum simpliciori et communiori hebraismo, *gustare mortem* idem est, quod mori, sive mox resurgas, sive in morte perdures, ut patet *Joan.* vin, 5â, *Matth.* xvi, ¿1, ct alibi.

ChriiUi nus.'

° me^'cus ' hiquit Theophylactus, cum videt ægrotum fastidire cibos ctpharmaca, prior ipse ea sumit, ut regrum ad eadem sumendum inducat : ita Christus prior gustavit mortem, ut eam gustare non horreat Christianus, p

Ver».io.

10. Decebat knim eum, propter quem omma, ET PER QUEM OMNIA, QUI MULTOS FILIOS IN GLORIAM ADDUXERAT, AUCTOREM SALUTIS EORUM PER I'AS- sionbm consummare. — Id est, decebat Deum Patrem, Christum passioni tradere. Deus enim Pater estis, propter quem et per quem sunt omnia.

Error ram'"10, t iWorii.

Ubi nota prreposilionem ïii, id est per, tribui iIuo<luc : ma^e or8° ex ca› ¿libi tribui soleat Filio, colligunt Ariani, Filium Patre esso minorem. Hursuin malo Nestorius illum propter *quem omnia,* dicebat esse Patrem, illum vero per *quem omnia,* esse Filium; quasi hi duo Jesum a se persona distinctum passione consummarint : utrumque enim soli Patri hic tribuitur, idquo eo fine, *q. d.* Apostolus : Quia Deus Pator omnia facit perfectissime propter se et suam gloriam, hinc decebat, ut ct Christum passione consummaret, ut scilicet in Christo justitiam, bonitatem, sapientiam omnomque gloriam ostenderet.

Secundo, « adduxerat, » id est, udducere decreverit ct prredestinaverat ; sive addnxerat, non ran M actu et re ipsa, sed in reterno suo decreto et praedestinatione. Vide *Can.* 36. Jam per / Uios intelligit justos ct sanctos. Loquitur autem Apostolus maxime de Sanctis, qui ante Christum vixerunt, jamque defuncti erant in stain salutis, ct certa spe glori®; tantum enim exspectabant Christum, qui morte sua cadum et aditum ad gloriam aperiret : hi enim jam quasi adducti ad gloriam, unumque pedem in cœlo habere videbantur. Rursum, pro *audorem græce* est isrrp* il est, principem et ducem, *q. d.* Decebat Deum Patrem, qui multos homines per Christum decreverat adducere ad cœlestem suam gloriam, ut Christum ipsum, quasi auctorem et ducem omnium, passione et morte consummaret ; cur id decuert, submdicat voce *consummare,* et clarius id ipsum explicat vers, sequenti, quia scilicet decebat Christum fratribus assimdari, eisque praeire; fratres autem Christi, id est, Sancti omnes, per multas passiones a Deo ad gloriam provecti et perducti sunt, et indies perducuntur.

Sinet!

iu=i-

Tertio, aliqui hic legunt ; consummari passive, sed legendum est active consummare. Ita Romana et Greca. Ubi nota, Græcum rOiuiaxt, quod noster vertit *consummare,* mulla significare, et varie verti posse, scilicet *primo,* immolare; *secundo,* gloriosum facere ; *tertio,* consummare, vel, ut Syrus , perfectum facere ; ut hæc perfectio opponatur et rependatur quasi præmium Christi minutioni, de qua dixit: « Minuisti eum paulo minus ab angelis. » Consummare ergo idem est, quod c nran. gloria et honore coronare, sive facere ut Christus resurgens gloriosus sit in coelo, sedens ad dexteram Patris, et in terra ab hominibus colatur et adoretur, quasi mundi salvator ct Dominus. Ita Theophylactus, Œcumenius ct alii. *Quarto,* idem est, quod consecrare. UndeS. Dionysius, lib. *De Eales. Ilierar.,* passim Sacramenta vocat afame, *q. d.* Consecrationes, quia verbis « sacris quasi formis conficiuntur ct quasi consecrantur. Hinc et t iUiw W=»xi dicebantur Martyres, Mirtyquia scilicet per martyrium Martyr non tantum perficitur, sed ct immolatur atque consecratur ileo. Unde et Christus, Joan. xvn, 19, ait: « Ego, tur h inquit, procis sanctifico meipsum, id est,offero, consecro et immolo meipsum Patri tanquam sanctam victimam, ac pretium redemptionis el sanctificationis hominum. Hoc ergo verbo vifa*- oxi, significat Paulus, Christi passiones el dolores non fuisse signa infirmitatis et vilitatis Christi, sed fuisse augusta quædam sacrificia, quibus Christus in pontificem et redemptorem quasi consecratus et sanctificalus est; ideoque decuisse Christum hasce passiones obire, iisque perfici et consecrari.

Moraliter, vide hic quid sint passiones et afiliationes, quamque utiles sint ct nobiles, ideoquo nwnttf non fugienda:, sed cum Christo el Sanctis om- Je pat'

et nibus ambiendæ : passionibus enim fimus perfeC(j, gloriosi, sancti, imo victim® et sacrificia
'9 Dei *optimi* maximi, adcoque hac de causa permisit Deus hominem labi in peccatum et tot œrumnas, ut in tot passionibus magnitudinem «uæ gratiæ, virtutis et patientiæ ostenderet; utque iis nos expoliret, perficeret ct ad magnam sanctitatem et gloriam perduceret. Hinc illa pia fidelium est consuetudo, ut, cum quis eorum moritur, dicant, *Consummatus est,* quia scilicet, qui pie mortuus est, omnium suorum laborum et dolorum, omnis patientiæ et virtutis, omnisque meriti, ac consequenter et præmii et glori® perfectionem, finem ct terminum adeptus est.

11. Qui exim sanctificat, et qui sanctificantur, ex uno omnes. —Supple *sunt,* et solent esse, *q. d.* Christus qui homines in peccatum et mortem lapsos sanctificat, et homines qui a Christo sanctificantur, ex uno, scilicet Adamo, orti et
Cbristu» prognati sunt omnes. Vel, « ex uno, » in genere
Doiunc- neutro, id est, cx una stirpe, ex una et eadem
ot ponti- natura, scilicet humana, sunt et constant. Loqui-
fex,ideo* tur Apostolus non de Deo, qui quasi Dominus
ÇLcxno°l nos 8anc',^ca^ DCC dc Angelis, qui suis monitis el precibus nos sanctificant, sed de Christo, qui nos sanctificat, quasi pontifex, mediator et redemptor noster : hunc enim decet esse ejusdem "aturo cum iis, quos redimit el sanctificat, et hocesirpiodaitcap. v, vers. 1 : «Omnis namque pontifex cx hominibus assumptus, pro hominibus constituitur. »

yllogU- Probat hic Apostolus id quod processit, scili-
cet decuisse Chrislum, qui quasi salutis auctor
* multos in gloriam adduxit, et indies adducit, pati, et per passionem consummari. Id probat
Sinctii- hoc argumento : Decet pontificem qui sanctificat,
qualis est Christus, et cos qui sanctificantur ab
citu»d¿ eo › cssc cx un(› omnes, id est, esse ejusdem na-
ia fatturo omnes; atqui homines qui sanctificantur
aitar*? sunl naluræ passibilis, miser® et œrumnos®, mullaquo patiuntur, ac tandem moriuntur, ut experientia notissimum csl : ergo ct Chrislum decuit esse naturæ passibilis, multaque pati ac mori. Quare hoc explicans Apostolus deinceps usque ad finem capitis, inter alia sic ail, vers. 17 : « Unde debuit per omnia fratribus similari, ut misericors fieret; ct fidelis pontifex ad Deum, ut repropitiaret delicta populi : in eo enim in quo passus est ipse et lentatus , potens est el cis qui lentantur auxiliari, » g. *d.* Ne scandalizemini, o Hebræi, Christi passione, cruce ct morte : hæc enim non indecens el indigna, sed maxime con-
Christm grúa el digna fuit, deccnsque Chrislum. Decebat
trw enim Chrislum pati el mori, hac de causa, ut
a:k'i scilicet fratribus hominibus assimilarctur, idque
®1U pruno, ut eis tum patientiæ ct charitatis exemplo
debait. præircl, dando pro eis vitam suam in pretium.

Secundo, ut sanciret justitiam, illique salisfaceret. nn rilicct dAdect" pacati maneret sine deceit ju Ui el juste vindicte uc pœnæ. Hue de causa poenam omnem et vindictam hominibus debitam in so tornino suscepit Christus, ilaqua peccatum patiendo expiavit, dum pro peccato, sua passiono et morte satisfecit parti læsæ, scili cct Deo offenso.

Tertio, quia decebat ut non angelus, sed homo pro homine satisfaceret, non agendo, sed patiendo :* hæc enim est satisfactio, quam postulat reatus et culpa.

Nota : Loquitur Apostolus de Christo, qui sanctificat tanquam pontifex et redemptor, et iis qui sanctificantur a peccato, ita ut expiatione et victima indigeant, quales sunt homines in peccatum lapsi. Hos enim decet esse ejusdem nature : tales autem non sunt angeli qui nunquam pecca- Aa?eii «
runt. Hi enim a Christo homine, etiamsi alterius Ch'"ts
sit naturæ, sanctificari potuerunt, et, ut multiuh "¡ó.
opinantur, de facto sanctificati sunt in primo in- twrau.
stanti suæ creationis : quando, ut ait S. Augustinus, in eis Deus fuit simul condens naturam et largiens gratiam. Undo hic locus non obstat sententi eorum, qui opinantur Christum non tantum homines, sed et angelos sanctificasse, id est propter merita Christi uon tantum hominibus, sed et angelis a Deo collutam esse gratiam, ut dixi *Ephes,* i, 22.

Secundo, alii rà *ex uno* sic explicant : Ex *uno,* scilicet Deo conditore, tam factus est Christus sanctificans, quam omnes homines qui sanctificantur. Ita Ambrosius, Anselmus, Chrysostomus, Theodoretus, S. Thomas, Thcophylactus, *q. d.* Apostolus : Omnes fratres sumus ex Deo Patre geniti, decuit ergo omnes nos quasi filios Deo Patri nostro reconciliari, idque per Christum, utpote fra- diritto
trem nobilissimum, qui Sanctus sanctorum est, SlDCtU
omnesque sanctifica»; non autem per alios, qui SlECtO-
sanctificantur et sanctificatione indigent. Decuit ruta,
itaque Christum nos reconciliare, nos redimere cmna
et pro nobis satisfacere : decuit ergo Chrislum uoctiâ
pati. Verum hic sensus generalior est et difficilior, caos.
nec ita stringit et urget, uti prior, qui proinde genuinus est, cumque confirmant omnia sequentia, ac præsertim illud, quod dicitur vers. 16 : *a* Nunquam enim angelos apprehendit, sed semen Abrahæ apprehendit : unde debuit per omnia fratribus similari. » Quibus verbis satis significat flirtiti»
Apostolus Christum esse fratrem nostrum, non ínter
quia ex Deo factus est uti ct nos, sed quia cx nùiUr.
Adamo et Abrahamo natus est, camdemque nqbiscum naturam humanam accepit.

Tertio, S. Dionysius, *De Eccles. Hierarch.,* p. 4, sub finem, et Cyrillus, lib. *De Fide ad reginas,* cap. Quod unus sit Filius Dei et Dominus Jesus Christus, sic legunt, *qui sanctificat el sanctificatur,* ct intelligunt Christum. Christus enim ita sanctificat, ut simul sanctificetur a Deo, *q. d.* Apostolus : Christus qui sanctificatur et simul sanctificat, atque omnes nos ex uno, scilicet Deo , patre sumus geniti. Sed hoc videtur nonnihil contortum ; Apostolus euim uon dicit ; « Qui sanclili-

Cat ct sanctificatur, ct omnes ex uno ; » sed dicit : «Qui sanctificat, ct qui sanctificantur, cx uno omnes. » Adde, omnia exemplaria Graeca, Latina ct Syra habere, *qui sanctificantur;* non autem, *qui sanctificatur.*

Propter quam causam nox confunditur (non erubescit Christus) fratres eos (homines cx uno patre Adamo sccum natos) vocare dicens : Nuntia* Vm. n. do nomen tuum (o Pater), 12. fratribus meis (Apostolis , aliisque quos fideles ac Christianos praedicando efficiam), in medio Ecclesia (Christian® a Palmi me congregandae) laudabo te. — Citat vers. 23 XU *Psal.* XXI, quem clarissimum est scriptum esse do icrtpuj et Christi passione, prædicatione, morte et resurMUUl. rectione. Probat ergo Apostolus Christum ct nos omnes esse ex uno, scilicet patre, genitos, ex eo quod Christus et nos omnes sumus fratres, scilicet secundum communem tam naturam quam spiritum, quodque Christus, *Psalm,* xxi, nos vo- Chrlsins cat fratres suos : si enim sumus fratres Christi, gloriosui ergo ex uno ct eodem patre geniti sumus, tam Christus, quam nos omnes. Simul innuit Aposto- DOitrum. lus modum, quo Christus nos sanctificat et ad gloriam adducit, scilicet nuntiando et predicando nomen et cultum Dei veri et vivi, qui se a passionej cruce et morte liberavit, et resuscitavi! ad vitam immortalem : patet enim ex preced. versiculis et seq. *Psalm,* xxi, *ri nuntiabo* pertinere ad resurrectionem Christi, *q.* d. Christus: Post meam a morte ct cruce liberationem et resurrectionem , nuntiabo et celebrabo coram Apostolis meisque discipulis Dei liberatoris et resuscitatoris nomen ct gloriam. Magna dignatio ct consolatio nostra esse debet, quod Christus etiam post resurrectionem immortalis jam et gloriosus, nos dignetur vocare fratres suos, ct quasi fratribus bæreditatem suam in coelis nobis præparet.

Vrn.<s. 13" Er iterum : Ego ero fidens in eum. — Citat Puiraut *psal.* XVII, vers. 3, quo psalmo (ut habet titulus lUutn- " u'1-) David ad litteram gratias agit tu» h Deo, quod toties a Saule, Philislæis aliisquo hosoptiQ- tibus ct periculis se liberarit. Allegorico compc- l'“ Lit Christo, qui Deo gratias agit, quod a Judæis, dæmonibus, passione, cruce, morte ommque malo sc liberarit ; unde ait vers. 3 : « Ego ero fi- Commn- dens in cum, » *q.* d. Ego Christus instar aliorum nil hominum, morti et miseriis obnoxius, in p.irse- ct n .i is cutione, passione ct tribulatione, perinde ut Dapter ct vid, constitutus, in communi Deo Patre sperabo, “lura- cumque fidens invocabo, ut liberet me. Probat Apostolus alio testimonio Christum et omnes nos esso ex uno Adamo progenitos, sive Christum ejusdem nobiscum esse naturæ passibilis, miseriis ct morti obnoxite, ex eo quod Christus sperans et invocans Patrem, hoc ipso testatur, se in afflictione et passiono esse positum.

Ciut hic Verum verius videtur, Apostolum non citare hic lauiiu *p$a[t* xvn> vers. 3. ibi enim in Græco est ìàkìjq, sed *Isaiæ* vni, 17, ubi dicit Isaías in persona Christi : a Et exspectabo Dominum, qui abscondit faciem suam a domo Jacob, et praestolabor eum; » ubi pro *præsMalttr eum,* Septuaginta ver- xra. tunt, auri, id est, fidens ero in eo, uti ad verbum citat hic Paulus. Nota : Dixerat Isaías illo cap. nasciturum filium, cui nomen erit : *Accelera spolia detrahere , festina prædari^* id est Christum, quia spoliaturus erat infernum et dæmonem ; unde vers. 8, vocat eum Emmanuelem; mox vers. 14, dicit, quod Christus Judæis sit futurus a in lapidem offensionis et in petram scandali, » ita ut multi ex eis ad illum offendant, cadant et conterantur. Quod quia triste erat, videbaturque Christi Salvatoris fortitudini ct spoliationi adversari, hinc statim seipsum in persona Christi consolans Isaias subdit, dicens : a Et exspectabo Dominum, et praestolabor cum, n *q. d.* Videtur Deus populi sui oblitus, cumque abjecisse, quia nolunt Judæi mihi credere : ego tamen animo non cadam, spem non abjiciam, sed praestolabor cum, confidens aliquos saltem me conversurum ex Judæis, puta Apostolos, qui deinde omnes gentes convertant, itaque prædentur et spolient totum diaboli regnum.

Ex quibus patet Apostolum hac citatione et testimonio, non tam probare Christum esse ejusdem nobiscum naturæ passibilis (uti probavit testi- illustrimonio procedenti), quam quod omnes gentes lanb per Christum sanctificentur, itaque in filios et fratres adoptentur, ct ad gloriam adducantur.

Et iterum : Ecce ego et pueri mei , quos dedit midi Deus. — Pergit citare Apostolus sequentia Isaiæ verba, quorum hæc plena est sententia : a Ecco ego ct pueri mei, quos dedit mihi Dominus m signum et portentum Israel.» Loquitur Isaias in persona Christi, sive quasi typus Christi, ut dixi, <7. *d.* Sicut ego Isaias et mei discipuli, puta alii Propheta, me sequentes, ut *Ezechiel,* cap. xxiv, vers.24, *Zacharias,* cap. m, vers. Q alii, hoc ipso (pio divitias et honores contemnimus , ac tam mira prodicamus et vaticinamur, a Scribis et Judæis quasi stulti irridemur, habemurque quasi portenta ct ostenta Israelis : ita ct Christus, cujus ego Isaias sum praecursor el typus, ChHitw cum suis Apostolis ac discipulis, ob novitatem e*, vitæ, doctrina?, paupertatis, humilitatis, passio- r rumnis, superbis Judæis et Philosophis erit quasi «'”* Pr<portentum, spectaculum et ludibrium. Ita Origenes, Basilius, Cyrillus et alii in *Isaiæ* cap. vili; buie omet hoc est quod ait Apostolus, I Cor. i, 23 : « Nos tmupu. autem prodicamus Chrislum crucifixum, Judæis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam. »

Hoc ergo Isaiæ testimonio Apostolus probat ulrumque, scilicet *primo,* Christum cum hominibus ejusdem esse naturæ passibilis, multaque esse passum : hoc enim significatur, cum ait : «Ecco ego et pueri, » id est filii, quos scilicet naturae me® passibilis et mortalis consortes, tanquam pontifex spiritualiler gigno, facioque Chris-

tianos, com quibus factus sum ludibrium ct portentum Israel, ut patet ex vers, sequenti.

Secundo, hoc eodem testimonio probat Apostolus Christum omnes sanctificare : hoc enim ipso quo Christus filios gignit, eosdem sanctificat.

Nota : Pro *pueri* hebraico est ons' *jeladim,* id est nati, sive filii ne pueri. Vide Clementem Alexandrinum, lib. I *Pœdaqog.,* toto cap. v, ubi ChMrtii- pulchre docet omnes Christianos dici et esse dcbcre pueros, per morum ct animi innocentiam, cJ. «ó simplicitatem, facilitatem et teneritudinem, id- porro que ut se conforment suo exemplari, scilicet Chris,° puero, de quo dixit *Isaías,* cap. ix, vers. 6 : «Parvulus natus est nobis, et filius datus est nobis. »

Va*.i». 14. Quia ERGO PUERI COMMUNICARUNT CARNI ET SANGUINI, ET IPSE SIMILITER PARTICIPAVIT EISDEM. — « Communicare carni et sanguini » est esse participem carnis ct sanguinis, id est humanæ naturae, quæ carne ct sanguine constat, *q. d.* Quia homines, quos Christus suos pueros et filios vocaro dignatur, constant carne et sanguine, id est, natura humana fragili et passibili, hinc eamdem induit quoque Christus, factusquc est homo fragilis et passibilis. Pulchre S. Augustinus, in *Sententiis,* num. 262 : « Sicut, ait, lac non transit nisi per carnem, ut parvulum pascat, qui panem edero non potest : sic nisi sapientia Dei, quæ panis est angelorum, ad homines dignaretur venire per carnem, nemo ad Verbi divinitatem contemplandam posset accedere. Quia ergo lux a tenebris non poterat comprehendi, ipsa lux mortalitatem subiit tenebrarum, et per similitudinem carnis peccati, participationem dedit luminis veri.

tomi, Ex hoc loco, ut recte docet S. Cyrillus, epist. in cbri- 8 *ad Neslorium,* patet Christum uti carnem, ita et sanguinem humanum assumpsisse, cumque, non v umi mediante carne et venis, sed immediato , ut vc- > «ni», rior habet Theologorum sententia, Verbo univisse : cujus ratio est, quod sanguis, esto non sit tmiiM. animatus, uti caro animata est, proprio pertineat ad veritatem humanæ naturæ, et in Christo fuerit pretium redemptionis nostre : unde et in consecratione calicis Eucharistiæ, cum sanguino Christi concomitanter ponitur totum suppositum Christi. Idipsum hic satis insinuat Apostolus, cum Christum tam sanguini, quam carni, id est utrique, æque ct immediate communicasse significat. Btnjraii Denique tradunt graves auctores, Clementem VI, CLmU banc sententiam cujusdam dicentis sanguinem Christi in triduo mortis ejus non fuisse Verbo unitum, utpotc separatum a carne, idcoque nec ®-a latria adorandum fuisse, damnasse, ut erro- Vxbo. neam' in fido.

Hnnwn» Idem censent Theologi de reliquis humoribus f \ °boC* 'P'r^'^us tuin vitalibus, tum animalibus in L-hristo. scilicet hæc oinnia a Christi persona im- V »»- mediate fuisse assumpta ct terminata. Secus est de accidentibus corporis et anima; : hæc enim suscepit Christus non immediate, sed medianto corpore cui inhærent. Hac do rc plura qui volet,' videat apud Scholasticos, et inter alios apud Eranciscum Suarez, lit *part.,* disp. 15, sect. 6.

Ut peu mortem destrueret eum qui iiaberat mortis imperium, — *q. d.* Christus communicavit Chriitn» nostra carni et sanguini, id est, factus est homo, ? bomo.nl ut mori posset (quatenus enim Deus est, mori mori non poterat), idque hoc fine, ut scilicet per mortem suam destrueret diabolum, qui per peccatum nos trahebat in mortem corporis et ani HHtj tam præsentem quam œternam. Unde -rè *mortis* posteriori loco latius capi, quam priori : priori enim tantum mortem corporis præsentem et temporariam significat : hanc enim solum obivit Christus; posteriori vero significat mortem tam corporis, quam animae, eamque tam præsentem, I quam œternam : ad hanc cnim pertrahit diabolus, iliique prœcst.

Nota, diabolum habuisse mortis imperium non dumu co modo, quo rex et princeps dicitur in suos habere imperium, sed eo modo quo tyrannus, aut potius co modo quo carnifex habet imperium in morti» eos qui morti adjudicati, et suæ potestati ac ma- ul'5na* nibus traditi sunt : diabolus enim in homines nullum unquam habuit jus aut legitimum dominium et imperium, sed tantum homines peccantes a justo judice Deo suæ potestati traditos, quasi carnifex, exagitat et morte mulctat. Dicitur ergo diabolus habere imperium mortis, quia homines impellit in peccatum, ct consequenter in mortem. Quod ipse unice cupit, optat et gaudet, cosque qui mortui sunt ct damnati, in morte ct damnatione perpetua tenet, cisque præsidet ct imperat.

Hinc *secundo,* dicitur Christus destruxisse dia- chririm bolum, non quod personam aut substantiam diaboli destruxerit et annihilarit, sed quia ejus regnum el imperium destruxit, dum sua morte homines a morte præsenti et æterna, ac consequenter a potestate dæmonis liberavit, cfTccitque ut homines a morte ad vitam resurgerent immortalem et œternam : sic cnim rex aut tyrannus dicitur destrui, cum ejus regnum aut tyrannis destruitur, puta cum ipse suo regno et potestate tyrannica privatur et despoliatur.

15. Et liberaret eos qui timore mortis per Vert. is» TOTAM VITAM OBNOXII ERANT SERVITUTI. — *Servitutem* vocat melum et horrorem mortis, quotidie oculis et menti obversantis ; hic cnim metus et Mors «t horror omnes homines quasi servos opprimebat, lJs'rri^ ct quasi vinctos sub se detinebat, mirisque an- 'i, j goribus cruciabat, idque partim ex eo quod mors in se sit horribilis, et, ut ait Aristoteles : « Omnium terribilium hujus vitæ terribilissimum ; » partim ct magis ex eo, quod homines nescirent, quo post mortem essent deventuri, quid futurum esset de anima sua separata a corpore: an illa ii coelum, an in infernum , an in aliquem alium locum foret releganda ; an beata, an misera esset futura. Imo cum ante Christum plerique essent

MMu ti »uie- sutu fulcro norum.

impii, ct putarent, vel certe suspicarentur unimam ossc immOrtalcm, nihil aliud post hanc vitam quam internam mortem, ct tormenta gehenn® exspectare poterant; sicut reus homicidii cum deducitur in carcerem, ita cum ingreditur, ut non speret so indo nisi ad mortem exiturum.

Ita Adrianus Imperator moriturus, inquit Spartianus in ejus Vita, animæ suæ hoc carmine occinuit : a Animula, vagula, blandula, hospes comesque corporis, quæ nunc abibis in loca, pallidula, rigida, nudula ? nec, ut soles, dabis jocos. » Ita Aristoteles moriturus, anxius dixisse fertur: «Nudus in hunc mundum veni, miser vixi, dubius morior, quo venturus sim nescio, attamen tu, Ens entium, Causa causarum, miserere mei, » *q. d.* Apostolus : Christus liberavit homines ab horrore ct angore mortis, etTecitque ut homines, qui antea mortem horrebant, quasi æternæ mortis exordium, ct sub timore mortis, utpotc cum ira ct vindicta Dei conjuncta, ob peccata sua anxii, quasi serviebant, et quasi servi captivi in mortis metu et horrore tenebantur, nunc per Christum a peccato ct morte liberati, fidentes ct alacres accedant ad mortem, tanquam ad icrumnaruin terminum, ct melioris vita exordium, ut dicant : Vita mihi est in tadio, mors in desiderio : cupio dissolvi ct esse cum Christo ; mihi vivere Christus est, et mori lucrum. Ita Theophylactus, OEcumcnius ct alii.

Mor»

Lccm ¿^"'rtc twnd*

Est hic locus moralis, quod Christiani mortem h°rrerc e* l'merc non debeant. Vide Chrysostomum in morali *hom.* 4, ubi docet Christianos suo tempore pro defunctis orare, psallere, et justa funebria, co modo quo jam facimus, peragere solitos; insuper ex ritu gentilitio consuevisse adhibere lamentatrices, quæ omnibus fletum ct complorationem moverent : sed idipsum, no scilicet hasce amplius adhibeant, vetat Chrysostomus sub pcena excommunicationis; eo quod Christiani mortuos suos lugere non debeant, quasi mortuos, sed crederò et sperare cos transiré per mortem ad vitam meliorem. « Dic mihi, inquit, quid sibi volunt lampades ista (in funere) tam splendid®? nonne sicut athletas, mortuos comitamur? Quid etiam hymni? nonno ut Deum glorificemus, ct ei gratias agamus , quod jam coronavit discedentem , quod a laboribus liberavit, quod a timore liberatum apud se habet? Nonne propter hoc hymni? nonno propter hoc psalmodia? Omnia ista gaudentium sunt :» El infra : «Si quis ergo lamentatrices istas conduxerit, per mullum tempus eum ab Ecclesia arcebo quasi idololatrain. » El in morali *hoin.* 5 : « Si, inquit, tuba pietatis vocaverit, confestim procede ct contemne animam, ingredere cum multa alacritate in agonem, rumpe faciem adversariorum, concide faciem diaboli, statue trophæum. Sanguinis oportet esso plenam Christi vitam : cum tanta ergo alacritate proprium sanguinem effundamus pro Christo, cum quanta aquam quis effundit ; ct cum tanta facilitate carnem exuere debemus, cnm quanta vestimentum exuimus. »

Scripsit et S. Cyprianus (quem secutus est S. Ambrosius, lib. De Bono *mortis)* tractatum De *Mortalitate,* in quo docet Christianis mortem non esse timendam, sed appetendam. Accipe pauca e multis : « Quid, ait, est in mundo et vita hac nisi pugna cum ira, gula, libidine ? Hinc gratulatur Sapiens raptum esse justum, ne malitia mutaret intellectum ejus ; ita et Simeon : Nunc dimittis, inquit, servum tuum, Domino, secundum verbum tuum in pace. Fidem resurrectionis non habet, qui ad meliora non festinat. Hinc angelus quemdam mori timentem alloquens et increpans ait : Pati timetis, exire non vultis, quid faciam vobis? Si domus minaretur ruinam, nonne cx ea migrares? si navis in procella periclitaretur, nonne ad portum confugeres : mundus hic senescit, et ruinam minatur, quin migras ad Patrem? ubi te charorum turba exspectat de sua salute secura, de tua sollicita. » Quod multis sub finem libri prosequitur. Quare idem Cyprianus, lib. *De Laude martyrii : «* Quid est, ait, martyrium? delictorum finis, periculi terminus, dux salutis, iter patienti®, magister domus vita, quo profecto etiam ea occidunt quæ in futuro discrimine potuissent tormenta reputari. » Vide dicta *Philip.* cap. i, vers. 23. CjrtU*

Ita Conradus Teutonicus, discipulus S. Dominici, vir mirre humilitatis, charitatis ct patientiæ, in morbis acribus semper habebat illud sponsæ in *Canticis* in ore : « Dilectus meus mihi, et ego illi, donec aspiret dies, et inclinentur umbrre ; » praedixit se moriturum in die Nativitatis B. Virginis anuo Christi 1239, cui valde erat devotus. Moriturus ergo fratribus circumstantibus dixit : «Scitote, fratres, me mori fideliter, amanter, confidenter ct hilariter. Fideliter, quia morior in fide Jesu Christi Domini mei et matris Ecclesiæ. Amanter, quia a die quo indui hunc sanctum habitum, studui mo conservare semper in gratia Dei, eique in omnibus quoad poteram placero. Confidenter, quia scio quod post mortem ibo ad domum Domini mei. Hilariter, quia istud punctum mortis in quo mo videtis, tantum est transitus a planctu ad risum , a labore ad quietem. » Alius eodem nomino et eodem anno fixe inluens Christum crucifixum cancellatis in crucis formam manibus, facie lieta ct ridenti dicens: « Educ de carcero animam meam, ut confiteatur nomini tuo, Domine ;»terque hunc versiculum repetens oculos cura vita clausit, et in cœlum evolavit, uti refert Ferdinandus Castiglius in historia Ordinis S. Dominici, part. I. lib. II, cap. xtx. Idem cap. lxv, narrat F. Romreura ejusdem Ordinis, magnum sui et mundi contemptorem, perpetuo habuisse in ore illum versum *Psal.* cxxvr : « Cum dederit dilectis suis somnum, ecco hærcditas Domini, » coque se in omni laboro et inrumna exhilare solitum. Cumque moriturus esset anuo Christi 12G1, Frater qui-

dam absens ncscfens cum versari in agone *inorlis,* audiit angelos eumdem versiculum canentes : unde ad Romæum accurrens, eum agonizantem sancteque morientem reperii. Ibidem narrat F. Bernardnm Canzium Tolosanum, insignem predicatore®, cum moreretur, apparuisse socio cuidam existent) Lugduni in veste candida et lucida, ac cantasse : « Edent pauperes cl saturabuntur, ct laudabunt Dominum qui requirunt eum, vivent corda eorum in saeculum sæculi. n Ibidem, lib. Ill, cap. L, narrat F. Munium, qui creatus fuit Episcopus Palentinus, magnas patientia» virum, in morte dixisse : « In pace in idipsum dormiam ct requiescam, n itaque sancte obdormivisse in Domino. Narrat S. Gregorius , lib. IV *Dialogorum,* cap. xl vii, Merulum spiritu ferventem, vidisse delabi sibi e coelo in caput candidam coronam. Nec mora, ait, morbo correptus abiit ad Dominum hilaris ; ejusque c sepulcro post annos quatuordecim, cum circumfoderetur, tanta odoris fragrantia manavit, ac si omnis illic florum aromatumque copia collecta esset.

v<ra. ia. **16.** Nusquam enim angelos apprehendit , sed semen Abbaile apprehendit , — id est, Christus non assumpsit angelicam naturam, ut eam repararet, sed humanam ex posteris Abrahæ. Ita passim Patres ct Interpretes. Ac S. Bernardus, tract. *De Gradibus humilitatis :* « De Verbo, inquit, Dei dictum est, quod non angelos apprehendit, hoc est non in unam sibi personam assumpsit, sed semen Abrahæ. Neque enim legitur : Verbum angelus factum est, sed, Verbum caro factum est, et caro dc carne Abrahæ , juxta promissionem quæ illi primum facta est. » Verum, quia Græcurn ¿zikaufimrat est præsentis temporis, non autem praeteriti, *q. d.* Assumit, non autem Assumpsit; falsum autem in prœscnti est dicere, quod Christus assumat humanam naturam. Rursum, quia minus congrue cl apte dicitur Christum assumere angelos aut semen Abrahæ, pro eo quod diceretur Christum assumere angelicam aut humanam naturam ex postcris Abrahæ, hinc melius noster Interpres vertit, non *assumit,* sed a apprehendit. » Cujus vim explicans Chrysostomus : Verbum, inquit, ¿ffaxu&xHT», id est apprehendit, metaphoram habet sumptam ab co qui magno studio sequitur aliquem, omniaque facit ut fugientem occupet et CbrUtui apprehendat : nos fugiebamus a Deo, ipse nos insecutus est, cl vclut injecta manu apprehendit nos, ncc passus est perire. « Apprehendit » ergo femhu idem est, quod insequitur, et insequendo appic- •^'7 hendit, q.d. Quod hactenus dixi Christum factum esse hominem, ut homines liberaret, id patet cx eo quod Christus angelos lapsos non sit insecutus, nec insequatur, ut cos ad Dei gratiam et salutem revocet et reducat ; sed quod insecutus sit homines, dum humanam naturam assumpsit, hominesque ad se vocavit ct traxit, ct indies insequatur homines lapsos, iisque manus injiciat, uti fecit Saulo, eosque apprehendat, ut cos ad salutem perducat. Hinc apte ait Christum apprehendisse semen non Ad®, sed Abrahæ, tum quia scribit Hebrœis, qui cxpectabant Messiam Abrahæ patri suo promissum; tum quia Christus solos cos apprehendit et salvat, qui sunt semen Abrahæ, non secundum carnem, sed secundum spiritum, id est, qui sunt fideles, quique fidem et obedienliam Abrahæ imitantur.

Sic Græcurn alibi sæpe Paulus sumit pro *insequi, assequi, manum injicere ct apprehendere.* Et I *Timoth.* VI, 12, ¿niXaCcu t t ; atwvtcu Çwr„„ id est, persequere ct *apprehende vitam œlernam. Ilebr.* VIH, 9, tv xutfa ¿ftOaëqxfocu pxu avrôv, id est, in die qua apprehendi manum eorum, ut cducerem illos dc terra / Egypti (1). j

17. **U.NDE DEBUIT PER OMNIA FRATRIBUS SIMILARI,** Veri. IT, **UT MISERICORS FIERET, ET FIDELIS PONTIFEX,** — *q. d.* Quia Christus homines apprehendit, voluilque homo fieri, ut posset esse hominum pontifex, redemptor ct salvator, hinc decuit eum per omnia similem fieri aliis hominibus, tanquam fratribus suis : incongrum enim est et indecens, si frater fratri præcellere ct dissimilis esse velit. Nota, rà Cbrfftw *per omnia* accommodate accipiendum est; non enim Christus peccatum ct concupiscentias as- human» sumpsit, aut habuit, sicut habent alii homines: « omnia n ergo, scilicet, non quæ culpæ, sed quæ nature human® sunt communia, puta nature pjm â human® communes dotes et passiones omnes, *1^ suscepit Christus. « Nam ct nutrimenti, inquit Dllar®* Theodoretus, fuit particeps, sicut ct nos, ct laborem sustinuit, ct anxio fuit animo, ct flevit, ct mortem subiit sicut et nos. » Hæc enim sola pontificem nostrum et redemptorem assumere decebat. Cum ergo dicit a omnia, » excipe peccatum et concupiscentiam, quæ ad peccatum vergit ct trabit : hæc enim excipii Apostolus, capite iv, vers. 15. Rursum excipe nature vilia, puta cæcitatem, surditatem, febres aliosque morbos, qui non tam nature totius, quam privatorum ct certorum hominum sunt defectus et vitia, quæ proinde non decuit Christum suscipere. Morbi enim oriuntur, vel cx imperfecta corporis formalionc ct vitio seminis, vel cx intemperantia, vel Morte* r,l(a ex inscientia ct imprudentia, qua res noxias valetudini ignoramus, vel non advertimus. Horum autem nihil fuit in Christo: Christi enim corpus perfectissimum fuit, utpolc formatum a Spiritu Sancto. Rursum Christus lemperanlissimus erat, omnium- Adinmx que rerum etiam medicarum petilissimus, et longe petilior Adamo, qui in statu innocenti® nulli ¿7°*^ morbo obnoxius fuit. Christus ergo corpus suum chrUtoi optime contemperatum sua temperantia, sapien- oalli tia et providentia conservabai a noxiis, quæ va- ovmiîU leludinem Ledere potcrani, in perpetua temperie ct sanitate. Adde, ubi nulla erat concupiscentia,

(1) Græcurn two; non potest indicaro *assumere alicujiis naturam;* sed proprie est *prehendere aliquem,* deinde etiam sæpe *prehendere aliquem opis ¡'e* renda» causa, opem ferre,* ut b. l.

nullum decuisse osse morbum, preso lim cum morbus impedimento fuisset laboribus, peregrinationi et prædicalioni Christi. Ila cx Damasceno D. Thomas, III *pari., Qucrst.* XIV, art. 4, ct ibidem Suarez et alii. Sensus ergo Apostoli esi, q.d. Christus non habuit corpus ecclesie et impassibile, uti voluerunt Valentiniani ; sed terrestre, mortale, passibil(b simile nostro, ut fami, frigori, algori, plagis ct verberibus esset obnoxium, æque ac nostrum, idque co fine, ut scilicet « misericors fieret, et fidelis ponlifex ad Deum, » id est, ut misereri nostri disceret Christus per experientiam miseriæ nostræ, ejusque sensu tangeretur. Licet enim illam, uti et alia omnia per scientiam infusam optime nosset, tamen non noverat illam per scientiam cxperimenlalem : longe enim aliter ærumnas ct miserias cognoscimus, dum cas ipsi experimur, Quarn d1101 cas speculamur, vel in aliis intuemur, Hursum passiones nostras suscepit Christus hoc A00' ut ‹c ®erct fidelis pontifex, » id est, ut vere ct fideliter obiret munus pontificis, quod est, Deum placare cl homines Deo reconciliare; illud autem facere non potuit Christus, nisi patiendo ct moriendo : nec enim aliter divinæ justitiæ et voluntati satisfieri poterat.

Enor jù. piàtur. Sclentii to Chiilionate-

Posset *secundo,* a fidelis » accipi passive, *q. d.* « fidelis, » id est, talis ob experientiam et condolentium miseriæ nostræ, cui merito fideremus ct crederemus nos omniaque nostra. Unde S. Bernardus, tractatu *dc Gradibus humilitatis,* sic explicat : a Christus, inquit, humanis voluit communicare miseriis (quod est per omnia fratribus assimilari) ut similiter passis ac lentatis misereri ac compati ipso disceret experimento. Quo quidem experimento non dico ulsapicntior efficeretur, sed propinquior videretur, quatenus infirmi filii Adam (quos suos fieri et appellari fratres non dedignatus est) suas illi infirmitates committere non dubitarent, qui sanare illas ct posset ut Deus, ct vellet ut proximus, ct cognosceret ut easdem passus. »

Ad Deum. — Grrccc w Stw; iniciligilur xara, *q. d.* xara w id esi, secundum ea quæ spectant ad Deum, quæque apud Deum erant agenda, ut scilicet fidelis esset pontifex iis in rebus, quæ spectant Dei reconciliationem cum hominibus : undo explicans subdit : a Ut repropitiaret peccata populi, id est, ut vertit Vatablus et Erasmus, *ad expiandum peccata populi.*

Ven. <8. **18. IN EO ENIM, IN QUO PASSUS EST IPSE ET TENTATUS, POTENS EST ET EIS QUI TEKTAKTUH AUXILIARI.** — Nola græcismum: In eo in quo passus est, id est, ideo quod passus est, vel quia passus est. *Secundo,* « lentatus n idem est quod vexatus cl affiictus. Undo in Greco dcesl copula *et,* ila ut tè *tentatus* cohærcat cum *passus,* illudque explicet ct inculcet : habent enim Greca sio, 6 i qàp xfccvto auri; rtifaaOii;, id est, *in C0 enim quod ipse passus est cum tentarctur,* id est, affligeretur et vexaretur : hoc ipso ergo quo passus est, tenkilub est Christus. Sic dicimus nos lentari farno, frigore, febri, id est, iis affligi, cruciari. Tentado itaque hic vocatur quaevis afflictio et dolor, quia hisce tcntalur, id est, probatur et expioratur, cujusquc virtus et patientia. Hoc ergo sensu ait S. Jacobus, cap. i, 2 : <Omne gaudium existimate, fratres, cum in tentationes varias inciderilis, scientes quod probatio fidei vestræ patientiam operatur. » Alii non improbabiliter tcnlationem a passione distinguunt, eo quod noster interpres ea videtur distinguere dicens : « Passus et tentatus. d Itaque tcnlationem hanc interpretantur sollicitationem ad malum, qua diabolus Christum ct Christianos tentât, et ad peccatum impellit : Christus enim tenlatione sua meruit nobis opem et auxilium in omni tentatione. Ubi nota, Christum exterius lanium a diabolo tentationem proponente tentari potuisse; non vero interius a concupiscentia aut motu aliquo phanlasiæ inordinato : hic enim in Christo esse non potuit. Hursum hunc versum CEcumenius, Vatablus ct Erasmus ita vertunt, *nam ex hoc quod contigit ipsi tentatum esse, potest et iis qui tentantur auxilian.* Sic enim Græcurnrrxcrfw, æque ac Latinum «passus est,«subinde capitur pro *contigit,* ut cum dicimus : Quid passus es ut ita rideas et exultes? id est, quid libi contigit tam lætum ac faustum, ut ita exultes? Verum nostra versio, ac consequenter primus sensus jam datus plenior est, certioret solidior.

Tenuti* tr» afflictuues ÛL cbrWM uuuxi ctaW el Hiodoa Tertu conditi*

Potens est et eis qui tentantur auxiliari. — To *potens* idem est, quod *aptus et idoneus;* sic enim hanc Christi potentiam explicat Apostolus, cap. v, vers. 2, cum ail : « Qui condolere possit (id est, idoneus, aptus et facilis sil ad condolendum) iis qui ignorant et errant. » Hunc sensum exigit vox *enim,* quæ dat causam cur vers, præcedent. dixerit Christum esse misericordem pontificem, quia scilicet potens, id est, aptus et facilis, et proclivis est, ut tenlalorum misereatur, iisque auxilietur. Undo Thcophylactus, *potens,* inquit, id est pronus, promptus cl paratus est ad auxiliandum : qui enim proclives cl propensi sunt ad misericordiam, hi maxime apti el idonei, inaximeque potentes et efficaces sunt ad auxiliandum. *Secundo* tamen, S. Chrysostomus vò *potens* proprie capit, datque hunc sensum bene congruum ct appositum. Dixerat Apostolus Christum esse pontificem misericordem et fidelem : requirebatur tertia conditio pontificis, ut sit potens auxiliari, ne quis putaret hanc in Christo desiderari, ideoque a se omissam esse; hinc Apostolus quasi preoccupans hanc objectionem suddit, dc hac conditione non posse esse dubium, *q. d.* Dixi Christum habere omnes conditiones veri pontificis, scilicet misericordiam et fidelitatem ; nam quod ad tertiam, scilicet potentiam, allinei, certum est illam Christo non deesse , quia Christus sua tenlatione et passione injusta sibi nipote innocenti inflicta meruit dominari

omnibus fam Cantationibus ctpassionibus,quami dœmonibus et hominibus ens infligentibus, ac consequenter meruit, ut possit iis qui tentantur *et* patiuntur, auxiliari, eosquo victores et triumphatores efficere.

Oni uo- fc ... Tinrnm. it'ii uC- liutu pruunt Uobtii, ntjuc <h jw Utuu>- peihni*

Moraliter hic nota, eos qui tentationes in sefpsis vincunt,juste a Deo hoc præmio donari, ut aliis eadem tcntatione pulsatis auxilientur, enm<lue *n >*s evincant. Ita qui spiritum superbiœ, gulæ, ine in se domuerint, facile ctimdetn ¡n aliis edomabunt. Ita qui scrupulos in se superun!, scrupulosos facile sanabunt. lino sanctorum anachoretarum hic fuit sensus et sententia, ut, quem quisque dæmoncm sc tcntantcm superaret, eumdem ab aliorum non tantum mentibus, sed et corporibus ab co obsessis ct possessis expulsurum dictitarent. Ut alios taceam, abbas Pilyrion, discipulus S. Antonii, ejusque spiritus lueres, atque in expellendis dœmonibus potens et efficax, suos idipsum docuit, cum apud Palladium in *Lausiaca,* cap. lxxiv, ita loquitur: « Quisquis, o filii, vult exigere daemones, prius in servitutem redigat affectiones animi : qualem enim quis superari! affectionem, ejus quoque expellit daemonem ; oportet autem vos paulatina vincere affectiones, ut carum expellatis dæmoncs. Si quis ergo gulam superaverit, expellit ejus dœmonem. »

Hinc rursum Sancti in cœlo beati, qui in hac vita multa passi sunt, invocantur a nobis, ut in eo quod passi sunt, nobis idem patientibus auxilientiir apud Deum. Ita a sanctis virginibus, qu® pro castitate ad mortem usque certarunt, petimus opem in tentalione libidinis. Ila a SS. Martyribus petimus, ut nobis impetrent robur in tentationibus fidei ct persecutionibus hærcti» eorum et infidelium. Ita a S. Job, Eustachio et similibus petimus in infortuniis ct adversis patientiam. Quinimo particulatim, in dolore dentium invocamus S. Apolloniam, cui pro Christo excussi sunt dentes. In peste invocamus S. Ilochum, cujus insignis charitas in iis qui peste laborabant curandis tota Italia celebratur. In maris tempestate invocamus S. Nicolaum, qui vivens eam miraculose sedavit. In vinculis invocamus S. Lconardum, qui vivens multos vinculis liberavit. In morbo comitiali invocamus S. Valentinum; in infamia ct ignominia S. Susannam : hanc enim ipsa pro castitate subiit, et suis precibus depulit. In aliis morbis etœrumnis alios invocamus Sanctos, qui easdem perpessi sunt. Hæc enim congrua eorum passioni et patientias merces a Deo tributa est, ut ad eorum preces Deus simili passione laborantibus opitulari et succurrere, itaque Sanctos suos glorificare velit et destinant.

1*^

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Prafert Christum Mosi, tanquam dominum famulo.

Deinde, vers. 1, ad finem, exemplo patrum qui ob incredulitatem terra promissa exclusi sunt, deterret ILbraos ab apostasia a fide Christi, ne et ipsi calo excludantur, a Hodie, inquit, si vocem ejus audieritis, nolite obduraro corda vestraj » etc., *urgetque -n* hodie.

1. Unde, fratres sancii, vocationis cœlestis participes, considerate Apostolum et Pontificem confessionis nostræ Jesum : 2. qui fidelis est ei, qui fecit illum, sicut et Moyses in omni domo ejus. 3. Amplioris enim gloriai iste præ Moyse dignus est habitus, quanto ampliorem honorem habet domus, qui fabricavit illam. 4. Omnis namque domus fabricatur ab aliquo : qui autem omnia creavit, Deus est. 5. Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo ejus tanquam famulus, in testimonium eorum, quæ dicenda erant : 6. Christus vero tanquam filius in domo sua : quæ domus sumus nos, si fiduciam, et gloriam spei usque ad finem, firmam retineamus. 7. Quapropter sicut dicit Spiritus Sanctus : Hodie si vocem ejus audieritis, 8. nolite obdurare corda vestra, sicut in exacerbatione secundum diem tentationis in deserto, 9. ubi lentaverunt me patres vestri; probaverunt, et viderunt opera mea 10. quadraginta annis. Propter quod infensus fui generationi huic, et dixi : Semper errant cordo. Ipsi autem non cognoverunt vias meas , 11. sicut juravi in ira mea : Si introibunt in requiem meam. 12. Videte, fratres, ne forte sit in aliquo vestrum cor malum incredulitati*. discedendi a Deo vivo; 13. sed adhortamini vosmetipsos per sin-

gulos dies, donec Hodie cognominatur, ut non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. 14. Participes enim Christi effecti sumus : si tamen initium substanti® ejus usque ad finem firmum retineamus. 15. Dum dicitur : Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, quemadmodum in illa exacerbatione. 1G. Quidam enim audientes exacerbaverunt, sed non universi qui profecti sunt ex Ægypto per Moysen. 17. Quibus autem infensus est quadraginta annis? Nonne illis, qui peccaverunt, quorum cadavera prostrata sunt in deserto? 18. Quibus autem juravit non introire in requiem ipsius, nisi illis, qui increduli fuerunt? 19. Et videmus, quia non potuerunt introire propter incredulitatem.

Veri Chriitii-ti jocati fritru et uscii.

1. UNDE, FRATRES SANCTI, VOCATIONIS COELESTIS PARTICIPES, CONSIDLRATF. APOSTOLUM ET PONTIFICEM confessionis nostræ Jesum. — Christiani olim vocabantur *fratres,* ob mutuam charitatem ct communionem in Christo. Vocabantur ct *sancti,* ob sanctitatem baptismo acceptam, et vitæ morumque innocentiam, ‹/. d. Vos, o Hebræi Christiani, vocati estis, non ad bona terrena, quæ in judaismo vobis olim promittebantur, sed ad bona cœlestia possidenda. Considerate ergo non Mosem, non Aaronem olim pontificem vestrum ; sed Jesum, qui hujus vocationis est auctor ct pontifex. Nota: Vocat Paulus Christum Apostolum, id est, legatum Dei, quem scilicet Deus legavit ad homines, maxime Hehræos, ut eos doceret et Deo reconciliaret. *Apostolus* ergo idem est, quod Propheta, doctor et legislator missus a Deo ; *Pontifex* autem idem est, quod summus sacerdos, qui Deum placet, oretque pro populo.

et fusio,

Nota *secundo :* « Confessionem » vocat Apostolus fidem ct religionem, quam confitemur ct profitemur : confessio enim hæc non est aliud quam professio fidei ct legis Evangeliche, quam docuit nos Christus tanquam Apostolus, id est Propheta, doctor ct legislator, ct tanquam Pontifex noster. Ita Thcodorctus, Thcophylactus, OEcumenius. Aliter S. Thomas ct Ansclmus : Apostolus, inquiunt, ct Pontifex nostræ confessionis est Christus, quem scilicet omnes Christiani confitemur et agnoscimus esso Apostolum, Pontificem ct Salvatorem nostrum (1). Sed prior sensus magis est genuinus : sic enim Apostolus « confessionem » solet sumere pro fide et doctrina, quam confessi sumus in baptismo, ut dixi Row. x, 10.

thriftn, jmtjn- «aniinu

Nola *tertio :* Apostolus, cap. i et n, ostendit Christum angelis esse majorem, tanquam Deum ';t Dominum omnium ; hoc cap. et seq. dcscen-

kriiUto-ribus He- Irro-ralo.

dii ad Mosem ct Aaronem, oslenditque eodem argumento Christum iis longe esse præstantiorem : tota enim difficultas Hebraeorum, quam habebant in Christo et christianismo, erat, quod a Mose, primo mio legislatore, apostolo et propheta avelli non possent. Hinc illa vox Judæorum ad cæcum a Christo illuminatum, *Joan,* ix, 28 : «Tu discipulus illius sis, nos autem Moysi discipuli sumus : nos scimus quia Moysi locutus es* Deus, hunc autem nescimus unde sit. »

cbrfctu ¿rr 't p t¡f« M -a 81

Paulus ergo hoc cap. el seq. comparat ct prrefert Christum Mosi, tanquam Apostolum Apostolo; cap. vero vi et seq. comparat et præfert Christum Aaroni, tanquam pontificem pontifici. Licet enim Moses eminenter quoque fuerit pontifex, utpote qui Aaroncm in pontificem consecrará , ct Dco sæpius sacrificant, illumquc populo reconciliant, tamen postquam Aaronem creavit pontificem, illi pontificis munia reliquit, ipse vero Apostoli vices primo sibi a Dco delegatas obivit, ut videlicet esset legislator, propheta, doctor ct dux populi: donec veniret Christus, novus ct summus legislator, propheta, doctor ct dux populi, non Lautum Hebræi, sed et Gentilis.

Urget ergo hic Apostolus Hebreos, ut a Mose ad Christum, qui jam advenit, transeant quasi a typo ad anlitypum, ab umbra ad veritatem : tota enim hac epistola deinceps Apostolus Ilcbræis, ex allegoria Mosis, Aaronis ct legis veteris, probat Christi ct christianismi per illa adumbrati veritatem cl praecellentiam.

▼ «.«.

2. Qui (Jesus Christus) fidelis est ei, qui feciT illum. — «Fecit illum, » scilicet Apostolum ct Pontificem : hoc enim repetendum est ex vers, præced. Unde Vatablus vertit, *qui constituit illum.* Christus ergo fidelis Deo fuit Apostolus, qui fideliter nuntiavit hominibus Dei voluntatem et leges; fuit cl fidelis Pontifex, quia fideliter redemptionem ct expiationem nostrorum peccatorum , etiam cum vitæ suæ dispendio, peregit.

cbrUtm %, u m Fa

Sicut et Moyses in omni domo ejus, — id est, in populo Judaico, qui est domus, id est Ecclesia , in qua habitat ct colitur Deus creator, patet vers. G. In hac ergo Ecclesia veteri fidelis Deo fuit apostolus cl legatus 'loses : fidelis, inquam, in legislatione, in jussis ct oraculis Dei populo annuntiandis, in cura ct regimine populi juxta mentem ct voluntatem Dei. Citat Apostolus Afamen xn , 7. Pulchre Thcophylactus : « Quod est, inquit, fidelis procurator vel œcononius in domo, hoc erat Moses in populc Hebræo (2). »

3. Amplioris enim glorie iste prk Moyse i)ig-V««. i

(1) Iu Koseuinullerus et Allioli.

(i) <)[«;, *domus,* et Greets el aliis gentibus frequenter est *familia.* Familia autem illa, cui Moses fideliter præfuit, osi populus Israelíticos, *doimu* (d*x) *Israel,* ut vocatur *Act.* ti, 80

mis est nAnirrs, qüaxto aupliorem honorem habet domes. qui fabricavit illam. — Vox cium dat causam cur dixerit, vers. *l :* « Considerato » non Mosem, sed *Jesum ;* nam licet Moses fidelis fuerit Dei apostolus, uti et Christus fuit ; Christus tamen tanto majorem Mose gloriam a Deo adeptus est, quanto major est domo, qui fabricavit illam, id est, quanto architectus domo est praestantior

€brirtn> ct honoratior, ulpotc domus opifex. Christus

¿rbridô. cnira csl fabr*cator domus, id est Ecclesiæ Dei ;

wn, Moses autem in ea tantum fuit famulus et minis-

Bcderti. ter Dei, adeoque Moses pars fuit hujus domus, id est Ecclesiæ, fuitque unus e populo Dei : patet ex sequentibus. Nota græcismum, a ampliorem domus, › id est, ampliorem domo, vel ampliorem quam domus ipsa. Ita Chrysostomus, Thcodoretus, Theophylactus; hoc enim significat Græcum «uí«z «5 cúuo. Male ergo quidam rò *domus* explicant tn *domo,* vel *ex domo.*

4. Qu, autem **OMNIA CREAVIT, DEUS EST. — *q. <ì.*** Christus, qui, ut dixi vers, præced. et cap. **i,** vers. 10, domum hanc Dei, id est Ecclesiam, adeoque omnia quæ sunt in rerum natura fabricavit et creavit, Deus est; ac proinde Christus quasi creator et Deus, longe nobilior est Mose, qui cum aliis est Christi creatura. Ita Theophylactus.

* 5. Et Moyses quidem fidelis erat in tota domo EJUS TANQUAM FAMULUS , IN TESTIMONIUM EORUM QUÆ dicenda erant , — ut scilicet testificaretur cl exponeret Judæis, qui erant tunc populus, domus et Ecclesia Dei, ipsius Dei voluntatem. Sicut ergo de S. Joanne dicitur *Apocal.* **i**, 2, quod testimonium perhibuerit Verbo, id est, quod vere exposuerit , tanquam verus testis, ea quæ audierat do Christo : ita el Moses testimonium perhibuit verbis Dei, sive iis quæ ex parte Dei dicenda erant populo, quæquo Deus Mosen populo dicere et denuntiare volebat. Ita Theophylactus.

fu».». c. Christus vero tanquam filius in domo sua. — Græce ínl w «Lew a(n«5. Quod magis significat super domum, quam in domo sua ; unde clarius verti potest : Christus tanquam Filius præcst domui ejus, scilicet Dei Patris, eamque ut dominus administrat, cum Moses in ea tantum fuerit famulus.

Quæ domus sumus nos. — Græca et Græci, Chrysostomus, Thcodoretus, OEcumenius legunt, w cuw;, id est, cujus, scilicet Christi, domus sumus nos. Sed concinnius ac rectius, ut fatetur et Deza, noster Interpres legit, *t;* c'«;, id est, *quæ domus,* puta Ecclesia Dei, sumus nos.

Si fiduciam et gloriam spei usque ad finem , Fidaci» firmam retineamus. — Nota *primo* : Pro *fiduciam* Cbriru^' Græcc est , id est *libertatem,* per quam e», hitr- intelligit liberam et intrepidam fidei professio-

tn nem, ut nec minis, ncc poenis a fide Christi avcllamur; sed eam libere, audacter et aperta facie, ut vertit Syrus, coram tyrannis et persecutoribus profiteamur, etiamsi ea de causa vincula, rapinas bonorum, exilia, verbera, adeoquo mortem subire debeamus.

Nota *secundo :* Pro *gloriam* græce est id est, *gloriationem;* «gloriationem spei » pev hypallagen vocat spem gloriationis, id est, spem de qua gloriamur. Undo Vatablus vertit, *spem gloriosam.* Vel proprio « gloriationem » spei vocat gloriationem qua in spe nostra firmi et animosi de eadem gloriamur, inquit Chrysostomus, ac si jam obtenta a nobis esset, ita ut fidem et spem nostram do futura beatitudine et gloria palam tam vita, quam verbo dcprædicemus, de caque gloriemur etiam in tribunalibus persecutorum ct tyrannorum. Sic *Rom.* v, 2, dicit Apostolus : « Gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. » Spes dori* enim futura mercedis facit nos constantes in fide p?l*! et vita Christiana, adeoque facit nos gloriari in u, mediis ærumnis et tormentis : hac enim spe multi Martyres in acerbissimis poenis exultarunt et gloriati sunt.

Omnia hæc dicuntur ab Apostolo hoc fine, ut iis Hebreos in fide el vita Christiana confirmet et corroboret, ne ob tentationes et Judæorum persecutiones animo frangantur, langueant et a fide deficiant : nihil enim ita corroborat hominem in SP'' »«* persecutione et afflictione siculi spes firma et certa, constansque persuasio et exspectatio quod brevi illa afflictione liberabitur, et recipiet mercedem immensam in coelo.

Ubi nota, Apostolum non qualemqualem spem requirere a Christianis, sed vegetam, fortem, exul- * lantem et gloriantem: hæcenimfacit, ut Christia- ,, Jp¿ nus in quantavis tentatione et tribulatione non condition nutet, non cedat, sed constans persistat, forti- ‘‘* terquo ct generose omnia adversa superet et evineat, adeoque in iislæletur etglorietur. Unde Chrysostomus hic in morali *hom.* t› : « Cum tanta, ait, animi alacritate proprium sanguinem pro Christo effundere debemus, cum quanta quis aquam effundit : etenim aqua est sanguis irrigans corpus. »

7. Quapropter sicut dicit Spiritus Sanctus : Ver».? et 8. Hodie si vocem ejus audieritis, 8. nolite obdurare corda vestra. — « Ejus, n scilicet Christi : hic Scopo» et senso» enim processit. Citat Apostolus *Psalm.* xciv, quo piaimi David generatim invitat omnes ad Dei creatoris ei xar. gubernatoris cultum, id est laudem, obedientiam, ut illum quasi pastorem suum, se vero quasi oves ipsius, ab eo pasci, ali et regi agnoscant, colant, ad cumque toto corde transeant, inquit Hieronymus ibidem. Videtur autem conscriptus hic psalmus ad festum aliquod solemne, in quo frequens conveniret populus, ut hoo psalmo ad Dei laudem excitaretur. Imo Theodorctus vult hunc psalmum esso propheticum, videlicet a Davide compositum esso in persona Josiæ, post trecentos annos nascituri, ut eo uteretur Josias cum, sublatis idolis, populum Deo reconciliaturus erat, IV *Rcg.* xxn et xxm. Unde ait : a Venite, cxullemus ct jubilemus, » quasi victores et triumphatores do abolita impietate et ido-

Us. Sed quidquia nae de re sil, videtur ad hoc composuisse eum David, ut quovis fcslo et conventu populi, præsertim solemniori , præcincrctur ad devotionem lum Levitarum, lum populi in psalmodia, precibus et sacrificiis excitandam, Undo cliamnum a clericis in officio divino quasi invitatorium ad psallendum cl orandum præcinitur. Nam psalmi a Davide compositi sunt pro omnibus tam Christianis, quam Judæis. Voluit enim David, ut iis quasi sacris carminibus omnes psallerent, Deumque laudarent el invocarent; unde generatim sæpe el indefinite loquitur David, ut palei hoc *Psalm,* xciv.

lanutoriunì 'oflch falòstatici nude tum.

Quæres : Quomodo ergo Paulus hic eum appropriai Christo , ct quomodo per vocem *ejus* intelligit vocem Christi, cum David inlclligat vocem Dei loquentis ad suos Judæos?

Respondeo : Paulus cx dictis cap. **i**, presupponi Christum esse Deum, adeoque fuisse opificem et legislatorem veleris Synagogæ, ita ut legem dederit Judæis per Mosem tanquam per famulum suum, uti paulo ante hic premisi, *g. d.* Christus est, o Hebræi, Deus, cl Dei Filius, qui loculus est per Mosen, quique per Davidem dixit : « Hodie si vocem ejus audieritis, » sive vos qui jam vivitis Judæi, sive vos qui tempore Christi incarnati futuri estis Christiani, ‹t noble obdurare corda vestra, » sed molli corde excipite dicta illius, illi obedite, nec ullo paclo ab eo desciscite. Ad Christum enim et Chrislianos quoque, non autem ad solos Judæos hunc psalmum perlinere, palet ex co quod ait : a Jubilcaras Deo salutari, » id est salvatori, sive Jesu > nostro. Præoccupcmus faciem ejus,» id est, maturemus mane ante lucem venire ad Deum, qui tantam salutem nobis attulit ; « in confessione, » hebraica JHW *beloda,* id est, *in laude,* et ut, Hieronymus vertit, tn *gramiarum actione.* Licet enim Deus in veteri Testamento salvator POSS¡l › quod eos a Philistæis aliisquo hostibus sæpe liberarit; tamen longe perfectius Christus dicitur Salvator, qui in novo testamento Christianos a peccato, morte et inferno salvat, salutemquo et be^tifedintm «ternani eis confert.

Palm. xav prlioel Miam ad Christii-

Dem ululorh ▾•ieri Tritit-orsio.

Íq l mt o* |q gol-o, lt)'

TerkS. **8. SICUT IN EZAO^rtTIONB ; SECUNDUM DDE*** tentationis in d-vxto, — *g. d.* Noble obdurare corda vestra, itaque me exacerbaro, sicut patres vestri obdurantes corda sua mo exacerbarunt. « Secundum diem, » id est in *die,* a tcntalionis in deserto, » per quadraginta annos murmurantes ot rebellantes tam contra Fosen, çur id contra me ; præsertim wero in Raphidim, cum ob defectum aquæ peno lapidarunt Foschi, unde \ !oscs ex petra aquam eis impetrare debuit. Alludit enim Apostolus ad *Exodi* xvn, 7, ubi hac historia narrata additur : Et vocavit nomen loci ejus HDO *massa,* id est *tentatio,* **mnoi** *umeriba,* id est, *tíjurgium,* sive contentio, qua Judæi jurgante * contra Alosen, Deum exacerbarunt.

Jndroh Î et mnrmorillo-

9 et 10, Ubi tbntavbrünt me patres vestri, PROBAVEBUNT BT VIDEBUNT OPERA MEA QUADRAGINTA annis. — **Nola** to *quadraginta annis* **tam posse** referri ad præcedentia, scilicet ad vfe *probaverunt ct viderunt opera mea,* uti refert Paulus hic, quam ad sequentia, hoc modo : *Quadraginta annis proximus,* vel *infensus fui generationi huic,* uti legunt Aquila, Symmachus et noster Interpres, *Psalm.* xciv , 10, quin et Paulus infra vers. 17. Unum enim ex alio sequitur : quia enim Judæi 40 annis, quibus peregrinati sunt per desertum, lentaverunt Deum, hinc totidem 40 annis offensus fuit illis Deus , adeoque omnes in deserto morte consumpsit , et solos eorum filios cum Josué et Caleb , in terram promissam induxit. Tw xf •A 10

Nota : Ad w *probaverunt* Græci addunt ju, id est *me ;* sed idem est sensus : *me* enim idem est quod *opera mea.*

Secundo, Adamus sic exponit : « Probaverunt, » id est, cum probassent; sed hoc non cohæret cum quadraginta annis : nec etiam postquam probassent et experti essent Hebræi mira Dei opera quadraginta annis in deserto, lentaverunt cum in Raphidim; illa enim tenlatio contigit primo aut secundo anno post egressum eorum ex Ægyplo.

Planus ergo est sensus, q. *d.* In deserto lentaverunt me patres vestri ; probaverunt, id est exploraverunt, opera mea, videruntque ea esse irreprehensibilia, potentia, fidelia et divina, ut ex iis facile agnoscere possent me esse eorum fidelem ct omnipotentem Dominum, ducem et protectorem , cui obedire, cui credere, in quem sperare deberent : sed idipsum non fecerunt, unde eis semper offensus fui ct mansi (1).

10. Pbopt ml quod inîsnmjs rui u-n^ it ioni huic. — Ita legendum, *infensus* scilicet, non *proximus :* iti enim legit Paulus hic, el Interpres noster *Psal.* xciv, et hoc erigit Ecbraeum "ip*. *acut,* id est *nascavi,* ultra eos ferre non sustinens, stomachatus, offensus sura eis; hinc S. Hieronymus vertit, *displace! mihi generatio ista;* Aquila et Symmachus, *displicet rniAi in generatione ista;* VtTfc

Dices : Quomodo ergo in officio divino canimus : ‹ Qnednsmta annis pre-amus fui generationi huic, » sensu, ut videtur, contrario; qui enim infensus est alicui, non solet illi esse proximus. Respondeo : Hæc varia lectio accidit ex eo quod Græcuin *nftrigfrM* sil anbiguuin : significat enim irasci et offendi, significat etiam approxim re, ^el ad littus appellere : ¿x i enim significat vel ripam, vel littus. Hic vertendum esse *offensus fui,* non autem *proximus,* priel ex Hebreo, Aquila, Symmacho, Hieronymo, uti jam dixi. « Proximus » ergo sic exponendum est, *q. d.* Proximus Varia |a ▮© xav.

(1) Vers. 9. Ubi tenUveruot me (de mea aut poterii h, aut bonitate dubitando) majores vestri. Dubitarunt de potentia mea, quamquam per 40 anuos opera mea perBpicieUmt. Ita mulli.

fui, scilicet ut hostis ad ulciscendum et puniendum duros et rebelles Judíeos ; hoc enim idem est quod *offensus fui*. Ita passim recenliores.

Er oixi : SEMi'En errant coude, — wAs*w»t»irii *a^«, id est, vecordes sunlet dementes, et insaniunt, ut non cognoscant vías meas, id est, mandata mea, quibus quasi viis ad me et ad salutem suam insistant et contendant.

v»r*. ii. 11. Quibus juravi in ira mea. — Pro *quibus,* legit Interpres in Grraco jam legunt ó;, id est *sicut*. Sed nostra lectio magis congrua est, et proprie respondet Hebræo TEN *asccr,* idest *quibus* (1).

SI jpnd Hebr*w e>cá']*rt<' jurasti*, **Si introibunt in requiem meam. — «Si» apud** IJebrraos particula esi jurantis, eratque apud priscos fud®03 nota juramenti exccratorii, in qua subaudiendum est : Si hoc fiat, *non sim Deus, non sim verax,* aut quid simile, iloc enim per euphemismnm subticent llebræi. Inde «si» translatum est ad quodvis juramentum, valetque idem, quod *non*. Ut I *Reg. XIV,* 45 : « Vivit Dominus, si ceciderit capillus de capite ejus : » hic enim nil subauditur, sed sensus est, Juramus per vitam Dei, quod non cadet capillus do capite ejus, id est, quod non permittemus occidi aut tangi Jonatham.

r huìm jnlM- *ttrn* pn.-ni*. « Diis anit i- Benin *Unu- Nota ; Per *requiem* intelligil terram promissam, scilicet Chanaan, in qua a labore peregrinandi, quem subierant in deserto, quieverunt llebræi, ut eo quasi fine et bravio extimulet llebræos ad constantiam in fide, *q. d.* Finis et prieiniura labor°rlirn quos subierunt Hebrrai peregrinantes in deserto, fuit requies in Chanaan, in quam in¿uxit cos josuo : finis vero laborum et dolorum quos subeunt Christiani in hac vita, est requies sterna in cœlis, adumbrata per Chanaan, in quam inducit nos Jesus; ac proindo videte, o llebræi, ne discedatis, græce àsrççwu, id est, apostatáis a Deo, apostatando scilicet a fide ct lege Christi, qui est Deus noster verus, vivus et efficax ad vindicandam hanc sui injuriam.

Ver*. IU 13. Sed **adhortamini vosmetipos per singulos** dies, — ad perseverandum in fide, in spe et in persecutionum tolerantia, quasi generosi milites et athletæ Christi.

Donec Hodie cognominatur, — id est, donec vivitis : alludit ad versiculum citatum *Psal.* xciv : «Hodie si vocem ejus audieritis,» prgLtque rt *hodie*. Nota : *Hodie* significat tempus præsens vitæ, gratiæ ct pœnitentiæ, quod cuique datur : illo enim *hodie* illud ipsum quod *Psal.* 94 olim Judaris locutus est Deus, nunc et quibusvis sraculis cuilibet homini lotpiilur, scilicet : « Hodie si vocem audieritis, nolite obdurare corda vestra.» Quamdiu enim spiramus et vivimus, est *hodie ;* quamdiu licet audire, credere et converti, est yU) aote centum, ducentos, trecentos, mille annos vixerunt, habuerunt suum *hodie,* id est suum tempus audiendi Christum, suum tempus procurandw suæ salutis : illis hoc jam transiit

▾ila, fni.«

(t) Recinto ; w(verteudum *itaque,* ut Hcbraiuin TON. vidclurque tantum *hodie,* id èst una dies, fuisse. Nobis adhuc superest *hodie,* si non totum, certe aliqua eius pars; utamur nostro *hodie,* crastinum nunquam habituri. «Sera dies nimis est crastina, ffoo vive hodie.» Ita Chrysostomus et ÜEcumenius. Eodem modo S. Antonius moriturus fratres hor-T¡ü labatur et excitabat ad studium virtutis dicens : « Hodie vos religiosum institutum inchoasse quolidie cogitate. » Sic et Barlaam ad Josaphat apud Damascenum : « Cogita, inquit, hodie te coepisse Deo servire, hodie te idipsum finiturum ; » cogita hodie primum et ultimum fore diem quo Deo servis et servies : ita fiet ut semper alacer omne tedium vincas, et alacriter in Dei obsequio progrediaris.

¿ eniti. 0:ix

Subdole Calvinus ct Beza, « hodie, » inquiunt, Erradest, quamdiu nos vocat Deus : taindiu enim durat dies hic et non amplius ; quasi usque ad cer-t/iku. tum vitæ tempus tantum vocet nos Deus, quo exacto frustra speretur Dei gratia ct vocatio; cum tamen Patres passim dicant, in hac vita semper nobis nostrum esse Hodie, semper tempus esse poenitendi et convertendi se ad Deum. Adde, quod «hodie» a vocatione Dei distinguat Apostolus et Psaltes, ut patet ex eo quod ait : «Hodie si vocem ejus audieritis. » Quibus verbis aperta subindicat et præsupponit, posso esse Hodie, in quo non audiatur Dei vox et vocatio, illud enim exigit conditionalis conjunctio sí.

I

Ur non obduretur quis ex vobis fallacia peccati. — Id est, ne illecebris peccatorum fallacibus capti obdurescatis ad vocem Dei, ne scilicet bonorum temporalium amore desciscatis a fide Christi, dum illa timetis perdere, cum Judæisuos a Mose ad Christum conversos iis dispolient.

14. Participes enim Christi effecti sumus; — vm.il *q. d.* Christo tanquam corpori et capiti nos quasi partes et membra insiti sumus per fidem, baptismum et gratiam ; unde Syrus vertit jubnnx, Cbirtl* *etchallalan,* id est, commixti sumus cum Christo, Christo concorporati, ac consequenter vite, gra- nti tiæ, gloriæ et hæreditatis Christi participes facti ctirilUk sumus. Videamus ergo ne res tantilla, puta bona caduca, a Christo, a tanta dignitate, a tantis bonis nos separent et avellant.

Si tamen initium substanti.® ejus usqub ad finem **firmum retineamus. — Pro** *substantia* **gTæCC** est Crrcçxaiu;, id estsubsistentia: «Initium substantial,» vel subsistentiæ, vocat fidem, per quam primo coepimus quasi subsistere in substantia spirk tuali et divina, factiquo sumus divinæ consortes naturas. Per fidem enim regenerati sumus in baptismo, ccepimusque. esse nova Christi creatura. Fides ergo est initium substantial nostrae, sive subsistentiæ spiritualis, id est, nostrra justificationis, qua facti sumus novi homines, scilicet Christiani, spirituales et divini. Ita S. Chrysosto- ca- mus, Theodoretus, Theophylactus, CEcunienius,lr* *q. d.* Participes quidem facti sumus Christi, Chria- rUaiUfc toque insili ; sed id nobis non proderit, nec Christi

Pi

glor am et hœred|tatom œternam participabimus, nisi in fide Christi persistamus. Sub fide spem, gratiam, charitatem, omnesque fidei proics et fructus intcllige, ut dixi *Can.* 3 ct 4. Rursum, « initium, » gnece ‹x.5/ .r.v, vocat fundamentum fidei : quia cujusquo rei fundamentum, in ca primum est, cstque rei initium ; Uôçaor» autem, id est substantiam, vocat ipsam fidem cap. xi, 1. Ita Maldonatus in *Notis manuscript.*

Alii putant fidem vocari ainitium substantiva,» quia per fidem constanter in christianismo subsistimus ct persistimus : fides enim proponens nobis spem futura mercedis et gloriai nos sustentat, et quasi facit subsistere in adversis et persecutionibus fortes ct immobiles a Christo. Sic enim cap. xi, dicit Apostolus : « Fides est substantia rerum sperandarum. » Verum, quia hic non additur -rò *sperandarum,* ct quia substantia simpliciter naturam ct essentiam, non autem constantiam significat, hinc prior sensus germanior est.

Vers. is. **15.** Dum dicitur : Hodie si vocem ejus audieritis. — Pendet hæc sententia a vrrs. praced.; explicat enim quid sit t® *usque ad / nem,* scilicet, idem esse, quod *dum dicitur, Hodie,* id est, dum proseas agitur tempus vitæ nostræ, dum vivimus et vocem Dei audimus, ne obduremus cor et exacerbemus Deum, itaque requie cadi excludamur, sicut olim Judæi sua obduratione exacerbarunt Deum, ideoque mortui sunt in deserto, et a requie terra promissa exclusi sunt.

16. Quidam exim exacerbaverunt, sed non unì– Vir *-*• versi. — Quia non Josué, non Caleb, non parvuli, non mulieres, non Levito». Ili enim non mnrmn- pvmli, ramni contra Mosem, nec exacerbarunt Deuin, mniK-m, ideoquo uti culpæ, ita et pœn® expertes fuerunt, salvique et incolumes ingressi sunt terram pro- mori- missam Chanaan. Vide dicta *Num.* xiv, vers. 29. Innuit Apostolus hic aliquos llebræos a fide Christi, metu persecutionis defecisse, sed non omnes : illos ergo qui adhuc in fide persistebant hortatur, ne illos timidos a fide deficientes imitentur, nisi cœlo excludi velint : sed potius alios constantes in fide intueantur et æmulentur.

Pr.n Moysen, — duce Mose.

17 ct 18. Quibus autem infensus est, nisi illis Vm* n QUI INCREDULI FUERUNT? — Id CSt, qui I10U CrcdCU- * ’ tes Mosi ct diffidentes dc Dei promissis, desperabant sc posse obtinere terram Chanaan, ideoque reverti volebant in Ægyplum : qua de causa morte a Deo puniti sunt, et corpora eorum prostrata sunt in deserto. Incredulitatem tantopere inculcat et perstringit Apostolus, ut ab ea Ilobræos avertat, et in fide Christi tot persecutionibus lentatos et vacillantes confirmet. p*»- ,lU“

19. Et videmus, quia nox potuerunt introire, ia» — *q. d.* Utijuravit el co IIIi» inalus est Deus, ita re ipsa exécutas est : scimus enim, et re ipsa videmus illos incredulos et murmurantes non potuissa ingredi in Chanaan, *q. d.* Idem nobis eveniet, ut, nisi Deo minanti obtemperemus, ¡psique credam mus et fidamus, re ipsa excludamur coelo.

CAPUT QUARTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hortatur llebræos ad constantiam in fide Christi, ut per Christum, in requiem aternam admittantur. Hanc enim docet, vers. 7, promissam esse Christianis, sicut Judœis promissa et data fuit requies sabbati, ct requies in Chanaan.

Hinc secundo, vers. 11, *deficientibus a fide Christi minatur exclusionem a requie celesti ; tnvus est enim sermo Dei et efficax, vindexque apostasia:.*

Tertio, vers. 14, *rursum hortatur ut Christum, aeque ac ipsos tentatum per omnia, ipsisque coinpaticntcns fidenter adeant et invocent.*

1. Timeamus ergo ne forte, relicta pollicitatione introeundi in requiem ejus, existimetur aliquis ex vobis deesse. 2. Etenim et nobis nuntiatum est, quemadmodum et aliis : sed non profuit illis sermo auditus, non admixtus fidei ex iis quæ audierunt. 3. Ingrediemur enim in requiem, qui credidimus, quemadmodum dixit : Sicut juravi in ira mea : Si introibunt in requiem meam : et quidem operibus ab institutione mundi perfectis. 4. Dixit enim in quodam loco de die septima sic : Et requievit Deus die septima ab omnibus openbus suis. 5. Et in isto rursum : Si introibunt in requiem meam. 6. Quoniam ergo superest introire quosdam in illam, et ii, quibus prioribus annuntiatum est, non introierunt propter incredulitatem : 7. iterum terminat diem quemdam, Hodie, in David dicendo, post tan-

tum temporis, sicut supra dictum est : Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra. 8. Nam si eis Jesus requiem præstitisset, nunquam de alia loqueretur, posthac, die. 9. Itaque relinquitur sabbatismus populo Dei. 10. Qui enim ingressus est in requiem ejus, etiam ipse requievit ab operibus suis, sicut a suis Deus. 11. Festinemus ergo ingredi in illam requiem, ut ne in idipsum quis incidat incredulitatis exemplum. 12. Vivus est enim sermo Dei, et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti : et pertingens usque ad divisionem animæ ac spiritus, compagum quoque ac medullarum, et discretor cogitationum et intentionum cordis. 13. Et non est ulla creatura invisibilis in conspectu ejus : omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejus, ad quem nobis sermo. 14. Habentes ergo pontificem magnum, qui penetravit coelos, Jesum Filium Dei, teneamus confessionem. 15. Non enim habemus pontificem, qui non possit compati infirmitatibus nostris; lentatum autem per omnia pro similitudine absque peccato. 10. Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ, ut misericordiam consequamur, et gratiam inveniamus in auxilio opportuno.

Ver». I. **1. TIMXAMCS ERGO HE FOBTR, RELICTA POLLICITATIONE INTSOSUND1 IN REQUIEM EJLS, EXISTIHITUR** aliquis ex vobis **DWS53.** — Est mclalcpsis in verbo *timcamus a. d.* Timeamus, et timendo caveamus «gnaviam et inconstantiam, ne vel metu malonerum, vel amore bonorum temporalium descis-cendoad judaisinum, relinquamus fidem et spem quietis et gloriæ æternæ, a Christo fidelibus suis prorûssæ ; ita ut a existimetur aliquis ex vobis deasse,» id est, ita ut videatur aliquis jam ab itinere et introitu in requiem illam, puta in cœlum, jam defecisse, alioque mentem et iter reflexisse, ideoque requie illa esse privatus et exclusus. Sicut in hujus rei typum mulli Judæi requie Chanaan et terra promissa, lacte et melle manante, dum murmurant et redire volunt in Ægyptum, exclusi sunt, mortui sunt in deserto (1).

Monet Aperto. Cbriul»-b«. Ddinl rtqui, c«i>. m edusi •ont

Nota : Græcum ùç»prjdv«t, quod noster Interpres vertit deesse, tam deficere et desciscere, ut vertit Syrus, quam prnari significat.

Nota secundo : r'oUiendo dicit a existimetur,» pro tnvemalur, «ait .«t (5). Ita Theophylactus. Græce Jcxf, id est, *ne videatw,* hoc est, ne videri possil : sumitur eoiin potenUaljter. v*3'.donatus in rotis mawscripL vertit, m *contingat aliquem deficte.*

Hola '~No *: t* ^urgi* Apostelas * typo nd anlitypum, id eat, a Judci: requie Chanaan, de quibus egit cap. præced., ad Christianos requie coeli ob apostasiam exclusis, vel notius excludendis.

Vet.î. 2. Errrr e? cosi* muntotut est, »nw-DUM ET ILLIS. — GfæCC rxt -jip ,

id est, etenim sumus evangelircAi, id eat, Evangelium, sive i ctum nuntium Recepimus æque ut illi, scilicet Ilebræi. Hebræi enim acceperunt Evangelium de possidenda terra Chanaan ; nos vero Christiani accepimus Evangelium de possidendo regno coelorum. Quod ergo David *Psalm. icit,* vocat Dei vocem, dicens : « Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra n (hoc enim citavit Apostolus cap. præced., vers. 7, atque hic perurget), Paulus hic explicat et voeat Evangelium; ex quo rursum liquet Evangelium non tantum promissa hela, uti ejus etymon sonat, sed cl minas pœnasque complecti. Talis euim est illa quæ sequitur, vers. 3 : « Sicut juravi,» incredulis cl obedienlibus, a in ira mea : Si introibunt in requiem meam. » Qua de causa Noster non vertit, *evangelizalum est,* sed a nuntiatum esi,» quod tam tristia quam læta, lam supplicia quam praemia comprehendit. À

Seu non profuit illis sermo auditus, non adXl2TUS Fidii (id est, non receptus fide, nec creditus a Judæis) ex iis (id est, secundum ea) quæ audierunt,— *q. d.* Non profuit Hcbræis bocce iniidj. suum Evangelium, bocce suuin lætum nunlium, ''s ,a" quia quæ a Deo per Mosen audierunt, scilicet " quod Dei ope Cháñameos essent superaturi, et in eorum terram tam fertilein quiete ingressuri, non crediderunt, unde desperantes reverti voluerunt in Ægyptum.

Urget Apostolus non mores impios, sed infidelitatem Judæorum; quia hoc lanium proposito ejus serviebat, ul nimirum ex ea, ejusque punitione, Hebraeos Christianos ab apostasia deter-red, el in fide Christi confirmet, ne ob persecutiones ab ea deficiant. fi

Nota : Pro *admixtus* græce esi ovpitxpeqdwç, quod significat vinum, aliumve potuin, aqua, aliove liquore mixtum, dilutum et temperatum, *q. d.* Sermo hic, sive Evangelium, el promissio Dei, objeo de re tam ardua et difficili, scilicet Chanameis tora -W fortissimis subjugandis, fuit Hebraeis instar vini men et potentis, quia superavit eorum opinio- n nem cl æoümaliunem, visusque fuit eis uicredibi-

(I) o Relicta, » id esi *neglecta.* Alii : Cum promissio «V »p inirucundi in requiem ejus *adhuc reliqua, seu rendua nt.*

(Î) Verba Icxixm et ^zintrtxt, ut lalinuni *videri,* sæpc rtJud Uni. Sic Cicero Iu fine periodorum ponit *e.ise* videatur, pro rii.

lis, quia illud quasi merum hauserunt, id est, quasi rem nimis arduam, nimis potentem, impossibilem acceperunt, ncc aqua fidei miscuerunt et temperarunt, uti legit S. Augustinus in *Psal.* txxvn. Si enim credidissent Deum esse fidelissimum æque ac potentissimum, credidissent sane Deum promissis staturum, seque inducturum in Chanaan, itaque Deum ducem secuti, iliique credentes et fidentes pénétrassent in Chanaan : jam quia res tantas , metientes eas viribus suis, non crediderunt, hinc diffidentes et reverti volentes, promissione hac exciderunt, nec Chanaan ingressi sunt, itaque omne hoc Evangelium eis non profuit.

Nota *secundo :* Pro üvpuxwjivGç Græca jam legunt in accusativo, façttrdq ix¿ú- id est sermo auditus non profuit, non admixtis vol commixtis fide iis qui audierunt; verbum

Virictu lecUo- Ihjus loci, et gmtiiniM

cnim poscit apud Græcosaccusativum, uti *profuit* apud nos poscit dativum, *d. q.* Sermo hic qU0 Deus promisit Hebræis terram Chanaan, non profuit Hebræis qui per fidem non sunt commixti cum Josué ct Caleb, qui duo soli audierunt, id est crediderunt. Ita Chrysostomus et Theophylactus. Unde aliqui cum Cajetano hic legunt, *non profuit sermo non admixtis fidei iis qui audierunt,* id est, non profuit sermo audientibus, quia non erant admixti fidei, id est quia non crediderunt. Verum, ut recte advertit Ribera, vera lectio hujus loci esse videtur ha^c : « Sed non profuit illis sermo auditus, non admixtus fidei, iis (id est, in iis) qui audierunt, n Sic enim habent Græca, Græci ct Syrus, *q. d.* Non profuit hic sermo, hoc Evangelium, sive lætum nuntium de requie et possessione Chanaan Hebræis, qui illud a Deo per Mosem audierunt : quia licet initio, cum hac spe egressi sunt ex Ægypto, Deo id promittenti

Nimquam* a Me «M- <fcûdQm-

crc^erent› postea tamen auditis exploratoribus dicentibus, Chananæos esse viros fortissimos, habereque urbes inexpugnabiles, a fido hac defecerunt : ita pariter vobis Christianis, o Hebræi, non proderit bocce Christi Evangelium, quo promittit regnum caelorum, audisse ct credidisse, si metu persecutionum a Christi fide deficiatis; quare persistite in fido Christi, ut prosit vobis Evangelium , ac re ipsa promissam in eo hærcditatem regni coelestis cernatis ct adeatis.

Vm. a.

3. Ingrediemur enim in requiem, qui credidimus : QUEMADMODUM DIXIT : SICUT JURAVI IN IRA MEA : Si INTROIBUNT IN REQUIEM MEAM : ET QUIDEM OPERIBUS AD INSTITUTIONE MUNDI PERFECTIS. — GræCC ifel?-XcpiiOx, *ingredimur,* id est, ingredi incipimus et pergimus , tendimusque ut in eam ro ipsa ingrediamur : significatur cnim actus ingrediendi non completus, sed inchoatus ct continuatus, juxta *Can.* 32.

Nota : Vox *enim* dat causam, cur vers, i dixerit : « Timeamus nc forte , relicta pollicitatione, existimetur aliquis cx vobis deesse, » *q. d.* Timendum est vobis, nc frustremini spe coelesti, si relinquatis fidem Christi, in qua vobis eam promisit Deus : nam si fidem hanc constanter retineatis, nihil vobis est timendum ; certo enim requiem illam ingrediemini. Id probat ex citato vers. *Psalm,* xciv : « Sicut juravi in ira mea, si introibunt in requiem ineam. » Estquc argumentum a contrario, *q. d.* Soli increduli Hebræi non sunt ingressi terram Chanaan; omnes autem credentes eam ingressi sunt : ergo sicut sola incredulitas illos ab ea exclusit, ita fides hos in eam induxit. Atqui Hebræi credentes et increduli Mosi, significabant aUcgoricc homines credentes ct incredulos Christo; rursum requies Chanaan significabat requiem cadi. Ergo pariter soli illi requie codi excludentur, qui Christo credere ct obedire noluerunt : omnes vero qui credunt et obediunt Christo, in coque perseverant, hanc cœli requiem ingredientur.

5011 *F*** requie,

Nota *secundo* : Pro *sicut,* legit Interpres m Graeco w;, cum supra vers. U, cap. in, legerit cl;, id est *quibus,* ut ibi dixi. Hic versus Hebræis acrem dat stimulum, quo pariter S. Cyprianus, tract. *De Laude martyrii,* Christianos in persecutione Decii ad martyrium exstimulat : « Meminisse, inquit, debes velut quadam tc foederis pactione constrictum, ex qua aut capessenda salutis sit justa conditio, aut pœnæ merita formido. Stas inter adversa pariter ac prospera, arma inter et tela, hincque te sæcularis ambitio, inde coelestis admonet magnitudo. Ante oculos tibi, quæso, concurrant oblata et præmia, et parata discrimina. Cœlo Martyres gaudent, veritatis inimicos ignis absumit. Paradisus Dei testibus floret, negatores gehenna complexa œteruus ignis inardescit. » *Inardescit,* id est comburit, scilicet ipsa gehenna, quæ non est aliud quam æternus ignis; est enim appositio. Sic Virgilius, *Georg.* IV, dicit ¿«Ardebat Sirius Indos. »

Et quidem operibus ab institutione mundi perfectis. — Est occupatio, per quam ascendit Apostolus ad explicandam anagogem sabbati, ut exea, et ex requie in Chanaan, evincat per verba citata *Psalm.* xciv : a Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda vestra, sicut exacerbaverunt me patres vestri in deserto; quibus juravi m ira mea : Si introibunt in requiem meam : » hinc, inquam, evincat restare Christianis tertiam requiem in cœlo, *q. d.* Duplex requies oliui promissa fuit a Deo patribus nostris. Prima requies fuit sabbati, qua Dotis *Genes,* n, 3, in honorem et memoriam suæ creationis et quietis jussit hornines quiescere ab operibus die séptimo. Secunda requies fuit in Chanaan : atqui David, cum *Psalmus* xciv loquitur de requie, camque tacite credentibus promittit, non loquitur de requie diei septimi sive sabbati, quia in illam jam pridem inducti erant homines, scilicet ab initio mundi, cum Deus, operibus suæ creationis perfect's, ^auctificavit diein sabbati, jussitque homines illo die quiescere et suam requiem imitari. David etiam

Dnplex

rromilM

non loquitur *de* requie in Chanaan, ut patebit
TMh vers. C et 7. Ergo fatendum est quoti David loquatur de feriia requie in cado, eamque promit-
tnü^êr tat fidelibus ct Christianis, si in fide Christi perstent. Hæc omnia iqagis patebunt vers. 7.

Cnittue» Hinc sat's c*arc elicilur evincitur, sabbati
rt/piu cultum et requiem in usu fuisse apud homines
«libae ant0 iCgem Mosis ab origine mundi (licet id ne-
foit .bu Get Abulensis in cap. xxm *Levit.,* Quæst. Ili), ut
i'rwn scilicet diem septimum homines colerent, coque
orifice ninudi. a laboribus quiescerent in memoriam et gratiarum actionem creationis tam sui, quam totius mundi, quam Deus complevit die septimo : alioqui enim vim non haberet discursus et argumentum Pauli, ut pate) ex didis, et ex dicendis mox patebit magis.

Pnlu DOS loquitar hic de requie Dei i die septimo. Rursum, Paulus hic non loquitur de requie Dei in die septimo, sed de ejus effectu et imagine, scilicet requiehominqm in sabbato, in quam ait nos ingredi, vel potius ingressos ab institutione mundi : ergo ex tunc homines sabbatum coiere cœperunt.

Tertio, idipsum significatur *Genes.* **n,3,ubi** dicitur, Deum jam tum sanctificasse, id est festum et sanctum decrevisse ac sanxisse diem septimum, ut scilicet recens hoc creationis beneficium solemni hoc dic jugiter recolerent homines, Deoque gratias agerent (|).

V«n. 4. 4. Dixit enim in quodam loco *(Genes, n,* ut nostis vos llebræi) de die septima sic : Et requievit Deus
Ven. 5. die septima ad omnibus operibus suis. 5. Et in isto *(Psalm,* xciv, jam citato) bubsum : Si introibunt in requiem meam. — En hic requies Dei duplex: prior in sabbato plsabbatismo, secunda in Chancan, qt jam dixi.

Onice De. in i MP' prMnc- tiene no- mu . non doB'n'm Qn'mt' D«u oerapU- Nola : Deus quievit in tjie septima a creatione novarupi rerum et spccierum, non aptem a productione et propagatione novorum individuorum in quaque specie.

Nota *secundo :* Requies sabbati dicitur Dei, turn formaliter, quja in die septimo quievit Deus a creatione ; tum exemplarilcr pt efficienter, quia ^u'es h°m'nu,n *n sabbato, et cultus sabbati institulus est a Deo ad exemplar quietis Dei in sabbato : ideo enim jiissit pens homines quiescere in gabbai^ qUja jpso eodem 4Î8 quievit ab operibus suis.

ter in uUj4U Nota *tertio* TÒ *rursum, q- d.* Præter requiem sabbati, habet Deus aliam requiem, quam hominibus præparavit, et a qua incredulos pxclusit, dicens : « Si introibunt in requiem meam, p de qua mox subdit :

Vb*«. 6. Quoniam ergo superest jntjioirb quosdam in REQUIEM ILLAM, ET II QUIBUS pRIORIBLS ANNUNTIATUM est (græce júarypAiaftñn;, iti est, quibus evODRclizalum est, de qup dixi vers. 2), intiumehlnt

(1) «Eu quidem, sete., id est, hic agitur do æterna apud Deum quiete, quam Christiani post hujus vitæ labores ingredientur, sicut Deus ab operibus septima die quievit: it» Alinoli. U. ven. 10.

PROPTER INCREDULITATE» : 7. ITERUM TERMINAT DIRM quemdam, Hodie, in David dicendo. — Hic est discursus Apostoli : Deus suam requiem promisit et præparavit hominibus aliquibus, ad namque invitavit Judæos, ut scilicet sub Deo, primo in hac vita quiescerent, et quieto viverent in Chanaan, deinde in altera vita quietissime cl felicissime viverent in cœlo. Verum Judæi increduli -a ¡ › fuerunt Deo, ideoquo exclusi sunt hac Dei quiete, p,nuî id est, tam terra Chanaan, quam cœlo. Hinc ergo Deus, ne requies sua maneat vacua, tertio per Davidem, fidejes et Christianos ad suam requiem invitat dipeps ; « Hodie si votom ejus audieritis, nolite obduraro corda vestra. »

Objicere quis posset, Jpsijo et Caleb cum filiis incredulorum, ingressos esso in quietem Chanaan, aq proinde illam non esse vacuam, sed plenam. Yerum hanc objectionem excludet inferius veps. 8.

7. Iterum terminat diem quemdam, Hodib, in Da- Vsr, 7' VID DICENDO , POST TANTUM TEMPORIS, SICUT SUPRA DICTUM EST • I1QD|E SI VOCEM EJUS AUDIERITIS , NOLITE obdurare corda vestra. — Pro *terminat græco* estijiÇu, id est, præfinit et determinat, hoc est, signat quoddam spatium temporis, scilicet *hodie,* puta tempus vitæ uostræ, quo possumus iqlraro in hanc Doi requiem, post quod nqlla sil facultas jn|rQcundi, *q- d.* David implicito nobis insinuai qqaindam Dei requiem, quando adhortatur nos *Psal.* xciv, no obduremus voci Dei cor nostrum, uti fecerunt patres, cum eos Deus ex Ægypto evocans in Chanaan ducere volebat : quos idcirco Deus requie sua exclusit; sed potius ut auscultemus Deo ducenti nos in requiem suam. Atqui David non loquitur do requie sabbati : hæc enim facta ot peracta est in genesi et creatione mundi. Neo *secundo,* loquitur do requie, quam Deus Hebræis dedit in terra prpmissa per Jesum, sive Josuo, utpoto quæ jam tanto tempore prælerierat, quamque jam possidebant cum David dixit : « Hodie si vocem ejus audieritis, » eie. Ergo necesse est dicero, quod David aliam et tertiam quamdam requiem intellexerit, puta in cœlo æternam, quæ nobis fidelibus et Christianis quavis telate hoc « hodie » proponitur; tertiam inquam requiem, quæ por duas praecedentes, scilicet per requiem sabbati et requiem in Chanaan, anagogico fuerit significata, quam nobis præslat Jesus Christus per Josuo adumbratus. **Radetis calciti!**

8. Nam si eis Jesus (Josué) requiem prjbst it isset, VaB'** nunquam db alia loqueretur, post hac, dib.— Est occupatio. Rationi Pauli objicere poterant llebræi : Tu, Paule, dicis patres nostros requie Dei in Chanaan exclusos ob incredulitatem, idooque alios, puta Christianos, in requiem Dei admittendos esse : nos excipimus, dicimusque filios patrum nostrorum Deo credentes cum Josuo in m requiem Chanaan esso ingressos, ac consequenter reqaltm non quaerendos essa alios, qui requiem Dei in- TeUri*

Testipenti. ¿Hiamio calo, gredîantur. Hoc elidit hic Paulus per verba Daviciîs dicentis *hodie*. Per *hodie* enim insinuât etiamnum restare requiem in quam ingrediamur, ac consequenter sequitur eam non esse exhibitam per Josué, qui jampridem mortuus est. Itaque Paulus significat Davidem illis verbis : «Si introibunt in requiem meam,» per requiem intellexisse quidem ad litteram requiem in Chanaan; sed allegorie©, et mullo magis significasse requiem in cœlo Christianis promissam, figuratam per Chanaan : ud hanc enim quemlibet invitat etiamnum David dicens : « Hodie si vocem ejus audieritis, nolite obduraro corda vestra. »

Innuit ergo David, quod Deus vocans et promittens Hebræis requiem in Chanaan, hoc ipso tacite ct allegorico eosdem vocarit, cisque promiserit requiem in cœlo, quodque tam ab hac, quam ab illa llebræi ob incredulitatem fuerint exclusi. Undo colligit Paulus : reliquum ergo est, ut Christiani hanc Dei requiem in cœlo, ad quam maxime Deus Hebraeos vocaverat, occupent : hoc est onim quod subdit dicens :

Ven. 9. **9.** Itaque relinquitur sabbatismus populo Dei. — Id est, ex dictis sequitur, aliud sabbatum , id est, aliam requiem, relinqui et restare populo fideli et Christiano, puta requiem, gaudium et solemnitatem coelestem, figuratam per quietem et festum sabbati veteris et Judaici. F*ÙÜ *scabat* enjm hebraico significat quiescere, inde *scabbat,* vel *sabbatum,* dicitur quies : unde dies septima, in qua indicta erat omnibus quies, vocatur sabbatum; sabbatismus ergo idem est, quod requies.

Sibbiti privatio 'cano0l*

YtfMO. 10. Qui ENIM INGRESSUS EST IN REQUIEM EJUS, ETIAM IPSE REQUIEVIT AB OPERIBUS SUIS, SICUT A SUS Deus. — Vox *enim* dat causam, cur hanc requiem Christianorum vocarit sabbatismum. Causa hæc est analogia et allegoria sabbatismi : sabbatismus enim vetus aliud non erat, quam quies ab operibus in die septimo, ut hac quieto homines recolerent ct repraesentarent requiem Dei, qua dio septimo ab operibus creationis quievit. Hæc autem omnia allegorico, vel potius anagogice, si-

Bom Bn*flcakaut, fideles ct Christianos m æterna illa Dei requie in cœlo, pari modo, et multo felicius quieturos ob omnibus operibus molestis et difficilibus virtutum, ab omni labore ct lucta contra vitia et tentationes, ab omni mortificatione activa ct passiva , quibus laborabant et affligebantur in hac vita. Significat ergo Sanctos in Ecclesia, non militanto, ut vult Hoza, sed triumphanto, cessare ab omni laboro hujus misera vitæ, quæ tota in negotio consistit. Vult enim probare veram illam requiem non solum non fuisso in terra Chanaan, sed ne esse quidem posso in hac vita, quæ, ut docet *Job,* cap. vu, vers. 1, non est aliud quam militia ct laborum ac miseriarum omnium theatrum (1).

(Í) « Totum hunc locum esse alleguncum, facile intelligitur ; nam historia transfcrtnr ad rem similem, diveiwn quidem m multis, sed ni quibusdam tamen apte respondentem rei, cum qui poinp-iratur Sensus, allegonce expressus, hic erit : Deus quiescit ; pipulo qus pi\jinissa est quies : braehlæ non penenerum ad quietem ob incrvduhtaiein ; credentes autem fruentur ista quieto. Hujus allegoria» sensus propriis verbis expressus erit : Deuse*! bealistimus;eliAin bouuues Deus bealus reddere sull ; Israelitas people; incredulitatem imu tueLi siat participes leliciuiis; credentes autem gerlissimo Iruenlur ista felicitate. Casierum non est, cur offendamur hac allegoria. AgcmuiHmUU rsl tw hæc ratio illustrandi doctrinas ingemo Judæorum, qui oinnia allegoriis demonstrare conabantur, ut dilucide apparet e libris Rabbinici*, maxime ven» e Philone. Qujb igilur argumenta nobis videntur parum idonea esse, eadem ad persuadeo» dos Jud«eas vun haud exiguam habere poterant. « Hæc Rosemnullerus, satis apposita ad h. I., sed minis generali», rutioiuhsiauique paulisper redolentia.

Quam suavis sit hæc requies Beatomm in cœlo pulchre docet S. Chrysostomus in morali hom. fi : «Revera, inquit, illa est requies, ubi fugit dolor, tristitia , gemitus, et ubi neque sollicitudines , neque labores, neque agones; non est illic : In sudore vultus tui comedes panem tuum ; non est illic : In tristitiis generabis filios; sed omnia pax, gaudium, jucunditas, voluptas, bonitas, mansuetudo; non est illic invidia, neque zelus, neque morbus, neque mors; non ibi tenebra, neque nox, semper diei claritas; non est fatigari, non fastidium accipere, semper in desiderio bonorum perseverabimus. » El quæ sequuntur.

11. FbSTINEVUS ERGO INGREDI IN ILLAM REQUIEM. Ven.lt. g. *d.* Dum in vitæ hujus deserto, instar Hebræorum, peregrinamur et tendimus ad requiem , et terram promissam in cœlis, non consistamus, non respectemus, non lassamur, non cadamus animo ob labores, cl hostium incursus ac persecutiones, sed forti et conflanti animo pergamus, imo festinemos ingredi in illam requiem.

«Cursu, inquit S. Chrysostomus hic in morali *homil,* 7, opus est, et vehementi eursu : qui currit, non ad prata adjacentia, non ad amicos, non ad spectatores, sed ad palmam attendit, non consistit, metæ vicinus non languet, sed cursum intendit : sic quo seniores etcœlo vicioioressumus, eo magis ct concitatius currere debemus. » < Festinandum nobis est, ait D. Thomas, in hac peregrinatione», quia via longa est, vita brevis, vocatio Dei urget et in mora est periculum. »

Q«o '¡Aim®, * debeu

Ut NE IN IDIPSUU QUJS INCIDAT INCREDULITATIS exemplum. — Id est, ne quis fiat simile incredulitatis exemplum, quale scilicet fuerunt llebræi; ut, siculi llebræi ob incredulitatem Chanaan exclusi sunt, ita nos, ob eamdem , cœlo excludamur. Vatablus et Erasmus vertunt, ne *quis eodem concidat incredulitatis exemplo;* vel, ne *quis ob incredulitatem cunnat, ut ilU corruerunt et prostrati sunt in deserto.*

Nola : llebræi maxima parte itineris ex Ægypto in Chanaan confecta, cum jam Chananææ vicini essent, ob exploratorum tristia et Umida nuntia,

Sfa» et Deo diffidere cæperunt, volucruntquo reverti in ¿11'^. Ægyptum; unde Deus iratus cos per quadraginta ut¿? annos circumduxit in deserto, ut omnes morte tium ▮ consumeret. Idem hic minatur ct intentat Apostolus Hebræis, ad Christum jam conversis ; scilicet Wü ' eos, nisi in fide Christi persistant, omnesque tentationcs, terrores ct persecutiones superent, cœlo excludendos esse, si videlicet persecutionum úoc'˜˜tJ metu a Chrâ*0 ad judaismum desciscant.

j^ec. Moraliter illud ipsum exemplum applicet sibi uccia quisque illorum, qui Dei vocationi ad fidem et itoinm. pœnitentiam, vel etiam ad virginitatem, Religionem et perfectionem resistunt, eamque negligunt etspernunt, contra quos tonat Dominus *Prov.* i, 24.

Vbn-o. **12. Vivus** est eniji sermo Dei, et efficax. — **Vox** *cnim* dat causam, cur timere debeant liebræi, si a fide Christi recedant, no incidant in idem cum priscis Judæis, incredulitatis exemplum. Causa hæc est, quia sermo Dei vivus est et efficax, qui hoc exemplum de eis statuere vult et potest.

Quærcs, quis sit hic sermo. Aliqui intelligunt Dei miracula et minas, quæ intentavit incredulis. termo Verum longe aptius ct melius alii passim intclli-

Dei Filium : hic enim *Joan,* r, 1, œque ut hic D4. dicitur X-t -î, id est, verbum vel sermo, scilicet mentis ct conceptus paterni. Idem patet ex sequentibus. Nulli enim verbo aut sermoni nisi Filio competit id quod sequitur, quod scilicet sit discretor cogitationum, et quod omnia nuda et aperta sint oculis ejus.

Ob u», Dices : Cur ergo Paulus clare non nominat Fi- canuj lium, sed vocat eum id est, sermonem vel **Ver^um?**

piiinm Respondetur *primo,* quia proprium nomen Jki real Filii est *tept :* sicut enim nos cogitando, vel in- ‘‘rm0‘ telligendo formamus nobis conceptum rei cogilate vel intellecte, qui dicitur verbum vel sermo mentis : ita Pater æternus intelligendo et comprehendendo suam essentiam, et omnia quæ in ea sunt, formavit et produxit hoc Verbum æternum : boc tamen discrimine, quod nostrum verbum, utpote imperfectum, menti nostræ non sit adæquatum, sed accidens sil et actus vitalis intellec- Fiii» ‚us› H110 rem concipimus et intclligimus; Dei Dd vero Verbum perfectissimum, Deoque adœquatum, sit persona subsistens et producta (scilicet tt -X'; Filius Dei), qua, et per quam Pater dixit, et facta « dille- sunt omnia, *Joan.* i, 3; unde S. Joannes i, propriam Filii Dei rationem et naturam describens wti a ct definiens : a In principio, inquit, erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum. » Quod pulchre suo carmine transtulit Nonnus, cum itacanit:

i», «'» dfónírt» ,

***I«^vr,î, qwrriifcç** ¿[átÍXucx, **uli{ ip.iirup.**

Id est,

Sil* **ici.p** k **ent, incomprehensibile in ineffabili Verbum pnnnpiu,**

ituri, l'ain co«>uui, filius mie maire.

ITT-

Hinc etiam Gentiles philosophi ct Theologi, ut Trismegistus , Orpheus, Plato, aliique Græci, Chaldæi et ÆgyptiiDcum Patrem vocarunt *»», id rutta est mentem ; Filium vero quasi mentis pro- ’°?51 lem et verbum, ut testatur Thcodoretus, lib. I’ F¿« *De Curandis Græcorum affectionibus,* et S. Augustinus, lib. VII *Confess.,* cap. ix.

Secunda causa, cur Paulus Filium Dei potius vocet sermonem, quam filium, est, quia alludit ad sermonem fidei, dc quo dixi vers. 2; hoc cnim Verbum mentale ab æterno factum est vo- fictam cale in tempore, cum locutum est per os Mosis et ‘‘* Prophetarum, ct maxime cum ipsummet Verbum induit carnem, os et vocem hominis, fidemque ac voluntatem Dei Patris suo sermone nobis enarravit et evangelizavit. pjU

Tertia causa est, quia Filius Dei suo sermone, X» id est sententia, decreto ct jussu puniet cos, qui mnp» increduli suum sermonem fidei repulerunt ; eredentes vero, illique dicto audientes præmiabit. Hoc cnim proprie hic intendit Apostolus.

Sensus ergo est, *q. d.* Quidquid Dei Filius promisit et comminatus est incredulis per os et sermonem Davidis, Prophetarum et Apostolorum, id certo et efficaciter præstabit suo sermone, decreto et jussu. Est cnim ipse sermo omnipotens, vivus et efficax, ut incredulos et rebelles occidat; damnet et cruciet pœna vivaci in æternum ; fideles vero præmict ct salvet, ut regnent et vivant in æternum. Ita Thcodoretus, Œcumenius, S. Thomas, Lyranus, Cajetanus ct alii. ,

Nota : xápí tam sermonem, quam verbum significat ; unde sicut illud *Joan,* i, 1 : « In principio conn- erat Verbum, n verti potest, *in principio erat sermo,* inde cnim Tertullianus, Cyprianus, Ambrosius, ctwnlU ‘ Hieronymus ct alii veteres Filium sæpc vocant *Sermonem :* ita hic vicissim verti potest, vivum *est enim verbum Dei et efficax,* ct ita legit S. Ambrosius, lib. IV Dc *Fide,* cap. ni. Sicut cnim Verbum, utpote unum et simplex, simplicitatem : ita sermo integritatem et perfectionem Filii Dei significat. Sermo cnim cx multis verbis constans, integram perfectamquc effert et enuntiat sententiam, non unam tantum, çcd et plurcs sæpc. Unus cnim sermo sæpc mullis propositionibus et sententiis coalescit ct conflatur, quod huic loco congruit Paulus enim inducit hic Christum quasi sermonem multivarium, qui scilicet singulorum cogitationes examinet ct discernat; atque hos puniat^ illos præmiet. j

Et TEXETRABILIOn OMNI GLADIO ANCIPITI. — PEO *penetrabilior* græcc est rt|M»npoc, id est acutior, magis incidens ; ripu cnim idem est quod seco ; incido. *Secundo,* pro *ancipiti græcc* est iiçcjicç, glvlj| hoc est, habentem duo ora, il est, duas acies, apad scilicet utrimque acutum et incidentem. Sicut p*lleb**J^** enim Hebræi, ita et Græci, aciem gladii vocant os, quod instar oris homines mordeat et devo- ‘ar oc. ret. Unde illud iu Scriptura tritum : *Percussit illos* in *ore yladu*, id est in acie, vel per aciem

Tu»"

gladii. Jam sensus hujus loci est, *q. d.* Sermo Obditi» Dei omnia penetrat, cstque quasi anceps gladius habens duplicem aciem, puta aciem duowteris rum testamentorum , novi scilicet et veteris, ait Testi- S. Augustinus, lib. XX *de Civit.,* cap. xn. Sed hoc mysticum est. *Secundo,* S. Thomas : Sermo Dei, inquit, est anceps, quia paratus et expeditus est, tam ad sciendum, quam ad agendum; tam ad bona promovenda, quam ad mala divertenda. Sed hoc mysticum et tropologicum est.

Dico ergo *tertio* et genuine : «Sermo Dei,» id est Filius Dei, est «penetrabilior gladio ancipiti,» id est, acutissimus est, profundissime ct undique penetrat, sicuti maxime secat et penetrat gladius anceps, qui utrimque secat. Porro hæc vis penetrandi sermonis, id est Filii Dei, consistit parlim in cognitione, partim in activitate. Sicut enim gladius anceps, secans et penetrans hominem, non tantum maxime activus est, maximamque secandi vim ostendit, sed etiam hoc ipso quo hominem secat et penetrat, hominis intima denudat, eaque omnibus cognoscenda et intuenda vi»ptoe-proponit : ita et Filius *primo,* penetrat et perfibTnei v*dct omnia corda et cogitationes, ut nulla inia duo. credulitas aut iniquitas, quantumvis in corde tw con-abscondita, eum latere possit; unde explicans idipsum Apostolus subdit : « Discretor est cogitationum, et omnia nuda ct aperta sunt oculis ejus. *Secundo,* idem Filius sua præsentia et activitate penetrat omnia, ul quosvis peccatores, et qutevis peccata quantumvis recondita, punire, damnare, occidere et dissecare possit: sicut enim oculos, ita et manus habet acutissimas, maximequo efficaces et penetrantes.

Moraliter Hugo Victor in Joehscap. in. «Vivus, ait, est sermo Dei, ut credas ; efficax, ut speres ; penetrabilis, ut timeas. Vivus est in praeceptis et prohibitionibus ; efficax in promissis ct comminationibus; penetrabilis in judiciis ct damnationibus. Quia igitur vivus est sermo Dei, credendum est cum vera promittere ; quia efficax, credendum est cum promissa perficere; quia penetrabilis est, ct falli non potest, cum offendisse lugendum est, et de cœtcro offendere cavendum est. »

Et pertingens usque ad divisionem anima ac SPIRITUS, COMPAGEM QUOQUE AC MEDULLARUM. — *Anima* est inferior pars hominis, in qua resident cupiditates ct affectus parlim nature, parlim concupiscentiae, a quibus homines Animales vocantur. *Spiritus* vero est superior pars hominis, fide et gratia Dei illustrata, a qua homines Spirituales dicuntur, *q. d.* Verbum hoc, sive sermo Dei, puta Filius, examinat ct discernit motus ct cogitationes tam animales quam spirituales, « compages quoque ct medullas, » id est intimas hominum partes : compages cnim sunt cartilagines, musculi et nervi, quibus in homine os unum alteri colligatur; medulla vero est succus et CErutii» pinguedo ossibus inclusa. Discernit, inquam, hæc Filius, ita scilicet, ut pervideat qui motu- prosta ab anima, qui a spiritu proveniant, an scilicet hæc filavo cogitatio, affectus ct desiderium pro- momanet a natura aut concupiscentia, an vero a Dei gratia, *q. d.* Omnia omnino, etiam abditissima et intima, videt, penetrat, examinat, judicat ct vindicat Christus Dei Filius ; nihil est tam absconditum, quo non penetrent et oculi et manus Christi.

S. Gregorius, homil. 11 *in EzecA., por compages* intelligit cogitationes sibi invicem instar compagnia connexas; per *medullas* vero intelligit intentiones, ut seipsum explicans subdit Apostolus.

DISCRETOR EST COGITATIONUM ET INTENTIONUM cordis. — Pro *discretor* græcc est xftnxii, id est, Chrfrt» criticus est Christus, judex et censor cogitationum ctintentionum cordis; scit et pervidet quid exniani quisque cogitet et velit, et quo fine; perspicit cogitafundum animæ nostræ, uti nos perspicimus lationnm apillos in fundo limpidissima aquæ jacentes : nostraperspicit, inquam, Christus intima nostra desirim. deria, hoc fine ut ea judicet et præmiet, aut puniat et vindicet, v. g. ut vos, o Hebræi, si in fide sua persistatis, glorificet; sin metu persecutionum ab ea deficiatis, etiam per latentem vel occultam tantum diffidentiam, apostasiam, vel incredulitatem, damnet et reprobet.

Moraliter nota hunc locum pro præsentia et menila omniscientia Dei, quæ cuique magno debet esse stimulo, ut se compescat ab occultis et menta- «t libus peccatis et desideriis pravis, utque bonis ct sanctis cogitationibus et studiis semper insis- iml tat. « Oculis Dei simul universa cernentis, inquit S. Augustinus, serm. 2 Dc *Tempore,* non abdita locorum, non parietum septa secludunt; nec solum ci acta ct cogitata, verum et agenda et cogitanda sunt cognita. Ista vera scientia summi judicis, iste est tremendus aspectus, cui pervium est omne solidum, ct apertum omne secretum, cui obscura clara, muta respondent, silentium confitetur, et sine voce mens loquitur. » Pulchre et affectuose idipsum pertractat auctor *Soliloquiorum,* cap. XIV, qui extat tom. IX operum S. Augustini. Gentiles idipsum agnoverunt. Ita Thales, septem Græciæ sapientium sapientissiinus, dicebat, « homines sibi persuadere debere, deos omnia cernere, deorumque omnia esse plena, ut coram iis caste et sancte vivant. » Idem rogatus, num facta iniqua deos laterent ; respondit : « No cogitata quidem: secretis enim cogitationibus coeleste numen adest et interest. » Homerus, quis sit Deus, ita definit :

> **"H ÍXit; Í; irxvr' iyopx, *xi "ávr* imxoxu**
> Est sol qui omnia videt, et omni» audit.

Deas sol ora* uü lu> uaua.

Nimirum, ut ait Sapiens, « in oinni loco oculi Domini contemplantur bonos ct malos, » *Prov.* xv, vers. 3; et cap. xvi, 2: «Omnes vi® hominis patent oculis ejus; spirituum ponderator est Domi*

nus. » Hinc Ægyptii pingebant Dèum, quasi oculum baculo innixum, ut significarent Dei omniscientiam et providentiam, pervigilorhque curam quasi pastoralem. Sic Osirim deum suum pingebant, quasi sceptrum habens in se oculum insculptum , ait Macrobius, lib. I, cap. xxi. Sceptrum significat dominium et potestatem regiam , oculus omniscientiani. Unde et Gricci eñv à^ò rc5 «liíOii, id est a videndo, nominant. Hinc ct Jeremías, cap. i, vidit Deum quasi virgam vigilantem (1).

Ver*. IS. **13. Et RON ÈST ULLA CREATURA INVISIBILIS 15 conspectu ejus.**—Pro *invisibilis,* græce est i?xvr,;, id est, non apparens, occulta, et consequenter invisibilis.

Omnia autem nuda et aperta sunt oculis ejuS.

Tpiyr- — Dro *Operta* græCC est TCTp57r.Xtau.fva, quod **a** rpi/t'o;,id est a collo, deducitur, ac *primo* verti «¡tai" P°*csl cum Theophylacto *jugulata* aut decollata, et cum Chrysostomo *excoriata,* ut sit metaphora ab ovibus jugulatis et excoriatis, *q. d.* Sicut oves pelle stia excoriatæ a collo ad caudam usque nud® sunt, et omnia carum extima el intima revelantur : sic Christo Dei Filio omnia sunt nuOenii, da et aperta. *Secundo* Gagncius, TpaxnXtTítv, inquit, **Christi** est a collo ad caudam medium secare, sive per medium dorsi findere,, ila ul intestina animalis **paient** etimi rt fissi denudentur ct pateant intuenti ; sití Christo «timi, omnia patent, perinde ne si diffissa essent. *Tertio,* Erasinus, Hibera et Scapula in *Léxico,* tpx/.rXEd , inquiunt, est, in collum sive cervicem reclino el resupino hominem aut animal, ita ul facies resupinata omnibus apertu ct conspicua proponatur. Quo sensit poeta ait : « Aulam resupinat *amicit n resupinat,* id est aperit, patentem ct conspicuam facit, ut eam perscrutetur, sic Christus omnia quasi resupinata in facie nude et clare intuetur. Omnes hæ ctymologiæ huic loco percommodæ sunt : secunda tamen Gagneii nervosior ct significantior est.

Ad quem nobis est sermo. — Id est, de quo nobis est setino, de quo loquor. Est hebraismus, bx *cl* ponitur pro |o *min,* pro «p c5, id est, *ad quem,* pro *de quo.*

Aliter Chrysoslomus, Theophylactus, OEcumcnius ct Adamus, *q. d.* Cum quo nobis est ratio, causa, negotium, cui omniumaclutim nostrorum rationem reddemus. Græcum enim xó^í non tantum sermonem, sed et rationem significat.

Venui, **14. Habentes ergo pontificem magnum, qui pe-FETRAVIT COELOS, JESUM FILIUM ÜEI, TËNEAMUS CONFESSIONEM. — A VCFS. 11 hUCUStjUC Cglt CO11-**tra incredulos, et ab incredulitate Hebræos metti vindici® per Verbum et Filium Dei cxorcend® detorruit; jam credentes alloquitur, blaudeque cos hortatur, ut in fide Christi persistant, itaque ftortitto requiem cœli ad quam vers. 11 et præccdeh- IJ*' libus èos hortatus est, ingrediantur, *q. d.* Agite, Hebræi, persistite in fide Christi, ad requiem iû cœlis properate resto, cœli longe a nobis absint, facile eos Conscendemus et penetrabimus, duce Christo qui eos penetravit cosque nobis pervios fecit, dummodo confessionem scilicet fidei et spei nostræ (uli addunt et exprimunt nonnulla biblia Latina, licet in Græcis et Homrtnis nihil tale habeatur) constanter retineamus. Vkld dieta cap. nt, vers. 1.

Nota, cap. fit hucUsquc Apostolus Christum (íbrUtus opposuit Mosi,tanqdam Apostolum novum Apostolo veteri : jam et deinceps opponit el anteponit u. ‘ Christum Adroni, tanquam pontificem tlovum pontifici veteri : qui non sancta sanctorum ut Aaron, sed ccelos ipsos penetravit, ut Deo assistat, tanquam pontifex pro nobis interpellans, ct peccata nostra expians, ccelosque nobis reserans.

15. Non enim habemus pontificem, qui non pos- VwjH».
SIT CONDOLERE INFIRMITATIBUS NOSTRIS, TENTATUM AUTEM PER OMNIA PRO SIMILITUDINE ADSQÜE PEC-CATO. — Est occupatio. Dicere enim potuissent Hebræi : Tu, Paule, recte dicis Christum penetrasse cœlos, ibique esse pontificem nostrum; sed exigua hæc nobis est consolatio : Christus enim in cœlis beatus et gloriosus non sentit, non experitur, ac conseqtienter non multum condolet et æstimat, ncc multum juvare et amoliri nititur nostras infirmitates, id est, persecutiones et ærumnas tot ct tantas, ut videantur pene intolerabiles, qu® hos hic extreme affligunt, et languidos infirmosque ac pene desperatos efficiunt: qui enim sentit et experitur alterius dolores, longe facilius eis compatitur ct succurrit, a Non ignara mali miseris succurrere disco, » aiebat Dido. Huic objectioni respondet hic Apostolus, negando illud assumptum : Christus enim omnes Cbrhtni nostras infirmitates expertus est, et per omnia tentatus et afflictus est « pro similitudine, » id c-st, pialo* omnino similiter atque nos, ac proinde expef-| tus oinnia scit et potest, id est, proclivis ct pronus est, ut compatiatur el succurrat omnibus tentationibus, ærumnis et infirmitatibus nostris. ■

Nota : « Infirmitates » per Hebraicam melonymiamel mataleptim vocat dolores : dolores enim Qninp« sunt causa infirmitatis et languoris tam corporis, quam animi. Vide dictai *Corinth,* xii, vers. 5 **Aiuoli** **Ct 10.** **verb*.**

Secundo, pro *condolere* græce est ouiAzaWaxt, id est sensu alieni mali tangi et affici, cum alio patiente pati. **I**

Tertio, pro *similitudine* græce est *mA'* ¿jmiotmt», id est ¿¡«io;, hoc est similiter, supple nobis, vel nostris infirmitatibus. T¿ enim tu¿v, id est nostris.

(1) Malti comma 12 sio interpretantur : Quidquid enim Demetiatur, id vim habet ct efficaciam. Igitur ejus minæ perterrefacere debent homines ; nam ubi homines non emendantur his comminationibus, infligitur penna, gravísimo animum vulnerans. Gnteruni coinininatiunea Dei non tantum ad facta, sed etiam ad cogitata nostra pertinent : si vel auimo cogitamus, falsa vel dubia esse, qua; Deus minatur, petna digni sumus.

quod præccssîl,hicsubauditur ct repetendum est;

Chri.tm Quod Hebræi dicunt A3D1DT3 *kidmutenU,* id est,
'l- secundum similitudinem nostram, hoc est, omnino similiter atque nost solent enim llebræl cum perfectam et omnimodam similitudinem significaro volunt, congeminare notas similitudinis, uti *caph,* ct DIOT *dcmul,* quod Græci imitantur, dlcchtCS x.aS‘ t[M,wtr,T3, vel ■KifxnXr.atu;, ut dixit Apostolus, cap. n, vers. 14.

Quarto, pro *tentatum autein,* clarius Vatablus ct alii vertunt, *ied tentatum.* Est enim antithesis ejus quod pfæcessit, « qui hon possit condolere, » quia scilicet non est lentatus, tentationes nostras non est expertus. Rursum, « per omnia, » id est, per omnes infirmitates nostras.

Quinto, a absque peccato, n id est, excepto peccato, græcex«ap; ájxotyrioí, id est, extra peccatum, *q. d.* Christus licet per omnia lentatus sit, immunem tamen et semotum se servavit a peccato; ita et vos, o Hebræi, licet tcnlemini, tamen tentationi non cedite, nec peccato consentite: hoc enim in vestra est manu et potestatej sicut fuit in potestate Christi.

cbristu» Omeritur hic, an Christus proprie tentatus
fait m- fuerit, et an omni modo ct omni infirmitate qUa
cní't ot- nos lcn,amur? Respondeo : Proprie Christus tan-
Ui ra- tum exterius a diabolo tentatus fuit, interius vero
tion.ro a carne, phantasia aut concupiscentia tentari non
Loti.", potuit : cujus ratio est, quia interior tentatio est inordinata delectatio partis inferioris, sive est ipse motus concupiscente rationem prajvenicns ct alliciens ad peccatum. Sicut ergo Christus, utpote peccatum expiaturus et aboliturus,expers plane fuit peccati, ita et expers fuit concupiscente et tentationis internæ : concupiscentia enim ex peccato orta, peccati est initium et inchoatio, ac proindo esse non potest nisi in natura per peccatum vulnerata ol saucia, qualis esse non potuit in Christo.

in etri- Hinc sequitur, licet passiones fuerint in Christo,
rtofnere non fuisse tamen propassiones; explico : fuit in
iL Christo ira, audacia, limor , sed ita ut rationem
um.n ct voluntatem Christi prrevenire, ipsoque invito,
Tr'H*- vel inscio exoriri, concitari et exurgere non pos-
ilûfiO® sent ; [1] hoc emm est propassionum : omnis enim motus iræ, audacia', tristitiœ in Christo, abeo
Omne» libere fuit assumptus, et a ratione et voluntate
cbi"A * C*ll'fe** elicitus ct imperatus, ita ut irasci aut tris*
itixir •. tori Christus non posset, nisi irasci aut tristari
•ampli, vellet ct eligeret. Erant enim passiones omnes Christo, utpote in natura integra et perfetta (qucllis fuit in Adamo ante peccatum) constituto, subdit® prorsus et subject® : talis enim natura decebat Salvatorem ct Dei Filium. Verum de hujuscemodi tenlatione, qua diabolus Christum, aut concupiscentia nos ad peccatum sollicitat, proprie non loquiliit hic Apostolus, ut mox patebit.

Secundo, cum dicit Apostolus Christum tentatum fuisse per omnia, id est per omnes infirmitates nostras, non intelligit, nec amplectitur ignorantiarn ct defectum scienti® aut gratiae : hæc eni n loCbrf-
non sunt infirmitates, id est dolores ct afflictio- f „
nes; neque decebat hæc esse in Chri«fo, utpote n.u»,
qui ad hoc in mundum venerat, ut homines ab hisce defectibus sanaret, ut ignorantes doceret, instrueret, Deoque gratos redderet. Perperam ergo ex h ic Apostoli sententia tuthenii, Rucerus et Calvinus inferunt : Ergo in Christo fuit ignorantia : faciunt ergo ipsi ex hoc loco Christum Agnoitam. Respondeo, nego consequentiam. Nam ignorantia est filia et appendix necessaria peccati, aeque ac concupiscentia. Pari enim modo inferre liceret : Ergo concupiscentia fuit in Christo. Itaque sicut in Christo non fuit peccatum, ita nec fuit concupiscentia, aut ignorantia : hæ enim sunt propri® et individu® comites peccati, et ejusdem cum peccato rationis, ordinis et indecènti® esse censentur. Quocirca hæ in Christo non instrumenta (uti fuerunt cruciatus et pœnæ), sed impedimenta satisfactionis ct redemptionis nostra fuissent : ergo in eo esse non potuerunt. Vide Dellarminum lib. IV *De Christo,* cap. i.

Tertio, per «Infirmitates® Apostolus non intelligit morbos et aegritudines : hæ enim non sunt SU TT3
natura i id est, omnibus hominibus communes, * furnurt
sed particularium sunt personarum, cx particu- atorbl.
lari parentum, vel ipsorum œgrotantium intem- Mort»-
perantia, aliove excessu, defectu aut vitio ortte : nra
Christus autem tantum assumpsit naturales et on¿tk
innoxias pàssloûès, communes toti generi humano, non autem proprias certorum personarum» uti sunt hi illive morbi : hoc enim Christum decebat, nimirum ut totus esset sanus, qui naturam nostram plane sanaturus advenerat. De quo plura dixi cap. n, vers. 17. Quare licet verbera et do- Cbwtw
lores admiserit et susceperit Christus, hon Limen
iis temperiem sui corporis ita dlsletttperari, ut In a iqIo®.
morbum incideret; sed tantum eorum vi et acer- *
bitate animam a corpore excludi, mortemque 'iUire
violentam, qua nos redimerei, sibi inferri permisit.

Quæres : Quæ sunt ergo «infirmitates nostra?,» quas Christus m se suscepit, quibusque compatitur?

Respondeo *primo,* est carnis et anitn® fragilitas; Quitar
secundo, sitis, fames, fatigatio ct similes homi-
mitti ærumnæ; *tertio,* naturalis horror mortis, tila(a
ignominie?» verberum* spoliationis ; *quarto,* ipsa »wpu
mors, verbera, irrisiones, contumelia», spoliatio bonorum omnium, Hæc duo ultima nomine infirmitatum proprie hic intelligit Apostolus : hæ enim erant infirmitates llcbneorum, nimirum persecutiones, spoliationes aliæque pœnæ eis ob fidem Christi a Judæis magistratibus inflict®. Unde ad eas fortiter tolerandas exemplo Christi, ejusque grati® et auxilii spe et promissione, eos hic et sæpe alibi hac epistola adhortatur Apostolus : hisce enim « lentatus, » id est aillictus, vel a lentatus, 0 id est, probatus et exploratus, fuit Christus ; ejusque fides el constantia, et hosco su-

perans no vincens Christus meruit tam hasce, quam alias quaslibet tentationes, etiam a dæmono ct concupiscentia excitatas in nobis, per suam gratiam vincere ct superare.

Vtn. 16. **10. ADEAM! S FRGO CUM FIDUCIA AD THRONUM GRA-**TIS. — *q. d.* Cum habeamus Christum pontificem, qui ita condoleat et compatiatur omnibus infirmitatibus nostris, non timidi, non diffidentes, sed audacter et fidenter, eum in cœlesti throno ad dextram Patris considentem ct regnantem adeamus ct invocemus in omni tcntalionc, tribulatione ct persecutione : jam enim placabilis sedet in throno gratiæ, postea terribilis sessurus est in throno judicii, inquit Theophylactus.

Fiducia rtuta* Nota : Pro *fiduria* græce est quæ (quasi est ,i,>cr,as et üccntia loquendi, qua omnia dicuntur, sive oratio libera nibil reticens; inde vero per catachresin wxjjraia significat fiduciam sive confidentiam, cx qua oritur hæc loquendi libertas, cl sic sæpe hoc nomen accipit Paulus. Jam confidentia, sive fidentia, ait Cicero, est, per quam magnis et honestis in rebus multum ipso animus in se fiducia) certa cum spe collocavit, nimirum si fidentia sit humana : nam si sil divina uti hic est, non in se, sed in Deo spem suam collocat.

ÜT MISERICORDIAM CONSEQUAMUR, ET GRATIAM INVENIAMUS IN AUXILIO OPPORTUNO, — *q.d.* Ut, si in peccatum lapsi simus, illius veniam misericorditer a Christo consequamur. Rursum, ut gratiam inveniamus, id est, ut Christi gratiam, favorem et benevolentiam nobis conciliemus, « in auxilio opportuno, n græce »lç tùxatfw PcxOimv, id est in auxilium opportunum, utscilicct opportuno tempore, puta tempore tentationis et persecutionis, cum Christi auxilio indigebimus, illud ipso nobis conferat ad omnes difficultates fortiter superandas.

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Docet, quod Christus pontifex noster non a se, sed a Deo constitutus, nobis similis ct condolens, oransque exauditus sit pro sua reverentia el obedientia, pontifex, inquam, secundum ordinem Melchiscdech ; unde vers. 11, *sternit ad Melchiscdech viam sibi et transitum, increpando Ilebraorum tarditatem et cruditatem, utpote quibus adhuc opus sit lacte, non solido cibo.*

1. Omnis namque pontifex ex hominibus assumptus, pro hominibus constituitur in iis, quæ sunt ad Deum , ut offerat dona et sacrificia pro peccatis : 2. qui condolere possit iis, qui ignorant et errant : quoniam et ipse circumdatus est infirmitate ; 3. ct propterea debet, quemadmodum pro populo, ita etiam et pro semetipso offerre pro peccatis. 4. Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo, tauquam Aaron. 5. Sic et Christus non semetipsum clarificavit ut pontifex fieret : sed qui locutus est ad cum : Filius meus es tu, ego hodie genui te. 6. Quemadmodum et in alio loco dicit : Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchiscdech. 7. Qui in diebus carnis suæ, preces supplicationesque ad eum , qui possit illum salvum facere a morte, cum clamore valido et lacrymis offerens, exauditus est pro sua reverentia. 8. Et quidem cum esset Filius Dei, didicit ex iis, quæ passus est, obedientiam : 9. et consu atus, factus est omnibus obtemperantibus sibi, causa salutis æternæ, 10. appellatus a Deo pontifex juxta ordinem Melchiscdech. 11. De quo nobis grandis sermo, et ininterpretabilis ad dicendum : quoniam imbecilles facti estis ad audiendum. 12. Etenim cum deberetis magistri esse propter tempus, rursum indigetis ut vos doceamini quæ sint elementa exordii sermonum Dei : ct facti estis quibus lacte opus sit, non solido cibo. 13. Omnis cnim, qui lactis est particeps, expers est sermonis justitiæ : parvulus enim est. 14. Perfectorum autem est solidus cibus; eorum, qui pro consuetudine exercitatos habent sensus ad discretionem boni ac mali.

i **1. Omnis NAMQVi pontifex, ex hominibus assumptis, pro HOMINIDI? CONSTITUITUR IN IIS QUÆ SUNT AD DEH, UT OFFERAT DONA ET SACRIFICIA PRO PECCATIS. — Vox namque** dat causam, cur dixerit in fine cap. præccd. : « Adeamus cum fiducia ad thronum gratiæ » ejus. Causa hæc est, quia Christus est pontifex nostcr, habelquc in se omnes pontificis optimi dotes, officia et munia : itaque

'commode transit hio Apostolus a comparatione cl praecellentia Christi cum Mose, in ducatu et legislatione Ecclesiæ, ad sacerdotium et pontificatum Christi, cumque digniorem esso sacerdotio Aaronis inultis demonstrat.

Tm do- Nota hic insignem descriptionem pontificis ex tribus ejus dotibus, officiis et notis, quas Christo convenire demonstrat. *Prima* est, ut pontifex ex hominibus assumatur, quasi selectus, cœterisquo dignior, aptior, cminentior, prudentia et virtute præstantior; qui aliis hominibus tanquam sum naturæ consortibus, suisque fratribus compati, condolere el succurrere possit, coque pronius ct ardentius, quo magis eorum uti natur®, ita et miseri® particeps est ct conscius, ulpote eamdem sæpe in sc expertus.

Secunda pontificis notaci officium est, ut pro •*disi'"N hominibus constituatur in iis qu® sunt ad Deum, fcV/ id est, ut hominum causam agat apud Deum, Denta et tanquam eorum mediator, pro cisque oret ct inlcrPc^ct5 rursum, ut vice populi fungatur sacer- «cus. dolio apud Deum, ct sacra caque qu® cultum Dei spectant, administret. Cum cnim populus teneatur publico cultu, ritu et cœremoniis colere Deum, illique tanquam suo, omniumque rerum creatori ac domino summum exhibere honorem ct cultum, id vero decenter fieri non possit per singulos homines, qui sæpe rudes ct plebeii sunt, hac do causa unus ex omnibus magis peritus et idoneus eligitur, qui pro cœleris hominibus rite id præstet, el per quem cæteri debitum Deo cultum certis ritibus ac cœremoniis publice exhibeant. Hinc cnim omnes gentes ex dictamine reel® rationis et naturæ, semper constituerunt aliquos sacerdotes, qui pro se Deo publicum hunc latri® cul- Ajmd tum offerrent et peragerent. Undo sequitur Chris- cœnii (¡anos quoque, cx jure tam naturæ, quam gen- 1¡um, suos debere habere sacerdotes, sua pariter fuit et sacra ct sacrificia, scilicet Eucharistiæ, quibus ‹• Mcrifi- Deum publice ct solemniter colant : alioqui cnim *ÜBW' respublica ct Ecclesia mutila esset et manca, atque imperfectior quam fuerit Judaeum aliarumque quarumlibet gentium.

Tcrlia pontificis dos et officium est, ut « offerat dona ct sacrificia pro peccatis,» ut scilicet homi- Deum peccatis et peccatoribus iratum placet ct reconciliet, per dona ct sacrificia. « Dona» vocat ¿Pam. oblationes primitiarum aliarumque rerum, ut Differcn- panis, vini, frumenti, qu® non adolcbantur aut consumebantur, sed integra Deo dabantur ad *uaiich.* usum sacerdotum ct templi ; « sacrificia » vero vocat victimas tam animalium quæ Deo mactabantur vel libabantur, quam farris el vini, qu® Deo vel incendebantur, effundebantur ct consumebantur. Ita Theophylactus. Græce enimfrjjíx, id est victima vel sacrificium, dicitur stirò tcôiûwda», id est mactare, sacrificaro et suffitum edere, ut cx parte idem sil quod OujMóWxt, id est adolcro, suffumigare.

Alludit Paulus ad *Levit.*, cap. vu, vers. 12 et 13, ubi Moses agens de victima pacífica, pro gratiarum actione offertur, vocat cam na- ».indic*, *tsabech,* id est, ut Septuaginta, A-wjw, id est, sa- tortis» crificium vel hostiam qu® immolatur; panes < 'l« vero, lagana et collyrides, qu® cum illa offerebantur, vocat pnp *corban,* id est, ut Septuaginta tegor. vertunt, ¿ú?cv, id est, donum vel munus : quanquam alibi sæpe hæc nomina confunduntur, ct dona vel munera vocantur ips® victim® cruente, qu® Deo adolentur.

2. Qui condolere possit iis qui ignorant et eruant. — a Possit,» id est aptus, pronus, facilis sit ad condolendum. Vide dicta cap. n, vers. 18. Pro *condolere* græce est id est mode- J. rate, modesto, leniter se gercrc, ut scilicet pec- d» « cantes non aspernetur, non iis irascatur, non cx- £££' candescat ; sed ad eorum miseriam se demittat, CTm r‹9› iis se humanum el benignum exhibeat, eorum c^uirarf ignoranti®, ruditati, lapsibus ct vitiis condoleat, sciens fieri posse ut et ipse labatur et peccet. Unde Theophylactus accipit pro wjiinJtw.idest compati. Hinc ct noster Interpres vertit *condolere.*

Nota : Apostolus hic quosvis peccatores, sive ex infirmitate, sive ex ignorantia, sive cx mali- ciatar tia, vocat ignorantes et errantes : semper enim isoor»»- peccato conjuncta est ignorantia aliqua et error, *'' saltem practicus. Nam qui peccat, hic el nunc implicite judicat hoc bonum ct hanc voluptatem, v. g. gui®, libidinis, vindici® sibi esse capessendam , ct hoc ipso eamdem tacite judicat præferendam esse legi Dei ipsique Deo, qui illam vetuit ct prohibuit : qui sane error gravissimus est, de quo plura alibi jam dixi.

Quoniam et ipse circumdatus est inpirmitate.— Duplicem hic infirmitatem inlclligit Apostolus, Duplex priorem natur®, secundam concupiscenti® et infirmi- culpæ. Utraque est ct fuit in omnibus pontifici- li* pOQ- bus, qui meri fuerunt homines : in Christo autem yku, sola prior fuit, qu® quasi essentialis est pontili- 'i'"™» cis, ut scilicet ejusdem cum aliis hominibus sit cuiito. naturæ, corumque miseri® et ærumnarum particeps el consors. Secunda non fuit in Christo, utpole qu® non est essentialis pontifici, imo potius pontificis est vitium ct impedimentum : hoc cnim ipso quo quis peccato subjacet, ineptior redditur ad expiandum peccata, Deumque peccatoribus reconciliandum : quod est proprium munus pontificis. Ilac ergo parte Christus præcellit omnibus aliis pontificibus, utpote qui solus plane immunis fuerit a peccato, ita ut ncc infirmitatem ct concupiscentiam ad peccatum proclivem senserit : satis tamen eam quanta sit in homine metiri potuit Christus cx priori infirmitate naturæ su®, itaqua in simili eamdem sensit ct expertus est, ac proinde facile eamdem laborantibus compatitur et condolet.

4. Nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo, tanquam Aaron. — Hcsumit et cx- Pontifex plicat primam pontificis conditionem , scilicet tni* quod debeat non so ingerere ct intrudere, sed di, -u

tanmi assumi et eligi a Deo ad sacerdotium, sicut clcctus est Aaron ejusque posteri ; idque hoc fine ut eamdem Christo applicet, probelque Christo convenire , ut patet ex iis quæ statini subdit.

v«n.5. b. Sic et Christus nox semetipsum clarificavit . — Gra*ce tócíwt, id est glorificavi!, claritatem et dignitatem non ambivit, non usurpavit, sed ad eam evectus et electus est a Deo Patre, qui dixit ad Christum, *Psalm,* tt ; d Filius meus es tu, ego hodie genui te, » *q. d.* Non mirari debetis, o Hebræi, Christum a Patre constitutum esse pontificem, et prælatum esse Aaroni, quia Jnr»rn-Christus est Filius Dei Patris; si Filius, quid mi-
"b "rnm r,im pontificia dignitas ei detur, præsertim cum
lpnijure gentium receptum fuerit etiam ante Mosem ct
lnitorum Aaronem, ut filii primogeniti essent sacerdotes et
tìLiT pontifice^- Qua de re ita scribit S. Hieronymus,
u ...tr- epist. 126 *ad Evagrium :* «Tradunt, inquit, Hebræi,
doiimn. quod usque ad sacerdotium Aaron, omnes primogeniti ex stirpe Noe, cujus series ct ordo describitur, fuerint sacerdotes, et Deo victimas im-
Prin/- molarmi : et hæc esse primogenita quæ Esaufratri suo vendiderit Jacob. »

V Vit Hoc ergo communi gentium jure Christo, tan-
fr-ni-quam unigenito ct primogenito Patris, imo pri-
qti'uxm m°gcn>t° omnis creatura:, debebatur sacerdotium et pontificatus.

Vum. 6. Quemadmodum et in alio loco (*Psatm.* cix) **DICIT : Tu ES SACERDOS IN «TERNUM,SECUNDUM OVDINEM Melchisedecii.** — «Dicit,o scilicet Deus Pater ad Deum Filium hominem factum, cum eum elegit ct constituit sacerdotem : Dei Patris cnim ad Filium hæc esse verba patet ex vers. I , *Psalm.* cix, ubi ait : « Dixit Dominus (scilicet Deus Pater) Domino meo » (scilicet Christo Filio suo).

Nota : Cum dicit Christum esse «sacerdotem seMri hit. eundum ordinem, » idestrilum, «Melchisedcch,n hoc ipso prœfert Christum Aaroni; Melchiscdech enim dignior fuit Aarone, Ut inultis demonstrat Apostolus cap. vu, ubi hunc ordinem .Melchiscdech explicabo.

Ven. 7. 7. Qui in durus carnis suie, — qui dum in earns hac mortali et fragili inter homines viveret. Ita S. Thomas; hanc enim carnem exuit Christus in morte, et in resurrectione induit carnem immortalem ct impassibilem. Affert hæc Apostolus, ut probet Christum pontificem nostrum circumdatum esse infirmitate nostra, ideoque facile nobis
Tri* condolere et compati : hanc enim Christi infirmi-
prtbiDl tatem probat primo, caro Christi similis nostra
ChfuU carni. *Secundo,* quod in agonia mortis constitutus
ixdiruv in summo angore et mœrore petierit a morte liberari. *Tertio,* quod ex hoc angore lacrymatus sil el valide clamant, et, ut Syrus habet, mugient 'hoc enim significat **xnjtj** *geala)* ad Patrem, postulans opem et liberationem.

Nola : Videtur Apostolus loqui de oratione Christi in horto , ubi proditus est a Juda, et captus a iudæis. Ita Theodoretus, OEcumcnius, D. Thomas. Hursum videtur loqui de oratione Christi in cruce; ibi chini clamore valido clamavit Christus : « Deus meus, Beus incus, ut quid dereliquisti mo? Pater, in mantis tuas commendo spiritum nlcum. » Ita Ambroshls. Ilinc ergo pà- Cbri :,
tei Christum in illa oratione et forte alias siepe lacrymas fudisse, licet id non narrent Evangelista; ; nec id mirum, cum in eadem oratione Christus luquuk ex angore siidaverit sanguinem, ut habet Lucas, cap. XXII, vers. 41; nam, ut alt S. Bernardus, serm. 3 in *Dominica Palm. :* « Christus non contentus fuit lacrymis oculorum, sed totius corporis sanguineis lacrymis peccata nostra flero et lavaro voluit. »

Unde nola *secundo,* hunc Christi angorem, la-Ucrpa» crymas el sudorem sanguineum testem infirmi- Cl""u
tatis a Christo assumptio, provenisse ex vivaci °
imaginatione flagellationis, coronationis, mortis dolorumque omnium, quos mox subiturus erat : inde cnim naturaliter manabat eorumdem horror ct angor, cum quo dum luctatur Christus, ut eum superet, summamque ab hoc sibi vim infert, factus in agonia sudavit sanguinem. *

Nola *tcrlio,* in illa oratione non tantum petiisse Christum a morte liberari, sed etiam et magis petiisse nos a peccato et morte liberari, ideoque tandem mortem voluntate absoluta ct efficaci acceptavit, PalrisqUc de ea voluntatem fieri postulavit, dicens ; « Verumtamen non mea, sed tua voluntas fiat, » in coque exauditus est, ut subdit Apostolus.

Exauditus est , — non in sua petitione priori tnqvort
ct voluntate quasi naturali, qua petebat condi-
lionate et inefficaciter, si fieri posset, mortem eva- r
dere : illam cnim Christus ipse correxit, illamquo eiaudi*
impleri absolute noluit; sed in sua petitione pos- tus T
teriori et voluntate absoluta atque efficaci, qua oravit non pro fuga crucis ct mortis, sed pro implenda Patris voluntate circa passionem suam; ejusque fructum, scilicet ut sua passioneel morte mcrerelursibi resurrectionem a morte, nobis salutem tam corporis quam animæ.

Addit hæc Paulus, ut ostendat Christi pontificis nostri preces esse efficaces, et a Patre exaudiri , ideoque nobis omnem spem et fiduciam in Christo esse collocandam.

Pro sia revehentia. — Græce «irò rit «ùxa&iaç, Cilrini
quod primo, Calvinus et Beza vertunt *ex metu,* ct B-'ti
scilicet ælernæ damnationis, *q. d.* Paulus : Exau- bh.%pbe«
ditus est Christus et liberatus ex metu damnatio- mu, btmíi
nis, in quo versabatur, dum in agonia positus totus animo perculsus, consternatus et obrutus cbin«i«
pondere ira Dei, videret Ileum sibi ob peccata <'.ini>u.
hominum maxime esso infensum ; ita ut se irte divinæ pondus sustinere non posse, deque se jam actum esse putaret, unde exclamavit : « Deus, Deus meus, ut quid derelequisli me?» Quæ verba, ait Beza, sunt hominis in ipso jam gurgite sese periisso vociferantis. Putant cnim Calvinus et Bcza, non plenam futuram fuisse redemptionem el satisfactionem Christi, nisi Christus om-

nem Del itam ctcepifeset, ct sensisset Deum sibi infensissimum , adeoque sensisset damnationem peccatis nostris debitam, ct cruciatus hominis damnati ; non cnim alitim inferntte vel damnalafrmn» tionem agnoscit Calvinus, quam hunc apprehenp*l'"ll sionis ct imaginationis, qua scilicet animre damcoacta natæ perpetuo apprchenatml Meam sibi esse iratoippte-tum, qua apprehensione seipsas cruciant. Sed b«ui w. |jæc cst blasphemia tam absona, quam horrenda Rfiotan- et sæculis omnibus inaudita. Si cnim Christus in —— agonia ita desperavit, ct damnationem nostram «i Btu. sensit ac passus est, ergo non tantum gravissimo peccavit, sed ct pro illo tempore damnatus fuit, perinde ac jam Judas damnatus est; ac consequenter illo ipso actu adeo pro nobis satisfacere non potuit,ut potius longe magis Deum irritant, gravissimamque illi injuriam irrogarit. Quare Christus tum redemptor noster esse non potuit, imo vero alio longe potentiori eguit redemptore. In ‹M- Cujus Christiani aures ferant has voces : Christus c^, desperavit, Christus iræ Dei succubuit, Christus ictrii * damnatus est? Scimus Christum morti succubi*' de-buisso, sed sponte sua, ideoque exclamavit: nlictw? [)CUS) peus meus, ut quid dereliquisti mc?» nimirum in crucis et mortis sensu, ut hoc suo sensu Martyribus, nobisque omnibus mortis sensum vel adimeret, vel minueret. Sed Christum desperationi, damnationi et gehennæ succubuisse, h pirti quis dicere, imo audire non perhorrescat? Ites- 'P**' pondebit Bcza, hos desperationis motus in Christo ftriori non fuisse deliberatos, nec fuisse in voluntate el Cbruti ratione superiori, sed tantum in pario ct appe- *'lu 'nfc,'ior*' Verum hoc perperam ct insulse di- ie moti'' citur, primo, quia in Christo æque ut in Adamo, nullus erat concupiscenti® aut passionis alicujus motus rationem provenions , sed omnes ejus actor contus ratio providebat, eliciebat, dirigebat, ut osra lie- sent ac[US hominis perfecti, puta rationales ct den^ionï-' liberati. *Secundo,* quia appetitus sensitivus vel i»» inferior non potest apprehendere Deum sibi *ra^nn : Doc cn'tn objectum , nipote spirituale et Teniï. sublime, est rationis ct partis superioris. *Tertio,* quia etiamsi concedamus hos motus Christi fuisse tantum in parte, inferiori, tamen fuisse eos aliquo modo Christo voluntarios negari non potest : Christus cnim hos motus in se advertit ct permisit, cum eos quasi pœnam peccatis nostris debitam acceptavit : omnis cnim pœnitentire el satisfactionis acceptatio libera esse debet, flerique per rationem ct voluntatem. Sicut ergo homo quivis sentiens et advertens in se motus blasphemiæ, vindicte, libidinis, etiam insolo appetitu sensitivo, nec cos repellens, cctisctur cis consentire et peccare : ita secundum Bezam, Christus hos motus dc'-pcralionis in se advertens, et permittens, imo acceptans, censeri debet iis consensisse. Sic cnim iit in quovis alio homine, qui Quiru. desperationi cedit et succumbit. Denique non potuit Christus cortclpcrc Deum ita sibi infensum, ©«ubi- icque iræ Dei succumbere, ideoque non potuit ita animo percelli ct m barathrum hoc desp rationis corruere : sciebat cnim Christus se Patrem summe amare , seque viclssim Patri esse charissimum ; mu sciebat se ex summa erga Patrem charitate, reve- '“y*'» rentia et obedientia, nostra peccata in se luenda suscepisse; sciebat se a Patre deseri non posse;scicbat in omni hac passione Patrem sibi aflore, ut constanter mortem omniaque tormenta adiret et superaret; sciebat passionem suam, redemptio* nem nostram omniaque exvoto sibi successura; omniumque se victorem fore ac dominum : quo* modo ergo animo caderet, percelleretur, obrueretur, desperaret? proscrite, cum sciret Deum proprie non irasci nisi culpæ, ipse vero nosset se ab omni culpa immunem, utpote qui hominum non culpas, sed poenas tantum culpis eorum debitas in se suscepisset. Sciebat ergo Deum meta- D'»» phorice tantum el metonymice sibi irasci, quia nimirum iræ suæ, qua hominum peccatis irascc- ™ batur, effectum, scilicet pœnam mortis et crucis, sibi infligebat, quam libens fortis ct fidenti animo ipse excepit. Vere ergo ct proprie Deum sibi iratum esse Christus concipere ct cogitare non po* tnit, mullo minus se iræ Dei succumbere in anr muni inducere potuit.

Adde, ex sententia Calvini omnes fideles esso O' 314- prædeslinalos, atque ex fide speciali quam habent , certos esse de sua saluto, de sua prodestinatione et æterno Dei in ipsos favore, ac scire se nullis peccatis posse a salute excidero : unda nec metuunt damnari qui Calvinum sequuntur t ergo multo minus Christus, qui est exetnplar et parens fidelium et prodcstinalorura , iram et damnationem Dei metuere potuit. Vido ergo hio impietatem Calvini, qui in notitia et certitudine salutis et favoris divini, se suosque longo Christo profert.

Paulum vero nihil tale significare patet ex sate verbo tùuGiot, quod in Scriptura non talem metum ct horrorem (I), qualem vult Calvinus, sed reverentiam vel timorem reverenti®, quo parentes vel Superiores aut Sanctos timemus et reveremur, significat. Itaque hic accipiunt S. Chrysostomus, Theophylactus, Theodori Ius, Ambrosius, CEcumemus, Ansehnus omnesque orthodoxi.

Dices : Græce est propositio dbti, quæ significat AlU u, *er,* de; hæc autem recte convenit cum **metu**, l0 M non autem reverentia : recte enim dicitur : Exuti- fribuu. ditus est Christus ex metu ; non autem recte dicitur : Exauditus est ex sua reverentia. Respondeo, irò sirpe sumi pro Jià, id est *propter,* vel *pro :* respondet cnim **p** *min,* quod tam significat *propter* vel *pro,* quam *a, ex, de,* ut dr/or. xii, 14, àxò rr.; id osi, *præ gaudio,* non aperuit januam; *Luo.* .wit, 42 : Invenit cos dormientes àtri TT.; Xvwr.îj id est *præ tnstitia,* vel propter tristi-*

(1) Roseiunulkrus vertit, *et ex sollicitudine,* seu *anxie* *(ate ereptus esL*

tiam. Similia sunt *Luc.* xxiv, 41 ; *Ma:th.* xm, 44 et alibi.

Cstrioi lUcni «jplia- Adde, multo incommodius Calvinum hanc ipsam vocem explicare, hoc modo , exauditus est Christus ex metu, id est, inquit, exauditus est Christus, ut liberaretur a metu ; non enim subaudiri potest vox *orans, q. d.* Exauditus est orans cx metu : hoc enim paulo ante expressit Paulus dicens : «Preces supplicationesque offerens.» Hæc deprima Calvini expositione dicta sint.

Secundo, Photius apud OEcumenium, «OXaCiixv vertit çtXxvflpo^ix», id est, *eximiam charitatem, q. d.* Paulus : Exauditus est Christus pro tanta erga nos charitate, vel, ut Erasmus vertit, pietate.

Tertio et optime, omnes alii cuín nostro Interprete lúXxíúxv vertunt, *reverentiam :* inde enim passim iùAxSüî vocantur viri pii, religiosi, timorati et reverentes Deum; Noster, *Sapientia* cap. xvn, vers. 8, ct alibi subinde tiuGúc* vertit, *timorem,* scilicet divinum, seu cx Dei majestate et reverentia incussum.

jurertn- ,et wlari « œndJ- tíocej. Unde nota : Reverentia hæc sive timor hic reverentiro, vel admirationis, uti vocat eum S. Grcgonus, lib. XVII *Moral.,* cap. xiv et xv, et S. Dionysius, xm *Calcst. Hierarch.,* est habitus vel actus judicii et voluntatis, quo creatura rationalis in conspectu divinæ cxccllentiæ el eminenti® ita se gerit, et tanti cam œslimat, ul quasi non audeat ad illam accedere, et omnino cavet vel in minimo usurpare ejus excellentiam ; imo plane pudibunda, timens ct reverens fugit ab ea, idcoquo formidat ct fugit investigare ejus magnalia, consilia et arcana ; cx quo sequitur timor castus, ut pro nulla re velit tantam majestatem offendere : unde reverentia hebraico vocatur **nxi»** *ira,* id est timor, et chaldaice **nO'N** *ema,* id est terror, et arabico riZPrt *hiba,* id est formido.

Timor castos.

Bmrtn- ¿llD. mutar obeJkò- u», reii- gl0UC Hinc sequitur *secundo,* hanc reverentiam distinBu* ab actu humilitatis, quo quis vult se Deo subdere; cl ab actu obedientiæ, quo quis vult illi parere, ut supremo Domino ; ct ab actu religio*nis, quo quis vult cum colere, ut supremum rerum omnium principium, illiusque honorem suo ¡n omnibuspræferre : actus enim reverenti® est summo revereri ct timere summam Dei majestatem, uti paulo ante dixi.

Rmr»a- * Nota *tertio :* Reverentia hic activa intelligitur, qua scilicet homo Deum reveretur, *q.* d. Apostolus : Exauditus est Christus a Patre, quia reveritus est Patrem, quia reverenter el obedienter erga Patrem sc per omnia gessit. Potest tamen *secundo,* passive quoque capi hic *reverentia,* qua scilicet Christum tam erga se reverentem vicissini reveritus est Pater, utpotc filium suum, qui cum precibus offerebat pretium, puta sanguinem divinum, qui erat res infiniti valoris, idque ex summa erga Patrem reverentia, et ex mera ac purissima in hommes chántale, ut ait, Ansclmus, *q. d.* Pau-

Ghiuui 4" lus : Quod exauditus a Paire fueril Christus, non tain giahæ fuit, quam dignitatis Chxisü î tanta enim erat ejus reverentia tam activa quam pa»- rotate siva, ut eum etiam revereretur Deus Pater, nec sus- IU*FUQ' tinerct; aut posset ei quidquam negare : dignus enim erat omnino planeque merebatur a Patro exaudiri. Ita Chrysostomus, Thcophylactus, OEcumenius, Ansclmus. Estque hic sensus plenior et dignior ; <óxá«tx enim juncta sic persona) pontificis , quæ per se est veneranda, significat ejus dignitatem ct venerationem. Sensus ergo est, *q. d.* Christus exauditus est propter sui reverentiam, id est, Pater exaudivit eum considerata persona venerabili pontificis, quam gerebat. / Equum enim erat sanctum, innocentem venerandumque pontificem orantem exaudiri. At, quomodo exaudi* tus est, cum non fuerit a morte liberatus? quia ita mortuus est, ut statim fuerit a Patre resuscitata , qui non reliquit animam ejus in inferno, ncc dedit sanctum ejus videre corruptionem ; ulque nos a peccato ct morte suscitaret.

8. Et quidem cum esset Filius Dei, didicit ex iis ven.8, quæ passus est odediextiam. — Dixerat Apostolus, quod Christus « preces cum lacrymis offerens exauditus sit pro sua reverentia ; » hic id explicat et exaggerat, docetque reverentiam Christi testatam el probatam fuisse ejusdem obcdienlia : exauditum vero esse Christum , cum « consummatus factus est nobis causa salutis æternæ, » *q. d.* u Et quidem cum, » græce mú-i?, id est quamvis, Christus esset Filius Dei, pati tamen voluit, itaque discere, id est experiri, obcdienliam tam arduam ct difficilem, ut scilicet demitteret se, et obediret usque ad mortem crucis.

Nota : « Christus ex iis quæ passus est, didicit Q/omM» obcdienliam, » non quasi in passione demum virtutem obedientiœ didicerit, aut acquisierit, quam **obl-** ante ignorabat; illam enim optime cognoscebat tinnì et callebat, tum per scientiam infusam in primo conceptionis suæ instanti, tum per experientiam triginta quatuor annorum et totius vitæ suæ; sed quia obcdienliam hanc novo et exactiore modo expertus est in passione, magis quam in tota reliqua vita sua : quid scilicet sit obedire, quam difficile ct arduum sit in omnibus se submittere, quanta sit virtus et labor, inquit S. Anselmus et Photius, obedienlia, quæ quævis dura, acerba, ignominiosa, horrenda prompto animo excipit, tolerat et cxequilur, idque unius Dei cui obedit, causa ct reverentia. En, quod dixi, Christi reverentiam demonstrat ex Christi obedientia.

VirtuUi melitu disttio* Hinc nola *secundo :* Christus patiendo « didicit obcdienliam,» ut ostenderet obedientiam, patien- tur cui tiam et cælcras virtutes longe melius, plenius et ceodo efficacius ab hominibus disci patiendo et exer- quim cendo, quam speculando et contemplando, nimi- specurum ri «xOr¡xxTx [AxGrsaxTa, passiones sunt optima) lando. doctrinæ ct disciplinæ. Et, ut ail S. Bernardus, *epist.* 88 : a Humiliatio via est ad humilitatem , sicut patientia ad pacem, sicut lectio ad scien- fXZTX, tiam. Si virtutem appetis humilitatis, viam non refugias humiliationis. Nam si non pateris humi-

liari, non poteris ad humilitatem provehi, n Obcdientiain hic præ cœtcris Apostolus Ilcbræis inculcat, ut eamdem imitentur, discanlque Deo ct Christo obcdire constanter, etiamsi ca de causa spoliationem, exilium adeoque mortem ipsam subire ct pati debeant. Unde subdit, quod Christus ita « consummatus factus sit sibi obtemperantibus causa salutis œtcrnæ. »

Nota *tertio* : Christus non tantum per experientiam a didicit obcdienliam, d id est, laborem arduum et difficultatem obedientiæ, sed etiam didicit obcdienliam, id est, quanta sit obedienlico magnitudo, excellentia, meritum et præmium; utpote cujus merito paulo post se evectum vidit ad summum gloriæ gradum, ut consummatus fieret nobis obedientiæ dux et præco, adeoque causa salutis œtcrnæ. Hoc enim subjicit Apostolus. Ita Chrysostomus et Thcophylactus.

Deseri- Egregie Climacus obedientiam ita definii : «Obedientia est spontanea mors, sepulcrum voluntatis, vita curiositate carens, securum periculum, immediata ad Deum excusatio, tuta navigatio, confectum dormiendo iter, discretionis depositio, quæ sarcinas in alium transfert, proprii desiderii omnimoda renuntiatio. »

Vtn. 9. 9. Et consummatus.— Græce TiUtotó;, id est *immolatus,* vel *consecratus,* vel, ut Syrus, *perfectus* est Christus hac sua passione ct obedientia, adeoque corporis beatitudine et gloria immortali donatus est. Christus enim in cruce consummatus Chriitos wrfeítiB fuil in Palicnlia 9 in charitale, omnique virtute, in pa- itaque consummatus fuit in gratia, el mox in glotieniia. ria. Hinc S. Ansclmus : a Consummatus, inquit, ggiorUl csl Christus cum, consummatis omnibus obedientiæ, palicnliæ el sanctitatis actionibus, clamavit in cruce, *Consummatum est, » q. d.* Apostolus: Consummatio hominis Christiani fit per afflictiones; quomodo ergo vos, o Hebræi, ægro estis animo in persecutionibus, quæ vos consummatos reddunt? ait Chrysostomus ct Thcophylactus.

Ven. io. io. Appellatus a Deo pontifex secundum ordinem MELcniSEDEc.il,— *q. d.* Christus nobis est causa salutis, quia a Deo constitutus et appellatus est pontifex noster, cum scilicet dixit ad eum Deus *Psal.* cix : «Tu es sacerdos in œlernum, secundum ordinem Mclchisedech (1). »

Veu.il. **H. I)E QUO NODIS GRANDIS SERMO ET ININTERPRETABILIS AD DICENDUM, QUONIAM IMBECILLES FACTI ESTIS** ad audiendum. — Pro *grandis* græce est mXO;, id est mullus sermo; « cl ininterpretabilis (ita legendum cum Homanisct Græcis, non autem *interprctabilis),* id est explicatu difficillimus : hoc Lectio D. Tbo- enim est Græcum Quare perperam commentarius S. Thomæ ascriptus legit *interpre-*

(1) Redierat Paulus ad praecipuum hujus Epistola) argumentum, videlicet summum sacerdotium Christi. Sed rursuin liicabrcptnsabeocxcurrit, quæ digressio continet increpationem, adhortationem ac solatium ad finem usque capitis sequentis. Tum demum, cap. vu cl mi, rem suam pleue tractat et absolvit.

*tubili**, illudque bifariam exponit: Pnmo,nt *in* indicet negationem, et *interpretabilis* sit idem quod qui non potest interpretari. *Secundo,* ut *interpretabilis* affirmative idem sit, quod indigens interpretatione. Verum hæc repugnant ipsi etymologi® : juxta eam enim *interpretabile* dicitur id, quod facile est interpretatu. Secus est de hac voce *investigabile;* illa enim sumi potest pro non *vestigabile.* Sensus ergo Apostoli est, *q. d.* De Mclchisedech multa ct magna dicenda forent, sed vobis, o Hebræi, explicatu difficilia, quia ad hæc rudes el imbecilles estis : magis enim capitis Aaronem vestrum, quam Mclchisedech. Hæc mysteria Mclchisedech cx parte explicat Apostolus cap. vii, ul Hebraeorum mentem ad res Christianas et divinas sublevet et doceat, quantum capere polerant : cx parte ea quæ difficiliora sunt tacet, ne vel eos, vel alios legentes iis intellectu tam difficilibus a fide avertat vel obruat, inquit Chrysostomus. Tale est, quomodo panis ct vinum oblata a Mclchisedech, *Gen.* xiv, fuerint typus sacrificii Eucharistiae. Unde veteres Græci, teste S. Hieronymo *ad Evagrium,* epist. 126, dicere solent, Paulum cap. vii, ubi agit de Mclchisedech, quoddam ejus sacramentum et arcanum omisisse ; illudque hic vocare sermonem ininterpretabilem, maxime infidelibus: licet enim hanc epistolam Paulus primario scribat fidelibus, secundario tamen eamdem scribit infidelibus, puta Judaizantibus, quos a judaismo ad christianismum convertero satagit. Adde, el fidelibus non nisi bene instructis traditam fuisse doctrinam de mysteriis Eucharistiæ. Est enim hoc Sacramentum maxime sublime, arcanum ct divinum: unde Patres illud vocant arcanum Sacramentum, mysterium, mysteria quæ fideles norunt, etc.

Quoniam imbecilles facti estis ad audiendum. — Pro *imbecilles* græce est , id est segnes, ignavi, negligentes facti estis ad audiendum ct cognoscendum res Christianas et divinas : quales multi hodie sunt inter Christianos, qui suis lucris ct negotiis ita intenti sunt cl absorpti, ut vix Saerum cl concionem audiro, vix do Deo, deque animæ suæ salute cogitare possint, aut velint, Hujus negligenti® et ignavi® causam fuisse persecutiones censet OEcumenius. Tentationes, inquit, ct afflictiones reddiderunt vos segnes, neque potestis perfectos audire sermones : tantalio enim, cum illi ceditur vel auscultatur, emollit animum, segneinquo, tepidum et imbecillem facit ad bonum. Tales hodie multi sunt in Anglia, qui ne bonis suis spolientur, omne Christiani hominis officium et disciplinam negligunt, nec respiciunt domestica Martyrum aliorumque plurimorum in fide ct pietate eonslantissimorum et fervenlissimorum exempla.

42. Et bnim cum deberetis magistri esse proiter tempus, —id esi pro longitudine temporis, quo tam in lege Mosis, quam m christianismo estis eruditi.

RmSUM CrniGKTlS UT doceamini, qu.b sint elementa EXORDII SERMONUM DEI, — id flit quæ sint rudimenta doctrinæ Christiana) et divinae, quæ catechumeni docentur et discunt.

Er FACTI ESTIS (ILIBUS lacie opus sit, — id est, qui indigetis instructione infirmas, simplicis ct puerilis doctrinæ dc Christi humanitate, de baptismo, dc resurrectione, do judicio, ut sc explicat Apostolus cap. scq., vers. 1 ct 2.

Nox solido cibo, — id est non albori ct perfectiori eruditione *do* Christi divinitate, dc Melchi-

ApArfo- gcdcch, de perfectione Christiana. Nota : Hæc dicit
ut "i*' Apostolus, excitando et exstimulando, nt scilicet
br,_ ..'j *Hebræorum* animos acuat et sublevet ad audienda
cp;iutio-ct capienda mysteria Melchisedech, aliaque quæ
»ho°tn caP- vn cl eis proponere statuit. Sic præ-
Bputi». ceptor discipulos suos alias bene doctos, cum
W- torpescunt et thema non satis accuratum exhibent, increpat et exstimulat, dicens, hoc thema non esse rhetoris, sed grammatici aut syntaxislæ, eosquo ad syntaxim remitti debere. Hic sensus patebit initio capitis sequent.

13. Omnis îmm qui lactis est particeps, — id Viau; est, qui puerili institutione et doctrina est eruditendus et fovendus. De hoc lacte dixi l Co.-úiM. ni, 2.

Expers (græco àinipoç, id est inexpertus, rudis, imperitus) est sermonis justitlb, — id est, sermonis qui fit de perfecta justitia ct sanctitate : hic enim solis perfectis convenit. Ita Thcophylactus et Anselmus. I

Alii sic explicant, *a* expers est sermonis justitire,» id est, non est capax justificationis, quæ a Christi deitate exspectanda est. Sed priorem sensum esse genuinum patet exeo quod subdit Apostolus :

14. Parvulus (græce «í.-i-.;, id est infans, scilicet VeB-(t in Christo ct christianismo) enim est : perfectorum AUTEM EST SOLIDUS CIBUS, — id CSt Solida et perfecta doctrina et institutio, uti jam dixi.

CAPUT SEXTUM

SYNOPSIS CAPITIS.

Docet, *se nolle rursum Uebræis tradere rudimenta fidei et pcenitentiæ, eo quod* **eos**, *qui tot Dei dona re-*
ceperuntj quanta ipsi in christianismo, impossibile sit renovari ad poenitentiam : itaque Hebraos avertit a lapsu ct apostasia.

Vndc secundo, vers. **9**, *ad constantiam, spem, patientiam, longanimitatem eos animat.*

Hinc tertio, vers. **13**, *proponit eis exemplum Abrahæ, qui patienter exspectans ea, quæ sibi promiserat et juraverat Deus, tandem ea adeptus est.*

1. Quapropter intermitientes inchoationis Christi sermonem, ad perfectiora foramur, non rursum jacientes fundamentum pœnitentiæab operibus mortqis, et fidei ad Deum, 2. baptismatum doctrinæ, impositionis quoque manuum, ac resurrectionis mortuorum, et judicii æterni. 3. Et hoc faciemus, si quidem permiserit Deus. 4. Impossible est enim eos, qui semel sunt illuminati, gustaverunt etiam donum coeleste, et participes facti sunt Spiritus Sancti, 5. gustaverunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutesque saeculi venturi, G. et prolapsi sunt, rursus renovari ad poenitentiam, rursum crucifigentes sibimetipsis Filium Dei, el ostentui habentes. 7. Terra enim sæpe venientem super se bibens imbrem, et generans herbam opportunam illis, a quibus colitur, accipit benedictionem a Dpq. 8.1'rofereps autem spinas ac tribulos, reproba est, et maledicto proxima : cujus consummatio in combustionem. 9. Confidimus autem de vobis, dilectissimi, meliora, et viciniora saluti : tametsi ita loquimur. 10. Non enim injustus Deus, ut obliviscatur operis vestri, et dilectionis quam ostendistis in nomine ipsius, qui ministrastis sanctis, et ministratis. 11. Cnpimqs aufein ppuinquemque vestrum eamdem ostentare sollicitudinem ad expletionem spei usque in finem : 12. ut non segnes efficiamini, verum imitatores eorum, qui fide el patientia hæreditabunt promissiones. 13. Abrahæ namque promittens Deus, quoniam neminem habuit, per quem juraret, majorem, juravit per semetipsum, 14. dicens : Nisi bepcijicensbenedicam te, et multiplicans multiplicabo te. 15. Et sic longanimiter ferens, adeptus est repromissionem. 16. Ilomiues enim per majorem sui jurant : et omnis contro-

vcraim ronim finis , ad confirmationem, ‹ 4 juramentum. 17. In quo ahnndantius volens Deus ostendere pollicitationis liærcdibus immobilitatem consilii sui, interposuit jusjurandum : 18. ut per duas res immobiles, quibus impossibile est mentiri Deum , fortissimum solatium babeamos, qui confugimus ad tenendam propositam spem, 19. quam sicut anclioram habemus anima? tutam ac firmam, et incedentem usque ad interiora velaminis, 20. ubi præcursor pro nobis introivit Jesus, secundum ordinem Mclcbisedech pontifex factus in ælernpm.

Yert.1. **1. QUAPROPTER IMERHITTENTES INCHOATIONIS CnniSTI SERMONEM, AD PERFECTIORA FF.RAMLR.** — Quæres, unde Apostolus inferat vs *quapropter,* cum potius contrarium inferre debuisset; dixit enim eos esse imbecilles, ct lacte potius indigere quam solido cibo.

Respondeo, ri *quapropter* respicit vers. 11 ct 12 cap. præced., ubi dixit : a De quo (Melchisedec) grandis nobis est sermo, » ct : a Deberetis esse liciti? ni,t8*stri, » *q. d.* Quamvis hactenus, o Hebræi, imaJ c p,r. becilles et segnes fueritis in doctrina Christi et fi-ctio- christianismo, tamen quia audistis jam pridem rudimenta fidei, ut pudor sit, in iis adhuc tam nem me quam vos hærere : hinc decet vos industriam Eran?e- vestram excitare et intelligentiam acuere, ut quasi dJtnca. perfecti solido cibo vesci incipiatis : a quapropter intermittentes, » postea si opus sit resumpturi, «inchoationis Christi sermonem,» id est, rudimenta christianismi, puta ca quæ in catechismo docentur pueri aliique rudes, «ad perfectiora feramur, » ut scilicet perfecta dogmata proponamus, nominatim de Melchisedech ejusque sacerdotio, tanquam antitypo sacerdotii Christi : de hoc enim dixit cap. precedent. : « Grandis nobis est sermo ct ininterpretabilis; » non quod vellet eum præterire, sed ut ad eum audiendum et capiendum exstimularet llebræos segnes et torpentes, hinc cos ita pupugit arguitque ignorantim et ignavia); unde mox cap. vu, eumdein sermonem resumit et expromit. Ita ex Chrysoslomo Thcophylactus ct Anselmus.

NON RURSUM JACIENTES FUNDAMENTUM POENITENTIA! AB OPERIBUS MORTUIS, ET FIDEI AD DEUM, 2. BAPTISMATUM DOCTRIX*, IMPOSITIONIS QUOQUE MANUUM, AC. RESURRECTIONIS MORTUORUM, ET JUDICII jETFRiq, — *q. d.* Non est, quod jam rursum vos doceam « fundamentum pœnitentiæ, n ut scilicet de primo innovanda per poenitentiam vita jam vos instruam ct moneam ; non quoquo est, quod jaciam « fundamentum fidei.» hoc enim jam pridem feci ; aul « baptismi, » ut ejus doctrinam vobis (radam; aul «impositionis manuum,» id est, sacramenti Confirmationis ; aul « rcsurrcclion*8 el jQtlioii : » horum enim veritatem et doctri- Onlopis nam jam satis audistis in prima vestra catechesi, atrcbn- cum Christiani facti estis. Ita Thcophylactuset Anmic.piu scbnus. Nota hic quinque catechismi et doctrinæ Cb› 'ns' Qbristianæ capita,tatechumenis cl recens conver- ptopo- sis ante omnia proponenda, quæ llebræis ab initio christianismi proposita fuisse docel hic Apostolus.

Primum est, « pœnitentiæ, » et conversionis «ab operibus mortuis, » id est a peccatis, quibus anima gratia Dei privatur, Deoque moritur : nec enim vitam bonam et Christianam quis inire potest, nisi per poenitentiam a morte peccati resurgat.

Secundum caput est, «fideiad Deum,» vel in s—ia» Deum; utrumque enim significat Graecum 4nia- puta symbolum Apostolorum, fidesque de Deo trino ct uno, deque incarnatione, passione, morte cl redemptione Jesu Christi.

Tertium caput est, « baptismatum; » dicit *bap-* Tutua. *tismatum,* non *baptismi,* quia catechumeni docebantur triplicem esse baptismum, scilicet fluminis, flaminis ct sanguinis. Vel potius baptismata vocat non ex sua, sed Hebraeorum mente et phrasi, qui lustrationibus el baptismatibus legis creberrimis assueti ad se crebro expiandum, putabant jam recens conversi el rudes adhuc, in christianismo quoque sæpe debere hominem baptizari, ut cum sæpe peccet, sæpe quoque remissionem peccatorum accipiat, indeque hoc Sacramentum non baptismum, sed baptismata nuncupabant, inquit OEcumenius et Thcophylactus, *q. d.* Non jam tradam vobis doctrinam de baptismo, ac præsertim, quod apud Christianos non multa, uti apud Judæos, sint baptismata, sed uuum tantum (1).

Quartum caput est, «impositionis manuum,» Quid est sacramenti Confirmationis, quod iuiliotam* Ecclesiæ omnes baptizad, ut in persecutionibus tunc furentibus firmi essent in fide, mox a baptismo suscipiebant, ut colligitur *Act.* vin, vers. H, 15, 17. Ita S. Augustinus Lb. I *De Fide ct oper.,* cap. xi, et Ambrosius.

Quintum est, mysterium «resurrectionis etju- Qoim dicii æterni : » spes enim resurrectionis omnes ,a°' excitat ad constantiam Christianam sanclamque vitam ; judicii vero metus deterret omnes ab apostasia, aliisque peccatis : dicitur «judicium ælcrnum» metonymiee, quia m judicio feretur sententia de fota æternilate vel beata vel misera

(1) De baptismis in plurali numero loquitur Apostolus, quia Judæis multe erant rituales lotiones, lego uiaud.ua», non modo ail sordium purgationem, sed ad peccatorum etiam abstersionem ; cl sequiuri alate baptismus qui ad regenerationem *proselytorum* pertinebat. Accessit denique baptismus tum Joamns Baplblæ, tum Christianus. Nesso autem debrai discrimen debebant inter hunc et illos; nam hæc doctrina erat *fundam.iitum* religioni» Christiana. Ita Alholi.

cujusque sententia, inquam, fixa et irrevocabilis in retcrnum. Quam sapit qui hoc judicium retcrnum et annos retornos semper in mente habet !

Vtn.t. *3.* Et noe faciemus, si quidem permiserit Deus. « Hoc, » scilicet ut, omissis fidei rudimentis et fundamentis, « ad perfectiora, » id est perfecta christianismi dogmata, «feramur,» inquitTheophylactus, Anselmus et alii. Aliter alii, sic enim explicant, *q. d.* Paulus : De rudimentis fidei jam dictis, quæ jam transibo, postea rursum agam Deo dante, cum opportunum erit; nam de baptismo et poenitentia agit inferius cap. x, dc fido cap. xi, de judicio cap. x et xii, de resurrectione mortuorum cap. xi et xn.

Sed si hoc Apostolus voluisset, dixisset potius per exccplivam particulam sic : « Quanquam hoc quoque faciemus. » Itaque prior expositio planior est, magisque cohaeret procedentibus. Tò enim *hoc* respicit to *intermittentes,* ct, *non rursum jacientes.*

Ven. 4 <N«- **4-G. IMPOSSIBILE EST EXIM EOS, QUI SEMEL SUNT 1LLUMINATI, GUSTAVERUNT ETIAM DONUM COELESTE, etc., RURSUM RENOVARI AD POENITENTIAM. — VOX** *enim* dat causam cur dixerit vers. 1, non esse rursum jaciendum fundamentum pœnilentiæ, quia scilicet hrec impossibilis est iis, qui « illuminati,» id est baptizati sunt, ut vertit Syrus. Nola : S. Dionysius cap. m *Eccles. Hierarch.,* p. 1, aliique Patres, baptismum vocant çunajwv, id est illumina-
Daptiuti ami- tioncm, quia in baptismo homo fide Christi illus-
“u*llll, (ratur, « accipitque primi et increati luminis <fon-
sortium, omniumque divinarum illustrationum principium, » ait S. Dionysius, cujus rei symbolo in baptismo faces accendi solent (1).

Vers. 4. **4. GUSTAVERUNT ETIAM DONUM COELESTE. — GræCC**
Donna quod verti potest, *supercaeleste* donum, hoc est remissio peccatorum, inquit Chrysostomus, gratia, virtutes et charismata Spiritus Sancti,
miisio «cproscrtiinlretitia,paxctsercnilaspuræetsanctæ
' conscientiæ, utque dulcedo et suavitas vitre uovæ
eirjp.'1 et Christianre, quam experiuntur tam recens bap-
ooucita- tizati, quam qui seriam peccatorum confessio-
***' nem fecerunt, vitamque in melius commutarunt. Hunc enim dulcem saporem significat verbum *gustaverunt.*

(1) Commata 4-6 inter se connexa sunt, et bene cobærent cum procedentibus. Dicit nempe Apostolus, rem filii non esse cum Apostatis, quales tum essent apud Hebreos, nec se istorum in gratiam prima elementa religionis repetere velle, frustraneum hoc arbitratus: siquidem fieri non posse ut ejusmodi homines corrigantur ; similes enim cos esso terra improbae, in quam, quod semen conjeceris, periret omne. Hic locus maxima in causa fuit, ut jam animadvertimus in *argumento* hujus Epistola;, cur diu Romana Ecclesia cunctata sit hunc librum in canonem recipere, ut liquet ex Tertulliano *Do Pudicitia.* Nam in illa controversia an *lapsi* in persecutionibus in gremium Ecclesiæ recipi possent, illi qui severiores erant in lapsos, Novatiani scilicet, hunc locum urgebant. Quia autem Romana Ecclesia in disciplina erga *lapsos* mitior erat, hanc epistolam Paulinam esse vix admittebat. Sed âùvarcv, *imponibile,* h. 1. non est inetaphyucc impossibile, sed pouus res admodum difficilis.

S. Gustaverunt nihilominus bonum Dpi verbum.— v«n. ». Id est, gustarunt quam suavis et consolatoria sit doctrina Evangelica, quæ tanta tamque jucunda bona promittit nobis, tam hic, quam in cœlo capessenda. Nota : « Bonum » Hebrreis srepe idem i,r^" est, quod Irelum, jucundum, felix, delectabile. Inde «verbum bonuin» vocat promissionem Dei qu,n». Judæis jucundissimam, de liberatione a captivitate Babylonica. Sic *Psalm* xliv : « Eructavit, in-
quit, cor meum verbum bonum, » id est, epithalamium jucundissimum do nuptiis Christi ct Ecclesire. Sic ct Pocla canit : «3

Nnnc dicenda bono sunt bona verba die.

Virtutesque sjeculi venturi. — « Virtutes » hic non opponuntur vitiis : græce enim est Swsjuij, PoVn ct syriace nS'H *chaila,* id est robur, potentiam, energiam, *q. d.* Qui gustarunt per fidei cognitio- ' tlJj* nem, amorem, spem, gaudium ct desiderium, «culi «virtutes,» id est potentias sreculi futuri, quid ,BtBA scilicet possit et valeat futurum sreculum, quam potens in eo futura sit redemptio ct liberatio ab omni malo ct miseria, quanta felicitas clbcatitudo, quantam potentiam Deus ostendet in Beatis, scilicet in tam mira et angusta illorum gloria, immortalitate, vita reterna, visione ct fruitione Dei, omniumque gaudiorum et bonorum, tam corporis quam animi copia et affluentia. Illum prægustum futuræ vitre habebat S. Augustinus ejusque mater S. Monica, uti ipso affectuose narrat lib. IX *Confess.,* cap. x. Sanctus item Franciscus cum dicit : «Tanta est gloria quam exspecto, ut omnis me pœna delectet. »

Latius accipit hasce « virtutes, » sive potentias, pa8» Œcumenius, scilicet ut tam potentes damnato- dimnit* rum poenas ct tormenta in inferno, quam poten- run' lia, augusta ct divina prremia Beatorum in cœlo complectantur.

G. Et prolapsi sunt. — Post tanta dona, lu- ven», mina, suavitates ct dulcedines, in apostasiam, aliavo peccata prolapsi sunt.

Rursus renovari ad poenitentiam. — Græce áw-awíüiw, id est renovare , ut scilicet sacerdotes per sacramentum pœnilentiæ Prolapsos renovent. Sed corrigendus est textus Graecus modernus ex Chrysostomo, OEcumenio, Theophylacto, qui legunt áv«D«ivtaOf,vxt, id est renovari, ut vertit Noster.

Nota, «ad pœnitentiam, » id est, *per* poenitentiam. Ita Chrysostomus, Thcophylactus, Œcumenius. Græcurn enim »¡í vel r< respondet Hebrreo *het,* quod significat, ***in, ad, per, prupter :*** sic vulgo dicimus, ad primum (id est *per* primum) delictum occubuit Petrus : ad contactum (id est, per contactum) Christi sanata est hremorrhoissa : ad (id est, per) ignis prrescnliam inflammatur stupa.

Quæres, quis hujus loci sit sensus, ct quomodo sit impossibile lapsos renovari ad pœnitentiam? Ex hoc loco male intellecto orla est hreresis No- n«mii vati et Novafiauprum tempore S. Cypriani, qui Nonii*

Itonii!* docebant lapsis non esse dandam pœnitentiam, Dorara. nec veniam • indequo Catharos, id est puros et mundos, se nuncuparunt.

Error Hinc quoque deliravit Tertullianus, cum lib. I *Pudicitia* docuit, lapsos semel tantum ad pœnitenliam esse recipiendos. Sed hæc bæresis jam pridem explosa et damnata est, et manifeste repugnat ipsi S. Paulo, qui I Cor. v, et II Cor. vii, et alibi multis suadet tam fornicario illi Corinthio, quam aliis quibusvis lapsis pœnitentiam.

Pdrf [xmhr- no^onif Vktorif, r?®*' Rursum Petrus Lombardus ct Rugo Victor, *Quæ Sfi* Lx, in epistolam hanc, putant Apostolum loqui dc poenitentia peragenda post hanc vitam : hæc enim est impossibilis. Sed nihil tale suggerit vc* innuit hic Apostolus.

Trior fi. bojus io- d. loqni Dico ergo, duæ sunt maxime probabiles hujus loci expositiones. Prior est omnium pene veteruni › Chrysostomi, Thcodoreti, Theophylacti, OEcumcnii, llaymonis, Scdulii, Primasii, Ambro- *ll ^e* cap. n; Hieronymi, lib. II ponikn- tii tup- tinni, qm iteriti non potwt. *^on^ra Jovin.;* Augustini, in inchoatione epist. *ad* Rom., et aliorum : hi censent Apostolum loqui de poenitentia baptismi, seu quæ præit baptismum, tantumque damnare hoc loco iterationem baptismi : unde veteres passim ex hoc loco docent et probant Baptismum æque ac Confirmationem non posse iterari. Hebræi enim in judaismo sœpe se baptizabant, indeque facti Christiani putabant pari modo se posse iterum, tertio ct quarto baptizari, ct baptismo iterato identidem peccata, in Trh: quæ sæpius incidebant, expiare. Probatur hæc '*• explicatio *primo,* quia \postolus hic respicit ad pnktifr pœnitentiam, de qua egit vers. 1 ; ibi autem pœqiudro- nitentiam jungit baptismo, camque intelligil quæ præit baptismum.

Secundo, id indicat vox « renovari, » quæ fere baptismo datur : undo Apostolus, *Tit.* tu, 5, baptismum vocat « lavacrum regenerationis et renovationis. »

Tertio, id ipsum innuit vox a impossibile : » proprio enim sola baptismi, non autem pœnitentiæ, iteratio est simpliciter impossibilis.

Quarto, quia subdit Apostolus, a rursum crucifigentes sibimetipsis Filium Dei, » *q. d.* Baptismus est figura et repræsentalio crucis; et qui baptizatur, symbolice cum Christo crucifigitur, ut dixi *Pom.* vi, 3. Undo sicut Christus secundo crucifigi non potest, sio nec baptismus repeti ; et qui secundo baptizantur, hi Christum in scipsis iterum symbolice crucifigunt : hoc enim ipso significant et protestantur crucem a Christo semel susceptam , et priore unicoquo baptismo a so suscepto adumbratam, non sufficere; sed opus esse ut iterum Christus crucifigatur, itaque secundum baptismum ad cluenda peccata instituat. Ita Chrysostomus ct Damascenus, lib. IV *De Fide,* cap. x.

P«k- ij| Lh etiDgra- ÜWW15 Secunda magis plana ac genuina hujus loci cxPosWo est Anseimi, Lyræ, llugonis, Dionysii, Titclmanni, Vasquezii, Ribene ct aliorum rcccntiorum ; hi ccnseul Apostolum proprie loquì do pœnitentta, camque dicere impossibilem, id est valde difficilem , esse peccatoribus , non quibusvis, sed gravissimis ct ingratissimis, puta aposta- › « (is, qui post tot insignia lumina ct dona cœlestia a Dco accepta, post tot gratias et consolationes Spiritus Sancti, postquam gustarunt delicias Dei et futuræ vitæ, a Deo, a fide ct agnita veritate, atque a Christo ad judaúmum et infidelitatem desciscunt, uti aliqui Hebræi faciebant.

Probatur hec expositio *primo,* quia vers, sequenti vocat terram maledictam , quæ rore cœlestis gratiæ ct fidei recepto, profert tamen spinas p.- v-.r apostaste, idcoque reproba est ct igni combu- Ur'l' renda : apostate enim fere omnes pœnîl nlia expiari non possunt, sed obdurati ct reprobi sunt, idcoque in gehennam relegantur; ubi clare vides non baptismi, sed pœnitcnliæ vim ct fructum cis adimi.

Secundo, quia verba ipsa plan id significant : pœnifentia enim non baptismum , sed pœnitenttam significat eorum, qui in peccatum prolapsi sunt, post illuminationem, id est, post baptismum.

Tertio, quia cap. x, veis. 26, omnino similiter de his apostatis ait : a Voluntarie peccantibas jam non relinquitur pro peccato hostia,» *q. d.* Eorum qui voluntarie peccant ct a Christo desciscunt, peccatum ct apostasia nullo, non dico baptismo, sed sacrificio pro peccato, nulla pœnitentia expiari potest, id est, difficillime ct vix expiari potest : quia tales vix unquam serio pœnitent. uti videmus nostros apostatas sacerdotes ct monachos, cum a religione nostra ct ab Ordin»? suo ad Q t et hærcticos transfugiunt, difficillime ct rarissima J ? converti ct poenitere. Sic *ilatth.* cap. xn, vers. r 32, dicit Christus, quod blasphcmia in Spiritum i» Sanctum non (id est *trjre, vix)* remittetur in hoc «venio, nec in futuro. Sic I Joan, v, 16, di' —— c- tur : « Est peccatum ad mortem, non pro illo ‘ dico ut roget quis,» *q. d.* Si quis peccet, dum- T"'xrL^_ modo non peccet peccatum ad mortem, oret quis tttn- pro peccante, et certo speret se exaudiendum, et »«• veniam ei impetraturum : sin autem quis peccet peccatum ad mortem, non ausim spondere, nec certo sperare, quod orans pro eo veniam ei impetrabit , non tamen omnino orationem pro eo fieri veto. Ubi peccatum ad mortem idem fere videtur esse cum eo, de quo hic agit \poslolus cum ait : « Impossibile est eos, qui semel illuminati ct prolapsi sunt, renovari ad pœnitentiam. » Peccatum enim ad mortem, ut docet S. Hieronymus, lib. II *Contra Jwinian.,* est quodvis gran- ^.^¡3 simum peccatum, maxime quod ex malitia el ¡›u *t* oblirmato animo fit, v. g. cum quis fidem agni- TuJe' tam ex malitia improbat, deserit, et tanquam <hsmoniacam calumniatur; quod peccatum ordinarie vix remittitur, estque tale ac tantum, ut ex eo ad vitam spiritualem gratiæ vix ullus resurgat; sed in co, ac consequenter m morte animæ maneat is qui peccat. nc piumue puniendus sil morte alterna.

Ad *primm* argnmmtuni prò priori expositione de baptismo allatum respondeo, Apostolum vers. Pœnitentiam generatim accipere, omnemquc inlelligere, tanique earn quæ baptismum antecedit, quam eam quæ baptismum sequitur : utraque enim rudes et catechumenos docere solet, ut sciant quomodo ad baptismum se preparare , et quomodo post lapsum, si lapsi sint in peccatum, per pœnitentiam se reparare, et baptismal! puritati restituere possint : mox enim a baptismo catechumeni usurpare et frequentare solent pœnitentiæ Sacramentum.

Ad *secundum* respondeo, vocem *renovari* tam tribui pœnitentiæ, quam baptismo; undo Apostolus torn Ephesios quam Rom mos ct Colossenses jam pridem baptízalos horiatur dicens : « Renovamini spiritu mentis vestræ,» *Ephes,* iv, 23. Sic Concilium Tridentinum, *sess.* XIV, cap. ii, docet per pœnitentiæ Sacramentum nos renovari, ct ad novitatem baptismo acceptam reparari.

Ad *tertium* respondeo, *impossibile* hic, non physice, sed moraliler accipi; signifleareque id, quod communiter cl ordinarie non fit, et secundum consuetudinem et legem ordinariam fieri non P°tcs1, S,c unim -Jurisperiti vocant impossibile, id T10(i valde est difficile, et raro aut nunquam fit. Sic Christus, *ilatth.* xix, 2G, dicit impossibile esse divitem salvari : quod mox explicat dicens, id apud homines esse impossibile, apud Deum autem omnia esso possibilia. Eodem modo impossibile est peccantes hoc peccato aposlasiæ renovari ad pœnitentiam, si spectes communem cursum, tum naturæ, tum gratiæ, quam Deus ordinarie dal, juxta quem videmus tales rarissimo et vix unquam converti ; ut moraliler et vulgariter loquendo dicamus impossibile esse tales converti. Sic ex hæresiarchis, qui principes sunt apostatarum a Christo, hucusque neminem vidimus qui resipuerit, excepto uno Berengario, Apud Deum autem possibile est eos converti, si '^elicci CIU'3 valde sanctus vir Deum exoret, aut si Deus sponte sua raram quamdam et extraordinariam gratiam eis largiatur, qua cor eorum durum flectat et emolliat ad veram et seriam pœnitentiam, uti subinde fieri videmus.

Ad *(juartum* respondeo paragraphe proximo.

Rursum crucifigentes sidimet ipsis Filium Dei, et ostentui habentes. — Nota hæc verba non referri ad *renovari, q. d.* eos in ipsa renovatione et iteratione baptismi crucifigere Christum ; sed ad *prolapsi.* Patet ex Græco, in quo pari casu, scilicet accusativo, hæc efferuntur, scilicet g. *d.* Prolapsi sunt, quia rursum crucifigunt et ostentui habent Christum; ideoque impossibile est eos ad pœnitentiam renovari : omnis enim qui in pristina peccata, ac præsertim qui a tide in judaismum et hæresim aut infidelitatem relabitur, iterum quasi crucifigit Christum, quia novo peccato novam dat causam crucis et mortis Christi : facit cium rursum id propter quod Christus crucifixus est; quare nisi Christi mors tam efficax fuisset, ut ad omnia omnino peccata post quantavis sæcula futura et iteranda se extendisset, oporteret Christum toties mori et crucifigi, quoties peccant homines, sicut Aaronica sacrificia et victimas, toties mactari et offerri debebant, quoties peccabant Judæi.

OSTENTUI HABENTES. — Græce id est, paradigma, sive exemplum statuentes, quod ab omnibus videatur et rideatur; hoc est, infamantes, irrisione et ludibrio exponentes. Unde Syrus habet *netsaarun,* id est contemnunt, despiciunt, contumelia et ignominia afficiunt. Qui enim apostatai et in peccata relabitur, hoc ipso contemnit, vilipendit et ridet Christum, Christique crucem et redemptionem, atque hoc ipso causa est, ut Christus in exemplum ludibrii Gentilibus omnibusque hominibus proponatur, utque Gentiles dicaces et malevoli irrideant Christum, Christique legem et Ecclesiæ, sicut Judæi irriserunt Christum in cruce suspensum : sic Julianus Apostat;» irrisii, et irridendum proposuit Christum et christianismum.

7. Tehra enim sæpe venientem super se bidens IMBREM , ET GENERANS HERBAM OPPORTUNAM (ÓOíTSv, id est, utilem et accommodam) illis a quibis COLITUR, ACCIPIT BENEDICTIONEM A DEO. — K Be- Drrr rt ncdiclionem » vocat continuam fertilitatem: dum enim terra labori et agricultura; respondet, generatque herbam, facit Deus ut homines eam diligentius colant, et subinde hordeum, triticum aliasque segetes in ea serant ; ipseque Deus illi novas pluvias, et novas solis cœlique influentias immittit: quo fit ut terra ita exculta novos, plures et meliores fructus ferat: quæ est terræ quasi benedictio et felicitas, sicut felicitas et benedictio matris est multas et pulchras generare proles. Hac terræ similitudine et analogia significat Apostolus, homines, qui imbrem gratiæ divinæ excipiunt, eique cooperantes, fructus bonorum operum producunt, a Deo benedici, id est, majori gratiæ et consolationis coelestis influxu, virtutum ct meritorum copia cumulari.

8. Proferens spinas actribulos, reproba est „et MALEDICTO PROXIMA; CUJUS CONSUMMATIO IN COMBUSTIOSEM. —Pro *proferens* græce est id est efferens, emittens, ejiciens, quasi prater naturam, espinas,» tanquam aborsum, cum per se generare deberet herbam utilem. Ita OEcumenius. *Secundo,* pro *reproba* grace est id est improbanda, deserenda, rejicienda, ct inculta relinquenda , ut fiat horridum vepricetum cl senticetum. Hinc *tertio,* eamdem vocat a maledicto proximam,» ut, nisi meliora ferat germina, maledictieni, id est sterilititi cl squalori, perpetuo subjaceat. *Quarto,* «.consummatio, » id est, finis et exitus ejus est, ut sit in a combustionem, » ut cum suis spinis ac tribulis comburatur.

Ex parabola terra frugifera ct sterilis, probat Apostolus id quod dixerat» scilicet peccatum

apostas!» post accepta tanta dona gratiæ, quasi pluvi» cœlcslis, commissum, esso gravissimum et quasi irremissibile; eo quod apostata hanc pluviam neglexerit, illiquo non responderit, sed manserit sterilis bonorum operum, idcoque maledicto sit proximus, ut nisi plano se emendet, a Deo auditurus sit : alto, maledicti, in ignem ælernum, qui paratus est diabolo ct angelis ejus. »

Veri. 9. **9. CONFIDIMUS AUTLM DE VODIS, DILECTISSIMI, MELIORA ET VICINIORA SALUTI, TAMETSI ITA LOQUIMUR(I).** —Pro *confidimus* græco estmrógdz, id est persuasi sumus, credimus, persuasimus nobis, vos scilicet non esse instar terrae, quro germinat spinas et tribulos, ideoque maledicta est : tamen hæc loqui et submonere voluimus, quia vidimus quosdam inter vos a primo fervore descivisse el flaccescere indies, qui, si ita pergant, tandem flent terra maledicta, et damnabuntur : hos hac parabola terremus et monemus, ut resumant primum fervorem, et divinœ gratiæ respondeant, ferantque fructus virtutum instar terræ fertilis ot benedictæ. Ita Theophylactus.

rm. io. 10. Non enim injustus est Deus, ut obliviscatur **OPERIS VESTRI, ET DILECTIONIS QUAM OSTENDISTIS IN** Qnonun- **NOMINE** ipsius. — Vutant nonnulli Doctores mo- djr,rD‘‘°' derni, Apostolum hic loqui llebræis lapsis in rutuDei- apostasiam et peccatum mortale, cosque erigere **piiatio,** in spem veniæ, eis proponendo partim suam pœnitentiam, et pœnitentiæ ac charitatis opera, «mnw. quibus jam pœnitentes ministrarunt sanctis ;par- **dutinm** (¡m Dei justitiam, id est, fidelitatem, qui sicut peccatoribus pœnitentibus veniam promisit, ita eamdem re ipsa præstabit, *q. d.* Estote bono animo, o Ilebræi : licet enim lapsi sitis, tamen quiapœnitet vos,eamque pœnitentiam testamini, dum tanta choritate ministratis sanctis, certi estote quod Deus in gratiam vos recipict;«non enim injustus » est, sed justus et fidelis, ut misericordiam ct remissionem peccatorum promissam pœnitenlibus vobis præstcl el exhibeat. Si objeias Concilium Tridenlinum, sess. VI, cap. xvi, dicere, hæc verba Apostoli non peccatoribus, sed justificatis esso proponenda, respondent, hæc verba justificatis esse proponenda, non quasi per se ad cos pertineant, sed tanquam argumentum a ini- E: Con- nori, *q. d.* Si Deus non obliviscitur veni», quam diio Tri. promisit impiis si pœnitcant, multo minus obli- osú'ndb viscetur præmii, quod justorum operibus promitnrrcrbasit. Verum Concilium videtur proponere hæc 'tííatu Apostoli verba justificatis, non ut argumentum a wn\rni. minori, sed ut iis ipsis præmium operum jus- «< torum explicet et demonstret : nam ulioqui, hoc loco omisso, alia clara ct expressa Scripture sancho testimonia, quæ idipsum diserto significant, protulisset. Adde, quod Apostolus non peccatoribus, sed justificatis loquatur, patere ex ipso Apostolo, ut mox ostendam.

Secundo, S. Thomas et Francisais Suarez in erudito illo opusculo De *Reditu* operum *mortificatorum,* putant Apostolum loqui llebræis tam in gratia stantibus, quam in peccatum jam ante lapsis, sed jam rursum reparatis et justificatis, quibus bona opera ante lapsum facta, jam per pœnitentiam redituta sint a Deo. Unde ex hoc R*ditn» Apostoli loco probant opera et merita bona per ‘ peccatum sequens mortificata, iterum post pœni- operui tcntiam redire et reviviscere, et restitui pœni- mortiâtenti. Videntur enim hi Ilebræi peccasse, et esse prolapsi, ut innuit Apostolus vers. G; quare « bx docent iidem hæc merita redire et restitui pœnitenti ex justitia, præsupposita tamen liberali Dei ordinatione et promissione, qua hunc reditum et restitutionem promisit, idcoque dicere Apostolum ; a Non enim injustus est Deus, ut obliviscatur operis vestri. »

Hæc sententia in se vera est, non tamen videtur **Apodo** esse plane genuina, et ex inente Apostoli hoc loco. Licet enim subinde innuat aliquos Hebræos s.~, esse prolapsos, el licet aliis nonnullis, utpote seg- rhuœnnibus, euindem lapsum timeat, tamen eos, ad Uxa' quos scribit, quosque hic alloquitur et compellat, P-dntsr necdum esse lapsos salis sign.ficat vers, preccd., ubi ait : « Confidimus de vobis meliora ot viciniora saluti : tametsi ita loquimur, » et vers. It et 12, ilemque x, 34, ubi cum laudans Hebreo» dixisset, eos vinclis esse compassos, et rapinam bonorum aliaquo dura cum gaudio suscepisse, subdit : « Nolite itaque amittere confidentiam vestram : patientia enim vobis necessaria est, adirne enim modicum aliquantulum, qui venturus est, veniet.» Rursum, cum dixisset hoc loco, non esse injustum Deum, ut obliviscatur eorum operis ct dilectionis, subjicit : « Cupimus autem unumquemque vestrum eamdem ostentaro sollicitudinem, ad expletionem spei, usque in finem. » Quibus verbis aliisque lota epistola sparsis hortatur Hebreos, non ad resipiscentiam, sed ad constantiam in fide, no tenlationibus ct persecutionibus pressi et fatigati, ab ea resiliant ct deserant collectionem Christianam.

Secundo, do pœnitentibus hic non agere, adeo- ProUtor quo pœnitentiam hio non commendare Apostolum, palet ex eo, quod tam hio, quam vers. G, dicit esse a impossibile eos qui prolapsi sunt, renovari ad pœnitentiam, » cosque non misericordiam, sed terribile tantum Dei judicium manere. Rursum id palet ex eo, quod ait vera. 1 : a Intermittentes inchoationis Christi sermonem, ad perfectiora feramur, non rursum jacientes fundamentum pœnitentiæ. »

Tertio, itu videtur exponere Concilium Triden- fr ^to tinum, sess. VI, cap. xvi, ubi docet justificatis a UrUo' peccato hæc Apostoli verba essa proponenda, ut iis excitentur ad studium bonorum operum ex spe mercedis, quam recipient a Deo justo judice.

(1) Vers. 9. Vos autem non esse ox Apostatarum numero confido, imo saluti esso proximos, licet tos supra, v, U, imbecilles ct panules dixerim.

flæc *crpo est mens* et sententia Apostoli : dixerat paulo ante : «Confidimus de vobis meliora et viciniora saluti, » scilicet quod non sitis similes *teirmsterili,* reproba;, maledici® et comburendae; sed potius, quod silis terræ fertili et benedicte similes, quodque rectis itineribus tendatis ad salutem, illique vicini sitis: id probat dicens: Coop»- « Non enim injustus est Deus, » etc., </. d. eus cum sit justus retributor operum, oblivisci non dina». potest, sed semper est memor vestra? dilectionis et misericordi®, ut illam promict, dando vobis gratiam et stimulos, quibus facile in bac dilectione ®que ac fide, spe, patientia aliisque bonis operibus perseverare et crescere possitis, atque per ea tendere ct assequi tandem salutem et coronam glori®, quam bonis operibus promisit; si tamen vos ipsi huic grati® cooperari pergatis, sitisque in fide constantes: quod unice cupio, ad idque plane vos exhortor. Unde subdit : « Cupimus autem unumquemque vestrum camdem ostentare sollicitudinem, ad expletionem spei, usque in finem. » Hinc sequitur, bona opera mereri stabilitatem ct perseverantiam in fide, gratia et bonis, operibus : sicut vice versa mala opera merentur et disponunt ad vagandum per cupiditates ct scelera, ac tandem ad vacillandum in fide et ad ipsam fidem perdendam.

Det» *a* Nota quod dicit: a Non enim injustus est Deus. » jnrtitia Hisce enim verbis significat injustum fore Deum, nll (si mercedem quam bonis operibus promisit ne- opera. garel et subtraheret, aut si minorem mercedem daret, quam opera mereantur. Deus enim ad justam et condignam operum mercedem promissione sua se obstrinxit : hinc quia justissimus est, quod justum est, quodque promisit, justissime præslabit. Vide dicta II *Timoth.* iv, 8.

Er dilectionis. — Ita legendum cum Syro, Chrysostomo, Thcophylaclo, (Ecumenio; jam enim nescio a quo, in Graco additum est-nv ««reo tt,{ â-pzT.ç, id est, laboris charitatis, vel dilectionis, id est laboríos® charitatis, vel laboris ex charitate suscepti.

Pinins Quam ostendistis (id est, prostitistis et exhi- ex finistis) in nomine ipsius,—id est nomini, vel erga nomen ipsius, scilicet Christi Dei et Domini ves- ta*. tri, ut sit 6cf contactus; vel ain nomine,»id est, propter nomen ipsius, ut sit ôelcaus®, vel pretii, *q. d.* Propter Christum benefecistis Christianis,et magnum laborem subiistis in adjuvandis Christi pauperibus, Rursum, dum hoc fecistis et facitis, ostenditis quantum ametis Christum Christique nomen, qui scilicet Christi amore omnibus qui Christi nomine insigniuntur, ministratis et succurritis eleemosynis vestris.

Nota : *Ministrare* significat tam succurrere ct eleemosynam date, quam eleemosynam ad pauperes et œgrotos deferre, cisque inservire : qu® plena cl perfecta est misericordia et cbaritas Christianorum.

F.MuraL. r, vide hic C \ ' .u:nmn in ...orali *hom.* 10 et It, docentem quam non debeamus »p» curiose scrutari pauperes, an sint boni et sancti, sed simpliciter dare eleemosynam in nomine tu» d» Christi, non tantum Christianis, sed ct paganis.

11. Cupimus autem unumquemque vestrum eamdem Veodl. ostentare (ivSiixvuaOii, id est ostendere) SOLLICITUDINEM, AD expletionem spei, usque in finem.— « Ad expletionem spei, » il est, ut spes vestra plena sit, indiesque augeatur ct plenior fiat per perseverantiam et studium bonorum operum, tandemque re ipsa expleatur, cum spes ipsa vertetur in rem, cumque pr®mium coeleste quod sperastis et pro quo laborastis, re ipsa consequemini (1). . <1

Ubi nota, spem et fiduciam salutis nasci et sf« « corroborari exercitio et studio bonorum operum: quare qui gehennam anxie formidat ct damnari ton» metuit, exerceat se assidue in bonis operibus, °PenM' itaque crescet fiducia salutis, qu® omnem hunc metum aut excludet, aut valde imminuet. I

Nota : Pro *expletionem* græce est -Axpc^opiav, quod Vatablus, Erasmus et alii vertunt, *plenam probationem,* persuasionem et certitudinem, ut scilicet spes vestra per bona opera fiat certa, usque in finem certitudinis spei, id est, usquequo plene persuasi silis, planeque ct certo (quantum licet in hac vita) confidatis vos speratam gloriam in cœlis adepturos; itaque non timido, scrupulosect anxie, sed libere, fictissime cl fidentissime Deo serviatis, ut idem sit cum eo quod monet S. Petrus, cumailepisl. II, cap. 1, vers.10: a Satagite ut per bona opera certam vestram vocationem et electionem faciatis. » Ha et Vasquez. rp.r.poçip-x, ait, est certa et plena fides, sive persuasio, cx qua oritur certa et plena spes : tunc enim plena est spes, cum plena cstfides de eo quod speratur. Veruin proprie expletionem signifiert, siculi vertit Noster. Uti ostendi *Hom. xiv, Ü.*

Nota *secundo,* tò *in finem* referendum esse <d « ostentare sollicitudinem, » *q. d.* Cupio ut ostendatis hanc bonorum operum sollicitudinem in finem usque vite vestræ. Potest tamen referri quoque ad « expletionem spei, » *q. d.* Ut spes Sollicita- vestra expleatur in finem usque, ut scilicet illa l ctl' indies ita crescat, donec tandem ipsa plene **finia-**.t',-, tur, absolvatur ct consummetur: crescente enim operum sancta vita, crescit et spes, et quantum illa, tan- r tum et hæc perficitur ct consummatur.

12.Et non segnes efficiamini, — in retinendo cl Vcn.11. prosequendo Evangelio et vita Christiana, in persecutionibus et afflictionibus pro ea sufferendis.

Verum imitatores eorum, qui fide et patientia ILEREDITAIIUNT PROMISSIONES. — « Fide, » SciÜCCt qua credunt, si Deo fideles sint, se ab eo bona æterna accepturos : h®c enim fides est qu® spem excitat cl sustentat ad qmevis ardua suscipienda Commen- ct perferenda; de qua agit toto cap. xi, ut Ile- hl„f

(1) *Sollicitudinem,* par scilicet studium in fide retinenda.

Mm et ^tli^ bræos ad constantiam in persecutione præslandam, Per hanc ftdem animet et corroboret.

Pro *patientia* græce est , id est longanimitas, qua duramus in malis, nec iis frangimur, etiamsi longo tempore nos premant, sed longanimiter exspectamus, ut tandem aliquando iis liberemur, et bona promissa ac sperata cernamus et hærcditemus in cœlis : lire enim sunt *n* promissiones » in Scripturis celebres, ideoque llebræis notre, quas hic Paulus intclligit, scilicet bona in coelis nobis promissa. Per metonymiam enim *promissio* ponitur pro re promissa. « Patientia » ergo, sive longanimitas, hic idem est quod perseverantia. Simile est vers. 15.

13 **13. ABRAH.E NAMQUE PROMITTENS DEUS. — 7. d.** Abraham crtdrntium. ct ptieotcr Ucüuia. Quod jam dixi : « Imitatores estote eorum qui fide clPalicntîahæreditabunt promissiones,» idipsum exemplo Abrahæ confirmo, ipsumque Abraham patrem vestrum omniumque credentium et pah'cnler exspectantium, vobis imitandum propono; ut, sicut ipse fide et patientia promissionem sibi a Deo factam et juratam tandem consecutus est, ita et vos camdem longa fide, spe ct patientia consequamini. Promissio enim Abrahæ facta, vobis quoquo, omnibusque fidelibus facta est, ut mox patebit. Simili modo Abraham in exemplum proposuit Apostolus Romanis, cap. iv, 16.

Quoniam neminem habuit per quem juraret, **MAJOREM, JURAVIT PER SEMETIPSUM.** — Ostendit promissionem Dei esso certam et firmam, nec quemquam de ea posse dubitare, quia Deus eam juramento confirmavit jurans per semetipsum, cum non haberet majorem se, per quem juraret,

▾er». 14. Aui 14. Dicens : Nisi benedicens benedicam te, et **MULTIPLICANS MULTIPLICABO TE. — ci NÌSÌ » Ilebræis** æ jnra cnUncer*lon,‘ n°la csl Juramcnl* esecratori!, in qua est aporiopesis, 7. d. Nisi le benedicens benedixero, id est, nisi beneficiis meis cumulate tibi benefecero, iisque abunde te cumulavero (hoc enim significat illa geminatio, a Benedicens benedicam;» et benedicere Dei, cum sit reale ct efficax, idem est quod benefacere), supple ct subaudi, « non habear Deus, » verax, fidelis. Jurat enim hic Deus, ut ait Apostolus, per semetipsum, seque quasi devovet.

Nola : Pro nisi græce est **i** pw, quod Noster, Vatablus, Erasinus et alii vertunt *nisi,* ul sil idem quod it pii; Theophylactus tamen ct OEcumenius vertunt *vere,* vel *certe.*

Aperto- hi non verbi, Hinc *secundo,* patet Apostolum hic, uti el alias, non verba Dei et Scripluræ, sed sensum citare, adcoque multa verba Dei paucis complecti. Sio enim dicit Deus, *Gen.* xxn, 16 : « Per memotip- *s^nvul.* ra ¿ut. 6Um juravi (id est juro), dicit Dominus : quia fecisti hanc rem, cl non pepercisti filio tuo unigenito propter me, benedicam tibi, el multiplicabo Remen tuum sicut stellas cœli, ct vclul arenam qu© est in littore maris; possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, ct benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ, quia obedisti voci me p. » Qu» omnia summatim hisce paucis verbis complexus est Paulus dicens : «Nisi benedicens benedicam te, ct multiplicans multiplicabo te. »

Hinc *tertio,* patet hanc benedictionem et promissionem Abrahæ el posteris Abrahæ factam, impictam esse inchoate in Isaac et Judæis ex Isaac prognatis, quando scilicet Dens illos temporalium bonorum abundantia cumulavit; perfecte vero impletam esse in Christo ct Christianis, J*1*U, quos Deus spiritualis grati» copia omnique henediclione cadesti benedixit : hanc enim spiriinalem Christianorum benedictionem, temporalis illa Isaaci et Judæorum, quasi typus et figura adumbravit. Ad Christum enim et Christianos, quasi ad veros et genuinos ex mente Dei et Scripluræ Abrahæ filios , hanc ejus benedictionem vel maxime pertinere , patet ex ipsis verbis quibus ait : « Benedicentur in semine tuo omnes gentes terræ :> per Isaac enim soli Judæi, per Christum vero omnes gentes benedicte sunt, ut patet *Gaiat.* 111. 16; unde Apostolus, floro. ix, 6: «Non omnes, inquit, qui ex Israel sunt, ii sunt Israelita ; neque qui semen sunt Abrahæ, omnes filii : sed in Isaac vocabitur tibi semen, id est, non qui filii camis, hi filii Dei; sed qui filii sunt promissionis, rrstimanlur insemino,» 7. d. Non Judæiqui secundum carnem ex Abraham et Israele, id est Jacobo, sunt nati, sed fideles el Christiani. qui secundam spiritum ex Abraham cl Jacob sunt prognati, quia fidem et spiritum Abrahæ patris quasi genuini filii imbiberunt ct imitantur, censentur a Deo esse semen, id est posteri ct filii Abrahæ a Deo in filios adoptati; ac consequenter hi soli censentur et sunt Abrahæ, ct promissionis ac benedictionis illi factæ hæredes. Ita ex S. Chrysosloino Theophylactus, Anselmos et alii.

15. Et SIC LONGANIMITER FERENS (CXSpectlUS) Vct* adeptus est repromissionem. — In senio enim suo Abraham, ct prole cl opibus fuit cumulatus Genes. XXV, 1 ct seq.

Secundo, in posteris suis secundum carnem, post quadringintos annos a promissione sibi ficta benedictus est Abraham. quando duce Josué Ilebrœi, posteri Abrahæ, obtinuerunt portas inimieorum suorum, id est, terram et urbes Chana in. ^brl^ ‘ ' »

Tertio, spiritualiler ct maxime Abraham fuit benedictus, quando post mortem in limbum, et inde tempore Christi in cœlum deductus est : similiter in posteris suis secundum spiritum benedictus est, et indies adhuc benedicitur, quando fideles et Sancti in cœlum, cujus typus erat Chanaan , ingrediuntur ; et dc hac tertia benedictione loquitur Apostolus, cum ait cap. xi, vers. 13, Abraham et patriarchas esse defunctos non acceptis promissionibus, sed eas a longe aspexisse et salutasse. ‘ J

16. Homines enim per majorem sui jurant. —- Ves ia. Docet exemplo hominum, apud quos omnis lex et omno dubium terminatur ct firmatur jura-

mento, Drain raam promissionem voluisse firmarc juramento, idque jurando per seipsum, cum non haberet majorem se, per quem juraret.

Nota grecismum , « majorem sui, 0 id est majorem se.

Ver», «r «* *▮

17. Ijpqco (in qua re, scilicet promissione sua; vel « in quo, » id est, *propter quod ;* ita Syrus : Hebraeum enim *bet,* id est *in,* sæpe idem est quod *propter)* volens Deus ostendere pollicitationis hbredibus (filiis Abrah®, puta fidelibus) immobilitatem (firmitatem et immutabilitatem) consilii sii (repromissionis suæ), INTERPOSUIT JUSJURANDUM : IS. UT PER DUAS RES IMMOBILES (pCP promissionem et jusjurandum, inquit Theophylactus et Ansclmus, quæ «immobiles,» id est immutabiles ct irrevocabiles sunt, tum apud homines, tum maxime apud Deum ; unde subdit :) quibus impossibile est mentiri Deum (id est revocare, retractare id quod hominibus promisit ct juravit, itaque homines ludificare et fallere), fortissimum SOLATIUM HABEAMUS. —GræCC («Xjpòv fflXf«xXiiOiv, id est, ut Vatablus, *validam consolationem;* vel, ut Theodoretus ct Theophylactus, *validam exhortatio-*

r*rsxt>- nem habeamus: scilicet, ut respicientes in promissa

ti' hZ-,)ci ,anla certa › in persecutionibus et tri-

m. con- bulationibus, animo non frangamur, sed tanto-

dia-aiu rum bonorum spe excitati, alacres ad res arduas

pr.'aiLi accedamus, labores quosvis et pericula pro Deo

»ei. cl pietate fortiter subeamus, rapinas, exilia, tormenta morlcmque ipsam generose sustineamus.

Eifapii Ita fecit S. Lucius, qui ob Christi fidem dam-

'íé.'itu-' nalus mortem, cum ad supplicium duceretur ;

duu». « Gratias ago, inquit, quod me nequissimis dominis absolutum, ad summum cœli terræque regem remittis. » Testis Eusebius, lib. IV *llistor.,* cap. xvn.

Victor, Proconsul Carthaginis, ad arianismum a ministris regiis sollicitatus : «Dicite, inquit, regi vestro, ut subjiciat me ignibus, adigat bestiis, excruciet omni genere tormentorum : si consentio, frustra sum in Ecclesia baptizalus. » Testis est Victor, lib. III *Persecut. Wandal.*

Dionysia, ad sanguinem flagellata ab lluncrico, dixit : « Ministri diaboli, quod ad opprobrium meum facitis, ipsa est laus mea.» Victor, ibidem.

Elogius dicenti sibi prefecto Valentis Imperatoris Ariani: «Communica possidenti regnum; » respondit : « Et mihi regni quoque ac sacerdotii consortium est. » *Tripart. hislor.* lib. VII, cap. xxxiii.

Dionysius, Alexandrinus Episcopus, pressus a persecutoribus : « Quid, ait, insectando laboratis? caput meum, pro quo ita fatigamini, avulsum a cervicibus sumite, et donum magnum ad tyrannum referte. » Eusebius, hb. VI *Ihstor.,* cap. XXX.

S. Laurentius assatus in craticula ad Decium : « Assatum, inquit,satis est, versa, ct manduca. » Idem dixerunt Tatianus, Macedonius et Theodulus martyres.

Mares, Episcopus Cbalccdoncnsis, Juliano Apostat® exprobranti sibi cæcitatcin : «Gratias, fuquit, ago Deo, qui mihi oculos ademit, nc to impium cl blasphcmum viderem. » Sozomcncs, lib. VI, cap. V.

S. Polycarpus Herodi Proconsuli ignem minitanti, respondit : «Ignem minaris hunc qui ad momentum incenditur, et paulo post extingui-tur. Verum ignoras ignem gehennæ, qui ad perpetuas pennas preparatus est impiis. » Et rursum : « Octoginta et sex annis servivi Christo, et nihil me lœsit unquam : quomodo ei maledicam?» Eusebius, lib. IV, cap. xv.

Qui confugimus ad tenendam propositam spem. — « Confugimus, » est preteritum, non presens. Patet ex Greco et xxrxçrpvT»;. Perperam Beza vertit, *qui currimus.* Plus enim est fugere, quam currere. Nam omnis qui fugit, currit; non contra : est enim fugere, currere, ut a periculo to eripias et ad locum tutum pervenias. Sic hoc loco significat nos fugero a morte, ut ad æternam vitam perveniamus.

Secundo, pro *ad tenendam* græce xparíaai, id est ut apprehenderemus ac firmissime amplecteremur, nobisque astringeremus hanc spei anchoram, ne sæculi turbines nos abriperent. Ita cx Theophylaclo Ribera.

19. Quam (spem) sicut anchoram habemus ani– ven. i».

MÆ TUTAM AC FIRMAM. — Notat ChrySOStOIDUS, fi- Fida dem esse quasi columnam vel fundamentum in rolQraM» terra jactum, quia fides inter omnes res est soli- cb.rl_ dissima, certissima et firmissima ; spem vero, quæ fide quidem est incertior, certior est tamen omnibus humanis auxiliis et spebus, esse quasi anchoram non quamvis, sed tutam et firmam, quia sicut firma anchora in mari navim inter fluctus et ventos firmam, illæsam et inconcussam relinet et conservat : ita spes inter tenlationcs omnesque hujus sæculi agitationes, quibus in hac vita quasi navigantes jactamur, animam firmat et corroborat, ut solida, immobilis, constans in fido studioque virtutis consistat. Undo Syrus vertit, *quæ* (spes) nodis *est velut anchara, quæ retinet animam nostram, ne commoveatur.*

Unde Syri et Arabes, spem vocant npDl *valaca,* sp* quasi dicant firmitatem, robur, soliditatem ; pni *vatac* enim significat vincire, firmare, robo-«¿Itu rare, indeque confidere et speraro. firmiti».

Ubi adverte : Spes est quasi anchora, sed hoo discrimine, quod anchora in profundo jacitur, spes vero in summo, scilicet in coelo Deoquo ipso defigitur. Hoo ost quod subdit Apostolus dicens : *

Et incedentem usque ad interiora velaminis.— Nota : Alludit Paulus ad templum Salomonis, cujus extima pars dicebatur Sanctum, intima Sanctum sanctorum, quæ distincta erat a Sancto per velum, sive velamen. 4

Secundo, Sanctum allegorico significabat Ec- Typo» clesiam militantem in terris; Sanctum sancto-

miiiUik 'iiiutr'13 rum significabat Ecclesiam triumphantem lu 3Cfl*',s' velamen significabat vel cœlum inteN jectum inter nos ct Beatos, ut vult Theophylactus, vel obscuritatem, obvclationem ct arcanum gaudiorum cœli, quæ hic quasi per ænigma, ct velamen fidei obscure tantum et eminus spectamus. Interiora sunt ipsa Dei visio, omnisque gloria cl opes Beatorum, dc quibus plura cap. ix. Potuisset clare dicere Apostolus : Spes nostra penetrat ct pervadit ipsum cœlum ipsamque coelestem gloriam; maluit tamen per periphrasin dicere, « usque ad interiora velaminis, » ut suaviter et concinne rediret ad Christum pontificem, a quo digressus erat, ut Hebreos afflictos roboraret et excitaret, qui in hæc interiora, sive in Sancta sanctorum, id est, in cœlum ipsum, ingressus est, quasi pontifex secundum ordinem Melchiscdech, uti dicere cœpcrat cap. v, vers. G cl 10.

Fui. so. 20. Udi precursor pro nobis introivit Jesüs, SECLNDUM ORDINRM MP.LCRISEDFX0 PONTIFEX PACTVS in atfrnum. — Rursum acuit spem, docetque Cbrlsbw eam esso certam ; quia Jesus precursor noster cœlum ipsum, ad quod per spem tendimus, in- ni gressus est, idque non tam pro se et sua gloria, n°bii quam pro nobis ct nostra gloria : in cœlum enim Christus prœcucurrit, ut nobis eodem viam ster- puireU neret ct pararet, utque eum prrecurrentcm brevi subsequeremur ct consequeremur : qui enim alteri præcurrit ut portas aperiat, aut apertas servet, parvo intervallo eum qui sequitur præcurrit. Ita Theophylactus. Denique spem nostram plane confirmat et perficit cpilbetum pontificis ælerni, quod Christo hic addit Apostolus, 7. *d*. Certo, Hebræi, sperate cadum, quia Christus in cœlum est ingressus, ul ibi quasi Pontifex æternus Patri assistat, iliique suam crucem ct mortem repraesentet, offerat, atque fidelibus suis omnem gratiam omniaque media, quibus in cœlum contendant 9 impetret.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ez typo Mdchiscdcch septem rationibus docet, Christi sacerdotium Aaronico, quasipræstantius et per- ob »p- *foetius, successisse.* SSmX

Prima est, vers. 4, *quia Abraham, qui fuit pater Levi et Aaronis, decimas dedit Mdchiscdcch, quasi suo* œnV> *pontifici ct typo Christi.* tiam Chnal

Secunda, vers. (>, quia Mdchiscdcch benedixit Abrahœ, et consequenter Aaroni.

Tertia, vers. S, *quia Mdchiscdcch sine patre et matre, quasi æternus inducitur, cum Aaroniri sint tem-* ». *poranci.*

Quarta, vers. 11, *quia sacerdotium Christi quasi perfectius successit Aaronico, ut expleret ca quæ illi deerant.* *Ju

Quinta, vers. 20, *non Aaronis, sed Christi sacerdotium promissum est a Deo* cum *jurejurando,* psal. ca.

Saeta, vers. 23, *Christus est immortalis, Aaronici sunt mortales.*

Septima, vers. 27, *Christus uno sacrificio omnia expiavit peccata, Aaronici multis sacrificiis ne unum quidem peccatum expiant.*

Notu : lier omnes rationes fundantur in illo versu psal. ca : Juravit Dominus, tu es sacerdos in ætay num, secundum ordinem Melchiscdech. *Hunc enim versum hic urget ct perurget Apostolus.*

1. Hic enim Melchiscdech, rex Salem, sacerdos Dei summi, qui obviavit Abrahœ regresso a caule regum, et benedixit ei : 2. cui et decimas omnium divisit Abraham : primum quidem qui interpretatur rex justitia), deinde autem et rex Salem, quod est rex pacis, 3. sine patre, sino matre, sine genealogia, neque initium dierum, neque finem vitæ habens, assimilatila autem Filio Dei, manet sacerdos in perpetuum. 4. Intuemini autem quantus sit hic, cui et decimas dedit de præcipuis Abraham patriarcha. 5. Et quidem de filiis Levi sacerdotium accipientes, mandatum habent decimas sumere a populo secundum legem, id est, a fratribus suis : quanquam ct ipsi exierint de lumbis Abrahœ. 6. Cujus autem generatio non annumeratur in eis, decimas sumpsit ab Abraham, et hunc, qui habebat repromissiones, benedixit. 7. Sine ulla autem contradictione, quod minus est, a meliore benedicitur. 8. Et hic quidem decimas morientes homines accipiunt : ibi autem

contestatur, quìa vivit. 9. Et (ut ita dictum sit) per Abraham, et Levi, qui decimas accepit, decimatus est : 10 adhuc enim in lumbis patris erat, quando obviavit ei Melehiscdech, 11. Si ergo consummatio per sacerdotium Levilicum erat (populus enim sub ipso legem accepit), quid adhuc necessarium fuit, secundum ordinem Melchisedech alium surgere sacerdotem , et non secundum ordinem Aaron dici? 12. Translato enim sacerdotio, necesse est ut et legis translatio fiat. 13. In quo enim hæc dicuntur, de alia tribu est, de qua nullus altari presto fuit. 14. Manifestum est enim quod ex Juda ortus sit Dominus noster : in qua tribu nihil de sacerdotibus Moses locutus est. 15. Et amplius adhuc manifestum est, si secundum similitudinem .Melchisedech exurgat alius sacerdos, 16. qui non secundum legem mandati carnalis factus est, sed secundum virtutem vitæ insolubilis. 17. Contestatur enim : Quoniam tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech. 18. Reprobatio quidem fit præcedenfis mandati, propter infirmitatem ejus, et inutilitatem : 19. nihil enim ad perfectum adduxit lex : introductio vero melioris spei, per quam proximamus ad Deum. 20. Et quantum est non sine jurejurando (alii quidem sine jurejurando sacerdotes facti sunt; 21. hic autem cum jurejurando; per eum qui dixit ad illum : Juravit Dominus, et non pœnitebit eum : Tu es sacerdos in æternum), 22. in tantum melioris testamenti sponsor factus est Jesus. 23. Et alii quidem plures facti sunt sacerdotes, idcirco quod morte prohiberentur permanere : 24. hic autem eo quod maneat in æternum, sempiternum habet sacerdotium. 25. Unde et salvare in perpetuum potest accedentes per semclipsum ad Deum : semper vivens ad interpellandum pro nobis. 26. Talis enim decebat ut nobis esset pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus, et excelsior coelis factus : 27. qui non habet necessitatem quotidie, quemadmodum sacerdotes, prius pro suis delictis hostias offerre, deinde pro populi : hoc enim fecit semel, scipsum offerendo. 28. Lex enim homines constituit sacerdotes infirmitatem habentes : sermo autem jurisjurandi, qui post legem est, Filium in æternum perfectum.

1. Hic exim Melciusedecu. — Commodo in fine præced. cap. Apostolus injecit mentionem Melchiscdcch, ut ad illum transiret et ejus sacerdotium Christi antitypum explicaret : de illo enim dixerat cap. v, 11 : a De quo nobis grandis est sermo.» Illum ergo grandem, subtilem ctallcgoricum de Melchisedech sermonem hic proponere et enucleare aggreditur, ut ostendat, quibus in rebus Melchisedech gesserit typum Christi, indeque Christi et sacerdotii Christi dignitatem ct praecellentiam præ sacerdotio legali et Aaronico demonstret (1).

8»iem contra ь,,7 ‹l. qtu or.!,- m ‹i*cu t

Rex Salem,—•« Salem,» inquit S. Hieronymus, epist. 126 *ad Evagrium,* non est Jerusalem, sed oppidum juxta Scylhopolim (quod alio nomine dicitur Sichem, vel Sichima, ubi Jacob pavit grege*, ct Dina rapta ac vitiata est, ut idem lliero nymus ait in Locis *Hebraicis),* in quo ostenditur palatium Melchisedech, ex magnitudine ruinarum veteris operis ostendens magnificentiam. Juxta hanc Salem baptizavit quoque S. Joannes Baptista in Ænnon, *Joan.* cap. ni, 23. Verum Irenæus, Hippolytus, Eusebius, Apollinarius, Eustathius, quos ibidem citat S. Hieronymus, Josephus quoque, lib. VII *Belli,* cap. xviii, et passim llebræi, ac veteres Patres rccentiores etiam permulti, ut Abulensis, Pererius, Ribera, ac in primis Andreas Masius exactus urbium et terræ sanclæ perscrutator, in cap. X *Josuo,* docent Salem hanc esse Jerusalem. Unde etChaldæus *Gen.* cap. xiv, vers. 18, vertit, *ct Melchisedech, rex Jerusalem.* Imo Jerusalem conditam esse a Melchisedech tradit Josephus loco citato, a quo vocata est *Salem* (2), deinde ab aliis Jebus, ac denique ex *Salem* et nRt' tire, dicta est *Jerusalem,* ut dixi *Galat.* iv, 26. Quare palatium illud Melchisedech, quod in Sichem ostendi ait Hieronymus, non a Melchisedech conditum, sed ejus nomine insignitum esse, vel a Jeroboam, vel ab aliquo alio posterorum regum, verisimile est. Idque, ut videtur, haede causa, ut scilicet sibi vindicarent Melchisedech, quasi ipse non fuisset in Salem, sed in Sichem, ubi ipsi regnabant. Sic enim dc Homeri patria

ti) Hic *iltlchùcdcch* refertur ad phrasim vers. 8 ultimam, *manti futeidai,* etc.

(2) « *Salem* videtur fuisse tota regio a Jcbusæls, Chitlaeorum affinibus, occupata, vel etiam hujus regionis sedes regia, haud procul a planitie, quæ antea Siddiniorum vallis, deinde mare Salsum dicebatur, ubi Sodoma ac Gomorrha, AdamootSeboltn erant sitæ; quæ urbs sequenti forte tempore deleta desiit esso, aut aliud adepta est nomen. Nisi plane Satemorum terra, a Saulo asinam quærenle peragrata, I *Samuel.* tx,A, et a Græcisdicla XxxXtp, inteUigalur. *u* Hæc ileseumullerus ad X. 1.

eertant scptem Græciæ urbes, et quæqiie eum sibi vindicat, suumque civem esse contendit.

Meicbiio tus, m et war- h/ Jmí- ulem.

Hæc secunda sententia magis respondet alle- P°riæ Christi. Congrue enim in Jerusalem rex ct Rácenlos fuit Melchisedech, ut adumbraret Christum in eadem urbe regnaturum a ligno, et sacr¡ficaturum scipsum in ara crucis pro redem- pilono totius mundi.

Dices : Abraham suos hostes persecutus est usque Dan, quæ postea dicta est Cæsarea : hæc autem vicina est Sichimis, non autem Hierosolyma».

Rèspondeo : Abraham revertens a cæde regum redibat ad convallem Mambrc, ubi habitabat; inde autem non longe aberat a Jerusalem, ad quam, licet paulo remotiorem, ire voluit, tum ut gratias Deo ageret pro victoria adepta, idque Hierosolyma», ubi colebatur verus Deus, cum in reliqua Chanaan colerentur idola ; tum excitus fama Melchisedech, qui erat rex ct sacerdos Dei altissimi, illo tempore celeberrimus. Melchisedech autem audiens adventare Abraham, ei benevo-

Siiomon rrginvit ctArihi acTurcjj rc«fl SikmSc- lymoi et Soiynun- toqbl

lentiæ ct honoris causa occurrit. Rursum in Sa- lem, pU(a jn Jerusalem, regnavit Salomon, qui ftdt typus Christi, et a Salem vel Salom, id est pax, dictus est Salomon, id est pacificus. Unde et Arabes ac Turcœ suos Imperatores a Salomone vocant *Solymannos* vel *Selymos,* atque a Salem vel Saloin ipsos Tureas vocant *Musulman,* quasi di- can^ saivati, quibus est pax et salus. Cum enim Mahomet suum dogma propagaret, gladio jussit occidi omnes nolentes amplecti hoc ejus sym- bolum : *Alia illa Alla, Mehammed rassul Alia,* (quod ctiamnum Mahometani magnis vocibus in- clamant), id est, *Non est Deus nisi Deus, et Mahomet Apostolus ejus.* Quicumquc ergo id amplectebatur, dicebatur *musulman,* id est, liberatus a gladio et periculo mortis, quam reluctantibus intentabat Mahomet.

Spinti CjIt ìd I, et No Tintium rado.

Sacerdos Dei summi, — tyiçw. id est, altissimi. Citat verba *Genes.* xiv, vers. 18, ubi licet Calvinus ct Novantes Hcbræuin{HD *cohén* vertant, *primcps, y. d.* Erat Melchisedech princeps Dei altissimi; tamen vertendum esso, «.sacerdos, » non princeps, patet ex Paulo hic, cl est tw *Dei altissimi,* id esi, Deo dicatus ct consecratus, quod sacerdoti non principi convenit. Rursum, ex co quod obtulit panem el vinum in sacrificium, in quo typus fuit Christi. Inde enim *Psalm.* cix, dicit Pater ad Christum : « Tu es (non princeps, sed) sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech. »

2. Cui ET DECIMAS OMNIUM (spoliorum, quæ CæSÎS quinque regibus ceperat) divisit Abraham. — Abraham, licet esset sacerdos, et saqic sacrificasse! , agnovit tomen Melchisedech esso sacerdotem et pontificem suum, undo illi tanquam so superiori et pontifici decimas dedit.

Nomini» Mricbiw- cx

Qui interpretatur rex justitiæ .—Melchisedech cn¡m hebraico componitur cx qho *mclcch,* id est rex : undo addito *iod* non affixo, sed paragogico, fit *"id h* . it concinnior fiat compositio, et *sedee,* id est, justitiæ, 7. *d.* Rex justus vel juMissimus. Unde dc cosic scribit Josephus : « Primus Hierosolyma; conditor fuit Chananæorum dynasta, qui patria lingua Justus appellatus est, erat quippe talis.» Unde patet Melchisedech proprium fuisse illi regi nomen, non autem commune regum illius urbis : quomodo commune regum Palestinæ tempore Abraham nomen erat Abimelch? regum Ægypli Pharao, et postea Ptolomæus.

3. Sine patre , sine matre, sine genealogia. — Ex co quod Melchisedech hic dicitur axx id est, sine patre et sine matre, nonnulli putarunt Melchisedech esse Spiritum Sanctum : hic enim productus est non per generationem, sed per spirationem, ideoque non est filius habens patrem, sed est Spiritus Sanctus procedens, a Pa- trc^ct l'ilio. Ita sensit Auctor *Quaestionum novi cl veteris Testamenti,* Quæst. CIX, qui exlat tom. IV operum S. Augustini. Verum ex hoc dogmate et aliis similibus patet hunc libram non esse S. Augustini, sed auctoris suspecti de hærest Idem fere senserunt Melchiscdechiani, qui docuerunt Melchisedech esse virtutem quamdam Dei, Chnsto majorem, ex eo quod Christus dicitur « sacerdos secundum ordinem Melchisedech.» quasi Christus hominum, Melchisedech vero angelorum sit advocatus apud Patrem, lia refert Epiphanius, lib. II, *hares.* 55.

wrua*t « t-u- ,1,T^ w,i,hi». ^ „t°'' Et CH- la^tua.

Secundo, Orígenes ct Didymus, teste S. Hiero- nymo, citata epist. *ad Evagrium,* putarunt Melchiscdech esse angelum. Sed utraque hæc sententia erronea est. \am ex iis qua' hic, et Gen. xiv, narrantur de Melchisedech, clarum est cum fuisse verum hominem.

Tertio, Samarite , teste Eplphanio, ct quidam Et llebræi, teste S. Hieronymo supra, quos sequi- nuAm tur Lyranus, Abulensis et alii, opinati sunt Melchi- 3-1 scdech esse Sem, lilium Noe : Sem enim, imo et ipsum Noe, vixisse ct pertigissc usque ad tempora Abrahami certum est : Abraham enim natus est anno post diluvium 292, Noe autem 350 annis post diluvium vixit; nam sexcentesimo Noo anno factum est diluvium : Noe autem vixit 950 annos, ergo diluvio supervixit 350 annos, ac consequenter 58 vixit cum Abrahamo. Similiter Sem post diluvium vixit 502 annis; nam tempore diluvii erat pene 100 annorum; vixit autem universim 000 annos, ergo 35 annis supervixit Abrahamo, Mortuus est enim Abraham agens annum 175, post diluvium anno 407. Si dicas, falso de Sem dici, quod sit sino patre et matre ; patrem enim habuit Noe, eumquo expressum in Scripturis : respondent : Som sub nomine Sem diei in Scriptura habere patrem, scilicet Noe, non autem sub nomino Melchisedech : quia in Genesi, ubi cjusjgcnealogia texitur, non Melchisedech vocatur, sed Sem. Sed hoc nimis exilo, subtile ct frigidum est : nec enim nomen, sed hominem et personam intelligit el curat S. Scriptura. Addo, non Sem,

sed Cham possedisse Jerusalem, tofamque Chanaan. Hæc cnim dicta est a Chananæis incolis, qui orti sunt a Chanaan, filio Cham : Sem autem ejusque posteri habitarunt trans Euphratem, in Oriente, ut docet Josephus, lib. I *Antiq.,* cap. vii.

rir«aa- *Quarto,* rcccntior quidam censet Melchiscdech CSiC Hcnoch> ffu* raptus est in paradisum , idco-

BtiocL. <lue dc c0 hic dici, quod non habeat finem die- rum : Henoch enim non esi mortuus, sed vivit adhuc in paradiso. Verum hæc plane nova et inaudita est sententia, omnibus Patribus el Interpretibus incognita, ac sanctæ Scripturæ repugnans, quæ Henoch raptum narrat in paradisum, ut sub finem mundi redeat decertaturus contra Antichristum, et det gentibus poenitentiam. Vide Nostrum Salianum in Præfatione tom. V *Annalium,* ubi hanc opinionem multis et validis argumentis confutat.

Respondeo ergo, et dico cum Josepho, S. Dionysio, *Calest. Hierarch.,* cap. ix ; Epiphanio, *baresi* ’iijTheodorelo, *in Gen.,* Quæst. LXlH, aliisquo

Foil Patribus citatis vers. 1, Melchiscdech fuisse ali-

° quem ex regulis Chananæorum, scilicet regem

c:X- Salem, sive Jerusalem, ex cisque fuisse oriun-

Manim; dum; dici tamen sine patre et matre, non quasi

turJXüscnruerjt» £ed quia ejus pater, mater cl genea-

¡atr. ei logia non describitur in Scripturis; ct quia *Geri.* cap.XIV, repente eum inducit Scriptura, non praemissa ejus stirpe et genealogia, nec nativitate aut morte ejus indicata, imo nulla uspiam alibi, vel ante, vel post ejus facta mentione , ut ex ipsa ejus historia, de Olympo lapsus, et in Olympum receptus videatur Melchiscdech. Hoc cnim significat Græcum à-pwsàvpiTcç,scilicet,eum cujus genealogia non recensetur, non autem eum qui stirpe

. et genere caret : ymaZoytw cnim idem est, quod recensere ct describere genealogiam. Unde aperte hoc explicans Apostolus,vers, vi, ait : *a* Cujus autem generatio non annumeratur. » Hinc ct Syrus clare hic vertit, *cujus nec pater, ncc mater scribuntur in generationibus, neque initium dierum ejus, neque finis vita: ipsius.* Sic terrie filium dicimus eum, qui ignotus est, obscuri generis et incognita prosapiæ. Cum cnim Scriptura in velcri Testamento soleat aliorum, præsertim virorum illustrium, genus, patrem et matrem recensere, id ipsum non fccii'u Melchiscdech; idque non sino causa ct myste.io, quod hic explicat Apostolus.

Piter Epiphanius, *luiresi* 55 cl G7, ex traditione, sed

Wt incerta,ulvidetur,patremMelchiscdech Heraclam, matrem Astaroth vel Asteriam nominatam scribit.

Denique per genealogiam accipe prosapiam non tam parentum quam filiorum Melchiscdech ; nam de patre et matre ejus jam dixerat.

Quæres, quo mysterio, vel qua do causa nomen patris el matris Melchiscdech subticct Scriptura? Respondent Judæi, id fieri honestatis causa, quia, inquiunt, Melchiscdech ex fornicatione et mcrelnco natus erat. Sed hoc est commentum eorum incredibile. Quomodo enim talis cvcclus fuisset ad regnum ct pontificatum? Respondeo ergo, ad litteram hæc causa dari potest, quod „i’ . '7, Scriptura fere tantum Judæorum historiam et 6wl|.h- genus pertexat usque ad Christum, ut constet ’’ cum ex Abraham , Juda et Davide esse natum, siculi iisdem promiserat Deus. Unde nec omnium ‹*■“ Judæorum natales percenset Scriptura: nec cnim Elias, Danielis, trium puerorum et aliorum parentes nominat : Gentium autem genealogiam ncgligit, ct vix curat Scriptura. Melchiscdech autem erat Gentilis, non Judæus. Pari modo Job, i *Jobi,* licet famosissimus esset vir, imo rex, pater, mater et genealogia non recensentur. *Secundo,* dicitur Melchiscdech esse sine genealogia, non absolute, sed respectu sacerdotii : quia non jure hæreditario, nec per carnis successionem, sacerdotium inivit Melchiscdech (uti nec Christus), imo forte ncc ex parentum doctrina, aut exemplo ; quia cx Gentilibus, scilicet Chananæis, prognatus est, qui illo tempore corruptissimis erant moribus, ct in Deum impiissimi, nec Dei, sed idolorum cultores; præsertim vero suum illud sacerdotium , in quo panem ct vinum offerens typus bibuli fuit Christi, Melchiscdechnon a patre aut matre, sed u Deo solo accepit, ut hujus sacerdotii respectu recte dici possit esse sine patro, matre et »¡ow genealogia, quia primus ipso illud inivit, et or- r,llUrü‹ sus est.

Causa vero allegorica, ct potissima hujus silentii est, ut hac ratione Melchiscdech esset typus bXa> Christi, idque dupliciter. *Primo,* ut, dum tacetur hi» ejus pater et mater, hoc ipso significaret Chri- Xæ». stum, qui in terris qua homo est à-à™?, id est gir Mei- sine paire, in coelis qua Deus el Dei Filius, àpi™?, id I est sine matre. Ita Chrysostomus ct Theophylactus * ' hic, Nazianzenus, *orat.* 38 initio, ct Ambrosius, *epist.* 82. *Secundo,* ut, dum tacetur ejus pater et mater, videatur ex suo genere et stirpe non esso mortalis, sed immortalis et reternus ; non quod revera talis fuerit Melchiscdech, sed quod nl talis introducatur ct appareat in Scriptura non propter sc, sed ut sit typus aeternitatis Christi. Unde sequitur : «Neque initium, neque finem dierum habens ; » ut -A *sine patre ct matre* eodem pertineat, omniaque hæc non aliud significent et inculcent quam Christi æternilatem. Hanc cnim sæpe in seqq. inculcat Apostolus, ut per cara Christum præferat sacerdotibus Aaronicis, qui mortales erant, el vicissim emoriebantur.

Talem ergo Melchiscdech proponit nobis Scriptura, ac si repente de cerio delapsus in terris apparuisset, el mox in coelum ac solium suum se recepisset, nulla scilicet parentum ejus, nativitatis, aut mortis facta mentione : ut hac ratione typus esset Christi, cœleslis et œterni pontificis nostri.

Nequb ixrntot dierum, neque finem vit.f. habens, . —scilicet in Scriptura,‹/. ¿.Scriptura non meminit s riptn- quando natus ct mortuus sil Melchiscdech, siculi « n'lll* meminit nativitatis et mortis Aaronis; idque hoc n“*

mftrtti •Lkcii" finn, ut Melchfaedeeh, cui tenuiter et exiliter tantuln hffiC verba competunt, adumbraret Christum) qui vere et realiter non habet initium nec finem dierum , sed est tetemus. Unde explicans subdit Apostolus : a Manet sacerdos in perpetuum, »» scilicet Melchiscdech, antitypus Christi ; quia nimirum in Scriptura nulla fit mentio mortis, ac coa^equonter finis sacerdotii Melchiscdech. ItaChrysoslomus, Theophylactus, Œcumenius. *Secundo,* quia nullum legitur sacerdotii sui habuisse successorem, uti Aaron habuit Eleazarum. Ita Tbcodorelus.

Assimilati^ autem Filio Dei , manet sacerdos in perpetuum. — Syrus vertit, *sed in similitudinem Filii Dei permanet* HDWD *kumerute,* id est, *pontificatus ejus, in aternum, q. d.* Cum Melchiscdech in Scriptura inducitur tanquam neque initium, neque finem dierum habens, sed quasi constans et perpetuus sacerdos, hoc ipso similitudinem et typum gerit Christi, qui re ipsa neque initium, neque finem dicrum habet, sed manet sacerdos in perpetuum, uti explicui versu precedent. Ha Chrysostomus cum suis.

Ut hæc omnia in unum colligantur,

Quærilur, quibus in rebus Melchiscdech fuerit typus Christi? Respondeo : *Primo,* in nomine et nominis etymo. Melchiscdech enim idem est quod rcxjustitiæ, id est, justissimus. Solus enim Ghristus osi verus justiliæ rcx: Christus enim qua Deus, per essentiam est rex justiliæ, imo justitia ipsa; Christus vero qua homo, justiliæ est dominus ct prœses, ulpote qui ex perfecta justitia pro omnibus dominum peccatis Deo satisfecerit, quique constitutus sit justiliæ vindex, ut quasi judex aequissimus, sapienlissimus et potentissimus mundum judicet in omni justitia.

Propter octo n- Mékhise- <kch ty- l Mi 0 **Primo.** Id nomi- nomiDiV ^us **etymo,**

Secundo, it sutu? *Secundo,* in officio ct statu. Melehisedech cnim rcx ^ cni› csl Pac*s : s*c Christus est rex pacificus, qui pacem fecit inter Deum el homines, quique in Salem sive Jerusalem regnavit a ligno, et in cadesti Jerusalem, ubi verissima est pax, cum suis est regnaturus in ælcrnum.

Tertio. nitooeÎ" *Tertio,* in generatione. Sicut cnim Melchiscdech inducitur, ita Christus revera est sine patro in terris, sine matre in cœlis. Addit S. Ignatius, epistola *ad PMadelph.,* Melchiscdech sine uxore, semper virginem mansisse : sic virgo, imo virginum sponsus est Christus.

Quarto, M diîra- **tiene,** *Quarto,* in ætale ct duratione. Sicut enim Melchisedech proponitur, ita Christus rc ipsa csl omni prorsus initio et tine temporis carens.

Quinto, in sacerdotio ct pontificatu. Sicut cnim Aclhi.ll Melchiscdech fuit rcx cl sacerdos sive pontifex, ita cd Christus. Rursum, sicut Melehisedech non legitur oleo consecratus, uti Aaron, et principaliter sacerdos fuit Gentilium , connlanler vero llebrœorum : nam pro Abrahamo, parento llcbræorum, sacrificium obtulit; ita et Christus, ut notatChrysoslomus, Pholius. Theophylactus.

&xfo, sicut Melehisedech inducitur ut primus sui generis sacerdos, idemque ultimus; nec enim legitur aliquis ei successhse : sic et Chrfctus novurn et œlemnm habet sacerdotium, tum quia altus ei non succedit, tum quia passionis sacrilicium pro nobis Patri continuo offert in cado, per œlernam illius commemorationem, laudem et gratiarum actionem : itaque illius fructus et meritum semper durat et operatur; tum denique propriissime, quia in Ecclesia sua Christus per m* nfslros suos, scilicet per sacerdotes a se institutos, perpetuo offert ct offeret in æternum, id est usque ad finem mundi (sic cnim sumitur -rè *sternum. Levit.* XXV, 40; *Exodi* xv, 18, et alibi), Miss® sacrificium, uti explicat Concilium Tridentinum, ses*. XXII, cap. i et n; nam secundum priores rationes etiam conceptio, nativitas, tentalio, fuga, fames, silis aliœque ærumn® Christi dicerentur œtern®, quia ca Christus Patri in coelo offert in æternum: quo modo tamen nemo loquitur. Rursum, sio sacrificium Noe diceretur ælernum, quia fructus ejus, scilicet prohibitio diluvii, durat in Aeternum. Quare recte Concilium Tridentinum loco citato, cx hoc Apostoli loco probat Missam esse sacrificium. Probat autem sic : Sacerdotium Christi ejus morte extinctum non fuit, *sed* semper durat, ut hic dicit Apostolus ; ergo et sacrificium Christi semper durat et durabit : atqui illud non potest esse sacrificium crucis, quia hoc jam pridem transiit ct desiit : ergo hoc sacrificium Christi semper durans est Eucharisti®, ct Misse : nec enim aliud hic dari aut fingi potest. Rursum, tam Christus sacerdos, quam Christi Ecclesia et respublica non potest esse sine publico Dei cultu et sacrificio proprie dicto, quod statis diebus Deo offerat. Talem enim cultum et sacrificium habuit semper omnis Ecclesia et respublica, tam ante diluvium, quam post illud, tam Judæorum, quam Gentium etiam Deum verum ignorantium; atqui in Ecclesia Christiana aliud sacrificium inveniri non potest, quam Eucharisti® : ergo Eucharistia est sacrificium, quod Christus semper offert et offeret usque ad finem mundi.

Cmtu 7* ucu-i-i. hcxii. «•›

Notandum est enim, quod Christus in Missa sit principalis offerens, tum quia Miss® sacrificium instituit, tum quia in coelo Patri suo nostras Missas quas celebramus, actu et re ipsa offert. Est enim mediator ct advocatus noster, qui nostram causam apud Deum agit, et pro nobis interpellat; tum quia sua omnipotentia in singulis Missis transsubstanliationem panis et vini in corpus et sanguinem suum, in qua consistit essentia sacrificii nostri, operatur cl perficit. p,. rw*'

Septimo, Melchiscdech fuit typus Christi in benedicliono et decimatione Abrah.v, quia sicut Melehisedech pontifex major fuit / Vbrahamo, qui tamen sacerdos quoque erat cl pontifex (Melchisedech enim quasi dignior Abrahamo benedixit, cl ab co decimas accepit) : ila Christus major csl Aarone, qui in patris sui Abrahami lumbis ia- 'H"* ia ücu m •*

eiUt b Akr'v ?· tens, tacite et virtnalitcr a Melchisedech, dum ipse benedixit Abrnlrmo, benedictus est, illique quasi majori decimas dedit, ut significaretur a Christo, cujus typus erat Melchisedech, vere et efficaciter benedicendus. Et hoc est, quod precipue hic «pectat Apostolus, nimirum ut demonstret Christi sacerdotium ct sacrificium longe praestantius esso sacerdotio ct sacrificio Levitico sive Aaronico, in quo innutriti erant Hebrtei, idcoque ab illo vix avelli poterant.

Ocuro, to /ui» vini, *Optavo* denique, maxime et perfectissime Molchiscdcch fuit typus Christi in hostia, quia scilirï* obtulit panem ct vinum, sicut eadem obtulit et offert Christus in Eucharistia : hic enim est ritus sive ordo sacrificii Melchisedech, juxta quem dicitur Christus sacerdos secundum ordinem Melchiscdcch. Nam ordo, ritus et species sacerdotii ct sacrificii proprie ct essentialiter pendet et desumitur ex ipsa re oblata, sive ex victima, quæ certo modo et rationc Deo offertur ct immolatur, qualis hic est panis ct vinum, uti docent Patres omnes, totaque Ecclesia, communi sæculoruin omnium consensu. De quo plura vers. 27.

Ver». 4. ***4. IXTVEMIM*** **AUTEM QUANTOS SIT OIC, CUI ET DECIMAS DEDIT DE PRfCIPUIS ABRADAM PATRIARCHA. —** Pro *intuemini* græcc cstOtupun, id est contemplamini , allegoriam speculamini, contemplative ct allegorico exponite mysteria, quæ latent in cortice historiæ et personæ Melchisedech. Hactenus enim Apostolus proposuit ipsam externam litteram ct historicam narrationem de Melchisedech : nunc ca proposita volens allegoriam ejus exponere, hortatur llebræos, ul intimos ct sublimes allcgoricos in eo latentes sensus de Christo Christique ministris, sublimibus mentis oculis sccum intueantur et contemplentur. Ita Chrysostomus.

Decimi nrs rant 'u*'u Nota « *decimas :* non ergo Abraham dedit munera, voluit Cajctanus (munera cnim non tantum laicis, sed ct paribus , imo ct inferioribus dantur), sed decimas sacerdotales dedit Melehisedccho tanquam sacerdoti et pontifici.

ixpcfti- A-, *Secundo,* pro *de præcipuis* græce est t ú» ¿xy.oíWW»; inquit Theophylactus, sunt spolia precipua et optima: inde primitiæ spoliorum quæ diis offerebantur, ab Herodoto ct aliis vocantur *ixf'.'jînt,* quasi t í óxp* Oi*>î, id est summitates acervi, quod primitiæ cx summitate acervi excerpi «oleant ; vel, ut Erasmus, spolia egregia ducibus detracta dicta sunt quasi a tangendis summis : òu^cOtxgu enim, teste Hcsychio, idem est quod summam partem attingo.

Abraham patriarcha. — Emphasim habet vox « patriarcha, n Patriarcha enim idem est quod princeps patrum, sive a quo multi patres cum suis familiis descendunt. Sic Abraham, Isaac, Jacob ejusque duodecim filii vocantur duodecim patriarch®, quia hi capita fuerunt ct parentes 12 tribuum Israel : inde patriarch® nomen attributum est cuivis, qui magnæ familiæ parens est ct caput Sic David, Act. n, 29, vocatur patriarcha. Hinc in Ecclesia vocantur Patriarchs primi ct amplissimi Antistites , quibus subjecti sunt Episcopi, Archiepiscopi et Metropolita»; tales Patriarchæ sunt Pontifex Romanus, Alexandrinus, Antiochenus ct Conslanlinopolitanus. Hac voco Apostolus occurrit tacitra objectioni. Dixissent enim Hebrai : Esto Abraham dederit decimas Melchisedech tanquam majori se, quid hoc ad Aaronein? anne idcirco Aaron , ejusque sacerdotium minus est quam Melchisedech? licet enim filius Abrahæ fuerit Aaron, tamen singulari modo a Deo electus fuit et evectus ad pontificatum novum totius populi, ac consequenter Aaron pontifex major videtur fuisse Abrahamo patre suo : siculi filius alicujus Christiani, dum creatur Episcopus aut Pontifex, hoc ipso major fit parento suo. Hoc elidit hic Apostolus per vocem « patriarcha,» *q. d.* Abraham, primus et magnus patriarcha, adeoque parens omnium patriarcharum ct sacerdotum, ac consequenter ipsius Aaronis et posterorum , decimas dando Mclchisedecho , hoc ipso agnovit se minorem esse Mclchisedecho ; ergo multo magis idipsum agnoscere debet Aaron, omnesque alii Abrahæ filii : Abraham enim longe dignior fuit Aarone et omnibus posteris. Fuit enim patriarcha per excellentiam , patriarcha , inquam, non tantum quoad naturalem generationem, sed etiam quoad sacerdotium. Sicut enim Abraham totius suæ familiæ, omniumque duodecim tribuum fuit pater et patriarcha : ita et eorumdem summus fuit sacerdos et pontifex ; nam capita familiarum, carumdem erant sacerdotes. Jus enim sacerdotii illo tempore per generationem carnalem devolvebatur in posteros, scilicet in primogenitos et in capita familiarum ; ac consequenter omne sacerdotium Hcbræorum descendit ab Abrahamo ejusque sacerdotio, poterantque singuli filii Jacob suarum tribuum esse sacerdotes; verum ut ex omnibus unus conflaretur populus, unaque Ecclesia, statuit Deus, ut una familia, scilicet Levi et Aaronis, pro reliquis omnibus hoc sacerdotio fungeretur. Idem ergo fuit sacerdotium Abrahæ et Aaronis : adeoque Aaronis sacerdotium (quod valde notandum est) descendit a sacerdotio Abrahæ, sicut Aaron descendit ab Abraham, ac consequenter eo fuit minor. Fuit cnim Aaron pontifex in familia Abrahæ, adeoque unius tantum Abrahæ familiæ, scilicet Jacobi, sive duodecim tribuum, fuit pontifex. Abraham cnim et Isaac alios habuerunt filios prætcr Jacobum (a quo descenderunt duodecim tribus), quorum pontifex non fuit Aaron, sed ipsemet Abraham. Secus se res habet in sacerdotio Christi, et Christianorum : illud enim non descendit a parentibus per carnalem generationem, sed spirituale est, c! immediate ab ipso Christo promanai. Unde sicujuspiam filius fiat Pontifex, qui hoc ipso a Christo constituitur caput, Antistes et princeps, non tantum suæ familiæ ct parentum, sed omnium omnino fidelium.

Patriir-chi qui* u. H quibus conve- nbtf

Abnhm nujor Aarooft, minor Mekhitoiecho.

J,‹’ «*•

:|/*• mili.*.

Idem «cerdo- Itum Abnh> et A4r0*

,u’ de-^’j Chruth-

Vero.». 8. Et quidfm de filiis Levi sacerdotum accipientes. — Non enim omnes filii Levi sacerdotium accipiebant, sed solus Aaron ejusque posteri : reliqui filii Levi fiebant Levitæ, serviebantque sacerdotibus, uti jam eisdem serviunt diaconi nostri.

Mandatum habent decimas sumere a populo, id **EST, A FRATRIBUS SUIS: QUAN'QUAM ET IPSI (scilicet** fratres, ut patet ex Græco) exierint de liubis Abbail e.—Probat eum qui dat decimas minorem esse illo qui eas accipit, scilicet Abraham esse minorem Mclchisedecho; probat, inquam, exemplo sacerdotum Aaronicorum, 7. *d.* Deus jussit omnibus Judæi8 etiam Lcvitis, *Num.* xvm, 26, ut decimas darent sacerdotibus Aaronicis, volens hac ratione honorare et præferre sacerdotes, ac reliquos Judœos illis subjicere, cum tamen Judæi sacerdotum essent fratres; utpote ex eodem Abraham et Jacob geniti. Si ergo Judæi, licet fratres, fratribus suis, scilicet sacerdotibus, sunt subjecti, hoc ipso quo cis ex lege tenentur dare decimas : ergo pariter Abraham dans decimas Melchisedech, hoc ipso confessus est se illo esse minorem, et hoc ipso sc illi subjecit.

Oui dat d/ximas. •0 qll| accpiu

Nota hebraismum : *Exire dc lumbis* alicujus, est idem quod gigni ab eo. In lumbis enim est origo seminis : cx lumbis enim duæ arteriæ descendunt, per quas materia seminis defertur ad partes generationi destinatas, ut ibi formetur, percoquatur, fiatque semen prolifieum; hinc lumbi sunt origo et sedes concupiscente, ideoque in Scriptura jubemur lumbos restringere, id est concupiscentiam edomare, ut docet S. Gregorius , homil. 13 in *Evangelia.*

Lumbi •Ne» çoncupìiñattei

Ver». A. G. Cujus autem generatio non annumeratur in **EIS, DECIMAS SUMPSIT AB ABRAHAM. — Id CSt, Mcl**chisedeeh, cujus genus et genealogia non attexitur Hebræis, filiis Abrahæ, id est, quicx Hebræis non fuit oriundus, hic decimas sumpsit ab Abraham. Ita Syrus, Anselmus et Græci. Addit hoc Apostolus, ut significet Melchisedech, sicut diversum habuit genus ab Aarone et Abrahamo, ita ct diversum habuisse sacerdotium, illudquc majus Aaronico, utpote cui Abraham, in cujus lumbis continebatur Aaron, decimas tanquam pontifici sc digniori dederit. Incipit Apostolus hic congerere septem argumenta, quibus probat Melchisedech, qui typus fuit Christi, ac consequenter Christum ipsum majorem fuisse sacerdotibus Aaronicis.

Septem argu- zdcdU, qnibu» probatur Christum majorem Airone. Primum.

Primum est hoc vers, tale : Qui decimas accipit, major est illas dante ; atqui Melchisedech accepit, Abraham illi dedit decimas : ergo Melchisedech major est Abrahamo.

Du* w " ob Alraham d ii ‹ic- ' Mrkhiardeth.

Nota, quod Abraham ita honorant Melchisedech, ciquc decimas dederit, cum tamen ad cum ejusque jurisdictionem non pertineret, causa videtur fuisse, magna dignitas, auctoritas, fama, et virtus Melchisedech; utpote qui solus inter impios Ch ›:. üiæos publicus Dei veri esset sacerdos, idemque rex justissimus.

Secunda ct polior causa fuit, quod Melchisedech typus esset Christi; movit ergo Spiritus Sanctus Abrahamum ad honorandum Melchisedech, ut Judæi, Abrahæ posteri, scirent sibi præ Aarone honorandum esse Christum, cujus typum fuisse Melchisedech sciebant ex Davide, *Psalm.* cix, ubi ait : «Tu es sacerdos in æternum, secundum ordinem Melchisedech. 0 Videtur autem Abraham idipsum cognovisse, utpote cum esset propheta et Deo familiaris, atque hac de causa videtur ita reverenter ct impense coluisse Melchisedech, quod spiritu prophetico prævideret illum esse typum Christi, ut non tam Melchisedech, quam Christum in Melchisedech repraesentatum honorare et colere voluisse videatur.

Et **HINC QUI IHREBAT REPROMISSIONES,** benedixit. —7. *d.* Melchisedech benedixit Abrahamum, quasi se minorem, cui tamen Deus promiserat tanta bona, adeoque in ipso benedicendas esse omnes gentes, *Genes.* cap. xn.

Ven.r. 7. Sine lila altem contradictione, quod minis est, a meliore (græcc , id est majore, digniore, præslantiore) benedicit in. — Est secundum argumentum quo probat Melchisedech majorem fuisse Abrahamo, et consequenter Aarone, *q. d.* Melchisedech, qui fuit Christi typus, benedixit Abrahamo et toti ejus progeniei, ac consequenter etiam Levilis et sacerdotibus Aaronicis : ergo tam ipse, quam Christus, quem repræsentabat, iisdem fuit dignior et præslanlior. Probatur consequentia, quia omnium confessione major est qui benedicit, illo qui benedicitur.

Secundum ar* muro* , tum qno prolutar prrcel- Iratil Christi pra A.'rene.

Objicies : Episcopus Ostiensis consecrat Papam, quo tamen est minor; Suffraganci conscc- crantArchicpiscopum, quo tamen sunt minores: ergo non semper qui benedicit, major est; nec qui benedicitur, minor. Despondet S. Thomas dupliciter : *Primo,* Episcopum et suffraganeos non consecrare Papam, vel Archiepiscopum; sed hunc hominem, puta Petrum, vel Paulum, ut sit Papa, vel Archicpiscopus : dum enim eum consecrant, necdum est Papa, vel Archicpiscopus; ac consequenter necdum est consecrantibus major, sed potius minor, utpote a quibus accipiat consecrationem papalem, vel archiepiscopalem.

Qnomalo rapim. ctlrl!-^d a k Eìo-

Secundo, respondet, Episcopum Ostiensem et Suffraganeos ita consecrare et benedicere non sua virtute, dignitate et auctoritate, sed Dei : in hac enim benedictione quisque eorum gerit vices Dei, qui basco benedictiones tali modo et per tales (ncc enim aliter commode fieri possunt) fieri instituit, seseque habet ut minister et vicarius Dei, qui major est co qui benedicitur, quisquis ct quantus quantus ille sit.

Objicies *secundo* : Sacerdos in Missa sæpe signo crucis benedicit corpus Christi, cum tamen longe illo sit minor. Despondeo, hasco benedictiones non esse aliud, quam efformationos signi crucis super corpore Christi, quæ non adhibentur ad hoc, ul Christo ipsi benedicamus, sed ut his quasi

¿^p^l CbrUtl

cærcmoniis repræsentemus crucem Christi, per cainqtie, ne Christum ipsum crucifixum , quasi victimam nostram, a Deo tacito petamus el poshilemos. ut ipso nobis benedicat. Sic ergo benedicimus Christo non in se, sed prout est victima nostra. Poscimus enim per has benedictiones, ut Christus in se benedictus fiat nobis victima salutaris et benedicta. Adde, sacerdotem , quatenus gerit personam Christi sacrificantis, quodammodo majorem esse Christo ipso sacrificato : in omni enim sacrificio sacerdos major est sua victima quam offert.

Ven.*. 8. Et HIC QUIDEM DECIMAS MORIENTES HOMINES ACCIPIL5T : IBI ALTEM CONTESTATUR , QUA VIVIT. — « Hic, » scilicet in judaismo, apud nostros Levitas, de quibus dixi vers. 5, decimas accipiunt sacerdotes Aaronici, qui mortales sunt et moriuntur. a Ibi » autem, scilicet in historia ct facto Melchiscdcch, de quo dixi vers. 0, «contestatur,» scilicet Scriptura, quod vivat, scilicet is qui declMrkhi- mas accipit, puto Melchisedcch; vivat, inquam, *'le<b semper, non re ip^a, sed symbolice cl allegorice, quia scilicet ejus mors non narratur in Scriptura, «joboli- ut hoc ipso repraesentet Christum, qui re ipsa est *• sacerdos in æternum.

L«tío Nota : Pro *contestatur* græce est

X °Uc il''0<l iI,l*a es* voc's n,ei**æ» ta,n vcrl*Pot®8* pasc.-rwii. ave *contestatus,* quam active *contestons.* Hic autem aptius cum Syro et Græcis vertas *contestatus,* itaque nostrum Interpretem vertisse valde est verisimile, ut ex *contestatus* depravatum sit *contestatur.* Nam si legas *contestatus,* tunc antithesis æque ac sententia erit brevissima et explicatissima, nullo indigens supplemento; hoc modo : « Et hic (in lege) quidem decimas morientes homines (sacerdotes Aaronici) accipiunt, ibi autem (in decimatione Abrahæ, supple decimas accepit) contestatus(id est, is de quo testatur Scriptura) quia (quod) vivit,» puta Melchisedcch, qui in Scriptura inducitur quasi semper vivens, ad hoc ut significet Christum pontificem semper viventem.

Trioni Est hoc tertium argumentum, quo probat Apos•rKn* tolus, Melchisedcch ac consequenter Christum qoo majorem esse Abrahamo et Aarone, q. *d.* Saccrdo- CiriHtn tes Aaronici sunt mortales, sed Melchisedcch proponitur ut immortalis, quia scilicet typus est v_.! inr. Christi, qui est sacerdos æternus :ergo tam Christus quam Melchisedcch dignior est sacerdotibus Aaronicis.

Et , ct it a dict em sit , — f-x drtw, id est, *ut ita loquar,* ut scilicet uno verbo novo ct subtili rei nodum tangam et complectar. Poterat enim videri insolens ct absurdum, id quoti hic dicit ct subjicit, scilicet Levitas nondum natos, decimatos esse in Abrahamo ; præmollit ergo hac phrasi suam sententiam Apostolus, quo modo præmollire solemus sermonem nostrum, cum aliquid novi, acuti, insolentis et inauditi dicere volumus. Ita Theophjlactu».

9. Per Abraham, et Levi (Leviticus quilibet sa- Ver*.k. cerdos), qui decimas accepit (accipere solitus est in veteri Testamento), decimat is est , — id est, decimas solvit. Sicut enim vers. 6 et 7 íixarw», id est, *decimare,* Apostolus posuit pro *decimas acapere:* ita hie. ÌuwrcùaOn ponit pro *decimas pendere,* vel *solvere, q, d.* Cum Abraham, et in ipso Abraham latens adhuc Levi et quilibet Leviticus sacerdos (ad quem tamen perlinet jus decima- Mdcbirum in lego veteri) solvit decimas ipsi Melchisedech, quia ipso erat typus Christi, quasi confi- Ccn o. tens se suumque sacerdotium minus esso sacer- «rdotn, dolio Melchisedcch ct Christi, imo se eorum respcctu non tam sacerdotem esse, utpote cujus est decimas accipere, quam laicum, cujus est decimas dare.

10. Adhuc exim in lumbis patris (Abrahæ) erat Ven–,0, (Levi) quando obviavit ei (Abrahæ) Melciiisedecu. — Vox *enim* causam dat illius præmollilionis, qua dixit, « ut ita dictum sit, n inquit Erasmus, *q. d.* Apostolus : Dixi quodammodo Levi decimatum esso in Abrahamo, nara necdum natus erat, ut proprie et per «o decimari posset, sed adhuc latebat in lumbis Abrahæ ; et sic non proprie, sed quodammodo ineo decimatus est.

Veruni potius videtur vox *enim* dare causam J»- cur dixerit in ipso Abraham decimatum esse Levi, *q. d.* Abraham agnoscens Melchisedcch esse qtum se majorem, et typum Christi, illi decimas dodit et abeo benedictionem accepit, ut profiteretur se omnesque etios posteros, ac consequenter ct Levitas, ac sacerdotes Aaronicos ex se nescituros, minores esse Melchisedcch, Christoquosubjectos : perinde enim Abraham se gessit cum Melchisedcch , atque princeps, qui pro so et pro tota sua posteritate obedientiam regi præstat et offert. Erat enim Abraham princeps populi ct Abntuo lotius geniis Judaicœ auctor, parens et patriarcha, ™Jn ££ ut dixit vers. 4, tolaque gens censebatur virtute terital* latere In lumbis ejus, uc per eum subjicere se R Melchisedcch, ¡psique Christo, ac consequenter chrirta. Levitici sacerdotes censebantur pariter se subjicere tam Melchisedcch quam Christo, eorumque respectu non se sacerdotes, sed laicos esse profitebantur. Adeo inculcat hanc sacerdotii Christi præcellentiam Apostolus, ut Hebræos Aaronicis sacrificiis assuetos et confidentes, transferat ad Christum pontificem ; doceatque eos in Christo omnem spein defigere, el pro eo adversa quievi» pati, utpote qui majora suis promittat et præstet bona, quam Aaron, quique bona fide agat causam nostram apud Deum, atque non tantum lapsis, sedet lentatis ac persecutionem patientibus norit compati, succurrere, victoriam ct coronam æternam in cœlis adornare.

Nota: Esse in lumbis Abrahæ, idem est quod esse in virtute seminali, seu generativa Abrahæ, quæ originaliter residet in lumbis, in quibus, ut dixi, est prima seminis origo. Abraham enim per hanc virtutem genuit Isaac, Isaac genuit Jacob,

jfacob genuit Levi, a quo Aaron ct sacerdotes rogales progeniti sunt.

Quomodo *hhitnbi** Ai mbn cten» d?nt dX dum Mdehi-

Objicies ; Christus etiam hoc modo fuit in lum-',is ^rahæ, Qll*n a^ co d'tendit ‹t progenitus <sl> ergo Christus quoque in Abrahamo decimas dedit ipsi Melchisedcch. Respondeo, negando an- teccdcn8« *• soli in lumbis Abrahæ esse et decimari dicuntur, qui per potentiam generandi, naturali generatione maris et feminae, ab co pro- seminati el procreati sunt, sive (quod hinc se- quitur) qui, ul ait S. Augustinus, ab Abrahamo non tantum secundum substantiam torporalcm, sed etiam secundum concupiscentiam carnalem descendunt, quomodo descendit Levi, Aaron et

CbrWu» in°htm- tu Airain,

tutori : Christus autein non ita proseminatus c'l' ac consequenter non fuit in lumbis Abrahæ secundum potentiam gencrativam, ct carnalem concupiscentiam, sed tantum secundum corpo- ream substantiam, vel materiam, quam ab Abra- hamo traxit : quia Christi conceptio el generatio non humana fuit, sed longe allior, puta divina, ex Spiritu Sancto. Pari modo, si quispiam nunc cx Adamo non per naturalem maris et feminœ generationem, sed per divinam operationem des-

¿higo et rtMtl ongiira- 1» qu», ra q"'n tuerit 'iu elauto,

cendcret, puta qui a Deo formaretur ex carne, sanBu,ue› aut costa hominis alicujus descendentis ab Adamo, quomodo formata est Eva, talis non contraheret peccatum originale. Qua ratione Christus cx vi conceptionis suæ, quæ facta est ex Spirilu Sancto, non contraxit peccatum originale; quia tradux peccati originalis tantum complec- titur eos qui naturaliter, sive naturali generatione descendunt ab Adamo. Ili enim soli censentur proprii et naturales esso Adæ filii, ac consequen- ter Adæ voluntas censetur eorum fuisse voluntas : unde lex peccati originalis hiec est : Omnes ct soli illi qui ab Adamo per naturalem generatio- nem tanquam filii naturales descendunt, pecca- tum originale contrahunto. Eodem ergo modo hic Christus, el quicumque alius qui ex Abra- liamo descenderet, non per naturalem genera- tionem, sed per miraculosam efformationem, v. g. ex virgine, per virtutem Spirilus Sancti, non conseretur filius Abrahami, ab eo proprie et na- turaliter genitus; ac consequenter non censeretur Abraham pro eo aut voluisse, aut potuisse sol- vere decimas. Ita S. Augustinus, lib. X *De Genes, ad lit.*, cap. xx, et ex eo S. Thomas, III *part. Quest.* XXXI, ari. 8, cl Scholastici ibidem.

Error Twin!- traduce,

Nota secundo, exeo quod ail Aposlolus Levi fuiste in lumbis Abrahæ, Tertullianus, lib. *Da Anima,* caP" xxvn ct SC(iq-> opinatus est animam Levi fuisse in lumbis Abrahæ, ac consequenter ani- mam cujusque hominis non immediate creari a Deo, sed esse ex traduco, id est traduci, egredi et propagari ab anima parentis per virtutem ejus seminalem, «pia generat filium, siculi lumen aeris traducitur et propagatur a lumine solis. Sed falso fundamento nititur Tertullianus : putavit enim animam hominis esse corpoream, imo suum habero sexum, ita ut anima viri ab anima feminas sexu distinguatur, æque ac corpus. Ejus ergo ratio hæc erat : Anima hominis est corporea, et homo ab homine generatur, sicut equus ab equo, hos a bove; atqui anima bovis ct equi traducitur nt propagatur ab anima bovis et equi generantis , adeoque educitur c potentia mate- rne, puta seminis equini et bovini : ergo ctanima hominis traducitur ab anima parentis.

Verum major propositio est falsa. Nam anima hominis est spiritualis et immaterialis, anima vero equi est materialis, el educitur c potentia materina, ab caque ita pendet, ut corpore equino pereunto pereat et anima. S. Augustinus quoque, licet non dubitaret animam humanam esse incor- poream et immaterialem, tamen dubitavit, et in hoc dubio permansit usque ad finem vitæ, an hominis anima essetex traduce parentis, an vero a Deo crearetur. Id patet ex libro I et II, quem scripsit Do Origine *amnice,* et lib. II. *Retractat.,* cap. XLV ct Lvi. Ratio quæ S. Augustinum in hanc dubitationem compulit, hæc fuit, quia non videbat S. Augustinus, quomodo anima filii a parento contrahere posset peccatum originale, si non a parente descenderet et traduceretur.

miis, hm31i:'u an„„M «m

Unde hic erat Achilles Pelagianorum : anima non est ex traduce, sed creatur a Deo ; ergo non potest a parente contrahere peccatum originale. Verum hanc consequenti un damnavit Zo-imus Papa, totaque Ecclesia : ad hoc enim ut anima contrahat hoc peccatum, sufficit ut sit anima ho- minis, qui per naturalem generationem et virtu- tem seminalem descendit ab Adamo. Hoc enim ipso censetur filius Adæ, ac consequenter cen- setur fuisse in Adamo, voluisse et fecisse, quod voluit et fecit Adam, dum pomum vetitum co- medit. Unde hanc sententiam de traduci! anim e insectatur el damnat S. Hieronymus, aliique pos- teriores : adeoque jam certum est ex consensu totius Ecclesiæ, unimani humanam non traduci a parente, sed immediate cx nihilo creari a Deo, qui eamdem infundendo creat, et creando in- fundit corpori humano.

Erroi; < ^n' * eitim

Secunda, Magister sententiarum, lib. II, dist. 30, ex co quod Levi dicatur fuisse in lumbis Abra- hœ, sitnilibusquo sententiis ct phrasibus, puta- vit singulos filios Abrahæ ex ipso Abrahamo, ae pari ratione singulos homines ex ipso Adamo, utpote primo omnium parente, trahere portieu- lam carnis, quæ vero, proprio, eademquo nu- mero fuerit in Adamo. Putat enim alioqui non fore filios Adœ, nisi aliquam substantiæ Adami particulam plane camdem ct individuam in seso habeant; imo putat hanc solam particulam esse de substantia hominis geniti : ita ut hæc parti- cula alimentis non augeatur, sed in seipsa mul- tiplicetur el crescat in magnum corpus huma- num. Unde censet albos non verti in substantiam hominis, sed eam tantum fovere, ao mox ab ho- mine ipso defluere, vel excerni, ila ut nihil ali-

‘ uium pul- B(i" I storili* »b .tt>

menti in homine remaneat quod resurgere possit; ac consequenter putat illud carnis tantummodo resurrecturum, quod fuit in Adamo, quodque ex Adamo singuli homines traxerunt. Sed hæc portentosa est opinio, adeoque in omni Philosophia et Theologia est instar monstri, quam vel sola experientia clarissime refellit el falsitatis coarguit. Experimur cniin corpora hominum, æque ac aliorum animalium, nutriri et augeri sumptione alimentorum, et vice versa, alimentis subtractis, nutritionem quoque ct augmcnlationcm continuo cessare.

Dico ergo, Levi fuisse in lumbis Abrahæ et quemlibet hominem fuisse in lumbis patris sui, non secundum animam, sed secundum corpus , quia scilicet virtute seminis Abrahæ corpus Levi formatum est et organizatum, atque sic per vim seminis organizato corpori infusa fuit ex naturali exigentia a Deo anima. Corpus enim hominis ()um sic organizalur, hoc ipso fit corpus humanum› poscitque animam humanam quasi suam formam : quam quia dare non potest parens per semen, aut aliam causam cl virtutem naturalem, ii h¡nc Deus parentis ct naturo defectum hic de more suo supplens, tanquam prima ct universay„ causa, producit animam talem, qualem poscit tale corpus; illamque producendo infundit et unit corpori : quo fit ut non tantum corpus, sed totas homo ita genitus censeatur filius esse non Dei, sed sui patris, utpote a quo factum est, ut filius non tantum corpus proprie a sc tanquam a patre, sed ct animam a Deo per naturalem hanc, quam dixi, corporis a semine paterno formati et org&nizati exigentiam, acciperet. Et hoc sensu *Gen.* xLvi, vers. 26 ct 27, dicuntur septuaginta animai (id est animata» proles) egressæ de femore Jacob. De hac quæstione plura videre est apud Physicos in libris *Dc Generatione, cl* in libris *De Anima.*

OtznxAi mtnu 1"U guindo tmtnr, ' ii Mii ir wqwi T

Ven. tu

11. Sl **ERGO CONSUMMATIO PER SACERDOTIUM** Le**VITICUM ERAT (POPULUS ENIM SUB IPSO LEGEM ACCEPIT), QUID ADHUC NECESSARIUM FUIT SECUNDUM ORDINEM** MfLCUISEDECU **ALIUM SURGERE SACERDOTI M , ET NON SECUNDI M ORDINEM AARON DICI?—Pro** *COIlSUmniatio* græce est Ttxùwatç, id est perfectio, q. *d.* Si vetus sacerdotium Aaronicum habebat vim perficiendi, id est justificandi homines, salvandi et ad vitam æternam perducendi, qui est ultimus finis et sumina perfectio hominis; si hominem perfectum, justum ct beatum facere poterat sacerdotium Leviticum, maxime accedente lege Mosis, quæ cum illo data est, quamque maxime jactant Judæi, quasi ex ea ejusque observatione justificentur :quid opus fuit, surgere alium sacerdotem, scilicet Christum, cujus sacerdotium non est secundum ordinem Aaron, sed Melchisedec? Cum enim Deus Christum promisit *Psalm.* Qx. dicens : « Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech,» el jam rc ipsaeumdem - ut succederet Aaronicis sacerdotibus, hoc ipso declaravit illis aliquid deesse, quod supplendum esse per Christum, scilicet illos non posse hominem perficere ct sanctificare, sed hoc a Christo exspectandum esse.

Chorti nardo- thun noctifi- ttiTcmi- aun,!»»

Nota *primo:* Mentionem legis interjicit Apostolus dicens : « Populus enim sub ipso legem accepit, » tum quia ordo, ritus, victimæ, ministri omnisque perfectio sacerdotii petenda et praescripta erat a lege; tum quia Judæi in lege æque ac in sacerdotio confidebant; tum denique quia necessario connexa sunt lex et sacerdotium : et qualis est lex, tale debet esse sacerdotium ; et quale est sacerdotium, talis debet esse lex, scilicet tali populo ct tali tempori conveniens. Et hoc est, quod hic ait Apostolus : « Populus enim sub ipso (i-' id est, in ipso, hoc est, ipsius sacerdotii tempore) legem accepit,» quia cum populus in Sina legem per Mosem accepit, ibidem pariter accepit et sacerdotium. In Sina enim a Deo sacerdos constitutus est Aaron , ejusque filii, qui legem Dcique cultum, sacrificia et expiationes lege proscriptas docerent populum. Unde iz/i» et ex hac connexione legis et sacerdotii, tacite hic contendit Apostolus, tam legis, quam sacerdotii veteris mutationem fieri debuisse, ct factam esse per Christum ct legem novam, puta Evangelicam. Hinc claro subdit dicens : « Translato enim sacerdotio, nccessc est ut et legis translatio fiat. »

mcU. tio Dck per CÙntitiOL

Est hic quartum argumentum, quo probat Apostolus, sacerdotium Melchisedech ct Christi nobilius ct dignius fuisse Aaronico. Probat autem sic : Post Aaronicum sacerdotium, Christus a Deo datus surrexit sacerdos secundum ordinem Melchisedech ; ergo prius sacerdotium , puta Aaronicum , imperfectum fuit ct insufficiens, ideoque cedere debuit sibi succedenti sacerdotio Christi, utpote longe perfectiori. Aaronicum enim carnale et temporarium erat, Christi vero spirituale et æternum. Ita Thcophylactus et alii.

Oairtnm arS"“Mq' ^0"',?"* prêtailentia Chriiti pra Æirûûft.

Ven.il.

12. Translato exim sacerdotio, necesse est ut et legis translatio fiat. — Per *legem* hic, non naturalem (decalogum) : hæc enim æque Christianos ac Judíeos obligat ; sed positivam ct Mosaicam, scilicet cæremonialem ct judicialem, accipe. Est occupatio. Dixissent enim llebroi : Esto Christus novum induxerit sacerdotium secundum ordinem Melchisedech, uti promisit Deus *Psalm.* cix, non tamen novam debuit inducere legem, abrogando legem Mosi datam a Deo. Respondet Apostolus , hoc posterius cx priori consequi : mutato enim sacerdotio nccesse est mutari cl legem, ideoque Chrislum, cum vetus sacerdotium mutavit in novum, pariter legem veterem debuisse mutare in novam. Causa hujus dicti est ea, quam jam attuli vers, procedenti, quia scilicet sacerdotium legi proporlionatum , ct cum ea indissolubilitcr connexum est : non enim potest esso sacerdotium sine certis el congruentibus sibi legibus, præceplis, cæremomis, promissis, poenis

Matita nardotío, mntari debuit Ics, ob dпru aun,

lege præscriptis. Ita Chrysostomus, Theodoretus, Thcophylactus.

Aliam causam affert D. Thomas : mutato, inquit, sacerdotio, nccessc est ct legem mutari, quia, mutato fine, necesse est mutari et media: lex autem Mosis , utpote divina, ordinatur quasi medium ad regimen divinum, tanquam ad finem suum : hoc autem regimen divinum fit ct designatur per sacerdotium : ergo, mutato sacerdotio ac regimine divino, necesse est et legem mutari. Hinc illud *Jercm*. xxxi : a Feriam vobiscum pactum novum. »

Ver. n. Clirirtn* ardali

13. In quo (iç'iv, id est *dc quo,* vel *ad quem)* enim **IIf.C DICUNTUR, DE ALIA TRIBU EST, DE QUA NULLUS ALTARI PRÆSTO FUIT. — PrO** *pTŒStO fuit* **gTiCCC CSt** ><l est, astitit, præfuit. Itaque «præsto fuit» idem est, quod constanter astitit more ministrantium, ut patet cap. x, vers. 11. Probat id quod dixit vers 11, Christum fuisse alium sacerdotem ab Aaronc et Aaronicis. Id probat sic : omnes Aaronici sacerdotes debebant esse oriundi cx tribu Levi : Christus autem non fuit cx Levi, sed ex Juda prognatus : ergo Christus non potuit esse sacerdos Leviticus, sive secundum ordinem et ritum Aaron; sed prorsus ab eo diversus, imo adversus fuit, ac consequenter per novum suum sacerdotium exclusit vetus Aaronicum , pariterque per suam legem novam exclusit veterem, quæ sacerdotium statuerat in Levi, tribum autem Juda arcuerat a sacerdotio. Christus enim cum non esset ex Levi, sed ex Juda, sacerdotium iniit, illudque in posteros successione non hæreditaria, sed electiva propagavit

Ver».ia Figmrnda'* n*ll* unii» Chns- u- onuudum ex ttiLu ‘

Manifestum est enim, quod ex Juda ortus sit Dominus noster, — scilicet Jesus Christus. Hinc patet Judaicum esse figmentum et insulsum delirium, id quod narrrat Sujdas, verbo *Jcsus Christus,* cx Theodosio Judæo : scilicet Christum, co quod ex stirpe materna esset oriundus ex tribu ^CV* ' Quodçpo sine patre, ex sola matre Virgine natus esset, ascitum esse a Judæis et allectum in‹cr sacerdotes Aaronicos. Quam historiam nuper hic in Belgio edidit ct sparsit quidam imprudens et imperitus. Hoc enim hic directe convellit Apostolus, qui hic docet, Christum non potuisse esse sacerdotem Leviticum, ex co quod oriundus esset cx Juda. Quare Beata Virgo mater Christi orta fuit ex tribu Juda, quia pater ejus Joachim fuit ex tribu Juda.

Muir B. ii' fufHt u ini» Lm1T

Dices : Mater B. Virginis fuit ex tribu Levi, nam fuit cognata Elisabeth», qu® fuit uxor Zachari® sacerdotis ; ergo per aviam suam potuit Christus censeri do tribu Levi, fierique Leviticus sacerdos. Kespondeo : Antecedens incertum est, carctque fundamento, imo a Ribera ct inultis aiiis negatur : potuit enim Elisabctha esse cognata Virginis ex eo, quod Elisabeth® mater esset oriunda cx tribu Juda, essetque cognata B. Virginis, uti docet S. Ambrosius, lib. Ill *in Luram,* sub initium; non autem ex co quod mater Virgini- I 'd oriund i ex stirpe Levi et ex familia Elisabeth». Sacerdotes enim poterant ex tribu inda, utpote regali, ducere uxorem : sicuti Aaron duxit uxorem Aminadab, sororem Naasson (qui fuit dux tribus Juda), ex qua omnes sacerdotes prognati sunt. *Secundo,* etiamsi antecedens esset verum, consequentia tamen falsa est : nec enim poterant esse sacerdotes qui ex genere materno, sed tantum qui ex paterno descendebant cx Levi. Per mares enim, non per feminas famili®, pnesertim Lcviticæ, censebantur et constituebantur : ncc enim femina capax erat sacerdotii , uti erat hereditatis vel regni. Licet ergo in Machabæis oriundis ex Levi posset consistere et conservari sceptrum Davidis et Juda, eo quod Machabæi per matrem descenderent ex Juda et Davide, tamen id in sacerdotio fieri non poterat. Cum enim mater non esset capax sacerdotii, non poterat per eam jus sacerdotii ad filium derivari.

Penna* ehm iDOpax «cerdo- *11- 1100

Nota -rè *manifestum est.* Christum enim natum esse cx tribu Juda, constabat apud Judæos, *primo,* ex tabulis genealogiarum, quas ipsi accuratissime conscribebant et conservabant. *Secundo,* ex genealogia Christi , quam texit S. Matthæus, cap. i, et S. Lucas, cap. in. *Tertio,* idipsum tacite prædixerat Jacob, xl ix,10; licet enim ibi expresse tantum prædicat Jacob, quod non deficiet sceptrum de Juda, donec veniat Christus, tamen quia hanc benedictionem Christi ex se nasciturl assignat soli Jud®, hinc eo ipso implicite præsignificat. ex solo Juda nasciturum esse Christum. Itaque hanc prophetiam Jacobi intellexerunt semper Judæi, quorum hæc communis fuit vox: Ex Juda nascetur Christus. Denique Christum nasciturum, et natum esse ex Juda, patet ex eo, quod Christus natus sit ex Davide : David enim fuit cx genere ct tribu Juda. Jam apud omnes constabat, Davidi promissum esse Christum, Christumque cx Davide nasciturum esse ex ll Heg. cap. vu, vers. 12 et 13.

In qua tribu (id est, de qua tribu) nihil db sacerdotibus Moses locutus est , — *q. d.* Moses instituens jussu Dei sacerdotium, Levi delegit, non Judam, et hoc ipso Judam exclusit a suo sacerdotio.

Vofclk

1K. Et AMPLIUS ADHUC MANIFESTUM EST, SI SECUNDUM SIMILITUDINEM MELCHISEDECH EXURGAT ALIIS SACERDOS. — Probavit Christum esse ahum sacerdotem ab Aaronicis, cisque successisse, ac consequenter eos abolevisse, ex eo quod Christus ortus sit ex Juda, non ex Levi, ex quo debebant descendero omnes Aaronici. Hic *secundo,* idem probat, ex eo quod Christus, *Psalm*. cix, dicatur sacerdos non secundumsordinem Aarou, sed Melchisedecb (1).

(1) Vere. 15, 10. El hoc (qu<xl dixi de tegis et sacerdotii mutatione) amplius etiam indo Uquet, quod tabs promittitur sacerdos alius, MelchkcJecho similis, qui non it constitutus vi legis, quæ ad homines mortales, sed

Vir», <«. 16. Qui won secundum legem mandati carnalis FACTUS, SED SECUNDUM VIRTUTEM VIT.B INSOLUBILIS. — *Mandatum carnale* vocat legem Mosaicam, de carne circumcidenda et lustranda, eo quod non animam, sed carnem tantum a quadam immunditia et irregularitate legali et politica in hominum opinione consistenti, purgaret et sanctificaret; idque per carnales cæremonias, scilicet lotiones, sacrificia, suffitus et cartera qu® carnem tantum, non autem animi fibras attingant, ut notat Theodorctus. Ac consequenter carnalem vocat legem, id est, temporariam, quia cum carne moriebatur : carnalis enim legis czrreinoni® et lustrationes circa carnem occupabantur, eaquo subtracta et moriente, cessabant, finiebantur, et cum homine desinebant. Huic opponit mandatum, id est, legem Christi, quæ est a secundum virtutem vit® insolubilis, » id est, qu® dat el tribuit vitam œternam tum grati®, tum glori®. Et hoc est, quod subdit vers. 25 : « Unde et salvare in perpetuum potert,» <*/. *d.* Sacerdotes Aaronici carnales erant, temporales et mortales : Christus autem per potentiam cl virtutem pa(r¡s factus est sacerdos semper vivens, arternus, immortalis, quique vitam spiritalem gratiæ, et per eam vitam æleruam gloriæ nobis elargitur : ergo longe præstal Christus Aaronicis.

Objicies : *Levit,* vi, 18 et 20, et alibi sæpo dicuntur sacrificia Levilico proscripta offerenda ritu sempiterno : ergo tam ¿eterna sunt illa, quam sternum est sacrificium Christi.

Respondeo : Nego consequentiam, nam in Levilicis non absoluta significatur œternitas, sed tantum respectiva, scilicet ea duratura semper, id est, loto tempore legis, sive quamdiu durabit lex vetus, donec veniat Messias, qui novum et sternum simpliciter sacerdotium inducat. Id patet tum ex aliis, tum ex eo quod post bœc Levitica sacrificia ritu sempiterno offerenda, promisil Dominus Davidi aliud sacerdotium Christi absolute æternum, dicens Psalm, cix : «Tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchlsedcch.» Quo satis significat sacerdotium Aaronicum æternum fore tantum usque ad Christum, et per Christum abolendum esse; Christi vero sacrificium duraturum esse usque ad finem mundi.

Ven. <7. 17. Tu ES SACERDOS IN ÆTERNUM SECUNDUM ORDINEM Melciiisedecil — Non quasi Christus habuerit sacerdotium formaliter ejusdem rationis, vel institutum a Melchisedech. Patet enim sacerdotium Christi multo fuisse excellentius, altioris ordinis et originis, quam fuerit Melchisedech.

Undo nola : Pro *secundum ordinem* hebraico est DTH Sp a/ *dibrat,* id est, secundum negotium, inorem, ritum, typum, analogiam, similitudinem (uti vertit Paulus, vers. 15) Melchisedech, *q. d.* Christus est sacerdos excellentissimo quodam genere sacerdotii ætorni, cujus singularis typus el similitudo fuit Meiehiscdecb. Palet hic sensus ex hoc versu et præced.

Nota, Christum dici sacerdotem secundum ordinem et typum Melchisedech inultis do causis, ut dixi vers. 3; sed potissima et propria causa et similitudo est in victima, quia, sicut Melchisedech prius panem el vinum Deo obtulit m gratiarum actionem pro victoria Abraliæ, deinde illa Deo oblata in milites Abrah® libanda, id est, parliapanda et comedenda distribuit : ita ct Christus, in ultima cœna, obtulit panem et vinum conscrando illa et transsubstantiando in sacrificium Eucharisticum, eaquo deindo Apostolis libanda distribuit, et similiter offerenda et libanda præcepit. Ritus enim, ratio et similitudo sacerdotii proprie spectandus est, proprieque consistit in ipsa functione sacerdotii, id est, in ipsa oblatione victim® el sacrificii, qualia bic sunt panis et vinum : reliqua enim circumstanti® sunt, ncc pertinent ad rationem et speciem propriam, ordinemque sacrificii et sacerdotii.

Hinc demonstratur evidenter Missam esse sacrificium, quia nullo alio loco declaravit Christus se esse sacerdotem secundum ordinem Melcblsedech (qualem eurn foro praedixit et promisit David, *Psalm,* cix) nisi in cœna, in qua sc obtulit sub specie panis et vini, nobisque eadem in Missa pari modo offerenda pneccpit : sacrificium enim crucis, utpote cruentum, non fuit secundum ordinem Melchisedech, sed potius Aaron, qui boves et oves Deo jugulando immolabat. Nam quod Melchisedech non aliud obtulerit, quam panem et vinum, æque ac Christus in cœna, patet, tum *Genes,* xiv, 18, tum quia nusquam alibi ipsum boves, oves, aut quid aliud immolasse meminit Scriptura : ut, nisi ordinem sacerdotii Melchisedech ejusquesacrificii et victim® oblationem, ritum et speciem colligas cx *Genes,* xiv, 18, nusquam illa colligere possis. Quod si quis temerarius hoc admittat, et nusquam illa colligi posse asserat, inferam : Ergo frustra a Davide dicitur, nobisque proponitur Christus sacerdos secundum ordinem Melchisedech, cum hunc ordinem nusquam invenire, divinare aut intelligore possimus. Qua do re plura dicenda sunt *Genes.* xiv. Hæc est communis sententia et expositio Patrum et totius antiquitatis, quin et veterum Rabbhlorutn. De qud vide Bollarminum, lib. I *Do Missá,* cap. vi.

Objicies : Cur ergo hanc præclfmam in hostid similitudinem sacrificii Melchisedech et Christi silet et omittit hic Paulus. Respondeo : Quia hoc erat extra scopum Apostoli. Apostolus enim illud *Psalm.* cix : «Tu es sácenlos lu æternum secundum ordinem Melchisedech,» tantum citatati hoc, ut inde probet et denionslret Hebricis Christi sacerdotium diversum esse, successisse et abolevisse sacerdotium Aarouicum. Probat autem

qu? ad dtam immortalem pertineat : ita Rosenniulleras. AllioU vero : qui aou sit constitutus ex omnis carnis lege, ut eo mortuo succedat alter, sed qui aUnw sacerdotio fungatur.

eie. : David post 400 annos ab instituto sacerdotio Aaronico, promittit alium .sacerdotem, scilicet Christum, qui sit futurus perpetuus sacerdos seeundum ordinem Mclchisedech, qui Melchiscdcch

Bictnio- Uum a« promiiute . Divido

4f)(> nnnls legem cl sacerdotium Aaronis anlcccs- : ergo hoc 1P80 significat David prius sacerdotium Aaronicuin, utpote temporaneum , carnale C(jnfirnium , abolendum esse per posterius sa-

dum |â uernio- tium Gàiį*li,

cerdotium Christi, utpote æternum, spirituale et cfllcacissimum ad peccata abolenda, ad gratiam, gloriam ct vitam œternam nobis impetrandam. Ad hoc nutem non nccesse erat Apostolum explicare quæ fuisset hostia Mclchisedech, qunin Hcbra'is cx Genesi satis notam et manifestam sciebat. Adde, Apostolus hic tantum urget ea, quibus Mclchisedech, ct per consequens Christus præccllit sacerdotibus Aaronicis, qualis maxime est leternitas symbolica in Melcbiscdecho, vera et propria in Christo : ad hæc autem plane impertinens ct inutilis erat mentio hostiœ Mclchisedech, quia hac parte MelchlsCdcch non orat nobilior, sed potius mitior sacerdotibus Aaronicis. Hi enim animalia viva, puta boves ct oves, ille vero solum panem aridum obtulit; animalia autem longe pnestantiorn sunt pano. Denique id tacuit Apostolus, quia multi Hebræi rudes ct infirmi, tanti mysterii et arcani Eucharistia* necdum erant capaces, uti ex Paulo ostendi cap. v, vers. 11 ct 12.

Ve», i». 18. Reprobatio quidem mt procedentis mandati **PROPTER INFIRMITATEM EJUS ET INUTILITATEM.** — Versu 12 probavit Apostolus abolitam esse legem vetercin, cx eo (pioti sacerdotium vetus per novum Christi abolitum sit; lex autem cum sacerdotio connexa est : ergo, abolito fct mutato sacerdotio veteri, necease fuit aboleri simul cl mutari legem veterem in novam Christi. Jam no quis miretur, dientque : Quid causa» fuit, cur Deus legem olim a se institutam abrogavit? respondet hic Paulus, *q. d.* Vis scire causam abolita: legis et sacerdotii? cur facta «sil reprobatio præcedentis mandati, » id est, abrogatio veteris legis ? Causa est legis illius infirmitas ct inutilitas, quia lex illa non poterat peccata expiaro, salvare ct beare homines (1).

Canu Abobtionls velcri» legis.

fin. (0, Lei vrtu» Unluiu joiïtic», n iu- iu/'iaì, non uiuow.

19. Nihil enim ad perfectum adduxit lex. — Id est, lex neminem potuit perlleere, id est, justificaro el ad boatitudinem, quæ summa est hominis perfectio, perducere. Lex enim tantum in robus externis occupabatur, circa justitiam carnis et munditiem exteriorem, quæ eorum hominibus. bon nutem coram Deo nos puros et sanctos effiCiebat. Si quis mortuum aut immundum attigisset, jubebat cum lex lavari; si quis homicidium et verum crimen admisisset, jubebat eum lex occidi ; ipsum vero peccatum, ipsamqnc animam non purgabat ct expiabat leí.

Nota : eOíb ponitur pro còSGx, id est, *nihil* ponitur pro *nemine :* pro masculino enim utitur neutro, quia genus neutrum plenius significat omnimodam universalitatem, inquit Thenphylaotus. Sic Joan, vi, 37, dicitur : « Omne (id e^t omnis homo) quod dat mihi Pater, ad me veniet. » Sic *Matth.* cap. iiltim., Christus jubet predican Evangelium omni creature, id est. omni homini.

I.vrnoDLCTio veho melioris spt! (supple, (it, vel facta est per Christum) per quam approximamus ad Dira, — 7. *d.* Per Christum intravit, et. ut Syrus vertit, by *al,* id est ascendit, « melior, 0 id est, major ct pre 'tantior spes justitiæ et saluti', qu Christus induxit nova sacrificia, Sacramenta, leges ct promissiones novi T< 'lamenti, quibus Dei gratiam hic ct in futuro gloriam ac beatiIndineni conseqni, itaque Deo quam maxime approximare, atque ad ipsum in Sancta sanctorum, id est in cadum ipsum , conscendere speramus. Spem Evangclicam toties inculcat Apostolus, ut Hebraei in rebus afflictis pene despondentes animum, cumdem erigant per considerationem tot et tantarum bonorum, quæ Evangelium promittit, quæquc per Christum adipisci speramus.

Irlgit

(*s)

20. Er QUANTUM EST NON 'INE JUREJURANDO. — Ven.10. Pendet hæc sententia a vers. 22, ubi eam explet Apostolus dicens : « In tantum melioris testamenti sponsor factus est Jesus, » *q. d.* In quantum res hire, scilicet ut Christus fieret sacerdos, non peracta est sine jurejurando, in tantum præstantior sacerdos, legislator et mediator est Jesus, quam fuerit .Moses et Aaron (2).

Qntnta»

Est quintum argumentum probans præcellentiam Christi præ Mose et Aarone, eslque tale : Lex, testamentum et sacerdotium Christi, non autem vetus Mosis ct Aaronis, promissum fuit a Deo cum jurejurando, idque ul certius et firmius esset tam sacerdotium ('.liristi, quam reconcibatiu nostra, omniaque bona per Christum promisso et priestanda ; ergo in quantum juramento tirmatum est Christi sacerdotium dicente Davide : «Juravit Dominus, et non poenitebit eum : Tu es sacerdos,» etc., in tantum excellentius est Christi sacerdotium Aarcaico.

Cfanstt

Fr,.;ia_ u*

21. Alii quidem sink jurejurando , — *q. d.* Aa- Ver». »1. roni ct posteris Deus dedit sacerdotium sine juramento, quasi rem minoris momenti et temporaneam, quam firmare juramento Deus non est dignatus. Hæc verba explicant antitbesin et vim argumenti latentem in eo quod præccssit : ‹ Et quantam esi non sine jurejurando. » IdipSuiu clarius Græca indicant, quæ habent, cl ui. -jx?, id est, nam illi (Aarouici) quidem sacerdotes facti sunt sine jurejurando: Christus autem cum jurejurando, quasi res et negotium Christi pontificis, scilicet hominum reconciliatio et >.dus, magni esset momenti, et licet difficilis, certissimo

boruin illorum) lex illa prior aboletur, etc. Vers 19. *Introductio,* inducitur, vel promittitur, etc.

(î) *tn qu* h. I valet *ut, uti;* el in *tantum, ita,* vel illud *quatenus,* ct hoc *eateuus.*

il) Vers. 18. /tyrotaho, etc , Id est, itaque (vi ver-

tamen credenda et speranda ab hominibus ; bac enim do causa juravit Dominus dicens : a 'fu es sacerdos in œternum. » ItaTheophylactus.

Hinc patet, hæc verba et sequentia usque ad vers. 22, intercipienda et includenda esso parenthesi.

ren. m. 22. In tantum melioris testamenti sponsor fac- T«u- tus est Jesus. — « Testamentum » et Græcum "tuni JiaWxr, idem sunt, quod Hebræum D'13 *berit,* id nani ct ust foedus et pactum, scilicet inter Deum et horni- pnuua. nes initum per Christum, ut dixi I *Cor.* cap. xi, vers. 25.

Secundo, «sponsor,» sive fidejussor, hic idem est, quod mediator, qui fidem suam interponit, promittit et spondet bona, quæ in novo hoc Dei cum hominibus foedere promittuntur, rata fore certoque præstanda. Cum enim Christus et novum Testamentum promittat hominibus ex parto Dei, resurrectionem et præmia coelestia, divina, et qua: nondum videmus, et longe a nobis remota sunt, ideoque difficulter ab hominibus cre- Christu duntur et sperantur : hac de causa pro illis fidejussit Christus, quasi dixerit: Vanum mc haberi «X?" volo, nisi quod Patris mei nomine fidejubeo, do coelo et coelesti gloria fidelibus meis danda, sit fiLpïï palum› certum et firmum; arrham autem hujus siox-ii suæ sponsionis, qua nostram spem mire confir* mavit Christus, nobis dedit cum re ipsa resur- *Dabiíd', rcx^* ascendit in coelum, hoc ipso quasi viam dit m in coelum nobis aperiens et ostendens, seque itiwicc- CŒii daves habere, ac coeli dominum esse de- ¿XX monstrans. Ita Anselmos.

ne. 23. Et alu quidem plores facti sunt sacerdo- Tts' ~ Est sextum argumentum demonstrans arpi. Christum præstare Aaronicis, estque tale : Aaro- ncuum nici erant mortales, et alter alteri post mortem oHUduV *u sacerdotio succedebat : Christus autem est im- Chiiiii mortalis, licet enim sit mortuus, mox tamen quasi victor mortis resurrexit ad vitam gloriosam et immortalem : ergo Christus præstat Aaronicis. Ita ex Chrysostomo Theophylactus, undo subdit Apostolus :

Vv< u. 24. Hic (Christus) autem eo quod permaneat in ATERNUM, SEMPITERNUM (áiMfá&CTW, id est, quod præterire, vel in alium successive transire non potest) uablt sacerdotium, — *q. d.* Christus non habet successorem, sicut habuit Aaron, quia ipso semper vivit ut sacerdos et mediator noster usque m œternum.

«. Pet™ Dices : S. Petrus in pontificatu successit Chris- *oa*'*1 to, sicut Eleazarus successit Aaroni.

nonu u't Despondeo, hoc esse falsum, nam Eleazarus par. l.ll Aaroni successit m pari, imo eodem gradu et dignitate pontificatus : æqualis enim dignitatis fuit Eleazarus pontifex cum Aarone pontifice. S. Petrus autem successit Christo, non ut par, sed ut vicarius et minister : siculi in bello, absente capitaneo, succedit ei in acie locum tenens. Christus ergo solus summus est et æternus pontifex noster, qui in terris pontificatum hunc suum administrat per Romanos Pontifices, tanquam vicarios et oeconomos suos : nil ergo gloriar el honoris Pontifices Romani demunt Christo pontifici, imo ejus pontificatum illustrant ct promovent, cum se ipsius tantum administros, famulos et vicarios esso profiteantur, ad hoc ut Christi gloriam ubique propagent.

23. Unde et salvare in perpetuum potest acce- Ven. dentes. — Græce, »l« rò «tavnAíc, quod Vatablus et Erasmus vertunt, *ad perfectum,* perfecto, plene; verum Noster, Syrus et Græci Patres melius vertunt, *inperpetuum*. Vult enim docere Paulus, Chris- cbriita tum, utpoto sacerdotem œternum, non tantum in hac vita, sed et in futura salvare suos fideles, il- ‹ht. a»- lisque conferre œternam salutem, cum Aaronici reald temporalem tantum hujus vitæ suis impetra- ¿XX rent. ie¡a.

Nota : « Accedentes » (ita enim legendum est cum Romanis, Græco et Syro, non autem accedens) vocat fideles, qui per fidem et obedientiam quam Christo præstant, accedunt ad Deum Patrem, ejusque gratiam et amicitiam.

Semper vivens ad interpellandum pro nodis.— Hinc patet, Christum in coelo interpellaro et orare p,°- pro nobis, idque proprium esso Christo, ut tan- «.¿cX quam pontifex oret pro nobis : alii cnim Sancti, ti, orare etiam ii, qui in hac vita sacerdotes fuerunt, oranti'r0 pro nobis in coelo , non tanquam sacerdotes, sed tanquam privati Sancti et amici Dei : non enim «m. amplius funguntur sacerdotio in coelis. Vido dicta Horn, vin, 34. suctu

26. Talis enim decebat ut nobisesset pontifex,— t»« «* scilicet, qui semper vivens, semper interpellaret vincte, pro nobis, ac proinde, qui sanctus esset, innocens, eie., ut ita in perpetuum salvaret nos.

Nota -rè *decebat, q.* d. inquit Primasius : Non eramus digni, nec promerebamur talem babero pontificem, sed necesse erat nobis ut talem haberemus qui esset sanctus, etc.

Sanctus. — 6««;, id est, purus et omnis labis 'Jl'"*l? expers, hoc est sanctus : puritas enim est sancti- JX. tas, ut dixi in I *Corinth,* vu, 24. Undo Theophylactus : íatec, inquit, est qui nihil comm quæ facere debet omittit, puta moribus integer, et in actibus omnibus perfectus. »

Secundo et melius, i‹nc« idem est quod pius erga Deum, Deum timens et colens, Deo devotus, sacer et sanctus, ipsaque pietate et sanctimonia reverendus et venerandus.

Innocens.—Axaxet, id est, carens malitia et noxa, id est, innocens , qui nemini noceat, nomini male velit, sed omnibus prodesse et benefacere studeat. Hinc Chrysostomus et ÛEcumenius ôxxxcç vertunt, expers doli, qui nescit fallere, nescit decipere. Eraus enim ac dolus æque ao animus nocendi avidus, proprie vocantur mahtia, græce wtxia ; et áxo*c«, qui eo caret. Ita Cicero, *Tusculan.* IV,et lib. IH *De Finibus :* «Virtutis, inquit, contraria est vitiositas : sic enim malo, quam malitiam appellaro, quam Græci xaxíai ap-

pellant. Nam malitia certi enjusdam vitii nomen est, vitiositas omnium, n

Impollutus. — Nota hic, pontificum debere esso per omnia sanctum ct integrum, scilicet, ut sit «sanctus,» id est pius erga Deum, «innocens » erga proximum, a impollutus » erga seipsum. Pro « impollutus » græce est ¿pXaroç, id ost incorruptus, immaculatus, illæsus, inviolabilis. Inde enim lapis dicitur amianlus (ad quem hic videtur Paulus alludere), quod igne non lædatur, quodque ex eo nipote flexili telas vclaquc texant, qua* igni injecta ardent quidem, sed ex co splendidiora exeunt, ut docet Dioscorus, lib. V, cap. lxiii, ct Plinius, lib. XXXVI, cap. xix. Talis est puritas , ac præsertim castitas, quæ nec igne concupiscenti®, noe igne corporali corrumpi potest; sed tam mente, quam corporo illaesa ct incorrupta inter quosvis ignes perdurat. Unde *Isaia* "uÆ "p- xuií› vcrs·2, per Christum Deus idipsum promittit cuilibet Christiano puro ct sancto, dicens : « Cum ambulaveris in igne, non combureris, et flamma non ardebit in te, quia ego Dominus Deus tuus sanctus Israel, salvator tuus. » Ubi Leo Castrius ex S. Athanasio : «Sicut, inquit, ex amianto lapide telæ fiunt igne inviolabiles, ila B. Virgo Agnum peperit, cujus glorioso vellere facta est nobis vestis immortalitatis, qua tecti ncc igne comburi possumus, nec aquis concludij aut ulla aliare, quin per omnia cruciamenta illaesi ad incorruptionem et immortalitatem transeamus. » Imo sic ad litteram angelus sua quasi veste amiantina lutatus est ab igne Babylonio tres puros ct castos pueros nebræos, angelus, inquam; similis Filio Dei, Christique typus, *Daniel,* m, 92. Sic S. Joannes, S. Vinccntius, S. Cæcilia, Lucia, Agnes alireque plurimae in flammis Christo protegente manserunt illæsœ, et non minore miraculo undique licet tentato libidinis igne, non arserunt, imo a sponso suo Christo, angelum virginitatis suæ custodem cl vindicem perpetumn adepto sunt ; adeoque, quod notandum est cl memorabile, cum ex sanctis virginibus multas a tyrannis et præsidibus Ethnicis damnatas legamus ad lupanar, nullam tamen ex cis violatam, sed omnes Dei ope miraculose lenonum manus evasisse , atque ,inviolatas virginesque permansisse legimus. Tales ctiamnum sunt permulti sacerdotes, Religiosi, aliique qui in carne vivunt angelice, et inter ignes concupiscenti® ct tentationuni carnis, quasi amianti perdurant, ct fulgidius resplendent. Pontifex ergo noster Christus amianlus est, suosque præsertim sacerdotes amiantos esse vult, atque angelicam puritatem ct castitatem ab cis exigit, quia incorrupt® proximum facit esso Deo : sacerdotes autem pro populo Deo approximare debent.

Segregatus (non tantum a peccatis, sed ct) a peccatoribus, (quin) et excelsior coelis factus, — ut longissime non tantum a peccatoribus , sed et ab hominibus omnibus distet superetque omnes angelos ct beatos, tam loco, quam gratia et gloria, «ascendit *enim* super omnes cados,» Epftes. iv, 10. *Secundo,* S. Anselmos hæc omnia sie quoque explicat : «Sanctus » interius, « innocens » minibus , « impollutus » corpore, « segregate : a peccatoribus, » id est ab omni peccato immunis, ct seorsum factus est a grege peccatorum, ct consequenter a grege cæterorum sacerdotum separatus, inter quos nullus est sine peccato; «et excelsior cadis factus, > ut ibi ministret in superno altari. Vel, «excelsior cœlis factus, • id est, super omnes cœlestcs creaturas evectus, ita ut ejus magnitudo vel sublimitas magnitudinem primorum sic transcendat angelorum, ut inter ipsum et angelos nulla possit fieri comparatio secundum magnitudinem et excellentiam. Hucusque Anselmos.

27. Qui nox dabit necessitatem quotidie qcemadmodum sacerdotes (Levitici) prius pro scls delictis **HOSTIAS OFFERRE, DEIXDE PRO POPULI : DOC** (scilicet offerre non pro suis, sed pro populi delictis) **ENIM FECIT SEMEL, SEIPSUM OFFERENDO. —** Lst septimum argumentum probans Chnstum præcelierò Aaronicis sacerdotibus, estque tale : Aatonici pro peccatis tam suis, quam populi, hostias offerunt, idque sæpius, imo quotidie : Christus autem non pro suis, sed alienis, scilicet totius mundi, peccatis offert, idque semel tantum, unaque oblatione omnia omnium hominum peccata expiavit : ergo Christus nobilior et efficacior est Aaronicis.

Infert hinc et nobis objicit Beza : Ergo unicum est Christi sacrificium : ergo quotidianum Miss® sacrificium abolendum est, utpotc repugnans unico Christi sacrificio. Respondeo, unicum esse Christi sacrificium expiatorium, redemptorium et satisfactorium omnium peccatorum, scilicet saorificium crucis : illo enim Christus obtulit pretium sufficiens pro culpis et debitis peccatorum omnium, quæ unquam commissa sunt, vel deinceps committentur. Missa autem sacrificium est non redemptorium el satisfactorium, sed applicatoriuin redemptionis et satisfactionis Chri-ti in cruce peracto. In Missa enim non novum offerìmus pro peccatis pretium. sed prim vvum erucis pretium et lytrum nobis applicamus : sicut illud ipsum nobis applicamus per baptismum, aliaque Sacramenta, et per bona opera.

Respondeo secundo : Missæ sacrificium idem est cum sacrificio erucis, primo, representative, sicut imago eadem est cum re cujus est imago : Missa enim repræsentat sacrificium crucis. Se- *undo,* rcaliter : tam enim in Missa, quam in cruce idem est sacerdos primarius offerens, scilicet Christus ; eadem etiam utrobique est victima et hostia, scilicet corpus Christi, eadem inquam in rc,licet quoad modum sit diversa : in Missa enim est incruenta, cum in cruce fuerit cruenta; sed incruentam Missa significat et repræsentat cruentam iu cruce. Ita Concilium Tridcutinum, sew. XXII, cap. i.

Vert.îS. 28. Lex enim Homines constituit sacerdotes (græce id est, pontifices sacrorum et sacerdotum principes) infirmitatem habentes, — id est mortales, miseros et peccatores, quique non valeant suis sacrificiis peccata expiare.

Sermo autem jurisjurandi, qui post legem est, Filium in «ternum perfectum, — scilicet sacerdotem per pontificem constituit; hoc enim repetendum est ex antithesi præcedentis sentential.

Nota : « Sermo juri^urandi n est juramentum, quo *Psalm,* cix, a juravit Dominus *n* Christo : m Tu es sacerdos in æternum ; » patet ex vers. 17.

Secundo, hoc juramentum datum est per Davidem, post datam legem Mosi et Aaroni, ut significaretur vetus sacerdotium cessurum novo Christi, qui perficeret ea qure veteri deerant.

Tertio, pro *perfectum* græce est v»t ûmw imvw, OirtrtTu *d est consummatum (ut vertit Noster, cap. n, pnnufei vers. 10), idque in œternum, ut scilicet inæternum Christus consummatus sit, tum in gratia et sanctitate, ut peccaro non possit unquam : ita h m- S. Chrysostomus, Thcophylactus, Œcumenius; tum in vita et gloria, ut sit immortalis, impassibilis et gloriosus ; tum in sacerdotio et sacrificio, ut non indigeat plurcs offerre hostias, sed unica hostia et sacrificio expiavit omnes homines, pretiumque solverit pro omnibus omnium hominum peccatis. Opponit enim Apostolus has Christi perfectiones et consummationes infirmitati sacerdotum veterum.

Nota : Singula verba Apostoli hic efficacem con- Asiithetinent antithesim Christi et Aaronicorum. Christus factus est pontifex cum jurejurando Dei, Aaronici rt sine jurejurando; Christus post legem, quasi illi niwnm, successurus, eamque adimpleturus, sacerdotium iniit, Aaronici cum lege; Christus est filius, illi servi; Christus permanet in œternum, illi temporanei sunt, sibique succedunt; Christus in gratia, gloria et beatitudine est consummatus, illi infirmitati mortis, ærumnarum et peccati subjacent. Ita S. Chrysostomus.

CAPUT OCTAVUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Per anaccphalaosin ostendit Christi sacerdotium prestare Aaronico tanquam corpus umbra; inde, vers, d, a sacerdotio transit ad testamentum, docctquc vetus testamentum ceque ac sacerdotium abolitum esse per novum Christi, utpote quod leges Dei non scribat in tabulis lapideis, sed in corde et mente.

1. Capitulum autem super ea quæ dicuntur : Talem habemus pontificem , qui consedit in dextera sedis magnitudinis in cœlis, 2. sanctorum minister et tabernaculi veri, quod fixit Dominus, et non homo. 3. Omnis enim pontifex ad offerendum munera et hostias constituitur : unde necesse est et hunc habere aliquid, quod offerat; 4. si ergo esset super terram, nec esset sacerdos : cum essent qui offerrent secundum legem munera, S. qui exemplari et umbræ deserviunt coelestium. Sicut responsum est Moysi cum consummaret tabernaculum : Vide (inquit), omnia facito secundum exemplar, quod libi ostensum est in monte. 6. Nunc autem melius sortitus est ministerium, quanto et melioris testamenti mediator est, quod in melioribus repromissionibus sancitum est. 7. Nam si illud prius culpa vacasset, non utique secundi locus inquireretur. 8. Vituperans enim cos dicit : Ecce dies venient, dicit Dominus : et consummabo super domum Israel, ef super domum .ludq, testamentum novum ; 9. non secundum testamentum quod feci patribus eorum in die qua apprehendi manum eorum, ut educerem illos de terra Ægypli : quoniam ipsi non permanserunt in testamento meo, et ego neglexi eos, dicit Dominus. 10. Quia hoc est testamentum, quod disponam domui Israel post dies illos, dicit Dominus : Dando leges meas in mentem eorum, et in corde eorum superscribam eas : et ero eis in Deum , ct ipsi erunt mihi in populum : 11. et non docebit unusquisque proximum suum, et unusquisque fratrem suum, dicens : Cognosce Dominum : quoniam omnes scient me a minore usque ad majorem eorum : 12. quia propitius ero iniquitatibus eorum, et peccatorum corum jam non memo* rabor. 13. Dicendo autem uovum, veteravit prius. Quod autem antiquatur et senescit, prope interitum est.

'«.I. 1. CAPITULUM AUTEM SUPER EA QUÆ DICUNTUR.— (*j, d.* Caput, summa et compendium eorum quæ dixi et dico, do præslanlla sacerdotii Christi, est id quod scquitm4. Ita Syrus ; vel, ut Chrysostomus, *capitulum* sivo *caput,* id èst, præcïpùum et maxhnuln, ad quod quasi ad scopum referuntur cadera quæ dixi de Christo pontifice, est id quod jam exponam. Verum prior sensus planior est, turn quii græce non est kafoM, id est *caput,* sed diminutive xt?á).atcv, id est *capitulum,* scilicet quia breve est et quasi compendium dictorum; tum quia revera Paulus hoc capite facit anacephalæosin, eaque quæ tota epistola disputat de prmstantia novi pontificis Christi ct infirmitate veterum, deque illorum abrogatione, hoc capile siimmatitn complectitur et nervose confirmat (I).

Nota hebraismum, « super ca, d id est eornm. Sic enim ilebrœi regimen genitivi subinde explicant per *bet,* id est ***in,*** vel per ***tyal,*** id est *super.*

Talem habemus pontificem, qui consedit in dextera sedis magnitudinis in excelsis. — Hoc est capitulum, summa ct compendium dictorum, scilicet Christum non tantum Aaronicis sacerdotibus, sed et angelis longe prestare, et talem tantumque esse, ut supra omnes sedeat ad dexteram Dei.

Nota : « Sedes magnitudinis, » id est thronus rifluì, majestatis, in quo scilicet sedet majestas Dei Pa- *¿uíJn tr,s›* 111 Oeus Pitfcr dicatur magnitudo, vel majestas; quomodo reges solemus vocare Majestatem regiam, et principes vocamus Celsitudinem. Vel *secundo,* «sedes magnitudinis,n sive majestatis, est sedes maxima et maxime angusta, summæque majestatis et glorine. Uterquq sensus est Theophylacti, et utcrque est ex phrasi Hebraica.

Porro Clipistus non tantum qua Deus, sed etiam qua homo sedet a dextris Patris : nam qua homo est pontifex. Audi S. Cyrillqm in Copcilio Ephesino, epist. *ad Anastasium,* etc. : a Quod autem incarnatum Verbum Deo consideat, e| æqualis glori® sit cum Deo et patre,'etiam iu carne, tanquam unus existons Filius, etiam quando factus est homo, manifestat sapjcntissimus Paulus scribens : Talem Jiabemus pontificem, qui sedet in dpx|era throni magnitudinis in sublimibus'. » In Christo enim idepi esi hic homo, ct hic Deus,' propter camden) hypostasip. Unde subdit Cyrillus : « Igitur etiam incarnatum Filiuin in divinitatis solio sanctorum Prophetarum chorus confcinplaliis est. »

In excelsis. — Græce iv oùpxvcî;, id est, *in calis.*

Vm.î. 2. SANCTORUM minister. — Quia Christus sanctos facit, estquo auctor venu sanctitatis, inquit Chrysostomus ct alii, quia inter sanctos in cœlo transiens ministrabit cis. Verum vox *sauciorum* hic non est masculini generis, sed neutrius; neque homines, sed sanctuarium significat. «Sanctorum n ergo, id est, Sancti et Sancti sanctorum minister sacrorum publicus (hoc enim est fcirw- ChH«tnf •p;), puta sacerdos et pontifex, est Christus. Id patet ex seq. ; nam explicans to *sanctorum,* subnuni*u? dit, « ct (id est)tabernaculi (sanctuarii) quod fixit Dominus, et non homo, » g. *d.* Christus est pontifex non veteris sanctuarii facti ab homine, scilicet Mose, quod constabat Sancto et Sancto sanctorum: sed novi, puta Ecclesiæ adumbrata per vetus Sanctum et Sanctum sanctorum, quam fabricatus non Moses, sed Deus; nam *Sanctum* Sindim significabat Ecclesiam Christi ex terris ambulantem ct tendentem in *Sanctum sanctorum,* id est, umm in cœlum, ad Ecclesiam triumphantem, *q. d.* Dj®l Paulus : Christus tam Ecclesiæ militantis quam triumphantis est sacerdos, quia in militanti per sacerdotes quotidie offert sacrificium Eucharistia», quod ipse primus In ea, dum viveret, ¿.-tulit ct instituit ; in triumphanti vero est pontifex, quia ipse primus aperuit vjam in coelum, cum per suum sanguinem ingressus est in Sancta, œterna redemptione inventa, ut ait Apostolus, cap. IX, ibique interpellat pro nobis.

Quod fixit. — Ergo cœlum neque movetur, neque rotundum est, sec| fixum, fixeque in sua quadratura consistens, inquit S. Chrysostomus. o v tur. Prius verum est, scilicet cœlum empyreum, in quo sunt Beati, non moveri, sed esse fixum et immo- tum jubile. Posterius, scilicet quod sil quadratum, non can-iua sphæricum, saltem quoad superficiem convexam, docet quoque Ludovicus Molina, in tractatu *De Opere sex dierum,* ct Conimbricenses, lib. II *De Calo,* cap. v, Quæst. I, art. 2. Innuit quoque S. Joannes, *Apocal.* xxi, ubi de cœlo loquens : a Civitas, inquit, in quadro posila est; » quod ad lilteram, u|¡ sonai, accipi potest. Verum melius hoc quqdrum, uti et lapides, plateas, muros aliaque cœleslis illius civitatis ornamenta, qu® illo capite describit S. Joannes, accipies non ad litteram, sed symbolice : ut nimirum partim ad ornatum, partim ad firmitatem, partim et maxime ad amplitudinem et commoditatem, qua ad omnes mundi plagas obversa est, quadrata dicatur el proponatur : urbes enim quadrata firmissimæ, ornatissim® et commodissim® sunt intrantibus cl exeuntibus, nipote quæ qualuor quadratur® su® lateribus quatuor mundi plagas respiciant, ut per portas singulorum laterum ex qualibet plaga homines directe in eam ingredi et egredi possint. Et hoc est, quod per hanc quadraturam cœli vult significaro Joannes, scilicet a quatuor partibus eam respicere qualuor mundi plagas, in iisque singulis 1res, id est mullas et copiosas habere portas, quibus ab omnibus mundi plagis Sancti el electi in cœlum inirent. Respicit enim et explicat illud, quod dixerat vers. 13, civitatem hanc ab Oriento habere porta? tres, 1res ab Aquilone, totidem ab Austro et ab

(1) Hosoninullcnis vertit, *sed praterjam dicta, caput rei est,* silicei, rtc. Kivauaicv, ait, repe est id, quoti in aliqua re excellit. CbrysùètoDûus : KtçxÀaiov ¿ti to ¡xrpaTCV XÚpTZU

v«rias rgiari- enm.

Occasi). Qti.ire nihil est quod cogat nos diccrc ccnI',ra enipyrcum esse difforme aliis coelis, essequo quadratum : adeoqne quod Aristoteles et Philosophi, lib. II *De Catto,* cap. rv, docent coelum esso sphæricum, quia figura sphaerica perfcctissimacst et capacissima, coelo empyreo quoquo attribui potest.

▾ m. 3. **3« OMNIS EXIM PONTIFEX AD OFFERENDUM MUNERA ET HOSTIAS CONSTITUITOR : UNDE NECESSE EST ET HUNC n IBERE ALIQUID QUOD OFFERAT. — « IIOStiæ »** sunt victimæ cruentai; «munera,» incruenta, ut dixi cap. r, vers. 1. Probat Apostolus id, quod ou.-B-ii. dixit vers. 2, scilicet Christum, licet sedeat a •nr dextris Dei in coelo, esso tamen ibidem «Sanctocfrrífi ti rutD' " 'd est sanctuarii, «ministrum» et sacercab !j.ac dotem, qui scilicet sacrificando, et sacras hostias munera offerendo, Deo ministret; id probat sic : Christus, licet sedeat in coelo, est tamen pontifex; atqui omnis pontifex offert munera et hostias : ergo et Christus in cœlo suas hostias ct munera offert, scilicet suum in cruce sacrificium, quod olim in monte Calvariæ obtulit, nunc quoquo idipsum per continuam commemorationem Patri in cœlo offert, cap. ix, vers. 12.

Secundo ct proprio, Christus in cœlo offert sacrificia Missæ, quæ toto orbe quotidie celebrantur; in his enim primus et primarius sacerdos qui consecrat, offert et transsubslantiationcm peragit, est Christus.

Veri. 4» **A. Si ERGO ESSET SUPER TERRAM, NEC ESSET SACERDOS: CUM ESSENT QUI OFFERRENT SECUNDUM LEGEM** munema (I). — *q. d.* Si tale esset sacerdotium Christi, quale vos, o Judæi, requiritis ; ut scilicet Mcssias vester degat semper apud vos in templo Salomonis, ibique sacrificet et faciat ca, quæ fecerunt sacerdotes Levitici et Aaronici : « nec esset sacerdos;» græce <*AS' it* !h Uptóc, id est, nc quidem jp-siij esset sacerdos et pontifex Christus : tum quia ad jnd'-> hoc terrestre sacerdotium, ct terrestria ejus bona c irait procuranda ct impetranda sufficerent sacerdotes <<•- pon- legales et Levitici, nec alio esset opus sacerdote uf<a sccundum ordinem Mdchiscdcch, scilicet Christo; ¿¿ u in(um quia Christus, si terrenus tantum esset sacert- npio dos, non obtulisset hostiam Christo, id est Rcdemptoreet Salvatore, dignam, quæ scilicet sufficeret ad nostram salutem. Nulla enim digna fuit hostia ct sufficiens ad reserandum cœlum, et cœlestia bona salutcmque nobis afferendam, præter ipsummet Christum in cruce immolatum, occisum ac terrestri vita defunctum. Ita OEcuxnenius.

Ex hisco colligit Apostolus Christum non tantum in terra, sed cl in cœlo esse pontificem et Sanctorum ministram, uti præccssit.

Icpio» Ex hoc loco perperam intellecto, nuper quidani Faustus Socinus Senensis impium dogma confinxit, illudquo in Polonia et Hollandia sparsit, nimirum Chistum sacerdotem non fuisse in terra, sed tantum in cœlo, adeoque in cruce nuilum obtulisse sacrificium aut lytrum redemptionis nostræ; ac consequenter Christum non fuisse Redemptorem ct Salvatorem, sed tantum Doctorem hominum, qui sua sancta vita meritus sit, nt post mortem fieret sacerdos ct pontifex in cœlo. Undo ante crucem et resurrectionem eum fuisse quidem Prophetam, sed hominem tantum, qui proinde non aliter vocandus sil quam Jésus a Nazareth; post resurrectionem vero eum factum esse Christum, itaque jam appellandum esse. Quod dogma blasphcmum non tantum veterem arianismiim, nestorianismum ct pelagianismum renovat ct superat, sed ct Christum christianismumque totum evertit. Fundamentum vero ipsius ex hoc loco, et ex capite ix, vers, il et24, ubi Apostolus ait, quod « Christus assistens pontifex futurorum bonorum introivit in cœlum, ut appareat vultui Dei pro nobis,» petitum, nullum est: hisce enim et similibus locis tantum docet Apostolus Christum non solum in terra, uti fuit Aaron, sed etiam in cœlo, esso pontificem nostram, adeoque esse pontificem œternum, uti promiserat David, *Psalm,* cix, eo sensu, quo explicui cap. vii, vers. 3 ct 21.

'V™ * swajii, 7„.' 'i* urrU Xra.

Nam Apostolum vello ct docere, quod Christus ciuirtnj in terra, ct in cruce fuerit pontifex, quodque proprie sacrificium suum expiatorium peccato- pontifex, rum totius mundi obtulerit in terra, non in cœlo, ubi locus non est sacrificii, sed præmii, patet tum cx aliis, tum ex eo quod cap. ix, vers. 14, ait : « Sanguis Christi, qui per Spiritum Sanctum semetipsum obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ; » ideoque subdit, sanguine Christi sancitum fuisse novum testamentum et foedus, quo Deus nobis per Christi merita, ct sacrificium in cruce peractum remittit peccata, gratiam confert et promittit coeleste regnum. Et vers. 20 ct 28 : « Christus, inquit, semel oblatus est (ubi, nisi in cruce?) ad multorum exhaurienda peccata. » Rursum, cap. x, vers. 14 : « Una, inquit, oblatione (crucis) consummavit (Christus) in sempiternum sanctificatos. » Et passim ad Romanos, Galatas, Corinthios aliosquo clamat Apostolus, Christum mortuum esse propter delicta nostra, et ab iis nos per opera legis non posse justificari, sed tantum per fidem ct merita Christi : adeoque totus in eo est, ut doceat nullam esse aliam viam aut spem justitiæ ct salutis, quam per sanguinem ct mortem Christi, Chris-

tti Dixerat Apostolus vers. 1 et 2, *habemus Pontificem* Maximum, çui... *Sanctorum minister.* Utramque inde notionem evolvit. Nam vers. 3 illustrat vocabulum *minuter,* ejusque ait C".i munus *offerre.* Vers. 4 vocem Seclorum, id est *catcstis,* explicat, cl quidam ab rndi-

r»cto. Sensus est : Quotisi enim (Christus) esset (Pontifex Max.) in his terris, plane non esset Sacerdos Maximus (nempe non esset ejusmodi sacerdos, qualis in Psalmo describitur), quum ii tantum (in terra) habeantur Sacerdotes, qui ex proscripto legis sacrificia offerunt, qui inserviunt figuro et umbro cœli. Ita AUioli cum mullis.

tumqne In erneo immolatum, « qui factus est nobis justitia, sanctificatio et redemptio. »

Vert. I. 3. Qui EXEMPLARI ET UMDU.P. DESERVIUNT COELESTIUM. — *q. d.* Sacerdotes Levitici «deserviunt» (græce Xarptówow, id est, latria et magna reverentia serviunt) tabernaculo, id est, Sancto ct Sancto sanctorum; quod tantum est exemplar, græce (mótala, id est subostensio, obscura pictura, rcpræscntalio, typus ct umbra rerum coelestium, quæ in Ecclesia tum terrena ct militante, tum maxime cælesti ac triumphante a Christo peragunlur. Nam *primo,* sacrificia et victimæ, quas in altari holocaustorum quotidie offerebant sacerdotes Levitici, significabant sacrificium Missæ, quod quotidie per sacerdotes suos in Ecclesia °^crl Christus.

Bolo, aniti vetera erant tetftrp }*«, nrr.br» a tjpniM- crifldi »b <oquc remen- 'teUntl* bdxjnt,

Unde pulchre et vero Chrysostomus et Theophylactus, notant sacerdotium Lcviticum fuisse tantum G-¿Su7¡ia, id est obscuram et tenuem rcpræsentalionem sacerdotii nostri $ nostrumque hic ab Apostolo vocari coeleste, quia cœlestem habet hostiam, scilicet Christi corpus, ideoque anBel°s babel presentes; et quia coelestia bona impetrat, coelumque nobis reserat, ct conscquenter quia coelestem vitam a suis ministris requirit, “ inffuiunt, in nostris mysteriis nihil terrestre est, sed omnia coelestia et spiritualia; ubi hymni angelici, ubi elaves regni coelorum, ubi peccatorum remissio, ct rursum nexus et ligatio, ubi nostra conversatio in coelis est, quomodo non coelestia sunt quæ apud nos sunt?

Sttris- chriith r. .mm" wkitcm bwtum ’

Secundo, quod pontifex immolatis hostiis cum sanguine semel in anno intrabat in Sanctum sanctorum, significabat Christum per immolationem sui sanguinis et vitæ, ingressurum in coelum, ut ibi apud Deum noster sit pontifex, pro nobis interpellans nobisquo coelum reserans, do quo dicetur cap. rx} ubi hæc ipsa coelestia vocat ipsum coelum, cujus exempla erant Sancta sanctorum Judaica ct terrestria.

provenie"cuhn ItMginum.

Nota hunc locum pro veneratione sanctarum imaginum. Apostolus cniin hic dicit Judæos tabernaculo, tanquam Gto Jmtixxti, id est imagini ct picturæ rerum coelestium, invisibilium ct divinarum, latriam, summumquo illius sæculi cultum impendisse: hoc enim significat verbum Xxt?ów-<n». Judæi adorantes propitiatorium arcæ, Deum per illud repræsentatum, et in illo quasi throno suo residentem adorabant. Sicut enim in imagino sua coluntur Sancti, ita et Deus.

Sicut responsum est («x?Ttl“T’va“, id est, divino oraculo dictum est) Mosi, cum consummaret tabernaculum. — «Consummaret,» id est consummare vellet, vel cogitaret, græcc enim est |oxx«v ìttit Oiìv, id est, cum consummaturus esset tabernaculum.

S»nntà UUeralb rcrbo-

VIDB, INQUIT, OMNIA FACITO SECUNDUM EXEMPLAR, QUOD TIBI OSTENSUM EST IN MONTE. — Citat *Exodi* cap. XXV, vers, ult., cujus sensus litteralis hic est: Vide, o Moses, ut tabernaculum, candelabrum, arcam cætcraque quæ ad tabernacninm apee-«n «tt* tant, fabrices secundum exemplar quod libi hi-'- ',’x quadraginta diebus, quibus mecum in Sina ver- rrr saris, viva voce descripsi, et idea aliqua sensibili £-rrxt intuendum proposui. Hunc esse sensum litteralem patet cx antecedentibus, maxime cap ix, ubi hanc ideam tabernaculi Mosi promittit Deus.

Secundo, allegorico, hæc idea tabernaculi, uti ct idipsum tabernaculum, idea erat Christi et u- Ecclesiæ: adeoque significat hoc loco Apostolus tenutoli tum etiam ostensam fuisse Mosi ideam, seu exempiar allcgoricum et anagogicum, res videlicet cœlestcs, puta tabernaculum spirituale, scilicet Christi Ecclesiam tam militantem, quam triumphantem, quæ hoc materiali Mosaico tabernaculo significabatur; ita ut secundum hoc Ecclesia» exemplar, Moses jussus sit fabricare suum materiale tabernaculum, eo modo ct forma, ut Ecclesia quasi typo ct exemplari suo responderet, illamque apte referret et repraesentaret: ita ut Moses videret, saltem in genere et confuse, tabernaculum quod constructurus orat, ejusque altaria, vestes, victimas cætcraque vasa, esse typos, umbras et picturas, quibus Mcssias cum Ecclesia, bonaque ejus cœlcstia, ac præsertim sacerdotium ct sacrificium Christi depingebantur. Ita docent Ansclmus hic, et Beda, in cap. xxv *Exodi.*

Tropologiam vide *Exodi* xxv, vers. ult.

6. Nunc autem melius sortitus est ministerium, *• QUANTO ET MELIORIS TESTAMENTI MEDIATOR EST, QUOD IN MELIORIBUS REPROMISSIONIBUS SANCITUM EST. — *q. d.* Christus melius et praestantius accepit sacerdotium, quam Levitici ct legales sacerdotes: præstantius, inquam, tanto, quanto novum testamentum, cujus Christus mediator est, antecellit veteri, majoraque bona suis promittit: vetus enim testamentum terrena, novum vero coelestia bona spondet, promittit et præstat.

7. Nam si illud prius culpa vacasset, non uti- v«n-7- QUE SECUNDI LOCUS INQUIRERETUR. — PtO *culpa* Vd- *cassct* græce est í» áiuuirrc;, id est, fuisset irreprehensibile: *culpam* ergo legis vocat, non peccatum, quasi lex illa vetus aliquid mali contineret, uti voluerunt Manichæi. Fuit enim lex illa sancta, En7 ut ait Apostolus, *Rom.* vu, vers. 12; sed per epitasim ct auxesim, *culpam* vocat infirmitatem et pnua- defcclum legis, quia scilicet non poterat homines tiri n justificare et salvare: et hac parte lex fuit quasi reprehensibilis ct corrigenda. Lex enim Christi ibimi tacite reprehendit legem veterem, eamquo infir- nuh °’*' mitatis arguit, dum eam sustulit et abolevit, *q. d.* “ Si lex ct testamentum vetus culpas et peccata tollere potuisset, si nullus in ca defectus fuisset supplendus ct corrigendus^ non quærerctur locus secundi, id est non fuisset secundum, novum scilicet, testamentum in ejus locum introductum et surrogatom.

Nota hypallagen: « locus secundi, » id est secundum in loco, vel locatum ct positum loco primi.

Uütn'i» Mottiai* }fx

Alii fiîô explican!. * sì culpa vacasse!, » id est, si cu^Pæ non faísset occasio : sic enim *ad fío-p anas cap.* vu,vers. 5etll, dicit Apostolus, quod lex mortem operetur. Sic dicitur frigus pigrum mclonymico, quia facit homines torpidos et pigros. Sed hic sensus videtur esse prater mentem et scopum Apostoli. Hanc enim occasionem peccati non urget hic Aposfolijs, sed tantum legis infirmitatem et impotentiam justificandi. Ilie tamen sensus sequilur ex priori : quia enim lex jubebat vitari peccata, nec tamen ad ea vitandum gratiam dabat, hinc majoris peccati erat occasio : sine gratia enim lex impleti ct peccata vitati non possunt. Alii rursum *culpa varasset* referunt non ad vetus testamentum, sed ad homines qui sub eo vivebant, quj virtute ipsius non potuerunt vacare culpa. Verum non de hominibus, sed de testamento loqui hic Paulum, patet ex ipsis verbis, ct ex vocula *nam*. Primus ergo sensus genuinus est.

Ven. j. 8. Vituperans exim eos dicit. — Probat vetus testamentum et legem culpa non vacasse, ideoque a Deo inductum esse aliud, scilicet novum testamentum, ex eo quod Jeremías vituperet Judæos, dicens cap. xxxi : a Quoniam ipsi non permanserunt in testamento meo, et ego neglexi eos, dicit Pominus. »

Nofa : Circumspecte dicit Apostolus, a vituperans eos, » scilicet Judæos; non autem vituperans eam, scilicet legem aut testamentum; hoc enim odiosum fuisset apud Judæos quibus lex vetus in mira erat veneratione / tacite tamen cum Judæp§ vituperat, legem eorum vituperat, quasi infirmam et imbecillem, quæ scilicet Judæos sibi obsequentes bonosque efficere non potuerit; sic discipulorum vitia solent adscribí pædagogis : lex enim Judæornm fuit pædagogus. Unde mox subdit Jeremías, cl cx eo Paulus, quod Deus l«co veteris inducet novum testamentum, quod gratiam copiosam conferci Christianis, ut sponte legem Christi servent, fiantque boni et sancti, *q. d.* Paulus : Jeremías vituperat Judæos, qui sub veteri erant testamento, quod peccarent in legem, et quia hoc eorum testamentum et lex peccata hæc cavere, tollere et amoliri non poterat, ideo promittit novum testamentum et legem gratiæ, quæ peccata tollet et amolietur, atque pro Judæis rebellibus inducet Christianos legi et voluntati Dei per omnia obsequentes. Ita Chrysostomus et Tncophylaclus.

Ecci DIES VENIENT , DICIT DOMINUS : ET CONSUM-MABO si per domum Israel, et super domum Juda testamentum novum. — Pro *consummabo* hebraico est **WO** *lardi,* id est, percutiam et feriam testamentum, id est, foedus novum. Vide de hac phrasi dicta I Cor. xi, 25.

q- isHiit- *tn-**

S'uncio, « domum Israel » vocat decem tribus quæ sub Jeroboam schisma fecerunt adorno Juda, id est, a duabus tribubus Juda et Benjamin, *q. d.* Christus novo suo fœdereet testamento duodecim tribus jam dissectas et divisas rursum conjunget T«n*i et in unum populum, in unum regnum, in unam Jad*T Ecclesiam suam.

Nota : Symbolice Apostolus, uti et Propheta, per *domum Juda* intelligit quoslibet Judæos, per *domum Israel* vero Gentiles; quia sicut domus Juda sola verutn Dei templum ct cultum retinuit, ita domus Israel ad vitulos aureos, ac deindo ad Gentilium Assyriorum ritus et idololatriam deflexit, IV. *Hcrj.* xvn, vers. 22 ct seqq. Itaque Israelite quasi gentiles effecti sunt. Significat ergo Propheta et Apostolus tam Gentiles, quam Judæos, adeoque omnes fideles, omnesque populos hujus novi testamenti et gratiæ Christi participes fore.

9. **NOX SECUNDUM TESTAMENTUM QUOD FECI PA-** Vert. í. Tames eorum. — *q.* d. Novum hoc testamentum non erit tale, quale fuit vetus cum patribus initum ; sed longe præstantius illo quod pepigi cum Mose.

Præclare S. Augustinus, *sent.* 384 : « Ut ars, inquit, mcdicipæ, cum eadem maneat, neque ullo modo ipsa mutetur, mutat tamen præccpta languentibus, quia mutabilis est nostra valetudo : ita divina providentia , cum sit ipsa omnino incommutabilis, mutabili tamen creatura varie subvenit, ct pro diversitate morborum aliis alia jubet aut vetàt, ul a vitio unde mors incipit, et ab ipsa morte ad naturam suam el essentiam ea quæ deficiunt, id est ad nihilum tendunt, reducat et firmet. »

In die qua apprehendi manum eorum, ut educerem illos de terra Ægypti. — « In die, » id est in tempore : non enim eodem die quo Deus eduxit Hebræos ex Ægypto , sed quinquagesimo demum post exitum die dedit eis legem in Sina.

Nota vocem a apprehendi, » *q. d.* Ego Deus ita punctio dilexi populum Israel, ut quasi pater eum non dh «rg» quasi servum, sed quasi filium ct puerum meum manu apprehenderim ct eduxerim ex Ægypto, ct quinquagesimo deinde dic dedi ei legem, ct fcedus cum eo inii, ut ipse memor tante liberationis exacte illud servaret; quod tamen ipso non præstilit.

Quoniam ipsi non permanserunt in testamento **MEO, ET EGO NEGLEXI EOS, DICIT DOMINUS. — PrO** *neglexi* hebraico est »Jlbp3 *baalli bam,* id n,prot- est, dominatus sum eorum, vel in cos, domina- «▮› »»«*• tus, inquam, non tanquam sponsus aut inarilus, ut vertit Vatablus et recentiores, sed tanquam et' te»t› hostis, cos a me meaquo Ecclesia repellendo, menU- negligendo, reprobando el disperdendo. Undo Septuaginta, quos sequitur Paulus hic, aperto vertunt, T,|*ikr.ai «lútíw, id est neglexi, contempsi, reprobavi eos. Sic et B. Joseph Kimchi vertit, *fastidivi , abominatus sum* cos, *q. d.* Jeremías : Quia Judæi non servarunt foederis mei conditiones, scilicet leges meas, hinc ego rejeci cos, foedusque irritavi, ac novum mihi populum condere, novumque cum eis fcedus inire decrevi. Hac sen-

lentia repellitur ct vetus populus, et vetus lex, et vetus testamentum : populus, quia non perstitit In pacto ; lex autem , quia non effecit populum suum morigerum; testamentum vero ct pactum, quia pacti conditiones, et consequenter pactum ipsum infregit populus. Idcoque vicissim hoc pactum suum fregit ct rescidit Deus.

ter», «0. 40. Quia noe est testamentum quod disponam (pangam ct sanciam) domui Israel. — Vox guia non est hic causalis, sed expletiva, vel potius adversativa, more llebræo, 7. d. Hoc autem est testamentum et foedus, scilicet novum, quod pro veteri inducam ct statuam.

Post dies illos. — Id est, postquam neglexero el rejecero a me meaque Ecclesia Judæos incredulos.

Pactum t^ntciu- wtu»ln et nomm quomodo ^¿éuíTl M0«j **fidali» nienti turri», Cbriitu»** “°Ti‘ Bnnre- lll X»tur to'»- cóvìim’ vu»» v»u- m»nium fq«an"" premni- fitum. chr» an- tubeju. Error Cihini ‘k**

Nota : Sicut pactum et fcedus vetus Deus iniit ¡n sina cum llebræis. *Exodi* xix ct xxiv, quo oblivit se Pavit se f°re Hebræorum Deum et protectorem , et daturum eis terram Chanaan, sub hac conditione (¡onc , g¡ pOpUiUs sibi obediret ct suas leges servare*, iHudque foedus conûrmatum fuit, *Exodi* cap. xxiv, victimarum sanguine, ct epulo communi paciscentium. Nam Moses et Aaron vice Dei cum populo ex victima federali comederunt : Moses enim erat hic quasi fecialis et mediator Dei ct populi. Simili ratione el modo foedus novum pens iniit cum Christianis, cujus fecialis et pater patratus est Christus, quo foedere Deus toto Evangelio obligat se daturum Christianis suam gratiam, remissionem peccatorum, amicitiam, adoptionem in filios, omnem opem cl præsidia ad bene operandum et vivendum, ct tandem hæreditatem ipsam vil® ®ternro,sub hac conditione, si sibi obediant, si Christi fidem, legem, quæ brevis ct facilis esf, scilicet fidei et sacramentorum, recipiant cl observent : hinc dicitur novum, quia nova affert promissa, præcepta, Sacramenta, novam gratiam, novain vitam, novum homiuem.

Nota *secundo :* Hoc foedus novum Christus confinpavil sanguino suo, faciens se victimam in crucc » *secundo,* épqlo Eucharistiæ , quod omnibus ad finem usque mundi communicat. Non ergo in monte tantum, longo illo sermone, quem habet *Maith.* cap. v, vi, vii, ut vult Thcodoretus, sed tota vita sua, lóto Evangelio hoc foedus instituit Christus, ubi paciscentes suut Deus et Apostoli, aliique Christiani, fecialis est Christus,

Nota *tertio:* Sicut vetus fœdtis in monte Sina in Pentecoste, ita novum in Sion in Pentecoste promulgatum est ; ct sicut in veteri data est lex *n tabulis lapideis, quasi conditio foederis, ita in novo data est lex, sed in tabulis cordis : illa penicillo, hæc spiritu lei vivi scripta, quia per Cliristuin gratia cl charilas diflusa est in cordibus nostris, id est, in libera voluntate nostra, per gra(¡am prævenientem, comitantem el sanclificanlem. Non ergo tollitur hic liberum arbitnum, ut vult Calvinus, sed omnino præsupponitur iu voce *Mera,* et quia, ut dixi, fcedus hoc. uti ct aliud quodvis requirit conditionem cx parte nostra, scilicet ut obediamus Deo vocanti et gratin» ejus cooperemiir, justitiam sectemur, et in ea perseveremus, si hereditatem coelestem adipisci velimus. Sicut ergo Moses de Sina descendit ad populum tabulas legis portans, sio Apostoli de Sion Spiritum Sanctum, ejusque dogmata et dona mente portantes descenderunt ad omnes gentes, caque illis proposuerunt et communicarunt. ujrbl< mna.

Dando leges meas n mentem eorum, et in corde eorum superscribam eas. — Pro *dando* hebraico est »nnî *natatii,* id est, dabo, idque clarius est : sunt cnirn verba novi testamenti ct pacti. Septuaginta tamen, quos sequitur hic Paulus, vertunt ícJiú;, id est dans, vel dando. Quod eodem redit.

Dando. — Nota : Res qunm novo sno federe et testimonio promisit nobis Deus, est Spiritus Sanctus, sive lex grafi e et charitatis menti aspirata et inscripta. Unde S. Augustinus lib. De Spiritu *et Littera,* cap. xxi : a Quæ, ait, sunt ali® leges a Deo scriptæ in cordibus, nisi ip=a praesentia Spiritus Sancti?» Contra in federe veteri, lex scripta in tabulis non erat res promissa, sed conditio foederis. noro *u**- n

Ubi tamen adverto : Deus non se solo scribit Spiritum Sanctum in corde et mente, sicut scripsit solus legem veterem in tabulis lapideis; sed requirit consensum et cooperationem liberi arbitrii : et hæc est conditio foederis tam novi quam veteris. Deus ergo jam legem et consilia sua inscribit, non libris, aut tabulis, aut fimbriis, uti olim apud Judíeos, sed ipsi menti el intellectui Christianorum, quando illi imprimit fidem el prudentiam agendorum, crebrasque illuminationes et illustrationes, quibus ostendit menti, quam pulchra sit lex Christi, quam utilis, divina, suavis; quam turpe sil peccatum, quam facilis poenitentia, quam jucunda sit vita pia et Christiana. *Se undo,* inscribit hæc memori®, cura horum memoriam homini imprimit, eamque subindo renovat et refricat. *Tertio,* inscribit hæc cordi et voluntati, cum illi pias erga legem Dei allectiones , complacentias, impulsus, proinptitudinem et tandem charitatem infundit, ut dicat : « Domine, da quod jubes, et jube quod vis. » Ita S. Augustinus, lib. De *Spiritu et Litter.,* cap. x\H et seqq. Sj’"™ cratii tib-n rapunt-

Er ero eis in Deum , et ipsi erunt aim in populum. — Est hebraistuus, 7. *d.* Ero eis Deus, et ipsi erunt mihi populus, scilicet selectus, singularis et peculiaris : licet enim sim omnium horni- num Deus, el omnes sint meus populus, tamen Christianos me diligentes habebo quasi peculium meum, quasi Ecclesiam meam, quasi populum meum, ut eorum respectu reliquos negligere, nec pro populo ineo habere videar. Ct.ri»ti»- Hier Dc« rtr< ‘‘** Nola emphasim iu voce *Deus:* aero eis Deus,» id est, ero cis clementissimus pater, provisor, pro-

tector, largitor grab®, gloriæ, beatitudini* ct bonorum omnium; vice versa ipsi erunt mihi populus, quia me agnoscent, credent, servient, colent ct obedient, sperabunt ct diligent tanquam Deum, dominum ctpatrem amantissimum. Alludit ad illud *Exodi* xix, 5 : « Eritis mihi in peculium dc cunctis populis, ct in regnum sacerdotale, ct gens sancta. »

T<* <1. **gT W0N D0CED1T UNUSQUISQUE PROXIMUM SUUM,** dicens : Cognosce Dominum. — *Primo,* S. Augustinus, lib. Dc *Spiritu ct Littera,* cap. xxiv, Anselmos etCajctanus, putant hoc dici de Reatis, dntii h <7. d. Curo per novum testamentum evademus in c t ifo canium, crimusqiie beati, tum nemo amplius alium docebit, quia omnes sat superque docebit lei irci, Dei clara et beata visio.

Verum hoc est præter mentem tam Jeremiæ,' quam Pauli. Itorque enim loquitur de cognitione m. ct gratia, quam affert fidelibus novum testamentum in hac vita, cum vetus testamentum Judœis parum attulerit lucis, sapienti® et gratiæ.

secunde. *Secundo,* S. Thomas et Ambrosius putant hæc dici de Apostolis qui docti erant a Spiritu Sancto, ncc egebant abo doctore. Sed ct hoc nimis arctum est: loquiturcnüu tam Propheta, quam Apostolus do quibusvis filiis novi testamenti, cisque hoc lumen ct hanc gratiam promittit.

Teni». *Tertio,* S. Hieronymus in *Jeremiæ* **xxxi,** sic explicat, *q.* ¿.Tempore novi Testamenti, non qurerent fideles Judaeos aut philosophos magistros, uti ante fecerunt, non quaerent Judaicas traditiones, nec philosophicas rationes, ut ad veri Dei fidem ct cognitionem perveniant. Sed ncc hoc explicat mentem Prophetae, qui non tantum Judaeos aut Gentiles, sed et Christianos doctores hic videtur excludere.

Q«irix *Quarto ct* melius, Theodoretus, Theophylactus, CEcumenius et S. Augustinus, lib. De *Gratia Christi,* cap. XII, sic explicant, *q. d.* In nova lege, non opus erit Christianis magno labore ad discendum necessaria ad salutem; sed facile id facient, ita ut pueri quoque (uti Geri videmus) statim ea addiscant ct capiant ; tum quia præcepta legis novæ pauca sunt, scilicet decalogi, fidei et Sacramentorum ; tum quia dat eis Deus magnas illuminationes, ut Deo interius docente statim hæc percipiant. Verum ncc hic sensus exhaurit mentem ct fundum Prophétie, uti mox patebit.

0«lbum PC0U4. Dico ergo, hunc esse genuinum hujus loci sensum , *q. tj* Omnes per catcchesim et baptismum effecti Christiani (de fidelibus enim loquitur, non de infidelibus); tum in primitiva Ecclesia, tum deinceps, habebunt unius veri Dei cognitionem, amorem, cultum et timorem, contemnentquc omnino pristinam suam idololatriam : Dens enim ita interius sua gratia mentem illorum illuminabit, ct cor voluntatcmque accendet › ut sponte abjectis idolis ommque superstitione, Deum ve ruin agnoscant, colant ct ament.

C*.-' Ubi nota prt»;o : Cognitio hæc Domini; de qua hic loquitur Jeremías, non est nuda et speculativa, sed affectuosa ct practica, *q. d.* « Cognosco Dominum, » et cognitum cole, time ct redaina. M. toa Est metalepsis. Unde Jonathas Chaldœus sic ver- **union** tit, *non docebit ultra vir proximum suum, dicendo : Scito timere Dominum, quia omnes discent ut sciant* <t praeit. *timorem mei.* Idem Jonathas, *Osee* iv ; pro eo quod ‘‘ Noster vertit, *non est scientia Dei in terra,* sic habet, non *est qui ambulet in timore Domini in terra.* Non ergo loquitur Jeremías ct Paulus do cognitione omnium mysteriorum ct articulorum fidei, sed tantum do cognitione ct cultu veri Dei : hoc enim est «cognosce Dominum.» Id patet cx ratione, quam subdit: « Quia propitius ero iniquitatibus eorum, el peccatorum eorum non memorabor, » *q. d.* Cum Christiani videbunt se a Deo per Christum erutos ex miserrimo peccati et damnationis œternæ statu, statim agnoscent Deum liberatorem suum, illi gratias agent, totique rapientur in ejus amorem et obsequium, ut scilicet Dei legibus et voluntati per omnia parere satagant.

Hinc nota *secundo* : Non excludit hic Jeremias Docirfw ministerium et doctrinam Apostolorum, aliorum- Pr,OT* que doctorum et præconum Evangelii : hos enim, ut ait Apostolus *Ephes,* iv, 11, posuit Deus in Ec- J«« ›0 desia ut eam doceant, œdificcnt, perficiant. Sed eos hic præsupponit. Loquitur enim Christianis, ' rn, qui ab Apostolis aliisque doctoribus catechizati ct baptizati sunt. Tantum ergo vult docere Jeremias in lege nova tam facilem fore, audita Evangelii prœdicatione, Dei cognitionem, cultum, amorem et obedientiam, ut sponte sua eo procurrant homines : cum Judæi in veteri Testamento vix minis et poenis cogi possent ad relinquendum idola, ct ad Deum verum cognoscendum, colendum, amandum illiquo obediendum; idquo proventurum ex eo quod Deus hanc sui cognitionem, cultum ct legem non inscribet tabulis lapideis; uti fecit Judœis, sed menti et cordi Christianorum : tanta scilicet luce mentem illustrando, tantaque efficacia et Miavitate voluntatem impellendo, ut homines rapiantur ad sui cognitionem et amorem. Hoc tamen non excludit, quin ad hæc inchoanda, augenda et promovenda, aliaque addenda, quæ ad particularium fidei mysteriorum ct legum Christi institutionem ct cognitionem pertinent, alius alium docere, hortari ct excitare debeat : ad hoc enim, ut dixi, posuit Deus in Ecclesia Apostolos, doctores ct Pastores.

Perperam ergo Anabaptista aliique Novantes **Error** hinc probare conantur spiritum privatum cujus- Anabsp- que hominis esse judicem controversiarum fidei 'h nX0 et sacræ Scripluræ interpretem, essequo regulam vanUnm. tam credendorum quam agendorum. Hic enim rrfnin» spiritus privatus et secretus est, qui ab aliis, imo **spiritili** ab ipso qui eum habct, videri et sciri nequit an **cnjuique** ater sit an albus : et quisque dicet se hunc ha- **non est** bere spiritum, uti privatos bosco spiritus inter **judex** se maxime contrarios ct pugnanto* experimur, **colaro-vertis rum**

Rag! e in Ecclesia su a erit confusio ct dissidiuu i.

Ni m Jcremiasct Apostolus hic, non do privato hoc spiritu, sed dc publico et communs omnium Chrii tianon un agunt; cumque dicunt, non Scripturas interj retari, sed quemque interius doccrc ct ex 'itare id Dei veri cognitionem et amorem, et atl noe (sse necessarium ; adeo, « ut nisi hic Spiritus *ca* di audientis adsit, otiosus sit sermo doctoris, » dit S. Gregorius, hom. 30 *in Evangel.* Sic S. Joannes , *epist.* I, cap. u, vers. 27, dicit : « Unctio ejus docet vos de omnibus, » *q. d.* Non est nocesso ut pscudoapostoli vos doceant fidem (do iis enim agi patet ex vers. 22), jam enim eam didicistis, «t discitis per me ct Apostolos, cooperante unctione Spiritus Sancti, quam tum alias, tum maxime in sacramento Confirmationis accepistis. Neccese est enim ut quod Apostoli foris, hoc Spiritus Sanctus intus vos doceat. «Nisi enim hic intus vos doceat, inanis est omnis strepitus vocis humanæ, » ut in eum locum ait S. Augustinus. Sic ex *Isaia.* cap. uv, ait S. Joannes in *Evangel.*
Christu- cap. vi, vers. 45 : « Et erunt omnes docibiles
De*- ® Hebraice 'Tiob *lemude,* græce SiSixrcí, id
Dei. est, docti a Deo, qui scilicet potissimus erit doctor Christianorum, ut interius eorum mentem doceat, illuminet, inflammet ad vocem externam Christi ct discipulorum ejus : cum olim per Prophetas, per sacerdotes, per Scripturam et legem inveteri Testamento magis exterius quam interius doceret Jndoeos, qui idcirco indocti, rudes, frigidi et torpidi in Dei amore ct cultu remanebant.

Nota : Quo quis magis cor suum purificat, Dcoquo per orationem conjungit, eo magis a Deo interius docetur. Dine S. Antonius, teste S. Atha- s. Auto
nasio, creber ct quasi continuus in oratione, hoc donum a Deo acceperat, ut, si cujus rei sedens «ucta*.
in monte ignarus fuisset, ct ejus secum inquireret notionem, ca ei oranti mox a Deo revelaretur. Similes theodidacti fuerunt S. Joannes Evangelista, Simeon Stylites, S. Paulus primus Eremita, S. Dominicus, S. Franciscus et alii.

13. Dicendo altem «ovum veteravit prius. — Verfc •*>
Pro *veteravit* græce est id est antiqua-
vit, antiquum ct vetus esse declaravit, *q. d.* Cum Tat*'
Deus per Jeremiam dicit : « Consummabo testamentum novum, » aperte significat, prius testamentum tempore
Mosaicum, hoc ipso tempore Jeremiæ, paulatim I,'rcrau'
antiquari, consenescere et decidere, ac proinde non duraturum, sed sensim magis ct magis veteráscete et interire, donec paulo post corruat prorsus et aboleatur per novum testamentum a Christo inducendum. Uæc omnia ideo dicit Paulus, ut llebræos a Mose ad Christum abducat, doceatque eos non mirari debere, quod Deus vetus testamentum a se datum abrogaverit (utpote infirmum et insufficiens ad justitiam et salutem) per novum novi Messiæ Salvatoris, cum id promissum et prædiclum sit ante tot sæcula a Jeremía

CAPUT NONUM

SYNOPSIS CAPITIS.

Hactenus cx pontifice, sacerdotio et testamento veteri demonstravit Apostolus legem veterem cessaro debuisse, et cedere Christo ejusque legi; nunc *idem probat ex fabrica et significatione tabernaculi, quod erat figura Ecclesias Christi.*

Primo ergo describens Sanctum, et Sanctum sanctorum, eorumque vasa, docet pontificem veterem semel in anno cum sanguine hircorum introeuntem in Sancta sanctorum significasse Christum, qui per sanguinem suum ingressus in ccelum, illud reseravit, et aternam redemptionem nobis comparavit.

Secundo, vers. 15, *docet Christum esse mediatorem novi testamenti, quia illud suo sanguine el morte sanxit et coufirmavit, sicut sanguine hircorum sancitum ct confirmatum est vetus testamentum.*

Tertio, vers. 24, docet *Christum per sanguinem suum ingressum esse* m catum, *ut appareat vultui Hei pro nobis, et exspectantibus se sit in salutem.*

1. Habuit quidem ct prius justificationes culturæ, et Sanctum sæculare. 2. Tabernaculum enim factum est primum, in quo erant candelabra, et mensa, et propositio panum, quæ dicitur Sancta. 3.Post velamentum autem secundum , tabernaculum, quod dicitur Sancta sanctorum : 4. aureum habens thuribulum, et arcam testamenti circumtectam ex omui parte auro, in qua urna aurea habens manna, et virga Aaron, quæ fronduerat, et tabulæ testamenti; 5. superque eam erant Cherubim gloriæ obumbrantia propitiatorium : de quibus non est mudo dicendum per singula. 6. Ilis vero ita compositis, in priori quidem tabernaculo semper introibant sacerdotes, s tcriliùurum ullicia consummantes : 7. in

secundo autem semel in anno solus pontifex, non sine sanguine, quem offert pro sua et populi ignorantia : 8. hoc significante Spiritu Sancto, nondum propalatam esse sanctorum viam, adhuc priore tabernaculo habente statum. 9. Quæ parabola est temporis instantis : juxta quam munera et hostia? offeruntur, quæ non possunt juxta conscientiam perfectum facere servientem, solummodo in cibis, et in potibus, 10. et variis baptismatibus, et justitiis carnis usque ad tempus correctionis impositis. 11. Christus autem assistens pontifex futurorum bonorum, peramplius et perfectius tabernaculum non manufacturo, id est, non hujus creationis; 12. neque per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem, introivit semel in Sancta, æterna redemptione inventa. 13. Si enim sanguis hircorum et taurorum, et cinis vitula? aspersus, inquinatos sanctificat ad emundationem carnis: 14. quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum Stinctum semetipsiim obtulit immaculatum Deo, emundabit conscientiam nostram ab operibus mortuis, ad serviendum Deo viventi? 15. Et ideo novi testamenti mediator est, ut morte intercedente, in redemptionem earum prævaricationum, quæ erant sub priori testamento, repromissionem accipiant, qui vocali sunt ælernæ hæreditalis. IG. Ubi enim testamentum est, mors necesse est intercedat testatoris. 17. Testamentum enim in mortuis confirmatum est : alioquin nondum valet, dum vivit, qui testatus est. 18. Unde nec primum quidem sine sanguine dedicatum *est.* 19. Lecto enim omni mandato legis a Moyse universo populo, accipiens sanguinem vitulorum et hircorum, cum aqua, et lana coccinea, el hyssopo, ipsum quoque librum, et omnem populum aspersit, 20. dicens: Hic sanguis testamenti, quod mandavit ad vos Deus. 21. Etiam tabernaculum et omnia vasa ministerii sanguine similiter aspersit. 22. Et omnia pene in sanguine secundum legem mundantur : et sine sanguinis effusione nori fit remissio. 23. Necesse est ergo exemplaria quidem coelestium his mundari : ipsa autem cœlestia melioribus hostiis quam istis. 24. Non enim in manufacta Sancta Jesus introivit, exemplaria verorum : sed in ipsum coelum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis. 23. Neque ut sæpe offerat semetipsum , quemadmodum pontifex intrat in Sancta per singulos annos in sanguine alieno : 26. alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi : nunc autem semel in consummatione sæculorum, ad destitutionem peccati, per hostiam suam apparuit. 27. Et quemadmodum statutum est hominibus semel mori, post hoc autem judicium : 28. sic et Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata; secundo sine peccato apparebit exspectantibus se, in salutem.

ver», i. 1' Habuit quidem et prius justificationes cultura:, et Sanctum sæculare. — « Prius, » scilicet *tabernaculum,* inquit Erasinus : sic enim habent Greca Regia, r. rfwm «w„ id est, prius tabernaculum , sed mendose. Nam S. Chrysostomus, Theophylactus, Photius ct Syrus non legunt « *mtr.*, sed tantum *i* "pórr„ cl subaudiunt jii&ñwi, id est, *testamentum.* De Testamento enim veteri egit hactenus cap. præced., maxime vers, ult., non autem do tabernaculo.

Justificationes ccltura , — taauípara >.aO?úa:, id est, justificationes cultus sive latriæ, id est, mandata a Mose lata ad rite colendum Deum, puta cœremonias et ritus lege prescriptos, quibus Judæi juste ct sancte colerent Deum, quibusque sanctificarentur, tum coram hominibus, tum etiam coram Deo, si illos obirent ex fide m Christum et ex devotione ct charitate in Deum : quod tamen facere non poterant ex vi legis, sed ex vi
**£« spintus et grati®. fi® enim leges cœremoniales, hebraice dicuntur !Z3'pn *chùckim,* id est statuta, decreta, sanctiones : quod Noster, ob causas jam nWe> dictas, vertere solet *justitias, vel justificationes,* ut patet *Psalm,* cxvin, vers. 5,8, 48, 68 et aliis. Ha JUJh S. Chrysostomus, Theophylactus el Syrus. liowrt

Et sanctum sjbculare , —tò xcauuw'i», id est, Sanctum vel sanctuarium mundanum, sive, ut Syrus vertit, *bet kudesca olmaiena,* id est, ædes sancta sæculnris , vel mundana.

Quaeres, quodnam sil hoc «Sanctum mundanum et saiculare?» Respondet pròna S. Tilomas ct Apo>t<> Cajetanus esse sanctitatem et sanctificationem ve- ,ttI «• teris Testamenti, qua? tantum corporalis erat, s»u sœcularis et externa, coram mundo, non autem spiritualis tt interna coram Deo, veraquo sanctilas : hæc enim propria est novo Testamento. Ve- 'X rum dure et distorte sanctitas veleris Testament' ta. dicitur et vocatur *sanctum mundanum.* Adde, quod Grecus articulus cum ait rò ípw, certum aliquod Sanctum demonstret, uti mox patebit.

Sfoiwh, ù'knn cali " «wctuiu.

Secundo, S. Chrysostomus, Theophylactus, Haymo › Per h°c " S°nctam » intelligunt atrium tabernaculi, quod Gentibus et omnibus mundi nationibus patebat, indeque *mundanum* est dictum. Sed hoc non videtur verum : Gentes enim utpotc infideles et profanæ arcebantur atrio Judæorum : hoc enim atrium erat populi fidelis a sanctum, n id est, sanctuarium et templum. Et licet Herodes atrio Judæorum addiderit aliud atrium extimum pro Gentibus et immundis, tamen illud non potest dici «Sanctum.» Adde, quorsum hujus atrii prie reliquis meminisset hic Paulus?

Terti».

Tertio, alii «Sanctum sæculare» intelligunt tabernaculum vel templum Judæorum, dicique a sæcularc, » quia multis sæculis erat duraturum ; sed quid hoc facit ad Græcum xwuoív, id est mundanum? Cur Apostolus, qui totus est in deprimendo veteri tabernaculo et sacerdotio, hic illud a duratione commendat?

Qniitj. TiLcnn- cuinni Bwódh Êûnctum uccio- txpôai cali p-iUt*

Quurto melius et aptius, Theodoretus, Ambrosins, ÛEcumcnius, dicunt «Sanctum» esse tabernaculum, dicique *mundanum,* quia figuram mundi Bilbat. *Sanctum* enim typus erat terræ, et vitæ quæ agitur in terra; *Sanctum sanctorum* erat typus cœii empyrei, et vitæ ac gloriæ Beatorum ; *velum* dividens Sanctum a Sancto sanctorum typus erat firmamenti dividentis aquas superas ab iceris, ct coelos ab elementis; *candelabrum septiceps* typus erat septem planctarum; purpura, *coccus, byssus ct hyacinthus,* cx quibus factæ erant corlinæ tabernaculi, significabant quatuor elementa. Simili phrasi Sapiens vestem pontificis vocat mundanam, *Sapfentice* Xvtn, 24, cum ait : «In veste poderis, quam habebat (pontifex) totus erat orbis terrarum, *n* quia scilicet sua veste representaba! totum mundum, pro quo Deum interpellabat. Hæc bona est, sed non plana, planeque litteralis expositio.

Quinti.

Quinto, Franciscos Hibera, « ¿anctum sæcularc» putat esso idem quod paulo post Apostolus vocat *tabernaculum primum,* id est, pars tabernaculi anterior, quæ dicebatur *Sanctum,* cum atrio, in quo erat altare holocaustorum, et labrum æneum, in quibus fiebant sacrificia ct lustrationes. Hinc dici «sæcularc, » quia represeutabat vitam hujus sæculi, seu cultum, quem Deo Sancti exhibebant in hoc sæculo, antequam per Christum ingredi possent-Sanctum sanctorum, id est cœlum : nam Sanctum erat typus legis veleris : hæc enim in Sancto quotidie sua sacrificia offerebat; et Sanctum sanctorum typus erat cceli, quod nondum erat apertum, sed velo obductum dum Sinetnm lex vetus stabat. Unde in Sanctum sanctorum non nisi semel in anno intrabat pontifex, isquo sbius : atque ita Sanctum temporis et sæculi, Sanctum ttereiu- sanctorum mternitatis figuram gerebat; sic enim videtur se explicare Apostolus, vers. 8. Hæc quoque apta, sed partialis tantum et symbolica est expositio, uti mox patebit

Dico ergo *sexto,* optime et maxime genuine per Snn n «Sanctum» hoc «sæculare» accipias totum vetus tabernaculum sive sanctuarium, quod dicitur nenhn «sæculare, » id est temporaneum, caducum et e*ttat<,ia evanidurrt. Dicitur etiam *mundanum,* id est terrenum, ct ex auro, argento, bysso aliisque rebus «hm terrenis factum, ait Anselmos, habensque terrenas ct typicas cæremonias, hostias et cultas. Pro- «¿a. batur hæc expositio prinw, quia sic sc explicat soa. Apostolus vers. seq. et deinceps. *Senindo,* quia cap. praced., vers. 5, et hic vers. 10, 11,24, 23, « Sanctum » hoc « sæculare, » sive mundanum, vocat *manufacturo,* ad hostias carnis offerendas. Rursum vocat illud *exemplar* (id est typum et figuram) *coelestium :* opponit namque hoc Sanctum secutare et mundanum sanctuario sive tabernaculo coelesti, id est, Ecclesiæ Christi, quæ e cœlo descendit, el coelesti doctrina, vita et Sacramentis nos in cœlum ducit, *q. d.* In Sancto, id est sanctuario et tabernaculo veteri, omnia erant mundana, terrena, typica, umbratica, temporanca ct evanida : in Christi vero Ecclesia omnia sunt coelestia, vera, solida et æterna. Unde partes hujus Sancti sive Sanctuarii sæcularis explicans Apostolus mox subdit : « Tabernaculum euim factum est primum, » etc., *q. d.* Hoc Sanctum sæcularc duas habuit partes, scilicet Sanctum cl Sanctum sanctorum, ut mox explicabo. Cbrúd

2. Taberxacvlvx exim factcm est priml m. — Ve.T-1. Hic explicat « Sanctum sæculare, » ejusque partes. «Tabernaculum primum » vocat primam par- rrfn! totem tabernaculi, quæ hebraico dicta est So'H *hechai,* vel vip codes, id est, *sanctum* vel *sanctitas.* Continebat enim candelabrum aureum, mensam panum propositionis ct altare thymiamatis. Indeque locus hic sacer erat et venerandus, dicitur- que *sanctitas,* id est, res sancta, sive sanctum sanctuarium. Secunda vero sive posterior pars tabernaculi dicta est *Sancta sanctorum :* de qua vers. seq. l'

Nota : Tabernaculum, ut inquit Josephus, lib. HI *Antiq.,* cap. iv, erat quasi templum mobile seu portatile Hcbræorum peregrinantium per deser- Tinnulum ct tendentium in Chanaan, cratque quasi domus Dei in qua llebræi Deum colebant, et vicis- ut r tl sim a Deo inter eos quasi habitante regebantur et . *",I" protegebanlur; adeoque per hoc suum tabernaculum significat Deus se Hcbræorum esse umbra- bnc«- culum et protectorem. Unde David de templo, ,a'"* quod tabernaculo successit, loqueos *Psal.* xxn, vers. 4 : « Ut visitem, inquit, templum ejus, quoniam abscondit me in tabernaculo suo, in die malorum protexit me in abscondito tabernaculi sui. »

Nota : Symbolice tabernaculum represeutabat totum mundum, qui est quasi domus et palatium Dei, ut significaretur pontificem esso ministrum Dei creatoris, qui creatorem in tabernaculo hoc suo pro omni creatura, toloque mundo oret et interpellet. Unde tabernaculum ex bysso, purpura, hyacintho et cocco quasi ex quatuor e'

tn» u- elementis contextum ct constructum erat. Bys-
Urnieo- sus cnim gjgnificat terram, quia ex terra gignitur.
Bfmu Hyacinthus acrem, quia aerei est coloris. Pur-
F.Qificit pura mare, quia sanguine conchylii, sive piscis
bylein' mar,n,› Qui purpura dicitur, pannus purpureus
thui tingitur et purpuratur. Coccus, quia ignei est co-
wren, loris, repræscntat ignem et ætherem. Ita ex Phi-
l°ne› -loscpho ct aliis, S. Hieronymus ad Fabio-
fcxciis lam, *De Vestibus sacerd.*

ziw i ^ota tcr^° ' Tabernaculum hoc et templum
« uter- allegorico significabat corpus Christi, ut patet
mcuium *Joan,* n, 19 : « Solvite, inquit, templum hoc, et
in tribus diebus excitabo illud. » Quod explicans
Chriit'. vers. 21, ait : « Ille autem (Christus) dicebat do
templo corporis sui. » Unde Cyrillus, lib. IV *in Joan',* cap. xxvui, tam tabernaculum, quam omnia vasa tabernaculi pulchre Christo adaptat : a Christus, inquit, licet unus sit, multifariam tamen a nobis intelligitur. Ipse est tabernaculum propter carnis tegumentum ; ipse est arca habens legem Dei reconditam, quia est Verbum Patris ; ipse est mensa, quia noster cibus est et vita; ipse est candelabrum, quia est lux spiritualis; ipse est altare incensi, quia est odor suavitatis in sanctificatione; ipse est altare holocausti, quia est hostia pro lotius mundi vita in cruce oblata. » Et quæ sequuntur.

Tiixnu- Rursum tabernaculum allegorico significabat
iUcHuj Ecclcsiam› quæ corpus Christi est mysticum, id-
ei into que aptissime : nam pars prima sive anterior qu®
nus u- dicebatur Sanctum, significabat Ecclesiam mili-
eÍciX* intern, qu® est tabernaculum et domus Dei,
mm Ei>-1 *Timoth.* in, 15: hæc per velum, id est, per fi-
Htntim deni obscure, Deum in terris contemplatur :
^„„4, .„„ in hac Aaron, id est summus pontifex, est Christus. Ex hac ilur in partem secundam tabernaculi, qu® dicitur Sancta sanctorum, id est, in coelum, quod est glori® Dei et Beatorum domus æterna.

Tibemi- Quarto, tropologice tabernaculum significabat
uo' animam, qu® per poenitentiam, charitatem alias-
pologi- quo virtutes Iit tabernaculum ct templum Dei, ut
CUJ- dixi 1 Cor. ni, 16.

In quo (tabernaculo primo, id est Sancto) ehant **CANDELABRA , ET MENSA, ET PROPOSITIO PANUM , QUÆ** dicitur sancta.— *q. d.* In Sancto, ad dextrum latus erat candelabrum, ad sinistrum mensa panum propositionis, in medio altare thymiamatis.

Dices : In tabernaculo unum tantum erat candelabrum , quomodo ergo Apostolus in eo ponit hic plura candelabra ?

c>ndeh- Respondent Primasius ct Haymo, Apostolum
lo<Iu* non de tabernaculo Mosis, sed de templo
utiUr- Salomonis, in quo plura, decem scilicet, erant candelabra. Verum Apostolum loqui dc labcrna-
temfio culo, patet ex ipsis ejus verbis tam hoc cap.,
s ¡¡0- quam procedentibus, quibus semper labernaculum, nunquam templum nominavit. Comparat
«Kiitii- enim Christum non cum Salomone et Sadoc, sed
i>r* cum Mose et Aarone. Dico ergo, unum quidem fuisse candelabrum in tabernaculo, dici tamen candelabra, quia scpticeps erat : nam compositum erat ex septem ramis et lucernis, qu® hic vocantur candelabra. Undo in Groco est ii *tyim* : quo nomine candelabrum hoc Mosaicum vocant Septuaginta, *Exodi* cap. XXV, 31 ; sic ct Syrus habet smw *menareta,* id est candelabrum in singulari.

Nota : Candelabrum hoc erat ad meridionale CmM*
sive dextrum latus tabernaculi, quia solem me- Lni'¶
ridianum quasi mundi lucem et oculum repræ- »wu
sentabat; aut potius, ut docet Philo, lib. III *De* *i't'4
Vita Mosis, et Josephus, lib. Ill *Antiq.,* cap. vm, candelabrum, utpote septifidum , imago erat *caelestis* sphær® septiluslris, sive septem planetarum, inter quos medius sol, cælcris fulgidior resplendet.

Tropologice, candelabrum significat Christum chrttroj
aut potius Christi Ecclesiam, quatenus lux est «»
doctrixque veritatis, id est, ut proprie loquar, significabat ipsam fidem et doctrinam Ecclesi®. Sic enim exponitur a S. Joanne, *Apocal.* cap. i, vers. ult. : « Candelabra septem, inquit, septem Ecclesi® sunt, » quatenus scilicet sua fide ct doctrina toti Asi® prælucent.

Et mensa, et proposit io panum.—Id est, panes propositi in mensa, sive mensa panum propositorum. Est hendiadys et hebraismus, quo abstractum ponitur pro concreto.

Nota : Panes propositionis vocantur panes qui singulis sabbatis recentes proponebantur, sive ponebantur in mensa ante Dominum, id est coram arca Domini, in qua prœsentcm sc Deus exhibebat. Unde hebraico vocantur iZTJB >onb Pm osk *lachme panim,* id est, panes faciei; Septuaginta l'onb vertunt, ¿preve iwiríwc, id est, panes faciales, ^ ‘‘tor quia ante faciem Dei proponebantur. *Secundo,* b‹ bruce panes hi erant duodecim, juxta duodecim tribus f Israel, ut quæque quasi suum panem daret Deo. quirei Quacæremonia testabantur duodecim tribus, se a Deo continuo ali, segetesque et fruges, ex quibus panes conficerent, accipere; ct hac gratitudine oblationis Hebraorum Deus vicissim eorum se meminisse, cosque quasi memoriale semper ante se habere, frugesque ac panes cis semper se largiturum significabat. iD p^i.

Hinc *tertio,* thus hisce panibus imponebant, ut t›‹» prodicitur *Levit.* XXIII, 7, quo significabant se omnia t^ "^I bona ct fruges Deo debere, omniaque in ipsum dui. referre ¡psique reddere. Thus enim significabat panes hos esse Dei, Dcoque oblatos ct consecratos. Addit Chaldæus ct Septuaginta, *Exodi* xxv, 30, et Philo, lib. Ill *de Vita Mosis,* llcbræos hisce panibus imposuisse salem. Sal enim in mensa omnes cibos condit ct sapidiores facit, estque quasi panis opsonium, si aliud non adsit. Nam *Levit,* n, 13, ita precipitar : «In omni oblatione tua offeres sal. » Erat cnim hæc mensa Dei, in qua Deus quasi convivabatur cum Hebræis.

Allegorico, mensa panum propositionis significabat mensam corporis ul sangipuis Giuristi, ut

en «i troffio. SlW* *Ofn.t*

docet Cyrillus, catccnesi 4 *Mystag.,* et Hieronyinils tn j *Mdiachiæ,* et Damascenus, lib. IV *Dc r-> Fide,* cap. XIV.

Tropologico vero mensa hæc panum repræsentat opera misericordi®, inquit Beda, quibus ad Sanctum sanctorum, id est ad cœlum, accedimus. Unde hi panes sunt coram Domino, et thus cis imponitur, ut significetur hæc opera fieri debere, non nominis aut glori® vanæ aucupatione, sed solius Dei intuitu, eo scilicet fine, ut Deo soli placeamus, cique hoc cleemosynæ et charitatis sacrificium offeramus.

Quæ dicitur Sancta. — Græce 1-i-prai á-pa. Ubi ít ií, id est *qua,* refert non mensam, nec propositionem panuin, sed oxwm, id est tabernaculum, *q. d.* Quod, scilicet tabernaculum primum, dicitur Sanctum, ct, ut Syrus vertit, *ades sancta,* sicut tabernaculum secundum, sive secunda tabernaculi pars, vocatur Sancta sanctorum. Ubi nota, hic esse græcismum et hebraismum; græcizat enim noster Interpres, dum imitatur genus femininum, quod erat in Græco, dicens *qua,* non *quod :* quia Græcum axrrr., id est tabernaculum, est femininum, sicut et ejus relativum r,nç, id est *qua.* Sic græcizat noster Interpres Apoc. xi, 4, cum sic vertit : *Ili* (duo testes, scilicet Elias et llenoch) *sunt dua olita, et duo candelabra in conspectu Domini terra stantes,* id est stantia : græce enim est tapíai içûoou, *q. d.* Lucerna: stantes. Sic et græcizat *Psalm,* lxxiv, 9, et alibi, ilcbraismus est, dum sanctum vocat «sancta » in plurali numero : llebræi enim plurali utuntur ad auxesim. «Sancta» ergo, id est eminenter ct insigniter sanctum. Tò *sancta* hic esse plurale patet ex Græco : græce cnim non est <rpa cum accentu in penultima, id est sancta in singulari numero, sed á-p» cum accentu in antepenúltima, id est, sancta pluraliter. Hisce cnim opponit «-jta áqíwv, id est, Sancta sanctorum, *q. d.* Loca sanctissima. Ha Chrysostomus ct Theodorctus.

V«n.3. 3. Post velamentum autem secundum, tabernaculum QUOD DICITUR SANCTA SANCTORUM. — Nota, tò *secundum* non referri ad « tabernaculum, » sed ad «velamentum. » Græcum enim Jtvwpe», utpote neutrum , respicit wmurfraapa, id est velum, non autem femininum «xwi, id est tabernaculum.

hufcr- Bienio tr“ tdnral. Unde nota *secundo* : In tabernaculo duplex erat velum : primum ante fores Sancti, secundum ante fores Sancti sanctorum, separans Sancto sanctorum. Utrumque velum contextum erat opere plumario ex hyacintho, purpura, bysso retorta ct cocco bis tincto, *Exodi* cap. xxvi, vers. 31 et 36.

Nota *tertio :* Secunda tabernaculi pars dicebatur «Sancta sanctorum,» hebraico O'tHpH ~"ip codes *haciadascim,* id est, sanctitas sanctitatum, id est sanctissimum ; sic hebraico dicitur *canticum canticorum,* id est pulcherrimum canticum ; *vanitas vanitatum,* id est maxima ct merissima vanitas; virgo virginum, id est virgo præsianJssima et purissima. Secunda enim sive interior taberna, ili r- —m- pars erat quasi chorus templi continens arcam, r'JuT* propitiatorium et Cherubim, quasi thronum Dei, i ex quo Deus dabat responsa et oracula : hac de ' - causa dicitur sanctitas sanctitatum, vel Sancfa sane- c' P*?” *torum,* vel *Sanctum sanctorum,* id est 'anctierimum vel sacerrimum templum, aut tabernaculum.

4. Al r eim habens t oi bibili m. —Quieres,quodnam sit hoc thuribulum Sancti «^anctorum? Lyranus, S. Thomas, Anselmus, Galenas hic, Viegas, in Apoc. vm, pag. 38.'», et Villalpando in fabrica templi, proprie dictum thuribulum accipiunt. Verum ex cap. xxv *Exodi,* et *Lei.* xvi, ac Ili ia cap. vi, quibus locis exacte describitur tota fa- g .7 brica templi ct tabernaculi, patet in Sancto sane- Mantorum, sive templi, sive tabernaculi, nullum fuisse thuribulum ; sed tantum arcam, propitia- {' . ,'l7. torium et Cherubim. Respondent aliqui, thuri- rihai un. buluin hoc fuisse illud, cum quo pontifex suffumigans ingrediebatur Sanctum sanctorum «mei in anno, in die expiationis, *Levit,* xvi. Licet enim hoc thuribulum acciperet pontifex extra Sanctum sanctorum, tamen ingrediens Sanctum sanctorum , videtur illud ibi reliquisse toto anno ; et post annum, cum rursum in die expiationis ingrederetur cum alio thuribulo Sanctum sanctorum, videtur prius thuribulum inde extuhsse, et posterius, cum quo intrabat, ibi rursum reliquisse. Verum hoc videtur gratis et sine funda- Poeifa mento dici : nihil enim tale habet Scriptura, imo salis significat pontificem, sicut ingrediebatur ¿'212 cum thuribulo Sanctum sanctorum, ita cum eodem egressum fuisse. Tantum enim hac de causa jubebatur pontifex cum thuribulo et suffitu in-nunram gredi Sanctum sanctorum, ut nimirum vapor hujus suffitus operiret arcatn, ct propitiatorium, o" quod erat quasi thronus Dei, ne a pontifice conspici posset Deus, id est. angelus vice Dei per Ar^in» corpus assumptum in hoc throno considens, et " pl" reddens oracula. Hanc cnim sui reverentiam a tmUrlxi pontifice sub poena mortis exigebat Deus, ut pa- oraculi, tet *Lev.* xvi, 13. Ad hoc autem non erat necesse pontificem, cum Sancto sanctorum egrediebatur, in co per totum annum relinquere suum thuribulum. Adde, indecens et sordidum fuisset, relinquere in sanctissima parte templi coram Deo per lotum annum thuribulum evaporatum , cum cinere et sordibus.

Dico ergo cum Origene, homil. 9 *in Exod.,* Abu- Tbnnb» lensi *in* xxv *Exodi,* Ribera et aliis, thuribulum hoc esse altare thymiamatis. Nam hoc altare erat 7byn±T quasi magnum quoddam thuribulum : erat enim aiti*, concavum, solumque ignem continebat, quo aromata incenderentur et adolerentur Domino, perinde ut fit in thuribulo. Probatur hæc sententia *primo,* quia S. Paulus hic non meminit altaris thymiamatis, cum tamen meminerit mens-e et candelabri, inter quæ positum erat hoc altare; ergo illud intellexit per hoc thuribulum. Quor-

sum cnim unum noe altare fam præstans proferirei, cnm extera omnia vasa tam Sancti quam Sindi sanctorum hic exprimai ?

Secundo, pro thuribuló græco est ftijMstniptw, id est suffumigatorinm, sive altare hoc sit, sive thuribuhim ; undo altare hoc thymiamatis a Joscpho, *HI). Ill Antiq.,* cap. vir, vocatur flupuarr^tcv, id est, ara sufTumigatoria. Dices : Si Sanctum sanctorum habuit hoc altare thymiamatis, ergo hoc altare fuit non in Sancto, sed in Sancto sanctorum. Admittunt sequelam, itaque sentiunt GEcumenius ct S. Augustinus, *Quast.* CXIII *in Exodum.* Verum contrarium, scilicet altare hoc fuisse in Sancto, non autem in Sancto sanctorum, patet *Exodi* cap. XL, vers. 21, ut ibidem demonstravi.

Altare tbymi.i-nutis fttft fo Sttcio-

Respondeo ergo, negando consequentiam, vani cnim sunt modi habendi. Sicut enim caput dicitur habere collum, domus habere atrium, civitas habere fossas, templum habere coemeterium, non in se, sed ante se : ita ct Sanctum sanctorum habuit hoc altare, non in se, sed ante se. Erat enim hoc altare proximum planeque obversum Sancto sanctorum, ita ut ex hoc altari fumus per spatium vacuum superne ad hoc relictum penetraret ct ingrederetur ipsum Sanctum sanctorum. Cum cnim Hebraei Deum in Sancto sanctorum quasi residentem ibidem vel maxime coiero et honorare deberent, nec tamen id possent facere in ipso Sancto sanctorum, nipote cum illud præ reverentia non nisi pontifex, idque semel in anno ingredi posset: hac de causa sanxit Deus, jussitque fieri hoc altare thymiamatis extra Sanctum sauciorum in Sancto, quod plane obverteretur Sancto sanctorum, ut in eo quotidie adúlenles thymiama, illius suffitu Deum in Sancto sanctorum residentem assidue honorarent et venerarentur. Indeque aldicium, tare hoc dictum est oraculi vel Sancti sanctorum, quia videlicet obversum erat oraculo, ejusque usus non crat alius, quam Deo in oraculo residenti thus adolcre. Subtiliter ergo hic Paulus dicit, Sanctum sanctorum habuisse hoc altare thymiamatis, ob rationem et sensum jam dictum (1).

Unde ¡d

Denique nota, hoc altare fuisse compactum ex lignis Setim, quæ imputribilia et incorruptibilia sunt; dici tamen aureum, quia auro undique erat vestitum et obtectum.

Et arcam testamenti. — Dicitur *arca testamenti,* sive foederis, quia continebat tabulas legis, quæ crat conditio fœderis inter Deum et Hebroos : hinc dicitur quoque *arca testimonii,* id est legis, quæ testis est voluntatis divinæ, sive quid Deus velit a nobis fieri.

IX QUA URNA AUREA RADENS MANNA, ET VIRGA Aaron QUÆ FRONDUERAT, ET TADULÆ TESTAMENTI. — «Testamenti, » id est legis. Lex enim metonymice dicitur testamentum, quia, uti jam dixi, conditio erat testamenti, id est fœderis Inter Deum ct populum inili.

Dices, III *Üeg.* vm, 9, dicitur, quod in arcatantum fuerint tabui® dum lapidem Mosis : quomodo ergo hic S. Paulus ail, printer tabulas in arcafaiwii fuisse quoquo virgam Aaron, ct urnam eum manna? Ob hanc antilogia™ nonnullis, ut initio epis- ggMjn» folæ dixi, fides ct auctoritas hujus cpistolm sus- Ur dflil poeta fuit.

Respondent primo, Chrysostomus et Theophylaetus, tempore Mosis in arca solas fuisse tabulas legis, sed postea a Jeremía urnam quoque cum manna, ct virgam Aaron in arca fuisse reposita : ut scilicet in ea melius servarentur, idque Paulum traditione accepisse a Gamaliele. Verum Paulus hic loquitur non de tempore Jercmiæ, sed Mosis, ejusque tabernaculo ; asseritquo hæc omnia tempore tabernaculi Mosis in area fuisse.

QOBlt* jn H'i-utì Chq. pjyjX

Secundo, respondet Catharinus, tempore Mosis hæc omnia fuisse in arca, sed tempore Salomonis solas tabulas lapideas (2). Sed ct hoc confictura videtur; imo Scriptura sacra innuit, ct claro significat Josephus, lib. III, cap. vi, ct Philo, lib. ¡II De *Vita Mosis,* tempore Mosis solas tabulas legis fuisse in arca.

Bi,Uun'

Tertio, Ribera sic explicat, « in qua,» scilicet non arca, sed axr.vp, id est tabernaculo, ut sit græcismus similis illi, dc quo dixi vers. 2; numerat cnim hic Apostolus omnia vasa quæ erant in Sancto sanctorum, sicut vers. 2, numerat omnia quæ erant in Sancto. Sed obstat id quod sequitur : «Superqtie cam erant Cherubim : » ubi pronomen *cam* filane videtur referre arcam. Super arcam enim erant Cherubim, ac consequenter pronomen *qua* hic eamdem arcam referre censeri debet, *q.d.* In arca erant tabula:, urna et virga, sed super arcam erant Cherubim.

Dico ergo præposilionein *in* hic more Ilebræo ample sumi et complecti tam ea quæ proprie in arca erant, uti erant tabulie legis, quam ea quæ juxta arcam erant, uti erant urna ct virga. Sicut enim sunt varii modi habendi, ut dixi supra, ita sunt et inexistendi : sic dicunt lïebræi, nos habere calceamenta in pedibus, id est juxta vel circa pedes. Sic Christus dicitur passus in Jerusalem, cum juxta eam sit passus. Sic vulgo dicimus Romæ, Anluerpiæ, Venetus contigisse, quod juxta illas urbes contigit. Idem ergo hic de urna ct virga vult dicere Paulus, quod de libro Deuteronomii dicit Moses, *Douter,* xxxi, 26 : «Tollite, inquit, librum istum, et ponite eum in latere arem fœderis. » Sicut ergo liber Deuteronomii positus fuit non in arca, sed in latere arcæ, ita quoquo ibidem posita sunt urna et virga, redequo dici potest hæc omnia fuisse posita in arca, id est in latere arcæ. Unde verisimile est hæc omnia non in pavimento (hoc enim indecens fuisset), sed in tabula vel capsa aliqua arcæ adjuncta fuisse re-

p00610,

(I)QuUam pro ôv[uaTT,fic» legendum putant ftaonifwv, quod omnino responderet liistorîæ. Sed omni alia prorsus ratione destituitur hæc conjectura.

(1) Iu liosenmullcrus, el innuit Allioii.

/ tâta, uti consent Lyranus, Cajetanus, Canus, lib. II *DcLocis,* cap. xi; Bellarmlnus, tom. I, lib. I, cap. xyli. Dicit ergo Paulus hrec omnia (puta urnam, virgam ct tabulas legis) fuisse in arca, id est, humi fuisse reposita in arca, vel juxta arcam, cum supra arcam in aere eminerent Cherubim. Et hoc est quod jusscrat Dominus Mosi, cl Moses Aaroni, de manna dicens *Exodi* xvi, 33 : « Repone illud coram Domino.» Non dicit, in arca, sed *coram Domino,* id csl, coram arca ct propitiatorio, in quo quasi throno suo residet Dominus.

Ver».5- cbvu- LiinpiB- fcc», ui hnnt"i lignifia'- tur et

Ii. Supeuqcr eam (arcam) erant Cherlbim glori.?, obi mbrantia propitiatorum. — Nota : Vocantur « Cherubim gloriti;, » id est, gloriosi ct augUStit Erant enim Cherubim effigies aurcæ, specio nlat* ct imberbis juvenis; ut scilicet hac specie repræsentarent vigorem, vivacitatem et ætcrnila- *cm an?cl°rum› fiu* sunt quasi principes semper stipantes ct adstantes Deo : sicut eadem de causa imperatores olim pingebantur imberbas, quasi dii quidam terrestres, qui nunquam senescerent. Hinc dicuntur «Cherubim,» non a Chaldroo *rub,* vel *rabio,* id est puer, quasi Cherub idem sit quod 533 Acruft, id est, tanquam puer, ut vult R. Kimchi. Constat enim « Cherubim » non chaldroum, sed hebræum esse nomen. Sed dicuntur «Cherubim » a multitudine roboris, gloriro, scientific et sapientiæ, uti docet S. Dionysius, cap. vu *Ca-*

Periniio «mira» hit ile- bruca,

lest. Hierarch,, el ex eoS. Hieronymus, ct passim alii, a radice 333 *nachar,* ct 31 *rab,* id est scivit, vel cognovit multum : vel potius ct simplicius a 313 Ae ct *rab,* id est, sicut rabbi, sapiens, potens, honoratus et gloriosus ; 33 *rab* cnim sive *rabbi* significat virum magnum, qui pollet opibus, viribus, scientia et gloria. Unde dc rege Tyri dicitur *Ezcchiel.* XXVIII, 14 : « Tu, Cherub extentus, » *q. d.* Tu, o rex Tyri, qui es rab gloriosus, ut Cherubim, quique alis potentiæ et ditionis turo extensis plurimos populos subditos protegis, siculi Cherubim protegunt arcam ctpropitiatorium. Alludit quoque nomen Cherub per metathesin ad radicem 3'33 *cabbir,* id est multiplex, scilicet scientia, robore, forma ct figura. Habebant cnim Cherubim quatuor facies, ut dixi *Ezechiel.* i.

etera, bimei j.j."' r. «ui

Obumbrantia propitiatorum. — « Obumbrantia,» id est obumbrantes: Cherubim enim hebraico est masculinum ; Apostolus tamen ait in neutro «obumbrantia,» quia intelligit ipsa simulacra vel effigies Angelorum. Addunt ahi Græcos omnia llebrroa quasi barbara, licet masculina sint, usurpare tamen in neutro genere. Sic *Isaia* vi, 6, unus Seraphim a Septuaginta vocatur •» ti» Sisji- <fú¡», fr, id est <îç. Sic in Canone Miss® vocantur *beata Seraphim, beata,* id est *beati.* Verum valde verisimile csl *Cherubini* ct *Seraphim* usurpari gcnero neutro, quasi animalia qurodam, ut ait Josephus, quia Cherubim habebant speciem quatuor animalium, scilicet alas aquila;, jubas Iconis, ungulam vituli, el crotora membra homini', ut dixi *Ezech.* i, quibus prroter alia quro attuli *Exod.* cap. 25, ct *Ezech.* i, significabatur angelos carere sexu, non esse feminas aut masculos, sed neutros , corumque speciem et naturam nobis esse incognitam.

Nota *primo* : Arca testamenti erat instar parvro Dmct ih- cislæ quadrata», factaque erat ex lignis Selim, tBr irea auro obtectis; propitiatorium vero crat ipsum nmu, arcæ operculum, alte super arcam elevatum, et propfr- factum non ex lignis Setim, sed ex solido auro. Dictum est propitiatorium, ex eo quod Deus exoratus inibi se placatum et propitium exhibebat. Nam ex propitiatorio vocaliter Angelus gerens personam Dei, Mosi el populo percunctanti respondebat dabttque oracula. Unde el propitiatorium ipsum oraculum est nuncupatum. Hoc propitiatorium duo Cherubim ex ipso prodeuntes suis alis quasi manibus super arcam sustentabant, ita alte, ut operculum hoc sive propitiatorium esset quasi sedes Dei, et arca esset scabellum pedum ejus. Unde *Psal.* xcvm, dicitur : « Adorate scabellum pedum ejus,» id est adorata arcam, procidite coram arca, ct consequenter coram Deo, eo scilicet modo, quo Christiani procidunt ante imagines, in iisque Deum et Sanctos, quos imagines reprrosentant, colunt et venerantur. Rursum Cherubini Ili alis expansis obumbrabant, id est velabant, propitiatorium, itaque speciem quamdam currus exhibebant. Id clarius apparet in simili specie ostensa *Ezech.* cap. i, qua vidit currum glori® Dei, quem stipabant cl agebant quatuor Cherubini, qui idcirco vocatur currus et quadriga Cherubim. Hinc nomen *cherub,* per metathesin, alludit ad Hebræum 3313 *rocheb,* id est equitans, hoc est, princeps, moderator et gubernator. Hi enim olim equis vehebantur; et sicut equum habenis regimus , sic hi populum suum legibus gubernant : tales sunt Angeli, utpole rectores mundi. Rursum *cherub* alludit ad Hebræum 333 *rechcb,* id est currus : princeps enim quasi currus reipublic® onera portat. Sic Elias dicitur «currus Israel, et auriga ejus,» IVfkj. cap. ii, vers. 12.

, 11 «t pnawp»*, cnrrus.

Hinc nola *secundo* : Alludit hic Paulus ad currum hunc Cherubim, et gloriro Dei, oslen>um Ezechieli cap. i. Angeli enim sunt quasi currus regalis, bellicus, gloriosus et triumphalis, quo vehitur Deus, quoque regit, imperat, sustinet et moderatur totum mundum. Hac de causa tempore Mosis, quo Deus habitavit iu tabernaculo, quasi proficiscens et armata manu ducens populum suum per medios hostes in Chanaan, dicebatur Deus vehi et equitare super Cherubim ; postquam vero Deus populum collocavit in Chanaan, cum coque pacifici' habitavit in templo, dictus est Deus sedere super Cherubim, quia, uti jam dixi, Cherubim sustinentes propitiatorium, quasi sedem Dei, speciem quamdam throni currulis exhibebant.

Dem iubind* düutiir •quiUre, «i »ui>n> dt'ii4er*; <tliuirc

Unde nola *tertio* : Hac phrasi, qua Deus dicitur vehi et sedere super Cherubim, significatur *prime*

Deum sapientissimos spiritus angelicos longe scientia transcendere, cosque quasi pedibus suis premere. Solet enim Scriptura Dei potentiam et sapientiam maxime commendare, ex co quod sit Deus exercituum, puta Angelicorum, quod ei millia millium ministrent, quod faciat Angelos suos spiritus, etc. Rursum, duo Cherubim in Sancto sanctorum, qui versis ad sc mutuo vultibus invicem semper respiciebant, significabant Deum beatis tam Angelis, quam hominibus summa inter se charrtate flagrantibus (quod binario , ct faciebus ad se invicem versis significatur) videndum se exhibere, hacque gloriosa sui visione cos beare.

Mfo-ve, urii. bmriiH Jlfh,â pi, TaJ- Denique, ut horum omnium brevem allegoriam, tropologiam et anagogiam assignem, Sanclum alegorice est ipsa Ecclesia Christi in terris militans. In Sancto sunt hrec tria : *primo,* candelabrum, id est, fides ct doctrina Christiana; *secundo,* mensa panum, id est, spes et exhibitio alimonia) Eucharistia), gratiæ et beatitudinis; *tcrti0'* altero thymiamatis, id est, ardor charitatis. Rursum, per hæc tria accipi possunt tria bona opera. Nam altare est oratio, mensa est eleemosyna, candelabrum est jejunium, quod mentem purificat et illuminat. Denique nonnulli satis apte hæc tria votis religiosis accommodant, ut altare sit obedientia, mensa sit paupertas, qure Deo se et sua quasi in mensa offert, ac vicissim a Deo, non hominis, sed Dei ipsius quasi mensa, cura et sumptu alitur; candelabrum sit castitas, de qua dicitur : « 0 quam pulchra est casta generatio cum claritate! » Anagogice, Sanctum sanctorum est ca-lum, in quo est arca testamenti, id est, Ecclesia Beatorum, el propitiatorium aureum, id est, humanitas Christi gloriosa, denique Cherubim, id est, Angeli sancti : his Deus gloriosus et SS. Trinitas, qure nobis hic invisibilis est, eminet ct insidet, atque beatis omnibus tam Angelis quam hominibus in cœlo clare videndam se exhibet , itaque, ut dixi, eos beat. Ita Venerabilis Beda in cap. xxv *Exod.,* ct alii.

X<n. e. G. His vero ita compositis (id est, his ita paratis, fabricatis ct ordinatis : hoc enim est Grrecum XXTtaxzjiafMvwi), IN PRIORI QUIDEM TABERNACULO SEMPER (id csl quotidie) introibant sacerdotes sacrificiorum OFFICIA CONSUMMANTES.

Dices : Sacrificia immolabantur extra ct ante tabernaculum in atrio sub dio, ut fumus et nidor victimarum combustarum in aerem spargeretur; alioquin enim fuisset faetor intolerabilis, si omnes hre victimre crematre fuissent in Sancto, sive in tabernaculo undique concluso : quomodo ergo Paulus hic dicit sacrificia hrec peracta esse in ipso tabernaculo? Respondet Ribera, Paulum per tabernaculum accipere quoque atrium vicinum, in quo erat altare holocaustorum. Verum quia nec atru, nec altaris holocaustorum meminit Paulus, sed tantum Sancti ct Sancti sanctorum, commodius responderi potest, pro *sacrificiorum officia.* grasce esseXxrp«í«{, ¡dost cæromonias, culturas ct ritus sacros : unde Syrus vertit pilJTO'OWl *tcsmestehun,* id est, ministerium suum. Jam constat cæromonias et ritus sacros in Sancto peragi solitos, cosque triplices juxta tria Sancti vasa et Instrumenta. *Primo* enim quotidie candelabrum adornare debebant sacerdotes, lucernas ejus accondendo, extinguendo, purgando ct coinponendo. *Secundo,* singulis sabbatis in mensa novos panes propositionis apponere debebant. *Tertio,* in altari thymiamatis tam mane, quam vespere post peractum juge sacrificium adolebant thymiama, quæ incensio et oblatio thymiamatis proprie vocatur cl est sacrificium, reque ac mincha, sive sacrificium panis aut farcis, quod Deo adolebatur et cremabatur, *Levit,* n. Hanc ergo thymiamatis oblationem (quam proprio hic respicit Paulus, hæc enim consummatio et conclusio erat omnium sacrificiorum totius diei) noster Interpres vocat hic sacrificium, vel potius sacrificiorum consummationem. Sic Moses ait *Nurner.* xvi : « Ne respicias sacrificia eorum, » id est, ne respicias thurificationcm, quam suis thuribulis offerunt et adolent Core, Dathan ct Chiron. Adde, licet victima) sacrificiorum immolirenlur extra Sanctum in atrio, tamen victimarum immolatarum sanguis subinde inferebatur it. Sanctum, ut fiebat in victima vituli pro peccat? populi immolati, de quo sic habet *Lcvitic.* iv, 16: «Immolatoquc vitulo in conspectu Domini, inferet sacerdos qui unctus est, de sanguine ejus in tabernaculum testimonii, tincto digito aspergens septies contra velum (¿ancti sanctorum, in quo residet Deus, ut significetur Domino hunc sanguinem aspergi ct offerri pro peccato), ponctquo de eodem in cornibus altaris, quod est coram Domino in tabernaculo testimonii. »

7. Ix secundo (tabernaculo scilicet, puta in Sancto sanctorum) autem semel ix axxo solus pontifex (introit) xox sine sanguine, quem offert PRO SUA ET POPULI IGNORANTIA. — Nota : SanctUUI sanctorum, quia typus erat throni Dei in coelis, ita Ilebræis sanctum ct venerandum erat, ut nemo in illud ingredi possit, nisi solus summus pontifex, idque non nisi cum mullis creremoniis, et semel tantum in anno, scilicet in die expiationis, qua nimirum peccata totius populi toto anno commissa per sanguinem victimarum expiabat.

Nota *secundo :* Ex eo quod dicit Paulus, «pro sua el populi ignorantia, » putat OEcumenius in die expiationis, pontifice ingrediente Sancta sanctorum, solum expiata et condonaba fuisse peccata populi per ignorantiam admissa. Verum hoc repugnat Levit. xvi, 30 : « In hac dic, inquit, expiatio erit vestri, atque mundatio ab omnibus peccatis vestris. » Unde el eodem die accipiebat pontifex hircum, illiusque capiti manus imponens imprecabatur ei peccata totius populi, ac deinde per certum hominem emittebat eum in desertum,

Serii, dorara ofldi nbi fa* rin*c'" b rw itrio î

Obhtto thymii* malis nutati* ni, et 'esperti* ru.

Ven-7, Muti* 'eoeritto Siocii SJDCtO* rum.

r«r «> p,llio* MmX pontifiai °®n“ blOW,‘

ibidem devorandum a bestiis. Hinc hircus hic vel caper, Emissarius est appellatus. Melius ergo S. Thomas, Anselmus ct alii per «ignorantiam » Omne intelligunt quodvis peccatum. Nam , ut ait Sa-
Ppiens, Proverò, xiv, 22 : « Errant qui operantur nntu^ malum; » et Aristoteles, lib. Ill *Ethic. : «* Oinnis malus est ignorans; n semper enim ignorantia quædain non speculativa, sed practica, id est inconsideratio vel imprudentia aliqua, cunjuncta est cuín peccato. Hinc sæpe Scriptura peccatum vocat « ignorantiam, » ut *Psalm,* xxiv, 7 : a Ignorantias ineas ne memineris.» Sic *Sapient, v,* 7, dicunt impii: «Viam autem Domini ignoravimus.» Et in hac *epistola* cap. v, vers. 2, dc Christo ait Paulus : « Qui condolere possit iis qui ignorant et errant. »

en. 8. **8. Hoc SIGNIFICANTE SPIRITU SANCTO, NONDUM PROPALATAM ESSE SANCTORUM VIAM , ADHUC PRIORE TABERNACOLO** habente statum.— « Sanctorum viam » vocat viam, aditum et ingressum in Sancta sanctorum, *q. d.* Non poterant Judæi ingredi in Sancta sanctorum, nisi solus pontifex, idque semel in anno, in die scilicet expiationis; ut per hoc significaret Spiritus Sanctus nondum patefactam esse viam ct aditum in cœlum, quod repræsentabatur per Judaica Sancta sanctorum, illamque patefaciendam esse per Christum. *Primo* ergo sicut Sanctum sanctorum typus erat cœli vilæque coelestis et beata», ita Sanctum typus erat vit e præsentis per quam tendimus ad cœlum. *Secundo,*
SxriBci» sacerdotes Aaronici, qui arcebantur Sancto sanc-
'r' torum, et tamen ministrabant in Sancto, signifi-
A.'f.7is cubani se suis sacrificiis non posse viam in Sanc-
nonpote- tum sanctorum, id est in cœlum, aperire, adeo-
rant que viam cœli non foro reserandam, quamdiu
quftd prius hoc tabernaculum, puta Sanctum, ejusque
Christi, lex et cærcmoniæ starent et durarent. *Tertio,* pon-
nempe tifex semel cura sanguino ingrediens Sanctum
rearare sanctorum, significabat Christum per proprium
caluni. sanguinem ingressurum ct aperturum nobis coelum. Unde Christo in cruce moriente velum templi scissum est, *Matth.* XXYH, 51 , qua re indicabatur cœlum antea nobis velatum, clausum el impervium, per mortem Christi pandi et aperiri. Ita Chrysostomus, Thcophylactus, Anselmus, Primasius et OEcumenius.

Ven. 9. 9. Quæ parabola est temporis instantis. — Graecum inj, id est *quæ,* Thcophylactus refert ad aw/», id est tabernaculum, *q. d.* Quod scilicet tabernaculum fuit parabola ct typus temporis instantis. Sed sive vertas *quæ,* sive *quod,* eadem est apud Latinos tam syntaxis, quam sententia et sensus. Pronomen enim *quæ* Latina syntaxi consentire potest cum voco sequenti *parabola,* etsi tabernaculum, quod præccssit, referat et rcspiciat.

Typi»i figura rerum. júntala ▼erbo- rimi. *Secundo,* per *parabolam* intelligil Apostolus hic typum el exemplar; alioqui proprie parabola est verborum et sententiarum , typus vero et exemplar est rerum. Res ergo veteris tabernaculi, quæ typus erant rerum, non tam futurarum, quam pratentium, sub lege Mosis, vocat hic parabolam.

Tertio, pro est, clarius vertas, *erat* vel fuit. Rursum, per tempus *instans* nonnulli cum Glossa interlineali accipiunt tempus præsens gratiæ, Christi et christianismi. Verum longe rectius cum Chrysostomo ct aliis, accipias per *tempus instans,* tempus legis veleris, quod , dum fabricaretur a Mose tabernaculum, instabat et incipiebat, adeoque inchoate præsens erat. Unde Chrysostomus ct Syrus per *tempus instans* intelligunt tempus præsens non Ecclesiæ ct Christo, sed tabernaculo et Mosi. Sic I *Cor.* vn, 2G , *instantem necessitatem* vocavit Apostolus praesentem necessitatem, *q. d.* Fabrica illa ct depositio veteris tabernaculi primi, id est Sancti, atque sacerdotum in illud ingressus, ministerium ct occupatio, erant *parabola,* id est typus et repræsentalio, eorum quæ toto tempore legis veteris, quod tum instabat et imminebat, adeoque incipiebat, futura erant : scilicet, significabat quod toto tempore legis in Sancio sacerdotes Aaronici forent occupandi circa victimas bestiarum, thus, panes el lucernas, nec unquam viam in Sanctum sanctorum, id est in cœlum, essent patefacturi, illudve ingressuri. Unde idipsum explicans subdit Apostolus :

Juxta quam morirà et hostit, offeruntur, QUJE NON POSSUNT JUXTA CONSCIENTIAM PERFECTUM FACERE SERVIENTEM. — PtO *juxta quam* gTæCC est id est, *juxta quod,* scilicet tempus instans legis veteris. Jam «d c* idem est quod ‹' id est *juxta quod,* quod idem est quod tn *quo,* scilicet tempore legis veteris. Noster tamen Interpres videtur legisse xzT r*, id est, *juxta quam,* scilicet parabolam, *q. d.* Parabola hæc sive typus tabernaculi similis est, el quasi ex æquo respondet muneribus ct hostiis, quæ in isto tabernaculo offerebantur. Nam siculi ex priori tabernaculo non poterat iri ad secundum, id est, cx Sancto non poterat aliquis laicus vel etiam sacerdos ingredi Sanctum sanctorum : ita hosliæ illius temporis non poterant conscientiam expiare, borninemque in cœlum deducere (i).

Hostia ▼•teris T*»umeoti non '!• p>ü»nt

Nota, « juxta conscientiam, » id est, in conscientia, *q. d.* Hosliæ legales corpus purgare poterant, animam vero et conscientiam expiare et sanctificare non poterant. *Secundo,* pro *servientem* græce est id est colentem, qui scilicet illas hostias Peo offerens, iis Deum colebat, Deoque serviebat.

Ver». 9 9. Soli mmodo in cibis, et in potibis, 10.et va-
mis BAPTISMATIBUS, ET JUSTITIIS CARNIS, USQUE AD tI ,0* tempus correctionis iiirosiTis. — Pendet senten-

(1) Vers. 9 cI 10 : Quod (tabernaculum) usqao ad hoc præsens tempus umbra tantum et imago est ; quo (tcm-¡x»rc, a Moyse scilicet usque nunc) vani generissacriOcia offeruntur, quæ non possunt conscientiam expiare et sanctificare : quæ omnia una cum legibus ad cibos, polus cI varii genens lotiones, id est, ad corpus vitamque praesentem pertinentibus, tantum usque ad tempus correctionis (melioris religionis introducendæ) constituta erant.

lía, estque incompleta in nostro textu ; in Græco vero est completa o* nericcia : græce enim pro *impositis est ¡Kvai^,* ill est Imposita, scinoci munera sive dona et hostiæ, *q. d.* Hæ hosliæ, hæo munera non expiabant conscientiam, sed tantum erant imposita ad carnem purificandam, doñeo veniret Christus, qui sacrificia ct sacramenta animam expiantia institueret. Ita Chrysoslomus. Verum Latini constanter legunt a impositis, » quod ad munera referri non potest. Unde Franciscus Ribera propositionem *in* accipit pro *cum ,* ut *in cibis* idem sit quod *cum cibis,* totumque hunc versum referendum putat ad procedentem, ut Nt sensus : Munera et hosliæ non possunt perfecam hominem facere solummodo cum cibis, polibus, etc. *q. d.* Ipsa munera per se infirma sunt, neque habent aliud undo virtutem accipiant, quia cætera quæ in lego procipiuntur, magma ex parto ad usus ciborum, potuum ct oblationum variarum pertinent, quæ cum corporea sint, animam purgare non possunt.

Sed planius ct aptius, hic versiculus referetur ad ri *servientem, q. d.* Munera el sacrificia legalia non possunt expiaro et perfectum facere *servientem,* id est, eum qui Deo servit, Deumque colit, non spirilu et interna piotato mentis, sed lanium *in cibis, potibus, et* aliis *justitiis carnis,* id est, sacramentis et sacrificiis, quæ non conscientiam et mentem, sed tantum corpus et carnem justificant, id est, emundant ab immunditia corporali, et irregularitate legali ct politica, quæ homines sic immundos arcebat a templo et convictu hominum.

Dices : Judæi non tantum serviebant Deo in cibis, potibus ct baptismatibus, sed etiam in observatione decalogi, el proceplorum tam moralium quam judicialium.

Drl «rritus et cultus ■pud Jndsos cmMitebIt io obvrvitICD praceptorum non moralium, fed CÆTtid —lia- bum.

Respondeo : Id verum est, sed Apostolus hic per *servientem* intelligit Deum colentem. Servitus ergo hæc non sita est in observatione præceptorum moralium et judicialium, sed tantum rorernonialiuin. In hisce enim consistebat Dei servitus, cultus, et, ut græco est, latria.

Dices *secundo :* Judæi nou tantum serviebant Deo cibis el potibus, aliisque cieremoniis externis, sed etiam interna fide, spe et cbaritate.

Respondeo, fuisse aliquos, ut Davidem, Samuclem aliosquc Prophetas, qui hoc facerent ; sed hi id non fecerunt virtute legis et judaismi, sed virtute et gratia Christi, sive Messia; venturi, in quem credebant ct sperabant, eaquo ratione per-

Fide», tL hü? linc^anl at* novum Testamentum, adeoque filii juLo- non ,am veteris, quam novi Testamenti erant, uti nm fuse docet S. Augustinus, lib. III *Contra duas* <|™ caP' ,v- bidaismus eniin, uti purus m juL: judai-mus est, legemque naturæ (quæ internam arai Dei directionem cl cultum dictat) secludit, tantum proscribebat Judæis, cosque dirigebat ct cogebat ad cultum Dei exlerjium, ut roremoniis externis lege Der proscriptis rite Deum colerent : internam vero pietatem et spiritum non eis dictabat, multo minus afflabat judaismus, sed tantum fides et gratia Christi. J

In cibis et in potibus. — Cibi immundi ct vetiti Q^lau» erant sues, omniaque animalia quæ non ruminant, aut ungulam non findunt, ut dixi *Lev.* xi. ‹t 'j.ii Sed potus per so ct communiter omnibus im- 'M mundi ct veliti nulli erant, uti notat Chrysoslo-Juhu ' mus, per accidens tamen, et certis personis, v. g. Nazaræis prohibitum erat vinum el sicera, uti et sacerdotibus tabernaculum ingressuris prohibitum erat vinum. Rursus, si aliquid immundi, puta cadaveris, vas quodpiam mundum contigisset, vas ct liquor omnis vase contentus immundus et abjiciendus erat, uti proscribitur *Levit,* xi, 32 ct 33.

USQUE AD TEMPUS CORRECTIONIS, — id est, USqUC V«. ‹L ad tempus adventus Christi, qui correcturus erat illos ritus legales et carnales, iisque abolitisf eorum loco spiritualem Dei cultum erat inducturus, ut adoraremus Deum in spiritu et veritate, itaquo revera in conscientia justificaremur et salvaremur. Sic dicuntur corrigi mores juveniles, non ut permaneant, sed ut tollantur, ct in meliores ac graviores commutentur. Ita Theophylactus. '■S

Ubique hic pungit legem veterem Apostolus, eamque infirmitatis et defectus arguit, ut illa Hebræis vilescat, utque non mirentur Deum legem a se datam sustulisse, utpote cum eam tantum usque ad tempus Christi stare ct duraro voluerit.

II. Christus autem assistens pontifex futuro- **vm.iu**
RUM BONORUM, PER AMPLIUS ET PERFECTIUS TABER-
NACULUM. — Hactenus explicavit Apostolus taber- Chrûu
naculi fabricam, pontificem, victimas etcærcmonias, quasi umbras et typos Christi ; nunc eorum ‘‘th* ›l allegoriam, per collationem explicat, docctquo poous- Chrislum hisco omnibus adumbratum fuisse, longeque nobilius et excellentius hæc omnia ex- dacron. hibuissc, cum semel ipse Sanctum sanctorum, id est cœlum, per proprium suum sanguinem ingressus est, in coquo residet, quasi noster œternus pontifex.

Christus autem assistens, — scilicet Patri in cœlo; Christus enim post ascensionem in coelum, semper Patri assistit, quasi advocatus noster, ad interpellandum pro nobis, ut futura bona nobis impetret, inquit Ansclmus ; toto enim hoc loco urget Apostolus ingressum pontificis in Sanctum sanctorum, ut ex hoc typo evincat Christum, pontifice veteri adumbratum, ingressum cœlum, assistere Patri tanquam pontificem nostrum, ut semper a appareat vultui Dei pro nobis, » uti ipse ail vers. ¿i.

Verum quia græce non est r› *Patri,* sed simpliciter , id est, factus vel veniens, hinc *assistens* idem videtur esse quod accedens, vel potius, postquam venit et accessit factusque est pontifex : enim est aoristus, quem

ut latino., quantum licet, exprimeret noster Interpres, apto vertit *assistens,* id est existons, jam consistens, ct tabernaculo, id est Ecclesiæ, adstans ct ministrans pontifex : ct hoc apte cohærct cum eo quod sequitur, introivit *in Sancta.* Nain alioqui proprie introire non potest Sancta, qui jam in iis assistit. Significat ergo hic Apostolus, quod Christus accedens ct veniens in mundum ct carnem, factus ct natus sit pontifex, ad hoc ut per sanguinem intraret in Sancta, nobisquo ætcrnain redemptionem inveniret, 7. *d.* Christus cum venisset in suum tabernaculum, id est Ecclesiam, in caque assisteret quasi pontifex futurorum bonorum, non ibi restitit, uti fecerunt pontifices Aaronici, qui toto anno fere tantum in Sancto ministrabant : Christus enim cx Sancto penetravit in Sancta sanctorum, iliaque nobis omnibus reseravit.

Chriam pontifef, tum Utn cruce, Unde S. Chrysoslomus docet Christum fuisse pontificem, non solum in cruce, sed statini ab ¡"carnatione ct nativitate sua. Et Theophylactus : « Non dixit, inquit, Factus et electus, sed, Accc- «a tu* t]ens pontifex, hoc est, in hoc ipsum eveniens. Non Prius accessit, et deinde casu ita veniente **tiene et** factus est pontifex; sed scopus cur in terram dc- **miMu-** veniret, pontificatus erat. »

Chriitui non tin- ergo aliqui cx hoc loco imaginati sunt, Paulum velle, quod Christus in hac vita fuerit **to® 'J** tantum simplex sacerdos, ob humilem ejus sla- **ttimi in he viu f tifa.0'** tum ad vitam : in cœlo vero, utpote jam ingressus ¡n Sancta sanctorum, factus sit pontifex. Chrislu,u cnim in lcr"s cttani fuisse pontificem, patet

Probitor. *Primo,* quia Christus in terris fuit summus sacerdos legis novæ, ergo fuit pontifex.

Secundo, quia Christus in cruce quasi pontifex lotius mundi, obtulit se pro toto mundo in sacrificium , omniumque hominum peccata luit ct expiavit.

Tulio, quia Christus instituit nova Sacramenta, novum sacrificium Eucharisticum , novos sacerdotes et pontifices legis novæ. Hæc nutem faccro nemo potest, nisi pontifex, imo plusquam pontifex.

Quarto, quia Paulus passim in hac epistola et nominatili! toto cap. v, Christum in hac vita vocat sacerdotem, id est pontificem, ut ipso explicat, secundum ordinem Melchisedcch : nam ct Melebisedeeh fuit pontifex œque no Aaron, cui opponit Christum pontificem.

Dices, pontificis veteris proprium erat ingredi in Sancta sanctorum : ergo Christi pontificis proprium est perse, suaquo virtute ac merito ingredi in cœlum; hujus enim illo erat typus.

Respondeo : Hæc vera sunt; inde tamen non sequitur Christum non fuisse pontificem in terra, sed in cœlo: imo potius contrarium sequitur. Nam sicut pontifex vetus erat pontifex antequam ingr dentur in Sancta sanctorum, adeoque in ca ingijdi non potuisset, nisi jam ante fuisset pontifex : ita et Christus non potuisset per se ingredi in cœlum, nisi jam ante fuisset pontifex in terris. Adde, alia esse munia pontificis novæ legis , qualis est Christus, alia pontificis legis veteris. Licet ergo pontifex vetus proprium aliud munus non habuerit (dempta consecratione sacerdotum , hæc enim spectabat ad pontificem) quam semel in anno ingredi in Sancta sanctorum , Christus tamen alia habet munia, ut jam dixi. Verum tamen est, Christum illud munus typicum pontificis veteris, munus, inquam, ingrediendi in Sancta sanctorum, non implesse nisi dum ingressus est in cœlum ; et hoc tantum vult docere hic S. Paulus, atque hoc tantum forte voluerunt Doctores illi, qui negarunt Christum in hac vita fuisse pontificem.

Povrirrx futurorum uoxoRCM,—ut futura bona sua oratione et sacrificio nobis mereretur et impetraret.

Nota *primo : Futura bona* opponit Apostolus tempori instanti v l praesenti, legis v. g.; *futura* ergo vocat respectu legis, *q. d.* Lex habuit Aaronem, suosque pontifices, qui pratentia et terrena bona nobis impetrarent, spiritualia vero et cœlestia bona nobis impetrare non potuerunt ; sed hæc bona quad futura a Christo pontifice exspectanda demonstrarunt.

Fituri beai qui uxnx hxc vecst

Aposto- lat?

Illinc *secundo, futura bona* vocat remissionem peccatorum, gratiam, virtutes, ac denique gloriam æternam omnesque dotes et bona tam animae, quam corporis, quæ in cœlo exspectamus : hæc enim proprie *futura* sunt et vocantur.

Per amplius et perfectius tabernaculum. — 7. d. Pontifex ingressurus Sancta sanctorum transibat per prius tabernaculum, id est per Sanctum : Christus vero per *amplius.* græce juicwc, id est majus, perfectius et angustius tabernaculum, sive Sanctum transivit, ut ingrederetur Sanctum sanctorum , id est cœlum.

Virin

Quaeres, quodnam sit hoc perfectius ct excellentius tabernaculum , per quod transivit Christus?

DCJ-'inld per piluJ et prfee-

Respondent />nino S. Thomas ct Ansclmus, esse coelos inferiores, per quos transitur ad cœlum empyteum.

ium m- tellhit lau**

Secundo, Catharinus respondet esse Beatam Virginent, per quam in hunc mundum transivit Christus.

primi, SfcmJi

Tertio, Theodoretus, Primasius et Haymo respondent esse humanam naturam Christi, per quam Deitas Verbi in hoc mundo quasi transivit.

TirUa' quvu.

Quarto, Chrysoslomus, Theophylactus, (Ecumenius et Ribera respondent esse corpus et carnem Christi. Hæc enim est « amplius tabernaculum , » quia in ca est el habitat Deus, Verbum et omnis Spiritus Sancti plenitudo; est ct «perfectius, » quia majora facit, quam vetus Mosaicum tabernaculum , et accedentes ad se sauctilieal ut salvat. Hoc tabernaculum « non est manu facium, ncque hujus creationis, » quia caro Christi concepta et formala fuit non opera virili, sed virtute

Spiritus Sancti. Et siculi pontifex primum tabernaculum calcabat, ut in secundum ingrederetur, ita Christus carnem suam quasi calcavit, cum eam manibus impiorum excarnificandam tradidit; itaque per boc tabernaculum, puta corpus suum, id est per oblationem corporis sui, et, ut explicans Apostolus subdit, « per sanguinem suum, » ingressus est in Sancta.

ll,℃ CSPOS*^° sal's verisimilis videtur; sed illi obdat, quod Apostolus sanguinem et carnem tst cor- Christi non opponat tabernaculo illi veteri um- CiXu Zatico, sed sanguini et carni hircorum etvitulo- *' rum, quæ in veteri tabernaculo immolabantur; ait cnim : « Neque per sanguinem hircorum ct vitulorum, sed per proprium sanguinem semel introivit in Sancta, u Idque sano exigit ipsa rerum natura, juxta quam caro et sanguis Christi non recte per tabernaculum, sed recte per sanguinem ct carnem victimarum repræsentatur, cum caque confertur, cique opponitur quasi antitypus suo typo. Quærendum ergo est aliud tabernaculum, in quo Christus se suamque hostiam obtulit, perinde uti Aaronici in suo tabernaculo offerebant suos hircos et vitulos. *Secundo,* non satis apte dici potest, Christum per suum corpus, quasi per tabernaculum transisse in cœlum, cum per corpus non transierit, sed in eo manserit, adeoque illud sccum in coelos invexerit : ubique enim corpus cum Christo, ct Christus cum corpore suo transivit. Itursum tabernaculum quod dicebatur Sanctum, inferri et ingredi non poterat in ipsum Sanctum sanctorum ; atqui Christi caro ingressa fuit Sanctum sanctorum, id est coelum : ergo caro Christi per tabernaculum quod dicitur Sanctum, representan non potuit in presenti figura et typo, quo dicitur quod pontifex transiens per Sanctum, ct ingrediens Sancta sanctorum, rcpresentabat Christum per suum tabernaculum transeuntem in coelum : in eo cnim ponit et fundat hic Apostolus similitudinem cl allegoriam suam; ac proinde singula quæ typo huic inexistant, antilypo apte applicari, el congrua quadam analogia ct proportione respondere debent : illud enim requiritur ad hoc, ut allegoria sit apta et solida.

Qninurt pr/nni; «lim amibo, Eoci lii nib-jiu ble lu Dico ergo, tabernaculum hoc esse Ecclesiam Christi hic in terris collectam, peregrinantem et militantem, quam fundavit ipsemet Christus : de qua dixit cap. vni, vers. 2 : « Tabernaculum, (lu°d G**l Dominus et non homo : » hoc enim itlcm est cum eo quod hic dicit, « tabernaculum non manufactura, id est, non hujus creationis, n puta non humani artificii ct fabricationis, uti erat prius tabernaculum fabricatum a Beseleel : apte enim tabernaculum repræsentat Ecclesiam, ut dixi vers. 3, in qua Christus morions in cnice so Patri obtulit, quasi victimam pro peccatis hominum; ct sicut a Sancto ct per Sanctum ibat pontifex in Sancta sanctorum, ita Christus (ct nos cum Christo) transivit ab Ecclesia sua hic militante ad Ecclesiam coelestem et triumphantem. Nam cum constet Sanctura sanctorum significare Ecclesiam coelestem, ut consequenter et apposite loquamur, necessario dicendum videtur ipsum Sanctum representasse Ecclesiam terrestrem et militantem. Ita Cajctanus. j

12. Neque per sanguinem hircorum aut vitulorum,— uti faciebat pontifex Aaronicus, qui ingressurus in Sancta sanctorum, hircum pro peccatis populi, vitulum pro suis peccatis immolabat , eorumquo sanguinem inferens in Sancta sanctorum, illo Sancta aspergebat et expiabat, ut patet *Levit,* xvi. Christus vero non hircorum; sed proprio sanguino Ecclesiam expians, ingressus est in Sancta.

Sed per proprium sanguinem introivit semel in Sancta, sterna redemptione inventa. — Nola w Rafrsp. *inventa* , hæc enim vox significat hanc redemp- c^°l0 lionera fuisse inexspectatam nobis, et a Christo fuit magno studio, dolore et labore partam, quasi t,0'* gemmam in fundo maris perditam, quœsitam ct inventam. *Secundo,* addit a æterna, » *q. d.* Levitici sacerdotes singulis annis ingredi debebant Sancta, caque cum populo expiare, quia eorum expiatio tantum erat temporanea, puta annua; Christus vero semel iu cruce expians peccata omnia totius mundi, ingressus est cœlum, ibique gloriosus residet et residebit semper, quia unica oblatione crucis, utpote pretiosissima et efficacissima, meruit nobis et obtinuit redemptionem œternam, id est, quæ nullo tempore deficiet, aut minuetur; sed durabit in œternum, vimque suam exerct in omnia sœcula, ut peccata omnium saeculorum expiet et expurget.

13. Si enim sanguis hircorum et taurorum, et Vcrt-*" CINIS VITULÆ ASPERSUS INQUINATOS SANCTIFICAT AD emundationem carnis. — Nota : Jusscrat Dominus Clrtn><>* *Numcr.* xix, vitulam, sive vaccam rufam com- riluJ buri, ct combustio ciñeres asservari ad expia- püudi tionem immundorum. Hoc autem ritu fiebat hæc ,ninu®' expíatio : cincrcs hos injiciebant in hydriam, vel attn vas aliud plenum aqua viva, v. g. fontana; deinde tali ra- alius quispiam mundus hac aqua aspergebat immundum , itaque expiabatur : sed ita, ut usque ad solis occasum adhuc immundus censeretur.

Unde *secundo*, hic « cinis » non « sanctificabat inquinatos ad emundationem » conscientiæ, sed tantum « carnis,» quia non expiabat peccatum, sed tantum tollebat immunditiam legalem contractam ex contactu cadaveris aut alterius rei immundae : ideoque ab Apostolo hic vocatur carnis vel carnalis immunditia, quia videlicet non conscientiam, sed carnem ct hominem externum tantum afficiebat, ut censeretur immundus, ideoque arceretur officiis divinis ct templo. w

Allegorico, hæc aqua cineralis cl lustralis typus fuit sanguinis Christi, ut hic insinuat Apostolus ; rursum typus fuit aquæ lustralis sive be- foli ››0- nedictæ, qua utimur in Ecclesia ad expiationem Ç0"'' peccatorum venialium. Nam., ut recte argumen- Gtl,Ui

«t iri» tenHic- fatur Alexander I Pontifex, qui fuit exlus a S. Pe- (ro> epist, I *Ad omnes Orthodoxos :* « Si cinis vitulas aspersus populism sanctificabat atque mundabat, quanto magis aqua, quæ sale aspersa, divinisque precibus sacrata est, populum sanctificat atque emundat? »

V«n. u. H. Quanto magis sanguis Christi, qui per Spiritum Sanctum semetipsum obtulit immaccIatcm Deo? — a Per Spiritum Sanctum, » id est, Spiritu Saqcto eum movente et incitante, azl se sponte Bua offerendum Patri pro peccatis nostris. Nonnulli codices Græci habent Jii *rraú'ía.-tcí* aiuníw, id est, *per Spiritum æternum :* ct ita legit Thcodoretus ct Syrus. Verum Chrysostomus et alii legunt uti Noster legit, *per Spiritum Sanctum*. Notat Ribera hæc accipi posse de Spiritu tam creato, quam creatore, eo quod desit in Græco articulus, qui addi solet Spiritui creatori, *q. d. a* Per Spiritum Sanctum, » id est per sanctitatem spiritus sui, qua omnium hominum salutem sitiebat Christus, obtulit se pro eis Deo Patri. Verum melius hic accipias Spiritum creatorem. Ille enim in Græco sa»pc non habet articulum, illeque proprie intelligitur, cum dicitur Spiritus Sanctus; ac denique ille est, cui uti Christi conceptio, ita et oblatio ac redemptio, omnisque sanctificatio nostra, tanquam primo omnis uratiæ et sanctitatis fonti tribuenda est.

(Spiritu crritor, iotdiigjoduj.

Serro D<i fuptuu quisi a<hrer».

Ab operibus mortuis. — Id est a peccatis, quæ foetida sunt coram Deo, uti cadavera; quæque inIu*nant animam se tangentis, sicut cadavera in lege veteri tangentis se corpus inquinabant : qua re vide Chrysostoinuni hic in morali *homil.* 13.

Ad serviendum Deo viventi. — *q. d.* Christus emundat nos a peccatis, quæ sunt opera mortua, non tantum ut simus mundi, sed etiam ut simus vivi, ac vivaci spiritu Deo viventi serviamus. Insinuat Apostolus eum qui Deo viventi servire cupit, plane fugere debere peccata, quasi opera mortua, quæ Deo viventi ex diametro repugnant.

Ter». IS. Et IDEO NOVI TESTAMENTI MEDIATOR EST. — Nota tò *ideo ;* dat enim causam cur Christus mediator sit, quia scilicet, uti praecessit, ingressus in Sancta, œternam redemptionem nobis invenit ct peperit, dum sanguine suo emundavit conscientiam nostram ab operibus mortuis.

Chtiitni ibtiuMi **tai**'.r t-,) i„_ Usesti. l*nnos frimo, quia Christus novum hoc foedus inter Deum ct homines conciliavit, et utrainque partem, scilicet tam Deum, quam homines, in hoc foedus deduxit ct adunavit. Sic fere cl Moses dicitur mediator veteris Testamenti, *Deut.* v, 5, quia internuntius fuit, interpres ct quasi conciliator foederis inter Deum ct Hebraeos.

Secundo, quia Christus sua vita, passione et morte meruit a Deo hoc novum foedus, omnniaque bona, quæ Deus hominibus hoc foedere promittit, scilicet remissionem peccatorum, gratiam, gloriam et hæreditatem æternam; horum ergo omnium mediator est Christus, quia hæc omnia nobis a Deo impetravit et conciliavit. Unde hoc mediatoris opus et officium explicans Apostolus subdit : a Ut morte intercedente, in redemptionem earum prævaricationum, quæ erant sub priori testamento, repromissionem accipiant, qui vocati sunt, æternæ hærcditatis. ›

Dices : Christus est novi Testamenti institutor, conditor, ct, ut Apostolus ait vers. 16, *testator :* ergo non est illius mediator. Chrf«tn« Ur"

Respondeo, negando sequelam; utrimque enim verum est. Nam Christus ob causas iam dictas est mediator novi Testamenti, quatenus scilicet tanquam medius intercessit, ut tam Deum quam homines in novum hoc fœdus redigeret et colligaret. Est etiam Christus novi Testamenti conditor et testator, quia vice Dei et tanquam legatus a Deo missus novum hoc Testamentum condidit et instituit; omnia enim illi in manus dedit Pater, ut quidquid Christus circa hoc foedus statueret ct sanciret, ipse ratum haberet. Christus enim in hoc foedero peregit omnia, egitque tam partes Dei quam hominum : quatenus partes Dei egit, fuit hujus fœderis conditor et testator; quatenus partes hominum egit, fuit hominum advocatus, interpres ct legatus; quatenus vero inter Deum ct homines medius ct conciliator intervenit, catenus fuit mediator. « 0 :Ú'r tiHwnfC

Unde Syrus pro *mediator* vertit, X'JÏD met- *saia,* id est, dimidiatus factus tum natura, quia scilicet Christus media sui parte fuit homo, media Deus ; tum officio, quia scilicet Christus partim Dei, parlim hominum iu hoc fœderc partes egit, seque medium constituit inter culpam et pœnam nostram, ct inter Patris offensam læsamque justitiam. Christus enim ita egit hominum clientum suorum causam, ut tamen Dei Patris justitiam tueretur, ut scilicet hominum peccata inulta non sineret, sed illa suo sanguine et morte lucret, itaque Patris justitiæ læsæ satisfaceret. amatas cum et °*

UT MORTE INTERCEDENTE, IN REDEMPTIONEM EARVM PR.LVARICATIONLM, QUS ERANT SUB PRIORI TESTAMENTO. — Offendebantur Hebræi passione et morte Messiæ tam probrosa, putabanlque quod Messias semper vivere secumque manere deberet. Undo Judæi ad Christum, *Joan.* xii, 34: a Nos, inquiunt, audivimus ex lege, quia Christus manet in œternum, et quomodo tu dicis: Oportet exaltari l'ilium hominis? » (legem vo-ta cant sacram Scripturam) puta *Psal.* cix, 4 : « Tu es sacerdos in œternum.» Hinc eis hic demonstrat Apostolus, mortem hanc non fuisse probrum Christo, sed gloriam, nipote quæ Christum fecerit mediatorem el redemptorem, quæque peccata nostra sua virtute expiavit, atque vitam ct hæreditatem æternam nobis conciliant; idque ita exigente ct flagitante Patris justitia, quasi Pater Filio dixerit : Si vis me hominibus parcere, o Fili, qui tam graviter in mc peccarunt, accesso Jodal P'n** morta probro« MeU*

est ut tu pro e!s moriaris, sanguinemque luunt profundas : quia justitiæ mcæ logique et decreto meo æfemo de puniendo peccato saiisflnv;

Filius vero idipsum acceptavit, er summo jure ad teruncium usque cuncta nostra debita Patri persolvit ; fccitque ut sine metu ct nudo (quod aiunt) capite, coram Deo ct angelis ambularemus, atque animos spcsquc nostras in Deum eri-

geremus.

In redemptionem prxvaiucationum, qu.b erant sub priori Testamento. — Ostendit Ilcbræis veteris Testamenti infirmitatem ct necessitatem novi, Chiudi ac consequenter ct mortis Christi, 7. d. Christus non tantum redemit et expiavit peccata sui po- díraptor ct testamenti, sed ct veteris vestrique, o lle- nan un-bræi, populi et testamenti. Nec enim vestrum *T«u-n <es^amcnlura et sacrificia expiare poterant vestra nmti, peccata, sed tantum signa erant et figura sacri- Rdctiim ficii et testamenti Christi, qui sua morte et san- BMfae redempturus erat ct expiaturus omnia om- njturr. ninni hominum peccata, tam novi Testamenti quam veteris,ac consequenter et legis naturio, quro utroque Testamento infirmior ct imperfectior erat.

Repromissionem accipiant, qui vocati sunt, **Finis .ETERNAI REREDITATI9.** — Hic est finis inortis.rcdemptionis ct mediationis Christi, totiusque novi ' Testamenti a Christo instituti, ut scilicet adipiscachrúti. mur œternam liæredilatem per Christum promissam. Pro *repromissionem* græce est *hz-^i>.íz>,* id est promissionem : primam enim promissionem œtcrnæ hæreditatis meruit, impetravit et conciliavit nobis Christus, tum quia meruit sua sanctitate, obcdicnlia ct morte a Deo Patre, ut ipse nobis propter Christum promitteret œternam hrercdilatem; tum quia eadem ratione meruit nobis hujus promissionis executionein ct donationem, ut scilicet re ipsa cernamus et nanciscamur hanc œternam hærcdilatem nobis propter Christum promissam.

Vccati Nota : Vocatos vocat tam cos qui sub veteri Um H erant, quam qui sub novo sunt Testamento. Rursum tò *vocati* potest cohærcre cum *œtcrnæ hæ- T«u- reditatis :* nam, ut dixi Rom. i, 1, « vocati » est substantivum, *q. >i.* Vocatitii œtcrnæ hæreditatis, q,?,”“ib id est, ut Syrus vertit, objAn NDVTt H VipriR noro, *etkerif leiarctuta datatam,* id est, vocati et pertinentes ad hærcdilatem sæcularem, vel œternam. Simplicius tamen referas *œtcrnæ hæreditatis* ad repromissionem,ç. *d.* Il qui vocati sunt, accipiant repromissionem œtcrnæ hæreditatis, id est, nt vocati accipiant œternam hærcdilatem sibi promissam, ad quam vocati sunt.

Ven u. 10* Ldi fnim testamentum est, Bions necesse est intercedat testatoris. — Hoc est argumentum Apostoli, quo probat ilébrœos non debere offendi morte ct cruce Chridi, utpote necessaria nobis nostraque saluti : ubicumque est testamentum, ibi ut testamentum vim suam sortiatur, nccesse est ut morte testatoris confirmetur ct sanciatur, adeoque necesso est ut moriatur testator ; atout rhyistus novum testamentum nobis condi- chrlrfl uit, estque novi Testamenti mediator et conditor : ergo nccesse fuit Christum mori, ut morto sua aj u d sanciret ct confirmaret novmn hoc suum testa- lrjU- mentum (1).

17. Testamentum enim in mortuis confirmatum tionea. est. — « In mortuis, » id est, mortuis testatori- VcMiir' bus, vel post mortem testatorum tum demum ratum et confirmatum est testamentum. Nam in vivis, scu quamdiu vivunt testatores, possunt semper testamentum suum mutare ct revocare; cum alia pacta ct donationes inter vivos facta, mox nt facta ct inita sunt, hoc ipso rata ct firma sint, nccrescindi aut revocari possint. Nam « testamentum (ut dicitur lib. I, iT. De *Testamentis)* est voluntatis nostræ justæ sententia, de eo quod quis post mortem suam fieri vult. »

18. Unde nec primum quidem sine sanguine (vie- v.n. u. limarum, *Exodi* xxiv) dedicatum est, — *q, d-* Ut «primum,» id est vetus Testamentum, significaret secundum, id est, novum Testamentum, quod scilicet morte testatoris Christi confirmatum est, hac de causa debuit primum hoc Testamentum, utnminstar testamenti proprie dicti, morte et sanguine victimarum sanciri, ut significaret morte Christi ‘0“^« sanciendum esse secundum sive novum Testamen- noci- tum. Verum sicut primum, sive vetus hoc Testa- l0‘“ mentum, typicum erat, ita typicam habuit mor- lunl(tem testatoris, scilicet mortem ct sanguinem vie- cowe- timarum, quæ rcpræsentabal mortem testatoris cnlufll> tum Dei, tum Christi, ut pluribus dicam vers. 20.

Nota : Pro *dedicatum est* Syrus vertit, DTVW *cstarrat,* id est, confirmatum fuit, robur suum accepit. Ita et Chrysostomus cum suis. Græce est c-p«/.aiv'.çat, id est initiatum est, initium sumpsit, sui novitatem et exordium accepit. Verum quia in rebus sacris hoc initium sumebatur a sacro aliquo ct solemni sacrificio , ritu et cæremoniis, quibus res quasi sacrabatur, Dcoquo et sanctis usibus dedicabatur, hinc ¿74x1viÇiw iu sacris sig- cenw* nifleabat consecrare ct dedicare : undo cncænia raro» ' vocantur festa dedicationis et consecrationis tempii. Ita et hic Paulus vetus Testamentum quasi sacrum sanguine victimarum, non tantum inchoatum et quasi inauguratum, sed ct dedicatum, esnnnb id est consecratum, esse dicit. ■

19. Lecto enim omni mandato legis a Moyse uni- *Vtn.* u **YEIISO POPI LO, ACCIPIENS SANGUINEM VITULORUM ET HIRCORUM CUM AQUA ET LANA COCCINEA ET HYSSOPO, IPSUM QUOQUE LIBRUM ET OMNEM POPULUM ASPERSIT.** — Nola : Moses vice Dei foedus cum populo initurus, prælegit populo leges Dei sibi datas, quæ recensentur a cap. xx *Exodi* usque ad cap. xxiv. Hæ enim leges erant conditiones fœderis, quod Deus cum Ilcbræis sancire volebat : populus suo

(1) Græca vox «ViaOr.zr. *fœdus* ct *testamentum* significat. Quia autem in superioribus liti rcdltatem Paulus commemoraverat , delabitur ad notionem *testamenti.*

silentio acceptans ct annuens hisce legibus fœdus cum Deo iniit, illudque victimarum sanguine sancitum est.

tapi* 'ktiœi- rnm •pirp-

Nota *secundo :* Hunc sanguinem victimarum putim in altare, partim in populum sparsit Most b, primo, ut significaretur eum qui foedus hoc v ojarivi, simili modo sanguine suo el morte violilam fœderis fidem luiturum; altare enim Deum reprivsentabat. De hoc fœderum ritu plura dixi I. Cor. xi, 25. *Secundo,* quia fœdus hoc, ut dicam vers. 20, simul quasi testamentum erat Dei, typusque erat novi Testamenti, quod Christus in ultima cœna ct in cruce condidit. Hinc sanguis hic in altari aspersus repræsentabat symbolice quasi sanguinem el mortem testatoris Dei : morte enim sancitur testamentum et ultima voluntas testatoris. Rursum sanguis in populum aspersus significabat sanguinem Christi in nos aspersum, cujus aspersione a peccatis omnibus cluimur. Hoc enim sanguine suo cl morte sanxit Christus suum novum Testamentum, omniaque Lona illo promissa nobis meruit et impetravit.

I.'tur iü *"llwiict lom, id-*

ob tres ausai.

Quídam tucmoniilh babet Taulni quos Mors emisit in Exodo,

Cum aqua et lana coccinea et hyssopo. — H¡c omnia, uti cl tureorum immolationem omisit Moses *Exodi* xxiv, quia succincte hæc narrat; Apostolus vero partim instinctu Spiritus Sancti, partim ex consuetudine ritus legalis, quam in lustrationibus ejusmodi usurpari solitam tum ei sancta Scriptura, tum cx ipsa praxi didicerat, hæc ipsa supplevit et expressit. Nam aquam sanguine misceri solitam in sacris aspersionibus, patet Erodi mi, 22. Idem patet de cocco, sive lana coccinea atque hyssopo, *Num.* xix, 6 et 18.

Slnnt trs0Mi* {Kwto?

Rursum, cum vitulis oblatos quoque fuisse h*rcos» patet, <lu>a hircus, utpote suo fœtore apte peccatura repræsenlans, offerri solet pro peccato, ut patet *Levit,* ix, 3 cl 15. Hirci ergo hi in fœdere et testamento Mosaico pro peccatis populi immolati significabant Christum in cruce pro peccatis totius mundi immolandum. Qua immolatione sancitum est novum Christi Testamentum.

Smras iusl tulio num.!

Nola : In priscis llebræorum lustrationibus aqua sanguini adhibebatur, ne sanguis concresceret, sed fieret liquidior el sparsilis, adeoque aspersioni in tantum populum idoneus. Rursum allc- Bor'co hæc n(Iun sanguis victimarum figura erant et typus sanguinis et aquæ cx latere Christi effluentis, ao consequenter typus erant Baptismi ct Eucharistiæ. Aqua enim Baptismum, sanguis Eucharistiam representa!.

Secundo, in lustrationibus adhibebatur lana coccinea et hyssopus, ut cx cis fieret aspergillum : ad hoc enim peridonea sunt, tum ob suam densitatem, tum ob vim retentivam, quam habent : sunt enim humoris bibula, toque ut spongia. Rursum allegorico lana significat candorem ct innocentiam Christi, sive carnem Christi per se candidam, sed ob peccata nostra coccineum, id est, sanguine passionis rubricatam.

IIJfeO-

Hyssopus vero typus erat charitalis et gratiæ Christi; est enim hyssopus natura sua calidus, pn< tyunde servit mysterio, suoque calore et fervore Spiritus Sancti ardentissimo* œslus, quibus noscunt piorum mentes, denotat. uta

Secundo, hyssopus typus erat humilitatis ct humanitatis Christi, per quem Deus noMram superbiam aliaque peccata sanavit. Est enim hyssopus herba humilis, et, ut docet Dioscorides, lib. Ill, cap. xxviii, medetur pulmonis tumori, qui superbite est symbolum, ut annotavit Rupertos.

Uber "v*

Ipsum quoque libulm et omnem populum aspersit. — Ncc hoc habet Moses, sed supplet Paulus, Hebræi per hunc librum intelligunt Genesim. Sed an Genesis tunc a Mose conscripta fuerit, valde incertum est Illud certum est, hunc librum non fuisse Genesim, sed Exodum, id est, leges Mosi et populo a Deo datas, a cap. xx Erodi usque ad cap. xxiv, quas Moses in libro conscripsit, indeque populo prselegit. H® enim leges erant conditio fœderis inter Deum ct populum ineundi. Patent hæc omnia Esodi xxiv. *t

Quaeres : Cur librum ipsum sanguine victimarum aspersit Moses?

Ob tre»

Respondeo : *Primo,* ut significaret uti fœdus hoc, ita cl leges fœderis hoc libro contentas esse sanctas et inviolabiles, adeoque hoc sanguine tam leges, quam fœdus ipsum sanciri. S *undo,* ut significaret eum qui leges basco violaret, hanc violationem sanguine suo ct morte luiturunu *Tertio,* ut significaret legem per se infirmam esse ad expianda peccata contra legem admissa, adeoque ad hoc faciendum indigere sanguine non tam victimarum, quam Christi, quem sanguis hic victimarum representaba!. Sanguine enim et gratia Christi aspersi, non tantum a peccatis omnibus contra legem admissis expiamur, sed et deinceps ad totam legem servandam ct perficiendam corroboramur ct accendimur.

vers. !o.

20. Dicens (scilicet Moses) : Hic sanguis testamenti, quod mandavit ad vos DEUS. — Citat ApOStolus Erodi xxiv, 8.

Objicies : Ibi dicitur : Hic est sanguis *berit,* id est *fœderis:* ergo male Paulus hoc loco vertit dicens, « hic est sanguis testamenti, » quod scilicet morio testatoris confirmatur : nam alia pacta cl fœdera non confirmantur morte paciscentium» uti vetus pactum Dei cum Hebræis, de quo loquitur Moses, cap. illo xxiv *Exodi,* vers. 8, non fuit confirmatum morte Dei aut Hebræorum paciscentium; quomodo ergo Paulus hic ad valorem testamenti hujus adeo urget mortem testatoris?

Eruat, Gilrial, s nleolie ¿, <nc¡í nUt* e<

Ob hoc argumentum Erasmus et Cajetanus censent hanc epistolam non esse canonicam, sed incertæ et dubiœ fidei el auctoritatis : Calvinus vero censet eam non esse S. Pauli ; Beza denique asserit non hebraico, sed greca essu scriptam, eo quod llebræum HDD *beri!* non nisi fœdus signilicet, Græcum autem tam testamentum, epsidfe quam fœdus significet : hoc autem loco cum

juila Hebræum vertendum esset, *fœdus,* auctor hujus epistola) verterit, *testamentum.*

Imo Catholici nonnulli putant Paulum hic rhe- c»-
torum more ludere in voce ioWxr.,ut, cum sciret r^n0"
illam *Exodi* xxiv, 8, significaro pactum , utpote «aa*.
cum ibi respondeat Ilebræo mna *Levit,* id est pactum, hic tamen camdcm accipiat pro testamento. Verum sic Paulus cx amphibologia vocis hatàxr.; sophisticum argumentum necteret fallcretquc, dum foederi et pacto cuilibet tribuit id quod erat testamenti, scilicet ut morte testatoris confirmetur.

j—¦¦"O Pro responsione, nota *pvimo,* Septuaginta Ilc-
Ww., brreum *Lu it* passim vertere íialw.v, quod pro-
Prie testamentum significat, uti vertit noster
id,m d.Interpres; hinc in Scripturis hæc tria, scilicet
guidant Hebræum *Lerit,* Græcum íir.úzxn, ct Latinum *testamentum* idem significant.

T,,u. Rursum hæc tria dupliciter accipiuntur, *pvimo*
Œr i.,m generatim, pro quovis foedere, pacto et promis-
bùÎ› C*t s'one ' ul* docet S. Hieronymus in cap. in *ad*
gr.Tlf *Galat.,* et S. Augustinus *in Genesim,* locutione 91.
duplio- Sic capitur passim cum dicitur novum vel vetus
'pitón4 Testamentum, id est, nova vel vetus Dei ordinatio, dispositio, promissio (quæ alibi dicitur Dei misericordia et veritas), novum vel vetus pactum
Formula ct foedus inter Deum et homines initum cum con-
«Upula- ditione servandæ legis Dei. Hoc enim est Dei cum hominibus pactum : Ego Deus stipulor et promitto quod ero vobis, o homines, Deus et pater, vosque mihi critis filii et hæredes, si legem meam servetis. Sic *testamentum* pro fcedere accipitur, Genes, ix, 13; *Psal.* uv, 21 ; *Psal.* Lxxxvnr, 4 et 29 ; *Psal.* cv, 45 et alibi sæpe. *Secundo,* hæc tria specifice accipiuntur pro foedere testamentario, vel promissione testamentaria, quæ maxime firma ct certissima est, id est, pro testamento et ultima voluntate, sive dispositione testatoris. Hanc enim propric significat Græcum Jtaûwi, et Latinum *testamentum;* Hebræorumquoque J-IH3 *bcrit,* cum pactum quodlibet significet, recto etiam testamentum sive pactum testamentarium, quod extremum et firmissimum est, significat per synecdochen, qua genus pro specie, præsertim perfectissima ct nobilissima, accipi solet.

TmU- Nota *secundo,* tam vetus Mosis, quam novum Christi testamentum, utraque significatione et utroque modo jam dicto fuisse testamentum. Dc novo patet : *pvimo* enim novum testamen-
b«lo nt tum fuit novum foedus Dei cum hominibus per Christum initum ; *secundo* quoquo novum (es-
tua. tamentum fuit proprie dictum testamentum sive fœdus testamentarium ct mortuarium : tum quia voluit Deus ad peccata nostra justa satisfactione expianda, ut promissiones novi Testamenti de peccatorum remissione, gratia et gloria, sive hæreditate coelesti nobis danda, sancirentur morte Christi testatoris; tum quia, ut hcc nobis darentur, (uil ultima, summa, certissima ct firmissima voluntas ct promissio Christi, ut hic satis significat Apostolus. Hoc est ergo Christi novum pac- Foranh
tum et testamentum : Ego Christus vice ct nomine *
Dei Patris promitto tibi, o Christiane, peccato- mmu
rnm veniam, Dei gratiam el amicitiam, ac tandem regnum coelorum, sub hac conditione, si mihi credas, obedias, et mandata mea usque ia finem vitæ serves ct impicas. Quæ conditio exprimitur a Christo, *Platlh.* lix, 17; *Juan,* xvn, 20 et 24.

Nota *tertio :* Hoc fuit vetus Mosaicum pactum et Forami»
testamentum, ut satis colligitur ex *Exod.* cap. xxiv, vers.8 : Ego Deus vobis, o llebræi, promitto meam menti y
opem, benevolentiam et protectionem; legoquo f,í4írif
vobis regnum et hæreditatem quietam et fertilem in terra Chanaan, si leges meas, cærcmonias et judicialia præcepta servaveritis.

Unde patet, etiam hoc vetus fœdus et testa- vu»
mentum utraque significatione et utroque modo jam dicto fuisse itafcinw et testamentum. De priore t,,,,,
patet : est enim pactum cum conditione, ut patet <uu<xu-
ex formula pacti jam data. Dc posteriori significatione et modo probatur, quia vetus hoc Mosis m.a(na
fœdus fuit testamentum typicum, sive typus Tes- typicum,
tamenti novi, et hæreditas sive regnum Chanaan veteri Testamento promissum, typus fuit regni cœlorum, quod in novo Testamento promittitur. Rursum, mors victimarum, quibus sancitum fuit vetus Testamentum, *Exod.* xxiv, typus fuitmorlis Christi testatoris, qui sua morte ct sanguine sancivit novum Testamentum et ultimam voluntatem suam, uti hic explicat Apostolus.

Respondeo ergo ct dico, Mosem, cum dixit *Exod.* turpoo-
cap. xxiv : « llic est sanguis fœderis, » intellexisse ñ.ñtnn
fœdus testamentarium, sive testamentum typicum Erwni,
jam dictum : ideoque recte Apostolum fœdus illud Mosaicum interpretari hic per testamentum, quia vere fuit testamentum, scilicet typicum. Totum enim vetus Testamentum, omniaque quæ in an«°ri-
illo facta sunt, erant umbra ct typus Christi re- b',j"
rumque futurarum in novo Testamento, adeoque lotus scopus et finis veleris Testamenti erat adumbrare et præfigurare Christum, ejusque novum Testamentum : ita ut totius veteris Testamenti ratio, conditio, natura et institutio non fuerit alia, quam hæc, ut scilicet esset figura et representado Christi et novi Testamenti. Cum ergo novum Christi Testamentum fuerit propric dictum testamentum, quod morte testatoris, puta Christi, confirmatum est; sequitur ct vetus Testamentum Vftd
fuisse typum novi Testamenti proprie dicti, ac Torti-
consequenter ipsum quoque vetus fuisse typicum mentam
testamentum , mortuarium et propric dictum, fuit laite
Qualis enim est rcs in se, talis est ct typus ejus menton
in repraesentatione. Cum itaque novum Testamen- IU0rt,u-
tum in sc sit testamentum propric dictum, sequilur ct vetus Testamentum, quod novi fuit ly- ,ob
pus, in representatione, sive typice, fuisse tes- riuooei.
lamentum propric dictum.

Fuit ergo vetus Testamentum mortuarium et Pria*
proprie dicium, *primo,* ob generalem rationem

quam affert S. Augustinus, in cap. nr *ad Galat.* vers. 17, ubi sic ait : « Omnis Dei promissio ct fœdus etiam ad dandum bona terrena, » v. g. terram Chanaan llebræis, « dici potest testamentum , quia quod mors testatoris valet ad confirmandum testamentum, hoc incommutabilitas promissionis Dei valet ad sanciendum sua fœdera et promissa. »

fecurdi. *Secundo,* ob propriam et specialem rationem, quia scilicet hoc Dei pactum cum priscis llebræis erat apud llebræos illos maxima, summa cl ultima Dei voluntas, ac sanciebatur morte victimarum , quas Deus, quia mori non potest, pro se quasi morti addicebat, ut earum morte ultimam suam voluntatem quasi testator sanciret. Sic enim hoc vetus Dei testamentum speciem quamdam habebat testamenti proprie dicti et ultimæ voluntatis, quæ sancitur morte testatoris, dum pro Deo testatore moriuntur victim® Deo consecratæ, quibus hoc testamentum sancilur. Quodutsignificaret Moses, partem sanguinis victimarum fudit super altare, *Éxod.* xxiv, altare enim hic Deum repraesentat. Deus ergo hic suo quasi sanguine aspersus, itaque suo quasi sanguine testamentum hoc obsignare et confirmare videbatur. Et hoc est quod hic s? gnificat Apostolus, cum ait : « Unde nec primi m (Mosaicum) quidem sine sanguine dedicatun est. »

TgrUa. *Ter io,* maxime proprie ct genuine ad mentem / postoli, vetus Testamentum fuit mortuarium, sed umbraticum et typicum, uti jam cœperam dicere, quia vetus Testamentum umbra, typus et repræsentalio fuit novi Testamenti Christi, propric dicti. Unde sicut novum testamentum Christi testatoris morte, ita vetus victimarum Dei mactatione, quasi typica Dei et Christi morte sancitum fuit : ut hoc ipso vetus Testamentum significaret novum Testamentum reali Christi morte sanciendum esse. Hanc esse genuinam mentem Apostoli, palet cx vers. 23, ubi concludens ait : « Necesse est ergo exemplaria quidem coelestium his (morte et sanguine victimarum) mundari: ipsa autem coelestia melioribus hostiis (puta morte cl sanguine Christi) mundari quam istis, »

Vftiri» 7- *d-* Vetus Testamentum, quia typus erat novi et
•i doti coelestis Testamenti, quo animæ a peccatis expiantur, hinc typicis hostiis, morio scilicet ct sanguiño animalium, sancitum fuit: novum vero
eoncordl» Christi testamentum, utpote solidum, sublime cl
'YiX'll coelcsle› quodque animas ipsas a peccatis expiat ct expurgat, non nisi nobilissimo Christi sanguine ct morio sanciri poluil. Et hoc est quod dixit vers. 12, «Christum non per sanguinem hircorum aut vitulorum, sed per proprium sanguinem , introisse semel in sancta, aeterna redemptione invenía.» Rursum, quod « sanguis hircorum et cinis vitulas sanctificet carnem, Christi vero sanguis emundet conscientiam ab operibus mortuis, n Hæc enim mundatio ct remissio peccatorum est præcipuum quoddoin bonum, quod Christus suo testamento nobis legavit, snaque morte et sanguino obsignavit et tradidit. Denique hunc esse Apostoli sensum patet cx eo, quod ipse toto hoc capite, adcoque tota epistola urget ct explicat ca, quæ facta sunt in veteri Testamento, fuisse umbraset typos Christi et rerum quæ sunt in novo Testamento : ergo multo magis urgere debuit ipsum vetus Testamentum, ejusque institutionem et sanctionem fuisse typum novi Testamenti proprie dicti, ac consequenter ostendere vetus quoque Testamentum typice et representative fuisse testamentum proprie dictum.

'J?

cap. xxiv, vers. 8, et alibi, Hebræum *berit* non vertant *fodus* vel *pactum,* sed Jixfrrér», id est testamentum, ut scilicet, innuant fœdus hoc Mosaicum fuisse testamentum typicum et figurativum testamenti novi, quod Christus testator sua morte obsignavit.

Hac eadem de causa novum ct vetus instrumentum, communiter non novum aut vetus fœdus vel pactum , sed testamentum nuncupare solemus. Idem faciunt Greci; quin et Syrus in IaSertP* textu Syriaco S. Scripture retinuit vocem Grecam Íiaíwi, id est testamentum. Habet enim t vitral» Xpnn *diiatiki :* nam apud Judæos et Syros post Alexandri et aliorum Graecorum imperia, Greca uí-n-re lingua ita usitata et trita fuit, ut multa vocabula vuum. ex Greco in Syrum transierint, ut in XDTUK *aguresa, iiatth.* xxvn. 8; fcttariic in XTI1S13 *buleuti*, Jfarc. xv , -13. Sic *Evangelium, kephalaion,* namusa, a riuc;, id est lex, aliaque multa a Græcis ad Syros traducta sunt. Idem patet cx Philone, Josepho et S. Justino Martyre, qui licet Hebraei essent, grace tamen peritissimi fuerunt, eitantque Scripturam non Hobraiam, sed Grecata Septuaginta interpretum, quasi tunc vulgatissimam et celeberrimam. Addit Mattheus Galenus , Pau- rinto» lum syriacc scripsisse hic *diiatiki,* qua voce Hebræum *berit* reddunt et vertunt Septuaginta, *di atM Exod.* xxiv, 8. Putat enim ipse textum Syriacum, qui extat in Bibliis Regiis, esse autographum Pauli. Sed id mihi non est verisimile, ob rationes quas attuli initio hujus epistoiæ.

Quarto, aliam explicationem ct causam, cur pro rt› *hic est sanguis foderis,* ut habet Moses, *Exod.* xxiv, Paulus verterit, *Hic est sanguis testamenti,* adeoquo cur vetus fœdus Paulus vocet et interpretetur testamentum mortuarium, et proprie dictum, dat hie num. 82 etseqq. Eranciscus Ribera: Quia, inquit, vetus Testamentum licet explicite promitteret Judœis bona terrena, tamen Iv , implicite sub eis promittebat bona coelestia et implicit» coelestem hæreditatem, si eatenus non tantum proi!"t1 novum, sed et velus Te-tamentum sancitum fuit ¿,7 .tu, morte testatoris Christi : nec enim bona coelestia quouixio cuiquam Sancto veteris Testamenti obtigerunt, c,ir,-u nisi post et per mortem Christi, quam figurabat 0X:a». sanguis victimarum effusus in institutione veteris tomt Testamenti, *Exod.* xxiv. Sicut enim in illo veteri

Testamento per terram promissam filiis Abrahæ, promittebatur coelestis hroreditas, ita sanguino victimarum promittebatur sanguis Christi, per quem illa danda erat. Verum hoc sensu Christus mediator el testator esset veteris Testamenti, cum tamen Apostolus asserat tantum novi Testamenti Christum esse mediatorem. Rursum, Apostolus hic docet morte ct sanguine Christi tantum novum Testamentum esse sancitum, morte vero victimarum sancitum esse vetus, utpotc terrestre, imperfectum, infirmum, et explicite temporalia tantum bonaproraittens ct largiens; ergo satis insinuat moite Christi non esso sancitum vetus Testamentum. Perpetuo enim hac epistola opponit et anteponit novum Testamentum veteri, hocquc ab illo elisum et exclusum esse docet. Tacite tamen hunc sensum ct causam innuit Apostolus, cuín ait Christum esse mortuum « in redemptionem earum praevaricationum, quro erant sub priori Chriitu» Testamento, ut repromissionem accipiant rotern® ntrim- hroreditatis. » libi satis insinuat non tantum novi taenu* Testamenti filios, sed ct patres veteris Testamenti, tuuio: vocatos esse ad roternam hroreditatem camque illis promissam, sed ila, ut non per Mosen, sed per Christum, nec per vetus, sed per novum Testamentum esset danda ct exhibenda. Atque hac ratione Christus explicite quidem novi Testamenti, implicite tamen veteris quoque fuit mediator ct (estator, ut docet Lactantius, lib. IV, cap. xx. Hanc ergo quartam expositionem implicito insinuat Apostolus; verum quia tertiam non tantum implicite , sed et explicite tradit el perurget, hinc tertia jam data maxime videtur genuina ct cx mente Apostoli, ut dixi.

Quod mandavit. — Id est quod ordinavit, dis- Otnnh posuit, ct, ut hebraico est, **m :** *carat,* id est, M or- pepigit vobiscum Deus. Sic enim Hebræi omnem j.','/ Dei ordinationem ct dispositionem vocant Dei tio, pe. mandatum ct preceptum; ut cum David dicit, rniwh, n *neg.* XYIj vers. io ; u Dominus præccpit ei (Se- tw.d nXios me0 ul malediceret David : » præcepit, id est, Delirios tbcjtur ordinavit el statuit permittere Scmei, ut suam nmxh- virulentiam et maledicentiam in me evomat, tam. camque disponit ct ordinat, ad mei meorumque peccatorum punitionem. Sic Deus dicit Elite, III Reg. XVII, 4 : «l'recepi corvis ulpascant te: » præcepi, id est ordinavi, et ordinatione mea efficiam ut corvi pascant te. Hursum proprie, a quod mandavit, » id est, cujus fœderis scilicet conditiones ct leges a vobis, o Hebræi, servari mandat et jubet Deus.

Veri.îi. 21. Etiam tabernaculum et omnia vasa ministerii **SANGUINE SIMILITER ASPERSIT. — HOC ipSUID** rursum omisit Moses, supplet tamen Paulus, itaque tactum esse docet Joseph, lib. III *Antiq.,* ix.

Nola : Aspersio facta est non eo tempore , quo Deus cum Ilebrrois fœdus iniit : tunc enim necdum fabricatum erat tabernaculum, sed postea facto, erecto ct dedicato tabernaculo.

Secundo numsterium hic sacrum intelligit, quo ministrabant Deo in victimis et oblationibus; hoc enim significat Græcurn hiwjfifia.

Tertioj hac aspersione sanguinis expiatum ct quasi sacratum est tabernaculum, ut significaretur sanguine Christi expiandam, sanctificandam ct quasi consecrandam esse Ecclesiam, quæ verum est Dei tabernaculum. J|

22. Et sine sanguinis effusione **NON FIT REMISSIO. Vtn. '-L** — Jusserat Moses, *Levit,* iv, ut si quis peccasset, immolaret victimam pro peccato : quod si fecerit, « propitius, inquit, erit ei Dominus, » id est, non inferet Deus illi pœnam ejus vitro, quam alioqui illi inflixisset (1). Sic ergo per sanguinem R»3'5* victimarum fiebat remissio non culpie et reatus coram Deo, sed remissio legalis, tollens culpam (joonwb ct immunditiam legalem, pcenamquo temporafldnt,* lem. Nam quoad culpam et pœnam alterius vitro, hroc non tollebatur sacrificio aut prece sacerdo- ia vrfai (is, cum no in novo quidem Testamento culpa tollatur sacrificio, sed Sacramento pœnitentiæ. 11140 Culpa ergo tollebatur olim contritiono eorum qui pcccarant, juncta cum fide et spe Christi venturi, ac pro peccatis morituri : cujus fidei ct contritionis signum ct protestatio erat sacrificium, quod pro se peccantes offerebant. Sed do hac rç plura dicam cap. x, vers. 4.

23. Necessè est fugo exemplaria quidem coelis- v '«- îX **TUM HIS MUNDARI : IPSA AUTEM COELESTIA MELIORIBUS** hostiis quam istis. — Per *exemplaria coelestium* intelligit Apostolus Mosaicum tabernaculum et testamentum, ac populum ipsum, id est Judæos, omniaque qu® in ipso tabernaculo ct testamento erant. Id patet cx voce illativa ergo, *q. d.* Dixi vetus Testamentum et tabernaculum sanguino victimarum fuisse expiatum et dedicatum, legemque veterem prescriberc ut omnia sanguine expientur, ct sine sanguine non fiat ulla remissio : ergo cx hoc legis veteris prescritto ncccsse fuit ut omnia, quro erant in veteri Testamento, lanquam typi et exemplaria rerum cœlestium, talibus bestiarum hostiis et sanguine emundarentur.

Sed dubium est, quid intelligat Apostolus per Per *caelestia.* D. Thomas, Lyranus ct Ribera intclligunt fl,(íí ipsum cœlum. Sic enim videtur exponere Apostolus vers seq. cum ait : « Non in manufacta sancta Jésus introivit exemplaria verorum, sed in ipsum e®lua* cœlum. » Si objicias : Cœlum nulla mundatione indiget : Apostolus autem hic asserit cœleslia melioribus hostiis mundari, ergo per *coelestia* non intelligit ipsum cœlum ; respondent, licet cœlum in se sit mundissimum, ut expiatione non egeat, metaphorice tamen dici cœlum inquinari per peccata, quia peccata nostra cum in cœlum per

(I) Hanc veniæ conditionem sapientissimis cx causis tulerat Deus, quarum una haud dubia e.-l, ut adspcclabili modo declararetur, peccantem morte miscriaquc dignum ess', utque præsens animis ha c sententia maneret, nocivum esse peccatum, peccantem egere venia, liane veniam tribui cum conditione, et, ubi agitur, cuín coiiilitioue mortis intervenientis.

notitiam asccndnnt, sua fama, quasi tetro quodam odore, cœlum ipsum quodammodo contaminant cl polluunt; ac consequenter cum peccata ipsi expiantur, cadum ipsum peccatis ita ut dixi pollutum, expiari dicitur. Sic enim dicebatur pollui tabernaculum Mosaicum per peccata Indecorum, ab cisque expiari et emundari sanguine hircorum pro peccato oblatorum. Per peccata enim flebat injuria tum Deo, tum ipsi tabernaculo, in quo Deus habitabat : siculi polluitur Ecclesia, dum sanguine aut semine humano, aliove peccato in Ecclesia commisso contaminatur.

Verum hoc satis durum, remotum el coactum videtur. Nemo enim ita loquitur, et nusquam alibi in Scripturis dicitur cœlum ipsum ct locus Beatorum, nipote purissimus, expiari aut emundari (1).

Secundo, hæc expositio est præter mentem ct phrasim Apostoli, uti mox patebit.

Per “tu/" Fxcirsij ci'ü'-m- «rum.

Dico ergo, per *caleslia* inlelligi Ecclesiam, id CS*J fidcleset fil'os Christi, ex quibus Ecclesia, id est fidelium congregatio, coalescit et consurgit. Dicitur Ecclesia coelestis, vel *calcstia,* quia Eccles*a Christi est quasi coeleste tabernaculum habens coelestem victimam, scilicet corpus Christi, coelestem doctrinam, populum denique coelestis ct angclicæ vitæ, cui cœlum ipsum pro mansione ct retributione œlcrna promittitur, proponitur et prœparatur. Ila Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Œcumenius, Primasius, Anselmus, Haymo et Vasquez, qui sic explicant : «cœlestia» sunt conscicntiæ nostræ, quarum emundatio pertinet ad templum non vetus, sed coeleste, pula ad cœlum ipsum. Hanc esse mentem S. Pauli, probatur *primo,* quia piano hic idem dicit, idque iisdem verbis tam Græcis, quara Latinis cum eo quod dixit cap. vin, 8, ubi ail : « Qui exemplari cl unibræ deserviunt cœlcslium; *o* atqui ibi per «cœlestia» intellexit Ecclesiam Christi, ut palet, cl omnes fatentur : ergo ct hic.

Secundo, quia concludens hunc discursum cap. scq., vers, t, sic ait : «Umbram enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum,» ubi *umbra* vocat, quod hic *exemplar ; futura* vero *bona* ct *imaginem rerum* vocat id, quod hic vocat *calcstia;* atqui ibi per *futura bona* et *imaginem rerum* intelligit remissionem peccatorum, Miaquo dona el gratias Ecclesiæ a Christo collatas, ut ipse in scq.-se explicat : ergo et hic cœ*lestia* intelligit, non ea quæ in cœlo, sed ea quæ in Ecclesia sunt.

Tertio, quia omnibus hisco capitibus opponit, confert ct anteponit Apostolus Christum Mosi, Evangelium legi, tabernaculum EccleMæ, non *calo, q. d.* Ex dictis de lustratione veteris tabernaculi ct testamenti per sanguinem victimarum, novi vero tabernaculi et testamenti per sanguinem Christi, clarum est, necessarium fuisse ut illa quæ sunt veteris tabernaculi et testamenti, tanquam « exemplaria, » græce id est obscurae quædam picturæ (uti dixi cap. vin, vers. ’›) cœ*lesfium,* id est rerum et fidelium Ecclesiæ, mundarentur sanguine victimarum : ipsa vero cœ*leslia,* id est fideles, resque Ecclesiæ inundarentur melioribus hostiis, puta sanguine et sacrificio Christi, tam in cruce peracto, quam Eucharistico, quod indies in Ecclesia peragitur et repetitur: hæc enim indies repetita Eucharistiæ mysteria, uti plura dicuntur Sacramenta ct sacrificia, ita non una, sed piares dicantur hostiœ, ut annotavit Hibera.

En*i- uu» 3^«. =--u, us.

24. Nox EXIM IX XAXCTACTA Sa XCTA **JESUS 157R0I- Vb*· U‘** vit , exemplaria verorum. — Nota : « Exemplaria » hic non vocat Apostolus ipsum vetus tabernaculum ct testamentum, eaque quæ in ipso erant, uti vocavit ea vers, præced. ; sed « exemplaria» hic limitat et arctat ad Sanctasanctórum: dicitque lesura non introisse in Sancta sanctorum vetera et typica, uti faciebant pontifices Aaronici, sed in ipsum cœlum, quod adumbrabatur per velera illa Sancta sanctorum.

Nota *secundo ;* Vetera illa Sancta sanctorum vocat Apostolus « exemplaria, » græce irírae», « verorum, » scilicet coelestium, sive ipsius cadi cmpyrci, quod c$t habitaculum Beatorum : hoc enim est verissimum Sanctum sanctorum, cujus antitypum fuit vetus Sanctum sanctorum Mosaicum, quia ex illo hoc expressum fuit, ut illud referret et repræsontaret, uti dixi cap. vin, vers. 5.

Nota *tertio,* ut hæc connccianlur cum vers, præced., vox *enim* dat causam, cur Ecclesiam vers, præced. vocarit coelestem sive a coelestia, » 7. *d.* Ideo vocavi Ecclesiam « cœlestia, » quia Christus in cœlum ingressus, illud Ecclesiæ, id est fidelibus suis, reseravit, ibique quasi pontifex noster semper apparet vultui Dei pro nobis, ut gratiam, virtutes gloriam omniaque bona leslia nobis impetret. Hoc enim est quod identidem hisce capitibus urget Apostolus, scilicet Christum, sive Messiam nostrum pontificem non debuisse hic in terris manere, et in templo Salomonis semper fungi pontificatu suo, uti putabant et sperabant Judæi; sed peracta hic in cruce redemptione nostra, debuisse cœlum ingredi et reseraro, ut ibi ad dextram Dei residens interpellet pro nobis, locumque in cœlis nobis paret. Hoc enim est quod dixit cap. vin, vers. 1 : « Talem, inquit, habemus pontificem, qui consedit in dextera sedis magnitudinis in cœlis, sanctorum minister et tabernaculi veri, quod fixit Deus, et non homo, » id quod in sequentibus clarius explicat. Hursum idem dixit hoc cap., vers. 12, cum ait : « Christum per proprium sanguinem introisse

Car „E4 annt Ar

(1) Illud tamen *mundari,* facile per mctonytniani explicatur, qualem sepe usurpari accèsso est, ubi iftter sc comparantur ics partim similes, parimi dissimiles. Nam quia per legalem xxOift-jjxiv aditus dabatur in sanctuarium, ideo effectum sumendo pro causa, jffroûu dixit Paulus *catum summum,* pro eo, quod est ■*ulitum per ista in illud dati.*

semel in Sancta, referna redemptione inventa. » Et vers. tilt. : « Christus semel oblatus est ad multorum exhaurienda peccata; secundo sine peccato apparebit exspectantibus se, in salutem. » Rursum cap. x, vers. 12 : «Hic,inquit, unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei. » Et concludens vers. 19, sic ait : «Habentes itaque, fratres, fiduciam in introitu Sanctorum (id est coeli) in sanguine Christi, quam initiavit nobis viam novam et viventem, per velamen, id est, carnem suam, et sacerdotem magnum super domum Dei, accedamus cum vero corde, » etc.

Dn» n- **ÜT APPAREAT NUNC VULTUI DEI PRO NOBIS. —** « Ut
uo.-r.'. scilicet, sicut ait S. Cyprianus semi. De *Baptismo*
Chrireu *Christi,* semper reservatre in corpore Christi pla-
cnram gæ, salutis humanae exigant pretium, et obedien-
Jl'0 tire donativum requirant.» *Secundo,* «ut appa-
pweiti* reat, » id est, apparendo oret et interpellet pro nobis. Est enim catachresis.

v«r». is. 25. Neque ut s.epe offerat semetipsum, quemadmodum **PONTIFEX INTRAT IN SANCTA PER SINGULOS**
Triplex **ANNOS IN SANGUINE ALIENO. —** Est hic triplex COlla-
et anu *10 an,ll^csls Christi cum pontificibus Aaroni-
*ti r»l» anli c,s- *Prima,* Aaronici ingrediebantur in Sancta
Ghriiti, sanctorum, Christus vero ingressus est in coelum,
«uni ¡«n- jam nc ifebræi putent Christum coelum esse in-
Aar.ru- gressum, hac de causa, ut ibi rursum et srepius
«u. seipsum offerat et immolet Patri, itaque requent Christum Aaronicis Siepe suas hostias immolantibus, addit Apostolus *secundam* antithesim : Aaronici, inquit, quotannis repetebant oblationem, quia infirma et insufficiens erat; Christus vero semel tantum se offerens, peccata omnia abolevit, tum praeteritorum, tum futurorum saeculorum, nobisque omnibus reternam redemptionem invenit. *Tertia,* Aaronici in, id est *cum,* sanguine alieno, puta hircorum ct vitulorum, ingrediebantur Sancta : Christus vero per sanguinem proprium ingressus est in cœlum (1).

VenuîG. **26. ALIOQUIN OrORTFBAT EUM FREQUENTER PATI AB**
origine mundi. — Probat Christum non srepe se obtulisse et immolasse, sed unica oblatione reternam nobis invenisse redemptionem : quia cum peccata non nisi Christi redemptoris sanguine expiari possint, si unica ejus mors et sanguinis effusio ad omnia omnium relatum peccata expianda non sufficeret, sed tantum expiaret peccata sui sreculi, ergo debuisset Christus frequenter pati, singulis nimirum sreculis, ut singulorum sreculorum peccata, sua morte ct sanguine aboleret : hoc autem est absurdum.

Unica ¿hrim
Dori et oblatio sufideas pro Onmibuf omnium
rum pcam-

tocv, Objicies : Apoc. xm, 8, dicitur Christus esse
Apocotjr a agnus occisus ab origine mundi. »

¿ «e- Respondent Aratas, Ticonius et ahi in iHum
«une locum, to *ab origine mundi* referunt non ad to *agnus,* sed ad tò *quorum non sunt scripta nomina in libro vitee, q. d.* Ab origine mundi, imo ab (eterno, nomina eorum qui adorabunt bestiam, non sunt scripta in libro vitre, sed mortis; id est, reprobi sunt et damnandi.

ipi! ai odrina innodi ciucila lai.

Simplicius tamen ct planius, referes hrec verba ad *n agnus :* dicitur ergo Chrfctus *agnus occisus aborigine mundi,* id est jam olim ab initio et ante omnia qure in mundo ct cum mundo creata sunt, quia ab reterno Christus occisus est, id est occidi decretus, prrescilus et prredcstinalus. Mors enim Christi ab relcrno decreta fuit, hominibusque omnibus sreculis proposita, ut eam credendo, sperando, et per eam poscendo peccatorum remissionem, eamdem impetrarent. Simili phrasi dixit Apostolus, Deum nobis dedisse, id est, dare decrevisse ct prredeslinasse suam gratiam ante tempora saecularia, II *Timoth.* i, 9, ct *Tit.* i, 2. Vide *Can.* 36.

NOKC AUTEM SEMEL IN CONSUMMATIONE S.ÏCUI.ORUM. — Aliqui legunt, *in consummationem sandorum,* et per *consummationem* intelligunt perfectionem, 7. *d.* Mortuus est Christus ut omnia srecula suo sanguine expiaret ct perficeret. Verum Graecum <w-Ti)4t« passim in Scripturis non perfectionem, sed consummationem et finem significat.

Qurercs, quomodo in consummatione , id est, fine socculorum passus dicitur Christus, cum ab ejus passione jam fluxerint 1600 anni, et multi adhuc fluent usque ad finem mundi?

Respondent Chrysostomus ct Theophylactus, « consummationem socculorum » vocari illud tempus mundi, quo peccata prorsus invaluerant ct quasi ad summum pervenerant, quod fuit tempore Christi. Unde Nyssenus, serm. *De Natali Christi,* docet quod Christus imitatus sit medicum excellentissimum, qui febricitanti non succurrit, dum febris adhuc increscit ct succenditur, sed dum ea totam suam vim exseruit, omniaque sua evomuit et ad summum pervenit : tunc enim illa viribus suis exhaustis defervescere ct subsiderc incipit: ita enim et Christus tanquam perilissimus animarum medicus exspectavit tempus opportunum, ut manum nostro morbo ante non adhiberet, quam universa malitire aegritudo se proderet et exsereret, ne ullum mali virus abditum cl incuratum relinqueret. Verum hoc sensu, potius dixisset Apostolus, quod Christus apparuit in consummatione non saeculorum, sed peccatorum.

Varii exportuosa quid Píalos intanigli |*t eroina)»
maiio-
pn^,

Secundo, Ribera srecula hrec limitat, intelligitque srecula non qurelibet, sed a Deo Patre Christi incarnationi praestituta, 7. *d.* Cum consummata essent tempora ct srecula, qure Pater Christi nativitati et passioni prrelinicrat, tunc natus ct passus est Christus. Unde hanc èonsummationem srecu-
Secaak lorum Apostolus vocat *Galat.* iv, 4, *plenitudinem temporis :* in hac enim ait venisse Christum. Verum quia Apostolus hrec srecula non limitat, hinc

Ten » « *Tertio,* planius accipias ea generatilo : ita scilicet, ut omnia srecula. sive totum sreculum divi-

(1) Igitur particula *neque* non pendet a vere, antecedente **it,** sed a 23; atque dure diversa! partes sunt, sibi eadem 1. ¿alione contra subordinate, *non enim* vers, **it,** et but *neque.*

das in sæculum, quod fuit ante diluvium; *iccundo,* in sæculum, quod a diluvio fuit usque ad toWiim Abraliamuin; *tertio,* in sæculum, quod fuit ab Abrabamo ad Mosen; *quarto,* in sæculum, quod fuit a Mose ad Davidcm; *quinto,* in sæculum, quod fuit a David ad captivitatem Babylonicam ; *sexto,* in sæculum, quod fuit a captivitate usque ad Christum. Vel brevius et nervosius, sæculum primum est sæculum ante diluvium; sæculum secundum est post diluvium durante adhuc lege naturæ; tertium sæculum est legis Mosaicœ ct Judæorum; quartum et ultimum est Christi. Sic Œcuincnius, qui totum tempus ab Adam ad finem mundi dividit in primum, medium et novissimum, ct primum esse ait sæculum legis naturæ, medium esse sæculum legis Mosaicæ, novissimum esse sæculum legis Evangclicæ. Voluit enim Deus ut hæc srecula Christum prrecurrerent, ut ostenderetur infirmitas legis tum naturæ, tum Mosaicæ ; itaque anhelarent homines ad Christum et legem Evangclicam. Ilorum ergo respectu, Christi sæculum est ultimum et consummatio sæculorum omnium præccdentium : quia Christi sæculo nullum aliud succedet, usque ad judicium, sed durabit illud usque ad beatum æternitalis ct immortalitatis sæculum. Sic hanc consummationem sæculorum Apostolus, 1 *Cor.* x, 11, vocat *fines sæculorutn ;* S. Joannes, *epist.* 1, cap. n, 18, vocat *novissimam horam ; horam,* id est tempus, sive sreculuni, ct hoc sensu Prophctæ tempus Christi vocant *novissimum*, quia ultimus hic est mundi status, ultima retas. Ita vocat illud Isaías, cap. n, vers. 2; Michæas, cap. iv, 1, ct alii sæpe.

Christi «culum •itimumi

mat omnia ttcoh, quii Cullom aliad Mcoedit illi.

fault dtttllL-tl0.

Ad destitutionem peccati. — Aliqui hic legunt, « ad destructionem peccati. » Sed melius Biblia Romana et alii passim legunt, *destitutionem*. Nam græce est «i; áOfrr.aw, id est, ad rejectionem, reprobationem ct profligationem (ut vertit Vatablus) peccati ; ut scilicet peccatum ab omnibus destituatur, rejiciatur, reprobetur ct profligetur. Apte ergo vertit Noster « destitutionem : » opponitur enim ¿OH» t ú t Mkm, quod significat ponere, statuere; idem ergo est quod deponere, destituere. Ansclmus « destituero » exponit, ita ut idem sit quod deorsum statuere. « Christus, inquit, se obtulit ut deorsum statueret peccatum, ne supra nos, sed subter nos esset. » Quæ expositio vera est, sed proprietatem vocis Grrecœ non assequitur. Syrus vertit H'hu3JT *danbattcleha,* id est, ut concuteret, enervaret el aboleret peccatum ; Sus enim significat ita hominem quassaro ct enervare, ut vix membrum ullum movere possit.

Vbichri- *t>« pribi nn,us cl iniuit.

l'En hostiam suam APPARUIT, — non in terra : enim ante hostiam suam in cruce oblatam vivens per triginta tres annos apparuit ; sed in coelo post mortem et ascensionem apparuit Deo Patri, offerens sanguinem suum, sicut pontifex ingrediens Sancta sauciorum apparebat coram Deo residento in propiciatorio, cum sanguiñe hircorum et vitulorum. Respicit enim ad illud, quod dixit vers. 24, scilicet Christum introisse in cadum, *ut appareat vultui* Dei *pro nobis,* hoc scilicet fine, ut per sua merita et preces, quas offert et represent'd, gratiam impetret, qua Deus destituat et profliget ab humano genere peccatum, quaque homines gratia hac Dei ct tanta Christi pro se passi et monentis charitatc praeventi et accensi, sponte sua peccatum destituant, repellant ct profligent.

27. Et quemadmodum statütcm est hominS^» SEMEL MORI, POST HOC ALTEM JUDICIUM (supplì peresi) : sic et Christus, etc. — Eximit liebres scrupulum et scandalum crucis ; dicebant enim : Si hic est Christus el Messias noster, quomodo mortuus est et crucifixus ? Respondet Apostolus, Christus hanc communem esse naturæ legem, ut omnes f homines morti subjaceant ; ergo non mirum si j„;¡ *rfc* Christus mortuus sil, cum hanc legem nobiscum i^^*- et pro nobis homo factus subire voluerit.

Ñola : Tb *quemadmodum* comparationem exigit, *q. d.* Sicut omnes homines tendunt ad mortem, ad judicium : ita et Christus accessit ad mortem, accedelque ad judicium, non ut judicetur sicut cæteri homines, sed ut eos judicet, elúdeles suos se exspectantes salvet el beet.

Nola *secundo* tò *statutum est,* nimirum fixo, immobili et indispensabili decreto Dei. Nam, ut ait *Eccles,* cap. xiv, vers. 12 : <Testamentum hujus mundi *est,* morte morietur.» Ita singulis patribus, qui 900 annos vixerunt, additur : « Et mortuus est,» Gen. cap. v. Pinxit Apelles, inquit Plinius, Alexandrum Magnum tenentem fulgur manu, quasi qui celerrime suo imperio penetraril ab ortu ad occasum, sed rursum celerrime disparuerit: nimirum, ut de eo canit Juvenalis,

> Vous Pelice juvent non sufficit orbis,
> Sarcophago contenías enU Mors soli fatetur
> Quantula sini hominum corpuscub.

Refert Petrus Alfonsus, mortuo Alexandro, paires convenisse philosophos, e quibus unus dixit : « Heri totius terræ spatiositas Alexandro non suffecit, nunc trium quatuorve ulnarum spatium ipsi sufficit. » Aiebat alius : a Heri potuit Alexander a morte multos liberare, hodie seipsutn non potest.» Alius cum aureum ejus loculum videret : a Heri Alexander ex auro fecit thesaurum, hodie aurum fecit ex ipso thesaurum. » Alius : « Heri Alexander terram oppressit, hodie aterra opprimitur. » Akw>-ari

Quid est ergo homo? fortuna' lusus, inconstantia) imago, corruptionis speculum, temporis spolium, viator transiens, mancipium mortis, mundi ludicrum. Quisquis ergo mortalis es et moriturus, disco mori.

28. Sic et Christus semel odiatis est ad mil- TORUM EXHAURIENDA PECCATA. — a .MultOTUIll, » id est, omnium hominum; qui multi sunt, inquit Theophylactus. *Secundo,* pro *exhaurienda* græce est quod offerre, perferre et sufferre vsir .ii. cirutas p***l*

nartri wr.nhi significat, *q. d.* Christus in sc sustulit et pertulit r1CCCata hominum, dum se quasi victimam pro *peccato, ct* quasi nominum peccatis onustum Patri obtulit in cnico. Ita Chrysostomus ct Theodoretus. Unde Syrus vertit, *ct in seipso* rt31 *debach,* id est, *immolavit* vel *sacrificavit peccatam multorum,* ita scilicet, ut sacrificando illud omnino removeret et aboleret. Rursum, ávtvrpciw significat «rursum tollere, et consequenter exhaurire : sicut aquae puteo dum sursum tollitur, exhauritur; aut sicut poculum vini dum sursum ad os tollitur et bibitur, exhauritur : sic Christus calicem passionis et pœnarum nobis debitarum ad os mium sustulit, ebibit et exhausit, itaque culpam omnem absumpsit et abolevit. Hanc significationem secutus est noster Interpres, dum vertit *exhaurienda.* Disce hic, Christiane, per Christi gratiam peccata tibi non esse radenda, non secanda, non carpenda; sed plano exhaurienda, eradicanda et extirpando.

Secundo rnb peccato apparebit exspectantibus sr, m salutem. — « Sino peccato, n id est, abolito peccato. *Secundo* et melius, «sine peccato, » id est, non ut iterum se offerat quasi victimam pro peccato, ut sit metonyinia, qua peccatum idem est quod victima pro peccato. Et hoc apte consentit cum verbis praecedentibus, quibus dixit Christum oblatura esse ad mullorum peccata exhaurienda, græce dtawyuw, ¡d est perferenda, luenda et expianda, tanquam victimam pro peccato, uti explicuit Chrysostomus ct Theodoretus. « In judicio, ait Ansclmus, Christus apparebit non ut hostia, sed ut justitia in remunerando,» puta in puniendo cl damnando infideles et improbos; et in premiando, salvando ac glorificando fideles et probos. Quarc, o Hebræi, in Christum morluura ct cruxitixum credite, constanter in fide Christi persistile, omniaque dura pro ea tolerate, quia brevi veniet Christus ad judicium , ut hostibus vestris perniciem, vobis autem omnibusque se exspectantibus, salutem æleinam afferat.

CAPUT DECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Dccct non hostias Aaronicas, licet permultas, sed unam Christi in cruce hostiam expiare peccata omnia. Prumde, vers. 19, *a dogmatibus ad mores transiens, infert et urget Hebraos, ut in fide Christi constantes sint, tum ob terrorem vindicta Dei, vers.* 26, *tum ob pristinam eorum in persecutione constantiam, vers.* 32, *tum quia post modicum veniet Christus judex et liberator noster, vers* 37.

1. Umbram enim habens lex futurorum bonorum, non ipsam imaginem rerum, per singulos annos eisdem ipsis hostiis, quas offerunt indesinenter, nunquam potest accedentes perfectos facere : 2. alioquin cessassent offerri, ideo quod nullam haberent ultra conscientiam peccati, cultores semel mundati : 3. sed in ipsis commemoratio peccatorum per singulos annos fit. 4. Impossibile enim est sanguine taurorum et hircorum auferri peccata. 5. Ideoingrediens mundum dicit : Ilostiam ct oblationem noluisti : corpus autem aptasti mihi : 6. holocautomata pro peccato non tibi placuerunt. 7. Tunc dixi : Ecce venio : in capite libri scriptum est de me : Ut facium, Deus, voluntatem tuam. 8. Superius dicens : Quia hostias, et oblationes et holocautomata pro peccato noluisti, nec placita sunt tibi, quæ secundum legem offeruntur, 9. tunc dixi : Ecce venio, ut faciam, Deus, voluntatem tuam : aufert primum, ut sequens statuat. 10. In qua voluntate sancti ficati sumus per oblationem corporis Jesu Christi semel. 11. Et omnis quidem sacerdos præsto est quotidie ministrans, et easdem sæpe offerens hostias, quæ nunquam possunt auferre peccata : 12. hic autem unam pro peccatis offerens hostiam, in sempiternum sedet in dextera Dei, 13. de cælero exspectans donec ponantur inimici ejus scabellum pedum ejus. 14. Una enim oblatione, consummavit in sempiternum sanctiticatos. 15. Contestatur autem nos et Spiritus Sanctus. Postquam enim dixit : 16. Iloc autem testamentum, quod testabor ad illos post dies illos, dicit Dominus, dando leges meas in cordibus eorum, et in mentibus eorum superscribam eas: 17. et peccatorum, et iniquitatum eorum jam non recordabor amplius. 18. Ubi autem horum remissio, jam non est oblatio pro peccato. 19. Habentes itaque, fratres, fiduciam in

introitu sanctorum in sanguine Christi, 20. quam initiavit nobis viam novam, et viventem per velamen, id est, carnem suam, 21. et sacerdotem magnum super domum Dei : 22. accedamus cum vero corde in plenitude fidei, aspersi corda a conscientia mala, et abluti corpus aqua munda; 23. teneamus spei noslræ confessionem indeclinabilem (fidelis enim est qui repromisit), 24. et consideremus invicem in provocationemcharitatis,et bonorum operum : 25. non deserentes collectionem nostram , sicut consuetudinis est quibusdam , sed consolantes, et tanto magis quanto videritis appropinquantem diem. 26. Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hostia, 27. terribilis autem quaedam exspectatio judicii, et ignis æmulatio , quæ consumptura est adversarios. 28. Irritam quis faciens legem Moysi, sine ulla miseratione duobus vel tribus testibus moritur : 29. quanto magis putatis deteriora mereri supplicia qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem testamenti pollutum duxerit, in quo sanctificabis est, et spiritui gratiæ contumeliam fecerit? 30. Scimus enim qui dixit : Mihi vindicta, et ego retribuam. Et iterum : Quia judicabit Dominus populum suum. 31. Horrendum est incidere in manus Dei viventis. 32. Rememoramini autem pristinos dies, in quibus illuminati, magnum certamen sustinuistis passionum : 33. et in altero quidem opprobriis et tribulationibus spectaculum facti, in altero autem socii taliter conversantium effecti. 34. Nam et vinctis compassi estis, et rapinam bonorum vestrorum cum gaudio suscepistis, cognoscentes vos habere meliorem et manentem substantiam. 35. Nolite itaque amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem. 36. Patientia enim vobis necessaria est, ut voluntatem Dei facientes, reportetis promissionem. 37. Adhuc enim modicum aliquantulum, qui venturus est, veniet, et non tardabit. 38. Justus autem meus ex fide vivit : quod si subtraxerit se, non placebit animæ meæ. 39. Nos autem non sumus subtractionis filii in perditionem, sed fidei in acquisitionem animæ.

Ten. 1. **I-** Umbram enim habens lux futurorum bonorum, **NON IPSAM IMAGINEM RERUM. — VOX CTIIOI pTO-** bat et dat causam, cur lex legisque sacrificia non potuerint peccata expiare et homines sanctificare,

Cor lex ntal, spd id exspectandum sit a Christo Christique sacrificio, uti docuit cap. præced. Causa hæc est, qll0(i icx tantum fuerit umbra bonorum futuro-

Mn tocrint rum in novo Testamento, scilicet justitiae, gratiæ et salutis dandae per Christum : umbra autem non

«pUrr? cst res 'Psa› sc<' tan,um umbra rei.

Notat Theodoretus, et ex Nazianzeno Thcophylaetus, legi hic tribui mxv, Evangelio «íxróc, cœlo

lu àxxOjtotv xal tô , id est velcri Testamento tribnf umbram, novo imaginem, quia futura bona,

Uum quasi imago dare et expresse repræsentat, rem

1 voro ipsam ct veritatem tribui cœlo. Verum quia

«dm. Apostolus tantum comparai legem cum Evangelio, non autem cum cœlo; ct quia vult docere Evangelium exhibuisse re ipsa remissionem peccatorum et gratiam, quam lex vetus per sua sa-

ltando crificia cl lustrationes adumbrabat : hinc melius

* Chrysostomus per *imaginem* intclligit veritatem

lei Crini rerum, sive res ipsas. Est enim hic metaphora

«abi* ducta a pictoribus, qui primo carbone, aut pcnicillo, rudi modo rem delineant et adumbrant,

ü'nn à Unde primam hanc ct rudem picturam vocant

wriiA». umbram , quia prima est, rudis et umbratilis tantum delineatio rei, quam postea suis coloribus et pigmentis implent ct exornant, nr fiet pulchra et perfecta imago : nec cmm pictorum ars habet, quo tendat ulterius, cum in pictura hæc sit ultima eorum manus ct perfectio. Sic Deus in veteri lege tantum delineavit rudem quamdam picturam et umbram reconciliationis ct justitias per tot victimarum sanguinem et expiationem : in nova vero lege hanc reconciliationem ct sanctitatem re ipsa expressit, expolivit, et quasi perfectam imaginem nobis depinxit et exhibuit. Unde Syrus pro *imaginem* vertit, KOUj? *kemima,* id est, substantiam rerum, quasi umbra fuerit in lege, res vero et corpus quod umbram efficit, sit in Evangelio. Quæ licet alia sit metaphora ab ea pictorum, quam innuit hic Paulus, idem tamen cum illa refert et significat.

Nunquam potest accedentes perfectos facere. — ‹ Perfectos, » id est, perfecte expiatos ct a peccatis purgatos, justos et sanctos efficere suis hostiis non potest lex.

2. Alioquin cessassent offerri; **roro** quodncl- **Ve».*.** **LAM HABERENT ULTRA CONSCIENTIAM PECCATI, CULTO-** RES semel mundati. — «Cultores» vocat Judæos, qui suis victimis, lustrationibus et cærcmoniis colebant Deum : hos enim significat Græcum Xs-TpÓGVTXC.

Dices : Quæ est hæc consequentia? si vetera sa- QaomMf crificia potuissent expiare peccata, ergo jam ces- ‚a

«do dt sare debuissent. Excipiet enim aliquis ct dicet 7' expiasse peccata preterita, sed pro peccatis pre- pcwati sentibus et futuris repeti debuisse ; alioqui enim bm pr*- pari modo inferam : Sacrificium Missæ expiat pcc- qnim' Prælerita, ergo pro futuris repeti non debet, «irriti Respondeo primo, Apostolum directe loqui dc «futanr expiatione peccatorum preleritorum , indirecto tamen ct consequenter etiam dc expiatione futurorum , *q. d.* Si in priscis sacrificiis fuisset vis et virtus expiatrix peccatorum preterítorum, ergo jam pro iis offerri cessassent, utpote pro quibus gemei sacrificatum erat, quæque hoc sacrificio expiata et expurgata erant : atqui pro iis offerri non cessant. Nam quotannis in festo expiationis sacrificatur pro omnibus peccatis populi, non tantum presentibus, sed ct proteritis, uti docet Apostolus , vers, seq.; ergo patet quod in iis nulla fuerit vis peccatorum expiatrix ; erant ergo hæc sacrificia tantum umbre et typi sacrificii cr„cls, quo Christus peccata omnia expiavit.

Respondeo *secundo:* Indirecte, ut dixi, loquitur Apostolus de expiatione peccatorum futurorum, *q. d.* Si in priscis victimis fuisset vis expiatrix peccati preteriti, ergo et futuri, et consequenter si cessassent offerri pro peccatis præteritis, ergo ct pro futuris, si in ea relabi aliquem contigisset. Ratio est, quia tota difficultas, quæ est in expiatione peccati, non consistit in proterito vel futuro. Tempus enim parum ad rem facit, sed con- Ad *u*- sistit in gravitate et malitia peccati. Peccatum phadum enim malum quoddam est immensum et infini- lUIn› ffu*a cst offensa Dei immensi; ac conso- lar vis quenter virtus expiatrix peccati debet esse im- *oflalu' mensa et infinita ; quod si ergo sacrificium aliquod per so et vi sua sit expiativum peccati praeteriti, facile poterit esse et futuri. Virtus enim ejus peccati expiatrix cum sit infinita, tam facile tollet peccatum futurum, quam præteritum.

lapitur Pro quo nota : Loquitur Apostolus de sacrifi- bl[ulv¿u' cio non applicalorio, sed per sc expiatorio pec- ucnflcio cati› fIu0 scilicet Deo persolvitur lytrum et pre- non *p- tium injuriæ illi per peccatum illatæ, ut scilicet *U° sacr*fic¡0 el victima satisfiat majestati divinæ upi»to- per peccatum læsæ,et reparetur illius injuria, rio- honosque per peccatum ablatus restituatur. Opponit cnim et anteponit Apostolus sacrificium crucis ct victimam Christi sacrificiis Mosaicis et victimis boum, in co quod non hæc, sed illud unum fuerit propitiatorium, expiatorium, satisfactorium et redemptorium peccati : ideoque colligit et concludit illa hujus tantum fuisse umbram et typum, coque adveniente cessare debuisse , utpote in quibus nulla inesset vis ad expiandum peccatum. «Impossibile est enim, ut subdit Apostolus, sanguine taurorum et hircorum auferri peccata. »

Aurifica nine sequitur primo, Apostolum non compa- rarc sacrificium crucis cum Aaronicis, in eo quod c- spini sacrificium crucis fuerit redemptorium ct expia- u. di¿a¿- torium; Aaronicum vero fuerit applicatorium : ncc cnim bac de re erat quæstio inter Hebræos ut» n» sive Judæos; sed quæstio erat de paritate, sive woílá» pari dignitate Aaronis et Christi, sacrificiorum cn*i legalium et sacrificii crucis. Judæi eniin volebant DOQ tl componere, imo anteponere Mosem et Aaroncm modo Christo, suaque sacrificia tanquam expiatoria [AxàU, peccati, justificatoria ct sanclificatoria, sacrificio Christi, idque ex eo quod Deus jubens *Levit,* iv, offerri hostiam pro peccato, subdat vers. 20, 2G, 31,35 : « Et dimittetur ei, » scilicet peccatum, pro quo hostiam obtulit. Illud ergo hic ct tota epistola convellere nititur Apostolus, docetque non Aaronis, sed Christi sacrificium fuisse redemptorium ct expiatorium peccati : de cj is vero applicatione non agit hic Apostolus. C im ergo ait : « Alioquin cessassent offerri, » inte llige qua pretia, non qua applicationes pretii; q ua redemptoria et satisfactoria, non qua app icatoria. Hac cnim de causa cessavit, nec iteratum est sacrificium crucis, quia, ut ait vers. 14,1 ¡hristus « una oblatione (crucis) consummavit ii/ Ternum sanclificatos. n De quo plura vers. 14.

Hinc sequitur *secundo,* Apostolum non conferre hic sacrificium crucis cum sacrificio Missæ, quod lo‘ °’ non est redemptorium, sed tantum commemoratorium et applicatorium sacrificii orucis : si cnim teiu applicationem sacrificii crucis, qu« fit per sacri- Mlüî ficium Eucharistiæ, excludere vellet Apostolus, ^-nSo» pari modo excluderet baptismum, pœnitentiam, cnif* fidem, aliaque quibus applicatur nobis fructus sacrificii crucis ; tam enim per baptismum et fi- Mi» dem, quam per Missam applicatur nobis meritum et pretiam crucis Christi. Hinc patet solutio ’’ objectionis propositæ : sacrificium enim quo com- dtW, paratur pretium et lytrum peccatorum, quale lau- DO2 tum fuit sacrificium crucis, iterari non debet; ucci- Missa vero et sacrificia, quæ hoc pretium appli- doD cant, repetitis peccatis repeti debent. crudi!

Dices : Instare potuissent Judæi ac dicere : Tua ratio, o Paule, bene concludit, cessare debuisse vetera sacrificia, quia non erant per se expiatoria peccati; sed cur non manserunt saltem ad hoc, ut essent applicationes sacrificii crucis.

Respondeo : Hoc non urgebant tum temporis Judæi, sed si ursissent, respondisset Apostolus, potuisse Christum,si ei libuisset, retinere vetera sacrificia, ut essent applicationes sacrificii crucis; verum noluisse, nec decuisse eum, ut hoc faceret. Primo, quia vetera sacrificia carnalia et Qiin rudia erant, pro rudi et carnali populo Judaico; J rrten ncc convenientia spirituali populo Christiano- ineriteli rum. *Secundo,* quia umbræ erant et liguræ cru- non ftt> cis, ergo cruce exhibita cessare debebant et evanesccre. Terho, quia decebat ut Christus novus ovnt B pontifex novum induceret sacrificium, idem scilicet quoad victimam cum sacrificio crucis, ut nimirum in Missa, corporis Christi pro nobis in cruce oblati, ac consequenter expiationis illius, redemptionis et gratiæ re ipsa participes efficeremur.

THplex iif✕P'*ccm Idoram rckrurn ChruU.

Denique utrem totam paucis complectar, triplicem differentiam sacrificiorum veterum et Christi significat hic Apostolus. *Primo*, quod vetera sacrificia ufj pontifices honore el officio pares, ita et victimas succedaneas haberent ejusdem pretii et dignitatis : agnus cnim par et similis succedebat agno, bos bovi; hircus hirco. Ratio erat, quia nulla erat victima condigna quæ peccatum expiaret; quod si talis aliqua fuisset, illius victim® participatio ct applicatio facta fuisset per alias victimas minoris pretii : sicut victima crucis redemptoria ct expiatoria, nobis applicatur per sacrificium Miss® cl per Sacramenta a Christo ad hoc instituta. *Secunda* differentia est, quod vetera sacrificia non expiarent peccata preterita. *Tertia,* quod nec futura expiarent, ideoque semper repetebantur; Christus vero sacrificio suo unico pro omnibus omnino peccatis præterilis ct futuris expiavit, et pretium condignum obtulit, scilicet corporis sui victimam unam cruentam, quam proinde iterum offerre non est nccesse ; sed lanEnor nm 'deaPPlæarc ippHca- tioM ' oportet, non sola fide speciali, ut volunt Novantes', sed timore, contritione, dilec¡one, Sacramentis, et eadem victima incruenta in sacrificio Miss® oblata, prout Christus sanxit, cl Ecclesia ante Lutherum et Calvinum a Christo hucusque docuit et observavit. Ita Chrysostomus, Theophylactus, OEcumenius, Ansclmus.

fen.3. Sicdficii Uhtuin mi prev-su- q n n$ juUi t^uluo- tur alunin- fpectue Xm "

3. Sed in ipsis commemoratio peccatorum per singulos annos fit. — *q. d.* Quod non fuerit in illis veteribus sacrificiis virtus aliqua peccatorum expiatrix, ex co pa.ct, quod singulis annis in die expiationis non tantum presentía, sed el vetusta peccata totius anni, pro quibus jam ante sacrificatum erat, repetebantur. Pontifex enim semel in anno in dic expiationis peccata toto anno a populo admissa expiabat, cum sanguine hircorum ingrediens ct aspergens Sancta sanctorum, ut patet *Levit.* XVI. Ergo sacrificia hæc vetera tantum crant protestationes quædam, quibus protestabantur Judæi se aliud requirere sacrificium, puta Christi, per quod fieret peccatorum remissio : ac consequenter ipsa erant non tam peccatorum remissio, quam accusatio et commemoratio; sive, ut græcc est, id est, in memoriam rovocalió, ut scilicet homines recordarentur suorum peccatorum, scircntquo ea sibi per sacrificia qu® obtulerant non esse remissa, sed ad Christi crucem ct sacrificium per fidem ct spem recurrerent.

5. Vkiim» üw'l;'. pbce- hnt.D.x> lbjnV Dtum.

5. Ideo ingrediens mundim dicit : Hostiam et oblationem noluisti. — Probat novo argumento, testimonio scilicet *Psalmi* xxxix, vetera sacrificia non expiasse peccata, non reconciliasse nos Deo; quìa *Psalm.* xxxix dicit Deus, se nolle, non delectari, non placari veteribus hostiis et oblationibus. l-icct °nim placeret Deo pietas, obedicnlia, devotio offerentium has victimas, ips® tamen victini®, puta oves et boves, in sc Deo non placebant, ncc cum placabant, uti placet ct placat Deum Christus in cruce immolatus.

Nola to *ideo, q. d.* «Quia imponibile est sanguine hircorum et taurorum auferri peccata,» *ideo* Christus, ut peccata auferret, veniens et ingrediens mundum per suam incarnationem et nativitatem, *dicit* Deo Patri: *Hostiam,* scilicet cruentam hircorum ct taurorum, atque *oblationem,* scilicet incruentam simii®, vini, panis, olei, etc., *noluisti,* o Pater; sed *corpus mihi aptasti,* quod libi in sacrificium pro peccato offeram : quare *dixi,* et dico : Ecce *venio,* ecce ego, en adsum, presto sum, ut faciam voluntatem tuam, Deus, ut scilicet me pro peccatis victimam offeram, *epia* homines tibi reconciliem.

Corpus altem aptasti mihi. — Ita legunt Septuaginta emendati per Cardinalem Caraffam, et ex Septuaginta Paulus, et Syrus hic. Ita legunt quoque Ambrosius, Chrysostomus, Theodoretus et Augustinus in *Psalm,* xxxix, vers. 7.

Dices : Quomodo ergo *Psalm,* xxxix in Hebreo habetur DH3 *oznaim carita li,* id est, aures fodisti aut perforasti mihi : unde et in *Psalm,* xxxix, cx alia editione Septuaginta legimus in Latina nostra versione , *aurts autem perfecisti mihi.* Et ita legunt ibidem Arnobius, Cyrillus, Eusebius et Hieronymus, scilicet¿ríx, id est aures pro id est corpus. Respondeo, idem est sensus, sive legas *aures,* sive corpus perfodisti, vel perfecisti mihi. Sensus enim est : Fecisti, o Pater, me Christum servum tuum docikm, obedientem et perpetuum (talis enim servus, *Exodi* xx!, 6, solebat aurium perfossione notari), hoc ipso quo formasti humanitatem meam, cum gratia unionis et habituali, cumque auribus perforatis , id est, cum servitute el obedientia perpetua et difficillima in re durissima, scilicet morte crucis obeunda, quæ obedientia aures magis terebrat quam subula. Hinc enim servis perforabatur auris, ut scirent se molesta herorum imperia excepturos, quæ quasi subula aurem perforarent. Unde Chaldæus *Psahn.* xxxix vertit, *aures autem ad auscultanda tua prcrccpta perforasti mihi.*

pro «twuierdi tuatur,

Secundo et melius, Genebrardus in *Psal.* xxxix, ct Ribera ac Galenus hio, censent per synecdochen *aures* in Hebreo poni pro toto corpore. Agit cnim Psaltes co loco de incarnatione Christi, deque formatione illius corporis, quod quasi victima loco holocaustorum veterum boum et ovium, qua' Deo non placuerunt, Deo pro peccatis immolandum erat, uti palet ex præced. et seq. Continet cnim *Psalm,* xxxix hac dc re quasi dialogismum Dei Patris ct ipsius obedientissimi Filii Christi Domini. Unde et Syrus vertit, NTJ3 lXTtfsSx *pagra den (Mestoni,* id est, *corpore autem vestivisti me.* Per « aures » ergo corpus intelligitur; nominantur autem aures pr® aliis corporis membris, quia agebatur de servitute ct obedientia Filii, usque ad immolationem ct mortem crucis. Obedienti® autem ct servitutis symbolum sunt aures.

a *™ Pr «T* a ntur rutopw corpore.

Loen. ìi< »b pï- mo Hta. tn. iii- / ¿>'¿,7 fcotihu*.

AMASTI. — Hebraice JVC *carita,* quod *primo,* vcrlj potest *ffodisti,* id est, *perforasti.* Ut alludat n(* servum cui aures perforabantur, uti dixi. Se- *anulo,* Genebrardus et Hibera vertunt, aures et . corpus mihi *fodisti,* id est fodicasti, uti figulus solet argillam fodicare et subigere, ut vas suum efformet : pari modo tu, o Pater, quasi plastes fodicando subigendoque corpus meum, illud plasmasti et aptasti mihi. *Tertio, alii* vertunt *fodisti,* id est emisti, sive acquisivistl mihi corpus, illud scilicet aptando et formando. Simili enim hebraísmo dicit *Osee cap.* ni, vers. 2, se uxorem *fodisse,* id est emisse, et emendo sibi desponsasse eam in uxorem quindecim argenteis. *Quarto* et optime, *carita,* id est,excidisti mihi corpus, sicut solent statum ex petra, marmore, tiliove lapide exscindi ; Hebrannn enim nu *cara,* uti et JTD *carat,* proprie significat, non tam fodere, quam exscindere. Inde enim dicitur fH3D *michra,* id est fovea, fodina, vel caverna excisa: cujus ad instar dicunt llebræi filios exscindi ex corpore parentum. Unde Isaias, cap. 1 i, vers. 1 : « Attendite, inquit, ad petram unde excisi estis, et ad cavernam laci, de qua precisi estis. » Quod explicans subdit : « Attendite ad Abraham patrem vestrum, et ad Saram quæ peperii vos. » Ubi, ut interpretatur S. Hieronymus, Abraham vocat petram, ob fidei firmitatem; *cavernam* vero *laci* vocat Sare uterum, ex qua excisi sunt Judæi. Hebræf cnim familias vocant czrjc *battim,* id est, domos : Inde tZ2'33 *banim,* id est filii, vocantur quasi *abanim,* id est lapides, ex patre flUQS* Pc,ra» cl ('x matre qtlasi fodina excisi ct effossi. Sic Christus *Dante!,* n, 34, visus est Nabtlchodonosori quasi lapis abscissus de monte, qui statuam quadriformem, quatuor monarchias significantem , prostravit et evertit. Sicut enim lapicidæ cx petra exscindunt statuas, illasque circumcidunt et concinnant, ut lapidei homines esse videantur, ita Deus ex R. Virgine quasi pelra fortissima excidit, composuit et concinnavit tam aures, quam totum corpus Christi. Unde Scpluaginta pro *carita,* id est fodisti, vel potius exci- ^ s** vcr^unt x^vtpriou, id est, apte et congruenter coagmentasti, aptasti, concinnasti et perfecisti corpus meum, ita scilicet ut corporis mei partes et membra inter se, ct cum toto corpore apte congruant, plancquc aptata et composita sint ad suum usum ct finem, scilicet ut In corpore hoc ego Christus Patris mei voluntatem audire, explere, obedire, laborare, pnedicare, pali, crucifigi, immolari possim. Unde Chrysostomus sic explicat i *Corpus autem perfecisti mihi,* id est, perfectum sacrificium fieri decrevisti, et ad illud concinnasti.

H»bratun *cera* qujdT

Ahrai hmfUai

Alio/ bpidn,

Qnomodo chriui fcrau' tem heñí!

Ven. ‹I

6. Holocautomata (hostiæ) rao peccato nox TIBI PLACUERUNT. — *Psalm.* XXXIX, legitur *non postulasti.* Licet enim ca Judæis præccpcris, tamen non ca præccpisti, nec postulasti, quasi ea per se libi placerent, teque peccatis hominum offensum placarent.

7. Tunc dixi : Ecck venio.—Cum scilicet incarnatus cognovi holocausta boum hircosque pro peccato tibi non placere, « tunc dixi : Ecco venio, » ut scilicet, pro priscis hircis, bobus ot agnis, quro te placare non poterant, corpus meiitn, sanguinem et vitam tibi in sacrificium pro peccatis et redemptionem hominum offeram. 3

v«n.L

Nota : In ipso Christi adventu et ingressu In ctAta mundum, id est, ut explicat D. Thomas et Ansel-u mus, in ipso puncto incarnationis, habuit Christus actum, uti rationis, quo Deum omniaquo jam dicta cognovit, ita et voluntatis, obedientiœ et oblationis, quo se et mortem suam, suos labores et ærumnas, omniaque sua Dco in pretium pro nostris peccatis nostraque salute obtulit : caque voluntate sanctificati sumus, ut ait Apos- tolos, vers. 10. Meruit ergo cx tunc Christus sibi famam nominis sui, ct corporis gloriam, nobis autem gratiam et salutem : atque hunc oblationis actum deinceps usque ad mortem continuando, idem bocce meritum suuin continuavit; ita ut idem continuo per totam vitam meritus sit Christus, adeoque Christi hæc continuata oblatio et tota vita fuerit quasi unicum continuatum meritum , quod in morte ipsius, ita volente ct statuente Patre, perfectum est. Ita D. Thomas et Doctores, III *part., Quæst.* XXXIV, art. 3.

¿ \. tfca» ! ‹' riia ' S -,.=' ' B .-¿a.

In CAPITE LIBRI SCRIPTUM EST DK ME ! UT FACIAM, Deus, voluntatem tuam. — *Psalm,* XXXIX, pro *in capite libri,* llebræi habent 130 nSíO3 *bimgillat sepher,* quod S. Hieronymus ct Vatablus vertunt, *in volumine libri,* id est totius sacras Scriptura, scriptum est dc Christo, uti explicat Thcophylaetus et Photius. Verum Aquila et Symmachus transferunt, *in involucro, in convolutions libri:* quod Septuaginta ct ex Hs Paulus vertunt, h xili p<SxU'j, id est, *in capite,* vel *in capitulo libri.* Veleros enim loco librorum utebantur longis membranis, quas in cylindrum convolvebant ad caput vel initium libri, id est, inombrarne, easque cum legere veHent ; revolvebant et explicabant instar chartarum, sive tabularum geographiearum, quas mappas mundi vocant. Unde Hebræum JlSjO *megillat* (a radico *galal,* id est, volvere, evolvere) tam voluminis, sive libri caput et initium, circa quod lotus liber convolvebatur, quam ipsum librum, sive volumen, quod ita convolvebatur, significat. Addunt aliqui JlSiO *megillat,* pro JlSâSj *gulgulet,* quod proprio caput hominis significat, ct ab eadem radico bbâ *galal* descendit, accipi. Sed nusquam alibi ita accipitur : semper enim *gulgolet* caput hominis ob sui convolutionem ct rotunditatem, *tncgilla* vero volumen , sive librum convolvilom significat.

VirWu "Xui. tor. uhiw- J'™* Tl¿' Ú- cjlla- !iua

Quieres, in cujus libri capito hæc do Christo scripta sint? Aliqui librum divinic præscientiæ ct pnedeslinationis accipiunt, in cujus libri initio do Christo scriptum est : Christus enim est principium omnium Dei operum, eslquc primus omnium prædcslinatorum. Unde Symmachus veiv

tit. fn volume *definitionis suæ scriptum est de me.*

Fer tibram ibtdûr s.srip- r›. Zs I'jtnun nitra- 'r› libro scriptu- r« hic

Verum all! passim per librum accipiunt Sanc- (nin Scripturam. Hæc cnim absolute et antonoma- 8*'cc Hebræis dicebatur liber.

Primo ergo S. Augustinus in *Psalm,* xxxrx, per cnjiUl ncr'P'* inHium psalmorum, sivo psalmum primum, qui sic incipit : « Reatus vir, qui non abiil in consilio impiorum, sed in lege Do- ,ni,„i v°hintas ejus,et in lege ejus meditabitur dieno nocte. » Quod licet omnibus justis, Christo tamen vel maxime convenit.

Viimi S«un‹h.

Secundo, S. Hieronymus, initio *Traditionum ITtbraicarum in Genesin,* per *caput libri* accipit initium Gcncseos, ubi dicitur : « In principio,» id est, in Filio, ut ipse explicat, a creavit Deus cadum et terram. »

Tertia.

Tertio, s. Chrysostomus accipit initium Evangeli! S. Joannis; ibi enim clare dicitur : « In principio erat Verbum, etc., et Verbum caro factum est. » Verum tempore Davidis necdum scriptum erat hoc Evangelium. Hæc autem sunt verba Davidis, *Psalm.* XXXIX.

Qnirti.

Quarto, Franciscus Ribera, per caput *libri* accipit cap. n *Orneseos,* ubi scriptum est de Christo et Ecclesia in sensu allegorico : « Hoc nunc os ex ossibus meis, ct caro de carne mea, » etc. Nam uti ex latere dormientis Ad nidificata est Eva, ita postea ex latere Christi dormientis in cruce redificaia est Ecclesia, cum sanguis et aqua ex eo finxerunt, in quibus duo maxima Sacramenta, scilicet Baptismus ol Eucharistia, figurata sunt. Unde Paulus hrec Gcncseos verba citans *ad Ephes.* V, et allegorico explicans, ait : « Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo et in Ecclesia. » Verum hrec arcta, exilia ct obscura videntur.

Oninti «it wi- ‘‘ id„„ ta il*' s'-Ti'i- tora,

Dico ergo, *caput* vel *capitulum* hic idem esse, quod *summam, q. d.* In summa logis, id est, in ipsa lege toloque Pentateucho, totaque sacra Scriptura scriptum est de me. Sic enim cap. vm, vers. I, summam dictorum vocat Apostolus mçx- X{MW› *'l est *capitulum*. Unde Ilebr.eum nhù-3 *himgillut* verti potest, in *volumine libri* scriptum est dc mc, id est, in tota sacra Scriptura, ut dixi ex Thcophylacto, et ita explicant Eusebius, Didymus, Thcodoretus, Cyrillus in *Catena Græcurum,* in psalmo xxxtx.

Vd potio» s si ,' ' tun.

Vel aptius Grreco ct Syro, quod tamen eodem redit, *caput libri* est ipsum argumentum et index libri. Hunc cnim Indicem significat Græcum xfçxXtç. Sic et Hobrrenin nbjO *tnegilla* significat convolutionom circa initium et argumentum libri, ac consequenter ipsum argumentum indjcemquc libri significat. ltd Matlhreus Galenus hic, *q. d.* «In capito libri,» id est, in argumento et indice totius Scriptura*, scriptum est dc me : non quod voro tale argumentum et indicem habuerint llebræi, qui ex religione et veneratione saerre Snnirn, Scriptui® nec argumentum, nec quidquam aliud VKrl,io atidero voluerunt ipsi textui saerre Scripturre, sed ut sit catachresis et metonymia, qua res dicitur utr» vocari et scribi, cum in se talis est, ut jure ct vere ita vocari et inscribi possit. Sic dicitur *Isaiæ* cap. ix , quod Christus « vocabitur Emmanuel , admirabilis, consiliarius, fortis, pater futuri sreculi; n *vocabitur,* id est, erit : nusquam enim hisce nominibus vocatus legitur Christus, cum in circumcisione tantum vocatus sit Jesus. Eodem modo ait hic Psaltes , in capite vel argumento libri scriptum esse de Christo : quia sicut o=ok argumentum libri in ejus capite et indice scribitur, ita in capite et indice saerre Scripturre est Christus, id est ipsa sacra Scriptura tota pro ar- «peust gumento suo habet Christum, tota circa Christum versatur. Dicit ergo Christus : « In capite libri scriptum est dc me,» id est, totus index legis tW me respicit, tota lex me spectat, suaque sacrificia ct omnia quæ habet, dirigit ad meum sacrificium, meamque redemptionem significandam et reprresentandam ; adeoque quidquid hisce de rebus scribit et prrescribit, propter me scribit et prrescribit, ut scilicet ego veniam in mundum per incarnationem,hoc fine,ut ture, o Pater, voluntati, hebraice "pMH *retsonecha,* græce rJJcxíx, id est, desiderio et beneplacito tuo satisfaciam, quod est, ut morte mea redimam et expiem hominum peccata, qure nullis legalibus aliisque victimis expiari potuerunt. Ita Eusebius, Didymus, Thcodoretus, Cyrillus et Genebrardus in *Ps.* xxxix. Sic *Ephes,* capa, vers. 10, dicit Apostolus placuisse Deo *instaurare omnia Christo :* ubi pro instaurare, græce est i.xxi^xXxt<*«axAxi, id est, ad caput revocaro : quasi Christus sit summa et caput , ad quod Deus Pater omnia redigere et revocare voluerit, uti ibi dixi.

xxm ‘‘“‘ t ctn.-o

Hinc patet *Psalm.* xxxix, nou de Davide, aut quovis justo, ut volunt Vatablus, Jansenius et Judæi, sed dc Christo ad litteram scriptum esse. Christi enim verba sunt hrec : « In capite libri scriptum est de me , » ut explicat S. Paulus hic, et passim Patres.

Knp(u4.

Tropologice, tota Scriptura inculcat nobis obedieniiam : hrec est summa, hoc argumentum totiusScripturre,sapienti® et virtutis,ut cumChrislo dicamus Deo : « Ecco venio, in capite libri scriptum est de me, ut faciam, Deus, voluntatem luam. »

l'r faciam, Deus, voluxtatkm tlam.— Refer hrec verba, non ad *volui,* quod in *Psalm,* xxxixsequitur, cum dicitur : «Ut facerem voluntatem tuam, Deus meus, volui, ct legem luam in medio cordis mei. » Sed refer ca ad eae vento, scilicet ad hoc, « ut faciam, o Deus, voluntatem tuam. » Patet id ex Græco et llehrœo. Quod ergo interseritur : « In capite libri scriptum est de me, » quasi per parenthesin interjicitur, ct ad utrumque, scilicet tara ad ecce *venio,* quam ad r» *ut fadom voluntatem diam,* referendum est. Scriptum enim est, Clròtam in carnem venturum, ad hoc, ut faciat ct impkeit Dei voluntatem circa hominum

redemptionem. Quod deindo sequitur in *Psalmo:* «Volui,et legem tuam in medio cordis mei, » a præccdentibus per hypocolon distinguendum est,

singnU- 7- ‹* v°lui venire in mundum, ad hoc, ut Tace-
ri» «t rem voluntatem tuam, o Pater ; volui, ct prompta
ciriií¿J voluntate acceptavi decretum et voluntatem luam
otedira- de mea incarnatione et morte pro salute homi-
u*- num : haneque tuam legem et statutum in medio cordis mei impressi et infixi.

Vfr».« 8 et 9. Superius dicens (id est, cum dixisset,
«t». scilicet David in persona Christi, *Psalm.* xxxix) : Quia hostias, et oblationes, et holocautomata (et victimas) pro peccato noluisti,- tunc dixi (scilicet ego Cliristus, in cujus persona hæc scripsit et dixit David) : Ecce venio (hoc clarius significant Syra et Græca, quæ habent tot» itprjuv, id est, tunc dixit ; ut sint verba non Christi, sed Pauli, de Christo, *q. d.* Christus qui paulo ante dixerat : Hostias ct oblationes noluisti, quia videbat Deo non placere, nec cum placare, tunc dixit : Ecce venio, ut faciam tuam , Deus, voluntatem : quibus verbis) aufert primum , ut sequens statuat , — id est, aufert prius vetus, scilicet sacerdotium et sacrificium, per hoc, quod ait : a Hostias noluisti, ut sequens, » græce w id est secundum, scilicet Christi obedienliam cl sacrificium, «statuat,» dum subdit: «Tunc dixi : Ecce venio, » ut me tibi in cruce immolando, « faciam voluntatem tuam,» o Pater.

T,rt l0. 10. In qua voluntate sanctificati sumus per OBLATIONEM CORPORIS JESU CHRISTI SEMEL. — Id est, per hanc voluntatem Patris, quam suscepit et adimplevit Christus offerens se pro nobis in cruce, puta, per victimam non legalem boum et ovium, sed Christi ipsius, justificati ct sanctificati sumus.

Vtn. n. H- Et omnis Quidem sacerdos (veteris legis) PRESTO ÉST QUOTIDIE MINISTRANS, ET EASDEM SÆPE OFFERENS HOSTIAS, QUÆ NUNQUAM POSSUNT AUFERRE peccata. — Ne mirentur Hebræi, tot tamque variis assucti sacrificiis et mactationibus, hæc omnia esse abolita per unam Christi immolationem in cruce, illud ipsum inculcat et sæpe repetit, docens causam hujus rei esse, quod legalia sacrificia peccata expiai® non poterant, ideoque semper repetebantur : Christus autem unica sui oblatione in cruce, omnia hominum peccata expiavit.

Nota : Pro *præsto est græce* est içw, id est, adstal continue ct constanter, scilicet altari et Deo Deique sacrificiis ct ministeriis, sicut famuli adEtant domino aut regi dum ei ministrant. Hinc Bebræi *amad,* id est stare, sumunt pro Xeiwvp-

stan 1 "» cst' sacrificare ctsacris operari. *Stare* enim
eoram *corain Domino* idem cst, quod agere sacerdotem aut Levitan^ Deoque sacrificare, aut ministrare in aliis sacris functionibus, ut patet *Num.* iv, 3;
ip<re Num. xvi, 16 ; II *Paralip.* xxix, 11 ; II *Esdra:,* vu, 65.
r: " 12. Hic autem unam pro peccatis offerens (npwoiqxx;, id est, postquam obtulit) uostiam, in RMIPITERNUM SEDET IN DEXTERA DEI, — O. *d.* CluistO non est opus pluribus hostiis. Unica enim hostia omnia expiavit, coelumquo sibi cl nobis reseravit, ut in co jam gloriosus sedeat a dextris Dei.

Nota : Opponit sedero Christi vm stare vel astare sacerdotum legalium. Stare cnim signum est servitutis ct ministerii : sedere autem dominatus, cui ministerium exhibeatur, inquit Theophylactus.

13. De CÆTERO EXSPECTANS, DONEC PONANTUR INI- Vtn. II MIC! EJUS SCABELLUM PEDUM EJUS, — *q. d.* Dinceps amplius non ministrabit, non immolabit, non offeret se Christus ; sed tantum exspectat diem judicii, ut tunc omnes infideles sibique rebelles subjiciat, conterat, condemnet : itaque plena victoria de hostibus parta in æternum regnet ct triumphet. Injicit Apostolus de more AnVu hisce verbis aculeum constanti® et patientiæ Ile- c'‘‘u* bræis, ut pro Christi fide spoliationem el exilium tI£. forliter et generose ferant, cogitantes, certoque jaUi. sperantes brevi hosco suos el Christi spoliatores ct inimicos, tam Christi, quam suis pedibus subjiciendos et conculcandos esse.

14. Una enim oblatione, consummavit in SBMPi-Ven.il ternum sanctificatos. — Dat causam, cur Christus jam sedeat a dextris Dei, tantumquo exspectet, ut inimici suis pedibus subjiciantur. Causa hæc est, quia una sui oblatione Christus omnia consummavit, ut nihil jam ei offerendum, laborandum, perficiendum restet, *q. d.* Christus unica sui oblatione in cruce « consummavit, » id cst, dedit consummatam oblationem, consummatum et perfectum pretium redemptionis nostræ, quo quasi fonte immenso et inexhausto, semper ct usque ad finem mundi, imo in omnem æternitatem valituro, « sanctificatos, » græco «6; ó-paCajií- ¿brini »wí, id est, eos qui sanctificantur, consummet et perficiat, id est, perfecte sanctificet et quasi Deo consecret. Hoc cnim significat Græcum TtnXiíuxr». di ¡n Ha nimirum, ut, licet infiniti homines nascercn- ljâ* tur, ct infinita peccata committerent, ad cos sanctificandos non opus esset alia oblatione, sed ad hoc unica hæc Christi in cruce oblatio sufficeret, per cujus applicationem omnes illi ab omnibus suis peccatis perfecte justificarentur ct sanctificarentur. Ita Patres, et Concilium Tridentinum, *sess.* XXII, cap. i. Christus ergo in cruce sanctificatos « consummavit, » quantum est in se, ct cx parte sua, id est, consummavit in actu primo. Nam in actu secundo, et re ipsa consummat ct Bsu perficit nos per baptismum, poenitentiam, Cucha- °¡Ln H ristiano, aliaquo Sacramenta et bona opera, quibus applicat nobis generale et consummatum sa- »ppiu.n»- crificium, pretium cl meritum suæ crucis. Clarum d' l enim cst, quod per solam Christi in cruce oblalionem, non omnes infideles, Pagani et pecca- Chri-ti. tores sint justificati ; sed requiri, ut hæc Christi ‘‘¶ oblatio ns applicetur, non per solam fidem, uti volunt Novantes, sed etiam per bona opera, et Sacramenta ad id a Christo instituta, ut omnibus sœculis docuit Ecclesia.

Vm. 15. **15. CONTESTATUR AUTEM NOS ET SPIHITCS SANCTUS.** — Græco |ia?Tvpû, id est testificatur, testimonium perhibet hujusce rei, scilicet quod remissio peccatorum non a Mose, sed a Christo; non a veteri Testamento, sed a novo; non a sacrificiis hircorum ct vitulorum, sed ab unica Christi in cruce oblatione, per quam Christus in sempiternum consummavit sanctificatos, sit petenda.

Efinfaio .uio Cbrisio p 'liudi'

Idipsum probavit jam testimonio ipsius Filii Dei, vers. 6 ct 7, et testimonio Patris, vera. 13. Pator enim excludens veterem legem et sacrificia Aaronica, dixit Filio, *Psalm,* cix : «Tu es sacerdos in œternum secundum ordinem Melchiscdech.» Et post peractum in cruce sacrificium ascensumque Christi in coelum, dixit ei : « Sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. » Hic illud ipsum probat testimonio Spiritus Sancti, qui per Prophetas, ac præserlim per Jeremiam locutus, hanc remissionem peccatorum per Christum, in novo Testamento dandam prædixit et promisit. Hoc Jercmiæ testimonium citavit jam ante Apostolus, cap. vili, vers. 10, ubi illud explicui.

Ven. is. 18. Ubi autem horum (peccatorum est) remissio: **JAM NON EST OBLATIO PRO PECCATO. — « Oblatio, »** scilicet qua satisfiat pro peccato, quaque lytrum peccatorum condignum persolvatur, pretiumque comparetur, cujus applicatione omnes re ipsa a servitute peccati et diaboli liberemur, justificemur et sanctificemur. De tali enim oblatione lo-

Sierii- tlu'lur r>aull,s› ul* docent Patres, et fatetur Cal-

j>rriium vinus et Roza. Ñon ergo excludit hic Paulus obla-

r jfmp. tioncmMissæ, quæ æque ut fides, baptismus ct

Dostra poenitentia, hoc oblationis in cruce peractœ ly-

nolii» trimi et pretium nobis iterum ct iterum applicat,

ippiicit. (]um jterum ct iterum in peccata relabimur.

Sieris- Perperam eigo et insulse ex hoc Apostoli loco,

e*um et ex cap. vu, probare conatur Lutherus, Missam

esso abominationem magnam, idque sc didicisse

lUmim- asserit ab angelo tenebrarum, puta a diabolo,

m ' b» iIuan'i° cum co l*aa tie disputans, ab eo se

low convictum fuisse fatetur lib. *de Missa privata et*

imnise *unctione sacerdotum,* quem edidit anno 1534. Ar-

8umenla Lutheri et sequacium ejus sunt quatuor,

inti.'' quæ hic breviter repetamct dissolvam.

nu. *Primum,* Apostolus hac epistola solum Christum statu*l pontificem ct sacerdotem : ergo non

u «1- sunt ponendi in Ecclesia alii sacerdotes, ergo ncc

matur. sacrificium Miss®.

Primum •olritur. Respondeo ad antecedens, Christum esse solum pontificem, talem scilicet, qui sua victima crucis pro peccatis omnibus satisfecerit, quique peccatorum sit redemptor. Qua in re nullus Christo succedit honore et officio par, sicut Aaroni successit Eleazarus, Aaroni in pontificatu par et æqualis. Neganda est ergo utraque consequentia argumenti : nostri cnim sacerdotes non sunt pares Christo, sed Christi vicarii ct ministri, qui crucis sacrificium identidem nobis per Missæ sacrificium ropræseutant et applicant.

Secundum, Apostolus hac epistola inculcat unicum Christi in cruce sacrificium : ergo nullum est illud, puta Miss® sacrificium; adeoque Missa injuria est cruci Christi.

Respondeo ad antecedens, Apostolum loqui da universali et omnipotenti sacrificio : illud enim est unicum in cruce peractum, ex quo vim habent nostra sacrificia. Illud enim unicum fuit quasi materia, fons et pretium nostrorum ; nostraque illius sunt quasi rivulus, applicatio et repræsentatio continua. Unde patet, Missam non esse injuriam cruci, cum sit crucis assidua commemoratio et commendatio : sacrificium enim cnicis nobis pretium comparavit, Missa vero confert nobis hujus pretii applicationem. Alioquin cnim Ecclesia, quæ Christi respublica est, et lex perfectissima, careret quotidie sacrificio et cultu Dei latriæ solemni ct publico. Cum nulla gens, nulla religio, nulla Ecclesia fuerit unquam sine sacrificio et sacerdotio, quis credat hoc unum a Christo neglectum, cum instituerct formaretque suam Ecclesiam, quasi rempublicam divinam et omnibus numeris absolutam ?

Tertium, Apostolus docet ideo vetera sacrificia cessasse, quia quotidie quask infirma et inetficacia repetebantur ; atqui talis quoque est Missa. **Tertian**

Respondeo, Missam non esse talem : illa enim vetera repetebantur, eo quod nullam haberent vim expiandi culpam veram, sed tantum legalem cl umbraticam. Hæc enim est eorum infirmitas. Repetebantur quoque ut adumbrarent sacrificium Christi, ct ut excitarent offerentes ad Christi fidem ct dilectionem, ut per cam, remissionem obtinerent. Nostra vero Missæ sacrificia repetuntur, quia in nova recidimus peccata, quæ nova expiatione sacrificii, quo nobis applicetur meritum el satisfactio sacrificii crucis, indigent. Tantum enim opponit Apostolus Aaronica sacrificia, Christi m cruce sacrificio, in virtute merendi, expiandi et satisfaciendi, in qua illa fuerunt infirmad ineffi- cacia, Christi vero fuit potens et efflcacissimum: non autem opponit aut confert sacrificium expiatorium, quale fuit crucis, cum applicatorio, qualis est Missa, immo hoc sub illo tacite subintelligit; est cnim hoc illi subordinatum, adeoque idem cum illo, quoad victimam. Hanc enim eadem habet, scilicet corpus et sanguinem Christi, quam tamen in sacrificio Missæ Christus voluit esse certæ ct limitat® virtutis cl efficaci® quoad vim impetrandi et satisfaciendi, cum in cruce fuerit illimitata? et immens®.

s*ct 3- ‘¿na'm »=*› rdi- ño.

Quartum cst Calvini : Salis, inquit, meritum et pretium sacrificii crucis nobis applicant verbum Dei, fides et Sacramenta ; ergo ad hanc applicationem non est opus Missa. Qairtna Cl1,rinl »rga-

Respondco, negando antecedens. Licet cnim lides ct Sacramenta applicent nobis meritum quoad justificationem, non tamen applicant illud quoad propitiationem; quia sola Missa est sacrificium propitiatorium, quod cx opere operato 'un*'

impetrat gratiam provenientem, qua excitemur ad fidem, pœnitontiam, et Sacramenta, quibus justificemur, suscipienda. Atque hac de causa toties repetit ct inculcat hic Apostolus, quod Christus assistat Deo, ejusque vultui pro nobis appareat, quod sit sacerdos æternus, quod interpellet pro nobis, quod ofTerat sua dona ct hostias, qu® sane jam alia non sunt, quam sacrificia Miss®, qu® ipse quotidie per sacerdotes a se institutos offert, ut docent Patres omnes, ct Concilium Tridentinum loco citato.

Siennuoto- 7-,llim li,. jcri- lfer,»». Ubi adverte : Sacramentorum est justificare, sacr¡f¡(i¡ vero est propitiare, sive Deum propiscreri, cisque gratiam provenientem ct excitan- |cin largiatur. Eucharistia ergo sive Missa, qua sacrificium est, impetrat nobis gratiam hanc provenientem, atque simul impetrat remissionem pœnre peccatis debit®, insuperque culp® venialis : culpam autem mortalem per se non tollit aut abolet, nisi in co, qui bona fide nesciens se esse in culpa mortali Missam celebraret, huic cnim Eucharistia culpam mortalem remittit, primamque gratiam et justitiam confert ; sed id facit non qua sacrificium, sed qua Sacramentum est. Unde peccator laicus peccatum suum ignorans, et bona fide Eucharistiam sumens, pari modo cx ea peccati remissionem primamque gratiam et justitiam consequitur.

Ver». 15. **19. HABENTES ITAQUE, FRATRES, FIDUCIAM IN INTROITU SANCTORUM, IN SANGUINE CHRISTI, — id Cst** per sanguinem Christi, non autem per sanguiSkwxU b«j"' **V?suo** qua aduKH. uem hircorum ct vitulorum legis veteris. Incipit hic secunda epistol® pars, qua Apostolus more a dogmatibus transit ad mores Ilebroorum efformandos. Hactenus cnim docuit eos, veram justitiam ct salutem petendam esso a mo,w' Christo, non a lege : jam hortatur eos ad constantiam in eadem fide ct pietate Christiana, nc scilicet ob Judæorum persecutiones, odia ct bonorum expilationes, ab ea desciscant. Ita Theophylactus.

Nota : « Fiduciam in introitu, » vel, ut græce est, «te TT.-* **iWn**, id est, in introitum, « sanctorum,» vocat Apostolus spem introeundi in Sancta sanctorum, id est, in cœlum. Ita Theophylactus.

Posset secundo, sic explicari cum nonnullis, *q. d.* In ip«o Christi introitu in Sancta sanctorum, id est in crelum, habemus spem nos etiam in illud introituros.

Vr». w. «o. Quam initiavit nobis viam novam, et viventem **FER VELAMEN, ID EST CARNEM SUAM. — PI'O-** nomen *quam* eohærct cum ufam *novam,* refertque *introitum sanctorum.* Undo aliqui cx Græco clarius hic vertunt ct legunt *quem,* scilicet *introitum;* «d Latina syntaxi eadem cst sententia et sensus, sive vertas *quam,* sive *quem.* Hic enim introitus non est aliud, quam via in cœlum. Via tnim in cœlum est initium Introitus in cœlum et introitus in cœlum est complementum vi® in cœlum.

Secundo, Vatablus In voce ííw, id est *viam,* subaudiens XZT5C, paulo clarius ita vertit, *cum habeamus libertatem introeundi in Sancta per sanguinem Jesu, ca via, quam dedicavit nobis.*

Tertio, Syrus h®c ita trajicit : *Habemus fiduciam in introitu ædis sanctæ, ct viam vitæ* (id est, ad vitam ct salutem æternam) *per sanguinem Jcscua, quam initiavit nobis.* Sed h® versiones licet in se claro sint, verba tamen Grreca invertunt ct distorquent : unde Latina nostra versio planissima est, ct ad verbum Groco respondet, juxta explicationem jam datam. V

In it ia vit, — *burmw,* id est innovavit, primus calcavit el inivit, vel ellam dedicavit aliisquo communem fecit, ut vertit Vatablus; inde enim Encœnia vocantur dies dedicationis. Primus ergo Christus viam in cœlum initiavit, quia primus illam ingressus est, itaque ex invio viam fecit, eamque nobis stravit ct complanavit. Alludit enim Paulus ad cos, qui primo vias ob nivem aut similem causam invias ineunt, calcant, casque secuturis pervias efficiunt, uti faciunt in Alpibus incolæ : quod gallico dicimus, *H nous a fragi le chemin;* et flandrice, *Ily heeft ons den wegh ghebaent.* Hoc cnim cst viam initiare, et initiando complanare, aliisque communem et perviam efficere.

Viam novam. —Pro *novam* græce est , id cst recentem, novam, nullius pede hactenus calcatam.

Er viventem, — id cst permanentem, seu perpelu® efficaci®, vigentem semper ct florentem. Via vir»oi i'uli

Secundo, «viventem,» id est, quæ ad vitam reternam ducit. Unde Syrus vertit, PITH *urccha dechaie,* id est viam vitæ.

Tertio ct optime, « viventem, » quia hæc via vivens et aniinata est caro Christi, et Christus ipse, qui dicit : «Ego sum via, veritas et vita. » Per velamen cnim erat via in Sancta sanctorum ; velamen autem hoc significabat carnem Christi, ut subdit Apostolus. Sicut ergo per velamen discissum vel divisum, quasi per viam apertam ct patefactam ibatur in Sancta sanctorum : ita per carnem Christi in cruce discissam, quasi per viam imus in cœlum. Itaque sicut via Alpium vocatur via per Alpes, ita via velaminis vocatur via per velamen, id est per carnem Christi. Quare via in cœlum est caro Christi passa, sive Christus ipso passus, quam fide ct spe, quasi duodus pedibus incedimus et calcamus, dum credimus ct speramus per Christi passionem nos perventuros ad remissionem peccatorum, justitiam, sanctitatem et salutem ; itaque hac via recta pergimus ct tendimus ad cœlum. ProclareS. Ambrosius in *Psal.* cxvin,scrm. Ii: «Creatus, inquit, Christus secundum susceptionem carnis, ut redimeret creaturas. Creatus, ut vias mihi demonstraret® ternas, quibus homo redire possit ad Dei regnum. Ergo cm Christi, c!t t» :¿i Tl™*'

quia principium est viarum Dei, hoc principium sequamur. Prius viam novi ingressus est Testamenti, ul eam sterneret nobis. Si jejunamus, ante nos ille jejunavit. Si pro nomine ejus sustinemus injurias, prius ille sustinuit pro nostra redemptione , cervices suas posuit in flagella, maxillas suas in palmas; ascendit crucem, ut doceret mortem non esso metuendam. Denique quasi procedens ait Petro : Tu me sequere ; et ideo Petrus cursum consummavit, quia secutus est Christum,» etc.

Velum quod rl' tum unctoTM ' ti.mücabit

Peu VELAMEN, ID EST CARNES SUAM. — Hinc patet velum, quod erat ante Sanctum sanctorum , cafi'10 vclabat> significasse allegorico carnem Christi, idque apposite. *Primo,* quia carne Christi vclabatur divinitas illius , sicut velo hoo velabatur *)cus sedens super Cherubim in Sancto sanctorum. Ita Ansclmus et alii Patres.

Chibuni ‘

Secundo, quia per carnem Christi patefactum cst coelum, sicut per velum in altum sublatum patefiebant Sancta sanctorum : cujus rei typo velum hoc in passione Christi scissum patefecit Sancta sanctorum, ut significaretur per carnem Christi in passione discissam, viam et aditura nobis esse reseratum in cœlum, uti jam dixi, ita Chrysoslomus.

Vers. tl.

21. Et SACERDOTEM MAGNUM SUPER DOMUM DEL — Répété ct supple *habentes.* « Domum Dei n vocat cœlum, ut vult Theophylactus, vel potius Ecclesiam, tam militantem, quam triumphantem. Utrique enim prœsidet ct imperat Christus.

Tria lKi'i s¡»rh¡?í Chn»tum â ’

Notat hic Paulus tria bona Christianis per Christum data : primum est fiducia accedendi ad Deum; *secundum,* via strata in cœlum; *tertium,* pontifex et advocatus ipse Christus. Ne quis enim limid¡or diceret : Fateor iter esse stratum , sed quomodo terribilem irati Patris, in quem peccavi, conspectum subibo? occurrit Paulus : Ne timens, inquit, itabos Christum pontificem, qui te inducet, ct propitium tibi Patrem efficiet. Unde infert, dicens : « Accedamus cum vero corde, » etc.

Ven.?’.

22. Accedamus cum vero corde, in plenitudine FIDEI, ASPERSI CORDA A CONSCIENTIA MALA, ET ABLUTI corpus aqua munda. — Nola : Cor *verum* vocat cor sincerum, non fucatura, quod Hebræi vocant JON3 *nceman,* id cst fidele, verum, sincerum.

In plenitudine FiDEt.— Id cst, cum plena fide, grace, *b* ffXrfcfftfia itiviw;. Quod *secundo,* cum Vaiatilo verti potest, cum plena persuasione, certitudine el firmitate fidei, uti dixi Horn, xiv, 5. *Tertio,* Syrus vertit, Kni30’m XíSoinn *betuchelana dehatmanuta,* id cst cum fiducia fidei, id est cura fiducia fideli, sive quam parit recta, plena ct certa fides.

Aspersi corda (id est in cordibus ct mentibus nostris lustrati sanguine Christi, coque emundati) a conscientia mala. — Id est a peccatis, qu® conscientiam malam et vitiosam efficiunt, *q. d.* Puris cordibus accedamus ad Deum. Metonymico ouhu ponitur *aspersio* pro purgatione el puritate, qu® per aspersionem efficitur. Alludit ad aspersionem sanguinis, qua fiebat legalis expiatio, ut dixi cap. is, vers. 13. Pari enim modo interna anim® expiatio fit per aspersionem, id est, applicationem sanguinis Christi in baptismo. Do baptismi cnim aspersione et emundatione loqui Apostolum, patet ex sequentibus.

-'t ll*

Et abluti corpus aqua munda.—Aquam baptismi vocat *mundam,* id est purgantem et mundantem.Ita Chrysoslomus,Theodoretus,Theophylactus, Ansclmus. Non bene ergo id nonnulli negant: nam aqua quæ jam corpus emundat, non est alia, quam aqua baptismi. Alludit ad aquam expiationis, ex cineribus vital® rufæ confectam : Judæi enim immundi, si ca corpus abluerent, legaliter mundabantur, mundique censebantur, *q. d.* Sicut Judæi immundi aspersi aqua expiationis, caque emundati, munde, religiose et fidenter accedebant ad Deum in suo tabernaculo ct templo habitantem : ita multo magis nos, qui per baptismum non solum in corpore, sed etiam in anima abluti sumus, idque per applicationem sanguinis Christi, quam facit baptismus puro jam corde et corporo, sancte ct alacriter ad Deum accedamus.

”, par.-mi

Veri-,J-

23. Teneamus spei nostre confessionem indeci.inabu.rm.— « Confessionem spei» vocat fidem, fideique professionem, qua baptismum accepturi Hebræi recitantes Symbolum do more, professi sunt se credere in Christum, et per Christum credere ct sperare carnis resurrectionem, et vitam ælcrnam in cœlo. Vide dicta cap. in, vers. I. Evangelium ergo est confessio nostra. Pari modo Mahomet suam fidem et legem vocavit arabico {Nlpbx *alcoran,* id cst confessio , a radice Tip *binar,* id est confessus est : eo quod in Alcorano descripserit fidem ct legem, quam omnes Mahoinctani confiteri ct profiteri debeant.

Alwrl*

Hanc ergo fidem fideique confessionem quæ spem jam dictam excitat et acuit, vult Apostolus servari « indeclinabilem, » id est firmam et inconcussam; quæ non vacillet, non nutet huc illuc, nec declinet a recto rectaque fido, ellam urgentibus et impellentibus persecutionibus.

in- t,îx X pidii»-

Secundo, ul Anselmus, « indeclinabilem, » id est quæ deorsum non inclinetur, ut deprimatur ct devergat ad cupiditatem opum rorumquo terrenarum ; sed semper quasi ignis more suo sursum acclinet ct assurgat, tendatque ad desiderium et prosecutionem bonorum cœlesUnm et teternonun, qute sunt objectum hujus fidei, confessionis ct spei. Unde subdit Apostolus:

Fidelis enim est, qui repromisit. — Deus scilicet, qui hæc bona coelestia, uti promisit, ita fideliter ea vobis conferet et prostabit, si et vos vicissim illi fideles et in fide Christi constantes perseveretis, pro caque bona terrena contemnatis, et, si opus sit, perdatis et profundatis.

21. Et consideremus invicem in provocationem GUARITATI? ET DONORUM OPERIM. — Pro *in provo-*

cationem, græce est <k cxpÇuauàir, id est ad exstimulationem, *q. à.* Domines vitiosi considerant vitiosa aliorum exempla, ut ea imitentur; vos voro, o Ifebræi Christiani, considerate mutua Christianorum exempla charitatis, aliorumquo bonorum operum, quæ vos provocent et incitent non ad invidiam, sed ad imitationem, ut scilicet pro omnibus vestris tam negotiosis, corporeis et inanibus legalibus observantiis, observetis et exerceatis tantum officia et actus charitatis, aliaFuñique virtutum, sicut alios Christianos videtis facere. Quemadmodum enim ferrum ferro acuitur, et lapis lapidi allisus ignem elicit : sic anima animæ commorans, ad eadem ipsam incitat, ut charitato ardeat, sicut et ipsa ardet, ut notat Chrysostomus ct Thcophylactus : tanta vis est exempli. El quis dubitet in illo nascentis Ecclesiæ fervore Christiano, virtutum fuisse ferventissimam contentionem ?

Manu eiem\ wTum «pexum,

fm. 25. 23. Nox deserentes collectionem nostram, srcut consuetudinis est quibusdam. — Pro *collectionem græce* est id est aggregationem, ut vertit Vatablus et Erasmus. Per *aggregationem* ct *collectionem* hanc, Apostolus *primo,* intclligit Ecclesiam, *q. d.* Ne deseratis, o Hebraei, per apostasiam aut hæresim Ecclesiam Christianam, cui aggregati estis, et in qua collecti et compacti estis, quasi in unum idemque corpus Christi mysticum. Timebat enim Apostolus, ne Hcbræi metu el persecutione Judæorum, ab Ecclesia ad Synagogam ct Judaismum deficerent : hinc ad eos in fide ct Ecclesia Christi confirmandos identidem cos ad constantiam adhortatur, hicquc, uti dixi initio epistolas, finis cl scopus est totius epistola*. Unde et subdit : « Voluntarie enim peccantibus (apostatanlibus) nobis post acceptam notiliam veritatis, jam non relinquitur pro peccato hostia. »

Finis et •«ï'" hnjus epiíul®.

Conreo- Cbristii- Dorum tordjd °* Huloi.

Secundo, per *aggregationem* ct *collectionem* hanc ‘‘diligit Apostolus cœtus Ecclesiæ ct conventus fidelium ad sacram synaxim, ct ad verbum Dei prccccsquc publicas : hos ergo conventus vult Apostolus a Christianis diligenter frequentari, tum ut publice fidem suam profiteantur, Deumque colant, el publicas ei laudes et gratiarum actiones persolvant; tum ut in iis invicem excitent ct provocent ad charitatcm et bona opera, ac præsertim ad constantiam in fide, instante persecutione. Illi enim publici el mutui congressus mire fovent fidem ct charitatcm, quæ in secessu el separatione diuturniori languescit. Sic enim S. Ignatius, in suis epistolis assecla cl scctalor S. Pauli, paulo post Pauli lempora, Ephesios cl Smyrnæos cohortatur, ut frequentent hos cœtus Ecclesiasticos, cl causam reddit : « Quia, inquit, confirmabunt vos; » ac minatur, si ab iis sc subtrahant, fore ut excidant a fide ct charitato. Ita quoque explicant S. Chrysostomus, Thcodorctus, Thcophylactus, OEcumenius. Hic sensus connexus csl ct subordínalos priori : qui enim Ecclesiro coetus negligunt ct deserunt, facile quoque urgento persecutione, Ecclesiam ipsam fldemque Christi deserunt et abnegant.

Male ergo novantes hunc locum torquent contra vitam eremelicam. Apostolus enim loquitur de iis, qui Ecclesiam; vel ob metum, vel ob desidiam negligimi aul deserunt; non autem loquitur de iis, qui turbam sæculi et sæcularium conversationem, pietatis, puritatis et contemplationis studio fugiunt. Addo, Eremitas omni sæculo solere diebus Dominicis ct festis ad sacras synaxes, preces et collectiones spirituales in Ecclesiam convenire, caque quæ ibi audierant, in eremum redeuntes per hebdomadam meditari et exercere. Nonuw

Sicut consuetudinis est quibusdam. — Insinuat Apostolus aliquos tepidiores el torpidiores, a fide ct Ecclesia Christi metu Judæorum defecisse, ut notat Theodoretus, ideoque reliquis camdem apostasiam metuens, cos tota epistola ad constantiam animat ct corroborat.

Sed consolantes. — Græce , id est consolantes, vel etiam exhortantes, scilicet singuli, non tantum seipsos, sed alios, ut scilicet alter alterum in persecutione soletur, exhortatur et instiget tura ad constantiam in fide ct Ecclesia Christi, tum ad conventus Ecclesiasticos et cœtus fidelium frequentendos : quibus in fide et Ecclesia Christi fovemur et confirmamur; nam tempore, prout persecutio fervebat, aut sedabatur, hic illieve fiebant conventus et synaxes. Vult ergo Apostolus ut quisque proximo horam et locum conventus indicet et admoneat, ad cumque cohortetur et excitet. Id exigit filum orationis Paulinæ, ct colligitur ex S. Ignalio et Chrysostomo jam citatis. Id fecisse Martyres primis trecentis Ecclesiæ annis patet passim cx eorum Actis. Vult autem Apostolus ut alter alterum ad hoc excitet, proponendo tum alia, tum vel maxime spera gloriæ et retributionis ætcrnæ brevi consequenda*. Hoc enim est quod subdit : Ad on- «hnruri na Mirty» rum et Sindorum.

Et tanto magis, quanto videritis appropinquantem diem. — Græce TT.v r.txtpx/, id est, illum diem, scilicet judicii cl excidii tum orbis, tum urbis Hierosolymæ sub Tito ct Vespasiano : quæ anlonomasticc dicitur *dies,* in qua hostes vestros Judœos extrema ultio, vos vero plena laborum ct afflictionum omnium manet merces ct retributio. Nam ex acrimonia persecutionum, bcllorum, tumultuum, ac præsertim cx abominatione desolationis, quam brevi visuri estis, aliisque signis prædiclis a Christo, *Matth.* xxiv, facile videre potestis, o Ilebræi, sensim magis appropinquaro, imo instare hanc diem excidii urbis llicrosolymæ. Agite ergo, durate modicum in persecutione, quoniam appropinquat redemptio vestra. Dím nd lii urbis IlirrxMO lyuxi el Vtspk

Nota : Alludit Paulus ad verba Christi, *Matthari* cap. xxiv, vers. 33, et *Lucæ* xxi, 28; ideoque æque ac Christus confuse ct mixliin loquitur de dic judicii et excidii tam orbis quam urbis, co quod Apostoli, et post cos alii Christiani putarent eo- PautaA Ap04*011

tempoTM *tidin!u' orbi», quo ur- ca.

dem tempore foro excidium urbis ct orbis. Pula- ^anl cn'ra Jcrufialem cum templo diruendam esse in glorioso Christi adventu et regno, quod erilin fine mundi et excidio orbis. Id sibi colligere vi- dedantur ex dictis Christi, *Matth.* xxn, 7 et 8, et *Matth.* cap. xxiii, vers. ult. et penult., sed non recte, ut ibi dixi. Christus tamen et Paulus, ut cos in metu el spe contineant, eos in hoc errore re- linquunt.

v«r». t6. 20. Voluntarie enim peccantibus nobis post acceptam **NOTITIAM VERITATIS, JAM NON RELINQUITUR** pro peccatis hostia. — Galenus ex Clcmente Alexandrino, lib. ll *Stromal.,* putat Apostolum loqui dc quolibet peccato, quod voluntarie et ex certa scientia committitur, atque asserere quod omne tale ægre remittatur. Verum ex circumstanliis patet Apostolum tantum loqui de peccato apostasiœ : dat enim hic causam cur dixerit versu procedenti non esse deserendam collectionem nostram, quia scilicet, si id faciamus, non rclinquetur nobis hostia peccati hujus expiatrix : ergo per *voluntarie peccantes* intelligit deserentes collectionem, id est, cœtus Ecclesiæ, ipsamque Ecclesiam. Unde pro *peccantibus,* grace est quod cum Ribera verti potest, *deficientibus* vel *desciscentibus,* scilicet ab Ecclesia et fide, quam sponte capessiverunt. Peccatum enim Hebraei vocant subinde DSN *ascam,* id est desilionem vel defectionem.

Loquitur hic tùs d'r peccato »poslJ- ex- aggerat,

Secundo, id patet cx eo, quod ait : « Peccantibus post acceptam notitiam veritatis, » *q. d.* Peccant hi, quia fidem agnitam deserunt. Sicut enim in veteri Testamento apostasia ad idola, ita in novo Testamento apostasia a fide ad judaismum vel infidelitatem antonomastice est et dicitur peccatum.

Tertio, id patet cx vers. 29, ubi ait, hos pechantes Filium Hei conculcare, et sanguinem testamenti pollutum ducere, el spiritui gratiæ contumeliam faccrc; quia videlicet Christi redemptionem Chrislumquc negant, itaque tam Christo quam Spiritui Sancto ingrati et contumeliosi sunt.

Apostixiipecqium difflciirm liben venum.

Quarto, quia vers. 32 el seq. hortatur cos ad constantiam in fide ct Ecclesia Christiana. Sensus ergo Apostoli est, *q. d.* « Voluntarie pcccantibus,» peccato scilicet apostasiœ, sive dcsciscenlibus voluntarie a Christo cl collectione nostra, id osi Ecclesia, a non relinquitur» id est ægro ct vix re|¡nqUiiurj tthoslia pro peccato,» qua peccatum illud expient, tum quia tales apostata? plano indigni sunt venia, tum quia sua certa malitia ct infidelitate claudunt fontes divina? misericordia?.

Addo, proprio et rigido apostatis Uebræis a Christo ad judaismum deficientibus nulla relinquebatur hostia aut venia? spes : quia talibus in tali statu manentibus, nec Christus, utpote quem abnegant, nec alius Mcssias venturus, utpote qui nullus est, nec legis sacrificia, utpote infirma et jam abolita, prodesse poterant. Tales ergo llcbraos (qualibus hic loquitur Apostolus) nou hostia, non venia, sed terribilis tantum Dei ultio manet.

Nota : Chrysostomus, Ambrosius, Anselmuset Thcophylactus, perAosftaw *pro peccato,* intelligunt baptismum; quia baptismus est figura mortis Christi, qui fuit hostia pro peccato, *q. d.* Voluntarie peccantes post baptismum, nullo amplius baptismo expiari possunt. Sed hoc durius et coactius est, estque præter mentem Apostoli. Apostolus enim sic peccantibus ait nullam relinqui hostiam, sed tantum terribilem Dei vindictam. Jam si per hostiam baptismum intellexisset, excipere potuisset aliquis dicendo, sic peccantibus non relinqui quidem baptismum, non tamen ideo Dei judicio et vindictae eos reservari, quia medium quid cis relinquitur, videlicet pœnitenliæ Sacramentum , quod est quasi secunda post naufragium tabula.

Emr tento

ilinc patet, perperam hoc loco abusum esse Novatum, cum docuit lapsis negandam esse pœnitentiam et veniam ; maxime cum ipse non tam negaret poenitentiam coram Deo, lapsosque,si perniterent, Deo reconciliari posse, quam contenderct ab Ecclesia non admittendos esse lapsos, etiamsi pœmterent, ad communionem communemque Ecclesiæ societatem.

ver», w. (repete, n relinquitur voluntarie peccantibus, » et apostatantibus), et ignis xmulatio, qu\e consumptura est adversarios. — Grece est íTjjií Klxc, id est, ignis zelus et æmulalio.

27. Terribilis autem quídam exspectatio judicii

Ubi nota prosopopœiam : quasi enim ignis tam conflagrationis mundi, quam inferni, esset animatus, essetque quasi bcllua, puta leæna quædam irritata ct exacerbata, furensquead sui vindictam, ita tribuit illi Paulus sensum el zelum vindicandi peccata in communem Deum admissa. Zelum ergo ignis vocat ignis vehementiam et Impetum ulciscendi, quo ignis hic quasi naturali quodam zelo gloria? Dei accensus, ulciscetur et puniet acerrime peccata et injurias in Deum dominum ct creatorem suum admissas. Ita Chrysostomus et Thcophylactus. Simili prosopopoeia Sapiens, *Sap. v,* 21 : « Pugnabit, inquit, cum illo orbis terrarum contra insensatos. Ibunt directo emissiones fulgurum, et tanquam a bene curvato arcu nubium exterminabuntur (id est, emittentur ct ejicientur, scilicet hæc jacula fulgurum in impios), et ad certum locum insilient, et a petrosa ira (græco i* wrpsCcXw» ¿ppi;, id est, ex ira lapidatrice, vel saxorum jaculatrice) plena? grandines mittentur (id est, vibrabuntur. Alludit ad catapultam veterum, qua saxa vel in mœnia, vel in hostes conjici solent) : excandescet in illos aqua maris (vide hic zelum maris) et flumina concurrent duriter : contra illos stabit spiritus virtutis (ventus validissimus), et tanquam turbo venti dividet (taixjróu, id est, eventilabit) illos: et ad eremum perducet (ipr.u*»»», id est, desolabit, dcsolatam faciet) omnem terram iniquitas illorum.»

r.-®po- f*|* reprobo», Om=sj

arau F'—'- kj"u e ntn

Ibi nota, brer qure hic impiis comminatur Sapiens, cis obventura, *primo,* paulo ante judicium universale : tum cnim omnes creatone affligent impios Antichristi asseclas et prrecursores, ut patet *toto* cap. vio et xvi *Apoca/.,* et cap. ix, 4.

Secundo, statini post judicium. De hoc enim tempore proprie loquitur Sapiens, vers. 16 et 17, qui proxima præcedunt, ct vers. 1. Videtur ergo dicere hic Sapiens quod data ct lata a Christo sententia damnationis in reprobos, mox omnia elementa in eorum vindictam assurgent, quasi lictores *ct* administri Christi domini ct creatoris sui, scilicet cœlum, ignis et aer, vibrando in eos ignem, fulgura, ventos, grandines, mare, effervescendo cl exundando, ut cos cum terra absorbeat et obruat ; terra, sub pedibus eorum hiando, ut corpora et animas eorum dcglutiat ct deturbet in infernum. Vide quantus hic sit zelus ignis ct creaturarum omnium pro Deo creatore ac domino suo pugnantium, ejusque offensas et injurias vindicantium.

lut.is. 28. **Irritam quis faciens** (iiinfexc, id est, cum quis contempserit, violaverit, et, ut Syrus, 13JH *daaber,* id est, qui transgressus fuerit) **legem Moïsi, SISE ELLA MISERATIONE DUOBUS VEL TRIBUS TESTI**BUS (convictus) **moritur**. — Probat argumento a minori ad majus, scilicet ex pcena mortis proposita iis qui unum præceptum Mosis répudiassent ct transgressi essent, gravissime puniendos eos qui totam Christi legem abjecerint, ab caque aposlataverint.

hn.19. 29. **Quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit, et sanguinem TESTAMENTI POLLUTUM DUXERIT, IN QUO SANC**

ViHa **TiFiCATUS est**. — Ambrosius ct Theophylactus pu-

Knt"n'' ,an{ hæc d*0* de iis, qui indigne suscipiunt Sa-

ti/ de cramenta.

qnibn? *Secundo,* Galenus et alii putant hæc dici de quovis peccato mortali, quod fideles admittunt : per hoc cnim implicite et interpretative contemnunt ct quasi conculcant gratiam, redemptionem, mortem et sanguinem Christi. Verum, ut probavi vers. 26, loquitur Apostolus proprie do apostatis a Christo, Ctuistique fide et collectione, id est Ecclesia. lii enim proprie Christum Dei Filium, ejusque sanguinem, quo novum fœdus et testamentum inter Deum et homines de reterna hereditate cis danda sancitum est, quoque in baptismo abluti et sanctificati sunt, conculcant ct pollutum ducunt, dum cum, quasi res inutilis, profana, nulliusque momenti, imo falsa el ficta torci, contemnunt, abnegant, abjiciunt : ct hoc ipso *Spiritui gratiæ,* id est, Spiritui Sancio, qui est anclor gralire in Christi baptismo accepta.1, quæ cos Deo gratos, sanctos, Dciquc amicos el filios effecit, *contumeliam faciunt.*

cAkrilns u"1 **Aposto**

PoUu- turi **Jutku** est. (¿ud CÛCUHM-

Nota : Pro *polluium* grace esi xavfy id esi communem. Jam «commune » phrasi Hebræa idem esi, quod immundum el pollutum. Nam talia erant illa, ouæ co unia erant Gentibus , sive quibus Gentes incircumcisre et immnndre communiter utebantur, ut dixi *Rom.* xiv, 14. Ha Chrysostomus.

Secundo tamen, *communem* hic proprie accipi potest, *q.d.* Tales apostatai restimant Christi sanguinem quasi communem sanguinem, qui non differat a sanguine hircorum, taurorum, vel aliorum hominum. Undo Syrus vertit, *ct aestimaverit sanguinem testamenti* **CjSdT** *ach dcculnas,* id est, tanquam cujuslibct alterius, scilicet hominis.

30. **Scimus enim qui dixit : Mihi vindicta, etVih.». ego retribuam, —** *q. d.* Ut sciatis tales apostatas gravissime puniendos, scitote et cogitate Deum esse terribilem; ulpote qui dixit *Deuter.* xxxit: « Mihi vindicta, » scilicet competit. Vide dicta *Rom.* cap. **xii**, vers. 19.

Quia judicabit. — Beza vertit, *gubernabit ;* sed perperam : agitur enim hic de ultione, non do gubernatione. « Judicabit » ergo, id est puniet et plectet : sic et alibi sæpe sumitur per metonymiam.

31. **Horrendum est incidere in manus Dei viven—V«i.H. tis**. — Est emphasis in epitheto « viventis, » *q. d.* Deus noster non est saxum, non idolum, uti sunt dii Gentium, qui oculos, aures, manus habent, sed lapideas, quibus nihil sentiunt : Deus cnim noster est *vivens,* ac consequenter tangitur, et sentit apostasiam a so , ct apostatarum in se injurias, iisque irascitur, casque vindicat et punit.

Secundo, vivens est Deus, quia immortalis et æternus, in perpetuum vivit ct viget, ut nunquam ipsius oculos, memoriam aut manus effugere possis. Ita Theophylactus.

32. **Rememoramini pristinos dies, in quibus illu- Ven. n. MINATI , MAGNUM CERTAMEN SUSTINUISTIS PASSIONUM.** — Hactenus excitavit Apostolus Hebrreos ad con- Tenostantiam in fide, terrore judicii et gehcnnre; nunc r quasi sapiens orator, ut notat Theophylactus, J'/ /. terrorem hunc lenit; et quo suavius in eorum morat* animos influat ct persuadeat, urget cos alio ar-“ f ugumente, petito a laudibus Hcbrreorum, cl prima illorum in fide constantia, *q. d.* Hactenus fortes na in persecutione perstitistis; pergite, non alios, sed vosipsos imitamini, aspicite primam vestram constantiam : cucurristis bene, ad medium stadii pertigislis, exiguum agonis restat; palma vobis est ante oculos, est pene in manibus, nolite eam apostatando abjicere, aut prodigere. Hoc ‹ nim non tantum pudendum, sed ct stultum ac stolidum foret. I

Illuminati, — id est baplizati : baptismi enim effeclus est, mentem illuminare Christi fide, cog- mn» a nitione el gratia. Unde S. Dionysius et Græci pa-lres baptismum vocant gunogó., ¡d est illuminationem. Vide dieta cap. vi, vers. Í, g. *d.* Paulus; Initio baptismi cl conversionis vestrre, o Hebræi Christiani, generose a Judreis vexationes, irrisiones, spoliationes el exilia pertulistis : tirones tanta prrestilislis, quid ergo dccct vus jam viros ct mi-

lites, tot annos in Christi militia esercii ito- facere et prestato?

Ven. »3. **33.** Et IX ALTERO QUIDEM OPPRODIUIS ET TRIBULATIONIBUS SPECTACULUM FACTI. — « In nllCl O, » ¡<l est, in altera parle, hoc est, partim. Græcum vjrs respondet Hebreo m zc, quod saepe ponitur pro Ì1Ì3 *baze,* id est, in hoc, hoc est, hac parte.

Posset *secundo,* tòtcwto referri ad quod praecessit, ut inlelligalur « «à, *q. d.* «ri «vrs jî*0r(|4«, id est, secundum hanc passionem, hoc est, secundum hoc genus passionis, nunc opprobria pertulistis ; secundum aliud vero g nus passionis, alias talia patientibus compassi estis.

Tributi- li breo- ruLfiX- itum, Spect a cul um pact i.—Id i publico infamati, et fluas* lc' Pectendi per thcetrnm traducti i tis, publice ab omnibus quasi in thetro irri i l -fis : hoc enim significat Græcum Idetncnim est, quod ûiiTjw tyms&r.n, id est theatrum, ivo spectaculum facti estis, uti rei adi ones, bestias, ignes aliaquc supplicia damnati publico theatro spectantur. Hac enim significatione l *Cor.* iv, U, ait Apostolus *spectaculum,* greco úí*í¿«, id est theatrum, *facti sumus.*

Eomm mu.ul compa> .ià Ix al t er o (id est partim) aut em socii t al it er conversant ium (talia opprobria ot tribulationes patientium) effect i,— *q. d.* Vos, o Hebræi Christiani, multa a Judæis ob fidem Christi passi estis, et simul quasi socn animo favistis el compassi estis, reque ipsa, consilio et opera juvistis alios Christianos, tam Judæos, quam Gentiles, qui ob eamdem Christi fidem, sive iu Palaestina, sivo extra eam, tam a Gentilibus, quam a Judæis, opprobria, tribulationes et vincula passi sunt:adeoquo in illis vos passi estis, quia ipsorum ærumnas et passiones per compassionem vestras fecistis, itaquo eas sensistis, ac si vos ipsos tetigissent. Agito ergo, pergite et persistito in hac vestra patientia, fortitudine ct constantia.

Vta.34. 34. Nam kt vinct is compassi est is.—Noster cum Syro legit Jwjúcií, id est *vinclis.* Jam legunt Siogc?; gw, id est vinculis meis, quibus scilicet ego Paulus Roma) a Nerone vinctus fui, compassi estis. Comjus- “°, ‘‘° aui n en- Ulú.tcd Æo- Ita Chrysostomus, Theophylactusol lEcuinenius. Compassio hæc non verbalis nec mentalis tantum, sed reahs fuit. Sic emin misericordes divites pauperibus compatiuntur, cura eorum miseriam data sliPe ’·5VaQt

rum. .Mira fuit Christianorum chimilaset beneficentia in martyres Christ» causa vinctos, ut palet non tantum ex Tertulliane el Cypriano, sed etiam ex ipso Luciano in *Peregrino,* ubi narrat, quod Peregrinus hic, licet infidelis esset el hypocrita, hac tamen de causa Christianum se finxerit, et carceri pro fido Christi so obtulerit, ut eleemosynis fidelium tam largis potiretur.

Ita Clemens, lib. V *Constit. Aposl.,* cap. **i**, jubet ut fideles martyribus el vinclis pro Christo subveniant suis opibus. «Sin vero, inquit, aliquis non habet, jejunet, et cibum ejus diei partitus destinet sanctis. Si vero potest, rebus suis omnibus divenditis, « custodia eripere, beatus et amicus Ch.· ti erit. » Et mox : « Quod si isti (vincli pro Chri-to> tales sunt, t eis Christus testimonium coram Patre tribuat, non debel pudere vos ire ad eorum carceres : hoc enim si feceritis, vobis vice martyrii habebitur; quod illi quidem rcipsa martyrium subierunt experiendo, vos vero aliter, nempe volonlale prompta, tanquam facti socii certaminis illorum. Talibus enim ait Dominus : Venite, benedicti Patris mei, possidete paratum vobis regnum, etc. Esurivi cnim, ct dedistis mihi manducare ; in carcere eram, et veniatis ad me.»

Er RAPINAM SONORI 4 VESTRORUM CUM GAUDIO SUSCEPISTIS. — Cum scili- et bona vestra publico oaagistratus Judaici edicto, co quod Christiani essetis, fbco addicta sunt.

Ila Wandali duo sub Genserico rege Ariano sapins confessores, comitante maire, contemptis omnibus divitiis, cum Clericis ad exilium perrexerunt, ad quod eos miltebat Hunericus.

lia Morilla Diaconus, el quingenti Clerici Carthaginensis Ecclesia; ab lluucrico bonis spoliati ct in exilium trusi, cum, Episcopis Arianis suggerentibus, ductores sive tortores auferrent eis id quod Christiani ad victum largiebantur, quisque eorum alacer cantabat : a Nudus exivi de utero matris meæ, nudum oportet me ad cxihum pergere : quia Dominus novit esurientibus cibum porrigere, et in deserto vestire. » Ita Victor Lticeusis, lib. Ill *WaudaL*

Ibidem alios memorat, qui bonis spoliati et m exilium acti, cum gaudio canebant : * Il ve est gloria omnibus Sanctis ejus. » Sic itur ad astra. Festinemus ad coronas nobis a Deo in coelo paratas.

Inter alios memorabilis fuit Saturus, cui cum Hunericus post promi-sa multa minaretur, ni fieret Arianus, se domum ejus, substantiam,filios et familiam distracturum, atque uxorem ipso presente camelario in conjugium traditurum ; cumque uxor hæc audiens conscissis vestibus, soluto crino, cum filiis et infantula quam lactabat, ad mariti genua accideret, dicervtque : *a* Miserere mei simul el tui, miserere communium liberorum, dulcissime conjux. Non subjaceant conditioni servili, quos claros reddidit prosapia generis nostri. Non subdar camelario, quæ mihi inter coævas semper plaudebam de Saturo meo. » Respondit Saturus (piasi alter Job : a Tanquam una ex insipientibus mulieribus loqueris. Formidarem, mulier, si sola esset hujus vite amara dulcedo. Si diligeres maritum, nunquam ad secundam montem attraheres proprium virum. Distrahant filios, separent uxorem, auferant substantiam, mei Domini ego securus do promissis verba tenebo : Si quis non dimiserit uxorem, filios, agros, aut domum, meus non poterit esse discipulus. » Quid ultra? discedente muliere cum filiis rejecta, confortatur Saturus ad coronam, discutitur, exspoliatur, pumisconteritur, mendicus dimittitur. Inter-

dicitur ci prodeundi accessus, totum ei tulerunt, stolam tamen baptismatis auferre non potuerunt, inquit Victor, lib. I *Wandal.*

Ite veterum coronre ; audi pares hujus ævi : anno 1613, in Japonia gravis in Christianos exarsit regis et principum ira ac persecutio. Christiani permulti etiam e prima nobilitate bonis omnibus privati in exilium expulsi sunt. Hanc mulctam adeo ipsi non defugere, ut exultantes bonis cederent, quin et ultro Gubernatori nomina sua deferrent, seque Christianos esse profiterentur. Rex, licet cis indignans ob fidem Christi, constantiam tamen admirans laudavit : quinimo quemdam capitaneria) qui bonis metuens regi cesserat et fidem abdicarat, torve intuitus, ejusque vilem et abjectum animum increpans, officio ct militari cingulo spoliavit, bonisque privavit. Christiani ut se magis obarmarent, sodalitatem Martyrum instituerunt, ad quam mox tria capitum millia seso aggregarunt. Hujus prima lex est : «Si pro fide Christi bona adimantur, hoc spolium fortictlibenti animo tolerato.» Secunda : « Pari constantia cl animo exilium et mortem pro christianismo excipito. » Quocirca plures eorum quod verbis professi erant, re ipsa prrestiterunt. Arimæ regulus credi Christianorum tribunal erexerat, diem dixerat : mox ad viginti Christianorum millia ultro se Arimæ stiterunt, ul se Christianos profiterentur, et martyria tum spectarent, tum obirent. Territus tyrannus cessit, et paucorum nece suum furorem satiavit. Ex illis octo vivos cremari jussit, inter eos erat pater et mater cum filio ct fifia. Filia Magdalena nomine, virgo viginti annorum, cxultans in mediis flammis, carbones ardentes capiti imposuit (quod apud Japones magnæ reverentiæ est signum) ut se prunis illis quasi purpureis rosis, aut candentibus carbunculis coronaret; frater ejus Jacobus, duodennis solutis igne vinculis, prunas quas vicerat festinus calcans, ad matrem pariter ardentem gratulabundus occurrit, terque sanctissima Jesu et Mariæ nomina contentiori voce inclamans, beata: matris gaudia cumulans, ad ejus latus cxtinctus concidit.

Angi». mm ®' Audi Anglicana, quæ partira ex DidacodcYcpcs, Episcopo Tarraconensi, lib. 11 *¡listar, de Persccut. Anglic.,* partim a viris fide dignis testibus oculatis accepi.

fnmnm. Duas c tribus bonorum partes viduæ nobilis, quod hæreticorum templa frequentare nollet, fisco hærclici addixerunt : cumque ipsa ab amicis adjuta, a fisco bis terque propriam domum agrosque conduceret, et paulatim ditesceret, bis terque duabus bonorum partibus rursum spoliata est, quod ipsa miro cum gaudio lætitiaque tulit.

8^,0. •sic- Alius magnam pecuniarum summam, quæ ad vitam sustentandam sola restabat, apud amicum Catholicum deposuerat, quam repertam abstuleie saklblus (Pouriuwante» vocant Angli). Ipse certior de rapina factus, sublatis in coelum manibus, gratias maximas Deo egit, quod ex illa hora eum in suum patrocinium, curam ct providentiam suscepisset, solumquo dolebat quod pecuniæ quantitas amissa major non fuisset.

Alia femina primaria uxor Gulielmi Lacci, glo-T'rtm*' riosi postmodum martyris; qui bona omnia, prrecipuaque munia, eo quod hæreticorum templa non adiret, gaudens amiserat, post direptionem bonorum perpauperem ct inopem vitam ducebat, tanta cum lætitia, ut Deo pro tanto beneficio dignas gratias se agere non posse affirmaret, eo quod una cum bonis superfluas curas, sollicitudines et mundanas obligationes ei abstulerat, vacuumquc tempus ad æternam animi salutem comparandam hac ratione concesserat; et quamvis ob assiduas persecutiones domicilia terrasque mutare crebro cogeretur, tanto tamen gaudio et consolatione fruebatur, ut a Deo instanter peteret, ne exiguas suas ærumnas in hac vita remuneraretur, sed dolorem aut infirmitatem aliquam corporalem ad magnum animi gaudium temperandum, et peccata sua dum viveret, purganda, dignaretur immittere, quod divinitus ci præstitum est : sex enim vel septem ante obitum annos continuis gravissimisque doloribus et infirmitatibus exercita fuit, quas ipsa summa animi requilate et alacritate sustinuit.

D. Franciscus Tregianus, antiqure et nobilissimæ familire, quod R. D. Cutbertum Maynum semi- ‘‘¶ narii Duaceni sacerdotem, ctseminaristarum omnium prolomartyrem hospitio excepisset, amplissimo patrimonio spoliatus est, et viginti quinque annos captivus vixit. Ferunt eum, cum sententia de amissione bonorum, ct perpetuis carceribus ferenda esset, bysso candida vestitum comparaisse, et post latam sententiam dixisse : «Pereant bona qure, si non periissent, fortassis dominum perdidissent suum. »

Excellentissimus Arondelire Comes, Philippus 0:1” Houardus, Norfolciensis Ducis filius et hreres, re-,Ba* ligionis Catholicre ergo dum in Galliam fugam parat, captus, in turrim Londincnscm conjectus, cl demum ad tribunal ductus ct condemnatus est : post duodecim aut circiter captivitatis annos in vinculis gloriosus confessor, imo martyr obiit. Hic supremus in Anglia Comes ct familire nobilissimæ, mirum dictu et quanta amisit, ct qua animi æquitale novercantis forlunæ fluctus sustinuit; in carcere enim captivus Catholicis omnibus non exemplo modo, sed etiam singulari solatio fuit; nullus unquam dc bonorum rapina conqucrentem, nullus de carccris incommodis, de negata libertate dolentem audivit ; imo conquerenles ct dolentes alios ipse nunc verbis erigere, nunc mira qua pollebat comitate consolari solebat. Illi præler Deum, et coelestium rerum contemplationem sapiebat nihil ; pecunias quas pro sustentatione Regina illi (nam juxta dignitatis gradum plus uuuusve iu turri captivis assignatur) con-

cessit, tonui et parco ipse contentus cibo, inter pauperes distribuit, alia multa dixit, fecit, sustinuit illustrissimus Comes, quæ antiquorum primitivæ Ecclesiæ heroum factura vel œquent vel superent, et dignissima sunt quæ æternitati consecrentur. Hæc pauca e multis.

Macte animo, Angli Orthodoxi, æmuli primorum Christianorum et Martyrum. Hæc est felicitas vestra, quod hocce sæculo persecutionibus procelloso, in Anglia nati, soli pene speretis, soli ambiatis martyrium, sive breve illud detur, sive longum ct lentum per assiduas rapinas et vexationes. Ita constantes pergite. Hæc est gloria Anglicans Ecclesiæ, quam nulla ætas, nulla sæcula oblilerabunt. Rapinam ergo bonorum vestrorum cum gaudio suscipite. Ecce coelestes opes et immensas ex œthere vobis exhibent angeli. Sustinete animoso ad modicum carceres, verbera, opprobria, furcas, ignes, cruces pro Christo vestri amore crucifixo. Ecce æternas laureas, ecce divinas coronas e cœlo vobis ostentat et adornat Christus, amor vester et noster. Invident vobis gloriosum sanguinis martyrium pseudoepiscopi: at eo gloriosius in fortunis exhibent, quo durius ct lentius. Certi estote, in hac rapinanobilcm vobis dari martyrii lauream. Hæc enim rapina vitam non qualem qualem, sed nobilem et gradu vestro dignam, non vobis solis, sed toti familiæ et posteritati eripit, itaque non unum hoc et simplex, nec unius, sed multiplex et multorum est martyrium.

COGNOSCENTES VOS UABERE MELIOREM ET MAMERTEM SUBSTANTIAM. — PrO « VOS, D græCC CSt ixvrûç, id est vobis; sed corrigendum videtur íatmúc, id est vos, uti nonnulla exemplaria habent, itaque legit noster Interpres; illudquc sententia ipsa exposcit. Rursum, ad tò *substantiam,* Græca addunt, *ii* cùpavoïç, id est in coelis. Certum enim est de cadesti substantia et opibus loqui Apostolum, *q. d.* Cum bonis vestris pro fide Christi spoliaremini, gaudebatis, quia cogitabatis, quod, licet in terris ad paupertatem redigeremini, per hoc tamen divites efficeremini in coelis apud Deum, qui bona vobis erepta cum fœnoro centuplicata reddet.

35. Nolite itaque amittere (gii áncCóXirr», id est, no abjeceritis) confidentiam vestram. — Græce ra^r.oíav, id est *libertatem*. Est inetalepsis. Per *libertatem* enim intclligit fiduciam, quæ parit libertatem, ut scilicet Christianus in fide constans, qui bonorum expilationem gaudens subiit, eo quod cogitaret ct speraret meliorem substantiam et opes a Deo in coelis se adepturum, per hanc spem et fiduciam libere et fidenter audeat a Deo, pro quo bonorum jacturam fecit, sperare ct petere hanc meliorem substantiam, et opes coelestes.

Rursum *secundo,* et consequenter per fiduciam sive *confidentiam,* intelligit substantiam ct opesk quas Christianus ita expilatus, a Deo in coelis so recepturum sperat et confidit. Est emm metonymia, qua ponitur actus pro objecto, scilicet confidentia pro opibus, quas quis se adepturum confidit, *q. d.* Magnas spes ; magnas opes habetis repositas apud Deum in cœlis : nolite eas abjicere et profundere per pusillanimitatem, impatientiam et apostasiam ; sed in vestra fide, spe et patientia persistite. Ita fiet ut harum opum, et horum meritorum magnam remunerationem et magna præmia sitis percepturi

36. Patientia enim vobis necessaria est. — Pro *patientia* græce est vigeni, id est sustinentia, longanimitas et patiens exspectatio liberationis et præmii, qua duramus in persecutionibus, œramnis ct rebus adversis, atque meliorem sortem longanimiter exspectamus. Unde subdit : *Adhuc modicum* sustinete, nam *qui venturus est ventet, et non tardabit,* ut vos hac persecutione liberet. Hæc sustinentia necessaria est ad hoc, ut retineatur confidentia jam dicta : qui enim amittit hanc sustinentiam, amittit et confidentiam, ac consequenter et repromissiones mclioremque substantiam, quam se adepturum confidebat in cœlis, *q. d.* Paulus, uti explicat Chrysostomus : a Unum tantum vobis deest, o Hebræi, ut scilicet perseveretis et exspectetis futura, non ut iterum certetis : ad ipsam jam coronam proximi facti estis : certamina cuncta sustinuistis, vincula, tribulationes ; substanliæ vestræ direptæ sunt. Quid ergo restat ? state ut coronemini : hoc solum agile, ut exspectetis adventum coronæ. » Simili modo ad patientiam; id est, patientem exspectationem liberationis et præmii fideles hortatur S. Jacobus, cap. V, vers. 27 : « Patientes, inquit, estote, fratres, usque ad adventum Domini. Ecce agricola exspectat pretiosum fructum terra, patienter ferens donec accipiat temporaneum et serotinum (imbrem) : patientes estote et vos, et confirmate corda vestra, quoniam adventus Domini appropinquavit. » Ubi pro *patienter ferens,* grace est id est, longanimiter exspectans ; et pro *patientes estote,* græce est gjxfcOuiMiaatt, id est, longanimiter exspectate et sustinete, adventum scilicet Domini, qui brevi judex aderit, ut vos pios ct justos coronet, vestros vero persecutores impios et injustos condemnet. Hinc rursum S. Chrysostomus , homil. 35 in epist. t *ad Corinth. :* « Patiens, inquit, vocatur longanimis, quia longum ct ingentem habet animum. » Et Gregorius, homil. 35 *in Evang. :* « Patientia, ait, est martyrium in occulta cogitatione.» QuocircaS. Hieronymus, in *Epitaphio Uaula: ad Eustochium :* «Mater, ait, tua longo martyrio coronata est. Non solum enim effusio sanguinis in confessione reputatur, sed devotæ quoque mentis servitus immaculata quotidianum martyrium est. » Huc pertinet illud S. Bernardi in *Octava Pascha,* serm. I : « Est, inquit, martyrii genus, est quœdam effusio sanguinis in quotidiana corporis afflictione. Est et baptismus aliquis in compunctione cordis et lacrymarum assiduitate. Sic quippe infirmis et pusillis

cordo necesse est, ut quem semel pro Christo ponere non sufficiunt, saltem mitiori quodam, sed diuturniori martyrio sanguinem fundant. »

Gdmm £ ℙ*' Patientiam homini necessariam esso docuerunt pariter Gentiles. Bion aiebat, «magnum malum esse, non posse ferre malum : absque hoc enim nulli potest esse vita suavis.» Testis Laertius, lib. IV, cap. vir.

Antisthenes dicebat, « virtutem sibi sufficere ad felicitatem, nec ulla re opus habere nisi robore Socratico. »

Socrates autem ad omnium rerum patientiam obduruerat. Testis Laertius, lib. VI, cap. i.

Agesilaus cum arderei podagræ doloribus, eumque Carneades invisisset, atque eiiisset tristis : «Mane, inquit, Carneades, nihil enim illinc (ostendens pedes podagricos et pectus) huc pervenit : » significans pedes quidem dolere, sed animum dolore vacuum esse. Testis Plutarchus in Lacon.

Zeno percunctanti, quo pacto esset affectus erga convicia : «Perinde, inquit, atque si legatus absque responso dimittatur. » Quid jam faciat Christianus, cui tanta paticnliæ prremia et corona» c cœlo ostentantur?

Notat Tertullianus, lib. De *Patientia,* cap. xv, patientiam Christiano ita necessariam esse, ut omnibus hominis actibus et Dei mandatis inter-

PaUen- venire et intermisceri debeat. « Patientia, inquit, ti* actoi fidem munit, pacem gubernat, dilectionem ad- «t officii. juvat , humilitatem instruit, poenitentiam exspectat , exomologesin adsignat ; carnem regit, spiritum servat, linguam frenat, manum continet, tenlationcs inculcat, scandala pellit, martyria consummat ; pauperem consolatur, divitem temperat; infirmum non extendit, valentem non consumit; fidelem delectat, Gentilem invitat; servum domino, dominnin Deo commendat; feminam exornat, virum approbat ; amatur in puero,

TiUmtu *aur^a,ur *n juvene, suspicitur in sene ; in omni «¡XU >>n omni retate formosa est. » Deinde patientiæ effigiem et habitum ita depingit : « Vultus, ait, illi tranquillus et placidus, frons pura, nulla mœroris aut ine rugositate contracta : remissa œque in Iretum modum supercilia : oculis humilitate , non infelicitate dejectis : os taciturnitatis honore signatum : color qualis securis ct innoxiis : motus frequens capitis in diabolum, et minax risus : amictus circum pectora candidus ct corpori impressus, ut qui ncc infialar, ncc inquietatur. Sedet enim in throno spiritus ejus mitissimi, qui non turbine glomeratur, non nubilo livet, sed est terrena; serenitatis, apertus et simplex , quem tertio vidit Elias. Fatigetur ergo improbitas patientia tua : quod si paticnliæ incubabo, non dolebo; quod si non dolebo, ulcisci non desiderabo. »

Dr voluntatem Dei facientes , reportetis promissiovfm. — Pro *facientes* græCC CSt *mvifloMnc,* id est, ut, cum feceritis et compleveritis usque ad finem voluntatem Dei, quæ est ut perseveretis et crescatis in fide, patientia et charitate Christi, tunc reportetis promissam vobis substantiam et opes in cœlis. j

37. Adhuc enim modicum aliquantulum, qui ven- *Vm n,* turus est, veniet, et non tardabit. — GhdCO |xixfôv cccv fcw, id est, parum tantuin tantum, id est tantillum, perpusillum, modicum et aliquantulum. llebræi enim per geminationem significant superlativum, ut cum dicunt ficus bonas bonas valde, intelligunt ficus optimas : sic parum parum , id est minimum; lautum tantum, id est tantillum.

Nota : Citat Paulus Habacuc prophetam, qui izcn cum cap. i graviter questus esset, quod impii u-' Chaldæi piis ludæis dominarentur, Deusque eos Ilr^^' et res humanas negligere videretur : respondet ei Deus cap. n, Cyrum esse venturum, qui Judæos cw« Babylone liberet, et allegorico Christum esse ven- Teait tiirum, qui impios judicet, et pios ab cis afflictos ¡Xi¿n consoletur. Id coepit facere Christus primo suo piope-' in carnem et mundum adventu : tunc enim pau- s peres, humiles et lugentes in Sion, ut ait Isaías cap. LXi, consolatus est ; superbos autem et incredulos Pharisæos et Judæos a fide, gratia et Ecclesia sua repulit. Perfecte autem idipsum faciet Christus in secundo suo ad judicium adventu, cum regnum peccati evertet, et impios gchennre, pios cœlo addicet, 7. d. Brevi veniet Christus ut liberet nos lum inchoate a peccato et dæmono primo suo in mundum adventu, tum completo ab omni malo et miseria in secundo suo adventu ad judicium, quo venturus est tanquam judex, ut tyrannos et impios condemnet, patientes, pios et fideles præmiet ct coronet.

De utroque ergo Christi adventu loquitur liabacuc, cap. 11, magis tamen de secundo, de coque illum hic explicat Paulus, ut hisco ejus verbis ct promissis llebræos excitet ad spem, patientiam , constantiam et fortitudinem , in tolerandis persecutionibus pro fide Christi.

Nola : Paulus non tam verba, quam sensum Habacuc citat. Habacuc enim non habet hæc verba : « Adhuc modicum aliquantulum ; » sed : «Exspecta illum, quia veniens veniet, et non tardabit,» id est, post modicum tempus, brevi ct cito veniet.

Dices : Quomodo ergo paulo ante ait Habacuc, hanc visionem esse procul, id est longe remotam ct post multa tempora futuram. Respondeo : Remota erat in se tempore Habacuc, præsertim qua- irmjwi tenus Messiam, sive Christum , ejusque tempora ,aUrail^ spectabat ; quatenus vero cum Deo Dcique reter- '"ait nitate , in qua hæc videbat Propheta, comparatar, eatenus prope erat, et post modicum tempus futura. «Mille» enim «anni ante oculos tuos tanquam dies hesterna quæ prreteriit, » *Psalm.* Lxxxix , vers. 4. Et sic omnis præsens vita, voluptas æque *sr,* sffliclio momentum est, si eunt aeternitate conferatur. « Momentaneum, inquii

Apostolus, ct levo tribulationis nostra: æternum gloriæ pondus operatur in nobis.» Illinam hoc modicum pervideamus ct dispiciamus !

Qui venturus est. — Id est Cliristus : Christi enim nomen est 4 «/ .¿aivc-, id est veniens, uLpatet *Malth.* xi, 3 ; *Apocal.* i, 4.

Et non tardabit. — Quin scilicet tempore a se præfinilo ct promisso veniat, ut suos pios afilíelos, atque vos imprimis, o Hebrei, liberet et salvet. Tardare enim dicitur non is qui ultra desiderium ct votum exspectantium, sed Is qui ultra promissionem et pactum suum adventum difiert.

. .id. 38. Justus autem meus ex fide vivit- — *q. d.* Interea temporis, donec Christus liberator veniat, justus fide in Deum ct Christum sustinebit se in mediis malis, ut non abjiciat spem ct confidentiam , sed in sua justitia et patientia, uti coepit, ita perget per fidem vivere, crescere el proficere.

Nota : Loquitur, ut dixi, Habacuc ad litteram de fide, qua eradebant et sperabant Judæi, Deum juxta promissa missurum Cyrum, qui eos Babylone liberaret; allegorico vero, uti hic explicat Paulus, loquitur de fide in Christum redemptorem : hac enim fide proprie justus vivit. Vide dicta *Rom.* i, 17.

Nota *secundo :* Loquitur tam Habacuc, quam Paulus non solum de inchoatione vitæ justæ et sanctæ, sive dc prima justificatione, sed etiam de ejus incremento et profectu, quibus enim rebus res primo producitur, iisdem conservatur et crescit. Siculi ergo dicimus nos per halitum, per animam, per calorem naturalem vivere, id est vitam inchoare, conservare et continuare : ita hic Juititl» dicitur : «Justus cx fide vivit,» 7. *d.* Qui fidem iochoa- primo acceptat, Dcoque cl Christo eradere inci- («naiur P*l ' ^ 'c ^l0c H)s0 *nc^10at v*ani ad justitiam et ad ei pro- amicitiam cum Deo ineundam. Pari modo qui nuetur jam justificatus est, quique fidem Christi relinet, flJe' ct bona opesque quas Christus suis fidelibus in cœlo promisit, firma fide ct spe spectat : hic permanebit in gratia, amicitia ct justitia accepta, pro caque fortiter persecutiones feret, itaque promissas a Christo opes et præmia in cœlis consequctur; qui autem increduli esso aut diffidere Christo coeperint, hi peccabunt, vitamque gratia:, justitiæ et ainiciliæ, consequenter et gloriæ hæreditalisque Dei amittent. Justus ergo, licet sit in captivitate ct persecutione (uli erant Judæi tempore Cyri, et Hebræi tempore Christi), licet undique exagitetur, tamen interius in anima sua silens, quietus et lætus vivet in fide ct spe sua, qua fidelissimo suo domino, amico ct patri innixus, certo credit et sperat se illi curæ esse, ab co regi, protegi, roborari, ac tandem fidei et constantiæ suro coronam retornara accepturum in cœlis ; qui autem incredulus est el diffidit, quia timidus et pusillanimus, ideoque a Deo et Christo impie delicii in lentalioue et persecutione, ac consequenter injustus est, hujus a anima, ut habet Habaeue, non erit recta in semetipso, » sed distorta, turbata, agitata inter spem et metum, inter tot humana consilia et præsidia, ad quæ assidue respectat , ac consequenter non placebit Deo, uti vertunt Septuaginta et ex iis Paulus. Est ergo sententia hæc, « Justus ex fide vivit, « generalise! vera, tam in Judæis, quam Christianis, tam in peccatoribus qui primo justificantur, quam in justis qui in justitia permanent et proficiunt : omnes enim hi fide vivunt, id est, vitam animæ,qua vivit anima per gratiam et justitiam, inchoant, conservant et promovent per fidem.

Quo» si subtraxerit se (scilicet per incredulitatem, diffidentiam, pusillanimitatem, id est, si incredulus fuerit, ut habent Hebrea ct noster Interpres, *Habacuc* u), nox placebit anime mee. Hebraea et Noster, *Habacuc* n : « Non erit anima ejus recta in semetipso.» Anima enim quæ non est recta, non placet Deo, *q. d.* Si quis tædio victus aut animo in persecutione, aliavo adversitate fractus patientiam abrumpat, collum et humeros oneri subtrahat; si pressus malis, moraque victus animum despondeat, excidat a fide, et abjiciat fidem, spem , justitiam : hic non placebit animæ meæ. Loquitur Deus humano more, ut notat Galenus , *q. d.* Non complectar apostatam, nec deosculabor beneplacito meo ; uti complecti soleo eos, qui milii amica et fideli necessitudine con-

junguntur. Deus enim quasi injectis brachiis de Deu d> collo propendet hominum fortiter pro Christo agentium ; ubi autem grati esse desinunt, et remissa contentione laborem \;pe^a»|ur.v/ tu'.tit taetü. ipse quoque complexum : sicqv<* dese.t-o»»^——> cilatem, obstinationem, omniaque *n'* &wrnmnas collabilur. Rursum talis apostata non placebit , id est displicebit (est enim miosis) animæ meæ, nieainque iram ct indignationem incurret.

39. Nos AUTEM NON SUMUS SUBTRACTIONIS FILII V«. M. IN PERDITIONEM, SE» FIDEI IN ACQUISITIONEM ANIME. — «Filii subtractionis,« id est incredulitatis, et, ut Anselmos, apostasie. Hanc enim vocat hic Paulus, secutus Septuaginta *Habacuc* u, « subtractionem. » Nam opponit cam ofidei,» dicens : «Non sumus subtractionis filii, sed fidei,» *q. d.* Non sumus homines nos subtrahentes, qui scilicet subtrahamus nos et deficiamus a fide ct obedientia Christi per infidelitatem. Hinc Erasmus vertit, *non sumus subtractores ct detrectantes obedire.* Opponit enim Apostolus tavçetap, id est subtractionem, rr, ÙWIMW,, id est tolcrantiæ et perseverantiæ in jugo el obedientiaChristi. « Filii » ergo « subtractionis » sunt filii Belial, id est, sine jugo, qui a jugo fidei et obedientia: se subtrahunt et subducunt.

Fita nibtrac tíonú **sutil AIO Belili AH** D,! Jn*°

In perditionem. — Quasi dicat : Si ibtrahamus nos a fide Christi, imus in perditionem et gehennam.

Se» fidei. — Supple, filii sumus, id est, fideles sumus, credentes ct sperantes in Christum.

In AcnuisiTioNEM animai, — ut scilicet hac fide

animam liberemus a perditione et morte, tum præscnli et spirituali peccati, tum sterna in inferno; ne ibidem fiat acquisitio \ id est possessio dsmonum ; sed ut eam lucremur et acquiramus tum Christo, tum nobis, ut scilicet anima nostra fiat possessio ct peculium Christi, utquo nos ipsi animam nostram in hac vita inchoato per patientiam, sed in futura plenissime ct felicissime possideamus eam per gloriam in æterna beatitudine. Ita Ansclmus.

CAPUT UNDECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Ut ¡lebratos in fide Christi corroboret ad persecutionum tolerantiam, describit quid sit fides, quanta bona certissime promittat, quamque magna et heroica vel effecerint, vel passi sint veteres patres et heroes, per fidem ct spem cœlestis gloriæ excitati et animali.

1. Est autem fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium 2. In hac enim testimonium consecuti sunt senes. 3. Fide intelligimus aptata esse sæcula verbo Dei, ut ex invisibilibus visibilia fierent. 4. Fide plurimam hostiam Abel quam Cain obtulit Deo, per quam testimonium consecutus est esse justus, testimonium perhibente muneribus ejus Deo; et per illam defunctus adhuc loquitur. 5. Fide Ilenoch translatus est ne videret mortem, et non inveniebatur, quia transtulit illum Deus : ante translationem enim testimonium habuit placuisse Deo. 6. Sine fide autem impossibile est placere Deo : credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, et inquirentibus se remunerator sit. 7. Fide Noe responso accepto de iis quæ adhuc non videbantur, metuens aptavit arcam in salutem domus suæ, per quam damnavit mundum : et justitiæ, quæ per fidem est, hæres est institutus. 8. Fide qui vocatur Abraham obedivit in locum exire, quem accepturus erat in hæreditatem : et exiit, nesciens quo iret. 9. Fide demoratus est in terra repromissionis, tanquam in aliena, in casulis habitando cum Isaac et Jacob cohæredibus repromissionis ejusdem. 10. Exspectabat enim fundamenta habentem civitatem , cujus artifex el conditor Deus. 1 !. Fide et ipsa Sara sterilis virtutem in conceptionem seminis accepit, etiam præter tempus ætatis : quoniam fidelem credidit esse eum qui repromiserat. 12. Propter quod et ab uno orti sunt (et hoc emortuo), tanquam sidera cceli in multitudinem, et sicut arena, quæ est ad oram maris innumerabilis. 13. Juxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed a longe eas aspicientes, et salutantes, et confitentes quia peregrini et hospites sunt super terram. 14. Qui enim hæc dicunt, significant se patriam inquirere. 15. Et si quidem ipsius meminissent de qua exierunt, habebant utique tempus revertendi : 16. nunc autem meliorem appetunt, id est cœlestem. Ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum : paravit enim illis civitatem. 17. Fide obtulit Abraham Isaac, cum tentaretur, et unigenitum offerebat, qui susceperat repromissiones; 18. ad quem dictum est : Quia in Isaac vocabitur tibi semen : 19. arbitrans quia et a mortuis suscitare potens est Deus : unde eum et in parabolam accepit. 20. Fide et de futuris benedixit Isaac, Jacob et Esau. 21. Fide Jacob, moriens, singulos filiorum Joseph benedixit, el adoravit fastigium virg» ejus. 22. Fide Joseph, moriens de profectione filiorum Israel memoratus est, et dc ossibus suis mandavit. 23. Fide Moyses, natus, occultatus est mensibus tribus a parentibus suis, eo quod vidissent elegantem infantem , et non timuerunt regis edictum. 24. Fide Moyses grandis factus negavit se esse filium filiæ Pharaonis, 25. magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere jucunditatem, 26. majores divitias æstimans thesauro Ægyptiorum, improperium Christi : aspiciebat enim in remuneralionem. 27. Fide reliquit Ægyptum, non vetitus animositatem regis : invisibilem enim tanquam videns susti-

nuit. 28. Fide celebravit pascila, et sanguinis effusionem, ne qui vastabat primitiva tangeret eos. 29. Fide transierunt mare Rubrum tanquam per aridam terram : quod experti Ægypti, devorati sunt. 30 Fide muri Jericho corruerunt, circuitu dierum septem. 31. Fide Rahab meretrix non periit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace. 32. Et quid adhuc dicam? deficiet enim me tempus enarrantem de Gedeon , Barac, Samson, Jephte, David , Samuel et Prophetis : 33. qui per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam, adepti sunt repromissiones, obturaverunt ora leonum, 34. extinxerunt impetum ignis, effugerunt aciem gladii, convaluerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum : 35. acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos : alii autem distenti sunt, non suscipientes redemptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem. 30. Alii vero ludibria et verba experti, insuper et vincula et carceres : 37. lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt : circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiati, afflicti : 38. quibus dignus non erat mundus : in solitudinibus errantes, in montibus, et speluncis, et in cavernis terræ. 39. Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repromissionem, 40. Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sino nobis consummarentur.

Ver». I. 1. Est AÜTEM FIDES SPERANDARUM SUBSTANTIA RERUM , ARGUMENTUM NON APPARENTIUM. — Dixit Apostohis in fino cap. præcedentis justum ex fide vivere , et nos esse filios Dei, atque Hebræos pro fido Christi rapinam bonorum et opprobria pertulisse , eo quod per fidem cognoscerent et sperarent meliorem substantiam ct remunerationem in ccclis. Hic idem fuse prosequitur, ut Hebræos in fide Christi confirmet, ne ab ea vexationibus Judæorum fracti desciscant. *Primo* ergo definit vel describit quid sit fides ; *secundo,* ostendit quanti illa apud Deum sit meriti ; *tertio,* narrat quam magna et heroica opera prisci ct Sancti per fidem effecerint.

Agii |hic ail id" jujüfl- iAiD'ra« trnunto »¡>em. Ubi nota, Apostolum non agere hic directe et ex Prof®880 fido justificanto, uti voluit Albertus Pighius (qui hinc probaro contendit ad justificationem non requiri fidem mediatoris, eo Ql101! illam, vers. G, non requirat hic Apostolus); sed agit Apostolus de fido sustentanto spem in tribulatione et persecutione, ut palet tum ex fine cap. præccd. ct initio sequentis xu, tum ex loto decursu hujus cap. xi. Hæc tamen fides sustentans spem, est etiam justificans, quia gratiæ et juslitiæ augmentum meretur et impetrat, ut docuit Apostolus, cap. x, vers. 38 (1). Quare perpeNnn et* Vi ram hæretiei distinguunt tripliciter fidem , pruno, historicam ; *secundo,* miraculorum; *tertio,* justi- ' nk/ l flcanlcin. Una enim eadomquo est fides, quæ hæc tria facit et operatur, ut solido docet Bellarminus, lib. l *Dc Justificat.,* cap. v et xi. contn

(1) Fides hic intclligilur latissimo sensu, ait Ailloli, ea scilicet qua Dei dictis creditur ct flditur. Neque enim Apostolus, quum veterum exempla profert, de fide in Christum proprie agit, sed de fido in Deum, cujus species excellentissima est fides illa Evangelica, quæ ita est fides in Christum, ut simul sit fides in Deum, quia quæ Christus dixit, ea dixit Dei nomino.

Substantia , — id est opes, inquiunt nonnulli, præsertim hæretici, quasi Apostolus respicial ad id quod dixit cap. x, vers. 34 : .Cognoscentes vos habere meliorem et manentem substantiam,» id est fidem, inquiunt, qua credimus et speramus opes et bona coelestia. Sed ibi pro *substantia* græce est ÙKXfÇii, id est opes : hic autem est ù^içamç, quæ vox non opes, sed substantiam significat. w suw'

Secundo, alii per *substantiam* intelligent initium et exordium. Substantia enim cœterarum rerum , proprietatum ct accidentium sibi inhærentium est initium.

Tertio, Kemnilius, a substantia,» inquit, id est, certa exspectatio promissæ misericordie. Putat enim ipse, uti et alii Novantes, hic definiri fidem suam specialem, qua certo quis credit propter Christum sibi in particulari remissa esse peccata, Verum quod Apostolus non loquatur de hac fide speciali, neque per res non apparentes et sperandas, quarum fides est substantia, inlelligat remissionem peccatorum, sed gloriam et opes coelestes fortiter pro fide ct pietate agentibus ct certantibus , non autem nude credentibus tantum, promissas , patet ex exemplis quæ subdit, maxime vers. 10,13,26, 3S. Wu e* uuo^

Nota : Ergo pro *substantia,* græce est teoçxmç, id est substantia, quæ substat accidentibus, eaque sustinet, ‹/. *d.* Sicut substantia sustentat accidcnlia, ita fides sustentat spem nostram, adeo ut nulla in nobis sit futura spes, si non sit fides, quæ eam fulciat ac sustineat : sicut nulla erunt accidentia, si tollatur substantia, quæ accidentia illa sustentat. Fides ergo est «substantia,® id est basis et fundamentum, « rerum sperandarum. » Sic enim S. Dionysius, cap. vu. De Divinis lYomizuòus, ait, «divinam fidem esse stabile fixumque fundamentum eorum qui crediderunt, cos in veritate defigens, ac veritatem iu ipsis. » Ita « sub- Usu ». nru a sperwdAn,ul*

slantiam glori® » vocal Apostolus materiam ipsam, objectum et fundamentum glori®, II *Corinth.* n, 17. Hac enim de causa substantia subinde ab llebræis vocatur CDi'N *etsem,* id est os, quia instar ossis rem fulcit etsustentat. Sic *Genes,* vn, 13, dicitur E2ÏN3 *beetsem,* id est in osse, hoc est in substantia (noster Interpres vertit, *in articulo) a diei* illius ingressus est Noe in arcam ; » el *Exodi* xxiv, 10, pro eo quod nos habemus : « Et quasi coelum cum serenum est, p Hebræa habent *kcetsem,* id est, sicut os (substantia) codi cum purum est. Hinc ossa llebræis vocantur argumenta et demonsSestio- H 'n tatta/ «. Argn- Œrnu ct trxiem, ib mtreii lCMu.ar (rationes, quibus rei veritas corroboratur, confirmatur el fulcitur. Patet hoc *Isaiæ* xli, 21, ubi Deus provocans idola ad judicium, ut sccum do divinitate concertent, proferantque su® divinita-,IS argumentum, puta divinationem futurorum, sic ait : « Prope facite judicium vestrum, afferte si quid sorte habetis; p pro *sorto,* hebræum est DD'DIOIÏK *atsumotechem,* id est, ossa vestra, puta ossea et fortia argumenta proferte, quibus corroboretis ct confirmetis causam vestram, probelisque vos esse deos. Tale os et ossea substantia, sive stabilimentum, corroboratio et confirmatio rerum sperando Jm est fides.

Sntsuntii kb m icatta et ‘‘£ta* tri st*, *Secundo* et melius, / *iriçame* hic, uti et cap. ni, vers. 14, idem est que 1 subsistentia et existentia, ‹/• d. Fides facit ut oona futura qu® nondum existant certa habea' nus, certoque futura credamus ct speremus, p rinde ac si jam subsisterent, caque coram nobis cerneremus : fides enim illa ipsa quasi præsen' ia ct certissima oculis mentis subjicit, sicque pe/ suam certitudinem, quamdam subsistentiam dat rebus speratis et futuris in intellectu h* mani/* Jdeliirn. Unde explicans subdit npostoiu.T : « Vides est argumentum non apparentium, p et vers. 27 : a Hac fido, inquit, Moyses invisibilem tanquam videns sustinuit, p lia Chrysostomus, Thcophylactus, Theodoretus et Syrus, qui ita vertit, *fides,* inquit; *est* ND»apciasa, id est, *persuasio et certitudo dc iis rebus ‹puoe sunt in spe, perinde ac si jam existèrent actu.* Hebræum enim ROON *amana,* id est fides, derivatur a radice *aman,* id est firmavit, fulcivit, stabilivit, fecit rem firme subsistere. Inde dicitur nJON amana, id est fides, veritas, certitudo, constantia, stabilitas, qua res solide, certo firmiterque subsistit. Hursum, hac de causa substantia ab Hebræis vocatur quandoque *maomad,* id est status vel statio, quia spem stare et subsistere fa-

S' bitentia ab iMt j b c‘l’ Undc Chrysostomus : « Quoniam, inquit, ea qu® sunt in spe, sine substantia esse putantur, fides cis tribuit substantiam. Resurrectio necdum facta est, ct necdum est in substantia, sed fides facit eam subsistere in anima nostra. » Et D. Thomas clarius allata etiam similitudine rem oculis subjicit : Res sperand®, inquit, sunt sicut arbor in semine virtute latens, ac per fidem quodammodo jam existant in nobis, sicut arborem modo quodam tenemus in semine. »

Dicit ergo Paulus : Cum vos, o Hebræi, ad fidem in adversis constantem hortor, nolo vos respicere ad bona præsentia, sed futura; quia fidei officium est, ut futura bona, quasi certissima menti offerat et exhibeat, atque per ea sustentet spem, patientiam omnesque virtutes in rebus afflicllS : mercedcm enim futuram, camque immensam ita certo oculis mentis objicit, ac si jam cerneretur, et adepta esset : per fidem enim ila a mente ap- film et fani» prehenditur, ac si jam subsisteret ; v. g. dicitur Christiano : Patere fortiter exilia, spolia, verba ct verbera pro Christo; eme spem pretio, da omnia tua pauperibus, et habebis thesaurum in cœlo. Dicitur Martyri : Sustine generose ad momentum temporis equuleos, ignes, leones, furcas et cruces: manet te resurrectio, et caro gloriosa, manet te felicitas, opulentia, delici® immortales et ætern®. Hæc promissa nusquam adhuc cernuntur, nusquam subsistunt, non videt ea Christianus aut Marlyr : accurrit fides, suaque certitudine, miraque virtute et efficacia efficit in credentis animo illa videri ; proculquc adhuc posita non secus lactaro, fovere et roborare in adversis animum, ac si coram conspicerentur, et manibus tenerentur. Imo facit, ut sperans certius illa licet futura credat et speret, quam ea qu® præsentia coram se esso et existere actu videt.

Quocirca praeclare S. Leo, serm. 2 Dc Ascensione : «Hanc, ait, fidem ascensione Domini auctam, et Spiritus Sancti munero roboratam non vincula, non carceres, non exilia, non fames, non ignis, non laniatus ferarum, non exquisita persequentium crudelitatibus supplicia terruerunt. Pro hac fide per universum mundum non solum viri, sed etiam feminae; ncc tantum impubes pueri, sed etiam tener® virgines usque ad effusionem sanguinis decertarunt. Hæc fides dæmonia ejecit, ægriludines depulit, mortuos suscitavit. »

Sperandarum.— Græcurn iXjn&fifttw verti potest; et *sperandarum,* scilicet rerum qu® sperantur; et *sperantium,* scilicet hominum qui sperant. Posteriori modo vertit et intelligit possim S. Augustinus, *q. d.* Paulus : Fides in anima justi credentis ct sperantis, est quasi basis, qu® eum sustentat ut quasi despiciat bona terrena, speret atque exspectet cœlestia. Sed eodem redit sensus, sivo vertas *sperandarum,* sivo *sperantium.* « Merito, inquit S. Bernardus, serm. I *in Psal.* xc : «Apostolus fidem sperandarum rerum substantiam esse definit , quod videlicet non credita nemo speraro plus quam super inane pingere possit. Dicit ergo fides : Parata sunt magnaci inexcogitabilia bona a Deo fidelibus suis. Dicit spes : Mihi illa servantur. Nam tertia quidem charitas : Curro, mihi ait, ad illa. » Hinc acuto Clemens Alexandrinus, lib. I *Padagogi,* cap. vi : «Revera, ait, sanguis (id est anima et vita : veteres enim putarunt sanguinem esse substantiam anima:, ut ait ibidem Clemens), sanguis, inquam, fidei est spes, in qua continetur, sicut fides ub anima. Cum autem spes cx-

piravorlt, perinde ac si sanguis effluxerit, vitalis fidei facultas dissolvitur, d Disco hic quam cogitationes fidelis cl Christiani debeant cs«e sublimirs' quani non terrena, præsentia ct caduca, sed cœlestia, futura et œterna cogitare, sperare, prosequi, de iis loqui cl ad ea anhelare debeat.

Chrlrtliti cogiUtiODCl detail (MlUuu*5,

Ahgomektuv, — id est, assensus, inquit D. Thomas, quo adhierescimus veritati. Verum græce est, i>4Y/.c;, id est elenchus, demonstratio, convictio, uti vertit el legit S. Augustinus, lib. XIII Dc Tn*nit.*, cap. i, et Chrysostomus hic. Sic Aristoteles scripsit librum De Sop/nsbcis elencAú, id est, de argumentis sophisticis, quibus sophistæ alios convincere nituntur. Hinc Syrus vertit, *revelatio carum rerum qwc non videntur, q. d.* Apostolus : Fide convincimur ad credenda ca, quæ non videmus, quæ non apparent, perinde ac si in clara luce illa cerneremus; tam certo enim illa nobis fides ostendit ct demonstrat, ac si in meridie viderentur. Efficit enim fides, ut nihilo magis de futuris atque a sensu remotis mysteriis obscurissimis dubitemus, quam si vel oculis conspecta, vel ratione a nobis comprehensa forent, imo mullo magis certiusque sint nobis persuasa, quam ea quæ sensu, ratione, vel demonstratione persuadentur; utv. g. malimus in Venerab. Sacramento negare id, quod oculi cl manus nobis dictant, scilicet Eucharistiam esse panem, quam quod Christi Verbum et fides nobis proponit et persuadet, scilicet Eucharistiam esse corpus Christi ; pari modo in mysterio SS. Trinitatis, incarnationis, passionis, resurrectionis , malimus fidei, quam rationi naturali assentiti. « Papæ ! inquit Chrysostomus, quale istud est (fides) quod talem facit rerum evidentiam , qualis est, dum res ipsa; palam proponuntur ! » enim, id est demonstratio, non est nisi in rebus admodum manifestis.

Evi^n. tii ido in wd 5in imo »ttmunte.

Ubi adverte, demonstrationem hanc ct evidentiamnon esse in rebus ipsis, sed in Deo attcstante. Quia enim Deus dicit et revelat nos resurrccturos cl cœlo potituros, ideo id credo, quasi certíssimum et evidentissimum non in se, sed in Deo, qijj jtj rcvc)at ct attestatur. Evidens enim est verum esse et certissimum quidquid Deus dicit ct revelat. Talis ergo est demonstratio ipsa fides, qualem rhetores schema nuncupant ; aut potius

Fidi, mati tir 0>T pmu*.

‹lua^s 051 dioptra nautica, sivo speculum oculare, fluo naves et turres remotissima' aliis non apparentes, apparent et cernuntur: hoc enim speculum oculum confortat, et species visivas ita cogit, roborat ct condensat, ut longissime se spargant, remque remotissimam alias invisibilem clare videri efficiant. Quid enim Martyres, dum tot sibi apparari supplicia conspicerent, aliud opponebant, quam fidem, fidoiquo dioptram et demonstrationem , quæ future ct immortalis vitæ immensa bona eminus menti eorum ita certo et vivo repræsentabat, ut eorum fide ct spe roborati et accensi, in ignes , enses ct neces so darent et ruerent? Undo S. Augustinus, tract. 27 ct 40 *in Joan.*, tom. IX : « Fides, inquit, est credere quod non vide*, cujus veritos et merces est videre quod credidisti.» Et S. Gregorius, hom. 26 in Ecan/y. : « Fides, inquit, non habet meritum, cui humana ratio pra bet experimentum. »

IMet

Hinc patet *primo,* fidem non esse fiduciam vel spem, ut volunt hæretici. Fiducia enim est in appetitu et voluntate ; fides vero est in intellectu : illum enim convincit, illique rem creditam et «tta speratam exhibet et demonstrat.

txc

Patet ¿¿eundo, hac clausula, fides est elenchus in'tata, et demonstratio rerum non apparentium, fidem distingui tum a scientia, quæ est rerum apparentium et evidentium in scipsis ; tum ab opinione, suspicione et dubitatione : hi enim incerti et dubii sunt assensus, fides autem est assensus certus, qui intellectum plane subigit et convincit.

kctl-

Patet *tertio,* licet S. Hieronymus in cap. v ad *Gaiat.,* Theodoretus et Thcophylactus hic, Damascenus, lib. IV Dc Fide, cap. xi, et alii vocent hanc (quam hic affert Apostolus) fidei definitionem; e contrario Erasmus velit tantum esse encomium fidei, perinde ac litterarum esset encomium tantum, si dicerem : Littera sunt in rebus adversis solatium, in secundis ornamentum ; verius tamen est proprie hanc esse fidei descriptionem, per duplicem fidei proprietatem , camque praecipuam : quarum prior est, quod fides sit basis et fundamentum spei, faciatque in animo subsistere ea quæ sunt futura ; posterior, quod intellectum faciat iis assentiti, quæ non intelligit, quæque suo lumino et ratione non comprehendit.

htc m

,, da.

proprietiiem.

Ubi nota : Non negat hic Apostolus fidem alias adhuc habere proprietates, aut eam se extendere quoque ad apparentia ct existentia , itemque ad res non speratas; imo pari modo fidem sic describere potuisset : Fides est substantia rerum tam sperandarum, quam timendarum; estque argumentum tum apparentium, tum non apparentium. Fido enim credimus infernum, quem timemus, non speramus, et mortem quæ indies nobis apparet et cernitur. Potest enim eadem res, puta Deus, angeli, mors cognosci variis modis : nimirum *primo,* demonstratione ; *secundo,* sensu et experientia ; *tertio,* fide, quia scilicet Deus ea revelavit. Fides ergo infernum, mortem et judicium, qu® non speramus, sed timemus, utpote certo futura, menti quasi præsentia objicit cl représentât , quia Deus qui est prima veritas, quæ fallere nequii, h rc tria fide cernenda nobis proposuit. Sed hæc omisit Apostolus, quia non erant ad propositum ipsius : tantum enim gloriam coelestem futuram, el necdum apparentem, Hcbnrfs afflictis proponere intendebat, ut ejus fide, spe ct contemplatione eos animaret ad constantiam.

Fidft «•tua Ttnatur arci rts u®e&- l Apparatates ac evidente».

2. In **HAC ENIM TESTIMONIAI CONSECUTI SUNT SÉ-** nes. — Probat suam fidei descriptionem ab exemplo sanctorum Patrum, quorum fides a Deo et hominibus probala ct celebrata, (alis fuit fides qualem hic descriosit. a In hac » ergo, id est per

Virj.1. Conflrrnalüf

«xfmpîij hanc fidem, Patres « testimonium consecuti sunt, »
r*S- quod sc,^cct placuerint Deo. Deus enim ad eo-
* a' rum fidem mira et stupenda fecit; itaque facto ipso quasi testimonio suo, Deus tam ipsos, quam ipsorum fidem approbavit. Hunc esso sensum patet, quia ita sc explicat Apostolus, dum subdit vers. 4 : « Fide plurimam hostiam obtulit Abel, per quam testimonium consecutus est esse justus, testimonium perhibente muneribus ejus Deo. » Et vers. 5 : a Fide Henoch translatus est : ante translationem enim testimonium habuit placuisse Deo. »

Secundo, « testimonium consecuti sunt, » id est, publico Dei et hominum testimonio et commendatione ornati et laudati sunt. Sic enim « testimonium » per catachresin sæpe pro laude sumitur, quæ ex testimonio bono consequitur. Unde concludens hæc fidei testimonia et testes Apostolus vers. 39 : « Et hi, inquit, omnes testimonio fidei probati, » id est, commendati et laudati sunt.

Sexes. — Prisci patres nostri, a quibus prognati sumus, quorum auctoritate et exemplo nos plurimum commoveri par est : est enim nobis quasi hæreditaria eorum fides, virtus et gloria.

Ver». 3. 3. Fide intelligimus aptata esse sæcula verbo Dei. —Probare incipit, /¡dem esse a argumentum non apparentium, » argumento ducto a prima rerum creatione. Creationem enim nec sensus,
Errerei ncc ratio, sed sola fides nos docet. Philosophi
'bonX cn*In *^uc^ ax'oma› quasi primum physices prin-
dr mandi cipium : « Ex nihilo nihil fit, n statuentes, crca-
aeiUo- tionem negaverunt. Hinc Aristoteles docuit mundum fuisse Deo coæternum. Plato censuit mundum productum quidem esse a Deo, sed ex materia , quæ Deo coaxtitcrit, fueritque œterna et increata.

Aptata esse. — Græce xarnfTW(AÎ»a, id est, omnibus suis partibus quasi artubus et membris apte esse coagmentata, concinnata, coaptata et perfecta, ut quæque mundi pars tum sibi, tum abis, tum ipsi toti mundo apte compaginetur et congruat; itaque ex singulis ita recte compositis mundus ipse integer, omnibusque suis numeris perfectus ct absolutus consurgat ct consistat. Unde Ludovicus Molina, *De Opere sex dierum,* disput. ¡v, notat nomine aptationis sæculorum,
Aptabo non intclligi creationem ex nihilo, sed digestionem, coordinationem et compositionem sœculorum (puta mundi et omnium mundanorum) ex
ord.ru- materia terra et aquæ, quam a principio Deus
bo› 000 una cum coelo empyreo creaverat. Syrus vertit UpDDRT *dettakanu.* Quod tripliciter verti potest, primo, *ordinata esse;* secundo, *colligata esse;* tertio, *Habilita et fixa esse* sæcula verbo Dei, scilicet, ne quis inani formidine cœlum ruiturum, aut ter-
in aere pendulam deorsum aliquando prolapsuram vereatur.

Sbccla.—Id est, tempora ct omnia temporaria, puta mundum , et oinnia quæ in inundo sunt. Est melonymia, ut dixi cap. i, vers. 2.

Verbo Dei, — id est, per Filium Dei. *Secundo* ct simplicius, per jussum Dei, quo dixit *Gen.* i ; Fiat lux, fiat firmamentum, fiat cœlum et terra, et omnia quæ in cis sunt.

Ut ex invisibilibus visibilia fierent. — id est, ut ex non entibus et non existentibus fierent entia et existentia. Est metalepsis : quæ enim non sunt, n-›a *a.* ncc existunt, sunt invisibilia. Ha Thcophylactus. In Græco est verborum metathesis, pn ix çair.jU- vuv, pro /x ¡iri çaivcjxivuv. *Secundo,* Ludovicus Mo- s*«M», lina ct Ribera hic, « ex invisibilibus, n id est, inquiunt, cx rationibus æternis ideisque rerum, h iU quæ fuerunt ab æterno invisibiles et reconditeItni® ® in mente ct Verbo Dei, tanquam in arte ct exempiari suo, creata sunt omnia, ut existèrent fierentque visibilia, ulque suæ idcæ et similitudini, quam habent in mente divina, apte responderent. Ita D. Thomas, qui ad hoc citat illud Boetii, lib. Ill *De Consolatione* .

Pulchrum pulcherrimus ipse
Mundum mente gerens, sitniliquo in imagine formans.

Sic Aristoteles, lib. VII *iietaphys.,* cap. vu, ait, ex domo sine materia (id est, ex idea domus, quæ est in mente architecti) fieri domum quæ habet materiam.

Tertio, Cajctanus, «ex invisibilibus,» inquit, id est informi, indigesta, inornata, inani mole cl chao, quod primo die mundi creavit Deus, cum ¡quuu scilicet præter cœlum ct terram nihil fecit aliud quam abyssum aquarum quæ terram operiret, seseque ad cœlum empyrcum porrigeret. Ex hoc ergo chao ct abysso, Deus sequentibus mundi diebus formavit cœlos, elementa, astra, aves, pisces, jumenta reliquaque omnia, ut existeront ficrentque visibilia, id est spectabilia, pulchrequc composita, digesta et ornata. Videtur enim Paulus de more alludere ad Septuaginta qui, *Gen.* i, pro eo quod nos habemus : « Terra erat inanis ct vacua, » vertunt, *terra erat invisibilis el incomposita.* Unde et Sapiens, *Sap. xi,* 18, dicit Deum fecisse « orbem cx materia invisa. » Hic sensus est valde appositus, tum quia optime explicat aptata, tum quia præpositio ex proprio causam non exemplarem, sed materialem aut quasi materialem significat.

4. Fide plurimam iiostiam Abel, quam Cain, Vu».a obtulit Deo.— Pro *plurimam grace* est rXúev*, id est plurcm, ampliorem, præstantiorem, pluris et majoris pretii. Ita Syrus, Chrysostomus, Thcophylactus. Noster interpres ne diceret *piùrem,* quod latine non dicitur, dixit «plurimam,» quasi dicat: Fides, quæ longe major ct ardentior erat in Abel quam in Cain, excitavit Abelcm, ut majores et præstantiorcs hostias Deo offerret quam Cain : nain Cain obtulit tantum fructus terre; Abel vero obtulit primogenita gregis sui ct adipes eorum, *Gen.* iv, 4.

Nota : Fides Abolis, qua ipse Deo placuit, F.w quamque hic Apostolus commendat, non fuit *

•liorom nuda et otiosa, qualis est Novantium; sed fuit nou^it v*va» C^C<1X et operans per actus latri®, sacrifi- Boduioe oli, devotionis et cbaritatis. Sic tides Noe, Abrahro, ojxnbui, Mosis et aliorum operosa fuit, protulitque actus obedientiæ, peregrinationis, patientiæ, fortitudi- ruUiim. ois et toleranti® multorum laborum, dolorum et malorum, uti subjicit Apostolus.

Per quam testimonium consecutus est esse Justus.—Testimonium hoc habetur *Gen.* iv, vers. 4, ubi dicitur : o Respexit Dominus ad Abel, et ad munera ejus : ad Cain vero, et ad munera illius non respexit. » In quem locum S. Hieronymus in *Question. hebraicis :* « Unde, inquit, scire poterat Cain, quod fratris ejus munera suscepisset Deus, et sua repudiasse!, nisi illa interpretatio vera esset quam Theodotion posuit? Et inflammavit Dominus super Abel et super sacrificium ejus; super Cain vero et sacrificium ejus non inflammavit. » Per ignem ergo a se missum, quo fer com^uss^ Deus hostias Abelis, non Caini, ostencaioini^ dit Abelem, ejusque munera sibi placere, non Caium Caini, ut tradunt Hebræi, Chrysostomus, Theoprohirit Phy'actus el alü. Sic enim Deus per ignem a se lacris- missum ostendit sibi placere sacrificium Mosis el tlnm Aaronis, *Levit,* ix, 24; itemque Eliæ, non autem AUI, sacerdotum Baal, III *Beg.* xvm; et Gedeonis, *Judicum* vi, 21 ; et Manne, *Judicum* xm, 20; et Davidis, I *Paralip.* xxi, 20; et Salomonis, II *Paral,* vn, 1; pari modo Nchemiæ sacrificium igne probavit et commendavit Deus, II *Mach,* i, 32.

Quomodo et PER ILLAM DEFUNCTUS ADHUC LOQUITUR, — quia am de- obelis licet olim occisi fides, innocentia, pietas, loqui- martyrium el memoria adhuc recens est el celeturf bratur apud omnes fideles, cosque ad sui imitationem exhortatur melius quam si Abel mille linguis cos exhortaretur, tanta est vis exempli, *q. d.* Cain sustulit quidem Abelem, sed non sustulit ejus gloriam et memoriam, qua vivit et vivet semper in mente ct ore fidelium. Ita Chrysostomus, Thcodorctus, Thcophylactus, QEeumenius (1).

Aliter Galenus ct Ribera, loquitur, inquiunt, adhuc Abel, quia adhuc vindictam petit a Deo, ut in extremo judicio pleno puniatur resurgens Cain, ct quotquot ejus scelus secuti sunt : quasi Paulus alludat, imo citet illud *Gen.* iv : a Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra. » Sed prior sensus germanior videtur ct planior, agit enim de fide Abelis, qu® testimonium et laudem a Deo consecuta est; haneque ait adhuc loqui, id est, suo testimonio et laude divina provocare omnes ad sui imitationem.

▾en. 5. fi- Fide IIenocii translatus est ne videret mor- Henoch TKM. — Nola : Communis Patrum sententia est, tramuti Henocli el Eliam translatos esse in paradisum, ut ia pira- tempore Antichristi redeant, et contra cum pro Christo decertent; ideoque ab Antichristo onci- Unta dentur in Jerusalem, sed tertio die publice resurgenl et ascendent in cœlum , ut dicitur Apoc. cu a .w cap. xi, *vers.* 3 et 12. Idipsum docet Ecclesiasticus, xLiVj 16 : « Henoch, inquit, placuit Deo , et translatus est in paradisum, ut det Gentibus poenitentiam. » Licet enim tò *in paradisum* non sit in Græco ; est tamen in omnibus codicibus Latinis.

Quare perperam Judæi nonnulli putant Henoch esse mortuum *Gen.* v, 24; nam pro eo, quod nos habemus, non *apparuit,* hebraice est WW *veenennu,* id est, *et non ipse,* id est, ut ipsi intelligunt, ipse non exstitit, non vixit, sed mortuus est Verum hoc insulse dicitur, nam tò *et* non *ipse* significat, ipsum amplius non apparuisse in terra, ' l non esse visum hominibus, non autem esse Ueaoti, mortuum, alioquin enim de Henoch a?que ut de non eoa Adam, Set, Noe et reliquis omnibus dixisset Moscs: a Et mortuus est.» Jam autem hoc de co non dicit, sed dicit UJ'Rl *veenennu, et non ipse,* scilicet apparuit amplius in terra. Ita enim vertit noster diorum Interpres, Chaldæus, Septuaginta et cx iis Paulus et dubiam. hic : nam sequitur : «Quia tulit cura Dominus,» vel, ul Septuaginta et ex iis Paulus, |urtn»n, id est, transpositus est (scilicet a terra in paradisum) a Domino. Syrus vertit 'X"|CN *estanni,* quod partim translatum, partim mutatum in meliorem sortem et statum significat; H3« *stana* enim tam Syris quam Hebræis mutare significat. Non ergo probabile tantum est, ut quidam temere dixerunt, sed plane certum ex communi S. Scriptur®, Patrum et Ecclesiæ sensu, Eliam et Henoch non esse mortuos, seu vivos raptos esse ih paradisum, rediturosque sub finem mundi. Unde Tertullianus, lib. *De Resurrectione carius,* « eos nondum resurrectione dispunctos, quia necdum morte junctos, sed tamen æternilalis candidatos» vocat.

Quærcs, quomodo « fide, » id est per fidem, Insignii ob fidem dicatur «translatus Henoch ?» Respon- ioaocendeo : Henoch translatus est ob insignem vitasm, u innocentiam, qua non tara humanam, quam cœ- nniocua lestem in terris vitam agebat, ut potius Deo ct angelis, quam hominibus jungendus esse videretur, «pm. Hanc causam insinuat Moses, *Genes,* v, 24, cum ait : « Ambulavitque (Henoch) cum Deo, et non inveniebatur, quia tulit eum Dominus. » Ubi satis significat quod Deus tulerit Henoch, quia Henoch « ambulavit cum Deo, » id est, Deo per omnia consensit, obsecundavit et cohiesit tanquam amicus cum amico, aut potius tanquam servus cum domino , jugiter et decenter versans et ambulans : hoc enim significat hæc phrasis; unde Amos, cap. m, vers. 3, sic ait : «Numquid ambulabunt Quid rit duo pariter, nisi convenerit cis? » *Ambulare* ergo a'"6 ?' *cum Deo* est virorum magnorum et insigniter sanctorum, qui Deo perchari, conjuncti et familiares sunt, qualis fuit Noe, de quo dicitur Gen. cap. vi : a Noe vir justus atque perfectus cum Deo ambulavit, » ubi Chaldæus vertit, *ambulavit*

(1) Mortuo Abeli loquelam Paulus eodem sensu tribuit, quo apud Virgiliutr. Pltlcgyx pœna

....wagn* testatur voca per umbras :
Dixie* jUktiUim tuoniti, cl uoq **kmnexe Divos,**

iïoe in timore Dei; Septuaginta ct cx iis Panlus ▾ertimi, *placuit Deo,* scilicet, uti solent aulici nonnulli regi placere, cum illi in deliciis sunt. Undo ct apposite *Henoch* hebraico dedicatum vel consecratum Deo significat.

Dicit tamen Paulus, Henoch translatum esse «fide,» sive per fidem , quia fides futuræ retributionis excitabat Henoch ad preclara fidei opera exercenda, quibus ambulavit cum Deo, Deoque placuit, ob quæ meruit a Deo rapi ct transferri in paradisum. Potuisset pari modo dicere Apostolus : Spe vel charitate, vel pietate sua insigni translatus est Henoch ; sed maluit hoc fidei tribuere, tum quia de fide agebat, eamque Hebræis inculcabat ; tum quia fides prima est et dux atque incentrix spei, charitatis, pietatis aliarumque virtutum.

6 G. Sise fide autem impossibile est placere Deo. — Probat Henoch translatum esso per fidem, vel propter fidem, hac ratione : Henoch translatus est, quia placuit Deo; atqui non potuit placere Deo, nisi per fidem : ergo per fidem translatus est.

Credere exim oportet accedentem ad Deum, quia est, et inquirentibus se remunerator sit.—Probat minorem syllogismi jam positi, scilicet Henoch non potuisse placere Deo, nisi per fidem, probat autem sic : ut quis ad Deum accedat uti oportet, cumque rite colat, itaque ci placeat, debet credere, « quia, » id est quod, «est » Deus, et quod au ós “se *n(lu*rcn*)us s*l remunerator. » Si enim quis œn, ft atheus aut politicus putet Deum non curare res politia»- humanas, non punire malos, noe premiare bonos et remunerari, hic negliget Deum, nec curabit ad tollit. Deum accedere cumque colere : ergo ut Henoch cl quivis alius accedat ad Deum eique placeat, neccsse est ut fidem habeat, qua in Deum judicem, vindicem ct remuneratorem credat.

Dices : Ut quis accedat ad Deum, cumque co- medí Ia*. sufficit naturalis Dei cognitio, qua philosophi mtun- cognoverunt Deum esse ct esse vindicem bono- uto' runi ct malorum : ergo non opus est fide. Re- nne Edo spondeo, negando antecedens. Naturalis cnim Dei ad uJu- cognitio tantum docci colendum ct amandum esse Deum tanquam auctorem nature ct bonorum naturalium, iliaque tantum ab illo esse speranda et petenda. Deus autem vult amari ct coli ab hominibus, non tantum ut auctor bonorum naturalium , sed etiam supernaturalium et æternorum post hanc vitam; ncc alia ratione ad illum illiusque favorem et amicitiam accedere, iliique placere, et grati esse possumus. Unde sæpe bona naturalia Deus in hac vita negat justis et amicis suis, eaque confert improbis et inimicis suis, ut nimirum doceat homines non illa presentía , utpote vilia, caduca et exilia, sed spiritualia et æterna, utpote Deo digna , a Deo esse petenda, Deumque velle hæc, non autem illa primario et precipue a so peti. Ad hoc autem opus est fide. Sola enim fides dictat nobis Deum esse auctorem non tantum nature, sed et gratin» gloriæquo æternæ, hæo enim sunt bona supernatiunlia, sive res sperandæ et non apparentes, quarum argumentum est fides, uti vers. 1 docuit Apostolus. Î

Adde, verius est (quidquid aliqui dicant) Deum esse, esse vindicem bonorum ct malorum, aliaque attributa Dei naturalia Christiano, prescr- tim peenitenti et justificando, credenda esse cognitione et fide, non tantum naturali, sed etiam supernaturali, uti docent doctiores et solidiores Theologi.

Hinc ergo recte concludit Paulus ad justificationem, ut scilicet simus amici Dei, Deoque piaceamus, requiri fidem, sive cognitionem supernaturalem ct divinam. »|

Loquitur Paulus de adultis, qualis erat Henoch : licet cnim probabile sit, Henoch in infantia fuisse purgatum a peccato originali, ct justificatum placuisse Deo per Sacramentum , vel sacrificium legis nature, ad id a Deo illo ævo institutum, ac consequenter infusam fuisse illi cum gratia fidem habitualem, non tamen potuit ob infantiam habere fidem et cognitionem actualem, qua actu crederet Deum esse et esse remuneratorem; illam ergo habuit adultus ex instructione Adæ, Sel aliorumque patrum suorum. Igitur adultus actu credidit Deum esse et esse remuneratorem, atque per hunc fidei actum ct considerationem remunerationis excitavit se ad heroicos charitatis, castitatis, patientiæ, religionis actus, quibus magis placuit Deo, meruitque justificationem secundam (de qua hic loquitur Paulus, uti et sæpe alibi, uti superius monui), puta justitiæ augmentum, atque in iis quotidie crescens meruit tandem transferri a Deo ; ergo manet probata conclusio Pauli : « Fide translatus est Henoch. » Clarum est cnim Henoch non meruisse transferri per fidem habitualem, quam habuit in infantia. Hanc cnim habuere «eteri infantes illius œvi, qui tamen non meruere transferri. Ergo loquitur Apostolus de fide actuali, quam adultus habuit Henoch, cujus impulsu heroica opera patravit, ob quæ meruit pre cæteris transferri. J

Nota : Ad justificationem, Deique amicitiam, run qua illi placeamus, non tantum hæc duo, scilicet quod Deus sit et quod remunerator, sed plura ,i,„„ ,¡M alia credenda sunt, ut, Deum esse trinum ctunuin, hic r- Christum incarnatum et crucifixum esse media- r“^ totem Dei ct hominum, Christum esse peccati tum originalis, tum cujusvis actualis expiatorem, animam esse immortalem : Apostolus tamen tantum hæc duo jam dicta recenset, non quasi hæc sola sufficiant, sed quia hæc duo requiruntur vel maxime ad spem excitandam, ut llebræi, et quilibet alius fortiter virtutis labores et agones obeat cl sustineat, inquit Theodoretus. J

Nota *secundo ñ remunerator* : inde enim contra '“‘ṫ Novantes recte colligimus merita bonorum ope- iim rum, quibus mercedem Deus sit daturus. Hoc

tnr «n-ir* No-vanta.

enim significat *remunerator,* et clarius Gnecumpvrtxrn&tx, ¡d est, mercedis retributor. .Merces enim ad merita essentialem ordinem el relationem includit, ut scilicet omnis merces meritorum sit merces, et omnia inorila mercedis sint merita.

7. Fide Noe responso accepto (græce xputtarictaí?, id est, oraculo Dei admonitus) de iis quæ adhuc Nos vidimantin (de futuro orbis diluvio), metiens APTAVIT ARCAM IN SALUTEM DOMUS SUÆ. — PrO DIC-*tuens,* in Græco legitur có)a€tAsí{, id esi, reveritus Deum : cum enim alii homines reverentiam, metum et fidcin numinis abjecissent, riderentque minas Dei de futuro diluvio , solus Noe timuit, et reveritus est Deum judicem ct vindicem, certoque credidit Deo prædicenti diluvium, ideoque ad illud evadendum arcam construxit.

Posset *secundo,* iúxa€r,6ií;, id est reveritus, passive accipi (i) : quem scilicet Deus reverebatur. Sic enim Christus dicitur a Patre exauditus pro sua reverentia cap. v, vers. 6, *q. d.* Noe ob suam justitiam in honore et in pretio fuit apud Deum, ita ut Deus quasi ipsum revereretur, ideoque ipsum a diluvio servare vellet, indicans ci et præscribens effugium per arcam. Ecce quanti Sanctos faciat Deus.

Per quam (arcam) damnavit (Noe) mundum, — *q. d.* Noe ipso facto ct rerum eventu damnavit incredulitatis homines sui œvi, qui nolebant credere futurum diluvium et agere pœnitentiam, ideoque fabricam arcæ ejus irridebant : hosce, inquam, damnavit Noe, dum iis diluvio mersis ipse solus cum suis in arca diluvium evasit. Sic regina Austri dicitur *Matth.* xn, 42, condemnatura Judæos, scilicet ipso facto et studio suo, quo tam studiose a finibus terræ venit ad Salomonem, cum Judæi Christum, quem dami habebant, neglexerint et spreverint.

Kot ades, fortiLodo, con-rtûtü.

Vides hic, quod fides Noe ipsi fuerit substantia rerum non tantum sperandarum, sed etiam timendarum, scilicet diluvii, quod ut evaderet, tam operose per centum annos, omnibus irridentibus, fabricavit arcam, *q. d.* Sicut Noe per fidem sustinuit sc in metu, spo, constantia ac labore fabricandi arcani per centum annos : ita vos, o Hebrea, per fidem vos sustinete, ut in persecutione sitis fortes, constantes et longanimes. Sicut eniin quod credidit Noe, hoc re ipsa evenit, ut scilicet ipse per arcam evadens videret reliquos omnes diluvio mergi : ita vobis, o llebræi, re ipsa eveniet id quod creditis, scilicet ut infideles persecutores vestros videatis diluvio ignis gehennæ absorberi; vos vero per fidem et Ecclesiam, quasi arcam, ab eo liberari et enavigare, atque ad portum coeli salutisque œternæ appellere.

Mot bærwjnsii-A,p^j

Et justitiæ, quæ ter eidem est, iiæres est justitutus, — g. *d.* Atque ita in Noe ojusquo familia mandi justitia Adami, llenochi, Abel el aliorum veterum patrum, quam ipsi pariter per fidem acquisiverant, factusquc est Noe ex asse hæres justitiæ ct sanctitatis patrum : cum vitia ct vitiosi homines omnes mersi essent diluvio. Noe enim licet esset justus, per fidem tamen qua Deo credidit et obedivit in arcæ fabrica, promeruit sibi justitiæ augmentum, familiæ vero suæ promeruit ut in ea sola quasi hereditario jure et successione permaneret vera Dei fides, cultus, religio, justitia et amicitia, utque ex se quasi novi mundi totius hærede, et novi sæculi parente tandem Christus, justificator mundi, Ad® patri suo promissus, Gctics. hi, 15, nasceretur. ItaTheophylactus, Ansclmus, Galenus et alii.

8. Fidequi vocatur Abraham, obediht in locum (in terram Chanaan) exire, qlem acceptur is erat in HÆRED1TATEM. — Pro *qui vocatur* græce est xaXcúfiAvi;, quod Syrus vertit, *cum vocaretur,* scilicet a Deo. Melius noster Interpres el Theodoretus vertunt, *qui vocatur, q. d.* Patriarcha ille admirabilis, cujus nomen apud vos, o Hebræi, est celeberrimum, qui prius Ü312N *Abram,* id est pater excelsus, sed postea merito fidei et obedienti® vocatus ct factus est omZJN Abraham; quasi pon 31 3X *ab rab hamon,* id est, pater magnæ multitudinis, sive mullarum gentium, Genes, cap. ivit, vers. 5, Rom. cap. iv, vers. 17, hic, inquam, Abraham .fide,» id est per fidem, obedivit Deo, *primo, ex* Ur Chaldaeorum ; *secundo,* ex liaran sc evocanti in terram Chanaan, ubi eum Deustam miro favore, benevolentia et familiaritale dignatus ct prosecutus est, *q. d.* Fides est, quæ Abrahamum ad Dei amicitiam provexit; fides est. quæ illum tantum, quantus evasit, fecit ; fides Abrahamum (quantum virum !) tinxit ctefformavil.

Alna Df*JJê3 anctum yn ¡.ur flilr TT}-

Quæstio hic est, an Abraham cum vocarelur a Deo, ut egrederetur ex l'r ct liaran, sciverit sibi eundum esse in Chanaan ; et an Deus Chanaan illi nominarit, an vero tantum confuse et in genere dixerit : Vade in terram quam tibi (postea) ostendam et demonstrabo. Putant Pcrcrius, in *Genes.* xn, 5, et Vasquez hic, Abraham distinete non audisse, nec scivisse de Chanaan, quod eo sibi esset eundum. Id enim Apostolus hic vid tur significare, ct Deus Genes, xn, 1 : « Veni, inquit, in terram quam monstrabo tibi; » itaque manis commendatur fides et obedientia Abrahæ. 11 ec sententia est probabilis, verior tamen videtur contraria, quam sequitur ibidem Abulensis, Oleaster et Hibera hic, scilicet Deum evocasse Abraham ex L'r et liaran in Chanaan, cunque illi nominasse et indicasse. Probatur, quia id diserte dicitur *Genes,* xt, 31 : « Tulit, inquit. Thaïe Abram filium suum, el Lot, et Sarai, et eduxit eos d Ur Chaldeorum, ut irent in terram Chanaan.» Ac rursum Genes. xn, 5 : « Egressi, inquit, sunt ut irent in terram Chanaan. » Respondet Pcrerius, Chanaan hic per anticipationem, brevitatis et perspicuitatis causa nominari, sensumquo esso.

ar-iUh "Ur rt Hinn, LDi nominarefit !T-rara Chinixat

Statr=ti* pn>La.

(1) Minus recta.

q. d. Exierunt in terram, tunc quidem sibi incognitam, quam tamen postea, Deo indicante et demonstrante, cognoverunt esse Chanaan. Re ipsa ergo exiverunt versus Chanaan, sed postea demum cognoverunt se tendere in Chanaan, ibiquo sedem fixuros esse.

Verum cum Moses historico hunc exitum narret, ct secundo dicat cos exisse in Chanaan, plano id ut sonat accipiendum videtur. Adde *secundo,* Thare (de quo incertum est et dubium, an tunc fuerit fidelis et veri Dei cultor) non videtur fuisse tante fidei, tanlique animi, ut cx Ur patria et sede sua, cum Lot et Sara, totaque sua stirpe exiret, ut sequeretur Abrahamum filium suum a Deo evocatum, nisi scivisset determinate quo evocaretur, quoque omnes essent ituri, ut sedem figerent. *Tertio,* quia nisi Deus distincte evocasset Abraham in Chanaan, nescisset Abraham versus quam partem egredi, quo tendere deberet. Jam autem constat Abraham cum Thare, primo ex Ur ivisse in liaran. Sciebant ergo sibi eundum esso versus liaran, ac consequenter sciebant sibi eundum esse in Chanaan. Nam liaran recta erat via euntibus cx Ur in Chanaan : nolebat enim Deus eos morari in liaran, sed ex Haran porgerà ûj Chanaan.

Cbitujn j„”, Dfjdrft tinua detenni- ©itum *rrum **• *a* Deo dotina- UiuSr*. tnr edet Aiíúib

Dices : Quomodo ergo Apostolus ait, quod Abraham exierit *nesciens quo iret.* Respondeo, *quo,* ¡d csb *n quam determinatam regionem, agrum vel urbem. Licet enim sciret se a Deo evocari in chanaan, tamen nesciebat in quam partem Chanaan vocaretur : regio enim Chanaan ampla erat ct in multos reges partita. Unde voluit Deus Abrahamum, quasi cæcum educere ex Ur ct Haran, per medias provincias, perque Chanaan, peregrinaretur pendulus semper a Deo, et juxta Dei DutuDl stationes identidem mutaret. Id patet *Gen.* cap. x», et sequentibus. Ex quo liquet magna cl obedientia Abrahæ : perinde enim fecit atque si Belga aliquis Dux aut comes cx Belgio in Hispaniam evocaretur a Rege dicente : Relinque Belgium ct omnia quæ habes in Belgio : veni cum tuis in Hispaniam, ad illam provinciam ct urbem, quam, cum eris hic, ostendam ct dabo tibi. Magna foret fides Belgæ illius in Regem, si ad ejus vocem certa pro incertis dimitteret : licet enim sciret in genere se in Hispaniam evocari, tamen nesciret, an regio vel urbs quam in Hispania accepturus cst, sit major, melior, commodior, salubrior, opulentior suis fundis, quos possidet in Belgio. Ita fecit Abraham. Adde, quod vaga ct incerta peregrinatio soleat liberorum procreationi et educationi officere, opes deterere, famam maculare, amicitias dissolvere.

Eodem modo respondetur ad illud Genes, xn : cVade in terram (id est, in illam terra Chanaan portionem) quam monstravero tibi,» hebraico "(triX*atedia,* id est, quam videre tc faciam, quam oculis tuis ostendam.

Vm.». 9. Fide demoratus est in terra repromissionis, TANQUAM IN ALIENA, IN CASULIS HABITANDO. — PrO *demoratus est* græce est , id csl habitavit, non tanquam civis et incola, sed tanquam rrafa- id est, advena et peregrinus : quod Noster recto vertit, *demoratus est ;* non bene Erasmus vertit, *commigravit.* Sic enim græce dicendum fuisset, [UTÚXT.SI.

Tanquam in aliena. — Quia, ut sequitur, domum in ea ædificare noluit, nec agros in ea possedit, sed semper in casulis, grace 6 «xwxîc.id est tabernaculis ct tentoriis, habitavit, idque ut significaret se tendere alio, scilicet ad patriamct habitationem coelestem. Magna fuit et heroica fides Abrahæ, *primo,* quod patriam, cognatos, parentes, familiam, domum opesque deseruerit, Deumque vocantem secutus sit. *Secundo,* quod ex indigena peregrinus factus sit. *Tertio,* quod in incertum vagatus sit nesciens quo iret, ubi consisteret. *Quarto,* quod, licet esset in terra promissionis, id est, promissa sibi a Deo, tamen usque ad mortem nihil in ea a Deo datum, ne quidem passum pedis, ut ait S. Stephanus, *Actor,* vu, 5, possederit, sed crediderit et sperarit certo sibi, id est posteris suis, eam esse dandam. *Quinto,* quod tota vita voluerit peregrinari, credens et snerans domum æternam in coelis.

Cum Isaac et Jacod cohæredidus repromissionis ejusdem, — *q. d.* Abrahæ fides in eo rursum magis elucet, quod non tantum se, sed et Isaac, Jacob, aliosque deinceps posteros suos, quierant hæredes promissionis sibi factae a Deo de terra Chanaan possidenda, voluerit etjusserit habitare in eadem Chanaan, quasi peregrinos in casulis ct tentoriis, donec Deus post 400 annos promissionem suam expleret, terramque illam ipsis possidendam traderet. 1

10. Exspectabat enim fundamenta habentem ci- Vernk VITATEM, CUJUS ARTIFEX ET CONDITOR DEUS, — *q. d.* Abraham cum suis civis erat non Chanaan, sed coeli : hinc in Chanaan domum habere noluit, sed in mobili semper habitavit tabernaculo, quia tendebat, ct oculos jugiter conjiciebat in coelestem civitatem, quasi patriam suam, immobilem, firmam et æternam. Ita Anselmus et alii. *

Nota : Coelestem civitatem opponit Apostolus ct praponit tabernaculis ct casulis Abrahæ, quæ non habent fundamenta, sed baculis ct fulcris nituntur, cum quibus ab uno loco in alium transferuntur : coelestis vero civitas Beatorum¿ puta CaUiu coelum empyreum, sua habet fundamenta firmissima æque ac pretiosissima, puta crystallina et <uu. gemmea, quæ describit S. Joannes, *Apocal.* xi, 19.

Secundo, coelestis civitas artificem et conditorem habet non Mosca, non Abraham, sed Dcumip- 0!*4 * sum, ut cx hoc solo colligere et metiri liceat, l¡<e quanta sit civitatis illius pulchritudo, magniti- ixu, ccntia, gloria, opes et felicitas, tanta nimirum, quanta decet talem artificem, scüicct Deum : Deus enim in hac sua civitate, quasi regia suam jestatem, divitias, potentiam onmemqucgloriam

suam beatis exhibet ; perinde ac rcx in suo palatio suis principibus regalem pompam, gloriam, delicias et opes omnes explicat et ostentat.

Adde : Deum non tantum hujus civitatis conditorem, sed et materiam sive objectum ct spectaculum, atque delicias et opes esse ; adeoque ibi bcatitudo Dei, omniaque ejus bona nostra beatitudo ct bona erunt : erimus cnim beati ipsa visione et beatitudine Dei. Deliciæ ergo nostræ, diviti® ct gloria, non erunt humanæ vel angelic®, sed divinæ ; adeoque erunt ipsissimæ deliciæ, diviti® et gloria, quibus fruitur, ditatur ct beatur Deus. Denique hæc est civitas, « ubi rex est veritas, lex charitas, modus œternitas, » ait S. Augustinus, epist. 5 *ad Marcellinum*.

Ttn. it. **11.** Fide et ipsa Sara sterilis virtutem in conceptione **SEMINIS ACCEPIT, ETIAM PRÆTER TEMPUS ÆTATIS, QUONIAM FIDELEM CREDIDIT ESSE EUM QUI** repromisit. — Hactenus virilia exempla fidei adduxit Apostolus, nunc, ut magis incitet animos Hcbræorum, muliebre subjungit ; sed matris omnium credentium, Saræ scilicet, ut pudeat Hebræos in fide vinci a femina, caque magis esse pusillanimes ct timidos. Ita Chrysostomus.

Pno (m. priimtn- «rtionii Sir» ra- ttJint

Notat Paulus duo impedimenta conceptionis in Sara : prius in natura, quod esset sterilis, poste- r'us *n ælate › quod jam esset plano senex et vetula. Utramque superavit fides, qua credidit Deo supra naturam promittenti conceptionem et partum jsaac

Dices : Sara, Genes, xvm, 12, ad Dei promissionem de Isaac ex ea nascituro risit, quasi promissio hæc ridicula foret et impossibilis; ergo incredula fuit Sara : quomodo ergo eam a fide hic commendat Apostolus? Respondet Lyranus, Apostolum hanc conceptionem Sara tribuere fidei, non Saræ, sed Abrahæ. Sed hoc repugnat verbis Apostoli, qui dicit : quod a Sara per fidem conceptionem accepit, quoniam Deo credidit, » scilicet ipsa Sara quæ conceptionem accepit.

Dico ergo, initio Sara mox ut audivit promissionem tantam, quæ naturaliter erat impossibilis ct incredibilis, risit, quasi incredula : sed postcaquam cognovit angelos promittentes conccptionem legatos esso Dei, Deumque repræsentarc, adeoque Deum omnipotentem, qui fallere non potest, per angelos hanc conceptionem sibi proendidit *i* mjttere , tunc credidit, ut satis colligitur *Genes.* xvm, 14 et 15. Ita Thcodoretus.

tini pro- »m etpUo. ni». »i

In conceptione seminis. — Græce tk xaüiC;Xr.v «np- (xarc;„ id est, in conceptionem seminis, *q. d.* Ad recipiendum, retinendum, formandum semen prolificum, virtutem a Deo accepit per fidem Sara, quæ per naturam, utpote sterilis et anus, inepta erat ad hanc conceptionem. Ita Chrysostomus. *Secundo,* Græcum xara&Xfo Theophylactus vertit, *ad dejectionem semiijis,* ut scilicet ipsa Sara suum quoque decideret et subministraret semen ad conceptionem Isaaci. Unde Erasmus vertit, *adseminandum*. Tradunt emm medici in conceptione non solum virum, sed et feminam suum decidere f'min* dareque semen proli efTormandæ. *Tertio,* ex Rieronymo Ribera, xari&Xw «*KÌffumc*, id est, inquit, ad jacienda fundamenta, sive exordium seminis, id est, posteritatis suæ. Primus sensus est planissimus , cumque noster Interpres clare expressit.

Io «n- *wVUoi**ï

12. Propter quod et ab uno orti sunt (et noe ****• EMORTUO), TANQUAM SIDERA COELI, ET SICUT ARENA, QUÆ EST AD ORAJI MARIS , INNUMERABILIS.** — *q. d.* Propter hanc fidem factum est ut Sara ex Abraham conciperet, et ex uno viro , eoque emortuo orirentur proles et posteri innumerabiles.,Abraham vocat *emortuum,* quia corpus ipsius ob senium erat emortuum, et emortua in eo erat vis generandi. Sub fide Saræ intelligit et præsupponit Apostolus fidem Abrahæ, quasi mariti et patris credentium : Abraham enim magis quam Sara sua fide meruit hanc seminis posteritatem, ut patet *Genes,* xv, G.

Nota hyperbolem, qua posteri Abrahæ com- Maiuta- parantur arenæ maris, quæ est innumerabilis : certum enim est eos certo et definito esse numero, Abn- qui et numerari possit, et arenæ numerum non bAnu exæquet. Tantum ergo hac hyperbole significatur eos fore plurimos et maximo numero. Hinc Isaac, per quem omnes hi ex Abrahamo prognati sunt, hebraice risum et gaudium significat. Syriace vero dicitur priO'X *isechok,* id est, abundantia et redundantia (Syri enim Hebræum *tsade* mutant in *samech*), quæ maxime patet in hac posterorum copia.

13. Juxta fidem defuncti sunt omnes isti, — Ver».u id est, per fidem, cum fide, retinentes fidem, et fideles usque ad mortem, defuncti sunt, quia, sicut in fide vixerunt, ita et in fide mortui sunt : bona enim a Deo promissa non viderunt, dum viverent, sed post mortem illa se accepturos crediderunt.

Dices : Si omnes isti defuncti sunt, ergo et Henoch defunctus et mortuus est, non autem translatus, ut dixit vers. 5.

Respondet S. Chrysostomus, Theophylactus, Qooiari» (Ecumenius, et ex cis Ribera, a omnes » vocari **omnes defuncti*** pene omnes : excipitur enim unus Henoch, quem **£J He-** cx dictis constat non esse defunctum, sed trans- **nock** latum. Sic Genes. $LVi, 7, dicitur Jacob venisse in **trinili» lust** Ægyptum cum omni sua progenie, *omni,* id est, pene omni, constat cnim excipi Joseph, qui jam crat et præsidebat in Ægyplo. Sic cnim solemus loqui universaliter, etiam unus vel altcr excipiatur, præsertim si constet illum excipi : tunc enim cuncti sciunt intelligi, omnes scilicet, hoc illovo excepto. *Secundo,* præcise a omnes isti, » scilicet Abraham, Isaac et Jacob, qui post diluvium vixerunt ct promissiones acceperunt tum de terra Chanaan, tum de vita æterna in cœlis possidenda , defuncti sunt : de hisce enim proprio loqui Apostolum, patet vers. Its et 16, cum ait : « Et si quidem ipsius meminissent de qua exierunt, » sci-

licet Chaldææ (quæ fuit patria Abraham!, ex qua *exivit Deo* jubente in Chanaan), « habebant utique tempus revertendi, » *q. d.* Si pœnifuisset Abraham exitus e patria sua, si de ea repetenda cogitasse! , poterant facile ad illam redire, ne perpetuo in Chanaan peregrinari cogeretur ; jam autem cum de reditu non cogitarit, patet illum aliam cogitasse et exquisiissc patriam, scilicet cœlcstcm. Ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum, dicendo : « Ego sum Deus Abraham, Deus Isaac, Deus Jacob. » Perinde ac sibi tres omnibus, quorum Deus est Dominus, sint æquiparandi. ait Theophylactus. Ita scilicet Deus hos tres viros sanctissimos in pretio et amore, cordi et curas
WiKur habuit. Videtur ergo Apostolus a vers. 8, po-
A]U<a'' nere distinctum ct secundum statum, ætatemque
lu de mundi, quæ scilicet fuit post diluvium, quando
Bortuií. cœpii quasi novum sæculum fidei et Ecclesiæ m Abrahamo, qui fuit typus} exemplar et pater omnium credentium et fidelium, quique tota vita sua cum Isaac et Jacob peregrinatus est in Chanaan, quia spectabat civitatem coelestem. Merito ergo uti Levitis sortem non habentibus in Chanaan , ita et Abrahœ pars et sors fuit Deus ipso : ac consequenter, cum ait Paulus omnes defunctos, non intelligit Abel, Henoch et Noe, qui fuerunt in priori sæculo ct altero quasi mundo, qui fuit ante diluvium; sed tantum intelligit Abraham , Isaac, Jacob, qui fuerunt in novo hoc et secundo sæculo post diluvium, ita S. Thomas, Lyranus et Cajelanus.

Nox accept is repromissionibus ,— tum de terra Chanaan possidenda : hanc enim non adepti sunt, nisi sub Josué, post quadringentos annos; tum potius de coelesti regno et gloria possidenda : hanc enim non sunt adepti, nisi per et post mortem Christi Jesu. De promissione enim coeli loqui
Nnih Apostolum patet ex seq., cum ait : «Nunc autem meliorem appetunt,» id est, cœlcslem. Ex hoc
Chri- loco Patres et Theologi colligunt, ante Christum chrislique mortem, nullam animam quantumvis
, calOi' sanctam ct puram coelum introisse, aut Dei visionem ct beatitudinem adeptam esse. Unde cap. ix, docuit Apostolus ante Christum nondum propalatam fuisse Sanctorum viam, id est, coelum mortalibus fuisse inaccessibile, uti ait ibidem Ambrosius, Chrysostomus, Theophylactus et alii. Et cap. X, idipsum diserte asseruit Paulus dicens : » Habentes itaque, fratres, fiduciam in introitu Sanctorum in sanguine Christi, quam initiavit nobis viam novam ct viventem per velamen, id est, carnem suam. »

Sed a longe eas aspicientes et salutantes.— Est metaphora a navigantibus, inquit Chrysostomus, qui dum portum eminus aspiciunt, loeto clamore quasi celeusmate, cum appellant et salutant. Sic apud Virgilium :

iulum, lUlum pri conditali Achates.

Ha In patres cum per fidem obscure viderent, id est crederent, patriam cœlestem, eam crebro cum desiderio appellabant et salutabant.

Er confitentes, quia peregrini et hospites sunt super terram. — Hinc patet hunc sensum ct hanc vocem, *Peregrini sumus tu hac* cita, fuisse priscis illis patribus familiarem, quæ miro eos mun- borica
danarum opurn ct rerum contemptum, ac cceles-10 '"*•
lium desiderium et studium incitabat. Ha Jacob, *Genes,* xlvii , 9 : « Dies, inquit, peregrinationis vitæ meæ centum triginta annorum sunt, parvi et mali, ct non pervenerunt usque ad dies patrum mcorum quibus peregrinati sunt. » Et David, *Psalm,* xxxvm , 13 : « Advena ego sum apud te et peregrinus , sicut omnes patres mei. » Et Salomon , I *Paralipom.* xlix , 15 : « Peregrini sumus coram te et adven®, sicut omnes patres nostri. » Jeremías quoquo de Christo loquens, cap. xiv, vers. 8 : «Quare, inquit, quasi colonus futurus es in terra, ct quasi viator declinans ad manendum? » Erras ergo, Christiane, si hic tc domum habero putas, si to hic ad quietem, quasi in patria componis : peregrinus hic es, peregrinaris in terra aliena ; patria et requies tua est in cœlo; illuc propera, illuc festina. Ita Apostoli quasi peregrini toto orbo « euntes ibant ct flebant mittentes semina sua. »

S. Olympius Abbas, uti narrat Sophronius in Pokhn
Prato spirituali, cap. xn, rogatus a quodam, qua- P0-1;
nam ratione recte vitam suam institueret, respon-
dit : « Ubique æstima te peregrinum, ct ubicum- Olpffl
que sederis, dic : Peregrinus sum. » Quare recte '
monet S. Petrus, *epist.* 1, cap. ii. vers. 11, dicens:
« Charissimi, obsecro vos, tanquam advenas cl pe- » ps>
regrinos, abstinere vos a carnalibus desideriis, quæ militant adversus animam. » Nam qui civis est cœli et terre advena, terrena preterire et contemnere, coelestia appetere et prosequi debet, uti pulchre docet hic Chrysostomus in morali *honvil.* 25. Insigne hao dc re exemplum S. Basilii narrat Nazianzenus, in *Orat, funebri de laudibus* S. *Basilii :* cum enim prefeclus Valentis Imperatoris Basilio minaretur exilium et ejectionem ab Episcopatu, respondit Basilius : «Nihil horum quæ dixisti curo, melior sum his qui publicant ct proscribunt. Ipse me ob spem regni cœleslis proscribens, nihil vero possidens, ab exilii metu liber sum; unam omnium cognoscens esse patriam, paradisum (terram enim quasi commune omnium aspicimus nature exilium), propria vero carens terra nullo loco circumscribor ; Domini enim est terra et plenitudo ejus, incola ego sum in terra sicut omnes patres mei. Cumque ab Episcopatu pelleretur in exilium, dixit illico socio suo : Libellum hunc accipe, et veni mccum ; cum prius libellos pauculos et pannosam vestem qua indutus erat, prefecto obtulisset, quæ sola ipsius erantsupcllectilia; additque dicens: Exilium nihil ad me spectat, cum domus quam inhabito aliena sil. »

Pari modo se peregrinum in hoc mundo pro- s. G*

cnrioj pwrgri- au» lac fa,L

fessus est S. Gregorius Thaumaturgus, qui, nt inquit Nyssenus in ejus Vita, « morions obtestatus est suos, ne peculiarem sibi locum sepulturas compararent. Nain si vivus, ait, nullius loci dominus vocari volui, sed in alienis tanquam inquilinus et peregrinus habitans vitam transegi, nc post mortem quidem inquilinatus mihi dedecori erit : sed in sequenti sæculo fama prodatur, quod Gregorius nec vivens ab aliquo loco cognominatus sit, et post mortem alienorum locorum fuerit inquilinus, cum ab omni terrena possessione sese abstinuerit, adeo ut ne sepeliri quidem in proprio loco sustinuerit : solam enim illam possessionem pretiosam et expetendam putavit, quæ fraudis et avaritta vestigium sese non admittit. » Audi et Ethnicum. Cum Anaxagoras Lampsaci moreretur, qurerentibus amicis, velletno Clazomenas in patriam, si quid ei accidisset, deferri : « Nihil necesse est, inquit ; undique enim ad inferos (fideli et sancto ad superos) tantundem est viæ. » Ita Cicero, I Tusad.

Versum 15 explicui vers. 13, ejusque sensus satis patebit ex vers. 16.

Vers. is. 16. Nunc, autem meliorem appetunt, id est coelestem. — « Nunc » non significat hic tempus præsens, sed adversativa et illativa est particula, *q. d.* Poterat Abraham in patriam, Chaldieara scilicet, redire, si voluisset : « nunc autem, » id est, cum autem videamus cum noluisse redire, hinc sequitur quod aliam civitatem meliorem, scilicet cœlestem, appetierit et prosecutus sit peregrinando in Chanaan tota vita sua.

Vm.n. 17- FtDR obtulit Abraham Isaac, cum tentaretlr. — *q. d.* Cum Deus lentavit obedientiam et pietatem Abrahæ, dicens *Genes.* xxn,2 : «Tolle lilium tuum unigenitum, quem diligis, Isaac, et vade in terram visionis (in montem Moria , ut habent Debraia, in quo postea Salomon ædifieavit templum), atque ibi offeres eum in holocaustum. »› Abraham mox Deo jubenti per fidem obedivit, et « obtulit, » id est, offerre ccepit et tcntavit suum Isaac; sed nc re ipsa offerret impeditus fuit ab angelo : «obtulit» ergo significat hic actum inchoatum, non consummatum, juxta *Canon.* 32.

Id wbn» fthm d«I*rç- íiíninm proniii- liod I*ei.

: ’’ano oblationem Abrahæ tribuit Apostolus fidei illius, quia fides ipsum animavit et excitavit ad eam faciendam : alioqui enim dixisset Abraham: Impossibilia mihi promittis et praecipis, Domino; promittis enim mihi stirpem innumerabilem per Isaac, et jam principis eumdem offerri et occidi : quomodo ergo per eum, si occidatur, speraro potero stirpem quam promittis? Verum tides hic ei succurrit et hoc duellum diremit ; credidit enim Abraham Deo tam promittenti, quam præcipienti, cortoquo sibi persuasit Deum effecturum, ut praeceptum hoc promissionem non elideret; quia, ut subdit Apostolus, « arbitrabatur quia ct a mortuis susoitare potens est Deus, » quod scilicet Deus Isaacum, pi accideretur, a morte suscitaret, itaque I«aac suscitatus stirpem Abrahœ propagaret. « Cura ergo Deus aliquid promittit, inquit Chrysostomus, lib. I *Dc Providentia Dei,* etiamsi millia sint quæ promissionem ejusmodi obtundant atque, intercipiant, turbari minime convenit, aut dc fine dubitare. Deus enim promissa sua, licet desperatissima videantur, ad certum finem atque exitum perducet. »

Cuji tentaretur, —Tradunt Hebræi apparuisse Abrahœ dæmoncm specie angelica, eumque gravissimis verbis ab immolando filio deterruisse, tanquam a re impia et inaudita crudelitatis , ac Dei voluntati contraria. Credibile est, si unquam, tunc maxime adiemone lentatum esse Abraham ; sed an dæmon ei visibiliter apparuerit, incertum est. Certius ergo hæc referemus ad tentationem Dei : alludit enim Paulus ad verba Mosis, *Genes.* cap. ssii, vers. I : « Tcntavit Deus Abraham. »

Et unigenitum offerebat. —Licet enim Ismael quoque natus esset Abrahæ, tamen Isaac vocatui unigenitus, quia solus ipse erat filius promissionis, unice dilectus hæresque Abrahæ designatus. Ismael ergo quasi exhæres, et domo Abrahæ cum matre Agar jam ejectus, filius Abrahæ non reputatur.

Qui susceperat promissione?. — « Qui » refert non *Isaac,* sed *Abraham,* ut patet ex j 'tic.ilo Greco ct ex sequentibus, cum ait : « Ad quem (scilicet Abraham) dictum est, » *q. d.* Abraham qui a Deo acceperat promissiones maxirnæ stirpis per Isaac propaganda», hic cumdem Isaac Dei jussu, non moratus basco promissiones, fidenter et generose Deo obtulit, quia fide credebat Deum modum inventurum, puta resuscitationem Isaaci, quo pir erra promissam stirpem daret ct compleret. Mir» Jet a D',UB «imm

18. An quem (Abraham) dictum est : Quu in Isaac VOCABITUR TIRI SEMEX. — a Quia » U0D est causale hic, sed expletivum : ct Latina phrasi redundat, uti ct alibi sæpe : sic enim Hebræi passim sermonem suum ordiuntur a ’ *ki,* id est *quia.* Dixit Apostolus Abraham per Isaac accepisse promissionem stirpis, jam idipsum hic probat et explicat, ex eo quod Deus dixit ct promisit Abrahæ, *Genes,* xxi. 12 : «In Isaac vocabitur tibi semen, » id est, ex Isaac, non autem ex Ismael, excitabitur tibi posteritas quæ censenda et vocanda sit posteritas tua, ut scilicet sil lueres promissionum mearum, quas tibi ct semini tuo pollicitus sum. Veri. 19. infaae, n poteriu^ br*’

19. Arbitrans quia et a mortuis suscitare potens est Deus. — Nota *-n et a inortuts,* pro quo perperam Beza vertit, *vel a tnorluis :* refertur enim illud xii, id est et, ad generationem Isaac, *q. d.* Arbitrans Deum, qui illum cx sterilibus parentibus generare potuit, posse cumdem et a mortuis suscitare. Pro *arbitrans græce* est Vqtwtjw;;, id est, enm secuin perpendisset, considerasset, ratiocinatus esset suaque ratione conclusisset. Sic enim ratiocinabatur Abraham : Jubet Deus filium Isaac a me offerri et immolari, et tamen per curadera mihi stirpem promittit ; ergo vel curabit, ut

v«». ia.

quidquid ego effecero ad eum offerendum, ipso temen non occidatur ; vel si occidatur, efficiet ut resurgat : hac fide'et spe animatus, Deo quidlibet præcipienti alacris parebo.

rwae nhola, Mesi figura Cferirtn

Unde elm et in pahabolam accepit. — « In parabolam, » id est, in figuram Christi, inquit Chrysoslomus, Galenus, Vatablus (1). Sicut enim Isaac a morte salvo surrogates est aries, quem obtulit Abraham, ita salva deitate Christi in cruce immolate est ejus humanitas. Unde huc videtur alludere Christus, *Joan,* vm, 56 : « Abraham pater vester esultavi! ut videret diem meum, vidit, ct gavisus est ; » *vidit,* in typo, scilicet, in immolatione Isaac.

Bccnodo, M «m.

Secundo, Theophylactus et Œcumenius, « in parabolam, » inquiunt, id est, in exemplum; quasi (jjxerit Deus : Si Abraham obtulit filium suum, et ego unigenitum meum, Christum scilicet, offerre debeo.

TmUo, fnUiT' id m», typwre- lu rrec- tionis Christi quasi alter phanu.

Tertio, « in parabolam, » id est, in typum, morsc'l*cct et resurrectionis Christi et Chrisliano- rum- *unde,* cum ait : a Arbitrans quia et a mortuis suscitare potens est Deus : undo eum et in parabolam accepit, » ut scilicet Isaac esset parabola et typus resurrectionis, sicut phoenix qui moriendo renasci dicitur, typus est ct hieroglyphicum resurrectionis. Videbatur enim Isaac quasi a morte resurrexisse, cum certæ morti destinatus, patre vibrante in cervicem ejus gladium, angelus gladium continuit, et Isaac a morte liberavit. Ita Theodoretus.

fruto, et opii- Ahrabim et Isaac »DDt ju- id at, exun- ,saac' 7- bik om- ninm j*- culoruni.

Quarto et optime, « in parabolam, » id est, ut Isaac esset parabola, fabula, proverbium, exemplum memorabile et prodigium omnium sæculorum, quod omnibus sæculis homines memorarent et celebrarent, ut, cum de re mira.mcmorabilia et paradoxa et prodigiosa volent loqui, narrent hoc fidei, spei, pietatis et obedientiæ exemplum Per fidem Abraham obtulit Isaac, credens quod Deus illum a morte vel liberaret, vel suscitaret ; atque hujus tantæ fidei merito incojumcni et a morte miraculose servatum, salvumque illum recepit « in parabolam', n id est, in exemplum rarum et admirabile, quod quavis ætatc posteri narrent, proponant et imitentur : ut, cum Deus per se aut suos nobis aliquid jusserit, ficct arduum et difficile, exemplum Isaac ob oculos habentes, fidenter et generose nos offeramus, remque jussam capessamus, certi Deum

Otatieo- Ila prompta exem- plum.

aflore, implexa explicaturum, ardua superaturum, ignominiam, infirmitates, ærumnas, mortes omniaque mala, quæ timemus , in bonum nostrum, laudem et gloriam conversurum , uti fecit Isaaco. Ita jam videmus hoc Abrahæ et Isaac fidei et obedientiæ exemplum et præmium, ab omnibus celebrari, omnibusquo proponi, quasi cuivis fideli et obedienti dicatur : Crede, obedi, instar Isaaci, ne dubita, bene res cadet, tibi eveniet quod evenit Isaaco. Ilinc imago hujus facti olim passim omnibus proposita fuit. Testis cst Gregorius Nysscnus citatus in Concilio Nicen. II, action. IV, can. 1 : « Vidi, inquit, sæpius descriptionis ejus (immolationis Isaac) imaginem, ct sino lacrymis transire non potui, cum tam efficaciter ct ad vivum ob oculos historiam ejus rei poneret. »

3,I*l do in * "P|"

Sic Isaias, Ezechiel, Daniel, Oseas aliique prophetæ et viri sancti admirandæ et portentosæ vite), quahs fuit Simeon Stylites, Antonius, Athanasius et alii plurimi dati sunt in parabolam et exemplum toti orbi : adeoque cum cis potuisset dicere Abraham illud *Isaiæ* vin, 18: « Ecco ego et puer meus, quem dedit mihi Dominus, in signum ct portentum Israel. »

Sic Chriftus patiens dicit *Psalm.* Lxvnr, 12, se Judæis (non in bonum, sed in malum) factum in « parabolam, n id est, in fabulam ct publicam irrisionem. Sic Prophetæ dicunt Jerusalem, aliasque urbes vastandas, tradi in parabolam, id cst, in fabulam ct exemplum omnium.

t«x n «t, In|nu,

Posset quoque parabola hic accipi pro ænigmate, *q. d.* Abraham offerens filium, ex quo sperabat posteros, accipit illum in parabolam, id est, in ænigma et ænigmaticam comparationem. Comparando enim Dei promissionem dc Isaaci posteris, cum ejus nece et immolatione, ænigma erat : « homo moriens ct generans, » pute Isaac. Sicut ænigma phoenicis est : « avis moriens ct renascens; » vel, ut Poeta canit :

morie» ***£*'

> Nec sum, nec non sum, morior simul atque renascor,
> Sumque mihi lelhi, et redeuntis originis auctor.

Ærfr- miti h Scripto* ,ii re- cintar

Hebræum enim *moscai,* quod Septuaginta et Noster vertunt *parabolam,* significat quamvis sententiam et rem illustrem ct excellentem, sive proprie parabolica illa sit, sive proverbialis, sive ænigmatica. Sic dicitur *Ezedi.* xvn, 2 : « Fili hominis, propone ænigma, ct narra parabolam : aquila grandis, » etc. Ubi ænigma vel parabola vocatur aquila vastans Libanum, per quam intelligit Nabuchodonosorem vastantem Jerusalem. Et cap. XXIV, vers.3 : «Dices, inquit, per proverbium ad domum irritetriccm parabolam, » ut scilicet sub ænigmate ct parabola oliai carnium apposite) igni, praedicas obsidionem Jerusalem. Sic IVumer. xxiv, 15, Balaam dicitur « sumpsisse parabolam, » cum per stellam (enigmatice Christum præsignificavit, dicens : « Orietur stella ex Jacob.» Sicct Christus parabolas suas, quasi ænigmata obscure proponebat turbis , quos postea discipulis suis explicabat : « Vobis, inquit ipse, *Lucæ* cap. vin, vers. 10, datum est nosse mysterium regni Dei, cæteris autem in parabolis, ut videntes non videant, ct audientes non intelligent.»

20. Fide et de putebis benedixit Isaac Jacob Ven.»

(1) Iu Ailloli. Rosenmullerus vero : ündc eum etiam per imaginem quamdam resuscitationis cx mortuis recepii.

rr Esau. — Ab Abraham transit ad Isaac, qui ex Dei revelatione prævidens futura bona, filiis suis Jacob et Esau obventura, eadem illis moriens imprecatus est; itaque per fidem eis benedixit, dicens *Genes,* xxvn, 28 : « Det tibi Deus de rore cadi, et de pinguedine terne, abundantiam frumenti et vini, et serviant tibi populi, et adorent tc tri-
jaoobt bus, » etc. Unde patet hanc benedictionem, non
tiÓ' foH ,ani Prccal*oncm › quam prædictionem fuisse de
limn? futuris, quæ ex Deo revelante per fidem præsci-
praJfc- vit Isaac. Illa enim post multa sœcula non ipsi Jacobo, sed posteris ejus obtigerunt in Cbanaan. Vide hic, ut fides sil argumentum rerum sperandarum et futurarum.

vm.ii. 21. Fide Jacob moriens singulos filiorum Joseph benedixit. — Cum scilicet Gen. xLviii, transpositis decussatim et cancellatis manibus in modum crucis, dextram imposuit Ephraim juniori, qui erat ad sinistram suam, sinistram vero suam Imposuit Manasse seniori filio Joseph, qui erat ad dextram suam, itaque juniorem praetulit seniori dicens : « Isto quidem (Manasse) erit in populos, et multiplicabitur; sed frater ejus minor
Tnbm (Ephraim) major erit illo, et semen illius crescet in 8enles» ’ quia videlicet fide praevidebat Jacob futurum, ut cx Ephraim non tantum Josué dux
tnbu- populi, sed et omnes reges Israelis, id est decem
k‘‘. tribuum, nascerentur; itaque tribum Ephraim non tantum tribum Manasse, sed et caeteras omnes, ct numero et gloria et regno atque imperio superaturam.

Et adoravit (Jacob) fastigium virgo ejus. — Scilicet Joseph filii sui dominantis in Ægypto. Dices : Quomodo ergo Gen. xlvii, 31, quem hic citat Apostolus, dicitur adorasse Jacob non virgam Jo-Bephi, sed a conversus ad lectuli caput. » Ilespondeo ; Diversitas hæc versionis provenit ex nomine Hebræo FIDO *matte,* cui si substituas cAiríc et *carnets,* legAsque HI33 *mitta,* significabit lectulum ; sin substituas *yatach* et *segai,* k‘gasquen-3 *matte,*
Kett» significabit virgam. Hebrci enim omnes ante tem-
o* tir- bora Coristi, imo usque ad tempora S. Uieronypm «imi, scribebant solos consonantes verborum et
tdnlom noninuni sine ullis punctis rut vocalibus, ita ut hoc nomen H * hebraico scriptum, tam *mitta*
çu-iu. qutm *matte* legi posset. Nimirum usus «st Spiritus Sanctus hnc linsuæ üôbrœœ amplitudine, ul plura iisdem verbis significaret. Inde enim provenit diversitas versionum Aquilæ, Symmachi, Theodotionis, Hieronymi el aliorum. Voluit ergo Spiritus fcuctus legi hic tam mitta, id «st lectulum, quomodo legit ct vertit Noster in Gtncri, cum Aquila cl Symmacho ; quam *matto,* id est virgam, quomodo legerunt Septuaginta ct ex iis S. Paulus hic.

Franciscas Ribera opinatur vocem n*O *mitta* cum iisdem punctis sive vocalibus olim significasse tam lectulum quam baculum. Radix enim *nata* significat reclinare : inde *mitia* est reclinatorium , sive id sil lectus, rivo baculus cui inmhmur inclinando; Censet digo tUl^ua unn-

dem vocem *mitta* utrolibet modo hic verti po« tuisse ; posteriores cnim Hebræos punctorum inventores in hoc nomine pro varietate significationis, alia et alia puncta substituisse, cum antea essent eadem , ut scilicet ex *mitta* fecerint *matte,* cum virgam significat. Verum hoc non videtur admodum probabile : contrarium enim docent omnes Hebræi omniaque lexica, scilicet *mitta* significare lectulum, non virgam ; *matte* vero significare virgam , non lectulum. Neque vero Hebræi posteriores, licet puncta adinvenerint, quæ subscripta vocibus Hebræis, imperitis lectionem planiorem redderent, idcirco vocales et pronuntiationem nominum mutaverunt, ut ex *mitta facv*rent *matte :* hoc enim cos fecisse in ullis aliis nominibus demonstrari non potest. Adde, quod S. Hieronymus in *Tradition, in Gen.* nolana Septuaginta, qui legerunt *matte,* et verterunt virgam, ait in Hebræo multo aliter legi, scilicet, *et adoravit Jacob conversus ad lectuli caput.* Ubi nota : dicit Hieronymus nomen Hebræum aliter verti pos-e, sed in Hebræo aliter legi : ergo censet Septuaginta legisse *matte,* aliter vero debere legi, scilicet *mitta;* sic cap. xii, vers. G, Apostolus citans *Proverb,*ni, 1 **i**, legit cum Septuaginta 3ND *kieb,* id est castigat, cumS. Hieronymus ct alii legant 3X3 *keab,* id est sicut pater, de quo plura ibidem. Denique tam ambiguum et amphibologicum est, quod unum idemque quoad omnia nomen, v. g. nuiHe,duo hoc loco significet, quam quod duobus modis secundum diversa puncta, scilicet *mitta* et *matte,* legi possit Unde si prius non est absurdum, sed admittitur, ergo nec posterius absurdum aut mirum videri et censeri debet. Idem ergo nomen HQO quoad consonantes, duplex est quoad vocales et in duo nomina dividitur, scilicet *mitta* et *matte;* et utroque modo hic legi posse docet utraque lectio et versio, scilicet tam Septuaginta quam S. Hieronymi ab Ecclesia probata jam et recepta. Septuaginta ergo el ex iis S. Paulus sic vertunt, -=cniri TÒixfCv t t_; pSâci clùtcû. Quod S. Augustinus, Quæst. CLXIl m *Gen.,* Diodorus et Gennadius,

vel *Summitatem virgæ suæ,* subaudi innixus, *q. d.* Jacob sumo’iiati virgœ vel scipionis suipræ senio incumbens et innixus adoravit, non Joseph, sed Dominum.

Verum noster Interpres cum Chrysostomo, oania* Procopio, Eucherio in *Gen.* xlvii, melius vertuntl riio * sic, *adoravit* (Jacob) *fastigium virgas ejus :* hoc enim plane ct absolute verba Greca significant, cum prior S. /<ugustini versio subaudire ct supplere debeat, io innixus, vel *incumbens.*

Ncc obstat Grœcum tri et Hebræum by *al,* quod proprie super significat, *q.d.* Adoravit Jacob super caput virgæ suæ, scilicet incumbens. Nam Hebræum *al* et Græcum iri subinde tantum denolani rem adorandam in accusativo, cujus sunt notæ, ut I *Reg.* i, 10 : a Anna oravit ad (hebraica by aij Domuium, » id est, oravit Dominum *; Isas.*

cap. xtv. vers. *14 :* « Te adorabunt, » hebraico TII1TO' I'Vx *elaich iistacfiavu,* id est, ad to adorabunt. Sic sæpe in Scriptura dicuntur Sancti orare ad Dominum, id est, orare Dominum : propositioni enim *ad* respondet Hebraeum oL vel Sx c/, quæ duo sæpe pro eodem sumuntur. Ita ergo et hic adoravit facob *al,* sive *ini,* id est ad virgam, hoc est, adoravit virgam Josephi.

Adde, Hebræum *ai* et Graecutn *ini,* proprie verti posse, versus vel *contra, q. d.* Adoravit Jacob versus, vel contra summitatem virgæ ejus, quia scilicet illi ex adverso se inclinabat et incurvabat. Sic *Psalm,* v, vers. 8, dicitur : a Adorabo ad templum,» id est, versus templum, ubi in Hebræo pro *ad* est *el,* pro quo hic est *al.*

Sensus ergo est, quod Jacob adoraverit, id est, reverentiam exhibuerit, et curvando se honorarii virgam, id est sceptrum et potestatem ac principatum Josephi. Hebræum enim nMlTOH *histachava,* proprie significat se inclinare et curvare deorsum, aut prosternere se alicui, reverentia) causa, quod Latini, ut Suetonius in *Augusto,* vocant *supplicare.*

Quieres, cur Jacob adoraverit fastigium virgæ, in est sceptri, Josephi?

Respondeo : Litteralis causa fuit, quod Jacob non in Ægypto, sed in Chanaan sibi et suis promissa, sepeliri optabat, et a Joscpho ut idipsum curaret, postulabat : abnuit Josephus promisitque pàtri, se id curaturum. Jacob ergo voti compoé, la.tus gratias egit Josephó lilio suo dilectissimo, et curvando se, veneratus est sceptrum, id est, regiam potestatem Josephi, a Deo illi datam, ac consequenter Deum datorem potestatis hujus VL'l maxime veneratus est et adoravit : erat enim Josephus secundus u Pharaonc, et quasi alter Ægypti rex.

Jmb ut nru p> nu j i> . <uu...,

Secundo, prophetice id fecit Jacob. Quia enim providebat ex Joseph nasciluros reges, qui gelèrent sceptrum Israel, sivo decem tribuum in Samaria, hinc adoravit sceptrum Joseph , quasi innuens ct vaticinans ex Joseph nasciluros reges, quos subditi quasi reges colerent et adoraren!. Ita Chrysostomus el Theodoretus.

j*erb ta ▾ir.-s *aiurì 'ìi* ta.

Tertio, allegorico id fecit Jacob fide credens Christum ex virga Jessea et Israelitica, pula beata v'r3,ne > ac consequenter ex seipso nasciturum : hujus ergo virgæ caput, id est, Chrislum Samatilanum nostrum, cujus typus erat Joseph, vencíalos est Jacob. Ita Sedulius hic el Procopius in Gen. XLVii, atque hæc fuit potissima causa, cur Jacob Josephum adjurarit, ut se sepeliret in Chanaan : quia nimirum in spiritu prævidebat Jacob Chi Mum in Chanaau nasciturum et resurrecturum, seque cum Christo in die Paschalis cum aliis sanctis Prophetis et Patriarchis ibidem resurrecturum credebat cl sperabat, juxta id quod contigit AlattA. xlvu,l>2. Code Abulensis, in cap. XLvii Gena. : ▮ Ab omnibus, inquit, Catholicis creditor, quod inter alio qui cum Chi' to resurrexerunt , etiam Jacob patriarcha resurrexerit. »

Recte ergo ex hac adoratione sceptri Josephi Patres Concilii Niceni II (in epist. Hadriani Pape *ad Constant, et Ircnem,* et in lib. Leo/dtì) probant adorationem et cultum imaginum, cumque non in imagine hærere, sed ad protolypum suum referri et transire docent. Sicut enim Jacob incurvans sc sceptro Josephi, non ipsum sceptrum, sed Josephum principem (cujus symbolum et imago erat sceptrum) adoravit : ita cum veneramur imagines, non imagines, sed Sanctos, quorum sunt imagines, veneramur. Si enim hoc impium esset aut superstitiosum, impius ct superstitiosus fuisset Jacob, qui sceptrum Josephi adoravit; quod absit. Sicut enim veneratio sceptri erat veneratio Josephi : ita veneratio imaginis, est veneratio Sancti, cujus ca est imago. Addo quod Jacob, ut dixi, in sceptro hoc, non tantum præsentem Josephum, sed el Christum longe absentem el post multa sœcula nasciturum, quasi in imagine sua repraesentatum adoravit.

c“ (k\0 »

Vírrt

S3. Eide Joseph, jioiuens, de profectione filiorum Israel memoratis est, kt de ossieus suis maxdavit. — *q. d.* Per fidem Joseph moriturus revocavit in memoriam exitum et liberationem Ilcbræorum fratrum et filiorum suorum ex /E- gypto, eorumque introductionem in terram Chanaam, ad eam possidendam, prout Abrahæ revelaverat et promiserat Deus : et quia hoc ipsum fide tam vivens, quam moriens credidit, certoquo eventurum sibi persuasit, hac de causa jussit, ut llebræi ex / Egypto exeuntes in Chanaan ossa sua secum efferrent, ut inter suos in Chanaan, æque ut Jacob, sepeliri et cum Christo resurgere posset.

Ven'

ri£, .sepeliri ja'lu^ P.„„

Nota hio, veteres Sanctos et Patriarchas in morte singulari numine afflatos, mira vaticinatos esse, et quasi cycneas voces edidisse.

Secundo, magnam illis funeris et sepulcri curam fuisse : quam licet spernant Novantes, tamen naturæ ipsius instinctus eamdem ipsos sæpe non cogitantes docet, cum in morte suorum non tantum funus celebrant, sed et mortuo bene precantur, imo suorum pro eo preces exposcunt. Sentiunt ergo pias esse pro defunctis preces, pium esse animas vita functas precibus juvare, ac consequenter animabus illis periculum aliquod pœnæ alicujus impendere, esseque Purgatorium. Nemo enim orat pro animabus ad cœlum, vel infernum, in quo nulla est redemptio, euntibus.

tn x». nin e>*» Pbrak* Ham.

23. Fide Moïses, natus, occultatus est mensibus tribus a paremibus suis, eo quod vidissent elegantem infamem , et non timuerunt regis (Pharaonis, qui infantes Ilcbræorum mergi jussePal) edictum. — Quieres, quomodo per fidem, et non potius per amorem naturalem parentum occultatus sit Moses.

Ver», ii

H

Respondeo, fidem hanc plane innuere revelationem aliquam fuisse factam de Mose, cui fidem adhibentes parentes Mosis, cum occultarunt,

v»i«tia- n'SHn ' pojJt" non dubitantes hac ratione infantem certo solvuni f°ro' ficvclafi°n,!in hanc factam esso per solam elegantiam Mosis, censent Chrysostomus, Thcophylactus, OEcumenius; per hanc enim ex peculiari Spiritus Sancti instinctu parentes aliquid divinum de Mose praesenserunt. Verum aliam eainque peculiarem de Mose ruvclationem tradit Josephus, lib. II *Antiq.,* cap. v,ubi narrat Amram, patrem Mosis, de Mose nascituro anxium, ob Pharaonis infanticida] edictum, Ileum instanter pro puero orasse, et astitisse illi Deum, promisisseque Mosen nasciturum, qui non tantum a submersione liberaretur, sed et totius populi ex Ægypto liberator esisterei, linde hujusco rei fama inter Hebraeos illius temporis percrebuit, ut indicat S. Stephanus, *Act.* vu, 23, cum ait : « Existimabat (Moses) intelligeru fratres, quoniam Deus per manum ipsius daret salutem illis, » quia scilicet putabat Moses, illos Hebneos, qui videbant a se occidi Ægyptium, oraculi et famæ jam de se liberatore futuro pervulgata* conscios esse; hinc fidenter coram cis Ægyptium occidit.

Dices : Quomodo ergo Paulus hic dicit, Mosen occultatum esse a parentibus, « co quod vidissent elegantem infantem. »

Mmìj dennth tieni!. ibat rum Deo pUcac- Respondeo : Id dicit, quia parentes in sua revelatione et fide de Mose infante jam nato confinnati sunt, cum viderunt illi elegantiam plus quam naturalem a Deo inditam esse. Erat, inquit Josephus, infans hic tam formosus, ut aspicientium leviter mox oculos in se raperet, detixosque teneret. Patet id ex S. Stcphano, *Act.* vil, ubi per hanc elegantiam Mosen Deo charum fuisse, adcoque Mosen, non tam hominibus, quam Deo, elegantem, speciosum et placentem fuisse significat, cum ail vers. 2 ; « Eodem tempore natus est Moyses, et fuit gratus Deo. » Lbi pro «gratus, » eadem est vox Graeca, scilicet dlçmç, quam hic interpres Latinus *elegantem* vertit; Syrus, Act. viij O'm *nchtrn,* id est dilectum ; hic T3O *scapptr,* ¡d est pulchrum placcntemque vertit. Hæc ergo elegantia plusquam naturalis Mosi a Deo indita sigmficabat Mosen Deo piacere, illique cordi cl currt esj.0. ut non tantum Ab aquis servaretur, séd ct populi servator tìeret : ituque per huno elegantiam Mosis, non tam humanam quam divinam, in Hde sua confirmati sunt pareilles, et animuli ad cum occultandum ; nec dubitarunt hac ratione cum ab aquis beo tutore incolumem evasurum, uti ct factum est. Ita Chrysostomus, Thcophylaclus, OEcumenius.

Motil pnicbri- tudo J, pral- qniin mein- Li *,

Vai. ii. 24. Hde Motseh graxdTs factus negavit sb esse filum filie Pharaonis. — Filiam hunc Pharaonis omnes ei Joscpho Thcnnut nominant : addit Philo in Vita Mosis eam unicam fuisse Pharaonis hteredem, ct licet diu nupta fuisset, prole tamed caruisSe. Hæc ergo Mosen infantem tam elegantem expositum conspiciens rapuit, educavit, adoptavit sibi m filium; imo, ut ait Philo, muliebri arte finxit se gravidam, peperisseque Mosca, ut passim Moses illius filius nativus, non ascititius putaretur, ideoque ut suis Hcbræis hanc opinionem eximeret Moses, jam futurus eorum dux et liberator, negavit sc esse filium fllke Pharaonis, ut Inc ait Apostolus. Idipsum confirmat S. Stcphanus, Act. vu, 22, ubi docet Mosen regio more educatum fuisse , « in omni sapientia Ægyptiorum; » ct clarius Philo, qui ait magnis praemiis Mosi accitos fuisse praeceptores c Grecia, qui liberales artes, et e Chaldæa astrologos, qui sideralem scientiam, Assyrios quoque, qui suas litteras cum docerent, utpote spe omnium destinatum successorem aviti solii, et regem juniorem appellatum : Mosen vero edomandis animi affectibus plurimum studuisse , secutumque fuisse non Ægyptioium, sed majorum suorum patria instituta. Ægypà.

Negavit . — Græce ilpntacn)7po5»i, id est, renuit dici et vocari filius filiæ Pharaonis; renuit, inquam , tum verbis, tum hetis : cum scilicet ex aula Pharaonis ad suos tlebrxos se contulit, iis se junxit, eos vindicavit ceso Ægyptio, ac tandem Ilcbræorum se ducem contra Pharaonem et Egyplios professus est.

Nola : « Fide negavit » hoc Moses : quia fides qua credebat oraculo Dei jam dicto, de futura Ilebræorum per se liberatione ex Ægypto, rursum fides regni cœlorum et remunerationis œternæ, impulit eum relinquere aulam ct regnum Ægypti, ut cum Hebraeis omnem Pharaonis tyranmdem et forlunæ aleam subiret. Mosen mutentur qui avita fidei causa, suis prædiis, dominiis, imo regnis spoliantur. VLut m "

25. Magis eligens affligi cüm popilo Dei, qvam **v«n.u.** TEMPORALIS PECCATI HABERE JLCVNDITATEM. — Græce est Kf.wuf'.ï àiT'.Axuci», id est temporalem , sive modici temporis fruitionem (1). Nola *n peccati* ' pcccasset enim Moses, non cogitans dc liberatione Hebraeorum, cum ad id a Deo se electum sciret ex oraculo jam dicto. Addit Theodoretus vitam quæ cum impiis transigitur, peccato non carere, præsertim cum impii pios adhgaut, et in hoc laudem, consensum el auxilium ab aliis quajronl, uti Ægyptii adigentes Hebraeos, hac in re quoerebanl favorem et opem a Mose, quasi futuro hæiede et successore regni, ç. *d.* Maluit Moses cum Hebraeis affligi, quam vivere in deliciis regiis impii Pharaonis, ihiquu peccatis frena laxare, ejusque ambitioni et tyrannidi applaudere. Cum Mose ergo exeat aula, qui volet esse pius. ViUam pleito,

26. Majores diutias «stimans the-airo /Egtp- **Ver».M.** TiORL'M IMPROPSRIVM CllRIsri.—Pro nuyore» *divitias* S. Ambrosius, hb. De *Cam et Abet,* cap. iv, legit, *majus palmnomum :* Moses enim in filium et hieredem regni adoptatus hoc regni patrimonium cum improperio Christi commutavit.

it) Alii intelligunt aulica) vitæ licentiam et occæao» uem ad omiw geaiw peccali.

Quæres, quodnam hic vocetur «improperium Christi?» Respondent Græci, hoc «improperium Christi » esse opprobria, quæ Hebræi conjecerunt inMoscn. Hæc enim dicuntur «Christi » typice, sive analogico, quia sicut Christus a suis Hebræis, quos liberare veniebat, improperia passus est : ita eadem ab eisdem passus est Moses. Ita Thcodoretus, Chrysostomus, Theophylactus.

Iœrrrç<. Cht"u r.rt op- tt^tribn LuoneZ Æbm» cn h Sinctii fiucnu. spt s ‹t ' Ci'riai r | in, "‹i I t - Il ' •

Secundo, Galenus putat « improperium Christi » dici quodvis improperium , quod fideles vel Ecdesia, ab infidelibus vel impiis sustinet; did– que #Christi,» quia Christus dux fuit passionis d caput Ecclesia) patientis; et quia, ut ait Vasquez, Christus postea docuit causa jusliti® et religionis hoc improperium esse sustinendum ; quod *Galat.* v, vocatur *crux Christi.* Hinc quando Ismael Isaacum, Esau Jacobum, Cain Abelum, Ægyplii Mosen, civitas diaboli civitatem Dei, mali bonos persequuntur, semper est et dicitur « improperium Christi,» quasi capitis in suis membris irrisi, vexati et afflicti. Sic enim æterna Dei le#c decretum est, ut in hoc sæculo mali triumphum agant, pii crucem gestent post Christum, ef semper cum adversitatibus luctentur, quibus Deus illos quasi milites suos vult exercere ad ccelestem coronam promerendam.

Tertio et aptissime, Ribera proprie hæc verba accipit et explicat, quod scilicet Moses, partim ex fido et traditione Abrahæ aliorumquc patrum cognoscens Christum pro genere humano passurum, partim spiritu prophetico prævidens speciatim injurias ct opprobria illi a Judæis inferenda, ut Christo patienti similis fieret, maluerit pati, affligi ct opprobriis affici cum Hebræis, quam honoribus ct opibus abundare in aula Pharaonis : hoc enim proprie est ct dicitur « improperium coristi.» Si enim Jeremías hæc opprobria Christi prævidit, et in suis opprobriis adumbravit, quidni ct Moses? Si feaias, Ezechiel, Osce, David aliique Propheta; ad hoc a Deo missi sunt, ut essent typusCliriMi prædicantis et patientis, atque idipsum sciverunt, scilicet suas passiones et opprobria typice esse passiones et opprobria Christi, quia illa repræsentabant, quidni idipsutn sciverit, fecerit ct repnesentaril Moses legislator et princeps Prophetarum? Moses enim per tot opprobria ct persecutiones liberans populum a Pharaone et Ægypto, expressus fuit typus Christi, per sua opprobria et crucem nos a diaboli et inferni tyrannide liberantis. « Improperium *ergo* Christi » dicitur, non quod Ægyptii Mosi intulerunt, in odium Christi, utpote qui dc Christo nihil scirent ; sed quod Moses Christi amore, reverentia, imitatione, similitudine, et ut repræsentaret opprobria Christi, forti et læto animo sustinuit. Sic cnim comœdus, qui in scena rcpæsentat Christum patientem, dicitur agere Christum, Christique opprobria et passionem. Tales autem quasi comoedi fuerunt Moses et Prophelæ.

A Ibi Nola : Hæc summa est hominis fidelis perfectio, nimirum ut exemplo et imitatione Christi adamet, sitiat, quaerat opprobria, irrisiones, persecutiones, calumnias, infamias ; iliaque cuivis honori, famæ, nomini etgloriœ etiam regiæ præferat, adeoque etiamsi par Dei gloria et par virtus esset in honore ct opprobrio, malit tamen opprobrio, quam honore affici, ut hac ratione assimiletur Christo injuriis, sannis et calumniis onerato , portetque improperium Christi, dicens cum Paulo : « Mihi absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi, per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. »

rppro- tua ciuiiti*. ct

Aspiciebat exui in remunebationem — ætcrnæ gloriæ in coelis, *q. d.* Ideo Moses opes / Egypti posthabuit gentis su® miseriis, quia sic secum ratiocinabatur : Si ego Ægypliis deliciis et bonoribus me dedam, iis tantum fruar ad viginti vel triginta annos, et mox ab irato Deo damnabor ad æterna inferorum tormenta ; sin autem iis abdicatis populo Dei afflicto me jungam, cum eo premar latore ct luto, affligar tantum ad viginti vel triginta annos, et mox a Deo oinuis et maxime heroic® virtutis remuneratore liberalissimo ; donabor æternis gaudiis , opibus et honoribus. Satius autem est hic ad modicum tempus esso miserum, quam in æternum esso miserum; satius est modica miseria emere æternam felicitatem, quam modica felicitate et voluptate præsenti emere æternam miseriam. Ergo statuo ct decerno amplecti sortem miseram Hebræorum pr® felicitate Ægyptiorum, ut remunerationem ætern® glori® et felicitatis a Deo nancisdar. Atque hæc conclusio et spes Mosen ad omnia dura et ardua fortiter subeunda impulit.

Spe»

«lar

Ita pariter secum ratiocinabatur B. Thomas Morus Marlyr, Angli® oliin Cancellarius, cum Aloisia uxor ab Henrico VIH, rege Angli®, submissa in carcerem ejus animum lentaret, ut regis libidini assentiretur : ejulabat illa, suamque , mariti et familiæ miseram sortem commemorabat, aliaque ex parte ostendebat magnas opes et honores a rege promitti, si ei subscriberet, cui Morus : Quamdiu, inquit, o Aloisia, hisce opibus fruemur? Respondit illa : Facile adhuc ad viginli annos, marite mi. Mox increpans et indignans Morus : Vade , inquit, o stulta mercatrix, egonc pro viginti annis modicæ felicitatis vendam annos ¡eternos felicitatis coelestis? non ita desipio; quin vero malo carcerem hunc tota vita, bonorum confiscationem, opprobria, mortemque ipsam pati, quam æternitatem meam beatam prodigere.

Mimi T, 'B cp;./ "3. tfa rcoonna.

Hinc patet, pium et sanctum esse bona opera operari intuitu et spe ætcrnæ mercedis. Ita enim operatus est hic Moses, et David, *Psal.* civili ; « Inclinavi, inquit, cor meum ad faciendas justificationes tuas in æternum, propter retributionem. » Est cnim hic actus virtutis spei. Sicut ergo pium est operari bona ex virtute et instinctu charitatis , ut scilicet per illa placeamus Deo , nostrumque erga Deum aiuoii.ii leskmur : ita quoque

Fiwr» boni opra intuita xkrnx, b'unta

pium est operari bona cx instinctu spei, ut scilicet per illa adipiscamur æternam mercedem, Ita docet concilium Tridentinum, *sess.* VI, cap. xi.

Kmntiom fnhtur" ◊ meritoram

Hinc *secundo,* patent merita bonorum operum, utpote quibus Deus quasi remunerator æternam mercedem retribuat. Vides hic quam Moses et Paulus a sensu, fido et factis Novantium discrepCn[

BnlllUte. Vtn. Î7.

— ”, Ì‘,DE nrUQUIT Ægyptum non veritus animositatem regis, — cum scilicet Moses, creso / Egyptio, metuens Pharaonis iram, fugit in Madian, inde postea rediturus ad suorum liberationem, uti de facto rediit in Ægyptum, non veritus Pharaonem. Ita Chrysostomus, Thcodoretus, Theophylactus. Verum, quia tunc Moses non tam fide, quam metu Pharaonis fugit in Madian, ut dicitur *Exodi* ii, 15, et Apostolus non ait : Fide rediit, nec etiam : Fide fugit, sed : Fide reliquit Ægyptum ;

Fide MofiKit ta cum j.pnlo InuUti-

Hinc *secundo* melius, cum Lyrano, Tostato et pererio in *Exodi* cap. n, dicemus, Mosen per fidem reliquisse Ægyptum, cum cx ea Hebrreos Deo jubente eduxit. Tunc enim fide credidit se cum populo per Dei opem evasurum manus Pharaonis insequentis, populumque feliciter penetraturum in Chanaan, uti Deus promiserat : nisi enim hac fide armatus fuisset Moses, nunquam lautum facinus aggressus fuisset, quo se totamque gentem Pharaonis ira et indignationi objiciebat.

Invisibilem enim tanquam videns sustinuit. — Pro *sustinuit* græce est ixsfrrfpiw, id est, perseveravit, perduravit in afflictionibus, constanter adversa omnia toleravit. Unde Vatablus vertit, *perinde enim quasi vidisset aim, qui est invisibilis, ita obduravit et perseveravit* in duris quibusque tolerandis. Noster eodem sensu vertit *sustinuit, q. d.* Moses certa fide, patienter, longanimiter et perseveranter in tot adversis exspectavit Dei invisibilis tum opem in educendis Ilebrais in Ægypto, tum mercedem promissam in cœlis, perinde ac si ea praesentia oculis suis conspexisset, ideoque dura qurequo forti et constanti animo sustinuit et toleravit.

artitu- ◊ pro- Dei.

Nota to *tanquam* habere emphasim : respondet enim Hebrao *caph,* quod non tantum est nola similitudinis, sed etiam mensura, sive requalitatis, *q. d.* Æquo requali certitudine, spe, patientia ct tranquillitate sustinuit Moses Dei, quem non videbat, opem ct mercedem, ac si cum coram oculis suis vid^set. Vides hic, ut « fides est substantia rerum spirandarum, argumentum non apparentium. »

Ve», is.

28. Fide celebr vit pascua et sanguinis effusionI.M : NE QUI VA FAVIT PRIMITIVA, TANGERET EOS. — Quia scilicet fide credidit Moses, se cum toto populo sanguine agni paschalis liberandum a morte et angelo percutiente primogenita Ægypliorum : hinc hac fide incitatus immolavit agnum paschalem ejusque sanguine postes aspersit, ut sanguinem agni videns angelus percutions, domos Hebrreorum transiliret, et insiliret in domos Ægyptiorum, Erodi cap. xii. vers. 12 et 23; a quo transitu, vel potius transultu angeli, tam agnus, quam festum ipsum dictum est hebraice FIDO *pesarh,* chaldaice, grace et latine *pascha,* ut dixi I *Corinth,* v, 7. Tacite hic fidem Christi immolati Ilebrais objicit Paulus, utpote cujus sanguine ab angelo percutiente, id est a diabolo et inferno, liberati sumus : hoc enim allegorico hic significatur.

Pi«cha j”"1* éí quii “-'n„J- **T

29. Fide transierint mare Rubrum tanquam per ARIDAM TERRAM I QUOD EXPERTI ÆGYPTII DEVORATI sunt. — Fide enim qua credebant Hebrai Mosi, Dei nomine promittenti miraculosum et felicem maris sicco pede transitum, hac, inquam, fide excitati Hebraei, ipsum mare Rubrum fidenter et secure ingressi, quasi aridam terram calcarunt ct transgressi sunt, a Quod experti, » græce i; sufiv kxuc/rq, id est, cujus experientiam cum cepissent, cum scilicet periculum fecissent, mareque sicco pede transgredi tentassent, Hebrreos insequentes « Ægyplii devorati sunt. » Grace xxnsófrr.cxv, id est demersi, absorpti sunt. vm. t>

Hactenus patriarchas Mosen, Abrahamum, Noe et alios quasi heroes fidei Ilebrais objecit Apostolus, nunc eis objicit vulgutn et plebem, *q. d.* Si heroes illos non potestis imitari, o Hebrrei, imitamini saltem rudem populum, qui per fidem superavit mare Rubrum. Si enim pari cum eo silis fide, parem fidei fructum percipietis, ut scilicet fide Christi et spe reternre retributionis animati fortiter exilia, bonorum rapinam et acerba qureque pro fide Christi toleretis; itaque non per mare Rubrum in Chanaan, sed per Christi baptismum, fidem et patientiam in cœlum penetretis, ibique reternas opes et prremia nanciscamini.

Ver». io-

30. FIDE MURI JERICUO CORRUERUNT CIRCUITU DIE- rum septem. — *q. d.* Non suffossione, non arietibus, non balistis; sed fide, qua Josué et Hebrrei crediderunt j ct obediverunt Deo promittenti, quod circumeundo urbem Jericho septem diebus cum arca, clangore tubarum et clamore populi , muri ejus licet altissimi et solidissimi funditus corruerent ; muri hi re ipsa corruerunt. itaque per fidem, non per aciem gladii ab Hebræis expugnata est Jericho. Vide Josué cap. vi.

ven.iv

31. Fide Rahad meretrix non periit cum inredulis, excipiens exploratores cum pace.—« Fide, » qua scilicet Rahab credidit Jerichuutem et reliquus urbes Chanaan a Deo, uti promiserat, tradendas esse Ilebrais : hac enim fide animata, exploratores Hebrreorum excepit « cum pace, » id est pacifice, amice et benevole, cosque abscondit, et tuto ad llebraos remisit, ne a civibus Jerichuntinis caperentur et necarentur : ideoque ipsa sola cum suis servata est in excidio Jerichuntis, cum reliqui omnes increduli nolentes se dedere Ilebrais, occisi sunt, *q. d.* Si popularibus exemplis nou movemini, o Hebrrei, saltem pire-

Finte in vera educati r ligione, fidem, quam olim praestitit Gentilis Chananæa, imo vile propudium et meretrix.

Hinc patet adventantibus Hebræis, præsertim visis eorum exploratoribus, et nudila fama transitus Hebraeorum per mare Rubrum sicco pede, submersis Ægyptiis, miraculorum et victoriarum, quas Ilebræi contra Amalee, Og et Seon reges adepti sunt, Rabab credidisse in Deum verum Hebræorum, Deumque tetigisse cor illius, fidemque non humanam, sed divinam, pœnitentiam et timorem suum illi inspirasse : nam hac fide, fldeiquc operibus justificata estRabab, utait S. Jacohus, cap. ii. vers. 25.

jhib , ,rrir E,iaj r - tvaw;

Nota : Rahab vocatur « meretrix, n hebraico H3)in *hntzona,* quod licet Chaldæus, Joseph, Hebræi ct Lyranus *cauponam* vertant, tamen S. Ilicr°nymus< tS(ptuaginta,ctcx iis Paulus, hicirepw, 'dost meretricem, intc'prctantur: utrumque enim 'gnificat llcbræum *zona,* et utrumque convenit Rahab huic. Verisimile enim est Rahab cauponam meritoriam fuisse. Raro enim iit ut feminæ quæ publica erigunt hospitia, iisque præsunt et lucrum captant, incontinenti® ct stupri superent periculum, aut certe suspicionem. Unde canponæ hæ meritori® tam apud Gentiles, quam apud Hebræos illiberales et impudiche sunt habit®, et ab iis meretricium nomen desumptum est; *zona* enim hebraico dicitur a pi *zun,* id est merer;, vendere, prostituere se, vel sua; et græce id est meretrix, dicitur à~ò «5 *r.iyavt,* id est a divendendo; et Latinum meretrix a merendo ct mercede deductum est.

Zona ,M'.' ¡ena «t r.fnutx.

Dices quomodo Ilebræi cxplopatorcs fideles ct religiosi ad meretricem ¡R lupanar divertere voluerunt.

Pnm Il ' b Bpobi>- cum iu Pujr-

Respondeo, domum Rahab non fuisse publi-, r„n' hipanar, sed hospitium, in quo tamen tum 'I'1, t„m amasi® hospitibus non deessent, uti non raro ctinmnum in hospitiis fit. Prudenti vero consilio Ilebræi hanc unius feminæ tabernam iniverunt, ut in ea quasi hospites, qon quasi exploratores ingressi, ibidem occultissime latitarent. Addo, quod domus Rahab vicina erat incenibus, itaque semotior a populo el occultior, atque ad effugiendum, si res posceret, opportunior. Ita Abulcnsis, Vatablus et Arias Montanus, in *Josué* cap. n.

Vrt».m. 32. Et quid adhuc dicam? deficiet exim me TEMPOS EXARRAXTEM DE GEDEON, Ra RAC , SAMSON, Jehite, Damo, Samedi, et Prophetis. — Gedeon enim fide qua credidit Deo sibi et suis promittenti victoriam dc Madianitis, eamdem obtinnit, tvmpu l' *dic.* vn; Harae fide qua credidit Bebor®, nomine Dei mandanti ut pugnaret contra Sisaram, "<n>dcm instar fulminis (und<' apposite Rarae ,.t t>- hebraico significat *fulmen)* profligavit, *Judie,* iv ; sic Samson, Jephtc, David cl alii fide qua credebant Deo se excitanti ad prælium contra l'hilisthæos, Ammomtas aliosquc hostes populi Dei, eosdem prostrayerunt. Undo de Jephtc et Samson sæpe dicitur, factus esso vel irruisse in enm spiritus Domini, cum prælium, vel aliud opus arduum aggressus esset.

Nota : Combinat hic Apostolus heroes fidei, scilicet binos pt binos, qui eodem fero sæculo vixerunt, ita ut præponat priorem non tempore, sed dignitate et celebritate. Gedeon enim gloriosior fuit Barac, qui tamen tempore Gedeone fuit prior. Sicct Samson Jephle; et David, utpotc rex in bellis fortissimus ct felicissimus, Samudcm non tempore, sed gloria antcccllluit.

Nota *secundo,* Apostolum hic proprio et primario non texere catalogum Sanctorum veteris Testamenti, sed tantum præfcrre ct laudare heroes fidei, qui per fidem heroica opera ediderunt ct confecerunt : nam alioqui constat Jephtc latrocinio , Samsoncm et Rahab fornicatione, alios alitor peccasse. Ita Chrysostomus ct Theophylactus Oana hic, et Abnlcnsis, in cap. xi *Judicum.* Secundario H- <l«» tamen satis snbindicat Apostolus omnes fuisse h^toj^ sanctos, ct consequenter per fidem pœnituisse de cnwr.». peccatis, itaque in gratia ct spe salutis, ac beat® resurrectionis c vita excessisse. Nam vers. 33 ait, a cos per fidem operatos esse justitiam, p cto.; ct tu» id vers. 39 : «Et hi omnes, inquit, testimonio fidei Ona,ea probati non acceperunt repromissionem, Deo pro t¡im da. nobis melius aliquid providente, ut non sine no- aot«. bis consummarentur. » Ubi satis indicat, omnes a sc nominatos non accepisse quidem consummatam felicitatem, fidelibus repromissam ante Christum et Chrisliapos : eamdem tamen cum illis accepturos esse in beata resurrectione. Scopus enim Apostoli est, Hebræos exemplo patrum, quos hic citat, tam in sanctitate quam in fide Christiana confirmare. Umle S. Thomas, Ansclmus et Ribera asserunt Apostolum hic texere catalogum Sanctorum veteris Testamenti, non omnium, sed magis illustrium, nimirqm eorum qui apud Hebræos ct sanctitatis famam et nominis gloriam obtinebant.

33. Qui per fidem yiceruxt rigxa (Chananæo- ver». wrum, l'hilisthinorum, Ammonitarum et aliorum), operati sunt justitiam, — id est justam vindictam populi sui, contra injustos Chananæos, Philislhinos et alios hostes.

Secundo, «justitiam,» id est, misericordiam ct humanitatem, v. g. quam David cl Samuel Sauli iniquo regi cl hosti suo (illi cum nocere possent) parcendo, imo serviendo exhibuerunt. I|a Chrysostomus ct QEcnmenius.

Tertio, alii proprie «justitiam n accipiunt, *q. d.* Hi Sancti justitiam tutati sunt, jussuum cuique reddiderunt, fuerunt justi judices et justiti® vindices.

Quarto ct optime, operati sunt «justitiam,» id est, justa cl sancta opera, quibus, ut dixi vers. 5, placuerunt Deo. Unde Syrus vertit, ND13N3 inba *pelachu kinuta,* id est, *coluerunt justitiam, q. d.* Sancti per fidem, qua credebant virtuti tanta osse in coelis roBosila præmia, totam vitam impende-

runt ejus studio ct exercitio, unamque virtutem coluerunt ct exercuerunt.

Promii- d ? 'ivi aj pl0- plrbs impleti.

Adept i sunt repromissiones. — v. g. cum Josué, !,I'*1UC Ilebræi ingressi sunt possedernn*.- que terram Chanaan sibi promissam; cum Abrahamo natus est Isaac; Davidi Salomon, filius ct hærcs a Deo promissus ; cum Gcdgon, Sam-on, Jephtc victorias a Deo promissas adepti sunt ; et ita alius quilibet promissionem sibi a Deo specialiter factam, quam fido credidit, re ipsa consecutus est.

Dices : Quomodo ergo vers. 39, ait cos nondum accepisse repromissiones?

Pitres intigni Trita- menti non adepti mnt pri- 'miriim rrpmmt*.

Despondeo : Græce est rw Jryrjúí®», id est *illam* (scilicet eminentem) *repromissionem,* quæ finis, caput ct summa est omnium repromissionum, quæque omnibus communiter repromittitur, scilicet felicitas æterna, et consummata beatiludo tam animæ, quam corporis : hanc enim nemo pa(ri)m ¡Horum ante Christum adeptus est.

1.itifa- iimii. lurid rt viBid d'mi't'' re». ' Tm.3». ' am»m' £» únem

Obt uraverunt ora leonim. — Non omnes, sed aliqui cx heroibus jam dictis, puta Samson, qui catu]i)ra iconis nuda manu discerpsit, *Judie, xiv,* 6; et David, qui leonem gregem invadentem arrepto mento suffocavit, I Reg. xvn, 34; et Daniel, Qu' sua praesentia et sanctitate clausit ora Iconum fame rabidorum, ut eum contingere non auderent, *Daniel,* vi, 22.

34. Ext inxerunt impetum ignis. — Scilicet tres socii Danielis, Sidrach, Misach ct Abdenago in fornace Babylonia, ubi ignem ardenlissimum. ligna, picem omniaque alia validissime comburenlcm ipsj quasi stilernnt et retuderunt, ut vim suam cl impetum in corpora eorum, quasi amjantina essent, exercere non posset. *Daniel,* m, 49.

Effugaverunt aciem gladii. — Corrige cum Romanis, Syre; cj Graicis, id est, *effugerunt.* Fugatur enim hostis, acies vero gladii non fugatur, sed fugitur. Sic Elias effugit gladium Jezabelis, David Saulis, Moses Pharaonis.

Emhiu, T'ii-i', Í îflrraL ute con- «lue- "° I

Convaluerunt de infir mit ate. — Id est a uiorho, uti Ezcchias, IV *Reg.* xx, G, et Tobia* a iæci- *>, cl Jpb a sua pla8", J,)'' ult.

Secundo, « de,» id est *qb,* « infirmitate, » ut ex infirmis, debilibus et timidis fierent fortes, validi ct audaces : uti factus est Gedeon, Barac, Moses, Josué, *Josué* cap. vin ct ix, Judith aliiquo, cum ad ducatum aut regimen populi a Deo evocati sunt. Utrumque sensum afferunt cl sequuntur Thcodorclus, Thcophylactus ct Chrysostomus, qui hoc referi nd Judæos cupi Babylonica captivitate quasi tabidi et moribundi, in Judæarn hilares , alacres ct vegeti redierunt.

Tertio, Vatablus vertit, *validi facti sunt cx infirmitate ;* et Hugo Cardinalis ex S. Chrysostomo; *imbecillitate facti sunt fortes;* fortitudo enim fidelium est agnitio et confessio propria infirmitatis : per hancenim virtus Dei in infirmitate nostra perficitur. Vide dicta II *Connth.* xu, 9.

Castra verterunt exterorum. — Pro *verterunt* græce est id est inclinarunt, hoc est, in fugam compulerunt; dicitur enim acies inclinata, cum hosti cedit ct parat fugam. Pro *castra* græce est quod licet Erasmus vertat, *incursiones,* tamen rectius noster Interpres, imo Vatablus et Boza vertunt, *rastra,* vel exercitus. Syrus vertit ND'-lüD *masreiata,* id est, munitiones everterunt hostium, uti fecit David, cum Sionem arcem munitissimam expugnavit ; ctMachab.r i, cum muros hostium ferreos penetrarunt, et in ipsas hostium arces non tam conscenderunt, quam involarunt. Verum, ut dixi.Grœcum proprie non arces aut munitiones, sed castra significat.

35. Acceperunt mulieres pe resurrectione wor- t uos suos. — a De,» id est *ex,* a resurrectione, » puta per resuscitationem, quia ex morte resurrexerunt. Ita Sunamitis filium resuscitatimi ab Eliseo recepit, quasi e gremio resurrectioni* regeneratum ct redivivum, IV Rep. iv. Pari modo vidm Sareptam filium suum ah Elia ad vitam revocatum recepit, III *Reg. xvn.* vit* ». s-mimi- Sw 'pti- P4(ii

Al ii aut em dist enti sunt . — Græce *ir-jorrr.iiCm-i,* quod Suidas vertit, *fustuati,* sive *fustibus contusi, excoriati et suspensi sunt;* Chrysostomus et Theophylactus vertunt, *decollati sunt.* Verum Graecum *intit.-xtuAraa.'i* ad verbum significat *tympaniiati sunt.*

Ubi nota, *tympanum* genus fuisse tormenti, quo homines fortiter et rigido distendebantur, quasi in equuleo, et pulsabantur uti pelles distento* in tympano. Trmpi- nma to> orati gvoni.

Notat Eleazarnm et Machabæos, qui ab Antiocho Epiphane dire cruciati sunt. De Eleazaro enim dicitur II *Machab.* vi, 19 et 28 : « Volontarie præibal ad supplicium , » græce Là « t újmwkv, id est ad tympanum; et de septem fratribus Machabais cap. vu, I, dicitur eos *flagris et taureis* (græce w-fii;, id est, nervi* et loris taurorum) cruciatos fuisse : in tympano enim ct flagris lorisque caedebantur, et fustibus pulsabantur, ct baculis, saxis malleisque tundebantur, ct quasi tympanum omnium verberibus cruciatibusque objiciebantur. Anaxarchus philosophus, teste Laertio, dum a Nicocrcontc tyranno, quasi in mortario, pila contunderetur : «Tunde, inquit, tunde follem, Anaxarchum non tundis, » follem vocans corpus suum, Anax irchum vero animam, vel potius animos, quos gerebat excelsos. Hoc re ipsa dixit Elcazarus Antiocho. Tympanum, Antioche, pulsas et tundis , Eleazarnm non pulsas ct tundis. Hinc ista Machabæornin vox : «E cado (corporis) ista (membra) possideo; sed propter Dei leges mino hæc ipsa despicio, quoniam ab ipso me ea recepturum spero, b Otltf.1T> t!l E' n/ Muiu- l›-£f>nl'd

Nox SÜSCiriENTES redempt ionem, i t meliorem invenirent resurrect ionem. *q. d.* Elcazarus, Macfiabæi et similes voluntarie hæc tormenta subierunt. Poterant enim, si vel vcrbulo Antiocho cessissent, omnibus ptruis redimi ct liberari : jam autem

fide roborati, cruciari et mori maluerunt, ut per illam mortem invenirent resurrectionem et vitam meliorem vita praesenti, quam pro Deo amittebant ct prodigebant.

Secundo, Theophylactus et OEcumenius « resurrectionem meliorem » interpretantur *gloriosiorem,* qua scilicet Machaban, quasi fortissimi Martyres , in majori gloria præ aliis Sanctis resurgent.

Tertio, Chrysostomus «resurrectionem» hanc « meliorem » dici putat, respectu resurrectionis ad praesentem vitam, de qua dixit ante : «Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. » Sed primus sensus simplicior est et solidior. Non dubium est, inquit Beza, quin eam designet persecutionem quam Antiochus exercuit. Allegat ergo Apostolus Machabæorum libros : cur ergo eos respuis ct de canone dispungis?

Ver». M. jfTrr.it e*chæ« ** p„jA

36. ALII VERO LUDIBRIA ET VERBERA EXPERTI, IX- super et vincula et carceres. — Talis fuit Jeremías Christi a Judœis afflicti expressissimus typus, ac merito ab Isidoro Pelusiota, lib. I, *epist.* 298, mAiKaAfcaroc, id est, calamitosissimus, nuncupatur. Talis quoque fuit Michæas, qui quod cladem prœdicerct Achab regi, ab eo in vincula conjectus, et a pseudopropheta irrisus ct verberatus est, III *Reg.* vers. ult. Tales fuerunt alii Propheta:, *Lue.* xx, 11. « Parit talia certamina superna peregrinatio : magnorum enim revera est, pati a suis ludibria,» ait Climacus.

m*as» flM* cum rebellibus Judœis minaretur excidium Hierosolymæ, ab eis dirissima est passus, scilicet probra, alapas, verbera, famem, carcerem , sæpe a toto populo reus mortis est proclamatus, ac tandem lapidatus martyr occubuit: itaque Jeremías Christi a Judœis afflicti expressissimus fuit typus, ac merito ab Isidoro Pelusiota, lib. I, *epist.* 298, mAiKaAfcaroc, id est, calamitosissimus, nuncupatur. Talis quoque fuit Michæas, qui quod cladem prœdicerct Achab regi, ab eo in vincula conjectus, et a pseudopropheta irrisus ct verberatus est, III *Reg.* vers. ult. Tales fuerunt alii Propheta:, *Lue.* xx, 11. « Parit talia certamina superna peregrinatio : magnorum enim revera est, pati a suis ludibria,» ait Climacus.

vjr». 17. et Zj.1 Ì- riubpi» 4lU'

37. Lapidati sunt. — Ut Nabot procurante Jezabel IR"l<', III *Reg.* XXI, et Zacharias, filius Joiadæ pontifici^, II *Paralip.* xxiv, aliique multi, de quibus ait Christus *Matth.* xxm, 37 : « Jerusalem, Jerusakm, quæ occidis Prophetas et lapidas eos qui ad te missi sunt, » quorum princeps fuit Jeremias, dc quo Tertullianus, *Scorpiaci* vin : «Jeremias, inquit, lapidatur, Isaías serratur, Zacharias inter ædem et altare occiditur, perennes cruoris sui maculas silicibus assignans.»

Maehi- Uttetii.

Sectisunt. — UtMachabœi, quibus manus et pedes resecti et præcisi sunt, II *Machab.* vn, 4. S. Hieronymus in xxvi *Matth.* legit, *serrati sunt* (hoc enim quoque significat Græcum , refertque ad Isaiam, quem tradunt Hebræi serra dissectum esse a Manasse, quod ejus et principimi vitia acrius el saepius carpsisset. Idem tradit Epiphanius in Vita Isaiœ, S. Thomas ct Tertullianus in carmine, ubi sic de eo canit :

> Quem populos sectum ligno sine libe repertum,
> lamentum demens crudeli morte peremit.

s'rr' ‘ 1-

Quibus verbis docet serram, qua sectus est Isaías, fuisse ligneam ; nimirum ut Isaías, qui nomine , Jesu Salvatoris nomen ct adventum figurabat, morte quoquo sua materiam ct formam crocis in lignea serra figuraret.

Tentati sunt. — Ita Græca et Latina omnia logout cum Chrysostomo, Thcodoreto, Theophylacto, CEcumenio, licet Syrus et alii aliqui hoc expungant. Itaque «tentali sunt, » scilicet alii gravibus et diuturnis calamitatibus, ut Job ; alii persecutionibus, exiliis, fame ct penuria, ut Prophete sub Jezabel ; alii per arduam obedientiam a Deo tentati sunt, ul Abraham ; alii omni poenarum genere tentati sunt, ut Machabæi aliiquo Martyres sub Antiocho, et de talibus proprio loquitur hic Paulus, ul patet cx antecedentibus et sequentibus; sed fide et spe coelestis gloriæ, basco omnes tentalioncs vicerunt. Viri* **‘“‘•

In occisione gladii mortui sunt. — Tales fuerunt Israelite illi in persecutione Antiochi, de quibus dicitur II *Mach,* v, 13 : «Fiebant ergo cædes juvenum ac seniorum, et mulierum el natorum exterminia, virginumque et parvulorum neces; erant autem toto triduo octoginta millia interfecti. »

Vide hic fidem, fortitudinem et martyria Sanctorum veteris Testamenti ; quid jam faciant Christiani? Audi quid fecerint in primitiva Ecclesia Tertullianum describentem lib. *ad Scapulam Prasidem,* cap. v : « Crudelitas, inquit, vestra, gloria est nostra. Vide tantum ne hoc ipso, quod talia sustinemus, ad hoc solum videamur erumpere, ut hoc ipsum probemus, nos hæc non timere, sed ultro vocare. Arrius Antoninus in Asia cum persequeretur instanter, omnes illius civitatis Christiani ante tribunalia se manu facta obtulerunt : tum ille paucis duci jussis, reliquis ait : O miseri, si cupitis perire, præcipitia aut restes habetis. Hoo si placuerit et hic fieri, quid facies de tantis millibus hominum, tot viris ac feminis, omnis sexus, omnis aetatis, omnis dignitatis, offerentibus so tibi? quantis ignibus, quantis gladiis opus erit !» Idem in *Apologetico,* cap. ult. : «Cruciato, inquit, torquete, damnate, atterite nos. Probatio est innocentiæ noslræ iniquitas vestra. Ideo nos hæc pati Deus patitur : nam ct proxime ad lenonem damnando Christianam potius quam ad Iconem, confessi estis, labem pudiciliæ apud nos atrociorem omni pœna ct omni morte reputari. » chri*ua- “ potiu

Primus in Christianos persecutionem movit Nero, qui Christianos, alios crucibus, alios flammis, alios canibus laniandos objecit, uti dixi II *Timoth.* iv, 17. *Secundus* Domitianus plurimos Romæ nobiles Christianos virosque illustres nullo jure, nulla ratione trucidavit, innumeros in exilium expulit, bonorum direptione mulctatos. Nec mirum ; cum ipse cœco tumore in tantam superbiam elatus sit, ut Dominum seso ac Deum vocari, scribi colique voluerit, teste Orosio, Sexto Aurelio Victore, Sulpitio et aliis. *Tertius* Trajanus sævicns, et immensas quotidie Martyrum jugulans catervas, inter alios S. Ignalium Romæ in amollitheatro (locus adhuc exta! sjgnalus altari ct

sacello, quem sœpo magno animi sensu veneratus sum) Iconibus objecit. *Quartus* persecutor fuit M. Antoninus Verus, cujus quam acris fuerit persecutio , testantur litteræ quæ a Gallis Lugdunensibus ac Viennensibus ad Asianos Phrygiosque fratres conscripta extant apud Euscbium, lib. V *Histor.,* cap. i. *Quintus* fuit Severus; *sextus* Maximinus, qui maxime in Clericos et sacerdotes, quasi fidelium magistros sæviit, teste Eusebio, lib. VI, cap. xi. *Septimus* fuit Decius, ejusque collega Valerianus, sub quo S. Laurentius in craticula triumphavit. De his audi S. Hieronymum, inilio Vita S. Pauli primi Eremita, qui hanc persecutionem fugiens scccessit in eremum : « Sub Decio, ait, et Valeriano, quo tempore Cornelius Romæ, et Cyprianus Carthagine felici cruore damnati sunt, multas apud / Egyptum et Thebaidem Ecclesias tempestas sæva populata est. Voti tunc Christianis erat pro Christi nomine gladio perculi : verum hostis callidus tarda ad mortem supplicia conquirens, animas cupiebat jugulare, non corpora. Et ut ipse qui ab eo passus est Cj*prianus ait : Volentibus mori, non permittebatur occidi. » Addit exempla : perseverantem in fide Martyrem , et inter equuleos laminasque victorem jussit judex meile perungi, et sub ardentissimo sole ligatis manibus post tergum resupinari , scilicet ut muscarum aculeis cederet, qui ignitas sartagines antea superasset. In alium meretricem immisit, qui ut voluptatem cruciatu superaret, linguam prremordens in eam expuit. Quid autem crudelius, quam ut Catanæ in Sicilia tenellœ virgini Agathæ non modo in equuleo lamina.* candentes admoverentur, sed et mamilla amputaretur? Unde judex Quintianus merito ab ea audivit : « Crudelis tyranne, non te pudet amputare in femina, quod ipse in matre suxisti? » Justo ergo Dei judicio Decius in solo barbarico Inter confusas turbas gurgite paludis submersus est, ut ncc ejus potuerit cadaver inveniri; Valerianus vero, a Sapore Persarum rege captus, ignominiosissima apud Persas servitute consenuit, teste Eusebio, lib. VII, cap. ix. *Octavus* fuit Aurelianus, qui acerbam contra Christianos persecutionem impio decreto suscitavit : nec multo post subita morte mulctatus est. *Nonus* fuit Diocletianus. *Decimus,* Maximianus Herculeus, sub quibus tanta fuit rabies infidelium, ut intra triginta dierum spatium octodecim millia hominum promiscui sexus, variis modis et horrendis perempta sint. Nos ipsi, ail Eusebius, lib. VIII, cap. ix , per Ægypti solitudines cum iter ageremus, oculis nostris inspeximus, ut sedenti pro tribunalibus sævissimo Prresidi offerrentur innumeri populi fidelium, quos illo singulos per ordinem confessos se Christianos capito plecti jubebat. Sponte omnes, imo et alter alterum prevenientes cervices cædentibus objectabant : defecerunt carnificum manus, et succedentes sibi invicem fatigati sunt, hebetata est acies gladii. Videbam, ait, fessos residere carnifices, vires resumere, animos reparare, mutare gladios , diem quoque non sufficere ad poenam. Hisce subservierunt Maximinus ct Maxentius, Maximiani filius, atque Licinius, qui Christianos jussit tradi lanionibus, et cos porcorum more suspensos publice, postea superpositos truncis ligneis per frusta concidi, et in partes dividi, itaque ad piscium pabulum in mare projici imperavit. Plura vide apud Joannem Lensæum Belliol., Doctorem Lovaniensem, egregio illo libello, quem de variis generibus persecutionum edidit. Hoc saeculo quam varia et horrenda ab Huguenottis supplicia passi sint Orthodoxi et Martyres in Anglia, Francia et Belgio, videre est in *Theatro haeretica crudelitatis.* Spectate hæc, Christiani, et similia ambito : pudeat non posse ferre verbera , imo verba asperiora. Patres vestri generose tulerunt ignes, furcas, equuleos , leones, et quidquid sævitia excogitare potuit , tulerunt et irriserunt, et vos morsum culicis exhorrescetis? Absit, absit, quin potius cum cis de patientia, de fortitudine concertate. Huc vos eadem fides speratæ oetermtatis vocat, et classicum canit.

C1RCU1ERUXT IN MELOTIS, IX PELLIBUS CAPRIXIS. P-irip-

— « Melota, inquit D. Thomas, est vestis facha de pilis camelorum, vel melius : taxus habet pellem hirsutam, de qua fit vestis hirsuta, quæ dicitur Melota.» Merum ja&s* græce vocatur ovis, inde **ararli,** *melota,* dicitur ovina pellis, aut potius exuvium, hoc est pellis corpori ovis detracta una cum lana. Inde enim homines pauperes et rusticanos, quos necessitas cogit extra urbes sub dio degere, vestes facere solere tradit Philo, initio lib. *Dc Victim.* Adde, melotem per catachresin cujusvis quadrupedis pellem significare.

Notat Paulus Eliam, qui IV *Deg. i,* 8, «virpilosus » dicitur, non tam a barba et coma, quam a melote et veste pilosa et hirsuta ; notat et Eliseum ei<» -t aliosque Prophetas, quorum insigne fuit melotes, sive cilicium ex pelle hirsuta. Porro usi sunt '*£*. cw Propheta melote, quasi vili et aspero amictu, tum quia Achab, Antiochus el alii ad extremam paupertatem eos adigebant, ut homines el hominum solatia fugere, atque in montibus el speluncis instar ferarum oberrare et latere cogerentur; tum quia hoc suo vili habitu volebant docere homines luxum vestium esse spernendum, do quo mulla hic habct Chrysostomus, *hom.* 28, in morali; tum denique, ut hoc quasi cilicio ct habitu pœnitcntiæ, circumeuntes agros et oppida, docerent populum, et ad pœnilentiam sanctamque vitam excitarent et compungerent. Ita S. Joannes s. joi> Baptista praedicans vestitus erat cilicio o pilis camelorum confecto, et zona pellicea cinctus : hinc et sancti Eremita olim melote sunt usi. Vide Cassianum , lib. I *De Institut, monast.,* cap. vin.

Citans hæc verba S. Bernardus, tract. *De Vita solitaria:* « Idcirco, inquit, patres nostri in Ægypto et Thebaide, sancta hujus vita ardentissimi æmu-

latoros, fa solitudinibus degentes, angustiali, qfc flicti, quibus dignus non erat mundn$; ippj sibi cellas œdificabant, in quibus fçctj taptiqnmodo et fircnmsepti, a turbine et a pluvia lutabantur : in quibus eremitic® frugalitatis deliciis affluentes, locupletabant mullos, ipsi egentes, quos quo nomine dignius appellem nescio, homines ccelestes, an angelos terrestres, degentes in terris, sed conversationem habentes in coelis. Laborabant manibus suis, ct de labore suo pauperes pascebant, esurientes ipsi ; de vastitate eremi urbium carceres alebant; et infirmos, in quibuslibet necessitatibus positos sustentabant, viventes de labore suo, ct habitantes in labore manuum suq-.•um. Quid ad hæc dicemus nps, non animales, sed animalia terreno : adhérentes terræ et sensibus carnis nostr®, in sensu carnis nostr® ambulantes , et ex alienis manibus pendentes?»

Hi»' » utn». Egentes ,—vc»?'.ú|x»w, id est destituti rebusnecessariis, Syrus vertit ppjo *scnifnu,* id est, indigentes pane quotidiano. Talis fuit Elias fugiens Jezabclem, quem Deus pane per corvum submisso alere debuit. Tales quoquo fuerunt Judæi fugientes et latitantes in persecutione Antiochi, l *Alack.* cap. i et p.

Angustiati. — Hujus rei exemplum fuit Elias, præ angustia persecutionis Jezabelis ipprtcm exoptans, III *Keg.* x|x, 4. Talis fuit et David in persecutione Saulis, ct Machabæi in persecutione Antiochi.

Afflicti, — xa>«x«*i|*wc», id est, malo habiti, male tractati et pfalctatj.

Ver*. 18. 38. (Il IBUS piGXVS NQJi HUAT MUXDCS. — q. d. Hi viri sancii tant® dignitatis erant, ut mupdus eos habere non mereretur. Ipsi enim suis apud Deum precibus urbes el provincias, imo mundum tofum , ne a Deo diluvio riqsus ob peccata obrueretur, conservabant. Unde Eli® cum raperetur succlamavit Eliseus ; « Pater mi, (tu es) currus Israel,et auriga ejus.» Quapc recte Ruflinus prologo in Vitis *Patrum* ait: «Vere mundum quis dubitet meritis stare sanctorum ? » Et tamen mundus (qu® ejus est decitasi) iis cupit privari, ut vel ista ratione declaret sese indignum esse qui diutius talibus fruatur, uti scribit S. Dionysius ad S. Joannem Evangclistam.

Omni™ *it* Sine- '/rttinm Urum Iu meri-homines mali, totusque mundus conflaretur in lam- unum pondus et pretium, ne sic quidem justum esset pretium cujusvis ex isto agmine Sanctorum ethtroum. Ita Theophylactus, Galenus cl Hibera. Vide quanti pretii el meriti sint Sancti, ac consequenter quantum valeant eorum apud Deum preces et menta, quæ proinde implorare consultissimum esi. Sed prior sensus uti simplicior, ita planior est et germanior.

Secundo, ‹i dignus, » id est æqnalis pretii cum iiiscc Sanctis non erat mundus, *q. d.* Si non solum Ierra, cœlum omniaque inanima, sed etiam

|K SOLITIDINUU S F.RUA5TES, IX 310XTIBUS, ET SVELLNUs, et ia cavemus TEiULB. — ila David fuuit Saulem, latuilque in spelunca Oflollnrri, Indp in tn n* Ziph, indp in deferto Epgflddij l *Kcg. xxu, et* scq. Ita ceptflip Prpphp|re pj®ulta|i suqj, et g|a- D»rid, dio Jczabpjis subduci per ^bdiam, III *Keg.* xvm. 13, Ita in montes cl spelunca*, Antiochum fugiens abdidit se Mathalhias aliique J|jdæi, I *Mqchab. i,* thjthiu. cl II *APachab.* yp

Nota, Eljam, Elisejim pt filios Prophetarim^ communiter in montibus versatos esse, ac præsertim Carmelum adamasse. Versabantur epim ut animo in cœlesfibus, ita corporo in sublimibus j infima fastidientes, quod e|iam iq Gbristo lice! observare : nnde parmpljlfB suum inslilptun) in Carmelo ccepisse, ac rudi quodam modo ab Elia dclineatum esse contendunt, qua de rc librum scripsit Joannes XLIV Episcopus Hierosolymorum (qujsquis ille sit), qui ex|at tom. IX *BibHol/mcq; SS. Palpum.*

iOB>0=ti. x‘‘‘ Cinr/4- Uram putiti Elia,

Ita et multo magis, post S. Paulum Christiani Rom® in persecutione Imperatorum Ethnicorum, habitabant in cavernis et speluncis, jipo in sepulcris. Sane miratus sum, et sacro horrore æque qq commiseratione et devotjojie perfusus, cum juxta Romam in S. Sebastiano vidi catacumbas, in quibus corpora SS. Petri et Papii Apostolorum ad duceptos et amplius annos delituerunt : ubi Pontifices celebrabant, concipnabanlur, faciebant ordinationes in cathedra lapidea quam ibidem vidi. Hem cum ibidem spbterrancqs specus longo spatio partim eundo, partim rependo, nunc ascendendo, nunc descendendo, nunc gyrando præeunto candela transgressus sum. Specus hi ad mulla milliaria a Christjanis excavati usque ad mare procurrunt : plateas ct djverticula quaquavej-sum habent infinita jns|ap labyrinthi (in quibus pluies et se perdiderunt ct perierunt : unde jam jussu Pontificis obstructa sunt), ut videatur esse subterranea civitas, imo provincia. Conspexi ibi passim in lateribus viarum loculamenta ct sepulcra Martyrum, vel in terra, vel in rupe ita ordine gradatilo excisa, ut singula caperent singula lantum corpora, magna pro magnis, parva pro parvis. Vocatur hoc coemeterium S. Gallili, in quo centum e| septuaginta quatuor millia Martyrum el Virginum sepulta sunt. Virgines figura columba:, Martyres figura palm® sepulcro incisa denotantur. Nunquam credidissem tantum fuisse laborem, afflictionem, constantiam et zelum priorum Christianorum hæc latibula elTodientium, adaptantium, sustentantium, ibique instar talparum et ferarum habitantium , nisi oculis lustrassem. Porro h<ec non tantum fuisse mortuorum sepulcra, sed et vivorum perfugia ac domicilia, patet ex actis SS. Martyrum, uti S. Cæcili®, in quibus legimus Valerianum ejus sponsum, missum ab ea ad S. Urbanum Pontificem ut ab eo baptizaretur, ipsum inter sepulcra SS. Martyrum latitantem invenisse. Idem passim de aliis legitur. Ha Sancti et umini viri ac Præsulcs Ecclesiæ, quibus ditmus non erat mundus. ipso solis luco

brutis quoque animantibus concessa privabantur, atque in antris, cavernis et terræ penetralibus inter mortuos degebant : nec tamen ibi erant tuti. Nam et in ipsis fuerunt subinde necati, ut do SS. Stcphrmo ct Sixto Pontificibus ir) eorum Actis legimus, quod in hoc ipso Calisti coemeterio gladjo percussi etpereniplisint. Ite nuqc, Christiani, marmorea lecta in cœlumattollito,habitate inter aulæa purpurea et aurea : malim ego in humili tugurio, imo in cryptis cum sanctis Martyribus habitare, ibique ob spem beala? resurrectionis delitescere ad modicum, ut cum eis caelestia ct æterna Beatorum tabernacula ingredi et possidere merear.

io*, a». ‹39. Et in omnes est imonio fijiei probati (etiamsi heroes fuerint, et heroica fidei ct sanctitatis opera ediderint) non acceperunt bepromissionem, — *rm tiuuffûiav,* illam scilicet quæ anlonomastice dicitur repromissio, nimirum bonorum coelestium ct (•'nsummatæ beatiludinis.

v«t.40. 40. Deopro nobis melius aliquid providente.— « Melius, » id est, pra?s|antius aliquid nobis quam priscis patribus providit Deus, hoc ipso quo disposuit , ut tempus beatiludinis et resurrectionis non foTct apud illos in veteri, sed apud nos ¡n toii tdJ. novo Testamento. yoluit epim Deus ut cœlum nc- „n‘‘‘ mini pateret, nisi Christus sptisfaciens pro pcecaraeniii,1S noscis » illud sua morte ct ascensione reseravnpori rcl; ac consequenter vp|uit, ut cœli aditus et Qnei'l ,)ea,ilU(?P reservaretur tempori Christi ct Chrisliab‘X' norum, ideoque Sanctos illos priscos per tot annorum mijlia ab hac beatitudine suspendit.

Addit hoc Apostolus ut aculeos novos injiciat Hebræis, eosque a Mose et Prophetis ad Christum, a veteri Testamento ad novum, quasi longe praestantium ct felicius, utpote, in quo per Christum consummatam gratiam ct gloriam nanciscamur, traducat et transferat. Perverso ergo Boza hoc loco censet, Sanctos ante Christum defunctos fuisse in cœlo beatos antequam eo Christus ascenderet; Christum vero venientem tantum aliquem gradum beatitudini illorum addidissp. Nam hic diserte rejicit id Apostolus, aitque de iis vers. 49 : «Non acceperunt repromissionem. » Et cap. ix, vers. 8, ubi asserit ante Christum « nondum propalatam , » et, ut Beza vertit, *patefactam* « fuisse viam sanctorum,» id est in Sancta sanctorum, puta in cœlum.

Brror T"^>- Inni, UcUnGi « victorim, quod anima Su-cto- Ciinr” n nm in’” d e i" ùrut»

Ut non sine nobis consi mmarent ir. — Ex hoc joco cl ex *Apocal.* vi, 9, ubi jubentur anima' Martyrum quiescere sub altari, donec compleantur conservi eorum et fratres, qui interficiendi sunt, censuit Tertullianus, lib. Dc *Anima,* cap. ult., Lactantius, lib. VII, cap. XXI, et Victorinus in cap. vi *Apocal.,* ct nonnulli veteres, animas Sanctorum defunctorum non videre Deum, nec esse beatas ante diem judicii. Sed hæc sententia jam est erronca, cstque hœrcsis Vigilant» et Calvini damnata a Benedicto XI, extravag. *Jtenedictu» Deus.* Vido BpUarimnum , jopa. 1, *Conhopert.* vii, in princip.

Quod ergo ad præsentem locpm attinet, per *consummationem* aliqui intelligunt hcatitudinem animæ, quæ consistit in Dei visione et fruitione ; hanc enim patres prisci non sunt adepti ante nos, id est, ante tempus nostrum, puta christianismi ct Christi, qui pretio persoluto cœli januam reseravit, ut stalim a morte eo avolare possit anima sancta. Hæc enim beatitudo, animæ est consummatio, id est, perfecta ct consummata beatitudo. Unde Apostolus, cap. xn, vers. 23, « spiritus justorum perfectorum » vocat animas beatas, quasi in sua beatitudine perfectas et consummatas.

Alii per *consummationem* intelligunt beatitudinem corporis, quam prisci patres non adipkcentur ante nos, id est, ante communem nostram resurrectionem, in die judicii universalis : hæc cnim proprie est consummatio, id est, consummata beatitudo hominis, tam in anima, quam in corpore. Ita S. Augustinus , epist. 99 *ad Evodium ;* quasi respiclat Apostolus ad id quod dixit vers. 31: « Non suscipientes redemptionem (scilicet corporis sui a morteci tormentis), ut meliorem invenirent Resurrectionem;» et quasi resyrrectionen) illam hic vocet *consummationem.*

Nec aliud vult Chrysostomus cum suis hic, cum ait : « Ne aliquid præ nobis plus habere viderentur (prisci Sancti), si primi ante nos coronarentur, unum definivit tempus omnium coronarum, et qui ante tantos annos vicit, tecum accipiet coronam. » Et infra : « Praevenerunt nos in certaminibus, sed non præveniunt in coroni^; non injurjam illis fecit, sed nos honoravit : nam ct ipsi fratres nos libenter exspectant. Si enim unum corpus sumus, major ex hoc efficitur corporis jucunditas, cum simul ct communiter coronatur , et non per partes. » Ubi manifeste loquitur Chrysostomus non de beatitudine animæ, quæ cuique in particulari ejus judicio tribuitur, sed de beatitudine corporis, publicaque Sanctorum coram toto mundo gloria ct corona, quam omnes simul accipient in «lie judicii : ha?O cnim erit corona solemnis et perfecta, critque corona beatiludinis et æternitalis.

Verum mihi verius videtur Apostolum per *consummationem* distincto et proprie non intelligere beatitudine!)! animæ, nec beatitudine!» corporis, neque tò súm *nobis* significare, «ante communem nostram resurrectionem in die judicii; sed Apostolum per *consummationw* intelligere beatitudinein in genere, non determinando hanc illamve bcatitudinis speciem et partem (hæc enim beatitudo ipsa absolute hominem perficit ct consummat, primo in anima, deindo quoquo in corpore), el to sine *nobis* idem esse quod ante nos; sive ante tempus novi Testamenti : hoc enim nostrum tempus opponit Apostolus tempori illorum patrum, quod fuit veleris Testamenti,*g. d.* Ante tempus novi Testamenti, quod est nostrum , nemini veterum Sanctorum contigit *consummatio.* ¡4 ©s| beatitudo sive animæ, sivo corporis: seq

visitai til et: CiiriQI. p«r eoi camma» tionMI faVdhstt tatito- dior-a infmm r»l CGr- porú. J«ao- dua uLpau

Chrpo- «rit ¡a

Per w- briuto-

omnis bcatitudo tam animæ, quam corporis cuilibet illorum obvenit in novo Testamento, in quo el nobis eadem obvenit, atque ita simul nos cum illis consummamur, id est, beamur et glorificamur. Huncesse sensum, patet, quia totius epistole scopus est, docere salutem etbealitudinem nemini per legem et vetus Testamentum; sed omnibus per Evangelium et novum Testamentum, puta per Christum, obtingere. Hinc dixit superius, legem neminem ad perfectum adduxisse, per legem non fieri consummationem; sed eam fieri per Christum, qui salutis bcatitudinis nobis est auctor : ideoque cap. ix, fuse docuit Christum, cœlum antea clausum suo sanguine nobis reserasse. Ergo per a consummationem » hic intelligit absolute œternam salutem et beatitudinem, ingressumque in cœlum.

Secundo, Apostolus quam hic vocat *consummationem*, vers.præced. vocavit «repromissionem ; » atqui ibi per eam intellexit promissionem salutis et bcatitudinis absolute, non autem gloritc corporis tantum; hæcenim minima est pars promissionis et bcatitudinis : ergo et eamdem hic intclligit per *consummationem*.

Tertio, si per *consummationem* intclligas gloriam corporis dandam in dic judicii universalis, falsum erit, quod omnes illi prisci patres, quos toto cap. recensuit, sine nobis non sint consummati aut consummandi; quod tamen asserit hic Apostolus : nam certum est multa corpora Sanctorum illustrium veteris Testamenti, ac consequeuter illorum, quos hic recensuit Apostolus) cum Christo resurrexisse, *Matth.* xxvrr, 52, idque, ut valde probabile est, ad vitam immortalem et gloriam tam corporis quam animæ : nos autem ad gloriam corporis resurgemus demum in die judicii. Ergo plerique patres prisci hic nominati « sine nobis, » id est ante nos, jam consummati sunt, id est, resurrexerunt in corpore glorioso. Cum enim Matthæus dicat multos resurrexisse, plane videtur consequi, plerosque ex iis, quos hic recenset Apostolus, resurrexisse ; ut hoc non tam paucorum privilegium, quam commune principis Christi beneficium patribus hisce plerisqua collatum censeri debeat. Cum ergo de resurrectione corporum hæc sententia Apostoli non videatur vera, sequitur eam intelligendam in genere de beatitudine, quæ nemini ante nos, id est ante Christum et Christianos, qui sunt filii novi Testamenti, obtigit, *q. d.* Voluit Deus tempus consummationis, id est bcatitudinis tam animæ quam corporis, non esso veteris, sed novi Testamenti; non per Mosen Judæis, sed per Christum dari Christianis, iisque qui olim in Christum venturum crediderunt et sperarunt. Quare eorum exemplo, *vos, o* Hebræi, in Christum præsentem jam eredite, in ejusque fide, spe et amore constanter perseverate, itaque cum priscis patribus «consummationem, » id est salutem et beatitudinem, adipiscemini.

Moiti nted*

Nota : Pro *consummarentur* græce est TikuuOûsi, quod *secundo,* verti potest, *consecrarentur, dedicarentur* et quasi *inaugurarehtur,* scilicet cœlo el coelesti regno. Vide dicta cap. u, vers. 10.

raDt u dt>n chri»t». Bwtit». 13 th| *Doù* Tr,tJ- EcaU'

CAPUT DUODECIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Allatis capite precedenti fidet exemplis, hoc capite insistit Apostolus, ct per ea urget Hebraeos, ut in fido constantes sint, utque persecutiones, quasi disciplinam Dei paternam, libenter excipiant.

Secundo, vers. 10, *exemplo Esau, qui vili esca vendidit sua primogenita, ct reprobatus est, urget timbraos, ne ob lucra temporalia vendant fidem et gratiam Christi, ideoque reprobentur.*

Tertio, vers. 18, *ostendit, quantum lex nova data in Sion praestet veteri datte in Sina, ac consequenter, quanto gravius puniendi tint Christiani, legem novam, quam Judai, veterem violantes.*

Quarto, vers. 26, *pergit eos urgere metu et minis, docens quod Deus, cum daret legem in Sina ct Sion, colum et terram commoverit, ut ostenderet se terribilem fore legis suce vindicem, esseque ignem consumentem.*

1. Ideoque et nos tantam habentes impositam nubem testium, deponentes omne pondus, et circumstans nos peccatum, per patientiam curramus ad propositum nobis certamen : 2. aspicientes in auctorem fidei, et consummatorem Jesum, qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem, confusione contempla, atque in dextra sedis Dei sedet. 3. Recogitate enim eum, qui talem sustinuit a peccatoribus adversum semetipsum contradictionem, ul ne fatigemini, animis vestris deficientes. 4. Nondum enim usque ad sanguinem restitistis, adversus peccatum repugnantes : 5. et obliti estis consolationis, qum vobis tanquam filiis loqui»

tur, dicens : Fili mi, noli negligere disciplinam Domini : neque fatigeris, dum ab eo argueris. G. Quem enim diligit Dominus, castigat : flagellat autem omnem filium, quem recipit. 7. In disciplina perseverate; tanquam filiis vobis offert se Deus : quis enim filius, quem non corripit pater? 8. Quod si extra disciplinam estis, cujus participes facti sunt omnes: ergo adulteri, et non filii estis. 9. Deinde patres quidem carnis nostræ, eruditores habuimus, et reverebamur eos : non multo magis obtemperabimus Patri spirituum, et vivemus? 10. Et illi quidem in tempore paucorum dierum, secundum voluntatem suam erudiebant nos : hic autem ad id, quod utile est in recipiendo sanctificationem ejus. 11. Omnis autem disciplina in præsenti quidem videtur non esse gaudii, sed moeroris : postea autem fructum pacatissimum exercitatis per eam reddet justitia. 12. Propter quod remissas manus, et soluta genua erigite, 13. et gressus rectos facite pedibus vestris, ut non claudicans quis erret, magis autem sanetur. 14. Pacem sequimini cum omnibus, et sanctimoniam, sine qua nemo videbit Deum : 15. contemplantes ne quis desit graliæ Dei, ne qua radix amaritudinis sursum germinans impediat, et per illam inquinentur multi. 16. Ne quis fornicator, aut profanus ut Esau, qui propter unam escam vendidit primitiva sua : 17. scitote enim quoniam et postea cupiens hæreditare benedictionem, reprobatus est : non enim invenit pœnitentiæ locum, quamquam cum lacrymis inquisisse! eam. 18. Non enim accessistis ad tractabilem montem, et accensibilem ignem, et turbinem, et calignem, et procellam , 19. et tubæ sonum , et vocem verborum, quam qui audierunt, excusaverunt se, ne eis fieret verbum. 20. Non enim portabant quod dicebatur : Et si bestia tetigerit montem, lapidabitur. 21. Et ita terribile erat quod videbatur. Moses dixit : Exterritus sum, et tremebundus. 22. Sed accessistis ad Sion montem, et civitatem Dei viventis, Jerusalem coelestem, et multorum millium angelorum frequentiam, 23. et Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cœlis, et judicem omnium Deum, et spiritus justorum perfectorum, 24. et Testamenti novi mediatorem Jesum, et sanguinis aspersionem melius loquentem quam Abel. 25. Videte ne recusetis loquentem. Si enim illi non effugerunt, recusantes eum, qui super terram loquebatur : multo magis nos, qui de coelis loquentem nobis avertimus. 26. Cujus vox movit terram tunc : nunc autem repromittit, dicens : Adhuc semel, et ego movebo non solum terram , sed et coelum. 27. Quod autem, Adhuc semel, dicit, declarat mobilium translationem tanquam factorum, ut maneant ea, quæ sunt immobilia. 28. Itaque regnum immobile suscipientes, habemus gratiam : per quam serviamus plaintes Deo, cum metu et reverentia. 29. Etenim Deus noster ignis consumens est.

Tem I.

1. ÎÏÎ0QÜ2 ET ROS Ti.TT`3 n.*.?"TTC5 IMPOSITAS Num t ":t iü3, — *q. d.* Cum prisci patres quos cap. præced. recensui, per Iidem tam obscuram, tanta fecerint, tam inaudita sint perpessi, vitam denique profuderint, neque tamen repromissum in cœlis premium illo statu adepti sint : multo magis nos, tot ct tentis eorum exemplis excitati, per fidem, jam longe majorem ct clariorem debemus in fid» ct pietate Christiana constantes persistere et proficere, pro caque bona el vitam, si opus sit, cftpendere, utpote qui statim post mortem bona coelestia ct vitam bcr.tem in cœlo conscqucnur.

Irrosir*-7. — Legit Interpres bwtútMW'», idque apte respondet nubi. Jam Crreca habent, iripuuiutw», id est circumpositam, id est, undique nos continentem ct circumdantem. Itaque tegit Syrus, Chrysostomus et Thcophylactus.

Nct'm **TESTtru. — Græce est fd** est, nubem martyrum, sive testium. *Martyr* enim græce idem est, quod latine *testis.* Testes ergo fidei vocat martyres et patres jam nominatos, qui per fidem ct pro fide, vel dura sunt perpessi, vel heroica opera perfecerunt. Illi enim suis operibus el passionibus testati sunt, quanta sil fidei certitudo cl efficacia, quanta bona fides promittat, qurmque pro ea ardua omnia facere ct pati debeamus. Rursum *testes* vocat hosce patres, *q. d.* Sedent jam in cadis, voluti Christi assessores, testesque fortiter -gentium, ut pro eorum suffragiis palma donentur, quotquot ab eis palma digni judicabuntur, inquit Galenus. Prior tamen sensus magis est er mente Apostoli. Respicit enim patrum testimonia, scilicet insignia fidei opera, de quibus dixit cap. præced.

T-jtn dupt'ci- a^winr auti ¡ni

Nota : «Nubem» vocal copiam testium, quæ

instar dens® nubis in tenlatione et alllictionis A'stu, suo testimonio nos undique circumstat, cingit, fovet, animat, corroborat ct recreat. ItaChry-60*tomus et Thcophylactus.

Secundo, quia illorum doctrina clexemplo, quasi nube el imbre cadesti irrigati sumus. De quo thrysoslomus hic *homi.* 38.

Addit *tertio,* (JEcumenitis ct S. Athanasius (quanquain hoc opus non videatur esse S. Athanasii, sed ex eo aliisque collectum esse, ut satis patet intuenti *Quasi.* XXlll), *ad Antiochum,* Qiiœst. Cl.XII, quia SUnctorum illorunt precibus, qhasi nube e endo tegimur ct juvamur, quasi vox *nubes* notet patrocinium et intercessionem Sanctorum pro nobis; sed priores duo sensus magis sunt ex mente et scopo Apostoli.

vii a- Moraliler ilota hic, quanta sit vis exempli ad acuendam virtutem. Philo, libro *Quod omnis probus*

quina. ' *l'ber,* scribit, quod Miltiades, Atheniensium dux, contra Persas plurimos pugnaturus, socios convocarli, cisque gallos gallinaceos pertinacissime de more ititer se pugnantes ostenderit, rutus hoc spectaculum plus cos permoturum ad strenue pugnandum, quam exhortationem, ita facium est. Socii enim cernentes gallos ad necem usque pugnantes, alacriter ct generose correptis armis bellum hoc susceperunt, inque vuhieraet mortes sb conjecerunt. Si brutorum exempla id præstiterunt in Gentilibus, quid facient Sanctorum certamina in Christianis.

S. Gregorius, in prœtat. *Moralium,* , jt steli®, inquii, tioctelil, ita Sancti nos illuminant, et virtutum decorem ostendunt, a Ad ostendendam innocentiam venit Abel; ad docendam actionis munditiem venit llcnoch; ad insinuandam longanimitatem spei cl operis venit Noe; ad manifestandam obediehtiam venit Abraham; ad insinuandam laboris tolerantiam venit Jacob; ad ostendendam mansuetudinem venit Moses; ad ostendendam inter flagella patientiam venit Job. Ecce quam fulgentes in ccelo stellas cernimus, ut inoffenso pede operis, iter nostr® noctis ambulemus. Quot Deus justos exhibuit, tot quasi astra super peccantium tenebras cœlum misit. »

Qui vult evadere poeta, legit Vii gilium ; qui orator, Ciceronem; qui medicus, Galenum; qui philosophus, Aristotelem : qui vult esse sanctus, legal vitas et exempla Sanctorum : bisasteis mehtern illuminet et accendat.

Depoxextes ohHb poxdvs. — «Pondus» vocat sollicitudinem constervandi ct augendi suas opes; omnemque sarcinam terrestrium negotiorum et curarüm, Inquit Thcophylactus, quro nos in hoc cursu cl agone Christiano (de quo sequitur) remorari, prægravühj, sistere et inhibere potest. Ed enim tnelAphora ab agonizanlibus et stadiodromis, qui omni vestium rerinnqUe suarum pondere deposito leves, expediti et agiles inibant agonefflj el in stadio decurrebant.

Er hos j?xg_aium. — Græce usi *rv>* riirijtçiTCT (male enim in Regiis Bibilis legitur ¿TfiplçaTw, prorsus contrario sensu) d^xpríav, id est, facile vel bene circumstans et circumcingens nos peccatum. Multi per peccatum intelligunt concupiscentiam, qu® quasi sepes et murus nos cingit, nosquo a cursu et agone fidei ct virtutis remoratur, ac viam obstruit : cum enim aliquid boni ope- Cw ris præsertim ardui facere cogitamus, mox exsurgit et circumsistit nos concupiscentia, ut reluctotur. opusque impediat. Persistit apposite Apostolus in cœpla cursorum metaphora, 7. *d.* Ut recte iu stadio curnls, non salis est pondera et sarcinas abjicere, sed neccsse quoque est viam esse planam et expeditam. Si enim sepes aut murus interpositus sit, viam intercludet, ct cursum inhibebit. Sepes nostra nos vallans et circumstans est concupiscentia, eaque multiplex. Hæc ergo prosternenda et abjicienda est; conanduinque ut concupiscentias non foveamus, sed succidamus, minuamus et mortificemus : ita via ad omnem virtutem nobis Grit plana el expedita. ¿'ù Qaictv p!'' *dm-L* «umú

Secundo, S. Chrysostomus ct Theophylactus aiunt peccatum nos circumstare, id est, dejicere et vincere, quia facile ab illo vincimur. E contrario S. Athanasius (sive auctor) *ad Antiochum, Quœst.* CLXIII, ait peccatum dici ttaiÿtÿtôvy; quia non habet locum ubi consistat, sed facile per poenitentiam dissolvitur et evanescit

Tertio, Œcumenius, Erasmus, Vatablus et alii *pro circumstans* vertunt, tenaciter adhæresccns peccatum, quasi Apostolus oli® comparet nos ct corpora nostra, peccatum vero adustioni (qu® hebraico dicitur nnx^n *chetata),* seu sordibus qu® corpori nostro pertinaciter adincrescunt, ut defricati nequeant, quin remaneant teliquiæ. Quasi alludat Apoètolus ad Illud *Ezech.* xxiv, 6 : « V® civitati sanguinum (Hierosolymæ), oli®, cujus rubigo in ea est, et rubigo ejus non exivit do ea. »

Quarto, Syrus vertit *metaieba,* id est peccatum quod omni tempore nos demergit ct deprimit, quasi persistat Apostolus in metaphora ponderis : hoc enim degravat et demergit. Huc pertinet expositio Maldonati in *Notis manuscr.,* « circumstans, » ait, sicut vestis quam induimus nos ambiens. Voce induendi in Scriptura significatur intima conjunctio, *(j.d.* Peccatum noS in stadio hujus vit® ad cœlum currentes ita præpedit, sicut vestis iis qui in agone decurrunt circumvoluta, impedimento esse solet. I

Quinto, Theodoretus et Galenus : Peccata^ inquiunt, nos circumstant el cingUnt instar gladiatorum, qui plures unum adorti facile cum dejiciunt. Per peccata autem htec Galenus intelligit non concupiscentias, sed extrínsecas tentationes, occasiones et pericula peccati, v. g. malos socios: peccata ergo hic sunt peccatores, infideles et Judæi, qui Hebræos a fide Christi moliebantur abstrahere ad júdaismUm. ili enim proprie dicuntur circumsistere; et de his, similibus verbis dicit ven». 4 : «Nondum usque ad sanguinem restitistis

adversus peccatum (id est, peccatores Judæos, qui vos quasi antagoniste circumsistunt, et ad peccatum apostasia: sollicitant) repugnantes. » Ilie sensus valde appositus et litteralis est. Duo curlentibus in stadio cavenda sunt : primum, ne quo onere graventur ; secundum, ne quo obstaculo in cursu impediantur. Obstacula autem peccatorum, quæ nos a cur»u in cadum remorantur, sunt socii allæque extrinsecœ tentationes, quas Apostolus hic apte opponit nubi testium nobis circumpositos pariter cl circumstanti, <7. d. Aspicite ad exempla Sanctorum, quæ undique vos instar nubis circumdant, ut prava Judæorum exempla ct hortamenta, quæ vos a cursu vestro impediunt, discutiatis.

Dnn '▮· | Kb» iu •talio,

PER PATIENTIAM CORRAMOS AÜ PROPOS!! LM NOBIS certamen. — Præposilionem *ad* legunt Romana : eam tamen omittunt Græca, Græci, Syrus et mulla Latina Biblia manuscripta, caque lectio videtur melior el verior. Sic enim habent Græca, *r.ïÂi* ***iym,*** id est, *l>cr patientiam curramus propositum notis agonem* sive *certamen, q. d.* Agon noster, certamen nostrum, non indigladiatione, non in ¿¡verberatione, non in colluctatione, sed in re levi elfacili, inquit Chrysostomus, puta cursu, consistit, ut nimirum cursu certemus, ct agonem nostrum decurramus. Unde cl Vatablus vertit, per *tolerantiam curramus in proposito nobis certamine.*

am- Vrsi^lri una tcüisut.

Nola «curramus,» id esi, currere pergamus. Coeperant enim Hebræi jampridém currere hunc agonem. « Curramus » ergo significat actum non inchoatum, sed continuatum, juxta *Can.* 32. Undo ad eum requirit Apostolus non fervorem, sed patientiam ct tolerantiam : hæc enim est quæ facit nos pergere et perseverare in hoc agone. Ita Theopliylactiis.

Secundo, «agonem vocat, vel metonymice ipsum stadium, in quo agonizantes cursu certabant, ç. d. Decurramus stadium nostrum. Vel proprie ipsum certamen cursus in studio. Sicut enim dicimur certare certamen, ita dicimur et currere certamen, id est, currendo certare, ut bravium assequamur, sic enim eleganter el significanter dicimur agonem nostrum decurrere, cum eum rite currendo peragimus, *q. a.* Vos, o Hebræi, estis agonizantes et stadiodromi; stadium vestrum, agon vester est certamen pro tide Christi ; bene in hoc stadio decurrere coepistis, pergite patienter, et fortiter perseverate in hoc agone cl cursu, licet aspero et difficili : currendum enim vobis est per exilia, per bonorum rapinam, per medios hostes; da fiet ut cadeste puemium lite currentibus propostium assequamini. Induito ergo patientiam, h°c ''obis erit thorax impenetrabilis, quo omnia hostium tela elidatis : hac armati alacres et inviolabiles in media persecutionum omnium certamina irruetis. Si quis tamen cum nonnullis legat præposilionem *ad,* hoc modo, « per patientiam curramus ad nropositum nobis certamen, » commode sic exponet, «per patientiam,» id est patienter el constanter « curramus, » id est currere pergamus ad stadium el agonem hunc fidei, quo cum Judæis decertamus ct decurrimus ad bravium cœlestia coronar. Subinde enim hic agon intermissus repetendus erat llebræis. Cessante enim persecutione cessabat agon, recrudescente persecutione recrudescebat agon, ad quem more suo fortiter ct constanter obeundum pergere et protinus currere identidem debebant Hebræi.

htfenu» ti» n» trXib'

2. Aspicientes im auctorem fidei et consumma- Tm.t.
TouEM Jesum, —tanquam certaminis et cursus vestri metam, terminum et præmium; vel potius tanquam ad absolutissimum exemplar certaminis el cursus vestri. Alludit enim Paulus, ut Pntotynotat Chrysostomus, ad pictores, qui ut ex prototypo paragogum, ex exemplari imaginem expri- chrtifa.
mini, protolypuiu ipsum sive exemplar sæpe intuentur el respiciunt, *q. d.* Proposui vobis, o Hebræi, cap. præced., tot Sanctorum exempla, nunc ipsum exemplar fidei el patientis, scilicet Christum crucifixum, vobis propono, ul in illud assidue intuenles, ejus patientiam et constantiam in vobis exprimere et imitari studeatis. Pulchre ct pathetico S. Augustinus, *De Cathec. rud. :* « Omnia bona terrena contempsit Christus, ut contemnenda esse monstraret; omnia terrena mala sustinuit toto vitæ mortalis tempore, quæ sustinenda præcipiebat, ut neque in illis quærerelur felicitas, neque in istis infelicitas timeretur. Natus enim de matre quæ semper virgo permansit, fabro tamen desponsata, omnem typhum carnalis nobilitatis exlinxit. Natus in Bethlehem , quæ inter omnes Judææ civitates exigua erat, noluit quemquam de cujusquam terrenæ civitatis sublimitate gloriari. Pauper etiam factus est, cujus sunt omnia, ne quisquam cum in eum crederet, de terrenis divitiis auderet extolli. Noluit rex ab hominibus fieri, quia humilitate ostendebat viam miseris, quos ab eo superbia separaverat, quamvis sempiternum ejus regnum universa creatura testatur. Esurivit, qui omnes poscit; sitivit sitientium fons; fatigatus est itinere terrestri, qui seipsum nobjs viam fecit in cœlum : velut obmutuit, et obsurduit coram convitiantibus, vinctus est, flagellatus est, crucifixus est, mortuus est : sed et resurrexit nunquam moriturus, ne ab illo quisquam sie disceret mortem contemnere quasi nunquam futurus, » etc.

Nola ; Pro *auctorem* græce est ¿ípx'T'»» quod non tantum inceptorem, sed et ducem auctoremque significai» Pro *consummatorem* græce est tU<i-<jrr>, quod tum finitorem, tum perfectorem et coronatorem significat, *q. d.* Christus est principium et finis, dux et coronator fidei.

Nola *secundo :* Christus non dicitur *inceptor et* fnCtiri>.
auctor fidei, quasi m Christo fuerit fides sive ha- to coa
bitus vel actus fidei : hic enim est obscurus, iull
eumque elidebat in Christo clara visio beatifica ***
el scientia infusa. Uniólas ergo non habuit fidem,

sed qua viator habuit scientiam infusam, qua comprehensor habuit visionem Dei, quæ omnes Christi actiones beatificas, sicut scientia infusa omnes alias Christi actiones tam naturales, quam supernaturales et meritorias dirigebat. Quare non recte Vatablus a Christum auctorem cl consummatorem fidei» dici putat, quod Christus multa sit passus et vitam æternam sit consecutus, eo quod credidit Deum esse veracem ct promissorum servantem. Hoc enim fide non credidit, sed Cbrirtm sua scientia el visione clare vidit Christus. Rur-“æl sum vitam æternam, id est beatitudinem animæ, 'uibdi-*' non meruit Christus, sed ante omne meritum wm.ird eam adeptus est primo instanti conceptionis suæ, tanquam debitam unioni hypostaticæ qua Verbo copulabatur. Hæc tamen expositio verum habere tui «t. potest sensum. Pro quo

Eii Nota *tertio :* Christus est *inceptor* sive *auctor et* .*ncU,r. *consummator fidei,* tum in se, tum in nobis. In se, •oet no quia Christus per scientiam infusam, tanquam per w». fidem suam credidit futura bona, certoque sibi persuasit res sperandas et non apparentes, quarum fides est substantia et argumentum, casque ipse primus in mundo claro tum verbo, tum exemplo suo docuit, utpote qui pro hac fide, tota vita sua laborarit, predicarli, ct tandem acerbissimam crucem constanter sit passus. Sic Abraham dicitur pater fidei ct fidelium, quia ipse insigni sua fide aliis omnibus illustre credendi exemplum dedit.

et Rursum, Christus est *consummator fidei,* quia pri-•omm- mus cursum fidei feliciter consummavit, resque speratas perfecte et consummate adeptus est, puta gloriam corporis ct nominis sui famam, hominumque salutem, quæ sibi promiserat Deus, quæque Christus credidit infallibiliter per hanc passionem suam sibi obventura. Hoc enim sensu Christus, quasi fidei dux, victor ct triumphator nobis praeivit. Hicquc videtur esse genuinus hujus loci intellectus, tum quia Christus hic nobis fidei quasi belli fidei causa suscepti dux ct confector victorque proponitur; tum quia ita se explicat Apostolus, dum subdit : a Qui proposito sibi gaudio sustinuit crucem :» en Christum auctorem fidei; a atque in dextera sedis Dei sedet: » en Christum consummatorem et triumphatorem.

En |D- *Secundo,* Christus non tantum in se, sed etiam 'n nobis est *auctor* et *consummator fidei,* pro quo tnitnr adverte, id quod annotavit Ribera : fides hic tam ⟩12* °bjcclum fidei, si\e id quod fide credimus, quam actum ct habitum fidei, quo credimus, significat. Christus ergo est *fidei auctor,* tum quia primus ipse objectum, sive articulos fidei, quos credere debemus, nos docuit ; tum quia sua gratia in nobis actum ct habitum fidei inchoat ct producit, est enim fides gratia et donum Christi. Rursum Christus est *consummator fidei,* tum quia ea quæ hic credenda docuit, postea in cœlo videnda exhibebit; tum quia actum fidei mutat in visionem : visio enim fidei est perfectio ct consummatio.

Addit *tertio* Vasquez, quia tribuit opportunitatem, ut bonum quod per fidem et gratiam ejus animo concepimus, opere exequamur.

Qui proposito sini gaudio sustinuit crucem, Tr^ta confusione contempta. — Est hic triplex lectio. IkU0' Prima, *proposito sibi gaudio :* ita legunt Romana. Secunda, *pro posito sibi gaudio :* ita legunt Biblia Regia. Tertia, *pro proposito sibi gaudio :* ita legendum vult Ribera, *q. d.* Paulus : Christus, *pro gaudio,* id est præ gaudio, loco et vice gaudii sibi propositi maluit et elegit crucem. Cum cnim liberum esset Christo manere in propria gloria et divinitate, maluit tamen pro nobis fieri homo et crucifigi. Rursum Christus homo factus, ct assumens corpus, cum posset statiin gloriam cl beatitudinem animæ suæ in corpus derivare, illudque immortalitate ct gaudio implere, noluit tamen id facere, sed maluit crucem corpore suo excipere. Ha Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, (Ecumenius.

Addit Ruperlus, Patrem æternum Christo in Chriitu primo incarnationis suæ instanti proposuisse optionem gaudii et crucis, ita ut, si vellet Christus, posset gaudens, delicians et triumphans, salu- tIe*ll tem afferò mundo; Christum vero præ gaudio hoc sibi proposito amplexum esse crucem. Per eam enim voluit ex justitia satisfacere Deo Patri pro peccatis nostris; atque mereri, non autem gratis habere, tum gloriam nominis et corporis sui, tum salutem nostram. Sed hæc non satis consentiunt cum æterno decreto, quo Deus decrevit Christum pati ct crucifigi; nisi dicas decretum illud præsupposuisse liberam Christi electionem a Deo prævisam, non absolute, sed conditionate. Prævidebat enim Deus, quod si Christo homini incarnato optionem gaudii ct crucis proponeret, indicans gratius sibi fore, si Christus eligeret crucem potius quam gaudium, ct ad hanc electionem congrua et efficaci gratia eum incilaret ct impelleret, Christum libere electurum fore crucem præ gaudio. Hac præscientia posita absolute decrevit Deus ab æterno, Christum pati et crucifigi, et in tempore gratiam congruam jam dictam Christo exhibere, qua Christus decreto Dei sponte se subderet liberoque eligeret crucem præ gaudio. Sic cnim nihil decedit auctoritati el certitudini decreti divini, et alia ex parte multum accedit laudis, meriti et rirtutis Christo; denique ita commendatur «cavitas simul et effi- -j cacia divinæ providenliæ.

Verum quia Pomana, ct omnia alia passim cemplaria Latina habent « proposito sibi gaudio sustinuit crucem, n A *proposito* videtur significare gaudium hoc Christo fuisse propositum, quasi premium crucis, illudque significet Græcum «bri, ut patet inferius, vers. 16, ubi ait Esau, dbn flpú-<nu;, id est, propter escam vendidisse sua primogenita. Primogenitorum ergo pretium instar præmii apud Esau erat esca. Simili enim modo poUuàael ibi vertere Interpres dicendo : Esau

(fcrirtu BuUouit ¿ po» diott rtnéìrc»-8*^* 34».

proposita sibi esca, vendidit sua primogenita. Sic vu]g0 dicimus : Miles, proposita sibi victoria, id est, propter victoriam quam sibi quasi premium proponit, acerrime dimicat; agricola, proposita diurna mercede, id est, propter diurnam mercedem quam sibi proponit, strenue laborat. Ita et bic dc Christo ait Paulus, quod *a* proposito sibi gaudio, » id est, propter gaudium sibi propositum , sustinuit crucem ; *q. d.* Christus sustinuit crucem, ut mereretur ct assequeretur gaudium , quod Pater ipsi proposuit, tum per se, tum per angelum, qui Christum in agonia constitutum in horto confortavit, Luc. xxu, 43 (co enim alludit hic Paulus). Hic namque angelus Christo in parte inferiori, quæ a parte superiori derelicta erat, ct exposita dolori et passioni, non interius in phantasia, sed exterius voce corporali proponebat gaudium ex cruce secuturum, puta resurrectionem et gloriam corporis, œque ac nominis sui, ac salutem hominum, qui Christum quasi redemptorem agnoscerent, colerent ct adorarent, illi templa erigerent, sacerdotes instituerent , Chrislique nomen toto orbe prædicarent ct celebrarent; ideoque Christus, propter hoc gaudium sibi propositum, amplexus est ignominiam et confusionem crucis. Perperam ergo Melchior Canus, lib. XII De Locis, xiv, hoc gaudium interpretatur delectationem manantem cx visione Dei, quam ipse in passione Christi a Deo suspensam fuisse, et a Christo promeritam putat, de quo alibi dicendum est. Melius Theodoretus : «Christus, ait, gaudium suum vocat animarum salutem ; » hoc enim verum, sed partiale fuit Christi gaudium, non formale, sed objeclivum.

Ilie sensus uti simplicior est et planior, ita germanior quoque est ct significantior priori. Sic Christi exemplo omnes sancti Apostoli, Martyres, Virgines, proposito sibi gaudio, sustinuerunt crucem. Audi S. Vincentium tyrannum Dacianum ejusque tormenta irridentem : « Has epulas (tormenta quæ mihi infligis) ego semper desideravi: nunquam aliquis adeo bene servivit mihi, sicut tu. » Nemo cnim patientem lædit, sed ditat ct coronat; quidquid cnim quis illi aufert boni, vel mali infert, hoc eidem centupliciter in coelestibus thesauris reponit. Hæc est ergo sapientia patientium ct gloria, ut dicat : Amore Dei ct coeli, siti potor, fame pascor, paupertate locupletor, mortem calco, ubique dives sum et inclyta, ubique abundans.

At QUB 1.1 DEXTERA SEDIS (throni) DEI SEDET. — Syra et Græca habent juxaOuuv, id est sedit, sive consedit in preterito; sed, ut fatetur ipse Erasmus, præteritum hic, uti ct alibi sæpe, pro presenti capitur, *q. d.* Videte, o llebræi, quam Chrislus' Ad0* dux, per suam patientiam ct constantiam, qua Pro bde confusionem et cruccm sustinuit, jam sit exaltatus, ut ad dexteram Dei in omni gloria ct honore sedeat. Idem vobis eveniet, si in hoc fldu el paXiealiæ stadio ad finem usque constanter decurreritis : sedebitis enim cum Christo duce ct capite vestro, atque quasi Christi assessores et judices orbis, judicabitis non tantum duodecim tribus Israel, sed etiam omnes tribus terrae.

Peuttu liì'w'n Buokindipi-

3. Recogitate exim eum, qui talem sustinuit a Vtr». s. PECCATORIBUS ADVERSUM SEMETIPSUM CONTRADICTIONEM. — Pro enim, in Greco aliqui legunt-já?, alii cum Syro legunt wv, id est, itaque.

Secundo, pro *recogitate græce* est , id est, serio cogitate, considerate, expendite.

Tertio, per *contradictionem* synecdochice el metonymice intelligit non tantum omnia probra, irrisiones, contumelias, sed etiam plagas, verbera, tormenta ct mortem Christo a peccatoribus, id est impiis Judæis, illata. Judæi enim non tantum verbis, sed et factis atque verberibus contradixprunt Christo, cumque impugnarunt et persecuti sunt. Ita Chrysostomus.

Caotr*-Ia

Quarto, emphasim habet vox *talem,* id est tam acrem, tam hostilem, tam infamem, tam horrendam, scilicet, usque ad mortem crucis, ut quasi latro cum latronibus suspenderetur et clavis affigeretur in cruce. Quem ergo militum fidelium ad se sequendum non moveat Christus Imperator? «Qui, ut ait S. Chrysostomus, serm. *De feria* 5 *Passion.,* tom HI, sub finem, non equidem gloriosus, indutus purpura, diademate decorus, aspersus auro, sobo sublimis ; sed in campum egrediens, connivens vultu et honore ultimus, periculis primus, onustus ferro , gravis armis, pro patria, pro civibus, pro liberis, pro vita omnium premit hostem, discrimina despicit, contemnit vulnera, ipsam libens mortem suorum suscipit ad salutem? Sic enim Christus de sinu Patris ad nostram venit servitutem , ut nos suæ redderet Ubertati; mortem nostram suscepit, ut nos ejus morte viveremus, » etc. Lucanus, lib. IX. Catonem, militibus per Afric® deserta armis verbisque preeuntem, ita describit:

Primus irinis
Ingrediar, primusqne gradus in pulvere ponam.
Me calor xlhereus (erui, mibi plena veneno
Occurrat serpens, fatoque pericula vestra
Potentate œco, etc., nullo descrimine notum,
Dux an miles eam.

Longe verius hæc a Christo duce sibi dici censeat miles fidelis ; nec tam dici, quam re ipsa agi : nisi quod Christus ita eat ut miles, ut et præeat per omuia aspera quasi dux, idque omnibus notum.

Ut NE FATIGEMINI ANIMIS VESTRIS DEFICIENTES. — Id est, no fatigatione victi cadatis, et in medio cursu desistatis et fatiscatis, « animis vestris deficientes, » greco îjûjsfAixi, id est dissoluti, uti scilicet solvatur vigor et fortitudo animorum vestrorum, fiatisquo languidi, enerves, pusiUanimes, itaque cedatis Judæis et ad judaismum redeatis, *q. d.* Hucusque constantes in fide perstitistis, magno labore magna praimia vobis comparastis,

Fregare- nolito prrofcriti laboris jacturam facere; quin
*ert.rr 'ie' potius durate in malis, ct propter superatos agones pollicemini vobis futurorum victoriam. Sic
tor™ ûd legimus do Clemente Ancyrano, Athanasio, et aliis, quod frequentium victoriarum sibi conscii, promptiores ad nova semper redibant certamina.

Vir». 4. **4.** Nondum **EMM USQUE AD SANGUINEM RESTITISTIS, ADVERSUS PECCATUM REPUGNANTES. — VOX «enim »** non est in Græco, sed intelligitur, magnamque habet emphasim ct efficaciam , g. d. Recogitate Christi crucem et mortem : ita fiet, ut usque ad crucem ct mortem Judrois et peccato apostasia*, ad quod ipsi vos sollicitant, resistatis. Licet enim restiteritis usque ad amissionem bonorum vestrorum, ut dixi cap. x, vera. 31, tamen nondum usque ad sanguinem restitistis. Cogitato sanguinem, quem Christus in cruce pro vobis effudit, itaque roborato vos, ut pariter pro Christo, non tantum bona, sed ct sanguinem vitamque profundere cupiatis, dicatisquo cum Herminio, « Malo mori quam inquinari peccato. »

Preah, bota ; Pro *repugnantes* græce est dhrra^uwC^Anci,
nt «ntj- id est, decertantes instar athlete, qui cum suo antagonista in agone omnibus nervis el viribus
forili» concertat, ut eum superet et supplantet. Ha nos
«»' x»- peccato, quasi antagoniste nostro resistere oportei, ut quasi generosi Christi athlete ct milites
du'n' certi simus et resoluti in hoc agone fortiter aut vincere, ani mori. Nam luce ipsa mors atque martyrium csl victoria nostra.

Nota hæc, Christiane, qui ob socios, ob irrisiones, ob voluptatem, ob lucellum aliquod, consentis peccato. Vide, quam longe absis a virtute et constantia Christi el Sanctorum : illi ad sanguinem peccato restiterunt; pudeat te si non ad verbera, certe ad verba, scommata, contumelias saltem uon obdurescere et resistere peccato. Audi Sanctorum ácirevlw nóXquv, irreconciliabile scilicet bellum contra peccatum, audi et imitare. Eudoxia, Arcadii uxor,dira minabatur S. Chrysostomo : responsum est ei a suis : « Frustra illum terres, Chrysostomus uil nisi peccatum timet. » Theodosio Imperatori adulabatur Rufflnus, dicebatque se curaturum ut Ambrosius vincolaci injectasponte laxaret. Cui Theodosius : « Novi ego constantiam Ambrosii, et quod nullo regiro majestatis terrore legem divinam transgredietur, n S. Ludovicus edoctus a matre Blanca prorsus infixum gerebat in pectore, malle sc mori quam peccare. S. Edmundus, Canluariensis Arcluepiscopus, ait :« Malo insilire in rogum ardentem, quam peccatum ullum sciens admittere in Deum meum. » S. Anselmus : « Si hinc, ait. peccati horrorem, inde inferni dolorem corporaliter cernerem, ut necessario uni eorum immergi deberem. prius infernum quam peccatum appeterem. » El lib. *De Beat it.,* cap. xix : « Mallem, inquit, purus a peccato gehennam intrari-.quam peccati sordo pollutus caelorum regna lei. ı . » Ele zajnis, Il *Machab.* vi, ait malle se praemitti iu mlernum, quam legem Dei transgredi. Vide quid dixerint et egerint septem fratres Machabroi, II *Machab.* vu. Denique Apostolus *Hom.* cap. vm, 35: «Quis, ait, nos separabit a charitate Christi? certus sum, quia neque mors, neque vita, » etc.

Viderunt eminus illud idem Gentiles. Undo Seneca: « Licet, inquit, scirem homines ignoraturos , et Deum ignosciturum , tamen peccare nollem, ob peccati turpitudinem. » Est enim peccatum summum untune mundique malum, adeo ut nec homo, nec dromon, nec Deus ipse, tantum mali inferre possit homini, quantum homo sibi ipsi infert, dum peccat. Illi enim tantum inferre 1>iw'
possunt malum pœnæ, quod malo culpro, sive peccato, longe minus est. Recte ergo Chrysosto- om in»
mus : « Quid est, ait, peccatum? Est voluntarius dæmon et spontanea insania, n

5. Er obliti estis consolationis, qur vobis Vcn>l
TANQUAM FILIIS LOQUITUR, DICENS : FiLI MI, NOLI NEGLIGERE disciplinam Domini.— Carpit modeste Hebræormn desidiam, *q. d.* Non restitistis peccato usque ad sanguinem, imo obliti estis exhortationis et consolationis (utrumque enim significat Græcum «apáz-.w;), qua Deus (ut ait Scriptura) nos quasi filios suos afflictionum disciplina castigat et erudit.

Nola : Remittit Licite llcbræos Apostolus in per- Izc<t'
secutione ad Scripturas, ut per patientiam et consolationem Scripturarum spem habeant, animos- r« «tin
quo acuant, uti fecerunt Machabæi, l *Maehabœorum Chllîül'* cap. XII, vers. 9. Ex neglectu enim lectionis saerro Scripturae et prædiealionis verbi Dei succrescit in homine tepor el torpor, ut langueat in fide ct pietate, facilequo exorta tentatione fidem abneget.

Nota *secundo :* Citat Apostolus *Proverb.* m, 11, juxta Septuaginta, ubi sic habent : « Fili mi, noli negligere (græce pii ¿Xtqúpu, id est no parvi rostimos, quasi parvum, cum revera magnum sit donum Dei) disciplinam Domini. » *Disciplinam* vocat castigationem; unde explicans subdit vers. 6 : « Quem enim diligit Dominus, castigat. » Pro *disciplina* hebraico est nolo *musar,* id est disciplina, correctio, increpatio , castigatio, qua homines, præsertim pueri primis annis, per doctrinam , minas, virgas aliasquo pronas, per disciplinam et leges, quibus coercentur cl constringuntur, arcentur a peccatis et assuefiunt bonté et honeste vitro ; eslquo severior institutio primie rotatis, ad levitatem ct lasciviam ejus edomandam, quro Grrocis muíiía dicitur. Unde Xenophon primam tu «r
institutionem Cyri,Paidiam *Cyri* inscripsit. Talis ı
est omnis castigatio et disciplina, quam Deus hominibus immittit, aut immitti permittit : Deus enim castigat ad hoo tantum, ut doceat nos recta virtutis via incedere, qua terrena contemnentes quieramus spiritualia et coelestia.

Hinc nola *tertio:* Omnes afflictiones, ▾. g. expilationes bonorum, ab Hobnets fidei causa susceptæ, omniaque tormenta Martyrum sunt musar, id est castigatio et disciplina Dei, non immiU

tentis, sed permittenns ea, partira ad hoc, ut per ea puniantur peccata, etiamsi levia, quæ fideles ei martyres quandoque admiserunt. Ha Machabæi oiuucm illam Antiochi porscu^iioncm, omniaquo tormenta, quibus ab eo cruciabantur, suis peccatis ascribunt, ll *Machab.* vi, 13, et vn, 32. Est cnim, ut ait Cyprianus ad Martyres, valde consultum el pium malis meritis tribuere, quod

Afflictio awupii- d i.uùii, Bicbtri' pateris, etiamsi causa fidei idipsum patiaris. Parhin ad hoc, ut per ea discant fideles patientiam, charitatem, continentiam, martyrium aliasque virtutes. Omnem enim concupiscentiam elidit et absumit alllictio, docelque omnem virtutem.

Neque fatigeris ixÁúw, id est, ne dissolvaris, deficias „fatiscas animo) cum ab eo argueris, — id est, cum corrigeris sive verbis, sive verberibus ; cum affligeris et flagellaris. Nam hebraice est TTirDVQ *betochachto,* id est, in correptione, objurgatione et castigatione ejus ; patet ex seq. Sic *Psalm.* vi, dicitur : a Domino, ne in furore luo arguas, id est, punias el aflligas, me, » et ll *lleg.* cap. VH, vers. 14 : « Si inique aliquid gesserit, arguam cum in virga virorum, et in plagis filio-

ttcbns rum hominum. » Euro persuadent sibi homines rebus adversis nihil aliud fieri, quam se torqueri,

txa fligit «enuiit. vexari et affligi ; at Scriptura docet nos iis fingi, erudiri ct perfici, ut non solum evadamus filii Dei, sed et sancti, illustres et perfecti, adeoque Martyres. Cujus rei ratio mox in Apostolo patebit.

Vm.6. G. Quem emm diligit Domisus, castigat, — perinde ut pater castigat et corripit mores inconditos filii sui : si enim cos non castiget, signum est desperatam esso filii emendationem, fibumque a patre negligi et contemni.

Flagellat autem omnem filium quem recipit. — Citat *Proverb.* m, 12, ubi in Hebræo sic habetur ili.'T 23 DX 3X3 *keab et ben Urite,* quod noster Interpres ibidem vertit, *et quasi pater in filio complacet sibi;* Septuaginta vero, quos sequitur Paulus liic, vertunt, « flagellat autem omnem filium quem recipit. » Diversitas hæc versionum orta est ex verbo Hebræo 3X3, quod si legatur cum sccvaet *comets, keab,* significabit, *et tanquam pater.* Ita legit Noster *Proverb,* ni , 12. Sin vero legatur cum *durie* et *tscro, kieb,* in *Piet,* significabit, *delere facit, affligit, flagellat.* Ita legerunt Septuaginta, et ex iis Paulus. Unde patet rursum, hic non tantum duplicem esse versionem canonicam ab Ecclesia probatam, sed etiam duplicem esse lectionem in licbrrco, scilicet *keab* et *kieb.* Utroque enim modo legi potest 3X3, si sine punctis scribatur. Simila exemplum vidimus cap. xi, vers. 21.

Dt<u nu ' "jJ"1' Nota : Sicut pater flagellat filium, non ut cruciet, ejusque cruciatu se pascat, sed ut erudiat, et lascivo» mores ipsius castiget ct emendet : ita pariter flagellat Deus suor filios, ut castiget eorum vitia, cosque ad omnem virtutem instruat, non autem quod eorum castigatione et plagis delectetur.

Nota *secando,* «filinm qnem recipit, » id est, quem in filium admittit, quem in suam disciplinam ct paternam curam suscipit, quem suæ familia* ascribit, et, ut Noster vertit Pror. iit , 12, *in quo sibi complacet,* sive quem unice diligit, ct cui optime vult. Hoc enim significat Hebræum *itrlse, q. d.* Castigatio , qua Deus suos, v. g. vos, o Hebrœi, per Judeeos affligit et castigat, index est ct argumentum paterni et singularis Dei amoris in vos, utpote, qui hac afflictione vos perinde, ut pater filium, pædagogus discipulum, efformateterudit ad omnem patientiam, contemptum opum terrenarum ct amorem caelestium. Ita U. Virginem, Paulum, Apostolos omnesque Sanctos præccllcutes et sibi maxime charos, mullis afflictionibus castigavit, erudivit, expolivit, atque in omni gratia el gloria perfecit Deus.

Pulchre S. Bernardus, serm. 10 De *Cana Domini: a* Vinitor, inquit, circa vincam fodit, et usque ad ejus inferiorem radicem terram acuto ligone perfodit; et si radiculas aliquas etiam emiserit, cultello putationis abscindit. Et quanto magis hujusmodi vana, et minus utilia vitis amittit, frugiferior et uberior ad fructificandum assurgit. Sic quem diligit, flagellat ct percutit : flagellat euim omnem filium quem recipit. Illorum est enim hic flagella percipere, quibus datur de æternitate gaudere. Sed qui de passione murmurat, ad ipsum qui super ipsum est non appropinquat; imo hæreditatem superate felicitatis amittit, si flagellum Dei Patris patienter et cum amore non suscipit. Et si de flagello Domini murmurat, certus sit quia murinurautiuin pœnam incurrit. »

7. ftr **DISCIPLINA PERSEVERATE, — qua SCÜiCet Vm. T.** Deus vos per Judíeos contribules vestros exercet et exagitat exiliis el proscriptionibus, uti jam dixi.

Nota : Noster Interpres legit N rrx:S/z, id est, « in disciplina; » ita quoque legit Syrus et Chrysostomus, ut patet ex ejus explicatione. Jam vero Græca habent, «i «xiStixv, id est, si disciplinam sustinetis, tanquam filiis vobis olïerl se Deus. Et ita legit Theophylactus et OEcumenius.

Refert Laertius Diogenem Cyuicuiu profectum Athenas ad Antisthenem, ut ab eo doceretur, ge contulisse, cumque abeo siepe repelleretur, non destitisse tamen ei adhærcre : adeo ut, cum aliquando baculum ei intentaret Antisthenes, ultro baculo caput subjecerit, dicens : « Cœde si vis, at nullum invenies baculum tam durum, quo me abs la abigas, dum aliquid docueris. » Si Diogenes ita Antisthenis, quomodo Christianus Christi disciplinam ambire et persequi debet

Audiat ergo virtutis et perfectionis, non Cyni- Di«dpU-c®, sed Christian® et religios® avidus insignem ejus magistrum B. Joanuem Climacum : « Si vis virtutis apicem conscendere, ducem ac magis- uow» Irum quære, cujus natura asperior el superior, sub quo perseverans, jugiter objurgationes et irrisiones quotidie ut mei et lac bibe. Is qui ad placidissimam animi quietem, el ad Deum currit omni

die quo maledicta non sustinet, ingens detrimentum se sustinuisse arbitretur. Sicut enim arbores qua» a ventis agitantur, altioribus semper radicibus nituntur : ita et qui in obedientia degunt caque varie exercentur, validas et inconcussas animas possident. Beatus, qui propter Deum quotidie maledictis et conviciis lacessitus, sibi vim fecerit! Hic enim cum Martyribus triumphabit, angelisque par erit in gloria. Beatus asceta, qui se omni ignominia omnique abjectione dignum horis singulis existimat! » Hactenus Climacus. Talem ducem ac magistrum delegit sibi S. Joannes Damascenus, et sub ejus disciplina mire exercitus ad tantam sanctitatem pervenit.

Tanquam filiis vobis offert se Deus, — *q. d.* Per hanc disciplinam, castigationem et persecutionem Deus se vobis exhibet tanquam patrem ; pater enim hlium quem diligit, castigat. Suscipite ergo hanc disciplinam grato et hilari animo, «estimate vos beatos hac tribulatione, caque gloriamini, quia ipsa signum est vos esse filios Dei, ct quasi filios a Deo regi ct tractari.

Bono* I>u» duritu eitrctt.

Idipsum senserunt Gentiles philosophi. Seneca, lib. *De Providentia :* « Deus, inquit, bonos ut severi patres, durius educat, vultque cos doloribus ac damnis colligere robur. » Et inferius : a Hanc, inquit, rationem, dii sequuntur in bonis viris, quam in discipulis suis preceptores, qui plus laboris ab his exigunt, in quibus cerlior est spes. Dicant ergo ipsi : Digni visi sumus Deo, in quibus experiretur, quantum humana natura posset pali : optimi milites ad durissima mittuntur. »

Ven. 8. 8. Quodsi extra disciplinam (xofk TíxtJúx;, id est, absque castigatione) estis, cujus participes facti sunt omnes (genuini et dilecti filii), ergo adulteri, lt non filii estis. — Pro *adulteri* legendum videtur *adulterini,* id est spurii : hoc enim significat Græcum *q. d.* Si semper voluptuamini ct cx libidine traducitis vitam in deliciis, expertes palemæ castigationis Dei, ergo non estis germani Dei filii, sed spurii et supposililii. Castigalio enim et disciplina prompte humiliterque suscepta, germanos Dei filios probat, cosque a spuriis secernit. Perinde enim atque aquila pullos soli exponendo, ut adversis ct irretortis oculis solem intueantur, genuinos probat, et a spuriis (quos ad solem conniventes ungue demittens precipitai) distinguit ct separat : ita Deus suos afflictioni exponendo , explorat ct secernit.

Cvtirsllo i>i a mili», Tu». ». 9. Deinde patres quidem carnis nostrzb eruditores **UABUTMUS, ET REVEREBAMUR EOS ; NON (I1OUnc) MULTO MAGIS OBTEMPERABIMUS PATRI SPIRITUUM,**

Aaixira ET vivemus? — Est alterum argumentum, a inikiiecB» noti ad majus; a patres carnis » vocat parentes, k>L>7- «i ‹lu* nos 6ecUQdum carnem genuerunt. Significat a p»tr* Apostolus animam nos non habere a parentibus, ipintO_ sed cam a Deo creari, ct creando infundi carni humana?. Hic enim de causa parentes vocat « patres c : nis. » Deum vero vocat *Pair*»* ¿oirituum,* id cal animarum.

Secundo, pro *eruditores* græce est «aiЛiurá;, id est institutores, correctores, castigatores, *q. d.* Parentes carnales nos in pueritia corripiebant et castigabant, nosque hanc eorum castigationem cum reverentia, patientia ct obedientia excipiebamus : quanto magis patienter excipero debemus hanc disciplinam ct castigationem Dei, qui pater est, non tantum carnis, sed et animæ nostra , præsertim cum id jubeat Deus, cui obtemperandum est, quique obtemperantibus sibi in hac disciplina promittit vitam sempiternam? Obtemperare enim Deo hic idem est, quod acquiescere et patienter ferro afflictiones ab ipso immissas , vel permissas, quasi is qui impatienter eas tolerat, Deo quodammodo renitatur. Ita Theophylaclus.

Nota : Pro *patri* Syrus habet KJIJTm J'HZJxS *labahin deruchata,* id est, patribus spirituum. Per « patres spirituum » Galenus intelligit Episcopos et pastores, quorum est animas regere et instituere. Verum toto hoc discursu Apostolus non agit de hisce patribus, sed de Deo, qui nos quasi pater sua disciplina et afflictione castigat. Undo omnes Greci et Latini legunt, non *patribus,* sed « Patri spirituum ; n ideoque ex hoc loco et similibus Syriaca versio a nonnullis non satis probatur.

Pl'™ tuna, Veni» ^01^ Addi»,

Rursum, *spiritus* hos tripliciter explicat Thcophylaclus. Deus, inquit, est pater *spirituum,* id est angelorum.

Secundo, spirituum, id est, donorum spiritualium.

Tertio et optimo, *spirituum,* id est animarum. Alludit Paulus ad *Num.* xvi, 22, ubi Moses ait : « Fortissimo Deus spirituum univers® carnis. » Ubi adverte, Deum non tantum hac ratione dici patrem animarum, quod eas creet, sed etiam quod eas instituat, castiget, efformet, sanctificet, perficiat tanquam preceptor et pædagogus : hic enim sub voce patris hoc loco intelligitur ; nam boni patris offleium est instar pædagogi crudire filium, *q. d.* Apostolus : Sicut patres carnales sunt pædagogi filiorum secundum carnem et corpus, ut in eis exteriores corporis mores componant secundum honestatem et decentiam (nam « carnis nostre » tam ad « eruditores, » quam ad « patres, » referendum est) : ita Deus, qui paler est animarum, easdem erudit ct efformat tanquam pædagogus ad vitam internam, sanctam ct spiritualem ; atque hac de causa Apostolus Deum nominavit *patrem* non animarum, sed *spirituum.* Ita se explicat ipse vers. seq.

rum, ill'l '« «nciil- l'l “

Nola : Siculi Deus ab Hebræis vocatur 'J1N Adenai vel *Eloha,* et ab Arabibus h SSn *Alia,* vel *Ille,* ut Pœni pronuntiant ; et a Græcis *i* xúpist, id est Dominus, per excellentiam. Rursum, sicut Deus ab Hebræis vocatur ob1JIH T?O *melcch haolam,* et a Græcis fbwtXib; «5 aíúvc;, et a Latinis Rex sæculi, vel Rex sœculorum : unde et Ælhiopes (quorum, uti et Arabum, Persarum, Pcenorum, Ar-

Noarn • T'f,i4 tu.

menorum allorumque Orientalium lingua affinis est, et quasi filia lingu® Hcbræ re) Deum vocant *cmlac,* id est regem : *melech* enim Hcbrœis regem significat. Ita pariter Deus ab Hcbreis, Græcis, Latinis vocatur Pater, ct maxime pater spirituum vel animarum, quia harum ncc homo, ncc angelus potest esse pater vel creator, sed solus Deus. Unde et Æthiopes Deum vocaut *eghziabhcr,* id est, Dominus pater bonus. *Eghzia* enim Dominum, *ab* patrem, *her* bonum significat. Paternitas enim ®quc ac bonitas Dei maxime elucet in creatione ct gubernatione animarum : hisce enim Deus se et omnia sua bona communicat, dum eas ad suam imaginem ct similitudinem creat, dumque eas implet sua sapientia , gratia ct gloria.

Ver», io. **10.** Et illi quidem in tempore paucorum dierum («fòì ¿klqac *r.iL-fo.;,* id est, paucos dies, scilicet presentís vitæ) secundum voluntatem suam erudiebant **NOS : nie AUTEM AD** id **, QUOD UTILE EST IN** Duplex **RECIPIENDO SANCTIFICATIONEM EJUS.** — Duplici antiSdìui- ^1CS' v*m Pon^us suo argumento addit ApostopiiM lus : prior est, quod patres carnales erudiebant M «fg» nos presenti sæculo, tempori et vit®, qure bre- "jiren- v's cst el evanida , ut scilicet nossemus vivere et tam car- agere cum hominibus, atque curare et provi- Mhuu. (]crc Opcs et bona hujus vitre : Deus vero erudit nos œternitati.

Secundo, illi, a secundum voluntatem suam,» greco xxrà TC Scx'.ûv aùrcîç, id est, sicut ipsis videbalur, pro suo arbitratu, conceptu ct phantasia docebant nos ca qure nobis putabant fore utilia, cum revera srepe utilia non essent, sed noxia ; imo srepe docebant ea quæ non nobis, sed sibi ct familire sure putabant fore utilia ct splendida : Deus vero semper erudit nos ad **id**, quod utile est, non sibi, sed nobis, «in recipiendo,» id cst ad recipiendum (hoc enim significat Græcum d; Ire [uraXa&L) « sanctificationem ejus, » ut scilicet efficiamur participes sanctitatis divin®, hic per gratiam, in cœlo per gloriam beatam ct reternam.

▾en n. 11. Omnis autem disciplina in presenti quidem **VIDETUR NON ESSE GAUDII, SED MOERORIS. — Nota** : Non dicit Apostolus, *cst,* sed « videtur » esse mœroris, quia revera per se disciplina cst causa et procreatrix non moeroris, sed omnis Iretiti® ct gaudii, adeoque vit® return® j inquit Chrysostomus ; nobis tamen in momento castigationis ct afflictionis videtur esse moeroris, non gaudii, quia disciplina suo doloris sensu ita nos afficit ct perstringit, ut fructum pacatissimum inde secuturum non cogitemus : nam quando transiit dolor, tunc fere melius judicamus, fructumque disciplinai agnoscimus ct persentiscimus, idcoquc gaudemus. Pari modo dum jejunas, vino abstinqs, corpus castigas, laborat corpus, dolet caro; dum patienter fers injuriam , eamque condonas, animus dolorem persentiscit; dum tibi adimis cibos aut nummos, ut pauperi des, cruciatur cupiditas; dura oras assidue, et bonam noctis partem cum Domino vigilando ct orando consumis , dum humi cubas, dorsum , genua et caput affliguntur, praesertim in incipientibus : sed postea exercitatis fructum pacatissimum afferent justitiœ et sanctimoniæ. Rursum gloria qu® hoc labore temporali comparatur, sempiterna erit: « quod enim momentaneum est et leve tribulationis nostr®, supra modum in s˜blimitate æternum glori® pondus operatur in nobis. »

Postea autem fructum pacatissimum exercitatis **PER EAM REDDET JUSTITIA. — PrO** *exercitatis* græce est -[ryjfxwpJ**», quod denotat palaestritas, quales erant olim **illi**, qui nudi luctati et exercitati erant in palæstra, qu® inde dicta est gymnasia : indeque gymnasium vocatur schola, in qua, quasi in palæstra mentis, crebra ct magna est exercitatio ingenii, memori®, animi et virtutis.

Notat Theophylactus *disciplinam* vocari gyra- P'r nasiam, quod Christianos quasi athletas exerceat, pAiiéO- formet, roboret ct perficiat : cur ergo eam hor- ~~tion~~ t retis ct fugitis, o Hebræi, o Christiani? Disciplina urau enim docet vos patientiam, patientia autem docet omnem virtutem, ct, ut ait S. Jacobus, cap. i, u ir- « opus perfectum habet, n Rursum, sicut athlet® bene prius exercitati, cum serio certandum est, ct fortiter res agenda, tunc viros se præbent, et per exercitationem vincere docti, in agone vincunt, ct bravium assequuntur : ita vos, o Hebræi, per hasce persecutiones exercitati, cum martyrium aut aliqua gravior lucta ingruet, facile cam superabilis ct triumphabitis. Suscipite ergo disciplinam hanc persecutionum, ut per earn ad martyrium ct triumphos eximios vos comparetis. Ita videmus vix martyres offici, nisi cos qui se ante affecerint martyrio, aut qui a Deo multis prius rerumnis sunt exerciti, ct quasi preparati atque eruditi ad martyrium, illudque meriti.

Nota : a Fructum justiti® » vocat ipsam justitiam et sanctitatem , qu® fructus est disciplinæ. Simili hebraísmo virtus humilitatis vocatur ipsa virtus, qu® dicitur humilitas, et peccatum superbi® vocatur ipsa superbia : per hanc autem «jus- len- titiam » intelligit patientiam solidam cl perfectam. H®c enim est fructus disciplinæ et castiga- bona, tionis, tanquam causa; hæc est sanctitas ct justitia, scilicet per excellentiam illustris ct eximia ; quia nihil animum ita purgat, mansuefacit, perficit et sanctificat atque patientia; hæc denique est pacatissima, quia patientia affert pacem ct tranquillitatem conscienti®, silentium et gaudium animæ. Homo enim patiens in omnem comparatus est fortunam , et nullum ab externis rebus et vexationibus, quantumcumque duris et molestis, accipit incommodum, sed altissima semper animi pace fruitur : hæc autem justitia et pax patienti® perficietur in cado et futura beatitudine.

Unde *secundo,* per *frudum justitia* accipere possumus ipsam beatitudinem, gloriam ct praemium reternum, quod patienti® ex justitia debe-

tur. Ita Theophylactus ct Anselmos. Est hoc ter-tium argumentum Apostoli, quo llebræis suadet, ut placide suscipiant Judæorum persecutiones, *tanquam* disciplinam Dei, cstque petitum ex fructu disciplina», qui est perfecta justitia, sanctitas, pax ct gaudium conscienti©. Viderunt eminus et hoc Gentiles. Quidam Zenonis discipulus a patre rogatus, quidnam tanto tempore didicisset? Obtendam, inquit. Cum nihil aliud diceret, pater iracundus, existimans impendium periisso, cœpit flagris cædere filium. Eam parentis wevitiam adolescens æquissime tulit, dixitque : « Hos e philosophia fructus retuli, ut patris iram possim commode perpeti. »

Preclare S. Bernardus, serm. 10 *De Cœna Domini,* citans hæc verba Apostoli : « Flagellis, inquit, Domini pinguedo carnalis voluptatis atteritur, et virtutes animæ roborantur : lasciva caro restringitur, et anima pennis virtutum ad coelestia sublevatur; caro quod superfluum habebat, amittit, et spiritus virtutes (pias non habebat, acquirit. Si ergo per flagella Domini virtutes augentur, vitia resecantur, spernuntur terrena, amantur cœleslia, nos æternitatis præmia præstolantes, si nobis aliqua gravis infirmitas, vel tentalio *fortis, vel* etiam damnum temporalium rerum irrepserit, cx his omnibus vires sumere debemus : quia crescente pugna, gloriosiorem non ambigemus nobis manere victoriam. In hoc namque ostendimus, quanta ad Deum cupiditate flagramus, si non solum ad eum per tranquiUa et mollia, sed etiam per aspera et dura transimus. Ad œterna gaudia jam redire non possumus, nisi per temporalia detrimenta : et ideo spe manentis lœtitiæ, omnia adversa prosperitatem non modicam debemus reputare, n

ii. 12. Propter quod iu missas manus et soluta genua erigite. — Descriptio est hominis inertis, imbecillis et despondentis animum (uti innuit hic Apostolus aliquos ex llebræis fuisse). Hic enim deficit manibus ad laborandum, et genibus ad ambulandum atque currendum in stadio, quia in genu est oinne robur cruris. Contra qui strenuus est, manus habet paratas ad opus, genua agilia et fortia ad cursum. Alludit, vel potius citat Apostolus *Isaiæ* XXXV, 3, ubi ait : a Confortate manus dissolutas, et genua debilia roborata, n id est, excitate alios ad audacter, animose, viriliter agendum. Sicut enim audacia ex bile fervente pronianans roborat vires et membra confirmat : sic timor per frigus quod sccum adducit, debilitat ct enerva' corporis ct animi facultates : ergo occupanto pavore animos, frigescenteque et languescente corde, unde in membra omnia derivatur sensus et motus, necesse est artus omnes tremerò, viresque deficere. Quæ omnia restaurat et confirmat audacia.

Sg-S *000^ mbri»

•raiw T

n. 13. Et gressus rectos facite pedibus vestris, UT NON CLAUDICANS QUIS EliRET. — U GlCsSUS teCLos » opponit claudicationi : qui enim claudicat non recta graditur, sed nunc in hanc, nunc in illam pariem se inclinat, facilequo a semita recta deflectit, *q. d.* Nolite, o Hebræi, miscere Evangelium cum judaismo , ut claudicetis, inclinantes nunc in judaismum, nunc in christianismum, sed rectam unamque christianismi fidem et vitam constanter retinete et prosequimini. Citat Apostolus *Prov.* iv, 25, ubi pro *gressus* hebraice est 7AJIO *magai,* græce rpcx«c> quod tam semitam et orbitam curruum, ut vertit Syrus ct Theophylactus , quam gressum per eam significat, usitata et vulgari metonymia. *Secundo,* pro *recios facite* hebraice est dSd *palles, id est* libra, hoc est, velut in bilance et statera sapienti© et justitiæ appende et expende gressus, id est, actiones tuas, vide quomodo ambules, vide ut recte incedas et opereris.

Ut non claudicans quis erret. — Grasce frx jam rò txr^xTTñ, id est, ut vertit Vatablus et Erasmus, *ne in quod claudum est, aberret,* scilicet, ne claudicatio abducat a via, præsertim cum sit angusta (I), g. *d.* Certis et non vacillantibus passibus opus est in hac via fidei et religionis Christian©. Caveat ergo quisque, no nutet et claudicet, itaque urgentibus persecutoribus a fide in apostasiam deflectat. Quod si quis nutare et claudicare coeperit , hic curet statim ut *sanetur,* et pristino robori , rectitudini ac constanti© Christian© restituatur.

Non m chüdi-UDdaa io ib-gufü siinIli

14. Pacem sequimini cum omnibus. — Græce >«&- Ven. i* xtT€, id est persequimini, ut scilicet pacem etiam remotam, vel fugientem instar leporis insequamini et comprehendatis. Alludit ad *Psal.* xxxni, 15 : u Inquire pacem, et persequere eam. » *Pacis* meminit Apostolus, ne Hebræi Judæos persecutores suos odio prosequantur, sed cos sua charitate, mansuetudine, patientia et pace emollire el flectere, sibique et fidei Christian© conciliare studeant. Recte S. Augustinus *ad Bonifacium Comitem :* a Pacem, inquit, debet habere voluntas, bellum necessitas, » ut, nisi necessitas cogat, pax cum bello non sit commutanda. Et S. Bernardus, serm. 5 *De Dedicatione Ecclesiæ :* « Pacem , ait, sectamini cum omnibus. Hæoest quæ facit unius morid habitare fratres in unum, novam utique regi nostro vero pacifico ædifleans civitatem, quæ et ipsa Jerusalem nominetur, quod est visio pacis. Ubi enim sine fœderc pacis, sino observantia legis, sine disciplina et regimine acephala multitudo congregata fuerit, non populus, sed turba vocatur : non est civitas, sed confusio: Babylonem exhibet, de Jerusalem habet nihil. »

Er SANCTIMONIAM, SINE QUA NEMO VIDEBIT DEUM.— Sunt qui pacem sequuntur, sed ita ut negligant sanctimoniam : dum enim cupiunt sceleratis placere, scelera eorum probant cl laudant. Prudenter ergo Paulus monet, ita pacem colendam esse,

(I) Rectius alii : Utjxzt,. Id c4, *loco suo excidat,* seu *luxetur,* «cil. mcmbrum debile.

8>«u- euuti- tutt prim.

ut tamen sanctimonia illibata servetur. Per » anc- «moniam " Chrysostomus, Theodoretus Theophylaetus, OEcumenius, Hieronymus, in cap. xlvii *Ezcrh.*, et Augustinus, *epist.* 112, cap. v, inlelligunt castitatem. Castitas enim est sanctitas corporis et mentis, ut docet Apostolus I *Corinth,* vu, 31, ct I *Thessa!.* IV, 4. Castitas autem Ikhc non est in sola virginitate, sed etiam in matrimonio. Nam, ut aiebat Paphnntius in Concilio Niccno, etiam nuptiro suam habent castitatem, ubi conjuges fidem inutuam ct leges Sacramenti integre el illibate servant.

Secundo et plenius, per « sanctimoniam » accipias puritatem animi, ul.animus sit sanctus, id est purus ab omni peccato. Alludit enim Apostolus ad illud *Matth.* v : a Reati mundo corde, quoniam ipsi Demn videbunt. » Nam visio Dei, non solis, nec omnibus casiis, sed omnibus iis, qui a peccato puri sunt, promittitur.

Vm. is. Mfle* ntni a>a£r- rtpan- di.

IS. Contemplantes ne quis desit gratiæ Dei. — Grece id est, invigilantes ct intendentes aliis, «ne quis desit, » græce id est, deficiat et destituatur (per peccatum et pusillanimitatem) a gratia Dei. Sicut in exercitu debiles et fessi cum eum proficiscentem assequi non possunt, in via deficiunt et subsistunt ; ad quos colfigendos providi duces solent constituere curatores, quasi episcopos qui invigilent, ne quis deficiat : ita Paulus docet non satis esse nobis nostram fidem ct salutem, sed et dlios præsertim debiles et vacillantes in eadem confirmare nos debere, nc quis torpidior, infirmior aut timidior deficiat ad hostes Judæos, Paganos, vel hæreticos, et fidei tesseram prodat.

Ridix «urinidints peca* tu. .

Ne qua radix amaritudinis sursum germinans IMPEDIAT, ET PER ILLAM INQUINENTUR MULTI. — «Radix amaritudinis, b id est amara , est peccatum , quod amaricat conscientiam per remorsum ct reatum pœnæ, inquit Chrysostomus, quodque proximos exacerbat, scandalizat, ad peccandum invitat. Peccator enim suam amaritiem et virus peccati aliis affricat el instillat. Loquitur Apostolus in genere de quolibet peccato, num subdit : « Ne quis fornicator, aut profanus. » Omnia enim peccata a Deo, ac consequenter sensim a fide, pr;e-Scrlim si urgeat persecutio , abducunt. Ita Chrysostomus , Theophylactus, (JEcumenius. Maxime tamen loquitur Apostolus de peccato hæresis et apostasia?. Alludit enim ad Deu/, xxxi, 18, ubi Moses radicem amaritudinis vocat apostatas, qui alios sollicitant ad idololatriam, q. d. Paulus : Videte , et providete, ne quis inter vos ducem se prebeai apostasial, qui alios excitet, pelliciat, vel etiam sollicitet ad judaismum.

u.

16. Ni quis iohnkaioh, ait profanus, ut Esau. — Explicat radicem amaritudinis per exempla ct species frcquenliores, ‹/. ‹/. Per radicem amaritudinis maximo scortatores el profanos denoto; hi enim contraiiantur sanctitati, id est castimonio?, quam paulo ante commendavit. T6 ut *Esau re-*tert ad *profamu,* non ad *fornicator,* ntl alfqni ex nexu verborum opinantur. Patet primo, qnh saepientia omnia explicant *ñprofonus; secundo,qpfa* nusquam legimus Esau fuisse fomicatorcm : *tertio,* quia flomani ponunt comma post *fornicator,* quasi illud disjungant ab Esau. Igitur Apostolus præ cætoris vitiis inculcat fornicationis fugam, co quod in illam homines sint propensissimi, quodque illo ævo Gentiles putarent simplicem fornicationem non esse peccatum. Eadem de causa illam pre cæleris vetuerunt Apostoli, *Actor,* xv, 2Í). Judæi enim Gentilibus circumsessi, imo immixti, ab cis hunc errorem facile et libenter hauriebant. Ita S. Chrysostomus, Theophylactus et alii. Licet Theodoretus put.it Esau vocari fornicatorem . vel ob ingluviem et gulam, ob quam vendidit primogenita, vel ob nefarium matrimonium et contra leges contractum : duxit enim uxores alienigenas.

« Profanus n est qui nihil habet sacri, qui sacra ncglieit, violat, conculcat. Dicitar « profanus,» quasi *procul a fano* eliminandus. Unde Virgilios, vi *Æneidos :* « Procul hinc, procul éste profani. » Et Plato in dialogo De *Sanctitate :* « Quod diis, inquit, amicum, id sanctum est: quod vero non amicum, profanum est. » Idem Plato in *M>noe :* « Sacratissimum omnium , inquit, est vir bonus, profanissimum contra vir malus. » Sic græce flíCr.Xx, id est profana, dicuntur , quæ omnibus ad conculcandum proposita sunt. Ducta est vox icò raí ftXcS, id est, a pavimento, quod a quovis calcatur, inquit Elias Cretensis in *Apologet.* primam Nazianzcni. Sic Apostolus Esau vocat profanum, jM prtquod pro vili lentis edulio vendiderit, et vendendo conculcant profanarilque jus primogeniture, quod sanctum erat, qua parte includebat jus sacerdotii. In lege enim nature primogeniti erant sacerdotes, el patri succedebant in sacerdotio, q.d. Paulus : Videte, o llebræi, ne adinst ir Esau, jus sanctum, quod per fidem Christi habetis ad hæredilatcm coelestem, vendatis pro terrenis opibus, ul malitis eas relinere, cum jactura fidei et regni cadorum, quam retinendo tidem, easdem perdere, quando Judæi vos persequuntur, urgentque ut vel bonorum, vellidtd Christi jacturam faciatis. ® laJu- sicenlotiara.

Quæritur hic, an ct quomodo pcccarit Esau vendendo, Jacob emendo primogenita ?

Nota : Jus primogeniture illo tempore partim jnJ prttemporale erat, partim spirituale. Temporale erat, »n->otquatenus dabat primogenito jus ad duplicem portionem lucreditatis paterno?. cum alii fratres tantum haberent simplicem ; rursum quatenus primogenitum efficiebat successorem patris et principem fratrum. Iloc enim est quod dicitur Gen. xlix, 3 : « Ruben primogenitus meus, prior in donis, major in imperio; » cl *Veut.* xxi, 17 : a Dabitquc ci (primogenito) de his qua* habuerit, cuncta duplicia. « Spirituale eral, quatenus annexum habebat tum jus sacerdotii, antequam id Levi et Leviticœ tribui deferretur, tum jus ad benedictionem paternam; hauc^euim pater mo- n *

dicendo* pro£>- ¿^7

riens conferebat primogenito, orans et impetrans illi, ut Deus illum suo favore, gratia et beneficentia cumularet : quæ benedictio efficax erat, ideoque magni fiebat, ut patet in Jacob, qui hanc benedictionem surripuit Esau frementi et frendenti.

Euo vrn !•»« wtnnm jMdrit jam sua sacerdotia et Beneficia vendunt, simo- recato niaci sunt, quia vendunt jus spirituale pretio •t^i» Operali. Hac enim de causa vocatur Esau hic ab Apostolo « profanus,» quod venationibus, conviviis, deliciis assuctus, neglexerit ct parvipendent sacerdotium ct benedictionem paternam, caque vendiderit et profanarit. Ad benedictionem cnim paternam respicere hic Apostolum, patet vers. seq. cum ait : « Postea cupiens hæreditare benedictionem, reprobatus est. » *Secundo,* peccavit gula, quia rem tantam atque erat primogenitura, tam vili esca vendidit.

Dico ergo : Esau vendens totum jus primogenituræ, scilicet tam spirituale, quam temporale, Pcccnv'l *Pl* TM simonia, perinde atque illi, qui

Mn « »«e«- inumpe- ri»)'! nògea?.* Dices : *Genes,* xxv, 22, videtur dici, quod Esau extrema famis necessitate coactus, vendiderit primogenita; ait enim : «En morior:» ergo non peccavit gula. Respondeo : Cum ait, « en morior, » necessitatem suæ gulæ prætexit: nam non est dubium in tam divile Isaaci domo panes aliosque cibos facile habere potuisse, quibus famem exsatiaret.

u. dir diraiom. Fragrantia ergo et cupiditas lentis, quam coxerat Jacob, eum rapuit, itaque dementavit, ut, nisi illa frucrctur, moriturum se diceret, ut recte ibidem annotavit Cajetanus et Pcrerius. idipsum confirmat, quod ait Moses *Genes, xxv,* vers. ult. dicens de Esau ; « Et sic accepto panis et lentis edulio comedit, et bibit, et abiit, parvipendens quod primogenita vendidisset. » Quæ verba significant eum non necessitate, sed contemptu vendidisse sua primogenita, quod ea parvipenderet. Moraliter, de gulæ damnis vide S. Gregorium, fib. XXX *Moral.,* cap. xxvn.

jjcob i'c- e»mdo j • pri- tt'íenJ- lar», jrcoto ciffioni» Dico *secundo,* Jacob emendo primogenita Esau non peccavit. *Primo,* quia tantum intendit emere JUS Priiu°genituræ, quatenus per se tantum temporale est, et temporalia bona spectat : eatenus cnim vendi ct emi poterat hoc jus temporale pretio temporali. Licet enim annexum haberet jus spirituale, scilicet sacerdotii et benedictionis paterno), tamen hoc secundarium et accessorium erat apud alias gentes ; imo apud Christianos ct Judæos jus primogeniture non habuit annexum jus sacerdotii. Poterat ergo jus illud secundum se vendi in lege nature, licet annexum haberet jus sacerdotii : illud cnim censebatur non vendi, sed sequi tanquam accessorium suum principale, præsertim cum quis hæc ita mente secerneret, ct eo modo illa vendere aut emere intenderet, intendens scilicet emere principale jus primogeniture, non accessorium, licet sciret illud annexum csscct sequi suum jus principale, cum coque transire ad emptorem : sicut vendi et emi potest etiamnum ager, cui annexum est jus patronatus ad hoc illudvc Beneficium Ecclesiasticum : tum cnim non venditur jus patronatus, sed ager cui hoc jus annexum est; ita scilicet, ut agro per venditionem transeunte, necessario etiam hoc jus agro annexum transeat ad emptorem. Ita do Jacob et Esau sentit ct docet inter olios Aloisius Lipomanus in *Genes,* xxv, 33. L'oef emiri digni! Vmpon* le. cnl tnaeiaa til ipuj.

Dices : Videtur Jacob peccasse, si non simonia, saltem injustitia, quod rem tanti pretii, utque est primogenitura, tam vili esca emerit. Respondeo, ju ps volenti et scienti, rcmquo suam prodigenti, non fieri injuriam : Esau autem sciens et volens tam vili primogenita sua vqpdidit ct prodegit, quia ea contempsit ct parvi æstimavit. two potai* potilo tfIJQIU-

Secundo, non peccavit Jacob emendo jus primogenituræ, quia sciebat (indicante id illi matre Rebecca, ut satis colligitur *Genes,* xxvn, 13 et 14) jus hoc ex Dei decreto et dono ad se perlinere : unde et mox vers. 17, matri se ad benedictionem fratri Esau praeripiendam instiganti, securus et lætus obedivit. Non ergo emit Jacob hoc jus, sed illud tanquam suum, sibique debitum astu ab injusto possessore specie venditionis extorsit. Vide Cajetanum, II H, *Quæst.* C, art. 4.

17. Scit ote quoniam et post ea cupiens H-ehedi —— ij, TAÏIE BENEDICTIONEM, BEPIIOBATUS EST, — id CSt, TC- jeclus est a sua petitione et benedictione paterna, quam cupiebat et petebat a patre Isaac, cum scilicet ipse dixit Esau: « Benedixique ci (Jacobo), et erit benedictus : et tibi post hæc, fili mi, ultra quid faciam?» Ita Anselmuset Theophylactus, qui tamen *secundo,* addunt proprie a Deo per patrem Isaac fuisse Esau reprobatum , ideoque damnatum. Sed nil tale innuit Scriptura *Genes,* xxvn, tantum enim significat Esau « reprobatum, » id est, rejectum fuisse a benedictione paterna. Pro *scitote* græce est 'c<, quod tam , scitis, uti vertit Erasmus, quam *scitote,* verti potest. wiote dictíoo. ptwai.

Non ENIM INVENIT POENITENTIAE LOCUM. — Pœnitentia hic non significat dolorem ob peccatum commissum et Deum offensum, hunc enim non habuit Esau : nam superbia tumens ct indignans voluit fratrem occidere et peccatum peccato addere, ut notant Thcodoretus, Theophylactus, Anselmus et alii. Recte enim dixit Isaías Abbas : « Sicut terra sine aqua et semino ferre nequit fruges, ita nec pcenitere quis potest sine humilitate ct carnis afflictione. » Perperam ergo ex hoc loco Novationi tollere voluerunt poenitentiam, qua Ecclesiæ Dcoquo reconciliamur. Poenitentia enim quam quæsivit Esâu, nec invenit, humana fuit, qua scilicet quis poenitens facti, v. g. venditionis facta?, cam rescindere et retractare cupit. Itaque [uronúx, id est poenitentia, hic improprie sumitur pro [xiTauilaia, id est, poenitentia non peccati, sed damni, quod quis fecit, vel incurrit, qua scilicet Esau postea re melius considerata, cum non futuram, sed presentem jam benedictionem ct priinogemluram cerneret, magni illam æstimans, E« ro« et |Of'mnnt «timi » i*0, b "" nit«- to0-

pœnïtnlt et dolult, quod sua culpa ct profana stullaque venditione, rem tantam amisisset, desiderans camdcm recuperare, sed frustra.

A»i>i pfttutcu-tlim luid Intelli* Alii, ut Gabriel Vasquez, subtiliter ct probabiliter poenitentiam Isaac, non Esau accipiunt, *q. d.* Paulus : Esau suis lacrymis cfllcero non potuit, ut patrem Isaac facti pœniterct, scilicet, ut benedictionem datam Jacobo, revocaret ad Esau primogenitum. Dat cnim Paulus hanc causam, cur Esau postea (id est post venditionem primogeniture) cupiens hæreditare benedictionem, reprobatus sit, quia scilicet pater Isaac nolens poenitere, id est, retractare,'benedictionem suam datam Jacobo, ab ca reprobavit ct repulit Esau. Imperite ergo Lutherus hanc epistolam ad Hebreos a canone sacrorum librorum expunxit ct proscripsit, hoc argumento, quod ipsa hoc loco poenitentiam peccatis ct peccatoribus, puta Esau, adimeret.

Nota : Hisce verbis Paulus tangit Hebreos, *q. d.* Nolite profanare ct abjicere Dei fidem ct gratiam, ne forte eam, ut Esau, recuperare non possitis, fiatisque reprobi. Ubi adverte, non per omnia nemine» similem esse causam Esau ct Hebreorum. Nam íi'niiní ®sau a^so^u*° non potuit, utpote Deo nolente, retraper ˃cipero benedictionem paternam amissam; nos pMsunt vero in hac vita, fidem ct gratiam Dei deperditam, absolute possumus semper recipere : dicimur tamen subinde non posse, quia vix etœgrecam ibquii- recipere possumus, v. g. cum fidem ipsam, qu® *h* omnis boni fundamentum est, abjicimus, ct agnitam veritatem sponte deserimus, contemnimus ct impugnamus. Tunc cnim sponte cor nostrum in malo obduramus, omnemque Dei influxum ct gratiam avertimus atque excludimus.

QUANQUAM CUM LACRYMIS INQUISISSET EAM. — «Eam,» supple non poenitentiam, sed benedtetio-■em : quanquam, etiamsi cum Syro poenitentiam suppleas, non favebis Novationis. Poenitentia enim hæc Esau non fuit peccati ct grati® Dei deperdit® , sed benedictionis paternæ ct primogeniture amiss®, ut dixi. Adde, si poenitentiam non Esau, sed Isaaci hic accipias, simpliciter verum est, quod Esau hanc patris poenitentiam ct benedictionis retractationem cum lacrymis inquisieril, sed frustra.

Vm.ii. 18. Non enim accessistis An tractabilem montkm. — Pergit Hebreos hortari ct stimulare novo aculeo ct argumento, ut fidem ct gratiam Christi non abjiciant, sed in ca constanter persistant ct pergant. Argumentum hoc petit a Mose ct lege veteri, quam nemo impune abjicere ct violaro potuit : indo enim inferi : Quis ergo impune abjiciet Christum, Christiquc gratiam et legem, qu® Mosaica lege prestanlior est (1)?

Von» si»* Nota : « Tractabilem montem » vocat Sina, qui tangi, tractari et palpari poterai; in quo legem veterem accepit Moses et Hebrel, promulgante angelo, tnet»w. *q.* d. Non accessistis ad Sina corporeum et terrestrem montem, sed ad Ecclesiam Christi, qu® "^T mons est spiritualis ct coelestis. Alii per antiphrasin Sina putant dici « tractabilem, » id est intractabilem, quia jusserat Deus *Exodi* xix, 12, ut Hebraei ad radices montis Sina consisterent, ipsum vero montem non tangerent, nec conscenderent. Sed prior sensus proprius est et genuinus (2). E<xk»i*

Accensibilem (ita legendum cum Romanis et Graecis, non autem *accessibilem,* uti aliqui legunt) ignem. — «Accensibilem,» id est accensum, vel incensum vocat ignem corporeum, quo ardebat Sina, cum in eo data fuit lex vetus , qui accendi et extinguí poterat. Ignis hic ingens et terribilis erat, adeo ut Moses, *Deuter.* iv, 11, dicat montem Sina arsisse usque ad cœlum. Huic opponit Paulus ignem spiritualem charitatis et grati® Spiritus Sancti, qui datus fuit Apostolis in Pentecoste, quique datur Christianis in baptismo aliisque Sacramentis.

ET TURBINEM, ET CALIGINEM, ET PROCELLAM. — « Turbinem » vocat ventum vehementem et impetuosum ; «caliginem» vocat nubem densissimam, qua» Sina operiebat; «procellam» vocal tonitrua, fulgura, ct undiquecircummicantes lampades, itidem et pluvias. Has cnim exlitisse cum terræmotu in Sina, cum ibi data est lex vetus, docet Josephus, ct *Psalm.* lini, 9 : « Terra, inquit, mota est, cœli distillaverunt, » licet id non exprimat Moses in historia dat® legis, Erodi xix. Addit Moses Erodi xix, 18, de Sina quasi de fornace accensa fumum ascendisse terribilem : unde videtur quod, sicut in fornace partim flamma et ignis ardens, partim fumus necdum accensus conspicitur : ita quoque angelus vice Dei ignem ct fumum in Sina produxerit, sive cx acre vicino, sive cx fumosa quapiam materia (v. g. sulphure) qu® ignem facile concipit. Lex M,a**** fOiRQr«, ' cilnx *

19. ET TUB.B SONUM, ET VOCEM VERBORUM. — Est hendiadys : tub® enim sonus non erat aliud quam vox verborum. Voce enim tubali sua verba, id est, præcepta decalogi per angelum proclamabai cx Sina coram Hebræis Deus optimus maximus. Tantus erat fragor clangentis hujus tub®, sive buccin®, ul human® vix ferrent aures. Omnia hæc co spectabant, ut melum ct religionem Dei, divinæquo legis Hebræis incuterent, utque tcmptus. Quod ut ostendat Paulus, modum *primo* enarrat dat® ac promulgat® legis; *postea,* ut affectus fuit quum populus, tum Moses. Ver», ti.

Potest etiam locus hic cum praecedenti connecti sic : Cavete vobis ne deficiatis a fido Christiana; qui enim deficiunt, ii amittunt bona multo præstantiora iis qu® amisit Esau cum posteris, exclusus a populo Dei. Nobis Christianis patet aditus ad Deum et cœlum; veteri illi populo Dei non licebat propius accedere ad Deum. Lex Musis est severa, terrorem incutiens; religio Christiana est mitis, animum tranquillans.

(1) Quanto cnitn doctrina Evangelica cum suis pro. nússis prélat tegi Musis, Unto damnabilior est qus coa*

(i) Alii ÇrÀx^upavu vertunt, non *tractabilem,* sed *tactam,* igne scilicet, ut Latini s®po dicuuÇ/ufmme *tactum.*

hoc Dei of *divin/v* vindici® terrore cos ad legis custodiam adigerent.

Pnicbrù *liVii''*' *jxwitñr" »n ' Ppi Ì* leSu «»« et WI£r‘‘ Allegorico, promulgatio hrec veteris significa* ba* promulgationem legis novæ in Pentecoste. ° Ulraqtie enim facta est quinquagesimo die a paschato, illa in Sina, hæc in Sion : ibi terræ motu contremuit mons, hic domus Apostolorum : ibi inter flammas ignium et micantia fulgura turbo ventorum et fragor tonitruorum personuit, hic cum ignearum visione linguarum sonitus pariter de cœlo tanquam spiritus vehementis advenit : ibi clangor buccinra legis verba perstrepuit, hic tuba Evangelica Apostolorum ore insonuit. » Ita S. Hieronymus *ad Fabiolam,* et cx co Ven. Beda in *Horn, vigilia Pentecostes.* Idem insiuuat Apostolus hic, vers. 22.

Quam (vocem lubæ) qui audibrdkt, **EXCUSAVERUNT SB, NE EIS FIERET VERBUM.** — Timore enim mortis perculsi Judæi dixerunt Mosi : « Loquere tu nobis, et audiemus : non loquatur nobis Dominus, ne forte moriamur. » *Exodi* xx, 19.

Ver». Î0. 20. Non enim portabant quod dicebatur. — Græce tò íiartA/sjuvív, id est, quod *distinguebatur,* hoc est, quod distincte præcipiebatur. Sic *Psalm.* cv, 3.3, dicitur : « Distinxit (id est distincto dixit) in labiis suis.» Hoc autem quod dicebatur, est id quod subdit Apostolus :

Aiwsru sX°s'b **^n,' morti, Et si bestia tetigerit montem, lapidabitur, — N°n ^cre^ant Hebræi terrorem et terribilia signa Dei jam dicta, quæ cis dans legem exhibuit in Sina, maxime cum aditum ct contactum montis Sina, quasi si foret tribunal Dei terribilis, sub pœna mortis eis, imo bestiis, inhibuit, dicens : a Etsi,» græce x»<, id est etiamsi, «bestia sil, quæ tetigerit montem, lapidetur, » *q. d.* Non tantum homo tangens Sina montem, sed et jumentum tangens Sina, lapidetur. Citat verba Dei Exodi xix, 12, quæ sic so habent : «Cavete ne ascendatis in montem, aut tangatis fines illius : omnis qui tetigerit montem, morte moriatur; manus non tanget eum (quasi scelus, catharma et piaculum), sed lapidibus opprimetur, aut confodietur jaculis, sive jumentum fuerit, sive homo, non vivet.»

Sm<n« trio'o pc<u' Tropologice, S. Gregorius, lib. VI *Moral.,* xxvn: uBestia, inquit, montem tangit, cum mens irrationabilibus desideriis subdita, ad contemplationis alta se erigit ; sed lapidibus percutitur, quia summa non sustinens, ipsis superni ponderis icti-» bus necatur. »

Yen. ÎI. **21.** Et **ITA TPBIUnil.E** TRaT **QUOD VIDEBATUR. MOYSES** dixit : Exterritus sum et tremebundos. — Chrysoslomus cum suishæc omnia in unam sententiam conncclit, *q. d.* Ha terribilis erat Deus in prodigiis Sina, ut Moses ipse constantissimus ct assuetus divinis prodigiis dixerit : «Exterritus sum. » Verum tunc dicendum erat, ul Moses diceret vel dixerit; non autem, «Moses dixit.» Melius ergo Romana hrec, puncto posito inter ?» videbatur et ri disjungunt, *q, d.* Atque ita cum populus et jumenta Dei jussu arcerentur monte Sina, admodum terribile erat omne Id, quod in hoc monte a Deo gerebatur et videbatur populo. Hinc Moses, licet Deo familiaris, pe ’ culsus tamen dixit : «Exterritus sum.»

Pro «quod videbatur,» græce est ri çavn&iuwt. Erasmus vertit, *quod apparebat;* Vatablus, *visum, quod videri videbatur.* Verum hoc sonAu hæc prodigia Sina non fuissent vera et realia, sed tantum apparentia ct phantastica, qualia sunt quæ fiunt per prestigias magorum. '

Melius ergo Theodoretus vô çaerxCôxnw intelligit id quod revera erat, apparebat et videbatur exterius, cum interius auctor et opifex eorum Deus legislator non appareret nec videretur. Deus enim revera presens hisco prodigiis aderat, non tamen in iis apparebat, sed suro majestatis umbram, speciem ct apparentiam quamdam per hæc signa ct prodigia tam terribilia exterius oculis Hebræorum exhibebat. Sic çawojxw* apud Philosophos vocantur cometae, halones aliaque meteora, quæ revera quidem sunt et apparent, sed ita ut occulta eorum generatio, natura et ratio vulgo sit incognita. V»n «t 'n ° pmstu ULlMU

Moses dixit : Exterritus sum et tremebundus.— Moses id dixit, non cum data est lex, sed cum videret rubum ardentem, *Exodi ut,* inquit S. Thomas ct Lyranus. Sed hoc imperlinens est huic loco : nec enim loquitur Apostolus de signis rubi ardentis, sed datæ legis, *Exodi* xix. Licet cnim ibi hoc se dixisse non expresserit nec scripserit Moses, supplet tamen id hic Paulus, vel ex traditione, vel cx instinctu et revelatione Spiritus Saucii. Pari enim modo turbines, terre motum ct pluvias subticuit ibidem Moses, quro supplet hic Paulus, ut dixi vers. 18. Ita Chrysoslomus cum suis. Suppie- ^iimu <p* •« omi>er»u

22. Sed accessistis ad Sion montem, et civitatem ven. ». Dei viventis, Jerusalem coelestem. — Opponit hic Apostolus Christianos Judaùs, Sion Sina monti, Jerusalem cœlestcm terrestri, id est, Ecclesiam Synagogæ; docctque quanto Christiana lex, fides et spes allior sit ct sublimior Judaica et Mosaica lege, ul videant Hebræi quam in ea firmi et constantes esse debeant : ita scilicet, ut malint omnia dura perpeti, quam ejus jacturam facere. Si enim Judæi legem in Sinu datam violantes puniti sunt, inulto gravius punientur Christiani , qui fidem el gratiam Christi abjiciunt. Ita enim hoc argumentum deducit Apostolus vers. 25.

Nola : Per *Sion* intelligit Ecclesiam Christi, quia in Sion, puta in templo, quod erat in Sion, docuit Christus. Rursum, in Sion promulgata cst lex nova, desccndilquc in Apostolos Spiritus Sanctus specie linguarum ignearum in Pentecoste. Ecclesia ergo dicitur Sion, quia cœpit in Sion : hinc ab Isaia, Davide et prophetis sæpe vocatur Sion. \ K,U nUoot*.

Nota secundo : Per *Sion* intelligit Ecclesiam, tum terrestrem et militantem, tum potius coelestem el triumphantem, *q. d.* Accessistis per fidem el spem ad Ecclesiam coelestem ct triumphantem : nam sio» l pi']»,

Ecclesia bree, in terris tendit, rectaque nos ducit ad triumphantem, adeoque una et eadem est Ecclesia et societas fidelium hic in terris militantium, et in cœlis triumphantium. Quod enim potius loquatur Apostolus de Ecclesia triumphante, quam militante, palet exeo, quod dicat a nos accessisse ad multorum millium angelorum frequentiam, el Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cœlis, et spiritus justorum perfectorum. » 111 cnim angeli et spiritus sunt in Ecclesia non militante, sed triumphante.

Rursum, quia triumphans Ecclesia, utpote invisibilis, opponitur melius Sina monti tractabili et visibili, quam militans : nam militans Ecclesia tractabilis quoque est el visibilis.

Tertio, quia hanc Ecclesiam vocat civitatem Dei viventis, in qua scilicet regnat Deus vivens et nitemus, suosque cives beala immortalité donat et glorificat. Eamdem vocat Jerusalem cœlestem, quam scilicet prefiguravi! Jerusalem terrestris, in qua Dens regnabat per Davidem in populo, et per pontifices in templo : hæc cnim aliaque plura melius competunt Ecclesiæ triumphanti, quam militanti. Unde Theophylactus et Œcumenius pet *Sion* cœlum accipiunt.

Hanc Jerusalem spectabant duodecim Martyres, dum cum Pamphilo presbytero martyrio coronarentur. Unde unus ex iis rogatus, cujas esset, respondit : « Jerusalem est mea patria. » Firmlianus praefectus eum torquens, rogavit, quænatn et ubinam esset illa civitas? Martyr respondit, «eam piorum solum esse patriam, neque alios, pneter hos solos, ejus fore participes ; ilhunque ad Orientem, ubi sol primo mane radios suos fundit, sitam esse. » Nihil aliud a constanti juvene Praefectus obtinuit : unde cum securi perculi jussit. Ita Eusebius, lib. VIII *llistor.,* cap. xxi.

Et Multorum million angelorum fReqientuM. — Pro *freguentiam* græce est «svàppv, id est solemnein conventum et celebritatem, qualis est in festis, in ludis publicis, in triumphis, ubi omnia P*ena sunl P0,nPa› decore, gaudio, magntficcnUû, 7- d. Non accessistis ad Sina, ut ibi fulgetris et tonitruis percellamini ; sed ad Sion el Jerusalem cœlestem, ul ibi cum myriadibus angelorum Irelos dies ac festos agatis in omni felicitate, gloria, gaudio, jubilo ct triumpho. Agite ergo, modicum, ollebnei, tolerate, modicum certate, brevi ad festa hæc et triumphos cum angelis transituri, Prandeto hic inter hostes pugnantes, mox in cœlo cum Deo connaturi triumphantes (f).

rubia Mbtum ttiituo feturi.

Tu» 11. 23, Er Ecclesia» primitivorum, qui conscripti sunt in coelis. — «Ecclesiæ primitivos,» et, ut Horutir græce est, «pc-roráwK, id tíbt primogenitos, vocat Apostolos, primosque fidele' et martyres, jam ei-^pb» vita functos, qui non tantum per Dei predestina- Mvy' tionem, sed actu et re ipsa jam conscripti sunt, ru6^ *»' cffcctique cives cœlestis Jerusalem, 7. *d.* Videte tatrua. Stephanum, videte Jacobum, videle Apostolos et Martyres, qui pro Christi fide usque ad mortem decertarunt, sanguinemque et vitam profunderunt : modo in cœlis coronantur, et palmas pulcherrimas accipiunt, flosce intuemini; hosce vidistis, novistis, spectastis. Ili jam vos invitant ex alto, ut pro fide pariter generose decertetis, itaque brevi in ccebs cum eis coronemini et regnetis in sternum. Audi S. Bernardum, serra. De *Triplici genere operum* : «Jam, inquit, hinc transeundum est ad Sanctorum animas, quæ de hujus mortalitatis carcere ad cœlorum gaudia volaverunt. His profecto debemus imitationem : quia similes fuere nobis passibiles, et nolas nobis fecerunt vias vit® , quas tam infabgabililer, quam interminabditer tenuerunt. « Et inferius : «Itaergo et sanitatem corpori, puritatem cordi, pacem fratri , imitationem sanctis, compassionem mortuis debemus : auxilium ab angelo, pietatem a Deo postulemus. »

Er n ditem omnium Drum. — *g. d.* Per fidem accessistis nd Deum, qui est judex omnium , qui per Christum judicaturus est vivos et mortuos, quique vestr® fidei et patienti® ptaunia ingentia, persecutoribus vestris supplicia horrenda retribuet. Exuite ergo desidiam et oscitantium, strenue agite : judex adest.

Et spiritus justorum perfectorum. — Grece TtrtUiMofaiv, quod Maldonatus iu *Notis tnanuser.* vertit, *defunctonrm.* Mors enim est tût;, id est finis viventium, ct tAtiocv est perfectio et consummatio cursus Sanctorum. Intelligit animas Patriarcharum, Prophetarum et Sanctorum veteris Testamenti, quos cap. xi per fidem mira gessisse et tolerasse docuit, sed ante Christum et nos non fuisse consummatos, id est, non accepisse bcatitudinera el gloriam : hic vero jam post Post Christum eosdem perfectos sive consummatos in Chrf' gloria es<e dicit, 7. *d.* Cum sanctis purissimis et jU*u «t beatissimis Angelis, Patriarchis, Apostolis, Mar- «ntu tvribus et justis omnibus ante nos et Christum caD£tl vita functis, jam perfectis , id est, beata Dei vi- u.tl el sione fruentibu* , nobis est societas, quia ejus- p^rfreü dem omnes Ecclesiæ Dei sumus membra, cujus ,û«kra- caput est Christus, tum qua Deus, tum qua homo, ut dixi *ad Ephes.* 1,12. Ad illos ergo illoruinque felicitatem ct gloriam vocamur : illi 0 ccelo suas, quas jam possident ,el nostras quasi paratas laureas nobis ostentant. Quis hic h en atTquis trepidet? quis certamen detrectet? quis ab his apostate!? imo vero quis non his jungi, hosce sequi, cum hisce modica pali exoptet ? cum sciat se brevi cum cis pariter coronandum el beandum.

24. Et Testamenti novi mediatorem Jesum. — Ver», ia

(1) Hodiernorum plerlquo, veterum codicum ct vrrivmutn anet ritato ducti, aliter legunt et Interpungunt, scilicet fivptiriv àqqu.ii», mwyúptt tai òaAtaix npwrcrixr.v, ut verba Kxwppi el qua; sequuntur, in appositione posita sint, declarandi causa, sive descriptionis instar adjecta. Hahnius vero sic legit, xxi [AUfiamv, iyy<>»»•» «xvrqipit, ut àyj-Xwv îrxvr.yjjti, non omno quod pr.vccdit, «ed vocem tantum ppxxtv declaret.

Est occnpalio,' g. *d.* Ne dicatis, o Hebræi : Ampla promittis, o Paulrf, sed quis nos in cœlum ad *gloriam* angelorum ct Sanctorum deducet? quis viam docebit? quis cœlum aperiet? quis bona nobis elargietur ? Nc, inquam, hæc dicatis: Qrùtei, accessistis enim non ad Mosem, qui bona terrai neo chanaan, quæ veteri suo Testamento promisit, n perse prestare non potuit ; sed ad Christum, qui bona cœlestia, quæ ipse novo suo Testamento Fmut promisit, re ipsa præstat, conciliat et exhibet. Ideo enim dicitur novi Testamenti mediator, ut docuit Apostolus cap. ix, 15.

Er sanguinis aspersionem. — Id est, sanguinem Christi super nos effusum ct aspersum. Unde Syrus et Greca jam habent, x«lcûpart ÿavrtopcû, id est, *et sanguinem aspersionis,* qui scilicet aspergitur, ad hoc, ul a peccatis abluamur ct emundemur, *q. d.* Ne titubetis, no dicatis: In cœlum quidem via per Christum patet, sed peccatores sumus, ideoquecœlo excludemur; nam Christus, uti cœlum aperuit, ita ct sanguine suo peccata nostra expiat, nosque sanctificat. Si ergo peccastis, ad Christum accedite, Christi sacramenta suscipite, ipse iis vos abluet in sanguine suo, plancquc puros ct sanctos efficiet, ut recta in cœlum tendatis.

Melius loquentem quam Abel. — Pro *melius græce* est «pírre»; sed Vatablus, Erasmus ct alii legunt «pírre»*, id est meliora, utiliora, præstantiora.

Nota : Pro *quam Abel,* in Greco duplex est lectio : quidam enim legunt x»?x ri 'a Gà, et subau- Sioiruij diunt alux, quod processif, id est sanguis; ut rò ehmàt *1uarn* idem sit, quod *quam Abelis,* scilicet vìndie- sanguis, *q. d.* Melius vel meliora loquitur sanguis Christi, quam sanguis Abelis : quia sanguis Abe- chri"? i|S clamat vindictam, *Genes,* iv, 10, sanguis vero Biieri- Christi clamat misericordiam, gratiam et remis- •ordil"'. sionem peccatorum. Ita ex Cyrillo et Chrysoslomo Thcophylactus ct OEcumenius.

Secundo, alii codices, ut Regii, legunt «spi rò» 'ACa, id est, *quam ipse Abel, q. d.* Sanguis Christi melius loquitur, quam ipso Abel loquatur (dixerat enim Apostolus cap. xi, vers. 4, ipsum Abel defunctum adhuc loqui), quia scilicet sanguinis Christi memoria magis nos excitat ad imitationem suæ fidei et constantiæ, quam ipso occisus Abel nos excitet. Vide dicta cap. xi, 4.

Utraquo lectio el sensus commodus est et appositus, prior tamen communior est, sapidior, sapientior ct germanior; plano enim videtur respicere Apostolus ad illud Genes, iv : «Vox sanguinis fratris tui clamat ad me de terra,» atque comparare sanguinem Christi cum sanguine Abelis; ait enim : «Sanguinis (Christi) aspersionem melius loquentem, quam Abel, » id est Abelis, scilicet sanguis. Nec enim recte sanguis Christi cum persona Abelis comparatur.

v«rt. is. 25. Videte ne recusetis loquentem. — Non « sanguinem Christi melius loquentem quam Abel, » ut dixit vers. 24 : AaXwrra enim, id est loquentem , est masculinum, cum affizt, Id est Sanguinem, sit neutrum ; sed « loquentem, » scilicet Christum ipsum, qui, ut sequitur, c cœlis loquitur nobis.

Si enim illi (Judæi) non effugerunt (supplicium) recusantes eum qui super terram loqueratur. — Moscn scilicet, cum *Exodi* xxxn, 1, dixerunt ad Aaron : « Eae nobis deos, qui procedant nos : Moysi enim huic viro, qui nos eduxit de terra / Egypti, ignoramus quid acciderit; » qua de causa Dei jussu cæsa sunt viginti tria millia Judæorum, *Exodi* xxxn, 28.

Multo magis nos (non effugiemus supplicium), **QUI DE COELIS LOQUENTEM NOBIS AVERTIMUS, — qui** Chrfda scilicet aversamur et repellimus Deum et hominem , qui 0 cœlo locutus est nobis, cum post as-l censionem suam, legem Evangclicam promulga- i^nu' vit in Sion in Pentecoste, et e cœlo misit Spiritum Sanctum, specie linguarum ignearum in Apostolos; quique indies e cœlo loquitur nobis, tum exterius per Paulum aliosque praedicatores a se missos, edoctos et illuminatos; tum interius per sancias inspirationes.

Græca jam non habent tò *loquentem*, sed tantum vi» ¿nò Tw cùpavcû, id est ¡ cum qui e cœlis est, et e cœlis descendit in terram, ut vos doceret. Verum Syrus, Chrysostomus, Thcophylactus ct ÛEcumenius vel legunt, vel subintclligunt tò *loquentem;* habetque emphasim : magna enim energia dicitur : Videte ne a Christo ad Mosen, a christianismo ad judaismum redeatis, quia Moses in terra, puta 0 Sina, dedit suam legem, Christus vero legem Evangclicam eloquitur et docet e cœlo ; Moses terrestris, Christus cœlestis est legislator et doctor.

26. Cujus vox biovit terram tunc. — « Cujus, n scilicet Christi, qua Deus est, «vox tunc, » cum scilicet voce tubali legem dedit in Sina, « movit terram,» per terremotum, quo Sina montem concussit, *Psalm.* lxvii; *q. d.* Videte ne recusetis Polmiu Christum loquentem, quia Christus potentissi- rt ™ mus est legislator, judex ct vindex : Christus enim per suos angelos dans legem in Sina, cum- iwi» dem ingenti fragore concussit; jam vero in lege nova, non tantum Sina, aut globum terræ, sed et cœlos ipsos commoturum se repromilit : timete ergo Christi loquentis, legemque suam promulgantis potentiam et vindictam.

Nunc autem repromittit dicens : Annue semel, **ET EGO MOVEBO NON SOLUM TERRAM, SED ET COELUM,** — « Nunc, » scilicet tempore Aggæi prophetæ, per ipsummet Aggæum Christus repromittit, quod adhuc semel, non solum Sina ct terram, sed ct cœlum commovebit, puta per seipsum, cum carnem humanam assumet, fictquo homo. Verba *Aggæi* cap. n, sunt ista : « Adhuc unum modicum est, ct ego commovebo cœlum, et terram, et mare, et aridam ; et movebo omnes gentes, et veniet desideratus cunctis gentibus. »

In quibus nota *primo,* Aggæum loqui do primo

IwpiHnr Mesate ndventu in carnem el mundum , non aulem SCCUDd° ejus adventu ad judicium. Ita S. Hieronymus ibidem, Cyrillus, lib. V *in Genes.,* b eu-et Augustinus, lib, XVlI1 *De Civit.,* cap. xxxv, imo Apostolus hio.

Secundo, «modicum » tempus vocat quingentos annos, qui ab hac Aggœi prophetia fluxerunt usque ad Christum, quia Prophetis lumine divino illustratis, el ad Deum Deiquc œlernitalem elevatis, omne tempus illi comparatum breve videtur et exile. Sic S. Joannes, *epist.* I, cap. n, vers. 18, tempus legis novae vocat «horam novissimam. »

Tertio, pro *modicum* Septuaginta ct ex iis Paulus vertunt, , id est semel; utrumque enim significat llebræum **nnx** *achat,* et utrumque huic Prophète loco convenit : cum enim ait, « adhuc semel,» significat hanc commotionem faciendam a Christo in lege nova fore secundam et uiiims ultimam, *q. d.* Prima commotio terrae facta est in ttrra prima lege veteri, data in Sina; secunda et ultima fiet in secunda et ultima lege Christi, quæ an. immobilis erit et aeterna, cuique nulla lex alia succedet.

Quarto, pro *commovebo* hebraico est *marisch,* quod non solum commovere, sed et tremefacere , pavorem et trepidationem inducere significat. Septuaginta ct ex iis Paulus vertunt, diu, id est concutio, scilicet partim terram ct cœlum, partim ipsas gentes.

Chûtns *Quinto,* « desideratus cunctis gentibus, » vel, qnnwb u(hebraico est, **a»un So mon** *chemdat coi* tacanc-*baggoim,* id est, desiderium omnium gentium, tii gen-est Christus : licet enim gentes, quamdiu Gentes liluT cl infideles erant, Christum non desiderarent, tamen Christus in se cis desiderabilis erat, utpote eorum salvalor et redemptor, omnesque gentes, inox ul de Christi vita et miraculis per Apostolos inaudierunt, Christum desiderare coeperunt. Qua de causa Christus a Jacob patriarcha , Genes, xlix , 10 et 2G, vocatur « exspectatio gentium ct desiderium collium æternorum, » id est desiderium Patriarcharum et Prophetarum priorum et antiquorum saeculorum, qui caderis hominibus, quasi colles in terra eminuerunt ct præcellucrunt sua sapientia ct sanctitate.

Quæres, quando cl quomodo commoverit ct concusserit Deus coelum, elementa ct gentes torn- ita» porc Christi? Respondeo, « cœlum » commovit, tramo- quando angeli Christo nato cecinerunt : *Gloria in* ?hn*? *txcelsis Deo;* ct quando novam stellam dedit Ma- lo mil- gis, quæ eos duceret ad Christum. Aliis item più- vinte et rjbus prodigiis cœlum commovit, quæ circa na- ciriith tivitatem Christi contigisse narrat Paulus Orosius, lib. VI *Histor.,* cap. xx, et Julius Obsequens, lib. Dc *Prodigiis,* cap. cxxvin ct seq. Sic in passione Christi cœlum commovit Deus, quando eclipsiin solarem, ct tenebras, luciumque toti orbi miraculose induxit.

Secundo, tempore Christi Deus commovit «mare cl terram ,» tum per prælia Augusti Cæsarls cum Antonio, Lepido et gentibus exteris, terra mari-et °11** que gesta; tum in descriptione totius orbis, qua terra marique omnes ad suas urbes remeare sunt coacti, seque præsidibus Romanis sistere, ut describerentur , cique tribulum penderent ; tum denique in passione Christi, quando terra mola est, petræ scissati sunt, ct monumentis apertis mortui resurrexerunt.

Tertio, omnes «gentes» commote et tremefacte sunt tempore Christi, quia ad prædicationem Christi ct Apostolorum, salutari metu concussæ, converterunt se ad Christi fidem, poenitentiam, mutationem morum, gratiam et salutem.

Hunc Aggæi et Pauli locum enarrans, partim Tripla litteraliter, partim mystice et anagogice Nazianzenus, orat. 5 De *Thcolog.,* cap. ni, ait in Scrip- scnpta- turis triplicem audiri terræmotum. *Primus* fuit Rfc ille, quo Hebræi in Sina Deo terrefacti et inducti sunt ad servandam legem. *Secundus* terræmotus factus est terrenis Judæis et Gentihbus, cum hi ab idolis, illi a lege concussi et conversi sunt ad Evangelium. *Tertius* terræmotus est, cum ab Ecclesia præsenti commovemur et transimus ad triumphantem, cumque a terra conscendimus in cœlum (1).

27. Quod autem adhuc semel dicit, declarat v*».n. **MOBILIUM TRANSLATIONEM , TANQUAM FACTORUM , UT** maneant ea Qus sunt immobilia .—Per «mobilia, » Thcophylactus intelligit cœlum, terram, mare ct gentes , de quibus vers, præced. dixit : « Ego movebo cœlum et terram, » etc. Hæc enim, utpote creata, « mobilia sunt, » id est, mutationi ct corruptioni obnoxia, græce «iXi-jojuva, id est instabilia, quæ fluctuant, agitantur et concutiuntur. Horum « mobilium » in die judicii et adventus Christi «fiet translatio, » id est immutatio « tanquam factorum, » id est tanquam rerum factitiarum et conditarum ad tempus, quæ natura et conditione sua intereunt, ut mutentur in res incorruptibiles, immobiles et æternas, puta in cœlum novum et terram novam, quæ maneant iu æternum.

Verum melius et germanius per *mobilia* acci- *mmu»* pias tabernaculum Mosaicum, manufactura, arcam, Cherubim cœteraque tam vasa, quam sacra, fl sacrificia ct ritus veteris legis; hæc sunt *mobilia,* nius rt> quia amota sunt per legem Christi quam Apostolus hic vocat *immobilia :* hoc enim est, quod a paulo ante, imo tota pene epistola probat ct inculcat Apostolus, *g. d.* Vox *semel,* qua utitur Ag- Lex vo-

ti) Vers. 26 : a Magnas, inquit, antehac feci mutationes ; sed restat longo major. Illa verba : commovebo cœlum, terram, maria omnesquo nationes, indicant: cOiciam maximam orbis terrarum conversionem et revolutionem , sic ut omnes nationes ad Messiam veniant. Hæc orbis terrarum conversio et revolutio effecta est per religionem Christianam, ejusque in toto orbe propagationem. » lia Roseum ullerua ad h. L

t’” ‹l’l* g®us, cum *dicit* : «Adhuc semel, et ego movebo *tn'quii non* so,lim terram, sed et cœlum, » declarat ve-
tuub.hi. tus Testamentum cum suis vasîs et cærcmoniis mobile ct transferendum esso, et ad hoc significandum, datum esse cum terræmotu. Hic enim tcrræmolus legis cum co dat® motum el mutationem significabat. Hæc est ergo «mobilium» rituum veterum translatio et abrogatio, «tanquam factorum,» id est, tanquam rerum et figurarum, qu® vere fact® et implet® sunt per Christi passionem et legem novam, qu® illi successit, quasi regnum immobile et æternum. Agite ergo, o llebræi, mobiles ceremonias legis veleris jam abrogatas relinquite, immobiliter adhæreto Christo ejusque legi immobili.

La Nola : Lex Christi dicitur *immobilis, primo,* ‹lu'a n’’nfIuam mutanda est vel abroganda, sed
vr im- semper manebit, ncc alia lex ei succedet. *Secundo,*
cmu. qU¡a ducit nos ad immobilia bona, regnum et gaudia futuri s®culi. Res enim Christi ct Christianorum maxime fine suo æstimantur.

Va», es. 28. It aque regnim immobile suscipientes, habemus gii At iam : per quam serviamus placentes Deo. —« Regnum immobile» vocat legem Evangelicam, per quam Christus regnat in nobis, nosque in ea reges facit, hic per gratiam, et in futuro per gloriam , qua regnum Dei, sive regnum cœlorum possidebimus.

Secundo, pro *habemus* Syrus et Græca jam legunt *fap",* id est habeamus, hoc est, retineamus gratiam. Sed hoc obscurius est; magis ergo videtur legendum esse , id est *habemus ;* vice versa, pro *serviamus* græce legitur Axrptûqw, id est servimus, per o, cum legendum sit per o, K id est serviamus.

T>rlio, pro *serviamus placentes Deo,* græce est *ibuftçuç* t ú ©tú, id est *latria colamus Deum beneplacentor,* hoc est, ita ut illi bene mullumque placeamus. Syrus pro *placeamus* verlitlflW *nespar,* quod habet emphasim, ‹/. *d.* Ct Deo pulchrescamus , ut Deus servitio nostro quasi re quapiam pulcherrima delectetur, ut fide cl pietate nostra oblectet se, ut pulchri, speciosi ct gratiosi simus in oculis ejus.

Est hic novus stimulus, quo Hcbræos tacite excitat ad pergendum fortiter m fide et lege Christi, *q. d.* Cum Ecclesia Christi sit regnum immobile, in quo per Christum datur nobis gratia, qua ipsimet Deo jugiter serviamus et placeamus, agite, o Hebra!, retinete hanc gratiam, hoc regnum Christi immobile et æternum.

Mystice Clemens Romanus, lib. II Consiti, xxvn, per a gratiam » accipit Eucharistiam : « Ut omnes, ait, accedant ad mysticum cultum cum metu et reverentia, quasi ad regis corpus accedentes. » Eucharistia enim est gratia gratiarum : unde a Cyrillo Hierosolymitano vocatur «gratia coelestis;» ab aliis, « divina et vivifica gratia. »

Cum meto et reverentia. —Pro *metu* græce est *uiidc,* id est pudore, sive *verecundia,* qu® non est aliud, quam timor, sive metus dedecoris et probri, ut docet Aristoteles IV *Ethic.,* cap. ix; quare noster Interpres recte vertit, *metu.* Sic Homerus, *Iliados a,* ait a&tîotai tejríx, id est revereri sacerdotem, scilicet Chrysem, ubi id est pudor, capitur pro wXa&iç, id est metu religioso, sive reverentia. Vult ergo Apostolus nos Deo servire D~ cum « pudore el metu, » quo scilicet pudeat nosTl-9 *primo,* quod tam frigide et negligenter tant® majestati servimus. *Secundo,* quod peccata etiamsi aeu venialia dunlaxat, coram Deo nostro committimus. Peccatum est res turpis et probrosa, qu® menti pi® ingentem pudorem injicit, uti multis Sanctis injecisse legimus. Ita enim David, *Ps.* xl iii, vers. 16 : «Confusio faciei me® cooperuit me.» Et *Baruchi,* 15 : Domino, inquit, Deo nostro justitia, nobis autem confusio faciei nostr®. » Et *Daniel.* ix, 7 : «Tibi, inquit, Domine, justitia, nobis autem confusio faciei, quia recessimus a te, » etc. *Tertio,* pudore hoc timemus confundi a Christo in die judicii, ideoque studiose cavemus et fugimus peccata omnia. Unde Thcophylactus sic explicat, « Cum metu, inquit (vel potius *aim pudore* : hunc enim significat proprie Græcum alíú;), hoc est, nihil impudens loquamur, nihil inverecundum, quin etiam exterior facies verecundiam habeat erga homines. » Quanquam Apostolus magis de verecundia erga Deum, quam erga homines loquatur : de reverentia dixi cap. v, 7, in fine.

29. Et enim Deus noster ignis consumens est . — Ten. t». Vox *etenim* dat causam, cur Deo cum metu et reverentia servire debeamus; causa hæc est, quod Deus noster instar ignis punit, urit et consumit cos, qui carent hoc suo metu et reverentia.

Secundo, vox *noster* emphasim habet, *q. d.* Non solum apud Judíeos Deus fuit ignis puniens ct consumens idololatras aliosque legis violatores, ut dicitur *Deut.* iv, 21, sed ctiamnum apud nos Christianos Deus pariter est ignis vindicans et consumens peccatores et apostatas a Christo Christique lege. -j

Nota : In Scripturis passim Deus sc per ignem pm i, exhibuit ct ostendit hominibus, ut merito vocet Spinse ignem consumentem *Deut.* iv. Ha Mosi appa-' \ ruit Deus in rubo ardenti, *Exod.* cap. m, vers. 1; ohiM et Hebræis in columna ignis et nubis, *Ecod.* cap. I** mi, vers. 21 ; Danieli quoque cap. vu, vers. 9 : snMI' «Thronus ejus, inquit, fiamma ignis, rot® ejus ignis accensus : fluvius igneus egrediebatur a facie ejus;» S. Joanni etiam *Apoc.* cap. i, 15 ; «Oculi, inquit, ejus tanquam flamma ignis, ct pedes ejus similes aurichalco, sicut in camino ardenti. » Sic Apostolis in Pentecoste apparuit Spiritus Sanctus in linguis igneis. Sic in Sina Deus daturus legem Hebræis, per ignem se ostendit. Unde dicitur *Deut.* iv, 15 : «Locutus est vobis Dominus in Horeb, de medio ignis. » idem fecit iniens fœdus cum Hebræis, *Exod.* xxiv, 17 : «Erat j inquit, i-pccies glori® Domini quasi ignis ardens,» quia Deus instar ignis acerrime cruciaturus et

vindicaturos crat fœderis hujus et legis suæ transgressores. Ita <le Deo puniente Sennacherib, et occidente 185 millia Assyriorum, dicit *Isaias* x, vers. 17 : «Et erit lumen Israel in igne, et Sanctus ejus in flamina, el succendetur et devorabitur spina ejus, et vepres ejus in die una, el gloria saltus ejus, et carinoli ejus, ab anima usque ad carnem consumetur, et erit terrore profugus» Sennaeberib.

Loan Ubi nota : Per *lumen Israel et Sane Ium ejus* intelligit |sajns Deum) vei ccr|e angelum Dei, qui cecidit upUw- castra Sennacherib igne, id est clade velocissima, h»rt n- vehementissima et quasi ignita. Hursum igne, quia, tw',Jde l,t docci S. Hieronymus ibidem , tradunt llebræi chde corpora Assyriorum, feriente angelo, illæsis vesti- s*»ll*- bus ct armis, occulto igne esse consumpta. Hinc “ ' *silvam* vocat Isaias constipationem armatorum militum Sennacherib, qui cristis, galeis et hastis densissimam silvam referebant. *Carmelum* vocat copiosum commeatum, et omnium rerum abundantiam : ob fertilitatem enim loci abiit Carmelusin proverbium. Unde ait :a Et devorabitur spina ejus et vepres, » id est, milites tam majores, quam minores occidentur. «Et gloria saltus et Carmeli,» id est, duces et principes exercitus, « ab anima usque ad carnem, » id est omnino, sive toti «consultu mentur, » tum morte præsenti, tum æterna. Hoc enim significant hæc proverbia Hebraica. Alludit Isaias, ut recte notavit Forerius, ad ignem corio »i ' eri- delapsum, qui in templo perennis ad sacrificia Lrnh comburenda alebatur; quasi hic ignis cultus Dei et ritMur avitæ religionis vindex (instar columnæ ignis, t vm- quæ Hebræis consolationem cl lucem, Ægyptiis p °' terrorem et tenebras attulit) Judæis sanctificationem et liberationem, Assyriis vastitatem attulerit, e templo in eos insiliens. Unde clarius eodem alludens *Isaias,* xxxi, 9, ita ait : a Dixit Dominus, cujus ignis est in Sion, et caminus ejus in Jerusalem,» *q. d.* Hanc cladem Sennacherib ct Assyriorum prædixit Dominus Deus, qui colitur sacrificiis el igne perpetuo (parato ad sacrificia hæc inflammanda) in Sion et in templo, ut hostes suos Axsyrios instar stipulai et lignorum egrediens do Jerusalem, quasi flaiuma consumat, inquit S. Hieronymus ibidem, de quo plura In Isaia dixi. Gentiles quoque Deum per ignem repræsentiront et definiverunt. Zoroastres et Platonici i.-wm ita Deum describunt : « Deus, inquiunt, est ignis primus, vitifer, sive vitam cunctis afferens, ex .-«t, quo ignes siderei, id est stelle et astra, omniaque alia sunt genita. » Quo alludens Horatius de Julio Ciesare, quasi inter deos relato, ita canit ;

.Micat inter onnes
Julium sidas, velut inter ignes
Luna minores.

Et Virgilius ita stellas tanquam ignes animato* ct divinos, id est, tanquam deos, invocat et contestatur :

Vos sterni ignes, et non violabile numen,
Testor.

Apollo quoque rogatus, quis esset, et quid omnino esset Deus? respondit: «Per so natus, non doctus, sine matre, immotus, neque in rationem, neque in sermonem cadens, in igne habitans, hic est Deus : parva vero Dei portio sumus angeli nos.» Denique Persan coluerunt Deum specio igui, et igni templum erexerunt, ut patet ¡.-ni ll *Machab.* f, 31. Causa cur Deus potius igne quam l”n,nU aliis rebus se ostenderit, est *pnmo,* ne si alia Ob quam ignis specie apparuisset, v. g. specie ho- D<aJ minis, aut animalis alicujus, Judæi in idola pro- pou<u m clives iUius idolum facerent et colerent : hano causam dat Moses, Deut. cap. iv, itì. *Secundo,* quia Jo- ignis est primum et nobilissimum elementum, "im- purissimum, subtilissimum, efficacissimum, su- * blimissimum, celerrimum, lucidissimum, calidissimum , simplicissimum, omnino impassibile , omnia penetrans, omnia consumens,interminum, omnia igniens et sibi assimilons. Talis est et Deus, Deique gratia et charitas. Ita docet S. Dionysius, Do *Caletti Hierarch.,* cap. xv, et S. Thomas in X *Isaiæ :* quanquam Apostolus hic Mosem secutus non de gratia, sed de ullioue Dei, loquitur, ab caque utpote terribili et efficacissima, Deum vocat ignem consumentem, ut dixi initio hujus versus.

CAPUT DECIMUM TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Hortatur Hebraos ad charitatem fraternam, hospitalitatem, misericordiam, castitatem conjugalem, fugam avaritia, imitationem propositorum.

Secundo, vers. 9, *monet ne doctrinis novis et variis sinant se abduci, sed gratia stabiliant cor, sumendo scilicet Eucharistiam ex altari, quod Christus non Judais, sed Christianis dedit.*

Hinc tertio, vers, 11, *ex typo veteri hostice publico pro peccato, quo cremanda erat extra castra, allegorico concludit :* Exeamus igitur ad eum (Christum) extra castra, improperium ejus portantes.

Quarto, vers. 17, *jubet ut obediant suis propositis, utque pro se orent.*

Lenique, vers. 20, *bene eis precatus salutationibus de more claudit epistolam.*

1. Charitas fraternitatis maneat in vobis. 2. Et hospitalitatem nolite oblivisci, per hanc enim latuerunt quidam, angelis hospitio receptis. 3. Mementote vinctorum, tanquam simul vincli; et laborantium, tanquam et ipsi in corpore morantes. 4. Honorabile connubiumin omnibus, et thorus immaculatus. Fornicatores enim et adulteros judicabit Deus. 5. Sint mores sine avaritia, contenti præsentibus : ipse enim dixit : Non te deseram, neque derelinquam. 6. Ita ut confidenter dicamus : Dominus mihi adjutor : non timebo quid faciat mihi homo. 7. Mementote prepositorum vestrorum, qui vobis locuti sunt verbum Dei : quorum intuentes exitum conversationis, imitamini fidem. 8. Jesus Christus heri, et hodie, ipse et in sæcula. 9. Doctrinis variis et peregrinis nolite abduci. Optimum est enim gratia stabilire cor, non escis : quæ non profuerunt ambulantibus in eis. 10. Habemus altare, de quo edere non habept potestatem, qui tabernaculo deserviunt. 11. Quorum enim animalium infertur sanguis pro peccato in Sancta per pontificem, horum corpora cremantur extra castra. 12. Propter quod et Jesus, ut sanctificaret per sanguinem populum, extra portam passus est. 13. Exeamus igitur ad eum extra castra, improperium ejus portantes. 14. Non enim habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus. 15. Per ipsum ergo offeramus hostiam laudis semper Deo, id est, fructum labiorum confilentium nomini ejus. 16. Beneficentiæ autem et communionis nolite oblivisci : talibus enim hostiis promeretur Deus. 17. Obedite prepositis vestris, et subjacete eis. Ipsi enim pervigilant quasi rationem pro animabus vestris reddituri, ut cum gaudio hoc faciant, et non gementes : hoc enim non expedit vobis. 18. Orate pro nobis : confidimus enim quia bonam conscientiam habemus in omnibus bene volentes conversari. 19. Amplius autem deprecor vos hoc facere, quo celerius restituar vobis. 20. Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis pastorem magnum ovium, in sanguine testamenti æterni, Dominum nostrum Jesum Christum, 21. aptet vos in omni bono, ut faciatis ejus voluntatem : faciens in vobis quod placeat coram se per Jesum Christum : cui est gloria in sæcula sæculorum. Amen. 22. Rogo autem vos, fratres, ut sufferatis verbum solatii. Etenim perpaucis scripsi vobis. 23. Cognoscite fratrem nostrum Timotheum dimissum : cum quo (si celerius venerit) videbo vos. 24. Sidutate omnes prepositos vestros, et omnes sanctos. Salutant vos de Italia fratres. 25. Gratia cum omnibus vobis. Arnen.

. 1. Charitas fratersitatis maxeat m tobis. — Græce est çOxJiXçt», id est charitas fraterna, vel fratrum, qua ChrMiaui se invicem diligunt, tanquam fratres, ex eadem matre Ecclesia, et ex eodem patre Christo geniti, do qua dixi *Roman.* xu, 10.

Nota : Non dicit *sit,* quiajam erat in eis, ut patet cap. x, vers. 34; sed a maneat, » *q. d.* Pergite,

uti coepistis, invicem juvare ct fovere, nec permittite ut ob persecutiones, exilia et expilationes, hæc charitatis officia intepescant, neve dicatis : Alios juvare non possumus, quia nos ipsi a Judæis bonis spoliati et ad paupertatem redacti, aut propediem redigendi sumus.

Virili 2. Et hospitalitatem nolite oblivisci. — Loquitur, ut recte notat Galenus, de susceptione non Gentilium, sed fratrum, sive Christianorum, quibus olim erat nefas ad Gentilium ædes et hospitia divertere : sed in Episcoporum domos suscipiebantur, et a viduis tractabantur, adeoque pedes eorum lavabantur, ut satis insinuat Apostolus I *Timoth.* v, 10.

Nrfu dta mt t', 'dii «rtire idGruti- n»p?u- liiu in mt uTm «Ei-nd». u

NOta. Hospitalitas tum in veteri, tum maxime 'n novo Testamento commendata fuit. In veteri commendavit eam Abraham, Lot ct Rahab Jericunl*na› qu® hospitio excipiens exploratores Ilebræorum, per hoc salutem suam et suorum meruit, *Josué* n. Sic et Sunamitis hospitium dans Eliseo, ab eo filium filiique mortui suscitationem impetravit, IV Reg. iv. In novo Testamento hospites Christi fuerunt Matthæus , Zachæus , Martha et Magdalena ; quem inde fructum adepti sint nemo ignorat. Hinc in primitiva Ecclesia mire viguit hospitalitas inter Christianos, adeo ut Tertullianus, lib. *de Præscript.,* cap. xx, hæc tria numeret Catholic® fidei ct communicationis symbola, scilicet communicationem pacis, appellationem fraternitatis et contesserationem hospitalitatis : « Quæ jura, inquit, non alia ratio regit quain ejusdem sacramenti una traditio.» Ubi per contesserationem hospitalitatis, Tertullianus intelligit certum aliquod signum, quasi tesseram christianismi, quod qui afferret, ubilibet a Christianis, quasi Christianus amicus et frater hospitio perbenevole excipiebatur. Hoc signum cum adultérassent hærctici, a CaUiolicis sæpe mutatum est, ac tandem commissum litteris quas Patres in concilio Niceno sanxerunt, ct nominaverunt *Formatas,* quibus subscribi decreverunt has quatuor Græcas litteras, quasi tesseram ct professionem christianismi, scilicet n. T. A. n, id est, nani?, Tíoj, Âftcv nvrjiia, hoc est Pater, Filius, ct Spiritus Sanctus. Hinc Peregrinus impostor (teste Luciano in ejus Vita) Christianum se fluxit, quia satis sibi viatici esse dicebat in Christianorum hospitalitate : ita ut non tantum ab illis aleretur, sed etiam in via deduceretur, atque sic quaquaversum stipatus incederet. Nam non recipere, nec conjungere oblatam tesseram, idem erat, quod a Catholica communione sejungere ; perinde ut apud Gentiles confringere hospitalem tesseram, erat amicitiam dissolvere. Hac de causa magnus ille Pachomius (ut habetur in ejus Vita), cum adhuc Ethnicus militaret in castris Licinii Imperatoris, Thcbasque cum castris venisset, visa Christianorum Thebanorum in commilitones suos hospitalitate ct cbaritatc, ad Christum conversus fuit, tantusque evasit, quantum jam omnes miramur. Neque solum primi Christiani hospitalitatem coluerunt, sed etiam ante quingentos annos fuit illa in pretio , imo in precepto. Nam D. Bnchardus, Episcopus Wormatiensis, qui floruit sub annum Domini 1020, lib. I *Decretorum,* xciv, interrogat. 71, docet Episcopos in solemni parochiarum visitatione, in qua de gravibus criminibus inquirunt, cx officio quasi de crimine interrogare debere, num in parœcia essent, qui ad se venientibus peregrinis aut viatoribus hospitium negarent. De laudibus hospitalitatis vide S. Ambrosium, lib. II *Officiorum,* cap. XXI, et lib. Ill, cap. vii; Chrysostomum, concion. 2 *de Lazaro;* Augustinum, serm. 70 *de Tempore.*

Pmctn» huu*

Quam vero hospitalitas clericos deceat, docet cap. *Hospitalem,* disi. 42, et Concilium Tridentinum, sess. XXV, cap. vin.

Per hanc enim latcehlnt qcidam , ANcrtr» hospit io recept is. — Multi legunt *placuerunt,* sed legendum est *latuerunt.* Ita enim legunt Romana et Syrus, idque significat Græcum tÀaSi». Jam Faber, Catharinus et Vasquez sic explicant, *q. d.* Lot ejusque filiæ et generi suscipientes hospitio angelos, a latuerunt, » id est, non sunt visi a Sodomitis , cum illi in domum Lot irruentes cæcitate percussi sunt. Verum id nonpatitur phrasis Græca; nam. ut erudite docet Ribera , verbum Xavfrñ», id est lateo, quando participio jungitur, significat actionem, quæ participio illo significatur, latere, vel ipsosmet agentes, vel alios. Sic Aristophanes in Vespis ait, *serviens tatuasti,* id est servire te ignoras. Sic Plutarchus librum inscripsit, hoc titulo AaOi Ciciaa;, id est, Lato cum vixeris, latenter vive, ut nemo te vixisse sentiat : felix enim est qui latuit. Est ergo hypallage : *latuerunt angelis receptis,* id est, latenter, vel nescientes angelos receperunt ; latuit illos, quod hospites essent angeli; non senserunt esse angelos, sed putabant esse homines. Itaque in hac actione Abraham et Lot latuerunt seipsos, id est, non senserunt id, quod ipsimet agebant : putidiant enim se recipere homines, cum non homines, sed angelos reciperent. Ita Chrysostomus, Theophylactus, OEcumenius, Thcodoretus et Syrus, qui ita vertit, *hoc enim quidam meruerunt, ut* {'OJT X7 *la regiscin,* id est, *cum minime sentirent, angelos exciperent, q. d.* Hospitalitas tanti est meriti, ut angeli cis qui hospitales erant, se hospites obtulerint, quasi homines essent, ut contigit Abrahamo Genes, xvm, 2 et seqq.; et Lot, *Genes,* xix, 1. Idem contigit S. Gregorio Magno pontifici, idque sæpius, ut patet lib. I Vita) ejus, cap. x, et lib. 11, cap. xxii et XXIII. Hospitalitas ergo tanta est virtus, ut interdum mereatur pro hospitibus angelos habere, velut si piscator pro pisce gemmam hamo suo attrahat.

4 siu-io» 'cp‹ ‘‘ Plure Sancti iM rec#- penut.

Audi et S. Ambrosium, lib. I *de Abraham,* cap. v : a Qui scis, ait, an Deum suscipias, cum hospitem putas ? Abraham dum peregriuantibus defert hos

Tttwn bcwpiU- lititis apud Chrntij- ▮ qa® '1?

pitium, Deum atque angelos ejus suscepit hospitio: *quamvia ct* cum hospitem suscipis, Deum suscfpis. Sic enim scriptum in Evangelio legis, dicente Domino Jesu : Hospes eram, et collegistis me; quod enim uni horum minimorum fecistis, mihi fecistis. Unius horœhospitio, vidua illa quæ suscepit Eliam, ct exiguo cibo pavit, perpetuum toto tempore famis invenit alimentum, et mercedem accepit mirabilem, ut nunquam farina dc hydria deficeret. Eliscus quoque defuncti pignoris resuscitatione donata, hospitii resolvit pensionem. » Hæcct plura Ambrosius.

Onindo AL/iham rim *nr lr.<a tafP'banlur.

Nota : Licet nonnulli velini Abraham ct Lot amovisse slalim hospites suos esse angelos, tamen longe verius est contrarium, scilicet initio cos id non scivisse : angeli enim formam humanam assumpserant, ct meri homines esse vidc- Unde Abraham ait eis : a Ponamque buccellam panis, et confortetur cor vestrum. » Si angelos esse scivisset, non dixisset, « confortetur cor vestrum; » sciebat cnim angelos cibo nostro non confortari. Paulo post tamen cum angelus Saræ filium, et Lot excidium Sodomæ prædixit et promisit, agnitus est ab Abrahamo ct a Lot, non esse homo, sed angelus.

Nota *secundo :* Chrysostomus putat hic laudari Abrahamum , quod latenter ct inscius receperit angelos, ejusque tantam exhibuerit humanitatem, cum putaret esse homines. Nihil enim magni erat hoc præstare angelis cognitis. Verum Apostolus non tam do laudibus Abrahæ, quam de laudibus hospitalitatis hic agit. Magna enim hospitalitatis laus est, quod angelos ad suum hospitium pellexerit, et cx hac laude Apostolus Hebraeos ad hospitalitatem incitat ct impellit.

B».3 3. Mementovinctorum tanquam simul vincti. — Ab hospitibus transit ad confessores, ob fidem Christi in vincula conjectos, q. *d.* Ha vinctorum Christi miseremini, ac si vos ipsi vincti essetis; putatote vos simul cum cis teneri in vinculis, completos situ, pæàore ct aliis innumeris ærumnis, ac tum quod vobis ab aliis exhiberi cupcretis, ipsi prestate : qui enim alienam miseriam experitur, aut illam sibi vivaciter in seipso repraesentat, hic facile alteri, non quasi alteri, sed quasi sibi ipsi compatitur ct succurrit. Aliter Hibera explicat: «Mementote vinctorum, tanquam simul vinc- inquit, quia vos quoquo vincti estis in corpore, quasi in carcere ; ut ergo ex hoc carcere Deus vos in plenam libertatem el felicitatem educat, hac de causa vos ipsi aliis vinctis condoleto et benefacite: beati enim misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequuntur; ct qualem te exhibes proximo maxime afflicto, talem sc tibi exhibebit Deus. Hic sensus bene respondet sequentibus : videtur enim Apostolus explicare tò Din- *simul vincti,* per id quod sequitur, « Unquam et ipsi in corpore morantes, n qui si non œgrotati non affligimini, ægrotare tamen affligique pol* .<is. Ita et Maldonatus in *Notis manuscr.* quæ in Collegio nomano exstant. Prior tamen sensus planior est.

«13 *wincti* dnjhœ® ¡J

Er LABORANTIUM. — Gl'æCP xayzu/etj;xx7ü>vt id CSt, eorum qui affliguntur et male tractantur a Judæis aut Gentibus, propter fidem Christi.

Tanquam et ipsi in corpore morantes. — Nonnulli sic explicant, 7. *d.* Putatote vos esse in eorum coloribus, fingite vos esso ipsos, illorum personam induite. Verum simplicius hæc accipiemus de corpore proprio cuique, 7. *d.* Mementote afflictorum, cogitantes vos circumgestare corpus iisdem malis obnoxium, iti qup possitis similia pali, et cui propediem idem possit contingere. Si ergo vides aliquem afflictum et gementem, ideoque murmurantem, impatientem et pene desperantem, compatere et consolare illuiq, considerans idem libi posse accidere; et si tu illius loco fores, te similiter facturum, ni Deus te præseivaret. Vere S. Augustinus in *Sentent.,* n. 75: «Corpus, ait, carnis nostre ornamento nobis fuit: peccavimus, ct compedes inde accepimus, ut vinculis mortalitatis omnis humanarum actionum cursus praepediretur. »

M'4n> c5<> ¿¿uta»

4. Honorabile connubium in omnibus, et thorusvw.4, immaculatus. — « In omnibus, » supple personis, ac consequenter etiam in sacerdotibus et monachis, honorabile connubium est, jnquit Lutherus ixM ct Boza. Verum si sic exponas tò *in omnibus,* scj|i-rt Bl* cet personis, sequetur etiam inter fratres clsoro-^';' res, matres et filios, patres ct filias, honorabile esse conjugium, quod horrendum est etiam ipsis haereticis.

Catholici ergo cmpncitcr hunc locum explicant. *Primo* assertive, ut intclliga|ur verbum *es(;* idque *primo, q. d.* Connubium honorabile est in omnibus quæ connubii sunt, sive sacramentum, sive fidem, sive prolem consideres. Ita OEcumenius. *Secundo,* « in omnibus, n id est apud omnes, ç. A Nemo debet conjugium reprehendere, etiamsi virginitatem ipse profiteatur. Ita Fulgentius, hb. *Dc fide ad Petrum,* cap. 111. *Tertio,* a in omnibus,» supple legitime conjunctis, quicumquo illi sint, sive senes, sive juvenes, sive divites, sive pauperes, sive Greci, sive Judæi, honorabile est conjugium. Ita Theophylactus.

Vfns bajos b *Secundo,* alii, ct magis apposite ac genuino, hæc verba accipiunt imperative, intelliguntque verbum non *est,* sed *sit.* Est cnim præceptum craoq datur conjugibus, *q. d.* «In omnibus,» id est omni in rc, servate honestatem, decus ct honorem conjugii vestri, ut fidem mutuo datam praestetis, atque amico, pacifice honestequo cum conjugibus vestris vivatis, nullaquo in rc jus matrimonii violetis, conjugemque ct vos ipsos dehonestetis cl dedecore afficiatis; praesertim vero vel maxime curetis, ut thorus vester sit immaculatus, ut scilicet ncc adulterio, nec mollitie, nec etiam in ipso conjugio alia libidine, quam natura ct pudor conjugalis refugiant, maculetur, sed tantum utaunui copula maritali, quam natura generationi

destinavit. Hoc cnlm præccptum hic dari conjugibus patet cx co quod subdit : « Fornicatores enim et adulteros judicabit (id est condemnabit ct puniet) Deus. » Hisce enim verbis dat causam, cur matrimonium honorari, thorumque immaculatum servari jusseril, quia scilicet si secus fecerint, ipsumque conjugium etthorum dehonestent ct commaculent adulterio, fornicatione aliavo libidine, sentient Deum ultorem et vindicem. Ha Chrysostomus, Theophylactus et alii. Hæc cnim est secunda epistolae pars ethica, in qua de moro Apostolus, non dogmata, sed morum praecepta congerit et transcribit ; alioqui quorsum, quæso, hic ex abrupto suis de eleemosyna præccptis intexeret dogma de honestate conjugii? Quis enim hoc ignorat? quis Judæorum id negavit? sane sicubi, apud Judæos in honore erat conjugium.

Nota : Pro *honorabile* græce est riuwç, quod Syrus recte vertit Tip»O *meiakaru,* id est pretiosum, ut scilicet connubium quasi res magna et sancta in magno pretio et honore habeatur : nam, ut ait Apostolus, *Ephes.* cap. v,vers. 32: «Sacramentum hoc magnum est; ego autem dico in Christo et in Ecclesia, n

Forale»- **FOUNICATORE$ ENIM ET ADULTEROS JUDICABIT DEIS.**

u-Ul^i — Ijiccl væial>° conjugii sit adulterium, non fornicalio, meminit tamen Apostolus fornicationis

rèœt- quoque, quia illa crebra erat inter Gentes, imo

«linaio- putabant Gentes illam esse licitam : unde ab

cium. Apostolis expresso prohiberi debuit, *Ait.* cap. XV, vers. 20. Jam sensus es|, *q. d.* Ne quis adulteretur aut fornicetur, |)eus in remedium concupiscenlite instituit honorabile conjugium : illud cuivis amplecti licci, ut, sj eo rejicio fornicetur, inexcusabilis sit, ideoque a Deo judicandus et damnandus.

Ven. 5. B. Sint mores sine avaritia. — Innatum enim videtur Hebræis avaritjie vitium et terrenorum

Jodií cupido. Unde eliamnum Judæi nonnisi usuris ct

(Will nuiu*. lucris student, caque ex rebus sordi<|is et vilissimis captant. Cajctanus præcum rgjffcf vertit, *modus* vel *moderatio, q. d.* Sit modus sino avaritia, id est, inquit ipse, avaritia non imponat modum actionibus vestris, sed potius ipsa æqui)as animi cl moderatio modum ponat avaritias caderisquo yiliis. Sed sinistra el hiulca esi hæc interpretatio : tjo-c; enim non tantum modum, sed etiam mores signiQcat, et mores dicuntur esse avari, sordidi, illiberales, non autem modus vel moderatio dicitur esse avara.

Contenti presentidus, — *q. d.* Vestra sorte ct opibus quas habetis contenti, nolite studere augendis semper ct accumulandis divitiis : hoc enim esi avari, solliciti nimis, inquieti et insatiabilis animi, hoc præserlim tempore, quo pro tide opes prodigere oportet.

Oncmae Quam avaritia sit sordida el homiuo indigna,

«Tiiìt"'' aUíii philosophos id docentes. Bion de divite avaro

' dixit : « Hic facultates suas non possidet, sed ipsum possident facultates. » Ita Laerlius, lib. IV, cap. mi. Idem aiebat avaritiam esse omnis improbitatis metropolim.

Anacharsis : a Avari, inqnit, qui lucri cupiditate pernavigant maria, incerti de reditu, quatuor digitis absunt a morte : » hæc enim e-t spissitudo navium quibus vehuntur. Ita Laertius, lib. I, cap. is.

Curius Romanus rapas comedens, repudiavit aurum Samnitium, dicens, a malle «e pecuniam eamqne habentes regere, quam ab ea regi.» Divitke enim non saturant. Ita Valerius Maximus, lib. IV, cap. m ct iv.

Crates Thebanus, ut melius philosopharetur, opes omnes in mare projecit : « Malo, inquit, te perdere, quam tu me perdas. » Ita Laertius in ejus Vita.

Democritus avaritiam judicabat miseriorem extrema paupertate. Majores cnim cupiditates indigentias quoque majores faciunt.

Diogenes avaros comparabat hydropicis : illos enim argento plenos, hos autem refertos aqua, amplius desiderare, idque utrosque in magnam sui perniciem, dicebat. Idem de Anaximene : « An non pudet, inquit, cum tam multa habere, cum non habeat scipsum? » indicans avarum esse extra scipsum.

' Socrates aiebat, « nec a mortuo petendum colloquium, ncc ab avaro beneficium. » Idem cum in pompa magnam vim auri ct argenti ferri videret : « Quam inulta, inquit, non desidero!»

Plato ad avarum : a 0 improbe, dixit, ne possessioni augeudoe studeas, sed miuucndœ cupiditati. »

Timon ccnsuit duo esse elementa malorum, avaritiam ct ambitionem.

Aristoteles dixit avaros ita agere, ac si nunquam esseut morituri : nihil enim dant, et omnia retinen}.

Lycurgus opes ct avaritiam Sparta expulit. Unde Sparta sexcentis annis in Grecia primas tenuit et legum æquitate el gloria. Deinde oraculum Theopompo regi prædixit : a Pecuniarum amor Spartam perdet : » itaque evenit.

Jugurtha de Roma dixit : «O urbem venalem, et mox perituram, si emptorem invenerit! »

Alfonsus rex ministros suos avaros vocabat Harpyia* aulæ suæ.

Denique S. Hieronymus dicere solebat, «avaro tam illa quæ habet, quam quæ non habet, déesse.» Quin et hoc Stoicorum luit dogma, virum bonum esse divitem, et sapientis esse omnia, l udo et Chilon dicebat, « hominum bonitatem probari auro, perinde ac aurum probatur Lydio lapide. » Avari enim ob aurum omnia jura pervertunt.

Eo ergo magis eris dominus rerum tuarum, imo totius mundi, quo minus es cupidus : « avarus onim terrena esurit ut mendicus, fidelis contemnit ut dominus, » ait S. Bernardus.

Ipse (Deus, qui præcessit vers. 4) him dixit; Non te deveham, nequb derel inquam. — Sunt verba

Dei ad Josué, cap. r, 5 : «Sicut fui, inquit, cum Mose, *ita ero* tecum : non dimittam, nec derelinquam te, » *q. d.* Nolite esse solliciti de congregandis opibus ad vitam tuendam necessariis, fidite Deo, ipse de necessariis vobis providebit. Ipseenim dixit Josué, et in Josué omnibus suis fidelibus servis et amicis promisit et dixit : « Non te deseram, nec derelinquam.d Vatablus, Erasmus et Cajctanus Græca àvô et í-pcaroXÍTO putant esse presentís temporis, vertuntque, *non te desero, nec derelinquo.* Sed falluntur : sunt enim aoristi, qui vim habent futuri, significantque, *non (e deseram, ner derelinquam,* uti vertunt Greci ct Syrus, quin et Beza. Si enim ¿-pcaroxízw esset presentís temporis, scribendum esset per «, non per simplex i. Pari modo dixit Deus Abrahæ, *Genes,* xv, l : a Ego protector tuus,» hebraico "{b ¡30 *anochi magen lath,* id est, ego sum scutum tuum.

Notum est Alciati emblema de milite, qui scutum quo omnium hostium tela exceperat, cymkam Qua fluvium pedibus impcrmeabilem trajecit, indeque clypeum osculatus : Hic, inquit; verus et solus amicus mihi fuit, cum premererque solo, cum premererque salo. Tale scutum ubique et in omnibus Abrahæ aliisque sanctis fuit ct est Deus, praesertim in tenlatione el persecutione. Hinc Philo cum aliis Judæis apud C. Caligulam Cæsarem accusatus ab Apione, quod Cœsari divinos honores non tribueret, ejectus ex aula, sociis Judæis respondit : a Bono animo nos esse oportet, quibus iratm est Caius : quia necesse est adesse divinum, ubi humanum cessat auxilium.» Testis est Eusebius, lib. II *llistor.,* cap. v.

Drui ¡.n° Hir et icutum.

Hac spe in Deum obfirmatus S. Joannes, qui eo quod mire coleret silentium, Silentiarius est dictus, cum relicto episcopatu in monasterium clanculum sese recepisset, et in disciplinam S. Sabæ tradidisset, atque Alamundarus cum suis Saracenis Palœstinam ejusque monasteria vastaret, et multa hominum millia in servitutem abduceret: cæleris fugientibus, solus Joannes Silentiarius in monasterio remansit, ponens Altissimum refugium suum. Urserunt eum monachi, ut et ipse fuga sibi consuleret ; quibus ille : « Si Deus, inquit, mei curam non gerit, ut quid vivo? » nec eum spes aut Deus fefellit. Misit enim illico ingentem et horribilem leonem, qui Joannem custodiret die et nocte, eumque semper comitaretur, ac a Sarracenoium insidiis et injuriis tutarelur. Ita refert oculatus testis Cyrillus in ejus Vita.

•. 6. Ita ut confidenter (ûx^jdhraç, id est audentes, fidentes, securi, animosi) dicamus: Dominus mihi ADJUTOR, NON TIMF.B0 QUID FACIAT MIHI UOMO. —Citat *Psalm,* cxvii, G. Probat Apostolus argumento a majori ad minus, nos debere contentos esse prescubbus, sperando in Deum, quod ipse future necessitati nostra) providebit, *q. d.* Deo adjutore nullus timendus est homo quantumvis potens et inimicus; ergo mullo minus Deo adjutore timenda est paupertas : nec enim paupertas tam potens est quam homo. Ita Ribera.

Mihi adhuc profundius magisque connexum videtur argumentum Apostoli, nimirum ut velit succidere causam avariti© ct diffidenti© Hcbreorum, *q. d.* Vos, o Hebræi, solliciti estis, ut congé- Emtit
ratis novas opes, quia vestris vos privant Judæi. Hæc ergo prima est radix vostre paupertatis, cu® b
pariter et avarili© atque nimiæ sollicitudinis, nimirum hominum, puta Judæorum persecutio. ££
Huic ergo oppono spem ct adjutorium Dei : Deo enim adjutore non est quod timeatis Judæos aliosve homines : vel enim Deus iis vos liberabit; vel vires roburque dabit ad expilationes, paupertatem omnemquo persecutionem fortiter toleranda; vel aliorum beneficentia, aliisque mille modis vostre necessitati providebit. Dicite ergo cum Davide rege vestro : « Dominus mihi adjutor, non timebo quid faciat mihi homo. »

7. Mementote prepositorum vestrorum, qui vo- venj.
BIS LOCUTI SUNT VERBUM DEI, QUORUM INTUENTES EXITUM CONVERSATIONIS, IMITAMINI FIDEM. — I.OqUÍtur de fidei doctoribus, Apostolis, Episcopis, sacerdotibus; sed an de vivis, an de defunctis loquatur, dubitant nonnulli. Thcophylactus censet loqui de vivis, *q. d.* Mementote vestrorum doc-Lopitw
torum , qui pro vobis laborant, ut cis necessaria Ap*t>
vitæ subministretis. Verum certum est Apostolum loqui non de vivis, sed de defunctis; patet ili
ex eo, quod ait : « Quorum inluenles exitum con- fnûCUI.
versationis, » id est, finem vit© honestissimum. Ita Chrysostomus et Syrus, *q. d.* Recogitate quales fuerint primi vestri doctores, Stephanus, Jacobus el alii, quam fuerint in fide constantes, et rerum perituraram contemptores, quam fortiter martyrium pro fide obierint, quam pulcher et gloriosus fuerint eorum exitus, quam pulchra ct gloriosa mors, imo triumphus ; imitamini eorum fidem, constantiam, perseverantiam animique fortitudinem, ut æque ac illi pro fidei confessione quidvis perpeti cupiatis. « Fidem » enim hic, uti et cap. xi, proprie accipio cum Thcophylacto, licet aliqui per fidem intelligent fidelitatem, quam Deo professi sumus in baptismo nullis minis, promissis, poenis, vel præmiis nos violaturos. Loquitur Apostolus de commemoratione, tum privata fidelis cujusque, tum solemni et publica totius Ecclesiæ. « De mortuis loquitur, ait Theodoretus, ut Jacobo fratre Domini, et Jacobo fratre Joannis, » qui jam erant interfecti. Jubet ergo hic Paulus, eorum memoriam celebrari tum in canone Miss© a sacerdote, ait Eustratius Gonstantinopolitanus, et ex eo noster Turrianus, in lib. Vili *Consta.* Apost.,apudS.Clemenlcm,cap. xxxin; tum anniversario festo dici, quo mortui, vel pro Christo occisi sunt, aiolo populo. Hoc enim sanxerunt Apostoli Petrus et Paulus apud Clementem loco citato, quorum verba simillima sunt hisce Paulinis. Aiunt cniin : « In diebus Apostolorum fideles vacent (ut memoriam corum cele-

brent) : magistri enim vestri fuerunt ad docendum vos de Christo, vobisque Spiritum Sanctum dederunt. In dio Slephani Protomartyris item vacent , ac reliquis diebus SS. Martyrum qui Christum vitæ suíb anteposuerunt. »

Nota : Pro *intuente»* græce est , id est, ut Chrysostomus, recogitantes, sœpius contemplantes, iterum iterumque considerantes et spéculantes.

Vfn.8. lieri dl- ci r'ü¡* ' hnnuni- *Um* nrc io ucni n^lfn(apad profu»®» «Sriiiu- km.

8. Jésus Christos hehi et hodie, ipse f.t in s«-culæ.— B. Cyrillus, lib. *De Fide ad reginas ;* « He- r*' » significat œternitatem divinæ natur® in Christo, «hodie » significat novitatem incarnationis. Et S. Ambrosius, lib. V De *Fide,* cap. n: « Heri, » inquit, pertinet ad retornara, « hodie » ad carnalem generationem Christi, *g. d.* Christus est « heri, » id est fuit ab adorno; est « hodie, » id est tempore pnesenti ; est « et in sœcula, n id est, omni tempore futuro : quod S. Joannes ait *Apoc.* i : « Qui est, qui erat, ct qui venturus est ; n quanquam Theodoretus cx Nazianzeno, hæc duo conjungat : « Heri ct hodie, inquit, appellat humanam et temporariam Christi naturam ; retornara autem, cum ait : Ipse et in sœcula, vocat divinitatem Christi. » In eo ergo conveniunt Cyrillus, Ambrosius , Gregorius Nazianzenus, Theodoretus, imo et Chrysostomus, Theophylactus, Anselmus et alii, quod significetur hic œternitas et divinitas Christi, quam contra \rianos ipsi ex hoc loco probant, *g. d.,* ait Cajetanus : Hæc est fides quam sequi debetis, o Hebræi, ut videlicet credatis Christum œternum esse, atque adeo Deum. Hic enim articulus est totius fidei Christian® fundamentum. Verum « heri » nec in Scriptura, nec apud profanos significat œtemitatem. l*110 «heri et hodie» in Scriptura significat idem quod « paulo ante ct nunc, » ut bene advertit Hibera. Sic *Eccli.* xxxvm, 23, dicitur : " Memor esto judicii mei, sio enim erit ct tuum : mihi heri, et tibi hodie. » Et l *Machab.* ix , 44 : a Non est hodie, sicut heri. » Et *Exod.* v, 14 : « Quare non impletis mensuram laterum, sicut prius, nec heri, nec hodie? »

Secundo, OEcumcnius sic explicat, *g. d.* Paulus : «Ne exspectetis, o Hebræi, alium Messiam, siculi Judrci exspectant Antichristum. Christus enim non est siculi Aaron, qui pauco tempore fuit Pontifex, ct mortuus est, sed omni tempore vivit Christus; manctquc pontifex et liberator noster. »

Tertio, Vatablus : Christus, inquit, id est Christi doctrina et fides, « est heri, ct hodie, cl in siedila,» id est, manet omni tempore, cslque invariabilis. Huic expositioni favet id quod sequitur : « Doctrinis variis nolite abduci. »

Quarto el optime, Cyrillus supra notat Apostolum non tam loqui de divinitate Christi, quam dc humanitate. Loquitur enim de Jesu Christo ut redemptore, liberatore et salvatore nostro : hic autem est Deus homo ; hominis enim hujus proprium nomen, illi in circumcisione inditum, est Jesus. Hic ergo homo, qui dlrihrr « Jfisns , » fuit « heri, » id est, paulo ante vos, o Hebræi, vixit in terris, idem est «et hodie, » quia hoc tempore pnesenti Christus resurgens a mortuis ctiamnum vivit; « idem est et in sœcula, » quia vivet et repnabit gloriosus in omnem œternitatem. Ita ut Christus omnem differentiam tempons amplectatur : fuit enim Christus « heri, » id est, in tempore praeterito; idem est a hodie, » id est, in tempore præsenti ; idem erit « et in sæcula, » id est, omni tempore futuro. Chnant temporii differes tur.

Nota : Occurrit Apostolus tacita objectioni Hebræorum, 7. d. Ne mihi objiciatis, o Hebræi : Ta, Paule, vis nos imitari fidem Apostolorum, nimis magna exigis a nobis. Apostoli enim pnesenlcm habuerunt, viderunt et audiverunt Christum, fidei non tantum ducem, sed et objectum : nos vero Christum non vidimus, nec audivimus : Christus enim jampridem hac vita defunctus est; ne, inquam, hæc dicatis, nam Christus qui paulo ante vixit, ctiamnum vivit, et vivet in sæcula. Sicut ergo Christus vivens Apostolis affuit, ita ctiamnum suis adest, vobisque, o Hebræi, et deinceps aliis omnibus fidelibus Christi fidem secuturis aderit, critque vester omniumque fidelium redemptor, protector ct salvator, ut sua doctrina ct gratia eos iu fide sua confirmet, ct contra omnes persecutiones corroboret, ac tandem sterna gloria, quam fide sua nobis proponit et pollicetur, eosdem, si in fide perseverent, remuneret et coronet. Sic fere D. Thomas , Anselmus, Galenus et Hibera (1). Hanc enim Christi resurrectionem et cbrûd œternitatem sæpe hac epistola llebræis inculcat 1Uni,Us Apostolus, camque òpponit pontificatui temporaneo Aaronis. Unde tantopere cap. vu etseqq. ur- urg-.tor. sit illud *Psalm.* cix : a Tu (o Christe) es sacerdos in œternum secundum ordinem Melchisedech. » «t inva-

Nola hebraismum : intelligitur enim *caph* similitudinis, id est *sicut;* deinde copula d idem est quod sic. Hebræum enim vau copulativum , cum duo similia copulat, Siepe, uti videre est in Proverbiis, accipitur pro *sic.* Sensus ergo est : Jesus Christus, siculi fuit heri, sic est hodie, sic erit et in sæcula.

9. Doctrinis varus et peregrinis nolite adduci. — Notat hæreses Simonis Magi, Ebionis et Judaizantium jam tum suborientes. Ad Judaizantes enim spectat id quod sequitur de escis, cum ait : ‹l Optimum est enim gratia stabilire cor, non escis,» scilicet Judaicis, ut mox dicam. 9.

Nola hic tria epitheta et proprietates hæreseos. *Prima* est, quod sit varia, quia non tantum a vevitate, sed ct a seipsa evariat, et in inultas sectas abit : nam, ut ait D. Thomas, veritas consistit in medio, quasi in centro, unde ad circumferentiam mullis viis et lineis abitar : quam ergo sunt vari® line© a centro ad circumferentiam, tam variis Trwpro* l / J mxu: Varia,

(1) Juxta alios, hanc sententiam pnemittit Paulus exhortationi ad constantiam iu nova religione Chri>tianx

modis a veritate ad errores et hæreses abitui' et deviatur.

Tengri- *Scrunila* proprietas ha;reseos est, quod sit pe-
^c9 rigrina, quia estranea et abhorens est a schola veritatis et doctrina Ecclesiæ, quia aliunde importata est. ct a philosophis aliisque curiosis hominibus, diabolo suggerente, conficta.

frm/m Ter/ teproprietasest,quodsuosabducat,utomni
•litu, vento doctrinæ circumferantur. Noster Interpres in Gra'co legit, uti etiamnum nonnulli legunt, sipxitprf», id est *abduci.* Jam multi cum Chrysostomo legunt rifisípwfl., *circumferri,* de quo dixi *fykes.* iv, 14. Hoc verbo notat maniam et vertiginem hæreticorum, quibus familiare est rotari perpetuo, nova dogmata indies fingere ct refingere, atque ex una hæresi in alias corruere, omnique vanitatis el errorum vento circumferri. Exempla hujusce rei quotidie nimis multa et funesta videmus.

Optimum est exim gratia stabilire cor, nox escis, QU* NON PROFUERUNT AMBULANTIBUS IN EIS. — Pro *optimum* græce est xoàm, id est bonum, scilicet per excellentiam, hoc est optimum, *q. d.* Ne abducamur et circumferamur variis doctrinis, optimum remedium est, ut a gratia, » id est sanctitate et probitate, stabiliamus in fide cor nostrum (si enim deficis a sanctitate, facile quoque deficies a fide; sin sanctitatem conserves, conservabis etiam ct fidem) «non escis,» quæ ad tempus quidem cor et vitam stabiliunt, «sed non profuerunt, nec prosunt ambulantibus in eis, » id est iis, qui vitem ducunt inter contubernia, convivia et symposia. Nam quantumcumquc escis cor stabiliant, tandem tamen deficient et morientur. Ita Hibera.

Verum quia do intemperantia escarum hic non
iDtfiii^ agit Apostolus, et quia escas has opponit gratiæ ct ^dei, quasi escæ hæ fuerint occasio vel objec-
ortjnim lum doctrinæ variæ et peregrinæ, quæ fidei op-
fcoruw. ponitur, hinc melius Chrysostomus, Theodoretus, Theophylactus, Anselmus, per *escas* intelligunt observantias certarum escarum et ciborum lege Mosaica proscriptas, *Levit,* cap. xi; lue enim «non profuerunt,» id est, non justificarunt comedentes, nec mentibus eorum robur gratile addiderunt, sed potius post Christum eis occasionem peregrinæ doctrinæ, judaismi et Judaizantium dederunt. Unde his opponit gratiam, id est legem gratiæ, inquit Anselmus, ipsamque gratiam Christi.

Dices : Si hoc voluisset Apostolus, non dixisset «escis,» sed, abstinentia, vel delectu escarum. Respondeo : Nego consequentiam, nam putabant Judœi escis lego permissis quasi sanctis stabiliri cor, purgari et sanctificari. Delectum autem escarum Judaicarum satis significat Apostolus, cum ait : « Ambulantibus in eis,» id est inter eas, his scilicet quæ lege permissæ sunt, utendo; illis
M ,it quæ lege veliîæ sunt, abstinendo. Hic sensus ap-
e_i a tus est et commodus ; sed aptior evadet et plane genuinus, si cum Galeno et Vasquez dicamus, Orf> Apostolum perstringere Mcrinthianos et Cerio-thiauos, qui christianismo judaismum agglutinare volebant, magnamque partem religionis in epulis et cibis sacrificalibus, qui Deo in sacrificio, oblati erant, collocabant, quasi tales cibi sanctificarent homines, eosque Deo gratos redderent. IulF. Erant enim hi hœretici ex schola Pharis,eorum, qui in sacrificiis consenuerant. Apostolus ergo Tre> escas non communes, sed sacras, sive Deo in sacrificio oblatas intelligit : pars enim victim® crifieatæ cedebat Deo, pars sacerdoti, pars offe-l » rentibus laicis, ut patet *Levit,* cap. m. Hisce enim sacris escis mentem purgari, sanctificari et fulciri tor. putabant Judaizantes, sed falso : nam id Apostolus ex Christi doctrina tribuit fidei, spei, diaritati et gratiæ Christi. Quod enim de escis sacrili- w. calibus loquatur Apostolus, patet ex eo, quod hisce opponens escas Christianorum spirituales, subdit : «Habemus altare, do quo edere non habent potestatem, qui tabernaculo deserviunt, » *q. d.* Sacerdotes, Levitæ cl plebs magnam vim el sanctitatem ponit in suis sacrificiis et victimis : nam offerens suas victimas in tabernaculo Mosaico, ex eis deinde escas capit, iisquo se sanctificari putat, sed falso. Nos vero Christiani habe¿mus altare ct victimas longo nobiliores, qu® vere nos sanctificant, quibus vesci non possunt Judæi, Levitæ et sacerdotes Àaronici.

10. Habemus altare, de quo edere non habent Ven.io, potestatem (iÇwataw, id est facultatem, licentiam) QUI TABERNACULO DESERVIUNT. — « Altare,» scilicet in quo offerimus sacrificium corporis et sanguinis Christi, olim in cruce immolati; quod edunt et participant non Levitæ Judæi, sed sacerdotes ct fideles Christiani, dum sumunt S. Eucharistiam, hoc fine, ut gratiam cor stabilientem , do qua dixit Apostolus vers, præced., consequantur, cibumque sumant corpus Christi, qui cos vivificet in æternum. Ita Chrysostomus, Theodoretus, lApiltv Theophylactus, Anselmus, Sedulius, Primasius, llaymo. Quod enim Apostolus non loquatur de altari crucis, ut volunt hæretici, sed Eucharistiæ Eu:iu-
et Missœ i patet ex verbo *Labemus :* altare cnim r“l'' crucis non habemus, sed habuimus a 1600 annis. cruufc Rursum ex verbo *edere; ex* altari enim crucis non edimus, sed ex altari Eucharistiæ. *Terito,* quia tabernaculo, id est altari tabernaculi veteris , ex quo sacerdotes et offerentes Judæi victimas comedebant tanquam escas sanctas, oppponit *altare* hoc Ecclesiæ novum, ex quo sacerdotes et fideles non escas carnales boum et ovium, sed escam divinam et cœlestem comedunt, scilicet corpus Christi. Proponit Apostolus llebrœis hoc altare Eucharistiæ, ut in persecutione hac esca Eucharistiæ Christi cor suum stabiliant. Nam nihil ita mentem pascit et confortat, atque sacra communio : hæc enim facit, « ut tanquam Icones ignem spirantes ab hac mensa recedamus facti diabolo terribiles, » sicut ait S. Chrysostomus, hom. 61

Sura riwii' ¿'"•7* tt tffw tlu- ' ftr itu. rt mo gunlur obUtio- % & Al quil tib i. Uqo' ob

ad Topul. Hao do causa primi Christiani tcmpoie- Persecul›on*s crebro communicabant, imo Eucha- ristiam domum deferebant, ut urgente periculo communicarent, quoties vellent, ut docent Ter- tuìlianns, Cyprianus et alii. Atque ego '•ano poto tantam constantiam Martyrum, quant un ubique illo sæculo legimus , tot eorum victorias et triumphos, sacræ communioni vel maxime tri- buenda esse.

Nota mctonymiain, qua continens ponitur pro contento, scilicet «altare» pro cibo ct sacrificio altari contento ct oblato. Hinc pate t Eucharistiam et Missam esse sacrificium : habet enim Eucha- ristia suum altare; ubi autem est altare, ibi nc- ccsse est ut sit sacerdos pariter ct sacrificium : hiec cnim tria sunt correlativa. Mília- Oulli'

Unde pro *altars,* in Cneco est , *q. d.* ‹t sacrificatorium, » in quo scilicet sacrificatur et sacrificium offertur. Respondet Boza, a alt ire» mctonymice hic sumi, non pro sacrificio, sed pro oblationibus fidelium, qua: fiunt ad altare, cum scilicet panes, oleum, ova, pecuniam, aliaque ministris Ecclesiæ offerunt. Sed hoc insulse dici- tur :

Primo, quia æque sacerdotes Aaronici suas ha- bebant oblationes, quas edere poterant : Aposto- lus autem .hic altare tribuit Christianis tale», quale non habent Aaronici, quo longe superant Aaroni- C0S : Cr^° PCr *Qltare non* oblationem.

Secundo, nusquam alibi a altare u significat ob- lationes, sed sacrificia : nec cnim pro oblalioni- bus requiritur altare, sed pro sacrificiis. Obla- fiones enim in gazophylacium, arcam, abacum, aut in munus sacerdotis deponi solent. Imo *Ca-* non ® AP0s^olorum diserte vetat ne quidquam in altari offeratur, prœtercu quæ Dominus instituit, scilicet corpus et sanguinem suum.

Tertio, has oblationes non comedunt offeren- tes, sed sacerdotes : Apostolus autem significat ex hoc altari comedere fideles quoslibet llebræos, ut gratiam consequantur, qua cor in persecutione stabiliant : ergo per *altare* non intclligit oblatio- nes (pias fideles offerunt sacerdotibus.

Quarto, quorsum hic meminisset oblationum Apostolus? quid oblationes faciunt ad rem ct sco- pum Apostoli? quam gratiam et sanctitatem alle- runt? quomodo mr stabiliunt?

Quinto, Apostolus huic altari hoc vers, et seq. opponit altare tabernaculi proprie dictum, in quo sacrificabantur animalia; ergo hic quoque pro- prie dictum *altare,* intclligit, Scilicet sacrificii Bn- chansliæ, quod unlitypum est,et directe opponi- tur altari tabernaculi.

Sexto, quia simili plane modo dixit Apostolus l ('or. x, 18 et -I : a Videte Israel secundum car- nem : nonne qui edunt hostias, participes sunt altaris? Non potestis mens® Domini participes esse et mens® dæmoniorum. » Atqui ibi per men- sam intclligit altare Eucharisti e, ex quo sacram synaxiin sumunt fideles, perinde ac Gentiles et Judæi ex suis altaribus comedebant carnes ibi- dem immolatas, ut participes essent sacrificii. Vide dicta l Cor. x, vers. 18 et 21; ergo et hic per « «al- t ire» intclligit mensamcl altare Eacharistiæ. De- nique, hinc in Ecclesia, omni sæculofuerunt al- taria, eonimqae Patres omnes meminerunt. Citat eos Galenus hic; eranique non tantum Catholicis, sed et hæreticis magnæ venerationi, adeo nt Do- natMæ, qui sacra et Sacramenta Catholicorum profanabant, altaria tamen eorum lignea dejicere non sint ausi; sed tantum propter inunctionem, qua in consecratione «ab Episcopo sacro chrismate delibuta erant, eadem deraserint, ne quid cum Catholicis viderentur habere commune : testis est Optatus Milevilanus, lib. VI *Contra Parmeniantm* et alibi. Quanto sanctiores fuerunt Donatista» Cal- vinianis , qui altaria omnia suffodiunt et demo- liuntur? Nimirum altaria, quæ ante Lutherum el Calvinum ubique extiterunt, et multis in locis adhuc extant antiquissima, a mille et amplius annis erecta, novatores istos nov® doctrinae ct hæresis convincunt : testes enim sunt majores nostros non habuisse sensum et spiritum Lutheri et Calvini ; testes sunt majores nostros Euchari— tiam habuisse pro sacrificio, eamque tanquam sacrificium ia altaribus hi«ce Deo obtulisse; tes- tes sunt ipsos habuisse etcoIuisse sacerdotes pro- prie dictos, quales jam habent Catholici, qui Mis- sas in altaribus celebrarent. io & fr*n.at b».r m c»!nst> Altam lj2tor

11,12, 13, 14. QIORVMEMM AXIMALIVM I5FERTUR Vm.«, SAXGVIS PRO PECCATO IV SaNCTA TER POVHFICEM, J*-1 ?*1

1IORCM CORPORA CREMATUR EXTRA CASTRA. — Pr*O- bat id quod praecessit (hoc cnim significat vox enim), scilicet non licere iis, qui tabernaculo ser- viunt, put i Lcvltis et Jud eis, edere de nostro al- tari, scilicet de victima corporis Christi in Eucha- ristia. Probat autem hoc ex typo veten sic : Le- vit® non poterant edere eas victimas, quarum sanguis peccatorum expiatorius inferebatur in Sancta sanctorum : h® autem victim® erant typus, et repræsentabant nostram victimam corporis Christi in Eucharistia; ergo uec hanc fas est cis edere. Ita Theophylactus. =i'ate® iu Jr r /77*4« c rper» Ch"'"'

Rursum, hasce victimas adeo non comedebant Levila', ut eas extra castra in deserto et extra ci- vitatem in Judæa omnino concremarent. Hoc au- tem non significabat aliud, quam extra castra veteris tabernaculi et sacerdotii egrediendum esse ei, qui Christi in cruce, nostri amoro, pro pecca- tis nostris tot pomis et tormentis quasi tosti ct cre- mati, in altari Eucharistico particeps esse velit: ergo Levit® et Judæi, quamdlu in suis judaismi castris et tabernaculis manent, de nostro altari Eucharistiam sumere cl comedere non possunt.

Nola : Quoad litteram htec animalia immolata pro peccato, qu® non comedebantur a sacerdo- tibus, sed cremabantur extra castra, erant hircus el vitulus, qui offerebantur pro peccatis pontili- cis el totius populi, maxime in festo expiationis. Horum enim sanguine expiabantur Saucta sono- Hircw BM>uu bunur.

forum, {¿roque eorum cadavera cremanda craut exira castra, ut patet *Levit*. iv, **II**, ct xvr, 27.

TîtJjîii c.Trvtno- qn.itorir Utirri- to.

Nola *secundo :* Hujus cæremoniæ quatuor erant cans©, scilicet litteralis, allegorica, tropologica ct anagogica. Tres hasco ultimas ordine hic persequitur Apostolus. Litteralis ergo causa hujus cæremoniæ, cur scilicet animalia cremarentur extra castra, crat, ut hac crematione excitarent in Judæis peccati horrorem et detestationem. Tacite cnim significabat, quod, sicut victima pro peccato extra castra cremabatur, ita mullo magis peccatum ipsum, et peccatores extra mundum cremabuntur in inferno. Rursum hæc cæremonia tacita erat oratio, qua pontifex rogabat Deum, ut peccata ista totius populi, id est, pœnæ peccatis eorum debit©, ipsum populum non tangerent, ncc l.ederent, sed cum victima hirci et vituli, quasi extra castra populi efferrentur, cremarentur et abolerentur.

tom Episcopi el uerr- dotii pr 'uinm LjuiníU

Ubi nota, peccata pontificis, utpote person© communis et principis, totius populi æquari peccatis. Nam tam victima pro peccato pontificis, quam victima pro peccato populi oblata, cremant^a erot extra castra» ut significaret peccatum pontificis, quasi principis, tota populi castra contaminare : alia enim peccata privatorum hominum expiabantur viciima immolala in ipsis castris ct in ipso tabernaculo, neque censebantur tota castra contaminare, maculare aut polluere.

e.™i

Câusam allegoricam hujus c i'remoniæ dat Aposlolus vers seq., qui est 12, scilicet hac cæremonia significatum fuisse, quod «Christusextra castra,» id est extra portam urbis Jerusalem (castra enim suas habebant portas, erantque quasi urbs cum suo tabernaculo ct templo ambulans, et mobilis per desertum) torrendus erat in cruce, cl abolito castrorum Judaicorum tabernaculo, ct templo, Ecclesiam Gentium per totum orbem diffundendam morte sua eral instituturus; ut «crux Christi non templi esset ara, sed mundi,» ait S. Leo, serm. 9 De *Passione*.

Cm Chriiti Don ItDl- pll in, BHunb.

Denique sanguis victimarum expians Sancta sanctorum, significabat Christum sanguine suo expiaturum cœlum ipsum : non quasi coelum in se immundum sit, sed quod legalitcr et symbolice censeretur immundum, ct quasi aspergine quadam peccati (peccatum enim morali quadam o?stimationc censetur ct in Scriptura dicitur conlaminare ipsam terram, cœlum lotumque mundum) maculatum, idcoquc clausum, perinde ac templum pollutum clauditur. Christus ergo suo sanguine peccata nostra expians, etiam cœlum ipsum peccatis nostris quasi contaminatum, quodammodo expiasse et reconciliasse censetur, dum illud nobis aperuit et reseravit. Ita Radulphus in *Levit,* cap. xvi.

p*r- uquiuL

q ii p i- **ᶜ⁹

Tropologicam causam hujus cæremoniæ dat Apostolus, vers. 13, scilicet hanc caeremoniam significassc omnes, qui ad Christum et altare Euchansticum accedere cupimus, exire debere « extra castra» pompæ, voluptatum, luxus ct legum tabernaculi, id est, mundi hujus caduci cl mobilis, ut portemus improperium crucis Christi, imitando scilicet et voluntarie amplectendo Christi paupertatem, abstinentiam, humilitatem, contemptum, persecutiones, tormenta ct martyrium. Disco cnim verbis Apostolus excitat Hebræos, ut Judæorum persecutiones, contumelias, rapinas ct dira quæque, pro Christi fide fortiter sustineant, ct in iis glorientur, tanquam qui cum Christo extra castra judaismi et mandarne felicitatis egrediantur, portantes improperium crucis ipsius. Sic «Apostoli ibant gaudentes a conspectu concilii, quoniam digni habiti sunt pro nomine Jesu contumeliam pati.» Exeamus ergo et nos cumulati opprobriis, consputi milleque probris oppleti, portantes crucem nostram cum Christo ; exeamus, inquam, læti, fidentes ct animosi, tanto duco Christo nobis præeunte. ItaTheodoretus, S. Thomas, Anselmus, Theophylactus.

Ci-Ja anajogi-

Anagogicam causam dat vers. 14, scilicet hac cæremonia adumbratum fuisse, quod in hac vita et mundo non habeamus manentem civitatem, sed quod in eo degamus, quasi in castris et tabernaculis; ut sciamus nos hic esse peregrinos et milites, qui futuram civitatem æternam in cœlis inquirere, et pro ea generose contre carnem, mundum ct daemonem dimicare, ad eamque omnibus viribus tendere el conniti debeamus (1).

Ven. IL

IS. Per **IPSUM ERGO OFFERAMUS HOSTIAM LAUDIS SEMPER** Deo, **ID EST, FRUCTUM LABIORUM CONFITEN-**TiuM nomini ejus. — Vox *ergo* illativa hanc sententiam infert ex vers, præccd., ibi enim dixit Apostolus : « Non habemus hic manentem civitatem, sed futuram inquirimus; » inde hic infert : «Offeramus ergo hostiam laudis,» *q. d.* Quia nos manet future illa beata et gloriosa civitas in cœlis, hac de causa alacres portemus improperium Christi, Deoquo in persecutione læti et constantes serviamus, illum laudando, illique gratias agendo. «Per ipsum ergo,» Christum scilicet tanquam pontificem et mediatorem nostrum, qui hæc omnia bona nobis conciliavit, quique nostra vota Deo offert, « offeramus hostiam laudis, » id cst sacrificium Missæ, quæ recto dicitur «hostia laudis,» quia a Christo Domino Deo Patri primum fuit oblata in gratiarum actionem ct laudem, idemque Christus nobis, ut imitaremur, præscripsit el instituit : indeque dicta est Eucharistia ; id cst gratiarum actio. Videtur cnim Apostolus persistere in altari Eucharistico, quod nobis commendavit vers. 10.

Earhi- ristia hfrítü Iludìlv

Verum arctior videtur hæc interpretatio, præsertim cum Apostolus a hostiam hanc laudis» explicans subjungat: «Id est,fructum labiorumconfitcnlium nomini ejus,» *q. d'* Hymnos, psalmos, gratiarum actiones labiis nostris Deo offeramus,

(1) Vers. 14. Breves enim ¡>osi tribulationes, nobis m<r riendum est, cœlumque ingrediendum.

quibns confiteamur Dei nomen, id esi, quibus celebremus Dei bonitatem, sapientiam, justitiam. Hæc enim Dei attributa sunt Dei nomen, iis enim nominatur, celebratur et glorificatur Deus tanquam titulis suæ majestatis, honoris, famæ, celebritatis et gloriæ. Hisce ergo hymnis ct laudibus semper Deum celebrare debemus, tum privatim, tum publice, præsertim in Missa, quæ, ut recte advertit Galenus, proprie est sacrificium laudis et gratiarum actionis.

((16. Beneficenti® autem et communionis nolite ' oblivisci. — «Communio» hic idem est, quod beneficentia. Unde Theophylactus et Syrus legit *communicationis,* scilicet in pauperes et egentes. Notat vox *communio* beneficentiam bona divi- r *mio* tum facere communia cum paupenbus. Addunt ¿mont a|¡¡) eam utrimquo bona tam dantis, quam acci- rnhim pientis facere communia; quia scilicet dans dat dantii et sua terrena, et al) accipiente recipit preces ct be- Ktiio- nedictionem, aliaque bona spiritualia, *q.d.* Paulus: Licet a Judæis, bonis silis spoliati, nolite specie paupertatis vos excusare a beneficentia el eleemosyna, sed liberali animo magnaque spe in Deum vestra erogate, nec dubitate Deum in vos vicissim liberalem fore, pluraqucsemper daturum, ut nunquam dandi et erogandi vobis materia desit. Ita Minbiii» Theophylactus. Sic S. Joannes Eleemosynarius, vi»rt Archiepiscopus Alexandrinus, quo plus pauperi- virto! bus dabat, eo plus aliunde recipiebat : hinc ipse Deo dicere solebat : « Videbo, Domine, quis citius s. Lun- deficiet, an tu mihi dando, an ego aliis distri- » Elee- buendo, » *q.d.* Paulus: Dum volo vos hostiam "'X'* laudis semper offerre, nolo vos eleemosynæ oblivisci, volo vos ita agere Magdalenam, ut non negligatis Martham. Dixi quidem fructus labiorum esse Deo dandos, nolo autem vos ita orationi incumbere, ut misericordiam in proximos omittatis; do hac enim dicit Dominus *Osce* vi, 6 : «Misericordiam volui, ct non sacrificium. »

Guama Audi quid Gentiles de beneficentia senserint. *ti* beoe- Pythagoras rogatus, « qua ragone homines diis similes haberi possent? » respondit : a Si veritatem amplecterentur, ct cunctis benefacerent. » Testis Ælianus, lib. XII.

Theophrastus interrogatus, «quidnam vitam conservaret humanam?» respondit : «Beneficentia. »

Anaxilausrcx interrogatus, «quid esset in regno beatissimum? » respondit : « Nunquam vinci beneficiis. »

Vespasianus Imperator, licet avarissimus, dicebat tamen, « non licere quempiam a vultu Imperatoris tristem discedere. »

Titus in corna recordatus, quod eo dio nemini quidquam præslitissct : « Amici, inquit, diem perdidi. »

Alexander Severus Imperator rogatus, «quis esset rex optimus? Qui, inquit, amicos muneribus retinet, ct inimicos beneficiis ambit et reconciliat. *

Alfonsus, Aragonum rex, audiens quosdam beneficiis acceptis ingratos esse, dixit, *ingratos nequaquam effecturos, quo miniis ipse ct humanus et beneficus perstaret. » Quidni ergo Christianus sequatur beneficentiam Christi, qui , ut ait S. Petrus Act. x, 38, « pertransiit benefaciendo et sanando omnes oppressos a diabolo? »

Talibus enim hostiis promebetir Deus. — « Hos- Omni» tias» vocat communionem et beneficentiam, tum quia omnis actus bonus cujuslibct virtutis rela- nhtm tus ad Dei honorem, est actus religionis, itaque 14 fit quasi hostia Dei ; tum proprie quia eleemo-1 syna est quasi hostia non immolata, sed oblata reitóo- Deo, per manus pauperum qui ex ea vivunt. Gratissima autem cst Deo, magisque ei placet, quam sacrificium : adeo ut Deus sibi dari et offerri ostimet id , quod datur pauperi. Nam, ut Christus ait *Matth.* XXV, 40 : « Quamdiu fecistis uni ex his fratribus meis minimis, mihi fecistis. » Sic eleemosynam Apostolus græce vocat *liturgiam,* ll *Cor.* cap. IX , vers. 12. Simili modo *Philip.* iv , 18 , eleemosynas Philippensium ad se missas vocat « odorem suavitatis, hostiam acceptam, placentem Domino. »

Vide Chrysostomum in *Psal.* xcv, ubi decem genera talium sacrificiorum enumerat. Primum, inquit, sacrificium cst martyrii ; *secundum,* deprecationis; ferttum, jubilationis; *quartum,* justitias; *quintum,* eleemosynæ ; *sextum,* laudis ; sepftmum, compunctionis ; *octavum,* humilitatis ; nonum, pr®dicationis; decimum, beneficenti® in Sanctos.

Promeretur. — Barbare et male vertisse hic In- Ciiviat trepretem nostrum calumniatur Calvinus et Beza, quod nomen meriti inducat, cum illud non sit in Græco. Sed Respondeo, græce est id est, prrhm- ut Chrysostomus, Theophylactus, OEcumenius et Erasmus vertunt, conciliatur et placatur, ac con- to. sequenter provocatur et inducitur Deus ad benefaciendum iis, qui in alios sunt benefici : quod quid aliud est, quam quod promereamur, sive conciliemus nobis Deum active; vel passive, quod Deus hisce *promereatur,* id est demereatur et concilietur, ut annotavit Erasmus? Est cnim *promereor* verbum deponens, ac proinde tam passive quam active capi potest. Sicut ergo muneribus promeremur et conciliamus nobis principes, ut nobis sint amici, propitii, benefici : ita eleemosyna et bonis operibus conciliamus et promeremur Deum, ut nobis magis fiat amicus, propitius et beneficus. Bona enim opera nostra r m Deus habet loco beneficiorum, ut quot bona opera 0Pcr* facimus, tot Deus sibi a nobis collata æstimet be- qu^ ‘“‘ neficia, quæ ipse, uti liberalissimus est, remuue- pUcciuk rari, suaque gratia et gloria compensare, iisque tanquam meritis mercedem amplissimam retribuere statuit et decrevit. Syrus vertit 322? *scaphar,* id cst pulchrescit Deus, *q. d.* Eleemosyna nostra Deo mine est voluptati, illa se pascit, oblectat, pulchrescit, hilarescit et gloriatur; quod vulgo Flandrico dicimus, *hy* w *daer moy mede.*

Ven <7. Obrien-

17. Obedite præpositis vestris, et subjacete ns. — « Prepositos » vocat pastores et Episcopos; hisce, etiamsi dyscoli sint ct scelerati, inquit Theo-

iphyiactus, obedientiam humilem, submissam c| tkiiuti- supplicem (hanc enim significat úrijqn, id cst °*′ *subjacete*) exhiberi jubet, *q, d.* Quidquid vobis pastores precipiunt, quod sanctum et sanum est, facite ; jejunium, orationes, festa, supplicationes et similia indicit Episcopus; popinas et symposia vetat : obtemperate.

Ipsi pervigilant quasi rationem pro antmabus Oboi d vestris reddit im. — « Pervigilant, » id est, peram pu- vigilare debent, et vero cum boni sunt, uti jam U,u‘‘ sunt, re ipsa pervigilant, *q. d.* Quantumvis honoris, reverentiæ et obedientiæ deferas preposito, nunquam onus et periculum, quod ipse pro te suscepit, adæquabis. Ipse enim onus et curam animæ tuæ, omniumque ct singulorum subdito- •um suorum gerere debet, pro cisque æternæ mortis periculose exponit : singulorum enim probitas et salus ab eo exigetur in dic judicii.

Secundo, cum tantum sit onus prepositi, prompte illi obedi, ne, si sis dyscolus et inobediens, onus ejus aggraves, sub quo ipse gemat, dum cogitat, quod pro tua foobcdientia et malitia Deo rationem reddere debebit. Vide quantum sit onus pastorum ct rectorum, ut non sine causa dixerit Chrysostomushic, *homil.* 14: «Miror si potest aliquis rectorum salvari. » Quis jam hunc honorem, imô onus et periculum appetat vel ambiat? Probat Apostolus Iribus rationibus obediendumesso prepositis. *Prima* est jam exposita, quia ipsi pervigilant quasi pro auimabus, subditorum Deo rationem reddituri. Secunda çst quæ sequitur : u Ut cum gaudio hoc faciant, ct uon gementes. » *Tertia* est : alloc enim non expedit vobis.n Singulas hasce rationes prudenter ponderat, et pathetice pertractat noster Alfonsus Rodriguez, tract. V *De Obedientia,* cap. x.

Ut CUM GAUDIO HOC FACIANT, ET NON GEMENTES. — Obediens leve onus facit preposito, ut scilicet gaudeat in ejus obedientia et profectu, Inquit Theophylactus ; inobediens vero onus preposito aggravat, facitque eum gemere. «Gemunt» enim Prelati sub onere regiminis, dum suos labores irritos el frustráneos esse vident, dum satagunt subditos promovere in virtute et disciplina, et subditi id subterfugiunt, imo reluctantur; dum iis reluctantibus invigilant, rationesque et modos omnes excogitant et ineunt, quibus eos ad sanam mentem reducant, ommbusque excogitatis et factis, nihil se proficere, imo duriores fieri subditos vident : tunc enim rectorum onus hac inobedientia et rebellione subditorum mire aggravatur ct pene deprimitur, ut sub eo gemant et suspirent. Insinuat Paulus Pradales debere inobedientes subditos corrigere, non ulciscendo, sed gemendo et orando, ita tamen ut paternam correptionem ct punitionem, prout res, tcrupus ct persona- exigant, non ountlunt.

Subditi ítt>he- dkfilii MM au ¿.cut OLD» ¿ri-posj. UmiD.

HOC ENIM NON EXPEDIT VOBIS. — GræCO áhMiT«>J<

Tfipûjw «Ore, incommodum enim hoc vobis. Hoc incommodum sive de|rimenlutn est pama debita culpæ inobedientiæ, ait S. Rasilius in *Conslit.* xvn, °lt u,, idqm» *primo,* quia, ut ait Chrysostomus, gemitus io»uMi« Prelati ob inobcdienliam subditi invocat Dominum, ut,ipse eam graviter ulciscatur. ,ĭ, X

Secundo, quia gemitus hic et ino|)edienlia sub-i™«• diti sjringit prepositum, ut qon audeat pr.ecipcre, ‘‘‘‘ quod subdito est utilius, sed quod illi est gratius et jucundius; itaque subditus non tantum obodientire merito privatur, sed et periculo æternæ salutis exponitur.

Tertio, quia, ut ait Chrysostomus, quod chorus est sino coryphæo, exercitus sine duce, navis sine navarcho, grex sine pastore, hoc est subditus sine preposito. Sicut ergo expedit chorum prompte obedire et sequi pnecentorem, ut harmonia sit congrua et concinna ; et sicut expedit ad victoriam, exercitum sequi ducem ; denique gregi uta lupo salvus sil et bene pascatur, expedit sequi suum pastorem : ita plane subdito, ut proficiat et salvetur, expedit prompte obedire preposito silo. J

18. Orate pronoms; confidimus enim quia (quod) BONAM CONSCIENTIAM HABEMUS IN OMNIBUS (rebus et actionibus) bene volentes conversari. — Vox entm dat causam non tam positivam, quam U1, rf. amoventem impedimentum oratiopis, *q. d.* Orate muuuo- pro me : non enim sum apostata legis, non sum simulator, non sum impostor, ac consequenter|^ non sum indignus oratione fidelium, uti aliqui mihi apud vos, o Hebræi, detrahunt. Conscientia enim mihi testis est, mihique dictat, me sincere predicasse verbum Dei, non ex odio legi Mosaics detraxisse, non honores, non lucra sectatum fuisse ; sed pure veritatem Evangelicam annuntiasse, tantumque Dei gloriam ct vestram salutem quæsivisse. ha Chrysostomus ct Theophylactus.

-19. Amplius autem deprecor vos hoc facere quo celerius restituar vobis, — Vox *restituar* innuit Paulum in parcere delpntum ct vinclum, sed jamjam liberandum, ul colligitur ex vers, 23, luso scripsisse. Ita Anselmos. Ve».W. , J

¡Notat S. Thomas, Paulum in omnibus recurrero solitum ad Deum per orationem, itaque omnes ejus actiones fuisse a Deo directas et fortunatas exlitisse, habuisseque felicem et fructuosum exitum. Idem faciant omnes Christiani, praesertim præcones Evangeli!, et qui animarum lucra captant.

20 et 2t. Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis Pastorem magnum ovium, in sanguine testa- MENTI «TERNI, DOMINUM NOSTRUM JeSUM CHRISTUM, aptet vos in omni bono. — « Deum pacis, » scilicet auctorem ct amatorem vocat, tum quia Deus per Christum pacem cum hominibus iniit, cisque reconciliatus est; tum quia vult, jubet, et per Christi gratiam eíücit Deus , ut omnes quasi oves in Ecclesia tanquam m ovili unius pastoris Christi, ï<n- u Hil’

Aâ pi- pacifice et amice vivamus. Voce *pacis* Paulus op-
k«•4•tllF tat tolli schismata, rursum ut securn ǂpacem ct
ii trroi amicitiam colant. Paulo enim cum Judæis pcrpc-
Aprfo- tuum fuit bellum. Unde et Hebræi ad Christum
,ufc conversi , Paulum quasi legis Mosaica» hostem ,
non œquis animis et oculis videbant ct audiebant.
Ita Theophylactus.

In sanguins testamenti. — H.t c verba Ansclmus ct Ribera referunt, non ad tò *eduxit,* sed ad tò *pastorem magnum,* et per a sanguinem testamenti » accipiunt sanguinem Christi in Eucharistia, dc quo dixit Christus : « Hic cst sanguis meus novi et irterni testamenti, u 7. *d.* Quam magnus pastor sit Christus, patet ex sanguine Eucharistiae, quia Christus non tantum doctrina, sed etiam sanguine suo in Eucharistia nos potat et pascit, non semel, sed semper et in æternum, quamdiu scilicet durabit Ecclesia, ct fides et fideles, qui hoc sanguino indigeant.

Snpiii Ubi nota : Sanguis Eucharistiae dicitur « san-
r.cu- gU¡5 testamenti oelcrni, u quia hoc sanguine san-
didtur civ*f nobis Christus novum suum Testamentum,
iiosnii quod in ictcrnum durabit, quo ipse nos æternæ suæ hæredilatis hæredes instituit, *q.* d. Cum ergo hoc Christi sanguine omnes potemur, et per illum eaindem hærcditatcm coelestem adepturi simus, plane oportet, ut quasi fratres , commensales et filii Christi in summa pace et concordia vivamus. Ilie sensus appositus est, pius et elegans. Verum magis plane et genuine tò *in sanguine* referas tam ad tò *eduxit,* quam ad tò *pastorem magnum, q. d.* Dens Christum eduxit a morte cl resuscitavi!, cductumqueet resuscitatimi efTecit pastorem magnum , « in sanguine, » id est, merito mortis ct sanguinis, quem Christus in cruco etTudit, quo sanguine firmatum est novum testamentum, ct nostra cum Deo reconciliatio ; Christusque magnus ovium pastor, nosque Christi oves cllecti sumus. Hinc Christus, *Joannis* x, se nuncupat «pastorem bonum, qui animam ponit pro ovibus. » Ha Cajctanus, Galenus et alii : tò enim *in sanguine* hebraísmo idem cst, quod per sanguinem, merito et pretio sanguinis, significatque sanguinem Christi in cçnte pro nobis fusum. Nam simili modo

toen» Zacharias, cap. ix, vers, li , ail : «Tu quoque in
liduiii sanguino testamenti tui emisisti vinctos tuos do
tiP¡4ia-X l'lCU' *n H00 non csl aqua.» kl est, tu, o Christe,
tttj. nitrito satìguinis et mortis tufé, qua fœdus novum inter Deum Cl homines sanxisti de (Eterna ha:redilatc liliis tuis danda, eduxisti patres in te sperantes ex limbo, cosque tecum in cœlum ascendens deduxisti, tía 9. Hieronymus et Cyrillus in *Zachar.* ix. Siculi ergo merito sanguinis ct mortis suæ patres 0 limbo ad cœlum, iti eodem mento seipsum a morie ad vitam reduxit.

Notat Theophylactus identidem Apostolum Testamentum Christi tanquam ætchjtiiri et nunquam dissolvendum opponere Testamento veteri et Mosaico, quod temporaneum fuit, caducum et abolitum per Christum.

21. Ai-TJ l VOS IN OMNI BONO. — GræCC est xiTiÿ- Ver». «.
TÍoii, quod *primo,* cum Galeno verti potest, restauret, vosque tanquam artus ct membra in persecutione luxata ct titubantia,corpori ctcompagi Christi, puta Ecclesiæ , firmiter innectat et uniat. Posset quoque tò xsrssríazi ad læsæ et luxatæ Var**
charitatis fraterno* restaurationem referri, *q. d.* Deus vos quasi artus schismate aut divulsos nut d.
luxatos, mutuæ paci et charitali, in uno Ecclesiæ corpore restituat, colliget cl vinciat. Sic enim I Cor. i, 10, ju«sit Apostolus Corinthiis, ut sint in eodem sensu perfecti, id est plane concordes et unanimes, ubi idem est verbum xit xjt ít xi.

Se-undo et melius, cum aliis passim xxrxj¿su vertas,perficiat, absolvat, omnibus suis numeris ct partibus, quasi artubus compleat, ut scilicet in omni bono, gratia et virtute adaptati, efTormati, perfecti ct consummati sitis. Undo sequitur: a Ut faciatis ejus voluntatem, » etc.

Faciens in vobis qlod placeat coram se per Jesem Christum. — Aliis aliisque verbis idem dicit : est hæc vis et copia spiritus Paulin!. Hæc ergo tria re ipsa idem sunt : *primum,* «aptet, vel perficiat vos in omni bono;» *secundum,* « ut faciatis ejus voluntatem ; » *tertium,* « faciat in vobis quod placeat coram se. » Nam non alia re placemus Deo, quam opere bono, quo facimus ejus voluntatem.

Nota : Magna laus operis boni est : *primo,* quod 5f
per illud faciamus et impleamus Dei voluntatem ; op.^
secundo, quod per illud placeamus Deo, Deum- ban-
que oblectemus : estque hic purissimus charitatis actus viris sanctis familiaris, ut scilicet omnia sua opera hoc modo et fine faciant, ut Deo placere , illi grata esso, illum pascere et delectare possint ; perinde ut amicus amico , sponsus sponsæ , filius patri per omni.l placere, pulchrescere , in deliciis esse, illumquc modis omnibus delectare studet.

Nota *secundo* : Deus « per Jesum Christum, n id cst, per gratiam , quam per merita Christi nobis tribuit, facit nos operari bona, quibus pl.i< i-tnin-»-
mus ipsi, ne quis cum P< l urio idipsum sibi suisque meritis aut naturai viribus tribuat.

Nota *tertio,* tò « quod placeat coram se, » tam ad actiones, quam ad passiones posse referri, *q. d.* Deus vos, o llebr.ei, ita iiptet et perfida! in omni bono, virtute et fortitudine, ut faciatis ejus voluntatem, utque vobis ita aptatis et perfectis, persecutiones, proscriptiones et quævis adversa, quæ ei placent, quibusque vestram virtutem , patientiam, coronam et gloriam adadgere ipsi lubet, objiciat, decernat, immittat aut permittat.

22. Rogo altem vos, fratres , ur somratis *'''•**•
verbim solatu. — *q. d.* Ego Paulus, licci non sim vester proprie, 0 Hebræi, sed Gentium Apostolus, non impero, sed rogo vos, ut æquo animo suscipiatis hanc meam consolatoriam ct exhortatoriam (utrumque erniu significat Græcum nxÿà-

■tarte)ad majora pro fide Christi certamina obeunda, epistolam. Hisce verbis se Hebræis insinuat Paulus. Erat enim eis tanquam judaismi hostis suspectus, aut invisus; atque alia ex parte Hobræi persecutionibus et tentationibus oppressi, œgre ejus exhortationem admissuri videri poterant.

Et enim per paucis scripsi vobis,—«Perpaucis,» si videlicet spectetis rei argumentum et dignitatem, meumque erga vos, o Hebræi, zelum et affectum. Hoc dicit Paulus, ait Chrysostomus et Theophylactus, quod Hebræi pusillo essent animo in suis tribulationibus : nam talium est non ferro sermonem longum.

Brrritji n *»P tud,. Notat D. Thomas et Anselmus sermones breves 355'111 gratiores esso : si enim grati sunt et placent, avidius hauriuntur ; sin molesti sunt et displicent, parum afferunt molestia?, quia breves sunt, et hoc est quod ait hic Paulus : « Sufferto verbum solatii; etenim perpaucis scripsi vobis.» Hinc monet Sapiens *Eccles,* v, 1 : «Pauci sint sermones tui. » Et Poeta :

> Quidquid præapics, esto brevis, ut cito dicta
> Percipiant animi dociles, teneantquo fideles.

Notent ct servent hoc concionatores. Ita pluribus placebunt, plusque fructus facient.

v«r*. u. Timo- vidX ftiue in vmculis. 23. Cognoscite fratrem nostrum Timotheum dimissum.—Græcum twóoxíts tam *cognoscitis,* quam *cognoscite,* verti potest. Vox *dimissum* significat Timollieum fuisse alicubi in vinculis, licet id alibi non narretur. Ita Chrysostomus, Theophylaetus, OEcumenius, Primasius, Anselmus, D. Thomas. Qui tamen omnes secundum addunt sensum, ut scilicet dimissus dici possit ab amicis, v. *g.* ab Atheniensibus, qui eum importunis precibus penes se detinebant.

Verum prior sensus planior est : undo et Syrus vertit, HJWNT *dcstcri,* id est, *vinculis solutum.* Non fuisse Romæ, unde hæc scripsit Paulus, sed alibi vinctum Timotheum significat id , quod sequitur : «Cum quo, si celerius venerit, videbo vos. »

Vm»- 24. Videbo vos.—Ergo Paulus carcere jam propediem se liberandum sciebat.

Salutate omnes prepositos vestros. — Significat Paulus, ait Thcodoretus, sc scribere ad plebem : præpositos cnim hac sua doctrina et exhortatione non indigere.

Et omnes sanctos, — id est Christianos, qui vocatione, professione, officio ct debito sancti sunt, id est, esse debent, ut dixi *Rom.* i, 7.

Salutant vos de Italia fratres. — Roma, ut dixi initio epistolæ, scribit hæc Paulus. Negat id Beza : nam Paulus, inquit, hic non Romanos, sed Italos salutatores commemorat. Sed respondeo, id inde factum esse, quod Paulus Italiam uti et alias provincias predicando pervaserat : nomen quoque Pauli ubique celebre multos Christianos ex tota Italia Romam ad eum visendum acciverat. Non ergo mirum, si Itali hi Romæ Paulo presentes Ost»ail- Hebreos per Paulum salutent. Pari enim modo lu' Paulus, si hæc Bononiæ, vel in alia Italiae urbe scripsisset, dicere poterat : Salutant vos de Italia fratres. Adde, per Italos antonomastice accipi posse Romanos : Roma enim erat caput et metro- btm polis Italiæ. Sic Lucas, Act. xvm, 2, Priscillam et Aquilam ait venisse ab Italia, id est, ut mox ipsemet explicat, ab urbe Roma, a qua edicto Claudii cum cæteris Judæis pulsi fuerant. Non enim lota Italia, sed tantum urbe Roma Judæos excedere jusserat Claudius. 1

Atque hæc in epistolas hasce dicta sint, nunc co omnia unde.

ivrrratio ïauiuk Accipe ergo, S. Paule, uti principium, ita ct finem hujus operis. Tuum est enim totum, non meum. Quis cnim ego? ct quid commentatio epistolarum tuarum? Opus hoc non est virium mearum, non valetudinis meæ debilis et infirmae, non mei ingenii, non meæ sapientiae. Vere enim et in conscientia mea *stultissimus virorum ego sum, ct sapientia hominum non est mccum.* Tuum ergo est, tuo semine ct origine, tua ope, intercessione, suggestu; tuumestmeo voto, debito, scopo, dono; tuum est argumento, fine, laude. Tibi proinde illud, uti tot nominibus debitum offero, imo refero, non mihi, sed tibi, et Deo Domino nostro illud tribuo, consecro, dicoquc : *Non nobis, Domine, non nobis, sed nomini tuo da gloriam.* Statuit te Deus Doctorem Gentium, doctorem saeculorum omnium. Tuo sæculo viva voce universum mundum tua praedicatione docuisti ; nunc in coelis regnans eumdem doces, docebisque ad finem usque sæculi per tua monumenta, per epistolas hasce igneas et divinas. Da ut huic rei commentarius hic subserviat, da ut quod hic exterius scripsi, interius Spiritus Sanctus suggerat et doceat quam plurimos, ut plurimi ex earum lectione tam in vera fide et sapientia, quam ia virtute et spiritu Christiano, imo Apostolico,

proficiant, atque ego in primis, qui sum puer parvulus nesciens introitum et exitum meum.

Veritatem, veramquo tuam mentem ubique fixis oculis spectavi et consectatus sum. Veritas enim mihi vita ipsa est charior. Sicubi ab ea aberravi, ut homo aberravi, errorem hunc mihi et aliis demonstra, ne quis in eum impingat. Omnes enim veritatis, nullum erroris mei hæredem relinquere percupio. ›*

Offer quoque hæc ipsa S. Virgini Deiparæ, quæ^etemæ Sapientiæ mater est, et communis omnium nostrum parens, cui me meaque omnia debeo, utpote quæ me immerentem et indignum ad Religionem et sanctam hanc Societatem filii sui vocavit, atque in ipsa Societate mire semper, ac præsertim in hoc opere direxit, juvit, instruxit, effecitque ut tarda et impolita mens et manus mea fierent calamus scribæ velociter scribentis : ut ipsa hæc eadem offerat benedicto Filio suo Jesu Christo, ad ejus perennem voluptatem, laudem et gloriam, quam unam in vita et in morte, in tempore et in æternitate celebrare et promovere omnibus votis et studiis, omnibusque corporis et animæ viribus intendo et satago. *Ucee est enim vita æterna, ut omnes cognoscant Deum verum, et quem ipse misit Jesum Christum,* qui est salus nostra, amor noster, gaudium nostrum, spes et beatitudo nostra, Deus noster et omnia. Da denique, ut ipso tecum post brevem hanc vitam in ccelo perfruamur, ubi ejus laudes non humana, sed angelica lingua in æternum celebremus, cantemusque jugiter : *Gloria Patri, et Filio, et Spiritui Sancto.* Arnen.

O Jesu Christe, amor noster, per sanguinem testamenti tui eterni, apta nos in omni bono, ut semper et ubique faciamus tuam voluntatem , et quæ placita sunt tibi. O Pater futuri sæculi, duc nos recto tramite ad felicem æ t e h m t a t e m, ut in sæcula saeculorum SS. Trinitati canamus : Redemisti nos, Domine Deus, et fecisti nos regnum et sacerdotes, et regnabimus in æternum. O intermina, o gloriosa, o nimis longa, alta, lata et profunda

JETEHN1TAS !

Locus D. Pauli II ad Timoth. in, 8, illustratus.

A D. Francisco Lcnorraant, in Dissertatione cui titulus : *Les livres chez les Egyptiens,* nuper illustratus est insignis ille Pauli loçus. Nempe ex Egyptians codicibus *hieraticis,* ut vocant, .oUpctis a DD. Salljer el i|'APàs|asi, jn Musa» attieni Britannico asservatis, Dr Heath, egregio Jbpo *The Exotii yapyrys* jpsçripto, ca imprimis |oca excerpsit et in Anglicani linguam vertit, quojum testimonio, Jdpsajçm narrationes probarentur. Cujus libri postquam in Dissert, supradicta rapila laudavit, et de Moyse çlictq fpjsse demonstravit, sic pergit D. Franciscus Lcuormaut ;

On ne peut se refuser à reconnaître que c'est de Moïse qu'il est question..... Cependant, si quelques esprits voulaient encorpsp refuser à l'évidence, il leur sera bien difficile de récuser le témoignage du dprnjpr morceau. Ç'esf un rapport fait par un fonctionnaire d'un ordre élevé, sur une mission diplomatique remplie par up de ses subordonnés. Nous n'en possédons qu'une copie dans le papyrus Anastasi na j› :

« lorsque j'envoyaj le capitaine des archers, Ianxi, capitaine des archers, le capitaine des archers prit la parole, et le chef nqus répondit : Qu'il soit permis à chacun dc ceux qui appartiennent à (put le peuple qui est avec nous, de prononcer notre prière avec les différences dictées par f'antocilé qpi lui plait. Qu'il nous soit permis de déclarer mauvaise la prière que nous répudions..... Donnez des ordres pour que nous ne soyons pas forcés d'abandonner les écrits de vérité en conformité à ce qui existe. L'envoyé répliqua : Oh ! rejetez nos prières, à votre volonté. Vous êtes les maîtres de rejeter ce que vous voulez. Repoussez ce que votre oppresseur vous dit de repousser. Le précepte qu'il lui plaît de vous prescrire dans sa loi, vous le répéterez.....N'es-tu pasMosou, c'est-à-dire celui qui a entraîné ces maudits enfants de Sera? N'es-tn pas le maître? Tu as su atteindre un asile où tu peux librement repousser la loi. Il t'appartient de proclamer leurs institutions de prières avec les changements qui te conviennent. Oh ! je vous permets do rejeter ce que vous voulez. Certes.....(ici le papyrus offre une lacune d'autant plus regrettable, que rien ne nous indique désormais la cause du brusque changement opéré dans le ton du négociateur Egyptien) leur langue au lieu de la langue d'Egypte. N'es-tu pas de la race maudite des Madianites, pour répudier notre langage? Je rejette donc vos propositions avec tonile reste. Tu peux faire tout ce qui nous est contraire. Malheur à ceux qui déclarent supportable et bon ton pouvoir ! »

Quelques mots maintenant sur le personnage envoyé par le roi d'Egypte vers Moïse. Son nom, que nous retrouvons dans d'autres pièces des recueils épistolaires du Musée Britannique, est toujours écrit *Anni* et *Ianni.* La mention et la lecture de ce nom n'est pas une des moins précieuses conquêtes qu'ait produites le déchiffrement des papyrus hiératiques de Londres; nous trouvons là un renseignement des plus importants et une précieuse confirmation pour une tradition juive conservée dans le Nouveau-Testament et dont nous devons l'explication aux écrivains chrétiens des premiers siècles. Saint Paul, dans sa deuxième épîlre à Timothée, parlant des adversaires de la vérité, rappelle *comment lannès ct lambrès ont résisté à Moïse.* 11 est impossible de ne pas rapprocher l'Iannès de l'Apôtre de Planili de nos papyrus, el de ne pas être frappé de la coincidence de ces deux témoignagnes si differents d'époque, de pays el d'esprit. Numénius,

philosophe pythagoricien, cité par Ensèbe dans sa *Préparation Evangélique*, parlait aussi d'iannès et dìambrès dans son livre sur les Juifs; mais il en faisait deux hiérogrammates, chargés par Pharaon d'opposer les prodiges de leur magie aux miracles de Moïse. La pièce égyptienne dont nous nous occupons, donnant à lanni un titre militaire, semble contredire sous ce rapport le récit de Numénius. Je sais bien qu'un même personnage peruvait réunir à la fois les qualités de scribe et de guerrier; que, par exemple, dans l'IIistoire de Josèphe, ces deux caractères sont attribués à Moïse à l'époque où il figurait à la cour du roi d'Egypte; mais c'est là un cas fort rare, et nous pouvons rester d'accord avec saint Paul, en considérant ïannès ou lanni comme ayant été simplement un chef militaire égyptien qui s'était trouvé en rapport et en antagonisme avec Moïse. Notre papyrus nous le montre déjà finissant par injurier le prophète d'Israël et par repousser ses propositions de paix ct d'accommodement. Il faudrait même aller plus loin, si l'on voulait admettre l'identification, qui me parait assez probable, entre ce personnage et le Bar-Hanès, mentionné dans les fragments des papyrus araméens de M. le duc de Blacas. En effet, nous y voyons ce Bir-Ilanès présenté comme l'instigateur des Cananéens dans leur lutte avec les Israélites, lorsque ceux-ci, combattant contre l'avis de Moïse, furent défaits et mis en fuite, et comme rapportant au roi d'Egypte la nouvelle de cette victoire. C

(Vid. le *Correspondante* mensibus januario et februario 1853).

INDEX

LOCORUM SACRÆ SCRTPTURÆ

QÜÆ IN D. PALLI EPISTOLIS EXPLICANTOR.

frior numerus paginam, secundus columnam indicat : ubi unicus tantum est numerus, signum est eum ad priorem referri. Astericus tomum ***XIX*** *indicat : ubi deest, tom.* ***XVII****l adeundum esse signum esto Lectori.*

GENESIS.

Cap. i» *vers.* 2. *Juxta Septuag.* Terra erat invisibilis et incomposita, *472, 2.
— 2. Dixitque Deus: Fiat lux, 439, 2.
ti, 23. Hoc nunc os,ex ossibus meis, et caro de carne mea; hæc vocabitur virago, quia de viro sumpta est, 664, 1.
— 24. Quamobrem relinquet homo patrem suum cl matrem suam, et adhaerebit uxori suæ, et erunt duo in carne una, 665, 1.
— 7. Factus est hnmo in animam viventem, 411, 1.
V, 22. Ambulavit Henocb cum Deo, *127, 1.
— 24. Ambulavitque Henoch cum Deo, et non invenebatur : quia tulit eum Dominus, *473, 1.
vi, 9. Noe vir justus atque perfectus cum Deo ambulavit, •473, 2.
in, 1. Veni in terram quam monstrabo tibi, •475, 2.
— 5. Egressi sunt ut irent in terram Chanaan, *ibid.*
XV, 16. Necdum enim completa* sunt iniquitates Amorrhæorum. •122. 2.
— 1. Ego protector tuus, *516, i.
— 16. Generatione quarta revertentur huc, •352, 1.
XVII, 7. Ero Deus tuus, et seminis tui post te, 159, 1.
— 1. Ambula coram me, et esto perfectus, •ir?, i.
XVIII. 10. Secundum hoc tempus veniam, et erit Sar» filium, 160. 2.
XIX, 24. Dominus pluit super Sodomani sulphur a Domino, *28t, 1.
Xu, 9. Cumque vidisset Sara filium Agar Ægyptiæ ludentem cum Isaac filio suo, dixit ad Abraham : Ejice ancillam hanc, et filium ejus : non enim erit lueres filius ancilis cum filio meo Isaac, 559, 2.
— 12. In Isaac vocabitur tibi semen, *179, 2.
XXII, 2. Tolle filium tuum unigenitum, quem diligi*, Isaac, et vade in terram visionis, atque ibi offeres eum in holocaustum, 422, 2.
— 18. In semine tuo benedicentur, id est, justitiam, gratiam et gloriam assequantur, omnes gentes, 159, 1,2.
XXV, 23. Major serviet minori, 161, 2.
— *u/l.* Accepto pane et lentis edulio, comedit, ct bibit Esau, et abiit, parvipendens quod primogenita sua vendidisset, *504, 1.
XXXII, 28. Nequaquam Jacob appellabitur nomon tuum, sed Israel, 581, 1.
xxxvii, 30. Puer non comparet, et ego quo ibo? *12, 1.
XLVii, 9. Dies peregrinationis vit® me® centum triginta annorum sunt, parvi et mali, *675, 2.
— 31. Adoravit Israel Dominum, conversus ad lectuli caput, *481, 1 ct seqq.
XLVin, 19. bte quidem (Manasse) erit in populos, ct ¡nul* tipllcabitur; sed frater ejus minor (Ephraim) major erit illo, 481,1 et seqq.
xlix, 26. (Christus vocatur) desiderium collium «ternorum; quorum? *509, 1.
— 18. Salutare tuum expectabo, Domine, '30, 2.
— 17. Fiat Dan coluber in via, cerastes in semita, '161, 2.
— 25. Benedicet tibi Deus benedictionibus cœli, 476, i.

EXODUS.

Cap. ii, *vers.* 2. Videns eum elegantem, abscondit mensibus tribus, *4S3, 2.
IX, 16. In hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam, 166, 1.
XU, 11. Calceamentahabebitis iopedibus, 630, 1.
— 46. Os non comminuetis ex eo. *388, 1.
avi, 18. Et mensi «unt a«l mensuram gomor : nec qei plus collegerat, habuit amplius; nec qui minus paraverat, reperii minus, 472, 2.
XIX, 5 . Erilis mihi in peculium. *165, 2.
— 12. Qui tetigerit montem, lapidibus opprimetur, sive jumenlum fuerit, sive homo, *506, 1.
XX, 12. Honora patrem tuum et matrem tuam, ut sis longaevus super terram, 669, 1; '121, 1.
XXIV, 17. Erat species gloriar Domini quasi ignis ardens, •510, 2.
XXV, *ult.* Inspice, et fac secundum exemplar quod tibi in monte monstratum est, *425, 2.
xxxii. 31. Aut dimitte cis hanc noxam, aut, si non facis, dele me de libro quem scripsisti, 157, 2.
XXXIII, 19. Miserebor cujus misereor, 412, 2.
XXXIV, 6. Dominator Domine Deus, misericors cl demens, patiens et multa? miserationis, *283, 1.

LEVITICUS.

Cap. vi, *vers.* 30. Hostia quæ cædilur pro peccato, cujus sanguis infertur in tabernaculum, non comedetur, sed cremabitur, *519, 2.
XVI, 27. Vitulum et hircum , qui pro peccato fuerant immolati, et quorum sanguis illatus est in sanctuarium, asportabunt foras castra, et comburent igni tam pelles, quam carnes eorum, *520, 1.
xviii, 5. Custodite leges meas atque judicia, qua? fticiciis homo, vivet in eis, 176, 1.
lix, 18. Diliges amicum tuum sicut teipsum, 322, 1.
— 23. Quando plantaveritis ligna pomifera, anfercti* praeputia eorum : poma, qun germinant, iminund i ei unt vobis, ncc edetis ex eis ; quarto autem anno omnis fructus eorum sanctificabitur laudabilis Domino, *88, 2.
XXV, 23. Terra quoque non vendetur in perpetuum, auia mea est, et vos adveu® et coloni mei estis : unda

cuneta regio pa««e<sionis vestras tub redemptionis conditione vendetur, 314, ft,
xxvi, 12. Ambulabo inter vos, clero Deus vester, 461, 1.

NUMERI.

Cap- xn, tvn. 5. El mane notum faciet Dominus qui ad se pertineant, el sanctos applicabit sibi, *291, 2.
— 83. Descenderunt vivi in infernum operti humo, *156, 2.
xxiu, 22. Cujus fortitudo similis est rhinocerotis, 593, 2.

DEUTERONOMIUM.

Cap. iv, vers. 2, Non addetis ad verbum quod loquor vobis, nec auferetis cx eo, 520, 1.
— 15. Locutus est vobis Dominus in Horeb de medio igni*, 510, 2.
xvni, 15. Prophetam do gente tua suscitabit tibi Dominii*. : ipsum audies, ut petiisti a Domino Deo tuo in Borebt 80S, i.
m, 15. In ore duorum aut trium testium stabit omne verbum, 509, 2.
xxi, 23. Maledictus a Deo est, qui pendet in ligno, 541, 1.
XXV, 4. Non alligabis os bovi trituranti, *247, 1 ; 329, 1. *357, 2.
Mix, 29. Abscondita Domino Deo nostro, quæ manifesta nobis el filiis nostris, *251. 1.
xix, 11. Mandatura hoc quod ego præcipio tibi hodie, non super te csl, neque procul positum, nec in cœlo situm, ut possi* dicere : Quis nostrum valet ad cœlum ascendere, ut deferat illud ad nos? 177, 1 ; 179, 1.
xxxi!. 21. Ego ad aemulationem vos adducam in non gentem : in gentem insipientem, in irum vos mittam, 183, 1
— 85 Mihi vindicta, ego retribuam, 215,
xxxi!, 9. Pars Domini populus ejus, Jacob funiculus hæreditutis ejus, *165, 2,

JOSUE.

Cap. i, vers. 5. Non te deseram, nec derelinquam, *516, 1.
iv, 19. Da mihi benedictionem : terram Australem et urentem dedisti mihi, junge el irriguam, 478, 1.

LIBER JUDICUM.

Cap. ini, vers. 6. Vir Dei venit ad me, habens vultum angelicum, *260, 2.

RUTH.

Cap. i, vers. 13. Vetulæ erilis antequam nubatis, 304, 1.

LIBRI REGUM.

Lib. I, *cap.* iv, vers. 21. Translata est gloria de Israel, 156,1.
x, 12 Num ct Saul inter Prophetas? 387, 1.
XVIII, 10. Invasit spiritus Dei malus Saul, et prophetabat in medio domus suæ, *ibid.*
xxi, 5. Fuerunt vasa puerorum sancta : porro via polluta est, sed sanctificabitur in vasis, *128, 2.
XXV, 27. Suscipe benedictionem hanc, 476, 1.
II *Reg.* it, 14. Surgant pueri et ludant (id est *duellent)* comm nobis, 559, 2.
— 12, Cum dormieris cum patribus tuis, suscitabo semen tuum post te, quod egredietur de utero tuo, *357, 1.
vn, 14. Ego ero illi in patrem, el ipse erit mihi in filium, *356, 2 et seqq.
------- Arguam eum in virga virorum. *499, 1.
III *Reg.* iv, 29, Dedit Deus Salomoni latitudinem cordis, quasi arenam quæ est in littore miri», 460, 1.
vu , 21. Et statuit «luis columnas in porticu templi, dexteram vocavit Jachin, sinistram Booz. *i!8, 2.
ix, 10. Altaria tua destruxerunt, et prophetas tuos occiderunt gladio, et derelictus sum ego solus, et quærunt animam meam, 185, 2.
— 18. Relinquam mihi iu Israel septem millia virorum, quorum genua non suut incurvata aule Baal, 186, !•
IV *Reg.* i, 12. Si horno Del ego sum, descendat ignis d» rado, *260, 2.
n, 9. Obsecro ut fiat in me duplex spiritus tuus, *247, 1.
— 12. Paler mi, currus Israel et auriga ejus, *353, 2.

LIB. I PAflALIPOMENON.

Cap. XXV, vers. I. Separaverunt filios Asaph, qoi prophetarent in citharis et psalteriis, 387, 1.

JOB.

Cap. xvi, vers. 13. Posuit me sibi quasi in signum, *125, 2.
xvm. 13. Consumat brachia illius (impii) primogenita mors (quæ peccali est filia primogenita), 99, I.
xxxi, 81. Si non dixerunt viri tabernaculi mei : Quis det ut de carnibus ejus saturemur? *121, 2.
xxxviii, 28. Quis est pluvia» pater? 595, 1.
xxxix, I ct 3. Numquid parturientes cervas consideragli? incurvantur ad fœtum, et partant, et rugitus emittunt, 554, 2.
xxxix, 9. Numquid volet rhinoceros servire tibi ? *187,1,
XLi, 2. Quis ante dedit mihi, ut reddam ei? 197, 2.

PSALMI.

Psal. n, *vers.* 7. Filius meus es tu, ego bodio genui te, *855, 2.
iv, 4. Mirificavit Dominus sanctum suum, *146, 1.
— 5. Irascimini, et nolite peccaro : quæ dicitis in cordibus vestris, in cubilibus vestris compungimini, 643, 1,
v, 13. Doiniuc, ut scuto bona? voluntatis tuæ coronasti nos, *369,2.
vi, 1. Domine, ne in furore tuo arguas me, *499, 1.
vn, 15. Concepit dolorem, elpeperit iniquitatem, *200, 1.
Psalmus vin explicatur, *367, 2 cl seqq.
XV, 3. Sanctis, qui in terra sunt ejus, miriücavit omnes voluntates meas in eis, *146, 1.
XVII, 3. Ego ero fidens in eum, *373, 1.
xvni, 5. In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terne verba eorum, 182, 1.
xxi, 23. Nuntiabo nomen tuum fratribus meis ; in medio Ecclesiæ laudabo te, *372, 2.
XXIII, 2. Ip'-e super ilumina preparavi! cum, 680, 2.
XXVIII,6. Dilectus quemadmodum filius unicornium, 590,1.
xix, 10. In manibus tuis sortes mcæ, *hebraice,* tempora mea, *74, <•
— 23. Ego dixi in excessu mentis meæ: Projectus sum, etc., 68, 1.
xxxix, 7. Hostiam ct oblationem noluisti, corpus autem aptasti mihi, *453, 1, 2.
— 8 el 9. Holocautomata cl pro peccato noluisti, tunc dixi : Ecco venio : in rapite libri scriptum est de me, ut faciam, Deus voluntatem luain, *455, 2; *456, 1.
XLiii, 22. Propter te mortificamur tota die : (estimali snmu* sirut oves occisionis, 151f 2.
XLiv, 7. Sedes tua, Deus, in sæcuhim sæculi, virga ©quitolis virga regni tui, *360, 1 cl seqq.
— 8. Dilexbti justitiam, et odisti iniquitatem; propterct unxit te Deus, Deus tuus, oleo exulUlionis præ partiϻ cipibus tuis, *360, t.
— 10. Astitit regina a dextris tuis, *102, i.
XLvi, 8. Psallite sapienter, 890, 2.
L, G. Ut justificeris in sermonibus tuis, ct vincas cum judicaris, 69, 1.
Lviii, 10. Fortitudinem meam ad te custodiam, 432, 2.
lix, 10. In Idumæain extendam calceamentum (possessio neni; m urat 680, 1.
Lxiv, 12. Benedice' corono» anni benignitatis tuæ, *370, 1,
Livii, 9. Terra mota est, cœli distillaverunt, *505, 2.
— 18. Curru* Del decem millibus multiplex, millia lætahitani : Doiniiius in eis, in bina, in Sancto, 625, 2.
— 19. Ascendisti in altum, cepisti captivitatem, acccpiatì dona iu homimbux, 6i¿, ft

Lxvii, 86. Mirabilis Deus in sanctis suis, *146, 1.
txviii 110. Improperia improperantium tibi, ceciderunt su- ¡N r me, 480, %
— 12. Factus sum illis in parabolam, *480, 2.
— 23. Fiat mensa eorum coramipsis in laqueum, et in retributiones, et in scandalum, 100, 2.
— 24. El dorsum eorum semper incurva, 191,1.
lxxxi, 1. Deli' stetit in synagoga deorum, in medio autem deos dijudicat, *869, 2.
lxxxiii, 8. Ibunt de virtuje in virtutem, *127, 1.
lxxxviu, 6. Confitebuntur cœli mirabilia tua, etenim veritatem tuam in Ecclesia sanctorum, *146, 1/2.
lxxxix, 4* Mdle anni ante oculos tuos Unquam dies besternq, qu® praeteriit, 316,1.
— 6. Mane sicut herba transeat, vespere decidat, induret el arescat, ibid.
xcxiv, 1. Venite, exultemos Domino, pene *totus explicatur,* *380, 2 et se<pj.
xcxv, 7. Afferte Domino, patri® Gentium, 615, 2.
xevi, 1. Dominus regnavit, cxultet terra, *pene totus explicatur,* *388, 2 el seqq.
Cl, 26. Tu in principio, Domine, terram fundasti; opera autem manuum tuarum sunt cœli : ipsi peribunt, tu autem permanebis, ct omnes sicut vestimentum veterascent» *362, 1 . i ;
cii, 4. Qui coronat te in misericordia et miserationibus, *368, 2.
cni, 4. Qui facit angelos suos spiritus, et mini*tros suos flammam ignis, *659, 1.
civ, 15. Nolite tangere christosmeos, et in prophetis meis nolite malignari, *361,1.
Cv, 33. Distinxit in labiis suis, *506, 1.
cix, 1. Sede a dextris meis, *362, 2.
— 3. Tecum principium in die virtutis tuæ, *77, I.
— 4. Tu es sacerdos m æternum secundum ordinem Meicbisede h, *394, I.
exi, 9. Dispersit, dedit panperibus : Justitia ejus manet in sæculum sæculi, 477, 3.
-------Cornu ejus exaltabitur in gloria, *ibid.*
cxv, 1. Credidi, propter quod locutus sum, *totus pene psalmus explicatur,* 442, 1.
— 2. Ego dixi in excessu meo : Omnis homo mendax, etc., 68, 1
cxvii, 22. Lapidem, quem reprobaverunt (edificantes, bic factus est in caput anguli, 511,2; 608, 2.
civili, 82. Viam mandatorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum, 460, 1.
cxix, 4. Sagitlæ potentis acutæ, cum carbonibus desolatoriis, 216,2.
cxxvm, 1. Sæpe expugnaverunt me a Juventute mea; etenim non potuerunt mihi, 521, 2.
CXL, 2. Dirigatur oratio mea sicut incensum in èonspectu tuo : elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum, *202, 1.

PROVERBIA.

Cap, m, *vers.* 4. *Juxta Septuag,* Provide bona coram Domino ct hominibus, 214,1.
— 11. Fili mi, noli negligere disciplinam Domini, *498, 1.
— 12, El quasi pater in filio complacet sibi, *499, 1.
--------Neque fatigeris cufn ab co argueris, *ibui.*
iv, 26. Dirige semitam pedibus tuis, *502, 2.
v, 15. Uibe aquam de cisterna tua, *128, 1.
XIV, 22. Errant qui operiintur rhertum, *437, 1.
XV, 11. Infernus ct perditio coram Domino, quanto magis corda filiorum hominum? *149, 2.
ivi, 10. Divinati^ in lábih regis, In Judicio non errabit os ejus, *302, 2.
xvi!, 24. In facio prudenti* locet sapientia : oculi stultorum in finibus terr®, 803, 1.
xxii, 9. *Ju rta Sept,* Hilarem datorem diligit Deus, 476, X
XXV, 21. Si esurierit inimicos tuus, ciba illam î hoc enim faciens, carbones ignis congeres, 210, 1.
XXX, 2. SlulliKdmUs sum virorum, M85» 2.
xxxi, 13. QuxMvlt linam et linum, et operali en consilio manuum suarum, etc., *170, 2.
— 21. Omnes domestici ejus vestiti sunt daplkibus, 247» 1.

ECCLESIASTES.

Cap, xi, *vers.* 1. Mitte panem tuum «uper transeunte! aquas, quia post mulla tempora invenies dium, 496, 1.
— 2. Da partem «optem, necnon et octo, 186, 2; 476, 1.
— 3. Si replelæ fuerint nubes, imbrem super terram effundent,

CANTICUM CANTICORUM.

Cap, vi, *vers.* 1. Dilectu* meus descendit «n hortum suum ad areolam aromatum, 420, i.

SAPIENTIA.

Cap, i, *vers.* 7. Spiritus Domini replevit orbem, et hoc (hic Spiritus) quod continet omnia, scientiam habet vocis, *76, 1.
v, 21. Pugnabit cum illo orbis terrarum contra insensatos : ibunt directe emissiones fulgurum, et tanquam & bene curvato arcu nubium exterminabuntur, et ad certum locum indlient, et a petrosa ira plenæ grandines mittentur, etc., *461, 1.
vit, 26. Candor est lucis œtemæ, speculum sine macula, •374, 2.
xi, 18 Fecit orbem terrarum ex materia invìo, *472, 2.
— 21. Omnia in mensuri, ct numero, et pondere disposami, *84, 2.
— 23. Tanquam momentum statene, sic est ante te orbis terrarum, el tanquam gutta roris antelucani, *364, 1.
xvni, 24. In veste poderis totus erat orbis terrarum,, *195, 1; *431, 1.

ECCLESIASTICUS.

Cap. XIV, *vers.* 12. Testamentum hujus mundi (est), morte morietur, *449, 2.
xxiv, 32 et 88. Hæc omnia liber vitæ, et testamentum Altissimi, cl agnitio veritatis. Legem mandavit Moyses in praeceptis justitiarum, et hæreditatem domui Jacob, et Israel promisiones, *59, 2.
— 45. Inspiciam omnes dormientes, et illuminabo omnes sperantes In Domino, *277, 2,
XLYUl, 14. Mortuum prophetavit corpus ejus, * 387, !•
xux, 18. Ossa ipsius (Joseph) visitata sunt, ct post mortem prophetaverunt, *ibid»*

ISAIAS.

Cap. i, *vers.* 9. Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma fa ti e<semus, et sicut Gomorrba similes fuissemus, 173, 1.
ii, 2. Erit præpiratus (id est *fundatus)* mons domus Domini m vertice montiom, 680, X
in, 24. Erit pro sona funiculus, el pro fascia pectorali cili.niin. 677,2.
v, 22. Va* vobis, qui potentes estis ad bibendum vinuin, 567, 2 Ct seqq.
vi, 5. V® milii, quia vir pollutus labiis ego sum, et in medio populi polluta labia habentis ego habito, 522, 2.
vin, 3. Accelera spolia detrahere, festina praedari, 616, *373, 2.
— 13. Ipso sit pavor vester, ct ipse terror vester : cl erit vobis in sancliflcAtioncm, 174, V
— 17. Exspectabo Dominum, qui abscondit faciem suam a domo Jacob, et pr®$lolabor cum, *373, 1.
— 18. Ecce ego el pueri mei. quos dedit mihi Dominus, in signum el portentum Israel, *281, 1 ; *373, 2; *480, 2,
ix, 6. Cujus principatus 'iOper humerum ejus, *353, 2,
-------Poter futuri sæcub, 5Ô0, 2; *367, 1.

I, 22. Si fuerit numerus filiorum Israël tanquam arma maris, reliqui® convertentnr ad Dominum : contaromatû» abbreviata inundabit Justitiam, <72, 2.
xi, I. Percutiet terram virga oris fui, et spirila labiorum suorum interficiet impium, *156, 1.
— 5. El erit fides cinctorium renum ejus, 678, 2.
* — 10. Erit radix Jesse, ct qui exurget regere Gentes, 237. 1.
------Qui stat in signum populorum, 238, 1.
iw, 13. Comedamus ct bibamus, cras enim moriemur, 408, 1
iiviii, to. Mando, remanda; exspecta, rcex<pccta : modicum ibi, modicum Ibi : in loquela enim labii, et lingua altera loquHnr ad populum istum, 393, 2.
— 16. Ecco ego mittam in fundamentis Sion lapidem angui irem, 174, L
-------Qui crediderit (in ipsum), non festinet, 174, 2.
xxix, 10. Miscuit vobis Dominus spiritum soporis, claudet oculo* vestros, prophetas el principes vestros, qui vident visiones, operiet, 192,1.
— 14. Peribit sapientia a sapientibus ejus, ct intellectus prudentium ejus abscondetur, 253, L
XXX!. 9. Dixit Dominus, cujus ignis est in Sion» et caminus ejus in Jerusalem, '511, 1.
xxxm, 18. Ubi est litteratus? ubi legis verba ponderans? ubi doctor parvulorum? 253, 2.
«tv, 3. Confortate manus dissolutas, et genua debilia roborate, •502, 1
XL, 2. Suscepit duplicia de manu Domini, •247, L
— 13. Quis adjuvit spiritum Domini? aut quis concilia riusejus fuit? 197.1
XLv. I. Hrc dicit Dominus ebristo meo Cyro, •27, 2,
— 8 Rorate cœli desuper, ct nubes pluant justum, *ibid.*
— 15. Tantum in te cst Deus : vere tu es Deus abscondi» Iiih, Deus Israel salvator, 29, 1.
— 23. In memetipso juravi. quia mibi curvabitur omne genu, ct jurabit omnis lingua, 232, i.
-* 7n. In Domino justificabitur, et laudabitur omne semui hi i I, *28, 1.
xlix. 3. Servus meus es tu Israel, quia in te gloriabor,
— 8. In tempore placito exaudivi te, et in die salutis auxiliatus sum tui, 430, 2 et seqq.
li, I. Attendite ad petram unde excisi estis, et ad cavernam lari de qua præclsi estis. *454, 1.
LU, 7. Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona ! 180, 2.
— 11. Recedite, exile inde, pollutum nolite tangere, 462. 2.
Lin, I. Domine, quis credidit auditui nostro? 181,2 ;*122,2.
Liv, 1. Lxtare, sterilis, quæ non paris : decania laudem, et hinni, quæ non pariebas, quoniam inulti filii desert®, magis quam ejus quæ habet virum, 558, 2.
— 13. Erunt omnes docibiles Dei, *429, 1.
Lix, 17. Et indutus est (Deu*) justitia ut lorica, et galea salutis in capite ejus : indutus est vestimentis ultionis, et opertus est quasi pallio zeli, 682, 2.
— 20, Veniet cx Sion qui eripiat et avertat impietatem 1 Jarnb, 194. 2
lxi, 2. Ul prædicarem annum placabilem Domino, el diem ultionis Deo nostro, utconsolarer lugentes in Sion, 457, 1.
Liiv, 4. A sæculo non audierunt, neque auribus percepe-runt, oculus non vidit, Deus, absque te, quæ praeparasti exspectantibus te, 262. 1.
Lxv, 1. Inventus sum a non quaerentibus me, palam apparui iis qui me non interrogabant, 183, 2.
— 2. Tota dic expandi manus meas ad populum non erodentem et contradicentem mihi, *tbid.*

JEREMIAS.

Cap. n, wrt. 23el24. Non glorielur «apiena in sapientia sua, sed in hoc glorietar, qui gloriatur, scire ct no?se me, 259.2.
XI, 16. Olivam uberem, pulchram, fructiferam, speciosam vocavit Dominus nomen tuum, 193,1.
xni, 11. Sicut adhæret lumbare ad lumbos viri, sic agglutinavi mihi domum Israel, 677,1.
xvn, 10. Diem hominis non desideravi, Domine, tu scis: 277. 2.
— 18. Duplici contrilione contero cos, '247. 1.
xvm, 6. Sicut lutum in manu figuli, ita ct vos in enana mea. 170, 2.
xvn, 81. Ecce dies veniunt, dicit Dominus, et consummabo super domum Israel ct super domum Judo testamentum novum, *426,1.
— 33. Hoc est testamentum, quod disponam domui Israel; dabo legem meam in mente eorum, el in corde eorum scribam eam, *427, 1.
-------Et ero eis in Deum, ct Ipsi erunt mihi in populum, i.
— 34. Et non docebit ultra vir proximum suum, dicens: Cognosce Dominum, 428. L
li, 26. Non tollent de te lapidem in angulum, 608, 9.
Threnor. ui, 12. Posuit me quasi signum ad sagittam, misit in renibus meis filias pharelræ suæ, *126, 1, 2.

BARUCH.

Cap. vî, *vers.* 42. Mulieres circumdat® funibus in viis sed ' te.. 430, 2.

EZECHIEL.

Cap. i. *vers.* 20. Et spiritus vitæ erat in rotis, *353, 2.
tv, 3. Sume tibi sartaginem ferream, 498, 1.
ivi, 10 Cinxi te bysso. 677. 1.
--------Calceavi te ianthino, 680, 1.
xvn, 2. Fili hominis, propone aenigma, et narra parabolam : aquila grandis, etc., *480, 9.
XXIV, 17. Corona tua circumligata sit tibi, et calceamenta tua erunt in pedibus tuis, 680, L
xin, 3. Meus est fluvius (Nilus), et ego (Pharao) feci mo metipsum, 433, 1.
XXXVII. 27. Et erit tabernaculum meum in eis, ct ero cis D-tr. 463, 1.
XXXVIII, 22. Et judicabo eum (Gog) peste, et sanguine, el imbre vehementi, et lapidibus immensis, ignem el sulphur pluam super exercitum ejus, *165, 1.
XXXIX, 9. Succendent ea (annaGog et Magog) igni septem annis, *135, 1.

DANIEL.

Cap. vu, *vers.* 10. Fluvius igneus rapidusque egrediebatur a facie ejus, *145,2.
— 25. Putabit quod possit mutare leges et tempora, *163, 1.
XII, 11. A tempore cum ablatum fuerit jugo sacrificium, et posita fuerit abominatio in desolationem, dies mille ducenti nonaginta : beatus qui pervenit usquo ad diei mille trcccnlus triginta quinque, *135, 1.

OSEAS.

Cap i, *vers.* 10. Et erit in loco ubi dictum est els:Non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei, 172, 2.
n, 24. Vocabo non plebein, plebem meam; et non misericordiam consecutam , misericordiam consecutam. *ibid.*
xi, 1. Ex Ægypto vocavi filium meum, *388,1.
in, 10. Visionem multiplicavi, ct in manu Prophetarum assimilatus sum, *351,1»
xin, 14 Ero mors tua, ornors, morsus tuus ero, inferne, 414, 1.

JOEL.

Cap. n, *vers.* 32. Omnis quicumque invocaverit nomen ¿omini, salvus erit, 179, X

AMOS.

Cap. in, veri. 3. Numquid ambulabunt duo pariter, nisi convenerit eis7 *473,2.

HABACITC.

Cap. il, *vers.* 3. Quia adhuc visus procul, ct apparebit in finem, el non mentietur. Si moram fecerit, exspecta illum, quia veniens veniet, et non tardabit, *406, 1 ct seqq.

— 4. Justus autem in fide sua vivet, *47,1.

—— Ecce qui incredulus est, non erit recta anima ejus insemelipso, *ibid.*, 2.

UI, 4. Cornua in manibus ejus, 255, X

AGGÆUS.

Cap. ir, *vers.* 7. Adhuc unum modicum est, el ego commovebo cœlum ct terram, ct mare, ct aridam, el movebo omnes gentes, el veniet desideratus cuncti' gentibus, *508, 2.

ZACHARIAS.

Cap. v, *vers. ult.* Ut aedificetur ci domus in terra Sennaar, ct stabiliatur, et ponatur ibi super sedem suam, *159, 2.

n, 11. Tu quoque in sanguine testamenti tui emisisti vinctos tuos de lacu, in quo non est aqua, *523, t.

X, 4. Ex ipso angulus, 608,1.

MALACHIAS.

Cap. i, *vers.* 2. Jacob dilexi, Esau autem odio Imbuì » 162, 2.

MACHABÆL

Lib. II, *cap.* vi, *vers.* 19. Voluntarie præibal (Eleazarus) ad supplicium, *487, 2.

Lib. II, *cap.* vil, *vers.* 1. Flagris et taureis cruciatos, *ibid.*

MATTHÆUS.

Cap. v, *vers.* 10. Beati qui persecutionem patiuntur propter justitiam, 441, 1.

xi, 19. Justificata est sapientia a filiis sois, *221, 1, 2.

XIX, 12. Sunt eunuchi, qui saipsos castraverunt propter regnum cœlormn; qui potest capere, capiat, 311, 2.

XXIII, 32 et 35. Et vos implete mensuram patrum vestrorum, ut veniat super vos omnis sanguis Justus, *122, 2.

XXIV, 31. Mittet angelos suos cum tuba el voce magna, •132. 2.

XXV, 6. Media nocte clamor factus est : Ecco sponsus venit, exite obviam ci, *136, 1.

xxvi, 26. Accipite ct comedite, hoc cst corpus meum, 339, 1.

LUCAS.

Cap. i, *vers.* 72. Memorari testimonii sui sancti, Jusjurandum quod juravit ad Abraham, *321, 2.

n, 38. Loquebatur de illo (Anna de Christo) omnibus qui cx<poctabant redemptionem Israel, 396, 2.

XII, 35. Sint lumbi vestri praecincti, 679, 1.

lix, 26. Omni habenti (id est talento suo utenti) dabitur : ab eo autem qui non habet, el quod habet auferetur ab co, 300, 2.

XXI, 25. Erit pressura gentium, arescentibus hominibus præ timore, ct exspectatione, quæ supervenient universo orbi, *136, 2.

JOANNES.

Cap. i, *vers.* 1. Deus erat Verbum, *359, 2; *388, 1.

IV, 23. Venit hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu et ventate, 435, 1.

vi, 27. (lune enim Paler ñgnavit Deus, *351, 2.

vin. 25. Tu quis es? Principium, qui et loquor vobis* *77, 1.

vin, 44. Ille homicida erat ah Initio, et in veritate non stetit, quia non est veritas in eo, quia mendax est, el pater eius, 635, 1.

xvn, 19. Pro eis sanctifico (id est *sacrifico)* meipsum, 238, 2; *371, 2.

ACTUS APOSTOLORUM.

Cap. vu, *vers.* 20. Eodem tempore natus esi Moses, el fuit gratus Deo, *483,1.

— 25. Existimabit (Moses) intelligere fratres, quonitm Deus per manum ipsius darei salutem illis, *ibid.*

xin, 35. Dabo sancta David fidelia, *185, 1.

EPISTOLA CANONICA S. JACOBI.

Cap, IV, *vers.* 11. Qui detrahit fratri, detrahit legi,*263,1,2,

EPISTOLA I S. PETRI.

Cap. in, *vers.* 3 el 4. Quarum non sit extrinsecus capillatura, aut circumdatio auri, etc., *ed qui absconditus est cordis homo in incorruptibilitate quieti et modesti spiritus, qui est in conspectu Dei locuples, *204, 1.

EPISTOLA I S. JOANNIS.

Cap. n, *vers.* 27. Unctio ejus docet vos de omnibus, •429, 1.

v, 16. Est peccatum ad mortem, non pro illo dico ut roget quis, *4U1, 2.

APOCALYPSIS S. JOANNIS.

Cap i. *vers.* 20. Septem stella?, angeli (bocest *Doctores et Episcopi)* sunt septem Ecclesiarum, 409, 1.

n, 26. Qui vicerit, dabo ei stellam matutinam, *ibid.*

n. 16. Elnumerus equestris exercitus vicies millier deni millia, *164, X

xi, 4. Hi sunt duæ oliva, et duo candelabra m conspectu Domini temo stantes, *433. 1.

— 8. Et occidet eos (Eliam ct Henoch), el corpora eorum jacebunt in plateis civitatis magnæ. quæ spiritualise vocatur Sodoma et Ægyplus, ubi el Dominus eorum crucifixus est. *276. 2.

XU, 1. Mulier amicta solo, el in capite ejus coroni st Illi- i tim duodecim, 409, 1.

xin, 18. *Dicitur* Christus esse agnus occisus ab urigine mundi, *quo sensu?* *448, I.

xvn, 10. Reges septem : quinque ceciderunt; unus cst, cl abus nondum venit; ct cum venerit, oportet illum breve tempus manere, *154, 2.

——14. Hi cum Agno pugnabant, et Agnus vincet cos, quoniam Dominus dominorum est, *ibuL*

— 18. Babylon meretrix magna sedens super montes septem, ebria sanguine Sanctorum, etc., *155, 1»

XX, 7. Solvetur Silanis, ct seducet Gentes, quæ sunt super quatuor ungulos terra?, Gog cl Magog. *164, 2.

— 8 Et ascenderunt (Gog el Migog) super latiludiuem terne, el circuieruut castra sanctorum, ct civitatem <11- tectam, *ibid.*

— 9. Et descendit ignis a Deo de cœlo, ct devoravit eoa, *165,1.

ÍNDEX

RERUM ET VERBORUM MEMORABILIUM

QÜÆ HIS COMMENTARIIS CONTINENTUL

A.

Aaron et Christus inter se rollati, *8Q0, i.
Aaron et Levit®, respecto Melchiscdech et Christi, non sacerdotes, sed laici erant, *414, 1. Anron uxorem duxit e tribu Juda, *417,1. fuit pontifex in una familia Abrah®, *412, 2. eum minorem esse Christo, septem argumentis ostenditur, 413, 1 et seqq. ejus sacerdo* tium promittitur a Davide abolendum per sacerdotium Christi, *410, 1.
Aaronici sacerdotes ct sacrificia non poterant cœlum reserare, *437, 1. Aaronici ct Christus in quo differant, *422, 2.
Abba pater quid sit, 134, 1.
Ahhrevialum Verbum quod sit, 173, 1.
Abdálh Saracenus fidem de fide Christiana suscipienda frangens, a Deo morbo percussu* est, 308, 2.
Abel quam Cain præslanliorem Deo victimam obtulit, *473, 1. quomodo defunctus adhuc loquatur, 2. ejus sacrificium per ignem cœlilus demissum placuisse sibi ostendit Deus, *ibid.* ejus sanguis clamat vindictam, Christi misericordiam, *508, 1.
Abibi diaconi constantia In tormentis, 137, 2.
Abigei Jumenta aliena diripiunt, *182, 1.
Abncgationc (in) concupiscentiarum sita perfectio, *332, 2. ejus usus el fructus, *ibid,* abnegalio saccularium in quo consistai, *ibid.*
Abortivum cur se Paulus vocet, 400, 1. abortivi senatores quinam essent, *ibid.*
Abram nominis etymon et significatio, 550, 1. est id auctum, et dictus Abraham profiter fldem, *475, 2. quomodo se cum tota posteritate subjiciat Christo, *414, 2. licet signum promissionis sibi fact® a Deo petierit, lumen non dubitavit, sed firmiter ei credidit, 88, 1. quomodo id signum petierit, 2, jussus immolare Isiacum, credidit quod Deus cum immolatum a morte suscitaret, 8G, 2} *479, 2 et seqq. dicitur paler spei et fidei ,70, 1 ; 66, 2. quare dicalur Prophet i, 386, 2. circumcisionem accepit post Justitiam, in signum justitl® per fldem accept®, 83, 1. adhuç præputialus justificatus est non ex operibus legis, *ibid,* quomodo dicalur pater omnium fidelium, 2. el auctor fidei et consummator, *496, 1. quomodo crediderit sibi seni nasciluram prolem, 86,2. ei seni reddita vis generativa, 88,1. idcoque emortuus genuisse dicitur, *477. 2. cum Noe vixit 58 annis, *409, 2. est pater credentium cl patienter exspectantium, *450,1. justificatus est ex fide Christi venturi, 538, 2, quare dederit decimas ct honorarii Melcbisedech, *413, 1. in eo honoravit Christum, i6td. sua obedientia meruit Christum nasci ex suo semine, 543, 1. quomodo in ejus semine omnes gentes fuerint benedicta, 639, 1. qualo ejus fœdui cum Dro, 866, 1. in Chanaan habitavit quasi advena, non incola, •476, 1, 2. ideoque semper in mobili tabernaculo, *ibid.* major fnit Aarone, sed minor Melchiscdeco, *412,1, 2, sua fide Deum glorificavi!, sibi persuadendo, cum promisca sua et posse ct velle implere, 88, 1, 2. mullis modis ea impleta sunt, *405, 1,2. haeres est mundi per filios et per Christum, 84, 2. si ei justitia obtigisset ex fide, Jam promissio ejus esset abrogata, *ibid,* decimas datu, præcognovft Christi sacerdotium fore dignius Aaronico. *414, 2. est pater omnium nostrum non propagatione carnis, sed spiritus cl fidei, 85, 1, 2. justitiam et gloriam apud Deum adeptus est, non ex operibus legis, sed ei fide, 79, 1. qualis ejus fides fuerit, 79, 2. per fidem adhuc magis justificatus esi, 79, 1. est exemplar justificatioqis turn impii, tum Justi, 2. 2. in prima justificatione credidit in Christum, *ibid,* dms ob rationes est spiritualis pater Gentilium credentium, 83, 2. pro* missam posteris a Deo benedictionem eorum nomina primus acceptavit, *ibid,* dicitur pater, id est, auctor circumcisionis, *ibid,* quomodo dicalur lentatus, cl an a dæmone visibiliter, *479, 2. ejus posteritas ex Isaac, non ex Ismaele ducenda. *555, 1; '<70, 2. hujus posteritatis multitudo, gloria, fama, aeternitas est instar Stellarum et aren® maris, 88, 1 ; '465, L benedictio cl promissa, fuit Justitia et salus per Christum, 159. 1. fuit ea duplex, 2. quomodo in ejus lumbis dicatur Levi fuisse, *413,2. ejus fides in Chanaan abeuntis, quinque in rebus eluxit, *476, 2. an cam illi Deus expresse nominant , *475, 2. non omnes qui cx semino ejus carnaIlter sunt progeniti, co ipso censentur filii ejus, ut ad eos pertineat ejus benedictio, 159, 2. septem benedictiones ei n Deo promiss®, 539, 2. symbolice ropræsenbit Deum, Sara Eccleslaifi, 559, 1. Abraham et 1siine sunt exemplum memorabile omnium oculorum, *480, 1. quando Abraham et Lot agnoverint angelos a se receptos, *514, t.
Abramius eremita dæmonem miro contempsit » 675, 2.
eum blnndientem n se constanter repulit, 494, I.
Abraxas vocavit Basllidcs Deum, r268, 1.
Abrenuntiant Christiani in baptismo Satan® et peccato, 107, 1.
Abrcnunlhitio est crucis nc mortificationis indicium , 579, 1. peream homo mundo crucifigitur, 580, 2.
Absentes cl praesentes Deo et corpori qui sumus, 449, 2.
Absentia magistri causa est lapsus discipulorum, 554, 2.
Absolvendi potestas non laicis, sed Praelatis Ecclesiae competit, 427, I.
Absolutionem ab excommunicatione, el plenariam indulgentiam donavit S. Paulus incestuoso, 427, 1.
Abstinentia, humilitatis et c®terarum virtutum mater

eri, 837, 2. moderanti* eri, idcut chorda in cithara, •250, 1. abstinentia veterum EremiUrom, *225, 1, 2. abstinentia Judæorum erat duplet, perpetua et temporaria,229, 2. nbslinentia a conjugio suadetur tempore orationis, 301, 2. abstinentia Ecclesiastica el monastica non damnatur ab Apostolo, *225, 1.
Abdractio a sensibus (leri potest, vi morbi, vel virtute dæmontim, 5oo, t.
Abundare in tuo sensu quid sit, i IO. 1.
Abusus rerum quid sii, 315, 1.
Abufi pro *ufi* cl *piene ufi* rapitur interdum , 231, 2.
Aby<sitll Christiani utuntur uovo testamento Synaro, 20. eorum ritus sacri ab Apostolis accepti, *ibid.*
Academia» Theologorum, Philosophorum, etsi sententiis differentium, non carpuntur nb Apostolo, 252,1 •
Academiam cur Plato loco pestilenti elegent, 336, 1.
Acceptio personarum apud Deum proprie non esL 59, 2; 527, 2; 5Í8, 1, 2. non esset in co vitium, sed minus congru i ejus liberalitali, 528, 1. ipsa vilium est contrarium Justitia distribuirai*, 59, 2.
Accidentia sola panis in Eucharistia manent sine subjecto, 463, 2.
Accipere interdum pro *dare* hebraica capitur, 627. 1.
Acedia non fugiendo, sed resistendo Impugnanda, '172, t.
Atccslus miles a Paulo ad necem Hifcto convenus, Í2,1.
Achat» quomodo excelsa everterit, et in eo peccant, 185, 2. quomodo venundatus «lt ut faceret malum, 123, 2.
Achaia olim celebres Imbuit urbes, 246, t.
Achaz quomodo noluerit tentare Dominum, 63, 1, 2.
Acies gladii apud Hebreos et Græcos vocatur os, *383, 2.
Acquisitionis redemptio quæ dicatur, 59*i,* 2.
Acrochirist® summis inter se manibus depugnabant, 3ÔÎ. 1, 2.
Actio honesta fructus est cognitionis Dei, 51, 2. actio omnis ab oratione inchoanda, *194, 2. actiones imminentes Deo Patri sunt cariera®, *35ff, 1,2. actiones preclara» sunt occupandae, *338, 2. omnes initio offerend® Deo, *108, 1. carum tinis sil Del gloria, 231, t. ventis actionum et vit® quid Ut, 635, I. actio gratiarum in cibi sutnpt. usurpata Judæis, 231, i ; 350, 1. qua formula eam veleros usurparent, *226. 1.
Actus humani nec ex gratia, nec ex Domini cooperatione merentur justificationem, ncc ad illam dant jus, sed sunt nuda» dispositiones ad justificationem, 1SS, 2. netus tìdei a gratia habet, quod sit supernatural» el meritorius; a libero arbitrio, quod sit liber, 281, t. actus humani ut tales non habent meritum justificandi, 168, t. actus interior peccati æque ac externus est vetitu**, 119, £ actus inobedlentia) in Adamo fuit partim personali**, pir-(im communis, 100, 1. actus omnis virtutis, relitu** ad Del honorem, est actus religionis, *521, 2. actus unus peccati perfectus peccatores orlo excludet, 293, 2. artus conjugii cl fornicationis secundum speciem natura idem sunt, at in genere moris spode, imo genere differunt, 295, 1. actus voluntatis nd fidem necessarius ot, 178, 1.
Ad accipitur interdum prode, 183, 2.
Adam primaria fuit causa uti generationis, ita et peccati originalis, cjuSquo propigatiouis, 97, 2. fuit prunus vates qui prophetavit <lc Chrhto ct do cruce ejus, 667, 1. aule costam sublatam non fuit môhslrosus, nec post ablatam mutilus, 664, I. an sit sCpullus in monte Calvari®, 655, 2. (leccando Dei imaginem non amisit, 041,2. factu* est anima vivens, 411, 1. quadrupliciler terrenus dicline, 2. nisi peccasse!, Christus non ent nascitura*, 597, 2. in statu innocenti® nulli fuit morbo obnoxius, *376, 2. fuit formi, typùs et figura Christi venturi, 101,2. invexit regnum mortis, Christus regnum vit®, in quo nos rege** fecit, 102, 2. quomodo dicatur animalis, 265,1. quomodo dicatur non seductus, *206,1. etiam serpenti credidit, i6id.es! in gratia creatus, *ibid.* primus insipiens fuit, 71,1. ejus animxm in Paulo fuisse somniarunt b-Tretiri, *186.1. aliud est in Adamo peccare, aliud est peccatum Adami in omne* pertransire, 100, 1.2. in eo homines omnes contenti et censi peccarunt, 99, 2 et «eq. ex eo peccatores nancimur, non proprio actu, sed ipsiu» Ad®, 97, 2. abeo traditi sumus peccato, 121, 1. Jud.ri flnzont ri duas a D o ditas nxor ^, *178, 1. Deu» ei ro*tam et carnem adherentem <n«tulit. 664, 1. ci esus I *.*ni dienti® boni et mali vetitus fuit, ratera ConresM, 233. 1 Adami, Cbnsti et angelorum enntra dependentia, 598, 1. Adami et Christi mira inter >e dependentia, 101, 2. hi sunt vclul duo reges : ille regsavit In regno morii*, Christi» in regno vil®, 105,2- utrmaque all® Antitheses, 103. 2 et seq.
Adimpleantur quomodo qu® dedunt passioni Christi pro Ecclesia. *97. 1, 2.
Aditus ad imtiarn nulli bomiui, ac ne quidem terra fugitivo, præcluddur, *341, 1.
Admiratio quid «it et quorum, *145, 2. vix cadit in magnanimum ct «apirntem, *ibtd.*
Adn|e«cens P.iulus quomodo dicatur, dum Stephanuv lapidaretur, 12, 2. adolescentes viuo ibsUneaut, 330. 2. eorum qu® sint vitta, *295. 2.
Adolcsccntuhrurn vota oon damnantur, *246,1.
Adoptio nostri in filios Dei cl heredes, contigit nohis m Ipsa justificatione, 140, t; 550, 2. iu quo hi»c sita, 131. 1. cur appropriable Spirimi Sindo, *(bicL* aha est Inchoata, alia consummati/140, 1. adoptionis et filiationis nostra cauca, 551, 1.
Adorare in spiritu et ventate, quid sit, 435. 2.
S Adrianos ad fid« m est conversu*, quod audiret M ;rtyrcs post tormenta bona sperare sterno. ibi. 2.
Adrianus Imp. quantum debitum populo remiserit, *90, t- quomodo monens suam sit animam allocutus. “375, i.
Adulatio est melleus laqueus, *120, 1. 2.
Adulatores meretrici et corvo a$<ímíhnlur : animalium mitium mixime sunt noxium, purpuram migiS colunt qium Deum, *ib>d* sunt sorices palatii, *120. 2.
Adulter Deum experietur vindicem, *515,
Adulterantium et cauponanlium vana genera, 437, t.
Adulterare verbum Dei quid sil, *287, 2.
Adullenum thoruin, non vinculum solvere. Patre* el CoQcihi docent, 305. 2. idullenum Dividis allegorie* amorem Christi erga Ecclesiam indicat, 101, 2. adulterium e<t supergredio el circumventio, •128. 2.
Adustio pro seueeta capitur, 304, 1.
Adventum judicis Christi quinam diligant. *313, 1. is Clericliants debel essa non terrori, sed invotis, *137,1; *263. 2.
Adversa non sunt molesta patientibus, sed pati nolentibus, 441.2. per adversa Deus Sanctos *uos dl«ponit i*l martyria. *501,2. iis nos erudit et fingit, *499, I.iiscrracit virtus. 505, 2.
¿Edificati proximum quid sit, *13S. 2.
Æ*lificatnrius sermo quis sit, 645, ±
Æ fificium spiritu de quQmodO simus, 608, 2.
Æ;ritudmcs corpori» an fuerint Paulo stimulus carnis, 503. t, 2.
Ægrorüm cura habenda hihritor, 208, 1, 2.
Æ;vptiorum ridicula numina, 52, 1. 2. quomodo Deum pingerent. *389, 2. verUindie est plagas iis fui%se inflicios per angelos bonos, 342, 2. iis circumcisio maguo in honoro fuit, 604, 1.
Æinili.e fomiti® Rom® undo adbæseril nomen ?auli, 37.2.
Æundi Pauli fuerinlno Catholici, an hærelici. *10, 1.
/Eno K inHiluit ut dits telato capite sacrificaretur, 354, 2.
/Enigm i e*l qu.v-tio qu® cum involucris verborum proponitur, 381 2. ænigmala in Scriptura vocantur *¡ ara-Mtr.* *480, 1.
Æones Valentini qui fuerint, 616, S J *176, 2 portéala

magis fuere quam numina, 507,1. an fuerint aninnlh ; quot crculoriim numeros ediderint, 517. 1. eos est i Valentinus a Platonicis mutuatus, *86, 1.
Æquales arguendi, senes obsecrandi sunt* *307, 1.
Æqwditas m bonorum communione colenda est, 472, 2.
rqualitas habenda inter filios, '!IO, 1 quæ æqualitas ci incquslilas sit futura m cadesti beatitudine, 473, 1.
Æquita* in judicando servanda est, *248, 1.
Æquus quis dicatur, *214, 9.
Aer in Scriptura dicitur cœlum, 500. 2 usquo ad diem judicii plenus est drmonibus. 600, 2; 674, 2. aerem verberaro est frustra laborare, 335, I. quis sit princeps 600, 2.
Aeriti* episcopato frustratus, Pictus est hæreticus, et docuit presbyteros pares esse Episcopis, *192, 2; *320, 2,
Ænimnæ corporis et amone cogunt nos ad mortem anhelare, *14, 2.
JEs Corinthiacum olim nobile, 246, t,
/El '• D. Pauli, *12, 1. telas maturior aut junior, in morum severitate aut levitate sila, '246, t, ætas Timothei ad episcopatum evecti, *231, 2. qui ætale omnes resurgent, 633, 1. quo magis ælate crescimus, eo beatitudini fimus propiores» 224, 2. qui œtatibus mundi singulis fideles afflixerint, *454, 2.
Ætemilas Christi, *517,1. rcternitas quid sit, ejusque longinquitas. H5, 2. pendet a momento, 577,2. ambit omnia tempora indor circuli, *276, 1. æternltas cl æviternilas quomodo et in quibus difformi, *189,1. an œternitatem suim ante mundum habuerint angeli, *320, 2. quod sit aeternitatis hodie, *356,1.
Ætcrnum varie accipitur in Scripturis, *357, 1, 2. quomodo dicantur sacrificia Levilica (eterna, *418, 1.
Æltiiopes quomodo Deum vocent, *500, 2.
Aeliani aliquot epistolas Pauli 0 sacro catalogo sustulerunt, 4,1,2.
Affabilitas necessaria aegrorum curatoribus, 208, 1, 2.
Affectu «incero omnia nostra opera liant, 417, 1. affectus erga parentes superandus vocanto Christo , 523, I affectu* veheôiéns verba incidit, *13, 1, affectus interior quo sancti viri pio aliis orant, major est omni externo sermone, 142, 2. affectus quatuor amicitia?» 464, 2. affectus sunt pedes mentis, *7, 2.
Affirmantes propositiones quomodo in Paulo intelligendœ, 22, 1.
Afflictio propter Christum gloriosa est, *160, 1. est castigatiori disciplina Deleam permittentis, '/|98. 2. est concupiscenti® domitrix, magistra virtutum, *ibid,* est indicium cl causa salutis, G28, 2. afflictionibus nostris angeli boni compatiuntur, muli congaudent, 282,2. quam sint ambienda», *373, 2. — *hdo* Tribulatio.
Affricationes malorum dogmatum ct inorum sequuntur cx logomachia liærelicorum, *255, 1.
Agape <|ui<i sit, quo tempore tierel, 358, 1. cum in ca abusu» seculus, tunc ab Ecclesìa vetita fieri, *ibid,* ca Christianorum conventus olmi claudebat, 395, 2. in ca olim musica adhibebatur, 659, 2.
Agar tesl.imentuin votu* ct servile frignilicat. 558,1 ; 556, 1. Ismaclem Isaaco illudentem non repressit, 559, 2. an sil idem qui mons Sina, *556,1. Agar symbolice Synagoga esi, 559, 1.
6. Agalli® morientis oratio, *310, 2. ejus corpus ct animam curarunt angeli, *363, 1. amputata mamilla, constanter Quintianum præsidem est allocuta, *489, 1. cx amore Christi ambiit tormenta, 153, 2.
Agnthingvli martyris in tormentis constantia, 444, t.
Agathocles rex ut recordaretur so esse filium figuli, in 11-gulinn vasis cœnabat, *214, 2.
Ag» «ilius rex cum filiolo repuerascebat, 555, 1. ejus munificentia, 092, 1. ejus generosa vox in podagra* doloribus» ~ *466, 1.
Agimur ct agimus, non agimur nuri agamus» 133,2.
S. Agnes baptismi sui restem magni facit, 547, t. in igne illæ«a mansit, *42!, 1. ejus fortitudo, 257, 1.
Agnitio et cognitio qui differant, 72. 2.
Agnus cereus olim recens biptizalis dabatur loco vestis candid® quam deponebant, 288,1.
Agnus paschalis quo ritu ederetur a Judæis, 365, 2. allegorico denotat Christum, 288,2. est figura Eucharisti®, qu® si nudus sit panis, agnus multo fuit dignior, 359,2; 307, 2. quomodo is Judæis factus sit in laqueum, 190, 2.
Agon et cursus quomodo distinguantur, *310,1. qualis «it agon militis Christiani , *26!, 2. agones Pauli,*243, 2.
Agricola» anto dominos sunt fructuum participes, *283,2 et .<eqq.
Agrippina coloniam ad Ubios duxit, 600,2.
Alacritas animi necessaria ad Evangelium relinendum el defendendum, 681, 2. ea necessaria aegros curantibus, 208, 1, *2.*
Alimundarus Saracenus Palæslin® monasteria vastavit, *516, I.
Alberti Pigìi error circa peccatum originale, 09, 2.
Albertus Wnimanstadius Tcslamcnluin novum syriaco primus in Europi imprimi curavit, *348, 2.
Aleoranus quid *Igiiifieri» et undo dictus, *459, 2,
S. Aldegondis S. Amandum vidit in cœlos abeuntem, animabus variis cinctum, *58,1,
Alcatio pro versutia accipitur interdum» 634, !.
Aleatores hæreticorum sunt typus, *ibid*
Alexander /Erarius, qualis, ct undo ita dicalur, *314, 2. erat Judæus Ephesi habitans; credidit primo Christo, postea fide defecil, *ibid,* fuit in Paulum injurius, *191,2.
Alexander Carbonarius divino indicio vocatus est ad episcopatum, *190,1.
Alexander Episc. Alexandrinus morions, divinitus in*piratus Attianasium successorem denominavit, *190, 1.
Alexander Magnus an fuerit Gog, *163, 2. amicum Hepbæ^lioncm dixit esse Alexandrum, ob magnam cum eo necessitudinem, *129, 1. quod iræ domanda» remedium acceperit ab Aristotele, 644, 2. eum cum fulmino pinxit Apelles, *449, 2, de eo mortuo quid dixerint philosophi, *did.*
Alexander IV Pont, suis oculis inspexit stigmata in corporo S. Francisci mortui, 583,1.
S. Alexius latuit diu incognitus in domo patris, *102, 2.
Alfonsus, Aragonum rex, adulatores assimllabat avibus bolo inhiantibus, *120, 2. abstinet a cibo, jejuno exercitu, *52. 2. ministro* suos avaros harpyios aulæ vocabat, *515, 2. ejus beneficentia, *Mli *•
Alfonsus II, Alturum rex, continentiam cum conjugo servons, *castus* dictus est » 301, 2.
Alimonia an debeatur cx bonis Christianorum predicatori Evangelico, 330, 1. a quibus cam Apostolus evangclimns acceperit, 33!, 2.
Allegoria qu® figura rhetorices sit, 155, 2. allegoria Agar cl S ir® explicatur, tAtVf. allegoriis utitur Scriptura in contrarium sensum, 101, 2. quis sil allegorici!* Scripturo sensus» 22, 1. non est sensus litterali*, 329, 2. subindo is aque, cl magis, intentus a Spiritu Sancto, quum liti, ralis, "357, 2.
Alleluia canticum Beatorum,661,1. hoc olim monachi ad Deum laudandum vocabantur in templum, *ibid,* et martyres ad certamina animabantur, *ibid,* cœnobium Alleluia in ditione Torretana, *ibid,* id pueri olim balbutientes primum sonare docebantur, 660, 1.
Almaricus sensit Beatos in ipsam essentiam divinam transformari , 436, 2.
B. Aloisius Gonzaga ita de morte sua loquebatur, quasi tantum de una domo in aliam migraret, 447. 2.
Alolsius 12 annorum puer in Japone in crucem actus, 533, 1.
Altare est quasi mensa Dei, 357, 2. altare cl ignis hosti® Christian®, 201, 2. altare thymiamatis orationem alle-

gorlee designat. 469, 2; *436.1. ab Apostolo thuribulum dicitur, *436,1. fuit hoc in Sancto, ctSancto sanctorum obversum ct vicinum, *ibid,* unde dictum altare oracoli, *ibid,* erat ligneum, sod auro obductum, *ibid* do altari Eucharistico edere non habent potestatem, qui tabernaculo deserviunt, *518, 2. allana semper in Ecclesia fuerunt, quæ hæretici demoliuntur, *519,2. altaria Judæis Excelsa dicta : ea non licebat evertere, 185, 2.
Altitudines terræ spiritualiter quid sint, *55, 2. altitudo et profunditas sæpc idem significant, 190,1. altitudo ct profundum, a quibus se Paulus ait a cruce non separandum, quid sint symbolice , 153,1.
Amabilitas Christiano necessaria est erga Ethnicos, *64,1. hanc Apostoli cl Christus sectabantur, '64, 2.
S. Amandus stipatus animabui quas Deo peperit, rœlos as ' ndit, . *58, t.
Amantium furor optimus, 452, I. nnimæ amantia Deum proprietates, affectus el oscula, 295, 1. ca abnuet regnum cadorum, si id cum nmons sui detrimento flat, 153, *2.* ipsa similis cœlo est, 382, 2.
Amare opprobria ct persecutiones summa est perfectio, •484, 2.
Amaritudo contraria dulcedini, tam in saporibus quam in moribus, 647, t.
Amasii omnia habent communia,vitam et mortem, 661,1.
Ambitio suscitat rixas, 5G0, 2. quid non agat, *10, 2. ambitio est fons hærcscos, *192, 1.
S. Ambrosius sacr® Scriptura commentationi immortuus, '232, 2. necdum baptlzatUB est electus el consecratus Episcopus, *190, 1 ; '215, 2. quosdam ordinare noluit, quod dissoluto incederent, *212, 2. judex fuit causarum, cl injusta Imperatorum judicia irritavit, 292, 1. ejus morientis vox, *14, 1. quam intrepide Theodosium coarguerit, Justin® restiterit, Valentinianum coarguerit, *274, 2; *498, 1. ejus verone sil Commentarius iu Paulum ei adseriptus, 31, 1; 305, 2. græce ipso optime calluit, hinc ex Basilio et Origene est mulla mutuatus, 81, 1«
Ambrosius Catharinus, asserens c Revelationibus S. Bright® colligi Paulum conjugatum fuisse, frustra est, •59, 1. ejus error do peccato originali, 99, 1.
Ambulare cum Deo, quid sit : sic cum eo ambulavit Henoch, '127, 1; *171, 1, 2.
Ambulatio significat llebræis agendi consuetudinem, 600, 2; 6 '2, 1.
Amon quid significet, et undo dictum : non est particula uranlis, 392, 2. cum orationi postponitur,est asserentis, concedentis vel optantis, cl signaculum orationis : est triplex, pupillum, subrcplilium cl sectile, *ibid,* id ohm in Missa post consecrationem populus acclamabat, 390,2. id Jam vice plebis sacerdoti respondet minister Sacri, 391, 1. est llebræis vox confirmantis, 423, 9. dum adverbium est, significat vere, stabiliter; dum nomen, idem est quod veritas, stabilitas, *ibid.*
Amianlus lapis igne non lædilur,psique Pontificis cl castitatis hieroglyphicum, *421, 1.
Amicitia' qualuor affectus, 464, 2.
Amici quales diligendi. *38, 2. amici secreta invicem communicant, 459, 2. amico exstincto alter amicus mortem sibi ultro consciscit apud Peruanos el Japones, 464, 1. non est amico succurrendum serius, 210, 1.
Amictus Sacerdotum non impedit quominus operto sint capito, 354, 1. quid is significet, *ibid.*
Amor mutuus est lex Christi, 574, 2. quantus hic esso debeat, 209, 2. amor amare facit, *19, 9. ubi amor, ibi est ct dolor, *15,1. solvit fastum, sicut ignis ceram, 565,1. nmor Christi in Ecclesiam, 226, 2, et Dei erga nos, 96, 1. is magnus est : quanta in liomino operetur, 283, 2 ; 295,2; *276. 2 ; *336,2 cl seq. ejus delici», 535,2. ejus oxstasis ipsum in hominem transformavit, 533, 2. amor conjugalis animæ erga Christum, U78, 2. exigit is a Christiano contemptum mortis, constantiam el puritatem virgineam, *tbid.* ejus proprietate* quatuor, 533, 1, 2 ejus pusionum descriptio, 152, 2; 385, 2. animam cl corpus liquefacit, *250, 1. amor el humilibus duo sunt brachia quibus D'-u< tenetur, 204. 2 amor sui est odium sui, *299, 1. amoris Paultni erga Christum delici», *44, 1. amoris ct reverenti» maritalis exempla, 667, 2. — *Vidi* Cbaritas, Dilectio.
Amram pater Mosis revelationem habuit a Deo de oo nascituro, *483, 1.
Anabaptists volunt spiritum privatum cujnvque esae judicem controversiarum fidei, *428, 2. magistratibus omnem potestatem judiciariam auferunt, 215, 2; 221, 2; 292, 2. contemnunt Prælatos omnes, 251, 2. aiunt Christum corpus suum • cœlo detulisse, 553, 1.
Anechanil dictum de sua barbarie, 399. 1, 2.
Anachoretarum priscorum abstinentia, *225, 1,2.
Anaclclus Pontifex Paulo templum mox a martyrio erexit, quod in persecutionibus perduravit, 17, 1.
Anagogicus Scriptura sensus quis, 22,1.
Anastasios Imp. Eutychianus in Micedonium Catholicum Conslantinopolcos Episcopum injurius, *220. 2.
Anathema est res quæ cum cxecrilione separatur, ct destinatur ad extremum exitium, 617, 2. Paulus anathema pro Judeis fieri optat, 9, i; 156, 2. quinam dicerentur anathemata Gentibus, 284, 1.
Anaxagor» dogma dc animalium creatione, *86, 1. peregrinum se esse m terra credidit, *479, 1,
Anaxarchi constantia iu tormentis *283, 2; *487, 2.
Ancili® quasi fili® tractanda ab bere, *491. 1.
S. Andre b ad crucem affectus el desiderium,534,1. quate pascha quotidie celebrant, 289, 2.
Andreas Carolstadnu primus hoc sæculo hæresin Bermgarii secutus, cl qui illum secuti, 360, 1. ei concionanti apparuit dæmon , procem statum, *223, 1.
Andronicus Comnenus Imper, auream S. Paulo eruxit imaginem, qu® flevit, illo neci proximo, 15, 1.
Andronicus ct Juuias Judæi a Paulo conversi, 242, 2.
Angelus qualis Lutherum docuerit, 518, 1. quis angelus Hebraeos in deserto afflixerit, 342. 2. angelus ex propitiatorio reddebat oracula, *433. 2. angelus qui Abrahæ, Raie, etc., apparuit, typus fuit Christi, 590, 1. Angelus Christum in horto confortans quale ei gaudium proposuerit, *496. 2. angelus Prxlcxtatam corripit crinem virginis Deo sacrat® cultius pectentem, *140, 2. angelus decalogum immediate toti populo promulgavit, at leges cæremoniales ct alias Mosi tradidit, ut is eas populo promulgarvi. 544. 2. angelus S. Theopbilam a procacia juvenum defendit, 320, 2. angelus adest Paulo naufraganti, 13, 2. cur vocetur stimulus carnis angelus Satan r. 503, 2. angelus custos quomodo postulet pro nobis, 141.2. in quibus homo minor sil angelo, *368, 2.
Angeli assistentes, an ministrantes, mittantur, *33G, 2. assistentes rarius mittuntur. *364, 2. omnes non tantum interius, sed et exterius mittuntur, *363, 2. quid sit eos mitti, *362, 2. mittuntur eliam ad reprobos, *ibid,* animas ducunt ad cœlum, *363, 1 et seq. quomodo judicandi sint tam boni, quam mali, 291. 2. sunt |»er merita Christi justificati. 103, 2. an iu sua creatione jussi sint adorare Christum, *388, 1. non redemerunt, nec crearunt mundum, sed Christus, *76, 1. quid in die Judicii facturi sint, *132, 2. non sunt mediatores hominum. *69, 1 ; *95, 1. non sunt creati mullis ‣ rrulis ante mundi creationem, sed una cum inundo, *320, 2. quomodo loquantur, 378, 1. an quisque linguam propriam habeat : nn invicem loquantur : mentiri sua natura possunt, *ibid,* cum Deum vident, non rapiuntur, 500, 1. sunt paredri virginum, undo eas a vi et petulantia tyrannorum defendunt, 320, 2 el ¿eqq. ob quo* angelos se debeant velare mulieres, 355, 1. quomodo dicantur mali, 848» i- ab extremo in

ettrcfnom transiré pordnt non transeundo medium, IH. 9. a Chrfcto sanctificari pohierunt, *372. 2. funi subjecti Christo homini, 597, Î. eorum gratiam potuit Deus propter Christum intendero, 597, 2. quomodo appareant fidelibus, 491, 1. non incilantur ad libidinem, 555, 1. an precedent Christum nd judicium, *144, 2. quomodo dicantur spiritus, *388, 2 ct seq. sunt latenter ab hospitalibus hospitio recepti, '513. 2. dicuntur Dei milites, '190, 2. item Dei ministri, *362, 2. nos juvant contra daemones, G75, 2. venerandi sunt ut ætrrnæ salutis ûdmMtslri, r94. 1, 2. in templo singulorum habitum, gestus et vota ëiplorant, el intersunt sacrificio Missæ, 355,1; 2. quomodo ab hominibus et Ecclesia illuminentur, 613, 1. quomodo Gentium vocationem Ignorarmi, 2, cur discalceati pingantur, 680, 2. aliqui eorum ceciderunt etiam ex Principalibus cl Potestatibus, 404, 1. inferiores illuminat Deus per superiores, *363, 2 ct seqq. invicem nihil naturale celare possunt, sed tantum qnod liberum e*l, 378, 1. sunt quasi currus triumphalis Dei, 655, 2; • 435, 2. an iis Christus meruerit gratiam, 597, 2. prædicantibus Apostolis, innotuerunt iis muli® mysteriorum circumstinliæ, cûusæ, species, effectus, mudi, 613, 2. quomodo iis spectaculum fiamus, 282, 2. dc iis mira in raptu suo audivit Apostolus, 502, 1. an pro iis etiam mortuus sit Christus, *491, 1. angelis nostris quid debramus, *363, 1. quam angeliirnm religionem damnet Apostolus, *93, 2 cl seqq. eurum vinum Sunt lucrymæ pernitentium , 468, 2. eorum nomma quædam, gradus et <lbtinctiones hic incognita', nobis in cœlo revelabuntur, 597, i. mirus eorum ibi csl ordo, *84, 2. eorum vis, agilitas, activitas, subtilitas, *359, 2. eos adorari voluit Simon Magus, 613, 2. eorum, Adimi et Christi contradcpcitdenlia ; 598, 1. angelus lapsos Christus non reparavit, ♦379,1.angeli 1res apparentes Abrahæ repraesentabant tres SS. Trinitatis personis, *265, 1,

Angelici hæretici ponebant angelos mediatores, *95, 1. unde illorum origo, *ibid,* fuere hæretici particulares, •96. 1.

Anglicnnorum Martyrum, ct cxu.nm, in bonorum spoliatione lætilla, *464, 1 et seqq.

Angulis (in) exerceri solita angelorum religio, *94, i. angulus «jmbolurri regni ¿l principis est, 608, 1.

Anguium moHbos medetur saliva natorum in festo Convertioui* S. Pauli, 14,1.

Angustiis (per) ct latitudinem intelligunt Hebræi cor lætum et Iride, 459, 2 et seqq.

Anima peccando diabolo venditur vili, 123, 2. per tabernaculum vetus tropologice denotatur, *432, 1. in homine uni tantum est anima, quæ smini est rationalis, et sensitiva et vegetativa : invicemque contraria, 125,1. 565, 2. qüftndô anima adulteretur, 490, 1. quomodo in homine ¿brporaliter habitare dicatur, '87, 1. éolîlg-ilur torpori quui cadaveri, *13, 1. anima sancta el casta sponsa Del est. 295, 2; 489. 2. hoc ejus connubium non impedit eju* disparita*, 491,2. ejus sponsalia In hac vita aguntur, thalamus in futura, 490, I. est templum et tabernaculum Dei, 161,2ctseq. ejus pax quanto, 568, 2. anima non est corporea, nec membra habet, 443, 2; *415, 2. quomodo dicatur spiritus , *359, 2. quomodo a spiritu differat, *142, 1; *389, 1. habet in «e radicem sensu* it sensationis, 413, 2. quomodo el quando creetur. Infundatur cl uniatur corpori, *416, 1. non r»t ex traduce parentis» 100, 1;*415, 1. sed sua lingulis hominibus infunditur, el solum a Deo pairo spirituum, 100. 1, 2; *501, 1. non e«l corpori* sepulcrum, 418,2. ipsa sola vitales el animales actiones elicit, el consequenter «oh quoque eas recipit, 28, 2. est in ca duplex elcontrarium regnum, peccati et justitiæ, 112, 1. rju« sospiranti* prosopopœia, 126, 2. ejus dimensiones pirituales, 619, X ejus career est corpus, 622, 1. ejus somnus est excutiendus, 224, 1. in quibus sita ejus perfecto oblatio, 202, 1. portio animæ superior gratia illustrato quomodo pro nobis postulet, 142, 1. ejut vito Dens est, *237, 1. ejús salus procurando hoc hfevi (empore vilr, 313, 2. Spiritus Sanctus i/nprimW ei sanctitatem, 594, 1. anima Christi quoad naturam minor est nngchs, non quoad gratiam, *369, 1, imuu sicca est sapientissima, 659, 1; *324, 1. anima Patm on corpori manserit unita in raptu, 199, i

Animæ puræ an ignem transeant in cœlum euntes, 270, 2. mox ut corpore exceperint, virfent Deum, *iiit* 1; 449, 2; *14, 1. quæ Purgatorio detent® sutil, JÚváqdæ precibus fidelium, 376, 1. omnes simul uni cò'rpore ad vitam immortalem resurgent, 402, I ; *131, 1. non exstitere ante corpora in cœlo, 368, 1. quomodo ignem inferni sentiant, 443, 2. sunt membra Christi, 294, 1. carum conversio solatur Sanctos in hac vita, alioquin ad Deum anhelantes, *15, 2. earum transmigrationem docebant Pharisæi, *43, 1. quomodo illas purgari per angelos velit Simon Magus, *95, 1.

Animale quod corpus seminari dicatur, 409, 2 et seq. animalis homo tripliciter dicitur : ejus descriptio, 265, 1.

Animalia Ezechielis quadriformi/i quatuor Christi denotant formas, *26, 2. animalia Judæi cremiibinl extra castra quatuor dc causis, *519, 2. quæ ammilia Judxb essent immuuda, *438, 2. animalium omnium curam gerit t)eus% 1.

Animalis abstinuere multi hæretici, *224, 2.

Animus Deo adhærens tyrannos et omnes persecutiones nihili facit, 150, 2. animus intrepidus ad evangelizan dnm designatur per calceos, 6S0, 2.

Anna mater Sarnuelis prima omnium legitur Deum compellasse nemine Sabaoth, *145, 1.

Ann® prophetissæ locutio nihil facit pro mulierum loquela in templo, 396, 2. fuit illustris vidua, *237, 2.

Annulus dabatur olim virginibus Deo consecrandis in signum nuptiarum, 491,2. nnnulis obsignabant veteres quæ fideliter servata volebant, 211,1.

Annus jubilci quid sit, 515, 1. annus raptus Pauli, 499, 1. anni corona vocatur copia frugum, 369, 2. qui anni sacri Judiéis, 553, 1. anni septem dabuntur lapsis ad pœnitenliam post rnortem Antichristi, *135, 1. annf quadringenti triginta, post quos lata est lex, sunt computandi ab anno 75 Abraham, quo evocatus *est* a Deo e patria, 543. 2. quomodo quis perfectus fieri poscit anno uno, *50, 2. unde computandi sunt anni qualuordccim post quos Paulus lliemsolymam ascendit, 526, h

Anteimus Cnnluariensis an scrip<erit in Paulum, 32, 1. quomodo Canluariensibus exhibitum sibi ab iis honorem rependerit, 479, 2. vidit per murum quæ post eum gerebantur, 500, 1. quantum horruerit peccatum. *493,1.

Ansclmus L uidunensis auctor Glossa» interlineari*, 32, 1.

Authrdpomorphitæ Christum corporaliter nd Del corporell dexteram sedere docebant, *100, 2.

*A7mc^cfà quæ figura; ea usus sæpo Apthtolhs, 23, *t,* Anliêhrisius verum el juge sacrificium tollet, 367, 2; *160, 2. post ejus mortem plures erunl dies, imo menses uS'jue ad diem judicii, *135, 1 ; *156, 1, 2. est futurus homo peccati, filius perditionis, *149, 2. erit unus homo singularis, 150, I ; *160, 1. ejus nomen non convenit Ilomino Pontifici, *149. 2 seqq. non significat vicarium CliriMI, sed contrarium Christo, *ibid,* cuplet haberi Deus ex superbia, *150, 2 el seq. erit ntheus, occulte tamen colet deum M (ozim, *ibid,* quomodo in templo Dei sedere dicatur, 151, 1. haberi volet Messins, *152, 1. ideo adorabitur a Judæis, *ibid,* ent omni Deo advcrsariiK, *ibid ;* *151,2; *160, 2. suus habebit pracursorex, *153,2. ct unum primarium , *161, 2. occidetur aule diem judicii, *156,1, vivûs ad infernum descendet,

Î. eJus ortus, educatio ct vita satanica, *ibid.* cum putant aliqui fore diabolum incarnatum, vol in carne apparentem, alii o virgine opera dæmoms concipiendum, *157,1. aptissimum diaboli erit ad mala omnia instrumentum, cur, *ibid,* ejus miracula cur sint mendacia, cl qualia patraturus sit, 2. el seqq. faciet prodigia, quæ de Christo scripta sunt *Jb(d.* qblBul artibus uletnr ad homines decipiendos, *158, 1 . maxime veniet ut Judæos decipiat, *ibid,* duplici do causa tanta dabitur ei potestas, *156, i. quando Juxta bæretlcos inceperit, *ibid,* necdum hodie venit, sed venturus est, 2. quare cum missurus sit Deus, *158, 2. non veniet nisi everso Romano imperio, *160, 2, erit Christo ex diametro contrarius, *ibid,* quamdiu regnabit, *162, 2. ejus imparium ont ultimum, *16t, 1. occidet Eliam ct Henoch, *ibid.;* *162, 1. non Romæ regnabit, sed Hicrosolym®, *152, 1; *101, 1 ; *162, 1. erit Judaeus e tribu Dan, *161, 2. hinc cl Danltæ adhaerebunt, 194, 2. humili nascetur loco, et ubi nasciturus sit, *161, 2. nomen ejus est ignotum, *ibid.* Judæos primum sibi conciliabit, ct eorum opera fiet rex, *ibid,* regnare incipiet in Babylone› *ibid,* regnum suum per totum orbem propagans, flet orbis monarclia, 162, 1. in tempto Jerusalem instaurato adorabitur ut Deus, et quamdiu, *ibid,* quando ejus mors continget, *ibtd.* ejus mores ct vita, *ibid.* 2. erit magus, *ibid,* ejus doctrina, *163, 1. licentiam dabit omni libidini : se curabit coli ut numen : characterem suum suis imprimet, et quis hic sit character futurus, t6id. habebit daemonem Maoziin familiarem, *162, 2. in co futura recapitulatio universa» iniquitatis, *ibid,* ejus persecutio quanta futura, quia tunc solvetur Satanas, *ibid,* ejus persecutio erit duplex : coget omnes ferre suum characterem, *ibid.* (yus ministri qui futuri, 2, ejus exercituum magnitudo, *164,2.

Antiocheni Christiani ad Apostolos legatos miserunt, dubii de servandis legalibus, 324, 1. libere idolothyta comederunt proposita a Juliano, *ibtd.,* 349, I.

Antiochiæ Pisidiæ lapidatus fuit Apostolus, *302, 1.

Antiochus Epiphanes typus fuit Antichristi, *153, 2.

Antipater Herodi patri susurris suis fratres suspectos fecit, 508, 2.

Antiquitas fidei examinanda, 518, 2. antiquitatis doctrino.' telo jugulantur omnes hvretici, *141, 1,2. quam mordicus z\ntisthen i Diogenes Cynicus adhaeserit, *499, 2. adulatores meretricibus comparabat, *120, i.

S. Antoninus a parva statura sic dictus, 37, 2. anno 14 ætalis monasterium adiit, ’303, 2.

M. Antoninus Verus Imp. quam graviter in Christianos sævieril, *489, 1.

S. Antonius diaboli technas detegebat, modumque eas dissipandi suggerere discipuli* solebat, 428, 1 ; 673, 1. monebat míos ut semper cogitarent, so hodie incepisse Deo servire» “382, 2. irim deponendam suadebat, 644,1. thcodidactiB fuit. *429, 2. rei, quun ignorabat, per orationem gnarus flebat, iM. mire Arianos deteslaliatur, ’289, 1. studuit in mundi libro, 51, 1. lætitinm spiritualem semper suasit» ’60, I. moribundus nd spiritus renovationem suos animabat, 203, 1. quoto ætalis anno m eremum concessent, ’303, *i.* <a> lilus jubetur aut orare, aut laborare, ’171, 1. m quoque fratrum virtutem, >n qua eminebat, contemplans, eamdem imitari satagebat, *21, 1. ejus lætilia mentis ellam in vultum redundabat, 211, 1. ejus conversio, 225, 2. cum invocantes peste liberantur, 377, I.

Anuum quæ sint virtutes, 329, 2. pessima)sunt amorum conciliatrices, *ibid.*

Apathiam plenam adipisci in hac vita impossibile est, *231, 1, qualis optanda, *ibid.*

Apellæ vocantur Judæi, cur, 309, 2.

Apelles semper quotidie aliquid pingebat, *229, 1.

Apelles hærelicus ab anecio main fnit eruditas, M8, 1.

Aper advocatus celebris monaslicem professas est, 254, 1.

Apion grammaticus dictus est orbis cymbalum, 378, 2.

Apocalypsis S. Pauli, liber apocryphus, confectus *n* Catanis bTreticit, 502, 1. Apocalypsi» S. Joannit auctorem nonnulli putarunt Cerinthum, ideoque rejeceruntoam, 401, 2. ejus dus partes et earum objecta, *164, i.

Apollinaris Christo ademit mentem el animam rationalem , *25, *Z*

Apollo abbas excitabat suos ad perennem lætitiam spiritas, 210, 2; *60,2.

Apollo pod Paulum Corinthum venit, 246, 2; 268. 2. poten* et eloquens erat in Scriptura, 377, 1 ; *378, 2.

Apollo Pythius quid dixerit esse Deum, *511,2.

S. Apolloniam invocante-' dolore dentium liberantur, 377, 1; *378, 2.

Apollonius Tyaneus magus ab Apostolo perstringitur, *85, 2. statua donatu*, inter divos relatas fuit, 253, 2.

Aporia est inopia mentis el corporis, 440, 2.

Apostaste peccatum gravissimum, *¿02,1, 2. quam difficilem hibeit veniam, *461, 1.

Apostate a fide quantopere displiceant Deo, *467. 2. eorum punitio, *385, 2. difflculter ad pœn'dentiam revertuntur» quia nbdurali, *401, 2. dicuntur filii vel viri Iklial, 461,2. apostata! sacerdotes et monachi obdurati *unl, *40!, 2. sunt irrisores Cliridi et Christian pon», 402, 2.

Apostolato* nomen est summæ dignitatis m Ecclesia, non modo legationis ct missionis, 42. 2. ejus duo sunt genuina signa, 507, 1, 2. Apostol ilus S- Pauli ofRciuui et efficacia, 612, 1. ubi cum Deus Pater ci demandarli, *177, 1. ejus quatuor cause, *320, 1.

Apostolici viri sint comes, '121, 1. sunt Christo in judicio futuri proximi, 2. quibus in rebus glorienlur, 184, i. laies nostra ælate non desunt A *ibid.*

Apostolica perfectio sila m poLnli operatione Spiritus Saucii, 281, 2. Apodohcæ vitæ descriptio. 283, 2.

Apostoli legati erant Christi, cl hoc ipso oblinebant >uramam auctoritatem in Ecclesia, et crani primi a Christo», 42, 2. quomodo csseht subditi Pdro. tunen prem cum co potestatem baberent, *(Lid.* m o^lentone spiritus cl virtutis duo ostendebant, 260. 2. sprciabler servi sont Del, *319, 1 trahent post se coronam fidelium in die judicii, *124, 1. dubitarunt aliquando an Gentibus liceret predicare verbiiin Dei, 1S2, 1, dubitare moraliter non poterant,quin haberent Dei gratiam, 264» X sunt angeli, spiritus et ignis urens, ’300, I. spiritum copiosum ct vehementem m Pentecoste acceperunt, 565, 2 in suspicionem vocali sunt, quasi Cesari* dominium abnuerent. 219. I. quomodo vocentur fundanienta Ecclesiæ, 269, 2; 607, 1. in sua agape sunt usi musica, 659, 2. cur toties inculcent principibus obediendum etiam Ethnicis, *335, 1. cur relictis Judæis ad Gentes suam prædicationem transtulerint, 191, 1. putabmt eodem tempore fore excidium orbis el urbis Hiemsolymæ, ’461, 1. iu die judicii etiam judicabuntur, sed Miuul etiam alios judicabunt, 450, 2. ubi cl quando sini sacerdotes ordinati, 367, 1. sunt primi et caput Ecclesia», 376, 2. quomodo nihil halieules omnia possideant, 159, 1. sunt paranymphi Christi, 489, 2. Ecclesiæ ut stcllæ præfulscrunt, 109, I. sunt a Spìrito Smelo confirmati ut non peccarent mortaliter, potuerunt Limen peccare venialiter, 530, I. gratis el sine alimonia evangolirare potuissent, si indo majorem gloriam apud Deum el animarum frudum spcra<sei»t 331, 2. cur permiserint Judæi' señare legem Mosis cum Evangelio ad tempus, 230, 2. quales ante conversionem fuerint, 527, 2. opponuntur Mosi„’320, I. instar Elisci viderunt absentii, ’84, 1. fuerunt morbis etiam aillicti, ’249, 2. quales Deo seni fuerint, *3, t. cur primo adierint urbes primariis, 593, 1. fuit iis pr.vcepta prædicatio, *j21} 2. idque sub peccato mortali, 331t 1. fuit iis pecu-

Hanter ct clarius revelatum mysterium vocationis Gentium, 610, 2. quid eis dat® virgin dénotent, •248, 2. orbem terrarum convertendum iis Deus esi partitus, 4M, 1. eorum loco sunt jam Episcopi, *322, 2. eorum vita fuit religiosa, *21, 1. eorum conciones erant fero unium catechese*, 576,2. statuerunt ul in Missi pro defunctis oretur, 273, 2. non fuerunt uxorati, præter Petrum, ante aposloìatum, 328, 2. eorum fama est bonus odor. 429, 1. eorum pedes a quatuor rebus possunt laudari, 180, 2. debellarunt mundum, 151, 2. et quibus armis, 255, 1; 483, i. cur eorum novissimum se dicat Paulus, 282, 1. alii etiam præter duodecim a Christo vocatos, fuero vocati Apostoli, 39, 2; 242, 2; 630, 1.

Apparitio Christi in mundo cur dicatur illustratio ct illuminatio , *276, 2. apparitio Christi Jacobo facta apocnphi est, 400, 1.

Appellili in rationali etiam residet concupiscentia, 565, 2. appetitum naturalem visionis Dei homo non ba- l ' . 263, 2.

Appia uxor erat Philemonis, Colossensis civis, *343, 2.

Aptalio sæculorum est eorum ordinatio, non creatio, *472,1.

Aqua secundam Thaletem initium est universorum, 573,1. aqua cineralis typus fuit sanguinis Christi et aqu® lustralis, *440, 2. cur aqua cum sanguine e Christi latero in cruce effluxerit, 652,1. aqua bapthmi est aqua purgans et emundans, *470, 1. aqua vino ut misceatur in Missa, traditio est, 369, 2. aqua petra Mosaic® erat typus saoguinb Christi, 339, 1. hanc longo tempero secutam Hebræos quidam putant, 2. aqua ad purificationem manuum olim ponebatur ante fores Ecclesiarum, *201, 2. ejus loco jam est aqua lustralis, *ibid.*

Aquila cl Priscilla scenopegi, Roma a Claudio ejecti, eodem dein redierunt, 242, 1.

Aquili Sanctorum est typus, *55, 2.

Arabes suos reges vocant Solymannos vel Selymos, *409, 1. sunt sen liuti assueti, 556, 1. Arabisas femiuæ totam faciem tegebant, 856,1.

Arbitrii libertatem tollil Calvinus. 125,1. ipsum asseritur, 401.1. id babel homo, etiam in supernaluralibus, 321, 2.

Arbores quomodo Deo circumciderentur, *88, 2. arborum fructu* benedicuntur in die Assumptionis B. Virginis, *228, 2. arbores fidelium et Ecclesi® sunt typus, 193,1.

Arci testamenti describitur, *435, 1. unde ito dicatur, *434, 1. an præter tabulas legis aliquid contineret, *ibid.* erat Dei scabellum, *435, 2. eral Judaeorum gloria, quia Dei gloriam et potentiam referebat, 158, 1.

Arcana Dei consilia de privata vocatione hominum ct Gentium, 593, 1. arcana cordis ct intentiones novit Deus, 279.1. quænam arcana in cœlo Paulus audient. 502,1,2.

Arcbangelus in judicio tubam inflans, quis futurus sit, *182, 2. ejus vox mortuos non tantum colliget, sed et excitabit, *131, 1. eadem est cum tuba Dei, *tbid.*

Archidiaconi veterespræeranl diaconis, 208, 1.

Archidiaconi hodierni veterum diaconorum munus relin»nt , '216, 1.

Archiepiscopum quomodo benedicati! Su (Traganei qui minores sunt, ' i 2.

Archilochi scripta impudica Lacedæmone proscripta sunt, •2S9, 1,2.

Archippus fuit doctor Colossensium, *342, 1, 2. Colossis habitavit in domo Philemonis, *ibid,* factus est deinde ibi Episcopus, *114, 2.

Archiprc'byteri nostri veterum presbyterorum munus exerrent, '2Í6, 1

Arcbonticorum bæresis erat circa resurrectionem, "289, 2. opus conjugale diabolicum esse dixere, *225, 1.

Ardere quomodo dicantur opera, 271, 2. *ardere* pro comburere capitur subinde, *385, 2.

Arelas, Arabia* rex, Herodi genero intulit bellum, et qu un ob causam 498, 2

Argumentatio cx sensu allegorico Scriptura valida est, •357 2

Argumenta llebræi vocant ossa, *470, 1.

Ariani aliquot epístolas Pauli denegarunt, 4,1, 2. jubebant orthodoxos rebaptizari, 624, 2. eorum libros vetuit legi Cone. Nicarnum, *289, L Filium Dei asserunt Patro minorem, 5. 2; *23, 1. confutantur, 198,2.

Arianus Episcopus templum S. Pauli invadens ab eo excie- catur, 14, 2.

Aristippus regibus adulans vocatus *canis regius,* '120, 1.

Aristotelis morituri vox, *374, 2. Hermi® concubinae sacrificavit, 53, 2.

Arili* quia initio non oppressus, orbem incendit, *288, 2. ci liærcsin diabolus inspiravit, *222, 2.

Arma vox pro instrumenta usurpatur subinde, 112, 1. arma lucis qu® sint, 225, 1. qu® sint arma carnalia, 482, 1. arma Apostolorum qualia fuerint, *ibid,* quam fuerint efficacia ad omnium conversionem, 2. arma dexter® ct sinistre, sunt prospera et adversa, 458, 2. quænam sint arma adversus dætnonis insidias, 673, 1.

Armeni negant dari coronam meritorum ante ultimum judidi diem, *811,

Arreptilii dicuntur Prophetæ, cur, 387,1.

Arrha et pignus differunt, 594, 2. arrham fidcjussionll su® Christus nobis dedit in resurrectione ct apensione, *420. 1.

Ars artium e*l ars regendi homines, *212,1.

Arlibu< quibus sit imbutus Muses in Ægypto, *483, 1, 2.

Articulus apud Græeos indicat subjectum, non praedicatum i *359, 1, 2.

Articulum unum fidei pertinaciter negans, verdto fidem evertit, 623, 2.

Ascensus spiritalis in cœlum, *100. 2.

Asceta* cur eremit® sint dicti, *34, 1. eorum exercitia quænam fuerint, *500, 1.

Asiani Judæi in Paulum tarbas concitarunt, 584, 1. nn Asiani omnes fuerint ab co aversi, '280, 1. ii scilicet qui Romæ agebant, *ibid,* et a quibus instigati, *ibid.*

Asiani dum quem honorare volunt, in terram *sc* prosternunt, *276, 1.

Assiduitas in oratione necessaria, 684, 1, 2.

Assyrii an in clade Sennacherib sint, illæsis vestibus cl armis, occulto igne consumpti, •511, 1.

Mater Melchisedeci an vocata sit Astaroth, •410, o

Astarte, dea Tyriorum, an fuerit femina, 487,

A>tra coluere Judæi et Plato, 52, 1 ; *94, o

S. Athanasius pene solus contra orbem Arianum per 46 annos depugnavit, *190, 2. divinitus declaratus fuit B. Alexandro Archiepisc. Alexandrino successor, *190,1. an sil auctor libri *Qutesiionum ad Antiochum,* 294, 1. ejus elogium ct benignitas, 458, 1. ejus fortitudo in Constantio Imp. coarguendo, *274, 2.

Atheisrnus summum est peccatum, 71, 1. in eum desinunt hxreses, aut evanescunt, 359, 2; *301, 1. tollit Deum. *474, 1.

Athenodorus quod adversus iram remedium Augusto Imper, dederit, 647, 9.

Athletarum victus Jimezsus erat : abstinebant Venere, 333, 2.

Atrium feminarum distinctum fuit abatrio virorum in templo Judaico, 396, 2. atrium Gentium non potest dici Sanctam, *431. i.

Attributa divinitatis et humanitatis quomodo S. Scriptura attribuât Christo, 40, 2. attributa Dei naturalia naturali discursu cognoscuntur, *278, t. quænam sint attributa Dei spiritualia, 50, 1.

Auctoris ad D. Paulum oratio, 18, 2; *524. ejus in Deiparam affectus, veritatem in omnibus spectat, *524, 9 et seqq. auctor *Questionum novi ct veteris Testamenti* errat dum ait Melchisedech esse Spiritum Saucium,

•409, 2. fuit if de hæresi suspectas, *ibid,* nn auctor rit Commentarii Ambrosio asacrìpti, 31, ±.
Auctoritas vita paranda magis quam verbo, •2M, 1. et pastoribus non pompa. sed laboribus, 496, 1.
S. Audifax cum sociis e Perside Itamam venit, ut sacra SS. Petri ct Pauli sepulcra veneraretur, 161, 1.
Audire verba Hebræis eri videre res, 502, 1.
Auditorum lacrymæ laudes sunt concinnatoris, 26!, 1.
S, Augustinus fugit episcopatum, *209, 1. nullam feminam, ne cognatam quidem, in domum admisit,'212, 2; •235,1. quæ tria optant, 10, ! ; 553, 2. ejus conversio a libidine debetur Pauli lectioni, 4,1; 10, 1 225,1 ; *2.* non disputando convertendus erat, sed orando ct lacrymis matris, *258, 2. alimenta ut medicamenta sumpsit, *228,1. interdum liberum arbitrium praedicat, ct contra interdum ipsum deprimit, et graliam extollit, 21, 1. delectatur novis sensibus ct piis, *276, 2. quomodo dicat Semel inclinatum a Deo ad peccatum, 26, 1,2. improperia non curat, modo tuta sit conscientia, 422. 2. ut Platonicus, dixit charitatem nostram esse Deum, 9!, 1. in tribus ab Hieronymo dissensit, 529, 1. dubitavit an anima hominis crearetur a Deo, an vero esset cx traduce, *415, 2. inchoavit commentarium in epistolam ad Romanos, sed difficultate Apostoli deterritos destitit, 6, 2; 32, 1. non favet hærclicis, dicentibus Pontificem Rom. esse Antichristum, *149, 2 ct seqq. quomodo sit exemplo infirmorum confirmatus, 505, 1. a puero fuit devotus nomini Jesu, *29, 2. an sil auctor libri *De Continentia,* 126, 1. ejus tria monita saluberrima, 814, 1,2. ejus linguam in concione flexit Deus ad conversionem cujusda n Manicbæi, 39S, 2. ejus frugalitas et paupertas, 459,1. ejus lucta contra concupiscentiam, 125. 2 et seq.
Augustus Imper, in Cinnani necem sibi rnachinantem benignus fuit, 217, 2. ejus mors, 282, 2.
Aurelianus Imp. acriter est Christianos persecutus, *489,1.
Aures per synecdochen Hebræi ponunt pro toto corpore, •453, 2. aures servis apud Judæos perforabantur, *ibid.*
Aurum et argentum quam vana sint, *257, 1.
Austeritates sunt recta ad salutem via, 869, 2.
Autem interdum ponitur pro *inquam,* 146, 1.
Auxiliis divinis utendum, 32, 2. auxilium sufficiens quisque habet ad vincendas lentationcs, saltem mediate, 843, 2.
Avaritia radix est omnium malorum, *259, I. et inalili® metropolis, 2. cur pne aliis vitiis dicatur idolorum servitus, 552,1, 2. sæpc præceditsuperbiam tum intentione, tum exeeutione, *259, 1. ejus proprietates, *ibid,* ci dediti fuere Judæi, 515, 1. quam ca sit sordida, 2. etiam capitur pro avara cupiditate libidinis et voluptatum, 638, 2; 652, 2; 3, 2. interdum justitiae repugnat, 638, 2. est insatiabilis, 652, 2. hæc uti ct opum excludit a regno coelorum, *ibid.*
Avarus quis proprie dicatur, 290,1. est insatiabilis, 477, 1. ei desunt omnia, *516, 1. similis hydropicis eri, *ibid.* vere est idololatra, 562, 2. infelicem agit vitam, *260, 1. qui ovari ab Apostolo regno calorum excludantur, 290, 1; 293, 2; 652, 1.
Aversio voluntaria a tide est causa maliliæ, *168, 1.
Aves Gentibus pro numinibus erant, 52, 1.
Axiomata sex Philosophorum fidei vere repugnantia, •86, 1.
Azyma sinceritatis et veritatis quæ sint, 289, 2. quid sil azymis vesci spirilualiler, ibid. 1. panes azymi quid denotent, 288, 1.

B.

Baal quis Deus : Hebræis generale deorum nomen erat, 187, 1.
S. Babylas post fidei confessionem in vinculis vitam finiens jussit discipulos catoni tins sect m sepelire. 610, i.
Babylon an futurus Antichririi locus natalis, •161. 2. ea per Cyrum subacta Judæi liberali sunt, 47, 1.
Babylonii Christiani utuntur Bibilis Syriacis, 20. Babyloni® virgines ante idola <e prostituebant, 54, t ; 677, 2.
Bacchus nocturnus et cornus quis fuerit deus, 225, 1; 567, 2.
Balaam in quo fuerit filiis Israel «candalum, 324. 1,
Bdbi videntur labiis pene solis loqui, 394. I.
Balteus dictus quasi búllateos, a bullis aureis, 678, 1. bilteus quinque significat, 677, 1 et «eqq.
Baptismus est triplex, *109. 2, ejus formam aut materism varians, baptisma evertit, 624, 1. quomodo ejus typus fuit transitus maris Rubri, 338, 2 et seq in eo incorporamur Christo, *ibid.* et per eum vetat iterum creamur, 603, *1,* ejus formi non est deprecatoria, sed consecratoria, et sacramentali;, 662, 1. baptismi dies, dies c<t redemptionis, 647, 1, ejus efficacia. 107,1 ; 292. 2 ; 547, 2. est figura mortis Christi, 107,1 ; *461,2 et figura crucis, bine baptizandus cum Christo crucifigatur, 109, 2; *401, 1. unicus cat tantum baptismus. 624, 2, e<t infantibus fidelium non minus necessariusqunmaliis, 192, 2. nnn est tantum justitiae signum contra Novantes, 547. 2 ; 662. 2, non indiget pœnitentia satisfactoria, 195,2. non operatur ex opere operantis, sed operato, 252, 1. est professio legis noiæ, 501, 2. cur vocetur illuminatio, *75,1, *400, I; 462, 2. est renovatio et lavacrum regenerationis, *337, 2. ejus vis et ritus, *ibid.* plane per eum peccata remittuntur, 82,1. quomodo in eo signati simus, 424, 2. an collatus m solo Christi nomine valeat,106, 1. baptismus solemnis celebrari solet in «abbate sancto, *ibid,* hinc representai sepulturam Christi et peccatorte , iWd.. *87. 2.
Baptizandi majores dolere debent de peccatis admissis, 195, 2. ohm recitabant symbolum fidei ob spem a ternitalis ct resurrectionis, 406, 2.
Baptizari m nomine Christi quid sit. 252. 1. quid baptizari pro mortuis. 406, 2. in Christo dupliciter baptizamur, 106, 2.
BaptizatiChristum mortuum etocpiillum repraesentant, 107, 1. quare oleo ungantur. 333,2. plane justificantur, sine ulla peccati reliquia, 130,1. baptizati omnes, sive boni, rive mali, tant in Ecclesia, 374, 2. cur recens baptizatis ohm daretur vinum, lacet mei, 268, 1. iis sacerdos dat volem candidam , 107, 2.
Barathrum teter fuit career Athenis, 496, 2.
S. Barbaram invocantes a subitanea morte præscrvanlur, 377, 1.
Barbarus vox Græca est, et aGræcis per onomatopahm facti, 45, 1 ; 389. 2. sic dictu; omuh , qui aliam quam Græca et Romana lingua loqueretur, *ibtd.*
S. Barlaam Josapbato discipulo sua*il ut semper cogitaret sc hodie cœpisse Deo servire, ct hodio finiturum, 203, 1 ; 382,2.
S. Barnabas non minus fuit Apostolus quam alii, 38, 2, cur Evangelium S Matthæi secum sepeliri voluit, 56, 1. fuit S. Pauli socius, 473, 1, 2. judaíce >egessit, 530, S.
Barn ibis abbas spinam infixit pedi, nec eam tolli voluit, licet putruisset pes, 444, 2.
S. Bartholomæus Apost. cruci affixus, ct capite truncatus C St, 534. 2.
Basilica S. Pauli Romæ, in quam ejus corpus illatum, magno in honore fuil, 17, 1. eadem magnis donis ornata a S. Gregorio et Sergio Pontif. *ibid.* 2. basilics aliæ S Paulo æditlcatæ, *ibid.*— *Vide* Templum.
Basilidc' omnipotentem Deum portentoso *nomino Abraxas* aocavil, *269,1. per angelos mundum hominesque fabricatos asseruit, *91, 2. ct Christum tempore passionis in Simonem Cyrenæum mutaturn, *53, 1; *78, 2. fuit magister luxurio?, 336, 2. ejus dogmata refutat passim Apostolus, 19.
S. Bdfili«acum Julianoconjuge castitatem servavit, 301,2.

S. Basilios prefecto necem minitanti constanter respondit, moriemque in votis hahero se ait, 151, 1. peregrinum in hoc inundo se credidit, *478» 2*
Beatis nova indetur lingua, et omnibus linguis loquentur, 383, i. soli attributa Dei cognoscunt, 2. quomodo in cœlo futuri ut angeli Dei, 632, 1. Deum videntes, non rapiuntur : vident cum per essentiam, non per speciem mediam, 449, 2; 500, 1. sunt steli®, 409. 1. an ah extremo in extremum transire possint, non transeundo medium, 410, 2. babebunt corpus cœlesle, 448,1, in cœlo non comprehendunt divinam essentiam, *6$, 2. eorum premium essentiale, 115, 2, eorum musica, eorum gloria et voluptas describitur. 1ÍG, 2; 446, 1,2. cur eorum premium vocelur vita æterna, non opes et honores, aut delici®, 115, 2. eorum publica cl festiva lælitia, *507, 1. quam suavis eorum requies in cœlo, *387, I. — *Vide* Sancii.
Boalitudo æterna effectus est prædestinationis, 148, 1. non obtingit sola fide, sed ex bonis operibus, laboribus et passionibus, *50, 1. non in veteri, sed in novo Testamento repentur, *492, 2. eam bonis operibus meremur ex condigno, 313, 1. ejus suavitas ct voluptas, 262, 2. ejus dimensiones, 619, 2. qualis in ea futura æqualitas, et inaequalitas, 473, 1. beatiludo Judæorum et Mahomelanorum in quo sila sil, 412, 2.— *Vide* Cœlum#
Beatitudine*, quas Christus enumerat, patientiam includimi, 380, 2.
Bebianus consul manibus in cœlum sublatis orans moritur, *202, 2.
Bcda Ven. ab anno ælatis septimo in Religione educatus est, *303, 2. sacra Scriptura immortuus est, *232, 2.
Beelpbegor quis fuerit deus, 341, 2.
Begardi et Béguin® solis natura viribus ac lumine, Deum ab homine videri posse docebant, 115, 1,2.
Belial quid significet, 461, 1, 2.
Bellorum Irla genera, et quomodo sedentur,*196, 1. quæ mala belli tempore committantur, tWd. bellum perpetuum Paulo cum Judæis fuit, *523, 1. bellum spiritus bdversus carnem, 560, 1.
Benedictio terra quæ appelletur, *402,2. benedictio mensæ erat apud veteres in usu, 350, 1. vocatur hæc gratiarum aclio, verbum Dei et oratio, *227,2 et seqq. per eam frangitur daemonis potestas in cibos, *228, 2. quali utantur Hebræi, *220,2 el seq. benedictio in Eucharistia previa, non est consecratio, sed nuda petitio, 344, 2. benedictio Christi est multiplex, et qualis, 580, 1. benedictio non tantum beneficentiam, bonum cl donum significat, sed et largitatem et abundantiam bonorum, *ibid.;* 475, 1,2. benedictio Abrabæ promissa, non per legem, sed fidem nobis dalur, 542, 2. benedictio quam Paulus se Romanis ait allaturum, erat quintuplex, 241, 1. benedictiones septem Abrabæ promissa sunt, 538. 2. eæ fuere duplicis generis, 158, 2. benedictiones spirituales ei ejusque poeteris promissæ, non carnales ejus filios, sed spirituales spectant, 156, 1 ; 159, 1.
S. Benedicius alatis ann. 12 Deo servire cœpit, *303, 2. vidit animam S. Germani in cœlos subvehi, *363, 1.
Benedixit Christus in Eucharistiæ institutione panem et calicem, non patrem , *344,* 2.
Beneficentia vocatur gratia, 470, 1. est quasi ager eleemosjnariis perennes germinans fruges ex semine eleemosyna, 480, 1. variæ de ca gnomæ, *521, 1. beneficente laus, *339,1.
Beneficia pulveri, maleficia marmori inscribuntur, 217,1. sed illa marmori, hæc pulveri inscribenda, 648, 2.
Benephritum, propositum et consilium Dei idem sunt, 589, 2. beneplacitum Dei quid sit, *ibid.;* 522, 1.
Benigni corpus et anima sana sunt, *105,2.
Ben-guitas Pauli iu «gentes, 2>0, 2. benignitas etiam in benefaciendo servanda, 568, 2. est indicium sanctitatis, aóaaL qualis bemgmtw CbruUano cooveoiat, 648, 1, 2«
Berengarius primus publico docuit non e^se verum Christi corpus in Eucharistia : cui varii se objecere : sæpo hæresin abjuravit : ejus professio Catholica circa veritatem Eucharisticon), 357, 2; 365, 1. huic adstan|em cacodæmonem vidit S. Fulbertus Carnolensis. ’222, 2. solns ex omnibus hærcsiarchis resipuit, *402, 1.
rernardinus Ocbinua osi ex ambitione factus Værclicus, *192,2.
S. Bernardus, *vocatus Abbas Claræ vallis* d|c¡ ex humilitato voluit, 38, 2. studuit in libro mundi « 51, I. ejus gratia et modestia, *61, 2. stomacho |abora|iat, *249, 2.
S. Bernardus Canzius Dominicanus morions apparuit absenti in veste candida, *376, 1.
Berlramus est primus Sacrameiitarius, sed obscurus fait, 360,1.
Berzellai senex delicias quam heroico spreverit, *329,1.
Bestia montem Sina tangere non poterat, *506, 1. quid hoc tropologice sil, *ibid,* voro cum bestiis pugnavit Paulus, 407,2.
Bexa est in S. Franciscum injurius et blaspbemus, 533, 1. negat epistolam ad Hebreos Romæ scriptam, *524, 2. negat Christum ad inferos descendisse, 627, 1. Calvinum semper doctissimum interpretem vocat, *240, I. ejus circa curiositatem incuria, 628, 1 ; *340,1, 2. ejus blasphemia circa clamorem Christi, *394, 2. el circa invocationem Sanctorum, 187, 1. ejus arguti® et stupor, 603.1. ejus sententia do auctoritate epistolæ ad llebræos r.jicilur, *444, 1, 2.
Bibere licet de puteo qui in idoli fano est, 323, 2.
Bigamia ante baptismum est impedimentum sacerdotii, *212, 1. — *Vide* Bigami.
Bion Philosophus dictus corruptor juvenum, 53, 2<
Blæsilla Romæ illustris fuit vidua Christiana, *237, 2.
Blandiloquentia bæreticorum errorum est pallium, 634,2.
Blasphemare quid sit, 284, 1; *336, 1.
Blasphemiæ hæreticorum, 187, 1 ; *254, 2; *394, 2.
Boleslaus V Polonorum princeps unde *Pudici* nomen Imbuerit^ 301,2.
S. Bonaventura quoto œtatis anno sit factus Religiosus, *303, 2. cruce Christi maximum sapientiam hausit, 256, 1.
Bonifacii diaconi pro fide Catholica constantia, 624, 1.
Bonifacius III Ponlif. primus *(Ecumenici* nomen accepit, *160,1,
Bonitatis definitio, 5G8, 2. bonitatis divin® dimensiones, 612.1. idem est subinde quod beneficentia, 95, 2.
Bonum Hebræis idem est quod beneficium, *344, 2. item quod lælum, *400, 1. triplex bonum animæ justi donat Spiritus Sanctus, 134, 2. bonum quod Christus nobif praslitit, majus est quam malum quod intulit Adam, 102, 1.
Bona spiritualia a Judæis in Gentes collata, 240, 2. bona invisibilia nobis a Deo præparala pro malis præsentibui, 140, 1. hæc omne desiderium superant, 262, 2. bona Deus proprie providet, intendit el coronat; mala lanium statuit permittere, impedire posset si vellet, 25,1. bona Christi et animæ illi desponsat® fiunt communia, 490, 1. quæ bona nobis impetrant pontifex Chridus, *439, 2. tria bona Christianis data per Christum, *459,1. bonis prasenlibus tantum utimur, ælcrnis frumuu, *266, 1.
Booz el Jachin column® quid significarent liltcralitcr, quid allegorico, quid tropologice, *218, 2 ct seqq.
Boves in Palæslina et Canariis insulis triturant, 329, 1. quem bovem sibi fingant Judæi ali in tempus Messis, *178,1.
Brabeuta quis esset, el unde dicatur, *106, 2.
Bravium quod sil stadii spiritualis, 334, 1. quomodo braviuna accipiat unus et pluies, 332, 2. in bravium jugiter intendere incilat ad cursum, *59, 2.
BreviUs vitæ suadet opum contemptum, *257,1. breviUs

tribulationum humanarum, 136, 2; 444, 2. brevitas sermonum sedanda, *52!, 1.
S. Brigida fuit in viduitate consuntissima, *237, 2.
Byssus tabernaculi terram significat, •4M. i.
Dytlmin inter iones suos statuunt Valentiniani, *86, 1.
Bylhus qui puteus fuerit, in quo Paulus latuit, 406, 2.

C.

Cabala vetus fuit traditio, qua a patribus accepta mysteria ore ad os per successionem tradebantur, vetus indubitata fuit, sed rccenliorum Judæorum est fictilia, *J85, 1.
Cacoethia quod vitium Aristoteli, 55, 1.
Cadaveris contactus olim reddebat immundum, 406, 2. cadavera peccati sunt typus, *441, 1,
S. Cæcilia in igne illisa mansit, *421, 1. Evangelium semper gerebat in pectore,46,1 ;*107,1,2. Valerianum sponsum Christo lucrata est per fragrautissimum castitatis odorem quem sensit in conclavi sponsae, eumque una cum fratre fecit martyrem, 301, 1; 307, 1; 318, 1; 429, 2; *205, 1. cum eo in castitate vixit, 301, 2. ejus corpus diu post mortem integrum repertum, *ibid.*
Caecitas mentis non tantum est simplex carentia lucis, sed et affectus pravus, quo quis illustrationes divinas libere repellit : est ea magnum peccatum, 25, 2. est signum obstinat® mentis, 190, 2. cæcitas Judæorum, 175, 2.
Cælibatus fructus el commoda, 314, 2. caelibatus in cujusque est potestate, si Dei gratiæ cooperan velit, 303,2; 812,1. est aptus ad omnem scientiam acquirendam, 320, 2. non damnatur ab Apostolo, *225, 1.
Cælibes dicti quasi cœliles, 320, 1. Cælibes Apostolus ad conjugium non hortatur, 300, 2. magna cælibum in Ecclesia multitudo est, 225,2.
Cæremoniæ legales cur non statini a morte Christi abrogata* sint, 230, 2. umbra sunt futurorum per Christum, *92, 1. eæ desiere, non lex moralis, aut naturali- dei «logi, 532, 1.
Cæremonialia quædam in foedero legali sanciendo habet Paulus, quæ Moses omisit in Exodo, *443, 1.
Cæsara, regina Persarum, nd maritum redire noluit, nisi is converteretur ad fidem Christianam, 308, 2.
Cæsaris Baronii elogium, 20. quotidie SS. Apostolorum sepulcra visitabat, 16. 2.
Cæsarius, Nazianzeni frater, *a* matre ad pietatem institutus est, . I.
Caiani bæretici asseruere linminesabangelis creatos,*29 4,2. etseqq. confinxerunt librum qui inscribitur *Pauli Hevelatió.* 502, 1.
Cain prima mundi aetate cum suis pios afflixit, *154. 2.
Caiu< hospes Apostoli, ct convenientium Christianorum, commendatur ab hospitalitate et misericordia, 241. 1,2.
Card. Cnjdani error de cœlo empyreo, 500, 2.
Calceus quatuor rerum est symbolum, 679, 2 et seqq. calceus hyacinthinus Ecclesiæ, symbolum est triplicium ornamentorum et virtutum ejus, 681, 1. cur ei datus talis, *55, 1. calcei militares sunt ocre®, 682, 2. calcei militis Christiani qui sint, *ibid* et seqq.
Calix benedictionis quis sil, 344, 1. quis calix dæmoniorum,317,1, 2. calix sanguinis non est typus sanguinis Christi, ut dicunt hærctici, 345, 1. tropologico martyrium dicitur calix, 442, 2.
Callimachus fuit propliela Cretensium, id est, pocla,*324,2.
S. Calliopius a«lnle>cen< in crucem actus est 531, 2.
Calor Mibtus hmgum vincit teporem, 40!, 1.
Calvaría) monte an sepullus Adam sit, 655, 2.
Calvinus censet motus rationem prevenientes esse peccaminosos, 119, 2. se suosque omnes Christo preferì, *895,2. negat Christum ad inferos descendisse, 627, 1. censet animis Sanctorum non videre Denm ante diem judicii, 491, 1. negat infantibus fidelium nece.^arium esse baptismum, 192. 2; 307, 2. et Del mandata pnc«e serrani, 211, 2. originem ct continuationem fidei «p» obtendere non potest, 186,2. obcicationem ct obdurationem hominis Déo a<scribit, 25, 2; 168, 1. negat meritum pii operis,58, 1, 2. et Ecclesiam e<se firmamentum veritatis, aitque eam errare posce, *219, 1« Quomodo nesciens imagines veneretur, 378, 1. ait decalogi observationem minime esse necessariam, 532, 2» Manichæos impietate superat et blasphemiis, dum Deum auctorem facit peccati, 167,1. docuit in Ecclesia nullos esse malos, *293,2. ait licere promittere continentiam Ecdesiæ, saltem tacite et indirecte, ergo et directe, *2t3,1,2. unde dogma suum de praedestinatione cl reprobatione hauserit, 166, 2. ejus fatum, *ibid,* dæmone.m paredmm se habere fatetur, *223, 1. fuit stigmaticus, 2. Paulo et Augustino est malígne abusus, 5, 1. ejus argumentum contra Missam enervator, *457, 2. ejus bla-phemia circa clamores et orationes Christi, *394, 2. ejiK sententia de epistola <ad Hebreos rejicitur, *3h7, i; *413, 2; *444, 2. duplicem comminiscitur hominem, 124, 2. ejus error circa liberum arbitrium, ftid.; *427,2. item circa efficacem Dei vocationem, 230, 1. ejns tria axiomata blasphema, 61, !•
Calvinisti hæc verba. *Hoc est corpus meum,* ad figuram significandam detorquent, 5, 2. et quæ hinc inconvenientia sequantur, *ibid,* simiæ sunt pseudo-opostolorum Corinthiorum, 494, 1. Donatisti* deteriores sunt, quod altaria sacra tlejiriant, *519, 2.
Calyplrarum muliebrium commendatio, 356, 2.
Camelum per foramen acus ducere potest Deus, 363, 1.
Camos idolum Moab, idem qui Bacchus, 225, 1. unde nomen habeat, *ibid.*
Canarii ungulis boum grana excutiunt, 329, 1.
Candela ardens in baptismo quid significet, 288, L
Candelabrum septiceps erat in tabernaculo Mosis, in templo Salomonis erant decem candelabra, *432, 1,2. illo designantur septem plancti : id Christum denoLU, Æïd.
Candor lucis ælernæ quomodo sit Dei Filius , *352, 1.
(¡anendum distincte ul intelligatur, 390, 2. canere possunt mulieres hymnos in cœlu mulierum, sed non m ecclesia» 396, 2.
Canibus comparantur hæreticit *4!, 1.
Caunii est regula mensoria geometrarum, 486, 1, 2.
Canones prohibuere criminis probam ferro candente, 272, 2. canones Conciliorum quanta in auctoritate habendi, *323, 1. canones Pontificii adslruuntur, 397, t. ul non edantur plures canones ad clericorum vitam spectantes. Episcopi provideant, 56Í, 2. canones rerum pro epistolarum Pauhnarum inlelligenlia, 21, I. item verborum, 26, Î.
Cantica sacra olim Christiani canebant, non amatoria, 660, 1.
Canlores Prophelæ dicuntur, 353, I ; 383, *l.*
Caper emissarius erat Hebræis piacularis victima, 284,9, 455, 2; *436, 2.
Capere captivitatem Hebræis est captivos f.iccre, 626, 2.
Captiamoli® carnem Christi edere nolebant, 362, 2.
Capitalia vilia dupliciter dividuntur a Theologis, 296, t.
Cappadocis iidem sunt cum Mosoch, '161, t. sunt mendaces et perversi, quod aGibnonitis prognati, *325, 1.
Captivitatem duplicem, activam et passivam , Christus ¡n triumphum duxil, 626, 1.
Caput sedes est sensuum et montis, 216, 2. caput significai quod in quaque re primum ac summum est, 608, *Î.* caput velari, quid denotet, 355, I. equit Ecclesiæ militantis el triumphantis e-t Christus qua homn, 352, ÎJ 597, 1 ; 635, 2. quod sil caput libri, in quo de Christo scriptum sil, *454, 2 et seq. an perpetuus capitis dolor fuerit Paulo stimulus carnis, 503, 1, t;

Carbone* ignis .coper inimici capot quomodo ct cur congerì ridi, 216,1.
Careens Melitensis S. Pauli lapide* magna vi pollent. 14, 1. et career ejus Romanus est in honore, 15,1.
Carmelitarum institutum an n Prophetis cœpcril, *490, 1.
Carmelus domicilium Prophetarum, 2. ob fertilitatem Judæisabiit in proverbium, *511, 1.
Carnales proprie quinun sint, 268, t. eorum ct spiritualium diversa studia, 13!, 1. carnalis el carnalia desideria quæ sint, 431,2.
Oro in Script, aliquando carnis corruptionem, aliquando concupiscentiam, aliquando homines carnales significat, 28, 1 ; 4!2, 2; 565. 2; 369, 1. item externam speciem el gratiam, 28, 2. Caro Christi in Eucharistia virtutem vivificandi habet non a seip<a, sed a spiritu et divinitate Verbi, 362, 1. hæc est nobis via vivens, *458, 2. designatur velo quod erat ante Sanctum Sanctorum, *ibid,* an ea «it tabernaculum perfectius, per quod Christus transivit, *439, 2. fuit vestis Verbi, *26, 1. caro cl sanguis significant lentationes carnis, et homines carne ct sanguine consunte*, 523, ! ; 673, 2. quomodo hæc regnum Dei non possidebunt, 412, 2. caro gravissimus noster battis cst, 335, 2. e4 figulina animæ, 29, 1. motus conCüpiscenliæ juvat ct fovet, *ibid,* cum per spiritum ad alta contemplanda super se assurgit, attenuatur, *250, 1. quomodo ea non prosit quidquam, 362, !• echineidi nssimdalur, 124, 2 bonum ei est ut ei re litatur, 127,2. fructus ejus cst dolor et tristitia, 568, 2. ejus tantalio viros pios maxime humiliat, 501. 1. carnis prudentia est sapere carnalia, 131, 2 helium carnis adversus spiritum, 566, 1. quid ci rebelli opponendum, 2. carnis infirmitas triplex in Paulo fuit, 553, 2. an carnis particulam unam habeant homines singuli cx Adamo, *415, 2. quomodo in carnis interitum tradantur excommunicati, 287, 1. qui secundum carnem ambulent, 482, 2 et scq. quæ sit carnis tributatici conjugatorum, 3! 4.1.carnes idolothyta» miltebnnlur ad macellum, 318, 2. carnes ere dæ Mint non pro gulonibus, sed pro sanctis, *226, 1.
Carolu* Magnus suos films artem mechanicam ducerò voluit, filus 1 indicium, *169, 1.
Carpocrilinni cauteriati in aure erant: aversabantur procreationem liberorum, *223, 2.
Carpus vidit Christum dicentem sibi, iterum sc paratum pro hominibus salvandis pali, 57!, 2; *314,2. nn fuerint duo Carpi, *314,2.
Carthustano, nI vitam tueatur, an carnibus vesci liceat, 348. 1.
Caspii senes canibus devorandos objiciebant, 653, 1.
CasM.mi error dicentis licitum esse aliquando mentiri, 529, 2. consuit vitiis singulis suos preesse dæmones, 67 B
Castigatio Del bonos secernit a malis, germanos Dei filios probit, '500, t. idque ut paler filio» castigat, 499, 1. quomodo castigatio corporis fiat, 333, 1.
Castitas nec igne concupiscenliæ lædi potest, nec igne corporali, *121, 1,2. cur dicatur sanctitas, *375, 1. cst nota ver® Ecclesie, unde non invenitur apud bærelicos, 458, 1. etiam in matrimonio habet locum, *503, 1. corpus roborat, 333, 2. ejus dignitatem omnes quidem capere posvunl, sed nolunt, 312, 1. est premiurn humilitatis, 54, 2. impossibilis e*t apud bærelicos, *ibid.;* 319, 2 Calonis pro ea dictum, 320, 1. ejus voto astricti olim validum contrahebant matrimonium, licet contrabendo peccarent, 305, 1. qui a continentia differat, 569, 1. castitas S. Pauli, 7, 2. — *Vide* Virginitas.
Casti Deo familiares sunt, el paredri ct assessores divina sapienti®, 320, 1, 2. comparantur angelis, *ibid.*
Castra Judaica sum habebant portas, *520, 1.
Casu* Adæ et reparatio Christi, inter se comparantur, 101, 2 et seqq.
Cataeumbo: quis Romae locus sit, *490« 2 et seqq.
Cataphryg® mulieres ordinabant diaconos el Episcopos, •417, 1
Citathemo censura crat eorum qui so damnatis conjun- 442, 1.
S. Cntharin® corpus ab angelis in Sina translatum est, •421, a.
S. Catharina Senensis nare» occludebat cum libidini obnoxius illi occurreret, 429, 2. Christus ei dedit cor suum, 533, 2. habuit etiam quinque in corpore stigmata, 583, 2.
Catechismi origo cl antiquitas, 575, 2. catechismi quinque capita catechumenis proponenda, *350, t, X
Catechista, catechumenus, catechismo» quid sint, 575, 2.
Catechumenus sua bona cum catechista communicet, *ibid.*
Catene, qua vinctus Paulus, segmenta misit S. Gregorius nd Augustam Constantiam, 17, 1. caten® SS. Petri et Pauli quanto in honore sint, 15,1. quæ sit catena peccatoruiD, 52, 2 it . jq.
Catholici cum haeretica matrimonium au cl quibus m locis liceat, 322, 1. Catholici veritatem Christi in Eucharistia credentis securitas in dic judicii, 361, 1. quomodo et quando Catholici pietatem pro quæstu habeant, •255, 2.
Calo Major de tribus rebus indoluit, 9, 2.
Cauponæ meritori®, h.ibitæ semper impudica sunt, •486, 1.
Cauponari verbum Dei quid sil, 430, 1.
Causi ad peccatum impclh ns, peccat, 168, 1. cause du® ad idem opus meritorium concurrunt, naturalis cl supernaturalis, 432, 2. causæ saculares a presbyteris olim j'pli.dlæ, 292,1.
Causales nota» npud Apostolum sæpe non cau^am.sed eventum ct consecutionem significant, 20, 1, 2.
Causones serpente* unde dicti, ct qui sint, 342, 2.
Cauteriatam conscientiam liahenl haeretici, cur, *223, 1
Caverna» primorum Christianorum Rom© sub terra, *490, 2 ct seqq.
Celeusma quid sit apud nautas, '131, 1,
Ccltichius catechumenus somnio territus, quam rapuerat feminam remisit, *238, 2.
Cenihri crat portus et pigus Corinthi, 212, 1, 2.
Centuriatorum M tgdcburgensiurn augusti® el deliria in Ecclesiæ su® continuatane ostendenda, 180, 2.
Cephas idem est qui Petrus Apostolus, 528, 2.
Cerebri vulnera memori® officiunt, 189, 2.
Cerinthus erga angelos mirifice fuit offectus, *95,2. ponebat illo» valut minores deos, ct Christo nobiliores, *94,2. tamen angelum Judæorum dicehat esse malum, 95, 2. quæ de Ecclesiæ felicitate pre licta erant, ad terrenam cl delicias corporis referebat, 401, 2. fuit pater Chiliastarum : nn sit Auctor Apocalypseos, *ibid,* resurrectionem negavit, *ibid.*; *289, 2. adversarius Pauli eral: judaizans quæstiunem movit <le servandi» legalibus Mosis simul cum christianismo, 19; 482, 1. pervenit ad annum Christi CLXV1, 12. Christum ct Deum a Jesu dividebat, *38, 2; '53, 1 ; *95, 1,2. crat hostis crucis Christi, el Epicureus, *53, 2.
Cernere hæreditatem, est eam possidere, 110, 1.
Certamen nostrum in cursu consistitt '495, 1. ejus tempus breve est, 112,1. praesagiebat paulus certamen suum quod habuit Hierosolymis, 241, 2. certaminum varia genera erant apud Grecos, 333, 2. — *Vide* Agon.
Certandum Christianis post baptismum assidue, 338, 1.
Certitudo conjecturalis justiti® ct sanctitatis cur nobis sufficere debeat, 136, 1. certitudo promissorum Dei, *485 , 1. fidei Catholic®, 518 , 2. muta hæc oriatur, *122, 1. certitudo divin® spel, 92, 2. certitudo mercedis exspectanda pro laboribn*, *286, 1,2. qualem certitudinem m hac vita habere possíurós piædestinationls nostræ, 593, 2. certitudinem grati® Novantes sibi pro-

mittunt, 195, 2. certitudinem tantum conjecturalem Aabent perfectiores de tua salute, 134, 2.
Cervicosi ct duri quomodo arguendi lint, *334. 1.
Cerris comparantur conjuges, 667, 2. eorum partui difficilis est, 554, t. eorum in trajiciendis amnibus industria in sustinendo cornuum pondere, 573, 1.
Chaldaeorum lingua utuntur Christiani Thomei in sacris, 254, 2. Chaldæi rarius duali, et plerumque duali eti tm pro plurali utuntur, *160, 2.
Chanaan (in) Christus natus est et mortuus, et hinc veteres inca sepelire voluere, '482, 2.
Chaos primo mondi die creavit Deus, *472, 2.
Character Anlichristi quis futurus, "163, 1. character dicendi in epistolis Pauli mirus, 6, 2. character Confirmationis ct Baptismi, 424, 2; 425, 1. est indelebilis, 647, 1.
Charisma (per) quam gratiarn significet Apostolus, '273, 2. quæ vocet charismata meliora, 377, 1. charismata Spiritus Sancti varia sunt, 205, 2.
Charitas in quo distinguatur a charismatibus 377, 1. quæ charitas Dei diffundi dicatur, 93, 2. ct quando, 94, 2. nihil nos ab ea debet divellere, 149, 2 et seqq. hominem impellit ut legem perfecte adimpleat, 223, 1. est primus et nobilissimus fructus Spiritus Sancti, ac parens cæterorum, 568, 2. potest ea amitti, 152, 1. per eam possunt pumitenti bona opera prodesse, etiam ante reconciliationem, 379, 1. tribuit tria singularia fidei et cæteris virtutibus, 562, 2. nullus sine ea esse potest amicus Dei, 378, 2 et seq. huic Deus annexuit justitiam, amicitiam ct filiationem Dei, 589, 1 est via excellentior ad Deum, 377, 1. quomodo sit vinculum perfectionis, *105, 2. est tunica Christi inconsutilis, 106,1. esse debet laboriosa, *116, 1; *179, 2. csl centrum, anima, regina omnium virtutum, 223, 2; 378, 1; 385, 2; *105, 1. ejus dimensiones spirituales, 619, 1. quanta ea est in homine, tanta est ejus justitia, 379, 2; 636, 2. ejus radices tres, *179, 2. non agit perperam, 381,1, 2. nihil putat vile vel indecorum, 381,2. cum videt proximos recte vivere, non invidet, sed quasi de augmento proprii profectus gaudet, *ibid,* omnia suffert cl credit, *ibid.* sola manet in patria. 383, 1; 384, 2. facit cuncta speranda sperare, et patienter exspectare, 382,1. animam Deo maritat. 490, 2. est Prelato necessaria,*180,1,2; *275,1. est unio membrorum Ecclesie, 636, 1. est spiritus et anima Ecclesiæ. 2 et seqq. est patiens, quia patientiam parit, 381, 1. quatnor virtutibus constat ejus quadriga, 382, 1. ejus b«uu, fructus, officia, 2. si est sincera, magnete potenlior est, 9, 1. quomodo nunquam excidat, 882, 2. non respicit meum et tuum, sed quæ Dei sunt, 881, t. chantas proximi charitatem Dei includit, 221, 2; 565, 1. qualis illa esse debeat, 209, 1. ea reddit sui cultores servo* ob obsequia, 565, 1. ejus debitum cst perpetuum et indissolubile, 221, 2. qu» dicatur charitas Christi, 149, 2. charitas Christi erga nos cst incomprehensibili*, 620, 1. superat omnem charitatem, 96, 1. charitas ordinata exigit ut quisque magis se ac sua commoda qurrat, quam aliena, *21, 2. quæ sit charitas veritatis, *158,1, 2. charitatis humilis novem actus, 212, 2. charitas primorum Christianorum, 200, t. ct Pauli, 8, 2; 152,1, 2. charitas nostra an sit ipse Deus, 94, 1. quomodo charitas a philautia differat, *299, 1. — *Vide* Amor, Dilectio.
Charites quomodo ab Ethnicis pingerentur, quævc earum nomimi ct significatio, 475, 2; *t07, 2.
Cherrm votum vocatur anathema, quo res Deo consécrala in æternum separatur a domino suo el usibus profanis, 157, 1. *cherem* quid significet, *ibid.*
Cherub idem cst quod equitans, auriga, princeps, currus, •435, 2.
Cherubim vocantur currus Dei, 625, 2; *485, 2. Cherubim quadriformes repræ«cnUnt quatuor ChrHi stemmata, *26, 2; *355. 1. pinguntur imberbes, ut perpetua juvenius eorum «¡gnlfìcetar et eternila*, *435, v. derivatio nominis Hebraica, *ibid,* sunt genens neutri, carent cnim <cxu, *435, 1. etiam mittantur at alii angeli, *864, 1. cherubim duo ex propitiatorio prodeuntK ipsum obumbrabant, *435, 2. hinc currus speciem da» bant, *ibid.*
Chiliast» fingebant Sanctos mille annat felicitatis post diem judicii m terra aclares, 558, 2. an eorum parent Cerinthus fumi, 401, 2.
Chirographum decreti quod Christus delevit, qaodrum fu» rd, *89,1 et «eqq.
Chloe nomen familias vel feminæ fait, 251, 1.
Chresti olim dicebantur homines benefici, 243, 2; *844, 2.
Chreslologi sant qui bene dicunt, sed male agunt, 243, 2.
Christianismus nihil prodest se circumcidentibus, 564, 1. ipse est lex ct schola parit, *106, 2. est professio vita cadesti* et sanctitatis, *72, 1 ; *181, 1, item castitatis» detestatio libidinis, *129. 1.
Christiana libertas a quibus nos eximat, 25. 2. Christ ina lex docet amare non copiam, sed sufficientiam, *256, 1. cur Christiana ad lenonem damnata potius, quam ad leonem, *488, 2
Christianum esse, quantum sit Beneficium. 371, 1, Christiani nomen gloriosxun est Emptas, 297, 1. is sempet ad bellum se paret, *302, 1,2. miles est Christi duci* sui, *190,1. quoi gaudii materias et causa* habeat, *60, 1,2. quomodo inter tot «rumna* semper gaudere po«it» *ibid.* non lætetar nisi cum vident fratrem in charitate, 651. 2. virtutum odorem spargat. 429. 1. qua ration* mortuus esse debeat, *100. 2 ct »eq. in victoria nunquam sit securus, 676. 2. frequenter agat D» o gratias etiam in adversis, 248. 2; *139, 2. sit infans iu malo, 393, 1. non sibi sapiat, 213, 2. vita sua debet retegere tenebras impietatis ct alios illuminare, 654, 2. ejus est optare adventum Christi, *137, 1. exquirat quid de se exigat Deus, et qua in re Deo maxime placere po«dt, 655, t. qualis ci benignitas conveniat, 618. 1, 2. eum decet pallor et macies, 336, 1,2. sit alter quasi Christus, 226,1. qiiT vitia ei potissimum cavenda, *ibid.*
Chrivlianl riellæ instar n fulgeant. *37, I. non sunt »ub lege veteri, sed lege ten< nlur, 118. 2; 567, 1. sunt p« regrini in hac vita. *478, 2. esse debent sancti vocatione, bapti«mo, debito, officio, professione ct obligatione, 609 , 1; *3, 1; *71, t; *379, 1. debent ut pueri, puero Christo assimilari, *374, 1. suos habere debent sacerdotes et sacrificia, *393, 1. subditi regibus, et»am Ethnicis, eorum robur <unl, 219, *2.* sunt pnr Ju Iris electi ex libera Dei dignatione et electione, 164,1. 2, sunt a potestate tenebrarum per Christum erepti, *75, !• dum timore pœn* legem servant, sunt filii veteris Testamenti, 556.1.2. quomodo Christo debeant concruciflgi, 579. 2. miseri sunt, si Christus non resurrexerit, 401. 2. adorant Deum in spiritu et veritate, 435, 2. se invicem diligant ut fratres, *129, 1. Mint gens nova el aurea, 580,2. pædagogo. id est lege, non cgciit, 547, 1, dicuntur docibiles Dei, *429, 1. operibus bonb certare debent, *338, 2. Christo sunt concorporati, *382, 2. credendo in Christum, benedictionem Abrahæ, id est justitiam, sunt adepti, 168, 2. ructent pro ratione seminis, 576, 2. exemplo debent pralucerc Ethnicis, **356,* Í. quomodo vocentur a Paulo electi a<l greti-vm el sanctitatem, 24, 1. non sunt liberi ab omni lege positiva Superiorum, 564, 1. sunt veri filii promissionis, ct AbrahaB et Diaci, 159, 1; 163, t, 2. in baptismo S-itanæ et operibus ejus renuntiant, 107, 2; 678, 2. vocatione sunt uncti, 43, 1. ad cruces se animare debent cogitando vincula Pauli, *112, 2. esse debent peccato mortui, 106, 2. caveant peccata pristina, 110, 2. omnes vocantur ad crucem, *126, 2. sunt metonymice regnum Dei, 233, 1. item populus ejus et peculium, *165» 2.

peculiariter el cur® <nnt, *427, 2. lif semper incumbunt tcnütioiie», *302, 2. iis vivendum non secundum carnem, sed spiritum , 133, 1. nn iis vetitus sit unis mdrimonii, utpota sanctis, 290, 1. deos Gentium ne nnminire quidem debent, 926, 2. nec ceremonias et ritus legis servare, *ub poma mortis, 433, 2. eorum e*l non stare, sed semper progredi in via virtutis, *127, 2. cur certare debeant, 15!, 2. qu® eorum esse debeat sanctitas, 651, 1. per Sacramenta invicem connectuntur, 206, 1. eorum Aducía et libertas in professione fidei, *380, 1. quanta eorum mutuo debeat es>e unio el amor, 200, 2; 623, 2. licet multi sint, ebaritale sunt unus, 94, 2. eorum constantia contra Julianum Imp., 821, — *Vidé* Fideles.

Christiani primogenii in subterraneis cavernis habitarunt, •490, 2. speculum vitarunt, 356, 1. quotldio in Missa communicabant, 347, 2. maxime tempore persecutionis, *518, 2 ct seqq. unde Eucharistiam domum deferebant, *ibid.;* 347, 2. una cum juUilia accepere primitias spiritus , 139, 2; 37!, 1. jubebantur ante preside* maledicere Christo, 372,1. eorum in fide constantia, *488, 2. mira eorum in Martyres, Christi causa vinctos, charitos, *463, 1. eorum in communicando ritus, 369, 2. urgente persecutione ex Oriente et Occidente adibant sepulcra Apostolorum, <6, 1. ordinandorum nomina publice proponebant, *216, 1. oscula lis olim usiLita, maxime ante sacram communionem, 512, 2. osculabantur et Januis templorum, *ibid,* iis aspersa Libes quod principibus inobedientes essent, 219, 1. solebant canere hymnos antelucanos Christo, 395, 1. item per diem, 660, 1. canebant eosdem in suis Agapis, 659, 2. quas instituebant ante sacram Synaxim, 357, 2. lavabant manus ante orationem, *201, 2. milio operis se cruce signabant, 350, 1. pro regibus infidelibus in mysteriis orabant, *194, 2, damnati magis gaudebant quam absoluti, *180, 1. mori malebant quam mentiri vel semel, 613,1. hospitalitas iis erat in usu, *513, 1. bospitabmtnr apud Episcopos, non vero apud Gentiles, *ibid.* Christiani viri olim fratres vocabantur, femin® sorores, 200, I ; 209, 2; 212, 1 ; *342, 1; *379, 1.

Christiani Jurlæi bonis sunt spoliati, 416,1; 469, 2. suos semper contribule* Infensos habuere, ibid.

ClirKliinl Tbomæi In India suik Praiatos vneant *mar,* id c*t dominos, 417, 2. utuntur lingua Cbaldxa in sacris, 255. L

S. Christina Mirabili* quam austere vixerit, 112, 2.

Cubisti *prœdestinatio, incarnano» dignitas, divinitas.*

(Jiri'lus Jesus nascitur ex habitatoribus Sion, 195. 1. quomodo sit minister circumcisioni*, 237, L materialiter pfædesllnatus est Filius Del, 40, 2. ejus diam persona dici poléit predestinata, *ibid,* idque ut resurgeret, 41, 1. oju' piælestmaiio ed exemplar, medium, finis nostra, *ibid* est radix Jesse oh quatuor causas, 217,1, 2. ut homo, est omnium ere iturarum finis, 276, 1. quomodo dicatur Del, *ibid,* ut homo deferì Deo Patri et Spiritui Smelo honorem ; ut Deus, recipit honorem, 245. 1. ut Deus, fuit radix David; ut homo, ex radice David, 233, 1. est progenitus ex Jnd.vis, 158, 2. et ex tribu Juda, non Levi, "417, 1. Itine ils semper benefecit, 183, 2. fuit ito tamen petra scandali, 174, 2. est ex Noe confirma serie natus, *474,1. tunc venit, cum ad summum matorum cl pccrnlorum venerai mundus In «tatù legis, 105, quantopere angelis praeoli it, *388, 2 ct *eqq. est principium omnium Del operum, d primus omnium praedestinatorum, *455, L de peccato perentom damnavit m came, 130, 2. Inductus e*l in orbem pruno per incarnationem, secundo per resurrectionem vel extremum judicium, *338, 1, 2. omnia nahir® human® SHmnpsit, prater culpam el vitia natura, *376,2;*391, Î-luu modo in eo corporaliter inhabita rit divin itai, *86, 1 non eri supra Spfritnm Sanctum; r<t super omnia qtn sunt extra Deurn, 158, 2. quomodo in Abrah® lumbis latens non dederit decimas Mclchhedpcho, *414, 2. vere tamen in eJus lumbis non fuit, *415,1. fuit semen benedictum Abfuit® promissum, 160, 1 ; 543, 1. ut horno omnem temporis differentiam complectitur. *517, 2. est exauditus a Patre pro sua dignitate, *396, 1. in quo el quomodo exauditu*, *394. 2. in primo puncto Incarnationis habuit actum meritorium oblationis sul, quem continuavit usque ad mortem, *454, 2. ut homo, est hominum, angelorum et cœli rex, item raput Eccled® militantis et triumphantis, 597, 1, 2. sua incarnatione magnam rebus omnibus attulit dignitatem , 592, L est auctorcl filius Ecclesia', 559, 1. quomodo fuerit minoratus, *368, *2.* ex omni factus eri nihil, *24,2. quibus titulis sit omnium dominos, *362, 2. c*l factus homo ut mori posset, *374. 1,2. ut homo. eri et;servas el Filius Dei, *25, 1. non tarnen vere serviti; *ibid,* viam novam et viventem nobis initiavit per carnem suam, *458, L quomodo sit desideratus cunctis gcnlibus, *509, 1. est principium creatur®, 580, 2. et principium, exemplar et finis omnium Dei operum, 101, 2. non Intulit humanum corpus c cœlo in Virginem, sed in C4 formatum, sine viri semine, virtute Spiritus Sancti, facium accepit, 40, 1; 550, 2. quomodo in similitudinem hominum factus sit, *25, 2. dimidiatus est hominum et Dei, natura et officio, *441, 3. quomodo dicatur primogenitus omnis creatur®, *78, 1. quomodo non nosscl peccatum, 435, 1. in quantum homo, vere est Filius Dèi, oli gratiam unioni*. 148, 1. quomodo ut homo major fartus sit angelis, *355, 2. quomodo el quando iis sil minor, *368, 2 etseq. novum hominem et novum mundum Terit, 580, 2 ; 640, 2. venit consolari pauperes, humiles, el lugentes in Sion, *466. 2. non potest dici mediator ut Deus, sed ut Deus homo factus 545, !. fuit gratiosus et dilectus ut unicornis, 590, L pra»'lantior est omnibus legislaloribus Hebraormn^ *379, 1. tria ejus infirmitatem probant, *395, 1. tjnl sterilitas el invuriabililas, *517, 2. quod ejus «chema ct habitus sil, *26, 1. ejus nomen est , Veniens^ 49, 1. *467, 1. quomodo eum secundum carnem non noverimus, 453, 2. est legi subjectus, fado, non obligatione, 550, 2.

Cubisti *sapientia» gratia, potentia, virtutes.*

i Christo conveniunt majestas ct umor, *220, 2. est utriusque Testamantl testator Ct mediator, *4í6, 1. in quo honorem Deo Patri detulerit, 245, 1. cjul erga homines amor ,96,1 ; 381, 2 ; 452; 2; '121, 2; *863, 2. amoris hujus dimensiones, 617, 1. fuit doctor Judæorum, 237, 1. est Eccleslæ et nnimæ fidelis fundamentum, 269,2. est finis legis ob quatuor causas, 131, 2* cur in ultima cœna Apostolis pedes lavcrlt, 180, 2. candelabrum èst, *492, 2. est exemplar nobissariclitalii cl virtutis, 147, 1. quando, quomodo, el in (piales titulos unctus «lt. *361, Lest inceptor ct consummator fidei in se et in nobis, *496, 1. ob 1res rationes filiorum Del primogenitus est, 147, 2. virgines amnt, 318, 2. est omnium admirandorum compendium ae omnium raput, *368, 1. est Propheta singularis, *ibid,* quomodo noblí sit præscnptus, 537, 1. est homo cmlcslis dtiadCupllciter, 511, 2. in ju«tis e«t orflnfa tripliciter, *105, 1. est similis grano sinapis, 363, 1. est nobis speculum humilitatis, *22, 1 2. quomodo dicatur Apo«tolus4 *379, L palesi esse duobus in locis, 400, 2. fuit expers concupiscenti® rationem prevenienti*, *39!, 1. fuit per omnia novus homo, 641, L nonnisi honori! causa dicitur servus Dei, *3, 1. non eo quod laverii pedes Apostolorum, *25, 2. tripliciter est vita nostra, *103, 1. est stella matutina , <09, 1. etiamsi omnia acceperit a Deo, tamen ab eo dependet qua creaturaj

149, 2. nn dîd»re llCCàt, *Christe, ora pro notti, ittd.* est dux et vexillifer Gentium , 238,1. fuit recapítula lio omnium Dei operum visibilium et invisibilium, 599, 2. non c*l peccati minister, 531, 2. quatunr ejus forme Comparantur ftciobus quatuor Cherubim Ezr<hielis, *26, 2; *355, 1. ejus corpus localiter non implet cechini el terram, 374, *t.* est caput cl corpus Ecclesiae, 375.1. ejus in illam amor, 598, 1. ejus beneficentia, 568, 2. ejus clementia ui persequendis peccatoribus, *186, 1. ut Martyr inter omnia mundi tormenta triumphat, 151, 1. ejus vita lota est speculum morum, 436.2. ejus propensio ad miserendum et auxiliandum, 377, 2; *390, 2. ejus verba vita sunt, 362, 2. in ip*o crescimus, et Ipse in nobis, 108,2 cl seqq; 598, 2; ejus lenitas, *296, 2. in ipso non fuit fides, *496,1. nec ignorantia, vel defectus grati®, nec morbi, *370, 2; *391, 2 et seq. sed omnis sapientia, *83,1, 2. peccato mortuus est effective, nos subjective, 111, 1. babuil experimentilem scientiam miseri® no<træ, *377, 1. ei mixtim tribuit Scriptura attributa divinitatis el humanitatis, 46, 2. quomodo ei consanguinei fiamus, 346» 2.

Christi *pallio, mors, crux et meritum.*

Christi confessio coram Pilato, *262, 2. quando mortem in mortalibus destruxerit, *277, 2. ipse crucifixus idea viri religiosi est, 579, 1. quomodo ei concrucifigi possimus, 579, 2. etiam sæculare, *ibid.* quod qui faciunt, conglorificabuntur, 109, 1. cur admisit verbera et vulneri, *391, 2. gustavit mortem ut eam non horreat Christianus, *371,1. in quibus a Deo fuerit derelictus, *391, 1. in cruce perfectus est in patientia, gratia et gloria, *397,1, quomodo pro angelis etiam mortuus sil, *370, 2. laboribus suis nobis via est ad omnem quietem el bealitudinem, 471, 1. quomodo pro nobis factus sil maledictum el peccatum, 455, 1 el seqq.; 541, 1, cur ante vesperam ea dic qua crucifixus, de cruce depositus, 512, 1. quomodo passus in fine saeculorum, "448, 2. exterius a diabolo lentari potuit, *377, 2. subjectus erat Patri non qua Deus, sed qua homo, 404, 2. ob ttes causas pali debuit, *372, 1. crucifixus quid nos doceat, 256, t. patitur in membris suis, 421, 1. morsus momordit infernum, 414, 2. passionem suam calicem vocat, 412, 2. ejus injuria nostra est gloria, 542,1. nobis plura præstilit, quam Adam abstulit, 102, 1. quo mugis tonnenlis pressus, eo suaviorem virtutis odorem Sparsit, 429, 1. quas infirmitates in se susceperit, *391, 2. communi legi mortis subjectus fuit, *455, 2. meruit sibi el nobis, *27, i. quam famam sibi meruit moriendo, *28, 1. suo sanguine novum fœdus sancivi!, 360, 1. quare maxime jubeat annuntiari mortem suam, 368, 1. èst patienti® prototypusj *494, 2. proposito sibi gaudio elegit crucem, 490, 2. eam sustinuit pr® gaudio ac gloria ht mercede, *ibid,* sæculo huic fuit contemptus, *373, 2. quomodo ct a quibus traditus et (pio fine, *333, 2. In carne patiens et moriens, damnavit peccatum, 131, 1. etsi videretur habere peccati venenum, non habuit, 130, 2. humiliatus non deposuit, sed occultavit naturam Dei, *24, 2. non in phantastico, sed carneo corpore pa»«u< est, *79, 2, commoda et vitam suam pro nostra saluto exposuit, 236, Ì, *1.* quomodo dicatur agnus occisus ab origine mundi, *449,1, 2. quomodo didicerit obedientiam, *396, 2. ejus passio filii consummatio abbreviata, 173, 1. ejus crux quam potens sit, 255, 2. qu® in ea virtutes eluceant, *ibid,* morte sua peccatum occidit, 131, 1. ejus merita infinitis peccatis delendis sufficiunt, *458, 1. quomodo ejus piaiombu* aliquid desit, *79, 1. ejus mors in Missa verbo et facto repr®senlaiiir, 867, 2. ejus sanguis clamat misericordiam, *508, 1. ejus paupertas el mendicitas, 470, 2. quulis ejus curtus /uarit. ¿33. 1. fuit ei datum a Patre pr®reptum in cruce moriendi, *28, 2. in Ipso fuere passiones, non lamen propassiones, *391, 1. afflixerunt eum peccata in Deum commissa, 236, 2. frequenter oravit cum herymis, *394, 2.

Cnaim *redemptio et sanctificatio.*

Cbri«tus est nobis omnia, 226, 2. ejus benedictio multiplex est, 586, 1. athletas suas consolitur et roborat, 334, Î. vitam mundo suscitavit, *277, 1. fuit expiator el redemptor non tantum novi Testamenti, sed et veteris ac legis natur®, *442, 1. an etiam angelis fuenl causa grati® et glori®, 597, 2. boro‹nem a se fugientem insecutus apprehendit, *376, 1. diversimode factus est nobis justitia, 258, 1 el seqq. dat copiam erraliarum et virtutum, 104,1. quomodo in omnibus compleatur, 598,2. in Christianis proficit et perficitur, *tttd.* 108, 2 et seq. quomodo omnia implerit, 598,2. influit salutem in Ecclesiam, 662, 1. quomodo spes nostra vocetur, *177, 1. peccata nostra sustulit et exhausit, *4t9, 2. est mediator, non angeli, *69, t. idque non qua Deus, nec qui homo, sed qua Deusbomo, *199, 1 ; *200, 1. duj liciter nobis est mediator, *198, l.an solus *197,1. vult omnes salvos fieri, ibid, est vera petra ex qua Huait sanguis dlim concupiscenti® nostri restinguens, 339, 1 et seqq. e<t noster fidejussor, *420, 1. a Patre datus e<t ut pro peccato ex justitia satisfaceret, 75, 2. triplex nobi« est vita, *U, 1. ob duas causas mediator est novi Testamenti, *441, 1. ejusque institutor, conditor, testator, 2. Sanctus sanctorum est omnes sanctificant, *372, 2. est noster propitiator veteri propitialnrio designatus, 74, 2; 149, t. ruinas dæmonuni hominum redemptione instauravit, *591, 2. orat pro nobis apud Patrem exhibendo ei se et cicatrices suas, 149, 1. qua homo modo pro nobhorat, *ibid.*oblatione sua nobi> cœlos h-m ravit, *437,1. quomodo omnia sibi reconciliant, *78, i. per scipsum expiavit peccata nostra, *354, 2. dupticem attulit salutem, 178, i. nos sanctificat ut pontifex, ideoque ut homo, *372, 1. homines omnes vocat, *332, I. sine ejus gratia Demo potest bonum facere, 72, t. ejus reparatio, et casus Ad®, inter se comparantur, 102, 1. in eo fuit vera obedienlia, et habuit præceplum sic nos redimendi, 103, 2. ab ipso solo peteuda est remissio peccaturum, *456, 2.

Cufusti *sacerdotium, Ven. Sacramenti institutio, hostia, pontificatus.*

Christum In Eucharistia est pascha, 288, 2; et ip<a ejui est testamentum, 366, 2. eam instituit ut Sacramentum et sacrificium, 305, 1. unum accepit panem, inter consecrandum eum fregit in 12 partes, et singulis Apostolis unam distribuit, 346, 1 ; 359, 1. iisdem consecravit verbis quibus nos, 364, 2. hsque clari*sums% 359, 1. sacrificium Eucharisti® ejuslem epulo el distributione conclusit, 347, I, 2. ineo cl in cruce est principalis sacerdos, 22, 1; *411, 2. quomodo sit assistens pontifex futurorum bunortim, *438, *i,* fuit pontifex non solum in cruce, sed Latini iu incarnatione cl uativilate; non tantum in cado, sed cluni in liac vita, *ibid,;* *424, 2. ejus dotes, ut pontificis, *420, 2. in >uo pontificatu est thlelis, *379, 2. esi pontifex æternus in gratia, gloria el sacrificio, *422, 1. gratiarum actione benedictionem mens® incbuire solebat, *227, 2. sacerdotes castos cl puros h ibero cupit, *421, 1. puhlicm sacrorum minister est, *423, 2. est primus cl ultimus Mcerdos, *411, 1, 2. item sacerdos perfectus cl immorl ilis, 3G7,1,2; *420, L uhi per hostiam suam apparuit, *449, 1. aeternam salutem dat, A ironici tanturn temporalem, *420,2. non pro suis peccati*, *e«l alienis m> mel victimam obtu?a, *121, 2. unica sui oblatione dedit coosuuiuuLuu oblaUouem, *456 2. tripliciter ab Aaro-

nids «arrrdntihus differt, *448, 1, esi feriatis Testamenti novi, *487, 1. induxit nova «acritici*, sacramenta, leges et promissiones novi Testamenti, *419, 2. habet in se omne* pontificis optimi dotes ct munia, *393, 1, 2 et srqq. est alius sacerdos ab Aarone, ct major, *379, 1; *413, i, 3;*417, Í. quare vetera sacrificia in Ecdesia sua non retinuerit, *452, 2. quare post canam hymnum cecinerit, 659, 2. ante consecrationem gratias egit Deo Patri, 344, 2. panem el vinum benedixit, non Patrem, *ibid,* cur ante Eucharistiæ institutionem canavent, 365. 2. pro nobis in rœlo offert sacrificium, *42», 1. quomodo ejus sanguis sit novum testamentum, 366, Í. orat pro nobis tanquam pontifex. *420, 2. ejus allegorica applicatio ad pontificem et sacra Judæorum, *438, 1. «jus sacerdotium sanctificat hominem, non Aeronis, *416, I. totus in parva hostia rise potest, 362, *I.* ci Jure gentium, tanquam Patris sui unigenito et primogenito, debebatur sacerdotium et pontificatus, *394, 1.— *Vide* Eucharistia.

CiikhTi *resurrectio, victoria t gloria cl triumphus.*

Christus in resurrectione officium el meritum passionis abolvil, 90, 1. an per eam meruerit nostram justificationem, *ibid,* nisi per eam mortem vicisset, non potuisset debellare omnino peccatum, 2. resurrexit, ut mitteret Apostolos et Spiritum Sanctum, qui nos justificarent, *ibid.* M»mel resuscitati!* amplius mori non potest, 110, 2. resurrexit, ut gloriosam ct divinitati suæ convenientem vitarn ageret, 108. 1. est in resurrectione a Patre genitus, *355, 1. meruit sibi gloriam corporis ct celebritatem nominis, *27, 1. destruxit diabolum, *374, 2. ante mortem quatuor dotes gloriosas assumpsit obiter, 412, 1. omnibus est causa resurgendi, 403, I. vere ad inferos descendit, 627, 2. cur co descenderit, *ibid.* an diain ¡id infero** damnatorum, *ibid,* fuit omnium nd vitam immortalem resurgentium primus et pnmiliæ, 402, 2. el quasi primus terra fructus Deo oblatus, *ibid,* primo inter viro-* apparuit Pelrn, 399, 1. apparuit item undecim discipulis, i. an D. M ilthiæ post ascensionem apparuerit, *ibid.* ejus dominium in omnia animalia, *370, t. ejus sepultura el baptismus quomotio inter se differant, 107, 2. ejus resurrectio fuit mortis abolitio, 401, 2. si non resurrexit, cur adhuc in peccatis simus, *ibid,* ejus resurrectio causa fuit, cur simus resuscitati a morte peccati, 399, 1. eum resurrexisse sex rationibus probatur, 403, i.

Ciinini *regnum, Ecclesia, ascensio et potestas judiciaria.*

Christi regnum quam amplum, 253, 1. ejus judicantis nd peccatorem exprobratio, 58, 1, ejus triumphantis et in cœlum ascendentis typus fuit hr id, victor Pharaod U, 626, 1. hic triumphus describitur, *ibid,* quare ct quomodo *uper omnes colos ascenderit, 62S, 2. ascendendo super omnia ostendit «e omnium dominum, 629,2. circa Ecd» <iæ regimen non omnia constituit, sed mulla successoribus reliquit, * 323, 1. ei excommunicandi ¡iolistati in dedil, 286, 2, c«t spes objectiva gloriæ nostra, * 81, 2. quomodo sit <Jus summus et imus lapis fundimentalis, 607, 1. est ejus caput quatuor modis, 152, 2. quid in ejus membra operetur, 635, 3. quæ ci doni reliquent in cœlum ascendens, 030 , 1. eum sibi velul sponsam univit, 667, L eam fabricavit, • 380, 1. quomodo ejus sil principium, * 77. 1. nunquam eam ¿'eruit, 519, 2. ejus ineam amor, 101, 2. quomodo dicitur judex vivorum cl mortuorum, * 133, 2. ascendit In colum, ut nobis viam et locum pararet, * 160, 1. cur coram Deo pro nobis appiccai, ' 447, 1. quomodo ctelorum vacuum iinplc.il d omnia dispiciat, 628 , 2 et 1 H- post ascensionem discipulis publice non appanni, ino, 1. quingentis fratribus apparuit ante aveen-Bincni iu GaliLta, *1.* q u ludo o>l dexteram Patris •edens, eo non sit dignior, *100, 2; *101, 2; * 355,1. an revera in rado sedeat, ct non potius stet, * 100, 2. in nobis adolescit, el plenam acquirit staturam, donec Ecclesia ad Justam perfectionem perveniat, 032, 2. utroque suo adventu pios ah Injuria vindicabit, et impios condemnabit. * 466, 2. est omnium cogitationum censor ct Judex, * 389, 1. quomodo, quo titulo, el quorum sit heres, * 351, 2. etsi gloriosus, se vocat fratrem nostrum. * 373, 1. non meruit beatiludinem, sed ante meritum eam adeptus est, ' 496, 1. ejus ad judicium venientis majesta*, * 136, 1; 388, 2. ad judicium veniens suo jussu occidet Antichristum, * 150, 1. qua de causa vivis ct mortuis dominetur, 231, 2. post mortem obtinuit exercitium dominii sui, *ibid,* sibi corporis gloriam el potestatem judiciariam meruit, *ibid,* cum Judicabit, duas ob causas erit omnibus admirationi, * 140, 1. ejus oculus omnia videt, * 890, i.

Mixta et varia de Christo.

Christus ponitur a Paulo interdum pro christianismo, 29, 2; 492, 2. Item pro ei adjunctis, 638,2. Christus nobis est omnia, 226, 2. quomodo dicatur Israel, * 3,1. quomodo in eo omnia sint instaurata, 591, 1. Christus et Adam in contrarium «ibi comparali, 101, 1,2; 103,2. secundus est Adam et magis noster pater, quam hic, 96, 2. Christus quomodo vivat Deo, IH, 1. Paulum Troade in Macedoniam evocavit : ei familiariter apparet et monet, 13, 2. cum convertens, apparuit ei tn acre corporaliter, 400, 2. item Romæ D. Petro, cumque ad martyrium vocavit, *ibid,* est justitia cl pax nostra non formalis, sed causalis, * 605, 1. est precipui!m objectum fidei Abrahæ, 80, t, ipse solus lucrum est, * 44, 2. dupliciter nobis loquitur, interius el exterius, • 496, 1. ip«e per se, non Moses nobis promi» facit, *ibid,* a nobis amatus, in nos liansformnlur, et nos in ipsum, 533, 1. quomodo nobis >it scriptus et depictu**, 537, 2. non complevit omnia per se, sed etiam per Apostolos, 598, 2. cur vivens mulieres circumduxerit, 328, 2. quomodo apprehenderit semen Abrahæ, * 376, 1. ei obstricti, tanqu.nn capiti spirituali, spiritusliter ei vivere debemus, 133, 1. el ei vivero jure icrvitulis ei debito, 453, 1. in tribulatione ei conformamur, 441 *f* 2. ei subjicientur omnia in fine mundi, * 370, 1. cl insiti sumus ut rami arbori, 108,2. vani cum induendi modi, 226, 1. quomodo eum secundum carnem sc nosse Apostolus neget, 453, 1,2. post Christum sunt «ancti cuncti consummati cl perfecti in gloria, * 507, 2. quæ de Christo, vel ejus corporo dicuntur in Scripturis, aliquando do solo corpore, id est Ecclesia, aliquando de solo capite accipienda, 22, 1.

Cibus certus per se indifferens, accedente prtecepto necessarius fit, 233, 1. cibus idolo immolatus non afflatur divinitate, nec fit deterior, 324, 1. cum rudiores putabant esMJ sanctum, 323, 1. cibus sanctificatur per verbum Dei, * 227,1. in cib«»< d.vmonis potestas ante Christum , * 228, 2. cibi creati sunt in uluin sanctorum , * 226, 2. cibus in se mundus, fuit immundus, quia erat lege vetitus, 232, 2. ct qui, * 438, 2. ob cibos lege vetitos dissensio erat inter neophytos Ethnicos el Jud.Tos, 227, 2 et seqq. in delectu ciborum non debent fideles «e invicem judicare, 229, 1 ; 231, 1. do ciborum delectu error Judæomm, Manichaeorum cl Marcionit irum, *224, 2; * 326, 1.

Cicatrices dicuntur etiam stigmata, 581, 1.

M. Cicero naturam accusavit quasi in Immines crudelem, 98, 1. idola colenda docet ob metum legum politicarum, 52, 1. conjugium ad philosophandum ineptum esse dixit, 820, i.

Cilices gncce, sed corruptius quam alii Græci loquebantur, 30. 1. Cilices pessima natio erant, • 325, 2

Cinere vitulæ aspersus immundu* expiabatur, * 440, 2.

Clngull symbolum est quintuples, ri ejus usui, 677, 1 et seqq. cingulum est nota «nodi militarli et conjugalis, animæ erga Christum, 078, 2. — Fide Zona.
Circumcelliones carpebant salutationem *Dto gratini,* • ri'i, ?.
Circumcisio si baptismo jungatur, christianismus nihil proderit, 561, 1. licuit Judæo-ChrMlanis. non Gentibus conversis, *iLid.* <M veteris legis professio, 2. non prodest, nec obesi Christiano ad salutem, 310,1. cur Judæi circumcisio «licebantur, 604, 1. in quanto honoro fuerit Judæi* ct /Egyplii», *ibid,* cujus rei fuerit lignum, 83, 1. idque non solis Judæis, sed etiam Gentibus sectantibus vestigia fidei Abrahæ, 2. per hanc intelllgit Apostolus omnem legem veterem, 84, 1. cur in membro quod absconditum est. instituta, 67, I. quæ sit circumcisio cordis, 65, 2. cujus rei illa Judíeos commoneret, et quid designaret, 64,1. ea jam est illicita, 827, 2. quomodo Christus minister sit circumcisionis, 237 , 1.
Circumcisorum quomodo S. Petrus sit Apostolus, 528, 1.
Cuitas cœleslb bene fundata est, * 476, 2. ejus opes et beatitudo, *ibid.* Civitates maritime plerumque male moral®, • 325 , 2.
Clamor noster filialis ad Deum testatur nos et>c filios ejus, 135, 1. quis sit clamor mentis, 551 , 1.
Claudia Vestalis cur adducta in suspicionem stupri, ♦ 204, 1.
Claudicandum non est in angusta salutis via, *502, 2.
Clementis Alexandrini error docentis Paulum fuisse conjugatum, 329, L
S. Clementis Ancyrani in tormentis 28 annorum omstantia, 444, 1. hinc erat semper ad nova pro fide certamina promptior, • 498, 1.
S. Clemens Romanus an scripserit cpi'totam ad llebræos, • 848, 1. au vero ejus sil interpres in Græcum, 373. 2. elegantissime eam vertit, * 318, 1. ejus epistata ad Corinthios cum hac quadrai et stylo, ct sensu, *ibid.*
Clementia mira Christi quod persequatur Paulum aliosque peccatores, * 186, 1; *188, i.
Clericus turpo lucrum non sectetur, * 216, 2; * 324, 1. quibus in rebus ei gloriandum, 497, 1. clericos decet hospitalitas, '513, 1,2. quam fugere debeant feminas, * 212, 2; * 235, 1. — *Vide* Ecclesiastici.
Clinici sunt qui in lecto baplirantur jam morituri, 407, 1.
Clodovæus, Francorum rex, quomodo dictus Sicamber, 814, 1. S. Petro Parlili* basilienm erexit, * 238, 1.
Clotildis Clodovæum virum suum Christo peperii, 306, 2; * 205, 1, 2. vidua in sanctitate vixit, * 238, t.
Coccus in tabernaculi cortinis, ignem significat, * 432, 1.
Cœleslia quomodo sapiamus, *100, 1 cl seqq. cœleslia gaudia describuntur, *500, 1. *Vide* Beatitudo, Cadum, quadrupliciter dicitur Christus homo cadentis, 411, 2.
Cœlum tertium, ad quod Paulus raptus, quod fuerit, el quoi sint cadi, 500, 1. cœlum noslra resp. est, cives ejus sumus, *15, 2; *507, 1, quomodo in eo mente conversari debeamus, *5ft, 1 ct seqq. e<l typus animæ ardentis riunitale, 382, 2. ibi non crii doctrina, nec discentia, 383, 2. ejus immensa felicitas, 127, t. ejus aditus reservatus tempori Christi, *491, 1. id negabit Anlicbristus, *163,1. est Sanctum sanctorum, cui cl reliqua hujus partes adaptantur anagogice, *436, t. quomodo id Deus commoverit m nativitate et pacione Christi, *509,1, id docet nos amorem Dei, 51, 2. cœli quomodo peribunt, cum sint œlerni, *362, 1. quomodo posi diem judicii mutabuntur el innovabuntur, *ibid,* quomodo enarrent gloriam Del, 182, 2. allegorico denotant Apostolos el præconcs Evangeli!, *(bid.* qunmodo dicantur Del milite'», *190, 2. cœlum empyrium non movetur, ct an sit quadratum, an vero sphæricum *423, 2 quomodo ei insistat Christus, 500, 1, 2. Scriptura aerem vocal •udum, 154, X
Cœmetarium S. Callisti quii lorns Romæ inri. * 490, 2.
Cœna communia olim Eucharistiae pnemlttebatur, 358,1.
Cogitando te non e»«c perfectum, nd perfectionem tendis, *48,2.
Cogitatio omnis quomodo obediat Evangelio Christi, 484,1. cogitationes dirigere debel Deus. 438, 1 teste» *unt in proprii cordis tribunali, 61, 1 hinc tribuuntur cordi, 263, i. cogitationes debent esse eœlestas, * 54, 2. el sublimes, * 47t, 1. coptationes hominum van® sunt, 275*j* 1. earum judex el censnr e<! Christus, * 3P0, •.
Cognitio est dux actionis, 54, 2 engnitio nn<tra de Deo qualis sit in hac vita, et quilis in cœlo futura, 384, E non est ea nuda et speculativa, sed affectuosa el practica, * 428, 2. cognitio Dei, Christi el grab® est lurnm, • 74, 2. ejus fructus actio honesta e<t, 51, 2. cogmtic Dei naturalis, sine supernatural!, et Ade, ad «aluirm <f juMiflcatinnem non sufficit, 62,1 ; * 471, 2. cognitio e. agnitio quomodo differant, 72, 2.
Cognoscere mulierem Bebræis est exercere actum venenum, 299, 2.
Coheres Dei nemo esse potest ni«l per Christum, * 351,2.
Cnliphuim pnni» erat athletarum , 333, 2.
Collationes Religiosorum de rebus piis snccexere prise® expositioni Scripture, 395, 2.
Collecta fleri sotebal in die Dominica, 416, 1. colUctam pro llicro«olymitani.< Christianis Paulus sedulo fc it, cl quamdin ilh durant, *ibid.*
Colloquia in abdito stuprorum sunt eau<i, *213, 2. colloquium S. Fursei cum ang< lo in visione habitum ,273, t.
Colonia quæ Romanis diceretur, el qui coloni, 606, 2.
Color hebraico oculus dicitur, 28, 2. color ianthinus quid denotet, 681, 1. colon's mnrum qui, 429. 1.
Cclossæ civitas Phrygiæ terræ nodo concidit : hodie Chon® dicitur, * 69, t. ibi viguit hærcsis angelorum, qua correcta transiit in rectum et purum cultum angelorum, *ibid,;* '95, 2. Colossenses non sunt Rhodii, * 69, 1. ib scribit Paulus non visis, *tbid.* * 83, 1.
Column® duæ Boot el Jachin ante templum Saìoinouia collocat® quid significarent littaraliler, allegorica, tropologice. * 218, 2 el seqq. iisdem comparantur SS. Petras el Paulus, 17, 2. columna? Trajani et Antonini adhuc supersunt Romæ , *ibid.*
Comam alere effeminatum in viro, 357, 1. cam nliquæ gentes aluerunt, *ibid.*
Comcssatlonea sunt convivia, quæ gulæ cansa fiunt, 225, i J 567, 2.
Comanari unde dictum , *ibid.*
Comitas mire ornat doctoren), * It! , 1.
Comnn-moralio Sindorum adstrullur, 211, 1; ' 516. 2 maximo jarn morlumuin, * 516, 2. raque tarn privata a quoque fideli, qu ini public i n tota Ecclesia, *tbid.*
Commentarius Hieronymi in Paulum suspectus, quia est Pelagi mi cujusdam, 877, 1,2; * 266, 2. Commentaria D. Chry<ostomt in Paulum ejus ad populum homilist fuere 4, I. Commentarius Ambrosio adscnptus in Piulum, cujus sil; errores gravet continet, quando scriptus, 31, i. variis hic adscribilur, 2.
Commorari el habitare quomo<lo differant, * 86, 2.
Commune Hcbræis ídem quod immundum, 232, 2 ; *91,3. hinc commune facere idem est quod profan ire, *ibid.* quam vocel Aposlolus communem fidem, * 322, 2.
Communicare sua quomodo divites dicantur, * 266, f, 9. communicare omnes Missam audienti - deberent, 358, 2. cur olim Martyres sub specio vini cummuulrarrnl, 370, 2. quo affectu communicandum *it , 367, 2.
Communicant mixime linguim custodial, 369, I. r«»inmonteantes indigne sugiltantur, 367, 2. quam pamam incurrant, 369, I. communicaturi toto dir olmi baot, 369, 2. luxum sæculi repudient. *519,2 et M»qq. olim Eucharistiam non ore, sed manibus excipirbniil, ideoque eas abluebaul, *201, 2.

Communicatio fidei qn® sit, • 348, f. communicatio idiomalum ert inter Christum et Ecclesiam, 633, i. communicatio Spiritus Sancti activa et passiva eat, 513, l. communicatio alia creata, alia increata est, 2.
Communio etiam beneficentiam tam dantis, quam accipientis denotat, * 62), 1. communio fidelium cum infidelibus vetatur, 460, 1.
Communionis Eucharisties eflectus, 345, 2; * 519,1. ejus ritus antiquus, 369, 2. quare olim daretur infantibus post baptismum, 346, 2. per oim Deus quotidie nobiscnm habitat, 462, 2. — *Vide* Eucharistia.
Cornœdia unde dicta, et a quibus initiis orta, 225, 1.
Compages in homine proprie quid sint, • 389, 2.
Compassio infirmitatum proximi signum est perfectionis Christiana, 574, 1. qus molitum, * 514, 2.
Compìmían resurrectioni Christi, est in novitate vitæ ambulare, 109, 1.
Compunctionis spiritus quis sit, 180, 1. compunctio de nocte exercenda est, 644, 1. compunctio Judæorum est eorum excæcatio et pertinacia in sua perfidia, quæ ipsos traxit, 189, 2.
Concilii* Generalibus semper præsnnt Pontifices Romani, vel per se, vel per legatos, 527, t ; * 160, 1. illorum decreta non sunt anathema, 519, 2 et seqq. Concilium Hierosolymitanum quo Christi anno celebratum, 526, 1,2. idque causa quvstionis mote a Cerintho de servandis legalibus una cum chrhlinnismo, 19. Concilium Milevitanpm probatum fuit ab Innocentio I, 97, 2.
Condonator legat S. Paulum ct Chrysostomum, 10, 2. ejus munus cst, jam fugam vitiorum , jam coelestes proponere coronas, 110, 1 ejus peccata et officia qu» sint, * 287, 2. ei fugienda levitas, 423, 2. primo se, deinde alios doceat, * 234,1. magis sspe meretur, ubi nullus apparet fructus, vel exiguus, 269, 1. ejus dignitas, *ibid,* a thesi ad hypothesm debet descendere, 612, 2. est veluti propheta, 394,2. et cervis persimilis, 554, 2. pro motione interiori Deum sedulo procetur, 268, 2. idque ante concinnem, 394, 2. quo studio sun munere fungi debeat, 239,1. peccatores a somno vitiorum cxcitet, 655, 1, item illuminet, purget, perficiat, 012, 2. — *Vtde* Praedicator.
Concinnandi apostolica ratio efficacissima est, omnibus concinnatoribus imitanda, 261, i.
Concionis fructus oratione impetrandus, *ibid,* conciones Apostolorum erant fere tantum catecheses 575, X
Concionem vocat Paulus circumcisionem,
Conconiia Christianis commendatur, 237, 2. ejus præmium, 512,1,2. munimen est omni muro firmius, *20, 1. exempla ejus et apophthegniata, *ibid.*
Concupiscentia non est in homine substantia mala, 601,2. pœna est peccati, et causa peccati, et peccatum, 123, 1 ; *391, 1. nec tantum residet in appetitu sensitivo, sed etiam rationali, 565, 2 ; 601, 1. cst manubrium «temonis, 566, 1. impedit bona opera, * 491, 2. quibus nominibus a Paulo significetur, 29, 1. ei quasi tyranno traditi sumus, etiam Justi, 123, 2. quomodo in justis tniineat reatu, maneat actu, 130, 1. quomodo impediat virtutum opera, 566, 2. ejus curanda ratio, 130, 1. eju* et spiritu* lucta, 125, 2. quia nobi* vitaliter mhæret, sine magno animæ dolore evelli nequit, 133, 2. eam trahimus ex Adamo, sed per Christum illa facta e-l materia luctæ et victori», 103,2. per luctam contra cam in mundo, meremur liberari abea incudo, 120, 2. ab « a lentari Christus non potuit, *377, 2. — *Vide* Cupiditas, Voluptas.
Concupiscili caro advenus spiritum quomodo, 29, 1. quidquid concupiscimus, hoc proxtino Invidemus, 38!, 1.
Concrunfigi Chmlo quomodo possimus, 579, 2.
Concursus Dei non prædelerrnmat, 373, 1.
Con lignita. paMiouum et meriturum nostrorum nd gloruiw qualu sit, 445, 3.
Condimenta laborum snnt promissa Del, * 406, 1.
Conditio curn est impossibilis, etiam est impossibile id quod hanc conditionem requirit, 61, 2.
Conducto (in) Romtu Paulus habitavit hospitio, quod in ecclesiam transiit, • 346, 1.
Confessarii indignos absolventes eorum peccata in se transcribunt, * 248, 2. cur imponant manus premienti in abmlutione, *ibid,* adulescentulis potius menstrua quam perpetua concedant vota, • 246, 1. iis aperiendæ omnes cogitationes ct animi motus, ad dolas Satana) retegendo. 428, 1; 494, 1.
Confessio es\ communioni præmittenda, 368, 1. confessio fidei debel esso firma et contemptrix cupiditatum, • 459, 2. fides et religio vocatur confessio, * 370, i. quare confessio publica Jam subluta sit, 353, 2. qualem confessionem Timotheus fecerit, ' 262, i. Confessorum ct Martyrum confessio quomodo dilTerat, 2.
Confidentia in Deo est habenda, • 275, 2. ea oritur ex mentis pace, *64, 1. ejus signum est calceus, 680, 1. Confidentia et spes Christianorum qualis, * 465, 1«
Confidere in carne quid sit, * 42,1.
Confirmationis sacramentum initio Ecclesiæ dabatur mox a baptismo, 04, 2et seqq.; * 337,2; *399, 1. iterari non pole*t, • 401, 1, in eo datur robur et plenitudo Spiri-, tus Sancti, 94,2. id dicitur perfectio et consummatio, 261 , 1. ejus effectus et fructus. 424
Confiteri et profiteri fidem, quid sit, 232 2
Confusionis ignis quis sit juxta hæreticos 270 *î*
Conjugalis amoris exempla, 667, 8
Conjugati quam difficulter Deo serviant, 317, 1,
Conjugium quomodo honorabile in omnibus, *514, 2. ejus bone caduca sunt et cito peritura, 313, 1. est id cuique liberum, 320, 1. conjugii actus quando peccatum veniale includat, 801, 1« ejus voluptas fellea et epileptica est, 314, 1. eo potior est virginitas, 318, 2. conjugium dispar, ingens est onus, 461, 1. conjugium olim interdictum militibus, *283, 2. conjugia Catholicorum cum bæreticis dissuadenda, 322, 1. conjugium spirituale virginum cum Christo, 318, 1. conjugium Dei cum anima, 295, 2. ejus proles, 490, 2.— Fide Matrimonium.
Conjux propter conjugem parentes deserat, 295, 1. conjux fidelis an possit cohabitare infideli, 306, 1. fideli ab infideli discedere ob rixas suadet Apostolus, 309, 1. conjugi infideli non est assenlienduin, 461,1.— *Vide* Fidelis. Conjuges in quo pares sint, et invicem obstricti, suique corporis potestatem non habeant, 800, 2. cur cingulo cingantur, 677. 1. cur se invicem diligere debeant , 665, 1 ; 667, 2. quomodo sint duo in carne una, 295, 1. se invicem in conjugio opus habent, 356, 2. statu suo conienti sint, 302, 2. olim creabantur Episcopi, sed deinceps conjugio abstinebant, *211, 2. conjuges duo Arvernenscs in conjugio virgines, 301, 2.
Conradus et MdtInldis in conjugio castimoniam servar runl, 301, X
Conradus Teutonicus, discipulus D. Dominici,et alius Conradus, quam quiete obdurmierinl in Dnmiuo, *375, 2.
Conscientia e<t actor in tribunali cordis, 63, 1. accusabit hominem in die judicii, *ibid,* est tesili et judex maiorum et bonorum operum, *ibid.;* 282, 2. ejus remorsum tollit peccandi consuetudo, 638, 2. cur ejus dictamen vocetur fides, 234, 2. eam debemus Deo, 214, 1. conscientia cauteriata significat infamem, corruptam, immutabilem et ardentem libidine, *224, 1. talem habent lucratici, *ibid.* conscientia bona ct cor purum idem sunt, *180, 1. conscientia proximi non tedenda, 349, 2. conscientia bona fidei anchora, *191, I. ejus gaudium, 568, 2;*278,2. ejus vis cl quies, 422, 2; *180, i. vjus confidentia et securitas in morte, 311, 1. unde ea oriatur, 90, 1. conscientia etiam erronea obligat, deponenda tamen est, 234, 2. comicicntia nuta est fons haíreseos, *191,9«

Con«ccmre, initiare, inaugurare, dedicare idem Mint, *442. 2.
Consecratio Eurharistim dupliciter est enuntiatio practica, 801, t. non signifient primario terminum a quo, sed positionem termini nd quem, secundario tamen termiiinm a quo, *ibid,* quomodo eju< torba *ncerdns profont, 305, 1. tropico non sunt inUlligeoda, 859, 1. consecrationes vari® variarum frugum et ciborum, •218, i.
Conservatio divina non est aliud quam prim® creationis vel actionis continuatio, 268, 2; *857, 2.
Consiliarius Dei qui* dupliciter flori potest, 197, 1, 2.
Consilio tria Augustini in primis sainbrin, 310, 2. consilia Del omnibus ignota, 197, 1. consilium propositum ct benepheitum Del, idem sunt, 589, 2.
Consolationis oceanu* esi Deus, 287, 1. consolationes dirime semper ma|nres sunt passionibns, 421, 2.
Consortium cur infidelium fidelibus retet Paulus, 461,1.
Conspersio quid sit in re pistoria, 287, 2.
Constantia Augusta mitti sibi potit reliquias Pauli, 16, 2.
Constantia, Constantini filia, marito fidem et continenti im persuadi, *237, 2.
Coiidnnlii in tribulatione parit coronam vit® œternae, *17, 2. ea decet Christianos, *278, 1. Constantia et perseverantia cuilibet morituro suavis est, *310,2. constantia fide| Abrah® imitanda in rebus fidei, 109, 2. constanti® aculeus (error judicii est, *456, 2. ejus sjmbolum est cingulum,677. 2. item calceus, *28, 1, eam exigit amor animæ erga Deum, 679, 1.
Constantinus Imp. basilicam S. Paulo erexit, eamque mulieribus exornavit, 17, 1. corpora Apostolorum electro inclusit, *'¿bid.* hi ei apparentes curationem a lepra promittunt, 14, 1. sanxit, ne quis JudxusChristianum servum habeat, 310, 2. quantopere adulatore* detestaretur, *120, 2. quomodo suam eiform iri voluerit imaginem, *202. I. plecti jussit capite eos qui libro* Arii occultarent, *289. 1. ei contra Maxentium pugnaturo crux pstensa e cœlo, 255, 2.
Constantini» quidam Manichivi» jactans se esse Silvanum, saxo perimitur n quodam suorum, *115, 2.
Constantium Imp. impium quam audoctcr coarguerint SS. Hilarius et Athanasius, *274,2.
Constitutiones monastic® et pontifici® non sunt ficta religio > *98,1,2.
Coi»ubstanlialitas SS. Trinitatis asseritur, 513, 1.
Consummare inS riptura aliquando cst gloriosum facere; item consecrare, *971, 2. Christus unica oblatione consummavit ttyiiclilkalos in uternum, *456, 2.
Consummati dicuntur pie defuncti, *372, 1. quomodo Christus sil coivummatus, *397, 1.
Consummatio significat nniin® corporisque beatitudincin, *491, 2. quomodo sil in consummatione srculorum Christus pusus, *448, 2. ipso cst consummatio legis, 176, i.
Contactus cadaveris debebat aqua lustrali expurgari, 406, 2.
Contemptum sui ubi ferre debeat sacerdos, ubi non, •¿32, 1. contemptus Dei ct hominum signum est obdiinit® mentis, 190,2.
Contentioni semper socia est ærnulalio, 225, 2. contentiones sequuntur ex logomachia hæreticorum , *554, 2.
Contentus quisque sil proprio dono, 302, 2 cl seqq. contentus sua sorte, babet summum bonum, 477, 1. ct dives c*l, *255, 2. evi Deo et angoli* similis, *85, 2 cl seqq.; *256, 2.
Contestificari quid sil opud Paulum, 134, 2.
Continentia non conira libidinem modo, sod ct quoslibet alios concupiscenti® motus luctatur, 128. 1 ; *249, 1. omnes complectitur virtutes, 569, i. quomodo a castitate differat, *ibid,* quomodo a modestia, *ibid,* continentiam perpetuam ex mutuo consensu vovere conjuges possunt, 301, 1. eam voventes <nnt spnn*® Christi, *244, 2. cujus votum olim non irritabat matrimonium , *ibid.* ejus donum omnes habent, »1 velint, et oritione consequi possunt, 812, 1.
Contineri- omnes non pouunt potentia propinqua, sed remota, 287, 2. continere se inter delicias, miptem est, *66, 2.
Contradictionem qualem su«linuerit a peccatoribu- Christi», *497, X
Contritio est tristitia secundum Deum, 465, 1, X ejus effectus, 466, E
Conventos publicos Christianarum commendai Apostolus* •460, 1. quis in lis ohm ritus e*set cl ordo, 395, 1.
Conversatio irreprehensibili- Prelato necessaria, *180.1, X assidua conversatio Pauli eum Christo, 8, 1. conversatio probibili* suadetur, 215,1. qu® conversatio nostra in cœlis e**e possit et debeat, *54, 2 et seqq-
Conversio Judæorum quanti <il gaudii occasio, 19*, 1, 2. conversio S. Augustini ex lectione S. Pauli, 4,1 ; 10,1. quando S. Pauli convergo facia sit, 12, 2. in hominum conversione elucet Del virtus, 596, 1. convenio non tribuenda eloquenti® concionalnris, 261, 1,
Convectores animarum quomodo sint Mcriflcatores, 228,2. ii* strenue l.ibomndum, 554, 2, hi perficiunt corpus Christi, 598, 2.
Convicium convicio repellere mnliebre est, 644, 2.
Convivia Christisnorum. qualia esse debeant, 659,2. conviviorum hodiernorum luxus rvpreh. ndilnr, 660, 1.
Cooperatio mutua in Evangelio esse debet, 269, 1. cooperatio nostra ad Del donum requiritur, *16$, 2. nostm cooperatio ad opu* bonum manata gratia Dei excitante, 25. t. cooperatio liberi arbitrii requiritur ad Spiritus Sancti gratiam, *427, i.
Copia causa inopi®, 440, 2. cnpi® auxiliares militi Christiano oratione evocami®, 684, 1.
Cor voluntatem, mentem, intellectum significat, 178, 1; 223, 1. hinc el tribuuntur cogitationes, *ibid,* td eleemosynani debent dare Deo primum, 470, t. coniis duri pulchra hypotvpo«is, 57, 2. m corde Deus tribunal constituit, 63, 1, id ci nequit mentiri, 2. ex eo vita proi ' dll, 47, 1.
Corinthiorum sapientia, 246,1 ; 266, 2. et superbia, 246, 2. erant vita et moribus corrupti, 510, 2. diu p«»l tempora Apostolorum virgine* mu* velarunt,356,1. ermi in venerem et gulam et idola proclive*, 297, 1; 341, 2; 352, 2. erani in Paulum ingrati, 460, t. el leiiiclnres, 331, 2; 493, t. eorum s« hirnula maxime ex bapl^mo orta sunt, 251, 2; 277, 1. jactabant *e de donis Spiritus Sinet», 371, 1. hinc Ironice irridentur ab Apo-tolo» 280, t; 281,2. eorum el itio ob sipienliam spirituileni, 282f I. eorum schienali in cœna Eucharistica, 357, 2. Paulus fuit iis ceu pater, 284, Í. illorum mutatio cx ejus prædicalione, 431, 1. hic eos sibi adsciscil judices ad excommunicandum fornicarium, 286, 2.
Coriulhu' duos h ibuil portus : a quo condita : dicta b» maris, 240, I. eji» potentia, diviti®, splendor, luxus, fistili», *ibid,* mullos hic Apostolus convertit, 2. fuit emporium celeberrimum Iotii» Greche, *tbid.* 392, 2; 469, 2. Pauli tempore nondum Episcopum habebat, 292, 2.
Cornelia, Graccborum mater, filios suum esse dixit ornamentum, *207, 1.
S. Coinehus Pontifex strenuum se confessionis ducem suis pr.vbuit, *274, 1,2. per omnia sacerdotii officia est ad ponldlcaluin evectus, *217, X
Cornelii Taciti error circa Judæonim originem, *326. 1.
Cornu unicornis modicum est, 590, 1. cornu |Kinulum Danieli e*l Antichristus, *154, 2. cornua el splendor Mosis qualia fuerint, cl unde ei afílala, 434, L cornuum quatuor cruci*, altitud mis, profundi, longiludiuis, latitudinis analogi®, 618, 1«

Girona apud Hebræa* abundantiam ct cumulum uranium bonorum rfgnifleat, *369, 2. coronis variis nos Deus coronat, *ibid.* corona Apostolorum, Episcoporum ct concinnatorum sunt fideles conversi, ct populus commissus, *57, 1; *193, 2. coronæ paratie Martyribus vis® sæpe abeorurn custodirli-, *313,1» 2. coronæ vari® in ctnlo pro meritorum varietate, *311, 2. corona sacerdotalis quid significet, 354, 1.

Corpus e-t labora exercendum, *230, 2. castitate roboratur, 297, 1 : 334, 1. an recipiat senSationcs in se, 28, 2. est dure habendum, 334, 1; 335, 2. dum sepelitur reIut seminatur, <09, 2. ejus cura immoderata fugienda, 226, 2. est templum Dei, 297, 1. in resurrectione reformabitur, *56, L cur ejus vinculis Sancti optent dissolvi, *14, 2. obsequio Dei mancipetur, 297, 2. si impollutum, cst hostia sancta el vivens, 200, 2; 201,1. adeo mortis necessitati et rcrumnis obnoxium est, ut videatur mortuum cadaver, 98, 8; *13, 2. c_4 tunica gravis, 448, 2. est vas, domus et officina animæ, 447, i; •3, L item animæ career, 622, 1 ; *13, 2. quod dicatur corpus peccati, 109, 2. quod corpus mortis hujus, 126, 2. quod corpus carnis, *87, 2. quod corpus claritatis d humilitatis, *56,1. corpus fidei suis membris perficitur, 686, 1. quod corpus animale dicatur, 409, 2. quml spiritale, *ibid.* corpus animale non erit in cœlo, 412, 2. sed gloriosum consimile animæ gloriosa?, 409, 1. corpus Christi non est ubique contra (Jbiquetarios, 374, 2; 629, 2. id vere in Eucharistia est, 345, 1 ; 690, 1 et seqq.; 366, 2. nihil in ea patitur, 363, 1. est ibi totum in tota, et qualibet hosliæ parto, 2. quomodo id in Missa benedicatur, *413, 2. illud qui indigno sumit, ei vim infert, 308, 1. id nos sibi unit, facitque similes, 346,1. quomodo id fuerit in B. Virgine formatura, *454, 1. est Deo Patri victima gratissima, 453, 2. eo quod sit in spatiis imaginariis, non est infinitum, 628, 1. an id perf«*ctiu% tabernaculum sit per quod transivit, *440, 1. est repraesentatum in veteri tabernaculo, *432, 1. corporis gloriosi dolos quatuor, 410, 1, 2. corporis propria in hac vita sunt etiam propria animæ, 450, 2.

Corpora Eli® ct Henoch, cum triduo insepulta jacuerint Uierolymis, resurgent, *102, 2. cur corpora suspensorum ante vesperam sepeliri voluerit Deus, 541, 2. corpora Christo velut capiti servire debent, 294, 2. sunt membra Christi, *ibid,* et ideo sunt magni facienda, 297, 1. corpora putrida resurgent ad majorem gloriam, 408, 2. corporum translatio indio resurrectionis non fiet in instanti, 413, 1.

Correctio errantis accipit efficaciam ab humilitate, 238, 2. in ea non desperandum, nec cessandum, *297, 1.

Correptionis fraterna» modus ex Augustino , 571, 2. item regula» 1res, 572, 2. præceptum Christi de ordine in correptione servando, non babet in hxretico locum, *339. 2.

Corripien* alios examinet se ante correptionem, an id ex amore faciat, *307,1.

Corrupti mente, sunt cupedinarii, *301, 1.

Corruptio natura» per gratiam Christi non sanata?, 70,1,2.

Cosma? Medices Ducis in pauperes effusio, *68, 1.

Costa Adæ sublata, fuit ei privato superflua, tamen necesaria quatenus erat omnium hominum seminarium, 664. 1.

Cotbrs daemon erat Corinthi prases impudicorum,297, 2.

Crapulam sectans non potest servire Deo, 321, 1. eam sequitur somnus et torpor, *827, 2.

Crates Thebanus in domos alienas irrumpebat, et quæ displicerent reprehendebat, *129, 2. cur opes omnes in mire projecerit, *515,2.

Creata sunt omnia in Christo tripliciter, *76, 1.

Creatura in opere aliquo in«trumenlum cst, Deus principale agens, 268, 2. creatura omnis quia Domini est, munda et bona cst, 849, 1; *226, 2. creari nulla potest cui sil connaturale Deum videre, *265,1, 2. quœlibet amat suum esse ct conservari, 189,1. finem malorum exspectat, 2. ejus nomen proprium est, *non* sum, *24, 2. creaturas adorarunt Gentiles, 49, 1. cx iis tamen Deum poluerunt agnoscere, 2. speculum sunt per quas Deum videmus, 384, 1. quomodo omnes laborent, *170, 2. omnes, etiam nondum existentes, quasi excercitus Deo famulantes, ab co evocantur, 80, 2. hæ pugnabunt in Judicio contra impios, *461, 2. corpori et anima? nostra serviunt, 275, 2. earum finis cst Christus ut homo, 276,1. avido exspectant tempus, quo filii Dei gloria donabuntur, 139, 1. gemunt dum corrumpuntur et mutantur, 2. in resurrectione non redibunt ad suum esso ideale, quod ab æterno habuere in Deo, 405, 1. creatura mundi quid sit Paulo, 50, 2. quomodo vocetur homo omnis creatura, 138, 2 ; *80, i.

Credere in Scriptura sæpe significat obedire, 601, 1. *credere in Deum* et *Deo* quomodo differant, 31, 2; 531, 1. phra<i Hebraorum idem sunt, 31, 2.

Crescens in Gallias amandatus a Paulo, Viennensi Ecclesia» prafult, *313, 2.

Creta Judæis abundabat, *326, 1. erat frequens urbibus et populi-, *322, 2.

Cretenses mendaces, *325, 1. idque ob ingenitam mentiendi et fallendi proclivitatem, tW.erant natura duri, pervicaces et perversi, *334, 1. eorum luxuria et pederastia, *323, 2. eorum Arch¡episcopus fuit Titus, *318, 1.

Crimen duobus tribusve testibus probari satis est, 509,1.

Crucifixorum mente et corpore exempla, 535, 1 el seqq.

Crux Judæis est scandalum, Gentibus stultitia, 253, 1; 254, 2. lingua Chaldaica significat Dei sapientiam et virtutem, 255, 1. crucis Christi virtus et sapientia in se, et pradicatione sui in sex admirandis eluxit, *ibid,* item in aliis quatuor, 2. est signum victoria» et triumphi, *ibid,;* *91, 1. est fons sapienti®, 2. ea est non templi ara, sed mundi, *520, 1. cur ei calvaria appingatur, 655, 2. ejus gloria et encomium, 256, 1 ; 578, 2. tino paril gloriam, non infamiam, 255, 1, 2. qui hærelici eam negarint, *53, 1. est omnium inimicitiarum exactrix, 606, 1, 2. ejus dimensiones, 617, 2 et seq. nobis in ea gloriandum est, 283, 1. quid crucis liber contineat, (piis ejus titulus, 538, 1. est crux passim eiTunnamia, maxime in operis initio, ut eam efformabant, primi Christiani, 350, 2; *53,1, 2. erigebatur titulus crucis in nova ecclesia, *ibid,* crucis sacrificium et Missos quomodo idem sint, 22, 1. crucis signo frangitur dæmonis potestas in cibos, *228, 1.

Cruces nobis sunt ambiendro, 421, 2; *99, 2. per cas Christo crucifixo conformamur, 146, 2. e® sunt sanctis ab æterno decreta», 013, 2. quomodo eas Christus elegerit præ gaudio el deliciis, *496, 2. cruces majores melioribus imponit Deus, *125, I, 2. omnes propter Del regnum animose tolerando», *75, 1. — *Vide* Affiictio, Tribulatio.

Culpas hominum non assumpsit Christus homo, *376, 2.

Cultus disparitas est impedimentum dirimens matrimonium, 308, 2. qualis cultus Bom. Pontifici deferri solitus, *151, 1. quem cultum angelorum damnet Apostolus, *94, 1. hic Colossis viguit, sed ei purus succedit cullu>. *96, 1.

Cunegundis Imperatrix fuit in matrimonio virgo, el ferro candenti suam virginitatem probavit, 272, 1 ; 301, 2. tacta vidua, sancte in monasterio vixit, ejus sepultura, *238, 2.

Cupiditas quænam sit radix omnium malorum, *259, 1. nimia cupiditas opum et rerum delectabilium, est chum malorum, 638, t; *258,1. dedecet ca Episcopos, 214, i cupiditas inexplebilis est omnis tristitia) causa, *260, 2.

Cura quanta habenda temporis, 656, 1. ac salutis omnium hominum, etiam servorum, *341, I.cura Immo» derata corporis fugienda, 226, 2.

Cariosius et otium plerumque conjuncta, et quæ inde main sequantur, *129, 1, 1.
Curiosorum vanitai, *171, 2.
Currentibus in stadio duo cavenda, *495, 1.
Currus Dei, sunt angelorum millia, 625, 2. item Cherubini, *435, 2. item cœli et mundus, *354, 1.
Cursor Christianus alius currit viribus natone, alius grati®, 106,1. quomodo se extendat ad anteriora, *48, 1.
Cursus Pauli qualis ct quantus, *310, 1. que in cursu ad bravium requirantur, 333, 1. cursus Christi qualis fuerit, íóíd.
Custodem angelum quisque accipit dum nascitur, *363, 1.
D. Cyprianus Cæcilii nomen accepit a Cæcilio presbytero, a quo baptízalas, 37, 2. ejus post baptismum mutatio, 293, 2. suos quotidie docebat, ct absens per epistolas, *308, 2. quanta illi fuerit cupido sacri sermonis, *ibid.* audita mortis sententia gavisus est, 309, 1. quantopere hæreticos odisset, *289, 1. qua de causa tractatum *De Mortalitate* scripserit, *15,2. putavit hærclicorum baptisma non valere, 623, 2.
Cyrillus Hierosolymitanus catechista fuit, *576, 1.
Cyrus rex Babylonios evertit, Judæos liberavit, 47, 1. Christi fuit imago, *ibid.;* *28, 1. non cœnabat nisi corpus exercendo ante sfidasse!, *230, 2.

D.

Dæmon unde sit dictus, 324, 1. eum quasi animam idoli pro deo Gentiles coluerunt, 52, i ; 348,1,2. multis illudit specie boni, *98, 1. an visibiliter apparuerit Abrahæ immolaturo filium, *479, 2. est invisibiliter in Christi cruce crucifixus, *91 , 1. ejus potestas in cibos ante Christum, *228, 2. dromonem quem vicisti, ab aliorum mente et corpore facile pelles, *378, 1.
Daemones accusabunt nos in dio judicii, 63, 2. aurum ct gemmas invenerunt, *204, 1. quales nos reperiunl, tales se nobis præstant, 673, 1. sunt principes hujus sæculi, 261, 2. quid de Messi® redemptione sciverint, *ibid,* an aliquando salvandi sint, 196,1. hinc perChristum mediatorem juvari non possunt, 545, 2. quomodo cos Christus victor in triumphum duxerit, *90,1. ad invocationem nominis Jesu pelli solebant, *31,1. flagellantur per opera bona, 679, 2. familiares sunt bærcsiarchis, 320, 1. inter eos alii potestates, alii sunt Principes: eum servant, quem in cœlis habuere ordinem hierarcbicurn, 600, 2; 674 1. cur dicantur mundi rectores, sed cum restrictione, *ibid,* iis aer plenus est : nebulones nequissimi sunt, *ibid,* quomodo Sancti eos judicabunt, 291, 2. an singulis vitiis sui præsidcant dæmones. 673, 2. dæmones ct mundus per sensus nostros nocent nobis, 335, 1. quis sil calix daemoniorum, 347, 1, 2— *Vide* Diabolus
Dagon cst Deus venter; quis fuerit ct unde dictus, *54, 1.
Dalmatis Titus evangelilavit, *318, t.
Damindas Philippum Macedonem explosit, 151, 1*
Damnati an aliquando salvandi, 196, 1. licet corpus habituri, erunt tamen sino veste, 448, 1.
Damnatio quomodo homini ct Deo tribuatur, 25,1, Damnationem roternam optaro licet pro saluto reprobatorum, 157, 2. sic eam optavit Paulus, *ibid.*
Daniel clausit ora leonum esurientium, *487, 1.
Danit» nulli in fino mundi ad Christum convertendi : adhaerebunt Antichristo suo contribuli, 194, 2; *161, 2.
Darius de clementia cum Alexandro contendit, 217, 2.
Dativus interdum pro genitivo usurpatur, *90, 1.
David fratrum abjectissimus a Deo electus est, *361, 2. quare non permissus Deo templum aedificare, *357, 1. fuit radix Christi quoad humanitatem, Christus radix Davidis quoad sanctificationem ; et ideo fuit exaltatus, 239,1. quomodo dicatur patriarcha, *412, 1, 2. ejus adulterium allegorico Christi erga Ecclesiam amorem indicat, 101,2. ejus in adversis spes, inde m educendum et regno donandum, 68, t ; 442,1, 2. ei promissus fnM Christus, *417,2.
T)e particula in compositis significationem minuit, 638, 1.
Debiles pœnilenliis multis caput et corpus non frangant, *250, 1. debiles in fide sunt a fortioribus confirmandi, *503, 1.
Debitum charilatis perpetuum est el insolubile, 221, 2. debitum nullum verum est in Deo respectu creaturarum, *312, 1. debitum in Deo oritur ex veraciute, *ibid,* debitum conjugale honeste Apostolus circumscribit : in eo reddendo petendoque conjuges pares sunt, 300, 2.
Deceptio a Christiano exulare debet, 642, 2.
Decimas quomodo Abraham dederit MelchUedccho, *413,2. eas dans minores! accipiente easdem, *ibid.*
Decimatione (in) Abrahæ Melchisedech typus est Christi, •411, 2.
Decius Imp. septimam in Christianos persecutionem movit: quam infami perierit morte, *480, 1.
Dedicatione templi (in) quinque fiunt, 274, 1, 2.
Dedolentes et indolentes qui sint, 638, 1.
Defectio magna a Rom. Pontifice et Imperio cnl ante diem judicii, *152, 1, 2«
Defendere pro vindicare subinde capitur, 214,1.
Defensionem Evangelii quam fecerit Paulus, *9, 1.
Defunctis (pro) ut in Missa oretur, Apostolorum est institutum, 273, 2. quomodo lugendi, *130, J. est pro ns orandum et sacrificandum, *ibid.;* *12, 1.
Delectatio hujus mundi falsa est, 315, 2.
Delibatio vocantur Apostoli et primi Christiani, 192, 2.
Delicati el gulosi cœlo excluduntur, 233. 2.
Delici» immodica» rationem obruunt, *237, 1. iis detrahere optima est ratio augend» virtutis, *67, 1.
Delicti et peccati discrimen, 600. 1. cur delictum Adæ ab Apostolo dicatur pene ruinad offensio, 102, 1.
Demas Paulum reliquit, et an postea pœnitueril, *313, 2.
Demersio hominis in aquam baptismalem, significat Christi demersionem in mortem, *99. t.
Demetrius Phalereus quid adolescentes doceret, *330 ,1.
Demostheni, coco Valentis Imp. sacra tractanti, quid responderit S. Basilius, *206. 2.
Denarius numerus cur Hebræis venerabilis, 187, t.
Depositum quod Timotheo custodiendum precipiti t pastólos, *260, i. cur hoc nomine vocetur sana doctrina, 2 hujus custos est Episcopus, 2. quod depositum Deus Apostolo servabit, *278, 2. est ejus Apostolus ct Evangelii praedicatio, *ibid.*
Desideria sœcularia qu® sint, *332, 2. desiderium proliciendi animum dilatat, *48, 1. desiderium Insatiabile perfectionis mire incitat ad cursum, *51, 2. desiderium cœli et Christi cogit sanctus ad mortem anhelare, *15, 2.
Desidia parit indigentiam, *129, 2.
Desolatio Romani Imperii et Pontificatus præibit adventum Antichristi, *152, 1.
Desperatio omnis in Christo tempore mortis, est exclusa iib ejus nmnisciontia, *395, 2.
Desponsatio animæ perfectissimofit pervirginitatem et vola Religionis, 491, 1. itemper charitatcm, 490, 1, 2.
Delegari peccatum in se ct aliis, est signum statu* grati», 135. 2.
Deus quo decreto velit peccata, 26, 1, t. quodnam decreti chirographum Christus deleverit, *89» t. decreta Pontificum non sunt anathema , 519, 2.
Dt»ua vox an derivetur ab Hebræo *Dai,* *65, i. Deus cuique, id est, a quo vitam et vitæ necessaria exspectat, 652, 1, 2. dicuntur Dei, qu» sunt maxima, *6, 1. *Í)eu4 S(FCuli hujus* quis dicatur ct sil, 439, 1. *Deo graticQ* salutatio erat veterum Cbristiauorum, 651, 2; *139, t.

Dei opt. mat. *nomina, epitheta et attributa.*

Deus e«(verax, Oddis, solus immortalis et immutabilis, 67,1; <95, 2; 545, 21 *18», 1 ; *264, i; •Í86.2- Deum esse, non est per se nnlum, sed opus est discursu, 50, I. ipse e«t «pinera et circulus, 617, 1. quomodo dicatur rex secutorum, *188,2. ejus nomen est, ipscmcl Deus, *17, 2. Deus Pater est rex, Christus princeps, ductor Spiritus Sanctus, 606, 1. est pater animarum, quia eas creat, format, sanctificat, perficit, *404, 2. Dei vocare est creare et facere, 86, 2. Deut Sabaoth unde dictus, *ibid,* est primum ens perfectissimum, a quo omnia dependent, item finis ultimus omnium rerum cl operum, 50, 1. quomodo eum videre nemo possit, *265, 1. est in co vera generatio, *356, 1. est sibi sufficiens, 477, I. est adamas mundi, *76, 2. est anima mundi metaphorice, 641, 2. cur dicatur Paler misericordiarum, cl non judiciorum, 421, 1. quomodo dicatur pater gloris, 595, I. ejus longitudo, latitudo, sublimitas et profundum ,617, 1, i. in eo non est inopia, nec sufficientia, sed redundantia, *65, 2. cur vocclur vivus, *266, 1. est unus et idem, non duo, 546, 1 ; *266, I. cur dicatur Snddai, id est abundant, *65, 2; *128, 2. non tantum Christi, sed omnium est paler, 616, 1. in co generatio ct spiratio sempiterna, vera et invariables est, *356, 1. Deus Paler quomodo genuerit Filium, *ibid.* Dei invisibilia quæ sint, 50,1.

Dei *potentia, justitia, prasentia, omniscientia.*

Dei diritte, sapientia ct scientia in Judæis rejiciendis, et Gentibus assumendis eluxere, 196, 2. hoc faciendo iniquus non fuit, 164, 2. ejus absolutum dominium : contra hoc superbi non possunt queri, 170, 1. est Justus In promissis, 75, 2. peccatores cum latere non possunt, 438, I. ejus sumus per creationem ct fidem , 276, 2. potest angelum in puncto cxislenlcm dilatare, et corpus per spatium expansum contrahere in punctum, 363, 1. idem facit et in corporibus, *ibid,* in opere bono est principale agens, creatura instrumentum, 268, 2. ejus scientia omnem creatam transcendit, 196, 2. valde peccatum odit, 75, 2. ejus immensitas, 617, 1. ejus sapientia obscura est, varia, prudens, stulta, 614, I. non est acceptor personarum, 59, 2; 179, 1 ; 528, 1. sol est omnia lustrans, *389, 2. ejus Justitia tripliciter accipitur, 46, 1. ei ulcisci proprium e§|, 215, 1. ejus praescientia» claritas el distinctio, 86, t. hqic conjunctus est amor, *286. 1. in persecutione hostium, cl Conscientias anxietate, suis auxilium et scutum c<t, 148, 2; *516,1. omnium voluntates omnipotenti® suæ manu tenet, 26, 1. quomodo stiper mimes, per omnia, ct in omnibus, 625, I. ejus potentia maxime se ostendit, ubi maxima csl infirmitas : ibi succurrit maxime, ubi maxima est necessitai, 506, 2. ejus dicere, idem e<l quod facere, 539, 1. otque id simplex pt sincerum, 586, solus miracula tacere potest, *157, 1. est omnibus excelsior, profundior, latior, longior, 616, 2. est cardiognoUes, 270, 1 ; *389, 2. ejus præsontia et omniscientia indicatur, ita'rf. est rerum omnium dominus, 623, 2. per eum omnia conservaotur, consistunt el gubernantur, 624, 1. <ju5c4 discernere et judicare, 280, I. quomodo operatur cogitare, velle el perficere, *33, 1 et <eqq.; *34, 2. in eo ijem çst præteritum. present cl futurum, *356. I, 2, ex Justitia impiis pœnam, piis gloriam dat, *144. 2; *404, 1. ejus scire est practicum quid, 145, 1. ejus omnipotentia locum habet in Eucharistia, 362, 2. in eo est justitia vindicativa, commutativa et distributiva, *31!, 2. in eo nullius est juMillæ absolutum dtbitum, *Ibid,* ejus juditiæ repugnat injustum aliquem pro Justo habere, 60, 2. In eo non sunt pecetta, 198. 1. omnia agit intra se, *76, 1. quomodo verbo virtulu sua* feral oaima, *354, 1. currus est portans totum mundum, *ibid,* aliter operatur in homino, aliter In bruto,"35, 1. operatur in homine politice, non despotice, *ibid.* e«l solus sapiens per sp ct per egentiam suam, *189, 1. habet «quale imperium in ca quæ non •Uni, atipie in ea quæ sunt, 86, 2. solus per essentiam sapiens ext, 245, 2, ejus solius judicia timenda, 278, I. ejus potentia et sapientia exprimitur per sessionem >uper Cherubim, *485, 2.dat ad salutem necessaria, 303, 1 ; 2. est solus potens el dynasta » *203» 2. est acerrimus viudex bæresurn, 563, 4.

Dei *providentia et provisio salutis.*

Dens ex mas.<a hominum peccatis respersa non destinai alios ad gloriam, abosad damnationem; sed omnes intendit salvare, 170, 2. nullum ob prævisum peccatum originale decrevit reprobare, *ibid,* dum indurat peccatorem. ejus non miseretur, cumque in peccato relinquit, 167, 2. permissive ri negative se Imbuii in induratioiie Pharaonis et uhoruin, 168, 1. induravit liunc subtrahendo flagella, 25. 2 ; 168, 1, 2. cum exi.ccat, non tantum se Imbet negative, sed ol positive. 25,2; 1G7,3; *158, 2. non est auctor peccali, juxta Calvinum, 167, 1; 343,2. ejus decretum, consilium, prædeslm ilioet propositum quid sit. 144, 1 ; 589, 2 ; 591, I. iu electione ud salutem figulo comparatur, horno lulo, 170, 1 ; 171, |. neminem reprobat ante provisum peccatum finale, 171. 1. ejus electio versatur circa paria et æque digna vel indigna. 161, 2. ejus voluntate libera rejecti Judæi, adseili Christiani, *ibid-* fato non agii, nec agitur, 374, 1. potestatem omnem ordinavit, 220, 1. ^apienlia sua ordinat peccata ad bonum misericordias vel justitia.*, 60, 2. concurrente libero arbitrio nostro, complet in nobis opus fidei, *147, 2. aliquem non elegit ad gratiam, quia dignus ct fidelis csl, sed eligendo facit eum fidelem, *183, 1. quornodo ejus providentia circa bona et mala differat, 25, I. ejus decretum, firmum fundamentum est, *290, 1. ejus cura et providentia circa (ins transcendit omnem cogitationem et spem nostrani, 87, 2. quomodo se babebit in permissione imposturarum ct præsligiaruin Antichristi, *158, 2 et seq. (jus ordinatio, dispositio, permissio apud Ilebræos vocatur mandatum, *446, 1. permittit lentari no», sed facit ut lentali» bene eveniat, 343, 2. omnibus necessaria providet pro mensura suæ providentia», 472, 2. operatur omnia naturalia, concurrendo effective cum omnibus causis secundis, 373, 1. item supernaluraliq, præscr'tiin gratis data, *ibid,* ejus concursu* non pr.edeterminal, *ibid,* impossibilia non Jubet, 61, 2; 343, 1. in bomine vere reputat quod in eo esi, non quoti in eo non est, 81,1. quomodo alicui jusliliam imputet, *ibld.* duplici dc causa permissive se habet erga peccantes, 171, 2. quomodo cujus vult misereatur, el quem vult induret, 167, 1. quibus dare gloriam decrevit ante pravis* merita, hos praedestinavit, ut merita ei promerenda acciperent, 145, 1. aliter permittit malum, aliter homo, 26,1,2. dat gratiam propriam cuilibet statui, 303,1, deam admetitur sæpe pro nostra dispositione, 625, 2.

Dri *cognitioamor erga homines, et salvatio.*

Deus non repulit plebem totam Judæorum, sed cos voravit ad Ecclesiam quos prævidit fore dignos, 185, I. item quos prævidit Christi fidem et gratiam sponte sua complexuros. *ibid,* in bis ejus promissa non exciderunt, 160,2el seq. c>t ideo faclu» horno ut homo fieret Drus, 550, 2. filíeles a peccatis et intentata dæmonis actione liberat, jixlosquo pronuntiat, 148. 2. quomodo præslot omnia ad Iruenduin, *206. I. ejus erga nas cura el beneficentia, *368, î. est pro nobh imminutus, *ibid,* cuique suum «ledit charisma, 206, 2. ejus erga nos misericordia est ex intiipK visceribus proferta, 196, 1. usi salvator in velen, sed mugís in uovo Testamento, *381, 1«

ft liberalis io remunerando, 84, 9. ejus rum anima coiniubium, 295, 2. quadrupliciler in ca ambulat, 462» 4. quomodo Ju*Leo* dilexenl, ’426, 2« quolcc elegerit ad fundandam Erelcmani funai, 257, 1. quern diligit castigat, *499, 1. plura præstat quam promittat, 586,1. quornado animam nostram dilectam fecerit, 589, 2. est salvator omnium, manine fidelium, *231,2. ejus in nos amor quantus sit, *337, 1. quam habent rationem nos amandi, *ibid,* est viduarum protector,237, 1. ejus proprium ost nos adjuvaro, 161, 1. quomodo velit omnes Miros fieri, *196, 1 et seqq. ex parta sua aerio cupit omnium salutem, ad cimique cuique sufficientia dat modia, *107, 1. quotupliciler suos vocet, 147, 2. preparanti so ad justitiam atque pœnilenti, gratis infundit justitiam, 61, 1. ei est cura do bobus aeten*que animantibus, 929, 2. Sanctos tuetur, qui in ipso omnia adversa contemnunt, 148, 1. quomodo sit timor no>ter, 451, i. est pater tam Judæorum quam Gentium, 134, 2; 179, I.

Dat *majestas ct gloria.*

Dei triumphus et currus triumphalis, 625, 2 et seqq. ejus scabellum erat arca, ct sedes propiliatormm, 158, 1; *435, 2. est ignis consumens, *510,2. passim in Scripturis se exhibuit per ignem, ibid, cur per ignem potius quam in alia figura, 511,2. subinde dicitur sedere, subinde equitare, et quare, *435, 2. e thesauris potenti® suæ vocat plagas horqinum, 86, 2. quomodo in cado erit omnia in omnibqs, 405, 1. videtur a Beatis se solo per essentiam, non per speciem mediam, 449, 2. csl futurus beatitudo nostra in coelo, *477, 1. per spem inchoate nos consedere fecit in cœlejlibus, 602, 2.

Dei *misericordia ct bonitas.*

Deus quomodo Judaeos salvare voluerit, 196, 2; 521, 1. nulli csl debitor, 197, 2. e<l totus consolatio, 237, i. Dcus-liomo magnum pietatis est sacramentum, *220, 1. bona dicit e malis, *345, 1. tegit peccata cum ea condonando abolet, 81, 2. sera ejus vindicta el tolerantia peccantium, 57, 1. justificans, gratuito remittit peccata, et infundit homini inluvrcntem justitiam, 80,2. csl fidelis in promissis, licet homo sit incredulus, 67, 2. ad cum in rebus difficilibus et arduis est confugiendum, 88, 2; 672, 1. amicos in se sperantes non confundit, 93, 2. non deserit hominem nisi prius ab co desertus, 250,2; *467,2. quanti sit gratia Dei, ejus vis, 214, 1,2. quomodo co non sit indignum esse hominis debitorem, *313, 1. quomodo virtutes dare dicatur, *297, 1.

Varia *de Deo.*

Dei» quomodo vocet ea quæ non sunt, tanquam ca qu® sunt, 86, 1, 2 ad ejus gloria el obsequium omnia nostra fiant oportet, 231, 2. d an id sil præcepti, 350, 1. eum minus, quain homines, in peccando formidamus, 278, 1. diem septimum ab initio creationis mundi sanctiflcavit, *386, 1. ejus cognitio naturalis ad salutem sino fide non sufficit, *474, 1. de eo semper optime sentiendum et sperandum, 87, 1. ejii* invocatio cum debita fide, spe, contritione el charitato fieri debet, 179,1, 2. mirabilis e*t in Sanctis suis, *146, I. non cognovit eum mundus practice, nec speculativo, in mundi fabrica, 254, 2. ejus servitus ct cultus apud Judeos consistebat in observatione preceptoril in nnn moralium, sed cæreinoniniium, *438, 1. tabernaculo se significabat esse umbrarulum llcbræorum, *431, 2. per angelum decalogum aliasque leges tulit, 544, 1. nunquam eum offendero quanti sil, *15, 2. solet tempus vitæ abbrevi ire propter peccata, 650,1,2. ejus panoplia in bosks, 682, K ejus lmago est in viro, angelo et femina, 641, 1. sita est in hominis mente, *ibid,* peccantibus mensuram statuit, ut ea repleta, regna et re«p. puniat, *122, 2. au cum hominem crearet, induent formaiu humanam. 641, 1. quo virtutum odore delectetur, 650, i, per Abraham symbolice denotatur eligendo Ecclesiam liberam, el rejiciendo Synagogam servam, 559, 1. cur omnes nostras voluntates posuit in Adamo, 101, 2 decrevit no* non justificare nisi post et per Christi resurrectionem, 90,2. quovis peccato negatur, *328, i, 2. eum

Deum, Dominum vel Regem glorine, aliud csl quam esse Patroni glori*, 595, 1. elegit Jacob, cum nondum aliquid boni egisset; el E*au repulit ante dementa, 161, 2. die septimo quievit cxemplariter et fonnaliter, *386, 1, præler requiem sabbati, aham hahet requiem, quam hominibus praeparavit, *ibid.* in Chn»to ornati suam sapientiam el gloriam ostendere voluit, 101, 2. quomodo erat in eo, 455, 1. cur aliqua loca, tempta, imagines. Sanctos eligat. In quibus miracula patret, pr« alus, 377, 1. ad omnium gentium salutem, rauil prfi* cones suos, 180,1. ubi mvenin queat, 593, i. cur bos, at non illos vocet, et unam nationem ante aliam, 59*, i« quomodo dicatur habere tenti* podes longas «urr-, fortes manus el latas nares, *307, 1. 2. decrevit ab eterno Chrislum pati et crucifigi, *496, 2. ideo tam Judæos quam Gentes tenebris infidelitaUs concludi permiri, ut eos ad fidem vocaret, 196, i. utrosque vult salvos fieri, cl ChriUum fecit amborum mediatorem, 546, 1. quomodo comprehendat sapientes in astutia sua, 275. 1, promittendo bona temporalia, st ea non præstet, dat cœleilia, 669, 2. si jungamur ei, vincemus, 566, i.

S. Deusdedit quidquid tota hebdomada laboru manuum comparabat, erogabat io pauperes die sabbati, 472, 1,

Deuteroses Judaixintiuin quoi essent, *178, 1; ’ISI, i.

Devitare <m significet aliquem de vita tollere, *339, 2.

Dextera symbolum polenti®,constantis,fidei, *10t, 1. quomodo ad dexteram Patri* dicatur Christus sedere*355,1.

Diabolus noder est adversarius, 334, 1. ejus potentia conterilur, cum conteritur potentia principum Gentilium, 244, 1. habet imperium morti*, ut tyrannu*, *374, 2. quomodo eum dertruierit Christus *ddd.* quæ ejus tela ignea sint, 682,1. ejus artes in lentando, 072, 1. quare sil timendus, 671, 1. ejus peculiaris conditio, potvutia, vis cl robur explicatur, 674, 2 maxime w insuunt iracundis cogitationibus, 645. 1.et in iisei datur locus, *ibid.* quomodo fornicario Corinthio nocuerit per primores concitatos, 428, 1. dicitur calumniator el malus unionomaslice, 645. 1; *168,1. qium abominanda mii cultoribus et hæretici* penuadeal, 494, 1. dicitur Behal, cl princeps est ornili* apostasie el inobedenliæ, 461. 2. an sit Dcuisæculi, 439, t Paulum vexavit ut stimulus, 503, 1, 2. an eum colapliixarit, *ibid,* fur ol, *137, 2. hærcses procudit el adiiiveuil, *222,2. jpH ed primogenita mors, 99, t. ejus apparitiones in specie Chrtdi el angelorum, 694. 1. quomodo opri a Sain torum impediit, *123, i. ejus laquei varii, *297, i. ejus m excommunicato* potest is, 287, 1, an Antichristus futurus diabolus incarnatus, *157, t. — Fide Dæmon.

Diaconia externis occupatur, ejus triplex functio, 207, 2; 208,1.

Diaconissa laire erant, el quales eæ esse debeant, 208, 1; ’¿17, 1. carum tria erani officia, *240, 1. diu fuere in Ecclesia Greca, Latini cas slatini abolevero, *ibid.*

Diaconus quomodo pro populo postulet, 141, 2. que diaconorum doles *¿16 et scq.; *217, 2. orant alii elceimivy nani, alii bospilalarli, alii præfecti, 207, 1. iis commisere ¡Apostoli externa munia, *ibid.* Episcoporum et sacerdotum minislri el oculi sunt, *itid.;* *216, 1. eorum officia, 376, 2; 473, 2; 630, 1 ; *216, 1. cum sacerdote oíTercbanl sacrificium, *216, 2 quibus in rebus Apostolis subservirent, 630, !• quidam lascive mulieres aspicientes in causa fuere, cur celebrantes divina v k siane caruerinl, 3^5, 1.

Dialogi Sev. Sulpitii titulo Postumiam et Galli sunt inter hbrus apocryphos retati, *ij3|

Diana onde semper virgo mmserit, *171, 2. Diana? Solvixoni® templum erat Athenis, 677, 2« Dianne Multimamme® templum Ephesi celeberrimum, 583, 1,
Dicere Dei simplet et effleat est, 586, 1. id idem est *quod* facere, 539, t.
DItt Domini quomodo in igne revelabitur, 270,2. capitur dies prejudicio phrasi Tarsensi, 30. 1; 278, 1. *dies hominis* quis sit, *ibid,* quis dies redemptionis vocetur, 647, 1. dies est tempus præsens Evangelii, quo sol Christus suæ gratiæ radios toto orbo diffudit, 224, 2. dies mortis aut judicii, dies malus est, 675, 2. dicm •mnem judicat Deus, 229, 2, dies unus præ alio festus et sanctior est, *ibid,* vita? dies mali sunt, ct tristes, ct ærumnod, 657,2; 675, 2. dies anlonomastice vocatur die» excidii urbis Ricrosolym® sub Tito, 460, 2. Idem septimum jam inde ab initio Deus sanctiflcavit, *386, 1. Judaica dierum observatio egena sunt elementa, 552,2; 553,1.
S. Diethelmus vidit per imaginationem pomas Purgatorii, 112, 1; 501,1.
Difficile sæpe impossibile dicitur, 312, 2.
Difficultates oriri solent in conversione hominum, *277, 2. in Hi gaudere nos oportet, 278, 1»
Diffidentia aliquando capitur pro incredulitale, 88, 2. ejus duo jacula elidit Paulus, 148, 2.
Digami a sacerdotio arceantur, *211,1, 2.
Digamia in Episcopo est turpis et culpanda, *211,1, Fide Digamia.
Digne Deo ambulare, est Deo per omnia placere, *73, 2.
Dilectio proximi includit dilectionem Dei ut sui causam et fontem, 22!, 2. quanti illa sit momenti, *ibid,* et seqq. in ea lex omnis impletur ct instauratur, *ibid.;* 222.1 ; 223, 1. illa sola movere nos debel od proximum corripiendum, 571, 2. est regina virtutum omnium, 208, 2. ait sincera, *ibid,* ejus conditiones septem, *ibid.* ejus signa duo, 375, 2. ejus lex impletur portando proximi onera, 574, 2. dilectionis qua Deum diligimus proprietati s quatuor, 533, 2. ea includit el dilectionem proximi, 325, 1. dilectio Dei erga nos exaggeratur, 650, 1. *dilectio in spiritu* tria significat, *73,1.— *Vide* Amor, Chantas.
Diligentibus Deurn, et vicissim dilectis a Deo, omnia cooperantur in bonum, 143, 2.
Diligentia commendatur ministris Ecclesiæ, 330, 2.
Dimensiones tantum sunt 1res. 616,2. dimensiones Christo ab Elxai nflictie sugillantur, *ibid.*
Diocletianus quomodo Christianos persecutus sit, *489,1.
Diogenes Cynicus erat adulatorum hostis, *120, 1. Platonem de ideis generici» cl specificis disputantem ridebat, *229, 1. quam mordicus Antistheni adbæscrit, *499, 2. avaros hydropicis aiebal similes, *515, 2.
Dionysia Martyr quam intrepide tortoribus responderit, *406.1.
Dionysii Alexandr. Episcopi in persecutione libertas in respondendo, *ibid.*
S. Dionysius Areopagita gloriatur se a S. Paulo accepisse altissima Sacramenta, et utramqne hierarcbiam suam, 3, 2; 502, 1. in cruccm primo actus, deinde ei caput amputatum, 534, 2. librum suum de *Divinis Nominibus* Timotheo dedicat, *283, 1. diu vixit, 19.
Dioptra est fidei symbolum, *470, 2 ct seqq.
Di<calceatio signum est celioni» juris sui, ac luctus, 680, 1.
Disceptatio inaxime orationi repugnat, *203, 1.
Discere Christum est discere omnes virtutes, 638, 2. discere prius est quam facere, *166, 2.
Disciplina sapienti® Christian® in humilitate sita, *26. 2. disciplina magnum Dei donum est, *498, 2. quæ sit disciplina ducens ad perfectionem, *500, 1. disciplina jDprzscnli est gravh, sed postea dulcescit, *501, 1. vocatur exercitatio, 2. ejus fructus, *ibid,* disciplina? Del erga Bus, et parentum carnalium, duplex antithesis, *501,1«
Discipuli lxx Apostolis qua In re servirent, C
Discordi® castigatio, Mí, 1, 2.
Discretio spirituum quid sit, 873, 2. qui Sancti ea excelluerint : est confessoriis el animarum rectoribus a Deo petenda, *ibid,* discretioni» commendatio, 202, t.
Di«cretor cogitationum Christus est, *380, 2.
Discursu opus nd Deum ex creaturis noscendum, 50, 1
Dispensatoris munia : ejus precipua virtus fidelitas cl prudentia, 277, 1, 2. dispensator In Ecclesia est Pontifex Romanus, *ibid,* dispensator fidelis quis sit, *ibid.*
Dispositio prævia nd Justificationem non excluditur a gratia, 74, 1. dispositio fidei, spei, pœnitentiæ, prout actus humanus, uti et dispositio ad justitiam, nec habent meritum, nec efficaciam justificandi, 166, 1; 188, 1 et seqq. ea est ex meritis Christi, 586, 1. dispositio qua dispositio, frustra est, nisi sequatur forma, 379, 1.
Disputandum sit cum quibus, et quo modestia, *286, 2.
Disputatione (in) qua? Catholicis servanda, *254, 2.
Dissensionis inter Judæos ct Gentes conversas causa, 228, 1.
Dissolvi cupit Paulus, non resolvi, *13,2.
Divinitas una numero est, *23, 2. tota ct plena in Christo inhabitavit, *86, 2. idque corporaliter, id est realtor, cl in corpore Christi per essentiam, gratiam el unionem hypostaticam, *ibid.* ct seqq. divinitatis Christi dimensiones, 617, 1.
Divites in primitiva Ecclesia post communionem, cernam omnibus instruebant in charitatis symbolum, 358, 1. horum abusum carpit Apostolus. 358, 2. divites alii sunt hujus sæcull, alii futuri, *265, 2. qui valde divites sunt, non sunt viri boni, *259, 1. eorum stultitia, *ibid,* divites imperiti aurea? sunt pecudes, *ibid,* iis septem praecepta dal Apostolo», *266, i, 2. sua communicent, *ibid,* cos non posse salvari docuit Pelagius, *ibid.*
Diviti® sunt laqueus diaboli, *258, 2. earum cupidlUs morbus insanabilis, *260, 2. nd quid habeantur, *257,2. earum vermis superbia est, *265, 2. earum incertitudo, *ibid,* dolores sunt ct spin®, * 260, 1. divitias sumit Paulus pro copia per catachresin, 57, 1; 196, 2. item pro immensa Dei misericordia, *ibid.* — *Vide* Opes.
Divortium matrimonii, non lanium thori, facere cum infideli conjugo certo casu licet, 306, 2. divortium etiam licitum non solvit matrimonium, 305, 1, 2. id quæri non debet e desiderio mutandi statum, 309, 2.
Docturis Evangelici qu® imago sil, 457, 2. quomodo agere debeat cum iis qui sibi contradicunt, *296, 2. debet esse forma cl speculum suis discipulis, *330, 2. sil concha, non canalis, *ibid,* ejus patientia capiuntur homines, 457, 2. doctores sunt lingua? Ecclesia?, 376, 2. Prophets dicuntur, 386, 2. fulgebunt quasi steli®, 409, 1. in quo lucem imitentur, 612, 2. iis necessaria humilitas, ne sua doctrina insolescant, 631, 1. item corniLi», *121, 2. doctores falsi aleatoribus similes sunt, 634, 1. — *Vide* Condonator, Prædicalor.
Doctrina D. Pauli Romana cl Catholica est, 6, 1. doctrina præconum Evangelii in Ecclesia necessaria, *428, 2. doctrina Episcopi qualis esse debent, *331, 1. doctrina bonis operibus destituta damnabilis est, 61, 2. doctrina sana est cana ct prisca, *268, 2. doctrina Evangelica moribus exprimenda est, 113, 2. doctrina Christiana est bonum depositum, *260, 1; *279, 2. est certa ct infallibilis, *338,1. candelabro templi denotatur, *432,2; *436, 1. est sola salutifera, *304, 1. triplici ratione Mosaicæ præferlur, *350, 1. doctrina incerta, curiosa, pomposa vani doctoris, est relut fœnum, stipula, 270, i. simplex doctrina de Christo dicitur lac, 267, 1, 2. doctrina Apostolorum fundamentum est Ecclesiæ, 607, 1. qualis futura doctrina Antichristi, *162, 2. doctrina nova examinanda est, an concordet cum antiqua Ecclesia fide, 518, 2.

Dolore, voenntnr ab Apostolo infirmitate», *300, ?. doln-i res avaritiam sequi soliti, *260, 1. dolorum Christi di- mensiones, 618, 1.
Domestici imprimit docendi et curandi, *239, 1.
Dominationes ordo est angelorum, 596, 2; 674, 1.
Domini vocabantur Imperatores Romani, *264, 1. Domino suo quisque stabit aut cadet, 229,1. Domino adhieren* unus est spiritus cum eo, 295, 1. dominorum íiUurn retundit Apostolus, G71.2.
Dominici diei proflantia, 41C, 1. olim Dominica Quin- qungesimæ jejunium sacrum inchoabatur, *326, 2, Domi- nica in albis unde dicatur, 288, 1.
Dominicam orationem quisque discere et inlelligere de- bet, 392, 1.
Dominicale quid fuerit, 370, 1; *201, 2.
Dominicani primi quos libros legerent ad pradicandum, io, 1.
S. Dominicus S. Pauli epistolas memoria tenebat : hic ei apparuit suum illi offerens librum od condonandum*, 10,1. adhuc puer visus est stellam in fronte gerere, 409, 1. fuit theodidaclus, *429, 2. ejus raptus et ex- Slases, 634, 1.
S. Dominicus Loricatus pamitentias quotidie duriores exercebat, *34, i.
Dominium nostrum in res, nonnisi temporale est, 276, X dominium viri in mulierem, 365, 1. hominis in arteras creaturas, *367,2. dominium plenum in animali i soli Christo competit, 368, t. dominium supremum et Jus in Deo quomodo sil cum debito, *312, 2.
Domitianus ex Davidis stirpe progenitos exagitare desui eo quod mechanici essent, *170, 1. quomodo in Christia- nos «rvierit, *488, 2.
Domus Philemonis Colossis in templum mutala, * 341, 1. Ecclesia domus magna est, *218, 1 ; *293, 2; * 559, 1. domus Israel el Juda quosnam symbolice denotet, *426, 1. qui domum suam rite moderatur, bene reget Ecclesiam, * 214, 2. domos duas habet homo, terres- trem ot cœlestem, 450, 1.
Dona el sacrificia quomodo differant, * 393, 1. dona quæ Christus in cœluni ascendens hominibus dedit, sunt dona Spiritus Sancti, 627, 1. quamdiu ct quando lice ejus dona visibilia cullala fuerint iu baptismo, 594, 1. dona Dei, sunt duplicia, 303, 2. dona fidelium varia sunt, 206, 1. quomodo donum proprium a Deo quisque habeat, 302, 2. id habet partim u Deo, partim a se, *ibid,* omne donum tam naturale, quam supernaturale a Deo et Christo est, 280, 1; *322, 1.
Donatio gratiæ ab (eterno in Deo est absoluta, *276, 1.
Donalistæ volebant baptismum ab hærctici* collatum esse invalidum, * 294, t. putabant a sacerdote pendere gra- tiam Sacramenti, * 199, 1. altaria Catholicorum lignea dejicere non sunt ausi, etsi alioquin in illorum sacra injurii, *519, 1, 2.
Donativum est donum nb Imper, militi datum, 115, 1.
Donec significat quid antea, non quid postea sil factum, 404 , 1 ; '362, X
Dormientes dicuntur, qui voluptatibus indulgent, *138, I. quomodo Christus sil dormientium primiliæ, 402, 2.
Dormira pro mori usurpatur subindo, 321, 2; 369, 1.
Dorsum incurvare, quid sit, 191, 1.
Dosithei nb animalis abstinebant : superstitiosi sabbati cultores erant, *42,2.
Dolem quisque a Deo accepit, in qua alios prxscdat, * 20, 1. doles vario» D. Pauli, i, 1; * 183, 1. doles corporis gloriosi quatuor, 410, 2. earum numerus du- plici e causa deducitur, *ibid.* — *Vide* Donum,
Doxologia SS. Trinitatis quando in usu in Ecclesia esso caperli. 199, i.
Dubia Corinthiorum quæ ubi resolvat Apostolus, 246, 2.
And. Dudcriiis statum alliorem ambiens, et repulsam passus, factus est hærcticus, *Ì92> X
Dulia non impedit, sed Includit latriam, 45,1.
Duo corpora tota ponunt esse m eodem loco, 362,2.
Duodecim Apostoli capiuntur pro undecim, 399, X
Duplex in quo differat a *simplex,* 307, 2 et seqq»
bunlia cordis grave peccatum, 25, 2. duntta frangendi e<t et vincenda, non suadenda, 571, 1.
Dux belli prudens sit polios quam foriis, 428, 1; 072, 1. Iracundia vacet, 648, 1,2.
Dynasta inter principes sunt minimi, minores regibus, •204, 1.

E.

Ebion hebraico inopem significat, à,1. 2. Paulum legis sue hostem, Apostatam et Graecum per contumeliam voca- bat, *ibid.;* 482, 1. asseruit Virginem Deiparam e viri copula concepisse, 40, 1. ab animalis el carne abstinuit, nuptias damnavit, 1.
Ebrietas una perfecta peccatum mortale est, 293, 2. ^jus mala, *ibid.;* 659, 1. eam sequitur libido, *ibid.* an semper sit culpa mortalis, 567, X quando ab ea excusetur, 293, X dedecet diaconos, *216, 2. ebrietas onim* quæ sit, *138. 1.
Ebrii, seni sunt vini, *329, 2. quare in corpus suum pec- cent, 290, X nunquam casti sunt, 658, X
Ecclesia quid sil, 248, 1. est visibilis, ibid.; 1S7, t. esi eadem ubique, 248, 1. Ecclesiæ membra mystica quæ sint, 376, 1, 2; 636, 2. eorum junctura unde el qua- lis, 636, t. ejus corpus suo ordine est compactum, *ibid.;* 630, 2 el seqq. ei conveniunt sex proprietates cor- poris el membrorum, 376, 1 ; 206, 1. Ecclesia? pulchra descriptio, "293,2. quomodo formata de carne elossibus Christi, 663,2 el seqq. ejus locales el spirituale* dimen- siones, 619, 1. non potest errare in fide, *215, 1. nec omnino deficere, nec deficit, 186, 2; 519, 2. veslis est, cujus pars detrita est Synagoga, pars integrior, Eccle- sia nova Christi, 518,1. ejus tnplex augmentum, 635, i. est regnum fidelium, in quo rex Cbnstms pater Abra- ham, 84, X sunt in Ecclesia etiam hxrvlici el schis- matici , 290, X item tam electi quam reprobi, secus ac Calvinus docci, * 293, X cur stellifera Joanni apparue- rit, 409, 1 ; *37, 1. non judicat paganos, ct cur, 290, L ab eam dubiis fidei petenda stabilis resolutio, *219, 1, 2. <jus lapis fundamentali* est Christus, 269, i; 607, 2. est templum Dei, 461, 2. allegorice per Jerusalem desig- natur, 22, I; 558, t. est complementum Chrnli Un- quam sui capito, 598, 1. est plenitudo, nam Dei donis impletur, *78, t. amor Christi erga eam adulterio Da- vidis designatur, 101, 2. cam Apostolo* exponit per cœ- *lestidy* *447, 1, 2. ejus continuatio el duratio, 157, 1. didicit multa per traditiones, *277, 2. est columna el firmamentum veníalo active elpassive, *217, 2ctseqq. antonomaslice est Christi corpus, 374, 2; 662, 1. ipse ejus caput, 352, 2; 597, 1. et sponsus, 667, 1. quam multos peperent Deo, 558, 2. est virgo virtutibus, mater prolibus, ibid, quomodo dicatur sancta et sine ruga, 663, I.non evertit regna mundi, 219, I. arcæ Noe comparatur, *191, 1. vocatur Sion ob varias rationes, 558, 2; *506, 2. an sil orbis terræ futurus, *366,2. est vehit magna familia ct domus, *214, 2 et seqq. cur ei datus a Deo calceus ianthinus, *55, 1. sub Antichristo non deli- ciet, *163, 1, ejus anima est fides et chantas, *293, X quos ritus priscæ Ecclesiæ adhuc observet et retineat, 395, 2. eam ornant varii Religiosi Ordines, 252, 1. Olim comparatur, 193, 1. denotatur per candelabrum templi Judaici, *432, 1. ejus vita est martyrum mors, 442, 1. tabernaculo fœderis el Sancto sanctorum de- notatur, 463, 1 ; *423, 2; *432, 1. non omnia ad ejus regimen spectantia Christus constituit, sed inulta reli- quit successoribus, *323, 2. vetat cames, causa sancti tatis. *226,2. quomodo desursum essa dicatur, 558, 1. cur libera, 2. et mater facunda, 558 , 2. quam pacem

hibeat, 558, *i,* quam libértatcm, 2. est solida, æterna ct cadesti*, *357, 1; *43!, 2. ejus paries alter in angelis collapsu* est, 591, 2 ejns anima et vita cil Christus, 633, 1. ad cam est in dubiis confugiendum, 5, 2. an in •olis Elia, Elíseo ct paucis sacerdotibus, Eliæ (emporo Constiterit. 186, 2. ejus instaurationem ct reformatio nem petit Psaltes psalmo ct, *36?, 1. ejus epithalamium canit psalmo xliv, *360, t. fosa est amplius ct perfec tius tabernaculum per quod Christus transivit, *440,1 toleravit initio in Judæis recens conversis aliquos er rores, 230, 2. quibus in locis possit statuero ut conjui fidelis infidelem deserat, 308,2. cur vetuit matrimonium Christiani cum hærctica, et irritavit Christiani cum Pagana, 322, 1. quando, et quare praecepit Eucharis-tiam a Jejunis sumi, 358, 1,2, Ecclesia primitiva divini? conflationibus abundabat, 139, 2. Ecclesi® militanti? ct triumphantis typus, *406, 2. cur Ecclesia triumphant dicatur Sion, *506, 2. Ecclesi® praesentis st futur® successus Paulo in sqo raptu revelatus, 502, 2. Eccle-si® communis oratio a tota Ecclesia approbata, exami-nari non debet, 391, 1.

Ecclesi® olim regebantur non jurisdictione distincta, sed communi presbyterorum consilio, labore et spiritu, • 3,2. Ecclesiarum cura ct sollicitudo suavis est, 498,1.

Ecclesi® Abyssin® ctiamnum servant ritus Apostólicos, 20, 1.

Ecclesia Lulherana ante Lulhcram fait; obi erat Luthe-rus antequam nasceretur, 186, 2.

Ecclesia a Romana veritas fidei et Apostolic® traditionis petenda, 6, 1; 44, 2.

Ecclesiastica potestas est immediate a Deo, 220, 1. Ec-clesiastic® bierarchi® præsunt angeli extremi ordinis, 355, 2.

Ecclesiastici quomodo mens® benedicant, *i27, 2. eorum duo munia, doctrina et ministratio, 206, 2. quibus in rebus iis gloriandum, ct quid in dio Judicii ab iis Chris-tus exiget, 497, 1. fugiant mulieres, *235, 1 Ecclesias-ticis Superioribus obediendum, *521, 2. — *ride* Clerici.

Ecdidam Augustinus taxat, quod inscio marito biicam vestem deposuisset, *236, 1.

Echineis qua virtute naves detineat, 2, 1.

Edmundus Campianus, Martyr Anglus, in loco supplicii proclamavit, *Spectaculum facti sumus,* etc. 282, 2.

S. Edmundus Cantuariensis Archicpiscopus quantum hor-ruerit peccatum, *498,1.

Eduardos III rex et Egitha in conjugio virgines, 301, 2.

Educatio bona maximus est thesaurus, 670, 2. est quasi plena generatio et completa filiorum formatio, *206, 2.

Egestas animo patienti quietem, imo copiam parli, 440, 2.

Eleanrus Judæus coryphæus sect® Galilœorum, *335, 2.

Eleanrus Judæus senex simulare noluit in suilla edenda, 179,1. ab Antiocho Epiphane in tympano extensus est, *487, 2.

Electi suut filii Del, 42, 1. omnes veri Christiani sunt electi complete ad gratiam, inchoate vero ad gloriam, 2$, 1; 148, 2. sunt signati in præsentia Dei, *291, 2. an electi efficaciter ad gloriam, dici possint vasa miseri-cordi®, 172, 1. eorum spesesi inconfusibilis, 96, 1,2. considerant ea in quibus ob aliis superentur, 21, 1. — I B<»ni, SaneU, Pii.

Electionem matrimonii vel cælibalus cujusque arbitrio plerumque relinquit Deus, 302, 2. electio ad gloriam quomodo sit in nostra potest ile, *293, 1. electio Dei prima non pendet ab hominis dispositione, 588, 1. elec-tio gratia», opponitur electioni cx operibus legis vel natura, 187, 2. electio unius præ alio e*se nequit, nisi sit distinctio in ipsis electis, 161, 1. electio Isaac! et Jacobi non fuit cx meriti' pre\iis, nec Ismael et Esau repulsa ex demeritis, 169, I, 2. electio est duplex, uni ad gratiam, ad gloriam altera, 24, 1. bxc quoque du-plex: unaincboaU, altera completa, flHd. electio Christi facta c<t ex solo Del beneplacito, hominum vero ex meritis Christi, 587, 1. circa electionis divina» negotium tria notanda , 250, 2.

Eleriri pretiositas, 17, 1.

Eleemosyna quibus et qualibus danda. *404, 1, 2. est sa-crificium odoratum Deo et Sanctis, 240, 2; 480, 9. cur dicatur fructus. 241. 2. eam dans plus a pauperibus accipit, «piam del, *ibid.;* *38, 2. eam erogabant olim diaconi, 207, 2. est ars omnium quæslüosisslma, 479, 1. ejus triplex fructus, *ibid,* eam geminant bis metet, 2. Deo e*t gratior quam sacrificium, *521, 1 , 2. est im-mortalis, 477, 2. cur vocetur actus Justitio», iW.cn e** quasi ultimum remedium suadenda in peccalo obdn^ tis, *ibid,* ope* confluunt ad eos qui erogant illas, 478, 2. heroicus actus est eam «laro supra vires, imo dare om-nia, 472, 1. liberalis eleemosjna vocatur benediclio, 475, 1, 2. nique triplici do cau-a, *ibid,* ejus perfectio et meritum coinistit in promptiludine voluiilalh, 471, 9. unde eleemosynarum collectio pro Hierosolymitanis em-porit, ct quumdiu durarit, 469, 1.

Eleemosynarius qualis esse debeat, 208, 1. sil in dando hilaris, 2; 476, 2. eum ditat assidue Deus, ul ha-beat semper quod eroget, 470, 1 et soqq. est colonul Dei, 480, 1. obedit Evangelio et consiliis Chrbti, 2.

Elementa quomodo tempore judicii et post in impios sœ-vitura sint, *461, 1. iis animam dedit Orígenes, 139,1. ad quæ elementa redirent Galatæ, 552, 1. hæc erant principia sapienti® legalis et muudanæ, 549, 2; *86,1. ea docuit lex vetus, *ibid.*

Elevatio manuum quomodo vocetur incensum et sacrifk cium vespertinum, *209, 1.

Elias cur curru igneo raptus sît ad cœlum, 320, 1. ejus pusillanimitas, 185, 2. ei Paulus confertur, 1!, 1, est t corvo sustentatus, *490, 1. est anguMintus a Jesabele,*ibid.* est parens Carmeli larum, 2. dicitur vir pilosus a melote, 1. ipse et Henoch sunt in paradisum translati, *473, I. eo-rum mors qu.indu continget, et quomodo, *162,2. qiiam-diu prædicabunt in fine sæculi, *ibid,* contra Antichristum certabunt, '15?, ! ; *473, 1. Elios et Eliseus cur usi me-lotis, *489, 2. In montibus versati sunt, 490, 1, 2.

Eliæ Abbatis victoria de tentatiuno camis, 128, 2.

Elisabeth®, S. Joannis matris, an mater oriunda ex tribu Juda, '.17,2.

S. Elhabelha Htingarica qnam illustris fuerit vidua, *237, 2.

Eliseus in quo sit typus Christi, *25, 1. fuit et S. Pauli typus, 11,1. petiit Eli® spiritum duplicem, id est mul-tiplicem, *ibid.;* *247, 1.

Ellipsi sTpe utitur Apostolus, ctinm sententi®, 30, 1.

S. Elogii liberum respbnsum nd tyrannam, *406, 1.

Eloquenti^ mundana cur alrtinuerit Paulus, 264, 2. 493, 1. vana ea est, et hærelicoriim propria, 253, 1.

Eloquid Dei qu® sint credita Judæis, 67, 1.

Elpidophorin apostata a Morilla diacono sugillatur, 108, L

Elxai quis Christo mmensfones affinxerit, 616, 2.

Elymas Magus confutatura Paulo, 14, 1.

S. Elzcarins in vulnere lateris Christi inveniri se po<<e dixit, rogatus ubinam liæreret, *103, i.

Emersio hominis jam baptitati ex aipia, significat Christi emersionem e morte el sepulcro, *99, 1.

Emptus est gloriosum Christtahi tinmen, 297. 1»

Empyreuin cœlum .in sit quadratum, an Spliærimm, *42f, 2. id inlelligitur per tertium Pauli, 5U0, 1.

Enallage frequens apud Apostolum est, 26, 2; 401, 1.

Encanta unde dicantur, *458, 2.

Encratitæ tres Pauli Epùdolas sustulere , 4,1, 2. foris vive-bant casti-sime, domi turpissime, Ideoque damnabant nuptias, *223, 2; *224, 1. eurum parens Tatianu* est, d mule dicti, *ibid.*

Enim pro *igitur* capit interdum Apostolus, 76, 1. inter-dum pro *autem,* 97, £.

Enneo Valentini perstringit «æpe Apostolus, *70» 1.
Epaminonda? gloriosum certamen et mon, 273, 1.
Epapliras a Colossensibus ad Paulum missus, ut ei In vinculis serviret. *09, 1; *72, 2 et seqq. hinc dicitur servus Ecclesi® Colossensis, *73, 1. factus dem Episcopus Colossensis, «imul curam gerebat Ecclesi® Laodicensis et Bierapolitan®, *346, 2.
Epaphroditus Philippensium Episcopus n suis Itnmam ad Paulum vinctum missus, ibi in morbum incidit, sed convalescens rediit ad suns cum epistola Pauli, *3,4 ; 39,1, 2 ; eum a quinque Paulus commendat. *30, 1. quomodo Philippensium dicatur Apostolus, *ibid.* quo ardore ad suos consolandos redire oplarit, *ibid.* Paulo vincto curn vit® periculo servivit, 2.
Ephesii docili et facili erant ingenio, *334, 4. eorum in tide suscepta constantia, 2 ; 534, 2.
Ephesus philosophis abundavit : fuit Asi® Minoris metropolis, dedita idololiilri® ct magicis artibus : erat ibi celeberrimum Dians templum, ibique resiliebat Asi® Proconsul, 416, 2; 583, 1. cur ibi Apostolus diutius manere statuerit, 417, 1. ibi biennio mansit, hinc lota Asia notus, *83, 1, 2.
Ephod pontificis typus erat cœli siderei, *193, 2.
Ephraim Iribus erat major reliquis tribubus, *479, 2.
Ephraimit® blæsi erant, 394, 1.
S. Eplirem in sua paupertate fuit sufficiens, *256, 1. nunquam cum aliquo Christiano contendit, *287, 1; *¿06, 1.
Epictetus philosophus, initio nascentis Ecclesia?, fidei Christi falsa pietate obesse voluit, 235, 2. ejus documentum de patientia, 457, 2.
Epicuream vitam agebant Cerinthiani, *33, 2.
Epicurus cur plures quam alii philosophi habuerit sectatores, *209, 2. tollit Dei providentiam, voluptatem deam facit, 133, 1; *85, 2. de futuro non fuit sollicitus, 408 i.
Epimenides Cretensium propheta : sacerdos fuit Solis, scripsit librum de oraculis, *324,2 elseqq. ejus carmen citat ApOStotuS, *ibid.*
Epiphani® festum unde dicatur, *276, 2.
Epiphanius Episcopus quam pacificus esset, 613, 2.
Episcopatus nomen est operis, non dignitatis, *208, 1. non bene appetitur, nisi quis a IX v ad cum vocetur, 2. est opus arduum, *(bid.* erat olim gradus ad martyrium, *ibid.* eum petere est ambitio, *ibid,* est onus angelicis humeris formidabile, *ibid,* qui Sancti emn fugerint, ‘209, 1. non tantum est functio, sed ellam dignitas episcopalis, 42, 2.
Episcopus unde dicatur, *48,2; *208, 1. magis prosil quam praesit, 2. quot testibus accusari debed, *247, 2. ad prædicandum jure divino tenetur, "30G, t ejus potissimum munus est prædicaro, *179, 2. idque verbo et opere, resistere pseudoapostolls, ct sanam doctrinam lucri, 253, i; 331, 1; *189, 2; *270, i; *285, i; *308, 1. esse debet instar Solis et angeli, *209, 2. sedecim in eo doles exigit Apostolus, *ibid,* sit moribus compositis, *212, 2. sit hospitalis, *213, 2. et comis, *121, 1 ; esse debet sine crimine infami, *323, i. quare filios debeat habere fideles, et non luxuriosos, *ibid.* ¿on sit avarus, 2. debet esse exemplar bonorum operum, *330, 2. ab omnibus animi perturbationibus sil alienus, * 324, 1. quasi pugil pro Christo decertet, *284, 1, averse!ur hærelicos, *301, 1, qualis ejus debeat esse doctrina, *331, 1. ei necessaria fortitudo, chantas, sobrietas, prudentia ct continentia, *212, i ; *274, 2. pauperum ct vilium personarum curam suscipere debet, *332. 2. ejus prima dos scienlU, èîU, i. esse debet LiceutiatUS in Theologia vel Jure canonico, *ibid,* non sit percussor, *ibid.* animata lex sil populo, *231, 1. in quo ei sil sacerdos par, in quo dispar, * 3, 2. sacerdos ei suberat tempore Pauli, *ibid,* quantus ct qualis c*w debeat, *210, 1; *214, 1 et «Jqq. sævionto persecutione apnd <no< maneat, *18, t- ejn< gloria est crux Christi, *275, 1, 2. ut monogamos dt oportere ostenditur contra novantes, *210, 1, 2 et s»»qq.; *240, 2. ab aliis Episcopis ordinatur, qui ordinando manus imponunt , *233, L
Episcopus quidam Arianna templum S. Pauli invadens ab eo exerratur, 14, 2.
Episcopus Oslien«|s quomodoPapam benedicat, *413, i»
Episcopus Pergami et Thyatira» in *Apoc.* redarguuntur quod permiserint Idolothyta, 324, i.
Episcopi quando et quare a presbyteris distingui cœperint, 251, 2; *3, 2; *322, 2 sunt in celebrioribus oppidis constituendi, *322, 2. olim creabantur per designationem Dei, *190,1 in parmrftrutt visitatione debent inquirere num hospitalitas rite eteree itur, *513, 1, 2. non debent se p ili dopici a nobilibus, *334, 2. iis olim commissum Judicium causarum ‘æcuhrium, 292, i; *217, 2. sed eas ad judices secutare* rejecerunt, 292, 1. eorum munus eat orare pro se et suis, *193, 1. per eos significantur subinde Parochi et Presbyteri, 206,2. stint custodes doctrln® per manus tradit®, *267 1, 2. e<«e debent perfecti antequam ad statum episcopalem ¿«limantur, *210, I.non nsperneotiir, sed doceant, servos obediente* beds etiam infidelibus, *252, 1,2. olim viduas curati mi, *216,1. olim fuere conjugati, <ed postea sanctissimi et doctissimi quique fuere cæhbes, *211, 2. eorum corona pnpulusest, *57, 1, 2. quæ sit eorum militia et agon, *190, 2; *284, 2. doceant fuos caterhismum, 576, 1. novos canones condere possunt, 397, 1. sunt dures ad bellum cum bsrcticis, vitile, tyntnnis et dæninnibus ineundum, *190, 2; *274, 1.
Epistolis (in) non est nocere, imo non potest, Kepe unum caput alteri connecti. 228, 1. quomodo Cinnthios Apostolus suam vocet epistolam, 431. 1. epistola D. Hieronymi ad Dainasum videtur conficta, 199, t.
Epistolæ Paulin® continent medullam fidei et religionis Christian®, 3, 1. earum subjectum, *ibid,* carum objectum est dogmaticum et ethicum : tria mysteria maxime inculcant : quibus epistolis Judæi et h.erdici impugnentur, quibus fides et mores doceantur, 19. omnes hæretici consentiunt lias cpislol i< esse Pauli, non alterius, 4,2. eas memorllerlembat D Dominicus, 10,1. sunt velut hortus virtutum auctnris sui, 7, 1 quo ordine, loco et tempore script®, 20. ad ca* intclhgendas investigandus est scopus scribi ntis. 21, 1. ejus vlhrti epistolæ sunt pr® aliis fervenliores, 583, 2. quod epistolarum eju*sil *ignum, *172. 2.
Epistolæ ad Rotnaqos du® parles, 34, 1. ejus distributio quintuplex, *ibid,* quando scripta, et cur primo loco ponatur, 2. non latine, sed græco scripta, gr®ci<mis abundat, *ibid,* ad litteram a Tertio ex Græco In Latinum translata, *ibid.;* 35. 1. hinc hiulca est ct ob<cura. *ibid»* scripta anno ChrisU 58, Corinthi, missa per Pha?bHit 2. cur in ea D. Petrum non salutet, *ibid.*
Epistol® prim® ad Corinthios argumentum, 216, 2. e*t «cripta Ephesi, mi.«a per Timotheum, 247, 1.
Epi-tol® secund® ad Corinthios argumentum ct objectum, 419, 1. ubi scnpta et per quem lita, *ibid.*
Epistola ad Galatas est quasi compendium ejus ad Romano», 514,1 ; *571, 1. ejus argumentum, 514, 2. ubinam scripta, 2.
Epi4ol® ad Ephesios argumentum, 583, 1. tibi ^cripta et quando ; ejus stilus, 2. qua occasione sil scripta, *ibid.*
Epistola'ad Philippenses argumentum, *1, t. quando et ubi scripta, 2.
Ephtol® ad Colo«cu<*'< ^gumentum, *69, I. est affinis epistolæ ad Ephesios,cur, 2. quando, ubici unde «cripta, per quos missa, *ibid.*
Epistolæ primæ ad Thessalonicense argumentum, cl rjns scribend® occasio, *114, 1. ubi et quando scripta, 1. est prima omnium Pauli epislolanuut ibid.

Epistola» secund® ad Thessalonlcenses argumentum, *143, 1. ubi et quando scripta, 2.
Epistola: prim® ad Timotheum argumentum, *174, 2. ubi scripta et quando, *ibid,* qui in eam scripserint, *175, 2.
Epistola secunda ad Timotheum an scripta c secundis vinculis, *270, 2; *309, 1.
Epistola» ad Titum argumentum, *318, 2. ubi et quando scripta, *ibid,* est compendium duarum epistolarum ad Timotheum missarum, 1.
Epistolæ ad Philemonem argumentum et occasio, *341, 1. scripta non dictante Spiritu Sancto, secundum hæreli- C('S 4, 2.
Epistola ad Hcbræos an canonica, dubitarunt nonnulli, 4, 2. esse canonicam probatur contra hærcticos veteres et novos, *347, 1. ejus auctor D. Paulus: adscript! olim S. Barnabæ, *ibid,* cur nomen ei suum Apostolus inilio non praefixerit, 2. qua lingua ab co scripta, 348, 1. scripta Hebraica, non tamen pura, *ibid,* cur in ea citentur Scripture juxta Septuaginta, *348, 1. an Syriacus textus ejus sit autographum, *ibid,* textus Hcbræus purus, hic spurius est, *349, 1. ejus argumentum, *ibid.* scripta Rornæ, et quando, 2.
Epistola Pauli ad Laodicenses apocrypha est : est brevis, frigida, exilis: hinc suppositicia esse colligitur, *112, 2 et seqq. quænarn illa cujus ipse meminit, *ibid.*
Epitimi figura utitur repe Apostolus, 20, 2.
Epithalamium Christi curn Ecclesia est psalmus xuv, *860, 1.
Epulo solemni festa celebrabantur, 288, 2; 347, 2. id in templis instruebatur, 326, 1, 2. quia erat pars sacrificii, 324,1; 347,2; 305, 2. epulum juge spiritale Christianorum, 289, 2.
Erasinus asserit scriptores sacros interdum memoria lapsos, 4, 2. de variis- fidei articulis dubie loquen* ova posuit, quæ postea Lulhcrus et novi Ariani excluserunt, 3, 2; *23, 1. dicit se velle discerpi pro veritate Eucharistia», 359, 2; 363, 1. ejus efficax pro ea argumentum, 360, 2. aposlolalus dignitatem carpit, 42, 2. Concilium Milevitunum sugillat, 97, 2. ejus insulsa dubitatio in loco lucidissimo, *360, 1. ejus in Theologos sarcasmo*, *339, 2. viam stravit Pelagianis et Zumglianis, 99, 2; 97, 3. omnia Scripturo» loca de Chrhti divinitate agentia aut enervat, aut detorquet, *220, 1. ejus sententia de epistola ad Hebreos rejicitur, *443, 2 ; *444, 2. ejus impudentia sugillatur, 304, 2. ejus indocta impostura, *339, 2.
Erastui quaestor Corinthius quis, 24 4, 1, 2.
Eremita» die Dominica ad sacras synaxes el preces in ecclesiam conveniebant, *460, 2. cremii® varii a dæmone decepti sunt, 494, 1. eorum abstinentia, el in corpore edomando studium, 337, 2 ; *225. 2.
Ercmellca vita ab Apostolo non damnatur, *93, 2; *225, 1. eam male reprehendunt Novantes, *460, 1. 2.
Error omnis non diu subsistit, *301, 1. error hominum circa Deum ante Christum, 49,1,2. errorem in cognitione sequitur error in actione, 54, 2. error Judæorum circa SS. Trinitatem, 435, 1,2. errores aliquos in Judæis recens conversis toleravit Ecclesia primitiva, 230, 2.
Esau non reprobatus a salute ¡eterna, sed benedictione paterna, *504, 2. verisimiliter salvatus est, ct aliquot ejus posteri, 163, 1. in posteris, Jacobo serviit, 161, 2. quomodo secundum litteram odio habitus, et cur ejus Deus misereri noluerit, 166,1. hoc odium de posteris ejus intelligitur, 163, 1. idque ob eorum peccata, 161, i. quomodo vocetur profanus, *182, 1 ; *503, 2. an recte vocetur fornicator, *503, 2. ipse vendens fratri primogenita peccavit peccato simonie cl gula», *ibid.* item intemperanti®, *506, 1. quæ fuerint illa primogenita, qua» vendidit Jacobo, *394,1. ip<e auctor reductionis prreputó, an ideo a Deo odio habitus, 309, 2.
Esca quomodo non commendet Deo, 326, 1, ob eam uou est frater scandalizandus, 294, 1; 826, 1. metaphorice solidam doctrinam denotat, 267, 1,2.
Esdras auctor est Cabala» bonæ, sed non Judaic®, *185, 1.
Esserli ante cibum precabantur, *228.1. vitam sanctiorem profitebantur, *42,2.
Essentia an divina inlelligntur per *invisibilia Dei*, 9, 2. an eam in raptu viderit Paulus, 502, L
Est in consecrationis verbis significat instantancam mula* tionem, camque constantem, 364, 2. non videtur de essentia consecrationis, omitti tamen non potest sine peccato gravi, *ibid. Est* asserlivum tripliciter exponitur, 423, 2.
Esus carnium polluit hominem per inobedientiam, *471,2.
Et interdum causam vel auxesin significat, 146, 1. ipsum etiam pro *id est* sumit Paulus, 27, 1.
Ethelreda, Anglorum regina, bis nupta semper virgo permansit. 301, 2.
Ethnici ab Ecclesia non judicantur, 290, 2. velato capite diis suis sacrificabant, 354, 2. iis fideliores sunt principibus suis Christiani, 219, 2. — *Vide* Gentes.
Eucharistia unde dicatur, 344,2. vere Christi corpus continet, 345, 1 el seqq. ; 339,1 el seqq. cum manna confertur, 2. non mutatur in nos, sed mutamur in illam, ct Christo incorporamur, 346, 2; 665, 1. ejus sacrificium publice durabit usque ad finem sæculi et Antichristum, 367, 2. dicitur panis per hebraismum, 346, 1; 361,2. dat sanguinem Christi nobis ut arrham pacti de æterna hæreditate nobiscum initi, 367, 1. quo offectu sumenda sit, 2. olim baptizatis dabatur, 346, 2; 548, 1. olim ad amicos absentes mittebatur, 348, 1. initio in manus data Christianis, postea in os, 359, 1 ; *201, 2. cur tempore persecutionis sub specie vini perciperetur, 370, 2. ipsa sola sacrificium est proprie dictum, 230,1 ; 347, 1, 2; 367 , i. ejus sumptioni olim ccena promittebatur, 857,2. vita est bonis, mors malis, 429, 2. quare dicatur mysterium fidei, *216, 2 et seqq. est omnium Sacramentorum complementum , 664, 2. n jejunis est sumenda, 858, 2. est commemoratio sacrificii crucis, 367, 1. quid nobis impetret,*458, I.est hostia laudis, sive gratiarum actio, *520, 2. est vinculum charilatis : unde vocatur synaxis, 346, 2. qua quotidie offertur, est plura Sacramenta, sacrificia et hosliæ, *447, 1, 2. est gratia gratiarum, *510, 1. in ea Christus ejusque corpus nihil patitur, sed lanium species, 363, 1. panis in ea non manet panis, sed transsubstantialur, 2. Christus est ibi instar angeli, 361, 2. ejus caro in pane, el sanguis in vino solum ponitur, reliqua ulrobique per concomitantiam, 365, 1. ejus charitas in Eucharistia elucet, 361,2. quinque ejus in ea actiones, 359, 1. non est in ea figurate. 362, 1. qua animi preparatone ad eam accedendum, 368, 1, 2. eam sumentes fiunt participes sacrificii Eucharistici, 347, 1, 2.— *Vide* Christi sacerdotium.
Euchilarum error de obligatione semper orandi, 68$, 2.
Eugubinus docuit hominem mori naturo» necessi'utc, 132, 1, 2.
Eunice, mater Timothei, Judæa erat; quid vox latine sonet, *278, 2. Christiana fuit, *174, 1
Eunomius assent solis natura» viribus Deum videri a nobis poste, 115, 2. ejus hæresin inspiravit diabolus, *222,2.
Eunuchi spirituales qui, idque propter regnum cœlorum promerendum, 311,2, eunuchi sunt in venerem proniores, 564, i.
Euphrasia illustris vidua Itomana in solitudinem Thebxam concessit, *237, i.
S. Eurosiam invocantes inquacumque tempestate, a Christo exaudiuntur, 308,2.
S. Eu«lachius invocatur in infortuniis, *378,2.
Eutrapelia qua» sil virtus, quænarn ei adversentur, 651,1.
Eutropius ad imum lapsus e summo bonorum gradu, *26S, 1.
Eulyches in Christo unam divinam naturam ac personam

ponebat, 654, 1. docuit Verbum in carnem transformatum fur f, *26. 1.
Eutychius, Patriarcha Constant, asseruit corpus in spiritum vertendum, sed errorem revocavit. MO, 1.
Eutychius a Paulo a morte resacitalus fuit, 13» 2.
Eva est a Deo separato in loco ab Aduni formata, et ad eum deducta, 664, 2. ejus formatio til proprie, non metaphorice inlelligenda, 1. an, si ipsa sola peccasse!, omnes homines peccatum contraxissent, 97,1. quo sensu dicatur seducta, non Adam, *206, 1.
Evagari non est virginum castarum, 356, 2.
Evagrius apparens a morte testatus est centuplum «e in cœlo pro data eleemosyna recepisse, 479, 1.
Evagriurn diaconum dæmon voluit decipere, 676, 1.
Evangelisti qui sint, 630, 1. Evangelisti opus quod et quale, *308, 1. Evangéliste græce scribentes aliquibus vocibus Latinis usi sunt, 348, 2.
Evangelium prædicandum prædicitur quibusvis Gentibus, 180, 1. quomodo, quando id (let vel facium sil, 182, 2. est legis compendium, 173, 1. plenam docet justitiam et perfectionem hominis, nec ei alia lex successit, *ibid,* qtis mysteria sunt Paulo in ruo raptu revelata, 502, 2. id fuit ab æterno in secreto divinitatis consilio, 241, 2. operatur salutem animi et corporis, 46, 1. norma est sanie doctrina, *182, 1. quomodo dicatur praedicatum omni creatura*, *78, 2. orbem pervasit quasi fulgur, *79, 1. ejus prædicatio non est unicum in Ecclesia sacrificium, *ibid,* quasi gemina ornat mentes hominum, 2. ejus auditus non confert vitam, ut volunt Novantes, 662, 1. est id ventas, lex vetus umbra, *451, 1 cur id cum Apostolis contulerit Paulus, 526, 2. quomodo id Ipse confirmant, *6, 2. docet fidei cl pietatis perfectionem, 549, 2. est confirmatio cl obsignatio legis cl Propheta-rum, 78, 2. in eo revelatur vera justitia, quæ est el proficit cx fide in fidem, 46, 2; 49, 1. ejus præparatio esi calceus militis Christiani, 681, 1. ejus tempus dici assimilatur, 226, 2. evangelii libertas duabus in rebus sita est, 558, 1. evangelii tempus est gratiæ, 456, 2. cvangeliurn de Christo etiam tempore Abrahæ notum, 538, 2. cvangeliurn gloriæ, id est gloriosum, quinque ob causas dicitur, *182, i. quid sil cvangeliurn implere el sanclificare, 238, 2 el seqq. cvangeliurn pacis quod sit, 681, 2.
Evangelii scriptus codex ægrotis applicatus, sæpe morbos eorum sanat, 46, 1. cvangeliurn S. Joannis gestare et legere unde inductum, *ibid,* evangelium S. Mattini Hebraicum a Sebasl. Ministero editum, spurium est, *349, 1. Evangelium S. Marci Rornæ conscriptum est, 134,2. Evangelium secundum Hebræos apocryphum est, 400, i.
Evangelizantesæquum est ex evangelio vivere, 329,1. evangclizanlium, id est. Apostolorum, pedes laudantur, 180,2.
Evangelizare gratis consilium est cvangclicum, 330, 2.
Evirantes se Rotnæ gravissime puniebantur, 375, 2.
Evodia rem Christianam Philippis promovit, *58, 2.
Br præposilio competit Deo Patri, ut primo principio, 197, 2; 325, 2.
Examen sui particulare quantum conducat, 365, 1. quomodo ct quando instituendum, *ibid.* Dei particulare examen tribuit Apostolus igni Purgatorii, 273, 1. an id per ignem in fine mundi revelandum exponi queat, 271, 1.
Examinet quisque suum opus, non vero alterius, 575, 1.
Exauditus quomodo sit Christus oran«, *394, 2.
Drus quatuor modis excical hominem, 25, 2.
Excellentia^ sex sibi meruit Christus, *27, 1.
Excelsa altaria sunt dicta, an ea licuerit evertere, 185, 2.
Bxccmus mentis quid sil, cl quorum, 452, 1.
Excidere n gratia possumüs 193, 2.
Excommunicandi potestà? uou est laicis data, 280, 1. sed Ecclesiæ, 2.
Excommunicat! quare dicantur Indi Sitam, 286, 2. dicuntur obvolvi, non vero ii< dicitur condonici, »27, 1, 2. dicuntur possideri a di mane, *119, 2. hinc olim ab eo corporaliter veubanlur, 287, 1.
Excommunicationis finis, 287, 2. ea est nbrie exer. n 11, 485, 2. cl nou ad perditionem, sed ad emendationem peccatoris, *191, 2.
ExruMtionci mendaces concientis Deus dispellit ac revo ht, u L
Exemplaria cœlcslium quid sint Apostolo, *446,2 el s»qq.
Exemplum conformantis se voluntati divinæ, 2ô4, 1. exempla subiti oblivionis, 189, 2. et oblivioni* injuriarum, 217, 1. pœnilentium, 417, 1, 2. conjuguai in conjugio continentium, 301, 1, 2. eorum qui non depaupe» rati, sed ditati sunt per eleemo*ynas, 478, 2 el* ¡q punitionis indigne communicantium. 369. 2. fortitudinis Martyrum, *407, 1,2. exempla patrum defunctorum *unt calcei spirituales, 680, 2. Exemplum Christi excitat ad eleemosynam, 470, 2. exempli bonorum operum magna vis, *460, 1 ; *491, t. cur exemplo docendi alii, 7, 1.
Exercitatio corporis ante cibum confert ad valetudinem, •230, 2.
Exercitia olim octo erant conventuum Eerie*»®, 595, 1. exercitio virtus omnis addiscitur, magis quam studio, *229, 1.
Exercitus Antichristi erunt Gogel Magog, *161, 2. venient ad cum in Jerusalem, *165, 1.
Exhortatio el consolatio species est prophetis, 207, 2.
Exinanivit scipsum Christus quomodo, *24, t.
Existimatio sui dissuadetur, 208, 2
Experientia generat fidem humanam, non divinam,205, i
Expiatione annua pontifici* Judaici omnia populi peccata condonabantur ; qu* ritus, *436, 2.
Exprobratio ad peccatorem Christi Judicantis» 58, f.
Exspectatio gloriae qualis in creaturis sil, 138, 1.
Exspectare cur Apostolus jubeat invicem Corinthios, dum ad manducandum conveniunt, 369, 2 et seqq»
Extasis, summi et maxima amoris proprietà*, 533, 2
Exterior homo quis sit, ct quibus ab Apostolo nominibus vocetur: ejus proprietates, 125, 1.
Exterminator angelus an fuerit S. Michael, 342, 2.
Exuperii Episcopi Tolosani paupertas. 459, 2.
Exechias, rex Juda, pie evertit excelsa, 185, 2.

F.

Jac. Faber Stapulemis docuit non peccatum, sed tantum pœnam peccati, transiste in omnes hommes, 97, 1. item Christi corpu< localiter replere culum el terram, 374, 1. Neslorio (avet, 110,2.
S. Fabianus columba submissione creatus Pontif. *190, 1.
Fabrica patris dicitur llebræis filius, 632, 2. fabrica virtutum et animæ, 609, 1.
Fubulæ Siinonianorum, *229,1. Judæorum quæ el quales, *178,1,2. cas vilis Sanctorum Immiscere iugeus <>l fomenti*, 17.i, 1.
Facere omnia ad Dei gloriam partim est praeceptum, partim» consilium, *106, 2. quid sit facere justitiam legalem, 176, 2.
Face* in portubus accendi *<»lilv ut navigantibus prælucemt, *37, 2. cur in baptismo accendantur, *400, 1.
Facie ad fi< em in C(Blo videbitiiti* lam humanam, quuu divinam Christi naturam, 384, 2. Facie* Christi judicis justis erit Inmvn, impiis supplicium, *145, 2. ficies quatuor Cherubim quatuor Ctirhll designant formas, * 55, 1.
Facta faciliusa mendacio excusantur, qinrn verba. 530,1.
Facultas de divinis disserendi studio parta, non pnipheti t esi, sed scientia 9 337, 1.
Fallacia liærelicis est usitata^ Gj;, 1.
Falsius angulos quærit, *2b2, 2.

Fama cur alata pingatur, *lí7t 2. qui famarii negligi!, in proximi salutini crudelis est : ea ci debetur, 214, 1 ; 474, 1. fama el gloria S. Pauli, 15, 1.
Fames labore paratur, *230, 2.
Familiarum cupita, earumdoin erani sacerdotes, *412, 2. familiæ Hebræis sunt domus, *454, 1.
Familiaritas infidelium cavenda, 460, 1.
Fanis (in) Ethnici ex sacrificio olim epulabantur, 326, 2.
Fascia pectoralis sponsa» cujus rei eam moneat, 677, 1.
Fascinum quid el quomodo liat, 537, i.
Fala D i viam inveniunt, *479, 1. Deum fato subjicere esi eum spoliare sua divinitate. 374, 1. tribuebant el omnia Pharisæi, *43, L fatum Cahini est violentius fato Sloi- Corum : refutatur, 167, i. hominem in desperationem adigit, í¿íd.
Faustus Soclnus negavit Christum hic in terra fuisse sacerdotem cl redemptorem, 258, 1 ; *424, 2, quæ hinc absurda sequantur, *424, 2.
Fel in victimis Junoni pronuba» immolatis cur eximeretur, 667, 2. fel ira» sedes, 178, 1.
Felicem Presldem vi verborum percellit Paulus, 9, 2.
Felicitas vitæ sterna», H6, 1 ; *400, 2; *476, 2. felicitas in Beato causa est misericordia, *182, 2. felicitates secuH somnia sunt dormientium, 655, 1.
Feminæ cum feminis fœde commiscebantur apud Gentes, 53, 2. hinc possunt committere peccatum mollitiei, 51,1. multis pœmlentiis caput cl corpus non frangant, *250, 1. oinatus ct cultus *unt Studiosa», *203, 1. in templo Judaico b ibebant atrium distinctum, 396, 2. apud priscos Christianos cium foreset locum distinctum, *240, 1. per feminis propagatas sunt liæreses, *300, 2. eas nliud esso hominum genus alebat Plato, *215. 1, el mares occasionilo*, sed negatur, 631, 2. mundo linteo olim Eucharistiam excipiebant. Itaque ori admovebant, 370, i; *201, 2. earum loquacitas, 396, 2. in conceptione quoque seminant, *473, L cur virum naturaliter appetant,‘213, 2. apud Judæos incapaces erant sacerdotii, sed non regni, *417, 2. non resurrecture insexu virili, sed suo, 631, 2. sunt necessari® ad prolis propagationem, *ibid.* caruin consortium sacerdoti vitandum, *212, 2 el seqq.— *Vide* Mulier, Uxor. — Quam feminum viduam dicat Sibvlta regnaturam mortuo Antichristo, 165, I.
Femoralia Pontificis lirica quid significarent, *193, 2.
Fena? in Ecclesia unde dicantur, 289, 2.
Ferro candenti <dnn proba criminis fiebat, 272, 1.
Fervens natum apta sublimi viituli, 521, 2. ferventi.-* spiritu descriptio, 210, 2.
Fervor spiritus quomodo excitandus, *$73, i. fervor ad omne opus bonum in tribus consistit, 210, 1. primus fervor Ecclesia? refrixit, 395, 2.
Festinare, signum trepidationis est, 174, 2.
Festi pars in lise vita est, In cœlo lotum festum, *91, 2. festa non sunt inventa Rom. Pontificum, 20. fe4a celebrata epuli* Bideinnibus. 280, 1. festi Christiana Pauli tempore nondum erant instituta, 230, 1. bine ipse ea damnare nequit, 553, 1 ; *91, 2. festa Judaica vocantur dementa, 550, 1. festa anni quatuor erant apud Judæos, 553, I.
Fideli' quinque suam babel mensuram fidei ac gratiæ, et charisma a Deo acceptum, tico utatur, 205, 2; 206, L fideli non licet hoc ipso, quo infidelis conjux nolit converti, nliud inire matrimonium, 305, 1. nec infidelem conjugem pacificam potest dimittere, 30G, 2. an ei liceat divertere ab illo, quando non vult debito modo cohabitare, 308, 2 mancat in statu quem ci Deusdedit, 309, 2. fideli lotus «nandus divitiarum est, 275, 2. fidelis pomilens cur justificetur pra» infideli penitente, 187, 2. gratia obediens est filius grati®, *ibtd.* est templum Dei, 461, 1, 2. fideles peculiariter populus et peculium Dai sunt, *165, 2, cur dicantur fundamentum, *290, 2. contra spem natura* credant in spem divins omnipoti nti®, 87, 1. cur dicantur Christiani fideles^ »*72, 1. Hunt filii promissionis, 160, 2. erant corona et giuria Pauli, *123, 2. membra sunt unius corporis, id est Eo cirsi®, 206, 2 el seq.; 636, 2, sibi et aliis operari debent, 206, I. cum tremori? salutem operentur, 424, 2. omnes corpori Clienti renfiler uiimntur, cum coque fiunt unum in Eucharistia , 846, 1 , 2. quæ eorum unio esse debeat, 370, I. fidelium excommunicatio, 375, 2 et seq. tapuis eorum sub Antichristo^ *103, 2.— *Vide* Christiani.
Fidelis sermo Apostolo tantum valet, quantum Christo, *Amen, amen, dico voids,* *286, 1; *308, 2elseqq. quoin- io sit Di u i fidelis, *186, 2.
Fidelitatis descriptio, 071, 1. bæc precipua dos est dispensatoris, 277, 2. item servi, 671, 2. veritatis est soror, 678, 2. ejus signum est cingulum, 677, 1. mire ornat Christianos, *679, I.
Fidendum Dei promissis in rebus etiam desperatissimis , *479, Ii

Fidei essentia, objectum, certitudo, evidentia.

Fides est ex auditu et prædicatione, 181, 2. quis fidei agon dicatur, *261, 2. ejus arcana quibus communicanda, ipsa fundamentum est domus spiritualis, *283. 1. Udes sustentat spem, *469, 1. quomodo non sit omnium, *167. 2 et seq. quomodo sil donum Dei, et tamen in nostra sit potestate, *ibid,* cur ei tribuatur salus, 22, 1. non est fiducia in voluntate, sed assensus intellectus, 88,2; 362, 2; *471, 2. eadem semper est quoad objecta generica et formalia, Riversa secundum materialia el specifica, 48, 1. fides inchoans justitiam, proprie est fides in Christum redemptorem, *ibid,* nemo sine fide Deo acceptus est, nulla vita recta, 59, 2. ejus salulisquo initium non est ex libero arbitrio, 432, 1. fides nostra est subjective, Dei objective, 67, 2. fides una vera est, non plures, 623, 2. fides est credere, quod non vides, 362, 2; *254, 1 ; *471, 2. interdum accipitur pro inlelligentia rerum divinarum, et aliis, 207, 1. fidei Christiana» inconfusibilis certitudo, 174, 2; 518, 2. recta est instar amussis, *52, 1. fidei initium, sive velle credere, donum Dei e«l. indeque incipit Initium salutis in adulto, *17, 2; *168,1. item fidei custodia, *280, 1. navi comparatur, *191, 1.

Fides sit operatrix.

Fides sola non justificat, est tamen principium justificationis, 5, I ; 45, 2; 47, 1; 75, I ; 76, 1 ; 140, 2 ; 166, 1; 334, 2; 379, 1 ; 562, 1 ct seqq. acceptatur ad Justitiam , 79, 4. quia est justitia inchoata, *ibid,* fides operationis Dei quid sit, 80, 1. sub fide Paulus non solam fidem, sed spem, charitatem et opera comprehendit, 21, 2; 603, 1 ; *343, 1. fides est in suo genere adacquala Causa justitia?, 22, 1 ; 178, 1. hæc in fide est fundata, 176, 2. fides implicita Christi, cl observatio legii charitalis fuit necessaria semper ad salutem, 62, 2. ad Udem nemo pertingit, nhi suas concupiscentias generose superet, *108, 1. ip*n a charllnlc separatur : sine Va esse potest, UcC prodesse, 379, 1. (Ides justificam non est illa specialis, qua credam mihi in particulari rcmU>a esse peccata, I78, 1. quia hæc stulta est pfaM sumptio hærelicornm, 204, 1 ; 652. 2. fides charilate formata, non speculativ.i mere est, sed practica, 73, 1{ *116. 1 ; *116, 2. non separatur n charilate Ingens fides, 379, 2. fides jam requisita a«i justitiam, est fides in Christum, 80, 1. fides viva Includit opem, 47, 1. est radix vitæ 'pirilualis gratiæ, *ibid,* exigit ellam fidei profissinncm, 17«, I ; 179, 1. ejus sanguis est substanllfc est spes, *469, 2. est stabilii, 532, 1. est initium subsislenlix nostræ spiritualis, *382, 2. fides prisca halrum veteris Test nuenti non fuit nuda, sed operosa, *473, 1. fidei operum quæ, 234, 2«

Fidei fructus.

Fidet est tantum inchoatio salutis, complenda per boot

opera. *147, 2. fundamentum ViMututn aliarum ert, tòirf. per fidem ad veritatem venitur, *200, I. quomodo perducat ad spem, poenitentiam ct grntiam, 562, 1. ejus ictus a gratia habet quod sit supernaturalis ct meritorio*, a libero arbitrio quod sit liber, 281. 1. prorui potita ct futura, facit prmsentia. *470, 2. eit anima Ecrielite, 637, 1. actus fidei est meritorius In homine Justlfi-Adn, 80, 2. sine fide impossibile est placere Deo, *474, 1. fides collimila est, spes anchor», *406, 2. fidei corpus suis membris perficitur, *126,1. fides corrigit tnturam et conditioni m servilem, 674, 1. est m anima justi credentis cl sperantis quasi basis, quæ eutn sustentat, *470, 2. est fundamentum rerum sperandarum, *469, Î. quibus discursibus el rationibus fidei mysteria probarit Apostolus, 204, 2. superaedificat ei aurum et argentum qui buna opera superadifleat, 270, 1«

Varia de fide.

Fides vox tria denotat, 373, 1, 2; 569, 1. rape idem sonat quod conscientia, 233, 2 et seq. sæpe capitur pro charilate et gratia, 206, 1. confitenda est semper, non autem semper profitenda, 233, 2; 637, 1. lì Jes Abrahæ celebratur, 86, 1. qualis ca fuerit, 79, 2. fides propria fuit ei imputata, 81, 1. ejus fides exeuntis in Chauaan illustratur simili, *476, 1. ca in quinque punctis illuxit, 2. fides ejus in filio offerendo, *479, 1. fides etiam versatur circa res timendas cl apparentes, *471, 2. fides ct lpeS cessabunt in cœlo, 2S2, 2 cl seqq. *fides in Christo* tripliciter accipitur, fides in Jesum et Sanctos eadem est, *185, 2. paulalim per Europam diffusa est, 343, 1. quortiodo non sil triplex, sed unica, *469, 1. olim ejus mysterii viva voce, non scripto tradebantur, 575, 2. schemati et dioptra comparatur, *471, 1. ab ea nunquam deficiendum, *385, 1. qui fide veteris Testamenti ad finalem pœultentiain pervenerint, *486, 2. fides Apostolorum el Prophetarum fundamentum est Ecclesia?, 607, 1. sine fide Christi omnes sunt sub maledicto, 540, 1. ipsa suis articulis Integratur ct cohipohitur, 623, 2. fidei contrarium doceri nihil potest, 519, 2 ct seqq.

Fiducia qualis sit sanctorum ad patranda miracula, 431, 2, fiducia hærelicot uni de neccalis remissis est fallax tides, 385, 1; 424, 1. fiduciam Deo quid sit, *392, 2. fiducia in Deum concipienda est, 87, 1. ejus fructu*, 47, 2. fiducia pro libertate capitur aliquando, *217, 2. fiducia ’ Christianorum esi libertas in professione fidei, *350, 1.

Figulus est typus Dei, 170,1,2; 171, 1, 2.

Figunt siculo tribuitur, quia transitoria, 202, 2. quomodo sit Filius figura substantia Patris, *340, 2.

Filiarum quæ cura habenda matribus, *207, 2.

Filiatio Det bonis operibus stabilienda, 136,1. in quo sita hæc MI, 134, 1.

Filius dicitur Hebræis fabrica patiis 6SÍ, 2. filius parentes honorans dignus est lotica vili. 669, 1. non est minis aspere tractandus, 670, 2. lihus Dei est honorificus titulus Christianorum, *37, 1. filii promissionis sunt hærcdes fidei Abrahæ ct Jacob, 150, 2. hi prefigurati in Jacob, sunt Christiani; filii carnis Judæi, quorum typus Esau, 161, 2. quales filios Abrahæ Deus elegerit el adoptant, 155, 1,2; 162, 2. filii quomodo in parentibus Modificali dicuntur, 192, 2. filii immundi et sancti qui sint, 307, 2. lilii fidelium an sine baptismo salventur, *ibid.* filii primogeniti apud veteres erunt sacerdotes ei pontifices, *305,1; *412, 2. filii parentum pecetta imitantes, non gravius puniuntur, quam propria peccata mereantur, *122, 2. filii mulli scelesti bono patie fuere oriundi, 314, 1. filios male educatos prestai esse pauperet quam divites, *207, 2. <jui filii prophetarum ditantur, 353, 1; 387, t. quomodo filii iræ natura simus, et olim luerimus, 601, 2. quinam *filii diffidentia* sint, 1. filii Christianorum a Tureis ohm empti, Manduchi vocabantur, 197, 1. *filius ddectionis* usi filius dilectus, *75, 2. *filius* in Script, tntfi genitivo vitii aut virtutis, est deditus villo aut vIrtntf; cum genitivo perni» vel præmil, Idem est quod fis dignus, 601,1, 2; 632, 1; *149, 2.

Filius Del e*l sermo vivus, 389, 1. idque ob tres causas, *¡bid.* et seqq. suo sermone puniet infideles, 2. quomodo pro nobh interpellet, 142, 2. quomodo Patri sit subjectus, 30, 1. et imago Patris. 147, 1. et quidem constans cl expreti, *353, 1. est ab eo iiwepinbilis, *(bid.* est splendor gloriæ Patris, 352.1. figura est per»onæ, non essenti® Patris, *353, 1. ei soli convenit nomen figura proprie et personaliter, *ibid,* quomodo in eo omnia creata sint, *77, 1. esi consors imperii, potentias el essentia paternx, *lbtd.* ejus divinitas astruitur, 158, 2; 197, 2 el seqq. ejus gemrilio est naturalis, non libera, *352. 2. e-T legatus noster apud Patrem, ct Patris apud homines, 550, 2. ejus vis penetrandi in duobus consistit, *378, 1. an recte vocetur Patris instrumentum, 195, 2. per eum venit in homines gratia, 513,1.— *Vide* Christus.

Fimbrix Pharisæorum longiores crani in veste, 43,1.

Fines sæculorum qui dicantur, 343,1. finis legis est Christus, 176, 1. item totius universi, 404, 1. finis Evangelii est chiritas, *170, 2. finis mortis el mediationis Christi9 *442, 1. finis legis triplex, respectu triplicium hominum, 104,2.

Flammeum virginum erat sacrum velum, 356, *2.*

Flavia Donntilla mantum Ckmcntem Christo lucrata est, *205, 2.

Flos, vitæ est typus et symbolum, 316, 1.

Fodere aures quid sil, *454, i.

Fœdnv vox unde dictum . 366, Í. fœdus apud veteres sanguine ferie batur,tdíd. aliquando voce *testamentum* exprimitur, 366, 2. fœilus Dei cum Abraham, *ibid,* hujus signum fuit circumiúio, S3, 2. fœdus notum Christus suo sanguine sanali, 366, 1; *427, i.

Fœtus abortivi graciliores sunt : caeci sæpe nascuntur, ;po. i.

Fomes peccati, ceu sopitus, occasione tegis sibi aJversæ excitatus, exarsit in omnigenos pravos motus, 120, 2.

Fontes trc< elicuit cernì Pauli recisa et saltans, 12, i.

Forma Dei e4 natura Dei, non lautum specimen Dei, *23, 1. tribuitur novitati mentis, qui significatur rerum spiritualium pcnnaneiilia, 202, 2. forma baptismi, ejusque significatio el vis, 662, 2. non est deprecatoria, sed consecratoria et sacramentali;, *ibid,* furina baptinni Græcoruin, 252, 1. formi pœnitcntiæ, 465, 2-

Formatæ littera quinam dicerentur, *513, 1.

Formula fœdbris feriendi apud Honunos, 366, 1. formula tlipulalionis Dei cum Christianis, *444, L antiqui testamenti formula, 2.

FonlicariaOse® uxor notat Judæorum idoloUlriam, 101, 2. fornicarius Corinthius fuit potens et dui factionis inter cives : an habuerit pains vivi uxorem, 285, 2.

Fornicatio ab initio mundi vetita : e?t contra legem natura : qua? mala aecum includit : ejus punitio, 293, 1. licitam eam pulabml Ethnici, sed revera illicita estj ‘503, 2; *515, 1. ejus actus idem physice cum actu conjugii, 299, 1. ab ea sex argumentis dehortatur Apostolus , 297, 1»

Fornicator cur in corpus suum peccet, 296, 2. is violat templum Spiritus Sancti. 297, 1. veram rrlineus fidem, membrum est Christi ct Ecdexi. 294, 2. quomodo Unum cum meretrice corpus ellicnlur. *ibid.*

Fortitudinis definitio, 080, 2. ejus syuiboium est cingulum, 677, 1. furlitudu vera coiilütit in patientia, *73, i.

Fractio corporis Dominici in Sicrainmlu significatio est pas>ioiil.% 365, 2 fractio pafii» significat m Script, quodvis convivium, in nuvu rc>Umcnto appropnalur cœuæ Eucharistica?, 340, 1.

Fragrantia vitæ Apostolorum bonis aspirabat vitam, improbis muriem , 2.

Franci an e Germania oriundi, 514,1,
S. Franciscas in latrones incidens dixit se esse præconem magni Dei, *199, 2. in crucis opprobrio perfectionem posoit, 256,1. diaboli technas Fratribus patefecit, itaque multos ejus tentatione liberavit, 428, 1. ejus raptus mentis apparente sibi Seraph : tum quinque Christi rç-tulit stigmata, 534, 1. qualia filia fuerint, 582, 1. fuit theodidactus, *430, t. suos ad spiritus fervorem et vitæ renovationem exhortabatur, 203, i. dicebat se maximum esse peccatorem, *186, 2, studuit in libro mundi ut Deum cognosceret, 5!, 1. ejus de passionum tolerantia apophthegms, 137, 2. vocavit se faluellum Chrisli, 283, 1. in morte laudes Dei cecinit, 415, 1.
S. Franciscos de Paula ann. 13 ælatis Deo famulari cœpit, •303, 2.
Francisais Tregianus bonis spoliatus 25 annis in carcera in Anglia vixit captivus, *464, 2.
Francaci Vatabli error circa ordinationem presbyterorum, quasi manuum impositio a laicis fleri posset, *233, i. Catholicus fuit, ejus scripta ab hærcticis corrupta sunt : ejus elogium, *ibid,;* 33, 1, 2.
S. Francisais Xaverius quotidie pro cruce orabat, nec ulla liberari volebat, nisi graviore immissa, 421, 2. spe in Deum concepta magna suscepit, 87, 2.
Frangere panem in Script, quid significet, 346, 1. quomodo dicatur corpus Christi in verbis consecrationis frangi, 865, 1.
Frater Christus quomodo noster sit, *372, 2. fratres sc Christiani vocabant in primitiva Ecclesia, 242,1 ; *72, i ; *379, 1. quinam fratres de Italia intclliganlur salutare Hebræos per Paulum, *524. 2. fratres Domini dicuntur ejus cognati, 329, 1.
Fraterna correptionis modus qualis esse debeat, 571, 1. ejus regulæ tres, 572, 2.
Fraternius cum Christo ex patientia niscitur, 146, 2. fraternitas spiritualis Christianorum, 209, 1, 2.
Fraus a Christiano esulare debet, 649, 2.
Fructus arborei quomodo præpulia vocarentur, *88, 2. primi sunt insalubres magis posterioribus, 89, 1. quos fructus populus ex Missa percipiat, licet eam non inhl-ligat, 390, 1. fructus dilectionis proximi, 223, 1. iruCtus Spiritus sunt habitus vel actus virtutum, 568, 2. (¡nos vocet Apostolus fructus Justiliæ, *8, 1. fructus hæreseos, 357, 2. poenitentia, 465, 2. bonorum operum, 653. 2.
Fruges bonorum temporalium ct spiritualium Deus elcemosynariis rependit, 479, 2.
Fruisolo Deo licet, uti creaturis, 240, 2; *345, 2. fruimur re ex qua fructum capimus, *345, 2.
Frumento cocto vesci Catholicis suasit S. Theodorus Martyr potius, quam idolothytis, 323,1.
Fuga iniquitatis cst signaculum prædesllnalionis, *29!, 2. complet cam, *292,2.
Fugiendo libido sola vincitur, 296,1.
Fulbertus Carnotensis vidit dæinonem Berengario haeretico aditantem, *222,2.
Fundamentum quod bonum divitibus comparandum, •267, 1. fundamentum ædificii spiritualis, 609, 1. quid sit fundamentum firmum Dei stans, *290, 1, 2. cl quæ ejus signacula, 291, 1. fundamentum Ecclesia: Christus, et Apostoli, alio sensu, 269,2; 007, 1. id in cuelo ponit S, Augustinus, 608, 1.
Furari rem barbari, est contra legem charitatis, 221, 2. Tutor est quadruplex, 452, 1.
S. Furseus in via ad cœlum vidit maximos ignes, 270, 2. ejus pœnitentia, 101, 2; 137, 1, 2.
Futurorum bonorum quorum pontifex sit Christus, *439,2.

G.

G abrid angelus assutens, etiam missus legitur, *364, 2.
Galatæ a Gallis oriundi sunt, ct nn Galli Senononfes, 514, 1. loculi lingua Trevirensi, an orti e Germanis, *ibid.* a christianismo ad Jusdaismun devoluti sunt, 517,1. *hoc* carpit in iis Apostolus, 231, 1 ; 514, 1. erant indo» ciles, vecordes ct tardi, 536, 2.
Galatia sectarum prodigiosarum ferax, 530, 2. ejus termini, 514, 1.
Galea militis Christiani cst salus allata a Christo, vel potius spes salutis, 689, 1. item spes, at caput est linis, seu intentio, *ibid.;* *138, 2.
Gallisi Romanis tributum negabant persolvendum, 219,1. docebant Judæos Ethnicis parere non debere, *335, 1.
Galli Placidi*, Theodosi: Imp. uxor, Romam properavit ut sacra Apostolorum limina visitaret, 16, 1.
Galla, Symmachi Consulis Romani filia, vidua juvenis quam generoso secundas nuptias respuerit, *238, 1. monasterium ingressa est, amica fuit luminis, 2. apparet illi B. Petrus, a quo dimissa peccala sua audivit : quam pie defuncta, *ibid.*
Galli antiquitus a corporis candore Galatæ nuncupabantur, 517, 2. quando didi indociles, 536, 1. an olim germanice locuti, 514,1.
Gallia dicta Galatia, *313, 2. Gallia Comata unde dicta, 357, 1.
Gallicanus ab uxore ad fidem conversus, operibus misericordia? totum se addixit, cl martyr occubuit, *237, 2.
Gallicus morbus castigatio libidinis est, *54, 1.
Gamaliel fuit doctor D. Pauli in sacris, 1, 2. suis præ-' scripsit ut una cum sacris Litteris opificium manuale discerent, *169,1.
Gaudere in sæculo, cl gaudere in Domino quid, *59, 2. gaudere in tribulatione admirabile csl, *117, 1.
Gaudii quæ vera causa, *59, 2. quod gaudium sil fructus Spiritus Sancti, 508, 2. gaudii Beatorum el ponderis gloriæ graphica descriptio, 116,1 ; 446. t quod gaudium Christus propositum contempserit, *509, i. gaudium sanctorum et impiorum qui differant, quoad durationem et premium, 497, 1. gaudium muudi breve csl, 315, 2.
Gcdeonis fides, *486, 1.
Gelasti Cæsariensis nomine circumferebantur olim commentaria in Paulum Ambrosio adseripta, 31, 2.
Gemitus inenarrabiles qui sint, 142, 2. gemitus Apostoli Pauli, *ibid,* gemitu- pœnitentiæ sunt carbones igniti, 216, 2. gemitus Prælgtorum sub onere regiminis, dum suos labores irritos esse vident, *522, !•<
Gemma* Rationalis vocantur lapides plenitudinum, 239, 2. quid denotarent symbolice, *195, 2.
Genealogiam Melchisedecbi cl aliorum Dei amicorum cur non recenseat Scriptura, *410, 2. genealogi® Judæorum ob Apostolo sugillantur, *178, 1. cur eas ipsi tam operose pei texerent, *ibid,* quam bene eas callerent, *339, 1. genealogia peccati, 98, 9.
Generationem 111 congressu vitabant Manichaei , *224, 2. generatio ct spiratio in Deo sempiterna et invariabili^ est, *356, I. generatio vera in Deo cst, 2. generatio Filii Dei cst naturalis, non libera; est immutabilis, pura, *352, 2. generatio naturalis non facit ad veram Abrahæ posteritatem, 159, 2. quid ad spiritualem generationem requiratur, 134, 1. in generatione Christus el Melehisedech conveniunt, ***411, 1.**
Generandi vis emortua, divinitus Abrahæ in senio reddita est, 88, I.
Generositas ad heroica opera et profectum, incilat ad cursum in vita Christiana, *49, 1.
Generosus iram domat, cl injuriam parvi facit, 6 44, 2.
Genimen vitii a Christo vocatur non id quod erat iu calice Eucharistico, sed agni paschalis, 361, 2.
Genios suos colebant Ethnici, *94, 11
Gentiles a Judæis conlemptim vocabantur canxs, 18?, 2. item peccatores, 531, 1. item preputium, Gol, 1. item gentes inene, *ibid,* item immundi cl scelerati, *88,2.

rxrrnnv >TTYv<*em % 605, 2. cibum sumpturi consecrabant dito primitias. *228, 1. ari naturali Dei cognitione et naturaliter recta viti vitare damnationem porcini, 50, 2. nn sine fide, qui inter eoa probi fuere, salvali slot, 6!, 2,otseq. po'tnnl aliqua legtopræcepta implero smottile, at non omnia, 62, 2. nn opera mor.ililer bona pen«ini facere, 224, 1. non fuit indignum vos præfirri in Chris* tinniamo Judæis, 159, 1. sunt ideo justificati, quia fldem ctgratiam Christi amplexi,34,1; 155. t, 2; 173,2. iis procellebant Judæi in pos*e*<ionc Scripturarum et eloquiorum Dei, 67, 1. quomodo si legem non h ibcint, contra eam peccent, 61, 2. habent legem naturalem, quam faciunt, el cnnlra quam peccant, *ibid.* facti sunt hærrdes salutis Abrahæ, inserti radici et fidei sanctorum patriarcharum, et Judæis prolati, 161, i; 173, 2 el scq.; 193, 1 ; 611,2. at videant ne superbiant, 193, 1. et tune rum Judæis unum quid facti sunt, 606, 1 ; 611,1. vivebant in tenebris, 224,1, veritatem Dei in injustitia detinebant serto iniquo* voluntatis, 49. 1. eorum vocatio revelata primum Paulo, 4, 1. iis communia, erant Judæis immunda, 232, 2. ex non plebo facti sunt plebs Dei, 172, 2. sunt vocati ad fidem , ut Judæi excitarentur ad su r salutis desiderium, 191, 1. arcebantur ab atrio templi Judaici, *431, 1. cur non potuerint circumcidi, Christiani jam effecti, 561, 1. scandalizabantur viso Christianos inter se delectu ciborum contendere, 221.1. eorum conversio est sacrificium el oblatio Deo, 259, 1. iis etiam pr&dicavil S. Petrus, 528, 1. oleastro comparantur, 193, 1. avidissime omnem immunditiem sectabuntur, 638, .2 redemptore indiguere, non obstantibus operibus moralibus, 34, 1. iis prædicanduin Evangelium, est a Prophelis prodictum , 182, 2; 237, 1. quomodo Deum in simulacris coluerint, 52, 1. Deum e creaturis agnoscere potuere el debuere, 50, 1. ilem cum cuncta intueri, *3R9, 2. Scriptura eorum genealogiam non curat, *410, 2. eorum cæcitas in iis quæ repugnant naturæ, 653, 1. post Mcriflcia ludos agebant, 341, 2. lotis el extensis manibus orabant,*201,2 etseq. victimas inter domesticos el absentes amicos distribuebant, 317, 2.

Gentium variarum vilia, *325, 2. gentes pleraque delicient a Romano Pontifice el Imperio ante diem judicii, *149, 2. gentes omnes sunt corninolo) tempore Christi, *265, 1.

Georgius, Saxoniæ Dux, quid de Lulberana fide sentiret, 035, 2.

S. Gerardus mortuus est ridendo, 415, 2.

S. Germani Capuani Episcopi anima ad cœlos subvecta in specio sphæræ igneo?, *363, 1.

Gtoabala non full locus natalis S. Pauli, 1,1.

Gladius quis anceps novi cl veteris Testamenti, *389, l. gladius summa» potestatis indicium cst, 220, 2. gladius excommunicationis sobrie exerendus est, 48i, 2.

Globum (in) corpus nostrum in resurrectione non cst transformandum, *56, 2.

Gloria cingulo repræscntaliir, 678, 1. *Gloria Patri, vlc.* quando primo dicicœptuni, 199, 1. ct explicatur, *ibid.* gloria vera nonnisi apud Deum, quia immensa, interna, solida, fidelis, sincera csl, 486, 2 et seqq.; 560, 2. gloria viri quomodo mulier sit, 354, 2. glori® ctolcslis beatiludo cl complementum, 115, 2 cl seqq. eam a principio conceptionis habuit Christus iu anima : in corpore vero in actu primo, 411, 2. ipsa est ut vestis, qua induimur, 448, 1. gloria triplex hominto, el Christi, '369, 2. quanta sil gloria crucis el crucifixi, 369,1,2. gloria sanctorum c«l incomprehensibilis, *146, l.quænam gloria tini Deo tribuitur, *189, 1. *nrus gloria* idem cst. quod divina majestas, vel divinitas gloriosa, 595, 1. gloria Di fluis actionum nostrarum sit, 231, 2; 258, 2. gloria hominum est parva, exilis, externa, infida, fucili, instabili^ 48G, 2 et seqq. gloria spei Christian», *380, 2. qualis ev<p -Ulio glori* sit in creaturis, 138, 1. gloris el salus qua re differant, *285, 2-

Gloriari licet, modo id gratiæ ascribatur, 281, 1. quid sit ghiri iri in Dornino, 486, 2. ubi, quando et qua ia ro gloriandum, *iM*

Glori ilio ea tantum quæ ex altorum contemptu oritur, <ib Apostolo sugillatur, 281, t.

Glo*<a per *e non potest ju« condere, aut legem novam, 308, 1. Gtassæ ordinari» auctor cst Strabo, interimealto An<elmus Modonentis, 33, I, 2.

Gnostici docebint Cbntlum corpus e ccelo attulisse, el negabant reveneam carnrma*<ump<i«se, 41i.2;*255,1. erant cauteriati in aure, *223, 2 quæ a quibus Philosophis sint dogmata mutuati, *86, 1. sc jacLibant de scientia, *83, 2; *269,1,2. ?æpc eorum hæreiis impugnatur ab Apostolo, 19, 1.

S, Goar Trcvirrn*em episenpitum recusavit, *209, 1. 2.

Godefndus Bulloniui non fuit Magog, *164, 1

Goemcs viduæ alteri non nubunt, *2j8, 2.

Gog videtur esse ipse Antichnsìus, vel ejus primanus dux, *164, 1. dicitur a Magog, *ibid.* Gog et Magog unde venturi, *ibid.* <unl exercitas Antirbri4i, quinam illi, *163, i. sunt futun (empore Aniichrtoti. *164. t. pugnabunt contra Ecclesiam, *ibid.*

S- Gordii Martyns ad rogum damnati, et simulare in fidei rebus nolenti^, ad *uos responsio, 178.2.

Gorgias sophista ridicula percontantem, et ad ilh absurde re<pnndenlem risit, *229. 1.

S. Gorgoni.* silentium, *2u\2.

Gothi an sint Gog, *164. 1. Gothi Roma expugmta ad basilicam S. Pauli confugientibus pepercerunt. 17. 1. ab Artanto ad ttdem Chnstiaivim sunt p< rdu<li, beet antea Catholici essente! orthodoxi, 485, 2.

Gradu suo quisque contentus sil, 377, 1.

Greci inter Gentiles celeberrimi ct notissimi erant Judæis, hinc universaliter pm Ethnicis capiebantur, 46.1 ; 527, 1. a Litinto ahqua verbi mutuati ^unt vulgo trita, 30, 2; 348, 2. ethicam tradunt per bretes guumas, 19, 1.

Græci Christiani qua forma baptizent, 252, 1. ncgautdart coron ɑm Justiliæ ante ultimum judicii diem, 311. 2. Purgatorium concedunt, ignem tamen ineo esse negant. 27!, 2. eorum sacerdotibus uxores permittit Ecclesia, *212, 1. a quo tempore hi conjugio uti cœperint, *ibtd.* conjugio suo Pauli exemplum prætexentes, ejus numen inseruere apudS. Ignatium, 329,1.

Græca lingua Judæis fuit perfamiliaris, *445, 2. ea omnes epistola) S. Pauli scriptæ praeter unam ad Hrbrt. >. 20; 35, 1. vocabuh multa Græca in Syra detorta sunt, *445, 2.

Grammatici olim qui dicli, 253. 2.

Gratia quibus nominibus a Paulo vocctur.29, t. est gloria inchoata, 73, 2; 233, i. et vestisontniæ. 82, !. fluеliter est vita «eterna, quia coronidem Inlxt vilain aeternam, 115, 1. ejus sigillum. 593, 2; 647,1. iu tum Christus angelis meruerit, 597, 2. ea omnibus Deum nlc invocantibus promittitur, 343, 2. ip«a non tantum imputative, sed intrinsece est nostra justitia, 80, 2. aha csl proveniens, alia justifican* : dantur arnia? gratis, 73, 2. gratia non predeterminai actum liborum, *33, 2; *273, 2. ejus vis in opere bono potior est liberi arbitrii concursu. 186, l. discernit justum a non justo. 269, 1. ea nisi legem adjuvet, el coiicupiscentiim reprimat, lex ad pr.Tvancationcm pertrahet. 85. l.esl ei cooperandum, *443, 2. ea quanti sil, 244. 2. liberi arbitrii cooperationem requirit. *291, 1 ;*427, 2. est duplex, alia creata, alia increata. 513. 2. non n lege» sed a Christo datur, 540, t.cl ex ejus meritis 580, l. gratia prim- e*l mera gratia, 115,1. gratiam justificantem ubique urget Apostolus. 156, 1. gratia egemus non tantum ut bona faciamus, sed etiam ulniala vitemus, 511,1 sunt ei omuia tribuenda, 269,2.

ex natura non meretur vitam eternato, 115,1. quomodo nobis data iit ab æterno in Christo, •276, 1 cl seqq. armen est glorie, dispositio ad gloriam, ct glori® connaturalis, 58, 2; 137, t. abea non est redeundum ad peccatam, 111, 2. non tantum est favor Dei, sed ct omnc quodex co «equitur, quo nd salutem homo dirigitur, 43, 1. gratia predastinatorum est signati sigillo prescienti!» Dei, *291, 2. gratia quæ datur reprobis el predestinaos, physice sæpe est squalis, *ibid,* praevenientis cl excitantis gratia necessitas, 655, t. gratia efficax, propria predettinatorum est, si semper efficax mineat, 281, 2. cui grati® tribuatur quod hi convertantur, non illi, 18S, 1. mensura grati® aliquando pro portionalur mensuf® nostre dispositionis, 625, 2. an ejus fuerit effectus, quod Paulus non peccarii ex malitia, sed tantum ex Ignorantia, *184, 1. gratia Salvatori* qu® sit, *332, 1. quænam illa nos doceat, *ibid.* i. grati® grathdalæ plures sunt quoin novem, 374, 2. sunt eœ divis® in Ecclesia, prout Deus dividere voluerit, 872,2; 377, 2. gratiam propriam cuilibet statui dal Deus, 303, 1. gratia infusa vocatur unctio, *361, 2. qualissit gratia ct cognitio quam ndferllex nova, *428,1. gratia Christi e«l uberior el potentior peccato Ad®, 103,2. qu.i' se etiam ad angelos extendit, qui per ejus meriti sunt justificati, *ibid.* ea superabundavit, ut per eum regnum justitia Instauraretur, regno peccati destructo, 105, 2.

Grab® Deo ngend® etiam in adversis, 661, 2. el pro dono grati®, 422, 2. et pro christianismo, 371, 2. ct in rebus omnibus, *139, 2. non tamen prore futuri, sed preterita, 128, 2. c® frequentes osse debent Christiano, 248, 2. gratiarum actio in cibi sumptione usurpata Judæi«, 231, 1; 350,1. et priscis Glirnlimis, *226, 1, 2. Christus gratias ante consecrationem egit Deo Patri, 944, 2. e® etiam in Missa usurpantur, *193, 1.

Gratis evangelizare consilium est Evangclicum, 331, 1.

Gratuita est electio Gentium, cl rejectio Judæorum, 164,2 et seqq.

S. Gregorius c stomacho laboravit, *249, 2. column® igne® indicio declaratus est Pontifex, *190, 1 ; *200, 2. quomodo Gregoriani August® cubicularium petentem sibi dari plenam de remissis peccatis certitudinem moneat, 136, 1. hrreticjs esi primus Antichristus, 187, 1 ; *159, 2. Lulhcro ultimus est Pontifex, *159, 2. Christum in specie pauperis excepit mens®, *214, 1. et angtíOf, *513,2.

S. Gregorii Nazianzeni modestia et lenitas, 215, i. quomodo se ob nimium silentium purgarit, *172, 1. vidit sapientiam et castitatem sibi apparentes secundum quiolem, 320, 2. sæpe conqueritur do malo carnis su®, 504, 2.

S. Gregorius Thaumaturgus in fuga miro a Deo liberatur, *315, 2. est functus officio judicis, 292, 1. fide montem suo loco movit, 379, 1. peregrinum sc hic credidit, mhilque proprium possidere voluit, *479, 1.

Gubernatio Filii Dei erga omnia ostenditur, *353, 2.

Guido Fabricius e Syriaco novum Testamentum vertit Latine, id ipse censet esseD, Marci, 19; *348, 2.

Gula domanda principio Christianis, 336, 1; *53, 2. an guli in comedendo, sil culpa mortalis, 567, 2. comuniter tantum venialis, 568, I.gjus mata, *ibid.;* *504, 1. e«l mater libidinis, 294, 1 ; 296, 2.

Guliclmi Lac®i Martyris uxor quam Ixlo animo bonorum Jacturam passa sil, *464, 2.

Gulosus quire in corpus suum peccet, 296, 2. non vivit, •cd cadaver est potius, *237, 1, 2. ejus venter csl vitæ cbinbdi*, *54, 1.

Guttur impiorum abominationem exhalat, 72,1.

n.

Habendi modi varii, *434, 1. habere lignificai actum conlinualum, 300, 2. habere aliquem In cordo, est ejus recordari, et eum amaro, *6, 2.

Habitare Hebræis est firmiter inhærero, *278, 2.

Habitua, est externa species, *25, 2. quis habitus ornatus In muliero, *203, 1, 2. habitue vetularum qualis esse debeat, *329, 2.

Hæreses quomodo oporteat esse, 357, 1, 2. omnes tandem evanescunt aut abeunt in atheisrnum, *301, 1. sunt per mulieres propagat®, *300, 2. hæreseos pœna est libido infamis, 54, 1, 2. oritur e superbia, *ibid,* dissuadet virginitatem, 318, 2. quantum sit peccatum, *389, 2. ejus fructus, 357, 2. est doctrina male sana, *270,1. est varia, peregrina, demens et avia, *518,1, qua vitia cx ea nascantur, 55, 1. serpit ut cancer, et ad qui, et quare, *288, 1. est maxima iniquitas, *292, 2. quibus ad eam gradibus descendatur : nam nunquam est primum peccatum, *ibid,* hæresis omnis est blasphemia in Deum, *191, 2. oritur a mula conscientia, *ibid,* est ex diabolo, 222, 2. hæroes prim® versate pene omnes circa humanitatem vel divinitatem Verbi incarnali, *219, 2; *225, I.

næresiardi® dæmones habent suggestores et familiares, 320, 1; *222, 2. nulli eoi uin resipuere, *402, 1. qua ratione aliquando convertantur, *ibid.*

Hæretici matrimonium cum Catholica, in locis quibus permixti habitant, quomodo liceat, 322, 1. hæretici negantis veritatem Christi in Eucharistia confusio in dio judicii, 861, 1,

Hæretici a Christo non vocantur, sed per se vel laicos Intruduntur, 39, 8« non aguntur Spiritu Sancto, ul jactant, 135, 1. sunt symmist® Antichristi, *161, 1. quales eorum magistri, *307, 2. contra eos non tam argumentis quam vit® puritate agendum, *102,1. cur non possint esse virgines, 54, 1, 2; 318, 2; 558, 1. eorum patriarcbæsunt philosophi, *85, 2. quare sint plectendi, *339, 2. sunt Jud® similes, *ibid,* quomodo agendum cum illis, i. etsi Ethnicos convertant ad Christum, nihil ipsis prosunt, nocent potius, *10, 2. prædones sunt, *85, 2. ebrii sunt etemot® mentis, *297, 1. Ecclesie et Evangelio credere detrectant, *254, 1. orando sunt potius quam disputando convertendi, *ibid,* dicunt nova, mira, falsa, <288, 1. qunrnodo, clin quo, et quoruiQ respectu proficiant, *303 , I. sunt votifragi, *103,2, quomodo sunt in Ecclesia, 290, 2; *294, 1. eorum impudentia, *41, 1. sunt lenones Satan®, 489, 2. legem Christi magis evertunt, quarn Judaizantes, 517, 2. eorum fallacia et inconstantia in fidei dogmatibus, 634, 1, 2. eorum blandiloquentia, 3. eorum superbia, *02, 2. hypocrisis, *300, 1. ut pro suis escis pugnent, Ecclesiastica jejunia impugnant, 233, 1. habent conscientiam cauteriatam, *223, 2. nihil sciunt, quia nihil vere credunt, *254, 1 ; *300, 2. de omnibus quæstiones movent, *254, 1. omnia Judicio suo ct naturali ratione volup) metiri, *ibid,* an eorum libros legi velit Apostolus. *141, 2. imo velat, ut et Concilium Nicænum, *ibid.;* *289, 1. molles sunt, *53, 2; *290, 2. eorum vanitas in sectandis asseclis, 578, 2. nunquam pro sua fide miracula fecero, 507, 2. tenebras sectantur, *282, 2. pietatem habent pro quæslu, *255, 1. sunt cupidi, dall, inhumani, incontinentes, sine benignitate, protervi, tumidi, *299, 1 el seqq.

Hæretici veteres jactabant visiones angelorum, *96, 1, 2. damnantes carnem, hoc ipso damnabant incarnationem Christi, *225, 1. Pauli epistolas rejecerunt, 4, 1, 2.

Hæretici nostri temporis e Pauli epistolis errores sucq confirmant, 5, 2. sed vane, 6, 1. sunt pederastia infames, 54, 2. credunt temere sibi es«e remissa peccata per fidern, 85,1,2; 195, 2; 385, I. fidei su® continuationem nequeunt ostendere, 186, 2. potestatem sæcularem evertunt prælextu libertatis evangelic®, 219, 1. dicunt nos ineritis Christi Justificari, 79, 1. eorum fu-

eata oratio, *88, 2. virginitatem avertantur, *119, 2. dicunt Papam esso Antichrlslum, *161. 1. docent omnes non powe credere, *167, 2. semper docent nova el inaudita, *208, 1. merita Christi omnibus applicant, *453, t. astruunt Purgatorium etiam nesciente»,*482, 9. eorum in Societate Jesu nomen cavillatio, 25t, 1. eorum argumenta contra Mitram solvuntur, *457, i cl seqq. volunt Antichrislum incapine sub annum nc, *159. 1. spormologi sunt, unde cl se ministros verbi dicunt. 253. 1 ; *83.2; *254, t, 2; *288. 2. eorum aliquot paralogismi, 5,1. et sophismata, *225,1,2. tandem fiunt alimi, 859, 2. inepte errant circa veritatem Eucharistia, 360, t. eorum pertinaci i, 361, 1. horrent pœnilcntinm, 466. 2. Scripturam ad sua senta trahunt, 454, 1; 627, 2. sua dogmata semper mutant, G34, 5. *518,1. ab ils baptizat i, non sunt rebaptizandi, 624, 1,2. oderunt dialecticam, *269, 1. fugiendi sunt esemplo Sanctorum ut pestis, *289, 1.

Halleluin.— Fide Alleluia.

Mattoni» Episc. Moguntini a muribus comesti historia fabulosa, '214 2.

Ilcbcrcum suis cum vera fide, religione, pietate, linguam prlmevam retinuit in confusione Babel, 496. 1.

Hebræi nominis radix et significatio, 495, 9. an Hebraæ lingua usus in cœlo futurus, 380, 1 ; 383, 1.

Ilebræi tradebant elhicnm per breves gnomos, 19. erant populus Dei peculiaris, *165, 2. usque ad tempora S. Hieronymi sine punctis sua scribebant, '481,1. mare Rubrum fide transierunt, *485. 2. pro defunctis suffragia faciebant, 406, 1. erat eorum salutatio, par *tecum,* 43, I ; 081, 2; 685, 9. cur quadraginta annis in deserto errarint, *388, I. invicem obvii facti, osculari mutuo solebant, 512,2. musicam conviviis adhibebant, 659, 2. cibo sumpto gratias agebant Deo, 478. 2. do oblatis sacrificiis comedebant. 826, t, 2; 347, 2. eorum erat duplex abstinentia a cibis. 229. 2. orabant mambus lotis, *201, 9. Istitiam vituli aurei clauserunt epulo et ludo, 341.2. menses et dies habebant lunare*, 289, 1. baptismatibus frequentibus erant assueti, 406, i; *399, 2; *401, 1. Scriptura nihil addere voluero, *455, 9. epistolis suum non præfigunt nomen, '348, 1. eorum do hostibus victis triumphus erat typus triumphi Christi, 6 '6. 1. — Ii'M Israelita . .hl I ◦ i

Hebræorum verba activa «ape passionem vel permissionem significant, 26, I, 2. cl subinde actum inchoatum, subinde perfectum, continuatum subindo, 2«, 1. cl *.rpe nou actum, sed debitum vel officium, 30, 2. indicant futura per preterita, 27, 2; 147. 9. gerundio et nomina usurpant tam active quam passive, 27. 2. *in* usurpint pro iirlrumento, 676, 2. carent indicativo, pro eo ntentes participio, et preterito, 27, 2; 206, 1. infinitivos sumunt pro nominibus cl verbis quorumlibet temporum el inodorum, *ibid.* gaudent metaphoris, 260, 2. adverbia similitudinis usurpant pro rei assertione, *26, 1. verba activa realia pro mentalibus usurpant, 99, 1. verba contactus cum in construunt, 80, 2.

Ibdu eis Christianis profugis cl dispersis per Asiam scribit S. Petrus duas epistolas, et Paulus unam, *347. 1, 2.

cura? Petri cl Jacobi erant commissi, 318. 1. eorum mutua in calamite compassio. *463.1. animantur a Paulo ad certamin i et labores, *369, 2. item ad perfectiorem cognitionem Evangelica doctrina?, *399, 1. cur iis Paulus suspectus esset, *523,2.

nelcheM'il.T Ebionem secuti in Paulum debacchabantur, 4.1.2.

Heliodorus est auctor commentariorum in Paulum Hieronymo ascriptorum, 32,1.

Holvidhis B. Virginis castitatem post partum negat, 401, t.

HememlKipllst.r dicti quod quotidie baptizabantur, *42, 2.

Henoch quomodo translatus per fidem, '473, 1,9. ejus innocentia insignis, cl unio cum Deo, causa fuit hujus raptus, *ibid.* quomodo ambularli cum Dra, 4Afd.; *127,1. eo predicante in fine «acuii convertentur Judæi, 195. t, quamdiu tunc pnedicabit, *169,1,2. quando morietur, et quomodo, *ibid.* certabit cum Antichristo, *152, 1; *472, 1. certum est, contra Judcorom labium, eum non cs-o mortuum,!, nonnisi adultus Deum potuit cognoscere, *474, 2. el ex hac cognitione editis adibas heroicis virtutum, a Deo transferri meruit, *ihid.*

Henricl Stopham error circa vocem *idolum,* 325, 1.

Henrici Wilpoli Angli martyris ardens votum, *15, 1.

Herbarum nihil Judæis vetitum lege erat, 228. 9.

Hereditas nostra quilis, *338, 1. quanta sit hæreditaf Christi, '355, 2. cur hæredita* Sanctorum vocetur sors, *74, 1, 2. sita ed in lumine Evangelii, *ibid,* hirrditw optima filiis relinquenda, est eleemosyna, 478, 2. jus h.Trrditatis cœleslis bonis operibus stabiliendum est, 136.1. Increditas sorte dividebatur, 592, 2; *74, 1, 9; *355, 2.

H.rres benedictionis Abrahæ quis, 156, 1. quomodo, quo titulo et quorum hiares sit Christus, *351, 9.

Iitri divinitatis Christi, *hodie* humanitatis, *517,1. quomodo ei adaptentur, *ibid, heri* nec in sacra Scriptura, nec npud profanos significat «lermtatem, «*btd.*

Heris fidelibus melius serviendum quam infidelibus, *252, 1, 2 el seqq.— *Vide* Dominus, Srrvus.

Hermis anclor est libri qui inscribitur *Pastor,* 213,1.

Hermogenes negabat resurrectionem, is Paulo est adversatus, *230, I.

Hermogenes Rhetor in adolescentia doctissimus; senex fartus, omnium est oblitus, 189, 2.

Herodes Magnus addidit atrio Judæorum in templo atrium Gentium, *431,1,9. lilium necavit, 508, 2. libro* grnealogiarum Judaicarum combussit, *179, 2.

Horades Antipas , gener Areta? regis, eju< filiam repudiavit : bello cum illo decertans succubuit, 498. 2.

Herodioni dicebant Herodem Ascalonitam esse Chnslum, ct quare, *43, 1.

Hcrvæi monachi an lint commentaria ascripta Anselmo in Paulum, 32,i.

Hirrapolis in Phrygia terno motu concidit, *69, 1.

Hierarchiarum ingMIrarum orilo, 596, 2 ex omnibus hierarchiis ali<jui angeli cecidere, 674, L

Hiero monachus quam turpiter a demone deceptus, 494.1.

S. Hieronymus est auctor Vulgata versioni», 23. i. fuit pano corpore, 37, t, 2. «rripsil in epist. ad Galatas. Ephesios, Titum cl Philemonem. 83, 1, 2. in commentariis sæpe aliorum errores transcribit, nec refutat, *d^d.;* 596. 1. ut «Tpe Origenis, *ibid,* de brevibus in epist. omnes Commentariis ei ascriptis judicium. 33,1.2. tu Deo agnoscit unam hypostArin, el unam egentiam, nec audet dicere In co tre* hypostases, '351, 1. cur tantopere ad Bethlehem anhelaret, *201, t, 2. ibi latuit, *103, I. quomodo dixerit magis consuetudine, quim divina institutione Episcopos es^e presbyteris majore», '329, 9. c slniiiiiicho laboravit, *249, 2. immerito sugillatura Ruffino, 491, t. 9.1res ejus el Augudini discertationes, 529. t et seqq.

Hierosolymam Paulus an venerit statini a conversione, 523. 1, 2 Ipsa erit regia Antichristi, *152, 1. quomodo ei conjunctus mons Sina, 556. I, 1.

S. Hilarión dunum habuit discretionis spirituum, 373. 2. morien* quam fuerit pauper, *257, 2. anno ætalis xv in eremum concessit, *808, 2. laudem ubique fugiebat, ubique tamen eju* sanctitas prodebatur per miraciih, 213, t. ejus limor in morte, *39, t ; *180, I. mundo obscurus fuit, *103,1»

Hilaritas in eleemosyna requiritur, 476, 2. ea qu e tractandis miseris necessaria, est in tribu» sita, 908, ejus commendatio, *ibtd»*

Hilarius Diaconus Rom. auctor commentarii Ambrosiani,

vocatns orbis Deucalion : quomodo vocetur ab Augustino sanctus, 31,2.
S. Hilarius Constantinum Imp. audacter corripuit, *274,2.
Hippolytus Phrdræ novere® commisceri noluit, 359, 3.
Ihru-olim pro peccato offerebatur, *443, 1. hircus et vitulus immolati extra castra, a Levitis non comedob.intur olirn, *519,2.
Hirundines typus sunt garrulorum, *172,1.
Hispani quos vocent Maranos, 618, 2. iis Paulum evangelhasso mulli (radunt, 240, 1.
Historias* ieras quomodo dictarit Spiritus Sanctus, *304,1.
Histriones ad Sacramenta non admittebat Cyprianus, 310, i.
Hoc in verbis consecrationis est adjectivum, idem, sed confuse significat, quod distincte significat *corpus* meum, 363, 2.
Hodie significat tempus præsens vitæ, graliæ el pænilentiæ, *382, I. *hodie* amplectitur omne tempus, *356, 1.
Holocausta vetera erant umbra sacrificii Missas, *425, 1.
Homo creatus cst immortalis, 98, 1. nascitur insipiens, quomodo, 71, 1. quomodo a Deo diligatur, *368, 1. a fide el gratia excidere potest, 193,2. e>l miser, fragilis ct dt -peritus, *368, 2 est imago SS. Trinitatis. 64!, 2. cst mundi creati finis et compendium, *ibid,* dicitur omnis creatura, est vinculum omnis creatura), mundi miraculum ct microcosmos, 138, 2; *78, 2. an duas habeat animas, bonam el malam, item sensitivam, ac rationalem, 565, 2. tribulationibus sit flexibilis el obedient Deo, 92, 1. non ex natura, sed peccati necessitate, morti est obnoxius, 132, 1, 2. tribus constat, spiritu, anima et corpore, *142, 1. est fortume lusus, inconslanli.r imago. 197, 1; *449, 2. item nihil, vanitas, mendacium, 68, L ejus fragilitas in hac vita, 69, 2; *32, I. duas habet domos, terrestrem et cœlestem, 450, 1. ejus triplex gloria est, *369, 1,2. e4 imago Dei et Deus terrestris, *ibid,;* 50, 1. solo naturas lumine et viribus, Deum videre nequit, vel beari, 115, 2. nec in hac vita Dei essentiam videre, 501, 2. Iulo comparatur, D u< figulo, 170, 1, 2. hinc ci sæpe descendendum ad domum figuli, 17! ,2. in quibus minorsit angelo, *368, 2. ejus dominium in cæteras creaturas, *367, 2. ex iis pote*! Deum cognoscere, 50, 2. hominis 0- to proprietates, quatuor ejus status inter *so* comparali, 104, 2. homo vetus et novus quis dicatur, 109,2; 630, 2 et seq.; * 104, 2. ille e*l dupliciter cum Christo crucifixus, 109, 2. et dupliriter corrumpitur, 639, 2. quis dicatur homo interior et exterior, 443, 1; 616, 2. ulriusque septem incrementa el states, 633, 2. unus homo ratione diversorum statuum vocatur exterior vel interior, 125, 1. omnis homo alteri communi ere itione amicus est, 222, 2. unus hmno sunt vir et uxor, 665, 1.
Homines rerum suarum non sunt possessores aut domini, sed solum usufructuarii, 315, 1. eorum laus el judicia contemnenda sunt, 278, 1. quasi aleam jaciunt de sua salute, 592, 2. non sunt consulendi in Del vocatione, 522, 2. iis, non angelis, Christus gratiam ct gloriam meruit, 597, 2. eorum cogitationes vana), 275, 2. an homines singuli in Adam fuerint, 99, 1, 2. an ex eo habeant aliquam carnis particulam, *415, 2.
Honestas muliebris velamen exigit, 353, 1. honestatis omnis hostis e«l avaro cupiditas, 638, 2.
Honor «st onus, *12!, 1. honor duplex presbyteris debitus, quis sit *246, 2. quomodo ad honorem Dei in particulari omnia facienda sint, 350, 2. honor parentibus debitus in quatuor rebus consistit, 669, 1.
Hora ct dies Etangriii quæ dicantur, *224, 1.
H«Mii Conlubensis libertas in corripiendo Constantio, *274.2.
Hospite adveníante an liceat solvere jejunium, *326,2. iis ohm ped» s abluebantur, *211, 1;*5!3, i. qui hospite» Chnstl viventis fuerint, *511. 2.
Hospit.diUs in veteri et novo Testamento commendata, •513, j. ejus tesseram frangere, signum Ethnicis erat nmiciliæ dissoluta!; *ibid,* viguit in primitiva Ecclesia, *ibid* et seqq.; *340, 2. quam deceat Episcopum el clericos, *213, 2; TU3, 1, 2.
Hospitium quomodo et quare parari sibi voluerit Paulus, *346, Í. ejus hospitium Rom® in templum transut, *ibid.;* 17, I.
Hostes nostri spirituales qui sint, 127, 2; 201, 1. hi nos semper e«se in timore Jubent, *32, 1. hostes Christi 1res, diabolus, peccatum el mors, 404, 2.
Hosti® etymon, 201, 1. hostia spiritualis triplex esi, *ibid,* quomodo Christiani sint hostia vivens, 196,1, hostiæ veteres non expiabant conscientiam, *437, 2.
Hugo Victorious an sit auctor libri *De Spirilu et dnima, 446,* 1.
Humana omnia vanilì3 sunt, 315, 2 et seqq.
Humanitas Christi quomodo ad dexteram Dei sedeat, *355, I. an ea post diem judicii in divinitatem convertenda, 405, 1, hæc, jusque resurrectio, est instrumentum morale divinitatis, efficiens nostram justificationem, 90, 1. est speculum et splendor ejus divinitatis, 884, 1 : ‘352, 2.
Humiliatio via est ad humilitatem, *397, 1.
Humiliari pro pauperem esse, capitur subinde, *66, 1.
Humilis dicitur quasi humi alitus, 622, 2. quomodo se humiliet ob ea quæ habet, *187, 1. recogitat peccata preterita licet condonala, 2. cogitat alios sese digniores et majores, *20,2 et seqq. ei omnia inunda sunt, *327, 1. non est spernendus, 213, 2.
Humilitas aliis virtutibus juncta, evidens est testimonium quod quis sit Filius Dei, 135, 1,2. facit honoratos, *22,1. ejus septem gradus el definitio, 213, 1. ejus proprietates quinque, *ibid,* fructus sex, *ibid,* tria ejus comparand® media, et actus ejus sex, *ibid,* alii novem ejus actus, ct indicia decem, 212, 2. est primum medium et ultimum in schola Christi, *26, 2. ipse est ejus speculum, *22, 1. est remedium ad castitatem » 54, 2. ejus motiva, 622,1. ejus filia est mansuetudo, 2. pastoribus necessaria est, ne sua doctrina insolescant, 631, 1. gratiam Dei ad se provocat, *31,1, 2. in honore exercita, est honor honoris, *27, 2. est signum prædestinationis, *22, 2. humilitas superstitiosa quæ sit, *94, 2.
Humores reliqui præter sanguinem a Verbo immediato assumpti sunt, *374, 1, 2.
Hyacinthinus Ecclesiæ calceus cur sil, 631, 1; *55, 1. hyacinthinus color cœlestis el regius est, *ibid.;* *431, 2.
Hydropici avarorum typus sunt, *515,2.
Hymenaeus resurrectionem negavit, 401, 2; *280, 2,
Hymnus a psalmo quomodo differat, 059, 1. hymnos antelucanos Christiani primi Christo canebant. 395, 1. an hymnorum coelestium harmoniam in raptu suo audierit Apostolus, 502, 2.
Hypallage Scripturae frequens est, 30, 2.
Hyperbatis cur abundet Paulus, 30, 1; *371, !•
Hyputyposls quæ sit figura, *279, 1.
Hyssopus in lustrationibus Hebraicis adhiberi solitu, typus charilatis et humilitatis est, *443, &

1.

iaebin et Booz column®, quid liltcraliter, Allegorico, tropologico significarint, *217, 2 ct seqq.
Iconomachi hæresim suam c Scriptura confirmarunt, 455, 1.
Idea hominis an communicetur cuivis homini in particulari, eique communicet es«e hominis, 640, 2.
Idiomatum communicatio inter Christum et Ecclesiam eu» 633,1.
hlioinate vulgari cur non dicantur divina officia. 392, 1.
Idioti Paulo quissil, 391,1. proprie est quivis e plebe, *ibi(L*

Idololatria causa libidinis et obscenitatis, 54, 1. qua vitia ex ca nascantur, 55» 1.
Idolothyta mittebantur ad macellum, 548, 2. ca vetuere Apostoli, 323, 1. lis abstinendum ubi est scandalum, S. et praesertim in ¡dolili, *ibid.;* 326, 1, 2. ea comedentes, accedentes deinde ad Eucharistiam, a Deo puniti, 847, 2. illo qui comedunt, fiunt participet sacrificii Rotolatrici, 1; 348, 1. eis quomodo vesci illicitum, quomodo licitum, 349, 1 ; 323, 1 et seqq. quid sint idolothyta, et unde dicantur, 323, 1. eis Catholicos ▼esci jussit Julianus, 323,1,2. iis licet vesci materialiter, per accidens tamen non licet, 348, 1.
Idolum quid proprie sit, 53, 1; 325, 1. hebraico vocatur vanitas, 325, 1. falso sic vocatur omne simulacrum numen aliquod repraesentans, *ibid.* sed proprie est imago Dei, qui quidem habetur Deus, et non c*t revera, ibid. cum imagine non est confundendum , *ibid,* idolis spiritus immundi assident, 348, 1,2. quomodo angeli dici queant idola, *94, 1. ea omnes Ethnici coluere, etiam philosophi, *49, 1; 52, t.
ïdmnæa tota montosa est, 556, 1, 2.
Idumæi posteri Esau servierunt Judæis, 161, 1. in captivitatem a Chaldæis abducti Deo permittente , in patriam non sunt reversi, 163, 1. præ Jacobæis, etiam ante peccata, neglecti a Deo fuerunt, post ea tamen proprie sunt derelicti, 162, 2.
S. Ignatius ad mortem anhelabat, *12, 1. amorem suum ait esse crucifixum, 533, 1 ; 579, 1. ordo decorus in ecclesia ei cordi fuit, 397, 2; *84, 2. fuit Roma» in amphitheatro leoni objectus, *488, 2. ejus exemplaria a Græcis clericis fuere corrupta, 329, 1.
8. Ignatius do Loyola multas daemonis in studiis passus est illusiones, 676, 1. quid senserit de spe in Deum, 87, 2. cur suos Ignatianos dici noluerit, 250, 2. fuit cflicax in concitandis hominum voluntatibus, 218. 2. ejus erga pecuniæ suæ compilatorem amor, *ibid.*
Ignis inferni quomodo in animam agat, 443, 2. quis ignis assistit Christo in judicio particulari, 273, i. quomodo hic sæviet tam in mundi conflagratione, quam in inferno contra reprobos, 271, 1; *461, 2. quinam hoc igne interituri sint, *145, L quis ignis in die Domini revelandus, 270, 2. an ignis tribulationum , ut Inoratici fingunt, ibid, ignis inferni et Purgatorii quomodo differant, 274, 1. ignem de cœlo faciet descendere Antichristus, *157, 2. ignis nobilitas, el proprietates, *511, 1,2. igne e cœlis misso probavit Deus sacrificium Abel, non Caini, *473, I. item aliorum sacrificia , *ibid,* quomodo per ignem salvus quis erit, 272, 2. ignis perennis e cœlo delapsus ad sacrificia comburenda in tempto alebatur, *511. 1. per ignem se exhibuit Deus in Scripturis, 510, 2. per eum Gentes Deum repræsentarunt, 511. 1. quomodo uniuscujusque opus probare ignis dicatur, 272, 2. quam ignis montis Sina esset terribilis, 505, 2.
Igniti unde serpentes didi a quibus Hebræi in deserto velali , 842, 2.
Ignorantia ct neglectus Del magnum est malum, 54, 2. est orla cx peccato, 141, I. ea non fuit in Christo, *391, 2. est filia ct necessaria appendix peccati, *ibid.* per cam peccatum omne denotatur, *437, 1. ignorantia peccatum Pauli imminuit, non excusavit, *186, 2. ignoratio sui Sanctos reddit semper pavidos, *32, 1.
Illyricus asserit peccatum originalo esse substantiam, 801, 2.
Imago quid sit, 325, 2. cæ ab initio Ecclesiæ fuere, *160, 1. eas cum veneramur, Sanctos veneramur, quorum imagines sunt, *482, 1. carum cultus adstraitur, *425, 1. aliter eas veneramur ac Gentes, 52, 1. quomodo eas liærellcl tacite venerentur, 368, 1. imago Dei in quo in homine sita, 641, 1. ea cst tam in viro, quam augeto el femina, *ibid* imago ei similitudo Dei, ad quam homo creatus, non distinguitur, 643, 2. Imago Dei in hnmine tum naturalis est, tum sopernaturalis, *105, 1. imago hæc sita est in justificatione, gratia, sanctitate, visione Del, 641, 2. ab ejus voluntate dependei, ct peccando amittitur, *ibid,* in baptismo accipitur, *ibid.* *ed naturalis peccato amitti non potuit, ibid, quomodo et quando portemus imaginem Christi, 412, 1.
Imago viri mulier est, 354, 2.
Imitari qua in re possimus Deum, 649, 1 ct seqq. Imitari semper oportet primos, 490, 2.
Imitatione Dei fimus filii Dei, 135, 1,
Immersione in aquim baptismi configuramur Christo mortemi, emersione resurgenti, 109,1.
Immortalitas animæ docet resurrectionem , 407, 2.
Immunditiam vocat Paulus mollitiem, qua se mnllrs polluunt contra naturam , 508, 2 ; 567,1.
Immundi posent Judæorum cibi quomodo,232, 2. immundus quomodo cinere vitulæ rus<æ expiaretur, ‘440, 2.
Immutabilitas fidei examinanda, 518, 2. immutabilitas est ratio incorruplionis el immortalitatis, *264, L
Imperator Romanus an sit Gog, *163, 2. cur imperatores imberbes pingerentur, *435, 1. Petri ct Pauli sepub ra venerantur, 16, 1.
Imperfectiones propriæ agnoscendæ, 505, 2. proximi tolerando», 573, 2.
Imperium a Deo descendit, 220, 1. imperii omnia tandem cedere debent regno Christi, *154, 2. imperium Romanum desolabitur ante Antichristum, *152, 1. id quando destruendum, *154, t; *155, 1. adhuc stat, 2. sed sensim deficit, *156,1.
Impii a Deo tolerantur ut salventur, 166, 2. imperium Dei vellent excutere si possent, 170, 1. eorum prosperitas, 47, 1. sunt obnoxii vindicta» Dei, 49, 1. eorum in judicio stupor et confusio, *146, I.— *Vide* Peccator, Reprobi.
Implere peccata quid sit, *122, 2. implere verbum Dei, cst plene illud prædicare, *81, 1. quid sit implere Evangelium, 239, 2. legem implere non est impossibile, 61, X
Imponere manus idem est quod ordinaro, 473, 2.
Impositio manuum super ordinandos quid significet, •233, 2.
Impossibile sæpe vocatur quod est difficile, 312, t. item id quod raro aut nunquam fit, *402, i. impossibilia non præcipit Deus, 343, 2.
Imposibilitas resipiscendi annexa stupori mentis, 190, 2.
Impostores, Evangelii causa, se in pericula non conjiciunt, . *119,2.
Improperium Christi quod respexit Moses, sunt opprobrium et tribulationes, *483, 2.
Impudentia socia est incorrigibilitatis, 190, 2.
Impudica levitatem involvunt, *64, 1.
Impudicitia quam libidinem includat, 567, 1.
Impunitas infelicitatem adfert, 215,1.
Imputentur nobis Christi opera quomodo, 21, 2. imputare fidem ad justitiam, vel pro justitia, aliud est quam imputare Justitiam, 81, 1. Deum non imputare alicui peccatum, est aliquem peccato carere, 82, 1, 2.— *Vide* Eides, Justitia.
/ncum accusativo significat angmentum, 616, 2. in præposilio Spiritui Sancio appropriatile, 198, 1 ; 325, 2. in *Domino*, in *Chrùto,* quid Apostolo denotet, 27, 1. tn *faciem resistere.* quid significet, 528, 2.
Inaequalitas cavenda in familiis, *110,1.
Incarnationis in primo puncto Inbuit Christus actum meritorium oblationis sui, quem continuavit usque ad mortem, *454, 2. fuit hæc veslitio Verbi, sed substantialis, *26, 1. in ea Verbum divinum naturam humanam, ct consequenter homines et Ecclesiam sibi univit, 6G7,1. ejus latitudo, longitudo, profundum ot sublimi*

tei, 617,1, estmtgnnm pietati* Dèi sacramentum, *219, **1.** ejui finii e«t, ut peccatum oboleret, ct peccatores Miraret, *185, 2. eam negabant Simoniani, *285, 1.
Incenium quomodo elevatio manuum vocetur, *303, 1.
Incertitude gratiae et perseverantia», f45, 2. hæc semper pini timere conii, 849, 1; *3i, i, 9. incertitude gratiæ et praedestinationis in Pau|o, 335, 2, incertiludo diei north, *135, 2 « t . f.
Incipienda sunt a Deo omnia!, 43, 2.
Incipientium tentado cut putam so piso perfectos, *40, **l.** eorum status animalis est, 265, 1.
Inclementia in alios signuin est animi imperfecti, 574, 1.
Inclinationes vitiosas sentirò coguntur el justi, 126, **l.** em noscende ad perfectionem aspirantibus, *50, 1, 1.
Inconstantia mulieribus est familiari!, *205, 1. item hærô-(icitsuis in dogmatibus, 634, 1, 2. i
Incontinentes cur velit Paulus nubere, 304, **t.**
Incorrigibilitas signum est obstinat» mentis, 100, 2.
Incorrupto est cauta ælerpilatii, •ISS» 3.
Incredulitas magnum peccatum, *383, 2. oritur ex vitiis, 652. 2. incredulitas Judæorum, 181, 2. ob eam sunt repulsi a benedictione, 160, 1.
Incredulum vindici® obnoxius est, 49, 1. incredulus ot injustus Deo displicet, veraque caret vita, 67, 3.
Iueremtnta quæ frugum eleemosynariii rependenda el multiplicanda Deus promittat, 479, 3.
Incurvaro donum quid sit, <90, 3.
Indi pagani v^re dici non possunt peccatum Adami imi-**titi,** 97, 1. lapides et lingua pro diis colunt, 52, **t.**
Indi Thomœi a Chaldæis Episcopum petunt, 254, 3.
Indifferentibus (in) cuique liberum suam opinionem sa- *230, 1.
Indignum ordinans, ejus peccatorum fit particeps, *248, 2.
Indiscreta! cur dici possit sacrilegus, **202, I.**
Indolentia oritur ex consuetudine peccandi, 638, I.
Induere llebræis significat copiose aliqua re perfundi et imbui, 27, 2; 547, 2. induere novum hominem el veterem, Christum et Adamum, quid sit, 236, 1 ; 640, 1.
Indumentum Christiani est externa virtus, 236, 1.
Indulgenti® Ecclesiastic® aditruuntur, 427, 2. non dabantur olim , nisi bona pars pœmtentiæ esset expleta, *ibid,* dantur e thesauro Ecclesia, *86, 2.
Induret Deus quomodo peccatorem, 25, 3; 167, 2.
Inexbtendi varii sunt modi, *434, 2.
In fallibili tas fidei orthodox®, 518, 2.
Infans dicitur qui fari non potest, 393, 1. infantes ob peccatum originale obnoxii pœn» damni, 102, 3. in Adamo peccarunt, etsi non actualités, 97, 1. ejus peccatum actuale ipsis e4 proprium, 450, 2. in judicio circa opera non oxaminnhuiilur, 4SI, 1. infantibus fidelium baptismus non minus est necessarius quam aliis, 192, 3. infantibus proprie nocet fascinum, 537, 1.
Inferi qui flectant genua Jesu, *31, 1.
Inferiora terræ ad quæ Chrrtus descendit, sunt infernus, non sepulcrum, 627, 1, 2. quæ hæc sint spiriluuliler, *56. 3.
Inferni pœnarum gravitas, *145, 1. inferni nomine dicitur limbus, Purgatorium ft infernus proprie dictus, 627, 2. Infernus Calvini in sola apprehensione consis-**tit,** *395. 1. infernus cl mon apud 0*oam significant statum mortuorum, 414, 2.
Infidelis cum fideli conjugo juxta legem Ecclesiæ habitare nolen«, censetur hoc ipso velle discedere, 308, 2. quando infidelem conjugem liceat dimittere, 307, 2. infideles solo concursu generali possunt de Jesu habere cogitationem bonam, sed non prout ad remi>sionpni peccatorum, gratiam et finem supernaluralcrn neccia est, 372, 1. infidelium commercia vitanda, 460,1. an eorum opera oninii sint peccatum , 235, I ; .150,1,3; 327,1. an nihil boni facere postini, *327, 2. pro iis orandum, *195, 1. **ar** iis nulhis cibus rnpudui, 327, 2, — Kirfe Gentiles.
Infidelitas hominum Dei fidem non evacuat, 68, **t.** infl-delitali* pœna libidinum monstra, 54, 1, 2. impedit jam et dirimit matrimonium, 306, 2.
Infirmitatem phrasi Hebraica pro omni dolore sumit Paulus, 503, 2; 506, 2. qoq est molesta patienti, fed pati polenti, 441, 2. infirmitates povem orte ex peccato, 141, 1. infirmitate* quomodo placere debeant, 500, 2. carum utilitas, 506, 1. infirmitates proximi pollare debemus 573, 1, infirmitatum qqatuor genera suscepit Christus, *391, |. unde id colligatur, *301, 1, 2. Infirmitatis propria agnitio est fortitudo mentis, 505,2 cl seqq.
Infirma mundi elegit Deus ut confundat fortia, 257,1.(1QO-modo infirmus corporator spiritu sit firmus, et cœkhlibuv se totum addicat, 506, 1. infirmi vocantur quorum conscientia erronea, 227, 2. eorum exemplo virtus accenditur, 505, 2. infirmiores quomodo regendi, 555, 1.
Inflari quomodo dicatur superbus , 280, 1.
Ingenium hominis in ira, calice, crumena agnoscitur, 618, 1, 2.
Ingratitudo nostra in non respondendo Christi erga nos charil **ili,** *109, 2.
Ingurgitatio non semper est peccatum mortale . 567, 2.
Inhæsip mutua est ex amoris proprietatibus, 533, 1.
Inimici quomodo sint cibandi, 215, 2. vincendi sunt patientia, 210, 1, 2. non sunt odio habendi, 222, 2. in gratiam redeuntes osculo so excipiunt. 513, 1. inimici crucis Christi sunl Cerinthi ct Simonis asseclæ, qui enicem negqrunt, *53, 1.
Inimiciliæ muluœ Judæorum ct Gentium, 605, 2.
Inintorpretaldlù quid sil contra D. Thomam, *397, 2.
Injuri® oblivio est actus magnanimi, 217, 1; 644, 2. eæ condonanti® sunt, 648,1.
Innocentes cur potentes sint et vocenlur, 512, 1.
Innocentia lacte denotatur, 268, 1. ei securitate torpenti præferlur ardens pœnitenlia, 401, 1.
Innotescere quid sit, 613, 1.
Inobvdientta oritur e vitiis, 652, 2, ejus mala tam in subditum quam Superiorem manantia, *522, 2«
Inopia Christi nos ditavit, 671,1.
Insatiabilitas opum trjsti|i® omnis causa, *260, 1.
Insipicn* quis sit et dicatur in Scripturis, 71,
Insipientia naturæ humanæ peccato vitiatæ, *ibid.*
Insilio Gentium in Judæosduo continet mira, 194, 1.
Instane newsilas quid sit, 312, 2.
Institutio cur debeat esse severior, *498, 2.
Instrumenta musica nisi sonum dent ut inlelllgantur, nemini prosunt, 389, 1. horum in sacris usu*, 392, 2.
Insufllnlio qua Episcopus ordinatos In«ufilat, gratin quædam est, quæ per traditionem infunditur ordinalis, *233, L
Integer spiritus quis s¡t, *129, **t**
Intellectus corde significatur, 178, 1. intellectus errot fuit fons vanitatis Gentium, 637, ?»
Intemperantia phlegma adauget, cl torporem Inducit *328, 1,2.
Intentio pia est continua oratio, 684, 2. intcntioqos tas hominis novit Deus, 270,
Interior homo quis flit, quibus ab Apostolo nomimlMis vocetur, 125, **i.** ejus anima cl operatio, *ibid.*
Interpretum officium in primitiva Ecclesia quælruplex, 373, 2 ; 630. 1 interpretes epistolarum S. Pauli, 31, 1.
Interrogare Latinis est verbum forense, 328, 2
Invariabilités Christi ostenditur, *517, 2.
inveniri pro *esse* accipitur, *45, 1.
Invidia innascitur virtuti, *8, 2. sola Paulum occidit, 9, **i,** ejus mihim, 565, 1 ; *10, 2. ejus rcmeilium est unius Dei gloriam quærere, *10,1. invidia Judaeorum propter Gentium conversionem, 183, 1. item in Christumt 190, 1. seqqltur ex logomachia hæreticorum, *254, **i** hominem reddit dæmonem, *10, 2. similis est oplha|-miæ *t ibid,* in rebus alienis acutum cernit, *ibid,* cam causai miseria, *390, 1,

Invisibilia boni por patientiam exspectanda sqnt ct speranda, 140, 1. invisibilia dicuntur Paq|o, non entia, ¡Tierna? rallones cl idea rerum in ¡nenie Dei, el malcría prima, cl nquarum abywus, *472, 2. invisibilia Dei quæ dicantur, 50, 1. c| an Dei attributa spinlualia, *ibid.* Deu* est invisibili», *188, 2.
Invitatorium Ecclesiastici officii unde desumptum, ’381, 1.
Invocare Deum nemo poled, in queo) non credit, 179,2.
Invocatio Dei opponitur fidei, *ibid,* invocatio Sanctorum el Dei quomodo distinguatur, *ibid,* illos invocare fas cBse ostenditur, 241, 2.
fi. Iphigenia hortatu S. Mallhæi virginitatem coluit, 819, 1.
Ira differt ab indignatione, 59, 1. vultu el naribus maxi* me se prodii, 622, 2; *307, 2. qui eju* lini gridìi*. 647, 1. ab insania tantum differt mora. 2. cju* remedia, *ibid.* cl scq. rationi caliginem offundit, *ibid,* maxime oraiioni repugnat, *203, I. quare nnn dicatur vitium corporale, 296, 1. lignificai melon)mire pœnam, 221, 1. quando mortalis sit cl quando venialis, 567, 1, *2.* ejus origo ex anima, sed mox descendit in corpus, 28, 2. si ratione regatur, cos est virtutis, 643, 2. ejus domande gradus el exempla, 643, 2. comparatur api, 644, S. ira) locum dare quid sit, 165, i.
Iracundia vocatur ipse iræ excessui, 044, 1.
Irasci quibus cl quomodo liceat, 643, <•
Iratus dicitur corrugare nasum et suspendere, *307, 9. dæmon est incarualus, 645, 1. ejus deformitas, 647, 1,9.
S. Irenæus græce scripsit, utpote Græcus, sed mox in Latinum conversum suadet styli Latini gravitas, 85, 9,
Irregularitas Ecclesiastica duplex esi, *211, 2.
Isaac fuit figura Christi a Patre in mortem traditi, et immolali, ac tertia dia resuscitali, 399, Í; *480, 1. quomodo fuerit in parabolam, ’480, 1. ex eo, non ex Dmacle, ducenda erat Ahrahæ posteritas, *ibid,* fide filiis benedixit, 481, i. erat ¡enigma, scilicet, homo monens ct generant, *ibid,* ipse solus cum posteris heres fuit promissionis f.ictæ Abraham, 160, i. et bonorum ejus, 560, 1. cur cum Ismael irriserit, 550, 9. cum posteris secutus est fidem patris, 160, 1. fuit ejus filini promimus temporalis cl spiritualis, 150, 2 el seqq.
Isaías lignea serra serratus fuit, 183, 1 ; *488, 1, 2. in eo Christi crucifixi imago, *ibid,* cur et quamdiu nudipes ambulant, 680, t. ipso ct alii Prophet® vetat AjNistoli a Deo ad Judæos mimi sunt, 282, 9.
Ismael cur verus Abrahæ bæres non fuit, 160, 1 ; *479, 2. ¡Mineum deridens fuit typus persecutorum Ecclesia), 560, 1. ejus expulsio e domo Abrabm typus reprobationis Judæorum, 9. quomodo secundum carnem natus, 555, 1. quid hebraico significet, 556, 1.
Israel totus periisset, nisi tempore Christi pauci boni superfuissent, 173, I. Israelis triumphus, 626, I. hebraico denotat videns Deum, 581, i.
Israelita) sub piena mortis arcebantur a monte Sina, *506, 1. quando in Ægypto habitare arperint, 543, 2. in captivitate Assyriaca ad Gentilium ritus deliciere, ’426, L idolothytis pellecti sunt ad cultum Boelphegnr, 324, 1. sunt lumbare Dei, 677, 1. Ægypto ©¿redientes calceati fuere, *ibid,* eorum cedes sub Antiocho pro patriis legibus, *488, 2. eorum rebelliones, *381, 1. Israelita? veri sunt qui Abrahæ fidem ct spiritum imitantur, 333, 2; 593, i; *406, 1. — *Vide* Hebræi, Judæi.
Isthmiis in certaminibus victor pinea corona donabatur, 333, 9.
Itali primi quare ad fidem ante alios Europeos conversi, 591, t. antonomastico significare possunt Bum mos, *524, 2,
Iter (ad) parati symbolum est ionaf 678, i.

Jacob quia a Deo dilectus fuit, hinc fuit prolatu» fratri, cl factus hires patris Isaac, 160, 2. sed id da posteris eju' intelbgitiir, 163, 1. idque ex gratuita Dai dignalioiie, 2. cum benedixit filiis, fuil simul propheta, *481, 1. quomodo adorant ad lacti caput convenus, vel fastigium virgo? Jowpb, 23, 1; *481, 1 seffiert ul honoraret potestatem illi a Deo datam, *489, 1. ia ea adoravit Christum, í6íd. ct in ©o typus fuit adorationis imaginum, *ibid,* providit Christum in Chanaan nascilururn el rcMirr»*clurum : cl una aim eo resurrexit, *ibid,* unde dictus sit bract, 581, 1; *3, 1. ejus lucta exponitur de anima Deum amante, 153, f. noe peccai it emendo primogenita, peccalo simonia», *36 (.1,2. quomodo Deum vident facie ad h iem, *265, L
S, Jacob Alpini an visus sit Christus, 400, 1 el «qq. cur frater Domini vocetur : an fuerit unus e duodecim Apostolis, 524, 1. an tres Jicobi fuerint, *ibid,* scripsit epistolam suam pro operibus, ne quis ex ephtoli^ Pauli erraret, quasi omnia fidei tribuentis, 76, 2. Paulo quoad hoc opponitur, *ibid.*
D. Jacoponus cx crure Christi mundo dididi stultc<rere : ejus cum Christo jocus familians, 256. 1.
Jacuhlori® orationes in usu erant apud monachos Ægyplios, M00, 2.
Jannoc ct Hambres qui et quales, et unde hæc nomina sumpserit Apostolus, *300, 2.
Japonii principes cur subditis Christianismi suscipiendi faciant rapiam, 219, 2. Japonii S. Xaveril ejnsque socii patientia ad fidem amplectendam sunt p<rmoli, 457, 9. Japoniorum neophytorum in persecutione, constantia, cl in bonorum jactura ct exilio generositas, •464, i.
Jason Thessalonian pro Paulo elabcnte ad tribunal protractu* fuit, *116, 1.
Jejunia nb Ecclesia cum Indicuntur, partant Justitiam cl gaudium Spiritus Sancti,288,1. quare ei sint Instituta, et eorum auctoritas, *396, I. non sunt inventa Pontificum Bom 20. quo titulo hæc omittere allquindo liceat viris perfectis, *326, 2. nn ca liceat solvere adveniente hospite, *ibid* jejunii elogia, *229, 9. e*t id præparatlo ad pugnam spiritualem, 335, 1. jejunium quadragesimale quando inchoandum sit, *826, 2. Jejunii priscorum Anachoretarum, *225, 2.
Jejuni* (a) Eucharistia sumenda, 358,2. Idqucex traditione, 869, 2.
Jeremías, obstrepentibus Jndæis a concionando cessans 1 pergere jubetur, *177, 2. fuit a suis afflictu*, 277, 2. el hpidatus, 488, 1. in quo fuerit typus Pauli, 284, t 522, 1. fuit typus Christi opprobrii patientis *484, 1 ! •488, 1.
Jerusalem vox unde derivetur, 557, 1; *408, 2. an scribendum cum aspiratione, 557, 2. quid litteraliter* allegorico, tropologice et anagogice significet, 22, 2. erit regia Antichristi, *161, 1 ; *162, 1. eam condidit Mi h Ium' lech, *408, 2.
JCSUS idem est quod Salvator, *28,2. includit, sed non est, Jehnva nomen, *ibid.,* 29, t. Jesu nomen singulis prope periodis Paulus repetit, 7, 2; 592, 1. dupliciter id coli potest, *30, 1. nomo Jesum Infocare cl profiteri potest, uti 0|>ortel, nisi per Spiritum Sanctum , 372^ 1,2.— n</e Christus, Nomen. •
Jethro Gentili* salvatu* est in lega naturali, 62,1.
S. Joannes Baptista nb eb*t|nentia (nudatur, *225, 2« nullum edidit miraculum, 285, 1,2. cum Deipara saliituis, Spiritu Sancto replevit, 43, 2. a (oneris Deo *cr* vire cœpit, *303, 2. cilicio c pilis cameli contexto indutis fuit, •480| ->,
S. Joannes Calybita lucem hominum fugit, *108, t. ælilis anuo là domo patris profugil in monasterium, *303, 2.

S. Joanncf Chrysostomns oratorio sua amplificai, non (amen supra veritatem rei, 345, 2. anhelabat ad limina Apostolorum, 16, 1 ; *201,1, 2. quam parum carcerem, exilium et Eudoxiæ curarit minas, 151, 1; 444, 2; 498*, 1. in vocatione ad primam gratiam non favet Pelogiinis, 592, 2. suos ad collectam eleemosynœ faciendam cohortatus est, 416, 1. Purgatorium asserit, 270,2, quin et orari jubet pro defunctis, *12, 1. fugit episcopatumob curam viduarum, *209, 1 ; *236,I. docuit peccatum originale inhærere cuique homini, 97. 2. Pauli lectione summus evasit ecclesiastes, 10, 1. suadet ejusdem lectionem concionatori futuro, cl auctor lectionem Chrysoslomi, *ibid.* 4, 1. hinc ei dux in hisce commentariis, 6, 2. commentanti adibire visus Paulus, et scribenda dictare : ct ejus imaginem in musco habuit, *ibid,* ejus error dicentis D. Virginem deliquisse in passione, 71, 2.

S. Joanni Damasceno manus amputata restituta a B. Virgine, **144, 1.**

Joanne* Eleemosynarius mire in pauperes fuit effusus, **47«,** 3 ; *257, 2. et sæpe cum miraculo, 478, 2. deflebat diem quo non dedisset eleemosynam, *ibid.* quo plus dabat, copius aliunde recipiebat, *ibid.;* *521, 1. ejus exemplum de ira moderanda, 644,1.

S. Joannes cremila vidit dæmones, ct confudit, 494, 2.

S. Jotinnes Evangelista diu vixit, 19. fuit thcodidaclus, *429, 2. Asiam Christo subjecit, 480, 1. in singulis collectis charilatcm fraternam suadebat, 221, 2; 577, 2. in igne illæsus mansit, *421, 1. juvenis secutus c*t Christum, *303, 2. in eodem cum Cerintho balneo lavari noluit, *289, 1.

Joannis Fernandi Societal. Jesu in Japonia pâlieuliæ exemplum, 457, 2.

Joan. Gerson quem errorem Ruisbrochio impingat, 405, 1. docuit pueros calecliismum, 570, 1.

Joan. Huartus docuit animam esse membratam, 443, 2.

Joannes cognomento Marcus adluesit primo Paulo, deinde ab eo descivit, tandem rursus admissus ab eo, *313, 2.

Joannes Nanus eremita quomodo operari didicerit, *170, 1«

Joannes Ruisbrochius an docuerit creata omnia reditura ad situm esse ideale et divinum, 405, 1.

Joan. Vendevillius Episc. Tornacensis quid de vita in captivitate acta censeret, *65, 2.

Joannes Wiclef. — *Vide* Wiclef.

Jobi genus Scriptura non recenset, *419,1. Spiritu Sancio inspirante sua gesta scripsit, *304, 1. salvatus cum posteris in tego natura per fldem Dei, 62, 1; 163, 1. quam charus esset domesticis, *121, 2.

Joci Christianorum quales esse debeant, 051, 1, 2.

Jonas in ventre celi fuit allegoria resurrectionis Christi, 400, 1.

Josaphat vallis quomodo omnes homines capiet in die judicii, *134, 2.

8. Joseph quomodo non cognovit Mariam, donec ipsa Christum peperit, *362, 2.

Joseph patriarcha servorumest exemplar, G71, 2. quomodo ejus ossa dicantur prophetasse, 387, 2. per fidem voluit in Cbanaan transferri, *482, 2.

Josephus Judæls putabat non velari concupiscentias internas, 119, 2. uxorem e Creta duxit, *326, 1. a familia Flavia, Titi Flavii nomen assumpsit, 37, 2.

Josias rex pie evertit altaria, 185, 2.

Josué idem est cum Jesu, *29, t, 2. a Beo est missus, 510, 1, 2. flou murmurans adversus Mosen terram Chanaan injr.-'U" » 4, *383, 2.

Jubilad annus quare apud Judæos institutus, 314, 2. sic vocari potest tempus praedicationis Christi, 457, 1.

Judæa an contermina Arabia*, 556, 1, 2. eam Judxis panes coctos, el vestes sericas cuique accommodatas, prolaturam comminiscuntur Rabbini, *178, t.

S. Judas hxrelíeos sui temporis vivis depingit coloribus, 19.

Judas proditor cur diabolus vocetur, *223, 1. primo vas aureum , factus est vas in contumeliam, *291, 2.

Judas Galilæus profitebatur visiones angelorum, *90, 1,2.

Judi' patriarchio promissus Messins ut nepos, 65, 2,

Judaeus significat hebraico confiten! el Inudans Deum, 65, 2. quis sit spiritualis Judæus, *ibid.* non flat Judæns, ad Christum volens converti, 309, 2.

Juda*i dicti a Juda patriarcha, non Judn Macbabæo, 65, 2. nec ab Ida, monte Cretæ, *326, 1. eredita iis sunt divina eloquia, 67, 1. eorum patres sunt etiam parentes Christi, 158, 2. mira illorum dignitas, quod cx eis sit natus Christus, *ibid,* alia eorum gloria et prærogativæ, 15-8» 1. quæ eorum nox, 224, 2. sectantes legem sua opinione justificantem , in legem vere justificantem non pervenerunt, 173, 2. erant eisdem vitiis implicati quibus Gentes, 57, 1, coluerunt stellas, *94, 2. at (empore Christi non habuere publice idola, *ibid,* habent concisionem, Christiani veram circumcisionem, *41,1. in quo differrent a Samaritanis, 435, 2. erant probrum omnium gentium, 543, t. eorum studium omne erat in sacris Litteris, nec alias fere noranl, 253, 2. quod quaerebant per opera legis, non sunt assecuti, 189, 1. eorum bona spiritualia ad Gentes sunt translata, 240, 2. ex eorum incredulitate per accidens Deus Gentium elicuit conversionem, 191, 2. illurmn conversio maximi erit occasio gaudii, 192. 1. cur tam pauci ad Christum conversi sint, 172, 2. in texendis genealogiis majorum erant exacti, ct quare, *179, 1; *339, 1. iis potissimum et primum annuntiatum est Evangelium a Christo et Apostolis, 46, 1; 593, 1. quomodo iis mensa sua facta sil in laqueum, 190, 2. perperam scandalizati sunt in morte cl passione probrosa Messio», *441, 2. si articulum resurrectionis crederent, omnia de Christo credenda crederent, 178, 1. eum nec inlclligunt, nec vident, 435, 1. quia operibus legis superbe præflsi, fidem Christi respuerunt, postpositi sunt, 34, 2; 78, 2; 155, 1; 161, 2; 168, 2; , 173, 2; *426, 2. per hæc non meruere benedictionem, 166,1. quam eorum fides, spes et chnritas olim fuerit rara, *438, 1. eorum testamentum et lex fuit servilis, 557, 1, 2. arpia expiationis legaliter mundabantur, *450, 1, 2. ceniebaitt immunda, quæ erant Gentilius communia, 232, 2. se solos vocandos a Messia putabant, 172, 1; 182, 1. cur Paulum apud Aretarn accusarmi, 498, 2. fuit duplex ipsis olim requies promissa, *385, 2. in iis incredulis promissa Dei non exciderunt, 161, 1. quod increduli piæ Christianis credentibus repulsi sint, fuit ex voluntate Dei, 169, 2. Gentes c contemptu vocabant præputiiim el peccatores; se vero circumcisos, circumcisionem, 65, 1; 531, 1; 604, 1 ; 605, 2; *88, 2. non sunt subjecti justitiae Dei, 176, 1. Christus iis fuit lapis offensionis, 174,1, 2. eorum fabulæ el commenta, *178, 1 ; *325, 2. error eorum de inimicis odio habendis rejicitur, 221, 2. ob peccata in captivitatem abducti sunt, Deo tamen miserante reducti in patriam , 163, I. putabant non vetari concupiscentias mere internas, sed tantum conatum ad eas explend is, 119, 2. ex fide in Christum venturum justificati sunt, 76, 2. sed veniente Christo hanc amisere, *ibid,* non omnes tamen ab eo sunt repulsi, 185, 1. eorum reprobationis typus fuit ejectio Isrnaelb e domo, 559, 2 el scq. per legem Mosis rursus agnovero pccc.ituni, quod ante obscure lumine naturæ cognoverunt, 72, 2. quare non possint edere do corpore Christi, *510, 2. eorum consumptio per Titum a Prophetis pr<cdicilur, et tunc occupati fuere ab ira Dei, 173, 1; *123, I.suiilab eo excisi quod nollent tributum Romanis pendere, vel Casarem dominum vocare, 219, 1; •335, 2. eorum cum Cretensibus communio, *326, 1. a lege apostatantes preputium reducebant, 309, 2. o captivitate Babylouica reduces loculi sunt hebreo-

tyrieee, et ita tempore Christi locuti, •348› 1.— *Vide* Hebræi , Israelita;.
Judo»! moderni non potsunt habere servum Chridianum, 810, 2. in suis synagogis dicunt anathema Ctiri'to et Christianis , 371, 2. eorum stupor et caritas, 164» 1 ; 189, 2. non ponunt corn Christianis matrimonium contrahere, 308,1, 2. non agnoscunt SS, Trinitatem, 435, 2. dediti sunt lucris et nvarilíae, *515, 1. in fine mundi adhærcbunt Antichrist'», 194, 2; *161, 2; *159, 1, 2. iis maxime propter eos veniet, *158, 2. predicantibus Elia el Henoch convertentur, 194, 2; 193, 1, 2. an omnes, 194,9. ipsis conversis, omnia erunt consumm ita, 192, 2. tunc Christum c Script, asserent cl praedicabunt, 191, 2.
Judaeorum simul el Gentium pater Deus e«t, 134, 2. Judsi et Gentes peccarunt, et egent gratia Dei, 74, 1.
Judæo-Christianis absumere circumcisionem licuit, non Gentibus, 5G1, 1. cur sæpe cum Gentibus altercarentur, 227,2. erant superbi cl ambition, *180, 2.
Judæi Asiani in Paulum turbas concitarunt, 584, i.
Judico-christianBinus vitandus ut bxrcsis, 514, 2.
Judaismum gentilismo cur æquel Apostolus, 562. 1. et onus vocet, 573, 1. quid is Judæis praescriberet, *438, 2. an ita dici queat religio angelorum , *94, 2.
Judaizantes fuere Christiani e Judæis oriundi, 433, 2; *11,2. suam quærebant gloriam etiam Pauli morte, *117, 1. turbas adversus eum concitabant, *107, 1. eorum communionem Corinthiis velat, quia erant Christianis magis cavendi quam Ethnici, 460, 2. prater Evangelium inducebant judaismum, 520, 2. maxime circumcisionem, 562, 2. cur eos acriter insectetur Apostolus, 435,2; 482, 1. hi quosdam vetabant cibos,'326, 1. excidunt a Christo et christianismo, 561, 1.
Judaizare cogentes procis sunt similes, 554, 1.
Judex careut praejudicio, '248, 1. judex Ecclesiasticus adiri potest post litem contestatam in sæculan judicio, 290, 2. an judex controversiarum fldei sit cujusque spiritus privatus cl Scriptura, 5, 2. judicis Christi adventum qui diligant, *313. 1. judices aliorum constituti non sumus. 232,1. judices reos muletantes sunt irregulares, et ad sacerdotium inhabiles, *911, 2.
Judicandi quomodo dicantur vivi cl mortui, '133,2. *300, 1. judicare seipsum homo ante communionem tripliciter debet, 360, 1.2. *judicare inter diem et diem,* quid sil, 229, 2. judicari pro judicio contendere capitur subinde* 279, i
Judicii extremi descriptio ex psalmo xevi, *388, 2. cur id instare Apostolus semper inculcet, 343, 1. cur aliquando non instare, *149, 1. duo ejus signa previa, 2. id semper ante oculos habendum, *6, 2; *132, L ejus horror, ct quomodo id peragetur, *131, 1 cl seqq. ibi erunt omnes vivi, nulli mortui, '133, 2. ibi omni i cujusque opera revelabuntur, 81, 2. ibi quisque onus suum portabit, 575, 1. an id mane an noctu ilei, incertum est, *136, 1. non statini sequetur post Antichrist! interitum, '135,1 ; '156, I ; 165. 1. judicii universalis cl particulari* die* dicitur dies Domini, 270. 2; *63, 1. erit dies ine, 57, 2. erit subitus el improvisus,'63, 1. judicii utriirque dies an sciri poterit, ct cur nobis incertus sil, *135, i, 2. judicium unde dicatur aeternum, *399,2.
Judicia Dei alia, alia hominum,'32, 1. hominum sunt contemnenda, 278, t. judicia Dei sternunt quamcumquc superbiam, 197,1. judicium causarum civilium commissum olim fuit presbyteris, 292, 1. judicium temerarium cavendum quatuor ob rationes, 228, 2 Cl seqq.
Judith quam illudete vidua fuerit, *237, 2.
Jugum Christi quam suave sil, 444, 1.
S. Julia ancilla in crucem acta ost, 535. 1.
Juliinus Apostata coegit Catholicos vesci idolothytis, 323, i; 349, 2.
SS. Julianus et Boslllssa in conjugio caste vixere, 301, 2.
Julianus Pelagianus putabat concupiscentiam non «e < natura corrupta, 123,1.
Julius Cesar ju< civitatis Rom. dedit Tarsensibus, 1, 1» hostes optabat validissimos, 504, 2. suis semper prohibai exemplo, *52. 2. oblivisci injurias solebat, 917,
S. Juniperi de tribulationibus gnome, 136, 2.
Jupiter Cretenses paederastum docuit, *323, 2.
Juramentum veri Dei professio est, 232, i. et actus religionis, *120, 2. id facientes per medium ignem ibant* ferrum manibus ferentes, 366. 1.
Jurare pro confiteri subinde ponitur, 939,1. Jurare Christiano licet, 424, 1. jurabant veteres per dexteram, •101, 1.
Jurisconsultis Gallis quam stoliditatem affingat nugax Erasmus, *339, 2.
Jus suum cuique administrandum, *248, 1. jus sacerdotale olim erat primogenitarum tamilie, *412, 1. id quale apud Christianos, *ibid,* jus primogeniture sanctum erat, '503, 2. erat id duplex, temporale el spirituale, *ibid,* quando jure suo utens peccet, 331, 2. jure partira scripto, partira non «eripio us« sunt omnes politico; gentes, *166, 2. quale sit jus civium in Excie*ta Dei, 605. 2.
Justi sunt templum Dei, 297, 1. ipsi soli sunt viva membra Ecclesiae, *293, 2. merito operum mercedem a Deo possunt reposcere, *312, 2. eo« Deus exercet durius, *500, 1. quomodo ex tide vivant,'467, 1. non sunt sub lege, sed supra legem, *181,2. non certo sciunt *e esse justos, 279, 1. per tidem fiunt justiores, 79, 1. eorum proprie csl vivere, 48, 1. sunt electi, complete ad gratiam el justitnm, inchoate ad glonam, 24, 1. jusli veteris Testamenti sunt filli novi Testamenti. 556, 1,2. justa non est lex posita. *181, 9. sunt quas» cubus, '58, t. quomodo sint filii adoptionis, et servi, 551, 1. justus et bonus quomodo distinguantur, 95, 2. pro justo quomodo quis moriatur, pro bono forsan mori audeat, 95, 1.
Justificari tripliciter in Scriptura sumitur, 60, 1. post lapsum nemo justificari potuit sine fide in Christum, 79, 2. quomodo gratis justificemur, 74, 1. quod sit magnum pietatis sacramentum justificatum in spiritu* •2-0, 9.
Justificati suam justitiam, Iket liberte a se acceptatam, grali.r tribuere debent, 188, 1.
Justificatio est duplex, 80, i. utraque est gratuita, *dniL* alia capitur fonnalitcr, alia dispositive, et quae utraque, 188,2. est communis Judciscl Gentibus non a lege, sed a gratia, 82, 2. ejus quadruplex cau«a, 75, 2. effectus est praedestinationis, 148, 1. justificatio per tidem, non est ex operibus, sed gratuita, 80, i, 2; 166, L in primo justificationis instanti infunditur homini chantas et gratia, per quam fit particeps divina* naturæ, 140, 1. justificatio impii quam sit difficilis, 596, I. cur dicatur creatio, 603, i. <sl mystica resurrectio, '288, 2. in ea sunt duo termini, a quo, ctad quem, *338, i.
Justiani *Institutiones* vocantur elementa Juris, 549, 2.
Ju'ltni&nus Imp. junior Mamchæos multos flammis tradidit, *115. 9.
S. Justinus conversus per constantiam Martyrum, *23i, 2.
Justitia est mIus ineboata , 178, 2; IS7, 2. vera per Evangelium Chnsli revelatur, 49, 2. hæc est a Prophetis prædicla. 172. 2 cl seqq. el tribuitur fidei, 76, t. ea qu.v ex lege adversa est cl opposita justitia: Dei, 169, i» illa evacuat redemptionem Christi. 561,2. jiHitke potissimus eíTccliis est Deo placere, 80, 9. obtingit va non per legem aut circumcisionem, sed per tidem, 84. i. esi qualitas nobis inhærcns, 81. t ; 94, 2; 104, 1. ejus sex fructus el excellentia?. 91, 2. datur ea non ex nuda fide, sed ex operibus legis, 60, 2. ejus regnum in anima quod sit, 112, 1. justitia Christi nobis non nude imputatur, 100, 1. nec h«c externa imputativa Christi, sed propria et inbæreus, ju4o competit, 81, 1, i; 258, U

589, 2. ipse hdus èst hobl.t Jdstitla meritorie ct satisfactorio, 258,1. item cxcinplariler, efficienter et flnaliter, 258, 2. justitia inchoatur, conservatur ct promovetur fide, *467, 1. vera Justitia considit in reconciliatione hominis cum Deo, 175,2. est In nobis causa moralis resurrectionis, 132, 2. per Christum intravit non imitatione, ied perse, perqué communicationem Christi, 07, 1. quomodo qtmrenda est ex lege Iblei, non factorum, 76, 1. Justitia Del quomodo liamus, *56, 2. Ipsa tria significat, 46, 1; 175, 2. est ea non tantum pro Judæis, sed el pro Gentibus, 82, 2. lex juslitiæ est lex gratiæ, 173, 2. benedictio et liæreditas Abrahæ est justitia, 162, 2. justitia commutativa, distributiva cl vindicativa est in Deo, *3H, 2. quid sit vivere Justitia», IOG, 1. Justitia depingitur cæca cum bilance æqua, *249, I, 2.
Juvenculas viduis cur nubero velit Apostolus , *246, 2.
Juvenes sæpe presimi senibus, *232, 2. iis a quibus abstinendum, *330, 2. abstineant vino, *249, 2. ninbiunl docti nomen, *295, 2.
Juventutis æstus et calor. *249,1. 2; *343, !•

Kappa (Ha pessima quid sit, *325. 2.
Keinuitlus Condì. Tridenlinum reprehendit, quod Pontificem doceat in voto et legibus dispensare posse. 277,1.

Labores Pauli pro Evangelio, 2, 2. per labores ad præmia magna pervenitur. 446. t. 2. labor charitatis quis sil, •116, 1.
Laborans (non) non manducet, *170,1« laborans pro alio , ab eo alendus est. 332, 1.
Lac manavit e Pauli cervice præcisa, 11, 2. lac est innocentia» symbolum et insania, 268, 1. hiñe dabatur olim recens baptizatis, *ibid,* quid lacto designet Apostolus, 267, 1. 2.
Lacœnœ virgines aperta facie. nupta velata prodibant, 356, 1.
Laceriamomi crinem alebant, 357, 1, meretricibus solis ornatum vestium concedebant, *204, 1. Archilochi scripta impudica urbe exegere» ‘289, 1, 2. furtum laudai)ani, 653, 1. per nimias opes el luxum periere, •256. 2; *515, 2.
Lact jmæ auditorum laudes sunt condonatorum .261, 1. iacryina» pamilenlium, vinum sunt angelorum, 468, 2. lacrymc orantis Christi. *394, 2.
Lactantiu.v ccnsuil animas Sanctorum non videre Deum iule diem judicii, *481, 2.
Lœliliæ symbolum est calceus, 680. L lætilia Christiana quam utilis sit el facilis, •OO. L ¡«tilia spiritualis in quo sita est, 660, 2.
Laici initio Ecclesiæ miracula faciebant, 510,2. tamen non debent predicare, 238. 3. hee Episcopis aut presbyteris manus imponere, *233, 1. nec excommunicare, 280. 1. nec ab excommunicatione absolvere. 427. 1. nec judicare de doctrina religionis. 396, t.
Lamentatrice* in morte Christiani non adhibeant» *375, I.
Lin i coccinea in lustrationibus adhiberi Bolita quid aliegorice denotaret, *443, 2.
Languor in membris ct nervis unde oriatur, *502, 1.
Lv>dicentibus Paulus non praedicavit, *83, 1. qu.e ejus ad e<H fuerit epistola, *112,1. Colossensibus vicini erant, *09, I.
Liodiceiia synodus Vetuit fleri agapes. 358. £ ct idololalrlcum angelurum (ullum, *94, 1.
Lapidem Aliquem verum an rejecerint Jildci ab a.lditicatione templi, qui tactus sit pod in capul anguli , 608, <, 2. lapi* tummus et iinu« fundamentalis Ecclesire quomodo sit Cbrblus, 007,2. lapis oilemiauu full Obrutus Judæis, 174, 2. Mph OflMMotlM et petra scandali quomodo differant! ¿¡4,
Lapsis indulgentiam præUari Jubet Concit. Nlcœnurn, 427, 2. id vetabat Novatus, *461, 2. lapsus magnorum exempla, *32, i.
Laquei diaboli quales, *297, 2, laqueus divitiarum quis sit, •238, 1.
Lassi cur manus ad lumbos convertant, 677, 1.
Latere quid significet, *513,2. qui latuit, felix, *ibid,* latere Deum non possumus, 438, 1.
Latina lingua Missa cur celebretur, 390, 1, 2. quns Latinas voces usurpet Apostolus græce scribens, 30, 2.
Lairia soli Deo debita, 81, 2. continetur sub dulia, *ibid,* lutria adorandus est Christus homo, •30. i
L itus turibus Idem qund longanimis, *307. s
Laurea doctrinalis reqdiritur in Episcopo. *214,1
S. Laurentius fuit vir inheritors 477, 2. quornodo commissam sibi dicat Dominici sanguinis dispensationem, *216, 2. ejus in morte animositas, *400, 1.
S. Liurentius Justinianus quoto ætatis anno sit factus llcligiosus, *803, 2.
Laus magna In bono opere sita, •523, 2. quam ad laudes suas invitus descendat Apostolus, 489, 1. eas enarrant stulti, 494, 2. laus hominum fœnum est, 278, 2; 560, 2. laus Del perpetua est, stabiHs, constans, Integra, perfecta, verissima, 486, 2.— *Vide* Gloria.
Lazaro pio pictori manus adusta», sed a Deo integritati sunt restituía», 141,1.
Lectio sacræ Scriptura Christiano utilis, *498, £ erat ea in usu olim in sacris conventibus, 395, 1. est lechona sacr.a excitandus fervor spiritus, *273, 2.
Le< tuiarii dicuntur qui In tecto ¿egri baptizantur, 407, 1.
Legio fuliiiinalrix sua prece impetravit Antonio Imper. pluvi un, *191,2.
Lenitas quantopere Deo pldceat, *29G, 2. quantum In câ quis proficit, tantum in cordis puritate ¡iroílcit, *105, 2. est donum Spiritus Sancti, 571, 1. est ca alium corripienti necessaria, 573, 1.
Leo, a quo Paulus liberatus, fuit Nero, *316, 1.
Leonis licbræi Tigurina versio a Vatablo usurpata, 33,1,2,
S. Leo Magnus a D. Pelro audivit, ne temere ulli manum imponeret, *2I9, 1. hærclieos docet cavendos quasi serpentes, *289, 1. in Concilio Chalcedoncnsl vocatus cst Pontifex universalis Ecclesiæ, *160, 1.
Leo IX Poniif. in leprosi specie CbrUtUm in lecto suo #01locavitj '.’i i, I.
S. Leonardus a vinclis invocatur, *378, 2.
Leonidas, L œedæinunum rex, pro patria occubuit, 95, 2.
Levare manus habitus est orantis, *201,2.
Levi decimatus c-l antequam natus, *414, 2. quomodo fuerit in lumbis Abralue, *415, 2.
Levitai in tabernaculo quasi milites in castris excubabant. *190, 2. non murmurarunt conira Mosci). *383, 2. ndllain terræ portionem possidentes, typus sunt clericorum negoliis sTcnlarihuv abstibentium, *284, 1. in Abrahamo se subjecere Christo, *414, 2.
Leviticus an esse potuerit Chrishis per aviam, *117, 2.
Legem per naturalem an sint salvati Gentile* probi, 34,2. ea sensim obscurata, per legem Mosis declarata cst, 7á. 2.
Lex Mosaica cur vocetur littera, sive scriptura, 65, 1. est data ut disolutos hominum mores restringeret, filos ad Christum duceret, indirecte ul abundaret delictum, 104, 1. ejusju>Ulias et excellentias Paulus parvi facit, *44,2. data est cum fulgure, lonilru cl procella, *505. 2. cur data silcum motu, *509, 2. non poluli irritare pactum Dei cum Abrahaino iniluin, 543, 1. melonyinice dicitur lestamenluiM, *434, 1. quomodo lata post annoi CCCCXXX post Abraham, 543, 2. cl tertio mense post exitum ex Ægyplo, 541, 1. ejus dominium , 118, 1. id amisit veniente Christo 119» 2. ex ea non potest accidere uobb vivificatio, bæredilas cl justitia Abrahæ, 85,

1 ; M6» î. non Justitiam , sed iram , vindictam, peccatum et mortem operatur, 84, 2; 95, 2; 10 4, 2; 118, 2j 121,1 ; */|33,2; 425,2. hominem maledicit, 539,2. triplex ejus finis respectu triplicium hominum, 104,2. Christianis non est lata, sed Judæis, *181, 2. c4 quasi maritus : hoc per Christum mortificato, ad alium transire licet, 118, 2. Judæos deduxit ad Christum, 05, 1 ; 101, 1 ; 544, 1; 547, 1 ; *181, 1. quia Ipse ejus est finis, 170, 1. hebraico dicitur doctrina , 72, 2. concupiscentiam magis arnebal, 05,1 ; 119, 1. peccatum rinc caeral murtuum, 121, 1. non affert fidem et gratiam qua justificemur, 546,2. cx en justitiam quærcntes irritam faciunt Christi redemptionem, 561, 2. est rudimenta doelrinæ Chriftlanæ, 549, 2. cl ejus sacramenta egena elementa, 552, 2. in quo Gentiles hanc riderent, 594, i. dupliciter ea quis utitur legitime, *181, 1. politica tantum cl exteriora attingebat, non animam, *419, 2. eam Spiritus Sanctus ad verbum dictavit, *304, 1. ejus et Evangeli! Christi var! ü antitheses, *351, 1 et seqq.; *451, 1. quomodo dicatur sterna, *357, 2. per angelos est lata, el ejus præxaricatores puniti, *366, 1. est gravior lege nova ob quatuor rallones, 564, 2 eam impleri non posse, docere blasphemum est, 61, 2. quia id possibile est, 540, 1. impletur operibus et gratia Christi, non sola fide, 59, 2; 176, 2; 223, 1 ; 433, 2. eam ante Christum Genios totam implere non poterant, 62, 2. sancta fuit propter præcepta cæremoniulia, justa propter judicialia, bona propter moralia, 121,2. cur spiritualis dicatur, 122, 1. suo online, tempore, loco, modo ordinata cl disposita fuit, 544, 1 ct seqq. propter transgressiones posita est, 546, 2. holi est contra promissa Dei vitam spiritalem per Christum dandam promittentia, *fbid.* ejus abolendæ causa, *419, l. lex cærcmonialis abrogata cst m Pentecoste, 230, 2; 520, 2. nt non moralis el naturalis, 532, 2; 542, 1. cur leges ceremoniales vocentur justificationes, *430, 1, leges quædam diviuæ obligabant tantum sub veniali, 540, 2.

jL»cx Evangelica est lex gratiæ, 113, 2. est lex obedientiæ, ac reddit subditos flexiles, 113,1, 2. docet parere magistratibus, 219,2. arcta cst, *tbid.* ejus gloria unde pateat, 433, 2. cst sufficiens ad salutem, nec indiget Mosaica, 63, 1; 517, 2. est lux et dogma, 606, 1. sola ejus notilia nd justificationem non sufficit, sed ipsa servanda est, 60, 1. quintuplici modo fuit ordinata) 544, 2. dupliciter est Immobilis, *510, i. quare vocetur Testamentum novum, *427, i. ejus et veleris promulgatio typice <»PP milm, *506 !

Lex mentis, lex Dei, Idem est quod gratia cl spiritus, 29, 1. lex peccali quid sit, tidd.,1 130, 1. lex precati, cl membrorum, eadem cst, 126, 2. aliud est lege teneri, aliud esse sub lege, 118, l. lex est objectum charitatis, quia cliarilas inclinat hominem ut legem intueatur, 223, 2. eliain dicuntur Propheta» ct totum vetus Testamentum lex, 393, l. lex tradita œquo obligat ac scripta, 852, 2. lex fidei et lex factorum in quo differant, 75, 2. leges Gentilium an in conscientia obligarent, ìli, 1. lex decalogi nun desiit per Christum, sed est «eterna, 532, 2.

Libamen in omni sacrificio Judaico adhibebatur, 445, i. quid fuerit, *309, 2. libamen victimis dignius, quia Deo semper totum offerebatur, *ibid.*

Liber *de Duabus Naturis* est Gelasii Cttsariensb, 31, 2» liber *de Continentia* Augustini est, non Ilugonis Vie tonni, 127,1. libri *de Anima et Spiritu* quis sil auctor, 445, 2. liber *de Infantia Salvatoris* fabulosus el mendax, *170, 1. librum compuluum cum Deo quisque habet, *67, 1. liber vitæ c4 catalogus prædc-linalorum ad vitam æternam, 24, 1; *59. 1. m eo dupliciter quis scribi dicitur^ *59, 1, 2. quis sil liber mortis Deo, *59, 1. libros antequam edantur examinari voluit Plato, *289, t, 2. liber Hebræis absolute Scriptura dicitur, •455, 1. libri veterum convplviles eraul in cylindrum. *ibid,* libri hæreticorum non sunt legendi vetanto Kpos* tolo ct Conciliis. *141, 2; *289, 1. eos legentes incurrunt censuram Ecclesiasticam, *ibid.* cur libros genealogiarum Judaicarum Ih rodes comburerli, *178, 2» quos libros sibi mitti petat Paulus, *314, 2. in cujul libri capite de Christo sil scriptum, *454, S. fiber in lustrationibus Mosis cur sanguine aspergeretur, *443, 2»

Liber amplexus gralup e»l quadam grafi). 188, 1. cur dicatur Ecclesia libera, 558, 2 liberum arbitrium, e< se quidem insufficiens cst, aliqua» tamen habet vire^ ai a gratia preveniente roboretur et adjuvetur; d vlrel naturales ad bonum, 432, l, 2. per ip<um fit ut non agamur ut bruta, 24. i per hoc homini licent omhie quæ expediunt. 293. 2 id tollit Calvinus 125, 1 ; 442, !• sed contra eum adttruilur, 401, 1 ; *285, 2. ejus cnnpe-r-ilioncin requirit Spiritus Sancti gratia, *427, 2.

Liberalior qui» sit inter eque disile» et Inter inæqua-1«, 471,2.

Liberallias quomodo est simplicitas, 207, Î. liberalitas in operarios Evangélicos commendatur, *840, k liberalitatem Dei nemo vincet, *68, 1.

Libertatem a lege Christianis quam dent Novantes, 332, 2 libertate utendum servo, »1 fieri po<sil fiber, 310. 1. libertas a lege, est occasio peccati, 564, Ì. libertas Christiana a quibus nos eximat, 25, 2. hæc in duabus rebus est sila, 568, i. libertes est quadruplex, 2. item nature, gratiæ, gloriæ, 114, 1.

Libertinorum nimia licentia refutatur, 231, E confutantur arca peccati conscientiam, 826, 1. fiilluntun in alia fide qu im Romana salutem spondendo, 623, 2.

Libido pathica quæ sil, 53« 1. libido est (vrin super* biæ, 51,1,2. oritur ab idololatria, *ibid,* est fon i hireseos, *192, t. mentem absorbet, 297, 1. corpus subjugat el corrumpit, *ibid.;* 833, 2. sola fugiendo vincitur, 296, i. post se scintillas sul relinquit, S. ejüs tentatìo in Paulo fuit stimulus carnis, 503, i et seqq. an sil eo indignus. 504, 2. qui sunt in eam procfiie*, nubant, 312, i. — *Vide* Fornicatio.

Licentia omni vitio dabitur ab Anticbristo, *163, 1.

Licere dicitur quod nulla lege prohibitum, 293, 2.

Licinii*Imp. in Christianos feritas, *489, !•

Lictores Consulibus cum securibus preibant, 2¿0, 2.

Lignea serra dissectus Isaias ob libertatem m prophetando, 183, 1. est hæc crucis ligneæ Christi typus, *486, t

Lingua nostra alt lingua Ghmtl« si in docmdo et monendo Christi imitemur mansuetudinem, 571, 2 c.t sicerdoli quare maxime custodienda. 569, 1.

Lingua nulla sine voce, 389, 1. est Imago mentis, *ibid.* hnguæ nihil prosunt, si nihil proximum doceant, 388, 2. earum donum maxime mirabantur Corinthii, 378, 2. eo cœlltus donatus Paulus, 13. 1. earum varietas in cado cessabit, lingua Limen «cn<ihili Deu* hudnbilur, 383, 1. lingua angelorum vocatur lingua elegaiitivima, 378. 2« lingua» Orientales sunt prope omit s filiA Hebrea, *501. i. cur lingua vulgâri non dicantur divina officia, 390. 1. lingua quam non intclligis. orare licitum, 891, 2. lingua una crii Deitorum, Caque àn Hebrea, 880) ij 383, t. forsan nova iis Infundetur nobilior quavis terrena, 383, t.

Lintea Chri'ti min«erunl in sepulcro, loó, 1.

Linus primo fuit 8. Paulli deinde 3. Petri «nrin<; huic in pontificatu proxime successit, *8l7» l, 2.

Litigia Episcopum dedecent, *214, 2.

Litis etiam juslæ incommoda : quando lis Juste sü'ólpintut cl sine peccalo, 993, i.

Litteralis scripture sensus quis sit, 22, 1. littera quomodo occidere dicatuq 433, 1, 2.

Litteræ ierviles supplent Hebræis notas similitudini*, 26, 2.

Liturgia* veteres genuina* stifll, *193, 2 et scqcj.

Livia quomodo Augustum maritum subjecerit sibi, *108, 9.

Locum dare diabolo, qu»' 644, 2. quid, locum trai

dare, 214, 2. in loco omni orare possumus per orationes Jaculiton'iw, *200, 2. locus martyrii S. Pauli quomodo fit nobilitatus, 12, 2.
Logomachia hæreticorum, *254, 2.
Lois avia S. Timothei : quid Latine soncl illa vox, '278, 2.
Longzvitatern piis promissam, bonis spiritualibus com* pensat Deus, *211,1.
Longinus a Paulo ad necem ducto conversus est, 12, I.
Longi sermones sunt tediosipusillanimis, *524, 1.
Loquacia sunt omnia quæ in mundo, 389, 1.
Loquacitas mulierum, 390, 2.
Lorica justitia qu® sil, 679, 2. lorica spiritualis est lides el charitas, *138,2.
Lot quando agnoverit *sc* angelos hospitio recepisse, •514,1.
D. Lucas etiam Apostolus fuit, 39, 2. est ejus laus in Evangelio, 473, 1, 2. quomodo solus cum Paulo Uom® vincto, *313, 2. in quo finiat Acta Apostolorum el D. Pauli, 210, 1. multa in iis omittit, 496, 2. ut ejus pro* fectiooern m Arabiam, 523, 2. an scripserit epistolam ad Hebreos, *348, 1. eam elegantissime græce vertit ex aliquorum opinione, *ibid.*
S. Lucia in igne illæsa mansit, *421, 1.
Lucianus Paulo fuit coævus, sed hostis ejus et Christianorum, 11, 1. eum ridet quasi recalvastrum, 484, 2.
S. Lucianus Martyr multos solo aspectu ad Chrislum convertit, *62, 1.
Luciferi peccatum quate fuerit, 597, 2. ejus et Christi antithe*w, *22, 2.
Lucifer Calaritanus vocatur Elias sui ævi : quam animoso Constantium Imp. compellant, *274, 2. fuit postea schismaticus, 31, 2.
Lucii Martyris in morte fortitudo, *406, 1.
Lucrum quomodo sit inori, *11, 2. lucris student etiam sordidissimis Judæi, *515, 4.
Lucta vil® activæ cl contemplativa, 122, 2. concupiscenti® et spiritus, 125,2; 127, 1. hujus luet® utilitas, 120,1. hanc non sentiunt qui cami non resistunt, 127, 1. illa describitur, 565, 2. sita est in carni resistendo, 335,2.
Lucius extinxit mullos, 465,1.
S. Ludovicus rex maluit moriquam peccare, •498, 1.
Lumbare Dei quomodo fuerit Israel, 677,1.
Lumbi sedes concupiscenti®, *413, 1. quid sit eos precingere spirilualiler, 679, 1. sunt symbolum amoris, 677, 1. cur Ungant eos defatigati, 2, quid sit e*<e in lumbis patris, *414, 2. quid exire de lumbis, *413, 1.
Lumen est glori® divin® symbolum, 595, 1. duplex habemus, fidei et glori®, *74, 2. lumen Evangeli*! est maximum Dei donum, *(bid.*
Lunam qua in re imitari non debeant matres familias, •330, 2.
Lustrali aqua peccata venialia expiantur, *440, 2.
Lustrationum Hebraicarum sensus allegoricus quis sit, •443, 2.
Lusus capitur subinde pro duello, 559, 2.
Lutherus docet castitatem esse impossibilem, 54, 1, 2; 225. 2; 438, 1. est alter Lucifer, 76, 1. S. Scripturam falsificava, 438, 1. quomodo omnia munda mundis esse dicat, *326, 1. asserit nos a lege omni decalogi liberos 532, 2. nemo ante eum caindem secuin per omnia fidem docuit, 180,2 et seqq. inaniter gloriabatur hæresim suam parvu tempore per tot provincias dispersam esse, *288, 2. fidem solam ait ad salutem sufficere, 45, 2 ct omne opu« hominis justi esse peccatum, 68, 2. cl motus rationem praevenientes esse peccaminoso*, 119, 2. ejus huinens insidentem dæmonem vidit Imperat. Maximilia* nus I, *223, 1. testatur dæmonem mire ubi familiarem funse, *ibid.;* 518, 1. Melawhthonis commenta in Paulum laudat, 5, 1. SS. Patrum commentaria sibi adversantia explodit, *ibid,* ejus argumenta contra Mi><s sacrülciuxn refutantur *557. 1 et seqq. ejus coutradictloncs, 438, 2. ejus do genuino verborum consecrationi! senso testimonium, 359,1.
Lux inaccessibilis csl Ipsa gloriosa Dei majestas, *264, 2. hæc est nobis inaccessa, ideo nobis non lux, sed caligo est, *ibid,* quomodo luci comparetur Deus Paler, *352,2. qu® sint lucis arma, 225, 1«
Luxuria non tantum rem veneream, sed el luxum conviviorum significat, 658, 2.
Luxuriari in Christo quid sit, *242, i.
Luxus vestium inventum diaboli est, *204, 1. luxus Corinthiorum, 246, 1. et Corinthiarum, 352, 2.
Lycurgus opes ct luxum Sparta expulit, *515, 2. ejus quædam leges inhuman® et turpes, 653, 1. vindiciam de hoste sumere noluit, 217, 2.
Lydi® pueli® ante idola se prostituebant, 54,1,

M.

Macedonii martyris in morte animositas, *406, 1, 2.
Macedonius hærcticus asseruit Christum duas habere personas el naturas, 220, 2. quare ab episcopatu Constantinopolilano pulsus, *ibid,* asserebat Spiritum Sanctum esse minorem Patre, 142, 1; 158, 2.
Machabæi unde dicti sint, 148, 1. per matrem descendebant e tribu Juda, *417, 2. Scriptura sacr® lectione se animarunt, *498, 2. Machabæorum martyrum constantia in tormentis, *487, 1 ; *484, 2. idque intuitu vil® æternæ, *262, 1. quantopere peccatum horruerint, *408, 2.
Macies decet pugilem Christi, 336, 1, 2.
Macula ex actu peccati relicta dicitur homo vetus, 110, Í.
S. Magdalena quotidie septies in calos evecta est, *363, 1.
MagdeburgeiiSium Centuriatorum deliria, 186, 2.
Magi vocabantur sapientes Chaldæoruin, 253, 1, 2. magi tres facti insipientes, ut flerent sapientes, 274, 2. magi angelos se invocare profitentur, *94, 1. dœmones habent in annulis, 319, 2 et seqq. magus erit Antichristus, *162, 2. magus vocatus Paulin a Juliano Imp. 11,1.
Magister sententiarum scripsit in omnes epistolas S. Pauli, sed quid in eo desideretur, 32, 1. fingit in Adamo qualitatem morbidam, quam transfundat ad posteros, 99, 2. et ab eo derivari unam particulam carnis in singulis hominibus, *417, 1. et charitatcm qu® in nobis est, non esse creatam, 94, 1.
Magistri est officium, suo exemplo docere qu® præcipit, 326, 2. magistri hærclicorum quales, *307, 2.
Magistratus est viva lex, 220, 2. est institutus ut picem publicam conservet, 1. ejus est punire delinquentes, 215, 2. ejus non est mittere predicatores, 180, 1. non est judex controversiarum fidei,527, 1. eiobediendum propter conscientiam, 221,1 ; 564, 2.
Magnanimus vere quis sit, 292, 2. magnanimi est oblivisci injurias, 217, 1 ; *188, I.
Magnetis vis, 9, 2. magnes amoris csl amor, *19, 2.
Magni futuri in re aliqua, a pueris incipiunt, *303, 2.
Magnus dominus vocatur Turearum rex, *26», 1.
Magog exercitus Antichristi dicitur, *164, 1.
Mahometan! qua voce suum Maliometem compellent, *409, 1. <pialem sperent beatitudine!!!, 412, 2.
Mahumeles a Spiritu Sancto legem suam se accepisse jactabat, *97, 1. cum putarunt aliqui esse Anlichnsium, *161,2.
Majestas in Deo est origo glori®, 595, 1.
S. Maliclnas nullum membrum sine ratione movebat, *61, 2.
Maledicendum nemini, *336, 1. olim maledicere Christo Christiani jubebantur ante Presides, 372, 1.
Maledictu* quomodo sit pendens in ligno, 541, 1. quomodo sil Christus pro nubis factui maledictum, ibi<L
Malefacta benefactis superanda suut, 217, 1| *139, 1.
ùUütia varia significat, *536,2.

Mah Dr.vv Untarti pcrmittft, et impedire posset ii vellet, et jam facta nd bonum finem ct Justam ptensin qua ea punit, ordinat, 25, 1. malum omne est ex nobis, fMd. infans in inalo débet esse Christianus, 393, 1. mali unni etiam membrum Ecclesiæ, ”293, 2; *294, 1,
Marninoli! unde dicti, regem e tuo corpore crearunt, quando cta quo exstirpati, 297, 1.
Mamertinus career Romæ erat, Jam sacellum , 15, 1.
Mancipia si possint, libertatem amplectantur; si non, consolentur se fide Christiana, 310, 1. hec sola ohm musicam tractabant, 556, 1.
Mandatum quomodo factum homini peccatum, et mors, 121, 2. mandatum carnaio vocatur lex Mosis dc carne circumcidenda, *417, 2. ei opponitur Christi lex spiritualis, æterna temporario, *ibid,* mandata legis sancta sunt, et bona, et Justa, 121, 2. sunt objecta Juslltiæ legalis, 176, 2. oa impleri posse negat Calvinus, 211, 2. — *Vide* Præceptum.
Manducans quidlibet Gentilis Judæum certos cibos lege vetitos non manducantem non spernat, uti nec Judæus oon manducans, Gentilem manducantem, 228, 2. ad Dei gloriam quomodo quis pos<et manducare, 350, 2.
Mane an Christus ad judicium venturus, *136, 1. mane orandum, *193, 1.
Manetis exitus ct supplicium, *301, 1.
Manichæi aliquot Pauli epistolas negabant, 4,1, 2. mundum orporeum malum esse contendebant, 517, 1. cur carne el animatis abstinerent, *224, 2 ; *326. 1. cur vino, *224,2. quomodo mensæ benedicerent, *ibid,* cur nuptias velarent, *ibid,* putarunt legem veterem aliquid mali continere, *425, 2. negant magistratibus licere ulcisci injurias rcip., 215, 2. docent diabolum esse opificem peculi, rerumque corporalium, 439, 1. interiorem et exteriorem hominem , et duas naturas et animas in eo fingebant, 124, 2; 565, 2. ct Christum phantasticam carnem assumpsisse, 5, 2; 130, 2. duos Unxerunt Deos, unum Abrahæ, alterum Christianorum, 546, 1; *288,2. item dæmonem creasse visibilia, *223,1. domi vivente! turpissime, foris simulabant castimoniam, *ibid.*
Mannæ mensuram omnes aequalem domi habebant, licet inæqualcm foris collegissent, 472, 2. est figura sufficientia» opum, *256, 2. quomodo dicatur esca spiritualis, 339, 1. quid allegorico significet, *ibid,* optime repræsentat corpus Christi, *ibid,* idque variis analogiis, *ibid,* ct seqq. erat panis angelicus , *ibid.*
Mansuetudo Dei nobis imitanda, 649, 1. quam ea preclara sit virtus, *296, 2. paril tranquillitatem animi, *261, 1. Episcopo necessaria est, ibid, est hæc In correptione adhibenda, 571, 1.
Mansuetus quis dicatur, 569, 1.
Manus quodvis instrumentum significat, 545, 1. manus cur hosliæ imponeret sacerdos, 455, 1. quia per cos actiones significantur, ct peccata, *ibid,* manus ante orationem olim lavabant Christiani, 201, 2. manuum impositio quid vocetur, 473, 2; ”233, 1. est de essentia Ordinis, *ibid,* quid ca significet, 2. olim manus in crucis formam componebant vili communicaturi, et eas ante lavabant, 370, 1. quia eis in manus dabatur Eucharistia, *ibid.;* 359, 2; *201, 2. manibus elevatis orabant olim, *ibid,* cur manus pœnitentibus imponantur, *248, 2. manus expansa exhibent figuram crucifixi, *202, 2. cur manuum elevatio vocetur sacrificium vespertinum, 1.
Mnozim quis sit Deus, *151, . est futurus familiaris Antu hrrto, *ibid.;* *161, 2. !
Maranatha quid sil, unde derivetur : Erasini derivatio refellitur, 417, 2. cur *Maranatha* Paulus utatur quasi indebito loco, ibid, est vox execrautis el condemnantis, 418, 2.
Maranus quis, ct unde dictus sit, 418, i.
& Marcella Romana vidua juvencula quanta constantia nuptias Cerealis Consulis rejecerit, *237, 2. est cutn filia Principia ad templum S. Pauli deducta a Gothis, ut intacts custodirentur, 17, i.
Marcellus Ancyranus damnatus, quod libros suæ bæreseos flammis tradere noluisset, *289, 1«
S. Marcianas Deum venabatur in eremo, *50, 1.
Marcionis bæresis circa Cbristl humanitatem jugulatur, 130, 2. cur sit factus hæreticus, *193, 2. Deum suum meliorem a Stoicis hausit, *85, 2. nesravit Cbnslum vere fuisse hominem, *26, i. textum Biblicum depravavit, 411, 2. aiebat hominem a diabolo creatum, 74, 2. damnavit nuptias et cibos quasi in se nidios, *214, 2. epistolas Pauli mutilare est ausus, 4, i, 2. duos faciebat deos, unum justum, alterum bonum, 95, 1; *281, 1. vetus Testamentum oppugnabat, 223, 2.
D. Marcus Romæ latine Evangchum suum scripsit, cl Aquileiæ in Grxcum transtulit, 313, 2. fuit etiam Apostolus, 39, 1. an auctor versioni! Syriacz novi Testamenti, *349, 1.
Marcus consobrinus Barnabæ primo deseruit Paulum, mox eum Paulus pœnitentem iterum assumpsit, *313, 2.
Mare Rubrum transierunt Ilebræi fide, *485, 2. ejus Iransitui fuit figura baptismi, 338, 2.
Mares Episcopus quam animose Juliano apostatæ exprobranti sibi cæciUlcm responderit, *406, 1.
Maria hebraico est domina, 417, 2.
S. Maria Virgo Deipara sua salutatione Elisabetham el Joannem Baptistam replevit Spiritu Sancto, 43, 2. non est passa in passione fidet deliquium, 71,2. peccavit in Adamo, ct contrahendi peccatum originale necessitatem incurrit, sed id de facto non contraxit, 98,1 ; 100, 2; 453, 1. habet plus gratiæ quam omnes homines simul, 103, 2. nunquam peccavit ne quidem ventaliter, 72, 1. ipsa curn suo Joscpho castitatis vexillum prztulil non virginibus solum, sed conjugatis, 301,1, 2 merito post Deum a Christianis invocatur, *123, 2. est •pes nostra mediale, *177, 1. fuit oriunda e tribu Juda* *417,2. apparens S. Vincentio Ferrerie cum est ad virginitatem adhortata, 676, 1.
S. Mana Ægypliaca 17 annis qumus veneri servierat, stimulos libidinis pœnitens passa est, 296» 2. ns neminem vidit mortalium, ”103, 1.
S. Maria Oiguiacensis quomodo libidinis motus superant, 300, 1. Sanctis et angelis fuit familiaris, *54, 2.
Maritimæ urbes cur male inorala*, *325, 2.
Marito subjectionem debet mulier, 662, 1. mariti mores sint ci lex , *108, i.
Marius el Martha Romam o Perside venere, ut sepulcra Apostolorum viserent, 16, 1. ille ab hac conversus, *205, 2.
S. Martinus quomodo Neronem prediierit cum Antichristo venturum, *153, 1. licet Episcopus, monachi tamen officium non deseruit, 459, 1 ejus constantia, hilaritas, pietas, patientia et mors, *324, 1. ejus animam angeli in cœlum duxere, *363, i.
Martyr an possit esse sine charitato et damnari, 380, 1. Martyres sunt propter Deum mortificali, 151, 2. sunt fidei professione salutem et gloriam sternam adepti, 178, 2. se mutuo ad constantiam in fide excitabant, *460, 2. olim in carcere delenti lapsos mitteLini ad Episcopos, orantes ut ptiuiam iis relaxarent, 427, 2. eorum passio est triumphus Dei, 428, 2. sunt testes Christi, *263, t. eorum vincula sunt gloriosa, ”110, i martyrio perficiuntur et consecrantur, *371, 2. audito nuntio mortis exultarunt, *309, 1. eorum insigne est palma, *490, 2. martyres vix fient, nisi qui ante su alíecerint martyrio, *501, 2. a sacra communione ad martyrium obeundum animabantur, *519, 1. fiunt afiliclione fortiores, 152, 1, 2; 444, 1. eorum passio ct mors vita est Ecclesiæ, 442, 1. eorum festa in u»u tempore D. Hieronymi, 553, 1. Martyrum Japonioram

medio in igne animosità! et constantia, *404, 1. Martyres illustre* rruni sub Antichristo, *163, 3.
Martyrium quid sii, et cujus virtutis aclu«, 880. t. confert gratiam justificantem, ellam primam quasi ex opere Operato, *ibid,* materiale potest esse sine rbarilaie, et rum peccato mortali, *ibid,* aritecedènter, quatenus est opus operantis, potest esse line diariLito, *ibid.* consequenter ex opere operato semper eam adducit, 880, 1. quare id calix dicatur, 418, 1. martyrii etymon, ”331,2.
Massam (ad) perditionis qui proprio pertineant» 170, 3.
Massilienses pestis tempore immolabant pauperem omnibus malis civitatis onustum, 284,3.
MatresfamÜhs domi semper maneant, *330, 1. sedulo filios edurentel ple, *207, 1, 2. mater Nazianxeni maritum Christo peperit, cumque el (ilium ad episcopatum evehi vidit, ’¿73, 1. mater virginis Deo consecrate est socrus Dei, 491. 1,2 — *Vide* Uxor.
Matbildbcum conjugo Conrado rege iu matrimonio continentiam servavit, 301,3.
Matrimonium rase debet liberum, 321, 1. párenles tamen id possunt consulere, *ibid,* non solvitur divortio etiam licito, 305.1.2. matrimonium tldelfs cum infideli Ecclesia irritavit, 308. 1. ct matrimonium Catholici cum ha*retira vetuit, 322, 1. matrimonii incommoda, 313, 2. matrimonium inire in Domino qtiid sit, 321, 2. (piam ejus vinculum sil antimi, 663, 1. est vere el proprio dictum Sirr.imrntmn, 66G, L in quo ejus magnitudo pr ecipue consistat, *ibid,* qu ítenos representa! Christum et Ecclesiam, eatenus magnum est. *ibid,* ejus recte contrahendi ritus, 322, 3. — *Vide* Conjugium, Connubnim.
S. Mntthæi Evangelium apud B. tnrnabam reperitim est m ^-pulcro, 46. 1.
S. Matthieu post ascensionem Christus an apparuerit. 399,2.
S. M rn$ B anno ¡elatis monasterium est ingressus, *303, X
Maxiimnus tyrannus maximo in clericos el sacerdotes persecutionem móvil, *488, 2.
Mechanicam exercuit Paulus et nili Sancti *169, 1.
Mediator VOX (luo signified, *197, 2. Intius patet quam concilhtor, 545, 1. mediator, cujusatictorilitc lex vetus tradita, fuit Moses, non Christns, *ibid,* quomodo medi/doi non <H unius, 2. mediator noster est Chridu*, 1W,1; *441, 1. mediatur noder apud Deum sit < cerdos, *303, 1.
Medius quis sit paries quem Christus dissolvit, quique Judæos a Gentibus sepamret, 605, 1.
Mcgislu* a Paulo hd modem rapto conversus, 12, 1.
Mei dabatur olim recens baptizatis, 268, 1.
Phil. Milmchlhon vil.im eremiticam damnari ab Apostolo perparum Asseruit, *03, 2. ejus do proprio vei-bnnirn mnMirationis sensu testimonium, 359, 2.
Melchiscdech est salvatus in lege naturæ, 62,1, 2. condidit Jerusalem, gjuMjue rex fuit, *408, 1,2. ejus nominis comporitio cl significatio, ‘408, 2; *411, 1. id fuit proprium illi. *409, 2. an fuerit Spiritus Sanctas, *ibid.* an angelus, *ibid.* non fuit Sem aut Noe, *ibid,* nec Euorii,*ibid,* fuit unus e regulis Clian.inæorum, * 110, 1. cur dicatur sine p.tre et matre, *ibid,* ejus patentes juxta Epipbaniurn, *ibid,* cur ejus gene dogi un non pertexat Siripiura, *ibid,* causa allegorica rei ejus, 2. sacerdotium non hdiuit successione hæredllaria, *ibid.* quomodo «dermis dicatur, *ibid,* typus fuit Christi octo ratinnibu*, *ibid,* el seqq. multis, virgo mansit sine usure, *411, 1. ii-'ii fuit Hebraeis oriundus, *413. 1. ejus audoriLv, fama ct virtus, *ibid.* Bolus inter Ch.ini-Dæos veri Dei erat cultor, *ibid.* benedixit Abraliamo tanquam majur, 3. semper vivit symbolice, *ibid,* in quo inferior sacerdotibus Aarouicis, *419, 1. dignior Umeu Aarune est, *394, 2.
Melchisedeciani dicebant Melchisedec!) esae Spiritum Sanctum, ’4oj. 2.
Melech Sala Sullanus Ægypti Christianorum filios n Tartaria emit, el in militia exerceri curavit, 297* 1.
Molita venenatis caret animalibus, idque munere S. Pauli, quin aliunde importata venenum ibi ponunt, 14, i.
Melote quæ sil vestis, unde dicta, *489, 2.
Membranas quin sibi mitti petierit Paulus, *314, 2.
Membrorum functioned, junctura et proprieties, 376,1; 636,1,3. iis ad creaturis obsequium utendum est, *44, 2. hæc nulli resecare licet, 564, I. membra veteris hominis sunt motus concupiscentiae, *104, L membra infirmiora sunt venter, et intestina, 375, 1. ignobiliora, pedes; inhonesta, verenda, *ibid.* qUtB sint membra honesta corporis, 2. membrum unum lædens aliud, seipsum Ledit, 370, 2. membra omnes sumus unius corporis, id est Ecclesiæ, ¿06, 1; 636, 1. quomodo simus omnes membra capitis Christi* 275, 2; 874, 2. membra non habet anima, 443, 1
Memoria mortis est calceus Christiani militis, 680, 2. quomodo quis memorias Sanctorum communicet, 211, 1. memoria inferni remedium est in tenlalione, *145. 1.
Menandri hærvsln quibus epist. convellat Apostolus, 19. [Kinebit bic angelos quasi minores deos, ”94, 3*
Mendaces cur dicantur Cretenses, *325, 1.
Mendacium Plato regibus ait esse licitum, 529, 2; *207, 1. est duplex, in verbis et factis, et quando mendacium facti sit licitum, 530, 1. debiles habet pedes, veritas stabiles, *<01, 1.
Mendicandi nrs optima laudare dantis liberalilatem,475.1. Christus mendicavit, 470, 2.
Mendici utiles sunt Ecclesiæ, 375, f.
Mens aliquando idem quod senius, 889, 2. et intelligentia passiva, qua scilicet loqueris intolligitur ah audientibus, *ibid,* interdum scopus et intentio, *ibtd.* cjdt character el imnio est lingua, 1. est in homine princeps, 390,1. mens otiosa es«e nequit, ergo h°na agat, *171, I.
Mensi designatur temporalium copia, 191, 1. inen<a panum propositionis Eucharistiam significat, *432.2; ”436,1, quomodo mensa Judæorum iis facta In scandalum, 190, 1. mensa anime Scriptum et lex Dei est, *ibid,* quali! mensa Chritllanorum esse debent, 659, 2; 660, 1. quomodo Manichici rnensæ benedicerent, *224, 2. cur mensæ benedicamus, *227, 2. mensa est viva beneficenti® Dei concio, *ibid,* ejus benedictio cur dicatur verbum D I trt ratioj *127, 2.
Menses aliquos judæi añeros habebant, 553, 1.
Mensura quatuor habet significationes, 485,1, 2. metwura peccantibus a Deo statuta, ut ea repleta regna et respublicas puniat, *122, 2. quæ sit mensura fl<lri, 205, 2. mensura, pondus ct htttnnhis in omni re quid sit, *84, 2. mensura grati® non datur ex meritis, 625, 1.
Mentiri nunquam licet, 529, 2; 642, 2.
Mercantur infernum multi eo labore, cujus vel dimidio lucrati essent cœlum, *205, 1. mercari tempus quid s>t, 650,1.
Mertedis æternæ spe opertin bonum est et meritorium, 330, 1. mercedem in dando spectans, male dat, 208, 1. mnÿna esi merces elrrmiisyn® etiam ingrato date, 476, 1. rnr merces bonorum operum dicatur conma jusliti^ *312, 1. merces debetur merito, ct operi heroico, meritorio mngn® mercedis, 58, 2; 331, 1,2. merces et meritum sunt correlativa, 58, 2.
Mercurius Trismegistus n Mose didicit SS. Trinitatem, 52. 1. quare dæmones coli jus«cril, 2.
Meretricari an Ilntntu ante legem Mo<is, 293,1.
Merctririum quam hnhim sit, 296, 2.
Merinthus christhnlsmo judaismum agglutinare volebat, *518, 1, 2.
Merita nostra non sunt condigna vita æterna, nisi ex gratia. 115,1. quomodo tribuantur electioni Dei, 24,1.

merit» patrum Hilos degeneret non jutant, 193, 2. inerita aliena non juvabunt in Judicio, 450, 2. merita bonorum operum asseruntur, 58,1, 2; 209, 1 ; 445, 1 ; •475, 1 ;*484, 2. merita sunt cl vocantur gratia, ti5, 1. merita Christi quomodo nobis imputentur, 21, 2. an ab bis sil facta indepcndciitcr nostra electio, 580, 2. eorum valor longe excedit demerita Ada, 102, t. ea infinitis peccatis delendis sufficiunt, *456, 2. merita Pelagius tribuebat naturæ viribus, *523, 2. quod pro merito operum datur, merces est, non gratia, 80, 2.
S. Meruli sepulcro (c) mira odoris fragrantia exhalavit, 376, 1.
Messia* non debuit esse pontifex terrenu*, degens in templo Salomonis, *424, 1. non soli Judæi ab eo vocandi erant, 172, 1. est maxima promissionum veleris Testamenti, 158, 2. adimplevit omnia in veteri lege prædicta, 78, 2. tum ex Deo, lum cx Juda et Judæis natus est, 65, 2. iis primo promissus ct revelatus est, 64, 2. ejus tempus vocatur tempus novissimum, 343, 1 ; *222, 1 ; *299, 1. qualem Judæi exspectent, 174, 1,2. Messiam se dicet Antichristus, *162,2.— *Vide* Christus.
Metaphoris gaudent Ilebræi et Syri, 269, 2.
Metus ab hærelicis pro diligentia perperam capitur, *31, 2. metus salutis excludit fidem specialem haereticorum, *ibid.;* 424, 2. metus revcrenlialis quis sit, 220, 2.
Michæas dura ab Achab rege passusest, *488, 1.
S. Michael prases est Ecclesiæ, *182, X (Jus templum celebre Clionis, *96, 1. an fuerit angelus exterminator, 842, 2. est princeps angelorum, etiam missus legitur, *864, 1. tulit legem Ilebræis, *ibid,*
Miletus urbs Asi®, stragulis nobilis, *316, 2. quando ibi fuerit Apostolus, *ibid.*
Milcvitani Concilii quanta sit auctoritas, 97, 2.
Militia Ilebræis omnem famulatum significat, M90, 2. militia Episcoporum el Pastorum quæ, *ibid,* et seqq. militia contra dæmoncs discenda ex omni hotniuum genere, 675, 1.
Militibus olim interdictum conjugium , *296, 2. quare iis detur cingulum, 677, 1 . milites Christiani quibus in rebus Juliano Apostat® parerent, ct in quibus jussa detrectarent, *336. I. quis miles spiritualisel Christianus, *190, 1. ejus officia, *ibid,* ejus calcei, 679, 2; 681, 2. ejus cingulum est veritos, caque quadruplex, 678, 1. quæ ejus lorica, 679, 2. quis ejus agon, *261, 2.
Miltiades quo exemplo suos ad pugnandum contra Persas excitant, *494,1
Mincha farreum sacrificium, siccum et incruentum, 22, 1.
Minimum sanctorum quomodo se dicat Apostolus, 012, 1.
Ministri Ecclesiæ sunt duplices. Episcopi cl diaconi, 206, 2. his a suis accipere sumptum licet : et quo titulo is iis debeatur, 330, 1. an minister peccati sit Christus, 531, 2. quomodo sil minister circumcisionis, 237, t. quis minister oret in Ecclesia pro loto populo, 141, i.
Ministeria sacra varie distribute sunt per Ecclesiam, 372, 2. quomodo ininistcrium honorificetur, 191, 2.
Mira duo quæ contigerunt in insitione Gentium in Judaea, 194, 1. tria inir&bilia mundi a Deo neglecta in vocatione hominum, 256, 1.
Miracula qui faciunt, sunt velut manus Ecclesiæ, 376, 2. ea nemo prater Deum facere potest, *157, 2. ea soli edunt Sancti qui vil® fuere austera et esagitato?, 337, 2. cur inilio Ecclesia) essent quam modo frequentior i, 387, 2. ea facere, idem est quod prophetare, *ibid. ça* etiam laici credentes, io primitiva Ecclesia faciebant, 511, 2. est lis fidos probanda, 507, 2. eorum gratia fuit in Christo per Dei ossislentiam, 4|0, 1, 2. iis Apostoli suam confirmabant doctrinam, 261, 1. miracula filustriora dicuntur virtutes, 378, 2. miracula S. Pauli, 13, I.cl ad ejus reliquias et vincula, 610, 1. miracula, signa, portenta, virtutes quomodo differant, *366, 2. miracula Antiehri «limendarla quafnorob causis, *157, X et qualia ea erunt, *ibid.*
Miser nemo est qui miseria nn contentas ert, 441, 2. nec sensu alieno, sed «no, *(bid.*
Misereri Deum alicujus, est ei dare gratiam congruam cum qua videt illum wilvnndum, 165, 1.
Misericordiam Pater cur dicatur Deus, non vero judiciorum, 421, 1. misericordia gratissimum Dro sacrificium, 480, 2. misericordie Dei est constituere in fide jndltiam, 169. 1,X
Misericordes habent viscera misericordi® , *343, 2.
Missa sacrificium est secundum ordinem MetchUedech, *130, 1; *418, 2; *519,1, 2; *520, 2. est propiliatorium, pro vivis et defuncti», *12, 1. non est expiatorium, sed applicatorium redemptionis, *42!, 2; 457. X continet orationes, postulationes, obsecrationes et gratiarum actiones, *193, 2 et seqq. in usu fuit tempore S. Augustini, *ibid.* ítem ab initio Ecclesiae, *160,1. eam abrogabit Anlicbristas, 2. quid nobis impetret, *458, 1. représentât sacrificium crucis, '421, 2. hæc inter se conferuntur, 22, 1. cur dicatur latine, 399, t. quoa ex ea fructus populus percipiat, licet eam non intelligat, *ibid,* cur iterari debeat, non vero sacrificium crucis, *452, 2. eam pro vivis et defunctis offerri, et tali ritu el ornatu, traditio est, 369, 2. in ea ut pro defundis oretur, Apostolorum est institutam, 273, 2. ejus cientia in ipsa consecratione consistit, 367,1. non est abominatio, ut conatur evincere Luihcru», *457, 1. quam temere Miscas privatu hærctici calumnientar, 358, 2.
Missio est quadruplex, 516, 1, 2.
Mitem et benignum esse, Christianum et divinum est, 458, 1, 2.
Mobilia erant sacra el ritus veteris Testamenti, '509, 2.
Modestia in cultu maxime mulierem *203, 1. inodf'liæ proprietates, 569, 1. ejus el temperanti® actus, *62, 1. modestia Christiana qua in re sili, *61, t et seqq. modestia Apostoli in commonefaciendo el corripiendo, 238, 2; 482, t.
Modimperator quis dicatur, *287, 2.
Modum justificandi Judæo* qualem Deus elegerit, 174, 1. mille habuit ad hoc modtt , 196, 2.
Mœchiæ nomine omnis libido veUtur, 293, 1.
Monachus operans ab uno , otiosus a plurimis vexatur spiritibus, *172, 1. monachus tenlatus, tentationem seniori aperiens quietem sentiet, 676, 1. ejus primi virtus contemnere hominum judicia, 278, 2. olmi mambus laborarunt, *170, 1. ôorum jejunii, *225, I. monachorum quorumdam Afrorum martyria, 624, I. monachi apostat® sufi! infames, 213, 1. etiam his dat Deus sufficientem gratiam &d vivendum caste, 303, 2.
Monarchi® quatuor orbis sunt per bestias designat®, *154, 2. monarchi® Antichristi 1res anni cum dimidio, •160, X
Monastic® constitutiones uon sunt ficta religio, *08, L 2.
Moniales quomodo orent lingua, quam non intelligent, 391, 2. earum cantus in suo choro non sugillilur ob Apostolo, 396, 2. uti nec earum vota, *216, 1.
S. Monica habuit donum discretionis spirituum, 873, 2. sabat i est per educationem filii Augustini, *206. 2. omnes pi® vidua? partes inqilevit, *237, t. filium quam carum habuerit, *330, 1. maritum Christo lucrifecit, *205, t. ejus erga cum amor cl reverentia, 667, 2.
Monitori sunt necessaria doctrina, humilitas, pitientia, dilectio, 238, 2 cl seqq.; *307, 1.
Moralis Scriptura sensus quis sit, 23, 1.
Morbi non fuere in Christo, *376, 2; *391, 2. eorum origo a peccato, *ibid.;* HI, 1. sunt patienti® exercitium cl humilitatis, *249, 2. in causa sunt ut mortem optent Sancti, *14, 2. morbos varios per invocationem vario-

mm Sanctorum curat Deus, 377,1. morbus est adventitia senectus, *329, 1
Mores mali commercio malorum addiscuntur, *255, 1. quos colores et odores habeant, 429, 1. morum veritas quid sit, 678, t. morum modestia , 569, i. quain morum mutationem fides adducat, 596, 1.
Moria mons unde dictus, 557, 2. in co obtulit Abraham filium suum, *479, 1.
Morituri an sint, qui in One mundi vivi obviam rapientur Christo, 412, 2. nec certum est omnes morituros, 413, 1. an qui tunc invenientur, sint morituri, 448, 2; *139, 1. non sola monendi necessitas, sed et ipsa mors actualis in omnes homines pertransiit, 98, I. amantes simul mori gaudent, 464, 1. mori omnibus statutum, •449, 2 mori peccato quid sit, 106, 1; 111,1. mon mundo ct peccato diversimode possumus , 580, 1.
Mors Christi omnibus sæculis hominibus fuit proposita , *448, 1. est necessaria ad novi Testamenti confirmationem, '442, 1,2. in Missa verbo ct facto repræsentatur, 367, 2. ejus nos memores esse ipse jubet, 454, 1. Judæi scandalizabantur, quia eum æternum fore vitalem putabant, *441, 2. mors nobis instat, 313, 1. ejus bona, *375, 2 Christianis per Christum jucunda reddita, *ibid.* non est metuenda, *ibid,;* *309, 2. eam probatus quotidie exspectat, sanctus semper desiderat, *14, I, 2; *15, 2. ejus contemptum docet amor Christi, 678, 2. cur vocetur resolutio, *309, 1. mors justorum finis laborum, 821, 2; *15, 1; *309, 1 ; *375, 1. mortis lucrum est Christus, Cbristique fruitio, *11, 2. mortem adfert nimia tristitia, 465, 1. stimulus mortis est peccatum, 415, 2. est homini pcena, non natura, 98, 1. eam gerimus in visceribus nostris, 2. est peccati comes, filia ct stipendium, 98,1, 2; 100,2; 114,2. mortis cogilatio, prelnteimum concupiscentis antidotum, 130, 1. regnat etiam in cos .qui actu non peccarunt, puta infantes, 101, 1. esi conira naturam, ideo et Sancti eam horrent, 447, 2 ; '374, 2. mors Sanctorum Deo curo» est, 442,1,2. est peccatoris mater, 601,2. mors primogenita quæ sil, 99, t. mors Hebræis morbum, pericula et quamlibet afllictionem gravem significat, 126, 2; 422, 2. item statum mortuorum , 414, 2. mors novissima destruetur in resurrectione, 404, 1. mortis el somni affiniti. 321, 2; *130, 1.
Mortale peccatum quam grave sil malum, 99, 1. mortalia peccata sunt ut æs et plumbum, 270, 1.
Mortificanda carnalia desiderili et passiones, 133, 1, 2; *103, 2.
Mortificatio Jesu, est passio similis passioni Jesu Christi, 441,1. mortificatio sensim ct continuo facienda, *104, 1. est calceus Christiani militis, 680, 1. per hanc corpus lit hostia vivens, 200, 2. ejus officium el partes, *ibid.*
Mortuus spirilualiter describitur, *102, 2. mortui Christianis non sunt lugendi, *12, 1 ; *375, 1. mortui quomodo audient vocem Dei et tub® sonum, *132, 1. cur dormire dii antur, *131, 1. si mortui non resurgunt, Christiani sunt hominum miserrimi, 402, 1. mortuis ohm oleum infundebatur, 333, 2. quomodo mortuos vivifice! Deus, ct qui sint hi mortui, 86, 1.
Mose> vere optavit deleri de libro vii®, 457, 2. quomodo se negant lilium fitte Pharaonis, * 483, 2. ejus fides, *ibid,* non nisi servus est, respectu Dei, *25, 2, per fidem parentum occultatus est, *482, 2. crai eleganti facie, *ibid,* maluit allligi cum populo Dei, quam abundare deliciis, 278, 1 ; *484, 1. fuit primus synagog® filius el institutor, 559, 1. an Dei essentiam viderit, ct cum facie ad faciem sit allocutus, 502, I ; *265, I.ex gloria Dei fuit ejus facies cornuta visa, 434, 1 ; 502, 1. cur velata facie populum alloqueretur, 434,2. fuit typus Christi patientis Opprobria el persecutiones, *484, 1. fuit mediator Dei ct hominum, eleo mediante lex lata, 545, 1 ; *198, 2. sua mansuetudine meruit colloqnmrn Dei, 571,2; *296,1,2. eminenter fuit pontifex, *870, 1. sed Aarono pontifice constituto, apostoli tantum vices obtinuit, *ibid,* fecialis est Testamenti veleris, Christus novi, *427, 1. educatus e*t in regem Ægypli, *483, 1, 2, quibus disciplinis imbutus, et a quibus, *i6id.* studuit edomandis affectibus, *ibid,* fide fugit ex Ægypto cum populo Israelitico, *484, 2. opponitur Apostolis, *320, 1.
H. Moses Ægyptius excusat fornicationem Judæ cum Tliamare a peccato, quod lex lata nondum esset, 293, 1.
Motus rationem prevenientes non sunt peccaminosi, 119, 2. motus mali quare mortificandi, 128, 2. motus desperationis in porle el appetitu inferiori Christi non poterant esse, *395, 1. motus omnes ab eo sunt libere as-Mimpti , *391, L
Mulier rixosa quomodo tractanda, 667, 2. illius insignis descriptio, *213, 1. eam esse caput Ecclesi® quam sit indecens. 396, 2; *205, 2. mulier, tanquam posterior et inferior facta est ex costa viri, illique similis creata est, 354, 2; 664, 1. et cur, et quomodo, 296, 2; 664, 1. quomodo salvabitur per filiorum generationem, *206, 3. ejus caput vir est quatuor modis, 1 ; 352, 2; *108, 1; *330, 2. in Ecclesia taceat , 353, 1 ; 396, 1 ; *205, 1. in quibus viro sit imperfectior, 396, 2. quomodo viro sil gloria, 354, 2. an ex precepto comam alere teneatur, 357, 1. ei non licet nudo incedere capite, sed debet velari, 352, 2; 353, 1, 2; 356, 1. mulieris cujusdam generos® martyrium sub Duriaan tyranno, 402, 1. mulieres sunt loquaces, 396, 2» cultus sunt studios®, *203, 1. moderate comantur el ornentur, *ibid,* adeuntur minori fructu, ct majori periculo, *213, 1. semper occupari debent, *245, 1. eas decet aut murus, aut maritus, 2. iis Ethnici dabant prefectos ne vagarentur, 1. communicature olim dominicali Eucharistiam excipiebant, 370, 1; *201,2. in vitiis fortiores sunt viris, *300, 1. quid et quos et ubi docere debeant, *330, 1. interne potius ornat® sint quam externe, *204, 1. quid eas deceat, *330, 1. se nimis ornantes opus Dei velle corrigere videntur, ac sunt in Deum conlurneliosæ, *204, 2. quam severe in has Dominus in judicio inquirct; per eas hærcscs sunt propagat®, *300, 1.— *Fide* Femina, Uxor.
Mulierem tangere vel cognoscere, Hebræis est exercere actum conjugii, 299, 1.
Munda quomodo omnia mundis, *326, 1. munda ornnia sunt humili, 827, 1.
Mundus stat meritis Sanctorum, quibus tamen non est dignus, *490, 1. mundus corporeus non est malus, ut aiunt Manichaei, 517, 1. an eum alia tempora praecesserint, *320, 2. cum ait Plato factum cx cubo ternarii, 597, 1; *84, 2. non est factus ab angeli', 613, 1. cum e materia subjecta conditum docuere Valentiniani, *86,1. cur mundi rectores dicantur dæmoncs, *674, 1. quot annis stabit, *135, 2. est quasi templum Dei, in quo, ct pro quo orat Episcopus, *195, 1. liber est divinitati*, el speculum divinorum , in quo seipsum depinxit Deus : el Dei templum, 51, 1. item currus Dei, *354, 1. quomodo sit in Deo, el Deus in mundo, *76, 2.
Mundus quomodo homini pio crucifigatur, quomodo is mundo, 579, 1 ct seqq. ejus larvata persona, 316, 1. sapientia ejus a Deo est reprobata : vicissim ei odiosa Dei sapientia, 254, 1. quis mundi spiritus sil, 263, 2. ejus gaudium breve el fallax, 316, 1. piis crux est, 579. 1.
Munificentia cur vocetur gratia , 470, 1.
Muri Jericho fide corruerunt, quomodo, 485, 2.
Muritta Diaconus Elpidophorum apostatam sugillat, 58, 2. in exilium actus cum clericis quingentis Carlbnginensibus, Iccius Domino cecinit, *463, 2.
Murmurarc proprie servorum ct ancillarum est, *331, 2.
Murmuratio Deo maxime displicet, 342, 2. murmurationes Judæorum in deserto, *381, 1. ub eas sunt (erra promissa exclusi, *383, 1.

Murice tirai in templi* commendator, 392, 1, earn olim ioli «ervi tractabant, 431, 1. eam Hebræi meo»® adhibebant , 659, X
MiHulmanni undo dicantur Turræ, *409, 1.
Mutatio peccatori* quali» In justificatione, *270, 1. qualis mutatio in Corinthiis e prédication* Pauli, 371, X
Muliui Scævola manum errantem flammis injecit, 380, 1.
Myrogenes monachus hydropicus, de exteriori hydrope non laboravit, dc interiori sollicitus, 444, 1.
Mysta? unde dicti, 262.1.
Mysterium proprie quid sit, 262, 1. mysterium iniquitatis quid sit, *152, 2; *154, 1. est figura Antichristi' •154, I.quod mysterium habere debeant diaconi, *216,2. mysterium vocationis Gentium Prophetis paucis obscure revolatum, 611, 1 id passim miratur Apostolus, *(bid.* id ei primum innotuit, *Aid.;* 4, 1. hinc et mysterium vocat judicium Dei do secutura Judaeorum conversione, 194, i. mysteria fidei olim nefas erat scripto committere, 575, 2.

N.

Naamau Syrus salvatus extra judaismum, 62, 1. cur Nabuchodonnsoris sil Deus misertus, non Pharaonis,
Narcissi domus Romas cur a Paulo salutata, 243, 1.
Naribus (in) maxime ira se prodit, *307, 1, 2.
Nascimur aversi a Deo et peccatores, 100, 1.
S. Natalia Adrianimi conjugem non modo ad (Idem, sed otad martyrium obeundum provexit, 306, 2 ; *205, 1.
Nationes diversissima quomodo in unam conveniant Ecclesiam, 627, 2; *105, 2. nationes omnes semper sacerdotes habuere el sacrificia, *393, 1.
Natura fervida ad magna se extollit, 2, 2; 521, 2. natura humana in Christo el B. Virgine exaltata est super omnes angelos, 103, 2. ejus per peccatum corruptio, 71, 1. ejus viribus ad Dei cognitionem pertingere possumus, 49, 2. non tamen leges supernaturalcs implere, 62, X nec Deum homo videre, vel beari, 115,2. nec ullum motum el conatum in actum supernaluralcm fidei facere, 281, 1. ei impossibilia, Deo possibilia sunt, 254, 1. ejus viribus non fiet resurrectio, 409, 2. ex corrupta quatuor pullulant in homine propensiones ad malum, 68, 2. ejus viribus tribuit Pelagius merita, *523, 2. ejus vitia non assumpsit Christus *376. 2. natura Christo et nobis est communis, *373, 1. natura divina et humana Christi ab Apostolo probatur, *23. 2; *352, 1. natura' bona Deus srpe in hac vita justi* negat, improbis el inimicis suis confert, *475, 1.
Natus ex Deo quomodo peccare non po*sit, 266, 1.
Nazaræalus votum quomodo implent Paulus 7, 2. eo obstricti, uvis et vino abstinebant, 229, 2; *438, X
Naxaræi sectarii sacrificia rejiciebant, el animatis abstinebant, *42, X
Necessitas instans quid a Paulo dicatur, 560,1, X necessitas Hebræis est quidquid angustiat, *ibid,* necessitas peccandi in omnes homines pertransiit, 98, 1.
Nectarius Patriarcha quaro publicam sustulerit confessionem, 353, 2.
Neglectus Dei quantum malum , 31, 2.
Negligeutia in operibus spectantibus ad animæ salutem, esi perniciosa, *397, 2.
Negotiatio clericis prohibita, *216, X
Negotia secutaría quænam dicantur, *283, 1. quinam ea fugere debeant, ibid. et quire, *494, 1.
Ncmrod fideles secunda mundi nlale afilixil, *155, t.
Neophytus cur sacerdotio arceatur, *215,1, 2. el quam sit turpe talem ordinari, *ibid.*
Nequam quomodo dicatur saeculum, 517, i.
Nero S. Petrum el Paulum exagitat et necat, 11, 2. nn viderit Paulum mortuum, 12, 2. mysterium fuit iniquitatis, an typus Antichristi, *153, 2» primaui in Christianos persecutionem movit, *316, 1 2. eum aliqui putarunt necdum mortuum, et fore Antichristum, *152, 2. quam Parthi» favorabile n^men ejus fuerit, iM/f. an futurus collega Antichristi in Occidente, *ibtd.* vere occisus est, nec venturus, *153, 1. ejus mitissima vox initio imperii, 508, 2. cur dicatur le», *316. 1.
Nestorius duaf in Christo posuit penonas. 110, 2; *23. 2; *87. 1 ; *210, 2; *370, X deos confluxit Deos, 545, 2.
Neutrum genus plenius masculino significat nmnimnlam universalitatem, *419, 2, cur usurpetur *CheruMm* tt *Seraphim* m neutro genere , •435. X
Niaenum Concilium addidit doxotogue SS. Trinitatis haec verba, *sicut erat ,* 199, 1.
Nienhului ob parvitatem uxorem despiciens repreh ndilur, ", fl
S. Nicolaus divino judido ordinatus Episcopo» , *19\ 1. tempestatem patientibus invocatur, *37S. X
Nicolaus diaconus quare fictus hrrrlicuv, *192. 2.
Nicopolis duplex erat civitas, unde dicta, •XtO, 1.
Nihil agendo male discis agere, *172, 1. 2.
Nilamon monachus episcopatum fopt, *209, t, 2.
Niri interdum capitur pro red, 53X I- nlri Hebræis nota est juramenti exeeratoni, *465, 1.
Nobiles el «apientr» pauri «uni ad fidem vocati, 257, 1. soliti olim artem mechanicam discere. *169, 1.
Noctu an Christus ad judicium venturus sit, *1 '6 1.
Noe tempore Abraham vixit, *409, 2. fiJe arcam rompud, *475, 1. fuit Doo charus. *ibid,* eju* fortitudo, «pe», constantia, *ibid.* fuit haeres justitiz Adami, Abri, et novi mundi, AM.
Nomen Dei est nostra «pe«, 683,1. id invocare, ad sa)» i sufficere, credunt Simooiani et moderni hærriici *2 2. X nomen <æpe pro re nomine significata capitur, 660, 2. nomen Jesu est nomen «uper omne nomen. *6. X in quo conveniunt majestas et amor, *Aid.* cur venerabilius tetragram malo» ibid, el 'cqq. id meruit ChrMiis moriendo, *28, 1. id in cruce actu accepit, licet ante in circumcisione datum, *(bid.* non est Grecum, nd Hebræum, nec idem cum tetragrammato, *28* 2. est proprium Verbi incarnati, hinc alia omnia ejus nomina includit, 29,2. id in vanum accipere m ijus est peccatam quam nomon Deus, *Aid.* cur <it oleum effusum : est lux mundi, cibus animæ et medicina, *ibid, semper* id in ore habendum , *ibid.* Id pnrdictum a Prophetis el Sibyllis, *30, X id Paulo semper in on? et calamo, 7. 2 ; 592. 1. est proprium nomen Chn<ti, Christi voro nom» n appellativum est dignitatis, *361, 1, Christi nomen e4 omnium numinum nominibus excellentius, 597, 1. Christus meruit sibi nomon super omne nomen. *27,1, X et quale hoc nomen, *ibid,* nomen Antichristi est ignotum, *161, X nomina Apostolorum quomodo in fundamentis civitatis sancte, 607, 2, nova nomina quæ res fidet clarius explicant, non damnat Aporiolus, v< lui profanas vocum novitates, *268, 2. cur nomina ordinandorum ohm publice proponerentur, *216, h
Nominan Hebræis idem est quod *esse,* 616, 1
B. Nonn i mantum el filios omno ad pietatem eíforninvil, *273, 1.
Notitia sola legìs non sufficit ad justificationem, 60, 1.
Novatus hp*ot ad pœnitenlixm non admittebat. *400, 2; *461, 2; *504, 2. aiebat in Ecclesia non esse malost *293, 2.
Noverca* cum privigno nuptias omnes aversati sunt, 285, 1.
Novissimos Apostolorum quos vocet Paulus, 282, 1. quæ novissima tempora intelhgat, *222. 1;*298, t.
Novitas in doctrina est explodendi, 518, 2. profana eri, *26S, 1. ca signum est hæresis, íAíd. novitas vocum quæ sil, *ibtd.',* *288, 1. novitate vita? Christo resurgenti similes efficimur, 109,1. quonam illa novitas vjiæ

Notui homo qui* fit Paulo, 640, 1. ejus partee cl membra opposta partibus el membris veleris hominis, 642, 2. nova creatura in Christo quæ «il, 454, i.
Noi roratur tempus ante Christum, 224, 1,2.
Noxium sua sequitur pœna, 655,1 ; *251 1, 2.
Nubentes olim volabantur, 355,1 ; 491,1,2. præstat nubere quam uri, 304, 1. *nubere in Domino* quid sit, 322, 1.
Nubi insidebit Christus ct Sancti ad Judicium venientes, •134, 2. quid sit nubes, sub qua patres fuerunt, 338, 2« nube* vocatur in Scriptura, Dei lux, *265, 1.
Nudi mundum ingressi, nudi eodem exibimus, *257, 1. nudi pedes signum sunt captivitatis, 080,1.
Numerus denarius ct septenarius llebræis familiaris, 187,1.
Nuptius esse spernendas docuerunt olim pseudoapostoli, 290, 1; '214, 1. nuptiarum spiritualium prandium ct orna, 490,1. nupti® mondana* et religione quomodo differant, 492, 1. nuptiæ Religiosorum permanens sacrilegium sunt, vel adulterium, 304, 1. nuptiæ non erunt in cœlo, erunt tamen mulieres, 632.1. nuptiæ secund® licita» sunt, 322, 1, 2. — *Vide* Matrimonium.
Nympha et domestici ejus fideles crani CqUmís, *111, 2.

O.

Obduratio quomodo homini, quomodo Deo tribuatur, 25,1, obduratio Judæorum, 435, 1.
Obduratis eleemosyna suadenda quasi ultimum remedium, 477, 2.
Obediendum regibus, si Deo contraria non pnccipiant, '935, 2. quidnam obedientes consoletur, *26, 2.
Obedienliæ descriptio, *397. 1. eam tota Scriptura nobis Inculcat, *455, 2. obedienliæ Christi fructu*, 103, 2. fuit ea singularis et promptissima, *455, 2. quomodo eam didicerit, *396, 2. obedienliæ Abrahæ merces, 84, 2. obedienliæ prompt® exemplum fuore Abraham et Isaac, *480, 1, obedientia Prælalis, regibus el magistratibus debetur, 218, 2; *335, Labea nos non eximit Christiana libertas, 25, 2. obedientia et fides in Christum, causa est quod Gentes sint elect® ad justitiam, 173, 1.
OMíre parentibus in Domino quid sit, 669, 1,
Objectum servitutis Pauli erga Deurn, *319,1,2. objectum duplex epistolarum ejus, dogmaticum el ethicum, 19. objectum formata fidei est revelatio Dei, *122, i.
Oblationes quas fideles offerunt sacerdotibus, non intolligit Apostolus per ollare, ut vult Boxa, *519, 1. perfecta animæ oblatio in quibus sita sit, 202, 1.
Oblivionis subit® exempla, 189, 2. oblivisci injuri® est heroicum, 217, 1.
Obsecratio quid sit proprie, 684, 1 ; *198, 2.
Obsequium rationabile quid proprie sit, 201,2,
Observantias quas damnet Apostolus, *97, 1. quousque durant observantia legis Mosaic®, 230, 2.
Obstinat® mentis quinque signa, 190, 1,2. obstinati in malo dure increpandi sunt, 571,1 ; *334, 1.
Obtrectationis mala, 565,1.
Occasioni serviendum, 223, 2. occasionis descriptio, 577, 2.occisiones peccandi ponit Deus pio fine, 52, 2.
Occulta etiam peccata cavenda, 438, 1,
Otulus Dei omnia videt, *389, 2. oculus Ægyplils Dei est hieroglyphicum, *ibid,* inter membra corporis nobiliora computatur, 375, i. oculus capitur pro coloro subinde, L
Odio habere Esau significat negligere, minus diligere 163,2. odium proximi est chiritatls dissolutio, 223, 1. odium peccati inculcatur, 209, 2. est id efficax testimonium quod quis sil Filius Dei, 135, 2.
Odor quietis suavissimus est odor, 650, 2. quomodo dicatur Deus odorari sacrificia, *68, 1. odor inorum quis, 429, 1.
OEcouomi sunt xclut pedes Ecclesiæ, 376, 2 et seqq.
OEconomia duo signifient, 612, *Z*
Offendiculum quid proprio sit, 232,1, an Idem cum scandalo, i//.
Offensa condonanda Del Imitatione, 649, 1.
Officia duo pastorum prodicatio, et Sacramentorum administratio , 252. 2. quæ officia tria angelis, Apostolis ct doctoribus communia, 012, 2. cur officia divina latino dicantur, 390, 1,
Oleo olim baptizandi, athleta, et mortui ungebantur, 333, 2. oleum exultationis est oleum glori®, *361, 1. oleum est typus nominis Jesu, *254, 2.
Oliva» assimliatur Ecclesia, oleastro gentilitas, 193, 2.
Olus manducare, quid sit Paulo , 228, 1. 2.
Olympias illustris vidua magna constantia nuptias Elpidil rejecit, *237, 2. ejus virtutum rara exempla, *241, 2.
S. Olympius abbas credidit se peregrinum in terra, *478,2.
Omnia omnibus fuit Paulus, 8, 2; 332, 1. in cœlo nobis erit Deus omnia In omnibus, 405, 1. *omnes* pro *singuli* capitur subinde, 301,2.
Omnipotens Deus quomodo sit, et tamen mentiri non possit, *286, 2. ejus omnipotentiam hæretici negant, 874, 1. omnipotentes fiunt qui in Deo sperant, '67, 1,
Omniscicnlia in Christo omnem tempore mortis exclusit in ipso desperationem , *395, 2.
Onera proximi quæ portanda sint, 572, 2. onera pastarum et Superiorum, *522, 1.
Onesirnus fuit secundus Episcopus Ephcsinus post Timotheum 584, 2; *174,1;*344,1. Rom® sub Trajano martyrio coronatus, *344, 1. Philemonis heri robus quibusdam compilatis, Romam fugit, ibique a Paulo conversus, ab eo ad herum cum epistola mittitur, '343, 2. Phryx erat, *344, 1. in gratiam rediens cum hero, vir doctus et egregius factus csl, *ibid,* quid nomen sonel, 2.
Onesiphoras tria ch iritatis officia Paulo exhibuit, *280, 2.
Onychini duo ephod pontificis quid mystice designarent, *195, 2.
Operarius evangélicas comparatur militi, pugili, agrieoi®, *284, 2. operarius inconfusibilis quis, *287, 1.
Operatio virtutum qu® dicatur, 373, 2. operationes suul miracula, qu® distinguuntur a gratia, 372, 2.
Opes Plutonis sunt compedes, *258, 2. sunt dolores ct spins tripliciter, *260, 1. carum mata cl epitheta, 2. iis in hac vita non csl inhiandum, *256, 2. earum contemptum suadet brevitas vit® qua iis utimur, carum vilitas, et mors, *ibid,* cas non sectetur Episcopus, *214, 2. — F/de Dixit;®.
Opifices quomodo multum meriti ex operibus suis colligere possint, 684, 2; *108, 1. opifices pii qui, 645, 1.
Opificia medianica olim sancti exercuero, '182, 1.
Obsonlon quid sit proprie, 114, 2.
Optare ælcrnam damnationem licet pro mullorum salute, 157, 2.
Operis supernaliiralis dignitas tota est a gratia, 25, 1. quomodo opus Dei simus, 233, 2. omne npus homiuis justi non est peccatum, 68, 2. opus modicum in fc, factum ex gratia meretur vitam æternnm, 137, 1, 2. quam opus bonum proportionem habeat cum œterna gloria, *ibid,* cur opus cx volo factum sil melius eo quod fit sponte, *244, 1, operis initio formanda crux, T53, 2. opus conjugale quam verecunde peragendum i quando in co mortalis et venialis sil libido , 6ü7, i»
Opera debent fidei jungi, 60, 2, cl oi esse conformia, *147, 2. solis natur® viribus facta a justificatione Paulus excludit, 59, 2. sunt ea impertinontia ad salutem et sanctitatem, 280, 2. opera fidei, timoris, spei, qu® liunl cx logis proscripto, peccatorem disponunt ad justitiam : si ex chántate fiunt, de condigno merentur justitiæ augmentum, 00, 1. declarant operantem osse Justum, *ibid,* quomodo dicantur ardere, 271, 2. qu® in iis consta deranda, 294, t. quam ea perfecte facere deheamus, 588, X eorum bouitas Deo est ascribenda, 432, a sunt

sarcina viatorum porgentium ad tribunal Christi. 575, Î. opera etiam fabrilia Deo offerenda, 084, 2. quomodo opeia bona tribuantur grati®, vocationi el electioni Dei, el non libero arbitrio, 25, t. hornini tamen sunt libera, et a libera voluntate pendent, 280, 2; 803, 2; 603, 1. habent cum gloria proportionem, 58, 2. per hæc illustratur gratia Christi, 76, 2. inni dona Dei, 808, 2. non omnia sunt præcepti, sed aliqua comilii, 831, 2. non prosimi riñe chántale, 870, 1. prosunt tamen pœnitenli anto reconciliationem . Í6W. quomodo Deui nobis ea præparet, 578, 2« vocantur lux, 653, 2» eorum necessitas. merita ct morro, 5R, 1,2; 59,1 ; i78, 2; 269, 1 , 484. L sunt nostra lorica, 079, 2. iis nititur nostra spes, 92, 2. sunt fundamentum futuri adifkil in cado, *267. i. justificant no», *456, 1. inire placent Deo, *521, 2. cur ea dicantur corona JuUitiœ, •311, 1. opera nostra quomodo sint Dei ct nostra, el inducant debitum Justitiæ commutativa), *813, 1. Opera omnia infidelium non sunt peccata, 235, 1 ; *827, 1. quid sil operibus bonis pr»es*e, *843, 1. open nd citra toti SS. Trinitati sunt communi i, 873, 1. opera S melorum quomodo impediat Salan , *123, 1. Paulus esto per gratiam salvatos nos dirai, opera tamen requirit, 76, 2; 79, 2. peccata dicuntur opera carnis, 565, 2. opera indifferentia ad Dei laudem etiam sunt facienda,*550,2. opera misericordi® sunt opera Del, *32, 1. opera legalia non conferebant ad delenda peccata, 72, 2. b»c Paulus sugillat, non alia, 19. Judaei jactabant ea. quasi ob ca ad salutem eligendi, 165, 2 cl seqq.

Orare licitum lingua quam non intelligis, 891, 2. est orandum pro Superioribus, cliam Ethnicis, *194. 1. orare omni loro posumus per orationes jaculatoriis, *200, 2. cur id Paulus Jubeat, *ibid,* orare *ad Dominum,* pro *Dominum.* *482, 1. sex modis in orando peccatur. 141, t. orare debent ad perfectiorem statum aspirantes, *147, 1. quid orandum potissimum a Deo, *168, 2. orandum semper : el quonmdo hoc intelllgendum, 684, 2; *139, 2. quomodo Christus oret pro nobis, 149, t. 2. cur orantes manus levent, sex causas, *162,1.

Orationem Dominicam discere quisque el Intclligere debet, 892, 1. oratio Christi wipe fuit cum lacrymis, *394, 8. oratio optima qu» sil, 141, 2; 143, i; *168, 2; *194, t. etiam non intellecta vim suam habet. 639, 1. est facienda in spiritu, 684, 2. tam ca est anima» neci "1-ria, quam cibus corpori, *201, 1. humiles acmites efiicil, *ibid,* fistula cœlestlsest, *110, 1. eJUsvls, *316, 2. eo invocandum auxilium Dei cl Sanctorum» 683, 2. ad eam in omnibus recurrendum, *522, 2. an distinguatur nb obsecratione. *193, 2. eju* elogiaci incilimenta, *139, l. est optimum remedium tentatlonls, 843, 2. in tempio melius ill quam domi, *201, 1. ci repntrnnl ira el disceptatio, *203, l. erat In conviviis primorum Christianorum usitata, 660, 1. oratio piorum mullum vaici ad conversionem lldelium, 684, 1 ; *196, 1. orationes pro defunctis ab initio Ecclesia? fuero, *160, t. oratio consecratoris, cliam practica est, 363, t el '' ;q..

Oratoris boni qu® sint partes, 016, 1.

Oratoria S. Michael! sacra plurima Colossis orant, *96, t.

Orbh terra» futurus quis sit, *366, 2.

Ordinandos examinari tum quoad vitam, Ium quoad doctrinam jubet Concit. Tridcntinnin, *249, l. cl eorum nomina publice proponi. *216, 1. quam probari debeant, exemplo 8. Lronis ostenditur , *249, l.

Ordinatio in Sacramento Ordinis manuum Impositione suscipitur, 39,1, 2. hinc eam Græcl vocant manus imposition' in , 478, 2; * t.

Ordo «Ixmontir : sed Illo desinet finita Ecclesia militante, 674, 1. ordo angelicarum hlerarchiarum. 596, 2. quis ordo resurgentium sit futurus 403, 1. ordu Mckhisedcchi quis sit, *418, 2 ordo quantum rit bonum in omni re.*84, 1. est totius universi vinculum ct salus, *ibid,* ordo drrorus in Ecclesia Paulo valde fuit cordi, 397. 2; *84, 2.

Ordo Sacramentum est, *133. 1 ; *273, 2. passim vocatur manus Impositio, *Odd.* cj«v forma et materia. *278, 2. nd ordines alitares suf.1 promovendi qm In mlnnntiuf bene *e genere . *217, 2.

frdinev Mendicantes non manducant panem otio«e, *170, 1. enrum institutores non retractarunt in morte mnna-chi»mum , ut volunt brrelíri , 270, t.

Organorum el muticae nuis in templis commendate?, 392, 1. nrgvna theatrica olim c templis ejecta , *ibid.*

OrienUles dum quem honorare volunt, in terram se prosternunt, *398, 1. Orientis linguæ pleraque fih p <unl Hebraica», *50t, L

Ongems commanlano (de) in EpisL *ad fíom. censura,* 31, 1, 2 «emina Jecit peligi*msmi, 6i, 2. cen<uit viuix singulis sun> pr.Te^ie demons, 673, 2. el animas quasi in carcerem detrusas, 448, 2. ct corpus bomfatrai in resurrectione in globum mutandum, *56. t. et gentes salvari po^se sua recta vita, 59, X el peccata, qu® anima antrquam corpori jungeretur, in orlo commisisset, mortis hominis cau«vm esse, 9R, t; 5*8, 1 ; *^20. 2 et diabolum fuisse Christo dominatum, ito, t. ct solem. lunam ct elementa esse animata, 130, l. demone* aliqii indo salvandos. 196, 1; *78, l. et angelos mullis sarculis ante mundum e««e creatns, *321. t. se castrando peccavit, 564, 1. quomodo eju< errores S. Hieronymus transcribat, 31, 2; 596, 1.

Originalia peccali radix : ea non futi In Chrvto, *415, t. csl id duplex, actuale et habituale. 99, 2 est nobs voluntarium voluntate abena. 100. t. qumn««do m1 In Adamo omnis anima contraxerit. *4t5, 2. non <ubsludia mila, 443. t, 2.— 1'kfe Peccatum.

Ornatos mulieris Juxta S. Petrum. *204. l. ornatus studio»® mulieres sunt, 203, t. ornatu* nimios nnn caret impudichi» suspicione, 204, 1. dedecet u maxime illis in templo, 2.

Orphanis prospicit Christus lis relictus tutor, 479, i.

Os gladii quid rit. *^88. 2. os bovi trituranti non occludendum : quomodo id tropologice intdligitur. 829, 1 ; *247, 1. o« esta turpibus custodiendum, 512, i; 646, 2 et seqq. ad ori< regimen servandum stimulus, 616. 2. Ori* ventas quæ sil. 631. 2. ore fit conf rio oit <ÜUtm. 178.2.

Osculum reconciliationis est symbolum. 51?, 2. o^-ulo invicem salutabant Gentiles et Debrai. *ibid,* item Christiani ante communionem, cl cur : sel i* mo* jam sublatus est, *ibid, est* id jam in u<u in quibusdam Ecclesiis, tbkf. quatuor de cau*b honeste d.itur, *ibid.*

0<ctil ibmlur primi Christiani prono corpore limina et januam templi Apostolorum t 16, i.

Om is quomodo foderit unirem quindecim argenteis, *454. t. Jussus fornicariam uxorem accipere, quii repræsciitet. 10!. 2.

0'iri* pingebatur ab Ægyplils quasi sceptrum habens in se oculum insculptum , *889. 2 et seqq»

Osmi Elicci quotnodo prophelarint : item ossa Josepbl post morb'tn per ca*tra deducta, 887, 1.

O^mdrrt subinde *facere* significat, 282, 2; *17, 2.

Ostium srminnist quid sil, *H0. 1.

Otiosus ab ordine suo et creatione deficit, *169, t. ejus inerti i el turpitudo» *171, 1. otiosi sibi, aliis sunt curiosi, *168, 1. curiosi sunt, garruli, dicaces: non agunt, sed satagunt, *185, L hirundinibus sunt simi* l-*. *(bi(L*

Otium fugiendum monet Apostolus, *129, 2; *169, 1 ; *170, t et seqq. vivi hominis sepultura est. *170, 2. ejus effectus 171, l. otium elcunnsit.i* plerumque sunl conjuncta, *129, i. quod otium agal virgo , 817, t.

P.

8. Pachomíus diabolum specie Christi sibi apparentem farto crucia signo a se repulit , 494, 2. qua occasione convenu* sit ad ffdem, *513, 1.
Pactum subinde testamentum dicitur, 158, 2; 366, 2.
Pædagogus quia Græcis esset, 547, t.
Pederastia infames fuere philosophi veteres, 53, 1. pederastia Cretensium , *323. 2.
Pallor decet pugilem Christi, 336, 1.
Pancratinstæ toto corpore certabant, 333, 2.
Panes azymi cujus rei typus sint. 288, 1. panes Orientalium erant lati, 346, t. panes propositionis vocantur nebraice panes faciei : erant duodecim, et quare: sal et thus eis imponebatur, *432, 2. quid denotent aliegonce el tropologice, *ibid, panem frangere* signifIcat in Script, convivari, 346, 1. quomodo Eucharistia panis dicitur, *ibid,* panis omnem cibum significat, *ibid.;* 361, 2. non manet panis in Eucharistia, sed transsubstantiatur, 363, 2.
Panoplia militis Christiani, 685, i ; *138, 2. panoplia Dei, 682, 2.
Parabola figura verborum, typus rerum est, '437, 2. quomodo Imlac fuerit parabola, *480, 1. parabolis utitur Paulus et Hebrœi, 28, 1.
Paradisus est locus Beatorum separatus in coelo, 501, 2. vox paradisus est Hebrsa vel Persica, *ibid.*
Paralogismi aliquot haereticorum, 5, 1; *84, 3. paralogˌhmus quid sit, et quando committatur, *83, 2.
Paranymphi tria sunt munia, 490, 1. quantum parentum pietas prosit filiis, *273, 1. illis filios Deo dantibus, alios is reponit, 319, 1. quornodo in iis filii sanctificentur, 192, 2. debent iis instructionem et castigationem, 670. 2. no sint in eos assidue duri, *108, 2. non acquiescendum iis vocante Deo, 523, 1. honor iis debitus quatuor comprehendit, 669, 1. qui iis immorigeri, in prolibus infelices sunt, 670, 1.
Paritate animorum (in) est amicitiae perfectio sita, *38. 2.
Parochis incumbit administratio Sacramentorum, 253, 1. suos catechismum docere debent, 576, 1.
Partem diei fesli quid vocet Apostolus, *01, 2.
Partiariorum quæ esset hæresis, *289, 2.
Particula exclusiva in divinis non tingit personas, si attributa sint essentialia, non notionalia 263, 2; *264, 2.
Parvuli peccatum originale contrahunt, 98, 1 ; *415, 2. cur parvulis Christus manus imposuerit, *234, 1.
Pascha unde dictum , ct quid significet, 288, 1 ; *485, 1. dies paschæ et passionis inchoatus erat, cum verba consecrationis Christus pronuntiavit, 365. 1.
Pascua benedicuntur in die S. Stephan), *228, 2.
Passio an a tentationo distinguatur. *377, 2. in omni passione habemus opem Spiritus Sancti, 140, 2. passiones tam remuneratur Deus quam opera, 58, 2. quam proportionem habeant cum ¡eterna gloria, 137, 2. sunt optima» doctrina et disciplina, *396,2. sanctis cooperantur in bonum, 143, 1. eas præscivil Deus iis ab ¡eterno, 146, 2. quatenus humana» sunt, non sunt condigna ad futuram gloriam, sed quatenus Christi meritis innixa, 137, 1. quam sint ambienda. *371, 2. semper iis majores sunt consolationes divina, 421, 2. passiones mundi fel sunt sine meile , *ibid,* pissionl Christi odseribitur satisfactio, 90, 2. ea fuit plena, et sufficiens, sed decst illi in nobis communicatio, *79, 2. est consummatio abbreviata, 173, 1. passio Christi el Martyrum omnlumque fidelium una est, *79, 2. Martyrum passio est triumphus Dei t 428, 2.
Passiones Christi tripliciter dicuntur, 421, 1. eas adimplemus predicando Evangelium , el patiendo, *802, 1. quomodo eas impleret Apostolus, *79, 1, 2.
PiMionum sedes, 178, 1. quid eas irritet, 644, 2.
Pastores (per) quot iutclligal Paulus 630, 2.
Pastoris el Episcopi officia, *234, t;*270, 1. ejus quatuoi doles , *296, 1. vigilet cl sobrius sit, *212, 1. dum est avarus, nequit suo muneri satisfacere, *258, 1. ejus est recta docere, el sancio vivere, 331, 1; 630, 2; *191, 1. accipiat sustentationem a populo, mercedem exspectet *n* Deo, *247, 1. ab eo requiritur cura, non curalio ovium, *215, 1. eorum sollicitudo est suavis, 498, 1. alacritate calceari debent in pncparalione Evangelii, 681, 2. sunt milites Dei, *100,1,2. auctoritas iis concilianda non pompa, sed laboribus, 496, 1. sunt patres spirituum, *500, 2. eorum munus, prædicatio et Sacramentorum administratio, 253, 1. pastor magnus est Christus, *523, 1. — Fide Episcopus.
Pastoris titulus quis fuerit locus Boma, *317, 1. libri cui nomen *Pastor,* auctorcst Hermas, 132, !•
Pater Hebræis significat auctorem et causam efficientem, 595, 1.
Pater Deus omnia dat Filio, et nihil ei negat, 149, 2. tamen seipsum dominio non exuit, 404, 2. metaphorice ei in passione tantum iratus fuit, *395, 2. in eju« resurrectione valde glorificatus est, 108,1. quomodo per verbum omnia crearit, *351, 2. est principium ex quo omnia promanant et facta sunt, 197, 2. comparatur soli et luci, *352, 2.
Patris nomen quomodo possit esse commune toti SS. Trinitati, 625, 1. cur Deus dicatur pater gloria, 595, 1. cur pater misericordiarum, et non judiciorum, 421, 1. cur item pater animarum, *500, 2. pater nobis et Christo communis est, *373, 1. quomodo Christus sit pater noster, 97, 1. cur dicatur paler futuri sæculi, 640, 2. pater cum filio unum censetur, *122, 2. apud Hebræos convivis cibos et panem frangebat, 345, 2. in patris potestate non est filiam servare virginem, aut matrimonio jungere, si ipsa nolit, 321, 1.
Patres antiqui testamenti non sunt adepti primariam repromissionem aterna beatitudini*, *487, 1. cur in Chanaan sepeliri voluerint, *482, 2. ad patriam coelestem sæpe adspirabant, *478, 2. sunt fide probati , *471, 2.
SS. Patres quomodo negent in coelo sexuum diversitatem, 632, 1. cur semper Eucharistiam, mysterium arcanum vocent, *217, 1,
Paternitas a Deo descendit, 615, 1.
Pathica libido qua sit, 53, 1; *104, 1.
Pati interdum capitur pro contingere, *377,2. pali Christianum est, *283,1. pali pro Christo, duplici do causa dicitur donum Dei, *18, 1. plus est quam suscitaro mortuos, est item donum Dei, *ibid.*
Patiens scopus est et signum, in quem sua tela inimici conjiciant, *125,1. in omnem comparatus est fortunam, *501, 2. eum nemo laedit, sed coronat, *498, 2. est prædeslinatus ad gloriam, 197, 1.
Patientia optime inimicum vincit, 217, 1. ejus tria incitamenta, 146, 2. sex gradus, 215, 2. duodecim argumenta ad eam incitantia, 136, 2 cl seqq. ejus illustria exempla, *283, i. quam sil Christiano necessaria, *302, 2. est sublimis philosophia, 457, 2. thorax est impenetrabilis, *494, 2. a spe roboratur, *116, 1. ea opus est ut pacem habeas, et cum aliis serves, 568, 2. cst virtus regia, 622, 2. eam qui amittit, amittit confidentiam, *465, 2. cst actus non elicitus, sed imperatus a charitate, 380, 2. dupliciter operatur probationem , 92, 1. el patientiam tribulatio, *ibid,* pro perseverantia sumitur interdum, *405, 1. ejus actus, officia, effigies , *466, 1. ejus fructus ct bona , *501, 2. qui sint secundum patientiam boni operis , 58, 2.
Patriarcha vox unde derivetur, ut quis sit, 615, 2. qui hoc nomine dici queant, *414, 2. cur ita dicantur Abraham et Isaac et Jacob, *ibid,* in morte mira sunt vaticinali , '482, 2. Patriarchis sanctis Deus promisit posterorum conversionem, 196, 1, 2.
S. Paula Romana ita in pauperes profuga fuit, ut aliena

vede et nimpia sepeliri debuerit» 472, 1. ei Scriptura fuit clypeus adversus omnes tentatone*, *805,1. quanta pernitentia parva delicta expiarit, 467, *Ì.* luxum levem vestium, austeritate punivit, *205, 1. quod ejui Theatrum fuerit, 282,1.

S. Pnulinus Nolanus seipsum pro viduæ Alio in servitutem Wandalis tradidit, 472, 1. sua in serviendo fidelitate civibus suis libertatem impetravit, 671, 2. ejus sufficientia 9 *356, 2.

S. Pacli ¿portoli *nomen, genus et indoles.*

Pauli nomen an Græcum, Hebræum, an Hebræo-græcum, 97, 1. an in baptismo nomen Pauli assumpserit loco Saulis; cur ct quando dictus sit Paulus, *ibid,* quid latine id sonet, 2. hujus etymologia, *ibid.* scientia ipsius naturalis et Grecanica, 3, 1. Platoni comparatur, ibid. Tarsi in Cilicia est natus, 1, 1. cl nobili prosapia ortus, (bfd.; *42, t. erat ibi senatorii ordinis, *314, 1. quomodo sino lege aliquando viveret, 12!, 1. an uxorem habuerit, 242, 1. scenofactoriam exercuit, *169, 2. fuit civis Romanus, 1, 1. el corpore parvus, at animo magnus, 37, 2; 484, 2. quomodo a progenitoribus servierit Deo, cum fuerit persecutor, *278, 1. Græcorum est disciplinis excultus, 1, 2. fuit seclu Pharisœus, ibid.; *42, 1, 2. ducem se præbet Judæis ad extirpandos Christianos, putans se obsequium præslare Deo, 1, 2. ejus relus pro judaismo, tbid.; 521, 2; 322, t. quomodo se Hebræum vocel, 496, 1; *42,1,2. fœcundo el uberi eral ingenio, 521, 2; *322, 1. quomodo sit segregatus ex utero matris, 522, 1.

Pauli vocatio et gratia.

An in eo fueril anima Adæ, *186, 1. an dotes ejus naturales respexerit Deus in ejus vocatione, *183, 1. quomodo illum Christus persequeretur, *186, 1. orante Stcphano conversus, *196, 1. qualem gratiam a Deo acceperit, et quomodo ei cooperatus, 2, 2. ejus peccatum ignorantia non excusabat, sed minuebat, *186, 2. quantum id fuerit, *ibid.* Dei in ipsum longanimitas, *187, 2. in illo mystice impletum vaticinium Jacobi de Benjamin, 1, 2. in judaismo crat plane separatus a Christo, 156,2. vocatus a Christo jam glorioso e cœlis, 2.1. est Apostolus vocatione et munere, non tantum nomine, 38,1. est vocatus ad docendas gentes, ct fundandas Ecclesias, 39, 1. Apostoli titulo non minus gaudet quam duodecim illi a Christo vocati, *ibid,* vocatus est a Deo, non ab hominibus missus, ncc intrusus, *ibid.;* 516, 1, 2. quoto œlatis anno conversus sit, 12, 1 ; 504, 2. tunc Christus el corporaliter apparuit, 400, 2. quomodo ab co fuerit comprehensus, *46, 2. peccans cx Ignorantia minus indignus fuit venia, minusque impedivit Dei vocationem , quam si peccassel ex malitia, *184, 1. quomodo carnalem se dicat ct sub peccato venumdatum, 123, 1 ct seqq. a gratia Dei quasi a remora detentus est, 3, 1. ejus cum eo duellum, *ibid,* suam ipse vocationem miratur cl describit, *ibtd.* non ila in gratia fuit confirmatus , quin ab ea excidere potuisset, 335, 2. fuit ante conversionem persecutor Ecclesiæ, 521, 2. ejus triplex gratia ad evangelixanduin, 612, 2. incertus do sua saluto fuit, 335, 2; 424, 2; *311, 1. quomodo gratia Dei in illo vacua non fuerit, 401,1. sed ei est cooperatus, *ibid,* ct seqq.

Pauli sapientia.

Est abyssus sapientiæ, 3, 2. occanus est sapienti®, reli ct spiritus divini, 6, 1. cum balista comparatur, *ibid.* cur eloquentia ct sapientia humana abstinuerit, 264, 2. nemo co magis novit medullas Scripturarum, 1, 2. linguae et prophetide donum habuit, 13, 1. ejus sapientia in epistolis elucet, 3, 1. ejus do sua doctrina testimonium, 6, *2.* Platonicos Corinthi confutat, 448, 2. quomodo omnium Corinthiorum linguis loqueretur, cum una tantum ibi esset lingua , 392, 2. legatus fuit ad promissionem vit®, *271, 1, 2. ejus sublimitas et profunditas, 6, 2; 583, 2. quomodo imperitus fuerit sermone Gr»co, 492, 2. imperitus in grammatica, sed non in rhetorica, 493, 1 ; *843, t. an prater obscuram 6<lem habuerit claram scientiam articulorum fidei, •278, 1.

Pauli virtutes.

Ejus continentia : nam ne quem gravaret, suis manibus operatus estad vicium comparandum, 497, 1. suam liberaliutem modeste extenuat, 427, 2. ejus prudentia in tollendis anim® morbis, 468, 2. ejus magnanimitas, *344, 1. jurans non jurat per conscientiam, sed per Christum, 156,1, 2. ejus ardens in Deum ornor, 452, 1, 2. castitas, 7, 2. temperantia, ibtd. penitenti i, *ibid,* in pauperes benignitas, 240, 2. humilitas, 7, t ; 238. 2; 312,1 ; 332, 2; 6!2, t. hinc Apostolorum ve dicit minimum ct novissimum, 282, 1; 400, 2. virgo fini, 7, 2; 328, 2. qunmodo ejui nomen apud S. Ignatium irrepserit inter conjugatos • cur mulierem non circumduxerit, *ibid,* ejus mortificatio et pugna, 334, 1. ejus constantia in laboribus et persecutionibus, 497,2; •316, 2. fuit virtutum omnium orca cl speculum, et eas vita magis quam sermone docuit, 7, i ejn< humanitas in salutandis Christianis, 241, 2. ejus modestia. 238, 2; 239, 1 ;4S2, 1; 504, 2 ; *115, 2; 1303, 2; *314, 2;* «22, 1. quomodo a se laudando iterum iterumque resiliat» 489, 1. in omnibus actionibus semper ad orationem recurrebat, *522, 2. ejus religiosi sincerila*, 508, 1. ejus comitas erga omnes, *12!. 1. ejus in fide dilatanda studium, 486, 1, 2. cum libero arbitrio cooperatus est» 401, 1. quam fuent ab ambitione alienus, *312» 1, 2. ejus vita fuit cœnobllica, 459, 1. cur sc perfectum esse neget, *51, <• quomodo se primum peccatorum dicat, *186, 1;*187, 1.

Pauli charitas et zelus animarum.

Animarum salutem cl lucrum quanti fecerit, *13, 1. optat diutius vivere ad salutem proximorum, quam es>a cum Christo, *16, 2. affectus et amor ejus erga suos filios, 9,1; 431, 1; 450, 2; 507, 1 ; 554, 2; 555. I;*12I» 2; *125, 2. tristitia ejus ob Judæorum reprobationem, 9, 1 ; !56. suum erga erga eos affectum testatur, *ib^d.;* 102,1. ejus gemitus, 142,2; *16, 2. ejus chantas «stimatissima, 152, 2; *44, 1. sollicitudo ejus pro omnibus Ecclesiis, 9, 1 ; 497, 2; 314, 1 ; *322, 2. Jesu nomen semper in ore cl corde habebit, 7, 2; 41, 2; 592, 1. optat sibi æternam damnationem exemplo Mosis, 157, 2. lise ejus optatio non fuit absoluta, utpole Dei ordinationi repugnans, *ibid.* Judæis factus Judæus, Gentibus exlex, el omnibus omuia, 9. 1; 332 , 1. mundum contempsit, ct crucem dilexit, 7. 2. assiduo xum Christo conversatur, 8, 1. ejus cœlesles cogitationes, gralitudocl oratio, *ibid,* ejus xelus pro judaïsme» 1, 2. ejus in Timotheum amor, *272, 1. cur justitias legis pro Christo arbitretur ut stercora, *44, 1. gratis evangelixavit, 331, S; 332, 1; 493, X

Pauli potestas Apostolica et auctoritas.

Corinthium incestuosum excommunicavit, 286, 1^ alimoniam accepit a nonnullis dum ev.ingclual, 331, 2. quam difilcilc ei fueril cedere juro sustentationis apud Corinthios, et quare jure Illo cesserit, 332, 1. pro pauperibus Judæis collectam passim fieri jubet, 416, 1« commissa ei dispensatio Evangelii, 331, 1. oxcu<al se a simulatione et hypocrisi, *522, 2. quomodo Apostolum se esse probet, 330, 2; 507, 1, 2; *277, 2. quomodo se a pseudMposlolis distinguat, 282, ! ; 328, 2; 457, 2; 485, 2. schismatis Corinthii auctores arguit, 279, X Pelruw

jodatantao arguii ti in viam revocavit, 4, 1. an *vere* eum reprehenderit, 529, 1. cur Timotheum circumciderit, non Titum, 527,1. ordinat quomodo collationes spirituales in Ecclesia Heri debeant, 398, 1. modeHc ceteros Apo»tolos deprimit, ut suam auctoritatem erigat, 527, 2. quomodo ei Apo«tolatum Deus Pater demandari!, *176, 1, 2. cur Evangelium cum Petro et aliis Apostoli! contulerit, 523, 1 ; 526, 2. in ejus potestate erat vita et mors propria , *13,1.

Pauli efficacia in practicando.

Quomodo ob eam dici queat magus animarum, 11,1. ejus salutationes, non tantum sigua benevolentiæ, *seti* et cinse benedictionis, 43, 1. m Hispínia predicasse cum multi tradunt, 210, 1. quos ibi Christo pepererit, *ibid.* quibus rationibus et discursibus fidai myJeria probarit, 264, 2. benedictio ejus multiplex, 24!, L efficacia ejus in dicendo admirabilis, 0, 1,2. hinc magneti confertur, *ibid.* ct Deus habetur, *ibid,* hæc eilicaria nude colligatur, 10, 2. bæreticorum omnium errores sua sapientia configit, *b,* 1. quomodo usus dono linguarum, 302, 2. ejus conciones erant catecheses, 575, 2. ejus in annuntiando Evangelio libertas et alacritas, 685, 1. Corinthiis novam philosophiam novo dicendi el agendi modo persuadere debebat, 260, 2. fuit parauymphus in animabus Deo per fidem desponsandis, 489, 2.

Pauli ¡abaros, pama, career cl martyrium.

Moriens carnifices convertit, 12, 1. qui ejus timores interni fuerint, 465, 1. Judæi advenus eum Thessalonica» seditionem concitarunt, *114, 1. an fuerit podagricus, et perpetuos dolores capitis habuerit, 503, I, 2. ejus stimulus carnis fuit tenlatio carnis, *ibid,* hunc a se tolli petens, non fuit exauditus, 505, !• an in carcere colaphis a dæmone casus sit, 503, 2. mortem præsclvil, *309, 1. æhn anno lxvhi moritur, 12, 1. an opera Seneca» liberatus fuerit a vinculis Neronis, *315, 2. passiones, mortificationes et mortem Christo velut calicem libat, 442, 2. Antiochia» lapidatus est ct pene occisus, *302, i. laborum ejus cursus qualis el quantus, *310,1. cervix ejus præcisa subsultans tres fontes elicuit, 12, 1. que ejus tribulatio in Asia fuerit, 421, 2. qualia passus sit Corinth. 260, 1, 2. hostHluos parum est moratus, *10, 2. gloriatur in sola cruce, 578, 2. el in infirmitatibus, 498, 2. ejus labores pro Evangelio, 2. 2. passus Roma», cum Petro, sub Nerone, 11, 2. Mortis ejus causa fuil, quod Simonem Magum sublimi dejecerit, el pellicem Neroni detractam Christo pepererit, *ibid,* el seqq. 492, 1 ; *315, 1. quomodo adimpleret ea quæ deerant passioni Christi pro Ecclesia, *70, 1. bestiis fuit objectus, 407, 2. in carcero petit sibi afferri libros et membranas, *314, 2. vinctus in cœlis animo habitabat, 602, 2; *55, 1,2. seipsum quotidie immolabat, 8, 2. ejus viucula sunt gloriæ insignia,

Pauli miracula.

An noctem et diem sub aquis fuerit, el inde miraculo eductus, 490. 2. umbra ejus el sudaria morbidos sanant, mortuos ad vitam revocant, 13, 1. viperam illæ«us manu excutit, 14, 1. Episcopum Ananum cxcæcavit, 2. apparet Neroni tertio a martyrio die, 12, 2. Chrysostumo commentanti visus aditare, et scribenda dictare, 6, 2. in ejus gratiam Melila venenatis caret animalibus, <5, 1. in festo conversionis ejus nati venenatis morsibus medentur, *ibid.* Constantino Imper, apparens sanitatem promittit, *ibid,* ille basilicam ei erigit, *ibid.;* 17. 1. apparuit S. Thorn® Aquinati, eum docet, et in cœlum sustollit, 10, 1. S. Dominicum praedicatorem et pnedicalorum mtgistrum consecravit, *ibid.* corpus ejus ad Catacumbas fulmino retentum, 12, 2. ejus imago lacrymata in caedo Andronici Comueui Imp., 15, 1. mortuos ad vitam revocat, ut Cutychum, 13, 2.

Pauli fama el gloria.

Ejus reliquiarum cultus, 16, 1. ejus sepulcrum videre dunderat Chrysoslomus, *ibid,* ipsum reges et principes venerabundi adeunt, *ibid.* Hem Christiani veteres, *ibid.* miracula multa ad ejus reliquias facta, 2. corpus ejus electro includitor a Constantino Imp., *ibid.* templum ei erectum n Constantino auget Valentinianus junior, quod Gothi in urbis expugnatione venerati sunt, *ibid.* habitus a Lycaoniis Mercurius, 9, *2.* novissimus fuit in ordino, primus in meritis, 401, 1. cur Petro a dextris pingatur, 15, 2. est una cum eo princeps Bcclevim, *ibid.* varia ejus elogia, 8, 2 el seq, cur dictus vas electionis, 1, 2. Eusebii de illo testimonium, 6, 2. et Luciani, 1!, 1. vocatur Christi promptuarium, et u Juliano Apostata magus, *ibid,* rerum gestarum gloria universos Apostolos, Patriarchas, Prophetas Sanctosque omnes veteres excolluit, 17, 2. tituli ei et Christo commune, ipse orbis doctor, Christus redemptor, 2, 2. ejus vincula Neronii purpure præforuntur, *285, 2. creditus a nonnullis spiritus veritatis a Patre missus, a Christo promúsus, 3, 2. est habitus legislator Gentium, 15, 2. merito Corinthiacus, Achaicus, Macedonicus, Thracicna, ct Asiaticus dici potest, 485, 2. rhinoceroti confertur, *188, 1. quomodo Asia tota innotuerit, *83,1,2. quomodo sit Propheta, 387, 1. est singulari Apostoli nomine ho« nonitus, 10, 2. ejus sepulcrum celebratur, 12, I. Eliseo comparatur, 11,1.

Pauli raptus et revelationes.

Revelationem de sua salute non habuit, 335, 2; *&, 2! *311, 1. didicit Evangelium non ab homine, sed Dei revelatione, 3,1, 2; 524,2. quando ejus raptus contigerit, 499, 1. non fuit tunc ejus anima a corpore separata, *ibid,* vere cum corpore et anima raptus fuit, 501» 1. an vere nesciret modum sui raptus, *ibid,* semel lanium est raptus, *ibid,* in raptu non vidit divinam essentiam, 502, 1. quæ ibi audierit arcana, 3, 2; 502, 1. ei Dominas Corinthi apparet, 2?i6, 2. sapientiam et gloriam Dei scivit revelatione divina, 263, 1. in qua prima defensione affuerit ei Deus, *315, 1. quanto tempore post primam hanc defensionem occisus sit, *ibid,* mullas habuit revelationes, 13, 2; 502, 1. a Christo in Macedoniam vocatur, 13, 1; 1*, 1. angelum illi Dominus naufraganti submittit : illi adfuit cum sisteretur Neroni, **18, 2.**

Pauli gesta et itinera.

Duplici de causa Jerusalem nbit post conversionem, 526, 2. an statini a conversione eo sil profectus, 523,1, 2. cur Petrum ibi adierit, 523, 2 et seq. Oncsiinum Rorn.o in vinculis convertit, el cum epistola Colowas mittit ad herum,n quo fugerat, *341, 1. ejus persecutiones in Macedonia, 428, 2. cur tam diu Ephesi voluerit morari, 429, 1. quando contigerit ejus fuga per spurium,et qua occasione, 498, 2. cur nd urbes primarias primo Evangelium detulerit, 593, 1. Corinthi seguíannum conversatus multos convertit, 246, 2. Alexander ærnriui ei valde restitit, *314, 2. cur iter suum ad Corinthios distulerit, 428, 2. ejus iter et peregrinatio causa Evangelii relegitur, 10, 2; 239,2; 419, 2; 423, 1; *311. 2. quando in Ilispaniis prædieavprit i *315, 1. Colossis non prædicavit, *83, 1. cæteris Apostolis amplius laboravit, 332, 2. The<*alonicæ matronas nobiles convertit plurimas9 *114, 1. hina eo Thimotheum mittit, ut conversos in fido confirmaret, *ibid,* Ilieroortymam juvenis abit, ut Gentilium scientia imbutus, «acris disciplinis eruditetur, 1, 2. Ephesi biennio mansit disputant, *83, 1. cur Co»*utbiis euadeat ut fornicarium in gratiam admiltaut.

4*8, 1. omnes ejus moras, cursus et recursui non parrai S. Lucas, 419, 2; 423,1.

Varia de Paulo,

Fjus martyrio interfuit S. Stephanus, 42,4, visit celebs, 7, 2; 828, 2; *58, 2. ostendit S, Ambrosio corpora SS, Gervasiíel Prolasii, 14, 2. S, Alberto Magno exposuit loca quædam dliBcilia in S. Dionysio Areopigita, 15, 1. Christo appingitur cum Petro, 2. Thcctam virginem Deo despondit, 492, 1« scribit c secundis vinculis, quod sibi in primis evenerat, 315,1. Felicem pr®sidem perterret de judicio futuro loqueos, item Festum et regem Agrippam, 9, 2. discípulos sibi aequat in scribendis epistolis, *115. 2. cur Timotheum sanare noluerit, *249, 2. quod ejus videndi habuerit desiderium, *278, 2. carnis splendores ct excellentias credit detrimenta, *43, 2. conscientia ejus pura et simplex, *278, 1, 2. preces Romanorum cfllagitat, 241, 2. pori prima vincula visitavit etiam Asi® Ecclesias, *317,1. cum dicentem audire optavit Augustinus, 9, 2 ct seq ; 553, 2. non habuit stigmata in manibus ct pedibus, 583, 2. cur abortivum so vocet, 400, 1. ejus hospitium in templum transiit, 17, 1 ; *346, 4. Petro semper primatum cedit, 49?, 2; 507, 1, 2. amolitur a se avariti® suspicionem, 241, 1; 473, 2; *67, 2. Cerinthus adversus cum seditionem movet quod præputialos in templum duxisset, 19.1. cur Petrum non salutet in epistola ad Romanos, 243, i. a pseudo.ipostolis suggillatur, 484, 2. apostata ab Ebione vocatur, 4,1, 2. cur fuerit Judxo-christianis cl Judæis odio, 241, 2; 563, 2. an electus ad apostolatum, quia fidelis, *183, 1. pellicem Neronis Christo lucnhcit, 11, 2; 49?. 1.

S. Paulus primus eremita fuit theodidaclus, *429, 2. latuit mundum, *103, 1. ab anno ætalls xv in desertum concessit, *303, 2. ejus animam angeli ad cœlum duxere. *363, 1.

Pauli Fagii Tobias suppositions est, *340, 1,2.

Pauli Koslkæ elogium, 45, 2.

Paulus Samosalenus Antiochenus Episcopus cum vilis esset ct pauper, litigantium pecunia se ditabat, *324, 1.

Pauper, ara Christi est, 480, 2. quomodo rex esso queat, 204, 2. quod ei datur, datur Christo, 208, 2. pauperibus Deus de victu prospicit, 473, 1. quam remunerationem dent ditioribus, a quibus eleemosynam accipiunt, 472, 2. orant pro cleemosy narii>, 480, i. pauperes liierosolymx erant plurimi in primitiva Ecole» nia, 52S, 2.

Pax reddit nos drinonibus terribiles, *64, 1. pans effectus, *ibid.* eri scutum quo omnia hostium tela elidimus, 63, 2. animos sibi invicem conneclit, 023, 1. pacis spiritualis elogia, *100, 2. eam c cœlo atlqUt Christus, **ibid.* quantum ea sit bonum ,91, 1 ; 568. 2. cst ca bello paranda, *106, 2. omnium osso debet moderatrix, *ibid.* pax nostra est Christuv, non formilis, sed causalis, ¿05, 1. Par *hominibus bonœ voluntatis,* quid sit, 145, 1. par Hebræis omne bonum significat, el eam salutinies apprecdlKinlur, 43, 1; 681, 2.

Peccare semel satius, quam c*se in statu continuo peccati, 804, 1. peccat mortaliter retirions potestati civili, 220, 1. peccandi consuetudo tallii remorsum conscienti®, 638, i. peccandi pericula assidua cogunt Sanctos ad mortem auliciore, *15. 1, peccandi necessitas hominem semper pavidum reddit, *32, I.

Peccantes publice, publice arguendi sont, *247, 2. peccantes cx infirmitate tolerandi, non qui ex pertinacia, 571.1. peccans veniam rogando violationem legis sarcit, 674, 2. omnis peccans peccati sui litteras scribit, •89, ».

Peccator quomodo a Deo induretur, 167, 2. ejus mater eat mors, 601, 2. esi diaboli captivu>, ‘297, 2. dormit in tenebris, 654, 2. cur qus mon dicatur primogenita, 99, 1. Spiritum Sanctam contristat, 646, 2, otl embryoni similis, 637, 1. ei suadendum ut minus peccet, *184, 1. per fidem incipit justificari, 79, 1. quafa ejui mutatio in justificatione flat, ’276, i. h«c difficilior cst quam mundi creatio, 596, i, 2. quomodo non inlriligat, quæ operetur, 123, 2.

Peccatores omnes sumus, 73, 2. cremandi sunt extra mundum in inferno, '529, 1. infirmi sunt ex morbo peccati, 05, 1. delicti sui in vita venum sperent, •138, 1. peccatores graves rgre eoovertuotur, *401, S. tam occulti quam publici peccatores sunt in Ecclesia Dei, 287,2; 637. 1.

Peccatum nullum vel minimum orlinatur ad illuUrandam Dei misericordiam, 69, i. nec e«l medium digitala ul gravissima peccata evitentur, 70, i. pecratum, dum peccamus, nobis intrinsecum est, 81. 1. quomodo peccatum alicui non imputetur, *ibid,* quanti mola homini aituleril, 98, 2; 99, 1. est causa mortis, 2. dui deleatur, in nova peccata hominem pertrahit, Ht, 1. eo chantas amittitur, alioqnin non recessura, 382, ielseq. terram cœluinqne inquinat, *520, 1. ante le¿em erat quidem peccatum actuale in mundo, sed non imputabitur ad pœnam mortis, 101.1. per legem magis auctum, 104, 2. ejus odium inculcatur, 209, 2. est vetui career, 196, 1. id non propagatione, sed imitatione lanium in postaros transisse, hærelicum est, 97, 1. amat tenebras, 224, 2; 651, 2. est chriMladium et dciddium, 538, i. nou rcmitlitur per soltm Justiti® imputathmem, sed per ejus infusionem, 454, 2. est et fortiter resistendum t *498, L quia est summum malum, spontanea insania ct voluntarius dæmon, 2. maxima ignorantia esi, *398, 2; *439, 1. cst quasi somnus, M mors animæ, 654, 2. item ejus morbus el corruptio, 685, 2. ex natura mortem meretur. 115,1. est grave onus animam deprimen*, 573, 1. in nos dominari nequit, nisi nos sponte ei addicamus 111, 2; 113,1. quomodo nos circumstat, *494, 2. pece itum sequens est pœua precedeulis, 52, 2. quomodo peccatum omne, prælor fornicationem, exira corpus sil, 296, 1 ; 463, 1. si voluntarium non sit. uou cst peccatum, HO, 1. non est animæ subUantii. 455, 1. cst cibus durus, nec ullo stomacho digvstibilis, *ddd.* ejus Deus non est auctor, 167, i. nec ad id impellit, 343. 1. habet regnum in anima nostra. 106, 2; ili, 1. ejus tota genealogìa, et gradus consanguinitatis el affluitali*, 98, 2. peccatum actuale duplex eat, 99, 2. peccatum S. Petri in simulando judaismo veniale tantum fuit, 530, 1. peccatum Adæ, et omnia ex illo secuta vocantur vetustas, 202, 2. peccatum Episcopi ct Pontificis totum populum inquinat, *520, i. peccatum sæpé capitur pro hostia expiando peccato definita, ¿8, t; 130, 2; 455, 1 ; *450. 2. aliud esi, esse pecc.vlum, aliud vincere peccatum. 110, 2. peccatum in justo nou manet, sed laici, 81, 2. per pumitentiun remiUilur, sed per bona opera legitur, *ibid,* quomodo peccalo Christus mortuus el nos, 111. (. peccatum in Spirillum Sanctum, et peccatum ad mortem, quid sit : bau: vix remittuntur, *401, 2. peccati ct delicii discrimen triplex î sæpe pro eodem arripiuntur, 600, 1« quomodo Christus peccatum pro nobis factus, 541, i»

Peccatum originale omnes necessario trahunt ub Adamo, nisi prævenianlur, 100,2. non cons^tit m ip>a concupiscentia, sed morali asersimie a Deo, 130, 1. ejus radix quæ : ca non fuit in Christa, *415, I. esi duplex, actuale et habituale, 99, 2. non oritur ex traduce animi', 100, 1. id contrahunt infantes innoxii, 101, i. ct quidem omnes, 98. t. estque eis proprium ct iijliairens, 450, 2. per generationem In |xMleros transfunditur, 32, 1 ; 61, 2. non substantia mala, 548, 2.

Pecetta implero quid «it, *1M, 2. quantum peccatum ea non arguero, *307, 1. ea plane ci adii aiuta, non radenda, *451, 4. sunt fugienda, *291, t; *441, I. a

peccatis netno resurgere potest, nisi excitanto Deo, *297, 1, 2. ea praedestinatis cooperantur in bonum, 143, **1.** peccali venialia sunt stipulo», 270, 1.
Peculatores qui sint, *182, 1.
Peculium Dei sunt fideles peculiantor *165, 2.
Pedes evangelizantium, sunt Apostoli discurrentes per totum orbem, 180, 2. undo et quare sint speciosi eorum pedes, *ibid, pedes* ignobiles honestius vestiuntur, 375, 1. pedes olim hospitibus lavabantur, *241, 1. pedes veritatis sunt stabiles, mendacii debiles, *301, 1.
Pelagius peccatum originale negabat, 32,1; 97, 1 ; 450, 2; *427, 2. ei non favet Chrysostomus, 468, 1. docebat hominem etiam ante lapsum moriturum, et mori ex naluræ necessitate, 132, 1, 2. et charitatem esse donum nostrum, non Dei, 377, 1, 2. et Christianos omnes debere esse pauperes, *266, 2. merita tribuebat natura» viribus, '523, 2. oderat dialecticam, *269, 1, 2. ejus error circa vocationem, 248, 1. erat hostis gratiæ, hinc eum oppugnans Augustinus liberum arbitrium deprimit, 2!, Í; *36, i. docebat, Deum operari velle per legem minando et pollicendo, 9*ibid.* ct posse esse a Deo, sed velle et agere a nobis, *ibid.*
Pendent a Deo omnia, *354, 2.
Penulam quam sibi per Timotheum adferri jubeat Paulus , quid esset, *314, 1. est pallium ad frigus et pluviam arcendam, *ibid.*
Per prrpositio Deo Filio convenit, 197, 2; 325, 2 ; 625, 1.
Pereffluere Paulo duo significat, '366, 1.
Peregrinamur a Domino quamdiu in hoc corpore sumus, 449, 1.
Peregrinatio nostra duplox est, 450, 1. peregrinationis vagæ et inccrlæ incommoda, *476, 1, peregrinationes Pauli, *319, 2. aliquot a S. Luca omisso» sunt, 419, 2; 423,1.
Peregrini sunt omnes homines in terra, 314, 2; *478, 2.
Peregrinus impostor ob nomen immortale in rogum se conjecit, 380, 1. Christianum se finxit, et carceri se pro fide Christi obtulit, ul eleemosynis fidelium potiretur, *340,2 ; *463, 1 ; '513. 1.
Perfectio Christiana in quo sila, 58, 2; 204, 2; 284, 2; 654, 1; '51, 2. quantam charitatem exigat, *172, 2. nostra mela est, *48, 2. ejus signum est proximi infirmitatibus compati, 574, 1. eam insequi debemns, ut venator leporem, *50, 1. ad eam currendum, cl obliviscenda ca quæ retro sunt, '48,2. quæ ejus rei praxis, *50, 1. ad perfectionem acer stimulus, *Hodie cœpi, hodie finiam,* *51, 1. ei inhians mundo carnique mori debet, 580, 1.
Perfectus quis sil, *102, 1,2. sola Scriptura perfectum hominem non reddit, *304, 2. perfectum quomodo se esse dicat el neget Paulus, *51, 1. perfectus viator quis, perfectum se non cogitare, incitat nd perfectionem, *48, 2. perfecti quam certitudinem habeant de sua salute, 135, i. eorum status spiritualis est, 265, 1. qui sint Apostolo perfecti, et quæ illis sapientia proponenda, 261, 1.
Periclis in injuriis tolerantia, 217,2.
Pericula ingeutia Hebræi vocant mortem, 422, 2.
Peripsema proprie quid sit, 284, 1, 2.
Perperam agere quid sil, 381, 1.
Persecutionem pali pios omnes quomodo sit verum, *302, 1. persecutio Antichristi tempore futura, est cxlrcma, *163, 1. erit corporalis ct spiritualis, *ibid,* persecutio non est molesta patienti, sed pati detrectanti, 441, 2« qui eam patiuntur vincunt, quia præcurrunt, 1. in ea maxime elucet Sanctorum in currendo vigor, 1. eam patiuntur, qui Christum vel religionem sequuntur, *302, 2. ea Martyribus in bonum cessit, et aliis in stimulum, 143, 2. ejus condimenta sunt Dei promissa *406,1.—*Vide* Tribulatio.
Persaverantes soli digni requie cadesti iunt> *385| 2»
Perseverantia est In oratfono necessario, 685,1. est **matti** cullibet morituro, *310, 2. est certuni figliti in election!», 194, 1. ad eam requiritur gratin Dei, et cooperatio liberi arbitri!, *5, 2, ejuf incertitudo, *32, 2. ejus donum est duplex , potentiate et actuale, *5, 2. csl ex Deo, non a nobis; nemo se illam habere certus est, fed ¡Him a Deo sperare debet, *ibid.* distincta est a gratia, justificanto, *ibid,* datur humilibus et sollicitis, *ibid,* medium ad ipsam assequendam, *6, t.
Perseverare omnes possunt, si velint 312, 1,
Personarum acceptio non habet locum in gratuitis, 59, 2. in Deum cadere nequit, *ibid.;* 527, 2. personarum SS. Trinitatis proprietates , 513, 1,
Petra scandali quid sit, 109, 1, 2.
Peruani famuli cl uxores cariores, domino ct viro defuncto, in rogum vivi se cum eo injiciunt, 464, 2.
S. Petrus Apostolus cur in epistola Pauli ad Romanos non salutetur, 243, 1. regiones ab eo perlustrata» cum Roma pulsus esset, *ibid,* an vere a Paulo sit reprehensus, 529, 1. judaismum simulans peccavit scandalum dando Gentibns, 2. qualo cl quantum ejus peccatum fuerit, *ibid,* est capite inverso in crucem actus, 534, 1. cur ei Paulus a dextris pingatur, 15, 2. an Phigellum constituerit Episcopum Ephesinum, 584, 1. licet correctus a Paulo fuit tamen eo major, 530, 2. sed ei Paulus primatum ubique cedit, 402, 2; 507, 1. Roma» fuisse asseritur, 247, 1 ; *111, 2. cur cum eo Paulus Evangelium contulerit, 523, 1 ; 524,1, 2. quasi præses pr.eiuil Cone, Hierosolymitano, 527, 1. secundarium est Ecclesiæ fundamentum, 269, 2. Christo successit non ut par,sed ut vicarius, *420, 1. Romam sedem transtulit, 44, 1. Judæorum simul et Gentium fuit Apostolus, 528, 1 ; 530, 1. mortem suam præscivit, *300, 1. Constantino Imp. curationem a lepra promittit, ei dormienti apparens, 14, L ei inter viros primus apparuit Christus, 399, 1. iUm Romæ postea, 400, 2. tonso vertice fuit, 354, 1. caput est Ecclesiæ, et vicarius Christi, 15, 2; 42, 2; 530, 2. ipse cum Paulo operas est Ecclesiæ partitus, 528, 1. fuit Romæ in eodem cum eo carcere, *313, 2.
Pbenissœ mulieres ante idola prostituebantur, 54, 1,
S. Phiraildis cum marito Pipino castitatem in conjugio coluit, 301,2.
Pharao flagellis induruit, 168, 2. a seipso proprie ct directe obduratus est, 107, 2 et seqq. quomodo eum obdurari! Deus, 26, 2. quomodo et cur eum Deus excitaril, 166, 2. ejus filia se finxit Mosem peperisse, *483, I, 2
Pharisæi unde dicti sint, *43, 1. animarum docebant , *ibid,* illorum continentia el pietas, jejunia, vestis, legis observantia, rigor, **ibid,* illorum auctoritas, *ibid,* eorum secta apud Judæos nobilissima erat, 1, 2 ; *43, 1. censebant astra esse animata, **94, 2.*
Phigcllus an S. Petro creatus Episcopus Ephesinus, 585, 1. amicitiam cum Paulo finxit, *280, 2.
Philanthropia Dei multa admiranda continet, *337, 1.
Philautia quam sit noxia, 574, 2. est multorum malorum causa, *299, 1.
Philemon civis erat Colossensis, apud suos nobilis; ejus domus ecclesia fuit, ct diu mansit; ejus pietas ct hospitalitas , *343, 2.
Philclus resurrectionem negavit, 401,2; *280, 2.
Philippenses misere Epaphroditum suum Apostolum cum muneribus ad Paulum, *1,1. erant in cum liberales, *67, 2. pro Evangelio multa sunt passi, *6, 1.
Philippi urbs Macedonico describitur, *1, 1.
S. Philippus Apostolus in crucem Ilierapoli actus est, 534, 1. en genuerit filias ante Aposlolalum, 319, 1,
Philippus diaconus quatuor filias babuit virgines, spiritu prophetico donatas, 319, 1.
Philippus Ilovardus, Comes Arondeliæ, patienter bonorum est passus jacturam, ct sancte in carcere vixit, *464, 2,
Philippus Metauchtbou sine Pauli epistolis nec cubabat,

nec comabat, 5, 1. ejui commenta in easdem, *ibid.* ejus de ventato'Eucharistica assertio, 361, 1.
Philo Judæus quid responderit aula Caligulæ ejectus, * H», J-
Philosophiam qualem Paulus deprimat, *10,1 ; *85, 2. philosophice fructui, *502, 1.
Philosophica sex axiomata fidei repugnantia, *86, 1. vir philosophus periculis obduratus a¿78, 1. quidam lapide in cerebro perculsus litteras est oblitus, 189, 2.
Philosophi cx creaturis non cognoverunt SS. Trinitatem , 50, 1. Patrem etiam vocant mentem, el filium Verbum, *388, 2. etiam idola coluere , 49, 1. sunt patriirchæ haereticorum, *85, 2. mortem contempserunt, 151, 1. eam docebant bommi esse naturalem, 98,1. eorum vanitas in Deo non agnoscendo, 51, 2. fuere pederastia infames, 53, 1. eorum errores circa mundi creationem, *472, 1. pleriquc fuere frugales, *256, 2. pollutionem non censebant esse vitandam, 651, 1. multi eorum tempore Apostolorum orbem circuibant, specie pietatis et eloquentiæ populos a Christo ad se traducere conantes, 253, 2. nonnulli tamen Christo se subdidere, 484,1.
Philtrum puellarum Babyloniarum ,
Philumena Apellis fuit ab angelo malo imbuta, 5ib, I.
Phocion amico iniqua petenti morem gerere noluit, *120, 1. cum uxor mundum suum vocabat, 667, 2; *204, 1. oblitus est injuris irrogata, 217, 1.
Phœbe quomodo dicatur soror Pauli, 242, 1, fuit tatrix epistola) ad Romanos, *ibid,* ejus elogium, *ibid.*
Pbœnix typus resurrectionis est, 90, 2; *480, 1.
Photinus docebat Filium per so non subsistere, *353, 1. item non formam, sed energiam Patris esse , *23, 2.
Pholius Patriarcha Constantinop. censet Spiritum Sanctum a solo Patre procedere, 31, 1.
Phryges erant cultui angelorum addicti, *93, 2; *95, 2. erant illiberali et servili ingenio, *341, 2.
Piacularis victima Hebr. erat hircus emissarius, 284, 2.
Pictas quadrupliciter accipitur, *229, 2; *220, 1. quomodo ejus simulacrum a Romanis pingeretur, *202, 1. esi proprie cultus Dei ct timor, *229, 2. pictas cum sufficientia magnus est quæ«lus, *255, 2. adferl victus sufficientiam, *250, 1. pictas pro beneficientia iu proximum aliquando capitur, *220, 1 ; *229, 1, 2. pietatem simulant Iunedici, *299, 2. cam pro quæstu habent, *255, 1. quantum pictas parentum filiis prosit, *273, 1.
Pignus el arrha quomodo differant, 594, 2.
Pii non timent mortem, *309, 2. an ante impios resurgent, *133, 1. quomodo verum sil pios omnes persecutionem pali, *302, 1. — *Vide* Justi.
Pileus libertina) conditionis insigne est, 355, i.
Pittaci philosophi clementia, 217, 2.
Placet diverse quis hominibus ac Deo, 521, 2.
S. Placidus puer S. Benedicto iu disciplinam traditus, *303, 2.
Placilla Imperatrix quam sedulo filios cducarit, *207, 1.
Placitum Deo quomodo dicatur tempus Evangelii, 456, 2.
Plagæ /Egypti an ab angelo malo inflicta?, 342, 2. plagarum numerus apud Judæos quadragenarium non excedebat, 496, 2.
Plagiarii sunt raptores hominum, *182, 2.
Plancta vestis sacra undo dicatur, *314, 1.
Plato cedit S. Paulo, 3, 1, miram Imbuii gratiam sermonis, *111,1. hinc dictus est Moses Atticus, 50, 1. quia coluit astra et idola, hinc ejus salus desperata, 52, 1. mundum per cubum ternarii facium esse ait, *84, 2, cujus lex de vino Juvenibus interdicendo, *250, 1. infamis fuit pæderaslm, 53, t. quam impia in politicis doceat, 653, 1. in iis docet in rep. bona colendam Opum mediocritatem, *256, 2. regibus serviens irrisus est a Diogene, *120, 1. docet aliquando licitum esso jneotjrij 529, 2; 643, 2. prodiit e schola Ionica, 583, 1, quare academism suam rep. loco pestilenti elegent, 336. 1. iram suam est moderatus, 648, 1,2.
Platomci confinxere deos medios animarum purgatores, *95, 1, 2; *96, 2. dicunt corpus esse animi sepulcrum, 448, 2. docuere mundum ab angelis conditum, *86, 1- Deum cue animam mundi, *76, 1. obscure SS. Trinitatem cognovere , 50, 1. asserunt Deum mundum creave ex materia sibi costerna et increata, 588, 1. item animas ante corpora extitisse in cado, *ibid.*
Plebs lota olim in siens respondebit, Arnen, 391, i.
Plenitudo divinitatis m Christo qurnam inhabitant, *86, 2. quadruplex plenitudo in eo inhabitavit, *78, 1. plenitudo legit est dilectio, 223, 1.
Pluviae extitera in latione legis Mmioe, licet id taceat Moses, *505, 1. pluviam sua prece M. Antonio Imper, impetravit legio fulminalnx, *194, 2.
Poderis veste fio) qua ratione totus orbis terrarum esset, •195, 1.
Pœna hæresiarchirum indies augetur, *250, 2. pœnarum Christi viventis magnitudo et multitudo, 618, 2. pœna damnatorum ingens est, *400, 2. pœna est vilis, ubi est pura conscientia, *63, 2.
Pœnitentes lanium Christum insequuntur , quantum peccantes eum fugerunt, *46, 2. eorum larrymæ sunt vinum angelorum, 468, 2. eorum olim in Ecclesia mores el exempla, 467, 1. an iis opera bona ante pœnitentiam prosint, 379, 1.
Pœnitentia dicitur quasi pœnæ tenentia, 466, 2. est post hanc vitam impossibilis, *401, 1. non in nuda vite mutatione, sed m castigatione et satisfactione consistit, 465, 2. pœnitenlia Lutberi ct Calvini quatis, 466, 2. pœnitentia quid includat, et ejus paries, 465, 2. ejus effectus vani, 466, 1. ejus forma a Patribus prxschpU, 467,1. pœnitentia Esau ob vendita primogenita frustra fuit, *505, 1. pœnitentia Pauli ,7,1. quid sit baptismus pœnilentiæ, 406,1.
Pœnilenliarii Rnm« cur virgis gestent, *248, 2.
Poete quare Prophète dicantur, 387, 1 ; *323, 1.
Pollticismus tollit Deum, *474, 1.
Politicorum principia, 638, 1. negant fornicationem esse peccatum, 293, t. fallunt dum salutem spondent extra fidem Romaium, 623, 2. omnibus se in fide accommodant, 332, 1.
Pollutionem esse peccatum dicbl conscientia, 63, 1. id negarunt philosophi, 651, L voluntarii semper est peccatum mortale, 567, 2; 568, 1.
Pollutum idem est quod commune et immundum, *462, t.
S. Polycarpus diu vixit, 19. hzrclicum Marcionem noluit agnoscere, ‘288, 2. interritus respondit Herodi proconsuli , *406, 1.
Poligamia erat apud Romanos etiam infamis, et apud Ethnicos tempore Chnsti etiam abrogata, *210, 2.
Pomorum quæ præputia vetita comedi *Lnit.* xix, ’88, 2.
Pomponius Atticus nunquam matrem offendit, *107, i.
Pontificatus Mclchisedech Christi pontificatum repræsentabat, *413,1.
Pontificii Canone» nmmiunvur, 397, i.
Pontifex judæus cur tecto capite et nudipes victimas im motaret» 354, 1. orbem universum veste sua repræscntabal, *195, 1. semel in anno populi peccata expiabat, *453, 1. Sanctum sauciorum cum eodem Ihunbuto ingrediebatur, cl egrediebatur, el quidem fumigando , *433,2.
Pontifex non debet intrudi, sed eligi ct assumi, *394, 1. ejus 1res dotes, quæ etiam Christo competunt, *393, i. ex hominibus assumi debet, *ibid,* el pro hominibus constitui, *ibid,* offerre debet pro hominum peccatis, *ibid,* quomodo cum peccantibus agere debeat, 2. pro populo orare debet, 149, i.
Pontifex Romanus potest dispensare in votis et legibus, 277, i. honor qui el cxhitalur, mento exhibetur, ut-

pote Christo vicario, *150, 2otseq. eum non osto Antichrfetum, plurimis probatur, *150,2 cl seq.; *155,2. ct seqq.; *159, 2. non est Deus, *15!, i. ejus decreta non sunt anathema, 519. 2. Apostolica™ benedictionem in Miis litteris præiniltit, 43, !. Episcopos vorat fratres, 521, 1. ot judex controversiorum fidei, 627,1. semper Conciliis generalibus præest Lvnquam caput totius Ecclе«iæ, *ibid,;* *160, 1» quomodo ob Ostiensi Episcopo benedicatur, *4!3, 2.
Popielus princeps Poloni® a muribus comestus, *214, 2.
Populus corona fuit Episcopi est, *57, 2. clerum is ordino naturæ precedi!, ut grex pastorem, *4, 1. populus Romanus vocatus populus orbis, 44, 2.
Porcus in foedere olim mactabatur, 366, 1.
Portaro quid in Scriptura significet, *853, 2.
Possibilia omnia cum nondum actu sint, sunt tamen ct hient in omnipotentia Dei, quasi in semine, 86, 1.
Possessor ob dubium superveniens possessione justa depelli non potest, 308, 1, 9.
Posteritatis Abrate multitudo , gloria , fama , œternitas unde colligatur, • 88, 1.
Postulare quid Jurisconsultis significet, 142, 1.
Postulationes quomodo differant ab oratione et ob'ecratione, *193. 2.
Potentia divina in rebus difflcllilms human® infirmitati proponenda est, 88, 2. potentia Dei et mundi quomodo differat, 505, 2. potentia ct actus ab Hebreis sæpe usurpatur pro objecto, cl contra, 28, 1.
Potestas sæcutaris est a Den mediale, 220, 1. Cur etiam Gentilium ab eo sit instituta, 9. subordinata est a Dco et sub Deo, *(bid,* quomodo a Deo ordinata omnis potestas, *ibid,* ei resistens peccat mortaliter, *(bid.* potestas Judiciaria cum Christo communicanda patientibus, *497, 1. potestas puniendi est in Ecclesia, ejusque prælatls, 285, 1,2. potestas viri in mulierem, 355, 1. potestalem suam retinuere angeli apostate, 404, t. potestates Sublimiores quæ sint, 219, 1.
Præcepli an sit omnia ad Dei gloriam facere : sed est precepti aliquando omnia sua in genere referre ad eam, 350, 1. præccptum quartum decalogi promissionem habet longævæ vite, 669, 1,2. id habet promissionem specialem, primam generalem, *ibid,* præccptum do non concupiscendo, an hac in vita queat adimpleri, 120, 2.
Pnrcmcti esso solent ad agendum expeditiores, 678, 1.
Præcursor Antichrisli erit insignis impostor, *161, 2.
Predentinavit nos Deus ut illi similes in gloria, 147, 1.
Predestinatio quid sit, 589, t ; ‘290, 2. ejus duo signacula, *270, 1 ; *29!, 1. est liberale Dei decretum *t* est dùplex, completa cl incompleta, 589, 1. ejus sex causæ et effectus sunt, 2. an predestinado ct reprobatio, saltem quoad primum effet tum, sit ante omnem præviMonem operis, ct peccati etiam Originalis 103, 1. est duplex, una est ad gratiam, alia ad gloriam : alia inchoata, otia completa est, hæcquc distinctio est antiqua, 24, L predestinado singulorum non est ex operum previsione, sed ex sola Del voluntate, 23, 1; 164, 2; <65, 1; 599, 2. ejus 1res alll effectus, 148, 1. quomodo difiera! a communi grati® preparation©, *280, 2. quomodo ea dicatur liber, *59, 1, ejus non datur causa, sed conditio sine qua non, *183, 2. quomodo sit in nostra potestate, *299, 4. an sit facta indcpendciiter a meritis Christi, 586, 3. licet una sit, inulta tamen involvit, 589, 4. prædestinatlo Christi est medium, finis et exemplar nostre, 41, 1. quam predestmationem Dei a predice! Ephesiis Apostolus , 583, 1.
Predestinali sunt firmum Dei fundamentum, *290, 2. ejus fundamenti firmitas partitu In nobis, partlm in Deo, tóirf.ptedeslinatis quomodo omnia, etiam peccata, cooperentur in bonum, 149, 1. dicentes: Si *sim predettivalus ad gloriam,* nun *possum ab (a* excidere, refutantur, *305, 2. completo predestinati semper manco! predettili iti, 23«, I.
Predicando™ Evangelium quibusvis Gentibus, 179, t,
Prædicatiools Pauli effecta, 11, 1,2. qualis ea fuerit, 61, 1. predicaiio est mystica liturgia, *30, 1. non est Inicorum munus, 238, 2. est predpuuiu munus Episcoporum, 252, 2; *182, 1. triumphat in Apostolis, 428, *ì,* ipsi non est unicum in Ecclesia sacrificium, 128, 1, prædicatio Apostolorum an exiverit m omnem terram ct in omnes gentes, et quidem ante excidium Jerusalem, 183, 1. fuit iis praecepta, *321, 2. prædicatio Christi et Apostolorum fuit sæculo huic contempta, *373, 2. quomodo de praedicatione hypocritarum gaudeat Apo-Molus, *9,2.
Predicalor auditori se attemperet, 434, 2. per bovem triturantem designatur, 329, 1. item per cervas, 554, 2. sperare potest alimoniam ex sua predica(ione, 1. non suam, sed Dei gloriam quærat, 277, 2. ut exultât maxime in suorum profectu, ita maxime mœret in eorum defectu, 608, 2. habeat bonam virtutum famam, 429, 1. complet opus a Christo cœptum , *81, 1. non debent mitti a magistratu civili, sed a Deo immediate vel mediale, lSO, 1. eos qui alunt, magnam a Deo mercede™ accipient, *4, 2. — *Vide* Concionalor.
Pneessa bonis operibus quid sit, *838, 2.
Præfidentia nimia est causa rum® spiritualis, *32, 2.
i'rægnanliuin dolori confertur dolor diei Judicii, *136, 2.
Prelati quomodo se in reprehensione viliorum gerere debeant, 425, 1,2. scandala de Ecclesia tollere satagant 286, 1. subditis se non (nm patres quam matres exhibeant, 554, 2. iis, non laicis, negotium absolutionis fornicarii committitur a D. Paulo, 427, 1. suis exemplo præeant, *52, 2. eorum tres virtutes ex S. Bernardo, *180, 1, 2. eorum est excommunicare, 286,1,2. eorum cura cl onera, ’522, 1. iis est otedienduin, *ibid,* quomodo immorigeros subditos corrigere debeant, *ibid,* non tantum laboriosa, sed ct honorifica munia cum subditis partiri debent, *312, 2. cur <iicantur homines Dei, *261, 1. Prælatorum juvenum nimia severitas subditus offendit, ‘177, 2. — *Vide Episcopi.*
Præmiorum cœleslium est disparito* , 409, 1.
Preparare in Scriptura lantuindem est ac roborare, 680, 2.
Preparati© Evangeli! est calceus militis Christiani : in quo illa sita sii, 671, 1. preparali© operum honorum nostrorum a Deo fit tripliciter, 603, 1.
Præponere se nulli est basis omnis virtntis , *21, 2.
Preputium capitur pro circumcisione, et pro prepuliato, 65, 1. ita vocabant Gentes Judæi, 004, 1 ; *8«, 2. item id quod quavis in re iiiirmindum est, *ibid,* id Judæis circumcisis reduci potest, 309, 2. *pritputium camis* quodnam sit Apostolo, *88, 2. per hoc geiitih-inus denotatur, *(bld.* 83, 1. preputia pomorum qu® comedi retila, *S8,2.
Præ-cientia Del conditionals quid sii, 146, 1. prescienti* ejus e>l signaculum pr®de<thiatioms, ’80,2 el seq.{ *291, 2. ei conjunctus est umor, *292, 1. ejus claritas et distinctio, 86, 1. est posterior predestinations, tmiquam effectus sua causa, 146, 1.
Proscriptio quid sit in Jure, 537, f.
Presentes Dco, sumus absentes a corpore, ct contra, 440, i.
Presentía Del est stimulus ad bene agendum, *116,2. est signaculum proborum, *292, 1. presmtia veraci rcalis corporis Christi in Eucharistia in octo Conciliis definita est, 860, B.
Presteres serpentes qui dicantur, 342, 1.
Presumere cœmtni quid sit, 358, í.
Preterita ponimi Prophète pro futuris ob rei certitudinem , 85, 2.
Pretéxtala Eustochli crinem ct cultum incultum cum mutaret, cœlitus correpte ct castigat* fuit, 84, !•

Prandium nttpftornm rplrifnallotn, 490,1.
S. Práxedes, filin Pudenti» tenitori» Rom., singulnem Martyrum cum sorore domi colllgcb.it, 319,1 ; 3(7, 1.
Preces pro mortuis non sunt inventa Rom. Pontificum, 20, prece* moriinliiim Deo placent, diami! ea* non intelligant, 39J, 2. preces fuere S. Pauli arma, *167, 1. 'preces privalæ lingua vulgari romponcndir, 390, 1 ; 391, 1. preces hostras cognoscunt Sancti, cum a nobis invor.inlur, ÍS4, 2. —*Vide* 0
Presbyteri in minoribus oppidi* constituendi, Ephcop! In majoribus, *322, 2. sic olim sunt vocati Episcopi, *3, 2. qui< sit honor duplex debitu» presbyteris, 596,2 et acq. an eorum in primitiva Ecclesia eidem cum Episcopis auctoritas, *3, 2. iis olim commissum judicium causarum særnhrium , 279, 2. — *Vide* Sacerdos.
Primara fidem irritam facere quid sil, *24b, 1; *214, 1.
Primasiu» Vticensis scriptum in Paulum S. Hieronymo adluin l.- I, 32,1.
Primitus penes Ecclesiam Romanam e*t, 44, 1. quomodo Ch Ulus teneat prim itum in omnibus, *77, 2.
Primilla* dormientium quomodo Christus sil, 402, 2.
Primogenitorum olim prerogativa?, *394, 1;*4!2, 2; *503, 2. eorum jus sacrum erat, *182, l ; *503, 2. primogeniti pauperum vocantur pauperrimi, 99, 1. quare cl quomodo dicatur Christus primogenitus ex mortuis, *77, 2. ipse est primogenitus omnis creaturae, qui homo et qua Deus, *75, 2. primogenita mors quæ dicatur, 09,1. quæ primogenita vendiderit Esau, *394, t.
Princeps tenebrarum diabolus dicitur, *75, 1. cur principes dicantur homines Del, *261,1. sunt baculi suorum, *353, 2. cur vocentur anguli, 608, 1. debent servire reip. ob tributa quæ ab ea accipiunt, 221, I. longanimes sunt, 622, 2. sunt quasi gemma? lucentes, *209, 2. suum mendicato n Deo imperium cl potestatem possident, *263, 2. iis obedire oportet, nisi Deo contraria jubeant, 219, 1 ; *336, 1. iis non esi maledicendum, *ibid.* de eorum vitiis tacite agendum, *154, L principes saculares non sunt caput Ecclesia?, 375, 2. qui vocentur *principes hujus iaculi,* 261, 2. — *Vide* Rex.
Principatus est quædam paternitas, 615, 2. principatus cum do angelis bonis dicitur, absolute ponitur; cum do malis, aliquid restringens additur, 613, 1.
Principia Romæ in basilicam S. Pauli a Gothis est deducta, ut intacta custodiretur, 17, 1.
Principium resurgentinm est Christus, *77, 1. principium bonæ vitæ el salutis supcriiituraIe est, et a Dei gratia oritur, 432. i.
Prisca et Aquila scenopegi, Roma a Claudio Imp. ejecti eodem redierant, 242, 1, 2.
Priscilla maritum suum Apollo domi fidem docuit, 641,1.
Privatorum oratio propria vulgari lingua proferenda, 390. 1 ; 391,1.
Privigni cum noverca concubitum aversabantur Gentes, 285, 1.
Probare se homo debet ante sacram communionem, 368, 1. probamur per afflictiones , *377, 2.
Probationem operatur p ilienlia dupliciter, 92, I.
Probus in Hispania Paulum hospitio suscepit, 240, 2.
Procoruin zelotypia, 554, 1.
Prociila illustris vidua tempore S. Chrysostom!, *241, 1
Prodigia quæ in navililo Dominica contigerunt, *509, 1. prodigia In monte Sina vera el rcalia fuere, non apparentia lanium, 506, 2. prodigia Antichrisli erunt fallacia, *157,2.
Profanus quis dicendus, *503, 2. profani a sacris arcendi stint, *182. 1.
Professio (Idei ad salutem necessaria est, 178, 2. professio fidei quæ (Il oro , valet ad justitiam conservandam et augendam, 1. est exterior forma corporis Ecclesia), 637, 1. eam edebant qui adulti ad eam convertebantur, *282, 1. profésalo In bantUmo fketa semper ante oculos nobis habenda est, 167, 2. quid differat professio fidei et confessio , 233, 2.
Profe«<ore< lingu» Hekræœ successerunt interpretibus primitiv» Ecclesie, 373, 2.
Proficere (non), a virtute deficere est, 333, 2. proficientium status rabonah» est, 265, 1«
Profundum et altum >æp< idem suoi, 196,1. quM sit profundum Dei, 617, 2. quod Christo profundum affingat Elxai, 1. in quo profundo fuerit Paulus, 4%,1« quæ profunda Dei scrutinila, 363,2.
Prohibent nupfias el cibos, qui illa a diabolo e**e doccoi, *224, t.
Proles in forniratione recte nrquil educari, 293, 2. quia* tas parentibus pariat molestias, 214, 1. est IbeMurus matrum, *207, 1. protes connubi! spinluah*, 318, t; 490, 1. et coqnubii cum diabolo, *ibid^*
Promissa Dei sunt condimenta laborum et perwcutionum, *406, 1. «uni cum patienta exspectanda, *169. 1. pns4 missio amicilue Det et regni celesti* facta est Chr.ftianiii '".i.ï
PromiSMO Abrabæ an facta e«t anU circumcisionem, 48, 1. ea nobis obvenit ex fide in Cbnslum, Î ea mullis modis est impleta, *405, 2. sed maxinK in spiritualibus ejus filiis, id est Chnstúinu, 159, I; 162. 2. ee timeo primario spectat ad Judæos , 158. 2. facta ea Abrahæ et semini ejus, 543. L eaque fait vera, qui* juramento confinnita, *405. 1. pronubi*» mercedis pro opere bono e»t nobis onerosi, non gratuita , ac proinde in Deo debitum justítnc, *3t2, 2 promissio filiationis Dei non exclu lit, sed includit liberum arbitrium, 162, 1. promisiones Prophetis facUs Deus adimplevit, *497, 1.
Promplitudo voluntatis est necessaria ad oma»om virtutum perfectionem, 471, 2. ea dugulo designatur. 679. 2. item calceo, 681, 6.
ProniUs ad peccandum non m>U in posteros transiit, 97,1.
Propassione* non fuere in Chri*In, sed passionra, •591, 4.
Propensio Chnsti ad miserendum el auxiliandum, *177, 2; *390, 2.
Propheta quis »it, cl nominis ejus etymon, 586, 1. diritur et PropheU qui arcana ronhs, aut alia sarria nudat, item qui divine volunUUs arcani penperin bibet, *tbid.* xxliipliccs *unl Propheto, *ibid,* ei raqq.; 207, 1 ; 388, i ; 630, 1. sunt oculi Ercdesiz*, 376, 1. quomodo in conuntu invicem cedere et Urere debeant, el spiritum cohibere, 396, 1. Prophets prisca non Untura futura praulicuol, sed e< docent el concinnanttir, 394, 2. de nomine Je»u prophetarunt, *36, 1. «fe fntnns loquuntur in preterito ob eorum certitudinem. 27, 2; 6O¿, 2. suoi Clin4a Dei, *361, i. iri omne (empu% etiam lougi>»imum, videtur breve. *509, 1. fuhinirtt rvdemptiouem , ct fdiciUleiu temporalem Judæorum, miscent cum spirituali, 159, t. 2. an mysUrira ventionis Gentium coguoverint, 611, 1. sunt ad Judros missi velai Apostoli, 315, 1. babeot frequente» raptuf in propheUudo, 262, 1.
Prophetare quid signified, 387, ! ; 388, 2.
Prophetia vox Paulo multa significat, 387, 1, proprie est facultas Dei ronrilia plenius ac certius rognixceiidi rt enarrandi, 3S6,2 propMia e»t duplex, *ibid,* ejus spiritus fuit in Paulo, 13, 1. vera jam magna ex parte re«Mvit, 387, 2. propheba etiim vocatur qurlibet or.itio. doctrina rt sermo sacer, 206, 2; *233, i. propbrita ad, verbum prophetis dictavit Sardus Sandias, *801. t. ct signum sunt fidelibus benedictionis, 394, 8
Prop.tiatoni descriptio, *435, 4. vocatur oraeidum. qui . ex eo re¿p<usdebul Deos vocaliter, *ibi<L* erat throned clementias Dei, 74, 2.
Propositiones generdos negantes e4 aliirmaúles sunt absoluto iutclbgeudæ • 2it i.

Propositum procedentium delictorum in Deo , quid sit, 75, Î. propositum quid , et quinam vocali secundum proposiru m. 144, 1. significat æternum Dei beneplacitum, et liberale decretum, 2. propositum, consilium el jenephcitum Dei idem sunt, 589, 2.
Propter significat quadruplicem causam , 90, 1.
Proselyti quinam dicerentur, 006, 2.
Protagora athei libri Athenis sunt exusti, *289, 1, 2. ejus scomma in anum comptam, *329, 3.
Protogenes fuit nimis morosus in sua arte, *111« !•
Providentia Filii Dei erga omnia declaratur, *353, 2. quomodo providentiam Dei circa omnia bona el mala Scriptura significet, 25, 1. quomodo differat ulraque, *ibid.*
Provincia quæque suas habet proprietates, 536, 1.
Proximus quis sit, 221, 2. diligendus is propter Deum, tAid. vera hic charitate diligi nequit, nisi simul diligatur Deus *ibid,* quomodo fuerit Deus Hebræis peccantibus proximus, *381, 2.
Prudens nemo simul ct audax, 672, 1«
Prudentia est auriga virtutum omnium : esi Episcopo necessaria, *312,1,2. prudentia carnis est sapere carnalia , 131, 2. hæc mortem, ac prudentia spiritus vitam operatur, *ibid,* illius descriptio, *ibid,* cur illa inimica sit Deo, *ibid,* prudentia spiritualis in rebus dubiis recurrit ad judicium Ecclesiæ Romans, 266, 1. prudentia humana nihil est, 213, 2.
Pruriginis morbo laborant voluptuarii, et cur, *308, 1.
Pruritus aurium in impiis quis sit, *307, 2.
Psallendi usus apud veteres Christianos, 660, 1. *psallere sapienter* quid sit, 390, 2. psallere item prophetare vocatur, 387, 1.
Psalmodia in primitiva» Ecclesiæ conventibus fiebat, 395,1. ejus fructus, *107, 2.
Psalmus, hyrnnus et canticum quomodo differant, 059, 1.
Psalmus n ad litteram de Christo loquitur, *356, 2. uti el Psalmus vili, *368 , 1« qui el ei inscribitur, *ibid.* nec non psalm, xxi, *373 , 1. et psalmus xxxix, *455, 2. psalmus xnv est epithalamium Christi et Ecclesiæ , non Salomonis et filiæ Pbaraonis , *360, 1. psalmus L pœnitenti assidue legendus est, 467, 1. psalmus xciv compositus ut co populus ad devotionem excitaretur, etiam ad Christianos refertur,*380, 2 et seq.
Psalterii Anglicani quanta sit auctoritas, 70, 2.
Pseudoapostoli adversus quos Paulus insurgit, fuere judaizantes, 482, 1. eorum in ipsum calumniæ, 2. eorum inores, 495, 1. lenones sunt Salame, 492, 2. illorum fastus, *ibid,* lucris student, et evangelium adulterant, 430, 2. semper dulcia profitentur, 336, 2.
Ptolemæus commune erat nomen regum Ægypti, *409, 2.
Publicum crimen est triplex, *248, 1.
Pudens Senator Romanus quos habuerit liberos, *317, 1. fuit hospes Apostolorum Romæ, ejus dumus fuit Ecclesia, *ibtd.* inscriptio quæ in ingressu Ecclesiæ illius hodie legitur, *ibid.,* 2.
8. Pudentiana virginitatis fecit votum, 319, 1. sanguinem et reliquias Martyrum domi suæ colligebat, *317, 1.
Pudica gravia sunt, impudica levitatem amant, *64, 1.
Pudicitia decet mulieres, *203, 1. etiam in vestium simplicitate consistit, *204, 1. pudicitia* laus, 317, 2.
Pueri egent pædagogo, 547, 1. et tutoribus, 549, 1. quomodo regendi, 555, 1. puerorum institutio quam utilis et necessaria, quam nobilis el sancta, 576, 1 et seqq. 1res puen llebræi ignem Babylon superarunt, *487, 1.
Pugna anime unde oriatur, 125, 1.
Pulcbena Marciano nupta virgo in conjugio mansit, 301, 2.
Pulii vestis olim viduarum erat, *236, 1.
Pumili malorum a magistratu facta, laus est bonorum, tto, 2.
Purgamenta hujus mundi cur w vocet Apostolus, 284, L
Purgatorii poenas per Imaginationem videre mulli, 501,1. in eo existentes sunt membrum Ecclesiæ, 575, 2. id astruit Apostolus, 27!, 1 et seqq.; 272, 1. non in solo igne consistit, 271, 2. ejus ignis quomodo Christo in particulari judicio assistet, 273, 1. id Novantes etiam nescientes esse ostendunt, *482, 2.
Punias cordis Prælato necessaria est, *180, 1, 2. puritas conscientia» quantum sit bonum , 278, 2. vitæ puritas vera» Ecclesiæ ct religionis est signum, 119, 2. puritas, virginea exigitur ab amore animæ erga Christum, 679, 1. in quo ea maximo spectetur et consistat, *ibid.*
Purpura est sanguis ostrei, *257, 1. purpura tabernaculi aquam repnesentat, *432, 1.
Puteus, in quo S. Práxedes el Pudentiana Martyrum reliquias condebant Romæ, eliamnum supcrest, *317, 1. e puteo qui est in idolio, bibere licet, 323, 2.
Pythagoras asserebat assentantes esse hostibus deteriores. *120, 1. censuit peccata, quæ anima antequam corpori jungeretur, in cœlo commisisset, mortis et ærumnarum hominis causam esso, 08, 1. Epheso prodiit, 583, 1. quo apud discipulos in honoro esset, *301, 2. ejus vox ad effeminatum, *54, 2. censebat astra esse animata, *94, 2.

Q.

Quadraginta quinque dies pœnitenti® dabuntur lapsi», post mortem Antichristi, *156, 1.
Quadringenti triginta' anni post Abraham, post quos lata est lex, quomodn sint computandi, 563, 2.
Quærunt omnes quæ sua sunt, *38, 2.
Quaestiones subtiles a Scholasticis moveri solita», fabularum nomine ab Apostolo non vetantur, *179,1; *254, 1. quaestiones haeresiarcharum, *254, 1. eas de re omni movent hæretici, *ibid,* quæsliones ineptæ quæ sint, ♦230, 1.
Qualitas morbida ex Adam non transfunditur ad posteros, 99, 2.
Quasi sæpesignum est veritatis, non similitudinis, 273,2.
Quatuor novissima quatuor sunt dimensiones, 619,1.
Quies Dei in die septima fuit a productione novarum specierum, non individuorum, *386, 1. quietis æternæ bona, *387, 1. quid vocetur quietis odor, 650, 2.
Quinquagesimus annus jubilæi cur apud Judæos institutus sit, 314,2.
Quintiliani hæretici mulieres ad episcopatum promovebant, *205, 2.
Quirina S. Laurentii Justiniani mater, vidua quam sancte in viduitate vixerit, *238,1.
Quotidie in via Dei incipiendum, *48, i.

R.

Rabbi quid hebraico significet, *435, 1.
Rabbini et nobiles soliti artem mechanicam discere, *169, 2.
Radii cur appingantur viris «anctis, 595, Í.
Radix Jesse quare dicatur Christus , 238, Í»
Rahab per fidem pervenit ad pœnitentiam ct justificationem, 80, 1 ; *586, 1. cur sola servata in excidio Jerichunlis, *485, 2. cur vocetur meretrix, *ibid* exercuit cauponam meritoriam, *ibid,* ejus domus non fuit publicum lupanar, *ibid,* per hospitalitatem sibi suisque salutem meruit, *513, 1.
Rapere est tollere per vim, *291, i.
Raphael Angelus assistens etiam missus legitur, *364, 1.
Rapinam quomodo Christus non est arbitratus, esse se æqualem Deo : capitur rapina pro arrogantia, *23, 2.
Raptus quid sil, et quibus competat, 499, 2. raptus B. Pauli quando contigerit, *ibid,* an verus fuerit vel lautum imaginarius, 500, L raptus eat, ne minor cs*et

aliis Apostoli.<, qui Christum in carne videront, SOl, 1.
Rationale pontificis Judaici inscriptum habebit *urim* el *turninitu,* *200,1.
Rationabile obsequium quomodo exhibeatur Deo, 202, 1.
Rebecca Jacobo indicavit primogenitor® jus ad ipsum spectare, ’504, X duos cx uno concubitu concepit, 160, 2.
Rebellio Hcbræorum Deo mire displicuit, 342, 2; *381, 1.
Rebellis Deo, ipse sibi est bellum, 566, 2.
Reconciliari quid significet, 205, 2.
Reconciliatione (in) hominis cum Deo consistit vera justitia, 175,2. hæc obtingit homini non cx operibus justi-II©, sed gratis per Dei gratiam, 162, 2. reconciliationis lex pia in nonnullis Religionibus, 643, 2.
Recutiti cur dicti Judæi, 309, 2.
Reddit Deus unicuique secundum opera sua, 58, 2.
Redemptio hominum fuit Christo pretiosa, *440, 2. est opus gratia», *370, 2. hanc irritam faciunt quxrentes Justitiam cx lege, 561, 2. ejus mysterium innotuit angelis, per revelationem Dei, 613, 1. redemptio nostra est duplex, inchoata in terra, et completi in cœlo, 594, 2. illa aliud non est quam peccatorum remissio, *75, 2.
Redimere tempus quid sit, 656, 1; *110, 2.
Reditus operum modificatorum probatur, *403, 1.
Reductionis præputii auctor fuit Esau, ideoque a Deo odio habitus, 309, 2.
Reformationem jactant hæretici, el deformationem inducunt, *299, 2. reformationi quotidian® studendum 202, **3.** ejus fructus, 203,2.
Regere animas, scientia scientiarum est, *212, 1.
Regina cali hymni origo, 661, 1.
B. Reginaldi Dominicani in morte jubilus, 415, 1.
Regiones a Paulo Evangelii luce illustrat©, 10, 2; 239, 2.
Regnare est, servire Deo, 404,2.
Regnum est splendida servitus, *209, 1. regnum Salomonis absolute non fuit æternum, sed Christi, id est Ecclesia, ælernum est, *357, ⇃; *360, 2. id omnium regum et populorum regna superat, 255, 1. duo regna sunt, mortis et vitæ, inter quæ lex voluit facere interregnum, 105, X item Dei et peccati : utritisque arma, servi, stipendium, 115, 1. in anima duplex et contrarium est regnum, 112, 1. regnum Dei tripliciter sumitur, 233, 1. quomodo id non sit esca et potus, 2. regnorum potestatem non evertit Ecclesia, 219, 1.
Reguli quidam Indici ob continuos labores ante cibum, fiunt longævi, *230, 2.
Rclabens in peccata Iterum quasi Christum crucifigit, *462, 1.
Religio angelorum superstitiosa erat, ’98,1. vera quæ sit, *ibid.* græce dicitur Opxjxcia, *03, 2. omnis actus virtutis relatus ad Dei honorem, ejus est actus, *521, 1, 2. religionis veræ signum est virginitas, *110, 2. Religio vocatur status perfectionis, 429, 1.
Religiones vari® Ecclesiam ornant, 252, 1. religiones perfectissinue apicem perfectionis ponunt in opprobrio crucis et stultitia Christi, . 1.
Religiosa! vit® descriptio, 459, 1.
Religiosas non est turpe tonderi, 353, 2.
Religiosus unus per charitatem omnium est Ordinum, 252, 2. Religiosus non debet scandalizari, videns aliquos ad sæculum reverti, *46, 1. Religiosorum vita mundo abscondita est, *103, 1. sunt colendi el fovendi, cur sancti dicantur, *241, 1. mortui debent esse mundo, 106, 2. abdicantes sc bonis, fiunt divites, *256, 1.
Reliquia? S. Pauli fuere olim magno in honore, 15, 1. reliquias Martyrum Romæ in puteo collegere S. Práxedes el Pudentiana, *317, 1. earum cultus non est superstitio, *98, 2. eum negat Calvinus, 454, 1.
Rcmig Autisiodoreusisau sil auctor Commentarii Ambrosiani in Paulum, **II,** X
Remissio peccatorum est donnm cariente, ex ea sequitur pix conscienti®, *400, 1. est a solo Christo petenda, *456, X hæc promissa est per Propbetas, *ibid,* qiiomoda ea in veteri Testamento fieret, *446, X
Remitti peccata el tegi quomodo differant, 82, 1«
Remora qua virtute naves delineat, 2, 1, X
Remuneration!! spes calcar ad fortiter patiendum, *484, 2.
Renovationem mentis commendant Sancti, *484,2 et ?eqq. ejus necessitas, 610, 2. in quo haec sita, *104, 2.
Renum infirmitate an Paulus laborant, 503, 1, 2.
Reprehendere quomodo suos Prelati debeant, 425, 1, X
Reprobatio quomodo bonum el Deo tribuatur : opus est justitiæ vindicative, qu® ex natura sua sequitor peccatum, 25,1. est duplex, negativa et positiva, 163, 1. item æterna cl temporalis, 335, X reprobatio Judæorum unde facta sit, *426, 2.
Reprobis virtutes cooperantur in malum, 143, 1. an per Christum resurgent, 403, 1. eorum gratia non est signata a Deo, *292, 1. reprobus sæpe idem est Apostolo quod vilis, abjectus, inutilis, 511, 2; *827, X
Reprobum per «ensumquid Paulus inteltigat, 51, 2.
Repuerascere quomodo debeat Christianus’, 393, 1.
Reputari, imputari, el accepto ferre justitiam idem sunt, 80, X reputari dicitur pro tali, quod in se tale non est, *ibid.*
Requies Judæorum terra promissionis, requies Christianorum æterna, *382, 1. duplex requies olim Judæis promissa fuit, *385, 2. requies sabbati in usu fuit ab origine mundi anto legem Mosis, 386, 1. requies Dei quibus preparata sit, *ibid,* requies ccslestis dupliciter præsignala est, 2. hæc restai post omnem requiem in terra, *ibid,* quanta ejus sit suavitas, 387. i.
Responsum mortis quid Apostolus vocet, 422, 2.
Respublica sine ordine consistere non potest, *84,1. rempublicam evertunt diviti® immodic® cl discordia, *20,1.
Resupinare quid sit, *385. t.
Resurrectionem quomodo factam jam esse docerent Hymenæus el Philetas, 401, 2; *289, 2. flet in instanti, 413, 1. quoad substantiam est naturalis, quoad exeeulionem supematuralis, 402, 2. dicitur regeneratio, *77, 2. ejus fides et spes quid in nobis operelur, 90, 1; *285, 1. semina resurrectionis in corpore non sunt, 409, t, 2. eam negantes quo fundamentonitantur,408. X eam negantium pessima est hæresis. *290, 1. ejus typus est phœnix, 90, 2; *480, 1, X ejus ordo et series, *133, 1 et seqq. resurrectionis spiritualis quod sit signum, *100, 1.
Resurrectio Christi est terminus passionis et mentorum ejus, 90, 2. ipsa et passio censentur unum opus redemptionis, *ibid,* fides ejus maxime est necessaria, 89, 1. Ipsam Judæi non credebant, et est difficilis creditu, 178, 1. eam negabant Gnostici, 101, X in causa fuit, cur simus resuscitali a morte peccati, 399. 1. est exemplar noslræ, 232, 2. fuit abolitio mortis, 401, 2. est causa nostra? justificationis, *ibid.* ejus typus fuit Jonas, 399. 1.
Resurgent in qua ©late el mensura corporis el virtutum omnes, 633, 1. quid in homine resurrecturum existimet Magister Sententiarum, *415, 2. resurrecturos noa dictat communis fidelium sensus, 407, 1. resurrexisse neminem ad vitam immortalem ante Christum de fide est, 40X 2. an omnes simul resurgent, *138, i.
Rclrospiciendum non est in via perfecliouis, *47, X
Revelationes sibi factas Paulus silentio pressit, 8, 2; 13, 2. non habuit revelationem suæ salutis, *45. 2. videtur aliqua revelatio facta de Mose nascituro, *482, 2. revelatio, scientia, prophetia et doctrina quomodo differant, 388, X
Reverentia angelorum in sacrificio Miss®, 355,1, 2. reverentia capitur aliquando pro pudore, 408, 1. pro timore, *346, X quomodo differat ab humilitate, religione9 obedientia, *ibid,* alia est activa, aha passiva, *396, 1»

Reviflcatio operum modificatorum probatur, *408, 1.
Regis ad exemplum orbis componitur, *194, <. pro regibus maxime orandum* *ibid.* septem reges tyranni qui septem mundi statibus Ecclesiam persecuti, *154, 2. reges decem Romam evertent, Romanum Imperium divident, 155, 1. hi ab Antichristo domabuntur, *ibid.* reges tres, peccatum, lex, gratia : sive Adam, Moses et Christus, 105, 1. regum non est, mittere concionatores, 179, 2. eorum est, nihil admirari, *145, 2. regibus iu civilibus obediendum est, 210,1. rex saxulorum vocatur Deus, *188, 2. imo gentes varis eum regem vocarunt, *501, 1. — *Vide* Princeps.
Rhinoceros quomodo capiatur : est typus S. Pauli, *188,1.
Rhodii non sunt Colossenses, a colosso solis sic dicti, *69,1.
Rica unde dicta sit, 854, 2.
Richardis regina in conjugio mansit virgo, 302, 1.
Rigor nimius in proximum, signum imperfectionis est, 574, i.
Risus Sir® unde contigerit, *477, 1.
Ritus octo Ecclesiæ antiquæ, 395, 1. iis successere octo ritus Ecclesiæ modern®, *ibid,* ritus communicandi vetus, 369, 2. ritus baptismatis, trina ejus mento significat sepulturam Christi triduanam, 107, 2. ritus Judæorum in sacrificio agni paschalis, 365, 2.
S. Rochus q peste laborantibus invocari solet, *378, 2.
Roma ad fidem conversa, cætcræ gentes facile converti poterant, 593, 1. Romam triumphantem videre optavit D. Augustinus, 9, 2 el seqq.; 553, 2. Romam nunquam occupavit hvresis, 43, 2. ibi viget fides et pietas, *ibid,* eo transtulit Petrus episcopatum et primatum, ipsimque petram fidei constituit, *ibid,* ejus elogium cl laus, 44, 1, 2. est Chrysostomo amata el aestimata propter Paulum, 15.2. sub finem mundi redibit ad etbnicismum, *155, 1. excidium ejus erit ante adventum Antichristi, *ibid.*
Fr. Rofnæns Dominican, pie in Domino quievit, *875, 2.
Romani idem erant olim quod Catholici, 42, 2. sont a Paulo laudali a fide, *ibid.* hæc laus etiam ad posteros ipsos perlinet, *ibid,* ct forte prophetice ab eo laudali, *ibid.*
Romani ohm se evirantes gravissime puniebant, 375, 2. a Græcis habebantur barbari, 45, 2. olim comam alebant, quando primum cœpehul tonderi, 357, 1. penulati tèniebant in amam, *326, 1. libros exussere religioni adversantes, *289, 2. quo ritu fœdus percuterent, 366, 1. ob opurn abundantiam degenerarunt, *260,1. Graeca lingua iis erat familiaris, 35, 1. eorum fernin® sacra obibant velata», 354, 2. cur præ exteris Occidentalibus primi ad fidem vocati, 593, 1. Romani Christiani pruni in specubus subterraneis habitarunt, *490, 2.
Romana nb Ecclesia veritos petenda fidei et traditionis Apostolic®, 44, 2. ejus præcmmentía, 35, 1. eam fundarunt Petrus el Paulus, *ibid.; tO,* 2. et ibi sunt passi, 11.2. ea maxime sequenda, ‘219, 1. Romana fides sola nd salutem ducit, 623,2.
Romanum Imperium deficiet antequam veniat Antichristus, *152, 1. ud finem mundi durabit, *155, 1. quando destruendum, *ibid.;* *154, 1. nondum desiit, *155, 6.
S. Romualdus incepit vitam monasticam anno 20 ælalis, *308, 2.
S. Romuli moriente anditi sunt chori angelorum, 863, 1.
Rutinus quare D. Hieronymum sugillet, 491,1, 2.
Runbrodhius. — Vide Joannes.
Rustici subdiaconi pr<» fide Catholica constantia, 624, 1.
Untici etiam hytmws olim Deo canebant, 060, 1. rustid a Lutbero in Germania ad rebellionem excitati rebellionis pomos dederunt, 670, 2.

S.

Sabaoth unum e Dei nominibus, *190, 2. unde is ita dictus «a, «M
Sabbati derivatio et significatio, *887,1. significat requiem cœli, *ibid,* cur id institutum, 550, 1. est ab Apostolis in Dominicum diem rnutatum, 410, 1. qjus cultus lu usu fuit ab origine mundi, *386, 1. sabbatum in albis undo dicatur, 288, 1. sabbato sancto solemnis baptismus celebrari solet, 107, 1.
Sabelli! hæresis circa Dei Filium, 5,2 ; *23,2 ; *75,2 ; 353,1.
Sacerdotis Levitici officia, 330, 2. omnes debebant esse posteri Aaron ex parto patris, *412, 2; *417, 2. poterant ducere uxores e tribu Juda, *ibid,* eorum functiones in Sancto, *430, 1, 2. sacerdotes Romani non poterant esse digami, *211,1,
Sacerdos non minus nccipcrc mercedem potest pro intrinseco labore, quam extrínseco, *247, 2. quomodo cum peccantibus agere debeat, *393, 2. cur absolvens patitemi manum imponat, *248, 2. cur inire ei matrimonium non liceat, 302, 1. in Missa promiscue orat, obsecrat, postulat, gratias agit, *194, 1. quomodo benedicat Christi corpus in Missa, *413,1. sit instar crystalli, *52, 2. ejus est docere fidem et veritatem, *200, 1. qnid ejus corona significet, 354, t. sacerdotes vocantur angeli, 44, 1; 355, 1. eis ordinandis Episcopus et sacerdotes omnes manus imponunt, *233, 1. hinc Deo sacrati sunt, 2. sunt a Christo in ultima cœna instituti, 367, I. eorum hleroglyphicum amianlus, *421, 1. cnr in sacris cingulo utantur, 678, 1; 679, 1. quod despiciuntur, eorum levititi asscribendum, *312,2. quamdiu sacerdotes hærelici membra sint Ecclesiæ, 637, 1.
Sacerdotii jus erat primogenitorum familiæ, *412, 2. sacerdotii ordo et ritus maxime pendet e victima, *ibid.,* 1. sacerdotium Aaronicum promittit David abolendum per sacerdotium Christi, *419, I. fuit tenuis repræscnlalio sacerdotii nostri, *425, 1. carnale el temporarium erat, Christi vero spirituale et aetenium, *416, 2. fuit item cum sacerdotio Abrahæ, *400, 2. sacerdotium non habuit Melchiscdech successione hærcditaria, *410, 2. sacerdotio mutato, necessario debuit mutari lex, *416, 2.
Sacerdotium Christi in quo fuerit simile Melchiscdechlano, *418, 2. jurejurando promissum fuit a Deo, *419, 2. est æternam, 420, 2. id sanctificat hominem, non Aeronis, *416, 2.
Sacra Gentilium erant impura, 54, 1. Sacra cohors quæ diceretur Thebis, 461,1.
Sacramentum proprie quid sit, 362, 1 ; *273, 2. Sacramentum etiam Idem est quod significnliô, *153, 1. Sacramenta non operantur ex opere operantis, 252,1. nexus sunt Christianorum, 206, 1. id Mgmficanl qihwl continent èl efficiant, 862, 1. sunt signa rei verto et precatis, non falsa? et absentis, *ibid,* pertinent ad spiritum, 435, 2. ipsa nos justificant applicando nobis merita Christi, *456, 2; *458, 1. Sacramenta nova præ.-tant priscis, 889, 1. Sacramenta prisca quare essent infirma et egena552, 2. efiectus sacramentorum Baptismi, Confirmationis, Ordinis, *274-, f. S<tcr<imcntoruin institutio angelis patini, Christo revelante, cl £X fis qu® post Heri in Ecclesia viderunt, 618, 2. grano sinapii comparantur, 363, 1. ex Christi latere manarunt, 664, 2.
Sacrificia ct dona quomodo difTerant, *303, 2. quomodo sacrificia legis vocentur sempiterna , *418, 1. non poterant reserare cœlum, *437, 1. qtfifre ca Christus non retinuerit In Ecclesia, *452, 2. comparantur cum sacrificio cruCis, in dignitate, non in modo expiandi peccata, 1. ohm epulo claudebantur, 347, 2. ea odorabatur Deus, 650, 2. tantum rrant protestationes, quibus ludan testabantur se aliud exspectare sacrificium, *453, 1. peragebantur ea in Sancio, *436, 2. eorum ct Christi trlpltfx differentia, *452, 2 ct seqq. decem sunt sàCrifida spiritualia, *521, 2. triplicia erant apud Judæos, 442, 2. cay sacrificium Melchisedech Paulus non dixerit esse typum Ven. EucInristi®, *397, 2. sacrificium primum full

panis cl vini, *418, 9 Bacrificium vespertinum crat honoratius matutino, *102, 1.
Sacrificium Mitre bene offertur pro defunctis, *130, i. est idem cum sacrificio crucis re et reprssentatione, Î2» 1; *491, 2. est applicatorium redemptionis, Mfrf. est cadeste, quia hibet hostiam coelestem, *425, t. id adverras hærcticornm argumenta probatur, *457,1 et aeq. Eucharistia sacrificium est, 847, 2. sacrificium applicatorium subordination est expiatorio, *457, 2. in sacrificio quomodo slt vis expiatrix peccati,tam presentís, quam preteriti ct futuri ,452, 1. — Fide Musa.
Sacrilegium et sacrilegus quid tint, 64, 2.
S&dducæi negabant resurrectionem etangelos, *42, 2.
Secutare subindo significat id quod cito transit, *820, 2. aæcnlnria negotia quæ sint, *283, 1. Quinam ea fugere debeant, *ibid,* saculares in divitiis ultimum finem suum constituunt, 439, 1.
Sxculum cur vocetur nequam, 517, 1. ejus felicitates sunt somnia dormientium , 655, 1. cur dicantur divites sæculi hujus, *265, 2. sæculi futuri felicitas potens, *400, 2. saeculum Christi ultimum omnia priora consommât, *ibid, sœculum* cum geminatur, absolutam aeternitatem denotat, *360, 2. quid proprie in Script, reculum vocetur, *351, 2. quomodo sæcute pretinierit Deus, 614, t. eorum varia divisio, *449, 1.
Sal est symbolum sapientiae, 20i, 2. addebatur victimis Aaronicis, *ibid.* item panibus propositioni», *432, 2.
Satadinus moriens interulam suam per castra de lancea suspensam circumferri jussit, *257, 1.
Salem eadem est qua Jerusalem, ct unde dicta, *408, 1.
Saliva natorum in festo conversionis S. Paoli anguium morsibus medetur, 14, i.
Salomon juvenis regnare cœpit, *232, 1. unde dictus : typus fuit Christi, *409, i ; *357, 2. quare Deo templum ædificarit, non David pater, 1. ejus regnum propagatum ad quatuor annorum centurias, *858, 1. quo sensu dixerit se esse stultissimum virorum, *187, 4. an impoenitens mortuus, *ibid.*
Salvare Deas vult omnes, 170, 2. quid sit proprie salvare, *55, 2. salvare magis est quam creare , *29,1.
Salvator proprie quomodo dicatur Christus, *55, 2. et quare, *333,2.
.Salus est justitia completa, 178, 2. obtingit non ex *ola fide, sed operibus, 1. quomodo tamen fidei earn Paulus tnbuat, 21, 2; 22, 1. salus duplex a Christo nobis allata, 178, 1. cur de ea in hac vita certi esse non possimus, 136, 1. est en duplex, una inchoata per gratiam, nllcra completa per glonam, 24, 2. quam sint de sua saluto certi vin perfectiores , 184, 2. nemo salutem suam onhri potest solis nature viribus, 280, 2. Operatur in nobis tolerantiam in genere causa? finalis, 421, 2. salus proximi preferenda e^l martyno, '16, 2. est procuranda nobis hoc brevi tempore vil», 313, 2. •pes salutis, galea est militis Christiani, 682, i.salntem corporis et animæ operatur Evuugelmm, 46, 1. salus ct gloria quomodo differant, *285, 2.
Salutandi modus religiosus, 45, 1.
Salutatio veterum Christianorum erat *Deo gratias*, 651, 2; *139, 2. salutatio Christi cl Hcbreorum, *Pax tecum,* **43, 1;** 077,1. Salutationes Pauli non tantum signa erant benevolentifc, sed ct caos» benedictionis cl grati», **43,** 1. Sanctorum salutationes ambiente : sunt tacit» preces, *ibid.*
Salvum esse in Scriptura semper denotat incolumem et felicem esse, 270, 2.
Samaritani Deum verum una cum idolis adorabant, 435, 2. cur hi post Judæos ad fidem sint vocati, 593, t.
Samson a puero consecratus nazuncus, *303, 2. leonem domuit, *487 1, iu eum irruit spiritus Domini, cum surus, **183, 2;** *486, 2. atus nazarena, *363, 2.
Sana verba et sermones qui tint, *253, 2; *279, 1.
Sancta sanctis olim ante communionem preco inclamabvt, 369, 2. quomodo dicatur tota Ecclesia sancta, 663, 1.
Sancti habent eharitatem violentam, 152, 2. quo magif adversis pressi sunt, eo suaviorem virtutis odorem «parsere, 429, 1. sunt acerra Chnsti, 2. insultant morti, 414, 2. imo eam optant, *14, 1. et cur, *itnd.* et seqq. subinde tamen eam horrent, 447, 2. carnem suam quintupliciter crucifigunt, 560, 1. cur de salute semper timeant, *31, 2 et seqq. tnbuUtiones iis cooperantur in bonum, 143, 1. quam habeant fiduciam ad patranda miracula, 431, 2. etiam experiuntur bellum «piritas adversus carnem, 566, 2. in tentatiombus et angustili omnes usi sunt gladio verbi Dei, 683, 1. dantur mundo in exemplum el portentum, *480. 2 jnanduf iis noa est dignas, quintum eorum sit pretium et mentum t *490, 1. quam acriter restiterint peccato, *498, 1. per passiones fiunt Deo similes, *371, 2. in quavis afflictione gaudent, *60, 2. eorum salutationes sunt ambietKdæ, 43, 1. eorum fervor sensim tepescit, *174, t. qu&m tenlationes tif sint utiles, et in iis hi gloriantur, 504, 2. sunt segregati a rebus terrenis, pitre et matre9 622, 1. latere cupiunt, *102, 2. quam eorum couverte» lio sit utilis aliis, *52, 2. iu Scriptura vocantur homines et viri Dei, *260, 2. iteli» «uni, 409, 1. olim exercuerunt opificia, *170, t. Sancti maximi in crucii opprobrio summam perfectionem ponunt, 256, 1. et semper n puero cœpere, *303, 2. Sancti multi in thmmis mmsenint ilhcsi, *421. 1. Sancti qui episcopatui fugerunt, *209, 1* Sancti eutatid, 534, 1. Sancti diversi pro tcnUtionum divenitele invocantur, *378, 1. Sancti plures hospitales, angelos receperant, *513, 2. Soli qui vit» austerioris fuere, claruere miraculis, 337, 2. quo fine aliqui se laudariot, 487, 2. Sancti cbaritate pollentes sunt perfectissima Cedes» membra. 637, Sancti vet. Testimenli quod certamen hibuennt, *261, 2. multi eorum nua cum Christo resurgente surrvionint, *498, !•
Sanctis (in) Deus honoratur, 45, 1. et In ils est mirabilb, *146, I. eorum cultas nihil demit Christo. *343, 1. perfectins res nostras in calo inMliguut, quam in terra intellexerint, 884, 2. dici po«9unt nostri medialorest 545, 2; *198, 1. cur iis appingantur radd, 595, 1. Judicabunt mundum , 29t, 2. eo> mcanone Ml m commemoran, vetus est institutum, 211, 1. quomodo hi soli dicantur corpus Christi, 663, 1. quomodo Deo «int futuri similes > 632, 1. occurrent Christo ad judicium venienti in aera, et sedebunt cum illo in splendidis nubibus diversos per ordines, *134, i, 9. in ciclo non funguntur sacerdotio, *420, 2. habitant ibi quasi aquí1», *55,1, 2. in resurrectione etiam gloria corporis donabuntur, *133,1. eorum exempte nos excitare debent, *494, I. eorum invocatio est licita, 241, 9. quomodo hæc a Dei invocatione differat, 179, 2. nou damnatur ab Apostolo iu prohibitione religionis Angelorum, '93, 9. suis orationibus nos juvant, 376, 1. suut spes nostra mediate, *177,1.
Sanctificans et sanctificatus esse debet ejusdem nature, *372,1. quid ait sanctificare Evangelium, 238, i.
Sanctitatis etymon et proprietates, 642, 2; *t27, 2. capitur el pro castitate et puntate, *ibid.;* *502, 2. sanctitatem fingunt hærelici, et turpiter m sua lege vivunt, *300, 1. apud solos Christianos repentur, 3, 1. sanctitas Ecclesiæ in' eœlo perficietur, 663, 1. opponitur cuivis peccalo, *3, i.
Sanctum Sscalare quid sit, *430, 9. Sanctum fuit typilf sæculi, *431, 1. item Ecclesie, *406, 2 ; *423, 1 ; *436,1. qu« in eo sacerdotes agerent, *436, I. Sanclvm Sanctorum typus cœli, *406, 2; *423, 2; *431, 1; *436, 1 ; *447a 2. magna ejus erat veneratio , *436» S.

Sanctus nemo est nisi Christianus, *3, 1, 2. sanctus aliquando idem est quod castus, *127, 2. hinc aliquando oppondur impuro, aliquando profano, 201, 1. omnes Christiani nhrn vocati meli, 248, 1. omnes Ecclesiæ ministri etiam sancti dicebantur, 31, 2. quomodo se minimum unctorum dicat Paulus, 612, 1.
Sandalia cur Apostolos habere Christus jusserit, 681, 1.
Sanguis victimarum immolatarum subinde inferebatur in Sindum, *436, 2. sanguino el victimis fœdera apud v. fares sanciebantur, 366, 1 ; *443, t. et iis dividebatur, 3G6, 1. «anguis victimarum spargebatur in altare ct populum, *442, 2. quid hæc aspersio denotaret, *ibid.* ¿anguinis Christi sumptione ad sanguinis pro Christo effu mnem Martyres animabantur, 370, 2. quo sensu h novum Testamentum sit, 366, 1. antonomaslice dicitur pretium, 310, 2. el sanguis testamenti «terni, *523, 1. in triduo passionis mansit unitus Verbo, *374, 1. fuit is ei immediate unitus, *ibid,* ejus typus erat aqua p« trr, 339, 1. quomodo melius clamet quam Abelis, *508, 1 est vclut coagulum quo in unum fideles conjunguntur, 665, i. in calice vere fuit sanguis quo redempti sumus, 360, 1.
Sinere ct desipere opponuntur, 451, 2. ¿apere subinde idem est quod discernere, 231, I. bine sapere est tam intellectus quam voluntatis, *19, 2. non oportet ¿apere plus quam oporteat, 205, 1. «pore cœlestia est signum resurrectionis spiritualis, *100, 1. Christianus sibi non sapiat, 213, 2. qui sapiant terrena, *100, 2.
Sapidus sermo quis sit, *111, 1.
Sapientes quomodo in astutia sua comprehendantur a Deo, 275, 1. sapientes Ægyplii circumcidebantur, 604, 1. sapientes pauci a Christo vocali, 257, 1. sapientes hujus mundi flant stulti apud Deum, 274, 2. eorum vanitas et stultitia, 51, 2.
Sapientia quomodo a scientia differat, 873,1. ¿ale denotatur, 201,2. snlius Dei est, 245,1, 2. sapientiam humanam habuit Paulus, sed ea uti noluit, 260, 1. quomodo et in quibus hanc stultam Deus ostenderit, 254. t. ea inferior csl spirituali, 265, 2. bæreticorum et paganorum est propri i, 252,2 el seq. verae sapienti® intendere nequit conjugatus, 320, 1. ejus parens castitas, *ibid,* sapientia Dei obscura, varia, prudens, stulta, 614, 1. hanc scivit Paulus revelatione divina, 263, 1. hæc ab humana mullum differt, 265, 1. sapientia omnis et scientia in Christo fuit abscondita, *83, 2. sapientia vera, est fides et doctrina Christiana, 275, L sapienliæ arrogantis periculum, 194,2.
Sara quod Agar domo ejici petierit, Deo fuit gratum, 560, I. Eccledam repræscnlat, 558,1. duo impedimenta conceptionis fide superavit, *477, i. et Linien risit, *ibid.*
Sarcina peccatorum quam sit gravis, 573, 1.
SarmenUii cur primi Christiani dicti sint, •180, 1.
Siringo ab Ezechiele visa, quid denotaret, 498, 1.
Satellites Antichristi quinam sint. •103, 2.
Satiari el esurire quomodo quis possit, •66, 1.
Satanas quomodo conteratur, 243, 2. ejus molimina eluduntur dum confessano aperiuntur, 494, 1. ei Christiani in baptismo renuntiant, 107, 2. Satauæ tradere quid sit, 286, 2. ejus astus el fraudes, 428, 1. — Kfifa Dæmon, Diabolus.
Sati*factiones suas Sancti aliis po«sunt applicare, *80,2.
Saturninus tcmjiore Apostolorum vixit, *224, 1. animatis abstinuit, *ibid,* ponebat angelos quasi minores deos, *94, 2. ejus hæresm impugnat Apostolus epist. ad Ephes., nd Coloss., ad Tiinoth. 19.
Sat‹iru‹ nolxlis Afer generose paupertatem et exilium pertulit, •463, 2.
Suit qunmodo dictus Propheta, 853, 1 ; 387, 1.
Saulu«.— *Vidt* Paulus,
beabellum Dei datorium *435 2.
Scala cœli quis locus Romæ, ct unde dictus ia, t.
Scandalizans alium in Christum peccat, 320, 1. est causa blasphemiæ in Deum , 233, 1.
Scandalum quid proprie sit, 232, t. quomodo crescat, 326, 2. id cavendum, 232, 2; 328, 1. maxime in comestione idolothytorum , 323, 1 ; 349, 2. scandala ct ¿caudalosos de Ecclesia tollere conentur Ecclesiæ Prælati, 286, 1.
Sceleratum frigus quid Virgilius vocarit, 30,1.
Scenofactorium artem exercuit Paulus, *169, 2.
Sceptrum denotatur virga, *360, 2. quomodo el quare adorarit Jacob patriarcha sceptrum Joseph, *481, 2.
Schismatici quomodo dici possint esse in Eccclcsia, 290, 2.
Schismatis peccatum ne martyrio quidem potest expiari, 623, 1. schismata Corinthiorum ob magistros fidei, 251,2.
Scholæ Tarsenses olim erant celebres , 1,2,
Scholasticorum Doctorum quæstiones non taxat Paulus sub nomine fabularum , *172, 1 ; *254, Î.
Scienti® quis tinis, usus et modus, 324, 2. scientia illa est vera quæ vitam componit, el mores emendat, 64, 1. scientia græcanica Pauli, 3, 1. qualis scientia rationalis in vita beata, 116, 2. scientia vana cavenda est, 326, 2« foil scientia experimenlalis in Christo miscriæ nosîræ, •377, 1. scientia nostra respectu Dei, est scientia parvuli, 383, 2. scientia quæ inflet, 324, 1. hæc contraria est charitati, 2. comparatur cum cibo indigesto, *ibid.* veram scientiam non habent hæretici, sed eam Jactant, *269, 1, 2. scientia utuniur homines quinque modis, partira bene , partira male, 324, 2. ea primum in Episcopo requiritur, *214, 1. Item in eo qui monet, 238, 2. scientia sanctorum quid sil Pauto, 590, 2. in quo Dei scientia creatam transcendat, 196, 2 cl seqq.
Sciturus quo facto filios concordiam docuerit, *20, 1.
Scire Dei connotât favorem et affectum, 145, 2.
*Scr*ibæ quales et unde dicti, 253, 2. illorum officium, *ibid.*
Scribi in libro vitæ quid sit, 24, 1; *59, 1. scribimur in co dupliciter, inchoate et complete, ‘59, 1. scribi omnia non potuere, *166, 1.
Scriptores sancti calami sunt Spiritus Sancti, *304, 1.
Scriptura sacra nequit esse Judex controversiarum fidei, 5, 2. quomodo divinitatis et humanitatis attributa tribuat Christo, 40, 2. allegoriis utitur in contrarium sensum, 101,2. tribuit Christo, quæ sunt Ecclesiæ ejus, et Ecclesiæ quæ sunt Christi, 633, 1. quomodo reprobationem et electionem tribuat Deo, 25, 1. potest habere varias verdones, lectiones et sensus, 23, 1; 617, 1; 625, 2; *367, 2. omnis sensum habet litteralem, non semper alios, 22, 1. est mensa anirn.c, 191, 1. et vetui manna, *267, 2. primi Christiani de ea in mensa confa* rcbinl, 660, 1. est hæretici» nasuT cereus, 454, 1. humano more loqui solet, *102, i. quomodo eam Lutherus falsificarli, 438 , 1. non est privato cujusque spiritu interpretanda, 373, 2. est contra omnes morbos medicina, 083, 1, 2; *267,2. est liber sacerdotalis, *232, 2. ct liber vil.e, *59, 2. olim ad mensam legebatur *228, 1. est inspirata a Spiritu Sancio, '304, 1. dicitur verbum Dei, *ibid.* non est eodem modo omnis a Spiritu Sancto dictata, *ibid,* ejus senius non sunt cuivis scrutandi, *ibid,* ad quid sil utilis, *ibid.* S. Paulæ fuit clypeus contra omnes tentationes, *207, 2. quatuor habet sensus, 22, 1 ; 555, 2. gratia eam explicandi est species prophetias, 207, 1. in ea non sunt scripLi omnia , quæ spectant ad fidem et inores, 352, 1 ; *166, 1. quomodo ei nihil addi possit, 520, 1. quomodo nos consoletur, 237, 1. non semper ejus vertía, sed sensum citat Apostolus *405, 1. Scriptura Hebræis absolute dicitur liber, *455, 1. summae fuit eis venerationi, 2. ipsa sola hominem perfectum non reddit, *304, 2. nec sola est norma credendorum et agendorum, *64, 2»

Scurrilità! In verbii dedocens est, 651 , 1.
Seylh® funi maxime barbari, *105, 2. humanis carnihu» vescebantur, 653, 1. sunt Magog venturus tempore Antlchrbti, *163, 2; *Inl, 1.
Sebastianos Munsterus edidit Evangelium S. Mitlhæi Hebræum , sed supposililium , *349, 1.
S. Sebastianos Marcum et Marcellianum Martyre» ad constantiam hortatus csl, 137, 2.
Secare verbum veritatis quid sit, *287, t, 2.
Sect® quædam apud Judt0S principibus inobedientes occasionem præbuere camdem labem Christianis asper* gendi, 219, 1. sect® Judeorum erant tempore Christi septem , *42, 2, cur sint inter hærelicos mult® sect®, *254, 2. quænam sect® excludant a regno Del, 567, 2.
Secundum varie Paulus occipit, 27,1.
Securitas nimia non est tuta victori in militia Christiana, 676, 2.
Sedentarii et studiosi potissimum e stomacho laborant : et qn® rei hujus ratio , *249, 2 el seqq.
Sedere et stare qui dicatur Christus ad Patris dexteram, *102, 1 etseqq.;*355, 1.
Sedes quid sil magnitudinis Christi, *423, 1.
Sedulitas cuique »uo in officio necessaria, 208, i ; 210, 1.
Sedulius Scolus idem penitus cum Heliodoro commenlalore Pauli est, resectis plerisque pelagianizanlibus, 32, 1.
Segetes benedicuntur in festo S. Marci, *228, 2.
Selene fuit uxor Simonis Magi, quam vocavit ennaam, *86, 2.
Seleucus rex filio suo Antiocho uxoris usum concessit, 285, 1.
Solymus Ægyptum occupans Mamluchos delevil, 297, 1.
Scm an idem sil cum Melchisedech, cum Abrahamo vixit, •409, 2.
Semel quomodo Deus ad peccatum Inclinarli, 26, 1, 2.
Semen morions cl repullulans esi typus resurrectionis, 409,2. humanum semen in lumbis oritur, *413, 1. semen quoque ad conceptionem prolis subministrat femina, *477, 1. quomodo semini Abrahæ sint fact® promissiones, 85,2 ; 543, 1. semen subinde est nomen collectivum, subinde certam personam significat, *ibid.*
Semipelngianorum error de gratia confutatur, 588,1.
S. Sempronius Martyr statuam Martis contrivit, 244, 1.
Senatores abortivi qui Hom® dicerentur, 400, 1. vocabantur Patres, 615, 2.
Seneca quomodo sacrificia prisca laudet, 52, 1. dicebat mortem esse homini naturalem , 98, 1. fortunam in se provocabat, 150, 2. an Paulum e vinculis Neronis liberarii, 315, 2. illius ad hunc epistol® sunt suspect® fill.-i ,
Senectus cur vino modico Indigeat, *329, 2. vera sila est in probitate, non in ælalc, *232, 1. xrumna» magnas affert, *329, 1. ejus vitii, *M8, 1, 2; *329, 1.
Senos sobrii sunt, *328,1,2. pudici, *ibid,* prudentes, *ibid.* cl aliis virtutibus prædili, *329, 1. tardi, torpidi ct somniculosi esse solent, *ibid,* sunt obsecrandi, juniores increpandi, *307, 1. eorum etiam virtus mulierum consuetudine frangitur, *329, 2. senibus quomodo vivendum sit cum juvenibus, *ibid,* sunt obsecrandi, *307, 1. imo ipsi orare debent, *344, 1.
Sensatio tota est in anima, 28, 2; 443, 2.
Sensus est tam intelligonlia passiva, quam activa, 393, 1. accipitur alias pro mente, judicio, ratione, *ibid,* sensus Scriptum» quatuor, 22, 1 ; 555, 2. hi intelligunlur per doctrinam, revelationem, scientiam et prophetiam, 383, 1. ea sensus duos litterales sæpe habet, 625, 2; *367, 2. sensus litteralis et allegoricus quomodo differant, 329, 2. subinde sensus allegoricus ®que, el magis, intentus a Spiritu Sancio, quam litteralis, *357, 2. — *Vide* Scriptura. Ejus sensus profundi non sunt cuivis scrutandi, *304, 2. ejus sensum subinde citat Paulus, non verba, *405, i. sensus communis non in cerebro est, sed in corde, 263, 1. per sensns oppugnamur, 335, 1. qntsrit gentili Chrivli, 266. 2-, *22, 1.
Sententia Chrhlijudlcb quam sit terribilis futura, *145. 2.
Sentire idipsum invicem quid sit, 212, 1.
Septenarius numerus significai in Scriptura multitudinem, est Hebræis familiaris propter sabbatum, 187. 1, 2
Septimum diem Deus jam inde ab initio unclificavit, *386. 1.
Septimi monachi pro fido Catholica constantia f 614, 1.
Septuaginta discipuli dici quoque Evangcliut® peuent, 630, 1. iis succe<«erunt sacerdotes minores, *322, 2.
Septuaginta interpretum versione fuit Ecclesia 400 mnis usa, 23. 1. erat Gentibus notior Hebreo textu, 27. 2. ea usi etiam Judæi, ut Philo, quasi vulgata t *348, 2. ipsi Hebræum cher finale in a verlunl in disjylUbis, 288, 1. — *Vide* Vertió.
Sepulcrum S. Petri el Pauli erat peregrinationibus frequens, 12,2. fuit item in honore regibusel Imperatoribus, 16, 1. sepukm plurima Martyrum el Virginum sont Horn® in subterranei» speeuhus *490, 2. Sepulcra concupiscenti® quis locus iu deserto fuerit. unde dictus, 341,2 quid significet in Script, sepulcrum patens, 72, 1. sepulcri curam veteres magnam habebant. *482, 2.
Sepultura Christi et peccatoris denotatur immersione baptismi, 107, 2.
Sequi aliquando capitur pro persequi, *46, 1.
Seraph missu» ad S. Franci<cum impressit ei sacra Migmata, 583, t. is qui ad luiam mi<sus, an ex ordine Seraphim fuerit, an tantum ita dictus ratione officii, *364, t.
S. Seraphia virgo et Martyr est contra luciros a Deo protecta, 297, t.
Sergius Paulu», Cypri proconsul, a S. Paulo est conversu-. 37. t ; 2i0, 1.
Sermo fidelis vocatur certus et indubitatus. 185, 1. quis sit sermo sapidus, *111, 1. sermo sapienti® Christi m® qualis es$e debeat, 265, 1. sermo brevi» placet præ prolixo, *524, 1. «ermo Dei est vivus et efficax, *388. 1, quomodo sil gladius anceps, 2 el seq. per hunc etiam Dei Filius intelligi potest, 1. sermonis convenientia cl differentia, 2. sermo malus putridus dicitur, 645, 2. condis mali indicium esi, *ibid, sermo* quis sit sale in gratia conditus, *111, i. Ulis sil senno præconum Evangeli!, *ibid.*
Serpentes erant Ethnicis numina , 52, 1. unde serpentes qui Hcbræos in deserto alili vere, dicti sint igniti, 342, 2. serpens æneus Mosis fuit typus Christi, 130, 2.
Serra lignea Isal», typus est crucis Christi, 183,1; *188,1.
Servare mandatum sine macula quid sil, *263, 1.
Servire Deo, regnare est, 60$, 2. serviendum ei cum pudore et metu, *510,2.
Servi emblema, 671, 2. ei cavenda furta, amanda fidelitas, *331, 2. dominis sincere obedial propter Deum. 670, 2; *108,2; *331, 2. servi Judæorum Christiani» principibus parentium, si fleri velint Christiani, liberi fiunt, 311, 1. alioqui non solvuntur dominorum jure per libertatem Christianam, 309, 2; 311, 1 ; 670, 2. servi Horn® in necessitate militi® ascribendi, ad pdeurn vocabantur, 355, 1. et tunc candida veste donabantur, 288, 1. quin ct manu» iis imponebantur, *233, 2. caput quoque virga tangebatur, *248, 2. Ilebræi iis aures perforabant, *453, 2. eorum erant olim tria genera, *3, 1. nudipedes incedebant, 679, 2. arcebantur »i p®deraslia, 53, 1. cur ii» not® inurantur, 582, 1. in quo dominis sint pare», in quo impares, *253, 1 ;*345, 1. sunt ut filii tractandi, 672, 1; *246, 2. si boni sint, non sunt contemnendi, *341, 2. imo legi et Evangelio auctoritatem conciliant, *332, 1.
Servitus quam »it turpi», 671, 1. servitus Gentilitia mancipiorum apud Christianos jam exolevit, *ibid,* servitus non est conditio Christiano Indigna, 810, i. servitus

creatane in quo fiU, *25,1« servitos veteris Testamenti eonsbtcbat in duobus, 558, 1» servitus matrimonii, 350, 2.
8. Servulus in morte audivit melodiam angelorum, *363, 1.
Servus Paulo est nomen honoris,
Servi subdiaconi prò fide constantia 624, 1.
Sessio Christi. — *Vide* Sedere.
Severiani aliquot Pauli epistolas e sacro catalogo abraserunt , 6, 1. docuere vitem ex diabolo ortam, et mulierem opus esse Salan®, *225,1.
Severinus Episcopus Coloniensis vidit animam S. Martini ad cœlos abeuntem, *823, 2; *363, 1.
Severitas moderata Episcoporum solet esse odiosa subditis, 405, 1. offendit eos quoquo severitas juvenum Prælatorum, *177, 2.
Severi Sulpitii dialogi duo apocryphi, *153, 1.
Sexu carent angeli, *435, 1. sexus feminei imperfectio, 631, 2.
Si Hebræis est particula jurantis, *881, t. »pe negantis, 70,1.
Sibyllarum oracula quant® sint auctoritati*, 8, 1 ; *80, 2.
hæ ob virginitatem meruere donum propheliæ, 320, 2.
de nomine Jesu vaticinat® sunt, *80, 2.
Sicambri sunt qui Geldril, 512, 2.
Sicra anima sapientissima est, *324, t.
Sichem an eadem civitas cum Salem, *408, 1 et seqq.
Sigilla septem Apocalyp. sunt septem Ecclesiæ persecutiones, M6I, 2. sigillum gratis, 593, 2 ; 647, 1.
Signa duo previa Judicio extremo, *149, 2. signa Antichristi.— *Vide* Antichristus.
Signati a Deo qui dicuntur, 426, 1.
Silas etiam Apostolus fuit, 88, 2. fait 9. Pauli socius, 473, 1. 2; ’115, 1.
Silentium est ornamentum mulieris, *205, 2,
Silvanus est Silas, hoc Hebrea terminatione, illud Latinum, *115, 1.
Simoon Episcopus Tlierosolym. diu vixit, 19.
Simeon quidam Manichaeos S. Titum se fingens, dedit pœnas, *115, 2.
Simeon Salus in Stultitia perfectionem posuit, 256, 1.
Simeon Stylite* fuit Iheodidactus, *429, 2. quam prope a demone deceptus fuerit, 494, 1. lxxx annos perpetuo noctu diuque sub <lio stetit in columna, 337, 2.
Similitudo praevaricationis Ad® in quo sita sit, 101, 1. similitudo cum Christo nascitur ex patientia, 166, 2.
Simon Magus sua dogmata consarcinavit ex erroribus poetarum el Philosophorum, 19. vocatur ab Apostolo mysterium iniquitatis, *153, 2. factus heréticos cx ambitione, *192, 1 habuit daemonem familiarem, *222, 2. finxit sc Deum quemdam, el genuisse uxorem suam Selenem, *86, 2. libidines suas referebat in honorem Dei, 652, i. negabit Christi Incarnationem el resurrectionem, *285, 1. angelos ul minores deo* adorari volebat, 613, 2; *83, 2; *04, 2. per eos purgari voluit animas, idque per sacrificia el jejunia iis, cl per eo* Deo, oblata, *95, 1. Christum negavit vere esse crucifixum, *53, 1. ejus error de Deo patre incognito, 595, 2. ejus casus ct mors orantibus Apostolis, 11, 2. docuit mundum ob angelis facium, 613, t.
Simonia E«au in vendendis primogenitis, *501, 1.
Simplicitas bona qu.r sit. 2Í3, 2; *36, 2. ca requiritur in danda eleemosyna, 206, 2; 470, 1.
Simulare on liceat aliquando, 529, 1. judaismum simulare non licuit Apostolis, 530, t. simulare norunt hærelici, *300, 1.
5im quid hebraice significet, 556, 1. quomodo sit conJuoctus Jerusalem, *ibid.* in quo ambo conveniant, 2. ardekil cum in eo lex ferretur, *505, 2. in quo opponatur Ecclesiæ, *ibid.*
Sinapi typus est Christi el Sacramentorum, 363, 1.
Sinceritas est ventes, 289, 2; 678, 1.
Sinenses laudant viduas univiras, *230, 1. puellas domi continent, *245, 1.
Sinister locus non videtur dextro honoratior, *101, 2.
Sion est typus Ecclesiæ tum militantis, tum triumphantis, 558, 2 ; *506, 2.
Sisinnius est a Theodora conjugo Christo assertus, 306, 2.
Sistere in via virtutis, est deficere, 333, 2.
S. Sixtus Papa I in crucem actus est, 534, *2.*
Sobrietas est sectanda carnem domare volenti, 336, i. sobrietas adolescentibus summo est ornamento, *330, 2. sobrietas el continentia Episcopo quam sit necessaria, *275, 1. sobrietatem sequitur vigilia et alacritas, *328, 1, 2. sæpe capitur pro animi sanitale, *275, 1.
Sobrias et vigilans græce idem sonat, *328, 1, 2.
Societas Jesu qua occasione hoc nomen acceperit, 250, 2. ejus instituti breviarium et summa, 459, 2.
Socordia el languor in nervis unde oriatur, *502, 1.
Socrates e loquela de moribus alicujus judicabat, 389, 1; 645, 2. uxorem morosam patienter toleravit, 60S, 1,2. non tulit curiosos, *129, 2. ejus in morte constantia, *309, 2. ejus modestia el continentia in cibo, *67, 1. dicebat se hoc unum scire quod nihil sciret, *185, 2. fuit natura fur, et incontinens, sed naturam correxit, *187, *Z* inter vincula est philosophatus, *278, 1. injurias patienter tulit, 217, 2. Deum e mundi fabrica discere studuit, 51, 1. juvenes corrupit, 53, 1. habuit genium familiarem. 319, 2. ejns salus desperata, quia coluit idola, 52, 1. quid suos doceret, *330, 1.
Sodalitas Martyrum in Japonia instituta in nupera persecutione Christianorum, *464, 1.
Sol typus est Christi, 224, 1. et S. Pauli, *310, 2. Dei Palos, *352, 1, 2. solem et lunam colebant Galatæ aule Christi notitiam, 552, 1.
Solatia qualia Deus det suis, 237, 1. ipsum in tribulatione exspectandum longanimiter, ‘465, 1.
Solduriorum quæ fuerit in Gallia societas, 464, 1.
Sollicitudo pastorum pro Ecclesia cst suavis, 498, L talem habuit Paulus, *314,1. sollicitudo continua bonorum operum est necessaria, ‘404, 2.
Solyrnannos vel Selymos, vocant Ture® suos Imperatores, *417, 2.
Somnus animæ excutiendus, 224, <. sommus est mors brevis, *130,1.
Sophistæ dicti sunt oratores, forenses maxime, 353, V
Sorores in primitiva Ecclesia vocabantur feminæ Christian®, 2'.-', 1.
Sors significat casum, et hæredilatem, 592, 2; '74, I. sorte dividebantur hæredilates, *355, 2. quomodo sortes noslræ sint in manibus Dei, *74, 1. sorte vocali sumus ad christianismum, 592, *Z* sorte sua quisque debet esse contentus, 171, 2. ea qui contentus est, dives est, *255.2.
SoMhencs Corinthius pro fido Christi verberatus fuit, 248, 1.
Sparta cur careret mmnibus, *146, 1.
Species panis consecrati sunt species corporis Christi, non panis, 365, 1. sub una specie olim sæpe communicabant, 2b'\ 1. *Z*
Spectacula cur vetita essent Christianis, 341, X
Spectaculum mundo factus est Paulus et nos, 282, 2.
Specubus in subterraneis habitarunt Christiani primi Hoin®, *490,2.
Speculum non imaginem rei, sed rem ipsam représentât, 384, 1. spenilmn olim Christiani vitarunt, 356, 1. speculum multiplex est, per quod hic Deum videmus, 384, 1. vita Christi «poculum morum cst, 637, 1, &
Sperandæ res sunt vehit arbor latens in semino, *470, 2. speranda sunt caelestia, *55, t.
Spes est calcar nd fortiter patiendum, *484, 2. es«e debet patiens, *116, 1. est ad salutem necessaria, 140, t. cst ovo similis, 2. est gaudium ante gaudium, 210, 2.

debet »ìbi esse heno cometa, *179, 2. babel adjunctam i formidinem de opposto, 135, 1 ; 385, 2. est robur in uh flictiono, *880, 2. et velili anchora, *406. 2. sed cum aliquo discrimine, *ibid,* non confundit, 02, 2. elcur,tW. cur spem Evangelicam lotir* Hebræis inculcet Apostolus ♦419, 2. spes futurorum est mater gaudii, 210, 2. spei divin® certitudo, 92, 2. spem salutis causât bona cnn- i scientia, *181, 1. cur ea dicatur galea, G8i, 1,2. bonis operibus roboratur ct nititur , 92, 2; *404, 2. eam tria roborant, 02, 2. ejus cl fidei defectus quiniorum malorum causa sil, 87, 1. spes mortalium esi velul somnium vigilantium, 92, 2. spes electorum esse debet inconfusibilis propter charitatem el potestatem Christi, 96, 2; 174, 2elseqq. sprf *promissioni** est Paulo spes resurrectionis, 006, 1. spei vera» et Christian® conditiones, *380, 2. spes in homine collocata est vana, 92, 2. spes præmii animat ad laborem, 330, 1.

Spiratio in Deo est (eterna cl invariabili*, *356,1.

Spiridion Episcopus Trimitbuntis an Ecclesiasticum jejunium adveniente hospite violarii, *326, 2.

Spiritualis tripliciter dicitur, 265, 1, 2. spiritualis qua* tenus errare el uon errare possit, 142, 1. quomodo possil a nemine judicari, *ibid,* suam, non alterius imbecillitatem considerare debet, 575, 2. quod spirituale corpus dicatur resurrecturum, 410, i. non licet spiritualia administrare pro mercede temporali, *247, 1. spiritualium et carnalium hominum diversa studia, 131, 1.

Spiritus privatus cujusque non est judex controversiarum fidei, 265, 2 ; *428,1. spiritus propheti® non est habitus permanens, sed vis quedam divina movens ad prophetandum, 396, 1. is in Apostolis permanens non fuit, *81, 1. quis sit spiritus a Prophetis promiscus, 594, 1. quis sit spiritus timoris, hic impellit Judæos ad legem implendam, Î33, 2. quis sit spiritus oris Christi quo Antichristus interficiendus est, *156, 1. prudentia spiritus qu® sit, 131, 2. spiritu ambulandum est cl ci obsequendum, 565, 2. quid sil spiritum exstinguere, *140, 2. qui cum exstinguant, *ibid,* quomodo is exstinguatur, *ibid,* cum qui sequitur, dominatur concupiscenti®, 567, 1. spiritus aliquando doctrinam Christi denotat, 538, 1. hic docet interius, *428. 2 clseqq. quomodo spiritus ab anima distinguatur, *1-42, 1. est homini intimus, 263, 2. spiritus e<l anima orationis, 6S4, Setseqq. spiritus cl concupiscenti® lucta, 125, 2. quo modo concupiscat adversus carnem, 29, 1; 565, 2 et seqq. quomodo postulet pro nobis gemitibus inenarrabilibus, 141, 2. quis sil spiritus compunctioni?, 189, 1. spiritus Dei,diaboli ct mundi sunt sibi contrarii, 132, 2; 263, 2. qui spiritus vitales Ecclesia sint, 636, 2. quid sil discretio spirituum, cl quibus ea sit necessaria, 873, 2.

Spiritus Sanctus quomodo stylum et scriptorem hagiographum dirigat, 26, 1. deducit nos ad primam fidem, et eam custodit, *280, 1. perpendiculo comparatur in fabrica spirituali constituenda. 608, 2. æslum concupiscenti® refrigerat, nosque illuminat, 337, 2. qui eju' sint fructus, 5G8, 2. eri auctor propheti®, 387, i. operatur in nobis gemitum, robur, auxilium, scientiam bene orandi, 140, 2. ei Christi incarnatio, conceptio, ac redemptio et sanctificatio nostra tribuenda, 41. 2; 42, t; •441, t. est arrha salutis nostra, 594, 2. tripliciter vivificat, 433, 2. cum non credunt Judæi, »35, 2. res est novo Testamento promissa, ’427, 2. ut nos adoptet, se nobis communicat, 134, 1. adoptat nos dupliciter, *ibid,* cur ei adoptio tribuatur, *ibtd.* dat anim® justi triplex bonum, 2. ip-einel nobis in justificatione infunditur, 96, 2. a Patre et Filio procedit, 132, 1. alius est a chántale qu® nobis infunditur, 94, 1. adjuvat infirmitatem nostram, ct docet nos quid oraro debeamus, 142, 1. quomodo pro nobis postulet, *ibid.* tacit nos postulare, *ibid,* desideria clieulum suorum SS. Trinitati exponit, *(Md* dirigit el cnrrigit oratione nostras, 143, 1. quomodo et per quos contristetur, 648, 1. est Inspirator sacra» Scripturi», *304, 1. eam omnem non eodem modo dictavit, íóirf. eju< gratia litabitur in ordinandum dum ri minus imponuntur, *233, 2. ejus mbur datur in Confirm itione, 94, 2 cst amor notionsli» Patris et Filii, 198,1. quvtuor modis in nnbis est, *ibid,* ejus divinitas probatur contra Macedonians, 158, 2; ¿63, 2; 374. 1; 437. 2; 594, 1. ohm In Ecclesia multos afflabat, 389,1. Apostolos confirm ivit ne moraliter percare possint, 510, t. plus in re dubia <nos docet, quam omnes doctores docere possint, 440,1 nihil cum Intere potest, *76, 2.

Splendor vultus Mosis quid denotaret, 435, 1. quis splendor Christi ad Judicium venientis, *156, 1.

Sponsa Chnsti, est orca testamenti, 491, 2. ejus electio, dignitas ct gloria, 490. 1, ejus obligatio ad amorem ct gratiarum actionem, *ibid.*

Sponsalia animæ fidelis sunt in hac vita, thalamos in futura, 489, 2.

Sponsi cur sponsis dare soleant cingulum byssinum, 677,1.

Stabulum ohm dicebatur hospitium, 814, 2.

Stadiodromi cursu certabant, 333, 2. iis comparantur Christiani in via virtutis currentes, 332, 2. coronam intercurrendum manibus apprehendebant, 333, 1. tantum anteriora spectant, *47, 2.

Stadium spirituale quod sit, quis antagonista, qu® pugna, 333. 2 et seqq.

Stanislaus Rosius quomodo putavit viros perfecto* posse omittere jejunia Ecclesiastica, *327, 1.

Stare coram Domino est ogere sacerdotem, *436 , 1. stare potius in cœlo videtur Christus quam sedere, *100, 2. *etare* capitur subinde pro absolvi, 229, 1.

Statura el mensura in qua resurrecturi simus, 633, 1. statura S. Pauli, 497, 1.

Statu* quatuor hominis inter «e comparati, 104, 2. status grati® signum est, quod quis peccatum in se cl aliis detestatur, 135, 2. status cujusque stadium ejus est, 833, 2. statui cuilibet gratiam propriam dat Deus, 303, 1. suo statu quisque sit contentus, 2; 310, 1.

Steli® sunt milites Dei, 86, 2. erant priscis ut dei, '180,2.

Stephanas erat nobilis Corinthius, 252, 2.

S. Stephanii* inlerfint S. Pmli martyrio, 12, 1. hic ejus precibus suam conversionem debet, ’196, 1.

Stigmata Christi qui portent morali1er, 582, 1. quid sit stigma, i6id. qu® stigtpata Christi vocet Paulus, *ibid.*

Stimulus carnis quire Paulo datus, 503, L quis fuerit, *ibid,* cur-cum vocet angelum Satan®, 2. fuit teulitio carnis, *ibid,* non ortus cst ei e familiaritate Thecl.v, 504, i. non fuit illo imhgnus, *ibid.*

Stoici po<uerc beatitudinem in virtute morali, 133, 1; 558, 2. virum bonum existiiin’ int divitem, '515, 2.

Stomacho (e) laborant addicti studio ct meditationibus, cur, *249, 2.

Studendum semper ct discendum est, *3U, 2.

Studium indefessum proficiendi, profectus est, *49, i. studia diversorum Onlmum et scholarum non carpuntur ab Apostolo, sed Novantium, 26, 1.

Stultitia Dei orbem el Salanam subegit, 255, 2.

Stupor est signum obsim ite mentis, 190, 2.

Slyx inferni palus, undo dicta. 55, 1«

Sub liti inobedientia sua augent onera præpoxiloriirn, •522, 1. subditus sino proposito quibus qipoMUis sit uniis, *ibid.t* 2.

Subjici Deo quid sit, 405, 1,

Sublimitas Dei mystica qu® sit, 617, Set seqq.

Submitti invicem debent Christiani, 210, 1,

Subdautia rerum sperandarum quornodo sit fides , * »69, 2. earn Hebræi vocant os, ’470, L statum vel sldlioueiii, *ibid,* substantia est idem quod aubsiateuUa, et leutia, tfxd.

Subtilitatis dos non est qn.ilitai, sed assistentia omnipotentis Del ad penetrandum alia corpora. 410, 2.
Subtractionis filii, sunt filii Belial sine jugo, 467, 2.
Sudaria Pauli ©gros curabant, 13, 1.
Sufficiens sibi et sua sorte contentus, divinus est, **476,1.**
Sufficientia eleemosynariorum,
Suffragane! quomodo Archiepiscopum benedicant, *413, 2.
Suggestiones repentina examinande an a diabolo , an a Christo proveniant, 428, 1. hæ sunt tela diaboli, 682, 1. sunt oratione elidend®, 672, 2.
Sugillare antagomstam in certamine quid sit, 335, 1.
Superbia est mater hæresis, *92,2 ; *180,2. et apostasiæ initium, 511, 1. ejus gradus, 209, 1. fecit ex angelis daemones, 213, 2. ejus pana est libido, 54, 2. est divitiarum vermis, *265, 2. signum est reprobationis, *23, 2. viles facit et abjectos, 1. est primogenita mors, 99, 1. quomodo sil radix omnis peccati, *259, 1. superbia humana quomodo retundatur, 74, 1.
Superbus metaphorice dicitur inflatus, 280, 1. superbum facit ventosa scientia, 324, t. superbi considerant ea quibus ipsi alios superant, *21, 1.
Superflua eroganda in egenos, 472, 1.
Superiores durius cum subditis aliquo vitio tenlalis agentes, ab eodem posi vexati fuere, 572,1. iis non superbe, sed humiliter imperent, 238, 2. ab inferioribus corrigi possunt, 530, 2. in corripiendo subditos quomodo se gerant, 571, 2. cum se submittunt, insignem actum humilitatis exercent, 210, 1. caveant ne de se diffidunt subditi, 464, 2. iis pareant subditi ex amore Christi, non timore pœnæ, 661, 2. — *Vide* Prelati.
Supcrnaturalia Dei attributa cognosci nequeunt naturali discursu, *278, 1. supernaluralis Dei imago in homine peccando amittitur, 642, 1. hoc in baptismo accipitur, *ibid.*
Supplantare adversarium quid sit, 335, 1.
Supplicare quid proprie significet, *482, 1.
Supplicium gravius debetur peccanti contra legem scriplam, quam naturalem, 60, 1. supplicii tarditatem compensat Deus gravitate, 57, 9
Surditas voluntaria signum est obstinat® mentis, 190, 2.
Surgcndum e somno peccatorum , 654, 2.
S. Susanna invocatur in infamia el ignominia, *378 2
Suscipere in Scriptura quid significet, 237, 2.
Suspensi in cruce olim erant exeerabiles. 541, 2. eadem die de cruce deponebantur, *ibid,* at jam in ea computrescunt, 542, 1.
Suspiciones malæ sequuntur ex logomachia liocrcticorum, *255, 1.
Sustentatio debetur verbi ministro et Ecclesiæ, non quasi pretium rei, sed quasi stipendium, 330, 1. ea vocatur merces, cur? *247, 2.
Sublinentia spei est patientia cx spe præmii, •116, 1.
Susurrationes sunt occulta» obtrectationes, 508, t.
Symbola tria crantolim Catholic© communicationis, *513,1.
Symmachus interpres S. Scriptura bis fuit circumcisus, 399, 2.
Sympathia corporis et animæ , 28, 2.
Synngogæ Judaic® quis ordo in consessu, 396, 1. ipsa sterilis est, 558, 2. per Agarem denotatur, 559, 1.
Synaxis post cœnam vulgarem sumebatur olim in mullis Ecclesiis, 858, 1. — *Vide* Eucharistia.
Syntyche mulier rem Christianam Philippis promovebat, *58, 1, 2.
Synesius fuit judex causarum saecularium, licet Episcopus, 294, 2.
Syri patres non meminere unquam versionis Syriacæ, 19; *349, 1. Syri metaphoris gaudent, 269, 2. eorum virgines ante idola se prostituebant, 54, 1.
Syriaca versione lotius novi Testamenti utuntur Christiani Thomæi, Babylonii, Abyssini, 19. quis ejus auctor, qua alate formata, oujus auclorilalis silt *ibid.;* * *49, 1.3y riacus textus oplstol® ad Hebræos non est autographum Pauli, *348,2.

Tabella pacis, osculo In Ecclesia successit, 512, 2. tabel-la» olim communicaturis apponebantur, 809, 2.
Tabcnnesiotæ virgines crinem tondebant, 353, 2.
Tabernaculum sacratum est sanguinis aspersione, *446, 2. allogorice significat corpus Christi, *432, 1. item mundum, *431, 1, item animam sanctam, 46!, 2. item Ecclesiam, *ibid.;* *425,2; *432, 1; *440, 1. erat quasi mobile templum ct domus Dei habitantis cum Ilebræis per desertum, 461, 2; *43!, 2. denotabat suis velis Deum esse Ilebræorum umbraculum, *431, 2. habebat duplex velum, *433, 1, tabernaculi primi descriptio, *431, 2; *433, 2. ejus materia et ornatus, eorumque significatio, *431, 2 el seqq.
Tabulæ legis an aolæ in arca essent, *434, 1, 2.
Tactus mulieris quam noxius, 299, 2. tactus inhonestos philosophi veteres permisere, 651,1.
Tædium Titea fuit in aliquibus Sanctis, 621,2.
Taicosaina, Japoniæ regulus, multos Martyres in crucem egit, 535, 1.
Tamen pro *imo* sumit interdum Apostolus, 27, 1.
Tarditatem supplicii Deus gravitate compensat, 57,2.
Tarsenses jus civitatis Rom. adepti sunt a Julio Cæsare et Augusto, 1, 1. et quare; erant litteris dediti °
Tatianus auctor Encratilarum fuit, •224, 1
Tauri symbolum sunt tyrannorum, 407, 2
Tegi quomodo dicantur peccata, 82, 2 et seqq,
Tela ignea diaboli quæ sint, 682, t
Temperanti® diffinitio, 205, 1,
Templum vocabulum unde derivetur, 462, 1. in templo oratio melius lit quam domi, cur, *201, 1. in eo sancte se el reverenter gerant fideles, *218, 1. tenrplum Dei mysticum quibus peccatis violetur potissimum , *ibid.* templorum januas osculabantur olim Cbristiani, 512, 2. tempore S. Pauli fuere templa In usu , 357, 2. templi Salomonici magnificentia, 461,2. in eo sedebit Atilichristus, quia illud instaurabit, *151, 1 el seqq.
Temporalia qua» Deus promittit, si non det, dat æterna, 069, 2. licet emere aliquod temporale cui sit spirituale annexum, *504, 1.
Tempus imaginarium an ante mundi constitutionem, *321, 1. quomodo id stet cum alternitele, *ibid,* tempus nullum est præsens, *ibid,* ternpus Messi® a Prophetis dicitur novissimum, 343, 1; *222, 1 ; *299, 1. tempus ante Christum nox est, 224, 1. tempus ab occupationibus vacuum orationi dandum, 684, 2. tempus non fuit ab æterno, 244,2. quæ dicantur tempora ©terna, *ibid,* tempus præsens est laboris, futurum erit quietis, 446, 2. tempus certaminis est breve, victoria» et gloriæ ælernum, 113, 1 ; *171, 1. tempus omne in fluxu est, *321,1. tempus breve sedulo est impendendum, 577, 2; 656, 1 ; 657, 1 ; *50, 2.
Tempus redimere quid sit, 656, 1 ; 657, 1 ; *110, 2. cum id bene impendimus, id nobis proprium facimus, 658, 1. quid sil tempori servire, 210, 2. tempus præsens est occasio prxsens, quæ apprehendenda est, 658,1. totum tempus prædicationis Christi est velul annus Jubilai el misericordia, 457, 1. ilem tempus gratiæ, *ibid,* cl dies ultionis hostibus, *ibid.* Danieli tempus est annus, *160, 2. semper est tempus se convertendi, *382, 2. quæ dicantur tempora sæcularia, *320, 2. quæ ¿eterna, 244,2.
Tenebra» sunt typus peccatorum, 653, 2; *137, 1. ea etiam amant tenebras, 224, 2. tenebrarum nomine vociitur ignorantia, infidelitas, etc., diabolus, infernus, *75, 1.
Tenlari tam graviter possumus, ut succumbamus, nisi nos Dei gratia juvaret, 343, 2. lentamur per afflictiones *377,2, quomodo Abraham a Deo fuerit leulatus, *479, A

entatlo humana quid sit, 348, 1. tantalio omnif per Dei gratiam potest wind, *ibid,* eam non sentire est angelicum, vincere humanum, *ibid,* cedet vincenti in virtutis progressum, 341,1. est Justis stimulus virtutum, 504, 2. in ea imitari oportet constantiam fidei Ahrahæ, 87, 1. superatur virtute Eucharistia*, 340, 1. tenlalio incipientium est se perfectos putare, *40, 1. varia sunt tenlationum quibus Sancti tentantur, genera, '488, 1. tentaciones carnis eos non lædunt. sed colaphizant, 506, 1. vincuntur bæ fuga, *ibid,* conducunt hæ illis ad humilitatis exercitium, *ibid,* lentaliones semper habent Christiani, *302, 2. qui eas in se vincunt, apti sunt ut auxilienlur tentalis similiter^ et daemonem lentantem pellant, *340. 2.
Tepidi hominis descriptio, 210. 2.
Tepor mentis excutiendus est, 114, 1 ; 210, 2.
Ternarius numerus significat omnia, et est rei summum , 500, 1.
Terra quomodo sceleribus polluatur, gemat, clamet, etc., 511, 2. quando terram el mare Deus commovent ob Christum,*509,1,2. terræ et animæ analogia quoad sterilitatem el fertilitatem , *402, 2. terræ motus triplex in Script, legitur, *509, 1.
Tertium cœlum quid sit ad quod raptus est Paulus, 500,1.
Tertius scriba exaravit epist. Pauli ad Romanos, 35, 1,2; 244, 1. quæ ipse huic epistole addidit de suo, verba sunt sacro Script.; factus est Episcopus Iconii, 244, 1. ejus imperitia in excipiendis Apostoli sententiis, *ibid.*
Tertullianus putavit animam cujusque esse ex traduce, *415,1. item peccatum, 100, 2. in luxum vestium acriter est invectus, *204, 1, cur factus sit Montañista, *192, 1. putavit animas Sanctorum non videre Deum ante diem Judicii, *491, 1. lapsos semel ad pœnitentiam admittere noluit, *400, 2.
Tessera hospitalitatis auæ et qualis esset apud Christianos, *513, 1.
Testamentum quid sit, *442, 1. duo denotat, 366, 1. in eo est semper mutua obligatio, 2. quomodo testamentum vetus dicatur aeternum, *357, 2. cur Paulus ad id toties alludat, 23, 2. implicite promittens bona cœlestiu per Christi mortem est confirmatum, *445, 2. omnia quæ illo continentur, tendunt ad Christum, *455, 2. ob 1res causas fuit mortuarium proprie dictum, *444, 2. tempore Jeremiæ cœpll antiquari, *430, i. id generavit in servitutem, 556, 1. quomodo id Judæis velatum fuisse dicatur, 435, 1. non omnia ejus sunt figura novi, 342, 2. testamentum est duplex initum a Deo, unum cum Mose, alterum cum Christo, 555, 2;*427, 1. ulriusquc magna concordia et similitudo, *445, 1. ct utrumque vere testamentum est, *444, 1. quomodo utrumque fuerit promulgatum, cl utriusque antithesis, *427, 1, 2. utcumque fuit sanguine sancitum, confirmatum, consecratum, *442, 2. cur testamenti nomine vetus ct novum instrumentum dicatur, *445, X cur hebraico dicatur pactum, *420, 1. id, ut et Græcnm *iixfrrxti,* et *testamentum* latine, dupliciter accipiuntur, *444, 1. testamentum ct pactum sæpe in Scriptura pro eodem accipiuntur, 158, 2. Testamentum novum vix habet sensus allegorlcum , 22, 1.
restatoci* voluntas cur dicatur testamentum, 366, 1, 2.
Festibus duobus est reus condemnandus, 509, 1, 2« quot testes requirantur in accusatione presbyteri cl Episcopi, *247, 2. antiqui patres dupliciter dicuntur testes, *493, i. testimonium «epe pro laude sumitur, *472, 1. lestimomonia quatuor efficacia quod quis sit filius Dei, 135, 1. et alia tria, 2. præcones verbi opus habent testimonio hominum, 526, 2. testimonium Spiritus Sancti quod iimus filii Dei, non adfert certitudinem fidei, sed conjunctam habet incerludinem el timorem. 134, 2 ct seqq. id quintuplex est, 135, 1. quomodo testimonia o veteri Testamento petita citent Evangelistas, 27, 2« I
Testudo symbolum est matrhfamllias, *330, 1,
Tetragrammalón nomen Dei non est idem cum Jena. *28, 2 et seqq,
Thales ad a<tr< dum suspicit, in foveam incidit, *129, 1«
Theatrum vitae el martyrii, 285, t, 2 et seqq. sunl duo theatra in mundo, Dei ct hominum, 282, 2.
Thebani cujusdam de Romanis sensus, 254, 2.
S. Thccla per Paulum a conjugio avocata ct Christo desponsata est, 319, 1; 692, L an hic eam circumduxerit, et hæc illi fuerit occasio lentationis, 504, 1. superavit ignes, serpentes, leones, 492, 1.
Themistoclis responsum ad uxorem ardentius quid pro filio petentem, *215,1
Tbendali Martyris intrepidum responsum ad tyrannum, *406, t.
Theodelinda regina Agilulpbum maritum fidem docuit» *205, 1.
Theodora Sisinnium maritam Christo lucrifecit, 306, X
Theodorelus in omnes epistolas Pauli scripsit, 31, t. quid sentiat de visione Reatorum, 386,1. angelorum cultum idololalricum tantum taxat, *93, X
Theodorus philosophus quid responderit Lysimacho mortem minitanti, 151. 1.
D. Theodorus Studila gloriabatur in fligellis pro Christo susceptis. 582, 1«
Theodosius Imp. sententias mortis ad xxx dies voluit differri, 648. 1, 2. quas mulieres votuerit tonderi, 353, 2. monens filiis pietatem commendavit, *230, 1.
Theodosius II Imp. habuit quatuor sorores virgines, 320, t. ejus benignitas el clementia, 217, 3.
Theodosii Abb. sententia de pugna contra dœmones, 675,2.
Theologia nostra etsi certa, est tamen obscuri, 383,2. <jus erit alia species in cœlo, nostrae habitus ibi cessabunt, *ibi&*
S. Theophanes Martyr generose Leoni Imper, respondit, 506, 1.
S. Theophilam defendit angelus a lascivo adolescente, 320, 2.
Theophilus Imp. precibus suorum ab interitu servatus est, 307. 1.
Theophylactus Archiepisc. scripsit in S. Paulum, habet tamen quosdam graves errores, 31, 1.
Theresia regi Saraceno nubere noluit nisi Christiano, 308, 2.
Thesaurus ingens repertus ab Imp. Tiberio eleemosynario, 478 , 1. quis thesaurus Ecclesiæ, ex quo Indulgentias dispensat, *80, 2. omnes thesauri sapienti® erant absconditi tn Christo, *83, X thesauros varios Antichristo demon dabit, el occultos revelabit, *161, 2.
Thessalonice urbis Macedonis elogium, *114, 1.
Thomæi Christiani utuntur versione Syriaca novi Testamenti, 19. et lingua Childea in sacris suis, 255, 2.
S. Thomam utraque in India predicasse est probabile, 182. 1; 486, t.
S. Thomas Aquinas a S. Paulo docetur, 10, 1. ab eodem visus est e schola educi, X in omnes ejus epistolas scripsit, 32, 1. quoto statis anno monasterio se addixeni, *30J, X
Thomas Morus quid do uxore parva censeret, 320, 1. quid prodixerit laboriose se ornanti, *205, 1. generose terrena omnia contempsit, •464, 2.
Thorax corporis in duas partes distinguitur, 679. 2.
Thorus immaculatus in omnibus quid sit, •514, X
Thuribulum nullum fuit in Sancto sanctorum, •433, X
Thus apud omnes gentes in sacris in usu erat, et id 54-crificiis imponebatur, *68, 1. el panibus propositionis, *432, 2.
Thymiama mane et vesperi offerebatur, *436, X
Tiara pontificis Ilebræi quid mystico designaret, *195, X
Tiberius Imp. osculum occurrentium invicem frustra impedirò voluit i 54> 1« fuit fabularum iludioius usque

ad ineptiat» *178» <• fuit benigno* in Christianos, •316, L
Tiberius Ii Imp. fuit in egenos effusus » 478, î.
S Tibnrhos fuit a S. Cecilia factus Christianus et martyr, 318,1. ejus in tormentis constantia» 152. 2.
/igurinam Vcrsionem Leonis Hebræi F. Vatablus secutus est» 33,1.9.
Timere Deum, est eum eoiore, •8*29, 2.
Timor optimum est medium ad perseverandum, *39, 2. quomodo is sit comparandus ,33, 1. timorem de gratia Dei perdenda semper habere debemus, 103,2. quantum is crescit, tantum crescit sanctitas, 464, 1. timoris filialis conditiones, *396, 1. quid sil timor castus,*ibid,* timor Domini c<l duplex, et diversimode in Script, accipitur, 450, 2. timor capitur subinde pro reverentia, 921, 1.
S. Timotheus fuit .vS. Paulo circumcisus, 339, 1. et cur ipse, non Titus, 527, 1. quam sincere Paulo servierit et adfuerit, *39, 1; •177, 1. ei dedicat S. Dionysius Ii-brum dc *Divinis* Nomin., *283, 1. eum Paulus vinctus desideravit videre, *178, 9. abstemius fuit, sed jussus modico vino uti propter stomachum, *249, i, 2. ex longa abstinentia morbos contraxit» *ibid,* cur eos Paulus non sanarti, íAid. ejus in morbis zelus et mortificatio, *219» 2. qua ciato factus sit Episcopus, *231, 2. per quadruplicem prophetiam ordinatus est, *189, 2. cur vocetur homo Dei, *261, I. erat natura acrior, ♦334, 1. Fuit Archicpiscopus Ephesinus, *174, 1. fuit probe a maire Christiana in fido enutritus; fuit martyr et virgo, *ibid.* fuit angelus Ephesi cui S. Joannes scribit, *(bid.* quot annis profuerit : ei Onosimui successit : laudatur a Christo in Apocalypsi, *ibid,* erat in vitiis castigandis æquo severior, *177, 2. fervorem prirntim reliquit, quod videret se corripiendo paruin proficere : hinc a Christo corripitur, et a Paulo monetur, *ibid.;* *174. 2. fervorem postea resumpsit, *174, I. videtur aliquando in vinculis fuisse, *524,1. quando Paulo cœpenl adhærere, *801,2.
Titulus Ecclesiæ est titulus crucis, *53, 1.
S. Titus natura erat initis, *334 , 1. mtaus fuit Corinthum ad colligendas eleemosynas, 474*t* 1. cur eum Paulus non circumciderit, 527, L cum semper penes sc habuit utpote interpretem gnrce doctum, 428, 2; 693, 1. retulit ad Paulum in Macedonia agentem statum Corrintbioriim, 428, 2. fuit oriundus Corintho, et utroque parente Gentili : vilao ejus sanctimonia et conversio a Paulo : creatus est ab eo Arcbiepiscopus Creta» cl vicinarum insularum, *318, i. quoto miniis anno et quo loco mortuus : quando dies ejus natalis cclebretnr : scribit ad eum Paulus, et quid, . *ibid.*
Titi Imp. erga fratrem Domitianum benignitas, 217, 9. **iju* btiKth.uhi,** ***521,** 1
Tobías senex an in Alcmanniam Iverit curandus a concitile, *343, 1 , 2. Tobiœ liber scriptus chaldoicc in captivitate Assyriaea, *ibid.*
Togorma sunt Phryges, ♦164,1.
Tolerans peccantem, supplet ejus defectum, 574, 2.
Tomi vocantur a Græcis tractatus el libri , *288, 1.
Tondentur Religiosas , *288, 2 el seq. quas mulieres velet tonderi Concil. Gangrcnse, *ibid,* solemne fuit in Ecclesia Religionem ingredientes tonderi, *ibid.*
Tonsores quando primum Romam inducti, 357, 1.
Tormentorum martyrii brevitas , 444, 2.
Torpor quomodo animi pellatur, *273, 1.
Torta axytna erat panis in esu agni paschalis, 805, 2.
Tortures fabricant Martyribus coronas in cœlo» 92, 1.
Tractare recte verbum veritatis quid sit, *287, 1, 2.
Traditus vocant Lilini suos libros, *288, t.
Traditio quid Mt, *160, 1, 9. traditiones Apostolorum propugnantur. 359, t; 358, 2; 371, 2; *166, 1; *279, 2, *232, 2. sunt urvandæ, 416, 2. tradiliono accepimus cruce frontem signandam, *53, 1» 9.
Traducem animo» insectantur SS. Pairos, *415,1.
Tragoedia unde dicta, ot ubi inventa, 225, 1.
Trajani Imp. clementia, 917, 9. acriter in Christianos saeviit, *488, 2.
Tranquillitatem animi dat christianismus. 580, 9. tranquillitas conscientia». — Wrfo Conscientia, Pax.
Transitoria sunt mundana omnia, 8K, 1.
Transformamur per Evangelium et gratiam Christi, **436, 2.**
Transitus maris Rubri fuit typus baptismi, 338, 9.
Transmigrationem animxrutn docebant Phariwoi, *43, 1,
Transpunctio Judæorum quænam sil, 189, 2 ot seqq.
Transylvania novos produxit Arinnos, *333, I.
Transsubstanliatio Eucharistica astruitur, 864, I.
Trepidantes festini hic illuequo discurrunt, 174, 1
Trevirensis lingua an fuerit Galatis in usu, 514, 1.
Tria sunt omnia quomodo inlelligalur, 500,1.
Tribadum mulierum libido prepostera, 51, 1.
Tribulatio Pauli in Asia quæ fuerit, 491, 2. cur tribulatio dicatur mors et mortificatio Christi, 441, 1. hæc interiorem hominem confortat, 443, 1. patientem semper sequitur, non antevertit, 411,1. tribulationes Sanctis cooperantur in bonum , 143,1. earum utilitas, 596, t. alacri animo sunt excipiendo», 92, Í. dahttir a Deo ad concupiscentiam coercendam ct puniendam, *ibid.* sunt velul lapides pretiosi quibus Sancti lapidantur, 136, 2. per eas conformamur Christo, 91, 2; 441, 9; in lis imitari oportet constantiam Abrahæ, 87, I.snnt breves, sed perennem iifferunl gloriam, 444, 1. in iis gaudere vere magnum est, *117,1.
Tribus Benjamin dignitas, *42, 1, 2, Iribus Ephraim major erat reliquis, *479, 2.
Tribulum quid sit, et unde dicatur, 221, 1. cur id regibus prostetur,
Trinitarii hærclici magistratum, judices, judicia, quibus civilis justitiæ debita repetantur, abrogant, 222, 2.
SS. Trinitas fuit philosophis incognita : sino fide ac lumine supernatural! cognosci nequit, 50, 1. fpsa tota est in nobis, 148, 2. ejus æqualitas in una essentia probatur, 108, 2. ei per Christum omnis honor defertur, 245, 1. est prima virgo, 320, 1. opera ad extra sunt toti Trinitati communia , 373, 1. singularum ejus personal um propria, 513,1. ejus consubstantialitas, *ibid.* eam S. Paultis sæpc innuit, *337, 2.
Tristitia» secundum Deum septem effectus, 466, 1. quomodo hæc differat a tristitia sæculi, 465, 1. unde ambæ nascantur, *ibid,* et «eqq. earum descriptio, 2. usui ct fructus ulriusque, *ibid,* tristitia sanctorum et impiorum qua rc differant, 459, 1. quam tristitiam in morte amicorum velet Apostolus, *130, 1. Pauli trilli* lia ob Judsoruttk reprobationem , 107,1.
Trttltnphus Dei passio Martyrum est, 428, 2. triumphus Christi et Ecclesia», 620, 1. quomodo Christus do demone triumpharit, *90, 1«
Troadius adolescens martyrio dœmonem vicit, *315, 2.
Trozonim virgines ante nuptias Palladi zonam dedicali mi, 677,2.
Trophimus a S. Paulo æger Mileti relictus est, *316, 2s
Tulliana Synodus non est legitima, *219,1.
Tuba m extremo judicio sonitura cur vocetur Del, *131, 2. erit sensibilis clangor formatus ab angelo, cx qua materia futura sit incertum : ad quid canet, *ibid,* crii novissima : cur vocetur vox Filii Del, *'ibid.* quam ejus clangor futurus terribilis, *ibid,* hanc in omni opere reprosentari jubet S. Hieronymus, *ibid,* cur vocetur novissima, 413,2. quis fuerit clangor tuba» in monte Sina dum lex ferretur, *505, 9.
Tullianum career Romæ fuit» 408, 2.
Tun: am w.im cur sacerdotes Judaici cingulo stringerent, 677» 1. tunica hyacinthina pontificis acrem deno tabal » *195, 1«

Turan an sint Gog et Magog, Mei, h ante elbum procantur, *228, i. suos Imperatores vocant Selyrno* vel Bolymannofj *409,1.
Turpitudo amat latebras « 224, 2; 438,1.
Tutorum potestas quamdiu duret, 549, 1.
Tympanum qualo tormenti genus sit : quomodo eo homine* torquerentur, 487, 2.
Typhus est signum bmresis , *253, 2.
Typicus Scriplure sensus non potest esso litteralis, sed tantum eo adumbratus, 329, X
Typus est figura rerum, parabola verbornm , *437, 1.
Tyrannis etiam parere tenentur Christiani, 220, I. hi sunt figura AuUcbrisli, *133, 2.

Ü.

Ubiquelariorum error de corporis Christi ubiquitate refellitur, 629, 2. unde is ortus sit, 374, 1, 2.
Ulcisci Deo proprium, 215, i. m ulcisd est imbelle, 210, 2ct seqq.
Ulphilas, Apostolus Gothorum Arianus, suos Arianismo imbuit, 485, 2.
Umbra Pauli mortuos ad vitam revocavit, 13, 1.
Una sabbati est prima dies hebdomada , 416, 1.
Unctio significat dationem alicujus virtutis, *360, 2 ct seqq. item gratiam Christi, 36!, 2.
Ungulis boum grana excutiuntur in tritura, 329, I.
Unio fidelium multum confert religioni, 237,2. ea tanta esso debet, quanta est membrorum in corpore, 376. 2; 623, 2. stimulus ad eam est una spes vocationis, 623, *2,* homines etiam debilissimos conservat, iòtf. unio animorum in amorc requiritur, 533, 1. unionis cum Deo excellentia ct utilitas , 295, 2. in unione hypofatica declaratur Patris el Spiritus Sancti potentia, t per hanc ipse Deus el Spiritu^ Sancti» resurrectionem mortuorum induxit, fecitque ut Christus ad vitam rcMir^erct, 41, 1.
Unitas spiritus cum Deo , ct similitudo Dei, 296, 1.
Uni rei salutem cum tribuit Paulus, non excludit res alias, 178, 1. quomodo unus bravium accipere dicatur, 332, 2. unus Deus est Judæorum ct Christianorum, 545, 2 ct seqq. unius viri uxor quæ dicatur, *210, 1. Episcopus sit unius uxoris vir, *210, 1. uno cadente alius substituitur, 191,1.
Urbanitas qualis Christiano usurpanda, 651,1. immoderata non est virtus, *ibid.*
Urbanus Pontifex inter sepulcra Martyrum repertus est, dum a Valeriano quereretur, *490, 2.
Urbes maritima undenam male moral®, *325, X urbes quadratæ firmissima, ornatissima?, *423, 9. cur urbes primarias pnmo adierint Apostoli, 593, 1«
Uri populi in Peru fugientes hominum, 55, t.
Urim et fummtm, id est, doctrina ct veritas, in Rationali pontificis moralilcr inscripta, *200, I.
Urna manna non fuit in arca, sed ad illius Intus, *434, 2.
S. Ursinus jam moribundus uxorem a sc abesse jussit, 800, 1.
Usurapio calceo denotatur, 680, 1.
Usus immodicus rerum a Paulo vetatur, 202, I; 314, 2.
Ut sepe non causam, sed consequentiam significat, 104, 1; 193, 1.
Uxore casto utendum, *128,1, quando eam liceat dimittere, 305, 2. quomodo colere et timore debeat virum, 661, 2; 667, 1. volo astricte, debitum reddere potest, non exigere, 304, 2. marito mortuo, soluta est vinculo maritali, 118, 1. sui corporis non habet potestatem, ct quomodo, 800, 2. est vas viri, *128, 1. an sil malum necessarium, 320, 1. domi maneat, '330, 1. virum interroget si quid discere velit, 336, 2. ul viro Imperet, pareat, *108, 2. ejus vitium tolerandum aut tollendum , 668, 1,1« ci et viro par |us in matrimonio, et divorilo, 305, 2. ei dantur varia præcepta, 662,1. quomodo cum rixosa uxore agendum, 668, 1, 2. quibus uxorem Paulus permittat, 800, 1. uxores diaconorum quas debeant habere dotes, *217, 1.

V

Valens Imp. Gothis ad fidem transire volentibus Arianos doctores submisit, 485, 2.
Valens monachus misere a demone deceptus est, ¿94, 2.
Valentinianus Imp. junior S. Pauli basilicam Rome adaaX't. 17, i.
S. Valenlinus in morbo comitiali invocatur, *378, 2.
Valentinus bærcticus docuit Christum humanam naturam e cœlo detulisse, 40, I; 411,2; 550, 2; *177, 1. ejus error dc duplici baptismate, 624, 2. eju< triginta ¡roñes, 597, 1; 616, 2; *178, X quæ dogmata a quibus philosophis sit mutuatus, *85, 2.
S. Valerianus a Cæcilîa ad fidem Christi el castitatem conjugalem adductus est, 301, 1, 2; 3ÛÔ, 2; 318, 1.
Valerianus Imp. quod Christianos afflixisset, a Persis captus ignominiosus fuit, *489, t.
Valetudo quæ sit athletica, 333, X valetudo summe bona sæpc fallax est , 336, 1.
Vallis JoMphat futura locus judicii, *132, X quomodo ea omnes homines capiet, *134, X
Vanitas est a creatura? inclinatione aliena, 139, !. vanitas rerum mundanarum, 315, 2 ct seqq. vanitas Gcnbum orta est cx errore intellectus, 637, 2.
Vas uxor typice vocatur, *128, 1. item corpus, X vas vocant llebræi quodeumque instrumentum, i. quæ sint vasa m honorem et contumeliam , nllegorice, 171, 1; *293, 2 et seqq.; *294, X vasa qoædam aurea sunt in contumeliam, et testacea in honorem, *294, 2. vaia misericordi® ct vasa ira?, sunt eadem qu® van in honorem et in contumeliam, 172, 1 et seqq. vasa ir® propria culpa aptantur in interitum , *ibid.*
VeclìcM quid sil, unde dicatur, cur solvatur el unde, 221. 1.
Velamen mulieris e«t signum eam viro esso sutyccUm t quia velamen gestant qui potestatem in alio venerantur, 355, 1. mulieres tenui velamine se velantes carpuntur, 356, 1. quid denotet vel unen vullus Mosis, 435, t. mysticum velamen cordis JudrorumcM eorum pertinax adlimsio ad legem veterem, 2. velamen decet virgines, 356, 1. olim velabantur «pons® ct virgines Deo «aerami®, 478, 2. velamen virginum ohm benedicebatur, 356, 1.
Velum Sancti sanctorum allegorico carnem Christi denolabat, *459, i.
Veneti asservant autographum Evangchum S. Marci t 85. t, X
Venialia peccata velul stipul® sunt, 270, 1.
Venter csl vilissima pars hominis, 294. t. est in morio defruendus, *ibid,* gulones cum habent ul Deum, *53, 2. et hic iis est Mta? chary bdi», *ibid,* quin ct ipri dicuntur ventres, *325, 2. venter est nutnx totiui corpori*. 375, 1. venter mero astuans despumat io libidinem, 658, X
Venus quomodo a Babyloniis virginibus coleretur, 677, 2. ejus cultus eliam Corinthi viguit, 297, 2; 841, 2; 357, 2.
Ver est symbolum adventus Christi ct Apostolorum, 220, 1.
Veracilalis descriptio , 67, 1.
Verbum cur Dei Filius dicatur, *321, 2 cl seqq.; *ibid,* io Incarnatione non e«tin carnem transformatum, *26, 1, C iro ejus fuit vestis, *ibid,* ipsum in Christo duas habet formas, sive naturas, *23, 2. vocat id Apostolus magnum pietatis sacramentum, '220, 1. in incarnationo ex mentali factum est vocale, *J83, 2. luno quoque factum Verbum abbrcvialum, 178, 1. Pater

per Ipmm creavit omnia, *351, 2. el omnia sæcula aptavit, *472, 1, 2. quomodo differat a verbo nostro, •388, 1.
Verbo Dei scripto omnia non sunt statuta, 397, 1. 2. quinam id adulterentur, 430, 1. est gladius in tcntalionibus, 683. 1. id non cst plena credendorum forma, •166, 1. id auditum vitam non confert, 622, 1. id et ejus præcones opus habent testimonio hominum, 526, 2. csl liberum, cl non alligatum, ‘285, 2. non csl minus efficax quam reliquia» Sanctorum, 46, 1. quid sit *verbum auditu/,* *122, 1. quid verbum consummatum in justitia, 172, 2 et seqq.
Verba consecrationis non significant figuram, 341, 1. sunt inlelligenda, vere ut sonant, non tropice, 359<fl el seqq. etsi sint sacramentaba, non tamen sunt typica, '297, 1. verba Christi vita sunt, 362, 2. verba sunt indicia mentis et cogitationis, 645, 1, 2. verbis turpibus contristatur Spiritus Sanctus, 646, 2. verba bona quæ sint, *400, 1, 2, quid sit verbis contendere, *286, 2.
Verecundia metus est dedecoris el probri, *510, 1, 2.
Veritas quadruplex est, mentis, oris, objecti, operum , 383, 1 ; 511, 2; 634, 2 et seqq. quadruplici item verilate miles Christianus cingi debet, 678, 1. est sila in indivisibili, *52. 1. non fugit lucem, *282,2. eam Gentiles incarcéreront, 49, 1. nimium altercando amittitur, *255, 1. veritatem oblatam repudiantes puniuntur pœna infidelitatis el errorum, *159, 1. stabiles habet pedes, *301, 1. ipsa el fidelitas Hebraeis sunt sorores, 678, 2. veritatem auctor in hoc commentario ubique spectavit, *524 et seqq.
Versio duplex alicujus loa est in nonnunis ab Ecclesia prohala, *499, 1. versio Syriaca cujus sil auctoritatis, 20. versioni* Vulgat® auctor S. Hieronymus, 23, 1.
Vespera xtv pascli® proprie festum non fuit, 289, 1.
Vestales fornicantes vivæ in terram defodiebantur, 120, 1.
Vestis symbolum est Ecclesiae, 518, 1. vestis candida dabatur recens baptizatis, 107, 2. quid per eam denotetur, 288, 1. vestis viduarum olim erat distincta, *256, 1. qua» olim esset vestis virginum, qu® viri Christiani, 356, 2. vestis pauperum erat melote, •489, 3.
Veternus gravissimus Judæorum, 189, 2.
Voluta» pacem colant, castitatem foveant, •329, 2.
Vetus homo quid sit. 109,2; 639, 2; 6ù0, 1; *104, 2. is dupliciter e<l cum Christo crucifixus, 109, 2. et dupliciter corrumpitur, 639, 2.
Via excellentior ad bcum cst charitas, 377, 1,2. viam in cœlum stravit nobis Christus, *458, 2. vi® particulares quibus quis in cœlum pertingat, sunt ei sæpe incognito», 142,2.
Viator Christianus fame pressus an idolothyta edere possit nemine conscio, 348, 1.
Vicarius Anlicbrislus non est, sed oppositus Christo, *150, 2.
Vicesimus quinius annus ælatis est finis tulelæ, 549, 1.
Vicinior quo quii est palma», eo curral citatius, *387, 2.
Victima unde dicitur, 201, 1. quas habere debeat conditiones, 2. victima Abelis erat dignior quam Caini, *473,1. victima piacularis sæpe in Scriptura dicitur peccatum, 455, 1. cur victimis olim manus imponerentur, *233, 2. halæb&nt suum libamen ex oleo ct vino, *37, 2; *309, 1. eorum sanguine fœdere sanciebantur, 366, 1. et is in fœdere dividebatur, *(bid.* an iis peccata dimitterentur, *446, 2, in se nnn placebant, nec placabant Deum,*453,1, *2.* earum paries quibus cederent, *5t8, X qui sunt Paulo mystic® victim®, *309, 1.
Victores frequentes, promptiores sunt ad nava certamina, *498, 1.
Victoria Martyrum in quo sita sit, 151, 2. qu® sil vietorta Christiani, *310,1.
Victorinas Rhetor ad fidem edulius conversus, ejus proftaaionem edidit, *262,2«
Vicloris Procomún» Carthnglnleníli In morto conitar». ‘ia. ‘ *407, 1, ii
Victus athleticus quis sit, gg| o.
Videre pro qur /is sentire ponitur aliquando, Ho, 2. item pro cavere, *A1, 1. nemo videre Deum potest naturæ suæ viribus, *265, 1. quid sit videre hic cum per spe« culum, 884,1.
Vidua quomodo parentibus vicem reddat, *236, 2 et seqq. sit temperans a vino, *ibid,* cur pro viduis oret Ecclesia, •236,1. eas tutatur Deus, *237,1. cur egre in monasteria admittantur, *246, 1. quæ viduæ ab omni presidio et subsidio destituite sint, *235, 2. viduæ Ecclesiastic® qua» ct quales esse debeant, 236, 1 et seqq. quædam domi seorsim, quædam in collegiis vivebant, *ibid,* septem earum doles requirit Apostolus, "237, 2 et seqq, viduæ univirae honorabiles erant etiam Ethnicis, *240, 2. cur juniores a templi ministerio arceat Apostolus,*242, 1. bas nubere suadet, non jubet, '245, 1.
Viduitas melior et beatior matrimonio, 322, 2.
Viennensis Ecclesia agnoscit Crescentem fundatorem, •313,2.
Vigilant Superiores pro subditis, *522, 1. vigilandum Christiano, *137,2.
Vigilantius censuit animas Sanctorum non videre Deum ante diem judicii, *491, 1. sc opposuit eleemosynis, 469, 2.
Vigilia spiritualis suadetur, 224, 1. ejus remoræ, *138, 1. vigiline primorum Christianorum, *136, 1.
Viginti tria millia quæ sint illa Hebræorum cæsa quorum Paulus meminit, 312,1.
S. Vincentius Martyr ad martyrium anhelavit, *497, 1. in igne illatus mansit, *421,1.
S. Vincentius Ferrerius donatus fuit dono discretionis spirituum, 373, 2. quoto anno sit monasticam vitam professus, *303, 2. dærnonis fraudes agnovit, 676, 1.
Vinclis compati debemus, •514,t.
Vincula Pauli sunt insignia glorio», 610, 1. en purpura Neronis præferunlur, *285, 2. per ea non impeditum, sed promotum est Evangelium, *8, 2. animare ea Christianos debent ad cruces tolerandas, *112, 2. quando ejus primo vincula contigerint, *1, 2. vincula Martyrum sunt gloriosa, *110, 2. vinculum matrimonii quam sit arctum , 295, 1 ; 665, 1.
Vindicare se non est actus fortitudinis, sed abjectionis, 216, 2.
Vindicia virga quæ sit, *248, 2.
Vindicia Dei horrenda est, 215, 2. contra vindiciam documenta, 1. ea a Deo non est roganda, *194, 2. vindicta Dei in Judíeos rebellantes, *381, 1, 2. vindicta Christi legislatoris timenda est, *508, 2.
Vino abstinuit Apostolus, 7, 2. id ipse modicum permittit, *250, 1. quatenus fugiendum, *330, 2. vinum adolescentibus usque ad xvm statis annum interdixit Plato, *ibid,* dabatur olim recens baptizatis, 268, 1. vinum Ilebrxis omnem denotat potum, 361, 2.
Vipera manum Pauli non læsit, 16, 1.
Vir qui nb hæretico seduci se patitur, mulier haberi debet, non vir, *300, 1. viri encomium, 354, 1. gloria viri quomodo sil mulier, *ibid,* viri non est alere comam, 357, 1. cur aperto sit capite, 353, 1. naturaliter appetit feminam, *213, 2. superat feminas judicio et ratione, esse.rumcaputdiversimode, 352,2. est iis dignior, *205, 2. vir conjugatus sui corporis potestatem non habel, 300, 2. non magis ab uxore divertere potest, quam hæc. ab illo, 31, 2. cur eam debeat diligere, 663, 2. ipse Christo, hæc Ecclesiæ comparatur, *ibid,* ei competit amor, uxori timor et reverentia, 667, 2. uxorem circumducat non alias, 328, 2. vir infidelis per uxorem fidelem sanctificari potest, 306, 2. quomodo viri Christiani olim vestirentur, 356, 2. et Eucharistiam mana exceptatu ori inserebant, 870, !• viri probi ad magistra*

tu® capessendos compellendi sunt, *209, 1. quo sensu occurremus omnes in virum perfectum, 632,1,2. per rirum perfectum inlelligenda tota Ecclesia, 632. 2. viri esse debent in divinis docti, ut uxorum quæslionibiu satisfaciant, 396, 2. cur dicantur viri sancti viri Dei, •260,2. quid sit *vir dolorum,* 502, 2.
Virga sceptrum significat, *360, 2. quomodo dicat Paulus in nrca fuisse virgam Aaroni* , *434,1, 2.
Virgo nomen a virtute derivatur, 317, 2. e virgine Anlichrislus non csl nascilurun, *157, 1. virgo superbi, csl proxima lapsui, 54,2 el seqq. virgo quæd.nn ad aram confugiens cum ad nuptias cogeretur, quam intrepide responderit, *141, 1. virgo nunquam sine arbitro cum viro loquatur, *213, 2. corpore el spiritu sancta sit, 317, 1. an debeat manere innupta, 311, I. sit lecto capite in publico, 356, 1. eam non facit abstinentia a conjugio, sed amor integritatis, *235, 1. sanctarum virginum paredrus csl Deus el angeli, 320, 2. lune omnes ad lupanar duct® semper indemnes inde exiere, *ibid.;* *421, 1. ips® dignitatem suam cl nuptias sua* religiose colere debenl, 691, 2. olim orant cincts, 677, 2. cl dabatur iis velum cl annulus cum Deo sacrarentur, 691,1,2. id velum dicebatur flammeum, 356, 2. olim pulla veste induebantur, *ibid,* sunt angelis similes, 318, 1. spirituale connubium ineunt cum Christo, *ibid,* carum proles, *ibid,* plus cæteris a Christo amantur, *ibid,* sunt nobilissima pars Ecclesiæ, *ibid.* in cœlo eximium babent ‘premium, *ibid,* non debent Christo se dicare, nisi velini perseverare, 304, 2.
Virginitas denotatur cingulo, 677, 2. est bona, 312,1. est nota ver® Ecclesiæ, quæ non invenitur opud hærelicos, 54, 2; 318, 2 ; 458, 1 ; *119,2. per eam anima perfectissime Deo desponsatur, 691 » 1. conjugio prestai dupliciter, 313, 2; 317,1,2. non est preceplurn, sed consilium, 306, 1 ; 312, 1. ejus votum non est laqueus, 819, 2. in se csl virtus, 317, 1. virginitas inter tres in Ecclesia status præcellit, 2. ejus elogia, *ibid,* octo ejus excellenti®, *ibid,* csl imitatio vit® angelic®, *ibid,* est holocaustum, 318, 1. facit hominem Deo similem, *ibid., 2.*
Virtus Dei el potentia in eo qua rerum omnium est causa, ea ciucci maxime in creatione, 50, 2. virtutis suæ verbo Deus omnia fert, ’354, t. virtutem aliquam quilibet a Deo accepil, in qua alios procellat, *20, 2. virtus in infirmitate perficitur, 505, 1,2. virtutiscujushbet dimensiones, 619, 1. virtus omnis est gloria digna, 281, 1. virtus omnis definienda per charitatem, 223, 2; 880,2. seipsa contenta est, ’255, 2. una alleram adescai, *34', 1, est quædam puritas cl incorruptibilitas, 6S5, 2; ’279, 1. est in nostra potestate, 24, 2. cst secundum naturam, 62, 1. parit invidiam, *8, 2. sine patientia non est perfecta, 380, 2. crescit adversis, 505, 2. est in medio •ita, sicut centrum in circulo, *180, 2. nulla per se consistit, sed indiget ope aliarum, "106, 1. virtutis capace* anim® cur sæpe vilia aliqua premiltant, 2. 1. virtus infidelium vana est el falsa, 235, 2. virtus externa c«l indumentum Christiani, 226, 1.
Virtutes heroic® Apostoli PauH in cursu Evangeli!, 6, 2; *301, 2. virtutes reprobis cooperantur in malum, 143, 2. earum perfectio consistit m promptitudine voluntatis, 471,2. omnes sunt fructus Spiritus Sancti, 568, 2. et omne* in prudentia connex®, *212, 2. earum conatus necessarius est ad perfectionem tondenti, *48,1. lumina sunt veritatis, 678, 1. melius discuntur exercendo quam apoculando, *396, 2. tanto iis conatu est studendum, quanto quis sectatus cst vitia, 113, 2. earum progressus tentationibus comparatur, 344, 1. virtutes episcopales ct vitia contraria, *323, 2. curcas heroicas ct raras in Episcopo non requirat Apostolus, *217, 2.
Viscera sanctorum quomodo requiescere et refocillare dicantur, *343, 2. quæ sint viscera charitatis, 648, 1,2. viscera sunt symbolum misericordi®, 200, 1; *7, 2| •19,1; *343, 2. an viscerum dolor fuerit Paulo stimulus carnis, 503,1,2.
Visio beatifica cur dicatur stella matutina, 421, 2. hæc promittitur omnibus qui a peccato sunt puri, *503, 1. quomodo visio supermundana dici posait tertium rœlom, 500, 1. visio S. Gregorii Nazianzenl de «apientia ct castitate, 320, 2. visio Fursei de igne faturo Intclligenda, 270, 2. varias visiones habuit Paulus, 503, 1.
Visum hominis quatenus extendere Deus possit, 443, 2. Sanctorum aliquorum visum mire confortavit, 501, 1.
Vita sterna promisi est el datur certantibus, *262, 1. quibus eam promiserit Deus, *320, 2. quomodo dicalut gratia vita aeterna, 80, 1; 115, 1 etseq. cur item premium Beatorum, 115, 1,2. datur Dei amicis, 132, 1. dicitur lux, *277, 1. in ea post resurrectionem amplius non moriemur, 110,2.
Vita nostra a corde procedit, 47, 2. momentanea est, 224, 2; *6, 2. c< decrescit dum ætas crescit, *257, 1. diffluit citius torrente, 316, 2. mércalos est, in quo omnes opes, puta virtutes, comparare possumus, 578, 1 ; 658, 1. licet eam postponere professionis sus aut voti sanctitati, 348, 1. vigilia est, *137, 2. magis mnrs est quam vita, *103, 2. ejus brevitas. 313, 1 ; 316,2; *256,2. ejus ærumnæ. “14, 2 et seqq. cst militia. 225, 1. cl stadium, *310, 1. cl vanitas, *267, 1. vita longa promittitur filiis parentes honorantibus, 469, 1, S. eam solet Deus ob peccata abbreviare, 656, 2. vita bona non est differenda in crastinum, *382, 1. ejus premium, *333, 1. vita spiritualis el supcrnaturalis credentibus promittitur, 68, 1. bona conscientia est vita bona, •180,1. vita cœlestis et sancta agenda est, 654, 2; *54,2. vitæ spiritualis causa formalis cst justitia, 132, 2. vita mala desinit in bxresin quatuor ob causas, *192,1. hanc castigat Deus per subtractionem sui luminis, veritatis et fidei, ibid, hæc est causa hæreseos, *301, I. vita iu deliciis csl mors, *237, i. vita carnalis non erit in cœlo, 612, 2. vita cum impiis non carel peccato, *483, 2. vita docentis majus pondus habet gravitate dictionis, *232,1. quomodo vita sanctorum abscondita sil in Deo, *102, 2. vita Christi est speculum morum, 437, 1. ipse quæque nobis triplex est vita, *11 , t; *103, 1. Deus est vita animæ, •287,1. vil® Apostolic® descriptio, 263, 1,2. et vitæ Religiosorum, 459, 1.
Vitalium partium hominis functiones, 263, 1.
Vilium est contra naturam, 62, 1. est quoque obliquum et tortuosum, “37, 1. ct mendacium, *64, 2. habet homo aliquod vilium capitale, atque hoc ei eradicandum csl. *50, 1. qu® vilia ex h®resi nascantur, 55, 1. vilia sunt Deo immolanda, cl per qu® animalia singula denotentur, 201, 1. sunt invicem subordinata, *192,1. quomodo ea in aliis arguenda sint, *306, 2.— *Vide* Peccatum.— Vilia sensim ct constanter eradicanda sunt, *106, t, 2.
Vituli aurei lætitiam quomodo clauseriot Debrai, 341, 2.
litrre in *fide* est pergere in fide inchoata, 48, 1. quid sii vivere justiti® vcl peccato, 106, 1; 111, 1, 2. quid vivere in lege, 176,1,2.
Vivificet quomodo Deus mortuos, 86,1
Vivus quomodo Antíchrlstus mittendus in infernum, *156, 2. quosnam vivos Cbri«tu$ judicaturus sil, *133, 2.
Vocantes et vocali ad fidem, iguobiles, pauperes et rudes erani, 257, 1.
Vocare Dei cst efficax, 86, 2. vocari pro veru esse ia Scriptura res aliqua dicitur, 172, 2; *455, 2. quid sit vocari semen alicujus super aliquem, 159, 2.
Vocatio opus csl grati® Dei, 24, 1; 257, 2. vocatio alia efficax, alia inefficax cst, 195, 2. alia nd gratiam, alii ad gloriam, 24, 1. includit liberum arbitrium, 162, t. ejus beneficium cum humilitate recensendum, 248, t. sunt circa eam tria notanda, 250, 2. non pendet ab hominis dispositione, 145,1. vocatio prima excludit opera

enitentia el futura, <62, 1. vocatio prima ad fidem esi a solo Deo, non a nostris meritis, 145,1; 218, 1. est ea cum admiratione recolenda, 248, 1. ea est ex mentis ChnUi, 614, 2. vocationi ad statum perfectum non est resistendum, *388, 1. vocatio S. Pauli valde potens fuit, 2, i.

Vocationis Gentium mysterium primus cognovit Paulus, 4,1. quomodo id Prophetis ignotu in fuerit, 611, 1. vocatio Gentium æque ac Judæorum fuit sacramentum voluntatis divins, 590, 2.

Vocati tecundum propotitum qui sint, 144, 1. et ii lain sub veteri Testamento, quam sub novo, *442,1. *vocatus* est nomen dignitatis, 38, 1.

Voluntas corde denotatur, 178, 1. accipitur interdum pro appetitu, 601, L voluntas interior mala prohibetur præccpto *non concupisces,* 119, 2. voluntas ultima testatoris vocatur testamentum, 360, 1. voluntatis actus est ad fidem accecarmi, 178, 1. omni operi pio adsit voluntas, *244, i. voluntas Dei alia antecedens, alia consequens, *196, 2. ejus interpretes sunt concionalores, 470, i, 2. illa significat quid velit nos facere, *127, 2. ex pura Dei voluntate Judæi a fide sunt rejecti, Gentiles electi ad eam, 153,1, 2. ea est triplex, bona, beneplacens et perfecta; et quæuam singulæ, *ibid,* quomodo ab Apostolo describatur, *ibid,* ei nemo obstrepere debet, 170,1. voluntas nostra attemperanda divinæ, et ei conformanda; id exemplo pulchro confirmatur, 204, 1. voluntates omnium habet Deus in sua manu, 52, 2.

Voluptatibus non e*l ¿minorasdum, 314, 2. non sunt conditine ad ¡xilnas «ternas, 137,1, *2.* juvenes in eas proni sunt, *330, 2. voluptas conjugii fellea, 314, 1. voluptas maxima vinsse voluptatem, 568, 2; *299, 2. voluptas spiritualis contraria est carnali, *299, 2.

'ioluptuani laborant morbo pruriginis, *308, 1.

fotum *cherem* quod esset, 157, 1. vota adolescentelis menstrua potius quam perpetua permittenda, *246, 1. vota Religiosa nou sunt laqueus, 319, 2. ea allegorico per mensam, candelabrum et altare significantur, *436, 1. his anima perfectissime Deo desponsatur, 491,1. voto castitatis adstrictis satius est uri et fornicari, quam nubere, 304, 1. votum continenGæ ohm irritabat matrimonium : quando id cœperit irritare, *ibid,* fuit id in usu tempore Pauli, *244, 1. votum est pars quaedam virtutis idigionis, ' *ibid.*

Foveas, dat Deo arborem cum llonbus, *244, %.

Vox est nola interioris afferlus animi, 389, 1. voces exclusiva addita nominibus essentialibus Dei, et attribute uni personas non excludunt alias, *189, 1. quænam vocum novitas damnetur a Paulo, *288,1.

W.

S. Wcrnhcrus puer fuit a Judæis in paraneve cruci affixus, 535, i.

Wiclef aiebat justos esse proprie rerum omnium dumnos, 275, 2. docuit sacerdotes pares esse Episcopis, *322, 2.

X.

Xantippe, Probi in Hispania uxor, Pauli modestia est ad fidem conversa, 240,2.

Xantippes Socraticæ procacitas, 668, 1, 2.

Xenocrates philosophus natura erat tetricus, *111, t

Xystus Pontifex in cœmeterio S. Callisti gladio esi percussus *490, 2.

Z.

Zacharias, Joiadæ filius, fuit lapidatus, *4S8, 1.

Zelota Judæi quam in sua opinione pervicaces fuerint, •335, 2.

Zelus est quasi pallium Dei, 682, 2. Mlus Apostoli, 157,2; 564, i; *6, 2. zelus ejus pro judaismo, deinde pro Evangelio, 1, 2. zelus ignis quis sil, *466, 2. zelus animarum, ct studium homines convertendi, est opus angelicum, *364, 1.

Zenas Pauli socius erat peritus legis Mosaics, el proinde ad Judæos revincendos aptus, *340, 1.

Zeno uxores communes in república statuebat, 53, 2. etsi natura severus, in convivio txhRarescebat, 659, 2. quid adolescenti curioso dixerit, *129, 2. nd convicia non movebatur, *466, i»

Zona quinqne significat, 677, 1. zona pontificis quid significet symbolice, *195,2,— *Vide* Cingulum.

Zoroastres quomodo Deum definiat, *511, 2.

Zuinglius censet Gentiles Justos sine Christi fide salvatoli 61, 2. el non peccatum, sed tantum poenam peccati, transissem omnes bowmes> U7j 1. fuit edoctus a d®mone 618, i; *223, 4»

INDEX

MATERIARUM MORALIUM

rao concioni«g

EVANGELIORÜM DOMINICARÜM TOTIÜS ANNI,

rr FESTOnUM PIUNCIPALICM, **QUE** in **H1SCB** COHMEXTa HIIS **LATIIS DEDUCIXTVB.**

DOMINICA I ADVENTOS.

SCTIGENTPSF.UDOCIIRISTI, ETFSEL'DOPROPHETÆ, *Mailh. X\IV.* De persecutione Antichristi, quæ extremum Judiai diem precedei, ilemquede defectione a Romano imperio, *142,2 Clseqq.

Ehünt signa in sole et luna, *Luc.* xxh Omnes creature in dic judicii contra impios pro Christo judice pugnabunt, •461, 2.

Tlnc videbunt Filium dominis, ctc. De ordine et progressu diei judicii, *133, t et seqq. Quire dies judicii nobis sit incerta, '135, 1 cl seqq. Quando judicium liet, *136, 1. Facies Christi judicis erit electis lumen, reprobis ?)®n.i, *145. 2. Cbrì'lus judex ent omnibus admirationi, *146, I.— *Vide notata* de Judicio, *Domui. Vili post Pentecost, el Dornin. XXIV.*

DOMINICA II ADVENTOS.

Cum audisset Joannes in vinculis opf.ua Christi, *Maith.* xi. Pro Christi gloria vinciri quam gloriosum, 610, I, *ubi multis agitur de* laudibus vinculorum S. Pauli •X. *D. Chnjsost., etc..* *275, 2; *285,2. Vincula Paoli omnes Christianos ad crucem animant, •112, 2.

Ceci vident , etc. Nova Udes miraculis débet conlirmari, 607, 1, 2.

DRATUS QUI NON FUERIT SCANDALIZATUS in me. ele. Scandalum quid sit, et unde dicatur, 232, 2. Scandali peccatum quomodo Superiores incurrant, 328, 1,

Arundinem vento agitatam. Dei Üdei ct inorum inconstantia in hæreticls. 634, 1.

Hominem mollibus vestitum. De vano mulierum ornatu in veMibus, '203, 1.

Prophetam. Prophet® vox varie in Scripturis accipitur, 386, 1 et Seqq. Prophetia quilis sit gratia, 207, 2.

MINICA H(ADVENTUS.

Tú QUIS Es? *Joan.* i. Omnia nostra qu® habemus, a Deo sunt, 280, i. Scientia humana quomodo sit utendum, 324,1. In quibtis nobis gloriandum , 486, 2 et seqq.

Propdpta es TÚ, etc., et dixit, Non sum. Joannes vere erat Propbeta, recte tamen hoc do se negat : posumus enim rine mendacio, etsi sancti et probi videamur, nos aliis omnibus Inferiores «stimare, *42, 2.

Ego VOI clamaXtis. Mira S. Joannis humilitas contenínontisquo hudes et judicia hominum. De contemnendis laudibus hominum, 284, t. Item do parvi fbcioadb hominum judiciis, 278, 1, De humilitate, qjus actibus judicii», gradibus, çjusque dettnitione, el proprietate, cl fructibus t 212, tel seqq-

DOMINICA IV ADVENTUS.

Pr MDíCANS MAFTUMPM **POENITENTLfi, â/ OTC. I. PUBOllCiJÜa** non consistit in sols vit® mutatione, sed etiam in satisfactione per opera peeniba, *4611, 2. PmitentH haereticorum quam sit vana , *ibid.* Pœuîtentiæ ritus apud veteres, *ibid.* Exempli et mores pccnìUutium, 467, i.

Orris vallis ADiMPLOrrri. *Ilie poterunt esse usui qua de* humilitate *notata sunt Dominica* prœced.

IN FESTO NATIVITATIS»

Verbum caro facttm est, *Joan* i. Filii Dei divinitas mullis probatur, *352,1 ct seqq. Filius Dei qua Verbum, est imago Patris, 439, 1. Est ipsi propnum esse imaginem, iW. Christus omnia humans natur® assumpsit, excepto peccato, ct natur® defectibus, *376,2. Cbndi erga homines amor, *336, 2 el seq. De cierna Filii Dei generatione, *358, 1. Secundum originem temporalem orlos est Christus ex tribu Judi, *417, 1. Secundam hunc orlum quomodo vocatur radix, 238, 1. Mircioub, Ebionis et Valentini hxreses de Christi ortu rejiciuntur, 40, 1. Rejicitur Arnnorum objectio, 19S, 2; *23,1; *75. 2. Attributa divinitatis el humanitatis quomodo Christo conveniant, 40. ♦. De dimensionibus mysteriis incarti diouis, 617, 1. Contra Simonem Magum doœiur Christum esse creatorem omnium, et hominum redemptorem, non vero angelos, *75, 2 et seqq. Filius Dei quare vocetur a D. Paulo Sermo, *388, 1.

DOMINICA INFRA OCTAVAM NATIVITATIS.

Postres est nic w ruinam, et in resurrectionem multorum in Israel, *Luc.* h. Judæorum rejectio a justitia el salute Jocetur, 155, 1 ct seqq. Neque tamen Deus injustus fuit permittendo hunc casum Judæorum, 164, 2. Directa cl propria causa liujus rejectionis fuit, quod Judæi noluerint in Christum credere, 173,2; 175,2 el mullis seqq.

Et h.fC vidua. Multa Je viduis habentur, *335, 2 ct seqq. Quales olim viduæ Ecclesiastic®, 236, t. Prublrum viduarum exemplar S. Monica, *237,1. Sepiera Joles probarum viduarum, *ibid.,* 2.

IN FESTO CIRCUMCISIONIS.

Circumcisio quadruplex erat riguum, 64, 2. Circumcisio quibus de causis a Deo instituta, S3, 1. Cur eam Deus non inslilucril in alia parte corporis, 64, 1,2. Circumcisio in magno honore apud Gentiles fuit habita , 604, 1. De circumcisione spirituali, 64, 3.

Vocatum est nobln ejus Jésus, *Luc.* n. Etymologia nominis Jesu. *28, 2. Quantopere sil venerandum, *ibid,* est majus quam nomen Deus, *ibid,* eo abuteutes quomodo peccent, 29,1. est oleum effusum, 2. est prædiclum a Prophetis et Sibylh$, 30,2. Hoc uoinen quoties Paulus lu suif epistolis repetat, 592,1. Quomodo omnia nostra in nomina Duidùu hai agenda, *107f i.

IN FESTO EPIPHANIA

Ecce Magi ad Oriente venerunt, etc., *Matth.* n. Rie agi poltrii de vocatione Gentium, de qua, 155, 1. ct multa seqq. et *Ephcs.* il, *toto cap.*

Vidimus stillam ejus in Oriente. Magna hæc M.lgOrum tides, cui consimilis est tides Abrahæ contra spem in spem credentis, 79, 1. Magna etiam Magorum obedientia, magna etiam Abrahæ filium immolantis, 542, 2. Horum Magorum exemplo Dei vocationem sequamur, quam Abraham secutus, septem a Deo benedictiones accepit, 538, 2. In vocatione Dei caro ct sanguis non sunt consulendi, 522, 2.

Obtulerunt ei munera. Quomodo corpora nostra instar hosti® Deo debeamus offerre, 201, 1 et seqq. De victima spirituali, 202, 1. Qualuor conditiones victimarum corporalium, quæ debent convenire spiritualibus vielimis, 201,2.

Aurum, thus et myrrham. Quia Doctores quidam mystice per hæc dona intclligunt charitatem, orationem ct mortificationem, poterit de illis hic agi. De chántate, I *Cor.* xni, *toto cap.* De oratione, *139, !.— *Vide notata de* oratione, *Dom. V post Pascha.* De mortificatione hujus vitæ, *103, 2. De mortificatione concupiscentiae, 565, 2; 569, 2. Quomodo mortificatio fiat quinque modis, 560,1. De mortificatione corporis per opera pœnalia, 335,1.

Thus odoriferum est. Quarum virtutum odore Deus delectetur, 650, 1. Virtute* etiam habent odorem, 429, 1.

DOMINICA I POST EPIPHANIAM.

Secundum consuetudinem diei festi, *Luc.* u. Festa Judæornm Jam abolita sunt, quæ rejicit Apostolus , non autem Christianorum, 553, 1. In hac vita est pars festi, in cu lo festum, "91, 2.

Erat subditus illis. De Christi singulari obedientia, •455, 2. Dc obedientia in genere, *397, 1; *480, 1. De modestia Chri^tiam, *61,2.

Siculi Christus hic a teneris incipit in templo etiam inter Doctores versari, ita maximi Sancti a puero cœpcrunt, *303, 2. Puerorum instructio per catcchismurn, quam antiqua, 575, 2 ct seqq. Quinque catechismi capita propoienda, *399, 1.

Dc filiorum officio erga parentes, 669, 1 cl seqq.

DOMINICA II POST EPIPHANIAM.

Nuptiæ factæ sunt in Cana Galilæ.e, *Joan.* n. Do matrimonii institutione in paradiso, 664, 1. Matrimonium esse vere novae legis Sacramentum, 665, 2 cl seqq. Matrimonium non prohibet Ecclesia, *225, 2. Matrimonii incommoda, 312, 2 ct seqq. Mulier in statu matrimonii per probam filiorum educationem salvabitur, *206, 2. Mulieres quomodo viris subdite debeant esse, 661,2; *108, 1. De matrimonii jure, 300, 2. De ejus indissolubllitale, 305, 1, 2. De matrimonio fidelis cum infideli, 2 et seqq.

Ex opposito poterit hic agi de castitate. Matrimonio juncti etiam possunt servare castitatem, 301,1. Virginitatis laus et commoda, 2 ; 317, 1 ct seqq.

DOMINICA 111 POST EPIPHANIAM.

Cum descendisset Jesus de monte, *Matth.* vili. Faciliorem doctrinam tradendo captui auditorum accommodatam, interdum doctor debet descendere, 267,1, 2; *398, 1. Infirmi in fide quomodo suscipiendi, 227, 2 et seqq. ; 236, t ; *139, i. Infirmorum conscientiis quomodo consulendum, 325, 2. Onera aliorum quomodo portanda, 572, 1 et seqq.

Si vis, potes me Mondare. Voluntatis nostræ ad divinam conformationis insigne exemplum, 204, 1.

Voto. Quomodo Deus velit ouiues homines salvos fieri, Í26, 1.

Occasione hujus centurionis, tantam curam gerenti' pro servo, poterit agi de officio dominorum erga servos. 671,2 et seqq.

Quomodo servi debeant parerò dominis, 670, 2 et scq.; *252, 1, 2 et seqq.; *332, 1. In signum obedienliæ servo rum aures solila» perforari, *453, 2.

DOMINICA IV POST EPIPHANIAM.

Ascendente Jesu in naviculam, *Matth.* viti. Quia Ecclesia csl similis navicula», quæ multis persecutionum fluctibus concutitur, poterit dc ea hic ngi. Ecclesia licet passa sit multas tribulationes, nunquam tamen defecit, 186, 1. est mysticum corpus, 374,1, 2; 636, 1 el seqq. Qu e sit ejus anima quæque exterior forma, quæ sit junctura et compago membrorum ejus, 636, 2« Quomodo in ea sint boni et mali, electi el reprobi, *293, 2. Ecclesia vocatur Sion, et quibus de causis, *506, 2 et seqq. Ejus qualuor notas tradit Apostolus, 558, 1. Quomodo sit sancta, 663, 1. Est infallibilis fidei magistra, *218, 1.

Ecce motus factus est magnus, etc., ipse vero dormiebat. Quomodo etiam in afflictionibus et ærumnis Christiani possint gaudere, *59, 2. Pauli perseverantia in tribulatione, 440, 2. Tribulatio cur vocetur mors, et mortificatio Jesu, 441,1,2.

Licet Christus hic dormiat, est tamen cxcilalor dormientium, 655, 1.

Domine, adjuva nos. In rebus arduis semper ad Deum capiendum est refugium, 87,1. In rebus etiam desperatissimis Deo est fidendum!, *479, 1.

Modica fidei, quare dubitasti ? Dc fidei definitione, *469, 1 et seqq. De objecto formali fidei, ejusque certitudine, *122, 1. Fides habet semper idem objectum formale, 48, 1. Fidei initium est a gratia Dei, 432, 1. Fides et cognitio supernaturalis, ad salutem est necessaria, *474, 2.

DOMINICA V POST EPIPHANIAM.

Cum autem dormirent homines, *Matth.* xni. Ad spiritualem vigilantiam cohortatio, ^24, 1. Vigilanti® exempla, *ibid.* Somnus anirnæ excutiendus, *ibid.*

Nonne bonum semen seminasti, quomodo habet zizania ? In Ecclesia esse bonos et malos, electos ct reprobos, ***204, 2.**

Alligate ea in fasciculos ad comburendum. Memoria ignis inferni quam sil utilis, *145, 1. Poenarum inferni gravitas, *ibid.*

DOMINICA VI POST EPIPHANIAM.

Simile est regnum coelorum grano sinapis. *Matth.* xm. Quia per granum sinapis a quibusdam intelligitur fides, poterii hic de Fide agi: *de quo vide notata Dom. IV post Epiph.;* quia vero per granum hoc alii intclligunt Evangelium, ejusque prædicationem, poterit hic agi de Evangelio. Dc Evangelii vi ct efficacia, 45, 2 cl seqq. Evangelium c st compendium legis, 473, 4. Est quasi gemma, 239,2. Operatur salutem animæ cl corporis, 46, 4. S. Barnabas et S. Cæcilia semper gestabant Evangelium in pectore, *ibid.* Est speculum gloriæ Dei, 436, 2. Quomodo in praeparatione Evangelii calceati debeamus esse, 679, 2 ct seqq. Quare Deus voluerit predican suum Evangelium primo per homines sæculo rudes, 256, 2 et seqq.

Mulier habens drachmas. Quia per mulierem hanc quidam intelligunl Ecclesiam: *vide quæ de ea sunt notata Dornin. IV post Epiphan.*

DOMINICA SEPTUAGESIMA

Conducere operarios in vineam suam, *Matth.* xx. Opera bona esse necessaria ad justificationem, 60, 2 ct seqq.; 76, 1 el seqq. Opera bona non minuunt, sed illustrant gratiam Christi, 2. Operum bonorum studium commendatur, 603, 2; *340, 1. Opera bona sunt lux, et quk

bus dc causis, 053, 2. Tempus vitæ csl tempus Operandi, 576, 2.

Quid hic statis tota die otiosi 7 Christianorum non est stare, sed ambulare in via virtutis, '127, 1. Otium \itandum> *169, 1; *170, 2,

IteoiiE illis MIRGEDEM. Operari intuitu mercedis ætern.e, bonum est ct meritorium , 328, 1; *484, 2. De merito opei urn nostrorum, torumque condigmtatc ad gloriam , 58, 2; 445, t; *311, 1. An Deus ex justitia debeat nobis mercedcm operum nostrorum, *2 ct seqq. Dc bonorum operum reviviscentia, *403, Î.

An oculus tuus nequam quia ego bonus? Fide *qua sunt notata de* invidia *Dorn. XVili post Pentecost.*

Multi sunt vocati, pauci vero ilecti. De predestinatione, quid sit, *290, 2 et seqq. De ejus firmitele ct efficacia , *ibid.* Ejus cxcculio cliam dependet ex nostra cooperatione, *ibid.* Prædeslinatio quotuplex sit, 589, i. Predestinationis an detur causa, *183, 2. Praedestinationis caUKD sex , 589, 2. Prædestinationis elleclus quinam sint, 148, i. Cur Deus unum præ alio vocet, 593, 1.

DOMINICA SEXAGESIMA

Semen est verbum Dei, *Lue.* vili. Sola legis notitia non sufficit, sed est adimplenda, 60, 1. Anima fructum non faciens imbre cadesti, id est verbo Dei, similis est sterili tenu, *401,2.

Quia Scriptura etiam est verbum Dei, poterii hic dc ca agi : *de qua vide notata Feria secunda Pascha:.*

Quænam est hæc parabola ? Scriptura non est facilis, et ab omnibus legenda, *304, 2. Parabola quomodo in Scripturis accipiatur, *480, L

Ut videntes non videant, et audientes non Intelligant. Obduratio hominis quomodo Deo permittente liat, 25, 2; 52, 2; 190, 2. Quomodo Deus dicatur hominem indurare, 167,2. Cordis duri insignis descriptio, 57, 2. Obduratis et obstinatis consulendum, ut saltem minus peccent, *184, 1. quomodo sint arguendi, 26,1.

Obdurat® mentis quinque signa, 190, 2. Deus deserentes se prius, postea etiam deserit eosdem, 250, 2; *467, 2.

DOMINICA QUINQUAGESIMA

Ecce ascendimus Hierosolymam , etc., et Fiuus nomins tradetur, etc. *Luc.* xviii. Christus crucifixus exemplar nostrum est, nobis repe intuendum, *495, 2. Christus elegit crucem el passionem , 496, 2. Quare extra portam sil passus, *520, 1. Crucis Christi vis ct efficacia in qualuor potissimum elucet, 255, 2. Crucis encomia cx D. ChrysosL, 256, 1. Christus crucifixus est nobis liber scriptusJ 537, 2.

Cæcus sedebat secus viam. Peccata esse opera tenebrnnim, 654, 2. Sunt tenebris amica, 224, 2. Diabolus infideles excæcat, 439. 1. De recitate Gentilium, 637, 2. Philosophi eorum quam cæci fuerint in diversis rebus beatitudinem constituendo, 133, 1.

Quia hodie multi (proh dolor!) nomine tenues Christiani Bacchum colunt, poterit agi de iis quorum Deus est venter, *51, 2. Ebrietatis mala et incommoda, 659, i. Excessus in comedendo an possit esse aliquando mortalis, 567, 2. Esau ex gula vendidit jus primogeniture *504, 1. Crapuli- deditus Deo servire non poted, 294, 2. Convivia veterum Christianorum quam frugalia essent, 659, 2.

DOMINICA I QUADRAGESIMA

Cum jejunasset quadraginta diebus, *Matth.* iv. Jejunii fructus el laus, *229, 2. Recte Ecclesia precipit Jejunia certis diebus, 319, 1; 326, t, et abuincnliam a coriis cibis, *226, 2. Corporis cura immoderata est fugienda, 226, 2. Coi pus est castigandum ct spiritui subjiciendum, *ibid.;* 335, 1,

Ut tentaretur a diabolo. Christas non fuît teníalas siculi no*, interiori suggestione, sed externa propositione, *391, 1. De tenlatione *vide plurima documenta.* 313.1. Tentationibas in hac vita satira expo*iti, *tbid.;* *302, 1. Nulla est in h«>c mundo tentatici quin gratia Dei , quo non deest, superari possit : Tenlationis optimum remedium c*I oratio : nemo lentatur ultra vires : Tentationes sunt occasin virluliini: Quisque babel vires sufficientes ad tentationes superanda*, 343, 1 et seqq. Tentationes qui superant, apti sunt ut alios, qui tentatmnibus vexantur, juvent, *378, 1. Hinc varios Sanctos pro variis tei)lationibus superandis invocamus, *ibuL*

Accidens tentato!. Diaboli calliditas ¡n tentando homines, 672, 1, 2. Ejus.tentationes el insidi® quomodo sint superanti®, *ibid.;* 489 , 1. De diaboli laqueis (•297, 1,2.

Quia utahohis per concupiscentias nos lentat, pntcrit hic agi de lucta concupiscenti® el spiritus, 125, 2. In hac vita perpeluaoi luctam cum carne habemus, i6td.;127, 1; 566, t. De miìilia Christiana, *190, 2. Militis Chrhtiani qualis sit agon, 261,2.

Dominum Delm tuum adorabis. De gentium, etiam lapientium, idololatria, 51, 2 ct seqq.

DOMINICA II QUADRAGESIMA

Transfiguratus est ante eos, *Matth.* xvn. Quia transfiguratio Cbristi erat quasi prxambulum glori e cœle>lis, poterit liic agi de gloria regni cœlestis. De magnitudine glori® cwleslis, 116, i; 262, 2; 446, 1, 2. Cœlum empyreum cujus mI figura, '423, 2. Cœlestis civitas quitn bene sil fundata, ejusque felicitas , el opes, '355, 1. Do Palili raptu m paradisum, quid ibi vident, 499, 1 ct seqq. Quidquid hic agimus, aut patimur, parum c4 ropería glori® cœlestis, quam exspectamus, 137, 1; 444, 1. Gloria cœle^üs quare vocetur vita®terna, 115, I.Æternitas quid sit, *ibid.* Varia pro meritorum varietate sunt coron®, *311, 1. Anirn® ad cœlum suspirantis descriptio, 126, 2. Spes remunerationis æterme quantum sii calcar ad fortiter patiendum, *484,2. Propter regnum Dei omnes cruces et mortes sunt ®quo animo toleranda*, *75, 1. Hæreditas sanctorum quare vocetur sors, 74, 1, 2.

El apparuerunt Ilus Moses et Euas. Mosis parenles de ejus nativitate oraculum accipiunt, *482, 2. Mosis pueri elegantia el educatio, *ibid,* el seqq. Preelegí! opprobria el tabulationes, *483, 2. Moses in duobus Christo comparatur : primo, quod fuerit quasi mediator in Testamento veteri, sicut Christus in novo; secundo, quia fuit primus institutor Synagog®, siculi Christus Ecclesiæ, 545, 1; 559, 1. An viderit essentiam Dei? 502, 1. De splendore radiorum Mosis, 434, 1.

DOMINICA HI QUADRAGESIMA

Erat ejiciens demonicm, *Luc.* ii. Diabolus cur vocetur rector mundi, 674, 1. Aer est plenus «temonibus * *ibid.* Dæmones post lapsuin servant ordinem aliquem, qui tamen post diem judicii cessabit, *ibid.* Dæmonum vis et potentia, 674, 2

In Beelxerud ejicit dæmonia. Quia h®c calumnia ex mera invidia procedebat, poterit hic de ea agi. Invidia est virtutum comes, *8, 2. Invidi® remedium est quererc unius Dei gloriam , *10, I. Invidia facit hominem daemonem, ejus octo proprietates, 2. Est vipera el fera animæ, *ibid.*

Omn« regnum in sk divisum desolabitur. Ex opposito potent agi de concordia. Concordi® laudes, 237, 1, 2; 623, I;*20, i. Concordi® præmium, 512. t, 2. Unio inter tIdeles quanta debeat esse, 209, 2; 376, 2.

DOMINICA IV QUADRAGESIMA

Cum gratia* egisset, *Joan.* vi. Gratiarum actio in cibi sumptione, eli m .ipud Juda^fuil in usu, 231, 1. Quo-

mo lo ea semper utendum, *et plura alia (fc ea documenta,* *(bid.* et seqq.

Occasione multiplicationis panum poterit hic agi de eleemosyna. Origo colligendarum eleemosynarum in primitiva Ecclesia, 169. 1. Christi exemplum no» excitat /ul eleemosynam , 470, 2. Elceniosyuæ peri elio in quo conaisUt, 471, 2. An sit aliquo l præceptum dandi eleemosynam, el quomodo illini ¡ntelligntur, *ibid.* Exempla corum qui in dandis eleemosynis excellueront, 472, 1. Fid!? *item egregia documenta moralia de* eleemosyna, 477, 2 et seqq. *usque ad finem cap.* Eleemosyna est sacrifie ium odoratum Deoel Sindis, *521,2.

DOMINICA PASSIONIS.

Qns Kx vobis argobt NK de peccato ? *Joan.* viti. In Christo noo fuerunt pacione*, *391, 1. Christus Dominus ita loquitur etiam sibi infensissimis, qui i nullius peccati erat *ibi conscii!* : Ita nos neminem curemus, si bnn® CoiBcicnliæ simus. Poterit hic ergo agi de conscientia. De conscientia» tranquillitate, 91, 1; *180, 1. Conscienti® vis, 63, 1 el seqq.; 422, 2; *180, 1, Quis bonus tinis, usus d modus conscîenliæ sil, 422. 2. Confidentia bon® conscicnli.e in morte quantum «it bonum , *311, 1.

Ego demonio non habeo. Christus hic calumnianlibus valde mansuete respondit ; potent bic itaqao agi de virtute mansuetudinis, *296, 2.

Abraham pater vester. Abrahæ septem benedictiones promisse, 43, i. Obedlentia su<i quantum sil meritus, 512, 2. De insigni ejus obedieutia et Bile, *475, 2 el seqq. Abraham major Airone, minor Melchisedecho, 412, 2. Quaru dedent decimas Mclchisedech, *ibid.*

DOMINICA PALMARUM.

Benedictus qui venit in nomine Domini, *Matth.* xxi. Hæc eadem turba, quæ Christum jam cumulat loi benedictionibus, die Veneris clamat: *Crucifigatur.*Poterii ergo bic agi de fallacia el instabilitate glori® hujus mundi, 67, 1 ; 315, 2; 655, 1.

Quia Ecclesia hodie prnponit fidelibus Christi passionem , poterit bic agi de Christo crucifixo, ejus passione el cruce. Quomodo Christus in cruce dicatur a Deo derelictus , ubi impia Calvini bl isphemia dicentis Christum in cruce desperasse, rejicitur, *395, 1 et seqq. Quomodo semper a Deo Patre sit exauditus, *394, 2. Christi crucifixi minina gloria, 578, *1.* Christus crucifixus, est idea veri religiosi, 579, 1. Ei concrucifigl debent cl Religiosi, et laici, 2. Christo quomodo cooperandum, *79, 2. Do chirographo decreti per crucem deleto, *89, 1. Virtus crucis in *e, suique praedicatione enituit, 255, i. Est signum victori® ct triumphi, *ibid., ì.* Do dimensionibus crucis, 617, 2. Christiani omne» vocantur ad crucem, *125, 1. Quomodo debeant mundo crucifigi, 579, 2. Stigmata Christi quinam moralitcr in corporc portent, 582, 1. Inimici crucis qui sint, *53, 1. Quare Ecclesia crucem exaltet, *ibid.* Se cruce signare ad omnium operum initium quam sit antiquum, *ibid.*

IN FESTO PASCILE.

Surrexit, non est me, .Vare. xvi. De resurrectione Christi, 899,1 etsi qq. Quomodo Christus corpus nod rum configurabit corpori claritatis suæ, *56, 2. Per resurrectionem sium quid nobis meritus sit, 90, i.

De resurrectione nostra futura, 401, 2 et seqq. De dotibus corporis gloriosi, 410, 1. Omnes quidem resurgemus, s^l dispari modo, 411, i. In resurrectione an sit futura sexuum diversitas, 631, 2. In qua ¡etale et statura omnes resurgemus, 633, 1.

De resurrectione spirituali, *100, 1. Hominis veleris el novi descriptio, *104, i, 2; *639, Î. Quomodo renovan du-, 040, 1. Vil* renuvaliüQi quomodo lucumbeodum, 191, Ì.

Occasione mulierum venientium ad sepulcrum poterit hic agi de mulieribus. Mulierum instructio, *108, 1. Mulierum decens et ornatus habitus quis, *208, 1. Vetularum habitos qualis debeat esse, *320, 2. Mulierum exempta quæ viros ad Christum converterunt, *205, 1. Mulieres per rectam prolium educationem salvantur, *200, 2.

FERIA II PASCILE.

Tu sou's MRECRINUS es, *Luc.* xxiv. Peregrini runt omnes homines in terns, *478, 2.

O STULTI IT TARDI CORDE AD CREDENDUM l Vilia quOmodo corrigenda et increpanda, *306, 2. Superiores In» terdum duris verbis possunt subditos corrigere, 536, 2. Quomodo se gerent in reprehendendis vitiis, 464, 2; 571, 2. Fraternas correptionis modus, *ibid.;* *307, 1.

iNTEnm ETABATUR ILLIS IN OMNIBUS SOHPTUBIS . QUÆ D8 ipso enant. Scripturo» lectio est utilis, *198, 2. Scriptura est a Spiritu Sancto, *304, 1. Ejus «erisus est profundus, nec debet a quolibet scrutari, *ibid.* A<l quid sit utilis, *ibid.* Sola non sufiirit ut hominem reddat perfectum, *305, 2. Est pharmacum pro omnibus animi morbis, L Fmt S. Paiilm clypeus adversus omnes tontationes, *ibid.* Scriptura quinto fuerit in honore apud Judæos, *455, 9.

Nonne uac oportuit pati Christum ? Christus tribus do causis debuit pati, *372, t. Pii omnes hic patiuntur persecutionem, *302,1.

Finxit se longius ire. An licitum sil aliqmndo simularo, 529, 2. Simulare et mentiri longe difFenmt, *ibid.* Omnis fraus et deccplio debida Christiano exnUrc», 612, 2. Mentiri nunquam licet, 529, 2 ; 043, 1.

DOMINICA IN ALBIS.

Pax vodis, *Joan.* xx. Pax Dei est quadruplex, *G8, L Pax est scutum Christianorum impenetrabile, 2. Pacis fortitudo et effectus, *ibid.* De pace *vide multa,* *94,1 ct seqq.

Quorum remiseritis peccata , remittuntur eis. Ordo est unum o septem nov® legis Sacramentis, *233, 1. Absolvendi potestas penes quos sit, 427, Í. De dignitate ministrorum novi Testamenti, 433, 1,2.

Beati qui non viderunt kt crediderunt. Fidei evidentia non est in ipsis rebus, sed in Deo attestante, *471,1. Fides est credere quod non vides, 2. Fidei certitudo, 518, 2. Unde hæc oriatur, *122,1.

DOMINICA II POST PASCHA.

Feo bum pastor bonus, *Joan,* x S. Paulus egregium et indigne exempter Pontificum , Præbitorum el Pastorum Ecclesiæ , do eorum oflìcio inulta docet. Pontificis tres dotes, *393, I. Pistorum duo officia, 253, 1. Pastor sit talis ut cum subditi possint imitari, *52, 2. Quæ Apostolus do Episcopis docet, etiam suo modo de Pastoribus dici possunt, *208, 1 cl seqq.; *274, 2 el seqq.; ‘324, 1. Episcoporum priinum munus esi onire pro 80 ac suis, •187,1. Quæ sit militia Episcoporum et Pastorum, *100,2. Pastor alios docens <e non negligal, *234, 1. Populus est corona sui Episcopi, *57, 1, 2; *124,1. Quam sincere Paûlns Evangelium prædicaverit, 438, 2 et soqq. EjuB exemplo qui prædicanl, quam multis tribulationibus sini obnoxii, 440, 2 et seqq. Prædicnlores diam conferant Evangelium cum aliis exemplo Pauli, 522, 2; 526, 3.

Animas volentibus convertere strenue ndbiborandutn, 554, 2. Qua re Prælali debeant sibi conciliare auctoritalem, 496, 1. In quibus debeant gloriari, 497, 1. Quid ab eis in die judicii Christus exiget, *ibid.* Quæ officii Doctorlbus cum angelli sint communia, 612, 2. IlumiliUS Doctoribus est necessaria, 631l 1. Docloris qualis «lebeat isse, *331, t.

Siculi P.i'tnrum est pascere subditos verbo ac doctrina , ita ?ubditorum est Pastores suos alere tempora» libus subedite, *4, 2. Eorum qui hoc faciunt merces,

Quia apud sacros et profanos auctor» etiam principes sæculares ac magistratus vocantur Putores, hiC poterii dc eis etiam agi» cl quæ de Episcopis et pnuloriba* dicuntur, eis accommodari.— Fide *notala Dominica XXII post Pentecosten.*

DOMINICA HI POST PASCHA.

Modicum, i:r jam non vidir it is Mr , *Joan.* xvi. Apud Deum omnia tempore sunt quid modicum , *464, 1, 2.

Tr ist it ia viwt iia convertitur in gai diem. Trfctitia uccidi, cl Irislil i secundum Deum quomodo differant, 0(5, 2. UsiB el fructus trislîtiæ, *ibid.* Septem effectu* tristitias» 466,1. Consolationes divine* semper «uní major › p KMoníhu<, 421, 2. Differentia gaudii Sanctorum et mundi, 450, 1, Quomodo semper in Domino debeamus fmideic, *60, 2.

Qua natus est homo in mundum. Anima ration itis quomodo m homme creetur, el corpori uniatur, *415, 2.

DOMINICA IV POST PASCHA.

De peccato, quia non crediderunt in .mb, *Joan.* xvi. Peccatum hoc erat infidelitatis : quia Judæi Christo noluerunt credere, rejecti sunt. De rejectione Judæorum, *vide* 155, ! *ct toto cap.* Infidelitas quam inignum sit peccatum, *383, 2. Veritatem oblatam reculantes pœna infidelitatis el errorum puniri solent, 159, 1.

De justitia. Paulus jintitirc , quum per Christum «iimus consecui i, sex fructus recenset, 91, 1 *et toto cap.* In quo consistat vera justitia , 175, 2. institi i inchoatur, conservatur et promovetur fide, *467, 2.—Fide *in indice rerum verbo* Justitia.

De judicio. Peccaverant Judæi dc Christo male judicando, quia eum dixerant non esse Prophetam, ncc Deum. Judicium temerarium quantopere sit vitandum, 230, 1. Hominum judicia contemnenda , 278, 1.

Multa habeo vobis dicere. De traditionibus ac decretis Pontificum , ca non esse contra Scripturas, 519, 2. Hem <le traditionibus, *166, 1 ; *279, 2; *283, 2.

DOMINICA V POST PASCHA.

Si quid petieritis Patrem in nomine meo, *Joan.* xvi. Qtirvnnm conditiones in oration? sint reqnUitm, 684, t. V ina de oratione docilmente, *ibid,* et seqq. De vi ct (ffiicacin orationis, *346, 2. Ah oratione omnis nostra urlio est inchoanda, *191, 3. Priions modus moie orandi, *ibid.* Dc loco orationis, *2ü0, 2. Quare elevatis manibus | oremus , 201, 2 el seqq.

IN FESTO ASCENSIONIS DOMINI.

Exprobravit incredulitati*, .ltare, xvi.—We *notata Feria II Pasciuti.*

Piu dicate Evangelium omni creaturas.— *Vide notata Domiti.* VI *post Epiphaniam.* Quomodo hoc Clinrit mandatum impletum sit, *78, 2.

Qui Crediderit. In unica fide tantum puMUmus Mirari, 623, 2. Sola tamen non potest justificare, 562, 1.— *Vide notata Dominica XXIII post Pentectet.*

Et bavtizatus fuerit.— *Vide notata de* baptismo *Dominica* SS. *Trinitatis*

Assumptus est in coelum. De Christi ascensione» 625, 2. Ascendit Christus in cœlum ul nobis viam ct locum prepararci, * 107. 3. De ascensione spirituali in cœlum, ' 100, 2. Quomodo cœleUia debeamus sapore, 1; *54, 2; ’»71, I. Anle Christi ascensionem nullus cœlum intravit,*478, I,

Et sedita dextris Dei. Quomodo Christus sede.it ad dexteram Patris, *100, 2 cl seqq.; *355, 1.

SiaiMONI M CONFIRMANTE SEQUENTIBUS SIGNIS, Nova fides miraculis debet confirmari» 507, 2,

DOMINICA INFRA OCTAVAM.

bnuiTUM veritatis, *Juan.* xv. Veritos quadruplex est. 634, 2. Vertute expletur intellectas, uti «tomachus cibo, 230, 1. Non contra veritatem in rebus indifferentibus sequi diverts opinione», *ibid.* Dei verariUs, *286,2. Veritas habet »ubib« pedes, *301, 1.

Et non scandali^mini. Scandiiuni quid rit, ct unde diratur, 232, 2. Scandalizantes proximum quomodo in Christum percent, 326, 2.

Absqu» synagogis factent vos. Quam hoc Christi dictum verum ’it, cl quantas tribulation»^ S. Paulus passus sit, ipse mullis docet, ac «pedalim, 282, 2; 496, 2 el seq. Qui Evangelium predicant, quant multi* tribuhbonibns sint obnoxii, 277, *i.* Generaliter etiam omnes qui pie vivere volunt, persecutionem patkntar, *803, 1. Virtus in adversi* crescit, 616, 1; 506, 1. Accenditur exemplo Infirmorum, 506, t.

ILec fagent quia non noverunt Patrem , neqcb mb. Infideles priviti cognitione veri Dei, in quam enormia peccata inciderint, 51, 2 et seqq. Fon» erroris Gentilium est error intellectus, 637, 2. Scienti ! philosophorum destitutorum cognitione Dei vana fuit, *85, 2. Cognitio supematuraiis requiritur ad justificationem, *474, Î.

IN FESTO PENTECOSTES.

Si quis mUGrr me, *Joan.* xiv. Amor Dei in hominibus quinta operetur, 283, 2. Chanta* Cimiti omnibus malis est major, 150, 2.

Mansionem apcd eum factemus. De unione anime cum Deo, 295, 1 et seqq.

Pacem meam do vobis.— *Vide notata Dominica* m *Albis et Indicem rerum verb.* Spiritus Sanctus.

Dü Spiritu Sancto mulli hic tractari ponunt. Spiritus Sindus est in nobis quatuor modis, 198, 1. el eju« divinitas docetur, 435, 2 Secundum «pinlum Christiani debenl vivere, 133, I ; 565. 2. Spiritum estinguere quid <it, *140, 2. S. Spiritus sigillum in anima est sanctitas, 594, i. S. Spiritus e«t arrha hæreditatis cœbMis, *ibid.* Quodnam iu nobk sit leUiinonium Sancti Spiritus, 134. 2. Quatuor efficacia testimonia quod qul< bibeal S. Spiritum, cl .«it filius Dei,U3, 1. Quomodo S. Spiritus gratia* sua» Vurio distribuit, 870, 1 et seqq.

Quia apud Judaeos in fasto Pentecostes celebrabatur memoria ditæ legis Mnsis, el hodie nova lex promulgari cœplt, poterit agi de veteri lege, quomodo ea Jam vit abrogata, quo ordine cl modo data ftierit, 542, t; *505, 1 et seqq. De ejus abrogatione *multa passim in epist. ad Ifebr.* De veleris Testamenti labertiaeiilo, arci, etc.» *Jlebr.* ix *toto cap.* I) que eorum allegoric i significatiimet *ibid.* Novæ legis præeniinentia cl differentia a velcri, 488, 1 cl seqq.;"427, I, 2. Cognitionem qudem novum lestamentum ndfenit cl requirat, • *443, 3.

Descendit badìe S. Spiritus sub spedo ignis t passim enim in Scripturis Dens so ostendit sub sptTie ignis, *510, X

Qui i vero secundo descendit sub a¡tecie linguarum, agi potent de lingue moderatione, 6*5, t et «eqq.; 051, 1.

Non es«o nccesse lingua vernaculi celebrari divin i officia , 591, 3.

Per Confirmationem datur gratia S. Spiritus.— *Vide de* Sacramento Confirmationis, 424, 2.

FERIA H.

Sic Dius DiLEXiT mundum, *Juan.* m. Ingens erga nos Dei dilectio, 93, 2 el seqq.;630, I ; *336, 2. Charitas Dei est incomprehensibilis, 620, 1. Vehementia cl delicie divini umoris, *411, I et seqq.

• DOMINICA TRINITATIS,

Baptizantes bos, *Matth* xxviii. Baptismi vis, 847, 2; *337, 2. De ejus ci rrmi»nii>, *337, 2. Recen* biptizilis dibitiir olim vinum, I ic el mrl, cl quare, *ibuE;* 268, t; 547,2. BiplismiH e>t illuminatio, *462,2. Baptizatis qu ire detur candida vestis, 288» 1. immersone iu aquam Cbn>to

¡norienti configuramur, 109, 1. Baptixali quare ungantur oleo, 333, 2. Quomodo in baptismo iterum creemur, 603, 1. Aqua baptismi est aqua purgans el emundans, *460, 1, Baptismus iterari non potest, *401, 1.

Do peccato originali quod per baptismum deletur, 85, S et seqq.; 601, 2; ‘i 15. 2.

Ix nomine Patris, Er Fil ii, et Spiritus Sancti. De formatione signi crucis ad omnium operum initium ,*53, 1, 2.

Dc immensitate Dei, 617, 1. Do scientia Dei, 197, 1. Undecim rationes quibus transcendit scientiam creatam, 196,2. Condili Dei omnibus ignota, 197, 1. Quid sit homo respectu Dei, *ibid.* De SS. Trinitate, 148, I; 198, 2; 197, 2 el seqq.; 373, 1 ; 513. 1. Philosophi ex creaturis non potuerunt cognoscere mysterium SS. Trinitatis, 50,1.

IX FESTO VENERABILIS SACRAMENTI.

Caro mfa vfre est cibus, *Joan.* vi. De vera et reali Christi presentía in Eucharistia, 344, 2 el seqq.; 350, 1 et seqq. In sacramento Eucharist® in Missa offerri verum ac proprium sacrificium, 347, 2; 367, 1 el seqq. •411,2; *421, 2 ; *457, I ; *519, 1. Do Christi sacerdotio secundum ordinem Mclchiscdech, *418, 2. Mrtchisedech qui’, (d qualis fuerit, *409, 2 et seqq. Fuit octo de causis typus Christi, *411,1. Missæ sacrificium cur ilerelur, non autem crucis, *452, 2. Confertur cum sacrificio crucis, *ibid.* Triplex differentia sacrificiorum veteris Testamenti, ct sacrificii Christi, *ibid.*

Qui manducat me, vivet propter me. Caro Christi est nobis via vivens, *458, 2. Per Eucharistiam incorporamur Christo, 665, 1.

DOMINICA II POST PENTECOSTEN.

Homo quidam fecit coenam magnam, *Luc.* xiv. Quia per hanc cœnnm quidam intelligunt gloriam cœlestem, *vide de ea notata Dom. II Quadrag.* Quia vero secundo per illum qui villam emit, quidam intelliguntsuperbos et ambitiosos; per ementes boves, deditos colligendis opibus; per eum qui uxorem duxit, cosqui libidini dediti sunt, nul nimio affectu erga rem uxoriam feruntur : hisce praemonitis poterit agi nd illa verba :

Villam emi, de superbia, *vide in índice rerum verbo* Superbia, Superbus.— *Vide etiam notata de* humilitate *Doni. IV Adventus.* Sui ipsius existimatio dissuadetur, 205, 1. Christus est speculum humilitatis, *22, 1. Humilitatis motiva, 622, 1. De Christiana humilitate, *345, 1. Stimulus ad retundendam superbiam, 74, 1.

Juga boom emi. Avarili® detestatio, 638, 2; 652, 1. Divittarum appetitus quot trahat secum incommoda. *258, 2 el seqq. Divites quomodo Apostolus instruat, *265, 2. Do divitiarum incertiladine, *ibid.* Septem precepto Apostoli pro divitibus, 266, 1.

Uxorem duxi.— *Vide notata Dom. Ii post Epiphan.* Mulierem Lingere quam periculosum, 299, 1. *Vide ibi totum caput.* Carnalium hominum descriptio, 483, 1. Quænam sint arma cam ilia, *ibid.* Fornicatio simplex est contra legem nature, 293, 1, 2. Dehortatio a fornicatione ob ejus incommoda, foeditatem, etc,, 294, 2 el seqq.

Er opposito agi poterit hic de virginitate, ejus laude el commodis, 307, 2 et seqq.

DOMINICA HI POST PENTECOSTEN.

Erant appropinquantes ad Jesum Publicani et peccatores, *Luc.* XV De summa Dei clementia erga peccatores, *186,1. Nos etiam, sicut hi peccatores, Christum accedere, imo ipsum debemus currere, *vide* de cur*ore Christiano, quæ in eo requirantur , *48. 2. Medii excitantia ad cur<um Christianum, *ibid.* Pravis currendi nd perfectionem, *50, 1. Pœnitentes tantum persequantur Christum, quantum ab eo fugerunt peccando, *46, 2. Conversi ad Cbruluin non slatini debent pillare se esso pertectos, i0iV«, 1«

PùENUENTiAM agentes.— *Vide notata Dominica Iii Ad* ventus,

DOMINICA IV POST PENTECOSTEN.

I ASCENDENS IN UNAM NAVIM QUÆ F.RAT SIMONI®, DOCEBAT DE navicula TOARAS, *Luc.* v. D. Ambrosius, serin. 11 in *Lucam,* quod Christus in navi Petri condonetur, refert ad ejus pnm itum, dicens : *liane solam Ecclesiæ narem ascendit Dominus, in qua Petrus magister est constila* (us.* El postea liic soli Petro dicitur : *Duc in altum,* etc. Poterit hic ergo agi de Ecclesia ac de fidei Christian® certitudine, ct de primatu S. Petri.

De Ecclesia *vide notata Dom. ¡V post Epiph.* Ecclesia vocatur Sion, ct quare, *506, 2. Ecclesia nunquam defecit, !86, t. Ecclesiæ antiqua doctrina omnibus novitatibus est proponenda, 518, 2. Christian® doctrino», quæ in Ecclesia traditur, certitudo, *338, 1. Longe Mosaicati! doctrinam antecellit, *350, 1 et seqq.

Navis est fides, anchara bona conscientia, *191, 1. Ecclesiæ Roman® laus, 43, 2 el seqq#, stabilitas cl præominentia, *ibid.* et seqq. Ab ea fidei veritas esi petenda, 44, 2. Dc Ecclesiastica hierarchia, 630, 2.

De Petri primatu, 523, 2; el ejus prerogativa, 42, 2. De auctoritate Pontificis Romani, ipsumque non esse Anlichrislum, *159, 2; *160, 2. Pontifex Romanus est judex controversiarum fidei, 527,1.— *Vide plura notata in festo S. Petri.*

In vfrbo tuo laxabo rete. Omnia nostra ad obsequium Dei esse referenda, 229. I. Christus nobis est omnia, 226, 2. Deo fidendum etiam in rebus desperatissimis, *479, 1. Homo ex se nihil potest, sed debet omnia Deo adscribí! •, 280, 1, 2.

Rumpebatur rete eorum. Peccatum schismatis quam sit grave, 623, 1. Peccatum apostasia» quam sit grave, *461, 1.

Faciam vos fieri piscatores hominum. Siculi piscatores ut piscenlur, multa debent pati nb aura, ventis, frigore, etc., ita qui c&pere volunt animas, multa debent pati. — *Vide de hoc notata Domin. ¡Í post Pascha.*

Relictis omnibus secuti sunt eum. Omnia contemnenda ul Christum lucremur, *44, 2#

DOMINICA V POST PENTECOSTEN.

Nisi abundaverit justitia vestra, *Matth.* v. De justitia *vide notata Domin. IV post Pascha.*

Plusquam Scribarum et Piiaius.eorum. Sectæ apud Judæos erant septem, *42, 2. Pharisffii quales fuerint, do eorum victu, continentia, etc., *ibid.*

Audistis quia dictum est antiquis. Christus hic perficit legem, nc potissimum quintum præceptum de non occidendo. Poterit ergo hic agi de infirmitate et abolitione legis veleris, 542, 1 ; *422, 1, 2 et seq. cap.— *Vide de hoc notata in festo Pentecostes,* Christus quatuor de causis est linis , 176, 1.

Qui irascitur fratri suo. De domanda ira, 6t3, 1. De ire gradibus et remediis, 2. Iræ quomodo cedendum, 214, 2. Ultio non quærenda, *ibid.*

DOMINICA VI POST PENTECOSTEN.

Misereor super turbam , *Marc.* vili. Dei in nos misericordia, 200, 1. Cur Deus vocetur specialiter pater miscricordlhrum, non judiciorum, 421, I. Chrinti ad misorenduin propensio, *377, 2.

Jam triduo w&tinent me. Quia sustinere in Scriptura interdum accipitur pro perseverare, poterit agi do per<ever.inti.i. De dóno perseveranti®, *5, 2. Qui perseverant digni sunt requie, *385, 2.

Quia hoc miraculum simile e>t illi quod refertur Dominica VI Quadragesime, *vide ibi notata.*

DOMINICA VII POST PENTECOSTEN.

ATTBNDITK A VALIU PROPHETIS, *Matthi* YU« Per fdliOI PrO«

phftin hic ordinarie inteUiguntur hæretici ; de iis ergo, aede liærcsi, hic poterit agi*

Hærctici Mini similet p*cudoapoitoUs, 483, î. Quomodo verbum Dei adulterent, 430, 2. Eorum vaniloquentia, •¿88, 2. rugiendi sunt Instar pe*tif* •289,1. Eorum more*, •299, 1. Eorum hypocritis* *300, 1. Nihil habent vera scienliæ, 2; *254, 1. Eorum perversa conscientia, *223, 2. Quomodo cum iis fit agendum, *339, i. An sint capite plectendi, 2. Sunt similes Jud®, *ibid.* Sunt semper superbi, *92, 2. Eorum ministri quale*, *222, 2.

IlærcMim fons et origo, *191,2. Tandem evanescunt* aut nbciint in atheismum, *301, 1. Hæresis quantum sit peccatum, *292, 2; *339,2. Hæresis 1res proprietates, *518, 1.

A fructibus KOBCM cognoscetis eos. De bcreticorum fructibus, 357, 2; *287, t.

Non potest abdor mala bonos frcctos facere. Au omnia infidelium opera sint peccata, 235, i.

DOMINICA VHI POST PENTECOSTEN.

Diffamatos est, *Luc.* xvi. Bonæ famæ etiam est bibenda cura, 474, 1.

Quasi dlssipasset bona sua. Precipua dos dispensato- ' t fidelitas* 277, 2.

Redde rationem villicationis tum. Dici judicii semper habenda memoria, 226, 2. Is instat. •63, 1. In judicio unusquisque onus suum portabit, 575, 1. Unusquisque habet librum computuum ct rationum cum Deo, *67, 2. Temporis quanta habenda cura, 577, 2; 656, 1.

Scribe. Liber vitæ quid sit, et quomodo in eo scribamur, ’->9, L

Filii hujus s.eculi frudentiores filiis lucis in gknebationesua sunt. Sapientia hujus mundi est stulta, 255, i, 2; 275» 2. De prudentia carnis el spiritus, 131,2 ct seqq. Simplicitas vera quæ, 207, 2. Quare hoc sæculum vocetur nequam, 514, 1. Sæculum varie in Scriptura accipitur, *352, 1.

Facite vobis amicos db mammona iniquitatis.— Fit/e *notata* de eleemosyna *Domin. /*F *Quadrag.*

Diviliæ vocantur mammon iniquitatis, non quia per se sunt malæ, sed quia mullorum malorum sæpe sunt causa el occasio.—*Vide de* divitiis ct avaritia *notata Domm. infra Octavam Ven. Sacramenti.*

DOMINICA IX POST PENTECOSTEN.

Videns civitatem, flevit, *Luc.* xix. — *Vide notata de* tristitia *Dominica III poti Pascha.*

Circumdabunt te inimici tul De excidio urbis Jerusalem, *IG0, 2 ct seqq. Sicut Deus suo tempore punivit civitatem hanc, ita peccatorum mensura impleta solet punire, *122,?.

Quod non cognoveris tempus visitationis tue. Vocatio ad perfectiorem statum precibus est impetranda, *147, t. Dum nd talem statum vocamur, parentibus non est acquiescendum, 522,3.

Ingressus in templum. Quomodo spiritualiter homo sil templum Dei vivi, 297, 1. Do dimensionibus spiritualis ædihcii, 618, 2. Anagogia dimensionurn cœleslis civitatis 619, 3. Recte in Ecclesia esse usum instrumentorum musicorum, 392, 1. Qu.vn.tin olim in publicis conventibus a Christianis Heri solila, 395, 1. Psalmodie fructu»,'107, 2.

DOMINICA X POST PENTECOSTEN.

Drus, gratias agotiri, *Luc.* x vili. Peccavit hlcPbarisæus contemnendo alium. Semper nos ipsos debemus conside* lire, non aliorum defectu*, 575, t ; *186, 2.

Propitios esto mihi peccatori. Quomodo nos semper debeamus maximus peccatores existimare, ct quo sensu hoc sil verum, *187,2. Omnes debemus existimare nobis supo- •4|, ¹. ° riores, ai›

Omnis qui se exaltat.—*Vide notata de* humilitate et superbia Dum, *IU .{d^nttel Donu infra Qç(m› Vtnt* ¿acra* *menti, ft in Indice rerum verbo* Humilitas, *et veroo* Superbia.

DOMINICA XI POST PENTECOSTEN.

Adducunt ri spudtm rr wtm « *Ware.* vn. De*Jgnat hio peccatorem, rjipqne mi*rrum •Ubi n. Peccatoris descriptio, 100 2 Peccatori* reprehendo ntmVentis primtm innocenti un, 108, 1. Peccatumreluinct t<rnm inficit, •>!0, L E*t radit amaritudinis, *503,1. — *Vide plura m Mice rerum verb.* Peccator, Peccatum. PecraU rant onera gravissima, 573, L

ArrnEHENonr eum de turba storicm. Christos hominem a <c fugientem apprehendit, *376, t.

Exfcem tetigit linguai ejus Sacramenta, quv wnt externa signa, nnbis merita Clin-h applicant, sicut Chri«tas hic <uo Urta corporali sanat, *456, 2.

Et loquebatur recte. De lingua moderanda ac frenanda. — *Vide notata tn fetta Prntecaitej.*

Bene omnia fecit. Tria bon* per Cbrhtum accepimus, *460, 1. Cœlum et terra docent nos Dei amorem crea homines, 49, 2. Ex creaturis potuerunt Gentiles unum Deum agnoscere, *ibid.*

DOMINICA XIII POST PENTECOSTEN.

Diliges Dominum Deum tuum, proximum autew, etc.* *Luc.* x. Preceptuó hoc explicatur, 221. 2. De dilectione proximi, *ibid.* Lex dilectionis proximi impletur portando onera proximi, *Itl, 2.Proximi dilectio involvitDei dilectionem, 221, Setseqq. ejus fructu*. 223,1. Dilectio quomodo sil summa legis, *ibid.* De cbantaU in genere, 378, !. *ct toto cap.* Sine chántate ruhil bom e**e polrst, 386, t, Sedecim conditiones chariulis in prox»mum, quas explicat ibi D. Chrysostomu*. 382, I, t. ChanUli* preemineotia pre aliis virtutibus, 379, 1. Chantas est vinculum perfectionis, *105, 2. est tanira inconsutili* Christi, *ih\d.* est vinculum ct unio membrorum Ecclesiæ, 635, 2 el »eqq. ejus debitum est perpetuum, 221, L

Incidit in latrones. Per hunc hominem mystice quidam intelligunt nvluram humanam sauciatam et p< r Cbrbtum reformatam, 70, 2 et seqq.

DOMINICA XIII POST PENTECOSTEN.

Occurrerunt ki decfm vibilfpbosi, *Lue.* xvn. Lepra c*t morbus couLvgio<u<, <»c cliam peccatum. De vitando malo consortio, 460, t. Vita cum impiis non caret culpi, *483, 2 Peccati fœditas, *498, 1.2. Peccatum «t radix amaritudinis, *503, 1. Siculi malum consortium hominem depravat, ita c conira magnam vim bah» t bonum exemplum ad virtalem, *459, 2 ct seqq.

Ostendite vos sacerdotibus. Do dignitate ministrorum novi Testamenti, 433, I, De *icerdotii Christi prvstantia præ A tronico ob septem rationes, *408, *ct toto cap.*

Gratias agfns. Deo semper debemus esse grati. 660, 2. Duo tituli quibus Deo debemus grati is, *ibid.* Grati irum actio semper usurpanda* 258, 3.

DOMINICA XIV POST PENTECOSTEN.

Nbmo ronst duobus dominis servire. *Matth.* vi. Po duplici cl contrario regno, peccati scilicet et justiliæ. 112.1. I eni duplex regnum, Del ct peccati, 115,1. Spiritus D» i ct mundi sunt sibi contrarii, 263, 2.

Na soluciti siti* quid manducetis. Egregia ro< est sciro *o moderate gerere in paupertate, el in divitiis* *66, I. 2. N itura paucis est contenta, 65, 2. Angelis similes sunt qui paucis sunt contenti, *ibid.*

QI ᵓURITE PRIMI VI REGNUM DII, ET JUSTITIAM EJUS. Ollinil nostra ad obsequium Dei esse facienda, 231, 2; 350, L Gratia Dei quanti sit faciendi, 211, 2. Exemplo Pauli omnia contemnenda ut Christum lucremur, *43, 2. Deo servire debemus, quia est sibi et nobis sulilcieus, duIIjd aulcm dniu« IUfikcro uobii panunti *83* 1<

DOMINICA XV POST PENTECOSTEN.

Defunctus efferebatur, ¿uc. vii. De morte ct mortifi- Cntfofie hujus vite, *103, 2. Quomodo mori sii lumini, •11,2. Sancti quomodo ad mortrm aspiraverint, *12, t ;el$, 1. Quomodo mortem formident)quomodo non, 447, 2. Mon quire vocetur n-nîulio, *309, t. Phi non est timenda, 2; *375, L Est per *c horribilis, et nude, *374, 2. Mortis boni, *375, t. Orandum pro mortuis, *130, I.

Hic adolescens in adolescentia moritur Quomodo sem- per sit vigilandum, 244, 1; *137, 2, Vigilanti® exempla, 224,1; M17, 2 el iq.

Noli flere. Mortuos moderate esso lugendos, "12, 1.

DOMINICA XVI POST PENTECOSTEN.

Sardato. Sabbati cultus fuit etiam in lege natur®, *380, 1. Sabbatum mystice significat quietem, *386, 2 el seqq.

De requie spirituali quam significat, *386, 1.

Cun invitatus peints ad nuptias. Convivia Christiano- rum sobria solebant esse, 659. 2 ct seqq.

Recumbe in novissimo loco.— *Vide notata de* humilitato *Dom. ¡II Adcent. et Dom. X post Pentecost,*

DOMINICA XVII POST PENTECOSTEN.

De hoc precepto diaritatis *vide notata Domtn.* A7/.

Divrr Dominus Domino meo. De Christi divinitate *vide notata in /esto Nativitatis Domini.*

DOMINICA XVIII POST PENTECOSTEN.

Confide, pili, *Matth.* ix. In Deo semper sperandum, *516, 2. Spei el fortitudinis exempla, *406, 1. De spei nn- chora, 2.

Ctm vidisset cogitationes iorum. Solus Deus novit occulta cordium, 279, I. Christus videt omnes motus na- ture et grati®, ac cogitationes omnes, *389, 2.

Quid est facilius dicerp, etc. Remissio peccatorum quo sensu a solo ChriMo, *456, 2. Peccator per se non potest resurgere, el quomodo Deus in homine operetur vello, ac coopere!ur libero arbitrio, *31, 2 et seqq. *ubi mulla de* libero arbitrio. Peccatorum remissio est donum ecc- lesie, *400, t. In conversione peccatoris mira Dei potentia elucet, 596, 1.

Tlrdæ timuerunt. Una ex precipui* causi* quare debea- mus timere, est incertitude salutis nostre. Debemus ergo salutem nostram operari cum metu el tremore, *31. 2. Hujus timoris justi cause sunt sex, 32, 1. Quomodo hic timor sit comparandus, *33, 1.

DOMINICA XIX POST PENTECOSTEN.

Fecit Nuptias filio 6UQ, *Matth.* xxir. Quomodo Eccle- sia, el quavis anima sit sponsa ac Christo desponsata, 489, 2 el seqq. Perfectissime anima desponsatur per votum virginitatis, 491,1, *ubi mulla egregia documenta de* Vir- ginitate.

Amicr, quomodo huc intrasti? Amlciti® quatuor effec- tus 46», 9.

Non habens vestem nuptialem. Quia per vestem nnp- tialcniintelligilur charitas.— *Vide notata Dom.* XII *post. Pentecost.* Extern i Virtus, est indumentum hominis Chri- stiani, 220, 1. Quid sit Christum induere, *ibid.*

In tfnef.ras exteriores. Memoria ignis inferni est re- medium contra omnes tenlatlones, *144, 1. Gravitas pen- narum iufemt, 2.

DOMINICA XX POST PENTECOSTEN.

Cu/rs nuus infirmatati a, *Joan.* iv. Siculi hic pater niram habet de corporali vitule lilii : ili parentes curam detieni lubcrc de salute aiiimii' bbeninim. De parentum officio erga liberos, 670, 2. Libens quantum pauli paren- tum pietes» *273.1,

Reliquit iim febri». Morborum origo, *376, 2. Christas et Adimus in stilli innocenti® nullis morbis erani obno- xii , *ibid.* Febris spiritualis est avaritia.— *Vide de ea no- tata Dominica infra octavam* l'r/i« *Sacramenti.*

Credidit ipse. Quia tribulatio et morbus reguli ipsum ad fldrni ct Chi Muni adduxit, poterit hic agi de tribula- tione. Virtus in tribulationibus crescit, 505, 2. Virtù* ac- cenditur exemplo infirmorum, *ibid.* Disponunt tribula- tiones hominem ad (mines virtutes, 92, 1. De tribula- tione *vide multa,* 283, 1 el seqq.— Vide *in Indice rerum verb.* Tribulatio.

DOMINICA XXI POST PENTECOSTEN.

Patientiam habe, *Matth.* xviii. De patientia *vide multa,* '465, 2 el seqq.; '495, i el seqq.; *501, 2. Patienti® doc- trina est sublimis, 457, 2. Patienti® virtus quam sil neces- saria, '302, 2. Vera fortitudo consistit iu patientia, *73, 2.

Si non remiseritis unusquisque fratri suo. De remit- tendis injuriis, 216, 2 et seqq.; 618, 1. De ultione non qu erenda, 214,1, 2. Deum oportet imitari in condonandis offensis. 649, 1.

DOMINICA XXII POST PENTECOSTEN.

Non est tidicciia de aliquo, *Matth.* xxif. Acceptio perso- narum quid sil, cl an in Deo repcrialur, 527, 2. Adulatio quam sit perniciosa, *120,1.

Cuts est nuc imago. Homo est imago Dei, et quasi terrestris Deus, *369, t. In quo sita sit imago Dei in ho- mine, 641, 1. Imago veri Christiani ac militis armati, 675, 2 el seqq.

Heddite qüæ sunt Cesaris, Casari. Christiani non sunt liberi n legibu», 56i, 1. Pro principibus orandum, et quare, *194, 1. Principibus quomodo obediendum, cl quo- modo eos debeamus revereri,*335, Setseq.Juslo quomodo lex non est posita, 181, 2. Principibus obedientia debita octo argumentis docetur, 219, 1, 2. Potestas cirillici Eccle- siastica quomodo se habeant interse, » 220, 1.

DOMINICA XXIII POST PENTECOSTEN.

Filia mea defuncta est, *Matth.* ix.— *Vide quæ de* morio *notavimus Dom. XI.* Una ex causis cur quidam juvenes moriantur, est inobedientia erga parentes. Poterii ergo hic agi de quarto precepto, 669, 1 ct seqq.

Non fst mortua, sed dormit. Mors quare vocetur som- nus, •i29t 2 et (q.

Annis duodecim. In fide el in rebus arduis quam con- stantes debeamus esse, 87, 1.

Corpus nostrum est vas fictile, 4!0, 1.

Fide* tua te salvam fecit. Fidem solam non justificare, sed requiri bona opera, pvslm docet Aposlolu», 60, 1; 562, 1. — *Vide in Indice rerum verb.* Fides, Justificatio, Opus, Operari.

DOMINICA XXIV POST PENTECOSTEN.

Propter electos, *Matth.* xxiv.—*vide notala* depredo* tinatione *Dominic. Scpluages.*

Sergent pseudociiristi et pseudopKopukta.— *Vide de* falsis prophetis *Domin. VII post Pentecost.*

De judicii die *vide notata Dom. / Adventus.* Judicii die* quam erit horrenda, 58, 1. Christi judicantis ad peccatorem reprobatio, *ibid.* Terror Judicii ad constan- ti no animat, '456, 2. Christus ob duas causas in dic Ju- dien erit omnibus admirationi, *146, 1.— *Vide chain cem Herum verb.* Judicium.

IN DEDICATIONE ECCLESIÆ.

Suscipit illum gaudens, *Lue.* xix. Hospitalitatis laudes et fruì tua, -513, 1, 2.

Vide de templo *notata Domin. IX post Pentecost.*

aloi domtu Ecclesia 880, 1. no au® lit in ecclesiamelior esl Cd qu® HI domi, *201. 1«

Decorus ordo in ecclesia Paulo fuit cura*, 397, 2. Conventus publico* commendat Paulus, *460,1.

IN FESTO APOSTOLORUM PETRI ET PAULI.

Tu BS Prrnus, *Matth.* xvi. Quomodo Christus «R fundamentum Ecclesiæ, quomodo Apostoli, 007, 1. D- Petri primatu, *item* do Pontifice Romano, *vide notata Dom. ¡V post Pentecost.* Petriu cri Christi vicarius, *420, 1. Poterit he ollam refelli impia calumnia hieretirorum fuUivime asserentium Pontificem Rom/tnum r"C Anlicbnaluin, *150, 2 ct seqq.

Vos autem quoi MB esse Diems? Christiani debent aliis prœlucero, *37, 1. Quomodo debraili Kplritu,iliicr esse mortui, 'lu./I et

Caiio et sanguis non nesflavit Tini. In vocatione Dei caro el sanguis non sunt consulendi, 522, 2.

Qlodcdnquf ligavesis. Excommunicationis vi», Huh, antiquitas cl potestas excommunicandi penes quos «it, 2SC, 2. De indulgentiis, 427, 2; *80, 2. Petrus an vero a Paulo fuerit reprehensus, 529, 1.

De S. Pauli natura, vocatione, sapientia, virtutibus, etc. *vide prolegomena auctoris.*

IN FESTO S. MICHAELIS.

ANGELI forum, *Matth.* xviii. Christus an meruerit angelis gratiam, 597, 2. Angtelorum venerationem non damnat Paulus, *94, t. Angeli sunt mini»Iri Dei, *362, *2.* Mittuntur etiam ad reprobo», *ibid,* Quid debeamus angelis custodibus, *363, 1. An omnes mittantur, 2,— *Vide plura tn Indice rerum verb.* Angelus.

IN FESTO OMNIUM SANCTORUM.

Beati pauperes, *Matth.* v. Opum contemptum multa nobis suadent, *157, 1. Christus venit consolari paope et humiles, *5Ut o

Beati mites. Do virtute mansuetudinis, *296, i.

B ATI QUI LUCENT. *Vida notata Domin. HI post Paicha.*

Beati ori rsURir.rr ft sitiunt justitiam.— *Vide de* **justd'i** *notata Dom. IV port Pentecost,*

Bfatimiseikoidm.—*Vide notata de deemo'pvi Dom. IV Quadrag. In* operibus mucricorJic requiritur maxime hihriUs, sos, I, S; 476, 1

Bpati mundo coede. Mondo corde sunt, qui bibent bo n un con^cientum.— *Vide notata de* bona concientia *Domin. Passionis.*

Beatipacifici.—De par* *vide notata Dominica in.tibie.* De concordia, *Domtn, IH Quadrag.*

Diatiqci perslcctios, a pAncvira. — *Vide qua ioni notata de* tribulatione *Domin. XX post Pentec.* Sanctis fui? tribulationes sunt decreta, *484, I. Eas inure est sigumn magna» perfectionis, *ibid.* Quam iiut utiles, *37!, 2. Persecutionum el laborum condimenta sunt promissa Dei, *406, 1,

Smell quomodo judicabunt in die Judicii, 191, 2. Quomodo pro nobis Intercedant, *198, 1. Sanctorum cultus non est Christo injurius, *343, 1. Sanctorum gloria est incompn b« nsibiiis, *146, t. Perveniunt ad illam rioriam ante diem judicii, *491, 2. Sindorum vita quomodo hic sit abscondita, *103, L

IN FESTO ANIMARUM.

Mortitiavdîevi vocfw Filii Dei, *Joan.* v.— De die judicii *vide notata Dom. I Adcentus.* De resurrectione nostra *vide notata tn festo Paschtr.*

Veritas ct exislentia Purgatorii! 271, 1 et seqq. Pro mortuis orandum, *130, L

FINIS»

Mexdæ : Pag. •<% 1 col., lin. 43, *lege* : snmO.
— *Ibid.* *ib.* — 41, — no.
— 312, 1 col., — fi, — est potestativa.
— 331, 2 — — 32, — *conjicio Icgcndufti :* velint cedere et tacere, sed nolint
— 388, 1 — — 53, — Nonnus, cuín ita.
— 389, 2 — — 54, — 'HAioç.
— 424, 1 — — lilt. — ct quidem sb.

CüLLOs/k.LPS. — ijpu. At;ΔAT PON8OT -l r BilOÜUU).